GASSENDUS

OPERA

TOM

V-VI

1658

PETRI
GASSENDI
DINIENSIS
ECCLESIÆ PRÆPOSITI,
ET IN ACADEMIA PARISIENSI
MATHESEOS
REGII PROFESSORIS
MISCELLANEA,
VIDELICET

I. Diogenis Laërtij Liber X. cum noua Interpretatione & Notis.
II. Vita Epicuri, Peireskij, Tychonis Brahei, Copernici, Peurbachij, & Regiomontani.
III. Abacus Sestertialis, seu de valore Antiquæ Monetæ ad nostram redactæ.
IV. Romanum Calendarium compendiosè expositum.
V. Manuductio ad Theoriam Musices.
VI. Notitia Ecclesiæ Diniensis.

TOMVS QVINTVS.
CVM INDICIBVS NECESSARIIS.

LVGDVNI,
Sumptibus LAVRENTII ANISSON,
& IOANNIS BAPTISTÆ DEVENET.

M. DC. LVIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

INDEX
Librorum, Partium, & Capitum hoc Volumine contentorum.

ipſi temperando, ex cupiditatibus quidquid neceſſarium naturæ non eſt detrahitur, ac per ſimpliciſſimam facillimamque rerum neceſſariarum parabilitatem. 142

Diuitiæ quibus natura contenta eſt, terminatæ & parabiles ſunt, earum verò quæ iuxta inanes opiniones concupiſcuntur, nec modus vllus nec finis inueniri poteſt. 143

Exigua fortuna Sapienti interuenit; maximæ verò & grauiſſimæ res conſilio ipſius & ratione, in vitæ ſerie adminiſtrantur. 144

Vir iuſtus eſt maximè omnium à perturbatione immunis, iniuſtus ex oppoſito. 145

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia eius rei, quâ naturæ opus eſt, oritur, ſed dumtaxat variatur. ibid.

Id quod mentis finem, ſummam-ve quæ in animo voluptatem peperit, ipſa fuit expunctio earum opinionum, illiſque affinium, quibus metus maximi ipſi menti incutiebantur. 146

Ex infinito tempore ætatis non maior voluptas poteſt percipi, quàm percipiatur ex hoc quod videmus eſſe finitum, ſi quis modò illius fines rectâ ratione dimetiatur. ibid.

Præſcripti ſunt quidem à natura fines voluptati corporis, ſed illos temporis æterni deſiderium ipſi ademit. Superuenit porrò Mens, quæ de corporis fine extremoque vt par fuit, ratiocinando, & ſempiterni temporis deſiderium eliminando vitam vndique perfectam conſtituit, effecitque vt ea contenti haudquaquam ipſa temporis infinitate indigeremus, quin etiam voluptate quoque fruſtrata non eſt, ne tum quidem cùm rerum mortalium conditio exceſſum è vita molitur, quippe prout optimæ vitæ perfectum atque adeò delectabilem nanciſcitur finem. 147

Qui fines in vita degenda à natura præſcriptos perſpexit, nouit quàm parabile ſit quod ad detrahendum quidquid ob indigentiam in corpore dolet, ſufficiat: nouit & ſeriem vitæ totius præclarè conſtituere, adeò vt rebus aleæ periculique plenis nullatenus egeat. 148

Oportet porrò ſibi finem, ſiue vitæ ſcopum ratum conſtantemque præfixum habere, ratione bene initâ ſecundum omnem euidentiam qua vulgò ſolemus, ſi quid opinamur, expendere; omnia quippe niſi id fiat, indiſcretæ temeritatis, confuſioniſque plena euadent. ibid.

Si omnibus ſenſibus fidem adimas, ne habebis quidem, quoſcumque ipſorum falli dixeris, ad quid reuocans examen, id diiudices. 149

Si quempiam Senſuum abſolutè explodas, neque id quod eſt opinabile distinguas in id quod expectabile eſt, tempuſve quaſi nondum ſit debitè perſpectum depoſcit priuſquam quale ſit pronuncietur, & in id quod præſens, poſitum-ve coram, exploratumque eſt, ac rurſus in id quod ſecundum ſenſus, ſecundum paſſiones, affectioneſve animi, ſecundum omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum, tum ſenſus quoque cæteros opinione vana ita conturbabis, vt nullum tibi Criterium, quo ſolidè quidpiam iudices ſit ſuperfuturum. ibid.

Si id omne quod heic appellatur exſpectabile, cùm opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris vt tale, neque leuiter præterieris, quaſi conſtans & admittendum, id quod nullius euidentiæ ſuffragium habens, falſum eſt, eo caſu geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cauet, attenditque ſollicitè quale omne iudicium ſit, quod de re opinabili, aut rectè aut perperam fertur. ibid.

Niſi qualibet occaſione vnamquamque actionum tuarum ad ipſum naturæ finem referas, ſed ad aliud quidpiam ſiue proſequendo, ſiue refugiendo deflectas, non erunt tibi vitæ actiones propriis ſermonibus conſentaneæ. ibid.

Cupiditatum aliæ ſunt naturales & neceſſariæ, aliæ naturales nec tamen neceſſariæ, aliæ neque naturales neque neceſſariæ, ſed ex opinione inani prognatæ. 150

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem licet non expleantur, deducunt, ſi vehemente cum ſtudio ſint, illæ ob vanam opinionem euadunt huiuſcemodi, ac non ex ſua ipſarum natura, qua parte nimirum naturales ſunt, ſed præ ipſa quæ in homine eſt opinionum inanitate vltra modum diffunduntur. 152

DE

DE VITA ET MORIBVS EPICVRI.

LIBER I.

De ortu ac ſerie vitæ Epicuri.

LIBER II.

De morte & ſucceſſione Epicuri.

LIBER III.

De occaſione & Authoribus quæſitæ Epicuro infamiæ.

LIBER IV.

De obiecta Epicuro impietate.

LIBER V.

De obiecta Epicuro malignitate.

LIBER VI.

De obiecta Epicuro gula.

LIBER VII.

De obiecta Epicuro Venere.

LIBER VIII.

De obiecto Epicuro odio liberalium Diſciplinarum.

VITA PEIRESKII,

Cuius Rerum & Verborum Index ſub finem huius Voluminis habetur.

VITA TYCHONIS BRAHEI,

Cuius Rerum & Verborum Index ſub finem huius Voluminis habetur.

Liber

VITA COPERNICI,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

VITA PEVRBACHII ET REGIOMONTANI,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

Sestertiorum Monetâ Gallicâ expressorum Abacus.

Romanum Calendarium compendiosè expositum.

CAPVT PROOEMIALE.

PARS PRIOR.

De Origine, & Progressu Romani Calendarij ad Reformationem Gregorianam vsque.

PARS POSTERIOR.

De Reformatione Romani Calendarij à Gregorio XIII. Pontifice Summo sic adhibita, vt constare perpetuum possit.

CAPVT COROLLARIVM.

Manuductio ad Theoriam ſeu partem Speculatiuam Muſicæ.

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS.

PARS PRIMA.

Qua de Ciuitate Dinienſi pauca præmittuntur.

PARS SECVNDA.

Qua deducuntur, quæ attinent ad ipſam Eccleſiam.

Fœmina

PARS TERTIA.

Qua Dinienses Episcopi, qui innotuere, recensentur.

PETRI GASSENDI OPERA HVMANIORA, AC MISCELLANEA.

DIOGENIS LAERTII LIBER DECIMVS

DE VITA, MORIBVS, PLACITISQVE EPICVRI,

CVM NOVA INTERPRETATIONE, ET NOTIS.

EPICVRVS.

Ἐπίκουρος Νεοκλέους καὶ Χαιρεστράτης, Ἀθηναῖος, τὸν δῆμον Γαργήττιος, γένους τοῦ τῶν Φιλαϊδῶν, ὥς φησι Μητρόδωρος ἐν τῷ περὶ εὐγενείας. τοῦτον φασὶν ἄλλοι τε καὶ Ἡρακλείδης ἐν τῇ Σωτίωνος ἐπιτομῇ, κληρουχησάντων Ἀθηναίων τὴν Σάμον, ἐκεῖ τραφῆναι· ὀκτωκαιδεκαέτη δὲ ἐλθεῖν εἰς Ἀθήνας, Ξενοκράτους μὲν ἐν Ἀκαδημίᾳ, Ἀριστοτέλους δ᾽ ἐν Χαλκίδι διατρίβοντος. τελευτήσαντος δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐκπεσόντων ὑπὸ Περδίκκου, μετελθεῖν εἰς Κολοφῶνα πρὸς τὸν πατέρα. χρόνον δέ τινα διατρίψαντα αὐτόθι, καὶ μαθητὰς ἀροίσαντα, πάλιν ἐπανελθεῖν εἰς Ἀθήνας, ἐπὶ Ἀναξικράτους· καὶ μέχρι μέν τινος κατ᾽ ἐπιμιξίαν τοῖς ἄλλοις φιλοσοφεῖν, ἔπειτα ἰδίᾳ πως τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ κληθεῖσαν αἵρεσιν συστήσαντα.

Ἐφάψασθαί τε φιλοσοφίας αὐτός φησιν, ἔτη γεγονὼς τέτταρα καὶ δέκα. Ἀπολλόδωρος δ᾽ ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τοῦ Ἐπικούρου βίου, φησὶν ἐλθεῖν αὐτὸν ἐπὶ φιλοσοφίαν καταγνόντα τῶν γραμματιστῶν, ἐπειδὴ μὴ ἐδυνήθησαν ἑρ-

Epicvrvs Neoclis; & Chæreſtratæ filius; patriâ Athenienſis, oppido Gargettius, genere Philaïdes fuit, vt Metrodorus recitat in libro de Nobilitate. Alij; quos inter eſt Heraclides in Sotionis Epitome, referunt, Athenienſibus ſortitò partitis agrum Samium, fuiſſe eum illeic educatum, ac annos natum octodecim, veniſſe Athenas, Xenocrate in Academia; Ariſtotele verò in Chalcide commorantibus. Mortuo Alexandro Macedone, & Athenienſibus ſub Perdicca proſtratis, Colophonem ſe ad patrem recepiſſe, & cùm illeic fuiſſet aliquandiu moratus, coëgiſsétque etiam Diſcipulos, rediiſſe iterùm Athenas, Archonte Anaxicrate. Fuiſſe mixtim cum cæteris aliquovſque philoſophatum, ac poſtmodùm Sectam à nomine ſuo appellitatam inſtituiſſe.

Refert ipſemet occœpiſſe ſe Philoſophiæ operam dare annos natum quatuordecim; Appollodorus verò Epicureus in primo de vita Epicuri libro, acceſſiſſe eum ad Philoſophiam tradit, aſpernatum Grammaticos, poſt-

quàm interpretari ipsi, quæ de Chao apud Hesiodū conscripta essent, non potuerunt. Scribit Hermippus Ludi-Magistrū fuisse, deinceps autem cùm incidisset in libros Democriti ad Philosophiam se contulisse. Quare & Timonem, *authorem Syllorum, seu maledictorum in Philosophos*, de eo dicere,

Túmque Samo, extremus Physicorum, & Ludimagister,
Effrons, atque hominum deploratissimus, exit.

Philosophati verò simul cum eo sunt, & ipsius quidem hortatu, quos fratres habuit numero tres, Neocles, Chæredemus, Aristobulus; vt Philodemus Epicureus in decimo de Philosophorum Syntaxi libro author est; ac etiam seruus nomine Mus; quemadmodum in capitulis historicis Myronianus ait.

Diotimus porrò Stoïcus praue erga ipsum affectus malignissimè eum traduxit, quinquaginta circumferens, tanquam authore Epicuro lasciuas planè Epistolas; ac illa etiam epistolia, quæ Chrysippo potiùs tribuuntur, Epicuro rursus imputata, attexens. Quin-etiam pari affectu fuerunt & Posidonius Stoïcus, & Nicolaus, & Sotion in duodecimo librorum, qui titulum præferunt Dioclearum redargutionum (súntque plus minùs xxiv.) & Dionysius Halicarnasseus. Aiunt scilicet ipsum & cum matre circumeuntem ædiculas lustratoria verba legisse; & cum patre exiguâ quadam mercedulâ literas docuisse. Fratrum quoque illius vnum lenonem egisse; ac ipsum Leontio meretrici consueuisse. Democriti de Atomis, & Aristippi de Voluptate libros sibi asseruisse. Germanum ciuem minimè fuisse, authore ipso Timocrate, ac Herodoto etiam in libro de pubertate Epicuri. Fuisse indecorè assentatum Mithræ Procuratori Lysimachi, illum Apollinem, ac Regem in Epistolis appellando. Consimiliter verò Idomeneum, & Herodotum, ac Timocratem, qui ignota quædam eius opera nota fecerant, ob hoc ipsum deprædicasse, & adulatione prosequutū fuisse.

μηνύουσαι αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ παρ' Ἡσιόδῳ χάους. φησὶ δὲ Ἕρμιππος γραμματοδιδάσκαλον αὐτὸν γεγενῆσθαι· ἔπειτα μέντοι περιτυχόντα τοῖς Δημοκρίτου βιβλίοις, ἐπὶ φιλοσοφίαν ᾆξαι. διὸ καὶ τὸν Τίμωνα φάσκειν περὶ αὐτοῦ,

Ὕστατος αὖ φυσικῶν καὶ κύντατος ἐκ Σάμου ἐλθὼν,
Γραμμοδιδασκαλίδης, ἀναγωγότατος ζωόντων.

Συνεφιλοσόφουν δὲ αὐτῷ προτρεψαμένῳ καὶ οἱ ἀδελφοὶ τρεῖς ὄντες, Νεοκλῆς, Χαιρέδημος, Ἀριστόβουλος· καθά φησι Φιλόδημος ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς τῶν φιλοσόφων συντάξεως. ἀλλὰ καὶ δοῦλος Μῦς ὄνομα, καθά φησι Μυρωνιανὸς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς κεφαλαίοις.

Διότιμος δὲ ὁ Στωϊκὸς δυσμενῶς ἔχων πρὸς αὐτὸν, πικρότατα αὐτὸν διαβέβληκεν ἐπιστολὰς φέρων πεντήκοντα ἀσελγεῖς, ὡς Ἐπικούρου· καὶ τὰ εἰς Χρύσιππον ἀναφερόμενα ἐπιστόλια, ὡς Ἐπικούρου συντάξας. Ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ Ποσειδώνιον τὸν Στωϊκὸν, καὶ Νικόλαος, καὶ Σωτίων ἐν τῷ δωδεκάτῳ τῶν ἐπιγραφομένων Διοκλείων ἐλέγχων, ἅ ἐστι περὶ κδ΄. καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεύς. Καὶ γὰρ σὺν τῇ μητρὶ περιιόντα αὐτὸν τὰ οἰκίδια, καθαρμοὺς ἀναγινώσκειν· καὶ σὺν τῷ πατρὶ γράμματα διδάσκειν λυπροῦ τινος μισθαρίου. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδελφῶν ἕνα προαγωγεύειν, Λεοντίῳ τε συνεῖναι τῇ ἑταίρᾳ. τὰ δὲ Δημοκρίτου περὶ τῶν ἀτόμων, καὶ Ἀριστίππου περὶ τῆς ἡδονῆς, ὡς ἴδια λέγειν. Μὴ εἶναι γνησίως ἀστὸν, ὡς Τιμοκράτης φησὶ καὶ Ἡρόδοτος ἐν τῷ περὶ Ἐπικούρου ἐφηβείας. Μίθρην τε αἰσχρῶς κολακεύειν τὸν Λυσιμάχου διοικητὴν, ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Παιᾶνα καὶ ἄνακτα καλοῦντα. Ἀλλὰ καὶ Ἰδομενέα καὶ Ἡρόδοτον καὶ Τιμοκράτην, τοὺς ἔκπυστα αὐτοῦ τὰ κρύφια ποιήσαντας, ἐγκωμιάζειν καὶ κολακεύειν αὐτὸ τοῦτο.

Ἔν τε ταῖς ἐπιστολαῖς, πρὸς μὲν Λεόντιον, Παιὰν ἄναξ, φίλον Λεοντάριον, οἵου κροτοθορύβου ἡμᾶς ἐνέπλησας ἀναγνόντας σου τὸ ἐπιστόλιον; πρὸς δὲ Θεμίσταν Λεοντέως γυναῖκα· Οἷός τε, φησὶν, εἰμὶ, ἐὰν μὴ ὑμεῖς πρὸς με ἀφίκησθε, αὐτὸς

In ipsis autem Epistolis hæc *inter cætera* habuisse; ad Leontium quidem: ô Regem Apollinem, Leontiola, meum corculum! ecquam apud nos cum applausu acclamationem concitasti, Epistolulam legentibus tuam! ad Themistam verò Leontei vxorem: is sum, qui nisi vos ad me accesseritis, possim, vel

τρικύ

περικύλιστος ὅπου ἂν ὑμεῖς ὦ Θεμίστα παρακαλῆτε ὠθεῖσθαι. πρὸς δὲ Πυθοκλέα ὡραῖον ὄντα, Καθεδοῦμαι, φησὶ, προσδοκῶν τὴν ἱμερτὴν καὶ ἰσόθεόν σου εἴσοδον. καὶ πάλιν πρὸς Θεμίσταν γράφων, νομίζει αὐτῇ παραινεῖν, καθά φησι Θεόδωρος, ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν πρὸς Ἐπίκουρον. Καὶ ἄλλαις τῇ πολλαῖς ἑταίραις γράφειν. καὶ μάλιστα Λεοντίῳ, ἧς καὶ Μητρόδωρον ἐρασθῆναι. ἔν τε τῷ περὶ τέλους γράφειν οὕτως· οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω τἀγαθὸν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ χυλῶν ἡδονὰς, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς δι᾽ ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς δι᾽ ἀκροαμάτων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς διὰ μορφῶν κατ᾽ ὄψιν ἡδείας κινήσεις. Ἔν τε τῇ πρὸς Πυθοκλέα ἐπιστολῇ γράφειν, Παιδείαν δὲ πᾶσαν μακάριε φεῦγε, τὸ ἀκάτιον ἀράμενος.

Ἐπίκτητός τε κιναιδολόγον αὐτὸν καλεῖ, καὶ τὰ μάλιστα λοιδορεῖ. Καὶ μὴν καὶ Τιμοκράτης ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις Εὐφραντοῖς, (ὁ Μητροδώρου μὲν ἀδελφὸς, μαθητὴς δὲ αὐτοῦ τῆς σχολῆς ἐκφοιτήσας,) φησὶν αὐτὸν δὶς τῆς ἡμέρας ἐμεῖν ἀπὸ τρυφῆς, ἑαυτόν τε διηγεῖται μόγις ἐκφυγεῖν ἰσχῦσαι τὰς νυκτερινὰς ἐκείνας φιλοσοφίας, καὶ τὴν μυστικὴν ἐκείνην συνδιαγωγήν. Τόν τε Ἐπίκουρον πολλὰ κατὰ τὸν λόγον ἠγνοηκέναι, καὶ πολὺ μᾶλλον κατὰ τὸν βίον. Τό, τε σῶμα ἐλεεινῶς διακεῖσθαι, ὡς πολλῶν ἐτῶν μὴ δύνασθαι, οὔτε ἀπὸ τῆς κλίνης κατιέναι, οὔτε ἀπὸ τοῦ φορείου διαναστῆναι. Μνᾶν τε ἀναλίσκειν ἡμερησίαν εἰς τὴν τράπεζαν, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Λεόντιον ἐπιστολῇ γράφει, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους. Συνεῖναί τε αὐτῷ τε καὶ Μητροδώρῳ ἑταίρας τε ἄλλας, καὶ Μαρμάριον, καὶ Ἡδείαν, καὶ Ἐρώτιον, καὶ Νικίδιον.

Καὶ ἐν ταῖς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα βίβλοις, ταῖς περὶ φύσεως, τὰ πλεῖστα ταυτὰ λέγειν, καὶ ἀντιγράφειν ἐν αὐταῖς, Ἄλλοις τε, καὶ Ναυσιφάνει τὰ πλεῖστα, καὶ αὐτῇ λέξει φάσκειν οὕτως, Ἀλλ᾽ εἴτις ἄλλος, εἶχε κἀκεῖνος, ὠδίνων τὴν ἀπὸ τοῦ στόματος καύχησιν τὴν σοφιστικὴν, καθάπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀνδραπόδων. Καὶ αὐτὸν Ἐπίκουρον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς περὶ Ναυσιφάνους λέγειν, ταυτὰ

trinâ volutatione, quo me cumque, ô Themiſta, accerſiueritis, impelli. Et ad Pythoclem formoſum adoleſcentem: conficior, inquit, amabilem tuum, & quaſi cuiuſpiam numinis, aduentum opperiens. Ac rursùs, dum ad Themiſtam ſcribit, reputare ipſum, rem eſſe non indignam, ſuaſione erga illam vti; ſicut Theodorus libro quarto aduersùs Epicurum refert. Sed & ad plureis quoque alias meretrices eum ſcribere, maximè verò ad Leontium, quam Metrodorus quoque deperierit. In ipſo etiam de fine libro extare ab illo in hæc verba ſcriptum: Nec equidem habeo, quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ ſapore percipiuntur; detrahens eas etiam, quæ complexu corporum; detrahens eas etiam, quæ auditu, & cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, ſuaueis motiones. Iterùm autẽ in Epiſtola ad Pythoclem ſic ſcribere: Diſciplinam omnẽ, ô fortunate, velociſſimo lintre accepto, fuge.

Epictetus quoque tum illum Cinædologum, hoc eſt *proſtituto digna loquentem*, nuncupat, tum quam-maximè ipſi conuitiatur. Timocrates etiam Metrodori frater, & ipſius Epicuri diſcipulus, cùm receſſiſſet ab eius Schola, ſcriptum reliquit in iis libris, qui Faceti inſcripti ſunt, bis illum diebus ſingulis ab ingurgitatione vomere ſolitum; commemoratque ſe vix potuiſſe nocturnam illam Philoſophiam, arcanúmque huiuſmodi contubernium effugere: Ignoraſſe multa Epicurũ ex iis, quæ ad orationem ſpectarent; verùm longè plura ex iis, quæ ad vitam: Fuiſſe illi corpus affectum adeò miſerabiliter, vt per complureis annos neque è lecto exſcendere, neque è ſella, qua geſtabatur, aſſurgere valuerit. Solitum dietim in mẽſam minam totam impendere, vt ipſemet teſtatus eſt in epiſtola ad Leontium, & in iis etiam, quas ad Philoſophos Mitylenæ degenteis ſcripſit. Conſuetudinem habuiſſe cum ipſo, cúmque Metrodoro meretrices tum alias, tum ſpeciatim Marmarium, Hediã, Erotiũ, Nicidium.

Illum in libris triginta ſeptem, quos de Natura compoſuit, plurima eadem repetere; plurimáque in illis, tum aduersùs alios, tum ſpeciatim aduersùs ipſum Nauſiphanem ſcribere, & ad verbum ita effari: Sed habuit ille, ſi quis alius, quam ore ſuo parturiret, iactationem Sophiſticam, vt & complura alia *popularis auræ* mancipia. Quin Epicurum quoque in Epiſtolis de Nauſiphane ita loqui:

hæc in eam mentis alienationem deduxere ipſum,vt & me probris inceſſeret,& ſe meum fuiſſe Magiſtrum iactaret.Pulmonem quoque,*quaſi ſenſus expers foret*, illum vocaſſe, dixiſſeque etiam illiteratum impoſtorem, cinædum. Ipſos Platonis Sectatores Dionyſocolacas, *hoc eſt Dionyſij aſſentatores*; ac ipſummet Platonem aureum, *quaſi faſtuoſum* appellitaſſe. Ariſtotelē traduxiſſe,quaſi luxu perditum,& qui voratâ paternâ ſubſtantiâ, ſtipendia meruiſſet,& medicamina vendidiſſet. Sic Protagoram dictitaſſe Phormophorum, *ſeu Sportularium*, ac Amanuenſem Democriti; & vicanum Ludi-magiſtrum. Sic & Heraclitum Cyceten,*quaſi nimirum* turbatorem,confuſorémve,*ob omnia vt fluxa, ita confuſanea aſſerta*; *ob miſtionem illam,quâ rogatus de concordia dicere,ſententiam expreſſit*; *ob affectatam denique in ſcribendo obſcuritatem.* Sic Democritum Lemocritum, *hoc eſt gramiis laborantem, ob caliginem,quam fecerit ipſe.*Sic Antidorum Sænidorum, *quaſi adblandientem donis,quæ captaret.*Sic Græciæ oſores Cyrenaïcos; & Dialecticos,*Megaricoſ-ve* inuidentiſſimos. Sic Pyrrhonem denique ipſum indoctum, & ineruditum.

Verùm iſti, à quibus talia obiiciuntur,inſaniunt. Quippe quàm fuerit in hocce Viro ſuper-excellens erga omneis animi candor, & æquitas, teſtes locupletes habentur; tum Patria,quæ ipſum ſtatuis æneis condecorauit;tum Amici, quorum tanta multitudo extitit, vt viderentur ne poſſe quidem Ciuitatibus totis contineri;tum Diſcipuli, qui fuere omnes doctrinâ illius quaſi Sirenibus detenti, excepto vno Metrodoro Stratonicenſi, qui fortè eius bonitate modum excedente veluti oppreſſus,defecit ad Carneadem; tum Scholæ ſucceſſio,quæ cæteris omnibus propemodùm deficientibus, conſtans perſeuerat,& Præfecturas diſcipulorum innumerabileis ex ordine ſtatuit; tum plena gratitudinis erga Parentes pietas, & erga ſeruos manſuetudo (quemadmodum intelligi licet vel ex ipſius teſtamento, & ex eo, quòd illi philoſophati cum ipſo ſunt, ac ille imprimis celeberrimus, qui iam eſt nominatus, Mus;) tum vt paucis dicam, promiſcua erga omneis beneuolentia.

Nam ſanctitatis quidem in Deos, & charitatis in Patriam fuit in eo affectus ineffabilis. Siquidem præ ſumma modeſtia ne acceſſit quidē ad Rempublicam; & cùm tempora difficillima Græciam tum vexarint,in ea tamen vitā tranſegit; niſi quod bis, aut ter dumtaxat in Ioniæ oram excurrit, inuiſurus amicos, qui

ἤγαγεν αὐτὸν εἰς ἔκστασιν τοιαύτην ὥστε μοι λοιδορεῖσθαι, καὶ ἀποκαλεῖν ἑαυτὸν μοῦ διδασκάλιον. Πλεύμονά τε αὐτὸν ἐκάλει, καὶ ἀγράμματον, καὶ ἀπατεῶνα, καὶ πόρνον· τούς τε περὶ Πλάτωνα Διονυσοκόλακας, καὶ αὐτὸν Πλάτωνα, χρυσοῦν· Καὶ Ἀριστοτέλην ἄσωτον, καταφαγόντα δὲ τὴν πατρῴαν οὐσίαν, στρατεύεσθαι αὐτὸν καὶ φαρμακοπωλεῖν· φορμοφόρον τε Πρωταγόραν, καὶ γραφέα Δημοκρίτου, καὶ ἐν κώμαις γράμματα διδάσκειν· Ἡράκλειτόν τε, Κυκητὴν· καὶ Δημόκριτον, Λημόκριτον· καὶ Ἀντίδωρον, Σαινίδωρον· τούς τε Κυρηναϊκούς, ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, καὶ Διαλεκτικοὺς πολυφθονερούς. Πύρρωνα δέ, ἀμαθῆ καὶ ἀπαίδευτον.

Μεμήνασι δὲ οὗτοι. Τῷ γὰρ ἀνδρὶ μάρτυρες ἱκανοί εἰσιν τῆς ἀνυπερβλήτου πρὸς πάντας εὐγνωμοσύνης, ἥ τε πατρὶς χαλκαῖς εἰκόσι τιμήσασα. οἵ τε φίλοι, τοσοῦτοι τὸ πλῆθος ὡς μηδ' ἂν πόλεσιν ὅλαις μετρεῖσθαι δύνασθαι. οἵ τε γνώριμοι πάντες, ταῖς δογματικαῖς αὐτοῦ σειρῆσι προσκατασχεθέντες, πλὴν Μητροδώρου τοῦ Στρατονικέως πρὸς Καρνεάδην ἀποχωρήσαντος, τάχα βαρυνθέντος ταῖς ἀνυπερβλήτοις αὐτοῦ χρηστότησιν· ἥ τε διαδοχὴ, πασῶν σχεδὸν ἐκλιπουσῶν τῶν ἄλλων, ἐσαεὶ διαμένουσα, καὶ ἀναρίθμους ἀρχὰς ἀποδιδοῦσα ἄλλην ἐξ ἄλλης τῶν γνωρίμων· ἥ τε πρὸς τοὺς γονέας εὐχαριστία, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς εὐποιΐα, πρός τε τοὺς οἰκέτας ἡμερότης, ὡς δῆλον κἀκ τῶν διαθηκῶν αὐτοῦ· καὶ ὅτι αὐτοὶ συνεφιλοσόφουν αὐτῷ, ὧν ἦν ἐνδοξότατος ὁ προειρημένος Μῦς. καθόλου δὲ ἡ πρὸς πάντας αὐτοῦ φιλανθρωπία.

Τῆς μὲν γὰρ πρὸς θεοὺς ὁσιότητος καὶ πρὸς πατρίδα φιλίας ἄλεκτος ἡ διάθεσις. ὑπερβολῇ γὰρ ἐπιεικείας, οὐδὲ πολιτείας ἥψατο· καὶ χαλεπωτάτων δὲ καιρῶν κατασχόντων τηνικάδε τὴν Ἑλλάδα, αὐτόθι καταβιῶναι, δὶς ἢ καὶ τρὶς τοὺς περὶ τὴν Ἰωνίαν τόπους διαδραμόντα πρὸς τοὺς φίλους, οἳ καὶ πανταχόθεν πρὸς αὐτὸν

ἀφικνοῦντο,

ἀφικνοῦντο, καὶ συνεβίουν αὐτῷ ἐν τῷ κήπῳ, καθά φησι καὶ Ἀπολλόδωρος, ὃν καὶ ὀγδοήκοντα μνῶν πρίασθαι.

Διοκλῆς δὲ ἐν τῇ τρίτῃ τῆς ἐπιδρομῆς φησὶν εὐτελέστατα καὶ λιτότατα διαιτωμένους. κοτύλη γοῦν, φησὶν, οἰνιδίου ἠρκοῦντο· τὸ δὲ πᾶν ὕδωρ ἦν αὐτοῖς ποτόν. τόν τε Ἐπίκουρον μὴ ἀξιοῦν εἰς τὸ κοινὸν κατατίθεσθαι τὰς οὐσίας, καθάπερ τὸν Πυθαγόραν, κοινὰ τὰ τῶν φίλων λέγοντα. ἀπιστούντων γὰρ εἶναι τὸ τοιοῦτον· εἰ δ᾽ ἀπίστων, οὐδὲ φίλων. Αὐτός τέ φησιν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ὕδατι μόνον ἀρκεῖσθαι, καὶ ἄρτῳ λιτῷ. Καὶ, Πέμψον μοι τυροῦ (φησὶ) κυθηριδίου, ἵν᾽ ὅταν βούλωμαι πολυτελέσασθαι, δύνωμαι. τοιοῦτος ἦν ὁ τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος δογματίζων. ὃν καὶ Ἀθήναιος δι᾽ ἐπιγράμματος οὕτως ὑμνεῖ·

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα, καὶ διὰ κέρδος
Ἄπληστον, νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων·
Τᾶς φύσεως δ᾽ ὁ πλοῦτος ὅρον τινὰ βαιὸν ἐπίσχει·
Αἱ δὲ κεναὶ κρίσιες, τὰν ἀπέραντον ὁδόν.
Τοῦτο Νεοκλῆος πινυτὸν τέκος, ἢ παρὰ Μουσῶν
Ἔκλυεν, ἢ Πυθοῦς ἐξ ἱερῶν τριπόδων.

Εἰσόμεθα δὲ καὶ μᾶλλον προϊόντες, ἔκ τε τῶν δογμάτων ἔκ τε τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. μάλιστα δὲ ἀπεδέχετο (φησὶ Διοκλῆς) τῶν ἀρχαίων Ἀναξαγόραν, καίτοι ἔν τισιν ἀντειρηκὼς αὐτῷ, καὶ Ἀρχέλαον τὸν Σωκράτους διδάσκαλον. Ἐγύμναζε δὲ (φησὶ) τοὺς γνωρίμους, διὰ μνήμης ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ συγγράμματα. Τοῦτον Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς Λυσιφάνους ἀκοῦσαι φησὶ καὶ Πραξιφάνους· αὐτὸς δὲ οὔ φησιν, ἀλλ᾽ ἑαυτοῦ, ἐν τῇ πρὸς Εὐρύδικον ἐπιστολῇ. Ἀλλ᾽ οὐδὲ Λεύκιππόν τινα γεγενῆσθαι φησὶ φιλόσοφον, οὔτ᾽ αὐτὸς, οὔθ᾽ Ἕρμαχος. ὃν ἔνιοι φασὶ, καὶ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἐπικούρειος, διδάσκαλον Δημοκρίτου γεγενῆσθαι. Δημήτριος δὲ φησιν ὁ Μάγνης, καὶ Ξενοκράτους αὐτὸν ἀκοῦσαι.

Κέχρηται δὲ λέξει κυρίᾳ κατὰ τῶν πραγμάτων, ἣν, ὅτι ἰδιωτάτη ἐστὶν, Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς αἰτιᾶται. σαφὴς δ᾽ ἦν

aliūde ad ipsum vndique cōfluebant, cúmque eo viuebant, vt Appollodorus narrat, in eo Horto, quem pretio minarum octoginta coëmerat.

Memorat verò Diocles in tertio de Incursione libro, fuisse eos frugalissimo, tenuissimóque victu vsos (nam & erant, inquit, vinuli heminâ contenti, & vniuersè aqua ipsis potus erat) ad-dítque non censuisse Epicurum deponendas esse in commune opes, quemadmodum Pythagoram, omnia Amicorum cōmunia dicentem: quippe hoc esse diffidentiū (*ne non sint nempe futuræ omnium satis constantes voluntates,*) qui porrò diffidant, eos non esse amicos. Ipse autem in epistolis aquam sibi solam cum cibario pane sufficere scribit; &, mitte ad me, inquit, casei Cytheridij aliquantulum; vt cùm paulò splendidiùs epulari voluero, possim. Huiuscemodi ergo ille fuit qui Bonorum finem Voluptatem esse decreuit; quémque idcirco Atheneus Epigrammate suo sic laudauit:

Quid praua oppetitis, Mortales, immodicúmque
Ob lucrum, rixas, præliáq; appetitis?
Præscripsit Natura opibus finémque, modúmque;
Vani at opinatus fine, modóq; caret.
Hocce Neoclidem sapientem dogma Camanæ;
Aut Phœbi Tripodes edocuere sacri.

Sed longius procedentibus licebit hoc meliùs intelligere ex Dogmatibus, verbísque ipsius. Amplexabatur autem præsertim, inquit Diocles, antiquum Anaxagoram, tametsi illi in quibusdā repugnaret capitibus, itémque Archelaum Socratis magistrum. Discipulos verò, inquit, in eo exercebat, vt ea, quæ essent à se conscripta, memoriâ tenerent. Appollodorus in Chronicis scribit eum fuisse Lysiphanis, & Praxiphanis auditorem; ipse verò in Epistolis ad Eurydicum, non id habet, sed se sui ipsius extitisse auditorem ait. Quin etiam neque ipse, neque Hermachus memorant fuisse aliquem Philosophum nomine Leucippum; quem tamen cùm alij, tum ipse Apollodorus Epicureus præceptorem fuisse Democriti narrant. Demetrius autem Magnesius auditum ab eo Xenocratem tradit.

Dictione porrò vsus est pro conditione rerum propriâ; ipsámque ideò reprehendit Aristophanes Grammaticus, quòd nimiùm familiaris foret. Adeò

interim dilucidus fuit, *perſpicuitatiſque orationis amans*, vt in ſuo de arte Rhetorica libro nihil aliud ex ea eſſe exigendum cenſuerit, quàm vt traderet perſpicuitatis leges. In Epiſtolis vice earum vocum, ſaluere, bene agere, etiam aliquando, proſperè, ſuauiter degere, honeſtè viuere iubet. Non deſunt verò, qui in libris de Epicuri vita, perhibeant librum, cui titulus eſt, Canon, *hoc eſt Regula*, fuiſſe ab eo deſcriptum ex libro Tripode inſcripto ipſius Nauſiphanis, quem perhibent etiam ab ipſo auditum; quemadmodum & Pamphilum Platonicum in Inſula Samo; addúntque cœpiſſe eum philoſophari annos natum duodecim, & Scholæ præfuiſſe annos natum triginta duos.

Natus porrò eſt, inquit Apollodorus in Chronicis, centeſimæ nonæ Olympiadis anno tertio; Archonte Soſigene; die ſeptimâ menſis Gamelionis; à morte Platonis anno ſeptimo. Duorum & triginta annorum cùm foret, Scholam inſtituit, habuítque primùm partim Mitylenæ, partim Lampſaci, annis quinque. Migrauit ſubinde Athenas, ac ibi diem obiit, Olympiadis centeſimæ vigeſimæ ſeptimæ anno ſecundo, Archonte Pytharato (cùm annos vixiſſet ſeptuaginta duos) Scholâ relictâ Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo. Interiit autem propter vrinam calculo cohibitam, vt Hermachus ait in Epiſtolis; ídque poſt labores quatuordecim dierum. Quo tempore, inquit Hermippus, cùm ſe in æreum balneum aquâ calidâ temperatum demiſiſſet, ac poſtulatum merum hauſiſſet, tandem adhortando Amicos, vt Dogmatum ſuorum forent memores, iſthæc inter verba, è viuis exceſſit. Exſtat quod in ipſum ita luſimus:

Extremum hoc moriens Epicurus dixit
Amicis:
Gaudete, & Placitis inuigilate meis.
Quippe iniit peluim calidam, vinóque
ſubhauſto
Plutonis gelidas protinus hauſit
aquas.

οὕτως, ὡς καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς ῥητορικῆς ἀξιοῖ μηδὲν ἄλλο ἢ σαφήνειαν ἀπαιτεῖν. Καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἀντὶ τοῦ Χαίρειν, καὶ εὖ πράττειν, ποτὲ καὶ Ὑγιαίνειν, καὶ Εὖ διάγειν, καὶ Σπουδαίως ζῆν προστάττει. Οἱ δέ φασιν ἐν τῷ Ἐπικούρου βίῳ τὸν Κανόνα γράψαι αὐτὸν ἐκ τοῦ Ναυσιφάνους Τρίποδος, οὗ καὶ ἀκοῦσαι φασὶν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ Παμφίλου τοῦ Πλατωνικοῦ ἐν Σάμῳ ἄρξασθαί τε φιλοσοφεῖν ἐτῶν ὑπάρχοντα δυοκαίδεκα, ἀφηγήσασθαι δὲ τῆς σχολῆς ἐτῶν ὄντα δύο πρὸς τοῖς τριάκοντα.

Ἐγεννήθη δὲ, φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς, κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐννάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Σωσιγένους ἄρχοντος, μηνὸς Γαμηλιῶνος ἑβδόμης, ἔτεσιν ὕστερον τῆς Πλάτωνος τελευτῆς, ἑπτά. Ὑπάρχοντα δὲ αὐτὸν ἐτῶν δύο καὶ τριάκοντα, ἐν Μιτυλήνῃ, καὶ Λαμψάκῳ πρῶτον συστήσασθαι σχολὴν, ἐπὶ ἔτη πέντε. Ἔπειθ' οὕτως εἰς Ἀθήνας μετελθεῖν, καὶ τελευτῆσαι κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἑβδόμης, καὶ εἰκοστῆς, καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Πυθαράτου, ἔτη βιώσαντα δύο πρὸς τοῖς ἑβδομήκοντα, τήν τε σχολὴν διαδέξασθαι Ἕρμαχον Ἀγεμάρχου Μιτυληναῖον. Τελευτῆσαι δὲ αὐτὸν, λίθῳ τῶν οὔρων ἐπισχεθέντων, ὥς φησι καὶ Ἕρμαχος ἐν ἐπιστολαῖς, ἡμέρας νοσήσαντα τετταρεσκαίδεκα. Ὅτε καί φησιν Ἕρμιππος ἐμβάντα αὐτὸν εἰς πύελον χαλκῆν, κεκραμένην ὕδατι θερμῷ, καὶ αἰτήσαντα ἄκρατον, ῥοφῆσαι, τούς τε φίλους παραγγείλαντα τῶν δογμάτων μεμνῆσθαι, οὕτω τελευτῆσαι. καί ἐστιν ἡμῶν εἰς αὐτὸν τόδε,

Χαίρετε, καὶ μέμνησθε τὰ δόγματα. τοῦτ' Ἐπίκουρος
Ὕστατον εἶπε φίλοις οἶσιν ἀποφθίμενος.
Θερμὴν ἐς πύελον γὰρ ἐσήλυθε, καὶ τὸν ἄκρατον
Ἔσπασεν, εἶτ' ἀΐδην ψυχρὸν ἐπεσπάσατο.

οὗτος μὲν ὁ βίος τἀνδρὸς, ἥδε δὲ ἡ τελευτή. καὶ διέθετο ὧδε.

Κατὰ τάδε διατίθεμαι. Δίδωμι τὰ ἐμαυτοῦ πάντα Ἀμυνομάχῳ Φιλοκράτους Βατῆθεν, καὶ Τιμοκράτει Δημητρίου Ποταμίῳ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Μητρῴῳ ἀναγεγραμμένην ἑκατέρῳ δόσιν, ἐφ' ᾧ τε τὸν μὲν κῆπον

Ac eiuſmodi quidem vita, eiuſmodi mors Viri huius fuit. Teſtamentum quoque condidit hac forma.

Sic equidem teſtor. Dono bona mea omnia Amynomacho Philocratis filio, Batithæ, & Timocrati Demetrij filio, Potamio (iuxta donationem, quæ vtrique iam facta, relatáque in acta aſſeruatur in Metroo) eâ conditione vt Hortum,

καὶ

καὶ τὰ προσόντα αὐτοῦ παρέξουσιν Ἑρμάρχῳ Ἀγεμάρχου Μιτυληναίῳ, καὶ τοῖς συμφιλοσοφοῦσιν αὐτῷ, καὶ οἷς ἂν Ἕρμαρχος καταλίπῃ διαδόχοις τῆς φιλοσοφίας, ἐνδιατρίβειν κατὰ φιλοσοφίαν. καὶ ἀεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀπὸ ἡμῶν.

Ὅπως δ' ἂν συνδιασώσωσιν κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἐν τῷ κήπῳ διατριβὴν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει παρακατατίθεμαι· τοῖς τ' αὐτῶν κληρονόμοις, ἐν ᾧ ἂν τρόπῳ ἀσφαλέστατον ᾖ, ὅπως ἂν κἀκεῖνοι διατηρῶσιν τὸν κῆπον, καθάπερ καὶ αὐτοὶ, οἷς ἂν οἱ ἀπὸ ἡμῶν φιλοσοφοῦντες παραδιδῶσι.

Τὴν δὲ οἰκίαν τὴν ἐν Μελίτῃ παρεχέτωσαν Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης ἐνοικεῖν Ἑρμάρχῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν, ἕως ἂν Ἕρμαρχος ζῇ.

Ἐκ δὲ τῶν γινομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ' ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει, κατὰ τὸ δυνατὸν μεριζέσθωσαν μεθ' Ἑρμάρχου σκοπούμενοι, εἴς τε τὰ ἐναγίσματα τῷ τε πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἡμῖν εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν ἑκάστου ἔτους, τῇ προτέρᾳ δεκάτῃ τοῦ Γαμηλιῶνος. Ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, εἰς τὴν ἡμῶν τε, καὶ Μητροδώρου μνήμην, κατὰ τεταγμένην. Συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμέραν τοῦ Ποσειδεῶνος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, Συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν Πολυαίνου, τοῦ Μεταγειτνιῶνος.

Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης τοῦ υἱοῦ τοῦ Μητροδώρου Ἐπικούρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυαίνου, φιλοσοφούντων αὐτῶν, καὶ συζώντων μεθ' Ἑρμάρχου. ὡσαύτως δὲ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μητροδώρου τὴν ἐπιμέλειαν ποιείσθωσαν, καὶ εἰς ἡλικίαν ἐλθοῦσαν ἐκδότωσαν ᾧ ἂν Ἕρμαρχος ἕληται τῶν φιλοσοφούντων μετ' αὐτοῦ, οὔσης αὐτῆς εὐτάκτου, καὶ πειθαρχούσης Ἑρμάρχῳ.

Διδότωσαν δὲ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἡμῖν προσόδων εἰς τροφὴν τούτοις, ὅ, τι ἂν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ἐπιδέχεσθαι δοκῇ, σκοπούμενοι μεθ' Ἑρμάρχου. Ποιείσθωσαν δὲ μεθ' ἑαυτῶν, καὶ Ἕρμαρχον κύριον τῶν προσόδων, ἵνα μετὰ τοῦ συγκαταγεγηρακότος ἡμῖν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ καταλελειμμένου ἡγεμόνος

& quæ ad ipſum attinent, tradant Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo, iiſque, qui cum illo philoſophabuntur, & quibus ipſe Hermachus reliquerit Philoſophiæ ſucceſſoribus, ac iis etiam perpetuò qui ex nobis profecti philoſophaturi ſunt, vt in ipſo Scholam Philoſophiæ habeant.

Committo autem, commendóque Amynomacho, & Timocrati, vt quantum fieri poterit, ſartam tectam hanc, quæ in Horto Scholá tueantur. Quam committo etiam, commendóque hæredibus eorum (ac eâ quidem formulâ iuris, quâ poſſit eſſe maximè ratum) vt ipſi quoque Hortum conſeruent; nec minùs etiam iis, quibus ſucceſſores noſtri Philoſophi demandabunt olim eiuſdem-met curam.

Domum quoque ſitam in Melite pago, Hermacho, iíſque, qui cum eo, donec vixerit, philoſophabuntur, Amynomachus, & Timocrates inhabitandam tradunto.

Ex bonorum verò à nobis Amynomacho, & Timocrati donatorum reditibus, quantum licuerit, ſeponunto (id proſpicientes cum Hermacho) ad parentandam noſtris & patri, & matri, & fratribus, ac nobis etiam, pro conſueto celebrari natali die, in decade prima menſis Gamelionis. Itémque ad celebrandum epularem conuentum eorum, qui ſunt nobiſcum philoſophati viceſimo die Lunæ, omnibus menſibus; ipſum ſcilicet in memoriam tam mei, quàm Metrodori, inſtitutum. Fratrum quoque diem menſe Poſideone, vti & nos fecimus, agunto; ac Polyæni diem conſimiliter Metagitnione menſe celebranto.

Filij porrò Metrodori nomine Epicuri, filiíque etiam Polyæni, qui ipſi quoque philoſophentur, viuántque vnà cum Hermacho, Amynomachus, & Timocrates curã capeſſunto. Ipſius Metrodori filiæ ſimiliter curam habento, eámque vbi viro matura euaſerit, illi, quem Hermachus ex ſecum philoſophantibus delegerit, nuptum danto. Sit modò illa & modeſta, & Hermacho obtemperans.

Amynomachus verò, & Timocrates ipſis vnde alantur, ex noſtris reditibus, quantum quidem ſufficere quotannis videbitur, re cum Hermacho deliberatâ, ſuppeditanto. (Ipſum ſcilicet Hermachũ pari ſecum iure redituum dominum habento; vti cum eo, qui nobiſcũ in Philoſophia conſenuerit, fueritque

illorum, qui nobiſcum ſunt philoſophati, relictus dux, omnia gerantur.) Ad dotem autem puellæ quod ſpectat, illam ipſi, poſtquàm plenis nubilis annis fuerit, Amynomachus, & Timocrates, quantum bonorum facultas feret, ex ſententia Hermachi accipientes, impertiuntor.

Ad hæc etiam Nicanoris, quemadmodum ipſi ſuſcepimus, curam ſuſcipiunto; vt quotquot ex iis, qui nobiſcum philoſophati, rerum ſuarum vſum præbuerunt; & nullam non demonſtrantes familiaritatem, non indignum duxerunt nobiſcum philoſophando conſeneſcere, nullâ neceſſariarum rerum, quod quidem per nos ſtare poſſit, indigeant.

Quotcumque porrò mihi ſunt, dari Hermacho libros iubeo.

Quòd ſi quid Hermacho humanitùs contigerit, priuſquàm liberi Metrodori ad ætatem adultam peruenerint, Amynomachum & Timocratem in id incumbenteis, vt nihil cum ipſis, niſi cum decore geratur, neceſſaria (quantum fas erit) ex iis, quos reliquero, reditibus, dare illis volo.

Quod ſupereſt, ipſi, vt omnia, quæ conſtituta à nobis ſunt, quatenus licebit, perficiantur, curanto.

Manu mitto ex ſeruis Murem, Niciam, Lyconem. Ipſam quoque Phædriam iubeo liberam.

Iam verò, cùm morti eſſet proximus, hanc ad Idomeneum Epiſtolam ſcripſit. CVM ageremus vitæ beatum, & eundem ſupremum diem, ſcribebamus vobis hæc. Tanti autē morbi aderant veſicæ, & viſcerum, vt nihil ad eorum magnitudinem poſſet accedere. Cōpenſabatur tamen cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorúmque noſtrorum. Sed tu, vt dignum eſt tuâ erga me, & erga Philoſophiam voluntate ab adoleſcentia ſuſceptâ, fac vt Metrodori tueare liberos. Et Teſtamentum quidem eius tale fuit.

Cæterùm diſcipulos habuit compluréis eos quidem; ſed cumprimis tamen valde celebrem Metrodorum Lampſacenum, qui ex quo agnouit Virum, ab eo non diſceſſit, niſi per mēſeis dumtaxat ſex, quibus domum cùm diuertiſſet, ſubinde ad eum rediit. Fuit autem is vir vndequaque bonus, vti vel ipſe Epicurus agendo de præcipuis ſcribit. Dicit & aliunde ipſi teſtimonium in libro tertio Timocrate inſcripto.

τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, ἕκαστα γένηται. Τὴν δὲ προῖκα τῷ θήλει παιδίῳ, ἐπειδὰν εἰς ἡλικίαν ἔλθη, μερισάτωσαν Ἀμηνόμαχος καὶ Τιμοκράτης, ὅσον ἂν ἐπιδέχηται ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιροῦντες, μετὰ τῆς Ἑρμάχου γνώμης.

Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Νικάνορος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, ἵν᾽ ὅσοι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν χρείαν ἐν τοῖς ἰδίοις παρεσχημένοι, καὶ τὴν πᾶσαν οἰκειότητα ἐνδεδειγμένοι, συγκαταγηράσκειν μεθ᾽ ἡμῶν προείλοντο ἐν φιλοσοφίᾳ, μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστήκωσιν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν δύναμιν.

Δοῦναι δὲ τὰ βιβλία τὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πάντα, Ἑρμάχῳ.

Εἰ δέ τι τῶν ἀνθρωπίνων περὶ Ἕρμαχον γίνηται, πρὸ τοῦ τὰ Μητροδώρου παιδία εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, δοῦναι Ἀμυνόμαχον καὶ Τιμοκράτην, ὅπως ἂν διατακτούντων αὐτῶν ἕκαστα γίνηται τῶν ἀναγκαίων, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἀπὸ τῶν καταλελειμμένων ὑφ᾽ ἡμῶν προσόδων.

Καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων ὧν συντετάχαμεν ἐπιμελείσθωσαν, ὅπως δὴ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστα γίγνηται.

Ἀφίημι δὲ τῶν παίδων ἐλεύθερον Μῦν, Νικίαν, Λύκωνα. ἀφίημι δὲ καὶ Φαιδρίαν ἐλευθέραν.

Ἤδη δὲ τελευτῶν γράφει πρὸς Ἰδομενέα τήνδε ἐπιστολήν. ΤΗΝ μακαρίαν ἄγοντες καὶ ἅμα τελευτῶντες ἡμέραν τοῦ βίου, ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί. Στραγγουρία τε παρηκολουθήκει, καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους. ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμη. Σὺ δὲ ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου παραστάσεως πρὸς ἐμὲ καὶ φιλοσοφίαν, ἐπιμελοῦ τῶν παίδων Μητροδώρου. Καὶ διέθετο μὲν ὧδε.

Μαθητὰς δὲ ἔσχε πολλοὺς μὲν, σφόδρα δὲ ἐλλόγιμον Μητρόδωρον Λαμψακηνόν· ὃς ἀφ᾽ οὗ τὸν ἄνδρα ἔγνω, οὐκ ἀπέστη ἀπ᾽ αὐτοῦ, πλὴν ἐξ μηνῶν εἰς τὴν οἰκίαν ἔπειτα ἐπανῆλθε. Γέγονε δὲ ἀγαθὸς κατὰ πάντα; καθὰ καὶ Ἐπίκουρος ἐν προηγουμένοις γράφει· μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἐν τῷ τρίτῳ Τιμοκράτει.

τοιοῦτος

τοιοῦτος δὲ ὢν, καὶ τὴν ἀδελφὴν Βατίδα ἐξέδοτο Ἰδομενεῖ, καὶ Λεόντιον τὴν Ἀττικὴν ἑταίραν ἀναλαβών, εἶχε παλλακήν. ἦν δὲ καὶ ἀκατάπληκτος πρός τε καὶ ὀχλήσεις καὶ τὸν θάνατον, ὡς Ἐπίκουρος ἐν τῷ πρώτῳ Μητροδώρῳ φησί. φασὶ δὲ καὶ πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν αὐτοῦ τελευτῆσαι, πεντηκοστὸν τρίτον ἔτος ἄγοντα. καὶ αὐτὸς Ἐπίκουρος ἐν ταῖς προειρημέναις διαθήκαις, ὡς προαποθανόντος αὐτοῦ δηλονότι, ἐπισκήπτει περὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ τῶν παίδων ἔσχε δὲ καὶ τὸν προειρημένον εἰκαῖον τινὰ ἀδελφὸν ὁ Μητρόδωρος Τιμοκράτην. βιβλία δ' ἐστὶ τοῦ Μητροδώρου τάδε· Πρὸς τοὺς ἰατρούς, τρία. Περὶ αἰσθήσεων, πρὸς Τιμοκράτην. Περὶ μεγαλοψυχίας. Περὶ τῆς Ἐπικούρου ἀρρωστίας· Πρὸς τοὺς Διαλεκτικούς. Πρὸς τοὺς σοφιστάς, ἐννέα· Περὶ τῆς ἐπὶ σοφίαν πορείας. Περὶ τῆς μεταβολῆς, Περὶ πλούτου. Πρὸς Δημόκριτον. Περὶ εὐγενείας.

Ἦν δὲ καὶ Πολύαινος Ἀθηνοδώρου Λαμψακηνός, ἐπιεικὴς καὶ φιλικός, ὡς οἱ περὶ Φιλόδημον φασί. καὶ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν Ἕρμαχος Ἀγεμάρχου, Μιτυληναῖος ἀνήρ, πατρὸς μὲν πένητος, τὰς δὲ ἀρχὰς προσέχων ῥητορικοῖς. φέρεται καὶ τούτου βιβλία κάλλιστα τάδε· Ἐπιστολικὰ περὶ Ἐμπεδοκλέους, κβ'. Περὶ τῶν μαθημάτων. Πρὸς Πλάτωνα. Πρὸς Ἀριστοτέλην. Ἐτελεύτα δὲ παρὰ Λυσίᾳ, γενόμενος ἱκανὸς ἀνήρ. Λεοντεύς τε Λαμψακηνὸς ὁμοίως, καὶ ἡ τούτου γυνὴ Θεμίστα, πρὸς ἣν καὶ γέγραφεν ὁ Ἐπίκουρος. Ἔτι τε Κολώτης, καὶ Ἰδομενεύς, καὶ αὐτοὶ Λαμψακηνοί. καὶ οὗτοι μὲν ἐλλόγιμοι, ὧν ἦν καὶ Πολύστρατος ὁ διαδεξάμενος Ἕρμαχον· ὃν διεδέξατο Διονύσιος, ὃν Βασιλίδης.

Καὶ Ἀπολλόδωρος δὲ ὁ Κηποτύραννος γέγονεν ἐλλόγιμος, ὃς ὑπὲρ τετρακόσια συνέγραψε βιβλία· δύο τε Πτολεμαῖοι Ἀλεξανδρεῖς, ὅ, τε Μέλας καὶ ὁ Λευκός· Ζήνων τε ὁ Σιδώνιος ἀκροατὴς Ἀπολλοδώρου, πολυγράφος ἀνήρ· καὶ Δημήτριος ὁ ἐπικληθεὶς Λάκων· Διογένης τε ὁ Ταρσεύς, ὁ τὰς ἐπιλέκτους σχολὰς συγγράψας, καὶ Ὠρίων, καὶ ἄλλοι οὓς οἱ γνήσιοι Ἐπικούρειοι σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν. ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι Ἐπίκουροι τρεῖς, ὅ, τε Λεοντέως υἱὸς καὶ Θεμίστας· ἕτερος, Μάγνης· τέταρτος, ὁπλομάχος.

Eiuſmodi verò cùm foret, tum Idomeneo Batidem ſororem in vxorem dedit, tum aſſumens ſecum Leontium meretricem Atticam, ipſam in concubinam habuit. Fuit autem aduersùs moleſtias, mortémque ipſam interritus, vt Epicurus in inſcripto Metrodoro primo enarrat. Memorant illum ſeptem annis ipſi Epicuro præmortuum; idque cùm annum ageret ætatis quinquageſimum tertium. Certè & ipſe Epicurus in recitato teſtamento plurimus eſt in demandanda liberorum eius, vt iam antè demortui, cura. Habuit verò etiam Metrodorus fratrem quemdam nomine Timocratem, petulantem ſcilicet illum; cuius iam antè eſt facta mentio. Metrodori autem libri hi ſunt: Aduerſus Medicos, tres. De Senſibus, ad Timocratem. De Magnanimitate. De Epicuri infirmitate. Aduerſus Dialecticos. Aduerſus Sophiſtas, nouem. De Itinere ad Sapientiam. De mutatione, *ſeu viciſsitudine rerum.* De Diuitiis. Aduersùs Democritum. De Nobilitate.

Fuit & inter nobileis Epicuri diſcipulos Polyænus, Athenodori filius, Lampſacenus; vir moribus lenis, & amabilis, ſicut Philodemus teſtatur. Fuit & ipſe, qui Epicuro ſucceſſit Hermachus, Agemarchi filius Mitylenæus; vir patre quidem paupere natus; ſed & qui ab initio Rhetoricę operam dedit. Ferũtur quoq; eius libri, & pulcherrimi quidẽ iſti: Epiſtolica de Empedocle XXII. De Diſciplinis. Aduerſus Platonẽ. Aduerſus Ariſtotelẽ. Is apud Lyſiã mortuus eſt; vir ad quiduis egregiè natus. Fuit rursùs Leonteus, Lampſacenus quoque, ac illius vxor Themiſta, ad quam literæ Epicuri extant. Fuêre etiam Colotes, ac Idomeneus, ipſi pariter Lampſaceni. Atque hi quidem exſtitere diſcipuli præſertim illuſtres: Attexendus autem eſt Polyſtratus, qui ſucceſſit Hermacho, cuiuſque ſucceſſorem Dionyſium Baſilides excepit.

Iam & inter ipſos Epicuri ſectatores illuſtris fuit Apollodorus, Cepotyrannus, *quaſi Hortorum regnator dici ſolitus;* qui libros ſcripſit ſupra quadringentos. Fuere & duo Ptolemæi, alter quidem niger, alter verò albus. Zeno item Sidonius Apollodori auditor, compluriúmque librorum author. Prætereà Demetrius cognomẽto Lacon, & Diogenes ille Tarſenſis, qui Scholas ſelectas cõſcripſit. Orion rurſus, ac inſuper alij, quos germani Epicurei Sophiſtas appellitant. Fuère autem præter hunc, de quo loquimur, Epicurum, alij tres eodem nomine, quorum vnus fuit Leontei, & Themiſtæ filius; alter Magneſius; & quartus Hoplomachus, *ſeu ex genere Gladiatorum.*

Exſtitit

Exſtitit porrò Epicurus in ſcribendo plurimus; quippe qui librorum multitudine cęteros omneis ſuperârit. Exſtant nimirùm volumina ipſius ad vſque trecenta;inque illis nullum alienum citatur teſtimonium;ſed *quidquid textus eſt*,ipſę sũt Epicuri voces. Æmulatus verò eſt ipſum in ſcribendo multa Chryſippus, ſicut notat Carneades, qui illum idcircò librorum Epicuri paraſitum vocat. Videlicet,ſi Epicurus argumenti quid attigit, ſcribere de eodem ille affectauit. Quare & ſæpe eadem repetiit; & quicquid in mentem occurrit,ac præ nimia feſtinatione inemendatum neceſſariò fuit, ſuum in contextum intruſit. Tot aliunde, tantáque ſunt,quæ ille inferſit aliorum teſtimonia, vt nullâ re magis libri eius ſcateant; quod cernere etiam & apud Zenonem, & apud Ariſtotelem licet.

Ac libri quidem Epicuri tot,ac eiuſcemodi ſunt, cuiuſmodi prædiximus; præ cæteris verò præclari ſunt iſti: De Natura xxxvij. De Atomis, & Inani. De Amore. Epitome eorum, quæ ad Phyſicos. Aduerſus Megaricos, Dubitationes. Ratæ Sententiæ. De Eligendis,& Fugiendis. De Fine. De Criterio, *iudicandive inſtrumento*; ſeu Canon, *hoc eſt Regula*. Chæredemus, ſeu de Diis. De Sanctitate,ſeu Hegeſianax. De Vitis, *ſeu Vitæ inſtituendæ rationibus*. De eo, quod eſt agere iuſtè. Neocles ad Themiſtam. Conuiuium. Eurylochus, ad Metrodorum. De Viſione. De Angulo, *ſeu minimo*, quod in Atomo eſt, De Tactu,*cuius Inane expers eſt*. De Fato. De Paſſionibus, *ſeu affectibus animi*, Sententiæ ad Timocratem. Prognoſticon, *ſeu de Præſagiis*. Exhortatorius. De Simulacris, *ſeu Imaginibus ſpeciebúſve*. De Imaginatione, *ſiue perceptione eius quod de rebus apparet*. Ariſtobulus. De Muſica, De Iuſtitia, cæteríſque Virtutibus. De Donis,& Gratia. Polymedes. Timocrates, III. Metrodorus, V. Antidorus,II. De Morbis ſententiæ ad Mithrem. Calliſtolas. De Regno. Anaximenes, Epiſtolæ.

Enitar autem,ſi ita videatur,compendium quoddam horum *librorum* ob oculos ſtatuere, tribus prolatis Epiſtolis, in quas ille ſuam Philoſophiam vniuerſam quaſi cõtraxit. Apponã & Ratas eiuſdẽ Sentẽtias,& ſi viſus præterea eſt aliquid ſelectu dignum extuliſſe: vt Tu ipſa,(*ô nobilis,& bonarum rerum ſtudioſiſſima fœmina*) addiſcere omni ex parte, qualis vir ille fuerit, valeas, ac ſimul intelligere, vigeat-ne in me aliqua in rerum delectu habendo ſolertia. Ille igitur Epiſtolam primam perſcribit ad Herodotum, de Rebus Naturalibus: alteram ad Pythoclem, de Rebus Sublimibus, *ſeu ſuper-terrenis*; tertiam ad Menœceum, de Vita,

Γέγονε δὲ πολυγραφώτατος ὁ Ἐπίκουρος, πάντας ὑπερβαλλόμενος πλήθει βιβλίων. Κύλινδροι μὲν γὰρ πρὸς τοὺς τριακοσίους εἰσί. Γέγραπται δὲ μαρτύριον ἔξωθεν ἐν αὐτοῖς οὐδὲν, ἀλλ' αὐταὶ εἰσὶν Ἐπικούρου φωναί. Ἐζήλου δὲ αὐτὸν Χρύσιππος ἐν πολυγραφίᾳ, καθά φησι καὶ Καρνεάδης, παράσιτον αὐτοῦ τῶν βιβλίων ἀποκαλῶν. Εἰ γάρ τι γράψαιτο ὁ Ἐπίκουρος, φιλονεικεῖ τοσοῦτο γράψαι ὁ Χρύσιππος. καὶ διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις ταὐτὰ γέγραφε· καὶ τὸ ἐπελθὸν, καὶ ἀδιόρθωτον εἷλκε, τῷ ἐπείγεσθαι. καὶ τὰ μαρτύρια τοσαῦτα ἐστὶν, ὡς ἐκείνων μόνων γέμειν τὰ βιβλία, καθάπερ καὶ παρὰ Ζήνωνι ἐστὶν εὑρεῖν, καὶ παρὰ Ἀριστοτέλει.

Καὶ τὰ συγγράμματα μὲν Ἐπικούρου τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ὧν τὰ βέλτιστα ἐστὶ τάδε. Περὶ φύσεως λζ. Περὶ ἀτόμων, καὶ κενοῦ. Περὶ ἔρωτος. Ἐπιτομὴ τῶν πρὸς τοὺς φυσικούς. Πρὸς τοὺς Μεγαρικοὺς διαπορίαι. Κύριαι δόξαι. Περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν. Περὶ τέλους. περὶ κριτηρίου, ἢ Κανών. Χαιρέδημος, ἢ περὶ Θεῶν. περὶ ὁσιότητος, ἢ Ἡγησιάναξ. περὶ βίων δ΄. περὶ δικαιοπραγίας. Νεοκλῆς, πρὸς Θεμίσταν. Συμπόσιον. Εὐρύλοχος, πρὸς Μητρόδωρον. περὶ τοῦ ὁρᾶν. περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας. περὶ ἁφῆς. περὶ εἱμαρμένης. περὶ παθῶν δόξαι πρὸς Τιμοκράτην. Προγνωστικόν. Προτρεπτικός. περὶ εἰδώλων. περὶ φαντασίας. Ἀριστόβουλος. περὶ μουσικῆς. περὶ δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. περὶ δώρων καὶ χάριτος. Πολυμήδης. Τιμοκράτης, γ΄. Μητρόδωρος, ε΄. Ἀντίδωρος, β΄. περὶ νόσων δόξαι, πρὸς Μίθρην. Καλλιστόλας. περὶ βασιλείας. Ἀναξιμένης, Ἐπιστολαί.

Συντομίαν δὲ αὐτῶν εἰ δοκεῖ, ἐκθέσθαι πειράσομαι, τρεῖς ἐπιστολὰς αὐτοῦ παραθέμενος, ἐν αἷς πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἐπιτέτμηται. Θήσομαι δὲ καὶ τὰς Κυρίας αὐτοῦ δόξας, καὶ εἴ τι ἔδοξεν ἐκλογῆς ἀξίως ἀνεφθέγχθαι. ὥς τέ σε πανταχόθεν καταμαθεῖν τὸν ἄνδρα, κἀμὲ κρίνειν, εἰ οἶδα κρίνειν. Τὴν μὲν οὖν πρώτην ἐπιστολὴν γράφει πρὸς Ἡρόδοτον, περὶ τῶν φυσικῶν· δευτέραν, πρὸς Πυθοκλέα, ἥ τις ἐστὶ περὶ μεταρσίων· τὴν τρίτην, πρὸς Μενοικέα. ἔστιν

δ' ἐν αὐτῇ τὰ περὶ βίων. ἀρκτέον δὴ ἀπὸ τῆς πρώτης, ὀλίγα προειπόντα περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς κατ' αὐτὸν φιλοσοφίας.

Διαιρεῖται τοίνυν εἰς τρία· τό, τε Κανονικὸν, καὶ Φυσικὸν, καὶ Ἠθικόν. τὸ μὲν οὖν Κανονικὸν ἐφόδους ἐπὶ τὴν πραγματείαν ἔχει, καὶ ἔστιν ἐν ἑνὶ τῷ ἐπιγραφομένῳ Κανών· τὸ δὲ Φυσικὸν, τὴν περὶ φύσεως θεωρίαν πᾶσαν, καὶ ἔστιν ἐν ταῖς περὶ φύσεως βίβλοις λζ´. καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς κατὰ στοιχεῖον· τὸ δὲ Ἠθικὸν, τὰ περὶ αἱρέσεως καὶ φυγῆς. ἔστι δὲ καὶ ἐν ταῖς περὶ βίων βίβλοις, καὶ ἐπιστολαῖς, καὶ τῷ περὶ τέλους. Εἰώθασι μέν τοι τὸ κανονικὸν ὁμοῦ τῷ φυσικῷ συντάττειν. καλοῦσι δὲ αὐτὸ περὶ κριτηρίου καὶ Ἀρχῆς, καὶ Στοιχειωτικόν· τὸ δὲ φυσικὸν, περὶ γενέσεως, καὶ φθορᾶς, καὶ περὶ φύσεως. τὸ δὲ Ἠθικὸν, περὶ αἱρετῶν καὶ φευκτῶν, καὶ περὶ βίων καὶ περὶ τέλους· τὴν δὲ διαλεκτικὴν ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσιν. ἀρκεῖν γὰρ τοὺς φυσικοὺς χωρεῖν κατὰ τοὺς τῶν πραγμάτων φθόγγους.

Ἐν τοίνυν τῷ Κανόνι λέγει ὁ Ἐπίκουρος κριτήρια τῆς ἀληθείας εἶναι τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰς προλήψεις, καὶ τὰ πάθη· οἱ δ' Ἐπικούρειοι, καὶ τὰς φανταστικὰς Ἐπιβολὰς τῆς διανοίας. Λέγει δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἡρόδοτον ἐπιτομῇ, καὶ ἐν ταῖς κυρίαις δόξαις.

Πρῶτον μὲν οὖν λέγει τὰς Αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς. Πᾶσα γὰρ (φησὶν) αἴσθησις, ἄλογός ἐστι, καὶ μνήμης οὐδεμιᾶς δεκτική. οὔτε γὰρ ὑφ' αὑτῆς κινεῖται, οὔτε ὑφ' ἑτέρου κινηθεῖσα δύναταί τι προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν, ὥστε δοξάζειν, ἢ ψεύδεσθαι. Οὐδ' ἔστι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι. οὔτε γὰρ ὁμοιογενὴς αἴσθησις τὴν ὁμοιογενῆ διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, οὔθ' ἡ ἀνομοιογενὴς τὴν ἀνομοιογενῆ, οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν εἰσὶ κριτικαί. οὔθ' ἡ ἑτέρα τὴν ἑτέραν, πάσαις γὰρ προσέχομεν. οὔτε μὴν λόγος· πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται. καὶ τὸ, τὰ ἐπαισθήματα δὲ

& moribus. Ordiendum verò est à prima; si priùs tamen pauca quædam de Philosophiæ diuisione, ex eius mente præmisero.

Philosophia itaque illi diuiditur in parteis treis; Canonicam nempe, *siue Regularem*; Physicam, *siue Naturalem*; ac Ethicam, *siue Moralem*. Continet autem Canonica introductiones ad ipsũ opus, *Philosophicámve exercitationem*, traditúrque in eo libro, qui inscribitur Canon, *hoc est Regula*. Physica complectitur totam de Natura contemplationem; habetúrque in libris de Natura xxxvij. ac etiam in Epistolis, vt in aliquibus Rudimentis. Ethica in iis, quæ ad Electionem, Fugámque attinent, versatur; exstátque in libris, qui hacce de re, déque variis vitæ institutis sunt; ac etiam in Epistolis, & libro de Fine. Solent verò Canonicam non separare à Physica; cùm & illam vocent eam partem, quæ est de Criterio, *seu, vt sic dicam Indicatorio, Iudicandíve instrumẽto*; itémque Exordialem, ac Elementalem. Physicam autem appellant eam, quæ de Generatione, & Corruptione, *seu Ortu, & Interitu*; itémque eam, quæ de Natura: Ac Ethicam eam, quæ de eligendis, fugiendísque; ac de Vita, & Moribus; itémque de Fine. Quod spectat ad Dialecticam; ipsam vt superfluam repudiant; quòd Physicos *edisserenteis* capere satis liceat; perspectis dumtaxat vocabulis rerum.

In Canone ergo Epicurus ait, Veritatis Criteria, *seu Veritatis diiudicandæ quasi Instrumenta esse tria, videlicet* Sensus, Anticipationes, Passiones. Addunt verò Epicurei Applicationes, seu Intuitus mentis ad ea, quæ coràm apparent, attentæ, (*quatenus nempe non modò sensus, sed interdum quoque mens ipsa intuetur præsens res sensibileis, siue apparenteis.*) Dicit verò ipse hoc quoque in Epitome ad Herodotũ, & in ipsis Ratis Sententiis.

Ac imprimis quidem inesse Sensibus veritatem docet; quia omnis sensus, inquit, ratiocinationis est expers, recordationísque prorsus incapax; quippe cùm neque à seipso moueatur, neque motus ab alio addere quidpiam, detraheréve, *siue enunciando copulare, aut disiungere, concludendóve inferre valeat*, vt propterea censeri possit quidpiam opinari, aut opinando falli. Quin-etiam nihil est, quod refellere, *falsíve arguere* ipsos sensus possit. Neque enim sensus genere similis similem genere refellet propter æquipollentiam, *seu quod par ratio vtriusque sit*: Neque genere dissimilis genere dissimilem; quoniam *diuersa obiecta habent*, ferendóque iisdem de rebus iudicio minimè inseruiunt. Neque item vna sensio eiusdem sensus aliam; quoniam nulla est, *quâ non afficiamur, cuique, donec ipsâ afficimur*, non adhæreamus, *assentiamúrve*. Neque denique ratio seu ratiocinatio; quoniam omnis ratiocinatio à præuiis pendet Sensibus, *oportétq; sensus priùs esse, quàm rationem, veros*. Sed & veritatem Sensuum id confirmat, quòd ipsæ illorum

functiones

functiones in ipſa rerum natura exſiſtant, *ſeu reipsâ, veréque ſint*; quippe videre nos & audire tam eſt aliquid, quod reuera eſt, quàm ipſum dolere: nihil autem diſcriminis eſt, ſeu verum quid, ſeu exſiſtens dicas.

Ex hiſce autem fit, vt coniecturam ducere ex iis, quæ Senſibus apparent, ad ea, quæ ſunt nobis immanifeſta oporteat; quando omnes mentis notiones ortum habent à Senſibus, aut per incidentiam (*dum nimirum res directè, & per ſe incidunt in ſenſum; vt homo quiſpiam coràm ſpectatus*) aut per quandam *rerum ſenſu perceptarum* proportionem (*vt dum amplificando concipitur Gigas, vel extenuando Pygmæus, ſed ſeruatâ eâdem partium proportione, quæ obſeruata fuerit in homine magnitudinis iuſtæ:*) aut per ſimilitudinem (*vt cùm ciuitatem non viſam viſæ inſtar imaginamur:*) aut demum per compoſitionem (*vt cùm ex equo, & homine viſis, Hippocentaurum fingimus*) conferente etiam ad hoc nonnihil ipſo ratiocinio.

Præterea autem viſa quoque tam delirantium, quàm ſomniantium, eâ de causâ vera cenſeri, *quòd reipsâ ſint, ſeu reuerâ exſiſtant; eſſe autem reipsâ conſtat ex eo*, quòd facultatem mouent: videlicet id, quod non eſt, mouere nullatenùs poteſt.

Deinde Anticipationis, *Prænotioniſue* nomine intelligunt comprehenſionem animi, opinionémve quamdam congruam, ſiue mauis intelligentiam, vniuerſalémve notionem menti defixam, exſiſtētémque quaſi memoriam, *monumentúmve* eius rei, quæ extrorsùm ſæpiùs apparuerit: cuiuſmodi *eſt v.c. idea, ſeu forma, atque ſpecies illa, ad quam reſpicientes apud noſmetipſos* dicimus, tale quid eſt Homo; quippe ſimul atque audimus pronunciari hanc vocem, Homo, illicò hominis effigies intelligitur iuxta *deformatam in animo*, præuiis Senſibus, anticipationem. Quamobrem quæ res cuique voci primò, præcipuéque ſubiecta animo apprehenditur, perſpicuum quid eſt: neque enim, dum quid quærimus, illud quæreremus, niſi prænotionem eius haberemus. Veluti, quando quærimus, id, quod procul apparet, equúſne an bos eſt? quippe aliquando vidiſſe, anticipationéque nouiſſe equi, & bouis formam oportet. Sanè enim alioquin, ne nominaremus quidem aliquid, niſi priùs quamdam illius effigiem anticipatione notam teneremus. Euidentes ergo res ſunt hoc modo anticipationes. Porrò, dum quidpiam opinamur, id à quapiam re priùs euidente dependet, vtpote ad quam *attendentes, cogitationémve noſtram*, referentes, pronunciamus, *ſeu dicimus, hoc tale eſſe, vel non eſſe*. Qualis eſt *v.c. Prænotio, quam habemus de homine; ſiquidem ad eam attendentes, vt ad aliquid euidens, dum requiritur*, an hoc, quod videtur, ſit homo, *an non? opinamur, ſeu pronunciamus hominem eſſe, aut non eſſe.* Opinionem autē alio nomine Exiſtimationem, *ſeu Iudicium* vocant: ac ipſam eſſe (*non item Senſum*) cui veram, aut falſam eſſe competat docent: quatenus *ad id quod apparet*, quidpiam addit, aut detrahit, ac ipſam euidentiam ſuffragantem, non refragantem; refra-

ὑφεστάναι, πιστοῦται τὴν τῶν αἰσθήσεων ἀλήθειαν. ὑφέστηκε δὲ τὸ, τε ὁρᾶν ἡμᾶς καὶ ἀκούειν, ὥσπερ τὸ ἀλγεῖν. οὐ διενέγκει δὲ ἀληθὲς εἶναί τι, ἢ ὑφεστώς.

Ὅθεν καὶ περὶ τῶν ἀδήλων ἀπὸ τῶν φαινομένων χρὴ σημειοῦσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἐπίνοιαι πᾶσαι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων γεγόνασι κατά τε περίπτωσιν καὶ ἀναλογίαν, καὶ ὁμοιότητα, καὶ σύνθεσιν, συμβαλλομένου τι καὶ τοῦ λογισμοῦ.

Τά τε τῶν μαινομένων φαντάσματα, καὶ τὰ κατ' ὄναρ ἀληθῆ· κινεῖ γάρ· τὸ δὲ μὴ ὂν, οὐ κινεῖ.

Τὴν δὲ Πρόληψιν λέγουσι οἱονεὶ κατάληψιν, ἢ δόξαν ὀρθὴν, ἢ ἔννοιαν, ἢ καθολικὴν νόησιν ἐναποκειμένην, τουτέστι μνήμην τοῦ πολλάκις ἔξωθεν φανέντος, οἷον τὸ, Τοιοῦτον ἐστὶν ἄνθρωπος. ἅμα γὰρ τῷ ῥηθῆναι ἄνθρωπος, εὐθὺς κατὰ πρόληψιν καὶ ὁ τύπος αὐτοῦ νοεῖται, προηγουμένων τῶν αἰσθήσεων. παντὶ οὖν ὀνόματι τὸ πρώτως ὑποτεταγμένον, ἐναργές ἐστι· καὶ οὐκ ἂν ἐζητήσαμεν τὸ ζητούμενον, εἰ μὴ πρότερον ἐγνώκειμεν αὐτό. οἷον, Τὸ πόῤῥω ἑστὼς, ἵππος ἐστὶν ἢ βοῦς; Δεῖ γὰρ κατὰ πρόληψιν ἐγνωκέναι ποτὲ ἵππου καὶ βοὸς μορφήν. οὐδ' ἂν ὠνομάσαμέν τι, μὴ πρότερον αὐτοῦ κατὰ πρόληψιν τὸν τύπον μαθόντες. ἐναργεῖς οὖν εἰσὶν αἱ προλήψεις· Καὶ τὸ Δοξαστὸν, ἀπὸ προτέρου τινὸς ἐναργοῦς ἤρτηται. ἐφ' ὃ ἀναφέροντες λέγομεν. οἷον, Πόθεν ἴσμεν εἰ τοῦτο ἐστὶν ἄνθρωπος. τὴν δὲ Δόξαν, καὶ Ὑπόληψιν λέγουσιν. ἀληθῆ τε εἶναί φασὶ καὶ ψευδῆ, διὰ τὸ προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν τι, καὶ ἐπιμαρτύρησιν, ἢ ἀντιμαρτύρησιν παρὰ

τοῦ

τοῦ ἐναργοῦς ἔχειν, ἢ μὴ ἔχειν. Ἂν μὲν γὰρ ἐπιμαρτυρῆται, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρῆται, ἀληθῆ εἶναι· ἐὰν δὲ μὴ ἐπιμαρτυρῆται ἢ ἀντιμαρτυρῆται, ψευδῆ τυγχάνειν· ὅθεν καὶ τὸ Προσμένον εἰσήχθη· οἷον, τὸ Προσμεῖναι καὶ ἐγγὺς γενέσθαι τῷ πύργῳ, καὶ μαθεῖν, εἰ μὲν ὁποῖος, πόῤῥωθεν, τοῖος καὶ ἐγγὺς φαίνεται.

Πάθη δὲ λέγουσιν εἶναι δύο, Ἡδονὴν καὶ Ἀλγηδόνα. ἱστάμενα περὶ πᾶν ζῶον. καὶ τὴν μὲν, οἰκεῖον· τὴν δὲ, ἀλλότριον. δι' ὧν κρίνεσθαι τὰς αἱρέσεις καὶ φυγάς.

Τῶν τε Ζητήσεων εἶναι τὰς μὲν περὶ τῶν πραγμάτων, τὰς δὲ, περὶ ψιλὴν τὴν φωνήν.

Καὶ ταῦτα δὲ περὶ τῆς διαιρέσεως, καὶ τοῦ κριτηρίου στοιχειωδῶς. ἀνιτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐπιστολήν.

gantem, non ſuffragantem habet; *exempli gratiâ, dum turris procul apparet oculo rotunda: Senſus quidem verus eſt, quia reuerà ſpecie rotunditatis afficitur; eaque ſpecies & talis eſt; & cauſam habet neceſſariam; propter quam in huiuſmodi diſtantiâ ſit talis. Non fallitur autem, quia talem eſſe turrim non pronunciat, ſed paſſiuè ſolùm ſe habet; ſpeciem accipiens, ac referens dumtaxat, quid ſibi appareat. Verùm Opinio* (*ſeu mauis Mens, cuius eſt opinari, ſeu iudicium ferre*) *quatenus addit quaſi de ſuo, turrim eſſe id, quod ſenſui apparet, ſeu eſſe turrim in ſe, & reuerà rotondam; Opinio, inquam, ipſa eſt, quæ vera eſſe, aut falſa poteſt.* Nam veram quidem eſſe *aiunt*, ſi illi ſuffragetur, vel non refragetur euidentia, falſam, ſi eadẽ euidentia aut refragetur, aut non ſuffragetur. *Euidentia, inquam, qualis v.c. in exemplo propoſito haberi poteſt, ſi accedatur propiùs.* Ex hoc proinde ortum habet, quod illi dicunt Proſmenomenon, *quaſi dixeris exſpectabile, exſpectandúmve eſſe, neque illicò temeréve de re apparente pronunciandum*; quale eſt nimirùm, quod exſpectare iubent, & accedere cominùs ad turrim; *exploraréque*, & addiſcere talisne cominùs, qualis & eminùs appareat.

Poſtremò Paſſiones dicunt eſſe duas, Voluptatem puta, ac Dolorem, quibus Animal omne afficitur: & priorem quidem congruam, poſteriorem incongruam eſſe; ac per ipſas quid eligendum fugiendúmve ſit, iudicari.

Ad Quæſtiones quod attinet, docent alias de ipſis rebus, alias de nuda voce inſtitui.

Atque hæc quidem compendiosè de *Philoſophiæ* diuiſione, déque Criterio, *ſeu Canonica parte* dicta ſunto. Accedendum iam ad Epiſtolam.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΗΡΟΔΟΤΩ χαίρειν. — EPICVRVS HERODOTO S.

Τοῖς μὴ δυναμένοις, ὦ Ἡρόδοτε, ἕκαστα τῶν περὶ φύσεως ἡμῖν ἀναγεγραμμένων ἐξακριβοῦν, μηδὲ τὰς μείζους τῶν συντεταγμένων βίβλους διαθρεῖν, ἐπιτομὴν τῆς ὅλης πραγματείας, εἰς τὸ κατασχεῖν τῶν ὁλοσχερεστάτων δοξῶν τὴν μνήμην, ἱκανῶς αὐτοῖς παρεσκεύασα· ἵνα, πρὸς ἑκάστους τῶν καιρῶν ἐν τοῖς κυριωτάτοις βοηθεῖν αὐτοῖς δύνωνται, καθ' ὅσον ἂν ἐφάπτωνται τῆς περὶ φύσεως θεωρίας. Καὶ μὴν καὶ τοὺς προβεβηκότας ἱκανῶς ἐν τῇ τῶν ὅλων ἐπιβλέψει, τὸν τύπον τῆς ὅλης πραγματείας τῶν κατεστοιχειωμένων δεῖ μνημονεύειν. τῆς γὰρ ἀθρόας ἐπιβολῆς πυκνὸν δεόμεθα· τῆς δὲ κατὰ μέρος, οὐχ ὁμοίως.

CVM nonnulli ſint, ô Herodote, qui ſingula illa, quæ à nobis conſcripta de Natura ſunt, cognoſcere ad vnguem non poſſunt, neque prolixiores à nobis contextos libros peruoluere; hiſce ego ad retinendum generaliorum ſaltem *circa res naturæ* opinionũ memoriam, apparaui idoneum quoddam ſcientiæ de Natura totius Compendium, vt quandocumque animum ad argumenta rerum præcipua aduertere voluerint, poſſint ipſimet ſibi opem ferre, pro eo certè modulo, quo ipſam Naturæ contemplationem attigerint. Sanè verò iis etiam, qui in rerum omnium, de quibus tractat Phyſiologia, ſpeculatione ſunt prouectiores, pervtile eſt compendiosâ quâdam tractationis totius ideâ ipſarum rerum per capita ſumma digeſtarum memoriam tueri. Scilicet crebrò euenit, vt generali quadam rerum inſpectione indigeamus; diſquiſitione ſpeciali non item.

Quamobrem hæc via tenenda, ac deinceps id ſtudij in excolenda memoria adhibendum continuò eſt, vt & ipſa ad res attentio conſtans, faciliſque euadat,& ex rerum formis, ſeu notionibus generaliter comprehenſis,animóque defixis; ac aliunde iuxta prima Principia, iuxtáque voces, quibus explicantur, expenſis, ſi quid fuerit ſpecialiter diſquirendum,inueniri poſſit. Quippe vbi talis conſtantia, facilitáſque parata eſt, & animus eſt generali,eáque exquiſita informatione præditus, efficitur, vt celeriter perſpicere ſi quid libeat,liceat. *Dico interim etiam iuxta voces*;quandoquidem fieri non poteſt,vt cohærens ſūma generalium capitum crebrò memoriâ repetatur, niſi quiduis ita contineat, vt vocibus paucis explicari poſſit;idque etiam vbi aliquid exploratum ſpeciatim fuerit.Ex quo proinde efficitur, vt cùm iſthæc agendi ratio ſit maximè vtilis iis, qui ſunt Phyſiologiæ nati, deditíque: author ſim illis eiuſmodi in Phyſiologia operę(& maximè quidem ſi genere vitæ tranquillo fruantur) vt ipſi quoque talem quampiam opinionum generalium Epitomen, & quaſi per capita ſumma informationem ſibi conficiant.

Primùm igitur,ô Herodote,res ſubiectas vocibus,*ſeu quid voces ſignificet*, tenere diligenter oportet, vt habeamus,quò reſpicientes quæcumque ſiue opinamur,ſiue quærimus,ſiue ambigimus,diiudicare tutò poſſimus;neque (dum omnia nos iniudicata prætereunt)tum illi,qui nobis aliquid demonſtrant abſque limite progrediantur; tum nos nihil aliud,quàm inaneis voces,*ſeu merum verborum ſonum*,excipiamus. Neceſſe eſt enim reſpicere nos ad illam notionem,*ſignificationémve* primariam,quâ vox quælibet vſurpatur,& ad illius perceptionem nullâ egere demōſtratione; ſi habituri quidem ſimus,quò id referamus,de quo quæritur,ambigitur,aut opinio fertur. Deinde oportet explorare omnia,aut per ipſos Senſus; aut per factas coram inſpectiones ſiue mentis, ſiue cuiuſlibet criteriorum; aut per contingenteis denique paſſiones. Nimirùm, vt ſuppetat nobis, vnde coniecturam ducamus, tam circa id,quod Proſmenomenon,*ſeu exſpectabile* dicitur (*quaſi videlicet ſpes ſit,vt olim per ſe manifeſtiùs noſcatur*)quàm circa illud,quod immanifeſtum *per ſe ipſum* eſt, *ac poteſt per aliud dumtaxat cognoſci*.Sed his prætermiſſis,ad conſiderandum *ea, quæ ſunt hoc modo* immanifeſta accedendum eſt.

Ac imprimis quidem conſtare videtur,ex nihilo nihil fieri; in nihilum nihil abire.Nam,ſi aliquid ex nihilo fieret,poſſet quidlibet vndelibet naſci,nullatenus nempe ſeminibus egens; &, ſi illud, quod interit, in nihilum occideret,

Βαδιστέον μὲν οὖν καὶ ἐπέκεινα συνεχῶς ἐν τῇ μνήμῃ τοῦτον ποιητέον, ἀφ' οὗ ἥ τε κυριωτάτη ἐπιβολὴ ἐπὶ τὰ πράγματα ἔσται, καὶ δὴ καὶ τὸ κατὰ μέρος ἀκρίβωμα πᾶν ἐξευρήσεται, τῶν ὁλοσχερεστάτων τύπων ἐμπεριειλημμένων, καὶ μνημονευομένων, (Ἐπεὶ καὶ τετελεσιουργημένου τοῦ κυριωτάτου, καὶ τοῦ παντὸς ἀκριβωμένου, γίνεται τὸ, ταῖς ἐπιβολαῖς ὀξέως δύνασθαι χρῆσθαι) ἢ καὶ πρὸς ἁπλᾶ στοιχειώματα, καὶ φωνὰς συναγομένων. Οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ πύκνωμα τῆς συνεχοῦς τῶν ὅλων περιοδείας εἶναι, μὴ δυνάμενον διὰ βραχέων φωνῶν ἅπαν ἐμπεριλαβεῖν ἐν ἑαυτῷ, καὶ τὸ κατὰ μέρος ἐξακριβωθέν. Ὅθεν δή, χρησίμης οὔσης τοῖς ᾠκειωμένοις φυσιολογίᾳ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ, παρεγγυῶ τὸ συνεχὲς ἐνέργημα ἐν φυσιολογίᾳ, καὶ τοῦτο τοῖς μάλιστα ἐγγαληνίζουσι τῷ βίῳ, ποιήσασθαι καὶ τοιαύτην τινὰ ἐπιτομήν, καὶ στοιχείωσιν τῶν ὅλων δοξῶν.

Πρῶτον μὲν οὖν, τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις (ὦ Ἡρόδοτε) δεῖ εἰληφέναι, ὅπως ἂν τὰ δοξαζόμενα, ἢ ζητούμενα, ἢ ἀπορούμενα ἔχωμεν εἰς ὃ ἀνάγοντες ἐπικρίνειν, καὶ μὴ ἄκριτα πάντα ἡμῖν εἰς ἄπειρον ἀποδεικνύωσιν, ἢ κενοὺς φθόγγους ἔχωμεν. ἀνάγκη γὰρ τὸ πρῶτον ἐννόημα καθ' ἕκαστον φθόγγον βλέπεσθαι, καὶ μηθὲν ἀποδείξεως προσδεῖσθαι εἴπερ ἕξομεν τὸ ζητούμενον, ἢ ἀπορούμενον, καὶ δοξαζόμενον ἐφ' ὃ ἀνάξομεν. Εἶτα κατὰ τὰς αἰσθήσεις δεῖ πάντα τηρεῖν, καὶ ἁπλῶς κατὰ τὰς παρούσας ἐπιβολάς, εἴτε διανοίας, εἴθ' ὁτουδήποτε τῶν κριτηρίων. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰ ὑπάρχοντα πάθη, ὅπως ἂν καὶ τὸ Προσμενόμενον, καὶ τὸ Ἄδηλον ἔχωμεν οἷς σημειωσόμεθα. Ταῦτα δὲ διαλαβόντας συνορᾶν δεῖ περὶ τῶν ἀδήλων.

Πρῶτον μέν, ὅτι οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ οὐδὲν φθείρεται εἰς τὸ μὴ ὄν. Εἰ μὲν γὰρ ἐγίνετο τὸ ἐκφαινόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, πᾶν ἐκ παντὸς ἐγίνετ' ἄν, σπερμάτων γε οὐδὲν προσδεόμενον. καὶ εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν, πάντα

ἂν ἀπολώλει τὰ πράγματα, οὐκ ὄντων τῶν εἰς ἃ διελύετο.

Καὶ μὴν καὶ τὸ πᾶν ἀεὶ τοιοῦτον ἦν, οἷον νῦν ἐστι, καὶ ἀεὶ τοιοῦτον ἔσται. οὐθὲν γάρ ἐστιν εἰς ὃ μεταβάλλει, καὶ παρὰ τὸ πᾶν οὐθέν ἐστιν, ὃ ἂν εἰσελθὸν εἰς αὐτὸ, μεταβολὴν ποιήσαιτο. [Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ φησὶ, κατ' ἀρχὴν, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Φύσεως.]

Ἀλλὰ μὲν καὶ τὸ Πᾶν ἐστι πῇ μὲν Σῶμα, πῇ δὲ Κενόν. Καὶ τὰ μὲν σώματα ὡς ἔστιν, καὶ αὐτὴ ἡ αἴσθησις ἐπὶ πάντων μαρτυρεῖ, καθ' ἣν ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι, ὥσπερ προεῖπον τὸ πρόσθεν. Εἰ δὲ μὴ ἦν ὃ καὶ κενὸν, καὶ χώραν, καὶ ἀναφῆ Φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ὅπου ἦν, οὐδὲ δι' οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα.

Παρὰ δὲ ταῦτα οὐθὲν ἐπινοηθῆναι δύναται, οὔτε περιληπτῶς, οὔτε ἀναλόγως τοῖς περιληπτοῖς, εἰ μὲν αὐτὰ ἦν ὡς καθ' αὑτὰς Φύσεις λαμβανόμενα, καὶ μὴ ὡς τὰ τούτων συμπτώματα, ἢ συμβεβηκότα λεγόμενα. [Ταὐτὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Φύσεως φησὶ, καὶ ἐν τῇ τετταρακαιδεκάτῃ, καὶ πεντεκαιδεκάτῃ, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ.]

Καὶ μὴν καὶ τῶν σωμάτων τὰ μέν ἐστι Συγκρίσεις, τὰ δ' ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται. ταῦτα δέ ἐστιν Ἄτομα καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει πάντα εἰς τὸ μὴ ὂν φθαρήσεσθαι· ἀλλ' ἰσχύσει, καὶ ὑπομένειν, ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, πλήρη τινὰ Φύσιν, ἅτε οὐκ ἔχουσαι ὅπῃ, ἢ ὅπως διαλυθήσεσθαι. ὥστε τὰς τῶν σωμάτων ἀρχὰς ἀναγκαῖον εἶναι ἀτόμους καὶ ἀμεταβλήτους Φύσεις.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν, ἄπειρόν ἐστι. τὸ γὰρ πεπερασμένον, ἄκρον ἔχει· τὸ δὲ ἄκρον, ἔχον παρ' ἑτέρου τινὸς θεωρεῖται· Τὸ δὲ Πᾶν οὐ παρ' ἑτέρου τινὸς θεωρεῖται, ὥστε οὐκ

perirent prorsùs omnia, tanquam non superstitibus iis, in quæ dissoluerētur.

Deinde Vniuersum, *seu Omne* (*quod etiam Vniuersitatem, & Naturam rerum appellant*) tale semper fuit, quale & iam est; & quale iam est, tale semper erit. Quippe & nihil est, in quod, *quasi vniuersi naturam habere desinat*, mutetur; ac præter Vniuersum *omnia complectens*, nihil est, quod in ipsum irrumpens, sit illi mutationis causa. HOC VERO ILLE ETIAM AIT TVM IN EPITOME MAGNA SVB INITIVM; TVM IN LIBRO DE NATVRA PRIMO.

Vniuersum autem partim quidem Corpus, partim verò Inane est: *seu, quod idem est, nihil aliud in Vniuerso reperitur, præter Corpora, & Inane.* Et quòd sint quidem corpora, ipse maximè attestatur sensus; ex quo aliunde ducere coniecturam necesse est ad id quod est immanifestum, vt superiùs iam attigi. Nisi verò id esset quoque, quod & Inane, *seu Vacuum*, & Regionem, *seu Spatium, ac Locum*; & Intactilem, *siue Incorpoream* naturam vocamus; non haberent corpora neque vbi essent; neque quà motus suos obirent; cùm moueri ea quidem manifestum sit.

Præter hæc *duo* verò, *Corpus scilicet, ac Inane*, nihil licet intelligi, neque comprehensiuè (*quo modo ea, quæ per se, directéque in notitiam cadunt, intelliguntur*) neque comparatè ad ea, quæ comprehensa fuerint (*quo modo ea intelliguntur, quæ per proportionem solam innotescunt*) *Nihil licet, inquam*, si ea quidem, *quæ intelligentur eiusmodi sint; vt* accipiantur quasi quædam per se exsistentes, *subsistentéve* naturæ, *seu quasi subiecta*; non verò vt quædam, quæ esse dicuntur eorum Coniuncta, & Euenta, *seu Contingentia, & Accidentia*. HOC IPSVM VERO HABET ETIAM TVM IN LIBRIS DE NATVRA I. XIV. XV. TVM IN MAGNA EPITOME.

Corporum porrò, alia Concretiones, *seu, mavis, concreta, compositáve corpora* sunt; alia sunt, ex quibus concretiones fiunt. Hæc verò, *ex quibus, vt primis Principiis concretiones fiunt*, Atoma sunt, *seu insectilia, nullave vi diuisibilia*, ac *idcircò* immutabilia, *siue in seipsis mutationis omnis expertia*; si futurum est quidem, vt omnia non intereant in nihilum; verùm consistat, perseuerétque, dum concretiones dissoluuntur, plena quædam, *seu vacui expers* (*solidáque adeò*) natura, quippe quæ non habeat quà ex parte, aut quomodo *fissuram admittat, sicque* dissoluatur. Adeò proinde, vt sit necesse; ea, quæ dicuntur *compositorum* corporum principia, insectileis esse, ac immutabileis naturas.

Rursùs, Vniuersum infinitum est. Id enim quod finitum est, extremum habet; quod verò extremum habet, id ex alio quopiam cernitur (*seu ex interuallo extra assumpto cerni potest*) at Vniuersum ex alio quopiam extrinsecùs non

cernitur (*quippe cùm nihil sit interualli, siue spatij, quod intra seipsum non contineat, alioquin enim Vniuersum, nisi vniuersum spatium contineret, non foret.*) Quare neque habet extremũ; quod porrò non habet extremum, id neque finem habet; quod verò finem non habet, id non finitum sanè, sed infinitum est. Est autem Vniuersum duplici titulo infinitum; multitudine *nempe* corporum, & magnitudine Inanis. Nam si Inane quidem infinitum, & Corpora finita forent, tum corpora (*quæ in perpetuo sunt motu*) nusquam consisterent, sed per infinitum Inane dispersa ferrentur, tanquam nihil habentia, à quo sisterentur, compescerentúrque variis retusionibus. Sin verò Inane finitum, Corpora forent infinita; tum non pateret locus, in quo exsistere infinita corpora possent.

Ad hæc corpora illa insectilia, plenáve, *siue solida* ex quibus fiunt, & in quæ resoluuntur concretiones, incomprehensibilia sunt differentiis, *seu varietate* figurarum. Neque enim hæc tot, tantáque *rerum concretarum* discrimina essent, si huiusmodi figurarum *in principiis* diuersitas animo comprehensibilis foret. At verò tamẽ in vnaquaque figurationis specie, infinitæ numero simpliciter sunt Atomi (*sic enim deinceps vocentur huiusmodi corpuscula*) quoniam alioquin Vniuersum infinitum non foret multitudine Atomorum, nisi Atomi, quæ sunt inter se figuratione similes, infinitæ numero simpliciter essent. Non sunt verò etiam Atomi habendæ differentiarum numero infinitæ simpliciter, sed vt iam dictum, solummodò animo incomprehensibiles; nisi quis fortè ipsas ad vsque infinitam simpliciter magnitudinem adauctas concipiat, quatenus in magnitudine quæ finita sit, intelligi diuersitates, quæ sint infinitæ non possunt. ALIVNDE PORRO DOCET INFERIVS MAGNITVDINIS DIVISIONEM IN INFINITVM NVLLAM DARI. DICIT HOC AVTEM POSTQVAM MEMINIT TRANSMVTATIONIS QVALITATVM.

Mouentur porrò Atomi continenter, ac per omne æuum. DICIT AVTEM INFERIVS MOVERI QVOQVE IPSAS ÆQVIVELOCITER, DONEC FERVNTVR PER INANE; VTPOTE QVOD CONSIMILEM TAM LEVISSIMIS, QVAM GRAVISSIMIS TRAIECTIONIS FACILITATEM PRÆBEAT. Et dum contingit quidem, vt in complexionem, *conuentúmve plurium, sibi mutuò obstantium, aut sese etiam mutuò irretientium, vt maximè fit in concretionibus*, incurrant, *vnde & videantur non moueri, sed quiescere; tum tamen adhuc* partim longiùs, partim propiùs à se inuicem dissitæ, *agitationem, seu* speciem palpitationis obtinent, deflexæ *nimirum*, repressǽve à cæteris, quæ talem complexum, *cœtumve* constituunt. Causa verò huiusce rei, *hoc est agitationis, seu quasi palpitationis intestinæ, atque continuæ*, est

ἄκρον ἔχει. Τὸ δὲ οὐκ ἔχον ἄκρον, πέρας οὐκ ἔχει· πέρας δὲ οὐκ ἔχον, ἄπειρον ἂν εἴη, καὶ οὐ πεπερασμένον. καὶ μὴν καὶ τῷ πλήθει τῶν σωμάτων ἄπειρόν ἐστι τὸ πᾶν, καὶ τῷ μεγέθει τοῦ κενοῦ. εἴτε γὰρ ἦν τὸ κενὸν ἄπειρον, τὰ δὲ σώματα ὡρισμένα, οὐδαμοῦ ἂν ἔμενε τὰ σώματα, ἀλλ' ἐφέρετο κατὰ τὸ ἄπειρον κενὸν διεσπαρμένα, οὐκ ἔχοντα τὰ ὑπερείδοντα καὶ στέλλοντα κατὰ τὰς ἀνακοπάς. Εἴτε τὸ κενὸν ἦν ὡρισμένον, τὰ δὲ σώματα ἄπειρα, οὐκ ἂν εἶχε τὰ ἄπειρα σώματα ὅπου ἂν ἔστη.

Πρὸς δὲ τούτοις, τὰ Ἄτομα τῶν σωμάτων καὶ μεστά, ἐξ ὧν καὶ αἱ συγκρίσεις γίνονται, καὶ εἰς ἃ διαλύονται, ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων. οὐ γὰρ δυνατὸν γενέσθαι τὰς τοσαύτας διαφορὰς ἐκ τῶν αὐτῶν σχημάτων περιειλημμένων. καὶ καθ' ἑκάστην δὲ σχημάτισιν ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι. Οὐ γὰρ τὸ Πᾶν εἴη τῷ πλήθει τῶν ἀτόμων ἄπειρον, εἰ μὴ ἁπλῶς ἄπειροι ἂν εἰσιν αἱ καθ' ἑκάστην τε σχημάτισιν ὅμοιαι. Ταῖς δὲ διαφοραῖς οὐχ ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἀπερίληπτοι ὥσπερ εἴρηται, εἰ μὴ μέλλει τις καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν, ἅτε ἐν τῷ ὡρισμένῳ μεγέθει ἀπείρους ἐννοεῖν διαφορὰς ἀδύνατον. [Φησὶ δὲ καὶ ἐνδοτέρω οὐκ εἰς ἄπειρον τὴν τομὴν τυγχάνειν. λέγει δέ, ἐπειδὴ καὶ τὸ τῶν ποιοτήτων μεταβολῆς μέμνηται.]

Κινοῦνταί τε συνεχῶς αἱ ἄτομοι, εἰς τὸν αἰῶνα. [Φησὶ δὲ ἐνδοτέρω καὶ ἰσοταχῶς αὐτὰς κινεῖσθαι, τοῦ κενοῦ τὴν ἴξιν ὁμοίαν παρεχομένου καὶ τῇ κουφοτάτῃ καὶ τῇ βαρυτάτῃ.] Καὶ αἱ μέν, εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διϊστάμεναι· αἱ δὲ σχεδὸν τὸν παλμὸν ἴσχουσιν, ὅταν τύχωσι τὴν περιπλοκὴν κεκλιμέναι, ἢ στεγαζόμεναι ὑπὸ τῶν περιπλεκτῶν. ἥ τε γὰρ τοῦ κενοῦ φύσις, ἡ διορίζουσα ἑκάστην αὐτήν, τοῦτο παρασκευάζει, τὴν ὑπέρεισιν οὐχ οἵα τε οὖσα

ποιεῖσθαι.

ποιεῖσθαι. ἥ τε στερεότης ἐνυπάρχουσα αὐταῖς κατὰ σύγκρουσιν, τὸν ἀποπαλμὸν ποιεῖ, ἐφ' ὁπόσον ἂν ἡ περιπλοκὴ τὴν ἀποκατάστασιν ἐκ τῆς συγκρούσεως διδῷ. ἀρχὴ δὲ τούτων οὐκ ἔστιν αἰδίων τῶν ἀτόμων οὐσῶν καὶ τοῦ κενοῦ. [Φησὶ δ' ἐνδοτέρω μηδὲ ποιότητά τινα περὶ τὰς ἀτόμους εἶναι, πλὴν σχήματος καὶ μεγέθους καὶ βάρους. τὸ δὲ χρῶμα παρὰ τὴν θέσιν τῶν ἀτόμων ἀλλάττεσθαι, καὶ ἐν τῇ δώδεκα στοιχειώσεσι φησί. πᾶν τε μέγεθος μὴ εἶναι περὶ αὐτάς· οὐδέποτε γοῦν ἄτομον ὤφθη αἰσθήσει.] Τοσαύτη δ' ἡ φωνὴ, τούτων πάντων μνημονευομένων τὸν ἱκανὸν τύπον ὑποβάλλει τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἐπινοίαις.

Ἀλλὰ μὴν καὶ κόσμοι ἄπειροί εἰσιν, οἵθ' ὅμοιοι τούτῳ, οἵτ' ἀνόμοιοι. αἵ τε γὰρ ἄτομοι ἄπειροι οὖσαι, ὡς ἄρτι ἀπεδείχθη, δι' ἀπείρου φέρονται, καὶ πόρρω τούτου, καὶ ἀλλυδὶς ἄλλαι, εἰς ἀπεργασίαν κόσμων ἀπείρων συνέρχονται. Οὐ γὰρ κατηνάλωνται αἱ τοιαῦται ἄτομοι ἐξ ὧν ἂν γένοιτο κόσμος, ἢ ὑφ' ὧν ἂν ποιηθείη, οὔθ' εἰς ἕνα, οὔτ' εἰς πεπερασμένους, οὔθ' ὅσοι τοιοῦτοι, οὔθ' ὅσοι διάφοροι τούτοις. ὥστε οὐδὲν τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ πρὸς τὴν ἀπειρίαν τῶν κόσμων.

Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσὶ, λεπτότησιν ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων. Οὔτε γὰρ συστάσεις ἀδυνατοῦσιν ἐν τῷ περιέχοντι γίνεσθαι τοιαῦται, οὔτε ἐπιτηδειότητες ἐς τὰς κατεργασίας τῶν κοιλωμάτων καὶ λεπτοτήτων γίνεσθαι. Οὔτε ἀπόρροιαι τὴν ἑξῆς θέσιν καὶ τάξιν διατηροῦσαι, ἥνπερ καὶ ἐν τοῖς στερεμνίοις εἶχον. τούτους δὲ τοὺς τύπους εἴδωλα προσαγορεύομεν.

partim quidem natura inanis, *quod etiam intra corpora compactissima interceptum singulas Atomos mutuò aut ex toto, aut ex parte dirimit*, neque eas sistendi, firmandíque vim habet; partim verò soliditas Atomis ipsis competens, quæ scilicet præ collisione, repercussionéque palpitationem efficit; quantum quidem ipsa complexio instaurari motum ex collisione patitur. *Dixi verò Atomos esse per omne æuum mobileis; quoniam* principium, ex quo fieri ista cœperint nullum est; exsistentibus quippe Atomis, ipsoque Inani perpetuis. DOCET ET INFERIVS NVLLAM ATOMIS QVALITATEM COMPETERE, PRÆTER FIGVRAM MAGNITVDINEM ATQVE PONDVS (*hoc est naturalem quasi impulsionem, à qua ille perpetuus, indesinénsque motus est.*) NAM COLOREM *exempli gratiâ non inesse Atomis, sed oriri*, COMMVTARIque PRO ATOMORVM POSITV IN IIS ETIAM LIBRIS AIT QVÆ ELEMENTA-LIA XII. INSCRIBVNTVR. *Additque*, NON QVANTAMLIBET CONVENIRE ATOMIS MAGNITVDINEM: NEQVE ENIM ATOMVM *vllam etiam maximam*, TANTAM ESSE, QVÆ CADERE IN CONSPECTVM POSSIT. Atque hęc quidem *velut summaria* rerum omnium hactenus commemoratarum deductio subiicere cogitationi potest appositam quandam *vniuersitatis*, *seu* naturæ rerum ideam.

Cæterùm, *in ipsa Vniuersitate, seu natura rerum* infiniti sunt Mundi, alij quidem similes isti, *quem nos incolimus*, alij verò dissimiles. Quippe Atomi, cùm sint infinitæ, vt non multò antè demonstratum est, per infinitatem spatiorum feruntur, & alibi aliæ, ac procul ab hoc ad fabrefactionem Mundorum infinitorum variè concurrunt. Atomi siquidem ad hoc comparatæ, vt ex ipsis Mundus constare, efficíve valeat, absumi non possunt, *cùm sint infinitæ*, neque in vnũ, neque in aliquot, qui definito numero sint; & neque in quotcumque vniusmodi, neque in quotcumque inter se diuersos. Quare nihil obstat quominùs sit talis Mundorum infinitudo.

Sunt verò & quædam Effigies, *seu imagines ad visionem inseruientes*, quæ corporibus solidis delineatione consimiles, superant longè sua tenuitate quicquid est rerum conspicabilium. Neque enim formari repugnat etiam in medio aëre, *circumfusóve spatio* huiuscemodi quasdam contexturas; vti neque esse *repugnat quasdam in ipsis rebus, & maximè in atomis*, dispositiones, ad operandum eiusmodi *spectra, quæ sunt quasi quædam meræ, inanésque* cauitates; & *superficiales, soliditatisve expertes* tenuitates: neque *præterea repugnat* fieri *ex corporibus extimis* effluxiones quasdam auolantium continenter Atomorum, in quibus idem positus, idémque ordo, qui fuerit in solidis, *superficiebúsve ipsorum*, seruetur: *vt tales proinde effluxiones sint quasi formæ, siue effigies, & imagines corporum, à quibus dimanant* Tales autem formæ, siue effigies, & imagines sunt, quas moris est nobis, vt Idola, *seu Simulacra* appellitemus.

Aſſumendum eſt autem motum *Atomorum* per ſpatium inane, in quo nihil occurrit, quod retundendo ipſũ deflectat, eius eſſe pernicitatis, vt quodlibet cogitabile ſpatium conficiat *momento, hoc eſt*, tempore inexcogitabiliter breui. *Dico autem, in quo nihil retundens occurrat*; nam alioquin frequens retuſio ſpeciem tarditatis, & immunitas à retuſione ſpeciem celeritatis ſubit. Neque verò propterea corpus (*ſeu Atomus, mauis*) quod retuſiones patitur varias, ad *hæc*, *illáque* complura loca iis peruenit temporibus, quæ diſcernere mente liceat; quippe *illa diſcernere* in facultate mẽtis non eſt. Quin-etiam contingere poteſt, vt ſenſibili tempore accepto, idem corpus, tametſi variis deflexum retuſionibus, ita feratur, vt vndecumque ex ſpatiorum immenſitate aduεniat, non liceat nobis deſignare aliquem locum, *ſeu terminum*, quem non tempore illo ſuperârit. Quippe talis eſſe (*hoc eſt tam parùm frequens, parúmque deflectens*) ea retuſio poteſt, vt ipſa quoque æmuletur quadamtenus celeritatem competentem motui, qui eſt retuſione immunis. Aſſumere verò perutile eſt, tum hoc fundamentum, tum ſubinde illud, *quod iam attigimus*, eſſe, *nempe* Simulacrorũ ineffabilem tenuitatem, vt cui nihil repugnet rerum apparentium; quoniam *cùm propter hanc tenuitatem Simulacra nihil aliud ſint, quàm textura quædam Atomorum ſimplicium*, ea celeritas ipſis competit, quæ captum omnem fugiat, habentibus putà traiectionem omnem *per circumfuſum, tranſparénſque ſpatium*, conſimilem illi, quæ per ſpatia illa infinita eſt. Quandoquidem non admodùm differt, ſeu nulla, ſeu pauca retundentia ſint, quæ illis per ſpatium circumſtans occurrant.

Καὶ μὴν καὶ ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορὰ κατὰ μηδεμίαν ἀπάντησιν τῶν ἀντικοψάντων γινομένη, πᾶν μῆκος περιληπτὸν ἐν ἀπερινοήτῳ χρόνῳ συντελεῖ. Βραδύτητος γὰρ καὶ τάχους ἀντικοπὴ, καὶ οὐκ ἀντικοπὴ ὁμοίωμα λαμβάνει. Οὐ μὴν οὐδὲ ἅμα κατὰ τοὺς διὰ λόγου θεωρητοὺς χρόνους τὸ ἀντικοπτόμενον σῶμα ἐπὶ τοὺς πλείους τόπους ἀφικνεῖται, ἀδιανόητον γάρ. Καὶ τοῦτο συναφικνούμενον ἐν αἰσθητῷ χρόνῳ ὅθεν δή ποθεν τοῦ ἀπείρου, οὐκ ἐξ οὗ ἂν περιλάβωμεν τὴν φορὰν τόπου ἔσται ἀφιστάμενον. Ἀντικοπὴ γὰρ ὁμοία ἔσται, κἂν μέχρι τοσούτου, τὸ τάχος τῆς φορᾶς μὴ ἀντικοπὴν καταλαβομένης. Χρήσιμον δὴ καὶ τοῦτο κατασχεῖν τὸ στοιχεῖον, καὶ τὸ, ὅτι τὰ Εἴδωλα ταῖς λεπτότησιν ἀνυπερβλήτοις κέχρηται (οὐθὲν γὰρ ἀντιμαρτυρεῖ τῶν φαινομένων) ὅταν καὶ τάχη ἀνυπέρβλητα ἔχῃ, πάντα πόρον σύμμετρον ἔχοντα πρὸς τῷ ἀπείρῳ. αὐτοῖς γὰρ μηθὲν ἀντικόπτειν, ἢ ὀλίγα ἀντικόπτειν, οὐ πολὺ διαφέρει ἐν τῷ περιέχοντι.

Πρός τε τούτοις, ὅτι ἡ γένεσις τῶν εἰδώλων ἅμα νοήματι συμβαίνει. Καὶ γὰρ ῥεῦσις ἀπὸ τῶν σωμάτων ἐπιπολῆς συνεχὴς οὐκ ἐπίδηλος σημειώσει, διὰ τὴν ἀναπλήρωσιν σώζουσα τὴν ἐπὶ τοῦ στερεμνίου θέσιν, καὶ τάξιν τῶν ἀτόμων, ἐπὶ πολὺν χρόνον· εἰ καὶ ἐνίοτε συγχεομένη ὑπάρχει. Καὶ συστάσεις ἐν τῷ περιέχοντι ὀξεῖαι, διὰ τὸ μὴ δεῖν κατὰ βάθος τὸ συμπλήρωμα γίνεσθαι. Καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι τινὲς γεννητικοὶ τῶν τοιούτων φύσεών εἰσιν. οὐθὲν γὰρ τούτων ἀντιμαρτυρεῖ ταῖς αἰσθήσεσιν, ἂν βλέπῃ τις, τινὰ τρόπον τὰς ἐναργείας· ἵνα καὶ τὰς συμπαθείας ἀπὸ τῶν ἔξωθεν πρὸς ἡμᾶς ἀνοίσῃ.

Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν, ἐπεισιόντος τινὸς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, τὰς μορφὰς ὁρᾶν ἡμᾶς καὶ διανοεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἂν ἀποσφραγίσαιτο τὰ

Ad-hæc ſciendum eſt procreationem huiuſmodi Simulacrorum temporis puncto peragi. Videlicet eorum effluxus ad ſuperficiem indeſinens, diſcerni ſigillatim nequit, quòd *vno obeunte, aliud cohærenter ſuccedat, inque eius locum veluti* ſuppleatur, ac ſeruet *continuò* eundem Atomorum ordinem, & poſitum, qui in ipſa ſolidi, *ſiue corporis* ſuperficie fuerit, idque in multum tempus, *multámve diſtantiam*; tametſi tandem confundatur. Quòd ſi ex eorum genere ſint, quæ ſunt quædam in aëre *ſponte formatæ* contexturæ, ſunt ipſa quoque ortu veloci, quòd ſecundùm profunditatem, *ſoliditatémve* ea compleri nihil ſit neceſſe. Prætereo eſſe & alios modos, quibus naturæ hæ gigni poſſint; quando tale nihil horum Senſibus repugnat; ſi quis quodammodo ad ea, quæ euidentia ſunt, attendat, & ea quæ ex rebus externis conſentanea ſunt, ad nos referat.

Reputandum porrò *conſequenter* eſt, ideò externas rerum *facies*, formáſ*ve* à nobis videri, ac intelligi, quòd aliquid *extrinſecùs* ex ipſis ad nos allabatur. Neque enim perinde intelligi poteſt res externas, & à nobis diſſitas, imprimere

ἔξω

ἔξω τὴν ἑαυτῶν φύσιν, ὅ τε χρώματος καὶ τῆς μορφῆς, διὰ τοῦ ἀέρος τοῦ μεταξὺ ἡμῶν τε κἀκείνων, οὐδὲ διὰ τῶν ἀκτίνων, ἢ οἷων δήποτε ῥευμάτων ἀφ' ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνα παραγινομένων, οὕτως, ὡς τύπων τινῶν ἐπεισιόντων ἡμῖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ἀπὸ χροῶν τε καὶ ὁμοῦ μορφῶν, κατὰ τὸ ἐνάρμοστον μέγεθος, εἰς τὴν ὄψιν, ἢ τὴν διάνοιαν ὠκέως ταῖς φοραῖς χρωμένων. Εἶτα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν (τοῦ τε ἑνὸς καὶ συνεχοῦς τὴν φαντασίαν ἀποδιδόντος, καὶ τὴν συμπάθειαν ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου σώζοντος, κατὰ τὸν ἐκεῖθεν σύμμετρον ἐπερεισμόν, ἐκ τῆς κατὰ βάθος ἐν τῷ στερεμνίῳ τῶν ἀτόμων πλάσεως) καταλαμβάνομεν τὴν φαντασίαν ἐπιβλητικῶς τῇ διανοίᾳ, ἢ τοῖς αἰσθητηρίοις, εἴτε μορφῆς, εἴτε συμβεβηκότων. Μορφὴ δέ ἐστιν αὕτη τοῦ στερεμνίου, γινομένη κατὰ τὸ ἑξῆς πύκνωμα, ἢ ἐγκατάλειμμα τοῦ εἰδώλου.

Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία εἴτε διανοίας, εἴτ' αἰσθητηρίων καταλαμβανομένη, ὃ μέν τοι διαλαμβανομένη, ἐστὶν ἀληθής· τὸ δὲ ψεῦδος καὶ τὸ διημαρτημένον, εἴτε μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, εἴτε καὶ ἀντιμαρτυρηθῇ ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ ἀεί ἐστιν, κατὰ τὴν κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μὲν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν καθ' ἣν τὸ ψεῦδος γίνεται. Ἥ τε γὰρ ὁμοιότης τῶν φαντασμῶν οἱονεὶ ἐν τῇ μανίᾳ λαμβανομένων, ἢ καθ' ὕπνους γινομένων, ἢ κατ' ἄλλας τινὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας, ἢ τῶν λοιπῶν κριτηρίων, οὐκ ἄν ποτε ὑπῆρχε ἐν τοῖς οὖσί τε καὶ ἀληθέσι προσαγορευομένοις, εἰ μὴ ἦν τινα καὶ τοιαῦτα πρὸς ἃ ἐπιβάλλομεθα. Τὸ δὲ διημαρτημένον οὐκ ἂν ὑπῆρχεν, εἰ μὴ ἐλαμβάνομεν καὶ ἄλλην τινὰ κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μὲν, διάληψιν δὲ ἔχουσαν. Κατὰ δὲ ταύτην τὴν κίνησιν συνημμένην τῇ φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν, ἐὰν μὲν μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, ἢ ἀντιμαρτυρηθῇ, τὸ ψεῦδος γίνεται· ἐὰν δὲ ἐπιμαρτυρηθῇ, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρηθῇ, τὸ ἀληθές. Καὶ

nobis quasi sigillatione quadam sui, colorisve atque formæ speciem, intercedente aëre, nos inter & ipsas (*quasi organo quodam*) intercepto: neque etiam id fieri interuenientibus radiis, aut effluxibus aliis quibuscumque ex nobis, *oculísve nostris* ad ipsas promanantibus. *Non, inquam, perinde intelligi potest*; ac *dum* fieri *id dicitur*; *quòd* effigies quædam aduenientes ex ipsis rebus, coloréve simul, formáque ipsarum, incurrant in nos, & seruatâ congruâ magnitudine, celeritérque admodum translatæ; in nostrum tum visum, tum animum subeant; *ipsúmque percellant*. Subinde verò ob hanc causam (& quia quasi vnum, continuúmque est, simulacrum nempe cōtinuò appellens, quod facit obiectum actu apparere, & conformitatem tuetur cum ipso, prò concinna partium cohæsione, quam in superficie illius obtinuit, dum suppeditante continēter aliquid ex profunditate sua, solido, ex Atomis conformaretur.) Hanc, inquam, ob causam, intuitiuè, vt ita loquar, tam mente, quam oculis apparentiam percipimus siue formæ, siue adiunctorum. Dicitur autem hoc loco forma, quæ est ipsius corporis propria, *ac esse intelligitur*, *quasi* collectio partium *certo ordine positarum*, vel quasi superficies, quæ relinquitur ab auolante simulacro.

Ac omnis quidem apparentia, seu mente, seu sensu percepta, verumtamen non iudicata (*videlicet quandiu nulla affirmatio; aut negatio, sed mera; nudáque est apprehensio*) vera est. Falsitas autem, atque error (siue euidentiâ non suffragante, siue refragante, deprehendatur) est semper in eo, quod, præter apparentiam nudam, opinamur ob motionem quandam, *seu actionem mentis* in nobis *excitatam*, quæ cohæreat quidem, *seu dependeat*, *connexáve sit* cum apprehensione cuiuspiam apparentiæ; sed iudicium tamen insuper adhibeat, in quo solo falsitas consistit. Profectò enim etiam apparentiæ, quæ consimiles cæteris, aut per furorem, (exempli gratiâ) percipiuntur, aut inter somniandum creantur, aut aliâ quâpiam apprehensione seu mentis, seu alterius criterij contingunt, non essent omnino in rerum natura (*quo modo esse dicimus ea*, quæ & Entia, & Vera vocantur) nisi aliqua talia forent, ad quæ intuentes collinearemus: ac error in nobis non contingeret, nisi motionem aliam admitteremus prætereà, cohærentem quidem apparentiis, sed iudicium tamen de iis adhibentem. Secundùm hanc ergo motionem cohærentem quidem apprehensioni apparentiæ, sed superadhibentem iudicium, si res euidentes non suffragentur, aut etiam refragentur, falsitas creatur; quemadmodum veritas est, si aut suffragentur, aut non refragentur.

fragentur. Oportet autē tenere hoc, quasi inconcussum principium, ne aut Criteria quæ stabiliuntur per euidentiam euertantur; aut error pari robore, quo veritas, constabilitus, omnia susque deque perturbet.

Cæterùm, *vt Visionem fieri ex aliquo extrinsecùs aduenienti deduximus; ita* Auditio quoque fit, effluxu aliquo translato ex eo vsque, quod loquitur, aut resonat, aut strepitum edit; aut quomodocumque tandem ad sensum auditus excitandum est comparatum. Talis verò effluxus, *instar guttularum aquæ à fullone exsufflatæ*, dispergitur in moleculas, quę ex particulis similibus constent; vnde & conuenientiam inter se mutuò aliquam seruent (*ac varios proinde auditus pari modo feriant*) & maneant in se vnaquæque speciali cohærentiâ, quæ efficiat, vt agnoscantur ad illud spectare, à quo sunt emissæ, & talem sensionem vt plurimùm creet, qualis ab illo, quod sonum emisit, apparata est; sin minùs (*vt cum magna parte ab interjepto aliquo, aut præ interualli longitudine dißipatur*) confusè solùm aliquid exteriùs sonare insinuet. Quippe absque translata quadam, & à sonante vsque re seruata cōuenientia, cohærentiáque, non fieret vsquam eiusmodi, *quæ esset distincta*, auditio. Neque verò est, cur existimemus, cùm semel vox emissa est, aërem deinceps aut ab ea, aut ab aliis ex ea creatis configurari, *conformaríve in voces simileis* (nimio enim foret molimine opus, si ad tale quid subeundum destinatus foret) sed simul, ac in nobis fit ictus, quando vocem emittimus, ipsam talem ex certis quibusdam spiritualis, *subtilißimíve* effluxus moleculis ad hoc idoneis articulari, & *appulsu ad aureis facto*, auditionem in nobis creare.

ταύτην οὖν σφόδρα γε δεῖ τὴν δόξαν κατέχειν, ἵνα μήτε τὰ κριτήρια ἀναιρῆται, τὰ κατὰ τὰς ἐναργείας, μήτε τὸ διημαρτημένον ὁμοίως βεβαιούμενον πάντα συνταράττῃ.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν γίνεται ῥεύματος τινος φερομένου ἀπὸ τοῦ φωνοῦντος, ἢ ἠχοῦντος, ψοφοῦντος, ἢ ὅπως δή ποτε ἀκουστικὸν πάθος παρασκευάζοντος. τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦτο εἰς ὁμοιομερεῖς ὄγκους διασπείρεται, ἅμα τινὰ διασῴζοντας συμπάθειαν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἑνότητα ἰδιότροπον διατείνουσαν πρὸς τὸ ἀποστεῖλαν, καὶ τὴν ἐπαίσθησιν, τὴν ἀπ᾽ ἐκείνου ὡς τὰ πολλὰ ποιοῦσαν· εἰ δὲ μή γε, τὸ ἔξωθεν μόνον ἔνδηλον παρασκευάζουσαν. ἄνευ γὰρ ἀναφερομένης τινὸς ἐκεῖθεν συμπαθείας, καὶ ἑνότητος, οὐκ ἂν γένοιτο ἡ τοιαύτη ἐπαίσθησις. οὐκ αὐτὸν οὖν δεῖ νομίζειν τὸν ἀέρα ὑπὸ τῆς προϊεμένης φωνῆς, ἢ καὶ τῶν ὁμογενῶν σχηματίζεσθαι (πολλὴν γὰρ ἔνδειαν ἕξει τοῦτο πάσχων ὑπ᾽ ἐκείνης) ἀλλ᾽ εὐθὺς τὴν γινομένην πληγὴν ἐν ἡμῖν ὅταν φωνὴν ἀφιῶμεν, τοιαύτην ἔκ τινων ὄγκων ῥεύματος πνευματώδους ἀποτελεστικῶν ποιεῖσθαι, καὶ τὸ πάθος τὸ ἀκουστικὸν ἡμῖν παρασκευάζεσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τὴν Ὀσμὴν νομιστέον, (ὡς εἶπον κατὰ τὴν ἀκοὴν) οὐκ ἄν ποτε πάθος οὐθὲν ἐργάσασθαι, εἰ μὴ ὄγκοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀποφερόμενοι, σύμμετροι πρὸς τὸ, τοῦτο τὸ αἰσθητήριον κινεῖν. οἱ μὲν τοῖοι, τεταραγμένως καὶ ἀλλοτρίως· οἱ δὲ τοῖοι, ἀταράχως καὶ οἰκείως ἔχοντες.

Καὶ μὴν καὶ τὰς ἀτόμους νομιστέον, μηδεμίαν ποιότητα τῶν φαινομένων προσφέρεσθαι, πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, καὶ ὅσα ἐξ ἀνάγκης σχήματος συμφυῆ ἐστι. Ποιότητες γὰρ ἄλλαι, οἷον χρῶμά τε, καὶ θερμότης παρὰ τὴν θέσιν τῶν ἀτόμων μεταβάλλουσι, διὸ καὶ ταῖς ἀτόμοις οὐκ ἐνυπάρχουσι. ποιότης δὲ πᾶσα αὐταῖς ἐνυπάρχουσα, καὶ ἰδία, τοίας

Quin-etiam, *vt & hoc addamus*, existimandum est Odorem, vt *proportione* circa Auditum *de voce, aut sono* declaratum est, non facturum vllam sui impressionem, nisi ab odora re vsque deferrentur moleculæ, *seu corpuscula* quædam eâ ratione commensurata ipsi *Olfactus* sensorio, vt ipsum moueant, *afficiántve*; alia quidem se perturbatè, atque discrepanter habentia; *ex quo odores ingrati sunt*; alia placidè, & accommodatè, *ex quo* sunt odores iucundi.

Verùm, ad Atomos *vt redeamus*, arbitrandum est, nullam qualitatem ex vulgò apparentibus competere ipsis, præter Figuram, Pondus, Magnitudinem; & si quæ prætereà cum ipsâ figurâ necessariam cognationem habent, *cuiusmodi sunt, exempli causâ, asperitas, & læuor.* Siquidem qualitates aliæ, quemadmodum color, aut calor pro varietate positionis Atomorum commutantur, ipsisṁétque adeò Atomis non insunt, *seu à natura minimè sunt*. Qualitas verò omnis ipsis in-

προειρημένας

περιειρημένας ἐστὶ διανοεῖν, μὴ μεταβάλλειν, ὡς καὶ αἱ ἄτομοι μηδὲν μεταβάλλουσιν. ἐπειδήπερ δεῖ τι ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, στερεὸν καὶ ἀδιάλυτον, ὃ τὰς μεταβολὰς οὐκ εἰς τὸ μὴ ὂν ποιήσαιτο, οὐδ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλὰ κατὰ μεταθέσεις μὲν πολλῶν, τινῶν δὲ καὶ προσόδους καὶ ἀφόδους. ὅθεν ἀναγκαῖον τὰ μὴ μετατιθέμενα ἄφθαρτα εἶναι, καὶ ὁμοῦ τὴν τοῦ μεταβάλλοντος φύσιν οὐκ ἔχοντας ὄγκους τε, καὶ σχηματισμοὺς ἰδίους· τούτους γὰρ καὶ ἀναγκαῖον ὑπομένειν, καὶ γὰρ ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν μετασχηματιζομένοις κατὰ τὴν περιαίρεσιν αὐτὸ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος ἐνυπάρχον λαμβάνεται· αἱ δὲ ποιότητες οὐκ ἐνυπάρχουσαι καὶ μὴ ἴδιαι, ἐν τῷ μεταβάλλοντι οὐχ ὥσπερ ἐκεῖναι καταλείπονται, ἀλλ' ἐξ ὅλου τοῦ σώματος ἀπόλλυνται. Ἱκανὰ οὖν τὰ ὑπολειπόμενα ταῦτα (ἅμα καὶ τὸ βάρος) τὰς τῶν συγκρίσεων διαφορὰς ποιεῖν· ἐπειδήπερ ὑπολείπεσθαί γέ τινα ἀναγκαῖον, καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν μηδὲν φθείρεσθαι.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ νομίζειν πᾶν μέγεθος ἐν ταῖς ἀτόμοις ὑπάρχειν, ἵνα μὴ τὰ φαινόμενα ἀντιμαρτυρῇ. Παραλλαγὰς δέ τινας μεγεθῶν νομιστέον εἶναι· βέλτιον γὰρ, καὶ τούτου προσόντος, τὰ κατὰ τὰ πάθη, καὶ τὰς αἰσθήσεις γινόμενα ἀποδοθήσεται. Πᾶν δὲ μέγεθος ὑπάρχον, οὔτε χρήσιμόν ἐστι πρὸς τὰς τῶν ποιοτήτων διαφορὰς, οὔτε ἀφῖχθαι μέλλει καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁρατὰς ἀτόμους· τὸ γὰρ οὔτε θεωρεῖται γινόμενον, οὔθ' ὅπως ἂν γένοιτο ὁρατὴ ἄτομος, ἐστὶν ἐπινοῆσαι.

Πρὸς δὲ τούτοις οὐ δεῖ νομίζειν ἐν τῷ ὡρισμένῳ σώματι ἀπείρους ὄγκους εἶναι, οὐδ' ὁπηλικουσοῦν (ὥστε οὐ μόνον τὴν εἰς ἄπειρον τομὴν ἐπὶ τοὔλαττον ἀναιρετέον,

exſiſtens,*ſeu naturalis*, ac propria, cuiuſmodi poſſunt *tres illæ* memoratæ intelligi, mutationi non eſt obnoxia, vt neque obnoxiæ vllatenus ſunt ipſæ Atomi,quando neceſſe eſt in concretionum diſſolutionibus remanere quidpiam ſolidum, ac indiſſolutum; quod præſtet, vt mutationes non in nihilum,aut ex nihilo fiant,ſed *contingant potius*, tum ob factam tranſpoſitionem *Atomorum* complurium,*quæ in vno ſitu,qualitatem vnam,in alio aliam exhibeant*; tum ob factum *de nouo* aliquarum acceſſum, & *præexſiſtentium aliquarū* diſceſſum, *ex quo iterum qualitates varientur*, *ſeu aliæ*, *quàm priùs appareant*.Vnde & conſequitur,vt ea, quorum partes tranſponi, *adde & de nouo accedere,aut diſcedere*,nō poſſunt (*cuiuſmodi ſunt Atomi*) incorrupta ſint, ac ſimul etiam *incorrupta ſint*,quæ *ipſorum adiuncta*, ſiue *proprietates* naturā mutationi obnoxiam non habent; moleculæ nempe,*ſeu quantillæcumque magnitudines*, figurulæque *inexſiſtētes*, *ac* propriæ.Nimirùm & hæc ipſa ſunt, quæ vnà remanere *cum Atomorum ſubſtantia* in diſſolutionibus eſt neceſſe. Certè & in rebus, quæ vulgò apud nos ex arbitrio transformantur; *vt cùm Homo ex ſtante,aut recto, fit ſedens, contractúsve membris* (*adde & ſi velis denigratur,aut calefit*) intelligitur ſemper inexſiſtens ipſi eadem magnitudo,eadémque figura, ſiue *ordo partiū, inter ſeipſas* competere;qualitates verò non inexſiſtentes,nec propriæ (*veluti ſtatio, rectitudo, albor, frigus, &c.*) non perinde, ac illæ ſuperſtites manent in ſubiecto,quod tranſmutatur; ſed ex ipſo corpore toto, aut tota ex parte,cui inerant, pereunt. Itaque, ſi vel iſta *duo,Figura nempe,& Magnitudo,* ac prætereà Pondus, *naturalíſve ad motum impetus* relinquantur in Atomis (quādo relinqui aliqua,neque abire aliquid in nihilū neceſſe eſt) ipſa ad *omnem* concretionū varietatem præſtandā ſunt ſatis.

Neque verò propterea res eſt ſic habenda,quaſi quælibet magnitudo ineſſe poſſit Atomis; ne ea quæ apparent refragentur *nimiùm*: tenendum eſt ſolùm differentias eſſe magnitudinum aliquas; nam *Atomorum quidem alias maiores, alias minores exſiſtere*, rationi magis conſonum eſt; & hac re admiſsâ, plurium, quæ contingunt circa paſſiones animi,circáque ſenſus,reddi cauſa poteſt.Cùm neque alioquin quævis magnitudo ad varietatem qualitatum faciendam conducat,neque futurum vnquam ſit,vt vel ad magnitudinem, quæ oculis noſtris conſpicua ſit, Atomi perueniant. Id ſcilicet neque obſeruatur fieri, neque vt vnquam viſibilis Atomus euadat, intelligi poteſt.

Inſuper autem,*& priuſquàm aliquid de eo,quod eſt in Atomo minimum,loquamur*, reputandum *imprimis eſt*, non eſſe in corpore finito parteis magnitudinis neque infinitas,neque quantaſcumque (adeò proinde, vt non modò continui in infinitum diuiſio,quæ in minus procedit,*ſeu in parteis ſemper,ſempérque minores,*

eadem

eâdem ſeruatâ diuiſionis proportione, reiicienda ſit: ne imbecilla omnia faciamus, *nihilve ſolidum, quod* in corporum reſolutionibus *ſuperſit, habeamus*; ſicque, vt dum res fluidas *pugno, digitiſve* corripimus, *comprimimúſque*, cogamus omnia in nihilum *quaſi* elidẽdo euaneſcere; ſed admittenda quoque non ſit in rebus finitis ipſa in infinitum progreſſio, quæ fit, non per ſemper minores, *ſed per æquales, ſeu aliquotas vocatas parteis*, procedendo.) Neque enim ex quo aliquis ſemel dixit, eſſe aliqua in re parteis aut infinitas, aut quantaſlibet, licet ampliùs intelligi quâ ratione finita ſit huiuſmodi magnitudo. Quoniam, ſiue aliquãtæ, *æqualéſve inter ſe* partes infinitæ ſint; ſiue illæ, ex quibus *minoribus, & minoribus*, quantælibet aſſumptæ conſtant, infinitæ itidem ſint; manifeſtum eſt magnitudinem, cuius partes ſunt, *ſeu quæ ex iis conſtat, texitúrque*, eſſe infinitam. Cùm verò aliunde *manifeſtè* habeat *magnitudo* finita extremum, *ſiue extremam ſui partem* captu facilem; niſi ipſam quidem perſe, *& vt extrema* ſpectari valeat; non licebit ſanè *eam ſubdiuidendo* intelligere alteram, quæ extrema ſit; *cùm nimirùm ſit pari ratione diuidua:* atque hoc modo cõſequenter, vlteriuſque in infinitum procedendo, non continget vnquam ad partem, quæ extrema ſit, ne cogitatione quidem peruenire.

Deinde pernoſſe oportet, id, quod eſt minimum ad ſenſum, *& pro puncto haberi ſolet, vti in extremo, aut medio longitudinis*, non eſſe ita accipiendum, quaſi ſimile ſit minimo *menſuræ*, ſeu *primæ* illi parti continui, cuius repetita quaſi gradatione intelligimus menſurari cæteras; neque rurſùs quaſi ſit illi planè prorſúmque diſſimile; ſed quaſi communicet quidem cum ipſis minimis menſuræ *per continuum deſignatis, vt quædam communis eorum copula*, & non intelligatur tamen vt vllam partium amplitudinem habens, verùm *reſpectus ſolùm quoſdam, quorum occaſione*, cùm voluerimus ipſum quaſi quidpiam nonnihil amplum intelligere (propter ſimilitudinem, quâ etiam minimum menſuræ, *quod reuerâ eſt amplum*, communicat *cum conuicinis, éſtque vt communis eorum copula*) concipiamus ipſum partim hûc, partim illùc vergere, partim medium interjacere. Deinceps autem vniuerſa metimur, initium ducentes à primo, *ſiue magnitudinis extremum occupante ſenſibili puncto*; ac non ipſum ſanè *repetendo* applicamus, ne *exiliſſimis* quidem partium partibus; ſed magnitudines menſurando, vnâ quadam earum parte vtimur, maiore quidem, vbi maiores; minore, vbi minores *fuerint menſurandæ*.

Iam verò, id, quod eſt in Atomo minimum, *qualem apicem anguli in acuta Atomo concipimus*, reputandum eſt eandem comparationem pati. Nam ipſum quidem à minimo ſenſus paruitate perſpicuè differt; ſed eâdem tamen ratione, quâ illud, *ad minimum menſuræ* ſe habet. Quippe ipſa Atomus quoque ma-

ἵνα μὴ πάντα ἀσθενῆ ποιῶμεν, καὶ ὡς ἐν ταῖς περιλήψεσιν τῶν ὑγρῶν εἰς τὸ μὴ ὂν ἀναγκαζώμεθα, τὰ ὄντα θλίβοντες, καταναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ τὴν μετάβασιν μὴ νομιστέον γίνεσθαι ἐν τοῖς ὡρισμένοις εἰς ἄπειρον, μηδ' ἐπὶ τοὔλαττον.) Οὔτε γὰρ ὅπως ἐπειδὰν ἅπαξ τις εἴπῃ ὅτι ἄπειροι ὄγκοι ἔν τινι ὑπάρχουσιν, ἢ ὁπηλικοιοῦν, ἔστι νοῆσαι πῶς τ' ἂν ἔτι πεπερασμένον τοῦτο εἴη τὸ μέγεθος. Εἴτε γὰρ πηλίκοι τινὲς ἄπειροι ὦσιν ὄγκοι, εἴτε καὶ οὗτοι ἐξ ὧν ὁπηλικοιοῦν ποτε ὦσιν, δῆλον, ὡς ἄπειρον ἂν ἦν καὶ τὸ μέγεθος. Ἄκρον δὲ ἔχοντος τοῦ πεπερασμένου διαληπτόν, εἰ μὴ καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸ θεωρητέον, οὐκ ἔστι μὴ καὶ τὸ ἑξῆς τούτου τοιοῦτον νοεῖν, καὶ οὕτω κατὰ τὸ ἑξῆς εἰς τοὔμπροσθεν βαδίζοντα, εἰς τὸ ἄπειρον οὐκ ἂν ὑπάρξει ποτὲ ἐς τοιοῦτον ἔτι ἀφικνεῖσθαι τῇ ἐννοίᾳ.

Τό τε ἐλάχιστον τὸ ἐν τῇ αἰσθήσει δεῖ κατανοεῖν, ὅτι οὔτε τοιοῦτόν ἐστιν οἷον τὸ τὰς μεταβάσεις ἔχον, οὔτε πάντῃ πάντως ἀνόμοιον, ἀλλ' ἔχον μέν τινα κοινότητα τῶν μεταβαίντων, διάληψιν δὲ μερῶν οὐκ ἔχον. ἀλλ' ὅτε διὰ τὴν τῆς κοινότητος προσεμφέρειαν οἰηθῶμεν διαλήψεσθαί τι αὐτοῦ, τὸ μὲν ἐπὶ τάδε, τὸ δὲ ἐπέκεινα, τὸ δ' ἐπὶ μέζον δεῖ προσπίπτειν. Ἑξῆς τε καταμετροῦμεν ταῦτα ἀπὸ τοῦ πρώτου καταρχόμενοι· καὶ οὐ μὲν τὸ αὐτὸ οὔτε μέρεσι μερῶν ἁπτόμενα, ἀλλὰ τῇ ἰδιότητι τῇ ἑαυτῶν, τὰ μεγέθη καταμετροῦμεν, τὰ πλείω πλείονι, καὶ τὰ ἐλάττω ἐλάττονι.

Ταύτῃ τῇ ἀναλογίᾳ νομιστέον καὶ τὸ ἐν τῇ ἀτόμῳ ἐλάχιστον κεχρῆσθαι. Μικρότητι γὰρ ἐκεῖνο δῆλον ὡς διαφέρει τοῦ κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρουμένου, ἀναλογίᾳ δὲ τῇ αὐτῇ κέχρηται. ἐπείπερ καὶ τι μέγεθος ἔχει ἡ ἄτομος, καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἀναλογίαν

κατηγορήσαμεν,

κατηγορήσαμεν, μικρόν τι ὡς μόνον μακρὸν ἐκβάλλοντες. ἔτι τε τὰ ἐλάχιστα καὶ ἀμιγῆ πέρατα δεῖ νομίζειν τὸ τῶν μηκῶν καταμέτρημα, ἐξ αὐτῶν πρώτων τοῖς μείζοσι καὶ ἐλάττοσι παρασκευάζοντα τῇ διὰ λόγου θεωρίᾳ ἐπὶ τῶν ἀοράτων. ἡ γὰρ κοινότης ἐνυπάρχουσα αὐτοῖς πρὸς τὰ ἀμετάβολα, ἱκανὴ τὰ μέχρι τούτου συντελέσαι. συμφόρησιν δὲ ἐκ τούτων κίνησιν ἐχόντων οὐχ οἷόν τε γίνεσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τοῦ ἀπείρου οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω ἢ κάτω ὡς ἂν εἴη τι μὲν ἀνωτάτω, τι δὲ κατωτάτω, τὸ μὲν τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς νοηθέντος εἰς ἄπειρον μηδέποτε φέρεσθαι, τὸ δὲ τοῦ ὑποκάτω νοηθέντος μὴ εἰς ἄπειρον ἄγεσθαι, ὡς ἅμα ἂν εἴη ἄνω τε, καὶ κάτω πρὸς τὸ αὐτό· τοῦτο γὰρ ἀδύνατον διανοηθῆναι. ὥστ' ἐστι μίαν λαβεῖν φορὰν, τὴν ἄνω νοουμένην εἰς ἄπειρον. καὶ μίαν τὴν κάτω, ἂν καὶ μυριάκις πρὸς τοὺς πόδας τῶν ἐπάνω τὸ παρ' ἡμῶν φερόμενον πρὸς τοὺς ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν τόπους ἀφικνῆται, ἢ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῶν ὑποκάτω τὸ παρ' ἡμῶν κάτω φερόμενον. ἡ γὰρ ὅλη φορὰ οὐθὲν ἧττον ἑκατέρα ἀντικειμένη ἐπ' ἄπειρον νοεῖται.

Καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον τὰς ἀτόμους εἶναι, ὅταν διὰ τοῦ κενοῦ εἰσφέρωνται, μηδενὸς ἀντικόπτοντος. οὔτε γὰρ αἱ βαρεῖς θᾶττον οἰσθήσονται τῶν κούφων, ὅταν γε δὴ μηδὲν ἀπαντᾷ αὐταῖς. οὔτε αἱ μικραὶ τῶν μεγάλων, ὡς πάντα πόρον σύμμετρον ἔχουσαι, ὅταν μηθὲν μηδὲ ἐκείναις ἀντικόπτῃ, οὔθ' ἡ ἄνω, οὔθ' ἡ εἰς τὸ πλάγιον διὰ τῶν κρούσεων φορὰ, οὔθ' ἡ κάτω διὰ τῶν ἰδίων βαρῶν τῇ ταχύτητι διαφέρει. Ἐφ' ὁπόσον γὰρ ἡ ἄτομος οὐκ ἂν κατίσχῃ ἑκατέρωθεν, ἐπὶ τοσοῦτον ἅμα νοήματι τὴν φορὰν σχήσει, ἕως ἀντικόψῃ, ἢ ἔξωθεν, ἢ ἐκ τοῦ ἰδίου βάρους, πρὸς τὴν τοῦ πλήξαντος δύναμιν.

gnitudine quapiam prædita eſt, & iuxta eandem comparationem dicere de ipſa ſolemus, quod ſit paruum quid, tanquam non *omnem, ſed* proceram ſolùm magnitudinem *ab ea* excludentes. Quin-etiam concipere oportet iſthæc minima, immiſtáque extrema anſam facere dimenſioni longitudinis, *magnitudiniſve quantillæcumque Atomorũ*, facto nempe ab ipſis tam in maioribus, quàm in minoribus initio; quantum certè attendere, *factâ* animo *dimenſione*, in rebus inconſpicuis licet. Videlicet communicatio, *cohæſióve eorum* cum *ſuccedentibus* intranſmutabilibus *particulis*, præſtare abundè id poteſt. *Intranſmutabilibus, inquam*; cùm fieri non valeat, vt iſtæ *particulæ, ex quibus conſtare Atomus intelligitur*, confluant *ad ipſam conſtituendam, vt ſi ſeparatæ aliquando & motione præditæ ad* confluendum *fuerint; quippe cùm ipſæ ſint perpetua, inexſolubiliſque Atomi natura.*

Porrò & circa infinitum Spatium, non ita eſt illi attribuendum, eſſe ſuprà, ac infrà, vt ſi quidpiam eſſet *in Vniuerſo* ſupremũ, quidpiam infimum; illud quidem, concipiendo ſpatium, quod eſt ſupra caput, non in infinitũ protendi; hoc verò cogitando illud, quod ſub pedibus, non in infinitum produci; perinde ac ſi tam illud, quod ſuprà, quàm illud, quod infrà, ad aliquid vnum, idémque determinaretur; *vti ſit ad nos, aut ad mediũ huiuſce Mundi, alterâ partiũ eius extremarũ cogitatâ ſupremâ, alterâ infimâ; in infinito* ſcilicet mẽte aſſequi id nõ licet. Quamobrem præſtabilius eſt, aſſumere vnã aliquam motionem, quæ ſursùm procedere in infinitum intelligatur; & pari ratione aliam, quæ deorsùm: tametſi proinde illud mobile, quod à nobis verſus loca vertici noſtro imminentia fertur, millies occurrat ad eorum pedes qui ſuprà ſint, *quíque id aduenire infernè opinentur* (*aliis ſcilicet cogitatis Mundis*) aut quod à nobis verſus regionem pedibus ſubiectã, ad verticẽ eorũ, qui infrà, *quíque idcircò aduentare ſupernè credituri ſint:* nihilo enim minùs tota vtraq; oppoſita motio intelligitur procedere in infinitũ.

Neceſſe verò etiã eſt, Atomos eſſe æqui-veloceis, quamdiu per inane feruntur, neque quicquã eſt, quod earũ impetũ retundat. Neque enim graues velociùs ferentur, quàm leues *reputatæ*, cùm nihil vtrisvis, quod obſtet occurrat; neque item paruæ, quàm magnæ; cùm ſit traiectio omnibus pro magnitudinis ratione æquè libera, donec nihil eſt, quod iis impingatur. Neque verò etiam celeritate differunt motiones, quæ aut ſursùm obliquéve propter colliſiones, aut deorsùm propter grauitatem ingenitam fiunt. Siquidem quamdiu Atomus neutram in partem cohibetur, tamdiu viam tenet, ac celeritate quidem cogitationi æquiparandâ, quovſque aut extrinſecùs pulſa, aut grauitate propriâ adacta in referientis impetum, *reſiſtentiámve* incurrat.

Quin

Quin-etiam, quod ad concretiones, *compositáve corpora* spectat; cùm sint Atomi *suápte naturâ* æquiueloces, non idcircò vna dicetur esse celerior alterâ, quòd quæ Atomi in concretionibus sunt, *& communi earum motu abripiuntur*, ferantur aliquando in vnum locum sensibili quodam ipsóque continuo, *successiuóve* tempore, *vt dum talis motus est segnis*; aliquando (siue in vnum, siue in plura, ac diuersa loca) temporibus ferantur adeò breuibus, vt solâ ratione possint percipi, *vtputà dum motus rapidissimus est*; verùm dicẽdum solùm est, *quomodocumque Atomi ferantur cum ipsis concretionibus*, exagitari interim illas *intestinis creberrimis, siue potiùs innumeris, sensúmque adeò fugientibus* repercussionibus, donec ipsa motûs *corporis totius in quo sunt*, continuitas, *successióve talis euadit*, vt in sensum cadat. Scilicet, quod adopinamur de *motu Atomorum* inconspicuo, quasi tempora ratione percepta possint illius cõtinuitatem, *successionémve partium pernicissimam* assequi, nusquam verum est; sed id potiùs, quicquid mente contemplamur, dum in ipsam rei naturam attendimus, verum est habendum.

Ἀλλὰ μὴν καὶ μηδὲ κατὰ τὰς συγκρίσεις θᾶττον ἑτέρα ἑτέρας ῥηθήσεται τῶν ἀτόμων, ἰσοταχῶν οὐσῶν τῷ ἐφ' ἕνα τόπον φέρεσθαι τὰς ἐν τοῖς ἀθροίσμασιν ἀτόμους, κατὰ τὸν αἰσθητὸν συνεχῆ χρόνον, καὶ τῷ ἤτε ἐφ' ἕνα, ἤτε ἐπὶ πλείους κατὰ τοὺς λόγῳ θεωρητοὺς χρόνους, ἀλλὰ ῥητέων μόνον, ὅτι πυκνὸν ἀντικόπτουσιν, ἕως ἂν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν τὸ συνεχὲς τῆς φορᾶς γίνηται. Τὸ γὰρ προσδοξαζόμενον περὶ τοῦ ἀοράτου, ὡς ἄρα καὶ οἱ διὰ λόγου θεωρητοὶ χρόνοι τὸ συνεχὲς τῆς φορᾶς ἕξουσιν, οὐκ ἀληθές ἐστιν ἐπὶ τῶν τοιούτων· ἐπεὶ τό γε θεωρούμενον πᾶν, ἢ κατ' ἐπιβολὴν λαμβανόμενον τῇ διανοίᾳ, ἀληθές ἐστιν.

Post-hæc verò contemplationem oportet instituere attendendo ad ipsos sensus, affectúsque animi; sic enim constabit certissimâ fide, Animam esse *tenuissimum, seu* ex partibus tenuissimis contextũ corpus, ac ipsum quidem per animalis massam, *quam solemus vulgò appellare Corpus*, diffusum, simillimúmque spiritui, *seu vento cuipiã, aërique*, calidâ, *siue igneâ* quapiam naturâ contemperato, & quodammodo quidem illum, quodammodo hanc referens. Est verò insigne discrimen

Μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ συνορᾶν ἀναφέροντα ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰ πάθη. οὕτω γὰρ ἡ βεβαιοτάτη πίστις ἔσται, ὅτι ἡ ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερὲς, παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον· προσεμφερέστατον δὲ πνεύματι θερμοῦ τινὰ κρᾶσιν ἔχοντι, καὶ πῇ μὲν, τούτῳ προσεμφερὲς, πῇ δὲ, τούτῳ. Ἔστι δὲ τὸ μέρος πολλὴν παραλλαγὴν εἰληφὸς τῇ λεπτομερείᾳ καὶ αὐτῶν τούτων. συμπαθὲς δὲ τούτῳ μᾶλλον καὶ τῷ λοιπῷ ἀθροίσματι. Τοῦτο δὲ πᾶν αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς δηλοῦσι, καὶ τὰ πάθη, καὶ αἱ εὐκινησίαι, καὶ αἱ διανοήσεις, καὶ ὧν λοιπῶν στερούμενοι θνήσκομεν.

Καὶ μὴν καὶ ὅτι ἔχει ἡ ψυχὴ τῆς αἰσθήσεως τὴν πλείστην αἰτίαν, δεῖ κατέχειν. οὐ μὴν εἰλήφει ἂν ταύτην, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ ἀθροίσματος ἐστεγάζετό πως. Τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα παρασκευάσαν ἐκείνῃ τὴν αἰτίαν ταύτην, μετείληφε καὶ αὐτὸ τοιούτου συμπτώματος παρ' ἐκείνης (οὐ μέντοι πάντων, ὧν ἐκείνη κέκτηται.) διὸ ἀπαλλαγείσης τῆς ψυχῆς, οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν. οὐ γὰρ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ ταύτην ἐκέκτητο τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἑτέρῳ ἅμα συγγεγενημένῳ αὐτῷ παρεσκεύαζεν, ὃ διὰ τῆς συντελεσθείσης περὶ αὐτὸ δυνάμεως, κατὰ τὴν κίνησιν

tenuitatis particularum, ex quibus hæc pars *animalium* constat, etiam ab ea, quam obtinent vulgò venti, ignísque particulæ; hæcque causa præsertim est, cur reliquæ massæ, *siue corpori, quatenus propterea per totum intimè illabitur, & consentiat*, & compatiatur. Atque hoc quidem totum manifestè arguunt tum facultates animæ, tum passiones *appetitus*, tum faciles illæ motiones *membrorum*, tum cogitationes, *seu actiones mentis*; tum reliqua vniuersè *omnia*, quibus orbati morimur.

Insuper autem tenendum est, esse quoque *aliam* in Anima partem, quæ sit illi causa sentiendi præcipua. Non obtineret porrò illa, nisi & ipsa ratione quadam à reliqua massa, *corporéve* contineretur. Corpus verò, cùm illi præstat, vt hanc sentiendi causam possideat, efficitur quidem & ipsum huiusce effectus ab ea *pendentis* particeps (*sentit scilicet*) at non tamen omnium, quæ illius sunt, *vt tenuitatis & similium*. Quare Animâ discedente, sensus expers fit; non enim ipsũ ex seipso facultatem hanc possidebat; sed apparabat alij rei (*Animæ nimirùm*)

σύμπτωμα

σύμπτωμα αἰσθητικὸν εὐθὺς ἀποτελοῦν, ἑαυτῷ ἀπεδίδου κατὰ δὲ τὴν ὁμούρησιν καὶ συμπάθειαν, κἀκείνῳ καθάπερ εἶπον.

Διὸ δὴ καὶ ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς οὐδέποτε, (καὶ τοῦ ἄλλου τινὸς μέρους ἀπηλλαγμένου) ἀναισθητεῖ· Ἀλλὰ ἂν καὶ ταύτη ξυναπόλλυται ὅ ἂν καὶ ἡ αἴσθησις τοῦ στεγάζοντος λυθέντος, εἴθ' ὅλου, εἴτε καὶ μέρους τινὸς, ἐν ὥσπερ διαμένῃ· τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα διαμένον καὶ ὅλον, καὶ κατὰ μέρος, οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν ἐκείνου ἀπηλλαγμένου ὅσον ποτέ ἐστι τὸ συντεῖνον τῶν ἀτόμων πλῆθος, εἰς τὴν τῆς ψυχῆς φύσιν. Καὶ μὴν καὶ λυομένου τοῦ ὅλου ἀθροίσματος, ἡ ψυχὴ διασπείρεται, καὶ οὐκέτι ἔχει τὰς αὐτὰς δυνάμεις, οὐδὲ κινεῖται, ὥς τε οὐδ' αἴσθησιν κέκτηται. Οὐ γὰρ οἷόν τε νοεῖν αὐτὸ αἰσθανόμενον, μὴ ἐν τούτῳ τῷ συστήματι ταῖς κινήσεσι ταύταις χρώμενον, ὅταν τὰ στεγάζοντα καὶ περιέχοντα μὴ τοιαῦτα ᾖ, ἐν οἷς νῦν οὖσα ἔχει ταύτας τὰς κινήσεις. [Τόδε μὲν λέγει καὶ ἐν ἄλλοις.]

Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐξ ἀτόμων αὐτὴ συγκεῖται λειοτάτων τε, καὶ στρογγυλωτάτων, οὐ πολλῷ τινι διαφερουσῶν τῶν τοῦ πυρός.

Καὶ τὸ μέντοι ἄλογον αὐτῆς ἐν τῷ λοιπῷ παρέσπαρται σώματι· τὸ δὲ λογικὸν, ἐν τῷ θώρακι, ὡς δῆλον ἔκ τε τῶν φόβων καὶ τῆς χαρᾶς.

Ὕπνος τε γίνεται τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν τῶν παρὰ ὅλην τὴν σύγκρισιν παρεσπαρμένων, ἢ ἐγκατεχομένων, ἢ διαφορουμένων, ἤτε καὶ συμπιπτόντων τινῶν τοῖς ἐσπαρμένοις, τὰ μὲν ἐξωθουμένων, τὰ δὲ συνταραττόντων.

Τό, τε σπέρμα ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων φέρεται· καὶ τῷ γε δεῖ προσκατανοεῖν ὅτι πως ἀσώματον. Λέγω δὲ κατὰ τὴν πλείστην ὁμιλίαν τοῦ ὀνόματος, ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ νοηθέντος ἀσωμάτου. Καθ' ἑαυτὸ γὰρ οὐκ ἔστι νοῆσαι τὸ ἀσώματον, πλὴν τοῦ κενοῦ. τὸ δὲ κενὸν, οὔτε ποιῆσαι, οὔτε παθεῖν δύναται, ἀλλὰ κίνησιν μόνον δι' ἑαυτοῦ τοῖς σώμασι παρέχεται. Ὥς θ' οἱ λέγοντες ἀσώματον εἶναι τὴν ψυχὴν ματαιάζουσιν. οὐθὲν γὰρ ἂν ἐδύνατο ποιεῖν, οὔτε πάσχειν, εἰ ἦν τοιαύτη· νῦν δ' ἐναργῶς ἀμφότερα

congenitæ ſibi,quæ per facultatem in ipſo collaboratam actum ſentiendi illicò pro ſua motione exſerens,tum ſibi ipſi,tum illi quoque ſenſum,vt dixi ob viciniam,*cohæſionémve*, atque conſenſionem tribuebat.

Heinc fit, vt quandiu Anima exſiſtit in corpore, tametſi deficiat alia quæpiam pars, nullatenus ſit priuatio ſenſus; Senſus verò vnà cum ipſa depereat, ſimul ac diſſolui contingit id, quo continetur, ſeu illud totum *corpus* ſit, ſeu pars aliqua, in qua ſedem habeat.Ipſum verò reliquum corpus, ſiue totum, ſiue ex parte *indiſſolutum* remaneat, ſenſu *tamen* caret, vbi exceſſerit Atomorum copia eiuſcemodi, quæ ad naturam Animæ conſtituendam eſt neceſſaria. Sed & exſoluto toto corpore Anima ipſa diſſipatur; neque habet ampliùs eaſdem facultates, neque mouetur *ampliùs*, neque obtinet adeò *ampliùs* ſenſum.Nō enim poteſt intelligi, eandem rem *etiam-num* ſentire, quæ motibus iiſdē non vtitur *ampliùs*,cùm non ineſt *ampliùs* in eodem compoſito; *ſiue*, cùm illa ampliùs non ſunt, quibus fouetur, continetúrque,& in quibus nunc exſiſtens. *Anima* huiuſcemodi obit motus. SCRIBIT VERO HOC ALIIS ETIAM LOCIS.

Conflatur enimverò Anima ex Atomis læuigatiſſimis, rotundiſſimiſque,neque admodum diuerſis ab iis, ex quibus *vulgò conflatur* ignis.

Ac Irrationalis quidem eius pars in reliquo corpore ſedem habet; Rationalis verò obtinet in pectore, vti *vel* ex ipſis metus,ac lætitiæ paſſionibus fit manifeſtum.

Somnus autem creatur,cùm animę partes per totam corporis concretionem diffuſæ aut cohibentur, aut diſtrahuntur,aut nonnulla etiam *corpuſcula* in diſperſas incidunt,quæ partim ipſas *à corpore* abigant, partim *intra corpus* conturbent.

Semen *excidit*,defertúrque,*&* *confluit* ex vniuerſo corpore; intelligíque idcircò debet *quaſi aliquid* incorporeum. Tale autem dico ob familiariſſimam vocis huius vſurpationem, quatenus *ad varia* transferimus id, quod per ſe, *ac propriè* intelligitur incorporeum.Cęterùm enim id quod per ſe,*propriéve* incorporeum eſt,intelligere aliud, quàm ipſum Inane,*ſeu Vacuum* non licet. Eſt autem Inane eiuſmodi,vt neque agere,neque pati quid valeat; ſed motum dumtaxat *quam-liberrimum tranſeuntibus* per ſe corporibus præbeat.Adeò proinde, vt qui dicunt eſſe Animam incorpoream, ineptiant; neque enim quidpiam agere, aut pati,ſi eiuſmodi exſiſteret, poſſet; cùm vtrumque tamen competere

ipſi, ea, quæ circa Animam contingunt, perſpicuè declarent.

Iſthæc porrò omnia, quæ de Anima ediſſeruimus, ſi quis ad animi affectus, ſensúſque ipſos referat, ac memoriâ quoque illa repetat, quæ dicta ab initio ſunt, is abundè ſatis perſpiciet quæ effatis hiſce generalibus continentur, ad hoc, vt poſſit *conſequenter* illa, quæ ſpecialiora ſunt, accuratiùs conſtabilire.

Quod ſpectat ad *rerum* figuras, colores, magnitudinem, grauitatem, & qualitates vniuersè alias, quæ enunciari ſolent de *concreto* corpore, tanquam ipſius accidentia, *idque* ſiue omnia viſu deprehendantur, ſiue aliis etiam percipiantur ſenſibus; illa ſic cogitanda ſunt, non quaſi ſint quædam per ſe exſiſtentes naturæ, *ſeu ſubſtantiæ* (id ſiquidem mente aſſequi nō licet) neque *rursùs* quaſi planè non exſiſtant, *ſeu prorsùs non entia, merúmque nihil ſint*; neque *iterùm*, quaſi talia ſint, cuiuſmodi alia, quæ ipſi accidunt incorporea; neque *denique* quaſi ſint *quæpiam* ipſius corporis partes; verùm *ita habenda ſunt*, quaſi, *cùm ſint varij modi ſeſe habendi corporis*, ipſum totum corpus ex illorum aggregatione obtineat propriam, *peculiarémque ſeu ſpeciei ſuæ* naturam. Non *ſanè* quòd *corpus exinde* tale quid euadat, qualis euadit moles, maior contexta ex *minoribus, illiſque* aut primis, *minimíſque*, aut grandiuſculis, & vniuersè contextis ex aliis minutioribus; ſed, ſolùm, quemadmodum dixi, quòd ex iis omnibus *coniunctis, habitíſque pro differentia* propriam ſibi, *& ab omni alio diſtinctam* naturam poſſideat. Ac illa quidem omnia ſpecialibus notionibus, conceptibúſque apprehenduntur; ſed ita tamen, vt *interim corpus*; quod ex ipſis quaſi totum quid reſultat, ac minimè eſt diuiſum in ſe, ſed vt vnum quid intelligitur, denominationem obtineat talis corporis, *quod in certo rerum genere habeatur.*

Cùm id verò competat illis maximè accidentibus, quæ vocant Propria, Coniunctáque, & ſine quibus res eſſe nequit; tum ſciendum eſt contingere ſæpenumero, vt aduenіant corporibus accidentia non propria, *quæ Euenta vocari ſolent, vt ſunt in homine non modò rubor contractus ex verecundia, pallor ex metu, calor ex igne; ſed etiam ſeruitus, libertas, paupertas, diuitiæ, bellum, pax, &c.* (Sunt verò & in his quædam inconſpicua atque incorporea, *vt ſunt ipſa iura ſeruitutis, libertatis, diuitiarum, &c. itémque tempus, de quo mox dicendum; & alia.*) Quamobrem tritiſſimo vſu vocem vſurpantes eiuſmodi eſſe accidentia interpretamur, quæ neque habent naturam totius, quam collectiuè conceptam appellamus corpus; neque item naturam propriorum, *coniunctorúmve* accidentium, ſine quibus corpus intelligi nequit. Poteſt porrò & ipſum corpus, quod *ex illorum ſingulorum aduentu quaſi nouum fit, ſeu* cōſequitur, *ac reſultat*, iuxta notiones aliquas ſpecialeis variè

ταῦτα διαλαμβάνῃ τὰ περὶ τὴν ψυχὴν συμπτώματα.

Ταῦτα οὖν πάντα τὰ διαλογίσματα περὶ ψυχῆς ἀνάγων τις ἐπὶ τὰ πάθη καὶ τὰς αἰσθήσεις, μνημονεύων τε καὶ τῶν ἐν ἀρχῇ ῥηθέντων, ἱκανῶς κατόψεται τοῖς τύποις ἐμπεριειλημμένα εἰς τὸ, τὰ κατὰ μέρος ἀπὸ τούτων ἐξακριβοῦσθαι βεβαίως.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ σχήματα, καὶ τὰ χρώματα, καὶ τὰ μεγέθη, καὶ τὰ βάρεα, ἢ καὶ ὅσα ἄλλα κατηγορεῖται τοῦ σώματος, ὡσανεὶ αὐτοῦ συμβεβηκότα, ἤτοι πάντα ἢ ἐν τοῖς ὁρατοῖς, ἤτοι καὶ ἐν τοῖς αἰσθήσεσιν ἄλλαις γνωστοῖς; οὔθ᾽, ὡς καθ᾽ ἑαυτάς εἰσι φύσεις, δοξαστέον· οὐ γὰρ δυνατὸν ἐπινοῆσαι τοῦτο· οὔθ᾽ ὅλως ὡς οὐκ εἰσίν; οὔθ᾽ ὡς ἕτερα τὰ ἐπέρχοντα τούτῳ ἀσώματα, οὔθ᾽ ὡς μόρια τούτου. ἀλλ᾽ ὡς τὸ ὅλον σῶμα, καθ᾽ ὅλου ἐκ τούτων πάντων τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔχον ἰδίαν· οὐχ᾽ οἷόν τι μὲν συμπεφορημένον· ὥσπερ ὅταν ἐξ αὐτῶν τῶν ὄγκων μεῖζον ἄθροισμα συστῇ, ἤτοι τῶν πρώτων, ἤτοι τῶν καθ᾽ ὅλου μεγεθῶν, ἃ συστῇ ἔκ τινων ἐλαττόνων ἀλλὰ μόνον, ὡς λέγω, ἐκ τούτων ἁπάντων τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔχον ἰδίαν. Καὶ ἐπιβολὰς μὲν ἔχοντα ἰδίας πάντα ταῦτά ἐστι, καὶ διαλήψεις· συμπαρακολουθοῦντος δὲ τοῦ ἀθρόου, καὶ οὐδαμῇ ἀποσχιζομένου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀθρόαν ἔννοιαν τοῦ σώματος κατηγορίαν εἰληφότος.

Καὶ μὴν καὶ τοῖς σώμασι συμπίπτει πολλάκις καὶ οὐκ ἴδια παρακολουθεῖν, ὧν μέντοι ἀόρατα ἦν τινα, καὶ ἀσώματα. ὥστε δὴ κατὰ πλείστην φορὰν, τούτῳ τῷ ὀνόματι χρώμενοι, φανερὰ ποιοῦμεν τὰ συμπτώματα, οὔτε τὴν τοῦ ὅλου φύσιν ἔχειν, ἣν συλλαβόντες καὶ τὸ ἀθρόον σῶμα προσαγορεύομεν· οὔτε τὴν τῶν ἰδίων παρακολουθούντων, ὧν αὐτὸ, σῶμα οὐ δυνατὸν νοεῖσθαι. Κατ᾽ ἐπιβολὰς δ᾽ αὖ τινας, παρακολουθοῦν τὸ ἀθρόον ἑκάστοις προσαγορευθείη. ἀλλ᾽ ὅτι

δή ποτε ἕκαστα συμβαίνοντα θεωρεῖται, οὐκ ἰδίων τῶν συμπτωμάτων παρακολουθούντων. Καὶ οὐκ ἐξελατέον ἐκ τοῦ ὄντος ταύτην τὴν ἐνάργειαν, ὅτι οὐκ ἔχει τὴν τοῦ ὅλου φύσιν ᾧ συμβαίνει, ὃ δὴ καὶ σῶμα προσαγορεύομεν, οὐδὲ τὴν τῶν ἰδίων παρακολουθούντων. Οὐδ᾽ αὖ καθ᾽ αὑτὰ νομιστέον. οὐ γὰρ τοῦτο διανοητέον, οὔτ᾽ ἐπὶ τούτων, οὔτ᾽ ἐπὶ τῶν ἰδίων συμβεβηκότων, ἀλλ᾽ ὥσπερ καὶ φαίνεται συμπτώματα ταῦτα, κατὰ τὰ σώματα νομιστέον, καὶ οὐκ ἰδίως παρακολουθοῦντα, οὐδ᾽ αὖ φύσεως καθ᾽ ἑαυτὰ τάγμα ἔχοντα· ἀλλ᾽ ὃν τρόπον αὐτὴ ἡ αἴσθησις τὴν ἰδιότητα ποιεῖ, θεωρεῖται.

Καὶ μὴν καὶ τό γε δὴ προσκατανοῆσαι σφοδρῶς. Τὸν γὰρ δὴ χρόνον οὐ ζητητέον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν ὑποκειμένῳ ζητοῦμεν, ἀνάγοντες ἐπὶ τὰς τῶν βλεπομένων παρ᾽ ἡμῖν αὐτοῖς προλήψεις· ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ ἐνάργημα, καθ᾽ ὃ τὸν πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον ἀναφωνοῦμεν, συγγενικῶς τοῦτο περιφέροντες, ἀναλογιστέον. Καὶ οὔτε διαλέκτους, ὡς βελτίους μεταληπτέον, ἀλλ᾽ αὐταῖς ταῖς ὑπαρχούσαις κατ᾽ αὐτοῦ χρηστέον· οὔτ᾽ ἄλλο τι κατ᾽ αὐτοῦ κατηγορητέον, ὡς τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχοντος τῷ ἰδιώματι τούτῳ (καὶ γὰρ τοῦτο ποιοῦσί τινες) ἀλλὰ μόνον ὡς συμπλέκομεν τὸ ἴδιον τοῦτο καὶ παραμετροῦμεν, μάλιστα ἐπιλογιστέον. Καὶ γὰρ τοῦτο οὐκ ἀποδείξεως προσδεῖται, ἀλλ᾽ ἐπιλογισμοῦ· ὅτι ταῖς ἡμέραις καὶ ταῖς νυξὶ συμπλέκομεν, καὶ τοῖς τούτων μέρεσιν· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἀπαθείαις, καὶ κινήσεσι, καὶ στάσεσιν, ἴδιόν τι σύμπτωμα περὶ ταῦτα πάλιν αὐτὸ τοῦτο ἐννοοῦντες καθ᾽ ὃ χρόνον ὀνομάζομεν. [Φησὶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ ἐν τῇ β´ τῶν περὶ φύσεως, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ.]

Ἐπί τε τοῖς προειρημένοις, Τοὺς κόσμους δεῖ καὶ πᾶσαν σύγκρισιν πεπερασμένην, τὸ ὁμοειδὲς τοῖς θεωρουμέναις πυκνῶς ἔχουσαν, νομίζειν γεγονέναι ἀπὸ τοῦ ἀπείρου πάντων τούτων ἐκ συστροφῶν ἰδίων ἀποκεκριμένων, καὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων·

denominari; sed tum tamen *solum*, cùm singula illa aduenire deprehenduntur; vtpote, cùm non sint ex illo accidentium genere, quæ *& propria* sunt, *& sic necessariò, semperque coniuncta, vt perpetuam faciant denominationem.* Non est verò res adeò euidens tollenda ex rerum natura (quòd nempe ista accidentia neque habeant naturam totius cui accidunt, cuique attribuimus nomen corporis; neque habeant etiam conditionem propriorum, *coniunctorúmque* accidentium) vti & aliunde existimandum non est, cohærere ipsa per se (siquidem hoc neque in ipsis, neque in coniunctis accidentibus cogitari potest) sed reputandum est, ea idipsum esse, quod circa corpora apparent; vt scilicet neque tanquam propria adueniant, neque item habeant eam naturæ vim, quâ per se cohæreant; spectentur verò quatenus sensus propriam ipsorum speciem discernit.

Oportet porrò & ad hoc diligenter attendere; Tempus scilicet esse aliquid non eodem modo disquirendum, quo disquirimus cætera, quæ in subiecto aliquo insunt. Quippe id nõ est referendum ad anticipationes rerum nobis ob oculos versantium; sed loquendo congruè ad eam euidentiam, secundùm quam longum, aut breue tempus, *vt manifestum quid*, dicimus, est de ipso ratiocinandum. Ac neque aliæ sermonis formæ, tanquam meliores sunt consectandæ; sed potiùs familiaribus, quæ de ipso exstant, vtendum; neque aliud quidpiam de ipso enuntiandum est, quasi essentiam certæ sermonis proprietati alligatam habeat (hoc enim faciunt aliqui) sed hoc vnum præcipuè attendendũ est, quemadmodũ proprium sermonem, *quatenus occasio variè tulerit*, ipsi conciliemus, accommodemúsque. Videlicet hoc non demonstratione, verùm attentione solâ indiget, vt agnoscamus quemadmodum accidens aliquod speciale connectamus cum diebus, noctibúsque, & partibus eorum; itémque cum passionibus, & vacuitate ab ipsis; cum motionibus, & quiete; & reflexione circa hæc vsi, idipsum nominemus Tempus. IDEM IN SECVNDO DE NATVRA LIBRO, ET IN MAGNA QVOQVE EPITOME AIT.

Vt verò & hoc adiiciamus ad ea, quæ *de Mundis* sunt iam antè dicta. Existimare oportet Mundos, vti & finitam omnem concretionem *in immenso inani factam*, quidpiámque simile cum iis quas passim obseruamus, habentem, ortum ex infinita rerum vniuersitate habuisse; & aliosquidem maiores, alios minores, per proprios quosdam Atomorum quasi vortices, *seu conuolutiones*, seorsim

procreatos. Pari autem ratione omnia, *vt concernuntur, ita secerni*, iterúmque dissolui; & alia quidem ocyùs, aliâ verò segniùs; illa id perpessa ab istiusmodi, ista ab illiusmodi causis. MANIFESTVM IGITVR EST FACERE EVM MVNDOS CORRVPTIONI OBNOXIOS, PARTIBVS MVTATIONEM PASSIS: QVOD ALIIS ETIAM LOCIS HABET.

Rursùs & non esse Mundos sic habendos, quasi necessariò vniusmodi figuræ sint; verùm esse eos inter se diuersimodè figuratos; videlicet alios globosá, alios ouatâ esse specie; alios aliam formam, siue figuram præ se ferre; tametsi censendi non sint figurarum omnigenarum. HOC VERO IN DVODECIMO DE HOC ARGVMENTO VOLVMINE AIT.

Ad-hæc, insidere Terram aëri, tanquam ipsi congeneam; (*neque illi adeò oneri exsistentem*) vt animalia insident, tanquam congenea ipsimet Terræ. Neque enim fuisse Animalia necessariò ex infinitate rerum secreta, *ibique formata, vti in hunc Mundum iam perfecta deducerentur*; neque item fuisse è Cælo, *tanquam illeic priùs debuerint elaborari*, delapsa *in Terram*; cùm ostendere nemo valeat, cur comprehendi illeic potuerint eiuscemodi semina, ex quibus Animalia, Plantæ, & quæ cætera videre licet, constituerentur; non potuerint verò comprehendi heic, ac pari ratione ibi connutriri. Eodem autem modo videri philosophandum esse de Terra: *Nihil scilicet fuisse necesse formari eam priùs, ac ita formatam recipi in Mundum; sed comprehensa fuisse in massa Mundana talia semina, ex quibus vnà cum reliquis Mundi partibus gigneretur.*

Illud quin-etiam tenendum est, fuisse Naturam ab ipsis rebus *continuatáve rerum serie veluti* edoctam, & necessitate *quadam, seu motuum concatenatione* coactam, ad hæc tam multa, támque varia, *quæ* appellitamus *Opera Naturæ*, patranda: Ratiocinium autem humanum ea, quæ Natura in lucem effert, & posteriùs disquirere, & adinuenire (*seu causas ipsorum deprehendere*) sed in his citiùs, in illis tardiùs, & aliquando quidem per prolixiora, aliquando per breuiora tempora *id euincere*; *seu* ad cognitionem perfectam venire.

Vnde & *intelligitur* non fuisse Nomina ab initio ex *mero hominum* instituto imposita *rebus*; sed ipsas hominum naturas, *naturaleisve dispositiones*, quæ in gentibus fuere singulis, specialibus animi motibus affectas, & propriis visis, *seu imaginationibus* compulsas, peculiari quadã ratione aërem ore emisisse, ipsúmque elisisse, *dearticulasséque*, provt singulorum affectuum, visorúmque impetus tulit; & interdùm quoque locorum varietas, *seu varius Cæli, solique genius in variis regionibus* fuit. Deinceps autem nomina significandis rebus propria apud

καὶ πάλιν διαλύεσθαι πάντα, τὰ μὲν, θᾶττον, τὰ δὲ, βραδύτερον· καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τῶν τοιῶνδε, τὰ δὲ, ὑπὸ τῶν τοιῶνδε τοῦτο πάσχοντα. [Δῆλον οὖν ὡς καὶ φθαρτούς φησι τοὺς κόσμους, μεταβαλλόντων τῶν μερῶν· φησὶ δὲ καὶ ἐν ἄλλοις.]

Ἔτι δὲ καὶ τοὺς κόσμους οὔτε ἐξ ἀνάγκης δεῖ νομίζειν ἕνα σχηματισμὸν ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ διαφόρους αὐτούς. Τοὺς μὲν γὰρ, σφαιροειδεῖς, καὶ ᾠοειδεῖς ἄλλους, καὶ ἀλλοιοσχήμονας ἑτέρους· οὐ μέντοι πᾶν σχῆμα ἔχειν. [Τοῦτο δὲ ἐν τῇ ιβʹ περὶ τούτου φησίν.]

Καὶ μὴν καὶ τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι, ὡς συγγενῆ οὖσαν ὥσπερ καὶ τὰ ζῷα τῇ γῇ. οὐδὲ γὰρ τὰ ζῷα εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἀποκριθέντα ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, οὐδὲ προσπεπτωκότα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. οὐδὲ γὰρ ἂν ἀποδείξειεν οὐδεὶς, ὡς ἐν τῷ μὲν τοιούτῳ ἐμπεριελήφθη τὰ τοιαῦτα σπέρματα, ἐξ ὧν ζῷά τε, καὶ φυτὰ, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα θεωρούμενα συνίσταται· ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ, οὐκ ἂν ἐδυνήθη ἐμπεριειληφθῆναι, ὥστε ταῦτα συνίστασθαι, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐντραφῆναι, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς γῆς νομιστέον.

Ἀλλὰ μὴν ὑποληπτέον καὶ τὴν φύσιν πολλὰ καὶ παντοῖα ὑπὸ τῶν αὐτῶν τῶν πραγμάτων διδαχθῆναί τε καὶ ἀναγκασθῆναι· τὸν δὲ λογισμὸν τὰ ὑπὸ ταύτης παρεγγυηθέντα, καὶ ὕστερον ἐξακριβοῦν καὶ προσεξευρίσκειν, ἐν μὲν τισὶ θᾶττον, ἐν δέ τισι βραδύτερον· καὶ ἐν μὲν τισι κατὰ μείζους χρόνους τοῦτο ἀποπεραίνειν, ἐν δέ τισι κατ᾽ ἐλάττους.

Ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα ἐξ ἀρχῆς μὴ θέσει γενέσθαι, ἀλλ᾽ αὐτὰς τὰς φύσεις τῶν ἀνθρώπων καθ᾽ ἕκαστα ἔθνη ἴδια πασχούσας πάθη καὶ ἴδια λαμβανούσας φαντάσματα, ἰδίως τὸν ἀέρα ἐκπέμπειν, στελλόμενον ὑφ᾽ ἑκάστων τῶν παθῶν καὶ τῶν φαντασμάτων, ὡς ἄν ποτε καὶ ἡ παρὰ τοὺς τόπους τῶν ἐθνῶν διαφορὰ εἴη. Ὕστερον δὲ κοινῶς καθ᾽ ἕκαστα ἔθνη τὰ ἴδια τεθῆναι, πρὸς τὸ τὰς

δηλώσεις

δηλώσεις ἧττον ἀμφιβόλους γίνεσθαι ἀλλήλαις, καὶ τὰ πράγματα συντομωτέρως δηλοῦσθαι· τινὰς δὲ καὶ οὐ συνορώμενα πράγματα εἰσφέροντας τοὺς συνειδότας παρεγγυῆσαι τινὰς φθόγγους, τοὺς μὲν ἀναγκασθέντας ἀναφωνῆσαι· τοὺς δὲ τῷ λογισμῷ ἑλομένους κατὰ τὴν πλείστην συνήθειαν, οὕτως ἑρμηνεῦσαι.

Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς μετεώροις, φορὰν καὶ τροπὴν, καὶ ἔκλειψιν, καὶ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, μήτε λειτουργοῦντος τινὸς νομίζειν δεῖ γίνεσθαι, καὶ διατάττοντος, ἢ διατάξαντος, καὶ ἅμα τὴν πᾶσαν μακαριότητα ἔχοντος, μετὰ ἀφθαρσίας· (οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ καὶ φόβῳ καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται.) μήτε αὖ πυρὸς ἅμα τούτου, καὶ ἀνεστραμμένου τὸ τὴν μακαριότητα κεκτημένον κατὰ βούλησιν τὰς κινήσεις ταύτας λαμβάνειν· ἀλλὰ πᾶν τὸ σέμνωμα τηρεῖν, κατὰ πάντα ὀνόματα φερόμενα ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐννοίας, ἐξ ὧν μηδ' ὑπεναντίαι γίνωνται τῷ σεμνώματι δόξαι. Εἰ δὲ μὴ, τὸν μέγιστον τάραχον ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτὴ ὑπεναντιότης παρασκευάσει. Ὅθεν δὴ καὶ τὰς ἐξ ἀρχῆς ἐναπολήψεις τῶν συστροφῶν τούτων ἐν τῇ τοῦ κόσμου γενέσει δεῖ δοξάζειν, καὶ τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ περίοδον συντελεῖσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων αἰτίαν ἐξακριβῶσαι, φυσιολογίας ἔργον εἶναι δεῖ νομίζειν, καὶ τὸ μακάριον ἐν τῇ περὶ τῶν μετεώρων γνώσει, ἐντεῦθεν πεπτωκέναι. καὶ ἐν τῷ μάλιστα τινὲς φύσεις αἱ θεωρούμεναι κατὰ τὰ μετέωρα ταυτὶ, καὶ ὅσα συγγενῆ πως τούτοις ἀκριβοῦν, κατὰ τὸ, Εἶναι μὲν ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ Πλεοναχῶς, καὶ τὸ Ἐνδεχομένως, καὶ τὸ Ἄλλως πως ἔχειν· ἀλλ' Ἁπλῶς μὴ εἶναι ἐν ἀφθάρτῳ καὶ μακαρίᾳ φύσει τῶν διάκρισιν ὑποβαλλόντων, ἢ τάραχον μηθέν· καὶ γὰρ τοῦτο καταλαβεῖν τῇ διανοίᾳ ἐστὶν, ἁπλῶς εἶναι. Τὸ δ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ πεπτωκὸς τῆς δύσεως,

vnamquamque nationem, quasi ex communi consensu *delecta*, assignatáque fuisse, vt & significatus fierent adinuicem minùs ambigui, & res possent eloquio compendiosiore explicari. Cùm aliqui autem vellent apud alios inconspectas ipsis res proponere, sonos aliquos ore edidisse; & tum ipsos fuisse coactos voces identidem edere; tum illos ratiocinio quodam, coniecturáque rem assequentes, ex multa denique assuetudine ipsorum mentem intellexisse.

Quòd ad Meteora; *seu res Sublimeis, sursúmve à Terra apparenteis* attinet, existimare non oportet aut motum *Cæli*, aut *æstiuam, hybernámque Solis* conuersionem, aut *Solis, Lunæque* defectum, aut ortum, occasúmve *Astrorum*, aut alia huiuscemodi ideò fieri, quòd sit Præfectus aliquis, qui sic disponat, dispofueritve, ac simul beatitudinem, immortalitatémque possideat. (Non enim cum felicitate congruunt negotia, sollicitudines, iræ, gratiæ; sed hæc præ imbecillitate, metu, opísque externæ indigentiâ contingunt.) Neque oportet rursùs, cùm id muneris & molestum sit, & *à felici statu* abhorrens, *existimare* eam naturam, quæ felicitatem est nacta, eiusmodi esse, vt *sciens*, ac volens hasce *animi* commotiones; *siue perturbationes* subeat: sed tueri potiùs *respectu illius* venerationẽ omnimodam, ac orationis genere vti, eas suggerente cogitationes, ex quibus nullæ venerationi contrariæ opiniones nascantur. Secùs enim hæc contrarietas maximam in animis *nostris* perturbationẽ ingenerabit. Quare opinandũ est *potiùs*, tum cùm Mundus procreatus est, factos fuisse eos circumplexus conuoluentium se *Atomorum*, vt *creatis exinde corporibus Cælestibus*, nata *in ipsis* fuerit hæc *necessitas* quâ *tali modo mouerentur, ac* circuitus tales obirent.

Reputare certè oportet Physiologici esse muneris causam præcipuarum *quæ in Natura sunt* rerum accuratè peruestigare; & heinc profluxisse quicquid felicitatis est situm in cognitione rerum sublimium, ac in eo potissimùm, quod disquiritur, cuiusmodi sint quæ in hisce sublimibus visuntur naturæ, & quæcumque ipsis cognata quodammodo sunt, idque iuxta hanc Regulam, Esse quidem in hisce rebus id quod dicitur, Pluribus modis fieri; &, Non vno modo necessariò contingere; & Posse alio quoque modo se habere; at contrà, Esse simpliciter, *absolutéque necessarium*, vt in immortali, beatáque Naturâ, nihil eorum sit, quæ dissolutionem, aut perturbationem inducunt (quippe mens statim apprehendit fieri absolutè non posse, vt ipsi tale quid cõpetat, *perspectâ immortalitatis, ac beatitudinis conditione*.) Quod spectat verò ad inspectionem, *& quasi nudam obseruationem*

obseruationem Occasus, Ortus, Solstitij, Eclipseos, cæterorúmque eiusmodi, eam nihilo facere per se feliciorem notitiam; sed perinde (ac fortè etiam ampliùs) metuere illos, qui hæc perspexerunt (neque tamen nôrunt quales sint naturæ *eorum corporum*, qualésque potissimæ causæ) ac si omninò nō perspexissent: quando admiratio, quæ ex harum rerum inspectione oritur, reperire exitum circa dispositionem, *ac modum*, quo res maximæ peraguntur, non potest.

Quocirca nos pluréis inuenimus causas Solstitiorum, Occasuum, Ortuum, Deliquiorum, aliorúmque id genus; vti & in rebus consimilibus, quę apud nos, *seu in terris*, contingunt. Nisi verò censendum non est disquisitionem harum rerum minimè nancisci vsum *congruum*, quæ nobis ad tranquillitatem, felicitatémque *acquirendam* conducit? Vnde & par est tam circa Sublimia, quàm circa cætera alioquin obscura, requirere causas, iuxta varios modos, quibus apud nos similia contingunt; ac illos minimè morari, qui neque vnum certum modum, quo res aliqua possit se habere, aut fieri, neque modum multiplicem, quo contingere quidpiam valeat, nôrunt; solam verò rerum speciem, qualis nobis procul exhibetur, prætendunt: ac prætereà ignorant, quibus ex rebus eueniat, aut non eueniat, vt perturbemur. Si reputemus certè cōtingere, vt aliquid vno certo modo fiat, ac exinde non perturbemur; certè, inquam, scientes aliunde posse pluribus modis idem fieri, non imperturbati minùs erimus, quàm si certo modo fieri perspectum haberemus.

Vniuersè verò ad hæc omnia aduertendum est perturbationem maximam, quæ in animis hominum creatur, oriri ex eo, quòd existimantes esse quasdam beatas, atque immortaleis Naturas, censent tamen ipsis inesse contrarias hisce attributis voluntates, actiones, passiones. Quódque aliunde nescio quid sempiterni mali iuxta fabulas præstolantur, suspicantúrque (&, quod est quidem mirum, in ipsa, quæ in morte contingit, priuatione sensus, quasi & tunc ipsi forent aliqui:) denique & quòd non sanis quibusdam ducantur opinionibus: sed quopiam rationis experte affectu; vt non definientes proinde ratione id, quod reuerâ malum est, parem, neque minùs intensam perturbationem suscipiant, quàm si illa reuerâ essent, propter quæ turbantur. Ex opposito verò imperturbatus animi status ex eo oritur, quòd animus solutus, *ac liber* ab hisce omnibus euadat; quódque

καὶ ἀνατολῆς, καὶ τροπῆς, καὶ ἐκλείψεως, καὶ ὅσα συγγενῆ τούτοις, μηθὲν ἔτι πρὸς τὸ μακάριον τῆς γνώσεως συντείνειν, ἀλλ᾽ ὁμοίως τοὺς φόβους ἔχειν τοὺς ταῦτα κατιδόντας (τίνες δὲ αἱ φύσεις ἀγνοοῦντας, καὶ τίνες αἱ κυριώταται αἰτίαι) καὶ εἰ μὴ προσῄδεισαν ταῦτα, τάχα δὲ καὶ πλείους, ὅταν τὸ θάμβος ἐκ τῆς τούτων προσκατανοήσεως μὴ δύνηται τὴν λύσιν λαμβάνειν, κατὰ τὴν περὶ τῶν κυριωτάτων οἰκονομίαν.

Διὸ δὴ καὶ πλείους αἰτίας εὑρίσκομεν τροπῶν, καὶ δύσεων, καὶ ἀνατολῶν, καὶ ἐκλείψεων, καὶ τῶν τοιούτων, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς γινομένοις· ἢ οὐ δεῖ νομίζειν τὴν ὑπὲρ τούτων ἀκρίβειαν χρείαν μὴ ἀπειληφέναι, ὅση πρὸς τὸ ἀτάραχον καὶ μακάριον ἡμῶν συντείνει. ὥστε παραθεωροῦντας ποσαχῶς παρ᾽ ἡμῖν τὸ ὅμοιον γίνεται, αἰτιολογητέον ὑπέρ τε τῶν μετεώρων καὶ παντὸς τοῦ ἀδήλου. καταφρονοῦντας δὲ τῶν οὔτε τὸ μοναχῶς ἔχον ἢ γινόμενον γνωριζόντων, οὔτε τὸ πλεοναχῶς συμβαῖνον, μόνον δὲ τὴν ἐκ τῶν ἀποστημάτων φαντασίαν παραδιδόντων, ἔτι τε ἀγνοούντων ἐν ποίοις ἐστὶν, ἢ οὐκ ἔστιν ἀταρακτῆσαι. Ἂν οὖν οἰώμεθα, καὶ ὡδί πως ἐνδεχόμενον αὐτὸ γίνεσθαι, καὶ ἐπὶ τούτῳ ὁμοίως ἀταρακτῆσαι, αὐτὸ τὸ, ὅτι πλεοναχῶς γίνεται γνωρίζοντες, ὥσπερ κἂν ὅτι ὡδί πως γίνεται εἰδῶμεν, ἀταρακτήσομεν.

Ἐπὶ δὲ τούτοις ὅλως ἅπασιν, ἐκεῖνο δεῖ κατανοεῖν, ὅτι τάραχος ὁ κυριώτατος ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς γίνεται ἐν τῷ τὰ μακάριά τε δοξάζειν, καὶ ἄφθαρτα εἶναι, καὶ ὑπεναντίας ἅμα ἔχειν τούτοις καὶ βουλήσεις καὶ πράξεις, καὶ πάθη· καὶ ἐν τῷ αἰώνιόν τι δεινὸν προσδοκᾶν καὶ ὑποπτεύειν κατὰ τοὺς μύθους, (καὶ κατὰ ταύτην μὲν ἀναισθησίαν τὴν ἐν τῷ τεθνάναι φοβουμένους, ὥσπερ ὄντας καὶ ἔτι αὐτοὺς) καὶ ἐν τῷ μὴ δόξαις ὀρθαῖς ἴσχειν, ἀλλ᾽ ἀλόγῳ γέ τινι παραστάσει, ὥστε μὴ ὁρίζοντας τὸ ὄντως δεινὸν, τὴν ἴσην, ἢ καὶ ἐπιτεταμένην ταραχὴν λαμβάνειν, τῷ εἶναι, ἃ ἐδόξαζον ταῦτα. ἡ δὲ ἀταραξία τῷ τούτων πάντων ἀπολελύσθαι, καὶ συνεχῆ μνήμην ἔχειν τῶν ὅλων καὶ κυριωτάτων. Ὅθεν τοῖς πᾶσι προσεκτέον τοῖς παροῦσι καὶ ταῖς αἰσθήσεσι,

κατὰ

κατὰ μὲν τὸ κοινὸν, ταῖς κοιναῖς· κατὰ δὲ τὸ ἴδιον, ταῖς ἰδίαις, καὶ πάσῃ τῇ παρούσῃ καθ' ἕκαστον τῶν κριτηρίων ἐναργείᾳ. Ἂν γὰρ τούτοις προσέχωμεν, τὸ, ὅθεν ὁ τάραχος καὶ ὁ φόβος γίνεται, ἐξαιτιολογήσομεν ὀρθῶς καὶ ἀπολυσόμεθα, ὑπέρ τε τῶν μετεώρων αἰτιολογοῦντες, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀεὶ παρεμπιπτόντων, ὅσα φοβεῖ τοὺς λοιποὺς ἐσχάτως.

Ταῦτά σοι, ὦ Ἡρόδοτε, ἐστὶ κεφαλαιωδέστατα ὑπὲρ τῆς τῶν ὅλων φύσεως ἐπιτετμημένα· ὥστε ἂν γένοιτο οὗτος ὁ λόγος κατὰ τὸ δυνατὸν κατασχεθεὶς μετ' ἀκριβείας, οἶμαι, ἐὰν μὴ καὶ πρὸς ἅπαντα βαδίσῃ τις τῶν κατὰ μέρος ἀκριβωμάτων, ἀσύμβλητον αὐτὸν πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ἁδρότητα λήψεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ καθαρὰ ἀφ' ἑαυτοῦ ποιήσει πολλὰ τῶν κατὰ μέρος ἐξακριβουμένων κατὰ τὴν ὅλην πραγματείαν ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ταῦτα ἐν μνήμῃ τιθέμενος, συνεχῶς ἑαυτῷ βοηθήσει. Τοιαῦτα γάρ ἐστιν, ὥστε καὶ τοὺς κατὰ μέρος ἤδη ἐξακριβοῦντας ἱκανῶς, καὶ τοὺς τελείως εἰς τὰς τοιαύτας ἀναβαίνοντας ἐπιβολὰς, τὰς πλείστας τῶν περιοδειῶν ὑπὲρ τῆς ὅλης φύσεως ποιεῖσθαι. Ὅσοι δὲ καὶ παντελῶς αὐτῶν ἀποτετελεσμένοι ἐν τούτοις εἰσὶν, οἱ δὲ κατὰ τὸν ἄνευ φθόγγου τρόπον, τὴν ἅμα νοήματι περίοδον τῶν κυριωτάτων πρὸς γαληνισμὸν ποιοῦνται.

Καὶ ἥδε μέν ἐστιν αὐτοῦ ἐπιστολὴ περὶ τῶν φυσικῶν. Περὶ δὲ τῶν μετεώρων, ἥδε.

memoriâ iugi, ea,quæ maximè generalia,præcipuáque sunt *Effata* conseruet. Vnde & fit, vt adhærendum sit iis rebus, quas coram pósitas habemus, ipsísque *adeò* sensibus, communibus quidem, *siue pluribus*, circa *sensibilia, quæ vocant* communia; *specialibus verò seu* propriis,circa *ea,quæ specialia, seu cuiusque* propria; ac vniuersè omni euidentiæ, quæ in promptu est, iuxta vnumquodque Criterium. Si enim ab istis non discesserimus, tum id, vnde oritur perturbatio, quódque metum ingerit, rectâ cum ratione edisseremus, nósque ab ipsis eximemus; causam videlicet tenentes eorum, quæ in sublimi fiunt,ac reliquorum simul omnium, quæ passim interueniunt, summúmque terrorem cæteris incutiunt.

Hactenus ea sunt, ô Herodote, quæ tibi de Rerum naturâ redigenda esse per capita summa in compendium censui. Quòd si quicquid heic edisserui, mente accuratè, quantum licet, teneatur; crediderim, tametsi quis non excurrat ad omnia, quæ disquiri possunt, argumenta specialia, fore tamen vt Physiologiæ copiam præ reliquis hominibus incomparabilem consequatur. Nam ex seipso bene multa ex iis quæ nos prosequuti speciatim sumus in vniuersali Opere comprehendet; & illa quoque ipsa memoriæ committens, iuuabit se ipse, & continuò *proficiet*. Hæc quippe eiusmodi sunt, vt & qui non mediocriter particularia iam discusserunt, & qui se perfectè eiuscemodi cogitationibus dediderunt, complureis de tota Natura dissertationes instituere, ac perficere valeant. Et quicumque ex ipsis fuerint in his penitùs consummati, illi tacitè secum cogitantes, possint dicto citiùs, & tranquillè percurrere quicquid rerum est *in Physiologia* præcipuarum.

Atque hæc quidem illius est Epistola de Physicis rebus. Iam illam, quæ est de Meteoris, *rebús-ve sublimè apparentibus*, ecce.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΠΥΘΟΚΛΕΙ χαίρειν.

EPICVRVS PYTHOCLI S.

Ἤνεγκέ μοι Κλέων ἐπιστολὴν παρὰ σοῦ, ἐν ᾗ φιλοφρονούμενός τε περὶ ἡμᾶς διετέλεις, ἀξίως τῆς ἡμετέρας περὶ σεαυτὸν σπουδῆς, καὶ οὐκ ἀπιθάνως ἐπειρῶ μνημονεύειν τῶν εἰς μακάριον βίον συντεινόντων διαλογισμῶν. Ἐδέου τε σεαυτῷ

EPistolam mihi abs te Cleon attulit, in qua nos amãter complecti,pro eo,quò erga te sumus affecti studio,pergeres, & non insciè ratiociniorũ,quæ ad felicem vitã cõducunt,cõmeminisse adniteris.Rogabas subinde;

ſubinde,vt breuem,claréque conſcriptum de Rebus ſublimè apparentibus Tractatum ad te mitterem; quippe conſcripta aliàs à nobis, tametſi continuò præ manibus ſint; non poſſe tamen facilè,vt ipſe aiebas,hærere memoriæ. Nos verò & acceptam tuam precationem habuimus, & iucunda ſpe, *quam de tuis ſtudiis concipere licuit*, animati ſumus. Cùm itaque de cęteris omnibus iam ſcripſerimus, peragemus deinceps quas expetiiſti Ratiocinationes; ipſas quidem cùm multis aliis, tum iis maximè profuturas, qui recèns Phyſiologiam germanam deguſtauerint, iiſque etiam, qui fuerint impliciti profundiore ſtudio cuiuſpiam liberalium diſciplinarum. Tu ritè modò ea percipe,& memoriæ defixa diligenter percurre, vnà cum cæteris,quæ in Epitome parua ad Herodotum miſimus.

Primùm igitur reputare decet non alium eſſe ſtatuendum finem cognitionis rerum Sublimium, ſiue cõiunctim *cum aliis*,ſiue *ſeparatim*,*ac* per ſe tractentur, quàm ſtatum mentis imperturbatum, ac perſuaſionem non vacillantem; veluti & in cæteris; *de quibus ſolemus diſſerere rebus. Atque idcirco*,neque adoriendum, quod vireis excedit *humanas*;neque *exiſtimandum* quicquid ſpeculamur,ſimilis eſſe conditionis cum iis Propoſitionibus,quas *circa doctrinam* de Moribus proferimus; aut circa alias Phyſicas quæſtiones, explicandas, defendimus, cuiuſmodi ſunt, Vniuerſum eſt Corpus, & Inane: Rerum Principia ſunt inſectilia; ac cæteræ id genus omnes, quæcumque vno tantùm modo cum rebus apparentibus congruunt. Id nempe nuſquam competit ipſis rebus Sublimibus;quæ ſunt potiùs eiuſmodi,vt multifariam obtineant & generationis cauſam,& eſſentiæ declarationem *iis*, *quæ* ſenſibus *percipiuntur*, conformem. Videlicet philoſophandum de Natura eſt, non pronunciata vana efferendo,& quaſi ex legis præſcripto agendo,verùm,quatenus exigunt res apparentes, ratiocinando. Ad vitam quippe noſtram nihil confert placita propria iactitare, inaníque gloriâ geſtire; ſed animo imperturbato eſſe.

Cæterùm omnia *ſatis* conſtanter explicata fiunt iuxta modum multifarium rebus apparentibus congruum; quando quis retinet, *tuetúrque*, quicquid veriſimile eſt in ipſis. Quòd ſi quis vnum quidem modum retineat, alium verò, tametſi æquè apparentibus conſonum, repudiet; is perſpicuè ab omni vera de rebus naturalibus philoſophandi ratione deflectit, delabitúrque ad fabulas. Neceſſe eſt autem coniecturas quaſdam ad ea, quæ ſublime

περὶ τῶν μετεώρων σύντομον καὶ εὐπερίγραφον διαλογισμὸν ἀποστεῖλαι, ἵνα ῥαδίως μνημονεύῃς. Τὰ γὰρ ἐν ἄλλοις ἡμῖν γεγραμμένα, δυσμνημόνευτα εἶναι, καὶ τοι (ὡς ἔφης) συνεχῶς αὐτὰ βαστάζοιντο. Ἡμεῖς δὲ ἡδέως τε σοῦ τὴν δέησιν ἀπεδεξάμεθα, καὶ ἐλπίσιν ἡδείαις συνεσχέθημεν. Γράψαντες οὖν τὰ λοιπὰ πάντα συντελοῦμεν ἅπερ ἠξίωσας, πολλοῖς καὶ ἄλλοις ἐσόμενα χρήσιμα τὰ διαλογίσματα ταῦτα, καὶ μάλιστα τοῖς νεωστὶ φυσιολογίας γνησίου γεγευμένοις, καὶ τοῖς εἰς ἀσχολίας βαθυτέρας τῶν ἐγκυκλίων τινὸς ἐμπεπλεγμένοις. Καλῶς δὲ αὐτὰ διάλαβε, καὶ διὰ μνήμης ἔχων, ὀξέως αὐτὰ περιόδευε, μετὰ τῶν λοιπῶν, ὧν ἐν τῇ μικρᾷ ἐπιτομῇ πρὸς Ἡρόδοτον ἀπεστείλαμεν.

Πρῶτον μὲν οὖν, μὴ ἄλλό τι τέλος ἐκ τῆς περὶ μετεώρων γνώσεως, εἴτε κατὰ συναφὴν λεγομένων, εἴτε αὐτοτελῶς, νομίζειν δεῖ εἶναι, ἤπερ ἀταραξίαν καὶ πίστιν βεβαίαν, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν· Μήτε τὸ ἀδύνατον παραβιάζεσθαι, μήτε ὁμοίαν κατὰ πάντα τὴν θεωρίαν ἔχειν, ἢ τοῖς περὶ βίων λόγοις, ἢ τοῖς κατὰ τὴν τῶν ἄλλων φυσικῶν προβλημάτων κάθαρσιν, οἷον, ὅτι τὸ πᾶν σῶμα καὶ ἀναφὴς φύσις ἐστὶν, ἢ ὅτι ἄτομα στοιχεῖα, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἢ ὅσα μοναχὴν ἔχει τοῖς φαινομένοις συμφωνίαν· ὅπερ ἐπὶ τῶν μετεώρων οὐχ ὑπάρχει, ἀλλὰ ταῦτά γε πλεοναχὴν ἔχει καὶ τῆς γενέσεως αἰτίαν, καὶ τῆς οὐσίας ταῖς αἰσθήσεσι σύμφωνον κατηγορίαν. Οὐ γὰρ κατὰ ἀξιώματα κενὰ καὶ νομοθεσίας φυσιολογητέον, ἀλλ' ὡς τὰ φαινόμενα ἐκκαλεῖται. οὐ γὰρ ἰδιολογίας καὶ κενῆς δόξης ὁ βίος ἡμῶν ἔχει χρείαν; ἀλλὰ τοῦ ἀθορύβως ἡμᾶς ζῆν.

Πάντα μὲν οὖν γίνεται ἀσείστως, κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρόμενα συμφώνως τοῖς φαινομένοις, ὅταν τις τὸ πιθανολογούμενον ὑπὲρ αὐτῶν δεόντως καταλίπῃ. Ὅταν δέ τις τὸ μὲν ἀπολίπῃ, τὸ δὲ ἐκβάλῃ, ὁμοίως σύμφωνον ὂν τοῖς φαινομένοις, δῆλον, ὅτι καὶ ἐκ παντὸς ἐκπίπτει φυσιολογήματος, ἐπὶ δὲ τὸν μῦθον καταρρεῖ. Σημεῖα δέ τινα τῶν ἐν τοῖς μετεώροις

συντελουμένων· φέρειν δεῖ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων, ἃ θεωρεῖται, ᾗ ὑπάρχει, ὡς καὶ τὰ ἐν τοῖς μετεώροις φαινόμενα. Ταῦτα γὰρ ἐνδέχεται πλεοναχῶς γίνεσθαι. Τὸ μέντοι φάντασμα ἑκάστων τηρητέον, καὶ ἐπὶ τὰ συναπτόμενα τούτῳ διαιρετέον. ἃ οὐκ ἀντιμαρτυρεῖται τοῖς παρ' ἡμῖν γινομένοις πλεοναχῶς συντελεῖσθαι.

Κόσμος ἐστὶ περιοχή τις οὐρανοῦ, ἄστρα τε, καὶ γῆν, καὶ πάντα τὰ φαινόμενα περιέχουσα, ἀποτομὴν ἔχουσα ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, καὶ καταλήγουσα ἐν πέρατι, ἢ ἀραιῷ ἢ πυκνῷ (οὗ καὶ λυομένου, πάντα τὰ ἐν αὐτῷ σύγχυσιν λήψεται) καὶ λήγουσα ἢ ἐν περιαγομένῳ, ἢ ἐν στάσιν ἔχοντι, καὶ ἢ στρογγύλην, ἢ τρίγωνον ἢ οἵαν δή ποτε περιγραφήν. Πανταχῶς γὰρ ἐνδέχεται· τῶν γὰρ φαινομένων οὐδὲν ἀντιμαρτυρεῖ. ὃ δὲ κόσμος ἐν ᾧ λήγει, οὐκ ἔστι καταλαβεῖν. ὅτι δὲ καὶ τοιοῦτοι κόσμοι εἰσὶν ἄπειροι τὸ πλῆθος, ἔστι καταλαβεῖν.

Καὶ ὅτι καὶ ὁ τοιοῦτος δύναται κόσμος γίνεσθαι καὶ ἐν μετακοσμίῳ (ὃ λέγομεν μεταξὺ κόσμων διάστημα) καὶ ἐν πολυκένῳ τόπῳ, καὶ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ, (καί τοι οὐ καθάπερ τινές φασιν) ἐπιτηδείων τινῶν σπερμάτων ῥυέντων ἀφ' ἑνὸς κόσμου, ἢ μετακοσμίου, ἢ καὶ ἀπὸ πλειόνων κατὰ μικρὸν προσθέσεις τε, καὶ διαρθρώσεις, καὶ μεταστάσεις ποιούντων ἐπ' ἄλλον τόπον, ἂν οὕτω τύχῃ, καὶ ἐπαρδεύσεις ἔξωθεν ἐχόντων ἐπιτηδείως ἕως τελειώσεως καὶ διαμονῆς, ἐφ' ὅσον τὰ ὑποβληθέντα θεμέλια τὴν προσδοχὴν δύναται ποιεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἀθροισμὸν δεῖ μόνον γίνεσθαι, οὐδὲ δῖνον ἐν ᾧ ἐνδέχεται κόσμον γίνεσθαι κενῷ, κατὰ τὸ δοξαζόμενον ἐξ ἀνάγκης, αὔξεσθαί τε, ἕως ἂν ἑτέρῳ προσκρούσῃ, καθάπερ τῶν φυσικῶν καλουμένων φησί τις. Τοῦτο γὰρ μαχόμενόν ἐστι τοῖς φαινομένοις.

Ἥλιός τε, καὶ σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, οὐ καθ' αὐτὰ γινόμενα, ὕστερον

creantur, ducere ex iis, quæ apud nos fiunt; *ex iis, inquam*, quæ obſeruantur, ac perinde ſe habent, ac ea, quæ ſublimè viſuntur: ſiquidem talia fieri cô pluribus modis contingit. Quare & quod in vnoquoque *Sublimium* appâret, attendendum eſt, diſcernendúmque iuxta ea, quæ cum ipſo conſonant, quæque pluribus modis fieri rebus apud nos contingentibus non repugnat.

Mundus eſt quæpiam Cæli complexio, Sidera, Terrámque, & quicquid eſt rerum conſpicabilium continens, obtinénſque in ſe *veluti* portionem ex ipſa rerum infinitate, ac in extremum deſinens; quo olim ſoluto, omnia, quæ in ipſo, confuſionem ſubibunt; ſeu illud ſit rarum, ſeu denſum; & ſeu circumductum, ſeu quieſcens; & ſeu rotundum, ſeu triangulare, ſeu figuræ cuiuſlibet; quippe quovis modo habere ſe poteſt; cùm nihil ſit rerum apparentium, quod refragetur. Et quale quidem reipsâ ſit Mundi extremum capere non licet; quòd verò tales Mundi ſint numero infiniti, id capere licet.

Capere verò etiam *fas eſt*, quemadmodum quiſpiam eiuſmodi Mundus generari valeat & in Intermundio (ita vocamus interuallum inter *duos*, *aut plureis* Mundos comprehenſum) & in loco multi-vacuo (*ſeu in quo verſantibus licet corporibus, corpuſculíſve, plurimum tamen ſpatiorum vacuorum intercipitur*) imò & in magno, ipſóque immiſto, *puróque* Inani (tametſi non vt aliqui, *huiuſmodi inane aſſumentes*, deſcribunt) *atque ita quidem, vt intelligamus* confluere ex vno, pluribúſve ſiue Mundis, ſiue Intermundiis idonea quædam ſemina, *hoc eſt congeriem quandam congruam Atomorum, corpuſculorúmve*, quæ ſenſim *heic illeic mutuò* coaddantur, *varieque* formentur, & locum etiam *variè* provt contigerit, commutent; ac inſuper extrinſecus *accrementa quædam* quaſi irrigua accipiant, quovſque *conſtans ex omnibus concrementis ſpecialibus moles* perficiatur, ſtabilimentúmque obtineat; quantum quidem ferre *ipſius quaſi* fundamenta ſubſtrata valuerint. Nam *alioquin*, in quo inani generari Mundum contingit, non ſufficit aceruum fieri, conuoluíque, & incrementum, quandiu in aliud incurrerit accipere, *eo modo, quo acervus niuis, dum ſupra niuem voluitur*, iuxta opinionem, quòd ſic fieri ex neceſſitate oporteat, vt Phyſicorum appellatorum ait aliquis: ſiquidem id pugnat cum iis, quæ apparent. *Neque enim acervus, cuius intimus quaſi nucleus ſolidus ſit, & extima etiam quaſi cruſta ſolida, aut conuolui poteſt, aut incrementum accipere, ſi interſtitium nucleum inter, cruſtámque interceptum, ſit fluxum (quale in Mundo eſſe contingit.)*

Sol, Luna, cæteráque Aſtra; non per ſe, *ac ſeorſim* fuere genita, & poſteriùs à

Mundo

Mundo comprehensa; sed statim, *simulve cum ipso* conformationem, incrementúmque, *magnitudinémve* suam acceperunt (quemadmodum etiam & Terra, & Mare, & quæcunque Mūdus asseruat) iuxta scilicet concrementa, conuolutionésque *interius factas* tenuium quarumdam (earúmque seu spirituosarum, seu igneaīu, seu vtriusque simul conditionis) naturarum. Quippe ista sunt, quæ suggerit sensus.

Magnitudo verò & Solis, & reliquorū Siderum, quod ad nos quidem attinet, tanta est, quanta & apparet. (HOC ETIAM IN VNDECIMO LIBRORVM DE NATVRA HABET. SI ENIM, INQVIT, SIDERA MAGNITVDINEM *suam iustam* OB INTERVALLVM AMITTERENT, MVLTO MAGIS IPSVM COLOREM; NEQVE ENIM EST VLLVM INTERVALLVM AD HOC *præstandum* ACCOMMODATIVS, *quòd aliud nullum prolixius sit.*) Quod ad ipsam verò rem spectat; *Magnitudo* aut *paulò* maior; aut paulò minor, aut *præcisè* tanta, quanta videtur, est; istâ nimirùm varietate exhibentur sensibus ignes, qui apud nos ex interuallo *interdiu, noctúque* spectantur. Quęcumque porrò instantia potest aduersus hunc locum vrgeri, nullo soluetur negotio, si quis manifestis adhæserit rebus: quod quidem in libris de Natura ostendimus.

Ortus, occasúsque & Solis, & Lunæ, & reliquorum Siderum contingere possunt, aut per accensionem *in Oriente*, & exstinctionem *in Occidente*, ob talem *nimirùm* ad vtrúmque locum dispositionem *medij*, vt, *dum Astra per illud transeunt*, ista, quæ dico eueniant, quandoquidem nihil est rerum apparentium, quod refragetur. Aut per appparitionem supra, & occultationem *infra* Terram (*tanquam Sideribus alioquin exsistentibus semper lucidis*) possunt tales ortus, occasúsque peragi; siquidem nihil rursùs est, ex rebus apparentibus, quod repugnet.

Motus eorumdem-met Astrorum fieri nihil vetat, aut toto Cælo circumducto, *ipsáque simul deuehente*; aut Cælo stante, ipsísque *per se* circumductis; *& vtrumvis quidem* iuxta necessitatem motus ab vsque initio, tum cùm Mundus generaretur, factam, impresśámque ex parte Orientis, ac igne deinceps, *ex quo illa constant*, ob calorem, *atque idcircò auiditatem pabuli*, in consequentia *versus Occasum loca* ad depastionem procedente.

Conuersiones Solis, & Lunæ, *ad ipsa Solstitia, circulósve Tropicos* contingere possunt propter obliquitatem Cæli, quod progressu temporis hanc *situs deflexi* necessitatem contraxerit. Similiter verò & proprer repressionem aëris, *qui Astra hinc inde præ frigiditate, densitate, qualitatéve alia repellat.* Aut etiam propter

ἐμπεριελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ κόσμου, ἀλλ' εὐθὺς καὶ διεπλάττετο, καὶ αὔξησιν ἐλάμβανεν. (ὁμοίως δὲ καὶ γῆ καὶ θάλαττα, καὶ ὅσα γε δὴ σώζεται) κατὰ προσκρίσεις, καὶ δινήσεις λεπτομερῶν τινῶν φύσεων, ἤτοι πνευματικῶν, ἢ πυροειδῶν, ἤτοι συναμφοτέρων. Καὶ γὰρ ταῦτα οὕτως ἡ αἴσθησις ὑποβάλλει.

Τὸ δὲ μέγεθος ἡλίου τε καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων κατὰ μὲν τὸ πρὸς ἡμᾶς τηλικοῦτόν ἐστιν ἡλίκον φαίνεται. [Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ ἑνδεκάτῃ περὶ φύσεως λέγει. Εἰ γὰρ (φησὶ) τὸ μέγεθος διὰ τὸ διάστημα ἀποβεβλήκει, πολλῷ ἂν μᾶλλον τὴν χρόαν· ἄλλο γὰρ τούτῳ συμμετρώτερον διάστημα οὐθέν ἐστι.] Κατὰ δὲ τὸ καθ' αὑτὸ, ἤτοι μεῖζον τοῦ ὁρωμένου, ἢ ἔλαττον μικρῷ, ἢ τηλικοῦτον ὑπάρχει. οὕτω γὰρ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν πυρὰ ἐξ ἀποστήματος θεωρούμενα, κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρεῖται. καὶ πᾶν δὲ τὸ εἰς τοῦτο τὸ μέρος ἔνστημα, ῥᾳδίως διαλυθήσεται, ἐάν τις τοῖς ἐναργήμασι προσέχῃ, ὅπερ ἐν τοῖς περὶ φύσεως βιβλίοις δείκνυμεν.

Ἀνατολαὶ καὶ δύσεις ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων, καὶ κατὰ ἄναψιν γίνεσθαι δύναιντο, καὶ κατὰ σβέσιν, τοιαύτης οὔσης περιστάσεως καθ' ἑκατέρους τοὺς τόπους, ὥστε τὰ προειρημένα ἀποτελεῖσθαι. οὐδὲν γὰρ τῶν φαινομένων ἀντιμαρτυρεῖ. Κατ' ἐμφάνειαν τε ὑπὲρ γῆς, καὶ πάλιν ἐπίκρυψιν τὸ προειρημένον δύναιτ' ἂν συντελεῖσθαι· οὐδὲ γάρ τι τῶν φαινομένων ἀντιμαρτυρεῖ.

Τάς τε κινήσεις αὐτῶν, οὐκ ἀδύνατον μὲν γίνεσθαι κατὰ τὴν τοῦ ὅλου οὐρανοῦ δίνην, ἢ τούτου μὲν στάσιν, αὐτῶν δὲ δίνην, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ἀνάγκην ποτελυνηθεῖσαν ἐπ' ἀνατολῇ· εἶτα τῇ θερμασίᾳ κατά τινα ἐπινέμησιν τοῦ πυρὸς ἀεὶ ἐπὶ τοὺς ἑξῆς τόπους ἰόντος.

Τροπὰς ἡλίου καὶ σελήνης ἐνδέχεται μὲν γίνεσθαι κατὰ λόξωσιν μὲν οὐρανοῦ, οὕτω τοῖς χρόνοις κατηναγκασμένου· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ ἀέρος ἀντέξωσιν, ἢ καὶ ὕλης ἀεὶ ἐπιτηδείως

ἐξομένης

ἐχομένης, καὶ τῆς μὲν ἐμπιπραμένης· τῆς δὲ καταλιπούσης. Ἢ καὶ διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς τοιαύτην δίνην κατειλῆφθαι τοῖς ἄστροις τούτοις, ὥσθ' οἷον τε ἕλικα κινεῖσθαι. Πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ, οὐθὲν τῶν ἐναργημάτων διαφωνεῖ, ἐάν τις ἀεὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων μερῶν ἐχόμενος τοῦ δυνατοῦ εἰς τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις ἕκαστον τούτων δύνηται ἀπάγειν, μὴ φοβούμενος τὰς ἀνδραποδώδεις τῶν ἀστρολόγων τεχνιτείας.

Κενώσεις τε σελήνης καὶ πάλιν πληρώσεις, καὶ κατὰ στροφὴν τοῦ σώματος τούτου δύναιτ' ἂν γίνεσθαι· Καὶ κατὰ σχηματισμοὺς ἀέρος ὁμοίως· Ἔτι τε καὶ κατ' ἐπιπροσθετήσεις καὶ κατὰ πάντας τρόπους καθ' οὓς καὶ τὰ παρ' ἡμῖν φαινόμενα ἐκκαλεῖται εἰς τὰς τούτου τοῦ εἴδους ἀποδώσεις, ἐὰν μή τις τὸν μοναχὸν τρόπον κατηγαπηκὼς, τοὺς ἄλλους κενῶς ἀποδοκιμάζῃ, ἤτε θεωρητικῶς τί δυνατὸν ἀνθρώπῳ θεωρῆσαι μὴ δύναιτο, καὶ διὰ τοῦτο ἀδύνατα θεωρεῖν ἐπιθυμοῖ.

Ἔτι τε ἐνδέχεται τὴν σελήνην ἐξ ἑαυτῆς ἔχειν τὸ φῶς, ἐνδέχεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλίου· καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν θεωρεῖται πολλὰ μὲν ἐξ ἑαυτῶν ἔχοντα, πολλὰ δὲ ἐξ ἑτέρων· καὶ οὐδὲν ἐμποδοστατεῖ τῶν ἐν τοῖς μετεώροις φαινομένων, ἐάν τις τοῦ πλεοναχοῦ τρόπου ἀεὶ μνήμην ἔχῃ, καὶ τὰς ἀκολούθους αὐτῷ ὑποθέσεις ἅμα καὶ αἰτίας συνθεωρῇ, μὴ ἀναβλέπων εἰς τὰ ἀνακόλουθα ταῦτα, ὀγκοῖ ματαίως καὶ καταρρέπῃ ἄλλοθι ἄλλως ἐπὶ τὸν μοναχὸν τρόπον.

Ἡ δὲ ἔμφασις τοῦ προσώπου ἐν αὐτῇ δύναται μὲν γίνεσθαι καὶ κατὰ παραλλαγὴν μερῶν, καὶ κατ' ἐπιπροσθέτησιν· καὶ ὅσοι πάντῃ ἂν τρόποι θεωροῖντο τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις κεκτημένοι. Ἐπὶ πάντων γὰρ τῶν μετεώρων τὴν τοιαύτην ἰχνεύειν ὁδὸν προσθετέον. Ἢν γάρ τις μαχόμενος ᾖ τοῖς ἐναργήμασιν, οὐδέποτε δυνήσεται ἀταραξίας γνησίου μεταλαβεῖν.

Ἔκλειψις ἡλίου καὶ σελήνης δύναται μὲν γίνεσθαι καὶ κατὰ σβέσιν, καθάπερ καὶ παρ'

pabulum,quod congruè, *ſeu ſecundum eam viam* continenter diſpoſitum, partim quidem *pone* accendatur, partim *prorſum* aufugiat. Quin potuit quoque ab initio ea circumgyratio his Sideribus imprimi, vt ſpirali motu *heinc inde ad puncta Tropica Solſtitialia limitato* circumducerentur.Siquidem hæc omnia,ipsiſque affinia nihil continent diſcrepans ab ipſa rerum euidentia; ſi quis modò in hiſce rebus poſſibilitati adhærês,reuocare vnamquamque ad id; quod eſt congruum apparentibus, valeat; nihil reueritus illiberalia illa Aſtrologorum machinamenta.

Decrementa, ac rurſus Incrementa Lunæ poſſunt fieri aut conuerſione proprij corporis,*ipſiúſque globoſi,& alteram quidem partem lucidam, alteram obſcuram habentis:* aut eo modo, quo aër *quoque variè veluti* figuratur, *dum à luce Solis initur, ac deſeritur*; aut inſuper obductione *varia corporis cuiuſpiam opaci,quod hemiſphæricum,excauatúmque, & vnà cum ea labens, ipſi continuò circumuoluatur*; aut quolibet denique modo illa, quæ apud nos apparent,iis,quæ ſunt eiuſcemodi, planam faciunt explicationem. Niſi fortè quis ſingularem modum perditè deperiens,alios inaniter reiiciat; neque valeat conſiderare ecquidnam pernoſſe poſſibile ſit; atque idcircò quæ nefas eſt *homini* pernoſſe, affectet.

Fieri ad hæc poteſt,vt Luna,*id quod præfert* lumen à ſeipſa habeat; fieri etiam poteſt, vt *habeat* à Sole. Siquidem etiam apud nos pleraque cernuntur ex ſeipſis *lucentia*, pleráque *ſpendorem* ex aliis *mutuantia*; ac nihil eſt rerum ſublimè apparentium,quod opinioni vtrivis obſtet; ſi modò quis multifarium modum menti defixum teneat, & conſentaneas ipſi ſuppoſitiones,cauſâſque ſimul conſideret,ne ad ea attendens, quæ incohærentia ſunt, vanè intumeſcat, & nunc huc, nunc illuc in ſingularem modum prolabatur.

Species illa vultus,*ſeu maculoſa facies*,quæ in eadem Luna apparet, eſſe talis poteſt,aut ex varia,*diuerſiformique* partium *Lunæ* natura; aut ex ſuperductu *cuiuſpiam caliginoſioris corporis, reticuli inſtar ipſam obtegentis*; aut quicumque alij ſunt modi,qui conformitatem tueri cum rebus apparentibus obſeruantur.Hęc nempe eſt via,cui hærendum eſſe, quotieſcumque agitur de Sublimibus, præſtituendum eſt.Neque enim,ſi quiſpiam rebus apparentibus obluctetur, is poterit vnquam germanæ tranquillitatis particeps fieri.

Defectus tam Solis, quàm Lunæ contingere poteſt, aut per exſtinctionem *proprij luminis*, vti & apud nos fieri accidit,aut per obductionem, *offectionémque* aliarum

aliarum quarumdam *interpositarum* rerum, vt Terræ, *certæ partis* Cęli, aliorúmve huiusmodi. Et hac quidem ratione attendendi sunt familiares modi inuicem collati; ac aliqui etiam complexè accepti; nimirùm cùm id possibile sit. IN XII. VERO DE NATVRA LIBRO TVM HÆC IPSA DICIT, TVM *illud perspicuè*, DEFICERE SOLEM OB LVNAM *ipsi, nobísque interpositam*, ac *nobis idcircò* TENEBRAS CREANTEM: ET LVNAM OB TERRAM *ipsi, Solíque interpositam, ac in illam ideò* INDVCENTEM VMBRAM: VERVMTAMEN EX SVBDVCTIONE *heinc coniunctæ, heinc opposita Soli Lunæ*, RESTITVTIONEM LVCIS *heic quidem in Sole, illeic in Luna* FIERI. IDIPSVM QVOQVE EPICVREVS DIOGENES, IN PRIMO *Scholarum* SELECTARVM *ait*.

Ordo etiam Periodicus, *quo Eclipses certis temporibus accidunt*, ita *seruari* intelligatur, quemadmodum & apud nos *seruari* in quibusdam (*vt in tempestatum vicißitudine*) contingit. Nullatenus verò Natura Diuina ad hæc patranda aduocetur; sed omnis expers muneris, & cumulatissimè beata esse permittatur. Nisi id fiat, tota de caussis rerum Sublimium ratiocinatio irrita euadet; vt nonnullis iam accidit, qui modum amplexi impossibilem, in vanitatem exciderunt; quòd vnum nempe solum probârint, cæteros omneis, tametsi forent possibiles, expunxerint, & delati fuerint ad *somniandum* id, quod intellectus captum excedit; ac neque admittere apparentia, quæ par erat, signa potuerint, neque nouerint (*quemadmodum aiunt*) cum Deo lætari.

Longitudines alternantes noctium, & dierum *per hyemem, pérque æstatem*, contingere possunt, aut quòd circuitiones Solis supra, ac infra Terram nunc celeriùs, nunc tardiùs fiant; quatenus & ipsæ locorum, *seu viarum, quibus Sol incedit*, longitudines sunt alternæ; aut quòd certa sint *per ætherem* loca, quæ possint *ob factam minorem, maiorémve resistentiam* velocius, segniúsque transmeari; cuiusmodi apud nos quoque cernere licet aliqua; iuxta quæ consentaneum sit ea, quæ sublimia sunt, explicare. Illi verò qui vnum quid singulare solùm arripiunt, tum apparentibus repugnant, tum & ab eo, quod homini contemplari fas est, aberrant.

Præsignificationes *futurarum in aëre transmutationum, quæ deduci solent ex ortu, & occasu Siderum*, fieri possunt, aut prout conditiones tempestatum tulerint; eo modo, quo euenit in illis Animalibus, quæ nunc apud nos, nunc apud alios *commigrando visa, tempestatum quidem indicia, sed non tamen caussæ sunt*: aut prout casu contigerit; quo tempore Astra oriuntur, vel occidunt, caussas quasdam exsistere *excitatæ* cuiuspiam in aëre mutationis. Siquidem neutrũ horum

ἡμῖν τοῦτο θεωρεῖται γινόμενον· καὶ ἤδη κατ' ἐπιπροσθέτησιν ἄλλων τινῶν, ἢ γῆς, ἢ οὐρανοῦ, ἤ τινος ἑτέρου τοιούτου. Καὶ ὧδε τοὺς οἰκείους ἀλλήλοις τρόπους συνθεωρητέον, καὶ τὰς ἅμα συγκρίσεις τινῶν, ὅτι οὐκ ἀδύνατον γίνεσθαι. [Ἐν δὲ τῇ δυωδεκάτῃ περὶ Φύσεως ταῦτα λέγει, καὶ τὸν ἥλιον ἐκλείπειν σελήνης ἐπισκοτούσης· σελήνην δὲ, τοῦ τῆς γῆς σκιάσματος· ἀλλὰ κατ' ἀναχώρησιν πάλιν ἐλάμπεσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ Διογένης ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἐπιλέκτων.]

Ἔτι τε τάξις περιόδου, καθάπερ ἔνια καὶ παρ' ἡμῖν τῶν τυχόντων γίνεται, λαμβανέσθω, καὶ ἡ Θεία φύσις πρὸς ταῦτα μηδαμῇ προσαγέσθω, ἀλλὰ ἀλειτούργητος διατηρείσθω, καὶ ἐν τῇ πάσῃ μακαριότητι. Ὡς, εἰ τοῦτο μὴ πραχθήσεται, ἅπασα ἡ περὶ τῶν μετεώρων αἰτιολογία ματαία ἔσται, καθάπερ τισὶν ἤδη ἐγένετο οὐ δυνατοῦ τρόπου ἐφαψαμένοις, εἰς δὲ τὸ μάταιον ἐκπέσουσι τῷ καθ' ἕνα τρόπον μόνον οἴεσθαι γίνεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλους ἅπαντας τοὺς κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἐκβάλλειν, εἴς τε τὸ ἀδιανόητον φερομένοις, καὶ τὰ φαινόμενα, ἃ δεῖ, σημεῖα ἀποδέχεσθαι μὴ δυναμένοις, μήτε διανοουμένοις σὺν θεῷ χαίρειν.

Μήκη νυκτῶν καὶ ἡμερῶν παραλλάττοντα ἐνδέχεται· καὶ παρὰ τὸ ταχείας ἡλίου κινήσεις γίνεσθαι, καὶ πάλιν βραδείας ὑπέρ τε, καὶ ὑπὸ γῆς, παρὰ τὸ τὰ μήκη τόπων παραλλάττειν. Καὶ παρὰ τὸ, τόπους τινὰς περαιοῦσθαι τάχιον, ἢ βραδύτερον ὡς καὶ παρ' ἡμῖν τινα θεωρεῖται, οἷς συμφώνως δεῖ λέγειν ἐπὶ τῶν μετεώρων. Οἱ δὲ τὸ ἓν λαμβάνοντες, τοῖς τε φαινομένοις μάχονται, καὶ τοῦ, ὃ δυνατὸν ἀνθρώπῳ θεωρῆσαι, διαπεπτώκασιν.

Ἐπισημασίαι δύνανται γίνεσθαι καὶ κατὰ συγκυρήσεις καιρῶν, καθάπερ ἐν τοῖς ἐμφανέσι παρ' ἡμῖν ζώοις, καὶ παρ' ἑτέροις· καὶ κατὰ συντεύξεις αἰτίων τινῶν, ἅμα τοῦ τῶν ἄστρων ἀνατολαῖς, καὶ δύσεσι, τινος τοῦ ἀέρος μεταβολῆς. Ἀμφότερα γὰρ ταῦτα οὐ

μάχεται τοῖς φαινομένοις. Ἔτι δὲ ποῖον παρὰ τοῦτο, ἢ τοῦτο αἴτιον γίνεται, οὐκ ἔστι συνιδεῖν.

Νέφη γίνεσθαι καὶ συνίστασθαι δύνανται, καὶ παρὰ πιλήσεις ἀέρος πνευμάτων συνώσει. καὶ παρὰ περιπλοκὰς ἀλληλούχων ἀτόμων, καὶ ἐπιτηδείων εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι· καὶ κατὰ ῥευμάτων συλλογὴν ἀπό τε γῆς, καὶ ὑδάτων. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείους αἱ τῶν τοιούτων συστάσεις οὐκ ἀδυνατοῦσι συντελεῖσθαι.

Ἤδη δ' ἐξ αὐτῶν, ἢ μὲν θλιβομένων, ἢ δὲ μεταβαλλόντων ὕειν δύνανται συντελεῖσθαι.

Ἔτι τε πνεύματα γίνεσθαι δύναται κατὰ ἀποφορὰν τῶν ἀπὸ ἐπιτηδείων τόπων, καὶ δι' ἀέρος κινουμένων ἀτόμων, βιαιοτέρας ἐπαρδεύσεως γινομένης ἀπὸ τινῶν ἀθροισμάτων, ἐπιτηδείων εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιπέμψεις.

Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πνεύματος ἐν τοῖς κοιλώμασι τῶν νεφῶν ἀνείλησιν, καθάπερ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀγγείοις. Καὶ παρὰ πυρὸς πεπνευματωμένου βόμβον ἐν αὐτοῖς. Καὶ κατὰ ῥήξεις δὲ νεφῶν, καὶ διαστάσεις. Καὶ κατὰ παρατρίψεις δὲ νεφῶν, καὶ κατάξεις πῆξιν εἰληφότων κρυσταλλοειδῆ. καὶ τὸ ὅλον, καὶ τοῦτο τὸ μέρος πλεοναχῶς γίνεσθαι λέγειν, ἐκκαλεῖται τὰ φαινόμενα.

Καὶ Ἀστραπαὶ δ' ὡσαύτως γίνονται κατὰ πλείους τρόπους· καὶ γὰρ κατὰ παράτριψιν καὶ σύγκρουσιν νεφῶν, ὁ πυρὸς ἀποτελεστικὸς σχηματισμὸς ἐξολισθαίνων ἀστραπὴν γεννᾷ. καὶ κατ' ἐκριπισμὸν ἐκ τῶν νεφῶν ὑπὸ πνευμάτων τῶν τοιούτων σωμάτων, ἃ τὴν λαμπηδόνα ταύτην παρασκευάζῃ, καὶ κατ' ἐκπιεσμὸν, θλίψεως τῶν νεφῶν γινομένης, εἴθ' ὑπ' ἀλλήλων, εἴθ' ὑπὸ πνευμάτων· καὶ κατὰ ἐμπερίληψιν δὲ τοῦ ἀπὸ τῶν ἄστρων κατεσπαρμένου φωτὸς, εἶτα συνελαυνομένου ὑπὸ τῆς κινήσεως νεφῶν τε καὶ πνευμάτων, καὶ διεκπίπτοντος διὰ τῶν νεφῶν· Καὶ κατὰ διήθησιν τῶν νεφῶν τοῦ λεπτομερεστάτου φωτὸς, διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ πυρὸς νέφη συμφλέχθαι, καὶ τὰς βροντὰς ἀποτελεῖσθαι κατὰ τὴν τούτων κίνησιν. Καὶ κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐκπύρωσιν, τὴν γινομένην διά τε συντονίαν φο-

pugnat cum rebus apparentibus; & qualis præter hanc aut illam, *aliámve conformem apparentibus*, cauſa ſit (*vtcumque diuinam aduocent aliqui*) perui-dere haudquaquam licet.

Nubes generari, & conſtare poſſunt, aut cumulatione quadam aëris, aut compellentibus ipſum ventis: aut implexione Atomorum inuicem cohærentium, & ad concrementum huiuſcemodi conficiendum idonearum: aut collectione effluxionum, *exhalationúmve* è terra, & aqua eductarum, *ſurſúmque euectarum.* Quin multis etiam aliis modis coagmenta hæc fieri nihil vetat.

Iam & ex ipſis nubibus creari Pluuiæ poſſunt, aut dum *rariores exſiſtentes vrgente vento, aut incubitu proprio comprimuntur, & in guttas coaleſcunt:* aut dum *exſiſtentes denſiores: vi caloris aut venti rareſcunt, atque* tranſmutantur, *ſeu inſtar ceræ ita liqueſcunt vt ſtillatim decidant.*

Venti quoque creari poſſunt, dum Atomi ex locis *quibuſdam* idoneis proſiliunt, ac per aërem tranſuolant; ídque vehementiore effuſione facta ex nonnullis congeſtibus, qui comparati ſint ad huiuſcemodi emiſſiones.

Tonitrua excitari poſſunt, aut ex ſpiritus intra nubium cauitates volutatione; quemadmodum in noſtris vaſis, aut creato bombo ex ipſa intra eaſdem nubeis ignis difflatione: aut ex ipſarum nubium diffractionibus, diſtractionibúſque: aut ex affrictionibus, impactionibúſque earumdem, poſteaquam adeptæ glacialem concretionem fuerint. Vno verbo, hoc quoque membrum explicari poſſe modis pluribus ea, quæ apparent, perſuaſum faciunt.

Fulgura, *ſeu Coruſcationes,* fiunt pariter compluribus modis. Videlicet aut affrictione, colliſionéque nubiũ, proſiliente, vtputà, eiuſcemodi configuratione, *ſeu Atomorum aggeſtarũ diſpoſitione, conformationéque,* quæ effectrix ignis ſit, & generet fulgur: aut excitatione per ventos è nubibus facta eorum corporũ, *corpuſculorúmve, hoc eſt, Atomorũ,* quæ ſplendorem hunc coruſcantẽ efficiant: aut expreſſione; *ſed facta nimirùm* vel ab ipſis inter ſe nubibus, vel à ventis *ipſas compellentibus;* compreſſione: aut interceptione lucis à Sideribus diffuſæ, quæ deinceps nubium, ventorúmque motu adigatur, ac è nubibus excidat: aut dilapſione è nubibus facta tenuiſſimi luminis; dum nubes ab igne coguntur, ac *aliunde* tonitrua *ipſo illarum motu* creantur: aut accenſione ſpiritus, quæ tum motus contenſione, tum

conuolutione vehemente fiat: aut fractione nubium per ventos, ac prolapsione Atomorum, quæ effectrices ignis sint, apparitionisque fulguris sint causæ. Quin-etiam posse pluribus modis *generari fulgur*, facile erit perspectu illi, qui & rebus apparentibus adhæserit, & quod est ipsis consentaneum peruidere valuerit.

Antecedit autem Fulgur; *eiúsve aspectus exauditionem* Tonitru, quòd in certa quapiam dispositione nubiũ, simul atque spiritus *in ipsas* inciderit, ea configuratio *corpusculorum* prosiliat, quæ coruscationem edat; deinceps verò spiritus ipse sui euolutione hunc sonum perficiat. Aut quòd, cùm vtrumque simul generetur, coruscatio pernicitate concitatiore ad nos feratur, tonitru verò posteriùs adueniat; vti fit in aliquibus, quæ ex interuallo cernuntur, & resonanteis ictus impingunt; *priùs enim conspici ictum, quàm audiri sonum manifestum est.*

Fulmina possunt fieri ex multiplici flatuum conglomeratione, ac euolutione, accensionéque valida, & effractione nubis ab igne (*obiter autem* effractio fit, quòd loca circumstantia densiùs occupentur, ob compressionem nubium, vnde & contingit fieri tonitru, dum scilicet genitus ignis & difflatur potentiùs, & nubem idcircò perrumpit, quòd ob illius compressionem se subducere sensim, penetrando, non possit) ac validiore demùm in loca inferiora explosione eiusdem ignis, qui prout se talis explosio habuerit, nunc versus montem quempiam præcelsum (quod genus locorum feriunt sæpiùs fulmina) nunc versus alia deuoluatur. Sunt verò & plures alij quoque modi, quibus fulmina possunt fieri: fabula modò heinc amandetur; amandabitur autem; si quis in rebus inconspicuis decenter desumat ex eo, quod rebus apparentibus consentaneum est, coniecturam.

ρᾶς, καὶ διὰ σφοδρὰν κατείλησιν. Καὶ κατὰ ῥήξεις τε νεφῶν ὑπὸ πνευμάτων καὶ ἔκπτωσιν τῶν πυρὸς ἀποτελεστικῶν ἀτόμων, καὶ τὸ τῆς ἀστραπῆς φάντασμα ἀποτελούντων. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ πλείους τρόπους ῥᾳδίως ἔσται καθορᾶν καὶ ἐχόμενον τῶν φαινομένων, καὶ τὸ τούτοις ὅμοιον δυνάμενον συνθεωρεῖν.

Προτερεῖ δὲ ἀστραπὴ βροντῆς, καὶ διὰ τὸ, ἐν τοιᾷδε τινι περιστάσει νεφῶν, ἅμα τῷ τὸ πνεῦμα ἐμπίπτειν, ἐξωθεῖσθαι τῆς ἀστραπῆς ἀποτελεστικὸν σχηματισμόν· ὕστερον δὲ τὸ πνεῦμα ἀνειλούμενον, τὸν βόμβον ἀποτελεῖν τοῦτον· Καὶ κατ' ἔμπτωσιν δὲ ἀμφοτέρων ἅμα, τῷ τάχει συντονωτέρῳ κεχρῆσθαι πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀστραπήν. ὑστερεῖν δὲ τὴν βροντὴν, καθάπερ ἐπ' ἐνίων ἐξ ἀποστήματος θεωρουμένων, καὶ πληγάς τινας ποιουμένων.

Κεραυνοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πλείονας πνευμάτων συλλογὰς, καὶ κατείλησιν, ἰσχυράν τε ἐκπύρωσιν, καὶ κατάρρηξιν νέφους ὑπὸ τοῦ πυρὸς (τῆς ῥήξεως γινομένης διὰ τὸ τοὺς ἑξῆς τόπους πυκνοτέρους εἶναι, διὰ πίλησιν τῶν νεφῶν, καθὰ καὶ βροντὴν ἐνδέχεται γίνεσθαι πυρὸς γινομένου καὶ πνευματωθέντος ἰσχυρότερον, καὶ ῥήξαντος τὸ νέφος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ὑποχωρεῖν εἰς τὰ ἑξῆς, τῷ πίλησιν γίνεσθαι·) καὶ ἔκπτωσιν ἰσχυροτέραν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, καὶ κατὰ ταύτην δὲ ἔκπτωσιν ἐλαυνομένου τοῦ πυρὸς, τὸ μὲν πολὺ, πρὸς ὄρος τι ὑψηλὸν, ἐν ᾧ μάλιστα κεραυνοὶ πίπτουσιν, τὸ δὲ καὶ πρὸς ἄλλα. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείονας ἐνδέχεται κεραυνοὺς ἀποτελεῖσθαι, μόνον ὁ μῦθος ἀπέστω· ἀπέσται δὲ, ἐάν τις καλῶς τοῖς φαινομένοις ἀκολουθῶν, περὶ τῶν ἀφανῶν σημειῶται.

Πρηστῆρας ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ κατὰ θέσιν νέφους εἰς τοὺς κάτω τόπους, ἀλλοειδῶς ὑπὸ πνεύματος ἀθρόου ὠθέντος, καὶ διὰ πνεύματος πολλοῦ φερομένου, ἅμα καὶ τὸ νέφος εἰς τὸ πλησίον ὠθοῦντος τοῦ ἐκτὸς πνεύματος. Καὶ κατὰ περίστασιν δὲ πνεύματος εἰς κύκλον ἀέρος τινὸς ἐπισυνωθουμένου ἄνωθεν, καὶ ῥύσεως πολλῆς πνευμάτων γινομένης, καὶ οὐ δυναμένης εἰς τὰ πλάγια διαρρυῆναι διὰ τὴν πέριξ τοῦ ἀέρος πίλησιν.

Presteres, *seu gyri ventosi* (*nam ignei quidem, amburentésque, à quibus est nomen, species quædam fulminis sunt*) generari possunt, aut ex ipsa nubis versus loca inferiora diuersiformi depressione, dum à copioso pellitur vento, ac per ventum multum defertur, & ventus simul nubem ipsam proximè extrinsecùs agit; aut ex circumstante in orbem vento, aëre quodam superincumbente, simúlque pulso; ac vbere ventorum flatu non habente vnde diffluat ad latera, propter ipsius aëris circumfusi condensationem.

Καὶ ἕως μὲν γῆς τοῦ πρηστῆρος καθιεμένου, στρόβιλοι γίνονται, ὡς ἂν καὶ ἡ ἀπογέννησις κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ πνεύματος γίνηται, ἕως δὲ θαλάττης δῖνοι ἀποτελοῦνται.

Σεισμοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πνεύματος ἐν τῇ γῇ ἀπόληψιν, καὶ παρὰ συγγενὲς πόρους αὐτῆς παρείσδυσιν, καὶ συνεχῆ κίνησιν, ὥστε κραδασμὸν τῇ γῇ παρασκευάζει, Καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἔξωθεν ἐμπεριλαμβάνειν ἐκ τοῦ πίπτειν εἰς ἐδάφη, ἢ εἰς αὐτροειδεῖς τόπους τῆς γῆς τὸν ἤδη ὑπὸ πνευμάτων ἄλλων πεπιλημένον, καὶ διατοῦτο ὁρμητικόν τε, καὶ κινητικὸν γινόμενον ἀέρα. Καὶ κατὰ τὴν δὲ διάδοσιν τῆς κινήσεως ἐκ πτώσεων ἐδαφῶν πολλῶν, καὶ πάλιν ἀνταπόδοσιν ὅταν πυκνώμασι σφοδροτέροις τῆς γῆς ἀπαντήσῃ, ἐνδέχεται σεισμοὺς ἀποτελεῖσθαι. Καὶ κατ᾽ ἄλλους δὲ τρόπους πλείονας τὰς κινήσεις ταύτας τῆς γῆς ἐνδέχεται γίνεσθαι.

Τὰ δὲ Νάματα συμβαίνει γίνεσθαι κατὰ κρουνῶν, καὶ ἀλλοφυλίας τινὸς ἀεὶ, καὶ κατὰ μικρὸν παρεισδυομένης, καὶ καθ᾽ ὕδατος ἀφθόνου συλλογήν. Τὰ δὲ λοιπὰ ῥεύματα γίνεται ἐξ ὀλίγων πεσόντων εἰς τὰ πολλὰ κοιλώματα, διαδόσεως τούτων γινομένης.

Χάλαζα συντελεῖται καὶ κατὰ πῆξιν ἰσχυροτέραν, πάντοθεν δὲ πνευματωδῶν περιστάσιν τινῶν· καὶ κατὰ μέρισιν, καὶ τῆξιν μετριωτέραν, ὑδατοειδῶν τινῶν ὁμοῦ ῥῆξιν, ἅμα τήν τε σύνωσιν αὐτῶν ποιουμένην, καὶ τὴν διάρρηξιν πρὸς τὸ κατὰ μέρη συνίστασθαι πηγνύμενα, καὶ κατὰ ἀθροότητα. Ἡ δὲ περιφέρεια οὐκ ἀδυνάτως μὲν ἔχει γίνεσθαι πάντοθεν τῶν ἄκρων ἀποκοπτομένων, καὶ ἐν τῇ συστάσει πάντοθεν, ὡς λέλεκται, κατὰ μέρη ὁμαλῶς περιισταμένων; εἴτε ὑδατοειδῶν τινῶν, εἴτε πνευματωδῶν.

Χιόνα δὲ ἐνδέχεται συντελεῖσθαι καὶ ὕδατος λεπτοῦ ἐκχεομένου ἐκ τῶν νεφῶν διὰ ἀφρῶν συμμετρίας, καὶ θλίψεως ἐπιτηδείων νεφῶν, καὶ ὑπὸ πνευμάτων απορᾶς, εἶτα τούτου πῆξιν ἐν τῇ φορᾷ λαμβάνοντος, διὰ τινα ἰσχυρὰν ἐν τοῖς κατώτερον τόποις τῶν νεφῶν ψυχρασίας περίστασιν. Καὶ κατὰ πῆξιν δ᾽ ἐν τοῖς νέφεσιν ὁμαλὴν

Et vbi quidem ipse Prester in Terram vsque demittitur, Turbines *vocati* creantur; vbi verò in mare vsque, *appellati* Vortices.

Terræ-motus fieri contingit, aut cùm interclusus terræ spiritus per crebra ipsius foramina subit, & continēter motitatur, sicque tremere Terrā cogit; aut cùm spiritus huiuscemodi extrinsecùs irruēs præ suo in *interiora* sola cauernosósve terræ recessus casu, aërē *inclusum* cohibet ac exstimulat; aërem, inquam, ab aliis iam spiritibus pressum, adeóque & ad erumpendum concutiendúmque *Terram* comparatum. Quin-etiam ob impressionem motus, *ictúsve violenti* ex prolapsu *corruentium* solorum *siue quasi terræ tabulatorum* complurium; ac simul ob resilitionem, *& repetitos plureis ictus*, vbi *videlicet ruinæ* in loca solida, validiúsque compacta incurrerint, concussiones terræ fieri nihil vetat. Sunt & complures alij modi, quibus fieri posse huiúsmodi terræ commotiones, *seu tremores*, contingit.

Latices perennes ad fontium scaturigines gigni possunt, aut quòd aliunde quidpiam continuò, sed sensim tamen *eò* subterconfluat; aut quòd collecta quædam ingens aquæ vis *illeic suppetat*. Cætera autem *maiora* fluenta ex *hisce* tametsi *sigillatim* paruis creantur, dum in conualleis multas defluunt; & harum aliæ in alias abeunt; *inque vnum tandem alueum coalescunt.*

Grando generatur, aut cùm validior congelatio est, præ ventosa constitutione vndequaque circumstante *nubium stillicidia*; aut cùm *gelata moles* in parteis dehiscit, & moderatâ liquefactione stillæ aquosæ *rimis insinuatæ* tum *molis* interruptionem, tum compressionem partium, & *totius compaginis* diffractionem *ad hoc* efficiunt, vt partes *per se singulæ* compactæ subsistant, *fragminúmque* aceruum faciant. Rotunditatem verò *qualemcumque* fieri nihil prohibet, aut quòd extremi anguli vndequaque rescindantur (*præ casus nempe prolixitate*) aut quòd in ipsa conformatione quidpiam seu aquosum, seu ventosum particulas *singulas* vndique (vt dictum est) & æquabiliter circumstet; *ambitúsque earum proinde non inæquabilis euadat.*

Niuem autem fieri contingit, aut diffusa tenui ex nubibus aqua, ea ratione, vt spumescat (prementibus nempe nubibus idoneis, ventis verò difflantibus) ac in ipso posteà motu congelascat, ob vehementiorem quandam in locis nubium inferioribus frigiditatis conditionem: aut factâ quâdam æquabili in nu-

bibus congelatione, ad quam dum corpuscula aquea mutuò compressa, conuicináque appellunt,fiat aggeneratio,talem obtinens laxitatē, *qualem præ se ferunt niuis flocculi*; cùm & eadē magis sese compellentia creent grandinem; cuiusmodi *duæ* res in aëre maximè fiunt. Potest & hæc niuis confertim cadentis velut eiaculatio fieri per detritionē ex nubibus, quæ priùs conglaciauerint. Potest & aliis quoque modis niuis generatio parari.

Ros fit,aut coëuntibus mutuò ex aëre *corpusculis*,quæ eiusmodi sint naturæ, vt ad talem humoris speciem gignendam comparata sint: aut eductione corpusculorum ex humentibus, aquosísve locis, quæ rorem præsertim sursùm generent,vbi deinceps sic coëunt,vt & humorem istum conficiant, & in subiecta loca defluant: scilicet non pauca similia pari ratione apud nos, *ac in vaporariis potissimum*, fiunt.

Pruina verò fit,cùm eiusmodi roris guttulæ, propter certam frigiditatis conditionem in aëre *concrescunt*, ac leuem compactionem *congelando* accipiunt.

Glacies ipsa fit,aut dum explodun-tur ex aqua orbicularia,*& caloris effectricia* corpuscula, coarctantur verò quæ in eadem aqua reperiuntur plana, ipsáque partim obtusorum, partim acutorum angulorum: aut dum ea corpuscula adsciscuntur extrinsecùs, quæ & pressa, & extrudentia quotquot occurrunt orbicularia,firmitudinem in aquam inducant.

Iris creatur, aut quòd aër humescens *aduerso* Solis splendore refulgeat; aut quòd ea fit specialis natura tum lucis, tum aëris, vt eiuscemodi colorum species exprimat; siue omneis, siue vnicam, à qua deinceps resplendescente partes confines aëris talem colorationem subeant; quemadmodum fieri obseruamus, dum cuiuspiam rei partes aliquæ *illustratæ*,resplendescere *conterminas* faciunt. Ad rotundam formam quod spectat,creatur ista *Arcus* species, quòd æquo vndique interuallo ad *spectatoris* oculum referatur; aut etiam quòd Atomi, quæ ex aëre in nubem feruntur, ita compellantur, vt quæpiam inde facta concretio in hanc formetur rotunditatem.

Area *seu Corona*,circa Lunam fit,aut euecto vndequaque versus Lunam aëre:

ἀραιότητα ἔχουσα τοιαύτην πρόσκρισις ἐκ τῶν νεφῶν γένοιτ' ἄν, πρὸς ἄλληλα θλιβομένων ὑδατοειδῶν καὶ συμπαρακειμένων· ἃ οἱονεὶ σύνωσιν ποιούμενα, χάλαζαν ἀποτελεῖ. ὃ μάλιστα γίνεται ἐν τῷ ἀέρι. Καὶ κατὰ τρῖψιν δὲ νεφῶν πῆξιν εἰληφότων, ἀπόπαλσιν ἀναλαμβάνει τὸ τῆς χιόνος τοῦτο ἄθροισμα. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους ἐνδέχεται χιόνα συντελεῖσθαι.

Δρόσος συντελεῖται, καὶ κατὰ σύνοδον πρὸς ἄλληλα ἐκ τοῦ ἀέρος τῶν τοιούτων, ἃ τῆς τοιαύτης ὑγρασίας ἀποτελεστικὰ γίνεται. Καὶ κατὰ φορὰν δὲ, ἢ ἀπὸ νοτερῶν τόπων, ἢ ὕδατα κεκτημένων, ἐν τοῖς ἄνω τόποις μάλιστα δρόσος συντελεῖται, εἶτα σύνοδον τούτων εἰς τὸ αὐτὸ λαβόντων, καὶ ἀποτέλεσιν ὑγρασίας, καὶ πάλιν φορὰν ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, καθάπερ ὁμοίως καὶ παρ' ἡμῖν ἐπὶ πλειόνων συντελεῖται τοιαῦτά τινα.

Πάχνη δὲ συντελεῖται τῶν δρόσων τούτων πῆξιν τινὰ ποιὰν λαβόντων διὰ περίστασίν τινα ἀέρος ψυχροῦ.

Κρύσταλλος συντελεῖται καὶ κατ' ἔκθλιψιν μὲν τοῦ περιφεροῦς σχηματισμοῦ ἐκ τοῦ ὕδατος, σύνωσιν δὲ τῶν σκαληνῶν καὶ ὀξυγωνίων τῶν ἐν τῷ ὕδατι ὑπαρχόντων· καὶ κατὰ δὴ τὴν ἔξωθεν τῶν τοιούτων πρόσκρισιν, ἃ συνελαθέντα πῆξιν τῷ ὕδατι παρεσκεύασε, ποσὰ τῶν περιφερῶν ἐκθλίψαντα.

Ἶρις γίνεται κατὰ πρόσλαμψιν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πρὸς ἀέρα ὑδατοειδῆ, ἢ κατὰ φύσιν ἰδίαν τοῦ τε φωτὸς καὶ τοῦ ἀέρος, ἢ τὰ τῶν χρωμάτων τούτων ἰδιώματα ποιήσῃ, εἴτε πάντα, εἴτε μονοειδὲς, ἀφ' οὗ πάλιν ἀπολάμποντος τὰ ὁμοροῦντα τοῦ ἀέρος χρῶσιν ταύτην λήψεται, οἷον θεωροῦμεν κατὰ πρόσλαμψιν πρὸς τὰ μέρη. Τὸ δὲ τῆς περιφερείας τοῦτο φάντασμα γίνεται, διὰ τὸ διάστημα πάντοθεν ἴσον ὑπὸ τῆς ὄψεως θεωρεῖσθαι, ἢ σύνωσιν τοιαύτην λαμβανουσῶν τῶν ἐν τῷ ἀέρι, ἢ ἐν τοῖς νέφεσιν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἀποφερομένων ἀτόμων, ὥστε εἰς σύγκρισίν τινα καθεῖσθαι εἰς περιφέρειαν τοιαύτην.

Ἅλως περὶ τὴν σελήνην γίνεται, καὶ τοῦ πάντοθεν ἀέρος προσφερομένου πρὸς τὴν

σελήνην,

σελήνην, ὅταν ἀπ' αὐτῆς ἀποφερόμενα ῥεύματα ὁμαλῶς ἀναστέλλοντα ἐπὶ τοσοῦτον ἐφ' ὅσον κύκλῳ περὶ αὐτῆς εἰς τὸ νεφοειδὲς τοῦτο, καὶ μὴ τὸ παράπαν, διακρίνη, ἢ καὶ τοῦ πέριξ αὐτῆς ἀέρος ἀναστελλομένου συμμέτρως πάντοθεν, εἰς τὸ περιφερὲς τὸ περὶ αὐτὴν καὶ παχυμερὲς περιστῆσαι. ὃ γίνεται κατὰ μέρη τινὰ, ἤτοι ἔξωθεν βιασαμένου τινὸς ῥεύματος, ἢ τῆς θερμασίας ἐπιτηδείων πόρων ἐπιλαμβανομένης εἰς τὸ τοῦτο ἀπεργάσασθαι.

Κομῆται ἀστέρες γίνονται, ἤτοι πυρὸς ἐν τόποις τισὶ διὰ χρόνων τινῶν ἐν τοῖς μετεώροις συντρεφομένου, περιστάσεως γινομένης· ἤτοι ἰδίαν τινὰ κίνησιν διὰ χρόνων τοῦ οὐρανοῦ ἴσχοντος ὑπὲρ ἡμᾶς· ὥστε τὰ τοιαῦτα ἄστρα ἀναφανῆναι, ἢ αὐτὰ ἐν χρόνοις τισὶν ὁρμῆσαι διά τινα περίστασιν, καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς τόπους ἐλθεῖν, καὶ ἐκφανῆ γενέσθαι, τήν τε ἀφάνισιν τούτων ἐνδέχεται γίνεσθαι παρὰ τὰς ἀντικειμένας ταύταις αἰτίας, οἷον ὅτι τινὰ ἀναστρέφεται αὐτοῖς, ὃ συμβαίνει, οὐ μόνον τοῦ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ κόσμου ἱστάναι, περὶ ὃ τὸ λοιπὸν στρέφεται, καθάπερ τινὲς φασὶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ δίνην ἀέρος ἔγκυκλον, αὐτοῖς προσιστάναι, ἢ κωλυτικὴ γίνεται τοῦ περιπολεῖν αὐτὰ, ὡς καὶ τὰ ἄλλα· ἢ καὶ διὰ τὸ ἑξῆς μὲν αὐτοῖς ὕλην ἐπιτηδείαν μὴ εἶναι, ὡς ἐν τούτῳ τοῦ τόπῳ, ἐν ᾧ κείμενα θεωρεῖται. Καὶ κατ' ἄλλους πλείονας τρόπους τοῦτο δυνατὸν συντελεῖσθαι, ἐάν τις δύνηται τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις συλλογίζεσθαι.

Τινὰ τῶν ἄστρων πλανᾶσθαι, οὕτω ταῖς κινήσεσι χρώμενα συμβαίνει, τινὰ δὲ μὴ πλανᾶσθαι. Ἐνδέχεται μὲν καὶ παρὰ τὸ τοῦ κύκλῳ κινούμενα ἐξ ἀρχῆς οὕτω κατηναγκάσθαι, ὥστε τὰ μὲν κατὰ τὴν αὐτὴν δίνην φέρεσθαι ὁμαλὴν οὖσαν, τὰ δὲ, κατὰ τὴν ἅμα τισὶν ἀνωμαλίαις χρωμένην· ἐνδέχεται δὲ καὶ καθ' οὓς τόπους φέρεται, οὗ μὲν παρεκτάσεις εἶναι ὁμαλὰς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνωθούσας κατὰ τὸ ἑξῆς, ὁμαλῶς τε κινούσας, οὗ δὲ ἀνωμαλεῖς οὕτως, ὥστε τὰς θεωρουμένας παραλλαγὰς συντελεῖσθαι· τὸ δὲ, μίαν αἰτίαν τούτων ἀποδιδόναι, πλεοναχῶς τῶν φαινομένων ἐκκαλουμένων,

dùm intereà effluxiones quædam ab ea deriuatæ ipsum reprimentes eatenùs excernunt (quippe non penitùs discutiunt) quatenus in orbem circà ipsam, nubilosa hac specie, conformentur; aut aëre, qui circum ipsam, congruè coacto, ad exprimendum rotundam hanc, crassiusculámque circà ipsam, speciem: quod quidem secundùm nonnullas ipsius parteis fieri contingat, seu affluxu quodam exteriùs cogente; seu calore appositè ad id præstandum subinsinuato.

Cometæ, *stellæve crinitæ* gignuntur, aut quòd certis temporibus ignis in *quibusdam ex locis illis* sublimibus succensus pro dispositione materiæ nutriatur: aut quòd Cælum per varias vices motionem quandam propriam, qua parte nobis imminet, subeat: adeò vt Astra huiusmodi manifestari compellantur: seu, mauis, ipsamet ob certam aliquibus temporibus dispositionem prodeant, & vbi *inferiùs* versùm nos venerint, manifesta fiant. Euenit autem, vt *Cometæ* euanescant ex oculis, ob causas hisce oppositas; siue nimirùm quòd aliquid ipsorum motui obnitatur, idque contingat non solùm quòd hæc Mundi pars, circa quam reliqua conuertitur, immota resistat, vti asserunt aliqui: sed etiam quòd esse in aëre possit quædam in orbem circumactio, quæ circumlationem illorum vlteriorem prohibeat, vti & *Astris* cæteris, *quæ dicuntur Errantia*, accidere *ad Tropicos* potest: siue rursùs, quòd idonea materies ipsis consequenter posita non sit, vti est in eo ipso loco, in quo hærere deprehenduntur; *vnde & sensim pabuli defectu veluti extabescant.* Quin-etiam aliis pluribus modis id effici potest: si modò quis id, quod est rebus apparentibus consonum, expendere ratiocinando valeat.

Astrorum alia esse Errantia (taleis scilicet motus nacta) alia Inerrantia contingit. Fieri autem potest, vt Astra ea necessitate ab ipso initio mota in orbem sic fuerint, vt alia quidem *vnâ*, eâdémque conuersione, ipsáque exsistente æquabili, gyrationem acceperint: alia conuersionem quibusdam inæqualitatibus affectam *subierint*. Fieri etiam potest vt per quæ loca suos motus obeunt, alibi quidem æquabiles *spatiorum* diffusiones sint, quæ & eodem versus, & subsequenter, ipsa compellant, moueántque æquabiliter: alibi verò eâ ratione inæquabiles, vt quas obseruamus in ipsis motuum varietates, *exinde* proueniant. Huiuscemodi porrò rerum vnam dumtaxat reddere causam, cùm ea, quæ apparent, esse posse multiplicem arguant,

insanum est, nec ritè consultum ab iis, qui inanem depereunt Astrologiam, quíque rerum quarumdam causas inaniter explicant: cùm & Diuinam interim naturam ab exhibendis *variis* ministeriis liberam non sinant.

Quædam Astra ab aliis relicta spectare contingit, aut quia, cùm eandem *diurnam* circuitionem obeant, segniùs feruntur; *veluti Luna, quæ lentiùs, quàm reliqua versus occasum properans, ab ipsis relinquitur quasi à tergo versus ortum*; aut quia abrepta motu diurno *versus occasum*, feruntur *tamen intereà lentè*, motu contrario *versus ortum. Quo pacto potest eadem Luna non tam versus ortum à cæteris deseri, quàm versus occasum ea deserere*: aut quia cùm *sola diurna* reuolutione; *æqualique motu* ferantur *omnia*; quædam tamen prolixius, quædam breuius spatium conficiunt: *sicque Luna rursus, si supra Inerrantia sit, vt aliquibus visum est, perficiet tardiùs circuitum, obseruabitúrque posteriùs relinqui.* Pronunciare certè simpliciter velle in hisce rebus aliquid, eos decet, qui *magnificum, & portentosum quidpiam coram multitudine ostentare affectant.*

Quæ Stellæ Cadentes dicuntur, creari possunt aut ex ipsarummet *verarum stellarum* fragminibus detritu factis: aut ex prolapsu eius materiæ, cuius velut difflatio fit, vt de fulguribus est dictum: aut ex coëunte serie ignificarum Atomorum ad id præstandum conspirantium, ac motione facta, provt vis coëundi ab initio extiterit: aut ex spiritus intra quosdam nebulosos glomeres coactione, inflammationéque (scilicet dum conuoluitur) ac disruptione *ipsorummet cohibentium glomerum*, motionéque in eam partem factâ, in quam impetus tulerit. Enimverò alij quoque sunt, quibus fieri id valeat, minimè fabulares modi.

μανικὸν, καὶ οὐ καθηκόντως πραττόμενον ὑπὸ τῶν τὴν ματαίαν ἀστρολογίαν ἐζηλωκότων, καὶ εἰς τὸ κενὸν αἰτίας τινῶν ἀποδιδόντων, ὅταν τὴν θείαν φύσιν μηδαμῇ λειτουργιῶν ἀπολύουσι.

Τινὰ ἄστρα ἀπολειπόμενα τινῶν θεωρεῖσθαι συμβαίνει, καὶ παρὰ τὸ βραδύτερον συμπεριφέρεσθαι τὸν αὐτὸν κύκλον περιιόντα· καὶ παρὰ τὸ τὴν ἐναντίαν κινεῖσθαι, ἀντισπώμενα ὑπὸ τῆς αὐτῆς δίνης· καὶ παρὰ τὸ περιφέρεσθαι, τὰ μὲν διὰ πλείονος τόπου, τὰ δὲ δι' ἐλάττονος τὴν αὐτὴν δίνην περικυκλοῦντα. Τὸ δὲ ἁπλῶς ἀποφαίνεσθαι περὶ τούτων, καθῆκον ἐστὶ τοῖς τερατεύεσθαί τι πρὸς τοὺς πολλοὺς βουλομένοις.

Οἱ λεγόμενοι Ἀστέρες ἐκπίπτειν, καὶ παρὰ μέρος, καὶ παρὰ τρίψιν, ἑαυτῶν δύνανται συντελεῖσθαι· καὶ παρὰ ἔκπτωσιν οὗ ἂν ἡ ἐκπνευματώσις γίνεται, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀστραπῶν ἐλέγομεν· καὶ κατὰ σύνοδον δὲ ἀτόμων πυρὸς ἀποτελεστικῶν, συμφιλίας γινομένης εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι, καὶ κατὰ κίνησιν οὗ ἂν ἡ ὁρμὴ κατὰ τὴν σύνοδον ἐξ ἀρχῆς γένηται· καὶ κατὰ πνεύματος δὲ συλλογὴν ἐν πυκνώμασι τισὶν ὁμιχλοειδέσι, κατ' ἐκπύρωσιν τούτων, διὰ τὴν κατείλησιν, εἶτα ἐπέκρηξιν, καὶ ἐφ' ὃν ἂν τόπον ἡ ὁρμὴ γένηται, τῆς φορᾶς εἰς τοῦτον φερομένης. καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι ἀμύθητοι εἰσίν.

Αἱ δ' ἐπισημασίαι αἱ γινόμεναι ἐπί τισι ζώοις, κατὰ συγκύρημα γίνονται τοῦ καιροῦ. Οὐ γὰρ τὰ ζῶα ἀνάγκην τινὰ προσφέρεται τοῦ ἀποτελεσθῆναι χειμῶνα, οὐδὲ κάθηταί τις θεία φύσις παρατηροῦσα τὰς τῶν ζώων τούτων ἐξόδους, κἄπειτα τὰς ἐπισημασίας ταύτας ἀποτελεῖ. Οὐδὲ γὰρ εἰς τὸ τυχὸν ζῶον κἂν μικρῷ χαριέστερον ᾖ, ἡ τοιαύτη μωρία ἐμπέσῃ, μήτι γε εἰς τὸ παντελῆ εὐδαιμονίαν κεκτημένον.

Ταῦτα δὴ πάντα, Πυθόκλεις, μνημόνευσον, κατὰ πολύ τε γὰρ τοῦ μύθου ἐκβήσῃ, καὶ τὰ ὁμογενῆ τούτοις συνορᾶν δυνήσῃ.

Præsignificationes *demùm* in quibusdam Animalibus obseruatæ (*provt superiùs attigimus*) pro conditione tempestatis, *quæ tunc temporis interuenit*, fiunt. Non enim Animalia, *quæ per Autumnum à nobis abeunt*, necessitatem præ se ferunt vllam, quâ fieri hyemem oporteat: neque natura quæpiam Diuina assidet discessum obseruans Animalium, vt subinde ea, quæ ab ipsis fuerint indicata, perficiat. Quippe stultitiæ genus hoc est, quod ne in Animal quidem vllum, in quo vel mica fuerit ingenij, possit cadere: tantum abest vt in eam Naturam, quæ nacta est, *ac possidet* omnigenam felicitatem.

Tu fac porrò, ô Pythocles, vt horum, *quæ dixi*, memineris omnium, sic enim & procul à fabulis fies, & valebis simul quæ sunt hisce affinia perspicere.

Μάλιστα

Μάλιστα δὲ σεαυτὸν ἀπόδος εἰς τὴν τῶν ἀρχῶν, καὶ ἀπειρίας, καὶ τῶν συγγενῶν τούτοις θεωρίαν, ἔτι τε κριτηρίων, καὶ παθῶν, καὶ οὗ ἕνεκεν ταῦτα ἐκλογιζόμεθα. ταῦτα γὰρ μάλιστα συνθεωρούμενα, ῥᾳδίως τὰς περὶ τῶν κατὰ μέρη αἰτίας συνορᾶν ποιήσει. Οἱ δὲ ταῦτα μὴ καταγαπήσαντες, ἢ μάλιστα, οὔτε αὐτὰ ταῦτα καλῶς συνθεωρήσαιεν, οὔτε οὗ ἕνεκεν δεῖ θεωρεῖν ταῦτα, περιποιήσαιντο.

Ταῦτα αὐτῷ καὶ περὶ τῶν Μετεώρων δοκεῖ.

Περὶ δὲ τῶν Βιωτικῶν, καὶ ὅπως χρὴ τὰ μὲν ἡμᾶς αἱρεῖσθαι, τὰ δὲ ἐκφεύγειν, οὑτωσὶ γράφει· Πρότερον δὲ διέλθωμεν ἅ τε αὐτῷ δοκεῖ Περὶ τοῦ Σοφοῦ, καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ.

Βλάβας ἐξ ἀνθρώπων, ἢ διὰ μῖσος, ἢ διὰ φθόνον, ἢ διὰ καταφρόνησιν γίνεσθαι· ὧν τὸν Σοφὸν λογισμῷ περιγίνεσθαι.

Ἀλλὰ καὶ τὸν ἅπαξ γενόμενον Σοφὸν, μηκέτι τὴν ἐναντίαν λαμβάνειν διάθεσιν.

Μηδὲν πλάττειν ἑκόντα, ἀληθέσι μᾶλλον συνέχεσθαι τε, καὶ οὐκ ἂν ἐμποδίσαι πρὸς τὴν Σοφίαν.

Οὐδὲ μὴν ἐκ πάσης σώματος ἕξεως Σοφὸν γενέσθαι ἂν, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθνει.

Κἂν στρεβλωθῇ δ' ὁ σοφὸς, εἶναι αὐτὸν εὐδαίμονα, ὅτε μέντοι στρεβλωθῇ, ποτε καὶ μύζειν, καὶ οἰμώζειν.

Μόνον τε χάριν ἕξειν τὸν Σοφὸν, φίλοις καὶ παροῦσι καὶ ἀποῦσιν, ὁμοίως δὲ καὶ ἀποθανοῦσιν.

Γυναικί τε οὐ μιγήσεσθαι τὸν σοφὸν, ᾗ οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν [ὥς φησι Διογένης ἐν τῇ ἐπιτομῇ τῶν Ἐπικούρου ἠθικῶν δογμάτων.]

Τοὺς τε κολάσειν οἰκέτας, ἐλεήσειν μέντοι καὶ συγγνώμην τινὶ ἕξει τῶν σπουδαίων.

Ἐρασθήσεσθαι τὸν Σοφὸν οὐ [δοκεῖ αὐτοῖς] οὐδὲ θεόπεμπτον εἶναι τὸν Ἔρωτα, [ὡς Διογένης ἐν τῷ ιβ' φησίν.]

Οὐδὲ ταφῆς φροντιεῖν.

Maximè verò dede teipſum ſpeculationi Principiorum, *ex quibus conſtant omnia*, & infinitatis *Naturæ*, aliorúmque his cohærentium. Inſuper verò & criteriorum, affectuúmque animi, & ſcopi *illius*, in quem iſta edifferentes collineauimus: *tranquillitatem intelligo ; ſtatúmve mentis imperturbatum.* Iſthæc enim præſertim ſunt, quæ contemplando facta perſpecta, præſtabunt deinceps vt ſpecialium naturæ effectorum cauſæ pernoſcantur. Qui verò iſta quam-maximè ſtudiosè poſſunt non proſequuntur, ij longè abſunt, vt aut ipſa, quatenus decet, perſpiciant, aut finem, cuius gratiâ diſpicienda ſunt conſequantur.

Et talia ſunt quidem, quæ ille de Meteoris, *ſeu rebus Sublimibus* ſentit.

Iam & de rebus, quæ ad vitam inſtituendam pertinent, déque ratione, quâ nos oporteat iſta proſequi, illa fugere, ſcribit in hunc modum. Quanquam ea priùs percurrenda ſunt, quæ ipſi, eiuſque ſectatoribus circa Sapientis deſcriptionem placent: *Illa igitur ſunt eiuſmodi.*

Inferri iniurias ab hominibus, præ ipſorum aut odio, aut inuidia, aut deſpicientia: Sapientem autem illas rationis præſidio fretum tolerare.

Illum, qui ſemel Sapiens *reuerâ, ſolidéque* exſtiterit, nunquam deinceps in cõditionem oppoſitã degenerare.

Ipſum nihil, *quod ſapiat fabulam*, vltrò fingere (ſed rebus veris potiùs hærere) nihilque adeò impedimenti ad Sapientiam inducere, *qua confectatio eſt veritatis.*

Sapientem *indiſcriminatim* ex quolibet corporis habitu, *ſeu temperamento* non fieri: neque in qualibet natione *indifferenter emergere.*

Torqueatur licet Sapiens; eſſe tamen ipſum beatum: neque hoc obſtare, quò minùs dum torquebitur gemat, eiulétque interdum.

Solum Sapientem *debitam* gratiam Amicis & præſentibus, & abſentibus, & vitâ etiam functis, habiturum.

Nihil fore Sapienti cum ea muliere, quâ leges interdixerint. SICVT DIOGENES IN COMPENDIO MORALIVM EPICVRI PLACITORVM AIT.

Famulos quidem caſtigaturum, ſed indulturum tamen, habiturúmque veniam, ſi quis *inter ipſos* bonæ indolis, ac diligens fuerit.

Non iri captum amore Sapientem, EX IPSORVM SENTENTIA; neque verò eſſe Amorem quidpiam diuinitùs immiſſum, EX DIOGENE IN XII. *Scholarum ſelectarum* LIBRO.

Non fore illum *anxiè* de ſepultura ſollicitum.

Non incubiturum in id, vt affectatis flosculis orationis rhetoricetur.

Venereorum porrò vsum nunquam prodesse AVTVMANT, præclaréque agi, nisi etiam noceat.

Neque vxorem verò ducturum, neque creandis liberis operam daturum (VT IN DVBITATIONVM LIBRIS, ET IN OPERE DE NATVRA EPICVRVS TRADIT) nisi quod interdum ea esse poterit vitæ circumstantia, vt & ineundis nuptiis, & suscipiendis liberis dare operam aliqui teneantur.

Non item in compotatione, temulentiáque pernoctaturum: AIT EPICVRVS IN SVO CONVIVIO.

Non ad Rempublicam accessurum, neque principatum gesturum, *nisi quid interuenerit:* EX EODEM IN PRIMO DE VITA, ET MORIBVS LIBRO.

Non Cynico ritu victurum, neque mendicando victum quæsiturum; EX EODEM, IN LIBRO SECVNDO.

Tametsi fuerit oculis captus, fore nihilominùs adhuc beatæ vitæ participem: EX EODEM ADHVC IN EODEM LIBRO.

Euenire posse, vt Sapiens mœrore afficiatur (EX DIOGENE IN QVINTO SELECTARVM SCHOLARVM LIBRO) itémque, vt vocetur in ius, *Iudiciúmque arbitrio, sententiæque subiaceat.*

Conscripturum quidem eum libros, quos relinquat superstites: non *scripturum* tamen, *neque habiturum* panegyricas (*in solemni nempe pompâ*) orationes.

Rem familiarem non neglecturum; ínque futurum prospecturum: sed tamen citra auaritiam, ditescendíque cupiditatem.

Aduersùs Fortunam se comparaturum.

Amicum non difficilem sibi quæsiturum.

Οὐδὲ ῥητορεύσειν καλῶς.

Συνουσίην δὲ (φασὶν) ὤνησε μὲν οὐδέποτε, ἀγαπητὸν δὲ εἰ μὴ καὶ ἔβλαψεν.

Καὶ μηδὲ γαμήσειν, μηδὲ τεκνοποιήσειν. [ὡς Ἐπίκουρος ἐν τῇ διαπορίαις, καὶ ἐν ταῖς περὶ φύσεως] κατὰ περίστασιν δέ ποτε βίου, καὶ γαμήσειν, καὶ τεκνοποιήσειν τινάς.

Οὐδὲ νυκτερεύσειν ἐν μέθῃ [φησὶν ὁ Ἐπίκουρος ἐν τῷ συμποσίῳ.]

Οὐδὲ πολιτεύσεσθαι [ὡς ἐν τῇ πρώτῃ περὶ βίων.] οὐδὲ τυραννεύσειν.

Οὐδὲ κυνιεῖν, [ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ περὶ βίων] οὐδὲ πτωχεύσειν.

Ἀλλὰ καὶ πηρωθεὶς τὰς ὄψεις, μετέξειν αὐτὸν τοῦ εὐδαίμονος βίου, [ὡς ἐν τῇ αὐτῇ φησί.]

Καὶ λυπηθήσεσθαι δὲ τὸν σοφὸν, [ὡς ὁ Διογένης ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν ἐπιλέκτων] καὶ δικάσεσθαι.

Καὶ συγγράμματα καταλείψειν, οὐ πανηγυριεῖν δέ.

Καὶ κτήσεως προνοήσεσθαι, καὶ τοῦ μέλλοντος, οὐ φιλαργυρήσειν δέ.

Τύχῃ τε ἀντιτάξεσθαι.

Φίλον τε οὐ δεινὸν κτήσεσθαι.

Εὐδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον προνοήσεσθαι, ἐφ' ὅσον μὴ καταφρονήσεσθαι.

Μᾶλλόν τε εὐφρανθήσεσθαι τῶν ἄλλων ἐν ταῖς θεωρίαις.

Ἁμαρτήματα, ἄνισα εἶναι.

Καὶ τὴν ὑγείαν τισὶ μὲν, ἀγαθὸν τισὶ δὲ, ἀδιάφορον.

Τὴν δὲ ἀνδρείαν φύσει μὴ γίνεσθαι, λογισμῷ δὲ τοῦ συμφέροντος.

Καὶ τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας εἶναι μὲν, καὶ προκατάρχεσθαι, καθὰ καὶ τὴν γῆν σπείρομεν, συνίστασθαι δὲ αὐτὴν κατὰ κοινωνίαν ἐν ταῖς ἡδοναῖς.

Τὴν εὐδαιμονίαν διχῇ νοεῖσθαι, τήν τε ἀκροτάτην, οἵα ἐστὶ περὶ τὸν θεὸν, ἐπίτασιν, καὶ ἄνεσιν οὐκ ἔχουσαν, τὴν δὲ

Bonæ famæ curam eatenus habiturum, quatenus despectui non sit.

In publicis spectaculis, sincerè oblectatum præ reliquis iri.

Peccata esse inæqualia.

Sanitatem esse, haberíve à quibusdam quidem rem bonam: ab aliis verò indifferentem.

Fortitudinem *veram* non naturâ, sed *rationis consilio, seu* illius, quod expedit, consultatione comparari.

Esse, ac parari Amicitiam ob vsus, *vtilitatémve*, eo modo, quo ferimus terram, *ob prouentus futuri spem*. Cohærere autem, *seu perseuerare* in mutuâ voluptatum, *siue bonorum, quibus, donec in vita sumus, frui licet*, participatione.

Felicitatem duplicem agnosci: vnam videlicet supremam, (qualis ipsi Deo competit) quæ sit omnis vt intensionis, sic remissionis incapax: alteram verò

ὑπάλληλον,

ὑπάλληλον, οἷα ἐστὶ περὶ τὸν ἀνθρώπους, ὥστε ἔχουσαν, καὶ πρόσθεσιν, καὶ ἀφαίρεσιν ἡδονῶν.

Εἰκόνας τε ἀναθήσειν, εἰ ἔχοι, ἀδιαφόρως ἐν στοαῖς.

Μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς ἂν περί τε μουσικῆς καὶ ποιητικῆς διαλέξεσθαι.

Ποιήματά τε ἀγνοήσειν, οὐκ ἂν ποιῆσαι.

Καὶ εἶναι τε ἕτερον ἑτέρου σοφώτερον.

Χρηματίσεσθαί τε, ἀλλ' ἀπὸ μόνης σοφίας ἀπορήσαντα.

Καὶ μόναρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν.

Καὶ ἐπιχαρίσεσθαι τινὶ ἐπὶ τῷ διορθώματι.

Καὶ σχολὴν κατασκευάσειν, ἀλλ' οὐχ ὥστε ὀχλαγωγῆσαι.

Καὶ ἀναγνώσεσθαι ἐν πλήθει, ἀλλ' οὐχ ἑκόντα.

Δογματιεῖν τε, καὶ οὐκ ἀπορήσειν.

Καὶ καθ' ὕπνους ὅμοιον ἔσεσθαι.

Καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι.

Ταῦτα δοκεῖ αὐτοῖς. Μετιτέον δ' ἐπὶ τὴν ἐπιστολήν.

subalternam (qualis esse potest inter homines) in quam cadere & adiectio, & detractio voluptatum possit.

Imagines, si quas habuerit, in ipsis porticibus indifferēter appensurum.

Solum Sapientem de Musica, deque Poëtica rectè, *& vt decet sapientiam, virtutémque*, verba facturum.

Poëmata, *siue figmenta Poëtarum* ignoraturum: neque aliqua elucubraturum.

Esse alterum altero sapientiorem.

Pecuniam, si indigens quidem *forsitan* fuerit collecturum: verùm ex Sapientiæ professione duntaxat.

Principi obsequium, si quando occasio poposcerit, exhibiturum.

Vbi quis se in bonam frugem receperit, gratulaturum.

Scholam aperturum: sed non eò vsque, vt populare auditorium fiat.

Scriptorum aliquid lecturum coram multitudine: sed non vltrò tamen, *neque non rogatum.*

Placita *quædam* rata habiturum: nec *de re quauis* dubitaturum.

In somnis non alio affectu, *ob mentem bene compositam*, quàm per vigiliam exstiturum.

Mortem pro Amico interdum, *hoc est occasione exigente*, oppetiturum.

Ac eiusmodi quidem sunt, quæ illi de Sapiente tradunt. Transeundum iam est ad Epistolam.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΜΕΝΟΙΚΕΙ χαίρειν.

Μήτε νέος τις ὢν μελλέτω φιλοσοφεῖν· μήτε γέρων ὑπάρχων, κοπιάτω φιλοσοφῶν. Οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαίνειν. Ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν, ἢ παραληλυθέναι τὴν ὥραν, ὅμοιός ἐστι τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μήπω παρεῖναι τὴν ὥραν, ἢ μηκέτι εἶναι τὴν ὥραν. Ὥστε φιλοσοφητέον καὶ νέῳ καὶ γέροντι· τῷ μὲν ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων· τῷ δὲ, ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ᾖ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων. Μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴπερ παρούσης μὲν αὐτῆς, πάντα

EPICVRVS MENOECEO S.

Neqve iuuenis quis dum est, philosophandi moram trahat: neque senex dum fuerit, philosophando defatigetur. Quippe ad habendum sanam mentem nemo immaturus, aut vietus est: & qui prætexit philosophandi tempus aut nondum adesse, aut iam præteriisse, non secus facit, ac is, qui dicit, bene, beatéque viuendi tempus, aut non aduenisse, aut esse elapsum. Philosophandum itaque & iuueni, & seni est: illi quidem, vt dum senescet, perseueret bonis efflorescere, ob perseuerantem eorum, quæ decorè eatenus peregerit, gratiam: isti verò, vt annis senex, animis tamen iuuenis sit, quatenus erit à futuris, impēdentibúsque securus. Par est proinde ea meditari, quæ felicitati creandæ conducunt: quandoquidem

dum illa adeſt, quod non habeamus, nihil eſt: dum abeſt, nihil non agimus, vt conſequi ipſam poſſimus. Quamobrem quæ te aſſiduè admonui, illa age, ac meditare; ratus vt ipſa eſſe quaſi Elementa honeſtè viuendi.

Ac imprimis quidem Deum reputans eſſe immortale, beatúmque Animal (vt notio communis de Deo ſuggerit) caue, ne quidquam ipſi attribuas, quod aut ab immortalitate alienum ſit, aut à beatitudine abhorreat: ſed quicquid de illo opinabere, fac vt valeat, ſaluâ immortalitate, beatitudinéque, conſtare. Scilicet Dij reuerâ ſunt (euidens eſt enim illorum notitia) at qualeis vulgò homines exiſtimant, minimè ſunt: ſiquidem qualeis ipſos eſſe *quibuſdam adiunctis, ſeu proprietatibus:* opinantur, non taleis tuẽtur: *ſed aliis adiunctis contradicentibus eoſdem negant.* Impius eſt proinde, non is, qui *vulgareis* multitudinis Deos tollit; ſed is, qui multitudinis opiniones Diis adhibet. Non enim *germanæ* prænotiones ſunt, ſed ſuſpiciones falſæ, ea, quæ de Diis ab hominibus è vulgo traduntur. Arbitrantur quippe & malis detrimenta maxima, & bonis præſidia à Diis aduenire: ſiquidem propriis virtutibus, ſeu affectibus innutriti, ſimileis ſui *Deos* admittunt, & quicquid affectuum ſuorum non eſt, id exiſtimant ab ipſis alienum.

Aſſueſce verò etiam reputare, nihil ad nos pertinere mortem; quando quicquid eſt ſiue boni, ſiue mali, cum ſenſu eſt: mors autem ſenſus eſt priuatio. Exquiſita porrò notitia, quòd mors nihil pertineat ad nos, pręſtat, vt hâc vitâ mortali fruamur, non quidpiam incerti temporis adiiciens, ſed cupiditatem immortalitatis abiiciens. Nihil enim mali in vita eſt illi, cui egregiè perſpectum eſt, nihil eſſe in vitæ priuatione mali. Adeò proinde, vt ſit ineptus, qui timere ſe mortem dicit, non quòd præſens dum fuerit, mœroris quicquam afferat: ſed quòd donec futura eſt, animum mœrore conficiat. Quod enim quando præſens eſt, moleſtiæ nihil exhibet, id, dum exſpectatur, nequicquam contriſtat. Igitur, quæ omnium malorum maximè horrendum exiſtimatur mors, nihil nos attinet: quia dum nos ſumus, tunc mors non adeſt; & dum mors adeſt, tunc nos non ſumus: adeò vt neque ad viuos, neque ad mortuos pertineat: quoniam alteros quidem non attingit, alteri verò nulli ſunt.

Enimverò homines vulgares mortem refugiunt, interdum quidem, quaſi malorum maximum: interdum verò, quaſi omnium, quibus in vita fruimur,

ἔχομεν· ἀπούσης δὲ, πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν. ἃ δέ σοι συνεχῶς παρήγγελον, ταῦτα καὶ πρᾶττε καὶ μελέτα, στοιχεῖα τοῦ καλῶς ζῆν ταῦτ᾽ εἶναι διαλαμβάνων.

Πρῶτον μὲν, τὸν θεὸν, ζῶον ἄφθαρτον καὶ μακάριον νομίζων, ὡς ἡ κοινὴ τοῦ θεοῦ νόησις ὑπεγράφη· μηθὲν μήτε τῆς ἀφθαρσίας ἀλλότριον, μήτε τῆς μακαριότητος ἀνοίκειον αὐτῷ πρόσαπτε, πᾶν δὲ τὸ φυλάττειν αὐτοῦ δυνάμενον τὴν μετὰ ἀφθαρσίας μακαριότητα, περὶ αὐτὸν δόξαζε. Θεοὶ μὲν γάρ εἰσιν· ἐναργὴς μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν ἡ νόησις, οἵους δ᾽ αὐτοὺς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, οὐκ εἰσίν, οὐ γὰρ φυλάττουσιν αὐτοὺς, οἵους νομίζουσιν. Ἀσεβὴς δὲ οὐχ ὁ τοὺς τῶν πολλῶν Θεοὺς ἀναιρῶν, ἀλλ᾽ ὁ τὰς τῶν πολλῶν δόξας θεοῖς προσάπτων. Οὐ γὰρ προλήψεις εἰσίν· ἀλλ᾽ ὑπολήψεις ψευδεῖς αἱ τῶν πολλῶν ὑπὲρ Θεῶν ἀποφάσεις. Ἔνθεν καὶ μεγίστας βλάβας οἴονται, τοῖς κακοῖς ἐκ Θεῶν ἐπάγεσθαι, καὶ ὠφελείας τοῖς ἀγαθοῖς. Ταῖς γὰρ ἰδίαις οἰκειούμενοι διὰ παντὸς ἀρεταῖς τοὺς ὁμοίους ἀποδέχονται, πᾶν τὸ μὴ τοιοῦτον, ὡς ἀλλότριον νομίζοντες.

Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον, ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν, καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει, στέρησις δέ ἐστιν αἰσθήσεως, ὁ θάνατος. Ὅθεν γνῶσις ὀρθὴ τοῦ μηδὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς τὸν θάνατον, ἀπολαυστὸν ποιεῖ τὸ τῆς ζωῆς θνητὸν, οὐκ ἄπειρον προστιθεῖσα χρόνον, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀθανασίας ἀφελομένη πόθον. Οὐθὲν γάρ ἐστιν ἐν τῷ ζῆν δεινὸν τῷ κατειληφότι γνησίως τὸ μηδὲν ὑπάρχειν ἐν τῷ μὴ ζῆν δεινόν. Ὥστε μάταιος ὁ λέγων δεδιέναι τὸν θάνατον, οὐχ ὅτι λυπήσει παρὼν, ἀλλ᾽ ὅτι λυπεῖ μέλλων. ὃ γὰρ παρὸν οὐκ ἐνοχλεῖ, τὸ δὲ προσδοκώμενον κενῶς λυπεῖ. Τὸ φρικωδέστατον οὖν τῶν κακῶν ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδήπερ ὅταν μὲν ἡμεῖς ὦμεν, ὁ θάνατος οὐ πάρεστιν· ὅταν δὲ ὁ θάνατος παρῇ, τόθ᾽ ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν. Οὔτε οὖν πρὸς τοὺς ζῶντας ἐστὶν, οὔτε πρὸς τοὺς τελευτηκότας, ἐπειδήπερ πρὸς τοὺς μὲν οὐκ ἔστιν, οἱ δ᾽ οὐκέτι εἰσίν.

Ἀλλ᾽ οἱ πολλοὶ τὸν θάνατον, ὅτε μὲν ὡς μέγιστον τῶν κακῶν φεύγουσιν, ὅτε δὲ,

ὡς

ὡς ἀνάπαυσιν τῶν ἐν τῷ ζῆν. Μάτην δὲ φοβεῖ τὸ μὴ ζῆν, οὐ γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν, ἐν ᾧ δοξάζηται κακὸν εἶναί τι τὸ μὴ ζῆν. Ὥσπερ δὲ τὸ σιτίον οὐ τὸ πλεῖον πάντως, ἀλλὰ τὸ ἥδιστον αἱρεῖται, οὕτω καὶ ὁ χρόνος οὐχ ὁ μήκιστος, ἀλλ᾽ ὁ ἥδιστος καρπίζεται. Ὁ δὲ παραγγέλλων τὸν μὲν νέον καλῶς ζῆν, τὸν δὲ γέροντα καλῶς καταστρέφειν, εὐήθης ἐστὶν, οὐ μόνον διὰ τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τὴν αὐτὴν εἶναι μελέτην τοῦ καλῶς ζῆν, καὶ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν. Πολὺ δὲ χεῖρον καὶ ὁ λέγων, Καλὸν μὲν μὴ φῦναι,

> Φύντα δ᾽ ὅπως ὤκιστα πύλας Ἀΐδαο περῆσαι.

Εἰ μὲν γὰρ πεποιθὼς τοῦτό φησι, πῶς οὐκ ἀπέρχεται ἐκ τοῦ ζῆν; ἐν ἑτοίμῳ γὰρ αὐτῷ τοῦτ᾽ ἐστιν, εἴπερ ἦν βεβουλευμένον αὐτῷ βεβαίως· εἰ δὲ μωκώμενος, μάταιος, ἐν τοῖς οὐκ ἐπιδεχομένοις.

Μνημονευτέον δὲ ὡς τὸ μέλλον οὔτε ἡμέτερον, οὔτε πάντως οὐχ ἡμέτερον, ἵνα μήτε πάντως προσμένωμεν, ὡς ἐσόμενον, μήτε ἀπελπίζωμεν ὡς πάντως οὐκ ἐσόμενον.

Ἀναλογιστέον δὲ ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ, αἱ δὲ, κεναί. καὶ τῶν φυσικῶν αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον. τῶν δὲ ἀναγκαίων, αἱ μὲν πρὸς εὐδαιμονίαν εἰσὶν ἀναγκαῖαι, (ὡς αἱ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀοχλησίαν) αἱ δὲ, πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν.

Τούτων γὰρ ἀπλανὴς θεωρία πᾶσαν αἵρεσιν καὶ φυγὴν ἐπαναγαγεῖν οἶδεν ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος ὑγίειαν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀταραξίαν, ἐπεὶ τοῦτο τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστὶ τέλος. τούτου γὰρ χάριν ἅπαντα πράττομεν, ὅπως μήτε ἀλγῶμεν, μήτε ταρβῶμεν, ὅταν δὲ ἅπαξ τοῦτο περὶ ἡμᾶς γένηται, λύεται πᾶς ὁ τῆς ψυχῆς χειμὼν, οὐκ ἔχοντος τοῦ ζώου πρὸς ἣν, ὡς ἐνδέον βαδίζειν, καὶ ζητεῖν ἕτερον ᾧ τὸ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τοῦ σώματος ἀγαθὸν συμπληρωθήσεται. Τότε γὰρ ἡδονῆς χρείαν ἔχομεν, ὅταν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι τὴν ἡδονὴν ἀλγῶμεν, ὅταν δὲ μὴ ἀλγῶμεν, οὐκέτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα.

aut defungimur, cessationem. Abs re verò ipsum non viuere, *seu non esse*, terrori est: quoniam nihil vitæ in eo superest, vt dignoscere liceat, esse non viuere quidpiam mali. Cæterùm autem quemadmodum cibus non qui plurimus, sed qui suauissimus deligitur: ita *vitæ* tempus non quod longissimum, sed quod iucundissimum fructuosè captatur. Et, qui iuuenem admonet vt honestè viuat, senem, vt honestè moriatur (*quasi hæc sint seiuncta*) ridiculus est: non solùm quia est in vita quidpiam per se amabile, sed maximè etiam quia vna, eadémque meditatio est honestè viuendi, & honestè moriendi. Multò verò ineptior ille, qui esse ait, Bonum non nasci,

> *Aut natum, Ditis quamprimùm claustra subire.*

Si enim persuasus hoc dicit: quamobrem non statim abit ipse è vita? id nimirùm illi, si rem modò seriò deliberauit, in promptu est. Sin ioco dicit, insanè facit: cùm hæ non sint res, quæ iocum admittant.

Mente etiam tenendum est, id quod est futurum, neque nostrum, neque omninò non-nostrum esse. Videlicet vt neque illud, tanquam euenturum haud-dubiè speremus: neque etiam tanquam haud-dubiè non eueturum desperemus.

Considerandum verò aliunde, cupiditatum alias esse naturaleis, alias inaneis: & naturalium alias necessarias, alias *non necessarias, sed simpliciter* solùm naturaleis: ac denique necessariarum alias attinere ad felicitatem, vt quæ ad corporis indolentiam, & *quasi quietem quandam placidam*: alias ad vitam, *vt quæ ad alimenti sumptionem, & quasi iucundum quemdam motum*, spectant.

Peracta nempe harum rerum fine errore speculatio habet, vnde insinuet quicquid prosequendum, fugiendúmve est, tam ad corporis sanitatem, quàm ad tranquillitatem mentis, *quod sanè est operæpretium*, cùm hic ipse sit beatæ vitæ finis. Etenim quicquid agimus, eò *denique* spectat, vt neque doleamus, neque perturbemur: & vbi semel assequuti id sumus, omnis animi procella sedatur: quasi iam nihil sit, ad quod *beatitudinis capax* Animal se conuertat, requisiturum aliquid aliud, quo ipsius tam animi quàm corporis bonum compleatur. Tunc enim voluptate egemus, cùm ex illius absentia excitatur in nobis dolor; at cùm non dolemus, tunc nulla in nobis voluptatis indigentia est.

Atque hæc quidem causa est, ob quam dicimus beatę vitæ principium, ac finem esse Voluptatem. Quippe esse eam bonum primum & *nostræ, omnisque animalis naturæ* congenitum deprehendimus: ipsáque est, à qua electionem, fugámque omnem auspicamur, & in quam tandem desinimus: hoc affectu vsi, tanquam regulâ, ad bonum omne diiudicandum.

Cùm verò huiusmodi primum, cōgenitúmque bonum sit; ob hoc ipsummet, non quamcumque voluptatem eligimus; sed interdum fit, vt complureis voluptates prætermittamus, quando nimirùm grauior est, qui illas consequitur dolor; veluti *ex opposito* complureis dolores voluptatibus potiores habemus, quando ex diurna eorum tolerantia consequitur voluptas vberior. Est itaque omnis voluptas secundùm naturā quidem suam *quid* bonum: sed non ideò tamen omnis eligenda, ac pari de causa dolor quidem est suapte naturâ *quid* malum: verùm non idcircò omnis refugiendus. Siquidem commensuratione, & rerum iuuantium, lædentiúmque habito delectu diiudicare hæc omnia decet: quandoquidem bono interdum vt malo, & vice versâ interdum malo, tanquam bono vtimur.

Cæterùm ipsam moderationem, quâ quis paruo contentus est, ingens existimamus bonum: non vt vniuersè modicis vtamur, verùm vt nisi multa adsint, paucis vti graue non sit, ac ingenuè persuasi simus tum illos solos magnificentia frui quam iucundissimè, qui eâ minimum indigent: tum quicquid naturæ necessarium est, id facillimum comparatu esse: vanum autem esse, *ac non necessarium* quicquid comparatu difficile est. Viles certè cibi æqualem epulis sumptuosis voluptatem afferunt, vbi exempta prorsus fuerit, quæ cibi defectu molesta est, fames; polentáque, & aqua voluptatem maximam pariunt, si quis *modò famem, sitimque expectans*, iis, cùm indiguerit *dumtaxat*, vtatur.

Quamobrem victui simplici, miniméque splendido assuescere, tum sanitatis numeros implet, tum hominem ad vsus vitæ necessarios expeditum facit. Id etiam præstat, vt si quando per interualla fit mensa splendidior, ipsi degustandæ comparati sinceriùs simus. Denique nos (*quod caput est*) aduersùs fortunā interritos facit, *quasi nos reducat ad id, quod nulla iam eripere fortunæ iniquitas poßit.*

Constat igitur, quando voluptatem *beatæ vitæ* dicimus finem, non intelligere nos eas voluptates, quæ sunt virorum luxu diffluentium, aut aliorum etiā,

Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν καὶ τέλος λέγομεν εἶναι τοῦ μακαρίως ζῆν. Ταύτην γὰρ ἀγαθὸν πρῶτον καὶ συγγενικὸν ἔγνωμεν, καὶ ἀπὸ ταύτης καταρχόμεθα πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ ἐπὶ ταύτην καταντῶμεν, ὡς κανόνι τῷ πάθει πᾶν ἀγαθὸν κρίνοντες.

Καὶ ἐπεὶ πρῶτον ἀγαθὸν τοῦτο καὶ σύμφυτον, διὰ τοῦτο καὶ οὐ πᾶσαν ἡδονὴν αἱρούμεθα· ἀλλ' ἔστιν ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνομεν, ὅταν πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἕπηται· καὶ πολλὰς ἀλγηδόνας ἡδονῶν κρείττους νομίζομεν, ἐπειδὰν μείζων ἡμῖν ἡδονὴ παρακολουθῇ, πολὺν χρόνον ὑπομείνασι τὰς ἀλγηδόνας. Πᾶσα οὖν ἡδονὴ, διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν, ἀγαθὸν, οὐ πᾶσα μέντοι αἱρετή· καθάπερ καὶ ἀλγηδὼν πᾶσα, κακὸν, οὐ πᾶσα δὲ ἀεὶ φευκτὴ πεφυκυῖα. Τῇ μέντοι συμμετρήσει, καὶ συμφερόντων καὶ ἀσυμφόρων βλέψει ταῦτα πάντα κρίνειν καθήκει. Χρώμεθα γὰρ τῷ μὲν ἀγαθῷ, κατά τινας χρόνους, ὡς κακῷ· τῷ δὲ κακῷ, τὸ ἔμπαλιν, ὡς ἀγαθῷ.

Καὶ τὴν αὐτάρκειαν δὲ ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν, οὐχ ἵνα πάντως τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα· ἀλλ' ὅπως, ἐὰν μὴ ἔχωμεν τὰ πολλὰ, τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα, πεπεισμένοι γνησίως ὅτι ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα ταύτης δεόμενοι· καὶ ὅτι τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν, εὐπόριστόν ἐστι, τὸ δὲ κενὸν, δυσπόριστον. Οἵ τε λιτοὶ χυλοὶ ἴσην πολυτελεῖ διαίτῃ τὴν ἡδονὴν ἐπιφέρουσιν, ὅταν ἅπαν τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιρεθῇ, καὶ μάζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονὴν, ἐπειδὰν ἐνδέων τις αὐτὰ προσενέγκηται.

Τὸ συνεθίζειν οὖν ἐν ταῖς ἁπλαῖς καὶ οὐ πολυτελέσι διαίταις, καὶ ὑγιείας ἐστὶ συμπληρωτικὸν, καὶ πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρήσεις ἄοκνον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῖς πολυτελέσιν ἐκ διαλειμμάτων προσερχομένοις, κρεῖττον ἡμᾶς διατίθησι, καὶ πρὸς τὴν τύχην ἀφόβους παρασκευάζει.

Ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς, καὶ τὰς τῶν ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὡς

τινὲς ἀγνοοῦντές, καὶ οὐχ ὁμολογοῦντές, ἢ κακῶς ἐνδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ Μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. οὐ γὰρ πότοι καὶ κῶμοι συνείροντες, οὐδ' ἀπολαύσεις παίδων καὶ γυναικῶν, οὐδ' ἰχθύων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα, τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος.

Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, φρόνησις, διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταὶ, διδάσκουσαι, ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως. Συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως, τούτων ἐστὶν ἀχώριστον.

Ἐπεὶ, τίνα νομίζεις εἶναι κρείττονα τοῦ καὶ περὶ θεῶν ὅσια δοξάζοντος, καὶ περὶ θανάτου διαπαντὸς ἀφόβως ἔχοντος, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἐπιλελογισμένου τέλος; καὶ τὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν πέρας, ὡς ἔστιν εὐσυμπλήρωτόν τε καὶ εὐπόριστον, διαλαμβάνοντος· τὸ δὲ τῶν κακῶν, ὡς ἢ χρόνους ἢ πόνους ἔχει βραχεῖς, τὴν δὲ ὑπό τινων δεσπότιν εἰσαγομένην πάντων Ἀνάγκην, μὴ εἶναι τούτων ἀγγέλλοντος, ὧν ἐστιν τὰ μὲν ἀπὸ τύχης, τὰ δὲ παρ' ἡμᾶς διὰ τὸ, τὴν μὲν ἀνάγκην, ἀνυπεύθυνον εἶναι, τὴν δὲ τύχην, ἄστατον ὁρᾶν, τὸ δὲ παρ' ἡμᾶς, ἀδέσποτον· ᾧ καὶ τὸ μεμπτὸν καὶ τὸ ἐναντίον παρακολουθεῖν πέφυκεν.

Ἐπεὶ κρεῖττον ἦν τῷ περὶ θεῶν μύθῳ κατακολουθεῖν, ἢ τῇ τῶν φυσικῶν εἱμαρμένῃ δουλεύειν. ὁ μὲν γὰρ ἐλπίδα παραιτήσεως ὑπογράφει θεῶν διὰ τιμῆς· ἡ δὲ ἀπαραίτητον ἔχει τὴν ἀνάγκην. Τὴν δὲ τύχην, οὔτε θεὸν, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ὑπολάμβανε (οὐδὲν γὰρ ἀτάκ-

quatenus spectantur in ipsa actione fruendi, *quâ nimirùm sensus iucundè, dulcitérque afficitur:* veluti quidam ignorantes, aut *à nobis* dissentientes, aut *alioquin aduersùm nos* malè affecti interpretantur: sed *illud dumtaxat intelligimus*, non dolere corpore, ac animo non perturbari. Siquidem non compotationes; comessationésque perpetuæ: non ipsa puerorum, mulierúmque consuetudo: non piscium deliciæ, aut quæcumque aliæ mensæ lautioris cupediæ, iucundam vitam pariunt: sed quæ cum sobrietate, *serenóque adeò animo*, est ratio; causas, cur quidque eligendum, fugiendúmve sit, inuestigans, ac opiniones abigens, ob quas plurima menteis occupat perturbatio.

Horum verò omnium principium (ac maximum proinde bonum) ipsa est prudentia: meretúrque adeò prudentia honorem præ ipsa philosophia *(quatenus illi imperat, dum iubet disquirere causas, ex quarum ignoratione hæc perturbatio consequitur)* ac *est aliunde eiusmodi*, ex qua aliæ omnes virtutes oriantur; edocentes viui iucundè non posse, nisi prudenter, honestè (*seu, quod idem est, fortiter, temperantérque*) & iustè viuatur: neque prudenter, honestè (*siue fortiter, atque temperanter*) & iustè, quin viuatur simul iucundè. Virtutes enim ipsi vitæ iucundæ congenitæ sunt: nec fieri potest vt ab ipsis vita iucũda separetur.

Quibus præmissis, ec- quemnam virum prætuleris illi, qui & de Diis vera sentit: & omninò intrepidè aduersùs mortem est comparatus: & de ipso Naturæ fine, bonorúmque extremo sic ratiocinatur, vt intelligat ipsũ posse facillimâ facilitate adimpleri; compararíque: ac id, quod in malis tolerandum est, aut esse duratione breue, *si vehemens sit*; aut, *si sit diuturnum*, toleratu leue: & sibi-met ipsi denuntiat inductam ab aliquibus dominam omnium Necessitatem, non esse *saltem* dominam eorum, quæ partim à fortuna sunt, partim à nostro arbitrio pendent: quatenus necessitas quidem *rigida, at* inemendabilis est: fortuna verò inconstans deprehenditur: & id, quod in nostro situm est arbitrio, liberum ab omni dominatu est, ipsíque adeò tribuitur quicquid est vituperio, aut (ex opposito) laude dignum.

Nimirùm satiùs longè est, fabulosæ, *hoc est vulgari* de Diis opinioni addici, quàm isti *quorumdam* Physicorum Fato seruire. Nam illa quidem, ob reuerentiam, quæ *qualiscumque* habetur Diis, vt ij exorentur, spem facit: hoc verò habet necessitatem inexorabilem adiunctam. Caue interim, ne propterea habeas, *faciásve* ipsam Fortunam Deam, vt vulgus facit hominum (neque enim

quicquam à Deo inordinatè peragitur) néve etiam credas instabilem *quidem*, *sed* causam *tamen aliquam* (vulgò quippe existimant, non porrigere quidem ipsam *quasi manu* hominibus, boni aut mali aliquid, quod ad beatam vitam faciat; sed bonorum tamen, malorúmve insignium occasiones suppeditare) *Id caue*, *inquam*, satiùs ducens, ratione bene initâ infortunatum fieri, quàm malè initâ fortunatum. Præclarius est enim si quid ea pulchrè, *feliciterque* dirigat, vt id fuerit ipsi non sine iudicio, *deliberationéque* commissum.

Isthæc igitur, ipsísque affinia, interdiu, noctúque semper meditare, seu ipse tecum, seu cum socio, qui persimilis tui sit; ac fiet, vt nunquam siue vigilans, siue in somnis, perturbere, sed vt quispiam Deus inter homines viuas. Nihil quippe mortali animali simile habet homo, qui in immortalium bonorum possessione æuum traducit.

Hactenus Epistola est. Præterea autem, quòd Epicurus Diuinandi artem, cùm aliis in locis, tum in maiore Epitome vniuersè repudiat; &, Ars, inquit, diuinatoria exsistentiæ nullius est; & vt sit, non ideò sunt tamen illa, quæ eueniunt, nostræ facultatis. Hæc, & plura sunt, quæ alibi etiam de vitæ instituendæ ratione ab eo disputantur.

Non conuenit porrò inter ipsum, & Cyrenaicos, quid sit voluptatis nomine donandum. Nam illi quidem voluptatem in stabilitate, *hoc est in indolentia*, *quæ est quasi quies*, non probant: eam verò solam, quæ est in motu, *hoc est*, *quâ sensus actu mouetur*, *reipsâve afficitur*, admittunt; ipse verò vtrique id nominis tribuit, & tam quidem in animo, quàm in corpore: veluti in libro de Electione, & fuga: in primo de Fine: in primo de Vita, & moribus: & in Epistola ad Philosophos Mitylene degenteis. Consimiliter verò & Diogenes in XIV. selectarum Scholarum, & Metrodorus in Timocrate, ita aiunt: Cùm intellecta à nobis voluptas alia quidem in motu sit, alia verò in stabilitate, &c. Et ipse Epicurus in illo *speciatim* de Electione libro sic habet: Voluptates in stabilitate sunt Imperturbatio, ac Indolentia; lætitia verò & hilaritas in ipsa, quæ est actu, motione attenduntur.

Diffidet quoque aliunde ab iisdem Cyrenaicis; quatenus illi quidem autumant corporis dolores deteriores esse doloribus animi, *eóque argumento vtuntur*, quòd sontes plectantur corporeis (*quasi iis grauiores nulli alij sint:*) ipse ve ò animi *dolores* eo argumēto grauiores habet, quòd corpus quidem nullū malum,

τως θεῷ πράττεται) οὔτε ἀβέβαιον αἰτίαν (οἴεται μὲν γὰρ ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἐκ ταύτης πρὸς τὸ μακαρίως ζῆν ἀνθρώποις μὴ δίδοσθαι, ἀρχὰς μέντοι μεγάλων ἀγαθῶν ἢ κακῶν ὑπὸ ταύτης χορηγεῖσθαι) κρεῖττον εἶναι νομίζων εὐλογίστως ἀτυχεῖν, ἢ ἀλογίστως εὐτυχεῖν. Βέλτιον γὰρ τὸ κριθὲν ἐν ταῖς πράξεσι καλῶς, ὀρθωθῆναι διὰ ταύτην.

Ταῦτα οὖν καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ μελέτα, διαπαντὸς ἡμέρας καὶ νυκτὸς πρὸς σεαυτὸν, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε οὔθ' ὕπαρ οὔτ' ὄναρ διαταραχθήσῃ, ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις. Οὐθὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζώῳ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς.

Μαντικὴν δὲ ἅπασαν ἐν ἄλλοις ἀναιρεῖ, ὡς καὶ ἐν τῇ μικρᾷ ἐπιτομῇ, καί φησι, Μαντικὴ, ὡς ἀνύπαρκτος· εἰ δὲ καὶ ὑπαρκτικὴ, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς ἡγητέα τὰ γινόμενα. τοσαῦτα καὶ περὶ τῶν βιωτικῶν καὶ ἐπὶ πλείω διείλεκται ἀλλαχόθι.

Διαφέρεται, δὲ πρὸς τοὺς Κυρηναϊκοὺς περὶ τῆς ἡδονῆς. Οἱ μὲν γὰρ καταστηματικὴν οὐκ ἐγκρίνουσι, μόνην δὲ τὴν ἐν κινήσει· ὁ δὲ, ἀμφοτέρας, καὶ ψυχῆς, καὶ σώματος, ὥς φησιν ἐν τῷ περὶ αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ ἐν τῷ περὶ τέλους, καὶ ἐν τῷ α΄ περὶ βίων, καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους ἐπιστολῇ. Ὁμοίως δὲ καὶ Διογένης ἐν τῇ ἑκκαιδεκάτῃ τῶν ἐπιλέκτων, καὶ Μητρόδωρος ἐν τῷ Τιμοκράτει, λέγουσιν οὕτως. Νοουμένης δὲ ἡδονῆς, τῆς τε κατὰ κίνησιν, καὶ τῆς καταστηματικῆς. Ὁ δὲ Ἐπίκουρος ἐν τῷ περὶ αἱρέσεως οὕτω λέγει, Ἡ μὲν γὰρ ἀταραξία, καὶ ἀπονία καταστηματικαί εἰσιν ἡδοναὶ, ἡ δὲ χαρὰ, καὶ εὐφροσύνη, κατὰ κίνησιν ἐνεργείᾳ βλέπονται.

Ἔτι πρὸς τοὺς Κυρηναϊκούς. Οἱ μὲν γὰρ χείρους τὰς σωματικὰς ἀλγηδόνας τῶν ψυχικῶν (κολάζεσθαι γοῦν τοὺς ἁμαρτάνοντας σώματι) ὁ δὲ τὰς ψυχικάς· τὴν γοῦν σάρκα τὸ παρὸν μόνον χειμάζειν,

τὴν δὲ ψυχὴν καὶ τὸ παρελθὸν, καὶ τὸ παρὸν, καὶ τὸ μέλλον. Οὕτως οὖν καὶ μείζονας ἡδονὰς εἶναι τῆς ψυχῆς.

Ἀποδείξει δὲ χρῆται τοῦ, τέλος εἶναι τὴν ἡδονὴν, τῷ τὰ ζῶα ἅμα τῷ γεννηθῆναι, τῇ μὲν εὐαρεστεῖσθαι, τῷ δὲ πόνῳ προσκρούειν φυσικῶς, καὶ χωρὶς λόγου. Αὐτοπαθῶς οὖν φεύγομεν τὴν ἀλγηδόνα· ἵνα καὶ ὁ Ἡρακλῆς καταβιβρωσκόμενος ὑπὸ τοῦ χιτῶνος, δακρύει,

Βοῶν, ἰύζων; ἀμφὶ δ' ἔστενον πέτραι,
Λοκρῶν τ' ὄρειοι πρῶνες, Εὐβοίας τ' ἄκραι.

Διὰ δὲ τὴν ἡδονὴν καὶ τὰς ἀρετὰς αἱρεῖσθαι, οὐ δι' αὑτάς, ὥσπερ τὴν ἰατρικὴν διὰ τὴν ὑγίειαν· καθά φησι καὶ Διογένης ἐν τῇ εἰκοστῇ τῶν ἐπιλέκτων, ὃς καὶ διαγωγὴν λέγει τὴν ἀγωγήν. Ὁ δ' Ἐπίκουρος καὶ ἀχώριστον φησὶ τῆς ἡδονῆς τὴν ἀρετὴν μόνην· τὰ δ' ἄλλα χωρίζεσθαι, οἷον βρωτά.

Καὶ φέρε οὖν δὲ νῦν τὸν κολοφῶνα (ὡς ἂν εἴποι τις) ἐπιθῶμεν τοῦ παντὸς συγγράμματος, καὶ τοῦ βίου τοῦ φιλοσόφου, τὰς ΚΥΡΙΑΣ αὐτοῦ ΔΟΞΑΣ παραθέμενοι, καὶ ταύταις τὸ πᾶν σύγγραμμα κατακλείσαντες· τέλει χρησάμενοι τῇ τῆς εὐδαιμονίας ἀρχῇ.

Τὸ Μακάριον καὶ Ἄφθαρτον; οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει· ὥστε οὔτε ὀργαῖς, οὔτε χάρισι συνέχεται. ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον. [Ἐν ἄλλοις δέ φησι τοὺς θεοὺς λόγῳ θεωρητούς, οὓς μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑφεστῶτας· οὓς δέ, κατὰ ὁμοείδειαν (ἐκ τῆς συνεχῆς ἐπιῤῥύσεως τῶν ὁμοίων εἰδώλων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀποτετελεσμένων) ἀνθρωποειδεῖς.]

Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. τὸ γὰρ διαλυθὲν, ἀναισθητεῖ· τὸ δὲ ἀναισθητοῦν, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.

Ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν, ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. ὅπου γὰρ ἂν τὸ ἡδόμενον ἐνῇ, καθ' ὃν ἂν χρόνον ᾖ, οὐκ ἔστι τὸ ἀλγοῦν, ἢ τὸ λυπούμενον, ἢ τὸ συναμφότερον.

Οὐ χρονίζει τὸ ἀλγοῦν συνεχῶς ἐν τῇ σαρκί· ἀλλὰ τὸ μὲν ἄκρον, τὸν ἐλάχιστον χρόνον πάρεστι· τὸ δὲ μόνον ὑπερτεῖνον, οὐδ'

nisi præsens *afficiat*; animum autem præter præsens, præteritum quoque, & futurum discruciet. Quâ etiam ratione habet voluptates animi voluptatibus corporis potiores.

Vt probet autem Voluptatem esse finem, ex eo demonstrat, quòd Animalia *omnia* simul ac sunt nata, sponte ipsâ naturæ, & citra vllum ratiocinium ipsam complectantur, & dolorem refugiant. Ac nobis ideò innatum sit; vt dolorem auersemur, & ne Hercules quidem ab interula *succensa* depastus, *sese contineat*, *quin* lacrymetur,

Clamans, freménsque, at vndique resonant petræ.
Locorũ, & Eubœæ iuga alta montium.

Sententia quoque eius est, Virtutes non propter seipsas, sed voluptatis gratiâ expeti; vt Medicorum scientia non ipsius artis, sed bonæ valetudinis causâ probatur (quemadmodum habet etiam Diogenes in xx. Selectorum; qui aliunde educationem disciplinæ informationem vocat.) Adiicit porrò Epicurus solam Virtutem à voluptate esse inseparabilem; cætera vt caduca, ab ipsa seiungi.

Verùm enimverò Colophonem *iam* (quemadmodum aiunt) toti & elucubrationi, & vitæ Philosophi imponamus; attexentes RATAS illius SENTENTIAS, ipsísque totum hoc à nobis susceptum opus concludentes, ac eo fine vtentes, qui idem sit Beatitudinis ipsius initium.

Quod Beatum, Æternúmque est, id nec habet ipsum negotij quicquã, nec exhibet alteri. Itaque neque irâ, neque gratiâ tenetur, quòd quæ talia sunt, imbecilla sint omnia. ALIIS VERO IN LOCIS AIT DEOS *non sensu, sed* MENTE CERNI, IPSOSQVE NON *soliditate quadam* CONSISTENTEIS, AVT *distinctione* NVMERABILEIS, VERVMTAMEN SIMILITVDINE QVASI HOMINIFORMEIS; PROPTER AFFLVXVM CONTINENTEM IMAGINVM AD EXHIBENDVM *menti nostræ* TALEM NATVRAM COMPARATARVM.

Mors ad nos nihil pertinet. Quod enim dissolutum est, id est sine sensu. Quod autem sine sensu est, id nihil omninò ad nos pertinet.

Magnitudinis voluptatum terminus (*seu Voluptas summa*) ipsa est doloris amotio. Nam vbicumque voluptas adest, quamdiu quidem adest, ibi nihil est aut dolens, aut ægrum, aut vtrumque simul.

Non diu perseuerat in corpore continens dolor: sed summus quidem definit breui (*quoniam aut soluit, aut soluitur*) & qui moram trahit, non multos est

dies absque aliqua in ipso corpore voluptate. Qui verò morbi productiores sunt, ij *per interualla* plus habent in corpore iucundi, quam mali.

Non potest iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustéque viuatur: neque sapienter, honestè, iustè, quin viuatur simul iucundè. Adeò proinde, vt cui non contingit sapienter, honestè, iusté viuere, illi nec iucundè viuere contingat.

Fuere qui vt securitatem ex hominibus adipiscerentur, (ac pro conditione quidem principatus, & regni, ex quibus eam vulgò comparari putant) affectauerint gloriâ præfulgere, illustrésque euadere; existimantes se hac ratione statum securum, tranquillúmque ex hominibus paraturos. Ac si secura quidem fuit, tranquilláque ipsorum vita: ij sunt illud ipsum quod est naturæ bonum consequuti: nisi autem secura, tranquilláque fuit ((*vt reuerâ esse vix potest*) tum exciderunt sanè ab eo, quod naturæ congruum nancisci ex principatu *frustrà* appetierunt.

Nulla voluptas est per se malum: sed ea, quæ nonnullas voluptates pariunt, eiusmodi sunt, vt multò ampliores voluptatibus dolores inducant.

Si voluptas omnis sic posset in seipsam colligi, *vt* duratione, complexúque *perfectis, molestiæ nihil extra eam foret*; foret ea collectio perinde *absoluta*, ac sunt opera Naturæ præcipua: neque voluptates vllatenus inter se differrent, *possént que idcircò indiscriminatim optari*.

Si ea, quæ sunt luxuriosis efficientia voluptatum, liberarent eos rerum sublimium (*ac Deorum proinde*) & mortis, ac doloris metu, doceréntque qui essent fines cupiditatum: nihil haberem, quod reprehenderem: cùm vndique complerentur voluptatibus, nec haberêt vlla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum, id est malum.

τοῦ ἡδομένου κατὰ σάρκα οὐ πολλὰς ἡμέρας συμβαίνει. αἱ δὲ πολυχρόνιοι τῶν ἀῤῥωστιῶν πλεονάζον ἔχουσι τὸ ἡδόμενον ἐν τῇ σαρκὶ, ὤπερ τὸ ἀλγοῦν.

Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως. Ὥστε ὅτῳ μὴ ὑπάρχει τὸ ζῆν φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐκ ἔστι τοῦτον ἡδέως ζῆν.

Ἕνεκα τοῦ θαῤῥεῖν ἐξ ἀνθρώπων (καὶ κατὰ φύσιν ἀρχῆς, καὶ βασιλείας, ἐξ ὧν ἀγαθὸν τοῦτο οἷόν τε παρασκευάζεσθαι) ἔνδοξοι καὶ περίβλεπτοι τινὲς ἐβουλήθησαν γενέσθαι, τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀσφάλειαν οὕτω νομίζοντες περιποιήσασθαι. οἱ δὲ, εἰ μὲν ἀσφαλὴς ὁ τῶν τοιούτων βίος, ἀπέλαβον τὸ τῆς φύσεως ἀγαθόν· εἰ δὲ μὴ ἀσφαλὴς, οὐκ ἔχουσιν οὗ ἕνεκα τῆς ἀρχῆς κατὰ τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖον ὠρέχθησαν.

Οὐδεμία ἡδονὴ καθ᾽ ἑαυτὴν, κακόν· ἀλλὰ τὰ τινῶν ἡδονῶν ποιητικὰ, πολλαπλασίους ἐπιφέρει τὰς ὀχλήσεις τῶν ἡδονῶν.

Εἰ κατεπυκνοῦτο πᾶσα ἡδονὴ καὶ χρόνῳ καὶ περιόδῳ, ἄθροισμα ὑπῆρχεν καθάπερ καὶ τὰ κυριώτατα μέρη τῆς φύσεως, καὶ οὐκ ἄν ποτε διέφερον ἀλλήλων αἱ ἡδοναί.

Εἰ τὰ ποιητικὰ τῶν περὶ τοὺς ἀσώτους ἡδονῶν ἔλυε τοὺς φόβους τῆς διανοίας, τούς τε περὶ μετεώρων καὶ θανάτου, καὶ ἀλγηδόνων, ἔτι τε τὸ πέρας τῶν ἐπιθυμιῶν ἐδίδασκεν, οὐκ ἄν ποτε εἴχομεν ὅ, τι μεμψαίμεθα, αὐτοῖς πανταχόθεν εἰσπληρουμένοις τῶν ἡδονῶν, καὶ οὐδαμόθεν οὔτε τὸ ἀλγοῦν, οὔτε τὸ λυπούμενον ἔχουσιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ κακόν.

Εἰ μηθὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν, ἔτι τε αἱ περὶ θανάτου, μήποτε πρὸς ἡμᾶς ᾖ τι, ἔτι τὸ ἐδυνάμεθα νοεῖν τοὺς ὅρους τῶν ἀλγηδόνων, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν, οὐκ ἂν προσεδεόμεθα φυσιολογίας.

Οὐκ ἦν τὸ φοβούμενον λύειν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων, μὴ κατειδότα τίς ἡ τοῦ σύμπαντος φύσις, ἀλλ᾽ ὑποπτευόμενόν τι τῶν κατὰ τοὺς μύθους. ὥστε οὐκ ἦν ἄνευ φυσιολογίας ἀκεραίας τὰς ἡδονὰς λαμβάνειν.

Si nihil conturbaret nos, quod suspicamur, *veremúrque* ex rebus Sublimibus, neque item, quod ex ipsa morte, ne quando nimirùm ad nos pertineat aliquid: ac nosse prætereà possemus qui *germani* fines dolorum, atque cupiditatum sint; nihil Physiologia indigeremus.

Fieri non potest, vt metu perculsus circa res, quæ sunt *in rerum natura, vitáque* præcipuæ, ipso eximatur, qui qualis sit Naturæ rerum vniuersitas non perspexerit, sed quidpiam eorum suspicetur, quæ iuxta fabulas traduntur: adeò proinde, vt sinceras voluptates percipere citra Physiologiam non liceat.

Οὐδὲν

Οὐθὲν ὄφελος ἦν τὴν κατ' ἀνθρώπους ἀσφάλειαν κατασκευάζεσθαι, τῶν ἄνωθεν ὑπόπτων καθεστώτων, καὶ τῶν ὑπὸ γῆς, καὶ ἁπλῶς τῶν ἐν τῷ ἀπείρῳ, τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐξ ἀνθρώπων γινομένης μέχρι τινός.

Δυνάμει τῇ ἐξερειστικῇ, καὶ εὐπορίᾳ εἰλικρινεστάτη γίνεται ἡ ἐκ τῆς ἡσυχίας καὶ ἐκχωρήσεως τῶν πολλῶν ἀσφάλεια.

Ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος καὶ ὥρισται, καὶ εὐπόριστός ἐστιν· ὁ δὲ ἐκ τῶν κενῶν δοξῶν, εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει.

Βραχεῖα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει· τὰ δὲ μέγιστα καὶ κυριώτατα ὁ λογισμὸς κατὰ τὸν τοῦ βίου συνεχῆ χρόνον διοικεῖ.

Ὁ δίκαιος, ἀταρακτότατος· ὁ δ' ἄδικος, πλείστης ταραχῆς γέμων.

Οὐκ ἐπαύξεται ἡ ἡδονὴ ἐν τῇ σαρκὶ, ἐπειδὰν ἅπαξ, τὸ κατ' ἔνδειαν ἀλγοῦν ἐξαιρεθῇ, ἀλλὰ μόνον ποικίλλεται.

Τῆς δὲ διανοίας τὸ πέρας (τὸ κατὰ τὴν ἡδονὴν) ἀπεγέννησεν ἥ τε τούτων αὐτῶν ἐκλόγησις (καὶ τῶν ὁμογενῶν τούτοις,) ὅσα τοὺς μεγίστους φόβους παρεσκεύαζε τῇ διανοίᾳ.

Ὁ ἄπειρος χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονὴν καὶ ὁ πεπερασμένος, ἐάν τις αὐτῆς τὰ πέρατα καταμετρήσῃ τῷ λογισμῷ.

Ἡ μὲν σὰρξ ἀπέλαβε τὰ πέρατα τῆς ἡδονῆς, ἀπέραντον δὲ ἀπείρου πόθος χρόνου παρεσκεύασεν· ἡ δὲ διάνοια τοῦ τῆς σαρκὸς τέλους καὶ πέρατος λαβοῦσα τὸν ἐπιλογισμὸν, καὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ αἰῶνος πόθους ἐκκλείσασα, τὸν παντελῆ βίον παρεσκεύασε, καὶ οὐθὲν ἔτι τοῦ ἀπείρου χρόνου προσεδεήθημεν. Ἀλλ' οὔτε ἔφυγε τὴν ἡδονὴν, οὐδ' ἡνίκα τὴν ἐξαγωγὴν ἐκ τοῦ ζῆν τὰ πράγματα παρεσκεύαζεν, ὡς τελείαν λαβοῦσα τὴν τοῦ ἀρίστου βίου καταστροφήν.

Ὁ τὰ πέρατα τοῦ βίου κατειδὼς, οἶδεν ὡς εὐπόριστόν ἐστι τὸ τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιροῦν, καὶ τὸ τὸν ὅλον βίον παντελῆ καθιστᾶν· ὥστε οὐδὲν προσδεῖται πραγμάτων ἀγῶνας κεκτημένων.

Nihil prodest securitatem,quod ad homines attinet,parare,si supersit eorum suspicio,quæ aut supernè impendeant,aut inferiùs sub Terra maneāt, aut vniuersè vsquam sint in ipsa rerum immensitate.Nam securitas quidem,quę haberi potest ex hominibus, aliquatenus solùm est; *ac nequicquam est,nisi quis sit à sese ipso maximè securus.*

Quæ securitas habetur ex tranquillitate,deuitationéque multitudinis,eadem paratur per facultatē,quâ *sibi ipsi temperando, ex cupiditatibus quicquid necessarium naturæ non est*,detrahitur; ac per simplicissimam,*facillimámque rerum necessariarum* parabilitatem.

Diuitiæ, quibus Natura contenta est,terminatæ, & parabiles sunt; earum verò, quæ iuxta inaneis opiniones concupiscuntur,nec modus vllus, nec finis inueniri potest.

Exigua fortuna Sapienti interuenit: maximè verò, & grauissimæ res consilio ipsius,& ratione in vitæ serie administrantur.

Vir iustus est maximè omnium à perturbatione immunis: iniustus ex opposito perturbationis plenissimus.

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore,qui ex indigentia *eius rei,quâ naturæ opus est*, oritur,sed dumtaxat variatur.

Id, quod mentis finem (summámve,*quæ in animo* voluptatem) peperit, ipsa fuit expunctio earum opinionum (illísque affinium) quibus metus maximi ipsi menti incutiebantur.

Ex infinito tempore ætatis non maior voluptas potest percipi,quàm percipiatur ex hoc,quod videmus esse finitum: si quis modò illius fineis rectâ ratione dimetiatur.

Præscripti sunt quidem *à Natura* fines voluptatis corporis: sed illos temporis æterni desiderium ipsi ademit. Superuenit porrò mens, quæ de corporis fine,extremóque,*vt par fuit*,ratiocinando,& sempiterni temporis desiderium eliminando,vitam vndique perfectam cōstituit,effecítque,vt *eâ contenti* haudquaquam ipsâ temporis infinitate indigeremus. Quin-etiam voluptate quoque frustrata non est,ne tum quidem,cùm rerum *mortalium* conditio excessum è vita molitur; quippe provt optimæ vitæ perfectum, *atque adeò delectabilem*, nanciscitur finem.

Qui fineis in vita degenda *à Natura præscriptos* perspexit, nouit quàm parabile sit,quod ad detrahendum quicquid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: nouit & seriem vitæ totius præclarè constituere; adeò vt rebus aleæ, periculíque plenis nullatenus egeat.

Oportet porrò sibi finem *siue vitæ scopum*, ratum, constantémque præfixum habere, ratione bene initâ secundùm omnem euidentiam, quâ vulgò solemus, si quid opinamur, expendere: omnia quippe, nisi id fiat, indiscretæ temeritatis, confusionisque plena euadent.

Si omnibus sensibus fidem adimas: ne habebis quidem, quoscumque ipsorum falli dixeris, ad quid reuocans examen, id diiudices.

Si quempiam sensuum absolutè explodas, neque id, quod est opinabile, distinguas in id, quod exspectabile est (*tempusve, quasi nondum sit debitè perspectum, deposcit, priusquam quale sit, pronuntietur*) & in id, quod præsens (positúmve *corâm, exploratúmque*) est; ac rursùs in id, quod secundùm sensus, secundùm passiones, *affectionésve animi*; secundùm omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum: tum sensus quoque cæteros opinione vanâ ita conturbabis, vt nullum *tibi* criterium, *quo solidè quidpiam indices*, sit superfuturum.

Si *id* omne, *quod heic appellatur* exspectabile, cùm opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris vt tale: neque *leuiter* præterieris (*quasi constans, & admittendum*) id quod nullius euidentiæ suffragium habens, falsum est: *eo casu*, geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cauet, attendítque sollicitè, quale omne iudicium sit, quod de re opinabili aut rectè, aut perperàm fertur.

Nisi qualibet occasione vnamquamque actionum tuarum ad ipsum Naturæ finem referas, sed ad aliud quidpiam siue prosequendo, siue refugiendo deflectas: non erunt tibi vitæ actiones propriis sermonibus consentaneæ.

Cupiditatum aliæ sunt naturales, & necessariæ; aliæ naturales, nec tamen necessariæ; aliæ neque naturales, neque necessariæ, sed ex opinione inani prognatæ. NATVRALEIS PORRO, ATQVE NECESSARIAS EXISTIMAT EPICVRVS EAS, QVÆ DOLORES TOLLVNT, CVIVSMODI EST REI POTVLENTÆ, DONEC VIGET SITIS. NATVRALEIS VERO, ET NON NECESSARIAS ILLAS, QVÆ NIHIL ALIVD, QVAM VOLVPTATEM VARIANT, NON VERO *absolutè* DOLORI DETRAHENDO, *quatenus sunt tales, necessariæ* SVNT, VT QVÆ EDVLIORVM SVNT DELICATIORVM. *Postremò* NEQVE NATVRALEIS, NEQVE NECESSARIAS, QVALES *verbi gratiâ*, CORONARVM SVNT, STATVARVM-VE ERIGENDARVM.

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt: si vehemente cum studio sint, illæ ob vanam opinionem euadunt huiuscemodi; ac non ex sua ipsarum natura (*quâ parte nimirùm naturales sunt*) sed præ ipsa, quæ in homine est, opinionum inanitate vltra modum diffunduntur.

Τὸ ὑφεστηκὸς δὲ τέλος δεῖ ἐπιλογίζεσθαι κατὰ πᾶσαν τὴν ἐνάργειαν, ἐφ' ἣν τὰ δοξαζόμενα ἀνάγομεν· εἰ δὲ μή, πάντα ἀκρισίας, καὶ ταραχῆς ἔσται μεστά.

Εἰ μάχῃ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν, οὐχ ἕξεις οὐδ' ἃς ἂν αὐτῶν φῇς διεψεῦσθαι, πρὸς τί ποιούμενος τὴν ἀναγωγήν, κρίνῃς.

Εἰ τινα ἐκβάλλῃς ἁπλῶς αἴσθησιν, καὶ μὴ διαιρῇς τὸ δοξαζόμενον, κατὰ τὸ προσμενόμενον, καὶ τὸ παρὸν ἤδη κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰ πάθη, καὶ πᾶσαν φανταστικὴν ἐπιβολὴν τῆς διανοίας, συνταράξεις καὶ τὰς λοιπὰς αἰσθήσεις τῇ ματαίᾳ δόξῃ, ὥστε τὸ κριτήριον ἅπαν ἐκβαλεῖς.

Εἰ δὲ βεβαιώσεις καὶ τὸ προσμενόμενον ἅπαν ἐν ταῖς δοξαστικαῖς ἐννοίαις, καὶ τὸ μὴ ἐπιμαρτύρησιν ἔχον οὐκ ἐκλείψεις, τὸ διεψευσμένον, ὡς τετηρηκὼς ἔσῃ πᾶσαν ἀμφισβήτησιν καὶ πᾶσαν κρίσιν τοῦ ὀρθῶς, καὶ μὴ ὀρθῶς δοξαζομένου.

Εἰ μὴ παρὰ πάντα καιρὸν ἐπανοίσεις ἕκαστον τῶν πραττομένων ἐπὶ τὸ τέλος τῆς φύσεως, ἀλλὰ προκαταστρέψεις (εἴτε φυγήν, εἴτε δίωξιν ποιούμενος) εἰς ἄλλο τι, οὐκ ἔσονταί σοι τοῖς λόγοις αἱ πράξεις ἀκόλουθοι.

Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαί, καὶ ἀναγκαῖαι· αἱ δὲ φυσικαί, καὶ οὐκ ἀναγκαῖαι· αἱ δὲ οὔτε φυσικαί, οὔτε ἀναγκαῖαι, ἀλλὰ παρὰ κενὴν δόξαν γινόμεναι. [φυσικὰς, καὶ ἀναγκαίας ἡγεῖται ὁ Ἐπίκουρος τὰς ἀλγηδόνας ἀπολυούσας, ὡς ποτῶν ἐπὶ δίψους. φυσικὰς δὲ οὐκ ἀναγκαίας, τὰς ποικιλλούσας μόνον τὴν ἡδονήν, μὴ ὑπεξαιρουμένας δὲ τὸ ἄλγημα, ὡς πολυτελῆ σιτία. οὔτε δὲ φυσικὰς, οὔτε ἀναγκαίας, ὡς στεφάνους, καὶ ἀνδριάντων ἀναθέσεις.]

Ἐν αἷς τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν, μὴ ἐπ' ἀλγοῦν δὲ ἐπαναγουσῶν, ἐὰν μὴ συμπληρωθῶσιν, ὑπάρχει ἡ σπουδὴ σύντονος, παρὰ κενὴν δόξαν αὗται γίνονται, καὶ παρὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, οὐ διαχέονται, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κενοδοξίαν.

Τῶν ἐπιθυμιῶν ὅσαι μὴ ἐπ᾽ ἀλγοῦν ἐπανάγουσιν, ἐὰν μὴ συμπληρωθῶσιν, οὐκ εἰσὶν ἀναγκαῖαι, ἀλλ᾽ εὐδιάχυτον τὴν ὄρεξιν ἔχουσιν, ὅταν δυσπόριστοι, ἢ καὶ βλάβης ἀπεργαστικαὶ δόξωσιν εἶναι.

Ὧν ἡ Σοφία παρασκευάζεται εἰς τὴν τοῦ ὅλου βίου μακαριότητα, πολὺ μέγιστόν ἐστιν ἡ τῆς φιλίας κτῆσις.

Ἡ αὐτὴ γνώμη θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αἰώνιον εἶναι δεινὸν, μηδὲ πολυχρόνιον· καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς ὡρισμένοις ἀσφάλειαν φιλίας μάλιστα κατανοῆσαι συντελουμένην.

Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον, ἐστὶ σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Ὅσα τῶν ζώων μὴ ἐδύνατο συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἄλληλα, μηδὲ βλάπτεσθαι, πρὸς ταῦτα οὐθέν ἐστιν οὐδὲ δίκαιον, οὐδὲ ἄδικον. Ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἐθνῶν ὅσα μὴ ἐδύνατο, ἢ μὴ ἐβούλετο τὰς συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Οὐκ ἦν τι καθ᾽ ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ᾽ ἐν ταῖς μετ᾽ ἀλλήλων συστροφαῖς, καθ᾽ ὁπηλίκους δή ποτε ἀεὶ τόπους συνθήκη τις ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Ἡ ἀδικία, οὐ καθ᾽ ἑαυτὴν κακὸν ἀλλ᾽ ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει τοὺς ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐφεστηκότας κολαστάς.

Οὐκ ἔστι τὸν λάθρα τι ποιοῦντα ὧν συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους εἰς τὸ μὴ βλάπτειν μηδὲ βλάπτεσθαι, πιστεύειν ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ὑπὸ τοῦ παρόντος λανθάνῃ. Μέχρι γὰρ καταστροφῆς ἄδηλον εἰ λήσει.

Κατὰ μὲν τὸ κοινὸν, πᾶσι τὸ δίκαιον τὸ αὐτὸ, (συμφέρον γάρ τι ἦν ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίᾳ) κατὰ δὲ τὸ ἴδιον χώρας, καὶ ὅσων δήποτε αἰτιῶν, οὐ πᾶσι συνέπεται τὸ αὐτὸ δίκαιον εἶναι.

Τὸ μὲν ἐπιμαρτυρούμενον ὅτι συμφέρει ἐν ταῖς χρείαις τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας τῶν νομισθέντων εἶναι δικαίων, τὴν

Quæcumque cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt, eæ necessariæ non sunt, sed appetentiam continent dissolutam, *temeréve diffluentem*; quando vel difficilè explebiles sunt, vel causæ etiam *alicuius* nocumenti *iure* reputantur.

Omnium rerum, quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil est amicitiæ possessione maius, *nihil vberius, nihil iucundius.*

Eadem scientia confirmauit animum, ne quod aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum, quæ perspexit in hoc ipso vitæ spatio amicitiæ præsidium esse firmissimum.

Ius, siue Iustum naturale est tessera vtilitatis; *seu ea, conspirantibus votis, proposita vtilitas,* vt *homines* adinuicem neque lædant neque lædantur; *atque adeò securè degant; quod naturâ duce quisque expetit.*

Inter quæcumque Animalia conuenire non potuit, vt nec læderent, nec læderentur adinuicem; nulla est iusti, aut iniusti, *seu iuris, iniuriæve* ratio. Pari autem modo nulla *esse censenda* est inter eas nationes, quæcumque non potuere, aut noluere, vt adinuicem neque læderent, neque læderentur pacisci.

Iustitia per se (*& quatenùs quidem id quod heic est iustum, illeic est iniustum*) nihil est; *ac in homine solitariè spectato reperitur nulla;* sed *duntaxat* in mutuis hominum societatibus, pro ea cuiusque regionis amplitudine, in qua possunt pacta de non inferendo, accipiendóve nocumento iniri.

Iniustitia (*quatenùs rursus quod heic est iniustum, illeic iustum est*) non est aliquid secundùm se malum; est autem malum in eo metu, quo *exstimulante conscientiâ* suspicatur quis, *veretúrque*, ne quæ iniustè patrata sunt, animaduersores scelerum non lateant.

Fieri non potest, vt qui clàm violauerit aliquid *iuris*, pactorúm*ve* eò sancitorum, ne quis faciat, patiatúrve iniuriam, securus reddatur; vt facinus lateat. Scilicet quantumvis id millies impræsentiarum occultum sit; incertum est tamen, an ad mortem vsque sit futurum occultum.

Vniuersè quidem ius, *seu quod iustum est*, idem est apud omneis genteis(vtile nempe aliquid in societate hominum mutua) verùm spectatis singulatim tum regionibus, tum causis *apud varias* variis, euenit vt non idem ius, *siue iustum*, sit apud omneis.

Quod experientiâ comprobatur vtile esse ad mutuos vsus in societate, *communíve eorum participatione*, quæ esse iusta reputantur, illud iusti naturã habet, si

tale

tale quidem ſit, vt vtilitas ad omneis attineat. Quod ſi tale quidem quis ponat, & contingat tamen, vt mutuò ſociatis vtile non ſit, id iam *veram* iuſti naturam non habet.

τοῦ δικαίου φύσιν ἔχει, ἐὰν μὲν τὸ αὐτὸ πᾶσι γίνηται. ἐὰν δὲ τὸ αὐτὸ μὲν θῆται τις, μὴ ἀποβαίνῃ δὲ κατὰ τὸ συμφέρον τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας, οὐκέτι τοῦτο τὴν τοῦ δικαίου φύσιν ἔχει.

Tametſi interdum ex eo, quod fuerit iuſtum habitum, vtilitas excidat, ſi nihilominus interdum *vtilitas aliqua ſit, ac idcircò* ad prænotionem, *quæ habetur de iuſto*, congruat; id pro illo quidem tempore eſt iuſtum; *certè* apud illos, qui ſeſe inani loquacitate non confundunt, ac res humanas generaliùs perſpiciunt.

Κἂν μεταπίπτῃ τὸ κατὰ τὸ δίκαιον συμφέρον, χρόνον δέ τινα εἰς τὴν πρόληψιν ἐναρμόττῃ, οὐδὲν ἧττον ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦν δίκαιον, τοῖς μὴ φωναῖς κεναῖς ἑαυτοὺς συνταράττουσιν, ἀλλὰ πλεῖστα πράγματα βλέπουσιν.

Vbi nullâ nouâ ſuperueniente rerum circumſtantiâ, ea quæ fuerant habita iuſta circa actiones hominum, deprehenduntur ad prænotionem *habitam de iuſto* non congruere; ipſa iuſta haudquaquam ſunt. Vbi verò nouatis rebus, ea, quæ fuerint decreta iuſta, eſſe vtilia deſierint; ea quidem illeic exſtitere iuſta, quanto tempore ad mutuam conciuium ſocietatem permanſere vtilia; deinceps verò ſtatim atque deſierunt eſſe vtilia, deſierunt ſimul eſſe iuſta.

Ἔνθα μὴ καινῶν γενομένων τῶν περιεστώτων πραγμάτων, ἀνεφαίνη μὴ ἁρμόττοντα εἰς τὴν πρόληψιν τὰ νομισθέντα δίκαια ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων, οὐκ ἦν ταῦτα δίκαια· Ἔνθα δὲ καινῶν γενομένων τῶν πραγμάτων, οὐκέτι συνέφερε τὰ αὐτὰ δίκαια κείμενα, ἐνταῦθα δήποτε μὲν ἦν δίκαια ὅτε συνέφερεν εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν τῶν συμπολιτευομένων, ὕστερον δ' οὐκ ἦν ἔτι δίκαια, ὅτε μὴ συνέφερεν.

Qui ſibi fiduciam, ſecuritatémque ex rebus externis, quâ optimâ ratione licet, cõparare aggreſſus eſt, is poſſibilia quidẽ paratu, tanquã à ſe non aliena quæſiuit: at impoſſibilia pro alienis habuit. Quin-etiã poſſibilium bene multa nõ attigit, ac ea omnia, quæ obtinere nihil fuit neceſſe, abdicauit.

Ὁ τὸ θαῤῥεῖν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἄριστα συστησάμενος, οὗτος τὰ μὲν δυνατὰ ὁμόφυλα κατεσκευάσατο, τὰ δὲ μὴ δυνατά, καὶ ἀλλόφυλα ἡγήσατο. καὶ μὴν καὶ πολλοῖς δυνατοῖς ἀνεπίμικτος ἐγένετο, καὶ ἐξωρίσατο ὅσων τε οὐκ ἐλυσιτέλει κρατεῖν.

Quibuſcumque plenã fiduciam, ſecuritatémque parare fas fuit ex ſocietate hominũ pari ſentẽtiã, affectúque viuentium, ij firmiſſimo freti pignore, quàm-ſuauiſſimè inter ſe vixerunt; ac pleniſſima neceſſitudine iũcti, præoptauere ſine lamẽtis, pro illo qui foret ad mortem deſtinatus, mortẽ ſubire.

Ὅσοι τὴν δύναμιν ἔσχον τὸ θαῤῥεῖν μάλιστα ἐκ τῶν ὁμονοούντων παρασκευάσασθαι, οὗτοι καὶ ἐβίωσαν μετ' ἀλλήλων ἥδιστον, βεβαιότατον πίστωμα ἔχοντες, καὶ πληρεστάτην οἰκειότητα ἀπολαβόντες, οὐκ ὀδυρόμενοι εἵλοντο αὐτὶ τοῦ τελευτήσαντος προκαταστροφήν.

FINIS.

ΤΈΛΟΣ.

PETRI

PETRI GASSENDI AD LIBRVM DECIMVM DIOGENIS LAERTII NOTÆ.

Ad Epicuri Vitam.

PAG. 1. ℣. 1. ΕΠΙ'ΚΟΥΡΟΣ Νεοκλέους. Quæ circa Epicuri Nataleis obseruari hoc loco possent, ea pertractata fusè habentur inferiùs sub Apologiæ initium. Quin-etiam quæ deinceps sequuntur attinentia ad Vitæ seriem, Mores, Mortem, institutionem Sectæ, Auditores, Successores, Libros, & si qua sunt eiusmodi, ea copiosè adeò prosequuti sumus, vt supersit solùm heic loci attingendum, si quidpiam ad textus emendationem pertinens, illeic aut prætermissùm sit, aut non-nisi obiter insinuatum.

℣. 26. Τῶν γραμματιστῶν. Expuncta heinc est, quæ intercipi solet vox Σοφιστῶν, cum particula καὶ, tum quia non exstat in MSS. tum quia apud Empiricum, à quo tota historia fusiùs narratur, non legitur; tum quia probabile non est, si fuissent Sophistæ ab Epicuro interrogati, futurum fuisse vt obmutescerent, ipsi potissimùm professi posse se de omnibus rebus ex-tempore dicere; aut eum amandarent (vti amandatum Empiricus ait) ad Philosophos; ipsi se præsertim solos sapere, suóque dignos esse nomine gloriantes.

PAG. 2. ℣. 5. ἧξαι, pro ἄξαι. Ita scilicet, tum ob MSS. tum quia Hesychius à quo pleraque descripta ex Laërtio sunt, suo tempore ita legit; tum quia vox videtur sensui non-nihil magis congruere. Epic.

℣. eod. Τίμωνα. Addo, interpretando, *authorem*, vt fuit *Sillorum, seu maledictorum*, vt intelligamus Timonem nihil fecisse insolitum, cùm in Epicurum conuitia effudit; quippe qui effuderit etiam in omneis alios Philosophos, opere illo *Sillis* inscripto.

℣. 7. καὶ κύντατος. Legit Aldobrandinus καὶ ὕστατος, verùm præter metri rationem, refragantur tam editi, quàm MSS. Codices; ac prætereà ipse Sillographi scopus.

℣. 16. ἐν τῷ δωδεκάτῳ, &c. advsque καὶ Διονύσιος,] pro ἐν τοῖς δώδεκα τῶν ἐπιγραφομένων Διοκλείων ἐλέγχων, ἅ ἐστι περὶ τ (vel vt MSS. habent τοῖς) κδ'. Ita scilicet meliùs congruit; cùm alioquin tametsi velis δώδεκα βιβλία, quibus ἔλεγχοι continerentur, intelligere; neque constructio facilè pateat, neque dici facilè possit, quota fuerint τὰ δώδεκα, in quibus Diocles speciatim de Epicuro dixerit, ex numero illo maiore.

℣. 34. Λεοντίῳ, pro Λεοντίᾳ, Ita nimirum heic, & postea ob nominandi casum Λεόντιον, de quo nusquam ambigitur.

℣. 37. γνησίως ἀστὸν. Legendum fortassis γνήσιον αὐτὸν, tum quòd in vno MSS. non ἀστὸν, sed αὐτὸν legatur; tum quòd illud ipsi fortè exprobrari ab aliquo potuerit, quod Phaëtonti ab Epapho,

——— *Matri omnia demens Credis.*

Verùm retinere lectionem nihil vetat, quatenus talis exprobratio satis solemnis Athenis fuit: (quippe cùm, vt nihil de cæteris dicam, non modò Antisthenes ex Laërtio, sed Themistocles etiam ex Plutarcho, quòd matre esset Thrace, habitus nothus fuerit) idque, cùm testante Aristotele, in quibusdam solùm Rebuspublicis, natum esse sufficeret ex altero parente ciue, vt quis haberetur legitimus ciuis. Potuit verò in Epicurum ansa captari tantò faciliùs, quantò tum puer ex Samo redux, tum posteà Lampsaco aduentans, habitus proinde à nonnullis Samius, ab aliis Lampsacenus fuit; vt in eius Apologia, seu libro de Vita, & Moribus primo breuiter insinuauimus.

1. Metam. lib. 7. in Them. 3. Polit. 18.

℣. 49. ἐνέπλησας. Ita ex Suida, & meliùs quidem, quàm, vt vulgò ἐνέπλησεν. Videtur porrò hic esse locus, quem Plutarchus subnotat, dum Καὶ γὰρ Ἐπίκουρος, inquit, ἐπὶ τοῖς τῶν φίλων ἐπιστολίοις κροτοθορύβους γίνεσθαι παρ' αὐτῶν λέγων, ἀηδής ἐστιν. *Est enim etiam Epicurus insulsus, cùm occasione acceptarum ab Amicis literularum, excitari ab ipsis tumultuarios applausus ait.* cap. 1. in voc. Epic. lib. de audit.

℣. 51. Λεοντέως. Videtur nempe pro Λέοντος, à nominandi casu Λεοντεὺς, qui posteà quoque legitur.

℣. 1. ὦ Θεμίστα. Ita videtur, pro καὶ Θεμίστα, PAG. 3. Epistola quippe ad Themistam est.

℣. 6. Θεόδωρος. Legit quidem Stephanus Θεόδοτος, sed retineri tamen vox potest, quòd Theodorus esse potuerit vnus ex iis Stoïcis, lib. 2. quos hoc donatos nomine Laërtius in Theodoro scribit; & ex iis, quæ in Apologia satis lib. 3. copiosè deduximus, manifestum fit Stoïcos fuisse ex genio Sectæ Epicuri conuitiatores.

lib.12. ℣. 11. Οὐ γὰρ ἔγωγε, &c. Locus hic apud Athenæum in hunc modum legitur: Οὐ γὰρ ἔγωγε δύναμαι νοῆσαι τὸ ἀγαθὸν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ τῶν χειλῶν ἡδονὰς, ἀφαιρῶν δὲ τὰς δι᾽ ἀφροδισίων, δὲ τὰς δι᾽ ἀκροαμάτων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς διὰ
3 Tuscul. μορφῆς κατ᾽ ὄψιν ἡδείας κινήσεις. Interpretatio autem exstat apud Ciceronem, eáque ipsa est, quam adhibui, nisi quòd cùm interpretatio vocis δι᾽ ἀφροδισίων desit, suppleui illam gemina hac voce *complexu corporum*, ex eodem Cicerone, qui non multò pòst ista repetens, hæc habet: *Sed explanauit quid diceret, Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur*. Retineri autem posse censui Laërtij lectionem circa has voces οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω, quod Cicero quoque sic legisse videatur, dum ad verbum sic, *Nec equidem habeo quod intelligam*. Quin-etiam vocem χυλῶν, pro voce χειλῶν Athenæi non commutaui, quòd Cicero nomine *Saporis* eam reddiderit; ac ideò legi posse putaui μορφῶν, pro μορφῆς, quòd vbique apud Ciceronem multitudinis numero exprimatur. Quod superest, non videtur posse tam supplementum, quàm correctio huiusce loci improbari; cùm in omnibus alioquin exemplaribus post vocem δι᾽ ἀφροδισίων, legantur hæc solùm καὶ τὰς δι᾽ ἀκροαμάτων, καὶ τὰς διὰ μορφὰς, & apud Hesychium etiam duæ postremæ voculæ (præter superiorum transpositionem) desint.

℣. 17. τὸ ἀκάτιον ἀράμενος. Hasce addo voces, coniecturâ desumptâ ex MS. antiquioris margine, in quo post vocem φεῦγε legitur, tanquam in ipso textu deficiens, τε
lib. de aud. po. κατι δι ἐραμενου, valde corruptè scilicet. Corrigo autem, restituóque ex Plutarcho, qui occasione legendorum ab adolescentibus
lib.2. Poëtarum, *An cogemus*, inquit, *ipsos* τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον ἀραμένους ποιητικὴν φεύγειν; quo etiam modo aduersus Coloten verba hæc leguntur, ἐπαραμένους τὰ ἀκάτια φεύγειν, &c. Videlicet quasi solito Epicuro *nauigij velocis* Metaphorâ vti, ad innuendum quàm oporteret velocissimè *vale dicere* Liberalibus Dis-
lib.12.c.2. ciplinis. Et quò res sit minùs ambigua, Quintiliani verba hæc sunt, *Nam imprimis nos Epicurus à se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam nauigatione quam-velocissima iubet.* Quod heic porrò legis, *omnem disciplinam*, interpretationem agnoscis illarum textus vocum παιδείαν πᾶσαν, quibus licet proinde intelligere illam celebrem ἐν κύκλῳ παιδείαν de qua libro toto Apologiæ postremo est dictum, quámque nomine τῆς φιλολογίας Martianus Capella intellexit in illo *de nuptiis*
de lib. pr. cap.16. *Mercurij, Philologiæque opere*; ac videri potest Galenus nomine eodem intellexisse, conscripto speciali aduersus Epicurum libro hocce titulo, εἰ φιλολογία χρήσιμος εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν; *Sit-ne eruditio ad Moralem Philosophiam vtilis?* Vbi quòd τὴν φιλολογίαν
13. famil. epist. 1. *eruditionem* interpretor, Cicero ipse facit,
1. de nat. Deor. qui cùm in Epistolis Atticum commendet, quòd præter morem Epicureorum, sit omni liberali doctrina politissimus; tum alibi eos, qui doctrinas, arteísve huiusmodi tenent, appellari eruditos dicit.

℣. 28. συνδιαγωγὴν. Ita habent MSS. tametsi nihil vetat retineri quoque vulgarem vocem συναγωγὴν.

℣. 33. οὔτε ἀπὸ τῆς κλίνης κατιέναι. Visum est huiusmodi voces posse ex Suida interiici, quòd alterum sit quasi membrum exaggeratæ infirmitatis, ob quam exprobratum Epicuro est, non modò quòd impositus lecticæ, non posset ab ea exsurgere, vt in pedes staret; sed etiam, quòd decumbens, ne se quidem posset è lecto, vt sellæ imponeretur, demittere.

℣. 34. Μνᾶν ἡμερησίαν, Pati interpretatio non potuit, vt cùm *Minam, quæ dietim impenderetur verterim*, Minæ valorem monetâ nostrâ æstimatum adiicerem. Qui nosse volet, Attica mina nonaginta sex drachmis valens, æquiparatur eius monetæ, quæ iam nobis in vsu est, libris Turonicis XXXV. cum solidis XIV. denariisque Turonicis VIII. siue (ob maiorem aureorum constantiam) nummis Solatis VII. minùs lib.2.
octaua Solati parte: vt intelligi ex iis potest, quæ in Vita Peireskij satis copiosè deduximus.

℣. 38. ἑταίρας τε ἄλλας, καὶ, pro ἑταίρας καὶ ἄλλας. Ita videlicet legendum non malè videtur coniicere Casaubonus.

℣. 43. λέγειν, καὶ ἀντιγράφειν, Fortè γράφειν, καὶ ἀντιλέγειν, quemadmodum adhibita Manu-scripto correctio habet: ac præsertim cùm ἀντιγράφειν non tam *contrascribere*, quàm *rescribere* sit. Quòd sensus nihilominùs constare possit, nihil moueo.

℣. eodem. ἄλλοις τε. Sic quippe videtur legendum, non ἄλλαις; nisi quis omnia magis inuertens, addénsque particulam τῷ, legendum putet, ἐν αὐταῖς τε; καὶ ἄλλαις τῷ Ναυσιφάνει.

℣. 49. τῶν ἀνδραποδώδων. Addo ad interpretationem *popularis auræ*; vt intelligatur Mancupij genus, quod iam olim ipsis Sophistis exprobrari solitum est.

℣. 2. ἑαυτόν μου. Visum est posse huius- Pag.4.
modi duas voculas interseri, ne fieri ansa pergeret existimandi Epicurum habitum fuisse Nausiphanis non discipulum, sed magistrum.

℣. 3. Πλεύμονα τε αὐτὸν ἐκάλει, Addo ad interpretationem *quasi sensus expers foret*, idque authore Empirico, cuius verba sunt, νῦν πλεύμονα καλῶν τὸν Ναυσιφάνην, ὡς ἀναίσθητον, *Nunc Pulmonem Nausiphanem, quasi sensus expertem vocans*.

℣. 6. Πλάτωνα χρυσοῦν, Addo *quasi fastuosum* ob fastum, quem constat obiectum Platoni; ac non modò quidem à Diogene, & aliis, sed à Comico Ephip-
po præsertim, qui apud Athenæum Pla- lib.11.
tonem, & quosdam eius familiareis taxauit, quòd cætera inter, vestitu sumptuoso, cultúque propemodum lasciuienti forent; cùm & quis posset existimare non esse id alienum ab eo, quòd in Theæteto illum Plato carpit, qui nesciat ingenuè, scitéque vestem induere; neque item ab eo, quòd apud eundem Athenæum φιλόδοξος ibid.
gloriæ appetens habitus, dixisse fertur *se vlti-*

mam

mam gloriæ tunicam in morte exuturum. Fortè autem χρυσοῦς speciatim est dictus, quasi in ipsummet retorquendo scomma, quo Gorgiam ob statuam sui auream Delphis consecratam impetiit, dum accedentem conspiciens, *venit ad nos,* inquit, καλός τε, καὶ χρυσοῦς Γοργίας, *pulcher, & aureus Gorgias:* quod idem rursùs Athenæus ex Hermippo refert. (ibid.)

℣. 7. Ἀρειστοτίλην ἄσωτον. Non meminit vocis huius Athenæus; tametsi intelligi possit ex sequentibus, sed desumpsit locum ex Epistola περὶ ἐπιτηδευμάτων, nósque ex ipso retulimus libro 5. Addo heic solùm visum esse ad vocem καταφαγόντα, debere accedere particulam τὴν. (lib.8. cap 3.)

℣. 9. φαρμακοπώλην. De hac quoque voce eodem libro dictum aduersus Casaubonum. Addo iam solùm eius lectionem ex Athenæo confirmari. (ibid.)

℣. 10. γραφέα Δημοκρίτου. Præter allata eodem libro ad probandum legi debere Δημοκρίτου, non Δημόκριτον, adhiberi potest Manuscriptorum fides. (ibid.)

℣. eodem. ἐν κώμαις, habet Athenæus, ἐν κώμῃ τινί.

℣. 11. Ἡράκλειτόν τε κυκητὴν Legit Hesychius μιμητὴν, cùm Heraclitus tamen nihil videatur minùs aut fuisse, aut haberi voluisse, quàm alicuius imitator, scilicet professus, vt Laërtius habet, ἀκοῦσαι τε οὐδενός, καὶ μαθεῖν πάντα παρ' ἑαυτοῦ, *Neminem audiisse; didicisse verò ex seipso omnia.* Fuit porrò Heraclitus etiam à Timone Κοκκυστὴς dictus (tametsi in quibusdam editionibus κοκκυστής, & κοκκυστὴς habeatur) illo carmine, quod apud Laërtium, (loc.cit. in Epic. — lib.9. — ibid.)

> Τοῖς δ' ἔνι κοκκυστὴς ὀχλολοίδορος Ἡράκλειτος
> Αἰνικτὴς ἀνόρουσε. ———
> *Confusor, turbæque Heraclitus reprehensor,*
> *Ambiguo ludens, hisce institit.* ———

Et testatur quidem Laërtius Timonem hisce versibus respexisse ad illam, quâ liber ipsius conscriptus fuit, obscuritatem; talem scilicet, ob quam liber dictus fuerit à Socrate, Delio egere natatore, & ipse Heraclitus fuerit cognominatus σκοτεινὸς *Tenebricosus,* euaseritque adeò, vt Lucretius ait,

> *Clarus ob obscuram linguam, magis inter inaneis;*
> *Quàm de graueis inter Graios, qui vera requirunt:*
> *Semper enim stolidi magis admirantur, amántque,*
> *Inuersis quæ sub verbis latitantia cernunt.*

Verùm, cum additamento ad interpretationem facto id postremo loco expresserimus; tum videtur Timon potuisse ad illud quoque respicere, quod secundo loco insinuauimus, quódque Plutarchus fusiùs recensens, scribit, *Heraclitum, cùm fuisset rogatus à ciuibus, vt quampiam de concordia sententiã edissereret, nihil aliud, quàm conscenso suggestu aquam in calice sumpsisse, inspersisse ipsi farinam, commiscuisséque pulegio, ac potione sumpta abiisse: documento ipsis relicto, fore, vt ciuitates pacem, concordiámque tuerentur, si ea satis essent, quæ facilè occurrerent, neque sumptuosa requirerentur.* Præmisimus autem potuisse etiam Heraclitum (lib.de Garrul.) κυκητὴν vocari, quòd statuerit omnia esse, in continuo fluxu (quam ex illo sententiam Cratylus mutuatus fecit celebrem) sicin confusione, commistionéve perpetuâ, ob quam nihil vnum appellari constanter posset, ac sola proinde rerum omnium summa vna foret, scribente Aristotele fecisse illum τὸ ὂν πάντα τῷ λόγῳ ἕν, *Entia omnia ratione vnum;* & iocante Luciano, quòd iuxta ipsum ἔμπεδον οὐδὲν, ἀλλ' ὡς ἐς κυκεῶνα πάντα συνειλέονται, *nihil stabile sit, sed omnia quasi in quemdam cinnum, miscellámve continuò voluantur.* (apud Plat. — 1.Phys.)

℣. 12. Δημοκρίτου Ληρόκριτον. Legitur vulgò Ληρόκριτον, quasi ille tempus triuerit in nugis; sed legere præstat cum Hesychio Λημόκριτον, quasi Democrito exprobretur illa cæcitas, quam fecisse sibi ille dicitur, vt Naturæ secreta rimaretur attentiùs; aut saltem caligo (vndecumque contigerit) quâ ipsum laborasse constat, vel ex illo Ciceronis loco, *Democritus luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat: at verò bona, mala; æqua, iniqua; honesta, turpia; vtilia, inutilia; magna, parua poterat; & sine varietate colorum licebat viuere beatè.* (5.Tusc.)

℣. eod. Ἀντίδωρον Σαννίδωρον, Sic nempe legendum existimat Iunius; cùm alioquin legenti, vt vulgò fit, Σαννίδωρον, commodus nullus sensus occurrat.

℣. 13. Τοὺς τε Κυρηναϊκοὺς. Verecundè sanè, pro Κυζικηνοὺς, quod immutatio nimia videatur; sed vt prætercam attendenti ad characteres non videri nimiam; dici aliunde non posse puto, quinam fuerint illi Cyziceni Philosophi, quos Epicurus impetierit; cùm exstiterint tamen instituti ab Aristippo Cyrenaïci, à quibus circa Voluptatem variis modis dissenserit, vt declarandum inferiùs est, & attigimus citato iam libro. (cap.3.)

℣. 14. Διαλεκτικοὺς, Addo ad interpretationem, *Megaricós-ve,* vt intelligantur non qui vniuersè profitentur Dialecticam, sed speciatim Philosophi ab Euclide instituti, & tam ab eius patria Megarici, quàm à genio Sectæ Eristici, siue Contentiosi, & Dialectici dicti.

℣. 17. Τοῦ γὰρ ἀνδρί. Nimirùm ita potiùs, τὸ δ' ἀνδρὸς videtur legendum; vestigium verò emendationis ex Mss. habeo, in quibus legitur τὸ γὰρ ἀνδρῶν; non videtur autem incongruè vox εἶσιν prætereà statim adhiberi.

℣. 30. διαδίδωσι, Ita videtur pro διαλύουσα, qua ex voce nullus cohærens elicitur sensus.

℣. 5. διηθημένους pro διαιτώμενοι. Ita scilicet magis congruit; & interpunctione quidem consequente, ac præcedente vocem κοτύλη, quam dictum est libro sexto licere ex Athenæo interpretari *heminam,* quæ Romanis est dimidium Sextarij, duodecimáve Congij pars, neque à Parisino semisextario multùm differt. (Pag.5. — cap.3.)

℣. 10. κοινὰ τὰ τῶν φίλων. Deesse videtur vox πάντα, quando Cicero, Terentius, & alij tritum dicunt Adagium, *Amicorum esse omnia communia.* Sed Græcorum tamen mos fuit, dicere κοινὰ τὰ τῶν φίλων, veluti ex Euripide, Plutarcho, & aliis constat; ex quibus, & quia vulgò effertur, τὰ τῶν φίλων κοινά, vocem τῶν interponendam censui. Additamentum autem ad (1.Offic. — in Oreste & aduers. Col.)

interpretationem factum, præstare videtur, ne ratio, vt breuiter, ita obscurè enuncietur.

ꝟ. 15. τυρ͂ κυθηειδίε, pro τυρ͂ κυθειδίε, Nimirùm quasi litera η, coalitione facta ob liquidam ρ, potuerit euanescere, ac restituta indicet caseum afferri solitum ἐκ τῆ κυθῆρε,

ibid. quod oppidum fuit Pādionidis Tribus in eodem agro Atheniensi, vt eodem libro attigimus. Porrò cùm ibidem insinuatum sit *Menagium* nostrum pro κυθειδίε, legere ἐκ Γυθίε, quòd Lucianus meminerit casei ἐκ Γυθίε allati; significauit idem posteà posse quoque legi ἐκ Κύθνε, seu τυρ͂ Κυθνίε, quod *Stephanus de Vrbibus* eius mentionem fecerit; adiecítque *Isaacum Vossium* tanto parente dignum filium censere legendum esse χυθειδίε, quasi Epicurus petierit ex caseo in ollis solito asseruari; aut etiam χυδαίε, quo sensu dicitur χυδαῖ@ ἄρτ@, *vilissimus panis.*

ꝟ. 16. τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλ@ δογματίζων. Hoc de Dogmate dicendum inferiùs; intereà verò adnotari eius occasione heic potest, distichon illud Petroniani Epigrammatis vltimum, quod ex antiqua editione in hunc modum legitur,

Ipse pater veri doctus Epicurus in arte
Iussit, & hoc vitam dixit habere τέλ@.

sic Eruditos exercere, vt alij legendum censeant, *doctus Epicurus in arce*; alij, *doctrina Epicurus in arce*; alij, *doctus Epicurus amare*; alij, *doctos Epicurus amare Iussit, & hanc vitam dixit habere Deos*, &c. Enimverò, quod spectat quidem ad carmen Pentametrum, nihil videri immutandum; cùm vel ex isto contextus loco constet Epicurum δογματίζειν τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλ@, ac repetatur posteà non semel, ipsam τέλ@ εἶναι τῆ μακαρίως ζῆν, & aliunde dici non possit quis vnquam, etiam obtrectatorum, Epicuro tribuerit, vt existimârit esse apud Deos illam seu vitam, seu voluptatem, quâ de illeic agitur. Quod attinet verò ad Hexametrum, posse illud fortè sic legi,

Ipse pater veri doctis Epicurus in Hortis.

Nempe immutatio non magna, *doctis* pro *doctus*, *hortis* pro *arte*; & res aliunde non modò quadrat cum eo, quod in Hortis Epicurus docuit, sed etiam penè indicatur illo Propertij disticho,

eleg. 21. ad Cinth. *Illeic vel studiis animū emendare Platonis*
Incipiam, aut Hortis, docte Epicure tuis.

quippe *doctis Hortis*, pro *docto Epicuro* Metonymicῶs appellatis; eo modo, quo idem Propertius Elegiam sic inchoat,

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas.

Quanquam hærescendum in istis non est.

ꝟ. 23. Τὰς φύσεως δ᾽ ὁ πλȣ̃τ@. Istam vnam esse ex Ratis Epicuri Sententiis suo loco videbitur. Adscribo heic solùm ob hæc carmina, carmen itidem ex Solone, quod Plutar-

lib. de am. diuit. chus refert in eandem sententiam,

Πλȣ́τȣ δ᾽ ἐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνθρώποισι.
Finis opū apparens nō est Mortalibus vllus.

ꝟ. 39. Λυσιφάνες, pro Ναυσιφάνες. Ita scilicet Basileensis, Romanáque editio, ac adhibita alteri MSS. correctio. Vt prætercam, quòd paulò pòst Epicurus dicatur ἀκȣ̃σαι Ναυσιφάνες, nihil esse necesse eandē heic vocem legi.

ꝟ. 41. Εὐρύδικον. Fortè Εὐρύλοχον ex recentiore MS. & quod Epicuri liber fuerit inscriptus Εὐρύλοχ@, verùm res incerta, & perparùm refert.

ꝟ. 4. ποτὲ καὶ Υγιαίνειν, καὶ Εὖ διάγειν. Hasce voces intersero, tum ex Luciano, tum ex ipsomet Laërtio in vita Platonis. Pro voce autem ἄριστον, repono προςάττει, immutatione satis insigni; sed & vocem tamen Lucianus insinuat, & excogitandum quidpiam simile suggerit sensus necessitas; vt constare potest ex iis, quæ fusiusculè dicta sunt libro primo. PAG. 6. de lapsi int. salut lib. 3. cap. 10.

ꝟ. 7. ἐκ τῆ Ναυσιφάνες Τρίποδ@; Quare *Tripodem* interpreter *librum* hocce titulo, dictum iam exstat libro quinto. Addo heic solùm potuisse illi titulum tribui huiusmodi aut ob idem triplex, de quo Epicurus in Canone agit Criterium; aut alia simili ex causa. cap. 1.

ꝟ. 14. τῆ ἐνάτης. Ita habent MSS. loco literæ numeralis θ' vulgò adhibitæ, ac idem valentis. Præterea heic autem, quod adnotatum est libro primo reponendum esse apud Suidam ρθ', vt indicetur eadem, quæ heic Olympias CIX. cap. 2.

ꝟ. 22. καὶ εἰκοστῆς. Vocem suppleo ex MSS. (cùm absit tamen ab editis) vt Olympias, non centesima sanè, sed vigesima septima, supra centesimam colligatur.

ꝟ. 25. Ἀγεμάρχȣ. Habet MS. vetus Ἀγεμάρτȣ.

ꝟ. 38. οἴσιν. Ita videtur planiùs ex Basileensi editione, & ex Stephano; cùm Aldobrandinus, ac MSS. pro hac voce habeant φρῶτ@, ac Hesychius etiam; qui rursùs videtur appositè minùs habere χαλκὴν, pro eo, quod omnia Laërtij exemplaria habent θερμὴν.

ꝟ. 46. διατίθεμαι. Verbum hoc suppleo, potiusquam voces καὶ τάδε expungo, quæ possent alioquin propter vocem ὧδε antecedentem, videri superfluæ. Saltem vocem τάδε retinēdam esse, indicant illæ formulæ obseruatæ in Testamentis per ea tēpora conditis, & ferè apud vnum Laërtium asseruatis. Nam Plato quidem ita occœpit: Τάδε κατέλιπε Πλάτων, καὶ διέθετο, *Hæc quidem reliquit, & Testamento cauit Plato.* Aristoteles verò sic, Ἔσαι μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβαίνῃ, τάδε διέθετο Ἀριστοτέλης, *Bene quidem, opinor, erit; sed si humanitus quid contingat, isthæc sunt, quæ Aristoteles Testamento sanxit.* Et Theophrastus, Ἔσαι μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβῇ, τάδε διατέθημι, *Bene, opinor erit; sed si quid contingat, hæc sunt, quæ testando constitui.* Strato autem, Τάδε διατίθεμαι, ἐάν τι πάσχω, *Si quid patiar humanitùs, hæc sunt, quæ suprema voluntate statuo.* Lycon denique, Τάδε διατίθεμαι περὶ τῆ καθ᾽ ἐμαυτὸν, ἐὰν μὴ δυνηθῶ τὴν ἀῤῥωςίαν ταύτην ὑπενεγκεῖν, *Nisi ex hoc morbo conualuero, hæc de bonis meis extrema dispono.* Quibus omnibus in Exemplis cernere licet & vocem τάδε, & verbum διατίθεσθαι. Notandum verò circa ea verba, quæ ex Theophrasto relata sunt reposuisse me διατίθημι, pro eo, quod vulgò legitur, διατίθεμαι, quod verbum hac voce non transferatur ad actionem testandi. Et poteram quidem etiam reponere διατίθεμαι; quod Strato, & Lycon vsurpârunt; sed permouit tamen ipsa terminatio; itémque, quod Plato, & Aristoteles verbum lib. 3. lib. 5.

vsurpassent

vſurpaſſent eodem tempore, & deinceps alij vſurparint eâdem perſonâ, vt nomine Titiæ honeſtiſſimæ fœminæ Callimachus ille, cu- l.37.§.7.ff. de legat.3. ius Scæuola meminit, Τιτία διαθέμζω, &c. & D. Gregorius Nazianzenus ſuo libro celebri teſtamento, διαθέμζω τὴν διαθήκζω ταύτζω, &c. At quamobrem etiam vox κτ̃ retenta in Epicuri Teſtamento? nempe tum ob fidem omnium Codicum, tum quia illa ſpectare poteſt ad aliquantulam varietatem, qualem in præmiſſis obſeruare licet; tum quia phraſis attendi poteſt in ſubſcriptione vnius teſtium, qui ſancto illi Patri teſtanti adfuerunt. Is quippe nomine *Optimus*, adfuiſſe ſe dicit Reuerendiſſimo Gregorio διατιθεμένω κτ̃ τὰ προγεγραμμένα, *teſtanti iuxta anteſcripta.*

PAG.7. ℣. 9. Ἀμυνομάχῳ, κ̀ Τιμοκράτει. Voces tranſpoſitæ; quòd præcedentes alioquin τὸ κτ̃ ſenſum nimis turbatum faciant.

℣. 10. τρόπῳ. Habent MSS. ἀποτρέπῳ.

lib.1.c.6.in lex. ℣. 15. τὴν ἐν Μελίτῃ. De hoc oppido in Apologia dictum. Fuiſſe autem illud Cecropidis Tribus, confirmat Harpocration, aítque ex Philochoro nomen id ſortitum à Melite, filiâ, iuxta Heſiodum, Myrmecis, iuxta Muſæum, Apollinis. Vt ex hoc autem nomine conati fuerimus ſanare deprauatum locum in Epiſtolis Ciceronis ad Atticum, repetendum haudquaquam eſt

℣. 22. κτ̃ τὸ δυνατόν. Habent has voces Stephanus, & corrector veteris MSS.

℣. 27. Ἔτι δ̀. Ita videlicet pro ὥστε legendum cenſet Caſaubonus. Poteſt verò lectio 2.de fin. confirmari ex Cicerone, qui poſtquam ea, quæ præcedunt hiſce verbis commemorauit: *Quæro autem, quid ſit, quòd tam accuratè caueat, & ſanciat, vt Amynomachus, & Timocrates hæredes ſui de Hermachi ſententia dent, quod ſatis ſit ad diem agendum natalem ſuum quotannis, menſe Gamelione?* tum ea, quæ ſequuntur copulat, ſubiicítque hoc modo: *Itémque omnibus menſibus, viceſimo die Lunæ, dent ad eorum epulas, qui vna ſecum philoſophati ſunt, vt & ſui, & Metrodori memoria colatur?* Quo aliunde ex loco obiter intelligitur, quamobrem τὴν γινομένζω σύνοδον, interpretatus fuerim *epularem conuentum*; & illud ἑκάστου μηνὸς τῇ εἰκάδι, acceperim de *viceſimo omnibus menſibus die Lunæ.*

PAG.8. loc.cit. ℣. 29. πρὸς Ἰδομενέα. Legit Cicero πρὸς Ἕρμαχον, cùm Epiſtolam referens ipſi illud adſcripſit, *Epicurus Hermacho S.* non repeto cap.2. verò rationes libro ſecundo iam deductas, ad declarandum eam fuiſſe potiùs ad Idomeneum, quàm ad Hermachum ſcriptam: adnoto ſolùm, interpretationem totam ex Cicerone eſſe; niſi quòd propter vocem ὑμῖν, vox interpoſita eſt, *vobis.*

℣. 41. σφόδρα ἐλλόγιμον Μητρόδωρον Λαμψακηνόν. Textus vulgò habet, σφόδρα δ̀ ἐλλογίμους Μητρόδωρον Ἀθηναῖον, κ̀ (MSS. ἢ) Τιμοκράτζω, κ̀ Σανδζω Λαμψακζωόν. Expunctionis cap.8. cauſa eſt fusè in primo Apologiæ libro deducta. Cur autem legam ἐλλόγιμον, pro ἐλλογίμους, cauſa eſt, tum quòd Metrodorus reuerâ celeberrimus omnium Epicuri diſcipulorum fuerit; tum quòd tametſi alij ſubinde recenſendi fuerint quoque ἐλλόγιμοι, nimis tamen multa de Metrodoro interponuntur, vt intelligi valeant hocce accuſandi caſu comprehenſi. Et certè peracta Metrodori mentione, non ſequitur, καὶ Πολύαινον, vt neceſſe foret; ſed, Ἦν δ̀ κ̀ Πολύαινος.

℣. 47. τρίτῳ Τιμοκράτει. Videtur prorſus, non Τιμοκράτης, vt intelligatur non aliquis Author, ſed tertius librorum, quos Epicurus hoc nomine inſcripſit. Eadem nempe de cauſa etiam ſtatim pòſt legitur ἐν τῷ πρώτῳ Μητροδώρῳ.

℣. 8. ἄγοντος, pro ἄγοντος; Nimirùm, vt PAG.9. intelligatur Metrodorus fuiſſe, qui obierit annum agens ætatis LIII. eúmque ſeptimum ante obitum Epicuri. Nihil verò neceſſe eſt rem comprobare ex loco Plutarchi, quem libro ſecundo iam induximus circa Metro- cap 3. dori, & Epicuri vitam cum vita Alexidis Comici, & Gorgiæ Sophiſtæ collâtam.

℣. 12. εἰκαῖόν τινα. Ita lego, non οἰκεῖον, fretus MSS. & Baſileenſi editione; ac ſimul ſtatim; ὁ Μητρόδωρος, pro τοῦ Μητροδώρου, vt intelligatur Metrodorus habuiſſe fratrem nebulonem nomine Timocratem; illum ſcilicet inter Epicuri conuitiatores numeratum. Legere certè οἰκεῖον, quaſi Epicurus illum contubernalem habuerit; neſcio an ſatis congruat cum ipſa enumeratione τῶν ἐλλογίμων μαθητῶν cúmque eo; quod Seneca non il- Epiſt.6. lum perinde, ac duos ſequenteis, Polyænum, Hermachúmque Metrodoro accenſet.

℣. 28. περὶ μαθημάτων. Ita nimirùm, non μαθητῶν legendum Caſaubonus cenſet.

℣. 46. καὶ ἄλλοι Ἐπίκουροι τρεῖς. Neſcias quamobrem Laërtius heic omiſerit filiû Metrodori, cuius mox antè facta mentio in Teſtamento fuerat. Nam quòd alioquin reticuerit alios, quos Thucydides, & Plutarchus memorant, cauſâ eſſe potuit, quòd eos ignorârit.

℣. 7. καὶ Καρνεάδης. Suppletur particulá PAG.10. καὶ ex MSS. neque additur verò abs re; nam præter Carneadem eadem de Chryſippo teſtatus eſt Appollodorus Athenienſis, cap.9. referente ipſo Laërtio; quòd & retulimus libro primo.

℣. 8. γράψαιτο. Videtur pro γράψας, quanquam legi etiam poteſt, (vti ab aliquibus fit, γράψαι) vt ſit idem optandi modus; niſi quòd is obſcurior ſit; ac potiſſimum ob ſequentem eadem voce Infinitiuum.

℣. 12. ἀδιόρθωτον. Habent MSS. ἀδιόρθωτα, ſed ſenſus eſt planior, ob τὸ ἐπελθὸν antecedẽs.

℣. 14. καθάπερ. Legit Caſaubonus ex Galeſio ἅπερ, ſed ſenſus nihilominùs conſtat.

℣. 21. Περὶ αἱρετῶν, κ̀ φευκτῶν. Ita eſſe legendum cenſeo, pro περὶ αἱρέσεων, περὶ φυτῶν, nam tractatio quidem de Plantis fuit argumenti ſpecialioris, quàm vt Epicurus videatur quidpiam ſimile attigiſſe præter ea, quæ ſpectant ad Meteora, ſeu res ſublimeis, ex quibus metus, perturbatióve quæpiam impendet, prout eodem libro iam attigimus. Quòd facilis autem fuerit com- cap.10. mutatio vocis φευκτῶν in vocem φυτῶν, notius eſt, quàm vt dici debeat. Heinc, cùm poſſet etiam legi, περὶ αἱρέσεων, καὶ φυγῶν, vt

 ibidem

ibidem dictum ; placet tamen lectio propter id veſtigium , & quia paulò pòſt genus Philoſophiæ Ηθικὸν, quod à nominibus aliorum librorum dicitur περὶ βίων, ac prætereà περὶ τέλους, perhibetur dici quoque περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν, & probabiliſſimè quidem, à titulo huiuſce libri. Addo vocem περὶ interceptam commutatam in vocem καὶ facto ex MSS. in quibus vnà habetur, veſtigio. Denique, qui titulum περὶ αἱρέσεων interpretati ſunt *de Sectis*, potiuſquàm *de Electionibus*, eligendíve rationibus, non videntur ſatis attendiſſe ad ea, quæ illicò pòſt circa partitionem Philoſophiæ ſequuntur.

ibid. ℣. 24 Περὶ βίων Addo ad interpretationem, *ſeu vitæ inſtituendæ rationibus* ; quòd aliqui ſint, qui exiſtiment, fuiſſe iſtos libros Hiſtoricum opus , quaſi Epicurus conſcripſerit Vitas, eo modo , quo deinceps Plutarchus; cùm totus potiùs fuerit in tradendis vitæ rectè inſtituendæ præceptis , vt citato rurſùs libro inſinuatum eſt.

ibid. ℣. 34. Περὶ νόσων δόξαι. Ita quoque exiſtimo , potiuſquàm περὶ νότων, nam ob recitatas eodem libro cauſas , non tam videtur Epicurus collegiſſe opiniones de Ventis Auſtralibus , quàm propoſuiſſe moraleis Sententias leniendis morborum moleſtiis idoneas, cuiuſmodi eſt trita illa , cùm de dolore loquens, *Si longus*, inquit, *leuis* ; *ſi magnus breuis : aut ſoluetur , aut ſoluet*, &c.

℣. 37. Συντομίαν. Cur vox magis placeat, quàm quod viſum Caſaubono eſt, legendum eſſe ἐπιτομὴν, facit veſtigium vocis μίαν, quæ apud omneis Codices exſtat. Qui primi certè ſolam hanc poſteriorem vocis partem retinendam exiſtimârunt , feciſſe videntur ob præcedentem vocem Επιστολαὶ quaſi Laërtius deinceps τῶν Επιστολῶν μίαν referendam ſuſciperet; vtcumque in promptu foret videre illarum non vnam , ſed treis ſuſcipi referendas. Quanquam & legi ἐπιτομὴν poſſe non diffiteor , maximéque ob verbum ἐπιτέτμηται, quo ſtatim vtitur Laërtius.

℣. 42. ὥστε σε πανταχόθεν καταμαθεῖν , &c. Alloquitur haud-dubiè Laërtius hoc loco eandem Fœminam, quam & libro tertio Platonis Philoſophiam paucis complexurus, affatur his verbis : Φιλοπλάτωνι δέ σοι δικαίως ὑπαρχούσῃ , καὶ παρ' ὁντινοῦν τὰ τοῦ φιλοσόφου δόγματα φιλοτίμως ζητούσῃ , ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑπογράψαι καὶ τὴν φύσιν τῶν λόγων , καὶ τὴν τάξιν τῶν διαλόγων , καὶ τὴν ἔφοδον τῆς ἐπαγωγῆς , ὡς οἷόν τε, στοιχειωδῶς , καὶ ἐπὶ κεφαλαίων , πρὸς τὸ μὴ ἀμοιρεῖν αὐτοῦ τῶν δογμάτων τὴν περὶ τοῦ βίου συναγωγήν. γλαῦκα γὰρ εἰς Ἀθήνας, φασιν , εἰ δέῃ σοι τὰ κατ' εἶδος διηγεῖσθαι. *Tibi verò iure Platonem amanti , & placita Philoſophi huius præ quocumque alio , ſtudioſiſſimè requirenti, neceſſarium duxi, quantum quidem licet, ſummatímque , & per capita ob oculos ponere , tum ratiociniorum naturam , tum dialogorum diſpoſitionem , tum introductionem , quâ eius placita inducuntur ; idque ne aliquid circa placita , ad ea quæ circa vitam congeſta iam ſunt, non accedat. Nam alioquin hæc ipſa tibi ſpecialiùs ediſſerere, eſſet , quod aiunt , Noctuas Athenas.* Quibus quidem ex verbis ratio petitur, cur vocula σε intellexerim Fœminam , & interpretando, *ſtudioſiſſimam bonarum rerum*, addiderim. Notandum verò obiter, quòd Laërtius, & Epicurum circa mores purgauerit, & capita doctrinæ illius ſatis ſtudiosè retulerit, non poſſe idcircò Laërtium , quaſi ab Epicuri potiùs , quàm alterius Philoſophi partibus ſteterit , videri ſuſpectum ; quando non modò circa Platonem , ne de aliis dicam , idem præſtitit ; ſed dixit etiam hanc fœminam *meritò*, δικαίως , Platonem , ſeu Platonis mores, doctrinámque amare.

℣. 46. περὶ μετεώρων. Interpretor *Sublimia, ſeu ſuper-terrena* , quoniam hac voce comprehenduntur , quæcumque ſurſùm viſuntur , aut fiunt , hoc eſt , tam Nubes , Fulgura , & alia, quæ contingunt in Aëre , & iam μετέωρα vulgò appellantur, quàm Luna, Sol, Stellæ , Eclipſes , & alia , quæ in Cælo obſeruantur , ac dicta ſunt pleriſque antiquorum μετέωρα ; veluti conſtat potiſſimùm ex Plutarcho , & Achille Tatio ; ne de Cleomede quid memorem. Comprehenduntur, inquam , ex mente Laërtij ; nam alioquin iuxta citatos authores , τὰ μετάρσια ſolummodo ſunt , quæ contingunt à Luna deorſùm ; ἀπὸ τοῦ κύκλου τῆς σελήνης καθήκοντα μέχρι πρὸς τὴν θέσιν τῆς γῆς , ſeu in Aëre , μεταξὺ τοῦ ἀέρος , καὶ τῆς γῆς , continétque eam Phyſiologiæ partem , quam Ariſtoteles, iis repugnans , μετεωρολογίαν appellatam dicit. 3.Plac. in Phæn. 1.Meteor.1.

℣. 5. Εφόδους εἰς τὴν πραγματείαν. Interpretor, *Introductiones ad opus, Philoſophicámve exercitationem:* quoniam Κανόνες , ſeu Regulæ in Canonica traditæ , quaſi facem præferunt , dirigúntve mentem inter philoſophandum; vnde & in examine rerum crebra ad ipſas prouocatio eſt. PAG. 11.

℣. 13. τὸ Κανονικὸν ὁμοῦ τῷ φυσικῷ. Id conſonat verbis mox antè adnotatis ἐφόδους εἰς πραγματείαν , ſcilicet cùm Canonica haberetur veluti quædam introductio ad Phyſicam ; ideò non ſolebat ab illa ſeiungi , ſed quaſi procœmium aliquod præmitti. Conſtare res poteſt vel ex ſequente ad Herodotum Epiſtola ; quatenus , cùm illa habeatur quaſi compendium Phyſicæ, continet initio, & ab ipſâ ſtatim Præfatione, Tractatiunculam, quæ ſit Canonicæ veluti compendium. Rem adnotauit Seneca, dum verbis paulò antè citatis, *alio nomine Rationalem induxerunt*, iſta ſubiicit ; *ſed eam eſſe acceſſionem Naturalis partis exiſtimant.* Empiricus autem occaſionem heinc ſumpſit declarandi quo ordine Philoſophiæ partes ab Epicureis tractentur , Τὰ γὰρ Κανονικὰ , inquit , πρῶτον ἐπιθεωροῦσι , περί τε ἐναργῶν , καὶ ἀδήλων , καὶ τῶν τούτοις ἀκολούθων ποιοῦνται τὴν ὑφήγησιν. *Canonica enim conſiderant primùm ; & eorum quæ perſpicua, quæ obſcura , quæ iis cohærentia , expoſitionem præmiſſam faciunt.*

℣. 19. περὶ Κριτηρίου. Criterij vocem interpretando heic retineo , vti & deinceps, quòd videatur ob frequentem vſurpationem, quaſi Latina facta habenda. Ac Cicero quidem , & alij interpretantur vulgò *Iudicium* ; verùm non videtur exinde vis vocis ſatis exprimi , vtpote , quam ſolùm expreſſura ſit,

ſi

si dicere liceat, vox *Iudicatorium*, seu *iudicandi instrumentum* (eo modo, quo solent plerique τὸ αἰσθητήριον interpretari *Sensorium*, siue *instrumentum sentiendi*, non *sensum*) nisi est nomen fortè molestum, vt ita præfari cum ipso *Indicialem causam* dicturo Cicerone liceat. in Top.

ỳ. 19. Διαλεκτικὴν, ὡς παρέλκουσαν, Notum est vocem neutraliter acceptam, verti debuisse, *superuacaneam*. Quo sensu porrò Epicurus Dialecticam respuerit, intelligitur ex mox antè dictis; nempe Canonicam substituit, quæ si quid ex dialectica vtile habetur retineat. Intelligitur verò etiam ex dictis libro tertio, & octauo, reiecisse illum præcipuè, vel solùm Stoïcorum Dialecticam. Id confirmari autem iam potest, ex eo, quod apud Empiricum, impugnârit maximè τὸ λεκτὸν, καὶ τὰ λεκτὰ, *Dictum*, & *Dicta*, quibus Porticus eorum insonabat. Itaque non repudiauit quidem quæ alij attigerunt præcipua, ac potissimum de Veritatis Criteriis, vt nempe verum aliquid esse contrà Scepticos stabiliret; sed operosum dumtaxat illud Syllogismorum artificium, vnà cum præambulis illis circa voces, & alia, cúmque subiunctis circa Sophismata, illorúmque redargutiones. Non quòd ipse Syllogismos non texuerit, admiserítque, & quemadmodum fierent, nec scierit, nec docuerit; sed partim quòd illorum vsum non necessarium censuerit; partim, quòd planiore longè, ac simpliciore artificio illos contexi ostenderit; quod idem dicendum de Definitione, ac proinde de Genere, Specie, Diuisione & aliis. Non item, quòd nihil tradendum de vocibus voluerit; sed quòd non esse descendendum ad Grammaticam opinatus fuerit; quasi qui accedunt ad Dialecticam ignorare possint quid Nomen, quid Verbum, quid Solœcismus, & similia. Non denique, quòd non interdum soluenda Sophismata fuerint, sed quòd vel ad ea, quæ fiunt in Scientiis, Dialectica conferat nihil; vel ad ea, quæ fieri solent in ipsamet Dialectica, alia quædam sit simplicissima, ac facillima respondendi via.

cap.4. cap.10.

2.adu.log. 2.hypot 1.

3.Plac. in Phæd.

1.Meteor.1.

Pae. 11.

ỳ. 20. φυσικοὺς χωρεῖν. Intelligi posset licere Physicis procedere; vt putà in rerum Naturalium contemplatione, sed quia vocum intelligentia spectat præsertim ad eos, qui discunt, & ab ore alieno pendent; ideò τὸ χωρεῖν interpretari libuit, *capere*, seu intelligentiâ assequi ea, quæ Physici dicunt.

ỳ. 23. Κριτήρια; Constat profectò nomine Criterij non intelligi hoc loco neque Tribunal Iudicis, neque locum in quo iudicat, neque argumentum, quo materies iudicanda discernitur, sed, vt iam dictum, organum instrumentúmve iudicandi.

ỳ. eod. τῆς ἀληθείας. Ob ea quæ deinceps dicentur, præmittendum heic Veritatem ab Epicuro duplicem agnosci; aliam quæ appellari possit veritas *Existentiæ*; aliam, quæ *Iudicij* & *Enunciationis*.

ỳ. eodem. Τὰς Αἰσθήσεις, καὶ τὰς Προλήψεις, καὶ τὰ Πάθη. Isthæc sunt tria, quæ assignantur ab Epicuro veritatis Criteria. Supponendum autem, quod ille posteà dicit, *Quæstionum alias esse de rebus, alias de nudis vocibus*; quoniam cùm voces non alio egeant Criterio, quàm seipsis clarioribus redditis, vt dicendum post-modum erit; tria hæc Criteria sunt circa res ipsas. Supponendum rursùs Veritatem in quæstionibus circa res factis expetitam aut ad nudam ipsarum rerum speculationem pertinere, aut ad actionem vitæ referri. Et speculatio quidem rerum, Naturalis est Scientiæ; Vitæ verò actio, Moralis: sed rerum in speculationem, seu contemplationem cadentium, aliæ quidem egent solâ experientiâ, quales sunt; quæ sensu noscuntur, seu eæ sint planè manifestæ, seu ad tempus solùm occultæ; dicuntúrque αἰσθητὰ, καὶ φαινόμενα, *Sensibilia*, & *apparentia*. Aliæ verò egent ratiocinatione, cuiusmodi sunt, quæ percipiuntur intelligentiâ, quæque vel sunt occultæ naturâ, & ex sensibilibus tamen intelligi possunt; vel eiusmodi sunt, vt cùm sensum per sese fugiant, intellectum tamen aliunde percellant; dicuntúrque vulgò ἄδηλα, καὶ νοούμενα, *Immanifesta*, & *intelligibilia*. Quare & vulgò distinguuntur tria rerum quasi genera: Sensibilium, Intelligibilium, Moralium; quibus singulis singula assignanda esse Criteria videantur. Supponendum præterea quodvis istorum Criteriorum esse posse aut *Per quod*, aut *secundùm quod*; sed cùm Epicurus non neget Criterium *Per quod* esse aliquam facultatem, vt putà respectu Sensibilium; Sensum; respectu Intelligibilium, Intellectum, seu Mentem; respectu Moralium, Appetitum seu Voluntatem; quia facultates tamen propriè non sunt, ad quas attendentes possimus ferre iudicium, idcircò ab eo vsurpari Criterium solùm *Secundùm quod*, atque adeò assignari aliquas functiones tam Sensus, quàm Intellectus, quàm Appetitus. Heinc ergo illi satis fuit ea ostendere, ad quæ respicere homo debeat, vt veritatem diiudicet circa genera proposita rerum: tales nempe sunt Sensus vel Sensio respectu Sensibilium; Anticipatio seu Prænotio respectu Intelligibilium; & Actio, seu Passio respectu Moralium. Dico autem Sensum, Sensionémve, quo modo etiam τὰς αἰσθήσεις *Sensus*, *sensionésve* interpretatus sum; vt ambiguitas omnis tollatur, quando pronum est nomen Sensus pro facultate accipere; vtcumque etiam soleat interdum, etiam apud Ciceronem pro ipsa sensione, seu, si vox nimis dura sit, pro ipsa sentiendi actione vsurpari; eo modo quo etiam Græcum αἴσθησις, vel ex ipsomet Epicuro apud Plutarchum, mendoso illo quidem, sed fortassis tamen sic legendo loco: Τὸ μόριον (supple τῆς ψυχῆς) ἐστιν ἡ αἴσθησις, ἥ τις (pro ἔτις) ἐστιν ἡ δύναμις, αἴσθησις γάρ ἐστι (tres voculas suppleo) καὶ τὸ ἐπαίσθημα, ὅπερ (pro ὅθεν) ἐστὶ τὸ ἐνέργημα. ὥστε διχῶς παρ' αὐτῷ λέγεσθαι αἴσθησιν, τὸ (particulam suppleo) μὲν τὴν δύναμιν αἰσθητικὴν, τὸ (particulam iterum suppleo) δὲ τὸ ἐνέργημα. *Pars animæ ipse est sensus, quatenus quæpiam facultas est: Sensus enim est* (dicitúrve) *ipsa quoque sensio, quæ operatio quidem est. Adeò vt sensus apud ipsum bifariam dicatur*; 4.Plac.8.

nempe tum ſentiendi facultas , tum ſentiendi functio. Miſſum porrò facio eadem tria Criteria à Cicerone indicari, cùm de Epicuro in
lib.4. Academicis loquens, *Omne*, inquit, *iudicium in Senſibus*, *&* *Rerum notitiis*, *&* *in Voluptate conſtituit.* Quo loco per Rerum notitias Anticipationes, ſeu Prænotiones intelligit; & Voluptatis nomine Paſſionem, quæ oppoſitum etiam dolorem complectitur.

Ÿ. 24. φαντασικαῖς ἐπιβολαῖς τῆς διανοίας. Interpretari licet *Apparentialeis applicationes, ſeu intuitus mentis*, addóque *quales inſanientium, aut ſomniantium ſunt*, vt res clariùs intelligatur. Imprimis enim licet vox *apparentialis* Latina non ſit, doctrinæ tamen gratiâ, & quatenus alia rei explicandæ non occurrit commodior, vſurpare illam nihil vetat; quod idem dicendum de voce *apparentia*, ex qua deducitur, & pro qua ſi dicatur *apparitio*, res neque exprimetur, neque intelligetur perinde. Suppono deinde τὴν φαντασίαν Græcis dici, non tam ſanè vt vulgò putant facultatem illam internam, quam Latinè *Imaginatricem*, ſeu *Imaginationem* vocant; quàm ipſam *apparentiam*, ſeu *eius, quod res apparent, perceptionem.* Certè enim hanc vocem potiùs
in Theæt. pro actione accipi ex Platone conſtat, cuius illud éſt; τὸ δ᾽ γε φαίνεται αἰσθάνεσθαι ἐστιν; ἐστι γδ. φαντασία ἄρα, καὶ αἴσθησις ταυτὸν, &c. *Ipſum apparere nonne ſentire eſt? Eſt ſanè. Igitur φαντασία, & ſenſio ſunt idem*, &c. Sic etiam Cyre-
1.adu.Colot. naïci apud Plutarchum φαντασίαν perinde pro actione ſenſus, ac perturbationem pro motione appetitus accipiunt. Stoïci quoque ac
libro de Mundo. ipſos ea in re imitatus Philo, cùm φαντασίαν eſſe voluerint impreſſionem quandam in principe animæ parte, non pro facultate ſanè eam habuerunt, ſed pro actione principis partis, quæ diceretur tamen impreſſio; tum quòd actio foret ex genere earum, quæ immanentes dicuntur, ac impreſſionis modo ſe habent: tum quòd res externa ipſa ſui ſpecie, vel imagine, huiuſcemodi actione perceptam principem partem afficeret, & in ea
cap.1. quaſi figeretur. Quid quòd Ariſtoteles quo-
cap.3. que ferè pro actione id nomen vſurpat? nam & in libro de inſomniis motionem quandam eſſe vult; & libro de anima tertio tum *motionem* dicit, tum *actionem* perinde facit, ac τὴν νόησιν *intellectionem*, & τὸν λογισμὸν *ratioci-*
cap.10. *nationem*: vti & in libro de motione Anima-
cap.7. lium, perinde ac αἴσθησιν *ſenſionem*, & ἔννοιαν
cap.1. *notionem.* Sic in libro de Memoria,& Reminiſcentia deſcribit tanquam actionem, quæ ad eandem animæ partem cum recordatione
cap.3. pertineat; & in libro de Somno, & Vigilia, tanquam actionem, quæ in vehemente animi deliquio creetur. Quæ fuſiuſculè memoro, ne videatur eſſe aut Epicuri proprium, aut Gallicismum etiam referens, τῆς φαντασίας vocem pro actione vſurpare.

Et dixi quidem *apparentiam*; verùm quia vox hæc vulgari ſenſu accipi ſolet pro ipſa externa rerum facie, quæ perſeueret etiam dum nemini apparet, nemóve eſt, qui ad illam reipſa attendat; idcircò adieci, *ſeu eius, quod res apparent*, (vulgaríſve illius apparentiæ)*perceptionem.* Interpretatur Cicero *viſum*; ſed ad iſtud quidem negotij videri vox poteſt aut æquiuoca, aut ad ſolam ludificatam imaginationem ſpectare, neque omneis actiones, quibus Græca vox tribuitur, complecti: adeò vt præſtare plærumquè videatur aut apparentiam, perceptionémve apparentiæ dicere, aut etiam (modò rem teneamus) ipſum nomen Phantaſiæ, vt iam à pleriſque donatum Latinitate, vſurpare. Enimverò ſupponendum præterea φαντασίαν heic accipi pro actione tam ſenſus, quàm mentis, quatenus nudè terminatur ad ipſam apparentiam, ſeu pro obiecto habet id quod res apparent, abſque vlla affirmatione, aut negatione, quòd res tales ſint, aut non ſint. Et ſenſum quidem percipere id, quod res apparent, nihil affirmando, aut negando; adeò proinde vt Senſio ſit quædam phantaſiæ ſpecies, vt ex Epicuro audietur mox. Mens autem percipere quidem id quod res apparent cum affirmatione aut negatione poteſt; ſed tunc δόξα, hoc eſt *opinio*, ſeu iudicium eſt, non verò φαντασία, ſeu nuda, ſimplexque apparentiæ perceptio. Quare & tunc ſolùm actio mentis φαντασία eſt, cùm apparentiam nudè, ſimpliciterque apprehendit. Ex hoc ergo capite eſt cur Laërtius dicat Epicureos addere (& ex ipſo quidem Epicuro, vt conſtat ſpeciatim ex Epiſtola ad Herodotum, & ex Ratis Sententiis) φανταστικὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας, *apparentialeis applicationes, ſeu intuitus mentis*, Scilicet voluiſſe nihil aliud videntur, quàm non modò ſenſum ἐπιβάλλεσθαι, ferri, ſeu quaſi applicari ad intuendum, percipiendúmque id, quod apparet; ſed plerumque etiam ipſam mentem, non coagente ſenſu; vt dum per delirium, aut ſomnum res perinde menti apparent, ſiue ab illa percipiuntur, ac ſi mente ſanâ, & vigili ſenſu, ipſimet ſenſui exhiberentur. Non debet porrò videri mirum, ſi Epicurus τὴν φαντασίαν tam menti, quàm ſenſui attribuat; quippe Ariſtoteles cap.11.
quoque & in tertio de Anima, & apud Sextum Empiricum, αἰσθητικὴν, καὶ λογικὴν, *ſenſilem, intellectualémque* diſtinguit.

Ÿ. 24. Πρῶτον μὲν οὖν τὰς Αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς. Licentiam mihi hæc addendi permiſi, quoniam heic perſpicuè deeſt propoſitio, quam præmiſiſſe Laërtiũ oportuit, vt ratio ſubinde redderetur his verbis,à quibus alioquin tractatio de Senſu Criterio primo incipit, Πᾶσα γδ, φησὶν, αἴσθησις, &c. cùm & aliunde non appareat quorsùm cætera, quæ ſubiiciuntur de Senſu tendant. Illud porrò, Πρῶτον μὲν οὖν, vſurpaui, tum quia Epicuro familiare, vt conſtat ex ſequentibus; tum quia eiuſcemodi eſt, vt agente Epicuro ex ordine de tribus Criteriis copulari ipſi intelligantur ſequentia illa capita, Τὴν δ᾽ Πρόληψιν λέγουσιν, & , Πάθη δ᾽ λέγουσιν. Illud verò τὰς αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς, idipſum eſt, quod & Laërtius poſteà, & Empiricus, & paſſim omnes de Epicuro docent, ſcilicet πᾶσαν αἴσθησιν, καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθῆ ὑπάρχειν, μὴ ψευδέσθαι, &c. *Eſſe omnem Senſionem, omnémque Phantaſiam*(apparentiæve perceptionem) *veram fælſitati non ſubiici*, &c.

Ÿ. 28. Πᾶσα γδ, φησὶν, αἴσθησις ἄλογος.

Prima

Prima hæc eſt ratio, quam vſurpat ad probandum ſenſum non falli. Videtur autem heic αἴσθησις pro facultate accipi, vt cùm ipſa cauſam falſitatis in ſe non habeat, meliùs capiamus eius actionem eſſe falſitatis expertem. Lego autem ſtatim δύναται, pro ἀδυνατεῖ, vt ratio cohæreat. Et circa illud τὶ προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν, addo ad interpretationem, *ſiue ennunciando copulare, aut diſiungere*, vt intelligatur illud, quod ſenſus ab obiecto ſuo motus non poteſt addere, aut detrahere, nihil eſſe aliud, quàm quod dicere in Scholis ſolent, *attributum de ſubiecto affirmare, vel negare*; ídque interuentu verbi *eſt*, aut *non eſt*, quo copulatio, aut diſiunctio fit, cuiúſque occaſione Ariſtoteles quoque ipsâ *addendi*, & *detrahendi* voce vtitur, dum Terminum eſſe definit, εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις, οἷον τότε κατηγορούμενον, καὶ τὸ, καθ' οὗ κατηγορεῖται, ἢ προστιθεμένου, ἢ διαιρουμένου τοῦ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι, *In quem propoſitio, vt in attributum, & ſubiectum reſoluitur; ſiue additio, ſiue detractio verbi Eſſe, aut Non eſſe, fiat*. Quod autem addo, *concludendóve inferre*; ideò eſt, quòd illatio, ſiue concluſio, quæ ratiocinando fit, ſit etiam quædam conſequentis ad antecedentem facta additio, & interdum quoque detractionem attributi de ſubiecto contineat. Denique verò addo ad contextum, ὥστε δοξάζειν, ἢ ψεύδεσθαι, quoniam alioquin tota hæc ratio (quam ſecunda ſtatim excipit) imperfecta eſt. Conſequi autem videtur ex propoſitis; quatenus, ſi ſenſus copulare attributum cum ſubiecto non poteſt, non poteſt igitur opinari, ſeu, quod eſt idem, iudicium ferre. Et niſi poſſit opinari, igitur neque falli, quòd falſitas, vt habetur poſteà, in ſola opinione ſit; & heic habeat locum, quod dicitur vulgò, *Abſtrahentium* (ſeu rem quampiam nudè, & abſque affirmatione, aut negatione apprehendentium) *non eſſe mendacium*. Habet porrò Epicurus eandem rationem apud Empiricum, dum, αἰσθήσεως, inquit, ἴδιον ὑπῆρχε τοῦ παρόντος μόνον, καὶ κινοῦντος αὐτὴν ἀντιλαμβάνεσθαι, οἷον χρώματος, οὐχὶ δὲ τὸ διακρίνειν, ὅτι ἄλλο μέν ἐστι τὸ ἐνθάδε, ἄλλο δὲ τὸ ἐνθάδε ὑποκείμενον, *Senſus propriũ eſt, id ſolum, quod præsẽs quodque ipſum mouet, apprehendere, exempli gratiâ, viſus colorem; non item verò diſcernere aliud quidem eſſe, quod heic, aliud quod illeic ſubiicitur*. Quare, & ratio in eo conſiſtit, quòd cùm ſenſus non ratiocinetur, ídque defectu memoriæ, quâ ſenſiones ſui varias comparare inter ſe poſſit; & cùm res acceptæ ſic illum afficiant, vt qualeis apprehendit, taleis neceſſariò apprehendat, neque poſſit functiones ſuas, quidpiam iis addendo, aut detrahendo, alias facere; denique & cùm in recipiendis obiectorum ſpeciebus merè paſſiuè ſe habeat; & qualitates apprehendat quidem; ſed non iudicet tamen illarum ſubiecta eſſe, aut non eſſe huiuſcemodi; eapropter minimè fallatur, ſenſióve eius falſa non ſit, ſed vera, veritate illa, quæ *exſiſtentiæ* dicitur. Prætereo Ariſtotelem eandem rationem inſinuare, cùm docet aliquoties *non errare ſenſum circa obiectum proprium*. Et vtitur quidem verbo iudicandi; ſed eâ tamen voce nihil aliud quàm perceptionem ſignificat, ſiue apprehenſionem propriæ qualitatis ſenſibilis, quando iudicium non extendit ad illius vſque ſubiectum. Nempe errorem eſſe vult; non quòd viſus colorem percipiat, vel auditus ſonum; ſed quòd pronuncietur cuiuſmodi, aut vbi ſit ſubiectum coloratum, vel ſonans; quod quidem fieri negat à ſenſu circa proprium ſenſibile.

1. Prior. Anal. 1.

1. adu. Logi.

de an. 6. & de an. 3.

¶. 31. Οὐδ' ἔστι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι. Hæc ſecunda eſt Ratio, ex eo deducta, quòd nihil ſenſum arguere falſitatis valeat. Quadripartita autem fit, pro enumeratione eorum, quibus quiſpiam credat poſſe illum argui. Et ad primum quidem membrum quod ſpectat, circa illud διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, Addo ad interpretationem, *quòd par ratio vtriuſque ſit*; quatenus viſus, exempli gratiâ; tam dextri, quàm ſiniſtri oculi, vel tam Platonis, quàm Socratis, ex æquo, pro ſui conſtitutione, afficitur; neque lippus minus videt id quod videt, quàm Lynceus id videt, quod videt. Quod ad ſecundum; illud quidem, οὐ γὰρ αὐτῶν εἰσὶ κριτικαί, interpretandum ſic videretur, vt diceremus diuerſos ſenſus, veluti viſum, & auditum, non eſſe capaceis, qui iiſdem de rebus, ſiue obiectis iudicent, vt puta viſum etiam de ſonis, & auditum de coloribus; ſed quia exinde ſenſus ſupponerentur poſſe de obiectis propriis iudicare, ſeu opinari, quod improbatum mox antè eſt; ideò ſic viſum interpretari, vt intelligatur diuerſus ſenſus non inſeruire iudicio de iiſdem rebus ferendo. Siquidem tametſi ſenſus non iudicent, anſam tamen faciunt intellectui, vt iudicium ferat. Quod ad tertium, inde incipiens, Οὐθ' ἡ ἑτέρα τὴν ἑτέραν, ipſum repoſui ante aliud, οὔτε μὴν λόγος, &c. ob manifeſtam tranſpoſitionem; quippe cùm pertineat ad comparationem ſenſuum inter ſe, priuſquàm de comparatione eorumdem cum ratione dicatur. Et quia hoc membro non tam ſenſus pro facultatibus ſumpti, intelligi poſſunt comparari inter ſe, quàm ſumpti pro functionibus; ideò interpretando, rem ita expoſui, vt intelligatur vnam viſionem, v.g. non emendari ab alia, vt priorem à poſteriore. Heinc & vitandæ æquiuocationis causâ Senſionis vocem vſurpaui, & probationem illam πάσαις γὰρ προσέχομεν breui additamento ſic expoſui, vt intelligatur, dum baculus, exempli gratiâ, ſpectatus primùm partim in aëre, partim in aqua, ac deinde ſolùm in aëre, videtur in priore quidem ſtatu recuruus, in poſteriore rectus; nos vtroque in ſtatu æquè affici; neque quantumuis connitamur, poſſe in priore videre rectum, in poſteriore curuum; atque idcircò vtrique viſioni, quandiu elicitur adhærere; quatenus quidem in poteſtate viſus non eſt, facere vt res alio modo appareat. Quod ad poſtremum, circa illud πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται, addo ad interpretationem, *oportere ſenſus priùs eſſe, quàm rationem veros*. Nimirùm Ratio poteſt quidem Opinionem,

Opinionem, de qua posteà, corrigere; at non profectò ipsos Sensus, à quorum experimentis cùm dependeat, patet, si illi falsi sint, ipsam quoque falsam in suâ correctione futuram.

ᵿ. 38. Καὶ τὸ, τὰ ἐπαισθήματα δὲ ὑφεστάναι. Hæc iam tertia est Ratio, qua declaratur veritatem, quam Epicurus sensibus, sensionibúsve tribuit, veritatem esse exsistentiæ, seu quam vulgò iam dicerent veritatem transcendentalem, secundùm quam omne ens est verum. Scilicet aliud non contendit, quàm, dum oculus v. g. videt baculum curuum, qui in se est rectus; aut turrim rotundam, teretémve, quæ quadrata est, talem visionem reuerà esse, & visum reuerà ita affici; imò & veras esse causas, quibus positis necessarium sit visionem talem fieri, neque aut visus possit non tali affici modo, aut res non talis apparere. Idque quidquid mens posteà iudicet; ad eum planè modum, quo spectante Orichalcum oculo, elicitur reuerà visio Orichalci, neque potest visus non recipere Orichalci speciem, quicquid deinceps mens de Orichalco pronunciet, hoc est, esse Orichalcum, aurúmve, aut aliud. Addo porrò ad calcem verba illa, οὐ διελέγχει δὲ ἀληθές εἶναί τι, ἢ ὑφεστώς, quoniam manifestè deficiunt, vt ratio intelligi possit. Ipsa autem desumo ex Empirico, apud quem iam vidimus Epicurum dicere, οὐ διελέγχειν ἀληθές εἶναί τι, ἢ ὑπάρχον. Commuto enim solùm τὸ ὑπάρχον in synonymam vocem ὑφεστώς, vt phrasis loco accommodetur, in quo Epicurus vocibus ὑφεστάναι, & ὑφεστηκε vtitur.

Audienda verò est etiam Ratio ex ipsomet Empirico, apud quem Epicurus paulò fusiùs, 1.adu.Logi. Phantasiæ nomen vsurpat.

ᵿ. 5. Ὅθεν καὶ περὶ τῶν ἀδήλων, Attingit hoc loco Epicurus ipsam, quæ habetur per sensus Euidentiam fundamentum esse omnis PAG.12. Ratiocinij, seu Demonstrationis, quæ potest de rebus Ineuidentibus institui. Prætereo verò idem quoque haberi aliquantò pòst in Epistola ad Herodotum, vbi loquens de sensu, καθ' ἣν, inquit, ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι, *Iuxta quem necessarium est facere ad id, quod occultum est, ratiocinando coniecturam.* Vbi cùm dicit τεκμαίρεσθαι, loco isto σημειοῦσθαι, id reuocatur in memoriam, quod περὶ τῶν σημείων, καὶ τῶν τεκμηρίων, legitur lib.5.c.9. apud Quintilianum. Tametsi enim vtraque vox sonare posse idem videtur, quod Argumentum, siue Medium Ratiocinationi, seu Demonstrationi contexendæ accommodatum; nihilominùs ille sic distinguit, vt dicat Τεκμήριον appellari signum, seu Argumentum necessarium, quod cùm aliter se habere non possit, vix pertinere ad Artis præcepta videatur. *Nam*, inquit, *vbi est signum insolubile, ibi ne lis quidem est:* Σημεῖον verò appellari signum non necessarium, comprehendens nempe ea quæ εἰκότα Græci vocant, *quæque*, inquit ille, *etiam si ad tollendum dubitationem sola non sufficiunt, tamen adiuncta cæteris plurimum valent.* Et non contenderim quidem Epicurum ad distinctionem hanc respexisse; sed dici tamen potest illum inter demonstrandum ita vsurpasse signum, quod Græci propterea appellant ἐνδεικτικὸν *demonstratorium* (interpretatur Cicero insignem, ac propriam percipiendi Notam) vt nunc quidem illud quasi necessarium, insolubiléque habuerit, nunc verò quasi non necessarium, & verisimile duntaxat; ac semper quidem sensu prænotum, docendo apud Empiricū αἰσθητὸν εἶναι τὸ σημεῖον, *signum rem sensibilem esse.* Exempli autem gratiâ, potest demonstratio ex signo prioris generis ea esse, quâ dari Inane ex motu, re sensibili, probat. Propterea enim, Ἐπίκουρος δοκεῖ (verba sunt Empirici) ἰσχυροτάτην τεθεικέναι ἀπόδειξιν εἰς τὸ εἶναι κενόν, τοιαύτην, Εἰ ἔστι κίνησις, ἔστι κενόν, ἀλλὰ μὴν ἔστι κίνησις, ἔστιν ἄρα κενόν. *Videtur sibi Epicurus eiusmodi firmissimam probando Inani attulisse demonstrationem: Si motus est, Inane est; motus autem est; quare & Inane.* Sed robur huius demonstrationis expendendum posteriùs est. Ex signo verò generis posterioris constabit esse eas ferè omneis, quæ in Meteorologicis afferentur; quasi nempe ea quæ sublimè apparent, ita demonstrentur fieri certo modo, vt ille duntaxat probabilis sit, cùm fieri consimiliter, vt alio modo fiant, possit, ex quo est illud celebre ipsius Ἐνδεχόμενον, seu Ἐνδέχεσθαι, *Fieri*, aut *Contingere posse.* 4.Acad. 2.adu.Logi. ibid.

ᵿ. 6. Καὶ γὰρ καὶ ἐπίνοιαι πᾶσαι. Videtur Epicurus heic loci voluisse tum innuere vnde-nam originem habeant mentales illæ phantasiæ, αἱ τῆς διανοίας φανταστικαὶ ἐπιβολαί, quæ sensu sopito, miniméve coagente fiunt, cùm perinde tamen se habeant, ac si sensus operaretur; tum declarare quî fieri possit, vt menti obuersentur, animóve concipiantur multa, quæ cùm in ipsa rerum natura exsistentiam non habeant, veluti chimæra, mons aureus, & similia, non videantur posse transire per sensum. Itaque ipse etiam supponens, quod ex Aristotele est tritum, *Nihil esse in Intellectu, quod priùs non fuerit in Sensu*; docet omnem mentis notionem; intellectionémve dependere (seu, vt Cicero loquitur, *quicquid animo cernimus, id omne oriri*) à Sensibus, κατά τε περίπτωσιν, &c. Addo autem inter interpretandum exempla, ne quia res passim obuia non est, non satis ex nudis vocibus percipiatur. Heic verò solùm adnoto Epicurum posteà in Epistola ad Herodotum videri referre hosce omneis modos ad duos, cùm intelligi innuit omnia ἢ περιληπτῶς, ἢ ἀναλόγως τοῖς περιληπτοῖς, *aut comprehensione, aut proportione*, comparationéve *ad comprehensa.* Nempe quod heic dicit κατὰ περίπτωσιν per *incidentiam*, *incursionémve*, idem est cum eo, quod illeic ait περιληπτῶς, seu mavis κατὰ περίληψιν, *per comprehensionem.* Et certè res illas propriè, ac verè comprehendimus, quæ per seipsas nobis apparent, & coràm factæ, nobis primariò, directéque in sensum incurrunt. Et quod illeic ait ἀναλόγως τοῖς περιληπτοῖς, complecti potest, non modò quam heic ἀναλογίαν, *proportionem* dicit, verùm Similitudinem quoque ipsam, quâ vnum simile 1.de fin.

intelligitur

intelligitur ex proportione alterius;ac ipſam ſimul Compoſitionem, quà ex proportione totius ad parteis, & partium ad totum, & ipſarum denique partium inter ſe, vnum quidpiam coadunamus. Quo modo poſſent etiam ad analogiam reuocari quos modos apud Laërtium addunt Stoïci, κτ̀ μετάθεσιν *per tranſpoſitionem*, vt dum tranſlatis in humeros oculis, aut vno dumtaxat in media fronte habito, intelligimus humeroculum, aut Cyclopem, & κτ̀ ἐναντίωσιν per contrarietatem; vti dum per lucem intelligimus tenebras, per viſum cæcitatem; & qui alij poſſunt aſſignari huiuſmodi. Quod porrò τὴν ἀναλογίαν *amplificatione*, *& extenuatione* explicui, imitatione Empirici feci, à quo illa vocibus παραυξήσεως, καὶ μειώσεως exprimitur. Præterea autem, quod Epicurus ſubdit, *Ratiocinium quoque aliquid conferre*, ad analogiam ſpectare, quæ cùm comparatio quædam ſit, eſſe ſine comparante non poteſt. Comparare autem non ſenſus, ſed rationis eſt. Vnde & hoc caput intelligi poteſt, quaſi præmiſſum ad ea quæ ſtatim de Prænotione dicenda ſunt, ſumptà occaſione ex eo, quòd omnis notio à ſenſibus, eorúmque veritate pendeat.

℣. 11. Τά τε τῶν μαινομένων. Poterat hæc periodus ante ſuperiorem reponi, tanquam cohærentior cum ratione tertia; verùm potuit quoque poſt ipſam conſtare; quaſi delirantium, & ſomniantium viſa non ſint κτ̀ περίπτωσιν, ſed aliis expoſitis modis. Addidi ergo ſolùm ad interpretationem, quod rationem illam κινεῖ γὰρ illuſtriorem redderet, iuxta ea, quæ ſunt adnotata de veritate exſiſtentiæ. Nempe huiuſmodi quoque viſa reuerà exſiſtunt, hoc eſt, tales res reuerâ apparent inſanientium, & dormientium mentibus, neque ſpeciebus rerum, quæ in mente aut imaginatione ſunt, tali modo motis, commiſtis, turbatis, non poſſunt talia viſa non fieri: quicquid poſteà ſit de opinione, quà res tales eſſe in ſe, quales apparent, iudicantur. Quod porrò de ſpeciebus in mente, imaginationéve attingo, ſupponit debere quoque Epicurum admittere quædam ſpecierum veſtigia, quæ alterutri, aut vtrique hærentia cenſeri, aut dici ſpecies valeant; cùm alioquin perſpicuè ſolùm ipſam quoque mentem κατὰ περίπτωσιν intelligere dicat, vt deducetur inferiùs, & Plutarchus hoc ipſi obiiciat, dum cauſatur illum cenſere *ea, quæ per inſomnia, furorémve, contingunt*, κατὰ σώματα, καὶ μορφὰς ἐκ τῶ περιέχοντος ἀφικνουμένας, *propter tenuia corpuſcula, ac imagines ex circumſtante aëre aduenienteis*, contingere. Vtcumque autem ſit, Epicuri ſententia vniuersè eſt, Phantaſias quaſcumque, ſeu vigilantium, ſeu dormientium, ſeu ſanorum, ſeu inſanorum paris, æqualíſve eſſe veritatis, ex quo eſt illa omnium ἰσότης *æqualitas* apud Plutarchum, & ὁμοιότης *ſimilitudo* apud Laërtium in Epiſtola ad Herodotum; cùm Plutarchus quoque voce ὁμοίως ſimilitudinem innuat, vbi dicit iuxta Epicurum πᾶσαν εἶναι φαντασίαν ὁμοίως ἀξιόπιστον, πᾶσαν ὑπάρχειν ἀληθῆ, ἀπιστον δὲ, καὶ ψευδῆ μηδεμίαν, *Eſſe omnem Phantaſiam conſimiliter fide dignam, omnem conſimiliter veram; nullam, quæ fidem non mereatur; nullam, quæ falſi damnanda ſit.*

℣. 14. τὴν δὲ Πρόληψιν. Hoc iam alterum eſt Criterium, quod Epicurus primus nominauit πρόληψιν, quódque dum coniunctim *Anticipationem & Prænotionem* interpretamur, Ciceronis imitatione facimus, cuius verba ſunt: *Fateamur conſtare illud etiam,hanc nos habere ſiue Anticipationem, vt antè dixi, ſiue Prænotionem Deorum. Sunt enim nouis rebus noua ponenda nomina,vt Epicurus ipſe πρόληψιν appellauit, quam anteà nemo eo verbo nominarat.* Ex quo fit, vt minùs ſit mirum, ſi Chryſippus eandem vocem,tanquam poſterior vſurpârit, cùm apud Laërtium Criteria eſſe dixit αἴσθησιν καὶ πρόληψιν, *Senſum & Anticipationem.*Et Cicero quidem eandem vocem interpretatur etiam *Præſumptionem*; nempe cùm eſt quædam propoſitio à Dialecticis aliquando ante Syllogiſmum, eiúſve præmiſſas (quas etiam λήμματα *Sumptiones* appellant) aſſumpta: ídque imitatus Quintilianus *Præſumptionem* quoque interpretatur Oratoriam figuram(ne Grammaticam etiam memorem) quam tum eſſe dicit, *cùm id,quod obiici poteſt, occupamus*: Verùm,cùm vocem pro Criterio vſurpat,Anticipationem ferè,aut Prænotionem dicit; niſi quod videtur interdum *Notitiam* quoque dicere,vt cùm loco antè relato, dixit Epicurum inter cætera *iudicium conſtituere in rerum notitiis*. Attribuit verò iſtam quoque interpretationem Lucullo Stoïcorum parteis agenti, dum, *Efficiuntur*, inquit, *Notitiæ rerum,quas Græci tum* ἐννοίας, *tum* προλήψεις *vocant*: Nempe Stoïci nominatim vocabant ἐννοίας,ex quo Plutarchus anſam accepit ſcribendi librum aduersùs illos, περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν *de notitiis communibus*. Communes autem appellantur, quòd ſint communes hominum omnium; quâ de causâ πρόληψις quoque id adiunctum habet apud Alexandrum Aphrodiſæum, cùm *Fatum eſſe aliquid*, inquit, *confirmat abundè* ἡ κοινὴ ἀνθρώπων πρόληψις, *communis hominum prænotio*. Cæterùm quod heic Epicurus dicit πρόληψιν; idem eſſe videtur cum eo, quod Ariſtoteles προϋπάρχουσαν γνῶσιν *præexſiſtentem cognitionem* vocat, ac illam quidem potiſſimùm, quâ intelligitur quid res ſit, aut quid tali nomine ſignificetur; vt dum verbi causâ diſſeritur de Triangulo,aut dum Triangulus nominatur. Nimirùm vides eam heic dici non modò κατάληψιν *comprehenſionem*, & ἔννοιαν *notitiam*; ſed etiam καθολικὴν νόησιν ἐναποκειμένην,*generalem quandam notionem menti immanentem*, ſeu, vt Cicero vertit *inſitam*, atque ideò priùs in animo partam, ac præexſiſtentem; vt illam Cicero proinde definierit, *anteceptam quandam animo informationem.*

Subiicitur autem; τοῦτ' ἔστι μνήμην τῶ πολλάκις ἔξωθεν φανέντος, *hoc eſt, quaſi memoriam, monumentúmve eius rei, quæ extrorsùm ſæpius apparuerit*,vt intelligamus primùm Anticipationes, quæ in nobis ſunt, dici quidem inſitas, ſed ita nihilominùs, vt ſenſibus vſi illas acquiſierimus, non verò à natura habeamus, haberéve

Marginal notes: 4.Acad. — lib.7. — 2.adu.Logi. — ibid. — lib.2.adu. Log. — 1.adu.Colot. — 1.de nat. Deor. — lib.7. — 2.de diuin. — lib 9. cap.2. — 4.Acad. — lib. de Fato. — 1.poster.1.

haberéve dicamur, nisi quatenus sunt in nobis quædam antiquæ adeò, vt iis, ex quo esse, & sentire cœpimus, euasserimus informati; cuiusmodi sunt illæ de fugiendo dolore, de consectanda voluptate; itémque de Dei exsistentia, (quam nisi ex auditu, & cum lacte quidem veluti suxerimus, possumus statim atque in cælum, fabricámque, & dispositionem, regiménque Mundi coniicimus oculos, nobis comparare) ac rursus illæ, quæ solent vulgò ad naturalem Instinctum, & ad Sympathiam, Antipathiámque referri; vt differimus alibi. Deinde debere Anticipationem vt perfecta sit, repetitis, euidentibúsque sensionibus sic esse firmatam, vt memorare volenti se facilè sistat, & exigenti quidpiam ad ipsam sese clarè exhibeat. Ea causa est, cur etiam videas appellari κατάληψιν, *comprehensionem*; quòd per illam res cognita veluti perfectè, & vt sic dicam, manu teneatur; ac præterea δόξαν ὀρθὴν, *opinionem rectam*, quoniam est confirmatio quædam eius opinionis, quæ per euidentiam sensus comprobatur vera; vnde & posteà concluditur, ἐναργεῖς εἶναι τὰς προλήψεις, *anticipationes esse euidenteis*; & apud Clementem πρόληψις definitur ἐπιβολὴ ἐπί τι ἐναργὲς, καὶ ἐπὶ τὴν ἐναργῆ τοῦ πράγματος ἐπίνοιαν, *applicatio, siue intuitus in aliquid euidens, inque notionem rei euidentem:* quasi non sit quævis occurrens, & secundum sensum, euidentiámque cognitio, sed quæ eiusmodi cognitioni veluti superueniat, ipsámque perficiat: aliàs nimirùm nihil à prima, simplicíque rei cognitione distingueretur. Vt taceam nisi recta Anticipatio fuerit, non prænotionem, sed potiùs præignorationem fore, siue vt Epicurus in Epistola ad Menœceum loquitur, ὑπόληψιν ψευδῆ, *suspicionem, seu opinionem falsam.* Adhibetur subinde exemplum, οἷον τὸ, τοιοῦτον ἐστὶν ἄνθρωπος, *cuiusmodi est species, seu idea illa ad quam respicientes dicimus* (id nempe addendum perspicuitatis causâ fuit) *Tale quid est homo.* Etenim, vt consequenter declaratur, ex visis aliàs vno, pluribúsque hominibus, ea in animo remansit impressio, iuxta quam quoties volumus, hominis effigiem, seu imaginem, quasi obuersantem habeamus; ac si nominari hominem audiamus, velimúsve aliis quid homo sit describere; si aut diiudicare ipsi, aut demonstrare aliis; quæpiam-ne res proposita sit homo, cæteráque huiusmodi; nihil aliud quàm in hanc effigiem menti obiectam intueamur. Talis itaque effigies concepta, seu, quod idem est effigiei conceptio (neque enim hæc disiunguntur) ipsa est πρόληψις, seu Anticipatio, quatenus à prima vsque impressione habitu quodam perseuerat, ac vt excitetur, eliciatúrve in promptu est.

Ψ. 21. Παντὶ οὖν ὀνόματι τὸ πρώτως ὑποτεταγμένον. Ita videtur heic meliùs legi, quàm vt vulgò ἐπιτεταγμένον, ex communi phrasi, & qui etiam infrà in Præfatione ad Herodotum ita legitur, Πρῶτον μὲν οὖν τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις δεῖ εἰληφέναι, *Tenere imprimis oportet ipsas res vocibus subiectas, seu quid voces significent.*

Ψ. 30. ἐφ' ὃ ἀναφέροντες. Aliqua interpretationi heic interfero: sed non penitùs fortè inutilia.

Ψ. 32. τὴν δὲ Δόξαν. Agitur deinceps de Opinione, seu Iudicio, quod ex additione, disiunctionéve Anticipationum constat; ídque interueniente verbo *Est*, aut *Non est*; ac nihil est proinde aliud, quàm Affirmatio, vel Negatio, cui iam veritas ita competit, vt Falsitas quoque competere possit.

Ψ. 34. διὰ τὸ προσδεῖναι. Hæc, ad vsque μὴ ἔχειν, textui addo, vel ex Empirico potiùs suppleo; tum vt manifestiùs agnoscatur discrimen inter Opinionem, & Sensum, qui solius Veritatis exsistentiæ capax est, διὰ τὸ μὴ προσδεῖναι, ἢ ἀφελεῖν τι (quæ verba paulò antè vsurpata heic resumo; cùm alioquin Empiricus habeat προστιθέναι, καὶ ἀφαιρεῖν) tum vt ratio proponatur, quæ statim, quasi supposita deducitur, applicatúrque. Quæ autem satis longa periodus interpretationi attexitur, eiusmodi est, sine qua neque Epicuri sententia possit satis intelligi, neque agnosci, vnde deducatur id, quod statim subiicitur de *Exspectabili*, cum exemplo Turris. 1. adu. Log.

Ψ. 1. ἂν μὲν γὰρ ἐπιμαρτυρῆται. Docet imprimis Epicurus qui agnosci possit, quandónam vera opinio sit. Vtor autem interpretando verbo *Suffragari*, potiúsquàm *Attestari*, quòd oppositum quoque ipsi *Refragari* in vsu sit; ac dico etiam *Suffragationem*, potiúsquàm *Suffragium*, quod videretur magis ex vsu, quoniam opposita *Refragatio* tolerabilior, quàm *Refragium* videtur: Atque id quidem, vt voces Latinæ oppositis Græcis concinniùs respondeant. Pag. 13.

Ψ. 5. τὸ Προσμενόμενον. Ita videtur potiùs, quàm vt vulgò προσμένον legendum; & coniectura esse potest, quòd repetitâ inferiùs voce in Epistola ad Herodotum, Mss. non προσμένον, sed προσμενόμενον habeant; ac habeant etiam aliqui inter editos in Ratis Sententiis. De re ipsa porrò nihil est, quod supersit, ad ea, quæ mox antè sunt deducta, addendum.

Ψ. 7. εἰ μὲν. Hasce voculas, vnà cum illis sequentibus, πόῤῥωθεν τοῦ καὶ, propter integritatem sensus, adductíque de turre exempli, supplendas esse perspicuum est.

Ψ. 9. Πάθη δὲ λέγουσι. Hoc iam tertium Criterium est, Passio scilicet, quam vt fieri solet, heic accipimus pro ea, quam Perturbationem, siue Commotionem animi Cicero est interpretatus: Quintilianus, & alij Affectum, atque Affectionem. Cæterùm, vt iam antè est visum, Passiones Voluptatis, & Doloris, seu Molestiæ ab Epicuro fieri τὰ πρῶτα πάθη, *Passiones primas*; ita heic manifestè docet eas esse Criterium, quo ea, quæ sunt amplectenda, fugiendáve, diiudicantur. Exstat res etiam apud alios, maximè verò apud Eusebium ex Aristocle, vbi Epicurea sententia est, τῆς αἱρέσεως, καὶ φυγῆς ἀρχὴν, καὶ κριτήριον ἔχειν ἡμᾶς τὴν ἡδονὴν, καὶ τὸν πόνον. *Voluptatem, & Molestiam esse nobis Principium, Criteriúmque electionis* (seu prosequutionis) *ac fugæ.* Cùm viderentur esse 14. præp. euang.

complura

complura hac de re hoc loco dicenda; quia Epicurus tamen eam fusè declarat inferiùs in Epiſtola ad Menœceum; idcircò ea illuc reiicienda ſunt. Adſcribo heic ſolùm Ariſtotelis locum, qui in eandem ſententiam eſt, dum libro primo Nicomachiorum, Κανονίζομεν, inquit, καὶ τὰς πράξεις, οἱ δὲ μᾶλλον, οἱ δ' ἧττον, Ἡδονῇ, καὶ Λύπῃ. *Actiones quaſi canone, reguláve, dirigimus, Voluptate, atque Moleſtia, alij quidem magis, alij verò minus.*

℣. 13. Τῶν δὲ ζητήσεων. Diuiſio hæc Quæſtionum eſt, quam acturi de Criteriis indicauimus,& circa quam cùm dixerimus,quæſtiones de nuda, ſeu ſimplici voce, non alio Criterio quàm ipſamet voce declaratione facta egere; ac id proſequuti fuerimus deinceps, vbi diximus de interrogantis, ac reſpondentis officiis; eapropter nihil heic ſupereſt addendum.

℣. 16. περὶ διαιρέσεως. Addo ad interpretationem, *Philoſophiæ.* Hæc nimirum eſt,quam initio diuidendam ſuſceperat. Subiicit autem, καὶ Κριτηρίου; addóque, *ſeu Canonica parte*; quòd tribus exſiſtentibus Philoſophiæ partibus; & Epiſtolis inſequentibus, Phyſicam, atque Ethicam dumtaxat continentibus, viſum Laërtio fuerit ſupplere aliunde, ac præmittere, quæ agnouit poſſe circa illam deſiderari.

Ad I. Epiſtolam Epicuri ad Herodotum, de Rebus Naturalibus.

℣. 19. ΤΟΙΣ μὴ δυναμένοις. Præfationem heic Epicurus præmittit, cuius duæ ſunt partes. In priore enim declarat,quàm vtile ſit huiuſmodi quamdam Epitomen contexere, memoriæque infigere,cuius rei meminit etiam in Præfatione ad Pythoclem, Epiſtolam hanc ad Herodotum *Paruam Epitomen* nominando; in poſteriore autem attingit præcipua nonnulla Canonices capita, iuxta ea quæ ſunt antè dicta: voluit ſcilicet Epicurus Canonicam eſſe quandam Phyſicæ quaſi acceſſionem; vnde & penè eadem ad calcem Epiſtolæ anacephalæoſi quadam repetuntur.Prioris porrò præſertim textus ita corruptè legitur,vt ex ea vix quicquam ſenſus magna ex parte elici poſſit.

℣. 30. τῷ τύπῳ. Ita videtur non iniuria cenſere Scaliger legendum, non verò,vt vulgò τὸ τύπον: tametſi inſequentem ſtatim voculam τῷ, nihil eſt neceſſe commutare in τῷ, ſed planiùs ſit legere τῷ.

PAG. 14. ℣. 1. ἐπέκεινα συνεχῶς. Expungo particulam hiſce vocibus interpoſitam καὶ, quæ etiam abeſt à MSS. Lego autem ἐπέκεινα cum Rutgerſio, pro ἐπ' ἐκεῖνα; vtcumque nihil neceſſe putem legere cum ipſo ποιητέον, pro voce ποιητέον, quæ ſtatim conſequitur, cuique præpono vocem τοσοῦτον, à MSS. admonitus.

℣. 7. ἐπεὶ καὶ τετελεσιουργημένοις. Cùm totus hic præſertim locus valdè deprauatus, intricatúſque ſit; viſum quidem fuerat his ver-

bis præmittere ea, quæ ſequuntur, ἢ καὶ πρὸς ἁπλᾶ στοιχειώματα, καὶ φωνὰς συναγομένων, verùm quia ſequens periodus cohærere cum iis videtur, propter illud, διὰ βραχέων φωνῶν, viſum potiùs eſt, nihil tranſponere, ſed illa ἐπεὶ καὶ, &c. ad vſque τὸ χρῆσθαι parentheſi concludere, quod faciendum quoque cenſuit Scaliger; & tranſpoſitione, circa interpretationem (vt planior euaderet) facta, ſequentem periodum connectere hoc additamento, *Dico interim etiam iuxta voces:* Lego vero καὶ τετελεσιουργημένου τῆς κυριωτάτης, καὶ τῆς παντὸς ἀκριβωμένου, pro καὶ τετελεσιουργημένου τοῦτο κυριώτατον τῆς παντὸς ἀκριβωμένου, quòd ſecùs nihil ſani poſſit exprimi; & minùs adhuc, ſi, vt MSS. & Stephanus habent, pro ἀκριβωμένου, legatur ἀκριβώματος. Reddo autem heic τὸ κυριώτατον *conſtantiam, facilitatémque* (ſecùs ſcilicet alibi) quòd viſum quoque fuerit mox antè τὴν κυριωτάτην ἐπιβολὴν interpretari *attentionem conſtantem, atque facilem,* provt Epicurus gigni talem cenſuit ex adhibito circa memoriam ſtudio. Quanquam vt fatear, hæſi non parùm an-non fortè pro ἐν τῇ μνήμῃ, foret ἐν τῇ ἐπιτομῇ legendum.

℣. 18. Καὶ τοῦτο τοῖς μάλιστα ἐγγαλουμένοις τῷ βίῳ, Planiùs id nimirùm, quàm quod legitur, ἢ τούτων (aliquibus τούτῳ) μάλιστα ἐγγαλουμένων βίῳ.

℣. 21. Πρῶτον μὲν οὖν τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις. Pars hæc altera Præfationis eſt; in qua aliqua ex Canonica delibantur; ipſa autem ſunt, quæ maximâ parte vſurpauimus, declarauimúſque ſuperiùs.

℣. 31. Εἴτε κατὰ τὰς αἰσθήσεις. Ita legendum eſſe videtur pro εἴτε κατὰ, &c. quòd hoc ſit quaſi ſecundum membrum, cuius occaſione præmiſſum illud fuerit, πρῶτον μὲν οὖν, &c. Quòd præpoſitionem autem repetam κατὰ τὰς ἐπιβολὰς, κατὰ τὰ πάθη, ſenſus neceſſitas, & perſpicuitas facit.

℣. 36. τὸ Προσμενόμενον, ἢ τὸ Ἄδηλον. Quæ heic paucula ad interpretationem addo, ſupponunt, quod dictum eſt antè circa diſtinctionem rerum occultarum.Inſinuatur nempe τὸ προσμενόμενον verſari circa eas,quæ ſunt ex accidente ſolùm, ſeu ad tempus quoddam occultæ; & quod Ἄδηλον heic vocatur, complecti illas maximè, quæ dictæ ſunt occultæ naturâ. Vnde &, quod dicitur ſtatim συνορᾶν περὶ τῶν ἀδήλων, interpretatus ſum de iis, quæ ſunt hoc modo immanifeſta, cuiuſmodi eſt, v.c. Inane, quod ex motu colligitur; atque ita de cæteris.

℣. 38. συνορᾶν δεῖ. Sic lego, pro συνορᾶν ἤδη, propter magis planam, familiarémque Epicuro loqutionem: nam infrà quoque Μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ συνορᾶν, vbi de Anima eſt diſputaturus.

℣. 39. Πρῶτον μὲν οὖν ὅτι οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Aggreditur heic ſuæ Phyſiologiæ explicationem Epicurus, ac initium ducit à generaliſſimo illo, receptiſſimóque apud Antiquos omneis Effato, *Ex nihilo nihil fit*, quòd cùm aliunde fieri multa conſtet, commodùm exinde arripiatur occaſio agendi de materia, principiiſve, ex quibus

ea fiunt. Addo verò ad citata verba, hocce quasi membrum, καὶ οὐδὲν φθείρεται εἰς τὸ μὴ ὄν. Nempe hæc esse supplenda constat, quòd sententia alioquin integra non sit, quódque tale quid propositum fuisse supponat instituta ratio pro posteriore rationis parte, καὶ εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν. Huiusce autem imitatione; clarum est suppleri debere & illud in gratiam prioris, Εἰ μὲν γὰρ ἐγίνετο τὸ ἐκφαινόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Quod vtrumque videtur haud-dubiè ex ipso textu euanuisse; vti & quæ alia restituenda esse manifestiùs erit aliquantò pòst.

PAG. 15. ℣. 3. Καὶ μὴν καὶ τὸ Πᾶν. Agit Epicurus de Vniuerso, seu Vniuersitate rerum, quam cùm heic vocet τὸ Πᾶν, *Omne*, dicit etiam alibi τὸ Ὅλον *Totum*, & τῶν Ὅλων φύσιν, *Vniuersorum naturam*; & τῶν Ὄντων φύσιν, *Naturam rerum*, &c. Quo modo Lucretius quoque interpretatur, vt *Omne*, & *Naturam rerum*, sic & *Summam Rerum*, & *Summam totam*, & *Summai totius Summam*, & alia.

℣. 10. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν. Cùm vulgò legatur, Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ, &c. Isthæc, quæ verba sunt Laërtij heic perperàm interpolata, sensúmque turbantia, reieci in finem præcedentis periodi: tametsi potuissent quoque reiici ad calcem istius: Sed nimirùm perinde est, cùm libris careamus, quibus res probetur. Porrò; cùm vulgò solùm habeatur, τὸ Πᾶν ἐστι σῶμα, repono, τὸ Πᾶν ἐστι πῇ μὲν σῶμα, πῇ δὲ κενὸν, quòd secundum membrum manifestè desit, vt vel illud arguit, quòd statim probetur *dari Corpora*, & *dari Inane*: quasi ambo proposita vt Vniuersi membra fuerint; vnde & rem paulò pleniùs interpretando deduxi. Sic autem ambo rursùs coniungit Epicurus in Epistola ad Pythoclem, dum ait, ὅτι τὸ Πᾶν σῶμα, καὶ ἀναφὴς φύσις. *Vniuersum esse corpus, & naturam intactilem, vt puta Inane*: Et Plutar-

adu. Colot. chus testatur illum, ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας, *in ipso Tractationis initio*, dicere Τὴν τῶν ὄντων φύσιν σώματα εἶναι, καὶ κενὸν, *naturam rerum esse Cor-*

2. de Nat. Deor. *pora, & Inane*. Ac vt Ciceronem prætercam, dum, *sunt*, inquit, *qui omnia Naturæ nomine appellent, vt Epicurus, qui ita diuidit, Omnia, quæ secundum naturam, esse Corpora, & Inane*; illud ex Lucretio sufficit:

Omnis, vt est igitur per se Natura duabus
Consistit rebus, quæ Corpora sunt, & Inane.

℣. 11. Καὶ τὰ μὲν σώματα. Addo heic particulam Καὶ, propter cohæsionem cum mox additis. Cùm Epicurus autem heic probet dari corpora, ac non aliter quidem, vt par est, quàm ex ipsa sensus euidentia, iuxta quam etiam ratiocinari de ineuidentibus oporteat; en vt Lucretius id exprimat:

lib. 1. *Corpus enim per se communis deliquat esse*
Sensus; quo nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit, occultis de rebus quò referentes
Cõfirmare Animi quicquã ratione queamus.

℣. 15. Εἰ δὲ μὴ ἦν, ὃ καὶ Κενὸν. Sic ob eandem rursùs cohæsionem lego, pro εἰ μὴ ἦν ὃ κενὸν, ac simul addo ad interpretationem Synonyma aliqua ipsius Inanis. Aliqua, inquam; siquidem licebat prætereà cum Cicerone dicere non modò *Inane*, verùm etiam *Inanitatem*; & cum Lucretio non modò simpliciter *Vacuum*, sed etiam coniunctim, *Inane*, & *Inane, vacánsque*, & *Vacuum, quod Inane vocamus*.

℣. 28. Καὶ μὴν καὶ τῶν Σωμάτων. Exemi è medio istorum verborum Laërtiana illa, Ταυτὸν δὲ τοῦτο, &c. (adieci autem particulam δὲ propter cohæsionem) ac pari, qua antè de caussa reieci, vel potiùs (secretis voculis καὶ μὴν καὶ) reliqui ad calcem antecedentis periodi. Cùm Epicurus porro heic statuat omne Corpus esse aut Concretum, aut tale, ex quo Concretum componitur, manifestum est, quas heic dicit συγκρίσεις *Concretiones*, idem esse cum eo, quod alij dicunt συγκρίματα *Concreta*; quo modo solent & sæpe aliàs nomina actionum rebus per ipsas productis tribui. Quòd verò ait, τὰ ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται, *illa ex quibus Concretiones fiunt*, perspicuum est intelligi quas dicere solent parteis componenteis, siue Principia, Primordia, Initia, atque Elementa. Id monstrat Lucretius, dum eandem corporum diuisionem profert:

Corpora sunt porrò partim primordia rerũ, lib. 1.
Partim concilio, quæ constant principiorum.

℣. 29. Ταῦτα δέ ἐστιν ἄτομα. Quæ Epicurus adiectiuè ἄτομα heic dicit, dicit posteà passim substantiuè Ἀτόμους, voce nimirùm celebri, cùm de principiis agitur rerum. Dicere verò etiam solet κατ᾽ ἐξοχὴν, τὰ σώματα, *Corpora*, quia sint naturæ incorporeæ, hoc est, *Inanis expertia*, ἀμέτοχα κενοῦ. Quâ occasione etiam dicuntur *Plena*, πλήρη, μεστὰ, ναστὰ, itémque *Solida, & Dura*, στερεὰ, καὶ σκληρά. Vti &, quòd omnia ex eis componantur, dicuntur non modò ἀρχαὶ, *Principia*, & στοιχεῖα, *Elementa*, vt iam memorauimus; verum-etiam πρῶτα σώματα, *Corpora prima*, & πρῶτα μεγέθη, *Primæ magnitudines*; itémque Semina rerum, πανσπερμία, *Rerum omnium seminarium*, *Genitalia semina rerum*; & τῶν ὄντων ὕλη, *Rerum materies*, Prima nimirùm. Quin-etiam Pythagoricâ denominatione dictæ sunt Μονάδες *Vnitates*, quod vt ex Vnitatibus numeri, sic ex ipsis concreta omnia, ac, vt Aristoteles 1. de an. c. ait, nihil differat, μονάδας λέγειν, ἢ σωμάτια σμικρὰ, *Vnitates dicere, an exilia corpuscula*. Vnde est illud Automedontis, dum Epigramma ita concludit:

Ταῦτ᾽ εἰδὼς σοφὸς ἴσθι, μάτην δ᾽ Ἐπίκουρον ἔασον 1. Anthol. 1
Ποῦ τὸ Κενὸν ζητεῖν, καὶ τίνες αἱ Μονάδες.

Hæc monitus sapito, ac permittito frustrà Epicurum
Quærere vbi Vacuum, quæ Monadésve sient.

At celebri, vt dixi, voce Ἄτομα, καὶ Ἄτομοι dicuntur, quod τὴν τομὴν, *id est, Sectionem*, inquit Ser- in 6. Eclog. uius, *non recipiant*. Scribit Dionysius Alexan- 14. præp. drinus apud Eusebium, Ἀτόμους dictas διὰ τὴν 1. de fin. ἄλυτον στερρότητα, *ob soliditatem indissolubilem*; quod Cicero etiã priùs adnotârat. Nimirùm Corpora Cõcreta, seu cõposita, quòd ob Inanis admistionem penitùs solida nõ sint, variè diuidũtur, subdiuiduntúrque, donec peruentũ ad ista vsque corpora prima fuerit; ceterùm ipsa nullo modo posse deinceps diuidi, vnde

&

& dicuntur, *Indiuidua*, *Indiuiſibilia*, *Inſectilia*, *Inſecabilia*, *Impartibilia*, ἀδιαίρετα, ἀμερῆ, & quia nihil minus natura agnoſcit, ἀνεπαίσθητα, καὶ ἀόρατα, λόγῳ θεωρητὰ, *Inſenſibilia*,
1.Acad. *Inuiſibilia*, *Mente percepta corpuſcula. Corpuſcula*, inquam, ſic enim Cicero interpretatur, quaſi nullum corpus poſſit exilius concipi; adeò vt Lucillius non illepidè Epigramma aliud ſic concluſerit:

2.Anthol.7. Εἰ δ' ἔγνω τ' ἀγρὸν τ' Μηνοφάνους Ἐπίκουρος,
Πάντα γέμειν ἀγρῶν εἶπεν ἄν, οὐκ ἀτόμων.

Agrum Menophanis ſi noſſet, plena Epicurus
Omnia dixiſſet non Atomis, ſed agris.

1.Metaphyſ.3. & 1.Phyſ.9. ℣. 30. καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει. Attingit heic Epicurus præcipuam Rationem, ob quam ſit neceſſe dari Atomos. Eadem verò eſt, quà Ariſtoteles quoque probat eſſe in rebus materiam primam, ingenerabilem, incorruptibilémque, atque adeò ex qua præexiſtente omnia generentur, & in quam ſuperſtitem omnia poſtremùm diſſoluantur. Nempe contendit Epicurus Atomos talem eſſe materiam, immutabilem quippe, ſeu ortus, atque interitus expertem; ac diſcrimen eſt ſolùm, quòd ipſe velit reſolutionem naturalem terminari tandem ad inſectilia corpuſcula: Ariſtoteles verò non habeat, qualem deſcribat materiam, in quam reſolutio ſit vltimùm facta. Prætereo autem reponere me ἰσχυρὰς καὶ, pro ἰσχύοντα, ac ſtatim πλήρη τινὰ φύσιν, ἅτε οὐκ ἔχουσαν, pro πλήρη τὴν φύσιν ὄντα οὐκ ἔχοντα, vt ſcilicet aliquis ſenſus, iſque congruus elici poſſit. Scopus enim eſt, vt intelligatur, quod adnixus ſum interpretando exprimere. Nam & quod *Plenam naturam*, hoc eſt, Atomum eam expoſui, *quæ eſt vacui expers*, *atque ſolida*, id colligitur ex iam dictis.

℣. 35. Ὥστε τὰς τῶν σωμάτων, &c. pro ὥστε τὰς ἀρχὰς ἀτόμους ἀναγκαῖον εἶναι σωμάτων φύσεις. Videlicet ſenſus alioquin & perturbatus, & mancus eſt. Cùm ex hac verò Concluſione habeamus corporum principia eſſe Atomos, idipſum foret iam pluribus ex Epicuri mente probandum: verùm res pendet ex poſteriùs circa Qualitates dicendis; cùm inde ſolùm conſtare poſſit, qui ad Atomos rerum Ortus, n teritúſque pertineat.

℣. 37. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν ἄπειρόν ἐστι. Contendit hoc loco Epicurus Vniuerſi infinitatem tum ex Inanis magnitudine, tum ex Atomorum multitudine (perperàm licet) demonſtrare.

℣. 10. Τὸ γὰρ πεπερασμένον. Ratio hæc eſt, quâ Epicurus nititur probare eſſe Vniuerſum infinitum. Cùm mutilatè verò legatur; ideò repono, Τὸ δὲ ἄκρον ἔχον, &c. ad vſque, τὸ δὲ οὐκ ἔχον ἄκρον, pro, τὸ δὲ ἄκρον παρ' ἕτερόν τι θεωρεῖται, ὥστε τὸ οὐκ ἔχον ἄκρον. Repono, inquam, & lacunam compleo, authoritate Ciceronis, qui libro de Diuinatione ſecundo ſic habet: *Vidés-ne Epicurum, quem hebetem, & rudem dicere ſolent Stoïci, quemadmodum quod in natura rerum Omne eſſe dicimus, id infinitum eſſe concluſerit? Quod finitum eſt, inquit, habet extremum. Quis hoc non dederit? Quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinſecùs. Hoc quoque eſt concedendum. At quod Omne eſt, id non cernitur ex alio extrinſecùs. Ne hoc quidem negari poteſt. Nihil igitur* (viſæ ſunt hoc loco ſupplendæ ſequentes nouem voculæ) *habet extremum. Et hoc denique dandum eſt. Quare nihil cùm habeat extremum infinitum ſit neceſſe eſt. Vidés-ne, vt ad rem dubiam conceſſis rebus peruenerit? Hoc vos Dialectici non facitis*, &c.

℣. 5. Εἴτε γὰρ ἦν τὸ κενὸν ἄπειρον. Ratio hæc PAG.16.
eſt, quâ Epicurus probat ſubinde Vniuerſum non ſola Atomorum multitudine, aut Inanis magnitudine, ſed vtraque ſimul eſſe infinitum. Suppleo verò heic quoque illud, Τὰ δὲ σώματα ἄπειρα, quòd manifeſtè deficiat, vt Antitheſis, quæ eſt inter prius, poſteriúſque membrum cohæreat. Quod autem ſtatim pro ἐνίστη, lego ἂν ἔστη, cum Scaligero facio.

℣. 13. Πρός τε τούτοις. Aggreditur hoc loco Epicurus de ipſis Atomorum proprietatibus dicere, ac præmittit eas eſſe eiuſmodi corpora, quæ vt ἄτομα, *indiuidua* ſunt; ſic μεστὰ, *plena*, ſolidáve. Nimirùm quaſi ſupponendo cum Democrito eſſe omnium Atomorum eandem, ſimilémve naturam, quatenus omnes corporeæ, ſolidæque perinde ſunt, neque vllam diuerſitatem ratione ſubſtantiæ patiuntur.

℣. 15. Ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων. Videbitur quidem priùs eſſe de Magnitudine, quàm de Figura Atomorum dicendum, provt Figura eſt aliquid ad Magnitudinem conſequens, tanquam terminus illius, ac modus; at ſeu Epicurus ſpectârit Figuram quaſi id, quod primâ quaſi ſpecie occurrit, ſeu ordinem parùm curârit, nihil refert. Prætereo verò totum hunc locum legi corruptè admodum; ac ideò me illud ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι, &c. ad vſque ὅμοιαι, repoſuiſſe, pro ἄπειροί εἰσιν αἱ ὅμοιαι. Quippe niſi factam lacunam intelligamus, ſuppleamúſque, tum deſtituemur ſubſtantiuo, ad quod referantur, quæ dicuntur ἄπειροι ὅμοιαι, tum membrum illud poſterius nullâ ſtabilietur ratione, ſecùs ac viſum hactenus eſt præſtitum fuiſſe ab Epicuro. Illud ὥσπερ εἴρηται ob repetitionem appoſitum eſt. Quæ ſequuntur autem, εἰ μὴ μέλλει τις, &c. ad vſque μνήμην, ita tranſpoſui, repoſuíque, vt inſanabilis aliàs locus pateretur quempiam non incommodum ſenſum. Is nimirùm ſic vulgò legitur, οὐδὲ γάρ φησιν ἐνδοτέρω εἰς ἄπειρον τὴν τομὴν τυγχάνειν· λέγει δὲ ἐπειδὴ αἱ ποιότητες (aliàs ποιότητες) μεταβάλλονται. εἰ μὴ μέλλει τις μὴ καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν. Ac de verbis quidem Laërtianis, vt nihil dicam; adnoto ſolùm verba illa, εἰ μὴ μέλλει τις, &c. fuiſſe haud-dubiè anteuertenda, ac, vt factum eſt, ſimilíve modo ſupplenda, vt haberetur ratio, ob quam figurarum in Atomis varietas eſſe infinita non poteſt.

℣. 32. Κινοῦνταί τε συνεχῶς αἱ Ἄτομοι. Quæ Epicurus heic videbatur περὶ τοῦ Βάρους, *de Grauitate*, ſeu *Pondere* Atomorum eſſe dicturus, id explicat per ipſum Motum, qui Grauitatis effectus eſt, & qualis ea ſit, manifeſtat. Non attingit tamen hoc loco quicquid de eo dicendum habuit;

ſed quod ſpectat quidem ad æqui-velocitatem, pernicitatémque deducit poſteriùs, vt Laërtius quoque admonet. Quod ſit itaque huius loci proprium, viſum eſt voces illas εἰς τ̃ αἰῶνα quaſi tranſpoſitas, collocatáſque poſt vocem βαρυτάτη, reponere poſt vocem ἄτομοι, vt ſenſus completus, perſpicuúſque foret, & verba Laërtij abſque confuſione periodum concluderent. Poſteà autem lego σχεδὸν, pro αὐτὸν, quoniam vox alioquin manifeſtè deeſt, vt reſpondeat voci antecedentis membri μακρὰν. Potuit interim etiam particula εἰς, quæ hanc præcedit, eximi authoritate MSS. à quibus abeſt; nam & hoc modo clariùs patet Antitheſis illa, αἱ μὲν μακρὰν, αἱ δὲ σχεδὸν. Quod verò ſtatim pro περὶ τ̃ πλεκτικῶν, legam ὑπὸ τ̃ περιπλεκτῶν, ipſa ſenſus alicuius eliciendi neceſſitas facit; vti & quod ſtatim pro voce ἡ ὑπάρχουσα, vox ἐνυπάρχουσα reponatur. Ruſſus & pro voce αἰτίων repono ἀϊδίων, tum ob ſenſus neceſſitatem, tum quia id non malè cohæret cum eo, quod præceſſit, εἰς τ̃ αἰῶνα; tum etiam quia conſonat cum eo, quod Democritus apud 1.de fin. Ciceronem ait, *Motum Atomorum nullo à principio, ſed ex æterno tempore intelligi conuenire.* Poſtremò quæ varia interpretationi interſero. non videntur eſſe prorsùs inutilia, vt locus alioquin ſatis obſcurus non-nihil inclareſcat.

℣. 33. Φησὶ δ᾽ ἐνδοτέρω. Indicat heic Laërtius locum, quo Epicurus infrà, interpoſitis ſatis multis, ait, *Atomos nullam qualitatem,* πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, *præter Figuram, Grauitatem, Magnitudinem* præ ſe ferre. Tametſi verò illeic ſolùm de Magnitudine diſſerit; operæ tamen pretium videtur aliquid de ipſa heic attingere, tum vt de tribus cohærenter dicamus; tum ne diutiùs differatur quod ex illa circa figuram ſupponitur; tū quia dicturi de cæteris qualitatibus aliqua, treis has prænouiſſe debere videamur.

PAG. 17. ℣. 11. οὐδέποτε γοῦν. Videtur, ex ſenſu, pro οὐδέποτε γοῦν: vti & conſequenter ἄτομον ὀφθῆναι, pro ἄτομος ὤφθη. Præter porrò iam ante-dicta, dicetur etiam poſteriùs circa contextum Epicuri, quàm longè abſit Atomus, vt cadere in viſum poſſit. Cúmque eorum, quæ ſunt interpretando addita, ratio ex præmiſſis manifeſta ſit; moneo ſolùm, ad citationem Elementalium XII. adhibitam fuiſſe particulam καὶ, quòd illa, quæ ex iis citantur, habeantur etiam inferiùs, ſaltem illud de non competente Atomis quantávis magnitudine; niſi quod planum etiam eſt illud, τὸ δὲ χρῶμα, &c. ad vſque πᾶν το μέγεθος, legere tanquam parentheſi incluſum.

℣. 12. Τοσαύτη. Sic lego pro αὕτη, fretus MSS. cùm potuiſſent verò hæc etiam haberi pro verbis Laërtij, planius tamen fuit ipſa legere quaſi ex contextu Epicuri; quaſi hæc nimirum ſit veluti concluſio dictorum hucvſque de Vniuerſo, ſeu Natura rerum, provt ex Inani, & Atomis conſtat; vnde & heinc ſumpta interpretando occaſio tranſitionis ad ea, quæ de Mundis ſequuntur.

℣. 16. Ἀλλὰ μὴν καὶ κόσμοι ἄπειροι. Quod Epicurus de Mundorum Infinitate heic fabulatur, attingitur etiam poſteriùs Epiſtolâ ad Pythoclem; hoc interim loco legere eſt viſum, ex ipſa fide MSS. οἵθ᾽ ὅμοιοι τούτῳ οἵτ᾽ ἀνόμοιοι, non vt vulgò εἴθ᾽ ὅμοιοι τούτῳ εἴτ᾽ ἀνόμοιοι. Quibus ex verbis non tam elicitur eſſe Mundos cæteros partim ſimileis, partim diſſimileis huic noſtro, quàm eſſe vel omneis ſimileis, vel diſſimileis omneis. Legendum conieceram, οἱ μὲν ὅμοιοι τούτῳ, οἱ δὲ ἀνόμοιοι; ſed quocumque modo, res intereſt parùm. Quod ſequitur autem δὴ ἀπείρου, &c. ad vſque οὐ γὰρ, id totum partim adiiciendum, partim reponendum eſt viſum pro tribus illis vocibus, φέρονται καὶ πορρωτάτω, ob complendi ſenſus, perficiendæque rationis manifeſtam neceſſitatem. Quòd verò pro πορρωτάτω legam πόῤῥω τούτου, occaſionem habeo ex MSS. in quibus πόῤῥω τούτῳ licet legere.

℣. 27. Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες. Quòd Epicurus exiſtimârit præter Mundos, ac ſolida, ex quibus conſtant corpora, eſſe in Vniuerſo tenuiſſimas quaſdam concretiunculas ſiue contexturas ipſis ſolidis corporibus ſimillimas, ex quibus in viſum, mentémque incurrentibus effici viſionem, intellectionémque contingat; videri poteſt inde occaſionem de his cohærenter agendi ſumpſiſſe. Conſtat verò ipſas nihil eſſe aliud, quàm vocatas vulgò viſibileis, ſenſibileis, intentionaleis ſpecies, ſeu formas; quas ipſi Democritus primùm, ac deinde Epicurus Εἴδωλα, καὶ Τύπους dixerunt, & Cicero Imagines; Quintilianus Figuras; Catius Spectra; Lucretius Simulacra, Effigias, & id genus alia ſunt interpretati. Et quoniam ille ex variis modis, quibus gigni Imagines, Simulacráve poſſe putauit, duos dumtaxat attigit; præcipuus eſt quidem, quo fieri generationem hanc voluit per dereptionem ab extimis ſuperficiebus corporum; ſed non contemnendum tamen duxit illum, quo cenſuit poſſe fieri per ſpontaneam quandam quaſi eruptionem, concretionémque in aëre. Heinc certè, quia viſus eſt de hoc poſteriore priùs loqui; repoſui ſtatim in ipſo textu, συστάσεις, pro ἀποστάσεις, & vel ex eo quidem, quòd re aliquantò pòſt repetitâ, non ἀποστάσεις legitur, ſed συστάσεις. Et meritò ſanè dicere videtur συστάσεις, quòd quædã quaſi concremēta, ſeu coagmentationes ſint; cùm alioquin vox ἀποστάσεις videatur potiùs tribuēda Imaginibus generis prioris, vti ipſas quoque ἀποῤῥοίας vocat. lib. 3.
Ad ipſas quod ſpectat, Ciceronis eſt obſeruatio, στερέμνια *propter firmitatem* ab Epicuro appellari. 1. de Nat. Deor. Adnoto verò illud οὔτε ἐπιτηδείοντες, &c. non tam eſſe nouum generandarum imaginum modum, interpoſitum, quàm partem, ſeu rationem quandam ſuperioris, ſiue ſpontanei: vtcumque ea vix poſſit abſque additamento ad interpretationem facto intelligi; & maximè cùm vt mentio κοιλωμάτων fit, ſic ἐξοχῶν fieri debuiſſe videatur; atque idcirco Alexander interpretatus ipſam fuerit ἐξοχὴν, καὶ εἰσοχὴν, *eminentiam, & profunditatem.* 2. de an; 34 Statim autem repono τάξιν, pro eo, quod vulgò habetur θέσιν, nam & breui pòſt licet iterùm legere θέσιν, καὶ τάξιν.

Et

Et cùm Epicurus ibi iam loquatur de ſimulacris, quæ ex ſolidorum ſuperficiebus deripiuntur, conſtat velle ipſum nihil aliud, quàm huiuſmodi ſimulacra à corporibus auolantia ſeruare eundem poſitum, ordinémque partium, quem in ipſa ſui direptione in ſuperficiebus corporum habebant.

PAG. 18. ℣. 1. Καὶ μὴν καὶ ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορά. Declarare Epicurus volens quî fieri poſſit, vt ſimulacra ineffabili pernicitate transferantur, duo habet quaſi fundamenta; vnum, ipſam pernicitatem Atomorum, ex quibus conſtant; alterum, eorum tenuitatem. Heinc lego:

℣. 8. τὸ ἀντικοπτόμενον, pro κατὰ τὸ φερόμενον, quoniam, vt prætercam nihil congrui ſenſus poſſe alioquin heinc erui; videtur Epicurus poſtquàm dixit Atomorum motum, donec per ſpatium inane fit, & nihil retundens occurrit, eſſe inexcogitabiliter celerem, videtur, inquam, ſubmonere, ſe poſtremam hanc particulam adiicere, quòd motus alioquin celer, videri poſſit lentus, vbi ſpatium non tam citò propter varias retuſiones peruaditur. Et ne propterea exiſtimemus, cùm Atomus heinc retuſa, contendit illuc, vnde iterum retundatur; & inde rurſus aliò, atque ita porrò; exiſtimemus, inquam, partialeis hos motus, quibus huc, illuc, aliò fertur, eſſe minùs celeres, ſeu peragi tempore magis cogitabili, quàm ſi extenſi veluti eſſent in vnum rectum, ſimplicem, vniúſve tenoris motum: ideò ſubiicere videtur hanc periodum, quemadmodum ipſam expoſui. Ex ipſa autem facile eſt ſequentem quoque intelligere, interpunctione factâ poſt γὰρ, Lego verò in conſequente ὁμοῖα, pro ὅμοιον, & τοῦ τάχει pro τὸ τάχος, & μὴ ἀντικοπτῶν καταλαβομένης, pro μὴ ἀντικοπτέων καταλίπωμεν, ac paucula etiam interpretationi interſero; quoniam alioquin, vt clarum eſt, ſenſus elici nullus poteſt. Lego & ſtatim καὶ τὸ ὅτι, pro εἶθ' ὅτι: Sic enim ob illud præcedens καὶ τοῦτο agnoſcuntur diſtinctiùs quæ duo prædixi fundamenta; & poſterius quidem de ineffabili ſimulacrorum tenuitate, quatenus talis concipitur, vt, cùm ſimulacra nihil aliud ſint, quàm ſimplices quædam Atomorum ſimplicium texturæ, intelligatur nullam ipſarum pernicitati remotam fieri. Sic ſtatim rurſus:

℣. 17. Lego οὐθὲν γὰρ pro ὅθεν, tum quia MSS. habent οὐθὲν, tum quia ibi non conſequutio deducitur, ſed redditur ratio. Sic iterùm ſtatim ὅταν pro ἢ οὐθὲν propter ſenſus perſpicuitatem, quæ cæteroquin nulla ſit: ac ſimiliter αὐτοῖς γὰρ pro αὐτῶν; ac demùm, οὐ πολὺ διαφέρει ἐν τῷ περιέχοντι, pro πολλαῖς δὲ, καὶ ἀπείροις εὐθὺς ἀντικόπτειν τί, vt ſenſus quiſpiam elici, ſaltem qui ſibi cohæreat, poſſit. Cohærere autem videtur, qui interpretando adhibitus eſt, cùm de pernicitate agatur, quâ ſimulacra peruadunt aërem, aliúdve circumſtans, & tranſparens ſpatium.

℣. 23. πρός τε τούτοις. Declarat heic Epicurus facilitatem generationis ſimulacrorum per dereptionem; cùm etiam de facilitate cæterorum per concretionem intelligendum illud ſit, καὶ συστάσεις ἐν τῷ περιέχοντι, &c. Quod lego porrò ἐπιπολῆς συνεχὴς, οὐκ ἐπίδηλος σημειώσει, videri poteſt lectio non improbabiliter ex variantibus colligi; vtcumque omnes συνοχῆς, vel συνοχὴ habeant; cùm videatur tamen ſatis perſpicuè intelligi ῥεῦσις συνεχής, & exinde eſſe ἀναπλήρωσις, ob quam effluxus ſingularis cuiuſque imaginis deſignari nullatenus poſſit. Atque iſta quidem de lectione textus; niſi quòd paulò pòſt vbi dicitur eſſe poſſe alios generationis ſimulacrorum modos, lego ἐναργείας, pro ἐνεργείας, vt legendum abunde ſuadent, quæ circa Canonicen dicta ſunt.

℣. 37. Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν. Occaſione eorum, quæ fuere de Imaginibus dicta, inſinuare Epicurus voluit peragi Viſionem earum interuentu. Lego autem Δεῖ δὲ, ex MSS. & cum Aldobrandino (cùm alioquin legatur Εἰ δεῖ, deperdito ſcilicet δὲ ex priore particula, & adhibito ad poſteriorem ι) quoniam id ſenſus exigit, ac propter rationem præſertim ſequentem. Quippe Epicurus, vt oſtendat ideò res à nobis videri, quòd aliquæ formæ, ſeu imagines adueniant ex ipſis, & in viſum incidant; aſſumit fieri potiùs viſionem aliquo extrinſecùs accedente ad nos, quàm aut agente aëre intercepto, aut radioſo quodam, alióve effluxu è nobis versùm res manante.

℣. 7. Ἀπό χροῶν τε, καὶ ὁμοῦ μορφῶν. Quod Epicurus hoc loco effert numero multitudinis, dixerat mox antè ſingulariter, τοῦ τε χρώματος καὶ τῆς μορφῆς, quibus ex verbis occaſionem ſumpſi legendi ὁμοῦ μορφῶν, pro ὁμοιομόρφων, ac potiſſimùm, quia adhibita particula καὶ connectere debet voci χροῶν, non adiectiuam, ſed ſubſtantiuam vocem. PAG. 19.

℣. 15. Καταλάβωμεν φαντασίαν ἐπιβλητικῶς τῇ διανοίᾳ. Lego heic inprimis καταλάβωμεν, pro καὶ ἣν ἂν λάβωμεν; quòd alioquin nullus ſit ſenſus, aut ſaltem non is, qui conſequentia appoſitè cum præcedentibus coniungat; & loco præſertim ſatis intricato, niſi quatenus Parentheſis, quam ante hanc vocem adhibuimus, non-nihil iuuat.

℣. 21. Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία, &c. ad vſque, Τὸ δὲ ψεῦδος. Viſum eſt hoc membrum ſupplendum, quaſi manifeſtè deficiens, vel ex eo, quod illud, Τὸ δὲ ψεῦδος perſpicuè ſupponit præmiſſam de veritate ſententiam; quódque deinceps de veritate, & falſitate, vt de duobus membris, quorum mentio ſit habita, agitur coniunctim. Sanè & eſſe alia non potuit dicendi de Falſitate occaſio, quàm præmiſſum de Veritate membrum, occaſione ſubnatâ ex impreſſione imaginis, quæ facta in ſenſu, viſionem; in mente, intellectionem creet: & vtramque quidem nudam, ſimplicémve, hoc eſt ſine vlla affirmatione, aut negatione, atque idcirco veram, vt intelligi poteſt pleniùs ex iis, quæ ſunt circa Canonicen dicta.

℣. 24. εἴτε μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, εἴτε καὶ ἀντιμαρτυρηθῇ, Ita lego pro ἐπιμαρτυρηθήσεσθαι, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρηθήσεσθαι, εἶτ' οὐκ ἐπιμαρτυρουμένου, ac poſtpono illud ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ ἀεὶ ἐστιν, vt aliquis ſenſus congruus eliciatur,

qui aliàs quis sit aut esse possit, non apparet. Addo & statim pòst, particulam μὲν ob consequentem particulam δὲ, & lego τινὶ pro τῇ, quòd cohæsio intelligatur, non cum quacumque, sed cum quapiam ἐπιβολῇ, ac lego demùm ἔχουσαν, pro ἔχουσῃ, quòd relatio concinna sit, non ad vocem ἐπιβολῇ, sed ad vocem κίνησιν, vt attendenti, & quempiam sensum exigenti fit manifestum.

ϔ. 30. τῶ φανlασιῶν, οἱονεὶ ἐν τῇ μανίᾳ, Ita lego, pro τῶ φανlασμῶν, οἱονεὶ ἐν εἰκόνι: tum quia consequens est lectio ad præmissum illud περὶ φανlασιῶν: tum quia cùm illud ἐν εἰκόνι, sit heic quidem loci admodum obscurum, videtur omnino Epicurus copulasse hoc loco cum iis, quæ apparent per somnum, ea, quæ apparent per furorem, vt fecit in Canonica, cùm εἶτε τῶ μαινομένων φανlάσματα, καὶ τὰ κατ' ὄναρ ἀληθῆ dixit. Lego autem cohærenter ὑπῆρχε ἐν τοῖς, pro ὑπῆρχε τοῖς, quòd sensus sit planior; & statim, πρὸς ἃ ἐπιβαλλώμεθα, non πρὸς ὃ βαλλομένῳ, quòd vox antecedens ταῦτα, exigat relatiuam particulam ἃ, & sensus verbum aliud, quàm simplex βάλλομαι, deposcat.

ϔ. 40. κίνησιν. Vocem hanc suppleo, vt quam manifestè deesse, repetitio eiusdem phraseos aliquoties facta demonstret; inculcante Epicuro toto hoc loco falsitatem, ac errorem esse non in nuda apprehensione, seu sensu, seu intellectu facta; sed in sola opinione, siue in iudicio, quod mens ad simplicem apprehensionem addit: quoties nempe mens quapiam prætereà alia apprehensione simul mouetur, quam cum præsente ita connectat, vt hanc illam esse, aut non esse pronunciet. Prætereo autem facere huc præsertim Lucretianum illud superiùs citatum:

——— Pars horum maxima fallit,
Propter opinatus animi, quos addimus ipsi.

PAG. 20. ϔ. 3. ἐναργείας. Ita, vt constat, non ἐνεργείας. Loquitur enim Epicurus de fundamento veritatis, quod in euidentia est situm, quódque inconcussum seruare hortatur; accinente Lucretio præstare rationis egentem causas reddere,

Quàm manibus manifesta suis emittere quaque,
Et violare fidem primam, &c.

ϔ. 6. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν. Ex iis, quæ dicta de visione fuere, quatenus ex incursu imaginum, specierúmve coloris, & figuræ elicitur, ansam accipit Epicurus dicendi Auditionem consimiliter elici ex incurrente aliquo extrinsecùs in ipsam aurem, auditúsve sensorium, quod dicere sonum, vocémque solemus. Lego autem initio statim ῥεύματος pro πνεύματος, vel ex eo, quòd statim re subsumptâ, ita habetur, τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦτο, &c. vt prætercam ῥεύματος vocem esse & generaliorem, & cohærentiorem cum iis, quæ præmissa sunt de visione interuentu imaginis habitæ, vt ῥεύματος, siue ἀπορροίας τινός. Quod verò, præter cohæsionem interpretando supernotatam, adieci, τὸ ῥεῦμα, *Effluxionem hanc* ex ore loquentis aut à re quacumque sonum exprimente emissam, & ad aureis peruenientem, ipsásque ferientem, & auditionem creantem, esse *instar guttularum aquæ à fullone exsufflatæ*; neque proinde mirum esse, *si varios auditus pari modo feriant*, quòd tales quasi guttulæ, seu voces à variis exceptæ, simillimæ inter se sint; id ex ipsomet Epicuro apud Plutarchum desumptum fuit.

ϔ. 17. Subiiciendum restat circa illud contextus, καὶ τὴν ἐπαίσθησιν, &c. fuisse à me post vocem συμπαθείας, adiectum, καὶ ἑνότητος quòd nemo non facile videat id esse supplendum, quatenus Epicurus mox antè exegit, καὶ συμπάθειαν, καὶ ἑνότητα, & Lucretius quoque ad distinctam auditionem conseruari vult vt ipsam figuram (quâ voce videtur interpretari τὴν συμπάθειαν) & sic formaturam, siue contexturam, coagmentationémque, & integritatem (quasi videlicet hac voce designet τὴν ἑνότητα.)

ϔ. 28. Καὶ μὴν καὶ τὴν ὀσμὴν. Subiungit Epicurus heic etiam aliquid de Odore, quod Soni instar ex interuallo ad sensorium aduениat, & minùs quidem, sed quadamtenus tamen imitetur imagines procul in visum incurrenteis. Vnde & causa reddi potest cur nihil perinde habeat de Sapore, déque qualitatibus, quæ referri ad Tactum solent; quia scilicet istæ gustatum, tactúmque non mouent, nisi eæ res, quibus insunt, ipsis sensibus admoueantur; neque proinde imitantur traiectionem imaginum, de quibus solis, aut præcipuè, instituerat dicere hoc loco. Lego verò statim initio, ὡς εἶπον καὶ, pro ὥσπερ καὶ, quòd comparatio fiat Odoris cum voce, aut sono, non cum ipso sensu auditus, quicum potiùs profectò foret ipse olfaciendi sensus comparandus. Cæterùm quod Epicurus dicit odorem ἀποφέρεσθαι, *abscedere à corpore*, Lucretius ita excipit:

Nunc age quo pacto nareis adiectus odoris
Tangat, agam, &c.

ϔ. 36. Καὶ μὴν καὶ τὰς Ἀτόμους. Locum hunc iam antè indicauimus, cùm de proprietatibus Atomorum. Videtur autem Epicurus ista attigisse quasi admonitus, ex iis quæ dixit de qualitatibus quibusdam, nimirum colore, sono, & odore; quæ cùm in rebus concretis insint, suspicari quis posset Atomos, ex quibus eæ constant, qualitates easdèm primariò, ac per se habere; sicque Atomorum alias coloratas, alias sonoras, alias odoras esse. Porrò quia fusè dictum iam est, & hacce de re, & de singulis proprietatibus Atomorum; idcirco nihil iam repeto, ac adnoto solùm ad illud συμφυῆ ἐστι, additum fuisse interpretando, *cuiusmodi sunt Asperitas, & Læuor*; ne ambigatur, quid ille velit; & vt intelligatur non esse propterea pluteis qualitates, siue proprietates, quàm treis, videlicet *Figuram, Pondus, & Magnitudinem*, habendas.

ϔ. 40. Ποιότητες γὰρ, πᾶσαι, &c. ad vsque Ἄτομοι μηδὲν μεταβάλλουσιν. Isthæc omnia addo, pro ποιότης γὰρ πᾶσα μεταβάλλει, αἱ δέ. Quoniam nisi locus ita restituatur, nihil sensus est, quod apposite elici heinc possit: & maximè quidem, cùm heic suscipiatur ratio reddenda, quamobrem tres illæ duntaxat Atomis

Atomis infint; non verò illæ aliæ tam multæ, vt color, odor, ſapor, calor, &c. quæ Atomis, quaſi principiis, originem ſuam debere videantur. Quin-etiam, ſi verum putemus monuiſſe iam antè Laërtium, *Epicurum inferius*, hoc eſt, heic loci, *perhibiturum qualitates alias non conuenire Atomis, quàm treis memoratas*; *colorem verò ipſo Atomorum commutari poſitu*; patet in textu, vt vulgò habetur, nullam fieri neque coloris, neque alterius Qualitatis, poſitu Atomorum commutatæ, mentionem. Vtor verò heic verbo μεταβάλλειν, paſſiuè etiam ſignificante, non autem verbo ἀλλάττεσθαι, quod inſinuauit Laërtius; quoniam heic illud, non verò hoc aliquoties repetitur; vti & adhibeo ad phraſin κατὰ, pro περὶ τὴν θέσιν; quoniam textus reſiduus illam, non hanc præpoſitionem habet. Non aliam tamen appono conditionem, aliúdve Euentum, quàm θέσιν, *poſitum*; quòd eius ſolius Laërtius meminerit; quódque hoc Euentum eiuſmodi ſit, vt cætera ad ipſum reduci facillimè poſſint. Quod autem deinceps vtor verbo ἐνυπάρχειν, eiúſque participio, ad deſignandum quæ Qualitates, vt connaturales & perpetuæ, inſint; aut vt aduentitiæ, & temporaneæ, non inſint Atomis; occaſionem habeo ex iis, quæ ſequuntur; ex quibus licuit etiam priores appellare ἰδίας, quatenus inſunt, quemadmodum quæ eſſe dicuntur inſeparabiles proprietates.

PAG.21. ♈. 3. Δεῖ τι ὑπομένειν ἐν τῇ διαλύσει τῆς συγκρίσεων. Quid hoc quidem ſit, dictum eſt iam antè. Cùm heic verò loci Epicurus agat non modò de ea mutatione, quam vulgò Alterationem vocant; ſed etiam de ea, quam Generationem, & Corruptionem, ſeu Ortum, & Interitum; ideò cùm iam ſit de priore, déque Qualitatibus ab ea dependentibus actum; ſupereſt etiam de poſteriore attingamus aliquid, vt agnoſci valeat quatenus iuxta Epicurum differat, aut non differat à priore. Pergit porrò heic quoque textus eſſe corruptus admodum; vnde &, ne adnotem videri ſtatim ποιήσαιτο concinniùs legi, quàm ποιήσει; lego rurſus ſtatim μὴν πολλῶν pro ἐν πολλοῖς quòd ita inſinuet tum particula ſequens ἢ, tum quæ diſtributio heic ſit Atomorum, iuxta modum triplicem, quo vt Alteratio, ita Generatio & Corruptio fit, quod aliquantò etiam clariùs interpretando expreſſum eſt. Neſcio autem an Aldobrandinus ad hoc ſatis attenderit, cùm voces inſequenteis προσόδους, καὶ ἀφόδους commutauit in voces πρὸς ὅλους καὶ ἀφ' ὅλου; cùm quid id totum rei foret inſinuare potuerit vel ille Lucretij verſus

> *Quorum abitu, aut aditu, mutatóque ordine mutant.*

♈. 9. ὁμοῦ τοὺς voculas adiicio; & mox ὄγκους τε, pro ὄγκους ἢ lego, vt ſenſus, alioquin futurus nullus, is reddatur, quem ſum conatus interpretando exprimere. Is verò non malè cohæret vt cum iis, quæ mox præcedunt, ita cum iis, quæ mox ſequuntur; legendo nempe τούτους pro τοῦτο, vt vox referatur tam ad ὄγκους, quibus magnitudo, quàm ad σχηματισμοὺς, quibus figura (duæ ſcilicet Atomorum proprietates tam incommutabiles, tamque incorruptibiles, ac tam in omni diſſolutione ſuperſtites, quàm ipſæ Atomi) deſignantur.

♈. 14. αὐτὸ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μέγεθος. Sic lego, non autem ſimpliciter τὸ σχῆμα, vt comparatio integra ſit. Agnoſcere autem licet, non inutile eſſe additamentum ad huiuſce loci interpretationem factum, neque ſenſum eſſe expreſſum incongruum, qui aliàs fruſtrà, vt opinor, tentetur. Heinc & ſtatim addo, καὶ μὴ ἰδίας, vt is euadat clarior, & cohæreat cum eo, quod agnitæ in Atomis ſunt qualitates ἰδίαι. Ac rurſùs pro ὥσπερ ἐκεῖνο καταλείπεται, lego οὐχ ὥσπερ ἐκεῖναι καταλείπονται, quòd niſi adhibeatur negatio, contrarius (niſi etiam nullus) euadat inſtituto ſenſus; quódque vox ἐκεῖναι referatur ad magnitudinem, & figuram; & vox καταλείπονται ad vocem ποιότητες. Denique & lego ἀπόλλυνται pro ἀπολλύμεναι, propter phraſeos neceſſitatem.

Ad Textum vt redeam, adiicio ♈. 20. illud ἅμα καὶ τὸ βάρος, ne cùm initio capitis huius de Atomorum Qualitatibus aſſignatæ fuerint propriæ, ac inſeparabiles tres, & deinceps tamen duæ ſolùm expoſitæ fuerint, videri poſſit in iſta quaſi concluſione aut vna ex tribus negari, aut ſaltem haberi ad Alterationem, Generationem, Corruptionem inutilis, quæ ad illas tamen neceſſaria cum-primis eſt, quatenus ſine ipſa is non eſt, qui cum-primis eſt neceſſarius motus. Statim autem pòſt lego μὴ ὂν μηδὲν φθείρεσθαι; pro ſimplici μὴ φθείρεσθαι quoniam ſenſus id exigit & MSS. habent μὴ ὄν.

♈. 24. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ, pro Ἀλλὰ μηδὲ δεῖ. Nempe ſenſus id poſtulat, & MSS. habent μὴν οὐδέ. Supplet porrò heic Epicurus, quæ antè oblitus quaſi videbatur circa Atomorum Magnitudinem; vti & conſequenter ſuppleturus eſt, quod circa earumdem Pondus, atque Motum; cùm tamen circa ipſam Figuram nihil dicturus perinde ſit, quaſi dixerit de illa abundè.

Lego imprimis ♈. 32. οὔτε ἀφῖχθαι μέλλει, pro ἀφῖχθαι τε ἀμέλλει, vti & ſtatim, τὸ γὰρ οὔτε, pro ὁ οὐ quòd ita planè depoſcat ſenſus.

♈. 38. ἐπὶ τοὔλαττον. Videtur Epicurus deſignare hac voce diuiſionem, quæ ſit in parteis proportionaleis; quatenus quælibet pars ſuccedente ſectione facta, minor ſemper eſt ea, quæ facta per præcedentem fuerit. Taceo Ariſtotelem quoque inſinuare phraſin, dum id eſſe diſcriminis inter magnitudinem, & numerum docet, vt in numeris quidem perueniatur ἐπὶ τὸ ἐλάχιστον, *ad minimum*: in magnitudine verò ἐπὶ τὸ ἔλαττον *ad minus* dumtaxat. 3.phyſ.7. Adnoto verò quod heic ſtatim habetur καὶ ὡς ἐν τῇ περιλήψει τῆς ὄγκων repoſitum à me pro καὶ ἐν τῇ περιλήψει τῆς ἀθρόων, quod ſic faciendum ſuaſerint & voces antecedentes πάντα ἀσθενῆ ποιῶμεν, & conſequentes τὰ ὄντα θλίβοντες καταναλίσκειν. Cùm enim velit Epicurus in diſſolutionibus corporum ſupereſſe στερεόν τι, καὶ ἀδιάλυτον *quidpiam, quod ſit firmum, & inexſolutum*; eo modo, quo, dum

qui aliàs quis ſit aut eſſe poſſit, non apparet. Addo & ſtatim pòſt, particulam μὲν ob conſequentem particulam δὲ, & lego τινὶ pro τῇ, quòd cohæſio intelligatur, non cum quacumque, ſed cum quapiam ἐπιβολῇ, ac lego demùm ἔχουσαν, pro ἔχουσῃ, quòd relatio concinna ſit, non ad vocem ἐπιβολῇ, ſed ad vocem κίνησιν, vt attendenti, & quempiam ſenſum exigenti ſit manifeſtum.

¥. 30. τῶν φαντασιῶν, οἱονεὶ ἐν τῇ μανίᾳ, Ita lego, pro τῶν φαντασμάτων, οἱονεὶ ἐν εἰκόνι: tum quia conſequens eſt lectio ad præmiſſum illud περὶ φαντασιῶν: tum quia cùm illud ἐν εἰκόνι, ſit heic quidem loci admodum obſcurum, videtur omnino Epicurus copulaſſe hoc loco cum iis, quæ apparent per ſomnum, ea, quæ apparent per furorem, vt fecit in Canonica, cùm τά τε τῶν μαινομένων φαντάσματα, καὶ τὰ κατ' ὄναρ ἀληθῆ dixit. Lego autem cohærenter ὑπῆρχε ἐν τοῖς, pro ὑπῆρχε τοῖς, quòd ſenſus ſit planior; & ſtatim, πρὸς ἃ ἐπιβαλλώμεθα, non πρὸς ὃ βαλλομένου, quòd vox antecedens ὄντα, exigat relatiuam particulam ἃ, & ſenſus verbum aliud, quàm ſimplex βάλλομαι, depoſcat.

¥. 40. κίνησιν. Vocem hanc ſuppleo, vt quam manifeſtè deeſſe, repetitio eiuſdem phraſeos aliquoties facta demonſtret; inculcante Epicuro toto hoc loco falſitatem, ac errorem eſſe non in nuda apprehenſione, ſeu ſenſu, ſeu intellectu facta; ſed in ſola opinione, ſiue in iudicio, quod mens ad ſimplicem apprehenſionem addit: quoties nempe mens quapiam præterea alia apprehenſione ſimul mouetur, quam cum præſente ita connectat, vt hanc illam eſſe, aut non eſſe pronunciet. Prætereo autem facere huc præſertim Lucretianum illud ſuperiùs citatum:

——— Pars horum maxima fallit,
Propter opinatus animi, quos addimus ipſi.

PAG. 20. ¥. 3. ἐναργείας. Ita, vt conſtat, non ἐνεργείας. Loquitur enim Epicurus de fundamento veritatis, quod in euidentia eſt ſitum, quódque inconcuſſum ſeruare hortatur; accinente Lucretio præſtare rationis egentem cauſas reddere,

Quàm manibus manifeſta ſuis emittere quaque,
Et violare fidem primam, &c.

¥. 6. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν. Ex iis, quæ dicta de viſione fuere, quatenus ex incurſu imaginum, ſpecierúmve coloris, & figuræ elicitur, anſam accipit Epicurus dicendi Auditionem conſimiliter elici ex incurrente aliquo extrinſecùs in ipſam aurem, auditúsve ſenſorium, quod dicere ſonum, vocémque ſolemus. Lego autem initio ſtatim ῥεύματος pro πνεύματος, vel ex eo, quòd ſtatim re ſubſumptâ, ita habetur, τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦτο, &c. vt prætereamῥεύματος vocem eſſe & generaliorem, & cohærentiorem cum iis, quæ præmiſſa ſunt de viſione interuentu imaginis habitæ, vt ῥεύματος, ſiue ἀποῤῥοίας τινός. Quod verò, præter cohæſionem interpretando ſupernotatam, adieci, τὸ ῥεῦμα, *Effluxionem hanc* ex ore loquentis aut à re quacumque ſonum exprimente emiſſam, & ad aureis peruenientem, ipſáſque ferientem, & auditionem creantem, eſſe *inſtar guttularum aquæ à fullone exſufflatæ*; neque proinde mirum eſſe, *ſi varios auditus pari modo feriant*, quòd tales quaſi guttulæ, ſeu voces à variis exceptæ, ſimillimæ inter ſe ſint; id ex ipſomet Epicuro apud Plutarchum deſumptum fuit.

¥. 17. Subiiciendum reſtat circa illud contextus, καὶ τὴν ἐπαίσθησιν, &c. fuiſſe à me poſt vocem συμπαθείας, adiectum, καὶ ἑνότητος quòd nemo non facile videat id eſſe ſupplendum, quatenus Epicurus mox antè exegit, καὶ συμπάθειαν, καὶ ἑνότητα; & Lucretius quoque ad diſtinctam auditionem conſeruari vult vt ipſam figuram (quâ voce videtur interpretari τὴν συμπάθειαν) & ſic formaturam, ſiue contexturam, coagmentationémque, & integritatem (quaſi videlicet hac voce deſignet τὴν ἑνότητα.)

¥. 28. Καὶ μὴν καὶ τὴν ὀσμήν. Subiungit Epicurus heic etiam aliquid de Odore, quod Soni inſtar ex interuallo ad ſenſorium aduenìat, & minùs quidem, ſed quadamtenus tamen imitetur imagines procul in viſum incurrenteis. Vnde & cauſa reddi poteſt cur nihil perinde habeat de Sapore, déque qualitatibus, quæ referri ad Tactum ſolent; quia ſcilicet iſtæ guſtatum, tactúmque non mouent, niſi eæ res, quibus inſunt, ipſis ſenſibus admoueantur; neque proinde imitantur traiectionem imaginum, de quibus ſolis, aut præcipuè, inſtituerat dicere hoc loco. Lego verò ſtatim initio, ὡς εἶπον καὶ, pro ὥσπερ ἂν, quòd comparatio fiat Odoris cum voce, aut ſono, non cum ipſo ſenſu auditus, quicum potiùs profectò foret ipſe olfaciendi ſenſus comparandus. Cæterùm quod Epicurus dicit odorem ἀποφέρεσθαι, *abſcedere à corpore*, Lucretius ita excipit:

Nunc age quo pacto nareis adiectus odoris
Tangat, agam, &c.

¥. 36. Καὶ μὴν καὶ τὰς Ἀτόμους. Locum hunc iam antè indicauimus, cùm de proprietatibus Atomorum. Videtur autem Epicurus iſta attigiſſe quaſi admonitus, ex iis quæ dixit de qualitatibus quibuſdam, nimirum colore, ſono, & odore; quæ cùm in rebus concretis inſint, ſuſpicari quis poſſet Atomos, ex quibus eæ conſtant, qualitates eaſdem primariò, ac per ſe habere; ſicque Atomorum alias coloratas, alias ſonoras, alias odoras eſſe. Porrò quia fusè dictum iam eſt, & hacce de re, & de ſingulis proprietatibus Atomorum; idcirco nihil iam repeto, ac adnoto ſolùm ad illud συμφυῆ ἐστι, additum fuiſſe interpretando, *cuiuſmodi ſunt Aſperitas, & Læuor*; ne ambigatur, quid ille velit; & vt intelligatur non eſſe propterea plureis qualitates, ſiue proprietates, quàm treis, videlicet *Figuram, Pondus, & Magnitudinem*, habendas.

¥. 40. Ποιότητες γὰρ, πᾶσαι, &c. ad vſque Ἄτομοι μηδὲν μεταβάλλουσιν. Iſthæc omnia addo, pro ποιότης γὰρ πᾶσα μεταβάλλει, αἱ δὲ. Quoniam niſi locus ita reſtituatur, nihil ſenſus eſt, quod appoſitè elici heinc poſſit: & maximè quidem, cùm heic ſuſcipiatur ratio reddenda, quamobrem tres illæ duntaxat Atomis

Atomis infint; non verò illæ aliæ tam multæ, vt color, odor, sapor, calor, &c. quæ Atomis, quasi principiis, originem suam debere videantur. Quin-etiam, si verum putemus monuisse iam antè Laërtium, *Epicurum inferius*, hoc est, heic loci, *perhibiturum qualitates alias non conuenire Atomis, quàm treis memoratas; colorem verò ipso Atomorum commutari positu*; patet in textu, vt vulgò habetur, nullam fieri neque coloris, neque alterius Qualitatis, positu Atomorum commutatæ, mentionem. Vtor verò heic verbo μεταβάλλειν, passiuè etiam significante, non autem verbo ἀλλάττεσθαι, quod insinuauit Laërtius; quoniam heic illud, non verò hoc aliquoties repetitur; vti & adhibeo ad phrasin κατὰ, pro παρὰ τὴν θέσιν; quoniam textus residuus illam, non hanc præpositionem habet. Non aliam tamen appono conditionem, aliúdve Euentum, quàm θέσιν, *positum*; quòd eius solius Laërtius meminerit; quódque hoc Euentum eiusmodi sit, vt cætera ad ipsum reduci facillimè possint. Quod autem deinceps vtor verbo ἐνυπάρχειν, eiúsque participio, ad designandum quæ Qualitates, vt connaturales & perpetuæ, infint; aut vt aduentitiæ, & temporaneæ, non infint Atomis; occasionem habeo ex iis, quæ sequuntur; ex quibus licuit etiam priores appellare ἰδίας, quatenus infunt, quemadmodum quæ esse dicuntur inseparabiles proprietates.

PAG. 21. ℣. 3. Δεῖ τι ὑπομένειν ἐν τῇ διαλύσει τῶν συγκρίσεων. Quid hoc quidem sit, dictum est iam antè. Cùm heic verò loci Epicurus agat non modò de ea mutatione, quam vulgò Alterationem vocant; sed etiam de ea, quam Generationem, & Corruptionem, seu Ortum, & Interitum; ideò cùm iam sit de priore, déque Qualitatibus ab ea dependentibus actum; superest etiam de posteriore attingamus aliquid, vt agnosci valeat quatenus iuxta Epicurum differat, aut non differat à priore. Pergit porrò heic quoque textus esse corruptus admodum; vnde &, ne adnotem videri statim ποιήσαιτο concinniùs legi, quàm ποιήσεται, lego rursùs statim μετὰ πολλῶν pro ἐν πολλοῖς quòd ita insinuet tum particula sequens καὶ, tum quæ distributio heic sit Atomorum, iuxta modum triplicem, quo vt Alteratio, ita Generatio & Corruptio fit, quod aliquantò etiam clariùs interpretando expressum est. Nescio autem an Aldobrandinus ad hoc satis attenderit, cùm voces insequenteis προσόδους, καὶ ἀφόδους commutauit in voces πρὸς ὅλους καὶ ἀφ' ὅλου; cùm quid id totum rei foret insinuare potuerit vel ille Lucretij versus

Quorum abitu, aut aditu, mutatóque ordine mutant.

℣. 9. ὁμοῦ τοὺς voculas adiicio; & mox ὄγκους τε, pro ὄγκους καὶ lego, vt sensus, alioquin futurus nullus, is reddatur, quem sum conatus interpretando exprimere. Is verò non malè cohæret vt cum iis, quæ mox præcedunt, ita cum iis, quæ mox sequuntur; legendo nempe τούτους pro τοῦτο, vt vox referatur tam ad ὄγκους, quibus magnitudo, quàm ad σχηματισμοὺς, quibus figura (duæ scilicet Atomorum proprietates tam incommutabiles, tamque incorruptibiles, ac tam in omni dissolutione superstites, quàm ipsæ Atomi) designantur.

℣. 14. αὐτὸ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μέγεθος. Sic lego, non autem simpliciter τὸ σχῆμα, vt comparatio integra sit. Agnoscere autem licet, non inutile esse additamentum ad huiusce loci interpretationem factum, neque sensum esse expressum incongruum, qui aliàs frustrà, vt opinor, tentetur. Heinc & statim addo, καὶ μὴ ἰδίαι, vt is euadat clarior, & cohæreat cum eo, quod agnitæ in Atomis sunt qualitates ἰδίαι. Ac rursùs pro ὥσπερ ἐκεῖνο καταλείπεται, lego οὐκ ὥσπερ ἐκεῖναι καταλείπονται, quòd nisi adhibeatur negatio, contrarius (nisi etiam nullus) euadat instituto sensus; quódque vox ἐκεῖναι referatur ad magnitudinem, & figuram; & vox καταλείπονται ad vocem ποιότητες. Denique & lego ἀπόλλυνται pro ἀπολλύμεναι, propter phraseos necessitatem.

Ad Textum vt redeam, adiicio ℣. 20. illud ἅμα καὶ τὸ βάρος, ne cùm initio capitis huius de Atomorum Qualitatibus assignatæ fuerint propriæ, ac inseparabiles tres, & deinceps tamen duæ solùm expositæ fuerint, videri possit in ista quasi conclusione aut vna ex tribus negari, aut saltem haberi ad Alterationem, Generationem, Corruptionem inutilis, quæ ad illas tamen necessaria cum-primis est, quatenus sine ipsa is non est, qui cum-primis est necessarius motus. Statim autem pòst lego μὴ ὂν μηδὲν φθείρεσθαι; pro simplici μὴ φθείρεσθαι quoniam sensus id exigit & MSS. habent μὴ ὂν.

℣. 24. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ, pro Ἀλλὰ μηδὲ δεῖ. Nempe sensus id postulat, & MSS. habent μὴν οὐδέ. Supplet porrò heic Epicurus, quæ antè oblitus quasi videbatur circa Atomorum Magnitudinem; vti & consequenter suppleturus est, quod circa earumdem Pondus, atque Motum; cùm tamen circa ipsam Figuram nihil dicturus perinde sit, quasi dixerit de illa abundè.

Lego imprimis ℣. 32. ὅτε ἀφῖχθαι μέλλει, pro ἀφῖχθαι τε ἀμέλει, vti & statim, τὸ γὰρ ὅτε, pro ὁ οὐ quòd ita planè deposcat sensus.

℣. 38. ἐπὶ τοὔλαττον. Videtur Epicurus designare hac voce diuisionem, quæ sit in parteis proportionaleis; quatenus quælibet pars succedente sectione facta, minor semper est ea, quæ facta per præcedentem fuerit. Taceo Aristotelem quoque insinuare phrasin, dum id esse discriminis inter magnitudinem, & numerum docet, vt in numeris quidem perueniatur ἐπὶ τὸ ἐλάχιστον, *ad minimum*: in magnitudine verò ἐπὶ τὸ ἔλαττον *ad minus* dumtaxat. Adnoto verò quod heic statim habetur καὶ ὡς ἐν τῇ περιλήψει τῶν ὄγκων repositum à me pro καὶ ἐν τῇ περιλήψει τῶν ἀθρόων, quod sic faciendum fuaserint & voces antecedentes πάντα ἀσθενῆ ποιῶμεν, & consequentes τοὺς ὄντας θλίβοντες καταναλίσκειν. Cùm enim velit Epicurus in dissolutionibus corporum superesse στερεόν τι, καὶ ἀδιάλυτον *quidpiam, quod sit firmum, & inexsolutum*; eo modo, quo, dum 3.phys.7.

 digitis

digitis exterimus cerasum, superest inextritus nucleus innuere videtur, si diuidi corpus in infinitum valeat, nihil superfore στερεὸν, καὶ ἀδιάλυτον, sed omnia fore ἀσθενῆ, *imbecilla*, ac extritum iri, euanescereque, perinde ac exteritur, euanescitque è digitis aqua, dum corripitur, premitúrque.

PAG. 22. ℣. 6. μηδ' ἐπὶ τοὔλαττον, pro μηδὲ τοὔλαττον. Nempe, vt eadem phrasis constet, & interpretando addatur, quod insinuet Epicurum quoque negasse in Magnitudine parteis Aliquotas infinitas. Vtitur autem voce non τομῆς, sed μεταβάσεως, vt intelligatur, iuxta Empiricum, Motus localis, seu transitiuus, progressiuúsque, quo secabiles æquales partes designantur. Lego verò statim ἔν τινι, pro ἐν τισι, propter singularem, quæ sequitur vocem τὸ μέγεθος, & quia MSS. sic habent. Interim autem vis rationis, quâ Epicurus vtitur, in his præsertim verbis consistit; vt scilicet intelligamus, si assumpto corpore finito numerus tamen partium, in quas illud potest diuidi, finitus non sit, esse in illo igitur parteis reipsâ infinitas: quare & totum ex iis resultans esse infinitum, quod repugnat suppositioni.

℣. 10. Εἴτε γὰρ, &c. ad vsque ἄπειρον ἂν ἦν, pro Πηλίκοι γάρ τινες δῆλον, ὡς ἄπειροι εἰσιν ὄγκοι. Καὶ οὗτοι, ἐξ ὧν ὁπηλίκοι ἄν ποτε ὦσιν. Ex quibus aliud nihil licuit, quàm sensum subolfacere, quem exprimere sum conatus: & cùm hæc solùm esse videatur quædam veluti confirmatio, declaratióque vberior rationis mox commemoratæ.

℣. 13. Ἄκρον δὲ ἔχοντος τοῦ πεπερασμένου, pro ἄκρον τε ἔχον τε τὸ ὑποπερασμένον. Nempe & MSS. habent τοῦ πεπερασμένου, & ita omnino videtur legendum, vt quispiam sensus exprimatur. Eiusdem sensus gratiâ τὸ ante καθ' ἑαυτὸ, & rursus μὲν pro μὴ, ac iterùm καὶ pro καὶ, & τοὔμπροσθεν cum MSS. (quanquam idem est) pro τὸ ἔμπροσθεν, denique & οὐκ ἂν ὑπάρξει, pro ὑπάρχειν. Siquidem exinde elicitur nouum ab Epicuro argumentum aduersùs partium infinitatem, ac ipsum quidem persimile illi, quod ex Zenone affert, neque satis soluere Aristoteles videtur.

℣. 20. Τό τε ἐλάχιστον. Cùm totus hic locus sit valde corruptus, atque adeò ita obscurus, vt ex ipso vix vllus sensus cohærens possit elici; subodorari solùm licet, declarare Epicurum velle, cùm Atomus magnitudinem, ac partium proinde diffusionem, extensionémve habeat; posse in ipsa Minimum quidpiam eâ proportione intelligi, quâ in Magnitudine, seu extensione sensibili accipimus minimum ad sensum.

℣. 23. Πάντως. Ita videlicet pro πάντων, tametsi MSS. non indicassent, legendum fuerat. Quod porrò heic addo interpretando quid intelligatur Minimum ad sensum difficultate cùm careat; quod addo tamen interpretando τὸ τῆς μεταβάσεως ἔχον esse *Minimum mensuræ*, siue mensuram minimam; res videri insolens potest. Verùm & hoc congruit cum dictis iam antè circa vocem μεταβάσεως; & reuerà mensuratio est quædam gradatio, seu pertransitio interuallorum, partiúmve, quibus successiuè applicatio mensuræ fit; & quodcumque genus μεταβάσεως, seu transitus sit, mobile est semper veluti mensura; quatenus totum spatium non alia ratione pertransit, quàm successiuè applicando partibus ipsius magnitudinem suam. Vt taceam totum istum locum non videri posse aliâ ratione intelligi; & coniecturam esse desumptam tum ex vocibus καταμετροῦντα (seu potiùs καταμετρούμενα) & καταμέτρημα, quæ consequenter subiiciuntur; tum ex eo, quòd videtur Epicurus nihil aliud heinc velle, quàm menti subiicere quemadmodum intelligere magnitudinem in Atomo oporteat magnitudinis sensibilis instar, in qua sunt partes quædam ad sensum minimæ, quædam in mensuram cadentes, seu aliquotæ, sed sensibiliores.

℣. 27. Τὸ δὲ ἐπὶ μέσον. Ita videtur, pro τὸ ἴσον ἡμῖν, vt phrasis, sensúsque cum scopo cohæreat; cùm si alioquin commodus sensus his verbis retentis exprimendus sit, nimis multæ sint ambages texendæ. Statim autem lego καταμετρούμενα πάντα, pro θεωρούμενα ταῦτα, coniecturâ, vt antè, desumptâ ex consequentibus iisdem vocibus, & vt congruus exprimatur sensus, qualis vel ex additamento ad interpretationem facto est satis conspicuus, & subiunctâ quidem lectione, οὐ μὲν τὸ αὐτὸ ὅτι μέρεσι μερῶν ἁπτόμενα, ἀλλὰ τῇ, pro οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ οὐδὲ μέρεσι μερῶν ἁπτόμενα, ἀλλὰ ἐν τῇ. Habui autem ex MSS. esse ἁπτόμενα non ἁπτόμενα legendum, conieciqúe consequenter καταμετρούμενα, pro καταμετροῦντα, & πλείονι pro πλεῖον, ac ἐλάττονι pro ἔλαττον reponendum esse.

℣. 35. Κέχρηται, pro κεχρῆσθαι. Manifestè enim contraponitur modo indicanti διαφέρει. Addo autem ad interpretationem, *Minimum in Atomo esse, qualem apicem anguli in acuta Atomo concipimus*, tum vt seruetur analogia cum iis, quæ præcedunt de minimo ad sensum; tum quia spectasse huc videtur quem vidimus librum ab Epicuro inscriptum περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας tum quia videtur huc etiam respexisse Lucretius, cùm ait:

> *Tum porrò, quoniam extremum quoiusque cacumen* lib. 1.
> *Corporum est aliquod, nostri quod cernere sensus*
> *Iam nequeunt*; &c.

℣. eod. Καὶ τι μέγεθος ἔχει ἄτομος, καὶ κατὰ ταύτην, pro καὶ ὅτι μέγεθος ἔχει ἡ ἄτομος κατὰ τὴν ἐνταῦθα. Nempe sic sensus meliùs cohæret, eò spectans, vt causa reddatur, cur Atomus etiam habere dicatur quidpiam minimum, ipsa, quæ iam esse minimum aliquid videtur. Siquidem ipsa retinet adhuc magnitudinem aliquam, ex quo efficitur, vt non tam minimum (quasi nihil sit minus) quàm paruum quid ipsam vocemus; ac eâ proinde mente, vt proceritatem ab ea excludamus; quod vt melius exprimeretur, particulam ὡς ante vocem μόνον adhibendam censui. Sic & nobis ex intransmutabilitate partium Atomi licebit vtcumque illam intelligere, quæ deducitur deinceps in textu; idque legendo τὸ τῶν μικρῶν pro

τῶ

τῶ μηκῶν τὸ, & ἐνυπάρχοντα pro ὑπάρχοντα propter phrasim complanatiorem, At ἐκ τούτων legi pro ἐκ τούτων potuit, vel præeuntibus MSS. & interpretatio cum additamentis insinuari potuit, vel ex succedentibus apud Lucretium carminibus:

Sunt igitur solidâ Primordia simplicitate,
Quæ minimis stipatæ cohærent partibus
arctè, &c.

PAG.23. ℣. 11. Καὶ μὴν καὶ τῶ ἀπείρου. Heic est, vbi Epicurus resumit, quod diximus illum intermisisse explicare de Atomorum motu. Agit autem priùs de duplici illa superiùs descripta regione, secundùm quam motus perpendicularis Atomorum fiat: nempe alteram sursùm diximus, è qua ille omneis aduenire vult, alteram deorsùm, in quam omneis abire. Cùm perspicuum porrò attendenti sit quàm foret huius loci corrupta, confusa, nullius sensus lectio, ideò adnixus ipsum vtcumque restituere, ita lego, οὐ δεῖ κάτηγορεῖν, &c. ad vsque, καὶ κάτω πρὸς τὸ αὐτὸ, pro ὡς μὲν ἀνωτάτω, καὶ κατωτάτω, οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω, ἢ κάτω μέντοι ὑπὲρ κεφαλῆς, ὅθεν ἂν τὸ μὲν εἰς ἄπειρον ἄγειν ὃν μηδέποτε φανεῖσθαι τοῦτο ἡμῖν, ἢ τὸ ὑποκάτω τῶ νοηθέντος εἰς ἄπειρον ἅμα ἄνω τε εἶναι. Videtur enim Epicurus aliud nihil heic loci cauere, quàm ne nobis voces *Sursùm*, ac *Deorsùm*, seu *Suprà*, ac *Infrà* imponant; quasi aliquis terminus sit alterutri regioni præfixus, Vniuersúmque adeò infinitum non sit, vt contingeret, si quâ parte aliquid est supra, daretur aliquid supremum; si quâ infrà, aliquid infimum. Inter additiunculas verò ad interpretationem factas Mundorum aliorum cogitatorum meminí quòd ille loquatur de hominibus aliis, qui secundùm eandem quasi lineam constituti sic millies milliésque occurrant, vt constituti sursùm (in aliis videlicet Mundis) pedes habeant versus nostra capita; & constituti deorsùm habeant capita versùs nostros pedes. Memini autem & medij Mundi, quatenus ille, non, vt in Mundo, ex Plutarcho, agnouit medium, ità agnouit in Vniuerso, vt & iàm antè notauimus, & infrà rursùs, vbi de Terra dicendum erit, attingetur.

℣. 27. Καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς ἀτόμους. Cùm Epicurus hoc loco dicit Atomos esse æqui-veloceis, supponit iam dictum esse eas veloceis: Id præstitum autem adnotauimus, de Simulacris cùm ageremus.

℣. 29. Adnoto interim, videri fuisse legendum potiùs αἱ βαρεῖς, quàm τὰ βαρέα, quòd ad ἀτόμους vox referatur; ac eadem de causa statim αἱ μικραὶ quàm τὰ μικρὰ, & ἔχοντες, quàm ἔχοντα. Expungo autem voculas μικρῶν καὶ, ante vocem κούφων, quod illo membro fiat solùm comparatio grauium cum leuibus, & reseruetur insequenti comparatio paruorum, cum magnis. Quòd verò aliquantò pòst suppleo illud, τῇ ταχύτητι διαφέρει, facio, vt phrasi suus sensus constet; & iis, quæ præcedunt, consequuntúrque cohæreat. Sic statim pro ἂν καλίσχῃ ἑκατέρων, suppleo, ac restituo ἡ ἄτομος οὐκ ἂν καλίσχῃ ἑκατέρωθεν, ac simul pro σχήσειν lego σχήσει; quod heinc solùm posse haberi videatur, qui ab Epicuro intenditur sensus. Quippe cùm nihil aliud videatur voluisse, quàm, quomodocúmque Atomus per inane immensum feratur, hoc est, seu deorsùm propria grauitate, seu sursùm, aut obliquè & ad latera præ occursu, ac retusione, æquiuelociter semper ferri, nec viam mutare, donec nihil deinceps occurrit, quod ipsam deflectat.

℣. 1. Ἀλλὰ μὴν καὶ μηδὲ κατὰ τὰς συγκρίσεις. Agit posteriore loco Epicurus de æqui-velocitate in ipsis concretionibus. Suppleo autem heic particulas μὴν καὶ ex ipsis MSS. & quod sequitur paulò pòst κατὰ τὰ, &c. ad vsque ἕως ἂν, lego, vt possum, pro καὶ κατὰ τῶν ἐλαχίστων συνεχῆ χρόνον, εἰ μὴ ἐφ' ἕνα κατὰ τοὺς λόγῳ θεωρητοὺς χρόνους, ἀλλὰ πυκνὸν ἀντικόπτωσιν. Nempe ex huiuscemodi qualicumque restitutione, vnà cum factis ad interpretationem additiunculis, videtur posse quispiam sensus, saltem non omnino alienus ab instituto elici, cùm alioquin nescias, quò sit emergendum. PAG.24.

℣. 16. Μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ συνορᾶν. Hactenus fuit tractatio generalis de Atomis, earúmque qualitatibus, ac simul de iis, quæ per ipsas rebus concretis accidunt, déque consequente ad illas alteratione, mistione, generatione, corruptione, & aliis, quæ intercurrerunt. Nunc quia in ipsis rebus concretis nihil est admirabilius, quódque nosse magis interfit, quàm natura Animæ, idcircoad illam declarandam Epicurus transit. Et quantum quidem hac in re Philosophi omnes desudauerint, argumento esse potest multitudo illa, ac varietas penè innumerabilis opinionum, quarum plerísque recensitis, *Harum sententiam*, inquit Cicero, *quæ vera sit, Deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est.* Cùm verò hoc loco sit solùm de ea, quæ Epicuri fuit, dicendum. Prænosse oportet, cùm teste Lactantio, inextricabilis sit quæstio, *Idem-ne Anima, & Animus sit?* Epicurum sic distinxisse, vt quàm dicimus Animam, voluerit fusam per totùm corpus, quem verò Animum, seu Mentem; sedem habere in pectore. Id videbitur aliquantò pòst; sed ecce interim vt Lucretius ita distinguat, vt Animum pro Mente vsurpet: — 1. Tusc. — lib. de opif. 18.

Primum Animum dico, Mentem quam sæpè vocamus. lib. 3.

& loquatur de Anima; tanquam de re per corpus vniuersum fusa,

Cæterà pars Anima per totum dissita corpus; lib. 1.

coniunctim autem, sic efferat;

Vnde Anima, atque Animi constet natura, videndum.

Et rursus:

——— *Animi natura videtur,* lib. 3.
Atque Animæ claranda meis nunc versibus esse.

℣. 18. ὅτι ἡ ψυχὴ σῶμά ἐστι. Cùm quatuor quædam præcipua sint, quæ Epicurus de Animæ natura vniuersè tradit, Primum est, quòd illam corpoream, imò corpus facit. Neque verò hoc hisce modò verbis; sed posteà quoque expresè habet; cùm post-quam nihil esse incorporeum præter solum Inane dixit, pergit, *illos non sapere, qui*

Animam

Animam dicunt incorpoream, quoniam si huiusmodi foret, neque agere, neque pati posset, cuius tamen oppositum experientiâ conuincitur.

℣. 19. λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον. Alterum heic indicatur caput, quo Epicurus declarat se Animam quidem corpus dicere; sed corpus nihilominùs, quod eximiæ sit tenuitatis. Eandem verò rursus statim pòst commendat, spectaréque huc potest, quòd aliquibus interiectis, Laërtius addit Epicurum aliis in locis dicere, conflatam esse Animam ex Atomis læuigatissimis, rotundissimis, nec multum diuersis ab iis ex quibus est ignis. Interpretor verò τὸ ἄθροισμα *animalis massam, quam solemus vulgò appellare corpus*; quoniam tametsi Anima admittatur esse corpus; non ideò tamen animal desinit dici compositum ex Anima & corpore, quatenus Anima propter tenuitatem habetur quasi incorporea; & reliqua massa propter crassitudinem appellatur κατ' ἐξοχὴν corpus.

℣. 10. πνεύματι θερμοῦ, &c. Tertium heic insinuatur caput, quo Epicurus contendit, tametsi corpus Animæ tenuissimum sit, non minùs tamen esse mixtum: compositúmque ex diuersis rebus. Isthæc autem verba sic interpretor, vt τοῦ πνεύματος nomine intelligatur tum quidpiam ventosum, tum quidpiam aëreum; quò, cùm τὸ θερμὸν intellexerimus quidpiam igneum, habeamus tria illa, ex quibus, & quarto innominato, de quo agit posteriùs (dum Animam dicit habere in se vberrimam sentiendi causam) habeantur omnia ex quibus vult corpus animæ, texturámve eius tenuissimam, constare.

℣. 21. τινὰ κρᾶσιν ἔχοντι. Postremum heic est, quo Epicurus suggerit Animam ita ex istis quatuor diuersis naturis constare, & misturam adeò perfectè temperatam euadere, vt inde fiat vna quædam, eáque, vt iam dictum, tenuissima substantia, quæ per totum corpus animalis fusa, tum ab ipso contineatur, tum sit illi causa salutis, & earum quas illicò pòst vocat facultates, passiones, facileis motiones, &c. Quo loco, ob hanc enumerationem legendum censui δηλοῦσι, pro δῆλον, vti & statim ὧν λοιπῶν, pro simplici ὧν, quòd hic exigat perspicuitas phraseos, ac sint insuper quædam alia, quæ à Lucretio in argumentum adducuntur.

℣. 39. ταύτην. Vocem addo ex MSS. vti & posteà ex recentiore, cúmque ipso Aldobrandino κίνησιν lego, pro δύνησιν; ac statim rursùs κατὰ δὲ τὴν, pro κατὰ τὴν, ita exigente necessitate sensus. Hoc interim loco Epicurus eandem propè dicit, quam Aristoteles sententiam, dum exaggerat, *non esse animam solam, quæ sentiat; sed ipsum esse compositum.* Simile est nempe, vt dum dicimus non manum solam, non calamum solum, sed vtrumque simul scribere; tametsi manus calamum præparet, ac moueat; & calamus agere quidpiam absente manu non valeat. Heinc Lucretius: 1. de an. 4. & al.

> *Quod superest, si quis corpus sentire renutat,*
> *Atque Animâ credit permistâ corpore toto*
> *Suscipere hunc motum, quem Sensum nominitamus, &c.*

℣. 4. Διὸ δὴ καὶ ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς. Declarat subinde Epicurus quemadmodum Animâ perseuerante in corpore, perseueret in eo sensus, excedente verò excedat; & quemadmodum corpore vicissim exsoluto, existimet ipsam exsolui, ac nullam ampliùs facultatem, nec-dum sentiendi, obtinere. Lego autem ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς, pro ἐνυπάρχουσα ἡ ψυχὴ, quòd sensus videatur casum absolutum manifestè exigere; ac simul, vt statim adiiciatur particula καίτοι, & tam ipsa, quàm tres sequentes quasi parenthesi conclusæ habeantur. Pag. 25.

℣. 7. ξυναπόλλυται ἐξὸν, &c. ad vsque, Τὸ δὲ λοιπὸν, pro ξυναπόλλυται τοῦ στεγάζοντος λυθέντος, εἴθ' ὅλου, εἴτε καὶ μέρους τινὸς, ἐάνπερ διαμένῃ ὀξὺ τὴν αἴσθησιν. Secùs scilicet non apparet qui valeat congruus exprimi sensus; nisi fortè aliunde, cæteris, vt se habent, relictis, legatur, ἐν ᾧ περ διαμένῃ, τὸ ὀξὺ τῆς αἰσθήσεως; quasi heinc intelligatur vis sentiendi præcipua, qualis in corde, aut cerebro est, qualísque exinde diffunditur in cæteras parteis.

℣. 22. Τόδε μὲν λέγει καὶ ἐν ἄλλοις. Laërtiana hæc verba, quæ post duas sequenteis voces, Ἀλλὰ μὴν habentur, ipsis antepono, vt quasi appendix superiorum sint, & sensus relinquatur planus, qui alioquin propter hæc aliáque pòst adhibita, ipsíque Laërtio haud necessariò tributa satis perturbatus euasit, cùm propterea effectum sit, vt constructio nunc pro relatione Laërtij, nunc pro loquutione Epicuri visa fuerit instituenda. Heinc statim post, lego συγκεῖται, quasi scilicet Epicuro pergente loqui, pro συγκεῖσθαι.

℣. 25. οὐ πολλῷ τινι. Ita lego cum negatione, quæ haud-dubiè heinc excidit; nisi excidisse malis voces τῇ λεπτομερείᾳ, quæ tamen frustrà repeterentur. Videlicet voluit quidem Epicurus admitti quasdam alias Atomos, præter igneas ad contexturam Animæ, vt iam antè deduximus; at quatenus saltem maxima ex parte eas esse rotundissimas, & læuigatissimas censuit, non potuit sanè eas habere multùm diuersas ab igneis, quas vnà cum Democrito taleis esse admiserit. Quippe sententiam Democriti apud Aristotelem fuisse legitur πῦρ τε, καὶ θερμὸν ψυχὴν εἶναι. ἀπείρων γὰρ ὄντων σχημάτων, καὶ ἀτόμων τὰ σφαιροειδῆ πῦρ, καὶ ψυχὴν εἶναι. *Esse Animam ignem, calorémque; exsistente enim infinitâ figurarum, Atomorúmque varietate; ignem, Animámque ex sphæricis esse.* Ac rursùs postquàm docuit Animam, ac Mentem, siue Animum esse eandem rem, *constantem ex primis insectilibus, varièque figuratis corporibus*, & dixit *omnium figurarum comparatissimam ad motum esse sphæricam*, prosequitur τοιοῦτον εἶναι τὸν νοῦν, καὶ τὸ πῦρ, *talem mentem, ignémque esse.* 1. de An. 2.

℣. 26. Καὶ τὸ μὲν τὸ ἄλογον αὐτῆς. Locus hic est, in quo Epicurus discrimen inter Animam, & Animum, seu Mentem statuit, assignando vtrique suam sedem; cuius occasione lego statim παρέξεται, pro παρεσπαρμένει, siue, vt MSS. habent παρεσπαρμένει, quibus ex vocibus nullam expresseris non incommodam signifi

PAG. 15. significationem. Ac posset quidem fortè legi παρείδρυται, ob locum Plutarchi statim referendum; attamen verbum παρέζεται, & commodum est, & immutatione legitur minore.

ṽ. 30. Ὕπνος τε γίνεται, pro Ὕπνον τε γίνεσθαι, ob rationem videlicet redditam circa præcedentia. Statim autem pro ἐκ τῆς συμπιπτόντων τῆς, lego ἤτε καὶ συμπιπτόντων τινῶν, ac post vocem, τοῖς ἐσπαρμένοις, addo τῶν μὲν ἐξωθέντων, τῶν δὲ συντεραττόντων, quòd Epicurea sententia quatenus est apud Lucretium, expressa, ita exigat. Ea verò vt plenè cognoscatur, ille imprimis ita proponit:

lib. 4. *Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem*
Irrigat, &c.

ṽ. 36. Τό τε Σπέρμα ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων φέρεται. Manifesta heic fit Epicuri, de deciduo ex toto corpore semine, sententia. Lego autem φέρεται καὶ τῷ γε δεῖ, pro φέρεσθαι γε δεῖ, quia cùm obiter verbum δεῖ seruet Epicuri loquentis vestigium, copulari ipsi ineptè videtur regimen tum antecedentis, tum insequentis modi infiniti, planiúsque est longè, vt sententia verbo φέρεται definiatur (quo absolutè scilicet intelligamus defluere, confluereque semen ex vniuerso corpore) ac tum ex ea deducatur (idque adhibitis particulis καὶ τῷ) semen igitur per corpus sic penetrans, haberi posse quodammodo, seu quasi aliquid incorporeum. Hac proinde de causa lego, non τὸ ἀσώματον, sed τό πως ἀσώματον, ac tantò magis, quantò statim adhibetur quasi correctio ex declaratione illius, quod non *quodammodo*, sed *per se*, siue absolutè incorporeum est.

ṽ. 38. Λέγω δὲ, pro Λέγει γὰρ. Etenim, cùm ea, quæ sequuntur, καθ' ἑαυτὸ γὰρ, &c. (vbi vice versâ lego γὰρ pro δὲ, vt particulis hisce commutatis) cùm ea, inquam, ad Epicurum loquentem haud-dubiè pertineant, videntur & ista, quorum occasione illa subiiciuntur, eiusdem esse, non verò Laërtij; quod procliue fuit credere legentibus λέγει, pro λέγω, leui factâ immutatione. Pro ipso autem νοηθέντος ἂν, lego, νοηθέντος ἀσωμάτου, tum quia vox νοηθέντος non potest commodè referri ad

de Ani. præcedentem ὀνόματος, quatenus non nomen, sed res est, quæ intelligitur (vnde & mox subiicitur, οὐκ ἔστι νοῆσαι τὸ ἀσώματον) tum quia illud, quod intercipitur, ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ, manifestè insinuat rem eo nomine significatam subiectum iri, tanquam eò tendente sententiâ, vt intelligamus, habitâ semel prænotione Inanis, tanquam rei omnino incorporeæ (intactilis videlicet, & mutuò se cum corporibus, etiam compactissimis penetrantis) quicquid deinceps aut non facilè, sensibiliterque percipitur tactu (vt aër) aut facillimè corpora compacta peruadit (vt spirituosa illa substantia, in qua vis seminis consistit, quæque sola propriè intelligenda est defluere ex omnibus partibus) id quoque solere analogiâ quadam incorporeum appellitari.

PAG. 26. ṽ. 3. Ταῦτα οὖν πάντα τὰ διαλογισμένα περὶ ψυχῆς. Epilogus hic est eorum, quæ Epicurus de Anima disseruit. Interpono autem illud τε καὶ, quod ibi sit quasi alterum membrum Epilogo connexum, & copulâ tamen suâ destitutum. Ac statim pro εἰς τὸ κατὰ μέρος, lego εἰς τὸ τὰ κατὰ μέρος, quòd εἰς τὸ scopum significet, qui sit ἐξακριβοῦσθαι τὰ κατὰ μέρος.

ṽ. 11. Τοῦ σώματος, ὥσπερεὶ, &c. ad vsque οὐθ' ὡς καθ' ἑαυτὰς, Ita scilicet legendum videtur, pro σώματος ὡς ἂν εἰς αὐτὰ βλέποντος, ἢ πᾶσιν, ἢ τοῖς ὁρατοῖς, καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν αὐτοῖς γνωστοῖς. Aliàs quippe nullus videtur elici posse commodus sensus. Profectò verò totus hic locus, cùm ex obscurissimis sit, non aliâ ratione videtur posse lucem accipere, quàm si ipsum interpretemur de duplici illo accidentium genere, quæ vulgò appellant Propria, & Communia, quæque superiùs iam vidimus appellari ab Epicuro Συμβεβηκότα, καὶ Συμπτώματα, & reddi Latinè à Lucretio, *Coniuncta*, & *Euenta*. Prætereo autem hasce voces esse valde appositas, cùm Propria enim eadem sint, quæ Inseparabilia habent, ea meritò dicentur Coniuncta; & cùm Communia eadem, quæ Separabilia, ea meritò dicentur Euenta. Prætereo & allatas illas ex Lucretio definitiones præclarè quadrare ad Porphyrianas, & vulgareis illas, iuxta quas habetur non posse quidem Proprium, at posse tamen Commune accidens *Subiecto adesse, & abesse citra subiecti corruptionem*. Prætereo tandem nihil morandum, quòd Propria rigidiore quodam, vt loquuntur, sensu vsurpentur in Scholis; Epicuro enim satis est, si isthæc, quæ vocat propria accidentia, eiusmodi sint, vt seu ad primum, seu ad secundum, seu ad alium modum pertineant, ex eorum constante aggerie agnoscatur corpus constanter retinere eandem naturam.

ṽ. 16. οὐθ' ὡς ἕτερα τὰ ἐπέρχοντα, pro ὡς οὐθ' ἕτερα τὰ προσυπάρχοντα. Nempe, cùm sint primùm quatuor membra eorum, quæ Epicurus ab hisce accidentibus, vtputà Figurâ, Colore, Magnitudine, Grauitate, & similibus reiicit; non possunt tria reliqua incipere per οὐθ' ὡς, hoc verò ipsis interiectum per ὡς οὐθ'. Deinde, cùm ea, quæ heic possunt Incorporea intelligi, sint aut texturæ quædam subtiles, qualis ex antè-dictis, est spiritus semineus; aut denominationes externæ, quale penè non multò pòst describitur ab Epicuro Tempus, quod ex Empirico habuit incorporeum; aut accidentia etiam communia, quæ ipsa, vt & ista quoque, quatenus corpora non sunt, haberi possunt incorporea, quod & Alexandro, & aliis insolens non est; cùm ea, inquam, superueniant potiùs, quàm præexistant in corpore; idcirco videtur ἐπέρχοντα potiùs, quàm προϋπάρχοντα, legendum. Obiter porrò notum est, quod heic dicitur ista accidentia non esse, καθ' ἑαυτὰς φύσεις, *naturas per se*, idem esse cum eo, quod habet Aristoteles, cùm de iisdem loquens, οὐδὲν αὐτῶν, inquit, ἐστὶ καθ' αὑτὸ πεφυκὸς, οὔτε χωρίζεσθαι δυνατὸν τῆς οὐσίας, *nullum ipsorum est à natura comparatum, vt per se sit, neque vt à substantia separari possit*: docens proinde solam substantiam, quam in corporibus

ribus maximè agnoſcit, eſſe ſeparabilem, atque exſiſtentem per ſe; ſolámque propterea, non modò τὸ πρώτως ὂν, *Primario Ens*; ſed etiam τὸ ὄντως ὂν, *verè Ens* habendam.

℣. 19. ἐκ τούτων, pro μετὰ τούτων. Nimirum particula μετὰ, tam videtur ſuperflua, quàm ἐκ neceſſaria ad exprimendum ſenſum. Rem autem ſic interpretor, vt ſubiiciam corpus obtinere propriam ſpecialémque, ſeu ſpeciei ſuæ naturam, ex aggregatione omnium huiuſcemodi accidentium; poſtquàm ſuppoſitum eſt ea nihil eſſe aliud, quàm aliquos certos ſeſe habendi corporis modos: hoc eſt, Magnitudinem, v.g. dici ineſſe corpori, quatenus eo modo ſe habet, vt partium eius quælibet extra aliam ſit, aliúmque locum occupet, ſicque ex omnibus coadunatis fiat corpus extenſum. Figuram, quatenus illius partes extimæ eo modo comparatæ ſunt, vt aliæ depreſſæ, aliæ eminentes ſint, aliæ complanatæ, aliæ tornatæ, &c. Colorem, quatenus particulæ, ex quibus ſuperficies contexitur, eo modo figuratæ ſunt. vt tali modo reflectentes lucem in oculum, talem coloris ſpeciem exhibeant. Calorem, quatenus corpuſcula habet, quæ euibrata in lignum, carnem, alióve, ſubeant, penetrent, diducant, diſcutiant, exſoluant. Saporem, quatenus corpuſcula continet, quæ in texturam linguæ ſubeuntia, aut ipſi accommoda, demulceant, aut incommoda lacerent, atque ita de cæteris, vt poteſt vberiùs intelligi ex ſuperiùs dictis.

℣. 20. ἰδίαν, pro ἀΐδιον. Ita videtur heic, & deinceps aliquoties commutanda vox, quòd non de natura corporis æterna, qualis nulla ſit inter res concretas, agatur; ſed de propria, atque ſpeciali, qualem Epicurus reſultare vult ex aggregatione propriorum, ſiue ſpecialium accidentium. Et quamuis iſta accidentia legantur poſteà ἀΐδια, eadem nihilominus facienda videtur reſtitutio; quòd tametſi fortè liceret interpretari *accidentia perpetua*, ſiue *perſeuerantia* (intellige quantum durat ipſum corpus) vis tamen voci fieret, quæ rei æternæ, ſeu durationis principio, ac fine carenti ſignificandæ eſt deſtinata. Prætereo autem rem totam conſentire cum definitione illa Indiuidui, quæ à Porphyrio traditur, cùm *Indiuidua*, inquit, *dicuntur*, ὅτι ἐξ ἰδιοτήτων συνέστηκεν ἕκαστον, ὧν τὸ ἄθροισμα οὐκ ἂν ἐπ᾽ ἄλλου τινός ποτε τὸ αὐτὸ γένοιτο, *quòd vnumquodque ipſorum conſtet ex eiuſmodi proprietatibus, quarum aggeries reperiri in vllo alio nunquam valeat.* Quæ planum eſt Epicureæ huic ſententiæ accommodari, vti & vulgarem enumerationem huiuſcemodi proprietatum,

In Iſag. c. 2.

Forma, figura, locus, ſtirps, nomen, patria, tempus.

quas ad Socratem, v.c. ita referunt, vt quales ſimul omnes reperiuntur in Socrate, tales ſimul omnes reperiri in alio nullo homine poſſint: vnde & cenſeantur conſtituere indiuiduam, ſeu propriam, ſpecialémque Socratis naturam. Prætereo rursùs quod de Indiuidua, ſpecialíve natura heic dicitur, idem proportione eſſe de communi, vniuerſalíve dicendum; cùm vt Socrates habet ſingulareis proprietates, quibus diſcernatur à cæteris hominibus; ita habeat homo, vniuersè ſpectatus, quibus diſcernatur à cæteris animalibus; & animal generatim acceptum, quibus diſcernatur à cæteris viuentibus; atque ita porrò de omnibus aliis.

℣. eod. οὐχ' ὡς δὲ μετὰ pro οὐχ' ὡς τ' ἐξ: Ac ſtatim ἤτοι τῶν καθ' ὅλου μεγεθῶν, ἃ συνέστη ἔκ τινων ἐλαττόνων, pro ἢ τῶν τῶν ὅλου μεγεθῶν, τῶν δὲ τινος ἔλαττον ὄν. Et rursùs ſtatim ἰδίαν pro ἀΐδιον. Ita ſcilicet reſtituendum videtur, ad exprimendum ſenſum aliquem, ipsúmque non incohærentem.

℣. 29. τῶν σώματος κατηγορίαν, interpretor *Denominationem* non ſimpliciter *corporis*, ſed *talis corporis, quod in certo rerum genere habeatur*: Quoniam Totum illud eſt ſimpliciter corpus ex natura corporea Atomorum, ſeu principiorum, ex quibus tanquam partibus componitur: at verò prout illi accedit aggeries accidentium huiuſmodi, tunc habet vt ſit tale corpus, & lapis quidem, potiùs quàm metallum; planta, quàm animal; equus, quàm leo; Socrates, quàm Plato, &c. Quòd ſi quis obiiciat, fore igitur differentiam inter corpora accidentalem ſolùm, ſi differant ſolùm per accidentia huiuſmodi: Reſpondebitur, fore accidentalem quidem, quatenus accidens opponitur ſubſtantiæ; at non fore quatenus opponitur eſſentiæ: cenſebuntur enim talia accidentia eſſe ſuo quæque corpori eſſentialia; & maximè quidem, cùm reſpondenda ſint interrogantibus quid ſit tale corpus. Quærenti quippe, v. g. quid-nam ignis ſit, ſeu quæ ſit eſſentia, naturáve ignis: quid aliud reſpondeas, quàm eſſe Ignem corpus ſummè calidum, lucidum, ſursùm nitens, &c. Quid aliud quærenti quid ſit equus, quàm corpus ſentiens, ſeu animal quadrupes, ſolidipes, hinniens, generoſum, velox ad curſum, &c. Nam & quamuis dicas eſſe aliam prætereà eſſentialem differentiam, quæ naturam conſtituat; licet ea nobis ſit incomperta; excipietur, tum illam quoque non poſſe eſſe, niſi accidens, ſiue aliquid, ſubſtantia, corpúſve non ſit; tum homines loqui de rebus, ipsáſque & denominare, & in certa genera diſtribuere, pro modulo eius notitiæ, quam de natura, eſſentiáve vniuſcuiuſque rei habent.

℣. 31. ἴδια παρακολουθεῖν, &c. ad vſque ὥστε δὴ, pro ἀΐδιον παρακολουθεῖν οὔτε ἐν τοῖς ἀοράτοις, καὶ οὔτε ἀσώματα. Hariolandum nempe heic præſertim fuit, ne & immutatio nimia fieret, & ſenſus remaneret nullus. Quæ exempla autem interpretando adhibita ſunt, ea ſuppeditata ex parte à Lucretio fuerunt, vbi Euenta definiit

——— *quorum*

Aduentu manet incolumis natura, abitúque.

Vtcumque ſit; addo prætereà ad interpretationem illa, quæ & cohæſionem cum ſuperioribus, & ſenſum totius ſententiæ luculentiorem facere poſſint.

℣. 36. καὶ pro κατά. Ac ſtatim ἰδίων, pro ἀϊδίων. Et rursùs παρακολουθεῖν τὸ ἀθρόον ἑκάστοις, pro παρακολουθοῦντος τοῦ ἀθρόου ἕκαστα. Ac

prætereà

prætereà semel, iterúmque, & tertiùm ἰδίων pro ἀϊδίων. Et ἴσῳ ἤ ἢ, pro παντὸς ἢ, Et ἰδίως, pro ἀϊδίων. Silicet necessitas sensus videtur ita exigere; saltem si aut nacti, aut subodorati interpretando aliquem sumus. Vt taceam non esse, cur in his hæreamus, quæ eiusmodi sanè sunt, vt aut Epicurus, aut interpolator aliquis videri ταυτολογεῖν possit.

PAG. 27. ѱ. 15. Καὶ μὴν καὶ τό γε δεῖ. Occasione eorum, quæ sunt de Euentis præmissa, subdit Epicurus speciatim aliquid de Tempore, quasi Euentorum præcipuo, seu quod sit omnibus quasi superueniens Euentum. Lego autem τό γε δεῖ, pro τό γε δὴ (habet Aldobrandinus τὸ δέ γε δεῖ) propter regimen consequentis modi Infiniti.

ѱ. 18. Ὡς τῶν βλεπομένων, pro ὡς βλεπομένας. Nempe προλήψεις intelliguntur, non quæ conspectæ ipsæ apud nos sint, sed quæ sint rerum apud nos conspectarum. Et aliquantò pòst τούτῳ, pro τοῦτο, id demonstrante aduerbio συγγενικῶς. Ac rursus κατ' αὐτοῦ, pro κατ' ἑαυτοῦ, quòd nulla enunciatio sit, quam Tempus de seipso, sed quam de ipso homines faciant.

ѱ. 27. φησὶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ ἐν τῇ β' τῆς περὶ φύσεως, pro φησὶ δὲ καὶ ἐν τῇ β' τοῦτο περὶ φύσεως. Nimirùm heic τοῦτο in incongruo est loco. Notandum verò, quòd Laërtiana hæc verba interfita non sint in sequenti periodo, argumento esse posse, quòd neque interfita fuerint quæ ab vsque ferè initio Epistolæ adnotata sunt; verùm illa fuerint, perinde vt hæc, antecedentibus attexta.

ѱ. 39. Ἔτι τε τοῖς προειρημένοις, τοὺς Κόσμους, &c. Resumit hoc loco Epicurus quod superiùs dicere de Mundis occœperat, cùm est fabulatus esse infinitos. Docet autem primùm vt ij procreentur eâ proportione, quâ & minores concretiones, quas obseruare apud nos licet (vbi quod lego τῶν θεωρουμένοις, idcircò facio, quòd planius videatur, quàm si legamus τοῖς θεωρουμένοις, tametsi sic quoque legi nihil vetat.) Atque ita quidem vt Mundorum quisque illeic seorsim ab aliis per ipsam Inanis immensitatem formetur, vbi contingit concursum fieri multitudinis congruæ Atomorum, dum ob mutuam implicationem, & aliis alias compellentibus; circum-volutiones, vorticésve creantur, ac variæ interim partes secernuntur; ex quibus sensim conformatis, ac sese in loca idonea partim versùs imum, partim versùs summum recipientibus, cohærens ex omnibus moles, quæ Mundus vocetur, consurgat.

PAG. 28. ѱ. 4. Δῆλον οὖν ὡς καὶ φθαρτούς φησι τοὺς κόσμους. Vt Epicurus oriri Mundos, sic interire voluit; neque Laërtius abs re hæc verba, quasi consequutionem effert, cùm illa mox præcesserint, καὶ πάλιν διαλύεσθαι πάντα, *ac iterum dissolui omnia*; quò minùs ferri potest mendum, quod in plærosque Codices irrepsit, dum vice φθαρτοὺς, exhibent ἀφθάρτους. Addò porrò statim voculas φησὶ δὲ vt tres, quæ sequuntur, καὶ ἐν ἄλλοις, cum iis, quæ præcedunt, cohæreant; neque relatæ ad consequenteis, pergant omnia confundere.

ѱ. 7. Ἔτι τε. Hæc, quæ sunt Epicuri verba, immediatè repono post Laërtiana καὶ ἐν ἄλλοις, ac remitto inferiùs illa, τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι, quòd intempestiuè heic interserantur, omniáque conturbent. Eandem ob causam verba illa, ἐν τῇ ιβ' περὶ τούτου φησίν, quæ illicò interseruntur post vocem αὐτοὺς, præmissis voculis τοῦτο δὲ, repono post vocem ἔχειν. Hoc scilicet modo, quæ ille de variis Mundorum figuris voluit dicere, vt cum superioribus, sic & inter se, absque confusione cohærent. Cùm verborum porrò horum occasione videretur esse hoc loco de Figura Mundi agendum; quia tamen alia, eáque vberior sub initium Epistolæ ad Pythoclem sese offeret, idcircò res est eò differenda; & vel eo quidem nomine, quòd Epicurus in hoc argumento adhæreat suo ἐνδέχεται, *Contingens est*, vti & in aliis de quibus in eadem Epistola agitur, & quæ contendit posse pluribus modis fieri; secùs ac vulgò cætera, de quibus præsertim in hac agitur, quemadmodum illeic perspicuè præfatur. Adnoto iam solùm, quod heic loci statuit non posse Mundo omnigenam, seu varietatis infinitæ figuram competere, ex eo præsertim esse videri, quòd respiciat ad eandem causam, ob quam pronunciauit superiùs non esse Atomorum figuras infinitas numero, quòd infinitæ exprimi in magnitudine finita non possint.

ѱ. 13. Καὶ μὴν καὶ. Hasce voculas pro Epicuri more, translatis hûc verbis, de quibus iam monui, præfigo. Ipsis verò addo, subiungóque ista, ὡς συγγενῆ οὖσαν, ὥσπερ καὶ τὰ ζῶα τῇ γῇ, quòd imprimis duæ illæ voces ὡς συγγενῆ repositæ existent apud Lambinum scribentem in Lucretium, &, vt verisimile quidem est, ex alicuius MS. fide. Ac deinde, quòd cæteræ congruere isti loco faciant ea, quæ de animalibus subiiciuntur; cùm dicere alioquin nequeas quid sibi ea velint, aut quorsùm intrusa hûc sint. Quod ad interpretationem verò addo *Terram aëri*, quòd congenea sit, *oneri non esse*; id ex verbis Lucretij mox afferendis desumptum est. in lib. 5.

ѱ. 15. Οὐδὲ γὰρ τὰ ζῶα, pro οὐδὲ τὰ ζῶα. Scilicet propter cohæsionem, causámque subiectam. Addo verò statim, οὐδὲ προσαπεπτωκότα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, quoniam & hoc deest, vt comparatio integra sit, & Lucretius id ipsum suggerit, dum ait,

> *Nam neque de Cælo cecidisse animalia possunt.* lib. 5.

Quod autem etiam ad interpretationem addo, *non fuisse animalia in illa spatiorum infinitate formata, vt deinceps in Mundum iam perfecta deducerentur; neque in Cælo elaborata, vt delaberentur exinde in Terram*; id tum facit, vt sensus cum iis, quæ sequuntur, cohæreat; tum comparationis scopum declarat, quatenus intelligitur non fuisse Terram pari modo in ipsa spatiorum infinitate procreatam, ac deinceps deductam in Mundum; tum à Lucretio quoque suggeritur, vt non multò pòst referetur.

ѱ. 18. Ὡς ἐν τῷ μὲν τοιούτῳ, pro ὡς μὲν τῷ τοιούτῳ, καὶ οὐκ ἄν. Ita nimirùm sententia cógruit, quæ secùs partim perturbata, partim etiam repugnans

repugnans ipſi ſcopo efficitur. Statim autem pòſt, repono voces ἐμπεριειληφθῆναι, ὥστε ταῦτα συνίστασθαι, quòd & reponendas neceſſariò ſenſus demonſtret, & vox ἐντεταφῆναι, quæ conſequitur, eas præexigat. Quod mox lego ἐπὶ τῆς γῆς, pro ἐπὶ γῆς, non refert multum admodum: Adnoto tamen additamentum ad interpretationem factum declarationem continere, quæ heic ſupprimitur, & à Lucretio tamen inſinuatur.

℣. 25. Ἀλλὰ μὴν ὑποληπτέον καὶ τὴν φύσιν, &c. Videtur voluiſſe Epicurus heic attingere propagationis rerum cauſam; ac eam præſertim, quæ viuentium eſt; vt admirationem, quæ nos propter illam, proptérque membrorum ſtructuram iure percellit, extenuaret. Lego autem ℣. 32. κατὰ μείζους χρόνους τοῦτο ἀποπεραίνειν, pro περιόδους, καὶ χρόνους ἀπὸ τῶν ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, quòd tametſi nimia procul dubio licentia ſit ex vocibus περιόδους καὶ, facere κατὰ μείζους (vtcumque ad alias quod ſpectat, ſenſibilius quoddam veſtigium ſuperſit) nihilominus voces κατὰ μείζους deeſſe ſententiæ oſtendant eæ, quæ ſuccedunt κατὰ ἐλάττους, & cùm conſtet locum ita eſſe corruptum, vt nullus ex eo ſenſus poſſit exprimi, condonandum ſit qualecumque eius ſanandi tentamentum. Neque verò eſt, quòd quis reputet fieri heic quaſi poſterius membrum, quod aliud nihil ſit, quàm quædam prioris repetitio: ſiquidem cùm prius inſinuet, exſiſtentibus operibus variis, quæ admiranda hominibus parens natura ſuppeditauit, non accinxiſſe ſe æquè citò homines ad omnia diſquirenda, cognoſcendáque; ſed his longè citiùs, illis longè tardiùs intendiſſe animum; tum poſterius innuit non omnia æquè facilis perſcrutationis, inuentioníſque eſſe; ſed cùm iſtis quidem exiguum tempus ſatis ſit, illis prolixum neceſſarium eſſe.

℣. 34. Ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα. Quod heic ſubiicitur de Nominibus, quæ naturâ ſint ab ipſo initio, & poſteriùs tamen apud varias genteis communis vſus effecta ſint; conſequutio eſt quaſi quædam ad illud, quod præmiſſum eſt de iis, quæ non ſunt apud homines, niſi procedente tempore perfecta. Cùm ſit autem poſterior pars contextus præſertim corrupta; idcircò

PAG. 29. ℣. 2. videtur legi poſſe, καὶ τὰ πράγματα συντομωτέρως δηλοῦσθαι, pro συντομωτέρως δηλουμένας, quoniam ea, quæ ſignificantur, res ipſæ ſunt, non verò ſignificationes, quales intelligerentur legendo δηλουμένας, quaſi referendo ad vocem δηλώσεις, vtcumque MSS. habeant etiam quaſi eòdem reſpiciendo συντομωτέρας. Quòd verò legam δηλοῦσθαι, cùm legi poſſet δηλούμενα, facit copulatio magis naturalis cum verbo γενέσθαι. At ſtatim pòſt lego, εἰσφέροντας πρὸς τοὺς μὴ συνειδότας, pro εἰσφέροντας τοὺς συνειδότας. Et rursùs ſtatim, φθόγγους, καὶ τοὺς μὲν ἀναγκασθέντας, pro φθόγγους τοὺς ἀναγκ. ac iterùm mox, πλείστην συνήθειαν, pro πλείστην αἰτίαν, vt ſenſus quiſpiam congruus, qui aliàs ſit nullus, inde eliciatur.

℣. 9. Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς μετεώροις. Aggreditur hoc loco Epicurus vt eximere animos à terroribus, qui incuti ſolent tum ex inſpectione aliquarum rerum Sublimium, tum ex auditione fabularum de Inferis; ita propalare inſigneis errores, quòd Mundus non ſit initio à Deo conſtitutus; quòd ab eo porrò non gubernetur; quòd Animus noſter non ſuperſit à funere. Quoniam verò hoc poſtremo errore iam antè reiecto, reiiciendi hoc loco duo priores ſunt; peruidendum priùs, ſi quid attinet ad reſtitutionem contextus. Initio autem prætereo quid Μετεώρων voce heic ſignificetur, cùm & res ſuperiùs declarata ſit, & vel ex facta ad interpretationem additiuncula abundè innoteſcat. Innoteſcit verò etiam ex ea, quæ ad voces φορὰν, καὶ τροπὴν & cæteras; quid per ipſas intelligatur.

℣. 19. Λυπηροῦ ἅμα, &c. ad vſque, κατὰ βούλησιν, pro λυπηρὰ, (aliàs πῦρ) ἅμα ὄντα συνεστραμμένην τὴν μακαριότητα κεκτημένα. Niſi ſcilicet aliqua huiuſcemodi reſtitutio fiat, nihil erit ſenſus, quod inde elicias. Quod idem dicendum circa id, quod paulò pòſt lego, ἐξ ὧν μηδ᾽ ὑπεναντίαι γίνωνται, pro ἐὰν μηδ᾽ ὑπεναντίαι ἐξ αὐτῶν.

℣. 31. Καὶ τὴν ὑπὲρ, pro καὶ ὑπὲρ, ita habentibus MSS. & ſic exigente concinnitate ſenſus. Non longè pòſt ἐντεῦθεν, pro ἐνταῦθα, quòd ſenſus ſatis manifeſtat. Et mox interpono vocem μάλιστα, vt ſit aliqua ſententiæ cohæſio.

℣. 37. πως τούτοις, &c. ad vſque, Ἄλλως πως ἔχειν, pro πρὸς τὴν εἰς τοῦτο ἀκρίβειαν. Ἔτι τε οὐ τὸ πλεοναχῶς ἐν τοῖς τοιούτοις εἶναι, καὶ τὸ ἐνδεχομένως ἔχει. Nempe, ſi lubeat aliquem ſenſum, & ipſi quidem loco non incongruum expiſcari. Diſcerno autem illa tria Πλεοναχῶς εἶναι, Ἐνδεχομένως εἶναι, Ἄλλως πως ἔχειν, vt intelligamus fuiſſe familiareis Epicuro voces circa ſolutionem quæſtionum de rebus præſertim Sublimibus inſtitutarum; quippe qui nunquam vni cauſæ redditæ ſic inſtiterit, quin reddi poſſe alias cenſuerit. Diſcerno etiam quaſi Effatum alterius generis illud, Ἄλλως μὴ εἶναι, &c. vt intelligamus præter illa, quæ erant Epicuro quaſi dubitabilia, multíſve modis explicabilia, fuiſſe quoque alia rata, conſtantiáque, & de quibus dici non poſſet, quòd eſſe, aut fieri alio modo poſſent; vt habetur initio ſtatim inſequentis Epiſtolæ. Nempe ex hoc genere eſſe voluit, quod heic ait, Μὴ εἶναι ἐν ἀφθάρτῳ, &c. Quod non multò pòſt lego, καὶ γὰρ τοῦτο, pro καὶ τοῦτο: ob euidentiorem cohæſionem facio.

℣. 7. Τάχα δὲ καὶ πλείους. Ita ſcilicet magis congruè legit Aldobrandinus, quàm quod alij τὰ χαλεπὰ, τὰ πλείους, vel etiam καὶ πλεῖα. PAG. 30. Lego autem ſtatim δύναται, pro δύνηται, aut δυνήσεται, quoniam planius eſt; ac repono mox κατὰ τὴν pro καὶ τὴν, quod id videatur exigere non modò facilitas, ſed etiam neceſſitas ſenſus.

℣. 13. Τοιούτων ὥσπερ, pro τοιούτων τροπῶν ὥσπερ. Nempe vox τροπῶν paulò antè ſcripta hûc ineptè prorepſerat. Mox autem παρ᾽ ἡμῖν pro κατὰ μέρος. Scilicet vocis κατὰ μέρος nullus heic ſenſus, vſuſve eſt; at vox παρ᾽ ἡμῖν ipſa eſt, quâ Epicurus vti ſolet, vt manifeſtum ſtatim fiet, ac vberiùs etiam

inſequente

insequente Epistolâ, cùm Sublimia illa, & procul posita explicans, dicit ipsa contingere, non secus ac ea, quæ sunt apud nos, hoc est, in Terra, seu hac inferiore, in qua nos versamur, regione contingunt. Legi potuisset καθ' ἡμᾶς, sed vox παρ' ἡμῖν Epicurea magis. Statim verò ἀκρίβειαν χρείαν, pro χρείαν ἀκρίβειαν. Quippe nisi voces ita transponantur, procliue est sensum præposterum fieri, vt vel ex aliorum interpretationibus patet.

℣. 20. καταφρονοῦντας δὲ τῆς ὁδοῦ τὸ μοναχῶς, pro καταφρονοῦντας τῆς οὐδὲ μοναχῶς. Videlicet vt sensus constet, cuius etiam gratiâ præmittendum statim fuit, μόνον δὲ ante illud τὴν ἐκ τῆς, &c. cùm secùs, hoc nouum quasi membrum constare non posset. Ac rursùs statim legendum ἐν ποίοις ἐστὶν, ἢ οὐκ ἔστιν, pro ἐν ποίοις οὐκ ἔστιν, cùm alioquin membrum esse mutilum videretur. Et iterùm statim καὶ ἐπὶ τοῦτο, pro καὶ ἐφ' οἷοις, cùm hac ratione posset sensus satis commodus elici, qui foret alioquin aut nullus, aut planè turbatus.

℣. 34. Τὰ μακάριά τε, &c. ad vsque καὶ ἐν τῷ, pro Ταῦτα μακάριά τε δοξάζειν, καὶ ἄφθαρτα, καὶ ὑπεναντίας ἔχειν τούτοις βουλήσεις, ἅμα καὶ πράξεις, καὶ αἰτίας. Sic quippe sensus est longè planior, & sententiæ Epicuri iam recitatæ consonantior. Mss. aliunde habent voculam ἅμα ante vocem βουλήσεις, & quod ad vocem πάθη repositam pro voce αἰτίας, attinet, res esse videtur satis manifesta.

℣. 38. Καὶ κατὰ ταύτην, &c. ad vsque καὶ ἐν τῷ, pro εἴτε κατὰ ταύτην τὴν ἀναισθησίαν τὴν ἐν τῷ τεθνάναι φοβουμένοις, ὥσπερ οὔσαν καὶ αὐτοὺς, εἴτε. Vox certè illa εἴτε priore loco posita nihil nisi sententiam perturbat, & quæ habetur posteriùs, abest etiam à Mss. Poterat conuersa in ἔτι, fieri initium sequentis, illiúsque tertij membri; verùm visa præterea est transponenda, collocandáque ante vocem αὐτοὺς, tanquam longè magis necessaria ad sensum, quem heic intendisse Epicurus videtur, quemque & ipse aliàs exprimit, vbi ratiocinatur mortem nihil pertinere ad nos, & Lucretius vrget inter cætera illis versibus:

b. 3. *Debet enim, miserè quoi fortè, ægréque futurum'st,*
Ipse quoque esse in eo tum tempore.

Et, *Nec videt in vera nullũ fore morte aliũ se,*
Qui possit viuus sibi se lugere peremptum.

Ad vocem φοβουμένους quod spectat, legissem cum Casaubono φοβουμένας, quasi relatam ad τὰς ψυχὰς, insinuante etiam voce οὔσαν, pro qua legendum fuisset οὔσας, & conuertendum αὐτοὺς in αὐτὰς, nisi sensus fecisset satis manifestam Synecdochen, subintellectâ voce ἀνθρώπους, quæ etiam manifestiùs supponitur statim à sequente voce ὁρίζοντας.

℣. 41. μὴ δόξαις ὀρθαῖς ἴσχειν, pro μὴ δόξαις ταῦτα πάσχειν. Scilicet vt sensus cohæreat cum eo, quod sequitur, ἀλλ' ἀλόγῳ γέ τινι παραστάσει. Vt præter Epicuri mentem esse taceam, quod homines ista non patiantur τῶν δόξαις. Lego autem statim, ὥστε μὴ ὁρίζοντας τὸ ὄντως δεινὸν, pro ὅθεν μὴ ὁρίζοντας τὸ δεινὸν, quoniam vox ὥστε phrasin congruam; & vox ὄντως sensum integrum facit.

℣. 44. τῷ εἶναι ἃ ἐδόξαζον, pro τῷ εἰ καὶ ἐδόξαζον. Quippe congruus heinc sensus fit, qui aliàs est falsus, & contradictorius; cùm talis perturbatio ex eo, quod illi opinentur, & non rectè quidem, vt dictum mox est, consequatur; & videatur huc respexisse Lucretius, cùm hosce versus aliquoties repetiit:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis lib. 2. 3. 6.
In tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quàm
Quæ pueri in tenebris pauitant, fingúntque futura.

℣. 5. ὁ τάραχος, καὶ ὁ φόβος γὰρ, pro ὁ τάραχος γὰρ, καὶ ὁ φόβος ἐγίνετο. Siquidem vox ἐγίνετο superfluit, incongruáque est, & Mss. habent γὰρ post τὸ φόβος. Sic & non longè pòst ὅσα φοβεῖ, pro καὶ ὅσα φοβεῖ, quòd vox ὅσα nihil addat, sed relatiua solùm sit τῶν λοιπῶν παρεμπιπτόντων. Præ- PAG. 31.
tereo autem videri quoque ad hæc respexisse Lucretium, cùm recitatis mox versibus, hosce, quos etiam aliquando seorsim habet, subiicit:

Hunc igitur terrorem animi, tenebrásque necesse'est lib. 1.
Non radij Solis, neque lucida tèla diei
Discutiant, sed naturæ species, ratióque.

℣. 10. Ταῦτά σοι, ὁ Ἡρόδοτε. Hæc iam est Conclusio totius ad Herodotum Epistolæ, neque ipsa minùs, quàm reliquus textus sphalmatis laborans. Heinc statim pro vocibus δυνατὸς κατασχεθῆ, lego κατὰ τὸ δυνατὸν κατασχεθεὶς, vt sensus elici congruus possit, qui aliàs non-nisi detortè, peræg réque cohæreat.

℣. 17. Καὶ γὰρ καὶ καθαρὰ, &c. ad vsque κατὰ τὴν, pro καὶ γὰρ καὶ καθαρὰν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιήσει πολλὰ τοῖς κατὰ μέρος ἐξακριβουμένοις. Nimirùm propter vocem πολλὰ, legendum est & καθαρὰ, quod ipsi adiectiuum sit, & τῶν ἐξακριβουμένων, quod patiendi vi illius respondeat. Et posterioris quidem huius vocis vestigium fuit in Mss. vbi habetur τῶν ἐξακριβουμένος: ad priorem verò quod spectat, commutaturus illam fueram in vocem καταληπτὰ, nisi meminissem non longè ab initio insequentis Epistolæ legi τὴν τῶν φυσικῶν προβλημάτων κάθαρσιν, ac rursùs ἐκκαθαιρόμενα, adeò vt visus Epicurus fuerit verbum καθαίρειν, quod est *purgare*; seu *mundare*, eò transtulisse, vt esset idem, quod *explicare*, seu declarare aliquid; quatenus quæstio dum explicatur, veluti purgatur, mundáque euadit à tenebris, ambagibúsque; quæ veluti sordes commistæ præstant, ne clara, apertáque, & qualis in se est, videatur.

℣. 21. συνεχῶς ἑαυτῷ βοηθήσει, pro συνεχῶς βοηθήσει. Vocem scilicet ἑαυτῷ interpono, vt satis perspicuè alioquin deficientem; & quia in ipsa Epistolæ Præfatione, cui hic Epilogus respondet, habetur, ἵνα βοηθεῖν αὐτοῖς δύνωνται.

℣. 24. καὶ τοὺς τελείως, pro ἢ καὶ τελείως. Nisi enim res ita distinguatur, vt heic agnoscatur quasi alterum membrum; nihil congrui

ſenſus elicies; vti & niſi ſtatim legatur ἀναβάντας, pro ἀναλύοντας, qua ex voce nihil exprimi, niſi admodum perturbatum poteſt.

℣. 25. περιοδειῶν, pro περιόδων. Nimirùm & ita habent MSS. editióque Stephani, & vox eodem ſenſu in Præfatione exſtat; & per ipſam meliùs exprimitur deductio, tractatio, diſſertatio, ea omnia complectens, quæ aliqua de re dici poſſunt; vt velle Epicurus videtur heic innuere.

℣. 26. ὅσοι δὲ, &c. ad vſque καὶ τῶν, pro ὅσα δὲ μὴ παντελῶς αὐτῶν τῶν ἀποτελουμένων ἐν τούτων εἰσὶν ἤ. Quippe niſi iſtud habeatur quaſi poſtremum membrum enumerationis illorum, qui in Phyſica profecerunt, & reſtitutio hoc proximè modo fiat, nihil erit, quod heinc elicias, aut appoſitè cum iis, quæ ſuperſunt, connectas.

℣. 29. περιοδείαν, pro περίοδον, propter expoſitam mox cauſam. Tametſi vtrobique eandem vocem, dummodo de ſenſu conſtet, retineri nihil prohibeat.

Et in Epiſtolam quidem ad Herodotum hactenus.

Ad II. Epiſtolam Epicuri ad Pythoclem, de Rebus Sublimibus.

℣. 32. ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ Πυθοκλεῖ χαίρειν. Hæc altera eſt duarum Epiſtolarum, quas prædiximus fuiſſe ab Epicuro de Rebus Phyſicis conſcriptas. Eſt autem & ipſa Epitome ſolùm; declarat enim Epicurus ſe Pythocli annuentem mittere ad ipſum σύντομον, καὶ εὐπερίγραφον διαλογισμὸν, περὶ τῶν μετεώρων, *compendioſam, atque perſpicuam de Rebus Sublimibus tractationem.* Quomodò verò τῶν Μετεώρων, *Sublimium* vox non ea ſolùm complectatur, quæ in aëre apparent, ac fiunt, ſoláque vulgò dici Meteora (& vel authore quidem ipſo Ariſtotele) conſueuerunt; ſed illa etiam maximè, quæ in æthere, ſeu cælo viſuntur; videlicet tam ſidera, quàm quæ varia iis accidunt; cauſam ſuperiùs iam diximus, eámque repetere nihil eſt neceſſe. Adnotare heic ſufficit argumentum Epiſtolæ reſpondere illis Phyſicæ Tractatibus, qui Ariſtoteleorum librorum imitatione, de Mundo, & Cælo, déque Meteoris ſolent inſcribi. Scilicet Epicurus quoque ab ipſa ſtatim Præfatione, aliqua præmittit de Mundo, ac agit ſubinde de Sideribus; pergítque poſtremò agere de iis, quæ in aëris regione contingunt.

℣. 33. Ἤνεγκέ μοι Κλέων. Præfatio hæc eſt, cuius duæ partes. Epicurus enim imprimis ſcribendi occaſionem declarat; & quâ alacritate ſe accingat, ſcilicet gratificaturus ipſi Pythocli, & rem quoque aliis futuram non inutilem præſtiturus. Deinde verò ſcopum deſcribit ſpeculationis Rerum Sublimium, ac docet modum de iis agendi alium eſſe ab eo, quo diſſeritur de cæteris tam naturalibus quàm moralibus rebus.

℣. 5. βαστάζοιντο. Ita videtur, pro βαστάζειν, exigere perſpicuitas phraſeos. Legit Caſaubonus βαστάζεις. PAG. 32.

℣. 17. Πρῶτον μὲν οὖν. Poſterior hæc eſt Epiſtolæ pars, in qua lego ſtatim, νομίζειν δεῖ, pro ſimplici νομίζειν: niſi legere malis νομιστέον (vtrumque enim familiare Epicuro eſt) ad ipſam phraſeos integritatem. Vtcumque certè dici poſſit regi vocem tacitè à verbo quopiam antecedente in ſuperiore periodo; vide tamen reſpici ad conſimile regimen, & in poſteriore parte Præfationis ad ſuperiorem Epiſtolam, Πρῶτον μὲν οὖν δεῖ εἰληφέναι & in aliis pari occaſione locis.

℣. 21. βεβαίαν, pro βέβαιον, ſcilicet propter vocem πίστιν. Notandum verò cùm Epicurus duo Propoſitionum genera diſtinguat; alterum circa eas res, quæ vno tantum modo ſe habent; alterum circa eas, quæ pluribus modis poſſunt ſe habere, aut fieri; idcircò eum velle firmam hanc fidem, ſeu perſuaſionem non tantùm eſſe circa prius genus; verùm etiam circa poſterius. Non ſanè eo ſenſu quòd aliqua re exſiſtente pluribus modis explicabili, quilibet modus ſigillatim pro indubitato habeatur; ſed eo ſolùm, quòd res ſit explicabilis modis pluribus; videlicet quaſi hoc vnum contendat, ſuppetere ſemper in rerum natura cauſam aliquam effectus alioquin admirabilis; abſque eo, quòd ſit neceſſe ad aliquam non-naturalem, ſeu extraordinariam confugere; vti facere conqueritur eos, qui paſſim ad diuinam recurrunt. Exinde eſt ſanè, cur penè ad nauſeam inuehatur in illos, qui ſingularem modum amplexi, plurifarium reiiciunt; vt ex ipſa ſerie Epiſtolæ conſtat, & à Seneca etiam obſeruatur: ſpeciatim verò cùm recitatis Philoſophorum antiquorum de Terræ motu opinionibus, ſubiicit: *Omneis iſtas poſſe eſſe cauſas Epicurus ait, plureiſque alias tentat, & alios, qui aliquid vnum ex iſtis eſſe affirmauerunt, corripit; cùm ſit arduum de iis, quæ coniecturâ ſequenda ſunt, aliquid certi promittere.* lib. 6. qq. nat. c. 20. Prætereo autem Propoſitionum generis prioris, qualeis nullas affert, Phyſicarum inſtar, in Moralibus, eſſe poſſe exempli causâ, iſtas; *Voluptas eſt finis bonorum; Iucunda vita ſeparari à virtutibus non poteſt;* aliáſque huiuſcemodi. Prætereo item viſum eſſe, quemmodum ille μοναχὸν, vocat *Singularem* potiùs, quàm *Vnicum dicere*; & quem πλεοναχὸν, *Plurifarium*, potiuſquàm *Multiplicem*; vt vſus vocum, qui heic habetur quaſi artificialis, exprimatur diſtinctiùs.

℣. 30. ὑπάρχει, pro ὑπάρχειν, ſic enim videtur exigere phraſis; ac non multò poſt κενὰ pro καινὰ, damnat ſiquidem Epicurus pronunciata quædam, nō quia *noua*, ſed quia *vana* ſunt, & præ vanæ gloriæ ſtudio efferūtur.

℣. 33. ἀσείστως κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρόμενα, pro ἀσείστως κατὰ πάντων, κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρομένων. Siquidem voces κατὰ πάντων totum ſenſum turbant, & ſuperfluæ ſunt, propter vocem πάντα mox antecedentem; ac irrepſiſſe poſſunt ob affinitatem cum duabus inſequentibus; vti & poteſt vox ἐκκαθαιρόμενα, ad gignendi caſum propter vocem

vocem πάντων inductam, deflecti. Nihil porrò de hac voce dico; veluti & nihil adnotaui circa antecedentem vocem κάθαρσιν, quòd res fuerit veluti præoccupata aliquantò superiùs. Vox ἀσείςως non-nihil suspecta; sed retineri tamen potuit, sensum exprimendo phraseos, qualem licuit.

ψ. 44. τοῖς φαινομένοις. Videtur enim Epicureæ phrasi magis consonum, quàm τῷ φαινομένῳ, vtcumque correctionis specie sic reponi potuerit, ob illud speciale τὸ σύμφωνον ὄν.

PAG. 33. ψ. 1. φέρειν δεῖ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων, pro φέρειν τῶν παρ' ἡμῖν τινα φαινομένων. Quippe & vox δεῖ manifestè deest, & vox τινα abundat, quæ magis congruè mox antè habetur; & vox γινομένων post vocem παρ' ἡμῖν, vt familiarissima est, sic mox quoque repetitur; &, vno verbo, nisi hoc modo, ac nisi statim pro ἢ ἐ Ꞔ legatur ὡς ἢ Ꞔ, vix vllus habebitur sensus.

ψ. 9. Κόσμος ἐστὶ περιοχή τις. Aggreditur heic Epicurus pauca de Mundo præmittere, quasi cohærenter acturus de Rebus Sublimibus, quæ ad Mundi partem, Regionémve præcipuam spectant. Exorditur autem à definitione, qua vides Mundum ab eo describi haud-secus quàm descriptus exstet in

cap. 2. libro de Mundo, vbi dicitur: Σύστημα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων, *Compages ex Cælo, Terráque, & iis naturis, quæ in ipsis continentur, constans.* Quæ descriptio iisdem, ac totidem verbis (nisi quòd vox περιεχομένων non tam exprimitur, quàm subintelligitur) refertur à Laërtio ex

lib. 7. Posidonio Stoïco; vnde fit vt Aldobrandinus ex hoc, aliísque argumentis, censeat eius libri Authorem esse ipsum Posidonium, non verò Aristotelem, cui vulgò attribuitur, aut Nicolaum Peripateticum, cui Petrus Victorius vindicandum putat.

ψ. 12. Καὶ καταλήγων ἐν πέρατι, &c. Locus hic est, qui fuit superiùs consimili occasione indicatus, & in quo recepimus de figura Mundi dicendum. Concludo autem Parenthesi illa ὃ καὶ λυομένου, &c. pauca quædam spectantia ad dissolutionem, & confusionem Mundi; quoniam manifestè interfita sunt: & quia sicut priùs de conditione extremæ partis Mundi dici cœptum est, ita posterius continuatur. Lego verò interim ὃ καὶ, pro καὶ ὃ, quoniam fit alioquin sensus perturbatus.

ψ. 14. λήγοντα ἢ ἐν περιαγομένῳ, ἢ ἐν στάσιν ἔχοντι, pro λήγοντα ἢ ἐμπεριαγομένῳ, ἢ ἐνστασιν ἔχοντι καὶ. Siquidem vox λήγοντα manifestè refertur ad vocem περιοχὴν, vti & præcedens καταλήγοντα, & præpositio ἐν tam est legenda separatim, quàm mox antè habetur ad ipsam vocem πέρατι, quæ heic apertè subauditur; & denique particulam disiunctiuam ἢ reponendam pro copulatiua καὶ, ipsa membrorum series demonstrat.

ψ. 20. ὁ δὲ κόσμος ἐν ᾧ λήγει, pro τῷ δὲ κόσμῳ ἐν ᾧ λήγον, id scilicet vt phrasis constet.

ψ. 23. Καὶ ἐν μετακοσμίῳ, pro καὶ ἐν κόσμῳ, καὶ μετακοσμίῳ, Expungo nimirùm voculas κόσμῳ καὶ, quod intelligere Epicurus non potuerit gigni in Mundo Mundum. Nam & tametsi dici posset minor in maiore comprehendi; eo tamen casu non tam Mundus, quàm Mundi pars censendus foret. Posset & forsan is sensus fieri, vt gigni Mundus intelligeretur in eodem loco, in quo alius præexstitisset; at multa nimis, & absque vllo in textu vestigio mouenda.

ψ. 24. Καὶ ἐν πολυκένῳ, pro ἐν πολυκένῳ, quòd esse videatur quasi aliud membrum. Nempe cùm Intermundium sit, aut videatur intelligi, vbi Mundi sunt inter se satis conuicini; vbi illi tamen sunt distantissimi, potest spatium simpliciter vacuum, inanéve haberi. Et tunc quia potest tale vacuum esse aut non purum, si fortè nimirum pertranseant, seséve mutuò irretientes cohæreant variæ Atomi; aut purum, si fortassis nempe tale quid non contigerit: ideò videtur Epicurus censere posse Mundum fieri in vtrolibet eiusmodi vacuo. Vnde & statim lego, καὶ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ, pro καὶ οὐκ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ, Ꞔ κενῷ, quoniam vt istud posterius καὶ satis manifestè superfluit, ita potest particula οὐκ non satis consultò irrepsisse, & maximè quidem ex subiecto mox loco, cui vtraque particula videatur esse restituenda. Propterea enim lego, καίτοι οὐ καθάπερ τινές φασιν, pro καθάπερ τινά φασιν; quòd improbâsse Epicurus videatur non quidem, posse gigni Mundum ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ (neque enim ad hoc vllam habuit causam) sed posse eo modo, quo asserebant aliqui; ad hoc nempe habuit quidpiam opponendum, vti & reipsâ opposuit. Hinc & eiuscemodi verba parenthesi conclusa lego, & quæ sequuntur habeo quasi summariam explicationem mentis Epicuri, potiusquàm modi, quem improbat; quoniam alioquin nihil cohæret, & ne ea quidem, quæ statim improbato modo tribuuntur, explicatione hac continentur.

ψ. 35. δῖνον, pro δεινόν. Ita scilicet MSS. rectè, vt vel ipse sensus insinuat, & opinio quoque illius, qui ab Epicuro subnotatus videtur. Siquidem & cùm paulò antè dixit καθάπερ τινές φασιν, & cùm subdit illicò pòst, καθάπερ τῶν φυσικῶν καλουμένων φησί τις, non videtur omninò alius esse subnotatus ab eo, quàm Leucippus. Id videlicet colligo ex iis, quæ habet Laërtius, dum ait Leucippum lib. 9. Mundi exortum sic descripsisse, vt censuerit φέρεσθαι σώματα εἰς μέγα κενὸν, (vides heic μέγα-λον κενὸν, de quo Epicurus) ἅπερ ἀθροισθέντα (vides ἀθροισμὸν, de quo ille) δίνην ἀπεργάζεσθαι μίαν (vides & δῖνον, qui heic restituitur) καθ' ἣν προσκρούοντα (vides & quod heic dicitur ἕως ἂν ἑτέρῳ προσκρούσῃ) &c. Prætereo autem illud δίνη φερόμενον αὐτὸν ὡν ἂν ἐπιψαύσῃ λαοῦ ἐπιπλάσις, fecisse, vt minùs fuerim veritus addere interpretando exemplum desumptum *ex aceruo niuis*, qui supra niuem reuolutus, quicquid contingit sibi assumit. Adieci verò etiam quanam in re talis opinio, taléve exemplum quadrare non possit in genesin Mundi, nisi repugnando rebus apparentibus, vt cùm Epicurus rem non expressisset, ea intelligi quadamtenus posset.

℣. 41. Ἥλιός τε, καὶ Σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ Ἄστρα. Dicere heic quidem Epicurus aggreditur de Sideribus; ſed pertinet tamen ſimul argumentum ad tractatiunculam de Mundo, quatenus eò tendit, vt intelligamus Mundum ita fuiſſe effectum, vt hæ inſignes illius partes fuerint non aliunde aduectæ, ſed cum ipſo ſimul, & intra ipſius quidem ambitum ex ſeminibus comprehenſis formatæ; quod idem ſpeciatim de Terra pronunciatum iam vidimus. Inde autem fit, cur ℣. 42. legam cum Aldobrandino οὐ καθ' αὐτὰ non ſimpliciter καθ' αὐτὰ, Negationem quippe exigit non modò quæ conſequitur Aduerſatiua particula ἀλλὰ, ſed ipſamet quoque opinio, quam ex Plutarcho, & Lucretio potiſſimùm expreſſimus, cùm de exortu partium Mundi præcipuarum diſſereremus. Lego verò aliquantò poſt δὴ pro δεῖ, ne ſenſus turbetur; & ſtatim, κατὰ προσκρίσεις, pro καὶ τὰ πρὸς κρίσεις, vt ſit aliquis. Ac iterùm, ἤτοι συναμφοτέρων, pro ἢ τὸ συναμφότερον, vt ſibi cohæreat. Denique verba illa, καὶ ἴσα γε δὴ σώζει vulgò lecta poſt vocem κόσμου, ac ſatis manifeſtè tranſpoſita, repono poſt iſta, ὁμοίως δὲ καὶ γῆ, καὶ θάλαττα, ac totum parentheſi includo; quoniam quæ ſequuntur de naturis ſpirituoſis, & igneis, eiuſmodi ſunt, vt Sideribus, non Terræ, & Mari accommodari valeant; cùm illa, non iſta, ex igneis (ſpeciatim) corpuſculis concreuerint; & exinde ſit, quod ſuperiùs ex Lucretio retulimus,

Hoc eſt à Terris altum ſecernere Cælum,
Et ſeorſùm Mare, vti ſecreto humore pateret;
Seorsùs item puri, ſecretique ætheris ignes.

PAG. 34. ℣. 9. Τὸ δὲ μέγεθος Ἡλίου τε, καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων. Celebris hic eſt locus de Solis, Siderúmque aliorum magnitudine, ob quem Epicurus maximè vexatur. Sed de textu vt pauca attingam; lego ſtatim ἡλίκον φαίνεται, expunctâ intermediâ voce, ὁποῖον, quaſi vanè interpolatâ; quòd de Magnitudine requiratur, non qualis, verùm quanta ſit; vtcumque quantitas alioquin ſit quædam qualitatis ſpecies. Ac dici quidem fortè poſſet, excidiſſe, quæ huic reſponderet, vocem τοιοῦτον, vel τοῖον, quòd memoretur etiam ſtatim Color, qui propriè dicta ſit qualitas; verùm quia color eſt corporis, non magnitudinis qualitas; ideò cenſeri poteſt neutram vocem appoſitam fuiſſe; potéſtque præterea haberi

2. plac. 21. ex Plutarcho indicium, apud quem Sol ſpeciatim ex Epicuro legitur, ἢ τηλικοῦτος, ἡλίκος φαίνεται, ἢ μικρῷ μείζων, ἢ ἐλάττων. Vtcumque autem ſit, vox iſta ὁποῖον minori ſenſus diſpendio abiicitur, quàm alterutra illa intrudatur.

℣. 17. ὑπάρχει, pro οὐχ ἅμα. Tenue veſtigium; ſed cùm huiuſcemodi verbum non modò appoſitum ſit, ſed penè etiam neceſſarium; tum eæ voculæ, quibus ſubſtituitur, eiuſmodi ſunt, vt nihil ſit ſenſus, quòd ex iis elicias. Nam ſi ageretur quidem in hoc membro de magnitudine Aſtrorum ſpectata πρὸς ἡμᾶς, dici fortè poſſet eam eſſe non-nihil aut maiorem, aut minorem, aut tantam, quanta & videtur, οὐχ ἅμα δὲ *non tamen ſimul,* ſeu tempore eodem, quaſi deberet dumtaxat varia variis temporibus videri: at quia agitur de Magnitudine ſpectata καθ' αὑτό, atque idcircò manente inuariata ſecundum ſe; eapropter iſtæ voculæ non videntur poſſe hûc accommodari.

℣. 24. Ἀνατολαί, καὶ Δύσεις. Agit hoc loco Epicurus de Ortu, Occasúque Siderum, non illo quidem, quem Heliacum; ſeu Solarem vocant; hoc eſt, quo Luna, cæteráque Aſtra oriri dicuntur, dum ob viciniam Solis, occultationémque ab illius radiis, priùs non apparentia ex eius vicinia, radiíſque emergunt, appareréque incipiunt; vt Luna quidem (ac interdum etiam Venus, Mercuriúſque) veſperi; & cætera (ac interdum etiam tam Venus, quàm Mercurius) manè: Occidere verò, cùm priùs apparentia, ob factam deinceps viciniam, ſubitionémque in Solis radios, quaſi in illos demerguntur, appareréque deſinunt, vt Luna (& interdum Venus, atque Mercurius) manè; ac cætera (& interdum Venus, atque Mercurius) veſperi. Agit, inquam, heic Epicurus, non de huiuſmodi Ortu, & Occaſu, ſed de vulgari alio, quem & Horizontalem appellant, & Poëtæ tam Coſmicum, quàm Acronychum agnoſcere ſolent. Is videlicet Ortus eſt, quo videmus Sidera (ac ſpeciatim Solem manè) ſupra Horizontem emergere; is Occaſus, quo videmus eadem (ac ſpeciatim veſpere Solem) infra Horizontem delabi. Quod lego porrò Ἀνατολαί pro Ἀνατολάς, & poſteà δύναται pro δύνασθαι, non magni quidem momenti res; ſed facio nihilominùs, quoniam in hac tota de Sublimibus tractatione, moris Epicuro non eſt, vt Infinitiuum modum abſque regente Indicatiuo ponat, ac geminatum potiſſimùm, vt hoc loco foret, γίνεσθαι δύνασθαι. Appoſitum magis, quòd ſtatim pòſt lego, καθ' ἑκατέρους, pro καὶ καθ' ἑτέρους, idque ex MSS. niſi quod illi adhuc retinent copulatiuam particulam. Expreſſi autem interpretando, quid rei id eſſet; cùm ille haud-dubiè loca intelligere Ortus, Occasúſque voluerit.

℣. 34. Τάς τε Κινήσεις αὐτῶν. Attingit hoc loco Epicurus duplicem Hypotheſin, ſecundum quam peragi poſſe Siderum motus concipimus: Vnam, quâ Cœlum totum moueri, ac Sidera ſecum vnà transferre cogitatur; alteram, quâ Cælo immoto, Sidera per ipſum ſeorſim moueri intelliguntur. Attingit etiam, vel coniungit potiùs motus huiuſce duplicem cauſam; vnam, ipſam neceſſitatem, quam Sidera in ipſa ſui conformatione ſubierint; alteram, ipſam depaſtionem, ac diſpoſitionem eius pabuli, quod, ignea cùm ſint, proſequantur.

℣. 39. Ex quo fit vt illud κατά τινα ἐπινέμησιν τοῦ πυρός, interpreter non *de diſtributione ignis*, ex qua nullus ſenſus idoneus, ſed *de depaſtione* eiuſdem, iuxta quam velut proſerpere Siderei ignes intelligantur.

℣. 41. Τροπὰς Ἡλίου, καὶ Σελήνης. Pergit hoc capite Epicurus dicere cauſas ſpecialis Motus, quo digreſſi ab Æquatore Planetæ, & ad ipſos vſque Tropicos progreſſi, ab iis regrediuntur. Sic autem referri eas poſſe

contendit

contendit ad Zodiaci obliquitatem; ad repreſſionem aëris; ad pabuli diſpoſitionem (quo loco particulas, τ̃ μὲν, ante vocem ἐμπιφραμένης, tanquam manifeſtè deficienteis, ob ſequenteis illas, τ̃ δὲ καταλιπούσης, ſuppleo) denique ob factam initio ſpiralis motus impreſſionem; vt cenſeat prætereà, non eſſe curanda, quæ vocat *ſeruilia Aſtrologorum machinamenta*; ἀνδραποδώδεις Ἀστρολόγων τεχνιτείας. Quo loco obſeruandum eſt, notari ab ipſo videri non Aſtrologiam Iudiciariam, quæ illius temporibus nondum in Græcia percrebuerat, vtcumque ſtatim à Beroſo inuecta in eam fuerit; ſed operoſas illas quas vocant Planetarum Theorias, ſeu Hypotheſeis, quarum iam exemplum in Eudoxo, Callippo, & Ariſtotele habebat. Non quòd viſus fuerit ſpeciatim vllam damnare hypotheſin; ſed quòd patienter non tulerit, haberi vllam ita ratam, vt cæteræ non cenſerentur paris cum ea eſſe probabilitatis. Hoc enim eſt, quod eſſe cenſuit ἀνδραποδῶδες, mancipij videlicet more vni cuipiam addictum eſſe.

PAG. 35. ỳ. 12. Κενώσεις τε Σελήνης. Tria heic ſequuntur capita, quæ Epicurus pertractat de Luna: ac primum quidem circa eius Phaſeis; quo loco, ſi lego κατὰ στροφὴν diſiunctim, non verò coniunctim, vt vulgò fit, κατὰ στροφὴν, facit & ſenſus perſpicuitas, & propoſitus Epicuro ſcopus inſinuandi ſpecialem modum, quo Luna Phaſeis ſubeat ex reuolutione proprij corporis, quod & globoſum, & media parte clarum, media obſcurum ſupponatur; vt & expreſſi interpretando, & ex Lucretio dicetur poſteà. Lego verò deinde ỳ. 19. μοναχὸν, pro μοναχῇ (vti & non multò pòſt habetur) propter perſpicuitatem ſenſus, qui videtur etiam non obſcurè exigere, vt ſtatim pro ὅτε, legatur ὅτι, ac ſtatim rurſùs, μὴ δύναιτο, pro καὶ ἢ ἀδύνατον, & iterùm ἐπιθυμοῖ, pro ἐπιθυμῶν.

ỳ. 24. Ἔτι τε ἐνδέχεται. Alterum iſtud caput eſt, de Luce videlicet Lunæ, quam Epicurus ait eſſe poſſe aut Lunæ propriam, aut à Sole acceptam. Lego autem ỳ. 25. ἢ καὶ ἀπὸ pro ἢ ἀπὸ, quoniam id phraſis exigit exprimendo alteri modo, quo poteſt Lux eſſe in Luna. Et ỳ. 31. αὐτῷ pro αὐτοῖς, quoniam relatio eſt πρὸς πλεοναχὸν τρόπον. Ac ſtatim ἄλλοθι, pro ἄλλο τε, ſenſu ipſo manifeſtante.

ỳ. 35. Ἡ δὲ ἔμφασις τ̃ προσώπου. Tertium hoc eſt caput de Facie, ſeu eo quaſi vultu, qui in diſco Lunæ apparet. Lego autem ỳ. 38. πάντη, pro πάντα, quòd vox eſſe videatur Aduerbialiter efferenda, vt indicentur omnes omninò, ſeu vniuerſè modi, quibus poteſt Lunæ facies maculoſa apparere, præter duos illos, quorum alterum, qui κατ᾽ ἐπιπρόσθετησιν dicitur, explicari poſſe commodiùs non cenſui, quàm congruè illi tertio, qui habetur etiam κατ᾽ ἐπιπρόσθετησιν circa Phaſeis Lunæ. Nempe vt illeic ſum hanc vocem interpretatus *obductionem corporis opaci Lunæ continuò circumuoluti*, ſic & hoc loco *obductionem corporis non perinde opaci, ſed vtcumque caliginoſi; non continuò circumuoluti, ſed perpetuò potiùs hærentis; ac non vbique ſolidi, ſed reticuli inſtar variè perforati*. Videtur id certè non fuiſſe alienum ab ipſa mente Epicuri, vtcumque nihil ſubodorari non modò ex Plutarcho, alióve licuerit, ſed ne ex Lucretio quidem, qui de Lunæ facie nihil habet. Denique ỳ. 41. ὅδον lego, pro ὧ, ſuggerentibus vocibus τὴν τοιαύτην ἰχνεύειν, quæ immediatè antecedunt: Ac ſtatim, ἦν γάρ τις μαχόμενος ἦ, pro ἦν γάρ τισι μαχομένοις, ſuggerente ipſa neceſſitate ſenſus.

ỳ. 44. Ἔκλειψις Ἡλίου καὶ Σελήνης. Cùm Epicurus aliquot Eclipſeon cauſas heic recenſens, viſus fuiſſet præcipuam, eámque germanam prætermiſiſſe; ideò Laërtius illam ſuppleuit ex XII. Epicuri de Natura libro; itémque ex Diogene Tarſenſi, qui eandem ex mente Epicuri declarauerit. In ipſa autem recenſenda, & ad ỳ. quidem 10. addo has duas PAG. 36.
voces πάλιν ἐλλάμπειν, quòd manifeſtè deficiant ad declarandum quomodo ob receſſum Lunæ à coniunctione cum Sole, ipſe Sol viſus obſcuratus, illuceſcat iterùm; & à receſſu ab oppoſitione, atque adeò ab vmbra Terræ, ipſa Luna rurſùs pleno orbe fulgeat; vt interpretando etiam eſt expreſſum. Quinetiam illud, Σελήνης ἐπισκοτούσης, ita interpretatus ſum, vt non debeat intelligi, inducere Lunam tenebras in Solem, ſed obductam Soli, ipsúmque obtegentem creare tenebras ipſi Terræ. Ex quo adnotari poteſt obiter, quam dicimus Eclipſin Solis, veriùs dici Eclipſin Terræ, quando non ipſe Sol deficit, deſtituitúrve ſuâ luce; ſed Terra Solis luce priuatur ob Lunam interpoſitam; eo modo, quo Luna ob interpoſitam Terram. Adeò vt quemadmodum nos, dum Lunam è Terra ſpectamus, videmus, dicimúſque illam, non Solem, reuerâ deficere; ita ſi quis Terram è Luna ſpectarit, & viſurus ſit, & dicturus Terram deficere, non Solem.

ỳ. 12. Ἔτι τε τάξις περιοδική. *Periodicum ordinem* heic interpretor, quo videre licet Eclipſeis temporibus certis, adeóque ratis contingere, vt longè antè prouideri, prædicíque ab Aſtrologis valeant. Nempe idcirco videtur ipſum Epicurus ſtatim poſt cauſas Eclipſeon memoratas attingere; ne cùm is videatur præſertim admirabilis, neque à fortuna dependens, ſuſpicetur propterea quiſpiam eſſe diuinum Numen, à quo talis ordo inſtitutus ſeruetur. Quare & repetit errorem, quem iam circa Epiſtolam ſuperiorem perſtrinximus; metiens ſcilicet naturam Diuinam modulo humano, neque capiens quomodo illi, cùm nihil non norit, nihilque non poſſit, rerum prouidentia competere, abſque detrimento felicitatis, valeat. Quod ille autem addit, ἵνα παρ᾽ ἡμῖν, adfero interpretando exemplum *de viciſſitudine tempeſtatum*; quoniam Lucretius illam vſurpat, dum vt iam antè vidimus, docet, poſſe dietim Lunam & nouam, & cum certa Phaſeon varietate creari,

Quom fieri poſſint tã certo tempore multa.

Quòd ỳ. 18. lego, ἡ περὶ τ̃ μετεώρων αἰτιολογία, pro ἡ τ̃ μετεώρων ἀντιλογία, idcircò eſt, quòd vox quidem περὶ, non modò in MSS. ſed in Baſileenſi quoque editione habeatur; vox

autem αἰτιολογία, videatur prorsùs reponenda, ob diſquiſitionem cauſarum, quæ περὶ τῶν μετεώρων heic fit, quámque Epicurus non legitimè inſtitui ab iis, qui vni ſoli adhærent, cauſatur. Quod verò aliquantò pòſt lego φερομένοις, pro φερομένους, phraſis ipſa facit, vt ſit conſonantia cum illis dandi caſibus, τισιν ἐφαψαμένοις, & ἐκπίπτουσιν. Vnde & ſtatim pòſt lego etiam, δυναμένοις, pro δυναμένους; ac ſimul intermedio loco lego ἃ δεῖ, pro δὴ, quòd præter ſenſus neceſſitatem, & MSS. & Romana etiam editio ita inſinuent. Denique autem interpono voces, μήτε διανοουμένοις, tanquam deficienteis, & fortaſſis reiectas ob affinitatem, creditámque cum voce μὴ δυναμένοις, identitatem.

℣. 27. Μήκη νυκτῶν, καὶ ἡμερῶν. Quod mirabile ſemper viſum ſit, dies, noctéiſque anni decurſu ſic increſcere, & decreſcere, vt eorum vices per hyemem, æſtatémque alternentur; ideò Epicurus quoſdam quoque modos, quibus hæc variatio contingere valeat, proponit. Suppleo autem ſtatim verbum ἐνδέχεται, quòd phraſi manifeſtè deſit. Ac non multis interpoſitis, lego, ὑπέρ τε, καὶ ὑπὸ γῆς, &c. ad vſque τινα θεωρεῖται, pro ὑπὲρ γῆς παρὰ τὸ μήκη τόπων παραλλάττοντα, καὶ τόπους τινὰς περαιοῦντα τάχιον, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, ἢ καὶ βραδύτερον. Quoniam, niſi locus ita reſtituatur, patet quanta ſit & obſcuritas, & confuſio; ac potiſſimùm propter duos modos, quos Epicurum attingere voluiſſe manifeſtum eſt, vt conſtare poteſt vel ex ipſo Lucretio, (à quo etiam tertius ſuperadditur) cùm & ex eius verſibus ratio penè tota interpretationis pateat. Quòd verò ſub finem lego, ὃ δυνατὸν, pro εἰ δυνατὸν, facio ad perficiendum ſenſum.

℣. 38. Ἐπισημασίαι, pro Ἐπεὶ σημασίαι. Nempe huiuſmodi eſt vox, qua vſos eſſe conſtat Antiquos, vt exprimerent Præſignificationes Aſtrorum, ſeu Indicationes, ac Prænunciationes pluuiarum, ventorum, æſtuum, ſiccitatum, aliarúmque mutationum aëris, pro tempore, quo orirentur, aut occiderent Sidera, vt Pleiades, Canis, Orion, & alia: Epicurus autem tractatione de Sideribus abſoluta, & priuſquam aggrediatur poſteriorem Meteorologiæ partem explicare, videtur velle dicere, quemadmodum huiuſmodi Præſignificationes fiant. Lego autem ſtatim συγκυρήσεις, pro συγκρίσεις, tum quòd vox & in MSS. & in Romana quoque editione habeatur; tùm quòd vbi inferiùs Ἐπισημασίαι rurſùs attinguntur, habeatur vox συγκύρημα, pro qua certè non fuerit σύγκριμα reponendum. Quod verò, interpoſitis paucis, lego, Καὶ κατὰ συντεύξεις, &c. ad vſque Ἀμφότερα γὰρ, pro ὡσεὶ ἀέρος, καὶ μεταβολῆς, Non nego profectò me longiſſimè fortaſſis abeſſe à ſcopo; at manifeſtum interim eſt, id quod ſequitur, ἀμφότερα γὰρ ταῦτα, ſupponere eſſe duo membra deducta; & cùm prius incipiens ἀπὸ τῆς, καὶ κατὰ, deſinat εἰς τὸ, Παρ' ἑτέροις, excidiſſe, ac deeſſe poſterius, quod quatuor illis vocibus contineri minimè valeat. Itaque vt illud ſum interpretatus de Animalibus regiones iuxta tempeſtates commutantibus; ſic ſum conatus iſtud ſupplere, quantum ex mente Epicuri, & veſtigiis ſuperſtitibus licuit.

℣. 1. Denique pro πόιοις παρὰ τοῦτο, ἢ τοῦτο PAG. 37 τὸ αἴτιον, lego ποῖον παρὰ τοῦτο, ἢ τοῦτο αἴτιον, vt ſenſus quiſpiam eliciatur, qualem ſum adnixus interpretando reddere; id præſtando, ne per voces τοῦτο, ἢ τοῦτο, intelligantur præcisè duo modi expoſiti; ſed vniuersè omnes cauſæ rebus apparentibus conſonantes.

℣. 4. Νέφη γίνεσθαι, καὶ συνίστασθαι δύναται. Acturus deinceps Epicurus de poſteriore Meteorologiæ parte, initium ducit ab ipſa Nube, quâ ſublimè in aëre nihil gignitur, viſitúrve frequentius. Meritò nempe Aldobrandinus legit hoc loco Νέφη, cùm editiones cæteræ habeant ἐφ' ἧ, & ex duobus MSS. alter ἐφ' ἧ, alter ἔφη. Lego autem paucis interpoſitis συνώσει, pro συνώσεως, quòd ea voce attingatur cauſa, ſiue modus condenſationis aëris ad compingendum corpus Nubis.

℣. 12. Ἤδη δὲ ἐπ' αὐτῶν, pro ἤδη δὲ ἐξ αὐτῶν, ac ſtatim pòſt, Ὑετοὶ, pro ὕδατα. Agi ſcilicet heic videtur de generatione aquarum, non vniuersè, ſed Pluuiæ ſpeciatim, tanquam Meteororum vnius. Et pluuia quidem aqua eſt, poſſéntque τὰ ὕδατα intelligi ſtillæ, ſeu guttæ, aut variæ etiam Pluuiarum ſpecies; ſed planius eſt ſanè, vt tam leui præſertim immutatione Ὑετοὶ legamus; & maximè cùm Epicurus nuſquam alioquin Pluuiam in tota hac Meteorologia ne nominaturus quidem ſit; ac videatur appoſitè eius poſt Nubem meminiſſe; quòd Nubes videatur præſertim ob generationem Pluuiæ comparari.

℣. 15. Ἔτι τε Πνεύματα γίνεσθαι δύναται. Poſteriores has duas voces, vt deficienteis ſuppleo; quemadmodum ſupplenda quoque ſtatim viſa eſt vox ἀτόμων, tanquam manifeſtè poſt vocem κινουμένων deficiens.

℣. 21. Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι. Acturus deinceps Epicurus de Fulmine, quicum cohærent Tonitru, & Fulgur, initium ducit à Tonitru, quo hominum mentes præſertim terrentur.

Ad ℣. autem 27. παtάξεις repono, pro τάξεις, non modò ob vocem συμπαταγουσῶν, quæ eſt apud Empiricum; ſed etiam quia id ipſe exigit locus, in quo de Tonitrus fragore, ſiue ſtrepitu agitur.

℣. 31. Καὶ Ἀστραπαὶ δὲ ὡσαύτως γίνονται. Duæ heic ſunt quaſi partes eorum, quæ Epicurus de Fulgure habet. Prior autem, quæ varios generationis Fulguris modos continet, viſa eſt non pauca habere emendanda. Heinc ℣. 36. lego τῶν τοιούτων, ſcilicet particulâ τῶν adhibita ex MSS. ℣. 38. ἐκπιεσμὸν, pro ἐκπιασμὸν, vti & ſtatim pòſt, ἱμπεριείληψιν (quam vocem Aldobrandinus quoque habet) pro περίληψιν, ac potiſſimùm propter illud Empedocleum ἐμπεριλαμβανόμενον apud Ariſtotelem, ad quod Epicurus reſpexiſſe poteſt, vtpote quaſi recenſens varias Philoſophorum opiniones.

℣. 44. Καὶ κατὰ, pro ἢ κατὰ, quod perſpicuè ſatis ſit membrum diſtinctum, ac eâdem ratione deducendum cum cæteris. Statim autem διὰ τὸ, ὑπὸ, pro ἢ ἀπὸ propter neceſſitatem ſenſus.

℣. 47.

ψ. 47. Expungo particulam ἢ, ante vocem κτ, quòd nihil aliud, quàm ſenſum turbet; ac ob noui membri potiſſimùm ſpeciem. Et ſtatim pro τύτε lego τύτων: ob manifeſtam relationem πρὸς τὰ νέφη, quorum nempe συνειλεχθέντων ſit ἡ κίνησις.

PAG. 38. ψ. 2. ῥῆξιν τε, pro ῥῆξεις δὲ, vt nempe & ſit conſonantia cum cæteris modis, qui ſingularis numeri voce exprimuntur, & ſit copulatio perſpicua cum eo, quod ſtatim ſequitur, καὶ ἔκπτωσιν, &c.

ψ. 6. καὶ ἐχόμβυον, pro ἐχόμβυον καὶ, quòd copulatio fiat non ſequentis vocis φαινομβύων cum alia, ſed ipſius ἐχόμβυον cum ſequente δυνάμβυον, tametſi & potuit particula expungi. Circa poſteriorem, quà diſquiritur, cur Fulgur videatur priuſquàm audiatur Tonitru, lego ſolùm

ψ. 9. καὶ διὰ τὸ ἐν τοιᾶδέ τινι περιςάσει νεφῶν, pro ἐν τοιᾶδέ τινι περιςάσει νεφῶν, καὶ διὰ τό. Quandoquidem niſi inuerſio hæc fiat, & ſenſus turbatur, & prior modus, quo Tonitru præuenitur à Fulgure, debito, ac pro more, non incipit loco: & maximè, cùm eſſe nubeis ἐν τινι περιςάσει, non, vt ad priorem, ſic ad poſteriorem exigatur modum.

ψ. 19. Κεραυνοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι. Cùm locus hic de Fulmine viſus ſit præſertim corruptus: Ea de cauſa lego imprimis ad ψ. 22. νέφους, pro μέρους, quòd videatur vna vox ſatis manifeſtè irrepſiſſe pro alia; ac ſimul addo, ὑπὸ τῆ πυρὸς propter factam ἐκπύρωσιν, & quòd ipſa τῆ πυρὸς vox præmiſſa eſſe debeat, propter relatiuam ſequentem αὐτῆ, quæ referri πρὸς τὸ νέφος, vt cuius non ſit ἔκπτωσις, non valeat. Deinde, commutatis paucis (vt πλείον in πυρὸς, & ἀνειλυμβύε in ἐλαυνομβύε, cum tranſpoſitiuncula vocis πυρὸς bis facta (ac intermiſſis ſubinde aliquibus, Parentheſin agnoſco, inchoóque à voce τῆ ῥῆξεως, termino voce πίλησιν γίνεσθαι, túmque intermiſſa repono, & integrum locum ad vſque τὸ μὲν πολὺ, lego vt expreſſus eſt, vice vulgaris huius contextus, καὶ ἔκπτωσιν ἰσχυροτέραν αὐτῆ ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, τῆ ῥῆξεως γινομβύης διὰ τὸ τοὺς ἑξῆς τόπους πυκνοτέρους εἶναι διὰ πίλησιν τῶ νεφῶν, ἢ κτ ταύτην δὲ τὴν τῆ πυρὸς ἔκπτωσιν ἀνειλυμβύε, κτ καὶ βροντὴν ἐνδέχεται πλείον γίνεσθαι, ηὐξημβύε, καὶ πνεύματος ἐντεῦθεν ἰσχυρότερον, καὶ ῥῆξαντος τὸ νέφος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ὑποχωρεῖν εἰς τὰ ἑξῆς τῶ πίλησιν γίνεσθαι. Scilicet nemo ad hæc attendens, miram confuſionem non videat, & non agnoſcat aut nihil poſſe legitimi ſenſus inde elici, aut locum eſſe modo aliquo, qualem tentaui (& qualem alius feliciùs fortaſſis tentet) reſtituendum.

Lego porrò etiam deinceps ψ. 33. τὸ δὲ καὶ πρὸς ἄλλα, vice vocum, πρὸς ἄλλα, quoniam cùm ex iſtis erui nihil valeat, conſtat, ex eo, quod fuit præmiſſum, fulmineum ignem cadere, τὸ μὲν πολὺ πρὸς ὄρος τι, ſequi debere, quod phtaſim compleat, cuiuſmodi eſt, τὸ δὲ πρὸς ἄλλα, ac viſo præſertim Lucretio id exprimere illo carmine,

Hoc ſit item in parteis alias, quocumque tulit vis.

ψ. 39. Πρηςῆρας ἐνδέχεται γίνεσθαι. Quæ Epicurus de Preſtere habet, eiuſmodi ſunt, vt appareat ipſum hac voce nihil aliud intellexiſſe, quàm ſpeciem Venti ἐκνεφίαν vocatam, quòd erumpat *è nubibus*. Quò ſit, vt ψ. 46. legam ῥύσεως pro ῥῆξεως, non modò ex fide MSS. verùm etiam, quia venti eſt non *ruptio*, ſed *fluxus*; vnde & ſuperiùs quaſi fluctus habitus eſt. Id adnotò verò, addóque nullam ab Epicuro mentionem ignis fieri; cùm tamen Ariſtoteles, ac imitatus ipſum Plinius, & plærique alij, ſic Ecnephiam habeant, vt velint prodeuntem ex nube ventum, ſeu ſpiritum præ turbinationis vehementia accenſum, Preſterem vocari. 3. Meteor. 1; lib. 2. c. 48.

ψ. 21. Νάματα, pro πνεύματα. Diu ſanè hæſi, iſtúmne locum hoc modo reſtituerem; cùm pronum eſſet exiſtimare agi heic de ventis ſubterraneis; quaſi Epicurus relatâ in illos terræ-motus cauſâ, generationis ipſorum modum explicandum ſubſumeret; & illud ἀλλοφυλίας παρεισδυομβύης, videretur poſſe de halitibus quaſi clandeſtinè in terram ſubinſinuatis intelligi; illud ὕδατος ἀφθόνε συλλογὴν, de vaſtis lacunis, ex quarum agitatione, ſpiritus, iuxta antè relata ex Lucretio, Senecáque increſceret: illud ὀλίγων πεσόντων εἰς τὰ πολλὰ κοιλώματα, de prolapſu in inferiores cauernas, dictas etiam Plutarcho κοιλότητας: idque διαδόσεως γινομβύης, quaſi ex illa multiplici impactione, repercuſſionéque flatus gigni poſſet, atque ita de cæteris. Verùm, quò iſta cohærerent, tam multa viſa ſunt mouenda, detorquenda, ſupplenda, vt ſatius viſum fuerit aliud quidpiam excogitare. Prætereo & actum iam antè vniuersè de Ventis, idque allatum, quod poſſit ſubterraneis appoſitè magis, quàm iſta omnia, accommodari; & neque Lucretium, neque Senecam memorare ventos ex agitatione, prolapsúve creari, ſed præcedere potiùs ventos, à quibus tales motiones ſint; & dici non poſſe, qui inſtituatur illa diſtinctio, τὰ δὲ λοιπὰ πνεύματα, aliáque id genus. Itaque viſum eſt Epicurum, cùm egiſſet de iis, quæ ſubtus terram fiunt, agere voluiſſe de iis, quæ è terra prodeunt, cuiuſmodi fontes, fluuiique perennes ſunt. Nuſquam certè aliàs habet aliquid de ipſorum origine; cùm de ea tamen agere Meteorologi ſoleant, vti ex Ariſtotele, Seneca, & aliis conſtat. Et ne obiicias Lucretium hoc argumentum non pertractaſſe, Ecce neque illa quoque pertractauit, quæ conſequuntur; non enim ſpeciatim diſſeruit de grandine, niue, rore, & ſimilibus; ſed edixit ſolùm ea poſſe perfacilè intelligi ex principiis ſemel perſpectis. Quanquam & dici poteſt, cùm tractationi de Terræ-motu ſubiecit diſquiſitionem cauſæ, de non increſcente ex ingreſſu fluminum mari, attigiſſe quoque iſtam obiter; cùm de ventorum tamen generatione inſeruerit nihil. Vt verbo dicam, nihil fuiſſe videtur procliuius, quàm ex voce νάματα fieri πνεύματα, vt videri proinde poſſit reſtitutio æquè procliuis. Eſſe autem τὰ νάματα latices perenneis, ſiue riuulos, ex quibus χωρὰ ναματώδης, & ὕδωρ ναματιαῖον dicatur, perquàm notum eſt; cùm &, vel ex Theophraſto conſtet aliud eſſe irrigari ποτα- 4. hiſtor. plant. 3. μῷ, aliud aquis ναματιαίοις, ſiue riuulis ex

PAG. 39.

ex fontibus ipſis, vbi ſcilicet ſunt κρῆναι πολλαί.

℣. 22. κατὰ κρουνῶν, pro καὶ χρόνον. Facilis quoque heic commutatio, & congrua citato mox loco; vt intelligantur τὰ νάματα immediatè fluentia παρὰ τῶν κρηνῶν, ſeu κρουνῶν, quâ voce ſcatebra, ſeu ſaliens perenniter aqua ſpecialiùs notatur. Quod ſequitur autem καὶ ἀλλοφυλίας, particulam καὶ ſuppleo, vt intelligatur eſſe prior modus, quo aqua ſcaturire alicunde poteſt: vt putà, ſi aqua quaſi alienigena, hoc eſt in locis diſtantibus, aut ex aëre, vaporibúſve genita, aut ex pluuiis ſorpta, per ſubterranea ſtillicidia illuc deducatur, erumpat, emergat; ac ſupra terram defluat: cùm poſterior modus is eſſe videatur, vt intelligamus ad capita fontium inſigneis quaſdam eſſe lacunas, quæ tamen, vt eſſe perennes, inexhauſtæque valeant, debeant aut ex eiſdem pluuiis, aut etiam ex mari quaſi reſarciri.

℣. 24. Ῥεύματα, pro πνεύματα. Heic non iterum Νάματα, ſed ῥεύματα repono; tum quia non minùs facilis, procliuíſque eſt commutatio cum voce πνεύματα; tum quia ob adiunctū λοιπά, haberi debet vox generalior, cuiuſmodi eſt hæc, quâ omnia fluenta ſiue magna, ſiue parua comprehenduntur: Vnde & propter idem adiunctum, addo ad interpretationem, *maiora*, quaſi actum ſit de minoribus, quæ ſint ex Theophraſto mox citato τὰ νάματα. Statim autem lego ἐξ pro καὶ, quod ſenſui magis congruum, neceſſariúmve ſit; & τὰ κοιλώματα interpretor *conualleis*, quòd licet conualles cauæ vndequaque non ſint, obſeruem tamen eas, & κοιλάδας, & κοίλους τόπους appellari; ac διάδοσιν habeo quaſi *deditionem*, *confluxionémve* aliarum in alias, ſiue complurium in pauciores; donec agnoſcatur vna eſſe, quæ alias omneis excipiat, exceptáſque ab illis aquas in ipſum vſque mare tranſmittat.

℣. 28. Χάλαζα συντελεῖται. Agit ſubinde Epicurus de iis quæ dicuntur aqueæ Impreſſiones, & quod quidem potiſſimum congelationem attinet; nam quod de Rore quidem interſeritur, id tam cohærere cum dictis de Pluuia ob fluiditatem, quàm cum dicendis de Pruina ob firmitatem potuit. Initio autem à Grandine ducto, lego ſtatim ℣. 30. κατὰ μέρισιν ſeparatim, non καταμέρισιν compoſitis vocibus; quia compoſitio totum ſenſum turbat; ſeparatio autem inſinuat alterum ex duobus generationis grandinis modum, cuius aliunde occaſione aliqua ſupplere intereréque interpretando viſum eſt, quòd is viſus fuerit fuſiuſculè quidem, ſed obſcuriuſculè expreſſus. Repoſui etiam τῆξιν, pro πῆξιν, & voci διάῤῥηξιν præmiſi particulam τὴν, tanquam expreſſam in MSS. Quod verò deinceps ℣. 36. lego ἀποκοπτομένων, pro ἀποκομένων, id cum Caſaubono coniicio (tametſi aliunde non malè Aldobrandinus repoſuit ἀποτηκομένων) vti & ſtatim pòſt κατὰ μέρη, pro καὶ τὰ μέρη, vbi aliunde pro ὡς λέγεται, quod antecedit, videtur legendum fuiſſe ὡς λέλεκται.) Quod interpretando autem addo, *præ ipſa caſus prolixitate*, occaſionem habeo ex Plutarcho, apud quem Epicurus dicitur cenſere στρογγυλαίνεσθαι τήν τε χάλαζαν, καὶ τὸν ὑετὸν ἀπὸ τῆς μακρᾶς καταφορᾶς ὑποπεριθλιβομένων, *tam grandinem, quàm pluuiam, præ caſus longitudine ſubterliſam fieri rotundam.*

℣. 41. Χιόνα δ᾽ ἐνδέχεται συντελεῖσθαι. Circa ea, quæ habet de Niue, lego ſtatim pòſt, δι᾽ ἀφρῶν συμμετρίας, pro διαφορῶν συμμετρίαις, quòd vox quidem συμμετρίας reponenda ex MSS ſit; vox autem δι᾽ ἀφρῶν tantò magis reſtituenda ex turbante alioquin ſenſu voce διαφορῶν inſinuetur, quantò Nix fieri tum videtur, cùm aqua veluti ſpumeſcit, & firmitudinem quandam induit. Subinde autem legendum eſſe ὑπὸ πνευμάτων pro ὑπομνήματος, agnouit etiam Caſaubonus, quatenus reponendum cenſuit ὑπὸ πνεύματος, tametſi quod vocem ſequentem πορᾶς vertendum duxit in φορᾶς, nihil fuiſſe neceſſe videtur; ſed retineri omninò potuit vox πορᾶς quatenus innuit diſperſionem, & quaſi difflationem aquæ vento factam, ad ſpumeſcendum faciliùs; quod in ipſa quoque maris ſuperficie proportione quadam obſeruare licet. Quod verò ℣. 1. πρόσκρισις habetur, non προαίρεσις, idcircò facio, quòd vocis προαιρέσεως nullus eſſe poſſit hoc loco appoſitus ſignificatus, vox autem πρόσκρισις ſpectare eò poſſit, vt ſuppoſitâ ſursùm mole congelatâ, guttulæ ad eam appellentes veluti aggenerentur, ſed laxitatem tamen retineant; vt ex iis proinde efficiatur quaſi ἄθροισμα πομφολύγων, *aggeries bullarum*, vt Plutarchus loquitur, minimo vento deripiendarum, abiturarúmque in decidenteis flocculos. Pag. 40

℣. 10. Δρόσος συντελεῖται. Circa ea, quæ de Rore, appoſitè legi videtur cum Aldobrandino aliquantò ab initio ἀπὸ νοτερῶν, pro ἀπονοτέρων, vt ex ſenſu conſtat. Statim autem lego ἐν τοῖς ἄνω τόποις, pro ἐν τοῖς τόποις, quòd id demonſtret conſequens illud, καὶ πάλιν φορὰν ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους.

℣. 21. Πάχνη δὲ συντελεῖται. Hoc addo, ſeu mavis, præmitto illis vocibus, τῶν δρόσων τούτων, &c. quòd manifeſtiſſimè deſit, ſupplendúmque prosùs videatur; tum, vt appareat, quid ſit id, quod ſit, τῶν δρόσων πῆξιν τινὰ λαβόντων, tum quia pruinam idipſum eſſe videri poteſt indubium, vt vel ex ipſa definitione Authoris libri de Mundo patet, qua pruina eſſe dicitur δρόσος πεπηγυῖα *compactus Ros*; tum quia hic fuit appoſitus locus dicendi quidpiam de Pruina, quam profectò moris non eſt à Meteorologis prætermitti.

℣. 25. Κρύσταλλος συντελεῖται. Circa ea demùm quæ de Glacie; lego ſolùm συνελασθέντα, pro συνελαθέντα, ac adnoto vocibus illis, τῶν σκαληνῶν, καὶ ὀξυγωνίων, videri nihil aliud intelligi, quàm ſuperficies planas; quatenus iſta, cæteráque tam ſecundum latera, quàm ſecundum angulos ſpectata triangula, in ſuperficiebus planis accipiuntur.

℣. 33. Ἶρις δὲ γίνεται. Sequuntur ecce Iris & Halos, Meteora ſcilicet ex iis, quæ plærique, vt Alexander, Peripateticíque alij, & Plutarcho etiam annuente, οὐ καθ᾽ ὑπόστασιν, ἀλλὰ κατ᾽ ἔμφασιν *non reuerâ, ſed apparenter* dumtaxat exſiſtere dicunt. Quanquam declaratum ſuo

in 3. meteo. 3. plac. 5. Author li[b.] de Mun. c.

ſuo loco eſt, eſſe Iridis aliorúmque id genus, tam veros colores, quàm rerum cæterarum ſunt; ac niſi eſſent veri, ne apparenteis quidem futuros. Cùm duo porrò ſint, quæ heic Epicurus attingit circa Iridem; vnum, colorum varietas; alterum, ipſa arcus forma; lego non longè ab initio circa prius caput, κατὰ φύσιν, pro κατ' ἀέρος φύσιν. Videtur enim intempeſtiuè ἀέρος vox huc irrepſiſſe, præoccupata ſcilicet ex loco ſtatim inſequente, in quo appoſitè habetur; cùm & quæ illam ſequitur particula ἣ, facta relatiua τῆς φύσεως, ſenſum planum faciat, quem turbauerat habita quaſi diſiunctiua. Quod autem ſtatim pro τοῦτο lego τούτων ex fide MSS. eſt; & quod ſubinde pro μονοειδῶς lego μονοειδὲς, facit diſiunctiua particula εἴτε, propter quam vox hæc voci πάντα opponitur; itémque relatiua ἀφ' οὗ, quæ longe commodiùs inflexè, quàm aduerbialiter vſurpatur; vnde & legere μονοειδὲς malui, quàm ex πάντα facere πάντη, vt fuiſſet alioquin faciendum.

Circa poſterius, lego ſtatim τὸ ὃ, pro τὰ ὃ. Refertur nimirùm πρὸς τὸ φάντασμα: Et aliquantò pòſt λαμβανουσῶν, pro λαμβανόντων. Ita enim iure habent MSS. cùm relatio ſit ad vocem ἀτόμων, quæ voci φερομένων ſubiicitur. Expungo autem vocem τομῶν, quæ vulgò poſt vocem ἀέρι habetur, & ipſam quidem perſpicuè factam ex voce ἀτόμων, quoniam ineptè præoccupata, inſertáque eò loci fuit. Sic verò ſtatim inter voces ἀέρος, & ἀποφερομένων, expungo iſtas quatuor, προσφερομένους πρὸς τὴν Σελήνην, quaſi temerè huc inſertas, tranſlatione factâ ex inſequente de Halone periodo, in qua poſt vocem ἀέρος iterùm & loco quidem ſuo habentur. Denique lego ὥστε, &c. ad vſque finem periódi, pro περιφέρειάν τινα καθίζει εἰς τὴν σύγκρισιν ταύτην, quoniam niſi quidpiam ſuppleatur, commutetur, tranſponatur, nihil eſſe ſenſus videtur, quod elici cohærenter poſſit. Perturbata autem fuiſſe, corruptáque plurima, vel ea ipſa, quæ mox adnotata ſunt, manifeſtum faciunt.

℣. 48. Ἅλως περὶ τὴν Σελήνην γίνεται. Circa ea, quæ de Halone, hoc eſt, Area, quæ & Corona, ab Epicuro ſubiiciuntur, lego ſtatim καὶ τὸ πάντοθεν, pro καὶ κατὰ πάντοθεν, perſpicuè ſiquidem videtur particula κατὰ ſuperfluere. Et mox ὅταν, pro ἢ τὰ, eò manifeſtè vocante ſenſu. Et conſequenter ἀπ' αὐτῆς, pro ἀπὸ τῆς, id ſuggerentibus, præter ſenſus perſpicuitatem, MSS. Et illicò pòſt, ἐπὶ τοσοῦτον, pro ἐπὶ τοῦτον, propter MSS. & quòd rursùs ſenſus perſpicuitas id exigat, ob id, quod ſequitur ἐφ' ὅσον, quemadmodum etiam rursùs pro περὶ legendum exigit περὶ αὐτῆς. Denique & ſtatim pòſt, καὶ τὸν πέριξ αὐτῆς ἀέρος ἀναστελλομένου, pro καὶ τὸ πέριξ ἀναστέλλοντος, quæ ſanè, quâ ratione valeant cohærere, non facilè dicas.

PAG. 41. ℣. 12. Κομῆται ἀστέρες γίνονται. Agens ſubinde Epicurus de Cometis, videtur imprimis duos generationis, apparitionísve ipſorum proponere modos. Vnde & cùm primus incipiat ſtatim à particula Ἤτοι, ſuppleo deinceps ℣. 15. eandem Ἤτοι particulam, à qua ſecundùs incipiat, & vt ſit locus interpunctioni, ex qua intelligamus agi antecedenter de Cometis vt de Ignibus recèns genitis, pabulóque nutritis; & conſequenter de Cometis, vt de ſtellis, quæ priùs quidem exſtiterint, ſed recentis tamen ſint apparitionis. Proponit & ſubinde aliquot deſitionis modos; quo loco ad ℣. 20. ſuppleo vocem ἐνδέχεται, quòd præter morem Epicuri deficiat; vti & ſtatim particulas οἷον, ὅτι (niſi quod Aldobrandinus etiam habet ὅτι-) quòd nimia alioquin ſit incohærentia. Et fortè quidem poterat vice τοῦ οἷον, reponi τὸ ἢ, quaſi adderentur quædam cauſæ ad eas, quæ dicuntur commemoratis oppoſitæ; attamen & poſtremo loco ſubiungitur cauſa oppoſita primæ, & quæ ſtatim recenſentur, poſſunt eſſe varij modi, quibus Cometæ apparere deſinant, oppoſiti illis, quibus intelligi poſſunt eſſe dicti ἀναφαίνεσθαι, ſiue ἐκφανῆ γίνεσθαι. Quod ſtatim autem lego, αὐτοῖς, pro αὐτοῦ, cauſa eſt, quia de Cometis multitudinis numero Epicurus loquitur, ob præmiſſum illud τήν τε ἀφάνισιν τούτων, ſupple ἄστρων, ſcilicet ἄστρα mox dixerat.

℣. poſteà 24. στρέφεται lego, pro ἀναστρέφεται, vel ex eo, quòd ſuppoſitâ parte Mundi interiore quieſcere, non poteſt dici exterior ipſi circumducta, in oppoſitum verti. Statim, αὐτοῖς iterùm, pro αὐτῷ ob cauſam iam expoſitam, & προσιστάναι, pro περιιστάναι, quòd ſignificanda heic ſit aëris non circumſtantia, ſed obnitentia. ℣. verò 27. vocem αὐτὰ ſuppleo, tum vt intelligantur Cometæ, quatenus ipſos vocat Aſtra; tum, vt relatio pateat, propter quam dicit, ὡς καὶ τὰ ἄλλα. Vbi, iuxta additamentum ad interpretationem factum, videtur Planetas intelligere, qui poſſint iuxta antecedentia inhiberi ab aëre occurrente ad Tropicos, ne vlteriùs tendant, verùm regrediantur. Subinde, αὐτοῖς, pro αὐτῆς, relatio eſt enim rurſus ad Cometas, quorum deſitioni cauſa deſignatur oppoſita primæ, quæ pro apparitione allata eſt, pabuli videlicet, aliquovſque dumtaxat protenſi defectus. Vnde & ſtatim, pro ἐν ᾧ τούτῳ, lego ὡς ἐν τούτῳ, quò intelligatur pabulum non adeſſe deinceps, vt illeic loci adeſt, vbi Cometæ conſpiciuntur. Ac poſſet quidem vice huius correctionis reponi οὐ, poſt vocem τόπῳ, aut vocem θεωρεῖται, ſed præpoſterus fieret, quodammodo ſenſus, quaſi de apparitione poſt non apparitionem, non verò de deſitione poſt apparitionem ageretur.

℣. 35. Τινὰ τῶν Ἄστρων πλανᾶσθαι. Adnotatum iam antè eſt, cùm de motibus Siderum, inſerta huic loco exſtare duo quædam capita ad illud de Motu argumentum ſpectantia. Iſtud itaque eſt duorum prius, cauſas ſcilicet continens quamobrem quædam Siderum Vaga, ſiue Errantia ſint; quædam Fixa, ſeu Inerrantia. Ac fortaſſis quidem intempeſtiuus locus; ſed feciſſe tamen videtur Epicurus; quòd proſequutus Stellas Crinitas & de Cadentibus acturus, putarit non prorſus alienum agere de Errantibus (& propter oppoſitionẽ de Inerrantibus) quatenus vtriſque eſſe poterant cauſæ erroris, caſúſque communes.

℣. 36. lego μὴ πλανᾶσθαι, pro μὴ κινεῖσθαι. Quippe oppositio, quæ inter Errantia, & Inerrantia Astra heic intenditur, τῷ, μὴ κινεῖσθαι non declaratur Siquidem tametsi Inerrantia appellari etiam vulgò Fixa soleant; id tamen Latinis, qui ne hoc quidem vocabulo Immota volunt significare, verùm Infixa suæ sphæræ, cum qua inuariatè moueantur. Græcis autem ἀπλανῆ, seu μὴ πλανητὰ sunt, propter inuariatum hunc motum; adeò proinde, vt cùm ἀκίνητα non sint, dici non debeant μὴ κινεῖσθαι, sed ἀπλανῆ, cùm sint, μὴ πλανᾶσθαι. Prætereo autem, quòd statim pro παρὰ τῷ, legendum videatur παρὰ τὸ, τῷ, obseruóque visum fuisse legere ℣. 44. κινῆσαι, potiusquàm ἐκκαῦσαι. Neque enim regiones illæ, per quas Planetæ transeunt, intelligi possunt eos cremare, seu vrere. Et tametsi, vi voci factâ, intelligi possent dumtaxat calefacere, aut etiam pabulum ad ignem adhibere; hoc tamen aut est extra argumentum, aut deberet saltem tanquam causa συνώσεως præmitti, non vt πάρεργον subiici. Quare & vox κινῆσαι videtur præstare, vt postquàm dictum est ea loca pro dispositione, quâ sunt, versus eandem regionem compellere, addatur, ea simul facere æquabilem per se motionem, siue traiectionem.

PAG. 42. ℣. 6. Τινὰ ἄστρα ἀπολειπόμενα. Hoc posterius est duorum capitum, circa nimirùm anteuersiones, quæ in Sideribus, ob varios Planetarum motus visuntur. ℣. porrò 8. illud τὸν αὐτὸν κύκλον, *circuitionem* interpretor, non simpliciter *eandem*, sed etiam *diurnam*; vt intelligatur, motum, qui communis omnibus Sideribus sit, esse eundem, qui sit ab ortu in occasum; seu quo Sidera diebus singulis vt oriuntur, sic occidunt; & ita quidem, vt præter ipsum alius nullus sit iuxta primum heic intellectum modum: quem fuisse superiùs innuimus Anaxagoræ, & Democriti, ac esse etiam-num illorum, qui Mobile primum, eiusque raptum non admittunt, & Planetis motum specialem attribuunt, quo ad Tropicos accedant, ab iisque recedant; ac tuentur illos, qui dicuntur velociùs versus ortum ferri, dicendos esse potiùs ferri segniùs versus occasum. Pari proinde ratione circa alios modos interpretor illa, τῆς αὐτῆς δίνης, &, τὴν αὐτὴν δίνην, manifestante sermonis tenore *Reuolutionem* intelligi, non quæ *eadem* simpliciter sit, verùm quæ sit ipsa *diurna*, communísve omnibus Sideribus versus occasum. Quod autem vbique addo exemplum *in Luna*, idcircò facio quòd inde modus intelligatur faciliùs, & in Planeta quidem illo, qui præ cæteris aut relinquit, aut relinquitur manifestiùs. Adde quòd ipse quoque Lucretius, Lunam specialiter, pręcipuéque vsurpat, dum rem iuxta modum primum ita explicat, vt velit Lunam ideò moueri versùs Occasum segnissimè, quòd absit longissimè à suprema illa impressione, quæ suppositа omnia versùs Occasum circumducit.

℣. 16. Οἱ λεγόμενοι ἀστέρες ἐκπίπτειν. Postremus hic est de Meteoris locus, quem Epicurus attigit. Videtur autem nomine Stellarum cadentium intelligere omneis minores igneis (videlicet præter Cometas) qui in aëre, seu quasi Æthere variè excurrere, ac deficere noctu obseruantur.

℣. 21. lego συμφυλίας, pro συμφύλια, videlicet cum MSS. ex quibus etiam posteà lego κατείλησιν, pro κατάλυσιν, quatenus habent κατ' εἴλησιν. Et certè hæc eadem est vox, quâ vsus superiùs circa Fulgur est, cùm & iam inter modos, quibus gigni posse Stellas cadenteis edisserit, mentionem faciat fulgurum, vt consimiliter genitorum. Quòd verò statim lego, ἐφ' ὧν ἂν τόπον, pro ἐφ' ὧν ἂν τόπων, sensu id exigente, facio; & maximè ob id, quod consequitur, τῆς φορᾶς εἰς τοῦτον φερομένης.

℣. 31. Αἱ δὲ Ἐπισημασίαι, αἱ γινόμεναι ἐπί τισι ζώοις. Videri quidem id abs re potest, quod Epicurus heic subiicit de præsignificationibus Animalium, siue de Signis tempestatum, quæ ex quibusdam moribus, actionibúsve animalium quorumdam petuntur; at videtur tamen consultò fecisse, quatenus res est admodum vulgaris, vt non modo Cometæ, Parhelia, Irides, aliáque id genus Meteora habeantur pro signis variorum euentuum, qui partim in ipsa natura, partim in rebus humanis contingunt; verùm etiam vt animalia suis gestibus, vocibus, migrationibus, &c. instare ventos, pluuias, procellas, aliáque Meteora huiusmodi significent: adeò proinde, vt heic nihil sit argumenti incohærentis. Lego autem ἐμπέσῃ μηκέτι εἰς τὸ, pro ἐκπέσῃ μὴ ὅτι εἰς, vt sit aliqua perspicuitas sensus; ac insuper interpretando hunc de Animalium Præsignificationibus locum, referendum innuo ad eum, quo de Præsignificationibus Astrorum est dictum, quoniam illeic mentio istarum est facta, ac præter causam mox deductam, fecisse potest rei recordatio, vt Epicurus istam quasi appendicem subiunxerit ad ea, quæ docuit de sublunaribus Meteoris.

℣. 41. Ταῦτα δὴ πάντα, Πυθόκλεις μνημόνευσον. Hic Epilogus est totius Meteorologicæ tractationis, quo Epicurus Pythoclem hortatur non modò, vt ea, quæ ipsi edisseruit, meminerit; sed etiam vt altiùs contemplationem repetens, meditetur ipsa naturæ principia, vniuersitatem rerum, &c. cùm addat verò etiam scopum, in quem intuens ista edisseruit, suppleo interpretando *illum non esse alium ab ipsa tranquillitate, imperturbatóve statu animi:* Talem videlicet initio appellauit Ἀταραξίαν. Lego autem vltima voce περιεποιήσαιντο, pro περιεποιήσαντο, propter antecedens συνθεωρήσασιν, & phrasi ita exigente. Quod Epicurus verò ait, fore, vt ex horum recordatione possit Pythocles vale-dicendo fabulis, consimiliter peruidere, τὰ ὁμογενῆ τούτοις, *ea quæ istis affinia sunt*, supponit esse aliqua, quæ heic non pertractauerit, cuiusmodi esse præ cæteris possunt, tum *Galaxia*, seu *Via Lactea*, de qua in Meteoris Aristoteles; tum quæ Plinius ait, 1.meteor.8. *spectata arma cælestia ab ortu, occasúque inter se* lib.2.c.57. *concurrentia, pulsis, quæ ab occasu erant*; itémque *armorum crepitus, & tubæ sonitus auditos è Cælo*, &c. tum alia huiuscemodi.

Ad

Ad Epicuri Effata de Sapiente varia.

PAG. 43. ℣. 13. ΠΕΡΙ' δὲ τῶν βιωτικῶν. Hactenus fuit Physica Philosophiæ Epicuri pars; superest iam pars Ethica, de qua Laërtius, vt initio recepit, ita iam prolaturus est postremam ex tribus, quas delegit Epistolis, totam Epicuri Philosophiam summatim complectentibus; sed postquam tamen, vt præfatur, ea præmiserit quæ Epicuro, Epicureísque circa Sapientis descriptionem placent. Lego autem ℣. 14. αἱρετέον, τὰ δὲ ἐκφεύγειν, pro ἐκφεύγειν, τὰ δ' αἱρετέον, quòd & MSS. sic habeant, & aliàs vbique id seruetur ordinis, vt eligenda, seu amplectenda, priùs; fugienda, posteriùs dicantur; quanquam magni hoc momenti non est.

℣. 15. Πρότερον δὲ διέλθωμεν ἅτε αὐτῷ δοκεῖ περὶ τοῦ σοφοῦ. Hoc primum est ex quatuor capitibus, quo videlicet recensentur complurcula Effata, quandam veluti descriptionem Sapientis continentia; vtpote ex quibus elicitur, qualis Sapiens sit, qualiáve acturus, aut non acturus sit in vita. Nempe, cùm nomine Sapientis Philosophi vulgò intelligant Virum intelligentiâ, & virtute perfectum, qui nihil non rectè faciat, ac sit eorum omnium, quæ prudenter, iustè, decorè in vita geruntur, quasi regula, aut exemplar; attribuunt ipsi proinde varia, prout quisque ex suo, Sectæque suæ genio, congruum, atque decorum fingit. Sic, vt ea, quæ Aristoteles, cæterique habent, prætercam, trita sunt ista ex Stoïcis, *Sapientem non ignorare, non opinari, non mentiri. Esse Sapientem passionum expertem, non misereri, non ignoscere, non peccare, non affici iniuriâ. Solum Sapientem esse pulchrum, nobilem, Rhetorem, Vatem, diuitem, Amicum, Ciuem, Magistratum, Regem. Esse Sapientem semper in gaudio, sibi sufficientem, Deo parem. Esse omneis Sapienteis pareis; pareis ac indiuiduas virtutes; paria, ac indiuidua peccata:* aliáque huiuscemodi. Itaque huiùs generis sunt, quæ ab Epicuro, eiúsque Sectatoribus tradita, à Laërtio heic congeruntur. [1.Metaph. &c.]

Sapientem Rationis consilio tolerare iniurias.

℣. 18. Βλάβας ἐξ ἀνθρώπων. Effatum istud primum est, in quo verbum περιγίνεσθαι *tolerare* interpretor, imitatione Senecæ, qui ad hanc respexisse sententiam videtur, cùm de Epicuro est loquutus in libro inscripto *De Sapientis constantia*, seu, *Quòd in Sapientem non cadit iniuria*. Ac poterat quidem etiam reddi, Sapientem iniuriis *superiorem euadere*, aut ipsas *nihili ducere, contemnere-ve*, ob vocem contemptus, qua idem Seneca vtitur; verùm res eodem recidit. Vt locum porrò integrum ex Seneca hûc inferam; præmittendum est illum initio dixisse, [1.mercor.& lib.2.c.17.] *Tantum inter Stoicos, & cæteros Sapientiam professos intereße, quantum inter fœminas, & mareis. Cæteros enim sapienteis molliter, & blandè, vt ferè domesticos, & familiareis Medicos ægris corporibus, non quà optimum, & celerrimum est, mederi, sed quà licet: Stoïcos virilem ingressos viam, non vt amœna ineuntibus videatur, curæ habere; sed vt quam-primùm nos eripiant, & in illum editum verticem educant, qui extra omnem teli iactum surrexit, vt supra fortunam emineat.* [cap.1.] Post-modùm autem, ne videatur inter illos cæteros comprehendere ex toto Epicurum, sic habet: *Nec putes istam Stoïcam esse duritiam, Epicurus, quem vos patronum inertiæ vestræ assumitis, putatisque mollia, ac desidiosa præcipere, & ad voluptatem ducentia, raro, inquit, Sapienti interuenit Fortuna.* (Hæc verò est vna ex Ratis Sententiis, de qua suo loco dicendum est.) Tum paucis interpositis, & quasi accedens ad id quod hûc facit, sic infit: *Quòd si Epicurus quoque, qui corpori plurimùm indulsit, aduersus iniurias exsurgit, quid apud nos incredibile videri potest, aut supra humanæ naturæ mensuram; nec est, quòd dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus rem incommodam esse, verberari, & impelli, & aliquo membro carere; sed omnia ista negamus iniurias esse. Non sensum illis doloris detrahimus, sed nomen iniuriæ, quod non potest recipi virtute saluâ. Vter verius dicat, videbimus. Ad contemptum quidem iniuriæ vterque consentit. Quæris quid inter duos intersit? Quod inter gladiatores fortissimos, quorum alter premit vulnus, & stat in gradu; alter respiciens ad clamantem populum, significat nihil esse, & intercedi non patitur. Non est, quòd putes magnum, quo dissidemus.* Hactenus ille, qui admittens demùm, magnum non esse, quo Stoïcus & Epicurus dissident, arguit profectò vix dissidium aliare, quàm voce constare; quatenus nempe Epicurus Iniuriam vocat id nocumentum, quod Sapienti infertur ab hominibus odio, inuidia, despectu, ductis; Stoïcus vocari Iniuriam non vult; quod virtus hanc vocem non ferat. Scilicet, quasi virtus curet, quo res vocetur nomine; non verò id solùm, vt constanter feratur; cæterùm enim neque Stoïcus doloris sensum detrahit; neque Epicurus vult non stare Sapientem in gradu; neque ex similitudine gladiatorum aliud discrimen elicitur, quàm quod vtroque Sapiente testante constantiam, Stoïcus addat ostentationem. Par est dissidium, cùm Epicurus esse Malum dolorem ait, Stoïcus dici malum non fert, licet asperum, triste, durum, ac perpessu difficile, contráque naturam admittat; cùm Epicurus nihil aliud nomine Mali intelligat, neque dolorem esse rem vitiosam, ac turpem contendat; vt suo posteà loco deducendum est. [cap.15.] [cap.16.]

Addo heic solùm, τὸ λογισμῷ, *ratiocinium, rationísve consilium*, quo Epicurus docet Sapientem ferre patienter iniurias, esse multiplex quidem posse; sed videri tamen illud maximè, quo & posteà docet Sapientem aduersus Fortunam se comparaturum. Videlicet quatenus sapiens agnoscit non esse in sua potestate, vt cæteri hominum iusti sint, passionibúsque non abripiantur: ideò

tam parùm irascitur, commouetúrve ob iniurias illatas ab hominibus, quàm ob incommoda, aut damna quæ à fortuitis casibus, vniuerséque ab aliis causis, extra facultatem positis, adueniunt. Non commouetur, exempli gratiâ, propter feruores, aut algores, quæ à tempestatibus inducuntur; quoniam tempestatum suas vices obeuntium hæc natura sit, quam immutare ipse non possit. Quamobrem neque commouetur ob iniurias, quas inferunt petulantes, & improbi, quòd illi pro sua natura sic agant, & vt secus agant, naturámve mutent, in ipso non sit. Spectant huc tria illa exempla de patientia Socratis, cùm pro eodem habuit, effusum post clamores à Xantippe lotium, ac effusam post tonitrua pluuiam; impactam à proteruo calcem, ac impactam ab asino, cæteráque huiusmodi. Tametsi verò quis obiiciat, cæteras causas cæcas esse, experteísque arbitrij, homines autem iniuriam scienteis, volenteis facere, ac idcircò bilem mouere: reputat tamen Sapiens huiuscemodi homines, quasi ratione excæcatos, & præ passionis impetu, vehementiáque non compotes sui. Alienum putat à Sapientia, malum malo adiicere (scilicet præter nocumentum, quod extrinsecùs accidit, accersere sibi sua opinione perturbationem intrinsecùs) neque quia alius voluit molestiâ animum eius afficere, ipse est ita demens, vt molestiam admittens, illi quasi gratificetur. Quin-etiam à molestia vacans, non affectabit quidem, sed interim tamen id assequetur vltionis genus, vt illi quasi mandet laqueum, dum suo se fine frustratum agnoscet, quòd nihil aliud, quàm Lunæ veluti allatrârit, iaculo Solem petierit, pugnum in rupem impegerit: Sed hæc infrà sunt vberiùs dicenda.

Non desciscere à Sapientia, qui semel sapiens fuerit.

℣. 21. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἅπαξ γενόμενον σοφόν. Addo interpretando, *verè, solidéque*; quoniam alioquin quæ est tantùm vmbra, seu fucus Sapientiæ, potest leui negotio euanescere, ac deleri; & quæ inchoata solùm est, neque radices egit profundas, ea conuelli facilè potest. Id certè videtur innuere Lucretius, cùm esse nihil suauius ait,

——— bene quàm munita tenere
Edita doctrina Sapientum templa serena.

Quippe *bene munita* dicit, vt si quis videatur à Sapientia excidere, is non constitisse in ipsa quasi arce intelligatur. Huic dogmati porrò affine est illud, quod Epicuro quoque à Plu-
I. adu. Col. tarcho tribuitur, Τὸ μηδὲν ἀμεταπείστως πεπεῖσθαι μηδένα, πλὴν τὸν σοφόν, *Excepto Sapiente, esse neminem, qui aliquid sic persuadeatur, vt de sententia deduci nequeat.* Nempe, quòd putet solum Sapientem sic expendere omneis rationis numeros, vt postquàm, omnibus subductis, quidpiam apud se constituerit, illud deinceps teneat, neque ampliùs nutet. Et quod ad doctrinam quidem attinet, rem insinuauit satis initio Epistolæ ad Pythoclem, dum esse πίστιν βεβαίαν, *persuasionem constantem* voluit, non modò circa ea, quæ vno tantum modo se habent, sed etiam circa ea, quæ fieri possunt pluribus, eo sensu, quòd tenendum sit, posse ea fieri pluribus modis. Quod verò attinet ad mores, rem declarat posteà in Ratis Sententiis, vbi docet, nisi quis τὸ ὑφεστηκὸς, καὶ ἐπιλογιζόμενον τέλος *finem constantem, rationéque firmatum* sibi propositum habuerit, fore omnia vt controuersa, ita conturbationis plena. Ex hoc certè est, cur non paucos videas, qui totam vitam de vitæ statu deligendo deliberent, neque

Iidem eadem possint horam durare probantes.

Sicque ille appositè tum comparetur cum Proteo, tum derideatur à Poëta, qui

Quod petiit, spernit; repetit, quod nuper omisit; Horat. I. Epist. I.
Æstuat, & vitæ disconuenit ordine toto.

Prætereo verò idem Effatum placuisse non Cynicis modò, sed etiam inter Stoïcos ipsi præ cæteris Cleanthi; vti apud Laërtium est. lib. 7.
Siquidem tametsi Chrysippus existimârit posse Sapientiam (nomine virtutis) amitti, vt per ebrietatem, aut per atram bilem; Cleanthis tamen sententia fuit, esse eam ἀναπόβλητον *inamissibilem*, διὰ βεβαίας καταλήψεις, *propter constanteis comprehensiones.* Videlicet quasi Sapientia sit æstimanda ex habitu, & ex actibus, qui ratione deliberante eliciuntur; non verò, qui præter naturam ex absonis visis veluti erumpunt, vt in Chrysippeis Epist. 50.
illis casibus. Spectat huc autem, quod Seneca à Cleanthe stans in hunc modum habet: *Eò maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere quòd semel traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur virtus, contraria enim mala in alieno hærent; ideò expelli, & exturbari possunt; fideliter sedent, quæ in locum suum veniunt. Virtus secundum naturam est; vitia inimica, & infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non possunt, &c.*

Sapientem veritati hærere; neque (ne Sapientiæ ponat obicem) quidquam fingere.

℣. 24. Μηδὲν πλάττειν ἑκόντα. Subiicio hisce vocibus ἀληθέσι μᾶλλον συσχεθῆναί τε, καὶ, pro πάθεσι μᾶλλον συσχεθήσεσθαι. Quippe tum illud, quod antecedit, μηδὲν πλάττειν, agi heic potiùs de veritate fictioni opposita, quàm de passionibus insinuat; tum illud, quod sequitur, οὐκ ἂν ἐμποδίσαι πρὸς τὴν σοφίαν, agi potiùs arguit de fictionibus declinandis, quo modo Sapientiæ obstaculum non ponitur, sed tollitur; quàm de subeundis, quibus hæreatur, passionibus; quo modo obstaculum non tollitur, sed ponitur potiùs. Et certè Epicurus quoque contendit Sapientem debere, quam-maximè licet, à passionibus esse liberum, vt ex sequentibus constabit; ac is fuit aliunde, cui veritas nuda, apertáque ita fuerit cordi, vt ne probare quidem potuerit, sed reprehenderit, vt Cicero scribit, *Ironiam illam, quã apud Pla-* in Bruto.
tonem Socrates effert in cælum laudibus Protagoram, Hippiã, Prodicum, Gorgiã, cæteros; se autem rerum

rerum omnium inscium fingit, & rudem. Adeò proinde, vt de illo idem dici potuerit, quod posteà de Quintilio Varo ex Sectatoribus eius vno dictum est:

Horat. I. d. 14.

Incorrupta Fides, nudáque Veritas
Quando vllum inuenient parem?

Quin-etiam debere Effatum in hunc legi sensum, ac posse adhiberi adhibitas illas interpretando voculas, intelligi potest vel ex loco Macrobij, in quo Colotes Epicuri auditor reprehendit Platonem, ob confictam illam percelebrem fabulam de Ero Armenio, qui cùm in prælio occubuisset, sublatis decimo die cadaueribus iam planè corruptis, ipse incorruptus repertus, domúmque delatus, vt sepeliretur, duodecimo iam ab obitu die, dum pyræ imponeretur, reuixerit, & rediuiuus longâ oratione, visa, obseruatáque in Inferis commemorarit. Nempe Colotæ verba sunt: *Non oportuisse fabulam confingi à Philosopho; quoniam nullum figmenti genus, veri Professoribus conueniret. Cur enim,* inquit, *si rerum cælestium notionem, si habitum nos animorum docere voluisti: non simplici, & absoluta hoc insinuatione curatum est; sed quæsita persona, casúsque excogitata nouitas, & composita aduocati scena figmenti ipsam quærendi veri ianuam mendacio polluerunt?* Ne verò isthæc sigillatim ad varias Effati parteis referam; adnoto solùm, quod dicitur, *veri ianuam figmento pollui*, nihil esse aliud quàm obicem fieri in ipso statim limine, ne ad veritatis notitiam, quæ Sapientia est, perueniatur, si prætendatur fabula. Nam si, quæ Erus, v.g. de Inferis narrasse fertur, vera in se extiterint, suspicio est, ne falsa sint, quatenus ille, neque vidit, neque narrauit, quæ ipsi tribuuntur. Sin falsa in se fuerint, suspicio est, ne vera sint, quatenus & qui perhibet sapiens reputatur, & sit-ne impossibile id, quod perhibetur, non fit exploratum. Vnde efficitur, vt Sapientiæ studiosus, & Sapientem idcircò audiens, in eo versetur discrimine, vt aut verum pro falso, aut falsum pro vero amplectatur, & vtrovis modo à veritate, quam requirit, aberret. Affinis isti obex est ex fabularum inuolucris, dum quid sub ipsis lateat, nisi coniectando discerni non potest, sicque germanæ doctrinæ loco, nihil aliud, quàm hariolandi occasio fit. Id Aristoteles præclarè insinuat, cùm de rerum principiis loquens, conqueritur priscos Poëtas, vniuersósque Theologos nominibus Deorum ea indigitanteis, quid ipsimet quidem cogitarent, attendisse, sed contempsisse interim nos, seu parùm curasse, quo sensu ea, quæ dixissent, exciperemus. Idem porrò licet dicere de iis, qui ea, quæ docent, symbolis, griphis, ænigmatibus contegunt; quatenus illi pari modo ex re seria ludicram faciunt; ac eo ipso ore, quo volunt videri verum declarare, tenebras offundunt; quibus obscuretur:

Lib. 1. in Somn. c. 2. Lib. 10. de Rep.

Metaph. 4.

Lib. 1.

Heraclitus init, quorum dux prælia primus,
Clarus ob obscuram linguam, magis inter inaneis,
Quam-de graueis inter Graios, qui vera requirunt.

Omnia enim stolidi magis admirantur, amántque,
Inuersis quæ sub verbis latitantia cernunt;
Veráque constituunt, quæ bellè tangere possunt
Auribus, & lepido quæ sunt fucata sonore.

Quod à Lucretio obiicitur. Addo autem, vt aliud non esse improbandum videatur, approbari saltem non posse iacturam eius temporis, quod hariolando consumitur, ac posset, deberétque progressui vlteriùs tentando impendi. Et vulgaris quidem ad hæc, aliáque excusatio est, quam prætendit Simplicius, dum requirit, cur Aristoteles, non fabulas, aut symbola, sed ἀσάφειαν, *obscuritatem* in dicendo fuerit sectatus. Nimirùm, noluisse antiquos Sapientiam suam deiici ad Sutores vsque; hoc est, patere apud vulgus, ne perspecta prophanaretur. Sed vt prætereram, non videri inuidendam Sapientiam vniuersitati generis humani; quando ea huiusmodi est, vt si qualis est, reuerà innotesceret, non posset non accendere, & ad honestatem pertrahere, nisi omneis, at maximam saltem, etiam vulgarium hominum partem: Quid amabo, necesse fuit, vt vulgus inde arceretur, crucem iis defigere, qui ad Sapientiam, veritatémque ardentissimo studio conituntur? Vulgo aut non vacat ad disquisitionem rerum naturæ attendere, aut satis est illos, qui attenderint, audire: Quamobrem verò iis, quibus vacat, quibúsque res seriò nosse cordi est, eo modo res proponuntur, vt non tam de iis cognoscendis, quàm de mente eius, qui loquutus est, percipienda laboretur? Sed hæc vt mittam, dico solùm fuisse Epicurum, vt fabulas, sic obscuritatem omnem auersatum; & nihil vnquam magis curasse, quàm vt diceret quidlibet quam-maximè posset perspicuè. Quare & mirum videri posse, cur cùm illius Sectatores, vti vel ex duobus, aut tribus citatis intelligitur, imitati eum fuerint, Clemens tamen Alexandrinus asserere Epicureos scribat, τινὰ καὶ παρ' αὐτοὺς ἀπόρρητα εἶναι, καὶ μὴ πᾶσιν ἐπιτρέπειν ἐντυγχάνειν τούτοις τοῖς γράμμασιν, *quædam esse apud se arcana, neque se permittere omnibus vt ea scripta legant.* Nisi fortè quis spectare huc putet, quod v. c. Cicero dicit Epicurum *Deos verbo posuisse, re sustulisse*; illudque haberi in libris vulgaribus, hoc in arcanis. At Cicero, qui parcere Epicuro aliàs non solet, nihil tale vnquam est interpretatus; imò, vt aliàs retulimus, *de homine minimè vafro,* inquit, *malè existimant.* Et, *Epicurus nec non vult, si potest, planè & apertè loqui.* Sanè verò, si Epicurus, aut eius etiam Sectatores quidpiam facere occultum debuissent, fuit maximè illa circa Prouidentiam, Immortalitatémque sententia; quam tantoperè tamen euulgarunt, vt ex iis, quæ aduersus ipsam disputauimus, manifestum est.

Proleg. in Categ.

5. Strom.

3. de nat. deor.

1. de nat. deor.

1. de fin.

Non fieri Sapientem ex quavis constitutione corporis; nec nasci in qualibet Gente.

℣. 27. Οὐδὲ μὴν ἐκ πάσης σώματος ἕξεως. Quod sequitur statim, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθνει, legit Aldobrandinus, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθει. Verùm retinendam communem lectionem id suadet, quod scribit Clemens Alexandrinus; nempe

1.Strom.

existimasse Epicurum μόνους φιλοσοφῆσαι Ἕλληνας δύνασθαι, *philosophari solos Græcos posse*. Non profectò quòd Epicurus id absolutè dictum voluerit; ipse præsertim, qui amicos ex Ægypto vsque ad Philosophiam admittebat, qui Cyrenæum Aristippum, & Sinopensem Diogenem prope contemporaneos, Atheniſque philosophatos norat; qui in illa adeò recente Alexandri expeditione, Sapienteis in India repertos ignorare non poterat; sed quòd innuere contenderit, non esse parem felicitatem hominis apud Barbaros, & in ipsa Græcia nascentis; quòd nato in Græcia necessaria omnia ad philosophandum præsidia paterent, nato apud Barbaros nulla suppeterent; vnde & efficeretur vt in Græcia quidem frequentes; apud Barbaros autem vel nulli, vel rarissimi philosopharentur. Id certè confirmat Lactantius, dum nullum agnoscit philosophatum ex Barbaris, præter vnum Anacharsim Scytham,

lib.3.c.24.

qui etiam, inquit, *Philosophiam ne somniasset quidem, nisi & linguam, & Græcas literas antè didicisset*. Quare & videtur Epicurus eò solùm respexisse, quò Thales, dum, vt apud Laërtium est, Fortunæ egit gratias, non

lib.1.

modò quòd homo, non bellua; vir, non fœmina; sed etiam ὅτι Ἕλλην, καὶ οὐ βάρβαρος, *quòd Græcus, non Barbarus* natus esset. Quod verò Epicurus censuit non esse omnem corporis habitum ad comparandum Sapientiam idoneum; id intelligitur præsertim de ea intemperie, læsionéque cerebri, ex qua est hebetudo, aut amentia inuicta; ne aliquid dicam de læsis visus, auditúsque organis, déque appetitu in passiones effræni, atque adeò de feritate, seu immanitate, aliíſque id genus ita à Sapientia abducentibus, vt cùm Mercurius Sapientiæ Deus habitus sit, videri possit hac occasione versum in Adagium id quod dictum est, *Non ex omni ligno Mercurius*. Heinc certè est cur Plato quoque indolem poscat

lib.6.de Repub.

docilem, planè memorem, veri flagrantem, non illiberalem, non morosam, non superbam, non immodestam, non pusillanimem, non iniustam. Ac obiicit quidem Lactantius, quòd Epicurus etiam rudeis ad Sapientiæ studium inuitet, *Quomodo enim*, inquit, *illa, quæ de Principiis rerum dicuntur, intelligerent, quæ perplexa, & inuoluta vix etiam politi homines assequuntur?* Verùm constat istos, quos appellat rudeis, eos esse, quibus non ingenium, sed cultus solummodò deest; ac docilitate eâ sunt, vt patientem culturæ accommodent aurem, idque ne aliquid etiam dicam de regionis temperie, cuius occasione Aristoteles pro-

14.probl.

ponit, soluítque Problema *Cur sint homines in calidis locis, quàm in frigidis sapientiores?* Quod superest autem, illorum, qui possunt adspirare ad Sapientiam tres quasi classes, seu ordines ab Epicuro distinguuntur. Sed res est dicenda verbis Senecæ. Ea sic habent: *Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio exiisse; fecisse sibi ipsos viam. Hos maximè laudat, quibus ex se impetus fuit, qui seipsos protulerunt.* (Rarum hoc genus, & ex quo Epicurum ipsum fuisse Lucretius apertè contendit) *Quosdam indigere operâ alienâ; non ituros, si nemo precesserit; bene sequuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium.* Et paulò pòst: *Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum ne ipsum quidem fastidiendum, eorum, qui cogi ad rectum, compellique possunt, quibus non duce tantùm opus sit, sed adiutore; &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color est: Si quæris exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamvis enim ad eundem finem vterque peruenerit; tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. Itaque* (pergit paulò pòst Seneca de eisdem Metrodoro, & Hermacho loquens.) *Ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij secum habuit; hunc quidem de se meliùs meruisse, qui malignitatem naturæ suæ vicit, & ad Sapientiam se non perduxit, sed extraxit.*

Epist.52.

lib.1.3.&c

Sapientem, etiam in tormentis ingemat licet, beatum fore.

℣. 29. Κἂν στρεβλωθῇ δ' ὁ σοφός. Posterior huius Effati pars quasi Effatum aliud post insequens vulgò habetur; eam autem, quasi transpositam resumpsi, prioríque attexui, tanquam cohærentem, ac eiusdem planè argumenti, & rem insinuante particula aduersatiua μέντοι facta ex μέν τις, & accommodatis seriei Effatorum modis μύζειν, καὶ οἰμώζειν, pro μύζει, καὶ οἰμώζει, nam illud quidem στρεβλωθῇ, pro στρεβλοῦται, sponte sua se obtulit, cùm particula ὅτε coniunctiuum patiatur. Et scrupulus quidem postmodum subortus, quòd eadem met posterior pars visa fuerit posse percommodè, esse etiam insequentis Effati posterior; quasi remanente particula τις, intelligi possit *Amicorum quis, quo in tormentis constituto sapiens aliquando gemat, eiulétque:* Verùm quod res typis commissa iam fuerit, nihil emouendum censui; & maximè quidem, quia illa quoque prior coniectura visa fuit non improbanda, quatenus idem verbum στρεβλωθῇ vtrique parti commune est; & quia si amicorum quidem causâ ingemiscendum sit (fortè non etiam eiulandum) id fieri oporteat non modò in eorum tormentis, & cruciatibus, qui ad corpus pertinent; sed in calamitatibus etiam cæteris, quibus animus angi summè potest; vt prætereà, cùm sit procliuius gemitu, atque eiulatu dolorem testari in propriis, quàm in alienis cruciatibus; videri fuisse insinuandum huiuscemodi testationem non derogare felicitati, qua de in priori parte agitur; cùm &, si ea signum amissæ felicitatis fuerit, cauenda etiam sit in amicorum cruciatibus, ob quos tamen Sapiens non debeat amittere felicitatem. Vtcumque sit, visus fuit saltem scrupulus non dissimulandus.

Quod superest, ex hoc Effato pronũ videtur, vt

vt nihil aliud, *at ſaltem illud elicere; non conſtitui ab Epicuro Beatitudinem in ea ſola, quæ vulgò creditur voluptate: quippe cùm talem non experiatur, qui ſubiicitur tormentorum, morborúmque doloribus. Nempe morbos quoque adiicio, quoniam ſunt illorum cruciatus, quàm tyrannorum vt frequentiores, ita aliquando non minùs immanes. Certè tametſi Cicero ad hoc reſpexiſſe Effatum videatur, cùm hoc dici ab Epicuro ait, *Nullum Sapienti eſſe tempus, etſi vratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, quàm pro nihilo puto.* (Tuſcul.) ac rursùs: *In Phalaridis etiam tauro, ſi erit, dicturum, Quàm ſuaue eſt hoc! quàm hoc non curo!* (Tuſcul.) At videtur quoque reſpexiſſe Plutarchus, cùm dicere Epicurum ſcribit, καὶ γελᾶν ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν περὶ τὸ σῶμα νοσήματος πολλάκις κάμνοντα τὸν σοφόν. *Ridere etiam ſæpè in æſtibus ipſis corporei morbi ægrotantem Sapientem.* Porrò, quia primâ ſtatim fronte difficultas ex poſteriore Effati parte ſuborietur, quî fieri videlicet valeat, vt Sapiens gemat, ac eiulet, & ſit nihilominùs beatus; cùm videatur Beatitudo non poſſe ſine pleno gaudio, ac citra omnem gemitum, eiulatúmque intelligi, idcircò adnotandum eſt, explicari rem iuxta duo Effata, quæ aliquantò poſteriùs occurrent. Nam primùm quidem Epicurus duplicem diſtinguit Beatitudinem, vnam perfectam, abſolutámque, quæ ſoli Deo competat; aliam imperfectam, comparatéque ſumptam, qualis ſola hominibus (in hac nempe vita) poſſit conuenire. Videlicet non ita bene agitur cum hominibus, vt præſumere debeant poſſe ſe totum vitæ tempus in pleno, puróque gaudio degere, ac effici omni dolore immuneis: ſed cùm iſtis plus, illis minus gaudij; iſtis plus, illis minus doloris contingat; beati præ cæteris ij ſunt, qui ampliùs gaudent, quàm doleant; ij præ cæteris miſeri, qui amplius dolent quàm gaudeāt; ac ij ſunt demùm ſummè beati, qui ſunt minimè omnium miſeri; ij ſummè miſeri, qui ſunt minimè omnium beati. Quare & cùm finis Sapientiæ is ſit, vt homines reddat quàm maximè licet beatos, ſeu quam-minimùm licet miſeros: ideò in quocumque vitæ genere, aut ſtatu Sapiens fuerit, ita animo erit comparatus, vt in eo obtineat quam multùm licebit gaudij; quam minimùm licebit doloris. Exinde autem fit, vt ſi in tormentis, aſperiſque morbis verſetur, dolores profectò perſentiat, neque abſolutè tam ſit, quàm ſi illis careret, beatus; ſed interim tamen, quia factâ illos patiendi neceſſitate, minimè ipſos exaſperat, ſeu præ impatientia, ac deſperatione grauiores non reddit; quin potiùs quam-maximâ poteſt animi conſtantiâ illos mitigat, quodammodóque leuiores facit; eatenus ſanè beatior eſt, quàm ſi illis ſuccumberet, miſeriámque tantumdem augeret. Imò dici quoque beatiſſimus poteſt, non ſanè reſpectu illorum, qui ſimilibus dolori-bus carent; ſed reſpectu illorum, qui vexati ſimilibus, non pari virtute, conſtantiáque eos tolerant, neque paria habent à Sapientia, quibus eos leuent adiumenta. Deinde concedit Sapienti Epicurus, vt mœrorem, luctúmque ſentiat, atque adeò, vt ingemiſcat, eiulet, fundat lacrymas; quatenus quæ natura fecit homines dolori obnoxios, eademmet dolori adhibuit hoſce indiuiduos quaſi comites; non ſanè, vt eius irritamenta, ſed vt lauamenta potiùs quædam ſint. Videtur quippe dolor exinde aliquatenus velut exhalari; & non pauci ſunt, qui dum non tam eſſe, quàm videri conſtantes volunt, damno ſuo ſuſpiria, gemitúſque ſupprimant; quippe, qui cor ſuum, quod dici ſolet, exedant, ſeſéque ipſos magis conficiant. Adeò proinde, vt Sapientiæ videatur non tam obſtare ne ex toto prodeant, quàm dum naturæ ſpontè erumpunt, mentem ad honeſta ſic diuertere; vt & infrequentiùs, & leuiùs erumpant. Id certè Epicurus ſuo exemplo docuit, cùm per illos dolores, ad quorum magnitudinem accedere nihil poterat, *Compenſabatur*, inquit, *cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorúmque noſtrorum.*

Heinc & ad aliam difficultatem, quæ excitari ob relata ex Cicerone & Plutarcho poteſt, appoſitè huc referatur, quod in hunc modum Seneca: *Quid porrò*, inquit, *non æquè incredibile videtur aliquem in ſummis cruciatibus poſitum dicere, Beatus ſum? Atqui hæc vox in ipſa officina voluptatis eſt audita. Beatiſſimum, inquit, & vltimum diem ago, Epicurus; cùm illum heinc inde vrinæ difficultas torqueret, heinc inſanabilis exulcerati dolor ventris.* (Epiſt.92.) Quo loco id, quod dicitur, *in officina voluptatis*, facit admoneam, vt quemadmodum aſſerta ab Epicuro voluptas malignam eſt paſſa interpretationem; ita, vt cùm dixit eſſe Sapientem in mediis tormentis beatum; videri inuidioſæ interpretationis, quod etiam dictúrum in Tauro Phalaridis Sapientem cenſuerit, *Quàm ſuaue eſt hoc! quàm hoc non curo! quàm pro nihilo duco!* quibus ex verbis facta eſt inſultandi in ipſum occaſio, non Ciceroni modò, ſed etiam Lactantio, cuius verba ſunt: *Epicurus multò fortiùs: Sapiens, inquit, ſemper beatus eſt, & vel incluſus in Phalaridis tauro hanc vocem emittet, Suaue eſt, & nihil curo. Quis eum non irriſerit? maximè quòd homo voluptarius perſonam ſibi viri fortis impoſuit, & quidem ſupra modum. Non enim fieri poteſt, vt quiſquam cruciatus corporis pro voluptatibus ducat; cùm ſatis ſit ad officium virtutis implendum, perferre, ac ſuſtinere.* (lib.3.c.18.) Sanè verò Epicurum nihil aliud cenſuiſſe, ac ideò reuerà dixiſſe, quàm quod poſtremis hiſce verbis à Lactantio contenditur, neque à Cicerone ſecùs; dum, *Ego*, inquit, *tantam vim non tribuo Sapientiæ contra dolorem. Eſſe fortem in perferendo officio ſatis eſt; vt lætetur etiam, non poſtulo. Triſtis enim res eſt ſine dubio, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendum, tolerandúmque difficilis.* Nihil, inquam, aliud cenſuiſſe, aut etiam dixiſſe Epicurum; intelligi poteſt ex ipſomet Seneca; qui tametſi hoc quoque habeat, *Poteram reſpondere, quod Epicurus ait, Sapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum; Dulce eſt, & ad me nihil attinet.* Poſtmodùm tamen hæc ſunt: quæ ſubdit: *Dabo apud Epicurū tibi etiam*

Imprimis porrò circa priorem, nihil necesse est admonere intelligi ab Epicuro Amorem, qui sit σύντονος ἀφροδισίων ὄρεξις, *rerum venerearum appetitio vehemens*; hoc nimirùm Suidas apertè declarat. (in voc. ἔρως.) Id verò interim obseruo, propter Platonem, Antisthenem, Aristotelem, Stoïcos, & alios, qui ex opposito asserentes τὸν σοφὸν ἐρασθήσεσθαι, *iri Sapientem amore captum*, visi sunt id velle de Amore *amicitiæ* dicto intelligere, ac potissimùm respectu puerorum. (4.Tusc.) Cicero certè istud dogma Stoïcis speciatim attribuens, ac interpretatus illam distinctionem συνουσίας, καὶ φιλίας, ab ipsis allatam, amoris *stupri*, *ac amicitiæ*, addit illos propterea *litigare cum Epicuro, non multum*, inquit, *vt opinio mea fert, mentiente: Quis est enim amor iste amicitiæ? Cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem?* Nihil deinde necesse est commemorare, quod apud Stobæum, cùm quidam dixisset, οὐκ ἐρασθήσεται ὁ σοφός, *non capietur amore Sapiens*, & in exemplum proposuisset Menedemum, Alexinum, & Epicurum, Chrysippus nihil aliud habuerit, quod Epicuro obiiceret, nisi, quod fuisset ἀναίσθητος, *sine sensu*, quasi scilicet ligneus, aut lapideus; quod in Apologia notauimus. Satis est quædam seligere ex Lucretij carminibus, quæ ad partem hanc potissimùm faciant. Huiusmodi autem esse possunt hæc:

Sed fugitare decet simulacra, & pabula Amoris
Absterrere sibi, atque aliò conuertere mentem.
Vlcus enim viuescit, & inueterascit alendo,
Inque dies gliscit furor, atque ærumna grauescit:
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat Amorem,
Sed potiùs quæ sunt sine pœna cõmoda sumit,
Nã certa, & pura' st sanis magis inde voluptas.
Adde quòd absumunt vireis, pereuntque labore:
Adde quòd alterius sub nutu degitur ætas;
Labitur intereà res, & vadimonia fiunt;
Languent officia, atque ægrotat fama vacillãs.
Vnguenta, & pulchra in pedibus Sicyonia rident,
Scilicet & grandes viridi cum luce Smaragdi, &c.
Nequicquam: quoniã medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:
Aut quòd conscius ipse animus se fortè remordet,
Desidiosè agere ætatem lustrisque perire;
Aut quòd in ambiguo verbum iactata reliquit,
Quod cupido adfixũ cordi viuescit vt ignis;
Aut nimium iactare oculos, aliũmve tueri
Quod putat, in voltúque videt vestigia risus.
Atque in amore mala hæc proprio, summéque secundo
Inueniuntur in aduerso verò, atque inopi sunt,
Prendere quæ possis oculorum lumine aperto
Innumerabilia; vt meliùs vigilare sit, antè
Quã docui ratione, cauereque, ne inlaqueeris.
Nam vitare plagas in Amoris ne laciamur,
Non ita difficile' st, quàm captum retibus ipsis
Exire, & validos Veneris perrumpere nodos.

An & ista quoque ob elegantiam subiicienda?

Et tamẽ implicitus quoque possis, inque peditus
Effugere infestum, nisi tute tibi obuius obstes,
Et prætermittas animi vitia omnia primùm,
Tũ quæ corpori' sunt eius, quã percupis, ac vis.
Nam hoc faciunt homines plerumque cupidine cæci,
Et tribuunt ea, quæ non sunt his cõmoda verè.
Multi' modis igitur prauas, turpeisq; videmus
Esse in deliciis, summóque in honore vigere,
Nigra, μελίχροος est; immunda, & fœtida, ἄκοσμος:
Cæsia, παλλάδιον: neruosa, & lignea δορκάς:
Paruola, Pumilio, χαρίτων ἴα, tota merum sal:
Magna atque immanis, κατάπληξις, plenáque honoris:
Balba, loqui non quit, τραυλίζει: muta, pudens est:
At flagrans, odiosa, loquacula, λαμπάδιον fit:
Ἰσχνὸν ἐρωμένιον tum fit, quom viuere non quit
Præ macie: ῥαδινὴ verò est, iam mortua tussi:
At gemina, & mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho:
Simula, σιληνή, ac satyra' st: labiosa, φίλημα,
Cætera de genere hoc longum' est si dicere coner.
Sed tamen esto iam quantòvis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe aliæ quoque sunt; nempe hac sine viximus antè:
Nempe eadem facit, & scimus facere omnia turpi:
Et miseram tætris se suffit odoribus ipsa,
Quam famulæ longè fugitant, furtímque cachinnant, &c.

Circa posteriorem; quæ habetur etiam apud Suidam, ac addi videtur propter fabulas de Amore, quas placuisse etiam aliquibus Philosophis, vel ex vno Platone constat; adnotare sufficit, non fuisse eam quoque ipsi Lucretio prætermissam. Quippe postquàm illud præmisit:

Nec diuina satum genitalem Numina quoiquam
Absterrent, Pater à natis ne dulcibus vnquam
Appelletur, & vt sterili Venere exigat æuum, &c.

Tum subiicit:

Nec diuinitùs interdum, Venerisque sagittis,
Deteriore fit vt forma muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum fœmina factis
Morigerisque modis, & mundo corpori' cultu,
Vt facilè insuescat secum vir degere vitam:
Quod superest consuetudo concinnat amorem, &c

Quem in sensum, cætera inter occurrit illud Phocylidis:

Μὴ δ' ἐς ἔρωτα γυναικὸς ἅπας ῥεύσῃς ἀκάτεκτον,
Οὐ γὰρ Ἔρως θεός ἐστι, πάθος δ' ἀΐδηλον ἁπάντων.
Totus in effrenem ne abeas mulieris amorem:
Quippe Amor haud Deus est; tacita est affectio cuique.

Ne prætercam Galenum, qui vbi dixit esse aliquid diuinum in morbis, contendit non esse amorem affectum diuinum, & quòd aliqui gracilenti, decolores, insomnes, febrientes ob Amorem sint, vt Antiochus, quem Erasistratus propterea deperire nouercam deprehenderit, id ad causas Procatarcticas, vti & alios affectus refert, ac relegat ad fabulas (in commen ad 1.prædict Hippocrat. num.7.)

bulas quod Poëtæ de Cupidine faces ardentes gestante, hominésque ad amoris affectum accendente scripserunt.

Non fore anxiè de ipsa sui sepultura sollicitum.

ỳ. 45. Οὐδὲ ταφῆς φροντιεῖν. Addo ad interpretationem *anxiè*; vt intelligamus, non ideò Epicurum voluisse omnem penitùs abiici sepulturæ curam. Nam quòd alioquin existimârit haberi posse aliquam, insinuat Plutarchus, dum scribens in illud λάθε βιώσας, *occultus viue* (quod fuit seu ipsius, seu Neoclis fratris, vt Suidas quidem reputat) *Tu ergo*, inquit, *ô Epicure, ne scribe ad amicos, nec scribe libros sapientiam ostentans*, μηδὲ διάταττε περὶ ταφῆς, *nec de sepultura aliquid præscribe.* Ac non legitur quidē aliquid de sui sepultura in testamento præscripsisse; sed tum rem cordi fore satis amicis, ac potissimum testamenti curatoribus supponere potuit; tum verbo potuit idem mandare, quod scripto Theophrastus, θάψαι δὲ καὶ ἡμᾶς ὅπου ἂν δοκῇ μάλιστα ἁρμόττον εἶναι τοῦ κήπου, μηδὲν περίεργον περὶ τὴν ταφὴν, μηδὲ περὶ τὸ μνημεῖον ποιοῦντας: *Sepeliunto nos quà videbitur in Hortis commodissimum; nihilque interim sumptuosius, quod siue ad sepulturam, siue ad monumentum pertineat, agunto:* tum demùm quæ cætera fieri in sui memoriam, hisce paria sunt. Quare & nihil aliud voluisse huiuscemodi Effato videtur, quàm fore, vt Sapiens, si fortè prouideat sepultura se aut omnimoda, aut consentanea cariturum, id pro nihilo ducat, quasi nempe futurum sit, vt tum res ipsum nihil attineat, carentem putà omni sensu, vt vel Diogenem monstrasse est tritum, cùm timentibus, ne cadauer à feris, volucribúsve laniaretur, apponi ipsi baculum iussit, quo posset illas abigere. Et vide, quàm egregiè Lucretius istud excipiat:

Laër.lib.5.

lib.3.

Nam si in morte malum' st, malis, morsúque ferarum
Tractari; non inuenio, quî non sit acerbum
Ignibus impositum calidis torrescere flammis;
Aut in melle situm suffocari; atque rigere
Frigore, cùm in summo gelidi cubat æquore saxi
Vrgerive supernè obtritum pondere terræ.

Epist.92. Præterea, quod adhuc Seneca præclariùs: *Vt ex barba*, inquit, *capillos detonsos negligimus; ita ille diuinus animus egressurus hominem, quò receptaculum suum conferatur; ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, quàm Secundas ad editum infantem. Vtrùm proiectum aues differant, an consumatur*

——— canibus data præda marinis,

quid ad illum? Præterea & quòd statim pòst illud Mecœnatis commendat:

Nec tumulum curo; sepelit natura relictos;

tanquam prospiciente natura, ne quis denique insepultus iaceat, cùm dies ipsa condat, quem sæuitia proiecerit; id fuisse quoque à Poëta eius consanguineo expressum illis versibus:

Lucan.lib.7. *Nil agis hac ira: Tabesne cadauera soluat,*
An rogus, haud refert: Placido natura receptat
Cuncta sinu.

Non incubiturum in id, vt affectatis flosculis Orationis rhetoricetur.

ỳ. 1. Οὐδὲ ῥητορεύσειν καλῶς. Quòd vocem καλῶς de *affectatis orationis flosculis* interpretor, facit imprimis, quòd Epicurus non improbârit, si quis decenter, & accommodatè ad rem quamque perspicuè exprimendam dicat (nempe orationis decorum ἐν τῇ σαφηνείᾳ *in perspicuitate* constituit) & præditus aliunde sit natiuâ quadam, non arte quæsitâ, affectatâve eloquentia (φύσεως γὰρ ἔργον ἡ κατορθοῦν λόγους) quemadmodum libro octauo Apologiæ deduximus; ac ideò damnare dumtaxat potuerit, si quis professus sapientiam, elegantiæ sit, quàm rerum studiosior, & gloriam captet ex iis verbis, PAG. 44.

———quæ bellè tangere possunt
Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore,

vt non multò antè ex Lucretio retulimus. Deinde, quòd Cicero ipse adhibitam præterea non necessariā elegantiam *florem orationis* appellat, cùm præfando in Paradoxa, & ad M. Brutum de Catone scribens, *Quod eò maius est illi*, inquit, *quàm aut tibi, aut nobis, quia nos ea Philosophia vtimur, quæ peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quæ non multum discrepant ab opinione populari; Cato autem perfectus meâ sententiâ Stoicus, & ea sentit, quæ non sanè probantur in vulgus, & in ea est hæresi, quæ nullum sequitur florem orationis.* Quo loco par non est mirari orationis cultum neglectum fuisse à Stoïcis; quando Zeno illorum Princeps comptos, concinnósque sermones simileis habuit Alexandrinis nummis, specie quidem elegantioribus, sed bonitate tamen, ponderéque deterioribus Atticis tetradrachmis; vti apud Laërtium est. Cùm sint porrò complusculà ad hocce Effatum spectantia memorato loco congesta; ideò nihil heic loci repetendum est. Addo dumtaxat, quod in memoriam subit, exstare apud eundem Laërtium de Diogene, illum scilicet eos, qui ex oratione maximam gloriam quærerent τρισανθρώπους, *ter-homines*, hoc est, *ter-miseros* appellasse. lib.7. lib.6.

Fugiturum Venerea, vt quæ nunquam profint, ac bene sit, nisi & noceant.

ỳ. 2. Συνουσίη δὲ (φασιν) ὤνησε μὲν οὐδέποτε. Cohæret hoc Effatum cum superiore illo de Sapiente non amaturo. Neutrum de Epicuro vulgus crederet, ob præconceptam illam de ipso, vt de voluptario homine sententiam. Mirum proinde, cùm vulgus ipsum incontinentiæ effrænis damnet, reputétque libidinosas eius fuisse sententias (secùs ac expressè habet Cicero) Galenum tamen fuisse coactum aduersus ipsum disputare, quòd parcus, rigidúsque nimiùm hacce in re exstiterit vt dum scribens in librum tertium Epidemiorum Hippocratis, Τίς γὰρ δὴ, inquit, ἀνάγκη γράφειν, Δημόκριτον μὲν εἰρηκέναι μικρὰν ἐπιληψίαν 3.Tuscul. comment. 1.

ἐπιληψίαν εἶναι τὴν συνουσίαν, Ἐπίκουρον δὲ μηδέποτε μὲν ὠφελεῖν ἀφροδισίων χρῆσιν, ἀγαπητὸν δ' εἰ μὴ βλάψειεν· ἐπεὶ γὰρ, &c. *Quid fuit necesse scribere, dixisse Democritum esse coitum paruam epilepsiam: Epicurum verò Venereorum vsum nunquam prodesse, præclaréque agi, nisi etiam no-*
cap 86. *ceat. Siquidem,* &c. Et in libro Medicæ artis, Ἀφροδισίων, inquit, κατὰ μὲν Ἐπίκουρον οὐδεμία χρῆσις ὑγιεινή· κατὰ δὲ τὸ ἀληθὲς, ἐκ διαλειμμάτων, &c. *Iuxta Epicurum quidem, vsus venereorum nullus salubris; reuerâ tamen si per interualla,*&c. Non est porrò heic prætereundus locus,
5.Tuscul. quem Cicero hac concludit sententia: *Hoc loco:* inquit, *multa ab Epicureis disputantur, hæque voluptates sigillatim extenuantur, quarum genera non contemnunt, quærunt tamen copiam. Nam & obscœnas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communeis, in medio sitas esse dicunt; eásque, si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant; ab iísque abstinere minimè esse difficile, si aut valetudo, aut officium, aut fama postulet: Omninóque genus hoc voluptatum, optabile esse, si non obsit,*
3.symp. q.6. *prodesse nunquam.* Non etiam tacendum, quod apud Plutarchum, Adolescentibus quibusdam improbantibus agitari in Epicuri contubernio quæstionem illam de Venereorum ante, vel post cœnam vsu, Zopyrus Medicus exceperit, *non fuisse Epicuri conuiuium attentè satis ab iis pellectum. Neque enim illum quæstione ab initio proposita, ipsam subinde edisseruisse; sed cùm à cœna adolescenteis ad deambulandum inuitasset, de Temperantia verba fecisse, & à lasciuia eos deterruisse,* ὡς ἀεὶ μὲν ἐπισφαλοῦς εἰς βλάβην τοῦ πράγματος ὄντος, μάλιστα δὲ τοὺς περὶ πότον, καὶ ἡδονὴν χρωμένους αὐτῷ διατιθέντος, *quòd nempe res venerea, cùm aliàs facilè noceret, tum maximè iis, qui non longè à conuiuio eam exercerent.* Est porrò hæc vna, ac prima ex iis conditionibus, quas ipse Galenus requirit; ne corpus videlicet sit ὑπερπληρωμένον, ἢ ἐνδεές, *nimis oppletum, aut ieiunum;* &, si partium diei circumstantiam, in anni tempestates commutaueris, deprehendes eandem Pythagoræ, quàm Epicuri fuisse sen-tentiam. Ille enim, apud Laërtium, *Venereis,*
lib.8. inquit, *hyeme, non æstate operam dato; ea autumno sunt, ac vere leuiora; sed quacunque tandem tempestate grauia sunt, & ad sanitatem non bona.* Et aliquando interrogatus, quando ad mulierem accedendum foret, *quando voles,* inquit, *fieri imbecillior:* Non immoror autem in soluendis iis, quæ Galenus, aliíque habent. Rem paucis præstat Scaliger aduersus Cardanum, dum absurdum habet, quod
Exercit.269. Paulus in primo ait, *Corpus Veneris exercitio augescere,* ac pergit; *robur enim minui, quis nescit? Nam, quod aiunt retentum semen efficere melancholicos, & concoctionem prohibere, falsum est. Exoneratur enim natura, vbi oppressa est, per somnia. Etiam vigilantibus exit sponte, sine sensu. Igitur huius sententiæ temperatio illa inanis: aiunt enim per accidens augere robur, sublatis concoctionis impedimentis. Alij verò nugantur è contrario, non posse in suis vasis putrescere semen. At nihil naturâ humidum est, quod contrahere nequeat aliquid vitij ad putrescendum. Ergo multi Athletæ prisci penitùs ab hoc ludibrio abstinuerunt: quorum aliquot in octauo de Legibus nominat Plato, Iccum Tarentinum, Crissonem, Astyllum, Diopompum. Quare optimè dicebas ex Aristotele, salacioribus animalibus vitam esse breuiorem.* Sic ille. Prætereo 2.pædag
heic porrò quæ alij de eodem argumento habent, præsertim verò Clemens Alexandrinus, qui etiam Effatum non sine authoris laude, tacito licet nomine, refert, *Rectè enim,* inquit, *videtur dixisse quispiam,* Συνουσία ὤνησε μὲν οὐδένα, ἀγαπητὸν δὲ, εἰ μὴ ἔβλαψεν, quibus eisdem verbis habet quoque Effatum
Porphyrius. Nota verò obiter B.Clementem 1.de abst.
illeic loci referre ad Protagoram auditorem
Democriti, quod Democritus paulò antè Serm.6.Saturn.
apud Galenum de coïtu dixit; esse illum nempe *Epilepsian paruam*; cùm & Stobæusptereà ad Eryximachum referat, & ad Hippocratem Macrobius. Prætereo & ex iis, quæ afferri in Effati confirmationem possent, nihil esse posse commendatius, quàm quod
Plutarchus optimè dictum ait, (& ex parte in præcep. de san.
quidem ab Hippocrate) *res esse saluberrimas*
τροφῆς ἀκορείην, καὶ πόνων ἀοκνίην, καὶ σπέρ- 6.Epidem. sect.4.
ματος οὐσίης συντήρησιν, *citra saturitatem vesci, ad laborem impigrum esse, substantiam seminis conseruare.*

Non ducturum Vxorem, non suscepturum liberos, nisi circumstantiâ quapiam exigente.

ꝟ. 4. Καὶ μηδὲ γαμήσειν, μηδὲ τεκνοποιήσεσθαι pro, Καὶ μὴν καὶ γαμήσεσθαι, καὶ τεκνοποιήσεσθαι, Ita scilicet haud abs re opinatur Casaubonus, quandoquidem Effatum istud ex superiore consequitur; & posterior ipsius pars, quæ est quasi quædā exceptio haud aliter esse legen-
dum insinuat. Adde quòd propterea Epicte- apud Arrian.lib.3.
tus Epicurum non semel sugillat. Ait enim,
exempli gratiâ: *Epicuream ciuitatem cogitas;* cap.7.
non ego ducam, neque ego vxorem. οὐ γὰρ γαμητέον, ἀλλ' οὐδὲ παιδοποιητέον, *Non enim vxor ducenda est; non item liberi procreandi.* Et rur-
sùs: *Tu verò, Epicure, quamobrem dissuades* lib.1. c.23.
Sapienti τεκνοτροφεῖν, *educare liberos?* Quod 2.Strom.
Theodoretus verò hac in re Epicurum facit Democriti socium, dum vtrumque reprehendit, quod iubeat, παραιτεῖσθαι καὶ τὸν γάμον, καὶ τὴν παιδογονίαν, *auersari & nuptias, & susceptionem liberorum,* idipsum est, quod Clemens docet, dum postquàm dixit Democritum, παραιτεῖσθαι γάμον, καὶ παιδοποιΐαν, διὰ τὰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἀηδίας τε, καὶ ἀφολκὰς ἀπὸ τῶν ἀναγκαιοτέρων, *repudiare coniugium, liberorúmque procreationem, ob multas, quæ ex ipsis percipiuntur, molestias, obque auocationem à rebus magis necessariis;* subdit, assentiri ipsi Epicurum, & quotquot ἐν ἡδονῇ, καὶ ἀοχλησίᾳ, ἔτι δὲ καὶ ἀλυπίᾳ τἀγαθὸν τίθενται, *Summum bonum in voluptate, & vacuitate perturbationis, dolorísque constituunt.* Exagitat porrò in Epicuro quoque dictam Democrito causam Epictetus. Nam ad verba illa, *Ecquid reformidas?* subiicit, *Istud videlicet,* μὴ διὰ ταῦτα εἰς λύπας ἐμπέσῃ, *ne propterea in molestias incidas.* Et statim: *At nouit Epicurus,* ὅτι ἂν ἅπαξ γένηται

παιδίον

παιδίον, ὡς ἔτι ἐφ' ἡμῖν ἐστι μὴ στέργειν, μηδὲ φροντίζειν ὑπὲρ αὐτοῦ, *Simul ac eſt infans editus in lucem, in poteſtate noſtra non eſſe, ne eum depereamus, ſollicitique pro ipſo ſimus.* Ac rurſus: *Dicere*, inquit, *cauſam audet, cur liberos non ſuſcipiamus*, ὅτι πρόβατον μὲν οὐκ ἀπολείπει τὸ αὐτοῦ ἔκγονον, οὐδὲ λύκος, ἄνθρωπος δ' ἀπολείπει, *quòd cùm neque ouis, neque lupus enatam à ſe prolem, deſerat, minùs deſerere homo poſſit*; neque poſſit non affici, ἰδὼν παιδίον αὐτοῦ κλαῖον, ἐπὶ τὴν γῆν πεπτωκός, *puellum ſuum eiulantem, prolapsúmque in terram conſpiciens.* Quæ, & plura permirum eſt ita exaggerari (ſed Stoïco nempe affectu) ab optimo viro, ipſo præſertim cælibe, & ſectam ſequuto, cuius princeps Zeno neque vxorem duxit, neque ſuſcepit liberos; adeò proinde vt Demonax ipſi Epicteto conſilium danti, vt & vxorem duceret, & liberos ſuſciperet, perquàm lepidè dixerit, οὐκοῦν, ὦ Ἐπίκτητε, δός μοι μίαν τῶν σαυτοῦ θυγατέρων, *Vnam ergo filiarum tuarum, ô Epictete, mihi colloca*; quod quidem apud Lucianum eſt. Vt nihil interim dicam de Platone, de Thalete, déque tot aliis Sapientibus, & magnis viris, qui neque vxorem ducendo, neque liberos ſuſcipiendo, Epicuri Effatum reipsâ probarunt. Nam & quòd etiamnum apud nos, ij, qui reputantur præ cæteris ſapere, ſeſe etiam votis conceptis addicant cælibatui, nihil attinet memorare. Sufficiat, cùm ſit nemini non notum quibus moleſtiis ſe eximant, qui à coniugio abſtinent, nihil ſuaſiſſe Epicurum aliud, quàm vt ſi quis vellet multa moleſtiarum declinare genera, atque idcirco ſaperet, is à coniugio viueret liber. Impetit autem ipſum Epictetus, quaſi perſuaſum id voluerit non paucis quibuſdam ſapientiæ ſtudioſis, ſed omnibus, ſiue cuiuſvis conditionis hominibus; aut quaſi periculum ſit, ne propterea genus humanum, deficientibus, qui appetant nuptias, procreéntque liberos, deficiat. Quod caput eſt, cùm poſteriore Effati parte cenſet Epicurus eam incidere poſſe circumſtantiam, vt Sapiens & vxorem ducat, & ſuſcipiat liberos; id præoccupat quicquid poteſt potiſſimùm obiici, ne videantur non ſapere, qui dum nuptias adeunt, aut ſibi, aut familiæ, aut Reipublicæ conſulunt.

Repoſui porrò hac in parte τεκνοποιήσειν, pro διατραπήσεσθαι, tum vt conſenſus integer cum priore parte haberetur; tum quia nuptiarum auerſationem conſulere, quod verbo διατραπήσεσθαι, ſit, fuiſſe præſtitum priore eſt viſum.

Non pernoctaturum in compotatione.

¶. 9. Οὐδὲ νυκτερεύσειν ἐν μέθῃ. Lego νυκτερεύσειν pro μὴν τηρήσειν, quòd alioquin nihil ſit ſenſus, quod elici exinde valeat; & reſpicere Epicurus potuerit ad eas cœnas, quæ interdum protrahebantur διὰ νυκτός, ſeu, vt ex Ariſtophane habet Atheneus, δι' ὅλης νυκτός, *per totam noctem*: atque adeò etiam ad conuiuium Platonis, in quo Socrates quoque ipſe totam noctem compotare (& poculo quidem, quod puteus dici poſſet) inducitur. Vt taceam autem hoc Effatum videri poſſe cohærere cum ſuperiore, & affinibus, quatenus indiuidua penè admonitio eſt de Venere, & vino fugiendis:

Nec Veneris, nec tu vini capiaris amore,

poteſt idem ſpectare ad leges iis conſimileis, quas Philoſophorum conuiuiis præſcripſiſſe Xenocratem, & Ariſtotelem idem Athenæus tradit. lib. 5. Scilicet Epicurus quoque epulareis quoſdam conuentus inſtituit; vt ex Teſtamento ipſius intelligitur; & quamuis eius Sectatores, aut aquam paſſim biberent, aut vinuli heminâ contenti eſſent, licere voluit, vt interdum genio tantillum indulgerent, eodem prorſus fine, quo Plato, dum in libris de legibus, obſeruante Agellio, *non ebrietatem iſtam turpiſſimam, quæ labefacere, & minuere hominum menteis ſolet, laudauit, ſed hanc largiorem paulò, iucundioremque vini inuitationem, quæ fieret ſub quibuſdam quaſi arbitris, & magiſtris conuiuiorum ſobriis, non improbauit. Nam & modicis*, pergit ille, *honeſtiſque inter bibendum remiſſionibus, refici, integrarique animos ad inſtauranda ſobrietatis officia exiſtimauit; reddique eos ſenſim lætiores, atque ad intentiones rursùs capiendas fieri habiliores.* lib. 1. & 2. lib. 15. c. 2. Atque hanc quidem fuiſſe Epicuri mentem intelligetur vberiùs ex infrà dicendis circa commoda ſobrietatis; ex quibus etiam manifeſtum fiet, probari ipſi non potuiſſe Stoïcam illam diſtinctionem, quâ decreuerunt apud Laërtium *Sapientem vino obrutum iri, nec fore tamen ebrium*, hoc eſt, facturum quidem paria ebriis, ſed non tamen ex deſtinatione, & mente nihilominus perſtante in propoſito. lib. 7. Quod quidem aliunde impugnatur non modò à Philone, dum quæſtionem ediſſerit, *inebrietúr-ne ſapiens*, quam ſtudioſè tractatam dicit à pleriſque Philoſophis; ſed etiam à Seneca ipſo: *Nam ſi*, inquit, *argumentaberis Sapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi temulentus ſit: licet colligas; nec veneno poto moriturum; nec opio ſumpto dormiturum, nec elleboro accepto, quicquid in viſceribus hærebit, eiecturum. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat; quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium?* lib. de plant. Noe. Epiſt. 83. Diceres Lucretium eodem reſpexiſſe, cùm fœditatem, incommodáque ebrietatis ſic attigit:

——cùm vini vis penetrauit, lib. 3.
Acris, & in venas diſceſſit diditus ardor;
Conſequitur grauitas membrorum; præpediuntur
Crura vacillanti; tardeſcit lingua; madet mens;
Nant oculi; clamor, ſingultus, iurgia gliſcunt, &c.

Non ad Rempublicam acceſſurum, neque Principatum geſturum; niſi quid interuenerit.

¶. 11. Οὐδὲ πολιτεύσεσθαι. Duo heic affinia Effata connecto; & ad interpretationem addo, *niſi quid interuenerit*, authoritate Senecæ fretus, ex quo potuiſſet fortaſſis quoque in textum reſtitutio induci. Verba nempe illius ſunt;

de ot. sap. cap. 30. sunt; *Duæ maximæ hac in re dissident Sectæ Epicureorum, & Stoicorum; sed vtraque ad otium diuersâ viâ mittit. Epicurus ait: Non accedet ad Rempub. Sapiens, nisi si quid interuenerit: Zeno ait: Accedet ad Rempub. nisi si quid impedierit; alter otium ex proposito petit; alter ex causa.* Huiuscemodi interim exceptio Responsionis est loco ad id, quod potest obiici de neglectu Patriæ, publicæve vtilitatis; cùm si interuenerit tempus, quo Patria consilio, opéque Sapientis indigeat, ille sit ipsius salu-
ap. Arrian. lib. 3. c. 7. ti otium suum posthabiturus. Quamobrem & corruunt, quæ hoc etiam loco Epictetus exaggerat, ipse præsertim ex ea Secta, cuius Principibus Zenoni, Cleanthi, Chry-
de Stoic. repug. sippo, obiicit Plutarchus, quòd cùm Sapientem adhortarentur ad capessendum Rempub. ipsi tamen fuerint laudatam Epicuro tranquillitatem sequuti. Corruunt &
orat. pro Sext. quæ Cicero habet, dum commemorando, iuxta decreta Epicuri, *omnia suâ causâ facere Sapienteis; Rempublicam capessere hominem sanum non oportere; nihil esse præstabilius otiosâ vitâ, & plenâ, & confertâ voluptatibus*; ita subnotat, quasi sensus sit, *vaticinari, atque insanire eos, qui dicant dignitati esse seruiendum; Reipub. consulendum; officij rationem in omni vita non commodi esse ducendam; subeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam.* Eodem spectat, quod ad Trebatium scribens, *Quid fiet*, inquit, *populo Vlubrano, si tu statueris* (nempe cùm foret Epicureus) *πολιτεύεσθαι non oportere?* Posset porrò heic alia quoque adhiberi exceptio, quæ
de An. tranq. Serm. 191 apud Plutarchum est, & à Stobæo etiam refertur. Quippe Epicuri sententia fuisse legitur, *οὐ δεῖν ἡσυχάζειν, ἀλλὰ τῇ φύσει χρῆσθαι πολιτευομένους, καὶ πράσσοντας τὰ κοινὰ τοὺς φιλοτίμους, καὶ φιλοδόξους, ὡς μᾶλλον ὑπ' ἀπραγμοσύνης ταράττεσθαι, καὶ κακοῦσθαι πεφυκότας, ἂν ὧν ὀρέγονται, μὴ τυγχάνωσιν, Iis, qui suapte natura ambitiosi, gloriæque appetentes sunt, non esse quiescendum, sed publicæ administrationi, actuosæque vitæ se dedentibus naturæ obsequendum: scilicet, cùm sint ita comparati, vt ex otiosa potiùs vita perturbationem, & molestiam, dum quod concupiscunt, non assequuntur, trahant.* Quod quidem cum eo cohæret, quod Theo-
in Amar. dorus Prodromus ait statuere Epicurum, *ἀγαθὸν ἑκάστῳ τὴν ἡδονήν, bonum cuiusque esse voluptatem.* An autem propterea vocet Epicurus ad Rempub. illos potiùs, qui non possunt regere præclarè, vt ille quidem obiicit, non est agnitu operosum. Siquidem nihil aliud voluit Epicurus, quàm esse quidem Philosophicum otium negotiosæ vitæ, cæteris paribus, præferendum: Verùm, si quis vrgeri se gloriæ quasi stimulo sentiat, ac aliunde actuosus sit, publicísque rebus gerendis idoneus, insuper verò aut nascendi conditio, aut fors, & occasio ianuam facilem ad publicæ rei administrationem aperiat; esse cur is vitam præferat actuosam: quatenus obseruare licet, non esse minùs laboriosum natis ad negotium versari in otio, quàm natis ad otium versari in negotio. Porrò, si quis aut suâ naturâ ad otium comparatus sit, aut ambitionem, vanitatémque vi rationis repressserit, aut quid id sit rei expertus, quasi ex procellis emerserit; meritò censet Epicurus esse illi otium longè præstabilius; neque esse congruum, vt illud cum vita actuosa commutet; nisi quid fortè interueniat ex parte Reipublicæ, quod eius industriam deposcat.

Ac nemini quidem non notum, quàm multa possent hoc loco dici de beata illa tranquillitate, qua frui in secessu philosophico, siue Philosophiæ quasi sinu licet; déque ærumnosa agitatione, quâ in ipso veluti salo negotiorum ciuilium diuexari necesse est; sed volens prætereo, adnotóque solùm videri Epicurum tantò sentire, quàm Zenonem præstantiùs, quantò ipse quidem per se, ac spontè otium eligit, Zeno autem ad illud, nisi ex accidenti, & quia à negotio arcetur, non tendit; vt taceam videri animi modestiam à Republica abstinere, ad quam necessitas non vocet; animi autem præsumptionem in eam se vltrò ingerere, etiam cùm nihil est, quod obstet. Et vide quid etiam Seneca hac de re, *Negant*, inquit, cap. 31.
nostri sapientem ad quamlibet Rempublicam accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad otium veniat? Vtrùm quia Respublica illi deest, an quia ipse Reipub. si omnibus defutura Respub. est (semper autem deerit fastidiosè quærentibus) interrogo, ad quam Rempub sapiens accessurus sit? Ad Atheniensium, in qua Socrates damnatur; Aristoteles, ne damnaretur, fugit? in qua opprimit inuidia virtutes? Negabis mihi accessurum ad hanc Remp. Sapientem. Ad Carthaginensium ergo Remp. sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuique infesta libertas est. summa æqui, ac boni vilitas, aduersus hosteis inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hostilitas? Et hanc fugiet. Si percensere singulas voluero, nullam inueniam, quæ sapientem, aut quam sapiens pati possit. Quod si non inuenitur illa Respub. quam nobis fingimus, incipit omnibus esse otium necessarium; quia quod vnum præferri poterat otio, nusquam est. Cùm id verò habeat aduersus Zenonem, en, cætera inter, quid pro Epicuro; *Potest ergo & ille, cui omnia adhuc in integro sunt, antequam vllas experiatur tempestates, in tuto subsistere, & protinus commendare se bonis artibus, & illud beatum otium exigere, virtutum cultor, quæ exerceri etiam à quietissimis possunt*, &c. Prætereo autem, vt subinde peregregiè amplificet, quod Anaxagoras insinuauit, qui cùm secessisset, & neglectis publicis rebus, in rerum naturalium contemplatione versaretur, obiiciente quodam *nulla ne tibi patriæ est cura? Bona verba*, inquit, *mihi enim vel maximè patriæ est cura*: cælum ostendens, quod quidem apud Laërtium est. Addo solùm, quod posteà habet, vt ostendat agere Sapientem etiam in secessu suas in Repub. parteis, *Nam, quo animo*, inquit, *sapiens secedit? Vt sciat se tum quoque ea acturum, per quæ posteris prosit. Nos certè sumus, qui dicimus & Zenonem, & Chrysippum maiora egisse, quàm si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non vni ciuitati, sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est, quare tale otium non conueniat bono viro, per quod futura* cap. 30.

sæcula

fæcula ordinet , ne apud paucos concionetur , ſed apud omneis omnium gentium homines , quique ſunt , quique erunt ? Quem in ſenſum Lucretius quoque docet Epicurum longè vtiliora, quàm Cererem , Bacchum , Herculem generi humano feciſſe , cùm

——— *talia nobis*
Pectore parta ſuo,quæſitáque præmia liquit,
Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos ſolatia vitæ.

Non Cynico ritu victurum, neque mendicando vitam quæſiturum.

ỳ. 13. Οὐδὲ Κυνιεῖν. Heic duo quoque,tanquam ad idem attinentia Effata connecto. Interpretor autem , *non Cynico ritu victurum,* inductus illo Ciceronis loco , *Cynicorum autem rationem , atque vitam alij cadere in Sapientem dicunt, ſi quis eiuſmodi fortè caſus inciderit, vt id faciendum ſit ; alij nullo modo.* Nam ſi Stoicorum fuit dogma ; Κυνιεῖν τὸν σοφὸν, itémque Τὸν Κυνισμὸν εὔτονον ἐπ᾽ ἀρετὴν ὁδὸν, *Cynicam viuendi rationem rectiſſimam eſſe ad virtutem viam :* (vti apud Laërtium eſt) aliqui tamen Stoicorum (de iis enim Cicero loquitur) adſtipulati minimè ſunt ; videtur profectò , debuiſſe adhuc minùs Epicuro placere ea , quæ dicta eſt ἀναισχυντία Κυνικὴ, *Cynica inuerecundia.* Sanè verò cùm Cyniſmus nihil aliud ſit , quàm ratio viuendi,cuiuſmodi eſt aliorum animalium nullis legibus addictorum ; non eſt quidem ille ex ſe, atque abſolutè damnandus , provt eſt ſecundum naturam , ac homines poteſt innumeris curis , quibus in ciuili ſocietate diſcruciantur , eximere ; verùm poſitis , vt ſe habent , rebus , & natis , ac viuentibus in ea hominum ſocietate , quam ſeruari incolumem ſingulorum intereſt , neceſſe eſt (ac poteſt etiam ſecundùm naturam cenſeri) quemque in illa ſic viuere , vt eius leges non offendat , bonúmque adſciſcens , non accerſat malum. Sunt autem in omni ferè ſocietate , præter leges cæteras , etiam nonnullæ ad honeſtatem , ſiue decorum attinentes , quas ſi violare cuique impunè liceret , impunéque licuerit , rerum perturbatio breui conſequatur. Huiuſcemodi præ cæteris ſunt quæ ad Venereorum tractationem ſpectant ; quippe cùm mira illicò labefactatio futura ſit , ſi ea paſſim liceant , quæ paria , niſi etiam peiora , belluis , Crates, Diogenéſque in propatulo , inuerecundéque egerunt. Nihil ergo mirum , ſi Epicurus huiuſmodi mores alienos à Sapiente cenſuerit.

Ad poſteriorem partem , quæ eſt de mendicitate, quod ſpectat , non improbauit quidem Epicurus , prandere patienter olus Cynicos , ac ideò nolle Regibus vti ; quippe cùm & ex aliàs dictis , & ex infrà fuſiùs dicendis, nihil æquè probauerit, ac ſimplicem, tenuem , facilè parabilem victum : At cùm paruum ſit, quo id conſtat, noluit ſapientem eò demitti,vt mendicando illud requirat,ſicque ipſi obiici poſſit, Horat. 1.

——— *Tu poſcis vilia ; verùm es*
Dante minor ; quamvis fers te nullius egentem : Epiſt.17.

Verùm ſi fortuna adeò ſit iniqua , vt illud ipſi non ſuppetat ; cenſuit id eſſe potiùs propriá induſtriá comparandum , & profitendo quidem Sapientiam (ne deſinat , etiam donec neceſſaria apparebit , philoſophari) quemadmodum proprio Effato dicetur aliquantò pòſt.

Tametſi fuerit oculis captus , fore nihilominùs adhuc beatæ vitæ participem.

ỳ. 15. Ἀλλὰ καὶ πηρωθεὶς τὰς ὄψεις. Prætermitto ſtatim voci βίου vocem εὐδαίμονος , tum quia alioquin dicere eum , qui fuerit oculis captus, fore ſimpliciter participem vitæ , videri poteſt ridiculum ; quaſi cenſeri idem poſſet , cæcum eſſe , & mortuum eſſe ; tum quia , cùm id ſit conſentaneum ſuperiori illi Effato , Κἂν στρεβλωθῇ , &c. B. Clemens Alexandrinus vtrumque ex Platone Effatum huiuſmodi cum voce refert ; Κἂν στρεβλῶται , inquit, ὁ δίκαιος , κἂν ἐξορύττηται τὼ ὀφθαλμὼ , ὅτι εὐδαίμων ἔσται , *Iuſtus , licet torqueatur , licet effodiantur illi oculi ; beatus nihilominùs erit.* Videtur proinde Epicurus eo loquutus ſenſu, quem exprimit Seneca , dum etiam pro ipſo Epicuro diſputans aduerſus Stilponem , qui fuit ex Megaricis , *Hoc inter nos* , inquit , *& illos intereſt , Noſter Sapiens vincit quidem incommodum omne , ſed ſentit ; illorum , ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt , Sapientem ſeipſo eſſe contentum ſed tamen & amicum habere vult , & vicinum,& contubernalem, quamvis ſibi ipſe ſufficiat. Vide , quàm ſit contentus ? Aliquando ſui parte contentus eſt. Si illi manum aut morbus , aut hoſtis inciderit ; ſi quis oculum caſus excuſſerit ; reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient : & erit imminuto corpore tam lætus, quam integro fuit.* Verùm rem expreſſiùs audire ex ipſo Cicerone licet , *Non ſine cauſa igitur* , inquit, *Epicurus auſus eſt dicere ſemper in pluribus bonis eſſe Sapientem , quia ſemper ſit in voluptatibus; ex quo effici putat ille,quod quærimus, vt Sapiens ſemper beatus ſit. Etiam ne ſi ſenſibus carebit oculorum , ſi aurium ? Etiam : nam iſta ipſa contemnit. Primùm enim horribilis iſta cæcitas,quibus tandem caret voluptatibus?* Et ſtatim : *Animo autem multis modis , variiſque delectari licet , etiam ſi non adhibeatur aſpectus. Loquor autem de docto homine , & erudito , cui viuere eſt cogitare. Sapientis enim cogitatio non fermè ad inueſtigandum adhibet oculos aduocatos. Etenim ſi nox non adimit vitam beatam ; cur dies nocti ſimilis adimat?* Et aliquot aliis exemplis propoſitis , *Diodorus Stoicus cæcus multos annos noſtræ domi vixit. Is verò,quod credibile vix eſſet , cùm in Philoſophia multò etiam magis aſſiduè, quàm antea verſaretur , & cum fidibus Pythagoreorum more vteretur;cúmque ei libri noctes , & dies legerentur ; quibus in ſtudiis oculis non egebat ; tamen,quod ſine oculis fieri poſſe vix videtur,geometriæ munus tuebatur,verbis præcipiens diſcentibus,vnde,quo quámque lineam ſcriberent. Aſclepiadem ferũt non ignobilẽ Eretrium Philoſophum,cùm quidã quæreret,quid ei cæcitas* attuliſſet,

Margin notes: de fin. — 4.ſtrom. — Epiſt.9. — 5.Tuſc.

attulisset, respondisse, vt puero vno esset comitatior : Et mox, *Democritus, luminibus amissis, alba scilicet & atra discernere non poterat : at verò bona, mala ; æqua, iniqua ; honesta turpia ; vtilia inutilia ; magna, parua, poterat ; & sine varietate colorum licebat viuere beatè ; sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri animi etiam aciem adspectu oculorum arbitrabatur ; & cùm alij sæpe, quod esset ante pedes, non viderent ; ille in infinitatem omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret.*

Fieri posse, vt mæreat : itémque, vt in Ius vocetur.

℣. 18. Καὶ λυπηθήσεσθαι. Videtur primus Interpres legisse μὴ λυπηθήσεσθαι, quando locum reddidit, *Mœrore item non conficiendum Sapientem.* Verùm omnes tam MSS. quàm editi Codices nullam præferunt negationem. Ac si sensus quidem necessariò is fieret, vt intelligeremus Sapientem confectum, consumptúmve iri mœrore ; foret locus planè suspectus, propter mox & antè allata de beatitudine etiam in cæcitate, tormentísque non amissa ; at quia potest talis esse, vt intelligamus futurum, vt Sapiens molestiam, doloremve sentiat, ex quo etiam gemat, suspiriáque ducat, & effundat lacrymas (quod ne Consol. ad Polyb. cap. vlt. Seneca quidem prohibet, dum, *Nunquam ego,* inquit, *à te, ne ex toto mæreas, exigam*) ideò Epist 9. non est visa adsciscenda negatio. Certè & videtur hoc Effatum prolatum fuisse aduersus 1. adu. Col. ipsam Stoïcorum ἀπάθειαν quam, quia vox *impatientia,* vel adnotante Seneca, est ambigua, impassibilitatem liceat dicere, sicut ex Plutarcho intelligi licet. Scribit nimirum Epicureos *repugnare iis, qui in amicorum morte prohibent mœrorem, lacrymas ; & suspiria ac gemitus, & dicere,* Τὴν εἰς τὸ ἀπαθὲς καθεστῶσαν ἀλυπίαν ὑφ᾽ ἑτέρου κακοῦ μείζονος ὑπάρχειν, ὠμότητος, καὶ δοξοκοπίας ἀκράτου, καὶ λύσσης. διὸ πάσχειν τι βέλτιον εἶναι, καὶ λυπεῖσθαι, καὶ μὴ διαλιπαίνειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τήκεσθαι, καὶ ὅσα δὴ παθαινόμενοι, καὶ γράφοντες ὑγροί τινες εἶναι, καὶ φιλικοὶ δοκοῦσι, *Illam mœroris detractionem, quæ Passionis expertem reddat, ab alio maiore malo proficisci, immanitate scilicet, ac immoderata ambitione, & rabie. Itaque præstabilius esse, passionem quandam experiri, mœrore quopiam affici, oculos non pati turgere, sed in lacrymas fluere, & quæcumque ij patiuntur, aut fingunt, qui affectu tenero esse, amantésque videri volunt.* Et quoniam subiicit Plutarchus dicere Epicurum ista, cùm aliis multis in locis, tum speciatim in Consolatione, quam ad Hegesianactem patrem, & Dositheum fratrem Pyrrhonis demortui conscripsit ; respexisse huc credas Senecam, dum Consolationem ad Polybium scribens, & Stoïcis suis repugnans, verbis iam ex ipso loc. cit. recitatis, subdit, *Et scio inueniri quosdam duræ magis, quàm fortis prudentiæ viros, qui negent doliturum esse sapientem. Hi verò videntur nunquam in huiusmodi casum incidisse : alioquin excussisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad confessionem eos veri, etiam inuitos compulisset. Satis præstiterit ratio, si id vnum ex dolore, quod & superest, & abundat, exciderit. Nam vt quidem nullum omnino eum esse patiatur, nec sperandum vlli nec concupiscendum est. Hunc potiùs modum seruet, qui nec impietatem imitetur nec insaniam ; & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis est, nec emotæ. Fluant lacrymæ, sed eædem desinant ; trahantur ex imo pectore gemitus, sed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum,* &c. Credas & lib. 7. aliunde exemplum illius *immanitatis, feritatísve,* siue vt Plinius loquitur, *rigoris, atque* cap 19. lib. 12. c. *toruitatis duræ & inflexibilis,* expressum in eo Stoico, quem Agellius se vnà cum Philosopho Tauro, & quibusdam aliis inuisisse laborantem, scripsit ? *Vidimus,* inquit, *hominem doloribus cruciatibúsque alui, quod Græci κῶλον dicunt, & febri simul adrapidà affictari, gemitúsque ex eo compressos erumpere spiritúsque, & anhelitus è pectore eius euadere, non dolorem magis indicantes quàm pugnam aduersus dolorem.* Et posteà : *Vidistis, inquit Taurus, non sanè iucundum spectaculum, sed cognitu tamen vtile ; congredienteis, compugnanteísque Philosophum, & dolorem. Faciebat vis illa & natura morbi, quod erat suum, distractionem, cruciatúmque membrorum ; faciebat autem contrà ratio, & natura animi quod erat æquè suum ; perpetiebatur, & cohibebat coërcebatque intra sese violentias effrænati doloris. Nullos eiulatus, nullas complorationes ne vllas quidem voces indecoras edebat ; signa tamen quædam, sicut vidistis, exsistebant, virtutis, & corporis de possessione hominis pugnantium.* Nempe, si adfuisset Epicurus, esse præstabilius duxisset, sinere illos gemitus, spiritus, & anhelitus, sponte quasi effluere, quàm præ ambitione, cupiditatéve testandæ constantiæ illos ita comprimere, vt tandem tamen maiore cum noxa torrentis instar erumperent.

Cùm Epicurus verò hoc loco illam Stoïcorum ἀπάθειαν, *impassibilitatem,* seu mauis, *affectuum vacuitatem* improbet ; constat ipsum eadem sentire cum Pythagora (aut Pythagoreis certè, qui apud Stobæum) itémque Platone, Aristotele, cæteris, qui non ἀπάθειαν, seu μετριοπάθειαν, *temperationem affectuum* probarunt. Cæterùm, ne aliunde quoque ipsis Stoïcis inuidia quæratur, videntur illi à suo Paradoxo exclusisse eas perpessiones corporis, quæ ab arbitratu nullatenus pendent, cuiusmodi imprimis est cruciatus, dolórque ex morbo, vt colligi potest ex iis, quæ Taurus apud Agellium posteà disseruit ; loc. cit. comprehendisse autem dumtaxat affectus, qui in ipso animo sint, vt lætitiam, mœrorem, spem, metum, cupiditatem, iram. Quin-etiam, non negarunt quidem, quin primi horum affectuum motus suborirentur in nobis ; sed esse illos ex Seneca, & Epi- 2. de Ira Arr. lib. 1 cap. 19. cteto inuoluntarios, neque dici propriè affectus, quovsque sint συγκαταθέσεις, *mentis assensiones,* seu *approbationes* ; hoc est, ex iudicio, opinione, arbitratu fiant. Hoc itaque supposito, dissidium inter Stoïcos, Philosophósque cæteros fuit, quòd illi in totum rescindi, absoluique affectus voluerint, cæteri autem temperari seu ad mediocritatem reduci. Ecce nimirum Cicero, *Cùm,* inquit, *antiqui* 1. Acad. *perturbationem animi ex homine non tollerent, naturáque & condolescere, & concupiscere, & extimescere, & efferri lætitiâ dicerent ; Zeno omnibus*

omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem. Pergit verò: *Cùmque eas perturbationes antiqui naturaleis dicerent, & rationis experteis, aliáque in parte animi Cupiditatem, in alia Rationem collocarent; ne his quidem assentiebatur: nam & perturbationes voluntarias esse putabat, opinionísque iudicio suscipi, & omnium perturbationum arbitrabatur esse matrem immoderatam quandam intemperantiam.* Quo ex loco intelligi licet, Stoicos ideò existimasse posse in totum rescindi affectus, quòd forent ἐν τῷ ἡγεμονικῷ, *in parte animi principe*, siue rationali, sicque à rationis arbitrio penderent, nihil scilicet exsistentes aliud, quàm iudicia, & opiniones, quemadmodum illos superiùs definienteis audiuimus; cæteros autem reputasse non posse ex toto, quia forent in parte bruta animæ, esséntque adeò incompositi motus, quos Ratio quidem regere, at non omnino tollere, néve prorsus essent, posset

lib. de virt. moral.

obstare. Isthæc habet fusè Plutarchus, ostendens tum reuerà esse duas animæ nostræ parteis, & affectus in alia, quàm Rationali sedem habere; tum neque posse fieri, neque è re etiam nostra esse, vt affectus planè, prorsúmque aboleantur.

plac 23.

Vt prætereaam autem, quod ille attribuit quoque Epicuro, vt τὸ ἡγεμονικὸν ἀπαθὲς, *partem animi principem affectuum expertem* autumauerit. Quod superest,

Tusc.

referre præstat, quod apud Ciceronem Crantor, dum, *Minimè*, inquit, *assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnoperè laudant, quæ nec potest vlla esse nec debet. Ne ægrotus sim, inquit, sed si fuerim, sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore; nam istud nihil dolere, non sine magna mercede contingit; immanitatis in animo, & stuporis in corpore.* Quo loco vides notari eamdem, quæ ab Epicuro obiecta fuit, ὠμότητα, *immanitatem*: sed vt subiiciam in eumdem sensum, quod apud

lib.19. c.12.

Agellium Herodes Atticus contra Stoicorum ἀπάθειαν disseruit, & lacessitus quidem à quodam Stoico, tanquam minùs sapienter, & parùm viriliter dolorem ferret ex morte pueri, quem amauerat; *In ea dissertatione*, inquit Agellius, *huiuscemodi sensus est: Quòd nullus vsquam homo, qui secundùm naturam sentiret, & saperet, affectionibus istis animi, quas* πάθη *appellabat, ægritudinis, cupiditatis, timoris, iræ, voluptatis, carere, & vacare totis posset, & omnino non dolere. Atque, si posset etiam obniti, non ex re id esse melius; quoniam langueret animus, & torperet, affectionum quarumdam adminiculis, vt necessario plurimum imperio priuatus. Dicebat enim sensus istos, motúsque animi, qui cùm immoderatiores sunt, vitia fiunt, innexos, implicatósque esse vigoribus quibusdam mentium, & alacritatibus. Ac propterea si omnino omneis eos imperitiùs conuellamus, periculum esse, ne eis adhærenteis bonas quoque, & vtileis animi indoleis amittamus. Moderandos esse igitur, & scitè consideratéque purgandos censebat, vt ea tantum, quæ aliena sunt, contráque naturam viderentur, & cum pernicie agnata sunt, detrahantur; ne profectò id accidat, quod cuipiam Thracio insipienti, & rudi in agro, quem emerat, procurando venisse vsu fabula est.* Tum autem fabulam denarrat quæ trita cùm sit, apponere præstat,

quod dissertationem quasi excipiens, habet Lactantius, dum postquam furiosos dixit lib.6. c.15.

Stoicos, quòd hominem rebus à natura insitis castrare quodammodo velint; ac tale hoc esse, quale si velint aut metum detrahere ceruis, aut venenum anguibus, aut iram feris, aut placiditatem pecudibus; tum subdit: *Sed homines Prudentes non intelligunt, cùm vitia ex homine tollunt etiam se virtutem tollere, cui soli locum faciunt. Nam si virtus est in medio iræ impetu seipsum cohibere, ac reprimere, quod negare non possunt; caret ergo virtute quisquis ira caret. Si virtus est libidinem corporis continere; virtute careat necesse est, qui libidinem, quam temperet, non habet. Si virtus est cupiditatem ab alieni appetitione frænare; nullam certè virtutem potest habere, qui caret eo, ad quod cohibendum virtutis vsus adhibetur. Vbi ergo vitia non sunt, nec virtuti quidem locus est; sicut nec victoriæ quidem, vbi aduersarius nullus est. Ita fit, vt bonum sine malo esse in hac vita non possit. Affectus igitur quasi vbertas est naturalis animorum. Nam sicut in senteis ager, qui est naturâ fœcundus, exuberat; sic animus incultus vitiis sua sponte inualescentibus velut spinis obducitur. Sed cùm verus cultor accesserit, statim cedentibus vitiis, fruges virtutis oriuntur.* Prætereo autem, quod deinceps præclarè ostendit, Stoicos quoque eosdem affe- Epist.85.

ctus sub nominibus aliis admisisse; vt cùm pro *cupiditate, substituere voluntatem; pro lætitia, gaudium; pro metu, cautionem.* Prætereo & quæ Seneca in oppositum congerit; adnotóque solùm Sanctos Patres, ac speciatim B. lib.2. adu. Pelag.

Hieronymum declarare quemadmodum *non* 9. ciuit. 5.

Stoicorum, sed Peripateticorum sententiæ omnis S. Scripturæ authoritas consentiat; & aliquos etiam, vt B August. non tam mediocritatem, quàm circumstantias in affectibus attendere: *Quippe in disciplina nostra, non quæri, vtrùm pius animus irascatur, sed quare irascatur; neo vtrùm sit tristis, sed vnde sit tristis; nec vtrùm timeat, sed quid timeat*, &c. Sed hæc iam satis; cùm & sint plura hac de re dicenda inferiùs.

Vt quidpiam nunc quoque subiiciam de posteriore Effati parte, quæ de in ius vocando est; eam solùm posuisse Epicurus videtur, ne quis Sapienti verteret probro, nisi ita viueret, vt omnem inuidiam, calumniam, omnémque adeò accusationem, damnationémque deuitaret. Etenim in Sapientis quidem potestate est, vt bene, & ex virtute viuat; sed non, ne cæteros erga se malignos, iniustósque experiatur: neve ab ipsis præter fas, & æquum vocetur in ius, causámque apud iudices, etiam iniquos, dicere teneatur. Recens adhuc erat memoria damnati morte Socratis; ac recentior adhuc Aristotelis, ideò coacti aufugere, ne bis ab Atheniensibus in Philosophiam peccare- 5.Tusc.

tur. Quanquam nihil necesse est inductionem contexere; cùm sit passim notum, quod Cicero ait, *hoc in omni Populo fieri*; hoc est, vulgò *omnem virtutis exsuperantiam odio haberi.* Ac verum quidem est homines sic esse vulgò comparatos, vt quam virtutem incolumem oderint, sublatam ex oculis quærant; ac damnent ipsos iudices, & accusatores ignominia multent: sed vtcumque sapiens

oppreſſus id futurum proſpiciat; ſolatio tamen præcipuo eſt, quòd fretus ſerena, tutâque conſcientia, & ad quemlibet, quantumvis iniquum fortunæ euentum paratus, ſit ſibi ipſi murus aheneus, ac in iudiciis animosè, imperturbatéque verſetur.

Conſcripturum quidem libros aliquos; non ſcripturum tamen, nec recitaturum Panegyricas Orationes.

℣. 21. Καὶ συγγράμματα καταλείψειν. Quòd priori huic parti, ſubiiciatur poſterior οὐ πανηγυριεῖν δέ, cum particula aduerſatiua; ideò interpretor *non ſcripturum ſapientem panegyricas orationes*; addóque, *neque ipſum in ſolemni pompa eas recitaturũ*, quòd orationũ recitatio ſcriptioni cõſentanea ſit; & Pollux pręſertim [in Onom.] τὸ πανηγυρίσαι definiat, τὸ πανηγυρικοὺς λόγους ἐξενέγκειν, καὶ πανδήμους λόγους εἰπεῖν. Fuit certè iſtud conſonum, non modò præmiſſo Effato, οὐ ῥητορεύσειν καλῶς, cùm nulla oratio eſſe magis compta, quàm panegyrica debeat; verùm ipſis quoque Epicuri moribus, iuxta illud aliàs relatum, quod ait apud Senecam, [Epiſt. 29.] *Nunquam volui populo placere; nam quæ ego ſcio non probat populus; quæ probat populus* (adde & quibus applaudere ſolet in panegyricis orationibus) *ego neſcio*. Atque id quidem ne memorem, quod idem habet Seneca; cùm [Epiſt. 79.] de Epicuro loquens, *Hic*, inquit, *ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro ſuo ſuperſtes, in quadam Epiſtola, cùm amicitiam ſuam, & Metrodori grata commemoratione cecinißet, hoc nouißimè adiecit, Nihil ſibi, & Metrodoro inter bona tanta nocuiſſe, quòd ipſos illa nobilis Græcia non ignotos ſolum habuiſſet, ſed penè inauditos.* Quod ad rem verò ipſam ſpectat; cùm eſſe laudabile poſſit, conſcribi à Sapiente libros, in quibus, vt ex Seneca non multò antè retulimus, ea tradat, per quæ profit poſteris; qui poſſit tamen panegyricas, populareiſ-ve habere orationes, quin iure quadrare in ipſum cenſeatur, quod à nonnullis Sanctorum Patrum Philoſophis obiicitur, cùm [Tert. de Au. cap. 1. Hieron. Ep. ad Iulian. 2. Tuſcul.] definiunt Philoſophum *gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium*. Præclarè certè Cicero: *Eſt enim*, inquit, *Philoſophia paucis contenta iudicibus, multitudinem conſultò ipſa fugiens; eique ipſi & ſuſpecta, & inuiſa; vt vel ſi quis vniuerſam velit vituperare, ſecundo id populo facere poßit.*

Rei familiaris curam habiturum; ſed citra diteſcendi cupiditatem tamen.

℣. 23. Καὶ κτήσεως προνοήσεσθαι. Coniunctionem adhibeo iuxta MSS. Et quaſi ſit phraſis præcedenti conſimilis, vice inſequentis vocis φιλαγρήσειν, cuius nulla commoda interpretatio haberi valeat; repono, οὐ φιλαργυρήσειν δέ, quaſi hæc ſit cautio priori parti adhibita, ne in cura, ac prouidentia rei familiaris peccetur, vt & familiare, & procliue [4. var. hiſt. ſerm. 17.] eſt. Aduerſatur certè huic exceſſui tum illa, de qua inferiùs dicendum, αὐτάρκεια Epicuro laudata; tum quod Ælianus, ac Stobæus habent, ſententiam Epicuri eſſe, ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανὸν, *Cui pauca non ſufficiunt, illi nihil eſt ſatis.* Quod ſanè conſonat cum eo, quod Seneca ait dixiſſe Epicurum, *Si cui ſua non videntur ampliſſima; licet totius Mundi Dominus ſit, tamen miſer eſt.* [Epiſt. 9.] Contendit porrò interim non eſſe Sapienti negligendam rem familiarem; quia id ſit è re, atque vſu vitæ, ne ſi nimirùm peſſum eat, ac deinceps quæ ſunt ad vitam neceſſaria non ſuppetant, philoſophando obex fiat; dum aut laboriosè requirenda erunt, quæ potuerant nullo, exiguóve negotio ſeruari; aut mendicandum, petendúmque importunè ex alio, quod quis potuerat ex ſeipſo facili ſtudio obtinere: aut ſeneſcendum, ægrotandum, moriendum ea in egeſtate, quæ tranquillitati non parum officiat. Quod enim Democritus, aliique laudantur, qui proieciſſe diuitias, vt onus, ac impedimentum ad philoſophandum dicuntur; ſi illi quidem ſic abiecere omneis omninò diuitias, vt etiam neceſſaria ad vitam non ſeruauerint, quî laudi verti ipſis poſſit, cùm, niſi amiſſam ſimul vitam voluerint, requirendum deinceps fuerit, quod ad manum habuerant, vt tranſigere ipſam poſſent? Sin neceſſaria retinuerunt; tum commendari quidem poſſunt, quòd ſuperflua dimiſerint, & cum ipſis maximam partem ſollicitudinis depoſuerint; ſed nihilominus eius partis, quam ſeruatam ſibi fecerunt, non debuit cura negligi, ne eo fine, ob quem ſeruatam ſibi fecerant, fruſtrarentur. Et ſanè, cùm Democritus heic potiſſimùm memoretur, ille nihil aliud, quàm diuiſo ſuis cum fratribus patrimonio, maiorem illis partem conceſſit, ac minorem ſibi, eam videlicet quæ argento conſtaret, aſſumpſit, vt iis, quas ſuſcepturus erat peregrinationibus commodiorem, neque minorem centum talentis (totidemve noſtratium ſcutatorum millibus,) vt Laërtius quidem ex Demetrio refert. Ad id, quod poteſt iure requiri, debeatne ſapiens reiicere, abiicereve quas Fortuna ſibi opes obtulerit; ecce loquens Plutarchus de Sapiente conuerſante cum Principe, *Diuitias*, inquit, *& gloriam, potentiámque non affectabit quidem; ſed neque etiam recuſabit, vbi vltrò aduenerint, moderatione animi ſeruata.* Seneca autem, *Sicut ſapiens*, inquit, *nullum denarium intra limen ſuum admittet malè intrantem;* [de vi. be. cap. 23.] *ita & magnas opes, munus fortunæ, fructúmque virtutis non repudiabit, nec excludet.* Ac ſtatim: *Nec, vt dixi, eiiciet illas è domo. Quid enim dicet? Vtrum-ne inutiles eſtis; an ego vti diuitiis neſcio?* [cap. 22.] Dixerat autem priùs, *Quid autem dubij eſt, quin maior materia ſapienti viro ſit animum explicandi ſuum in diuitiis, quàm in paupertate; cùm in hac vnum genus virtutis ſit non inclinari, nec deprimi; in diuitiis & temperantia & liberalitas, & diligentia, & diſpoſitio, & magnificentia campum habeat patentem.* Et mox; *Quædam enim, etiam ſi in ſummam rei parua ſunt, vt & ſubduci ſine ruina principalis boni poßint; adiciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & ex virtute naſcentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem ſecundus*

ſecundus, *& ferens ventus; vt dies bonus, vt in bruma, ac frigore apricus locus.* Paucis verò interpoſitis: *Quid ergo, inquis, me derides; cùm eundem apud te locum habeant, quem apud me? Vis ſcire quàm non habeant eundem locum? Mihi diuitiæ ſi effluxerint, nihil auferent, niſi ſemetipſas; tu ſtupebis,& videberis tibi ſine te relictus, ſi illæ à te receſſerint. Apud me diuitiæ aliquem locum habent; apud te ſummum. Ad poſtremum, diuitiæ meæ ſunt; tu diuitiarum es.* Concludit: *Deſine ergo Philoſophis pecuniâ interdicere; nemo Sapientiam paupertate damnauit.*

Aduerſus Fortunam ſe comparaturum.

¥. 25. Τύχῃ τε ἀντιτάξεσθαι. Faciunt ad hoc Effatum varia, quæ Epicurus deinceps de Fortuna habet. Verùm ne quidpiam præoccupemus, obſeruo ſolùm non eſſe hoc inter munera Sapientiæ poſtremum, vt animum firmet aduerſus fortuita, dum præſtat ne aliquid ipſi accidat quaſi improuiſum, & de quo leniter ferendo non antè cogitauerit, nempe, vt Socrates aiebat, non debet minùs vir Sapiens, donec proſpera eſt fortuna, comparare ſibi præſidia, quibus aduerſam fortiter ferat, quàm ſecundo nauigans vento inſtructus eſſe præſidiis, quibus tempeſtatem excipiat. Cùm profit porrò cogitare quicquid ſiniſtri contingere pro vitæ conditione poteſt, orbitatem, naufragium, exilium, vulnera, tormenta, morbos, ingratitudinem, calumniam, contumeliam, cæteraque innumera; ac dicere poſſe quoties accidunt: non hæc mihi noua inopináve ſurgunt, ob.ſer.3.

Æn. *Omnia percepi, atque animo mecum antè peregi;*

tum inſignis præſertim ratio præmuniendi ſeſe aduerſus Fortunam eſſe ea videtur, quam ex Epicuro fusè deducit Seneca; in eo nimirùm ſe exercere, ac ſe eò ſponte reducere, quò vix vlla malignitas fortunæ deducere poſſit. piſt.18. Ita ſcilicet ad Lucilium: *Cæterùm adeò mihi placet tentare animi tui firmitatem, vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam, interponas aliquot dies, quibus contentus minimo, ac viliſſimo cibo, dura atque horrida veſte, dicas tibi; hoc eſt, quod timebatur. In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet,& contra iniurias fortunæ inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit ſine vllo hoſte, vallum iacit, & ſuperuacuo labore laſſatur, vt ſufficere neceſſario poſſit. Quem in ipſa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc ſequuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertatem imitati prope ad inopiam acceſſerunt, ne vnquam expaueſcerent, quod ſæpe didiciſſent.* Et ſtatim: *Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, dupondio ſatur,& intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortuna; hoc enim, quod neceſſitati ſat eſt, debet, etiam irata.*

Amicum non difficilem quæſiturum.

¥. 26. Φίλον τε οὐ δεινὸν κτήσεσθαι. Repono οὐ δεινὸν pro οὐ δένα, quia quantum alioquin vox hæc Epicuri mẽti aduerſetur, tum paulò antè dicta de habenda amicis gratia; tum ſubiicienda paullò pòſt de comparatione amicitiæ, déque oppetenda etiam pro amicis morte; tùm commemoranda inferiùs Rata illa Sententia ὧν ἡ σοφία, &c tum improbata Epicuro apud Senecam Stilponis opinio, *Sapientem ſeipſo eſſe contentum, & propter hoc amicis non indigere*: tum multa alia, maximè verò πολυφιλία illa, quâ dum viueret, Epicurus floruit, declarant. Quamobrem autem pro οὐδένα, οὐ δεινὸν ſubſtituam, id facit, quòd & minima fiat immutatio, & videatur eodem potuiſſe Epicurus reſpicere, quò Seneca, dum amici deligendi præcepta tradens, *Præcipuè*, inquit, *vitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſa in querelas placet. Conſtet illi licet fides,& beneuolentia; tranquillitati tamen inimicus eſt comes perturbatus,& omnia gemens.* Quò ſpectat & illud M. Tullij, dum, *Simplicem*, inquit,& *communem,& conſentientem,& qui rebus iiſdem moueatur, eligi par eſt; quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum poteſt eſſe multiplex ingenium,& tortuoſum; neque verò, qui non iiſdem rebus moueatur & naturâ conſentiat, aut fidus aut ſtabilis poteſt eſſe.* Et rursùs: *Accedat huc ſuauitas quædam oportet ſermonum, atque morum haudquaquam mediocre condimentum amicitiæ; triſtitia autem,& in omni re ſeueritas abſit. Habet illa quidem grauitatem; ſed in amicitia remiſſior eſſe debet, & liberior, & dulcior,& ad omnem comitatem, felicitatémque procliuior.* Vno verbo præclarè Horatius poſtquam illud præmiſit, de tranquil. cap.7. lib.de amic.

Poſtera lux oritur multò gratiſſima; namque 1.ſer.Sat.5.
Plotius,& Varius Sinueſſæ, Virgiliúſque
Occurrunt: animæ, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me ſit deuinctior alter.
O qui complexus,& gaudia quanta fuerunt!

Tum pergit,

Nil ego contulerim iucundo ſanus Amico.

Bonæ famæ eatenus curam, quatenus deſpectui non ſit habiturum.

¥. 27. Εὐδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον φροντιεῖσθαι. Quam Epicurus heic adhibet, non poteſt ea eſſe non inculpata, vt loquũtur, cautela. Quippe tametſi Epicurus non diffiteatur apud Plutarchũ καὶ μὴν ἀπὸ δόξης γίνεσθαί τινας ἡδονάς, *etiam ex bona fama nonnullas voluptates proficiſci*; eſſe ſatis nihilominùs putat, ſi quis modò ex ea obtineat, vt contemptui minimè ſit, propter moleſtias, quæ ex contemptu ob famam non bonam ſequuntur, eodem reſpexit etiam Cicero cùm *Negligere enim*, inquit, *quid de ſe quiſque ſentiat, aut loquatur non ſolùm arrogantis eſt, ſed etiam diſſoluti.* Videlicet res paſſim nota, quàm ſit malè audire miſerum, quámque ex oppoſito melius ſit, vt à Sapiente dicitur, *nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*: Sed potuit Epicurus ſpeciatim meminiſſe, quod tunc peruulgatũ erat contigiſſe calumniatoribus Socratis; eos ſcilicet, propter infamiam tanto extitiſſe odio,& contemptui, vt nemo illis ignem accenderet, nemo interroganti-bus reſponderet, nemo eadem aqua vteretur in balneo, ſed eam qua lauiſſent, effundi, vt pollutam iuberet; adeò vt idcirco ſe ſuſpenderint, vt legere apud Plutarchum licet. 2.adu.Col. 1.offic. lib.de inuid. & od.ſer.43.

Videri poteſt huc pertinere illud Metrodori conſilium, quod apud Stobæum ita legitur, Ἐν πόλει μήτε ὡς λέων ἀναστρέφου, μήτε ὡς κώνωψ. τὸ μὲν γὰρ ἐκπατεῖται, τὸ δὲ χειροφυλακεῖται, *Sic in ciuitate verſare, vt neque leo ſis, neque culex: ſiquidem hic exteritur, illi autem inſidiæ tenduntur.* Nimirum, vt tutum non eſt, ob nimiam gloriæ appetentiam ſibi odium conſciſcere; ſic neque iucundum, propter nimiam famæ negligentiam quærere contemptum.

In publicis Spectaculis delectatum præ reliquis iri.

℣. 29. Μᾶλλον τε εὐφρανθήσεσθαι τῶν ἄλλων. Videri poteſt hoc Effatum ex libro, qui *Dubitationes* fuit inſcriptus, deſumptum. Plutarchus quippe ex eo refert deſcribi ab Epicuro Sapientem, φιλοθέωρον, καὶ χαίροντα, παρ᾽ ὄντινα οὖν ἕτερον, ἀκροάμασι, καὶ θεάμασι Διονυσιακοῖς, *Spectaculorum amantem, & præ quovis alio recitationibus, actionibúſque ſcenicis gaudentem.* Quo loco nihil ſanè aliud videtur voluiſſe Epicurus, quàm poſſe Sapientem non auerſari ſpectacula (nam & Socratem interfuiſſe comœdiis vel ex eo factum celebre eſt, quòd etiam Ariſtophane Nebulas in ipſum edente præſens fuerit) ac dum intereſſe eum contigerit, percipi ab ipſo maiorem, ſinceriorémve oblectationem, quàm à quocumque alio, ob mentem bene compoſitam, eximiéque tranquillam, & ſanam. Atque id quidem ſupponendo eum eſſe germanum Epicuri textum; nam ipſam alioquin relationem Plutarchi, & quam interpretationem ſubiungit poteſt ſuſpectam facere, quòd aliquantò pòſt & refert, & interpretatur vltimùm conſcriptam ab Epicuro Epiſtolam, paulò ſecùs quàm tantus vir facere debuiſſe videatur, vt in Apologia declarabitur. Certè, niſi hic occurriſſet locus, cui videri poſſet Effatum conforme, nihil obſtiturum fortaſſis fuerat, quò minus Effatum intelligeretur non de exhibitis populo ſpectaculis, ſed de contemplatione rerum, propter quam Sapiens ſingulari oblectatione afficiatur.

Eſſe Peccata inter ſe inæqualia reputaturum.

℣. 31. Ἁμαρτήματα ἄνισα εἶναι. Opponi conſtat Effatum hoc Stoïco illi Paradoxo, quod, cætera inter, Cicero præſertim fecit celebre, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, *Eſſe peccata æqualia.* Subnotauit verò Paradoxum hoc Alexander Epicureus, dum apud Plutarchum iocatus in Pythagoricam opinionem, agnoſcentem vbique eaſdem animas, verſum illum extulit:

> Ἶσόν τοι κυάμους ἔσθειν, κεφαλάς τε τοκήων.
> *Nil diſtat, fabas comedas, capita an-ne parentum.*

Perſtrinxit idem magis expreſsè Horatius, dum poſtquam illum præmiſit:

> *Queis paria eſſe ferè placuit peccata, laborant,*
> *Cùm ventum ad verum eſt; ſenſus, moréſque repugnant,*
> *Atque ipſa vtilitas, iuſti propè mater, & æqui.*

Subiecit iſta poſtmodum: 1 ſerm. ſa tyr.3.

> *Nec vincet ratio hoc, tantumdem vt peccet, idémque,*
> *Qui teneros caules alieni fregerit horti,*
> *Et qui nocturnus Diuûm ſacra legerit. Adſit*
> *Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas,*
> *Ne ſcuticâ dignū horribili ſectere flagello.*
> *Nam vt ferulâ cædas meritum grauiora ſubire*
> *Verbera, nō vereor; cùm dicas eſſe pares res*
> *Furta latrociniis, & magnis parua mineris*
> *Falce reciſurum ſimili te, ſi tibi regnum*
> *Permittant homines.*

Prætereo, quæ habet in idem Plutarchus, cùm de Stoïcorum, ac potiſſimùm Chryſippi pugnantibus locis. Sufficit nimirùm ea attexere, quæ Cicero ediſſerit in Opere de Finibus, vbi ad ea reſpondet, quibus Paradoxum aliàs confirmarat. lib.4. parad.3. Itaque poſtquàm meminit ſuæ pro Muræna orationis, in qua ex mente Stoïcorum dixerat: *Omnia peccata eſſe paria, omne delictum ſcelus eſſe nefarium; nec minùs delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cùm opus non fuerit, quàm qui patrem ſuffocauerit*, tum hæc ſubiungit: *Peccata paria, quonam modo? Quia nec honeſto quidquam honeſtius, nec turpi turpius. Perge porrò (nam de iſto magna diſſenſio eſt) illa argumenta propiora videamus, cur omnia peccata ſint paria.* Subinde autem quaſi obiectio eſt, *Vt in fidibus plurimis, ſi nulla earum ita contenta numeris ſit, vt concentum ſeruare poſſit, omnes æquè incontentæ ſint; ſic peccata, quia diſcrepant, æquè diſcrepant; paria ſunt igitur.* Reſponſio: *Heic ambiguo ludimur. Æquè enim contingit omnibus fidibus, vt incontentæ ſint; illud non continuò, vt æquè incontentæ. Collatio igitur iſta te nihil iuuat: nec enim omneis auaritias, ſi æquè auaritias eſſe dixerimus, ſequitur etiam, vt æquas eſſe dicamus.* Supponit porrò Cicero eandem reſponſionem adhiberi poſſe ad collationem aliam, quâ vſus fuerat in Paradoxis: *Peccare* eſſe dicens, *tanquam tranſilire lineas; quod cùm feceris, culpa commiſſa ſit; quàm longè progrediare, cùm ſemel tranſieris, ad augendam tranſeundi culpam nihil pertineat.* Quòd idem eſt, ac illud apud Laërtium: lib.7. *Vt verum vero magis tale non eſt, neque falſum falſo; ita nec fraus fraude, nec peccatum peccato. Nam & qui centum ſtadiis à Canopo abeſt, & qui vno, pariter in Canopo non ſunt; ac pariter à recto abſunt, qui ſeu magnum quid, ſeu paruum delinquunt.* Nempe vno verbo aliud eſt à linea, aut Canopo abeſſe ſimpliciter, aliud abeſſe æqualiter. Et cùm vrgetur in Paradoxis, *Nemini licere peccare*; conſtat eſſe in quibus minus, minúſque, & minimùm liceat. Et dum additur, ſic eſſe in vita, vt dum *hiſtrio, ſi parum ſe mouit extra numerum: aut ſi verſus pronuntiatus eſt ſyllabâ vnâ breuior aut longior, exſibilatur, & exploditur*; conſtat hiſtrionem poſſe imperitiùs, imperitiúſque & ſe mouere, & verſum pronunciare; atque adeò magis, magiſque exſibilari, & explodi. Et cùm initio præmittitur, *peccata non rerum euentu, ſed vitiis hominum metienda*; conſtat eſſe

quoque

quoque in vitiis, prauóque affectu inæqualitatem. Sed vt redeamus; obiectio iterùm est: *Vt Gubernator æquè peccat, si palearum nauem euertit, &, si auri; ita æquè peccat, qui parentem, & qui seruum iniuriâ verberat:* Responsio: *Hæc non videre; cuius generis onus nauis vehat ad Gubernatoris artem nihil pertinere? Itaque aurum, paleámne portet, ad bene, aut ad malè gubernandum nihil interesse; at quid inter parentem, & seruum intersit, intelligi & potest, & debet. Ergo in gubernando, nihil; in officio, plurimùm interest, quo in genere peccetur. Et, si in ipsa gubernatione negligentia est, nauis euersa maius est peccatum in auro, quàm palea; omnibus enim artibus volumus attributam esse eam, quæ communis appellatur prudentia, quàm omnes, qui cuique artificio præsunt, debent habere. Ita ne hoc modo quidem paria peccata sunt.* Ac circa illud quidem exemplum de Parente, & seruo, exceptio est in Paradoxis: *Semel peccari in seruo necando; in patris vita violanda, multa peccari; violari enim eum, qui procreauit; eum qui aluit; eum, qui erudiuit; eum qui in sede, ac domo, atque in Repub. collocauit.* Sed constat hæc non modo simul, sed & sigillatim esse multò grauiora. Nam violari fac vitam eius, qui tantùm procrearit, eius, qui tantùm aluerit, eius, qui tantùm erudierit, &c. quodlibet horum sigillatim grauius est, quàm seruum necare. Obiectio est rursùs: *Quoniam omne peccatum imbecillitatis, & inconstantiæ est; hæc autem vitia in omnibus stultis æquè magna sunt; necesse est paria esse peccata.* Responsio: *Quasi verò aut concedatur in omnibus stultis æquè magna esse vitia? & eadem imbecillitate, & inconstantiâ L. Tubulum fuisse, quâ illum, cuius is condemnatus est rogatione, P. Scæuolam? & quasi nihil inter res quoque ipsas, in quibus peccatur, intersit; vt quò hæ maiores, minoréſve sint, eò, quæ peccentur in his rebus, aut maiora sint, aut minora?* Prætermittit porrò Cicero illud argumentum, *Pares sunt virtutes; ergo & paria vitia.* Sed fecit fortè quia peruidit nihil oportere aliud quàm inficiari antecedens, de quo par controuersia sit, vt aliquantò pòst attingetur.

Sanitatem, vt in quibusdam bonum, sic in aliis vt quid indifferens, agniturum.

¥. 32. Καὶ τὴν ὑγείαν τισὶ μὲν ἀγαθόν. Sic quidem Laërtius Effatum hoc refert, quasi duas esse Epicureorum de Sanitate opiniones innuat, alteram statuentium esse quidpiam bonum, alteram existimantium esse quidpiam indifferens. Verùm sicut insolens est, vt opinionum varietas inter Epicureos audiatur, quemadmodum apud Eusebium ex Numenio adnotatum est; ita videtur potissimum circa Sanitatem improbabile; cùm Sanitas, siue is status, in quo nihil corpori dolet, altera summi boni pars sit, vt fusiùs posteà referetur. Itaque aut res sic est accipienda, vt hæc opinionum varietas Philosophos vniuersè attineat, quasi id adnotatum Epicurus voluerit, vt quidpiam admiratu dignum, cùm nemo mentis compos sit, qui

4.de præ-ar.

non sanus esse, quàm æger præoptet; aut sic est potiùs intelligenda, vt agnoscere liceat homines ita viuere, vt cùm Sanitas quibusdam sit bonum, quatenus illâ bene vtuntur, nullúmque ex ea sibi malum accersunt; videri possit aliis esse quidpiam indifferens, quatenus ex eius abusu grauia sibi mala adsciscunt. Priore modo videri posset Epicurus nihil aliud voluisse, quàm quod fusiùs posteà deduxit Sextus Empiricus, dum scripsit quosdam existimasse esse Sanitatem quid bonum, quosdam esse quidpiam non bonum. Et ex prioribus quidem, alios habuisse illam tanquam bonorum maximum, vt Simonidem, vt Licymnum, vt Herophilum, qui in Diætetico dixerit sapientiam non posse ostendi, artem latere, imbelle esse robur, inutileis opes, eloquentiam viribus orbam, vbi non adest sanitas; alios tanquam non maximum, vt Peripateticos, Academicósque, quos inter Crator, vt rem ostenderet, vsus est hominis fictione, cui applaudat concio, primùm quidem ediſſerenti esse diuitias bonorum maximum; deinde verò ediſſerenti esse ipsam potiùs voluptatem; tum esse potiùs Sanitatem; denique esse potiùs virtutem. Ex posterioribus autem, fuisse Stoïcos, qui defenderint esse Sanitatem quid indifferens, quatenus neque Sanitas, neque morbus, neque omnia corporea, neque externa plurima quicquam aut ad felicitatem, aut ad infelicitatem conducunt; quasi id indifferens sit, quo bene licet vti, ac malè; tametsi aliunde voluerint sanitatem esse ex iis indifferentibus, quæ προηγμένα, *Præposita*, non ἀποπροηγμένα, *Reiectanea* dixerunt: nisi quòd Aristo Chius repugnans, declarauit esse aliquando in Reiectaneis quidem Sanitatem, in Præpositis verò morbum. Posteriore modo videri potest Epicurus, nihil aliud voluisse, quàm quod iam antè Socrates apud Xenophontem disseruerat, cùm dicente Euthydemo se existimare Sanitatem bonum, morbum malum esse; & quæcumque adeò ad Sanitatem conducunt, cibum, potum, studia, cæteráque esse bona; quæcumque ad morbum mala; excepit Socrates: *Esse igitur ipsam quoque Sanitatem, ipsúmque morbum, cùm boni cuiuspiam causa fiunt, bona; cùm mali cuiuspiam causa fiunt, mala.* Rogante verò Euthydemo, Quandonam Sanitas causa mali, morbus boni effici possit: *Tum sanè*, inquit, *cùm turpi exsistente malitiâ, aut nauigatione damnosâ, aut pluribus aliis huiuscemodi occasionibus, ij quidem qui fuerint illarum, ob bonam valetudinem, participes pereunt; qui verò ob inualetudinem ab iis abstinuerint, incolumes manent.* Euthydemo autem annuente ad hoc quidem, sed subiiciente tamen, esse quoque res vtileis, siue bona, quæ isti ob valetudinem assequantur, illi non assequantur ob inualetudinem; *Cùm itaque*, inquit, *Sanitas, & morbus modò prosint, & modò absint, non magis bona, quàm mala sunt.*

adu. Eth.

4.memorab.

Fortitudinem, non quasi naturâ, sed quasi Rationis consilio ingeneretur, habiturum.

ỳ. 34. Τὴν δ' ἀνδρείαν φύσει μὴ γίνεσθαι. Aliud
hoc Effato Epicurus nihil vult, quàm quod
apud Platonem Nicias; dum, *Ego quidem,*
in Lach. inquit, *Laches, nequaquam forteis appello bru-
tas animanteis, neque id nominis cuiquam tribuo,
quod præ mentis penuria non reformidat res for-
midabileis; sed timoris expers, stupidúmque ap-
pello. An putas me pueros forteis dicere, qui præ
imperitia rerum nihil timent? Sed meâ quidem
sententia, aliud est timoris expers, aliud forte
esse; existimóque Fortitudinem, & Prouiden-
tiam in paucos quosdam cadere; Audaciam verò,
Ferocitatem, Temeritatémque quandam incon-
sultam in multis & viris, & mulieribus, & pue-
ris, & brutis etiam animantibus reperiri. Itaque
ista, quæ tu fortia ex vulgi vsu nominas, ego
audacia; fortia verò eadem, quæ Prudentia*
in Protag. *appello.* Etsi autem Plato aliàs velit Fortitu-
dinem esse partim à natura, partim à proba
institutione; non negat tamen Epicurus For-
titudinis semina esse à natura; sed contendit
solùm illa in Audaciam, Temeritatémque
emergere, nisi λογισμῷ, *rationis consilio* re-
3.memorab. gantur. Constat nempe, quod Socrates apud
Xenophôtem aiebat, vt nascitur corpus cor-
pore robustius perferendis laboribus; ita ani-
mâ animâ adeundis periculis vegetiorê; cùm
hic tamen vigor μαθήσει, καὶ μελέτῃ, *disciplinâ,
& studio* incrementum accipiat; responde-
apud Stob. bat nempe Socrates ad quæstionem, ἡ ἀνδρία
serm. 1. πότερον εἴη, διδακτὸν, ἢ φυσικόν; *Fortitudóne à
doctrina, an à natura haberetur?* idque cùm
plerisque placeret, quod Euripidi, esse εὐαν-
δρίαν διδακτόν, *Fortitudinem doctrinâ parari*;
esséque adeò ἐπιστήμην, *Scientiam*, vt apud
3.cap.10. Platonem (& Aristotele etiam referente) So-
3.Eth.11. crates censuit. Vno verbo, cùm Aristoteles
eum fortem definiat, *qui ea, quæ oportet, &
cuius causa oportet, & quomodo oportet, &
quando oportet,* καὶ ὡς ἂν ὁ λόγος, *& pro rationis
dictamine tolerat, & aggreditur*; idipsum est,
quod Epicurus voluisse hoc Effato videtur.

Amicitiam ob vsus vitæ (vt dum spe prouentus Terra seritur) sibi paraturum.

ỳ. 36. Καὶ τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας. Lego
consequenter, εἶναι μὲν, καὶ προσκευάζεσθαι, καθὰ
καὶ, pro δεῖν μέν τοι προκατάρχεσθαι, καὶ γοῦν. Siqui-
dem voces δεῖν μέν τοι cohærere non possunt,
nisi quid amplius præmittatur; & vt cohæ-
reant cum verbo προκατάρχεσθαι, tum falsum
erit amicitiam, si medium sit, antecellere
vsibus, qui habeant ipsi rationem finis; tum
causalis sequens καὶ γοῦν, absque causa erit, aliá-
que huiuscemodi, quæ sensum aut turbant,
aut prædurum faciunt.

Vtcumque sit, locus hic est, ob quem
Epicurus non parum vexatur; quando ne-
mo non reprehendit, parari amicitiam, non
sui, sed vtilitatis gratiâ; & amicos non pro-
pter seipsos, sed propter vtilitatem ex ipsis
percipiendam amari. Sed isti nempe qui vi-
deri amici præ cæteris volunt, ita rem exag-
gerant, quasi id quod Vtile dicitur, tale so-
lùm sit, vt parandis opibus, honoribus, aliís-
que id genus rebus vsurpetur; & dici quo-
que tale non valeat, vt parandis oblectatio-
nibus, quibus vita iucundè transigatur, in-
seruiat. An est certè ipsorum quisquam, qui
amicum parans, non eum saltem vsum ex
amicitia fore prospiciat, vt ipsius amici
conuersatione delectetur? vt suaue habeat
omnia cum ipso communicare consilia? vt
bene de ipso merendi occasionem arripiens
amœnitate perfundatur? vt viscera in eum
effundens, & amari vicissim se medullitùs ab
illo sentiens, beatissimè æuum traducat?
Scilicet potest quidem Sapiens, qui & hono-
res non affectet, & tenui victu contentus sit,
facilè carere amico, à quo, aut cuius inter-
uentu, dignitates, opésque obtineat; at
cùm animal suapte natura societatis appe-
tens sit, non perinde potest facilè carere
amico, quicum omnia, vt secum habeat, &
in cuius dulcissima consuetudine æuum du-
cens, omne solitudinis tædium, importuni-
tatémque deuitet. Quod si, ne in hos qui-
dem vsus parandam amicitiam ducant; si di-
cere pergant commercio haberi amicitiam,
nisi omnino propter se, suive gratiâ expeta-
tur; quæso illorum fidem, qui de seipsis
sentiant; hoc est, nihil-ne penitùs in sese
ipsos respiciant, & in paranda amicitia ne
voluptatem quidem vllam cogitent, quam
ex ipsa sinceri amici possessione sint perce-
pturi? Et, si heinc quidem vel minima in
amicum officia aut tollerentur, aut minue-
rentur, posset res verti vitio: sed hoc tantum
abest, vt potiùs officia multiplicentur, ac
intendantur; quatenus voluptas est tanta,
testatum amico facere affectum, & foris,
seu opere suo eum amorem exprimere, quo
intus præcordia exardescunt. Quinetiam in-
ter se non pugnant, amare amicum propter
ipsummet, seu quia per se amabilis est; &
amare illum sui gratiâ, seu quatenus amans
gratè exinde afficitur: quoniam amicus ob
proprias doteis esse non potest amabilis,
quin sit alicui amabilis, atque adeò quin sit
gratus, iucundúsque amico, qui ideò in
ipsum amore feratur. Rursùs rem sic exag-
gerant, quasi Epicurus velit duntaxat Sa-
pientem parare amicum, *vt habeat, qui sibi
ægro assideat, succurrat in vincula coniecto, &
inopi* (quod exstat apud Senecam) & non Epist. 9.
etiam, *vt habeat aliquem, cui ipse ægro assideat,
quem ipsum circumuentum hostili custodia libe-
ret.* Et hoc sanè tamen Epicurus quoque in
deliciis habuit, fructúmque amicitiæ am-
plissimum duxit; ac non tacente præsertim
Plutarcho, τὸ ἐκθάρσημα, καὶ τὸ γῆθος, *ala-* 2.adu.Col
critatem, gaudiúmque illud, quo Metrodoro,
Polyæno, & Aristobulo tum morbo labo-
rantibus, tum vitâ functis operam, offi-
ciúmque impendit, vt iam antè notatum est.
Quocirca & mirari subit Plutarchum ita de am.lib.
aliàs interpretari Epicuri sententiam, vt post-
quàm proposuit esse in theatris admirationi
illum qui dicit:

Mercede

Mercede nam quis hominis hominem diligit?

excipiat; *iuxta Epicurum, Pater filium; Mater prolem; ipsi liberi suos parentes:* Constat nimirùm quàm inuidiosa consequutione hoc deducatur: cùm ex tot illis in parentes, amicósque officiis intelligatur nullius minùs, quàm ipsius fuisse amorem mercenarium; & ex eo quòd sibi tot, tamque constanteis amicos parauit, ac habuit, neminem meliùs intellexisse, ac proprio exemplo docere potuisse, quod Hecaton ait apud Senecam, Epist.9. dum, *Ego*, inquit, *tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine vllius venefica carmine; si vis amari, ama.*

Ac obiici quidem heic potest commune illud Epicuro, cum plerisque aliis Effatum, Cic. orat. pro Sext. *Sapientem omnia sui causâ facturum*; sed cùm rursùs sit de ipso dicendum, tum hoc loco constat nihil aliud posse ex eo deduci, quàm Sapientem, dum amicum parat non posse non respicere ad oblectationem, quam ex illius amicitia percepturus sit. Certè & tametsi quis aduersus illud,

Lucan. *Nulla fides vnquam miseros elegit amicos;*

miserum amicum sponte eligat; non tamen sine aliquo tacito respectu ad se faciet, quatenus scilicet spes erit, vt res sibi laudi vertatur, tanquam pleniſſima humanitatis; vt beneficentiam suauiſſimè exerceat in virum dignum experiri æquiorem fortunam; vt si illi res succedant in meliùs, habiturus sit amicum tantò obstrictiorem; & nisi succedant, agniturus saltem in eo sit animum gratitudinis plenum. Prætermitti porrò hoc loco non potest, quod præclarè habet Aristoteles, cùm de Amicitia disputans, dubitari ait inter cætera, Vtrùm amare maximè seipsum, an alium oporteat? Docet scilicet vnúquemque amare maximè seipsum, & tum ex hac in se amicitia dimanare amicitiam in alios; tum quadrare in ipsam, & ea omnia, quibus amicitia vulgò definitur, & trita illa Ethic.8. Prouerbia, *Anima vna*, seu (vt Cicero habet, *Alter idem*) *Amicorum omnia communia*; *Amicitia æqualitas*, *Genu crure propius*: tum qui id negant eorum facta ab oratione discrepare. Nam cùm nonnulli maximi faciant pecuniam, honores, voluptates corporeas; alij honestatem, seu iustitiam, temperantiam, virtutes alias; ita omneis omnia sui causâ facere, vt illi sibi ex illis bonis, isti ex istis ampliùs tribuant, vt putà in quibus habendis præcellere non-nemini velint. Id quidem discriminis esse, quòd reprehendi priores soleant, ac opprobrij loco φίλαυτοι quasi *sui* nimiùm *amantes* vocentur, quippe quod ferè improbi sint, sibíque ipsis solùm prosint; posteriores autem laudari, quòd sui sic amantes, vt simul viri boni sint, & alios quammaximè iuuent. Cæterùm autem bonos hos viros tantò esse reuerâ φιλαύτους μάλιστα, *amanteis sui maximè*, quantò, cùm homo constet ex corpore, & animo, & animus sit potior pars, cæteris illa amantibus, quæ ad deteriorem partem pertinent, ipsi illa depereunt, quibus potiori gratificentur. Heinc esse quamobrem pecuniam profundant; vnde amicorum res amplificentur; sic enim amicis diuitias; sibi id, quod est maius bonum, honestum quærunt: heinc honores quoque, & dignitates concedere, quia id sibi decorum sit; quin cedere etiam illustreis actiones, quia fieri amico authorem rerum agendarum, quàm agere ipsum, sit plærumque præclarius. Atque ille quidem hæc fusiùs, qui etiam declarat subinde, cùm quis pro amico moritur, idipsum facere sui gratiâ, ac se quoque tunc amare, magisquàm amicum: sed res dicenda posteriùs est. An addam heic quod habet Lucianus in Apologia pro mercede conductis, *Equidem apertè pronuntio*, ait, *neminem quicquam facere gratis, ne si vel maximarum rerum administratores obieceris, quando nec ipse Princeps mercedis est expers. Non hic dico tributa nec vectigalia, quæ per singulos annos à subditis penduntur; verùm Principi maxima fuerit merces si à laudatis laudetur, si nomen eius ab omnibus celebretur, si beneficiorum nomine Numinis vice adoretur*, &c. An addam etiam illud, quod Cicero habet, dum illos reprehendens, qui gratum se facere mortuis, si eos grauiter lugeant, arbitrantur, existimantes se faciliùs Diis immortalibus satisfacturos, si eorum plagâ perculsi, afflictos se, & stratos esse fateantur, *Sed hæc inter se*, 3.Tuscul. inquit, *quàm repugnent plærique non vident: Laudant enim eos, qui æquo animo moriantur; qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos: Quasi fieri vllo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, vt quisquam plus alterum diligat, quàm se? Præclarum illud est, &, si quæris, rectum quoque, & verum, vt eos, qui nobis cariſſimi esse debeant, æquè ac nosmetipsos amemus; vt verò plus, fieri nullo pacto potest. Ne optandum quidem est in amicitia, vt me ille plus, quam se amet, ego illum plusquam me. Perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur.*

Sed ne longum faciam, & ad Epicuri sententiam vt redeam; heic opponere id sufficiat; quod de ea apud Ciceronem à Torquato differitur. Is itaque postquam proposuit quam-multos, quam-magnos, quantáque amoris conspiratione consentienteis amicos Epicurus tenuerit, subdit: *Tribus igitur mo-* 1.de fin. *dis esse à nostris de Amicitia disputatum. Alij enim cùm eas voluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent esse per seipsas tam expetendas, quàm nostras expeteremus (quo loco videtur quibusdam stabilitas amicitiæ vacillare) tuentur tamen eum locum, séque facilè, vt mihi videtur, expediunt. Vt enim virtutes, de quibus antè dictum est, sic amicitiam negant à voluptate posse discedere. Nam cùm solitudo, & vita sine amicis, insidiarum, & metus plena sit; ratio ipsa monet amicitias comparare, quibus partis confirmatur animus, & à spe pariendarum voluptatum seiungi non potest. Atque vt odia, inuidiæ, despicationes aduersantur voluptatibus, sic amicitiæ non modò fautrices fideliſſimæ, sed etiam effectrices sunt voluptatum tam amicis, quàm sibi; quibus non solùm præsentibus fruuntur, sed etiam spe eriguntur consequentis, ac posteri temporis. Quod quia nullo modo sine amicitia firmam,*

&

& perpetuam iucunditatem vitæ tenere possumus; neque verò ipsam amicitiam tueri; nisi æquè amicos, & nosmetipsos diligamus; idcircò & hoc ipsum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate connectitur; nam & lætamur amicorum lætitiâ æquè ac nostrâ, & pariter dolemus angoribus. Quocirca eodem modo Sapiens erit affectus erga amicum, quo in seipsum; quosque labores propter suam voluptatem suscipiet propter amici voluptatem Et statim: *Sunt autem quidam Epicurei timidiores paullò contra vestra conuitia, sed tamen satis acuti, qui verentur, ne si amicitiam propter nostram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia quasi claudicare videatur. Itaque primos congressus, copulationésque consuetudinum, instituendarum amicitiarum fieri propter voluptatem; cùm autem vsus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tantùm, vt etiam si nulla sit vtilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter seipsos amentur. Etenim si loca, si fana, si vrbeis, si gymnasia si campum, si canes, si equos, si ludicra exercendi, aut venandi consuetudine adamare solemus; quantò id in hominum consuetudine faciliùs fieri poterit, & iustius?* Pergit: *Sunt autem, qui dicunt fœdus quoddam esse sapientum, vt ne minùs amicos, quàm seipsos diligant; quod & fieri posse intelligimus, & sæpe id videmus, & perspicuum est, nihil ad iucundè viuendum reperiri posse, quod coniunctione tali sit aptius.*

Felicitatem soli Deo summam: Homini eam competere quæ magis, ac minùs recipiat, existimaturum.

ỽ. 41. Τὴν εὐδαιμονίαν διχῆ νοεῖσθαι: Addo, legóque statim pòst, καὶ ἄνεσιν, &c. ad vsque προσθήκην, pro οὐκ ἔχουσαν καὶ τὴν. Videlicet, vt prius membrum cum posteriore congrueret, addendum fuit, καὶ ἄνεσιν, & vt posterius cum priore, cætera fuere interiicienda. Meminimus iam huiusce Effati, cùm de beatitudine in tormentis. Proponitur autem, vt homo tentet in sese descendere; ne cùm Felicitas definitur, vt solet vulgò fieri, *Secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio*; vel etiam, *Status omnium bonorum aggregatione perfectus*, aut alio modo consimili; præsumat, donec vitam hanc viuit, posse se huiusce-modi felicitatem assequi, quippe quæ soli Deo competat, aut cuius certè non possimus participes euadere, nisi in vita alia, quæ nos post hanc mortalem maneat, vt nos equidem profitemur, nisi iuxta illud Aristotelis, Τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις ἐφ' ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει, *Diis enim immortalibus omnis vita beata est; hominibus autem, quatenus simulacrum aliquod talis functionis habent.* Quippe, iuxta iam memorata, Effati verba non aliò tendunt, quàm vt intelligamus, nullam esse inter homines felicitatem, quæ valeat, plusquàm comparatè, felicitas dici; hoc est, cùm nulla, quæ absolutè seu qualis descripta mox est, ipsis competat; contingere solùm, vt, cùm omnes homines aliqua ratione infelices sint (affecti nempe quibusdam malis, aut priuati quibusdam bonis) sed hi quidem plus, illi verò minùs; hi isto, illi alio modo; felices tamen illi dicantur, qui minùs infelices sunt; & illi omnium felicissimi, in quibus est minimùm infelicitatis. At dices, quónam ergo euadent magnificæ illæ, quibus se efferre Philosophi solent, pollicitationes? Scilicet, quæ modum excedunt, vt inanes sunt, sic fumus euadent; quæ non excedunt, ampliùs aut minùs, prout varietas circumstantiarum erit, constabunt. Homines enim vtplurimùm, qui qualésque sint non agnoscunt; & vanitati, ambitioníque inexplebili connutriti, deberi sibi felicitatem, non cuius pro naturæ suæ conditione capaces sint, sed qualem somniant, qualemque optarent sibi obtingere, opinantur. Non nôrunt, quàm curta sibi sit suppellex, & non cogitantes se humi affixos, videntur sibi ipsis caput inter Sidera condere, ac mortalitatis obliti, vno se Ioue minores ducunt, immò & dignos reputant, qui ex pari cum illo viuant. At qui bona fide secum ipsis agunt, ij aduertunt primùm, quàm sit imbecilla humanæ naturæ conditio; quantæ malorum segeti ab exortu vsque ad mortem obnoxia, ac tum felicitati vertunt, si in eo statu viuere liceat, non qui bonorum omnium, sed qui aliquorum complexio sit; & à quo mala non omnia, sed quàm multa, & magna licet, secernantur. Nimirùm Sapientiam eò non euehunt, vt nos ab omni eximat malo, omni bono nos cumulet; vt omnem proinde miseriam expellat, felicitatem omnem inducat; sed multùm præstare eam putant, si cùm omnes miseri sint, quam-minimùm miseros reddat; & cùm, quò minùs quis est miser, eò habeatur felicior; inter eos, qui felices sunt, felicissimos omnium faciat.

Cic. 5. Tusc.
Boët lib. 3. pros. 2.
10. Ethic. 8.

Imagines, si quas habuerit, in Porticibus, alibi-ve indifferenter collocaturum.

ỽ. 4. Εἰκόνας τε ἀναθήσειν, εἰ ἔχοι. Quod sequitur statim, ἐν στοαῖς repositum est pro ἀδιαφόρως, ex quo profectò nihil sensus elicias. Eò verò solùm tendit Effatum, vt intelligamus non fore præter decorum sapientiæ, erigere, appendere, habere adeò imagines in propatulo collocatas. Sic legimus certè Aristotelem testamento mandasse Imagines varias, vt Nicanoris, Proxeni, Arimnesti, matris suæ, & matris Nicanoris, quas fieri curârat, neque perfectæ adhuc erant, ἀναθεῖναι, *appendi*. Sic & Theophrastum posteà iussisse Aristotelis ipsius imaginem statui in sacello, & Lyconem suam ipsius statuam, vbi maximè foret commodum. Interim verò illud, εἰ ἔχοι, *si habuerit quidem*, insinuat nihil esse necesse, vt ostententur imagines; vnde & ipse Epicurus nihil simile superioribus testamento suo cauit fieri; tametsi eius sectatores ipsius imaginem non modò in cubiculis, tabulísque, sed etiam in poculis, annulísque haberent, vt ex Cicerone, ac Plinio alibi memorauimus. Negligi autem hæc posse censuit, quòd vt est in Ratis Sententiis, καὶ στέφανοι, καὶ ἀνδριάντων ἀναθέσεις, *Coronæ, & Statuarum collocationes*

PAG. 45
ap. Laërt. lib. 5.

collocationes (ſeu dicationes mavis) ex iis rebus ſint, quarum neque naturalis ſit, neque neceſſaria appetitio. Vnde & eòdem facit vox ἀδιαφόρως, quæ ad loci delectum ſpectat, párque eſt penè voci illi Ariſtotelis εἰς Νεμέαν, ἢ ὅπȣ ἂν δοκῆ, *Nemeæ collocator, aut vbi viſum* lib.1.ep.1. *fuerit*. Sic Cicero ad Atticum, *Hermathena tua valde me delectat; & poſita ita belle eſt, vt totum Gymnaſium ἡλίȣ anathema eſſe videatur.* Ep.3. *Quod ad me de Hermathena ſcribis per mihi gratum eſt ornamẽtum Academiæ proprium meæ: quòd & Hermes commune omnium, & Minerua ſingulare eſt eius Gymnasij. Quare velim, vt ſcribis cæteris quoque rebus quamplurimis eum* Ep. *locum ornes. Quæ mihi ſigna; &c. Tu velim quæ Academiæ noſtræ paraſti quam-primum mittas. Mirum, quàm loci illius non modò vſus, ſed* lib.4.ep.9. *etiam cogitatio delectet. Sic literis ſuſtentor, & recreor, malóque in illâ tua ſedecula, quam habes ſub imagine Ariſtotelis ſedere, quàm in iſtorum ſella curuli, tecúmque apud te ambulare, quàm, &c.*

Eum ſolum rectè de Muſica, Poëticáque verba facturum.

℣. 6. Μόνον τε τ̓ σοφὸν ὀρθῶς. Quo ſenſu Epicurus putârit poſſe rectè verba inſtitui de huiuſmodi Artibus, intelligi debet ex iis, quæ fuſiuſculè diſſeremus libro Apologiæ octauo. Nimirùm cùm exiſtimarit, aut nihil, aut parum eſſe bonæ frugis, quod ex iis poſſit percipi; idcircò putaſſe videtur Sapientem ita de ipſis verba facturum, vt cùm vulgò eas cæteri aut commendent, aut complectantur; ipſe potiùs vituperet, declinandáſque doceat; aut ſeponendo certè pauca, quæ retineri valeant, quod ſupereſt, ipſas omninò eliminandas ſuadeat. Quippe quod lib.10. de Rep. Plato de altera, Poëtica nempe, ſpeciatim cenſuit, dum ex ea nihil aliud, quàm laudes Deorum, virorúmque fortium retinendas voluit, &, cætera quod attinet, exterminandam penitùs è Republica autumauit, quòd & animos faciat humileis Inferorum formidine, & nullum ſit flagitij, nequitiæque genus, ad quod non exemplis Deorum, Heroúmque inſtituat: idem Epicurus de vtraque cenſuit, hoc eſt etiam de Muſica, quam corruptricem pariter morum bonorum re- adu.Col. putauit. Heinc tametſi Plutarchus fortè, iuxta ante-dicta, aliquid impoſuit, ſcribens, ſuadere Epicurum ſtudioſis bonarum artium Regibus, ςρατηγικὰ διηγήματα, καὶ φορτικὰς βωμολοχίας ὑπομένειν μᾶλλον ἐν τοῖς συμποσίοις, ἢ λόγȣς περὶ μȣσικῶν, καὶ ποιητικῶν προβλημάτων περαινομένȣς, *vt ferant potiùs in conuiuiis militaria geſta narrari, aut ſcurrilitates faſtidioſas interſeri, quàm quæſtiones de Muſicis, & Poëticis rebus diſceptari:* id feciſſe tamen Epicurus poteſt, quòd nihil quoque bonæ frugis in his quæſtionibus contineri cenſuerit. Nempe ex Epist.88. hoc genere erant, *Libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit? An Sappho publica fuerit? & alia, quæ erant*, inquit Seneca, *dediſcenda, ſi ſcires.* Et quamvis non omnes huiuſmodi ſint; reputauit tamen eas magis ſuperfluas, quàm vt vtiliora requiri non debeant. Sic certè ad mentem illius idem Seneca; *Quæris*, inquit, *vbi Vlyſſes errauerit, potius quàm efficias, ne nos ſemper erremus. Non vacat audire, vtrùm inter Italiam, & Siciliam iactatus ſit, an extra notum nobis orbem; neque enim potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tempeſtates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia.* Et mox: *Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit? an verba ſæculo ſuo dederit? an Vlyſſem illum eſſe, quem videbat, antequam ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me quid ſit pudicitia, & quantum in ea bonum; in corpore an in animo poſita ſit? Ad Muſicam tranſeo. Doces me quomodo inter ſe acutæ, ac graues voces conſonent; quomodo neruorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia: Fac potiùs, quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint modi flebiles; monſtra potiùs, quomodo inter aduerſa non emittam flebilem vocem.*

Poëmata, ſiue figmenta Poëtarum, ignoraturum; necdum aliqua elucubraturum.

℣. 8. Ποιήματα τε ἀγνοήσειν, οὐκ ἂν ποιήσειν. Retinueram quidem, Apologiam ſcribens, vulgarem lectionem, Ποιήματα τε ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν ποιῆσαι, ac ipſi interpretationem non planè incongruam adhibueram; ſed planius eſt tamen ita legere, vt intelligamus placuiſſe Epicuro, non eſſe, cur ſapiens legendis, addiſcendiſve Poëmatibus (tantum abeſt vt etiam in conficiendis) tempus terat; quòd Poëmata leporem amittant, Poëmatáque adeò non ſint, niſi fictionibus, phraſibúſque hyperbolicis ſcateant, hoc eſt, niſi compoſita, comparatáque aduerſus veritatem ſint, cuius vnius ſtudio nihil eſſe debeat ſapienti antiquius. Suaderi autem lectio poteſt, tum ex variis locis, quæ citata in eadem Apologia ſunt, tum ex eo maximè, quo apud Plutarchum Epicurus iubet, ποιητικὴν de aud.pö. φεύγειν, καὶ παρεξελαύνειν, *Poëticem fugere, intactámque prætergredi*; & eo, quo apud Em- adu.Gram. piricum Poëſis declaratur ab Epicureis, οὐχ ὅτι ἀνωφελὴς τῷ βίῳ, ἀλλὰ καὶ βλαβερωτάτη, *non modò vitæ inutilis, verùm etiam maximè noxia:* & eo rurſus, quo apud Heraclidem habetur in Alleg. Homer. ab Epicuro, ὀλέθριον μύθων δέλεαρ, *pernicioſum fabularum ineſcamentum*; quod quidem eſt amplius, quàm illud Torquati de Epicuro loquentis, *An ille tempus in Poëtis euoluendis* 1.de fin. *conſumeret, in quibus nulla ſolida vtilitas, omniſque puerilis eſt delectatio?* Nempe eòdem ſpectat, quò illud Velleij, dum conqueritur, quòd *ſuauitate ipſa nocuerint vocibus Poëtarum* 1.de nat.D. *fuſa, qui & irâ inflammatos, & libidine furenteis induxerunt Deos, fecerúntque*, &c. planè quaſi ſubſcribens Xenophani, cuius verſus leguntur apud Empiricum,

Πάντα Θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ' Ἡσίοδός τε
Ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνείδεα, καὶ ψόγος ἐςί,
Κλέπτειν, μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλȣς ἀπατεύειν.
Attribuere Diis cuncta Heſiodúſque, & Homerus,
Quæ ipſi mortales probroſa, nefandáque ducunt,

Furta,

Furta, & adulteria, & fraudeis queis mutua fallunt.

Cornelius Nepos in vita Attici, *Attigit quoque Poëticen*, inquit, *credimusne eius expers esset suauitatis; namque versibus qui honore rérumque gestarum amplitudine cæteros Rom. Populi præstiterunt exposuit ita vt sub singulorum imaginibus facta, Magistratus eorum non amplius quaternis quinisque versibus descripserit; quod vix credendum sit tantas res tam breuiter potuisse declarari.*

Alium alio sapientiorem futurum.

℣. 10. Καὶ εἶναί τε ἕτερον ἑτέρου σοφώτερον. Lego initio Καὶ εἶναί τε: cùm Aldobrandinus legat οὐκ εἶναί τε, Stephanus οὐ κινεῖσθαι, MSS. habeant οὐ κινεῖ τε, & in Basileensi Editione vt postremæ voculæ superioris Effati, sic quatuor primæ istius desint, supersintque solùm hæ duæ ἑτέρου σοφωτέρως. Lego, inquam, non tam quòd hæc variatio subesse quidpiam mendi insinuet, quàm quòd præter mentem Epicuri sit, vt non sit alius alio sapientior. Quippe tum ipse varios in Sapientia gradus agnoscit, dum & Metrodoro inferiorem facit Hermachum; & gloriatur ipse *non toto asse se pasci, Metrodorum, qui non tantùm profecerit, toto*, vt refertur à Seneca: tum res arguitur ex eo, quòd, vitia inæqualia constituens, vt non multò antè est visum, non potuit non habere virtutes ipsis oppositas inæqualeis; neque adeò non inæqualeis ipsos sapienteis, qui ob virtutes tales sunt; cùm reipsâ virtutes, & sapientia non distinguantur. Certè Cicero dum hæc Paradoxa Stoïcorum copulat, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὰ κατορθώματα, *Paria esse peccata, & rectè facta paria*, in hunc modum argumentatur: *Quod si virtutes pares sunt inter se; paria esse etiam vitia necesse est, Atqui pareis esse virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem, nec sapiente sapientiorem* (quo loco sapientia pro prudentia accipitur) *posse fieri, facillime potest perspici.* Quod quidem commemoro solum ob paritatem argumenti; cæterùm enim vt vitia, sic inæqualeis esse virtutes probat Epicurus non modò cum Aristotele, Platone, cæterísque Philosophis, verùm etiam cum tota penè vniuersitate generis humani, quæ vt illis probra, simpliciáque imparia, sic istis encomia, præmiáque imparia distribuit. Pigeat autem aduersus Stoïcos vrgere quicquam aliud, quàm quod Plutarchus aduersus Chrysippum habet, dum illum vel ex eo reprehendit, quòd fore admittat laudationem frigidam, si quis hominem commendare aggressus, efferat illum, *quod digitum fortiter extenderit, quòd à vetula moribunda continenter abstinuerit; quòd morsum muscæ constanter pertulerit; quòd dicentem tria non esse quatuor, non impatienter audierit. Si enim*, inquit, *frigidus est, qui isthæc laudat; multò vtique frigidior est, qui vnumquodque horum pro rectè facto, non modò magno, sed maximo etiam assumit. Nam si muscæ morsum perferre æquale est cæteris, quæ ad virum fortem pertinent, & abstinere à vetula cæteris, quæ ad temperantem; nihil, vt puto interest, ab vtris virum bonum laudemus.* Neque obstat, quod Cicero in Stoïcorum gratiam instat, dum allatis eorum exemplis, qui in leuiore materia rectè, in grauiore prauè se gerant, *Vna*, inquit, *virtus est, consentiens cum ratione, & perpetua constantia. Nihil huic addi potest, quo magis virtus sit, nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur.* Nam vniuersè quidem omnis virtus est consentiens quædam cum ratione & perpetua constantia; sed speciatim tamen virtutes, manentes huiuscemodi, tam esse inter se inæquales possunt; quàm cùm Homo vniuersè constet ex capite, trunco, brachiis, cruribus; possunt speciales homines, manentes huiuscemodi, esse inter se inæquales. Eòdem spectat propemodùm quod Seneca specialiùs de ipsa Sapientum æqualitate ait, *Quicumque*, inquit, *fuerint sapientes, pares erunt, & æquales. Habebit vnusquisque ex his proprias doteis, alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior; illud, de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus.* Nempe vniuersè quidem, seu virtus est, seu sapientia, quæ beatum facit; sed speciatim tamen virtus, seu sapientia est in his, quàm in illis perfectior; vnde & efficitur quoque, vt iste sit, quàm ille beatior. Præoccuparat ille, *Inter cætera hoc habet boni Sapientia; nemo ab altero potest vinci, nisi dum ascenditur; dum ad summum perueneris, paria sunt; non est incremento locus: statur.* At quotusquisque ille est, quem peruenisse dicat ad summum? Qui non sentiat se posse adhuc magis, magísque proficere? Et, si arcendi sunt à numero Sapientum, quicumque proficere adhuc possunt; ecquis denique non arcebitur? Et quàm erit proinde nomen Sapientis, ac Sapientiæ vanum? Et quàm iure omnia illa vrgebuntur, quæ Lucinus ille in Hermotimum apud Lucianum congerit?

Epist. 18.

in Parad.

de Stoic. repug.

loc. cit.

Epist. 79.

Lucian.

Si quid eguerit, pecuniam quidem, sed ex ipsa sola Sapientiæ professione comparaturum.

℣. 12. Χρηματίζεσθαί τε, ἀλλ' ἀπὸ μόνης σοφίας ἀπορήσαντα. Congruit hoc Effatum cum superioribus, μὴ πτωχεύσειν, *non mendicaturum*, & κτήσεως προνοήσεσθαι, *rei familiaris curam habiturum.* Et quod voluerit quidem Epicurus, nisi quæ ad vitam traducendam necessaria sunt, suppetant, comparare illa Sapientem non mendicando; sed ad Sapientiam studiosos ita erudiendo, sicque de ipsis bene merendo, vt experturus sit non ingratos; ideò fecit, quòd hac ratione Sapiens non rem illiberalem faciat, sed laudabilissimam potiùs; & ad sapientiam alios instituens, inque eius studio semper occupatus, tum institutum semper tueatur, tum proficere quoque semper valeat. Quod superest, nihil est addendum ad ea, quæ circa Effata memorata dicta iam sunt; nisi quòd istud satis expressè apud Porphyrium recensetur, cùm de

1. de Abst.

de Epicureis loquens dicere eos ait: Δεῖν οὐκ ἑτοιμασάμενον τὰ ἀναγκαῖα προσθήκῃ τῇ φιλοσοφίᾳ χρῆσθαι, *oportere eum, qui parata non habet necessaria, adhibere ipsam quasi in subsidium, Philosophiam.* Et statim, Κακῷ γὰρ φροντιστῇ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέψομεν ἄνευ φιλοσοφίας, τὸ ἀναγκαῖον συμμετρούμενοι τῆς φύσεως, καὶ παρασκευάζοντες, *Malo scilicet consultori earum rerum arbitrium, quæ nostra intersunt, permittimus, si quod naturæ est necessarium, sine Philosophia & metimur, & apparamus.* Concluditur autem, Διὸ φιλοσοφῶν δεῖ καὶ τοῦτο προνοεῖν, *Quare oportet philosophantem de huiusmodi rebus sibi prouidere.* Ac ne quis fortè hanc prouidentiam in Epicuro vituperet, vt videlicet quis ad vitam necessaria sibi conquirat, priusquàm desideat, seu vitam quietam ad philosophandum instituat; ecce Aristoteles inter cætera, quæ huic rei affinia habet, *Interdum*, inquit, *quæ sunt meliora, non itidem magis eligenda sunt; non enim, quòd meliora sint, ideò sunt magis eligenda.* Τὸ γὰρ φιλοσοφεῖν βέλτιον τοῦ χρηματίζεσθαι, ἀλλ' οὐχ αἱρετώτερον τῷ ἐνδεεῖ τῶν ἀναγκαίων, *Philosophari enim est melius, quàm pecuniam conquirere; sed non illi tamen magis eligendum, qui rebus necessariis eget.* Nempe, quo penè sensu docet, absurdum esse simul scientiam, & modum sciendi quærere, insinuat, priusquam quis se ad philosophandum accingat, quærendum esse id, sine quo philosophari commodè non licet. Quippe quasi animus diuertendus à suauissimis studiis importunè sit, si in dies intercurrat rerum necessariarum sollicitudo. Collineat certè huc illud votum:

l. Topic. cap. 2.

Sit bona librorum, & prouisæ frugis in annum
Copia, ne fluitem dubiæ spe pendulus horæ.

Horat. 1. Epist. 18.

Obsequium Principi, si occasio poposcerit, exhibiturum.

ψ. 14. Καὶ μόναρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν. Talis occasio præsertim erit, si aduocetur à Principe, qui sit Sapientiæ adeò studiosus, vt optaturus fuerit, quemadmodum Plutarchus ait, fieri ex Pericle, aut Catone, Simo ille Cerdo, aut literator Dionysius, si modò Socratem assidentem, colloquentémque foret habiturus. Huiuscemodi enim occasione vereri non debet, ne, quod idem ait, *Aulicus* vocetur, ac θεραπευτικὸς, *Principis colens* vir; quando propter vtilitatem heinc publicè dimanaturam, facturus est rem honestatis, humanitatísque plenissimam, & homine non ambitioso, sed virtutis studioso dignam. Heinc & commendat illam sententiam ex Epicuro antè relatam, *Essenon modò pulchrius, verùm etiam iucundius beneficium dare, quàm accipere:* vt inferat longè pulcherrimam, iucundissimámque rem fore, beneficium conferre in Principem, ex quo ad tam multos sit redundaturum. Præterea quæ subdit ad hanc rem præclara, adnotóque solùm quod vbi retulit adstitisse Anaxagoram Pericli, Platonem Dioni, Pythagoram Principibus Italis; & aliunde Catonem ab expeditione nauigasse ad Athenodorum, & Scipionem accersiisse Panætium, rogat num Panætius abnuere debuisset, & ad Scipionem

de differ. inter... cum Princ.

Gassendi Miscellanea.

hæc dicere? *Si esses quidem Cato, vel Pollux, aliúsve aliquis priuatus, qui ciuitatem refugiens, & aliquo in angulo otiatus syllogismos retexeres, & de Elenchis philosophareris, conditionem amplecterer, versarérque tecum libenter. Nunc verò, quia Pauli Æmilij, eius, qui duos egit Consulatus, es filius, ac Scipionis eius Africani nepos, à quo fuit deuictus Carthaginiensis Annibal; nolo tecum philosophari.* Et quia posset quæri cur Plato non modò ad Dionem, sed ad Dionysium quoque accesserit, neque imitatus fuerit Heraclitum, qui ad Darium, honorificis licet inuitatus literis, quas Laërtius habet, proficisci noluit: Respondet Plutarchus sperasse Platonem, se consequuturum, vt Dionysius operibus dogmata, & præcepta Philosophiæ repræsentaret; at Dionysium repertum fuisse quasi librum, in quo quæ scripta sunt, rursùs expunguntur; quippe iam planè commaculatum, neque tincturam tyrannidis, quæ temporis longinquitate facta iam impenetrabilis, indelebilísque fuerat, dimittentem. Heinc verò dixi Principem, *qui sit adeò Sapientiæ studiosus*, &c. Alioquin enim Sapiens ad illum, cuius non fuerit indoles satis explorata, non facilè accedet; quòd magna ex parte probetur, quàm verè illud dictum sit, *vt cum igne, sic cum Principe*; & non sit nequicquam quod admonet Solon, *esse libertatis in ipso ingressu ad Principem iacturam procliuem.*

Vbi quispiam se in meliorem frugem receperit, gratulaturum.

ψ. 16. Καὶ ἐπιχαρίσασθαι τινὶ, ἐπὶ τῷ διορθώματι. Videtur Effatum proponi, tum vt insinuetur esse quidpiam maius facere ex vitio gradum in virtutem, quàm fieri incedentem iam in via virtutis, prouectiorem: tum vt Sapiens hanc occasionem benefaciendi arripiat; hoc est, ad pergendum addat animos; quasi qui est recens virtutem amplexus, adhortatione ad tuendum constantiam præsertim indigeat. Cùm ipsa autem gratulatio, quam adhortatio consequitur, institui probè non valeat, quin, dum virtutis, ad quam itur, pulchritudo describitur, exaggeretur simul vitij, quod deseritur, turpitudo; ideò non abs re Epicurus emendationis vitæ initium petit ex notitia peccati; ex cuius fœditate ipsa vitij turpitudo cognoscitur. Scilicet illius sententia apud Senecam hisce exstat verbis: *Initium est salutis, notitia peccati.* Epist. 28. Quod profectò maximè congruit cum eo, quod Sacri docent Theologi, dum ἐπιγινώσκειν, inquiunt, καὶ συνορᾶν τὸ πλημμεληθὲν, οὐκ ἔστι μικρὸν, ἀλλ' ὁδός τίς ἐστι, καὶ ἀρχὴ, πρὸς διόρθωσιν ἄγουσα, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολήν, *Peccatum agnoscere intelligeréque, non parua res est: sed via quædam est, & initiũ ad emendationem, mutationémque in meliorem statum.* Et vide quid Seneca addat. Postquàm præmisit videri hoc sibi egregiè dixisse Epicurum, subdit: *Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequàm emendes; Quidam vitiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant?*

L Ideò

Ideò quantum potes, te ipsum coargue; inquire in te, accusatoris primùm partibus fungere, deinde iudicis, nouissimè deprecatoris. Diceres ipsum respexisse ad quotidianum illud examen, ad quod antesomnum se ipse exegit, iuxta consilium Pythagoræ sibi dicere quemque adhortantis:

carm.aur. Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

Quid prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?

Cur isti facto decus abfuit, aut ratio illi?

Siquidem postquam commemorauit quid huiusmodi Sextius ageret; tum paucis inter-
3.de Ira 36. positis, *Vtor*, inquit, *hac potestate, & quotidie apud me causam dico. Cùm sublatum è conspectu lumen est, & conticuit vxor, moris iam mei conscia; totum diem mecum scrutor, facta, ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo; nihil transeo. Quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cùm possim dicere, vide, ne istud ampliùs facias: nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugnaciùs loquutus es; noli posteà congredi cum imperitis; nolunt discere, qui nunquam didicerunt. Illum liberiùs admonuisti, quàm debebas; itaque non emendasti, sed offendisti; de cætero vide*, &c.

Scholam aperturum; sed non eò vsque, vt populare Auditorium fiat.

℣. 18. Καὶ σχολὴν κατασκευάσειν. Intelligendum hoc Effatum, vt & plæraque alia, non absolutè, quasi sit necesse, vt quis Sapientis nomen mereatur, aperiri ab eo Scholam; sed supposita conditione, si vacet, aut iuuet; quasi eo casu nihil facturus contra Sapientiæ decorum sit. Adhibet tamen limitationem, ἀλλὰ οὐχ ὥστε ὀχλαγωγῆσαι. Quasi videlicet habere auditorum delectum oporteat; ne si popularis, clamosáque sit turba, concursus fieri quasi ad agyrten, seu circulatorem videatur. Ac nihil sanè etiam repugnat vocem ὀχλαγωγῆσαι ita accipi, quasi sit sensus Sapientis Scholam non debere ita institui, quasi debeat fieri factionum, contentionúmque seminarium; ac præsertim cùm suam ita instituerit, vt sicut aliàs
Epist.33. 12.præp. Orat.4. ex Seneca, Eusebio, Themistióque retulimus, summa semper consensio sectatorum omnium in illa viguerit, ac ipsam proinde Numenius similem dixerit Reipublicæ quam à seditione remotissimam vna communis mens, vnáque moderetur sententia. Verùm, ne damnari videantur Philosophorum aliorum Scholæ, in quibus ab ipsis initiis variæ subortæ factiones sunt, vel ex eodem Numenio; ac ne eò quoque res extendatur, vt talis Schola non debeat quasi factio quædam aduersus alias fieri, sicque sentire quicquam repugnans aliorum placitis prohibeatur; idcirco potuit illa prior interpratio non displicere. Confirmari autem potest vel ex eo, quòd Seneca, postquàm illud præ-
Epist.7. misit, *Cum his versare, qui te meliorem facturi sunt; illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò ista fiunt; & homines, dum docent, discunt*; tum paucis interpositis, tria subiicit in eundem sensum, nempe illud Democriti, *vnus mihi pro populo est, & populus pro vno*: itémque illud alterius, *Satis sunt mihi pauci, satis est vnus, satis est nullus*: ac tandem illud Epicuri, quod aliàs quoque retulimus, *Hæc ego non multis; sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.*

Scriptorum aliquid lecturum coram multitudine; sed non vltrò tamen, neque non rogatum.

℣. 20. Καὶ ἀναγνώσεσθαι ἐν πλήθει. Quod sequitur, ἀλλ' οὐχ ἑκόντα, posset quidem fortè meliùs legi ἀλλ' οὐκ ἐν παντὶ verumtamen res eodem recidit, ac vtrumque congruit, estque consentaneum recitato mox ex Seneca loco, vbi hoc interiicitur, *Non est ergo, quòd te gloria publicandi ingenij producat in medium, vt recitare istis velis, aut disputare; quod facere te vellem, si haberes isti populo idoneam mentem.* Imitatum dicas Horatium, cùm ait:

Non recito cuiquam, nisi amicis; idque 1.serm.sa
coactus,
Non vbiuis, coramve quibuslibet.

Ecce quid & Plato referat, *Cùm Zeno, &* in Parme
Parmenides ad magna Panathenæ venissent, & diuertissent apud Pythodorum extra mœnia in Ceramico, eò venisse Socratem aiunt, cumque ipso plureis alios, cupienteis Zenonis scripta audire, quæ adducta tum primùm ab iis fuerant. Legisse ergo illis Zenonem hæc scripta? erat Socrates tùc valde iuuenis, Zeno annis 40. Parmenides 66.

Placita rata, & de quibus minimè hæreat, habiturum.

℣. 22. Δογματιεῖν τε, καὶ οὐκ ἀπορήσειν. Congruit hoc effatum cum eo, quod superiùs ex Plutarcho retulimus, ἀμεταπείστως πεπεῖσθαι, *immobiliter persuaderi.* Non quòd Epicurus etiam in aliquibus sustinendum esse assensum noluerit; inde enim est τὸ προσμενόμενον, *Exspectabile*, de quo alibi dictum; sed quòd esse quædam de quibus dubitare non liceret, voluerit; cuiusmodi sunt illa Placita, *ex nihilo nihil fieri, vniuersum esse corpus, & inane*; vt iam obseruatum circa præfationem Epistolæ ad Pythoclem est. Quia verò, tametsi eâ totâ Epistolâ censuerit non esse ratum habendum vllum ex specialibus illis modis, quibus sublimium causæ redduntur; nihilominus censuit vniuersè illud esse ratum habendum, quod nullus speciatim modus ratus sit; idcirco fit, vt Epicurus Dogmaticis potiùs, quàm Aporeticis, Scepticis-ve Philosophis videatur esse accensendus: atque id quidem vel volente Lucretio, qui cætera inter carpit Scepticos, quòd de sensuum fallacia incertitudinéque multa disputantes, illorum fidem abrogent, ac *Nihil sciri* profiteantur.

Denique nil sciri si quis putat, id quoque nescit, lib.4.
An sciri possit, quom se nil scire fatetur.
Hunc igitur contra mittam contendere causã,
Qui capite ipse suo insistit vestigia retrò.
Et tamẽ hũc quoque vbi concedã scire, at idipsũ
Quaro; cùm in rebus verum nil viderit antè,
Vnde sciat, quid sit scire, & nescire vicissim.

Ac

Ac videretur quidem hoc loco quidpiam reponendum in Scepticorum gratiam: sed quia res foret pluribus, quàm pati locus possit, dicenda; ideò adnotare sufficiat, respondere illos ad istud Lucretij, argumentáque id genus alia, quæ solent vulgò obiici. Primùm, non dubitare se de eo, quod ex rebus apparet, sed de eo, quod res secundum se sunt. Scire enim se mel dulce apparere; at nescire, reuerá-ne in se potiùs dulce, quàm amarum sit; cùm sint rationes, quæ suadeant huiusmodi potius ex dispositione sensorij, quàm ex ipsa rei natura videri. Deinde, cùm dicunt nihil sciri, non ignorare se, quid sit scire, eo modo, quod Dogmatici scire se & dicunt, & putant; sed & profiteri se tale nihil scire, & ne ipsos quidem Dogmaticos, vtcumque glorientur, talé quidpiam scire. Denique non esse, quamobrem vrgeantur, aut nescire se, aut scire nihil sciri; & si nesciant quidem, id temerè asserere; si sciant, ergo aliquid scire: quippe se id scire, sed non eâ scientiâ, qualem describunt Dogmatici: cuius etiam notione suppositâ, idem dici possit de hac propositione *Nihil sciri*, quod de purgante pharmaco, vt hoc scilicet cum humoribus, quos expellit è corpore, vnà seipsum deiicit: sic propositionem *Nihil sciri*, dum euertit cæteras, euertere vnà seipsam.

In somnis non alium (ob Mentem bene compositam) quàm vigilando, exstiturum.

℣. 23. Καὶ καθ' ὕπνους ὅμοιον ἔσεσθαι. Addo interpretando, *ob mentem bene compositam*; quia nisi quis sanas opiniones mente imbiberit, is nihilo seciùs somniando, quàm vigilando perturbabitur. Ex quo efficitur, vt Epicurus concludens sequentem ad Menœceum Epistolam, polliceatur ipsi, fore, vt præcepta antè tradita meditatus, nullatenus οὔθ' ὕπαρ, οὔτ' ὄναρ, *neque vigilando, neque somniando perturbetur*. Videtur autem Epicurus eòdem omninò respexisse, quò apud Platonem Socrates, dum discrimen instituit inter voluptates cupiditatésque, quæ in somnis, prout quisque fuerit incompositus, compositúsve excitantur, *Nam in illis quidem, vbi pars Animæ, quæ rationis est particeps, consopita est*, inquit, *ferina illa, & agrestis, quæ cibo, & potu repleta est, exsultat, tentátque excutere somnum, & iis, quibus est assuefacta libidinibus indulgere. Quippe nihil est, quod tunc non ausit vt omni verecundiæ, prudentiæque freno soluta; adeò vt pudori siue erga matrem, siue quemlibet non hominum modò, verùm etiam Deorum, beluarúmque non parcat: sese quavis cædè cruentet; quouis se cibo ingurgitet; vt paucis dicam, nulli non se insaniæ, impudentiæque dedat. At dum quis somno se comparat, rectè se ac temperatè habens, hoc est, parte ipsa rationis participe euigilante, bonis cogitationibus saturata, & pulchra contemplando in seipsam conuersa; parte verò concupiscente neque egente, neque affluente, vt quiescat proinde, & eam, quæ optima est, neque lætitiâ, neque mœrore turbet, sed eam per se solam, ac puram considerare, indagare, perspicere sinat, si quid rerum est præteritarum, præsentium, aut futurarum, quod ignoret; similiter autem, & parte irascente ita sedata, vt nulli infensa quiescat; atque adeò partibus duabus pacatis, & compositis; tertiáque motus non alios, quàm quos sapientiam decet, obeunte; dum quispiam, inquam, hac ratione ad somnum sese comparat; tunc is veritatem maximè attingit, neque se illi, quæ sunt nefaria insomniorum visa obiiciunt.* Sic Aristoteles dicit, καὶ οἱ βελτίους βελτίω τὰ ἐνύπνια ὁρῶσι, διὸ ταῦτα, ὅτι καὶ ἐγρηγορότες βελτιόνων διανοοῦνται. *Et qui instructi virtutibus sunt, meliora somnia vident, quòd etiam vigilantes meliora animaduertunt.* sect. 30. probl. vlt.

Mortem pro Amico, occasione postulante, oppetiturum.

℣. 24. Καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι. Consentaneum est hoc Effatum relatis iam antè circa amicitiam, ac Placito illi, quod memorat Plutarchus, dum ostensurus Epicurum sibi ipsi contradixisse, dicit illum, τῆς ἡδονῆς ἕνεκα τὴν φιλίαν αἱρούμενον, *cùm ob voluptatem amicitiam expetat*; nihilominùs ὑπὲρ τῶν φίλων τὰς μεγίστας ἀλγηδόνας ἀναδέχεσθαι, *dolores grauissimos pro amicis subire*. Neque verò vlla propterea in Epicuro contradictio, cùm esse non possit voluptas, vt sincerior, sic maior illâ, quam experitur fidus amicus, dum sese totum veluti effundit, quidvis adoriens, quidvis patiens, ac mortem etiam adiens in amici illius gratiam; quem quasi alterum se habet; cui hærere se in visceribus, medullísque intimis sentit; quem fuisse paria sui causâ, si sors tulisset, præstiturum (& summa quidem cum animi alacritate) certus est; cuius in mente memoriam sui non sine sensu gratitudinis suauissimò perennaturam, penitùs prorsúmque confidit; tatus aliunde non posse se meliùs satisfacere sibi ipsi, quàm hac ratione numeros omneis, vt veri, perfecti, constantis amici, ità viri boni, sapientis, generosique adimplendo. Hæc igitur voluptas est, cuius causâ amicus pro amico sic moritur; vt seipsum quoque tunc maximè amet. Quare & ad hunc locum spectat, quod fuit ex Aristotele insinuatum; cùm loquens de viro honesti amante, ac vt sibi id vendicet, non modò aliis concedente pecuniam, honores, & cætera id genus bona, de quibus tanta contentio est; verùm etiam sibi pro amico, aut patria moriendi gloriam eligente; *Prafert*, inquit, *breui, sed magna, quam longa, sed breui voluptate frui: viuere annum vnum præclarè, quàm multos vulgariter; vnicum facinus illustre, & grande, quàm multa minuta, & pusilla patrare.* 9. Ethic. 8. Verùm cùm sit quoque posteriùs de hoc argumento dicendum; adnotari solùm heic debet, quod à Cicerone obseruatum alibi iam retulimus, ipsum scilicet Epicurum *amicitias non oratione solùm, sed multò magis vitâ, & factis, & moribus, comprobauisse.* 1. de fin. Ac vt intelligamus tam ipsum, quàm eius amicos

amicos non ſecus fuiſſe animatos ; quàm raros illos qui celebrantur , quòd mortem pro ſe inuicem non dubitârint oppetere,ecce ille continuò ſubdit : *Quod quàm magnum ſit, ficta veterum fabulæ declarant ; in quibus tam multis , tamque variis ab vltima antiquitate repetitis , tria vix amicorum paria reperiuntur, vt ad Oreſtem peruenias , profectus à Theſeo. At Epicurus vna in domo,* &c.

Ad III. Epiſtolam Epicuri ad Menœceum, de Vita, & Moribus.

ṽ.27. ἘΠΙ'ΚΟΥΡΟΣ Μενοικεῖ χαίρειν. Alterũ hoc eſt ex capitibus quatuor, in quæ redegiſſe Laërtium ea,quæ ad Moralem Epicuri pertinent , ſuperiùs obſeruauimus. Nimirùm cùm iſta ſit tertia, poſtremáque Epiſtolarum , quas ab vſque initio referendas ſuſceperat , viſus quidem fuit , ſtatim ac Moralem aggreſſus eſt partem , eam exhibiturus ; ſed ſimul tamen occupauit tradenda priùs ea de Sapiente Effata , quæ recenſuimus hactenus. Continet porrò Epiſtolæ Præfatio inſignem quandam adhortationem , de cuius textu , vt dicatur, lego ṽ. 30. ὑγιαίνειν , quoniam videtur vtcumque meliùs , quàm ὑγιαῖνον legi apud Clementem Alexandrinum , qui Præfationem hanc tranſcripſit ad illud vſque , Μελετᾷν οὖν. Sic etiam aliquantò pòſt , ante παρεῖναι , meliùs ibidem legitur μήπω , quàm μὴ , cùm opponatur voci μηκέτι. Vti & ſtatim , poſt vocem εἶναι , videtur non incongruè repeti vox τὴν ὥραν, quatenus repetita quoque in ſuperiore, contráque poſito membro fuit. Quod autem ſtatim pòſt legitur ibidem νεωτέρῳ pro νέῳ , nihil videtur fuiſſe neceſſe immutare ; quando neque pro γέροντι legitur γεραιοτέρῳ, neque initio Epiſtolæ , cui hoc membrum reſpondet , legitur νεώτερος , ſed νέος. Prætereo autem videri illeic deeſſe particulam ἢ , inter λέγων , & μήπω , ob conſequens membrum , vbi habetur ἢ μήπω , ἢ μηκέτι.

ṽ. 39. Μελετᾷν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν. Habens Epicurus pro abſurdo , dici tempus ad beatam vitam aut nondum veniſſe , aut iam præteriiſſe ; ſuadet conſequenter ea meditari , quæ beatam vitam faciunt ; ac tum ſubdit quædam huiuſce meditationis capita ; ea nempe quæ ſunt ſentienda de Deo , de Morte , de Futuri exſpectatione, de Cupiditatibus ; tum docet in quo beatam vitam , felicitatémve conſtitutam putet. Interim verò *Felicitatem* , τὴν εὐδαιμονίαν meritò commendat ex eo , quòd ipſa præſente nihil non habeamus , abſente nihil non agamus , vt poſſimus eam conſequi : ſiquidem ex priore parte intelligi licet quemadmodum Felicitas idem cum Summo bono ſit ; ex poſteriore , quemadmodum idem ſit cum Fine bonorum.

PAG. 46. ṽ. 6. Πρῶτον μὲν τὸν Θεὸν, ζῷον ἄφθαρτον , καὶ μακάριον. Iſtud primum caput eſt rerum ,quarum meditationem ſuadet. At vt circa textum pauca adnotemus , præpono primùm ṽ. 14. ipſi voci πολλοὶ particulam οἱ , vt intelligatur *populus* , ſiue vulgaris , vulgariúmve ingeniorum multitudo ; quo ſenſu ſtatim aliquoties , non ſimpliciter πολλῶν , ſed τῶν πολλῶν legere licet. Deinde autem ṽ. 20. lego καὶ μεγίστας , &c. ad vſque τῶν γὰρ , pro αἱ μέγισται βλάβαι αἰτίαι τοῖς κακοῖς ἐκ Θεῶν ἐπάγονται , ἢ ὠφέλειαι , quoniam retenta vox αἰτίαι ſententiam inducit non modò illi , quam eſſe conſtat Epicuri , contrariam ; ſed ſcopo etiam ipſi , ad quem Epicurus heic loci collineat , aduerſam : & deeſſe vocem τοῖς ἀγαθοῖς , videtur ipſa contextus ſeries facere ſatis manifeſtum.

ṽ. 26. Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν. Alterum hoc eſt meditationis caput , quod ipſum quoque eſt maximi ad felicitatem momenti; quatenus nulla poteſt in eo eſſe vitæ tranquillitas , qui , cùm moriendi neceſſitas ſit, mortem quaſi rem malam exhorreſcit. Vult proinde Epicurus , vt mortis meditationi aſſueſcamus, quò diſcamus metum illius excutere ; Platonem hac in re imitatus , cùm in Phæd. docet rectè philoſophanteis huic meditationi ſic incumbere , vt Mors illis pro reliquis hominibus ἥκιστα φοβερὸν , *res minimùm timenda* euadat. Nimirùm ſupponit Epicurus quod Ariſtoteles obſeruauit , haberi vulgò mortem τὸ φρικωδέστατον τῶν κακῶν, *malorum omnium maximè horrendum* , quatenus nulli non impendet , eſtque ineuitabilis. Siqui- ſerm. 155 dem ſeu ipſe apud Monachos , ſeu Metro- ſerm. 117 dorus apud Stobæum , πρὸς μὲν τ' ἄλλα , inquit , δυνατὸν ἀσφάλειαν πορίσασθαι , χάριν δὲ θανάτου πάντες ἄνθρωποι πόλιν ἀτείχιστον οἰκοῦμεν, *Fieri quidem poſſe , vt aduerſus cætera ſecuritatem nanciſcamur ; ſed quod ad mortem attinet, inhabitari ciuitatem ab omnibus hominibus, muris, præſidiiſque planè deſtitutam :* idque ſuccinente Lucretio :

> *Certa quidem finis vitæ mortalibus adſtat,* lib. 3.
> *Nec deuitari letum pote quin obeamus.*

ṽ. 31. Οὐκ ἄπορον προστιθεῖσα χρόνον. Eſſe hoc aliud poteſt non modò ferendum , ſed commendandum etiam , quòd ex recta mortis notitia addiſcamus reſcindere ſtultum id, quod mentem diuexat , nunquam moriendi deſiderium.

ṽ. 36. Ὥστε μάταιος ὁ λέγων. Meritò habet heic Epicurus ineptum illum , qui profeſſus nihil eſſe mali in morte , donec præſens eſt , diſcruciatur tamen ob venturæ metum ; nempe quaſi ſit vel vmbra rationis , vt res diuexare , dum abſens eſt , debeat, quæ præſens vbi fuerit , nihil erit contriſtatura. Meritò , inquam , ſi attendatur præciſè mors , vt mors eſt , ac vt præſens eſt; cùm videatur aliunde poſſe timeri non iniuriâ mors , quatenus poteſt coniuncta quædam , quæ aut antecedant , aut conſequantur mala , habere.

ṽ. 45. τοὺς μὲν , pro οὓς μὲν. Siquidem partitio heic fit , cuius membrum alterum non relatiuè , ſed indicatiuè ſtatim ſubiicitur , οἱ δὲ.

AG.47. ℣. 1. Ἀνάπαυσιν τῆς ἐν τῷ ζῆν. *Cessationem* interpretor, non malorum, quibus in vita obnoxij sumus, vt pronum videtur intelligere (tametsi cessatio à malis res optanda potiùs, quàm fugienda sit) sed potiùs *rerum omnium, quibus in vita fruimur & actionum quibus fungimur*, quoniam his priuari vulgò habetur malum; ac idipsum est, quod exprobratur à Lucretio, dum vulgaria refert lamenta, quibus prosequi mortuos solent, quasi illi hæc quæ moriendo dimiserunt, desiderent, illud & Tuscul. Cicero amplificat.

℣. eod. Μάταιος δὲ, &c. ad vsque Ὥσπερ δὲ, pro Οὔτε φοβεῖται τὸ μὴ ζῆν, οὔτε γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν, οὔτε δοξάζεται κακὸν εἶναι τὸ μὴ ζῆν. Quippe ex istis aut non cohærens, aut etiam repugnans elicitur sensus. Videtur autem sensus is esse, iuxta quem est illud Lucretij, quod alio loco innuimus:

Proinde, vbi se videas hominem indignarier ipsum,
Post mortẽ fore, vt aut putrescat corpore posto,
Aut flammis interfiat, malisve ferarum:
Scire licet, non sincerum sonere; atque subesse
Cæcum aliquem cordi stimulum; quamvis neget ipse
Credere se quemquam sibi sensum in morte futurum.
Non, vt opinor, enim dat, quod promittit, abunde;
Nec radicitùs è vita se tollit, & eicit;
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
&c.

℣. 5. Ὥσπερ ὁ χρόνος, οὐχ ὁ μήκιστος, ἀλλ' ὁ ἥδιστος, pro χρόνον οὐ τὸν μήκιστον, ἀλλὰ τὸν ἥδιστον. Manifestè enim apparet casus in casum facta mutatio; nisi modum mutatum putes, ac legendum καρπίζεται, quod tamen erit minus congruum. Quanquam & fortè magis congruerit, si mutetur simul particula καὶ, in voculam δεῖ, sed perinde est. Adnotare præstat congruere hanc sententiam cum eo, loc.cit. quod Plutarchus ait, ὡς οὐχ ὁ μακρότατος βίος ἄριστος, ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος, *Vitam, non quæ longissima, sed quæ virtute maximè administratur, optimam esse.* Quippe Epicurus ex infrà dicendis pro eodem habet *suauiter*, & *ex virtute* viuere; quòd vitæ suauitas, ac virtus separari à se inuicem non possint.

℣. 7. Ὁ δὲ παραγγέλλων.. Videri potest primâ fronte perperam ille improbari, qui iuuenem monet, vt honestè viuat; senem, vt honestè moriatur; quatenus illi vita longior superest, isti mors impendet. Attamen, vt constat ex ea ratione, quæ apponitur, non meditationem honestè viuendi, non item honestè moriendi Epicurus improbat; sed improbat solùm ista seiungari, vt si iuuenis deberet solùm de honestè viuendo, senex de honestè moriendo solùm cogitare; quasi non posset mors iuueni immatura contingere, aut posset nihil seni superesse vitæ, & qui actus postremus est, pars quædam fabulæ non foret. Docet itaque hæc non seiungenda; sed & seni & iuueni meditationem honestè viuendi, & meditationem honestè moriendi, copulandas esse.

℣. 9. Οὐ μόνον διὰ τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστόν. Cùm verba hæc fuerint superiori sententiæ, quasi quædam species probationis inserta (& fortè quidem transposita ex ea, quæ consequitur, vt illi probandæ accommodatiora) non emoui tamen, quòd sensus eius admonitionis, quam Epicurus reprehendit, is esse potuerit, vt, qui senex est, cuique adeò nihil, præter mala incommodáque innumera toleranda, superest, is diem honestè spontanea morte præueniat, potiusquam se trahendæ vitæ miseriarum plenæ submittat. Nempe Epicurus huic sensui haud abs re opposuerit τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστὸν, *id, quod amabile est in vita.* Videtur porrò heic Epicurus eam sententiam corrigere, quæ ipsi aliàs placuerit, vt vel ex vno Seneca constat. Heinc nimirùm est illud apud ipsum, *Malum est in necessitate viuere; sed in necessitate viuere, necessitas nulla est.* Nimirùm, quia, vt Epist.12. ille excipit, *Patent vndique ad libertatem viæ, multæ, breues, faciles; agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri potest. Quocumque respexeris*, inquit alibi, *ibi malorum finis est. Vides illum præcipitem locum; illàc ad libertatem descenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum puteum: libertas illeic in imo sedet. Vides illam arborem, breuem, retorridam, infelicem: pendet inde libertas. Vides iugulum* 3. de irâ, cap.15. *tuum, guttur tuum, cor tuum: effugia seruitutis sunt. Nimis mihi operosos exitus monstras, & multum animi, ac roboris exigenteis. Quæris, quod sit ad libertatem iter? qualibet in corpore tuo vena.* Et rursus: *Nil melius æterna lex fecit,* Epist.70. *quàm quòd vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos.*

℣. 12. Πολὺ δὲ χεῖρον καὶ ὁ λέγων. Quæ heic habetur percelebris sententiæ impugnatio, eiusdem est, cum mox selectis superioribus verbis argumenti. Contendit quippe Epicurus, tametsi non tanti facienda sit vita, vt quacumque demùm conditione redemptam velimus; & cùm aut natura, aut occasio tulerit, mori fortiter recusemus; attamen non esse eam quoque tam parui ducendam, vt quod ex illa vsui datur, temerè reiiciendum, & profundendum sit, ac non potiùs gratè sumendum, & quàm licet honestè, ac suauiter traducendum, producendúmque.

℣. 21. Μνημονευτέον δὲ ὡς τὸ μέλλον. Tertium hoc est, ad quod Epicurus attendendum esse meditando vult, vt assuescamus videlicet indifferentem animum circa futura reddere, neque lactati inani spe, ab eo, quod non est, neque fortè est futurum, pendeamus. Quippe ob insignem fortunæ varietatem, & inconstantiam, nihil, in quod dominium habeat, ita certum prospicitur, vt non prospicientem, exspectantémque plærumque deludat. Adeò proinde, vt nihil sit tutius, quàm non quidem prorsùs de eo, quod prospicitur, desperare; sed neque id tamen; tanquam haud-dubiè sibi futurum polliceri: ac se interim ad vtrumvis euentum ita comparare, vt vtrumlibet accidat, nihil ideò abesse, aut adesse, quod sit absolutè necessarium existimetur.

℣. 26. *Ἀναλογιστέον δὲ, ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν.* Poſtremum hoc eſt ex præcipuis Meditationis capitibus, quæ Epicurus dicendis mox de beatæ vitæ fine præmittit. Lego autem, *ὡς αἱ πρὸς*, pro *αἱ δὲ πρὸς*, quandoquidem *ἡ ἀοχλησία*, *τῆς εὐδαιμονίας* pars eſt, non membrum ab ipſa diſtinctum; vt propterea debeat ad exemplum potiùs quàm ad diuiſionis integritatem ſpectare. Quod addo verò ad interpretationem, eò facit, ne illud membrum, *πρὸς τὸ ζῆν*, eſſe videatur incongruum, quando etiam cupiditates, quæ ad ipſum attinent, ad indolentiam, ſiue ad id quod dolet, eximendum tendunt. Cæterùm licet complura ſint circa Ratas Sententias, de cupiditatibus dicenda, adnotare tamen heic præſtat Ciceronem ita improbare diuiſionem cupiditatum, quatenus illeic traditur, vt quem diuiſionis modum fuiſſe tradendum ſubiicit, ille ipſe ſit,
2.de fin. qui hoc loco habetur. Ecce enim, *Quomodo*, inquit, *Philoſophus loquitur? Tria genera Cupiditatum; Naturaleis, & neceſſarias: naturaleis, non neceſſarias; nec naturaleis, nec neceſſarias. Primùm, diuiſit ineleganter: duo enim genera quæ erant, fecit tria; hoc eſt non diuidere, ſed frangere rem.* Sequitur, *Qui ſi diceret, Cupiditatum eſſe duo genera, naturaleis, & inaneis: Naturalium quoque item duo, neceſſarias, & non neceſſarias, confecta res eſſet.* Atqui Epicurus heic loci iſto planè modo diuiſit: & in Ratis Sententiis, nihil aliud, quàm argutiem, quæ plærumque eſt importuna, ſubdiuidendi, declinauit; cùm alioquin ſubdiuidendo, tria eadem genera habeantur. Quod ſupereſt, tanti Epicurus facit Cupiditatum diſcrimen noſſe, & ſuos cuique fineis, ſicut par eſt, præſcribere, vt & propterea Phyſiologiam eſſe neceſſariam contendat, ad diſcernendum videlicet, quænam reuerâ naturales, neceſſariæque dicendæ ſint, quænam inanes, ac ſuperuacaneæ; & poſſe putet tum ſolùm vitam feliciter tranſigi, cùm ſolis naturalibus, neceſſariiſque retentis, inaneis, & ſuperuacaneas procul amandauerimus. Quoniam verò, vt innui mox, plura hac de re ſunt dicenda circa Ratas Sententias, & deinceps quoque plura interiicienda; ideò nihil neceſſe eſt hoc loco ſuper addere.

℣. 33. *Τούτων γὰρ ἀπλανὴς θεωρία.* Deducit heic iam Epicurus, quemadmodum ad Beatam Vitam rerum ſuperiorum meditatio tendat; declarat autem primùm Finem beatæ vitæ eſſe Tranquillitatem mentis, & Indolentiam corporis, ac ſubinde, quia huic vtrique Voluptatis nomen attribuit, declarat quemadmodum finis beatæ vitæ Voluptas ſit. Quo tamen loco notandum eſt, *τέλος τοῦ μακαρίως ζῆν*, *finem beatæ vitæ*, ſeu vt
adu.Ethic. habet Empiricus, *τέλος εὐδαιμονίας*, *finem beatitudinis*, dici Periphraſticῶs pro *beata vita*. Neque enim aut Tranquillitas mentis, & Indolentia corporis, aut ipſa voluptas, eſt finis, ob quem beata vita expetenda ſit: cùm ipſa quoque ſit vltimus finis; ac cætera bona ob ipſam; ipſa ſui ſolùm causâ expetatur. Nempe eadem Periphraſi vtitur hoc loco Epicurus, qua vſum Homerum obſeruat Euſtathius, cùm dixit *τέλος γάμοιο finem nuptiarum*, pro *Nuptiis*, & *τέλος θανάτου finem mortis* pro *morte*. Quo modo ſunt etiam aliæ ſimiles, *ἲς Ὀδυσῆος vis Vlyſſis*, pro *Vlyſſe*; *βίη Ἡρακλῆος*, *robur Herculis*, pro *Hercule*, *μένος Αἰακίδαο*, *impetus Æacidæ*, pro *Æacida*, ſeu Achille, &c.

Notandum etiam, quòd ℣. 41. lego *πρός τι ὡς ἐνδέον βαδίζειν*, pro *βαδίζειν, ὡς πρὸς ἐνδέον τι*; ideo fieri, quòd niſi voces ita tranſponantur, vel certè eo modo; vt vox *ἐνδέον* (aut, ſi mavis, *ἐνδεὲς*) intelligi de animali, potiuſquàm de eo, ad quod animal ſe conferat, poſſit; præpoſterum planè fieri ſenſum conſtet. Addo autem ad interpretationem, *beatitudinis capax* animal, vt vox pertinere intelligatur ad hominem; cùm ſolus homo eatenus dicatur propriè eſſe beatus, quatenus ipſe ſolus eſt, qui ſe putare beatum poteſt. Quippe & Seneca, vbi Epicureum illud retulit, *Si cui ſua non videntur ampliſſi-* Epiſt.9.
ma, licet totius Mundi dominus ſit; tamen miſer eſt; ſubiicit illud Comici,

Non eſt beatus, eſſe ſe qui non putat.

Notandum rursùs, quod ℣. 45. addo has voces, *ὅταν δὲ μὴ ἀλγῶμεν*, idcirco eſſe, quòd perſpicuè deficiant. Et poterat quidem lacuna ſuppleri ex Stobæo, apud quem verba hæc leguntur, *ὅταν δὲ τοῦτο μὴ πάσχωμεν, ἐν* ſerm.17.
αἰσθήσει καθεστῶτες, *quando verò in actu ſentiendi conſtituti id non patimur*, hoc eſt, *non dolemus*: verùm, quia vtcumque antecedentes voces parùm ab illis diſcrepent, quæ leguntur apud Laërtium, ſequentes tamen *τότε ἐνδεμία χρεία τῆς ἡδονῆς*, idem licet ſignificantes, diſcrepant ab illis, *οὐκέτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα*, quas retinere præſtitit: idcircò, ob factam in his mutationem, viſum eſt potuiſſe in illis quoque fieri; cùm procliuius alioquin fuerit, ſententiam eo modo, quo eſt reſtituta, conſcribere. Res tamen videri indifferens poteſt. Illud potiùs eſt obſeruandum; ſeu Stobæus aliunde corrogauerit, ſeu ex hoc loco, quod iam deficiat (tametſi non ſatis apparet) deſcribere perrexerit, exſtare apud ipſum continenter hæc verba: *Οὐ γὰρ ἡ τῆς φύσεως ἡδονὴ τὴν ἀδικίαν ποιεῖ ἔξωθεν, ἀλλ' ἡ περὶ τὰς κενὰς δόξας*, *Neque enim voluptas, quæ ſecundum naturam eſt, cauſa eſt, vt alij patiantur iniuriam; ſed cupiditas, quæ ex vanis opinionibus effrænis creatur*, cuius quidem ſententiæ is videtur ſenſus; cùm Natura, exempli gratiâ, fruges, & aquam fecerit res paratu facillimas, non eam voluptatem, quæ ex ipſis, famem, ſitímque expectando, maxima percipitur, cauſam eſſe latrociniorum, cæterarúmque iniuriarum, quas vulgò patrant homines; ſed inanem cupiditatem veſcendi lautiùs opulentiúſque, atque idcircò diteſcendi, vt ſit, quod in ſumptus ſufficiat. Quod idem dicendum de iis, qui ſimplici veſte, ſimplici domo, ſimplici coniugio, ſimilibúſque, præ ambitione, libidine, aliiſque paſſionibus non contenti, plura appetunt, quàm quibus Natura indigeat. Quod ſupereſt, illud, *τότε ἡδονῆς χρείαν ἔχομεν*, &c. ſupponit poſſe duplex genus voluptatum appeti; vnum earum, quæ percipiuntur, tum, cùm dolor ob indigentiam creatus detrahitur, vt dum famelici

comedimus,

comedimus, aut ſitibundi bibimus; alterum earum, quæ requiruntur, vbi dolor detractus eſt; vti dum poſt famem, ſitímque exemptam, proſequimur cibi, potúſque cupedias: adeò proinde, vt ſenſus ſit, eſſe quidem nobis voluptates priores neceſſarias, poſteriores verò nequaquam.

AG. 48. ℣. 25. *Καὶ τὴν αὐτάρκειαν δὲ ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν.* Epicurus præmiſſa ſua de bonorum Fine opinione, & priuſquàm inculcet, quam voluptatem (cùm finem dicit Voluptatem) intelligat, interiicit heic generalem modum, quo & comparare, & tueri huiuſcemodi voluptatem (Tranquillitatem nempe in animo, & Indolentiam in corpore) liceat. Is eſt, quem nos paulò antè inſinuauimus; cultus ſcilicet Temperantiæ, quæ cupiditates ita moderetur, vt non-neceſſarias, vanáſque amputans, & ad neceſſarias, naturaleíſque nos referens, creet in nobis *αὐτάρκειαν*, hoc eſt, ita componat nos, vt ætatem paruo contenti degamus.

℣. 45. *Ὅταν οὖν λέγωμεν Ἡδονὴν τέλος.* Hic locus eſt, qui fuit iam antè præoccupatus, recitatúſque integer, tanquam continens Apologiam, quam Epicurus aduerſus eos texuit, quos ſuis etiam temporibus expertus eſt interpretes ſuæ de Voluptate ſententiæ, iniquos. Circa textum porrò adnoto dumtaxat; cùm hunc eundem locum in librum tertium Apologiæ, ſeu de Vita, & moribus Epicuri, tranſcripſerim, & vocem *ἀπολαύσεως*, priore loco vſurpatam, de quadam quaſi prolutione interpretatus fuerim, eâ ſcilicet Metaphorâ, quâ apud Virgilium:

Georg. *Proluit inſano contorquens vortice ſyluas*
Fluuiorum rex Eridanus;

Topic. 5. ac præſerim ob familiarem vſurpationem
8. ſect. in malam partem (vt vel apud vnum Ariſto-
Probl. 7. &c. telem obſeruatur) aggreſſo iam denuò interpretationem viſum mihi fuiſſe ſignificari ea voce ſimplicem fruitionem; tum quia prolutio, immodicáve profuſio attinet ad membrum præcedens, quod eſt *τῶν ἀσώτων*: tum quia vox hæc aliquoties antè in Epiſtolæ ſerie vſurpata (vt cùm dictum eſt, *ἀπολαυστὸν τὸ τῆς ζωῆς θνητὸν*, & *ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν*) illaudatum nihil ſonat; tum quia, vt priore membro Epicurus à ſuo fine reiicit eas voluptates, quæ virorum luxu diffluentium, perditéque viuentium ſunt; ita videtur poſteriore excluſiſſe ab eodem fine, tanquam non neceſſarias, eas, quæ in ipſa fruendi actione, factáve actu ſenſus motione ſunt, vt Cyrenaici ſtatuebant (quod interiectâ etiam additiunculâ inſinuatum eſt) tum quia ille rem ſubinde declarat, oſtendendo ſe voluptatem motioni oppoſitam intelligere, Indolentiam nempe, ac Tranquillitatem. Ad ipſam rem quod attinet; germanus quidem heic foret locus, in quo & fusè probaretur non aliam fuiſſe Epicuro Voluptatem habitam Finem, quàm heic hiſce verbis expreſſam, *Μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν*, *Neque dolere corpore, neque animo perturbari*; & ea deinceps deducerentur, ex quibus poſſet eius ſententiæ ſua conciliari probabilitas: Verùm, quia is præceſſit textus, ad cuius elucidationem, hoc vtrumque præſtandum fuerit; vti & fuit reipsâ (ac fortaſſis etiam æquo prolixiùs) præſtitum: illeinc idcircò, quæ heic poſſunt deeſſe videri, ſunt repetenda. Quin-etiam, cùm oſtenſum fuit Honeſtum bonum, ſeu Virtutem, ſecundum vtramque ſui partem ita ad voluptatem referri, vt germana exinde habeatur Voluptas; qualem ſcilicet declarauimus, vbi deinceps de illa ſpecialiùs, & iuxta correctionem ſapientiæ accepta, eſt actum; ideò factum quoque huic loco compendium, circa illud, quod dicitur, *Rationem eſſe ſobriam* (ſeu cum ſobrietate, animíque adeò ſerenitate iunctam) *quæ cauſas rerum eligendarum, fugiendarúmque inueſtigans, iucundam vitam* (ſeu voluptatem, quæ Finis ſit germanus) *pariat*. Videlicet Ratio cauſas inueſtigans diuerſum eſt nihil à priore parte Virtutis, quæ cognitionem, ſpeculationem, ſcientiam rerum complectitur; neque eligendorum, fugiendorúmque inueſtigatio, ipſi præſertim praxi coniuncta, diuerſum quid à poſteriore, quæ circa hæc ipſa vnicè verſatur. Itaque poſſunt illeinc quoque, quæ ad hoc caput ſpectent, multa repeti; tametſi & plura deinceps circa Virtutem ſunt attingenda.

Hoc loco, id ſolum notandum, quod Epicurus poſtremò ait, *Expelli ratione τὰς δόξας, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος*, *opiniones illas, ob quas plurima menteis occupat perturbatio*. Siquidem ea celebris fuit Epicuri ſententia, quam Cicero ſpeciatim de Ægritudine loquens, hiſce verbis exprimit: *Epicuro placet opinione mali ægritudinem* 3. Tuſc.
eſſe, non naturâ, vt quicumque intueatur in aliquod maius malum, ſi id ſibi accidiſſe opinetur, ſit continuò in ægritudine. Speciatim, inquam; nam alioquin id intelligendum generatim eſt de omni importuna, ingratâ, moleſtâque perturbatione, quæ ægritudinem aliquam inuoluit. Non modò certè Epicurus perturbari animum, ac eſſe in ægritudine putat, opinione mali, quod acciderit; ſed maximè etiam opinione futuri, vt paupertatis, orbitatis, exſilij, ignominiæ, mortis, & ſimilium; quæ aliquis timens, ſollicitudine laboret, ac in ægritudine ideò ſit. Vnde & quia talis perturbatio, ſiue ægritudo, opinione eſt, non naturâ; quatenus iſta, ob quæ cruciamur, non reuerâ ſunt mala; neque enim naturam noſtram per ſeſe attingunt, maléve afficiunt; ſed mala ſunt ſolùm quia mala eſſe opinamur; ac nos ſolùm attingunt, maléve afficiunt, opinione intercedente: cùm hac ſecluſa perinde ſint, reſpectu noſtri, ac ſi non eſſent. Quia, inquam, res ita ſe habet, ideò author eſt Epicurus, vt adhibeatur ratio, quæ ediſſerens, oſtendénſque non eſſe hæc reipsâ mala, falſam, quæ de ipſis habetur, opinionem eliminet, ac animum proinde reddat omni & ægritudine, & perturbatione immunem. Non reticendus porrò heic locus, in quo Cicero ſententiam quidem Epicuri fuſiùs declarat; ſed videtur interim tamen illa, affingendo, interiicere, ex quibus deinceps in eum inuehatur. Locus integer ſic ſe habet:
Epicuri, inquit, *ſententiam videamus, qui cen-* ibid.
ſet, neceſſe eſſe omneis in ægritudine eſſe, qui ſe in

 malis

malis eſſe arbitrentur ; ſiue illa antè prouiſa, & exſpectata ſint , ſiue interuenerint. Nam neque vetuſtate minui mala , nec fieri præmeditata leuiora ; ſtultámque etiam eſſe meditationem futuri mali , aut fortaſſe ne futuri quidem : Satis eſſe odioſum malum omne , cùm veniſſet ; qui autem ſemper cogitauiſſet , accidere poſſe aliquid aduerſi , ei fieri illud ſempiternum malum: Si verò ne futurum quidem ſit , fruſtrà ſuſcipi miſeriam voluntariam ; Ita ſemper angi aut excipiendo , aut cogitando malo. Leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit , auocatione à cogitanda moleſtia , & reuocatione ad contemplandas voluptates. Parere enim cenſet animum rationi poſſe , & quò illa ducit, ſequi. Vetat igitur ratio intueri moleſtias ; abſtrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miſerias contemplandas , à quibus cùm cecinit receptui , impellit rurſum , & incitat ad conſpiciendas , totáque mente contrectandas varias voluptates ; quibus ille & præteritarum memoriâ , & ſpe conſequentium , ſapientis vitam refertam putat. Hæc noſtro more nos diximus ; Epicurei dicunt ſuo. Quo imprimis loco agnoſcere licet , quod Epicuro Cicero tribuit , *Neque vetuſtate minui mala , nec fieri præmeditata leuiora* ; videri admodùm ſuſpectum ; cùm & inter Ratas Epicuri Sententias ſit , *dolorem , morbúmque diuturnum ſine admiſtione iucundi non eſſe* ; & iam antè viderimus velle Epicurum vt non timere mortem aſſueſcamus,ex reputatione, quòd malum non ſit. Quò magis etiam ſuſpectum ſit , quod Epicuro tribuit , *ſtultam eſſe meditationem futuri mali* ; quamobrem enim iuberet nos adeò attenta meditatione fieri comparatos ad mortem, quæ haberi ſolet maximum malorum ? Quod ſequitur autem , *Fortaſſis ne futuri quidem ; ſatis eſſe odioſum malum omne , cùm veniſſet* , &c. idipſum verò demùm ſubinnuit , quo ſenſu Epicurus dicere potuerit , *mali futuri meditationem ſtultam.* Quia enim malum , quod timetur ; aut contingens eſt , fieríque poteſt , vt non eueniat ; aut neceſſarium , neque poteſt, vt non eueniat , fieri : Noluit quidem priore caſu nihil nos de illo cogitare , neque ad vtrumque euentum , qua animi moderatione decet , excipiendum , comparatos non fieri ; at cenſuit tamen ſtultum eſſe,animo ita excruciari , vt ſi malum ſit haud-dubiè euenturum ; vt ſi , vbi euenerit ; intolerabile ſit futurum ; vt ſi iſthæc , aliáque mala ſint è veſtigio conſequutura ; ac mentem in iſtarum rerum meditatione ſic defixam quis habeat, vt nocte, diéque ea verſans, efficiatur, quod ille ait , miſer , afflictus , ærumnoſus , calamitoſus. Poſteriore autem caſu , committi quidem noluit , vt malo patienter excipiendo parati non ſimus ; vt vel ex eo conſtat, quod de morte iam innui ; at extremæ eſſe dementiæ putauit , quod plærique faciunt ; dum non valentes id ſemel ſibi leniter ferendum conſtituere, iraſcuntur fatis, in cælum, naturámque & prouidentiam rerum blaſphemant , neque poſſunt mentem ſic diuertere, quin ad eaſdem identidem cogitationes redeant , ſicque ante tempus , quo ſe putant fore miſeros , miſerrimi fiant. Quod ſubiicitur verò Epicurum *ægritudinis leuationem in duabus rebus ponere , auocatione à cogitanda moleſtia , & reuocatione ad contemplandas voluptates* ; patet quoque quàm ſit ſuſpectum , vel ex eo , quod in Apologia ipſi Plutarcho obiectum eſt , ob ſimilem imputationem. Nam cenſuit quidem Epicurus leuandam ægritudinem auocando mentem, quantum fieri licet, à cogitanda moleſtia ; at præſtare id , illam reuocando ad contemplandas voluptates (& quatenus illi quidem interpretantur , corporeas) ac non potiùs ad meditandum , quæ honeſtè ſimul , ſuauitérque ipſam diuertant ; non ſomniauit ſanè, vt vel facto docuit ; quod Plutarchus parùm candidè detorſit. Scripſit nimirùm Epicurus , ſe illis adeò grauibus nephritidis doloribus, ad quorum magnitudinem nihil poſſet accedere, oppoſuiſſe τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον , ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων διαλογισμῶν μνήμῃ, *illud animi gaudium, quod perciperet ex ratiociniorum præteritorum recordatione* ; Plutarchus autem oppoſuiſſe ſuos dolores obiicit τῇ μνήμῃ τῶν ἀπολελαυσμένων πρότερον ἡδονῶν , *perceptarum priùs voluptatum memoriæ.* Quod repeto quidem , vt agnoſcas rem eſſe parem , quòd iam Cicero illi obiicit ; vt poſſit nimirum , quaſi paſſis velis in eum inuehi,& ſubiecto præſertim loco,quem ait deſumptum ex libro de Fine (& de quo ſuperiùs tamen dictum eſt) *Nec equidem habeo, quod intelligam bonum*, &c.

Quamobrem iſta qualiſcumque à Cicerone facta declaratio Epicureæ ſententiæ, non obſtat , quò minùs Epicurus verè cenſuerit, opiniones illas , ob quas perturbationes occupant mentem , ſerenitatémque illius obfuſcant , ac tranquillitatem peruertunt , ſtudioſè abigendas eſſe ; quatenus eæ ſunt, non ipſa natura , quæ perturbationibus huiuſcemodi occaſionem faciunt. Adeò proinde , vt ſi ad cuiuſquam,ad ipſius ſanè Epicuri mentem , quam maximè ſit , quod ipſemet alioquin Cicero de viro ſapiente , beatóque habet , quòdque adeò egregium eſt , vt hunc in locum tranſcribere, eſſe non poſſit importunum. *Ergo is* , inquit , *quiſquis eſt , qui moderatione , & conſtantia quietus animo eſt , ſibique ipſe placatus , vt neque tabeſcat moleſtiis, neque frangatur timore , nec ſitienter quid appetens , ardeat deſiderio , nec alacritate futili geſtiens deliqueſcat ; is eſt ſapiens quem quærimus ; is eſt beatus : Cui nihil humanarum rerum , aut intolerabile ad demittendum animum , aut nimis lætabile ad efferendum videri poteſt. Quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis , totiúſque Mundi nota ſit magnitudo ? Nam quid aut in ſtudiis humanis , aut in tam exigua vitæ breuitate magnum ſapienti videri poteſt , qui ſemper animo ſic excubat , vt ei nihil improuiſum accidere poſſit , nihil inopinatum,nihil omninò nouum ? Atque idem,ita acrem in omneis parteis aciem intendit , vt ſemper videat ſedem ſibi, ac locum ſine moleſtia, atque angore viuendi , vt quemcumque caſum fortuna inuexerit, hunc aptè, & quietè ferat. Quod qui faciet,non ægritudine ſolùm vacabit,ſed etiam perturbationibus reliquis omnibus. His autem vacuus animus,perfectè, atque abſolutè beatos efficit.*

V. 12.

c. 49. §. 12. Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν φρόνησις. Quòd hoc loco vocem φρονήσεως non *Sapientiam*, vt Cicero, sed *Prudentiam* interpretor; vti & statim vocem φρονίμως, non *sapienter*, sed *prudenter* reddo; ambiguitatis deuitandæ causâ facio; ne cùm heic agatur de virtute morali, nihil videatur esse inter ipsam Sapientiámque, τῆς σοφίας voci respondentem, discriminis; vt prætercam ipsum quoque Ciceronem, non modò interdum τῆς φρονήσεως vocem interpretari *Prudentiam*; sed interdum quoque dum quatuor moraleis virtutes enumerat, illam, quæ primo loco est, non Sapientiam dicere, sed Prudentiam; vtcumque etiam interdum simul nomina Sapientiæ, Prudentiæque adhibeat. Sed ne in hoc hæream, maximéque cùm vsus voces fecerit (etiam in nostro idiomate) propemodùm synonymas; id potiùs notandum, quod Epicurus ait, *Prudentiam esse quoque præ ipsa Philosophia honorabilem*; id quippe facere videtur, vt interpretando insinuatum est, quatenus Prudentia virtus est ἡγεμονικὴ, *imperans*, ac ipsam etiam Philosophiam ad vitæ finem, seu ad benè, beatéque viuendum disponit; vt dum explorandum præscribit, diuinitúsne, an pro naturæ dispositione, Eclipses, Tonitrua, aliáque id genus contingant. Tametsi videtur res quoque eo sensu posse accipi, ad quem visus est Cicero attendere, cùm Sapientiam potiùs quàm Prudentiam dixit; quasi nimirùm Epicurus τῆς φρονήσεως nomine intellexerit tam ipsam Philosophiam, seu peritiam rerum, & naturalium maximè, quàm ipsam virtutem moralem.

1. de Vniu. de Inuent. Tusc. Offic.

§. 17. Οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως. Supplenda verba ista fuisse, vt manifestè deficientia, indicauit quoque ipsi Stephano locus Ciceronis antè recitatus, in quo Torquati verba sunt: *Clamat Epicurus, is, quem vos voluptatibus esse deditum dicitis, non posse iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustéque viuatur; nec sapienter, honestè, iustè, nisi iucundè*. Quod interpretando verò τὸ καλῶς, *honestè*, idem esse insinuo ac *fortiter*, & *temperanter*; idcircò facio, vt intelligatur, cùm virtus moralis distribui in quatuor parteis soleat, Epicurum, duabus disertè recensitis, comprehendisse reliquas duas sub ipso nomine *honestatis*, quæ illis speciali titulo tribuitur; quatenus, qui gerunt sese fortiter, generere se honestè, decoréque dicuntur; & vt maximè honestum, decorúmque habetur mortem pro patria oppetere, ita & mortuis pro patria maximus solet haberi honos, ex quo est nomen honestatis; quatenúsque, qui sobriè, continentérque vitam degunt, ij & honestè viuere, & decorum seruare dicuntur. de fin.

§. 22. Ἔτεὶ, τίνα νομίζεις. Continetur heic quasi quædam hactenus dictorum in Epistola ἀνακεφαλαίωσις, ac vnà habetur introductio ad dissertatiunculam de Fato, Fortuna, Liberóque arbitrio. Et quod ad Summariam quidem recensionem eorum, quæ pertractata huc vsque sunt, spectat, ipsa est, quam Torquatus apud Ciceronem imitari videtur, dum conclusurus suam illam de rebus Moralibus iuxta Epicurum disputationem; postquam illud præmisit; *Igitur neque stultorum quisquam beatus, neque sapientum non beatus: multóque hoc meliùs nos, veriúsque, quàm Stoici: Illi enim negant bonum quidquam esse, nisi nescio quam illam vmbram, quod appellant honestum, non tam solido, quàm splendido nomine: virtutem autem nixam hoc honesto, nullam requirere voluptatem, atque ad beatè viuendum seipsa esse contentam*: tum pergit: *Sed possunt hæc quadam ratione dici non modò non repugnantibus, verùm etiam approbantibus nobis; sic enim ab Epicuro Sapiens beatus semper inducitur; finitas habet cupiditates: negligit mortem: De Diis immortalibus sine vllo metu vera sentit: non dubitat, si ita melius sit, de vita migrare. His rebus instructus, semper in voluptate est; neque enim tempus est vllum, quo non plus habeat voluptatis, quàm dolorum: nam & præterita gratè meminit, & præsentibus ita potitur, vt animaduertat, quanta sint ea, quámque iucunda; neque pendet ex futuris, sed expectat illa, fruitur præsentibus; ab iisque vitiis, quæ paulo antè collegi, abest plurimum; & cum stultorum vitam cum sua comparat, magna afficitur voluptate: Dolores autem, si qui incurrunt, nunquam vim tantam habent, vt non plus habeat sapiens, quod gaudeat quàm quod angatur*. Imitari etiam videtur apud eundem Epicureus Zeno, quatenus dicere solitus perhibetur, *Eum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, confideretque se fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente; aut, si interueniret, si summus foret, futurum breuem; si productior, plus habiturum iucundi, quàm mali: hæc cogitantem fore beatum; præsertim, si antè præceptis bonis contentus esset, nec Deos extimesceret*. Immò & videtur ipse Seneca, dum ad cuiusdam Epistolæ calcem, *Non cupiditas*, inquit, *nos non timor pellet; inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec Deos; sciemus mortem malum non esse; Deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quam cui nocetur*, &c.

3. Tuscul. Epist. 75.

§. 29. βραχεῖς τὴν δὲ, pro βραχίστην. Sic enim optimè Mss. cùm & sit perspicuum vocem βραχεῖς necessariam esse ad illam Antithesin, ἢ χρόνους, ἢ πόνους, ac secus non posse sensum congruum cum succedente membro quadrare. Prætereo autem eandem sententiam cùm inter Ratas numerari, tum à Torquato exprimi; quòd nimirum, *dolor in longinquitate leuis in grauitate breuis soleat esse: vt eius magnitudinem celeritas, diuturnitatem alleuatio consoletur*; cùm & posteà ab ipso Cicerone breuiùs, *Si grauis, breuis; si longus, leuis*.

1. de fin.

§. 30. Ἀνάγκην μὲν εἶ), &c. ad vsque παρ' ἡμᾶς, pro ἀγέλλοντα ἃ μὲν κατὰ τύχης, ἃ δὲ. Quippe nullus alioquin sensus; & manifestum esse videtur vocem Ἀνάγκην fuisse supplendam, quòd & disertè statim ipsa necessitas cum eisdem, hoc est, cum Fortuna, & Eo, quod in nobis est, comparetur; & ipsa proinde ea sit δεσπότις, quam ab aliquibus inductam Epicurus conquerittur. Et quos ille quidem intellexerit, Stoici videri potissimùm possent: ipsis siquidem eius æmulis, vix vlli fuere Necessitatis, seu Fati assertores acriores. Et res vel

lib. 2.

vel ex eo confirmari poſſet, quòd Balbum Stoïcum alloquens apud Ciceronem Velleius, *Itaque*, inquit, *impoſuiſtis ceruicibus noſtris ſempiternum Dominum, quem dies, noctéſque timeremus.* Et ſtatim: *Heinc vobis exſtitit primùm illa fatalis Neceſſitas, quam* Εἱμαρμλύω *dicitis, vt quicquid accidat, id ex æterna veritate, cauſarúmque continuatione fluxiſſe dicatis.* Vt interim taceam, quod Agellius refert aliarum opinionum, diſciplinarúmque authores Chryſippo obſtrepere; videri penè poſſe ex hoc Epicuri loco deſumptum; ac præſertim quà obiicitur, *eſſe iniquè pœnas conſtitutas legibus, ſi omnia condicenda ſunt Neceſſitati cuidam, & inſtantiæ, quæ oritur ex Fato; omnium quæ ſit rerum Domina, & arbitra, per quam neceſſe ſit fieri quicquid futurum eſt*, &c. Verumtamen, quòd ſtatim pòſt eſſe autumat præſtabilius adhærere fabulis, quàm *Phyſicorum Fato ſeruire*, ij poſſunt iidem reputari, cum Phyſicis illis antiquioribus, Democrito, Heraclito, Empedocle, quos Cicero citat in eandem ſententiam, Ariſtotelem ipſis copulans, cùm deberet potiùs Leucippum, quem audiuit Democritus, & quem non longè ab initio Epiſtolæ ad Pythoclem, intellexiſſe Epicurum ſuo loco declarauimus, dum *vnum* dixit *Phyſicorum.* Nempe Leucippus quoque omnia neceſſitate fieri docuit, vti apud Stobæum eſt, qui & Parmenidem aliunde Democrito adiungit: ne aliquid dicam de Thalete, & aliis. Dico autem hos potiùs; nam Ariſtotelis quidem fuiſſe aliam de Neceſſitate ſententiam, tum Naudæus noſter præclarè oſtendit; tum intelligi licebit ex iis, quæ erunt poſteà de illius opinione commemoranda. Taceo interim poſteriores, vt Aſclepiadem Medicum, apud Aurelianum, & alios.

1. de nat. Deor.

lib.6. c.2.

lib.de Fato.

Ecl.Phyſ.

Iatrophil. quæſt.5. lib.de morb. ac.cap.14.

℣. 43. ὑπολάμβανε, pro ὑπολαμβάνων, vt videlicet verbum ſit, quicum conſiſtat participium inſequens νομίζων, & ſenſus alioquin obſcurus, efficiatur non-nihil clarior, ac præſertim quidem, adhibita Parentheſi illa, quæ cœpta à verbo οἴονται, imperſonali facto ex οἴεται, deſinat in χωρηγεῖσθαι, & præmiſsâ verbo δίδοσθαι particulâ μὴ, vel ex indicatione aduerſatiuæ, quæ ſtatim ſequitur, μέντοι.

PAG.50. ℣. 9. Ταῦτα οὖν. Hæc eſt totius Epiſtolæ ad Menœceum concluſio, in qua σεαυτὸν, pro ἑαυτὸν, repoſui; quòd tametſi hæc vox perſonæ omnis haberi valeat; ſtatim nihilominùs ſequatur, non ἑαυτῷ, ſed σεαυτῷ. Eſt porrò Concluſio conſona Exordio: quatenus in Exordio quidem, tam eſſe Iuueni, quàm Seni philoſophandum docuit, ac illa eſſe meditanda, quæ vitam beatam faciunt; nunc autem, poſtquam ea ediſſeruit, hortatur Menœceum, vt in ipſorum meditatione aſſiduus ſit, ſiue continenter de illis philoſophando non fatigetur. Quò fatigari autem minùs, ſeu quaſi delaſſari poſſit, ſubmonet, deligat amicum ſibi ipſi quam-ſimillimum, quicum nihil non commune habeat, atque adeò quicum philoſophetur, meditationémve inſtituat. Hac certè de cauſa edicet poſteriùs inter Ratas Sententias: *Omnium rerum quas ad beatè viuendum comparauit Sapientia, nihil eſſe amicitiæ poſſeſſione maius*; &, vt interpretando addit Cicero, *nihil vberius, nihil iucundius.* Siquidem non aliâ re magis Sapientis vita beata eſt, quàm dum inter philoſophandum, poteſt amico, qui ſit perſpectæ ſinceritatis dicere; μόνω ἐσμὲν, ſeu, vt aliquando ad Q. Fratrem Cicero, *Soli ſumus: licet verum exquirere ſine inuidia.*

℣. 16. μαντικὴν δὲ ἅπασαν. Tertium hoc eſt Membrum eorum, quæ à Laërtio circa Moralem Epicuri Philoſophiam congeſta ſunt. Continet autem ex ſuperiùs dictis paucula quædam capita, quæ, abſolutâ Epiſtolâ, Laërtius cenſuit ex aliis Epicuri Operibus corroganda, ac ſubiicienda. Primum autem caput inſtituitur *de Diuinatione*, de qua egiſſe Epicurum ait cùm in locis aliis, tum in *Magna Epitome.* Lego ſcilicet μακρᾷ, pro μικρᾷ, cùm Parua Epitome non alia exſtitiſſe videatur, quàm & ſuperſtes, & iam antè relata ad Herodotum Epiſtola, vt vel ex ipſa Epiſtolæ ad Pythoclem ſubiunctæ Præfatione intelligitur; & conſtet in ea de Diuinatione, refutationéque Artis diuinandi, mentionem nullam fieri; ac ſi id, quod Laërtius habet, fuit in duarum altera, id fuiſſe debere conſcriptum in Magna. Quod interpretando verò adiicio, præmittóque, ad indicandum, concluſam fuiſſe Epiſtolam; idcircò facio, quòd alioquin ſolitus interdum Laërtius aliqua interiicere, res videri poſſit non ſatis perſpicua; & quæ mox habentur verba Epicuri, Μαντικὴ ὡς ἀνύπαρκτος, &c. videri poſſint cum Epiſtolæ extremis eſſe continuanda: ac potiſſimùm, cùm Laërtius aliam veluti quandam eorum, quæ ad mores attinent, concluſionem inſinuet.

℣. 22. Διαφέρεται δὲ πρὸς τοὺς Κυρηναϊκούς. Aliud hoc eſt Caput, quod Laërtius adhibet ad declarandum diſcrimen, quo Epicurus ab Ariſtippo, Cyrenaïciſque illius Sectatoribus circa opinionem de Voluptate differt. Lego autem ℣. 25. ἀμφοτέρας, pro ἀμφότερα, quòd phraſis ſit planior, & vox manifeſtè referatur ad Voluptates, καταστηματικὴν, καὶ ἐν κινήσει, mox nominatas. Lego etiam ℣. 29. φιλοσόφους pro φίλους, quæ vox fieri ac retineri ex ipſa ſcripturæ abbreuiatione potuit; cùm alioquin inſcriptio πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους, non modò apud Empiricum, ſed etiam ſuperius apud Laërtium ipſum habeatur.

℣. 4. Ἀποδείξει δὲ χρῆται. Aliud rurſùs caput hoc eſt à Laërtio adhibitum, Demonſtrationem continens, quâ Epicurus vſus eſt, vt Voluptatem eſſe finem beatæ vitæ conſtabiliret. Illa porrò ſuperiùs iam & relata eſt, & fusè deducta; quare addendum heic ſolùm eſt, quibus eam verbis Epicurus apud Empiricum efferat. Ea igitur ſunt: Ὅτι φυσικῶς, καὶ ἀδιδάκτως τὸ ζῶον φεύγει μὲν τὴν ἀλγηδόνα, διώκει δὲ τὴν ἡδονήν. Γεννηθὲν γοῦν, καὶ μηδέπω κατὰ δόξαν δουλεῦον ἅμα τῷ ῥαπισθῆναι ἀσυνήθει ἀέρος ψύξει, ἔκλαυσέ τε, καὶ ἐκώκυσεν. Εἰ δὲ φυσικῶς ὁρμᾷ μὲν πρὸς ἡδονὴν, ἐκκλίνει δὲ τὸν πόνον, φύσει φευκτόν τι ἐστιν αὐτῷ ὁ πόνος, καὶ αἱρετὸν ἡ ἡδονή, *Animal ipsâ naturæ ſponte, & citra omnem eruditionem refugit dolorem, & proſequitur voluptatem.* PAG.51.

voluptatem. Quippe ſimul, ac natum eſt, & nulla adhuc opinionis ſeruitute præoccupatur, vbi inſueto aëris frigore percellitur, plorat, eiulátque. Si natura autem duce voluptatem appetit, dolorem declinat; eſt ergo ipſi dolor quidpiam refugiendum, voluptas expetendum, ſecundùm naturam. Non addo Cyrenaïcos fuiſſe eadem demonſtratione, vt voluptatem pariter eſſe finem probarent, vſos; (b.2.) cùm apud Laërtium Voluptatem definientes λείαν κίνησιν, *ſuauem motionem*; & dolorem, τραχεῖαν, *aſperam*, dixerunt, τὴν μὲν εὐδοκητὴν πᾶσι ζώοις, τὸν δὲ ἀποκρουστικὸν, *illam quidem eſſe, quam animalia omnia adſciſcant, hunc verò, quem omnia repellant.* (Strom.) Adnoto ſolùm B.Clementem, cùm eandem illis tribuat, adiiciátque Epicurum definiiſſe τὸ αἱρετὸν, *ipſum Eligibile*, ὃ πρῶτον ἐξ ἑαυτοῦ ἐφ' ἑαυτὸ ἐπισπᾶται, *id, quod primum ex ſeipſo*, ſuâve naturâ, *ad ſeipſum allicit*; (l. Eth. p 3.) inſinuari legendum quoque apud Stobæum ἑαυτὸ, vbi rursùs ex Epicuro eſſe Voluptatem finem declaratur.

℣. 10. Δακρύει βοῶν. Ita certè legendum Caſaubonus putat (niſi etiam βοᾷ Δακρύων) pro βοῇ Δάκνων. Et fortè quidem pro Δάκνων, legi potuit Θανὼν, aut alio modo correctio inſtitui; ſed præſtat eruditi viri coniecturæ inſiſtere; quoniam tametſi tranſpoſitio duriuſcula eſt, redditur tamen verſus integrior, qualis in Trachiniis Sophoclis habetur; vtcumque prætereà apud Poëtam non ἔστενον, ſed ἐκτύπουν legatur. Immutanda verò non fuit hæc vox (vti neque fortè immutatio illa facienda) quòd Epicurus ad hunc locum alludens, videatur potiùs ſenſum tenuiſſe, quàm verba; ac ea habuiſſe fortè in mente, quod apud eundem Sophoclem legantur pari occaſione (eiulante nempe Philoctete) reddidiſſe montes στόνον ἀντίτυπον. Prætereo autem Ciceronem veluti retorquere allatum de Hercule exemplum aduerſus ipſum Epicurum; vbi de dolore in eum diſputans, & poſtquàm illos Herculis queſtus, qui apud eundem Poëtam fusè ſequuntur, retulit,

(Tuſcul.) *O multa dictu grauia, perpeſſu aſpera*, &c.

ſubdit: *Poſſumus-ne nos contemnere dolorem, cùm ipſum Herculem tam intoleranter dolere videamus.* Et, ne memorem, quod de Prometheo addit, qui fruſtrà

Amore mortis terminum inquirit mali,

(Scilicet Caucaſea ſub rupe

(uſon.) *Teſtatur Saturnigenam, nec nomine ceſſat.*

Incuſare Iouem, data ſit quod vita perennis.)

Obſeruo dumtaxat id, quod illeic loci ſubiicitur de Philoctete, (qui

——— *Siluestribus abditus antris*

Saxa mouet gemitu) ——

vſurpari quoque alibi ab ipſo ſpecialiùs contra Epicurum. Quippe memorato Lemnio illo ſaxo,

(uid.) *Quod eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus,*

Reſonando, multum flebileis voces refert:

pergit, *Huic Epicurus comparet ſe, ſi poteſt*, &c. Sed ad citatos quidem ab Epicuro verſus quod ſpectat; conſtat ipſum aliud nihil velle, quàm eſſe dolorem quidpiam per ſe malum; quando ipſi quoque, qui reputantur Deorum filij, ac fortiſſimus Hercules imprimis, eum tantopere exſecr antur.

Ad Ratas Epicuri Sententias.

℣.22. KAὶ φέρε οὖν δὴ νῦν. Poſtremum hoc eſt ex iis quatuor Membris, in quæ viſum eſt poſſe diuidi, quæ de Morali Epicuri Philoſophia Laërtius collegit. De titulo porrò, quo Epicuri liber inſcriptus eſt Κυρίαι δόξαι, *Ratæ Sententiæ*, dicemus in Apologia circa librorum Indicem. Ad rem quod ſpectat, libellus fuit, in quem Epicurus congeſſit præcipuas Sententiarum Moralium, vt vno quaſi faſciculo collectæ haberentur in promptu. Scilicet de illis ita Cicero: *In alio verò libro, vbi breuiter* (2.de fin.) *comprehenſis grauiſſimis ſententiis, oracula ediſſe ſapientiæ Epicurus dicitur. ſcribit his verbis, quæ nota tibi profectò, Torquate, ſunt, Quis enim veſtrûm non edidicit Epicuri κυρίας δόξας, id eſt, maximè ratas, quia grauiſſimæ ſint ad beatè viuendum breuiter enunciatæ ſententiæ.* Quibus ex verbis intelligitur, Epicureos facto probaſſe, quod ait Demetrius Cynicus apud Senecam; docens ſcilicet, *Plus prodeſſe, ſi* (7.de bene.5.) *pauca præcepta Sapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi, & in vſu ſint, quàm ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas ad manum.* Et tales certè Sententiæ *feriunt animum*, ait (lib.12. c.10.) Quintilianus, *& vno ictu frequenter impellunt, & ipſa breuitate magis hærent, & dictione perſuadent.* Ac non ſunt illæ quidem ordine digeſtæ, ſed permiſtim compoſitæ, vt Plutarchus quidem non ſemel cauſatur; (de Pyth. orac. & de ſer. pun.) ſed ne memorem, quod Galenus habet circa Aphoriſmos Hippocratis; (in aph.1.) ne praxin ipſam Antonini, libros de vita ſua ſcribentis, & (ſi modò dicere liceat) ipſius quoque Salomonis mortalium ſapientiſſimi; addo id duntaxat quod ait Simplicius: videlicet celebre illud *Epicteti Enchiridium, contextum fuiſſe non ab ipſomet, ſed ab Arriano, qui ex ipſis Epicteti diſſertationibus excerpſerit; ad eum modum, quo Ratæ ſententiæ ex variis Epicuri libris, ceu florilegio collectæ ſunt.* (comment. in Enchir.) Cæterùm ipſarum quaſi argumentum Luciani verba continent, cùm de famoſo illo Pſeudomanti loquens, *Deſignauit*, inquit, *Alexander, quidpiam riſu dignissimum. Ratas Sententias Epicuri nactus (librum, vt noſti, pulcherrimum, & qui ſummatim decreta ſapientiæ ſummi viri complectitur) in medium forum deportauit, lignis cremauit ficulneis (vt ſi Authorem ipſum cremaſſet) ac cineres in mare abiecit; edito etiam oraculo,* (in Pſeud.)

Πυρπολέειν κέλομαι Δόξας ἀλαοῖο γέροντος.

Hæc luſci Decreta ſenis comburere mando.

Non agnoſcens, ſceleſtus ille, quantorum bonorum ſit cauſa huiuſmodi libellus iis, qui in ipſum inciderint; quantámque illis & quietem & tranquillitatem, & libertatem pariat. Δειμάτων μὲν, καὶ φασμάτων, καὶ τεράτων ἀπαλλάττον, καὶ ἐλπίδων ματαίων, καὶ περιττῶν ἐπιθυμιῶν, νοῦν δὲ, καὶ ἀλήθειαν ἐντιθὲν, καὶ καθαῖρον, ὡς ἀληθῶς τὰς γνώμας, οὐχ ὑπὸ δᾳδὶ, καὶ σκίλλῃ, καὶ τῇ τοιαύταις φλυαρίαις. ἀλλὰ λόγῳ ὀρθῷ, καὶ ἀληθείᾳ, καὶ παρρησίᾳ, *Abigens pauores, & ſpectra, & prodigia, & ſpes vanas, & cupiditates ſuperuacaneas; ac luſtrans*

omnino

omnino animi consilia, non sanè tædâ, neque squillâ, neque id genus aliis nugamentis; sed rectâ ratione, & veritate, & confidentia.

Quod beatum, æternúmque est, id nec habet ipsum negotij quicquam, nec exhibet alteri. Itaque neque irâ, neque gratiâ tenetur, quòd quæ talia sunt, imbecilla sint omnia.

1.adu.Col. ℣. 29. Τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον. Hæc est, quam Plutarchus, meritò causatur non per ambages, non clàm, non perplexâ ratione præassumptam esse τὴν πρώτην τῶν κυρίων δοξῶν, *maximè Ratarum Sententiarum primam*; quippe, quæ pugnare adeò manifestè cum ipsa diuina prouidentia videatur. Prætereo autem, vt ipsius non nemo penè meminerit, ac ferè quidem cum aliqua, sed leui tamen
in Apocol. immutatione. Nam v. c. Seneca ludens in Claudium Cæsarem, Ἐπικούρειος θεὸς οὔτε
Plaut. in Casin. αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. (quâ ludendi occasione adnotari potest Comicum quoque huc respexisse, cùm ait, *Enimverò* πράγματά μοι παρέχεις. Stob. *Dabo* μέγα κακόν,
3.hypot.24. &c.) Empiricus verò, τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον, μήτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, μήτε ἑτέροις παρέχει.
2.adu.Col. Plutarchus, τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον οὔτε ὀρ-
differt.29.de γαῖς, οὔτε χάρισιν συνέχεται. Maximus Tyrius,
nat.ho.44. Τὸ ἀθάνατον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει. Et, ne plureis consecter, vnus Nemesius esto satis, qui postquàm integram, iisdémque verbis retulit sententiam, nisi quod pro πᾶν τὸ τοιοῦτον, habet πάντα τὰ τοιαῦτα, adiicit hæc verba, ὀργὴ γὰρ θεῶν ἀλλότριον, ἐπὶ γὰρ ἀβουλήτῳ γὰρ, θεῷ δὲ οὐδὲν ἀβούλητον, *Res enim aliena à Diis est ira; quoniam excitatur ob id, quod præter voluntatem fit; præter autem Dei voluntatem fieri nihil potest*. Ad interpretatio-
lib.1. nem quod spectat, ea est ex Cicerone desumpta, qui non modò in libris de Legibus ait, *Primum caput libri optimi esse, in quo Epicurus scripserit, Nihil curare Deum, nec sui, nec alieni:*
lib.2. (quo modo in libris quoque de Diuinatione, *Illius enim Deus*, inquit, *nihil habens nec sui, nec alieni negotij non potest hominibus diuinationẽ impertire:* ac rursùs, *Quis hoc vobis dabit? Epicurús-ne, qui negat quicquam Deos nec alie-*
lib.1. *ni curare, nec sui?*) sed in libris etiam de natura Deorum, Velleium inducit illam his verbis referentem, *Quod æternum, beatúmque sit, id, nec habere ipsum negotij quidquam, nec exhibere alteri. Itaque neque irâ, neque gratiâ teneri; quòd quæ talia essent, imbecilla essent*
lib.3. *omnia*. Ac in libris de Officiis, *Quid est igitur*, inquit, *dixerit quis, in iureiurando? Num iratum timemus Iouem? At hoc quidem commune est omnium Philosophorum; non eorum modò, qui Deum nihil habere ipsum negotij dicunt, & nihil exhibere alteri: sed eorum etiam, qui Deum semper agere aliquid, & moliri volunt, nunquam nec irasci Deum, nec nocere*. Nihil verò necesse est adnotare Lactantium interpretationem fecisse causalem, dum, postquàm id præ-
de ira Dei. misit, quod superiùs retulimus, *Cùm putaret Epicurus alienum esse à Deo malum facere, atque nocere, quod ex affectu iracundiæ plerumque nascitur; ademit ei etiam beneficentiam; quoniam videbat consequẽs esse, vt si habeat iram Deus, habeat & gratiam; itaque ne illi vitium concederet, etiam virtutis fecit expertem*; tum subiicit, *Ex hoc*, inquit, *beatus, & incorruptus est, quia nihil curat, neque habet ipse negotium, neque alteri exhibet*. Multò minùs necesse est referre interpretationem versibus expressam, qualis est illa Ausonij,

Quod est beatum, morte & æternum carens,
Nec sibi parit negotium, nec alteri,

aut vberior illa Lucretij,

Omnis enim per se Diuûm natura necesse'st lib. 1.
Immortali æuo summa cum pace fruatur,
Semota à rebus nostris, seiunctáque longè.
Nam priuata dolore omni priuata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur irâ.

aut quam ex Lucretio, & imitatione quidem illius versus

Nam bene qui didicere Deos securum agere lib. 5.
æuum, &c.

Horatius hisce attigit,

——*credat Iudæus Apella,* 1.Sat.5.
Non ego; namque Deos didici securum agere æuum;
Nec, si quid miri faciat natura, Deos id
Tristeis ex alto cæli demittere tecto.

Ad rem ipsam quod attinet, cùm pari ratione Epicurus scripsisset ad Herodotum, οὐ συμφωνεῖν πραγματείας, καὶ φροντίδας, καὶ χάριτας μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεσθαι, *Non congruere cum felicitate negotia, sollicitudines, iram, gratiam; sed hæc, præ imbecillitate, metu, opísque externæ indigentia contingere:* Ansam cepimus illeic loci, tuendi, quantum per vireis licuit, Diuinam Prouidentiam, ac adnixi sumus sic ostendere eam, quam habet Deus rerum curam, non laboriosum esse negotium, neque sollicitudinem anxiam; eam, qua tenetur, iram, aut gratiam, non esse affectionem quampiam turbulentam; nihil ideò istorum cum felicitate pugnare, aut imbecilitatem, metum; indigentiámque arguere; vt nihil videatur, quod hoc loco adiiciendum sit, superesse. Hoc solùm, quasi ad hominem prætereundum argumentum non est, quòd quæri ex Epicuro potest, Deus-ne (quilibet-ve Deorum in Intermundiis illis, aut, vt Lucretius vocat, *sedibus quietis*, degentium) voluptate afficiatur quapiam, seu aliqua re delectetur, an-non? Nam si nulla re delectetur, & ne suam quidem felicitatem cognoscat, ac sentiat, Marpesia est cautes, neque vlla in eo felicitas intelligi, magisquam in lapide potest. Sin delectetur; perspicuum est, delectationem esse affectionum, seu passionum vnam; atque ideò non omnem, omnive modo acceptam passionem alienam esse à Diuina natura; ac istam quidem tantò minùs, quantò est quasi flos, ac veluti coronamentum omnis actionis elicitæ secundum naturam. Porrò, si in Deo delectatio est; quænam, amabò, esse maior, quàm quæ ex Beneficentia percipitur, potest? Quomodo autem potest Deus vberiùs, magnificentiúsque suam testari beneficentiam,

quàm

quàm toti Mundo prouidens, ac ſpeciatim hominibus, qui ſint huius beneficentiæ, Prouidentiæque intelligentes? Verùm homines quidem experiri huiuſmodi beneficentiam, ſeu largiri Deum illis beneficia, planum ſuperiùs factum eſt prolixo ex Seneca (benef.4.) loco, quo ille, quaſi indignabundus, *Non dat*, inquit, *Deus beneficia, ſed ſecurus, & negligens noſtri auerſus à Mundo aliud agit, nec magis illum beneficia, quàm iniuriæ tangunt?* &c. Quod ſupereſt autem, præclarè Lactan- (c.cit.) tius, *Quæ igitur in Deo poteſt eſſe beatitudo, ſi ſemper quietus, & immobilis torpet; ſi peccantibus ſurdus, ſi colentibus cæcus? Quid tam dignum, tam proprium Deo, quàm Prouidentia?* Hic verò locus reuocat in mentem, non id modò, quod aduerſus Marcionem habet Ter- (l.1.) tullianus; nam, *ſi aliquem*, inquit, *de Epicuri Schola Deum affectauit Chriſti nomine titulare, vt quod beatum, & incorruptibile ſit, neque ſibi, neque aliis moleſtias præſtet* (*hanc enim ſententiam remouens Marcion, remouit ab illo ſeueritates, & iudiciarias vices*) *aut in totum immobilem, & ſtupentem Deum concepiſſe de-* (l.5.) *buerat*; *aut*, &c. ac iterum, *Sed Marcion principalem ſuæ fidei terminum, de Epicuri Schola agnoſcat Dominum, inferens hebetem, nec timeri dicat eum*, &c. Verùm etiam id, quod (ſerm.29.) Maximus Tyrius, dum Philoſophos cum Poëtis circa opiniones de Deo comparans, Epicurum habet circa hanc ſententiam quouis Poëta ſocordiorem, diſſolutiorem, Numiníſque imperitiorem; & poſtquàm ipſam fabulam dixit, quæſiitque, in cuiuſmodi Voluptatibus, verſari Deum putet, ſubdit, *At ne Sardanapalus quidem negotio vacabat, qui degeret licet clauſis foribus, & in cælato recubans lecto, mulierum chorum circumſtantem haberet, nihilominùs de ſalute Nini, déque Aſſyriorum felicitate conſilia habebat. Tibi ne ergo videtur Iouis, quàm Sardanapali voluptas languidior?* ὦ μύθων ἀπίστων; *O incredibileis fabulas!* Dicit (orac.def.) porrò etiam fabulas Plutarchus, qua occaſione ipſi Epicurei Prouidentiam μῦθον *fabulam* dixerunt: ac fatuum ſubinde pronunciat, quòd illi fuere argumentati aduerſus Empedoclem Dæmonas inducentem, *Non poſſe illos* (quod poſteà adnotabitur) *praui, & vitioſi cùm ſint, feliceis, longæuóſque eſſe, quòd prauitati inſit multa cæcitas, & ad afferentia interitum propenſio*; vt liceat proinde fatuum dicere, quod pari ratione argumentabantur commotionem illam, quæ per iram ſentitur, tendere ad diſſolutionem. Attexendum verò & hoc, quaſi ad hominem argumentum. Fatetur Epicurus, ex ſuperiùs dictis, eſſe in Deo, *non corpus, ſed quaſi corpus; non ſanguinem, ſed quaſi ſanguinem*: Quid-ni igitur ſimiliter fateatur eſſe in Deo, non Paſſiones, ſed quaſi Paſſiones? atque adeò non iraſci illum, ſed quaſi iraſci, nõ teneri gratiâ, ſed quaſi teneri? quatenus ſcilicet id præſtat, caſtigãdo improbos, quod hominum vulgus ſolet facere, dũ iræ ſuccumbens vlciſcitur, facítque iniuriam; & bene afficiẽdo bonos, quod homines faciunt, dũ capti alicuius indole geſtiendo lætantur? Et ſanè, ſi poteſt Vir ſapiens, vt ſuo loco obſeruabitur, famulum peccantem in-

crepare, & corrigere, ac animo tamen quieto conſtare: ſi ſine geſtiente lætitia egenti benefacere, ac ita ſe quoque habere erga miſerum, vt nihil opis prætermittens, quò minùs illum ſubleuet, dolorem tamen fractâ mente non ſentiat, ſeu ipſa affectione miſericordiæ non perturbetur; erit-ne minor in Deo virtus, vt punire ſonteis, gratificari indigentibus, afflictis ſuccurrere niſi imbecillitatem teſtetur, ac faciat ſimul ſuæ ſapientiæ felicitatiſque iacturam, non poſſit? An in Deo eſſe non poterit, quæ eſt in Iudice animi ſedatio; qui vbi de damnando reo agitur, vſurpare poteſt illud Senecæ, *Procedam in* (1. de Ira 16.) *Tribunal, non furens, nec infeſtus, ſed vultu Legis; & illa ſolemnia verba, ſeuera magis, grauique, quàm rabida voce concipiam; & agi iubebo non iratus, ſed ſeuerus. Et cùm ceruicem noxio præcidi imperabo; & cùm parricidam inſuam culeo; & cùm mittam in ſupplicium militare; & cùm Tarpeio proditorem, hoſtémve publicum imponam; ſine ira, eo vultu, animóque ero, quo ſerpentes, & animalia venenata percutiunt. Iracundiâ opus eſt ad puniendum? Quid? Tibi videtur lex iraſci his, quos non nouit quos non vidit, quos non futuros ſperat? Illius ſumendus eſt animus, quæ non iraſcitur, ſed conſtituit.*

ỿ. 32. Ἐν ἄλλοις δὲ. Laërtij eſt additamentum. Lego verò ſtatim οὐ μὴν, pro οὓς μὴν, & ὡς δὲ, pro οὓς δὲ, quòd ſecùs non appareat, quid ſenſus exinde poſſit elici. Nihil eſſe interim videtur, quod ad loci declarationem iis addatur, quæ ſunt de ipſo circa habitam Exiſtentiæ Dei notitiam ſuperiùs allata; ac indicatis potiſſimùm illis ex Cicerone verbis; *Eam eſſe vim & naturam Deorum, vt pri-* (1.de Nat. Deor.) *mùm non ſenſu, ſed mente cernatur; nec ſoliditate quadam, nec ad numerum, vt ea, quæ ille, propter firmitatem*, στερέμνια *appellat; ſed imaginibus ſimilitudine, & tranſitione perceptis, cùm infinita ſimillimarum imaginum ſpecies ex innumerabilibus indiuiduis exſiſtat; & ad eos affluat cum maximis voluptatibus. In eas imagines mentem intentam infixámque noſtram intelligentiam capere, quæ ſit & Beata natura, & Æterna.* Vbi voces illæ, *nec ſoliditate, nec ad numerum*, ita videntur accipiendæ, vt intelligamus imagines, quæ nobis in ſomnis occurrunt, eſſe & tenuiſſimas, & animis noſtris continuo affluxu ſic appellere, vt aliæ aliis quaſi cohæreant, nec diſcerni, ac veluti numerari vt plures valeant; inſtar ſcilicet earum rerum, quæ ſolidæ ſunt, & interſtitiis diſtinguuntur, vt declaratum ſuo loco eſt. Ac tenuitatem quidem indicat Epicurus, cùm apud Plutarchum docet Deos omneis λόγῳ (1.plac.7.) θεωρητοὺς (quod ſanè vocabulum in ipſo etiam contextu exſtans reponendum apud Stobæum eſt, pro διαιρετοὺς, ob quam vocem (Ecl.Phyſ.3.) Interpres *Sectileis* Deos fecit,) διὰ τὴν λεπτομέρειαν τῆς τῶν εἰδώλων φύσεως, *Cogitatione percipi, ob naturæ imaginum tenuem contexturam.* Cætera tum Cicero ipſe poſteà indicat, dum *fluentium*, inquit, *frequenter tranſitio fit imaginum, vt è multis vna videatur*; tum ipſemet textus ſuggerit non obſcurè. Extrema autem illa Ciceronis verba, *In eas imagines mentem intentam, infixámque noſtram intelligentiam capere*, quæ

ſit

sit & beata natura, & æterna, apertè insinuant, quò Laërtius spectarit, seu quamobrem ipsi venerit in mentem, vt ad sententiam hæc adderet. Adnoto verò interim, vt Plutar- de Orac.def. cho est subscribendum, cùm, *Si quid sit*, inquit, *in Philosophia risu dignum, rideantur istæ imagines mutæ, cæcæ, inanimæ, quas illi nescio vbi permanere aiunt, & infinitos annorum circulos conficere, apparendo, passimque oberrando; cùm aliæ à viuis, aliæ à pridem crematis, aut etiam putredine absumptis corporibus defluxerint:* Ita dignum esse consideratione, quod Metrodoro B.Clemens tribuit, de agnitione Dei per Visa, seu Imagines (quas ille non εἴδωλα, sed φάσματα vocat) vbi animæ nostræ è corpore excesserint puræ. Ac non videtur quidem res genium siue Metrodori, siue Epicuri sapere; at eiusmodi tamen est, vt seu Metrodori, seu alterius sit, non videatur esse heic prætermittēda. Itaq; suadens B.Clemēs, vt ad disciplinam veram accessurus aliquos ex Ethnicis audiat, postquàm præmisit Par- 5.strom. menidem, subdit: Μητροδώρου τε, καίτοι Ἐπικουρείου γενομένου, ἐνθέως ταῦτα εἰρηκότος, Μέμνησο, Μενέστρατε, διότι θνητὸς φὺς, καὶ λαβὼν βίον ὡρισμένον, ἀναβὰς τῇ ψυχῇ, ἕως ἐπὶ τὸν αἰῶνα, καὶ τὴν ἀπειρίαν τῶν πραγμάτων κατεῖδες, καὶ τὰ ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα, ὅτι σὺν εὐδαίμονι χόρῳ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, μακαρίαν ὄψιν τε, καὶ θέαν ἐποπτεύσομεν ἑπόμενοι, μετὰ μὲν Διὸς ἡμεῖς, ἄλλοι δὲ μετ' ἄλλων θεῶν τελετὴν, ἣν θέμις λέγειν, μακαριωτάτην τελούμενοι, ἣν ὀργιάσομεν ὁλόκληροι μὲν αὐτοὶ, καὶ ἀπαθεῖς κακῶν, ὅσα ἡμᾶς ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ ὑπέμενεν, ὁλόκληρα δὲ, καὶ ἀτρεμῆ φάσματα μυούμενοί τε, καὶ ἐποπτεύοντες ἐν αὐγῇ καθαρᾷ, καθαροὶ, καὶ ἀσήμαντοι τούτου, ὃ νῦν σῶμα περιφέροντες ὀνομάζομεν, ὀστρέου τρόπον δεδεσμευμένοι. *Metrodorum quoque, qui licet Epicureus fuerit, diuinè tamen istud dixit, Memento, ô Menestrate, quandoquidem mortalis es, & limite clausam accepisti vitam, animo ascendere; quousque ipsam æternitatem, immensitatémque rerum, & quæ sunt futura, præteritáque peruideris. Id, quod eueniet, cùm, iuxta Platonem, vnà cum felici choro beatam faciem, & spectaculum contuebimur; ac insequentes, nos quidem cum Ioue, alij verò cum aliis Diis, mysteria peragemus, celebrabimúsque, si fas dicere, beatissima: & perfecti iam, malorúmque omnium, quæ nos manserint posteriùs, expertes, perfecta, & pacata visa assequemur, contuebimurque in pura luce; puri ipsi, ac nullum ampliùs retinentes vestigium huius, quod iam nominitamus corpus; cuique ostrei instar illigati sumus.*

Mors ad nos nihil pertinet. Quod enim dissolutum est, id est sine sensu. Quod autem sine sensu est, id nihil omnino ad nos pertinet.

℣. 38. Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Est & hæc sententia carbone notanda, quatenus quidem nullum superesse à morte sensum ita supponit, vt inferri exinde possit, esse Animum, non minùs quàm corpus, dissolutioni obnoxium; quod superiùs est fusè refutatum. Quæ adhibita porrò est ad ipsum textum interpretatio, Ciceronis ad verbum est, nemóque penè est Authorum, qui ipsam quoque verbatim non habeat. Cæteros inter, adu.Gram. Empiricus tum eam copulat cum iis, quæ hac eadem de re in Epistola ad Menœceum exstant; tum illud, τὸ γὰρ διαλυθὲν, pro demonstratione habet, dum *Mortem*, inquit, *nihil pertinere ad nos, dictum quidem fortè à Sophrone fuit; verùm demonstratum est ab Epicuro; neque, quòd dictum fuerit, sed quod demonstratum, mirabile est.* Quo loco obiter obseruari potest, cùm Sophron Mimographus fuerit, cuius Aristoteles, Athenæus, lib.de po. Laërtius, alij meminerunt; interpretem tamen videri habuisse vocem σώφρονι, quasi Epitheron, quo Epicurus intelligere Epicharmum voluerit. Fortè, quòd Epicharmus quoque simile quidpiam edixerit, cuiusmodi est v. c. carmen, quod Cicero ita expressit, lib. 3. lib. 3.

Emori nolo; sed me esse mortuum, nihili æstimo. 1.Tuscul.

Huiuscemodi porrò demonstratio, siue argumentatio est, de qua A. Gellius hæc habet: *Plutarchus secundo librorum, quos de Homero composuit, imperfectè, atque præposterè, atque inscitè, syllogismo esse vsum Epicurum dicit; verbáque ipsa Epicuri ponit,* Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. *Nam, prætermisit, inquit, quod in prima parte sumere debuit,* ὁ θάνατος ψυχῆς, καὶ σώματος διάλυσις, *Tum deinde, eodem ipso, quod omiserat, quasi posito concessóque, ad confirmandum aliud vtitur. Progredi autem hic, inquit, Syllogismus, nisi illo prius posito, non potest. Verè hoc quidem Plutarchus de forma, & ordine Syllogismi scripsit. Nam si, vt in disciplinis traditur, ita colligere, & ratiocinari velis, sic dici oportet,* Ὁ θάνατος, ψυχῆς, καὶ σώματος διάλυσις, τὸ δὲ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. *Sed Epicurus cuiusmodi homo est, non inscitiâ videtur partem illam Syllogismi prætermisisse. Neque id ei negotium fuit, Syllogismum, tanquam in Scholis Philosophorum, cum numeris omnibus, & cum suis finibus reddere. Et profectò, quia separatio animi, & corporis in morte euidens est, non est ratus necessariam esse eius admonitionem, quod omnibus prorsus erat obuium; sicuti etiam, quòd conclusionem Syllogismi non in fine posuit, sed in principio. Nam id quoque non imperitè factum, quis non videt? Apud Platonem quoque*, &c. Quæ quidem ex parte relata libro Apologiæ octauo, heic iterum refero, tum quia controuersia ob hunc locum fuit, tum vt innuam, nisi Agellius instituto à se Syllogismo conclusionem adhibuit, quæ esse potuit huiusmodi, Ὁ θάνατος ἄρα οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, idcircò videri ab eo factum, quòd cùm præmiserit *sic dici oportere, si velis ita colligere*, visus fuerit nihil velle aliud quàm Antecedens, siue Præmissas proponere, quibus positis ea Conclusio necessariò consequeretur. Quanquam & obseruari potest debere in eius Syllogismo, qui nihil aliud est, quàm Sorites, duas posteriores propositiones ita copulatas haberi, vt pro vnica assumptione sint, ne non sit Syllogismus tricorpor; & cùm hoc fuerit præstitum, fore dumtaxat Syllogismum Galenicæ, vt vocant formæ, iuxta quam

quam in eâ figura, quæ Aristoteli est prima, Medium prædicatur in Propositione de Minore extremo. Posset proinde Syllogismus hac fortè ratione efferri, ᾧ τὸ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Τὸ θανάτῳ δὲ τὸ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ· ὁ θάνατος ἄρα οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς: posset & commodiùs cum subsumpto exprimi; verùm nihil est vitilitigandum; nisi quod prætereà adnotandum est, quod Cicero hanc in rem habet. Is ergo prolatâ sententiâ, *Hoc ipsum*, inquit *elegantiùs poni, meliúsque potuit. Nam quod ita positum est, Quod dissolutum sit, id esse sine sensu, id eiusmodi est, vt non satis planè dicat, quid sit dissolutum; sed tamen intelligo quid velit. Quæro autem quid sit, quod cum dissolutione, id est, morte exstinguatur. Et cùm reliqui nihil sit omninò, quod pertineat ad nos tam accuratè, támque diligenter caueat, & sanciat, vt Amynomachus, & hæredes sui de Hermachi sententia dent, quod satis sit, ad diem agendum natalem suum quotannis mense Gamelione*, &c. (e fin.) (1.Tusc.)

Adnotandum & (cæterorum vice) quid Tertullianus eandem ad rem. Ille scilicet, *Epicurus*, inquit, *vulgari satis opinione negauit mortem ad nos pertinere. Quod enim dissoluitur inquit sensu caret, & quod sensu caret, nihil ad nos. Dissoluitur autem, & caret sensu non ipsa mors, sed homo, qui eam patitur. At ille ei dedit passionem cuius est actio. Quòd si hominis est pati mortem, dissolutionem corporis, & peremptionem sensus; quàm ineptum, vt tanta vis ad hominem non pertinere dicatur? Multò coactiùs Seneca, Post mortem ait, omnia finiuntur etiam ipsa.* (de an.) Præterea autem hanc sententiam affini illi in Epistola ad Menœceum iunctam, locum fecisse Patribus sanctis, taxandi sæpiùs Epicurum; præ cæteris autem B. Hieronymo, dum in verba illa Esaiæ, *Ecce gaudium, & lætitiam: occidere vitulos, & iugulare arietes; comedere carneis, & bibere vinum: comedamus, & bibamus, cras enim moriemur*; intelligi id posse dicit, *non solùm de hæreticis, sed de omni peccatore, qui negligens peccata sua, desperatione fit peior, & voluptatibus irretitus, iungit peccato blasphemiam, dicens illud Epicuri, Post mortem nihil est, & mors ipsa nihil est.* (22.) Itémque dum scribens aduersus Iouinianum, *Manduca*, inquit, *& bibe, & si tibi placet, cum Israële lude consurgens, & canito, Manducemus; & bibamus, cras enim moriemur. Manducet, & bibat, qui post cibos exspectat interitum; qui cum Epicuro dicit, Post mortem nihil est, & mors ipsa nihil est.* (li.) Quibus sanè congruit, quod inter collecta veterum Poëtarum Epigrammata, illud Epicuro, tametsi non fuerit versificator, tribuitur,

Cùm te mortalem nôris, præsentibus exple
Delitiis animum: post mortem nulla voluptas.

Præterea hæc, inquam, aliáque id genus, & quæ prætereà edisseri aduersus sententiam heic possent; cùm sufficere illa debeant, quæ pro animorum immortalitate aduersus Lucretium disputata superiùs sunt, tam circa primam illam rationem, qua de humore quassatis vasis, diffluente, déque Nebula, ac fumo loquens,

(li.3.) *Crede*, inquit, *animam quoque diffundi, multóque perire*
Ocyùs, & citiùs dissolui corpora prima,

Cùm semel ex hominis membris ablata recessit;

quàm etiam circa cæteras, ac nonam speciatim, cuius conclusio est,

Quare etiam, atque etiam, resoluto corporis omni
Tegmine; & eiectis vltra vitalibus auris,
Dissolui sensus animi fateare necesse'st,
Atque animam; quoniam coniuncta est causa duobus.

Voluptas summa ipsa est doloris amotio. Nam vbicumque voluptas adest, quamdiu quidem adest, vbi nihil est aut dolens, aut ægrum, aut vtrumque simul.

℣. 41. Ὅρος τῆς μεγέθους τῶν ἡδονῶν. Hanc quòque sententiam, celebrem & ipsam, Cicero locis pluribus attingit, & interpretatur. Lego autem ℣. 42. ὅπου γὰρ ἂν, pro ὅπου δ' ἂν, quòd sensus satis perspicuè causalem exigat coniunctionem. Notandum verò, quod Cicero tributis illis Torquato verbis, *Omnis autem priuatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem*, videtur ὑπεξαίρεσιν *priuationem* interpretari; reddere illum quoque deinceps *amotionem, detractionem*, &c. vt occurret etiam posteà attingendum. Nemesius huiusmodi vocem, quasi Epicuri propriam habitam, interpretatur ἀπαλλαγὴν, *liberationem*; & Plutarchus, cùm ipsius non semel meminerit (veluti dum ait non omneis τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν ὅρον ἡδονῆς, καὶ πέρας statuere) dicit etiam interdum ῥύσιν, interdum φυγὴν, &c. Empiricus autem declarans non desumpsisse Epicurum ex Homero τὸν ὅρον τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν, multùm differre docet, quod ille ait, (1.de fin.) (de na.ho.18.) (2.Symp.2.) (2.adu.Col.)

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος, καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο·
At postquam exempta est, potúsque, cibíque cupido; (adu.Gram.)

& dicere, ὅρον εἶναι τὸ περὶ τὰς ἡδονὰς μεγεθῶν τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν, *Magnitudinis voluptatum terminum esse amotionem doloris.* Aduertendum interim circa vocem ἀλγοῦντος, quam cum Cicerone nomine *Doloris*, tum heic, tum priore sententiæ loco reddimus (quod enim posteriore reddimus τὸ ἀλγοῦν, *Dolens*, Ciceronianum quoque est) cepisse rursùs Plutarchum ansam intentandi Epicuro litem; quam rursus ex Agellio quoque cognoscere operæ pretium est. Verba itaque ipsius hæc sunt: *In eodem libro idem Plutarchus eundem Epicurum reprehendit; quòd verbo vsus sit parùm proprio, & alienæ significationis*; ita enim scripsit Epicurus, Ὅρος τῆς μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. *Non, inquit;* παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος, *sed* παντὸς τοῦ ἀλγεινοῦ *dicere oportuit: Detractio enim significanda est doloris, inquit, non dolentis. Nimis minutè, ac propè etiam subfrigidè, Plutarchus in Epicuro accusando* λέξεις τηρεῖ. *Has enim curas vocum, verborúmque elegantias, non modò non sectatur Epicurus; sed etiam insectatur.* Hæc ille, quæ etiã in Apologia notabimus. Ad rem ipsam quod attinet, nihil est; cur quidpiam addamus ad ea, quæ (lib.1 c.8.)

tum paucis non multò antè circa discrimen Epicurum inter, & Aristippum attigimus; tum multis superiùs circa naturam Voluptatis pro fine habitæ prosequuti sumus: Quippe ex illis abundè constat, cupiditates, quas natura ingenuit, esse cum aliquo dolore, ad quem eximendum natura,tanquam ad suum finem, instiget; & quò ad actionem illi eximendo necessariam comparatiores simus; condire naturam huiusmodi actionem ipsa voluptate in motu, quasi dulcore aliquo; ac inde consequi, vt tam ipsa actio, quàm voluptas illius comes ad ipsam doloris exemptionem terminetur; ipsáque proinde exemptio doloris, tũ sit voluptatis in motu,quantumvis magnæ, terminus; tum comparata ad ipsam ex eo summum teneat, quòd illius sit (& à natura quidem institutus) finis.

2.adu.Col. Ac multa quidem sunt, quæ Plutarchus præ cæteris exaggerat, vt probet nos exemplo auium, animantiúmque cæterarum, quæ exsatiatæ canunt, & volant, & natant, & ludunt, aut alia ratione se oblectant, quærere etiam aliquid, præter exemptionem doloris; ne, si ea summum bonum sit, tale solùm esse dicatur, quale est mancipiorum, atque captiuorum, quibus nihil sit, quàm seruitute, & vinculis eximi, melius. Verùm deductum superiùs est, longè abesse Epicurum, vt velit illum Indolentiæ, siue tranquillitatis statum incapacem esse oblectamentorum, qualia Plutarchus desiderat; sed velle eum esse habendum, quasi quandam summam, generalémque voluptatem, quæ cæteras omneis voluptates sic condiat, vt sine ipsa voluptates non sint: veluti si quis habeat saccharum, quasi summum quoddam, & generale dulcoramentum, cuius participatione omnes cibi dulces reddantur. Scilicet inferiùs speciali sententia docet, summa hac voluptate obtenta, *non augeri ipsam deinceps, sed variari solummodò*; ob varia, putà, oblectamenta, quibus quasi substernitur; eo modo, quo habito sacchari dulcore, non augetur ille quidem, sed variatur tamen ob multiplicem ciborum misturam. Ad huiusmodi porrò oblectamenta, seu voluptates spectare etiam possunt, quæ plærumque visu, auditúque, & non solùm olfactu, quem Plato obiicit, percipiuntur.

9.de Rep. Quippe tametsi hæ voluptates nullo præeunte dolore possint percipi; idcircò est, quia natura non fecit earum cupiditates, vt cæterarum, necessarias; sed fecit solùm conducenteis ad variandum illam, quam summam instituit. Quod Plutarchus autem causatur, non fore aliud summum bonum, quàm cuiusmodi mancipiorum, aut captiuorum est; quæsierim solùm, an-non pro mancipiis, captiuísque habeat, quoscumque homines aut corporis dolores, aut animi ægritudines, passionésve, occupatos tenent? Quid-ni ergo, vt illi nihil suauius ducunt, quàm in libertatem asseri; sic reputare omnes debeant nihil esse posse, quàm mentem sanam in corpore sano obtinere, iucundius. Ac citat ille quidem Platonem, non admittentem ipsam doloris exemptionem voluptatem censeri; verùm, cùm, vt iam antè est dictum, sola Platoni ratio sit, quia pari modo voluptatis desitio esset dolor existimandus; quod tamen non sequi declaratum est: tum videre profectò licet, longè esse Platonem, vt de Voluptatis desitione paria afferat, ac de desitione, siue exemptione doloris. Ecce nimirùm, vt colloquatur, *Dic,* loc.cit. *amabò, nunquid Dolorem Voluptati esse contrarium dicemus? Sic sanè est. Nunquid etiam aliquis est, quo neque lætari, neque dolere contingat, status? Aliquis omninò. Cùm is igitur inter vtraque sit, tranquillitatem animi quandam circa ea versari, dices-ne, an-non? Dico penitus. An-non meministi, inquam, cuiusmodi sint verba; quæ scilicet donec laborant morbo, proferunt? Cuiusmodi-nam? Nempe, nihil esse sanitate suauius: sed se id latuisse, priusquam ægrotarent, cùm foret tamen iucundissimum? Memini, inquit. An-non & acerbissimis doloribus vexatos audis, vt dicant nihil esse, quàm doloribus huiuscemodi liberari iucundius? Cùm vides etiam homines in aliis id genus constitutos angustiis; an non, donec anguntur, mirè commendant ipsum non angi, & ab angore eximi; idque ipsum, non vero lætari, rem esse omnium iucundissimam dicunt? Ita est, inquit.*

Non diu perseuerat in corpore continens dolor; sed summus quidē desinit breui* (quoniam aut soluit, aut soluitur) *& qui moram trahit, non multos est dies absque aliqua in ipso corpore voptate. Qui verò morbi productiores sunt, ij* per interualla *plus habent in corpore iucundi quàm mali.

Ψ. 46. Οὐ χρονίζει τὸ ἀλγοῦν. Potuit con- 2.de fin. trahi Sententia in pauca, imitatione Ciceronis, cùm, *Doloris*, inquit, *medicamenta illa Epicurea, tanquam è Narthecio promant, Si grauis, breuis; si longus, leuis*, &c. Lego autem Ψ.48. τὸ δὲ μονὴν ὑπερτεῖνον ἄνευ τοῦ ἡδομένου, pro τὸ δὲ μόνον ὑπερτεῖνον τὸ ἡδόμενον. Siquidem, nisi ita fiat, aut nullus, aut etiam repugnans ipsi Epicuro elicietur sensus. Is verò, quem deducimus, & additiunculâ etiam ad interpretationem factâ declaramus, confirmari potest ex variis Authorum, qui huius sententiæ meminerunt, locis. Nam Plutarchus, exempli gratiâ, illud Æschyli referens,

Θάρσει, πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον, de aud.po

Confide: summus haud trahit tempus dolor: subdit, *hoc idem esse cum famigerata illa & admirationi semper habita Epicuri sententia,* Οἱ μεγάλοι πόνοι συντόμως ἐξάγουσιν, οἱ δὲ χρόνιοι μέγεθος οὐκ ἔχουσιν, *Summi dolores breui abducunt; diuturni verò magni non sunt*; adiicítque *Æschylũ illud perspicuè dicere; hoc ipsius consequẽs esse,* Εἰ γὰρ ὁ μέγας, καὶ σύντονος, οὐ παραμένει πόνος, οὐκ ἔστι μέγας ὁ παραμένων, οὐδὲ δυσκαρτέρητος, *Si enim magnus, intensúsque dolor, nõ perdurat; is qui perdurat, non est magnus, neque intolerabilis.* Cicero verò, tũ inducit Torquatũ illud ex Epi- 1.de fin. curo referentem, quod iam antè retulimus,

Maximos

Maximos dolores morte finiri; paruos multa habere interualla quietis,&c. itémque, *Dolorem in longinquitate leuem in grauitate breuem esse solere, vt eius magnitudinem celeritas, diuturnitatem alleuatio consoletur?* Ac rursus, *Nunquam vim tantam dolores habent, vt non plus habeat Sapiens quòd gaudeat, quàm quòd angatur:* Tum quasi id exprobrans, *Quod autem*, inquit, *magnum dolorem breuem, longinquum leuem esse dicitis, non intelligo quale sit:* Quod idem aliàs etiam inculcat. Vt prætereain, quod ex Zenone Epicureo refert, *Dolorem* nempe, *si summus foret, futurum breuem; si productior, plus habiturum iucundi, quàm mali.* Seneca autem huc, vt apparet, respectans, *Optimam doloris esse naturam* ait, *quòd non potest, nec qui extenditur, magnus, nec qui est magnus extendi.* Quod autem dicit alibi, *longum morbum habere intercapedinem* (vti & *breuem exstinguere, aut exstingui*) quodque Cicero aliis verbis ait *habere interualla quietis*; illud ita ad posteriorem sententiæ partem attinet, vt etiam pertinere possit ad acutos morbos, quibus laborare assuetus quis sit. Propterea enim videtur Epicurus apud Plutarchum dicere, καὶ γελᾶν ταῖς ὑπερβολαῖς τῆς περὶ τὸ σῶμα νοσήματος πολλάκις κάμνοντα τὸν σοφὸν, *Sapientem sæpiùs laborantem, etiam per ipsam morbi corpus afficientis vehementiam, ridere.* Quem sanè locum, superiùs licet relatum, heic iterum cito, ad excusandum, quòd vocem σαρκὸς synonymam in hisce locis cum voce σώματος habitam, nomine *corporis* reddam potiùs, quàm *carnis.* Denique M. Antoninus, *In maxima*, inquit, *dolorum parte, illud Epicuri succurrat*, ὅτι οὐκ ἀφόρητον, οὔτε αἰώνιον, ἐὰν τῶν ὅρων μνημονεύῃς, καὶ μὴ προσδοξάζῃς, *Neque intolerabilem, neque perpetuum esse dolorem; si modò finium ipsis rebus præscriptorum memineris, nihilque adieceris ex tuo opinatu.* Scilicet hoc modo vocem προσδοξάζῃς, iuxta ea, quæ dicta sunt in Epistolam ad Herodotum interpretor; ac simul ad illud Senecæ respicio, *Noli mala tua facere tibi ipsi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor est, si nihil illi opinio adiecerit.*

Qui præcipuè heic aliquid obiiciat, ipse est Cicero: nam, cætera inter, quæ variis in locis, *Venit Epicurus*, inquit, *homo minimè malus, vel potiùs vir optimus; tantum monet, quantum intelligit. Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum: Vix satis constanter: audiamus. Si summus dolor est, inquit, breuem esse necesse est. Itera dum eadem ista mihi: non enim intelligo, quid summum dicas esse, quid breue. Summum, quo nihil sit superius; breue, quo nihil breuius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas temporis vindicabit, antè penè, quàm venerit. Sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ; bene planè magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus; nihil enim dolet, nisi pes. Possunt oculi; potest caput, latera, pulmones; possunt omnia. Longè igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ, plusquàm molestiæ. Hunc ego non possum tantum hominem nihil sapere dicere; sed nos ab eo derideri puto. Ego summum dolorem (summum autem dico, etiamsi decem atomis est maior alius) non continuò dico esse breuem; multósque possum bonos viros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis; sed homo cautus nunquam terminat nec magnitudinis nec diuturnitatis modum; vt sciam, quid summum dicat in dolore, quid breue in tempore. Omittamus igitur hunc nihil prorsus dicentem*,&c. Ad hæc porrò, & consimilia, non id oppono, quod habet Plato, dum vehementiores esse per morbum, quàm per sanitatem voluptates edisserit; *Nam &*, inquit, *qui febre, aliisque huiusmodi morbis laborant, vt vehementiùs, quàm cæteri sitiunt, algent, & solita id genus alia in corpore patiuntur, ac idcircò sunt in maiore indigentia, quàm cæteri; ita & auidiùs indigentiam explentes, maiorem exinde capiunt voluptatem.* Non id, inquam, oppono; sed illud potiùs, quod Seneca, qui hanc Epicuri sententiam quasi amplificans, & probans, *Magnos*, inquit, *cruciatus habet morbus; sed hos tolerabiles interualla faciunt; nam summi doloris intensio inuenit finem. Nemo potest valde dolere, & diu. Sic nos amantissima nostri natura disposuit, vt dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores consistunt in macerrimis corporis partibus; nerui, articulique, & quicquid aliud exile est, acerrimè sæuit, cùm in arcto vitia concepit. Sed citò hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittunt; siue quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in peius, vim suam, quâ viget, admonétque nos, perdit; siue quia corruptus humor, cùm desiit habere quò confluat, ipse se elidit, & his, quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra, & chiragra, & omnis vertebrarum dolor neruorúmque interquiescit, cùm illa, quæ torquebat, hebetauit. Omnium istorum prima verminatio vexat; impetus morâ exstinguitur, & finis dolendi est, obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor, ob hoc ipsum acutissimus est, quod inter angusta corporis nascitur, non minus me hercule, quàm capitis ipsius. Sed quò incitatior est, eò citiùs in alienationem, stuporémque conuertitur. Hoc itaque solatium vasti doloris est, quòd necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem est, quòd imperitos in vexatione corporis malè habet; non assueuerunt animo esse contenti; multum illis cum corpore fuit. Ideò vir magnus, ac prudens animum deducit à corpore, & multùm cum meliore, & diuina parte versatur; cum hac querula, ac fragili, quantum necesse est.* Et posteà, *Toto contra illum pugnet animo: vincetur, si cesserit; vincet si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt; attrahunt in se ruinam, cui obstandum est. Istud, quod premit, quod impendet, quod vrget, si subducere te cœperis, sequetur, & grauiùs incumbet; si contrà steteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? Ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate; nec tantum, quia pugnant, ista patiuntur; sed, vt pugnent, exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoque euincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma est, nec tubicen prædicationi nominis nostri silentium faciens; sed virtus, & firmitas animi, & pax in cæterum parta,* si-

de fin.
Tusc.
Epist.94.
Epist.78.
de vi.fu.
Epist.78.
Tuscul.
in Philebo.
Epist.78.

si semel in aliquo certamine debellata fortuna est. Dolorem grauem sentio. Quidni sentias, si illum muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus; sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti, & auerso. Sed graue est. Quid? nos ad hoc fortes sumus, vt leuia portemus? Vtrum vis longum esse morbum, an concitatum, & breuem? Si longus est, habet intercapedinem; dat refectioni locum multum temporis donat: necesse est, vt exsurgat, & desinat. Breuis morbus ac præceps, alterutrum faciet; aut exstinguetur, aut exstinguet. Quid autem interest, nō sit, annon sim? in vtroque finis dolendi est. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes auertere animū, & à dolore discedere. Cogita quid honestè, quid fortiter feceris; bonas parteis tecum ipse tracta; memoriam in ea, quæ maximè miratus es, sparge. Tunc tibi fortissimus quisque, & victor doloris occurrat. Ille, qui dum varices exsecandas præberet, legere librum perseuerauit. Ille, qui non desiit ridere, cùm ob hoc ipsum irati tortores omnia instrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus est risu? Quicquid vis, nunc licet dicas. Distillationes, & vim continuæ tussis egerentem viscerum parteis, & febrem præcordia ipsa torrentem, & sitim, & artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est flamma & equuleus, & lamina, & vulneribus ipsis intumescentibus, quod illa renouaret, & altiùs vrgeret impressum. Inter hæc tamen aliquis non gemuit. Parum est; non rogauit. Parum est; non respondit. Parum est; risit; & quidem ex animo. Vis tu post hoc dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere sinit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque cursoris moratur pedes; sutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi esse in vsu solet; suadebis, docebis, audies, disces, quæres, recordaberis. Quid porrò? nihil agere te credis si temperans æger sis? Ostendes morbum posse superari, vel certè sustineri. Est, mihi crede, virtuti etiā in lectulo locus. Non tantū arma, & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus: & in vestimentis vir fortis apparet. Habes, quod agas: bene luctare cum morbo. Si nihil te coëgerit; si nihil exorauerit; insigne prodis exemplum. O quàm magna erat gloriæ materia, si spectaremur ægri! Ipse te specta: ipse te lauda. Præthereà duo sunt genera voluptatum: corporaleis morbus inhibet, non tamen tollit; imò, si verum æstimes, incitat (Platonicum heic argumentum habes) *Magis iuuat bibere sitientem: gratior est esurienti cibus. Quicquid ex abstinentia contigit, auidiùs excipitur. Illas verò animi voluptates; quæ maiores, certioresque sunt nemo Medicus ægro negat. Has quisquis sequitur; & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contemnit.*

Non potest iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustéque viuatur: neque sapienter, honestè, iustè, quin viuatur simul iucundè. Adeò proinde, vt cui non contingit sapienter, honestè, iustè viuere, illi nec iucūdè viuere cōtingat.

Pag. 52. ℣. 3. Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν. Lego in hac sententia, οὐδὲ φρονίμως, &c. ad vsque, οὐκ ἔστι τοῦτον, pro ἄνευ τοῦ ἡδέως. Ὅτῳ δὲ τοῦτο μὴ ὑπάρχει, οὐ ζῇ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως ὑπάρχει. Scilicet ex his, vt se habent, qui intenditur, non elicitur sensus; & locus initio deprauatus perinde est, ac similis ille in Epistola ad Menœceum, qui ex Cicerone restitutus fuit. Ac potest quidem pars sententiæ posterior videri superflua; nisi aliunde reponatur, Ὅτῳ δὲ, & ad ipsum vsque, illa, οὐδὲ φρονίμως, & cætera, deleantur; sed illud, ἄνευ τοῦ ἡδέως, indicat sententiam fuisse enunciatam, vt in illa Epistola; ac potest pars posterior adhibita fuisse quasi consequutio; ad exprimendum magis, vt cum virtute viuere, quò cum voluptate viuatur, oporteat. Cùm tam multa verò ad hanc rem dicta in eum locū iam sint; nihil superesse circa istum potest; nisi vt inculcemus, dignum admodum consideratione videri, quantâ in Epicurum inuidiâ sit actum; cùm hæc etiam adeò præclara, adeóque perspicua sententia eò deflexa fuerit, vt quod heic dicitur, *iucundè viuere*, ad illegitimas, obscœnásque Voluptates fuerit traductum: ac ipso Epicuro præsertim apertissimè profitente, non compotationes, non id genus alia iucundam vitam gignere, sed Rationem sobriam, sed Prudentiam, sed ortas ex ipsa virtutes, Fortitudinem, Temperantiam, Iustitiam, à quibus iucunda, beatáque vita ita inseparabilis sit, vt neque ipsæ sine illa, neque illa sine ipsis possit vsquam consistere. Hoc profectò supposito, iuuat solùm attendere; quàm parùm æquè magni alioquin Viri, etiam cognitâ, sed detortâ sententiâ, in Epicurum inuehantur. Cicero enim, v. g. *Negat*, inquit, *Epicurus iucundè posse viui, nisi* 3. Tusc.
cum virtute viuatur. Negat vllam in Sapiente vim esse fortunæ; tenuem victum antefert copioso: negat vllum esse tempus, quo sapiens non beatus sit. Omnia Philosopho digna; sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem: dicat quamlibet; nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit. Et rursùs, alloquens Torquatum: *At negat*, inquit, *Epicurus (hoc enim* 2. de fin.
vestrum lumen est) quemquam, qui honestè non viuat, iucundè posse viuere; quasi ego id curem, quod ille aiat, aut neget. Illud quæro, quid ei, qui in voluptate summum bonum ponit; consentaneum sit dicere: Quid affers, cur Thorius, cur Posthumius, cur Chius, cur omnium magister Orata, non iucundissimè vixerit. Quo loco, quia Oratam omnium magistrum vocat, iuuat obiter adscribere verba, quæ de eo B. Augustinus ex ipso Cicerone citat: *Oratæ*, in- 1. b. de vi.
quit, *homini ditissimo, amœnissimo, delicatissimo, neque ad voluptatem quidquam defuit, neque ad gratiam, neque ad bonam integrámque valetudinem, nam & prædiis quæstuosissimis, amicis iucundissimis, quantum libuit, & abundauit, & illis omnibus aptissimè ad salutem corporis vsus est: eiusque, vt breuiter totum explicem, omne institutum, voluntatémque omnem successio prospera consequuta est.* Plutarchus verò, cùm integrum librum titulo illo scripserit, Ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστιν ἡδέως κατ᾽ Ἐπίκουρον, *Ne* 2. cont. C.
iucundè quidem licere, iuxta Epicurum viuere; tum non longè ab initio aientem ad Theonem,

nem, Ariſtodemum inducit: *Quàm compendioſâ, planáque viâ ſermonem nobis intercepiſti; non ſinens putà Sectam illam, cauſam de honeſto priore loco dicere! Neque enim facile eſt à iucunda vita eos depellere homines, qui Voluptatem eſſe finem conſtituunt: verùm ſi honeſta exciderint vita, etiam à iucunda protinùs excidunt,* Ἐπεὶ τὸ ἡδέως ζῆν τοῦ καλῶς ἀνυπαρκτόν ἐστιν, *quando, vt iucundè viuatur, niſi & honeſtè viuatur, effici non poteſt, ſicut ipſimet autumant.* Tum & Theonem ſic excipientem: *Iſtud quidem ipſo in progreſſu ſi videbitur reponemus; nunc vtemur iis, quæ ipſi concedunt*, &c. Seneca quoque, *Itaque*, inquit, *negant poſſe voluptatem à virtute diduci; & aiunt, nec honeſtè quemquam viuere, vt non iucundè; non iucundè, vt non honeſtè viuat. Non video quomodo iſta tam diuerſa in eandem copulam coniiciantur. Quid eſt, oro vos, cur ſeparari voluptas à virtute non poſſit? Videlicet, quòd omne boni ex virtute principium eſt: ex huius radicibus etiam ea quæ vos & amatis, & expetitis, oriuntur. Sed, ſi iſta indiſcreta eſſent, non videremus quædam iucunda, ſed non honeſta; quædam verò honeſtiſſima, ſed aſpera, & per dolores exigenda. Addite nunc, quod voluptas etiam ad vitam turpiſſimam venit: at virtus malam vitam non admittit. Et infelices quidam non ſine voluptate, imò ob ipſam voluptatem ſunt; quod non eueniret, ſi virtuti ſe voluptas immiſcuiſſet, quâ virtus ſæpè caret, nunquam indiget. Quid diſſimilia, imò diuerſa componitis? Altum quiddam eſt Virtus, excelſum, regale, inuictum, infatigabile: Voluptas, humile, ſeruile, imbecillum, caducum; cuius ſtatio, ac domicilium, fornices, & popinæ ſunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris ſtantem, puluerulentam, coloratam, calloſas habentem manus: Voluptatem latitantem ſæpiùs ac tenebras captantem: circa balnea, ac ſudatoria, ac loca Ædilem metuentia, mollē, eneruem, mero, atque vnguento madentem, pallidam, fucatam, & medicamentis pollutam.* Et infrà: *Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris, qui pecudibus, ac beluis laxior eſt. Diſſimulas, inquit* (ſupple Epicurus) *quid à me dicatur? Ego enim nego quemquam poſſe iucundè viuere, niſi ſimul & honeſtè viuat: quod non poteſt mutis contingere animalibus, nec bonum ſuum cibo metientibus. Clarè, inquam, ac palàm teſtor hanc vitam, quam ego iucundam voco, non ſine adiecta virtute contingere. At quis ignorat pleniſſimos eſſe voluptatibus veſtris ſtultiſſimos quoſque? & nequitiam abundare iucundis; animúmque ipſum non tantùm genera voluptatis praua, ſed multa ſuggerere? Imprimis, inſolentiam*, &c. Ac ſtatim, *Temperantia læta eſt: Temperantia autem, cùm voluptates minuat, ſummi boni iniuria eſt. Tu voluptatem complecteris: ego compeſco. Tu voluptate frueris: ego vtor. Tu illam ſummum bonum putas: ego nec bonum. Tu omnia voluptatis causâ facis: ego nihil. Cùm dico me nihil voluptatis causâ facere; de illo loquor Sapiente, cui ſoli concedis voluptatem. Non voco autem Sapientem, ſupra quem quidquam eſt; nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo reſiſtet labori, ac periculo, egeſtati, & tot humanam vitam circumſtrepentibus minis? Quomodo conſpectum mortis? quomodo doloris feret? Quomodo Mundi fragores, & tantum acerrimorum hoſtium tam molli aduerſario victus? Quicquid voluptas ſuaſerit, faciet. Age? non vides quàm multa ſuaſura ſit. Nihil, inquis, poterit ſuadere turpiter; quia adiuncta virtuti eſt. Non tu vides iterùm quale ſit ſummum bonum, cui cuſtode opus eſt, vt bonum ſit? Virtus autem, quomodo voluptatem reget, quam ſequitur*, &c. Quibus profectò omnibus quid reſponderi debeat, adeò eſt in promptu ex hactenus dictis, vt penè ſuperfluum ſit admonere ſequi non multis pòſt verſibus, apud ipſummet Senecam, egregiam illam Apologiam, quæ ſuis iam locis recitata eſt, *Ita non ab Epicuro impulſi luxuriantur: ſed vitiis dediti, luxuriam ſuam in Philoſophiæ ſinu abſcondunt.* Et, *Non æſtimatur voluptas illa Epicuri, quàm ſicca, ac ſobria ſit.* Et, *Mea quidem iſta ſententia eſt, Epicurum ſancta, & recta præcipere, & ſi propiùs acceſſeris, triſtia.* Et, *Quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati*; &c.

[Margin notes, left: lib. de vit. beat. cap. 6. — cap. 7. — cap. 9. — cap. 10. — cap. 11.; right: cap. 12.]

Fuere qui vt ſecuritatem ex hominibus adipiſcerentur (ac pro conditione quidē principatus & regni, ex quibus eam vulgò, comparari putant) affectauerint gloriâ præfulgere, illuſtréſque euadere; exiſtimantes ſe hac ratione ſtatum ſecurum, tranquillúmque ex hominibus paraturos. Ac ſi ſecura quidem fuit, tranquilláque ipſorum vita, ij ſunt illud ipſum, quod eſt naturæ bonum conſequuti. Niſi autem ſecura tranquilláque fuit (vt reuera eſſe vix poteſt) *tum exciderunt ſanè ab eo quod naturæ congruum nanciſci ex principatu* fruſtrà *appetierunt.*

℣. 11. Ἕνεκα τοῦ θαρρεῖν. Fuere omnino aliqua, ad eruendum quempiam perſpicuum iſtius Sententiæ ſenſum emouenda. Nimirùm ℣. 12. viſum eſt legi poſſe ἐξ ὧν ἀγαθῶν τοῦτο οἴονται, pro ἀγαθὸν ἐξ ὧν ἄν ποτε τοῦτο ἔσται ἤ. Et poſteà, οἱ δ', pro ὥστε. Ac rurſus, τῆς ἀρχῆς, pro ἐξ ἀρχῆς. Siquidem, niſi aliqua ſimilis immutatio fiat; ac, niſi ex duabus periodis, Parentheſeos interjectu, fiat vnica; conſtat nihil confuſius, obſcuriúſque eſſe. Eſt porrò hæc ſententia vna earum, quas ſubnotari ex Epicuro à Plutarcho antè eſt dictum, cùm Plutarchus eſſe Philoſophorum dixit, quod adoleſcentes audire ex Poëtis poſſunt, *Mortem nihil ad nos pertinere, naturæ diuitias eſſe definitas, & felicitatem, beatámque vitam parere*, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐδὲ πραγμάτων ὄγκον, οὐδὲ ἀρχάς τινας, &c. *non numeroſam pecuniam, aut poſſeſſionem rerum amplam; non principatum, aut potentiam dominatricem*, &c. Eſt & eadem, quaſi antecedens ad illud Effatum, quo Epicurus contendit Sapientem, niſi quid interuenerit, οὐδὲ πολιτεύσεσθαι, οὐδὲ τυραννεύσειν, *neque ad Rempublicam acceſſurum, neque principatum geſturum.* Quippe hoc facere illum non debere, quòd in eo vitæ genere ſecuritatem, tranquillita- lib. de aud. poë.

témque nancîsci aut ægrè, aut prorsus non liceat: Heinc, quæ hoc loco dicendā forent, prosequuti iam antè sumus tum circa id Effatum, tum circa Ciuilem Prudentiam; adeò vt, si esse aliquid hoc loco videatur addendum, illud sit maximè sententia B. Ioannis Chrysostomi; quippe quæ (salua disparitate) eodem penè sensu, ac modo, quod partim ista, partim illa, quæ in Epistola ad Menœceum, continet veræ Voluptatis declarationem, conscripta videatur: Ille itaque in Epistolam ad Romanos scribere aggressus, [hom. 1.] postquàm præmisit, *eum, qui adoptionem diuinam, sanctitatémque vitæ custodit, esse longè illo, qui diademate exornatur, purpuráque induitur, illustriorem, ac feliciorem; & tranquillitate in hac vita affluentem, optimæ innutritum spei, ac nulli tumultui, perturbationique obnoxium, verùm continenti voluptate perfruentem,* tum subdit, Εὐθυμίαν γὰρ, καὶ χαρὰν οὐκ ἀρχῆς μέγεθος, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐ δυναστείας ὄγκος, οὐκ ἰσχὺς σώματος, οὐ πολυτέλεια τραπέζης, οὐχ ἱματίων κόσμος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων ποιεῖν εἴωθεν, ἀλλ' ἢ κατόρθωμα μόνον πνευματικὸν, καὶ συνειδὸς ἀγαθόν· καὶ ὁ τοῦτο κεκαθαρμένον ἔχων, κἂν ῥάκια περικείμενος ᾖ, καὶ λιμῷ παλαίων, τῶν σφόδρα τρυφώντων ἐστὶν εὐθυμότερος, *Animi enim tranquillitatem, & lætitiam, non principatus magnitudo, non pecuniarum copia, non potentiæ pompa, non corporis robur, non mensæ splendor, non vestium decor, non aliud quidpiam rerum humanarum solet parere; sed rectitudo spiritus, & conscientia bona; quam puram quisquis obtinet, sit licet pannosius, & luctetur cum fame, iis tamen, qui deliciis valde affluunt, tranquillior est.* Dixi hoc esse maximè addendum; cùm & prætereundum alioquin non sit, respexisse videri ad hanc ipsam Epicuri sententiam Lucretium, illis versibus, [lib. 5.]

At claros se homines voluere esse, atque potenteis,
Vt fundamento stabili fortuna maneret,
Et placidam possent opulenti degere vitam:
Nequicquam: quoniam ad summum succedere honorem,
Et tamen è summo quasi fulmen deiicit ictos
Inuidia interdum contemtim in tartara tætra;
Vt satius multò iam sit parere quietum,
Quàm regere imperio res velle, & regna tenere.

Pergit autem admonendo:

Proinde, sine incassum defessi sanguine sudent
Angustum per iter luctantes ambitionis;
Inuidiâ quoniam, ceu fulmine summa vaporāt
Plerumque, & quæ sunt aliis magis edita cumque
Res ex auditis potiùs, quàm sensibus ipsis.
Nec magis id nunc est, neque erit mox, quam fuit antè.

Quo loco imitatos putes Lucretium Poëtas, cæteros, quorum protrita illa sunt,

——— tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant;

Et *———feriúntque summos*
Fulmina monteis;

aliáque id genus.

Videmur interim ex istis duo quædam posse intelligere: Vnum; voluisse Epicurum docere primùm facto proprio, quanti esset boni, ab ambitione se continere, dum non modò Rempublicam, præ animi moderatione, vt aliàs visum, non attigit; sed sic etiam vixit, vt id potuerit dicere, quod alibi quoque retulimus, *Nihil sibi, & Metrodoro, inter bona tanta, nocuisse, quod ipsos illa nobilis Gr. cia non ignotos solùm habuisset, sed penè inauditos.* [Sen. Epist. 79.] Nam quod alioquin Plutarchus ait, ad dispositionem illam decantatam bene affecti corporis, nihil profuisse Epicuro, Epicureísque πάσης, καὶ φιλοτιμίαν ἐχούσης πρά- [in præcep. coniug.] ξεως ἀπόδρασιν, *quòd omnem actionem, ac sitam præsertim in gloriæ cupiditate fugerint*: quo ductus genio id dixerit, constat. Alterum, voluisse deinde, vt monere alios hac sententia, ita consilium contrahere in duas hasce voculas Λάθε βιώσας, *Occultus viue*; quod ipsi [ad Themist. in vo. Neocles.] Iulianus Imperator tribuit; quódque licet referat Suidas ad Fratrem eius Neoclem, ex ipsius nihilominùs, vt perspicuum est, prodiit officina. Ac idipsum est quidem, quod speciali Tractatu à Plutarcho impetitum est; sed non desiit tamen nullius non mereri comprobationem, si ambitiosos exceperis; suntque ex eo proinde decantata illa,

Nec vixit malè, qui natus, moriénsque fefellit. [Horat.]

Et, *Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit.* [Ouid.]

Et *Nullis nota Quiritibus* [Sen.]
Ætas per tacitum fluat;
Vt cùm transierint mei
Nullo cum strepitu dies,
Plebeius moriar senex.
Illi mors grauis incubat,
Qui notus nimis omnibus,
Ignotus moritur sibi.

Certè & tametsi, Themistio dictum improbante, quasi iis solis dignum sit, quibus negotij expers otium, & illæ in Deambulationibus disputationes iucundæ sunt, videatur Iulianus ipsi consentire; tanquam non debeat quis τὴν Ἐπικούρου θαυμάζειν ἀπραγμοσύνην, illam Epicuri à negotiis vacationem [loc. cit.] suspicere; at subscribere tamen Epicuro, circa habendum eorum, qui ad Rempublicam accessuri sint, delectum, videtur. *Nam, vtrum,* inquit, *quemlibet ad capessendum Rempublicam etiam, qui ad hoc munus aut à natura minùs comparatus, aut nondum satis idoneus sit, adhortari oporteat; fuerit res fortassis diligentiore disquisitione digna. Quippe ferunt Socratem quoque à foro, & suggestu, cui non viderentur admodum idonei, multos diuertisse: Glauconem quoque,* &c.

Nulla voluptas est per se malum; sed ea quæ nonnullas voluptates pariunt, eiusmodi sunt, vt multò ampliores voluptatibus dolores inducant.

℣. 21. Οὐδεμία ἡδονὴ. Habetur hæc sententia fusè, vt declarata, sic comprobata, quo loco occurrit superiùs in Epistola ad Menœceum, sed affirmante enunciatione, πᾶσα ἡδονὴ, διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν, ἀγαθόν, *Omnis Voluptas quòd suapte natura accommodata sit,*

bona

bona eſt. Atque èo quidem præmiſſo, quòd dùm interdum aliquas voluptates reiicimus, id non ipſarum merito fiat, verùm, quia πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἔπηται, *grauior ſit, qui illas conſequitur, dolor*, ſiue vt repetantur verba ex Suida, οὐ δι' αὐτάς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐξακολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ, *non ob ipſaſmet*, ſeu *quia voluptates ſunt* (vt cum Cicerone ſic interpreter) *ſed quia dolores magni conſequuntur.*

Si Voluptas omnis ſic poſſet in ſeipſam colligi, vt *duratione complexúque* perfectis, moleſtiæ nihil extra eam foret, *foret ea collectio perinde* abſoluta, *ac ſunt opera naturæ præcipua: neque voluptates vllatenus inter ſe differrent*, poſſéntque idcirco indiſcriminatim optari.

℣. 24. Εἰ κατεπυκνοῦτο πᾶσα ἡδονή. Videtur hæc ſententia quaſi Conſectarium eſſe præcedentis; ſaltem, ſi licuit quadamtenus illius ſenſum aſſequi; ad quem vtcumque eliciendum, legere eſt viſum, καὶ περιόδῳ, &c. ad vſque, οὐκ ἄν, pro καὶ περὶ ὅλον τὸ ἄθροισμα ὑπῆρχεν, ἢ τὰ κυριώτατα μέρη τῆς φύσεως, ex quibus vt quidpiam ſani erui valeat, alio, quàm Dauo opus eſt. Videtur autem Epicurus ea naturæ opera habere *in præcipuis*, quæ ita abſoluta; perfectáque vndique ſunt, vt nihil ſit, quod deſideretur; ac exiſtimare, poſſe pari cenſu haberi quamvis voluptatem, ſi ea modò poſſet talis obtineri, vt omnis ab ipſa defectus, hoc eſt, omnis dolor tam præſens, quàm futurus excluderetur. Quod fore autem dicit, vt voluptates *nihil differrent inter ſe*; id commune habet cum Cyrenaïcis, qui autumant apud Laërtium μὴ διαφέρειν ἡδονὴν ἡδονῆς, μηδὲ ἥδιόν τι εἶναι, *Nihil à Voluptate Voluptatem differre; neque eſſe vnum quicquam altero iucundius.* Quanquam res habuit apud illos explicatum difficiliorem, ob tam varia & voluptatum, & iucundorum genera, in quibus magis, minúſque eſt; quoniam abſolutè loquuntur, ac voluptates quaſlibet, provt ſe habent, intelligunt: Epicurus autem, quoniam loquitur ex ſuppoſitione dumtaxat, quòd omnis Voluptas doloris immunis, immiſtáque detur, eò videtur ſe expedire poſſe faciliùs, quòd intelligat, eo caſu, nihil interfore, qualemcumque demùm voluptatem exegeris; quatenus omnes peræquè ſunt abſque omni dolore, omni pœnitentia, futuræ, ac ſeſe habituræ circulorum inſtar, qui omnes licet non æquè magni, æquè tamen rotundi ſunt.

l.2.

Si ea quæ ſunt luxurioſis efficientia voluptatum liberarent eos rerum ſublimium (ac Deorum proinde) *& mortis ac doloris metu, docerèntque, qui eſſent fines cupiditatum; nihil haberem quod reprehenderem, cùm vndique complerentur voluptatibus, nec haberent vlla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum; id eſt malum.*

℣. 29. Εἰ τὰ ποιητικὰ τῶν περὶ τοὺς ἀσώτους ἡδονῶν. Eſt & hæc Sententia quaſi ad duas antecedenteis Corollarium. Interpretatio autem tota eſt Ciceronis (& verbis quidem illis præmiſſis, *Animaduerte, igitur, rectè-ne hanc ſententiam interpreter*) niſi quòd cùm vocem μετεώρων interpretetur ſimpliciter *Deorum*, nos reddimus, *rerum ſublimium*; quo nomine Epicurus intellexit Siderum ortus, conuerſiones, Eclipſeis, fulmina, & ſimilia; & ob Ciceronem tamen, addimus, *ac Deorum proinde*, quatenus ex viſis ſublimibus rebus, Deorum metus conſequitur. Mirum porrò dictu, quanta illam ſuggillatione inſectetur; quippe, vbi integram recitauit, *Hoc loco*, inquit, *ſe tenere Triarius* (tertius ſcilicet interloquutorum) *non potuit. Obſecrò, inquit, Torquate, quare hæc dicit Epicurus? quod mihi quidem viſus eſt, cùm ſciret, velle tamen confitentem audire Torquatum. At ille non pertimuit, ſanéque fidenter, iſtis quidem ipſis verbis, inquit: ſed quid ſentiat, non videtis. Si alia ſentit, inquam, alia loquitur, nunquam intelligam quid ſentiat; ſed planè dicit, quod intelligam; idque ſi ita dicit, non eſſe reprehendendos luxurioſos, ſi ſapientes ſint, dicit abſurdè. Similiter &, ſi dicat non reprehendendos parricidas, ſi nec cupidi ſint, nec Deos metuant, nec mortem, nec dolorem; & tamen quid attinet luxurioſis vllam exceptionem dare, aut fingere aliquos, qui cùm luxurioſè viuerent, à ſummo Philoſopho non reprehenderentur, eo nomine, dumtaxat cætera cauerent? Sed tamen, nonne reprehenderes, Epicure, luxurioſos, ob eam ipſam cauſam, quòd ita viuerent, vt perſequerentur cuiuſquemodi voluptates: cùm eſſet præſertim, vt ais tu, ſumma voluptas, nihil dolere? Atqui reperiemus Aſotos, primùm ita non religioſos, vt edant de patella; deinde ita mortem non timenteis, vt illud in ore habeant ex Hymnide,* 2.de fin.

Mihi ſex menſes ſatis ſunt vitæ, ſeptimum Orco ſpondeo.

Ac ſtatim: *Quid ergo attinet dicere, Nihil haberem, quod reprehenderem, ſi finitas cupiditates haberent? Hoc eſt dicere, Non reprehenderem Aſotos, ſi non eſſent Aſoti, iſto modo, ne improbos quidem, ſi eſſent boni viri. Hic homo ſeuerus luxuriam per ſeipſam reprehendendam, non putat. Et Hercule, Torquate, vt verum loquamur, ſi voluptas ſummum bonum eſt, rectiſſimè non putat. Nolim enim mihi fingere Aſotos, vt ſoletis, qui in menſam vomant, & qui de conuiuiis auferantur; crudique poſtridie ſe rurſus ingurgitent; qui Solem, vt aiunt, nec occidentem vnquam viderint, nec orientem; qui conſumptis patrimoniis egeant. Nemo noſtrum iſtius generis Aſotos*

Asotos iucundè putat viuere, mundos, elegantes, optimis cocis, pistoribus, piscatu, aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, vitanteis cruditatem, quibus vinum diffusum è pleno sit œnophoro, vt ait Lucilius; cui nihil dempserit nix, nec sacculus abstulerit: adhibenteis ludos, & quæ sequuntur, illa, quibus detractis clamat Epicurus se nescire quid sit bonum. Adsint etiam formosi pueri, qui ministrent; respondeat his vestis, argentum, inlicium, locus ipse, ædificium. Hos ego Asotos bene quidem viuere: ac beatè nunquam dixerim. Et posteà: *Ipse negat, vt antè dixi, luxuriosorum vitam reprehendendam, nisi planè fatui sint; id est, nisi cupiant, aut metuant; quarum ambarum rerum cùm medicinam pollicetur, luxuriæ licentiam pollicetur. His enim rebus detractis, negat se reperire in Asotorum vita, quid reprehendat. Non igitur potestis, voluptate omnia dirigentes, aut tueri, aut retinere virtutem.*

Atque ista quidem Cicero, & plura, in quibus tamen conditionalem Epicuri sententiam deflectens, videtur paullò inuidiosiùs in Epicurum se gerere, ac potissimùm illud interiiciens. *Quibus detractis, clamat Epicurus se nescire*, &c. quippe, non ea est Epicuri mens, vt luxuriosis patrocinetur; sed supponendo id, quod mox dictum, quódque superiùs probatum fuit, nullam voluptatem ex se, hoc est, præcisè, vt voluptas est, malum quidpiam esse, sed bonum potiùs, quatenus est expetendum aliquid; hoc solùm contendit: Si essent quidem luxuriosorum voluptates eiusmodi, vt puræ, & ab omni malo, seu diuinitùs, seu aliunde impendenti seclusæ forent; & neque damni, neque doloris quidpiam, siue præsentis, siue futuri; siue in animo, siue in corpore, siue in fama, siue in facultatibus, aliisve id genus rebus timeretur; non peruidere se quamobrem, casu hoc posito, reprehenderentur. Et cùm sumi valeat, Atqui eiuscemodi sunt luxuriosorũ voluptates, vt omni prorsùs malo vacẽt: vel, Atqui eiuscemodi sunt, vt omni prorsùs malo nõ vacent: cur assumatur illud potiùs, quod Epicurus nunquam dixit, ad inferendum, Non esse ergo luxuriosorum voluptates ex eius mente reprehendendas; quàm hoc, quod expressè asseruit, ad concludendum placuisse illi, Reprehendendas igitur esse luxuriosorum voluptates: vti & reipsâ illas reprehendit in Epistola ad Menœceum? Nam quòd Cicero quidem Asotos fingit *non religiosos, non mortem timenteis*; vt tales dentur, non ij sunt tamen, quibus timenda mala non sint, quæ prouidentiæ Numinis, immortalitatísque Animorum incredulos manent; aut ij, qui finitas cupiditates habeant. Et quamvis hoc ille idem esse causetur, ac dicere, *Asotos, nisi essent Asoti, reprehensum non iri*: nihil tamen ea in re absurdi, cùm sit perinde, ac dicere, illos homines, qui Asoti sunt, non iri reprehensum, nisi Asoti essent. Neque enim exigitur, vt Asoti simul, & non Asoti sint; sed vt hominum sermo pati potest, enunciatur illos, cùm esse non Asoti possent, quo casu non reprehenderentur, ideò reprehendi, quia Asoti sunt. Quod autem esse tales fingit, *non qui in mensam vomant, qui se ingurgitent*, &c. *sed qui sint mundi, elegantes, optimis cocis*, &c. aut non potest ex eorum victu nihil omnino mali sequi dicere; aut, si admittat nihil prorsùs sequi, dicat, amabò, quid reprehendat? Nam quicquid demum sit reprehensurus, id reprehendet, quia erit malum; porrò & idipsum, quia malũ erit, ab Epicuro reprehendetur. Nisi autem sit quidquam mali, ac nihil ideò quod reprehendat; ecquid erit, quod Epicuro esse velit reprehendendum? Videri certè potest hoc loco audiendus Aristoteles, cùm loquens de Asotis, qui Voluptatum præclariorum (ipsius nempe animi) percipiendarum incapaces, eas persequuntur, quæ corporis, ac vehementes maximè sunt, sitímque earum etiam arcessunt (scilicet, vt interpres habet, totum bibere diem volentes, salsamenta comedunt, vt ea ratione sitientiores fiant) subdit; Ὅταν μὲν οὖν ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτίμητον, ὅταν δὲ βλαβερὰς, φαῦλον, *Donec igitur innoxias sequuntur, id reprehendendum non est; donec verò noxias, id malum.* Eadem penè reponi possent ad quædam loca Sanctorum Patrum; nisi quòd illi fuisse videntur, quàm Cicero fuerit, æquiores. Nam, v. c. D. Ambrosius reprehendens Asotos quosdam, *Quæ, inquit, istos Epicureos noua Schola misit? Non Philosophorum, vt ipsi aiunt, sed imperitorum, qui voluptatem prædicent, delicias suadeant, castimoniam nulli vsui esse dicant.* Et paucis interpositis, *Ipse quoque Epicurus, quem isti sibi magis sequendum, quàm Apostolos putant, assertorem voluptatis; etsi neget inuectricem mali esse voluptatem; non negat tamen ex ea fieri quædam, ex quibus generentur mala.* Pergit; *Denique nec luxuriosorum vitam reprehensibilem videri, quæ repletur delectationibus; nisi vel doloris, vel mortis quatiatur metu.* Quo loco, & Asotis illis nihil aliud, quàm nomen Epicureorum tribuit (cum alioquin idem penè quod Seneca dicat, loquente de illis, qui *non ab Epicuro impulsi luxuriantur, sed vitiis dediti*, &c.) & fatetur non negare quidem Epicurum voluptatem esse per se malum; sed tamen, non negare, quin ex ea mala sequi possint, ob quæ iure fugienda sit: & sententiam commemorans, qua de hoc loco agitur, admittit Epicurum id mali in luxuriosis agnoscere, propter quod sint reprehendendi. Sic etiam D. Augustinus, *Disputabam*, inquit, *cum amicis meis Alipio, & Nebridio de finibus bonorum, & malorum, Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit. Et quærebam, si essemus immortales, & in perpetua corporis voluptate sine vllo amissionis terrore viueremus, cur non essemus beati, aut quid aliud quæreremus. Nesciens idipsum ad magnam miseriam pertinere; quod ita demersus, & cæcus, cogitare non possem lumen honestatis, & gratis amplectendæ pulchritudinis, quam non vidit oculus carnis, & videtur ex intimo.*

7.Ethic. vl

3.Epist.25

7.confess.

Si

Si nihil conturbaret nos, quod ſuſpicamur, veremúrque *ex rebus ſublimibus; neque item quod ex ipſa morte, nequando nimirum ad nos pertineat aliquid: ac noſſe præterea poſſemus, qui* germani *fines dolorum atque cupiditatum ſint, nihil Phyſiologiâ indigeremus.*

℣.38. Εἰ μηθὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν. Hæc ſententia eſt, ob quam aliquoties ſuperiùs inſinuauimus Epicurũ tanti feciſſe Moralem Philoſophiam, vt primas ipſi detulerit, ac Phyſiologiam idcircò ſolùm, quòd ad eam conferret, eſſe neceſſariam cenſuerit. Repono autem in contextu voculam ὑπὲρ ex Plutarcho; & cùm ſtatim, pro καὶ, ille habeat ἔτι τὰ, legendum puto ἔτι τε αἱ. Subinde verò poſt vocem ἡμᾶς, lego ἦν τι, ἔτι τ' ἐδυνάμεθα, pro εἴ τι, ἔτι τετόλμηκα, quæ eſſe corrupta perſpicuum videtur, maximéque ad verbum quod ſpectat, quod eo numero, temporéque elatum interſeri (ne de ſignificatu quid dicam) videtur non parum incongruum. Plutarchi porrò locus, in quo hanc ſententiam refert, ſic habet: Εἰ μηδὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν. ἔτι τὰ περὶ θανάτου, καὶ ἀλγηδόνων οὐκ ἄν ποτε προσεδεόμεθα φυσιολογίας εἰς τοῦτο.. Non heic adnoto Epicurum tam in Epiſtola ad Herodotum, *eſſe* admonuiſſe *Phyſiologici muneris cauſas præcipuarum, quæ in natura ſunt rerum, accuratè peruestigare, & heinc profluxiſſe quicquid felicitatis eſt* &c. quàm in Epiſtola ad Pythoclem, edixiſſe, *Non alium eſſe ſtatuendum finem cognitionis rerum ſublimium, quàm ſtatum mentis imperturbatum*; ac ideò deinceps nulla non occaſione inculcaſſe; *nihil eſſe timendum à rebus illis ſublimibus*. Adnoto dumtaxat Lucretium ipſi crebrò ſuccinere; & ferè quidem ab vſque initio: (du. Col.)

(Lib. I.)
Tutemet à nobis iam quouis tempore Vatum
Terriloquis victus dictis deſiſtere perges.
Quippe etenim, quàm multa tibi iam fingere poſſum
Somnia, quæ vitæ rationes vertere poſſint,
Fortunáſque tuas omneis turbare timore:
Et meritò: nam ſi certam finem eſſe viderent
Ærumnarum homines, aliqua ratione valerent
Relligionibus, atque minis obſiſtere Vatum;
Nunc ratio nulla'ſt reſtandi, nulla facultas.
Ignoratur enim quæ ſit natura animai;
Nata ſit, an contrà naſcentibus inſinuetur;
Et ſimul intereat nobiſcum morte dirempta:
An tenebras Orci viſat, vaſtáſque lacunas:
An pecudes alias diuinitùs inſinuet ſe, &c.

Ac ſtatim:

Quamobrem bene cum ſuperis de rebus habenda
Nobis eſt ratiò: Cæli, Lunæque meatus
Quâ fiant ratione; & quâ vi quæque gerantur.
In terris, tum cùm primùm ratione ſagaci,
Vnde anima, atque animi conſtet natura, videndum,
Et quæ res nobis vigilantibus obuia menteis
Terrificet morbo affectis ſomnóque ſepultis;
Cernere vti videamur eos, audiréque coràm,
Morte obitâ quorum tellus amplectitur oſſa.

Quod ſupereſt; vtcumque Epicurus Phyſiologiæ ſcopum non malè conſtituat, quòd ſpectat quidem ad dolorum, & cupiditatum fineis; quatenus exinde poteſt aliqua vitæ tranquillitas comparari, vt ex ſupra-dictis intelligitur; perperam tamen omnino facit, quatenus eò ipſam inſeruire vult, vt excutiatur Numinis metus, ex Prouidentia non agnita; ac metus etiam Inferorum, ex non agnita Animi immortalitate. Et quòd conferat quidem potiùs Phyſiologia imprimis ad agnoſcendum diuinum Numen, eiúſque prouidentiam, ſuo fusè loco deduximus. Quod exinde autem illè ſequi putat, vt animus metuere, ac perturbari debeat; hoc tantum abeſt, vt potiùs ſit, vnde alacritate humaniſſima, ac ſuauiſſima perfundatur. Id nempe, tum ex ea notitia, quam aſſequitur præclariſſimæ maieſtatis; tum ex iuſta veneratione auguſtiſſimi Principis; tum ex agnitione, & recordatione Optimi beneſactoris; tum ex ſpe, quâ ſibi nihil malè conſcius, non-niſi fauſta omnia exſpectanda ab illo ducit. Certè, cùm ita fuerit affectus, longè erit: vt percellatur iis pauoribus, quibus terretur ſuperſtitioſus. Nouit enim Deum, ſiue primam Cauſam, ita moderari vniuersè omnia, vt patiatur tamen cauſas naturaleis ſuas agere vices; & cùm perſpectas habeat cauſas conuerſionum, exortuum, occaſuum, eclipſeon, cometarum, fulminum, oſtentorum, monſtrorum, aliorúmque ſimilium; non ea ſibi mala metuit, & adſciſcit, quæ metuunt, & adſciſcunt ij, qui iſta ad Deos, aut Genios malos ſic referunt, vt eſſe alias cauſas non putent; ac proinde aliquid ſemper à confictis illis Numinibus metuant; & vel minimâ occaſione impendere ſibi malum ſuſpicentur, quod ſit ſuperſtitioſo cultu, quâ fieri poſſit, auerruncandum. Deinde, quòd etiam Phyſiologia, naturalisve ratio conferat potiùs ad ſtabiliẽdum Animi immortalitatem, deductum copiosè ſuo loco eſt. Quòd illè autem fieri heinc credit, vt Inferorum metus ſequatur, ex quo inſignis ſit perturbatio; id in prauis quidem contingit, quos expauere, perturbaríque, nihil ſanè incommodum eſt; quoniam cùm malitiam probitati præferant, ideò omnibus potiùs Furiis, quàm tranquillitate ſunt digni. At verò, bonus vir qui fuerit, quid eſt, quod ſibi metuendum putet? Nam quæ ſupplicia poſt mortem manent, nihil ad ipſum attinent. Ea viris malis deſtinata ſunt; ipſum felicitas exſpectat. Et quantâ potiùs voluptate non continenter afficitur, cùm præſentit ſeſe in morte non iri omnino abſumptum; ſed ſuperſtite parte ſui meliore, futurum adhuc, & longè meliùs quàm in hac vita fuerit? Verùm hac de re dicta plura ſunt, cùm præſertim repreſſimus Lucretianum illud, (lib. 3.)

Et metus ille foras præceps Acheruntis agendus, &c.

Videtur etiam vnum præterea perperam feciſſe Epicurus; nempe quatenus Phyſiologiam non fecit neceſſariam, cùm ad alia, tum maximè

maximè ad mirificam voluptatem, quæ ex ipsa Naturæ contemplatione paritur, ac illam per se, aliisque seclusis desideratissimam facit. Præclarè enim Cicero tum illa præmittit: *Similia dici possunt de explicatione naturæ, quâ hi vtuntur, & vestri. Neque enim ob duas modò causas, quod Epicuro videtur, vt pellatur mortis, & religionis metus; sed etiam modestiam quandam cognitio rerum cælestium affert iis, qui videant, quanta sit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo; & magnitudinem animi, Deorum opera, & facta cernentibus: Iustitiam etiam, cùm cognitum habeas, quod sit summi Rectoris, & Domini numen, quod consilium, quæ voluntas; cuius ad naturam apta ratio vera illa, & summa Lex à Philosophis dicitur.* Tum cohærenter subiicit: *Inest in eadem explicatione naturæ insatiabilis quædam è cognoscendis rebus voluptas, in qua vna, confectis rebus necessariis, vacui negotiis, honestè, ac liberaliter possumus viuere.* Sed plura ad hanc rem, cùm de voluptate, quæ ex virtute percipitur, iam antè disseruimus. Quædam illeic, cætera inter, ex Seneca relata sunt: Heic non tam illud est memorandum, quod penè ex parte cum Epicuro habet:

7.qu.nat.vlt. dum postquam præmisit, *Non aliunde animo venit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ*, subdit: *Proinde, si volumus esse felices, si nec hominum, nec Deorum, nec rerum timore vexari; si despicere fortunam super-uacua promittentem, leuia minitantem; & si volumus tranquillè degere, & ipsis Diis de felicitate controuersiam facere: anima in expedito est habenda*, &c. Non tam, inquam, hoc memorandum, quàm illud attingendum est, quod habet dum ita requirit: *Quod, inquis, erit pretium operæ?* ac ita respondet: *Quo nullum maius est; nosse naturam. Neque enim quidquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cùm multa habeat futura vsui, quàm quòd homines magnificentiâ sui detinet; nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant hæc, quorum est adeò mihi dulcis inspectatio, vt*, &c. Adderem, quæ Plato interdum, sed in Theæteto cumprimis, huc attinentia edisserit; ac declarando quidem

differt. præsertim quos hæc Philosophia addat animos, dum *tam parui facere docet, quæ homines vulgò mirantur, vt, inter cætera, principatum, cui texuntur encomia; vt nobilitatem, quâ quis genus, & proauos, & quæ ipse non fecit, iactat*; &c. Adderem item, quod Maximus Tyrius, dum multis in eandem sententiam præmissis, & comparato Philosophiæ spectaculo cum perspicuo somnio, quo animus terram vniuersam perlustrat; cum Sole, & Luna circumfertur; Siderum choro adsidet; parúmque abest, quin habenas cum ipso Ioue te-

præfat. in Phys. neat: tum exclamat: *O peregrinationem felicem! ô pulchra spectacula! ô vera insomnia!* Adderem rursùs quod Simplicius scitè fuséque prosequitur; dum ostendit quantum Physiologia inseruiat, vt ad Numinis agnitionem, & cultum; ita ad Iustitiam, ad Temperantiam, ad Fortitudinem, ad Prudentiam, & ad Magnanimitatem, Magnificentiámque vel ex eo, quòd exinde agnoscitur, nihil esse magnum in rebus humanis; hominem quoque ipsum vix esse partem Vniuersi sensibilem; ac totam eius durationem vix quicquam esse Æternitatis, &c. Adderem quin-etiam, quod habet Quintilianus, dum ad artem suam respiciens, *Pars verò naturalis*, inquit, *cùm est ad exercitationem dicendi tantò cæteris vberior, quantò maiore spiritu de diuinis rebus, quàm de humanis loquendum est; tum illam etiam Moralem, sine qua nulla esse, vt docui, oratio potest, continet. Nam, si regitur Prouidentiâ Mundus; administranda certè bonis viris erit Respublica. Si diuina nostris animis origo; tendendum ad virtutem, nec voluptatibus terreni corporis seruiendum.* Adderem proinde id, quod Cicero, cùm postquam docuit Oratorem, quò grandior, & excelsior sit, non debere esse Physicæ ignarum: *Nam omnia profectò*, inquit, *cùm se à cælestibus referet ad humana, excelsius, magnificentiúsque & dicet, & sentiet.* Adderem plura; sed ista nimis. lib.12.c.2. de orat.

Fieri non potest, vt metu perculsus circa res, quæ sunt* in rerum naturâ, *vitáque præcipuæ, ipso eximatur, qui qualis sit naturæ rerum vniuersitas non perspexerit, sed quidpiam eorum suspicetur, quæ iuxta fabulas traduntur: adeò proinde vt sinceras voluptates percipere citra Physiologiam nō liceat.

¥. 44. Οὐκ ἦν τὸ φοβούμενον λύειν, ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων. Lego heic τὸν φοβούμενον, pro τὸ φοβούμενον, ex ipsa sensus necessitate. Est autem hæc sententia eadem reipsâ cum superiore; sed absolutè posita, ac adhibita insuper consequutione. Exprimit ipsam paucis Torquatus, cùm, *E Physicis*, inquit, *& fortitudo sumitur contra mortis timorem; & constantia contra metum religionis; & sedatio animi, omnium rerum occultarum ignoratione sublata; & moderatio cupiditatum, naturâ, generibúsque earum explicatis.* Lucretius eandem sæpiùs inculcat, sæpiúsque concludit illis iisdem carminibus: 1.de fin.

Hunc igitur terrorem animi, tenebrásque necesse est lib.1.2.

Non radij Solis, neque lucida tela diei

Discutiant; sed naturæ species, ratióque.

Quibus postremis verbis exprimi Physiologiam vides; vti & illis, quibus cùm docuit quemque se frustrà fugere, id fieri pergit:

Propterea, morbi quia causam non tenet æger; lib.3.

Quam bene si videat; iam rebus quisque relictis,

Naturam primùm studeat cognoscere rerum.

Quod Epicurus autem hoc loco ἀκεραίας ἡδονάς, *sinceras voluptates* dicit; id videtur Lucretius exprimere voluisse illis versibus, quibus admonuimus illum perperam ideò contendisse Acheruntis metum agendum foràs funditus esse, quia nullam

Esse voluptatem liquidam, purámque relinquit.

Cùm & videatur Virgilius eòdem respexisse, dum magni ducens posse causas rerum naturalium pernosse; ac imprimis

Defectus

Georg. *Defectus Solis varios, Lunæque labores;*
Vnde tremor terris: quâ vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursúsque in seipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Subiicit statim, id, quod est etiam recitatum superiùs,

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas!
Ille metus omneis, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitúmque Acheruntis auari.

Succurrit hoc loco, quod Horatius habet, dum eum reprehendens, qui non instar Democriti, in contemplatione naturæ totus erat, sic canit:

Epist. 12. *Miramur, si Democriti pecus edit agellos,*
Cultáque, dum peregrè est animus, sine corpore velox;
Cùm tu, inter scabiem tantam, & contagia lucri,
Nil paruum sapias, & adhuc Sublimia cures?
Quæ mare compescant causæ? quid temperet annum?
Stellæ sponte suâ, iussæ-ne vagentur, & errent?
Quid premat obscurum Lunæ, quid proferat orbem?
Quid velit, & possit rerum concordia discors?

Bos. de fœner. Succurrit, inquam, vt tametsi res præclarè quadret in Democritum, insinuem non deesse, qui putent attribuisse illi Horatium, quod competeret Anaxagoræ, ob id, quod scriptum est à Plutarcho, reliquisse eum agros depascendos pecudibus; dum eam sibi naturæ rerum cognitionem acquireret, quá Periclem deinceps instituens, magnum virum fecit. Intereà certè, quæ ex eius consuetudine consequutus est Pericles, *Illud fuit*, inquit Plutarchus, *quòd euasit longè omni superior superstitione, quæ terrorem parere ex rebus Sublimibus solet apud eos, qui causas ignorant, & circa diuina, ob inexperientiam, mentis impotes, plenique perturbationis fiunt; quam eximens* λόγ© φυσικὸς, *naturalis ratio, pro tremenda illa, æstuantéque superstitione, securam spe bonâ sanctitatem facit.* Denique verò, quod Epicurus habet de Superstitione, κατὰ τοὺς μύθους, *quod attinet ad fabulas*; id Lucretius sic explicat, vt ostendat ea, quæ Poëtæ sunt fabulati de Inferorũ suppliciis, tropologicωs accipienda esse,

Atque ea nimirùm, quæcunque Acheronte profuso
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis, &c.

lib. 1. in Som. c. 10. Similia leguntur apud Macrobium, vbi docet iuxta Theologos, & ante Philosophiam non alios fuisse Inferos, quàm corpus, in quo quisque suos patimur maneis, illius hæc siquidem sunt verba, *Antequam studium Philosophiæ circa naturæ inquisitionem ad tantum vigoris adolesceret, qui per diuersas genteis Authores in constituendis sacris cæremoniarum fuerunt, aliud esse Inferos negauerunt, quam ipsa corpora, quibus inclusæ animæ, carcerem fœdum tenebris, horridum sordibus, & cruore patiuntur; hoc animæ sepulcrum, hoc Ditis concaua, hoc Inferos vocauerunt, &c.*

Notum porrò est, ex superiùs dictis, quid ad hæc reponendum sit; vti & ad consimilia illa,

Iuuen. satyr. *Esse aliquos Maneis, & subterranea regna*
Et contum, & Stygio ranas sub gurgite nigras;
Atque vnâ transire vadum tot millia cymbâ;
Nec pueri credunt; nisi qui nondum ære lauantur.

2. de diuin. Quocirca & hisce dimissis; superest solùm attexamus ex Cicerone egregium locum, qui heic potissimùm ad rem faciat. Ille enim loquens de prodigiis, tum illud habet, *Atratum fluuium fluxisse sanguine, Deorum sudasse simulacra; num censes his nuntiis Thaletem, aut Anaxagoram, aut quemquam Physicorum crediturum fuisse? Nec enim sanguis, nec sudor, nisi è corpore est: sed & decoloratio quædam ex aliqua contagione terrena*, &c. tum paucis interpositis, in hunc modum excipit: *Nos autem ita leues, atque inconsiderati sumus, vt si mures corroserint aliquid, quorum est opus, hoc vnum, monstrum putemus. Ante vero Marsicum bellum, quod Clypeos Lanuuij, vt à te est dictum, mures rosissent, maximum id portentum haruspices esse dixerunt. Quasi verò quidquam intersit, mures diem ac noctem aliquid rodentes, scuta, an cribra corroserint. Nam, si ista sequimur, quòd Platonis Politiam nuper apud me mures corroserint, de Republica debui pertimescere; aut si Epicuri de Voluptate liber corrosus esset, putarem annonam in macello cariorem fore? An verò illa nos terrent, si quando aliqua portentosa aut ex pecude aut ex homine nata dicuntur? Quorum omnium ne sim longior, vna ratio est. Quicquid enim oritur, qualecumque est, causam habeat à natura necesse est; vt etiam si præter consuetudinem exstiterit, præter naturam tamen non possit exsistere. Causam igitur inuestigato in re noua, atque admirabili si potes. Si nullam reperies; illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa; eúmque errorem, quem tibi rei nouitas attulerit, naturæ ratione depellito. Ita te, nec terræ fremitus, nec cæli discessus, nec lapideus, aut sanguineus imber, nec traiectio stellæ, nec faces visæ terrebunt.*

Nihil prodest securitatem, quod ad homines attinet, parare, si superfit eorum suspicio, quæ aut supernè impendeant, aut inferiùs sub Terra maneant, aut vniuersè vsquam sint in ipsa rerum immensitate. Nam securitas quidem quæ haberi potest ex hominibus, aliquatenus solùm est; ac nequicquam est, nisi quis sit à sese ipso maximè securus.

PAG. 53. ¶. 1. Οὐδὲν ὄφελ© ἦν τὴν κατ' ἀνθρώπους ἀσφάλειαν. Eòdem quoque sententia hæc, quò & duæ superiores, spectat: ac simul prætereà declarat frustrà sperare homines securum tranquillúmque statum; si, cùm se extra metum à tyrannis, ab improbis, ab inimicis, ab inuidia, ab ignominia, à paupertate, aliísque id genus constituerint; non insuper se à seipsis, hoc est, à propriæ opinionis tyrannide securos reddant; quâ nempe suspicentur sibi supernè, inferne,

N

infernè, vndique mala impendere; ac omnia etiam tuta timentes, fingant sibi, quod ille ait,

Horat.2. Epist.vlt.

Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures, portentáque Thessala,

& quicquid denique terroris incutiendi esse potest capax. Adiicitur autem securitatem ab hominibus aliquatenus esse: Imprimis, quia potest quidem loci munimentum, stipatio satellitum, exercitus robur, splendor majestatis, amplitudo imperij; possunt id genus cætera tutum vtcumque facere, seu aliquam securitatem præstare ab hominibus; at præstare tamen non possunt securitatem à seipso; neque obstare, quin superstitio, quin metus, quin sollicitudo, quin cupiditates, quin auaritia, quin ira, quin ambitio, quin passiones cæteræ, quasi aurum illud Poëtarum, & satellites, & aheneas turreis fulmine potentiùs perrumpant, ac in miserum inuolantes cor, ipsum exedant, canéque peius, & angue conficiant. Hoc ipsum est, quod aliquoties, sed versibus illis præsertim expressum à Lucretio est;

lib.2.

Quapropter quoniã nil nostro in corpore gazæ
Proficiunt, neque nobilitas, neque gloria regni:
Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum'st,
Si non fortè, tuas legiones per loca campi
Feruere cùm videas belli simulacra cienteis,
Feruere cùm videas classem, latéque vagari;
His tibi tum rebus timefactæ relligiones
Effugiunt animo pauidæ, mortísque timores
Tum vacuum pectus linquunt, curáque solutum.
Quòd si ridicula hæc, ludibriáque esse videmus
Reueráque metus hominum, curæque sequaces
Nec metuunt strepitus armorum, nec fera tela,
Audactérque inter Reges, rerúmque potenteis
Versantur, neque fulgorem reuerentur ab auro;
Nec clarum vestis splendorem purpureaï?
Quid superest, nisi vt omne sit hoc rationis egestas,
Omnis cùm in tenebris præsertim vita laboret?

Deinde, quia licet quidem sic defugere homines, vt magis, magísque ab iis recedendo, nihil ab ipsis timendum sit; at non licet tamen seipsum sic defugere, quin in media etiam solitudine secum ipso habitandum sit, & à seipso summè timendum; quatenus animo non purgato, ea passionum turba, de qua dictum mox, ita comitatur, vt quasi arundo lethalis hæreat lateri, aut quasi asilus,

3.Georg.

Quo quondam monstro horribileis exercuit iras,
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ:

Epist.17.

Iure profectò Seneca, postquàm illud ex Epicuro retulit, *Multis parasse diuitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio*; subdit: *Non hoc miror, non est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud, quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graueis fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrùm ægrum in ligneo lecto, aut in aureo colloces; quocumque illum transtuleris, morbum suum secum transfert: sic nihil refert, vtrùm animus æger in diuitiis, an in paupertate ponatur: Malum suum, illum sequitur.* Facere huc posset, quod Charinus apud Plautum, aut Chorus apud Ennium, referente Agellio habet; sed referre præstat, quod Lucretius attingit, cùm docet homines plærumque,

in merc. lib.9.c.1 lib.3.

Quid sibi quisque velit, nescire, & quærere semper,
Commutare locum, quasi onus deponere posset.

Pergit scilicet,

Exit sæpe foras, magnis ex ædibus ille,
Esse domi quem pertæsum'st, subitóque reuertit;
Quippe foris nihilo meliùs qui sentiat esse.
Currit, agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:
Oscitat extemplò, tetigit cùm limina villæ;
Aut abit in somnum grauis, atque obliuia quærit;
Aut etiam properans vrbem petit, atque reuisit.
Hoc se quisque modo fugit, &c.

Quæ securitas habetur ex trãquillitate, deuitationéque multitudinis, eadem paratur per facultatem,* quâ sibi ipsi temperando, ex cupiditatibus, quicquid necessarium naturæ non est, *detrahitur, ac per simplicissimam* facillimámque rerum necessariarum *parabilitatem.

ỳ.7. Δυνάμει τε ἐξαιρετικῇ. Cohæret hæc sententia quadamtenus cum superiore. Lego autem ἐξαιρετικῇ, pro ἐξεταστικῇ, quoniam huius vocis (vtcumque esse posse in vsu fingatur) nullus esse potest hoc loco, nisi aut alienus, aut repugnans significatus: Quam substituo autem, eiusmodi est, quæ à Seneca penè demonstretur, dum & refert illam, quam *nobilem* dicit, (quamque iam superiùs memorauimus) Epicuri sententiam, *Si vis Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est* & admonet statim, ne istud tantum existimemus de diuitiis dictum; nam, *quocumque*, inquit, *transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honestum facere, non honoribus adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea esse in perpetua voluptate; non voluptatibus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam; non annis adiiciendum est sed cupiditatibus detrahendum.* Hæc igitur tam latè patens, videtur ea esse, quæ hoc loco dicitur facultas ἐξαιρετικὴ, *detractoria.* Notauimus certè iam antè placere Epicuro ὑπεξαίρεσιν, vtcumque fortassis in Epistola ad Idomeneum Senecæ citata non verbo ἐξαιρεῖν, sed περιτέμνειν fuerit visus; quòd Stobæus scribat Epicurum interrogatum, πῶς ἄν τις πλουτήσειεν; *qua quis arte ditesceret? respondisse,* οὐ τοῖς οὖσι προστιθείς, τῆς δὲ χρείας τὰ πολλὰ περιτέμνων, serm.17
Non iis, quæ iam habeat adiiciens, sed ex iis, quorum esse putet vsum necessarium, multa resecans;

verum

verumtamen perinde eſt; ac præſertim quidem, cùm ipſe etiam Plato apud eundem Stobæum pari modo interrogatus, paritérque reſpondens, verbo μειῶσαι, minuendi vſus fuerit. Interim autem ex hac *detractione*, vnà cum adiuncta *parabilitate* rerum naturæ neceſſariarum, ſecuritatem fieri confirmari poteſt ex eo, quod habetur in Epiſtola ad Menœceum; illos videlicet, qui ſeſe ad tenuem victum reduxerint, eſſe πρὸς τὴν τύχην ἀφόβους, *interritos aduerſus fortunam*. Quamobrem & cùm illeic loci rem ſatis abundè deduxerimus, nihil eſt neceſſe hoc loco addatur. Obſeruo dumtaxat, ob comparationem, quæ hoc loco fit, ſecuritatem hac ratione partam iure haberi ſimilem illi, quæ ex quieta, ſeu priuata vita; aut ex ſeceſſu, atque fuga multitudinis, obtinetur. Quippe qui in ſocietate degit, & in gerendis rebus occupatur, ſi inaneis modò ex animo cupiditates detraxit, deſideriúmque ſuum cluſit; hic nihilo magis quicquam affectat, nihilò magis iniurius eſt, nihilo magis vindictam metuit, nihilo magis ruinam timet; quàm is, qui negotia omnia refugit, qui in claritate populi non eſt; qui extra omnem ſocietatem degit. Adeò proinde, vt ille verâ, creditáque adeſſe ſolitudini ſecuritate, tranquillitatéque animi fruatur; non qui in Eremum, ſed qui in ſeipſum ſecedit; quique non ipſos homines, ſed ſuas cupiditates fugit; ac ſibi eſſe non tam ab aliis, quàm à ſeipſo cauendum putat: quemadmodum dictum mox eſt. Quanquam id ita eſt accipiendum, non quòd non laudabile ſit, tranquillitatem, ſecuritatémque in vita priuata, ac ſolitaria quærere, & maximè quidem, cùm adeò difficile ſit in mediis negotiis, inque communi ſocietate cupiditates reſcindere, vbi tot exempla, totque occaſiones veluti incentiua ſunt: ſed quòd ſingulari ſapientiæ, virtutíſque ſtudio fieri valeat, vt quis etiam in ſocietate, mediiſque negotiis, animum ſecurum, tranquillúmque poſſideat; quódque aliunde præſtet, cupiditates reſecantem cum hominibus viuere, quàm deuitantem homines, deuehere ſecum cupiditates. (ſerm.10.)

Diuitiæ, quibus natura contenta eſt, terminatæ; & parabiles ſunt; earum verò, quæ iuxta inaneis opiniones concupiſcuntur, nec modus vllus, nec finis inueniri poteſt.

Ψ. 10. Ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος. Sententiæ interpretationem ex Cicerone deſumptam verbis accommodauimus leuicula immutatione: Nempe; Torquatus apud illum; *Natura*, inquit, *diuitias, quibus contenta eſt, & parabileis, & terminatas habet: inanium autem cupiditatum nec modus vllus, nec finis inueniri poteſt*. Poteramus verò etiam breuiùs interpretari ex Seneca, apud quem, poſtquàm Epicurus dixit; *Si ad naturam viues, nunquam eris pauper; ſi ad opinionem, nunquam diues*; tum ſententiam ſic exprimit: (de fin.) *Exiguum natura deſiderat, opinio immenſum.* Agnoſcis porrò hanc ipſam eſſe Epicuri ſententiam, quam alibi obſeruauimus Athenæum comprehendiſſe illo diſticho.

> Τᾶς φύσεως δ' ὁ πλοῦτος ὅρον τινὰ βαιὸν ἐπίσχει,
> Αἱ δὲ κεναὶ κρίσιες τὰν ἀπέραντον ὁδόν.
> *Præſcripſit natura opibus finémque modúmque;*
> *Vani at opinatus fine, modóque carent.*

Quia verò etiam Solonis verſum in eandem ſententiam ex Plutarcho retulimus; placet nunc integram ſententiam apud Stobæum exſtantem referre, (ſerm.9.)

> Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται.
> Οἱ γὰρ νῦν ἡμέων πλεῖστον ἔχουσι βίον,
> Διπλασίως σπεύδουσι. τίς ἂν κορέσειεν ἅπαντας;
> *Finis opum apparens non eſt mortalibus vllus:*
> *Nam quibus ex nobis copia turget opum,*
> *Hi duplum affectant. Ecquis ſatiauerit omneis?*

Prætereo porrò in contextu particulam ἐκ, ante voces τῶν κενῶν δοξῶν, fuiſſe repoſitam ex Porphyrio, qui aliunde & Antitheſeos ac (1. de Abſtin.) breuitatis gratiâ, vice earum vocum, εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει, habet vocem ἀόριστος, & ſubiicit plura (vt conſtat ex loco ſuperiùs citato) in eandem ſententiam. Neque verò eſt prætereà neceſſe congerere in hunc locum plura: cùm multa oppidò hac de re allata iam ſint; dum eiuſmodi retulimus locum circa illa verba ex Epiſtola ad Menœceum, αὐτάρκειαν ἀγαθὸν μέγα, & aliqua etiam paullò pòſt attingenda ſint circa inaneis cupiditates. Heic ſufficiet, quod Seneca, ad ea, quæ ſunt mox ex ipſo commemorata, ſubiungit: *Congeratur*, inquit, *in te quicquid multi locupletes poſſederunt. Vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat; auro tegat, purpura veſtiat; & eò deliciarum, opúmque perducat, vt terram marmoribus abſcondas, & non tantum habere tibi liceat, ſed calcare diuitias. Accedant ſtatuæ & picturæ, & quicquid ars vlla luxuriæ laborauit; maiora cupere ex his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt; ex falſa opinione naſcentia vbi deſinant, non habent: nullus enim terminus falſo eſt. Viâ eunti, aliquid extremum eſt: error immenſus. Retrahe te à vanis, & cùm voles ſcire, quod petis, vtrùm naturalem habet, an cæcam cupiditatem; conſidera, an poſſit alicubi conſiſtere. Si longè progreſſo ſemper aliquid longius reſtat; ſcito id naturale non eſſe.* An verò & poſſit huc appoſitè adhiberi Horatianum illud, (1.Epiſt.12.)

> ——— *tolle querelas*
> *Pauper enim non eſt, cui rerum ſuppetit vſus;*
> *Si ventri benè, ſi lateri eſt, pedibúſque tuis, nil*
> *Diuitiæ poterunt regales addere maius.*

Gaſſendi Miſcellanea. N 2 *Exiguá*

Exigua fortuna ſapienti interuenit : maximæ verò & grauiſsimæ res conſilio ipſius, & ratione, in vitæ ſerie adminiſtrantur.

ŷ. 13. Βραχεῖα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει. Eſt etiam penè tota huiuſmodi ſententiæ inter-
5.Tuſcul. pretatio ex Cicerone : tametſi alicubi breuiùs,& quaſi non βραχεῖα, ſed οὐδεμία τύχη legeretur,dixerit negare Epicurum *Vllam in ſapientem vim eſſe fortunæ;* vti & cùm Sapiens ab Horatio deſcribitur,

2.ſat.7. *In quem manca ruit ſemper fortuna.*

Lego autem κατὰ τὸν τοῦ βίου συνεχῆ χρόνον διοίκει, pro διώκει καὶ κατὰ τὸν συνεχῆ χρόνον διοίκει, καὶ διοικήσει. Imprimis enim vocem τοῦ βίου repono ex
Ecl.Eth. Stobæo, apud quem poſt vocem λογισμὸς,habetur,tametſi etiam illeic corruptè legi videtur,διώκηκε,καὶ τὸν βίον,ἢ συνεχῆ χρόνον. Deinde verbum διοίκει, poſt vocem χρόνον relinquo, propter aliud præſens παρεμπίπτει,repetitum autem præterito, futuróque temporibus expungo, non modò, quòd partim ſuperfluat, partim orationis tenorem perturbet; verùm etiam quòd, neque apud Stobæum repetitum exſtet; neque repetitum inſinuetur ipsâ
1.de fin. tam Ciceronis, quàm Vitruuij Sententiæ totius interpretatione. Nam apud illum quidem Torquatus, *Optimè, verò,* inquit, *Epicurus, quod exiguam dicit fortunam,interuenire ſapienti; maximáſque ab eo,& grauiſſimas res conſilio ipſius, & ratione adminiſtrari.* Vitruuius
in præfat. lib.6. autem; *Epicurus verò,* inquit, *non diſſimiliter ait, Pauca ſapientibus fortunam tribuere; quæ autem maxima, & neceſſaria ſunt, animi, mentiſque cogitationibus gubernari.* Et quomodo quidem Librarij gloſſemata multa ſæpè induxerint, non ediſſero : vt neque mordicùs contendo non fuiſſe eas voces ex textu: quod Magni illi Interpretes reputare potuerint omnia tempora præſente ſolo repræſentari : eo modo, quo etiam videntur illo comprehendiſſe, quod de continuo tempore, ſeu de ſerie vitæ tam apud Stobæum, quàm apud Laërtium diſertè exprimitur. Adnoto hoc potiùs, videri Vitruuium alio modo ſententiam, quàm aut Ciceronem, aut cæteros accipere. Nempe iuxta ipſum, ſenſus eſſe videtur, quòd Fortuna ſapientibus bona pauca largiatur; iuxta alios, quòd mala quidem, verùm quibus Sapiens parùm admodùm moueatur, immittat. Videtur autem eſſe poſterior interpretatio legitima; quoniam mala fortuna eſt, in qua præſertim excipienda retundendáque ſapientia elucet. De hac certè intelligi videtur, quod congruè iſti ſententiæ à Metrodoro dictum celebratur (vti & ſuperiùs inſinuatum eſt) προκατείληφά σε, ὦ τύχη, καὶ πᾶσαν
5.Tuſc. τὴν σὴν παρείσδυσιν hoc eſt, vt Cicero ipſemet eſt interpretatus, *Occupaui, te, Fortuna, atque cepi, omneiſque aditus tuos intercluſi,vt ad me adſpirare non poſſes.* Quod quidem poteſt concipi factum, cùm ille ſe vnà cum Epicuro ad tam pauca reduxit, vt iam ali-
Epiſt.18. de conſt. ap.c.15. quoties ex Seneca retulimus, *quæ nulla eripere fortunæ iniquitas poſſet.* Prætereo autem illud quoque recitatum ex Seneca, *Epicurus, quem vos Patronum inertiæ veſtræ aſſumitis, putatiſque mollia, ac deſidioſa præcipere, & ad voluptatem ducentia. Rarò, inquit, ſapienti interuenit fortuna.* Prætereo & quod de munimento, quaſi Metrodoreo verbis illis
habet : *Philoſophia circumdanda eſt, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis laceſſitum non tranſit. In inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſua vindicat : infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus; neminem occupat, niſi hærentem ſibi. Itaque quantum poſſumus, ab illa reſiliamus; quod ſola præſtabit ſui, naturæque cognitio. Sciat quò iturus ſit; vnde ortus,* &c. Hæc, inquam; aliáque prætereo, vt egregium vnum dumtaxat ex Plutarcho attexam locum, quo docens, quemadmodum eſſe aduerſus Fortunam
præmunitos oporteat; *Illud*, inquit, *eſt* de an. tranquill.
exercitatione, & meditatione dignum; vt quo pacto is, qui iacto in canem lapide, cùm ab eo aberrans, nouercam feriiſſet, neque ſic, inquit, malè ceſſit; pari nos modo putemus ea, quæ nobis præter voluntatem fortuna obtulerit, poſſe in quidpiam nobis commodum transferri. Actus Diogenes in exilium eſt; nec ſic quidem malè; nam factus extorris philoſophari cœpit. Zenoni Cittienſi nauis vnica oneraria ſupererat : illam ſimul cum mercibus vi fluctuum ſubmerſam accipiens; Bene, inquit, Fortuna facis, quæ nos ad palliolum, & Porticum mittis. Quid obeſt, quò minùs iſtos imiteris, Magiſtratum affectans, voto excidiſti? In agro deges; res tuas curans, Principis amicitiam ambiens, paſſus repulſam es? Viues, periculis, negotiiſque immunis. Geſſiſti aliunde negotia occupationibus, & ſollicitudinibus plena? Nec calida quidem, iuxta Pindarum, ita fouebit mollia membra, vt gloria, honóſque potentiæ alicui coniunctus, & laborem iucundum, & moleſtiam non moleſtam faciet. Fecit calumnia, aut inuidia, vt negotium tibi infeliciter, & cum exſibilatione ſucceſſerit? Nauigare ſecundo vento ad Muſas, & Academiam licet, Platonis inſtar, poſtquàm naufragium amicitiæ cum Dionyſio fecit. Iuuat proinde maximè ad animi tranquillitatem illuſtreis viros conſiderare, an non tale quid paſſi fuerint. Moleſtum eſt, exempli causâ, liberis carere? Attende ad Romanorum Reges, quorum nemo fuit, qui regnum filio ſuo reliquerit. Eſt tibi præſens paupertas grauis? Ecquem Bœotorum eſſe te, quàm Epaminondam malles; aut Romanorum, quàm Fabricium? Adulterata vxor eſt? An non legiſti inſcriptionem in Delphis?

Agis me poſuit, qui eſt Rex terræque, mariſque.

Et nonne etiam inaudiiſti vxorem illius Timæam ab Alcibiade vitiatam, ac filium vocaſſe Alcibiadem, id ancillis inſuſurrando? Et hoc tamen non obſtitit, quò minùs Agis clariſſimus, maximúſque fieret Græcorum. Vti neque Stilponem, iucundiſſimè omnium ætatis ſuæ Philoſophorum viuere prohibuit intemperans filia.

Vix

Vir iuſtus eſt maximè omnium à perturbatione immunis: iniuſtus ex oppoſito perturbationis pleniſſimus.

℣. 16. Ὁ δίκαιος ἀταρακτότατος. Cùm in hanc ſententiam dicta ſint iam multa aliquot occaſionibus, ac de ipſa potiſſimum Iuſtitia cùm diſſereremus, & ſuperſint etiam nonnulla attingenda inferiùs; adnoto heic ſolùm B. Clementem Alexandrinum, poſtquam fuiſſe ait ſcriptum ab Ariſtophane,

Βέβαιον ἕξεις τὸν βίον, δίκαιος ὤν,
Χωρίς τε θορύβου, καὶ φόβου ζήσῃ καλῶς.
Sis iuſtus, & ſecura vita erit tibi:
Viues decorè, ſine tumultúque, & metu:

ſubiicere hanc ex Epicuro ſententiam, Δικαιοσύνης καρπὸς μέγιστος ἀταραξία, *Fructus Iuſtitiæ maximus eſt vacuitas perturbationis*. Senecam verò ralatá illâ, quæ occurſura poſterius eſt, Epicuri ſententiâ, *Poteſt nocenti contingere, vt lateat, latendi fiducia non poteſt*: paucis interpoſitis ſubiicere, *Illeic diſſentiamus, cum Epicuro; vbi dicit nihil Iuſtum eſſe naturâ; & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit. Heic conſentiamus, mala facinora conſcientiâ flagellari, & plurimùm illi tormentorum eſſe; eò quod perpetua illam ſollicitudo vrget, ac verberat; quod ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere.* Et poſteà, *Proprium eſt nocentum trepidare. Malè de nobis*, &c. Ac poſſet quidem illud præſertim, quod eſt apud B. Clementem, ex eo confirmari, quòd Socrates vbique docet (ſcribente apud eundem Cleanthe) *eſſe eundem virum iuſtum, & beatum.* Docet autem potiſſimùm tum in libro de Republica primo, vbi allatis variis aduerſus Traſymachum argumentis, concluditur denique, *eſſe virum iuſtum felicem, iniuſtum verò miſerum*: tum in ſecundo de Legibus; vbi iuſto habito felice, ſubditur, *iniuſtum, Cynirâ licet, ac Midâ ditiorem, eſſe nihilominus infelicem inque angore viuere*, confirmari, inquam, ex hoc poſſet, provt vacuitas perturbationis, ſeu animi tranquillitas ſummum bonum eſt, quo ſumus felices, quóque adeò maior fructus nullus eſt: Poſſent & alia innumera in eandem ſententiam attexi; verùm ſufficiet adſcribere, quæ apud Stobæum à Diogene ediſſeruntur. *Iuſtitia*, inquit, *animæ tranquillitatem vberem præbet. Siquidem, ita viuere, vt neminem timeas, apud neminem erubeſcas, voluptas eſt quædam, & ſibi ipſi ſufficiens vita. Porrò enim, qui iuſtitiam animo complectitur, non aliis ſolùm vtilis eſt; ſed eſt maximè etiam ſibi ipſi. Aberit quippe, vt ſe conetur vlla ex parte offendere; neque enim ſibi doloris, morbive vllius cauſa erit; ſed ipſa ſenſuum inſtrumenta naturæ quaſi diuinæ eſſe reputans, iis iuſtè vtitur; nihil ſupra vires aggrediens; cuſtodiens illa maximè, & voluptates ex ipſis, vtilitatémque percipiens. Quippe & ex auditu, & ex viſu, & ex alimenti, ac Venereorum vſu; voluptates illi, qui iuſtè ſeipſo vtetur, contingent. Secus autem agendi pericula erunt circa eas res, quarum maximè intereſt, quæque cumprimis ſunt neceſſariæ. Niſi non aliquos vidiſti, qui noctè, aliéque animo perturbati præcipites ſeſe in mare, alióque egerunt?*

[Epiſt. 97.] [l. 1.] [ſerm 9.]

Gaſſendi Miſcellanea.

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia eius rei, quâ naturæ opus eſt, *oritur, ſed dumtaxat variatur.*

℣. 18. Οὐκ ἐπαύξεται ἡ ἡδονὴ ἐν τῇ σαρκί. Sententia hæc eſt, quam Cicero innuit, dum Torquatus apud ipſum, *Omnis autem*, inquit, *priuatione doloris putat Epicurus terminari ſummam voluptatem; vt poſteà variari voluptas, diſtinguique poſſit: augeri, amplificarique non poſſit.* Ac rursùs, *Cùm omnis dolor detractus eſſet, variari, non augeri voluptatem.* Et poſteà, dum ipſe diſputans aduerſus Torquatum, *Quid ſi efficio*, inquit, *vt fateare, me non modò quid ſit voluptas, ſcire (eſt enim iucundus motus in ſenſu) ſed etiam quid eam tu velis. Tum enim eam ipſam vis, quam modo ego dixi, & nomen imponis in motu, vt ſit, & faciat aliquam varietatem: tum aliam quandam ſummam voluptatem, cui addi nihil poſſit; eam tu adeſſe, cùm dolor omnis abſit, eámque ſtabilem appellas.* Elicitur porrò ex hoc loco, quî valeat ſententia quadamtenus intelligi iuxta ea, quę dicta iam ſunt circa amotionem doloris, magnitudinis voluptatum finem. Videlicet, quòd Indolentia, quæ eadem eſt cum Sanitate, ſumma quædam voluptas ſit; ſine qua nulla, & cum qua omnis ſit, quæ prætereà poteſt haberi voluptas; eo modo quo ſaccharum haberi poteſt quaſi ſummum dulce, cuius admiſtione cætera dulcia intelliguntur; vel generalius ipſum Sal haberi ſummè ſapidum, cuius participatione cætera omnia ſapida fiant. Quo item modo calida omnia cenſeri poſſunt calida participatione ſummè calidi, putà ignis; omnia humida participatione ſummè humidi, putà aquæ; atque ita de cæteris: adeò vt ſummo habito in vnoquoque genere, non illud augeri, intenſiuſve effici valeat, ſed pro diuerſitate rerum, quibus applicetur, variari dumtaxat. An verò poteſt Epicurus habuiſſe quoque indolentiam quaſi maſſam ceream, quæ diuerſimodè formetur; quaſi pannum, qui diuerſimodè complicetur; quaſi tabulam, quæ diuerſimodè pingatur; quoniam, vt rerum iſtarum moles non ideò augetur, ſed variatur ſolummodò; ita perfectio illius ſtatus non amplificatur ex ſuperuenientibus diuerſimodè iis, quæ in motu ſunt, voluptatibus, ſed variatur ſolùm? Vtcumque ſit; quò ſaltem liceat intelligere Epicurum, Indolentiâ, ſeu ſtabili illâ voluptate obtentâ, habere iſtas mobileis, quaſi non neceſſarias; adiici poteſt ad antedicta, quod Plutarchus ait, ad hanc ſententiam attinens. Nam de voluptatibus loquens, *Epicurus*, inquit, πέρας αὐταῖς κοινὸν τὴν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν ἐπιτέθεικεν, ὡς τῆς φύσεως ἄχρι τοῦ λῦσαι τὸ ἀλγεινὸν αὐξούσης τὸ ἡδὺ, περαιτέρω δὲ προελθεῖν οὐκ ἐώσης κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ ποικιλμούς τινας, οὐκ ἀναγκαίους, ὅταν οὐκ ἐν τῷ μὴ πονεῖν γένηται, δεχομένης; *Finem iis communem præſtituit doloris omnis amotionem; videlicet, quaſi natura, quouſque prorſus exemerit dolorem, voluptatem augeat; non patiatur verò vlteriùs ſecundùm magnitudinē prouehi; ſed admittat ſolùm varietates quaſdā minimè neceſſarias; vtpote,* [1. de fini.]

quæ ad id, ne doleamus, non comparentur. Porrò & ex hoc intelligitur, eas voluptates in motu, quas Epicurus, vt varianteis ſolùm, & vt non neceſſarias reſpuit, non eſſe illas, quæ percipiuntur, donec, quæ parta ob indigentiam moleſtia eſt, detrahitur; veluti donec fames leuatur, aut ſitis reſtinguitur; ſed illas, quæ hac detracta moleſtia intemperanter capeſſuntur. Iſtæ nempe ſunt, quas natura nobis neceſſarias non fecit; quaſi aſſequuta ſemel Indolentiam, nihil affectet ampliùs, ſed in ea conſiſtat, vt in apice: cùm & priores illas eò vſque dumtaxat neceſſarias fecerit, quovſque fuerit indolentiam nacta; ac veluti inſuſurrare vnicuique illud potuerit, quod occaſione diuitiarum naturæ, non multò antè retulimus,

——*tolle querelas*,

Si ventri bene, ſi lateri eſt, pedibuſque tuis——

Intelligitur verò etiam tum ex his, tum ex ſæpe dictis, quid ad Ciceronem reſponderi valeat; cùm exaggeratis illis ex libro de Fine Epicuri verbis, *Nec equidem habeo, quid intelligam bonum*, &c. ſubiicit tandem: *At idem ait, non creſcere voluptatem dolore detracto; ſummámque eſſe voluptatem, nihil dolere. Paucis verbis magna tria peccata. Vnum, quòd ſecum ipſe pugnat: modò enim ne ſuſpicari quidem ſe quidquam bonum, niſi ſenſus quaſi titillarentur voluptate: nunc autem ſummam voluptatem eſſe, dolore carere. Poteſt-ne magis ſecum ipſe pugnare? Alterum eſt peccatum, quòd cùm in natura tria ſint, vnum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere; hic putat primum, & tertium idem eſſe, nec diſtinguit à non dolendo voluptatem. Tertium peccatum commune cum quibuſdam, quòd cùm virtus maximè expetatur, eiúſque adipiſcendæ causâ Philoſophia quæſita ſit; ille à virtute ſummum bonum ſeparauit.*

Id quod mentis finem* (*ſummámve*, quæ in animo *voluptatem*) *peperit, ipſa fuit expunctio earum opinionum* (*illiſque affinium*) *quibus metus maximi ipſi menti incutiebantur.

ỹ. 21. Τῆς δὲ διανοίας τὸ πέρας. Vt ſententia ſuperior ſpectat ad voluptatem corporis ſummam, quæ in indolentia eſt ſita; ſic attinet iſta ad ſummam voluptatem animi, quæ in vacuitate perturbationis, ſeu tranquillitate conſiſtit. Summam verò dico, propter vocem πέρας, ex qua intelligimus inſinuare Epicurum voluiſſe, poſtquàm aliquis ad eiuſmodi perturbationis vacuitatem peruenit, variari quidem per ſtudiorum, ſpeculationúmque lepores; at non augeri nihilominùs ſummam animi voluptatem. Quin-etiam proinde intelligimus, quamobrem non cenſuerit eſſe Phyſiologiam neceſſariam, niſi ad vacuitatem illam perturbationis comparandam; nempe, quaſi ipsâ ſemel habitâ, voluptates ſpeculationum neceſſariæ magis non ſint, quàm fame ſublatâ ciborum cupediæ. Quippe à pari intelligitur; neque opus eſt, vt quidpiam hoc loco ſpeciatim addatur; & maximè quidem cùm res fuerit mox antè circa Phyſiologiæ neceſſitatem declarata.

Ex infinito tempore ætatis non maior voluptas poteſt percipi, quàm percipiatur ex hoc, quod videmus eſſe finitum; ſi quis modò illius fineis recta ratione dimetiatur.

ỹ. 26. Ὁ ἄπειρος χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονήν. Sententiæ interpretationem ſuggeſſit Cicero, cùm Torquati ore Epicurum dicentem induxit, *Non maiorem voluptatem ex infinito tempore ætatis percipi poſſe, quàm ex hoc percipiatur, quod videamus eſſe finitum*. Præterea autem, quòd poſt-modum illam iterùm recenſet his verbis: *Negat Epicurus diuturnitatem temporis ad beatè viuendum aliquid afferre; nec minorem voluptatem percipi in breuitate temporis, quàm ſi illa ſit ſempiterna*. Et rursùs, *Negat infinito tempore ætatis voluptatem fieri maiorem, quàm finito, & modico*. Tametſi verò Cicero, non improbatâ alioquin ſententiâ, ipſam Epicuro non congruere cenſeat; id facit tamen ob præſumptam, & quæ afficta tamen ſit, de voluptate opinionem. Et certè conditio, quæ apponitur, *Si quis modo*, &c. declarat ſatis Epicurum voluptati modum, non libidine, ſed ratione præſcripſiſſe. At quomodo poteſt voluptas tempore finito percepta, reputari æqualis illi, quæ infinito, ſi vita foret ſempiterna, perciperetur? Quatenus, inquiet, voluptatis finem rectâ ratione dimetiendo, ac ſummam proinde voluptatem, non aliam, quàm vacuitatem, tum doloris, tum perturbationis eſſe reputando, conſtat illam neque maiorem, intenſiorémve fieri longinquitate temporis; neque minorem, remiſſiorémve eiuſdem breuitate reddi. Et qui hoc bono, donec viuit communem vitam, fruitur, tam eſſe eum beatum, quàm foret, donec viueret, ſi fieri poſſet, vitam ſempiternam. Et quamvis ſperata productior, ſeu longioris æui, voluptas videatur præſentem voluptatem facere intenſiorem; id tamen apud eos, qui voluptati finem non recta ratione, ſed cupiditate inani metiuntur; quíque ſic ſe habent, quaſi cùm non erunt, ſeu vita defierit, ſenſuri ſint moleſtiam ob priuationem voluptatis, quam ſentirent, ſi ſupereſſent. Addet ipſam Sapientis vitam, æternitati æquiparari, vt ſuperiùs deduximus; quatenus non modò præſentia intuetur; ſed ea etiam, quæ præterierunt, ſibi ponit ob oculos; ac ea, quæ futura ſunt, vniuerſim proſpicit; ortus Siderum, & occaſus; tempeſtatum viciſſitudines; generationum, & corruptionum varietates; Rerumpublicarum, morúmque mutationes; bellorum, & pacis alternanteis vices; fidei, & perfidiæ; crudelitatis, & clementiæ exempla, cęteráque id genus omnia, quæ exſtitura in futurum, ex iis, quæ præexſtiterunt, conіicere in promptu ſit; adeò proinde, vt ille habeat, quaſi in proſpectu æternitatem totam; intereſſe ſe illi putet; neque vitam breuem conceſſam queratur, quam ſapientia in omne æuum tam præteritum, quàm futurum extenderit. Spectare huc proinde poteſt, tum illud Ciceronis, cùm Philoſophiam alloquitur, *Eſt enim vnus dies bene, & ex præceptis tuis actus penè*

1.de fin.

lib.2.

5.Tuſc.

toti immortalitati anteponendus : tum illud Po- fidonij apud Senecam, *Vnus dies hominum eruditorum plus patet quàm imperitorum longissima ætas*; tum id genus alia, quæ iam antè attigimus. Nihil porrò necesse est ipsius Posidonij occasione admoneam fuisse eandem, quam Epicuri, Stoicorum sententiam, cùm vtcumque Plutarchus Chrysippum contradictionis redarguat; scripsisse eum tamen variis in locis referat, ὅτι παρὰ τὸ πλείονα χρόνον οὐδὲν μᾶλλον εὐδαιμονοῦσιν, ἀλλ' ὁμοίως, καὶ ἐπίσης τοῖς ἀμερῆ χρόνον εὐδαιμονίας μετασχοῦσιν, *Nihilo esse homines feliciores longinquitate temporis, sed perinde esse, & ex æquo cum iis, qui sunt vel momento temporis felices.* l.78.

Præscripti sunt quidem à natura *fines voluptati corporis, sed illos temporis æterni desiderium ipsi ademit. Superuenit porrò mens, quæ de corporis fine, extremóque, vt* par fuit, *ratiocinando, & sempiterni temporis desiderium eliminando, vitam vndique perfectam constituit, effecítque, vt* eâ contenti, *haudquaquam ipsa temporis infinitate indigeremus. Quin etiam voluptate quoque frustrata non est, ne tum quidem cùm rerum* mortalium *conditio excessum è vita molitur, quippe provt optimæ vitæ perfectum*, atque adeò delectabilem, *nanciscitur finem.*

ѱ. 29. Η μὲν σὰρξ ἀπέλαβε τὰ πέρατα. Perspicuum est textum huiusce sententiæ fuisse admodum deprauatum. Quamobrem & ad eliciendum, quatenus licet aliquem sensum, Lego ѱ. 30. ἀπέραντον δ' ἀπείρου πόθος χρόνου, pro ἄπειρα, καὶ ἄπειρος αὐτὴν χρόνος. Alioquin enim quomodo sint, quæso, τὰ πέρατα ἄπειρα; quóve modo ἄπειρος χρόνος ἡδονὴν παρεσκευάσεν; sic verò etiam ѱ. 33. lego πόθους ἐκλείσασα, pro φόβους ἐκλύσασα, non quòd alioquin voces istæ cum iis, quæ præcedunt, cohærere non possent; sed quia non simul congruunt cum consequutione, quæ deducitur, quatenus infertur, *effectum esse ratiocinando, vt nihil egeremus infinito tempore*; quippe cùm hoc fiat non metum doloris æterni tollendo, sed diuturnioris temporis cupiditatem detrahendo. Id videlicet iuxta illud non ita pridem repetitum, *Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam, non annis adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum* : &, *Qui desiderium clusit*, &c. Denique lego, ὡς τελείαν λαβοῦσα τὴν τοῦ ἀρίστου βίου καταστροφὴν, pro ὡς ἐλλείπουσά τι τοῦ ἀρίστου βίου κατέστρεφεν. Nempe non apparet, quid possit germani sensus heinc colligi. Habeo autem vocem ἀρίστου, pro ἀρίστου, ex MS. cùm & videatur Epicurus voluisse heic scripto docere, quod reipsâ facto ostendit, dum moriens illud extulit, *Cùm ageremus vitæ beatum, & eundem supremum diem, scribebamus hæc*. Obiter porrò videre licet, quàm Epicurus abfuerit, vt idem, quod Theophrastus conquereretur, *qui moriens*, inquit Cicero, *accusasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maximè interfuisset tam exiguam vitam dedisset. Quorum ætas si potuisset esse longinquior, futurum fuisse, vt omnibus perfectis artibus, omni doctrinâ hominum vita erudiretur. Querebatur igitur*, pergit Cicero, *se tum, cùm illa videre cœpisset, extingui.* Quod quidem visus Seneca in Aristotelem transferre, exprobrat illi, *cum rerum natura exigenti minimè conuenientē sapienti viro litem esse; illam animalibus tantum indulsisse, vt quina, aut dena sæcula edurent; homini in tam multa, ac magna genito tantò citeriorem terminum stare*. Lucretius certè ex opposito conquerentem ipsam naturam inducit, aduersus illos, qui sibi vitam non esse longiorem congemunt, ac flent, versibus illis suprà relatis, 3.Tuscul.

Quid tibi tantopere'st, mortalis, &c. lib.3.

ac illis demum propositis,

—eadem tamen omnia restant,
Omnia si pergas viuendo vincere sæcla,
Aut etiam potiùs, si nunquam sis moriturus.

subdit:

Quid respondeamus, nisi iustam intendere litem
Naturam, & veram verbis exponere causam.

Sed, ne hæc repetantur, attexere præstat, quod Seneca relatâ illâ Aristoteleâ sententiâ in hunc modum subiicit: *Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem largè data est, si tota bene collocaretur. Sed vbi per luxuriam, ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur; vltima demùm necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transiisse sentimus. Ita est: non accepimus breuem vitam, sed fecimus; nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sicut amplæ, & regiæ opes, vbi ad malum Dominum peruenerunt, momento dissipantur: at quamvis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, vsu crescunt; ita ætas nostra bene disponenti multum patet. Quid de rerum natura querimur? illa se benignè gessit: vita, si scias vti, longa est: Alium insatiabilis tenet auaritia; alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas; alius vino madet; alius inertiâ torpet; alium defatigat ex alienis indiciis suspensa semper ambitio; alium mercandi præceps cupiditas circa omneis terras, omnia maria spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios; sunt, quos ingratus superiorum cultus voluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit; plerosque nihil certum sequenteis, vaga & inconstans, & sibi displicens leuitas per noua consilia iactauit.* Et infrà: *Non est itaque, quod quemquam propter canos, aut rugas, putes diu vixisse; non enim ille diu vixit, sed diu fuit. Quid enim, si illum multum putes nauigasse, quem sæua tempestas à portu exceptum huc, & illuc tulit, ac vicibus ventorum ex diuerso furentium per eadem spatia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est. Mirari soleo, cùm video aliquos tempus petere & eos qui rogantur facillimos. Illud vterque spectat propter quod tempus petitum est; ipsum quidem neuter. Quasi nihil* cap.4. cap 8.

petitur; quasi nihil datur; re omnium pretiosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non venit, ideóque vilissima æstimatur: imò penè nullum pretium eius est. Annua cõgiaria homines clarissimi accipiunt, & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant: nemo æstimat tempus; vtuntur illo laxiùs, quàm gratuitò. At eosdem ægros vide; si mortis periculum admotum est propiùs, Medicorum genua tangenteis; si metuunt capitale supplicium, omnia sua, vt viuant, paratos impendere; tanta in illis discordia affectuum est. Quòd si posset, quemadmodum præteritorum annorum cuiusque numerus proponi, sic futurorum; quomodo illi, qui paucos viderent superesse, trepidarent, quomodo illis parcerent? Atqui facile est, quamvis exiguum dispensare, quod certum est; id debet seruari diligentiùs, quod nescias, quando deficiat. Nec est tamen, quòd ignorare putes illos, quàm cara res sit. Dicere solent eis, quos validissimè diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, vt sine illorum incremento sibi detrahant: sed hoc ipsum an detrahant, nesciunt; ideò tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet; nemo iterùm te tibi reddet. Ibit quà cœpit ætas, nec cursum suum aut reuocabit, aut supprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suæ; tacita labetur. Non illa se regis imperio, non fauore populi longiùs proferet: sicut iussa est à primo die, curret; nusquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat: mors interim aderit; cui, velis, nolis, vacandum est. Hæc, recitata licet prolixiùs, obstare non debent, quin illud addamus, quod idem aliàs præclarè habet, cùm nos docet, quemadmodum horrere mortem desinamus: *Desinemus autem*, inquit, *si fineis bonorum, ac malorum cognouerimus; ita demùm nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest, tot res varias, magnas, diuinas percensentem; in odium illam sui adducere solet iners otium. Rerum naturam peragranti, nunquam in fastidium veritas veniet; falsa satiabunt. Rursus, si mors accedit, & vocat, licet immatura sit; licet mediam præcidat ætatem; perceptus longissimè fructus est. Cognita est illi ex magna parte natura: scit tempore honesta non crescere. His necesse est videri vitam breuem, qui illam voluptatibus vanis, & ideò infinitis metiuntur.*

Qui fineis in vitâ degenda **à natura præscriptos** ***perspexit, nouit quàm parabile sit, quod ad detrahendum quicquid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: nouit & seriem vitæ totius præclarè constituere: adeò vt rebus aleæ periculíque plenis nullatenus egeat.***

℣. 40. Ὁ τὰ πέρατα, τοῦ βίου κατειδώς. Intelligendam esse sententiam, non de durationis vitæ, sed de concomitantium vitam cupiditatum finibus, præscriptove ipsis à natura modo, vt interpretando expressum est; videtur ex eo satis colligi, quòd subiicitur, *parabile id esse, quod cupiditatibus sedandis tollendæve molestiæ ex ipsis creatæ est satis.* Illud verò πραγμάτων ἀγῶνας κεκτημένων, accipiendum esse de rebus aleæ, & periculi plenis, ex eo videtur intelligi; quòd qui ita vitam instituit, vt sit rebus paucis, iisque facilè parabilibus contentus, ille, nihil indigeat iis opibus, quas quærere est labor, tueri angor, amittere dolor. Spectat huc præsertim Lucretianum illud,

Ergo hominum genus incassum, frustráque laborat, lib. 5.
Semper, & in curis consumit inanibus æuum.
Nimirùm, quia non cognouit, quæ sit habendi
Finis, & omnino quoad crescat vera voluptas.

Pertinet verò eodem quoque, quòd Demo- serm. 10
critus apud Stobæum, author est illi, qui instituit tranquillè vitam degere, *vt neque priuatim, neque publicè multa agat; vterque quicquid fuerit supra suas vireis, suámque naturam, non adoriatur; sed eam sui curam habeat, qua fortunam, etiam fauentem, & quicquid potest ad decorem spectare, offerentem, declinet; neque plura attingat, quàm quibus præstandis par sit; cùm moles commoda, parua licet, tractatu tutior, quàm magna sit.* Verùm plura in hanc sententiam deducta passim hactenus sunt.

Oportet porrò sibi finem*, siue vitæ scopum, *ratum constantémque præfixum habere, ratione bene initâ secundum omnem euidentiam, quâ vulgò solemus, si quid opinamur, expendere: omnia quippe, nisi id fiat, indiscretæ temeritatis, confusionísque plena euadent.

℣. 1. Τὸ ὑφεστικὸς δὲ τέλος δεῖ ἐπιλογίζεσθαι. PAG. 54
Adhibeo heic particulam δὲ, vt Phrasis constet; ac statim lego κατὰ pro καὶ, & posteà, εἰ δὲ μὴ, pro εἰ μὴ, vt sensus sit planus. Porrò tam multa diximus, quæ ad hanc sententiam pertineant, vbi de Prudentia Priuata est actum, vt nihil heic adiiciendum sit, sed notandum solùm, τοῦ ὑφεστηκοῦ τέλους nomine, intelligi quidem tum generalem illum scopum, quem homines omnes sibi præfixum habere debeant; vt nempe quam-minimùm sit, & doloris in corpore, & perturbationis in mente; quòd euidentiæ innixa ratio nos demùm præclarè docuisse comprobabitur, cùm quacumque demùm conditione fuerimus, desideria nostra reduxerimus ad contentam paucis naturam, nec nos permiserimus vanis, & fine, modóque carentibus cupiditatibus, ob quas effici perturbatam, tumultuosámque vitam contingit: sed intelligi quoque maximè specialem scopum, seu genus vitæ, quod nisi quis sibi inita ratione ex sua indole, ex nascendi conditione, ex aliis circumstantiis constituerit; necesse est semper ab incerto pendeat, & quasi in salo continenter fluctuet: quemadmodum illeic est vberiùs dictum.

Si

Si omnibus sensibus fidem adimas, ne habebis quidem, quoscunque ipsorum falli dixeris, ad quid reuocans examen, id diiudices.

ψ. 5. Εἰ μάχῃ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν. Occasione eius, quod obiter dictum superiore Sententia fuit, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνάργειαν, ἐφ' ὅλῳ τῷ δοξαζομένῳ ἀνάγουσι, *Secundum omnem euidentiam, qua vulgò solemus, si quid opinamur, expendere*; subiiciuntur heic tres, aut quatuor sententiæ circa veritatis Criteria; vtpote, quæ non iis modò, quæ ad Physicam attinent, verùm etiam iis, quæ Ethicæ sunt considerationis, inseruiant. Certè & hæc ipsa sententia, quæ est de fide non adimendâ omnibus planè sensibus, generatim quidem est vera; sed speciatim nihilominùs ideò spectat ad Ethicen, quòd ea versetur in moderandis cum passionibus cæteris; tū potissimum voluptate doloréque sensu perceptis; &, si abrogatâ fide omnibus, assumamus vnum, qui falli censeatur dum dicetur quidpiam iucundum, aut molestum percipere, nulla superfit regula, quâ ipsa censura expendatur, seu iudicium legitimum, illegitimumve probetur; vt putà nulla superstite (& quæ sola tamen esse vsui possit) sensuum euidentia. Verùm nihil heic addendum ad ea, quæ de Criteriis, cùm ageremus, dicta in Canonica sunt.

Si quempiam sensuum absolutè explodas, neque id quod est opinabile, distinguas in id quod expectabile est (tempusve quasi nondum sit debitè perspectum depoſcit, priusquàm quale sit pronuntietur*) & in id quod præsens* (*positumve* coràm, exploratúmque) *est, ac rursus in id quod secundum sensus, secundum passiones*, affectionesve animi; *secundum omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum: tum sensus quoque cæteros opinione vanâ ita conturbabis, vt nullum* tibi *criterium*, quo solidè quidpiam iudices, *sit superfuturum.*

ψ. 8. Εἴ τινα ἐκβάλλεις ἁπλῶς αἴσθησιν. Sententia quoque ista ex iis, quæ in Canonica dicta sunt, explicari debet, ac intelligi, alioquin enim nimis multa intempestiuè mouenda heic forent. Adnoto solùm, propter contextum, fuisse circa illud ψ. 9. διαιρῆς τὸ δοξαζόμενον, expunctam particulam εἰς, quæ vulgò habetur ante ipsum τὸ, quoniam non ipse sensus est, qui hoc loco diuiditur, sed ipsum Opinabile, quod alioquin fieret diuisionis membrum, & species sensus aliqua. Lego autem statim προσμένομενον, iuxta antè dicta, & vt habetur etiam mox, non verò προμενόμενον, aut προσμενόμενον, vt vulgò. Rursus autem ψ. 10. ἔτι δὲ, pro ἤδη, quòd adiecta species diuisionis sit; & mox τὰς αἰσθήσεις, pro τὴν αἴσθησιν, vt sit numeri cum sequentibus consonantia. Additiunculæ ad interpretationem factæ, patet ratio ex aliàs dictis.

Si id omne, quòd heic appellatur *Expectabile, cùm opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris vt tale: neque* leuiter *præterieris* (quasi constans & admittendum) *id quod nullius euidentiæ suffragium habens, falsum est*: eo casu *geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cauet, attenditque sollicitè, quale omne iudicium sit, quod de re opinabili, aut rectè, aut perperàm fertur.*

ψ. 15. Εἰ βεβαιώσεις καὶ τὸ προσμενόμενον. Hæc rursùs Sententia ex dictis in Canonica est intelligenda. Addo autem ad calcem, vocem δοξαζομένῳ, quoniam alioquin sententiæ sensus, vt satis constat, mutilus est; ac aliunde satis attentione egens.

Nisi qualibet occasione vnamquamque actionum tuarum ad ipsum naturæ finem referas, sed ad aliud quidpiam siue prosequendo, siue refugiendo deflectas: non erunt tibi vitæ actiones prorsus sermonibus consentaneæ.

ψ. 21. Εἰ μὴ παρὰ πάντα καιρὸν ἐπανοίσεις. Hæc iam Sententia, quæ attinet ad Criteriorum tertium (Passionem nimirùm, qua de prosequendo, fugiendóque fertur iudicium) cohæret cum illa, cuius occasione, tres, quæ mox præcedunt, ceu Parentheſi interiectæ sunt. Scopus autem ipsius est, vt quacumque agendi occasione oblata, meminerimus generalis illius, & secundum naturam instituti finis; ne passione quadam, vt fieri solet, abrepti, à recto tramite discedamus, ac viam virtutis tenere professi, deprehendamur lapsi in vitium; & ex duobus oppositis, vnum collaudemus, prosequamur aliud. Ecce verò ad hoc cauendum, quidnam Epicurus eximij consilij apud Senecam suadeat. *S I C fac*, inquit, *omnia tanquam spectet aliquis*; quod Seneca quidem excipit his verbis: *Prodest, sine dubio, custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longè magnificentius est, sic viuere, tanquam sub alicuius boni viri, ac semper præsentis oculis: sed ego etiam hoc contentus sum, vt sic facias, quæcumque facies, tanquam spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cùm iam profeceris tantum, vt sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum authoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia supprimerent, dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cùm hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui esse dignatio; incipiam te tibi permittere; quod idem suadet Epicurus.* Hæc Seneca, qui & rursùs aliàs: *Iam clausulam, inquit, Epistola poscit; accipe, & quidem vtilem, & salutarem, quam te affigere animo volo.* Epist. 25.

volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic tanquam illo spectante viuamus; & omnia tanquam illo vidente, faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: Custodem nobis, & Pædagogum dedit; nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius authoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non adspectus tantum, sed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui sic aliquem vereri potest, vt ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet! Qui sic aliquem vereri potest, citò erit verendus, Elige itaque Catonem. Si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum, Lælium. Elige eum, cuius tibi placuit, & vita, & oratio; & ipsius animum ante te ferens, & vultum; illum semper tibi ostende, vel custodem, vel exemplum. Spectat huc illud Epicteti: *Congressurus cum aliquo, ac eorum præsertim, qui eminentem locum tenent; propone tibi, quid ea occasione Socrates, aut Zeno fecisset, ac non hærebis, quid facto opus, vt decorè te pro re nata geras.* [in Enchir.]

Cupiditatum aliæ sunt naturales & necessariæ; aliæ naturales, nec tamen necessariæ; aliæ neque naturales, neque necessariæ, sed ex opinione inani prognatæ.

℣. 26. Τῶν ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν φυσικαὶ, καὶ ἀναγκαῖαι. Repono post hanc, & sequentem sententiam treis alias, quæ solent ipsas præcedere, vt transpositas satis manifestè. Quæ certè est illarum prima, cum sequente istarum cohærenter effertur; & diuisionem cupiditatum in hac ipsa factam supponit. Potest verò transpositionis occasio ex eo fuisse facta, quòd incipiat quoque hisce vocibus, τῶν ἐπιθυμιῶν, pertractis vnà aliis duabus, per quas fit istarum de cupiditatibus interruptio. ℣. porrò 27. addo, interseróque has voces ἀναγκαῖαι; αἱ δὲ φυσικαὶ, καὶ, tanquam perspicuè deficienteis, vt Stephano quoque indicauit ille Torquati apud Ciceronem locus, *Quæ est enim aut vtilior, aut ad bene viuendum aptior partitio, quàm illa, qua est vsus Epicurus; qui vnum genus posuit earum cupiditatum, quæ essent & naturales, & necessariæ; alterum, quæ naturales essent, nec tamen necessariæ; tertium, quæ nec naturales, nec necessariæ.* [1. de fin.] Adde verò Ciceronem heinc resumere, quod postea causatur his verbis: *Tria genera cupiditatum, naturaleis, & necessarias: naturaleis, non necessarias: nec naturaleis, nec necessarias.* [lib. 2.] Alio autem loco, *Vides, credo,* inquit, *vt Epicurus Cupiditatum genera diuiserit, non nimis fortè subtiliter, vtiliter tamen: Partim esse naturaleis, & necessarias: partim naturaleis, & non necessarias; partim neutrum.* [5. Tuscul.] Vbi, quod vides, *non nimis fortè subtiliter*, dici, eò spectat, quod innui Ciceronem causari, diuisionem cupiditatum hac ratione instituere, esse, *non diuidere, sed frangere rem:* [2. de fin.] Id nempe iam retulimus circa Epistolam ad Menœceum; vbi & adnotauimus, cùm Cicero velit, instituendam potiùs hoc modo diuisionem fuisse; *Cupiditatum esse duo genera, Naturaleis, & Inaneis; Naturalium quoque item duo, Necessarias, & non Necessarias;* adnotauimus inquam Epicurum diuisionem illeic hoc prorsùs modo instituisse; Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσὶ φυσικαὶ, αἱ δὲ κεναί· καὶ τῶν φυσικῶν, αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον, ac simul insinuauimus, eo modo diuidere, quo factum in hac sententia videmus, non fuisse rem frangere, sed scrupulositatem illam, quæ in diuidendo, subdiuidendóque plerumque importuna est, deuitare; idque præsertim, cùm nullum membrum necessarium prætermittatur, & nihil magis in promptu sit, quàm rem ad illam argutiem, subtilitatemve subdiuidendi reducere. Prætermitti verò non debet Nemesium diuisionem hanc Epicuri fuisse æmulatum, cùm cupiditatum vice, voluptates diuidens, αἱ μὲν, inquit, εἰσὶν ἀναγκαῖαι, ἅμα καὶ φυσικαὶ, αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι, οὔτε φυσικαὶ, admoneo interim videri corrigendum exinde esse illum apud Eustratium locum, vbi in Aristoteleam cupiditatum diuisionem scribens, *Epicurus*, inquit, *& qui eum sequuntur, ita diuidunt*, τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ἡδονῶν, αἱ μέν τινες ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι, οὔτε φυσικαὶ, manifestum siquidem est, vocem τινὲς esse superfluã, ac vice illius reponendum esse, φυσικαὶ καὶ. [de natu. hom. c. 1.] [in 3. Eth. cap. 11.]

An-non verò pari ratione corrigendus apud Athenæum locus, cùm, *Plato*, inquit, *primus ostendit, quod semper in ore Epicureorum est*, ὅτι τῶν μὲν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσὶ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ. αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ, οὔτε ἀναγκαῖαι. Constat nimirum inde abesse totum primum membrum, siue genus cupiditatum, cuius aliunde quasi vestigium sit illud μὲν ante verbum εἰσὶ, quod statim non repeteretur post vocem φυσικαὶ, nisi ad aliud membrum spectaret. Quóque minus dubites, ecce Plato in eo, quem Athenæus citat, ac recitat, loco, non diuidit quidem Cupiditates in Naturaleis, & non Naturaleis; sed cùm diuidat tamen in Necessarias, cuiusmodi sunt σίτου, καὶ ὄψου, *cibi, & obsonij*, attinenteis ad sanitatem, bonámque habitudinem; & non Necessarias, cuiusmodi sunt ἀλλοίων ἐδεσμάτων, *variorum eduliorum*, à quibus, corpori, animæque ad prudentiam, temperantiámque noxiis difficile non sit rectè institutum abstinere; cùm, inquam, Plato sic diuidat, patet non omitti ab ipso cupiditates necessarias, quæ in illa tamen apud Athenæum diuisione, quatenus exstat, prætermittuntur. [lib. 12.] [8. de Rep.] An non rursùs pari de causa apud Plutarchum corrigendus, cùm ille sub persona Grylli recensiturus tria ista cupiditatum genera, præfatur primùm, Ταῖς δὲ ἐπιθυμίαις ἐφορᾷς που μυρίαν διαφοράν, *Agnoscis esse cupiditatum innumeras diuersitates*; ac tum legitur cohærenter, τὴν πόσιν ἅμα τῷ φυσικῷ, καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἔχουσαν. Scilicet, aut tota diuisio esse videtur interiicienda; aut primum saltem membrum disertè inserendum; aut demùm, quia illud heic obliquè habetur, videtur saltem ita legendum, αἱ μὲν γὰρ περὶ τὴν πόσιν (legerem etiam potiùs περὶ βρῶσιν, καὶ πόσιν, & non facio tamen, quòd apud Laërtium in adhibitis ad textum exemplis, ὡς ποτῶν dumtaxat legatur) ἅμα τῷ φυσικῷ, καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἔχουσιν. [in Gryllo]

Nam

Nam quæ ſpectant quidem, verbi gratiâ, ad potum, illæ cum eo, quod naturale eſt, etiam id quod eſt neceſſarium habent. Confirmatur verò, quoniam pro ſecundo membro illud ſequitur, αἱ δὲ τῶν ἀφροδισίων, &c. φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ ἐκλήθησαν. Et pro tertio illud, τὸ δὲ τῶν μήτε ἀναγκαίων, μήτε φυσικῶν, γένος, &c.

13. Verùm, hæc vt mittam; quoniam memini obiter Ariſtoteleæ cupiditatum diuiſionis, quam citatus Euſtratius cum Epicurea comparat: Ecce illa ſic inſtituitur libro Nicoma-
6. chiorum tertio, & ſupponitur ſeptimo, vt dicantur, Cupiditatum αἱ μὲν κοιναὶ, αἱ δὲ ἴδιαι, καὶ ἐπίθετοι; *Aliæ quidem communes, aliæ verò propriæ, & appoſititiæ*, ſiue adſcititiæ. Vbi communes appellantur, quæ omnibus competunt, cuiuſmodi eſt vniuersè cupiditas cibi, & potus; propriæ verò, quæ ſingulis, vt talis cibi, aut talis potus. Et cùm priores ſint naturales, inque ipſis ſolo exceſſu peccetur (quo nomine dicit appellari γαστριμάργους, *ventri inſanè indulgenteis*, taleíſque eſſe λίαν ἀνδραποδώδεις, *ingenio admodum ſeruili* poſteriores quadamtenus ſolùm naturales ſunt; ac ideò in ipſis non exceſſu ſolùm, ſed qualitate etiam peccatur, cùm ea nimirum appetuntur, quæ odio potiùs digna ſunt, qua ex parte dicuntur ἐπίθετοι, quaſi non à natura nobis inſitæ, ſed à nobis ipſis præ intemperantia adſcitæ, & ſuper-adiunctæ. Eſt verò & alia di-
11. uiſio, quâ primo libro Rhetoricorum, Cupiditatum αἱ γὰρ ἄλογοι, αἱ δὲ μετὰ λόγου, *aliæ irrationales, aliæ cum ratione* dicuntur: ac priores eædem cum naturalibus fiunt (videlicet cibum, & potum ſine diſcurſu appetimus) poſteriores eæ perhibentur, quibus perſuaſione præeunte, aliquid concupiſcimus, vt dum videre, poſſideréve aliquid, de quo audimus loqui, auemus; eædémque adeò ſunt cùm ἐπιθέτοις, ſeu iis, quas neque naturaleis, neque
6. neceſſarias *ex vana opinione progigni* Epicurus dicit. Nota verò has eaſdem eſſe, quæ eandem ob cauſam dicuntur apud Plutarchum & ἐπείσακτοι, *ſuper-inductæ*, aduentitiæve, & ἐπικεχυμέναι ὑπὸ δόξης κενῆς, *ab opinione vana ſuperfuſæ*. Prætereo verò Ariſtotelem ſeptimo Moralium, vtraſque partim laudabileis, partim vituperabileis facere. Quippe, vt poſteriores, alioquin habitæ honeſtæ, & laudabiles, qualis eſt honoris cupiditas, vituperantur tamen, cùm modum excedunt, qualis eſt eadem cupiditas, cùm nimia euadens appellatur ambitio; ita priores aliquando laudatæ, qualis eſſe in liberos, parentéſque affectus ſolet; tum, cùm excedunt, vituperantur; qualis idem fuit in Niobe affectus, quæ propter liberos auſa eſt ſe etiam Latonæ præferre; aut in Satyro, qui Patrem ſuum ita deperiit, φιλοπάτωρ exinde dictus, vt eo vitâ functo, ſe ſuſpenderit, viſúſque adeò ſit λίαν μωραίνειν, *valde deſipere*, inquit ille.
e Rep. Prætereo id, inquam, vt obſeruem Platonem videri diuiſionem Cupiditatum εἰς ἀλόγους, καὶ μετὰ λόγου *in Irrationaleis, & cum ratione*, in genere naturalium quidem, ſed non neceſſariarum tamen, ſic accipere, vt eas eſſe velit, quæ aut rationi pareant, aut irrationalem, ferinámque partem ſequantur; ac vtrum-nam fiat, coniiciendum ducat ex iis, quæ in ſomnis contingunt. Quoniam quatenus temperanter, aut intemperanter; leniter, aut ferociter viuitur, inſomnia honeſta, vel turpia; mitia, immaniáve creantur, arguúntque adeò quid per vigiliam pronum ſit agi, vel non agi,

Cæterùm, cùm Laërtius primùm in exemplum Cupiditatum naturalium, & neceſſariarum, afferat cupiditatem *rei potulentæ, donec viget ſitis*, & Plutarchus ſimiliter, vti adnotatum mox eſt; ecce à Nemeſio Naturales, & Neceſſariæ deſcribuntur, ὧν χωρὶς ζῆν ἀδύνατον, ὡς αἱ τροφαὶ, αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαὶ, καὶ τὰ ἐνδύματα ἀναγκαῖα, *quæ ſunt eiuſcemodi rerum, ſine quibus vita tranſigi non poteſt; cuiuſmodi ſunt cibi, qui indigentiam expleant, ac neceſſaria indumenta*. Ab Euſtratio verò dicitur ἡ τῆς τροφῆς ἐπιθυμία, καὶ τῆς ἐσθῆτος ἀναγκαῖα; *cupiditas cibi, ac veſtis neceſſaria.* Vbi rursùs corrigendum, ſupplendúmque eſt, καὶ φυσική, *& naturalis*. Nam ſi dicas fortè legendum eſſe ἀναγκαίας, vt, quemadmodum apud Nemeſium, relatio fiat ad vocem ἐσθῆτος, tunc totum membrum deerit, quo cupiditas φυσική, καὶ ἀναγκαῖα exprimatur. Deinde, cùm Laërtius cupiditates naturaleis, & non neceſſarias eas eſſe declaret, *quæ nihil aliud quàm voluptatem variant, non verò abſolutè dolori detrahendo neceſſariæ ſunt, vt quæ eduliorum ſunt delicatiorum*; Plutarchus verò in exemplum illos afferat, quæ ſunt venereorum, αἷς ἀρχὰς ἡ φύσις ἐνδίδωσιν, ἔστι δὲ πῶς καὶ μὴ χρώμενον ἔχειν ἱκανῶς ἀπαλλαγῆναι, *quibus*, inquit, *præbet natura principium, & à quibus tamen poteſt quis non incommodè abſtinere*; ecce imitantur cæteri Plutarchum, dum ab Euſtratio quidem proponitur ſimpliciter in exemplum ἡ τῶν ἀφροδισίων, *cupiditas rerum venerearum* (vtcümque Ariſtoteles, non-niſi præmiſſis cibi, & potus cupiditatibus, ſubiiciat illam, quæ εὐνῆς, *lecti* eſt, ſecundùm Homerum, in eo, qui eſt νέος, καὶ ἀκμάζων, *adoleſcens, floréntque ætate*) & à Nemeſio cum diſtinctione cupiditates tales dicuntur, ὡς αἱ κατὰ φύσιν, καὶ κατὰ νόμων μίξεις, αὗται γὰρ εἰς τὴν διαμονὴν τοῦ παντὸς γένους συντελοῦσι, δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐν παρθενίᾳ ζῆν, *cuiuſmodi ſunt, qui ſecundùm naturam, aut ſecundùm leges ſunt concubitus; nam illi quidem ad generis totius perpetuitatem faciunt; ſed poteſt tamen ſine iis, veluti in ſtatu virginitatis, viui.* Denique, cùm apud Laërtium neque naturales, neque neceſſariæ dicantur, *quales coronarum, ſtatuarúmve erigendarum ſunt*; & Plutarchus texat longam earum ſeriem, vt *quæ ſunt cultus elegantis, pretioſarum veſtium, auri, argenti, eboris*, &c. Ecce ab Euſtratio talis dicitur, qualis eſt ἡ τῶν τοιῶν δὲ σιτίων, ἡ τοίας δὲ ἐσθῆτος, ἡ τοίων δὲ ἀφροδισίων, *cupiditas talium ciborum, talis indumenti, talium venereorum.* A Nemeſio autem tales perhibentur, ὡς ἡ μέθη, καὶ ἡ λαγνεία, καὶ αἱ πλησμοναὶ χρείαν ὑπερβαίνουσαι. οὔτε γὰρ εἰς διαδοχὴν τοῦ γένους ἡμῶν συμβάλλονται, οὔτε εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ προσβλάπτουσι, *cuiuſmodi ſunt temulentia, & ſalacitas, eæque expletiones, quæ neceſſitatem excedunt. Quippe*

nequè

neque ad propagationem nostri generis, neque ad vitam conferunt ; quin imò inferunt etiam noxam.

Iam cùm sint multa vt passim , sic fusè plerumque hactenus deducta , quæ , quod ad rem spectat hisce confirmandis possunt facere ; nihil sanè aliud addendum heic est, lib. 5. quàm quod Cicero in Tusculanis, relata trimembri , quæ hoc loco fit , cupiditatum diuisione , subdit. Docet nimirum ex Epicuro Cupiditates naturales , & *Necessarias satiari posse penè nihilo* ; ac subinde pergit : *secundum autem genus cupiditatum , nec ad potiendum difficile censet , nec verò ad carendum. Tertias, quòd essent planè inanes , neque necessitatem modò , sed ne naturam quidem attingerent , funditus eiiciendas putauit.* Ac subiicit quidem Cicero præterea , disputari multa ab Epicureis , *de extenuatione voluptatum obscœnarum* ; additque *iis similia ad victum transferri, extenuarique magnificentiam , & sumptus epularum , quòd paruo cultu natura contenta sit,* &c.

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem , licet non expleantur , deducunt ; si vehemente cum studio sint, illæ ob vanam opinionem euadunt huiuscemodi , ac non ex sua ipsarum natura* (quâ parte nimirum naturales sunt) *sed præ ipsa , quæ in homine est opinionum inanitate vltra modum diffunduntur.

ỷ. 37. Ἐν αἷς τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν. Sententia hæc , cum insequente , attinet ad cupiditates ; hæc quidem generis secundi ; illa verò tam secundi , quàm tertij. Vtræque enim eo charactere à cupiditatibus generis primi discernuntur ; quòd cùm istæ , nisi expleantur , dolorem creent , immò & noxam (in corpore videlicet) illæ ex opposito non creent ; adeò proinde , vt non ex quadam naturæ indigentia oriantur , sed ex inani opinione , quâ iis frui rebus , quæ concupiscuntur , oportere , præsumitur. Repono autem ỷ. 41. διαχέονται ex MSS. pro διὰ χρείαν τινὰ, quòd & ob has voces inanis fiat repetitio , & phrasis idoneo alioquin verbo destituatur ; vt taceam potuisse vocem indicari vel ex sequente sententia , in qua legimus ἐνδιάχυτον ὄρεξιν , itémque ex loco paullò antè citato , quo Plutarchus meminit cupiditatum ἐπικεχυμένων. Interpretor verò τὴν κενοδοξίαν , non *ambitionem* , aut *vanum gloriæ appetitum* ; sed *opinionum inanitatem* , quatenus de ea , & generaliùs quidem, quàm vt ad solam gloriam referenda sit , agitur. Quòd speciatim porrò adhibetur, τοῦ ἀνθρώπου , *hominis* ; an-non huc videtur idem Plutarchus respexisse, cùm tribuit Animali Bruto (illi nempe vni ex Vlyssis sociis In Gryllo. à Circe in feras mutatis) tribuit , inquam, exprobrationem huiuscemet inanitatis ; & factam quidem homini habito sapientissimo (vt ideò possit tanto magis aliis fieri hominibus) cùm sint tamen ipsæ , quas dicimus brutas animanteis , illius expertes ? An-non proinde facere quoque Aristoteles citatus videtur , vt rationis nostræ suppudere nos debeat ; cùm cupiditates illæ , quæ sunt ἄλογοι , quasque Bruta habent nobiscum communeis , naturales sint ; cæteræ , quæ præter , vel contra naturam , eiusmodi sint, vt illis bruta careant , sint verò nobis propriæ , & μετὰ λόγου *cum ratione* quidem. Sed ne istis hæream , affero dumtaxat , quæ habet Lucretius , cùm differendo de Artibus , quas

—paullatim protrahit ætas lib. 5.
In medium , Ratióque in luminis eruit oras.

Quippe vbi illa primùm de primis interseruit hominibus ,

Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli ,
Propter aquæ riuum , sub ramis arboris altæ ,
Non magnis opibus iucundè corpora habebant ;
Præsertim quom tempestas ridebat, & anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas ,
Tum ioca , tum sermo , tum dulces esse cachinni
Consuerunt ; agrestis enim tum musa vigebat.

Ac istud subiunxit ;

Sic odium cœpit glandis ; sic illa relicta
Strata cubilia sunt , herbis , & frondibus aucta.
Pellis item cecidit , vestis contempta ferina'st ,
Quam reor inuidia tali tunc esse repertam,
&c.

Tum prosequitur :

Tunc igitur pelles , nunc aurum , & purpura curis
Exercent hominum vitam , bellóque fatigant ;
Quò magis in nobis , vt opinor , culpa residit.
Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
Terrigenas : At nos nil lædit veste carere
Purpurea , atque auro , gemmisque insigniter apta,
Dum plebeia tamen sit , quæ defendere possit.

Concludit proinde :

Ergo hominum genus incassum , frustráque laborat
Semper , & in curis consumit inanibus æuum.
Nimirùm , quia non cognouit , quæ sit habendi
Finis , & omninò quoad crescat vera voluptas.

Quæcumque cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt, eæ necessariæ non sunt, sed appetentiam continent dissolutam, temeréve diffluentem; ***quando vel difficilè explebiles sunt, vel causæ etiam*** alicuius ***nocumenti*** iure ***reputantur.***

i. 55. ¶. 1. Τῶν ἐπιθυμιῶν ὅσαι μὴ ἐπ' ἀλγοῦν. Reponuntur heic iam intermissæ sententiæ. Hæc verò trium prima eam habet cum superiore connexionem, de qua mox dictum circa eam est; ac illam prætereà, quòd, cùm in vtraque agatur de cupiditatibus, quæ non expletæ licet, in molestiam tamen nullam desinunt, huiusmodi cupiditates declarentur, in illa quidem ex vana opinione ortæ, quatenus in ipsis explendis vehemens studium impenditur: in ista verò non necessariæ, quatenus & citra molestiam possunt negligi; & inexplebiles alioquin sunt, ac sæpe detrimentum creant. Lego verò, ἢ καὶ βλάβης, pro ἢ βλάβης, phrasi, sensúque inuitante, & quasi præeunte non modò citato paullò antè Nemesio, ἀλλὰ καὶ προσβλάπτουσι, sed ipso quoque Epicuro in iis, quæ Sapienti attribuit, εἰ μὴ καὶ ἔβλαψεν. Ne quidquam porrò heic repetam ex iis, quæ partim circa illud, partim circa aliud affine de Amore Effatum recitata sunt; adnoto dumtaxat ob illud ἐνδιάχυτον ὄρεξιν, videri posse Lucretium hac de causa vasis Metaphorâ vsum, cùm obseruasse docet Epicurum, quod suprà quoque retulimus,

b. *Diuitiis homines, & honore, & laude potenteis*
Affluere, atque bonâ natorum excellere famâ;
Nec minùs esse domi quicquam tamen anxia corda,
Atque animum infestis cogi seruire querelis.

Subiicit verò,

Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum,
Omniáque illius vitio corrumpier intùs,
Quæ conlata forent, & commoda cúmque venirent;
Partim, quòd fluxum, pertusúmque esse videbat
Vt nulla posset ratione explerier intùs,
Partim quod tætro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quæcumque receperat intùs.

Vbi illa diuitiarum inexplebilitas declaratur potissimùm fluxo illo pertusóque vase, seu quasi Danaïdum dolio; quod nulla ratione explerier possit. Cùm sint autem in promptu innumera exempla, succurrit tamen præ aliis in mentem, quod de Cn. Lentulo augure habet Seneca, à quo exstitisse dicitur *diuitiarum maximum exemplum*; cùm & fuisse eum censu maximo, à Suetonio scribatur. Fuit illi nempe ex Seneca quater-millies sestertiûm, hoc est, monetæ quæ iam nobis in vsu, trecenties septuagies bis centena librarum Turonicarum millia. *Hic* ergo, inquit Seneca, *cùm omnia incrementa sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem sub honore nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pe-*

benef. In Tiber.

cuniâ & gratiâ, subinde Augusto solebat queri, dicens, à studiis se abductum; nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset relictâ eloquentiâ (at illi inter alia, hoc quoque D. Augustus præstiterat, quod illum derisu, ac labore irrito liberauerat.) Pergit autem; *Non patitur auiditas quemquam esse gratum: nunquam enim improbæ spei quod datur satis est. Eo maiora cupimus, quo maiora venerunt; multóque concitatior est auaritia in magnarum opum congestu collocata. Vt flammæ infinitò acrior est vis, quò ex maiore incendio emicuit.* Verùm ad Lucretium vt redeam, is declarare pergit quid remedij ad hoc Epicurus contulerit,

Veridicis igitur purgauit pectora dictis,
Et finem statuit cuppedinis, atque timoris;
Exposuítque bonum summum, quò tendimus omnes,
Quod foret; atque viam monstrauit tramite prono,
Quâ possemus ad id recto contingere cursu
Quidve mali foret in rebus mortalibu' passim, &c.

Quod obiter porrò commemini vasis, doliíve Danaïdum, quicum vulgò solet inexplebilis diuitiarum cupiditas comparari; taceri non debet docere Lucretium eo significari viuendi desiderium, quod inexplebile quoque sit,

Deinde animi ingratam naturam pascere semper, lib. 3.
Atque explere bonis rebus, satiaréque nunquam,
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Cùm redeunt, fœtúsque ferunt, variósque lepores,
Nec tamen explemur vitai fructibus vnquam:
Hoc, vt opinor, id est, æuo florente puellas
Quod memorant, laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.

Habet verò & paullò pòst, quod suprà de eodem recitauimus,

Sed dum abest, quod auemus, id exsuperare videtur
Cætera; post aliud cùm contigit, illud auemus;
Et sitis æqua tenet vitaï semper hianteis.

Omnium rerum, quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil est amicitiæ possessione maius, nihil vberius, nihil iucundius.

¶. 6. Ὧν ἡ σοφία παρασκευάζεται. Sententiæ huius Interpretatio Ciceronis ipsius est, apud quem Torquatus dicere Epicurum ait, 1. de fin.
Omnium rerum, quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil esse maius amicitiâ, nihil vberius, nihil iucundius. Vbi vides τὸ μέγιστον amplificatione quadam exprimi; quod autem nos pro *amicitia*, *amicitiæ possessionem* reddimus, ideò facimus, vt magis ad verbum declaretur, quæ dicitur τῆς φιλίας κτήσεως. Videtur ipse Cicero sententiam aliàs miratus, cùm, *Est autem*, inquit, *amicitia, nihil* lib. de amic.

nihil aliud, nisi omnium diuinarum, humanarúmque rerum, cum beneuolentia, & caritate summa consensio; quâ quidem haud scio, an, exceptâ sapientiâ, quicquam meliùs homini sit à Diis immortalibus datum. Videtur & Manilius,

lib. 2. *Idcircò nihil ex semet natura creauit*
Pectore amicitiæ maius, nec rarius vnquam.

Vbi tametsi naturam dicat, cùm Epicurus sapientiam; notum tamen est illud Iuuenalis,

sat. *Non aliud natura, aliud sapientia dicet.*

9. Ethic. 9. Quin-etiam Aristoteles id videtur supponere, cùm de beato loquens, quem nisi natura, sapientiáque non finxerit, quærit, *An beatus amicis indigeat*; & ea dubitandi ratione allata, quòd, cùm beatus affluat bonis omnibus, ac bonis suis contentus sit, nihílque sit, quod desideret; nulla re proinde indigeat; ac ideò, ne amieo quidem, qui alter idem cùm sit, id amico suppeditet, quod ille per se consequi non possit; vnde & citatur senarius:

Ὅταν ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί χρὴ φίλων;
Quid, quando Dæmon fauet, amicis est opus?

Excipit, hoc esse absurdum, bona beato omnia tribuere, amicos non tribuere, ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶναι, *quod externorum quidem esse videtur optimum.* Interim porrò ipsa hæc quæstio ab Aristotele disputata, est, ad quam Epicurus, propter illa verba, *Ad beatè viuendum*, respexit. Neque enim alioquin fuit cauillaturus, vt Stoici, quos inter Chry-

Epist. 9. sippus apud Senecam ait, *Sapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse.* Nam illi quidem, *& manibus, & oculis & multis ad quotidianum vsum necessariis opus esse: sed egere eum nulla re; egere enim, necessitatis esse; nihil autem esse necesse sapienti.* Vnde & concludit, *Sapienti, quamvis seipso contentus sit, amicis tamen opus esse.* Clariùs vtcumque Seneca ipse, dum circa Effatum, *Se contentus est sapiens*; *Hoc, mi Lucili*, inquit, *perperam plærique interpretantur. Sapientem vndique submouent, & intra cutem suam cogunt. Distinguendum autem quid, & quatenus vox ista promittat. Se contentus est sapiens ad beatè viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est: ad illud tantum animo sano, & erecto, & despiciente fortunam.* Vnde & statim; postquam quæsiuit, *Qualis vita sit sapienti futura, si sine amicis relinquatur, in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in nauigatione longa retentus, aut in alienum littus eiectus?* Respondet, *Qualis est Iouis, cùm resoluto Mundo, & Diis in vnum confusis paulisper cessante natura, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus.* Verumtamen, certum est quidem sic affectum esse debere Sapientem, vt, seu ipse amicis, seu ipsi amici, fortunæ iniuriâ subducantur; id æquo ferat animo, neque ægritudine se conficiat, sed, quantum quidem licitum erit, beatè secum habitet: At cùm mortalium beatitudo intensionem, ac remissionem, seu magis, minúsque, vt superiùs est, iuxta Epicurum, ostensum, suscipiat; fiet, recurrétque de nomine quæstio, etiam nisi admittatur Sapientem, quem & beatum volunt, beatiùs saltem cum amicis, quàm sine amicis degere; ac illum idcircò amicis, nisi ad viuendum beatè, saltem ad viuendum beatiùs, egere. Ecquid certè, sibi vult illud, quod aliàs idem Seneca, dum, *Nihil æquè*, inquit, *oblectauerit animum, quàm amicitia fidelis, & dulcis? Quantum bonum est,* de trar. cap. 7 *vbi sunt præparata pectora, in quæ tutò secretum omne descendat; quorum conscientiam minùs, quàm tuam timeas; quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet.* Eadem penè habet Aristoteles; sed præclarissimè omnium Cicero, nam, *Cui potest*, inquit, *esse* loc. cit. lib. de *vita vitalis, vt ait Ennius, qui non in amici mutua beneuolentia conquiescit? Quid dulcius, quàm habere amicum, quicum omnia audeas sic loqui, vt tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æquè, ac tu ipse, gauderet? Aduersas verò ferre difficile esset, sine eo, qui illas grauiùs etiam, quàm tu, ferret. Denique cætera res, quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus ferè singulis; diuitiæ, vt vtare; opes, vt colare; honores, vt laudere; voluptates, vt gaudeas; valetudo, vt dolore careas, & muneribus fungare corporis: amicitia res plurimas continet; quoquò te verteris, præstò est; nullo loco excluditur; nunquam intempestiua, nunquam molesta est. Itaque non aquâ, non igni, non aëre, vt aiunt, pluribus locis vtimur, quàm amicitiâ.* Vnde & illud Adagium Erasmi, *Amicus magis necessarius quàm ignis & aqua.* Quæ sanè, cùm ita se habeant; est, cur non ipsi Senecæ modò, sed cæteris etiam Stoïcissimis Stoïcis habeatur amicitia bonum plusquàm indifferens, ac eiusmodi, sine quo, non modò quisquam beatior, sed beatus quoque censeri vix possit.

Heinc non videtur esse hoc loco id prætermittendum, quod Epicurus apud Senecam habet, dum præmissâ illâ egregiâ Sententiâ, *ANTE circumspiciendum est, cum quibus edas, & bibas, quàm quid edas, & bibas*, subiicit, *Nam sine amico, visceratio* (hoc est cum carne epulum, siue generaliùs, cibatio, ac pastus) *leonis, ac lupi vita est.* Scilicet exinde arguitur, quàm iucundus sit, qui est cum sinceris amicis conuictus, præ illa solitudine, qua quis amicis destitutus, ferarum instar vescitur. Sanè & cùm sit homo suapte natura animal societatis amans, si ægrè adeò carere communi hominum societate potest; quî possit non ægrè carere illorum speciatim consuetudine, quorum quivis sit ἕτερος αὐτός; *alter idem?* Poterat verò ipse præ aliis Epicurus id dicere, quem vt aliàs retulimus, admiratur Cicero *vna in domo, & ea quidem angusta, tam magnos,* 1. de fin. *tantáque amoris conspiratione consentienteis tenuisse amicorum greges*; cùm & Laërtij verba sint, *Amicos ad illum vndequaque conuenisse, cúmque eo in horto vixisse.* Appositè autem illeic Cicero (neque enim hoc quoque repetere pigeat) *Quod quàm magnum sit*, inquit, *fi-* lib. de a *cta veterum fabulæ declarant, in quibus tam multis, támque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, vt ad Orestem peruenias, profectus à Theseo.* Ecce verò vt alibi; *Quanta vis*, inquit, *amicitiæ sit, ex hoc*

intelligi

intelligi maximè poteſt, quod ex infinita ſocietate generis humani, quam conciliauit ipſa natura; ita contracta res eſt, & adducta in anguſtum, vt omnis caritas aut inter duos, aut inter paucos iungeretur: Præterea porrò, vt Cicero videatur his locis eòdem collineare, quò & Ariſtoteles, qui circa quæſtionem, *An plures amici adſciſcendi ſint?* tum eſſe difficile docet, multos habere taleis amicos, qui communi vitæ conſuetudine coniungantur: tum videri dicit commodius, non quamplurimos quærere, ſed quot dumtaxat eſſe videatur ad vitæ ſocietatem ſatis: tum fieri ait non poſſe videri, vt quis ſit multis valde amicus, multóſque adeò valde amet (eſſe enim quemdam exceſſum amicitiæ, qui niſi vnius reſpectu eſſe nequeat, ſicque amor valde intenſus, niſi erga paucos eſſe non poſſit) tum declarat hoc ipſum eſſe, quod re factóque comprobetur; nam & ὑμνούμεναι, inquit, φιλίαι ἐν δυσὶ λέγονται, *Illæ, quæ ſermone omnium celebrantur, fuiſſe inter duos amicitiæ dicuntur.* Et vide, vt pergat; *Quos amicorum multitudo delectat, quique familiariter, comiterve verſantur cum omnibus, ij nemini eſſe amici, niſi ciuili more videntur, quos & blandos appellitant. Quare & fieri quidem poteſt, vt ciuili more quiſpiam multis amicus ſit, ac, niſi blandus, ſaltem vir bonus, modeſtúſque eſſe cenſeatur: At vt quis multos propter virtutem, propterque ipſoſmet, adamet, non poteſt: præclaréque agatur, ſi vel paucos taleis reperire liceat.* Ex quibus intelligitur felicitatis miræ fuiſſe, tot poſſe in Epicuri domo, Scholáque homines reperiri, qui vt in eandem planè ſententiam, ſic in amorem illum mutuum, quem in Apologia vitæ Epicuri deſcriptum habes, conſpirarint. Certè ipſe quoque Epicurus, quàm difficilè id occurrat in ſocietate vitæ communi, ac citra ſpeciale inſtitutum, in quod conſentiatur, perſpexit, cùm Epiſtolam ad Menœceum concludens, non multos, ſed vnum amicum deligendum ſuaſit, quicum, vt ſui ſimillimo, habeat omneis meditationes, cogitationéſque communeis. Verumtamen de Amicitia aliquot iam locis plura diximus.

Eadem ſcientia confirmauit Animum, ne quod aut ſempiternum, aut diuturnum timeret malum, quæ perſpexit in hoc ipſo vitæ ſpatio amicitiæ præſidium eſſe firmiſſimum.

℣. 9 Ἡ αὐτὴ γνώμη θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν. Eſt etiã huiuſce ſententiæ interpretatio ex Cicerone tota. Lego autem ℣. 13. κατανοῆσαι, pro κατεῖναι, cum Stephano, ob adhibitum à Cicerone verbum *perſpexit*. Facit verò hæc eadem vox, vt quam γνώμην Cicero eſt interpretatus *Scientiam*, videatur debere accipi pro mente, animóve ſciente, ſeu inſtructo ſcientia naturalium, humanarúmque rerum. Nempe interdum quoque vox γνώμη, pro mente, *animove* vſurpatur; ac eſt aliunde proprium mentis, ſiue animi κατανοῆσαι, *perſpicere*. Vtcumque ſit, ſenſus videtur, ex eadem eſſe ſcientia, tum quòd certum eſt nullum eſſe nobis perpetiendum dolorem ſiue in hac vita diuturnum, ſiue poſt mortem ſempiternum; tum quòd ſecuri reddimur aduerſus huius vitæ caſus, ſeu calamitates, atque infortunia ex amicitiæ præſidio, quo eſſe maius nullum poſſit. Et de dolore quidem, ſeu malo non diuturno, nec ſempiterno ea ſupponere Epicurus poteſt, quæ expreſſit in aliquot ex ſuperioribus ſententiis. Quod ad caſus autem, ſiue infortunia per vitæ ſeriem occurrentia ſpectat, ſupponere licet ea, quæ dicentur circa ſententiam vltimam, ac adnotare heic interim, quod Cicero iſtam veluti amplificans habet, dum in Lælio ita effatur: *Cùm plurimas, & maximas commoditates amicitia contineat; tum illa nimirùm præſtat omnibus, quod bonam ſpem prælucet in poſterum, nec debilitari animos, aut cadere patitur; verùm etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur ſui. Quocirca & abſentes adſunt, & egentes abundant; & imbecilli valent; &, quod difficilius dictu eſt, mortui viuunt; tantus eos honos, memoria, deſiderium proſequitur amicorum, ex quo illorum beata mors videtur; horum vita laudabilis.*

Gaſſendi Miſcellanea.

Ius, ſiue *Iuſtum naturale eſt teſſera vtilitatis*, ſeu ea, conſpirantibus votis, propoſita vtilitas *vt* homines, *ad inuicem neque lædant, neque lædantur*, atque adeò ſecurè degant; quòd naturâ duce quiſque expetit.

℣. 14. Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον. Multa ſunt profectò, quæ ediſſerenda in hanc ſententiam videntur; ſed illa iam fusè anteuertimus, cùm de Iuſtitia diſputaremus. Quocirca, obſeruo heic ſolùm non fuiſſe me nudè interpretatum τὸ δίκαιον, *Ius*, ſed addidiſſe, *ſiue Iuſtum*; quoniam cùm vox Iuris, cæterà inter, vſurpari plærumque ſoleat pro dominio, & facultate in aliquid; ac proinde Ius naturale intelligi poſſit generale illud, quod, primæuo ſtatu naturæ ſpectato, homines omnes æquè habent ad omnia (quippe, cùm ea omneis pareis fecerit, neque meum, ac tuum definierit) de Iure eo ſenſu accepto heic non agitur, ac potiſſimùm, quia illo quis vſus, non continuò dicitur iuſtus, quin etiam plærumque, ſi, vt res ſunt, illo vtatur, iniuſtus habeatur, & ſit: Sed agitur ſolùm de Iure, quatenus eſt idem quod Iuſtum, ſeu mavis ſancitum, & præſcriptum quid, quod tueri ſit æquum; quodque adeò tuens, vt iuſtus, ſic iuris, & æqui ſeruans appelletur; non tuens verò, ſed violans, iniuſtus, iniurius, iniquus. Subinde autem, ſi phraſis tuliſſet, interpretatus fuiſſem σύμβολον τοῦ συμφέροντος, *pactum conuentum de vtilitate*, quòd ob non diſſimilem ſenſum Harpocration doceat ex Demoſthene, & Iſæo, σύμβολα eſſe τὰς συνθήκας, ἃς ἂν ἀλλήλαις αἱ πόλεις θέμεναι τάττωσι τοῖς πολίταις, ὥστε διδόναι, καὶ λαμβάνειν τὰ δίκαια, *Pacta conuenta, quæ ciuitates adinuicem ſancientes, ciuibus præſcribunt, vt dent,* in Lex.

accipiántque ea, quæ iuſta ſunt: verùm interpretari licuit *vtilitatis teſſeram*; cùm hac voce intelligi poſſit *hominum vota conferentium in communem vtilitatem conſpiratio*; atque id quidem eo penè ſenſu, quo Ariſtoteles eſſe refert genteis, apud quas ſint *Pacta de rebus importandis*, *tabulæ de bello ſociatim ineundo*, καὶ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν, *& teſſeræ, de iniuria non inferenda.* Tandem, cùm conſtet verba illa, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι, *vt ad inuicem neque lædant, neque lædantur*, æquiparari illis ex Platone relatis, cùm docet *tum cœpiſſe leges*, *cùm viſum eſt vtile* ξυνθέσθαι ἀλλήλοις μήτ' ἀδικεῖν, μήτ' ἀδικεῖσθαι, *paciſci mutuò, ne facerent, paterenturve iniuriam*; addo ad interpretationem, *atque adeò ſecurè degant*; *quod natura duce quiſque expetit*; vt intelligatur quorſum tale Ius, Iuſtumve naturale dicatur. Cùm res ſit porrò, vt admonuimus copioſè ſuperiùs deducta; idcircò ſufficiet conſectaria quædam ex eo loco deducere, ex quibus Epicuri mens, quantum ſpectat quidem ad hanc, & inſequenteis ſententias, pateat.

Itaque iuxta antè dicta, dicturus eſt Epicurus *Primùm*, Legem propriè eſſe, quæ vocetur Ius. Nam habere quidem à natura hominem facultatem quidpiam agendi, vtendive re aliquâ, ſed hanc nihilominus facultatem, donec vaga eſt, & incerta, non debere appellari Ius; debere verò ſolummodò, cùm lege definita eſt, ſeu ad quidpiam certum, determinatúmque relata. Videlicet, qui ante legem, ſecundùm facultatem agat, dici quidem poſſe naturaliter agere, at non tamen agere Iure; quia tunc ſolùm poſſit dici Iure agere, cùm tueri ſe Iure, hoc eſt lege, quæ Ius eſt, poteſt; veluti etiam, qui ante legem, talem facultatem impedit, aut violat, dici quidem poteſt damnoſus, aut nocens; at non tamen iniurius, quoniam contra ius, ſeu legem non facit. *Secundò*, vt à Iure pro lege ſumpto, ipſa naturalis facultas appellatur Ius; ita ipſam Legem, à facultate naturali certa, firmáque per eam redditâ, appellari Ius naturale. Et quia Iuſtitia virtus eſt, quâ vnuſquiſque velle debet ſeruari cuique ſuum Ius; ideò dici poſſe Iuſtum naturale id, quòd ſecundùm legem, ſiue Iure fit; Iniuſtum, quod contrà, ſeu quod fit iniuriâ. *Tertiò*, quia Lex, vt ſit verè lex, ſiue Ius, tendere debet ad eundem-met cum ipſa facultate ſcopum; hoc eſt ad eorum vtilitatem, qui obſeruant legem; adeò vt, ſi ex lege agant, vt iuſtè, ſic vtiliter agant; idcircò iuſtam dici eam Legem, quæ vtilis eſt, ſeu quæ vt iuſtitiam, ita vtilitatem parit, eam verò iniuſtam, quæ non vtilis, hoc eſt, noxia eſt, ſeu quæ vt iniuſtitiam, iurisve detrimentum; ita nocumentum, ſiue damnum creat. *Quartò* proinde bene repeti naturale Ius ex pactionibus, ob vtilitatem communem inter homines initis; nempe, cùm pactiones ſint ipſæmet Leges, ſeu Iura, quibus naturæ ſcopus, ſeu bonum, vtilitáſve attingitur. *Quintò*, ſi quis quærat Ius Gentium, ſeu quod ad omneis homines vniuersè attineat; illud non eſſe aliud, quàm ipſum vniuersè factum de vtilitate Rationis dictamen; quippe hanc eſſe ſolam legem, ſecundùm quam omnes vniuersè agant; ac ideò nullum aliud poſſe aſſignari Ius Gentium, quòd non modò homines omnes non expreſsè inierint pacta inter ſe, ſed ne tacitè quidem id egerint; cùm ne vllo quidem tacito conſenſu ad comprobandum vllos mores, quibus inter ſe omnes vtantur, conſpirauerint. *Sextò*, ſi quis quærat naturale Ius, ſiue, quo vtuntur omnia animalia; illud non eſſe quoque aliud, quàm ipſum Naturæ de vtilitate, ſeu de commodo, bonóque dictamen. Nempe iſtam quoque eſſe ſolam legem, quâ ad quidlibet agendum regantur; ac nullum poſſe aliud naturale Ius aſſignari; quòd animalia omnia neque tacitè, neque expreſsè inter ſeſe aut pepigerint, aut ad eoſdem mores approbandos conſenſerint. *Septimò*, ſolum Ius ſociale, ſeu à ciuibus vocatum Ciuile, eſſe propriè Ius; quatenus id ſolùm continetur pactis, ſiue legibus propriè dictis, quibus, qui eiuſdem ſocietatis ſunt, ob commune bonum, communémve omnium ſociorum vtilitatem præſcriptis vtuntur. *Octauò*, iſto etiam Iure contineri pacta, quæ cum finitimis ineuntur; quatenus ex pluribus Societatibus (ſeu mavis, Ciuitatibus, Prouinciis, Nationibus, Rebuſpublicis) vna quædam, quaſi generalis conſtituitur, dum ob vtilitatem mutuam, pacta inuicem ineunt de non impetendo, lædendóve ſe inuicem; de ferendis ad oppugnandum, propugnandúmque ſuppetiis; de eundo, redeundo, commercium profitendo, & quæ ſunt alia huiuſmodi: idque vnaquaque ſpeciali ſocietate ſuis interim legibus, moribúſque ſeorſim vtente. *Denique*, hoc ſociale, ſeu Ciuile Ius, cenſeri poſſe nihil aliud eſſe, quàm ipſummet vulgò admiſſum Ius Naturale, & Gentium; verùm ſpecialius, definitius, diſtinctius, exploratius, tutius; hocque ſenſu accipi poſſe, quod vulgò admittunt *Ius Ciuile, neque in totum à Naturali, ac Gentium Iure recedere, neque per omnia ei ſeruire; adeò, vt cùm Iuri communi aliquid addiatur, vel detrahitur, Ius proprium, id eſt, Ciuile efficiatur.* l. 6. ff. de &iur.

Inter quæcumque Animalia conuenire non potuit, vt nec læderent, nec læderentur adinuicem; nulla eſt iuſti aut iniuſti, ſeu Iuris, iniuriæve ***ratio. Pari autem modo nulla*** eſſe cenſenda ***eſt inter eas nationes, quæcumque non potuere aut noluere vt adinuicem neque læderent, neque læderentur, paciſci.***

℣. 17. Ὅσα τῶν ζώων μὴ ἐδύνατο συνθήκας ποιεῖσθαι. Cohæret ſententia hæc cum ſuperiore. Lego autem ℣. 18. ἄλληλα, pro ἄλλα, tum ex ipſo ſenſu, tum ex phraſi antecedente. Porrò, cùm ſint huius ſententiæ duæ partes, videtur pars prior, ſeu quæ attinet ad animalia, poſſe admitti non

tam

tam fanè, quatenus eft comparationis pro-pofitio, quàm provt aliunde eft ipfi naturæ inftituto conformis. Etenim naturâ compa-ratum eft, vt fint accipitres, leones, lupi, cæteráque id genus animalia carniuora, quæ fi iniuftè agerent, dum columbas, ceruos, oueis, aliáque captant, occidunt, vorant, cenfendum foret, quod nefas eft, naturam, ciufve Authorem optimum, fapientiffimúm-que, inftituiffe quidpiam iniuftum. Ex quo fit, vt poffit quidem dici lupus, v. c. inferre damnum, aut noxam oui, efféve illi no-xius; at non tamen propriè inferre iniuriam, efféve iniurius, quod nullum intercedat ius, nulláve iuftitia, quam violare cenfeatur. Id certè vel ab ipfo Hefiodo obferuatum adno-tat Plutarchus, locum referens, quo dicitur *Iupiter*, ὁ Ζεὺς (fupplenda fcilicet vox eft, vel ex Porphyrio, qui hunc locum, & plura ex Plutarcho defumpfit) *cùm naturas rerum diftribueret, conftitueréτque, permififfe,*

De folert. Abftin. Porph.

Ἰχθύσι μὲν, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
Ἔσθειν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτοῖς,
Pifcibus, atque feris, auibúfque, vt mutua fefe
Exederent; quoniam Ius non interuenit ipfis.

At, quare dixit Epicurus ὅσα τῶν ζώων, quafi ali-qua effent animalium genera pactionis in-eundæ capacia? Fortè, quia fuppofuit com-parari poffe animalia cætera cum homini-bus; ficque faltem ob facultatem pacifcen-di, quæ in homine eft, dubitari poffe Ius ne aliquod ipfi interueniat cum brutis. Dubita-tio certè excitari potuit non modò ob Ho-merum, cuius illud eft,

Ὡς οὐκ ἔστι λέουσι, καὶ ἀνδράσιν ὅρκια πιστὰ,
Vt non funt homini atque leoni fœdera tuta.

Il.

Verùm maximè ob Pythagoreos, qui & com-munionem pofuerunt inter bruta, & homi-nem, propter communem Animam, ex qua docuerunt

——*homines, armenta, viros, genus omne ferarum,*
Quemque fibi tenueis nafcentem arefcere vitas;

Virgil. Georg.

& celebrem illam inuexêre μετεμψύχωσιν, cu-ius causâ eft illa apud Empiricum declama-tio Empedoclis,

Οὐ παύσεσθε φόνοιο δυσηχέος—
Non defiftetis crudeli à cæde, &c.

adu. Phyf.

(quòd fic nimirum parentes filios, & filij pa-rentes perimant, ac vorent) itémque illa Py-thagoræ ipfiufmet, apud Ouidium,

Ergo ne pietas fit victa cupidine ventris,
Parcite, vaticinor, cognatas cæde nefanda
Exturbare animas; ne fanguine fanguis alatur.

Metamorph.

Et, *Cumque boum dabitis cæforum membra palato,*
Mandere vos veftros fcite, & sëtite colonos.

Enimverò hæc μετεμψυχώσεως fabula meritò habetur, & aduerfus illud ex Anima Mundi fumptum argumentum, fufficere poteft, quod habet Empiricus, obiiciens, *Non, fi fpiritus bruta fimul, ac nos peruadit, interuenire continuò ipfis, nobifque aliquam Iuftitiam. Nam ecce con-fimiliter lapides, plantáfque peruadit; & nihil tamen inter plantas, lapidéfque, & nos, interuenit*

loc. cit.

iuris. Ex quo efficitur, vt (quod mox dicebam de Animalibus) ipfe quoque homo dici qui-dem poffit refpectu aliorum animalium no-xius, damnofus, perniciofus, ferus, fæuus, im-mitis, crudelis; & interdum quoque ingra-tus, ac intemperanter, malignéque abutens eâ facultate, quâ ipfis præpollet; at non pof-fit tamen propriè loquendo dici iniurius, feu iniuftè agens, defectu iuris intercedentis, vti neque ex eodem defectu videtur poffe dici Leo iniurius, aut iniuftè agens, erga homi-nem, cùm eum vice versâ dilaniat, ac vorat. Notandum verò obiter, non videri Pythago-ram vetare voluiffe omnium penitus anima-lium cædem; excepiffe enim videtur ea, quæ hominibus perniciofa funt, referente Laër-tio placuiffe illi, *Plantæ manfuetæ non nocen-dum, veluti neque animali, quod non noceat ho-minibus.* Addi heic poffet, ad oftendendum non interuenire Iuftitiam bruta inter, & ho-mines, quod Peripatetici, Stoicíque apud iam citatos Plutarchum, Porphyriúmque ediffe-runt; verùm id fufficere poteft, quod idem Porphyrius refert, fubiicitque ex Epicureis, rationem iuxta Epicurum ex eo repetenti-bus, quòd fieri non poffit, vt aliqua pacta in-ter homines, brutáque ineantur. Id porrò ha-betur ad eius loci calcem, quem, de Iuftitia cùm ageremus, tranfcripfimus integrum, quemque repetere nihil eft neceffe.

At verò pars Sententiæ pofterior videtur non legitimè inferri; non quatenus fanè funt aliquæ leges, quibus ij dumtaxat tenen-tur, qui in illas confenferint, vt funt pleræque gentium, fiue ciuitatum fpecialium, qui-bus competit illa Demofthenis, etiam apud Iurifconfultos commendata, & fuperiùs quoque relata defcriptio, quâ Lex dicitur πόλεως συνθήκη κοινὴ, *commune ciuitatis pa-ctum*; fed quatenus ea in parte fpectantur homines inter fe collati, qui vnius funt om-nes generis; cùm in priore fpectentur ani-malia, quæ generum funt diuerforum, vt lupi, & oues; columbæ, & accipitres: at-que idcircò, licet nulla inter illa iuftitia fit, eò quòd pacifci inter fe nequeant; non fe-quitur tamen nullam effe inter homines, qui mutuò pacifci non poffunt, aut no-lunt. Videlicet præter pactionem fupereft generis cognatio, ob quam fint mutuò fo-ciabiles, ac ideò ad mutua officia, fine qui-bus focietas conftare non poffit, teneantur. Quòd fi opponas, fore ergo aliquam Iufti-tiam inter ea bruta, quæ & eiufdem funt generis, & gregaria, feu fociabilia adinui-cem funt; nam ex Prouerbio veteri, etiam Ariftoteli non femel vfurpato, κολοιὸς πρὸς κολοιὸν, *Graculus cum graculo*; &, vt eft apud Theocritum,

1.Rhet.11. 8.Eth.12. Idyll.9.

Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ
Ἴρηκες δ' ἴρηξιν,
Formica formicæ, placétque cicada cicadæ,
Accipitri accipiter.

Excipio poffe quoque in illis admitti quan-dam fpeciem naturalis Iuftitiæ, cuius exem-pla apud Plutarchum, alióíque obuia conge-rere, foret in communem excurrere locum: Tametfi ea longè illuftrior, agnitiórque

ſit in hominibus ; qui , vt intelligentiâ , atque ratione prædіti , ipſam diſertè cognoſcere , & ex ea agere explicitè poſſunt ; ita magis propriè tueri , violaréque Iuſtitiam, æquitatémve naturalem dicantur. Quo nomine etiam adnotatum ſuperiùs eſt homines eſſe , penes quos attenditur propriè naturale ius , ſeu quæ lex dicitur Naturæ. Sed res dicenda vberiùs eſt circa ſententias inſequenteis.

Iuſtitia per ſe (& quatenus quidem id quod heic eſt iuſtum , illeic eſt iniuſtum) *nihil eſt* ; ac in homine ſolitariè ſpectato reperitur nulla , *ſed* dumtaxat *in mutuis hominum ſocietatibus , pro ea cuiuſque regionis amplitudine, in qua poſſunt pacta de non inferendo , accipiendove nocumento iniri.*

℣. 24. Οὐκ ἐςὶ τὶ καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη. Lego ἐςὶ , pro ἀεὶ , nam alioquin & verbum deeſt ad phraſin neceſſarium;& Aduerbium ſuperfluit , ac ſenſum perturbat. Quod interpretando porrò interiicio , eò tendit , vt intelligatur , quo ſenſu , aut quo argumento permoueri Epicurus potuerit, vt exiſtimaret Iuſtitiam per ſe nihil eſſe. Nam primùm quidem illud , *Quod iuſtum habetur in vna regione , haberi iniuſtum in alia* ; idipſum videtur , quod locus ex Porphyrio memoratus inſinuat. Siquidem tametſi initio legatur, *Eſſe fortè quandam inter homines naturalem conciliationem, quæ , ne ſint procliues ad cædem, impediat* ; ac ſequi exinde videatur abſtinentiam à tali cæde rem eſſe per ſe , ſeu ſuapte naturâ iuſtam , & legem , quæ eam prohibet , conſtituere id , quod , ipsâ etiam lege ſeclusâ , ſit iuſtum. Legitur tamen poſteà, *ea quæ legibus conſtituta ſunt, non eſſe iuxta propriam naturam , ſiue per ſe iuſta ; quòd aliquibus indifferentia ſint , aliquibus etiam iniuſta habeantur ; eo modo , quo Pharmacum , quod iſtis prodeſt , illis nocet , non poteſt dici ex ſua natura ſalubre potiùs quàm inſalubre ; cùm ſi eſſet quidem ſalubre per ſe , omnibus prodeſſet ; ſi per ſe inſalubre , omnibus noceret.* Conſtat verò idem eſſe argumentum , quo ſunt non modò Sceptici vſi , ſed aliqui etiam ex Dogmaticis , vt Ariſtippus , qui apud Laërtium ceñſuit nihil eſſe iuſtum naturâ , ſed νόμῳ, καὶ ἔθει , *lege & conſuetudine* ; & quos Ariſtoteles in Ethicis notat , cùm diuiſo Iure Ciuili (vt ſuperiùs retulimus) *in naturale, & legitimum,* φυσικὸν , καὶ νομικὸν , propoſitiſque aliquot huius poſterioris exemplis , *Exiſtimant* , inquit , *nonnulli eſſe omnia iura eiuſcemodi ; quoniam id , quod naturâ conſtat , immutabile eſt, ac vbiuis gentium eandem habet vim , vt ignis, qui heic , & apud Perſas vrit ; ipſa autem iura eſſe mutationi obnoxia deprehendunt.* Quod Ariſtoteles quidem reprehendit ; ſed ita tamen, vt Ius quoque naturale mutabile faciat,quod priùs tamen eandem vim vbique habere definierat , exmplo licet nullo allato ; vt minùs ſit mirum , ſi loco ex Rhetoricis recitato , non demonſtrare , ſed diuinare dicat aliquos , *eſſe quidpiam iuſtum, iniuſtúmque naturâ , tametſi nulla ſocietas , nulláque pactio inuicem ſit* ; ac non afferat aliud in exemplum, quàm , quod Sophocles ait , *Sepelire mortuos*; & Empedocles , *Non occidere , quod animatum eſt.* Prætereo autem Empedoclem iuſta , & iniuſta νόμῳ *lege* , definientem ; itémque Carneadem , *cuius* , inquit Lactantius, *hæc fuit diſputatio , Nullum eſſe ius naturale* ; cæteróſque huiuſmodi. Illud deinde , *In homine ſolitariè ſpectato iuſtitiam reperiri nullam,* congruẽs eſt cum eo, quòd Epicurus nullam agnoſcit Iuſtitiam, niſi ἐν ταῖς συστροφαῖς , *in congreſſibus*, cœtibúſve ; quaſi homo per ſe, priuatímque ſpectatus nullam neque iuſtitiam, neque iniuſtitiam exerceat. Quod idem docent vulgò omnes , *Iuſtitiam* nimirùm *eſſe ad alterum* , ac ideò cenſeri , dicíque ἀλλότριον ἀγαθὸν , *alienum bonum* , vt notat Ariſtoteles, qui etiam addit , *Eiuſdem in ſeipſum, aut in ea, quæ poſſidet , vt ſeruos , filióſque non emancipatos , quatenus ipſius veluti pars ſunt nullam ſimpliciter iniuſtitiam eſſe.*

Enimverò , quod heic inculcatur , Nullam eſſe Iuſtitiam , niſi inter eos homines, qui in eadem , finitimíſve habitantes regionibus , pacta inire de non inferendo , accipiendóque damno poſſunt ; ſuccinente etiam Lucretio , de primis illis temporibus,

Tunc & amicitiam cœperunt iungere habentes
Finitima inter ſe nec lædere,nec violare :

Hoc ſanè , quatenus excludit Naturalem Iuſtitiam , quaſi ipſa quoque citra pactionem nulla ſit , ac idcircò ſit res merè factitia , & ab hominum arbitrio dependens ; id profectò iam eſt minùs ferendum. Nam verum eſt quidem barbaras eſſe genteis , & detectas potiſſimùm nuperis hiſce temporibus , quæ in peregrinas , ac finitimas, quibuſcum pacti nihil ſit , non ſecùs ac feræ immanes deſæuiant , vix quoque eſſe vllas excultas , quæ non perſtrepant inteſtinis diſcordiis , rixis, litibus , inſidiis , furtis , rapinis , cædibus, &c. ac non ſe cum finitimis inuicem diuexent , conficiántque bellis ; & nihil requirentes , dolus-ne , an virtus , ſtrageis excitent , carnificinámque exercentes crudeliſſimam , nihil minùs , quàm quod dicuntur, hoc eſt , homines , humaníve ſint ; ſed immites potiùs , efferatæque potiùs beluæ , vt proinde merito iure abierit in Prouerbium, *Hominem eſſe homini lupum* ; neque abs re queratur Lucretius non tantam fuiſſe initio perniciem à feris , quàm nunc ſit ab hominibus :

Vnus enim tum quiſque magis deprenſus eorum
Pabula viua feris præbebat dentibus hauſtus ;
At non multa virûm ſub ſignis millia ducta
Vna dies dabat exitio.

Id , inquam verum : ſed non videtur ex deprauatione , quæ naturæ contingit , de ipſa natura ferendum iudicium. Sic arguit Ariſtoteles , non ex eo , quòd aliqui ambidextri naſcantur,

lib.2. 5.Ethic.

lib.1.c.1

in Epit.

5.Ethic.

lib.5.

ibid.

5.Ethic.

naſcantur, eſſe minùs dexteram manum ſiniſtrâ valentiorem naturâ; ac eius Interpres, non ex eo quòd monſtra naſcantur aliqua, eſſe minùs hominem naturâ conſtantem binis pedibus, binis oculis; digitis quinis,&c. Addi poteſt; cùm homo ſit duplicem ſortitus naturam, animalem putà, atque rationalem; & quatenus quidem eſt homo; ſeu quatenus differt ab animalibus cæteris,natura ipſius rationalis ſit; ideò explorando quid illi conueniat, aut non conueniat, provt homo eſt; attendendum id potiùs eſſe ſecundum rationalem naturam, ſeu mavis ſecundum ſinceram, intaminatámque; quàm ſecundum animalem, ſeu mavis paſſionem bruti appetitus, quæ ipſum rationis ſplendorem obfuſcat. Ex hoc enim fit, vt dum quæritur, Sit-ne quæpiam in homine naturalis Iuſtitia, an non? ſpectandum non ſit quid illi conueniat, dum paſſione abripitur; ſed quid, dum rationem conſulit, auditque. Siquidem quemadmodum lux ineſſe Soli non deſinit, vtcumque ſuborti ex Terra vapores ipſius radios intercipiant; ita neque Iuſtitia deſinet ineſſe naturæ, ſeu meliori illi parti hominis; vtcumque ſubortæ ex appetitu paſſiones illius iubar,quod *Heſpero,Luciferóque*, vt ille ait, *eſt admirabilius*, præripiant. Ecquis certè eſt hominum, qui in ſe deſcendens, ac rationis lumine vtens, non agnoſcat, exempli gratiâ, lædendum eſſe neminem, aut non eum ſaltem, à quo laceſſitus non fueris, & à quo mali nihil metuas? Opem præſtandam indigenti, ſeu ſubleuandum miſerum; ſaltem, cùm citra incommodum, aut exiguum, aut nullum, licet; veluti lapſum erigendo, erranti viam demonſtrando, aliáque id genus ſimilia, quæ & ſuperiùs attigimus? Dicet fortè quis, pertinere iſta ad bonitatem, lenitatem, benignitatem, comitatem, aliamve ſimilem virtutem, quam pernegaturus Epicurus non ſit, ipſe præſertim non modò bonus, verùm etiam optimus vir (vt iam aliquoties ex Cicerone notatũ eſt) non verò ad Iuſtitiam,quæ eſſe debeat lege,pactóve præſcripta,& adiunctam habere pœnam, qua in tranſgreſſorem animaduertatur. Verumtamen, cùm talis virtus dici ἐπιείκεια, ſeu tam *æquitas*, quàm *lenitas* valeat; non eſt, cur non etiam dicatur δικαιοσύνη *Iuſtitia*, cùm non modò virtus ſit ad alterum, ſeu bonum alienum reſpiciat, ſed etiam in iure, ſeu æquo verſetur; quando tametſi non ſit vis cogens, non eſt minùs tamen ſecundum naturam obligatio, qua tenetur is, qui beneficium accepit, aut iniuriæ nihil patitur, ad agnoſcendum benefactorem, & ad abſtinendum ab inferenda iniuria; ex quo rurſus natum eſt illud, de quo ſuperiùs quoque eſt dictum, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Profectò enim ipſa exhibitio gratitudinis, venerationis, obſeruantiæ, obſequij, qua proſequi Natura iubet rerum Authorem, Parentes, Principes, bene de nobis meritos, ac eminenteis virtute Viros, aliud nihil eſt, quàm præſtatio debiti, & quaſi compenſatio quædam, qua par pari reddere, ſicque ſuum illi, ad quem ſpectat, tribuere, quantum in nobis eſt, conamur. Quòd verò præterea lex quædam, qua præſcribatur, exigitur; ecce præſtantior alia non eſt, quàm ipſum Rationis dictamen, quod familiare, receptúmque eſt, vt etiam iam antè obſeruauimus vocari Legem naturalem; vti neque aliud eſt præſtantius pactum, quàm tacitus ille conſenſus omnium hominum rationem audientium; nam *quid intereſt*, inquit Iuriſconſultus, *ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis, & factis?* Ad pœnam quod ſpectat, licet non ſit Princeps, populusvé eam exigens; exigit tamen ipſa conſcientia, quæ vt delectat ob benefacta, ſic ob malefacta excruciat; ac iure ideò Chilon, *Damnum*, inquit apud Laërtium, *turpi quæſtui anteponendum; nam illud quidem,damnum ſemel (hoc eſt, præſentem ſolummodo) hic verò perpetuum dolorem inducit.* Graphicè autem Satyricus verſibus illis, quorum extremi recitati iam antè ſunt,

ſt. 5. nic. 3.

l.32.ff.de leg.

Iuuen.ſat. 13.

——Cur tar en hos tu
Euaſiſſe putes, quos diri c nſcia facti
Mens habet attonitos, & ſu do verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum,
Pœna autem vehemens, ac multò ſæuior, &c.

Iniuſtitia (quatenus rurſus quod heic eſt iniuſtum, illeic iuſtum eſt) *non eſt aliquid ſecundùm ſe malum; eſt autem malum in eo metu, quo* exſtimulante conſcientiâ *ſuſpicatur quis,* veretúrque, *ne quæ iniuſtè patrata ſunt, animaduerſores ſcelerum non lateant.*

℣. 28. Ἡ ἀδικία, οὐ καθ' ἑαυτὴν κακόν. Iſthæc iam Sententia eiuſmodi eſt, vt vniuersè intellecta ferri nulla ratione valeat. Nam, quod interpretando quidem interiicio, eò ſolùm tendit, vt innuam Iniuſtitiam patratam tranſgrediendo leges, quæ heic iniuſtæ, illeic iuſtæ habentur, naturaléſque minimè ſunt, verſari poſſe in actione, quæ mala per ſe, ſeu ex ſua natura non ſit, ſed indifferens; vt provt vel iuſſa, vel prohibita fuerit; vel bona euadat, vel mala. Quod Ariſtoteles quoque ipſe proponit vniuersè de Iure legitimo, *quod à principio*, inquit, *conſtitui, indifferens eſt; ſemel conſtitutum intereſt ſeruari.* At verò, quatenus res poteſt præterea ſic intelligi, quaſi cùm ſint omnia ipſo naturæ iure communia, ſeu competat ius omnibus in omnia, cuilibetve in quidlibet; nulla per ſe, ſeu ſecundum naturam iniuſtitia ſit, quicquid vſurpet quis, aut reiiciat; quicquid moliatur, aut non moliatur; ſed Iniuſtitia ſolùm fit, quatenus eſt *Meum*, *Tuúmque* diſtinctum, & hoc vetitum, præſcriptúmve: ea de cauſa dixi ferri rem non poſſe. Etenim, vt omnis lex alia tollatur; at ſupereſt tamen ipſa Lex naturæ, ipſumve Rationis dictamen, quo cauetur ne quis in alium, quod

5.Eth.10.

in se nolit peccatum, peccet: ac ne re, priùs quidem communi, sed occupatione tamen facta propria, vi, aut dolo alterum spoliet. Nec verò etiam ferenda est quatenus, cùm aliunde Epicuri sententia sit, non aliud esse hominis malum, quàm vel dolorem in corpore, vel perturbationem in mente; ideò videatur illi placuisse, non esse per se Iniustitiam aliquid malum, si neutrius malorum huiuscemodi fuerit causa. Ac supponit quidem esse Iniustitiam mali saltem illius causam, quòd continenter mens angatur, ob metum illum perpetuum, ne iniustè factum innotescat, sicque meritas pœnas det: Verùm, secluso etiam hoc metu, Iniustitia res est suapte natura, siue per se mala, quatenus est in anima priuatio boni summè naturalis. Deformat videlicet illam rationis rectitudinem, in qua eius decor præcipuus consistit; sicque eam deturpans deiicit è statu, in quo solo mens bene conscia tueri potest tranquillitatem, ac in eum demittit, in quo ipsa mali facti conscientia, seposito quoque illo metu, quasi fera Erinnys regnat, estque verus ille Poëtarum vultur, qui

6.Æneid. *Immortale iecur tundens, fœcundáque pœnis*
Viscera, rimatúrque epulis, habitátque sub alto
Pectore; nec fibris requies datur vlla renatis.

Heinc fit, vt tametsi Epicurus noluerit Iniustitiæ patrocinari, imprudens tamen id dixerit, ex quo ansam fuerint improbi sumpturi patrandi Iniustitiam, si semel sibi eam facere persuasionem potuerint, quòd ea sit perpetuùm futura occulta; aut quòd ipsi sint eius potentiæ, authoritatis, gratiæ, vt à nemine vnquam metuant pœnas: Quo nomine apud Platonem Trasimachus ille de-
7.de Rep. fendit, *Nihil esse melius, quàm facere iniuriam, neque dare pœnas; nihil peius, quàm pati, nec posse vlcisci; medio autem modo se habere iustitiam, cùm quis nec facit, nec patitur; quod vt fiat, esse optabile; sed nempe imbecillibus, quorum proinde interest pacisci, ac seruare pacta; non autem valentioribus, qui, si viri fuerint, ac sapuerint, nullatenus pactum de iniuria inferenda, accipiendave sint inituri.* Quin-etiam potest exinde deduci, nihil esse necesse, vt sapiens oderit peccare virtutis amore, potiusquàm pœnæ formidine; vt proinde mirum
4.Strom. non sit, si vtrumque coniungens B. Clemens Alexandrinus aut doceat, aut saltem deducat dictum fuisse ab Epicuro, ἀδικεῖν ἐπὶ κέρδει τινὶ βούλεσθαι τὸν, κατ᾽ αὐτὸν, σοφὸν, πίστιν γὰρ λαβεῖν περὶ τοῦ λαθεῖν οὐ δύνασθαι, ὥστε εἰ ἐπίσταιτο λήσειν, ἀδικήσει, κατ᾽ αὐτὸν, *Velle eum, quem ipse describit, sapientem agere iniustè. Non posse enim illum* (ait) *ea esse fiducia, vt lateat; quamobrem, si norit futurum, vt lateat, aget, ex ipsius sententia, iniustè.* Ne adiiciam illi à
1.adu.Col. Plutarcho exprobrari, quòd in Dubitationibus interrogârit seipsum, εἰ πράξει τινὰ ὁ σοφὸς, ὧν οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν, εἰδὼς, ὅτι λήσει; *Sit-ne facturus Sapiens aliquid eorum, quæ leges vetant, ratus fore, vt lateat?* ac responderit, οὐκ εὔοδον τὸ ἁπλοῦν ἐστι κατηγόρημα, *Non posse id simpliciter, vnóque verbo expediri*: hoc est, addit Plutarchus, πράξει, οὐ βούλομαι δὲ ἀναλογεῖν, *Faciet; sed nolo confiteri.* Dico autem, tametsi noluerit iniustitiæ patrocinari; ac ideò fecisse imprudentem; nam aliam quidem fuisse eius mentem suadent, tum quòd insequente sententiâ deterrere homines ab iniustitia voluit, ob perpetuam illam diffidentiam latendi: Tum quòd apud eundem Plu- de Stoic.r.
tarchum, vt superiùs retulimus, nullum non mouit lapidem, ὑπὲρ τοῦ μὴ καταλιπεῖν ἀνέγκλητον τὴν κακίαν, *ne sineret malitiam abire inculpatam*: Tum quòd apud eundem Cle- 6.Strom.
mentem: vt antè quoque relatum est, tantoperè commendauit Iustitiam, cùm eius καρπὸν μέγιστον, *fructum maximum* esse dixit ἀταραξίαν, *pacatum statum securitatémve conscientiæ*; ac vna proinde Ratarum Sententiarum iam antè fuit, *Esse virum Iustum omnium maximè perturbationis immunem: Iniustúmque ex opposito perturbationis plenissimum*; tum aurea, & ex Seneca etiam recitata sententia, Epist.11.
Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic, tanquam illo spectante viuamus, & omnia, tanquam illo vidente, faciamus: Tum descripta illa suo loco erga omneis humanitas, ac incomparabilis bonitas, quæ illi tam caram, tam multorum amicitiam conciliauit: Tum quod Cicero ait, 1.de fin.
dum Torquato respondens, & facta illa, quam superiùs quoque obiecit, hypothesi, *Si te amicus tuus moriens rogauerit, vt hæreditatem reddas suæ filiæ, nec vsquam id scripserit, vt scripsit Fadius, nec cuiquam dixerit, quid facias?* sic pergit, *Tu quidem reddes; ipse Epicurus fortè redderet, vt Sex. Peduceus Sex. filius*, &c. Ac statim, *Nonne intelligis eò maiorem vim esse naturæ, quòd ipsi vos, qui omnia ad vestrum commodum, & vt ipsi dicitis, ad voluptatem referatis, tamen ea faciatis, quibus appareat, non voluptatem vos, sed officium sequi; plusque naturam rectam, quàm prauam rationem valere.* Tum demum, quia relata eius ex Sto- serm.4.
bæo sententia, *Positæ sunt leges in Sapientum gratiam; non sanè, ne iniustè agant, verùm ne iniustè in ipsos agatur*; satis arguit voluisse illum, etiam sine legibus, atque adeò sine legum metu, nihil esse iniustè acturum sapientem.

Fieri non potest, vt qui clam violauerit aliquid iuris pactorumve eo sancitorum, ne quis faciat, patiaturve iniuriam, securus reddatur, vt facinus lateat. Scilicet quantumvis id millies impræsentiarum occultum sit; incertum est tamen, an ad mortem vsque sit futurum occultum.

¥. 32. Οὐκ ἔστι λάθρα τὶ ποιοῦντα. Idcircò hæc Sententia superiori subiicitur, quòd sit quasi instantia aduersus eum, qui sibi scelus clanculum, neminéque conscio, perpetranti pollicetur impunitatem. Ea euasit percelebris, & quantum ex se quidem est, digna videtur commendatione; vtcumque nonnulli sic ipsam detorqueant, vt conclusionem eliciant,

eliciant, qua Epicurus nihil minùs somniâ- de fin. rit. Talis videri Cicero poteſt, non eo modò loco, quem ſuperiùs retulimus, cùm Torquatum alloquens, *Cur*, inquit, *Iuſtitia laudatur, aut vnde contritum eſt hoc vetuſtate Prouerbium, Quicum in tenebris?* &c. verùm etiam de leg. illo, quo alloquens Atticum; *Nam quid faciet*, inquit, *is homo, ſi in tenebris, qui nihil timet, niſi teſtem, vel iudicem? Quid in deſerto loco, nactus, quem multo auro ſpoliare poſſit, imbecillum, atque ſolum? Noſter quidem hic naturâ iuſtus vir, ac bonus, etiam colloquetur, iuuabit, in viam deducet: Is verò, qui nihil alterius causâ facit, & metitur ſuis commodis omnia, videtis, credo, quid ſit acturus. Quòd ſi negabit ſe illi vitam erepturum, & aurum ablaturum, nunquam ob eam cauſam negabit, quòd id naturâ turpe iudicet, ſed quòd metuat, ne emanet, id eſt, ne malum habeat.* Talis videri & Epictetus: Siquidem, poſtquam illud præmiſit, *Stultè facit, ſi quis, cum ſit iudex, & eripere aliis poſſit, ab alieno abſtinet: at ſi videbitur, id ſolùm attendamus, vt res fiat clàm, vt tutò, vt ne quis ſit conſcius*; tum pergit, Τὸ γδ κλέψαι, ὐδ' αὐτὸ ὁ Ἐπίκουρ☉ ἀποφαίνει κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἐμπεσεῖν, καὶ ὅτι πίςιν περὶ τῦ λαθεῖν λαβεῖν, ἀδύνατον, διὰ τῦτο λέγει, μὴ κλέπτετε, *Quippe Epicurus, ne furari quidem eſſe reputat per ſe malum, verùm deprehendi, nec ſecuritatem perpetuò latendi poſſe accipere; vnde &, Ne furemini, inquit.* Poſſent & adu.Col. citati Plutarchus, B. Clemens, & alij. Verumtamen vtcumque ſeu alij cauſentur: ſeu ipſe ſpeciatim Plutarchus obiiciat docere Epicurum, ὐκ ἄλλῳ τινὶ τῆς ἀδικίας δεῖν ἀπείργειν, ἢ φόβῳ κολάσεων, *Non alia re vlla arcendos ab iniuſtitia homines, quàm ipſo ſuppliciorum metu*: ſaltem certum eſt, eam eſſe malitiam maximæ partis hominum, vt nihil virtutem reueriti, nihil non flagitiorum aggreſſuri ſint, ſi ſe euaſuros ſupplicia confidant; adeò proinde, vt Epicuro non ſuccenſendum, ſed annuendum ſit, dum hanc confidentiam tollere allaborat. Heinc, provt verba quidem ſonant, admitti poteſt amplificatio, qua ille ſententiam veluti exornans id. dicere Epicurum ait, Τὺς ἀδικῦντας, καὶ παρανομῦντας ἀθλίως καὶ περιφόβως ζῆν τὸν πάντα χρόνον, ὅτι κἂν λαθεῖν δύνωνται, πίςιν περὶ τῦ λαθεῖν λαβεῖν ἀδύνατόν ἐςιν. Ὅθεν ὁ τῦ μέλλοντ☉ ἀεὶ φόβ☉ ἐγκείμεν☉, ὐκ ἐᾷ χαίρειν, ὔτε θαρρεῖν ἐπὶ τοῖς παρῦσι, *Iniuſtè, ac præter fas agenteis, totum vitæ tempus perquàm miſerè, trepidéque exigere; quòd tametſi valeant, dum flagitiosè agunt, latere; effici tamen, vt fiduciam perpetuò latendi aſſequantur, non poteſt: Vnde & euentus futuri impendens indeſinenter metus non patitur ipſos nec lætitiam capere, nec* piſt.97. *ſecuritatem circa res præſenteis.* De Seneca verò vt dicam, ille ſententiam bifariàm effert. Siquidem poſtquàm retulit, quod ſuperiùs meminimus; *Putare ſe dictum eleganter ab Epicuro, Poteſt nocenti contingere, vt lateat, latendi fides* (ſeu fiducia) *non poteſt*: ſubdit: *Aut, ſi hoc modo meliùs hunc explicari poſſe iudicas ſenſum, ideò non prodeſt latere peccantibus, quòd latendi, etiam ſi felicitatem habent, fiduciam non habent.* Prætereo autem, quod ſubiicit: *Ita eſt: tuta ſcelera eſſe poſſunt; ſecura non poſſunt.* Et ſtatim pòſt, *Hoc enim ipſum argumentum, Epicure, eſt, naturâ nos à ſcelere abhorrere, quòd nulli non etiam inter tuta, timor eſt. Multos fortuna liberat pœnâ; metu neminem. Quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quam natura damnauit. Ideò nunquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conſcientia, & ipſos ſibi oſtendit. Proprium eſt autem nocentium, trepidare. Malè de nobis actum erat, quòd multa ſcelera legem, & iudicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia; niſi illa naturalia, & grauia de præſentibus ſoluerent, & in locum patientiæ timor cederet.* Vidimus ſuprà à Torquato præoccupatum veluti fuiſ- 1.de fin. ſe, quod obiici poterat, ſceleſtum, cui nemo eſt conſcius, ſeſe ipſum non proditurum. Siquidem, poſtquam illud præmiſit, *Cuius in mente iniuſtitia conſedit, hoc ipſo, quòd adeſt, non poteſt turbulenta non fieri; etſi verò molita quidpiam eſt, quamvis occultè fecerit, nunquam tamen confidet id fore ſemper occultum*; tum ſequitur illud, *Plerumque improborum facta primò ſuſpicio inſequitur, deinde ſermo, atque fama; tum accuſator, tum index; multi etiam, vt te Conſule* (Cicerone putà) *ſe indicauerunt.* Porrò quia poſſet excipi, ſtare per illos qui ſeſe produnt, vt ſi velint, minimè prodant: Ecce duos caſus regerit Lucretius, quibus lib.4. prodant ſe, non valentes noſſe, aut conſiderare quid agant, ſomnium ſcilicet, ac delirium. Et de ſomnio quidem;

> *Multi de magnis per ſomnum rebu' loquuntur;*
> *Indicióque ſui facti perſæpe fuêre.*

De ſomnio verò, ac delirio ſimul:

> *Quippe vbi ſe multi per ſomnia ſæpe lo-* lib. 5.
> *quentes,*
> *Aut morbo delirantes protraxe feruntur,*
> *Et celata diu in medium peccata dediſſe.*

Poterat verò & tertiam cauſam, ebrietatem adiicere: Quippe experientia quotidiana docet pleróſque vino largiùs epoto propria crimina prodere: neque anni ſunt multi, ex quo veneficus fuit occaſione hac detectus, conuictus, combuſtus in Neuſtria. Vt proinde non malè Horatius Vinum, Irámque habuerit, quaſi duo quædam tormentorum genera, quibus arcanum elici poſſit,

> *Arcanum neque tu ſcrutaberis vllius vn-* 1.Epiſt.
> *quam,*
> *Commiſſúmque teges, & vino tortus,*
> *& ira.*

Sed ad Lucretium vt redeam, is duas adhibet cauſas, poſtquam ſententiam ſic extulit,

> *Nec facile'ſt, placidam, ac pacatam degere vitam,*
> *Qui violat factis communia fœdera pacis.*
> *Etſi fallit enim Diuûm genus, humanúmque,*
> *Perpetuò tamen id fore clàm diffidere debet.*

Quo loco, vbi dicit, *Diuûm genus, humanúmque*, reuocat in mentem; tum quod 9.de Rep. Plato tyrannorum occaſione legem ferens, adiiciendum cenſuit, ἐάν τε λανθάνωσι τοιῦτοι ὄντες, ἐάν τε μὴ πάντας ἀνθρώπυς τε, καὶ θεὺς, *ſeu tales cùm ſint, lateant hominéſque, Deóſque, ſeu non lateant.* Tum quod præclarè Laërt.l.1. reſpondit

reſpondit Thales, cùm interrogatus, *an iniuſtè agens latere Deos poſſet*; ἀλλ᾽ οὐδὲ διανοούμενος, *imò ne cogitans quidem*, inquit. Tum, non modò, quod Seneca, *Sic viue*, inquit, *cum hominibus, tanquam Deus videat; ſic loquere cum Deo, tanquam homines audiant*; ſed etiam, quod appoſitè D. Auguſtinus, *Si peccare*, inquit, *vis, quære, vbi te Deus non videat, & fac, quod vis*. Tum demùm quod Agellius refert audiiſſe ſe à Peregrino Philoſopho (Proteo illo videlicet, cuius eſt prolixa apud Lucianum mentio) quæque opportunè attexi heic poſſint: Textus itaque Agellij ſic habet: *Virum quidem Sapientem non peccaturum eſſe dicebat; etiam ſi peccaſſe eum Dij, atque homines ignoraturi forent. Non enim pœnæ, aut infamiæ metu, non eſſe peccandum cenſebat; ſed iuſti, honeſtique ſtudio, & officio. Si qui tamen non eſſent tali vel ingenio, vel diſciplinâ præditi, vti ſe vi ſuâ, ac ſponte facilè à peccando tenerent, eos omneis tunc peccare procliuiùs exiſtimabat, cùm latere poſſe id peccatum putarent, impunitatémque ex ea latebra ſperarent. At ſi ſciant, inquit, homines nihil omnium rerum diutiùs poſſe celari; ſuppreſſiùs, pudentiúſque peccabitur. Propterea verſus iſtos Sophoclis prudentiſſimi Poëtarum in ore eſſe habendos dicebat*,

Epiſt.10. lib.12. cap.11.

Πρὸς ταῦτα κρύπτε μηδὲν, ὡς ἅπανθ᾽ ὁρῶν
Καὶ πάντ᾽ ἀκούων, πάντ᾽ ἀναπτύσσει χρόνος,

Nihil age adhæc clàm; namque cuncta
quod videt,
Auditque cuncta, cuncta tempus detegit.

Alius quidam veterum Poëtarum, cuius nomen mihi nunc memoriæ non eſt, Veritatem temporis filiam eſſe dixit. Hactenus Agellij textus.

Vniuersè quidem Ius*, ſeu quod iuſtum eſt, *idem eſt apud omneis genteis (vtile nempe aliquid in ſocietate hominum mutua) verùm ſpectatis ſingulatim tum regionibus, tum cauſis* apud varias *variis, euenit vt non idem ius*, ſiue iuſtum *ſit apud omneis.

℣. 38. Κατὰ μὲν τὸ κοινόν. Articulum τὸ, interiicio eadem ratione, quâ habetur ſtatim, κατὰ δὲ τὸ ἴδιον. Sententia hæc autem nihil aliud eſt, quàm quædam veluti declaratio illius, quâ iam viſum eſt, Ius, ſiue Iuſtum naturale teſſeram eſſe vtilitatis. Videlicet eò ſolùm tendit, vt intelligamus nationes vniuersè omneis in iure condendo, ferendisve legibus, attendere quid Societati obſeruatu vtile ſit; neque præſcribere aliquid, quod ipſi obfuturum putetur. Quare & cùm Iuſtitia in iuris, legúmque obſeruantia ſit conſtituta, notionem Iuſti vniuersè ſumpti non eſſe aliam, quàm notionem eius, quod obſeruatu vtile eſt. Ac eſſe quidem ſpecialia iura, ſpecialeíſque leges, quas ſingularis quæque natio, ciuitásve ſibi præſtituit; & ea, quæ ab vna ſanciuntur, eſſe plerumque contraria iis, quæ ſtatuuntur ab alia; verumtamen tam hanc, quàm illam reſpicere ad vtilitatem, quam ex obſeruantia propriarum conſtitutionum percipit; eâ exſiſtente varietate circumſtantiarum in variis locis, vt quod in vno incommodum eſt, commodum in alio plerumque habeatur. Heinc verò eſt illud Lactantij, *Cur enim per omneis populos diuerſa, & varia iura ſunt condita, niſi quod vnaquæque gens id ſibi ſanxit, quod putauit rebus ſuis vtile.* lib.6. c.6 Et mox ſpeciatim de Romanis, *Sicut illi duodecim Tabularum conditores, qui certæ publicæ vtilitati pro conditione temporum ſeruierunt.* Verùm de hac vtilitate ſuperiùs longè plurima, etiam ex ipſo Cicerone; quem proinde eſt, cur quiſpiam miretur hæc interdum exaggerantem, *Si populorum iuſſis, ſi Principum decretis, ſi ſententiis Iudicum iura conſtituerentur, ius eſſet latrocinari, ius adulterari, teſtamenta falſa ſupponere; ſi hæc ſuffragiis, aut ſcitis multitudinis probarentur.* 1. de leg. Nimirùm, quaſi ipſi quoque, in quo verſabatur, populo Romano non eſſet, quod ipſe & ſequebatur, & commendabat, Ciuile Ius, ea, quam heic improbat, ratione (& ab ipſis quidem vſque XII. Tabularum conditoribus, qui inſeruierint publicæ vtilitati) conſtitutum. Et nonne de hoc Iure pro Cæcinna agens, hæc habet? *Nam qui Ius ciuile contemnendum putat, is vincula reuellit, non modò iudiciorum, ſed etiam vtilitatis, vitæque communis. Qui autem Interpretes iuris vituperat, ſi imperitos iuris eſſe dicit, de hominibus, non de iure ciuili detrahit. Sin peritis non putat eſſe obtemperandum; non homines lædit, ſed leges, ac iura labefactat. Quod vobis venire in mentem profectò neceſſe eſt, nihil eſſe in ciuitate tam diligenter, quàm Ius ciuile retinendum. Etenim hoc ſublato, nihil eſt, quare exploratum cuiquam poſſit eſſe quid ſuum, aut quid alienum ſit; nihil eſt, quod æquabile inter omneis, atque vnum omnibus eſſe poſſit.* Heic non addo, quemadmodum quæ eſt vtilitas communis ſit vtilitas ſingulorum; eſt enim res abundè quoque declarata ſuperiùs. Adnoto ſolùm, cùm idem Cicero ſic in Trebatium Iuriſconſultum Epicureum factum iocatur, *Quonam modo Ius ciuile defendes, cùm omnia tuâ causâ facias, non ciuium? Vbi porrò erit illa formula fiduciæ, VT inter bonos bene agier oportet? Quis enim eſt bonus, qui facit nihil, niſi ſuâ causâ? Quod ius ſtatues communi diuidundo, cùm commune nihil poſſit eſſe apud eos, qui omnia vtilitate* (ita videtur, pro voluptate) *ſuâ metiuntur?* lib.7. Epiſt.12. Adnoto, inquam, Ciceronem rem ſic accipere videri quaſi quis ad propriam vtilitatem reſpiciens, reſpicere ſimul non poſſit ad vtilitatem communem; neque idcircò poſſit communi vtilitati conſulere, niſi priuatæ quaſi renunciet, quam intelligere tamen liceat communi illa contineri. Et ſpectare quidem proinde huc poſſet, quod Torquatus habet; dum ad Ciceronis obiecta de maiorum factis reſpondens, illum, qui filium morte mulctauit, declarat *ſaluti ciuium proſpexiſſe, quâ intelligebat contineri ſuam.* Sed res memorata ſuperiùs iam eſt.

Quod

Quod experientiâ comprobatur vtile esse ad mutuos vsus in societate, **communive eorum participatione,** ***quæ esse iusta reputantur, illud iusti naturam habet, si tale quidem sit, vt vtilitas ad omneis attineat. Quod si tale quidem quis ponat, & contingat tamen vt mutuò sociatis vtile non sit, id iam*** **veram** ***iusti naturam non habet.***

ꝟ. 43. Τὸ μὲν ἐπιμαρτυρούμενον, ὅτι συμφέρει. Quod huius sententiæ contextus admodum corruptè legatur; visum est posse ꝟ. 1. hasce voces interiici, τὴν τοῦ δικαίου φύσιν, quod alioquin sensus sit nullus, & non obscurè res indicetur ex iisdem vocibus eidem verbo ἔχει, in parte sententiæ posteriore præmissis. Potuit verò etiam vtcumque ex MSS. suggeri, vbi verbo ἔχει, adhibentur voces τὸ τοῦ δικαίου, cùm & prætereà adscribantur ad marginem hæ χώραν ἔχει (nescio an coniectura ducta ex superioris sententiæ calce) & Aldobrandinus ex simili fortè MS. desumpserit, quod legit (viderit quo sensu) νομισθέντων εἶναι, δίκαιον ἔχει τοῦ δικαίου χώραν. Subinde autem lego, ἐὰν μέν, pro ἐάν τε, & rursùs, ἐὰν δέ, pro ἐάν τε, ob manifestam distributionem. Sic & consequente particulâ μὴ, vt repugnante sensui, expunctâ, lego μὲν, pro μόνον, ob particulam δὲ subiunctam. Legerem quoque θῆται (vel potiùs θεῖται τὶ, pro θῦται τὶς, vel etiam νομοθετῆται τὶ, pro μόνον θῆται τὶς, &c. sed quòd possit sensus alioquin vtcumque constare, tale nihil moueo. Hæc porrò Sententia addere id solùm ad superiorem videtur, quòd cùm omnis lex, dum constituitur, esse iusta existimetur; ea tamen dumtaxat sit reuerâ iusta, quam deinceps euentus probat esse reuerâ vtilem, quod quæ deinceps non comprobatur ipso euentu vtilis, ea non sit iusta reuerâ censenda. Prætereo autem taleis Leges solere aut oppositis, aut solo non-vsu abrogari. Qui videlicet illas ferunt, eâ æquitate habendi sunt, vt eas laturi haudquaquam essent si non vtileis fore prouiderent. Heinc est illud Ciceronianum non prætermissum superiùs: *Neque enim* Maiores nostri *ipsi* Reipub. *quod obesset scribere volebant; &, si scripsissent, cùm esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causâ saluas esse vult, sed Reipub. quod ex legibus omnes Rempub. rectè putant administrari.* Et statim; *Nam, vt ex Medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod ad corporis vtilitatem spectet, quoniam eius causa est instituta: sic à legibus nihil conuenit arbitrari, nisi quod Reipub. conducat, proficisci; quoniam eius causa sunt comparatæ.* Quo loco dum Lex cum Medicina comparatur, subit in animum, quod Plato Legislatorem cum Medico, cúmque Gubernatore confert. Id nempe, vt intelligamus, sicut Medico propositus scopus, ægrotorum est salus, & gubernatori nauigantium; sic ciuium esse legislatori. Et quemadmodum Medicus illud remedium prætermittit, quod profuturum prius ratus, deprehendit deinceps esse insalubre, & gubernator inhibet cursum, quem rectum esse arbitratus, obseruat posteà deuium; sic Legislatorem abrogare eam legem, quam opinatus profuturam, progressu tamen temporis secùs esse animaduertit. Quanquam, vt præclarè Aristoteles monet, magna adhibenda cautio est: *Quoniam, cùm legibus mutandis cineis assuefacere malum sit, non decet sanè ob paruam quandam vtilitatem eas mouere; sed præstat intacta aliqua peccata tum Legumlatorum, tum Magistratuum relinquere. Neque enim tantum emolumenti, qui eas mouebit, attulerit, quantum assuefaciendo cineis ad non obediendum Magistratibus, importauerit nocumenti.* Quin-etiam Plato id exigit, vt *si qua interdum vigere necessitas videbitur, deliberent vnà & Magistratus omnes, & vniuersus populus, ac ipsorum quoque Deorum omnia oracula consulantur; &, si vnus quidem exstiterit omnium consensus, tum demum legem moueant; sin verò minùs, nullatenus; sed qui mouere prohibuerit* (vnus, puto ex tribus, h. e. Deorum, Magistratuum, populíque ordinibus) *is secundum legem obtineat.* Dixi autem Legem interdum solo non vsu abrogari, quoniam non modò experientiâ id vsu-venire obseruamus; sed rationi quoque consentaneum est, vt sicut aliquando Leges sola consuetudine inducuntur, ita sola excedant desuetudine; quatenus exinde arguitur, vt in consuescendo vtilitas, sic in desuescendo eiusdem defectus: cùm & aliunde, minus timendum periculi exinde sit, quàm dum momento fit abrogatio, & lex ipsa vsu vegeta, quasi ex arbore immaturus decerpitur fructus. Heinc proinde, *Rectissimè*, inquit Iurisconsultus, *illud receptum est vt leges non solùm suffragio, sed etiam tacito consensu omnium, per desuetudinem abrogentur.*

[Margin notes: G. 56. — 2. de inuent. — 1. Polit. — 2. Polit. 8. — 2. de Rep. — l. 32. ff. de leg.]

Tametsi interdum ex eo, quod fuerit iustum habitum, vtilitas excidat, si nihilominus interdum **vtilitas aliqua sit, ac idcircò** ***ad prænotionem*** **quæ habetur de iusto** ***congruat; id pro illo quidem tempore est iustum;*** **certè** ***apud illos, qui sese inani loquacitate non confundunt, ac res humanas generaliùs perspiciunt.***

ꝟ. 6. Κἂν μεταπίπτῃ τὸ κατὰ τὸ δίκαιον συμφέρον. Id etiam dumtaxat Sententia hæc addit, vt, si contingat legem sancitam, esse interdum quidem damnosam, sed interdum tamen etiam vtilem; ea nihilominus sit habenda iusta pro eo tempore, quo vtilis exstiterit; quasi tum congruens ad prænotionem, qua legis iustitiam vtilitate eius metimur. Est verò eadem penè Sententia, quæ apud Platonem à Socrate edisseritur; nimirùm, *cùm scopus ciuitatis sit, quàm vtilissimas leges condere, euenire quidem sæpenumerò, vt ea, quæ sunt constituta, ab hocce scopo excidant; sed* ἕως περ ἂν κέηται, *quandiu quidem non excidunt, esse nihilominus iusta* [in Theæt.]

ibi

Vbi nullâ nouâ ſuperueniente rerum circumſtantiâ, ea quæ fuerant habita iuſta circa actiones hominum, deprehenduntur ad prænotionem habitam de iuſto *non congruere*; *ipſa iuſta haudquaquam ſunt. Vbi verò nouatis rebus, ea, quæ fuerint decreta iuſta, eſſe vtilia deſierint; ea quidem illeic exſtitêre iuſta, quanto tempore ad mutuam conciuium ſocietatem permansêre vtilia; deinceps verò ſtatim atque deſierunt eſſe vtilia, deſierunt ſimul eſſe iuſta.*

℣. 12. Ἔνθα μὴ καινῶν γενομένων. Lego heic καινῶν, pro καὶ τῶν, quòd ita videatur exigere ſenſus, quo poſterior ſententiæ pars prioris quaſi redditio eſt. Hæc autem denique Sententia addit ſolùm comparationem non aſſequutæ vtilitatem legis ex non interuenientibus, aut interuenientibus circumſtantiis quibuſdam nouis. Nam, ſi nullis quidem interuenientibus ipſa lex ab initio ſtatim deprehenſa fuerit ab vtilitate aliena, eam non potuiſſe cenſeri iuſtam. Si verò, cùm nullæ interuenerint, vtilis quidem ab initio fuerit, ſed quibuſdam poſteà incidentibus rebus ab vtilitate exciderit, fuiſſe illam iuſtam, quovſque ceſſauit eſſe vtilis; ex quo verò eſſe ceſſauit, iniuſtam. Ex vtroque porrò capite eſſe poteſt, cur iuxta Ariſtotelem leges mutandæ καὶ τινὲς, καὶ ποτὲ, *& aliquæ, & aliquando* ſint; tametſi cautione, de qua mox dictum, adhibita, & cui conſentit Iuriſconſultus, dum, *In rebus nouis conſtituendis*, inquit, *euidens eſſe vtilitas debet, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum vſum eſt.*

2. polit. 8.

l. 2. ff. de conſt. princ.

Qui ſibi fiduciam ſecuritatémque ex rebus externis, quâ optimâ ratione licet, comparare aggreſſus eſt, is poſſibilia quidem paratu, tanquam à ſe non aliena quæſiuit; at impoſſibilia pro alienis habuit. Quinetiam poſſibilium bene multa non attigit, ac ea omnia, quæ obtinere nihil fuit neceſſe, abdicauit.

℣. 22. Ὁ τὸ θαῤῥεῖν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν. Scilicet eliciendo ſenſui, & congruè ad ſequentem ſententiam, viſa eſt expungenda antè vocem θαῤῥεῖν particula μὴ, quæ etiam reipſa à Baſileenſi editione abeſt; & qua occaſione congruit ſine illa vox θαῤῥεῖν in inſequente ſententia, eadem heic quoque magis congruit. Lego autem poſteà, καὶ ἀλλόφυλα ἡγήσατο, &c. ad vſque finem ſententiæ, pro οὐκ ἀλλόφυλά γε ὅσα μηδὲ τοῦτο δυνατὸς ἦν ἀνεπίμικτος ἐγένετο καὶ ἐξωρίσατο ὅσα τοῦτο ἐλυσιτέλει πράττειν. Et nimiâ profectò licentiâ: ſed quid facias tamen, vbi manifeſtè deprauatiſſimus eſt locus? Reputâram quidem τῶν ἔξωθεν intelligi poſſe, vel potiùs debere, non de rebus externis (ſeu quæ præter corpus, & animum ſunt) ſed de extraneis gentibus, à quibus deberet ſe quiſpiam, quo poſſet modò, facere tutum; idque ob quandam connexionem cum ſuperioribus ſententiis argumenti Politici, ac ob illas voces, ὁμόφυλα, ἀλλόφυλα, ἀνεπίμικτος, præter vocem ὁμορούντων, quæ in inſequente haberetur ſententia; quaſi in illa ageretur de gentibus conterminis, in iſta verò de diſſitis, ſeu quomodocumque externis. Verùm ea eſſe ſagacitate, ſolertiáque non potui, vt motis etiam pleriſque licet, attingere potuerim ſenſum, qui eſſet veriſimilis, & vt ad vſum accommodatus, ſic eiuſmodi, in quem collineaſſe Epicurum probabile foret. Quamobrem, ne hoc quoque loco non balbutirem aliquid, eò adductus ſum, vt ipſius textus veſtigia, quam-proximè licuit, ſectatus, legerim ſententiam, quo propoſui modo. Ea ſaltem hoc modo nihil continet à ſuperioribus diſſonans, cuiuſmodi ſunt tum ea, quæ habentur, de non negligenda rei familiaris (ſed citra tamen diteſcendi cupiditatem) cura; tum ea; quæ traduntur de frugalitate, abſtinentiáque à rebus iis, quas nobis natura neceſſarias non fecit. Nihil verò ipſis addendum iam eſt, niſi quòd videtur Plutarchus ex Epicuro illud deſumpſiſſe, quod de diuitiarum cupiditate ſcribens, τῶν ἀρκούντων, inquit, οὐδεὶς πένης ἐστὶν, *Ad ea, quæ ſufficiunt, nemo pauper eſt.* Ita nimirùm Seneca eſt ex Epicuro interpretatus; ac non modò Lucretius expreſſit paucis vocibus, Epiſt. 25

——*Nec enim eſt vnquam penuria parui,* lib. 5.

ſed Horatius quoque verſibus illis pluſculis, quibus, vt illud inferat,

Neſcis, quò valeat nummus, quem præbeat 1. ſat. 1.
vſum:
Panis ematur, olus, vini ſextarius; adde
Queis humana ſibi doleat natura negatis:

(vbi τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν, *eius, quod dolet, exemptionem* Epicuream vides) hæc præmittit;

Millia frumenti tua triuerit area centum;
Non tuus hoc capiet venter plus, quàm meus: vt ſi
Reticulum panis, venaleis inter, onuſto
Fortè vehas humero, nihilo plus accipias, quàm
Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra
Naturæ fineis viuenti iugera centum, an
Mille aret? At ſuaue eſt ex magno tollere aceruo?
Dum ex paruo nobis tantumdem haurire relinquas;
Cur tua plus laudes cumeris granaria noſtris?
Vt tibi ſi ſit opus liquidi non amplius vrnâ,
Vel cyatho; & dicas, magno de flumine mallem,
Quàm ex hoc fonticulo tantumdem ſumere: eò fit,
Plenior vt ſi quos delectet copia iuſto,
Cum ripa ſimul auulſos ferat Aufidus acer.
At, qui tantulo eget, quanto eſt opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in vndis.
At bona pars hominum decepta cupidine falſo,

Nil

Nil ſatis eſt, inquit, quia tanti, quantum
habeas, ſis.
Quid facias illi? iubeas miſerum eſſe li-
benter, &c.

Quibuſcumque plenam fiduciam, ſecuritatémque parare fas fuit ex ſocietate hominum pari ſententiâ affectúque viuentium, ÿ firmiſſimo freti pignore, quàm ſuauiſſimè inter ſe vixerunt; ac pleniſſimâ neceſſitudine iuncti, præoptauere ſine lamentis, pro illo, qui foret ad mortem deſtinatus, mortem ſubire.

℣. 28. Ὅϛι τὴν δύναμιν ἔσχον. Vltima hæc eſt Sententiarum Ratarum, in qua lego imprimis ℣. 29. ὁμονοέντων, pro ὁμορέντων, quoniam tametſi vox ὁμορέντων, quemadmodum dictum mox eſt, ſubinſinuare valeat, agi heic de finitimis, conterminisve Nationibus; nòn licuit nihilominùs, veſtigiis textus, vtcumque ſeruatis, ita verſare ſententiam, vt congruus ſenſus ſeu ad vſum, ſeu ad Epicuri mentem haberetur. Ex voce autem ὁμονοέντων illi ſubſtituta, is viſus eſt ſenſus poſſe fieri, qui non omninò malè quadraret tum ad ſuperiorem illam, de amicitiæ fructu ſententiam, ἡ αὐτὴ γνώμη θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν, &c. tum ad illud, quod Effatorum de Sapiente vltimum fuit, καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεται. Ex hoc certè capite eſt, cur poſteà ℣. 33. repoſuerim, οὐκ ὀδυρόμενοι, &c. ad finem vſque, pro οὐκ ὠδύροντο ὡς ἔλεον, (habent MSS. ὀδύραντο ὡς πρὸς σε δέον. Aldobrand. ὡς πρὸς ἔλεον) τὴν τοῦ τελευτήσαντος προκαταστροφήν. Quibus ex verbis velle quidpiam congrui ſenſus exigere, eſt aquam, quod aiunt, ex pumice poſtulare. Sed nimirum, cùm tot in textum reliquum irrepſerint menda, vt exinde remora paſſim iniiceretur lectoribus; mirum non eſt, ſi hæc ſententia, quæ fuit toti non modò vitæ, doctrinæque Epicuri, ſed operi etiam Laërtiano quaſi coronis impoſita, ſic deprauata euaſerit, vt lectores eâ ſuperatâ, quaſi impranſi, aut malignè paſti, querulíque diſcederent. Quò magis profectò excuſandus videor, ſi qualemcumque tandem ſenſum conatus fuerim exprimere; tametſi procul abfuerim, vt ſicut in pleriſque aliis, ſic in iſto maximè loco mihi ipſi fecerim ſatis. Cogitâram quoque ita legere, οὐδ' ἀλιγώρουν ἀντ' ἀλλήλων δεόντως τελευτήσαντες προκαταστρέφειν, *Ne præmori quidem, decorè occumbentes pro ſe inuicem, neglexerunt:* verùm, cùm ſententia videretur clarior; viſa eſt tamen ſimul à textus veſtigiis aliquantò remotior. Vtcumque ſit verò, tacendum non eſt, videri vocem ὁμονοέντων, ac totam interpretationem de fructu amicitiæ ſuggeri potuiſſe vel ex ſolo illo Chryſoſtomi loco, qui apud Antonium, & Maximum eſt, quemque ſi huc retulero, pretium operæ fortè erit. Is nimirum ſic incipit, Οὐδὲν ὁμονοίας ἴσον, *Nibil eſt concordiæ æquiparandum.* Sequitur autem, *Videlicet, qui Vnus eſt, Multiplex redditur in hunc modum. Si vnanimes ſint duo, vel decem, non iam ampliùs vnus eſt vnus, ſed illorum quiſque decuplex euadit, ac vnum in decem, decem in vno deprehendes; inimicóſque ſi habuerint, qui in vnum impetum faciet, perinde erit, ac ſi in decem faciat, hacque ratione opprimatur. Eget ipſorum aliquis, at in egeſtate non eſt; quoniam indigentia à maiori parte, quà abundans eſt, obfuſcatur. Eorum cuilibet viginti ſunt manus, ac totidem pedes, & animæ decem: neque enim ſuis ſolùm membris, ſed aliorum etiam, perinde ad omnia vtitur, ac ſuis. Si verò illi centum fuerint, idem rurſus multiplicando, pari proportione continget. Poteſt hoc modo idem ſimul in Perſide, ac Romæ eſſe; ſicque quod non eſt in naturæ, in amicitia eſt facultate. Quòd ſi etiam mille amicos, aut bis mille habueris, cogita rurſus, quò facultas excreſcat. Mirabile profectò, vnum efficere primum, & milleſimum ſimul. Præſtat exſtingui nobis Solem, potiuſquam amicis orbari. Plerique enim, Solis videndi capaces in tenebris ſunt; at quibus amici ſuppetunt, ÿ ne incidere quidem in calamitatem poſſunt. Nihil profectò, nihil amicitiâ iucundius eſt; ecquid enim verus amicus non faciat? ecquam voluptatem non pariat? ecquàm vtilitatem non afferat? ecquam ſecuritatem non præſtet? Tametſi ingenteis theſauros recenſueris; nihil tamen, quod ſit cum vero amico comparandum, inuenies. Et, vt corpora lucida ſplendorem emittunt in loca circumſtantia; ſic ipſi amici, vbivis loci exſtiterint, gratiam effundunt. Prorſus, vt optabilius ſit in tenebris degere, quàm in amicorum orbitate eſſe.* Hactenus ille; & ita quidem, vt videri aliunde poſſit illuſtrare eum id voluiſſe, quod Ariſtoteles reſpondit; qui, cùm ex eo quærere- lib. 5.
tur, quid eſſet amicus, μία ψυχὴ, inquit apud Laërtium, δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα, *Anima vna, quæ in duobus inhabitat corporibus.* Ad alias voces quod attinet, dicas præſertim occaſionem ipſius verbi, εἵλοντο (cuius in voce ἔλεον, eſt aliquod veſtigium) fieri potuiſſe ex pari ſententia, quæ apud Sanctum Patrem ita legitur, ὑπὲρ φίλων τῶν ὄντως φίλων πολλοὶ καὶ ζημιωθῆναι Chryſoſt.
εἵλοντο πολλάκις, *Elegêre multi ſæpe-numerò pro* hom. 1. in 1.
amicis, qui reuerâ eſſent amici, mulctam ſubire. ad Tim.

De re ipſa, nihil adiiciendum; quando exempla protrita ſunt, imprimis illorum, qui Patriam, ſuóſque vniuersè conciueis ea caritate ſunt proſequuti, vt læti, alacréſque illorum ſalutem morte ſua redemerint; adeò vt nequicquam proinde non ſit, quod Seneca exaggerat; dum, *Vir fortis, & iuſtus,* inquit, *cùm mortalitatis ſuæ pretia ante ſe poſuit, libertatem patriæ, ſalutem omnium pro quibus dependit animam, in ſumma voluptate eſt, & periculo ſuo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum, & vltimum præſtat, nihil cunctatus deſiliet in mortem, facere rectè, piéque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur; Dic, Factum tuum matura ſequetur obliuio, & parum grata exiſtimatio ciuium: Reſpondebit tibi: Iſta omnia extra opus meum ſunt; ego ipſum contemplor: hoc eſſe honeſtum ſcio.* Deinde illorum, qui pro amicis ſpecialibus mori præoptauerint, & de quibus, non fabuloſæ modò, ſed veræ quoque hiſtoriæ exſtant. Tametſi tacendum non eſt, quod de fabuloſis Cicero

attingit. Siquidem postquam Lælius apud
lib. de amic. ipsum illud præmisit; *Itaque, si quando aliquod officium exstitit amici in periculis aut adeundis, aut communicandis, quis est, qui id non maximis efferat laudibus?* tum subdit: *Qui clamores tota cauea nuper in hospitis, & amici mei M. Pacuuij noua fabula: cùm ignorante Rege, vter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, vt pro illo necaretur; Orestes autem, vt erat, Orestem se esse perseueraret; stantes autem plaudebant in re ficta.* Subinde verò exclamat, *Quid arbitramur in vera fuisse facturos?* Vt habeas porrò quid fuissent facturi, intelligi potest ex facto Dionysij, quod Cicero aliàs, dum verum exemplum commemo-
3. Offic. rat, habet. *Damonem*, inquit, *& Pythiam* (habent Porphyrius, Iamblicus, & Phintiam)
de vit. Pythag. *Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, vt cùm eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinauisset, & is, qui morti addictus esset paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulauisset, vas factus est alter eius sistendi, vt si ille non reuertisset ad diem, moriendum esset ipsi. Qui cùm ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petiuit, vt se in amicitiam tertium adscriberent.* Quæ vberiùs apud eosdem Iamblicum & Porphyrium recitat Aristoxe- in vita
nus, tanquam audita ex ore Dionysij, dum è Pythag.
regno pulsus literas Corinthi doceret: memorabiléque est quod subiicitur non potuisse illum vlla ratione impetrare vt tertius in eorum virorum amicitiam adscriberetur. Hoc autem de Damone, & Pythia exemplum subiicio, quòd Manilius quoque videatur ipsum delegisse, vt illi de Oreste, ac Pylade subtexeretur. Videlicet sic primùm habet:

Vnus erat Pylades, vnus qui mallet Orestes lib. 2.
Ipse mori. Lis vna fuit per sæcula, mortis
Alter quòd raperet fatum, nō cederet alter.

Ac subinde in hunc modum pergit:

Et duo, qui potuere sequi vix noxia pœnis;
Optauitque reum sponsor non posse reuerti,
Sponsorémque reus timuit, ne solueret ipsum.

Verumtamē esto heic demum Notarum nostrarum in decimum librum Diogenis Laërtij, qui totus est de Epicuri Vita, Moribus, ac Placitis, modus.

FINIS.

D E

DE VITA, ET MORIBVS EPICVRI.

Mea quidem ista sententia est (inuitis hoc nostris popularibus dicam) sancta Epicurum, & recta præcipere, & si propiùs accesseris, tristia.

Itaque non dico, quod plerique nostrorum, Sectam Epicuri flagitiorum magistram esse: sed illud dico; malè audit, infamis est; & immeritò: nec hoc scire quisquam potest, nisi interiùs fuerit admissus. Seneca lib. de vita beata, cap. 13.

VIRO ILLVSTRI FRANCISCO LVILLERIO PARISINO, RATIONVM MAGISTRO INTEGERRIMO,

Amico longè optimo,

PETRVS GASSENDVS χαίρειν.

POSTVLAS à me FRANCISCE LVILLERI, Amicorum Suauissime, vt quando heic longiores moras, quàm fuerim pollicitus, traho, digeram, mittámque ad te, quos mihi esse de Epicuro commentarios perspectum habes. Quippe licet paria audieris de cæteris Philosophis, cùm sermones aliàs de ipsis in secessu confereremus; meminisse me tamen iubes, vt te præcipuè affecerint, quæ præter tuam exspectationem, de huius Viri continentia, disciplináque edisserui. Scilicet Te candoris plenum, ac mirificè erga omneis bene merenteis animatum, statim ac ille Tibi est visus merito non suo fuisse diffamatus, mirè delectauit eximi eum posse ab iis, quibus est oppressus calumniis; posséque eius non modò vitam ab omni labe repurgari, sed Philosophiam quoque (expunctis, vt circa Aristoteleam, erroribus quibusdam paucis) tum de Natura solertissimè, tum de Moribus sapientissimè Dogmata tradentem ostendi.

Insinuas quoque bene multos, quibuscum rem communicâris, tecum agere, vt à me, quod legere possint, obtineas; vnde & instas, vt saltem ea, quæ spectant ad Vitam, moréSque conscribam; cætera enim, quæ ad Doctrinam, Placitáque attinent, longioris operæ cùm sint, patientiùs deinceps exspectatum iri. Itaque, cùm obtendere tenuitatis conscientiam possem, excusaréque, quicquid id est, non esse tanti, vt tanto tuo, eorúmque ardore debeat expeti, ac repertum denique iri exspectatione longè inferius: aggredior tamen, præferóque ineptus videri, quàm non obsequens; Tibi præsertim, cui nihil est, quod abs me negari aut possit, aut debeat. Etenim, Tu sic amas me, vt pectore primùm effuso, profusus deinde sis in cæteris; ac per te non stet, quin fortunis tuis omnibus sic vtar, vt meis. Tu sic agis mecum, vt cùm nihil sit, quod non polliceri tibi de mea qualicumque industria possis; nihil tamen velis vnquam me, nisi reputes me currentem (quod dici solet) incitari, aut aliquid, quod sit communium vtrique studiorum deposci. Videlicet hæc non postrema bonæ meæ sortis pars est, quòd easdem mecum literas literatissimus ipse ames; & huc-vsque ætatis florem, qui ab aliis seu ambitioni, seu auaritiæ, seu nequitiæ datur, gratum habueris sacrare Musis, impenderéque bonis Artibus. Ecquánam proinde ratione non ingratum tibi laborem refugiam, qui gratitudinem testaturus erga Virum mei amantissimum, agnoscam eumdem munusculi mei intelligentissimum futurum? Non pauca sunt sanè, quibus ipsemet pro rara illa linguæ Græcæ eruditione feceris lucem; vt proinde sit, cur meum istud opus vel hoc nomine existimes tuum, ac ipso abundè vtaris, fruaris, & quibuscum omnibus voles liberali illa communices manu. Neque verò ego is sum, qui ægrè ducam, aut inuideam, si quicquid id sit, alij nouerint; cùm sit futurum etiam pergratum, si quàm-plurimis innotescat, non quid ego commentus fuerim, sed qualem te Amicum habuerim; &, si fortassis cuipiam contingat, vt

bonæ frugis quid demetat, id non tam mihi, qui laborârim, quàm tibi, qui præſcripſeris operam, referat acceptum. Vt paucis vota complectar mea:

Virg. in Ceiri.

Qualis Erechthæis Peplus portatur Athenis,
Debita cùm castæ ſoluuntur vota Mineruæ,
Tardáve confecto redeunt quinquennia luſtro:
Tali te vellem, Iuuenum doctiſſime, ritu
Purpureos inter Soleis, & candida Lunæ
Sidera cæruleis orbem pulſantia bigis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis.
Æternum Sophiæ coniunctum carmine nomen
Noſtra tuum ſenibus loqueretur pagina ſæclis.

Cæterùm quoniam fieri poteſt, vt demirentur aliqui, me, Epicurum dum excuſo, tùm niti aduerſus torrentem receptæ vulgò opinionis, tum opus moliri, quod videri noxium, tanquam & bonis moribus, & Religioni aduerſum poſſit: idcircò neceſſe eſt pauca de vtroque hoc capite, iis quæ ſum deinceps dicturus, præmittam.

Ac circa prius quidem non video cauſam ſubeſſe, cur valde mouear, quòd vulgari ſententiæ repugnare exiſtimer; quando iampridem perſpectum eſt, quàm malus veritatis iudex cenſeri debeat multitudo. Pendere etenim res debet non profectò ex numero, aut claritate opinantium; ſed ex momentis teſtimoniorum, rationúmque ex quibus valeat (ſepoſitis vulgaribus præiudiciis) diiudicari. Sanè verò, ſi ita bene ageretur cum rebus humanis, vt ea, quæ optima ſunt, probarentur à plurimis, ipſe me quoque eò deuouerem, quò plurimi confluerent: ſed nempe præeuntium exemplo, potiuſquàm ratione maxima pars abripitur; & rariſſimi ſemper ſunt, qui pedem ſiſtant, vt expendant, an quò itur, pergendum ſit. Ac non contendo quidem propterea Epicurum aut nihil peccaſſe, aut vnum inueniſſe verum, vt eſt à quibuſdam illius Sectatoribus iactatum; innuo dumtaxat ipſum iniuriâ fabulam vulgò fieri, quòd Sectatores aliarum partium, vt olim inuidiâ, & authoritate, ita iam deſpectu, & multitudine illum obruant. Quid enim, ſi causâ pleniùs cognitâ, eâ fuiſſe probetur vitæ innocentiâ, puritate, auſteritate, quâ Philoſophorum alius nemo fuerit? ſi eâ ingenij perſpicaciâ, iudiciíque maturitate, quâ non facilè cæteris concedat? Sed nimirùm ita-ne ſit, non ex ipſa fronte iudicandum eſt, ſed penetrandum interiùs, vt vel ipſe Seneca monet. Nam aliæ quidem factiones ſunt, quæ Sectatorum vigent frequentia; cùm inſtitutum eius ſqualore præ ſolitudine obducatur: verùm non ideò minùs tentandum, an-non herbeſcens ſemita, potiusquàm lata, tritáque via ad Veritatem mortalibus tantoperè inuiam deducat; non minùs fodiendum, atque explorandum, an-non ex neglecto, & ſterili monte eruatur aurum, quicum non valeant occurrentes paſſim lapides conferri.

Addo, me eum ſanè non eſſe, quem hominum vulgariter ſentientium turbam commouere, & quaſi crabrones excitare iuuet; ſed eum eſſe nihilominus, quem humanitatis officia delectent; cùm non indignè ferre non poſſim opprimi à turba quem Virum eſſe reputem innocentem, & ſuaue habeam, ſi quas illi, tenueis licet, ſuppetias feram. Nam, ſi perſuaſus quidem forem fuiſſe Epicurum luxui deditum, ac ſeſe proluiſſe obſcœnis voluptatibus, vt Sardanapalum, Heliogabalum, ac ſimileis peſteis generis humani; tum ſanè diris eum deuouerem, ac faces, & ſaxa cum tota factione non poſtremus coniicerem: at dum mihi videor eum agnoſcere, quo temperantiùs vixerit nemo; piget, imò pudet omninò, dilacerari ipſum ab iis, qui ſimulantes Curios, viuunt interim Bacchanalia, & ab illius moderatione prolixiſſimis abſunt interuallis. Quinetiam, cùm in ipſa turba aliqui haud-dubiè ſint adeò ingenui, vt abrepti ſolo vulgaris perſuaſionis impetu, malè afficiantur, quòd exiſtiment virum perditum fuiſſe Epicurum, ſecus comparandi, ſi conſtiterit frugi adeò eum exſtitiſſe, vt non immeritò proponi in exemplum Virtutis poſſet; idcircò delectat me quoque vel in horum gratiam ea congerere, quibus, niſi prosùs flectantur, ſaltem moueantur, vt eſſe ſibi aſſenſum continendum putent.

Heinc patet penè quid ſit dicendum de poſteriore capite Quippe non poſſet me

me id quidem non grauissimè permouere; si nempe, cùm mihi nihil sit antiquius, quàm vt pro virium modulo prodesse quam-plurimis velim, ex meis tamen conatulis quempiam aliquid detrimenti percepturum subodorarer. Attamen est, quod longè melius de meo affectu ominer, quàm vt tale quid extimescam. Nam quod ad bonos attinet mores, euincam facilè, opinor, id, quod insinuatum mox est, Epicurum putà maximè & sobrium, & continentem exstitisse, ac Sectam nullam Philosophorum illius Sectâ fuisse sanctiorem: cùm circa id quidem quod de Voluptate potissimùm obiicitur, haud difficile declaratu sit, quàm immeritò optima vt vita, ita & sententia pessimam subierit interpretationem. Id si minùs præstitero, vt mihi nimium de me non spondeo, at dabo saltem operam, vt Virtus pretium semper obtineat, nullúmque voluptatis genus, nisi honestum defendatur. In id enim semper incumbam, vt innuam quid verisimilius ex Epicuri mente appareat; si fortè verò id non ferendum, vel minùs probandum videatur; ipse primus exauthorabo, & censurâ omnium seuerissima, nigrum quasi *theta* præfigam.

Quòd ad Dogmata verò Religionis, non ibo quidem inficias, quin, vt insinuatum iam est, Placita Epicuri quædam è diametro cum illis stent, vt quæ sunt præsertim circa Prouidentiam, Animorúmque immortalitatem. Sed primùm quis Philosophorum potest hac labe esse immunis? Nihil de Platone, & cæteris dico; de vno Aristotele loquor, quem nemo nescit exosum fuisse priscis Ecclesiæ Patribus, ob eosdem, plureisque errores. Quòd si non obstant illi tamen, quò minùs libri Aristotelei etiam publicè prælegantur; quid est, cur non saltem priuatim hominum manibus terantur quæ ex Epicuro supersunt: licet aliquoties (quæ mentis humanæ extra Fidem Sacram vagantis imbecillitas, & caligo est) fuerit in easdem cum cæteris impietatis species prolapsus? Indignum profectò ob aliqua mala, tam multa bona expungere, ac rosetum exscindere, quod spinas rosis intextas ferat. Sapientiùs illi Sanctorum Patrum, qui hac occasione censuerunt id agendum, quod Deus olim circa mulierem captiuam iussit, quam habere quis in vxorem vellet: nimirùm, vt prauis opinionibus, quasi capillis, vnguibus, captiuitatísque vestibus detractis, id, quod doctrinæ sanioris est, vt non inuenustum corpus, retineatur. Deinde, ea mihi mens est, vt quoties non modò ad grauiora illa capita peruenero; sed etiam quoties quidpiam occurret, quod videri possit vel quam minimùm Fidei Sacræ dissentaneum, in Epicurum neruos contendam, ac eius sententiam quam maximo semper rationis vigore potero, conuellam. Nam licet confectâ vitæ Apologiâ, doctrinæ quoque explicationem aggressurus subinde sim; non propterea tamen illi nomen do, neque Placitorum ipsius vadem me, aut sponsorem præsto. Quin-etiam, vt in aliis rebus rationem solam audio, neque, nisi illam admittat, magis me mouet Epicurus, quàm quivis alius Philosophorum (& nosti certè, vt alioquin ex æquo affectus erga omneis sim, omnibúsque honorem habeam, ac solùm veritatis studio, exercendíque animi gratiâ nunc in huius, nunc in illius cognoscendis Placitis non-nihil studiosiùs incumbam) sic in Religione Maiores, hoc est Ecclesiam Catholicam, Apostolicam, & Romanam sequor, cuius hactenus Decreta defendi, ac porrò defendam, nec me ab ea vllius vnquam docti, aut indocti separabit oratio.

Iam, vt de Vita, Moribúsque Epicuri dicere incipiam; partiri posse rem totam videor in libros, libellósve octo. Primus scilicet, ac secundus nudam continebunt historiam vitæ, mortísque Epicuri; ac simul breuem nomenclaturam tum editorum ab eo librorum; tum familiarium, quibus conuixit; tum successorum, quos habuit. Et quia deinceps de Moribus, circa quos infamia est illi quæsita, disserendum erit; ideò adhibebitur tertius, qui occasionem, autoréfque huiusce infamiæ vniuersè aperiat. Quartus subinde impietatem ipsi circa mores obiectam depellet. Quintus obiectam malignitatem, sextus obiectum gulæ vitium; septimus obiectam Venerem; octauus tandem obiectum odium Liberalium Disciplinarum. Etenim hæc sunt capita præcipua totius, quæ in Epicurum instituitur, criminationis. Nihil interim necesse est Epicurum hunc, de quo agitur, à cæteris discernere, qui nomine eodem fuisse perhibentur. Nam Laërtius quidem treis alios prætereà commemorat, Epicurum

Leontei, & Themiſtæ filium; Epicurum Magneſium; Epicurum ὁπλομάχον; quibus adiici poteſt alius Metrodori filius, de quo noſter in Teſtamento. Memorat etiam Thucydides Epicurum Pachetis patrem; & Plutarchus alium Demophili ſocium: ac rursùs Galenus alium, cuius Emplaſtrum viride multa promittens refert. Verùm nos heic de Epicuro Philoſopho illo ſatis cognito ſermonem inſtituimus. Habes ipſe iam penes Te duplicem illius effigiem; alteram ex gemma expreſſam, quam dum Louanio facerem iter, communicauit mecum vir ille eximius Erycius Puteanus, quámque etiam ſuis in Epiſtolis cum hoc Eulogio euulgauit: *Intuere, mi Amice, & in lineis iſtis ſpirantem adhuc mentem magni Viri. Epicurus eſt; ſic oculos, ſic ora ferebat: Intuere imaginem dignam iſtis lineis, iſtis manibus, & porrò oculis omnium.* Alteram ex ſtatua, quæ Romæ ad ingreſſum eſt interioris Palatij Ludouiſianorum Hortorum, quam ad me miſit Naudæus noſter, vſus operâ Henrici Hovvenij in eadem familia Cardinalitia Pictoris. Tu huc inſerito vtram voles; quando & non malè altera, vt vides, refert alteram: & memini vtramque congruere cum alia apud Virum Nobilem Gaſparem Monconiſium Lierguium, Proprætorem Lugdunenſem exſtante; necnon cum illa ex gypſo, quam Burdelotius noſter, (nunc Macenſis Abbas) nobis ex Suecia rediens nuper attulit, expreſſam ex ſtatua, in ampliſſimo Cimeliarchio Chriſtinæ Reginæ Sereniſſimæ aſſeruata (apertis niſi quòd labiis edentatus appareat) quæ penes eſt Illuſtrem Mon-morium Libellorum Supplicum Regium Magiſtrum.

Ipſe ſic de Viro ſcribere aggredior.

DE VITA, ET MORIBVS EPICVRI.

LIBER PRIMVS.

DE ORTV AC SERIE VITÆ EPICVRI.

CAPVT PRIMVM.

Epicuri Patria, Parentes, Fratres.

lib.10.

EPICVRVS patriâ Samius creditus nonnullis videtur. Siquidem Timon apud Laërtium, vltimum dicit Physicorum, qui è Samo prodierint; & Constantinus Porphyrogenneta illum perinde, ac Pythagoram ex Samo oriundum facit. Verùm causa fuit, quòd pueritiam, primámque adolescentiam exegerit Sami cum patre, & fratribus; in eam scilicet pater eius agripeta venerat, vt Ciceronis verbis dicatur. Parem ob causam apud Strabonem Lampsacenus habitus est; quippe Lampsaci commoratus, & familiaritate vsus Virorum ibi principum. Epicurus igitur patriâ Atheniensis fuit, vt Laërtius, Suidas, & alij innumeri scribunt. Hinc Lucretius ipsius laudes prosequuturus, sic exorditur:

lib. 1. de Themat.

l.1. de nat. Deor. lib.13.

loc.cit. In voce Epicurus lib.6.

Prima frugiferos fœtus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ,
Et recreauerunt vitam, legésque rogârunt,
Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ,
Cùm genuere Virum tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondã ex ore profudit.

Cùm populus verè Atheniensis Tribubus distinctus, effusus esset per τοὺς δήμους, seu affinia oppida, ex Theseo vsque facta municipia; Epicurus natus est Gargetti, quod oppidum fuit, vt Phauorinus, & Hesychius habent, ex Tribu Ægeide; vbi nimirùm Theseus, ex Plutarcho, Pallantidas Ægeo, sibíque insidianteis oppresserat; & vbi Eurystheus, vt à Stephano narratur, fuerat consepultus. Ea de causa δῆμον Γαργήττιος à Laërtio dicitur, à Statio Gargetticus author, & senex Gargettius; à Cicerone, Æliano, & aliis, simplici adiuncto, Gargettius.

in Lexicis.

in Theseo. de vrb. loc. cit. l.1.& 2.Silu. l.15.ep.16. l.4.var. hist. lib.16.

Cæterùm scribit Laërtius, ex Metrodoro in libro *de Nobilitate*, Epicurum fuisse γένος τῶν φιλαϊδῶν, *ex genere Philaïdarum.* Constat verò Philaïdas denominatos à Philæo, altero illo Aïacis filio, qui habitauit in Melite, & cuius meminit Plutarchus, adiiciens Pisistratum quoque ex Philaïdis exstitisse. Ex hoc itaque genere, Epicuri pater, apud Laërtium, & alios, fuit Neocles, mater verò Chærestrata. Et frequenter quidem citatur, Græcanico more, *Epicurus Neoclis*; interdum tamen Neoclides simpliciter appellatur; vt cùm à Menandro confertur cum Themistocle, cuius etiam patri fuit Neocles nomen. Prætereo Epicuri patrem fuisse ex Strabone, vnum ex duobus ciuium millibus, quos Athenienses κληρούχους in Samum miserunt, cùm iam antè Pericle, & Sophocle missis, rebellanteis Samios obsidione graui afflixissent. Omitto fuisse & Ludi-magistrum, quod præter Strabonem notat Cicero, dum suggillare quasi pergens: *Sed cùm agellus, inquit, eum non satis aleret, vt opinor, Ludi-magister fuit.*

in Solone. loc.cit. in Anthol. l.3. lib.14. l.1.de nat. Deor.

Fratres Epicuri duos solùm Suidas memorat, Neoclem, & Chæredemum: at Laërtius tertium addit ex Philodemo Epicureo, Aristobulum scilicet, quem Plutarchus videtur interdum nominare Agathobulum. Quâ curâ, ac beneuolentiâ Epicurus fuerit ipsorum reuerentiam simul, & affectum promeritus, declarat eximiè Plutarchus, dum stupore dignum iudicat, quomodo ille sic animârit, isti affecti sic fuerint. Hos omneis ante Epicurum diem obiisse vel ex ipsius Testamento intelligi licet; cùm neque illis, neque de illis, vt viuentibus, quicquam mandet; sed celebrari solùm præcipiat fratrum diem mense Posidæone. Et quamuis de Chæredemo nihil certius constet, de Aristobulo tamen liquet clariùs, ex eo, quod Plutarchus scribit Epicurum totum fuisse in Metrodoro,

In voc. Epicur. loc. cit. l.2.adu.Col. lib.de amor. frat. l.2.adu.Col.

trodoro, Polyæno, & Ariſtobulo tum ægrotantibus curandis, tum deflendis mortuis. De *ibid.* Neocle autem apertiſſimè ex eodem Plutarcho, dum memorat Epicurum voluptate quadam lacrymis permiſtâ diffuſum, ex recordatione verborum extremorum Neoclis. Vt illi grauibus morbis adflicti interierint, à *ibid.* Plutarcho, & Suida ſatis, ſupérque exag- *loc.cit.* geratur.

CAPVT II.

Tempus Natale.

NATVS eſt autem Epicurus, referente *lib.10.* Laërtio, ex Apollodoro in Chronicis, Olympiadis CIX. anno III. ſeptima die menſis Gamelionis; quo quidem natali, ex Pli- *l.35.c.2.* nio, fuit Luna XX. Porrò, cùm Hecatombæon (primus nempe menſis) huius anni, incidat in Æſtatem anni periodi Iulianæ, quâ iam Chronographi vtuntur, MMMM, CCC, LXXII. conſtat Gamelionem eiuſdem ab Hecatombæone ſeptimum, incidere in principium anni MMMM, CCC, LXXIII. qui iniuit ante vulgarem Chriſti Epochen annis completis CCCXLI. Quoniam verò Ianuario menſe, in quem principium Gamelionis cadere deprehenditur, Nouilunium contigit in Horizonte Attico, ex Tabulis cæleſtium motuum, die IV. manè, (ſeu, ſi mavis die III. *lib.de dinat.* iuxta Atticos, qui ex Cenſorino, ſupputabant dies ab occaſu in occaſum) ideò, cùm Luna XX. coïncidat diei Ianuarij XXIII. ſequetur Epicurum natum die Ianuarij XXIII. nempe, ſi ponè Cæſaris tempus eandem anni formam eſſe productam finxerimus. Atque id quidem vetere ſtylo, iuxta quem etiam fuit eo anno cyclus Solis V. ſeu literarum Biſſextilis anni Dominicalium B, A, vnde & dies Ianuarij vigeſimus tertius eſſe debuit dies Solis, ſeu Dominicus. At ſi ad ſtylum Gregorianum decem diebus maturiorem (quòd is nobis iam vſui ſit) componamus negotium, colligemus Epicurum natum die Februarij ſecunda, exſiſtente Dominicâ (literæ nempe Dominicales fuiſſe debere intelliguntur E, D,) anno ante Chriſtum, ſeu Æram Chriſtianam CCCXLI. ac proinde ante huius à Chriſto anni M. DC. XXXIV. Februarium ineuntem, anno completo M. DCCCC. LXXIV. Prætereunda heic aliqua non ſunt,

lib.10. Primò, obſeruare Laërtium quo anno natus eſt Epicurus, Archontem fuiſſe Soſigenem, húncque ipſum annum fuiſſe ſeptimum à morte Platonis. Adde & fuiſſe decimum ſextum Alexandri Macedonis; fuit enim ex *lib.5.* eodem Laërtio proximus ab eo, quo Ariſtoteles euocatus eſt ad ipſum natum iam annos quindecim.

in Chron. Secundò, excuſari vix poſſe erroris Euſebium, quòd florentem Epicurum faciat Olympiade CXII. quippe eo tempore Epicurus vix pueritiam exegerat, ſolúmque florere in Lyceo Ariſtoteles incipiebat, reuerſus pu- *loc.cit.* tà ex Macedoniâ Olympiade præcedente, vti apud Laërtium eſt.

Tertiò, ferendum non eſſe mendum, quod irrepſit in Suidam, impoſuítque interpreti *in voc. Epic.* eius, dum Epicurum natum facit Olympiade LXXIX. Nihil attinet memorare quantum hoc repugnet non cæteris modò hiſtoriis, verùm iis etiam, quæ apud Suidam ſequuntur, vt dum Epicuri ætatem productam facit ad tempora vſque Antigoni Gonatæ. Obſeruo ſolùm, cùm pro numero Olympiadum Suidas videatur haud-dubiè poſuiſſe ρθ, quibus notis deſignaretur Olympias CIX. facilè obliteratam in Exemplaribus caudam τῦ ρ, vt remaneret, quaſi ο, ſicque ex οθ, ſignificaretur Olympias LXXIX.

Quartò, nihil eſſe morandum, quòd Chronicon Alexandrinum, Georgius Sincellus & alij, platicè nimis de tempore, quo Epicurus floruerit, loquantur, ac nihil curandas Virorum quorumdam alioquin celebrium hallucinationes, dum Ariſtippum Epicurò poſteriorem faciunt, & quædam ſimilia. Notandum ſolùm quod B. Hieronymus refert *de vi.Cler.* ex Cicerone pro Gallio: memoratur enim Poëta, Epicurum, & Socratem colloquenteis faciens, *quorum ætates*, inquit Cicero, *non annis, ſed ſæculis ſcimus eſſe diſtinctas*.

Quintò, Epicuri natalem ex Laërtio, Plinióque deſumptum argumento eſſe videri, quòd alia menſium Ciuilium, alia Lunarium principia apud Atticos olim fuerint. Mirum profectò eſſe videatur, niſi quis putet colligi poſſe cœpiſſe menſem Gamelionem ab ipſo duntaxat antecedente Plenilunio: cùm ſi diem Lunæ XIV. primam diem menſis numeraueris, efficiatur, vt XX. Luna ſeptimæ menſis coïncidat. Vt taceam quòd Epicurus viſus ſit Teſtamento ſuo conſtituere celebrandum natalem ſuum in Decade prima dierum menſis Gamelionis, quòd ipſorum nempe vno natus eſſet; ac deinceps etiam aliquid ſpecialius de XX. Luna ordinârit, quòd & ipſa natalis fuiſſet, vt referemus poſteà. Niſi fortè audiendum putes Anonymum illum, qui Epicurum natum ſcribit Gamelionis εἰκάδι, ſeu die XX. ſed neſcio an authoritate præponderare Laërtio debeat. In illo certè plurimos errores, eóſque grauiſſimos vel vnus Meurſius animaduertit. Vt omittam Gamelionis εἰκάδα poſſe fortaſſis intelligi de Luna XX. intra Gamelionem menſem incidente, ex Cicerone infrà citando: tametſi iſta obiter.

CAPVT III.

Vbi Pueritiam, Adoleſcentiam, Iuuentutem exegerit.

IAM Laërtius ex Heraclide in Sotionis *lib.10.* Epitome, refert Coloniâ ab Athenienſibus in Samum deductâ, Epicurum ibi nutritum ad annum vſque ætatis XVIII. quo Athenas venit, Xenocrate in Academia, Ariſtotele verò in Chalcide commorantibus. Addit Strabo partim Sami, partim Tei edu- *lib.14.* catum pubertatem egiſſe Athenis, cùm Menander

nander Comicus vnà adolefceret. Pergit Laërtius mortuo Alexandro Macedone, & afflictis fub Perdicca Athenienfium rebus, Colophonem ad patrem tranfiiffe, anno videlicet ætatis circiter XXIII. Scribi aliquandiu ibi commoratum, & fubiungit poftea ex Apollodoro ab anno ætatis circiter XXXII. ad annum vfque XXXVII. vixiffe partim Mitylenæ, partim Lampfaci (quò aliquando cùm pergeret, non fine difcrimine nauigauit, vt apud Plutarchum obferuatum eft.) Definit Suidas quantum temporis vtrobique manferit, annum putà vnum Mitylenæ, quatuor Lampfaci. Subdit Laërtius rediiffe Athenas Archonte Anaxicrate. Quia verò Anaxicrates (fucceffor fcilicet Charini, fub quo Seneca obferuauit datas ad Polyænum ab Epicuro literas) præfuit Olympiadis CXVIII. anno II. ac proinde Epicuri nonnifi XXXVI. neceffe eft metachronifmũ vnius anni heic fieri. (o cit. — adu. Col. — ...pic. — ...ft. 18.)

Huc vfque porrò eft locorum, temporúmque feries, quibus Epicurus pueritiam, adolefcentiam, ac iuuentutem exegit, partim addifcens, partim docens, priufquàm pede Athenis fixo fuam Sectam inftitueret.

CAPVT IV.

Quos Præceptores audierit.

VT aliquid verò dicamus de Magiftris, quos habuit; legimus ecce apud Laërtium traditum ab aliquibus Epicurum auditorem fuiffe Pamphili Platonici; quod Suidas quoque affeuerat. Cicero etiam memorat Epicurum ipfum referentem illum à fe Sami auditum, quamuis doctrinam ipfius mirificè contemneret. Idem iidem: ac prætereà Clemẽs Alexandrinus, & alij tradũt de Naufiphane Pythagoreo Pyrrhonis auditore; quanquam Sextus Empiricus fcribit inficiari ipfum, quòd Naufiphanis difcipulus extiterit. Quin Apollodorus in Chronicis tradidit quidem Epicurum audiuiffe Lyfiphanem, & Praxiphanem; verùm *hoc*, inquit Laërtius, *non afferit ipfe in fua ad Eurydicum epiftola.* Xenocratem quidem audire potuit; & *funt*, inquit Cicero, *qui putent audiuiffe*, (vt Demetrius Magnefius apud Laërtium) *ipfe Epicurus non vult.* Dicerem de Democrate, cum quo Plutarchus Epicurum contendiffe notat περὶ συλλαβῶν, καὶ κεραιῶν, *de fyllabis, & apicibus*; nifi fufpicaret mendosè Democratem legi pro Democrito, vel ex eo, quòd fubiicit Plutarchus Epicurum decreta omnia fuiffe ab illo fuffuratum; quæ eft circa Democritum celebris facta obiectio, vt infrà memorabitur. Dicerem & de Metrodoro, quem Achilles Tatius διδάσκαλον *Magiftrum*, Stobæus καθηγητήν, Interpres *doctorem* Epicuri vocat; fufpicarétque illum effe poffe, quem Diogeni Cynico Solinus facit contemporaneum; nifi opinio illi attributa de Mundorum infinitate, déque Atomis, argueret Metrodorum Chium Democriti difcipulum, quem Epicurus non voce *doctorem*, fed fcripto *ductorem* habere potuerit.

(...o. — ...pic. lib. I. ...at. deor. — ...I. Strom. ...cit. — ...I. adu. ...h. — ...cit. — ...de nat. ...or. — ...adu. Col. — ...g. in ar. ...en. car. 5. ...phyf. ...I.)

Quo modo etiã accipiendum, quod Lucianus iocatur fuiffe Epicurũ Democriti difcipulum, dum difcipulum etiã facit Ariftippi, ob opinionem de Voluptate, quam tamen fuiffe longè diuerfam vtrique probatam, fuo loco conftabit. Vtcumque fe res habeat, ex iis, quæ deducta funt, Cicero, Plutarchus, Empiricus, alij, fcribunt Epicurum folitum gloriari, quòd Magiftrum habuerit nullum, fed αὐτοδίδακτος exfiftens, fuopte ingenio, ac induftriâ Philofophus euaferit. (locis citatis.) Etfi verò illi videantur non fine probro id memorare, facilè tamen concedi debet illum marte fuo adinueniffe plurima; cùm & hæc ipfa illi fuerit extrema confolatio, & tot libros confcripferit propriis folùm dictis refertos, vt referemus paulò pòft. Certè Athenæus egregiam illius fententiam Epigrammate complexus, fic concludit, quafi Epicurus, non aliunde edoctus illam, quàm à Mufis, aut Apolline fuerit. (apud Laërt. lib. 10.) Quo etiam Lucretianæ illæ commendationes faciunt:

Pectore parta fuo, quæfitáque præmia liquit.

Et, *Virtutem irritat animi, confringere vt arctâ*

Naturæ primus portarum clauftra cupiret,

& confimiles aliàs referendæ. Hîc noto, fi quis requifierit quemnam faltem ex antiquis Epicurus magni fecerit, refpondere Laërtium, illum, Diocle authore, fuiffe maximè amplexatum Anaxagoram (etfi in aliquibus illi contradixerit,) atque etiam Archelaum, qui fuerat Socratis Magifter. (loc. cit.) Dicetur poftea de Democrito: adiicio folùm Epicurum cùm admiraretur Pyrrhonis confuetudinem, quæfiuiffe de illo affiduè ex ipfius auditore Naufiphane, vt Laërtius habet in Pyrrhonis vita. (lib. 9.)

CAPVT V.

Quando, & quâ occafione ad Philofophiam fe contulerit, Sectámque inftituerit.

SCRIPTVM porrò Suidas reliquit cœpiffe illum Philofophiæ dare operam anno ætatis XII. (in Epic. lib. 10.) Idem etiam alij, referente Laërtio, fcripferunt, dum vitam eius fcriberent. (ibid.) Verùm ipfemet Epicurus apud eundem Laërtium teftis eft, non attigiffe fe Philofophiam, nifi anno XIV. ἐφάψασθαι τε φιλοσοφίας ἔτη γεγονὼς τέτταρα καὶ δέκα. Tradidit verò Hermippus, ex eodem Laërtio, illum, cùm (ibid.) fortè incidiffet in libros Democriti, ad Philofophiam fe applicuiffe. Sed & fcribit Laërtius ex Apollodoro Epicureo in primo de vita Epicuri, ad Philofophiam illum acceffiffe, Sophiftas damnantem, & Grammaticos, poftquàm ipfi non poterant quid apud Hefiodum *Chaos* diceretur, interpretari. Verùm, quia Sextus Empiricus hanc occafionem philofophandi luculentiùs ediſſerit, non pigebit ipfius verba in hunc locum tranfcribere. (l. 2. adu. phyf.) Itaque, poftquàm propofuit difficultatem circa illa Hefiodi carmina,

Ἤτοι

Ἤτοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ' αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος πάντων ἕδος, &c.

Exortum primùm Chaos est, dein pectore lata
Tellus, cunctorum sedes,

subiicit: *Et hanc nonnulli causam fuisse Epicuro dicunt subitanei ad philosophandum instinctus. Prorsùs enim adolescentulus cùm esset, rogauit Grammaticum, illud sibi prælegentem, Exortum primùm Chaos est,* ἐκ τίνος τὸ Χάος ἐγένετο, εἴπερ πρῶτον ἐγένετο; *Ex quonam Chaos exortum esset, siquidem primum exortum erat? Dicente illo, talia docere, non esse sui muneris, sed illorum esse, qui vocarentur Philosophi,* Τοίνυν, ἔφασεν ὁ Ἐπίκουρος, ἐπ' ἐκείνους μοι βαδιστέον, εἴπερ αὐτοὶ τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν ἴσασιν, *Igitur, inquit Epicurus, ad illos mihi accedendum est, quando ipsi sunt, qui rerum veritatem perspectam habent.* Simile quidpiam narrat Agellius lib.20. cap 9. sibi contigisse, dum rogatus Grammaticus quid verba hæc Enniana essent, Ex IVRE MANV CONSERTVM: *Aut erras, inquit, adolescens, aut ludis. Rem enim doceo Grammaticam, non Ius respondeo.* Sed ad Epicurum. Omitto hoc primùm, quod nonnulli dicunt, fuisse illum *Ludi-magistrum*, γραμματοδιδάσκαλον, & priusquam quidem se ad Philosophiam conferret, ex Hermippo apud Laërtium. loc cit. ibid. Prætereo etiam quòd infesti erga illum Stoici, apud eundem, ipsi exprobrârunt exiguâ quadam, & inuidiosâ mercede literas cum patre docuisse, cum matre verò καθαρμοὺς, *preculas lustraleis* legisse, circumeundo ædiculas. Hoc obseruo: postquàm Philosophiam attigit, cœpisse illum Scholæ præesse ibid. annos natum XXXII. vt Laërtius memorat; idque primùm Mitylenæ, ac deinde Lampsaci: vt vel ex iis, quæ sunt ex Suida relata, intelligitur. Quanquam ex Colophone vsque ibid. discipulos coëgerat, vt idem quoque Laërtius habet.

Verùm postquàm est Athenas reuersus anno seu XXXVI. seu XXXVII. primùm quidem *ad aliquod tempus in congressu cum cæteris*, inquit Laërtius, lib.10. *est philosophatus; at priuatim deinde Sectam à se vocatam constituit:* Videlicet Democriti admiratus primùm doctrinam, Democriteum se professus est, quemadmodum Plutarchus refert: l.1.adu.Col. Quia verò plurima deinceps vel immutauit, vel de suo adiecit, idcircò is fuit, à quo Sectatores *Epicurei* nominarentur.

Quædam heic dicenda de Secta hac forent; vt scilicet propago fuerit appellatæ Italicæ, quæ à Pythagora originem ducens, per Xenophanem, ac Parmenidem, ad Zenonem peruenerit Eleaticæ Sectæ authorem, ac deinceps per Leucippum, & Democritum, interceptósque alios (etiam Pyrrhonem Scepticæ authorem) ad Epicurum fuerit deducta: Vt item varia Placita, quibus à Sectis cæteris discerneretur habuerit, ac fusè adeò differuerit de rebus attinentibus ad omneis Philosophiæ parteis: Verùm quia res ad Philosophiam, ipsámque adeò doctrinam spectat, ideò præuertenda hoc loco non est.

CAPVT VI.

Vbi Scholam habuerit.

CÆTERVM cùm alij principes Sectarum quædam Athenis loca delegissent, vt Academiam, Lyceum, & alia; coëmit ipse Hortum peramœnum, comparauítque pretio minarum LXXX. (seu aureorum Solatorum, quingentorum septuaginta trium, quales nobis vsui sunt) ibíque cum suis familiaribus, discipulísque, & vixit, & philosophatus est. Ita Laërtius, præ cæteris, ex citato Apollodoro. loc.cit. lib.19.c Scribit autem Plinius *Epicurum primum hoc instituisse Athenis, agrorum, villarúmque delicias, nomine Hortorum in ipsa vrbe possidere; cùm vsque ad eum mos non fuisset in oppidis habitari rura.* Ex quo fit ansa suspicandi hunc locum fuisse τὸ χωρίον *eam regiunculam*, lib.1. Attic. quam Pausanias adhuc temporibus suis appellatam memorat *Hortos*; adiiciens in ea exstitisse statuam Veneris, Alcamenis opus, inter cætera, quæ Athenis celebrarentur, spectatu dignum (quod vel ex Luciano colligere licet) in imag ipsíque adiacuisse templum Veneris, cum statua Veneris cælestis. Taceo exinde Hortum persæpe multitudinis numero efferri; vt videre licet apud Ciceronem, Iuuenalem, & alios. l.1.ad A. ep.14. Sat.14. Interdum verò etiam cum diminutione, vt cùm à Virgilio appellatur *Hortulus*. Quomodocumque autem vsurpetur, accipi solet pro ipsa Secta, seu Doctrina, quæ ab Epicuro, Sectatoribúsque in illo tradita est. Vnde & Epicurei dicuntur esse, exempli gratiâ, ab Empirico, οἱ ἀπὸ τῶν κήπων, *ex Hortis Philosophi*: (sicuti οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς intelliguntur Stoici) & nominatim Apollodorus, quòd *princeps Hortorum* suo tempore haberetur, κηποτύραννος dictus est, vt à Laërtio perhibetur. Obserua obiter emendari heinc posse distichon illud Petroniani Epigrammatis vltimum, quod ex antiqua editione in hunc modum legitur:

Ipse pater veri doctus Epicurus in arte
Iussit, & hoc vitam dixit habere τέλος.

Id sic eruditos exercet, vt alij legendum censeant, *doctus Epicurus in arce*, alij *doctrinæ Epicurus in arce*: alij, *doctus Epicurus amare*; alij, *doctos Epicurus amare iussit, & hanc vitam dixit habere Deos.* Enimverò, quod spectat quidem ad carmen Pentametrum, nihil immutandum videtur; cùm celebre sit Epicuri Dogma τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος τοῦ μακαρίως ζῆν, *Esse voluptatem beatæ vitæ finem*; & dici aliunde non possit, quis vnquam, etiam obtrectatorum Epicuro tribuerit, vt existimârit esse apud Deos illam seu vitam, seu voluptatem, qua de illeic agitur. Quod attinet verò ad Hexametrum, planum videtur sic legere,

Ipse pater veri doctis Epicurus in Hortis,

quippe immutatio non magna, *doctis* pro *doctus*; *hortis* pro *arte*; & res aliunde non modò quadrat cum eo, quod in Hortis Epicurus docuit; sed etiam penè indicatur illo Propertij Disticho, Elig.a 1 Cinth.

Illeic aut studiis animum emendare Platonis
Incipiam;

Incipiam; aut Hortis, doctè Epicure tuis. quippe *doctis hortis* pro *docto Epicuro* Metonimicôs, appellatis; eo modo, quo idem Propertius Elegiam sic inchoat,

Magnum iter ad doctas proficisci cogor
Athenas.

Præter porrò Hortum, Hortósve, qui cum adiunctis ædibus ciuitati adiacebant, fuit Epicuro domus, ad quam aliquando cum discipulis, amicísque diuerteret, sita in Melite; quod oppidum fuit Cecropiæ Tribus ex Suida; inhabitatum à Philæo, maiorum Epicuri vno, vt suprà memorauimus, habénsque celeberrimum, ex Phauorino, Herculis templum. (Stephanus certè vt Insulam, sic aliam ab hac intellexisse vrbem videtur, cùm & Tribus Oeneidis, & Carthaginiensium Coloniam descripsit.) In hanc Epicurus interdum cum discipulis secedebat; ipsámque deinde, testamento suo reliquit Sectatoribus, vt recitabimus posteà.

Heic aduerte locum illum epistolæ XIX. libri V. ad Atticum, qui hactenus torsit erudita ingenia, non incommodè explicari. Locus sic vulgò legitur: *Etiam, atque etiam vale. De Patrone, & tuis condiscipulis, quæ de Tarentinis in militia laboraui, ea tibi grata esse gaudeo.* Vtcumque verò aliqui legant, *vale dic Patroni, &c.* nemo tamen dicere potest qui sint illi *Tarentini*, quæ illa *militia*, quid illud quod Cicero *laborauit*: siue egit. Itaque nobis videtur non *in militia* legendum, sed *in Melite*, & pro *Tarentinis* reponendam vocem *Parietinis*, cuius Cicero aliàs meminit; sícque sensum planum futurum. Sciendum nimirum ædeis illas, quas in Melite Epicurus habuit, parietinas iam fuisse factas Ciceronis temporibus. Cùm verò illas C. Memmius exædificandas decreto Areopagi obtinuisset, Patro, alíique Epicurei id ægrè ferentes, poposcere ex Cicerone literas ad Memmium, quibus illum hortaretur, vt à cœpto desisteret. Cicero ergo ad Memmium scripsit, illúmque enixè rogauit, vt vel ipsius Attici causâ, parietinas illas Patroni, ceterísque concederet. Exstat hac de re Epistola prima libro familiarium XIII eiúsque exemplum ad Atticum missum constat ex Epistola XI. libri ad Atticum V. cùm autem & res successisset, & Atticus id gratum habuisset (nempe & ipse Epicureus, adeò vt Patro, alíique haberentur eius condiscipuli) tum sequente epistolâ XIX. Cicero postquam vale dixit, quasi postscripto, apposuit: *De Patrone, & tuis condiscipulis* (supple, quod restabat dicendum, seu quod oblitus fueram: *) quæ de Parietinis in Melite* (nimirū sitis) *laboraui, ea tibi grata esse gaudeo.*

CAPVT VII.

Vt Amicis, & illis quidem quàm numerosis conuixerit.

AD Epicurum ipsum vt redeam, is, ex quo Athenas rediit, Archonte Anaxicrate, solùm bis, aut ter in Ioniam ad inuisendum Amicos excurrit; ac reliquam porrò ætatem, eámque cælibem exegit Athenis; neque patriam vnquam deserere voluit, quantumvis ea temporibus difficillimis vrgeretur, vti à Laërtio adnotatum est. Difficillima autem illa tempora videntur potissimum fuisse, quibus Demetrius obsedit Athenas, circa annum Epicuri XLIV. quanta tum fames ciuitatem oppresserit, describit Plutarchus. Memoriâ verò dignum est, quòd enarratâ digladiatione circa præoccupandum murem, qui fuerat mortuus è tecto delapsus, inter patrem quendam, & ipsius filium, subdit: *Ferunt etiam Epicurum Philosophum familiareis suos sustentasse, partitum cum ipsis ad numerum fabas.* Vixit itaque Epicurus reliquo tempore Athenis in tot amicorum, discipulorúmque consuetudine, & institutione, vt ciuitates integræ iis capiendis impares essent: quæ sunt verba Laërtij. Scilicet non ex Græcia modò, sed vndique, vt ille habet ex Apollodoro, ad illum confluebant, simúlque cum illo in Horto viuebant. Intellige verò præsertim ex Asia, ac nominatim Lampsaco, atque etiam ex Ægypto, vt vel ex vno Plutarchi loco facile est colligere. De victus continentia, frugalitatéque inferiùs dicendum. De conuictu cum amicis notari id potest, quod ex Diocle apud Laërtium, alíísque intelligitur; Epicurum nempe, non vt Pythagoram amicorum omnia communia dicentem, bona in commune conferri voluisse; quippe id esse diffidentium, atque idcirco non amicorum; sed ab vnoquoque, si quid opus foret, hilariter suppeditari. Innotescet res ex infrà dicendis. Reticendus heic interim non est egregius Ciceronis locus: *Neque verò*, inquit, *Epicurus amicitias oratione solum, sed multò magis vitâ, & factis, & moribus comprobauit. Quod quàm magnum sit, ficta veterum fabulæ declarant; in quibus tā multis támque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorū paria reperiuntur, vt ad Orestem peruenias, profectus à Theseo. At verò Epicurus vnâ in domo, & eâ quidem angustâ, quàm magnos, quantáque amoris conspiratione consentienteis tenuit amicorum greges? quod fit etiamnum ab Epicureis.* Hæc Cicero. Addo cùm inter varios amicos Polystratus etiam à Laërtio commemoretur, atque is ille esse videatur, de quo Valerius Maximus, simúlque de Hippoclide altero Epicureo, mirabile aliquid narrat, idcircò verba Valerij meritò heic attextum iri; ac præsertim cùm exinde illustrari valeat, quod referetur posteà ex Epicuri testamento, de communicatis Sectatorum bonis. Ea sunt: *Hoc loco aptè referantur Polystratus, & Hippoclides Philosophi, eodem die nati, eiusdem præceptoris Epicuri Sectam secuti, patrimonij etiam possidendi, alendæque Scholæ communione coniuncti, eodémque momento temporis vltimâ senectute exstincti. Tam æqualem fortunæ pariter, atque amicitiæ societatem, quis non ipsius cœlestis Concordiæ sinu genitam, nutritam, atque finitam putet?* Sic ille.

lib. 10.
in Dem.
loc. cit.
de occ. viu.
lib. 1. de fin.
loc. cit.
lib. 1. cap. 8.

CAPVT VIII.

Qui præcipui illi amici, siue familiares, discipulique exstiterint.

VERVM vt elenchum heic interferamus eorum, qui præcipui illius amici, siue familiares, discipulique sunt habiti, prætermittere in primis non decet treis illos Epicuri fratres, quorum initio meminimus, Neoclem, Chæredemum, & Aristobulum. Illi nempe, eius hortatu, philosophati cum ipso sunt, ex Philodemo apud Laërtium. Addit

lib.10. Plutarchus arreptam ab ipsis, vt à Numine percitis, συνενθουσιώντων, fratris Philosophiam, cùm videlicet à teneris annis persuasum haberent, ac profiterentur exstitisse neminem

lib.de amor. frat. Epicuro sapientiorem. Celeberrimus porrò trium fuit Neocles. Is, cùm à puero prædicaret fratrem suum mortalium sapientissimum, adiiciebat, quasi rem miram, matrem suam tot, tantásque continuisse Atomos, ex quarum congressu sapiens gigneretur, vt apud

l.2.adu.Col. eundem Plutarchum est. Heinc, quia Neocles non suam, sed fratris Philosophiam amplexatus est, nescio quorsùm aliqui dicant Se-

vt Genebr. lib.2. chronol. ctam fraternæ similem, fuisse à Neocle introductam. Nisi fortè nixi videntur loco illo

in Epic. Suidæ, quo dicitur Neocles scripsisse de sua Secta: quis tamen non videat intelligi posse scripsisse illum de Secta, quam profiteretur, etsi inductam ab alio; & maximè cùm de hac Neoclidarum Secta altum vbique silentium.

lib.de eo. Nota obiter dictum illud λάθε βιώσας, *delitesce viuens*, seu *occultus viue*, quod à Plutarcho impugnatur, éstque relatum inter Ada-

Erasm. Chil.2. Cent.10.in Neoc. gia, istius esse Neoclis, vti Suidas citatus docet.

Tribus fratribus subiiciendi sunt tres ij familiares quos ex Epicuri contubernio ma-

Epist.6. gnos viros prodiisse apud Senecam legitur.

Metrodorus primus occcurrit, ipse enim penè alter Epicurus fuit, vt Cicero loquitur.

lib.2. de fin. lib.13. Lampsacenus autem is fuit, vt Strabo apertè declarat. Etsi enim Laërtius videatur Atheniensem dicere, locus est tamen valde mendosus, cùm præsertim constet Atheniensem

loc.cit. non fuisse ex illa Ciceronis antithesi: *Quì beatior Epicurus, quòd in patria, quàm quòd Athenis Metrodorus?* Quia scilicet non erant

lib.10. Athenæ Metrodori patria. Laërtij locus ita habet: Μαθητὰς δ' ἔσχε (ὁ Ἐπίκουρος) πολλοὺς μὲν, σφόδρα δ' ἐλλογίμους Μητρόδωρον Ἀθηναῖον, καὶ Τιμοκράτην, καὶ Σάνδην Λαμψακηνόν, ὃς ἀφ' οὗ τὸν ἄνδρα ἔγνω, οὐκ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ, &c. id est; *Discipulos multos ille quidem, admodum verò illustreis habuit Metrodorum Ἀθηναῖον, & Timocratem, & Sanden Lampsacenum, qui ex quo agnouit virum, ab eo non discessit*, &c. Crediderim, quod me attinet voces illas, Ἀθηναῖον, καὶ Τιμοκράτην, καὶ Σάνδην, expungendas ab eo loco esse. Quippe eas si detraxeris, reliqua optimè cohærent; si admiseris, prorsùs dissonant. Metrodorus scilicet fuit, quem verè dicas λαμψακηνόν, & cui illa omnia, quæ sequuntur, conueniant, non verò Sandes, cuius falsum est (præter cætera) Epicurum in testamento, de quo postea, meminisse. Et quamuis Casaubonus putet Ἀθηναῖον esse posse no- in not. Laërt.
men viri proprium; mirum tamen, quomodo nusquam aliàs tam de Athenæo, quàm de Sande, vt Epicureis aliquid audiatur, cùm heic tamen Laërtius recenseat ἐλλογίμους μαθητάς. His certè detractis tres iidem, putà Metrodorus, Polyænus, Hermachus continua serie describuntur, quos Senecam, vt ἐλλογίμους coniunxisse iam diximus. Quod spectat ad Timocratem, ille obiter, cùm de Metrodoro, vt illius frater posteà memoratur, ac videtur proinde eo loci præter rem interpositus. Quomodo autem voces illæ in textum irrepserint, causam suspicor, quòd fortassis Librarius quispiam adnotasset in margine ea, quæ in textu haberentur, haberi etiam apud Athenæum (authorem deipnosophistarum) is enim habet aliqua, & apud Timocratem, is enim etiam à Laërtio citatur; & apud Sanden nescio quem, (fortè Suidam, aut alium.) Perspectum verò est quàm multa marginibus apposita in textum olim inserta fuerint, ex Librariorum oscitantia.

Metrodorus ergo patriâ Lampsacenus (aliúsque, vt constat, ab illo Anaxagoræ familiari, cuius Laërtius quoque meminit) natus videtur Epicuro annum agente duodecimum. Siquidem cùm ex Laërtio mortuus fuerit anno ætatis LIII. (cohærétia enim verborum, & sensus efficit vt legendum censeam Μητρόδωρον ἄγοντα) eóque septimo ante obitum Epicuri, qui attigit annum septuagesimum secundum, clarum est annum eius natalem debuisse in duodecimum Epicuri incidere. Ex quo porrò tempore Metrodorus Epicurum nouit (potuit hoc autem contingere, cùm ageret annum secundum & vicesimum, Epicuro scilicet Lampsaci degente) nunquam ab eo (quod ex Laërtio cœperamus dicere) discessit, nisi sex mensibus, quibus cùm domi abfuisset, ad Epicurum reuersus est. Is & sororem Batidem Idomeneo collocauit, & Leontium concubinam habuit. Liberos suscepit, quos Epicurus in testamento, & in ea Epistola, quam scripsit moriens, commendauit, ac nominatim filium Epicurum nominatum. Vir omninò bonus, & aduersùs molestias, mortemque ipsam intrepidus, vt ipse quoque Epicurus testatus est apud Laërtium. Intercutis morbo Lib.3.
laborauit: scribit enim Cornelius Celsus illum, cùm hoc morbo tentaretur, neque æquo animo ferret necessariam sitim, vbi diu abstinuerat, bibere solitum, ac deinde euomere, An hoc morbo, an alio interierit non constat. Quos libros ipsius Laërtius recenset, eiusmodi sunt: Aduersus Medicos, tres. De Sensibus, ad Timocratem. De Magnanimitate. De Epicuri infirmitate. Aduersus Dialecticos. Aduersus Sophistas IX. De itinere ad Sapientiam. De mutatione. De diuitiis. Aduersus Democritum. De Nobilitate. Citat præ- adu.Col.
tereà Plutarchus libros de Philosophia: de

Poëtis:

Poëtis: aduerfus Timarchum. Citat & Clemens Alexandrinus librum, *Quod quæ causa est ex nobis ad felicitatem, maior sit ea, quæ ex rebus est.* Sed de Metrodoro fatis. (li.2.ftrom.)

Ex aliis duobus alter fuit Polyænus Athenodori filius,ipfe quoque Lãpfacenus.Is fuit magnus Mathematicus, vt Ciceronis verbis vtar; & vt paucis multa complectar,modeftus,& amabilis;quod apud Laërtiū Philodemus habet.Alter fuit Hermachus Agemarchi filius Mitylenæus. Paupere patre is natus eft; ab initio Rhetoricæ ftuduit, ac deinceps in Philofophia fic fe idoneum præftitit, vt ipfum Epicurus moriens Scholæ fuæ præfecerit. Apud Lyfiam mortuus eft.Multa illius mentio in Epicuri teftamento. Quos eius libros memorat,pulcherrimófque dicit Laërtius, hi funt: Epiftolica de Empedocle XXII. De Difciplinis (bene enim, Cafaubonus legit non μαθητῶν, fed μαθημάτων) libri duo. Aduerfus Platonem. Aduerfus Ariftotelem. (li.4.Acad.) (lib.10.)

Attexendi iftis funt Leonteus Lampfacenus, quem vnum ex fummis Epicuri difcipulis Plutarchus appellat, adiiciens hunc ipfum effe, qui ad Lycophronem fcripferit honorem haberi Democrito ab Epicuro. Rursùm Colotes, & Idomeneus, ipfi quoque Lampfaceni. Prioris facienda fæpius erit mentio, occafione potiffimùm duorum illorum librorum, quos aduerfus ipfum Plutarchus compofuit. Scribit Laërtius alicubi difcipulum illius fuiffe Menedemum Cynicum, (nifi fortè alius Colotes Lampfacenus fuit) Eiufdémque eft locus ille quo apud Macrobium docet non oportuiffe Eri fabulam à Platone *confingi, quoniam, nullum figmenti genus Veri profefforibus conueniret.* Pofteriorem celebrem reddere Epicurus voluit fuis literis, vti reipfa reddidit, quemadmodum Seneca demonftrat, *Exemplum enim*, inquit, *Epicuri referam: cùm Idomeneo fcriberet & illum à vita fpeciofa ad fidelem ftabilémque gloriam reuocaret, rigidæ tunc potentiæ miniftrum & magna tractantem; Si gloriâ, inquit, tangeris, notiorem te epiftolæ meæ facient, quàm omnia ifta, quæ colis, & propter quæ coleris. Quis Idomenea noffet, nifi Epicurus illum fuis literis incidiffet? Omneis illos* * *magiftratus, & Satrapas, & Regem ipfum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta fuppreffit.* Hæc ille. *Atque hi quidem*, inquit Laërtius, *illuftres difcipuli funt.* (adu.Col.) (lib.) (Sat. in Som.) (ep.11.) (legiftatus)

Adnumerari tamen iis poffunt cùm alij, tum maximè duo ex Valerio iam memorati, Polyftratus & Hippoclides; potiffimùm verò cùm Laërtius connumeret Polyftratum, qui Hermacho pofteà fucceffit: nifi tamen Polyftratus, qui Hippoclidi copulatur, cenferi debet alius à fucceffore Hermachi.

Subiungi poffet Timocrates Lampfacenus Metrodori frater; fed is videtur defeciffe, quòd reprehenfiones fraternas non ferret, vt referendum eft pofteà. Subiiciatur itaque potiùs feruus Epicuri *Mus* quem inter philofophanteis clariffimum, ἐνδοξότατον, euafiffe Lërtius teftatur, neque Agellius, & Macrobius obliuioni dant inter eos, qui Philofophi ex feruis non incelebres euaferunt. (li.1.c.12.) (li.1.Saturn. c.11.)

Vt prætercam verò Appellem, quem alicubi Plutarchus fubfannat, tres heic dicendæ mulieres funt, ex iis quæ funt cum Epicuro philofophatæ.Vna eft Leontium,quam Philofophiæ fub Epicuro operam dediffe, tum Athenęus recitat,tum ex eo intelligitur, quòd, Cicerone referente, librum fcripferit aduerfus Theophraftum,& fermone quidem fcito, Atticóque, vt rurfus occurret dicendum inferiùs. Altera eft Themifta Zoili filia Lampfacena, & memorati Leontei vxor, de qua etiam, præter ea, quæ attingenda inferiùs funt, Clemens Alexandrinus apertè teftatur. Tertia Philænis, quam etiam aliqua fcripfiffe Athenæus indicat, fimul innuens libros obfcœnos, qui illi tribuerentur, fuppofitos fuiffe à Polycrate Sophifta, vt fœminam calumniaretur. (lib.13.) (lib. de nat. Deor.) (lib.4. ftrom.) (lib.8.& 10.)

Adiiciantur iam Herodotus, ille fcilicet, ad quem Epicurus Epitomen paruam Phyfices, quæ eft apud Laërtium, fcripfit, & qui inter cætera, ex eodem Laërtio, librum edidit de pubertate Epicuri.Pythocles,ad quem Epicurus fcripfit de Rebus fublimibus, quæ apud Laërtium fuperfunt, & cuius, cùm effet annos duodeviginti natus, indolem in Græcia non haberi parem, Epicurus cenfuit, vt habet Plutarchus. Menœceus, ad quem Epicurus fcripfit Epiftolam illam de rebus ad mores pertinentibus, quæ eft etiam apud Laërtium, & cuius initium refertur à Clemente Alexandrino. Timocrates Demetrij, filius Potamius, fimúlque Amynomachus Philocratis filius Batithes, quos ambos Epicurus fecit teftamenti fui curatores.Nicanor, cuius ftudium Epicurus mandat prædictis curatoribus. Eurydicus,vnus ex iis,ad quos, ex Laërtio, Epiftolas mifit. Dofitheus, eiúfque filij Pyrrhon, & Hegefianax, ad quos confolatoriam ob parentem mortuum Epicurus fcripfit, vti apud Plutarchum eft.Prætereo Polymedem, Antidorum, & alios, pofteà, cùm de libris, dicendos.

CAPVT IX.

Quàm multa confcripferit.

NEc verò Epicurus viuâ modo voce difcipulos erudiendo tempus contriuit; fed & plurimùm operæ in variis libris confcribendis pofuit. Vt factâ autem comparatione ad cæteros Philofophos,quantum in ea re defudârit, intelligas, vnicum iuuat audire Laërtium. Is nimirum in præfatione dum Philofophos comparat: *Multa*, inquit, *Zeno fcripfit, plura Xenophanes, plura Democritus, plura Ariftoteles, plura Epicurus, plura Chryfippus.* Quo loco vides Epicurum multitudine fcriptorum vni Chryfippo concedere. Ne verò te lateat, vt etiam Chryfippum cenferi poffit fuperauiffe,citat alio loco Laërtius Apollodorum Athenienfem, *qui volens*, inquit, *oftendere ea, quæ effent ab Epicuro proprio Marte fcripta,neque aliunde appofita,Chryfippi libros longè fuperare,ita ad verbū loquitur:* (lib.1.) (lib.7.)

si quis enim tollat ex Chrysippi libris quæ aliena adtexta sunt, inanis ipsi charta relinquetur. Hoc autem ne mirum videatur, docet aliàs idem Laërtius, Chrysippum, cùm æmularetur Epicurum in multis scribendis, *parasitum* librorum eius ideò appellatum à Carneade, quod, *si Epicurus quidpiam scriberet* (legendum enim γράψαι, non γράψας) *scribere tantundem ille affectaret. Quare illum, & sæpe eadem, & quicquid occurrebat, scripsisse, idque proinde inemendatum præ festinatione intrusisse, ac tot induxisse testimonia, vt iis solis libri complerentur; quemadmodum etiam inuenire tum apud Zenonem, tum apud Aristotelem licet.* Et hæc de Chrysippo Laërtius; non idem verò de Epicuro. Refert enim eius Cylindros (*volumina*, neimpe ἀπὸ τοῦ κυλίνδειν, seu *voluendo* dicta) ad trecentos exstitisse, *in quibus*, inquit, *nullum alienum testimonium exscriptum exstat; sed ipsæmet voces Epicuri sunt.* Quæ memoro, vt videas, cùm Epicurus scripserit tam multa, πολυγραφώτατος, quod ille ait, καὶ πλήθει βιβλίων πάντας ὑπερβαλλόμενος, adeò vt etiam Origenes temeritatem Celsi coarguens, ac veluti rem quampiam factu impossibilem iudicans, id obiecerit, *Nemo nostrûm dicit se nosse quæ Epicuri sunt omnia*; videas, inquam, diuitem venam, quâ ille scaturierit, simúlque, quæ res maximè illum habuerit occupatum.

lib.10. — ibid. — Laërt.ibid. — lib.1.adu. Cels.

CAPVT X.

Qui libri illius speciatim ab Authoribus memorentur.

OPERÆ-PRETIVM porrò est texere hoc loco quasi Indicem librorum, non profectò omnium, qui conscripti ab illo sunt, sed eorum, quorum vel tituli apud Authores occurrerunt: Tituli, inquam, nam libri ipsi temporum iniuriâ sic interciderunt, vt præter paucula compendia apud Laërtium asseruata, prætérque fragmenta heic, illeic apud varios variè respersa, nihil ex ipsis superstes sit, saltem quod hucvsque nobis innotuerit.

Vt primùm ergo recenseamus quos optimos Laërtius ait, en quâ illi serie habeantur.

Περὶ φύσεως λζ. *De Natura* XXXVII. Ij citantur aliquando simpliciter, ὁ περὶ φύσεως, *de Natura*; aliquando cum adiuncto libri ordine, vt cùm inferiùs ab eodem Laërtio citantur libri I. XI. XII. XIV. XV. Facit Galenus & tituli & multitudinis librorum mentionem.

Περὶ ἀτόμων, καὶ κενοῦ, *De Atomis, & Inani*. Ita citari solet hic liber; sed & Cleomedes videtur illum indicare sub nomine *de Rerum omnium principiis*, ἐν τῷ τῶν ὅλων ἀρχαῖς.

Περὶ ἔρωτος, *De Amore*.

Ἐπιτομὴ τῶν πρὸς τοὺς φυσικούς, *Compendium eorum, quæ ad Physicos.* Duplex autem fuit hæc Epitome, μεγάλη, καὶ μικρὰ, *magna, & parua*: Siquidem vtraque citatur deinceps à Laërtio, & parua quidem dicitur, quæ ad Herodotum scripta est.

Πρὸς τοὺς Μεγαρικοὺς διαπορίαι, *Aduersus Megaricos* (seu appellatos Dialecticos) *addubitationes.* Videntur autem hæ Dubitationes attigisse maximè argumenta quædam moralia, vt circa Iustitiam, circa Connubia, &c. cùm hîc præsertim liber videatur, quem interdum citant & Laërtius, & Plutarchus τὰς διαπορίας, sine adiuncto πρὸς τοὺς Μεγαρικούς.

comment.in 1.lib.Hipp. de nat.hum. — lib.2.cap.1.

Κύριαι δόξαι, *Ratæ Sententiæ*, vel, vt Cicero vertit, *maximè ratæ: quia*, inquit, *grauissima sint ad beatè viuendum breuiter enunciatæ Sententiæ*: appellat alibi *selectas*, *breuesque Sententias*: appellare Sextus videtur λέξεις φήτας; *Dictiones memorabiles*. Ipsas & Laërtius ad calcem apposuit, & Lucianus alicubi perinde commendauit, ac Cicero Crantoris librum, qui est quidem, *non magnus*, inquit, *verùm aureolus*, & *vt Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum ediscendus libellus*. Secùs nimirùm sensit, quàm Suidas, qui has sententias appellauit κακὰ γνωρίσματα *scelesta insignia*.

l.1. adu. — lib.2. de — l.1.de n. Deor. — lib.1.adu. phys. — in Pseud. — lib.4.Ac.

Περὶ αἱρέσεων, *de Electionibus*. Ita vertendum potiùs duco, quàm de Sectis: quod in hoc libro Epicurus prosequutus non videatur Sectarum historiam, sed moralem institutionem, quæ circa delectum rerum occupetur, vt Laërtius quoque indicat sub finem Epistolæ ad Menœceum. Ne memorem, quod idem docet, genus Ethicum totum esse περὶ αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, *de prosequutione, seu electione, & fuga*. Ex quo efficitur, vt citatum vulgò & consequenter librum.

Περὶ φυτῶν *de Plantis*, censuerim potiùs inscribendum, περὶ φευκτῶν, *de Fugiendis*; tum ob titulorum cohærentiam; tum quia Epicurus penè totus in moribus argumenta specialia ex Physica vix attigit, nisi ea conducerent ad hominum animos à vanis terroribus eximendos, cuiusmodi illud *de Plantis* non fuit. Quin etiam quia in MSS. hic titulus cum superiore copulatur voculâ καὶ, coniicere licet inscriptionem fuisse περὶ αἱρέσεων καὶ περὶ φυγῶν, vel etiam sub vno solùm titulo περὶ αἱρέσεων, καὶ φυγῶν, *de electione & fugâ*, quatenus fieri potuit inscriptio etiam numero multitudinis, ob id, quod postmodùm habetur, *ex voluptate & dolore diiudicari* τὰς αἱρέσεις καὶ φυγὰς, *electiones & fugas*, seu *prosequutiones, & declinationes*. Nisi fortè magis arrideat inscriptio περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν, *de Eligendis, & Fugiendis*.

Περὶ τέλους, *de Fine*. Ita hic liber citatur passim, & nominatim à Plutarcho: nec verò alium Cicero videtur intelligere, etsi librum *de Finibus bonorum, & malorum* citat.

l.2.adu.

Περὶ κριτηρίου, ἢ κανών, *de Iudicio, seu Regula*: vel, vt Cicero ipse vertit, *de Regula, & Iudicio*. Porrò, si pro iudicio iudicatorium verteris, vim nominis exprimes magis.

lib.1.de Deor.

Χαιρέδημος, ἢ περὶ θεῶν, *Chæredemus, seu de Diis*. Hic est vnus ex iis libris, quos Epicurus inscripsit seu fratrum, seu amicorum nominibus, vt ne illorum quidem mortuorum nomina ignorarentur: quod obseruatum à Plutarcho est.

lib.de o

Περὶ ὁσιότητος, ἢ Ἡγησιάναξ, *de Sanctitate, seu Hegesianax*. Hic fortassis est, qui apud Plutarchum legitur *Hegetoanax*, is scilicet de cuius morte ab Epicuro ad parẽtes scriptũ infrà notabimus.

l.2.adu.

notabimus. Nisi fortè velis esse illum, qui historias, & Troïca apud Athenæum scripsit; quippe qui fuerit Alexandrinus, cùm Epicurus etiam amicos ex Ægypto habuerit. l.3.&9.

Περὶ βίων δ'. *De vitis* IV. perinde est, ac si inscriptio foret, *de vita & moribus*. Neque enim Epicurus complexus his libris videtur insignium quorumdam Virorum historiam, vt à Plutarcho, & Laërtio factum intelligimus, dum ipsorum libri *de vitis* citantur (quod tamen viro erudito, & amico placuit) sed rationes, quibus vitam degere tranquillam liceat; vt vel ex designatione librorum moralium, & locis etiam ab ipso Laërtio citatis, apertè satis colligitur. Videlicet hoc loco βίοι ita accipiuntur, vt apud Plutarchũ, dum dicit, διαφορὰν τ̃ βίων, κ̀ τ̃ πολιτειῶν, quod interpres præclarè vertit *discrimen morum, publicorúmque institutorum*. Ex his libris citãtur posteà à Laërtio primus, & secundus. Lycurgo.

Περὶ δικαιοπραγίας, *De iusta actione.*

Νεοκλῆς, πρὸς Θεμίσταν, *Neocles ad Themistam.* Videtur iste Neocles non parens, sed frater fuisse Epicuri: sic enim & aliorum fratrum inscripsit libris nomina.

Συμπόσιον, *Conuiuium.* Meminerunt huius libri Plutarchus, Athenæus, & alij. Plutarchus porrò meminit quæstionum in eo agitatarum de calefactione vini, de tempore concubitus, & Laërtius de difficultatibus circa coniugium, &c. symp. deip. adu.Col. symp.

Εὐρύλοχος πρὸς Μητρόδωρον: *Eurylochus ad Metrodorum.* Crediderim facilè hunc Eurylochum eundem esse ad quem Epicurus scripsisse iam dictus est sub nomine Eurydici; res tamen incerta.

Περὶ τ̃ ὁρᾷν, *de Visione.*

Περὶ τ̃ ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας, *de Angulo, qui est in Atomo.*

Περὶ ἁφῆς, *de Tactu*, seu Atomorum, opinor, tangibilitate. Quippe & Inane appellat Epicurus τὸ ἀναφές, *id quod tangi nequit.* Laërt.

Περὶ εἱμαρμένης, *De Fato.*

Περὶ παθῶν δόξαι πρὸς Τιμοκράτην, *De Perturbationibus sententiæ, ad Timocratem.*

Προγνωστικόν, *Præcognitorium*, sic enim liceat vertere: siquidem videtur hoc libro Περὶ τ̃ προγνωστικῆς δυνάμεως disputauisse.

Προτρεπτικός, *Exhortatorius*, intellige, *Sermo*. Sic enim, & Isocrati, & Clementi expressè est προτρεπτικὸς λόγος.

Περὶ εἰδώλων, *de simulacris, imaginibus, speciebus, formis, spectris*; sic enim varij variè verterunt, & interpretati sunt, quas vulgò iam vocant intentionaleis species.

Περὶ φαντασίας, *De Imaginatione*, seu impressione eius, quod apparet in facultate cognoscente. Neque enim seu Epicurus, seu plerique alij ex antiquis Philosophis intellexerunt hoc nomine, vt iam ferè fit, ipsam facultatem.

Ἀριστόβουλος, *Aristobulus.* Et hic liber tertij Epicuri fratris nomen præ se fert.

Περὶ Μουσικῆς, *de Musica*, quatenùs nempe ad mores facit, vt colligi posse videtur ex Plutarcho, & Empirico. adu.Col. adu.

Περὶ δικαιοσύνης, κ̀ τ̃ ἄλλων ἀρετῶν, *de Iustitia, cæterísque Virtutibus.*

Περὶ δώρων, κ̀ χάριτος, *de donis, & gratia.* Huius meminit Empiricus, aliquid ex eo circa Grammaticam citans. lib. adu. Gram.

Πολυμήδης, *Polymedes.* Et hic videtur fuisse Epicuri familiaris, ac discipulus.

Τιμοκράτης γ', *Timocrates*, III. seu is fuerit Metrodori frater, seu testamenti curator, seu alius. Heinc credidissem à Laërtio citari Timocratis (siue à Timocrate conscriptum) librum tertium; nisi ἀντὶ τ̃ Τιμοκράτης, legendum suspicatus fuissem Τιμοκράτη, indicato, putà, libro tertio ab Epicuro ita inscripto. Inspectio textûs argumentum facit.

Μητρόδωρος έ, *Metrodorus V.* Hunc Metrodorum esse, de quo suprà, non videtur posse ambigi. Ex citato porrò apud Laërtium Metrodoro primo, colligi videtur descriptam fuisse ab Epicuro vitæ Metrodori historiam.

Ἀντίδωρος β', *Antidorus II.* Huius Antidori meminit Plutarchus, ac fortè etiam Laërtius in Heraclide, si nihilominùs Antidorum pro Autodoro legeris. l.1.adu.Col. lib.5.

Περὶ νότων δόξαι, πρὸς Μίθρην, *de Austris sententiæ, ad Mithren.* Fortassis autem legendus potiùs hic titulus Περὶ νόσων, *De morbis* tum ob pareis causas, quæ dictæ sunt circa titulum Περὶ φυτῶν, tum quia δόξαι illæ non tam videntur fuisse varia placita de speciali vento, quàm morales sententiæ ad asperitatem morborum leniendam. Iam verò videtur hic Mithres Syrius ille fuisse, ad quem aliquando Metrodorus opem laturus accurrit, vti Plutarchus non semel notauit, & quem Laërtius Lysimacho fuisse domus procuratorem dicit, non modò in Epicuro, sed etiam in Theodoro, vbi narrat Mithren Theodoro dixisse: *Videris tu non modò Deos, sed etiam Reges non agnoscere*; Theodorum verò excepisse: *Quomodo non agnoscam Deos, qui te Deorum hostem existimo esse?* adu. Col. lib.10. lib.2.

Καλλιστόλας, *Callistolas.* Et hic etiam Epicuri fuisse familiaris præsumendus est.

Περὶ βασιλείας, *de Regno.* Meminit libri istius Plutarchus. l.2.adu.Col.

Ἀναξιμένης, *Anaximenes.* Fortassis hic fuit Lampsacenus ille, cuius Strabo meminit, & quem indicare videntur tum Plutarchus, tum Laërtius ipse. Etsi enim is fuit vnus ex Alexandri præceptoribus; & illi tamen superuixit (vt cuius gesta descripserit) & ex Suida discipulus fuit Diogenis Cynici, ac proinde illo iunior; cùm Diogenes tamen obierit Epicuro iam agente annum ætatis decimum octauum, initio nempe Olympiadis CXIV. lib.14. in Public. lib.2.

Ἐπιστολαί, *Epistolæ.* Exstant adhuc apud Laërtium Epistolarum eiusmodi quatuor: vna est ad Herodotum, (quam esse iam diximus minorem epitomen, hoc nomine etiam citatam ab Achille Tatio) *de Rebus Naturalibus*; altera ad Pythoclem de Meteoris, *seu sublimibus* (hoc est tam cælestibus, quàm cæteris ad vsque Terram) *rebus*; tertia ad Menœceum *de Moribus*; postrema breuis illa est, quam Epicurus moriens scripsit ad Idomeneum. Præter has autem, innumeras alias conscriptas fuisse ex Plutarcho, Laërtio, & aliis colligimus. Plutarchus enim, exempli causâ, Epistolam ad Anaxarchum citat. in Phæn. Arat. l.1.adu.Col. lib.7.

lib.10. Laërtius epistolam ad Aristobulum: itémque Epistolam πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φίλους *ad Amicos Mitylenæ degenteis*. Et videtur quidem hæc eadem esse cum illa, quam Sextus Empiricus citat πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους; verùm plureis hac inscriptione agnoscit Laërtius iis verbis: ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους; adeò vt aliqua ex illis potuerit esse supposititia. Potuit ex eodem censu esse Epistola illa περὶ ἐπιτηδευμάτων, *de* lib.9. in Protag. *variis vitæ institutis*, quam & Laërtius innuit, & Athenæus ac Eusebius citant. Præterea lib.8. deipn. eumdem Athenæum facere mentionem Epi- lib.15. de præp. stolarum ad Hermachum: & ne plureis con- lib.13. deipn. sector, præclarissimæ omnium fuisse videntur scriptæ ad Idomeneum; quantùm quidem in epist. ex Seneca intelligere possumus, qui epist. 18. præclarum etiam quid citat in Epistolis, quas ad Polyænum scriptas dicit. In iis, quæ ad Idomeneum illa præter cæteras fuit, ex qua Michaël Apostolius refert fragmentum continens originem illius Adagij, Ταῦτά σοι καὶ Πύθια, cent.16. proœm. 95. καὶ Δήλια, *Hæc eadem tibi & Pythia, & Delia*: quod vsurpatur aduersus eos, qui morituri breui putantur; vtcumque Adagium citari ex Menandro Erasmus scribat.

Porrò circa Epistolas adnotari obiter potest fuisse Epicurum iis præmittere solitum ex vocibus salutatoriis, nunc χαίρειν, *gaudere*, nunc εὖ πράττειν *bene agere*; nunc εὖ διάγειν *bene degere*; nunc σπουδαίως ζῆν, *bene viuere*; nunc ὑγιαίνειν, *valere*, siue *sanum esse*. Nam quod lib.10. apud Laërtium quidem in eius vita legitur, καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀντὶ τοῦ χαίρειν, εὖ πράττειν καὶ σπουδαίως ζῆν ἄριστον, mendi aliquid subesse videtur: deest quippe verbum phrasi necessarium; & tum vox ἄριστον non videtur ad salutandi ritum spectare, tum voces illæ, ἀντὶ τοῦ, excludunt τὸ χαίρειν ab Epicureo salutandi more: cùm tamen ea vox & præmissa exstet super- lib.2. de fin. stitibus apud Laërtium Epistolis, & Cicero eandem interpretatus fuisse videatur, cùm Epistolam retulit, quam moriens Epicurus scripsit. Heinc cùm pro duabus iis voculis reposuissem olim, ἔτιθε (vt minor nimirùm esset immutatio, quàm si vocē πρὸ τοῦ τίθει, aut aliam similem substituissem) id probauit quidem eximius Puteanus, sed ἄριστον vocem retinendam censuit: Præclarus autem *Menagius*, cùm verbum desideraretur, censuit quidem loco vocis ἄριστον reponendam vocem ἔγραφεν lib.3. (alias simili occasione eidem Laërtio vsurpatam) verùm retinendas contendit ipsas voculas ἀντὶ τοῦ, quòd Epicurus minimè vsus ipsa de lapsu in salut. voce χαίρειν videatur, vt quam fuisse Cleonis propriam memoretur tam à Luciano, quàm lib.3. ab ipso Laërtio. An verò loco vocis ἄριστον, reponi posset ἀρέσκει, aut etiam ad minimam omnium immutationem, ἄριστον, ad significandum placuisse inter salutandum eas voces, εὖ πράττειν, καὶ σπουδαίως ζῆν; an retineri possent voces, ἀντὶ τοῦ, ad innuendum non vocem χαίρειν repudiatam penitùs fuisse, sed eius vice illas duas fuisse interdum vsurpatas; quasi nimirùm voce ποτὲ *aliquando*, aut desideratā, loc. cit. aut subintellectā? Videtur profectò Lucianus id non obscurè suggerere, cùm referendo Epicurum impensè alioquin delectatum τῷ χαίρειν, insinuat eum tamen interdum aliā, quàm istā vsum voce; & in Epistolis quidem *accuratioribus grauioribúsue* σπουδαιοτέραις (quas quidem fuisse paucas ait) vel cùm ad *amicissimos* πρὸς φιλτάτους scriberet, fuisse præsertim, μάλιστα, ipsâ ὑγιαίνειν, voce vsum. Laërtius verò cùm heic relinquat Epicuro vocem εὐπράττειν, censeri debet pari iure vocem χαίρειν relinquere; quando attribuens ipsi aliàs vocem εὖ διάγειν, tam facit Platonis proprium τὸ εὖ πράττειν, quàm ipsius Cleonis τὸ χαίρειν.

Atque hactenus series est librorum, quam Laërtius contexuit. Aduerte verò cùm statim post vocem illam ἐπιστολαί, sequatur, μίαν δ' αὐτῶν, &c. quasi Laërtius sit adscripturus vnam ex illis epistolis, cùm tamen & adferat treis, & se id statim facturum recipiat; ea de causa non prorsùs malè censuisse Casaubonum reponendum ἐπιτομὴν, loco vocis μίαν. Addo autem vocem αὐτῶν non ad solas epistolas videri esse referendam, sed ad libros omneis recitatos, quorum Epitomen tres illæ deinceps integræ afferendæ contineant.

Præter hos porrò omneis libros, citari alios videas tam à Laërtio, quàm ab aliis; quippe ipse Laërtius citârat iam anteà librum Περὶ ῥητορικῆς, *de Rhetorica*, seu *arte oratoria*, cuius etiam apud Scholiasten Hermogenis habetur mentio. Quod citatur verò *De perspicuitate in oratione exigenda*, id spectat ad Canonicen in Dialectices locum substituendam.

Citare etiam visus est Προηγούμενα, seu *Antecedentia*, seu *Præcipua* dicas, vt accipiunt Stoïci. Profectò libros iam citatos intelligerem, si aliqui citati forent, in quibus id, quod memoratur, fuisset ab Epicuro scriptum.

Vtcumque sit, citantur quoque postmodum Στοιχειώσεις δώδεκα, *Institutiones*, seu *Elementalia* XII.

Quin-etiam citari videntur Περὶ τῶν κόσμων ιβ, *De Mundis* XII. Siquidem varios Mundos describens, egisse id dicitur ἐν τῷ ιβ' περὶ τούτου, seu, vt MSS. habent, περὶ αὐτοῦ, *in* XII. *de hoc ipso*, seu *de hac materia*: idque præsertim, cùm non appareat intelligi vnum ex triginta septé, qui περὶ φύσεως *de Natura* constantissimè citantur.

Adderem Προβλήματα φυσικά, *Quæstiones Naturales*, itémque Ἠθικὰ δόγματα, *Placita Moralia*; nisi-possent iis vocibus ea omnia intelligi, quæ Epicurus circa naturam, & mores enucleauit, aut edisseruit.

Ad-hæc verò à Cicerone citatur liber *De* lib.3. *Summo Bono*: nisi quis fortè eundē putet cum eo, quem *de Fine* inscriptum iam retulimus.

Citatur etiam ab eodem liber *de Volupta-* lib.2. *te*. Fortassis Laërtius hunc significauit, cùm diuin. retulit quosdam obiecisse Aristippi librum *de Voluptate* ab Epicuro vsurpatum, tanquam proprium.

Prætereà citat Cicero librum *De pietate* l.1. de *aduersus Deos*, & distinctū quidem, vt videtur, Deor. ab eo, qui *de Sanctitate* ex Laërtio citatus est; sic enim habet Cicero; *At etiam de Sanctitate, de pietate aduersus Deos libros scripsit*.

Rursùs Plutarchus indicat libros conscriptos *aduersus Theophrastū*, Πρὸς Θεόφραστον, cùm ἐν δευτέρῳ *in secundo* illorū cōtineri dicit *Disputationē de Coloribus*. Verùm de libris hactenus.

LIBER

LIBER SECVNDVS, DE MORTE ET SVCCESSIONE EPICVRI.

CAPVT PRIMVM.

Quod Testamentum fuerit ab Epicuro conditum.

CVM Epicurus tum docendo, tum scribendo iam consenuisset, Testamentum sub vitæ finem, vt moris erat, condidit. Quoniam verò id integrum apud Laërtium
[l.] 10. adhuc habemus, nihil necesse est corrogare, quæ ex eo à Cicerone, aliísque sparsim attinguntur. Illius capita hæc sunt:

I. Hæredum institutio. Δίδωμι, inquit, τὰ ἐμαυτοῦ πάντα Ἀμυνομάχῳ Φιλοκράτους Βατῆθεν, καὶ Τιμοκράτει Δημητρίου Ποταμίῳ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Μητρῴῳ ἀναγεγραμμένην ἑκατέρῳ δόσιν, *Dono mea omnia Amynomacho, Philocratis filio Batithæ* (scilicet ex oppido Bate in Tribu Ægeide, vt est apud
[Hes.] Lex. Hesychium) *& Timocrati Demetrij filio, Potamio* (ex oppido nempe Potamo in Leontide
[Phau.] Lex. Tribu, vti est apud Phauorinum) *iuxta eam, quæ in Metroo relata inter acta est, vtrique factam donationem.* Fuit enim *Metroon* magnæ Deæ Templum Athenis, subeuntibus primùm ex portu occurrens: in quo leges, iudicia, cæteráque acta asseruabantur, ex Athe-
l. 9. in voc. Μητρ. næo, Suida, & aliis.

II. Scholæ, seu Sectatorum studium. Κατὰ τάδε, *ea conditione* (supple bona omnia prædictis Amynomacho, & Timocrati trado) ἐφ' ᾧ τε τὸν μὲν κῆπον, καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ παρέξουσιν Ἑρμάρχῳ Ἀγεμάρχου Μιτυληναίῳ, καὶ τοῖς συμφιλοσοφοῦσιν αὐτῷ, καὶ οἷς ἂν Ἕρμαρχος καταλίπῃ διαδόχοις τῆς φιλοσοφίας ἐνδιατρίβειν κατὰ φιλοσοφίαν, καὶ ἀεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀπὸ ἡμῶν, *Vt Hortum, & ipsi adiuncta Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo, iisque, qui cum illo simul philosophabuntur, & quibus ipse Hermachus reliquerit Philosophiæ successoribus, ac iis etiam perpetuò, qui ex nobis profecti; philosophaturi sunt, vt commorari illeic possint inter philosophandum, præbeant.* Et posteà: Τὴν δὲ οἰκίαν τὴν ἐν Μελίτῃ παρεχέτωσαν Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐνοικεῖν Ἑρμάρχῳ, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν, ἕως ἂν Ἕρμαρχος ζῇ, *Domum etiam, quæ in Melite* (de hac est iam superiùs dictum) *Hermacho, iisque, qui cum eo philosophabuntur, quamdiu Hermachus vixerit, Amynomachus, & Timocrates inhabitandam tradunto.* Deinde: Ποιείσθωσαν δὲ μετ' αὐτῶν καὶ Ἕρμαρχον κυρίους τῶν προσόδων, ἵνα μετὰ τοῦ συγκαταγεγηρακότος ἡμῖν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ καταλελειμμένου ἡγεμόνος τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, ἕκαστα γένηται, *Hermachum verò redituum Dominum secum habento; vt cum eo, qui nobiscum in Philosophia consenuit, quique illorum, qui nobiscum sunt philosophati, dux relictus est, singula gerantur.* Et paulò pòst, Δοῦναι δὲ τὰ βιβλία τὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πάντα Ἑρμάρχῳ, *Libros verò, qui mihi sunt, omneis dare* (supple, *iubeo*) *Hermacho.* Denique postquàm hæc præmisit: Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Νικάνορος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, *Nicanoris curam, sicuti & nos, suscipiunto*, subiicit, ἵν' ὅσοι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν χρείαν ἐν τοῖς ἰδίοις παρεσχημένοι, καὶ τὴν πᾶσαν οἰκειότητα ἐνδεδειγμένοι, συγκαταγηράσκειν μεθ' ἡμῶν προείλοντο ἐν φιλοσοφίᾳ, μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστήκωσιν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, *Vt quotquot ex iis, qui nobiscum philosophati, propriarum rerum vsum præbuerunt, & omnimodam familiaritatem declarantes, constituerunt in Philosophia nobiscum consenescere, nulla rerum necessariarum, quantum in nostra situm est facultate, indigeant.*

III. Pupillorum ab Amicis relictorum prouidentia. Ἐπιμελείσθω δὲ καὶ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μητροδώρου Ἐπικούρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυαίνου, φιλοσοφούντων αὐτῶν, καὶ συζώντων μεθ' Ἑρμάρχου, ὡσαύτως δὲ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μητροδώρου τὴν ἐπιμέλειαν ποιείσθωσαν. Καὶ εἰς ἡλικίαν ἐλθοῦσαν ἐκδότωσαν ᾧ ἂν Ἕρμαρχος ἕληται τῶν φιλοσοφούντων μετ' αὐτοῦ, οὔσης αὐτῆς εὐτάκτου, καὶ πειθαρχούσης Ἑρμάρχῳ. Διδότωσαν δὲ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἡμῖν προσόδων εἰς τροφὴν τούτοις, ὅ, τι ἂν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ἐπιδέχεσθαι δοκῇ, σκοπούμενοι μεθ' Ἑρμάρχου, *Etiam Epicuri Metrodori filij, itémque filij Polyæni, qui ipsi philosophabuntur, viuéntque vnà cum Hermacho, Amynomachus, & Timocrates curam capessunto. Ipsius Metrodori filiæ similiter curam habento, eámque, vbi ad ætatem nubilem peruenerit, illi, quem Hermachus ex secum philosophantibus delegerit, collocanto. Sit modò illa & modesta, & Hermacho obtemperans. Ex nostris autem reditibus Amynomachus, & Timocrates his, vnde alantur, quod quidem ipsis videatur quotannis sufficere, idipsum vnà cum Hermacho prouidentes, suppeditanto.* Deinde, τὴν προῖκα τῷ θήλει παιδίῳ ἐπειδὰν εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ, μεριζέτωσαν Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ὅσον ἂν ἐπιδέχηται ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιροῦντες μετὰ τῆς Ἑρμάρχου γνώμης, *Ipsam verò puellæ dotem, postquam matura viro fuerit, Amynomachus, & Timocrates, quantum bonorum facultas feret, ex sententia Hermachi accipientes,*

impertiuntor. Ac posteà : ἐὰν δέ τι τῶν ἀνθρωπίνων περὶ Ἕρμαχον γίνηται, πρὸ τοῦ τὰ Μητροδώρου παιδία εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, δοῦναι Ἀμυνόμαχον, καὶ Τιμοκράτην, ὅπως ἂν εὐτακτούντων αὐτῶν ἕκαστα γένηται τῶν ἀναγκαίων, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἀπὸ τῶν καταλελειμμένων ὑφ' ἡμῶν προσόδων, *Quod si aliquid humani Hermacho contigerit, prinsquàm liberi Metrodori ad ætatem adultam peruenerint, Amynomachum, & Timocratem, vt ipsis decenter curatis, singula gerantur necessaria, quantum fas erit, ex iis, quos reliquerimus reditibus, dare illis constituo.*

IV. Celebritatum, in sui, suorúmque memoriam, institutio. Ἐκ δὲ τῶν γινομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ' ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει, κατὰ τὸ δυνατὸν μεριζέσθωσαν μεθ' Ἑρμάχου σκοπούμενοι (connectenda ista esse cum sequentibus, vel ex Cicerone colligere licet) εἴς τε τὰ ἐναγίσματα τῷ τε πατρὶ, καὶ τῇ μητρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἡμῖν, εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν, ἑκάστου ἔτους, τῇ προτέρᾳ δεκάτῃ τοῦ Γαμηλιῶνος, ὥστε καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, εἰς τὴν ἡμῶν τε, καὶ Μητροδώρου μνήμην κατατεταγμένην. συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμέραν, τοῦ Ποσειδεῶνος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τοῦ Πολυαίνου, τοῦ Μεταγειτνιῶνος : *Ex reditibus bonorum, quæ Amynomacho, & Timocrati donata à nobis sunt, quantum licuerit, seponunto (id prospicientes cum Hermacho) ad parentandum nostris, & patri, & matri, & fratribus, ac etiam nobis, pro consueto celebrari natali die in decade prima mensis Gamelionis cuiuslibet anni, atque adeò ad conuentum* (epularem, ex Cicerone) *eorum, qui nobiscum sunt philosophati, cuiusque mensis vigesimâ* (seu, vt Cicero loquitur, omnibus mensibus vicesimo die Lunæ) *ad nostri simul, ac Metrodori institutum memoriam. Fratrum verò diem mense Posidaone* (qui ex parte nostro Decembri respondet) *vt & nos facimus, agunto; & Polyæni etiam diem Metagitnione mense* (qui in Augustum cadit) *celebranto.*

lib. 2. de fin.

Loc. cit.

V. Seruorum manumissio. Ἀφίημι δὲ τῶν παίδων ἐλεύθερον Μῦν, Νικίαν, Λύκωνα, ἀφίημι δὲ καὶ Φαίδριον ἐλευθέραν, *Ex seruis manu-mitto Murem, Nician, Lyconem; dimitto etiam Phædrium liberam.*

VI. Denique generalis omnium, sed Scholæ præsertim demandata cura. Ὅπως ἂν συνδιασώσωσιν, Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει κατὰ τὸ δυνατὸν, τὴν ἐν τῷ κήπῳ διατριβὴν παρακατατίθεμαι, τοῖς τε αὐτῶν κληρονόμοις, ἐν ᾧ ἂν τρόπῳ, ἀσφαλέστατον ᾖ, ὅπως ἂν κἀκεῖνοι διατηροῖεν τὸν κῆπον, καθάπερ καὶ αὐτοὶ, οἷς ἂν οἱ ἀπὸ ἡμῶν φιλοσοφοῦντες παραδιδῶσι, *Depositi iure committo Amynomacho, & Timocrati, vt quantum fieri poterit, conseruent Scholam, quæ in horto est. Itémque eorum hæredibus, eo modo, quo maximè ratum sit, vt ipsi quoque hortum seruent. Quâ etiam curâ tenebuntur ij, quibus successores nostri Philosophi commiserint. Et postremò*, Καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων, ὡς συντετάχαμεν, ἐπιμελείσθωσαν, ὅπως δὴ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστα γίγνηται, *Cætera quoque omnia, prout à nobis constituta sunt, quò peragantur singula, quatenus licebit; curanto.*

CAPVT II.

Quæ fuerint illius extrema.

De morbo extremo, ac morte consequuta vt iam dicamus, sciendum est Epicurum fuisse constitutionis haud multum firmæ. Id innuit vel titulus libri à Metrodoro conscripti, περὶ τῆς Ἐπικούρου ἀῤῥωστίας, *de Epicuri infirmitate*, seu *aduersâ valetudine*. Innuit & inuidiosa illa exaggeratio Suidæ, quòd neque iniectionem vestium Epicurus ferret, neque facilè è lecto descenderet, & neque Solem, neque ignem contueri posset, & similia. Nempe vt ista aliud non suadeant, saltem insinuare possunt Epicurum fuisse habitus, seu complexionis non robustæ. Porrò, vt in vitæ decursu sanitate vsus constante non fuerat, sic graui tandem morbo interiit, calculo videlicet; quo etiam probabile est eumdem sæpius vexatum fuisse. Recitat ecce Laërtius ex Hermacho in Epistolis, vt lapide vrinam cohibente diem clauserit, cùm quatuordecim diebus ægrotasset. Memorabile verò est, quòd *iam morti proximus*, ἤδη τελευτῶν, scripserit illam Epistolam, quam ad Idomeneum scriptam memorat Laërtius, ad Hermachum Cicero. Fortè scripta est ad vtrumque, propter τὸ ὑμῖν: vel ad Idomeneum potiùs, quàm ad Hermachum, quòd Metrodori liberi satis fuissent Hermacho ex testamento commendati. Adde Hermachum, successorem proximum, non videri fuisse absentem, cùm etiam Epicuri mortem literis missis descripserit; vt taceam illum ἐκ μειρακίου ad Rhetoricam potiùs, quàm ad Philosophiam sese comparasse, vt ex Laërtio perspicuum est. Sed vtcumque sit, Epistolam ecce, Τὴν μακαρίαν ἄγοντες, καὶ ἅμα τελευτῶντες, ἡμέραν τοῦ βίου, ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί. Στραγγουρία τε παρηκολουθήκει, καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους. Ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμῃ. Σὺ δὲ ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου παραστάσεως πρός ἐμὲ, καὶ φιλοσοφίαν, ἐπιμελοῦ τῶν παίδων Μητροδώρου. Possemus verba verbis reddere; cùm Epistolam tamen integram Cicero ipse verterit, aliis, quàm ipsius verbis interpretari pigeat. Ille ergo sic: *Cùm ageremus vitæ beatum, & eundem supremum diem, scribebamus hæc. Tanti autem morbi aderant vesicæ, & viscerum, vt nihil ad eorum magnitudinem posset accedere. Compensabatur tamen cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorúmque nostrorum. Sed tu, vt dignum est tuâ erga me, & erga Philosophiam voluntate ab adolescentia susceptâ, fac vt Metrodori tueare liberos.* Addit Laërtius ex Hermippo, Epicurum sese in balneum calidâ aquâ plenum demisisse; cúmque poposcisset merum, id hausisse; & dum commendaret amicis, vt dogmatum suorum forent memores, hæc inter verba defecisse: Subiicit continuò Laërtius hoc ex seipso Tetrastichon:

Apud ... ërt. lib ... in Lex.

l. 2. de fi

loc. cit.

Χαίρετε, καὶ μέμνησθε τὰ δόγματα, τοῦτ' Ἐπίκουρος
Ὕστατον

Ὕςατον εἶπε φίλοις ὅσιν ἀποφθίμενος.
Θερμὴν εἰς πύελον γὰρ ἐσήλυθε, καὶ τὸν ἄκρατον
Ἔσπασεν, εἶτ᾽ Ἀΐδην ψυχρὸν ἐπεσπάσατο.

Extremum hoc moriens Epicurus dixit Amicis:
Saluete, & Placitis inuigilate meis.
Quippe iniit peluim calidam, vinóque subhausto
Plutonis gelidas protinus hausit aquas.

CAPVT III.

Quo tempore obierit.

FLVEBAT porrò, quo tempore Epicurus interiit, CXXVII. Olympiadis annus II. Archonte Pytharato. Siquidem post δεύτερον ἔτος, quod ex Apollodori Chronicis retulit Laërtius, bene legit Casaubonus τῆς εἰκοστῆς ἑβδόμης, καὶ ἑκατοστῆς ὀλυμπιάδος: quippe cùm vulgò desit vox, εἰκοστῆς quis capiat Epicurum natum Olympiade CIX. mori potuisse CVIII? Et verò CXXVII. est, in quam annus Epicuri LXXII. quo obiisse dicitur, cadit. Iam & mensem, & diem anni, quo Epicurus è viuis excessit, indicat Clemēs Alexandrinus. Memorat enim Antilochum ab ætate Pythagoræ ad mortem vsque Epicuri, numerantem annos CCCXII. adiicientémque huiusmodi mortem contigisse mensis Gamelionis die decimâ. Quo loco nota, si Pythagoræ ætatem numeraueris ab Olympiade LX. quâ ille floruisse apud Laërtium dicitur, non reperiri plureis annos ad mortem vsque Epicuri, quàm CCLXX. ac proinde calculo Antilochi deesse annos XLII. Quocircà ἡλικίαν illam, seu ætatem accipiendam esse à nato vsque Pythagora, qui anno deinde ætatis circiter XL. florere occeperit. Cùm Epicurus porrò dicatur à prædicto Apollodoro vixisse annos LXXII. quod confirmat etiam Cicero, dum, *semper*, inquit, *verum fuit, morietur Epicurus cùm duos, & septuaginta annos vixerit, Archonte Pytharato*; (& ex quo nonnulli coniiciunt Epicuri mortem in annum climactericum, qui nouennario mensuretur) non est tamen annus extremus, seu LXXII. vt completus accipiendus. Siquidem illum Epicurus solummodò attigerat, vt puta tribus adiectis diebus ad LXXI. cùm fuerit natus VII[a]. mortuus X[a]. mensis Gamelionis (interpositis ab ortu ad interitum Olympiadibus, seu tetraëteridibus completis XVIII. vno anno minùs.) Quamobrem, perinde hoc est, ac dum Plinius, Lucianus, Censorinus Siculum, seu Leontinum Gorgiam vixisse dicunt annos CVIII. cùm illum tamen Cicero, & Valerius Maximus complesse tantùm dicant CVII. Notanda verò heic comparatio, quam Plutarchus instituit Epicurum inter, & Gorgiam. Postquàm enim scripsit Alexidem Comicum (scilicet Menandri filium, & Stephani Comici patrem, vt refertur à Suida) vixisse duplum vitæ Metrodori, hoc est annos CVI. cùm Metrodorus, ex Laërtio LIII. vixerit; subiicit Gorgiam Sophistam vixisse πλέον, ἢ ἐπίτριτον, *ampliùs triente*, seu proportione sesqui-tertia, quàm Epicurum. Id nempe, quia si accipiamus numerum XXXVI. is ipse erit, quem duplicatum Epicurus vixerit, triplicatum Gorgias. Quod Plutarchus verò dixit, *ampliùs*, respexit fortè ad opinionem, quam deinde sequuti sunt Quintilianus, & Suidas, quòd videlicet Gorgias vixerit annos CIX. Non video porrò quorsum Interpres Clementis Alexandrini pro Gamelione verterit *Octobri*. Etsi enim sit aliqua circa ordinem mensium Græcorum controuersia; neminem tamen reperias, qui Gamelionem non faciat sextum, septimum, vel octauum ab Hecatombæone, qui cùm altiùs, quàm à Iunio non possit incipere, profectò semper Gamelion longè aberit ab Octobri. Cùm itaque multis argumentis Gamelion fuisse conuincatur ab Hecatombæone septimus, ille ad Ianuarium potiùs videtur fuisse referendus. Quia verò annus ille secundus Olympiadis CXXVII. cœpit ab æstate anni periodi Iulianæ MMMMM, CCCC, XLIII. debuit Gamelion eiusdem anni incidere in Ianuarium anni incipientis periodi Iulianæ MMMMM. CCCC. XLIV. In quem autem diem Ianuarij dies decima Gamelionis incidere potuerit, determinatu facile non est. Si liceat tamen Gamelionem inchoare (vt tempore natiuitatis factum obseruauimus) à decima quarta Lunæ, seu à Plenilunio, quod septimo loco post Solstitium Æstiuum contigerat; cùm Nouilunium celebratum fuisset die Decembris XX. ac proinde Luna decima quarta numerata fuisset die Ianuarij XII. idcircò vbi istum primum Gamelionis fecerimus, decimus eius incidet in Ianuarij XXI. tali igitur die debuit mors Epicuri contingere. Ex quo notandum vlteriùs est, cùm Epicurus dicitur attigisse annum LXXII. debere illud de Græcorum anno, non de Iuliano accipi; sic enim duo deessent dies, cùm die Ianuarij XXIII. natum fuisse probatum sit. Nunc facile est Epicuri mortem ad ea referre tempora, quæ iam nobis in vsu sunt. Siquidem vbi X. dies detraxerimus, & pro Solari cyclo illius anni (scilicet XX.) ac literâ D in veteri stylo, nostrum G reposuerimus, perspicuum euadet Epicurum mortuum die Ianuarij XXXI. exsistente feriâ quartâ, seu die Mercurij, ante Christi Æram CCLXX. ac proinde ante huius à Christo anni Ianuarium exeuntem M. DCCCC. III.

Marginal notes: [l]ib.10. — l.1.Strom. — l.de fato. — [l]ib.7.c.48. — Macrob. — [de] die nat. — in Cat. [M]ai. — [l]ib.8.c.13. — lib. de [f]ac. def. — [in] Lex. — lib.10. — lib 3.cap.1. — in Lex. Heruetus.

CAPVT IV.

Quàm cara Sectatoribus eius memoria fuerit.

SVPEREST cognoscamus paucis vt Epicuri mortui memoriam Sectatores coluerint. Nam missum quidem imprimis

facio,

facio, quòd Patria illum *ſtatuis æreis hono-*
lib.10. *rauerit*, χαλκαῖς εἰκόσι τιμήσαντα, vt Laërtius lo-
quitur. Adnoto verò ſtatas dies, ac Teſta-
mento cautas cæremonias fuiſſe à Sectato-
ribus ſtudioſiſſimè obſeruatas. Poſt enim
lib.35.c.2. CCCL. annos ſcribens hac de re Plinius,
Natali eius, inquit, XX^a. *Luna ſacrificant,*
feriáſque omni menſe cuſtodiunt, quas Icadas
vocant. Ex hoc intelligere licet Epicureos
lib.7. à Græcis authoribus (vt ab Athenæo) εἰκαδι-
στὰς, dici, quòd εἰκάδας obſeruitarent, vt
Rhodiginus quoque animaduertit. Tametſi
non deſunt, qui putent Icadiſtas dictos, quod
Riuier. τῆς εἰκάδος nomine non modò viceſima ſeu
dies, ſeu Luna ſignificetur, verùm etiam
effigies, ſeu imago, εἰκών, Epicuri, quâ eo-
rum nullus deſtituebatur. Porrò de hiſce
imaginibus audiendus etiam Plinius eſt:
loc.cit. *Vultus*, inquit, *Epicuri per cubicula geſtant,*
ac circumferunt ſecum. Cicero autem ſub per-
lib.5. de fin. ſona Attici: *Nec tamen*, inquit, *Epicuri li-*
cet obliuiſci, ſi cupiam, cuius imaginem non
modò in tabulis noſtri familiares, ſed etiam in
Alexand. ab Alex. lib.2.c.19. *poculis, & annulis habent.* Sunt qui addant,
aliquibus magnæ curæ fuiſſe Epicuri imagines
non annulis modò, ſed & poculis habere, ar-
bitrantibus hoc genti, & nomini ſuo fauſti eſſe
ominis. Ad hæc, vt affectum erga ipſum
verbis expreſſum habeas, audi Patronem
illum loquentem circa Melitenſium Parieti-
lib.13. fam. ep.1. narum negotium: *Honorem*, inquit Cicero,
officium, teſtamentorum ius, Epicuri authori-
tatem, Phædri obteſtationem, ſedem, domici-
lium, veſtigia ſummorum virorum ſibi tuenda
eſſe dicit. Maximè verò ipſum Torquatum:
lib.1. de fin. *Nonne ei maximam gratiam habere debemus,*
inquit, *qui exauditâ quaſi voce naturæ, ſic*
eam firmè, grauitérque comprehenderit, vt
omneis bene ſanos in viam placatæ, tranquillæ,
Ibid. *quietæ, beatæ vitæ deduceret?* Et rurſus: *Quem*
ego, inquit, *arbitror vnum vidiſſe verum,*
maximiſque erroribus hominum animos libe-
rauiſſe, & omnia tradidiſſe, quæ pertinerent
ad bene, beatéque viuendum. Heinc quia
Epicurus ſuos moriens admonuerat, vt pla-
lib. de fin. citorum ſuorum meminiſſent, docet Cicero,
cùm omnes ad verbum ediſcerent Ratas Epi-
curi Sententias, fuiſſe etiam, qui dogmata
omnia memoriâ tenerent, ac imprimis Scy-
lib.4. ronem illum, de quo in Academicis. Verùm
ſufficiat heic pauca ex Lucretio attexere, vt
vberius intelligas, quanto affectu & docto-
rem, & dogmata proſequerentur. Sic igitur
ille tertium librum inchoat:

> *E tenebris tātis tam clarum extollere lumen*
> *Qui primus potuiſti, inluſtrans commoda*
> *vitæ,*
> *Te ſequor, ô Graiæ gentis decus, inque tuis*
> *nunc*
> *Fixa pedum pono preſſis veſtigia ſignis:*
> *Non ita certandi cupidus, quàm propter*
> *amorem,*
> *Quòd te imitari aueo. Quid enim conten-*
> *dat hirundo*
> *Cygnis? aut quidnam tremulis facere artu-*
> *bus hœdi*
> *Conſimile in curſu poſſint, ac fortis equi vis?*
> *Tu pater es rerū inuentor; tu patria nobis*
> *Suppeditas præcepta, tuiſque ex, inclute,*
> *chartis,*
> *Floriferis vt apes in ſaltibus omnia libant,*
> *Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta,*
> *Aurea, perpetuâ ſemper digniſſima vitâ.*

Et ſtatim,

> *His tibi me rebus quædam diuina voluptas*
> *Percipit, atque horror, quòd ſic natura tuâ vi*
> *Tam manifeſta patet ex omni parte retecta.*

Ac poſteà:

> *Ipſe Epicurus obit decurſo lumine vitæ,*
> *Qui genus Humanum ingenio ſuperauit, &*
> *omneis*
> *Præſtinxit, ſtellas exortus vti ætherius Sol.*

CAPVT V.

Quantâ conſtantiâ, conſenſio-néque Schola ipſius ſucceſſio viguerit.

DIGNVM verò quoque memoratu eſt
tum Scholæ ipſius ſucceſſionem fuiſſe
conſtantem admodum; tum ſucceſſores, ſe-
ctatoréſque ita perpetuò conſenſiſſe, vt vi-
deri res admirationis digniſſima poſſit. Et
quod attinet quidem ad conſtantiam, notum
eſt præſides hortorum, ſeu præfectos Scho-
læ, ab ipſa morte Epicuri ad tempora vſque
Iulij, & Auguſti Cæſarum continuâ ſerie
ſibi ſuccedenteis memorari à Suida exſtitiſſe in vo. Epi
quatuordecim; idque per annos CCXXVII.
Illis verò temporibus, quam-multi eſſent
Epicurei etiam viri ſummi, & in Republica
principes, vel ex vnius Ciceronis monumen-
tis poſteà dicetur. Deinde Lucianus ſcribit in Eun.
temporibus ſuis ſtipendia Epicureis, haud
ſecùs quàm aliis Profeſſoribus, ab Impera-
tore fuiſſe conſtituta; adiiciens illorum ali-
quo demortuo, probatiſſimum quemque in
locum ipſius fuiſſe ſolitum ſubrogari. At lib.10.
Laërtius poſt Lucianum ſcribens, declarat
quemadmodum cæteris Philoſophorum ſuc-
ceſſionibus propè deficientibus, Epicuri ſuc-
ceſſio continenter perſeueraret, præfectu-
ráſque diſcipulorum, alias aliis ſucceden-
teis innumeras efficeret. Addit Numenius l.14.præp.
apud Euſebium, eiuſcemodi ſucceſſionem
ad ſua vſque tempora ſic perſeueraſſe, ac
etiam-num perſiſtere, vt impoſterùm etiam
perduratura videretur. Heinc ſequutus La-
ctantius, *Epicuri*, inquit, *Diſciplina multò* lib.3.cap.
celebrior ſemper fuit. Vno verbo, quandiu
literæ in Græcia floruerunt, & Roma ipſa
à Barbarorum deuaſtatione immunis fuit,
Epicuri Schola, atque diſciplina non ince-
lebris conſtitit.

Circa Conſenſionem, prætereo illud Ci- 4. Acad.
ceronis; *Suſtinuero Epicureos tot meos fami-*
liareis tam bonos, tam inter ſe amanteis viros,
cæteráque loca ſimilia. Illud potiùs adnoto;
cùm cæteræ Sectæ ab ipſis vſque initiis di-
ſcerptæ ſemper inteſtinis diſſidiis fuerint,
Epicuream longè abfuiſſe, vt tale quidpiam
pateretur. Scribit enim Themiſtius *ea, quæ* orat.4.
Epicuro placuerunt, vt quaſdam Solonis, aut
Lycurgi

Lycurgi leges ab Epicureis omnibus seruari. Et quasi omneis vnus, idémque animaret spiritus, *Apud istos*, inquit Seneca, *quicquid dicit Hermachus, quicquid Metrodorus, ad vnum refertur. Omnia, quæ quisquam in illo contubernio loquutus est, vnius ductu, & auspiciis dicta sunt.* Inde est & illud eiusdem, cùm proposita hac sententia, *Is maximè diuitiis fruitur, qui minimè diuitiis indiget*; & quasi iussus à Lucilio auctorem eius edere, *Vt scias*, inquit, *quàm benigni simus, propositum est aliena laudare. Epicuri est, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina.* Verùm res fiet adhuc illustrior, si Numenij Pythagorici locum, qui est apud Eusebium, isthuc traduxerimus. Ille enim postquam doluit, quòd Platonis successores consensionem non defendissent, propter quam Pythagorei in pretio forent, subiicit, *Hoc verò modo Epicurei (immerentes licet) instituti, nullâ omninò in re diffidere ab Epicuro visi sunt; professique eadem cum Sapiente suo Placita habere, non iniuriâ suum attigère scopum. Ex eo deinceps Epicureis longo iam tempore euenit, vt neque sibi inuicem, neque Epicuro vlla in re contradixerint, quæ digna quidem sit memoratu. Quin apud ipsos delictum est, vel impietas potiùs, & damnandum piaculum, si quidpiam fuerit innouatum: Quare id nemo audeat. Hinc propter constantem illorum inter se consonantiam, dogmata placidissimè, pacatissiméque se habent, hæcque Epicuri institutio Reipublicæ cuipiam veræ, germanæque persimilis est, quam nempe à seditione remotissimam, vna mens communis, vnáque moderatur sententia. Ex quo nec defuerunt, nec desunt, neque, vt apparet, defuturi sunt, qui perlubenter illam sequantur. At Stoicos inter factiones, &c.* Posset quispiam existimare nihil isti loco deesse, nisi vt de Epicureis omnibus illud diceretur, quod de duobus dictum à Valerio suprà vidimus, vt scilicet quis talem Societatem cœlestis concordiæ sinu genitam, nutritam, ac finitam putet.

(Epist. 33.)
(Epist. 14.)
(Lib. 14. cap.)
(Lib. 1. cap. 8.)

CAPVT VI.

Qui Successores, Sectatorésque Epicuri commemorentur.

NVNC, cùm videatur Catalogus illorū esse subtexendus, qui Epicuro mortuo in illius Secta claruerunt; notum est quidem ex antè dictis, successisse Epicuro Hermachum, & Hermacho Polystratum, constátque ex Laërtio successisse Polystrato Dionysium, & Dionysio Basilidem; at qui fuerint illi decem successores à Basilide ad eum vsque, qui temporibus Augusti Scholam tenuit, non est nobis dicere promptum. Fortassis tamen Basilidi successit Protarchus Bargyleites, ille scilicet, qui Straboni *illustris Vir* dicitur. Docet verò idem Strabo Protarchi discipulum extitisse Demetrium cognomento Laconem, cuius Laërtius etiam meminit, & quem Sextus Empiricus dicit inter Sectatores Epicuri fuisse insignem. Fortè huic successit Diogenes Tarsensis Selectarum Scholarum auctor, quarum Laërtius in Epicuro ad viginti vsque libros citat: citat verò etiam dogmatum Moralium eiusdem Epitomen. Memorat prætereà Laërtius (incertum tamen an ad seriem successorum pertineant) duos Ptolemæos Alexandrinos, ex quibus seu color, seu aliud diuersitatem fecerit, vnus *Niger* dictus fuit, alter verò *Albus*. Memorat etiam Orionem. Memorare etiam videtur Democritum quemdam, qui intellectæ Epicuro voluptatis meminerit in Timocrate.

(Lib. 14.)
(Lib. 10)
(Lib. 2. adu. Log.)

Sequuntur præter ordinem duo, quos videre licet apud Athenæum. Vnus est Diogenes ex Seleucia Babyloniæ vicina, quem ille facundum quidem inter differendum describit; sed cætera malè moratum, vt referendum inferiùs est. Alius est Lysias, quem idem scribit apud Tarsum imperasse, & electum à Patria Stephanephorum, Herculis nempe Sacerdotem, principatum cum regiis ornamentis retinuisse. Hic est, qui diuitum fortunas in pauperes distribuens, multos etiam ex iis occidit, qui dare abnuerent. Quo tempore is vixerit, definire non possumus; Diogenes ille cùm fuerit Alexandri Syriæ Regis, & Antiochi illius successoris temporibus, referri potest ad Olympiadem circiter CLV. Videtur per hæc tempora floruisse Eucratidas ille, de quo apud Ianum Gruterum in inscriptionibus hæc leguntur: *Brundusij pro foribus adium Diomedis Athenæi Medici, in basi*, ΕΥΚΡΑΤΙΔΑΣ Πυθαδάμου Ῥόδιος φιλόσοφος Ἐπικούρειος τὸν τόπον τῆς Βρενδεσίνων βουλῆς εἰς τὴν περιβολὴν ψηφισαμένης, *Eucratidas Peisidami F. Rhodius, Philosophus Epicureus L. P. D. D. D.* (lib. 13.)

At non longè post ea tempora floruisse videtur in Schola Apollodorus ille, quem Laërtius & *illustrem* dicit, & κηποτύραννον, vt opinor, vocat, quòd sic in hortis regnauerit, vt in iudiciis regnasse Demosthenes dictus est. Hic suprà libros trecentos scripsit, ac nominatim Epicuri vitam aliquot libris complexus est: Laërtius enim περὶ τοῦ Ἐπικούρου βίου primum citat. Suspicetur quispiam eundem esse, cuius & Laërtius, & alij Chronica citant. Apollodori auditor fuit Zeno Sidonius, ex Laërtio, qui addit ipsum multa scripsisse. Memorat etiam alicubi eumdem fuisse sententiâ, & eloquutione clarum; ex quo fit, vt hunc esse putem, quem Zenonem Cicero scribit dixisse distinctè, grauiter, ornatè, adiiciens dictum *Coryphæum*, & *Principem Epicureorum*. Nisi fortè sit; tam ipse, quàm Apollodorus superiorum sunt temporum; sin autem sit, tum pertinet ad tempora Imperatorum, quando Cicero & ipsum audiuit, & de eodem ad Atticum scribens: *Zenonem*, inquit, *tam diligo, quàm tu.* (lib. 7.) (l. 1. de nat. Deor.) (ibid.) (l. 5. epist. 11.)

Aliquantò vetustior, sed Romæ, fuit T. Lucretius Carus (obiit enim iuxta Eusebium Olympiade CLXXI. cùm ageret annum ætatis quadragesimum tertiū) Poëta nempe ille

ille insignis, cuius sex libri de Rerum natura hactenus superstites vberiorem, quàm aliàs vsquam, Epicureæ Philosophiæ explicationem continent, & qui videretur præsertim hoc loco esse celebrandus, nisi quotquot magni Viri scripta eius attigerunt, maximopere ipsum commendassent. Dictus nimirùm illis est *vir multæ artis, præstans elegantiâ, doctus, magnus*, & alia. Hinc cùm elogio nostro non egeat, sufficiat heic apponere egregium de scriptis illius, Ouidij vaticinium:

(Cic. 2. ad Qu. fr. Epist. 10. Quintil. Stat. Seren. &c. lib. 1. Amor. eleg. 15.)

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti,
Exitio terras cùm dabit vna dies.

(lib. 4. de lingui Lat.) Minimè porrò videtur dubium, quin mendum apud Varronem subsit, ne sit pro *Lucretio* legendum *Lucilius*, vel quid simile, dum, *Lucretius*, inquit, *suorum vnius, & viginti librorum initium fecit hoc*,

Athenis, & terra genitabile querere tēpus.

Nimirum neque hoc librorum Lucretianorum initium est, neque dici potest quid Lucretius in quindecim libris desideratis edisseruisset; neque (quod mirum) cùm Grammatici veteres, aliique authores memoratos sex libros citent, vllus tamen vnquam citauit aliquem ex iis quindecim.

Vetustior adhuc Romæ fuerat Pompilius Andronicus natione Syrus, quem Suetonius inter illustreis recenset Grammaticos, quíque opusculum annalium Elenchorum sedecim millibus nummûm pressus inopiâ, vendidit. Ne memorem verò Aurelium Opilium Epicurei cuiusdam libertum, qui Philosophiam primò, deinde Rhetoricam, nouissimè Grammaticam docuit, ex eodem Suetonio; placet potiùs eos memorare, quos Cicero refert vt contemporaneos, & maxima parte etiam familiareis.

(lib. de Illust. Gram.) (ibid.)

Ex illorum numero sunt T. Pomponius Atticus, quem Cicero colloquutorem in libris de legibus facit; cui dicat librum de Senectute; ad quem scripta sedecim supersunt Epistolarum volumina. De præclaro huius ingenio, virtutéque eximiâ nihil est, quod heic adiiciamus; cùm præter ea, quæ colligere ex Ciceronis operibus licet, vita ipsius egregia per Cornelium Nepotem scripta teratur omnium manibus.

L. Torquatus, ex Nobili, & antiqua illa Torquatorum familia; & alius tamen ab eo, qui cum Cn. Octauio Consul fuerat; quem Cicero colloquutorem in libris *de Finibus* facit, appellans ipsum hominem omni doctrinâ eruditum. Hic obierat, cùm Cicero huiusmodi opus conscripsit, vt testatum ex iis habemus, quæ sunt scripta ad Atticum. Videtur verò & idem esse, aduersus quem accusatorem pro P. Sylla oratio est.

(lib. de fin.) (l. 13. ep. 19.)

C. Velleius Senator, quem colloquutorem facit Cicero in libris de natura Deorum, eloquentiam eius commendans, ipsúmque esse prædicans, ad quem qui tum Romæ essent Epicurei primas deferrent; cùm eundem quoque L. Crassus omnibus togatis sine dubio anteferret, & paucos cum illo è Græcia Epicureos compararet.

(lib. 1.)

C. Cassius, cuius, & ad quem Epistolæ quædam inter Ciceronianas exstant. Iste ex inita cum Bruto ad tuendam patriæ libertatem societate euasit illustris. Multa de eo habet Plutarchus: multa etiam variis in locis ipse Cicero; sed in Philippicis præsertim; vbi & gesta ipsius in Oriente commendat, & generosam familiam prædicat, & nullam censet posteritatem tam immemorem, nullas literas tam ingratas, quæ non eius gloriam memoriâ immortalitatis prosequantur.

(lib. 15. fam. mil.) (in Bruto.) (Philip. 2.)

C. Trebatius, quem factum Epicureum, & idem cum Attico sentientem iocatur in Epistolis. Is est, ad quem Topica misit, & quem apud Cæsarem ita commendauit, vt *probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem neminem* dixerit. Et, *accedit*, inquit, *quòd familiaritatem inducit, in iure ciuili singularis memoria, summa scientia.* Sed, ne multa consecter, vide vel vnicum locum in VI. Epistolarum, in quo quanti virum faciat, & quantopere ipsum amet, facit luculentissimum: addéque, si lubet, illud Horatianum

(l. 7. epist.) (ibid. ep. 19.) (ibid. ep. 5.) (Epist. 6.)

——Nisi quid tu, docte Trebati, ——Dissentis.

L. Papirius Pætus, cuius illustrem familiam Papisiorum antiquitùs dictam Cicero retexit, simúlque eloquentiam, ac peritiam rei militaris, & virtutes cæteras, atque ornamenta commendat in Epistolis. Nominatim verò ad Atticum scribens, *L. Papirius Pætus*, inquit, *vir bonus, amatórque nostri, mihi libros eos, quos Ser. Clodius reliquit, donauit.*

(lib. 2. sat. 1.) (lib. 9. ep. 2.) (ibid. ep. 2.) (lib. 1. ep.)

Verrius, qui Pæti familiaris, cum ipso simul Attico, idcircò dici videtur, quòd ex eadem quoque fuerit Epicuri familia.

(lib. 9. ep.)

L. Saufeius, cuius Cicero in Epistolis ad Atticum meminit. De eo sic habet Cornelius Nepos, cùm de Attico loquitur: *Cùm L. Saufei) Equitis Rom. æqualis sui, (qui cum eo complureis annos studio ductus Philosophiæ habitârat, habebátque in Italia pretiosas possessiones) Triumuiri bona vendidissent, consuetudine ea, qua tum res gerebant, Attici labore, atque industria factum est, vt eodem nuncio Saufeius fieret certior se patrimonium amisisse, & recuperasse.*

(lib. 2. ep. 4.) (in vit. Att.)

T. Albutius, cuius fit mentio in libris de natura Deorum, & qui in Bruto doctus Græcis, vel potiùs penè Græcus dicitur. Scilicet Athenis adolescens fuit, vbi & perfectus euasit Epicureus, ac orationes deinde scripsit, vt ex eo loco intelligitur. *Quid T. Albutius* inquit in Tusculanis? *Nonne æquissimo animo Athenis Philosophabatur? Cui tamen illud ipsum non accidisset, nisi in Repub. quiescens, Epicuri legibus paruisset.* Colligi interim ex hoc loco potest esse istum eundem cum Albutio illo, quem Cicero in orationibus ait, cùm triumphasset in Sardinia, fuisse posteà damnatum Romæ.

(lib. 1.) (in Pison.) (lib. 5.)

L. Piso, quem Cicero cum prædicto Albucio confert, posset heic adiungi: verùm ita depingitur, vt videatur moribus corruptissimis exstitisse. In ipsa porrò in Pisonem Oratione memoratur, Græcus ille, qui fuit vir non Philosophiâ solùm, sed literis etiam perpolitus;

politus: Homo verè humanus, ac eo solùm nomine infelix, quod Pisonem (etsi Senatorem) nactus fuit discipulum.

b.1. ad. Tusc.

C. Amafanius, cuius dicendi rationem etsi Cicero improbat, non negat tamen, quin eius libris (quibus scilicet Epicuri disciplinam explicabat) multitudo commota, ad eam se contulerit. Hic ille idem esse videtur, quem

b.15.ep.19.

Cassius in Epistolis ad Ciceronem Amafinium dicit, & vnum censet esse ex malis verborum interpretibus.

id.

Catius Insuber, quem idem Cassius censet alium malum verborum interpretem.

id.ep.16. serm.sat.4. l.10.c.1.

Hic est, quem Cicero scribit dicta Epicuro, & Democrito εἴδωλα nominasse *spectra*. Doctum appellat Horatius, & Quintilianus leuem quidem, sed non iniucundum auctorem.

l.15. ep. 1. l.7. ep.12.

Pansa, cuius idem Cassius commendat probitatem, & clementiam, laudans Virum, quòd ἡδονὴν sequens virtutem retineat. Hunc Cicero vocat suum. Cùm verò Torquatus illum interemptum à Medico ipsius Glaucone suspicaretur, & hominem in vinculis vt parricidam custodiret; Medicum Cicero purgauit in Epistolis ad Brutum.

Eist.6.

l.7.ep.26.

M. Fabius Gallus, ad quem Cicero de morbo ex intestinis, quo, decimo iam die laboraret, scripsit, significans similem illi, quo Epicurus interierat, hocque adiiciens; *confectus languore, & fame magis tuum officium desideraui, quàm abs te requiri putaui meum.* Hunc Gallũ fuisse aliũ ab iis, quos Virgilius in Eclogis memorat, satis manifestum est.

l.6. & 10. l.1. de fin. l.13. ep.1. l.5. de fin. Fil.5.lib.1.

Phædrus, quem Cicero audiuit, & Atticus valde amauit. Nobilis fuit Philosophus, sic enim illum Cicero in Philippicis appellat, dum Lysiadem Atheniensem illius filium commemorat. Quin-etiam illo nihil elegantius, nihil humanius fuisse scribit in libris de natura Deorum: *sed stomachabatur*, inquit, *senex, si quid asperius dixeram*, opinor, contra Epicurum.

Patro, quicum Cicero dicit omnia sibi fuisse præter Philosophiam. Videtur autem fuisse ex hæredum Epicuri successoribus; scilicet non oscitanter curabat legatam domum. Quippe cùm, vt est antè adnotatum, ab Areopago, Polycharmo Prætore, C. Memmius locum obtinuisset, in quo exædificaret, id summè contendit, vt ὑπομνηματισμὸν, seu decretum in tabulas relatum Areopagus tolleret, vnde & Ciceronem induxit vt eâ de re

b.13.ep.1.

ad Memmium Epistolam scriberet, de qua, ipsiúsque successu, nihil est heic loci repetendum.

Et Memmius quidem aliquis videri potest accensendus Sectatoribus Epicuri, is nimirum, cui Lucretius libros suos dicans, *Pangere conor*, inquit, *Memmiadæ nostro*; &c, *Inclute Memmi*, &c. Verùm assentiri Lambino non possum existimanti illum esse C. istum

l Lucret. l Lucret.

Memmium; nec Gifanio adiicienti voluisse ipsum parietinas illas in honorem Epicuri ædificare, vti Cicero ædificauit Academiam. Certè enim, qui illam ad Memmium Epistolam legerit, nihil minùs intelliget, quàm ipsum aut fuisse Epicuri doctrinã sequutum,

aut ædificationem illam in Epicuri honorem voluisse suscipere.

Plato Sardianus, qui solebat multùm esse Athenis; is scilicet, qui Licinium Æsopi tragœdi seruum, cùm aufugisset, ac apud Patronem pro libero fuisset, re cognita comprehendit, & in custodiam Ephesi tradidit, vt Cicero Quintum fratrem monet.

Timagoras, quem Cicero dicit negauisse sibi vnquam, cùm oculum torsisset, duas ex lucerna flammulas esse visas. lib.1.ep.2. lib.4. Acad.

Denique Syron, & Philodemus, quos cùm optimos viros, tum doctissimos homines Cicero appellat. Videtur porrò hic Syron, quem amicum suum alicubi dicit, idem esse quem Scyronem aliàs nominat. Sed & notum est, quod adnotat Seruius, Syronem esse, quem Virgilius in Eclogis sub Sileni persona loquentem inducit: cùm Chromis, & Mnasylus sint Virgilius, & Varus, qui docente Syrone Sectam Epicuream didicerint. Philodemus autem idem esse videtur cum eo, quem Strabo Gadareum dicit, & cuius Laërtius librum decimum de Philosophorum compositione citat; ac Horatius sententiam circa parabilem facilè voluptatem. Asconius Pedianus in illud Orationis in Pisonem, *Est quidam Græcus*, &c. *Philodemum*, inquit, *significat, qui fuit Epicureus illa ætate nobilissimus, cuius & Poëmata sunt lascina.*

lib.2. de fin. lib.6. epist.11. Ecl.6. lib.16. 1.sat.2.

Præter hósce verò, quorum nomina apud Ciceronem habentur, commendatur ecce non semel à Plutarcho Statyllius ille, *qui forti, inquit, pectore erat, & Catoni addictus, Cæsarique infensus, infractum ipsius Catonis æmulabatur animum; & cùm inuitus prohibitus, ne sibi manus inferret, fuisset à cæteris Philosophis; insignem posteà Bruto fidem, operámque præstitit, Philippensique in acie occubuit; vtcumque Brutus ex eius sententia non suscepisset negotium; quatenus non decere aiebat cordatum, sapientémque virum prauorum, stultorúmque causâ periclitari, ac perturbari.* An is idem est cum Statyllio Flacco, cuius hocce in Anthologia elegans exstat distichon?

in Cat.Min. & in Bruto. lib.2.

Χρυσὸν ἀνὴρ εὑρὼν, ἔλιπε βρόχον, αὐτὰρ ὁ χρυσὸν
Ὃν λίπεν, οὐχ' εὑρὼν, ἧψεν ὃν εὗρε βρόχον,
Hic aurũ inueniens laqueum finit; ille relictũ
Non aurũ, at laqueum, quẽ subeat, reperit.

Et apud Stobęum Ex Platone, aut Antipatro, Ser.10.

Χρυσὸν ἀνὴρ, ὁ μὲν εὗρεν, ὁ δ' ὤλεσεν. ὧν ὁ μὲν εὑρὼν,
Ῥίψεν, ὁ δ' οὐχ εὑρὼν, λυγρὸν ἔδησε βρόχον,
Ille aurũ reperit, perit hic, námq; ille reperto
Liquit, hic amisso se dedit in laqueum.

Legitur & apud Quintilianum L. Varus, qui Cæsaris amicus fuit, & cui, cùm fecissent conuitium Cassij Seueri Aduocati, ipse Cassius, & à Prætore fuit obiurgatus, & transtulit crimen, nescire se dicens qui conuitiati, &c.

Iam Augusti tẽporibus notũ est claruisse, quem fuisse Epicureũ ex Seruio mox retulimus, P. Virgilium Maronem Latinorum Poëtarũ absque controuersia Principem. Possemus varia loca proferre, quibus ipsum sub Epicuro militasse Seruius notat; sed sufficit principium illud elegantis Poëmatis, Ceiris.

R Etsi

Etſi me vario iactatum laudis amore,
Irritáque expertum fallacis præmia vulgi,
Cecropius ſuaueis expirans Hortulus auras
Florentis viridi Sophiæ complectitur vmbra.

De Quintilio Varo, quòd Epicureus fuerit, præter recitatum Seruij teſtimonium, coniectura eſt quædam, quòd Horatius Epicureus Virgilium Epicureum ob Vari mortem conſolatur (interfectus nimirùm fuit cum tribus legionibus, dolo ab Arminio circumuentus, cùm Auguſtus illum præfeciſſet exercitui Germanico) inter cætera ſic canit Horatius:

Vell. Pat. Tacit. 1. Annal.

1. ode. 24.

Ergo Quintilium perpetuus ſopor
Vrget; cui pudor, & iuſtitiæ ſoror
Incorrupta fides, nudáque veritas
Quando vllum inueniet parem?

Quòd porrò Q. Horatius Flaccus ad hanc quoque Sectam pertineat, omnes propè conſentiunt, cùm propter varia dogmata, quæ Epicuri genium ſapiunt, tum propter illud in omnium ore, quod ipſe iocando de ſe euulgauit dicterium:

lib. 1. epiſt. 4.

Me pinguem, & nitidum, &c.

Addere etiam poſſumus Sex. Aurelium Propertium: ſcilicet vt non Epicuri minùs, quàm Platonis Sectam affectauerit, indicat elegiâ ad Cinthiam, in qua declarans ſe Athenas proficiſci velle, illud inſerit:

lib. 3.

Illîc vel ſtudijs animum emendare Platonis
Incipiam, aut Hortis, docte Epicure, tuis.

Poſtmodum, hoc eſt ſub Nerone, ſcribit Origenes exſtitiſſe Epicureum quendam nomine Celſum.

lib. 1. adu. Celſ.

Seneca verò eo tempore ſcribens, duos memorat, ac imprimis Diodorum illum, qui cùm finem vitæ ſuæ manu ſuâ impoſuiſſet, *Ille*, inquit Seneca, *beatus, ac plenus bona conſcientia reddidit ſibi teſtimonium vitâ excedens, laudauitque ætatis in portu, & ad anchoram actæ quietem, & dixit, quod vos inuiti audiſtis, quaſi vobis quoque faciendum ſit:*

lib. de vit. be. cap. 19.

Vixi, & quem dederat curſũ fortuna peregi.

4. Æneid.

Epiſt. 30.

Deinde Baſſum Aufidium, eum nempe, quem dicit virum optimum, & ad quem extrema ætate decumbentem ipſe ſæpius venerit, fidem facturus inſignis conſtantiæ, ſummæque alacritatis, qua mortem iam iam imminentem exciperet. *Et dicebat quidem ille*, inquit, *Epicuri præceptis obſequens primùm ſperare ſe nullum dolorem eſſe in illo extremo anhelitu; ſi tamen eſſet, habere aliquantulum in ipſa breuitate ſolatij*, &c.

lib. 7. q nat. cap. 13.

Artemidorum adderem eidem Senecæ memoratum; ſed is fortè non eſt ex ſola Atomorum poſitione Epicureus iudicandus.

An addendus potiùs eſt ille Lucilius, quem Seneca illuſtrem fecit, ſcriptis ad ipſum Epiſtolis? Certè cùm aliæ cauſæ ſunt, tum Seneca illum ſic alloquitur: *Poſſum vocem tibi Epicuri tui reddere.* An addendus Seneca ipſe? Profectò non modò innumeras propè præclaras ſententias ex Epicuro & refert, & probat; non modò agit compilatorem Epicureorum operum, ac ſe Epicuri Angelum, ſeu quaſi interpretem dicit; non modò à Stoicis audit, quòd ad Epicurum transfugiat; verùm etiam videtur planè ſub Epicuro militare, dum hiſce verbis vtitur: *Habeant ſanè nomen, quod illis Epicurus noſter impoſuit.*

Epiſt. 23.

epiſt. 8. epiſt. 20.

lib. de vit. be. cap. 28.

Epiſt. 10

Ad hæc Statius ſub Domitiano memorat Pollium Surrentinum, dum illius ſtudia deſcribens, ſic canit:

lib. 2. ſy

Hic ſeu Siderias exercet Pollius arteis,
Seu voluit monitûs, quos dat Gargetticus author,
Seu noſtram quatit ille chelyn ſeu diſſona nectit
Carmina, ſiue minax vltorem ſtringit Iambon.

Ad eadem tempora pertinet Anonymus ille, quem Origenes acceſſiſſe cum famoſo Euphrante ad Apollonij magiam ſcribit. Sed, ſi magus quidem eſſe voluit, haud-dubiè ſpurius Epicureus fuit, vt & duo illi Alcæus, & Philiſcus, quorum eſt inferiùs ex Æliano facienda mentio, quíque hac tempeſtate, an aliâ expulſi Româ fuerint, compertum ſatis non habeo.

lib. 1. adu. Celſ.

lib. 9. var. hiſt. cap.

Haud multò pòſt eſſe debuerunt, quos Plutarchus Traiani præceptor inducit: nempe Boethus Geometra, qui enarrauit hiſtoriam de Pauſonis Pictoris equo currente, & ſolâ tabulæ inuerſione factâ, ſeſe volutante. Alexander, quem Plutarchus dicit fuiſſe & elegantem, & valde literatum. Is eſt, qui de gallina, & ouo quæſtionem propoſuit, vtrum ſcilicet priùs exſtitiſſet. Zopyrus Medicus, quem idem apprimè verſatum in Epicuri Philoſophia ſcribit. Is eſt, qui expoſuit, quemadmodum Epicurus in ſuo ſympoſio de Temperantia verba feciſſet, oſtendiſſetque, cùm res venerea facilè aliàs noceat, tum potiſſimùm ſi quis illam ſtatim à conuiuio exerceat.

lib. de P. orac.

lib. 2. ſy. q. 3.

lib. 3. ſy. q. 6.

Sequuti ſunt, quos habet Lucianus, qui ab ipſo vſque Traiano florere cœpiſſe videtur. Videlicet Damis, quem ille facit cum Timocle de Deorum exſiſtentia, & prouidentia diſputantem. Hermon, quem genere primum inter ciueis, & Sacerdotem τοῖν ἀνάκοιν, ſiue Caſtoris & Pollucis, inducit in conuiuium. Hermodorus, quem Menippus iocatur, & ob mille nummos peierantem, & à Ioue fulmine percuſſum. Hæc nomina me admonent vt Hermoclem huc inſeram, quem Theodorus Prodromus in Amarantho colloquentem facit.

in Io. tra

in conui ſeu Lap in Icar men.

Dial. ſen Am.

Sed ad Lucianum vt reuertar, adiici poteſt ille Celſus, ad quem Lucianus perſcribit hiſtoriam de Alexandro pſeudomante. Nempe, cùm Alexander famam Epicuri laceraſſet, poſtquàm Lucianus Celſum commendauit; propter ſapientiam, & amorem veritatis; propter morum manſuetudinem, & modeſtiam; propter vitæ tranquillitatem, comitatem, amicitiam, quibus permotus tale opus conſcripſerit, ſubdit: *Tum magis, quod tibi fuerit etiam iucundius, vt Epicurum vlciſcerer.* Porrò hic Celſus eſſe videtur, cuius à Galeno fit mentio in iis, que aduersùs Epicurum, aut Epicureos conſcripſit. Quin etiam idem eſſe videtur cum eo, aduersùs quem Origenes octo illos libros compoſuit: cùm videlicet emiſiſſet librum aduersùs Chriſtianos ſub titulo *veri ſermonis*, cuius

in pſeudo

lib. de lib. pro.

lib 8. adu. Celſ.

Euſebius

on. Hie-
rcl.

Eusebius quoque, dum librorum Origenis mentionem facit, meminit: ac pollicitus etiam fuisset alium, in quo traderet rationem viuendi secundum propria dogmata. Tempora certè congruunt; scribit enim Origenes hunc Celsum vixisse Adriani, sequentibúsque temporibus, quibus & Lucianus, & Galenus etiam vixerunt.

l. 1.

Subiici heic posse videtur ille Lepidus, cum quo etiam alij Epicurei erant, in Pontica vrbe Amastri, quando, vt idem Lucianus habet, Alexander illos insectatus est. Vt nihil dicam de eo, in quem imposturas detegentem Alexander lapides mouit.

pseud.

Potest ipse quoque Lucianus, qui appetitus insidiis ab eodem Alexandro est, quòd Epicureus esset, arteisque varias detegeret. Epicureum certè fuisse declarat, & communis vox, & viri doctrina, & multiplex quidem commendatio; sed illa præsertim, quâ Epicurum postremò laudans, scribere ad Celsum pergit fuisse Epicurum virum verè sacrum, diuinóque ingenio; & qui, inquit, solus, quæ verè sunt honesta & nouerit, & tradiderit; solúsque exstiterit, qui liberos reddere solitus sit eos, qui secum haberent consuetudinem.

ll.

Addantur iam duo alij, quos præter Celsum Galenus habet: Pudentianus videlicet, cuius aliquam Epistolam memorat; & Antonius, cui librum quendam meminit scriptum.

de lib.
passion.
&c.

Ad hæc tẽpora spectare videtur Zenobius ille, aduersùs quem testatur Simplicius librũ scriptum ab Alexandro Aphrodisæo, quem sub Antoninis floruisse manifestum est.

. physic.
am. 49.

Quosdam longo pòst interuallo citauit D. Ambrosius, verbi causâ Philomarum. De Epicuro enim loquens, *Hic*, inquit, *quàm alienus à vero sit, vel ex eo deprehenditur, quod voluptatem in homine Deo auctore creatam asserit principaliter, sicut Philomarus eius Sectator in Epitomis suis disputat.* Fortè etiam Demarchum illum, ex quo vir sanctus mutuatus est quod dicetur infrà haberi in Epistola ad Menœceum. lib. 5. ep. 25.

1. offic.
.13.

Sunt qui adiungant Decium Ausonium, celebrem illum Poëtam, cùm ob expressas alias Epicuri opiniones, exempli gratiâ,

Quod est beatum, morte & æternum carens, &c. lib. 1. epigr. 109.

tum propter istam maximè,

——————— *—tenuissima tantis*
Principia, & nostros non admittentia visus
Paruarũ serie constant connexa atomorũ, &c.

An postremò adiiciam quod Albertus Magnus in libro de Animi immortalitate habet, dum Epicureorum antiquissimos fuisse Hesiodum, Atalium (qui ab aliis, ait commentator, nuncupatur Achalius) & Cecinnam (qui vocatur à quibusdam, ait idem, Tetinnus) subiicítque sequutum hos fuisse Isaacum Israëlitam Philosophum? De Atalio certè nihil habeo quod dicam; imò neque de Cæcinna, quãdo neque illum Ciceronis familiarem pro quo Oratio, & ad quem, cuiusque Epistolæ exstant; neque vllum alium ex iis, qui eodem fuerunt nomine, Epicureum comperio. Isaacus Israëlites ille esse potuit, qui Salomonis Arabiæ Regis adoptiuus filius dictus est, & cuius duo supersunt libri, de diætis vniuersalibus, & particularibus: nihil tamen reperias in illis, quod Epicureum declaret. At Hesiodum cur non potuerit Poëtam intelligere; cùm aliunde ex Stoicorum Secta faciat Speusippum, Platonem, Socratem, Pythagoram? Scilicet vir alioquin doctus (nisi & librum alterius dicas) tam esse potuit temporum ignarus, quàm germanarum opinionum, quas attribuit Philosophis. Sed de Sectatoribus satis. ep. fam. l. 6.

LIBER TERTIVS, DE OCCASIONE, *ET* AVTHORIBVS QVÆSITÆ EPICVRO INFAMIÆ.

CAPVT PRIMVM.

Non fuisse Epicurum eo fastu, quo Zenonem Stoicum, de Sapiente, ac virtute loquutum.

HVc·vsque fuit vita, & mors Epicuri. Quòd autem nudè recitata, ac sine morum deductione, commendationéque vlla fuerit, in causa fuit, quòd res præstanda inter eleuandum præcipuas criminationes videretur. Nunc cùm istæ criminationes diluendæ deinceps occurrant, ac sit imprimis operæpretium factam illarum occasionem, originémque retegere; ideò est de hac initio dicendum. Et quoniam ipsi Stoici sunt, ad quos ea referenda est, tanquam ad præcipuos authores, propagatorésque infamiæ; idcircò res altiùs repetenda est.

Imprimis constat Epicurum, & Zenonem illum Cittiensem Stoicorum Principem fuisse contemporaneos. Siquidem Aulus Gellius celebreis scribit extitisse eodem tempore; scilicet ad annum ferè à condita Vrbe CCCCLXX. & Suidas testatur Zenonem floruisse Olympiade CXX. quâ Epicurus etiam ex suprà deductis florebat. Videtur autem Epicurus fuisse paulò iunior. Etsi enim prior obierit (mortuus est enim Olympiade CXXVII. cùm Zeno, ex Laërito viueret adhuc iam senex Olympiade CXXX.) Zeno tamen diutiùs vixit, ad vsque nempe annum ætatis nonagesimum octauum, vti & Laërtius, & Lucianus scribunt. Certè cùm Zeno iam octogenarius ad Antigonum Regem scripserit, miseritque Persæum, ac Philonidem, & Epicurus tantam ætatem non attigerit, meminerit verò vtriusque illorum, vt videlicet apud Regem Antigonum fuerint, in Epistola ad Aristobulum fratrem, quod Laërtius commemorat; certè, inquam, iunior esse Epicurus non nihil debuit. Nihil autem moror, quod Persæus apud eumdem Laërtium scribit vixisse dumtaxat Zenonem annos LXXII. Id enim vt dictis repugnat, ita cohærere cum eo non potest, quod scripsit Apollonius Zenonem Scholæ suæ præfuisse annos LVIII. Vtcumque sit, Scholam habuêre simul, ac multo tempore, tam Zeno in sua Porticu, quàm Epicurus in suis Hortis.

Iam Zeno, vt erat naturâ subtristis, austerus, & vultu contracto, præparcus, &c. sic enim illum describit Laërtius, συνϛνόν τε, καὶ πικρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον συνεσπασμένον, &c. Sectatorésque etiam ipsius ad sui Ducis imitationem sic se componebant, vt se exhiberent tetricos aspectu, & maximâ parte ad cutem derasos, σκυθρωποὺς ἐν χρῷ κουρίας τοὺς πλείστους, quod à Luciano obseruatum est; heinc effectum est, vt Stoica virtus, seu Sapientia ea descripta sit, quæ eximiam aliquam austeritatem præ se ferret. Quia verò isti propterea admirationi, & venerationi apud vulgus erant: ea de causa sic seipsos existimârunt solos sapere, vt iactârint solum Sapientem (Stoicâ nempe virtute instructum) esse Regem, belli ducem, magistratum, ciuem, Rhetorem, amicum, pulchrum, nobilem, diuitem; prætereáque ipsum solum non pœnitere, non misereri, non iniuriâ affici, non ignorare, non opinari, passionum esse expertem, semper liberum, semper in gaudio, Deo parem, &c. quæ magna ex parte relata, impetitáque à Plutarcho sunt, cùm Stoicos docuit, longè absurdiora, quàm Poëtas docere.

At Epicurus, provt erat naturâ humanior, ita bonâ fide, & simpliciter agens, probare non potuit hasce iactationes; sed humanæ côscius imbecillitatis, expendit, portare quid possent, quid recusarent humeri. Facilè peruidit ea, quibus intonaret Porticus, si apparatum, fastúmque verborum quis detraheret, haberi dumtaxat in votis; quare virtutem, & Sapientiam, cuius natura humana esset capax, excogitauit. Cùm videret porrò omneis homines naturæ ductu, quicquid agerent, ad voluptatem aliquam ferri; expensis verò omnibus voluptatum generibus deprehenderet nullam esse generaliorem, constantiorem, expetibiliorem eâ, quæ in corporis sanitate,

Marginal notes: l.17. cap.21. — in Lex. — lib.7. — ibid. in Macrob. — ep.cit. — ibid. apud La[ërt.] — lib.7. — in Herm[ot.] — in absur[d.] Stoic.

sanitate, animíque tranquillitate (sed istâ præsertim) constituta esset; idcircò hunc finem bonorum constituit; adiecítque solam virtutem esse instrumentum maximè idoneum, quo voluptas hæc pararetur: Defendit proinde Sapientem, seu virtute præditum virum esse illum, qui primùm quidem sobrietate, & continentiâ, hoc est virtute temperantiæ, sanitatem corporis, quatenus per constitutionem natiuam liceret, tueretur; deinde verò operam potissimùm impenderet, vt virtutum choro adiutus, ac sedatis libidinis, gulæ, auaritiæ, ambitionis, cæterísque affectibus, tueretur quàm maximè posset tranquillitatem animi. Scilicet veram, germanámque voluptatem consistere non in ipso actu, seu motu, vt Aristippus definierat; sed in statu, seu vacuitate tum doloris in corpore, tum perturbationis in mente. *Apud Epicurum*, inquit Seneca, *duo bona sunt, ex quibus summum illud, beatúmque componitur, vt corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione*. Et sic ille quidem ingenuè, simplicitérque edisserebat, vt & paulò post rursùs attingetur, & pleniùs suo loco demonstrabitur; neque curabat interim, quòd Zeno auram popularem magnificis illis vocibus captaret, & gestu, habitúque motum grauitatem exprimeret: quippe egit semper candidiùs, quàm vt populo imponere vellet, cui nosset nihil esse acceptius ostentatione earum rerum, quas nec intelligentiâ, nec opere assequitur. *Nunquam volui*, inquit, apud Senecam, *populo placere; nam quæ ego scio, non probat populus: quæ probat populus, ego nescio*. Et ad Amicum; *Hæc ego*, inquit, *non multis sed tibi; satis enim magnum alter alteri theatrum sumus*. Ep. 66.

CAPVT II.

Heinc Zenonis, itémque Cleanthis, Chrysippi, aliorúmque Stoicorum odia, & calumniæ.

ITAQVE Zeno, Stoicíque agnoscentes istâ & morũ, & doctrinæ simplicitate bullata sua verba, pollicitationésque ingenteis apud viros vel minimùm cordatos detumescere; ea propter ingens, ac perpetuum erga Epicurum concepêre odium. Cepêre autem occasionem ex voluptatis voce captare, calumniaríque, quòd obscœnam, seu in ingluuie, ac Venere positam intelligeret, & ad illam, vt dominam, virtutem vt ancillam referret. Res certè eò deducta fuit, vt Epicurus ad Menœceum (eà Epistolâ, quæ est apud Laërtium) scribens, hac vti velut Apologiâ, suæve sententiæ declaratione fuerit coactus: ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς, καὶ τὰς τῶν ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὥς τινες ἀγνοοῦντες, καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες, ἢ κακῶς ἐκδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ

ψυχήν. οὐ γὰρ πότοι, καὶ κῶμοι συνείροντες, οὐδὲ ἀπολαύσεις παίδων, καὶ γυναικῶν οὐδ᾽ ἰχθύων, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἀφ᾽ ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος. τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, φρόνησις. διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταί. διδάσκουσα ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως (nimirùm has sex voculas restituendas esse ex primo de finibus Ciceronis libro Stephanus iure autumat) ἄνευ τοῦ ἡδέως. συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως, τούτων ἐστὶν ἀχώριστον, *Quandò igitur voluptatem esse finem dicimus, non asotorum (perditorúmve) neque eas, quæ in fruendo* (seu quasi proluendo) *positæ sunt, voluptates dicimus: veluti quidam ignorantes, aut à nobis dissentientes, aut malè affecti existimant; sed non dolere corpore, ac animo non perturbari. Siquidem non compotationes, comessationésque perpetuæ, non item puerorum, mulierúmq; fruitiones, vti neque piscium, aliarúmque quarum vis rerum, quas lautior mensa suppeditat, iucundam vitam pariunt; verùm ratiocinatio sobria, quæ causas, cur, quidque eligendum, fugiendúmve sit, inuestigat, opinionésque abigit, ob quas plurimas menteis occupat conturbatio. Horum verò omnium principium, maximúmque bonũ prudentia est; quocirca Philosophiæ quoque antecellit prudentia, è qua aliæ omnes virtutes sunt ortæ, docentes viui iucundè non posse, nisi sapiēter, honestè, iustéque viuatur; vti neque viui sapienter, honestè, iustè, nisi iucũdè. Sunt nimirùm iucundæ vitæ virtutes congenitæ, nec fieri potest, vt ab ipsis vita iucũda separetur*. Hæc fusiusculè refero, licet ad doctrinã pertineant; tum quia operæ-pretium est. quæ fuerit Epicuri mens ab initio cognoscere, tum quia exinde intelligitur, extitisse obtrectatores ab eius vsque tēpore, qui rem prauè interpretantes fecerint conquerendi ansam.

Porrò illos Stoicos fuisse, intelligi imprimis licet ex ea Epistola, quâ Zeno, apud Laërtiũ, ad Antigonum Regem scribens, ipsúmque commendans, quod sua illi doctrina placeret: lib. 7. *Laudo*, inquit, *tuum disciplinæ studium, quod Philosophiæ cupidus, institutionem veram, & quæ ad vtilitatem spectet, non verò popularem illam, & quæ ad morum corruptionem tendat, retineas*. Subnotauit nempe his verbis ipsam Epicuri doctrinam, quàm ex spuria sua interpretatione ideò vocauit *popularem*, quòd homines vulgò tametsi virtutem voce magnifaciant, reipsâ tamen ad obscœnas voluptates prolabantur. Deinde verò ex genio qui ab vsque Zenone in eius Secta viguit, quatenus ea in Epicurũ ita constanter declamauit, vt si culinam, aut lupanar, non verò Philosophiæ instituisset gymnasium; ac in eo semper institit, non vt voluptati dolor, aut virtuti vitium (quemadmodum sanè oportuit) sed vt virtuti opposita esse voluptas videretur; videlicet quasi ipsa honestatem, Epicurus obscœnitatem speciali studio consectaretur, dicíque adeò posset, quod & à Poëta est dictum,

Stoicus has parteis, has Epicurus agit. Auson. epigr. 9.

Atque vt ab ipſo Cleanthe, Zenonis ſucceſſore exordiar, ipſe, frugi alioquin vir, vt Epicurum maiore quadam inuidiâ obrueret, confinxit illam tabulam, in qua, referente lib.2. de fin. 5. ciuit. M.Tullio,& memorante etiam D.Auguſtino voluptatem vt Reginam, Virtutes verò vt voluptati ancillanteis exhibuit. Chryſippus autem præter libros, quos ſcripſit illis titulis, qui ſunt apud Laërtium, *Demonſtrationes,* lib.7. *quòd voluptas finis non ſit; quod voluptas bonum non ſit*; itémque præter cætera, quæ ſpeciatim eſt in Epicurum *conuitiatus*, βλασφημήσας, καὶ λοιδορήσας, veluti ipſi Oenomaus apud Euſebium obiicit, deſcripſit, ac repræ- lib.6. præp. cap.6. ſentauit, quaſi diſcipulum illius Archeſtrati, qui Author Gaſtrologiæ, ſolertiſſimè de gulæ,ventríſque voluptatibus diſſeruit;quod apud Athenæum eſt. Diotimus illi ſucceſſit, qui,ne nihil ageret, euulgauit quinquaginta impudicas epiſtolas, & eas etiam, quæ ad Chryſippum referuntur,contexuit,ac poſtremò Epicurum, quaſi illarum eſſet author, *calumniatus eſt*, διαβέβληκεν, vt habet Laërlib 10. tius. Quid Poſidonium memorem, cæteróſibid. que ex eadem familia,quos Laërtius quoque recenſet? Vnus Cleomedes ſufficiat, qui & ipſe Stoicus fuit, vt totum eius opus clamat, in commẽt. & demonſtrat Balforeus.Ipſe, cùm ſatis non iudicaret comparaſſe Epicurum cum Therſita Homerico,inuexiſſéque alia id genus,hac lib.2. cap.1. peroratione demum vſus eſt: *Non heinc abibis, Piamentum, ad Crocotas, & Pellices, quibuſcum in lectis dies totos decumbas, nunc purpuram nens, nunc corollis redimitus, nonnunquam etiam oculis fucum infricans,aut etiam in multa, & fœda ebrietate tibiarum cantu titillatus, denique his alia consentanea faciens, tanquam vermis in valde ſpurio, & ſtercoreo cœno volutatus? Nonne etiam tu audaciſſimum, & impudentiſſimum caput, abortus Philoſophiæ, heinc ad Leontium & Philænidem,meretricéſque alias abibis, & ad ſacras acclamationes cũ Mindurida, & Sardanapalo, cæteriſque omnibus conuiualibus tuis ſociis? Neſcis Philoſophiam Herculem, & viros Herculeos ad ſe, non verò, per Iouem, cinædos, & voluptatem vocare?*

CAPVT III.

Confirmatio ex Seneca; & in Epicteto etiam, aliiſque Sectæ Genius.

ISTA ad verbum refero, vt Sectæ Genium meliùs agnoſcas. Id enim erat illis præſcriptum, vt ſeu iure, ſeu iniuriâ, Epicurum, quantum poſſent acerbè inſectarentur, & atrociter diuexarent. Scilicet hanc ſibi viciſſim tradebant quaſi lampada, illéque ſpurius, ac degener habitus fuiſſet Stoicus, qui non Epicurum damnaret, qui laudem illi quàm-minimam, tametſi iuſtam tribueret. Id colligere potiſſimum licet vel ex vno Seneca. Etenim cùm is penè vnus Stoicæ Sectæ ſtudio ita captus fuerit, vt tamen etiam veritatis amorem retinuerit, coactus fuit ſæpenumerò candorem ſuum; inuitis licet conſectatoribus, teſtari. Siquidem non plurima modò ex Epicuro laudanda decerpſit,ac,vt par erat, commendauit; verùm & ipſum Epicurum *fortem virum fuiſſe* dixit, Epiſt. & ipſius diſciplinam aliam eſſe cenſuit;quàm reluctantes Stoici alij populares obiicerent. Verba illius hæc accipe: *Mea quidem*,inquit, lib.de *iſta ſententia eſt (inuitis hoc noſtris popularibus* be.ca *dicam) ſancta Epicurum, & recta præcipere, & ſi propiùs acceſſeris, triſtia.* Et rursùs: *Non* ibid. *dico*, inquit, *quod plerique noſtrorum, Sectam Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe; ſed illud dico: malè audit,infamis eſt,& immeritò.* Cæterùm ad iſta, aliáque id genus, en vt reliqui Stoici,ipſo etiam Seneca referente,excandeſcerẽt: *Quid agis,Seneca? deſeris parteis? Quid* ibid.c *nobis Epicuri præcepta in ipſis Zenonis principiis loqueris? Quin tu bene,& gnauiter,ſi partium piget, transfugis potiùs, quàm prodis?* Quo ſanè loco Stoicos vides non ad ipſam rei veritatem reſpexiſſe; ſed populari ſolùm more ſtudia partiũ ſic defendiſſe, vt cœptum ſemel fuerat. Eodem ſpectat quod relata, Epiſt. commendatáque illâ ſententiâ, *Malum eſt in neceſſitate viuere; ſed in neceſſitate viuere, neceſſitas nulla eſt*, ſubiungit, *Epicurus, inquis, dixit; quid tibi cum alieno? Quod verum eſt, meum eſt. Perſeuerabo Epicurum tibi ingerere; vt iſti, qui in verba iurant, nec quid dicatur æſtimant, ſed à quo, ſciant, quæ optima ſunt, eſſe communia.* Non curârunt itaque illi quid Epicurus dixiſſet, introſpicere, ad nomen ſolùm voluptatis, vt ad frontem reſpexerunt; *frons verò hæc fuit*, vt Seneca habet, cit. ca *quæ dedit locum fabulæ; neque hoc*,inquit, *ſcire quiſquam poteſt, niſi interiùs fuerit admiſſus.* Ex quo mirari ſatis non poſſum, quare Epictetus vir alioquin optimus, non Senecam potiùs, quàm cæteros illos populareis imitatus fuerit. Ecce enim quàm oleat Stoicum illum adflatum, dum apud Laërtium dicit lib.10. Epicurum digna Cinædo loquutum fuiſſe, καὶ τὰ μάλιστα λοιδορεῖ, *quam-maximéque effundit conuitia.* Et apud Anianum ſic inuehitur: *Dormi, & ea facito, quæ vermes ſolent,* lib.2.c *quibus tute ipſe dignum iudicaſti. Ede, bibe, indulge veneri, caca, ſterte*, &c.Itemque cur lib.9.c Hierocles, vir, vt habet Agellius,& ſanctus, & grauis, Epicurum etiam meretricis nomine infamauerit; in quo Taurus eſt illum imitatus. Sed nimirùm Epictetus in ſuis illis concionibus, cæteríque ſimiles, iuxta rumorem de Epicuro diſſeminatum, loquebantur; neque enim aliter aures auditorum præoccupatæ ſatis æquæ fuiſſent percipiendis cæteris, quæ de virtute diſſererentur. Sic ſæpè fit, vt præconceptam apud populum opinionem accuratè fouere præſtet, quàm obiter conuellere. Id autem mirum; cùm morbus ille, quo Epicurus obiit, cauſas alias naturaleis veriſimiliores habuerit, Stoicos hanc denique anſam ex Cicerone lib.7. arripuiſſe, quâ Epicurum edacitatis, ac ep.26. turpioris etiam intemperantiæ arguerent. Non ſatis nempe memorabâtur, aut diſſimulabant Chryſippum eodem interiiſſe morbo, vt

vt colligitur partim ex Galeno, partim ex Laërtio. Verùm, vt patet, nullum vnquam non mouerunt lapidem, quò Epicurum fa- (b. quod ualit. in- rp. b.7.) cerent exosum. Dicerem, vt hunc Sectæ Genium etiam in ipsos Epicuri Sectatores sic retinuerint, vt fuerint in ipsos nihilo æquiores: verùm & res est satis nota, & obiter potest vel ex eo solo intelligi, quòd cùm Cassius ille Seuerus, cuius antè est ex Quintiliano facta mentio, obiurgatus à Prætore (b.6.c.3.) fuisset, quòd eius aduocati L. Varo Epicureo Cæsaris amico fecissent conuitium; non alia ipsi excusatio expeditior occurrerit, quàm vt Stoïcos causaretur. *Nam nescio*, inquit, *qui conuitiati sint, & puto Stoïcos fuisse.*

CAPVT IV.

Aliæ Stoïci odij causæ.

ATQVE huc-vsque quidem vnam odij causam commemoro, ipsam scilicet opinionem de voluptate, vt fine bonorum: fuêre verò aliæ itidem complures. Quippe Epicurus non ea in re modò contradixit Stoïcis, sed etiam in aliis oppidò quam-multis. Vt autem cætera prætercam, veluti de Deorum formâ, ac dæmonibus; de diuinatione, & insomniis, de peccatorum æqualitate: itémque de Elementorum crasi, de diuisione continui, de magnitudine Siderum, aliísque innumeris, quæ suis locis sunt referenda; duo quædam solùm heic attingo: vnum, quod ad Dialecticam; alterum, quod ad Prouidentiam spectat. Et circa Dialecticam quidem manifestum est Stoïcos fuisse in ea penè totos (cùm vel vnus Chrysippus scripserit de ea supra trecenta volumina, quæ à Laërtio recensentur) ac sese mirè extulisse, quòd reducendo omnia ad apices Dialecticos, subtilissimè concluderent omnia. Exinde fuit nempe, quòd ferri vix possent in suis disputationibus, ac illis non modò Cicero obiecerit, quod *ratiunculis squalidiùs vterentur*, quod *ossa nudarent*, *spinas vellerent*, *contortiùs concluderent*, &c. sed ipse quoque Seneca affectatam, ac inutilem subtilitatem carpserit, quâ, vt fubulâ, (aut etiam aristâ, quâ nihil est subtilius) leonem exciperent; interdúmque etiam ita exclamârit: *Hæc disputamus attractis superciliis, fronte rugosâ? ô tristeis ineptias!* Et iterùm: *O pueriles inepTias! In hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demisimus? hoc est, quod tristes docemus, & pallidi?* &c. Itaque cùm Epicurus quoque Dialecticam illam Stoïcorum contempserit (vt apud Empiricum est) ac vno, alteróve solùm canone circa vsum vocum præscripto, omneis eorum technas & facilè dissoluerit, & ridiculas exhibuerit; idcircò magnâ impatientiâ sic insectati illum sunt, vt quem affectu deprauatum ob voluptatem prædicabant, eumdem mente captum ob Dialecticæ ignorationem inclamârint. Siquidem tum se erga ipsum modestissimè gerere sunt visi, cùm *rudem*, atque *hebetem* apud Ciceronem dixerunt. Itémque cùm *tardum*; nam, *vide*, inquit idem Cicero, *quàm sit cautus is, quem isti tardum putant*, &c. Missum autem facio, quod posteà apud eumdem Ciceronem habetur, ad ostendendum, vt Stoïci, licet inter se in Dialecticis mirè dissiderent, impatientissimè tamen tulerint sibi ab aliis contradici. *Quid me igitur in inuidiam*, inquit Cicero alloquens Lucullum professione Stoïcum, *& tanquam in concionem vocas? & quidem, vt seditiosi tribuni solent, occludi tabernas iubes? Quò enim spectat illud, cùm artificia tolli quereris à nobis, nisi vt opifices concitentur; qui si vndique omnes conuenerint, facilè contra vos incitabuntur: expromam primùm illa inuidiosa, quòd eos omneis, qui in concione stabunt, exsules, seruos, insanos esse dicatis*, &c.

(Margin notes, left column: de 3.Tusc. 4.Acad. — c 82. — c 113. — c 48. — l.1.adu. l. — de fin.)

(Margin notes, right column: 4.Acad. — Ibid.)

Circa Prouidentiam, præmittendum est, commendandos Stoïcos esse, quòd illam defenderint, Epicurúmque ipsam negantem, improbauerint; scilicet is fuit Epicuri grauissimus lapsus, quòd non capiens quemadmodum immortalis, beatáque natura sibi habere, aut alteri exhibere negotium posset, censuerit Deum non gerere nec generalem totius Mundi, nec specialem hominum curam; vt constabit cùm hunc errorem, Deo bene propitio, refutabimus; tanquam non Religioni modò, sed naturali etiam rationi penitùs aduersum. Præmittendum etiam Epicurum non tam Stoïcis repugnasse, quòd Prouidentiam defenderint, quàm quod cum Fato eam copulârint: quippe, quòd fati necessitas, cui Iouem quoque subiiciebant, non modò ipsam hominum libertatem euerteret, sed peruerteret etiam ipsammet Prouidentiam, ac hominum & spes inaneis, & vanas preces redderet, si Dij quidem nihil, nisi quod esset in fatis, vt aiebant, possent. Id nempe suo loco fusiùs deducetur, cùm heic adnotare sufficiat, Velleium apud Ciceronem appellasse ob hanc causam Prouidentiam *fatidicam anum* Stoïcorum. Cùm his autem (1.de nat. Deor.) præmissis, quæstio iam non sit, iure-ne, an iniuriâ ex hoc capite Stoïci infensi Epicuro fuerint; sed cùm iure fuerint, monstrandum sit solùm, quemadmodum fuerint; sufficit ad hoc vel vnus Plutarchus, quo loco refert Stoïcos in Epicurum sic inuehi, *vt impensiùs* (adu.Stoic.) *non valeant* (οὐδὲν ἀπολείπουσι τῶν πραγμάτων,) & *proh! proh! vah! vah! inclamare* (ἰοὺ, ἰοὺ, φεῦ, φεῦ βοῶντες) *quòd tollens Prouidentiam, anticipationem de Diis labefactet*. Ac ostendit quidem subinde Plutarchus Stoïcos errare, quàm Epicurum grauiùs; sed grauiús-ne, an leuiùs, heic non quæritur; cùm satis sit Stoïcos ansam quoque hanc inuehendi in Epicurum arripuisse: & tantò quidem ardentiùs, quantò ex hoc quasi prætextu procliue fuit facere cæteris in ipsum obiectis probabilitatem.

CAPVT V.

Quorsùm exinde Epicuro creata, atque propagata apud vulgus infamia.

IAM, cùm Stoïci nihil æquè, ac virtutis nomen in ore haberent, quam ipsi possidere se præ cæteris profitebantur: cùm facilè virtutis suæ fidem facerent apud vulgus, quatenus illam vultu austero, cute derasâ, incessu graui, habitu incompto, aliisque id genus quasi indiciis præ se ferebant: cùm proinde captatâ, afflantéque populi aurâ in Epicurum, vt in authorem, sectatorémque obscœnarum voluptatum debaccharentur; nihil mirum profectò, si vulgus, cui, ex iis solùm, quæ apparent omnia iudicanti, nihil est facilius, quàm quidvis suadere, ac imponere; cui cordi non est ipsam veritatem aut profundiùs inquirere, aut cum errore, si ille quidem semel placuerit, commutare; nihil, inquam, mirum, si Stoïci adeò acriter in id incumbentes, Epicurum fecerint apud vulgus adeò infamem. Cæterùm postquàm is rumor fuit de Epicuro dissseminatus;
lib.3.7.&c. connutriri illicò cœpit ab ipsis Poëtis (vt citatis ab Athenæo) qui populi captui, persuasionique se accommodantes, Epicurum variis fabellis, scommatibúsque impetierunt.
apud Phot. Incrementum etiam habuit à Sophistis, & declamatoribus, vt Himerio, & aliis, qui & ipsi populares, nihil magis emphaticum, nihil magis auribus vulgi acceptum fore reputarunt, quàm si Epicurum cum spurcissimis quibusque viris compararent. Habuit etiam robur ab illis superstitionum authoribus, è
in pseudom. quorum fuit numero apud Lucianum Alexander, qui vt suis artibus authoritatem quæreret, in Epicurum, à quo illæ fuerant explosæ, deblaterabat. Confirmatus quinetiam fuit à Viris alioquin doctis, & non malis, quibus dignum applausu visum est consilium, si vt horrorem obscœnarum voluptatum incuterent, inustam ob illas Epicuro notam, caustico acriore agerent profundiùs. Seligendi nobis ex iis aliqui; sed priùs tamen dicendum est de quibusdam aliis hominum generibus, qui fouerint, adauxerintque occasionem infamiæ.

Itaque triplex quoddam genus hominum semper exstitit, à quibus mali labes profundiùs impressa. Vnum Pseudo-Epicureorum; neque enim negandum est, quin aliqui sæpe fuerint, qui Epicuro, eiusque Sectæ dantes nomina, παρανόμως, seu præter leges ipsius vitam duxerint. Ij sunt, οὓς οἱ γνήσιοι Ἐπικούρειοι σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν, *quos germani Epicurei Sophistas appellant*,
lib.10. vt notauit Laërtius; indignati scilicet illos, à laudabili instituto inhonestè desciscere. Eiusmodi fuerunt Al-
lib.9.var. hist. cap.21. cæus, & Philiscus apud Ælianum, qui Româ pulsi fuisse dicuntur, quòd essent turpium voluptatum adolescentibus authores. Non memoro autem quàm sæpe societates amplissimæ, eædémque sanctissimæ commaculatæ vulgò censeantur, propter paucorum priuatorum, aut singularium etiam vitia.
in auct. Et Lucianus certè, vt Pseudo-Epicureos, ita & Pseudo-Platonicos, & Pseudo-Zenonios recenset. Alterum virorum intemperatissimorum, quibus, cùm libidinibus suis patrocinium quoddam in Philosophia quærerent, satis fuit se Epicuri Philosophi nomine tueri, à quo voluptas commendata esset, curantibus parùm quâ de voluptate sermo illi foret habitus. Talis fuit Piso, de quo Cicero:
Orat.in *Itaque admissarius iste simul atque audiuit à Philosopho voluptatem tantoperè laudari, nihil expiscatus est; sic suos sensus voluptuarios omneis incitauit; sic ad illius* (præceptoris Epicurei) *hanc orationem adhinniit, vt non magistrum virtutis, sed authorem libidinis à se illum inuentum arbitraretur. Græcus primùm distinguere, atque diuidere illa, quemadmodum dicerentur; iste claudus, quemadmodum aiunt, pilam retinere, quod acceperat, testificari, tabulas obsignare velle, Epicurum disertum decernere*, &c. Talis Gabinius, de quo iterum Cicero,
Orat. pr Sixt. *Laudabat*, inquit, *homo doctus Philosophos nescio quos, neque eorum tamen nomina poterat dicere, sed eos tandem laudabat maximè, qui dicuntur præter cæteros, auctores & laudatores voluptatis; cuius, & quo tempore, & quomodo, non quærebat; verbum ipsum omnibus modis animi, & corporis deuorabat, eosdémque præclarè dicere aiebat sapienteis omnia suâ causâ facere: Rempub. capessere hominem bene sanû non oportere: nihil esse præstabilius otiosâ vita, & plena, & conferta voluptatibus: eos autem, qui dicerent dignitati esse seruiendum, Reipub. consulendum, &c. vaticinari, atque insanire dicebat.* Quamvis porrò illud verissimè dictum inter cætera à Seneca
lib. de v. beat.cap. sit, *Non ab Epicuro impulsi luxuriantur; sed vitiis dediti, luxuriam suam in Philosophiæ sinu abscondunt, & eò concurrunt, vbi audiunt laudari voluptatem:* Nihilominùs notum est nullum argumenti genus appositum magis ad reprehensionem esse, quàm si quis declamet aduersùs illam Philosophiam, quam hac ratione possit vt asylum intemperantiæ coarguere. Tertium illorum, qui fronte perfrictâ, & malignitate quadam naturæ, non alio fine currunt ad incendium, quàm vt picem, quod dicitur, lignáque iniiciant. Qui cùm nullam habeant nec veri, nec boni rationem, aut dissimulant, aut certè extenuant quicquid præfertur laudabile: auidè arripiunt, si quidquam occurrit, quod vituperio dignum videatur. Qui demùm, si defuerit ansa, comminiscuntur, & diuendunt quicquid creat infamiam; vt fecisse haud-dubiè debet Theotimus ille, qui cùm libros aliquot scripsisset contra Epicurum, accusatus propterea fuit à Zenone Epicureo, capitéque etiam mulctatus, quod apud Athe-
lib.13. næum est. Vt nihil dicam de Menippo, qui tametsi aliquid etiam aduersus Epicurum scripsit, studiosè tamen nihil egit, quod notauit Laërtius; sed risu solùm libros com-
lib.6. pleuit: Vt nihil de Theodoto; cuius citat

quidem Laërtius librum quartum ex iis,quos ſcripſit in Epicurum; ſed illum poſteà cum iis, quos dicit inſanire, connumerat. Addo & multa ſemper fuiſſe Epiſtolarum Diotimi exemplo iactata ab aliquibus, quaſi conſcripta ab Epicuro; quæ, cùm libri adhuc ipſius exſtarent, reperta in illis non ſunt, ſtudioſè licet requiſita; vti vel ex Theone Sophiſta in progymnaſmatis comprobatur. (ogymn. 2.)

CAPVT VI.

De magnis Viris in Epicurum non ex rei veritate, ſed ex vulgari opinione ſcribentibus, ac ſpeciatim de Cicerone.

SED ad genus aliud Virorum vt redeam, quos & doctos dixi, & bonos; ij quoque nominis ſui exiſtimatione, & famâ nocuerunt, dum probitati, honeſtatíque ſtudioſiſſimè incumbentes de Epicuro loquuti ſunt, non prout ipſi eum nouerant, ſed prout ipſum habebat vulgus, cui conſultum eſſe volebant. Vt res innoteſcat, ſeligo imprimis treis Authores ex Ethnicis, qui ſtudioſè præ cæteris ſcripſerunt contra Epicurum. Primus eſt M. Tullius, quem notum eſt in Epicurum congeſſiſſe quàm-plurima in libris de Legibus, de Finibus, de natura Deorum, & aliis in locis. Cùm certè amici ipſius ex Epicurea familia ſæpiſſimè conquererentur, quòd præter rei veritatem tam multa in vulgus efferret; ille nihilominùs ſemper, vt erat homo popularis, populariter loqui maluit. Ecce locum ex Tuſculanis, vnde id poſſis coniicere, (b. 3.) *Negat Epicurus*, inquit, *iucundè poſſe viui, niſi cum virtute viuatur; negat vllam in ſapientem vim eſſe fortunæ; tenuem victum antefert copioſo; negat vllum eſſe tempus, quo ſapiens non beatus ſit; omnia Philoſopho digna; ſed cum voluptate pugnantia. Non iſtam dicit voluptatem: dicat quamlibet; nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars inſit. Age, ſi voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem. Nego igitur eius eſſe, qui dolore ſummum malum metiatur, mentionem facere virtutis. Et conqueruntur quidem Epicurei, viri optimi, (nam nullum genus eſt minùs malitioſum) me ſtudioſè dicere contra Epicurum. Ita credo, de honore, aut de dignitate contendimus. Mihi ſummum in animo bonum videtur; illis autem in corpore: mihi in virtute, illis in voluptate. Et illi pugnant, & quidam vicinorum fidem implorant; multi autem ſunt, qui ſtatim conuolent. Ego ſum is, qui dicam me non laborare ratum habiturum quod egerint. Quid enim?* &c. Vides ergo vt Cicero aureis veluti obturârit, ne ex rei potiùs veritate, quàm ex præconcepta vulgari opinione loqueretur. Sic audiuiſti illum paulò antè memorare Epicureum quendam circa voluptatem diſtinguere, ac diuidere illa, quemadmodum dicerentur; & ipſe tamen non multò priùs: (n Piſon.) *Audiſtis profectò dici*, inquit, *Philoſophos Epicureos omneis res, quæ ſunt homini expetendæ, voluptate metiri. Rectè, an ſecus, nihil ad nos; aut, ſi ad nos, nihil ad hoc tempus*. Sic alio loco: (lib. 3. de Orat.) *Nec vlla tamen ei Philoſophiæ* (Epicuri videlicet) *fiet iniuria à nobis. Non enim repelletur inde, quò aggredi cupiet: ſed in Hortulis quieſcet ſuis, vbi vult; vbi etiam recubans, molliter & delicatè, nos auocat à roſtris, à iudiciis, à curia; fortaſſe ſapienter, hac præſertim Repub. Verùm ego non quæro nunc quæ ſit Philoſophia veriſſima; ſed quæ Oratori coniunctâ maximè*. Alia id genus proferrem loca; ſed ſufficiat addere illud quod aliquando ſcripſit ad Caſſium: *In iſta ipſa* αἱρέσει (Secta nempe Epicuri) *metuo ne plus neruorum ſit, quàm ego putârim; ſi modo eam tu probas*. (lib. 15. famil. epiſt. 16.) Itemque, quod de Philone Academico ait, (1. de nat. Deor.) *Nam Philo*, inquit, *noſter ferre non poterat aſpernari Epicureos molleis, & delicatas voluptates*. Nempe quaſi illi aſpernarentur quidem, ſed ſimulatè facerent; parum dextrè id interpretabatur.

CAPVT VII.

De Plutarcho.

ALTER eſt Plutarchus, cuius filius Lamprias ſex prodidit libros aduerſus Epicurum ſcriptos; (in Ind. libb. pat.) præter duos illos, qui adhuc ſuperſunt in Coloten Epicureum. Tituli fuerunt, πρὸς τὴν τοῦ Ἐπικούρου ἀκρόασιν (&, vt Stephanus legit) περὶ θεῶν, *in Epicuri auditionem de Diis*. Ἐπικουρείων ἐναντιωμάτων, *contradictionum Epicurearum*. περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν πρὸς Ἐπίκουρον σχολαὶ Ἀκαδημαϊκαὶ, *de eo, quod in noſtra poteſtate ſitum eſt, Scholæ Academicæ*. Ὅτι παραδοξότερα οἱ Ἐπικούρειοι τῶν ποιητῶν λέγουσιν, *Epicureos, quàm Poëtas incredibiliora dicere*. Στωϊκῶν, καὶ Ἐπικουρείων ἐκλογαὶ, καὶ ἔλεγχοι, *Stoïcorum, & Epicureorum ſelectæ Sententiæ, earúmque redargutiones*. περὶ δεισιδαιμονίας πρὸς Ἐπίκουρον, *de ſuperſtitione aduerſus Epicurum*. Quidnam verò in hiſce libris aut obiecerit, aut inſinuare in Epicuri excuſationem potuerit, librorum iactura dicere non ſinit. Nam quem librum adhuc habemus, de Superſtitione inſcriptum? præterquam quòd adiunctum illud, *aduerſus Epicurum*, non præfertur in titulo, ille ſanè neminem minùs, quàm Epicurum attingit. Vt ergo potiſſimùm dicam de duobus libris reſiduis, quorum vni titulum fecit, πρὸς Κολώτην ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλοσόφων, *aduersùs Coloten, de aliis Philoſophis*; alteri, ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον. *Ne viui quidem ſuauiter ſecundùm Epicurum poſſe*: occaſione nimirùm ſumptâ ab eo libro, cui Colotes titulum fecerat, ὅτι κατὰ τὰ τῶν ἄλλων φιλοσόφων δόγματα οὐδὲ ζῆν ἔστιν, *Ne viui quidem iuxta aliorum Philoſophorum decreta poſſe*; vt de his, inquam, libris dicam, illud præmitto, nullum authorem omni memoriâ extare, quem cum Viro illo eximio comparandum exiſtimem: ita videtur vbique mihi inſignem morum ſuauitatem cum eruditione maxima teſtari. Quod attinet autem ad ea, quæ in hiſce libris aduerſus Epicurum vrget, exiſtimauit,

quantum

quantum opinor, tum meliùs honestatis studium in animis defixum iri, cùm Epicurum calculo suo pergeret facere infamem, quem fama iam fecisset authorem nefandæ turpitudinis. Ego quidem sic sentio, sicque interpretari malo, quàm cum Agellio dicere, Epicurum carpi à Plutarcho minutè nimis, ac propè etiam subfrigidè. *(lib.2.c.9.)* Non credes fortasse Plutarchum potiùs ex diuulgata opinione, quàm ex rei veritate in Epicurum disputauisse; sed attende quæso quid habeat posterio-re horum librorum. Nimirùm, postquàm attigit dogmata præcipua, ob quæ Epicurus, Sectatorésque ipsius malè audiunt, cuiusmodi sunt, *Amicis carere, Actione priuari, Deum nullum putare, Voluptati indulgere, Res omneis negligere*; subdit imprimis, *ista esse, quæ homines omnes, ipsis exceptis, huic Sectæ attribuant.* Deinde verò sibi obiicit ἀδίκως φήσει τις, *immeritò hoc, dicet aliquis*; tum autem ipsemet respondet: ἀλλὰ τὴν δόξαν, οὐ τὴν ἀλήθειαν σκοποῦμεν, *verumtamen nos opinionem, non veritatem attendimus.* Vides quàm apertè Plutarchus se φιλόδοξον, non φιλαλήθη profiteatur, de Epicuro cùm agitur. Vis porrò locum indicem ex quo videatur maior adhuc in illo candor desiderari? Vidimus iam relata illa tum ex Cicerone, tum ex Laërtio epistola, quàm Epicurus moribundus scripsit, doloribus ipsum suis opposuisse *animi gaudium*, τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, *quod perciperetur ex recordatione suorum olim ratiociniorum*, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων διαλογισμῶν μνήμῃ. At Plutarchus, vt Epicurum posset feliciùs carpere, verba detorsit, ac immutauit. Ecce enim in eodem libro Epicurum dolores suos opposuisse scribit τῇ μνήμῃ τῶν ἀπολελαυσμένων πρότερον ἡδονῶν, *perceptarum priùs voluptatum memoriæ.* Quo loco iterùm notanda vox illa ἀπολελαυσμένων, siquidem illam etiam Epicurus expresfsè repuit scribens ad Menœceum; cùm perspectum alioquin sit in quam malam partem soleat accipi, vel ex eo, quòd opponi solet ipsi virtuti, vt cùm apud Aristotelem quæritur, *sit-ne vita iuxta virtutem*, ἢ κατ' ἀπόλαυσιν, *iucundior?* Exaggerare id non contendo, ne accusare Plutarchum videar; indigitandum tamen censui, vt Epicurus excusaretur.

(apud Laërt. l.10.)

(lib.1.Top. cap 5. Sect.28, probl.7.)

CAPVT VIII.

De Galeno.

(lib. de libb. pro.)

TERTIVS est Galenus, qui libros proprios enumerans, sic recenset eos, quos specialiter aduersus Epicurum scripsit, Περὶ τῆς Ἐπικούρου φιλοσοφίας ἀνήκοντα, *De iis, quæ ad Epicuri Philosophiam pertinent.* Περὶ τοῦ κατ' Ἐπίκουρον εὐδαίμονος, καὶ μακαρίου βίου, β'. *De beata, ac felici secundum Epicurum vita, libri duo.* Περὶ τῆς κατ' Ἐπίκουρον ἀμόρου ἡδονῆς, β'. *De eo, qui iuxta Epicurum est voluptatis expers, duo.* Ὅτι τὰ ποιητικὰ τῆς ἡδονῆς ἐλλιπῶς Ἐπικούρῳ λέλεκται, ἕν, *Quòd ea, quæ voluptatem creant imperfectè sint ab Epicuro expressa, vnus.* Τὰ περὶ τῆς ἡδονικῆς αἱρέσεως. *De Secta voluptaria.* Εἰ ἡ φιλολογία χρήσιμος εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν, ἕν, *an Philologia ad moralem Philosophiam conferat, vnus.* Περὶ τῆς πρὸς τοὺς σοφιστὰς, ἕν, *de iis, quæ ad Sophistas spectant, vnus.* Μητροδώρου ἐπιστολὴ πρὸς Κέλσον Ἐπικούρειον, *Metrodori Epistola ad Celsum Epicureum.* Ἐπιστολὴ Πουδεντιανοῦ Ἐπικουρείου, *Pudentiani Epicurei Epistola.* Cùm huiusmodi porrò libri desiderentur, plurima tamen adhuc leguntur in libris superstitibus, quæ Epicurum feriant. Cur autem Galenus, vir tantus, adeò malè animatus in Epicurum fuerit, occasionem factam opinor, quòd malè affectus erga Asclepiadem, qui Hippocraticam Medicinam penitùs subruerat, viderit Epicurum esse, ex quo Asclepiades sua principia desumpsisset: tametsi Sectæ Princeps fieri, vt ambitiosus erat, vellet. Iam vt videas Galenum quoque aliud de Epicuro sciisse, euulgauisse aliud; nôrat imprimis Epicurum in descri- *(lib.10.)* ptione viri sapientis, quæ exstat adhuc apud Laërtium, venereorum vsum damnasse. Nimirùm cùm aliis locis suo tempore referendis, tum præsertim in librum tertium Epidemiorum Hippocratis scribens, hanc inde *(commen)* desumpsit Epicuri sententiam; μηδέποτε μὲν ὠφελεῖν ἀφροδίσια χρῆσιν, ἀγαπητὸν δ' εἰ μὴ βλάψειεν, *Nihil vnquam prodesse venereorum vsum; præclarè agi, si nihil noceat.* Quin ex eadem consequenter descriptione nouerat eum, qui sapiens fuerit; amore captum non iri; quæ Epicuri sententia, est deinde mirè à Lucretio *(lib.4.)* amplificata. Sed & scrutator adeò curiosus Epicureorum operum ignorare non poterat, quòd citatum superiùs est ex Epistola ad Me- *(apud Laë lib.10.)* nœceum, de suaui vita, quam non puerorum, mulierúmque fruitio pariat, non piscium vsus, &c. quæque omninò separari à virtutum choro non possit. Nisi verò id ex illa Epistola cognouerat, ignorare saltem non poterat ex Ratis sententiis, apud omneis notissimis, quarum aliquæ Galeno interdum citantur, & ex quibus occasio sumpta con-scribendi librum illum, εἰ ἡ φυσιολογία χρήσιμος, &c. nempe & in Ratis sententiis habetur, *viui non posse suauiter*, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, &c. cùm Galenus ergo hæc non igno- raret, in libris tamen de placitis Hippocratis, *(lib.5.cap.9)* & Platonis, distinxit primùm tria quædam tribus Animæ partibus accommodata, seu familiaria, voluptatem concupiscenti, victoriam animosæ, honestatem ratiocinanti, ac deinde subiunxit: *Epicurus quidem solum id, quod pessimæ animæ parti est familiare, spectauit* (voluptatem videlicet) *Chrysippus verò id, quod optimæ, asserendo nos conciliari* πρὸς μόνον τὸ καλόν, *ad id solum quod est honestum.* Quasi scilicet Epicurus aut *honestatem* abiu-rasset, τὸ καλῶς ζῆν, aut nullam, nisi indecorum voluptatem affectauisset? *(lib.1.cap.12)* Sic alio loco de facultatibus naturalibus scribens, & Epicurum præsertim, eiúsque Sectatores notans: *Ex horum*, inquit, *sententia, nulla est intelligentia animæ congenita; nulla ratio consequutionis, repugnantiæ, diuisionis, compositionis; rerum iustarum, iniustarúmque; honestarum, ac turpium: sed ex sensu, & per sensum fieri dicunt in nobis omnia, & imaginationibus quibusdam, memoriísque regi animalia. Ad hac, nullam in-*

in Anima, quâ ratiocinemur, facultatem esse, sed sensibus, passionibúsque pecorum ritu duci nos, cùm scilicet renuere, respueréve nihil possimus. His authoribus, Fortitudo, Prudentia, Temperantia, Continentia, meræ sunt nugæ. Sic rursus aliàs, licet nomen Epicuri reticeat, haud obscurè tamen in illum insultat, vt constat ex iis, quæ suprà attigimus ex Suida, & ex opinione circa vsum partium suo loco commemoranda. *Attende iam,* inquit, *in vtram familiam, qui in hisce libris versaris, cooptari debeas, Platonisne, Hippocratis, cæterorúmque virorum, qui opera naturæ suspiciunt; an aliorum, qui eam reprehendunt, quod non statuerit, vt per pedes excrementa effluerent. Diffluebat enim adeò deliciis, qui dicere hæc mihi est ausus, vt graue esset ipsi è lecto surgere ad exonerandum ventrem. Præstitisset nempe hominem ita comparatum esse, vt sola pedis exporrectione excrementa secerneret. Quid hunc vel pati, vel agere existimes, cùm solus est? quas exercere contumelias in omneis parteis corporis? quomodo deprauare, & corrumpere pulcherrimas Animæ doteis? qui nempe mutilam, & cæcam facultatem diuinam fecit, quâ solâ homo potis est veritatem contemplari; inexplebilem verò voluptatem magnam reddidit, ac potentem, quæ præter legem, ac iniustè exercet tyrannidem, quæque vim & pessimam, & maximè ferinam habet.* Sic ille. (l.3. de vs. part. cap. 10.)

CAPVT IX.

De sanctis Patribus, ac nominatim Clemente, Lactantio, Ambrosio.

Ex his iam intelligi licet, quid agere potuerint, debuerintve Ecclesiæ Patres, quibus studium incubuit, & veritatis eminentioris, & honestatis augustioris. Æquiores certè in Epicurum esse non potuerunt, quàm authores Ethnici; cùm præsertim magna ex parte ipsos-met Epicuri libros, vt apparet, non viderint: Neque verò etiam debuerunt; cùm potissimùm Epicurum talem esse crediderint, qualis vulgò depingeretur. Cæterùm, quòd etiam aliqui ex iis, quos germana Epicuri scripta minimè ignorasse constat, præ feruore aliquando, quo virtutem populis persuadere conabantur, iuxta rumorem popularem in Epicurum dixerint, manifestum facient seligendi tres, vnus ex Græcis, duo ex Latinis.

Ille est Clemens Alexandrinus, qui, vt erat per-eruditus, ita legerat sanè illam ad Menœceum epistolam, in qua Epicurus nihil magis, quàm voluptates obscœnas exhorret, vt ex relatis mox antè constat. Legisse argumento est quod bonam Epistolæ partem in suis habeat Stromatis, ac præfationem illam imprimis, Μήτε νέος τις ὢν, μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν. οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον, &c. *Neque iuuenis quis exsistens philosophandi moram trahat: neque senex cùm fuerit, philosophando defatigetur. Ad Animæ quippe sanitatem neque immaturus, neque intempestiuus est quisquam* &c. (lib. 4.) Et tamen illam Epicuri de voluptatibus sententiam, velut non aduertens, aut dissimulans, Epicurum perinde notat, *quasi decernentem beatam victoriam, seu felicitatem, non vt hominum ratione præditorum, ac Philosophorum, sed vt quorumdam pecorum victitantium stercoribus.* (lib. 2.) Legerat quin-etiam recitatam illam ex Galeno de venereorum vsu Epicuri sententiam; quippe in suo Pædagogo illam retulit, ac iisdem quidem proximè verbis, quibus exstat apud Laërtium; sed certo tamen consilio Epicuri nomen reticendum censuit, dicere contentus, ἓν γοῦν τις εἰρηκέναι φαίνεται· Συνουσίη ὤνησε μὲν οὐδένα, ἀγαπητὸν δὲ εἰ μὴ ἔβλαψεν. *Bene ergo quispiam dixisse videtur venereorum vsus prodest nemini; ac præclarè agitur, nisi etiam noceat.* Quare & minùs mirabere, si cùm talia dissimulet, dicat nihilominùs Epicurum *veritatem posthabere voluptati, & bonam carnis constitutionem deificare,* aliáque id genus, quæ profectò cognouerat ab Epicuri mente aliena.

Ex istis vnus est Lactantius, cuius cùm libro tertio Institutionum verba sint, *Epicurus summum bonum in voluptate animi esse censet, Aristippus in voluptate corporis,* &c. mirum quomodo eodem libro verba deinceps hæc habeat, *verùm ille fortasse impunitatem vitiis suis spopondit* (de Epicuro loquitur) *fuit enim turpissimæ voluptatis assertor, cuius capiendæ causâ nasci hominem putauit.* (cap. 7.)

Alter Diuus Ambrosius, qui cùm in suis Epistolis illam etiam partem, citatæ ad Menœceum Epistolæ, quæ de voluptate est proferat, Etenim, *clamat ille,* inquit, *quia non potationes, neque comessationes, neque filiorum soboles, nec fœminarum copulæ, nec piscium copia, aliorúmque huiusmodi, quæ splendido vsui parantur conuiuij, suauem vitam faciunt; sed sobria disputatio,* &c. (lib. 3. ep. 25.) Cùm etiam ibidem vir sanctus hoc addat de Epicuri Sectatoribus, *quòd illis, non immoderatæ epulæ, non potationes voluptatis suauitatem generant, sed continens vita:* Nihilominùs idem sanctus Præsul exaggerat alibi *Epicuri Scholam dirumpi corporis delectatione, & Epicureos asserenteis summum bonum voluptatem esse, æstimare magis illam inquinamento corporis, quam sobrietate mentis,* & similia. (lib. 1. de Abrah. cap. 1. & 11.) Sed heic istorum modus esto.

LIBER QVARTVS,
DE
OBIECTA EPICVRO IMPIETATE.

CAPVT PRIMVM.

Epicurus arguitur, quòd Deum aut non prorsùs, aut simulatè coluerit.

NVNC vt præcipuas atingamus in Epicurum criminationes, exordium facimus ab ea, quæ est omnium grauissima, nimirum circa impietatem. Tametsi porrò quæ præcipua obiicitur impietas ad doctrinam spectet, de qua seorsim dicendum est; non desunt tamen qui mores etiam, de quibus iam agimus, impietate suâ notent; seu Deos, seu patriam, parentes, cæterósque respexeris. Ac primùm quidem Seneca ex opinione eius deducit, quòd vereri Deum non debuerit. En
lib.4. de benef.cap.19. illius verba: *Tu Epicure, Deum inermem facis; omnia illi tela, omnem detraxisti potentiam, & ne cuiquam timendus esset, proiecisti illum extra murum.* Pergit: *Hunc igitur septum ingenti quodam, & inexplicabili muro, disiunctúmque à conspectu mortalium non habes quare verearis. Nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est.*
lib.1.de nat. Deor. Senecæ Cicero consentit; nam, *quamobrem*, inquit, *Dij colendi sint, non intelligo, nullo nec accepto ab iis, nec sperato bono.* Videtur proinde Plutarchus non immeritò Epicuro, Secta-
l.1.adu.Col. toribúsque obiicere, *quòd aboleant sacrificia, mysteria, pompas, festos dies; quódque proinde adimant quæ sacra sunt debita Baccho, cæterisque Diis, seu seruatoribus, seu nuptiarum præsidibus,*
lib.4.c.27. *seu aliis.* Sic Athenæus: *Apud Epicurum*, inquit, *non libatio, non primitiæ Diis offeruntur; sed quod de indecora quadam muliere Simonides dicit;*

Non immolatas sæpe victimas vorant.

Deinde, quamvis Epicurus visus fuerit Deos colere, hypocriseos tamen, seu simulationis impietas inuritur. Hac de re ecce Plu-
l.1.adu.Col. tarchi locum: *Precationes*, inquit, *& adorationes, non vt quidpiam his indigens, sed præ multitudinis metu simulat, vocésque contrarias iis, quas inter philosophandum ederet, pronunciat. Ac sacrificans quidem mactanti sacrificulo, vt coquo assistit, sacrificio tamen peracto discedit, illud submurmurans: quod quidem hominem oportuit facere, sacrum feci; verumtamen Diis ad me nequaquam aduertentibus. Ita scilicet Epicurus fingendum esse existimat; neque inuidendum esse, aut infensum fieri vulgo hominum, qui cum gaudio peragunt ista.* Hactenus Plutarchus, qui & post-modùm vbi ostendit nec Epicurum, nec Epicureos superstitiosis feliciores esse, quatenus sacris, mysteriisque, necessitate compulsi, assistunt, subiicit, *illos id agere timenteis, & expauescenteis, ne detegantur, atque idcircò cum fallacia populo imponere; apud quem etiam libros de Deo, naturáque diuinâ componant, inuolutos illos, nihilque bonæ frugis continenteis; dum opiniones interim suas omnimodè seu superuestiunt, ac propter metum operiunt.* Ex hoc est, cur apud Lucianum, cùm
Epicureus Hermon insinuasset honorem sibi in Sympos.
aliquem, quod esset Sacerdos, deberi; Zenothemis Stoïcus id cum risu exceperit, quasi facetum prorsùs foret Epicureum Sacerdotem esse.

CAPVT II.

Itémque quòd se, & suos Sectatores in Diis haberi voluerit.

SEQVITVR alia impietatis species. Videtur enim Epicurus Deos è Mundo sustulisse, vt sese quasi nouum quemdam Deum mortalibus inueheret, & quos luberet faceret Deos. Siquidem Plutarchus commemorans illam Colotæ adorationem, quâ Epicurum de Natura differentem prosequutus
fuerat: *Epicurus ipse*, inquit, *gloriabundus* Col.
σεμνυνόμενος, *sic illam describit*; ὡς σεβομένῳ l.1.adu.
γάρ σοι τὰ τότε ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα προσέπεσεν ἐπιθύμημα ἀφυσιολόγητον τὸ περιπλακῆναι ἡμῖν, γονάτων ἐφαπτόμενον, καὶ πάσης τῆς εἰθισμένης ἐπιλήψεως γίνεσθαι, κατὰ τὰς σεβάσεις τιμῶν, καὶ λιτάς. ἐποίεις οὖν (φησι) καὶ ἡμᾶς ἀνθιεροῦν σεαυτὸν, καὶ ἀντισέβεσθαι. *Tibi enim, tanquam veneranti ea, quæ tum à nobis dicebantur, incessit cupiditas, causam non habens naturalem, vt genua attingens nos complectereris, & quicquid vsurpari solitum est circa cultuum adorationes, precationésque exhiberes.*

Quo

Quo effecisti, inquit, vt & nos te vicissim sacrum deputaremus, ac veneraremur. Et paulò pòst: ἄφθαρτός μοι διατήρει (φησὶ) καὶ ὑμᾶς ἀφθάρτους διανοοῦ, *incorruptibilis perge, inquit, nósque incorruptibileis etiam reputa.* Ex quo Plutarchus censet ignoscendum iis, qui dicunt se quovis pretio spectaturos Tabulam, in qua ille quidem exhiberetur procidens, genuáque complectens; iste verò reciprocè & supplex, & venerabundus. His adde, quod idem Plutarchus ab Epicuro ad Idomeneum scriptum fuisse commemorat, πέμπε οὖν ἀπαρχὰς ἡμῖν εἰς τὴν τοῦ ἱεροῦ σώματος θεραπείαν, *Itaque mitte ad nos primitias ad sacri huius corporis cultum.* En vt affectarit honores Diuinos. Quin affectasse quoque videtur, dum tot cæremonias in sui memoriam testamento fieri mandauit, ac id comprobante præsertim successu, cùm Sectatores ipsum inter Diuos collocauerint, & celebreis effecerint θρησκευομένας ὑπ' αὐτῶν εἰκάδας *superstitioso ritu cultas à se dies vigesimas*, vt apud Laërtium Menippus obiecit. Quòd porrò inter Deos relatus à Sectatoribus fuerit, declarat abundè vel vnus Lucretius, hæc enim de illo profatur: ..el.libro.

..init.

> *Quis potis est dignum pollenti pectore carmen*
> *Condere pro rerum maiestate, hisque repertis;*
> *Quisve valet verbis tantùm, qui fundere laudes*
> *Pro meritis eius possit, qui talia nobis*
> *Pectore parta suo, quæsitáque præmia liquit?*
> *Nemo, vt opinor, erit mortali corpore cretus.*
> *Nam si, vt ipsa petit maiestas cognita rerum,*
> *Dicendum'st, Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi,*
> *Qui princeps vitæ rationem inuenit eam, quæ*
> *Nunc appellatur sapientia, quique per artem*
> *Fluctibus è tantis vitam, tantísque tenebris*
> *In tam tranquillo, & tam clara luce locauit.*

..c.14.

Neque verò est cur Lactantius existimet Lucretium laudare hoc loco voluisse aut Pythagoram, aut Thaletem; siquidem satis manifestè Epicurum indicat, dum commendationem concludens, hæc habet:

> *Quoius ego ingressus vestigia, nunc rationes*
> *Persequor, ac doceo dictis, quo quæque creata*
> *Fœdere sint*, &c.

Quod denique Epicurus Sectatores suos facere Deos voluerit, confirmare videtur, tum quod ille scripsit ad Menœceum, *fore, vt suis præceptis parens viueret vt Deus inter homines*, ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις: tum quod Plutarchus proprium fuisse Epicureorum asserit, *vt sese Deorum æqualeis iactarent.*

CAPVT III.

Declaratur vt Epicurus censeri possit legitimè coluisse Naturam Diuinam.

IAM, cùm eleuare aggrediar quæ Epicuro obiiciuntur, absit aliâ mente id præstem, quàm exercitationis gratiâ. Neque enim si ille fuit, vt esse potuit, impius, malignus, aut aliâ ratione vitiosus, ego is sum, qui patrocinium ipsius mordicùs suscipiam, & vel fuco facto, exstitisse pium, bonum, temperantem defendam. Quin etiam, si quando perspicuum euadat ea, quæ obiiciuntur, calumnias non esse, ac ipsum reuerà peccasse, neque reprehendi iniuriâ, non ero sanè ipse postremus, qui accusationem instituam, (vti & instituo in illis doctrinæ capitibus, in quibus perspicuè errasse eum constat) cùm & iam dumtaxat excusationem texam, quòd ille videatur præter fas, & æquum, nisi in rebus omnibus, at certè in quàm plurimis, meâ sententiâ reprehendi. Itaque rei veritate saluâ per me, ac integra, explicationes solummodo, atque coniecturas propono, quæ nisi moueant cæteros, mihi tamen bonâ fide agenti probabilitatem inducunt. Quod spectat sanè ad rem præsentem, moueor loco illo Laërtij, quo *affectus pietatis Epicuri erga Deos, ineffabilis fuisse dicitur*, τῇ μὲν γὰρ πρὸς θεοὺς ὁσιότητι ἄλεκτος ἡ διάθεσις. lib.10. Moueor, quòd in ea ciuitate, in qua Epicurus incolumis vixit, &, vt adnotauit D. Augustinus, *gloriâ etiam floruit*, adeò malè mulctarentur quotquot ex Philosophis, vel leuiculam impietatis suspicionem exhiberent, vt exemplo esse possunt Anaxagoras, Protagoras, Socrates, & florente iam Epicuro, ipse Aristoteles. Tum, vt obiectis satisfiat, hærendum in eo non opinor, an Epicurus Deum coluerit; id disquirendum potiùs, an se in cultu naturæ Diuinæ exhibĕdo ritè gesserit. Principio verò nemo dicat exigendum ex ipso cultum, quem solum temporibus illis profitemur verum fuisse, ac legitimum, Iudæis scilicet præscriptum: siquidem qui exigeret, Platonem, Zenonem, cæteròsque omneis Epicuro faceret pareis. Quocirca inspiciendum restat, quid in communi tam Epicuro quàm cæteris caligine, decuerit magis naturam Diuinam. Circa hoc porrò, vide vt etiam nostris hisce temporibus de pietate philosophemur; & Epicurum præ cæteris, quotquot ipsum reprehendunt, maximè pium fortè comperies. Duplicem solemus assignare causam, quare Deum homines colant: Vnam dicimus excellentem, supremámque Dei naturam, quæ seipsâ, & sine vllo ad nostram vtilitatem respectu, cultus, ac reuerentiæ dignissima sit: Alteram, beneficia, quæ Deus seu bona largiendo, seu à malis auocando, aut contulerit, aut, quod magis mouet, collaturus sit. Heinc, si quispiam ad Deum colendum priore causâ alliciatur; hunc se affectu verè filiali componere asserimus; sin posteriore, prorsùs seruili. Et quamvis honor, amórque seruilis, non sit omninò improbandus, ac ne præsertim in Benefactorem ingrato simus animo; nemo est tamen qui sustineat filialem non longè præstare, quòd is exhibeatur ob ipsummet Deum, cuius sanè altaria aliunde frigerent, si dominante affectu seruili, homines nihil ab ipso, (quantumcumque excellens foret) aut acciperent, aut metuerent. Iam cùm Cicero, Seneca & alij affectu planè

lib.18 ciuit. cap.41.

planè seruili ducti fuerint, quid-nam aliud Epicuro reliquum fecerunt, quàm vt filialis eius pietas (non illa sanè supernaturalis, seu ex gratia iustificante, secundùm quam filij Dei nominamur, & sumus; verùm naturalis, & qualem recta ratio suggerit, secundùm quam etiam agnoscitur Deus vt pater) vt, inquam, eius pietas magis, magísque commendaretur. Cicero sic instat: *Quid est, cur Deos ab hominibus colendos dicas, cùm Dij non modò homines non colant, sed omninò nihil curent?* Pergit: *Quæ porrò pietas ei debetur, à quo nihil acceperis? aut quid omninò, cuius nullum meritum sit, ei deberi potest?* Agnoscis vt alium, quàm seruilem cultum Cicero non probauerit: At filialem in Epicuro non probauit ille quidem, sed tamen non ignorauit. Quippe Velleio pro Epicuro respondente, inter cætera hanc rationem audiit: *Habet venerationem iustam quicquid excellit.* Seneca autem sic quidem vrget: *Atqui Deum, Epicure, Deum vis videri colere, non aliter, quàm parentem? grato, vt opinor, animo. Aut, si non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, sed te Atomi, & istæ micæ tuæ fortè, ac temerè conglobauerunt, cur colis?* Verùm cùm solam reuerentiam seruilem Seneca agnoscat, nonne filialem in Epicuro, vel nolens, satis indicat, cùm ab ipso Deum, *tanquam parentem* coli dicit? Quid quod Epicurus statim à Seneca inducitur *Deum colere, nulla spe, nullo pretio inductus; sed propter eius maiestatem eximiam, supremámque naturam?* An-ne pietas Epicuri fieri poterat commendatior?

lib.1.de nat. Deor.

Ibid.

lib.4. de benef.cap.19.

loc.cit.

CAPVT IV.

De superstitiosis ritibus ab Epicuro contemptis, & de obiecta simulatione.

QVOD Epicurus libationes, primitiarúmque oblationes in suo conuiuio neglexerit: quòd festa, aliáque id genus (quanquam doctrinâ potiùs, quàm exemplo suo) abolere curauerit, non videtur esse cur vitio vertamus. Profectò nemo negauerit, quin alia religio sit pura, & alia spuria, quæ superstitio proprio nomine dicitur; nemo consequenter, qui, cùm illam probet, improbare istam non debeat. Quid-nam verò aliud egit Epicurus? Obseruauimus vt contenderit Religionem puram amplecti; quòd si aliunde vel contempsit, vel etiam radicitùs conuellere studuit ritus illos, ac cæremonias, quæ sincerum in Deum affectum prorsùs opprimentes, crucem prætereà mentibus figunt; nihil sanè voluit aliud, quàm improbare superstitionem. Plura sunt de his suo loco dicenda. Addo heic solùm, si hac ratione repurgauit Epicurus superstitionibus homines: si cultum illum neglexit, & Deos illos sustulit, putà Bacchum, & cæteros, quos neque nos probare debemus, neque ferre possumus; traducere autem curauit exemplo suo homines ad cultum veræ diuinitatis (etsi aliunde, quia homo fuit, neque iis, quibus nos iam, illustratus luminibus, non attigerit vndequaque scopum) quamobrem à nobis dicatur ex hoc capite culpam contraxisse? Admoneo proinde, non de vera Religione, sed de spuria, seu superstitiosa intelligendum Lucretium, cùm ab Epicuro instructus concludit:

Quare Relligio pedibus subiecta vicissim lib.1.
Obteritur; nos exæquat victoria Cælo.

Nempe & statim profert exemplum superstitiosi, ac nefarij immolandorum hominum ritûs:

——Sæpius olim
Relligio peperit scelerosa, atque impia facta,
Aulide quo pacto Triuiai Virginis aram
Iphianassai turparunt sanguine fœdè
Ductores Danaum delecti, prima virorum.
Qui simul infula virgineos circumdata comtus
Ex vtraque pari malarum parte profusa'st,
Et mœstum simul ante aras adstare parentem
Sensit, & hunc propter ferrum celare ministros,
Aspectúque suo lacrumas effundere ciueis;
Muta metu terram genibus summissa petebat;
Nec miseræ prodesse in tali tempore quibat
Quod patrio Princeps donârat nomine Regem;
Nam sublata virûm manibus, tremebundáque ad aras
Deducta'st; non vt solemni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari hymenæo:
Sed casta incestè nubendi tempore in ipso
Hostia concideret mactatu mœsta parentis,
Exitus vt classi felix, faustúsque daretur.
Tantum Relligio potuit suadere malorum!

Superstitiosa videlicet. An quæ Diis alioquin fuissent offerenda, Epicurus præ intemperantia deuorauerit, diiudicandum est ex iis, quæ dicentur inferiùs.

Circa obiectam simulationem, is non sum, qui tueri velim simulatè eum nihil egisse; vnus, qui corda, renésque scrutatur, scire id potest, ac dicere. Dico solùm, si Epicurus quibusdam Religionis patriæ interfuit cæremoniis, quas mente tamen improbaret, videri posse illi quamdam excusationis speciem obtendi. Intererat enim, quia ius ciuile, & tranquillitas publica illud ex ipso exigebat: Improbabat, quia nihil cogit animum Sapientis, vt vulgaria sapiat. Intùs, erat sui iuris; extrà, legibus obstrictus societatis hominum. Ita persoluebat eodem tempore quod & aliis debebat, & sibi. Ac fateor quidem veracitate, non in verbis modò, sed etiam in actionibus nihil esse posse laudabilius: Quid facias tamen, vbi spectâris hominem extra Religionem, in qua debemus cogitatione, verbo, opere consentire? Pars hæc tum erat Sapientiæ, vt Philosophi sentirent cum paucis, loquerentur verò, ageréntque cum multis. Sanè enim quod Epicuro, Epicureísque obiectũ à Plutarcho est, aliis propè omnibus Doctores nostri obiiciunt; exempli causâ, Origenes, qui in hac ipsa seu stultitia, seu impietatis specie copulat non semel Peripateticos, & alios. Quod quidem attingo, vt intelligas Epicurum nihil peccasse, quod alij nõ peccauerint. adu.Cel

Quanquàm

Quanquàm nescio quispiam-ne sit, qui cùm cæremonias illas improbet, existimet tamen debuisse ab Epicuro probari? Id, quod Plutarchus vrget de turbata Epicuri felicitate ob necessitatem, & metum, declarandum alio est loco, vt & cætera quæ exaggerantur. Illud Hermonis, si nihil aliud, saltem indicat eiusmodi fuisse Epicureos habitos, à quibus Sacerdotium, cultúsque Deorum non foret alienus.

CAPVT V.

Affectarit-ne honores Diuinos?

SEQVITVR quod Plutarchus vrget circa Colotæ adorationem. Attamen, quis non heic peruideat tam puerilem commentationem, vt refutatione non egeat? Epicurus Deos ex omnium sententia extra hunc Mundum constituebat; ipse se verò intra hunc Mundum non ambigebat degere. Deos docebat experteis esse ortus, atque interitus; ipse se non corpore modò, sed & animo prædicabat esse ortui, ac interitui obnoxium. Quomodo se ergo pro Deo habere, aut incorruptum reputare? quomodo cæteros mortaleis diuinæ esse conditionis existimare poterat? Et dicere quidem posset aliquis hac in re ipsum delirasse, ac sibi ipsi contradixisse: verùm ex iis, quæ sequentur facile erit colligere aliam fuisse viri grauitatem, modestiam, sapientiam, quàm vt nugaretur tam anileis nugas. Quare cùm tam multa Epicuro fuerint afficta à Stoïcis, vt anteà obseruauimus; quis non credat hanc Epicuri ad Colotem Epistolam in suppositiis habendam? Negare quidem noluerim, quin Colotes aliquando præceptoris sui doctrinam miratus, ipsum ad genua complecti potuerit: quin Epicurus vicissim, quasi sese excusando, quod modesti facere solent, complexus illum fuerit; sed actio huiuscemodi ansam præbere non debuit commentis illis subtexendis. Prætereo Epicuri factum, vbi concessum fuerit, eleuari posse, si dicas Epicurum voluisse duntaxat commendare Colotæ affectum, quasi scilicet enthusiasmo quodam ad sapientiam fuisset correptus: Si defendas non propterea opinatum fuisse Epicurum diuinos sibi honores delatos (nisi quis censeat quotquot patiuntur sibi deferri complexiones, genuflexiones, aliáque huiusmodi, quæ, tametsi alio affectu, ad Deum etiam deferri nôrunt, vsurpare sibi velle honores, qui diuini sint:) Si incorruptibilitatem illam, aut pro nominis immortalitate accipiendam esse sustineas; qualem Metrodorus post se, póstque Epicurum vitâ functos, Senecâ testante præsensit; aut pro ipsamet possessione bonorum immortalium, cuiusmodi virtutes sunt; sic enim sumpsit Epicurus, vt referetur paulò pòst, in Epistola ad Menœceum. Hæc inquam prætereo, cùm dicere præstet, & verisimilius sit, rem fuisse confictam, & à Plutarcho, vt ille erat, ex suprà dictis, animatus, pro vera fuisse diuenditam. Quod idem dicendum de primitiis ad cultum sacri corporis ab Idomeneo postulatis. Ad illud de impensis, & celebritatibus, quas in sui honorem haberi Epicurus testamento cauit, respondere facile est, nihil ipsum propterea diuinum appetiisse, sed honores tantùm quosdam solitos deferri viris bene merentibus. Is mos olim fuit, ac iam perseuerat, vt, pro innato famæ appetitu, quisque mandet aliquid in sui commendationem post obitum fieri, seu illud funera attineat, seu sepulcra, seu statuas, seu annuas commemorationes, seu largitiones nataleis, seu similia, quæ varia sunt pro personarum, temporum, & locorum varietate. Epicurus quid tale fecit: an potest quispiam illum damnare, nisi statim damnet magnos viros, qui fuerunt & priscis, & nostris temporibus? Vt Epicuri æuum attingamus, nonne, si ille quidpiam de celebritatibus mandauit, ipsi etiam Aristoteles, Theophrastus, Lycon, & alij de statuis sibi ponendis mandârunt? An dices videri fuisse modestiores Lyconem, Stratonem, & alios, qui circa celebritates suis successoribus nihil præscripserunt; sed mandârunt solùm vt funera sibi nec illiberalia curarentur, nec superflua? Vt dicam sanè quod res est; videntur illi fuisse hac in re Epicuro longè vaniores. Et nôrant enim se ob hanc speciem moderationis laudatum iri, & sperabant maiores sibi honores ex illa indefinitione à successoribus deferendos, quàm fuissent ausi præscribere: cùm Epicurus ex opposito, nihil aliud verbis, aut votis ostendens, quàm animo conceptum haberet, simplicissimè egerit. Prætereo autem Epicurum videri potiùs prospexisse suis successoribus, quàm respexisse ad seipsum, dum conuentus illos instituit. Certè grata illa eius recordatio cum liberali conuictu, non postremum fuisse videtur demulcendæ Sectæ condimentum. Quid de Menippo sentiendum sit, ex superiore libro constat.

apud Laërt. l. 5.

CAPVT VI.

Quonam sensu Lucretius dixerit Epicurum Deum.

QVOD ad Lucretium attinet, nemo dicat illum censuisse Epicurum reuerâ Deum: cùm & mortuum deprædicâ it, & nos exemplo eius monuerit, vt fortiter mortem oppetamus. Poëticè ergo loquutus est, Deum insinuans Epicurum eâ ratione, quâ hominum vulgus illos pro Diis habet, qui de genere humano fuerunt bene-meriti. Vt enim Plinius alicubi, *Deus est mortali, iuuare mortalem*: ac statim; *Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, vt tales numinibus adscribantur.* Cùm itaque homines in Deos pridem retulissent Bacchum, Cererem, Herculem, Theseum, qui suis inuentis, ac laboribus generi humano non

lib. 3.

lib. 2. c. 7.

Gassendi Miscellanea. S 2

non parùm profuissent, existimauit Lucretius Epicurum potiori iure Deorum numero adscribendum, hoc est, habendum esse vt virum beneficum, & celebrandum, quòd Sapientiam adinuenisset, ex qua ampliores vtilitates promanarent ad homines. Sed reticendi versus non sunt quos ille superiùs obiectis attexuit. Isthæc nimirum subiiciuntur:

lib. 5.
Confer enim diuina aliorum antiqua reperta:
Namque Ceres fertur fruges, Libérque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse;
Cùm tamen his posset sine rebus vita manere:
Vt fama'est aliquas etiam nunc viuere genteis.
At bene non poterat sine puro pectore viui;
Quò magis hic meritò nobis Deus esse videtur,
Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.

Comparationem habes inuentorum Cereris, & Bacchi cum Epicurea sapientia; accipe iam comparationem laborum Herculis cum eadem similiter exsuperante:

Herculis antistare autem si facta putabis,
Longiùs à vera multò ratione ferère.
Quid Nemæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille Leonis obesset, & horrens Arcadius sus;
Denique quid Cretæ Taurus, Lernæáque pestis
Hydra venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora ter-gemini vis Geryonaï?
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem,
Thracen, Bistoniásque plagas, atque Ismara propter
Tantoperè officerent nobis? vncísque timendæ
Vnguibus Arcadiæ volucres Stymphala colentes?
Aureáque Hesperidum seruans fulgentia mala,
Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,
Arboris amplexus stirpem: quid denique obesset,
Propter Atlantæum littus, pelagéque seuera,
Quò neque noster adit quisquam, neque Barbarus audet?
Cætera de genere hoc quæ sunt portenta peremta,
Si non victa forent, qui tandem viua nocerent?
Nil, vt opinor; ita ad satiatem terra ferarum
Nunc etiam scatit, & trepido terrore repleta'st
Per nemora, ac monteis magnos, syluásque profundas;
Quæ loca vitandi plærumque'st nostra potestas.
At nisi purgatum'st pectus, quæ prælia nobis,
Atque pericula tunc ingratis insinuandum?
Quantæ conscindunt hominẽ cuppedinis acres
Sollicitum curæ, quantique perinde timores?
Quidve superbia, spurcities, petulantia quãtas
Efficiunt cladeis? Quid luxus, desidiésque?
Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animóque
Expulerit dictis, non armis; nonne decebit
Hunc hominem numero Diuûm dignarier esse?

CAPVT VII.

Quo sensu Epicurus suos quasi Deos esse voluerit?

PARI iam modo, cùm Epicurus Sectatores suæ sapientiæ quasi Deos quosdam futuros asseruit, ridiculum foret putare, illum ad germanam naturæ diuinæ conditionem attendisse. Nimirùm eâ solùm fuit mente, vt cùm naturam diuinam describeret ex felicitatis, immortalitatísque adiunctis, censuerit sapientem aliquâ ratione, tum ad Deum accedere, cùm, quatenus ipsi liceret, euaderet felix, atque immortalis: felix, inquam, quatenus fieret perturbationum vacuus; immortalis, quatenus bonis immortalibus frueretur, videlicet virtutibus. Ecce etenim quid præcedat obiecta verba ad Menœceum: ταῦτα οὖν, καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ μελέτα διαπαντὸς, ἡμέρας, καὶ νυκτὸς πρὸς ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε οὔθ' ὕπαρ, οὔτ' ὄναρ διαταραχθήσῃ, *Ista igitur, ipsisque affinia, diebus, noctibúsque semper meditare siue ipse tecum siue cum eo qui sit tui similis; sic fiet vt nec vigilans, nec somnians perturberis vnquam.* En quid sequatur: οὐθὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζώῳ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς, *Animali quippe mortali haudquaquam similis est homo innutritus immortalibus bonis.* Itaque talem hortabatur Epicurus Menœceum fieri, vt nempe in tanta morum prauitate, virtutem ipse tueretur, ac proinde vt Deus quispiam inter homines corruptissimos emineret. Taleis consequenter potuerunt Epicurei sese habere; quanquam non negem esse potuisse in Epicurea Secta, qui indigerent elleboro. Quid enim mirum, cùm satis constet sanctissimis etiam societatibus euenire, vt ambitiosissimos quosdam, & flagitiosissimos nutriant. Porrò, si cùm illi se Deos, Deorúmve æqualeis iactarent, nihil aliud sibi arrogarunt, quàm celebratam illam apud suos, cæteróśque sapientiam; vti verisimile est nihil eos aliud cogitasse: id sanè egerunt, quod tum licitum per Ethnicam professionem fuit. Horatium audi: apud La. lib. 10.

——— Sapiens vno minor est Ioue: lib. 1. ep.

æqualis ergo Diis cæteris. Cicero *animum humanum cum nullo alio, nisi cum ipso Deo comparari posse* dicit: Quid Sapientis ergo animum? Seneca, *Sapiens ille*, inquit, *plenus gaudio, hilaris, & placidus, inconcussus, cum Diis ex pari viuit.* Ac rursus: *Hoc est summum bonum, quod si occupas, incipis Deorum socius esse, nõ supplex.* Verùm res nimis perspicua est. Epist. 3

CAPVT VIII.

Quæ Epicuri pietas fuerit erga Patriam, Parentes, alios.

PRÆSTARET iam impietas, quæ in patriam, parentésque Epicuro obiicitur, maximè verò ab Epicteto: sed cùm illa ad placita Epicuri præsertim spectet, nihil heic preuertendum est: Id refero solùm, quod Laërtius habet. Imprimis enim postquàm scripsit pietatem eius in patriam fuisse inexplicabilem, subiicit illum abstinuisse à publicæ rei administratione, *præ summa modestia,* ὑπερβολῇ ἐπιεικείας: cùm patriam tamen difficillimis temporibus non deseruerit; veluti suprà attigimus. Vidimus etiam vt patria statuis æneis lib. 10.

æneis eum honorârit; ſcilicet tanquam teſtibus *eminentis illius candoris, quo ſe in omneis geſſerat*, ἀνυπερβλήτυ πρὸς πάντας εὐγνωμοσύνης. Deinde commendans illius erga parentes pietatem, ipſam vocat εὐχαριστίαν, hoc eſt, *gratam animi grati ſignificationem*, & recordationem; vt & charitatem eiuſdem in fratres εὐποιΐαν, hoc eſt *Beneficentiam* appellat, eam ſcilicet, quæ cauſa fuit admirabilis illius amoris, cuius ex Plutarcho iam meminimus; ne aliquid dicam de iis, quæ inſinuantur ex teſtamento. Deſcribitur continuò à Laërtio *manſuetudo* viri in ſeruos, ἡμερότης, concluditúrque demùm *in omneis omninò homines humanitas*, καθόλυ δὲ ἡ πρὸς πάντας αὐτῦ φιλανθρωπία. Ex quibus ſanè intelligitur fuiſſe Epicurum ſummâ pietate, charitate, bonitate in vniuerſum genus humanum. Heinc Cicero optimo iure, *Epicurus*, inquit, *homo minimè malus, vel potiùs vir optimus*. Alibi, quaſi indignabundus: *Coluit Epicurus*, inquit, *amicitias; quaſi quis illum neget, & bonum, & comem, & humanum fuiſſe*. Huc illud etiam pertinet: *Redarguitur ipſe à ſeſe, vincúntque ſcripta eius probitate ipſius, ac moribus. Nam iſta commendatio puerorum* (ſic pergit ille, etſi ſuo ſenſu) *memoria, & charitas amicitiæ, ſummorum officiorum in extremo ſpiritu conſeruatio, indicat innatam eſſe homini probitatem gratuitam, non inuitatam voluptatibus, nec præmiorum mercedibus euocatam. Quod enim teſtimonium maius quærimus, quæ honeſta, & recta ſint, ipſa eſſe optabilia per ſeſe; cùm videamus tanta eſſe officia morientis?* Denique tacendum non eſt, quod habet Laërtius, cùm adhærenteis Epicuro diſcipulos memorans, illos *detentos dogmaticis ipſius Sirenibus* dicit; ac Metrodorum Stratoniceum, qui vnus ab illo defecit, & ad Carneadem ſe contulit, ideò videri defeciſſe, *quòd nimia viri bonitate veluti obrueretur*, βαρυνθέντος ταῖς ἀνυπερβλήτοις αὐτῦ χρηστότησιν.

lib.2. Tuſc.

lib.2. de fin.

Quo loco obiter notanda non leuis difficultas eſt, quâ ratione fieri poſſit, vt Metrodorus Stratoniceus ad Carneadem deficere ab Epicuro potuerit, cùm Carneades ne fuerit quidem moriente Epicuro natus. Quippe cùm ex Apollodoro apud eundem Laërtium Carneades obierit Olympiadis CLX. anno IV. natus annos octoginta quinque, vel, vt Cicero habet, nonaginta: non potuit natiuitas eius Olympiadem CXXXVII. præcedere, ſicque obitum Epicuri decem Olympiadibus, ſeu quadraginta annis non ſequi. Et fuit quidem præter illum Anaxagoræ diſcipulum, cuius meminit Suidas, Carneades quidam alius Epicuro contemporaneus: is ſcilicet, cui, cùm inuiſiſſet Arceſilam podagræ doloribus ardentem, & triſtis exiret, *Mane*, inquit ille, *Carneades noſter* (amore intellige, non Sectâ) *nihil illinc peruenit huc*, oſtendendo pedes, & pectus. Attamen præterquàm quòd ille fuit Epicuri perfamiliaris, vt adnotauit Cicero, adeò vt proinde fieri ad ipſum non potuerit celebris defectio; conſtat profectò Metrodorum Stratoniceum auditorem illius non fuiſſe; ſed ſubſequuti celebris Academiæ innouatoris, & ſucceſſione quarti ab Arceſila. Nempe de hoc Cicero loquens: *Bene autem noſſe Carneadem*, inquit, *Stratoniceus Metrodorus putabatur*. Et alibi rursùs: *Erat etiam*, inquit, *Metrodorus, qui cum illis* (Clitomacho, & Æſchine) *vnà ipſum illum Carneadem diligentiùs audierat*, &c. quid putas ergo heic dicendum? Exiſtimârim Laërtium interpretari ſic licere, quaſi voluerit dicere: Ex omnibus iis, quæ Epicuro ipſiúſve Sectæ aliquando nomen dediſſent, neminem vnquam defeciſſe præter Metrodorum illum Carneadis temporibus. Quòd bonitas verò Epicuri grauis illi fuiſſe dicatur, intelligi poteſt de ea, quam Epicurus tametſi mortuus ſpiraret adhuc in ſumma illa conſenſione, charitate, & ſui memoriâ apud Sectatores. Sanè verò ſi Metrodorus à viuente adhuc Epicuro defeciſſet, quæſitum non fuiſſet ex Arceſila (qui duodecim annis Epicuro ſupervixit) *cur homines à cæteris ad Epicureos, ab Epicureis verò ad cæteros non commigrarent*; quâ de re infrà dicendum eſt.

lib.4.

lib.4 Acad.

in voc. Carn.

lib.5. de fin. in fi.

lib.4. Acad.

lib.1. de Orat.

apud Laërt. l. 4.

LIBER QVINTVS, DE OBIECTA EPICVRO MALIGNITATE.

CAPVT PRIMVM.

Accusatur Epicurus ingratitudinis erga Præceptores.

DVo sunt præcipua obiectæ
malignitatis capita; ingratitudo in Præceptores, & maledicentia aduersùs omneis Philosophos; præter ambitionem vtrique commistam. Prius caput libro iam primo ferè indicauimus. Vt specialiùs nunc declaretur;
quod spectat quidem ad Nausiphanem, scri-
lib.1.adu. Mathem. bit Sextus Empiricus Epicurum aduersùs
ipsum gessisse inimicitias; contendisse existimationem illius obliterare; ac in Epistola ad Philosophos Mitylenæ degenteis conscriptâ de eodem memorasse hæc: οἶμαι δ' ἔγωγε τοὺς βαρυστόνους καὶ μαθητὴν μου δόξειν τοῦ Πλεύμονος εἶναι, μετὰ μειρακίων τινῶν κραιπαλώντων ἀκούσαντα αὐτοῦ (meritò enim videtur αὐτοῦ pro νῦν Casaubonus reponere.) *Opinor suspiriosos istos existimaturos me esse Pulmonis discipulum, qui scilicet audierim ipsum cum adolescentibus quibusdam propter crapulam delirantibus.* Nausiphanem autem Pulmonem vocauit, quasi vellet sensûs dicere expertem, vt notat idem Empiricus, qui obseruat etiam appellasse illum
ibid. *virum improbum* πονηρὸν ἄνθρωπον, carpsisséque
in illo studium, peritiámque disciplinarum.
lib.10. Confirmata hæc habentur apud Laërtium,
qui & Epistolæ illius ad Mitylenæos meminit, & adiicit ex Timocrate, Epicurum plurima contra Nausiphanem scripsisse, ac inter alia, ad verbum, sic: ἀλλ' εἰ τις ἄλλος εἶχε κακεῖνος ὠδίνων τὴν ἀπὸ τοῦ στόματος καύχησιν τὴν σοφιστικὴν, καθάπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀνδραπόδων, *Verùm habuit ille, si quis alius, quam ore suo laboriosè parturiret, iactationem sophisticam, vt & pleraque alia mancipia.* Rursùs ipsummet Epicurum in Epistolis de Nausiphane dicere; ταῦτα ἤγαγεν (interpunctio enim videtur hasce voces præcedere debere, non dirimere) αὐτὸν εἰς ἔκστασιν τοιαύτην, ὥστε μὴ λοιδορεῖσθαι, καὶ ἀποκαλεῖν διδάσκαλον, *Hæc in eam mentis exturbationem ipsum deduxerunt, vt, ne probris impeteretur, magistrum etiam* (se meum fuisse) *obtenderet.* Sequitur, quòd eumdem vocârit πλεύμονά τε, καὶ ἀγράμματον, καὶ ἀπατεῶνα, καὶ πόρνον, *& Pulmonem, & indoctum, & impostorem,*
& cinædum. Hæc dubio procul Cicero innuit, lib.1.de
cùm Epicurum notat, quòd Nausiphanem Deor.
magistrum tam malè acceperit, & rursùs,
quod illum vexârit omnibus contumeliis. Præ- ibid.
tereo, quod ex aliis Magistris Pamphilum Platonicum mirificè contempserit; quòd negauerit se quidpiam didicisse à Xenocrate, quod Lysiphanis, & Praxiphanis institutionē dissimulârit, atque id genus cætera, quæ sunt iam antè insinuata. Addo solùm quod Cice- eod. lib.
ro de Democrito obiicit, *Epicurum nempe in* 1.de nat.
ipsum, quem sequutus est, fuisse ingratum. Con- Deor.
firmari verò potest, quoniam, vt ille idem
refert, *Democriti fontibus Hortulos suos irriga-* l.2.adu.
uit Epicurus, & Metrodorus apud Plutarchum professus est, *nisi præiuisset Democritus, Epicurum nunquam fuisse ad sapientiam peruenturum.* Quò spectat illud, quod suprà innuimus, Epicurum se longo tempore Democriteum fuisse professum, honorasséque Democritum, quia rectam notitiam primus attigisset. Itém-
que, quòd Epicurum Vitruuius appellat suc- lib.2.c.1
cessorem, D. verò Augustinus hæredem De- lib.3.
mocriti. Et cùm hæc tamen ita se habeant, Acad.c.1
Democritum cauillatus est, λημόκριτον appellando, quasi *gramiis laborasset*, hoc est, in cognitione rerum naturalium cæcutiisset, vt est
apud Laërtium. Cicero verò in Tusculanis loc. cit.
apertè docet Democritum ab Epicuro insi- lib.1.
mulatum; & alibi: *Quæ mutat*, inquit, *ea cor-* lib.1.de
rumpit; quæ sequitur, tota sunt Democriti, Atomi, Inane, &c. Concludit, *Democritum laudatum à cæteris, ab hoc, qui eum vnum sequutus est, nollem vituperatum.* Huc referri potest, quod tam Epicurus, quàm Hermachus negarunt Leucippum Philosophum quempiam exstitisse; cùm Apollodorus tamen Epicureus, & alij Democriti magistrum fateantur, vt est apud Laërtium. Quasi nimirùm Epicurus profiteri noluerit debere se quidpiam aut Democrito, aut illi, qui Democrito principia illa ostendisset, quæ ipse suffuratus est.

CAPVT

CAPVT II.

Arguitur id præ ambitione, vanitatísque studio fecisse.

ETENIM sese ita gessisse Epicurus arguitur præ nimio quodam vanitatis studio, vt videlicet ex seipso doctus, sapiénsque factus videretur. Id primùm circa Nausiphanem ex Empirico demonstratur. *Cùm Epicurus enim*, inquit, *ipsius fuisset discipulus, prorsùs tamen id pernegauit, vt videretur à seipso doctus, ac per se factus Philosophus.* De Pamphilo Cicero declarat; ostendens enim quare Epicurus eum contemneret, *metuit*, inquit, *ne quid vnquam didicisse videatur.* Ac rursus idem Cicero hallucinatum Epicurum dicit, *cùm quidem gloriaretur*, inquit, *vt videmus in eius scriptis, se magistrum habuisse nullum. Quod & non prædicanti* (sic pergit) *tamen facilè equidem credam, sicut mali ædificij Domino glorianti se Architectum non habuisse.* Huc facit, quòd cùm Apollodorus scripsisset Epicurum audiuisse Lysiphanem, & Praxiphanem: *Hoc ipse non dixit*, inquit Laërtius, ἀλλ' ἑαυτοῦ, *sed audiuisse seipsum.* Quod spectat ad Democritum (quem pro Democrate substituendum iam monuimus) ecce vt occinat Plutarchus. Postquàm enim proposuit aliquas ex gloria, iuxta Epicurum, voluptates proficisci, excipit: *Quid-ni ita faciat, ipse tam insanè tumescens, furénsque gloriæ studio, vt præceptores se habuisse abnuat, & de syllabis, ac apicibus cum Democrito rixetur, à quo tamen totidem verbis decreta suffuratus est.* Notanda hæc postrema verba; siquidem aliud continent damnatum ambitionis caput, quod exstat etiam apud Clementem, dum Epicurum præcipua decreta à Democrito surripuisse dicit. Mentio quoque eius fit apud Laërtium; memoratur quippe Epicurus Democriti libros de Atomis, & Aristippi de Voluptate tanquam suos vsurpauisse. Videtur etiam Laërtius indicare librum, qui *Canon* inscribitur, cùm dicit fuisse, qui in Epicuri vita tradiderint Canonem ipsum descripsisse ex Nausiphanis Tripode. Hic porrò Tripus fuisse videtur liber sic inscriptus à Nausiphane. Neque enim intelligi potest, quòd Epicurus ex dictamine (quasi nempe viuæ vocis oraculo) librum illum scripserit; cùm qui id asserunt, Nausiphanem negent ab Epicuro fuisse auditum. Cæterùm ex hac vanitate, atque ambitione factum esse conuincitur, quòd Epicurus iactauerit se vnum inuenisse verum, ac primas sibi idcircò deberi omneis inter Philosophos. Id cùm Plutarchus, tum alij innuunt; nullus est tamen, qui rem apertiùs, quàm Cleomedes conficiat: *Epicurus*, inquit, *perinde, ac si aliquis esset, gloriatur, sese reputans dignum, qui in Philosophis numeretur: neque id solùm, sed & primas etiam sese occupare affirmans. In quo sanè seipsum Thersitâ audaciorem esse ostendit. Ille enim gloriatur solùm tanquam ex optimatibus vnus, & Regum ipsorum æqualis; nequaquam verò sibi ipsi parteis primas arrogat. At iste præ multa sapientia, & scientia affirmat se solum verum inuenisse, ac se idcircò iudicat dignum, qui parteis primas teneat. Quocirca videtur quis mihi multò iustiùs in ipsum dicturus,*

Thersita loquutuleie, tametsi canorus concionator, Tace. Ac paucis interpositis: *Non pudet eum*, inquit, *seipsum Pythagoræ, Heraclito, & Socrati interponere, ac vti primam inter ipsos sedem occupet, postulare: Quod simillimum est, ac si sacrilegi inter sacerdotes, & sacrorum Antistites sese collocare tentauerint, primum inter eos locum sibi vendicantes: aut si quis Sardanapalum cogitet de laborum tolerantia cum Hercule contendere conantem, & Clauam, Leonísque exuuium vsurpantem, ipsíque dicentem: hisce ego rebus sum te dignior.* Huc-vsque Cleomedes. Adiici posset ad declarandum Epicuri ambitionem, atque vanitatem quod legitur apud Laërtium, ipsum laudibus extulisse, & assentatione prosequutum fuisse Idomeneum, Herodotum, Timocratem, vt quæ ex operibus suis inuulgata adhuc forent, euulgata facerent.

lib.1. adu. Math.
lib.1. de nat. Deor.
Ibid.
lib.10.
l. adu. Col.
lib.2. Strom.
loc. cit.
lib.2. c.1.

CAPVT III.

Accusatur etiam maledicentiæ erga omneis antiquiores Philosophos.

CVM eâ itaque ambitione Epicurus fuisse videatur, vt præferri omnibus Philosophis voluerit, effectum est, vt quemadmodum Præceptores suos insectatus est, ne ab illis quidpiam didicisse videretur; ita aduersùs Philosophos omneis, qui ipsum præcesserant, arguatur fudisse scommata, & probra, vt illos videretur longo post se habere interuallo. Istud declarat imprimis Plutarchus, cùm de Epicuro, ac Metrodoro loquẽs: *Quæ sunt*, inquit, *inter homines fœdissima vocabula, scurrilitates, cantillationes, iactationes, scortationes, homicidia, suspiratus, corruptelæ, grauedines, ea aduersùs Aristotelem, Socratem, Pythagoram, Protagoram, Theophrastum, Heraclidem, Hipparchum, & aduersùs quem non virorum illustrium congerentes effuderunt?* Idem prope Cicero testatur, docet enim, vt Epicurus *aduersùs Pythagoram, & Empedoclem dixerit, cùm & contumeliosissimè*, inquit, *Aristotelem vexârit, Phædoni Socraticò turpissimè maledixerit, Metrodori sodalis sui fratrem Timocratem, quia nescio quid in Philosophia dissentiret, totis voluminibus conciderit.* Videre etiam scõmata licet, quibus singulos prosciderit, apud Laërtium. Nam Platonem appellauit χρυσοῦν, *aureum*; fastum, vt puto, innuere volens, quem fastu alio Diogenes calcârat: Platonis verò discipulos Διονυσοκόλακας, *Dionysij assentatores*, moram, opinor Platonis taxans in aula Dionysij: Heraclitum κυκητὴν, seu *perturbatorem*, acta innuens circa Ephesum: Antidorũ Σαννίδωρον, quasi *donis adblandiens*

l.2. adu. Col.
lib.1. de nat. Deor.
lib.10.

blandientem. (Quis fuerit tamen iſte Antidorus, ille-ne cuius nomine inſcriptus eſt Epicuri liber, an alius, incompertum habeo.) Cyzicenos ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, *inimicos Græciæ.* Notare fortè Apollodorum, & ſi- (lib.1.Strom.) mileis voluit, cùm ex Clemente Alexandrino felicitatem ille poneret ἐν ψυχαγωγίᾳ in oblectatione animi; quaſi ſecus ipſe ſentiret. Alioquin enim pro Cyzicenis Cyrenaicos ſubſtituerem, cùm heic ſcilicet de Philoſophis, non de nationibus agatur; Cyrenaicorum autem celebris Secta tunc fuerit, quam ipſe quoque potuerit facere velle exoſam, vt à qua etiam circa voluptatem non mediocriter diſſentiret. Taceo autem commutationem factu faciliorem inter iſtas voces, quam ſi quis ſupponere velit Cytræos, aut Cynicos: vt taceam & Coloten ipſum à Plutarcho redargui, quòd aduersùs Cyrenaicos dixiſſet. Adhæc Dialecticos dixit πολυφθονερούς, *valde inuidos.* Notauit autem Megaricos, ſeu qui ex Euclidis Secta Dialectici dicti (lib.2.) ſunt; *litigioſiſſimi* enim fuerunt, φιλονεικότατοι; vt alibi Laërtius teſtatur. Ipſum Pyrrhonem ἀμαθῆ, καὶ ἀπαίδευτον, *indoctum & ineruditum*: quaſi ipſius cohibitionem in aſſentiendo redarguens.

Verùm duo potiſſimùm ex Laërtio ſunt ſeligendi, quos Epicurus infamare præcipuè voluiſſe videtur. Vnus eſt Ariſtoteles, quem dixit ἄσωτον καταφαγόντα τὴν πατρῴαν οὐσίαν, στρατεύεσθαι, καὶ φαρμακοπωλεῖν, *deploratum, & qui, voratâ paternâ ſubſtantiâ, militaſſet, at medicamenta vendidiſſet.* Fortaſſis autem notare voluit ſeu ipſius, ſeu præcipuè Nicomachi partis profeſſionem; vel indicare etiam illud pharmacon, ſeu venenum, quo Alexander interiit, quódque Plinius *Magnâ Ariſtote-* (lib.3.c.vlt.) *lis infamiâ excogitatum* ait. Vtcumque ſit, conſtare videtur verba hæc deſumpta eſſe ex Epicuri Epiſtola, quæ inſcripta eſt περὶ ἐπιτη- (lib.8. deipn.) δευμάτων, *de vitæ rationibus, ſiue inſtitutis.* Siquidem & Athenæus, & Ariſtoteles apud Euſebium ex Epiſtola illa idem citant. Ac (lib.15.præp. Euang.) deſumit quidem ex ea Athenæus ὅτι καταφαγὼν (ſupple Ἀριστοτέλης) τὰ πατρῷα (habet Euſebius, νέον μὲν ὄντα καταφαγεῖν αὐτὸν τὴν πατρῴαν οὐσίαν) ἐπὶ στρατείαν ὅρμησε· καὶ ὅτι ἐν ταύτῃ κακῶς πράττων, ἐπὶ τὸ φαρμακοπωλεῖν ἦλθεν· εἶτα ἀναπεπταμένου τοῦ Πλάτωνος περιπάτου πᾶσι (ita enim videtur pro φησὶ, ex Euſebio reſtituendum) παραβαλὼν ἑαυτὸν, προσεκάθισε τοῖς λόγοις, οὐκ ὢν ἀφυὴς, καὶ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν θεωρίαν) non, vt opinor, θεωρητικὴν) ἐξῆλθεν, *Quòd cùm Ariſtoteles (adoleſcentulus adhuc exſiſtens) paterna bona conſumpſiſſet, impetu quodam repentino arripuit militiam; ac ipſa malè ſuccedente, ſeſe ad vendendum medicamenta applicuit. Deinde verò, cùm pateret omnibus Platonis Schola,* (quippe & Academia propter commodam deambulationem dici potuit Peripatus) *ſeipſum illi adijciens, orationi (idque naturâ non repugnante) incubuit, ac non ita pòſt conuerſus ad contemplationem eſt.* Alter eſt Protagoras; hunc etenim dixit, vt Laërtius habet, φορμοφόρον τε, καὶ γραφεία Δημοκρίτου, καὶ ἐν κώμαις γράμματα διδάσκειν, *Bajulum, Democriti ſcribam, & per vicos ludi-magiſtrum.* Porrò quia heic Δημοκρίτου lego, non Δημόκριτον, vt vulgò; hinc fit, vt *ſcribam, & ludiliterarium fuiſſe* non referatur ad Democritum, ſicut Interpretes accipiunt; non aduertentes duobus pòſt verbis ſpecialem, ac propriam fieri mentionem de Democrito. Sed & Δημοκρίτου legerat Illuſtrius, cùm iſta (in Epic. lib. cit.) tranſcriberet, & res planè conuincitur ex loco Athenæi, qui fuit ex eadem deſumptus epiſtola. Adſcribere hoc loco placet, quia valde illuſtrat quod Laërtius habet tum heic, tum etiam in vita Protagoræ: ὁ Ἐπί- (lib. 9.) κουρος καὶ Πρωταγόραν φησὶ τὸν σοφιστὴν ἐκ φορμοφόρου (vult Caſaubonus φορτοφόρου legi, quod apud Suidam ſit φορτοβαστάκτης; ſed duarum rerum diuerſarum φόρμου, καὶ ξύλου videtur ordo concinnior, quàm ſi φόρτου genere præmiſſo ſpeciem ſuperfluè appoſueris) καὶ ξυλοφόρου πρῶτον μὲν γενέσθαι γραφέα Δημοκρίτου, θαυμασθέντα δ' ὑπ' ἐκείνου ἐπὶ ξύλων τινῶν ἰδίᾳ συνθέσει, ἀπὸ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἀναληφθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ διδάσκειν ἐν κώμῃ τινὶ γράμματα, ἀφ' ὧν, ἐπὶ τὸ σοφιστεύειν ὁρμῆσαι, *Narrat Epicurus Sophiſten Protagoram ex ſportarum, ac lignorum baiulo amanuenſem primùm Democriti fuiſſe; admirationi habitum, propter ſcitam lignorum quorundam poſituram adinuicem. Hiſce initiis adſcitum ab ipſo; tum in quodam vico literas docuiſſe, deincépſque ad argutationem applicuiſſe animum.* Legere porrò totam hiſtoriam (lib.5. c.3.) vberiùs licet apud Agellium.

CAPVT IV.

Quod vitium etiam tribuitur Sectatoribus ipſius.

CONFIRMARI porrò Epicuri in Philoſophos dicacitas poteſt, ex eo, quòd videtur Sectatoribus maledicendi fuiſſe exemplo. Vt nihil enim dicam de Colote, cuius virulentiam, & mordacitatem duplici volumine Plutarchus repreſſit; cùm tam malè fuiſſet loquutus nominatim de Democrito, Platone, Empedocle, Parmenide, Meliſſo; (lib.1.de Deor.) docet ecce Cicero, vt Metrodorus etiam, atque Hermachus contra Pythagoram, Platonem, Empedoclem dixerint; ac meretricula etiam Leontium aduersùs Theophraſtum ſcribere auſa fuerit: addente Plinio *ad-* (Præfat. in Veſp.) *uerſus Theophraſtum ſcripſiſſe etiam fœminam; & Prouerbium inde natum, Suſpendio arborem eligendam.* Memorat etiam, vt Zeno, Albutius, & alij, quos tum nouerat, litigarent, ac Zeno præcipuè. Is enim, *non eos ſolùm*, inquit, *qui tum erant, Apollodorum, Sylleum, cæteróſque figebat maledictis; ſed Socratem ipſum parentem Philoſophiæ, Latino verbo vtens, ſcurram Atticum fuiſſe dicebat: Chryſippum nunquam niſi Cheſippum* (quaſi cacaturientem equum) *vocabat.* Adiicit Cicero, Velleium Epicureum ſub perſona Cottæ alloquens: *Tu ipſe paulò antè, cùm tanquam Senatum Philoſophorum citares; ſummos Viros deſipere, delirare, dementeis eſſe dicebas.*

dicebas. An cæterorum omnium vice mentionem faciam Diogenis illius Babylonij, lib.5. quem Athenæus deſcribit *malè moratum, maledicum, obtrectatorem*, βλάσφημον, καὶ βάσκανον, *& riſu captato ne Regibus quidem parcentem?* Antiochus certè, qui Alexandro Antiochi Epiphanis Syriæ Regis filio ſucceſſit, iugulari ipſum mandauit, eius *maledicentiam*, κακολογίαν, non ferens.

CAPVT V.

Generalis eorum, quæ ſunt obiecta, Refutatio.

LONGA huc-vſque obiectio eſt; ſed breuis occurrit facienda reſponſio. l.10. Paucis nempe illam indicat Laërtius, dum enumeratis iis, quæ citata ex ipſo ſunt, ſeu ad ingratitudinem, ſeu ad ambitionem, ſeu ad maledicentiam pertineant; ac vt declaret ſeu Timocratem, ſeu Stoicos, ſeu alios, illa de viro innocente, ac immerito confinxiſſe, hoc vno verbo rem explicat: Μεμήνασι δ' οὗτοι, *Iſti verò inſaniunt.* Quare & ſtatim elogia, ſeu quaſi argumenta contraria opponit ex pietate, humanitate, manſuetudine, & aliis, quæ ſub finem libri ſuperioris retulimus. i Epic. Idem porrò etiam Illuſtrius vno verbo inſinuat, dum illa eadem obiectionum capita commemoraturus, eos qui illa obiicerent præfatur eſſe *calumniatores*, διαβάλλοντας. Et ſanè cum Epicurus non l.2.Tuſc. modò vir bonus, verùm etiam optimus fuerit, vt ex Cicerone eſt antè perſpectum; quî poterat eſſe erga cæteros adeò lenis, adeò comis, adeò gratus, adeò amans; in ſuos autem præceptores, ac profeſſores ſapientiæ, quos à pubertate vſque tantoperè coluit, adeò acerbus, adeò auſterus, adeò ingratus, adeò infenſus? Quâ ratione ſe amici tam multi poterant illi addicere, ſi eius erat virulentiæ, mordacitatis, malignitatis, quam, vt quid cane, & angue peius mortales omnes refugiunt? Accepimus iam vnde illi quæſita fuerit inuidia; vnde euulgati etiam libri ſpurij, propter quos illius fama laborarit: quidni igitur Cicero, Plutarchus, Empiricus, alij, turbidos riuos deduxerunt ex cœnoſis fontibus? Id conſideratione dignum; cùm tam multa in Zenone Stoicorum principe reprehendenda fuiſſe prædi- b.7. centur, vt eſt apud Laërtium; nihil tamen aduersùs illum ab Epicuro euulgatum legi. Inde profectò conuincitur vel Epicurum extitiſſe mitiſſimum virum, vt qui illi maximè pepercerit, quicum gereret grauiſſimas ſimultates; vel Stoicos illi impoſuiſſe circa cæteros; quod ad Zenonem ipſum ſpectaret, nihil auſos fuiſſe comminiſci, veritos, ne ea, quæ obiicerentur, ſeu ea vera eſſent, ſeu falſa, fidem aliquam obtinerent.

CAPVT VI.

De ambitione, ob quam arguitur in Præceptores fuiſſe ingratus.

VT aliquid autem ſpecialiter dicam de ſcopo, quem ipſi propoſitum obiiciunt, cùm fuiſſe arguitur erga Præceptores ingratus; probabile quidem imprimis non eſt, ipſum vlla vnquam effudiſſe conuitia aduersùs eos, quos proximo à parentibus habuit loco; at non eſt fortaſſis penitùs negandum, quin illos non agnoſcere pro Magiſtris potuerit, à quibus nihil frugi forſan didiciſſet. Si res porrò ita ſe habuit, vides quàm leuis culpa hæc ſit. Profectò ſatiùs longè videtur Præceptores habere nullos, quàm ſortiri minimè bonos. Siquidem poteſt natura ſeſe excitare; poteſt lux illa ingenita veritatem perueſtigare; at prauâ quadam inſtitutione præoccupatus animus, mirum, niſi ſe obſtinatum aduersùs veritatem gerat. Ex quo ille merito iure mercedem duplam ab iis poſcebat, qui ab aliis iam inſtituti fuiſſent; alteram, vt dedoceret aliena, alteram vt doceret ſua. Ac non poſſum quidem ſatis Stoicos mirari, qui Epicurum hebetem, ignarúmque appellitantes, ægrè tulerint quòd magiſtros noluerit vllos agnoſcere. Arguere potiùs debuerant, quod ad Magiſtros non accedens, hebes remanſiſſet, ac rudis. Verùm quia vrgetur præſertim ipſa αὐτοδιδαξίς, quæſierim ſolùm an non plurimi αὐτοδίδακτοι celebrentur; Pherecides Suidæ, Heraclitus eidem, in Lex. ac Laërtio, & plerique alij? Quid ni igitur lib.9. Epicurus ex hoc numero eſſe potuit? aut quid inuideant, ſi

Optimus eſt, ſeſe qui nouit cuncta Magiſtro,

vt Heſiodus habet apud Ariſtotelem? Sectæ lib.1. cuiuſdam princeps fuit; niſi igitur omnia, Nicom. c.3. aliqua tamen habere ſua debuit. Si damnatur, quòd ſupra maiores innouare quidpiam auſus ſit; damnentur Zeno, Ariſtoteles, & quotquot vnquam fuêre celebres Sectarum, partiúmque authores. Cætera quod attinet, cùm quæ ratio alios docuit, eadem docere ipſum potuerit, quid eſt, quod ſi quidpiam inuentum, dictúmque bene ab aliis ſit, idem potuiſſe inueniri, ac dici ab eo pernegetur? Quàm multa ſunt ab ipſo primùm, vt videtur, inuenta, & dicta, quæ vſurpata ab aliis ſint, & cuius tamen vſurpationis conqueri ille non debuerit? Senecam audi: *Poteſt fieri vt me in-* Epiſt.8 *terroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam, potiùs quàm noſtrorum. Quid eſt tamen quare tu iſtas Epicuri voces putes eſſe, non publicas? Quàm-multa Poëtæ dicunt, quæ à Philoſophis aut dicta ſunt, aut dicenda*, &c. Atque id quidem maximè attingo propter ipſum Democritum, qui tamerſi facem Epicuro prætulerit, eius tamen dux,

dux, non dominus fuit. Potuit Epicurus in eadem multa similia incidere: potuit imperfecta ab ipso relicta illustriora facere, potuit in multis contradicere, (vt Anaxagoræ etiam contradixit, etsi illum suspiceret,) potuit multa noua ex se inuenire. Hoc satis esse Democrito debuit, si, propter accepta ab ipso, Epicurus illi honorem habuerit. Porrò id ita contigisse Leonteus Epicureus apud Plutarchum testatus est. Idem conuincit quod ex Metrodoro in obiectione est allatum: arguit nimirùm gratam fuisse in Epicuri contubernio Democriti commemorationem. Vt agnoscas verò illam apud posteros propagatam, ecce Lucretius, tametsi illius opiniones impugnaturus, propter viri tamen reuerentiam non semel ita præfatus est,

l.2.adu.Col.

lib.3.& 5. *Democriti quod sancta viri sententia ponit.*

Quin-etiam ex loco, quo obiicitur Leucippum ab Epicuro non agnitum Philosophum, posset fortassis solùm deduci Epicurum adeò sublime sensisse de Democrito, vt non putârit Magistrum vllum, ac ne Leucippum quidem fuisse, à quo suas illas opiniones ipse adeò solers ac industrius Democritus accepisset. Quòd Epicurus vsurpârit, ac pro suis iactauerit aliquos seu Democriti, seu etiam Aristippi libros, inter illa est, quæ Laërtius inficiatur. Inficiandum est pari modo quod affertur de Canone ex Nausiphane descripto. Profectò in tanta & rerum, & verborum copia, vt ille tot volumina propriis repleret sententiis, facilè sibi nemo persuadeat, illum sibi aliorum libros, atque labores vsurpasse; ac præsertim perspectam habens eorum temporum claritatem, quibus, vigente Philosophiâ, clarissimorum Philosophorum clarissima opera erant; adeò vt quis, nisi prorsùs hebes, non potuerit præsumere, fore vt illud omneis lateret, quod esset vulgatissimum.

CAPVT VII.

De conuitijs in Philosophos fusis.

ADDO, quod spectat ad cæteros: Cùm videam in simili causa dici ab aliquibus, licere nonnunquam infamare vitam Auctorum; quòd eâ ratione possint faciliùs dogmata ipsorum improbanda dissuaderi; longè me abesse, vt velim quidpiam tale vel asserere, vel in Epicuro probare. Videtur mihi hoc ipso fieri magna veritati iniuria, si quis illam stabiliri non posse existimet, nisi ad calumnias, & maledicta confugiatur. Heinc si Epicurus conuitia obiecta in maximos viros fortè sparserit, non excusârim sanè illum, quantumvis egisse id potuerit, vt Sectatores longiùs à dogmatibus peruersis arceret. Pythagoras quidem, & Plato, & cæteri omnes fuêre homines, ac proinde non modò multa, eáque grauia potuerunt peccare, verùm etiam fortè peccarunt: Quid hoc tamen ad veritatem, quæ per seipsam satis clarescens, non eget, vt illustris fiat denigratione, seu falsâ criminatione illorum, qui ipsam prosequuti sunt, etsi fortè non assequuti? Alia est redarguendi, & repugnandi ratio. *Et dissentientium quidem*, inquit Cicero, *inter se reprehensiones vituperandæ non sunt: at maledicta, contumeliæ, contentiones, concertationésque Philosophiâ indignæ videntur.* Ex quo fit, vt centies damnare Epicurum maluerim, quàm patrocinium quærere, si, quæ sunt obiecta, extiterint vera. Enimverò, aut longè fallor, aut longè alia ipsi fuit mens: nimirum satis nouerat, quantum esset condonandum humanæ imbecillitati. Vidimus iam vt pepercerit Zenoni omnium infestissimo, vt honorârit Democritum, vt de Pyrrhone audierit, vt Anaxagoram fuerit & Archelaum amplexatus; quid coniectandum de cæteris, ad quos tam ardenter (valere iubens Grammaticos) veritatis ergò confugit?

lib.1.de

CAPVT VIII.

De obiecta Sectatorum dicacitate.

QVOD attinet ad Sectatores, minimè negandum imprimis, quin potuerint quidam inter illos esse malè morati, ac maledici. Nunquam hactenus tam bene est actum cum rebus humanis, vt (quod iam inculcauimus) societates initæ sint, in quibus næui nulli essent. Non ea videtur ex vllo viro, tametsi probatissimo, exigenda constantia, vt non aliquando peccet, secúmque ipse dissentiat. Quantò minùs id requirendum ex ea multitudine, quæ non potest non constare mirâ varietate ingeniorum, vt nemo à recto tramite deerret. Deinde dico, vt Epicuro multa falsò adscripta sunt; sic adscribi etiam potuisse Epicureismi professoribus, vt qui eandem causam tuerentur. ac fatendum quidem est libros ab ipsis fuisse conscriptos aduersùs alios Philosophos; verùm neque fieri id cœptum ab ipsis, neque in ipsis desiit. Ea semper fuit, ac etiamnum est opinionum diuersitas, vt nullus vnquam dicat pro vno, quin simul dicat aduersùs decem. Hoc est, quod arguit veritatem in obscuro positam esse, dum singulis diuersa sequutis, sic quisque ipsam ab aliis prætermissam existimat, vt vero fiat simile abs nemine arreptam fuisse. Damnandum heic proinde est, si quis ita suæ confidat solertiæ, vt non modò verum se adinuenisse glorietur, sed etiam eos, qui secùs sentiant, dicteriis aufit impetere. Magna hæc est infirmitas mentis, ac species quædam malitiæ. Quamobrem abfuisse ab ea videntur Epicuri Sectatores, cùm vel ipsomet Cicerone teste, *nullum fuerit genus hominum minùs malitiosum.*

sum. Desunt nobis libri ipsorum, ex quibus rei veritatem liceat pleniùs olfacere; cùm vnus supersit Lucretius, coniicere ex ipso licet, vt in antiquos Philosophos cæteri fuerint animati. Is igitur refutaturus opinionem Empedoclis, inter cætera sic præfatur; loquens de Sicilia, ex qua ille erat oriundus:

Rebus opima bonis multa munita virûm vi,
Nil tamen hoc habuisse viro præclarius in se,
Nec sanctum magis, & mirum, carúmque videtur.
Carmina quin etiam diuini pectoris eius
Vociferantur, & exponunt præclara reperta:
Vt vix humanâ videatur stirpe creatus.

Et vide vt lenire pergat, quæ siue in ipsum, siue in alios dicturus est:

Hic tamen, & suprà quos diximus, inferiores
Partibus egregiè multis, multóque minores,
Quanquam multa bene, ac diuinitùs inuenientes
Ex adyto tanquam cordis responsa dedêre
Sanctiùs, & multò certâ ratione magis, quàm
Pythia, quæ Tripode ex Phœbi, lauróque profatur:
Principijs tamen in rerum fecêre ruinas, &c.

LIBER

LIBER SEXTVS,

DE

OBIECTA EPICVRO GVLA.

CAPVT PRIMVM.

Exprobratur Epicuro gula immodica.

AGGREDIMVR hoc, & sequente libro accusationes retexere, quæ sunt maximè populares. Siquidem nemo non nouit Epicurum, dum humaniùs audit, appellari delicatum, mollem, eneruem, lasciuum, effœminatum; dum verò asperiùs, heluonem lurconem, ganeonem, temulentum, perditum, nequam, efferatum; & id genus cætera, quæ Theologi, Philosophi, Oratores, & omnes ferè cuiuscunque conditionis homines in ipsum effutiunt, perinde ac si traduxerit fœdissimam, nefandissimam, luxu solutissimam vitam, ac Bacchanalia, Saturnalia, Lupercalia introduxerit, & Philoxeno, Aristoxeno, Apicio, Heliogabalo, Sardanapalo, similibúsque intemperantior fuerit. Vt pauca porrò seligamus, quæ apud Authores celebrata sunt, mitto, quod suprà iam visum est, Epicurum à Chrysippo induci illius Archestrati discipulum, qui fuit author Gastrologiæ. Hoc adnoto potiùs inter Comicos, qui Epicurum circa Gulæ voluptates prosciderunt, memorari Damoxenum, apud quem Coquus in Syntrophis, vbi totam artem suam versibus sanè pluri-
lib.3. mis ab Athenæo recitatis peritissimè exposuit, præfatus se tribus propè annis Epicuri discipulum fuisse (quo loco inter cætera non est oblitus Canonem, seu Epicuri Dialecticam, vt rem coquo pernecessariam, & quouis pretio comparandam) hisce carminibus concludit:

Epicurus ipse sic voluptatem aggerit,
Manditque studiosè; ille quid bonum siet,
Agnouit vnus. At qui in ipsa Porticu,
Semper requirunt, nesciúntque quale sit.
Quare nec ipsi quod bonum ignorãt, habent,
Nec dare alys valent.

Mitto etiam quod obseruatum à Timone obiici, debitas Diis victimas apud Epicurum vorari; illúdque subnecto, quod idem apud Athenæum, dum in libro tertio Sillorum de lib.7.
Epicuro loquitur, ait:

Indulget aluo, quâ proteruius nihil.

Mitto demùm quod sequitur, Epicurum Idomeneo, ac Metrodoro adulatum fuisse, vt gulam expleret, aliísque corporis voluptatibus inseruiret; itémque, quod Laërtius lib.10.
habet fuisse turpiter assentatum Mythri Lysimachi administratori, cùm illum in Epistolis παιᾶνα, καὶ ἄνακτα, *Apollinem*, & *Regem* diceret; nempe vt ille, vnde gulæ consuleretur, suppeditaret. Illud attexo, quod l.2. adu
Plutarchus refert Metrodorum scripsisse ad fratrem suum Timocratem: *Quanto sum*, inquit, *gaudio perfusus, quantâ audaciâ animatus, quòd ventri ritè gratificari ab Epicuro didici* (nempe illius contubernalis,) & *nihil, ô Timocrates, iuuat Græcorum Seruatorem fieri, nihil item coronas ab iis propter sapientiam obtinere. Iuuat mandere, ac potare vinum, quantum quidem ventri non noceat, & illi tamen gratum sit.* Et rursùs: *Quippe, ô naturæ per-* lib.1.
scrutator Timocrates, circa ventrem est summum bonum. Quæ quidem etiam de Metrodoro refero, vt intelligas, quorsum sancti Patres, vt Olympiodorus, asserant vitam Enarrat
Epicuri, sociorúmque eius apud Salomonem in Eccl
describi, cùm dixisse refert intra se cogitan- Salom.
tes non rectè: *Exiguum, & cum tædio est* Sap.2.
tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est, qui agnitus sit reuersus ab inferis. Quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus, tanquam non fuerimus; quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintilla ad commouendum cor nostrum, &c. Ac statim: *Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, & vtamur creaturâ, tanquam in iuuentute celeriter. Vino pretioso, & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequàm marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo nostrum exsors sit luxuriæ nostræ; vbique relinquamus signa lætitiæ; quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors.* Plura sancti Patres obiiciunt, ac nomi- lib.1. off
natim B. Ambrosius, dum Epicurum appel- cap.13.
lat ebrium, & voluptatis patronum, irridetíque dicit ab iis, qui sobrij putantur Philosophi, &c. Itemque D. Augustinus, ac in Psalm
illum sequutus Isidorus, dum commemo- & al. l.8
rant Epicurum à Philosophis nominatum Orig. c.6
Porcum.

Porcum. Fortaſſis etiam reſpexerunt ad illud Horatij in ore omnium frequentiſſimum : *Epiſt. lib. 1. ep. 4.*

Me pinguem , & nitidum , bene curatâ cute viſes,

Cùm ridere voles, Epicuri de grege Porcum.

Heinc Epicurus à pleriſque comparatur cum Prodigo , cuius in Euangelio eſt mentio. En vt parabolam attingẽs loquatur B. Chryſologus : *Cùm nil diuinum , nil ſalutare , nil profuturum , nil gentilis inueniret ; in talibus deſperans , de Deo ; de Prouidentia , de Iudicio , de futuris , ab Schola ad ventris ſe deponebat ingluuiem , cupiens ſaturari de ſiliquis, quas Porci manducabant. Hoc norunt Epicurei , qui cùm Platonicas & Ariſtotelicas percurrerent Scholas , nullámque illic aut diuinitatis , aut ſcientiæ inuenirent diſciplinam , Epicuro ſe tradunt vltimo deſperationis , & voluptatis auctori , & manducant ſiliquas, hoc eſt, voluptatibus corporis malè dulcibus inhiant, & paſcunt Dæmones , qui ſemper corporum vitijs ſaginantur , & ſordibus.* *Serm. 5. de Iob. fil.*

CAPVT II.

Exprobratur præſertim gula fœda , & noxia.

SED leuiùs fortaſſe iſta obiiciuntur, niſi proferamus Timocratem, illum ſcilicet Metrodori fratrem , qui poſtquàm deſeruit Epicuri Scholam , ſe ea, quæ in ipſa vidiſſet, declarare profeſſus eſt. Is ergo in libris εὐφραντοῖς, *hilaribus* inſcriptis, refert, vt eſt apud Laërtium , Epicurum bis in die vomere ſolitum præ luxu ; commemorátque, vt ipſemet effugere vix potuerit nocturnam illam Philoſophiam , ac myſteriis plenum conuenticulum. Vt luxum verò intelligas Philoſophicâ frugalitate indignum , idem Timocrates narrat paulò pòſt, Epicurum, cùm bene multa ignoraſſet in vita , conſueuiſſe minam quotidie in menſam impendere , hoc eſt aureos noſtrates ſeptem , cum paulò plus ſextante. Ex quo mirari nemo debeat , ſi Seneca, dum præcipuorum Philoſophorum affectum circa pecuniam comparans , hoc habeat : *Obiicite Platoni, quòd petierit pecuniam ; Ariſtoteli , quòd acceperit ; Democrito , quòd neglexerit ; Epicuro , quòd conſumpſerit.* Ad Laërtium porrò vt redeam , cùm teſtetur ipſe bonâ fide, noluiſſe è viuis Epicurũ excedere, quin meri hauſtum priùs ſorpſiſſet ; nonne quis inde arguat , extremum actum aptè reſpondiſſe anteactæ fabulæ ? Audiuimus ſuprà Stoicos extremum Epicuri morbum ad edacitatem referenteis; quid tum porrò contigit ? *Non eſt paſſa*, inquit Suidas , *diuina Iuſtitia pompa ipſum intereſſe: eius deliria diutius non tulit , inſanam rabiem compreſſit, cum pernicie valere iuſſit.* Cùm hæc autem verba legantur apud eumdem Suidam : *Saxeas menſas , & donaria in ſepulchro hic beluo , & obſoniorum vorator collocari iuſſit* ; non eſt quòd mirêre , ſi ſint , qui comparent ipſum *lib. 10.* *de vi. be. c. 27.* *in Lex.*

cum Sardanapalo : hic ſcilicet, vt Cicero refert ; incidi iuſſit in buſto :

Hæc habeo, quæ edi, quæq; exſaturata libido *lib. 5. Tuſc.*

Hauſit ; at illa iacent pulchra , & præclara relicta.

Siue, vt Athenæus habet, Chærili verſus referens, qui ex Chaldaica ſcriptura Epitaphiũ Græcè interpretatus fuerat : *Ego regnaui , & quamdiu lucem Solis ſum intuitus, bibi, comedi, venerem exercui; quia ſcirem breue tempus eſſe, quo viuunt mortales , idque multis perturbationibus , atque moleſtiis inquietum ; ac eorum bonorum, quæ ſum relicturus , fructum, & delicias alios percepturos. Itaque nullo ceſſaui die, quin id agerem.* Nihil verò opus , vt referam Aſſyriam illam inſcriptionem quam idem Athenæus habet : *Sardanapalus Anacyndaraxis filius , Anchialen , & Tarſum vno die condidit. Ede , bibe , lude ; reliqua ne digitorum quidem ſtrepitu digna ſunt.* *lib. 12.* *ibid.*

CAPVT III.

Epicuri ſobrietas, frugalitáſque eximia probatur.

HÆC ſunt præcipua , quæ circa gulam obiici Epicuro ſolent. Cæterùm, vt videas, quàm immeritò ſobrietas viri diſſimuletur , teſtatur imprimis Laërtius , ex ipſius Epiſtolis , ὕδατι μόνον ἀρκεῖσθαι , καὶ ἄρτῳ λιτῷ, *aquâ ſolum contentum fuiſſe , & ſimplici pane.* Et quia interdum aliquid erat ex auſteritate tantâ relaxandum , πέμψον μοι τυροῦ , φησὶ , κυθνειδίου (ſic enim puto, non vt vulgò κυθειδίου, quòd caſeus afferri ſolitus videatur ἐκ τοῦ κυθήρου, quod oppidum fuit ex Tribu Pãdionide, vt Suidas, Heſychius , Phauorinus habent : niſi quòd Menagius legendum mauult , ἐκ Γυθίου, quod apud Lucianum legatur caſeus ἐκ Γυθίου allatus) ἵν᾽ ὅταν βούλωμαι πολυτελεύσασθαι , δύνωμαι, *Mitte ad me , inquit* (ſupple ad amicum) *caſei Cytheridij aliquantulum , vt poſſim ſumptuoſiùs , cùm lubuerit , conuiuari.* Adhæc citatur Diocles ab eodem Laërtio , qui in tertio Incurſionis libro de Epicuro, ipſiuſque ſodalibus ſcribens : *frugaliſſimis*, inquit, *& viliſſimis cibis victitabant ; quare & contenti erant vinuli heminâ* (ſic nimirum verto κοτύλην , authoritate Athenæi ; cùm & poſſem vertere ſemiſextarium Pariſinum, exploratum ſcilicet habens, heminam, ſeu dimidium ſemiſextarij Romani , duodecimámve partem congij vix quicquam excedere ſemiſextarium Pariſinum : vtpotè quod heminæ ſex cum ſemiſextariis huiuſcemodi ſeptem , exæquentur) *& qualibet, ſeu primùm occurrens aqua illis potui erat.* Notum verò eſt fuiſſe etiam , qui vinum nunquam guſtauerint , ſed totâ vitâ biberint aquam , vt de Caſſio Seneca refert. Iam Plutarchus ipſe , cùm exaggeret impenſas, quæ Epicuro faciendæ forent , ſi obiectas illas voluptates aucuparetur , ſubindicat illum in *Maza* (conſtante nempe ex farina, aqua , oleo , aut etiam lacte) *& lenticula* *lib. 10.* *in Lex.* *in dial. meretr.* *loc. cit.* *lib. 11.* *Epiſt. 83.* *l. 2. adu. Col.*

suauitatem summam quæsiisse. Porphyrius autem: *Notum est*, inquit, *vt plerisque Epicureorum ab ipso vsque principe exorsis maza, fructúsque sufficiant.* Bene proinde Cicero de Epicuro loquens: *hic verò ipse*, inquit, *quàm paruo est contentus?* quasi nempe velit coarguere illum, qui, vt Iuuenalis loquitur,

lib. 1. de abstin.

lib. 5. Tusc.

Sat. 13.

> ——— *non Epicurum*
> *Suspicit exigui lætum plantaribus horti.*

Illi profectò, omni luxu, apparatúque semoto satis fuit, si quomodocumque famem, sitim, frigúsque posset propellere. Hoc enim idem Poëta demonstrat, dum postquàm prudentiam cum fortuna comparauit, vt ostendat quis sit finis cupiditatum constituendus, pergit:

Sat. 14.

> ——— *Mensura tamen quæ*
> *Sufficiat censûs, si quis me consulat, edam.*
> *In quantum sitis, atque fames, & frigora poscunt;*
> *Quátú, Epicure, tibi paruis suffecit in hortis.*

Epist. 21. De conuictu in hisce Hortis attexere hæc ex Seneca iuuat: *Eò libentiùs Epicuri egregia dicta commemoro*, inquit, *vt istis qui ad illa confugiunt spe malâ inducti, qui velamentum seipsos suorum vitiorum habituros existimant, probem, quocumque ierint, honestè esse viuendum. Cùm adierint hos hortulos, & inscriptum hortulis: Hospes heic bene manebis, heic summum bonum voluptas est: paratus erit istius domicilij custos, hospitalis, humanus, & te polentâ excipiet, & aquam quoque largè administrabit, & dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famem, sed extinguunt; nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali & gratuito remedio sedant. In hac voluptate consenui.* Sic ille. Vt magis autem

Epist. 18. adhuc mirêre, vide quid idem alibi, *Et quidem*, inquit, *gloriatur* Epicurus *non toto asse se pasci: Metrodorum, qui non tantum profecerit, toto.* Erat autem assis valor monetâ nostrâ æstimatus, cùm Seneca hæc scriberet, Turonicorum denariorum nouem. Quæso te verò quàm malignè deberet famem extinguere, cùm parciùs adhuc victitaret?

ibid. Scilicet idem Seneca, *Quin etiam*, inquit, *certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus malignè famem extingueret, visurus an aliquid deesset ex plena, & consummata voluptate, vel quantum deesset, & an dignum, quod quis magno labore pensaret.* Heinc nihil est mirum, si in illo conuictu, maza, aqua, hordeaceus panis, fabæ, lenticulæ, & similia sæpè audita fuerint; frumentum, & vinum perraró; nunquam autem caro, piscis, obsonium, aut splendidus cibus. Ille enim esitare panem, & bibere aquam summas ducebat delitias.

Serm. de contin. & sobriet. Βρυάζω (inquit apud Stobæum) τῷ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδεῖ, ὕδατι, καὶ ἄρτῳ χρώμενος, καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς, *Aquâ, & pane vtens, suauitate perfundor in corpusculo, inspuóque in voluptates, quas ex splendidis captant mensis*, hoc est, quod apud eumdem dicebat: ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διῒ ὑπὲρ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων, καὶ ὕδωρ, *habentem se mazam, & aquam, paratum esse etiam cum Ioue de felicitate certare.* Hæc fuit caussa cur procuraret, ne domi suæ seu frumentum, seu hordeum, seu legumina deessent. Optimè verò id cùm illi, tum familiaribus cessit, quòd Demetrianæ obsidionis tempore afferuasset fabas; vt primo libro dictum iam est. Nimirùm non solùm sibi prouidebat, sed discipulis etiam, indigentibúsque amicis. Sic legimus apud Plu- l. 2. adu. C tarchum, quòd interdum, & frumentum, & farinæ hordeaceæ, ἀλφίτων, modios, ad aliquos miserit. Et deridet quidem Plutar- ibid. chus (vide tamen an meritò) quod hisce verbis ad amicos ab Epicuro scriptum est: ἐπιμελήθητε ἡμῶν τὰ περὶ τὴν τοῦ σίτου κομιδὴν, καὶ οὐρανομήκη σημεῖα ἐνδέδειχθε τῆς πρὸς ἐμὲ εὐνοίας, *Quod attinebat ad frumentum nobis comparandum, studiosè egistis, & signa vestræ erga me beneuolentiæ edidistis ad cælum vsque pertingentia.* Quid fecisset, si obseruasset Epicurum commendasse non rei necessariæ, sed superuacanearum deliciarum curam? Esto vox illa, *ad cælum vsque*, paulò figuratior: quàm sunt tamen huiusmodi figuræ frequentes, dum viris præsertim de nobis bene meritis, & amicis gratitudinem testamur? At res non est magni momenti, seu frumentum, seu quid simile. Ita quidem apud vulgus, quod ambitioni inseruiens vera bona pro vilibus habet: verùm Epicurus vt cuiusque rei pretium genuinum nouerat; sic naturæ bona summè æstimabat: & hac quidem in parte Æschinem imitatus, in epist. qui nihilò seciùs commendârat Cleocratem, quòd oleum, mel, frumenti modios, alia id genus suppeditasset. Hac de re aliàs; sufficiat iam laudasse illum, & procurasse, ac *ad ea se reduxisse, quæ cùm sibi eripere vix vlla fortuna iniquitas posset*, vt verbis vtar Epist. 18. Senecæ, maximam posset percipere, vel ex hoc ipso voluptatem. Hanc verisimile est sensisse ipsum Metrodorum, cùm sic fidenter apud Ciceronem exclamasse legitur: *Oc-* Tuscul. 5 *cupaui te, Fortuna, atque cepi omnesque aditus tuos interclusi, vt ad me aspirare non posses.* Quippe, vt ex Seneca iam superiùs Epist. 6. retulimus, Metrodorum, & alios *Epicuri contubernium*, potiùs quàm Schola magnos viros fecit.

CAPVT IV.

Soluuntur ea, quæ obiecta de gula immodica sunt.

QVÆ cùm ita se habeant, non est, quòd multùm immoremur in diluendis iis, quæ obiecta sunt. Quòd enim tam multi seu ex media plebe, seu plebi gratificantes innocentem lacerent virum, pro genio suo faciunt. Popularem auram sequûtur populares homines; perpaucis veritas est cordi. Epicurus non cauponarius, non edax, non bibax fuit; adeò fuit frugi, & sobrius, vt vix cum ipso Curij videantur esse comparandi. Contrà tamen audit; quid facias? neque is fuit

fuit primus, neque erit postremus, cuius virtuti vulgus obloquatur. Satis esse illi debet, si, cùm paucis bonis viris innotuerit, suam apud illos laudem consequatur. Dicerem de Chrysippo iam, nisi ea sufficerent, quæ sunt secundo libro allata. Quod spectat ad Damoxenum, cæterósque Comicos, nihil dicendum apud illos; quibus perspectum quæ fuerit veteris Comœdiæ libertas. Etenim apertè non Socrates solùm, ac Plato, cæterique Philosophi à Comicis proscindebantur; verùm etiam & Pericles, & Alcibiades, & quotquot erant principes, illustrésque in ciuitate. Porrò aduersùs Epicurum tantò erat libertas maior, quantò erat ansa captatu facilior, tum ex verbis, tum ex fama, & rumusculis, quos osores disseminarent. Timon non solùm in Epicurum, sed in omneis etiam alios dogmaticos Philosophos, ipse Scepticus, effudit conuitia. Id testatur Laërtius, memorans treis libros ab ipso conscriptos, quos inscripsit σίλλυς, hoc est *Maledicta*. (L.9.) Fidem porrò faciunt antè recitata, Epicurus ne suo ventri sic indulserit, vt victimas etiam fuerit voraturus? Ipsi certè aqua abundè in potum suffecit, cùm Timon φιλοπότης, quasi *inexplebilis potor*, vini scilicet, dictus fuerit, vt à Laërtio est adnotatum. (Ibl.) Circa obiectam assentationem, cogita, quæso, quâ ratione seu Idomeneo, seu aliis adulari potuerit, vt gulam expleret impensiùs, cui tam pauca erant supérque, & satis; ac præsertim quidem cùm ad illos scribens, præscindendarum cupiditatum mentionem sæpè fecerit, vt ad Idomeneum: *Si vis*, inquit, *Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est*. Quam sententiam nobilem dictam, memoratámque Senecæ, suo loco pleniùs referemus. (Epist.21.) Heic verò attingo, vt intelligas futurum fuisse vt Epicurus coram Idomeneo, aliísque erubesceret, si aliâ ratione voluisset apud illos viuere, quàm viuendum esse ipsis persuaderet. Vt taceam ipsum non tam ad lautas illorum mensas accessisse, quàm illi ad ipsum venerunt edocendi frugalitatem. Penè enim tempore toto, ex quo virum agnouerunt, commorati apud illum sunt.

CAPVT V.

Satisfitque proinde iis, quæ sancti Patres attigerunt.

IAM illa fuisse supposititia, ex quibus plerique Sanctorum Patrum desumpserunt, quæ Epicuro exprobrârunt, partim ex dictis libro secundo manifestum fit, partim conuincitur ex dictis circa viri frugalitatem. Illud certè de Metrodoro sic à Plutarcho inducitur, vt planè confictum appareat: quando apparet ex supradictis, quæ Plutarchi mens iis in libris fuerit; & aliun-

de perspectum est, quod paulò antè retulimus, vt frugalitati studens Metrodorus sese aduersùs fortunam composuerit, magnus vir Senecæ dictus, & quem aliàs diuinè loquutum B. Clemens asseruit. Heinc propter illa, quæ sequuntur ex Salomone desumpta, Sectatoribúsque Epicuri attributa, cùm opponi possent varia testimonia circa vitam Epicureorum, satis erit tamen si loco ex Porphyrio antè citato illud Ciceronis adiunxerimus: *Ita viuunt quidam, vt eorum vitâ refellatur oratio. Atque vt cæteri existimantur dicere meliùs, quàm facere; sic hi* (loquitur de Epicureis) *mihi videntur facere meliùs, quàm dicere.* (lib.2.de fin.) Vt tamen habeas victûs exemplum, ac veluti specimen in germano Epicureo, accipe vt de Pomponio Attico Cornelius loquatur: *Nemo*, inquit, *in conuiuio eius aliud acroama audiuit, quàm anagnosten, (quod nos quidem iucundissimum arbitramur) neque vnquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est, vt non minùs animo, quàm ventre conuiuæ delectarentur. Nunquam eos vocabat, quorum mores à suis abhorrerent.* (in vi. Att.) Pergit: *Cùm tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano victu mutauit, nihil de vitæ consuetudine; tantáque vsus est moderatione: vt neque in sestertio vicies, quod à Patre acceperat, parùm se splendidè gesserit, neque in sestertio centies, affluentiùs vixerit, quàm instituerat; paríque fastigio stetit in vtraque fortuna.* Hactenus ille. Quæ memoro, vt intelligas quantæ honestatis mensa fuerit profitentium Epicureïsmum; cùm vix etiam simile quidpiam obseruetur in cæteris. Nihil attexendum de Philosophis, qui Epicurum apud Sanctos Patres & irriserunt, & porcum vocarunt, cùm manifestissimum sit etiam inter Philosophos regnauisse inuidiam; & non esse statim quempiam seu ex barba, seu ex pallio iudicandum Philosophum. Præ cæteris Stoicos fuisse, qui hanc Epicuro infamiam quæsierint, superiùs declarauimus; eosdem iam esse, quos Patres innuant, indicare videtur vel illud, quod allatum est ex B. Ambrosio. Clarum est Philosophos, *qui sobrij putantur*, ipsos esse Stoicos, cùm videri tales semper affectauerint, tametsi Curios simulantes Bacchanalia sæpè deprehensi sint viuere. Certè haud abs re videtur interdum ex ipso Zenone quæsitum, *quamobrem, austerus cùm esset, inter potandum tamen hilaresceret?* (ne prolutionem, aut nimiam potationem interpreter illud ἐν τῷ πότῳ διαχεῖται, quod est apud Laërtium) cùm ille respondit, *etiam madefactos aquâ lupinos dulcescere.* (lib.7.) Haud abs re etiam memorant Chrysippum idcircò interiisse, quòd suaue merum, γλυκὺν ἄκρατον, ebibisset inter sacrificia. (ibid.) Tandem haud abs re Stoici notantur aliter dixisse, aliter vixisse, propter illud Satyrici:

> *Fugerunt trepidi vera, ac manifesta canentem*
> *Stoicidæ———* (Iuuen.Sat 2.)

nec desunt, qui putent ad eos pertinere, quod Quintilianus habet, dum, *Non*, inquit, *virtute, ac studiis, vt haberentur Philosophi*

losophi laborabant, sed vultum, & tristitiam, & dissentientem à cæteris habitum pessimis moribus prætendebant. Quanquam vt id de omnibus interpretandum censeam, absit. Ad Horatium quod attinet, ille, cùm esset Epicureus, scomma id vulgare iocando admisit, vt suauem, & tranquillam vitam meliùs persuaderet amico, cui statim antè dixerat:

lib.1.ep.4. *Omnem crede diem tibi diluxisse supremum;*
Grata superueniet, quæ non sperabitur hora.

Ad illud B. Chrysologi nihil aliud dicendum est; quàm quod elicitur ex dictis libro secundo circiter finem de affectu Sanctorum Patrum in Epicurum declamantium.

CAPVT VI.

Respondetur demùm obiectis de gula fœda, & noxia.

RESPONDENDVM foret specialius, & accuratiùs ad ea, quæ allata sunt ex Timocrate circa fœditatem vomitionum quotidianarum, & similia; sed ea excutiuntur vno verbo à Laërtio, dum insanire illos dicit, qui Epicuro talia obiiciunt. lib.10. Et fortassis quidem potuit Epicurus vomitione vti ad stomachum exonerandum humoribus superfluis, ac præsertim longè à pastu, digestionéque iam peractâ; cùm & hanc praxim fuisse Romæ ante tempora Asclepiadis frequentissimam narret Plinius: lib.26.c.3. sed vomere illum solitum præ luxu, aut potatione liberiore, ingurgitationéque quadam, admit sibi ipsi fidem. Vt enim prætercam quantum id repugnet iis, quæ memorata sunt de summa viri frugalitate, iisque etiam, quæ de tenui victu ab ipso conscripta referentur aliàs; quæso quæ frons adeò perfricta, vt huic viuendi instituto sapientiæ studium prætexere ausit, præcipuè verò in oculis tantæ Ciuitatis, in qua professorum sapientiæ tantus numerus, & æmulorum obseruantium, obtrectantiúmque tantum studium. Fidem quoque derogat sibi quod obiicitur de immodicis, ac fortunæ Epicuri imparibus sanè, impensis. Vbi certè panis hordeaceus, fabæ, aqua, assis vnius viritim impendium, & similia solùm audiuntur; nihil est opus tantâ profusione. Quanquàm etiam illæ impensæ eleuarentur, si diceres tantum fuisse conuiuentium, (simul nempe cum Epicuro philosophantium) numerum; vt vix etiam Attica mina tam multis, licet parcissimè victum curarent, foret satis: cúmque reditus Epicuri tanti esse nequiuerint, factum supplementum ex iis, quæ opulenti amici conferrent. Verùm, seu Timocratis libri sunt suppotititij; seu Timocrates reuerâ ab Epicuro discessit, grauiter videlicet ferens illius obiurgationem ob Metrodorum l.adu.Col. fratrem offensum, vti apud Plutarchum est; possunt esse omnia prorsùs commentitia. Quod ad vinum attinet ab Epicuro postulatum, cùm iam propè deficeret; quæso te, cui, nisi inhumano, intolerabile sit, hominem vexatum tam magnis, támque diuturnis doloribus, atque etiam præ balnei debilitatione animo deficientem, vini puri aliquid ad exhilarandum cor, excitandúmque spiritus sorbere? Nisi verò tantâ agendum, censendúmque inuidiâ est, vt istud crapulæ tribuatur: quemadmodum fieri videas apud aliquos, qui ex vulgata versuum Laërtij Interpretatione illud desumunt, ac in ore habent: loc.cit.

———sitientiùs hausit
Suaue merum; hinc Stygias ebrius hausit aquas.

Sanè & textus Græcus id non habet, &, si haberet, lusus foret, ac licentia Poëtica; cùm præsertim nollet Laërtius Epicurum non vino ingurgitatum, neque inter vomitus exhalasse animam; sed sanâ mente præditum; ad absenteis amicos scribentem; eos, qui aderant, commonentem. Quid dicerent isti, si vt Plato in nuptiis cœnans mortuus esset? Si vt Arcesilas; *fœcundis calicibus haustis,* ἄκρατον ἐμφορηθεὶς πολὺν; si vt Lacydes, factus priùs Paralyticus *ex vberiore potatione,* ἐκ πολυποσίας; quæ omnia sunt apud Laërtium, & ex Hermippo maximè. lib.3.& Ne referam quod Athenæus memorat de Xenocrate, lib.10. illum scilicet vno haustu sorpsisse vini congium, hoc est pintas treis Parisinas, atque semissem. Vt ista autem prætercam, sufficiat mortem obitam ab ipso constantiùs, quàm aut à Zenone Stoicorum patre, qui ex Laërtio sese strangulauit; lib.7. aut sexcentis similibus, qui pari modo vitam finierunt; Speusippo, Menippo, Metrocle, & aliis. Fortitudinem certè eius in stranguria, & torminibus Cicero apertè commendat; lib.2.T & cùm Stoici hos morbos ad edacitatem potiùs, quàm ad natiuam complexionem, cuius sibi nemo est author, referunt, patet quo genio ducti id faciant. Ac declamat quidem, & metas Grammatici excedit Suidas. Quis tamen non videat frequenter viros optimos eodem morbi genere, & cum eisdem doloribus, quibus obiit Epicurus, interire? Sunt, qui id statim referant ad vltricem Dei iustitiam, quemadmodum Suidas. Sed hoc vt negandum omninò non est, ita omninò asseri non potest, quin iniuria fiat eidem iustitiæ, quæ plerosque sonteis prætergreditur. Si enim ex acerba morte inferas prorsùs vltionem diuinam, nonne prorsùs ex tranquilla beneuolentiam inferes? Quid dices verò vel de vno Dionysio, cuius impietatibus grauissimis enumeratis pergit Cicero: lib 3.de Deor. *hunc nec Olympius Iupiter fulmine percussit, nec Æsculapius misero, diuturnóque morbo tabescentem interemit; atque in suo lectulo mortuus in Tympanidis rogum illatus est.* Sed hæc altioris sunt disquisitionis: & quod præsentem attinet locum, memorare sufficit Aristotelem optimè sensisse defectus, qui nobis à natura insunt, esse non exprobratione, sed commiseratione dignos. l.2.adu Plutarchus certè humanè se in eo vno gessit erga Epicurum, quòd referens morbos, qui tam Epicurum, quàm amicos

amicos eius abduxerunt: *Hæc quidem*, inquit, *non exprobramus; quippe qui nouerimus & Pherecydem, & Heraclitum grauibus morbis laborauisse: sed postulamus*, &c. Vt Pherecydem porrò memorauit, qui mortuus est phthiriasi, & Hecraclitum, qui intercute; sic adiicere poterat Antisthenem, & Polemonem, qui interiêre phthisi; Lyconem, qui podagrâ; Cleanthem, qui gingiuæ putredine; & sic de innumeris aliis. Quod postremò spectat ad ea, quæ Epicurus sepulcro suo incidi iussisse vrgetur; constat profectò Suidam studiosè nimis collegisse rumusculos omneis in Epicurum ventilatos, dissimulatis intereà iis, quæ seu vera, seu fide digna aut compererat, aut comperire potuerat. Verba sanè quæ obiiciuntur, nullo modo exstant in tota serie testamenti, quod apud Laërtium conseruatum integrum est. Seu verò testamento, seu codicillis Epicurus illud mandasset, Cicero non prætermisisset, qui curiosè adeò obseruauit Epicuri omnia, quibus posset disciplinam illius coarguere. Heinc nihil necesse refellere comparationem Epicuri cum Sardanapalo, cæterisve similibus; maximè cùm perspicuum sit, eos, qui huiuscemodi comparationes instituunt, longè prorsùs abesse ab ea Epicuri sobrietate, quæ superiùs descripta est.

lib. 1. de fin.

LIBER SEPTIMVS, DE OBIECTA EPICVRO VENERE.

CAPVT PRIMVM.

Declamatur in Epicuri Hortum, quasi in Lupanar infame.

VIDETVR imprimis Epicuri hortus, fuisse quasi prostibulum, quò Scorta Græciæ conuenirent. Ecce enim partim à (l.2.adu.Col. lib.10.) Plutarcho, partim à Laërtio, (lib.2. cap.1.) partim à Cleomede recensentur meretrices Leontium, Themista, Philænis, Nicedium, Erotium, Hedia, Marmarium, Bodium, Phædrium; præter Cyzicenam illam meretricem, quâ communi iure cum Polyæno Epicurum (loc.cit.) fuisse in hortulo vsum Plutarchus testatur. (loc.cit.) Scribitur porrò apud Laërtium Epicurum simul, atque Metrodorum rem habuisse cum eisdem meretricibus, ac nominatim cum Leontio: Ac ne munus quoddam ad Lupanar necessarium deesse posset, ibidem adiicitur, vnum ex memoratis illis Epicuri fratribus lenocinium exercuisse. (lib.2.Strom.) Cùm autem Clemens Alexandrinus sapientem in Horto quaternionem cum meretrice memorat, significare, opinor, vult Epicurum, Metrodorum, Polyænum, Hermachum, ac meretricem Leontium. Vt verò de ipsa Leontio, quoniam euasit præ cæteris celebris, aliquid adiiciam, Athenæi (lib.13.) verba hæc sunt: *Iste igitur Epicurus amicam habuit Leontium, quæ propter artem meretriciam rumore crebro celebrata est. Hæc verò cùm Philosophiæ cœpisset operam dare, scortari non destitit; sed in hortis rem habuit cum Epicureis omnibus, ac propalàm cum Epicuro; adeò vt ipse fuisse se multùm de ea sollicitum in suis ad Hermachum Epistolis declarauerit.* Non memoro heic Danaën huius Leontij filiam scortatam similiter fuisse exstitisséque nominatim Sophronis Ephesij amasiam, vti apud eundem Athenæum est. Possemus iam attexere, quod superiùs attigimus circa nocturnam illam Philosophiam, synagogénque mysticam. Siquidem præter comessationes, & compotationes possunt ea intelligi, quæ in nocturnis Bonæ Deæ sacris patrari quondam obiecta sunt: Et non ineptè quis intelligat ex (loc.cit.) hoc contubernio desumptum, quod Plutarchus scribit Corniadem quasi ex Ephemeride repetere solitum, quoties cum Hedia, & Leontio rem habuisset, Thasium bibisset, opiparè cœnasset. Ex hoc certè esse videtur cur Epicurus iterùm cum Sardanapalo conferatur, dum inter scorta purpuram nens, sua illis pensa distribueret. Cur item illud sodalitium comparetur gregi sociorum Vlyssis, ac iam à nostrorum plerisque dictæ Magorum Synagogæ. Cur denique hortus Epicuri similis dicatur Circes, Augiæque stabulis, & vt nostrorum plerique declamant, Paradiso illi Mohammedis, in quo, vt ipse Mohammedes (ex vulgari versione) ait: (dial. c… sap. Iu…) ***Quicquid volunt beati præstò est, & quascumque, & quomodocumque volunt, voluptates habent, & qualiter, & vbi, & quando, & quantum, & quoties volunt, sine mora, & difficultate. Ita quidem, vt quas hîc vxores habuerunt fideleis, habeant & illic; cætera concubinæ erunt; ancillarum verò non erit numerus***, &c.

CAPVT II.

Iterùm Epicuri amores, & accepta ex iis damna.

SED vt specialiùs aliquid circa Epicuri amores dicamus, exstat ecce apud Laërtium velut fragmentum Epistolæ, quam (lib.10.) ille ad Leontium scripsit: Παιάν ἄναξ, φίλον Λεόντιον, οἵου κροτοθορύβου ἡμᾶς ἐνέπλησας (sic enim videtur meliùs apud Suidam, quàm ἐνέπλησεν apud Laërtium legi) ἀναγνόντας σου τὸ ἐπιστόλιον, *O Regem Apollinem, chara Leontiola, quo nos tumultuoso plausu impleuisti, tuam legenteis epistolulam.* Quo loco sibi quis penè persuadeat audire illas delicatulas Poëtarum cantillationes,

Pande puella, pande capillulos, &c.

Vt appareat verò Epicurum ad extremum vsque senium deperiisse Leontium, cùm ipsa eius morositatem ægerrimè interim ferret, exstat ecce in serie Epistolarum Græcanicarum Epistola quædam Leontij ad Lamiam (not. in… Laërt.) ex secundo libro Alchiphronis, hocce initio: οὐδὲν δυσαρεστότερον, ὡς ἔοικεν, ἐστὶ πάλιν μειρακιευομένου πρεσβύτου. οἷά με Ἐπίκουρος οὗτος διοικεῖ, πάντα λοιδορῶν, πάντα ὑποπτεύων, ἐπιστολὰς ἀδιαλύτους

λύτας μοι γράφων· ἐνδιώκων ἐκ τοῦ κήπου· μὰ τὴν Ἀφροδίτην, εἰ Ἄδωνις ἦν, ἤδη ὀγδοήκοντα γεγονὼς ἔτη· οὐκ ἂν αὐτοῦ ἦν ἐσχόμην, φθειρῶντος, καὶ πολυνοσοῦντος (puto, pro φιλονοσοῦντος) καὶ κατεπιλημμένου, εὖ μάλα πόκοις, ἀντὶ πίλων, &c. *Nihil eſt, vt mihi videtur, repueraſcente ſene importunius: Quo ſanè modo erga me Epicurus iſte ſe habet, omnia improbans, omnia in ſuſpicionem vertens, literas ad me ambagioſas ſcribens; abacturus ſanè ex Horto ipſam Venerem, tametſi Adonis foret, natus iam, vt eſt annorum octoginta. Abſit illius amore tenear, qui & ſcatet pediculis, & planè morbidus eſt, contractus præ ſenio, nec iniuriâ vellera geſtans pro pileis*, &c. Verùm vt ad amatorias Epicuri ipſius Epiſtolas redeam, idem Laërtius iſtud ad Themiſtam Leontei vxorem ſcriptum ab ipſo memorat, c. cit. οἷός τε, φησὶν, εἰμὶ, ἐὰν μὴ ὑμεῖς πρός με ἀφίκησθε, αὐτὸς τρικύλιστος, ὅπου ἂν ὑμεῖς, καὶ Θεμίστα παρακαλῆτε, ὠθεῖσθαι, *Is ſum, qui niſi vos ad me acceſſeritis, quò me cumque vos, & Themiſta euocaueritis, poſſim, vel ſæpius volutatus, impelli.* Ac paulò pòſt idem Laërtius: Rursùm, inquit, ad Themiſtam ſcribens, adhortandum eſſe ipſam putat, vti ait Theodotus in libro præſertim quarto contra Epicurum. Addit Laërtius ſcripſiſſe eumdem ad alias quoque meretrices. Sed ecce quid ad Pythoclem formoſum adoleſcentem, ſcriptum ab illo referat, Καθεδοῦμαι, φησὶ, προσδοκῶν τὴν ἱμερτὴν, καὶ ἰσόθεον σου εἴσοδον, *Sedebo, inquit, operiens exoptatum tuum, & veluti Dei alicuius, ingreſſum.* Pythocles hic eſt, quem natum annos duo-
adu. Col. deuiginti Plutarchus ſcribit fuiſſe monſtroſè ab Epicuro deprædicatum, cuique muliebria cùm pateretur, fuerit apprecatus vt omnia ſine reprehenſione, inuidiáque contingerent. Ad eumdem puerorum amorem pertinere poſſunt blandulæ illæ appellitatio-
Id. nes, vt cùm Epicurus ex eodem Plutarcho diminutâ, ac infractâ voce Coloten vocare conſueuit Κολωτάραν, καὶ Κολωτάριον, *Colotulum, & Colotillum.*

Attexi iam poſſet obiecta Epicuro deſidia, quæ, præter hortorum ad delicias comparatorum amœnitatem, impromptu cauſa eſſe videatur quamobrem fuerit tantoperè ad venerea intemperans. Sed adnotare ſolùm iuuat, cùm ex molli deſidia, adiunctáque intemperantiâ notum ſit corpus effici enerue, fluxum, effœminatum; nihil mirum videri, ſi corpus Epicuro contigerit, cuiuſmodi ſuprà obſeruauimus deſcriptum à Suida fuiſſe.
de ſan. tuen. Heinc cùm Plutarchus obiiciat nihil profuiſſe nec Epicuro, nec Epicureis ad decantatam illam corporis εὐστάθειαν *bonam affectionem*, ſeu *probam conſtitutionem*, quòd omnem actionem deuitauerint, quæ honoris ſtudium attineret; augeri id ſanè videtur ex eo, quod
Epic. apud Suidam legimus, Epicurum fuiſſe adeò miſerabiliter corpore affectum, vt ſurgere per multos annos è lecto non potuerit.
7 fam. 16. Omitto autem quod Stoïci, vt ex Cicerone iam retulimus, extremos illos Epicuri morbos ad hanc quoque ſpeciem turpioris intemperantiæ retulerint.

CAPVT III.

Abactus proinde Epicurus è Philoſophorum Choro.

ATQVE ex his tandem arguitur Epicurum videri indignum, qui Philoſophorum adſcribatur cœtui. Prætereo enim quæ ex Cleomede ſuperiùs relata ſunt, cùm Epicurum abigeret ex Philoſophorum choro. Prætereo vt ab Epicteto, Hierocle, & aliis relegatus potiùs ſit ad Cinædos, & meretrices. Alia vt attingam, Themiſtius patrem ſuum commendans: *Ille*, inquit, *Epicurum quàm-* Orat. 2.
celerrimè è catalogo dimittebat, vnguento in caput ipſius effuſo, vt qui amans eſſet voluptatis. Epicuri, inquit Maximus, *ne nomen quidem ipſum fero. Neque enim Philoſophiam admitto, quæ laſciuiat, vti neque Imperatorem, qui diſcedat ex acie.* Ipſe Lactantius cùm aliàs ſæpe Epicurum ſtultitiæ damnet, tum relatis illis iam antè citatis ex Lucretio verſibus, lib. 3.

Qui genus humanũ ingenio ſuperauit, & omneis
Præſtinxit, ſtellas exortus vti ætherius Sol,

Subdit: *Quos equidem verſus nunquam ſine ri-* lib. 3. c. 17.
ſu legere poſſum. Non enim de Socrate, aut Platone hoc ſaltem dicebat, qui velut Reges habentur Philoſophorum; ſed de homine, quo ſano & vigente nullus æger ineptiùs delirauit. Sed ne id genus plura conſecter, obſeruo ſolùm quod Arceſilas apud Laërtium interrogatus, *cur ho-* lib 4.
mines ex cæteris ad Epicureos, ex Epicureis autem ad cæteros non migrarent, reſpondit: *Quoniam ex viris quidem Galli fiunt; ex Gallis verò viri non fiunt.* Alludens ſcilicet ad Gallos ſacerdotes Cybeles exſectos, & effœminatos. Et poſſent quidem bene multi hoc loco enumerari ex Epicuri familiâ, qui Philoſophiæ aſperſerint labem: ſed omnium inſtar eſſe poteſt ille ex Seleucia Diogenes, cuius iam antè facta eſt mentio. Scilicet narrat Athenæus lib. 5.
quemadmodum ille à Rege Alexandro petierit, obtinuerit, ac deinde Lyſiodo meretrici, quam deperibat, dono dederit tunicam purpuream, auréamque coronam virtutis effigie inſignem. Itémque, quemadmodum in cõuiuio celebri riſus ingens fuerit excitatus, vbi hiſce inſignibus exornata mulierculâ apparere iuſſa eſt; cùm vix tamen Philoſophus eius laudandæ faceret finem. Ad hunc locum ſpectat quod memorant Suidas, Ælianus, & in voc. Epic.
alij Epicureos fuiſſe à Romanis publico Se- lib. 9. var.
natus decreto expulſos, itémque à Meſſeniis, hiſt. c. 12.
quòd Adoleſcentum corruptores eſſent, ac propter mollitiem, & impietatem commacularent Philoſophiam. Addunt verò illis eiectis (quod quidem fieri antè Solis occaſum oportuit) iuſſiſſe Meſſenios, & à Sacerdotibus templa luſtrari, & à Timuchis vrbem purgari; quaſi ſcilicet à piaculis, ſordibúſque liberam factam. Referunt etiam vt Lyctij appellenteis illuc Epicureos abegerint, lege apud ipſos lata, *vt effœminatæ, degeneris & turpis ſapientiæ inuentores, atque adeò Diis inuiſi homines per præconis vocem Lycto pellerentur*;

si verò quis eò venire auderet, ac legem istam contemnere, is in catasta vinctus teneretur diebus XX. prope Curiam, & nudus melle, ac lacte perfusus apibus, & muscis intra illud tempus fieret pabulum, eóque exacto, si superstes esset, veste indutus fœmineâ è saxo præcipitaretur. Vt verbo dicam, sic Apollinaris:

in epithal. *Ast Epicureos eliminat vndique virtus.*

CAPVT IV.

Epicurum castè vixisse docetur.

HABES huc-vsque quid Epicuro circa Veneream intemperantiam possit maximè obiici. Placet porrò initio statim his omnibus opponere testimonium viri & docti, & sancti, quem meritò innumeræ obloquentium turbæ præferendum censeas. Is est Gregorius Nazianzenus, qui cùm in suis Iambicis continentiam aliquorum Philosophorum commendaret, de Epicuro sic cecinit:

Iamb.18.
Ipsum voluptatem putauit præmium
Epicurus existare omnibus laboribus,
Mortaliúmque tendere hîc bona omnia.
Ac ne ob voluptatem improbam, hanc laudarier
Quis crederet, moderatus, & castus fuit,
Dum vixit, ille, dogma moribus probans.

Nihil sanè hoc elogio illustrius; demonstrat enim vt Epicurus non modò casta docuerit (scilicet aliam voluptatem, quàm Veneream, damnatámque defendendo) sed castè etiam vixerit, hoc ipso arguens se voluptati obscœnæ non patrocinari. Subscribit porrò Seneca, cùm de Epicuro loquens: Epist.33. *Mirum est*, inquit, *aliquid fortiter dici ab homine mollitiem professo; ita enim plerique indicant. Apud me verò Epicurus est, & fortis, licet manuleatus sit.* Verumtamen quid Epicurus seu docuerit, seu dixerit, suo referendum est loco, vbi scilicet quemadmodum ille amores tam mulierum, quàm puerorum penitùs damnauerit; cùm & intereà sufficere possit, quod ex Epistolâ ad Menœceum superiùs iam relatum est, *Non enim puerorum, mulierúmque fruitiones*, &c. De moribus heic agimus, quos etiam castos non diffitentur, qui opiniones ipsius fuisse impudicas existimant. Vnus audiatur 3.Tuscul. Cicero: *dicet*, inquit, *aliquis: Quid ergo? tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? Ego verò minimè; video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclarè. Itaque, vt sæpe dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. Quamvis spernat voluptates eas, quas modò laudauit, ego tamen meminero quod videatur ei summum bonum*, &c. Quamobrem tametsi supposuerimus Epicuri doctrinam fuisse obscœnam, & exsibilandam (quod suo, vt recepimus, loco declarabimus, quàm à vero abhorreat) adhuc tamen quod spectat ad vitam, & mores, continentissimus exstitit. Certè cùm audis Ciceronem memorare Epicurum aspernatum fuisse voluptates, est quòd putes Metrodorum seriò de se, & Epicuro dixisse, quod Plutarchus alicubi refert, videlicet, *in voluptates corporis se inspuere.* l.2.adu.C

Postremò verò, vt habeas testimonium ab inimico, atque ideò omni exceptione maius, ecce vt Chrysippus de Epicuro senserit. Scribit Stobæus, *quempiam fuisse, qui & non iri* serm. de *captum amore virum sapientem dixerit, & ipsius* ven.& am *Epicuri exemplo inter cæteros id probârit: Chrysippum autem contradixisse, & Epicurum quod attineret, excepisse nihil ex eius exemplo concludi, quoniam foret* ἀναίσθητος, *sensu* (seu passione concupiscibilis appetitus) *carens.* Quo loco vides Epicurum tum citari ab aliis in exemplum continentiæ, quæ sit viro sapiente digna: tum aduersarium eius Chrysippum non negare eius continentiam, sed illam solùm tribuere stoliditati, potiusquàm virtuti; quòd vt nihil aliud, saltem fidem facit Epicurum incontinentem, libidinosumve non fuisse. Hæc porrò Chrysippi redargutio in 3.Epid cum ea consonat, qua Galenus Epicurum com.1. taxat, non sanè circa nimium, sed circa nimis parcum Venereorum vsum; cùm, vt iam antè meminimus, censuit *ipsum nunquam prodesse, multúmque esse nisi & noceat*; verùm hac de re alibi. Adnoto heic solùm nihil esse mirum si Chrysippus existimârit hominis esse stupidi, ac bardi amore non capi; contrà verò amore capi solertis esse, ac ingeniosi; quando se ipse hac ratione factóque ipso planè solertem, ingeniosúmque esse probauit. Sanè, ne cætera consecter, legitur ecce apud Laërtium turpia, ac infanda scripsisse. Quippe *in commentario de antiquis Physiologis, quæ* lib.7. *de Ioue, & Iunone tradit, turpiter confingit*, (verba sunt Laërtij) *sexcentis versibus ea scribens, quæ nemo ne ore quidem inquinatissimo scriberet. Turpissimam enim, vt aiunt, illam scribit historiam (tametsi laudat vt Physicam) scortis potiùs, quàm Diis congruentem, ac præterea ab iis, qui de tabulis scripserunt, alienam. Neque enim apud Polemonem, neque apud Hypsicratem, ac ne apud Antigonum quidem inueniri, sed ab eo confictam esse. In libro autem de Republica, etiam cum matre, & filia, ac filio commiscere corpus concedit.* Hæc, & plura sunt quæ Chrysippo attribui scribit Laërtius.

CAPVT V.

Purgatur Epicuri Hortus ab infamia ex mulieribus.

CVM itaque Epicuri mores nihil impudicum habuerint, existimare par est non fuisse Hortum ipsius infame lupanar, tametsi mulieres nonnullæ commoratæ in illo sint. Vel omnes enim, vel certè plures ex iis, quæ enumerantur, cum Epicuro sunt conuersatæ, non vt se prostituerent, sed vt cum eo philosopharentur. Scilicet hoc nouum non fuit, vt ingenuæ, præstantésque ingenio fœminæ in Philosophorum scholas æquè,

æquè, ac viri conuenirent. Ecce enim in Academia auditrices Platonis fuerant, & Lasthenia Mantinica, & Axiothea Phliasia, perinde ac Xenocrates, Aristoteles, & alij viri, vt Laërtius memorat, adiiciens Axiotheam virili etiam habitu, ex Dicæarcho, fuisse indutam; cùm addat easdem quoque fuisse Speusippi discipulas. Enimverò Pythagoras, nonne mulieres plurimas in discipulinam suam admisit, quemadmodum Porphyrius, Iamblichus, & alij scripsere? Nonne etiam ex Laërtio plurimi vxores suas erudiendas ipsi tradiderunt, quæ Pythagoricæ dictæ sunt? Ex harum fortè numero ipsa quoque Theano fuit; quippe quam nonnulli voluerint vxorem fuisse cuiusdam Brontini, Pythagoræ verò exstitisse non vxorem, sed discipulam. Quid memorem id etiam moris consequutis sæculis fuisse. Audi enim Porphyrium de præceptore suo loquentem: *Audiebant Plotinum etiam mulieres nonnullæ, admodum sapientiæ eius deditæ, quarum in numero erat Gemina, in cuius etiam laribus habitabat. Item Geminæ huius filia nomine similiter Gemina. Amphichia quoque Aristonis filia, & filij Iamblichi vxor. Multi quin-etiam viri, multæ & mulieres generis nobilitate pollentes, cùm morti iam propinqui essent, liberos suos tum mares, tum fœminas vnà cum omni substantia Plotino, tanquam sacro cuidam, diuinóque custodi tradebant, atque commendabant. Quocirca Plotini domum plenam iam puerorum, virginúmque videres, &c.* Hæc commemoro, vt intelligas haud absimilem Epicuri Scholam, quemadmodum intelligi vel ex vno eius Testamento liquet. Atque, vt cætera omittam, poterunt illæ fœminæ cum Epicuro conuersatæ Pythagoricarum instar, vxores esse commorantium etiam cum ipso familiarium. De Themistâ certè, quòd fuerit Leontei vxor, perspicuum est. Leontium quoque tametsi fuerit Metrodori concubina, pro more tamen patrio vxoris instar illi esse potuit, quemadmodum fuerat Aristoteli Herpyllis, ex qua susceptus Nicomachus. Porrò, vt Leontium, seriò Philosophiæ operam dedisse agnoscas, repetendum id solùm est, quod superiùs attigimus, videlicet habuisse illam, vnde librum aduersùs Theophrastum Philosophum scriberet. Et ne quis putaret ipsam quidpiam solùm effutiisse muliebriter, testatum fuisse M. Tullium, opus huiusmodi conscriptum *scito sermone, & Attico:* Quibus verbis, & eruditio, & elegantia indicatur. Quin-etiam scribit Plinius Leontium Epicuri cogitantem depictam fuisse; vt ipsam nempe intelligamus Philosophicis meditationibus deditam: Quippe si illa meretrix fuisset, profectò non cogitabundam, sed subsultanti oris habitu mulierem pingi oportuerat. Vt agnoscas etiam Themistam philosophatam seriò fuisse, notandum solùm est Lactantium, cùm philosophari neget fœminas, vnam tamen excipere ex omni memoria Themisten: & Ciceronem ita illius suspexisse sapientiam, vt in L. Pisonem agens, Ironicῶs dixerit: *licèt sis Themistâ sapientior:* nempe eo sensu, quo mox antè: *Tu eruditior, quàm Piso* (auus scilicet prænomine Marcus) *prudentior, quàm Cotta, abundantior consilio, ingenio, sapientiâ, quàm Crassus.*

lib.3.
lib.4.
in vi.Pyth. l.8.
in vi. Plot.
Laërt. lib.5.
lib.1.de nat. deor.
lib.35. c.11.
lib.3.cap.24.

Edisserendum fortè heic esset, admittine, vt sunt imbecilla fœminarum ingenia ad Philosophiam debeant? Sed paucis, constat non sine inuidia posse arceri à Philosophia, seu summi boni prosequutione, adeptionéque felicitatis, si quæ iudicio, & affectu philosophico fuerint: cùm & eiusdem nobiscum naturæ participes, easdem nobiscum doteis possideant, & pleræque ingenij acumine, ac robore præstent viris plurimis, etiam ex iis, qui existimant se optimè philosophari. Atque id quidem, vt experientiam plurimarum Heroïdum, veréque doctarum prætercam, (quas inter semper eminebit, quæ rarâ nostri sæculi fœlicitate efflorescit Vltraiectensis illa puella Anna Maria Schurmana, omni genere non virtutis minùs, quàm eruditionis ornatissima) prætereámque etiam, si Plato voluit mulieres perinde ac viros sese immiscere Reipublicæ, non esse quod eædem à rerum speculatione prohibeantur. Deinde quæri id etiam posset, annon imbecillum videatur castitatis præsidium in tanta familiaritate commisceri fœminas viris. Verùm, vt contendere nolim rem se in illa consuetudine perinde habuisse, vt si quispiam marmoribus copulauisset marmora, (puta cum magno temporibus illis non daretur vitio, si quis à se nihil humani alienum esse arbitraretur, ac damnatum solùm haberetur etiam à Philosophia, si quispiam intemperanter, cúmque legum, sanitatis, ac famæ dispendio sese Venereis dederet) ita potuit tanta in illa conuersatione esse moderatio, vt peccatum nihil fuerit aduersùs Temperantiam; maximéque, cùm tanta illeic coleretur sobrietas, quæ inimica est Veneris; & cùm ipse qui præerat, instituebátque Epicurus, sic continens foret, vt iam diximus, & aduersùs Venerea ita declamaret, vt aliàs dicemus. lib. 5. de Rep.

Dices, si Epicurus cœlibem, continentémque vitam traduxit, ac neque vxorem, neque concubinam habuit; cur non eandem rem familiaribus, ac Metrodoro præsertim persuasit? Ratio esse potuit, quia fragilitati illorum consuluit, nec iugum ipsis imponere, quantum subire ipse, voluit. Sic visum superiore libro; cùm ipse dietim non toto asse pasceretur, concessisse Metrodoro, qui non tantùm profecerat, vt pasceretur toto.

Postremò, quòd Leontium non negetur fuisse Metrodori concubina; disquirendum esset an id fuerit Horto, seu Epicureo contubernio indecorum. Sed notum satis supérque est, vix Philosophum vllum celebrari, cuius concubina aliqua non memoretur. Rem habes fusè ab Athenæo, inter cæteros demonstratam. Et cùm res temporibus nostris diffamata iam fuerit, exstant tamen Leges Ciuiles, & Canonicæ, ex quibus euincitur fuisse aliter à maioribus nostris vsurpatum. Quod quidem attingo, non sanè, vt vitio quæratur patrocinium; sed vt intelligas tantò minùs damnari posse concubinarum vsum apud

lib.13.
l. in concubin. ff. de concub.
Dist.34 c.5.
ibid.can.4.

apud Ethnicos, quantò olim, per ea, quæ nobis morum, pietatíſque principia, regulæque ſunt, prohibitus minimè fuit. Nihil heic adiiciendum eſt de nocturno illo conuentu; cùm ex dictis ſuperiùs conſtet rem eſſe commentitiam. Illæ omnes comparationes cum Sardanapalo, cum ſociis Vlyſſis, cum Augiæ ſtabulo, cum Paradiſo Mohammedis, declamationes meræ ſunt. Quod ſpectat ad Corniaden, non fuit ille Epicureus: ſed Plutarchus ſolùm innuit non debere virum ſapientem ſimileis res turpeis cogitatione repetere, vt faciebat Corniades, homo ſcilicet perditus, quem etiam ab Epicuro improbatum non obſcurè colligitur ex ipſo Plutarchi contextu.

CAPVT VI.

Refelluntur Epicuri amores, & damna ad ipſos relata.

Respondendvm ad ea reſtaret, quæ ex Plutarcho, Cleomede, itémque ex aliis apud Laërtium obiecta ſunt: ſed & notum ex antè dictis quâ mente illi animati aduersùs Epicurum fuerint; & repetitum eſt aliquoties, vt Laërtius dixerit inſanos, qui talia comminiſcerentur. Sanè quod attinet præſertim ad amatorias Epiſtolas, nemo ambigat illas ex iis fuiſſe, quas Diotimus Stoïcus Epicuro impoſuit. Ac de Leontio, & Themiſtâ, quarum altera concubina, altera vxor familiarium fuerit, res ipſa planè reclamitat; maximè verò cùm Laërtius referat hanc commentationem ad obtrectatorum inſaniam. Opinor autem, ſi Laërtius recitatam ex Alciphrone Leontij Epiſtolam habuiſſet ad manum, idem de ea fuiſſe laturum iudicium. Nempe ſiue Alciphron ipſe, ſiue alius confinxerit, apparet ſanè captata nimis, affectatáque declamitatio. Heinc non memoro vt Leontium, veluti etiam Metrodorus, ante Epicurum diem obierint, cùm Epicurus filij ipſorum Epicuri nomine, tanquam pupilli in teſtamento, & meminerit, & curam habuerit; vt intelligas quî Leontium ſcribere ad illum potuerit, & iam quidem octogenarium; cùm ipſi Epicurus ſupervixerit, ac deinceps obierit, vix annum egreſſus ſeptuageſimum primum. Quod ad Pythoclem attinet, cæteróſque adoleſcenteis, parem cauſam Laërtius facit, cùm ex eadem inſania Epiſtolas depromptas refert. Et certè cùm Pythoclem ipſum, ac etiam Menœceum, & alios Epicurus ita ad philoſophandum, excolendúmque virtutes, ac nominatim continentiam adhortatus fuerit, vt quæ ſuperſunt Epiſtolæ partim integræ, partim per fragmenta, declarant; longè omnis ſuſpicio euaneſcit; aboletúrque. Niſi porrò Stoïci fateantur potuiſſe illa de Epicuro præter verum, ac ius euulgari, quid dicent ad ea, quæ de ipſo quoque Zenone in vulgus abierunt? Antigonus enim Caryſtius (Athenæo referente) in eius vita ſcriptum reliquit, vt pueris ſemper ſit vſus, nunquam verò fœminâ; tametſi Laërtius ſcribat ſemel, aut bis ancillulâ vſum, ne mulierùm oſor eſſe videretur. Sed & niſi ad locorum, temporúmque conſuetudinem; aut, quod magis placet, ad maleuolorum, & ſycophantarum calumnias confugere liceat, quænam excuſatio prætexetur iis, quæ vulgò de Socrate, cæteríſque ſanctiſſimis Philoſophorum circumferuntur? Nam vt nihil dicam de Xenophonte, qui vt puerum Cliniam deperierit, apud Laërtium ſcribitur; vt nihil item de cæteris, quos longum foret enumerare: nonne ruborem excitabunt, quæ de Philoſopho habito diuino iactantur? Vides quid ipſe Apuleius, quanquam fuerit Platonicus, non diſſimulet à Platone ſcriptum. Inter cætera enim amatoria legitur ſcripſiſſe ad Aſtera puerum: lib.13. lib.7. lib.2.

Aſtra vides; vtinam fiam, mi Sidus, Apol.1.
Olympus,
Vt multis ſic te luminibus videam.

Et ad Dionem,

Ciuibus ingenti in patria laudate, iaces
nunc,
Qui inſanum me animi reddis amore,
Dion.

Plura habet Laërtius circa amores Alexidis, Phædri, aliorum, quos Plato deperierit; ſed præſertim illud, τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν, &c. quod tum Agellius, tum Macrobius redditum memorant Latinè pluſculis illis verſibus, lib.3. lib.19.c.1 lib. 2. Saturn c.2.

Dum ſemibulco ſauio
Meum puellum ſauior, &c.

Vt iam de obiecta Epicuro deſidia dicatur, nihil neceſſe eſt præmittam de amœnitate Hortorum; quaſi nempe illa compararetur ſolùm, vt libidinum ſit illectamentum, & non potiùs, vt philoſophantium animus exhilaretur, ac mirâ quadam alacritate ſeu ad meditandum, ſeu ad diſſerendum excitetur, ex pulchritudine illa varietatéque arborum, herbarum, foliorum, florum, vmbrarum, riuulorum, volucrum, ſuſurrorum, ambulacrorum, & ſi quæ ſunt huiuſmodi. Profectò, & hoc Epicuro non fuit peculiare, vt ſeu in Horto philoſopharetur, ſeu Hortos ad philoſophandum Sectatoribus relinqueret ſuis. Nam & Plato, & Sectatores habuere Hortum in Academiâ emptum ab Anniceride; cùm ille etiam in Horto, qui fuit apud Colonum, philoſophatus dicatur. Rurſus Theophraſtus ſuo teſtamento Hortum, ædeíſque adiacenteis amicis, qui philoſophari in illis optarent, conceſſit, vti apud Laërtium eſt; qui rurſùs aliquoties eiuſdem Horti meminit, cùm ſucceſſorum vitam deſcribit. Quod ſupereſt, otium liberale fuit, non ſegnis deſidia, exactum in Hortis Epicuro tempus. Et certè vel ſola librorum ab Epicuro conſcriptorum multitudo, ac varietas, ſatis magno eſt argumento ipſum non mollitie, ignauiâ, languore totos dies obtorpuiſſe: ſed integram potiùs ætatem impendiſſe Laërt.lib.3. lib.5. ibid.

Philoſophiæ.

Philosophiæ. *Otia*, inquiunt, *dant vitia*; verùm hoc de segnitie illa intelligitur, quâ piger vel dormit in vtramque aurem, sterťitque quantum despumare Falernum sufficiat; vel ad nequitiam animum componit, seséque ipso abutitur; non autem de vacatione illa, quâ quis sibi feriationem à negotiis, rebúsque gerendis procurat, vt animus curis solutior inquirendæ veritati studeat, seu, quod est idem philosophetur. Sed de hoc otio plura aliàs, cùm etiam declarabimus non esse ipsum causam morborum, vti vulgò existimatur, aut præmaturi obitus. Hoc porrò attingo vt iam innuam, si Epicurus imbecillus, si morbis obnoxius fuit, si maximis doloribus discruciatus interiit, non hæc fuisse damna ex vlla ipsius seu inertiâ, seu nequitiâ, ac libidine consequuta; sed constitutionis fuisse vitium, quod in ipso ortu ex parentibus acceptum non valuerit satis vllo studio seu tollere, seu emendare. Id vnum quod præstare potuit, generosè præstitit, dum tantâ constantiâ dolores, ac mortem ipsam tolerauit. Quocirca ne tempus teratur in refellendo vel Suidam, vel alios illos apud Laërtium, audire præstat Ciceronem, dum commendat extremam illam Epicuri
Tusc.5. constantiam: *Ordiamur*, inquit, *ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptuarium dicimus. Quid? is tibi mortém-ne videtur, an dolorem timere? qui cùm diem, quo moritur, beatum appellat, maximisque doloribus affectus, eos ipsos inuentorum suorum memoriâ, & recordatione confutat. Nec hoc sic agit, vt ex tempore quasi effutire videatur: De morte enim ita sentit*, &c.
de vit. Præstat & M. Antoninum, apud quem verba Epicuri sunt, Ἐν τῇ νόσῳ, οὐκ ἦσαν μοι αἱ ὁμιλίαι περὶ τῶν τοῦ σωματίου παθῶν, οὐδὲ πρὸς τοὺς εἰσιόντας τοιαῦτά τινα ἐλάλουν, ἀλλὰ τὰ προηγούμενα φυσιολογῶν διετέλουν· καὶ πρὸς αὐτῷ τούτῳ ὄντος, (ita videtur pro ὤν, πως) ἡ διάνοια μὴ μεταλαμβάνουσα (videtur, pro συμμεταλαμβάνουσα) τῶν ἐν τῷ σαρκιδίῳ κινήσεων, ἀτάρακτος ἦν (videtur, pro ἀταρακτεῖ) τὸ ἴδιον ἀγαθὸν τηροῦσα· οὐδὲ τοῖς ἰατροῖς ἐμπαρεῖχον καταφρυάττεσθαι, ὥς τι ποιοῦσιν, ἀλλὰ ὁ βίος ἤγετο εὖ, καὶ καλῶς, *Dum morbo tenerer familiares sermones non erant mihi de doloribus, quos tum perpetiebar in corpusculo; neque cum iis, qui accedentes inuisebant me, hisce de rebus quicquam loquebar; sed in differendo de rebus naturæ præcipuis deterebam tempus. Cúmque ad hoc intentus forem, ipsa interim mens motionum in corpusculo excitatarum non particeps, imperturbata, ac bonum suum intemeratum seruans, constabat. Quin etiam ne Medicis quidem tanquam remedia adhibendo quidpiam præstituris permittebam me; & vita nihilominùs non malè, neque indecorè congruebat.* Cui profectò loco accommodari potest quod habet alia occasione idem Epicurus apud Senecam, dum,
Ep.10. *Magnificentior*, inquit, *mihi crede sermo tuus in grabato videbitur, & in panno: Non enim dicentur tantum illa, sed & probabuntur.* Itémque
Ep.66. Senecam, dum post commendatam illam Epicuri de Sapientiâ, ac beatâ vitâ in Phalaridis taurum descensura sententiam, de qua dicendum aliàs, tum multis interpositis, memorat *illam mala valetudinis, & dolorum grauissimorum perpessionem, in qua*, inquit, *Epicurus fuit illo summo, ac fortunatissimo die suo: Ait enim se vesicæ, & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris accessionem non recipientia; esse nihilominùs sibi illum beatum diem: beatum autem agere, nisi qui in summo bono non potest.* Et statim: *non potest dici hoc non esse par maximis bonum, quod beatæ vitæ clausulam imposuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit.*

CAPVT VII.

Restituitur Epicurus in Philosophorum Chorum.

NVNC, quòd Epicurus abactus è Philosophorum choro à bene multis esse videatur, nihil profectò mirum est. Alij enim ex studio Sectæ malè affecti in ipsum fuere, vt Epictetus, Cleomedes, alij, præter Stoïcos illos antiquiores. Alij seu ignorauerint, seu dissimulauerint quanta fuisset in Epicuro seu doctrinæ castimonia, seu vitæ cōtinentia; præ quadā tamen festiuitate, virum perinde exceperunt, ac si fuisset tā moribus, quàm dogmatibus voluptarius; vt pater ille Themistij. Alij, cùm feruore quodam declamationis abriperentur, facilè eò delapsi sunt; vt de Epicuro sermonem haberent iuxta vulgarem sententiam, quemadmodum Maximus Tyrius. Alij pro studio virtutis, affectúque pietatis sic expedire iudicauerunt; vt nonnulli sanctorum Patrum, quibus accensetur Lactantius. Enimverò, quid putas est dicendum de Arcesilâ Epicuri contemporaneo? Idem profectò, ac fortè peius, quàm de ipsis Stoïcis. Imprimis quippe Arcesilas ex eo odérat Epicurum, quòd cùm auram popularem insolenter prorsùs captaret (φιλόχλος, καὶ φιλόδοξος) exempli causâ, vocibus illis, quæ sunt apud Laërtium, *Aio ego, & non assentietur his quispiam?* Epicurus aliquando ipsum sic ta- lib.4.
xauerit, quasi nihil iactaret proprium, sed desumptum solùm ex Platone, Pyrrhone, Diodoro. Id innuit Plutarchus Epicurum scri- l.1.adu.Col.
bens dixisse de Arcesilâ, μηθὲν αὐτὸν ἴδιον λέγοντα, ὑπόληψιν ἐμποιεῖν, καὶ δόξαν ἀνθρώποις ἀγραμμάτοις, *ipsum, cùm nihil proprium efferret, opinionem de se, gloriámque apud homines illiteratos parasse.* Deinde, mirum, quî Arcesilas Gallos vocaret Epicureos, ipse palàm vsus Theodota, Philætéque scortis, itémque Demetrio, ac Leochare adolescentulis; adeò vt proinde illum corruptorem iuuenum, & cynædo digna loquentem Aristo Chius dixerit; quod memoratur apud Laërtium. Sed hæc vt missa loc. cit.
faciam, magnósque quosdam viros opponam, qui Epicurum inter summos Philosophos habuerint. Occurrit imprimis Menander, Epicuri coætaneus, ac proinde morum ipsius, placitorúmque intelligens. Huius testimonium quanti sit faciendum cognoscas ex Plutarcho velim, quo loco eius compa- lib.ea de ra.
rationem cum Aristophane instituit. Ipse itaque Epicurum cum Themistocle ita confert,

vt

lib.3. vt quemadmodum libertatem patriæ ad Themiſtoclem, ſic ad Epicurum ſapientiam eiuſdē patriæ referat, memorabili illo diſticho in Anthologia aſſeruato, indicatóque ſuperiùs:

Χαῖρε Νεοκλείδα δίδυμον γένος, ὧν ὁ μὲν ὑμῶν
Πατρίδα δουλοσύνας ῥύσαθ', ὁ δ' ἀφροσύνας,
Par Neoclidarum, quorum vnus libera vt eſſet,
Alter vti ſaperet Patria, fecit, Aue.

lib.10. Sequitur ille Athenæus, cuius quoque ſuprà ex Laërtio meminimus. Is nempe celebrem ſententiam ex Epicuro deſcriptam proſequitur hoc diſticho:

Τοῦτο Νεοκλῆος πινυτὸν τέκος ἢ παρὰ Μουσῶν
Ἔκλυεν, ἢ Πυθοῦς ἐξ ἱερῶν τριπόδων,
Hoc Neoclis natum ſapientem dogma Camœnæ,
Aut Phœbi Tripodes edocuere ſacri.

l.1.de them. Attexatur ille etiam memoratus Conſtantinus Porphyrogenneta, Imperator eximiè doctus, qui Inſulam Samum deſcribens: *Ex hac*, inquit, *prodierunt viri ſapientiæ laude inſignes, Pythagoras Samius Mneſarchi filius, & Epicurus Neoclis, & Meliſſus, aliique non pauci*: Quod porrò cum Pythagora Epicurus heic copulatur, id in memoriam reuocat, quod habet lib.8. Laërtius in fine vitæ Pythagoræ, dum Epicurum Philoſophis ex Pythagorâ propagatis, & memoratu dignis accenſet. Nihil verò neceſſe eſt vberiùs Laërtij teſtimonium adiicere, cùm de illo iam ſatis conſtet. Quin-etiam nihil videtur opus corrogare loca ſeu ex Sexto Empirico, ſeu ex cæteris auctoribus Græcis, qui Epicurum non poſtremum inter Philoſophos habent. De Latinis res ſatis conſtat. in lib.de fin. &c. Nam Cicero etiam non modò interdum nobilem Philoſophum dicit, ſed paſſim quoque nobiliſſimis Philoſophorum intermiſcet. Sic Seneca, dum iis reſpondet (vt cætera reticeam) qui obiiciunt Philoſophos aliter vi- lib.de vit. be.cap.17. xiſſe, quàm docuerint: *hoc*, inquit, *per maligniſſima capita, & optimo cuique inimiciſſima, Platoni obiectum eſt, obiectum Epicuro, obiectum* in Apolog. *Zenoni.* Sic Apuleius, vbi adnumerauit Epicurum Anaxagoræ, Leucippo, Democrito, cæteríſque, vt loquitur, rerum naturæ patronis, ac enumerauit deinde Epimenidem, Orpheum, Pythagoram, Oſtanem, Empedoclem, Socratem, Platonem, ſubiungit: *Gratulor igitur mihi, cùm & ego tot, & tantis viris ad-* Iamb.18. *numeror.* Prætereo Patres, vt ex Græcis B. Gregorium Nazianzenum, quem antè citauilib.offic. mus: ex Latinis B. Ambroſium, qui docet *Epicuri Hortos tolerabiliores eſſe Lyceo Ariſtotelis.*

Hoc verò addo: Cùm Epicurus, infamis fuiſſet habitus totâ illâ penè ſæculorum ſerie, quâ literæ bonæ ſepultæ iacuerunt; vix tamen libros humaniores, puluere excuſſo, rediiſſe in manus ante duo ferè ſæcula, quàm omnes penè eruditi ſymbolum pro eo con- lib.8. ep.7. tulerunt. Accipere vis aliquos? Ecce Franciſcus Philelphus in Epiſtolis: *Quamvis*, inquit, *improbetur Epicurus à multis; video tamen ab illo eam voluptatem maximè omnium laudari, quæ ſit animi, quæ ſapientiam, virtutémque* init. *conſequatur.* In libris autem de Morali diſciplina, *Et ſapientem*, inquit, *Epicurum, &* lib.3.c.11. *vita continentiſſima exſtitiſſe conſtat.* Alexander ab Alexandro in diebus genialibus: *Epicurus*, inquit, *ſummus voluptatis aſſertor, victu frugali, & modeſto contentus, aquâ, & polentâ, aut pane hordeaceo victum quæſiuit, contráque paupertatem inuictum animum geſſit; non quòd voluptates auerſaretur; ſed quòd in tenui victu ſe plus voluptatis experiri aiebat; cuius rei argumentum eſt, quòd oleribus, & pomis, ac vilibus cibis, quibus viuendum cenſuit, libros referſit.* Cælius Rhodi- lib.13. ginus in antiquis lectionibus: *Cæterùm*, inquit, *quod vtique mirari me plurimùm fateor, ille voluptatis aſſertor Epicurus omneis libros ſuos repleuit oleribus, & pomis, vilibúſque cibis, adſtruit eſſe viuendum.* Raphaël Volaterranus lib.15. in Anthropologiâ: *Epicurus*, inquit, *ſummum bonum, non vt Ariſtippus in voluptate corporis, ſed in doloris vacuitate ponebat: honeſtam vitam, & tenuem victum diligebat, quod parabilior eſſet, & anxietas animi in parandis lautioribus vitabatur.* Ioannes Franciſcus Picus Mirandu- lib.1.c. lanæ Comes in examine doctrinæ vanitatis gentium; *Neque*, inquit, *vt Simplicius ait, voluptate voluptatem venabantur Epicurei; ſed laboribus maximè & continentiâ.* Verùm nunquam finis eſſet, ſi vellem ſuffragia ſimillima colligere, & recentiorum maximè ad vſque Erycium Puteanum, cuius Eulogium de Epicuro inter præfandum allatum eſt, vel potiùs vſque ad teipſum, LVILLERI amiciſſime, qui cùm illud Menandri ex me accepiſſes, excepiſti ſtatim fuiſſe Epicurum nomine ſuo digniſſimum (nempe *auxiliatorem* ſonat) ac multò ampliùs illi debere non Atticos modò, ſed & omneis homines ob purgatam amentiam, quàm Phigalenſes Apollini, quem Ἐπικούρειον cognominârunt, templo conſtituto, ob depulſam peſtem.

Enimverò heic tacere non poſſū duos, aut treis eximios viros, qui ſeu de Sectâ Epicuri, ſeu Apologiam pro Epicuro conſcribere aggreſſi ſunt. Vnus eſt Baptiſta Guarinus Ve- de ſcri. Eccl. ronenſis, quem de Sectâ Epicuri librum ſcripſiſſe Trithemius refert; etſi neque nos viderimus illum: neque Naudæus etiam noſter comperire vſquam, etiam in Italia potuerit. Alius eſt M. Antonius Bonciarius Pa- in fi. R. riſienſis Profeſſor, qui in catalogo Operum ſuorum, ſe compoſuiſſe librum teſtatur, cui titulum fecerit, *Epicurus*, ſiue *dialogus de antiquâ Philoſophiâ*, in quo efficacibus argumentis, & doctorum virorum teſtimoniis probatur, *neminem ex priſcis Philoſophis acceſſiſſe propiùs ad veritatem, quàm Epicurum; contrà, nullos ab eâ longiùs receſſiſſe, quàm Stoïcos.* Tametſi iſte quoque liber, nunquam fortaſſis editus, nec nobis eſt viſus, nec amico noſtro, quem vix tamen vlli rariſſimi fugiunt. Ter- à pag.1 tius eſt Andreas Arnaudus Forcalquerienſis in hac Prouinciâ Proſeneſcallus, cui in libello, cui nomen *Ioci*, Apologiam pro Epicuro inter cætera edidit, breuem illam quidem, & foliolis paucis; ſed in quâ tamen ea delibantur ex Laërtio præſertim, atque Senecâ, vnde conuincatur, quod vir ille pereruditus initio propoſuit, *fuiſſe Epicurum iniuſtiùs laceſſitum, & laniatum ab obtrectatoribus.* An opponam tandem coronidis vice, quod Poëta Stellatus ante centum annos de in Gem.

Epicuro cecinit ex Zodiaco vitæ desumptum?

Obuius ecce senex quidam mihi venit acerno
Innixus baculo, nitidóque indutus amictu:
Cana tenùs medio pendebat pectore barba,
Pulchra cutis læta & facies, varióque colore
Florea candenteis decorabant serta capillos.
Cominùs vt dedimus citróque, vltróq; salutem,
Quò pergam, quis sim, quò dicar nomine, quærit.
Respondi, atque eàdem pudibundâ voce rogaui.
At postquam proprium nomen mihi reddidit (ipse
Namque Epicurus erat) stupui, ceu rusticus, agrum
Qui fodiens reperit latitantem obscuriùs arcam.
Atque ego tunc: venerande senex, sic Numina semper
Cuncta tuis faueant votis, sapientia quando
Mira tuis habitat fibris; nisi falsa loquuntur,
(Vt plerumque solet) homines, præcepta salutis
Da precor; & iuuenem prudentibus instrue dictis, &c.

CAPVT VIII.

De exactis Epicureis.

QVOD ad pulsos ex vrbibus Epicureos attinet, neque negaui sanè vnquam, neque negaturus sum, quin Spurij seu fuerint, seu esse potuerint, qui deprauato vitæ instituto, vnà cum Sectæ dedecore Philosophiam commaculârint. Verùm istud commune fuit Sectarum omnium vitium, vt adulterinos, ac degeneres fœtus educarent, à quibus demùm infamarentur. Athenæus quoque ipse statim post enarratam illam de Diogene historiam, peiorem aliam recitat fusiùs de Athenione Peripatetico, vt de cæteris nihil dicam. Scilicet ea est humanæ imbecillitatis conditio, vt modum diu seruare non possit. Quantumcumque enim regiam viam prætendas, sperandum non est, vt vel omnes illam ingrediantur, vel ex ingressis nemo deflectat. Ea est sors rerum, vt optima quæque vel multis, vel crebrò displiceant. Recense vitæ institutum tametsi innocens, & sanctum, in quod qui fuerint cooptati, omnes exhibuerint sese insontes, atque impollutos, & Apollo magnus mihi fueris. Atque hoc dico propter illos, qui Epicuri familiæ inscripti ab exemplo, præceptísque eius honestissimis defecerunt. Siquidem negandum aliunde non est, quin plurimi, ac ferè omnes vestigiis ipsius institerint constantissimè. *Ac mihi quidem*, inquit Cicero, *quod & ipse bonus vir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie sunt & amicitiis fideles, & in omni vitâ constantes, & graues, nec voluptate, sed officio consilia moderantes, hoc videtur maior vis honestatis, & minor voluptatis.* Spectare hûc posset, quod est suprà ostensum, Epicureos diutissimè floruisse in vrbibus, etiam cùm aliorum deficerent Sectæ; ac fuisse etiam aliquibus positas statuas, &c. (*l. de fin.*)

Quòd aliquæ autem ciuitates Epicureos eiecerint, primùm contingere id potuit propter paucorum aliquot vitia; neque enim insolens est, vt pauci delirent, & multi plectantur. Deinde seu Messenij, seu Lyctij, seu Romani, seu populi alij induci facilè potuerunt ad abigendum Epicureos; quod persuaderentur ab aliarum Sectarum professoribus, qui, quòd essent populares, ideò voluptatis exagitabant nomen, vt inde calumnias faciliùs, speciosiúsque contexerent. Nihil repeto de Stoicis, cùm Epicurei omnes vsurpare semper potuerint quod Torquatus apud Ciceronem: *hic Stoicorum more nos vexat.* Addere solùm iuuat quod ipse Cicero in Epicureorum causa habet. Professus enim se de ingenio, non de moribus quærere: *Sit ista*, inquit, *in Græcorum leuitate peruersitas, qui maledictis insectantur eos, à quibus de veritate dissentiunt.* Postremùm verò, quod caput est, non Epicurei modò, sed & alij Philosophi vrbibus sæpè expulsi sunt. Notum vt omneis Antiochus è suis Prouinciis, Lysimachus è suo regno, Athenienses ex Atticâ publicis edictis, decretísque excedere, exularéque iusserint, vti Atheneus, & Laërtius habent. Meminit etiam Xenophon latæ à Critiâ legis aduersùs Philosophos, & Tertullianus eiectam confirmat Philosophiam à Thebanis, Spartiatis, Argiuis. Alia vt reticeam, ac ne memorem quid Cato Censorius agendum censuerit occasione legationis Carneadis aliorúmque Philosophorum à Plutarcho expositum, sufficere potest Senatusconsultum per ea tempora Romæ factum, nempe C. Fannio Strabone, & M. Valerio Messalâ coss. (hoc est anno ante Christum CLX.) quod refertur ab A. Gellio in noctibus Atticis. Addit autem Agellius, recitato etiam alio de coërcendis Rhetoribus: *Neque illis solùm temporibus nimis rudibus, necdum Græcâ doctrinâ expolitis Philosophi ex vrbe Româ pulsi sunt: verum etiam, Domitiano imperante, Senatusconsulto eiecti, atque vrbe, & Italiâ interdicti sunt: quâ tempestate Epictetus quoque Philosophus propter id Senatusconsultum Nicopolin Româ decessit.* Ex quo licet intelligi non posse Epicureos infameis haberi, quòd expulsi fuerint, nisi infames etiam habeantur Philosophi cæteri, ac nominatim Epictetus, cuius virtus adeò emicuit. Ac ne obiicias Epicureis eiiciendis additam causam, quòd Magistri essent voluptatum, & adolescentum corrumperent mores; ecce aliis quoque Sectis prætextus quæsitus, notatúsque est. Nam, ex Sexto Empirico, Socraticæ obiectum est, quòd floccifaceret diuina: & Cato censuit ablegandos ex vrbe Philosophos, quò ipsi ad literarios ludos regressi apud Græcorum filios differerent; Romana autem pubes conferret se, vt antè, ad obtemperandum legibus, & Magistratibus. Quæ, & plura de odio Catonis aduersùs Philosophos, ac nominatim in Socratem, videre licet apud Plutarchum.

(*lib. cit.* — *ibid.* — *lib. 12. & 13.* — *lib. 5. in Theophr.* — *lib. 1. memorab.* — *in Apolog. cap. 7.* — *in Cat. maj.* — *lib. 15. c. 11.* — *lib. 2. ad. Math.* — *loc. cit.*)

LIBER OCTAVVS, DE OBIECTO EPICVRO ODIO LIBERALIVM DISCIPLINARVM.

CAPVT PRIMVM.

Obijcitur quòd Disciplinas vniuersè oderit.

LIBRVM tandem hunc circa mores Epicuri attexìmus, quod diſciplinas odiſſe, vt Epicuro obiicitur, maxima labes morum videatur. Adde quòd eius Philoſophiam explicaturis poſtmodùm, operæ-pretium videbitur præmiſiſſe peritus-ne, an imperitus fuerit Liberaliũ Diſciplinarum, quas antiqui ſoliti fuerunt à Philoſophia ſeiungere; niſi quòd Ariſtoteles Mathematicas Philoſophiæ ſpeculatiuæ partem fecit. Mitto eaſdem eſſe, quas arteis ingenuas, & bonas literas appellant, quaſque qui callent, tum eruditi, tum Encyclopædiam perfeciſſe dicuntur. Arguitur ergo Epicurus, quòd aduersùs illas tum in genere, tum in ſpecie peccauerit. Ac generaliter quidem, duplici ex capite. Primùm, quòd ipſe auerſatus Diſciplinas fuerit. Teſtatur id verò Sextus Empiricus, causâ additâ, *quòd existimaret illas ad Sapientiam nihil pertinere; quòd hic eſſet illi prætextus inſcitiæ; quòd malè affectus foret aduersùs Platonem, Ariſtotelem, & alios Diſciplinarum peritiſſimos; quòd denique inimicitias ageret cum Nauſiphane, qui & diſciplinarum erat admodum ſtudioſus, & proptereà multos habebat adoleſcenteis apud ſe.* Confirmatur, & ex Quintiliano, qui manifeſtis verbis ſcribit *fugiſſe Epicurum omneis Diſciplinas*; & ex Cicerone addente, *quod proptereà nihil oleret ex Academiâ. nihil ex Lyceo, nihil ne è puerilibus quidem Diſciplinis*; & ex B. Hieronymo, cuius hæc ſunt verba: *Exceptis his, qui cum Epicuro literas non didicerunt.* Deinde, quòd alios etiam ab eiſdem Diſciplinis abſterruere, ecce enim apud Laërtium citatur ad Pythoclen Epiſtola in qua ſcripſerit, παιδείαν ἅπασαν μακάριε φεῦγε, *Diſciplinam omnem, ô beate, deuita.* Commemoratur idem à Plutarcho, Athenæo, & aliis. Addit verò Plutarchus: *Pythoclen omnes & viri, & fœminæ* (ex Epicuri intellige Secta) *per Epicurum orant, obſecrántque, vt Diſciplinam non affectet, quæ liberalis dicitur. De Apelle vero quodam mirabundi, & amplexabundi ſcribunt, quòd iam ab initio à Diſciplinis abſtinens, purum ſe conſeruauerit.* Hæc Plutarchus. Athenæus autem: *Epicurum*, inquit, *memoremus, qui non initiatus circulo diſciplinarum, beatos prædicauit illos, qui eodem modo, quo ipſe, ad Philoſophiam accederent, eiuſmodi voces effundens: Fortunatum propterea te, quod ab omni purus Diſciplinâ* (παιδείας enim, non αἰτίας videtur eſſe legendum) *ad Philoſophiam te conferas? vnde & Timon de ipſo ait:*

Edoctus minimùm viuentum, Ludi magiſter.

(Scilicet ἀναγωγότατος appoſitè magis in verſibus illis Timonianis *edoctus minimùm*, ſeu *ineruditiſſimus* vertitur, quàm *intemperantiſſimus*, vt aliqui ſeu Laërtium, ſeu Illuſtrium interpretantes, acceperunt.) Ad Ciceronem attendamus: *Hæc Epicuri*, inquit, *non probo: de catero, vellem equidem aut ipſe doctrinis fuiſſet instructior* (*eſt enim, quod ita videri neceſſe eſt, non ſatis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur*) *aut ne deterruiſſet alios à ſtudiis* De Sectatoribus conſequenter; *Quî fit*, inquit, *vt ego neſciam, ſciant omnes quicumque Epicurei eſſe voluerunt, quod videri quidem vel optimè diſputant, nihil opus eſſe eum, qui Philoſophus futurus ſit, ſcire literas?*

CAPVT II.

Itémque ſpeciatim, quòd Grammaticam, Poëticam, &c.

SPECIALITER porrò de Grammatica, lapſus Epicuro circa ſermonem obiecti, videntur omnino rem conficere. *Si loquendi vim*, inquit Cicero, *ſi conſuetudinem verborum tenuiſſet, nunquam in tantas ſalebras incidiſſet.* Et rurſus: *In hac expoſita ſententia*, inquit, *ſunt qui exiſtiment, quod Epicurus inſcitiâ plane loquendi fecerit, feciſſe conſultò. De homine minimè vafro malè exiſtimant.* Heinc legimus apud Laërtium Epicurum multa circa ſermonem ignorauiſſe. Et, *Epicurus*, inquit Empiricus, *conuincitur eſſe in multis indoctus, neque purè*

etiam

lib.5. Metaph.c.1. — lib.1.adu. Ma. — lib.2.inſt. c.18. — lib.3.de nat. Deor. — ad Magn. — lib.10. — l.2.adu.Col. — lib.13. — lib.1. — lib.2. — lib.2. — lib.1. Deor — lib.10 — l.1.a

etiam loquens in communi consuetudine. Iam Cleomedes, postquàm hæc proposuit ex Epi- [lib.c.1.] curo corrupta, σαρκὸς εὐσταθῆ καταστήματα, καὶ τὰ περὶ ταύτης πιστὰ ἐλπίσματα, *constanteis carnis habitus, certásque de ipsis spes*; (notantur etiam voces εὐσταθὲς, καὶ ἔλπισμα à Clemente Alexan- [Strom.] drino) λίπασμα ὀφθαλμῶν, *oculorum pinguedinem* (lacrymam videlicet) ἱερὰ ἀνακραυγάσματα, *sacras vociferationes*; γαργαλισμοὺς σώματος, *titillationes corporis*; λακίσματα, *blandimenta*; tum subdit, *alias quoque esse eius voces prauas, atque infelices, quarum aliquas quispiam dicat*, inquit, *ex lupanaribus esse; quasdam similes iis, quæ proferuntur à mulierculis Cerealia celebrantibus; nonnullas ex media proseucha, & eorum, qui in ipsa* (legendum enim esse videtur αὐτῇ, non αὐταῖς) *deprecantur, Iudaicas veluti, & adulterinas, ac humi repentibus multò humiliores.* His [edit.] affine est, quod habet Plutarchus; nam, putidus, inquit, Epicurus est, cùm de amicorum epistolis loquens, κροτοθορύβους γίνεσθαι παρ' αὐτῶν *tumultus applausuum excitari ab ipsis* dicit. [adu.Col.] Omitto, quòd idem Plutarchus impatienter ferat Platonem ab Epicureis postulari reum confusionis verborum; *scilicet à viris, qui Græco sermone vtantur adeò accuratè?* ac illis etiam deinde obiiciat, *quod voces tollant funditùs*, cæteráque similia.

Attexere iuuat contemptum, negligen- [leg.] tiámque Poëtices. Quippe Heraclides Ponticus, *Epicurum*, inquit, *nihil moramur, qui (vt voluptatis obscœnæ suis in hortis cultor est) vniuersam simul Poëticen repudiat, tanquam perniciosum fabularum inescamentum* ὥσπερ ὀλέθρειον μύθων δέλεαρ (ex Heraclide scilicet quatuor hæc verba Rhodiginus sumpsit.) Hinc [c.1.] [adu.Col.] Plutarchus, *Heraclides Grammaticus*, inquit, *hanc rependit gratiam deliciis Homericis, cùm sit ex turba Poëtica, vt illi quidem appellant, seu etiam ex eo commotus, quòd Metrodorus tot suis in scriptis aduersùs Poëtam conuitia effuderit.* Et rursùs, *an*, inquit, *aureis adolescen-* [aud.po.] *tum, veluti Ithacensium solidâ quâdam cerâ obturantes, cogemus ipsos, vt arrepta Epicuri lintre Poësinfugiant, ac prætereuehantur?* Quò verò quispiam minùs admiretur Epicurum à [ert.19.] Maximo Tyrio in Poëtis non haberi, audia- [1. de fin.] tur illa apud Ciceronem Torquati excusatio; declarat enim vt Epicurus ne Poëtas quidem legere voluerit. *An ille*, inquit, *tempus in Poëtis euoluendis consumeret, in quibus nulla solida vtilitas, omnísque puerilis est delectatio?* Cui sanè sententiæ accedit quòd Plu- [adu.Col.] tarchus habet, cùm expositâ voluptate, quæ ex Poëtarum lectione percipitur, *eius*, inquit, *Epicurei neque fiunt, neque profitentur, neque volunt etiam participes fieri.* Cæterùm [ibi.] eadem habet Plutarchus circa notitiam historiæ. *Et de historia*, inquit, *vt alia omittam, opponam solùm Metrodori verba, cùm in opere de Poëtis sic scribit, proinde ignorare te dicens ab vtra parte fuerit Hector; aut qui primi versus habeantur in Poësi Homeri, & rursùs qui in medio sint, minimè expaueas.* Parem omitto varietatis linguarum ignorantiam; inde [5.Tusc.] enim, M. Tullius, *Epicurei nostri*, inquit, *Græcè ferè nesciunt, nec Græci Latinè.* Vno verbo docet Plutarchus, vt Epicurus noluerit *sapientem suum occupari* τοῖς φιλολόγοις κριτικῶν ζητήμασι, *eruditis illis censorum literatorum quæstionibus.*

CAPVT III.

Quòd Rhetoricam.

DE Rhetorica idem propè est, quod de Grammatica dicendum. Imprimis enim illa vocum germanarum ignorantia, sermonísque impuritas aduersatur delectui, & concinnitati, quæ magna laus Rhetoricæ est. Ea certè de causa videtur Epicurum reprobasse Dionysius Halicarnasseus, quòd [lib. de coll. verb.] verborum collocationem, ac temperamenta videretur negligere, *perinde ac si scribere minimè foret res laboriosa* ὡς ἐπιπόνου τοῦ γράφειν ὄντος. Itémque Theon Sophista, quòd Epicu- [progymn.2.] rus inter scribendum nimis affectaret mensuras illas, ac rythmos Hegesiæ, Asianorúmque Rhetorum; vt cùm scribens ad Idomeneum, dixit, ὦ, πάντα τὰ μὰ, κινήματα ἱερπνὰ, νομίσας ἐκ νέου, *ô qui delectabileis, duxeris à puero, motiones omneis.* Deinde, cùm Nausiphanen Epicurus fuerit insectatus inter cætera, quòd ille Rhetorices foret studiosissimus, quemadmodum Empiricus docet; cùm [lib.1. adu. Ma.] apud Ammianum Marcellinum Rhetoricam [lib.30. pag.377.] κακοτεχνίαν nominans *inter arteis numeret malas*; cùm in suo illo de Rhetorica libro, veluti ex Hermogenis Scholiaste intelligitur, scripserit *solam esse naturam, quæ orationem rectè instituat, artem verò nullatenùs*, φύσις γὰρ ἐστιν ἡ καλορθοῦσα λόγους, τέχνη δ' οὐδεμία: censuit præterea apud Laërtium, suum il- [lib.10.] lum sapientem οὐ ῥητορεύσειν καλῶς, *non curaturum, vt ornatè dicat*; quare & minùs mirum est, quod Cicero habet, cùm de Epicu- [lib. 3. de orat.] ri Philosophia loquens, *abest*, inquit, *ab eo viro, quem quærimus, & quem auctorem publici consilij, & regendæ ciuitatis ducem, & sententiæ, atque eloquentiæ principem in Senatu, in populo, in causis publicis esse volumus.* Quin- [lib.12.c.2.] tilianus etiam, *alia*, inquit, *mihi quæstio exoritur, quæ Secta conferre plurimùm eloquentiæ possit; quanquam ea non inter multas possit esse contentio. Nam Epicurus imprimis nos à se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam nauigatione quam-velocissimâ iubet.* Vt specimen porrò habeas non seruati apud Epicurum decori, seligi potest Conuiuium, in quo quid ille peccauerit, ab Athenæo est adno- [lib.5.deipn.] tatum. Itaque postquàm is Xenophontem, Platonémque commendauit, quòd Homerum imitati, conuiuij causam initiò exposuerint, & qui adessent, nominârint, subiicit, *Epicurus verò nec locum, nec tempus definit, neque quicquam proloquitur. Quocirca diuinandum est, quo pacto interdum conuiua tenens poculum ex insperatò quæstiones proponat, tanquam in Schola orationem habens: quod quidem Aristoteles dicit aduenire quempiam in conuiuium illotum, sordidum, oppletum.* Et rursùs de non seruato personarum decoro, *Epicurus*, inquit, *conuiuas omneis Atomorum explanatores*

explanatores inducit. Ac ſtatim pòſt, de ordine, *Epicurus*, inquit, *rurſus in conuiuio quærit de cruditate, vt ſit augurandum, deincépſque de febribus.* Pergit, *quid attinet verò dictionis in-* lib.1.de nat. Deor. *concinnitatem referre?* Hæc Athenæus. Accedat Cotta Ciceronianus, qui vt Epicurum maximè notaret, poſtquàm illum dixit *hominem non aptiſſimum ad iocandum; & nationem Epicureorum, cui minùs notum ſit quomodo quidque dicatur, carere ſale illo ad irridendum,* ſubdit, Velleium alloquens, *nec verò hoc in te vno conuenit, moribus domeſticis, ac noſtrorum hominum vrbanitate limatum; ſed cùm in reliquos veſtros, tum in eum maximè, qui iſta peperit. hominem ſine arte, ſine literis, inſultantem in omneis, ſine acumine vllo, ſine autho-* lib.2.Tuſc. *ritate, ſine lepôre.* Exinde eſt, cur Cicero Epicuri, ac Metrodori libros cum quibuſdam comparet, *quos neque diſtinctè, neque eleganter, neque ornatè ſcriptos latinè commemorat,* adiiciens, *lectionem ſine vlla delectatione ſe negligere.* Quò ſpectat illud Torquati Ciceronem alloquentis *exiſtimo*, inquit, *te ſicut noſtrum Triarium, minùs ab Epicuro delectari, quòd iſta Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti ornamenta neglexerit.* Augere porrò quod Torquatus dicit, videtur Agellius, dum Epicurum veluti excuſans aduerſus Plutarchum illius phraſin reprehendentem, *has enim curas vocum*, inquit, *verborúmque elegantias non modò non ſectatur Epicurus, ſed etiam inſectatur.*

CAPVT IV.

Quòd Dialecticam.

SEQVITVR Dialectica, quam Epicurum damnauiſſe ita videtur in confeſſo, vt lib.1. de fin. Torquatus etiam ille de eo dixerit, *in Dialectica nullam vim exiſtimauit eſſe nec ad meliùs viuendum, nec ad commodiùs diſſerendum.* Et lib.10. Laërtius loquens de Epicureis, *Dialecticam*, inquit, *vt ſuperuacaneam, repudiant.* Heinc videas Epicurum paſſim à Cicerone reprehendi *quòd definire, quòd partiri, quòd colligere neque ſciat, neque doceat, ac proinde in ſalebras innumeras incidat.* Sed vnus tamen locus loc.cit. eſt in libris de finibus, in quo rem totam conficit paucis *in illa*, inquit, *Philoſophiæ parte, quæ eſt quærendi, ac diſſerendi, quæ λογικὴ dicitur, iſte veſter planè, vt mihi quidem videtur, inermis, ac nudus eſt. Tollit definitiones, nihil de diuidendo, ac partiendo docet; non quomodo efficiatur, concludatúrque ratio, tradit, non qua vi, captioſa ſoluantur, ambigua diſtinguantur, oſtendit: iudicia rerum in ſenſibus ponit, quibus ſi ſemel aliquid falſi pro vero probatum ſit, ſublatum eſſe omne iudicium veri, & falſi putat.* ibid. Et rurſus, *dum Dialecticam*, inquit, *contemnit Epicurus quæ vna continet omnem & perſpiciendi quid in quaque re ſit, ſcientiam, & iudicandi quale quidque ſit, ac ratione, & via diſputandi, ruit in dicendo, vt mihi quidem videtur, nec ea, quæ docere vult, vlla arte diſtinguit.* lib.2.de fin. En proinde vt Cicero Epicurum variè deſpiciat, *omittamus hunc nihil prorſus dicentem.* lib.4.Acad. *ab hoc credulo, qui nunquam ſenſus mentiri putat, diſcedamus.* Et, *huic non multum differenti à iudicio ferarum obliniſci licebit ſui.* Et, lib.5 Tuſ. lib.3.Tuſ. l.1.de nat. Deor. *quam ſibi conſtanter, conuenientérque dicat, non laborat.* Et, *quid dixit, quod non modò Philoſophiâ dignum eſſet, ſed mediocri etiam prudentiâ,* &c. Eodem ſenſu Themiſtius, *neque hoc* in lib. 5 phyſ. tex *loco*, inquit, *ſapientiſſimum ſcilicet Epicurum depudet operire ſalebram ſalebrâ.* Cætera omitto, ac nominatim quod Plutarchus apud lib.2.c.8. Agellium dicit *Epicurum imperfectè, præpoſterè, inſcitè ſyllogiſmo vſum*, cùm ita eſt argumentatus, *Mors ad nos nihil pertinet, quod enim diſſolutum eſt, id eſt ſine ſenſu; quod autem ſine ſenſu eſt, id nihil omninò ad nos pertinet,* atque id genus alia, quæ ſuis infrà locis referentur commodiùs.

CAPVT V.

Quòd Arteis Mathematicas.

DE Mathematicis denique audienda eſt ingenua Torquati eiuſdem confeſſio. Ille enim Epicurum excuſare pergens, *an ſe*, lib.1.de inquit, *vt Plato, in Muſicis, Geometria, Numeris, Aſtris conficeret, quæ & à falſis initiis profecta vera eſſe non poſſunt, &, ſi eſſent, vera, nihil afferrent, quò iucundiùs, id eſt meliùs viueretur.* Hinc Cicero, poſtquàm inter cætera reprehendit Epicurum, *quòd aliquid eſſe minimum crediderit*, ſubdit, *quod profectò nun-* ibid. *quam putauiſſet, ſi à Polyæno familiari ſuo Geometriam diſcere maluiſſet, quàm illam ipſum dedocere.* Et alibi, *quid*, inquit, *Polyænus,* lib.4.Ac. *qui magnus Mathematicus fuiſſe dicitur? Is, poſtquàm Epicuro aſſentiens totam Geometriam eſſe falſam credidit, num illa etiam,* &c. Verùm ecce locum valde luculentum ex Balbo lib.2.de Deor. illo Ciceroniano, *ſed ſi hæc*, inquit, *non videtis* (intelligit perfectionem circuli, & ſphæræ) *quia nunquam eruditum illum puluerem attigiſtis, an ne hoc quidem Phyſici intelligere potuiſtis hanc æqualitatem motus, conſtantiámque ordinum in alia figurâ, non potuiſſe ſeruari?* Et ſtatim pòſt, *quæ, ſi bis bina quot eſſent, didiciſſet Epicurus, certè non diceret: ſed dum palato quid ſit optimum iudicat, Cœli palatum, vt ait Ennius, non ſuſpexit.* Non addo, quod habet D. Augu- lib de vt cred.c.4 ſtinus his verbis, *quis Geometricas literas legere magiſtro Epicuro, aut diſcere voluit? contra quas ille multùm pertinaciter, nihil earum, quantum arbitror, intelligens diſſerebat.* Prætereo quod Cleomedes docet, *Epicu-* lib.2.c.1 *rum nec Aſtrologiæ, nec vllius partis Philoſophiæ fuiſſe peritum*, cæteráque ſimilia. Id ſolum noto, quod Plutarchus habet, dum l.2.adu. poſtquàm recenſuit quas voluptates Pythagoras, Archimedes, Eudoxus, alij percepiſſent ex ſtudio Geometriæ, Arithmeticæ, Aſtrologiæ, ſubiicit, *has tot, tantáſque voluptates, veluti perenni è fonte manantes*

manantes Epicurei cùm deuitent,atque auerſentur, non patiuntur illas eos deguſtare, qui ſe ad ipſos contulerint; ſed mandant, vt citatis lembis eas fugiant. Quod ad Muſicam attinet, addit Plutarchus *Epicurum, dum illam declinat priuare ſeſe voluptatum, & gratiarum ſegete*; reprehenditque inter cætera, *quòd ne inter pocula quidem velit ſapientem ſe exercere quæſtionibus Muſicis ac Regibus etiam perſuadeat,vt in ſuis conuiuiis quaſlibet potiùs ſcurrilitates, quàm Muſicas, Poeticáſque diſquiſitiones tolerent.*

CAPVT VI.

Reſpondetur ad obiecta de Diſciplinis vniuersè.

HActenvs recitauimus quæ Epicuro obiiciuntur circa odium, contemptúmque diſciplinarum. Nunc, vt videamus quid reſponderi generaliter primùm debeat, conſideranda duo ſunt. Vnum eſt, cùm artes omnes, ac diſciplinæ ſint excogitatæ vtilitatis alicuius gratiâ, irrepſiſſe tamen in omneis ſtudia plurima inutilia. Id obſeruatu facile eſt in artificiis domorum, veſtium, cæteríſque Mechanicis, quæ neceſſitas aliqua cùm peperit, dictu mirum, quàm ſuperfluus deinde luxus occupârit: verùm idem quoque obſeruare licet in liberalibus diſciplinis, quarum cùm vſus eſſe debeat ſimpliciſſimus, ſtupendum, quantâ intricentur farragine rerum minimè neceſſariarum. Ipſa etiam Philoſophia, quâ nihil eſſe debuit purius,ita conſpurcata eſt, vt nihil iam aliud eſſe videatur,quàm Sophiſtices officina. Sed ita nimirùm euenire ſolet. Nihil eſt adeò laudabile, quod attrectatum manibus impuris, non illicò commaculetur. Ea eſt conditio rerum humanarum, vt conſiſtere in ſummo non poſſint, neque perfectionem priùs aſſequantur, quàm degenerare incipiant. Itaque in diſciplinis etiam liberalibus diſtinguenda ſunt aliqua vtilia, & multa quoque (provt vulgò poſſidentur) ſuperflua. Alterum eſt, Epicurum, cùm Sapientiam illam deſcribere voluerit, quæ pareret felicitatem, idcircò iudicium tuliſſe de ſcientiis, & artibus, quantum ſcilicet illas aut valere, aut parùm conducere, ad Sapientiam arbitraretur. Cenſuit porrò maximè omnium conferre Phyſiologiam; quod ſcilicet ex rerum naturâ, conditionéque perſpectâ, eliceretur quis eſſet vitæ conſtituendus finis; quatenus hiſce, aut illis rebus conſequendis inſudandum foret; & quomodo multa, quæ nos, propter imperitiam terrent, vbi perſpecta fuerint, animi pariant tranquillitatem. Quod attineret ad cæteras, vt Grammaticam, Rhetoricam, alias, parùm illas habere virium ad Sapientiam, ac felicitatem conſequendam opinatus eſt. Quare & retinendum quidem quod in ipſis foret non inutile, cenſuit; verùm in iis terere tempus, quæ & vana ſint; & mentem excrucient, abſurdum eſſe iudicauit.

Ac Epicurus quidem ita ſenſit, vt ſingillatim demonſtrabimus; hócque ipſum eſt, quod Torquatus innuit, cùm à Cicerone loquens ſic inducitur: *Quòd Epicurus parùm tibi videtur eruditus, ea cauſa eſt, quòd nullam eruditionem eſſe duxit, niſi quæ beatæ vitæ diſciplinam iuuaret.* Et paucis interpoſitis: *Non ergo Epicurus ineruditus, ſed iÿ indocti, qui quæ pueros didiciſſe turpe eſt, ea putent vſque ad ſenectutem eſſe diſcenda.* lib.1. de fin. Credas Senecam ad hoc reſpexiſſe; cuius verba ſunt: *Quid quòd iſta liberalium artium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtiuos, ſibi placenteis facit, & ideo non diſcenteis neceſſaria, quia ſuperuacanea didicerunt. Quatuor millia librorum Didymus Grammaticus ſcripſit: miſer, ſi tam multa ſuperuacua legiſſet. In his libris de Patria Homeri quæritur, in his, de Æneæ matre verâ: in his, libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit, & alia, quæ erant dediſcenda, ſi ſcires.* Epiſt.88. Hæc Seneca,qui & ſuperiùs: *De liberalibus*, inquit, *ſtudiis quid ſentiam, ſcire deſideras? Nullum ſuſpicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt; hactenus vtilia, ſi præparant ingenium, non detinent. Tandiu enim iſtis immorandum eſt, quandiu nihil animus agere maius poteſt. Rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint, vides. quia homine libero digna ſunt: cæterum vnum ſtudium verè liberale eſt, quod liberum facit. Hoc Sapientiæ ſtudium, ſublime, forte, magnanimum: cætera puſilla, & puerilia ſunt.* Et infrà: *Tantùm itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium.*

Sed ad Epicurum vt redeam, vt ille in cæteris fuit variis calumniis obnoxius; ita ex eo, quòd ſuperuacua ex diſciplinis reſcindi voluit, arrepta eſt occaſio euulgandi quòd diſciplinas oderit, contempſerit, diſſuaſerit, inſectatus fuerit. Celeberrimum præ cæteris fuit deſumptum illud ex Laërtio παιδείαν δὲ, &c. lib.10. ex ipſo enim cæteræ videntur excitatæ tragœdiæ. Cùm ille porrò locus fuerit ex ſuppoſititiis,vt Laërtius indicat; quid putas, dicendum erit ad Athenæum, Plutarchum, & alios, qui amplificationes ſuas vel ex eo locò ſumpſerunt, vel ex aliis eiuſdem farinæ (ſpuriis puta) operibus? Nam quod attinet ad Empiricum, ille dubitanter, & ex coniecturis loquitur; cúmque aliàs Epicurum non ſine elogio ſæpè memoret, declarat etiam, vt non diſciplinas abſolutè damnauerit. Addo verò tantùm abeſſe, vt Epicurus cenſuerit minimè poſſe diſciplinas cum Phyſiologiæ atque adeò cum Sapientiæ ſtudio cohærere, vt Epitomas potiùs in eorum gratiam ſcripſerit, quibus altiùs in ſtudia diſciplinarum demerſis non vacaret grandiora quædam volumina peruoluere. Illud habes in præfatione illius Epitomes, quæ ad ipſummet Pythoclem ſcripta exſtat apud Laërtium. Etenim dicit ea, quæ in ipſa, ſimilibúſque aliis traduntur, profutura eſſe, *cum aliis quidem multis*, καὶ τοῖς εἰς ἀσχολίας βαθυτέρας τῶν ἐγκυκλίων τινὸς ἐμπεπλεγμένοις, *tum iis etiam, qui profundiore ſtudio alicuius* lib 10.

artium liberalium sunt occupati. Quàm-multùm proinde abfuit Epicurus, vt disciplinas auersaretur, quantum Cynici, Stoïci, & alij, quos præsertim Laërtius notat? Veniamus ad specialia. lib.6.7.&c.

CAPVT VII.

Adobiecta de Grammatica.

QVOD spectat ad Grammaticam, audiendus solùm est Empiricus: is enim ita disserit: *Cùm sit duplex Grammatica, alia quidem, quæ profitetur se traditurum Elementa illorúmque connexiones, & quæ, vt paucis dicam, scribendi, ac legendi ars quædam est; alia autem, præter hanc, facultas profundior, quæ non in nuda literarum cognitione sita est, sed in examinanda etiam earum inuentione, ac naturâ, & prætereà in orationis partibus, quæ ex iis constant, &, si quid huiuscemodi consideratur: dicere iam contra priorem institutum nobis non est; in hoc enim conueniunt omnes, quòd ea sit vtilis; inter quos est etiam adnumerandus Epicurus; tametsi videtur inimicus eorum, qui profitentur disciplinas.* Pergit Empiricus de Epicuro loquens: *In libro certè de donis, & gratia docere abundè conatur*, ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστι τοῖς σοφοῖς μανθάνειν γράμματα, *quòd sapientibus necessarium sit addiscere literas.* Duo heic vides: vnum, Epicurum non reprobasse omnem Grammaticam; alterum, non dissuasisse, imò persuasisse Grammatices eruditionem. Dices, at negari non potest, quin vtile admodum sit nôsse varietatem partium orationis, vt cognoscatur, quæ textura in dictionibus copulandis adhibenda sit; itémque vocalium, & syllabarum quantitatem, ne ignoretur quâ ratione dictio quælibet pronunciari debeat, & si quæ sunt huiusmodi. Verùm, cùm istud illos attineat, qui & scientias edocentur, & imbui student linguis peregrinis: apud illos tamen qui linguâ patriâ & erudiuntur, & loquuntur, quemadmodum fiebat in Græciâ, Epicuri temporibus, res profectò est minùs necessaria. Quia enim ferè fugimus cum lacte, atque edocemur tum phraseis, tum accentus vocum; immorari certè deinde in iis edíscendis, vel obseruitandis, quæ per se habentur, & cognita sunt, id potest quidem ornamento ipsis esse Philologis: at perscrutantibus res ipsas adiumento sanè non magno. Et necessarium quidem est, vt præter vocum significatus, ac loquendi normas, quarum lex penès vsum est, nouerimus & legere, quæ cæteri scriptis consignant; & scribere quæ viua voce mandare aliis non possumus; quæ vtraque est germana Grammaticæ functio; sed quidpiam ampliùs vel profiteri, vel exquirere, aut alterius est facultatis, aut hominum certè otio abundantium. Heinc Epicurus, cùm præter voces, & vocum significationes apud vulgus notas, deprehenderet nonnullas vsui esse Philosophis solis, aliísque artificibus; idcircò ad illos accedendum censuit, docendus & specialium vocum, & rerum ipsarum notitiam; cùm sufficeret didicisse priùs à Ludi-magistro, & legere, & scribere voces, quas Philosophi, cæteríque & loquerentur, & scriberent. Porrò cùm Philosophiam calluit, vt, quantum posset, studiosorum laboribus consuleret, dictione vsus est propriâ, atque familiari, & quam-maximè licuit res abstrusiores accommodauit vulgareis vocibus, seu vulgareis potiùs voces ipsis rebus. Propterea enim Grammaticus Aristophanes dictionem eius reprehendit, adnotante Laërtio, ὅτι ἰδιωτάτη ἐστὶν, *quòd maximè propria, seu familiarissima esset.* Quasi verò vitiosum sit ita loqui, vt te omnes facilè intelligant, & quæ cæteri enunciant obscuriùs, explicare apertiùs? Quod sanè fit, cùm à communi consuetudine non abhorret oratio. Vtcumque sit captata hæc Epicuro facilitas, & Stoïcis, & aliis ansam præbuit cauillandi, *quòd verborum vim non teneret, quòd impuras voces vsurparet, quòd tolleret funditùs voces*, cæteráque similia. Ita nimirùm fieri solet, vt cùm Sophistæ voces illustreis notionibus suis barbaris deturpauerint, barbariei accusent illos, qui nitorem ipsis suum, ac germanum vsum restituere adnituntur. Vsu-venire etiam videmus, vt qui mysteria quædam magna occultata videri volunt sub ampullatis, aut à vulgo inauditis vocibus, inclament illos, tanquam profanos, atque barbaros, qui dictione simplici, vulgaríque eadem explicent, & Apinas esse, Tricásque ostendant. Id declarabitur præsertim, cùm de Virtute disputabitur. Dico intereà voces à Cleomede, & Plutarcho obiectas, desumptas videri ex epistolis, librísque aliis suppostitiis, vt apparebit maximè ex disputandis de Voluptate, cùm intereà sufficiat exaggeratos κρόλοθορυβους haberi in spuria illa ad Leontium epistolâ superiore libro citatâ. Addo concedi aliunde posse Epicurum fortè effinxisse, aut vsurpauisse voces aliquas, quæ in vsu quidem admodùm crebro non essent, sed quæ tamen fierent perspicuæ, & cum energia quadam, quod luberet, significarent, v.c. τὸ εὐσταθὲς, τὸ ἔλπισμα, &c. hoc autem, vt perspicuum est, & semper licuit, & semper licebit. lib. adu. Gram. loc.cit.

Illud Plutarchi insinuat quidem non fuisse Epicureos adeò eleganter, ac Platonem loquutos; at non probat tamen quin saltem loquuti clarè fuerint, ac iure ambages, fabulásque etiam in Platone improbauerint, vt circa Coloten est antè notatum.

Quod legitur verò apud eumdem Plutarchum in Coloten dum disputat, *tollere Epicureos voces funditùs*, facit admoneam obiter & mendosè legi eum locum, & sensum verborum fugisse Interpretes. Locus sic vulgò legitur, τίνες μᾶλλον ὑμῶν πλημμελοῦσι περὶ τὴν διάλεκτον; οἱ τὸ λεκτῶν γένος οὐσίαν τῷ λόγῳ παρέχοντες, ἄρδην ἀναιρεῖτε τὰς φωνὰς, καὶ τὰ τυγχάνοντα μόνον ἀπολιπόντες, τὰ δὲ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα, δι᾽ ὧν γίνονται μαθήσεις, διδασκαλίαι, προλήψεις, νοήσεις, ὁρμαὶ, συγκαταθέσεις, τὸ παράπαν οὐδὲ εἶναι λέγοντες. Interpretatio sic vulgò habet, *ecquis magis in sermone peccat, quàm vos? qui cum genus* lib.1.

genus Effatorum substantiam sermoni substernatis, funditùs tollitis voces, & obuia tantùm relinquentes vocabula, interim significationes eorum, per quæ discimus (puta doctrinam, notiones anticipatas, notitias, animi impetus, assensiones) prorsùs nihil esse dicitis. Notandum porrò est Plutarchum ita illeic loci in Epicureos agere, vt si Stoicorum opinionem probet. Stoicorum opinio fuit, vt est apud Empiricum, dum aduersus Logicos disputat de vero, tria quædam esse coniugata inter se, scilicet 1. τὸ σημαῖνον, quod significat; & est ipsa vox, v. c. Dion. 2. τὸ σημαινόμενον, quod significatur; & est res ipsa significata, quatenus est in mente, seu mente percipitur ab eo, qui intelligit vocem (quippe qui non intelligit, habet quidem in aure vocem, at non in mente significatum) 3. τὸ τυγχάνον, quod est; & est ipsamet res extra Intellectum existens, veluti Dion domi, aut ruri. Ex his autem tribus fecere primum, & tertium corporea; at incorporeum ipsum secundum, quod & vniuersè vocârunt λεκτὸν Dictum, & speciatim ἀξίωμα Effatum, si nempe sensu esset perfecto, & ob affirmationem, aut negationem dici posset verum, vel falsum. Iam apud eumdem Empiricum, Epicurus & Strato admisere solùm ex istis tribus primum, & tertium; videlicet voces, & res, δύο μόνον ἀπολείποντες, σημαῖνόν τε, καὶ τυγχάνον: repudiauere autem secundum, seu τὸ λεκτὸν Dictum, & maximè quidem proùt Stoici habuere illud incorporeum: quod quidem etiam Epicureis Empiricus non semel tribuit. Posteriùs enim, ὁρῶμεν, inquit, ὡς εἰσί τινες οἱ ἀνῃρηκότες τὴν ὕπαρξιν τῶν λεκτῶν, οἷον οἱ Ἐπικούρειοι, videmus esse aliquos, qui existentiam dictorum tollant, quemadmodum Epicurei. Et in hypotyposibus, οἱ μὲν Ἐπικούρειοι φασὶν μὴ εἶναι λεκτόν, οἱ δὲ Στωϊκοὶ εἶναι, Dictum quidem dari Epicurei negant, Stoici verò asserunt, cùm sic itaque se res habeat, vides profectò vocem illam ἀναιρεῖν, tollere apud Plutarchum referendam esse, non πρὸς τὰς φωνάς, ad voces, sed πρὸς τὸ λεκτῶν γένος ad dicta, in quibus sermonis substantia statuebatur à Stoicis: adeò vt possit fortè locus immutatione minimâ sic legi, οἱ τὸ λεκτῶν γένος οὐσίαν τῷ λόγῳ παρεχόντων ἄρδην ἀναιρεῖτε, τὰς μὲν φωνὰς, καὶ τὰ τυγχάνοντα μόνον ἀπολείποντες, τὰ δὲ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα, δι' ὧν, &c. Qui tollitis funditùs dicta substantiam sermoni prabentia, relinquentes quidem tum voces, tum res ipsas solummodò, nihil autem prorsùs esse dicentes res significatas intermedias, per quas disciplinæ, doctrinæ, anticipationes, notiones, appetitiones, consensiones gignuntur. Agnoscis certè τὰ τυγχάνοντα itemque τὰ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα ad alia referri, quàm vulgò putetur. Cætera aliàs discutienda.

(Margin notes, left column: lib. — L. c. 11.)

CAPVT VIII.

Ad obiecta de Poëtica, &c.

DE Poëtica, constat etiam, vt Epicurus illam damnauerit, non absolutè, sed dumtaxat quâ parte perniciosa est. Hoc est quod voluit innuere, dum, quod est apud Laërtium, dixit μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς ἂν περί τε μουσικῆς, καὶ ποιητικῆς διαλέξεσθαι, solum sapientem de Musica, deque Poëtica rectè sermonem habiturum; quia videlicet nouit solus sapiens quæ sit inter bona, ac mala statuenda distinctio. lib. 10. Heinc docet statim circa Poëticam, eundem Sapientem ποιήματα τε ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν ποιῆσαι, Poëmata adoperari (seu, vt sic dicam, actionum, rerúmque verarum recitatione animare) non fingere (seu rerum falsarum narratione inficere.) Quippe Epicurus illud quidem genus Poëseos probauit, quo aut maiorum præclarè gesta ita canerentur, vt exinde Adolescentes veræ virtutis, & gloriæ studio vehementer incalescerent; id autem ex illius Schola Atticus præstitit eximiè, cùm versibus (referente Cornelio Nepote) qui honore, rerúmque gestarum amplitudine cæteris Romani populi præstiterunt, exposuit. in vi. Att. Aut quo vel opera naturæ, vel præcepta morum ita traderentur, vt exinde animi quodam quasi lenocinio capti, alacriùs simul, potentiúsque honestatem capesserent. Hoc verò egregiè præstitit Lucretius, ac rationem simul istam reddidit, lib. 4.

> Nam veluti pueris absinthia tetra medentes
> Quom dare conantur, priùs oras pocula circum
> Contingunt mellis dulci, flauóque liquore,
> Vt puerorum ætas improuida ludificetur
> Labrorum tenus; intereà perpotet amarum
> Absinthi laticem, deceptáque non capiatur,
> Sed potiùs tali tactu recreata valescat:
> Sic ego nunc, quoniam ratio hæc plerumque videtur
> Tristior esse, quibus non est tractata, retróque
> Volgus abhorret ab hac; volui tibi suauiloquenti
> Carmine Pierio rationem exponere nostram;
> Et quasi Musæo dulci contingere melle,
> Si tibi fortè animum tali ratione tenere
> Carminibus nostris possem, dum percipis omnem
> Naturam rerum, ac persentis vtilitatem.

Hoc itaque est, quod Epicurus voluit, cùm censuit sapientem ἐνεργεῖν τὰ ποιήματα. Porrò vt erat veritatis simul, & virtutis amans, noluit ποιῆσαι, seu fieri ὀλέθριον μύθων θέλκτρ, ac illa idcircò minimè probauit quæ Poëtæ de Diis mentirentur, de Inferis fingerent, de Venere væsana cantarent, cæteráque huiusmodi, quæ animos & prauè imbuunt, & miserè cruciant. Ita innuit Empiricus, cùm postquàm Poësin passionibus propugnacu-

lum fieri declarauit, & eos, qui legerint Alcæum, aut Anacreontem, insano amore, ac ebrietate magis accendi exposuit, subiicit,
lib. adu. Gram. *quæ hoc quidem loco dicuntur ab alijs, & maximè ab Epicureis, huiusmodi sunt.* Ita Velleius Epicureus, cùm apud M. Tullium id vniuersè conqueritur, quod speciatim de
Lib. 1. adu. Phys. Homero, & Hesiodo apud Empiricum Xenophanes; nempe *quòd suauitate ipsa nocuerint vocibus Poëtarum fusa, qui*, inquit, *& irâ inflammatos, & libidine furenteis induxerunt Deos, feceruntque, vt eorum bella, pugnas, prælia, vulnera videremus: odia præterea, dissidia, discordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, vincula, cum mortali genere concubitus, mortaleisque ex immortali procreatos.* Prætereo loca similia: hoc sufficiat, si quidpiam boni, ac veram voluptatem pariens proficiscatur ex Poëtica, Epicurum id non respuisse. Vides proinde quid sit dicendum ad ea omnia, quæ
in alleg. Hom. obiecta sunt. Obseruo solùm Heracliden meritò facere Platonem eiusdem cum Epicuro reum criminis, in fabulis Homeri dam-
lib. 2. & 3. nandis. Siquidem Plato quam longissimè & Homerum, & cæteros Poëtas eliminat è Republica in qua pietas, fortitudo, temperantia debeat eminere. Poterat verò etiam reum Heraclitum facere, qui Homerum asseruit ex certaminibus eiiciendum, imò cædendum colaphis, Archilochúmque simili-
lib 9. ter, quod à Laërtio memoratur. Poterat
lib. 7. Zenonem Stoicorum parentem, qui, vt idem refert, pronunciauit nihil esse magis à perceptione scientiarum alienum, quàm Poëticen. Poterat omneis Philosophos, quibus virtus curæ fuit. Quid de ipso Plutarcho dicam, qui cùm locis illis citatis ita Epicurum commordeat; aliàs tamen eius sententiæ (ac adeò Velleio) præclarè subscribit, dum
in Pericl. Poëtas damnat, *quòd ineptis suis opinionibus conturbantes nos, seipsos irretiant suis Poëmatibus, quando locum, in quo Deos dicunt degere, securam appellant, & tranquillam sedem; non ventis obnoxiam, neque nubibus, sed placidâ serenitate, & purâ, ac perpetuò æquabiliter circumfulgentem luce, quòd talis statio naturam beatam, ac immortalem deceat maximè*, (notum est porrò heic indicari
Odyss ξ. cap. 6. lib. 3. versus illos ex Odyssea, qui & referuntur ab Authore libri de Mundo, & Latinis versibus redduntur à Lucretio) *intereà verò Deos introducunt perturbationis, odij, iræ, cæterarúmque passionum plenos, à quibus sanè homines, quibus mens fuerit, aborreant.* Quod de Historia obiicitur, cùm videatur supposititium, suam tamen adhuc responsionem præ se fert. Siquidem sunt minutiæ quædam in historiis, quas negligere longè præstat, quàm, quòd plærique faciunt, laboriosè consectari. Historia certè est vitæ lux, quippe quæ non solùm præteritorum temporum obscuritatem discutiat, confusionémque explicet; sed exemplis etiam innumeris instruat, mentíque ansam præbeat intelligendi ex præteritis, quid sperandum sit de futuris: quis sit vitæ statuendus finis; quò hæc vniuersa histrionia tédat, quorsùm nihil nouum, aut stupendum sit; adeò vt nemo persuadeatur Epicurum, qui tam multa támque præclara est philosophatus de vita, & moribus, potuisse sic ratiocinari, nisi notitiâ temporum, actionúmque humanarum, quæ ex historia elicitur, quasi fax illi præluxisset (certè vir ille omninò bonus, ac eruditus Vossius Epicurum etiam recenset inter Græcos historicos, propter librum eius lib. de l Græc.
de vitis.) Verùm enimverò, quia solent permulta exquiri planè infructuosa, & quæ intereà mentem excrucient, idcircò potuit Epicurus negligenda hæc dicere, sicut & ipse Metrodorus. Eódem spectat illud, quod obiicitur circa Philologiam: nam quod de linguis variis, patet nullius esse momenti, si quis possit consequi idiomate suo quicquid ad Sapientiam necessarium est; cùm aliunde varietas linguarum ornamento quidem sit, verùm homines, quantum est ex se, nihilo doctiores, meliores, beatiores efficiat.

CAPVT IX.

Ad obiecta de Rhetorica.

RHETORICAM etiam Epicurus non prorsùs abiecit, sed solùm intra fines proprios contentam esse voluit. Cùm Grammatica enim solùm doceat connectere elementa, & vocabula, ita vt sermo fiat congruus; munus deinde Rhetoricæ est, tradere delectum verborum, & phraseon, ex quibus sermo efficiatur ornatus, atque elegans. Sícque, cùm legibus Grammaticæ seruatis possit adhuc quispiam confusè, & obscurè loqui, occurrere Rhetorica debet, quæ eiusmodi confusionem, & obscuritatem tollat, verbis perspicuis appositis, eáque ratione collocatis, vt illi qui audiunt, nullo labore intelligant, & cum delectatione quadam ea, quæ dicuntur, percipiant. Epicurus porrò librum scribens de Rhetorica, singulare ipsius munus assignat *claritatem, seu perspicuitatem, nec quicquam amplius ab ea exigit*, ὡς ἀξιοῖ μηδὲν ἄλλο, ἢ σαφήνειαν ἀπαιτεῖν, quod memoratur à Laertio. Ipsemet lib. 10.
proinde *erat admodùm dilucidus*, σαφὴς ἦν, vt idem Laërtius notat. Cicero de ipso lo- lib. 1. d
quens, *vide*, inquit, *quantum fallare, Torquate, oratio me istius Philosophi non offendit; nam & complectitur verbis quod vult, & dicit planè quod intelligam.* Ac rursùs, *Epicurus nec non vult, si potest, planè, & apertè loqui.* Ex hac autem claritate ea nascebatur in animis audientium voluptas, vt referente Laërtio *quasi catenis*, seu potiùs *Sirenibus* loc. cit.
σειρῆσι detinerentur. De scriptis, Seneca demonstrat, dum commendaturus librum, quo mirificè fuisset delectatus, *quàm disertus fuerit*, inquit, *ex hoc intelligere licet; breuis mihi* Epist. 46.
visus est, cùm esset nec mei, nec tui temporis; sed qui primo aspectu aut Titi Liuij, aut Epicuri posset videri. Tantâ autem dulcedine me tenuit, & traxit, vt illum sine vlla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat,

nubes

nubes minabantur; tamen exhausi totum: non tantùm delectatus; sed gauisus sum. Quid ingenij iste habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? si interquieuisset, si ex interuallo surrexisset; nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio virilis, & sancta. Hactenus Seneca. Omitto illa eiusdem loca, *Aliquam magnificam vocem Epistolæ secum ferat: ecce occurrit mihi nescio vtrùm verior, an eloquentior: cuius, inquis? Epicuri.* Item, *eleganter itaque ab Epicuro dictum est.* Ac rursùs, *& apertior ista sententia est, quàm vt interpretanda sit; & disertior, quàm vt adiuuanda.* Mitto illud Themistij, cùm de Patre Eugenio loquens, *Epicurum*, inquit, *Neoclis filium, scitum alioquin, & elegantem putabat.* Mitto id genus alia. Sufficiat ista opposuisse luxurianti Ciceronis,& aliorum stylo, qui Rhetoricæ limites in immensum producentes, offendebantur, quòd Epicurus visus fuisset illam redegisse ad tantas angustias.

Ep.22.

Ep.97.

Ep.21.

Or.2.

Cùm primâ verò fronte obiiciatur, quòd censuerit *scribere minimè esse rem laboriosam*, id arguit solùm, non debere eum, qui scribit, si sapuerit, sic digitos corrodere, sic inducere lituras, & reponere, sic versare omnia, atque reuersare, vt qui lectoribus suis est præbiturus voluptatem, ipse se excruciet. Profectò verò longè præstat vel aliquos relinquere næuos, vel omninò non scribere, quàm tantam sibi, quod multi faciunt, figere & refigere crucem. Dummodò verba sponte fluant, nec oratio sit planè indecora, qui vel solam, vel maximè veritatem quæsierint, factum habebunt supérque, & satis: Suo cuique stylo scribitur; cuilibet potest sua esse lux; bene res habet, si, quantum potest, quisque deuitet obscuritatem. Ad illud de Numeris, & Rhythmis, nihil aliud dicendum est,nisi vix vllum scriptorem esse, cui, non cogitanti, tale quid eueniat: vt Quintilianus fusè demonstrat sufficieréque, si in fragmentis, qui ex Epicuro superfunt, vix quidpiam tale reperiatur. Omitto verò, vti superiùs obseruauimus, Plutarchum nonnulla immutasse verba in Epistola illa Epicuri moribundi ad Idomeneum; ita relata à Theone videri desumpta ex quadam simili epistola, cum magna quadam immutatione. Vtcumque sit, non est propterea locus obscurus, & inelegans. Illud circa Nausiphanen esse iam intelligitur ex antè-dictis refutatum. Quod verò dixit κακοτεχνίαν *malam artem*, imitatus Platonem est, dum artibus bonis, ac legitimis opponens prauas, ac spurias, vt Medicinæ artificium Coquorum, Exercitatrici mangonium (qui scilicet colorem fuco, & verum robur inani saginâ mentiuntur) ac Legali Cauillatricem; sic ipsi Iustitiæ oppositam Rhetoricen habuit. Iure-ne porrò fuerit imitatus, an non, intelligetur ex mox dicendis, cùm ostendetur Rhetoricam aduersùs veritatem esse comparatam. Intelligetur verò etiam censuisse illum non iniuriâ, naturam esse, non verò artem, quæ orationem rectè instituat, ac eloquenteis homines faciat; maximéque si alia ars, quàm perspicuitatis studium requiratur. Illud ὁ ῥητορεύσειν καλῶς, non pugnat contra perspicuitatem, sed contra prauam, affectatámque multorum dicendi rationem, ac nominatim Sophistarum, & Demagogorum, quibus ludo est facere fucum veritati, excitare turbas, innocentiæ imponere, quærere plausum & similia. An aliunde Epicuri Philosophia politico viro inutilis sit, quod Cicero innuit, explicandum suo loco est.De Quintiliano, nihil dico; nisi quòd non videtur integram Epicuri mentem fuisse assequutus. Quod Athenæus carpit Epicurum,præter rationem fortassis fit.Suus cuique est genius, & suas quisque veneres habet. Non præluserit Epicurus, vt Plato, aut Xenophon; at illa ex improuiso percontatio sæpè delectat. Lucianus est in suis Dialogis Epicurum imitatus; quàm lepidè verò vbique rem ex abrupto aggreditur? Cicero quoque non est in suis omnibus Dialogis præfatus, non Plutarchus, non alij. Epicurus porrò modò hoc, modò illud agitatum fecerit; hic ipse mos est conuiuiorum. Conuiuas omneis induxerit Atomorum doctrinam callenteis? quid mirum est, cùm illos omneis philosophanteis habuerit? Cæterùm vt quæstiones varias non sine delectu, ac tempestiuè tractauerit, indicatur satis ex ea, quam Zopyrus Epicureus apud Plutarchum explicat libro Sympofiacon secundo. Quæ restant, vel laudes Epicuri sunt, vt quòd falibus ad irridendum caruerit; (hoc enim arguit morum illius simplicitatem, & innocentiam,ac eam simul veracitatem, ob quam ne probauerit quidem hominem sapientem Ironicè loqui: nam & Cicero in eo improbat quòd Ironiam Socrati familiarem reprehenderit)vel certè occurrunt ex iis,quæ dicta sunt, interpretanda; quatenus nimirum nihil aliud ex Rhetorica præter perspicuitatem exegit, & quæ exiguntur præterea parum curanda existimauit. Adiiciendum aliquid foret de eius Sectatoribus;sed cùm negandū minimè sit, quin multi esse potuerint sermone barbari, & rudes; ita enim vsu venit in omnibus Sectis (vt enim de Peripateticis nihil dicam, *tot rusticos Stoicos regeram*, inquit Cassius ad Ciceronem, *vt Catium Atheneis natum esse* dicas) attamen etiam negandum non est, quin multi fuerint valde elegantes: *Scito sermone, & Attico* scripserat Leontium, vt Cicero habet. Diogenem Epicureum *promptum, & disertum* facit Athenæus, *dilucidum intelligentiâ, & interpretatione*, Laërtius. Cornelius Nepos scribit *libris Attici nihil esse posse dulcius.* Græci illius Pisoniani Cicero describit Poëma *ita festiuum, ita concinnum, ita elegans, nihil vt fieri possit argutius.* Zenonem, Velleium, Phædrum non memoro; quoniam de illis dictum, iam est.

lib.9. c.4.

in Gorg.

quæst.3.

lib. de clar. orat.

l.15.ep.19.

lib.1.de nat. Deor.

lib.5.

lib.7.

in vi.Att.

Orat. in Pis.

Sed superesse scrupulum sentio, quorsùm assignata præcipua Rhetoricæ munera Epicurus excluserit, vt inuenire, & disponere; vt exordiri, & perorare: vt amplificare,&c. verùm inuentio argumentorum, eorumdemque apta collocatio, aut Dialectices propria est, aut ex conditione materiæ subiectæ erumpit;

erumpit; aut ex natiua oratoris ſagacitate, & ſollertia, non ex vllo Rhetorices artificio enaſcitur. Quaſi verò, dum tot magni viri orationes aut parant, aut habent, animum intendant ad artem Rhetorices, quam fieri poteſt, vt ne labris quidem primoribus attigerint? At orationis, inquies, partitio, Rhetoricæ propria eſt? Enimverò, ſi Dialectica eſt ars non definiendi modò, ſed & diuidendi vnamquamque rem; ipſius quoque dicenda erit orationis diſtributio. Sin minùs, confugiendum erit ad propoſitæ materiæ naturam, quæ hoc modo, potiùs quàm illo vſurpari debeat: Quâ ſanè in re naturale iudicium, accedente plurimarum rerum experientiâ, quam-plurimùm poteſt, artificium quam-minimùm, aut nihil omninò. Niſi verò, ſi ſit agendum, vt exemplo dicam, de pace ineunda, de teſtamento reſcindendo, de Geometriæ laudibus, reſpicere quis ad artem Rhetoricam debeat, vt ſciat quâ ſerie ſermonis procedendum ſit; cùm Rhetoris non ſit cognoſcere de pace, & bello, ſed Politici, nec de natura teſtamenti, ac reſciſſionis illius, ſed Iuriſconſulti; nec de præſtantia Geometriæ, ſed Mathematici; neque proinde poſſit Rhetor tradere, aut iuuare quidpiam circa argumentum, quod ipſe ignoret; vel certè, ſi nôrit, nôrit prorſus non tanquam Rhetor, ſed tanquam alius artifex. At, inquies, negari non poteſt, quin ſola Rhetorica doceat exordiri, perorare, & figuris tum translatitiis, tum ſententiarum, verborúmque vti, quibus auditores Orator commoueat, & finem Rhetoricæ proprium, perſuaſionem putà aſſequatur. Verumtamen, cùm repeti poſſet quæ iam facta reſponſio eſt; hoc addo, iſta omnia, ob quæ maximè ſeſe effert Rhetorica, videri nihil eſſe aliud, quàm fucum factum veritati; ac idcirco tum Rhetoras non prorsùs ineptè à Maxi-
orat. 12. mo Tyrio cum Mangonibus comparari; tum ipſam Rhetoricam non prorsùs malè ab Athenæo, vt apud Quintilianum eſt, de-
lib. 2. c. 15. finiri, *fallendi artem.* Nempe veritas eiuſmodi eſt, vt natiuâ placens pulchritudine lenociniis iſtis non egeat; mendacium verò eiuſmodi, vt ingenitâ fœditate diſplicens, ipſa neceſſariò, vt placeat, prætendat. Quare & ſolent merito iure laudari illi Iudices, qui iſtâ tantâ farragine tribunalia exonerârunt. Nôrant, vt ſimplex, & ingenua priuati hominis confeſſio, ac teſtificatio mendacium minùs conuelare poſſit veritatis ſpecie, quàm elaborata oratio ab oratore callido; cùm aliunde ad ſanum, & rectum ferendum iudicium, ſolâ facti expoſitione Iudices indigeant; quippe qui debeant ipſi Ius ſcire. Quo loco præclarè om-
1. Rhet. 1. ninò admonet Ariſtoteles non eſſe Iudicem, dum ad iram, aut odium, aut miſericordiam excitatur peruertendum; *Id enim,* inquit, *perinde eſt, ac ſi quis qua vſurus eſt regula, eam reddat peruerſam.* Neque dicas eloquentiam perſæpè iuuare ad innocentum incolumitatem: Quippe cùm ſæpiùs valeat ad incolumitatem ſontium, clarum eſt aliunde totum artificium comparatum eſſe contra innocentiam. Videlicet æquitas ipſa non erubeſcit ſe prodere; Iniuſtitia eſt, quæ, vt elabatur, colores alienos conquirere debet. Neque rursùm dicas, cùm nihil fuerit opus vbi Iudices & eruditione, & integritate inſignes extiterint; vbi res tamen ſecus ſe habuerit, innocenteis etiam indigere artificio. Etenim, vt eſt ſupponendum Iudices peritiâ, & probitate pollere; ſic vbi vel alterutra, vel vtraque caruerint, tantò ars erit periculoſior. Niſi fortè Iudices huiuſmodi habeas, qualis ille à Titio apud Macrobium deſcri- lib. 3. Sat. cap. 16.
bitur, *qui, dum oratores, quorum eſt negotium narrant, teſteis,* inquit, *poſcit, ipſus it mictum; vbi redit, ait ſe omnia audiuiſſe, tabulas poſcit,* &c. Iudex quippe huiuſmodi Rhetoricâ indiget nullâ. Dices, quid igitur ſentiendum de Rhetorica in adminiſtratione publicarum rerum? Sed quid aliud ſentiendum ſit, quàm illam excitandis turbis, atque ſeditionibus eſſe comparatiſſimam? Genteis profectò videre licet, apud quas neglectus Rhetoricæ ſit, & quæ tamen leges patrias conſeruent intactas, ac vt ita dicam perenneis; cùm eæ, quibus illa eſt curæ, nouas ferant quotidie, & nullis tamen contineri poſſint; vt verè liceat dicere, quod Plato ille veteris Comœdiæ,
ſi quis peregrè abfuerit treis menſeis, non apud Epit.
agnoſcit ampliùs Ciuitatem. Cùm aliqua tamen oratoria vis continendis in officio populis neceſſaria ſit; cogita neruoſas illas, & ferventeis Leonidæ, ſimiliúmque exhortationes; quàm illæ quæſo præſtant meditatis, & olentibus lucernas, ac demorſos vngueis iſtorum orationibus? Me certè plus perſuaſerit quiſquis ingenuâ, & amore patriæ incaleſcente oratione abſque artificio vſus fuerit, quàm qui oratoriam ex profeſſo colunt; qui præterquàm quòd plærumque frigidiuſculè, & non reuerâ animati agunt, ij ſunt, à quibus ſibi cauendum meritò quiſpiam exiſtimet, quòd latenti artificio captari ſeſe ſuſpicetur. Heinc cùm tota ferè ars in eo ſit, vt ars ipſa lateat, naturámque æmuletur, nonne intelligere licet perſuadendi vim magis eſſe ſitam in bonitate naturæ, quàm in vllis præceptionibus; vt proinde mirum non videatur, ſi mendici, ac ſupplices oppreſſi anguſtiis, meliùs perorent, moueant vehementiùs, perſuadeant efficaciùs, quàm magnifici iſti Oratores.
Verùm hæc ſatis, ne Quintiliano rem in- lib. 2. c.
dignam facere videar, hoc eſt orandi viribus vti in Orationis accuſationem.

CAPVT

CAPVT X.

Ad obiecta de Dialectica.

AD Dialecticam quòd spectat, non est quòd hoc loco aliquid dicamus. Primùm enim suo ostendetur loco vt Dialectices nomine in Canonices nomen commutato Epicurus tradiderit, & retinuerit omnia, quæ videri possunt ex Dialectica esse necessaria. Vnde & comprobabitur ipsum non omnem penitùs reiecisse Dialecticam; sed, quod habet Empiricus, Dialecticam solam Stoicorum. Quò allusisse videtur D. Hieronymus, dum aduersùs Ruffinum scribens, *quoniam*, inquit, *Stoici Dialecticam sibi vendicant, & tu huius scientiæ deliramenta contemnis, in hac parte Epicureus es.* Deinde, cum illa eadem, quæ obiici possunt aduersùs istam Dialecticam, disputata iam habeantur in nostris aduersùs Aristoteleos Exercitationibus, non est quod actum rursùm agamus. Sufficiat vel solam naturam veritatis inuestigandæ magistram esse optimam; vel, si quapiam arte adiuuanda sit, indigere illam regulis, vel obseruationibus perpaucis: non immensâ istâ congerie artigutiarum Dialecticarum. An Epicurus fuerit in Dialecticis inermis, nudus, &c. quæ Cicero præsertim opponit, ex dicendis circa illius Canonicen colligendum est. Obseruo heic solum Ciceronem quoque non semel præferre Epicurum Stoicis ipsis circa consequutionum vim: veluti, cùm in libris de Diuinatione, *Ergo is*, inquit, *circuitione quadam Deus tollens, rectè non dubitat diuinationem tollere: Sed non, vt hic sibi constat, item Stoici. Illius enim Deus nihil habens nec sui, nec alieni negotij, non potest hominibus diuinitatem impertire, vester autem Deus potest non impertire vt nihilominus Mundum regat, & hominibus consulat. Cur igitur vos induitis in eas captiones, quas nunquam explicetis: ita enim, cum magis properant, concludere solent, Si Dij sunt, &c.* Ad obiectum illud à Plutarcho, nihil adiiciendum ad ea, quæ Gellius ipse regerit. Prætermiserat Epicurus in explicatione illius de morte argumenti propositionem; Plutarchus istud carpserat, Agellius ergo, *sed Epicurus*, inquit, *cuiusmodi homo est, non inscitiâ videtur partem illam syllogismi prætermisisse. Neque id ei negotium fuit syllogismum, tanquam in Scholis Philosophorum, cum numeris omnibus, & cum suis finibus dicere. Et profectò, quia separatio animi, & corporis in morte euidens est, non est ratus necessariam esse eius admonitionem, quod omnibus prorsùs erat obuium; sicuti etiam quòd conclusionem syllogismi non in fine posuit, sed in principio: Nam id quoque non imperitè factum quis non videt? Apud Platonem quoque multis in locis reperias Syllogismos repudiatos, conuersóque ordine isto, qui in docendo traditur, cum eleganti quadam reprehensionis contentione positos esse.* Hæc ille. li. 2. c. 8.

CAPVT XI.

Ad obiecta de Mathematicis.

DENIQVE circa Mathematicas, hoc imprimis fatendum est, Epicurum non eas calluisse, vt Pythagoras, &, Plato calluerunt. Sed imitari Socratem potuit, qui pronuntiatus cùm fuerit mortalium sapientissimus, Astronomiæ tamen vale dixit, vt scientiæ morum totus vacaret, quod adnotauit Cicero; & quicquid est siue in illa, siue in Geometria, siue in Arithmetica scrupulosum, & ad vitam inutile, eliminatum voluit, quod à Xenophonte declaratur fusiùs. Imitari etiam potuit Diogenem, qui, scribente Laërtio, Musicam, Geometriam, Astrologiam, tanquam inutileis neglexit. Nihil de Aristotele dico, qui vtcumque non rarò iactet celebreis quasdam propositiones, & interdum quidem, cùm non valde est opus; aliquando tamen, cùm valde expediret, vti in sphærarum Cælestium determinando numero, difficultatem ad Mathematicos, tanquam peritiores remittit. Nihil de Zenone, quem vel minimùm Matheseos peritum extitisse, nullum est vestigium. Nihil demum de cæteris; neque enim hæc memoro, vt vel negligendum studium Mathematicum suadeam; vel Epicurum, quòd in illis eximius non fuerit, commendatum faciam. Innuere dumtaxat contendo, non posse illi vitio verti, quòd Mathematicas ignorârit, nisi vertatur & aliis, qui sunt oppidò viri celebres, Principésque Philosophorum. Deinde addo, cùm Socrates Astrorum scientiam repudiârit, vt de moribus philosopharetur, Epicurum tamen sic eam excoluisse, vt esse quoque ipsius studium ad Moralem Philosophiam vtilissimum comprobauerit. Heinc sunt illæ in Epistolis ad hoc studium adhortationes, factáque in gratiam adolescentum compendia, quæ referentur alibi: tantùm abest, vt deterrere adolescenteis voluerit ab vllo studio liberali. Et certè, cùm speculationes tum rerum Cælestium, tum etiam aliarum, quæ demonstrationibus Mathematicis nituntur, sint delectabilissimæ, quod experiri cuique licet, & exemplis bene multis comprobari facilè potest; quonam modo potuisset illas Epicurus despicere, qui ipse finem omnium bonorum delectationem statueret, ac illam quidem potissimùm, quæ ex virtute, seu animi culturâ proficiscetur? Verumtamen ansam declamandi præbuit, quòd Epicurus duo quædam circa Mathematicas improbârit. Vnum est inutile studium plurimarum rerum, quæ cùm sint nimis intricatæ, crucem defigunt animis, neque intereà conferunt quicquam ad traducendum felicem vitam, siue ad corrigendum mores, vt Philo circa eandem rem habet. Hoc ipsum est, quod Epicurus apud Laërtium innuit, cùm eatenus esse inuigilandum Cælestibus censet, quatenus faciunt ad

Marginal notes: lib. 5. Tusc. — lib. 4. memor. — lib. 7. — lib. 12. Metaph. cap. 8. — lib. de agr. — lib. 10.

ad felicitatem; docétque, vt etiam notitia huiuſmodi rerum negligenda foret, niſi ad ſcopum hunc tenderet. Ea cauſa eſt cur minùs probârit Aſtrologiæ ſtudium quaſi ſcilicet laborioſum, & incertum magis, quàm vt ſolidam voluptatem pariat; quod ſuo loco declarandum eſt. Alterum eſt abuſus nimius, ac degeneratio in luxum, & nequitiam. Heinc cùm notitiam Muſices auerſatus non fuerit (nam & de illa librum ſcripſit) neque Sapientem ab illius ſpeculationibus deterruerit (quippe Sapientem ſolùm cenſuit de Muſica rectè diſputare) & quod Plutarchus obiicit, arguat dumtaxat Epicurum noluiſſe de illa diſputari intempeſtiuè (vt ſuo etiam loco demonſtrabitur.) Damnauit tamen Epicurus illam Muſicam, quæ ex vſu legitimo eò deflexit, vt vitiorum nequiſſimorum incentiuum euaſerit. Ita docet Empiricus, declarans vt Epicurei negauerint ipſam eſſe ſuſcipiendam, quòd (velut Platonici quoque) illam ad felicitatem non tendere exiſtimarint; adiecerint verò, αὐτὴν ἀσύμφορον εἶναι, καὶ ἀργὴν, φίλοινον, χρημάτων ἀτημελῆ, *Eſſe ipſam inutilem, ſegnem, bibacem, pecuniarum prodigam.* Quo loco agnoſcis Epicuri genium non tam Muſicam auerſatum fuiſſe, quàm quæ ipſam vitia, ac mala ſæpenumerò conſequuntur, quæque interdum cauſæ fuere, vt integræ etiam nationes eam reſpuerint, vt apud Diodorum Ægyptij. Vt paucis dicam, Epicurus circa haſce arteis ſic fuit animatus, vt ſi quidpiam peccauerit (nihil autem peccaſſe contendere nolim) id præ nimio quodam virtutis affectu, ac felicitatis ſtudio (ſi poteſt tamen in hiſce rebus eſſe quid nimium) egerit: ſicque videatur tantò eſſe excuſatione dignior, quantò fuit ipſi pro ſententia, quam tuebatur, finis laudatior. Clarum proinde ex his fit, quid ad obiecta ex Cicerone, aliiſque reſponderi poſſit. Quòd ſi ſcrupulus aliquis ſuperſit; is, cùm, Deo bene propitio, de Mundo, de Sideribus, de argumentis cæteris ſpeciatim diſputabitur, eximendus ſpeciatim erit.

Lib. adu. Muſ.

lib. 1.

Hæc iam de Vita, & Moribus Epicuri dicta ſufficiant.

FINIS.

VIRI

VIRI ILLVSTRIS
NICOLAI CLAVDII
FABRICII DE PEIRESC
SENATORIS AQVISEXTIENSIS
VITA.

PRINCIPI MAGNO, SAPIENTI, BONO, LVDOVICO VALESIO, ALENSI COMITI, LEVIORIS EQVITATVS PER GALLIAS MAGISTRO, ET GALLO-PROVINCIÆ PRO-REGI,

PETRVS GASSENDVS εὖ πράττειν.

MAGNE PRINCEPS

Scribere aggredior quam abs me depoſcis laudatiſſimi Peireskij Vitam. Quippe non priùs in hanc Prouinciam fauſtis auibus acceſſiſti, quàm ingemuiſti præreptam tibi, magnâ fatorum inuidiâ, illius conſuetudinem; ac me, quem nôras fuiſſe cum ipſo familiariſſimè verſatum, perquàm ſtudiosè de eius ſtudiis, moribúſque es percontatus. Voluiſti etiam habitum oris ex effigie cognoſcere, & loca adire, in quibus ſupereſſent illius veſtigia, luſtrando vbi habitare, vbi ſedere, vbi præſtanteis quoſque Viros, quibuſdamquaſi Sirenibus, detinere ſolitus fuiſſet. Denique in eam raptus es virtutum eius admirationem, vt conſcribendæ illius vitæ non poſtremus auctor mihi fueris, ac me idcircò non inuitus à te abeſſe permiſeris, vt in receſſu hocce meo coronis citiùs imponeretur. Et poteram quidem germanam excuſationem prætexere ex tenuitate virium: at cunctandum non cenſui, cùm ad multiplex officium attendi.

Nam primùm quidem, quod ad Te ſpectat, moroſus ſim planè, niſi obſequar, qui nihil tale cogitans, ac nihil tale meritus, ſic fui euocatus ad te ſalutandum, vt ex eo vſque tempore beneuolentia erga me tua eſſe non potuerit & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem, facilitatémque procliuior. Didici certè experiundo, quàm merito iure te

te ſuſpiciat, amétque, & ſuas delicias tota ducat Prouincia; fœlix videlicet Prorege, in quo Philoſophia, & imperium æquis momentis temperentur. Quinetiam ita pacis ſtudia cum artibus belli componis, ita cum Marte Muſas concilias, vt ambiguum fiat, generoſiórne, an eruditior emineas;& cùm immortale id decus ſit tibi gentilitium, nemo tamen ex inclyta, Regiáque VALESIORVM ſtirpe occurrat tecum comparandus. Sed memoranda hæc aliàs: nunc commendari ſatis non poteſt, quod faſceis vbique ſubmittis virtuti, neque in ſolis Principibus regiarum laudum materiam quæris. Nihil intereſſe exiſtimas ſub qua veſte lateat heroïca mens; & modò pectus diuinum ſit, propenſum te ad cultum præſtas. Exemplum certè erit perpetuò, & magnorum Ducum, Imperatorúmque factis accenſendo, quòd iam tua commendatione Senatorij ordinis virum ob eximias animi doteis, inter Principes euehis; & ne vnquam illius fama intermoriatur, curam aſſumis. Oportet nempe in te poſſideas, quas in illo amas laudatas virtutes; neque poteſt affectus tui non perennare memoria, cui virtus ipſa eſt elogium pronunciatura ſempiternum.

Deinde quod ſpectat ad Virum, ingratus ſim, niſi id præſtem, quod ſingularis erga me amor, & munifica indoles erga omneis efflagitat. Nam me quidem quantum amârit, promptiùs eſt animo ſentire, quàm verbis exprimere; ſatiſque eſt dicere me fœlicitati vertere magnæ, quòd me tam carum habuerit, quòd tam frequentem ſibi adeſſe, conſiliorúmque animi omnium eſſe conſcium voluerit; quòd in meum ſinum vt cætera, ſic extrema verba, animámque ipſam tandem exhalârit. Eam ob cauſam, cùm nulli magis, quàm mihi eſſe cordi debeat capitis tam cari memoria; currenti ſanè adhibes calcar, tùm tuo imperio id exigis, ad quod gratitudo, & ius amicitiæ me procliuem facit. Qui enim quoties quidpiam de illo cogito, loquor, audio, intima quadam ſuauiſſimáque animi lætitia perfundor: quomodo poſſim non iucundè vitæ eiuſdem ſeriem ſic ſcribendo retexere, vt cum pleriſque communicetur? An non videbor adhuc cum illo humaniſſimè conuerſari, ſuaueiſque horas conſumere, ac tam mihi demùm ſatisfacere, vbi per me non ſteterit, quin tanti amici gloria effloreſcat? Quantùm verò ad propenſionem, qua animatus in omneis fuit, exſtitiſſe nemo videtur, qui in commune bonum natus, id impenſiùs curauerit, vt conſtantiſſimè prodeſſet vniuerſitati generis humani. Nam multis quidem ceſſiſſe poteſt, ſi facultates ſpectaueris; nemini tamen, ſi virium modum, voluntatémque benefaciendi. Dignus proinde, qui regnârit in animis hominum, ac ſtudioſorum præſertim, quos excitare, fouerèque eruditione, conſilio, auctoritate, gratia, opibus ſuis deſtitit nunquam. Teſtes ſunt boni, doctíque omnes, qui conſenſu vnanimi fatentur nullum vnquam fuiſſe Mecœnantem generoſiorem. Heinc tametſi fama illius non videatur poſſe extingui, cuius illuſtri nomine Litteratorum orbis completur; haud tamen committendum eſt, vt idem nobis exprobrari, quod Mecœnatis ſæculo poſſit. Nam quòd huius hiſtoriam nemo coætaneus in poſteros tranſmiſerit, effectum eſt, vt præter nomen eruditis cariſſimum, vix quicquam de illo ad nos permanârit; & cùm idem noſtro timendum videatur, æquum profectò, vt qui illi fa-

miliariter conuixerunt, id curent, vt quis fuerit, nepotibus etiam ſeris innoteſcat. Similis enim crepuſculo veſpertino eſt rerum fama, quæ initio clariſſima, ita paulatim euaneſcit, vt abeat tandem in tenebras; opúſque adeò hiſtoria eſt, quæ facis inſtar illam producat. Agnoſco porrò neminem eſſe, cui, potiùs, quàm mihi id munus incumbat; quando nemo eſt, cui propter diuturnum, familiarémque conuictum, ille potuerit eſſe perſpectior. Accedit, quòd licuit à morte ipſius ea interrogare, & cùm ex variis epiſtolis, tùm ex aliis monumentis intelligere, quæ non fuiſſent cuivis perinde in promptu. Factum certè eſt ob hanc cauſam, vt cùm tot Viri eximij huiuſmodi Spartam ornare potuiſſent, nihilominùs tecum conſpirârint, méque ſollicitauerint, vt illi admouerem manum.

Poſtremò quod ſpectat ad Patriam, ad hanc ætatem, ad poſteros, iniurius ſim prorsùs, ſi opus detrectem. Et patriæ quidem; nam ſpecies quædam impietatis videretur, ſi obduci paterer lumen, quo, vt hactenus coruſcauit, ſic meritò in poſterum gloriari mirificè poteſt; ſi negligi id ornamentum, quo pronunciare penè licet nullum vnquam aut exſtitiſſe, aut exſtiturum magnificentius. Quippe non tota modò Europa, ſed Aſia quoque, & Africa, ac ipſe etiam nouus Orbis conuerſos eius occaſione in hanc Prouinciam oculos habuit; nemóque vſquam fuit eruditus, bonarúmve appetens rerum, qui non aut illum conuenire, aut cum eo certè agere per literas non affectârit. Tum præſenti quoque ætati; ſiquidem eius intereſt, vt qui ſequentur, intelligant non fuiſſe effœtam in ipſa naturam; potuiſséque eam Virum magnum, inſignémque producere, qui futuris pòſt ſæculis proponi in exemplum poſſet. Magna certè eius laus eſt, quòd videatur in illo vno collegiſſe omneis omnium ſæculorum virtutes; poſſitque adeò ſeſe efferre, quòd in ipſo expreſſerit quicquid præclarum de Pandora fabuloſa ætas confinxit. Denique ipſis poſteris; quoniam iucundiſſimum ducent Virum illum cognoſcere, cuius ſingulari affectui ſeſe plurimùm debere agnoſcent; cuius fortaſſis imitatione ſic tenebuntur aliqui, vt quaſi Phœnices enaſci ex illius cineribus non ſine fructu aliquo generis Humani contendant.

Quod ſupereſt, Vitam deſcribam, quæ narrationis ſimplicitate, non caloribus quæſitis ſpectetur. Alij, ſi videbitur, comptiore calamo expolient, ac hiſtoriæ forma donabunt quos ipſe commentarios, ceu rudera quædam, digeſſero ſolùm, veluti annaleis, in temporum ſeriem. Siquidem mihi animus eſt agere Damidem dumtaxat, &, ſi qui fortè cauſabuntur delectum mihi non habitum, minima quæque obſeruitanti; dicam quod ille, etiam micas, quæ ex menſis Deorum ſunt, dignas videri, quæ colligantur. Fortè neque res iis erit ingrata, qui; ſimiles tui, pernoſſe magnos Viros ſtudent, non ob actiones ſolùm illuſtreis, publicéque exhibitas; ſed ob obſcuras etiam, & quas euulgari ipſimet noluiſſent. Quippe quæ in oculis omnium, & cum claritate geruntur, neſcio quid perſonatum habent; vnde quidnam intus, & ſub cute lateat, internoſſe per-arduum ſit; quæ verò procul ab arbitris, & ſine famæ captatione, atque idcircò ſine fuco, ereptáque perſonâ fiunt, ea demùm hominem oſtendunt; quod diſcernere eſt operæ-pretium. Id

ſcilicet animos addit ad imitandum præclarè geſta, cùm etiam in Heroïbus nonnulla deprehendimus infirmitatis noſtræ indicia; neque perinde deſperamus eorum virtutes aſſequi, ac dum grandia quæque dumtaxat narrantur. Sin verò nonnulli requirent illuſtriora quædam, & ampliora facta, quàm commemoraturi ſimus; nôrint oportet non omneis poſſe Scipiones eſſe, aut Maximos, vt bella, triumphóſque recordari valeant. Abundè illi merentur laudem, quos cùm Fortuna ad ſummas opes, atque dignitates non euexerit; maiores tamen animos gerunt, generoſiore virtute ſunt, ac moliuntur grandiora longè, quàm pro conditione ſperare quis poſſit. Talis porrò Peireskius fuit, quem exhibituri non ſumus, niſi vt Virum, qui fuerit gradus, cenſúſque Senatorij; & qui ſeſe tamen ita geſſerit, vt ſe fecerit quolibet encomio, ac panegyri ſuperiorem. Videlicet ſumus duo quædam toto decurſu proſequuturi, ob quæ commendatus ſummopere eſt; alterum eruditio magna, ac omnigena, cum ardore ſciendi inexplebili: alterum cura indefeſſa promouendi Arteis ingenuas, cum Regia planè erga omneis Literatos. Ex hiſce verò capitibus periculum ſanè non ſubeſt, ne efferre quidpiam hyperbolicè videar; loquar enim in ipſo ore eruditorum Virorum, apud quos ille inclaruit, quique tantum abeſt vt me cauſentur fuiſſe nimium, quin vereor potiùs ne parcum nimis exſtitiſſe ſint conqueſturi. Sed ne hærere heic videar, patere PER-OPTIME PRINCEPS, vt quæ noſſe deſideras, deinceps enarraturus, exordiar à Maioribus; vt vel ex eo capite conſtet, cur illum Auctores conſtantiſſimè Nobiliſſimum vocitârint.

VIRI

VIRI ILLVSTRIS

NICOLAI CLAVDII FABRICII DE PEIRESC, SENATORIS AQVISEXTIENSIS VITA.

LIBER PRIMVS.

PRINCIPIO genus Peireskio fuit ex perantiquo illo Fabriorum, seu Fabriciorum stemmate, quod Pisis in Italia oriundum, translatum est in hanc Prouinciam, à tempore vsque Diui Ludouici, ac partus saluti-feri anno supra millesimum ducentesimo quinquagesimo quarto. Memorant enim Hugonem Fabrium inter Pisanos nobiles militiæ illi sacræ adscriptos, fuisse à Sancto Principe in Prouinciæ oras deductum, cùm ex Oriente rediens appulit *Areas*, seu *Hieras*, Olbiam scilicet antiquorum. Illeic cùm morbo detétus fuisset, & à discedente Rege commendatus, ea fuit apud viros primores auctoritate, & gratia, vt contendentium de arcis, & ciuitatis dominio dissidia composuerit, ductáque deinceps ex stirpe *Sollerienſi* coniuge, fixam *Areis* statuerit sedem. Loco deinde cooptato in Patrimonium Principis, præfectus ipsi legitur anno sæculi illius septuagesimo à Carolo primo Comite Prouinciæ, ac Rege Siciliæ, cui non minùs fuit, quàm Ludouico germano carus. Cœpit subinde ciuitatem, castrúmque variè communire; sed absoluit opus Aycardus eius filius, relicta ex nomine suo vni portarum nuncupatione, quæ etiam-num vocabulo corrupto dicitur Cafabria. Natus Hugoni præter Aycardum filius alius nomine Paulus, qui fuit à Carolo secundo maior Massiliæ Iudex creatus: itémque alius nomine Guillelmus, qui ex variis peregrinationibus redux, auctor fuit Xenodochij, in quo peregrini euntes, redeuntésque ex Palæstina curarentur. Sed, vt compendium faciam, successit deinceps nobilis progenies, armis, literis, pietate conspicua; cum subiecto ipsi per propagines, ætatésque varias dominio Regij, Spinosæ, Gramusæ, San-Iuliani, San-Ianeti, San-Laurentij, Lauernæ, Calasi, Petrisci, Valavesi, Riantij.

Enimverò taceri non debet abnepos Aycardi Antonius, ad quem, & ad Raymondum filium exstant, leguntúrque apud Nostradamum humanissimæ Renati Regis literæ, cùm sese ante ducentos annos ad Neapolitanam expeditionem compararet. Fuerat Raymondus à puero vnà cum Renato in Ludouici secundi aula educatus; natúsque est illi, præter Antonium, Amedeus, qui, quòd esset natu posterior, ideo familiæ insignibus; seu Leoni furvo in scuto aureo lemniscum coccineum adjecit. Legitur is quoque *Arearum* præfectus, & Carolo tertio, cui Rex Franciæ breui successit, intimè notus. Ab hocce autem familia rursùs in duos ramos diuisa est: siquidem ipsi fuere duo filij, alter Fulco, alter Guillelmus; ambo & peritiâ armorum, & prudentiâ Iuris instructi. Quippe, cùm primùm in expeditione Pedemontana militassent, sese ab ipso reditu excolendo Iuri totos addixerunt. Nam Guillelmus quidem natu minor, à Pro-aunculo Elziario Portanerio Brinoniensi, viro literato adoptatus, concessit Iuris discendi causâ Aureliam, & Auaricum; ductáque vxore Aruernate, in ea regione pedem fixit, & gratitudinis ergo insignia Portaneriæ domus assumpsit; in scuto nempe cæruleo fasciámque, & rosas argenteas. Reliquit porrò præter Hugonem Iurisconsultum celebrem, filium alium nomine Ioannem, patrem Ioannis alterius, à quo procreatus Ioannes alius parens fuit Ioannis illius, qui iam Libellorum supplicum Magister, heroïnas habet germanas, tum Magdalenam Petro Seguerio, per-illustri Franciæ Cancellario; tum Mariam, viro

generoso Philiberto Pompadorio Lemovicum Proregi nuptam.

At Fulco, ex quo supremus Senatus vnà cum nascente superiore sæculo Aquis Sextiis creatus fuit, maxima cum laude causas perorauit, factúsque sæpiùs Prouinciæ Procuratoribus Assessor, destinatus non semel fuit ad Ludouicum duodecimum, itémque ad Franciscum primum. Is, Fulconis eruditione, & probitate perspecta, Senatorem esse mero nutu iussit, anno eiusdem sæculi supra trigesimum secundo; & cùm Carolus Imperator immineret Prouinciæ, Annæo Mon-morātio Regiæ militiæ Præfecto Consiliarium dedit. Memorabile porrò est, fuisse eum auctorem salutaris consilij, quo Mon-morantius Regium Archiuum in Baulciensem trāstulit arcem: sic enim pretiosa illa tabularia euasere id, quod fuit à Sabaudo deinceps Aquensi Palatio illatum incendium. Quin etiam cùm non posset vrbs Imperatoris copiis obstare, secessus auctor ciuibus fuit, &, ne quid ex ea subsidij residuum fieret hostibus, ita ad pessundandum cibaria, cæteráque hortari cœpit, vt primus & horrea in puteum, & vasa vinaria, ac olearia in angiportum effuderit. Fulcone defuncto, admissus est Nicolaus filius in dignitatem Senatoriam anno sæculi quadragesimo quinto. Innotuit huius quoque virtus non modò Proregi Claudio Sabaudo Tendæ Comiti; sed ipsi etiam Carolo IX. qui Senatu interdicto, missáque in locum illius summorum Iudicum decuriâ, conscriptum decuriæ Nicolaum voluit, & Carolo ipsius fratri, postquàm per expeditionem Corsicanam copias deduxit, seséque strenuissimè gessit, concessit vltrò dominium, & proprietatem Brigantij.

Iam, vt accedamus ad Peireskij patrem, reliquit Nicolaus duos filios, Claudium nempe, & Reginaldum. Fuit autem Claudius corpore pusillo, ac infirmo quidem; sed animo tamen planè generoso, atque vegeto; adeò vt ab anno vsque eius sæculi septuagesimo secundo, quo paterna, atque auita dignitate donatus est, magni in Senatu, & tota Prouincia fuerit nominis, ac Henrico Engolismensi magno Melitensium Francorum Priori, Proregíque eximiè carus. Reginaldus verò innutritus à puero apud Ducissam Ferrariæ Renatam Ludouici duodecimi filiam, cùm illa exigeret senium Montargirij, dedit se deinceps Iuri excolendo, allectúsque est subsidiorum, sacríque patrimonij Comitibus, & rationalibus Magistris. Cùm inci-dissent autem illa henoticæ factionis difficillima tempora, perstitit constans vnà cum fratre, in fide Regi debita, & (quod Bernardus Nogaretius Valletanus tum Prorex magni æstimauit) Arearum arcem, atque adeò totam illam oram à Sabaudo desciscere, auctoritate sua curauit. Porrò cùm frater viueret cœlebs, duxit ipse in coniugem Margaretam Bompariam, quæ ex paterna stirpe Equites & Præsides habuit; ex materna verò ad familias Vallevoriam, Forbinámque attinuit. Fando verò accepimus fuisse illam forma adeò eleganti, & composita, vt Catharina Medicea Regum mater, cùm Aquis-Sextiis inuiseretur à nobilibus fœminis, ipsam vnam delegerit, quam suo osculo dignaretur. Is itaque fuit *Reginaldus Fabrius*, hæc *Margareta Bomparia*, quos Peireskius noster parentes agnouit.

Quoniam verò editus est in lucem *Belgenserij*; ideò sciendum hoc oppidum situm esse in perangusta, sed peramœna tamen valle, quam Gapellus fluuiolus interfluens etiam diuitem facit. Distat heinc Tolone, heinc Areis eodem, quo illæ quoque vrbes inter se distant interuallo; milliarium vt putà Prouincialium trium: & cùm vtrique ad Boream sit, vtrique etiam aëris bonitate longè præcellit. Fecerat vicinia, vt maiores illi Areis commorantes, tum aliquot prædia in eo oppido quærerent, tum eò secedentes exciperentur vetere Castro, quod nunc temporis iacet dirutum: scilicet nondum extructa domo præclaris hortis cohærente, in quam, vt canalis ex fluuio deriuari tutiùs, & vberiùs posset, Claudius Pontem, seu aquæ ductum satis insignem interexstruxit.

NATVS est ergo in memorato *Belgen-* 1580.
serij Castro Peireskius, cùm parentes eò diuertissent ob pestem memorabilem, quæ anno salutis millesimo quingentesimo octogesimo grassari tota quidem Prouincia, sed Aquis-Sextiis præsertim cœpit. Incidit autem Natiuitas in diem Decembris anni eius primum, ac horam à meridie propemodum septimam. Quod attingo solum, ne videar circa temporis circunstantiam non fuisse satis diligens; non verò vt faciam hariolandi ansam coniectoribus, quò iam post Viri obitum, certiùs quàm antè, fata retexant. Etenim mirum dictu est, quàm multa mentiti Astrologi fuerint, seu annos spectes, quibus non vixit; seu vxorem, & liberos, aliáque, quibus caruit; seu cætera multa, quæ est consequutus. Cùm parentes porrò aliquot iam annos absque liberis exegissent, eam ob causam quamprimum mater grauidam se esse persensit, destinauit proli lustralem sponsorem, non magnatem aliquem; sed, quæ fuit eius pietas, pauperem obuium primò futurum. Heinc qui pauper primus occurrit, accersitus est, fidémque, dum initiaretur, ablueretúrque pro eo spondens à nomine patrui Claudium appellauit. Verum cùm patruus superueniisset, etiam aui nomen gerere illum voluit; vnde, quasi prænomine Nicolai imposito, dictus est Nicolaus Claudius. Quanquam non modò, cùm puer esset, Nicolaus ferè audiuit, sine adiuncto Claudij: sed etiam deinceps ætate prouectus, vt cùm est ab auctoribus Nicolaus Faber, seu Fabrius, seu Fabricius appellatus. Quo loco adnotari potest insignis eruditi viri Ioannis Seldeni æquivocatio, dum citatum à Baronio Nicolaum Fabrum, qui Præceptor fuit Ludouici XIII. Regis Christianissimi, pro nostro accepit. Præfatus enim in Eadmeri Cantuariensis historiam, & quas Lant-Franci Epistolas Baronius tomo vndecimo Annalium habet, memorans, *Earum, ni fallor*, inquit *se agnoscit ipse exemplar accepisse à clarissimo*,

simo, & doctissimo viro Nicolao Fabro Petriscio Curiæ Aquensis Assessore dignissimo, atque amico mihi plurimùm obseruando. Et citat quidem Baronius Nicolaum Fabrum; sed *Parisiensem* addit, non *Petriscium*, quod Epitheton noster tulit ex montano oppido maternæ ditionis, Latiì è Petr sco, & vulgò *Peiresc*, vnde celebre ipsi nomen; quod vt debitè pronuncietur, nos *Peireskium* inflectimus: non, vt multi, *Perescium*, *Perezium*, aut simili alia ratione.

Cæterum vix erat bimestris, cùm ferunt anum maleficam ingressam in cubiculum, projecisse coram matre securim, quam manu tenebat, aiebátque se reddere; atque ex eo tempore tum ademptam matri vocem & ploratum infantulo; tum depressum vtrique caput in alterum humerum, ea rigiditate, vt flecti non posset. Addunt patruum, re cognita, vapulare anum iussisse, quæ & ipsa detorto collo sub camino inuenta est; ac illam, cùm primùm caput extulit, vt satis plagarum esse diceret, renunciasse id, quod fuit, matrem, infantémque valere. Id factum non modò ex aliis: sed ab ipso etiam Peireskio accepi, memorante vt patruus enarrare solitus fuisset. Res planè mira, si vetula cùm deflexerit ipsa caput, ea neruorum contentione euibrare spiritus possit, vt distantis caput perinde deflectat, & pari vehementia, qua suam, alterius linguam cohibeat; neque seu caput relaxetur, seu lingua soluatur, donec rigorem ipsa remittens, distentas, seu insensileis veluti chordulas laxârit. Et solent quidem similia multa ad Cacodæmonas referri: verùm, vtcumque optimus Deus innocenteis infantulos illorum malitiæ permittere possit; vtcumque ipsi ad ea officia, & ad obsequendum misellis quibusdam aniculis se comparent: compertum est tamen magnam eorum partem, quæ commemorantur, fabulosam esse, aut non alio certè niti fundamento, quàm minùs solitis quorundam morborum symptomatibus, quibus sunt infantes obnoxij; cùm etiam constet ista præsertim in infima plebe, ac in ipsis agris esse familiaria, vbi minima quæque ansa credulitatem parit, ac fouet.

1582. Sesqui-anno post, hoc est mense Iunio anni supra millesimum quingentesimi octogesimi secundi, Kalendarij reformatione memorabilis, natus est illi frater, cui nomen Palamedes. Is est, qui deinceps à clientelari fundo dictus est *Valavesius*, ex quo tempore Nicolaus quoque cœpit *Peireskius* nominari. Scilicet ad exactam vsque adolescentiam nuncupati sunt nunc *Fabricij*, nunc *Calasij*, quæ fuit etiam patris, patruíque vulgaris nuncupatio ex oppidi Calasi ditione. Natus Palamedes cùm est, aberat pater negotiorum causâ Gratianopoli: mater verò altero à partu mense interiit, annos nata viginti duos. Ac superinduxit quidem Reginaldus pater aliam coniugem, sed quartodecimo tandem anno. Ea fuit Catharina Vassalla Caradetea, illustri vtrimque progenie, vt cuius maiores ex paterna stirpe inter Achaiæ Principes fuissent, ex materna verò attinuissent ad Fliscanos Genuenseis. Vidua tum erat (nupta priùs Oliuario de Thulia, ex Senatorio ordine) cum superstite filia nomine Marchisa, quæ Palamedi postmodùm nupsit. Ex altero autem illo matrimonio suscepit Reginaldus cùm liberos alios, qui vel in pueritia, vel in adolescentia obierunt; tum superstitem etiamnum Susannam, quam Henricus Seguiranus Rationalium magistrorum, & Senatorum patrimonialium Præses primus vxorem duxit.

Ad Nicolaum vt redeam, is haud iniuriâ Patruum semper, tanquam alterum parentem agnouit. Ille enim suæ dignitatis successorem eum destinans, speciale quoddam ingenuæ educationis studium assumpsit, ratus scilicet frustrà esse, si quis nascatur fœliciter, nec liberaliter instituatur. Tantò autem magis animatus fuit, vt eius curam gereret, quantò ab ipsis cunabulis gratiorem in corpore pulchro venientem virtutem conspexit. Quippe ablactatus vix fuit, cùm genium suum prodidit, nimirùm se ad omnia visa, auditáque attentum præbens, ac solitus semper oris gratiâ suauitatéque vocis summa à nutrice, à parente, à patruo, à magistro, à quibuscumque poterat inquirere quid, quomodo, quorsùm vnaquæque res foret. Sic cùm literæ primùm monstrarentur, & libros, chartásque præ manibus habere gestiret; percontabatur frequenter ecquid argumenti contineretur in iis; & quoniam indignè ferebat, si aliquando responderetur, id superare ipsius captum, confingendum erat, quod illi cum voluptate recitaretur. Leuia hæc profectò, si ipsa spectentur; at non contemnenda tamen, si ad ætatem respexeris, & arbores etiam florenteis, gemmanteísque consideràris. Admirationi certè fuit viris ætate maioribus, qui & mihi illa narrârunt, & asseruerunt, ipsum nihil vnquam, quod puerile foret, sapuisse.

Septennis cùm esset, & vnà cum fratre institueretur Brinoniæ, vbi tum Curia subsidiorum, rationúmque, ob pestem Aquis-Sextiis perseuerantem commorabatur, erudiri experiit in San-Maximitano Collegio, quod literarum studiis efflorescere fama erat. Non tacendum verò, quòd patri persuasit, vt fratrem sibi permitteret, tanquam inferiorem ætatem, & iuniora eius studia curaturo. Neque prætereundum, fuisse illum fratri ex hoc tempore præceptoris simul, & parentis loco; fratrémque illum tanquam parentem, atque præceptorem reueritum fuisse. Anno elapso, ac iam peste San-Maximini suborta, euocati sunt Belgenserium, & rursus post annum Aquas-Sextias, vbi patruus tum versabatur. 1587. 1588. 1589.

Inardescentibus posteà à morte Henrici III. Ciuilibus bellis, Auenionem missi sunt, vbi quinquennio integro in Collegio Patrum Societatis IESV studuerunt. Memorare autem Peireskius solebat debere se multùm Antonio Colombatio, & Andreæ Valladerio, quos supremos habuerat literarum humaniorum Professores. Dicebat enim eos facilè solitos quidpiam ex aliis exercitationibus relaxare, 1590.

relaxare, vt dederet se maximè peruolutandis historicis, studio intereà Poëseos, & linguæ Græcæ non neglecto. Ij nempe gaudebant non tam opus esse gressum illius regere, quàm eminùs viam demonstrare; laudandi, quòd nobile pectus ea seruitute non opprimerent, qua plerique aut odium rerum bonarum contrahunt; aut humilibus nimis assuefiunt. Referebat etiam quàm sublimes adderentur animi, cùm illi prætereà palàm commendarent, quòd totam Iustini historiam, totámque Ouidij Metamorphosin teneret ad vnguem; nec faceret finem consulendis libris, ex quibus innotescere singulares rerum circumstantiæ possent. Eamobrem certè auersabatur & ludos, & spectacula; vt legendo, excerpendóque singularia quæque incumberet totus. Immoderatiùs tamen, vt puto; relaxandus enim animus per vices, nec statim à pastu contendenda mens; quod cùm studiorum ipsius moderatores non satis cauerent, effectum est, vt stomacho, capitéque doluerit non semel.

1595. Exegerat iam penè annum ætatis quintum-decimum, cùm Aquas-Sextias rediit, illeícque anno integro Philosophiæ operam dedit. Voluit Patruus, vt intereà edoceretur arma tractare, equos regere, tripudiis membra exercere. Verùm quia succidere gratiores quasdam horas oportuit; ideò obsequutus est quidem; sed nisi præsentibus illis, à quibus erudiebatur, retractare nihil voluit; adeò quidpiam vel legere, vel scribere, vel audire satius ducebat. Per ea tempora oblatum fuit patri numisma aureum Arcadij, quod Belgenserij fuerat repertum. Id ipse illicò popoſcit, & cùm circumspectas literas legisset, Imperatorísque nomen adnotasset, ad Patruum statim retulit, qui illi gratificaturus, & duo alia numismata, & libros etiam, quibus vberiùs erudiri posset, concessit. Atque ex hoc quidem tempore exarsit, seu ignis in siluis, curiosissima eius mens; auidè enim conquirere, atque congerere occœpit quotquot antiquos potuit nummos, singulis legendis, ac interpretandis acerrimo incumbens studio: qua occasione cœpit etiam inscriptiones omneis siue sepulchraleis, siue alias perquirere, & studiosè obseruitare.

1596. Destinatus est deinde cum fratre Turnonem, vt sub Patribus Societatis Iesv Philosophiæ curriculum, quod appellant, absolueret; fratre adhuc in studiis humanioribus consistente. Cùm verò studio Matheseos præsertim inardesceret, ardenter arripuit quam illic docebant Cosmographiam, certus historiam sine illa, ac sine Chronologia penitus obscurã, imperuiámque esse. Sic post vsum Spheræ, addidicit etiam vsum Astrolabij, literis repetitis scribens, & expostulans aduersus quendam artificem, qui in se pridem receperat Astrolabij fabricam, nec ipsi tamen operam satis diligentem nauârat. Nihil intereà remittebat neque ex studio rei antiquariæ, cuius causâ Petro Royero Professorum vni fuit eximiè carus, neque vniuersè ex ipsis humanioribus studiis, quæ, vt à fratre excolerentur, tanquam magister attendebat. Sed ad ista nempe vt sufficeret, studere solebat in plurimam noctem. Euenit proinde, vt partim ex natiua constitutione, partim ex assiduo labore, prolixísque vigiliis debilitantem stomachi antè contractam adauxerit, pulverémque ideò vsurpauerit, quem literis ad patrem datis appellitauit digestiuum. Quia literarum incidit mentio, idcircò adnotari potest illum ex eo iam tempore scripsisse omnia accuratè, stylo videlicet tentato per repetitas schedulas, quæ & mihi incidêre in manus, & fidem fecêre non fuisse illi vnquam phrasim luxuriantem, aut immaturam. Dixit nimirùm semper quod voluit communibus verbis; tametsi non sine delectu, nec sine ea gratia, & vrbanitate, qua testando beneuolentiam, obseruantiam, gratitudinem; qua excusando, commendando, gratulando, cæteráque huiusmodi præstando mirificus fuit. Nam ad nouercam, exempli gratiâ, ob quædam donariola, Fœlices videmur, ô mater, quod beneficiis tuis cumulamur: sed infœlices tamen, quando sic illis obruimur, vt agnoscendo impares simus. Talia porrò dum scriberet, reponebat intereà quæ munuscula poterat; nempe ab ea vsque ætate vinci benefaciendo nescius, nisi quà prorsùs impotens erat. Ita ad amicum coætaneum scribens, ingratitudinémque iam detestatus, Mihi ipsi, inquit, intulero manus, si vel minimæ in officio negligentiæ coargui possim. Eodem spectat, quod Præceptorum sollicitudinem commendabat, vt à patre, ac patruo honoraria promissis longè vberiora consequerentur.

De studiis vt iterum dicam, non tulit patruus, vt triennium Philosophiæ impenderet: sed, exacto Turnone anno, reuocatum voluit Aquas-Sextias, vt destinatus Senatui Iurisprudentiæ initiaretur. Id etiam expetierat, cùm ille adhuc Turnone foret; scribens scilicet, vt maturè Rubricarum Enchiridium haberet præ manibus: verùm ipse, vt Iuris studium tantisper adhuc declinaret, hunc prætextum quæsierat, Volueras, patrue, vt operam arti oratoriæ sedulam nauarem: si per te liceat igitur, faciam, quoniam heic possum per-commodè, ac initiabor prudentiæ Iuris, cùm ex hac vrbe discessero: tu præscribe tamen quod facto sit opus; si per- 1597 stes enim, nihil mihi fas, nisi vt iussa capessam tua. Itaque domum euocatus, Iurisprudentiæ nomen dedit sub Francisco Fortio Andino, qui in Aquensi Curia Aduocatus, & docendi Iuris oppidò peritus, callebat prætereà, si quis alius, elegantiores literas. Is Peireskij parentibus carus cœpit magnâ curâ Institutiones prælegere; ille verò tam occasione huiusmodi studij, quàm, ne cœptam eruditionem omninò interimeret, texere suo Marte cœpit Imperatorum seriem, à quibus leges fuerant latæ. Texuit & seriem Consulum, Magistratuúmque cæterorum, conquisitis vndique numismatibus, vt & facie, & rebus gestis Latores Legum agnosceret. Sic habere etiam curauit Icones celebriorum Iurisconsultorum, vt cùm in illo-

rum

rum reſponſa,interpretationeſque incideret, fieret memoria tenacior ex concepto cuiuſque vultu. Erat tum porrò Aquis-Sextiis Petrus Antonius Raſcaſius Bagarrius rei antiquariæ peritiſſimus: poſteà quippe Henricus Magnus, propter famæ celebritatem, illum accerſiuit,& Cimeliarchio ſuo præfecit. Ipſi igitur ſucciſiuis horis Peireskius frequens aderat; vt ſciſcitaretur, edoceretúrque; ille verò ſagacitatem, eruditionémque miratus, & coniunctam modeſtiam cum diſcendi ardore amicè complexus, celare nihil poterat; ac tum varia Cimelia diebus variis demonſtrabat, tum prolatis libris coniecturas ſuas, explicationéſque fulciebat, tum ſingulareis Peireskij interpretationes & admittere, & commendare non grauabatur.

1598. Anno ſuperato, Auenionem rursùs conceſſit, vbi priuatus illi Doctor Petrus Dauid natione Burgundus, qui fuit deinceps Semurij capitalis Profeneſcallus. Huic quoque præter peritiam Iuris ſuauiores Muſæ propitiæ erant; vnde facilè ferebat Peireskium interponere Iuris ſtudio rerum antiquarum peruestigationem. Ea de cauſa non infrequenter cum Bagarrio de re nummaria, & de rebus aliis ſelectis per literas egit. Perſcripſit aliquando ad illum ſingularia quæque in Romei cuiuſdam Arelatenſis Cimeliarchio obſeruata, miſitque inter cætera obtentum pro eo ectypum ex eleganti jaſpide Deianiræ per Neſſum raptæ. Interdum etiam recuperata egregia Neronis, Vitelliíque numiſmata miſit ad patruum, exorauítque, vt ea exornari perinde curaret, ac exornatum Herculem, Agrippinámque iam habebat. Rogauit quoque, vt ad ſe annulum quemdam mitteret, commutandum, vti ſperabat, cum Corneola, ſeu Onyche quadam, quæ & præſtantiſſimi, inquit, artificis eſt, & incomparabilis; ſed apud poſſeſſorem incomperti pretij. Memoro iſta ex pluribus, vt quis ex illo iam tempore circa hæc fuerit, meliùs noſcatur. Cæterùm qui curioſam eius indolem quam-maximè fouit, Petrus Antonius Ghibertus Neapolitanus fuit, quo Auditore Cardinalis Aquauiua tum vtebatur. Is enim ipſi rara quædam, ac non priùs viſa monſtrauit; & inter libros alios, etiam quoſdam Huberti Goltzij, quos nondum habuerat, in plurimos dies commodatò dedit. Quin-etiam mentem viuidam, ſagacémque perſpiciens, hortatus eſt, vt in Italiam iter inſtitueret, habiturus,Romæ præſertim, vnde explere animum poſſet.

Agebat tum annum ætatis decimum octauum; cùm de profectione in Italiam cogitans, natandi artem addidicit. Ante id tempus ſolitus erat ſe per æſtaté abluere in minore Rhodani alveo, qui eſt Barthalaſiæ Inſulæ ad ortum, & in quem ſe Sorga fluuiolus exonerat. Deprehendit autem aliquando fundum, quod aliàs æquabile, & molliuſculum obſeruârat, induruiſſe in globulos, moleculáſve, qualia oua ſunt, corticé detracto, vbi coctiora fuerint. Id demiratus & collegit, & detulit aliquot domum, vt præceptori oſtenderet, & facti cauſam ſciſcitaretur. Miraculum verò adauctum, vbi poſt dies non ita multos, cùm rediiſſet ad fluuium, deprehendit moleculas induruiſſe planè in fluuiatileis lapides, idémque etiam obſeruauit contigiſſe iis, quas aſſeruabat repoſitas domi. Atque exinde quidem cœpit circa lapidum generationem philoſophari; ſed res dicenda poſteriùs eſt. Tandem verò cùm deſiderio inuiſendi Romam flagraret, veritus tamen ne parentes id abnuerent; petijt duntaxat Patauium mitti, vbi celeberrima Iuris ſtudia eſſent. Tacitè autem cogitabat proximè eſſe annum ſæcularem, veniarúmve ſolemnium; ac ſe ipſius occaſione poſſe Patavio Romam adire.

Incipiebat tum fluere annus ſuperioris ſæculi nonageſimus nonus, cùm Cardinalis Ioyoſæus diſcedens in Italiam,erat Ferrariam conceſſurus. Videlicet Clemens octauus ditionem caducam ex morte Alphonſi ſecundi Atteſtini recepturus, eò diſceſſerat; eáque de cauſa Cardinalis non Romam, ſed illuc tendebat. Itaque Peireskius valde exoptârat ſe in ipſius comitatum vnà cum fratre dedere; at parentibus ſecùs viſum. Nam conſtituerunt quidem fauere laudato deſiderio; ſed cenſuere tamen expectandum Autumnum, tum vt tempeſtas foret moderatior, adoleſcentéſque potiùs hieme, quàm æſtate ſuccedente, alieno cœlo aſſueſcerent; tum vt commodiùs de neceſſario apparatu prouideretur. Quærendus porrò primùm fuit, qui ſtudia & mores eorum regeret; tametſi ea erat vtriuſque, & ipſius Peireskij præſertim moderatio, atque prudentia, vt videretur potiùs,quàm neceſſitati ductor deſignandus. Itaque delectus eſt ipſis Paulus Gudanes Fonviuius, nobilis è Bearnia vir, qui ex Italia, Polonia, Germania, aliíſque regionibus redux, multorum iam hominum mores, ciuitatéſque nouerat, quémque Bellevræus Cancellarius in proximos annos filio deſtinârat. 1599.

Diſceſsêre ergo cum illo ſub Septembris initium, prætulitque Peireskius ſoluere ex Cannenſi portu, tum vt antiquum Monaſterium in Lerone Inſula proximè ſitum inuiſeret; tum vt priùs occurrentia ad forum Iulij monumenta antiquitatis coràm luſtraret. Cùm appuliſſent Genuam, ac ſpectaſſent abundè ſatis palatia illa magnifica, fuit quidem prætereà ſuperandus mari Veneris, ac Ericis portus; ſed voluit tamen Peireskius terrà deinceps contendere, tum quòd ex mari malè haberet, tum quòd luſtrare curiosè vellet, quæ animo conceperat. Videlicet itinerarium ſuo ſibi marte apparârat, ſtatuerátque non ſic ex vrbe in vrbem rectà pergere, quin, ſi heinc inde aliqua notatu digna memorarentur, diuerteret illuc pro libitu poſſet. Heinc ſeſe nunquam in extraneorum comitatum ſponte adhibuit, & vbi ſe alij ipſi adjunxerunt, vrbana quadam excuſatione ſeiunctionem breui faciendam præuenit. Parùm porrò abfuit, quin eæ digreſſiones, ipſo ſtatim initio, illi peſſimè ceſſerint. Cùm enim ad fodinas Maſſæ inſpiciundas deflecteret, ductorem ſe vnus extortium,

quos

quos Banditos vocant, ſic præbuit, vt niſi maturè fuiſſet agnitus, deduxiſſet planè in carnificinam. Commoratus nonnihil Lucæ, ſpectare Piſis voluit inſigne Cimeliarchium: non potuit tamen, niſi poſtquàm Liburnum inuiſit, ac in eam vrbem rediit. Memini verò, inter cætera, quæ ibi viſa commemorabat, admiratum illum Corallij plantam, quæ humano cranio ſupercreuerat: quod adnoto, quia hæc deinceps fuit illi non poſtrema cauſa, vt adeſſet coram in expiſcatione Corallij, de qua ſuo poſtea loco dicendum.

Vt paucis loca alia perſtringam, iter exinde fecit Florentiâ, Bononiâ, Ferrariâ, ac vbi fuit paucis diebus immoratus Venetiis, ſedem Patauij denique fixit. Illeic paucos menſeis vix fuit, cùm ipſius virtus apud vniuerſam Academiam inclaruit. Quippe tametſi vnà cum fratre Profeſſores Iuris circumſtaret frequens, ac nominatim Iacobum Gallum, Bartholomæum Siluaticum, Ioachimum Scaïnum, Ottonellum Diſcalcium: nihilominùs alios etiam, quotquot aderant, eruditos viros & conuenit, & facilè in admirationem traxit. Cæteros inter, Thomas Segetus, ille nempe, quem Lipſius centuriâ tertiâ Epiſtolarum commendatum iam fecerat, ſic ſuam ipſi beneuolentiam, obſeruantiámque ſignificauit, vt inſcriptum priùs hoc voluerit, GENIO GALLIÆ NARBONENSIS, INGENIO, ET MATVRÆ, IMMATVRO ÆVO, NICOLAI FABRICII VIRTVTI SACRVM. PATAVII. PRID. NATAL. CHRISTI, CIↃ. IↃ. IC. Vir autem eximius Erycius Puteanus, non Lipſio modò collaudatus, ac poſtmodum datus ſucceſſor, ſed iam tum etiam deſtinatus, qui Mediolani ageret & Chronographum Regium, & artis Oratoriæ interpretem primum, inſcriptione iſta præiuit, LARE SECRETO. CVI GRATIÆ ADOLESCENTIAM ORNANT, ERVDITIO IVVENTAM, PRVDENTIA SENECTAM; IS ADVLESCENS VOLVPTATEM AMICIS CREAT, IVVENIS HONOREM PATRIÆ, SENEX VTRVMQVE SIBI. TV VERO NICOLAE FABRICI, CVNCTA SIMVL AMICIS, PATRIÆ, TIBI, IN SPE ÆTATIS, ET FLORVM IVVENTÆ, ET FRVCTVM SENECTÆ PROFESSVS. PATAVII CIↃ. IↃC. KAL. FEBR. Atque hoſce quidem refero è multis.

1600. Cùm verò in ſe omnium ora, oculóſque conuerteret; notiſſimus ſanè, & cariſſimus potiſſimum fuit laudatiſſimo illi Ioanni Vincentio Pinello, qui origine Genuenſis, & patria Neapolitanus, eam ciuitatem delegerat, in qua tranquillè æuum degens, totum ſe bonis artibus, literíſque ingenuis promouendis conſecraret. Is videlicet Bibliothecam inſtructiſſimam apparârat, rerúmque omnium exquiſitarum promptuarium inſtruxerat; ac æui illius literatos omneis, quà propè quà procul, ſi quid libris, aliíſve rebus opus haberent, adiutabat. Callentiſſimus ipſe rerum, & excitabat omnium ſtudia, & fores ſuas colloquiis, conſuetudiníque eruditorum Virorum tam aduenarum, quàm indigenarum apertas habebat. Teſtimonium illi dixerunt & Lipſius, & Scaliger, & Thuanus, & Caſaubonus, & Pithœus, & quis non ex laudatis Viris? Itaque, talis vir cùm eſſet, deperiit ſtatim Peireskij genium, tanquam ſui ſimillimum: admiratúſque, & reueritus in adoleſcente eſt adultam iam, ac penè maturam virtutem, & eruditionem. Superſunt certè ſchedulæ variæ, quibus ad illum miſſitatis, teſtatus eſt ſummam familiaritatem; nunc variè conſultans circa numiſmata, circa rerum geſtarum loca, circa reſponſa danda Vrſino, Velſero, & aliis: nunc gratias agens ob varias interpretationes rerum, locorúmque apud Auctores difficilium, ob communicatos libros, ectypos, apographa, alia: nunc viciſſim mittens, ſi quando aut Roma, aut aliunde accepiſſet libros, Cimelia, inſcriptiones, literas; nunc inuitans ad cognoſcendum, colloquendum, ſpectandum, ferendum iudicium, & id genus cætera, quæ recenſere moleſtum foret, ne quidpiam dicam de literis, quas ad quadraginta vſque, dum ille Venetiis, Florentiæ, aut Romæ eſſet, perſcripſit omneis familiariſſimas, & ſingularis beneuolentiæ teſtificatione plenas.

Commeabat autem Peireskius tertio quoque menſe Venetias: tum vt neceſſariam pecuniam, iuxta nummarias teſſeras, à nummulariis exigeret; tum vt Viros doctos, literarúmque amanteis, veluti Paulum Sarpium, Dominicum Molinum; & complureis alios conueniret; tum vt nihil, quod foret pretio, raritatéve in ea ciuitate commendabile, ſineret inuiſum. Quam quidem ad rem eximiè fauebat egregius Chriſtianiſſimi Regis nomine Orator Philippus Canaïus Fraxineus; cùm ipſe quoque ſibi intereà pararet amicos, quorum auctoritate nihil fieret imperuium. Præcipuus in illis fuit Fridericus Contarenus Diui Marci Procurator, qui, cùm Muſæum haberet inſtructiſſimum, illius tamen pretium non nouit, donec Peireskius demonſtrauit quidnam, & quanti æſtimandum vnumquodque Cimeliorum foret, quid inſcriptiones Græcæ tam numiſmatum, quàm marmorum ſignificarent, & id genus ſimilia, ex quibus ſingularem viri beneuolentiam eſt conſequutus. Neque verò ipſius modò, ſed & totius etiã familiæ: ex quo interceſſit illa cum Angelo Contareno viginti pòſt annis agente in Gallia Reipublicæ Oratorem neceſſitudo; & cum Vincentio Contareno, qui ſex annis pòſt librum variarum lectionum edens, *E Gallia vſque*, inquit, *nobiliſſimus, & cùm Iuris, tum antiquitatis totius egregiè peritus Nicolaus Fabricius me ſibi peramicè monendum putauit.* Prætereo Ioannem Mocenicum, cui fuêre oppidò quàm-rara; prætereo Bembum Equitem, cuius vniuerſam penè rerum antiquarum ſupellectilem à Cardinali vſque Bembo deductam coëmit: prætereo Patriarcham Aquilejenſem, in cuius Cimeliarchio memorabat ſe obſeruaſſe ad trecentos vſque Cameos per-raros: prætereo & alios complureis. Refero ſolùm quod Puteanus, cùm Venetiis foret, ad Pinellum ſcripſit XI. Kal. Iunij eâ Epiſtolâ, quæ edita eſt in Promulſide octogeſima ſecunda, *In ædibus*, inquit,

Scaramelli

Scaramelli fui: Septumiæ monumentum vidi, etsi penè frustrà: ita similiter omnia expressa, vt nesciam, me hercules, industriam, an memoriam Fabricij nostri, an vtramque debeam admirari, qui tam fœliciter in summa festinatione ipse pinxit, aut fœliciter pingentis posteà, ac reformantis manum direxit. Exinde nempe colligitur, quàm solers foret, ac diligens in singulis obseruitandis.

Cæterùm Venetias profectus sub finem Augusti, ardorem tandem explicuit, consiliúmque cepit concedendi exinde Romam, quòd tametsi Porta-Sancta aperienda, & Iobelæi celebritas inchoanda non esset, nisi sæculi, atque adeò anni sequentis initio: existimaret tamen, si quos illeic menseis præoccupando transigeret, haud malè collocatum iri. Nôrat aliunde fore, vt breui celebrarentur Florentiæ memoranda sponsalia inter Henricum Regem Christianissimum, & Mariam Mediceam nunc Reginam matrem: neque volebat committere, vt à se coràm non spectarentur. Itaque postquàm Patauium scripsit, ac specialiter ad Pinellum, inscriptiones, aliáque mittens, & simul rogans, vt literas ad familiareis Romam daret; discessit initio Septembris, lembo conducto Ferrariam, aut certè Francolinum vsque. Non peruenit autem Florentiam ante diem mensis vigesimum, quod vbicumque aliquid spectatu dignum occurreret, quantum ad illud peruidendum opus foret, commoraretur. Constitit verò, retardatúsque Bononiæ potissimùm est, quod Iulius Cæsar Velius, qui credebatur hausisse totam antiquitatis notitiam, suaui illius congressu captus, detinere ipsum plusculùm voluerit. Neque verò se continere optimus senex potuit, quin de sua fœlicitate in cognoscendo Fabricio, literas calidissimas, miríſque elogiis plenissimas daret. Calidissimas certè eas dixit Pinellus, commendans aliunde, quod Fabricius ex iis non esset, qui peregrinando nihil aliud, quàm cursitant, quibúsque, iuxta Senecam, illud euenit, vt multa hospitia habeant, nullas amicitias.

Accedens Florentiam, habuit aliquas à parentibus literas, ac, inter quasdam commendatitias, reperit specialeis Caroli Lotharingij Ducis Guisij, & in Gallo-Prouincia Proregis, ad Nicolaum Brulartum Sillerium, qui fuit deinceps Regni Cancellarius, quíque tum Regius Romæ Orator, eò venerat, ad sponsalium celebrationem. Quamobrem ille Peireskium, fratrémque accitos in familiam voluit, vt suis sub auspiciis omnia liberiùs contuerentur. Præter verò celebritatem, auidè imprimis spectauit Bibliothecas illas insigneis, in quibus agnouit, &, penè dicam, adorauit tum magnorum Principum, tum Virorum eruditorum, à quibus bonæ literæ restitui cœpêre, vestigia. Nihil speciatim dico de Pandectis, quos, in Palatio magni Ducis religiosissimè licet asseruatos, curauit tamen inspicere; securus nullum antiquitatis monumentum illustrius in literario orbe exstare. Amicos quoque illeic parauit; sed, quantum recordor, nullum constantiorem, quàm Richardum Richardi, studiosum plantarum, atque marmorum; qui ipsum quoquouersum ad opera publica, hortósque deduxit. Mense transacto, Senas petiit, vbi salutare potissimùm voluit Celsum Cittadinum, qui tunc habebat præ manibus tractatum de Origine, progressúque Latinæ, & Italicæ, seu vulgaris Linguæ. Inde discedens, Romam tandem sub finem Octobris peruenit.

Romæ porrò dici non potest quàm citò fuerit notissimus; non modò, quia iam Pinelli, aliorúmque literæ celebre nomen fecerant; sed maximè etiam, quia cùm primùm viris in ea vrbe eruditis cœpit congredi, ingentem sui admirationem, atque amorem conciliauit. Prolixum foret recensere quos eximios viros coluerit, à quibus, ob lumen ingenij, & temperatissimos mores, magni habitus fuerit: sed cùm sileri omnes non possint, commemorandi imprimis sunt magni illi duo Cardinales, Baronius, atque Bellarminus. Ille nempe obstupescebat, cùm de insertis in Annaleis inscriptionibus, aliísque rebus ad Historiam abstrusiorem spectantibus, edisserentem coràm audiret. Ecquid putas verò, cùm ostendit gemmas, numismatáque varia, quibus Basilidiani, Valentiniani, alíique hæretici inscribere soliti erant vocabula barbara opinionibus suis obtegendis? Collegerat nempe complura, ad illustrandum, quod ille in secundum tomum conjecisset ex Amethysto Fuluij Vrsini, circa vocem ΑΒΡΑΞΑΣ, vel ΑΒΡΣΑΞ, qua Basilidiani intellexêre summum Deum, continentem Angelos septem, Cælorum septem præsides; ac præterea eorum trecentas sexaginta quinque virtutes, iuxta anni dies; idque ob septem literas, numeralémque eorum valorem (junctis scilicet numeris, pro ordine vniuscuiusque in Alphabeto literæ) & id genus similia, quæ deinceps quoque ad Natalitium Benedictum literis exposuit. Bellarminus verò tum eadem, tum alia accipiens circa hæreses, veterémque historiam totam, hærebat quid magis probaret, an sagacitatem in peruestigando, an solertiam in coniiciendo, an iudicium in eligendo, an memoriam in referendo, an lepôrem in explicando. Meritò autem lenissimis eius moribus capiebatur: nam, vt omittam cætera, confidentem in media plebe auditorem ferè habebat, quoties suos parœcos pro concione erudiret, familiaritérque instituteret.

Dicendus deinde Iacobus Sirmondus, inter homines Societatis IESV iam tum etiam clarissimus: arctissimam enim cum illo amicitiam iniit, nihílque studiorum non commune habuit. Dicendus Lælius Paschalinus, cuius Cimeliarchio spectabilius quicquam non fuit, quique illius eruditionem ita suspexit, ita amauit indolem, vt aliquando cogitârit, ac voluetit pretiosa quæque tradere, quæ ipse secum absportaret. Dicendus Fuluius ille Vrsinus, cuius nomine inter viros antiquariæ rei studiosos maius, celebriúsque nullum est, quíque ex perscriptis à Pinello interpretationibus expetierat illum

illum nosse perardenter. Dicendus Philippus Pigafetta, ad quem cùm Pinellus initio non dedisset literas, mirum quanta commendatione obliuionē compensârit. Dicendus ille ipse Ghibertus, quem Auenione iam nouerat, quíque ad spectandum res varias ipsi deducendo se comitem præbuit. Dicendus, qui etiam eum variè deduxit, Paulus Gualdus, eruditus Vicetinus, qui in Pinelli contubernio ipsum miratus Patauij, Romæ etiam obstupescebat. Dicendi Petrus Stephanonus, Dionysius Octauius Sada, & vniuersè quotquot fuêre in vrbe eruditi viri, & bonarum artium, literarúmque amantes. Sed & reticendus non est Arnaldus Cardinalis Ossatus, Regia negotia tum Romæ curans, vir eruditione, prudentia, integritate, suauitate morum eximiè conspicuus: qui consuetudine Peireskij exsatiari vix vnquam potuit, neque illum vnquam abs se, dum inuiseretur, non ægrè dimisit. Non reticendus Abbas Montanus, Archiepiscopi Arelatensis patruus, qui virtuti illius potiùs, quàm Nepotis commendatione, in perpetuum propemodùm contubernium adscitum voluit.

Iam neque dici facilè potest, quàm vehementi studio vniuersa antiquitatis monumenta peruestigârit. Imprimis enim desiderauit situm vrbis cognoscere, & regiones, quas fuit complexa. Visis montium vestigiis, adeò depressos miratus est, quos putârat adeò sublimeis. Obstupuit inter cæteros Palatinum summè desertum, quo nullus olim frequentior. Disquisiuit si fortè posset intelligere, aut subodorari, quà fuissent Pomerij fines tam à Regibus, quàm ab Imperatoribus prolati; & cùm ad portas, viásque omneis diligenter attenderet, explorauit tamen præsertim Aureliam, propter eius viæ reliquias, quæ in Prouincia adhuc supersunt. Deinde regiones, vicósque percurrens, agnoscere voluit, quantum licuit, quà exstitissent Priscorum templa, ædes, aræ, luci, sepulcra, asyla, scholæ, bibliothecæ, amphitheatra, theatra, circi, hippodromi, naumachiæ, campi, odæa, fora, emporia, horrea, armamentaria, balnea, thermæ, aquæ, pontes, colossi, obelisci, columnæ, statuæ, & innumera alia, quæ inter legendum auctores adnotauerat, & in commentarios relata circumgestabat. Vix autem vnquam exsatiari contemplando poterat, cùm obseruaret quidpiam adhuc siue integrum, siue mutilatum superstes.

Sic dies bene multos posuit circa Pantheon, rarum Architecturæ exemplar, considerando, conferendóque quicquid Ludouicus Demótiosius fuerat de illo ratiocinatus. Sic, quia nôrat asseruari in Vaticano Palatio tum Herculem truncum, tum Laocoontem cum duobus filiis, opera exquisitissima, & Michaëli Angelo miracula habita artis; idcircò illis inspiciundis non vna vice adstitit, vt nec semel etiam inuisit geminas illas Alexandri, & Bucephali statuas, quæ exstant adhuc Phidiæ, & Praxitelis monimenta. Sic aliquoties ad inuisendum C. Sestij Epulonis in via Ostiensi sepulcrum itauit, ob vetustissimas illius, nobilissimásque reliquias. Sic variè spectauit obeliscos varios, sed nullum frequentiùs, quàm Constinianum, ob cuius effossionem, translationem, erectionémque laudare satis non poterat generosum Sixti V. Pontificis institutum. Sic & columnas; sed maximè Traianam, atque Antoninianam. Illam quidem, vt Pinello satisfaceret, cui factum satis non fuerat volumine toto de ea (seu de historia vtriusque belli Dacici, à Traiano gesti, prout Alphonsus Ciaconus illam ex columna eruerat) conscripto: vnde & exoptauerat tùm exemplum libri à Peireskio quàm perfectissimum conquiri; tum depictas in eo figuras personarum, armorum, gestuum, cum insculptis, secundùm totam cochlidem, per ipsum conferri. Hanc verò, hoc est, Antoninianam, vt perdiligenter exprimi curaret effusionem illam Iouis Pluuij Romanorum exercitum irrorantis, & hostium copias fulmine ferientis. Eiusmodi certè Iconismum cum Scaligero postmodùm offerret, ad illustrandum quod Eusebius de prælio commisso inter Antoninum, & Germanos, ac Sarmatas, contulit in annum Olympiadis c. XXXVIII. primum, Hæc, inquit, vna est ex rebus maximè notatu, & spectatu dignis, quas mihi quidem inter omnia antiquitatis monumenta contigit Romæ obseruare.

Nec verò harum modò rerum delineationes habere voluit; sed rariorum etiam quarumvis statuarum, quas disquisiuit in Capitolio, in Vaticano, in Farnesianis, in Cæsianis, in cæteris ædibus; itémque in hortis, ac vineis, &, vt breue faciam, in quibuslibet priuatis, publicísque locis; Pictores deducens, qui non modò statuas, intemeratáque alia opera; sed truncos etiam, & ruinas ædificiorum veterum, quà occurrerent, adumbrârant. Deferre quoque solitus erat selecta quædam numismata, quæ conferret cum statuis, explorans cuiusque ætatem, & agnoscens plerumque manum: cùm eâ foret solertiâ, vt momento discerneret quid re verâ, quidque ex sola imitatione foret antiquum. Sic inscriptionum etiam omnium, quæ saperent antiquitatem, habere voluit apographa, tentans pro sua sagacitate exesas supplere, ac penè desperatas restituere. Rursus Codices MSS. seu Vaticanos, seu Farnesianos, seu alios, non quantum quidem libuit, sed quantum tamen licuit, euoluit; &, quotquot inter cæteros maximè rari visi sunt, adnotauit in tabulis. Sic adnotauit etiam vasa, pondera, mensuras, cælaturas, numismata, simulacra, imagines, & quicquid demùm notatu dignum occurrit in Metallothecis, Iconothecis, in Promptuariis, Musæis, Xystis, Pergulísque variis; vt prætercam innumera, quæ vel pretio quæsiuit, vel commutauit, vel dono habuit, quorúmque saltem ectypos, ecmagmata, apofphragismata, aut iconismos obtinuit. Vnum doluit, se nec habere, nec videre vsquam potuisse memorata Goltzio Tulli Hostilij, ac Seruij Tullij numismata; vt neque alia memorata cum hisce inscriptionibus, *Col. Aquæ-Sextiæ.*

Col.

Col. Arelate. Col. Auenio. Col. Araufio Secundanorum, & fimilia, quæ amore patriæ ardentiffimè, fed fruftrà tamen requifiuit.

Ex hifce porrò ingentem fui admirationem excitauit, non modò Romæ, vbi illius amicitiam eruditi omnes ambierunt, fed in diffitis etiam locis, quocumque eius fama peruenit. Ex hoc nimirùm tempore cœpit, quæ fuit illi neceffitudo cum Natalitio Benedicto, rebus exquifitis inftructiffimo, ac Fullinij tum commorante; quæque cum Adolpho Occone Auguftano Medico, tunc iteratò edente volumen de numifmatis Imperatorum Romanorum: vt illos taceam, quos iam nôrat, Hieronymum Rubeum Rauennæ, Cæfarem Nichezolam Veronæ, Antonium Tolentinum Cremonæ, Cæfarem Campanum Vicentiæ, aliifque locis non paucos. Mirum autem quantum Patauij præfertim inclaruerit, atteftantibus literis ad ipfum per id tempus datis à Laurentio Pignorio; qui ipfe rerum prifcarum adeò peritus, profeffus eft tamen fe amplius ex vnis eius literis, quàm ex decem Antiquariorum voluminibus erudiri: quíque fufpexit non modò copiam conquifitarum ab ipfo rerum, fed delectum etiam infignem, cùm ex miffis duobus quibufdam Conftantini numifmatibus, agnofcere fe, vt ex vngue leonem, dixit. Confimilia fcripta ab Edmundo Brutio, Georgio Ragufæo, Iacobo Papifauio, Martino Sandello, &, quem nominare primum debui, Hieronymo Aleandro iuniore, vero Mufarum delicio; itémque M. Cornaro optimo vrbis Præfule, quicum deinceps per literas, donec fuit in viuis, amicitiam coluit. Sed quantum quidem fieret Patauij vel id indicat, quòd miffo Auguftâ Vindelicorum ectypo Sapphiri cuiufdam, infcriptionem præferentis, in qua *Xiphiæ* vox omnibus curiofis faciebat negotium; Pinellus ad eum fcripferit, examénque, & iudicium ea de re ipfi detulerit. Prætermitto autem, vt fecerit fatis, vocíque lucem attulerit ex Strabone potiffimum, cùm ex Polybio loquutus eft de venatione *Xiphiæ*, monftri videlicet marini.

Quod ad ftatum Romæ recentioris fpectat, nullum fuit Templum, Sacellum, Collegium, Xenodochium, quod ingreffus non fuerit: nullum Palatium magnificum, nullum celebre Pontificum opus, ad quod non diuerterit: nulla Raphaëlis Vrbini, Michaëlis Angeli, Polydori Carauagij, Titiani, aut alterius artificis infignis pictura, quam non infpectârit. Sic cæmiteria, cryptáfque illas fubterraneas, plena venerationis loca, & Chriftianæ pietatis, conftantiæque monumenta. Sic Religiofis cæremoniis, quantum fine difcrimine poffe putauit, interfuit. Quippe quod complexione foret non robufta magnoperè, coniicere fefe in turbam tumultus plenam detrectabat. Heinc quod ad ftatas, folemneifque Iobelæi attinuit, fpectauit quidem, obferuauitque ex ipfis quantum potuit; cæterum autem Valauefio fratri, tanquam valentiori demandauit curam fpectandi omnia cominùs, & ad fefe referendi. Idem præftitum circà cæremonias, quas vocant Cœnæ Domini: quod circiter tempus tam ipfe, quàm frater, vt Pontificem iis pauperibus, quos dietim pafcit, miniftrantem, fimúlque in eadem aula difcumbentem contuerentur, vices redemêre duorum pauperum, veftibúfque eorum affumptis, adfuêre inter cæteros, & agniti licèt à Pontifice, ipfo tamen rē placidè diffimulāte omnia fpectârūt. 1601.

Pafchalibus Romæ exactis, & poftquàm varia munera domo accepta diftribuit, nonnulláque etiam ad Pinellum mifit, profectus eft Neapolim. Superfluum foret recenfère quantum, quotiéfque diuerterit, vt requireret varia, quæ apud auctores celebrata funt tam Latij, quàm Campaniæ loca. Affectum fe verò præfertim dicebat, cùm memorata Virgilio coràm haberet, luftrarétque, vt Cajetam, vt Cumas, earúmque reliquias: vt Mifenum montem, & Auernum Lacū, & fimilia. Cùm item loca, in quibus extitiffe dicerentur villæ Ciceronis, & Luculli; aut fepulti fuiffe Scipio Africanus, & Virgilius: atque id genus cætera, ad magnos viros attinentia. Addebat fe, cùm crypten illam, feu, vt appellat Seneca carcerem longum, & obfcurum, Paufilippum fcilicet montem per paffus mille perforatum, eundo, redeundóque fpectaret, doluiffe, quòd ignoraretur, certufve non effet, qui tam præclarum facinus, tanto viatorum compendio, commodóque attentauiffet. Digniorem enim commendatione arbitrabatur effe, quàm Xerxen, cùm Græciæ bellum inferens, Athon montem non à continente modò præfcidit, fed medium etiam perforauit.

Neapolim quam-primùm acceffit, tenere fe non potuit, quin Portæos illos fratres conueniret. Cùm inductus autem fuiffet ad natu maiorem, cui nomen Ioannes Vincentius, is breui colloquio fic affectus fuit, vt ipfum exclamabandus ad Ioannem Baptiftam natu minorem deduxerit, quò & ipfe in fimilem admirationem raperetur. Enarrare autem folebat Peireskius, licèt ipfe quoque Ioannes Baptifta foret iam grandæuus, adfpersífque canis venerabilis; ipfum nihilominùs eâ reuerentiâ obferuare folitum iuffa, nutufque Ioannis Vincentij, vt maiore non potuiffet ora, atque imperium patris. Cæterùm, vt cum ipfis vltrò communicauit plurima, ita viciffim ab iis accepit: neque fpectauit modò quæcunque afferuabant in Mufæis, pretiofifque armariis; fed etiam omnigenis penè illorum experimentis, prout fibi in votis effe infinuauit, interfuit. Heinc nata ipfi cum vtroque eximia familiaritas, &, quæ eft deinceps mutuis literis, officiífque variis culta amicitia. Inuifit prætereà Mufæum Ferrantis Imperati, ipfum quoque raris naturæ operibus inftructiffimum; itémque Adriani Guillelmi, Martis Gurguftiolæ, & Matthæi Cappuani Conchanorum Principis; tametfi ad hūc extra ciuitatem diuertendum fuit. Monumenta infuper omnia antiquitatis perueftigauit, ac præ cæteris delineatas voluit nefcio quas columnas operis Corinthiaci, Apollinémque ad Tripodem, & fimiles quafdam figuras. Ad hæc rogauit,

didicítque quicquid licuit cognoſcere de familiis Neapolitanis tranſlatis in Prouinciam, & de Prouincialibus tranſlatis in eam regionem. Cùm verò noſſet eſſe in templo Diuæ Claræ nuncupato ſepulcra complura Regum, Principúmque ex Regia ſtirpe ad Carolum primum (quem diximus fuiſſe S. Ludouici fratrem) attinentium: idcircò ad illa maximè attendit, præcipua adumbrauit, Epitaphia exſcripſit. Quin-etiam ſollicitus fuit in exquirendo ſepulcro Simonis Portij Philoſophi celebris, non ita pridem vita defuncti: ſed enim curam explorandi, ſi qua fortè inueniretur, & maximè quidem cum Epigraphe, Pinellus ipſi commendârat.

Viuebat tum Neapoli fœmina quædam ſanctitate, inſtitutóque vitæ illuſtris. Ea Romam accita à tempore vſque Gregorij tertij-decimi, & ab optimo Bellarmino examinata, probatáque, dicebatur rapi in eam exſtaſin, ſtatim ab aſſumpto Euchariſtico Sacramento, vt quemadmodum genuflexo erat, ita immota, rigidáque, ſtipitis inſtar conſiſteret, oculis apertis nihil conſpiceret, toto corpore nihil planè ſentiret. Itaque noluit Peireskius ex ea vrbe diſcedere, quin rē factu mirabilem vidiſſet, atque exploraſſet. Ac obtinere illud quidem abſque contentione non potuit; ſed, vt impervium ipſi nihil erat, peruicit tandem, ac præter fratrem, deduxit quoque Ioannem Porcelletum Mallianeum, qui fuit deinceps Præſul Tullenſis. Vidit ergo, explorauítque, & commemorando mirari ſolebat, ſi poſſet quidpiam ſimile humanitùs contingere; neque facilè credebat Cardano referenti ſibi quid tale euenire ſolitum, quoties animo collibuiſſet.

Poſtquàm vrbem ſatis luſtrauit, illiúſque elegantiam, amœnitatémque admiratus eſt, nihil habuit potiùs in votis, quàm adire Veſuviū, contemplaríque locū, in quo magnus Plinius diem obiiſſet. Ea re peracta, inſigni quodam flagrauit deſiderio inviſendi Siciliam, & pergendi Meliten vſque. Tria autem erant, præ cæteris, quæ auebat coràm ſpectare, Fretum Scyllæum, Æthnæ incendium, Antiquitates Syracuſanæ: reſtitit tamen Fonviuius, neque ipſe, illo inuito, progredi vſquam voluit. Quare ſatis fuit totam eam regionem circùm peragrare, & ad loca etiam aliqua redire, vt Puteolos, & Baias verſus, quò poſſet oculatiùs duo quædam ædificia ſubterranea inſpicere, quæ Piſcina mirabilis, & Labyrinthus appellantur. An adiiciam verò, cùm littus prope Puteolos conſideraret, puluerémque requireret aqua marina lapideſcentem, detectum ipſi prætereà fuiſſe inter arenas quendam plumbeum, quo cælaturæ, ac præſertim Onychinæ conſeruarentur? Quòd autem in eo littore numiſmata ferè exeſa deprehenderentur, opinatus eſt cauſam eſſe ſulphur, quod tametſi inſenſile, in iis tamen oris vbique interuenit, accedente aliunde ex mari ſalſugineo halitu, cum arrodendi facultate.

Altero pòſt menſe repetiit Romam, idque vt amicis vale diceret, collatis variis munuſculis, ac aliquibus etiam aliò miſſis. Conſtituerat nempe redire Patauium ante Solſtitium, magnóſque æſtus; vnde & paucos intra dies non ſine relicto ſui deſiderio ex vrbe diſceſſit. Inſtituit autem iter Peruſiâ, tum Academiæ gratiâ, tum ſpectandi lacus Thraſumeni causâ. Deflexit inde Eugubium, occaſione inuentæ illeic non ita pridem Tabulæ æneæ lingua veteri Hetruſca perſcriptæ. Salutato poſteà ad Aſſiſium D. Franciſci monumento, inuiſit Fullinij Natalitium Benedictum, abs quo expectatus ardentiſſimè fuerat. Spectauit exinde ad Montem Falconem, inter D. Claræ reliquias, treis inſigneis globulos in ciſtula fellea inuentos, quorum duo, vel tres, non ampliùs, quàm vnus, ponderoſi deprehenduntur. Tum votis ad celebre Fanum D. Mariæ Lauretanæ ritè perſolutis, adiit Anconam, indéque Vrbinum, ad obtinendū licentiam peruolutandi Bibliothecam Ducis. Digreſſus Piſaurum, atque Ariminum, acceſſit Rauennam, vbi Hieronymus Rubeus clarus ille Medicus, patriæque ſcrutator, complecti illum expetebat, demonſtraréque in ipſa ſede Exarchatus neſcio quas reliquias Barbariei Gotthicæ, & ornamenta Imperatorum, contemporaneorúmque Regum, cum his nominibus; Athalaricvs Rix, VVitiges Rix, Theodohatvs, & id genus alia; ſimúlque oſtendere ornamenta quædam Gallæ Placidiæ, in neſcio quo templo, quæ Velius non eſſe antiqua cenſuerat: denique ipſi ſua manu exemplum Hiſtoriæ Rauennatis dare. Peruenit exinde Venetias, vbi amicis magna illorum cum voluptate ſalutatis, cognoſcere non obiter voluit Antonium Poſſevinum, ex Societate Iesv, virum optimum, ad quem cùm expetiiſſet commendatitias literas, *Ecquid quæris proxenetam*, reſcripſerat ad illum Sirmondus, *cùm ad quoſcumque veneris, adeò ex teipſo innoteſcere, amabiliſque euadere poſſis?* Poſtremò non multos poſt dies, hoc eſt, medio circiter Iunio, acceſſit Patauium, vbi tantâ eſt exceptus lætitiâ, vt videretur quaſi quiſpiam Deus ſtudioſorum eò aduentaſſe. Maximè verò reditu ſuo recreauit optimum Pinellum, qui diuturnis, ſed lentis morbis iam ingraueſcentibus, propendere ſe in mortem ſentiebat. Dies non ſufficiebant audiendo, quæ compererat; neque inſpiciendo, quæ attulerat, neque cognoſcendo, quæ viſa obſcura interpretabatur. Dicam-ne, cùm inter eos viros, quos cognouerat, fœlicitati verteret, quòd amicos ſibi Baronium, ac Bellarminum parauiſſet, prouocatum fuiſſe optimum Pinellum, vt quidnam ſibi circa illos contigiſſet, exponeret? Cùm, inquit, Summus Pontifex ante annos treis veniſſet Ferrariam, dignati ſunt illi me inuiſere; ſed tacitis nominibus, habitúque diſſimulato, adeò vt ſe Preſbyteros ſimpliciter aſſeuerarent. Ipſe ex eorum iconibus, qui Viri eſſent ſtatim agnoui: ſed fingens tamen me ignorare, in eam Muſæi partem deduxi, in qua Virorum illuſtrium, ac ipſorum ſpecialiter, imagines erant conſpicuæ. Oſtenſa autem Baronio Bellarmini effigie, Num hæc imago, inquam, ô bone, ſocium

socium istum tuum repræsentat eximiè? & ostensa Bellarmino quæ Baronij aderat; Num hæc quoque,inquam,socium istum tuum exquisitè refert? Ac tum illi delusos se, cùm deluderent, agnoscentes in amplexus prolapsi sunt.

Porrò quia Peireskius præsentiebat se post annum reuocatum iri in patriam; idcircò se ad intermissa Iuris studia composuit: tempore tamen sic dispensato, vt ad alia præterea innumera sufficeret. Siquidem præter varia, de quibus paullò pòst dicetur, in literatos officia, profecit continuò in notitia abstrusioris historiæ, altioríſque antiquitatis. Specimen autem insigne dedit, cùm subortâ inter curiosos de monte Argæo controuersiâ, edisseruit ex Iaspide, variísque numismatibus Cæsareæ, alibíque cusis, originem, ritúsque varios, quibus ille mons fuit olim in Cappadocia adoratus. Linguas prætereà semper excoluit, quas credidit vsui futuras. Nam ex Hebraica quidem, & ex vtroque charactere, tam vulgari nempe, quàm Samaritano; ex Syriaca item dialecto, idiomatéque Arabico, tantum fere delibauit, quantùm ad siclorum, similiúmque numismatum interpretationem necessarium duxit; vsus magisterio Iudæi cuiusdam commorantis Patauij, cui nomen Rabbi Salomon fuit. Ad Græcam linguam quod attinet, studiosiorem illi operam impendit,tum propter varias constitutiones Imperatorum Græcorum, ipsámque Iuris originem, quæ ad Græcos fonteis refertur; tum propter Philosophiam, seu studium Sapientiæ, proptérque Poëscos, ac Historiæ, quæ in ea lingua supersunt,antiquissima monumenta; tum propter explicationem gemmarum, numismatum, marmorum, quorum sunt Græcæ inscriptiones, quibusque illustrandis pulchrum semper duxit,suauissimúmque habuit seriam operam collocare. Heinc cùm ad aliquem scriberet Græcarum literarum amantem, exempli causâ ad Occonem, qui suas semper Epistolas sententiis Græcis interserebat, solitus erat ipse quoque eruditionem suam testari, nunc versum Græcum præmittendo, nunc quidpiam carmine, aut prosâ appositè interpolando: vt ad memoratum Adolphum Occonem, *Fortunate Senex, Te Diua illius antiquæ, & venerandæ* μνημοσύνης *filiæ, non iam* Ἀδόλφον, *sed* Ἀδελφὸν *duplici nomine Germanum dicent.*

Nec verò Humaniorum modò literarum studiosus fuit, sed multum etiam inuigilauit Mathematicis artibus, carus ex eo tempore Galileo Galilei, quem & apud Pinellum primùm nouit, & ex inuenta hauriendis aquis tum vrbem infestantibus machina, admodùm suspexit. Incubuit quoque plurimùm in peruestigandis causis rerum naturæ admirabilium.Quippe,& varios variè rogauit de illis Parheliis, siue tribus Solibus, ac triplici Iride visis, die Februarij septima, hora circiter vigesima prima. Et de piscibus, aliísque saxificatis philosophaturus, tum variam copiam impetrauit,inque angulo Musæi dispo-suit; tum Ichnographiam eius montis, qui apud Vicetinos iis abundat rebus obtinuit.Et quicquid fuit cuiquam perspectum circa fossilia, mineralia, rem metallicam, suâ seu remuneratione, seu comitate concessum tulit; maximè autem Venetiis; vbi aliunde, cùm multa præclara in armamentario se obseruasse diceret; referebat tamen nihil sibi fuisse aspectu iucundius formatione aluminis in octahedricam figuram.Et frequens adiit rariores hortos, perscrutaturus varietatem, víreísque tam indigenarum, quàm exoticarum plantarum; ac destinans quasdam in Prouinciam,quasdámque vicissim ex Prouincia, nunc in Pinelli, nunc in aliorum viridaria transferri curans.Et interesse solitus fuit non publicis modò Anatomicorum dissectionibus, sed priuatis etiam Hieronymi Fabricij ab Aquapendente, qui illum propter singularem beneuolentiam admisit, cùm specialiter ex ouis Gallinæ incubanti suppositis, singula in dies singulos subduceret, vt ab ipso vsque incubationis initio obseruaret seriem formationis pulli. Atque hæc quidē de studiis.

Sequitur, vt iam insinuemus, quemadmodum illum ex hoc tempore Viri studiosi, eruditíque arripere agnouerint gubernaculum literarum. Dictum est iam, cùm Roma rediit,cœpisse optimum Pinellum solito grauiùs laborare, inque obitum vergere. Is itaque non multò pòst,quippe sub Augusti initium, è mortalium vita excessit, propè septuagenarius: magno profectò dolore omnium bonorum,eruditorúmque; sed Peireskij potissimùm,qui illum, tanquam alterum parentem habebat,ac venerabatur.Cæterùm cùm ille sui desiderium,quà patebat orbis literarum reliquisset, consolationi tamen fuit, quòd videretur Peireskio quasi lampada tradidisse. Ipse nimirùm ad eius mores ita se composuerat: ita studio rerum nobilium, exemplóque benefaciendi, ac promouendi bonas arteis animatus euaserat, vt virtutis heroïcæ destinatus hæres iure censeretur. Huiusce rei congerenda aliquot testimonia sunt,quæ pleniorem concilient fidem.

Imprimis verò citandus occurrit Paulus ille Gualdus, qui Pinelli vitam conscripsit, cuiúsque mentio facta iam est. Is postquam viri mortem defleuit, dixítque naturam parcè proferre eiusmodi viros, ac Methonis fortasse annum transigendum iis, qui alterum Pinellum expectent; talem scilicet, cuius studiū Humaniora studia restituat in pristinum splendorem, cuius opes in nobileis libros colligendos impendantur, cuius dignitas doctis viris patrocinio sit; tum demum subdit, *Ætas sanè nostra si quem feret eiusmodi, is, ita me Deus amet, non alius erit à* Nicolao Fabricio *Gallo,domo Aquis-Sextiis, clarissimo adolescente,qui Romæ,& Patauij,vix-dū plenā pubertatem egressus,eo ardore Pinelliū,& Pinelli studia est cōplexus,vt omnibus nobis,& doctis viris, quotquot his capiuntur literis, miraculo sit.* Egregium sanè vaticinium: sed en etiam votum Erycij Puteani, iam tum Mediolani, vt suprà est dictum,Eloquentiæ, & Chronologiæ Professoris. Is scribens ad Peireskium, *O vulnus,inquit,quod Pinelli morte acceptū est! Abiit*

Abiit æternus ille Vir, ipse nominis, & famæ securus: sed nos in desiderio, & dolore reliquit, Musas in squalore. Quis succrescet, & dolorem nobis demet; Musis squalorem? Non doctrina, sed opibus quoque opus. Quis? fallor? an tu ipse hùc vocare, vt sis quod Pinellus fuit? Voueo, voueo, & saluere te iubeo, Iuuentutis spes. Quo loco fortassis non ingratum erit, si Peireskij responsionem attexuero. Sic igitur ille rescripsit, *Peruellis animum meum dolore, dum mihi incomparabilis viri morte vulnus inflictum refricas. Meritò tu quidem funebreis, ac luctuosas voces ingeminas; meritò vicem nostram deploras, meritò omneis ad lugendum inuitans exclamas, Quis nobis dolorem demet, Musis squalorem? Sed in fine risum excitas dum, quasi vaticinari velles; subiungis me, quod Pinellus fuit, futurum; idque, tanquam fieri posset, seriò voues. Quod perinde est, ac si ingenti succisa pinu voueres, vt humilis aliqua myrica robur illius, ac proceritatem æquaret. Verùm amor erga me tuus hoc tibi, quid-vis aliud meditanti, votum extorsit, cuius, vt reor, nunquam te damnatum iri, aut reum fore sperasti. Quod si ego tibi idipsum vouens, Vatis illud accinam*, Tu nunc eris alter ab illo, *qui te penitus nôrunt, sat scio, me Vatem affirmabunt haud vanum; tua namque hoc opus opis non meæ.* Argutè sanè, & eleganter; tametsi id dissimulauit, quod verissimè à Puteano dictũ, ad subeundum id muneris, *opibus quoque opus* esse.

Fuere & aliæ perelegantes vtrimque literæ conscriptæ, exstátque speciatim vna edita in secundis Ferculis, seu centuria Epistolarum Puteani secunda, qua sub initium sequentis anni, qui fuit supra millesimum, sexcentesimúmque secundus, ille gratiosè conquestus
1602. est se Deorum genus nominatum. Fuêre, inquam, aliæ literæ conscriptæ: sed ad rem facienteis excerpsi, ex quibus abundè intelligitur quàm appositè Ianus Gruterus in Præfatione magni illius Inscriptionum voluminis ita coniunctim nominârit, commendauerítque Erycium Puteanum, & Nicolaum Fabricium, vt Iuuenes esse præ cæteris dixerit,

Sacros qui sollicitare fluores
Aonidum, totámque solêt haurire Aganippen.

Versabatur porrò sub prælo ingens illud opus, cùm Pinellus concessit fatis: Peireskius autem suppeditauit, quæ in illud inserentur, non modò ex iis, quæ inter Pinelliana Cimelia, sed etiam ex iis, quæ Romæ, quæ Venetiis, quæ aliis in locis obseruârat, descripserátque, vt docet illud toties subiectum inscriptionibus, *Ex Nicolai Fabricij schedis.*

Venio iam ad Marcum Velserum, cuius interuentu Gruterus schedas illas obtinuit. Ille Pinello propè par, & singularis amicus, florebat Augustæ Vindelicorum Duûmvir. Me tacente, scripta illius, omnésque viri eruditi, opem ipsius munificam, paratissimámque experti, quantus Vir fuerit, satis loquuntur. Velserus ergo, literis ad Peireskium datis, testatus est tanti se facere ipsum, eiúsque amicitiam, vt nihil sibi fuerit ex tota Pinelli hæreditate expetibilius. Quin-etiam ipse quoque illum non modò virtutum Pinelli hæredem agnoscens, sed futurum quoque suarum successorem coniiciens, diligere cœpit, tanquam filium, & literarum frequentiâ, quoad vixit, non destitit testatum facere affectum. Hoc vno ipsi durus fuit, quòd sui effigiem constantissimè denegauit, pro eo, quo omnibus aliis ardentissimè flagitantibus denegauerat instituto. Et Peireskius tamen, vt alios nonnullos, sic illum nescientem pingi procurauit, conducto artifice, qui ipsius vultum è clandestino loco spectaret. Sic obtinuit quod illi Occo sperare nefas prædixerat, cum id abs Velsero tulisset responsum, *Cato maior posteros volebat quærere, cur sibi statua nulla posita: mihi contrà, quantum video, cauendum, ne quis aliquando miretur, si non & indignetur, qua ambitione consortio magnorum virorum, quorum imagines se colligere Fabricius ostendit, irrepserim.* Præterea autem quàm præclarè noster illud exceperit: quippe ad Occonem rescribens, *Dixit quidem*, inquit, *Cato non minùs argutè, quàm sapienter, se malle, vt posteri quærerent quare sibi non esset, quàm quare esset posita statua: nunquam tamen, quod legerim, si pingi, aut fingi renuit; cuius rei testes esse possunt icones eius non paucæ, quæ in hodiernum diem circumferuntur. Igitur nec Velserus, vera Catonis imago, id abnuere deberet, & ne abnuat, precor preceris, ores ipsum, atque exores iterum oro.*

Subnectendus Velsero est Iosephus Iustus Scaliger, vir ille maior, ac celebrior, quàm vt encomio nostro indigeat. Subnectendus, inquam, vt constet quàm spontè, quamque alacri mente Peireskius se ipsi, aliísque eruditis deuouerit. Nam ille quidem summoperè sibi ipsi est gratulatus, quòd in Pinelli defuncti locum talis amicus successisset; at occasionem vt accipias, ea fuit huiuscemodi. Scripserat Scaliger ad Pinellum, rogans, vt sibi procuraret Hebraïcos aliquot libros, itémque nummos aliquos Scaligerorum Principum; ac simul miserat tam Patris, quàm sui ipsius autographa quædam, & vtriusque etiam icones, prout ille petierat. Scripserat vnà Carolus Clusius, miserátque exemplum suæ rariorum plantarum Historiæ, & iconem desideratam Matthiæ Lobellij: ne quidpiam dicam de destinatis à Scaligero literis ad Carolum Leberoneum Valentinum Episcopum Patauij tum commorantem. Peruenêre ista Patauium, cùm non modò iam Pinellus obiisset, sed discessisset etiam ex vrbe Cæsar Dux Acheruntij, qui fuit Pinello ex fratre nepos. Quia verò is Gualdo mandârat, vt si quid datum foret ad Patruum, id exciperet, & Neapolin ad se mitteret; idcircò Gualdus omnia excepit, ac priusquàm transmitteret, cum Peireskio communicauit. Itaque Peireskius, calamo arrepto, rescripsit ad Scaligerum: nuntiauit non modò Pinelli, sed etiam Episcopi mortem; securum fecit de donariis à memorato Cæsare grato animo accipiendis: recepit in se quam Pinello commiserat curam librorum Hebraïcorum, ac numismatum, pollicitus est se aliqua saltem, quæ haberet iam, occasione prima missurum, obtulit & nonnulla alia ad illustrationem Scaligeræ gentis, quam cùm veneraretur, adiecit se non commisisse,

commisisse, vt icones illæ abirent, quin exempla sibi earum obtineret. Scripsit pari modo ad Clusium, ac dici non potest, quantum illi se tam generosæ indoli, ac singulari humanitati deuinctos prædicauerint. Hûc spectat illa Scaligeri ad Velserum Epistola, quæ est in tertium librum inserta, & in qua, *Numismata* inquit, *gentis Scaligeræ cum literis Fabricij nostri, & tuis accepi; quo nomine gratias tibi ago. Nondum Hebraicos accepi libros, ille ad me ex Italia misit; quia inter mercimonia Raphelengiana sunt, quæ nondum hûc perlata sunt. Propediem, quum accepero, & illi, vt gratias agam, scribam, & à me quoque alias exspecta.* Scripta est autem Epistola IV. Idus Maij.

An subinde commemorabo aliquos ex iis, quibus alacrem operam nauauit? Imprimis certè, si quid fuerat à Pinello prius tentatum in studiosorum gratiam, id contentione maxima perficere adnixus fuit. Sic nullum lapidem non mouit, vt quam ille spem fecerat Prospero Alpino percelebri Medico recuperandi de tertia Methodicorum Secta tractatus, opere ipso posset explere. Deinde, cùm dicendi sint, quos Pinelli exemplo iuuit, vnus instar omnium esse posset memoratus Pignorius, dum Isiacam mensam exponens (Tabulam nempe illam æneam Hieroglyphicis Ægyptiis insignem, quæ ex Petri Bembi Cardinalis reliquiis eo tempore in Ducis Mantuæ Bibliotheca asseruabatur) gratias quidem egit imprimis Velsero, sed subiecit tamen, *Nicolao dein Fabricio Chalasij Domino, natalium splendore & recondita eruditione illustri adolescenti, qui non modò insignes antiquitatis reliquias, quibus instructissimus est, in meum, & studiosorum vsum munificè contulit; sed etiam aliorum Musa, vt paterent, sedulo curauit. Eius diligentiâ factum est, vt non modo Venetiis Friderici Contareni Diui Marci Procuratoris, & Ioannis Mocenici illustrissimorum virorum præclarissima nummorum, & gemmarum κειμήλια mihi in promptu essent; sed & Romæ ornatissimi viri Lælij Paschalini κέρας ἀμαλθείας (cur enim hoc nomine non appellem bonæ copiæ diuitem thesaurum?) de quo nobis numismata, gemmæ, sigilla, rara omnia insigni humanitate suppeditata sunt. Eidem Fabricio acceptum ferri debet omne id, quod è Natalitij Benedicti pretiosis loculis euulgamus, è quibus auctario nostro cum robore, & spiritus accessit. Ea enim omnia, quæ ad illustrandam Epiphanij, Irenæi, & aliorum Patrum historiam Sectarios antiquos exagitantem attulimus, inde profecta sunt.* Hæc fusiusculè refero; quoniam ex iis, quæ iam antè attigi, pluscula confirmant.

Addo verò circa Pignorium, cùm is librum de Patauinis originibus scriberet, obtinuisse illi Peireskium à Ioanne Vincentio à Porta, quod ipse posteà memorauit, & Philippus etiam Tomasinus in Tito Liuio retulit, circa Parentis historiæ brachium. Nimirùm ciues Patauini ex asseruatis apud se Titi Liuij ossibus alterum brachium exemerant, concesserantque inclyto illi studiorum fautori Alphonso Arragonum Regi, cùm illud instantissimè per Antonium Panormitam Legatum suum exorâsset, ab anno vsque salutis millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo. Cùm ignoraretur verò ecquid de brachio actum foret, occasionem cepit Peireskius mittendi complura ad Portæum munuscula, quasi compensans ectypum marmoris cuiuspiam, in quo erat expressus ritus mittendi milites sub iugum; ac simul efflagitauit vt rescriberet, quid pro sua sagacitate de brachio compertum haberet. Rescripsit autem ille consequenter, neque Alphonsum morte præuentum, neque etiam Panormitam condere potuisse pro votis id brachium: successorem verò istius à secretis regni, conclusisse sub marmore, collocasséque extra Oratorium, cum inscriptione huiusmodi, T. LIVI HISTORICI BRACCHIVM, QVOD OLIM ANTONIVS PANORMITA A PATAVINIS IMPETRAVERAT, IO. IOVIANVS PONTANVS MVLTOS POST ANNOS CONDIDIT: cæterum à multis iam annis id marmor non fuisse conspectum, ob sacellum à nescio quibus confratribus superextructum.

Vt fuit porrò Peireskius erga Pignorium munificus: sic fuit etiam erga Vlyssem Aldrouandum percelebrem illum de Animalibus scriptorem, qui multa ab eo numismata habuit, maximéque Asiatica, illustrandis iis, quæ circa animalium symbola iam ediderat, ac tum de nouo apparabat. Atque is quidem Bononiâ scribens animo reuerâ grato pollicitus est se commendaturum per quē profecisset: sed in cæcitatem breui incidens, id, quod destinârat, perficere potis non fuit. Idem fuerat pollicitus Ioannes Baptista Villalpandus, de illius nomine, patria, conditione sollicitus, vt testari posset à quo accepisset & siclos, & pleraque alia, amplificando tractatui de nummis Hebraïcis, post editos iam magnos illos in Ezechielem commentarios. De Sirmondo heic memorandum, quòd cùm accipere à Peireskio Roma discedente noluisset, nisi ex iis numismatis, quæ geminata illi adessent, postulauisse ipsum tamen, obtinuisséque ab eo, postquam Patauium rediit, plusquàm ducentos ectypos, vel ex Græcanicis dumtaxat. Eius scilicet generis coëgerat iam supra mille, quæ forent penitus intacta rei nummariæ auctoribus: & cùm haberet causa tam antè, quàm post Romanum imperium in ciuitatibus quibusque Græciæ, Asiæque præcipuis, ex quibus contexuerat seriem Seleucidarum Principum, ab Alexandro ad Romanos vsque: eamobrem Sirmondus hanc seriem desiderauit cognoscere, vt illius instar seriem Principum Ægyptiorum texere posset. Sed faciendus his modus est.

Iam porrò penè triennium in Italia exegerat, cùm apparare reditum cœpit. Ac habuerat quidem in votis Venetiis tendere Augustam, tum vt Velserum, Occonémque in ea vrbe inuiseret: tum vt exinde commissus Danubio circumstantia Germaniæ, Hungariæque loca lustraret, & Constantinopolim tandem per Euxinum Pontum, Bosphorúmque

 Thracium

Thracium perueniret, peragraturus deinceps quicquid liceret ex Græcia: verùm Fonuiuius planè abnuit, vel quia censeret Patrem, Patruúmque id cõsilium auersaturos, ob digressionem prolixam nimis, periculisque plenissimam; vel etiam quia ipse Parisios repetitò accerseretur. Peireskius ergo nihil planè ausus ipso repugnante moliri, res suas ita composuit, vt imprimis omneis Italiæ amicos, quibus vale coràm dicere non potuit, literis salutauerit, oblatóque obsequio, & plerumque etiam adiunctis munusculis deuinxerit. Sic exteros quoque, ac præ aliis Scaligerum, cui ad superiùs memorata adiecit nummos ab amicis Veronensibus recens habitos, nonnullaque alia spectantia ad Scaligeranam familiam. Coëgit deinde quicquid potuit seu librorum, seu cimeliorum, seu aliarum rerum exquisitarum nancisci: ratus sibi in Patria parem copiam non occursuram. Discessurus coniecit omnia cum sarcinulis in aliquot capsas, quas direxit Genüam, conuehendas inde Massiliam: ac reseruauit solùm rariora, & pretiosiora aliqua, quæ vnà translata eandem secum experirentur fortunam. Videlicet, cùm sibi satis lustratum putaret ex Liguria, peragrare Galliam Cisalpinam voluit, emergeréque Lugdunum, vt prouidere illeic posset quemadmodùm literas ab amicis acciperet, & vicissim ad illos daret. Postremùm relicto ingenti sui desiderio Patauij præsertim, ac Venetiis (ne quidpiam dicam de Augusta, vbi Velserus concepta spe complectendi illum frustratus, quasi dimidium animæ subduceretur, ingemuit) itineri sese commisit.

Diuertit autem primùm Vicentiam, salutaturus illeic amicos, ac inuisurus eum montem, cuius, vt dictum est iam antè, Ichnographiam quæsierat. Considerauit etiam Gustosæ illam venti dispensationem per canaleis, ac tubulos; accepítque, & in commentarios retulit historiam illius, qui nascentem è crypta ventum in loco satis dissito, domum vsque per meatum subterraneum ita deduxit, vt tandem velut secuerit, distribueritque pro arbitrio. Accessit deinde Veronam, attendítque illeic præsertim ad Scaligerorum sepulchra, quorum, quia tum non licuit adumbrationem obtinere, impetrauit posteà interuentu Cæsaris Nichezolæ, & Marci Antonij Montani. Mantuæ cùm foret, iam multa vidit, atque annotauit in Ducis Cimeliarchio, vt cùm superioribus annis accepisset direptum fuisse, Germanis vrbem vastantibus, vix satis sese consolari per multos dies potuerit, tantam ducebat factam iacturam. Inter cætera spectauit curiosè Ægyptiam illam Tabulam, vt varios de ea scrupulos eximere Pignorio posset. Visâ Cremonâ voluit Brixiam, Bergamúmque diuertere, ac tum venire Mediolanum, vbi non modò Erycius Puteanus, & Septalij fratres, aliíque amici; sed maximè etiam ille nunquam satis laudatus Archipræsul, Cardinalisque Fridericus Borromæus, Ambrosianæ Bibliothecæ iam tum crebrescentis fundator, sunt illum humanissimè, ac per dies multos complexi. Digressus Ticino, Nouaria, Vercellis, peruenit Taurinum, ac superatis Alpibus, Geneuam; vbi per-volutis libris variis, spectatóque Lemmano lacu, Tononum vicum adiit, vt fieret oculatus testis admirandorum facinorum, quæ patrare per illud tempus Dæmoniaci perhibebantur. Traiecto lacu, perlustratáque circumvicina Heluetia, soluere vota placuit ad celebre fanum Sancti Claudij, ac præsertim pro Patrui cognominis incolumitate. Deflectere inde volebat Semurium, Dauidem illum quondam suum præceptorem salutaturus, ædeísque illas inuisurus, in quibus ante quinque annos Genebrardus obierat: sed rerum in Burgundia ob factionem Bironij Marescalli innouatarum, suspectarúmque status deterruit. Deflexit ergo potiùs Lugdunum, vbi acceptâ pecuniâ, persoluit largè honorarium Ductori suo Parisios, vt iam dictum est, discessuro.

Deinceps, quamvis amore patriæ, parentúmque teneretur, callidè tamen consilium cepit non pergendi recto itinere domum, sed discedendi Monspelium; vbi Iulius Pacius à Beriga Iurisconsultus Vicetinus profiteri magna cum laude Iurisprudentiam ferebatur. Quia enim satis sibi ipsi circa Iuris studium nondum fecerat, & apud se tamen constituerat neque postulare, neque adipisci quam lauream vocant Doctoream, absque insigni quadam gloria, testationéque eruditionis; idcircò domum tendere noluit, ne inuitus adigeretur ad consequendum lauream, & vt posset priùs sub illustri Antecessore fieri instructior. Itaque concessit Monspelium sub Iulij mensis initium, seséque statim ipsi Pacio in contubernium cum fratre dedit. Subinde verò consilium indicauit Patri, ac Patruo, qui nihil tale suspicantes subueriti sunt, ne fortè in Italia non satis studiosè Iuri incubuisset. Præter eum secessum, argumento fuit, quòd tam ex capsis Genuâ acceptis, quàm ex transmissis residuis illis, selectioribúsque cimeliis, quibus Monspelium cùm peruenisset, sese exonerauerat, peruiderunt illum debuisse tantum temporis in iis colligendis, cognoscendísque impendere, vt nihil, aut parum omninò, quod impenderetur Iuri, superfuisset.

Id autem vbi ille resciuit, quadam veluti Apologia suspicionem est amolitus. Nimirùm, se nihil detraxisse horis Iuris studio debitis; sed tantùm quas alij aut ludicris rebus, aut compotationibus, aut Venereis illecebris vulgò dederent, succidisse, contrivisséque in comparanda antiquitatis notitia. Quam viderent de ea congeriem, argumento saltem esse pecuniam sibi creditam non fuisse in nequitiam, perditósve vsus absumptam. Cæterùm & se agnouisse non esse studium antiquitatis Iurisprudentiæ inutile, cùm alia ratione nõ possent pleraque loca seu Digestorum, seu Codicis intelligi; & posse ipsos id experiri, cùm quod, exempli gratiâ, lateret iam Interpretes circa Viriolas ex smaragdis Vlpiano, ac Paulo sæpiùs memoratas, intelligere ex iis posśet, quas eruisset Romæ

ex

ex quibuſdam ruderibus, quáſque ad illos mitteret rem iam à pleriſque ſæculis inuiſam. Extare etiam in ſarcinis plureis reliquias ex eo Ære, quod antiqui graue dixerunt (cùm id nimirum penderent) intérque parteis Aſſis varias reperiri Quadrantem, qui altera facie Suem præferat, ex quo, & ex Oue, ac Tauro pariter ſignatis, dicta primùm fuit Pecunia, tanquam à pecudibus. Sic & repertum iri alia propemodum innumera, de quibus coràm diſſerere, ſine voluptate vtriuſque non poſſet. Denique tam ſeſe, quàm fratrem non diuertiſſe ad Pacium, quòd ſe Iuris ignorantiores ſuis coætaneis crederent; ſed quòd eximium aliquid ſupra ipſos ſapere vellent.

Placuit mirè parentibus inſtituta defenſio, ac patruo præſertim, qui tanto ardore videndi ipſius inarſit, vt, vix tertio menſe exacto, accerſitum voluerit. Acceſſit ergo; ſicque Lareis reuiſit primùm menſe Nouẽbri, ſed adducto tamen ſecum Pacio, vt vel reducendi ipſius prætextu detineri domi non poſſet. Relictus verò germanus fuit, quod è morbo tum conualeſcens ſeſe dare itineri abſque periculo nõ poſſet. Heic non memorabo qua exſultatione exceptus Peireskius domi fuerit, neque quo cultu habitus Pacius. Referam dumtaxat magnum illum virum Guillelmum Varium, qui tum erat princeps Aquenſis Senatus, quíque fuit poſtmodùm ſuffectus, vt ſuo infrà loco dicetur, in vicem Cancellarij, mirari ſatis non potuiſſe indolem adeò egregiam, rarámque adeò eruditionem tanta cum modeſtia coniunctam; neque vnquam ſatis ſatiari interrogando, excipiendóque quæ ille ſcitè, perſpicuè, ſuauitérque commemorabat.

Paucis pòſt diebus Monſpelium vnà cum Pacio rediturus, deflectẽdum è via cenſuit, vt demonſtrare illi poſſet ſcaturiginem Vallis-clauſæ, non aquarum exundantium copia magis, quàm Petrachæ, & Lauræ amoribus concelebratam: itémque Arcum illum triumphalem, qui Arauſione conſpicuus, C. Marij credebatur, cùm ipſe Fabij Maximi potiùs eſſe opinaretur; tum ciuitatem Aueniouenſem; & fornicatum triplici ſerie VVardonis, ſeu Guardonis pontem; ac Nemauſentia quoque nonnulla, quæ ille non auerterat, tametſi illeic biennio moratus.

1603. Quam-primùm autem rediit, tanta ſe cum alacritate ad ſtudium Iuris compoſuit, vt horas decem ſolidas diebus ſingulis in eo collocaret. Neque verò id ſolùm tempus conſecratũ eſt ſtudiis; ſed dietim etiã quaſdam horas, ac potiſſimum ante ſomnũ impendere ſolitus fuit literis Humanioribus, ſtudióque rerum antiquarum. Nõ id abnuebat penitus Pacius, qui mirè etiam afficiebatur, quoties illum de rebus variis, ad antiquas præſertim leges pertinentibus, dicẽtem audiret. Quin non modò etiam eſt paſſus, ſed penè, dicam auctor fuit, vt Narbone inuiſeret quæ exſtant illeic vetuſtatis non ignobilia monumenta; ac ſpeciatim votum, factámque Auguſto Aræ dedicationem, cuius ante annos triginta effoſſæ, & Burdigalæ, cum illuſtratione Eliæ Vineti, exculſæ exemplum obtinuerat. Scilicet nondum allatum erat Inſcriptionum Gruteri opus, in quo poſteà obſeruauit Tribunitiam Auguſti poteſtatem, quæ apud Tacitum legitur trigeſima ſeptima, fuiſſe ex hac ipſiſſima inſcriptione trigeſimam octauam.

Ad hæc, quia Pacius perlubenter diſſerebat de rebus ad Phyſicen ſpectantibus, nullam non occaſionem captabat rogitandi illum de cauſis naturæ abſtruſioribus, & maximè quidem per horas relaxando animo datas. Sic cùm aliquãdo noctu incidiſſet in cruſtas, ſquammaſque piſcium lucidas, collegit, intulítque clàm in Pacij Muſæum; ac poſteà cum illo ingreſſus, quam præferebat cãdelam conſultò exſtinxit, vt illo primùm attonito, ac deinde lucem mirante, ſciſcitaretur ipſius cauſam. Ac recurrit quidem Pacius ad calorẽ ex putredine excitatum; ſed rogauit Peireskius, cur non ſentiretur ergo calor neque in iis ſquammis, neque in quibuſdam lignis putreſcentibus? cur horrea præ putredine incaleſcentia, calx item madefacta, & alia tantoperè calida non emitterẽt lucem? cur ſi ob calorem cicindelæ lucent, non lucerent etiam animalia cætera tantoperè iis calidiora? Ad quæ Pacius, poſſe calorẽ, quem in Scholis dicunt virtualem, ſufficere, & aliunde exigi certam diſpoſitionem materiæ, quæ reperitur in rebus minùs ad ſenſum calidis, nõ reperta in aliis calidioribus ſenſu deprehenſis. Prætereo porrò, cùm hæc, & alia nõ feciſſent ſatis Peireskio, nihil deinceps viſum fuiſſe probabilius, quàm lucem omnem flãmulam eſſe, ſed rariſſimam, tenuiſſimamve: argumentóque eſſe lucem Solis, quæ dum cogitur, denſatúrque, ardet; ad eum modum, quo vapor nihil aliud, quàm aqua rarefacta; tenüatáque eſt, quæ rurſus coacta, denſataque, humor apparet. Cùm lux autem Solis directa, ſeu primaria ſit adhuc ſatis denſa, vt calorem ſui ſenſibilem faciat; repercuſſam tamen, ſecundariáve adeò tenüem euadere, vt eius calorem ſenſus non percipiat. Quare & nihil mirum videri, ſi lucula illa ſquammarum, ſimiliúmque rerum non ſentiatur calida; cùm ſit longè tenuior illa Solari ſecundaria, intra quam planè euaneſcit. Quòd res autem calidiores non perinde luceant, cauſam dici poſſe, quòd calor vehementior tetriores excitet vapores, ſeu fuligines, quàm vt connatam luculam patiantur puram emergere, atque idcircò apparere.

Rurſus, cùm foret valde curioſus rei Anatomicæ, ac herbariæ; ea propter quoties licitum erat, diuertebat in Regios hortos, à quatuor iàm annis inſtructos, ad Richerium Bellevallium vtriuſque demonſtratorem, cui nũquam non fuit Peireskij & deſideratiſſima, & iucundiſſima cõſuetudo. Diuertebat etiã frequens ad Franciſcum Ranchinum, qui ad peritiam Phyſices, Medicéſque eximiã, pulchrè adiungebat notitiam, cultúmque rerum antiquarum. De Ioanne Dortomanno quid dicã, cuius ſemper ſolitus fuit & exquiſitam doctrinam, & inſignem erga ſe beneuolentiam commendare? Hoc certè Medico eſt vſus, cùm febriculà laborauit, cúmque vexatus eſt grauiore, quàm eò vſque fuiſſet expertus, dolore hæmorrhoïdum, & nõnulla etiã vrinæ emittendæ

tendæ difficultate. An attexam verò quod retulit sæpiùs,cùm Dortomannus aliquando ægrotantem inuiseret, rogaretúrque, cur ea vice feriùs solito aduentaret,respondisse ipsū se accedere ex consultatione memorabili pro muliere Belliquadrēsi,quæ tum gestaret vtero mensem iam vigesimum tertium. Ea sæpe iteratò nupta,cùm ex priore coniugio partus aliquot nonimestreis edidisset, ex posteriore tamen ediderat treis, vnum mensium vndecim,alterum quatuordecim,tertiū verò octodecim: & quoniam ex periculis antecedentiū puerperiorum coniiciebat sibi ex quarto impēdere grauissimum,Medicos ideò consuleret,si qua ratione incolumis euadere ex illo posset.Et memini quidem obiecisse me,videret,ne esset eadem fœmina,quam non ita pridē Antonius Saporta,alíque Medici propter simile nescio quid non omninò sanam mente pronunciassent. Verùm perstitit fuisse aliam, adiiciens ipsam non longè pòst peperisse infantem cum capillitio, ac dentibus,obtinuisséque à coniuge, ne vlteriùs contingeretur.

Vtcumque porrò hac de re sit,(quam venditare pro vera nolim)occasione partim morborum, partim vehemētioris studij,effectum est, vt literas ad amicos scriberet raras. Inde euenit,vt cùm semel totos quatuor menseis à scribendo abstinuisset,& periissent etiam destinatæ quædam in Italiam epistolæ, ideò rumor de eius morte Romæ, ac Patauij percrebuerit;& Pignorius etiam ad Patrem consolatoriam scripserit; Gualdus verò,falsitate rumoris comperta,illum quasi rediuiuum salutauerit,crudelem blandè appellitās,quod suâ in scribendo negligentiâ,amicos tam bonos, tamque constanteis enecaret. Videlicet non admittebant quod expectandas à se raras literas præmonüerat, donec studium Iuris foret absolutum.Quare compulsus denique fuit,vt sæpiusculè scriberet;neq; ad ipsos Italos modò,sed ad ipsos quoque Velserū, Scaligerum, Clusium. Quia porrò ambages nimis erant magnæ;cùm oporteret literas Augustâ, atque Francofurto transdere in Hollandiam; ideò Scaliger auctor fuit,vt literæ mutuò destinarentur Parisios,ad Præsidē illum eximium Iacobum Augustum Thuanum, cuius nomen diffusius est,quàm vt elogio vllo possit comprehendi.Etenim,quòd Scaliger illum & sui amantissimū,& pro singulari in bonos,eruditósque omneis affectu ad omne genus officij paratissimum cōperiisset;idcircò eā ipsi curam non dubitauit committere, vt commendatas ab vtroq; literas ex æquo curaret.Quare hac primùm occasione,& ex hoc vsque tempore cœpit quæ magna, excultáque deinceps fuit, inter Peireskium, & Thuanum necessitudo.

Ad Patrem verò,ac Patruū,vti par fuit,scripsit frequentiùs:sed maximè vt obtineret, ne ante finem eius anni, qui fuit huius sæculi tertius,Aquas-Sextias euocaretur.Et quia nôrat ciueis Aquenseis ea tēpestate procurare,vt non modò Regium Collegiū pro Humanioribus literis,ac Philosophiæ studio haberent; sed vt priscam etiam Vniuersitatem, Regiis Professoribus illustratam facerent;eapropter scribens ad Parentes miro contendit studio, vt Professori primario Iuris ampla forent stipendia,quo Pacius illuc accerseretur.Siquidē perspectum habebat tàm Palatinum Comitē, quàm Academiæ Curatores euocare illum ingenti pollicitatione Heidelbergam,vbi iam per complureis annos sui specimen dederat; ipse verò & expetebat posse Aquensē Academiā tanto ornamēto gloriari, & ægrè ferebat excidere spe, quā satis firmā conceperat efficiēdi demū ex illo virū Catholico-Romanū.

Cæterùm,cùm non posset ampliùs Patrui votis obsistere, quippe qui resignata illi dignitate Senatoria, etiam ab anni initio Regiū diploma quæsierat; accessit tandē Aquas-Sextias, vt necessarium illi habendæ Doctoreum gradum consequeretur. Non accessit autem nisi priùs optimè exercitatus, ac nisi obtenta in finem anni dilatione, tum vt Pacium per ferias Natalitias deduceret, tum vt intereà se ad varias actiones obeundas meliùs compararet.Etenim, quia moris tum erat in Aquensi Academia,vt nemo priùs ad lauream Doctoratus admitteretur, quàm, præter alia tentamenta, triduanas theseis defendisset;idcirco theseis miscellaneas ex vtroque Iure desumptas,maturè & seligere,& mandare typis oportuit.Et aliunde,quoniam à Patruo accepturus vno die Doctoratus insignia, constituerat ipse in fratrem insequenti die conferre; eapropter habere sibi tempus voluit, ad congerendum vnde posset insigniorum originem, vetustatémque explicare.

Accessit ergo tandē cum Pacio sub Brumā Aquas-Sextias;tametsi gradum adeptus non est, nisi die Ianuarij insequentis anni decima octaua.Tædium fortassis parerem, si vel per capita attingerem ea,quæ magna cum eruditionis testatione edisseruit singulis illis actionibus,quibus est Lauream consequutus.Satis esto subiicere, gessisse se illum eo cum vigore animi, vt non totam modò coronam in admirationem rapuerit; sed ipsi etiam Pacio visus fuerit seipsum longè superare. Biduo pòst, cùm ornamenta Doctorea in Fratrem conferret,dici non potest qua suauitate auditores perfuderit. Scilicet ex statua quadam Metrodori cum galero suo, seu Arcadico pileo,& infulis,cúmque pallio Philosophico & annulo in sinistra manu: itemque ex statuis quibusdam Hippocratis cum simili pallio, epomidéque adiuncta: ex inscriptione quadam Eubuli Marathonij,ac infulata statua nō ad ceruices, sed circum caput: ex consimilibus Platonis, Theophrasti, Phauorini,aliorum: ex cimeliis Gotthicis, in quibus mitræ pileis non admodùm absimiles; ex innumeris aliis (vt breue faciam)monumentis,ostendit quemadmodum vsus eiusmodi ornamentorum ab vsque Græcis ad Latinos, & ad nos vsque transierit; quemadmodúmque ex Philosophia, atque vetere Sacerdotio, gradum fecerit in doctrinam, Professionémque multiplicem recentiorum Academiarum;idque citatis passim Conciliis, Patribus, Poëtis, Historicis, Philosophis, Oratoribus, quibus plenam faceret fidem.

DE

DE VITA PEIRESKII, LIBER SECVNDVS.

1604. VIx iam deſierat celebritas, cùm memoratum antè diploma, ne, anno maius, antiquaretur, Senatui exhibendum fuit. Id ergo exhibitum quidem,& in acta referri iuſſum: verùm obtinuit Peireskius, ne proptereà ſtatim admitteretur, conſcriberetúrque reipsâ in Senatorum numerum; tum quia videri noluit ex eo numero Patruũ amantiſſimum exegiſſe; tum quia timuit, ne ſi ſemel aſtringeretur officio, ſibi & libertas ſtudiorum, & occaſio peregrinandi maturè nimis præriperetur. Heinc quoniam ad amicos ſcribens, & occupationes doctoreas in excuſationem diuturni ſilentij prætexens, inſinuauit ſimul ſe ad Senatoriam dignitatem adigi non ſponte: reſponſa tulit varia, congratulantibus pleriſque, quòd iam inter Senatores cooptatum arbitrarentur. Ex iſtis fuit Scaliger, qui & dignitatem nouam commendauit, & congratulatus ob lauream, ſubiunxit ſe aliàs adfuiſſe Aquis-Sextiis, teſtem ſeueri examinis, quo Academia vteretur. Fuit etiam Velſerus, qui non modò eſt ob dignitatem congratulatus, ſed admonitionem etiam, adhortationémque paternam adhibuit; ac inter cætera, *Non eſſe animo ipſi deſpondendum: munus Senatorium tametſi ſpinoſum, id tamen prima fronte dumtaxat; principium ſolùm moleſtum eſſe, lenire tempus cætera: nihil ſupra vireis exactum iri; fore Numen propitium; deberi patriæ operam*, & quædam alia in eundem ſenſum. Sic adhortatus etiam eſt Pacius, ſtatim ac rediit Monſpelium, epiſtolâ nuncupatoriâ, quã Imperialium Inſtitutionum Analyſin ipſi dicauit; quanquam, quòd noſſet illum nondum inter Senatores relatum, dicauit, ac inſcripſit ſolùm, tanquam *in ſupremo Prouinciæ Senatu Conſiliario Regio deſignato.*

Non pigebit porrò hûc tranſcribere ipſiſſima nuncupationis, & adhortationis verba. Sic ergo illum affatus eſt, *Ad te verò, mi Fabrici, meas lucubrationes mitto. Cùm enim tu antiquis moribus præditus, à noſtro conuictu, vnà cum ſuauiſſimo fratre tuo in patriam rediens, vetuſto more, præclara xenia, vel potiùs munera obtuleris, quibus veſtram, veſtrorúmque Patrui, & Patris virorum ampliſſimorum, & regiorum in ſupremis Senatibus Conſiliariorum erga me, meóſque beneuolentiam teſtatam reliquiſtis: me quoque oportuit, ne ab antiqua, & laudatiſſima conſuetudine diſcederem, aliquid inuicem rependere, quod grati animi teſtimonium eſſet. Quid autem à me proficiſci potuit, quod tibi gratius eſſet, quàm aliquid ex his ſtudiis depromptum, quibus nobiliſſima tua familia maximè floret? Nam pecuniâ neque tu eges, neque ego abundo: hæc verò ſtudia amas, & colis; ac te ex noſtris prælectionibus, atque exercitiis profeciſſe lubens fateri ſoles. Eximiæ verò laudis, quam tuo merito in doctoreo gradu aſſumendo es conſequutus, participem me quoque eſſe vis, quaſi noſtris monitis, & præceptis adiutus, ad illud eruditionis culmen, quò multi fruſtrà aſpirant, aſcenderis. De quo tuo, optimique fratris tui nouo honore vobis ex animo gratulor; & vt iam Senatorios animos accipiatis, iam in Rempublicam, quæ veſtram operam requirit, omneis veſtras cogitationes conuertatis, publicúmque bonum perpetuum veſtrorum conſiliorum obiectum ſtatuatis, etiam atque etiam hortor. Hac enim re nulla vobis dignior, nulla parentibus veſtris (Patruum alterum veſtrum parentem agnoſcitis) gratior, aut iucundior eſſe; nulla vos illuſtriores reddere poteſt.* Hactenus Pacius.

Pereskius verò animum quidem allegendi ſe aliquando Senatoribus non abiecit: non intermiſit etiam prorsùs ſuſceptum Iuris ſtudium: verùm dilatione obtenta, & liberioribus iam ſtudiis, ad colendum ſuauiores Muſas, ad promouendum bonas arteis, ad adiutandum, quantùm potuit, Viros bene de literis merenteis animum applicuit. Ac primùm quidem variè ſollicitatus de coniugio, cœlibem vitam prætulit; ratus non poſſe ſe vxoris, ſuccreſcentíſque familiæ ſollicitudinem gerere, & expeditum ſe erga ſtudia, viróſque ſtudioſos tueri. Heinc cùm Pater, ipſo inconſulto, conueniſſet propè de nuptiis cum viri illuſtris Ioannis Ceppedæi primi Rationum Præſidis vnica filia contrahendis, veniam ardenter petiit non diſcedendi ab inſtituto. Quippe ſe Palladi, ac Muſis nomen, fidémque ita dediſſe, vt ſacrilegium duceret de aliis nuptiis cogitare. Et Pinelli quidem exemplum, altà licet mente repoſtum, noluit Patri proponere; ſed propoſuit tamen exemplum Varij, quod præſens ac illuſtre erat; adiecítque ſibi præ aliis domeſticum eſſe coram oculis, quod ſe non poſſe, niſi cum laude imitari arbitraretur. Itaque imitatus Patruum ducere vxorem germano conceſſit; illéque propterea ſequente æſtate memoratam ſuprà Marchiſam à Tullia duxit coniugem,

coniugem, ex eáque tertio anno pôst filium ſuſcepit, quem Claudius Patruus, ſuperſtes adhuc, cognominem fecit.

Deinde, non admodùm longè à Doctoreo gradu ſuſcepto, perluſtrare placuit maritimam oram, tum vt omnia antiquitatis monumenta perveſtigaret, tum vt rariores quaſdam plantas per eam regionem deligeret in Belgenſerianum hortum transferẽdas. Quòd duxerit autem initium à Forojulienſibus antiquitatis reliquiis, circa quas ſibi prima vice (diſcedendo nempe in Italiã) abundè factum non putabat, fuit occaſio deducendi Draguinianum vſque nobileis conſanguineos, qui ad Doctoratus acceſſerant pompam. Viſere autem imprimis voluit opus Romano nomine dignum, interciſam ſcilicet Rupem, ſeu excavatum amplum canalem in decliui quadam montis facie, quà Cyanei fluuij ſcaturigo altera forum Iulium, à quinto vſque Prouinciali lapide, per anfractus vallium, ſiluarúmque fuit perducenda. Quàm multa verò toto progreſſu obſeruârit, colligerítque, enumerare prolixum foret: adnoto ſolùm ipſum exinde cepiſſe anſam conſcribendi, mittendíque varia ad amicos varios.

Cætera inter plurimi fecit Conſulare quoddam numiſma, quod dicebat inſolitum, & neque Goltzio, neque Vrſino, neque aliis memoratum, quódque deſtinauit ad Pignorium, vt cum Friderico Contareno communicaret. Plurimi etiam inſcriptiones quaſdam Flaminij, & Dudiſtij, de quibus ſupplendis (nam exeſæ erant) cum Velſero præſertim egit. Plurimi quædam alia ſelecta, quæ miſit ad Scaligerum, & ex rebus aliis conchas neſcio quas, quarum occaſione ſcripſit ad Penam Medicum de Concha anatifera mituli inſtar conformata. Sed vt de Plantis ſpeciatim dicam, comitem adhibuit Botanicum quendam plantarum quovis tempore internoſcendarum peritum, eapropterque non ſolùm plantas in ſuum hortum deſtinauit, ſed plerarumque etiam radices tranſmiſit ad Cluſium, ac inter cæteras Tragacanthæ, Ariſtolochiæ, Aſphodeli, Arbuti vtriuſque. Significauit autem ſimul deſiderium, quo vellet Cluſium aliquantiſper Belgenſerij detinere, oſtenſurus illi Styracem, ſeu arbuſtum foliis cotonæo malo, floribus arantiæ non abſimilem, & liquoris fragrantiâ nequaquam Syrio poſthabendum. Is enim ad vnum milliare iuxta oppidum ita naſcitur, vt aliàs fruſtrà requiratur. Oſtenſurus etiam Lentiſcum, quæ non minùs Maſtichen ſudet, quàm quæ in Chio Inſula naſci ſpecialis dicitur. Oſtenſurus & alia quædam vix aliàs vſquam obſeruabilia.

Cùm rediiſſet, agere cœpit de inſtituendo Eremitarum Camaldulenſium cœnobio in egregia illa ſolitudine, ſubrupeáque Eccleſia, quæ Diuæ Mariæ de Angelis ſacrâ, æquâ propè diſtantiâ eſt Maſſiliam inter, & Aquas-Sextias. Occaſioni fuit, quòd Patauij degens eorum inſtitutum valde probauiſſet, erudituſque inter ipſos Religioſus nomine Elias, Nouitij cuiuſdam causâ, Aquis-Sextiis tum verſaretur. Peireskius itaque illius conuerſatione delectatus, ipſum per multos menſeis detinuit, in ſolitudine ſuſtentauit, ac ſæpiùs per complureis dies commoraturus inuiſit. Procurauit intereà vt ciuium tàm Aquenſium, quàm Maſſilienſium decreto id cœnobium poſtularetur. Licentiam quoque inſtituendi à Mimetenſi Domino, in cuius ditione eſt locus, obtinuit, ac circumvicinum dominium, ſeu fundum pretio acquiſiuit. Sategit quàm enixè potuit per Patauinum Epiſcopum, & Cardinalem Pallauicinum, vt Congregationis eius Superiores non Eliam modò illeic loci relinquerent, ſed religioſos etiam alios in ampliſſimam meſſem deſtinarent. Rogauit, vt aliquos ſaltem loco viſendo committerent, pecuniámque intereà ſumptibus faciendis neceſſariam miſit. Et facta quidem plurima ſpes: ſed poſtremò tamen irriti conatus. Sic votis etiam non reſpondit redintegratus pro Pacio labor. Siquidem cùm ineũte vere euiciſſet, vt Aquenſes deſtinarent Pacio primariam Iuris cathedram, præſtituto ſtipendio librarum Turonicarum bis mille, & quadringentarum, proficiſci ipſe Monſpelium cum Aſſeſſore vrbis, voluit, vt ſi quidpiam difficultatis obſiſteret, amoliretur. Et rediit tamen re infecta; prætexente quidem Pacio, quòd tria librarum millia, præter occurrentia emolumenta, expeteret; ſed causâ reuerà ab vxore datâ, quæ Catholicam vrbem exoſa, Heidelbergenſem præoptaret.

Incidit verò ſtatim in morbum, è quo vix initio æſtatis conualuit. Importuna præſertim fuit mira cutis teneritudo; nam quacumque corporis parte tantilla fieret veſtium compreſſio, rubeſcens tumor cum vehementi prurigine cooriebatur. Caſus hic anſam illi præbuit philoſophandi de Maculis, quas ab vtero plerique ſortiuntur. Quippe cogitatio illum ſubiit fieri ſimiliter poſſe, vt qua parte corporis grauidæ mulieres ſeſe attrectauerint, dum expetitæ cuiuſpiam rei imaginatione tentantur, in eadem Embryonis parte eiuſmodi rei character ſuboriatur, exprimatúrque. Ita non ſemel retulit, ac non multis ſpeciatim annis ante obitum, cùm vnà philoſopharemur de quadam canis imagine intra vrinam hominis à rabido cane demorſi conſpecta. Ac difficultas quidem erat, cur ille character non corpori matris, ſed Embryonis inureretur: ſed aſſenſit tamen Embryonem vtero geſtatum vnum corpus cum matre eſſe, eadémque ſpecie alimenti, iiſdémque ſpiritibus ſecundùm omneis ſui parteis ſic enutriri, vegetaríque, vt ſemine ex omnibus partibus deciduo fuit primùm formatus. Quare & tenue corpuſculum iiſdem affici caſibus, quibus ipſum corpus maternum; ac poſſe ipſi tantò faciliùs notam aliquam imprimi, dum ſpiritibus ſpeciem conceptam devehentibus, eo matris contactu veluti defigitur, quantò ipſum eſt mollius, ac tenerius. Memini verò id confirmatum memorabili quodam facto, quod ipſi fando accepimus; Muliere nempe grauida in oppido huius Prouinciæ Cipperiis dicto,

ante

ante annos circiter sexaginta, pugione confossa, eductum fuisse ex ea Embryonem cum totidem notis liuescentibus & ad easdem parteis conspicuis, in quibus mater fuerat percussa. Quòd autem, dum illæ fructuum species, cerasa, fraga, aliáque rubescunt, impressi quoque characteres viuidiore rubore sint, causam dici posse affectionem aëris secundùm eandem tempestatem similibus spiritibus concitandis idoneam, vt dum vitibus florescentibus vinum in doliis commouetur; sed non est quorsùm ea de re vberiùs quidpiam heic proferatur.

Repeto potiùs Peireskium balneorum vsu conualuisse (sanguine putà temperato, perspirabilíque facto corpore) ac magno fuisse leuamento, quòd iucundissimam intereà familiaritatem duplicem parauit. Altera fuit cum nobili Francisco Villanovano Flayosci Barone, & Marchionis Transij germano, qui linguæ Græcæ, omnigenæque historiæ callentissimus, quicquid penè erat in tota Prouincia monumentorum vetustatis perspectum ad vnguem habebat. Altera cum celebri viro Francisco Malherbio, qui deinceps habitus fuit Gallicæ linguæ arbiter, & Poëseos facilè princeps. Inuisebat enim vterque; & cùm priorem quidem ipsi patria communis, ac studium earundem rerum conciliâsset, posteriorem illi quæsiuit commendatio Varij, clarúmque in Prouincia nomen, ex quo tempore fuerat memorato magno Franciæ Priori à Secretis. Heinc proinde cœpit Peireskius Malherbij Poemata cognoscere, suspicere, apud exteros commendare. Siquidem cùm mense Septembri illa memorabilis Ostendæ obsidio exitum habuisset, pulchraque illa carmina *Area parua ducum*, &c. fuissent Gallicis versibus non modò à Vario, sed à Malherbio etiã expressa, misit illicò cùm ad alios, tum ad ipsum Scaligerum, quem Latinorum carminum arbitrabatur esse auctorem. Taceo autem vt Scaliger ad ipsum rescripserit auctorem esse Hugonem Grotium, adolescentem lectissimum, puellas verò ex Helicone, se vt senescentem, pridem auersatas; ex quo etiam se excusauit, quod versus ab eo pro Pinello experitos non mitteret.

Diuersatus per Autumnũ Belgenserij, spectauit rarum illum concursum trium superiorum Planetarũ, qui nonnisi anno quoque octingentesimo contingit, & Magna, seu Maxima potiùs, Coniunctio meritò vocatur. Et mirabile quidem fuit nasci in eo conuentu Stellam magnitudine Iouem æmulatam, quæ supra annum in eodem Serpentarij pede sic perseuerauerit, vt perseuerauerat alia in sidere Cassiopejæ ante annos triginta duos, & alia rursus ante triennium in constellatione Cygni. Verùm quia tũ Peireskio cælestis globus non aderat, quò fieret certior de Siderum non errantiũ nomenclatura; ideo facilè credidit Nouam illam stellam ex antiquis esse, ac potissimùm vidẽs ipsam non, vt Planetas circumstanteis, obtusi esse luminis, sed Fixarum instar mirè scintillare. Acceptis post aliquot mẽseis à Pignorio literis, didicit Stellam esse ecente m ac obseruari à Galileo, idque cùm iam ex vespertino in matutinũ situm transiisset: at quia in morbũ incidit, quo initio veris 1605. multum laborauit, cùm simul quoque ægrotarent Pater, Frater, Patruus, Nouerca, & domesticorũ nonnulli, idcircò sibi à studio eam obseruandi temperauit. Ne memorem, cùm voluit posteà ad illas parteis respicere, stellam sic fuisse iam imminutam, vt Fixis circumstantibus, perpetuísque nihilo maior, ac vna earum credita, euanuisse iudicaretur. Posterioribus tamen annis dolere satis non poterat, quòd ad tam rarũ spectaculum suis obuium tẽporibus studiose magis nõ attẽdisset.

Per ea tempora cùm Massilia Belgenserium contenderet, transire Castelleto voluit, vt Parochum loci nomine Iulianum, ob ingenuam curiositatem sibi iam carum, salutaret. Cùm ab ipso aliquantisper extra vicum deduceretur, occurrit illis Mulio floridum ramum ex Myrto gestans, latifolium, & flore pleno, qualem Peireskius neque viderat, neque inaudierat exstare. Itaque raram miratus Plantam, perduci voluit in mediam siluam, vbi enata fuerat, ac transferri ipsam curauit, vt excoleretur, propagareturque. Transferri autem noluit in Belgenserianum hortum, quoniam non aderat qui illam satis diligenter curaret; sed in hortum potiùs ipsius Iuliani, cuius futurum circa ipsam exquisitum studium confidit. Et excoluit ille sanè, vt par fuit, quousque ex planta manente incolumi, propagatio fieri Belgenserij, potuit. Id attingere visum est, quia nusquam in tota Europa Myrtus pleno flore fuerat agnita; ac debetur Peireskio, quòd iam in hortis Regiis, quòd Romæ, quòd in Belgio, quòd alibi gentium visatur. Prætereo ipsi quoque deberi Fungum Coralloïdem dictum, de quo cùm Clusius rescriberet, *mentionem*, inquit, *faciam in auctario ad Exoticorum Historiam, quam spero breui publici iuris facere, Fungi cognitionem tibi acceptam relaturus.*

Heic nondum dixi Varium tantoperè fuisse illius consuetudine delectatum, vt donec fuit Aquis-Sextiis, continenter penè habere commensalem voluerit. Quin habere etiam voluit peregrinationes, rusticationésque cum illo communeis; & cùm sub Iulij initium profectus est Massiliam, vt Carolum Neovillam Alincurium Ex-legatum Regium Roma redeuntem inuiseret, illum comitem in via facundum consalutaturum deduxit. Cùm destinaret autem pergere Parisios, insinuauit ipsi an-non vellet Vrbem, Aulámque cognoscere. Ipse nihil quidem sibi esse magis in votis professus est, & maximè in tanti Viri augustissimo comitatu: at obstare dixit voluntatem Patrui, qui paratum aliàs negotiorum causâ eò discedere, id abnuisset, prætulissétque Fratrem proximè discessurum. Scilicet in Regis Consilio tum agitur negotium circa solutionem Talliarum, vt vocant, ad quam Riantienses contendebant ratione fundorum quorũdum Reginaldum Patrem teneri. Enimverò Varius sese curaturum recepit, vt ipse potiùs destinaretur, réque ipsa Patruo persuasit tenerũ nimis esse affectum, iniuriámque esse, non beneuolentiam,

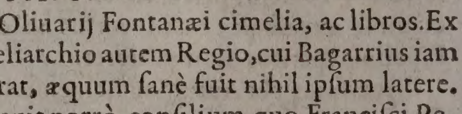
lentiam, arcere tantam indolem à consummatione virtutis. Itaque Patruo propter Viri auctoritatem, consentiente (nam Pater alioquin votis filij nunquam apertè repugnauit) dedit sese Peireskius in comitatum Varij, Augusti mensis initio, annóque huius sæculi quinto.

Incredibile autem dictu, quàm citò Parisiis inclaruerit, partim virtutis propriæ, partim Varij commendatione. Primus, quem gestiit salutare, Augustus ille Thuanus fuit, tum vt ob summam humanitatem, ageret coràm gratias; tum vt ab illo acciperet, si à Scaligero quid haberet. Quantâ verò lætitiâ exceptus ab eo fuerit, exprimi non posse ipsemet narrauit. Aperta nimirùm statim Bibliotheca tum priuata, tum Regia; apertum quicquid monumentorum ad contexendum historiam asseruabat in scriniis; apertum cor, & viscera sinceritatis miræ profusa. Ipse tum plura edocuit, quæ ille de Viris in Italia eruditis expetiit; tum, quia nonnihil desiderabatur ad conscribendum eorum elogia, recepit se per literas ex amicis consequuturum.

Cùm iteratò illum inuisit, accersitus illicò fuit Isaacus Casaubonus cui sub Thuano cōmissa erat Bibliothecæ Regiæ custodia. Is à primo statim congressu, nescias an magis suspexerit, an amauerit illum magis. Nimirùm tam multa accepit, edoctúsque ab eo fuit, vt nec publicè, nec priuatim per familiareis literas tacere id potuerit. Nam primùm quidē edens Notas ad Epistolam Gregorij Nysseni, quæ est ad Eustathiam, Ambrosiam, & Basilissam, meminit nummi æræi Rogerij Regis Siciliæ, *quem*, inquit, *inter multos Arabicè inscriptos, cum varijs figuris diuersorum Principum nobis ostendit Fabricius de Petrisco Senator Aqui-Sextiensis, vir eruditissimus.* Deinde, cùm Peireskius illi detexisset errores apud Vrsinum, & Goltzium, qui Iacobo Stradæ, potiùs quàm numismatibus fidentes, corruperant varia ex gentilitiis nominibus aliquorum Imperatorum, inter triginta Tyrannos sub Gallieno recensitorum, ac nominatim MARCI PIAVVONII VICTORINI, ET LVCII ÆLIANI, (ex quibus illi MARCVM AVRELIVM, VICTORINVM, & SPVRIVM SERVILIVM LOLLIANVM, contra fidem numismatum, quæ ipse ostendit, commenti immeritò fuerant) Casaubonus gratias amplissimas egit, ac pergens, *Oro te*, inquit, *per amicitiam nostram nuperam, sed antiquissimam, si per te licet; oro te, inquam, quæ habes eius generis mihi communices. Omninò quam ingrederis viam illustrandi eas tenebras, certissima est, & vnica. Expectabo magna auiditate quæ supra huiusmodi* ἀρχαιολογίαις *magnus Scaliger obseruauerit: sed auguror etiam post illius messem tuo spicilegio fore locum. Est enim cuiusdam fœlicitatis incidisse in eos nummos, qui in illa caligine lucem tibi affulserunt.* Sed ne sim prolixus, excerpo dumtaxat, quæ in hæc verba ad illum scripsit, vno, alteróve pòst anno, *Deum precor, vt tanto Musarum Patrono omnia læta, ac fausta largiri velit. A te autem peto, vt qui semel tua beneuolentia me dignum iudicasti, etiam porrò eandem mihi impertiaris, hoc est, rogatus facias, quod vltrò cœpisti. Ego me tibi & debere iam multa sentio, & debiturum etiam plura non despero, si tibi dabitur aliqua occasio de studijs nostris bene merendi. Nescio an rescìueris missum ad me fuisse à Serenissimo Duce Vrbinati Codicem Polyby, cuius tu mihi index fuisti: itaque tibi cum-primis id beneficium debeo*, &c.

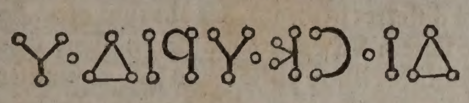
Notum, ac inter eruditos celebrem Virum heic refero, vt ex eo iudicium de cæteris facias. Nam quid memorem Frontonem Ducæū, Papyrium Massonum, & nōnullos alios, quibus salutem per ipsum dici à M. Velsero fuerat expetitum? Quid Nicolaum Fabrū, Iacobum Bongarsium, Scævolam, & Ludouicū San-Marthanos fratres, Franciscum Pithœū Petri germanum, & alios penè innumeros, quibuscum ex eo tempore familiaritatem cōtraxit? Dicere præstat nullam fuisse Bibliothecam celebrem, quam euolutam non fecerit, ac præter memoratas quidem, San-Victorianam potissimùm, in qua referebat se, cùm multa alia, tū speciatim vidisse omnia Puellæ Aurelianensis acta, vindiciasque, & effigiem, contexto ex iis magno Codice, iussu Abbatis contemporanei. Sic & complura meminerat, quæ obseruârat in priuatis, ac nominatis Ioannis Iacobi Memmij Rociaci, Viri indole generosa, & tam virtute propria, quàm genere, & prole illustris, qui etiamnum viuit fœlici senecta princeps Comitum consistorianorum. Itémque Renati Poterij Episcopi Bellouacensis, quem prædicare solitus erat rarâ doctrinâ spectabilem. Ac rursus Pauli Pétauij Senatoris summè laudati, cuius commendabat quidem supra mille MSS. codices, sed faciebat tamē Cimeliarchium pluris. Cū ipsum autem videretur esse cumulatissimum; voluit tamen sponte augere variis Regum numismatis tam primæ, quàm secundæ Stirpis. Dedit nempe quædam, in quibus nomina Regum legerentur, v. g. Clotarij coronâ gemmâ redimiti, (Constantini scilicet more, qui pro laurea gemmam vsurpauerat) quædam in quibus Comitum, sub quibus numi fuere cusi, vt FILAPARII Rhemēsis, cum inscriptione REMVS FIT. Pari ratione commendabat Francisci Oliuarij Fontanæi cimelia, ac libros. Ex Cimeliarchio autem Regio, cui Bagarrius iam præerat, æquum sanè fuit nihil ipsum latere. Probauit porrò consilium, quo Francisci Pererij nobilis Aquensis promptuarium præclaris cimeliis instructissimum transferendum in illud erat: quippe multa adhuc deesse agnouit, vt dignum Regio nomine meritò existimaretur.

Quia verò inter cætera Bagarrius illi ostendit Amethystum perelegantem, in qua cælatus Solonis vultus celebris illius Dioscoridis Augusti cælatoris manu; ideò cepit ansam edocendi ipsum quidnam sibi vellent foramina in Inscriptione, quam ostendit in ectypo, obseruata hac serie,

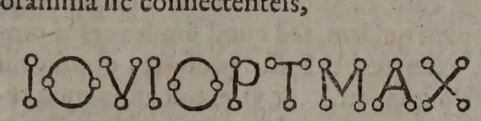

Edisseruit enim esse forulos, in quos fuissent inserti claui continentes Græcas ex metallo literas,

literas, quæ cælatoris illius, seu ΔΙΟΓΚΟΥΡΙ-ΔΟΥ exprimerent nomen: sed ordine retrogrado, vt proprium est cælaturarum, ectyporúmque. Id autem manifestum fecit, vbi depictis, in alba charta, vti mox est factum, foraminulis, lineas interduxit, quæ eas literas in hunc modum exprimerent,

Sic se interpretatum dixit foramina quædam, quæ visebantur Assisij in antiquo nescio quo Templo. Cùm enim nemo dicere posset ecquid illa significarent, diuinauit ipse inscriptionem esse, seu dedicationem factam IOVI OPT. MAX. idque demonstrauit per lineas foramina sic connectenteis,

Sic sperauit se interpretaturum seriem quandam foraminum Nemausensis Basilicæ, quam Quadratam Domum appellant, vbi ectypum obtinuisset.

Sed Parisios vt regrediamur, vix publicum vllum monumentũ fuit, quod in examen non reuocâtit, de quo iudiciũ non tulerit. Quippe altero statim mense, ex quo in eam vrbem accessit, literas dedit ad Flayosceũ, quibus scripsit se nondum quidem monumenta priscorum Regum San-Dionysiana inuisisse: sed iam tamẽ falsi conuicisse Tumulos exstructos tũ Clodovæo ad Sanctam-Genovefam, tum Chilperico, & quibusdam aliis ad Sanctum-Germanum. Et paucis pòst diebus, cùm eos expendisset, qui ad Sanctum-Dionysium, Nihil potui comperire, inquit, quod ante Diui Ludouici tempora satisfecerit; existimóque omneis illos antiquissimos tumulos tempore eodem, nec multò ante D. Ludouicum constructos. Qui autẽ placuit maximè, is est nostratis Margaretæ, Sororis nimirum Beatricis primogenitæ, S. Ludouici vxoris. Denique commendans vetera sigilla, quæ coràm inspexit, ectypísque expressa tulit, ex Archiuis Abbatiarum S. Dionysij. S. Germani, S. Mauri, & cæterarum, vt in quibus continerentur germanæ effigies Karoli Magni, Hludouici Pij, Hlotarij Imperatoris, Pipini Regis Aquitaniæ, Karoli Calui, Karoli Simplicis, aliorúmque Regum ex secunda stirpe, Hæc sanè, inquit, satis refellunt tumulósque, & statuas hisce Principibus confectas ante quadringentos, aut quingentos annos.

Nihil non adiiciendum esset circa aliarum rerum studia: quoniam nihil exstare accepit ex mirabilibus seu artis, seu naturæ operibus, quod nõ studiosè spectauerit, veluti ædificia, opificia, machinas, plantas, animalia, fossilia, omnia denique obseruatu digna. Hæc inter, varia officia quà propè, quà procul literatis exhibuit; & cùm anxiè requisiuisset ex Paulo Seruita, ex Scaligero, ex Casaubono, ex eruditis aliis ecquid nouissent de Iuuenco Cælio Callano Dalmata, cuius Codicem MS. de Attilæ vita Venetiis absportauerat; is, vt ederetur, animum applicuit.

Anni sequentis ineunte vere, ac breui in 1606. Prouinciam redituro Vario, non multo labore obtinuit, vt liceret sibi inuisere Angliã, comitaturo præsertim virum illustrem Antonium Boderium Regium Oratorem illò destinatum. Neque id modò Varius est passus, sed laudato proposito (in quod etiam conspirârunt Thuanus, Memmius, Mericus Vicus, amici alij) recepit sese curaturum, vt Pater Patruúsque factum comprobarent. Discedentem voluit Peireskius Aureliam vsque deducere; vnde priusquàm regrederetur, spectauit attentiùs tum prisca Ecclesiæ S. Crucis vestigia, quæ vetustatis esse duxit mille, vt minimùm, annorum: tum præter alias statuas, imaginésque tam Karoli Septimi, quàm Ioannæ puellæ, videre eas voluit, quæ in Municipali Curia asseruari perhibebantur; sensítque speciatim effigiem, qua Rex est depictus cum barba, & San-Michaëliano torque, non esse vndequaque fidam. Inibat porrò iam mensis Maius, cùm discedente Boderio, ipse paucis diebus, retardatus fuit, coactus veredis posteà subsequi, vt Caleti assequeretur. Cùm soluissent, perpauci fuêre ex vniuerso comitatu; quibus ex nauis agitatione, halitúque maris stomachus non fuerit submotus. Peireskius, cùm id præcaueret, cæteris relictis, ad malum consedit, vbi & meliùs habuit. Causâ requisitâ, respondit agitationem minimam illa in parte fieri; quamobrem se eò declinasse, ne nausearet, vt cæteri, qui longè magis, tam ad proram, quàm ad puppim agitarentur.

Appulsus in Angliam, ac postquàm præeunte Oratore Iacobum Regem salutauit, carus ipsi habitus est, accersitúsque ab eo non semel: vt cùm narrare factum oportuit circa egregiam compotationem. Contigit enim, vt in quodam virorum doctorum conuiuio, Doctor Thorius ipsi Peireskio ingenti Scypho præbiberit: ac ille quidem se excusare, ob vastitatem pateræ; ob merum insolitum; ob imbecillem stomachum; ob compotandi infrequentiam: verùm cùm nihil admitteretur, petiit, vt saltem sibi liceret, postquàm Thorio fecisset satis, suo arbitrio præbibere. Annuerunt omnes; ac tùm assumptis, quasi adigente necessitate animis, fœcundum hausit calicem, eodémque mox aquâ oppleto, Thorio intentans præbibit, totumque rursus (tanquam iniectum temperaturus merum) absorpsit. Ille quasi fulmine ictus, delapsúsve è nubibus, vix tandem ad se rediit, & quia ex condicto agebatur, neque resilire fas erat, tam longa suspiria è pectore duxit, toties admouit, remouitque ora, tot intereà carmina ex omnibus Græcis, Latinísque Poëtis profudit, vt diem penè contriuerit instillandæ aquæ in insuetum guttur. Atque id ipsum est, quod Rex cùm audiisset ex aliis, ex Peireskij ore accipere voluit. Admissus est etiam in conclaue, seditque inter primores Comites in solemni quodam Conuentu per ea tempora celebrato,

Ad Viros doctos quod attinet,quos seu Lōdini, seu Oxonij, seu aliis in locis conuênit, primus fuit ille de sua Britānia bene meritus Guillelmus Camdenus, apud quem cùm aliquando sermo incidisset de antiquitate Britannicæ linguæ,ad quā Aremorica spectat,& præsente Doctore Tato,post rogatas circa cōplureis variarum Galliæ regionum voces,requisiisset etiam quid Arelate, quid Tolonum significarent, responsum tulit, Arelatem eā linguâ dici ciuitatem in vliginoso loco constitutam;& Tolonum citharam, fortè ob vicinum promontorium, cui Cithariftes nomē fuit.Accepit & id genus alia, ex quibus penè deductus fuit in Strabonis, Taciti, aliorúmque sententiam, qui scripserūt Gallos & Britannos eadem primitùs lingua vsos.Alter fuit Robertus Cottonus, inter curiosos, optiméque animatos conspicuus. Deinde tam Iacobus Collius, quàm illius socer Matthias Lobellius,regius Botanographus,quem vtrumque devinctum voluit.Posteà Albericus Gentilis,Henricus Sauilius,Ioannes Nordenus,& plerique alij. Non tacendus verò eruditus tū iuuenis Ioannes Barclajus, quem quanta beneuolentia prosequutus fuerit, intelligetur inferiùs. Dolere autem solebat non agnitos sibi nec Guillelmum Gilbertum auctorem libri de Magnete,nec Thomam Lydiatum celebrem Mathematicum.Doluit etiam non visum sibi præclarum illum Ioannem Seldenum (idque ex quo primùm opera quædam ab ipso edita obtinuit) verùm dolorem compensauit amicissimis literis, quibus deinceps cum illo egit. Non heic memorabo Bibliothecas varias,in quibus rariores libros obseruauit;non Musæa, in quibus vidit, & ex quibus comparauit quicquid pretiosum licuit. Magni verò ducebat præ cæteris gemmam, centum & quinquaginta libris Turonicis emptam,propter cælatum Aëtionem cum Tiara Phrygia,quem Patrem Andromaches Hestoris vxoris argumentabatur. Non memorabo denique quam absportauit congeriem librorum,aliarúmque rerum,quas inter fuere Regulæ æneæ, ac in ipsis Pes Anglicus adfabrefactus,exquisitéque per Carolum Velium diuisus.Referam solùm, quia maturiùs,quàm concepta spes, discedere voluit,ideò maximū fuisse factum ipsius desiderium,& in familia Oratoris,& apud eruditos viros,qui cùm posteà variè ipsius meminerint,sufficiet heic excerpere quod memoratus Camdenus habet in descriptione Britanniæ, cùm de numismatibus ad rem suam pertinentibus verba facit, *Cuiusmodi*, inquit,*non alibi effossa hactenus audiui, priusquam nuperrimè nobilissimus,& in re nummorum antiquaria longè doctissimus,& perspicacissimus Nicolaus Faber Peirescius eiusmodi in Gallia reperta mihi ostendit.*

Et commoratus quidem fuisset nonnihil ampliùs in Anglia: sed quia treis dumtaxat mēseis se abfuturum promiserat,idcircò post mensem discessit in Hollandiam, quam ab vsque initio (sed planè tamen tacitus) constituerat perlustrare. Quo discessurus tempore fuit,adiungere se illi voluit nobilis turba iuuenum,qui ipsi quoque fuerant ex Gallia Boderium sequuti. Sed, vt sunt mores varij, nihil adhuc, non modò ex reliqua Angliâ; verùm ne ex ipsa quidem Regia spectârant, quādoquidem præter eum diem,quo Oratorem,cùm primam Regi salutem dixit,fuerāt comitati vniuersum tempus, nocteísque diésque aleâ ludentes contriuerant. Heinc rogârunt Peireskium vt quem destinârat discessum differret in vnum, aut alterum diem,donec saltem Vrbem cursim peruidissent. Cùm distulisset, illi se posteà cum ipso commisere mari, ac vix demùm, triduo exacto, fœderati Belgij oras prehenderunt. Mira tunc omneis vrgebat fames;& cùm cæteri excādescerent, quòd in propinquo diuersorio hospes respondisset nihil se habere vnde illam exstinguerent;Peireskius illum solita humanitate seorsim affatus, nunquid tibi suppetit, inquit, vnde cum familia vescaris? Hospes verò suppetit quidem, sed quod similes vestri omnes exhorreant. Iussus proferre, obtulit illi nescio quas atras, & vt patuit ad fumum resiccatas carneis, quas cæteri quidem statim auersati, Peireskius verò superficie leniter resecta frustulum interiùs detractum ita degustauit, vt suauitate cibi compertâ aliud aliudque assumpserit. Nihil inuitabat interea socios,neque commendabat edulium,tanquam ab ipsis repudiatum, adeò vt obstupescerent, donec eorum vnus conceptum errorem non-nihil deponens, cœpit leniter, & quasi tentando ori frustulum admouere. Vbi verò fame præsertim condiente sensit cibum non iniucundum, irruit prorsus, & consequenter ita irruerunt cæteri, vt nihil facientes reliquum negârint se vnquam prandisse iucundiùs. Verùm illi quidem ad arma, aliaque studia diuerterunt;ipse perrexit requirere eruditos præsertim viros. Ac salutauit quidem primùm quos Middelburgi, Dordraci, Roterodami, Delphis, Hagæ celebrari acceperat: sed id tamen tum in transcursu solùm, quoniam præcipua illi cura inuisendi Scaligerum Lugduni Batauorum degentem.

Constituerat cū ipso primùm quasi ignotus colloqui:quamobrem nomine mutato epistolam commendatitiam,quasi à Peireskio conscriptam,missamque illi obtulit.Scaliger autē eâ perlectâ,ipsum est humanissimè in Peireskij gratiā complexus.Post multos conferetos sermones,& productos obiter libros,voluit Peireskius ex nescio quo paucas lineas exscribere:vbi verò ille chartā, calamumque exhibuit, ac inter dictandum primas lineas characterem vidit, & ἰδιοχειρίαν agnouit,tum in amplexus proruens,gratiosissimè conquéstus est fraudē.Cùm deinceps variis de rebus colloquerentur suauissimè,Scaliger inter cætera declarauit velle se quidem iteratò procurare editionem Eusebij (nempe non planè arridebat quæ iam tū primùm absoluebatur) itémque paterni in Aristotelem de Animalibus commentarij:sed esse tamen animum redeundi posteà in Galliam, & apponendi ossa sua Iulij parentis ossibus.Cùm excepisset autem Peireskius non esse illum igitur ἑτερόδοξον moriturum, illacrymatus Scaliger

verbum

verbum ea de re non adiecit. Interpretatus illi Peireskius numiſmata varia,ac præſertim Siclos,donatus eſt,inuitus licet,ſingulari Semiſiclo, cuius ille præ cæteris interpretationem fuerat demiratus. Donauit ipſe multa viciſſim,&,quod fuit illi iucundiſſimum, exhibuit, quam detulerat, expectatã ichnographiam, cum inſcriptis carminibus ſepulcrorum Scaligeranorũ. Scilicet eam demùm ſuperiore Martio Veronâ obtinuerat, nec pluribus literis datis habere priùs potuerat, ob varios morbos Nichezolæ, & quòd Syluius Donius, qui illam aggreſſus primus fuerat, inter perficiẽdum obiiſſet. Vnum de quo Peireskius auebat interrogare Scaligerum, & non eſt tamen vnquam auſus, ne rem moleſtam faceret,fuit opus illud Cyclometricum, ſeu de Circuli quadratura ante duodecim annos in lucem emiſſum, ac ſtatim à Franciſco Vieta, Adriano Romano (poſteà quoque à Chriſtophoro Clauio, hominum Societatis IESV γεωμετρικωτάτῳ) aliiſque in eo puluere exercitatiſſimis erroris conuictum. Nimirùm præmonitus fuit non poſſe illi eam camarinam ſine quadam bile moueri. Quod attinet verò ad Genealogiam,non profeſſus eſt quidem ſe ſubdubitare an reverâ attineret ad Veronenſeis Principes, quorum ſtirpem ille in ſe defituram aſſeuerabat:ſed paulò tamen liberiùs, &, quaſi vellet quid cæteris reſponderetur,accipere;propoſuit ipſi quæ à Scioppio, Guillandino, aliíſque fuere obiecta.

Poſt Scaligerum cura fuit inuiſendi Carolum Cluſium, quem octogenario maiorem podagra tum primùm tentabat, vt & primùm Scaligerũ exercuerat,ante paucos menſeis. Deprehendit autem imprimi curantem in Appendice altera exoticarum plantarum figuram Fungi Coralloidis,quem ad illum ex Prouincia, cum aliis penè innumeris plantarum,radicum, ſeminúmque generibus tranſmiſerat. Commodùm etiam illum admonuit circa Indicas quaſdam plantas,in quibus deſcribendis erraſſet, & quaſdam,de quibus nihil audiiſſet, idque prolatis commentariis iuxta oſtenſos ſibi Pariſiis à Veſpaſiano Robino fructus. Inuiſit quoque poſt Cluſium, præcipua Academiæ lumina, ac ſpeciatim iniit amicitiam cum Bonauentura Vulcanio, qui circa Procopij verſionem tum occupabatur; cum Dominico Baudio,qui ad peritiam hiſtoriæ adiiciebat Poëſeos elegantiam, & cum nonnullis aliis. Dolere verò ſolitus fuit, quod per ea tempora abfuiſſet Lugduno Daniel Heinſius, quem non ſemel audierat à Scaligero commendari.

Fuit deinceps Amſterodami;vbi ſatiari vix potuit interrogando, & cognoſcendo tam multa præclara, & rara,quæ ex vtraque India in id emporium conuehuntur. Fuit Encuſæ, vt ſpectaret illeic celebre illud Bernardi Paludani Cimeliarchiũ, in quo non ægrè tuliſſet, tanquam ad Cyaneos ſcopulos conſeneſcere. Redeundo, nonnihil Hagæ commoratus,diſcedere noluit, quin priùs agnouiſſet Hugonem Grotium, quem, tametſi adoleſcentem, eruditio planè matura,ac omnigena cõmendabat. Diuertit verò Scheuelingam,vt exploraret vectationẽ, & velocitatẽ Currus eâ ſolertiâ à paucis annis excogitati,vt paſſis velis in littore nauigij inſtar euolaret. Inaudierat nempe Comitem Mauritiũ poſt Neoportuenſem victoriam experiundi gratiâ illum conſcendiſſe,vnà cum capto in prælio Franciſco Mendoza,ac intra duas horas attigiſſe oppidum Puttenum,quod inter,atque Scheuelingam horaria milliaria quatuordecim intercipiuntur. Quare ipſe quoque experiri voluit, commemoraréque ſolebat ſtuporem, quo correptus fuerat;cùm vento trãſlatus citatiſſimo,non perſentiſceret tamen (nempe tam citus erat,quàm ventus)cúmque animaduerteret ſcrobeis occurrenteis præteruolari; reſtagnantes paſſim aquas ſuperficie tenus dumtaxat attingi; qui antecebant curſores viſos quaſi retrorſum niti; quæ diſtantiſſima apparebant, momento pene præteruehi; & quædam id genus ſimilia.

Delphis iucundè exceptus fuit ab Abrahamo Gorlæo, quem fortè offendit cælari curantem Græca quædam numiſmata, quorum aliquot miſerat Pariſiis, oblatis priùs ad vſque mille,quæ ex Italia adduxerat. Satagebat nempe Gorlæus complere illa Paralipomena antiquorum numiſmatum,quæ promiſerat in Dactyliotheca; quare & commiſit Peireskio deſcriptionem breui prælo ſubiiciendam, vt pro ſuo candore eam expenderet,&,quà opus foret,duceret lituras: ipſe autem morẽ bona fide geſſit, correxítque potiſſimùm neſcio quid ſcriptum circa Trajanum. Quo loco narrare ſolebat rem memoratu non indignam, nempe Gorlæum, cùm aliàs Latinæ linguæ non ſtuduiſſet, intellexiſſe tamen libros omneis circa rem nũmariam Latinè conſcriptos; eodem modo, quo Forcatulus omneis circa rem Mathematicam:tantum valet improbus labor ex deſiderio quidpiam noſcendi vehementiſſimo profectus. Vidit etiam Delphis ſuperſtitem adhuc Religioſam quandam ex eo tempore, quo Hollandi à Catholica-Romana religione defecerant; viſo priùs Vltraiecti Canonico in primæua ſua profeſſione viuere permiſſo. Cúmque ſuſpexiſſet non modò quicquid antiquiſſimorum ad concluſa illa Rheni oſtia monumentorum ſupereſt; ſed etiam quicquid dominatio Burgundionum Ducum expreſſum reliquit;tum miratus maximè eſt,maximoperéque laudauit temperaſſe ſibi Hollandos ab euerſione Templorum, & aſſeruaſſe intactos Choros, cum affixis inſignibus Equitum aurei velleris à Philippo vſque Bono inſtituti.

Cæterùm redire voluit per Brabantiã,Flãdriam,reliquaſque Belgij Prouincias,impetratis priùs ab Hollandis, & ab Archiduce liberi commeatus libellis. Acceſſit autem primùm Antuerpiam circiter finẽ Iunij,iniítque ibi amicitiã cum Andrea Schotto, & Carolo Scribanio ex Societate IESV Viris eruditis; itémque cũ Auberto Miræo, Eccleſiæ Decano,rerum Belgicarum,ac totius Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ eximiè perito;& cũ Nicolao Roccoxio rei antiquariæ impensè ſtudioſo; & cũ Henrico Sedulio auctore vitæ B. Elziarij. Cũ deinceps Machliniã perueniſſet Louaniũ,

 nihil

nihil æquè doluit, ac non fuiſſe ampliùs in viuis Iuſtum Lipſium, præclarum illud bonarum literarum lumen ante paucos menſeis exſtinctum. Sperârat enim ſeſe illum non minùs, quàm Scaligerum omnibus officiis breui deuincturum. Doluit pariter non adeſſe per eos dies Adrianum Romanum Mathematicum illum celebrem, quem geſtierat ſummoperè cum Scaligero conciliare. Poſtquàm inuiſit Academiam, doctóſque, qui in illa viros, viſere voluit apud viduam Medici cuiuſdam cornutos duos lepores, qui ex Norvegia dicebantur allati. Et quia reperit mortuum alterum, obtinere quovis pretio & illius cornua, & geminorum iconiſmum voluit.

Bruxellæ amicitiam iniit cum Karolo Bromantio, Comite Brovæo, & quibuſdam aliis; at ſuſpexit potiſſimùm celebrem Pictorem Vēceſlaum Cobergeum, qui tū habebat præ manibus inſigne opus quadripartitum de Architectura, de Pictura, ſcripturáque antiqua, de Deorum imaginibus, de Numiſmatis, ſeu mauis Medaliis, aut metallicis æneis à Iulio Cæſare ad Gallienum vſque. Memorabat porrò varios circa parteis ſingulas conſertos cum illo ſermones, maximè autem circa poſtremam, propter Cobergei opinionem, quòd Medaliæ huiuſmodi monetales eſſe non poſſent; argumento præcipuo, quòd typus ſeu forma, qua ferirentur, ſignarentúrque, elaborari non poſſet ante duos menſeis ab artifice; adeò vt, cùm plures ducentis percuti eodem typo non poſſent, pretium operæ fuiſſet longè ſuperaturum monetæ valorem. De colloquio, memini ſolùm obieciſſe Peireskium, vſurpatam fuiſſe Seruorum induſtriam, quæ pretio non redimeretur; & excepiſſe Cobergeum, rem peractam fuiſſe cùm Serui edicto prohiberentur non modò quidpiam pingere, ſed pingendi etiam addiſcere artem.

Bruxella diſceſſurus, ſcripſit ad Cottonum Epiſtolam pereruditam, miſitque ſimul ectypos variorum nummorum, ac nominatim Commodi, ob inuſitatam ſcripturam vocis Brittania, per duplex TT, & ſimplex N. Salutare voluit exinde Gandavi Laurentium Deebrotium, quem in Italia nouerat. Inſulis Florentium Nallæum, eruditum Canonicum, antiquitatum Liturgicarum auctorem. Tornaci Dionyſium VVillerium Canonicum, & Cācellarium, ac Hieronymum VVinghemium ſimiliter Canonicum; illum rerum antiquarum inſtructiſſimum, iſtum ſtudioſiſſimum rariorum Plantarum. Duaci Guillelmum Richardotum Ioannis Præſidis filium, quicum ex vſque Italia colebat amicitiam; & Andream Hojum Profeſſorem Græcum, abs quo memorante accepi quàm iucundè ſuauiſſimis Peireskij, ac Richardoti confabulationibus tertius interfuiſſet.

Enimverò præ cæteris referendus hoc loco eſt eximius Princeps Carolus Dux Crojus, & Arſchotanus, qui ipſum totis decem diebus in celebri domo Bellimontana detinuit, continuò ſpectantem vt innumera, ita rariſſima cimelia, ditiſſimáſque metallothecas, quibus curioſiſſimus, eruditiſſimúſque ille exornauerat nobiliſſimum Muſæum. Quin diſcedentem etiam coëgit abſportare omnia, quæ habebat antiquorum Galliæ Regum tam aurea, quàm argentea numiſmata; itémque ex Græcis ad vſque ſexaginta; præter aliquot vaſcula, ponderáque, & menſuras antiquas; cùm tamen nihil aliud à Peireskio accipere voluerit, quàm æreum nummum Ioannis illius, qui Theodoſij, ac Placidij Valentiniani temporibus arripuit Imperium. Quo loco venit in mentem, aduexiſſe illum ex Flandriâ numiſmata Gallorum Regum, ex prima quidem Stirpe quadraginta aurea, præter varia argentea; & ex ſecunda quinquaginta argentea, præter vnum aureum Ludouici Pij, quod æſtimabat maximi, quoniam non modò rariſſimum, ſed etiam parùm aberat, quin ſingulare arbitraretur.

Inſtabat tum tempus, quo perhibebatur celebreis fore cæremonias ad Fontem-Bellaqueum, in Delphini Principis, hoc eſt Regis Franciæ Primogeniti, baptiſmo. Videlicet illius ſponſor dicebatur Pontifex Summus, ac nomine Pontificis Maffeus Barberinus Nuncius. Quamobrem ſub Auguſti finem diſceſſit ex Belgio, ac ſatis tempori aduenieus ſolemni pompæ interfuit, quæ peracta eſt die menſis ſequentis, vigeſima quarta. Renunciatum intereà eſt obiiſſe domi Nouercam, expectaríque eius reditum variis rebus componendis. Quocircà amicis quà coram, quà per literas ſalutatis, regreſſus in Prouinciam eſt ſub initium alterius menſis.

Domi exceptus non abnuit conſilium, quod Pater, Fraterque potiſſimùm ſumpſerant (nam Patruus nonnihil repugnârat) coëmendi ipſam Riantij Baroniam, cuius quia Valaveſum erat ſubclientelare prædium, idcircò fuerat litigiorum bene multorum ſeminarium. Heinc ipſemet curam aſſumpſit pacifcendi, contrahendíque cum Ludouico Grollæo Medullioneo Marchione Briſſiaci, eamque ob cauſam in Delphinatum verſus illum profectus eſt, rediítque confecta re, ſub initium ſequentis anni, qui fuit ſalutis milleſimus ſexcenteſimus ſeptimus.

Poſtquàm rediit, multis quidem rebus præclaris incubuit, ſed nulli iucundiùs, quàm procurandæ multiplici veſtigiorum vrbis, portúſque Carthaginienſis deſcriptioni. Nimirùm non alia ratione ſummos Auctores intelligi, conciliaríque poſſe putauit; cogitauítque ea re gratificari Caſaubono, quicum de Portus præſertim ſitu, formáque diſſerüerat, neque illius tamen dubiis noueÂrat eſſe factum ſatis. Scripſit prætereà copiosè ad Alardum Compendienſem Canonicum circa rem monetariam, ac inter cætera, de vſu Aurei Solidi in Gallia ad tertiæ vſque Stirpis initium; oſtendendo viginti duos huiuſcemodi ſolidos pependiſſe integram libram (tametſi quam vocant monetalem libram ex viginti ſolùm conſtaret) ac demonſtrando Solidum non ſemper pro duodecim tantum denariis argenteis oblocatum fuiſſe, ſed nonnunquam pro pluribus, etiam ad vſque quadraginta. Inuaſit illum intereà morbus oculorum moleſtiſſimus, à quo medio vere vix fuit liberatus.

1607

Cœpit

Cœpit tunc illum Patruus vehementer exſtimulare, vt ſeſe ad adipiſcendum deſtinatam pridem Senatoriam dignitatem compararet. Ingraueſcebat enim valetudo, infeſtabántque maximè articulorum dolores, quibus leniendis ſtatuerat ad balnea noſtra Dinienſia ante æſtatem accedere: ſed timens ne quid fortè ſibi humanitùs contingeret, conſtituerat ſimul ex vrbe non antè decedere, quàm Nepotem cooptatum inter Senatores vidiſſet. Et nectebat is quidem ſemper quàm gratiosè poterat, moras; ſed ipſum die quadam, tacito conſilio, deduxit ad Varium, vt iuberetur illius ore ſeſe neceſſario examini ſubiicere, Senatuíque aggregare. Tum ratus Peireskius nihil ampliùs cunctandum, poſtulauit ſolùm octiduum, vt rem maturiùs aggrederetur. Medius erat Iunius, imminebátque anniuerſarium, trimeſtréque Curiæ Parlamenti iuſtitium: quocirca feſtinandum fuit, cùm examinari, approbaríque, niſi pro Comitiis curiatis, non poſſet. Itaque paratus acceſſit, ſeſéque probauit conuocatis Claſſibus ad VI. Kalendas Quintileis.

Propoſita ipſi Lex fuerat ex ſexto libro Codicis, qua Gordianus ſanxit ab eo, qui neque legatum, neque fidei-commiſſum, neque hæreditatem, vel mortis causâ donationem accepit, nihil poſſe per fidei-commiſſum relinqui. Eam porrò cùm exponeret, oblitus non fuit, quod à Valerio, & Salluſtio de Scipionis Æmiliani facinore proditum eſt, qui à Maſiniſſa Numidiæ Rege ſibi coniunctiſſimo totius Regni hæres teſtamento nuncupatus, enixéque rogatus, vt ipſum inter quinquaginta quatuor ſuperſtites filios æqualiter herciſceretur, egregiè adeò id præſtitit, vt ne minimam quidem rem ſibi retinendam putârit. Non item oblitus quod Ariſtoteles in Politicis deteſtatus eſt tã Carthaginienſium, quàm Locrenſium inſtituta, quorum alij patrimonia æqualia habebant, alij quæ habebant, vendere non poterant, vt antiquæ hæreditates penes familias diutiùs ſtarent; quoniam præter incommoda cætera, heinc efficeretur, vt ciues inertes tam in expectandis, quàm in poſſidendis patrimoniis forent.

Cætera mitto, vt attingam qua præſertim re admirationem ſui creârit. Nempe tametſi quod ad theoriam, quæſtionéſque Iuris ſpectaret, exiſtimatus fuerat paratiſſimus adfuturus; quod attinebat tamen ad vſum, iudiciorúmque formulas, creditus non fuerat perinde inſtructus. Sed nimirùm neque Pariſiis, neque Aquis-Sextiis, occaſionem vllam prætermiſerat ſciſcitandi pragmaticos, cognitoréſque, & ſtructores litium, ac reducendi in commentarios quicquid aut ex ipſorum ore, aut ex inſpectis inſtrumentis, ſaccularibúſque copiis didiciſſet. Profecerat etiam conſilio, exemplóque optimi, conſultiſſimíque Senatoris Antonij Thoronij, dictionem nullam in toto formulario iure intactam relinquens, cuius notationem, causámque non noſſet, vt vſum meliùs eliceret, animóque infigeret. Vt paucis expediam, mirus fuit applauſus, mirúmque elogium, quo fuit denique Patribus conſcriptus.

Inardeſcebat deinde Patruus deſiderio veniendi Diniam, ſed obſtitit increſcens morbus, inualeſcénſque Solis feruor: proxima quippe erat tempeſtas dierum Canicularium, per quos ab vſurpandis balneis, thermíſque mos eſt abſtinere. Auebat etiam Peireskius vnà cum Patruo accedere; tum vt obſequio continentem gratitudinem teſtaretur, tum vt hanc partem Prouinciæ nondum ſibi viſam luſtraret; tum vt Baronem Flayoſceum interuiſeret, qui ducta in vxorem filia vnica Guillelmi Falconij Dinienſis Proſeneſcalli, apud ſocerum morabatur. Abnuit tamen id Patruus, ſeu ne abſiſteret à iure dicundo in Claſſe per ferias ſtatiuas delecta; ſeu ne diſcederet à Vario, qui illum abs ſe abeſſe ægrè patiebatur: ſeu ne curam dimitteret, qua rogatus fuerat præeſſe Cayero Pictori in obducendis laqueatæ Auditorij Palatini contabulationi Gallorum Regum Iconibus. Ipſe nimirùm ſolus par fuit ſuppeditare maximam quandam germanarum iconum ſeriem, quam ex numiſmatis, ſigillis, ſepulcris, vitris aliíſque huiuſmodi monumentis deduxerat: meminíque, cùm veram faciem Hugonis Capeti diu deſideraſſet, dixiſſe non ſemel habere ſe gratiam optimo Viro Auguſto Galandio, quòd illam ab eo obtinuiſſet, ectypo ſigilli expreſſam. Diſceſſit ergo Patruus ſine eo, poſt Caniculareis exactos.

Enimverò Varius rem gratam vtrique facturus, conſtituit per Septembrim menſem vnà aduenire, adduceréque Peireskium, vt vnà Patruum inuiſerent, vnáque regionem ſpectarent. Et nonnulla quidem obſeruanda illis occurrerunt antiquitatis veſtigia: ſed nihil mirabilius viſum noſtratibus Thermis, in crypta ſubrupea, quam aquæ calentis prætercurrens alveolus ſic ferueſacit, vt leniſſimè ſudorem educens, mirè conferat pituitoſis, frigidíſque humoribus; idque præſertim vbi illi diſpoſiti priùs ad exſolutionem fuerint Balneo quodam, Virtutum dicto, ob ſingularem energiam, mirabileíſque, & deſperatas aliis remediis curationes. Optabant porrò illi quidem prætereà ſpectare Serpentes, ex obuerſa Auſtro, ac præcelſa rupe, ad cuius radicem ſunt Thermæ, Balneáque deciduos, & maximè quidem quia innoxij, expertéſque veneni ſunt: verùm illi non decidunt, niſi Maio, ac Iunio, & ferè quidem copulati, dum prurientes variè diſcurrunt, éque rimis in rimas ſubeuntes ad præcipitium non attendunt.

Faciam heic fortè rem non ingratam hominibus noſtris, ſi duo quædam commemorâro, quæ ediſſerentem Peireskium audierunt. Vnum apud Petrum Trichaudum, San-Martinium Inquiſitoriæ Claſſis Præſidem, qui ſolitus Diniæ per æſtatem degere, illum cum Vario domo excepit. Cùm enim cauſa exquireretur caloris aquarum Thermalium, & Guilelmus Alamandius doctus Medicus eſſe diceret non actu, ſed potentiâ ignem; excepit ipſe debere potiùs eſſe ignem actu ardentem in cauernis illis ſubterraneis, quæ exinde incaleſcentes aquam præterfluentem ferueſacerent; neque enim ſeu bitumen,

seu sulphur, seu aliam materiam potentiâ solùm calidam excalefacere aquam seu traje-ctam, seu infusam, etiam vitriolo, halinitro, aliisque huiusmodi mineralibus turgescen-tem. Adjecit fumos, seu vapores ex aquis thermarum in fissuras rupium subeunteis ita Serpenteis afficere, vt veneni generationem seu impediant, seu corrigant; eadem ratione, qua in Ponto idem facit vsus absinthij, ex Plinio. Qui Plinius quidem, cùm aliunde non improbet venenum serpentum in felle esse, & serpentes congressuri dicantur fel euomere: mirum non videri, si quo tempo-re serpentes isti coëunt, decidúntque, vene-no careant.

Alterum apud Antonium de Bononia Episcopum, qui sequenti die vtrumque, ac etiam Trichaudum conuiuio excepit. Cùm enim ex ostensis sibi à Flayosceo in duobus Sacellis majoris Ecclesiæ tam Porcelletanis, quàm Villanouanis insignibus, edisseruisset tempora, quibus Prælatos optimos ex iis fa-miliis habuimus; incidit sermo de tempore, déque titulis, quibus Auenio, Comitatúsque Venascinus ad Pontificem Maximum peruênit. Cúmque alij nihil scirent aliud, quàm factam à Ioanna Regina Clementi sex-to venditionem, anno supra millesimum tre-centesimo quadragesimo octauo, ac die no-na Iunij, pretio Florenorum octogies mille; retexuit ipse totam historiam ab anno vsque ducentesimo nono, quo Raymondus Sex-tus Tolosatum Comes hæreseos Albigen-sium fautor, & Legati interfecti auctor cre-ditus, fuit ab Innocentio tertio iterum ex-communicatus. Inde enim cœpit ditione spoliari, ac post annos nouemdecim trans-actio Parisiis sic fuit inita, vt Raymondo illius filio, & Alfonsi Pictauiensium Comi-tis Socero sola vrbs Tolosa, cum paucis ad-jacentibus cesserit, cætera vltra Rhodanum loca ad Regem attinuerint; quæ citra verò possidebantur, ad Pontificem spectarint. Cùm homines autem eiusce regionis non satis lubentes id ferrent, quòd Romam passim prouocarentur, ac ideò Raymondi partibus fauerent, Bonifacius quidem octauus pro-uocationes illas remisit, Clemens verò quintus, vt ampliùs demereretur animos, etiam sedere illeic voluit; & cùm, post Ioan-nem vigesimum secundum, Clemens sex-tus Pontifex foret, facta est venditio eorum Iurium, quæ Comitis Prouinciæ erant, à par-titione vsque facta inter Raymondum Be-rengarium Comitem Prouinciæ, & Alphon-sum Comitem Tolosæ, anno supra millesi-mum centesimo vigesimo quinto.

Et hæc ille quidem, pluráque disseruit, ac denuò comitatus est Varium triduo pòst re-deuntem. Patruus posteà, vt restitutam vale-tudinem tueretur, & vt tranquilliùs degeret quicquid æui supererat, non Aquas-Sextias, sed Belgenserium, dum regrederetur conten-dit. Occurrerat illi Peireskius, ac non modò deduxerat, sed lateri eius adhærere, neque à præstandis obsequiis recedere statuerat: ve-rùm non tulit Patruus, voluítque vt potiùs rediret Aquas-Sextias propter Remigialia, quibus fit Curiæ instauratio. Rediit ergo Peireskius, ac tantò minùs pœnituit, quan-tò audire licuit Varium sua illa oris suauita-te de lite, & concordia, déque amore Iusti-tiæ, Magistratuúmque perorantem.

Deinceps verò ita cœpit suo defungi offi-cio, vt desiderari nihil posset. Tametsi enim Varius, cùm pensa Curialia distribueret, nol-let initio inspectorem multarum litium de-signare; quarum tamen paucarum curam illi commissam voluit, eas ipse ita solitus fuit otiosè, acutéque, & per omneis numeros, ac momenta Iuris perpendere, vt confectis instrumentorum enucleatissimis breuiariis, explanatissimè deinde, & summa cum fide ad Curiam referret. Cùm verò alio exposi-tore ferenda erat sententia, mirè lætabatur, si tempus ad deliberandum daretur, aut con-trouersiæ commentarios præhaberet à parti-bus; pudebat enim, nisi foret communien-do suffragio instructissimus, calculum con-ferre. Rursùs autem, quoniam persæpe ob litium anfractus animo pendebat, conuenire solitus erat memoratum Thoronium, qui scrupulos eximeret, nec dubitabat etiam Va-rio grauiores caussas proponere, qui ob exi-miam grauissimi, sanissimíque iudicij perspi-cuitatem eas illustraret. Agebat verò id præ-sertim in vespertino colloquio: iam tum enim Varius singulis noctibus aduocabat il-lum in frugalem cœnam, vt sermones conse-rere, sepositis arbitris, posset.

Cæterùm, quia nescius erat tempus fru-strà conterere, idcircò satis supererat, vt bo-nas arteis excoleret, & cum doctis viris tue-retur commercium. Inter cætera procurauit exquisitam fieri Anatomiam magnæ cuius-dam Testitudinis (longitudine nempe cubi-tali) quam è Martigio mari eductam piscicu-lis nutrierat, à mensibus circiter tribus. Cùm singularia verò multa in ea dissectione ob-seruata fuerint, tum illa non postrema, quòd 1618.
omoplatæ anteriorem, non posteriorem habuerint situm. Quòd arteria aspera fuerit longitudinis semicubitalis, diuisáque in treis ramos, tribus à pulmone procul digitis, ac ramulos quosdam ad renes, & vesicam vsque producens. Quòd eadem annulos ha-buerit omninò, siue vndequaque (etiam ver-sus œsophagum) perfectos, & cartilagineos, larynxque epiglottide destituta constiterit. Quòd non ex sola vena porta venarum di-stributio in interanea fuerit, sed plurimæ etiam ex reliqua caua hepatis parte prodie-rint; ex eadémque parte cholidochus porus processerit geminus in dodecadactylon inte-stinum. Quòd nulla distinctio gracilium, cras-sorúmque intestinorum, nulla cæci dicti ap-pendicula, nullus item lien, nullus adeps circumuestiens cor (tametsi id aquæ peri-cardio conclusæ innatauerit) & id genus nonnulla alia.

Detexit aliunde non longè ab vrbe insi-gnem quandam copiam non humanorum modò ossium naturæ factorum lapideæ, sed variorum etiam animalculorum, itémque stirpium, foliorum, florum, similiúmque huiusmodi: quam confestim distribuit per

vniuersam

vniuerſam penè Europam. Adjecit autem teſſellas quaſdam, ſeu lapides Rhomboïdaleis, tum rubeos, tum cryſtallinos (videlicet ipſius talchi, ſeu ſpecularis lapidis ſpecie) ex Riantienſi agro effoſſos, eáque in re mirabileis, quòd dum exſoluuntur in minutiores particulas, particulæ quæque tuentur rhomboïdalem illam figuram, Quin-etiam mittens Pariſios, adjectam voluit congeriem diuerſiſſimam conchyliorum, & piſcium, qui monſtroſâ formâ in mari Mediterraneo viſuntur: itémque pellem felis marini, & innumera alia, quæ deſtinauit præſertim ad Pictorem celebrem Danielem Monſterium, à quo expectabat icones Varij, Thuani, Cauboni, atque Malherbij.

In Italiam cùm mitteret, nominatim verò ad Gualdū, accepit magno ſuo dolore obiiſſe Baronium, déque lamentabili caſu ad Flayoſceum, & alios ſcripſit. Cùm verò in Belgium, condoluit Villerio ob jacturam ab ipſo factam Hadrianei numiſmatis, in cuius aduerſa parte ex Villerij quidem ſententia fuerat Phœnix exhibitus, ex ipſius verò Peireskij interpretatione, Ciconia. Argumentatus autem id fuit, ex proceritate crurúmque, & colli, cùm Phœnix ſoleat potiùs Aquilæ inſtar repræſentari: prætereáque ex ſerpente ipſi ad pedes appoſito, & ex inſcriptione PATRI, qua deſignata fuerat Hadriani erga Trajanum pietas: denique ex quibuſdam aliis ſatis luculentis indiciis, quibus conſolari adnixus eſt virum, monſtrando rem deperditam non fuiſſe adeò, atque ille exiſtimauerat, raram. Sic conſolatus etiam eſt circa jacturam Iaſpidis Argæum montem referentis: idque egens ipſe tum quoque conſolatione aliqua, quòd famulus quidam ſuffuratus fuiſſet numiſmata aurea primorum Imperatorum, & onychas, gemmáſque alias elaboratiſſimæ cælaturæ.

1608. Incidit intereà Claudius Patruus in morbum lethalem non longè à Regalibus ſequentis anni milleſimi ſexcenteſimi octaui. Inuiſerat illum Peireskius per feſta Natalitia; & quia valentem reliquerat, ideò mira conſternatione renuntiatum excepit caſum, qui ſeptimo die à decubitu cariſſimum abſtulit caput. Conſtituerat optimus Senex cor, & inteſtina Belgenſerij condi, reliquum verò corpus Aquas-Sextias in majorum ſuorum ſepulcrum transferri. Id itaque parentatione, magnáque pompa præſtitum eſt, inuitatâ Curiâ actione (vt tum moris erat) panegyrica per Ioannem Petrum Oliuarium Senatorem optimum, & aſſenſu facto per Varium oratione alia eximia, quæ inter funebreis habetur, inque editione poſthuma eſt numero decima ſexta. Ad eius calcem videre licet quanti Peireskium fecerit, cùm tantoperè commendauit ſtudium, quo Patruum talem delegerat, parauerátque ſucceſſorem. Neſcio an dici debeat, quod demirata tota vrbs eſt, fidiſſimum defuncti canem aſſectatione perpetua circumſtitiſſe feretrum, non potuiſſe per plureis dies amoueri à tumulo, & poſtquàm domum reductus fuit, coram icone diu conſtitiſſe.

Peireskius, ſedato nonnihil dolore, ſeſe, vt priùs, ad functionem Senatoriam compoſuit; paríque modo non deſtitit bonas horas ſuccidere in gratiam liberalium & ſtudiorum, & ſtudioſorum. Nam primùm quidem varias ad varios amicos literas perſcripſit: ſed prolixiores tamen nullas, quàm ad Lælium Paſcalinum, circa Vrſini lapſus, circa Francorum Regum icones, ſigilla, numiſmata, titulos (conuictis ſpecialiter iis, qui Carolum Pipini filium vſurpaſſe Magni cognomentum arbitrarentur) circa ſtatuas thymelicas, circa ſuum Aëtionem, quem cùm Velſerus opinaretur Pictorem eſſe, cuius Lucianus in Herodoto meminit, perſtitit ipſe in ſententia, propter tiaram Phrygiam, ſeu inſigne regium, quod ad Patrem Andromaches duceret potiùs referendum; circa columnas Herculeas, portum Oſtienſem, & cætera curioſitatis inexhauſtæ. Ita egit cum Fontanæo de re nummaria; & cum Strada ſpecialiter de numiſmatibus antiquis: cum Claudio Frereo libellorum ſupplicum Magiſtro, & Gratianopolitani Senatus poſteà Principe, de hiſtoria Francica: cùm San-Marthanis Fratribus de Genealogiſtica; cum Pignorio de Purpura; cum Nicolao Fabro, cúmque aliis de rebus ſexcentis.

Deinde innumera fuere, quæ obſeruauit circa genera piſcium rejectanea, quibus Martigij, alibíque condiendis curam demandârat; quæ circa conchylia, circa plantas, circa lapides, circa cætera (quæ rursùs variè diſtribuit) maximéque cùm per Aprilem diuerſatus eſt Belgenſerij, vnà cum Vario; vbi de prolatis compluribus rebus, quas ille nondum viderat, eſt ſuauiſſimè collocutus. Etenim ſermo habitus eſt de Lapide cæruleo, in agro Olbienſi reperto, è quo eiuſdem cognominis color extrahitur, vti etiam ex marmore lapidem lazulum imitante; de lapide item Coralloïde ſtellatô, de Coralloide punctato; de Lepadite, ſeu Lepadi conchæ vniualui non abſimili; qui omnes fuerant eruti ex agro Caſtelletano. Rursùs de Conchite ſtriato, quem ex agro Antipolitano, ac Foſſenſi habuerat; de Gagate, & Succino flauo, eruto ad turrim Beuontiam. Huius occaſione ediſſeruit Succinum rem foſſilem eſſe, quippe in Sicilia quoque effodi, & torrentium impetu detegi, deferríque ad mare vſque, & repellente maris aqua, in littoribus ſæpè inueniri. Probabile proinde eſſe, vt quod expiſcantur ad Balthicum mare, vi aquarum erutum, tranſlatúmque eò fuerit (maximè verò cùm eodem modo plerumque contineat concluſas muſcas, cæteráque id genus animalcula.) Quare & fabuloſum eſſe, quod aliqui narrant, arbores prægrandæis eſſe in Noruegia, ex quibus id Succinum, quaſi gummi quoddam decidat, concreſcat, atque induretur.

Enimverò toto hoc anno nihil magis placuit, quàm quod obſeruauit, ac philoſophatus eſt circa pluuiam Sanguineam, quam decidiſſe rumor percrebuit ſub Iulij menſis initium; conſpicuis nempe maximis guttis, tam in ipſa vrbe, ad parietes cæmiterij maioris Eccleſiæ,

Ecclesiæ, quod est propè muros; quàm ad muros ipsos; ac rursus, ad parietes villarum, pagorum, oppidorúmque, ad aliquot milliaria circumvicinorum. Nam primùm quidem accessit ipse ad inspectandum guttas illas, quibus lapides rubescebant; nihilque non egit, vt alloqui posset quos agricolas memorabant vltra Lambiscum sic fuisse percussos ex decidente plùuia, vt derelictis operis in vicinas ædeis citi aufugissent. Deinde, cùm fabulam esse, quod de viris huiusmodi proditum fuerat, comperisset, non placuit illi quod Physici referrent huiusmodi pluuiam ad vapores è rubra terra sublimè euectos, & post concretionem deciduos; quippe vi caloris eductum vaporem absque colore sursum ferri: vt vel constare potest ex eo, qui eductus è rosis rubeis in limpidam aquam concrescit. Minùs etiam placuit, quod vulgus, ac nonnulli Theologi opinarentur facinus esse Demonum, Strigúmve à quibus fuissent interfecti innocentes infantuli; scilicet hoc esse meram conjecturam, fortasśisque etiam Dei bonitati, prouidentiæque injurium.

Succurrit porrò intereà casus, ex quo sibimet visus est germanam causam detexisse. Quippe ante aliquot menseis concluserat, pyxide inuentam quandam Chrysalin, magnitudine, formáque insignem. Eius cùm ampliùs non meminisset, excitari bombum inaudiit intra pyxidem, eáque ad aperta, deprehendit chrysalin, deposito spolio, factam ex eruca papilionem pulcherrimum, qui statim auolauerit, reliqueritque in fundo guttam rubeam, amplitudine Solidi vulgaris. Quoniam verò id contigit circiter idem mensis initium, ac per idem tempus obseruata est Papilionum confertim per aërem transvolantium incredibilis multitudo: idcircò opinatus est papiliones huiusmodi interquiescenteis parietibus diffudisse illeic, quasi excrementum, guttas simileis, magnitudine videlicet pareis. Quare iteratò accessit, comprobauítque guttas illas non supra ædificia, non in deuexis lapidum superficiebus exstare, vti debuerat contingere, si è Cælo sanguine pluisset; sed in subcauis potiùs, ac in foraminibus, vbi animalcula potuerant quasi nidulari. Accessit, quòd parietes iis tingebantur, non qui in mediis oppidis, sed qui agrorum vicini erant, neque secundum parteis elatiores, sed ad mediocrem solùm altitudinem, quantam volitare papiliones solent. Hac ratione proinde est interpretatus, quod Gregorius Turonensis refert de pluuia sanguinea Childeberti tempore conspecta Parisiis, in diuersis partibus; & in domo quadam territorij Syluanectensis. Itémque quod memoratur temporibus Regis Roberti sanguine pluisse, circiter finem Iunij; adeò vt sanguis, qui cecidisset super carnem, vestem, lapidémque non posset aquâ elui, posset verò qui super lignum. Quippe idem fuit papilionum tempus, & recentes quoque has guttas elui non posse vllâ aquâ è lapidibus comprobatum est. Hæc, & similia cùm apud Varium magnâ coronâ edisseruisset, placuit simul rem explorare, contigitque vt cùm variè per agros incederent; guttas quoque multas deprehenderint in lapidibus, rupibúsque: sed ad cauas tamen, subuexásve, non verò cælo obuersas parteis.

Accepit deinde ex Italia, & transmisit statim ad Thuanum elogia doctorum quorundam Virorum, vt Hieronymi Columnæ, Gabrielis Faërni, Cruceij, & similium, quorum ille voluerat in sua Historia meminisse. Rogârat aliunde ipsum Scaliger, vt instauraret commercium, quod per P. Ostagerium hospitem olim Massiliæ suum instituerat in Oriente, coëmendis Samaritanis, Ægyptiacis, Arabicis libris; dolens quòd à quindecim annis, quibus degeret in Hollandia, nihil prorsùs inaudiisset de Pentateucho Samaritano, cuius sibi procurandi Ostagerius fuerat pollicitus studium. Peireskius ergo, cùm priùs quidem aliquid ea in re tentasset, tum tamen incumbendo acriùs, eiusmodi librum inter plureis alios in Ægypto coëmi, afferríque ad se mandauit. Verùm nauis, qua vehebatur, à piratis direpta est, recuperaríque is liber non potuit. Ita priuatus Scaliger fuit exoptatissimo Codice, vt etiam nunquam est assequutus expectatissimum responsum, quod Peireskio ab eius morte venit fœliciter in manus. Scripserat nempe Scaliger ad Samaritanos Ægypti, itémque ad magnum eorum Sacerdotem Eleazarum in ciuitate Sichemo morantem, quæsierátque ex ipsis varia circa obseruationem Sabbathi, aliorúmque festorum; circa Messiam, eiúsque apud ipsos nomen; & ad extremum, exemplum Legis, Pentateuchíve popoścerat. Ac ipsi quidem geminis Epistolis responderant; sed quòd illæ in Genebrardi, aliorúmque manus incidissent, detentæ sunt, donec, Scaligero mortuo, Peireskius & obtinuit, & per virum impensè doctum Ioannem Morinum è Congregatione Oratorij; Latinas fieri nuper curauit. Curam quoque eo tempore euocandi Pacium resumpsit, & quod est ampliùs, efficiendi ne diutiùs in Religione heterodoxa perseueraret: at nimis multa interuenerunt, quæ sollicitudinem variam, varióśque conatus fecere rursùm irritos.

Aberat per ea tempora Valauesius frater Parisiis, ob Riantiensia negotia: & quia ipsi aliquot mensium intercedebant induciæ; ideò rogauit illum Peireskius, vt, vel sui causâ, inuiseret Angliam, Belgiúmque, & amicos illeic suos salutaret, quæ donaria misit, offerret, rara quædam nanciśceretur. Orauit etiam quàm-maximè Aquis-granum contenderet, vt quicquid illeic monumentorum Caroli Magni superesset, attentissimè inspectaret, inscriptiones exscriberet, icones quasque in Ecclesiasticis seu libris, seu vitris, seu vestibus, seu lapidibus, seu quibusvis aliis rebus impressas exprimi curaret; locorum, ornamentorúmque ichnographiam non negligeret, diplomatum apographa, sigillorum ectypa, prece, pretióve obtineret. Adjecit se sic pœnitere, quòd in Hollandia cùm versaretur, Aquis-granum non diuertisset, vt nisi fratri considereret, paratus esset definitè,

definitè, neque alio nomine eo ſuſcipere profectionem. Fecit porrò Frater abundè, & ſatis, mira ſollicitudine, ſedulitate, fide; cùm ipſe intereà poſt initum annum eſt digreſſus Monſpelium, ob illa eadem negotia: ſcilicet Marchio Oreſonius Breſſiaco litem intenderat, ob diuenditum Riantij ius plenum.

1609. Redierat medio circiter vere, dolorem dentium infandum perpeſſus, cùm non longè pòſt incidente patre in periculoſiſſimum morbum, contraxit ipſe quoque febrim, quæ diuturna admodùm fuit, ceſſánſque ſic languidum fecit, vt vix denique per Autumnum penitùs conualuerit. Quo loco refe-rendum eſt, quod retulit ipſe non ſemel. Cùm ciborum non appetens, faſtidioſúſque tabeſceret, rogaſſe Iacobum Fontanum clarum Medicum, eiuſque affinem, annon aliquid demùm eſſet, cuius eſum appeteret. Annuente ipſo aliquid eſſe, ſed quod ſe non impetraturum, haberet compertiſſimum; inſtitiſſe illum, id modò, quodcumque foret, ſignificaret. Cùm dixiſſet autem, Pepones: tum excepiſſe Medicum, macte, bonóque animo eſto; neque enim permitto modò, ſed adhortor etiam, ac præcipio, addóque, vt nonnihil meri præaſſumas, poſtaſſumáſque, & abſque pane, aliáve re ad initium paſtus, in ſtomachum mittas. Obſequutum igitur fuiſſe, adeóque bene inde habuiſſe, vt deinceps, ac donec vixit innoxiè ſemper eadem ratione pepones eſitauerit.

Conualeſcens variis officiis ſtudioſos varios adjutauit, veluti Ioannem Taxilem Arelatenſem Medicum, neſcio quid de ea noua ſtella, quæ per memoratam magnam Conjunctionem apparuerat, meditantem; Gaſparem Bricium in eadem ciuitate parochum; virum bonum, induſtrium, & cœleſtium obſeruatorem. Ioannem Baptiſtam Hanſenium, quem nouerat Romæ in erudita familia Cardinalis Baronij, cuíque procurârat, vt toto triennio foret Gymnaſiarcha Aquenſis. Atque iſtos quidem, alióſque demeritus eſt, valetudine adhuc dubia, remiſſioréque ſolùm morbo; cui contrahendo, producendóque non contulit parùm jactura trium amicorum inſignium, qui in Hollandia elati ſunt.

Eorum primus fuit Scaliger, qui manum iam admouerat commentationi de Hebræis numiſmatibus, cùm laborare hydrope cœpit, ex intemperie jocinoris, quæ quarto demùm, aut quinto menſe, ipſum, die Ianuarij vigeſima prima, oppreſſit. Alter fuit Cluſius, qui non tam podagra recenti, quàm debilitate naturæ, die quarta Aprilis interiit. Poſthuma huius opera, ſiue Poſteriores curas edidit curator teſtamento datus Franciſcus Raphelengius, mentione ſæpè facta Peireskij, cuiuſmodi illud, *Allata eſt ex Guinea in Galliam Spica non diſſimilis præcedenti, nucula Indicæ fructibus conſtans, cuius iconem nobiliſſimus, & ampliſſimus Vir Nicolaus Fabricius Dominus de Peireſc, Aquis-Sextiis in Galliæ Prouincia Senator ad Cluſium miſerat,* Et poſteà, *Sequens Tragacanthæ icon, quæ nobis tranſmiſſa eſt ex Gallia Prouincia, nempe Aquis-Sextiis, ab ampliſſimo, & nobiliſſimo Viro Nicolao Fabricio, Domino de Peireſc, Conſiliario Regio in ſupremo Senatu Aquenſi, cum literis ad clariſſimum Cluſium.* Ac rurſus, *Subiungi poterit epiſtola quædam doctiſſimi Viri D. Doctoris Fontani, quam ad nos Aquis-Sextiis miſit ampliſſimus, & prudentiſſimus Vir Nicolaus Fabricius Dominus de Peireſc, incluſam literis ſuis ad clariſſimum Cluſium deſtinatis; quæ quamvis poſt mortem clariſſimi Cluſij ad nos perlata ſit, locum in his Additamentis aliquem mereri nobis videtur.* Agebatur porrò in illa epiſtola de inſigni Aloë, quæ in quodam Auenionenſi horto à centum circiter annis ſata, eruperat ſub initium Maij anni milleſimi quingenteſimi nonageſimi noni, ac intra dies quidem quadraginta quinque, ad vſque altitudinem palmórum Prouincialium triginta duorum, hoc eſt, Pariſinorum pedum viginti quatuor, cùm proximè ſemiſſe. Cuiuſmodi & nos deinceps eruptiones aliquot in Prouincia, & Draguiniani præſertim, vidimus. Tertius fuit Abrahamus Gorlæus, à quo non potuit cœptum opus Paralipomenon abſolui.

Parùm porrò abfuit quin hiſce amicis Varius quartus acceſſerit. Is per juſtitium Septembri menſe conceſſerat Antipolim, vt poſſeſſionem eius loci Regio acquiſiti patrimonio, Regis nomine adipiſceretur. Cùm inuiſiſſet verò Fratrem, Petrum nempe Varium Vintienſem Epiſcopum, incidit in febrim periculoſiſſimam, ac menſe penè diuturniorem. Hanc Peireskius cùm accepiſſet, teneri vix potuit, quin, laborans licet, laboranti accurreret. Cùm non poſſet tamen, mira ſollicitudine, vel potiùs anxietate fuit, vt quocumque modo operam præſtaret. Cætera inter, ſcripſit Maſſiliam, ac exſtimulauit Carolum Caſſaneum clarum Medicum, appararíque illi curauit & rhedam, & lembum, vt ſeu terra mallet, ſeu mari, eò expeditè aduolaret. Miſſitauit penè in ſingulos dies, qui exquiſita quædam ſeu remedia, ſeu edulia ferrent, & quis foret ſtatus morbi renunciarent. Cúmque primùm facta eſt ſpes melioris valetudinis, ſellam miſit geſtatoriam, quam domi habebat commodiſſimam; tametſi ille non potuit, niſi vectorio lecto reduci.

Dum vterque deinceps reſiduo Autumno conualeſcerent, diéſque totos in colloquiis familiaribus ducerent, putáſ-ne illorum ſermones nihil habuiſſe eruditionis? Vnum præterire non poſſum, qui fuit poſtmodùm aliquoties à Peireskio commemoratus, cuiuſque occaſione, etiam poſt eius obitum, ſuperfuit quidpiam peragendum. Anſam fecêre Conuentus varij, qui toto Regno Principis iuſſu habiti recens fuerant, vt de condendis perpetuis circa Monetarum valorem, vſúmque Statutis deliberaretur. Cùm enim ante ſeptem annos ſtatuiſſet publico edicto, vt aureus Solatus anteà oblocatus ſexaginta ſolidis, valeret exinde ſexaginta quinque; euenerat iam, vt pro ſeptuaginta, & pluribus commutaretur. Itaque Vario ſententiam poſcente,

poſcente, reſpondit Peireskius vix eſſe ſperandum, vt proſerpens malum ſiſti vnquam poſſet. Cauſam enim eſſe commercium cum vicinis nationibus, apud quas aurum cariùs, quàm apud nos redimeretur. Nam tum quidem aurum nobis eſſe in proportione ad argentum non omninò duodecupla; apud Hiſpanos verò, exempli causâ, in pluſquam tredecupla eſſe, ídque edicto recentiſſimo, quo Rex Hiſpaniæ auri valorem decima parte adauxerat, intacto valore argenti. Qua in re ſanè non fuerat Principem noſtrum imitatus, qui maiore ſolidorum numero aurum æſtimans, maiore quoque æſtimauit argentum, ne proportio illa euariata cenſeretur. Subjunxit, tametſi non modò Rex noſter, ſed etiam Rex Angliæ, cæteríque Principes nouis edictis eam proportionem euariarent, promoueréntque; euenturum tamen, vt ſingulis æmulatione quadam vel aurum pluris facientibus, vel ipſius pondus, aut certè internum argenti valorem, imminuentibus, res definiri nunquam poſſet. Scilicet nunquam defuturas, vel bellorum occaſiones, quibus exhauſtis ærariis, ad id remedium prouocaretur, vel nationes ſatis conſultas, quæ puriores auri, argentíque ſpecies penes ſe ſeruare, aliundéve allicere hoc artificio procurarent.

Et exemplo quidem eſſe poſſe Romanos, apud quos As æreus, Denarius argenteus, & Solidus aureus ita paullatim fuêre imminuti, vt poſtremò facti extra vſum fuerint; & Solidus ipſe nominatim, qui cùm potuiſſet initio duobus Solatis exæquari; commutari demùm debuerit in ſpeciem argenteam, quæ ipſa quoque ſic degenerauerit, vt exiſtimari poſſit in Solidum noſtrum vſualem abiiſſe. Verùm ne tam procul quæreret exemplum, ſufficere, ſi ſpectaretur vel vnius Solati valor, qui intra centum poſtremos annos ita increuiſſet, vt decreſcente ſimul interna bonitate ſolidi, duplo ſolidorum numero iam æſtimaretur. Non eſſe verò probabile, vt deinceps conſiſteret, ſed futurum haud dubiè, vt intra paucos annos triplò, quadruplóque incrementum acciperet, Solidúſque intereà non imminueretur modò pondere, ſed euaderet etiam planè æreus, tunc pondere quoque ſuo deceſſurus. Nec verò vana fuit conjectura: quando iam Solatus à nuperis annis taxatus eſt ſolidis centum quatuor; ídque Edicto publico, cuius occaſione ipſe, cùm foret adhuc ſuperſtes, adnotauit auri ad argentum proportionem proximè quindecuplam eſſe.

Sed ad colloquium vt redeam, cùm retuliſſet obiter Aſſem initio pependiſſe libram integram, ſeu duodecim vncias; ac diminutum deinceps fuiſſe ad vſque duas, ad vnam, ad minus: Denarium, cùm tempore Regum pependiſſet trientem vnciæ; ſub antiqua tamen Republica pependiſſe ſolùm ſextantem, ſub recentiore partem ſeptimam, ſub primis Cæſaribus octauam, ſeu drachmam (Atticæ nempe drachmæ æqualem :) Solidum denique principio fuiſſe partem libræ trigeſimam octauam, poſteà quadrageſimam, quadrageſimam quintam, quinquageſimam, & ita deinceps: tum requiſiuit Varius, quî illæ Libræ, ſeu Vnciæ à noſtratibus diſſiderent? Excepit Peireskius, ſibi ea in re nondum penitùs factum ſatis. Nam habere ſe quidem pondera antiqua librarum triginta, decem, trium, ſingularum, quæ cum libra Pariſienſi ſenûm denûm vnciarum zygoſtatica comparaſſet; ſed comperiſſe tamen ſolùm vncias Romanas duodecim, decem circiter vnciis Pariſienſibus exæquari. Circiter, inquam; nam nunc exceſſum, nunc defectum excurrere ad treis, quatuor, & quinque drachmas. Tametſi verò doctus Budæus proportionem præſcripſiſſet proximè ſeſqui-alteram, quòd putaret libram Romanam ſemunciâ ſuperadditâ libræ Marcæ, ſeu octo vnciis Pariſienſibus æquam eſſe; attamen ſe varios Denarios antiquiores, integrioréſque, quàm Budæo fuiſſent ad manum, ad eandem libram exegiſſe, deprehendiſſéque libram Romanam cum ſemuncia decem Pariſienſibus vnciis, vt minimùm, æquipollere. Non audere tamen adhuc rem decernere; quòd illi quoque denarij paſſi fuiſſent intertrimentum, expectaréque donec Româ impetrauiſſet modulum Congij, qui à Veſpaſiani vſque tempore in Capitolio conſecratus, exſtaret, aſſeruaretúrque in Farneſiano Palatio, ac decem librarum vini aut aquæ pondus continens, prodere poſſet quotnam libris, vnciíſque Pariſienſibus tale pondus exæquaretur.

Probauit ille, rogauítque ecquam putaret Congij ad noſtrates liquidorum menſuras eſſe analogiam? Peireskius verò dixit id quoque determinandum ex modulo; intereà verò putare ſe continere Congium tres circiter Potus (ſic enim in Prouincia vocantur, quæ Pariſiis Pintæ, cùm hæ illis minores ſint) liceréque etiam id explorare, ſi conſtiterit, quæ proportio inter Romanum Pedem antiquum, & noſtrum quem dicimus Pannum, ſeu mavis Palmum, intercedat. Romani nempe, vt Amphoram Congij octuplam definierunt magnitudine pedis cubici; ita Congij capacitatem dimidio pedis cubico definitam eſſe voluerunt. Heinc non vnum quidem duntaxat, ſed duos quoque modulos Congij temporis progreſſu obtinuit: verùm nunquam ſatis vacauit rem pro voto expendere, & poſtquam poſteriorem obtinuit, citò nimis interiit, rem certo certiùs exploraturus.

Cæterùm quia nos, quantum licuit, illius curam ſuppleuimus, neſcio an, ſi dixerimus, nimia ſit futura digreſſio. Tenemur certè gratificari hominibus noſtris, qui non modò pondera, menſuráſque illas inter ſe, ſed cum noſtratibus etiam à Peireskio comparatum iri ſperârunt. Vt paucis ergo res dicatur, cautiones adhibuimus eaſdem, quas Lucas Pætus, & Villalpandus; dum vas ipſum ad ſummum collum puteali aqua oppleuimus, expendimus,

vasis pondus subduximus. Deprehendimus autem aquam, quæ Romano pondere esse debuit decem librarum, seu vnciarum centum viginti, esse pondere Parisiensi (quale nempe Parisiis exploratum, missúmque est) librarum septem, minus vnciæ quadrante; seu vnciarum centum vndecim, & quadrantem vnciæ trium. Deinde ex hac proportione collegimus vnciam Romanam continere grana quingenta, & triginta sex, qualium quingenta septuaginta sex in Parisiensi continentur; vnde & illis in dragmas collectis, obuenêre cuilibet drachmæ grana sexaginta septem; idque proinde censuimus pondus Denarij Cæsarei, quem dictum est fuisse drachmalem.

Adhæc difficile non fuit valorem huiusce Denarij, & cæterorum consequenter, ac monetæ cuiuslibet, monetâ nostrâ exprimere, & à recentiore præsertim Edicto, anni nempe M. IↃCXXXVI. Cùm ex præscripto enim argenti valore, atque pondere colligamus argenti vnciam æstimari solidis Turonicis sexaginta quatuor: idcircò Denarius Romanus valebit septem solidis, ac denariis Turonicis quinque, cum triente eiusdem Turonici denarij (sicque parùm prorsùs excedet valorem Regalis Hispanici) & tale fuisse intelligetur non modò apud Romanos, sed etiam apud Græcos, ob parem Denarij, Drachmæque valorem, militum stipendium in singulos dies. Quinarius proinde, siue Victoriatus valebit tribus solidis, cum denariis Turonicis octo, ac denarij besse; Sestertius vno solido, cum denariis decem, ac triente denarij. Et quia, verbi causâ, Siclus Hebræorum fuit, ex Iosepho, Tetradrachmalis, seu denariorum Romanorum quatuor; idcircò valuit solidis similibus viginti nouem, cum denariis Turonicis nouem, ac triente. Vnde & quia triginta vocati Denarij, quibus Christus Seruator à proditore Iuda diuenditus legitur, triginta Sicli fuisse videntur; ideò pretium colligitur librarum Turonicarum quadraginta quatuor, ac solidorum tredecim, cum denariis quatuor.

Quod spectat ad comparationem cum Prouinciali pondere, obseruauimus illam eandem aquam, siue Romanas libras decem pendere libras Prouincialeis nouem, cum vnciæ triente; seu vncias centum quadraginta quatuor, & trientem vnciæ. Obseruauimus aliunde libram Parisiensem cum prototypica nostrate collatam continere ipsam semel, cum quatuor vnciis, & vnciæ besse. Sed notandum Zygostatam Stateras ita temperare, vt versus numerum centenarium, singulaum librarum pondus singulis vnciis adaugeat, propter detrimentum earum mercium, quæ cumulatim emptæ, minutatim venduntur: adeò vt quæ centum libræ Parisienses æquiponderarent nostratibus centum viginti nouem, cum triente, exæquentur solùm centum viginti duabus, quatuordecímque vnciis, cum besse.

Cùm liceat verò mensuram Romanam tam cum Parisiensi, quàm cum Prouinciali ex ponderibus comparare; addo duntaxat nos comperisse quatuordecim Pintas Parisienseis adæquari Potibus nostratibus vndecim; & liquidorum Modium, qui Parisiis continet Pintas ducentas octoginta, continere nostrates Mellereolas quatuor, cum Potibus viginti octo: continente Mellereola Potus duodequinquaginta, quorum quilibet pendit Prouincialeis libras treis, cum quadrante. Ex quibus elicies Congium continere Potus nostrates duos, cum sextis ferè quinque; seu Parisienseis Pintas treis, cum semisse proximè: intelligésque, exempli gratiâ, quantum biberit Nouellius Torquatus, Mediolanensis scilicet ille, qui treis vini Congios vno haustu siccasse coram Tiberio legitur; vnde & Tricongij cognomentum tulit. Habebis rursùs quantum mensurarum nostrarum contineat Vrna Congij quadrupla, Amphora octupla: quantum Sextarius sexta pars Congij, & Semi-sextarius pars duodecima, aliàs Hemina, seu Cotyle dicta. Vbi notabis, si lubeat, videri Parisienseis appellàre quartam Pintæ partem Semi sextarium, quod illa ad Semi-sextarium Romanum proximè accedat.

Dixi porrò obiter liquidorum Modium: nam alioquin Modius aridorum constans ex centum quadraginta quatuor Buxeis, ex quibus quatuordecim deprehensi sunt id statuere Onus, quod nos ex quinque Heminis, Pannalibúsve decem constituimus; talis inquam Modius æquiualet nostris Oneribus decem, Pannalibúsque proximè tribus. Atque hæc sunt quidem, quæ homines nostros scire præsertim attineat; nisi adhuc adiiciam diuisisse nos Pedem Parisiensem ex prototypo desumptum in mille particulas, obseruasséque Palmum nostratem, qui octaua Cannæ pars est, continere solùm ex iis partibus septingentas sexaginta treis: Pedem verò Romanum antiquum nongentas & sex; ne memorem Anglicanum continere nongentas triginta treis; Hollandum nongentas sexagintà sex; Lugdunensem, & Gratianopolitanum mille, & quinquaginta duas; Brachium Florentinum mille octingentas, & duas; verùm de his nimis iam multa.

1610. Ad Peireskium redeo, qui statim insequente anno millesimo sexcentesimo decimo est rursùs profectus Monspelium. Cùm rebus autem prosperè gestis, ineunte iam Maio rediret, insomnium illi contigit, quod aliquoties mihi enarrans solitus fuit præmittere, se, si ab alio fuisset enarratum, non crediturum. Erat in eius comitatu Iacobus Raynerius Aquensis ciuis, qui in eodem cubiculo indormire solitus, indormiit speciatim intra id hospitium, quod

quod vocitant Album, Monſpelium, ac Nemauſum inter. Somniauit autem Peireskius, ac neſcio quid inſolitum obmurmurare viſus eſt: quare excitatus Raynerius, ipſum, ecquidnam noui eſſet rogitando, expergefecit. Tum ille, proh, inquit, quàm gratum, bellúmque excuſſiſti ſomnium! Quærente Raynerio, quid-nam rei foret, ſomniabam, inquit, me eſſe Nemauſi, oblatúmque mihi fuiſſe ab Aurifice numiſma aureum Iulij Cæſaris, pretio ſcutatorum quatuor; iámque eram illi, ad ipſum habendum, numeraturus pecuniam, cùm excitante te importunè, & ex oculis Aurifex, & ex manibus Numiſma euanuit. Exinde ſomnium nihil moratus, diſceſſit Nemauſum, & cùm prandium appararetur, per ciuitatem digreſſus eſt.

Caſu autem planè ſtupendo in Aurificem ecce incidit, ex quo dum requireret, ſi quidpiam fortè rarum haberet, habere ſe ille reſpondit Iulium Cæſarem aureum. Rogauit quanti eum venderet; reſponſum, pretio ſcutatorum quatuor. Itaque id pretium ſtatim numerauit, acceptóque Iulio, ſuum ſomnium fœlicitate mira compleuit. Mira, inquam, nam facilè quidem cogitare Nemauſum potuit, quò ſequente luce erat acceſſurus: potuit illud Iulij numiſma, quod vigilans ſæpiùs exoptauerat: potuit id repertum in ea ciuitate, in qua tot Romanæ antiquitatis veſtigia: potuit autem Aurificem, ad quod genus hominum vulgò referunt, qui talia effodiunt: potuit valorem mediocrem, quo Aurifices potiùs, quàm Antiquarij iſta pendunt: potuit ſcutatorum quatuor, quo moderato pretio aurifex poſſet eſſe contentus: denique potuit Aurifex, & Nemauſi quidem, ac eo pretio habere nummum: verùm hæc omnia concurriſſe, & euentum ſomnio ita reſpondiſſe admirabile prorsùs eſt. Non is autem erat Peireskius, qui propterea ſomnij cauſam præternaturalem putaret, vt fortè feciſſet, ſi ſæpiùs contigiſſent ſimilia: ſed cùm noſſet fortunæ luſus, habebat duntaxat hunc caſum inter eos, qui ſua raritate ſtuporem apud vulgus creant, cuiuſmodi etiam memorantur de Eudemo Ariſtotelis familiari ad Pheras; de duobus Arcadibus ad Megaram, & de nonnullis ſimilibus; quanquam hiſtoriarum huiuſmodi omnium penes auctores fides eſto.

Commoratus eſt deinde Peireskius aliquot diebus Arelate, vt præter aliàs obſeruitata, exploraret curioſiùs monumenta quædam inſignia ad Monaſterium Montismaioris. Cùm inde autem diſceſſiſſet, & iam Salonem accederet, attigit eum Curſor ab Archiepiſcopo, qui renuntiaret mox inauditam Henrici Regis luctuoſam mortem. Conſternatus mirè, feſtinauit tamen, vt conſolaretur Varium: dolorem quippe præſentiens, quo nouerat perculſum iri. Et ſanè illius acceſſus leuamen adhibuit non mediocre magno Viro, qui iam factum reſciuerat, hominibúſque, & literis miſſis dare operam cœperat, vt vniuerſa Prouincia in officio contineretur. Memorabile porrò eſt ab anni vſque initio, & priuſquàm Peireskius Monſpelium diſcederet, allatum ipſi fuiſſe ex Hiſpania Prognoſticon annuum, ſiue *Almanach* ab Hieronymo Ollerio Beneficiato Barcinonenſi compoſitum, & Nouembri ſuperiore Valentiæ impreſſum, in quo non obſcurè prædictus lamentabilis caſus foret. Sic ille nempe deſignârat & natiuitatis circumſtantias, & euenta quædam præcipua, vt denotari alius Rex, quàm Magnus Henricus non poſſet. Illud Vario cùm oſtendiſſet, communicaſſétque prætereà cum Ioſepho Galterio Priore, & Domino Valletæ, Viro totius quidem Matheſeos, ſed Aſtronomicæ præſertim peritiſſimo, digna omninò viſa eſt res, quæ, licèt Aſtrologicis prædictionibus non eſſet fidendum, non negligeretur tamen, tanquam ſacrum attinens Caput, pro cuius incolumitate nulla cautio poſſet cenſeri ſuperflua. Itaque Varius eo tempore ipſummet exemplum tranſmiſit ad Regem.

Ac prætereo quidem vt magnus, veréque generoſus Princeps laudato Varij affectu contempſerit prognoſticon: ſed quia euentus comprobauit, ipſéque Ollerius aliud poſteà edens in ſequentem annum, eſt propterea mirè gloriatus; idcircò taceri non poteſt, quod ſaltem dubium faciat ex ipſiſ-ne Aſtris, an potiùs aliunde rem euenturam conjecerit. Nam de Aſtrologica quidem vanitate non eſt quod hîc loci quidquam memorem, & maximè cùm euulgata ante treis annos Themata, niſi poſt annos præterea quatuor, nihil ominarentur infauſtum. Non is etiam ſum, qui ſubdubitem habuiſſe Vatem cum prauo Genio, qui id præſagierit, reuelauerítque commercium: dico ſolùm potuiſſe ipſum aliqua ratione eſſe conſcium machinationis illius, qua infandum adeò parricidium commiſſum eſt. Ea certè neque in Hiſpania, neque in Italia celare planè potuerat, nam etiam Regij Oratores, ac nominatim Venetiis agens ille Virorum optimus Ioannes Bochartus Campinius, Regem iam illius præmonuerant. Comprobatum aliunde eſt Maſſilienſeis nautas, quotquot ex Hiſpania ante duos menſeis aduentârant, retuliſſe rumorem fuiſſe in Hiſpania diſſeminatum, quòd Rex Francorum nunc occiſus, nunc occidendus gladio foret. Narrauit etiam Peireskius, ſcripsítque ad Malherbium, quod in hunc locum inſeri poſſit. Memorabat nempe die Sabbathi, ac triduo poſt mortem Regis enunciatam, tranſiiſſe Aquis-Sextiis illuſtriſſimum Venetum ex Priulorum familia, qui fuerat Orator Pariſiis, ac tum pergebat Orator Madritum. Cùm inuiſiſſet autem Varium, ſibi aliunde cognitum, enarraſſe ipſi inter cætera, ſe Mediolano iter facientem ſalutaſſe illeic Comitem

tem Fontanum; & cùm Regiarum copiarum vim inter colloquendum exaggerauisset, tum excepisse Comitem, nihil sibi ex iis metuendum, quòd vnius hominis mors esset breui eas euersura. Sed temperandum ab istis est.

Accepit subinde Peireskius scriptas à Pignorio tertia eius mensis die literas, quibus admonitus est detexisse Galileum inuento recens Telescopio magna quædam, admirandáque circa stellas spectacula, ac potissimùm quatuor nouos Iouì circumductos Planetas, quos Mediceos nuncupauisset. Scilicet ab ineunte vsque superiore anno sexcentesimo nono Iacobus Metius Alcmariensis, dum varia vitra componeret, vt effecta experiretur, inciderat casu in eam conuexi, concauíque comparationem, ex qua, interjecto potissimùm tubo, viderentur intuenti res paruæ grandescere, & sepositæ admoueri, (vnde & illi prima defertur Telescopij inuentio; tametsi Ioannes Baptista à Porta tale quidpiam iam euulgárat) Galileus verò ex solo rumore inuentionis ad se perducto, cœperat ipse excogitare tum causam effectuum Telescopij, tum conficiendi artificium, adeò vt pòst molimina, ac tentamenta varia, peruenisset tandem ad vnius exactissimi constructionem. Ipsum fuit, quo per primos duos anni decimi memorati menseis obseruationes illas peregit, quas titulo Siderei Nuntij mense Martio typis vulgauit.

Peireskius ergo re cognita, magno cum ardore fategit vt & librum, & Telescopium quam-primùm posset, nanciscere-tur. Enim-verò cùm librum habuisset, exquisitum tamen Telescopium sortitus illicò non est, quantumvis nonnulla impetrauerit tam ex Italia, quàm ex Hollandia, ac etiam Parisiis, ex quo primùm tempore elaborari illeic cœperunt. Heinc est, cur Iouis Satellites ante Nouembrim detegere, obseruaréque nequiuerit, certè vt integram Choream censeri posset deprehendisse. Ex quo verò deprehendit, mirum quantâ lætitiâ id spectaculum fuerit contemplatus. Nam statim quidem rem demonstrauit Vario, aliísque amicis; sed & ne tempus frustrà abiret, apparauit obseruatorium, inuitauítque, ac sæpiùs per complureis dies detinuit memoratum Galterium, cúmque eo in obseruando biennium penè totum consumpsit. Erat adhuc frater Parisiis: quare illum sollicitare, variéque vrgere nunquam destitit, donec vitra Telescopica confici curauit, misítque ad vsque quadraginta. Videlicet spes erat fore, vt consequeretur tandem optima, & cuiusmodi fuerant à Galileo vsurpata.

Intereà tamen aliquot reuolutiones spectatus, cepit cum Galterio consilium de Motuum hypothesibus, tabulísque concinnandis. Quamobrem Galterius eam Spartam aggressus, sic breui perfecit, vt exquisitè, quantum licuit, determinârit tempora, quibus singuli Medicei circumuolutiones proximè absoluunt, Extimus nempe diebus sexdecim, cum sexdecim horis: Sequens septem diebus, cum horis tribus, & semisse horæ: Tertius diebus tribus, cum tredecim horis, ac semisse itidem: Intimus die vnica, cum horis octodecim, ac simul semisse. Minutias non recenseo; quandoquidem licet ad vsque secundas, vt Astronomi loquuntur, supputatæ fuerint;nihilominùs dies docuit addendum quidpiam, demendúmque: vt etiamnum quoque restat aliquid, quod obseruatio, ac diligentia temporum sequentium valeat emendare. Hæc solùm attingo, vt innuam, quàm vehementer Peireskius in id incubuerit, vt res adhuc nascens in suo exortu perficeretur. Quippe delegit prætereà virum industrium Ioannem Lombardum, qui obseruando operam conferret; ac eruditos adolescentes Petrum Robertum Medicinæ, & Ioannem Baptistam Morinum Philosophiæ candidatos, qui se Galterio addicerent, vt quia nimis molestum erat numeros omneis retexere, calculis præscriptis ipsum subleuarent.

Obtinuit etiam obseruationes, quas præter Galileum Ioannes Keplerus, clarissimus ille Cæsaris Mathematicus, aliíque iam peregerant; vt ex illarum collatione perfici hypotheses possent. Curauit quoque elaborari Theoricen Mechanicam, Peurbachianæ vulgaris instar; vt suppositis radicibus motuum, Mediceorum loca possent colligi in annos, menseis, dies, & horas. Nomina prætereà impofuit, quibus discerni singuli possent. Nam cùm Galileus vniuersè Mediceos indigitasset, noluit ipse nuncupationem vlla ratione immutare: sed Principes tamen delegit ex Medicea familia, quorum nomina inderentur. Quia debebat verò præsertim seruato familiæ honore Reginas duas inclytas, quas illa nostræ Galliæ dedisset, Sideribus adscribere: ideò extimo Planetarum Catharinæ nomen fecit proprium; alteri, qui præ cæteris eximiè resplendet, Mariæ: tam sequenti Cosmi majoris, & intimo Cosmi minoris. Cogitauit deinde tam Obseruationes euulgare,quàm Tabulas; sed quia accepit Galileum curis continentibus in id negotium incumbere: ideò ne videretur palmam illi debitam præreptiturus, sese ab incœpto continuit.

Denique venit illi in mentem adjutare Geographos in tradenda methodo Longitudinis inueniendæ. Quippe quia horum Planetarum sunt motus citatissimi, configurationésque per singulas nocteis variæ: ideò cogitauit, si illæ, quibus contingunt momentis, in diuersis locis ad ortum, occasúmque obseruarentur, posse pro temporum varietatibus, exquisitè designari intercapedines locorum: posséque adeò Tabulas, chartásque Geographicas sic emendari, ac perfici, vt exinde vsus rei Nauticæ consummationem nanciscetetur. Heinc ea de re Amsterodamum ad Iodocum

Hondium dedit literas, quibus etiam rogauit illum, vt indicaret nomen, & patriam Inuentoris primi Telescopij; scilicet ignorabat adhuc eum fuisse, quem iam diximus. Scripsit & Parisios copiosè ad Fratrem, postulans ab eo varia Telescopia, quæ obseruationibus faciendis in variis locis destinasset, ac potissimum in Oriente, & in nouo Orbe, quò nonnulli amicorum erant breui discessuri. Et postmodùm quidem obtinuit obseruationes aliquas, ac potissimùm à mox antè nominato Ioanne Lombardo, qui profectus Alepum vsque, versus Orientem, fuerat; sed neque illæ fecerunt satis; neque peruidit, omnibus etiam horum Planetarum configurationibus in Ephemeridas relatis, fore propterea inuentionem adeò generalem, ac animo conceperat. Agnouit enim non posse Nautas ad illos attendere, neque interdiu, neque cælo nubiloso, neque Ioue Soli conjuncto, aut noctu sub terras delato; neque toto sexennio ad alterum polum, cùm Iupiter esset versus alterum; & id genus similia. Quamobrem eam curam deposuit, ratus aliunde Galileum, Keplerúmve in eam curam incubituros, & pro sua solertia rem perfectiùs exsequuturos. Certè non parùm gauisus est, cùm non ita pridem accepit venisse Galileo in mentem, vt methodum perficeret, & cum Hollandis communicaret, à quibus arcanum Longitudinum est tantoperè expetitum.

1611. Porrò cùm Peireskius foret circa ista summoperè sollicitus; non destitit tamen interea pluribus curis distineri. Annus sæculi vndecimus erat, quo nescio an dicere debeam apparuisse primùm in Prouincia, ac in eo hortulo, quem Peireskius intra ædeis Aquis-Sextienseis habuit, flores calyceos Tulipas dictos. In eo scilicet ab Autumno superiore defoderat missas Tornaco à VVinghemio bulbosas illorum radices. Referebat autem, cùm eo tempore nonnihil terræ in hortulo excolendo aggestum fuisset, Caniculam quandam nomine Marphissam conquisiisse catulos, quos abiici præceperat, sepeliisséque sub aggere, & aliquot diebus ita incubuisse, vt neminem accedere, etiam prætextu edulij subministrandi, pateretur. Non memini porrò an dicta ipsi Sultana fuerit, cuius obitum cùm ægrè tulisset, lætatus tamen fuit ob factum circa illam experimentum.

Ea educabat treis catellos, qui vnà cum matre eodem morbo laborauerunt. Vno demortuo, projectóque, ipsa quoque mater interiit. Némine causam agnoscente, Anatomicum euocauit, incidique iussit, vt interanea dispiceret. Ecce autem secundùm totam intestinorum prolixitatem series aliquot cohærentium candidarum moleculaRum, cuiusmodi cucurbitæ, aut cucumeris grana sunt; vnde videtur fuisse vnus ex iis latis lumbricis, quos Cucurbitaleis nonnulli appellant. Erant verò infernè quidem majusculæ, duriusculæque; supernè verò ita paullatim in minutulas, molliusculásque desinebant, vt in summo, tandem nihil, nisi confusus albor appareret. Peireskius ergo, cùm non placeret quicquid curando illi morbo proferebatur tam à Chirurgis, quàm à quibusdam Medicis; iussit, nescio quo ductus genio, afferri sibi theriacam, è qua cùm materiæ illi adhibuisset, obseruauit magno suo, circumstantiúmque stupore ipsam statim liquescere, efflueréque in decliue. Quapropter iussit catellis duobus qui supererant, exhiberi theriacam, alexipharmacum esse ratus. Ac alter quidem animam iam agens inter exhibendum extinctus est, alter verò adhuc robustior remedio assumpto omninò conualuit.

Contigit illo eodem anno decantatissima historia de Ludouico Gaufrido cacomagiæ infamato, déque Magdalena Paludana illius præstigiis correpta à Dæmone. Ea res verò vt totam Curiam, sic præsertim ipsum Peireskium admodùm sollicitum habuit, qui vniuersam penè historiam literis prolixis descripsit. Ac pro tempore quidem ipso in eadem cum vulgo opinione fuit, mouebántque præsertim ipsum Stigmata illa insensilia corpori vtriusque inusta, & Cacomagiæ credita indicia: at dubitare postmodùm cœpit, num in toto negotio impostura quædam, aut stupor animi latuisset. Placitum tamen semper defendit, quo Curia Magum cremari iussit: quippe qui aliàs sacro-sancta Religionis mysteria libidinosus pessumdedisset. Aiebat quoque tametsi Magi non tantùm habeant cum Dæmone, quantum putatur, commercium; nihilominùs pœna afficiendos ob prauum affectum, quo discifcunt à Numine, & Cacodæmonem implorant. Sic, licet factis vnctionibus non transferantur reuerâ in eas Synagogas, in quibus nihil non patrent nefandum; puniendam tamen voluntatem, qua id appetunt, seséque operi accingunt.

Quod permouit autem ipsum, imposturа fuit, qua non multò pòst Massiliensis quidam Sacerdos accusatus Magiæ fuit, prodente quodam Dæmone, quem Gaufridus dicebatur in mulierculam intrusisse. Is quippe iudicio absolutus est, sed corpore tamen toto interpunctus, vt designata à Dæmone conquirerentur stigmata, quæ deprehendi nulla potuerunt. Tantò verò magis Peireskius rem vocauit in dubium, quantò post treis proximè annos accepit à VVinghemio similem historiam contigisse in Flandria, hoc est interpunctum toto corpore Canonicum quendam, qui fuit denique habitus innoxius. Documentum sanè insigne, ne facilè adeò fides adhibeatur siue Dæmoni, quem Sacra Scriptura appellat Patrem mendacij; siue mulierculæ, quæ partim natiua imbecillitate, partim vehementia vaporum cerebrum exturbantium, partim malitia, aut odio, partim concepta, innutrita, defixa altum opinione imponere facilè potest. Quod ad Stigmata illa spectat, hæsit Peireskius num reuera non essent notæ Cacomagiæ; idque præsertim ex quo agnouit rem vocatam

tam in controuersiam à Martino Delrio, aliísque viris impensè doctis. Fortè enim esse posse à natura, pertineréque ad singularem Elephantiaseos speciem; aut saltem posse ipsos Magos eas sibi, quasi cauteria inurere, ac perturbatæ menti defigere, inustionem illam perinde referendam ad Dæmonem, ac referre solent vnguenta, quæ ipsimet parant, & inter se communicant, confisi se ipsorum vi ad maligna illa Concilia transferri.

Habuit Peireskius toto eo anno valetudinem vacillantem. Fuit autem dubia potissimùm circiter æstatis initium; tametsi propterea nihil fuit graue passus, neque interquieuit à solitis studiis. Quin-etiam visus sibi est pro votis satis confirmatus, vt adesset Vario grauissima febre totos quadraginta dies in villa Massiliensis agri, Florida ab ipso indigitata, laboranti. Non refero quanta se illi assiduitate deuouerit: hoc vnum non est prætereundum. Conualescebat ægrè Varius, quòd teneretur anorexiâ, miróque ciborum fastidio. Cùm venaretur autem Peireskius occasionem addiscendi ecquid posset gustum mouere, & datâ plerumque operâ sermones interfereret de rebus gustatu iucundis; contigit aliquando Varium obiter innuere Truttas lacus Genevensis non iniucundi esse saporis. Ille ergo id subnotans, tantâ obtinuit diligentiâ insignem ex eo Lacu Truttam, opere pistorio conditam; vt, nomine licèt alieno oblatam, Varius tamen diuinauerit Peireskij facinus esse.

Sic excitare gustatum voluit, cùm fartum illi obtulit ex linguis Phœnicopterorum; tametsi id per hiemem, quoniam ea sola tempestate aues illæ maritimæ ad Arelatenses paludes capiuntur. Parùm aberat, quin eæ linguæ exæquarentur hædinis: & quia tamen esca videbatur suauior, nihil pronunciauit Varius, neque diuinauit, quovsque Peireskius illud Martialis extulit,

Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis
Nostra sapit.

Rogatus subinde fuit de sapore carnis Phœnicopteri: excepit autem mirari se, cur illam Apicius apud Plinium, & Imperatores Caligula, ac Vitellius apud Suetonium, Heliogabalus apud Lampridium, & nonnulli alij tantis in deliciis habuissent. Esse enim eam iniucundam, aut saporis certè non exquisiti, aquaticarum aliarum instar, cùm etiam piscem oleat; vnde à Prouincialibus vt plurimum abiicitur, exuuiæque solùm sunt vsui, in fastuosis conuiuiis, carnibus aliarum auium obtegendis.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER TERTIVS.

1612. INSEQVENTE anno Parisios iteratò profectus est. Adnocârat enim illum Valavesius, quo tempore existimabat illa de Riantio negotia extremo iudicio definitum iri. Et contigit quidem, vt cùm moras aliquo-vsque traheret, iudicium interuenerit, literísque in itinere acceptis id rescierit; verùm quia non tam negotiorum causâ, quàm amicorum conuisendorum desiderio discesserat; idcircò noluit regredi; sed ardentiùs viæ insistens accessit Parisios, quo tempore frater erat excessurus. Is verò bono suo fato in vrbe adhuc constitit: incidit enim in morbum, quo fuit per integrum mensem eâ exagitatus vehementiâ, vt nisi caput carissimum aduenisset, adstitissétque, vix ab illo emergere, conualescceréque potuisset. Cùm à mense autem Iunio restitutus fuisset valetudini pristinæ, discedere tamen absque Fratre noluit, qui in mensem vsque Nouembrim dilatum voluit reditum. Prætextus fuit illud nuperum iudicium, quod litigiorum Riantiensium non fuit penitus decretorium: nam ad cognoscendum quo iure vteretur Prouincia, audiendis Ordinum comitiis locum interpositum fecit. Vnde quia comitia non poterant cogi absque Prorege Guisio, ipséque Prorex ante id tempus non erat Aulâ excessurus, ideò Peireskius hanc sibi metam, redeundíque ansam præfixit.

Heic nihil necesse memorare quanta cum lætitia, virtutísque æstimatione exceperint illum Thuanus, Campinius, Rociacus, Faber, alíique amici, & insignes viri, quorum iam antè meminimus, quique illum facie, vel famâ iam nôrant. Nihil recensere officia, quibus literatos plærosque deuinxit, non modò qui erant in vrbe, cuiusmodi fuêre, præter superiùs memoratos, Ioannes Sauaro, Carolus Labbeus, & alij; sed etiam qui alibi gentium, vt in cæteris Galliæ ciuitatibus, in Italia, Anglia, ac Belgio.

Attexere præstat, cùm nullum intermiserit studium promouendi Arteis ingenuas, spectabilem præsertim fuisse quam curam continentem gessit obseruandi Cælestia, déque iis coràm edisserendi cum viris Mathematicis, bonarúmque rerum studiosis. Factum est quippe, vt nemo meliùs Phænomena noua calleret, quòd nemo ardentiùs, & constantiùs in iis cognoscendis operam posuisset. Heinc habitum propè miraculo fuit, quòd distractus tot aliis curis, consequi potuisset notitiam adeò exquisitam huiusmodi rerum. Quippe non de ipsis Phænomenis solùm, sed de confectione etiam, vsúque Telescopij multa declarauit; eáque occasione plerumque ducere secum solitus est, qui tam fabricæ Organi, quàm rationis vtendi inspectores forent. Heic referendum, cùm operam circa Mediceos Planetas nauaret, adnotasse eum aliquid, quod, quibus ista curæ sunt, non fuerit fortassis ingratum.

Attendit videlicet Iouem transiisse Cordi Leonis ad Boream, non multùm ante vesperam diei Iunij trigesimæ, & Venerem corniculatam transiisse adhuc magis ad Boream, inter eam vesperam, & consequentem primæ Iulij; qua etiam nonnihil conjunctionem cum Ioue prætergressa fuit: cùm & Luna tunc, omnibus Borealior, ipsi eidem Cordi Leonis instaret proximè conjuncta.

Sic Eclipseis duas obseruauit, alteram Lunæ, alteram Solis. Et de Lunari quidem, quæ contigit die Maij decimaquarta, retulit in schedas obstitisse nubeis, ne adnotaret aliud, quàm Eclipsin cœptam, & ad quadrantem propè Diametri promotam, cùm vrbana horologia variè pulsarent horam nonam, ipséque in automato haberet nonam, ac semissem; promotam verò vltra trientem, & ad semidiametrum penè, dum ex vrbanis haberetur nona, cum semisse, ex proprio verò decima. At paullò exquisitiùs circa Solarem, quæ eiusdem mensis die trigesima accidit, scripsit se obseruasse Solem fuisse iam factum, qualis est Luna ad dichotomiam proximè accedens, cùm iuxta vrbana horologia foret hora nona (matutina nempe) ac triens. Deinceps quoque horâ decimâ cum triente, semisse, ac besse, visam increuisse Eclipsin; at horâ vndecimâ iam imminui cœptam, & ad centrum Solis reductam. Horâ vndecimâ cum besse, vix superfuisse digitum: denique horâ duodecimâ, minùs sexta parte, Eclipsin defiisse. Quæ commemoro, vt intelligas diligentiam saltem in eo non potuisse desiderari. Et expetiisset quidem posteà obseruata fuisse omnia scrupulosiùs: sed satis tamen peractum duxit, vt summa cum lætitia obseruationem compararet cum Romana quadã Lunaris Eclipseos, quam Ioannes Remus Quietanus clarus Medicus,

Medicus, & Mathematicus retulit; & cum Hafnienſi duplici, ſeu vtriuſque Eclipſeos, quam celebris vir Chriſtianus Seuerinus Longomontanus, Tychonis Brahei quondam adiutor, deſcripſit.

Prodiit per hæc tempora liber Italicè ſcriptus, titulo Squitinij, quo libertas Veneta ab ipſis Reipublicæ fundamentis fuit diſcuſſa. Is, quia viſus eſt continere eximiam quandam Imperij, Gotthorúmque Regum Hiſtoriæ notitiam, idcircò ſtatim creditus fuit (quæ etiamnum eſt multorum perſuaſio) Peireskium habere auctorem. Enimverò teſtari licet nihil tale ipſi veniſſe in mentem. Quin potiùs ſic ſemper reueritus fuit Reipublicæ maieſtatem, quóſque in illa amicos habuit, vt ad præſtandum obſequium potiùs, quàm ad contumeliam fuerit comparatus. Ac non diſquiro quidem an auctor huiuſce libri fuerit Antonius Albizius, nobilis ille Florentinus, qui Chriſtianorum Principum Stemmata ediderat ante duos annos, vt nonnullis perſuaſum eſt; an vt videtur veroſimilius, inſignis ille Marcus Velſerus, cuius ſæpiùs meminimus, ob conſummatam eruditionem, propenſionémque ſingularem erga domum Auſtriacam. Addo dumtaxat, immeritò videri quoſdam ſuſpicatos tam Gualdum, quàm Pignorium, aut contuliſſe operas in eo opere conſcribendo, aut communicaſſe cum Peireskio quos digereret commentarios. Ii fuere enim magis ingenui, patriæque ſuæ magis amantes, quàm vt ea impietatis labe commaculari voluerint. Vtcumque ſit, Peireskius certè nihil ſimile vnquam cogitauit.

Pariſiis porrò diſceſſurus, ac vale iam amicis dicens, recepit, inter cætera, ſe ad Mericum Vicum, hieme ingruente, tranſmiſſurum par Phœnicopterorum. Subierat quippe earum auium enutriendarum deſiderium, non ob pulchritudinem modò alarum rubore flammantium, (vnde noſtrates *Flamman-tem* vocant) óbque proceritatem crurum, & colli, cuius causâ à Iuuenale Phœnicopterus Ingens dicitur; ſed præſertim ob ſpeciem victus, quo Peireskius quaſdam apud Varium educatas commemorabat. Referebat enim illas noctu potiùs, quàm interdiu capere cibum (qui ferè illis parabatur ex pane aqua madefacto:) præſentire frigus aduentans, ac tum ad ignem accedere, pedibúſque etiam interdum cremari; dolente pedum altero, illius vice vti roſtro, ipſóque, & altero pede alternando incedere: dormire erectas in alterum pedem, reliquo in ventrem, plumáſque ſubducto; parci eſſe ſomni, aliaque ſimilia. In ipſo diſceſſu ſummoperè doluit eripi ſibi extremo morbo amantiſſimum ſui Nicolaum Fabrum, qui non multos ante dies commendârat apud Regem egregium virum Thomam Billonum operoſiſſima illa ſua, ac felicitatis miræ Anagrammata oblaturum. In itinere diuexatus eſt magna vrinæ difficultate.

63. Poſtquàm rediit nulla res æquè eum affecit, ac iniuria Vario à Senatorum vno illata, tum ante Natalitia, tum initio alterius anni; cuius proinde toto decurſu vix à latere ipſius diſceſſit, niſi quo octiduo graui morbo laborauit ſub finem Aprilis. Rediit interea Frater Pariſios, ipſéque per illum varia munera ad amicos dedit. Miſit quoque multa in Italiam ad Paſchalinum, Benedictum, alios, quibuſcum varia ediſſeruit, & ex quibus aliqua pro amicis aliis viciſſim expetiit. Hos inter fuit Caſaubonus, itémque Henricus Polanius Monetalis Ex-præfectus, qui poſtulârat tum varios libros operâ ipſius in Italia inueſtigandos, tum pondera antiqua varia, aut inſtitutam certè ipſorum cum Pariſienſi comparationem. Scribens aliunde Pariſios, nihil æquè ſategit, ac Hannibalem Fabrotum Iuris profeſſione clarum, & meliorum literarum ſtudio comprimis inſignem, facere tam apud Thuanum, quàm apud cæteros amicos, quibus illius eruditio iam innotuerat, commendatum.

Ad eruditos alios quod ſpectat, edens non multò pòſt Sirmondus in Sidonium Apollinarem Notas, conſtitutionem retulit, quam Cuſanus eſſe Conſtantini Magni, Scaliger Conſtantini Tyranni opinati fuerant; Peireskius verò docuit, ex Codice Arelatenſi, fuiſſe potiùs Honorij, & Theodoſij Auguſtorum, ſcriptam ſcilicet ad Agricolam Præfectum Galliarum de agendo ſingulis annis Arelate ſeptem Prouinciarum conuentu. Deinde Iacobus Fontanus nuncupans illi Commentarios in Aphoriſmos Hippocratis, hiſce verbis inſcriptos voluit, *Hunc verò, quem in hoc opuſculo condendo inſumpſi laborem, tuo fauore tectum in lucem prodire exopto, qui virtutum, & ſcientiarum omnium cumulo coruſcans, fugabis omnia omnium obtrectatorum conuitia, effi-ciéſque vt hoc opus Medicinæ ſtudioſis vtile, ſit omnibus futurum iucundum; cùm ita his non tantùm placeas, ſed etiam reliquis omnibus, qui literarum ſtudiis incumbunt, vt nullam ſibi ipſis propriam virtutem eſſe putent, niſi tibi teſtatam, & acceptam intelligant.*

Dicatum quoque, editúmque eodem tempore fuit opus à memorato ſuprà Taxillo, continens Iudicium de ea noua Stella, quæ colluxerat ante nouem annos. Verùm Peireskius neque conſilium, neque iudicium probare potuit; quod ille aduerſus meliores auctores, etiam à ſe communicatos, argumentaretur Stellam ſublunarem, ac ſuprema aëris regione non ſuperiorem. Nimirùm ferre non poterat, vt obſeruationibus, demonſtrationibúſque refragantibus, quærerentur argutiæ, quibus opiniones in Scholis inueteratæ ſtabilirentur; tanquam docere nihil dies poſſet, neque experimenta forent ratiociniis vmbratilibus præferenda. Quocircà eodem tempore collaudauit Pacij candorem, qui rogatus ſententiam ferre de Solaribus Maculis Teleſcopio iam obſeruatis, ad deliberandum tempus petiit, conturbatum ſe aſſerens, & ex obſeruationibus nouis hypotheſeis nouas conſtituendas ſentiens.

Sub idem tempus rumor percrebuit de Giganteis oſſibus, quæ in Delphinatu reperta Rex imperauit ad ſe tranſmitti. Ferebant enim detectum fuiſſe in ſabuloſo quodam

 loco,

loco, non longè ab ipſo confluente Rhodanum inter, & Iſaram, ſepulcrum lateritium, triginta longum pedibus, latum duodecim, altum octo, cum ſuperpoſito lapide, in quo hæc inſcriptio, THEVTOBOCHVS REX. Addebant, ſepulchro aperto, apparuiſſe intùs Skeleton humanum, longum pedes viginti quinque, cum ſemiſſe; latum ad humeros, ſeu ſcapulas decem; profundum ad thoracem quinque. Cranium obſeruatum fuiſſe quinque pedum ſecundùm longitudinem; ſecundùm verò ambitum, decem. Spectato prodigio per integrum diem, cætera quidem oſſa abiiſſe in cineres; at ſuperfuiſſe, quæ tranſlata nemo non vidiſſet Pariſiis, partem maxillæ inferioris, vertebras duas, portiones coſtæ, humeri, femoris, alterum femur, tibiam, aſtragalum, calcaneum; præter non tranſmiſſa aliquot fragmenta, ac nominatim femoris, itémque duos dentes. Memorabant etiam reperta argentea numiſmata, numero circiter quinquaginta, cum effigie Marij, & in auerſa parte literis MA, nominis ipſius initialibus; vnde & confirmatum volebant ſepultum illeic Theutobochum Theutonum Regem à Mario deuictum, virum tantæ proceritatis, vt Auctores meminerint fuiſſe trophæis eminentiorem, & quaternos, ſenóſque equos tranſilire ſolitum, aliaque id genus.

Porrò vt Peireskius rem vertit in dubium; ita expendit quidnam potuiſſet fabulæ locum facere, idque præſertim, ex quo libellum à Nicolao Habigoto Pariſienſi Chirurgo ea de re conſcriptum pellegit. Ac non hæſit quidem, quin oſſa in ea regione detecta fuiſſent: conceſſit poſſe alicuius vetuſtioris Gigantis eſſe; at cuius eſſe perhibebantur, in animum nunquam induxit. Nam primùm quidem, neque Theutobochus, neque illius ſubditi Latinam linguam vſurpârunt, vt excitato tumulo inſcriberetur Latina vox; neque Romani, ſi pro ſua illa hoſtili pietate monumentum condidiſſent, illud extruxiſſent ex lateribus (ſigninum certè opus non fuiſſet, quale ad ſepulchra tunc vſui non erat) ſed potiùs, niſi ex marmore, ſaltem ex alio lapide, in quo & ſuæ victoriæ, & pietatis aduerſum hoſteis inſculptæ notæ relinquerentur: cùm aliunde locum delecturi fuiſſent, niſi ſublimem, aut ſaxeum; ſaltem non ita arenoſum, atque lubricum, cuiuſmodi is fuerat; ne facilè obrui, aut ſubuerti poſſet. Mirabatur etiam neque aſſeruatum, oſtenſúmque fuiſſe inſcriptum illum Lapidem, qui Pariſios ſanè fuerat transferendus: neque ſepulcrum relictum fuiſſe vel intemeratum, vel cum inſignibus veſtigiis; vt Dominus illius loci propagandæ oſſium Giganteorum famæ curioſus, videbatur cordi habere debuiſſe. Suſpicionem adaugebat, quòd acceptæ Cranij dimenſiones perhiberentur, cùm id nimirùm ſolidum, nec cinereum exiſteret; & tam citò tamen, aliis oſſibus ſuperſtitibus, exſolutum fuiſſet. Videbantur enim fabulę auctores ſubueriti fuiſſe, ne ex accurata eius inſpectione cōparationéque cum humano carnio poſſet veritas feliciùs exquiri.

Ad Numiſmata quod ſpectaret, dicebat illas literas deſignaſſe non MArium, cuius prænomen C. non fuiſſet omiſſum, neque integrum nomen MARIVS Romanorum more exprimi neglectum; ſed potiùs MAſſiliam, tum Rempublicam, cuius, vt ciuitatis Græcæ, ea numiſmatum argenteorum forma erat propria, non ipſorum Romanorum. Quoniam verò à paucis annis, neque longè ab eo loco reperta complura huiuſmodi numiſmata fuerant, ipſéque nonnulla ab illuſtri Freteo, cuius eſt ſuperiùs facta mentio, habuerat; eam ob cauſam ſubdubitauit, num callidè, vt tempora, ita loca forent confuſa.

Quòd Theutobochus verò legatur fuiſſe Trophæis procerior, arguere id quidem, fuiſſe illum altitudinis decem, duodecimve pedum noſtrorum vulgarium, cuiuſmodi erant trophæa, quæ in ouationibus, ac triumphis geſtabantur (idque computata geſtantium, brachiorumque elatorum altitudine) cuiuſmodi etiam Heroum exhibebatur ſtatura (ad humanam nempe communem ſeſqui altera) non verò pedum viginti quinque. Sed neque id, quod legitur de Equis quaternis, ſeniſque, ita eſſe intelligendum, quaſi diſtentis cruribus ipſos vnà complecteretur: ſed potiùs, quòd moris haberet ex vno tranſire in alium; hoc eſt, mutare ſæpius equum, tanquam breui ſpatio pondere laſſatum. Argumento eſſe, quòd Florus (à quo id ſcriptum) prodidit illum quaternos, ſenóſque equos tranſilire ſolitum, vix vnum, cùm fugeret, aſcendiſſe; quaſi indicetur non vnà deductam equorum multitudinem, vti deduci moris erat. Denique plura diſſerebat & de loco victoriæ, & de triumpho, cuius pars, ſeu ſpectaculum Theutobochus fuit, & de nonnullis aliis rebus, quibus euulgato rumori habita fides eleuaretur.

Obtinuit etiam poſtremis annis aliquot fragmenta huiuſmodi oſſium: ſed ex illorum inſpectione confirmatus magis in ſententia fuit, ratus tum demum grandia oſſa, quæ effoſſis ſæpè ſepulcris miramur, eſſe Elephantina; quaſi belluarum Domini illa cara habuerint, aut fortè etiam poſteritati illudere voluerint ex ea ſepeliendorum cura. Opinatus eſt etiam, commonſtrari interdum oſſa, quæ effoſſa fuerint ex arenis, aliiſve locis, vbi caſu quodam fuerint obruta; cùm reperire vix liceat virum aliquem fide dignum, qui ſepulchra fabrefacta oculis ſuis conſpexerit, fidéſque penes illos ſit, qui diuendunt, monſtrant, aut ſe inueniſſe, eruiſſéque profitentur. Heinc optauit ſæpius virum aliquem tam falli, quàm fallere neſcium, in Siciliam nauigare, exploraréque quæ effoſſa non procul Panormo Gigantum oſſa perhibentur, ac ſpecialiter Crania. Sperauit enim fieri poſſe, vt is vteretur ingenua illa voce Suetonij, eſſe Capreis immanium belluarum, ferarumque membra prægrandia, quæ dicuntur Gigantum oſſa. Sed hæc iam nimis.

Sequutus annus feralis fuit amicorum il- 164
luſtrium morte. Accepit enim ex literis Aprili menſe à Gualdo ſcriptis, obiiſſe & Contarenum Procuratorem Venetiis, & Lælium Paſchalinum

chalinúm Romæ, & Veronæ Nichezolã. Accepit etiam poſtmodùm obiiſſe Auguſtæ optimum Velſerum, die Iunij vigeſima quarta; quo etiam proximè tempore Caſaubonus mortuus in Anglia. Quin ipſe quoque literis ad Natalitium Benedictum menſe Maïo ſcriptis meminit Ducis Arſchotani, tanquam antè demortui. Meminit aliàs, vt vita functi Heidelbergæ, Marquardi Freheri Iuriſconſulti, & Hiſtorici, cuius amicitiam Velſerus parârat. Neſcio an alij fuerint; ſed numerare ſolebat annum ab alio ferali quintum, ereptorum nempe ſibi capitum cariſſimorum iacturâ, numeróque infauſtiſſimum.

Addebat ſibi ſolatio fuiſſe, quòd inire intereà amicitiam licuerit cum aliis Viris oppidò magnis. Vnus fuit Ioannes Franciſcus Vidius à Balneo, Patracenſis Archiepiſcopus, & per ea tempora Auenionenſis Vicelegatus. Singularis enim deinceps neceſſitudo interceſſit, ſeu donec ille Auenione degit; ſeu cùm eſt verſatus perilluſtris Nuncius tam apud Principes Belgarum, quàm apud Regem Chriſtianiſſimum; ſeu poſtquàm factus eſt Cardinalis raræ, & ſpectatæ virtutis. Alius fuit Franciſcus Savarius Breuius, qui diu fuerat Orator Regius ad portam Ottomanicam, quique tum Roma rediens, vere nouo fuit Aquis-Sextiis; ac ſecum habuit Gabrielem Sionitam ex Maronitis Libani montis, linguarum Orientalium interpretatione iam clarum, quicum etiam Peireskius amicitiam contrahere, porróque excolere ſuauiſſimum habuit. Alius rursùm fuit Guilielmus Catellus, eximium Senatus Toloſani lumen, quicum multa communicauit, ſeu ad ſpecialem Comitum Toloſanorum hiſtoriam, ſeu vniuersè ad Occitaniæ commentarios ſpectantia; quod ipſe etiam teſtatus alicubi eſt, Peireskium *virum doctiſſimum, curioſiſſimúmque* appellans.

Infelicitas alia, quæ illum eodem anno exercuit, morbus fuit grauiſſimus, qui totos duos menſeis ſic Patrem afflixit, vt ipſe, pro amore feruentiſſimo, vix vnquam ab illius lecto, cubiculóve receſſerit. Alleuamento intereà fuit, quòd rara nonnulla accepit ex Belgio, ac ſpeciatim iconem Iacobi Metij Teleſcopiorum inuentoris, quam procurauit VVinghemius, quòd obtinuit etiam Arelate expreſſam è marmore nouem Muſarum effigiem; & Monſpelio aliam duarum Muſarum cum Homero in medio, & inſcriptione O M H P . . . & aliqua alia, quæ ſtatim cum variis numiſmatibus ad Natalitium Benedictum miſit. Succidit etiam aliquas horas, quas lectioni cùm deſtinaſſet, infumere præſertim voluit pellegendæ expendendæque Prouinciali Hiſtoriæ, quam tum edidit Cæſar Noſtradamus. Vt verbum autem adiiciam de illius examine, non prorsùs quidem probauit ſtylum magna parte Poëticum: non etiam fidem habitam commentariis neſcio quibus, aduerſus quos authentica quædam monumenta exſtarent: non aliquos metachroniſmos, & annorum initia Kalendis Ianuarij conſtanter tributa, cùm potiùs ad Incarnationis Dominicæ diem ſpectarent: non antiquam nobilitatem nouis hominibus quæſitam, antiquis verò familiis ereptam, aut præteritam; non aliqua id genus alia. Verùm cùm iſta excuſaret, quòd Author omnia peruidere nō potis, fidei alienæ ſtetiſſet; commēdauit pium conſilium, laborémque ſanè ingentem; & candorem plurimi fecit, quo ille maluit Comitum Prouinciæ ſeriem à Gilberto incipere; de quo indubia fide conſtat; quàm à Boſone illo, de quo, eiúſque ad Gilbertum vſque ſucceſſoribus adeò ſunt variantes ſententiæ.

Præterea autem vt Peireskius etiam ipſi caligini ex ipſa fide inſtrumentorum, actorúmve authenticorum afferre lucem ſtuduerit. Adnotauit enim Rothboldo, qui ante annum milleſimum fuit, ſucceſſiſſe non modò Boſonem (de cuius progenie nihil, præter Rothboldum filium, comperit) ſed alium etiam filium nomine VVillelmum, qui ipſe filium cognominem, & vnà cum Gauzfredo fratre Comitem reliquerit. Succeſſiſſe illi Bertramnum, qui partim cum Gauzfredo patruo, partim cū patruele VVillelmo regnârit. Bertramno natū alium VVillelmum, aliumque Gauzfredum, qui Comes etiam fuerit. Et probabile quidem eſſe fuiſſe Gilbertum VVillelmi filium; ſed ad id ſtatuendum non ſuppetere inſtrumenta, cùm etiam Franciſcus Claperius Odonem interiiciat. Quanquam de iſto Odone hæſit, quem ille regnaſſe ſcribit ab anno ſupra milleſimum trigeſimo nono, ad vſque nonageſimum: cùm annis intermediis, vt quadrageſimo ſecundò, ſexageſimo tertio, & aliis regnaſſe VVillelmum, Gauzfredúmque comperiſſet; & anno etiam nonageſimo præter Gilbertum, fuiſſe vnà Comitem Prouinciæ Raymundum ſancti Ægidij, qui fuerit fortè filius Gauzfredi.

Prætereo quoque, vt deinceps plurima obſeruauerit, in quibus tam Claperius, quàm Noſtradamus ſint hallucinati. Illi enim, exēpli gratiâ, fecere Gilberti, & Tiburgidis filiam, non modò Dulciam, quæ Raymundo Barcinonis Comiti nupſit: verùm etiam Phaïtidem, quæ Ildefonſo Comiti Toloſæ; vt hac ratione Prouincia inter Raymundum, & Ildefonſum fuerit diuiſa, anno, vt ſuprà attigimus, centeſimo vigeſimo quinto; cùm tamen Phaïtis fuerit potiùs filia Raymundi Sancti Ægidij, Comitiſſæque Aluire; adeò vt diuiſione illa idcircò minor pars Prouinciæ Phaïtidi obvenerit, quòd compenſatio fuerit facta cum Ruthenenſi, ac Givaldenſi Comitatibus, quos Dulcia ex Matre Tiburgide tulerat. Fecere illi rursùs ex Dulcia progenitum alium Gilbertum, & ex hoc Gilberto Stephanitidem, quæ nupſerit Raymundo Baulcio; cùm is tamen Gilbertus ſecundus nullus fuerit, & Stephanitis fuerit non ipſius filia, ſed Gilberti illius primi, atque vnici, ac ſoror proinde, & non neptis Dulciæ, licèt non ex Tiburgide, ſed ex vxore alia, ſeu Geriberga, ſeu Franciſca. Plura memorare importunum foret: cùm hæc attigiſſe ſufficiat, ad deſignandum ſtudium, quod Peireskius interpoſuit tum amicorum caſibus, tum paternæ infirmitati.

Parùm

Parùm porrò abeſt, quin ad eundẽ annum referendus ſit ſæuiſſimus morbus, quo conflictatus ipſemet fuit. Videlicet menſe Nouembri Rocca-brunam profectus eſt, oppidum prope Forum Iulij, vnum ex eorum numero, quæ ſoluendo æri alieno imparia, ipſum fundis redimebant, inſtituta ſpeciali Claſſe Diſceptatorum, & Iudicum, quibus Peireskius erat conſcriptus. Et quoniam conſtituerat non priùs in vrbem redire, quàm perfecta eſſent præſcripta negotia; ideò poſtulauit licentiam perſeuerandi à Vario, qui literis variis amore pleniſſimis ſe illius abſentiam ferre grauiter teſtabatur. Poſtulauit etiam à Patre, qui inuitârat illum ad nuptias Suſannæ ſororis, à memorato Seguiranno
1615. in vxorem ductæ, ſequente Ianuario. Ac interfuiſſet quidem lubens, abſente præſertim Valaveſio, quem Nobilis Prouinciæ ordo ad generalia Franciæ Comitia, Rege iam maiore quatuordecim annis, Pariſios deſtinauerat: ſed valetudini conſulens abſtinendum duxit ab itinere, illa præſertim tempeſtate.

Ad morbum autem vt veniam, regrediebatur ſub veſperam Kalendarum Februarij ex pervetuſtis neſcio quibus monumentis interuiſendis, cùm animaduertit atram nubem ex hiemali ortu ſenſim procedentem; monitúſque vt maturaret, vix maturè ſatis peruenit ad oppidum. Exhalabat illa fœtorem propè intolerabilem; adeò vt coniecerit exortam fuiſſe ex Strongyle, cæteriſque Vulcaniis, quarum fuiſſent igne commota, perturbatáque interanea. Eadem paulò pòſt, & nocte ſequente eam effudit grãdinis copiam, quæ die altera libertatem incedendi præcluſerit, niſi quà priùs egereretur. Die tertia ſupercidit nix, quæ totam Prouinciam ita occupauit, vt meminerim me tum ex hac vrbe pergentem Aquas-Sextias, fuiſſe treis dies totos ad Valentiolam detentum; tantâ ſcilicet eius copiâ itinera obruta erant. Cæterùm Peireskius ex eo tempore infandis fuit doloribus vniuerſo propè corpore correptus; ſed ad dorſum potiſſimùm, ſecundum ſeriem vertebrarum. Heinc neque lecto decumbere, neque ſedere ad cathedram, neque pedibus conſiſtere potuit. Durabat ſolùm aliquantiſper, cùm duo famuli ſeſe heinc inde ſupponerent, ſuſtentantéſque humeris, ad incedendum adiutarent. Non poſtremus verò ex vigiliis penè continentibus labor; adeò in ſomnum erat procliuis, adeò, quocumque ſtatu eſſet, doloribus excitabatur. Tranſlatus Aquas-Sextias, vix quidquam melius habuit reliquo anni decurſu toto. Caput illi totum nudatum, eóque caſu effectum eſt, vt pro capillis denſis, rigidíſque, quos eò vſque habuerat (ſentiebat nempe inter mirandum, hæreſcendúmque ipſos attolli, ac pileum etiam ſubvehere) rariores ſimul, ac molliores, & ſuborti fuerint, & deinceps perſeuerârint.

1616. Et iam quidem accedente vere anni milleſimi ſexcenteſimi decimi ſexti conualeſcere videbatur, cùm ſuperuenêre hæmorrhoïdes, quibus fuit acerbè vexatus. Non morbus tamen ſic diſcruciauit, ac obſtaculum propemodùm factum, ne exhiberet Vario, quod deſtinauerat obſequium. Quippe Varius iam aliquoties à Rege vocatus, vt Nomophylaciæ, ſacróque Sigillo præeſſet, tum demùm in Aulam diſceſſurus erat; ac iam tota Prouincia, vt abeuntem velut parentem proſequeretur lacrymis, Aquas-Sextias conuenerat, cùm morbus ille viſus eſt ſolum Peireskium remoraturus. Laborabat porrò decimum iam diem, cùm Varius illum inuiſens, & valere iuſſit, & clauim, curámque librorum, ac cimeliorum concredidit. Ipſe autem lecto conſurgens, & aliquo-vſque comitari lecticâ volens, tentauit primùm, ſi vel tantillum equitationis patiens foret. Rem ſemel expertus, eam ſibi paulatim virium acceſſionem ſenſit fieri, vt vix pauca milliaria cogitare initio auſus, totum denique iter conficere par fuerit.

Nihil hîc opus commemorare quanto cum applauſu à Rege, ac Regina Matre, & à Viris Principibus, Magnatibus, omnibúſque bonis exceptus fuit Varius, quàm generosè proteſtatus, ſacramentum præſtiterit Regij Sigilli diſpenſandi; qua deinceps conſtantia, integritatéque defunctus fuerit eo munere. Conſentaneum ſolùm dicere Peireskiũ fuiſſe ipſi ſemper ſummas inter curas magnum lenimentum; & quemadmodum cætera, ſic ſpecialiter adnotaſſe, deſcripſiſſéque quicquid illi memorabile accidit. Proximum proinde delegit hoſpitium, vt (quod ſolebat Aquis-Sextiis) poſſet cum ipſo ſingulis diebus & leuiore illa cœna comeſſari, & ſupremis illis horis, quibus ferè ſolis vacabat, congredi familiariter. Conſentaneum quoque referre Peireskium eam ſibi legem edixiſſe, vt nullam vnquam Vario commendaret cauſam, niſi virorum literatorum. Id etiam in Prouincia perquàm rigidè obſeruârat, veritus ſemper ne foret viro, ſui licet amantiſſimo, importunus. Exceptos autem ſemper voluit bene merenteis de literis, ingenuíſque artibus Viros; tum quia ſibi temperare illorum ergo non poterat; tum quia nôrat Varij genium, qui vt erat æqui ſeruantiſſimus, ita non ferebat cultores Muſarum anfractibus illis forenſium conteſtationum diſtineri.

Heinc patens, magnúmque aſylum Literatis omnibus fuit; quando ad ipſum concurrerunt quotquot in Aula, ac præſertim referenda ad Varium habuêre negotia; nemóque vnquam abiit, cuius patrocinium non fuerit ab eo cum alacritate ſuſceptum. Qui primus eſt ſtatim initio ſollicitudinem illius expertus, fuit memoratus Ioannes Barclaius, qui poſt editum de Summo Pontifice opus, nec iam ſolitâ apud Regem, ſuóſque pollens gratiâ; quam-primùm accepit Peireskium acceſſiſſe Pariſios, ſubduxit ſeſe ex Anglia, & in amici ſinum prorepſit. Ipſe verò non modò illum excepit perhumaniter; ſed egit etiam vt Varius complecteretur, tueretúrque. Diſceſſuro Romam, literis præiuit ad amicos omneis in itinere, effecitque vt varia exhiberentur officia; ac Maſſiliæ præſertim,

præſertim, à ſibi affine Balthaſare Viaſſio, inter Latinos Poëtas huiuſce æui celebri,qui illum per aliquot dies detinuit, ac fouit, & apparato nauigio rebus neceſſariis inſtructum dimiſit. Præterea fuiſſe Peireskio ſollicitudinem non minorem circa Barclaij vxorem, filium, & Io. Ludouicum Debonærum vxoris germanum, cùm quarto pòſt anno profecti Romam ad illum ſunt.

Quod etiam ſtatim in bonarum literarum gratiam peregit, fuit editio Inſcriptionis,quâ Romæ effoſſa ad portam Capenam, continebatur elogium Lucij Scipionis Barbati filij, ob Corſicanam expeditionem. Quippe non priùs ab Aleandro, & Pignorio exemplum habuit, quàm laborauit non leuiter, vt quantum poſſet, illuſtraretur. Exiſtimauit enim vix vllam antiquiorem oſtendi poſſe, aut aliam formâ characterum vetuſtiorem exſiſtere; conſtructionem Grammaticam à vulgari quidem abhorrere, at ſæcula tamen priſca ſapere; denique edoceri res, ignotas alioquin manſuras; vt quò referri deberet illud ex Ouidio inexploratum,

Te quoque, Tempeſtas, meritam delubra fatemur,
Cùm penè eſt Corſis obruta claſſis aquis.

Inſcriptio enim ſic habuit, HONC. OINO. PLOIRVME. COSENTIONT. R. DVONORO. OPTVMO. FVISE VIRO. LVCIOM. SCIPIONE. FILIOS BARBATI. CONSOL. CENSOR. AIDILIS. HIC FVET. A. HEC CEPIT. CORSICA. ALERIAQVE. VRBE. DEDET. TEMPESTATIBVS. AIDE. MERETO. Itaque cùm ipſi maximè placuiſſet illa Sirmondi interpretatio, qua probatum eſt Inſcriptionem hanc eſſe anni ab vrbe condita CCCCXCIV. ſícque anno ſolùm poſteriorem inſcriptione Duilliana, ſiue columnæ Roſtratæ, habita hûc vſque pro omnium vetuſtiſſima; ídque præter explanationem orthographiæ, phraſeos, rerúmque in ea contentarum; ita nimirùm legendum cenſuit, HVNC VNVM PLVRIMI CONSENTIVNT ROMÆ BONORVM, OPTIMVM FVISSE VIRVM, LVCIVM SCIPIONEM. FILIVS BARBATI, CONSVL, CENSOR, ÆDILIS HIC FVIT. HIC CEPIT CORSICAM, ALERIAMQVE VRBEM; DEDIT TEMPESTATIBVS ÆDEM MERITO: ideò ipſam quoque edi procurauit, ſed tacito tamen nomine Sirmondi, quòd ille, præ modeſtia, referre eam laudem noluiſſet. Enimverò illius nomen Peireskius non reticuit;cùm miſſitatis quoquoverſum exemplaribus, literas ad amicos dedit. Heinc mentionem fecit ipſius Seldenus erudito illo de DIs Syris opere; inſcriptionem ſecum communicatam dicens à Cottono, cùm is habuiſſet, *è Galliis*, inquit, *à Nicolao Fabricio Petriſcio, viro & genere, & eruditione clariſſimo*.Itémque mox antè nominatus Aleander, qui editione Romæ iterata, & additamento facto, reſpondit ad difficultates deinceps obiectas. Cùm porrò, inter cætera, mirum videretur mentionem nullam eius triumphi, quem Scipio egit, fieri; ſubditum ab Aleandro eſt,*Vir ſanè perſpicaciſſimus, ac literatorum non minùs, quàm literarum amans Nicolaus Fabricius Peireski Dominus deſiderari meritò ſuſpicatur alteram L. Scipionis Inſcriptionem huic noſtræ geminam. Grandi enim mole ſepulcra apud veteres exædificabantur; neque exiſtimare abſurdum eſt, ab vno quidem latere hoc elogium, ab alio marmor itidem fuiſſe aliud, in quo triumphus memoraretur, ætaſque, & dies obitus, &c.*

Hæc, & id genus alia moliebatur Peireskius, cùm à Vario, Nouembri menſe, Sigillum repetitum eſt, perilluſtríſque ille vir fuit in priuatam aſſertus vitam. Peireskius porrò, qui in eo, non tam ſplendorem muneris, quàm eminentiam virtutis ſpectabat, noluit vnquam deſerere; indignum ducens facinus, ſi qui perſtitiſſet in proſpera, recederet in aduerſa fortuna. Quanquam teſtari de Viro ſolebat, duxiſſe illum ſemper hunc caſum non infœlicem, infauſtúmque, ſed fortunatiſſimum; vt quo ſolo poſſet exoptatam diu tranquillitatem adipiſci. Quare & magna alacritate reſtituiſſe depoſitum; & redeuntem ex Regia, voluiſſe paullò vberiùs vnà cum Malherbio, ipſóque Peireskio(tanquam negotiis nihil iam interturbantibus) cœnare; & ſeceſſu facto, placidiſſimè, iucundiſſiméque cum libris, amicis, eruditis Viris, conuerſatum fuiſſe.

Fuêre per id tempus Riantienſia negotia Pariſiis Toloſam tranſlata; fratérque Valauefius ſub anni ſequentis initium eam in vrbem profectus eſt. Tametſi verò ipſe quoque illeic deſiderabatur, plurimumque ſuâ præſentiâ expectabatur profuturus;attamen adduci non potuit, vt quantumcumque negotia periclitarentur, dimitteret virum. Nec verò putes illum propterea rei literariæ dimiſiſſe curam. Siquidem innumeram propè librorum multitudinem ad eruditos partim vltrò, partim requiſitus quoquoverſum miſit; vti in Italiam, ad Pignorium, Aleandrumque, & ad Scipionem Cobellutium, tum primum purpurâ donatum, renuntiatúmve Cardinalem, titulo Sanctæ Suſannæ; cui eſt quoque non multò pòſt Vaticanæ Bibliothecæ gratulatus cuſtodiam. In Angliam verò ad Camdenum, Seldenúmque, & alios, qui ipſum ſeriò interpellârunt, ne literatæ hominum nationi inuideret diutiùs eruditas ſuas in Nummos antiquos, & in Galliam Narbonenſem obſeruationes. In Hollandiam autem, cùm ad cæteros, tum potiſſimùm ad Thomam Erpenium, Arabicæ linguæ Profeſſorem celebrem; adiecit verò libris, literíſque Arabicos nummos, in quorum interpretatione minùs comperta adiutaretur. 1617.

Præterea vt viciſſim multa expetita acceperit; vti ab Aleandro, modulum Congij Farneſiani, cum literis, quibus ille ſcripſit reuocaſſe ſe ad examen aquam Tiberinam, fontanam, & alias;ac poſt multiplicem comparationem, diſcrepantiam in pondere reperire nullam potuiſſe. A Nicolao Alemanno Vaticanæ Bibliothecæ ante annum præfecto, notitiam Poëtarum Prouincialium. Ab Andrea Bruggioto,ſupplementum Indicis MSS. Græcorum, qui in eadem aſſeruantur. A Pignorio, breuiarium vitæ, ac tempus, quo obierat

obierat Ludouicus ille Cornarus, qui ſibi ſuâ ſobrietate adeò longæuam, viuidámque ſenectutem effecerat: ſcripſit enim ſepultum Paduæ, poſtridie Nonas Majas, anno ſupra milleſimum quingenteſimo ſexageſimo ſexto. A Iacobo Colio, librum, cum excuſatione, quòd non alia illuſtratione ipſius nomen expreſſiſſet, quàm appellando *Nobiliſſimum Gallum*. A Sandero, elogia; à Ioanne Meurſio, varios eius fœtus; à VVillerio, genealogica: à VVinghemio, botanica, & ab aliis alia.

Cœpit etiam ex hoc tempore apparare Notas in Kalendarium Conſtantinianum, quod poſt annos ſeptemdecim Ægidius Bucherus Societatis Iesv tranſtulit totum in commentarium Canonis Paſchalis Victoriani, à pagina nempe ducenteſima trigeſima ſexta, ad vſque ducenteſimam octogeſimam octauam. Et non requiro quidem modum, quo obtentæ ſchedæ, & cum Viro eximiè bono, eruditóque communicatæ: hoc ſolùm moneo, illas aliunde non fuiſſe exſcriptas, quàm ex perraro Codice, qui Peireskij fuit, ac etiánum in illius Bibliotheca aſſeruatur. Egit autem multis de eo tam cùm Aleandro, quàm cum aliis pleriſque eruditis Viris, qui ipſius vulgationem ſummoperè deſiderârant; quoniam theſaurus viſus eſt ingens, corrigendis faſtis, emendandæque tam ſacræ, quàm prophanæ Chronologiæ. Exempli enim gratiâ, obſeruare in eo licet Conſulatum Probi, & Paterni, non fuiſſe in faſtis illis prætermiſſum; qui prætermiſſus ab Onuphrio, illum in errorem vnius anni induxit; neque etiam antecedentem, qui ſimul omiſſus à Baronio, errorem fecit duorum annorum circa Chriſtianam Epochen, vti eſt à Scaligero,& Setho Caluiſio notatũ. Sed ne conſecter id genus alia, obiter exinde perſpicies, quid ſibi eruditus Vir Iacobus Godofredus voluerit, cùm poſt annos vndecim Geographum Anonymum edens, neque Peireskium nominare auſus, ob non impetratam licentiam circa editionem Kalendarij, commutatam ea de re in præfatione Periodum huiuſmodi verbis concluſit, *Si quid intra vnius, aut alterius pagellæ anguſtiam concluditur, non eò minùs eſt maximi momenti; cuiuſmodi etiam veteres Notitias, & Conſularia propediem expectamus.*

Hæc inter, dolor infandus fuit, quo mortem excepit amiciſſimi capitis, Iacobi Auguſti Thuani. Vix certè vnquam ſine ſuſpiriis meminiſſe illius potuit, vix vnquam ſine elogio; quippe continuò illum dicens, quem & auitæ nobilitatis decus, & ſingularis erga Deum, Patriam, Principem ſuum pietas, & doctrina eximia, ſummúſque erga literatos, ac probos omneis Viros amor,& inexhauſta bonitas, moréſque candidiſſimi, verè Σεβαστὸν reddidiſſent. Solatio fuit primùm nobilis progenies, in qua iam manifeſta erant virtutis paternæ, auitæque ſemina; & maximè quidem in Franciſco Auguſto natu primo, qui vix ingreſſus adoleſcentiam, præ ſe iam ferebat animum Senatorium; & quantum Parẽs calamo ex toto Orbe deſcripſerat, tandem ipſe oculis haurire coràm deſtinabat. Deinde commiſſa Bibliothecæ cura nobilibus illis, atque eruditis Petro, & Iacobo Puteanis, Claudij Senatoris Pariſini filiis, proxima cognatione cum ipſo coniunctis; qui, vt literatis omnibus ſemper affulſerunt, & gratificati ſunt, ita ſemper Peireskio coniunctiſſimi exſtiterunt. Sperauit nempe, id, quod euenit, ipſis eam animantibus, Thuani genium ſuperfuturum;& nobilem Muſarum ſedem, ex ingeniorum lectiſſimorum conſeſſu, & frequentia, quam ipſorum candor, & antiqua fides conciliaret, agnitam fore. Contigit ea mors ſub initium Maij.

Cùm Varius autem ineunte Iunio reſtitutus fuiſſet, ingenti applauſu, ſuo Muneri; perſeuerauit Peireskius, neque ab eo abfuit, etiam in Comitiis virorum Notabilium, qui è tota Gallia conuocati, conſedêre Rhotomagi, ſub Nouembris finem. Procurationem in iis egit communis ſui Senatus cauſæ (ac potiſſimùm circa ius, vt appellant, annuum, ſeu penſionem, qua Magiſtratuum munera fiũt hæreditaria) vnà cum Viro bono, & collega amico Honorato Agutio, qui ad eadem conceſſerat. Non modò verò adnotauit quicquid in eiſdem conſultum, decretum, peractúmque eſt; verùm etiam, quia ex vniuerſa Gallia ſelecti Viri conuenerant; ideò non commiſit, vt quiſquam rediret in ſuam Prouinciam, quin illum aliquo officio demereri adnixus fuiſſet, & repetitis colloquiis plurima (niſi potiùs omnia) in eius regione ſingularia addidiciſſet. Vnum, quod permoleſtè tulit, fuit mors Nicolai Neovillæ Villaregij, inclyti illius à Secretis Maieſtatis primarij, à quo vnicè amabatur, quíque etiam apud Varium, atque omneis bonos deſiderium ſui maximum reliquit. Habuerat ille magno in pretio Virum eximiæ probitatis, prudentiæque Eliam Deodatum, quem ſanè ipſe quoque Peireskius non potuit ex eo tempore non ſuſpicere plurimùm, non impensè diligere: ſiquidem, præter cæteras doteis, commune illi cum ipſo fuit, nullum non virum doctrina conſpicuum totâ Europâ demereri. Cùm rediret poſteà, ſequente Ianuario, tranſire voluit Lexoviis, vt ſuâ induſtriâ temperaret quædam Capituli iura aduerſus Epiſcopum; idque in gratiam Varij, Epiſcopatu recèns donati.

Pariſios reuerſus, nihil potius habuit, quàm Regium ſtemma vindicare à technis cuiuſdam Theodorici Pieſpordij, Archiducibus, ſeu Principibus Belgij à Secretis, qui, imitatus Iacobum Valdeſium, Hiſpanum Conſiliarium,conatus eſt Auſtriam familiam maſcula ſerie à Pharamundo Francorũ Rege deducere, atque idcircò Franciæ Regnum Catholico, ſeu Hiſpano Regi ipſo ſucceſſionis iure vindicare. Videlicet ab anno vſque ſuperiore ediderat ſtemma Habſburgi Auſtriacorum Principum,ſeu Genealogiam Auſtriacam, per nobiliſſimos Haſburgi Comites ex prima Regum ſtirpe deductam; illiúſque exẽplum ante Natalitia miſſum à VVinghemio ad Peireskium fuerat, miſſo priùs alio, ac Regi oblato per Archiducum Oratorem,

torem; quod Peireskius non poterat, tanquam indignum facinus, non iniquo animo ferre. Ad refellendum autem impofturam, facilè detexit imprimis nullam Chartam authenticam, nullúmque authorem citari centum & viginti annis fuperiorem; ante id videlicet tempus, quo Trithemius, & alij Maximiliano Imperatori affentantes, prolixam illam Auorum feriem, non confentientes licèt inter fe, pertexere non erubuiffent. Deinde, cùm Sigebertus Auftrafius, vnus ex filiis Clotarij Regis à Pharamundo feptimi, delectus fuerit, à quo familia Auftriaca deduceretur; nulla ratione oftendi potuit integra illius fucceffio ad Hafburgicos vfque Principes; quos aliunde Piefpordius perabfurdè, ac perperàm ante annum Chrifti feptingentefimum vigefimum fic nominaret; cùm Habfburgum conditum folùm anno fupra millefimum vigefimo feptimo conftet. Argumentabatur etiam Peireskius, quamobrem illi Principes, qui ex Sigeberto orti fingerentur, quíque vixiffent tum Pipini, tum Capeti temporibus, conquefti nullo modo fuiffent iniuriam fibi fieri, tanquam ex Pharamundi ftirpe fuperftitibus, & fucceffione legitima ad Francorum fceptrum vocatis?

Verùm quia tametfi Comites Habfburgici fecundùm lineam mafculinam ex Regum noftratum ftirpe defcendiffent, nouerat tamen Peireskius ex actis Murenfis in Héluetia monafterij nuperrimè editis perfpicuè probari Principes Auftriacos ferie dumtaxat fœminea ad Habfburgicam familiam fpectare, mafculâ verò pertinere ad Tierfteinicam, cuius Piefpordium, & alios fuppudere non debuiffet; idcircò magna contentione, & repetitis literis curauit, vt amicus fibi, & nominatus iam antè Vicus tum legatione Regia ad eas parteis fungens, dextrè obtineret authenticâ formâ Actorum Exemplum, quod poffet inferri in Chartophylacium Regium (adeò verebatur ne Autographo finiftri quidpiam contingeret) ac præfertim antiqua illa, quæ præfixa Actis erat Principum Monafterij fundatorum Genealogia. Re iam in tuto collocata, procurauit follicitè iteratam editionem tum Actorum omnium, tum maximè eius Genealogiæ, quàm, ne vnâ quidem fyllabâ additâ, vel demptâ, redegit in perfpicuum fchema.

Ex eo autem ftatim patefcit VVernerum Comitem Habfburgi, qui obiit anno millefimo nonagefimo fexto, filiam habuiffe nomine ITAM de Tierftein, fiue Homberg, hoc eft, more loquẽdi Genealogiftæ, Rudolpho Tierfteinico, fiue Hõbergico nuptam, quæ VVernerum genuerit, Patrem Alberti, Auum Rudolphi, Proauum Alberti alterius, Abauúmque alterius Rudolphi, qui fuit eius nominis, & familiæ Auftriacæ Imperator primus. Et mira fanè eft induftria, qua tam Francifcus Guillimannus, quàm ipfe Piefpordius, VVernerum Itæ filium fic diffimulant, quafi ille fuerit non ipfius Itæ, fed fratris eius filius; de cuius tamen progenie nulla vfquam mentio: vt neque Adelberti alterius fratris, ex quo fucceffio Habfburgica ad familiam Tierfteinicam, feu Hombergicam tranfiit. Sed nemo pe aduerfari fidei manifeftæ non pudúit, & ita variè comminifci, vt Guillimannus quidem fecerit Itam Ottonis fororem, neptem; & Piefpordius fororem, vxorem, nutum, & fororis neptem ex VVernero Tierfteinico. Et fic quidem Peireskius lætabatur fe præfecuiffe anfam adulatoribus illis Genealogifticis; ac tantò magis, quantò Guillimannus magnam fe fidem habere dixit Actis illis Murenfibus, ipfúmque Guillimannum duobus annis pòft delegit Gafpar Scioppius, quem in ea parte ftemmatum Auftriacæ domus fequeretur.

Non memini porrò, an hæc, an alia ipfi caufa fuerit inuifendi Rhemis Capitulare Archiuum, Canonicis diplomate iuffis aperta ipfi facere acta, & tabularia omnia; exhibere duo quædam inftrumenta præcipua, magni momenti res continentia. Id memini, habitum ipfum penitioris hiftoriæ Gallicanæ fcientiffimum, ac editum fuiffe ab eo fpecimen, cuius, præter ipfum, alios habui enarratores. Cùm enim menfe Martio contigiffet illa memorabilis Bafilicæ Curiæ conflagratio, ad cuius fpectaculum vnà cum Iacobo Gilloto Senatore optima intempefta nocte accurrit, deduxit eò deinceps quotquot penè erant in vrbe eruditos viros, vt confiderarent Regias ftatuas, quæ truncæ fupererant, cæteris in calcem conuerfis. Et cùm nemo dicere poffet, cuiufnam effet Statua, quæ etiam ante incendium præfecto vultu fuerat vifa; ipfe ex fuperante vno loculamentorum, edifferuit iam fuiffe Henrici Angli, quam Carolus feptimus mutilare contentus fuiffet, neque omninò deieciffet, tanquam locum deftinans fuæ alium à loco, quem ftatua vfurpatoris occupauiffet.

Nec modò verò fpecialem illam aduerfus Piefpordium, & alios nauatam voluit operam; fed quo affectu profequebatur, & facræ Regiæ Maieftatis, & Francici nominis gloriã, meditatus eft ex eo tempore editionem Auctorum omnium, coætaneorúmque præfertim qui Francorum originem, Hiftoriámque fcriptis mandârunt. Tum quia nôrat plurimos adhuc in variis Ecclefiis, Monafteriis, ac Bibliothecis priuatorum afferuari ineditos; conquirendi curam affumpfit; & (quoniã ipfi non vacaret:) communicandi cum Andrea Ducheſnio Hiftoriographorum diligentiffimo, ipfo quoque ex eo tempore ad id animato. Is apparabat editionẽ Hiftoricorum Normaniæ: Peireskius verò, vt fuam illi fagacitatem, & diligentiam argumento quodam probaret, quæ fuit, ac obtinuit à Roberto Cottono Anglo tum Anonymum, de geftis Emmæ Reginę Anglorum; tum Guillelmum Pictauinum, quos ipfe breui pòft adiunxit, teftatúfque eft, Camdeni interuentu tranfmiffos, *Ad virum*, inquit, *Ill. & de literis bene meritum, D. Nicolaum Fabricium de Petrifco Regium in Aqui-Sextienfi Prouinciæ Curia Senatorem, mihi fummo amicitiæ vinculo cariffimum.*

Quoniam verò Fronto Ducæus parabat eodem tempore editionem Codicis Græci, literis maiufculis fcripti, magnámque Bibliorum

bliorum partem continentis; & ea quidem antiquitate, vt diceretur correctus manu propria Origenis, atteſtantis cum Tetraplis mage vetuſtis fuiſſe collatum: ideò cùm Peireskius probè meminiſſet exſtare apud eundem Cottonum MS. Græcum pretioſiſſimum, ab vſque Theodoſij temporibus, charactere etiam maiuſculo exaratum, & à Rege Iacobo mille aureis coëmptum; ideò, inquam, vt ea editio ex collatione fieret completior, ſcripſit, miſitque in Angliam, & fide ſponſionéque data, Codicem obtinuit; cúmque Frontone communicauit.

Autumnus porrò fuit eius anni, cùm nominatus eſt à Rege in Abbatem Sanctæ Mariæ Aquiſtrienſis in Aquitania. Quam operam eius occaſione præſtari Romæ oportuit, contulere vltrò Cardinales varij, vt Cobellutius, Vrſinius, & (qui poſteà fuit) Marquemótius; ſed nullus tamen ſtudioſiùs, quàm Maffæus Barberinus, qui deinceps fuit, ac etiamnum viuit Summus Pontifex. Nempe ex eo iam tempore neceſſitudo interceſſit, excultáque eſt literis, vltrò, citróque ſæpiùs datis. Occaſionem fecit perelegans Ode à Cardinali in Beatam Magdalenam compoſita, cuius initium, *Innixa pennis verſicoloribus*. Cùm enim Peireskius illius exemplum ab Aleandro accepiſſet, mirificéque ea delectatus, applauſum etiam ab omnibus, quibuſcum eam communicârat, eruditis Viris tuliſſet; impetrauit, eodem Aleandro intercedente, licentiam, vt typis mandata ampliùs vulgaretur. Diſtractis exemplaribus, placuit iteratò Poëma edere, ſed grandiore forma, vt poſſet & ad Sanctam Balmam (rupem, ac Eremum pœnitentiâ B. Magdalenæ inſignem) & per Eccleſias, ſacelláque reliquæ Prouinciæ appendi. Quinetiam rursùs edere viſum, poſtquàm procurauit ab eodem in gratiam S. Ludouici Franciæ Regis Oden contexi, cuius eſt initium, *Obiectu gemini maris*; & poſt conditas etiam alias, quas obtinere licuit Aleandro, quaſi ſuffurante.

Sub anni finem celebris in Cælo Cometes effulſit, ad quem obſeruandum adhortatus eſt quotquot nouit induſtrios viros. Ipſe deſtitutus organis idoneis, & cùm ſe multùm credere cælo, ob inualetudinem, non auderet, alia ratione non attẽdit, quàm Teleſcopio capitis formam, & diuerſitatem à cauda diſcernens, caudámque ipſam comparans cum Solaribus radiis per feneſtellam traiectis. Lætatus autem poſtmodùm eſt, cùm accepit potuiſſe non verſanteis Aquis-Sextiis paullò pòſt diligentiùs omnia obſeruare. Vt pauca ex iis ſeligam, in illorum gratiam, qui ſcire hæc volent, apparuit Cometes à Nouembris fine in medium Ianuarium; & quia emerſio fuit matutina, idcircò cauda ſurſum nitens aliquot diebus viſa eſt, priuſquàm caput conſpiceretur. Caput fuit ſubpallida ſtella, quantæ ſunt Fixæ primi honoris (ſed non illarum inſtar ſcintillans) rotunda, quà Solem ſpectabat; criſpata, quà erat auerſa. Cauda, ſeu Crines, radiatio fuit tenuïor, & paullò candidior, longa initio octâtem Cæli, & lata ad extremum, (quà etiam nõnihil primis diebus verſus Auſtrum deflectebatur) ſextantem propè prolixitatis. Apparitio Capitis prima, quà Scorpius brachia contrahit, fuit; deſitio, quà Draco Vrſas dirimens, poſtremo loco explicat caudam. Scilicet præter motum diurnum, quo Cometes Siderum inſtar oriebatur, occidebátque, progreſſus eſt etiam motu proprio à Meridie in Boream; ſed ita tamen, ac ſi cœpiſſet à medio Scorpione, ſecuiſſétve ibi Solis orbitam; cum inclinatione ad occaſum graduum proximè ſexaginta trium. Cùm initio verò is motus eſſet dietim duorum graduum cum beſſe, factus eſt ſub Nonas Decembris velocior gradu integro; deincépſque ita decreuit, vt tandem elanguerit; vti etiam Cauda, quæ fuit illis initiis adeò prolixa, ita ſenſim contracta eſt, vt euanuerit denique vnà cum Capite confuſa.

Peireskius, hac re intellecta, parùm abfuit, quin Keplero aſſenſerit, exiſtimanti illum motum traiectionem fuiſſe rectilineam, quæ facta fuerit proxima nobis, cùm velociſſima apparuit; neque diurna reuolutione impediri potuerit, quaſi ea foret ipſi affiCta ex reuolutione Telluris: aliunde tamen, vt agnouit non eſſe Cometam halitum terreſtrem, ſic perſuadere ſibi non potuit, vel eructatum fuiſſe à Sole, vel concreuiſſe ex aura ætheria. Conceſſit lubentiùs in eam Senecæ opinionem, quæ ſtatuit Cometas non minùs perpetuos, quàm Sidera perpetuò viſa; adeò vt iſte, cùm eſt conſpectus, non recens fuerit genitus, ſed recens apparuerit; nec interierit exſolutus, ſed ob immenſam longinquitatem videri tandem deſierit. Res tamen ipſi viſa eſt dura, finitum eſſe Mundum perſuaſo; faciléque ſolùm admiſit, quòd ex obſeruatis demonſtratum eſt, traiectionem Cometæ fuiſſe non modò ſuperiorem Luna, ſed vix etiam Sole ipſo inferiorem.

De directione caudæ Cometæ in plagam Soli oppoſitam non eſt cur aliquid addamus; cùm præſertim locus nõ ferat, vt ediſſeratur, quamobrẽ ab exquiſita oppoſitione, & nunc quidem ad dextram, nunc verò ad læuam, cum inæquabili quadã deflexione receſſerit. Non eſt etiam cur de præſagiis; cùm non poſtremũ ſit argumentum imbecillitatis humanæ, ad iſta expaueſcere, quibuſcum res noſtræ commercij nihil habent. Mirum, cur ſaltem Deo non credatur, dũ à ſignis Cæli nihil metuendum iubet; ſcilicet ipſe ſigna non faciens, ex quibus non expoſitis, quid futurum ſit, caueri non poſſit. Niſi autem Deus Cometam calamitatum ſignum conſtituat; vnde nã eſſe in Cometa poteſt aut futurorum notitia, aut affectus ſignificandi? Annon ille ſuam pergit viam, vt naturalia cætera; parúmque eius intereſt, quid humanæ gentes inter ſe moliantur? Ac iſte quidem dictus eſt portendiſſe cladeis poſtmodùm ſequutas: ſed nempe antè non fuerant bella, peſtes, ac Reges mortui? nullæ iam viginti pòſt annis excitantur tragœdiæ? Referunt adhuc ad Cometam: verùm erit cur pari iure exorituras referant turbas, quovſque nouus Cometes ſit, qui obliuionẽ iſtius creet, tametſi antè centum annos appariturus non fuerit. Attamẽ digredimur nimis.

Nihil

69. Nihil non deinceps egit Peireskius, vt tam ſpecialis, quàm generalis Orbis deſcriptio perageretur. Nam primò, vt ſtudioſè fouit, ſic nõ leuiter animauit Petrum Bertium:tum ex Hollandia primum aduentantem, vt Geographicas illas ſuas molitiones in lucem daret. Deinde, quia tum prodiit illa Orbis Terrę deſcriptio ſecundum ſeptem climata, & Nubienſis Geographia à Gabriele Sionita (qui textum Arabicum eſt interpretatus Latinè) inſcripta; curauit ſtatim Peireskius, exemplo ad Cluuerium miſſo, condi ab ipſo Tabulam, qua locorum ſitus iuxta hanc Geographiam expreſſi intelligerentur. Ad hæc, quia perhibebatur Ioannem Mærium, nauarchum Hollandũ, detecto ſpatioſo, & tranquillo freto ad ortum Magellanici, obſeruatiſque nouis rebus, regionibus, ac populis, circumnauigaſſe feliciter Orbem, nec velle tamẽ, certo conſilio, obſeruatorum narrationem publici iuris facere, idcircò tantùm aduigilauit, vt à Gulielmo Schuttenio, nauclero præcipuo, Nauigationis totius diarium obtinuerit, quod latinitate donatum edi illicò procurauit. Quia verò Mærius proptereà cum Schuttenio litem inſtituit; ideò de litis æſtimatione dependenda ſecurum voluit.

Neque id porrò obſtitit, quò minùs quidpiam ſimile circa profectionem aliam attentaret. Nimirùm fama percrebuit rediiſſe Hollandorum nauim ex mari Hyperboreo, quæ ſeptem gradus proximè acceſſiſſet ad ipſum polum, ſed nullo tamen modo potuit veſificationis ſeriem obtinere. Commendauit autem intereà Nauarchum, quòd quamvis potuiſſet ſe polo, minore cum difficultate, quàm credatur, ſupponere: non feciſſet tamen, quoniam aliàs incertiſſimus plagarum Mundi effectus fuiſſet: nullo quippe iam exſiſtente Septentrione, aut Meridie: nullo exortu, vel occaſu: nullo Magnetis ad ventos vſu; nulla methodo, qua in vnam partem, potiùs quàm in aliam diſcedendum noſſet.

Rursùs, quia nôrat Vincentium Blancum ciuem Arelatenſem longè, latéque peregrinatum; congeſſiſſe quamplurimas rerũ viſarum obſeruationes: idcircò illas quæſitũ miſit, vt (liceret modò per ipſum) dari in lucem procuraret. Obtinuit ergo; verùm attendens omnia ratiociniis infecta, ac ea præſertim opinione, quòd terræ ſuperficies nõ globoſa, ſed plana ſit: eapropter totum negotium erudito viro Nicolao Bergerono cõmiſſum voluit, mandauítque ſeligeret, ac ſuo modo diceret quæ eſſent merè hiſtorica narrationíſque haberent fidem. Suadere deinde conatus eſt Blanco, vt id probaret conſilium: præſtitũ idem in hiſtoriis, ſiue relationibus Pirardi, Moqueti, aliorum: permittẽdum Philoſophis, vt eas quæſtiones diſputent, neque eſſe recitatoris Dogmaticum agere, præſertim contra communem fidem: poſſe quidem ſententiam de Terræ planitie attingi: ſed tamen tanquam à Barbaris creditam, non ab eo defenſam: fore, vt ſi inſtiterit, literatis ludibrio ſit, narrationíque aliunde ſuæ, tametſi veræ deroget fidem: integram, & ſinceram laudem ex nuda peregrinationum hiſtoria illi ſuperfuturam: curaturum ſeſe, vt opus dedicetur Regi, aut alij, qui gratè accipiat, cæteráque huiuſmodi: quæ virum tamen ab inſtituto dimouere nunquam potuerunt.

Præterea curauit incidi, excudíque denuò Tabulam Chronographicam, ſeu delineationẽ Prouinciæ à Petro Ioanne Pópario ante annos trigihta confectam. Cùm forma, elegantior licèt, nihilominùs non placeret, effecit, vt Iodocus Hondius eandem biennio pòſt iteratò ſculpſerit; qui adhuc non modò in eo diſplicuit, quòd reticuerit Bomparij nomen: ſed in eo etiam maximè, quòd editiones alias imitari maluerit, in quibus gradus latitudinis præter verum deſignantur. Nã Aquis-Sextiis, exempli gratiâ, adſcribitur gradus quadrageſimus ſecundus cum beſſe, cui debetur quadrageſimus tertius cum ſemiſſe, & vno, alteróve minuto prætereà. Heinc fuit ille ſemper in votis Tabulam nouam conſtruere, quæ adhibitis nouis obſeruatis, dimenſionibúſque magis exquiſitis, exhiberet ſingula loca, tam cum Cælo, quàm inter ſe ad amuſſim conſonantia: verùm inſtituto fata obſtiterunt.

Poſtremò, quia mirè illum delectauit, quod Ioannes Baptiſta Morinus, cuius iam antè meminimus, quíque deinceps inter Profeſſores Regios Mathematicos meritò inclaruit, de ſua illa in Hungaricas fodinas peregrinatione aliquoties commemorabat; ideo auctor fuit, vt eam Relationem ſcriptis mandaret, ac ederet. Id autem ille præſtitit; ſed præmiſſa Mundi ſublunaris Anatomia, qua euincere eſt conatus, vti aër in treis regiones diſtribuitur, ex quibus ſuprema ſemper calida, media ſemper frigida, infima nunc calida, nunc frida eſt; ita terram in treis diſcerni, quarum infima ſemper frigida, media ſemper calida, ſuprema, aëri contigua nunc illo caleſcente frigeat, nunc frigeſcente caleat.

Non fuêre illi hæc ſtudia ſatis; ſed variis prætereà officiis commendatos virtute Viros demereri conatus eſt. Quid memorem enim quòd Pacium ex hoc tẽpore pro ipſius votis Catholicum factum, ac iam exoptantẽ redire in Patriam, donari curauit profeſſione Iuris primaria in Academia Patauina, vt etiam cùm idem Valentiam repetere poſt biennium voluit, accerſiri ipſum procurauit per literas à Delphinatus Prorege ac Præſide primo, iuſſu Regis ſcriptas? Quòd cùm Philippus Iacobus Mauſſacus magnum Senatus Toloſani ornamentum nactus fuiſſet iam memoratos Iulij Scaligeri in Ariſtotelis hiſtoriam de Animalibus Commentarios, ipſum nõn parùm animauit, vt eos cum Notis ederet; neque ſegnis fuit, vt iam editos ad omneis viros per Europam eruditos tranſmitteret, vti ad Aleandrum, Pignorium, & alios? Quòd Barclaij operâ vſus, exſcripta habuit ex Vaticano Codice Erotica varia, in gratiam Gilberti Gaulminij, inſignis bonarum literarum luminis: cùm accepiſſet ea deeſſe in Theodoro Prodromo, tum breui edendo ex Salmaſiano Codice; vt ille quoque teſtatus eſt in præfatione ad lectorem? Quòd exemit variis varios ſcrupulos, vt Pompejo Paſchalino de Patrui defuncti Cameis; vt Thomæ Erpenio de Sarace

Sarracenica hiſtoria,ac huiuſmodi alia multa.

Inardeſcebant tum ſtudia inter memoratum aliquoties pereruditum Iacobum Sirmódum,& Claudium Salmaſium,illud aliud humanioris literaturæ decus eximiũ,circa quæſtionem celebrẽ, cui ab vno anno locum dederat Iacobus Gothofredus duabus Diſſertationibus de Suburbicariis regionibus, & Eccleſiis, ſeu de Præfecturæ, & Epiſcopi vrbis Romæ Diœceſi,coniecturã.Et quouſque quidem ea controuerſia proceſſerit; quàm multi vtrimque eruditi Viri ſymbola ſua contulerint, referre haud eſt huius loci. Dico ſolùm Peireskium omni cura allaboraſſe, vt, quod eruditos decebat,res leniter perageretur.Certè cùm ipſe quoque Aleander ſe interpoſuiſſet, miſiſſétque Romã ea de re Tractatũ, qui ederetur Pariſiis, vix id probare Peireskius potuit:& cùm vrgeretur,editionem procurauit quidem: ſed temperatis priùs quæ ille de Conciliorum,Pontificúmque auctoritate attigerat, quæque aduerſus ſententiam improbatam reſperſerat paullò acerbiùs.

Eadem libertate,vt aliquid attingam, vſus eſt aduerſus Barclajũ, qui Argenidi intexuerat neſcio quem Dialogum paullò liberiorem. Accepit nempe ſub idem tempus magnã operis eius partem, quam mandari typis curaret. Et Barclajus quidem in illo, tam ipſi, quàm Vario certam deſtinauit perſonam; at Peireskius,laudato affectu,maioris longè duxit, gratiorémque habuit, quam ſe illi debere,dixit,Virginij Cæſarini,bonis literis, artibúſque excultiſſimi Viri amicitiam, acceptis eius literis,elegãtiſſimíſque Elegiis. Sed Barclajus nempe laudandus, qui quocumque potuit modo eſt gratitudinem teſtatus;veluti rursùs, cùm exceptã per id tempus Romæ familiã, Elegiam texuit nomine vxoris, in qua hæc, præter cætera,

Vera loquor, multum, diuine Viaſſie, iuuit,
Quò fugerem luctus, tunc meminiſſe tui,
Ingentiſque Viri ſeruent quẽ Numina Gallis,
Peireſij; nihil, hoc ſoſpite, triſte dabunt.
Ingenium ſpectes, credas de Pallade natum:
Virginis hæc quàm ſic ponere nomen amet!
Quicquid erant Muſæ, quicquid Prudentia quondam;
Hunc vnum Gallis ſcilicet eſſe putes.
Viuat,amẽtque meũ,rata ſint ea pacta,maritũ:
Viuat, & in laudes creſcat ad vſque ſuas.

1620. Atque hæc quidem anno iam ſexcẽteſimo,ac vigeſimo;cuius ineunte,ac ruente vere, ſtranguriã,aliíſque morbis ita laborauit,vt nõ ſine magno animi dolore præpeditus fuerit,ne ſequeretur Varium, cùm Rex æſtatis initio ad ſedãdum Normaniæ, Prouinciarúmque aliarum turbas; ac poſteà etiam in Aquitaniam, Bearniámque diſcederet. Conualeſcens,accepit Genuã à Pio Mutio literas,quibus certior effectus eſt, nonnullas adhuc Pinellianæ Bibliothecæ reliquias exſtare.Scripſit enim ille reperiiſſe ſe quinquaginta duas orationes Themiſtij, quæ ſeruatæ ex illa fuiſſent, quæque editæ nõ reperirẽtur, etiam inter euulgatas ante duos annos à Dionyſio Petauio,viro, quo neſcio an habeat erudita I e s v Societas doctiorem. Id ad ipſum retulit ſtatim;& cùm offendiſſet meditantem iam opus illud ingens de Doctrina temporum, quod paucis pòſt annis in lucem emiſit, non pauca, eius occaſione, in gratiam Scaligeri, amici quondam ſui, diſſeruit.

Circiter id tempus,ſpectauit curioſiùs Sacelli Baſilicæ,ſeu,vt vulgò indigitant,Sanctæ Capellæ Gazophylacium.In rariſſima autem illa,pretioſiſſimáque ſuppellectile,Cimelium detexit omni pretio maius, Cameum videlicet,ſiue Achatem Oriẽtalem,Sardonychẽmve Arabicam,amplitudine Pariſienſi, ſeu Regio pedi exæquatam;in qua ſculptæ viſerentur miro artificio viginti quinque figuræ,omnes candore eminentes, & in nigro æquore flauedine quadam ſubobſcura interſtinctæ. Exornata illa circum fuerat Chriſtianis figuris,& epigraphis à Græco quodam Imperatore: adeò vt cùm Balduinus eam oppigneraſſet D. Ludouico, ac poſtmodùm tandem veniſſet in manus Caroli Regis,nomine quinti, & crederetur ſacram quandam continere hiſtoriam;in eum Theſaurum,quaſi Donarium religioſum, fuerit illata. Peireskius porrò, cùm rem ſpectaſſet,& ad figurarum conditionem attendiſſet,cognouit potiùs prophanam quandam repræſentari hiſtoriam; & quantum coniecturis potuit aſſequi, credidit eſſe Apotheoſin defuncti Auguſti.

Eam nuper Ioãnes Triſtanus Santamãtius, rerum antiquarum eximiè peritus,ære inciſo exhibitã in ſuos inſeruit Cõmentarios.Teſtatus eſt autem ſe primã illius notitiam hauſiſſe ex Peireskio; præfatus *virum raræ adeò,exquiſitæque eruditionis, vt omnem ſuam commendationem inferiorem cenſeat ea claritate nominis, qua totâ Europâ euaſit illuſtris.*Scribit deinceps ſe prima vice in comitatu Peireskij ſpectaſſe hoc rarũ antiquitatis monumẽtum,occœpiſſéque cõiicere, ecquid rei repræſẽtaret.Quãdoquidem verò temporis progreſſu circa nõnulla capita à Peireskij mente deflexit,contigítque, vt aliquoties differentem ea de re τῆς *μακαρείτου* audierim; ideò rem ingratam fortaſſis non faciam, ſi præcipua quædam interpretationis diſcrimina heic attigero, in illorum gratiam, qui rem totam ſtudioſiùs examinaturi Achatem ipſum, aut ectypum, memoratumve habuerint librum.

Ergo,quẽ Santamantius interpretatur eſſe Iouem, ſuccedente Ænea;Peireskius eſſe cẽſuit Auguſtum, Deæ Romæ ope elatum in cælũ;& quem ille vult eſſe Auguſtum;ipſe interpretatus eſt Marcellum equorũ amantem, quem fata terris ſolùm oſtendêre, innuente Roma, quod ab illo recuſabatur Orbis imperium, tradere ſeſe Tiberio proximè ſuppoſito.Et certè,ſi attendas ad prototypum,quatenus certè ectypi illum referunt,adoleſcentis potiùs,quàm ſeneſcentis vultum agnoſces. Sic quem Peireskius ſub Marcello exiſtimauit eſſe Druſum Tiberij filium, manu verſus Iouem extenta,tanquam poſtulando,poſt patrem,imperium; autumat Santamantius eſſe Numerium Atticum, contemplantem, atteſtantémque fuiſſe Auguſtum raptum in cælum: Et quam aſſidentem Druſo Liuillam vxorẽ ille cenſuit;cenſet hic eſſe poſſe Iuliam

Auguſti

Augusti filiam in exilium actam; vt crediderit illum ad dextram Iouis esse Drusum Tiberij fratrem; quem potiùs Iulium Cæsarem Peireskius esse existimauit. De Germanico, Agrippina, Caligula, discrimen nullum; imò nec de Tiberio; nisi quòd Peireskius vestem Imperialem serpentibus circumdatam esse dixit Ægidem Iouis; appellauítque lanceam sine ferro, sceptrum prælongum. Sic censuit Antoniam Germanici matrem, quam Santamantius Liuiam; & contra Liuiam esse putauit, quam Santamantius Antoniam. Sed hæc obiter.

Cæterùm Peireskius ita exsultauit, ob præclarum adeò Cimelium repertum, vt non modò ad intuendum & Santamantium, & cæteros, quotquot erant Parisiis, curiosos viros inuitârit; sed etiam de eo literas ad amicos in Angliam, in Germaniam, in Italiam, per totam Galliam dederit. Scripsit autem de eo præsertim ad Petrum Paulum Rubenium Antuerpiensem, Pictorem celeberrimum, & totius antiquitatis, sed Cameorum imprimis studiosissimum, peritissimúmque, qui dicto citiùs exsiliit, vt rem spectaret cominùs, & exprimeret coloribus viuis. Tulit autem Peireskius, Cimeliíque vice nobilem habuit effigiem, præter ectypos varios sulphureos, gypseos, chartaceos, quos ex Achate ipso expressit.

Adiiciendum verò, quòd prætereà, non sine quodam numine, ectypum sulphureum obtinuit Camei alterius, in ipso Imperatoris Cimeliarchio asseruati. Achates est similiter, sed superiore nonnihil minor, quem Philippus Pulcher Pissiaci monialibus legauerat (cùm habuisset ipse ab Hierosolymitanis Equitibus, illum in Palæstina nactis) quémque per bella ciuilia furto sublatum, Mercatores quidam detulerunt in Germaniam, ac diuendiderunt Rudolpho secundo duodecim millibus aureorum. Expressus autem fuerat, asseruatúsque ectypus, quem nescio qua sorte Peireskius fuerit assequutus. Neque verò ectypũ modò, sed germanam etiam picturam consequutus est, elaboratam iampridem celebris illius Nicolai pictoris manu, cuius egregia opera in Fontis-Bellaquei xysto inspectantur. Prætereo autem eius figuras ità esse interpretatum, vt opinatus fuerit illis designari Apotheosin viuentis Augusti. Quippe, vti apud Iosephum legitur factus ab Herode Cæsaris Colossus, forma, ac magnitudine Iouem Olympium referens, itémque alius Romano par, referens Iunonem Argiuam: ita videtur in his figuris repræsentari Augustus habitu Iouis Olympij, vnà cum Dea Romana habitu Iunonis Argiuæ: apparéntque aliunde Iupiter, & Iuno abeuntes, locum cedere; itémque Signum Scorpij contrahere brachia, cæteráque huiusmodi.

Laborauit quoque deinceps infestissimo oculorum morbo. Sed vt prosequamur quàm multa propterea non destiterit per hæc interualla morborum moliri, curauit ecce æri incidi elegantissimas figuras, quibus illustraret librum à Rege Renato Comite Prouinciæ de Torneamentis conscriptum, ac editioni destinatum; idque postquam obtinuit à Ioanne Iacobo Chiffletio Vesuntino, Medico claro, aliud dè Torneamentis volumen. Meminit huius curæ Andreas Fauinus in libro Theatri honoris, ordinúmque Equestrium tertio. Resumpsit & curam memorati suprà Constantiniani Kalendarij, de quo proinde scripsit ad Schilderum Cameracensem Canonicum, à quo illum habuerat; simúlque ad Franciscum Carôdeletium, eiusdem Ecclesiæ Decanum, qui eximia rerum bonarum curiositate tenebatur. Sollicitus fuit de variis rebus, quæ asseruabantur in Musæis Ducis Arschotani, & nominati mox Rubenij: ea verò in re fecit illi satis Ioannes Gaspar Geuartius, celebris, &, si quispiam alius, germanus Musarum alumnus, quicum amicitia non leuis fuerat Parisiis iam inita. Prætereà singularia quæque cum Rambervillerio Vici commorante numismata communicauit; ne vicissim commemorem ipsum Rambervillerium nihil prorsùs habuisse in pretiosis loculis, quod non fecerit cum ipso commune.

Anni insequentis primo statim vere amplius, quàm mense decubuit: adeò vt neque discessurum iteratò cum Rege Varium comitari potuerit; neque Hugoni Grotio, tum primùm in Galliam appulso, quàm multa, magnáque officia destinauerat, exhibere: scilicet tanti illum ducebat, vt in vicem Scaligeri assertum Galliæ diceret. Prætereo autem, cùm Grotius deinceps sese ad scribendum historiam suorum temporum compararet, communicasse cum illo Peireskium tum monumenta varia, tam priuata, quàm publica, quæ fuére sibi præ manibus; tum complura, quæ ex Italia repetita obtinuit, nominatim verò ab Antonio Querengo docto, & magni nominis viro, ad quem multa fuerant ex Gallia transmissa, conscriptorum Ducis Parmensis, seu Alexandri Farnesij gesta. Transiit sub id tempus Parisiis memoratus suprà Vicelegatus à Balneo, Pontificis Nuncius destinatus in Flandriam; qui cùm vellet singularia quæque in vrbe spectare, sed tamen quasi incognitus, commodùm profecto conualuit Peireskius, qui ipsũ variè deduceret ad eruditos, ad Musæa, ad opera omnia rariora; ac insigni alacritate præstaret vnus officia, vix à pluribus simul exspectanda. 1621.

Atque id quidem mense Iulio: sequutus est verò Augustus, quo luctuosiorem non habuit. Eo nempe mortuus est Varius, cui per octiduum laboranti non potuisse suprema quæque exhibere obsequia, molestissimum sanè fuit. Obiit autem vir ille magnus Tonini Nitiobrigum, in obsidione Cleracensi, tertia dicti iam mensis die, ingenti Galliæ totius luctu. Quàm verò speciatim perculsus eo casu fuerit Peireskius, nihil est necesse commemorare: quippe perspecta iam indoles, veheménsque amor, & diuturnus cultus, quo prosequutus virum fuerat, vel me tacente, satis insinuant. Meritò sanè quotquot penè de Varij morte condidêre carmina, nuncupauêre Peireskio: nemo enim fuit vt afflictior, ita consolatione dignior. Fuêre in

in iis Hugo Grotius, qui ſic illum affatus eſt,

Quòd tu, qui nuper Regni moderantibus omne
Arbitrium curis dulce leuamen eras,
Morte ſuper cunctos faſceis exſtantis amici
Attonitus , tanquam propria damna doles,
Optime Pireſi , tanto indigniſſime caſu,
Inuidet hunc luctum Gallia tota tibi;
Atque in communi Mundi , Patriaque dolore,
Præcipuas parteis vnius eſſe vetat, &c.

Itémque Petrus Bertius , cuius hoc inter cætera,

Si, Peireſce , tamen ſic placuit Deo,
Quid mœſti querimur! quin potiùs modum
Leſſo figimus, & nos quoque , cùm vocat
Sors noſtra , has patimur vices?

Alios vt mittam ; dico ſolùm, cùm Peireskius in eo incubuit , vt honores Viri virtuti, dignitatíque debiti , & decernerentur , & exhiberentur; egiſſe id illum, & quòd foret vnus ex tribus ſupremorum mandatorum Curatoribus (legatis ſimul Cimeliis, quæ fuêre maxima ex parte numiſmata Gotthica) & quòd non poſſet ſatis pro votis erga eius Maneis teſtari affectum.

Caſum iſtum fuit conſequutus alius, quem etiam ægerrimè tulit. Obiit enim Romæ Barclaius, eodem penè tempore, quo in caſtris Varius : adeò vt illum Peireskius tum elatum acceperit, cùm ab eo conſolatoriam, epicediúmque exſpectaret. Vrgebat tum fortè Peireskius, vt editioni Argenidis extrema manus imponeretur : quare , inter cætera, doluit viſam abſolutam Auctori non fuiſſe. Conſolationi alicui fuit, quòd præhabuiſſet illius elegantiſſimam iconem : ſubſcribi autem ipſi voluit carmine elogium,ex eiuſdem Grotij vena diuite,quod ad ipſum quoque Debonerum miſit. Non fuêre caſus iſti ſatis; ſed ſuperuenit breui mors alia, quam ægerrimè etiam tulit. Ea fuit Henrici Lotharingij, Meduanij Ducis, qui die Septembris decima ſexta Montalbani occiſus eſt. Amor illius erga Peireskium fuerat vehemens, & candoris plenus; vnde voluerat, ſuamet ſponte, Abbatiam Aquiſtrienſem ſartam, tectámque facere; in ſeſéque recipere & fundorum, & hominum, per ea bella, protectionem.

Cùm renunciata hæc mors fuit, laborabat Peireskius octauum iam diem dolore renum, ac ſtranguria; ſub cuius initium non potuit id Prodigium perſpicere, quod non in ipſis modò caſtris, ſed Pariſiis etiam, & per totam Galliam, alibíque viſum, ſtuporem creauit. Claritas nempe inſignis fuit, quæ nocte ſequente diem duodecimam, Borealem cæli faciem ita occupauit, vt auroram clariſſimam per multas horas fuerit mentita. Id ſanè mirum; ſilente Luna; ſed mirabilius viſum eſt, vaporem ea regione fuſum, & ad polum vſque euectum , ſic fuiſſe diſtinctum in quaſdam veluti columnas albeſcenteis, & ſubobſcuras, alternatim ſitas; vt cùm horizonti ad amuſſim forent, promouerentur lentiſſimè ab Oriente in Occidentem. Denique miraculo fuit, ex albeſcentibus attolli , breui ſpatio, ad verticem vſque pyramides quaſdam, ſiue obeliſcos valde candidos; ipsíſque conſiſtentibus, traiectos vapores, vt tenuiſſimos, ita candidiſſimos, motione adeò celeri, vt fulgetra imitarentur.

Hæc attingo , quia Peireskius lætatus eſt, rem fuiſſe nobis obſeruatam ; factúſque exinde eſt certior, nihil aliud fuiſſe, quam Naturæ luſum, quem apparatum bellicum, aut Ideam exercitus multi fuerant interpretati. Addiderant ſanè nonnulli viſas ſibi inſtructas acies , incedentibus peditum, equitúmque ordinibus; ac poſtremò viſum conflictum, cum exploſione globulorum è tormentariis fiſtulis. Mirum, quòd non ſimul clangorem tubarum; clamorémque virûm audiſſe pertinaciter non fuerint; quando eadem credulitas, infirmitaſque humana eſt, quæ his figmentis locum facit. Credibile profectò eſt, niſi omnia , at bene multa, quæ in hiſtoriis ſimilia exſtant, ex eadem eſſe origine, neque ampliorem fidem mereri.

Ad lugubreis illos euentus vt redeam, nihil eſt quòd memorem de morte Cardinalis Bellarmini, quæ ſub idem tempus Romæ contigit. Quippe licet eâ inauditâ Peireskius nonnihil conturbatus fuerit , conſolationem tamen cepit ex opinione præhabita, & ſubſequuta ſtatim fama admirabilis ſanctitatis. Attexenda eſt potiùs, quæ virum eximiè conſtantem exanimare penè potuit,nunciata Pauli Gualdi mors, quæ contigit menſe Octobri. Ea nimirùm fuit æſtimanda ex habita vſque apud Pinellum conſuetudine,& ex officiis variis, literíſque ſuauiſſimis ſupra vicennium communicatis. Miſerat ad illum Peireskius mox antè, cùm varia Teleſcopia, tum vitra Microſcopica, non ita pridem adinuenta à Cornelio Drebelſio, ipſo quoque Alcmarienſi, & Regi Britanniæ à Mechanicis. Quia porrò Gualdum ipſum tandiu,tantoperéque amauerat; cariſſimos pro-pterea habuit illius ex fratre nepotes, Ioſephum Archipreſbyterum, & Ioannem Baptiſtam Equitem; húncque imprimis; qui ſede Romæ delecta, vt rerum bonarum fuit ſtudioſiſſimus , ita illarum promptuarium cumulatiſſimum apparauit.

An heic adiiciam non proprium quidem, ſed lamentabilem tamen caſum, cui intereſſe eum contigit? Is fuit incendium memorabile ſublicij illius, ac gemini Pontis, ſuperexſtructarúmque ædium,quibuſcum opes argentariorum, ſericeorúmque Mercatorum aut exuſtæ ſunt, aut ſubmerſæ. Ille certè & promptus accurrit, & magno dolore ſpectauit, & ſollicitè deſcripſit quicquid infandâ illâ ignis vehementiâ patratum eſt. Dicere autem ſolitus fuit ; ſe quovis pretio redempturum pictam tabulam, in qua illæ eructationes, moléſque flammarum exhibitæ forent. Siquidem nihil æquè horrendum fuiſſe à Nerone ſpectatum; quod tota penè materies ardens heic eſſet inera lignorum ſtrues: cùm ſuccenſa illa ſpectante Nerone ædificia lapidea fuiſſent, neque fluctus, aut gurgites adeo immenſi ſuppoſiti.

Poſthæc,

Poſthæc, ſubiit illum quidem cogitatio redeundi domum; ſed ſenſim tamen procraſtinauit in vnum, alterúmque annum.
622. Commiſſam tulere per ea tempora Sigilli ſacri cuſtodiam tum non poſtremus amicorum dictus ſæpè Mericus Vicus, tum Ludouicus Faber Caumartinius, quorum vterque eius affectus, quo Varius illum proſequebatur, videri hæres voluit. Perſeuerauit quoque gratus, caruſque ærarij Præfectis, eóque maximè nomine, quòd ſibi nihil poſtulans, interceſſorem ſolum egit Virorum bene meritorum. Deinde finem nunquam fecit mittendi quoquoverſum libros. Quamobrem Camdenus præ aliis, *Par eſt*, inquit, *tibi de tua munificentia, & optimorum librorum tanta ſupellectile gratias agere cumulatas.*

Ad Seldenum cùm mitteret, rogauit ipſum aliquando, vt, vel ſui cauſâ, obſeruaret ſitum Eccleſiarum Angliæ, an nempe ingredientibus conſtitutæ forent verſus Ortum, & reſpectarent-ne Æquinoctium, an Solſtitiorum alterum. Rem videlicet dignam iudicârat, quæ exploraretur; ad examinandum, vt puto, num maiores noſtri direxiſſent potiùs ad ortum hiemalem, quàm ad alium; quòd iuxta antiquam Eccleſiæ obſeruationem, traditionémque, Chriſtus Dominus, qui dicitur Oriens, natus fuerit Sole verſante in hiberno Tropico. Res profectò ipſi non malè Pariſiis iam ſucceſſerat, cùm exploratione facta per Iacobum Allealmum celebrem Mathematicum, deprehendiſſet omneis veteres Eccleſias ab Æquinoctiali exortu verſus hiemialem deflectere; exceptâ ſolâ San-victorina, quæ deflecteret in æſtiuum; & nulla habita ratione San-benedictinæ, quam Biſtornatam hærebat dici, quòd fuiſſet ſeu bis, ſeu malè conuerſa.

Procurauit ad hæc complura Viris eruditis Manuſcriptorum exempla; ac nominatim ex Bibliothecis Eſcuriali, & Vaticana: ex quibus habuit, præ cæteris, exemplum Syncelli cuius copiâ adiutauit virum eruditum Ioannem Baptiſtam Altinum, qui tum operis interpretationem, editionémque moliebatur. Cúmque ea occaſione miſiſſet ad Alemannum ichnographiam exquiſitam porticus Sanctæ Genouefæ, pluriúmque aliorum locorum, accepit rursùs pro eodem Altino exemplum ἀνεκδότων Procopij, eo animo, vt ederentur. Obtinuit etiam tum ex Vaticana, tum ex Ambroſiana Mediolanenſi exempla quædam Africani, aliorúmque Tacticorum, in gratiam Ludouici Machalti Viri ſtrenui, auctorúmque Militarium, & Mathematicorum ſtudioſi. Is eſt, cui Peireſkius pulchro quodam diagrammate demonſtrauit modum multiplicandi ſpecies vnius, eiuſdémque rei, inter duo ſpecula à ſe inuicem lateraliter declinantia.

Rursùs, cùm Nicolaus Bergerus Rhemenſis ſcriberet Gallicè hiſtoriam publicarum Romani Imperij viarum, quas βασιλικὰς Græci vocant, teſtatus eſt in præfatione *indicatam ſibi à Peireſkio itinerariam Tabulam operi ſuo pernecesſariam.* Ea verò eſt, quam M. Velſerus ex Pentingerorum Bibliotheca eruit (editis priùs, & commentario illuſtratis ſchedulis duabus, fælici quadam ſorte repertis) quámque Abrahamus Ortelius poſt deſideria longa obtinuit, & Ioanni Moreto euulgandam primùm reliquit; Petruſque Bertius, non ſine Peireskij conſilio, Ptolemæo ſuo appoſuit. Inſuper varia fuêre officia, quæ pleriſque exhibuit. Veluti Ioanni Mocenico, cui cimelia rariſſima fuerant Venetiis furto ſublata: Claudio Menetrio Veſuntino, rei antiquariæ ſtudioſo, & à Chiffletio literas habenti; Kufflero cuidam Drebelſij affini, & Microſcopicæ fabricæ perito, pergenti in Italiam: & aliis oppidò quam-multis.

Inierat iam annus alius, erátque Februarij dies duodecima, cùm Cancellarium Sil- 1623.
lerium inuiſens, coronámque virorum illuſtrium, eruditorúmque offendens, admonuit Niuem decidere, quæ ſexangula, ſeu ſtellata foret. Re obſeruata, omnibuſque quaſi prodigium habentibus, ediſſeruit rem eſſe magis, quàm crederetur, familiarem. Scilicet aliquoties per ſingulas hiemes ningere ſimilibus ſtellis:ſed neminem aduertere, tum quòd plerumque eæ ſtellulæ in flocculos quoſdam inconcinnos abeunt, tum quòd decidentes ſolitariæ, vel humeſcentes citò euaneſcunt, vel commiſtæ citò cōfunduntur. Ac mirabilem quidem eſſe contexturam illam ex virgulis tribus ſeſe interſecantibus, adeò vt appareant ſex radij ex vno quaſi centro prodeuntes: ſed mirabile minùs non videri, radios illos nunc eſſe nudos, nunc quaſi foliatos, arboreſcenteíſque, nunc quaſi inſertos in modiolum, aliaque id genus, quæ ab amico acceperat. Illum fuiſſe aliàs conatum cauſam reddere, tum candoris Niuis, ex bullulis lucem reflectentibus; tum formæ ſtellatæ, ex ſex triangulis æquilateris, in quos circularia ſponte naturæ conformantur: ſibi verò nihil viſum probabilius, quàm creari, formarique Niuem ex ſeminibus: propriis; vt lapidum quoque varia genera eodem ſemper modo, non ſecùs, ac plantæ, animaliáque figurantur.

Requiſiuit tunc aliquis, num fortaſſis hæc ſemina fertilitatis anni eſſent cauſa, teſtantibus agricolis vberiorem eſſe agrorum prouentum, vbi nix diutiùs incubuerit. Ipſe excepit, alia niuis, alia plantarum ſemina eſſe; nec prouenire iſta vberiùs, quòd nix ſua pinguedine, vt vulgò putant, agros fœcundet; ſed quòd prodeunteis ex imo terræ pingueis halitus reprimat, & in alimentum ſatorum conuertat. Id intelligi, quòd eiſdem exſiſtentibus calidis, nix infernè ſic ſoluitur, vt locum faciat ſuccreſcentibus plantis, incruſtetur, fornicetúrque, & ſuccedente veris tepore, per latera montium in ingenteis moleis diſrupta excedat, prouectámque herbam interim relinquat. Facta exinde eſt occaſio diſſerendi de vi aquarum, in quas niues reſoluuntur; adeò vt iam Nili exundatio germanam hanc cauſam agnoſcat; & cùm ipſe dixiſſet non totam hanc aquam, in torrenteis effluere, ſed quadam ex parte etiam imbibi, ſcaturiginibus fontium adaugendis,

gendis, quippe & Fontem Vallis-clausæ non vberiorem modò tunc erumpere, sed aliquantulum etiam conturbari; pergratum fuit toti coronæ audire illum paullò copiosiùs de origine Fontium differentem.

Tum verò sententiam exponens, qua constantiorem non habuit, declarauit sibi nunquam visum originem Fontium ex mari, aut ex aëris in aquam conuersione esse, sed deberi prorsùs aquis-pluuiis (adde & quidpiam niualibus) quæ longè, latéque decidentes ita combibantur, vt in terram penetrent, quovsque incurrant in varia receptacula, quorum sit fundus ex lapide, argilla, aut alia materia aquæ continendæ idonea; quæque infernè desinant in eas meatuum angustias, vt collecta aqua sensim effluat, suppeteréque adeò possit in dies, in menseis, in annos. Argumento esse, quòd insignes quæque scaturigines sint ad radices montium; in quibus, quòd sint rupei, pleraque interiùs exsistant eius generis receptacula, in vnum tandem concurrentia: & quæ in locis planis visuntur, ex montium procul positorum receptaculis per subterraneos ductus deriuentur. Posse quoque eadem ratione scaturire aquas non longè à verticibus inferiorum quorumdam montium, quòd nisi illis sufficiant receptacula propria, possint per simileis meatus ex receptaculis editiorum montium deduci; cùm aqua tantumdem refluere sursùm, quantum effluere deorsùm valeat. Vnde & ratiocinabatur, neque in Continente, neque in Insulis, quæ haud dubiè superficie maris elatiores sunt, scaturigines exstituras, si ex mari deducerentur; quòd aqua non altiùs emergat, quàm demersa fuerit. Nam aquas quidem in summis ipsis summorum montium verticibus, quod vulgò dicunt, scaturire, idipsum fide planè carere; nullis nimirùm testibus exsistentibus oculatis. Causam proinde quare æstate, & per siccitates præsertim diuturnas Fontes inarescant, aut valde minuantur, non aliam posse assignari, quàm quòd aquæ iam memoratis receptaculis contentæ, vel omninò effluant, vel paucæ supersint. Inde esse cur redeuntibus pluuiis Fontes rursùs scaturiant; quasi oppletis denuò receptaculis, non per leueis quidem, aut raras; sed per insigneis, continenteis, & complurium dierum, atque mensium pluuias. Verum autem esse, quod Scriptura refert originem fluminum, atque adeò fontium ad mare; sed nempe quatenus ex mari partim aperto, partim subingresso in specus, ductúsque subterraneos, euehuntur vapores, qui in pluuias versi, originem fontibus, ac fluminibus expositam faciant.

Sensit deinde necessitatem discedendi incumbere; quocirca edi demùm concessit, cùm facta sibi à Pignorio nuncupatione, Opusculum illud de Magnæ Deûm Matris, Attidísque initiis. Id quia continebat interpretationem Symbolorum eminentium in manu quadam ærea Torriaci inuenta, & à Dionysio Villerio cum Peireskio communicata; institerat à tribus iam annis, vt mutatam dedicationem ad Villerium ipsum Pignorius referret. Impetrare cùm non potuisset, differri diutiùs editionem noluit, agente cum ipso Pignorio his verbis, *Tibi vt inscribam, multa faciunt; sed imprimis humanitas tua singularis, quæ me totum penè quotidianis beneficiis ita deuinctum habet, vt mihi non supersit ampliùs, quod meum iure possim appellare. Deinde vis omnigenæ eruditionis tuæ, quæ antiquitatem omnem, & quicquid vspiam praclari est, animo, & studio es mirificè complexus.* Imprimi etiam procurauit Georgij Ragusæi Epistolarum Mathematicarum, seu aduersus arteis diuinatrices libros duos, quos à Paulo Gualdo acceperat, quósque carissimo sibi Hannibali Fabroto, memorato superiùs Antecessori Aquensi, Parisiisque per id tempus agenti, reliquit. Sic sollicitè animum intendit, vt opera Varij adauctissima ederentur: quod quia non potuit ante discessum, vt optauerat, perfici, ideò absoluendæ editionis curam vniuersam Duchesnio commisit. Sic repetitam, adauctámque editionem Poëmatum Cardinalis Barberini semiperfectam relinquens, totam penes Viassium, tum agentem Parisiis, operámque vltrò pollicitum, sollicitudinem deposuit.

Quod illum porrò ita adegit ad maturandum reditum, fuit ætas, ac morbus ingrauescens Patris. Et expectasset tamen Autumnum, nisi ex quadam destinatione, ac necessitate transituro per Aquitaniam, vt Abbatiam inuiseret, præoccupandum fuisset tempus. Discessit ergo mense Augusto, hoc est post menseis aliquot supra septennium Parisiis exactos. Aureliæ cùm foret, accepit Româ à Debonæro literas, renuncianteis electionem Cardinalis Barberini in Pontificem Maximum, nomine Vrbanum octauum. Ea re gauisus, scripsit illicò ad Pontificem Epistolam gratulatoriam, quam illi fuisse iucundissimam neque ipse Debonærus, neque Aleander reticuerunt. Minimè verò etiam reticuit Pontificis Nepos Franciscus, qui Cardinalis Barberini cognomentum deinceps tulit; quíque incumbit continuò artibus bonis promouendis, eruditorum fautor eximius, ipséque captus omnium studiorum ingenuorum illecebris. Ille ex eo tempore vsque, vt à Peireskio crebras accepit, ita & dedit literas, non eruditionis minùs, quàm humanitatis, & amoris plenas.

Aureliâ discedens habuit inter alios ex suo comitatu memoratum Ioannem Lombardum, cui à septem annis impetrauerat, & ne cogitanti quidem miserat diploma antigraphiæ, cognitionísque Regiorum, & publicorum per Prouinciam ædificiorum. Destinârat illum Reginaldus parens, qui sollicitaret discessum; Peireskio verò iucundum fuit socium habere itineris, quòd illius industriam vtilem fore existimârit. Heinc præstò habere semper debuit

calamum,

calamum, chartam, regulam, circinum, ceram, ſulphur, & id genus alia, ad delineandum, conſcribendum, adumbrandum, exprimendúmque ectypis, & apographis, quicquid viſeretur adnotatu dignum. Et apud Andeis quidem exprimi potiſſimùm voluit icones Principum Andegauenſis ſtirpis, quales obtineri potuerunt ex vitris, Eccleſiiſque tam Sancti Mauritij, quàm Franciſcanorum. Turoni diutiùs moratus eſt, quòd præter alia quamplurima, detentus fuerit potiſſimùm Sancti Martini Tabulariis, in quibus diplomata Regum, aliáque acta perantiqua. Circa Abbatiam, totus fuit in ſuadenda reformatione, deſtinandáque inſtauratione ruinarum inſignium, quas Monaſterium fuerat per bella ciuilia perpeſſum. Nimius ſanè forem, ſi enumerarem quæ innumera obſeruauit itinere deinceps toto, quæque eſt conſequutus honoris, ac beneuolentiæ teſtimonia Burdegalis, Toloſæ, cæteris in locis, in quibus nemo fuit dignitate, aut eruditione conſpicuus, qui non illius frui conſpectu, colloquióque deſiderârit.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER QVARTVS.

1623. OCTOBER iam erat, cùm domum accessit plurimis quidem exspectatus, sed Patri potissimum, per id tempus meliùs habenti. Non longè autem à reditu Diploma Curiæ exhibuit, quo à Rege permittebatur perseuerare in functione dignitatis pristinæ, seu exercere sæculare, laïcúmque, vt vocant, Officium; tametsi factus Abbas induisset Ecclesiasticam personam. Ipsa verò Curia non modò assensit, sed vnanimi etiam Senatusconsulto decreuit, vt iam admissus in primam Classem, in ea perpetuò consisteret: neque, vt fieri per vices solet, ad minus Auditoriũ, quod appellant Turriculã, & in quo de criminibus ferè cognoscitur, rediret. Ac obtinuit quidem prętereà Rescriptum à summo Pontifice, quo capitalium facinorum interesse iudiciis licuit (nempe in maiore quoque Auditorio selectiora quædam diiudicari mos est) attamen illo nunquam est vsus; sed semper, quotiescumque ventum ad disquisitionem fuit, & duo, vel tres calculi in capitalem ierunt pœnam, solitus est pedem efferre, neque conferre symbolum.

Musæum quam-primùm aperuit, consternatione maxima fuit, vbi capsam non reperit, in quam conjecta reliquerat omnia ex Cimeliis rariora. Subducta nempe vnà fuerant aurea antiqua numismata pondo coronatorum mille; ex cælatis gemmis mille, ac ducentæ, prætereáque nonnulla alia. Desiderauit autem præsertim inter nummos quidem, Talentum Ægyptium, seu Arsinoën Philadelphi, pondo coronatorum decem; & Solidum aureum Ludouici Pij, quem, vt iam antè diximus, singularem opinabatur: ex lapidibus verò cælatis Prasinum quendam, cum capite, epigraphéque Seruij Sulpitij; & onychem iam aliquoties memoratam, cum capite Aëtionis Regis Ciliciæ, & tiaræ Phrygiæ ornamento. Dolorem adauxit, quòd non ausus fuit in illum inquirere, quem furti reum suspicabatur. Id scilicet non poterat, quin jactura Patri innotesceret, qui bona fide vni ciuium familiari, domesticóque putandæ è fenestra vineæ crediderat Musæi clauim: verebatur autem ne Patri indicata perfidia morbum illius exacerbaret. Cauit proinde sollicitè, ne quid perueniret in eius notitiam; imò requisitus ab ipso, num se omnia probè haberent, probè se habere respondit.

Non destitit tamen aliunde sagacitate singulari subolfacere distractarum rerum vestigia. Heinc, ne recenseam quo studio, quo silentio, qua cautione adhibita, missitauerit quoquoversùm literas, & amicos fidos; ea demùm fuit fœlicitate, vt rerum, quæ erant cordi maximè, recuperârit præcipuam partem. Gemmas certè obtinuit, ac in iis Aëtionem, & Seruium Sulpitium: sorti autem bonæ tribuebat, quòd neutram auro circũorna sset, alioquin enim simul periissent cum aliquibus aliis, quibus aurum fuerat loco lenocinij. Sic longo pòst tempore habuit Talentum Ægyptium, seu Thebaïcum, cuius causâ ipse ab initio concesserat frustrà Massiliam. De Solido autem Ludouici Pij, quòd recuperauerit, nunquam memorauit.

Tenuit diu jactura illa renunciata amicos anxios; ex quibus fuêre, qui condolentes congratulati aliunde fuerint, quò d reuixisse videretur. Nempe rumor de eius morte disseminatus fuerat; & primùm quidem Parisiis, per nebulonem nescio quid rei inde consequi meditantem. Ipse verò quamprimùm potuit, repertorum securos iussit; se quod attineret, optare tam bene optimo Camdeno quàm sibi foret vita superstes.

Postquam nonnihil ab hisce curis interquiescere licuit, ad suum genium reuersus est. Testis esto vel vnus Grotius, qui, nouo statim anno ineunte, *Non otior*, inquit ad illum scribens, *sed in illo de Iure Gentium opere pergo, quod si tale futurum est, vt lectores demereri possit, habebit quod tibi debeat posteritas, qui me ad hunc laborem & auxilio, & hortatu tuo excitasti.* Et statim, *Pergis autem tu obligare me, cum incommodis meis nunc quoque & tam bona fide tangi ostendis, & qui præsens præsidio solebas esse, nunc absens es solatio. ego vero, vel per te vnum ita sum Galliæ obstrictus, vt ad vltimas humanæ potentiæ metas trudi malim, quàm sedem hanc deserere.* Ac rursus, *Literas dedi nihil quidem continenteis illas, quod te scire attineat; sed testeis tamen eius, quod tibi debeo, sempérque debebo gratiæ, per tot summis in me adiuuando, ornandóque beneficiis.* Id porrò Opus de Iure Gentium, cuius Grotius heic meminit, non videtur aliud à præclaro illo, quod de Iure belli, ac pacis, anno pòst in lucem emisit. Cùm Peireskium certè exemplo donaret, literas adjecit, ex quibus hæc non pigebit excerpere, *Accipe iussis Carmina cœpta tuis*, ait Poëta. *Ego verò Peiresi amplissime,*

amplissime, non carmen, sed librum tibi mitto; tuo hortatu, tuisque au spiciis cœptum. Adde rem, quæ ipsa hæc mea in Gallia habitatio non parùm tibi debet, quo conciliante in virorum maximorum notitiam perueni: ita vt hoc quoque titulo, si quid inde fructus, nascitur, id à te possit vindicari. Si dicam magno mihi dolori esse, quòd tuo conspectu, tuisque colloquiis frui non licet, dicam quod verissimum est; sed huic damno solatium aliquod adhibet V. N. frater tuus, frater sanè, non natura tantùm, sed morum humanitate, qui, &c.

Præterea autem studium, quo ipsius Grotij iconem Duvrisij manu habere expetiit; & felicitatem, cui vertit, habere simul Claudij Salmasij, Petri Puteani, Hieronymi Bignoni, (magni bonarum literarum, & arcis legum, ac iustitiæ apud Senatum luminis) aliorúmque amicorum. Miserat ipse priùs ad Puteanos earum exempla, quas habebat, Vincentij Pinelli, & Iul. Cæs. Scaligeri, missurus quoque Paschalini, Portæi, Pacij, Camdeni, Lobellij, Barclaij, Marani, cæterorum plurium. Quoniam iconum incidit mentio, addere sanè illas licet, quas per idem tempus obtinuit tam Pontificis Maximi, quàm Cobellutij, & Barberini Cardinalium. Effigiem simul Virginij Cæsarini optauerat; verùm præuenit Pictorem mors, ac tum quidem penè, cùm Peireskius ageret gratias, ob missum exemplum Sagiatoris, hoc est Libripendis Galileani, operis nempe de Cometis, quod aduersus libram Astronomicam Lotharij Sarsij (seu, ob literas permutatas, Horatij Grassij) Galileus condiderat, inscripserátque ipsi Virginio.

Adhæc, non est sanè oblitus factæ pridem Pontifici, circa habendas aliquas B. Magdalenæ Reliquias, pollicitationis. Quippe quòd paucis antè annis populus San-Maximitanus seditione facta obstitisset, ipse tunc & Regis imperio, & Senatus auctoritate, & Præsidis primi præsentiâ, & Latrunculatoris, ac satellitum stipatione vsus, obtinuit tandem, quod Pontifex pro sua pietate expetebat. Heinc habitæ sunt nomine illius à Cardinali ingentes gratiæ; testante aliunde quàm gratam habuisset commendationem ab ipso factam, cùm aliorum Gallorum nobilium, tum maximè Thuani illius, cuius suprà meminimus, quique post lustratas regiones occiduas, etiam Orientaleis inuisere meditabatur.

Plurimus adhæc etiam fuit in procurandis negotiis Regiensis Episcopatus, quo eximius Cardinalis Guido Bentiuolus pro Regis voto fuerat donatus. Fecit verò pro amicitia, quam insignem cum illo fouit, ex quo aduenit Nuncius in Galliam, & Roberto Cardinali Vbaldino, qui Peireskium quoque maximoperè amârat, successit. Non tacendum verò quod intereà Cardinalis Bentivolus ardentissimè intercessit, vt ex prædiuite Scipionis Cardinalis Burghesij Cimeliarchio obtinerentur, & ad Peireskium transmitterentur moduli varij ponderum, mensurarum, aliarum rerum. Erat Romæ id temporis Claudius Menetrius iam nominatus: ipse autem misit, simúlque adjecit pondera pleraque antiqua, cum modulis, ac ectypis; neque deinceps desiit mittere & numismata, & quæcunque alia vetustatis monumenta quouis pretio eruere, & acquirere Romæ potuit.

Totus prætereà penè fuit in exhibendis officiis laboranti grauiter Patri. Cùm dolores verò illius nonnihil sedati per æstatem viderentur, diuertit Belgenserium; vnde priusquàm regrederetur, concedere Tolonum voluit ad Corallij expiscationem. Id nempe raris quidem locis in nostro mari nascitur; sed angusto præsertim spatio, quod à Citharistæ promotorio non ampliùs, quàm duobus Prouincialibus milliaribus distat. Et quoniam accepit tempestatem esse illi eruendo opportunam; ideò nauiculam conduxit, viróśque delegit idoneos, à quibus deduci sese obseruauit, quovsque certis quibusdam montium, colliúmque cacuminibus in eandem lineam coire visis, subindicatus locus fuit. Tum demissa per funem cratis, seu mavis, Crux lignea, cum appensis retibus, quamprimùm hærescere fundo deprehensa est, variè toto tractu detorta, diducta, deuoluta est, vt plantæ Corallinæ retibus implicarentur. Vbi id actitatum satis, machina sursùm educta est, animaduersúmque retia disrupisse, auexisséque plantas Corallij non paucas, vnà cum plerisque fragminibus siccis, putridis, cariosis, vt putà quæ aliàs euulsa, aut relicta fuissent, aut inter abducendum retia, decidissent. Quæ plantæ porrò tunc auulsæ, eductæque fuerant, neque rubescebant, neque tersæ erant, nisi detracto cortice; molles aliunde, tactuíque cedentes ad ipsa cacumina, quæ rupta, pressáque, emittebant lac, ficuum instar, & compressione desinente, apparebant interpunctæ tenuibus foraminulis, seu quasi vacuis venulis, quibus lac illud fuerat emissum. Id quoniam admonitus est esse admodum causticum, idcircò sollicitè cauit, ne cutis ipso attingeretur. Et quia rogando didicit id esse instar seminis, adeò vt contingens quidpiam solidum veluti concham, lapidem, aliud, cohærentem illi plantam generet; ideò coniecit quemadmodum Pisano illi Cranio supercreatum Corallium fuisset. Fuêre, præter Corallij plantas, aliæ quoque multæ, & quam-multa etiam animalcula implexa, ac speciatim Limax sine cochlea, siue testaceo cortice. Eam verò totam congeriem translatam Belgenserium immisit in furnum, vt exsiccaretur, asseruaretúrque. Deprehendit autem Limacem effusam in liquorem purpureum, & quicquid erat contiguum, tinxisse colore purpuræ perfectissimo: quamobrem ansa illi est facta subdubitandi, num ea fortè esset vera Purpura, ísque liquor Germanum Ostrum, quo, seu Murice Tyrio, tinctæ olim vestes leguntur.

Reliquo, & sequente anno qui fuit sæculi vigesimus quintus, discedere prorsus à Patre non potuit; nisi quantum necessitas ad exhibendum Legato exegit. Eo nempe anno Pontifex, propter Reipublicæ Christianæ negotia, destinauit Cardinalem Barberinum in Galliam, ísque sub veris initium allapsus est Prouinciæ oris. Appulsurus erat Massiliam; 1625.

verùm

verùm tempeſtate cogente Tolonenſem ſubiit portum, indéque pergens Auenionem Aquis-Sextiis fuit tranſiturus. Occurrit verò Peireskius ad tertium, aut quartum milliare, nihílque non egit, vt decretis ipſi pro dignitate honoribus ciuitatem ingrederetur: at ille certo conſilio prætergrediendum cenſuit, diuerteréque Lambiſci maluit. Inde ſequente die profectus Auenionem cùm acceſſiſſet, conſequutus illum Peireskius non eſt: ſed quarto demùm die adfuit, deducto Aleandro vetere amico, quem oppiparè exceptum detinuerat intereà domi. Aleander nimirùm adſcitus in Cardinalis familiam, è comitatu ipſius erat, vnà cum nobili Equite Caſſiano à Puteo, qui profectò quantus vir ſiet, eruditi, boníque omnes ipſi deuincti, Romæ loquuntur: itémque cum illo aliquoties memorato Debonæro, quem cùm ob propria merita, tum ob Barclaij memoriam ſatis complecti nunquam potuit: ac rurſùs cum Ioanne Baptiſta Donio, eruditionis profundæ Viro, quem Cardinalis habere voluit à Latinis Epiſtolis: & cum Viro omninò bono Ludouico Aubrio Menilio Pariſino, cuius fuerat varia officia tam Pariſiis, quàm Romæ expertus. Ac fuêre quidem alij plerique; ſed ſpecialeis tantùm Peireskij amicos commemoro.

Fuiſſet deinde Peireskius Cardinalem lubens ſectatus; ſtatuerat enim nec Pariſiis, nec totâ Galliâ dimittere: ſed repugnauit pietas, quæ Parentem deſerere acerbiſſimè vexatum prohibuit. Cùm eſſet verò Frater Pariſiis, dedit ad illum literas, hortatúſque eſt vt obſequium, quod ipſe non poterat, cumulatiſſimè exhiberet. Dedit & ad varios amicos, ac nominatim ad Rubenium, pergulam Luxemburgicam Palatij noui Reginæ Matris pictis Tabulis adornantem: quòd noſſet illum pro ingenij fœlicitate, ſuauitatéque, & pro rerum exquiſitarum vberrima copia mirè placiturum. Ipſi, vt à Patre rurſum non abeſſet, non poſtrema cauſa fuit, quòd duo illi Medici, quibus ſaluis benè ſemper ſperare erat ſolitus, ſuperſtites ampliùs non forent. Siquidem Iacobus Fontanus, cùm ipſe eſſet adhuc Pariſiis, extremum diem obierat: Antonius verò Merindolus à ſuperioribus proximè Natalitiis conceſſerat fatis.

Quo loco obiter dicendum, vix quicquam potuiſſe ad dolorem accedere, quem ex huius morte Peireskius concepit. Quippe & rara eruditio, & lenitas morum eximia, & diuturna conſuetudo, & humaniſſima officia, iampridem amicitiam conciliauerant non vulgarem. Non addo verò quid ad illam contuliſſet Peireskius: id enim potiùs intelligendum ex teſtamento Merindoli, quod eſt in Operum ipſius nuncupatione expreſſum. Scilicet illeic declarauit velle ſe quidem opera ſua ſub Regis Chriſtianiſſimi præſidio mittere in lucem: *Veruntamen*, inquit, *ſepoſitum velim Tractatum de Febribus, eo quidem nomine, vt nomen meum cariſſimum in fronte præferat, videlicet D. Nicolai Fabricij de Peireſc, in ſupremo Aquenſi Senatu Conſiliarij Regij, & Abbatis Guiſtrenſis, omnibus florentiſſimæ fortunæ, & abſolutiſſimæ doctrinæ virtutum comitatu ſtipatæ ſubſidiis, atque ornamenti inſtructiſſimi. Hunc enim virum, in quo veteris veſtigia recti, & mores video ductos meliore lapillo, ſemper inter ingenij mei patronos habui; proindéque huius libelli conſecratione, tanquam obligatoria ſingrapha omnibus teſtatum cupio, quot, quantíſque nominibus ipſi me deuinctum eſſe confitear.*

Ad Patris morbum vt redeam, ſeſqui-annus erat, ex quo præter veſicæ, ac renum dolores, conflictabatur cum Podagra pertinaciter hæreſcente. Tum verò ab vno, aut altero menſe eò morbus euaſerat, vt ex pedum articulis extraherentur lapilli, ac tantâ quidem copiâ, vt aſſeruati per octo menſeis potuiſſent molem conficere ipſis pedibus non minorem: & quoniam vix vnquam poterant auelli, quin neruorum, ac tendinum extremæ partes diſcerperentur, euenit, vt intra id tempus, gangræna quinquies inuaſerit. Peireskius porrò continuò adfuit non remedia modò, ac regimen victus conſultans, præſcribénſque cum chirurgis, ac medicis; ſed ſimul etiam apparans, tractánſque, & quicquid Pater ore ſumebat, manu propria ſemper miniſtrans. Id videlicet cauerat, Patérque ita ſuaue habebat, vt non lenimen in doloribus efficaciùs experiretur. Cùm ſic autem foret aſſiduus adeò, vt, niſi vrgentibus in Senatu negotiis, à latere Patris non diſcederet, mirum non fuit, ſi ipſe, præter frequentem ſtranguriam, hæmorrhoïdas ita irritârit, vt ad eam partem ſubnatus fuerit importuniſſimus tumor.

Eo laborabat iam grauiter ſub Octobris initium, cùm imminentem reditum Cardinalis Legati accepit. Dilatis ergo remediis, præſcripſit primùm quo Pater foret continendus regimine, ac Legatum deinde Auenionem conuenit. Cùm Pater verò præſcriptas metas aliquantulùm exceſſiſſet, incidit ſtatim in catharrum, de quo Medici deſperantes reuocandum mox Peireskium cenſuerunt. Nuncio accepto, is rediit, ſed Patrem ita collapſum inuenit, vt continere ſpiritum duos duntaxat dies potuerit. Obiit ergo bonus ille, magno optimi filij luctu: ſed teſtari luctum diu non permiſit acceſſus Legati, quem Laribus ſuis excepturus fuit. Quippe efferebatur funus, cum ecce renunciatum eſt propè iam Legatum adeſſe. Quare pompâ domum reductâ, exceſſit confeſtim, & vix ad milliaris dimidium aduenienti Legato occurrit. Is cæremoniis in Eccleſia ritè, & ex more peractis, ingreſſus eſt Peireskij domum; cuius ſtupendum fuit totam faciem ita momento immutatam, vt quæ aulæorum atrore, ob exceſſum Patris-familias, mox antè præferebat luctum; illicò aliorum rubore, propter acceſſum hoſpitis, demonſtrauerit effuſam lætitiam. Confeſtim etiam, poſt ſalutem ab vniuerſo Senatu, omnibúſque aliis Ciuitatis Ordinibus dictam, menſæ ita fuêre inſtructæ, vt excogitari non potuerit apparatus magnificentior. Octo profectò cœnaculis tempore eodem, & abſque vlla confuſione eſt miniſtratum: ſuſpiciendúſque admodùm fuit excelſus Viri animus, cuius prouidentia non potuerit

conſternatione

cõnſternatione exturbari. Menſis remotis voluit Legatus etiam Muſæum inuiſere, & ſuaueis horas ducere familiari colloquio, ſingularibúſque rebus inſpectandis. Huc ſpectat illud Viaſij in Panegyri ad Vrbanum VIII.

—— *ſic vidimus illum*
Poſt reditũ à Francis, Peireſi ad vota receptũ,
Illuſtreiſq; domos, quas virtus, priſcáque laudũ
Nobilitas, Muſæq; fouent, & quicquid Athenæ,
Romáque, poſt veteres potuit ſeruare ruinas,
Intus adeſt, meritúmque illeic ſe ſubtrahit æuo.

Abſcedentem cùm deduxiſſet, concedendum fuit Riantium, vbi prætextu paternæ mortis ſubditos moliri res nouas audierat. Iis vtcumque compoſitis, ventóque aduerſo Legatum intereà ad Toloni portum detinente, iterum illuc ipſum conuenit, obtulítque duas Capellas auribus promiſſis, adeóque oblongis, vt capite vel leniter depreſſo, contingerent terram. Hacce Legatione functus Cardinalis

6. occœpit ſtatim aliam ab ineunte ſequente anno. Scilicet profectus in Hiſpaniam eſt; ſed vi tempeſtatis aliquoties in oris Prouinciæ retentus. Hæſit verò, commoratúſque præſertim eſt ad Turrim Buquiam, quæ proſtat in ingreſſu plagæ Martigiæ, ſeu Coloniæ Maritimæ; adeò vt Peireskius reſcire, conueniréque ipſum potuerit. Et certè grande illi ſolatium; quando præter aliquot dierum iucundiſſimam conſuetudinem, libri etiam allati ſunt, quorum lectione tædium leuaret. Cætera inter, fuêre nonnullæ marini æſtus obſeruationes, quas Peireskius non ita pridem fieri procurârat per Antonium Natalem, Prouincialem Medicum in Aremorica verſantem. Cùm eæ Legato mirè placuiſſent, pollicitus eſt operam, vt fierent ſimiles complures. Vltrò etiam promiſit ſe, quicquid in ea Legatione ſingulare occurreret, cum ipſo cõmunicaturum, ac nominatim effecturum, quod ille maximè expetiit, vt exſcriberentur Epitaphia, & fierent icones Barcinocenſium Comitum, præcipuéque Alphonſi Caſti.

Rediit porrò Peireskius domum rheumate inſigni laborans; idque præter renum dolores, incommodáque alia à morbo vſque Patris contracta, quæ nocteis inſomneis deinceps creârunt, & ne in ipſo quidem lecto permiſerunt conquieſcere. Inter cætera leuamenta, non poſtremum duxit ex libris, quos amici varios miſerunt, & inter quos fuêre nonnulli mentionem ipſius facientes; veluti Gloſſarium Archæologicum, continens voces Latino-barbaras, auctore Henrico Spelmano Anglo, qui in operis præfatione, *Si ad exteros*, inquit, *abeam, non me leuiter incitárunt nobiliſſimus apud Gallos Nic. Fabricius Peireskius, Regiæ Maieſtatis à Conſiliis in Senatu Aquenſi, Hieronymus Bignonus, &c.* Vbi notandum eſt Bignonum, & quos prætereà ille citat, excitatos fuiſſe à Peireskio, vt Spelmanum ad operis editionem ſollicitarent. Itémque Notæ Pignorij in Vincentij Cartari librum de Deorum imaginibus; ac rursùs eiuſdem Epiſtolæ Symbolicæ, in quarum vigeſima nona Pignorius recitat Peireskio Epiſtolam Marſilij Ficini de cauſa amicitiæ inter ſe & Bembum, eodem die natos, ex Codice, qui fuerat in Bibliotheca Pinelliana, *quam tu, & ego*, inquit, *florentem olim vidimus.*

Non poſtremum etiam quæſiuit ex variis antiquitatis monumentis, quæ Aquas-Sextias transferri voluit. In iis præcipuum fuit Lectiſternium, ſeu tumulus marmoreus elegantiſſimæ ſtructuræ, cui prope Brinoniam eruto, & ad ſe conuehendo tum ſpecialem curam, tum viginti induſtrios, lectóſque viros deſtinauit. Hoc certè opus tanti fecit, vt Rubenium poſteà diſcedentem in Hiſpaniam, non potiore vllo ad ſe lenocinio, quàm illius inſpectione inuitandum cenſuerit; & cùm in eo figuras quaſdam ſeu vetuſtate, ſeu iniuriâ malè affectas obſeruaſſet, habere Româ voluerit ectypum gypſeum alterius, in quo viſas ſibi figuras conſimileis notauerat, vt illarum inſtar curaret reſtitui. Alleuamento quoque fuit Barbleus quidam Colonienſis, iuuenis induſtrius, & Medicinæ etiam peritus, qui ipſi fabricatus eſt chartáceas ſphæras omnimodas, hoc eſt iuxta hypotheſeis Ptolemæi, Copernici, Tychonis, aliorum. Non omittendum, fuiſſe quoque magnopere exhilaratum conſuetudine perhumana Iacobi Lorini è Societate Iesv, Pſalmorum Commentatoris, qui cùm priùs Româ rediiſſet, Auenione ad ipſum venit, & autographo quodam Bellarmini donauit. Tandem, vt mentem diuerteret, legit per id tempus quod tum è prælo primùm prodibat, Arelatenſe Pontificium, auctore Petro Saxio eius Eccleſiæ Canonico. Plurimùm verò fuit indignatus, quòd ille, ſtudio neſcio quo, affectaſſet eleuare Principum noſtrorum iura, & non modò non repoſuiſſet quæ opponi potuerant, ſed interdum etiam tentaſſet præter fas illa eneruare. Quamobrem non interquieuit, donec placito Curiæ libri euulgatio prohibita fuit.

Paullò iam meliùs Peireskio erat, cùm poſt literas varias & à Cardinali Legato, & à Puteano Equite, & ab aliis Madrito acceptas, admonitus denique eſt Cardinalem redituram, tranſiturúmque Maſſiliâ initio Septembris. Itaque, ſanitate licèt parùm firma, illuc acceſſit, Cardinalíſque appulſum aliquot diebus exſpectauit. Fruſtra id tamen; quoniam ille vento fruens ſecundo prætervectus eſt, ſubſtitítque ſolùm nonnihil Toloni; vnde rariora quædam ex iis, quæ ex Hiſpania aduehebat, cum excuſatione Aquas-Sextias miſit. Ea Peireskius cùm accepiſſet, gratias egit per literas, quibus aliunde Chriſtophorum Puteanum profeſſione Carthuſienſem (quem aliunde & eruditio, & morum innocentia poterat ſatis arguere Pariſienſium illorum fratrem) ſtudioſiſſimè commendauit. Non refero autem quàm gratam huiuſmodi commendationem Cardinalis habuerit: nam & ipſe Puteanus ſcripſit imparem ſe eſſe, qui exprimeret quàm propterea beneuolentiam, comitatémque fuerat expertus. Subjungo potiùs ipſum Puteanum haudquaquã degeneraſſe à neceſſitudine fraterna cũ Peireskio arctiſſima; quando nullũ officij genus præſtare vnquã potis fuit, quod nõ vltrò præſtiterit.

Memorati verò heic debet commendatum

ſub idem tempus Ioſephum Mariam Suareſium Auenionenſem, pereruditum iuuenem, eúmque propterea in familiam Cardinalis adſcitum fuiſſe. Nec reticendus Lucas Holſtenius Hamburgenſis, eruditorum ocellus, qui eſt etiam non longè pòſt in eandem adſcriptus familiam, cùm illius virtus Puteanis commendantibus innotuiſſet Peireskio, & commendante Peireskio ipſi Cardinali Pariſiis Legato. Vterque ſanè eſt deinceps teſtatus gratitudinem, literíſque frequentibus, atque eruditis beneuolentiam demeruit: Peireskius verò nullam vnquam, quin gratificaretur vtrique, occaſionem prætermiſit.

Vexauit rursùs per hiemem rheumatiſmus, & renum dolor; nec deſiit tamen propterea literas varias conſcribere, ſed ad Puteanos potiſſimùm, quorum operâ prædicabat ſe cominùs conſpicere, quæ gererentur in Mundo, vt Teleſcopiorum ſubſidio ea, quæ in Cælo procul latent. Inter alia verò cauſam ediſſeruit, cur conſtituti pridem Cenſus deminuti iam tantoperè forent. Cùm enim, inquit, proavi, majoréſque noſtri illos florenis exprimerent, qui tum temporis erant aurei, ſolatíſque nummis valore præſtabant; effectum eſt, vt quia floreni tunc elocabantur duodecim ſolidis argenteis, cenſus iam vnius floreni non redimatur pluribus, quàm duodecim ſolidis; cùm tamen hi noſtri ab antiquis illis ſic degenerauerint, vt ſextuplò aucti iis non æquipolleant. Dicendum nunc octuplò foret, ac breui etiam decuplò: vt edoceantur, qui volunt cenſus temporis lapſu non imminuendos conſtituere, ne aut libris Turonicis, aut vulgari pecunia; ſed frumento, aut alio ſimili prouentu illos æſtiment, perſoluendóſque ſtipulentur. Nam cùm ſemper ſit eadem propè ſeu feracitas, ſeu ſterilitas eiuſdem Telluris; debet quoque caritas frugum conſtare eadem circiter: at pecuniæ vſualis valor non pari ratione idem perſeuerat; ſed decreſcit continuò, vt ſuperiùs eſt declaratum.

Intereà porrò Valaveſius eſt reuerſus Pariſiis, negotiáque illa Riantienſia poſt inſuperabileis tam multorum annorum liteis Tranſactione deciſa ſunt. Inibat tum ſæculi
1627. annus vigeſimus ſeptimus, cùm ab eiuſmodi negotiorum ſollicitudine reſpirans, conſtituit proximo iuſtitio perluſtrare Prouinciam, ad congerendum inſcriptiones tum nondum habitas, tum manu non ſatis vel fida, vel erudita deſcriptas; ídque vt gratificaretur nominato iam Donio, qui paratum editioni habens ingens volumen Inſcriptionum apud Gruterum non exſtantium, optârat collectas ab ipſo Prouincialeis intexere. Et non eſt quidem nactus otium perficiendi quod deſtinârat: non deſtitit tamen propterea ſollicitare Donium, vt eam congeriem emitteret, ſperans intereà faſciculum Prouincialium contextum iri; ac præferens ipſas ad calcem continua ſerie ſubiici (Hiſpanicarum ſcilicet inſtar in Gruteri volumine) quàm confusè interiici, vt in cæteris factitatum. Cœpit porrò exinde agere cum Donio non de inſcriptionibus modò, ſed, vt ille eſt reuerà multiſcius, de eius Onomaſtico, de opere Muſico, de Conuiualibus, de Monetis Hetruſcis, de Iuſtinianeis quibuſdam numiſmatibus, de generibus armorum antiquis, & id genus compluribus.

Egit quoque ſub idem tempus cum Nicolao Rigaltio Bibliothecario Regio, eruditionéque perrara conſpicuo de ſolutione illorum Virgilianorũ Ænigmatum, circa eas Terras, in quibus inſcripti nomina Regum naſcuntur flores; & eas, in quibus Cœli ſpatium non ampliùs, quàm treis vlnas patet. Cùm verò circa illud priùs, retuliſſet præclara quædam de variegatis floribus, tum circa poſterius, quod ſolent interpretari de Puteo, meminit inter alia effoſſum Riantij fuiſſe puteum, è quo profectò oportuerit exiguum videri Cæli ſpatium, cùm ſtellæ interdiu conſpicuæ ex eius fundo fuerint; oculis nimirùm ob profunditatem in tenebras quaſi nocturnas immerſis, pupilliſque ob dilatationẽ (vt in obſcuro fieri ſolet) admittentibus rerum etiam minutiſſimarũ vberiores ſpecies.

Aderat tum recens Archiepiſcopatui Aquenſi Alphonſus Pleſſeus Richelius, Præſul inſigni eruditione, raráque pietate aſſumptus ex Carthuſia; cùm Peireskius ſeſe ab illo eximiè adamari ſentiens, nulla non aſſiduitate, teſtationéque officij dignum ſe ipſius affectu probauit. Inuiſenti Maſſiliam comitem ſe illi addixit, eáque occaſione illeic ſalutauit Gabrielem Albaſpinæum Aurelianenſium Epiſcopum, qui tum eò ſeceſſerat, ac meditabatur opus, quod & poſtmodùm edidit, de Euchariſtiæ myſterio. Meminit in eo aliquoties communicatorum à PeireskioCodicum, ipſum appellando *delicium, amorémque literarum, & ornamentum Prouinciæ*. Fuit etiam Archiepiſcopo non multò poſt adiutor ſtrenuus, vt inſtitueretur Curſor publicus, qui faſciculos literarum in ſingulas hebdomadas veredis deferens Lugdunum, paríque ratione inde afferens, etiam cum Pariſienſibus hebdomadicum faceret commercium. Et diu quidem id exoptârat, aliquotiéſque tentauerat, vt rem publicè vtilem, & amicis gratam futuram: ſed nemo ante eum Præſulem ſatis animatus ad id fuerat, neque comitia Prouinciæ, vt impenſas decernerent, potuerant vnquam perſuaderi.

Mira porrò fuit exinde lætitia, cùm eruditorum omnium, qui crebras à Peireskio expetebant literas; tum Puteanorũ maximè, qui ea ratione potuerunt ſæpiùs, faciliúſque communicare quicquid aut recens cuſum fuit, aut rerum nouarum occurrit, vt ipſe viciſſim ad eos mittere quicquid ex Italia, Africa, Oriente toto impetrauit. Quippe abheinc quoque commercium vberius, quàm ante, inſtituit cum Conſulibus, Mercatoribúſque illeic vbiuis agentibus, vt illorum operâ vſus Græcos, Hebræos, Arabicos, cæterarum exoticarum linguarum libros nanciſceretur.

Heinc ſtatim aliquos obtinuit, ac nominatim ex Cypro præclarum volumen περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, Conſtantiniani Porphyrogenetæ, continens excerpta ex Polybio, Diodoro, Nicolao Damaſceno, aliíſque hiſtoricis,

ex quibus possent variæ auctorum nobilissimorum suppleri lacunæ. Incredibile autem dictu, quàm pro nihilo duxerit ducentas Turonicas libras numeratas in pretium, vel ex eo quòd est conjectatus ipsissimum esse exemplum, quod Imperator sibi habuerat, ob characterum formam, nitorémque, ob compactionis elegantiam, ob præclara carmina in illius laudem præfixa. Obtinuit quoque diu requisitas, & ex Vaticana etiam descriptas aliquot Assisas (sic appellant Comitia Christianorum Procerum à Palæstina recuperata) persuasus dudum, aliquod demùm in illis regionibus earum exemplum repertum iri.

Eodem circiter tempore scripsit quoquoversùm ad adjutandum Holstenium, meditantem nobilem manum Geographorum veterum nondum editorum proferre in lucem. Desiderabatur præsertim ab illo ἀνάπλοις Thracij Bosphori, auctore Dionysio Byzantio, quo Petrus Gyllius vsus est; sed Latinè solùm, ac per particulas, in eo Bosphoro describendo. Et quia congruum existimauit, vt Textus Græcus reperiretur inter Codices Bibliothecæ Cardinalis Armeniaci, è cuius familia Gyllius fuerat; idcircò Peireskius dedit operam, vt Episcopus Rutenensis totam Bibliothecam versaret, catalogúmque demùm mitteret, quo faceret fidem huiusmodi librum irrito conatu perquisitum fuisse. Quas putas proinde literas non dedit ad Apostolicos Nuncios, ad Oratores Regios, ad quoscumque nouit eruditos Viros (quos inter profectò speciatim dicendus eximius ille Tolosatum Antistes Carolus Monchalius, è cuius penu diuite tot rari Codices educti) vt quomodocumque tandem certus fieret, ille-ne vspiam gentium exstaret. Et credibile sanè est vix exstare alicubi: quando tantam Viri sagacitatem effugit. Meritò quippe idem Holstenius, cùm ad illum scriberet, *Neque enim*, inquit, *quemquam mihi mortalium hactenus videre contigit, qui te antiquitatis cognitione superet, vel peruestigandi diligentia, & fœlicitate æquet.*

His dum vacaret, accepit librum à memorato superiùs Ioanne Iacobo Chiffletio, iam tum Isabellæ Infantis cubiculario Medico, de Portu Iccio Morinorum, è quo Iulius Cæsar in Britãniam soluit. Et facile quidem discessit ab ea sententia, qua ratum habuerat eiusmodi portum esse Caletum, seu Calitium; sed optauit tamen præclarum eum virum explorare vberiùs totam illam oram, vt quamvis acutè probasset portum illum Mardicum esse, videret tamen, ne oræ nobis superstiti foret vindicandus. Quem legimus certè vlteriorem Portum, interpretandum videri non interiorem, vt designetur interior plaga sub Audomaropoli stagnantibus aquis interstincta; sed magis occiduum, vt indicetur vicinior, vndéque trajectus in Britanniam breuior. Cæterùm nihil gratius habuit, quàm quod simul legit exstare ad lacunam illam Audomaropolitanam Insulas Natanteis, quæ veterina, & homines ferant, & quibus alni, salicésque lætis frondibus innascantur. Voluit proinde vt biennio pòst, cùm illàc iter facerem, spectarem illas curiosiùs, referrémque quicquid id esset. Præstiti autem, ac interim ramulum transmisi, quem decerpseram ex non humili salice, suo cum fundo simul natante.

Sollicitus etiam tunc fuit de obseruatione illius articuli, quo clandestina coniugia à Tridentino Concilio damnata sunt, neque interquieuit, donec Iudicibus quibusdam Ordinis Ecclesiastici scrupulosioribus fidem fecit, illum non modò pro comitiis sanctione Regia confirmatum; sed specialibus etiam Synodorum huiusce Prouinciæ Metropolitanorum Decretis. Non addo quanto simul ardore sollicitauerit Aleandrum, vt serió se accingeret describendo illi Terræmotui, quo Apulia concussa fuerat à die Iulij penultima, & quo Septembri tandem mense Archiepiscopatus San-seuerinatium absorptus fuisse perhibebatur.

Non addo alia: refero solùm singularem modestiam, qua communicatam voluit nuncupati sibi libri Epistolam dedicatoriam. Complectebatur liber ille spiritualia quædam Sanctorum Diadochi, Nili, & Hesychij opuscula, quæ Aleander Fichetus ex Societate IESV Vir pereruditus, cùm Lugduni daret in lucem, nomini eius inscripta voluit. Vsurpârat autem Bibliopolæ nomen, neque se putârat hyperbole vti, dum commendaret Peireskium, cuius virtutem cùm Aquis-Sextiis profiteretur Philosophiam, publicéque concionaretur, perspectam iam habuerat. Verùm Peireskius ipse non tulit, sed missurus Romam quædam exemplaria (vt nihil nouum prætermittebat) seponi iussit Epistolam, imprimíque aliam, quæ præfigeretur. En nonnulla ex ea, quam suppressam voluit, *Regia Solis est mens tua, domus tua, Bibliotheca tua, omnium ingeniorum Orbis stellifer, in quo cælestes imagines, in quo doctrinarum omnium, & doctorum hominum Astra corusçant; ita vt non aurea, non argentea, sed stellata omnia videantur; stellati plutei, librorum stellifer ordo. Tu verò in medio residens complecténsque omnia, lumen omnibus fœneraris, decus addis omnibus, omnibus vitam quodammodo, æternitatem impartiris; vt ad te meritò libri omnes, qui genium habent, quasi quidam ignes sacri bonarum mentium de toto Orbe, velut ad cælum suum reuolare gestiant, vbi lucem accepturi, reddituríque*, &c.

Epistola hæc reuocat in mentem, quòd cùm exemplum Cæli Christiani à Ioanne Bayero affecti, & à Iulio Schillerio confecti sequenti anno allatum fuit, commendauit 1628. quidem Peireskius pietatem, qua illi vulgatis Planetarum nominibus substituerunt propria Adami, Mosis, aliorúmque Patriarcharum; indiderúntque duodecim Signis Apostolorum vocabula, & Asterismis cæteris aliorum Sanctorum, rerúmve religiosarum nuncupationes; præter figuras recens confictas, conditáque noua de iis carmina: sed institutum non comprobauit peruertendi, confundendíque quicquid cælestis notitiæ à

memoria vſque antiquiſſima reſperſum eſt in omneis libros. Quanquam ſeriò non timuit, ne propterea Aſtronomi vniuerſam illam Aſtrorum nomenclaturam immutarent; quoniam illicò peruiderent nihil ſe inde adjutari, turbari verò quamplurimùm. Addebat pervetuſtos illos Schematiſmos Siderum, tametſi prophanos, nihil officere Chriſtianæ pietati; cùm & ipſe olim obſeruaſſet Vercellis huiuſmodi imagines, à mille & ducentis annis fornici Eccleſiæ impreſſas. Denique optare, vt quæ ſolers manus nouas iſtas cælauerat, Vercellenſeis illas ſua antiquitate commendabiles expreſſiſſet.

Longè ſanè magis commendauit opus Tabularum Rudolphinarum, quod tum à Keplero euulgatum eſt. Quippe quòd illæ deductæ forent ex noui Atlantis Tychonis Brahei accuratiſſimis obſeruatis, haud malè opinatus eſt poſſe ex illis exquiſitiorem Cæleſtium rerum notitiam; quàm ex quibuſvis aliis haberi. Heinc quia id opus fuerat à multis annis expectatum; ideò maturè collegerat obſeruationes varias ex quibus examinarentur. Non poſtremos verò rogauit viros eximios Petrum Franciſcum Tondutum San-legerium Auenionenſem Iuriſconſultum, & Iacobum Valeſium Scotum apud Delphinates generalem Theſaurarium, vtrumque omnis quidem Matheſeos, ſed Aſtronomiæ cumprimis peritum. Habuit prætereà ab vtroque vnde errata varia Typographica emendaret; & cùm poſterior ſignificaſſet inſtitutum à ſe fuiſſe Eleazarum Feronceum Ledigueriorum Viziliæ hortorum olitorem oppidò induſtrium, & quo non alius vnquam eſt magis opportuna loquutus, qui obſeruaret Cæleſtia; idcircò ſategit Peireskius ſpeciatim ab ipſo obſeruationes obtinere.

Mitto quòd meas quoque nonnullas habere, aſſeruaréque voluerit, priuſquàm Pariſios diſcederem (vnde Tabulas ad ipſum tranſmiſi) ac cæteras inter nuperæ Lunaris Eclipſeos, cuius Phaſes præcipuæ Aquis-Sextiis obſeruatæ prodiderunt illius medium contigiſſe eo ipſo anno, die Ianuarij vigeſima, ac hora nona, cum tribus quintis. Ipſam verò Pariſios, Romam, Florentiam, Patauium, Louanium, aliò deſtinauit, vt ſicubi fortè peracta obſeruatio ſimilis foret, expendi poſſet intercedens Meridianorum differentia. Nimirùm cordi ſemper habuit inſtaurationem Geographiæ, de qua tum quoque ad Bertium ſcripſit; adhortando illum, vt ſimul cum editione Euſebij, quam pollicitus fuerat Geographiam Sacram maturaret. Ne memorem, quòd auctor fuit illi, vt Typum Orbis ederet pro varietate figurarum, qua varij τὴν οἰκουμένην, ſeu habitabilem Terram deſcribendam olim cenſuerunt, vt Dionyſius, Strabo, Plinius, Ptolemæus, & alij.

Circa obſeruationes vt quidpiam adiiciam, exoptauit omnibus votis exoriri interpretem, qui explicaret, figuras, charactereſque conſpicuos in fragmento quodam Lateritio, Babylone non ita pridem eruto, & ad ſe tranſmiſſo. Ipſum quippe eſſe rebatur ex illis coctilibus laterculis, quibus Plinius docet, ex Epigene, inſcriptas apud Babylonios obſeruationes Siderum per ſeptingétos viginti annos. Qua occaſione mirè ſuſpexit veniſſe in mentem hominibus haud-dubiè bonis inſcriptionem lapidi inſculpere ad portam Sacelli, ſupra rupem ad Druentiam prope Mirebellum eminentis, quam indicatam habuit à viro amico, eruditionis paternæ hærede Ioanne Gallaupio Caſtuellio, Regio apud Magiſtros rationaleis cognitore. Quippe ea nihil continet aliud, quàm monimentum Eclipſeos Solis, quæ III. Nonas Iunij, anno M. CC. XXXIX. contigit; cuius notitiam iam habuerat ex Necrologiis aliquot, ac nominatim noſtræ Eccleſiæ; in quo memorata quoque alia, viſa anno M. CCCC. XV. die Veneris ſeptima Iunij, horâ à Solis ortu primâ, tantæ obſcuritatis, vt ſtellæ clariſſimè conſpicerentur.

Inaudierat paullò antè abiiſſe è viuis Iacobum Allealmum Mathematicum: quare magnoperè condoluit; veritus jacturam operum quorumdam tum ipſiuſmet, tum Franciſci Vietæ laudatiſſimi Geometræ, veluti etiam non longè pòſt audita Fontanei morte, jacturam timuit Cimeliorum, Manuſcriptorúmque complurium; quos inter ipſum Alciati autographum de rebus Mediolanenſibus commendare ſolitus fuit. Expetebat verò vt rari, & bonæ notæ M S S. niſi quam-primùm ederentur, aſſeruarentur ſaltem in publicis potiùs, quàm in priuatis Bibliothecis; quòd ea ratione longè minùs malo fato forent obnoxij. Sed & ſimul expetebat viros non deeſſe, quibus curæ foret, nimis diu latenteis ex illis eruere, eámque ob cauſam ad Cardinalem Barberinum cùm ſcriberet, enixè contendit, precatúſque eſt, vt, pro ſummo ſuo in bonas literas amore, procuraret Typographiam Vaticanam reſtitui, quò tot præclari Codices Græci meritam reciperent lucem. Atque huiuſce quidem rei occaſionem ſumpſit, ex eo quòd Michaël Iayus Ciuis Pariſinus, generoſo auſu, Typographeon inſtituiſſet, quo iam cœpta erat editio Bibliorum, futura locupletior Plantinianâ, & Regiâ dictâ; quódque Romæ eſſet Holſtenius, operam lubens collaturus.

An memorabo conſcium fuiſſe meæ cuiuſdam diſſertationis cum Merindolo pridem habitæ, de transfuſione chyli in iecur? Aperueram ſcilicet iter per porum dictum Cholidochum, mezenterij venis obſtructis. Cùm ſcripſiſſem ergo euulgatum librum, quo Gaſpar Aſellius, Anatomicus Ticinenſis, referebat ſe detexiſſe venas in mezenterio Lacteas, probabilitérque chyli vectatrices (ſcilicet præter vulgareis rubeas) ipſe mira feſtinatione conquiſitum miſit libri exemplaria, quæ in Medicos amicos diſtribuit, ac ſimul experiri voluit in cane, in oue, in boue, in pleriſque omnibus animalium generibus, quod ab Aſellio fuerat de ſingulari inuento ſcriptum. Cùm ſimul monuiſſem Gulielmum Harvæum, Medicum Anglum, edidiſſe præclarum librum de ſucceſſione ſanguinis ex venis in arterias, & ex arteriis rursùs

rursùs in venas, per imperceptas anaſtomoſeis; inter cætera verò argumenta confirmaſſe illam ex venarum valuulis, de quibus ipſe inaudierat aliquid ab Aquapendente, & quarum inuentorem primum Sarpium Seruitam meminerat; ideò ſtatim voluit & librum habere, & eas valuulas explorare, & alia internoſcere veluti mæandros mediaſtini cordis, quos Harvæus eſt inficiatus, & de quibus ipſe feceram ſecurum.

Ita admonitus de lingua muſcarum multicuſpide microſcopio conſpicua; experimentum multiplex peregit in inſectis adfinibus, ac in Ape potiſſimùm, vt exinde anſam præberet Rigaltio emendandi,illuſtrandíque Plinianum caput de Apibus.Ita,cùm Grotius ſignificaſſet inſectum quoddã multiceps ex lignis in mare demerſis prognatum; non auctores modò omneis, qui ſimile quidpiam haberent, conſuluit; ſed requiſiuit etiam piſcatores, curioſóſque omneis ad oram maritimam; effectúmque tandem, vt niſi eandem planè rem, ſaltem piſcem compererit, præditum ſeptem capitibus, mediiſque quaſi corporibus, longitudine inæqualibus, cuidam quaſi vmbilico, ſeu placentulæ ſatis denſæ, circum-implantatis.

Hæc, & ſimilia cogitabat, dum à ſatis crebris hæmorroïdum,ſtranguriæque laboribus conquieſcere permitteretur.Cum Septembri autem menſe, relaxandi animi causâ, diſceſſiſſet Belgenſerium, maturè ſatis rediit, vt die menſis vltima præeſſet, adhortationéque egregia præiret municipalibus comitiis, quibus Aquenſes Conſules, iidémque Prouinciæ Procuratores, creari ſolent. Non longè pòſt renunciata eſt, quam acerbè profectò tulit amiciſſimi Malherbij mors. Cùm verò luctum non modò ſibi,ſed Muſis etiam Gallicis indicendum arbitraretur; conſolationi tamen fuit, quòd ſucceſſiſſe videretur & ſui amicus, & Gallicæ linguæ, Poëſeóſque arbiter, ſingularis vir Ioannes Capellanus; in quo ſemper eruditionem,cum ſapientiæ ſtudio; & morum lenitatem, cum animi candore coniunctam, ſuſpexit.

Accepit deinceps exemplum hiſtoriæ Genealogicæ Regij Francorum ſtématis, quam San-marthani fratres ediderunt, & in qua ipſius cum elogio meminerunt, occaſione communicati MS. Codicis Matthæi Giovanazzij, de Regibus Siculis ex Andegavenſi ſtirpe. Cùm eodem verò tempore vir bonus, doctúſque Dominicus à Ieſu-Maria Carmelita, ſcripturus de Sanctis ex Regia ſtirpe progenitis, monumenta quædam ex ipſo quæſiiſſet; nihil potiùs habuit,quàm commemorare.Carolum ſecundum Regem Siculum, vnáque Comitem Prouinciæ. Is enim & mortuus venerationi habetur, integro eius corpore in hunc vſque diem Aquis-Sextiis aſſeruato; & viuus ea fuit fœlicitate, vt Ludouicum filium,Toloſanorum Præſulem deſignatum, & cum fama ſanctitatis præmortuum, viderit referri in Sanctorum Catalogum; atque adeò vota illi vouerit,pecuniámque legauerit,extruendæ ipſi Eccleſiæ Maſſilienſium Minoritarum.

Non parùm poſteà laborauit, vt Incile amplum,ſeu Canalis ex Druentia,aut ex Verduno fluuio, qui Druentiâ excipitur, Aquas-Sextias deduceretur. Opinatus eſt enim tum demùm Ciuitatem fore florentem, atque opulentam, cùm eius Canalis beneficio facile rerum neceſſariarum, tam cum ſuperiore Prouincia, quàm cum ipſo mari habuerit commercium. Septuaginta iam anni erant, ex quo Adamus Craponus Salonenſis Canalem ex Druentia in Campos lapideos,Crautiámve totam deduxerat, Aquenſémque illum etiam adumbrârat; & quoniam opus iam erat alio ſeu deſignatore, ſeu directore operarum; idcircò ſcripſit in Belgium, ad obtinendum ex iis, qui ducendis per eam regionem Canalibus fuerant præfecti, recénſque communicationem Scaldis cum Moſa meditabantur. Ac futurum quidem eſſe videbatur,vt quod generosè propoſuerat, fœliciter exſequeretur; verùm quæ inſequente anno ſexcenteſimo vigeſimo nono ſuperuenit peſtis, & rerum perturbatio, ſeceſſúſque factus Belgenſerium, conſilium ipſius planè euerterunt. 1629.

De huiuſmodi autem rebus priuſquam dicamus, attingenda aliqua ſunt, quæ intereà molitus eſt.Imprimis enim occaſione cœptæ Bibliorum editionis, non contentus indicaſſe, procuraſſéque vt Româ mitterentur Pariſios Biblia Samaritanica, apud Virum eruditum, & de bonis literis benemeritum Petrum Valleum Patritium Romanum exſtantia; miſit ipſe in Orientem Virum ſagacem Theophilum Minutium, ex Minimorum Ordine, qui vberiora requireret, obtentâ illi priùs licentiâ tam à Summo Pontifice, quàm à Generali Ordinis, prouiſóque, ne vel commeatus, vel neceſſarium voluminibus coëmendis pretium deeſſet. Et ſua ſanè ſpe fruſtratus non eſt; ille enim, optima ſorte, comperit ſtatim, acquiſiuítque Biblia Samaritanica, cum adjunctis, in Tritaplorum formam, Hebraïcis, Arabicíſque (ſed eodem tamen, videlicet Samaritanico charactere) idque præter duo Teſtamenta Syriaca, Arabicóſque Codices complureis. Non eſt verò reticendum Danielem Dayminium, ex iis Franciſcanis, quos Recollectos nominant, ſeriam nauaſſe operam, vt tam hi libri, quàm alij, ac varia etiam numiſmata in Minutij inciderent manus.

Mandârat etiam, vt in Cypro perquirerentur Codices, quibuſcum fuerat iam memoratus Eclogarum, ſeu excerptorum Porphyrogenneticorum repertus: at ij ſic fuêre exturbati, vt nulla tandem exploratione, quantumlibet ſedula, reperiri potuerint. Summoperè verò id doluit, qui ex vno, tanquam ex vngue, magna ſpe concepta, tulerat iudicium. Quare, ne ſtatim illius fructu viri ſtudioſi fruſtrarentur, mittendum cenſuit Pariſios, vt Grotius, Salmaſius, eruditi alij, pro ſuo quiſque inſtituto, & peruolutarent, & vtilia deligerent. Adfuit porrò imprimis Grotius, qui eius hortatu ſe ſtatim accinxit ad deſcribendum, interpre

interpretandúmque illustria Nicolai Damasceni fragmenta, quæ etiam cum nuncupatoria Epistola, ad ipsum misit.

Dum adesset qui similem operi residuo operam nauaret, procurare intereà voluit iteratam editionem Pharmaceutices Antonij Constantini Prouincialis Medici, qui ante annos circiter triginta in id incubuerat, vt ostenderet nihil esse opus ad plantas exoticas, peregrináque remedia confugere; cùm, benignitate naturæ, idem patrium solum, quod homines gignit, ipsis nutriendis, curandísque consentanea & alimenta, & medicamenta prouideat. Quare quod habuit libri exemplum misit ad Renatum Moreum, magnum Medicæ Facultatis Parisiensis lumen, cui id curare pergratum fuerat.

Per idem tempus accepit aureum eruditi Seldeni librum, de Arundellianis Marmoribus, siue saxis Græcè incisis, quæ perillustris ille Comes transferri ex Asia in Angliam, hortósque suos curauerat. Ac memorare quidem par est, Marmora illa fuisse primùm operâ Peireskij detectâ, erutáque, persolutis aureis quinquaginta, per Samsonem quendam ipsius negotia Smyrnæ procurantem; & conuehenda cùm iam essent, nescio qua venditorum arte, Samsonem conjectum in carcerem fuisse, Marmoráque ipsa intereà distracta. Sed & illud addendum est, maximopere lætatum Peireskium, cùm accepit præclaras illas antiquitatis reliquias in tanti Heroïs incidisse manus; ac tantò magis, quantò agnouit Seldenum, veterem amicum, eas fœliciter illustrasse. Scilicet cui vnicus scopus vtilitas publica fuit, nihil putauit interesse, seu sua esset gloria, seu alterius; dummodò quod esset è Reipublicæ literariæ bono prodiret in lucem. Existimauit autem thesaurũ incomparabilem contineri in illis præsertim rerum Græcarum Epochis, quæ non modò historicum, sed fabulosum etiam tempus summè illustrant, conciliántque; dum memorabilia omnia, ab annis vsque octingentis ante Olympiadas, ad vsque quingentos quinquaginta post earum initium describunt.

Adhæc variè communicauit priorem partem Epitaphij, quod Adrianus Cæsar Borysthenì Equo in his, vt par est credere, regionibus mortuo, humatóque inscripsit. Videlicet effossa est ex agro Aptensi Tabula marmorea illam Epitaphij partem continens; cùm residua nondum reperta, necdum eruta fuerit. Curauit deinceps Peireskius transferri in ædeis huiusmodi marmor: intereà verò quia Inscriptio, de qua celebres auctores certârunt, potuit ex hoc archetypo nobilissimo corrigi; ideò ad omneis eruditos eiuscemodi versus misit, exscriptos ex eo marmore, cui insculpti sunt elegantissimo charactere,

BORYSTHENES ALANVS
CÆSAREVS VEREDVS
PER ÆQVOR ET PALVDES
ET TVMVLOS ETRVSCOS
VOLARE QVI SOLEBAT
PANNONICOS IN APROS
NEC VLLVS INSEQVENTEM
DEN,.....

Notum est verò, inter vetera per Petrum Pithœũ edita Poëmatia, Epitaphium integrum legi, speciatímque postremos versus ex heic descriptis, in hunc modum, PANNONICOS NEC VLLVS * APROS INSEQVENTEM DENTE APER ALBICANTI AVSVS FVIT NOCERE, &c. Ille scilicet alio modo restituere non potuit. Et Casaubonus quidem in illud Lampridij de Adriano scribentis, *Equos, & Canes sic amauit, vt sepulchra constituerit*, retulit quidem inscriptionem; sed supra Pithœum nihil immutauit. Salmasius verò pro sua solertia medicam manum adhibens, sic legi posse existimauit, PANNONICOS NEC VLLVS APROS EVM INSEQVENTEM: verùm nihil iam coniecturis opus, cùm ipsissima extet tabula.

Præterea autem, vt occasione huius inscriptionis requisitum miserit Augustam, num vspiam reperiretur nummus, cuius Adolphus Occo meminit; cum inscriptione ex vna parte, ΚΑΙCΑΡ ΣΕΜΝΟC ΑΔΡΙΑΝΟC, & ex aduersa, ΒΟΡΥΣΘΕΝΕΣ, idque cum columna, seu cippo, cui impositus est Equus: vtque proinde differens de Græcorum adulatione in affectu Imperatoris erga hunc Equum commendando, censuerit nihil esse id mirum; quando ipsi quoque, (nec soli Ægyptij) euexerunt in Cælum vsque Antinoum eius amasium. Communicauit etiam inscriptos Constantini titulos in columna quadam milliari ad Forum Iulium eruta; delineationémque marmorum aliorum recens effossorum, in quibus Bacchi effigies cum variis Circes incantamentis: ne ea memorem, quæ explicuit circa figuras Thymelicas, appositósque in iis thyrsos, cum vitta, & seu scolymo, seu nuce pinea in apice.

Addam-ne, quòd sollicitè elicere voluerit quid ipse sentirem de Parheliis, quæ die Martij vigesima conspecta Romæ fuerant, quorúmque descriptionem, delineationémque cùm Gardinalis Barberinus accepisset à docto, atque laborioso Christophoro Scheinero Societatis IESV Mathematico, iusserat ad ipsum transmitti. Cùm voluerit sanè meam euulgari sententiam, memorabile solùm est, excepisse illum cum applausu, quod, post naturalem considerationem, visus sum ridere persuasionem vulgi, qua ex hisce Phænomenis presagia ducuntur pro rebus humanis. Nisi id quoque est notandum, cùm Soles quinque visi tum fuerint (seu, præter verum, spurij quatuor) vix priùs vnquam visum fuisse tam magnum Solium numerum; & rem stupendam contigisse, cùm idem Scheinerus decimo pòst mense, seu die Ianuarij vigesima quarta septem simul conspicuos eadem in vrbe obseruauit. Addere certè heic licebit, cùm iam mense Iunio, versarer in Belgio, quò ad me de Parheliis scripsit, fuisse eum mirè sollicitum, ne ex lue, quæ in hac Vrbe dirè grassari cœperat, supellex mea libraria detrimenti quid pateretur.

Cæterùm nondum Aquas-Sextias, cæteráque Prouinciæ inferioris loca prorepserat malum; cùm versante Rege apud Arecomicos (seu

(ſeu in ea parte Occitaniæ, quæ eſt proximè vltra Rhodanum) diſceſſere ex Aula non pauci,qui Peireskium inuiſerent, ſalutarêntque. In iis fuêre Stephanus Haligræus Cancellarij filius, ex legatione Veneta redux: itémque Henricus Grandis libellorum ſupplicum magiſter, & Ludouicus Peletarius Theſaurarius, qui apud ipſum diuerſantes, cùm accepiſſent Thuanum ex Oriente reducem, appuliſſe Maſſiliam, eò, cum Peireskio, ſtatim accurrerunt. Fuêre præterea Druſus Daubrayus libellorum magiſter,(nec multò pòſt inſpector Regius, Intendénſve iuſtitiæ)Philippus Fortinus Hoguetta,& alij.

Sequente Iulio, profectus eſt, cùm Oppedeo Præſide primo, ſalutatum Regem. Ea occaſione, vidit complureis ex amicis Aulicis; & Nemauſi cùm foret, commendauit raram virtutem, eruditionémque Samuelis Petiti quibuſdam ex Primoribus,vt Michaëli Marilliaco Procancellario, Antonio Ruzæo Deffiati Marchioni, ærarij Præfecto, & aliis. Erat Petito præ manibus faſciculus Miſcellanearum obſeruationum in bonos auctores: itáque ipſi auctor fuit, cùm aliorum inferendorum, tum non negligendæ interpretationis in ea, quæ linguâ Punicâ apud Pœnulum Plauti efferuntur. Arelate cùm rediret, reperit ibi, acquiſiuítque annulum quendam Pronubum, ſeu Arrham genialem, de qua plura per literas cum eruditis diſſeruit, occaſione inſcriptionis, TECLA VIVAT DEO CVM MARITO SEO.

Poſtquàm rediit, Ciuitas] ſuſpicione peſtis breui laborauit. Ea innotuit primùm initio Auguſti, ex quo vſque tempore conſtituit Belgenſerium ſecedere, illúcque proinde familiam præmiſit. Nimitùm, præter mali perniciem, prouidit inſignem futuram perturbationem ordinum,præſenſítque ſibi non fore ſatis virium, vt contentionem ſedandis turbis, arcendíſque malis imminentibus ſuſtineret. Et experiri tamen voluit, ne videretur patriæ, communíque ſaluti deeſſe; verùm coactus tandem fuit medio Septembri excedere, concluſis domo famulis, qui totam ſupellectilem, &c, quæ ex ſua Bibliotheca, atque Cimeliarchio non aſportaret, tuerentur. Belgenſerij dies quadragenos pro more tranſegit, abſque vllo commercio, intra ædeis proprias, hortóſque contentus. Conſumpſit verò totum id tempus in recuperandæ ſanitatis ſtudio(quippe non prorsùs bene habuerat)inque plantis horti, viridaríique amœniſſimi excolendis. Excepit deinde partim domo,partim reliquo oppido amicos cum familiis varios à ciuitate exturbatos; ac Bonifacium Borrillium imprimis, virum optimum, & cui eſt ſpectatiſſimum Cimeliarchium.

130. Deſæuiit autem morbus in vrbe, non modò toto reliquo anno, ſed etiam parte milleſimi ſexcenteſimi ac trigeſimi inſequentis. Quo loco recitanda foret inſignis tumultuatio, quæ exacto morbo concitata in vrbe eſt, ſcripsítque etiam in alia loca, ac potiſſimùm per autumnum. Verùm renouare dolorem infandum nihil attinet, ac multo minùs commemorare publicas, priuatáſque cauſas, quæ Terram Cælo commiſcuerunt. Referre ſufficiat Peireskij domum à direptione vix abfuiſſe, cùm attigua direpta eſt; ipſúmque fuiſſe repentina conſternatione perculſum, cùm res ita fuit renunciata, vt penetratum in Bibliothecam, Cimeliarchiúmque intellexiſſet; reuixiſſe verò, cùm inaudiit direptores, tametſi viſos impetu magno irruere, nihilominùs ſibi temperâſſe.

Inuisêre illum plerique per ea tempora;ac inter cæteros, commorati aliquandiu ſunt Henricus Gornæus Marchævillæ Comes iā tum diſceſſum apparans; profecturus nempe Orator Regis nomine ad Imperatorem Turcarum. Philippus quoque Bethunius, qui Regius anteà Romæ Orator, ſeſe in Galliam recipiebat, quíque deinceps literis compluribus teſtatus eſt, quanto teneretur iucundiſſimæ conſuetudinis deſiderio. Philippus item Nunneſius, Emmanuélque Coſtæus, quos diſceſſuros in Indiam,nullis non officiis,muneribúſque deuinxit, datis per ipſos literis ad Ludouicum Herriardum in Magni Mogoris aula reſidentem; ad Loppeſium Siluanum Goæ verſantem, & ad alios; vt exinde nanciſceretur, tum rara alia quam-plurima, tum matrices rupes variarum gemmarum.

Sic commoratus Samuel Petitus, cuius mentio facta iam eſt, quémque tum Pariſios breui diſceſſurum quibus demeruerit officiis, intelligi præſtat ex nuncupatione Eclogarum Chronologicarum, quas non multò pòſt illeic edidit. Nam, *Geſtiebat*, inquit, *iampridem animus, Vir Illuſtris, votiua hac tabella teſtatum palam facere, quantum te colam, quantum tibi debeam: cùm mortalium nemo viuat hodie, qui tibi magis ſit obnoxius, quàm ego; nemo, cui ego magis ſim obnoxius quàm tibi. Verùm vt appenſa hæc tabella tuo nomini, Vir ampliſſime, & tuum nomen his noſtris libellis inſcriptum teſtimonium potius dicent ſpei,quàm de tuo in nos affectu concepimus. Te enim Patronum aduocamus, qui adſis mihi, meiſque. Tu verò, Vir Illuſtris, patrocinium ne denega; ita viuas, & valeas; noſtrâ quippe intereſt. Nam ſi hi libelli in tuo nomine apparent, nemo bonus eſt inter eruditos, cui non probentur, tanquam tibi, viro caſtigatiſſimi iudicij, & eruditionis ſummæ, probati*, &c. Sic Henricus Dormalius Leodienſis Canonicus, omnibus quidem literis bonis, ſed fœlici tamen Græcorum Poëtarum imitatione præſertim conſpicuus, quem niſi negotia domum reuocaſſent, prolixiùs longè detinuiſſet.

Sic Ioannes Iacobus Buccardus Pariſinus, ipſe quoque omni ingenua literatura perpolitus, qui, quò poſſet meliùs excolendis Muſis, boníſque auctoribus quà Græcè, quà Latinè verſandis æuum terere, conſtituerat ſolum patrium cum Romano commutare. Eò ergo pergentem detinuit Peireskius quātum potuit, non dimiſſurus hieme tota, niſi præoptaſſet eius ſtudia quam primùm inclareſcere in magno illo Orbis theatro. Heinc & paterna monita dedit; & literis variis ita commendauit, vt Cardinalis Barberinus

illum non modò pro folitâ humanitate exceperit, fed voluerit etiam inter literatos, quos domi habebat, fubinde confcribi. Sic Antonius Natalis, doctus Medicus, qui Hifpali antè moratus fecerat ipfi occafionem Americani commercij, & qui tunc res naturæ perraras ex nouo illo Orbe aduexit; alteróque pòft anno, priufquàm regrederetur Hifpalim, dicauit ipfi quandam fuam aduerfus Medicos Apologiam.

Sic Francifcus Gallaupius nobilis Aquenfis, qui Hebraicè doctus, fi quis alius, & peregrinationis Orientalis cupidiffimus, Marchævillæum apud Peireskium redituram, præftolabatur. Is fuit, cui fimul ac Lombardo demandauit præcipuam curam obferuandi Eclipfim Solis, quæ die decima Iunij contigit. Id tamen fruftrà; quòd montes occidui deficientem Solem interceperint,obferuatáque folùm fuerit magna aëris obfcuratio. Defecit nempe Sol ad occafum; nam & nobis Parifiis,Horizontem liberum fubiit obductus adhuc digitis duobus; cùm deliquium maximum fuiffet digitorum vndecim, ac minutorum triginta duorum; cœpiffet verò horâ fextâ, cum quadrante, & fefqui-minuto.

In talium igitur virorum conuerfatione dies ducebat; interiiciebátque tum crebram lectionem;tum rariorum plantarum cultum; tum ftudium, ac varia de rebus lapidefcentibus ratiocinia. Et circa Plantas quidem, viderentur heic enumerandæ præcipuæ; fed immorandum non eft in iis, quæ, tametfi habitæ raræ, in aliis tamen hortis vifuntur. Aliquæ folùm attingendæ ex iis, quarum habendarum, & per Europam excolendarum prima laus Peireskio debetur. Eiufmodi cenferi poteft Gelfeminum Indicum; arborefcens, femper virens, flore luteo, ac fuauiffimè odorato. Id fcilicet primùm ex Sina aduectum, & Belgenferij excultum, fuit deinceps in hortos Regios, & Barberinos propagatum. De his certè Ioannes Ferrarius, ex Societate Iesv eruditus vir, in iis libris fcripfit, quos tribus pòft annis edidit de Florum cultura. Sed addendum eft Cardinalem mififfe viciffim Belgenferium Sinenfem Rofam; cuius pulchritudo odorem defideratum mirè compenfat.

Deinde quæ dicitur Lifa, fiue cucurbita Mechana, quæ aduecta nempe eft Mechâ, dicíque poteft planta fericea, quòd filamentis turgefcat ad opus textorium non abfimile ferico idoneis. Peireskius certè fimul accepit & grana, quæ ferenda primùm, curandáque Viaffio dedit; & Cucurbitam integram, totam intus filamentofam; & telam, feu pannum ex eiufmodi materia confectum.

Tum Papyrus Ægyptia vera, aliáque ab ea, quam Profper Alpinus defcripfit.Peireskius nempe illam obtinuit ex Saïtarum regione, vbi germana creditur nafci; tametfi, quod fciam, non fuerit expertus, an charta confecta, fiue craffior ex cortice, fiue tenuior ex phyliris, fatis patiens fcriptionis foret. Opinatus certè initio, cùm vidit vmbelliferam, poffe pediculos compingi, & ad fcribendum vfui effe, in fententia non perftitit.

Præterea quæ Nux Indica appellatur Cocos. Non quòd Nuces huiufmodi non fuerint iamdudum in Europa vifæ; fed quòd ipfe etiam tentârit, num fub hoc Cælo prouenirent.Ac germinanteis quidem vidit; fed vel aëris inclementiâ, vel quòd non fatis curatæ fuerint, non adoleuerunt prò votis.

Rursùs Zinziber, quod ex India allatum virefcere deprehenfum eft, tranfmiffúmque deinde Parifios ad Vidum Broffeum celebrem Medicum, & Regiorum hortorum inftructorem primum, demonftratorémque primarium; à quo aliunde, & ab antè nominato Vefpafiano Robino fubdemonftratore perrara obtinuit.

Nihil autem dico de Myrto latifolia, ac flore pleno, de Styrace, de Lentifco, vnde Mafticle, & aliis priùs memoratis. Multò minùs refero Gelfeminum Americanum maius, flore phœniceo, Perficum violaceo, Arabicum pleno: Arantia flore rubeo, atque variegato: Mefpilum, & Cerafum acidam, fine nucleis; ficum Adameam, cuius fructum Peireskius eft interpretatus ex eo genere racemorum, quos exploratores ex Terra Chananæorum retulerunt; vites rariores habitas Tuneto, Smyrna, Sidone,Damafco, ex noua Francia, aliífque locis. Minimè omnium denique hæreo circa follicitudinem, qua opus topiarium curauit; qua arbores in quincuncem difpofuit;qua totum folum irriguum fecit: qua cauit, ne per hiemem tenerioribus plantis noceretur: qua accerfiuit ad florum copiam peritiffimos odorarios, qua, vt paucis dicam, nihil prætermifit, quod exiftimauerit facere ad amœnitatem.

Hoc potiùs infinuo, peregiffe illum experimenta varia circa plantarum femina, gemmáfque, & furculos variè commifcendos. Placuit autem potiffimùm inferere Myrto non Gelfeminum modò, fed etiam Apianam(dicunt vulgo Mufcatam) vitem: vt experiretur quale effet vinum, Myrtites antiquitùs dictum. Expertus porrò Lapidem effe, è quo in humente loco erumperent, ac fuccrefcerent fungi: deprehendit denique ipfum nihil aliud effe quàm Tuber infolitæ magnitudinis, inftar lapidis induratum. Et cùm Renatus Moreus retuliffet ex Mercurio Gallo-belgico manum è fuggefto enatam, monuit difquirendum num ea fortè fuiffet ex ramofis fungis, qui non ex iis lapidibus folùm, fed ex lignis etiam putrefcentibus exoriuntur: ac num impoftura fuiffet, aut credulitas, quæ fabulam de digitorum obferuato motu feciffet. Sed hæc de Plantis.

De ftudio rerum lapidefcentium paullò vberiùs dicendum eft: quando & copiam,& occafionem de iis differendi creberrimam habuit: & ad ipfa loca frequenter deduxit hofpites fimilium curiofos; vt comprobatiorem faceret fententiam. Cùm ergo in colle, quem Defenfum vocant, occurriffent Pectinitæ, Oftreitæ, Cornu Ammonis, alíique

que lapides diuerſimodè figurati : & in campo re, ac nomine longo, intráque cauernam Guerineam reperta fuiſſent folia ex quercu, alno, ilice, vlmo, nuce, populo, hedera, lauro, aliiſque arboribus, ita conuerſa in lapides, vt ſuis tamen neruulis, & denticulationibus ſuas indicarent ſpecies: cœpit exinde reducere, firmaréque antiquam ſuam de lapidum vniuerſorum generatione opinionem. Quippe in ea non fuit ſententia, vt exiſtimaret omneis lapideis ab initio Mundi formatos: ſed voluit temporis progreſſu pleroſque ita fieri, vt ſinguli originem debeant ſuæ materiei, propriiſque ſeminibus, configurationem verò partim ad naturam, partim ad caſum referant acceptam. Nam cùm omnium materies ſit aqua, ſeu liquor, aut ſuccus: exiſtimauit variis in locis contineri varia rerum ſemina, ac ſpeciatim lapideum, quod liquori immiſtum, lactis inſtar ipſum coagulet, ſpecialémque imprimat formam.

Heinc Chryſtallum, Adamantem, Amethyſtum, ſimileíſque lapides fieri, cùm illorum ſemina limpidum liquorem, cuiuſmodi ſolùm perficere poſſunt, nacta fuerint; cæteros verò, cùm ſemina eorum magis turbidum, & obſcurum. Et quoniam liquor tunc contineri, conquieſceréque in cauitate quadam, & quaſi vaſe, ſeu conceptaculo debet; inde effici, vt pretioſi etiam illi lapides fundum habeant craſſum, obſcurúmque, tum quia conceptaculum terreum, immundúmque vt plurimùm eſt; tum quia quicquid eſt in liquore craſſum, ſubſidit, coagulationémque proinde in fundo facit hebetiorem. Cæterùm ipſos, dum coagulantur, diffindi, & multiplicari, vt grana ſpicæ, intra vaginam: ſubire autem Cryſtallum figuram oblongam, hexahedricam; Smaragdum dodecahedricam; Adamantem, & Rubinum octahedricam: & ita de aliis, propter ſpecialia ſemina, iuxta quæ lapides non minùs conſtanter, regulariterque, quàm ſtirpes, atque animalia ſuarum ſunt confirgurationum.

Quod ſpectat verò ad figuras Concharum, Cochlearum, Strombylorum, Oſtreorum, & innumeras alias; id eſſe ex caſu, quo, animalibus demortuis, contingit teſtas, corticéſve conceptacula fieri excipiendo, continendóque lapideſcenti illi humori, qui coagulatus induratúſque, continentis figuram induat; quo etiam modo lapides Stellati ex ſpolio, atque inciſuris quorundam vermium formari poſſunt. Quin etiam partem humoris ſubtiliorem, penetrare in ipſam teſtam, adeò vt ipſa quoque lapideſcat; licèt euadat friabilior (vnde in multis non cohæret) & remaneat tamen candidior interiore nucleo; qui aliunde, præter craſſiorem humorem, immiſtam habere corrupti animalis ſubſtantiam poſſit. Mirum eam ob cauſam non eſſe, ſi non modò intra hos nucleos, ſed etiam interdum intra Cryſtallum, & lapides alios tranſparenteis obſeruentur paleæ, muſcæ, & id genus ſimilia; has enim res caſu repertas, aut in conceptaculo, aut in fluore illo, cùm induruit in lapidem. Folia autem illa plantarum lapideſcere, eo modo, quo dictum eſt teſtas; ſcilicet ſubeunte puriore humore, qui, ſi impurior fuerit, lapidem craſſum circumformet; vti conſtitit in lapide quodam intra Muſæum aſſeruato, qui diffiſſus florem contentum, petrificatúmque exhibuit. Sic etiam Oſteolitha fieri, ſeu oſſa humana, & alia lapideſcere cenſuit.

Et ad generationem quidem illorum lapidum polyhedricorum, argumentabatur ex conformatione ſalis, aluminiſque in ſuas figuras. Circa alios verò, meminerat primùm, quod primis pubertatis annis obſeruaſſe illum memorauimus, dum ad minorem Rhodani alueum, in quem Sorga fluuiolus ſeſe exonerat, nataret. Nimirùm ſimul adnotârat turbatiorem tum fuiſſe Sorgam, ex terræmotu ad illius ſcaturiginem excitato; &, propter intumeſcentem ea tempeſtate Rhodanum, aliquot diebus reſtagnaſſe. Vnde & ratiocinabatur, potuiſſe ex ea concuſſione germen lapideum ex ipſis vſque viſceribus terræ excerni, & cùm aqua ſic deuehi, vt limo ex illa reſtagnatione ſubſidenti, ſenſimque concreto, commiſtum, lapides illos efformârit. Deinde, quod ad indurationem; meminerat trium calculorum, quos Ioannes Brunus Chirurgus ſibi dederat, recens ex veſica infantis eductos. Siquidem, cùm is, qui primò emerſerat, eſſet planè durus, qui ſecundò mollis, qui tertiò penè fluidus; omnes tamen paucis pòſt diebus eiuſdem fuêre duritiei.

Quod autem morantes diutiùs in veſica calculi ex accedente noua materia pluribus cruſtis ſuperveſtiantur; dicebat id eſſe, quod in variis cryptis obſeruamus fieri, vbi aqua lapidoſa ſupernè diſtillans tophos, alióſve lapides creat. Et quòd granula ſabuloſa, quæ intra veſicam, compingantur ſæpe à viſcido illo, & calculoſo humore, qui defluit ex renibus; declarabat id ipſum eſſe, quod in montibus ac fluminibus plerumque contingit. Siquidem pluréis rupeis videmus, quæ ex pluribus minutioribus lapidibus conſtant, intertexente illos communi materia, quam neceſſe ſit fuiſſe poſteriùs ſaxeam effectam. Habuit & ipſe intra Muſæum eductam ex Druentia equinam ſoleam ferream, quæ ita eſt circundata lapillis fluuiatilibus, vt lapidoſa alia ſubſtantia illos inter ſe, & cum ferro adglutinet. Idem viſitur & in enſe, & in circulo ferreo, eductis ex Rhodano; idem in magno clauo æneo, quem eductum ex Sequana Lomenius ad ipſum tranſmiſit. Argumentum inde ducebat (tum de germine lapidifico ex montibus vſque, & aquarum ſcaturiginibus deraſo; & de lapidibus, qui in ſingulos dies in mediis fluuiorum alueis generantur; qui ipſi quoque ſuaptè natura ad rotundam, vel oualem figuram accedunt; niſi quòd pro conditione conceptaculi, aut ex volutatione, detritione, confractione, degenerare ab ea poſſunt.

Vt

Vt de fabulo autem illo calculofo obferuationem adiiciam, animaduertit ille primus, ipfum à natura ita conformari in figuram rhomboïcam, vt microfcopio infpectum, appareat veluti rhomborum lateritiorum congefta moles. Ex quo difficile non eft caufam explicare illius doloris, quem fabulum eiufmodi cum vrina egeftum creat; nempe fingulorum granorum acutiores anguli canalem ita vellicant, vt fui fenfum acerrimum faciant.

Ex his, rogatus aliquando de flexilitate illius Cotis, quam à Iacobo Hallæo Parifienfi Rationum Magiftro communicatam habuit; illam ad Talchum retulit: opinatus nempe fluorem talcho gignendo comparatum fic fuiffe commiftum arenæ, feu iis granulis, ex quibus cos pertexitur; vt craffitudo coticularis talchi pelluciditati, læuiorique obftiterit; & talchica flexilitas obftiterit cotis rigori.

Sic rogatus de lapidibus Crautiæ, Herculeorúmve camporum; cenfuit totam illam planitiem potuiffe olim reftagnare exundante potiffimùm feu Druentia, feu Rhodano, & lapidifico germine fimul deuecto, coagulante. Argumento fuit, quòd in falium concretione obferuamus. Quippe, vt in vafe, ex quo aqua fali commifta euaporatur, teffellæ maiores in fundo, quàm ad latera relinquuntur; quòd illeic falfedo vberiùs, diutiúfque refideat: fic in medio Crautiæ, quod depreffius eft, maiores longè lapides, quàm ad oras obferuantur; & ad maritimas quidem, paludofáfque præfertim, vbi lapilli vix attingunt nuculæ magnitudinem; cùm in medio lapides fint capiti humano plerumque æquales.

Quod difficultatem potiffimum fecit, fuit multitudo incredibilis pifcium, concharum, aliorúmque marinorum animalium, quæ in fummis etiam montibus faxificata vifuntur. Attamen, quoniam obferuauit in bene longa montium ferie à Belgenferienfibus vfque quandam quafi zonam exftare, editam quidem, fed libellatam tamen, & horizonti, planóque maris parallelam, quæ eiufmodi animalibus faxeis effectis referta fit; nullus penè dubitauit, quin mare eò vfque pridem occupauerit, & faltem ad Diluuij tempus (nifi ad Mundi vfque initium, priufquàm aquæ diffluerent) recurri poffe exiftimauit. Nam mare quidem paulatim aliquas deferere oras, inuadere alias, duxit compertiffimum; vti Ariftoteles comprobauit de Ægyptiaca, Polybius de Euxina, ipfe de Arelatenfi: quippe Nilo, Danubio, Rhodano, aliífque fluminibus ex terra continuò delata producentibus continenteis; adeò vt temporis progreffu, & loca humilia euadant excelfa, & littoralia mediterranea. Quam etiam ob caufam fcripfit aliquando fe credere fore, vt Veneta vrbs continenti adiungeretur: quòd ex tempore nefcio quo, promota foret continens paffibus mille, & quingentis.

Exinde prætereà coniecturam duxit de formatione Rupium, quas Mundi præfertim initio cenfuit genitas ex copiofiffimo humore vniuerfam Terram obruente, & femine faxifico eidem Terræ interfperfo. Heic euenire certè potuiffe, vt molli adhuc concretione, quæ flumina tunc erupêre, cœperéque decurrere, rupeis paffim perfregerint; neque enim alueos profundiffimos, quibus ad vtramque ripam rupes eminent, vniformis contexturæ, atque altitudinis, excauari ita potuiffe ex detritione infenfili, fi durities perpetua fuiffet. Fortè etiam inde effectum, vt aqua ab ortu in occafum diffluente, & quà Mediterraneum iam eft, locum excauante, pleræque conualles ita apertæ fuerint, vt rupes, atque adeò montes eundem fitum ab oriente in occidentem feruauerint: cuiufmodi funt non præcipui modò, qui in hac Prouincia, fed & Pyrenæi, Appenninus, Rheticæ Alpes in Europa: Taurus in Afia: Atlas in Africa: ac noftratibus etiam plerumque oftentantibus faciem præruptam verfum mare. Quòd autem maritimæ Alpes, & minores quædam montium, confequentérque vallium feries alium fitum obtineant: id effe potuiffe ex fpeciali aquæ defluxu: ad eum modum, quo obferuamus poft fluminis exundationem, recurrentem ex ripis aquam limum congeftum exarare, feu creare foffulas, atque adeò protuberationes, fitu verfus alueum fluminis tranfuerfo. Sed de his iam nimis.

Solitus eft etiam fermones eruditos conferere, de cadauere Giganteo Tuneti effoffo, ac immenfæ propè magnitudinis, vt Thomas Arcofius, Vir profectò multifcius, illa ex ora fignificauit. Scripfit nempe Cranium continere poffe mellereolas Prouincialeis octo, hoc eft, Parifienfem liquidorum modium cum dodrante. Immanis fanè vaftitas: & ob quam Peireskius Arcofium admonuit, fpectaret omnia propiùs, expenderétque fcrupulofiùs. Poffe certè molarem dentem, quem ad fe tranfmiferat, aut prægrandis Elephantis, aut Balænæ cuiufpiam effe.

Summam ad hæc lætitiam cepit tum ex Minutij reditu, tum ex inuentione Tripodis cuiufdam. Siquidem ille profpero fucceffu ex Ægypto adueniens, libros adfportauit non paucos, ac potiffimùm Copticos, hoc eft charactere, & idiomate Ægyptio antiquo confcriptos; ídque præter alios, quos cum iam antè memoratis Samaritanis miferat. Aduexit & Mumias duas (cadauera videlicet antiquiffimæ illius, & fumptuofiffimæ conditurae) quarum altera fuit præcipuè grandis, integra, infignis, &, quantum licuit ex ornamentis coniicere, Principis viri. Attulit & numifmata, ex quibus magni æftimauit tetradragmata duo, alterum Atticum, alterum Tyrium; ac numifma Hugonis, Regis Hierofolymorum, & Cypri.

Ad Tripodem quod attinet, is ad Iulij Forum fuit erutus; & quia non fuit multùm pedali procerior, exiftimauit Peireskius fuiffe

fuiſſe ex votiuis per templa diſpoſitis, inſtar illius præcipui, cui Phœbas inſiſtens, & ex ſubiecto antro ſpiritum ducens, bacchabatur, credebatúrque Oracula fundere. Eius occaſione deinceps varias literas Pariſios, Romam, & aliò dedit, vt prouocaret eruditos ad differendum de incomperτis quibuſdam Tripodum myſteriis. Baſeos illius triquetræ medium foramen eſt triangulare, ex circularibus lineis: extrema autem Empuſas fulciunt ſuſtentanteis ſcaphidium: ſed ita, vt cùm omnia ſimplici attactu cohæreant, motu minimo collabantur. Nimirùm interpretabatur illo ſpiritu agitante, corruere debuiſſe omneis Tripodas, facta aliqua partium concuſſione. Ratiocinatus prætereà eſt Cortinam fuiſſe non illud vas (neque enim Pythoniſſam eò conſcendiſſe) ſed hemiſphærium aliud ſuperficiei quaſi ſquammoſæ (vt imitaretur Pythonis ſerpentis ab Apolline interfecti exuuium) quo memoratum mox foramen immediatè obtegeretur: adeò vt Sacerdos haberet Cortinam ſuppoſitam, & imminens ſcaphium.

Laborauit autem ſolùm, vt exprimeret coniecturíſque approbaret ecquid illo triangulo curui-lineo deſignaretur. Quare neminem virum doctum ea de re non conſuluit; ipſe intereà tam circa id, quàm circa parteis alias eos eruditionis fundens gurgites, vt omnes omninò conceſſerint palmam. Omnium nomine audiatur Holſtenius, *Nam, quæ*, inquit, *hac ſuper re ad reuerendum Patrem Puteanum bene longa* συζητήσει *ſcripſiſti, ea fruſtrà expectaueris vel à me, vel à quouis alio antiquitatis ſtudioſo: ita tu omnem diligentiam, curámque præuertiſti*, &c. Prætereo autem vt ad habendum pleniorem eius rei notitiam, conquiſierit Tripodas plureis, maximè verò ex Italia: vnde Menetrius aliquot miſit, præter exquiſitam deſcriptionem, delineationémque aliorum, quos obtinere non potuit.

1631. Sub initium ſequentis anni, perſeuerabant adhuc turbæ, cùm Princeps Condæus in Prouinciam miſſus, eas demùm ſedauit. Vere nouo Cardinalis à Balneo vtraque ſua legatione functus, & accepto Pariſiis purpurato pileo, Romam rediit, ac per Prouinciam iter inſtituens, inuiſere voluit Belgenſerij veterem amicum. Inter cætera autem ſuauiſſimum habuit & Mumiam illam antedictam conſpicere, & Peireskium tam de illo, quàm de cæteris condiendi generibus, ediſſerentem audire. Quæſtione interim ſuborta, num Ægyptij quoque Naulum ori apponerent; placuit varia linteamina faſciolàſque effringere, & αὐτοψίᾳ rem explorare. Itaque capite vix tandem ex inuolucris euoluto, ſtudioſè quidem, ſed fruſtrà tamen Naulum in ore perquiſitum. Diſceſſurum non erubuit exorare Peireskius, pateretur ſarcinas ſuas nouo onere prægrauari. Quippe tranſmiſſurus erat ad Holſtenium ad vſque viginti MSS. Codices Græcos, ex Platonicis, Ariſtoteleíſque interpretibus, quos ex Bibliotheca Pacij eruτos, & ducentis aureis coëmptos pridem mittere deſtinârat. Itaque Cardinalis volens, ac pro ſuo in literas, literatóſque affectu, conuehendorum aſſumpſit curam.

Quo loco memorandum eſt deduxiſſe tum illum ſecum Gabrielem Naudæum Pariſinum, nominis inter literatos magni, & ex libris iam editis Peireskio cogniti, & cari. Quamobrem Peireskius iucundiſſimum duxit tum virum complecti, affaríque coràm, tum gratulari Patrono, quòd talem à ſtudiis virum delegiſſet. Et quantum quidem fuerit illius conſuetudine delectatus, retulit profectò non ſemel, neſcius an magis admiraretur animi candorem, atque lenitatem; an inexhauſtam eruditionem, notitiámque omnium librorum. Quantum verò ipſe Naudæus & Peireskium ſuſpexerit, & illius beneficentiâ cumulatus diſceſſerit, teſtatum deinceps fecere tum priuatæ Epiſtolæ, tum nuncupatio publica Iatrophilologicæ quæſtionis, *An matutina ſtudia veſpertinis ſint ſalubriora*. In hac certè *Mecœnatem literatorum omnium* appellans, veritúſque priſci Mecœnatis ſortem, vouet Panegyricum, & cur dedicet intereà id opus, *in cauſa fuerunt*, inquit, *admiratio tua virtutis, & indignatio, quam dudum in me concepi, quod ipſa non omnibus eruditorum calamis celebretur, quibus tamen quotidie materiam ſuppeditat de cunctis fermè rebus doctè, ſubtilitérque differendi*. Et rursùs, *Quod equidem vt faciam, induxerunt me primùm propriæ meæ rationes, qui iamdudum in tuo ære viuo, omnémque cultus, & obſeruantiæ ſignificationem tibi exhibere flagrantibus votis aueo, deſideróque ſupra modum. Deinde verò optimi, & eminentiſſimi mei Mœcenatis Ioannis Franciſci Cardinalis à Balneo exemplum, qui cùm aliàs tecum adeò lubenter, ſuauiſſiméque verſaretur, vt cum nullo alio literatorum magis, nunc etiam nihil de antiqua ſua beneuolentia remittit, ſed te, licèt abſentem, amat, ſuſpicitque quàm-maximè*. Illa autem omitto, *Qui me iampridem incredibilibus amoris, & beneficentiæ tuæ illecebris deuinctum eſſe voluiſti*, complurá-que alia.

Deducto Tolonum vſque Cardinali, neque prius dimiſſo, quàm è portu ſoluiſſet, rediit Belgenſerium. Ex aliquo tempore vſque agebatur de nuptiis, quas Claudius ex fratre nepos in comitatu Venaſcino, ſeu Auenionenſi ambiebat. Tunc itaque aſſenſum præbuit, vt ille exinde in vxorem duceret nobilem puellam Margaretam Alreſiam, donatione facta Riantienſis Baroniæ, & conceſſione dignitatis Senatoriæ, ea ſolùm lege, vt ſibi functio integra per trien-nium reſeruaretur.

Imminebant Paſchalia, cùm corripuit illum inſignis quædam Paralyſis ad dextras omneis corporis parteis. Scilicet extra limeǹ domus, ac in aditu horti conſidebat, reclinatúmque fortè habebat totum corpus in dextrum femur, cùm ſubitò ſenſit eiuſmodi femur non leuiter obſtupefactum. Conatus loco emouere, niſi adiuuante famulo non potuit; neque deinceps incedere, ob ſimilem

ſimilem cruris, pedíſque ſtuporem. Perrepſit continuò in brachium affectio, adeò vt ſcriptionis fuerit incapax. Serpſit & in linguam, quæ proinde hæſit; ac licet nonnihil balbutire, murmurarévе videretur, voces tamen diſtinguere, dearticularéque non potuit. Subiit quoque aurem tinnitus, qui, niſi aliis partibus ſimul ſolutis, non euanuit. Eſt autem facta ſolutio poſt exactam hebdomadam, occaſione hilaritatis, admirationíſque ſubnata. Cùm allatæ nimirùm fuiſſent à Thuano literæ excuſationem continentes, cur Belgenſerio non tranſiiſſet, lætitia quadam geſtiit; & cùm ſubinde neſcio quis hymnus in Lilij, Roſæque amores ſcitè caneretur, ita captus eſt ſuauitate cantus, & ſtrophes cuiuſdam lepore, vt, quemadmodum Crœſi filius, prorumpere volens in aliqua verba, ac in ea ſpeciatim, *Quàm pulchrum eſt hoc!* prorsùs in illa proruperit, eóque momento libertas fuerit membris omnibus reſtituta.

Deſtinauit porrò deinceps iteratò Minutium, vt venatum iret libros Orientaleis, facto præſertim animatus præclari viri Iacobi Golij, quem Hollandiæ Ordines, propter inſignem Arabiſmi, Matheſeóſque peritiam, ſubſtituere inclytis duobus Academiæ Profeſſoribus, Thomæ Erpenio, de quo antè, & VVillebrordo Snellio, quem Keplerus meritò cenſuit ſubtiliſſimum Mathematicorum. Golius ſcilicet nomine, impenſíſque Ordinum bis iam in Orientem profectus, tantum corrogârat, & in Academia depoſuerat librorum theſaurum, vt viſo eorum indice, quem ad me à Golio tranſmiſſum, & volentibus bene multis typis euulgatum ad eum miſeram, ſubito ſtudio inarſerit, mittendi rursùs in Orientem, qui in id incumberet, vt, quantum liceret per priuatos ſumptus, ſimileis libros Gallia haberet. Dedit autem Minutium in comitatum Marchævillæ, qui menſe tandem Iulio Conſtantinopolim diſceſſit. Et dare quidem præterea voluerat Holſtenium, Buccardum, alióſque eruditos viros, qui freti patrocinio auctoritatéque Regij Oratoris Bibliothecas in monte Atho, aliiſque locis explorarent; verùm illi, vtcunque forent ad id peragendum propenſi, non potuere tamen eſſe ſatis tempori, ad diſcedendum comparati. Vnicus comparatus fuit nominatus antè Gallaupius, qui non multùm tamen temporis Conſtantinopoli moratus, diſceſſit in Libanum montem, & cum Maronitis ita conſtitit, vt etiam-num cum illis degat.

Poſt Marchevillæ diſceſſum, renuntiatum eſt fuiſſe Elephantem Tolonum aduectum. Procurauit ipſum adduci Belgenſerium, vt poſſet quædam explorare, de quibus ante annos quatuor ad Puteanos ſcripſerat, cùm animal fuiſſet deductum Pariſios. Aduehebatur tunc ex Italia, idémque fuit, qui ante annum oſtenſus Romæ fuerat: Demiror autem quorsùm poſſeſſor dixerit Peireskio annorum eſſe quatuordecim, cùm Romæ ſuperiore anno feciſſet ſolùm vndecennem, vt ex ipſius effigie dicatâ Gualdo Equiti, éxque facta per Bottifangum deſcriptione, intelligi licet. Peireskius porrò toto biduo, ſeu rogando, ſeu experiundo, ita multa addidicit, vt ſibi factum putârit ſatis. Inter cætera, cùm probaſſet omne genus edulij, iuſſiſſétque dulcia præſertim (quòd gratiſſima forent) miniſtrari, adeò vt Elephas iam ipſum & agnoſceret, & blanditiis proſequeretur fiduciam cepit (ſed præeunte animalis Gubernatore) ingerendi brachium in os, explorandíque ipſius denteis. Deprehendit autem hinc inde in vtraque maxilla binos, vt planè octo exſiſterent, & non ſolùm quatuor, vt voluerat Plinius. Neque verò denteis attrectauit modò, ſed etiam per Gubernatorem ceram ipſis applicuit, quò illorum ſimul magnitudinem, formámque faceret expreſſam. Exinde autem perſpectum habuit, memoratum molarem dentem ex Africa miſſum ab Arcoſio, Elephantis eſſe, non Gigantis dentem: neque eſt ampliùs demiratus, cùr ex Gigante Theutobocho tam pauci fuiſſent dentes oſtenſi.

Ad-hæc depingi Elephantem triplici facie voluit, ac recubantem potiſſimùm, vt commiſſuræ meliùs paterent, quæ inter pedem, & tibiam, tibiámque & femur; ad conuincendum errorem, qui auctoritate Strabonis, aliorúmque inualuerat de inflexilitate crurum, fabulíſque ſuperexſtructis. Adiicere autem ſolebat, cùm hæc deinceps memoraret, minimè potuiſſe antiquos articulationem latere, quòd in quibuſdam vulgò vocatis Medallionibus expreſſiſſent. Elephantem funambulum; inſigni quadam vtique non mobilitate modò, ſed & flexilitate crurum. Rursùs non modò partium omnium dimenſiones excipi iuſſit, ſed etiam cùm animal foret poſteà deducendum Aquas-Sextias, demandauit Fratri, itémque viris induſtriis Ioanni Lombardo, & Ioſepho Sucheto, vt explorarent ipſius pondus. Itaque ipſi rem peregerunt, confecta bilance ex trabe debitè ſuffulta, idoneíſque funibus illigatis & machinæ ligneæ, qua animal ſuſtentabatur, & ligneæ cuppæ, quæ pondera (tormentarios nempe globos) continebat. Hoc proinde modo exploratum eſt, comprobatúmque Elephantem pendere libras Prouincialeis quater mille, & quingentas: hoc eſt Pariſienſeis proximè ter mille quingentas: & Romanas duodenûm vnciarum quinquies mille proximè.

Accepit deinde magno cum dolore obiiſſe duo cariſſima capita, videlicet Aleandrum Romæ, & Pignorium Patauij, quorum quàm antiqua, & conſtans, quámque variis officiis exculta fuiſſet amicitia, intelligitur ex hactenus dictis. Cariores porrò exinde habuit, quas iam aſſeruabat illorum icones, ipſáſque, cùm rediit in vrbem, ſic in Muſæo poſuit attiguas, vt ingredienti ſtatim paterent. Cõſolationi etiam fuit, quòd ita Aleandro parentatum inaudiit, vt ipſius laudatio pronuntiata publicè

blicè fuiſſet per diſertum virum Gaſparem Simeonium in concione percelebri Academicorum Romanorum; & Pignorij memoriam ita fuiſſe caram laudatiſſimo illius, literatorúmque aliorum fautori Dominico Molino, Sancti Marci Procuratori, vt & tumulus excitatus, & Epitaphium poſitum ab ipſo exſtitiſſet, quod Philippus etiam Tomaſinus, ille de ſua patria, conciuibúſque eruditis adeò bene meritus, ad calcem eorum, quæ de Pignorij Bibliotheca, Muſæóque ſcripſit, memorauit. Prætereo autem, neque Simeonium, neque Tomaſinum ſilere potuiſſe amicitiam, quæ inter μακαρίτας illos, ipſúmque intercelſerat.

Hoc anno, ac menſe Nouembri memorabile illud contigit, quod Planeta Mercurius fuit primùm ſub Sole, ſeu in diſco Solis conſpectus. Admonuerat antè Keplerus publico ſcripto Aſtronomos, rerúmque Cæleſtium ſtudioſos admirandi ſpectaculi: quamobrem ipſe quoque Peireskius ſuarum partium eſſe putauit ad illud attendere, ac tanto magis, quanto priùs perſuaſus viſam in Sole Mercurij ſtellam Caroli Magni temporibus (ex Eginhardo, & Adelmo, Ademaróve in ſerie Annalium Aimoini) diſſuaſus iam fuerat, ratúmque habuerat viſam ſolùm fuiſſe Maculam inſignem, ex iis, quæ peruulgatæ iam ſunt; quòd per octo dies apparuiſſet, cùm Mercurius ſub Solis diſco aliquot ſolùm horas inſumat. Apparuit itaque ſcenam, in quam Solis radij Teleſcopio tranſmitterentur, vt exhibita Solis ſpecie proderetur Mercurij vmbra. Atque aduigilauit quidem, quantum licuit, aut meminit (ſiquidem Keplerus calculo diffiſus attendi voluerat toto triduo ante, & poſt diem ſeptimam, ab exacto cuius Meridie apparitionem mediam celebrandam deduxerat) Verùm cùm apparitio antemeridiano tempore deſierit, obſeruandi memoriam toto illo manè ademit hoſpitum quorundam præſentia, quibus & ad ſacrum audiendum ducendis, & menſâ lautiſſimâ excipiendis ſeſe addixit.

Inſigneis proinde fudit querimonias, cùm tempus accepit celebrati ſpectaculi, ac mirè aliunde gratulatus eſt, quòd mihi primo, ac fortè ſoli, cùm verſarer Pariſiis, id obſeruare conceſſum fuiſſet. Obſeruaui nempe Mercurium à medio ferè Solis diſco in limbum vſque excurrentem (ac tanta quidem exilitate, vt trientem minuti non exceſſerit) excedentem autem à limbo horâ matutinâ decimâ, ac minutis viginti octo, cum Boreali latitudine minutorum ſex, & trientis. Heinc lætabundus obſeruationem quoquoverſum deſtinauit, neque ipſam modò; ſed quos de ea etiam edidere commentarios, tum VVillelmus Schickardus, optimus ille, doctiſſimúſque apud Tubingenſeis Profeſſor, tum Martinus Hortenſius, laudatus Hollandiæ Mathematicus, & Philippo Landſbergio in condendis Tabulis Aſtronomicis adiutor.

Hieme ingruente laborare cœpit ſolitis hæmorrhoïdum, calculíſque doloribus; adeò vt cùm Prorex Mareſcallus Vitrius in Prouinciam miſſus, adeſſet Toloni, illum quidem inuiſerit, ſed ſellâ geſtatoriâ vectus. Quin-etiam inter colloquendum affectus eſt, diſcruciatúſque ſumma vrinæ difficultate. Apud amicum cùm diuertiſſet, neſcio quis admonuit in Zembiorum Inſula paucis milliaribus diſtante ſcaturire aquam huiuſmodi doloribus ſedandis mirè conducentem, ac, cæteros inter, Andream Dauoriam ſic fuiſſe illius vtilitatem expertum, vt & Genuâ vſque quæſitum ex ea mitteret, & Præfectus triremibus, eò ſæpè deflecteret, vt ex ipſo biberet fonte. Itaque Peireskius confeſtim in Inſulam miſit, aquam vſurpauit, ipſámque non vtilem modò ciendæ vrinæ; ſed immutando etiam toti corporis habitui inuenit; adeò vt relatus Belgenſerium viſus fuerit breui prorſus conualuiſſe.

Verùm non diu conſtitit huiuſcemodi valetudo: ſiquidem ſtatim tempore verno inſequentis anni ſexcenteſimi, ac trigeſimi ſecundi ſic variè diuexatus fuit, vt actum de eo ſæpiùs videretur. Quippe ad hæmorrhoïdum, vrinæque difficultatem acceſſit febris continua, quæ remitti quidem nonnihil eſt viſa ſub decimum quartum diem, cùm Mareſcallus ipſum inuiſit; verùm inarſit magis deinceps ad diem vſque quadrageſimum ſecundum, quo quotidiana illi ſucceſſit dierum quindecim, aut viginti. Nec verò cum iis ſolùm morbis conflictandum ipſi fuit; ſed & cum inſigni tumore ad regionem abdominis, ſuperiorémque femorum partem; itémque cum inflammatione, tumoréque ingenti in altero brachio. Ac parùm fortè hæc omnia: grauiſſimum fuit, quòd clyſtere non ſatis cautè adminiſtrato, eo facta fuit hæmorrhoïdum læſio, vt gangræna ad eas parteis ſubnata breui fuerit. Et ſtatim quidem Caſſanei imploratum auxilium; verùm ipſe quoque detentus inualetudine adire non potuit. Miſit tamen ad ipſum Sebaſtianum Richardum, qui Medicinam Diniæ primùm, ac deinde Maſſiliæ magna cum laude exercuit; quíque eâ ſolertiâ ſerpenti iam morbo iuit obuiam, vt illum planè reſtinxerit, Peireskiúmque non multò pòſt relinquerit conualeſcentem.

Vt omninò porrò conualeſceret, non contulit parùm inſignis lætitia, qua perfuſus eſt, cùm à Ludouico Meynetio Lirinenſi Religioſo, viro erudito, ac imitatione Antonij fratris optimi ſtudioſo Mathematices, duo habuit pocula argentea ex Vallaurienſi agro, dum in vineam effoderetur, defoſſa. Nempe, quòd vnum intra aliud appoſitè contineretur, ratus eſt ea eſſe ex iis, quæ & σύνδυο, & Symbibæ appellarentur; &, quòd ad oram interioris corona aurea viſeretur, perſpicuum fieri cenſuit, quid eſſet antiquis, *Vina coronare*. Quin ex punctatis etiam ad oram exterioris literis OVENIKOIMEΔOY, iudicauit eadem eſſe ex iis poculis, quæ γραμματικά, ſeu Li- 1632.

terata dicerentur (quando præsertim capacitas deprehensa est tredecim continere cyathos, iuxta numerum earum literarum) cuiusmodi fuerunt & illa, quibus olim inscribebantur voces CAIVS, IVLIVS, PROCVLVS, vnde carmina,

Nævia sex cyathis, septem Iustina bibatur, &c.

Ad hæc deduxit originem, cur geminata ebiberentur, ex antiqua vsque barbarie; qua in craniis hostium interfectorum bibebatur, & quò quis plureis occidisset, eò in pluribus agglutinatis biberet. Nempe homines mansuefactos id tandem moris exhorruisse, & substituisse tamen vasa, quæ cranij formam retinerent (vt quodammodo ista retinent) &, propter materiam, nihilominùs parem horrorem non creauit.

Denique occasione nata tum ex hisce poculis; tum ex hemina, seu semisextario æneo antiquo, quem Nemausi repertum, visúmque (nescio an apud Paludanum, an apud Tornerium, ante annos treis) Petitus deinde ad illum detulerat: tum ex alabastro per æstatem accepto ex reliquis naufragij, quod perpessa est triremis Pontificis Nuncium Ceuam in Galliam vehens, postquàm effractum instaurauit, vsúsque est iucundissima per aliquot hebdomadas consuetudine Menetrij; tum ex modulo Congij per Aleandrum habito, ac deprehenso continere ex Aqua-Gapelli libras Prouincialeis nouem, & duas vncias, per ectypica pondera; tum ex pluribus aliis vasis, quæ aut illeic habuit, aut quæsitum misit; occasione, inquam, ex iis nata, cœpit varia cum Salmasio, aliísque viris eruditis circa mensuras, pondera, vasaque ipsa disserere.

Scilicet opinatus est, fuisse antiquos adeò solerteis, vt nullum vas conficerent, quod non & præscriptam mensuram, & certum pondus contineret. Confirmatus autem per id tempus est, cùm pilam ponderum antiquam ab Aleandro ad se allatam, cùm veniret in Galliam, explorauit, & comperit vascula eius singula videlicet libræ, semissis, trientis, quadrantis, sextantis, vnciæ; continere ordine eodem acetabulum, cyathum, mystrum, concham, chemen, & cochlear: ídque præter incithegam, seu situlam vasa continentem, quæ & pondere est dupondium, & mensurâ quartarius; sed ansulis nempe ad oram depressis. Prætereo verò, vt eius rei factus deinceps fuerit certior, cùm postquàm in vrbem, ac Musæum rediit, quoddam reperit vasculum, in quo circulis variis, & vnciæ, & cochlearis partes minutiores interstinguntur; ac rursus omnimoda vasa domi relicta obseruauit.

Sed vt insistamus in iis, quæ Belgenserij peregit, miram quoque cepit lætitiam, ex communicata secum egregia quadam demonstratione, qua antè memoratus Iosephus Galterius perfecit Ptolemaicam, circa obtinendam distantiam, magnitudinémque Globorum Cælestium. Ac ille rem quidem pro sua solertia meditatus fuerat ante plureis annos; sed eam retexendi occasionem sumpsit ex edita nuper Landsbergij Vranometria, in qua cùm senex optimus quid Ptolemæus, Albategnius, Copernicus, Tycho, & alij summi artifices peccassent, adnixus fuisset ostendere; ipse deinde visus est paullò segniùs sese habuisse. Quippe lineas ductas ex centris tam Solis, quàm Terræ, in contingentem ab angulo vsque Terrenæ vmbræ directam, distinctas non habuit à veris, apparentibúsque semidiametris, vt in exquisito negotio oportuit; veluti etiam oportuerat apparentem Solis semidiametrum, non ex centro Terræ attendere, sed ex superficie, vnde ea spectatur. Cùm itaque Galterius & rationem omnium habuisset, & diagrammate exornato demonstrationem construxisset, misissétque omnia ad Peireskium; ipse summoperè lætatus, congratulatúsque est, ac procuratis quàm pluribus demonstrationis exemplis, ipsam cum viris, quos harum rerum Parisiis, Romæ, & alibi, studiosos nouit, communem fecit.

Sic cùm obtinuisset exemplum eorum Galilei Dialogorum, in quibus ex motu Telluris in eadem parte superficiei bis quoque die retardato, acceleratóque, ob compositionem motus diurni, & annui, declaratam peruidit causam geminatæ in singulos dies reciprocationis, seu æstus marini, eatenus incognitam; dici non potest quantâ lætitiâ sese perfusum senserit: & cùm non sine approbatione opus editum obseruasset, quanta cum exultatione exclamauerit, fœlix esse hoc sæculum, quo viri sagaces ex positione motus Telluris expofuerunt causas tum proprietatum Magnetis, tum æstus Oceani, habitas præcipuè admirabileis, atque incompertas; alteram quidem G. Gilbertus in opere illo suo de Magnete, alteram verò Galileus, in libro hoc Systematum.

Recreârunt etiam illum edita in lucem à Chiffletio Insignia gentilitia Equitum aurei velleris, Fecialium verbis enunciata; acceptis simul literis, quibus Petrus Hoserius (quo nemo fuit vnquam nobilium Galliæ familiarum notitiâ instructior) significauit se quoque insignia Ordinis sancti Spiritus, tanquam iam affecta, breui editurum. Sic edita quoque Historia Romanorum Pontificum, qui è Gallia oriundi in ea sederunt, opera Francisci Bosqueti Narbonensis Iurisconsulti, Viri commendatissimi, & totam Historiam Ecclesiæ Gallicanæ tum meditantis. Sic missa à Naudæo germana Ariminensis Pontis inscriptio, qua certior est factus contineri Consulatum Augusti XIII. & Tribunitiâ potestatem XXXVII. cùm subdubitasset non bene apud Gruterum legi XIV. & XXXVIII. Misit verò etiam Naudæus relationem suam de Vesuuiano incendio, quod à Decembri vsque superiore cœptum, nondum prorsus desierat; eámque, præter complureis alias, quas ex variis corrogauit.

Tandem, cùm in vrbem redire sequente autumno statuisset, apparatos priùs voluit

luit Samaritanos Codices, vt libertate viarum facta, mitteret Parisios vnâ operâ, permolestè ferens, quòd illeic fuissent tamdiu desiderati. Videlicet, vt compleretur magnorum Bibliorum editio, perdoctus ille Ioannes Morinus, ex Congregatione Oratoria, curabat Pentateuchum Samaritanum, & ab anno vsque superiore Exercitationes in ipsum præmittens, publicam mentionem ita fecerat eiuscemodi Codicum, vt Peireskius deinceps mirâ fuerit eos transmittendi impatientiâ. Ille siquidem præloquutus de Samaritanico exemplo, quod procurante Peireskio Petrus à Valle communicârat, verba ista subiecerat, *Præter Codicem istum, duos alios Hebræo-Samaritanos quotidie exspectamus, vt eorum cum isto comparatione editio nostra omnibus suis numeris absoluta prodeat. Hos paucos ante menseis è Palæstina accersiri curauit vir amplissimus, literarum decus, déque literis bene semper merens D. Peresius, in suprema Prouinciæ Curia Senator integerrimus. Codicum istorum alter tricolumnatus est, & trilinguis, vnaquaque dialecto per columnas exposita*, &c. Persensit ergo Peireskius vellicatam sibi ea ratione aurem: quare ad tutam, opportunámque occasionem solùm attendens, non alij voluit commissos, quàm Dionysio Guillemino, viro eximiæ comitatis, domesticóque ab ineunte vsque ætate habito; vnde & pridem Romollarum, & nunc etiam Belgenserij Prioratum, vt vocant, obtinuit. Et dimittebat quidem illum ad Abbatiam in Aquitaniam, sed præfixit tamen, vt via compendiosiore relicta, Parisiis iter faceret, Codicésque secum transferret. Non memoro autem quàm ingenteis gratias pro iis Morinus habuerit, quas in laudes proruperit; adnoto solùm ipsum tunc transtulisse, remisisséque Samaritanas Epistolas, quas dictum superiùs est fuisse ad Scaligerum iampridem conscriptas.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER QVINTVS.

1632. TRIENNIO Belgenſerij exacto, rediit in vrbem menſe Septẽbri. Aduenerat iam Helias Laïnæus Marguerius, quem Rex poſt Oppedæi mortem Principem Senatus creârat: & quia illius integritatem cum eximia iuris notitia coniunctam Peireskius probè nouerat;idcircò partim dignitatis, partim virtutis reuerentiâ, domus ſuæ limen reuiſere noluit, quin Virum priùs ſalutaſſet.Inclinante poſteà Octobri, cogitare cœpit de Nepote in Senatum admittendo;illum quippe ſibi, vt iam dictum eſt, deſtinauerat ſucceſſorem. Itaque, dum Nepos Senatores omneis, vt moris eſt, præſalutaret, deducere ipſe ad limina omnium, commendaréque voluit, alacritatem ſummam teſtatus. Euenit tamen ex eo labore, vt dolorem renum concitauerit, excito inde calculo, quem poſt quartum, quintúmve diem ſatis fœliciter emiſit. Quam-primùm conualuit, non deſtitit munia Senatoria repetere, reſeruata quippe, quod & diximus, libera per triennium functione. Id voluerat autem, non ſanè vanitatis, aut lucri gratiâ; ſed vt non deeſſet occaſio exercendæ beneneficentiæ, ac potiſſimùm erga literatos, religioſos, alióſque viros bene merenteis; ſolitus eorum iura tueri, patrociniúmque ſuſcipere.

Recreauere porrò illum, qui libri fuêre à Minutio ex Oriente miſſi,cum numiſmatibus variis,ac Baſilidianis præſertim;itémque cum bulboſis plantis, aliiſque huiuſmodi rebus. Inter cæteros, vt minimum mole, ita pretio maximum habuit quoddam volumen,(quod ita dici à voluendo reuerâ potuit) repertum intra capſulam ad Mumiæ cuiuſdam pedes.Id vniuersè conſcriptum erat hieroglyphicis literis, conſtans ex germana papyro, ac facilè ſua vetuſtate ſuperans bis millia annorum. Alia poſteà vice accepit magnam Græcorum codicum copiam (quantam ſcilicet capere poterant duæ capſæ peramplæ) at fœlicitas par non fuit, ſeu quod ad integritatem, ſeu quod ad ſubiectam materiam attinuit. Nam præter Biblia Arabica, Arabicè, Perſicè, Chaldaicè, cum Rabbi Salomonis commentariis ſcripta, & alia item Arabica cum initiis capitulorum Samaritanis; cæteri omnes valde vulgares, aut mutilati admodùm fuêre.

1633. Verùm id quidem ſequente anno, quo aliunde plurimus fuit in menſurandis, comparãdíſque vaſis antiquis compluribus, quæ, vt iam dictum, habebat domi. Scilicet præter notitiam omnium omnis generis menſurarum, quam ducebat ſuauiſſimam, ſperabat quoque ſe poſſe tãdem ex collatis quamplurimis conciliare pugnantia multa auctorum de menſuris loca; vt dum Columella facit cochlear quartam partem cyathi, & Fannius vigeſimam quartam:cùm idem Fannius, & Plinius volũt cyathum decem drachmas pendere: Marcellus & alij, duodecim; atque id genus alia, quæ in animo habuit non nudis ſolùm coniecturis, ſed ipſiſmet quoque menſuris, & ponderibus explanare. Heinc operam dedit, vt etiam quæcunque vbiuis gentium exſtare nouit, antiqua vaſa menſurarentur. Habendam autem cenſuit pretioſiorum rationem magnam, quòd veteres in iis præſertim ſoliti fuiſſent affectare certa genera menſurarum, tum vt ea ratione commendatiora facerent; tum vt deſtinata ſacrificiis, vel aſſeruata in templis(erant ſcilicet plerumque donaria)diuturniores moduli menſurarum efficerentur.

Voluit proinde, vt Guilleminus per compluresis menſeis moraretur Pariſiis, ad emetiendum pretioſa vaſa, quæ ad S. Dionyſium, & in Cimeliarchiis præcipuis Ciuitatis aſſeruarentur. Expertus verò eſt præcipuè humanitatem Rociaci, dum non modò capacitatem, ectypóſque vaſorum obtinuit; ſed ipſiſſimum etiam vnum vas acceptum ferre coactus eſt; vnde à Peireskio literæ conſcriptæ, pleniſſimæ ſimul gratitudinis, & inexhauſtæ eruditionis, qua elegantiſſimæ cælaturæ, adhibitíque ornatus rationem fusè ediſſeruit. Sic quia Iacobus Gaffarellus vir & Hebræis literis, & aliis dotibus clarus, verſabatur Venetiis, menſurari per eum curauit quæ pretioſa vaſa aduecta ex Cypro, & Conſtantinopoli, in S. Marci Theſauro habentur; ídque cum illuſtris dynaſtes Eques Valletanus interceſſiſſet, qui decretum à Senatu, exorante Peireskio, vt id liceret, impetrauit. Sic per Naudæum quoque egit de Rauennatibus impetrandis; pérque Suareſium, de magno illo, qui apud Genuenſeis, catino Smaragdino, Scela ipſis nominitato; & per Menetrium, de pluribus, quæ nôrat Romæ aſſeruari Quo loco taceri non debet accepiſſe illum dono Trybliũ minus,ſiue cochlearium

ex

ex cryſtallo, à generoſa,& ſupra ſexũ erudita fœmina Fœlice Zacchia Rondenina, adiectis ad alias mariti Alexandri Rondenini literis, quibus laudatiſſima heroïna per-elegãter teſtata eſt quãti faceret Peireskij virtutem. Eſt autem mirabile viſum; quòd ſub idem tempus Carolus Tabaretius Cadafalcius Dinienſis proſeneſcallus miſerit ad ipſum, cochlearium, ſiue Tryblium maius, vnà cum trecentis numiſmatibus Gallieni ſæculo cuſis, quibuſcum id fuerat repertum.

Alia vt attingam, Ver erat, cùm Petro Seguerio per-illuſtri Præſide in Sigilli Regij cuſtodiam aſſumpto,Peireskius tum eſt gratulatus, tum literas ab eo accepit, quibus vir magnus teſtatus eſt nullas poſſe ſibi gratiores, quàm à Peireskio obtingere, tum vt affine, tum vt viro, cuius ſumma virtus, rerúmque peritia commendatiſſima foret. Eodem tempore Frater Valaueſius delectus à Rege Maſſilienſium Viguerius, in eam ciuitatem conceſſit: quotannis nempe is magiſtratus init munus Kalendis Maij,perſeuerátque toto anno Municipalis curiæ princeps.

Aderam ipſi intereà,dum accerſitum quoque voluit Athanaſium Kircherum Germanum,virum è Societate IESV eruditionis oppidò magnæ,Auenione tum commorantem. Is perhibebatur eximiè callere Hieroglyphicorum myſteria: quamobrem ipſi adiutando tum varios libros tranſmiſerat, tum Iſiacæ mẽſæ ſuperiùs deſcriptæ exemplum. Et quoniam eidem præ manibus erat inſignis codex MS. hoc eſt auctor Arabicus, Rabbi Barachias Abenephius, à quo dicebatur tradi ratio Hieroglyphicorum interpretandorum: idcircò illum exorauit, vt ad ſe accedens tum codicem ipſum, tum ſpecimen quoddam interpretationis,notarúmque ſuarum adferret. Cùm feciſſet,dici non poteſt, quàm ardenter illum animauerit, vt cœptum opus perficeret, editionémque maturaret. Fuit deinceps Vir Romam euocatus, vt ſuccederet in locũ inſignis Mathematici Chriſtophori Scheineri, quem Imperator penes ſe habere exoptauerat: ſategit autem Peireskius non modò apud Mutium Vitelleſcum Societatis IESV Generalem, ſed etiam apud Cardinalem Barberinum, vt & ſtimulos adderent,& ſatis otij facerent, quò id opus breui prodiret.

Accerſiuit quoque eodem tempore Salomonẽ Azubium Carpentoractenſem Rabbinum,nihilo ſanè doctrinæ ſpecie antiquis illis inferiorem.Is,quas habebat,detulit Aſtronomicas Tabulas, à quodam Iudæo ante annos trecentos Taraſcone conditas,& ad longitudinem, latitudinémque eiũs loci accommodatas.Quia verò nôrat quos labores nominatus antè Schickardus in reſtituẽda Aſtronomia, Geographiáque exantlabat;ideò procurauit, vt Azubius exemplum earum Tabularum Hebraicè deſcriberet, quod ad Schickardum mitteretur. Miſit autem poſteà, ſimúlque adiunxit interpretationem Azubij, nonnulláque Arabica, quibus ipſum iri delectatum, ex peregregia opera circa Hiſtoriam Tarichi de Perſidis Regibus nauata, perſpectum habebat. Quin-etiam,quia eius reſponſum ad Epiſtolas de Mercurio, prodebat illum neque vidiſſe opus perantiquum Ariſtarchi Samij, de Solis, ac Lunæ magnitudine, neque certum eſſe, an liber vſquam gentium reperiretur: ideò, cùm ipſe meminiſſet librum Græcè adhuc exſtare in Bibliotheca Regia, interpretationémque eiuſdem Latinam, vnà cum commentariis per Federicum Commandinum, in Italia editam fuiſſe: ideò, inquam, & procurauit habere exemplum è codice Græco, & nullum non lapidem mouit, donec per Naudæum exemplum Latinum detexit, ac obtinuit; & vtrumque, vnà cum variis circa cæleſtia obſeruatis congeſſit in faſciculum; quem tandem nihil tale expectans,& ne cogitans quidem,Schickardus accepit.

Pari ratione ſeſe geſſit circa memoratum Hortenſium, à quo cùm noſſet expeti exemplum Dialogorum Galileanorum, vt ea, quæ ille de ſtellarum exilitate conſcripſerat, conferre poſſet cum iis, quæ ipſe de ſimili argumento propter obſeruatam Mercurij exilitatem diſſeruerat: illicò exemplum conquiſitum miſit, vltróque ad virum nihil tale ſuſpicantem deſtinauit. Pari erga neſcio quem alium, à quo cùm accepiſſet Alcorani exemplum totis votis deſiderari; impetrauit ſtatim Gratianopoli, intercedente Philippo Lagneo, viro bono, ac erudito, & ſtudioſorum planè ſtudioſo, quod ad virum, à quo nihil fuerat, tale rogatus, mitteret.

Pari etiam erga Claudium Gaſparem Bachetum Meziriacum, qui poſt Diophantum editum, aliáque opera eximia, Gallicam operum Plutarchi interpretationem inſtaurare, caſtigationémque notis illuſtrare magno animo moliebatur. Cùm is enim ſignificaſſet vitam Homeri per Plutarchum nunquam ſibi Græcè conſpectam, ídque ad Peireskij aures perueniſſet, dedit illicò operam, vt ea vita exſcriberetur è codice Græco, quem ſe vidiſſe meminerat in Bibliotheca Regia, & cùm re penè iam peracta illam editam accepiſſet ab Henrico Stephano,ac præmiſſam volumini Poëtarum Heroïcorum, coëmptum ſtatim miſit volumen, cuius aè ſimul deſiderati Scaligerani Euſebij,& recuperatæ nuper ex Oriente Homericæ Iliados, cum notis quibuſdam Porphyrij,aliarúmque rerum non expectatarum Bacchetum participem fecit. Sed poſſent adferri ſexcenta ſimilia.

Addo quòd exſcribi curauit ex Bibliotheca Auguſtana,opera quędã B.Cyrilli,docto Viro Ioanni Auberto, ad complendum editionem ſacri Auctoris,neceſſaria: ob quam etiã cauſam, euólui curauit Bibliothecas varias tam Hiſpanas,quàm Siculas;ac præ omnibus Vaticanam, è qua nonnulla adeptus eſt, quæ vt Holſtenius percenſeret,corrigerétque lubentiùs,procurauit,vt Aubertus Pariſiis viciſſim cenſeret,& corrigeret aliquot Græcos Aſtronomos,quos expetitos Holſtenio ipſe Peireskius ex Bibliotheca optimi ArchiepiſcopiTolòſani curârat exſcribi. Addo quoque,cùm iã Ducheſnius admoueret ſeriò manum edendis Auctoribus, qui de Francorum Hiſtoria, &

& rebus Francicis fcripferunt, obtinuiffe illi Peireskium, præter non paucos fanè alios, tum Petrum, dictum Bibliothecarium, quem Naudæi fagacitate, diligentia, fœlicitate eft adfequutus; tum Chronologica fragmenta Abbatiæ Sublacenfis, quæ vt adipifceretur, Cardinalis Barberini auctoritatem, & Buccardi manum implorauit.

Addo complureis etiam alios, eiufdem implorantis gratiâ, imperaffe multos codices exfcribi. In iis fuit Henricus Memmius, ille adeò illuftris Præfes, qui animi nobilitate genus fuperans, gentilitiam de literis, literatifque bene merendi follicitudinem mirè fouet. Fuit etiam Comes Marchævilla, à quo accepit Librum de variis Muhammedanorum Sectis, & ad quem præfcripfit cuius notæ effe deberét cælaturæ, camei, numifmata, & id genus cætera, ex Oriéte expetita. Fuit memorata Fœlix Zacchia, à qua monumenta aliquot Genuenfium familiarum obtinuit. Fuit, ea occafione, Iulius Pallavicinus, ipfe Genuenfis, à quo volumen integrum de eifdem familiis habuit; præter quæfita alia ex Petro Maria Boëro, quicum illi fuit perpetuum commercium; fuere alij, ex quibus quæfiit antiquitates Hadriæ, Pifæ, aliarum infignium Vrbium; fed memorare omnes moleftum.

Non eft verò heic prætereundum, quòd cùm iam antè agitaffet curam inducendæ, propagandæque per Europam Copticæ linguæ, ac iam Salmafius, Petitúfque ex paucis libris communicatis in ea plurimùm profeciffent; adiecit volumina plura, ac mirè fategit, vt Petrus Valleus commodaret Vocabularium, quod ex Oriente aduexerat, vt illius interpretationem, editionémque per Salmafium ad id paratum procuraret. Cùm non obtinuiffet, adhortatus eft, vt faltem Kirchero illius copiam faceret, qui & Romæ præfens, & linguæ iam gnarus, incumbere in eam rem poffet.

Cæterùm magnam concepit fpem tũ Copticorum, tum aliorũ præclarorum voluminum ex Oriente obtinendorum, cùm accepit exemplum prodeuntis tum primùm in lucem Epiftolæ B. Clementis ad Corinthios fcriptæ, & nuper ex Ægypto, Conftantinopolíque in Angliam allatæ; cúmque fub ipfummet tépus vir omninò bonus Ægydius Lochienfis, è Capucinorum familia, ex Ægypto rediit, vbi toto feptennio linguis Orientalibus operam nauârat. Is népe magna exultatione exceptus à Peireskio, à quo non parùm fubfidij in ea regione acceperat, indicauit codices raros in Cœnobiis variis exftanteis. Memorabile autem eft, vifam ipfi Bibliothecam octies mille voluminum, quorum pars non exigua præ fe ferret æui Antoniani notas. Quandoquidem verò inter cætera animaduertiffe fe dixit Mazhapha Einok, feu prophetiam Enochi, declarantem ea, quæ ad finem vfque fæculi euentura funt, Librum Europæ pridem inuifum, illeic autem charactere, ac idiomate Æthiopico, feu Abyffinorum, apud quos is fuerat feruatus, confcriptum: ideò Peireskius fic fuit accenfus eius, quoquo pretio, comparandi ftudio, vt nullis parcens fumptibus, ipfum denique fui fecerit iuris.

Cùm porrò idem optimus vir mentionem obiter feciffet infignis incẽdij, quod in Semo Æthiopum monte eodem tempore contigit, quo Vefuvianum in Italia; idcircò varia edifferuit de canalibus fubterraneis, quibus communicare poffint non modò aquæ, fed etiam ignes, atque adeò Vefeuus cum Æthna, hic cum Syria, hæc cum Arabia fœlice, ifta cum regione Erythræo vicina, in qua Semus mõs: idque feu feries quædam rupium incuruatarum canales faciant, feu ipfi ignes in rimas fubeuntes vias fibi aperiant, & canaleis creent, bituminofáque fuffumigatione incruftationem obtendant, quæ aquam marinam fuperpofitam arceat. Igneis autem fubterraneos aperire fibi vias, indicio effe montem Puteolanum tempore Pauli tertij, aliófque aliis temporibus eruptione ignium creatos. Incruftationẽ verò illam interdum abrumpi, ita vt aqua fubeat, indicio effe, quòd tempore Vefuviani incendij littus Neapolitanum aliquantifper reficcatum fuit, reuomente interim monte abforptas hiatibus aquas, verùm admifta materia combuftili, ignefcenteis. Sic poftmodùm etiam eft interpretatus Torrentem illum igneum, qui ex monte Æthna defluxit anno integro, decurrens fummo cum ardore vltrà duo, triave milliaria, latitudine paffuum quingentorum, mifto fluore ex fulphure, fale, plumbo, ferro, terra.

Definente anno fuauiffimum habuit detinere domi per aliquot dies celebrem Poëtam Santamantium, cum Duce Crequio Roma redeuntem. Cùm fuerit verò mirificè illius lepore, ac venuftiffimorum Poëmatum recitatione delectatus; lætitiã tamẽ præcipuè duxit ex recitatis præclaris rebus, quas partim ipfe, partim frater in fuis in Indiam, aliáfque regiones peregrinationibus obferuaffent. Retulit, inter cætera, fuiffe fratri vifa in Iaua maiore animalia quædam, quæ forent naturæ, homines inter, & Simias mediæ. Id cùm plerifque non videretur, protulit Peireskius quæ ex Africa potiffimùm acceperat. Significârat nempe Natalis, Medicus antè memoratus, effe in Guinea Simias, barbâ procerâ, canáque, & pexâ propemodùm venerabileis, incedere ipfos lentè, ac videri fibi præ cæteris fapere: qui maximi funt, & *Barris* dicuntur, pollere maximè iudicio; femel dumtaxat quidpiam docendos; vefte indutos, illicò bipedes incedere; fcitè ludere fiftulâ, citharâ, aliífque id genus (nam quòd euerrant domum, conuertant veru, pinfant in mortario, aliáque ratione famulatum præftent, haud reputari admodùm) fœminas denique in iis pati menftrua, & mares mulierum effe appetentiffimos.

Arcofius verò (qui hifce annis nuncupauit ipfi libros varios, vt Memoriale Principum, Commentarios Politicos, Relationem de Africa) literis quibufdam expofuerat quidnam Ferrarienfi cuipiam contigiffet, cùm in regione Marmaricæ, *Angela* dicta, verfaretur. Incidit nempe quadam die in Nigritam canibus venantem homines, vt vifum, fil-

ueſtreis. Capto, cæſóque illorum vno, inhumanitatem Nigritæ increpuit, qui in ſuum genus ita ſæuiret. Ille verò, falleris, inquit, nam hic non eſt homo, ſed bellua homini perſimilis. Quippe ſolâ paſcitur herbâ, inteſtináque ouina habet, quod vt credas meliùs, rem ecce; ſimúlque abdomen aperuit. Sequenti die rursùs venatum, captíque mas, & fœmina. Huic mammæ ad pedis longitudinem: cæterà mulieri ſimillima fuit; niſi quòd inteſtina quoque herbis oppleta, & cuiuſmodi ouis, habuit. Totum vtrique piloſum corpus, ſed pilo breui, ac ſatis leni.

1634. Iſta de Africa inſinuant, vt attexam commercium, quod ineunte proximo anno Peireskius inſtituit huiuſcemodi occaſione. Vermellius quidam Monſpelienſis, initio gemmarius, ſeſe militiæ dederat, opibúſque dilapidatis, ad priorem artem reuerſus erat; cùm monilibus variis corrogatis, diſceſſit naui Maſſilienſi in Ægyptum, & occaſione proxima in interiorem vſque Æthiopiam. Cùm gemmas, totámque pretioſam ſupellectilem eò tranſtuliſſet, etiam Reginæ Abyſſinorum, cui ornamenta Europæa placuerunt, innotuit; & iam in aula celebris, ipſi quoque Regi ignotus non fuit. Contigit intereà, vt Rex arma moueret aduerſus quendam Imperij hoſtem, apparantem exercitum militum quinquaginta millium. Vermellius autem, inita quadam cum Rege familiaritate, popoſcit ab eo licentiam erudiendi ſolùm breui tempore militum octo millia, pollicitúſque eſt ſe parua ea manu illas inimici copias euerſurum. Rex, animoſum, induſtriúmque ratus, illi annuit; ipſe verò & delegit, & ita exercuit milites conceſſos, methodo Hollandica iis regionibus incomperta, vt tandem vireis illas ingenteis fœliciſſimè fregerit. Reuerſus victor, Præfectus fuit totius Regni militiæ, ac tum ad amicos Maſſiliotas ſcripſit, vt curarent ad ſe tranſmitti libros aliquot, ac militareis præſertim, quadámque etiam imagines, tabuláſque pictas, & alia id genus. Id igitur vbi reſciuit Peireskius, certúſque fuit amicos illos nihil ſimile curaturos, apparauit vltrò, miſítque ad virum, tum liquores odoratos, & exquiſitiſſima elaboratione eductos ex gelſemino, roſis, arantiis, gariophilatis, munera Reginæ pergrata futura: tum imagines, tabuláſque, & icones varias Regum, Reginarum, virorúmque, & fœminarum illuſtrium; ac magnam librorum congeriem, ſed Mathematicorum præſertim ex Architectonica militari, ex vulgari Architectura, ex Perſpectiua, & cæteris. Népe indignum eſſe duxit talem fortunam deſerere, ac virum tam procul conſpicuum pro viribus non adjutare. Cùm confidiſſet autem illum gratiſſimè id accepturum, licere opinatus eſt petere ab eo libros aliquot Æthiopicos, inſcriptiones obuias, deſcriptionem Amaræ montis, itémque rituum Religionis, vaſorum, & ſimilium, quæ Europæis ſciret ignota. Atque hoc quidem moliebatur, cùm interim diſtraheretur mira ſollicitudine, quòd aliud quidem Senatui, aliud Mareſcallo Vitrio Proregi placeret.

Inter hæc etiam excipiendus fuit, aſſiduitatéque, & officiis demerendus Franciſcus Comes Noallius, qui Regius Orator cùm pergeret Romam, aliquot diebus tum Maſſiliæ, tum Aquis-Sextiis ſubſtitit. Vt taceam, quòd illo ſecum deducente Iuuenem ſupra ætatem Medicæ doctrinæ, praxeóſque peritum, Petrum Michonum Burdelotium, voluerit Peireskius pluſquam obiter eius conſuetudine frui, tum ob doteis proprias, tum ob intercedentem cum erudito illius auunculo Ioanne Burdelotio amicitiam.

Excepit quoque non multò pòſt Pontificis Nuntium Georgium Bolognetum, cùm in Galliam adueniens Aquis-Sextiis faceret iter. Memorabile autem eſt, quòd, cùm is fortè Peireskium occupatum reperiſſet circa neſcio cuius oculi anatomiam, intereſſe ipſe voluerit, curioſéque cognoſcere ſingulareis ſpeculationes. Scilicet ille tenebatur inſatiata auiditate noſcendi viſus organum, germanúmque locum, in quo viſio ex impreſſione, reflexionéque imaginis peragitur: vnde ex auium, piſcium, quadrupedúmque generibus vix obtineri vllum potuit, cuius oculi diſſecti non fuerint, vt in quo vel congruerent, vel diſſiderent, adnotaretur. Non tacendum verò, quòd, vt mihi, quem ea in re adjutorem voluerat, vberiùs gratificaretur, omnia copioſè perſcripſerit ad Franciſcum Luillerium Regiarum rationum Pariſiis Magiſtrum, quem amicum mihi ſingularem nôrat, cuiúſque eruditionem, candorem, affectúmque in bonas arteis, & in æquitatem, omnémque virtutem, ſi hoc loco attingerem, non alio ſanè facerem fine, quàm ad inſinuandum eius amicitiam Peireskio quoque cariſſimam non immeritò exſtitiſſe.

Quia res porrò valde percrebuit, neque de ea tamen planè conſtitit; ideò videtur operæpretium quid id fuerit commemorare. Inter antiquiorem ſententiam, quæ ſtatuebat viſionem fieri in humore cryſtallino, & recentiorem, quæ in tunica retina, Peireskius mediam elegerat, in humore vitreo fieri opinatus. Quippe cùm dignum exiſtimaret facultatem viſus ſuo munere fungi circiter medium oculi, ac in eo loco, vnde rei imaginem in ſuo ſitu ſpectare poſſet, idcircò hunc locum deſignauerat intra humorem vitreum, qua parte radij ipſarum rerum trajecti per cryſtallinum, & reflexi ex retina, in vnum quaſi centrum coïrent. Ratus enim cryſtallinum ſuâ conuexitate inuertere imaginem, ſuſpicatus fuerat retinam ſua concauitate eandem reſtituere: quare & debere facultatem in eius concauitatis centro reſidere, vnde imaginem è retina reflexam, reſtitutámque, atque adeò rem in ſuo ſitu naturali contemplaretur. Id animo cùm infixiſſet, ſupereſſe ſolùm cenſebat, vt veritatem eiuſmodi reſtitutionis exploraret.

Cùm primùm ergo conceſſum eſt per ferias Paſchaleis nonnihil interquieſcere, exercere cœpit Anatomicos in generibus animalium variis. Vniuersè autem apparuit poſticam illam, interiorémque circumductionem oculi ſpeculum eſſe concauum, propter in-

uerſam tam candelæ,quàm aliorum quorumlibet objectorum reflexionem. Id ſcilicet, ita exemptis anterioribus tunicis, omnibúſque humoribus, vt tota illa capacitas in ſuo ſitu perſeueraret. Tunicæ enim choroidi diuerſimodè coloratæ politura ineſt veluti metallica, quæ ſplendeſcat facillimè, adjutante humore atro, quo à tergo imbuitur, & conferente nigritie, qua interiòr circumductus, antrorsùm quaſi illinitur, vt lux, aut imago impacta in id ſpeculum, fortiùs, diſtinctiúſque in illo pingatur. Cùm choroïdem verò dico, non excludo Retinam, quæ difficillimè quidem, & in paucis oculis ſic illi adjuncta conſeruari poteſt, vt cum humore vitreo exeunte non loco excedat, colligatúrque, & appareat, quod reuerâ eſt, nerui optici dilatata productio: at vbi tamen choroïdi adjuncta tenetur, adeò tenuis, terſa, pellucida eſt, ac potiſſimùm quidem humectata, vt vna, eadémque videatur eſſe ſuperficies, vnum, idémque ſpeculum, id quo imagines rerum imprimantur. Tametſi verò opticus, ſeu retinæ medium, non reſpondet è diametro apertæ exteriùs pupillæ (paullò enim inferiùs eſt) reſpondet tamen medium poſtici illius colorati, & metallici ſplendoris, qui circulo quodam tanquam Horizonte dirimitur ab anteriore obſcuritate.

Cæterùm Peireskius mirè exſultauit, cùm poſt humores omneis eductos, appensóque deinde cryſtallino, & in locum penè ſuum reſtituto, imago candelæ obſeruata eſt pingi interiùs in retina, non inuerſo, ſed recto ſitu; ac rursùs, cùm fundo ita illuſtrato, vt cryſtallinus ex eo ſolo poſſet lucem accipere, inuerſa per retinam imago, deprehenſa eſt in cryſtallino ipſam excipiente erecta. Planum quippe duxit conjecturam ſuam vndequaque ſucceſſiſſe; vnde vt illam magis firmaret, conquiſiuit vitra, & ſpecula varia tam conuexa, quàm concaua, tam reflectentia, quàm tranſmittentia; etiámque varias phialas, in quibus variè comparatis, mirum dictu eſt, quàm multa, quamque repetita perfecerit experimenta. Non facilè porrò dimoueri potuit à memorata ſententia; meminíque ſolùm, cùm obiiceretur facultatem viſus intra oculum confidentem non reſpecturam foras verſus ipſas res, ſed intrò verſus ſpeculum, atque adeò dici non poſſe verè conſpicere res ipſas, præter nonnulla alia, quæ viſionem in retina probabiliorem facerent; memini, inquam, eò adductum, vt exiſtimaret poſſe facultatem, ſuam functionem exſerere non in retina, non in cryſtallino, non in vitreo ſolo: ſed in tota illa humorum, tunicarúmque capacitate.

Sic immutauit etiam nonnihil opinionem de myopum, ſenúmque perſpicillis præconceptam. Cùm obſeruaſſet enim imaginem ſpecillo concauo trajectam ampliari, conuexo verò contrahi; exiſtimârat myopes ideò ſpecillis concauis vti, quòd ampliatione indigeant; ſenes conuexis, quod contractione. Poſtquàm verò monitus fuit oculum in loco papyri collocatum, contractum videre objectum ex concauis, amplificatum ex conuexis (nempe quòd ea ſpeciem ita diſtrahant, vt paucæ partium objecti partes incurrant in oculum, vnde id contractum appareat; iſta verò ſic contrahant, vt eiuſdem partis plures partes ineant, vnde dilatatum videatur) tum opinionem ſic temperauit, vt opus eſſe cenſuerit ampliatione contractioni miſta. Ne memorem quòd myopibus humore vitreo abundantibus vitra concaua ideò profint, vt radiorum decuſſatio vltra cryſtallinum facienda promoueatur verſus retinam: ſenibus eodem humore nonnihil conſumpto, conuexa ideò conferant, vt eadem decuſſatio ab eadem retina nonnihil abducatur, quaſi viſio ſit elicienda in moderata ab ipſo puncto decuſſationis diſtantia, eadem ratione, qua in Teleſcopio debet oculus ab illo non-nihil abeſſe; quod à Scheinero oſtenſum eſt.

Sed quæcunque tandem fuerit veritas, aut incertitudo ſententiæ, præſtat heic referre nonnulla, quæ neſcio an prorsùs, an ſatis obſeruata priùs fuerint. Conſtitit nempe cryſtallinum non in omnibus animalium generibus agglutinari, cohæreréque cum ciliari circuitu: ſed in variis piſcibus vitreo veluti innatare; ac in Thynnis ſpecialiter ſuſtentari ſolùm duabus anſulis, quarum altera ab optico neruo producatur. Conſtitit rursùs cryſtallinum figuræ eſſe in variis animalibus variæ. Nam tametſi in pluribus quaſi lenticularis ſit, in piſcibus tamen magis accedit ad globoſam figuram, in volucribus verò minùs. Quin-etiam in Thynno planè ſphæricus eſt poſteriore parte; antrorsùm autem planus eſſet, niſi, relicto circùm margine, attolleretur in medio portio quædam globi longè amplioris, quàm poſterior; diametris nimirùm exſiſtentibus in ſeſquialtera proportione. Cùm idem verò margo viſatur in oculis quarundam auium, ac potiſſimùm Aquilæ; in quadrupedibus tamen, ac in homine nullus eſt; ſed cùm pars poſterior ſit portio minoris globi, quàm anterior, ſegmenta cohærent eodem ambitu, diametris globorum excedentibus, proportionis, in oue quidem, quaſi ſeſquiſextæ, in boue quaſi ſeſqui-quartæ, & in aliis alterius. An verò illæ portiones non globorum ſint, ſed parabolarum, figurarúmve aliarum, difficile ſanè iudicatu eſt; ac præſertim quia mortuo animali humor flacceſſit, collabitúrque, &, ſeu digitis tractetur, ſeu ſuſpenſus teneatur, ſeu ſupra papyrum reſideat, vix poteſt non deflectere à natiua ſua figura.

Conſtitit prætereà in genere piſcium humorem aqueum vel nullum eſſe, vel certè perexiguum (in Thynno certè, ac Pelamide, Muſtella, & quibuſdam aliis nullus vnquam inuentus eſt) vitreum verò copioſum eſſe. In genere autem tam auium, quàm quadrupedum, nocturna illa animalia veluti Bubones, ac Feleis plurimùm aqueo abundare, pauciſſimùm vitreo. Conſtitit quoque non pro ratione magnitudinis animalis, magnitudinem eſſe oculi. Nam cùm aues pro corporum, capitúmque mole maximum poſſideant, vti Aquila, quantum penè ouis, in piſcibus tamen

tamen Delphin, qui mille libras pependit, longè minorem oculum habuit,quàm Thynnus, qui trecentas folùm; & fpecies Phocæ, quæ vifa eft effe prima Rondeletij, cùm pependiffet librarum circiter octo millia, non habuit tamen oculum memorato Thynno majorem. Vt miffum faciam, quòd cùm Peireskius nullo non ftudio procuraffet obtinere oculum Balænæ, ex iis, quæ immanes capiuntur in mari Aquitanico, retulit intereà religiofus Vir Iofephus Antonius Dominicanus Maffilienfis, qui non ita pridem vnius capturæ interfuerat, oculos ipfius vix fuiffe humanis maiores. Cùm id verò demiraremur, mirabilius aliud fubjunxit, fcilicet,illud animal, cùm os habeat adeò vaftum, vt exempta lingua (ex qua funt libræ olei mille, & fexcentæ expreffæ) potuiffet eques, haud palatum vertice feriens,ingredi, (nimirùm quafi nauis illa in os Balænæ Luciaticæ) guttturis tamen fuiffe adeò angufti, vt vix potuiffet capere fimul duos ex illis pifciculis digito auriculari non majoribus, quos Mellitas vocant, quorúmque magna copia deprehenfa in ore eft.

Nimirùm fortaffe heic hæreo; fed cùm nonnulla fint relata ex iis, quæ Peireskius in alienis obferuauit oculis, æquum eft fanè fubiici quæ in propriis obferuitauit. Animaduertit fiquidem oculos fuos fic excipere imagines rerum, vt afferuarent illas diutiùs, & maximè quidem cum à fomno humefcerent. Sic expertus eft millies,cùm refpexiffet in feneftram clathris ligneis, quadratulífque pyraceis interftinctam, circumferre fefe deinceps illius formam in oculis; fed cum eo difcrimine, vt fi claufos quidem contineret, tum clathros obfcuros, & quadratula candida, cuiufmodi confpecta fuerant, videre adhuc videretur: fin autem apertos in parietem non valde clarum conuerteret, tum obfcura quadratula; clathro verò eius candoris, cuius paries, contueretur. Idem apparebat difcrimen, fi in vefteis nigras, fed aliqua tamen luce illuftratas, direxiffet oculos; videlicet quadratula nigrore veftium erant nigriora. Idem, fi in apertum librum; characteres enim clarè difcernebat, quà obferuabatur clathrorum, non quà arearum quadratarum fpecies. Ex quo argumentatus eft mirum non effe, fi fplendor luci, & candor niuis hebetent vifum, excæcaréque etiam valeant,vt hiftoriis proditum eft; cùm illa non admodùm viuax papyri albedo organum ita vitiet, vt facultati quafi velum non ftatim arcendum obducat. Exiftimârat autem, vt lux Solis vnà cum ardore, Bononienfi lapidi imprimitur, ita lucem, candorémve humori vitreo imprimi, & propter corpulentiam vmbram fui quandam creare: fed opinatus eft pofteà apparentem exteriùs vmbram non à craffitudine lucis, candorífve productam, fed affictam ex vitio, quod contrahi poffit, non in vitreo folùm, fed etiam in aqueo, & in cryftallino præfertim. Ad-hæc, rei objectæ fpecies in oculis eius fic geminabantur, vt præter primariam, clarámque, aliam fecundariam, atque obfcuriorem infinuantem fe ad latus prioris videret. Sic libro aperto, aut in pagina, dum aliquid fcriberet, ita diferté intuebatur, & marginem album, & linearum initia, vt digito tamen citrà, feu in margine, obfcuriora alia initia contueri fibi videretur. Quin aliquando etiam in montem Soli occiduo obuerfum fpectans, tergeminam eius fpeciem vidit, vt & multiplicem in filo; quod primam ipfi anfam fecit attendendi ad cætera.

Cùm noffet porrò me pridem effe in ea fententia, vt oculorum amborum axes nunquam coëant, ficque angulum in re vifa (vti recepta apud omnes fert opinio) non faciant, fed perpetuo parallelifmo incedant, vnúfque folùm oculus, altero otiante, dirigatur in rem vifam (is fcilicet natura duce, qui à natura obtigerit melior, cùm vt manuum, fic oculorum alter femper valentior fit) adeò proinde, vt vifione, quam diftinctam vocant, folus videat, licet alius poffit eà videre, quam confufam: cùm id,inquam, noffet, mirè exfultauit, quafi facto aduerfus illum parallelifmum experimento. Quippe oculos aliunde immotos alternatim claudens,& aperiens, animaduertit fpeciem dextram in finiftrum, & finiftram in dextrum ferri, ficque decuffationem fieri parallelifmo repugnantem. Et monui quidem ipfe, vt attenderet dextram, feu diftinctam fpeciem pertinere ad finiftrum, qui fuit illi potior; finiftram, feu confufam ad dextrum, qui imbecillior; dirigi verò vnicum axem, nempe ex oculo finiftro; fpeciem autem in dextrum non directè, fed obliquè incidere, ficque decuffationem creare: quo modo res omnes geminæ videntur, cùm detorquemus oculos, exfiftente nempe vifione vtriufque oculi confufa, propter obliquum folùm allapfum: verùm non planè conquieuit, imò etiam eft opinatus poffe inter obferuandum cæleftia difcrimen contingere, fi vnus pinnacidia dextro oculo dirigat,& alius finiftro; nec fibi factum putauit fatis,donec Schickardus ea de re literis fuis fecurum fecit.

Mittamus verò tandem ifta, & attingamus alia, quæ per idem tempus multa obferuauit. Eiufmodi fuêre imprimis venæ in mezenterio Lacteæ, quarum iam antè meminimus, quafque rursùs, in quotquot licuit animalibus, requifiuit. Quoniam autem illas difcerni nifi in animali viuo, aut palpitante adhuc non poffe,tum ex Afellio inuentore, tum ex factis compluribus diffectionibus nouerat, réfque proptereà in homine, quem viuum diffecare nefas, inobferuabilis videbatur; non ideò tamen defperauit,quin, fi paucis horis à fuffocatione, interanea difquirerentur, veftigia huiufcemodi venarum fefe proderent. Quamobrem damnatum fufpendio procurauit primum, antequàm iudicium capitale pronunciaretur, fecurè, & egregiè pafci (vt nempe effet vnde chylus lactefceret,quo tempore requireretur)ac inde, non nifi horâ cum femiffe poft fufpendium exfpectatâ, cadauer deuehi curauit in Anatomicum theatrum. Præftitum eft verò eâ diligentiâ,

diligentiâ, vt aperto abdomine venæ albeſcentes apparuerint, vtque ex nonnullis reſectis colligi potuerit liquor lacteus, quod profectò viſum eſt mirum.

Hæc præter, ſollicitus fuit, vt obſeruarentur variæ ſcaturigines ventorum. Nam primùm quidem opinatus fuit ventos ex Ariſtotele terrenos eſſe halitus, qui ex offenſu aëris frigidioris repercuſſi, tranſverſum prorumpant, &, pro conditione vallis, aut alterius loci, vnde prodeunt, aut quem offendunt, in Boream, aut Meridiem, Ortum, vel Occaſum ferantur: verùm tam multas expertus eſt in ea ſententia difficultates, vt ad materiam halituum recurrendum cenſuerit, examinandúmque, num, exempli gratiâ, vitriolum, halinitrum, bitumen, ſulphur, & ſimilia, dum exhalantur, conditiones, varietatéſque ventorum ſubeant. Quamobrem obſeruari voluit tam mirabileis quoſdam ventos in ſuis originibus, quàm proprietates ipſas locorum, attendendo ad mineralia, foſſiliáque omnia, & plantas congeneas. Heinc deſtinauit Peireſcum versùs eruditum Medicum nomine Malianum, qui in Coyero monte obſeruaret antrum, è quo frigidus prodit ventus, tantò minùs ſenſibilis, quantò ad originem acceditur propiùs: cuiuſmodi etiam obſeruatus eſt in hiatu boreo Montis-ventoſi. Vt obſeruaret quoque exſtantem non procul lacum Legnium, è quo dum exoritur fumus, nubes haud-dubiè creanda eſt, quæ ſit breui in tempeſtatem ſæuiſſimam exoneranda; quod memorant etiam de lacu Pilati in Delphinatu, & de alio in Pyrenæis. Vt denique ea occaſione obſeruaret fontem, qui ad Collem-martium ſtatis interuallis effluit, ac ſubſiſtit; nimirùm octies circiter intra ſpatium vnius horæ.

Sic per Bulæum virum doctum, obſeruari curauit ventum Ponthiam, ſiue Ponticum dictum, ad Occaſum Alpium Cottiarum, oppidúmque dictum Nihontium. Is flat à Borea ſecundùm fluuium, & neque leucæ quadrantem ſecundùm latitudinem excedit, neque ſecundùm longitudinem, curſúmve, dimidiam aut integram leucam: niſi quòd nonnunquam factus vehementior plureis ſuperat, Rhodanúmque etiam attingit. Quotidianus eſt; & dum flat, non intermittitur, aut fluctuat; ſed vniuſmodi eſt tenoris. Oritur hieme ſub mediam noctem, & in nonam vſque decimámve matutinam conſtat; Æſtate, ab aurora in octauam, Vere, & Autumno, à quarta in meridiem. Eſt autem per hiemem præſertim violentus, maximéque reflante Auſtro; interdúmque frigidus adeò, vt ipſo vigente, aqua in aëre conglaciet. Ventus alioquin ſaluberrimus; vt ſunt etiam eiuſdem loci fruges, fructus, nonnulli fontes.

Sic per Antelmum Forojulienſem, Virum Sacerdotem, omninóque bonum, obſeruari ventum, qui ad Malignonum montem naſcitur, nec decliuitatem illius excedit; itémque conflictum Vulturni, & Cori, qui ad promontorium Rufum occurrentes, ſeſe ibi mutuò conficiunt. Mirabile id ſanè; ſed non minùs illud, quod Vulturnus illeic ſalubris, & fruges perficiens, inſalubris eſt, frugéſque adurit Aquis-Sextiis; & Corus ex oppoſito: ac rursùs, quòd Cannis obſeruatum eſt à memorato antè Meynerio, nullos planè ventos ex cardinalibus flare, ſed lateraléis ſolummodò; cùm aliis locis ſecus contingat. Sed magnum nimis foret tædium, ſi plura congererentur: niſi taceri fortè non debet, quòd qui vtrimque ſubeunt foramen Lanſonium, Pauſilyppæo ſimile, ventum exeuntem vtrimque ſentiunt; argumento quod extrorsùm efflet, non introrsùm inſiliat.

Rursùs, non minùs curioſus fuit, vt attenderetur ad motum maris Mediterranei, quem cùm ad noſtras Europæ oras verſus occaſum eſſe conſtet, exploratum voluit, num ad oras oppoſitæ nobis Africæ verſus ortum foret: ídque obſeruando præſertim regionem, qua in fluminum oſtiis arena aggeritur; cùm ſoleat in eam egeri, in quam maris aqua fluuiatilem trudit. Exemplo ipſi erant arenæ, quas vberes Rhodanus vehit. Mare quippe illas propellit in oram Occitaneam, quæ propterea facta importuoſa eſt; nam vel à ſolo tempore Diui Ludouici, mare receſſit ab oppido Aquis-mortuis, integrâ leucâ. Et quamvis arenæ Argentei fluuij in Orientis oram propulſæ videantur, ac Forojulienſem portum compleuiſſe; ſentiebat tamen ideò factum, quòd ſinus Grimaldicus, ſeu San-torpetianus conſequenter ſitus, copioſiorem aquam alliciat, & interpoſitum promontorium gyrationem efficiat; quæ Argentei aquam, limúmque in auerſam ſeu Orientalem plagam compellat.

Eadem occaſione adnotatum voluit marinum æſtum, quiſquis is eſſet, & in mari Hadriatico, & in quibuſdam Africæ oris. Cùm ex diſquiſitis autem variis Mediterranei motibus, circuitibúſque, conſtitiſſet aquam perpetuò ex Ponto Euxino per Boſphorum Thracium, Propontidem, ac Helleſpontum in Ægeum ita influere, vt non modò Smyrnæ, ſed etiam in Creta, imò penè ad Africam illius motus poſſet agnoſci: cùm item conſtituiſſet Oceanum Atlanticum per fretum Gaditanum continuò influere: quippe ſextante ſolùm ſpatij intercepti ad ipſa littora, reciprocatio fluctuum eſt: toto verò beſſe intermedio perpetuus eſt Oceani in Mediterraneum influxus: cùm de his inquam conſtitiſſet, recurrendùm eſſe neceſſariò cenſuit ad canaleis ſubterraneos, quibus mare Mediterraneum cum Oceano communicet, & ad libellam reducatur. Nempe eadem ratione volunt Hyrcanum, ſiue Caſpium mare vndique concluſum, nec tamen exundans tot exceptis fluminibus communicare cum Euxino per meatum ſubterraneum, quo aquæ ſcaturiant ea parte, qua medius Euxinus dulceſcit, cuique ex Ariſtotele, nomen eſt βαθέα, ſeu profunda Ponti.

Contigit ad-hæc per illam æſtatem diuerſimodè fulminare. Cùm mea autē foret opinio ignem fulmineum, quo terrena feriuntur, non

non emitti procul ex alto, sed proximè ex nubis glomo eius materiam continente, transferentéque, erumpere; voluit ipse eam flammulam, tametsi rem fluxam, tanta extrudi vehementiâ, vt ex regione aëris media, inextincta perueniat ad Terram,vbi vim miram exserit. Adjecit, cùm ante triginta sex annos altare majus Capucinorum Aquensium ictu fulminis fuit disruptum, versatum se in vrbe fuisse, & pertransfeuntem, casu quodam, plateam dictam Prædicatorum habuisse oculos in cælum, ac in eam regionem conuersos. Quod mirabile verò fuit, obseruasse se in aëre medio, manipulum quendam radiorum igneorum, vtrimque partim directorum, partim vndulantium; eo planè modò, quo antiqui pinxerunt fulmen in manu Iouis. Ac nihil attinet quidem memorare quid repositum fuerit; referendum potiùs, quòd cùm fulmen dejecisset crucem è fastigio turris campanilis D. Ioannis, ferrum infernè lapidi impressum deprehensum fuit habere circum rubiginem,seu crustam ferrugineam vi Magnetica maxima pollentem. Ac mirati quidem non fumus de ferro,quod per aliquot sæcula expurgatum, contraxisse vim poterat: at recrementum ipsum ferri tantundem potuisse, fuit stupore dignum.

Habuit intereà ex Africa femina, plantásque, & animalia nonnulla. Ex his nullum maius, pulchriúsque Alzarone nuncupato, quod summo ore, caudáque taurum, cæterà ceruum referebat. Cornua illi nigra, erectáque, & futura miræ, vt perhibebatur, altitudinis. Animal velocissimum, & quod non potuisset, nisi ab ipso vbere, capi. Illud verò diu non detinuit; sed postquàm satis obseruauit, próque votis depictum habuit, ad Barberinum Cardinalem misit. Accepit autem non multò pòst similis animalis spolium à Comite Marchævilla Constantinopoli redeunte, eáque occasione experiri voluit (& nescio tamen quid interturbârit)nū pelli eius animalis idem contingeret, quod ceruinæ. Constabat enim pellem cerui, si fuerit à coriariis in fundo cuppæ constituta, suppositáque tam bubularum, quàm aliarum ingenti aceruo,non conquiescere, ex quo primùm infusa aqua fuerit, donec sese subduxerit, omnibúsque euolutatis, se cumulo toto superiorem statuerit. Cùm id miraremur, retulimus causam in ampliorem pilorum cerui, quàm cæterorum cauitatem (singulos enim pilos esse canaleis, siue tubos quosdam declarant microscopia) adeò vt, illi aëre opleti, & intra aquam constituti nixum faciant, instar scilicet vesicæ inflatæ. Credibile quoque id non parùm ad animalis celeritatem conferre, dum propter calorem ex motu, ea capacitas spiritu difflatur; vt probabile quoque est conferre in volucribus eam pennæ partem, quæ caua, spiritu impletur, iuuátque, vt aues faciliùs sustententur in aëre. Sed attigisse id sufficiat.

An subiiciam verò quòd Peireskius voluit supra domus suæ fastigium locum idoneum construi,è quo abundè eminente quicquid foret cælitùs obseruabile notaretur? Quàm multa certè obseruata ex eo fuerint, non est heic referendi locus: verùm reticeri non potest insignis lætitia, quam cepit, cùm inde attendit ad Martem occultantem stellam, quæ extrema est in Virginis ala. Permouerat scilicet illum quod narraueram obseruatum mihi superiore Decembri Iouem occultantem Geminorum Propoda; adeò vt diebus aliquot manè, vesperéque Telescopio inspectus, deprehensus fuisset transiuisse illi ad Austrum, non ampliùs quàm minutis quatuor, die eius mensis decimanona; ac hora vndecima matutina. Et cùm die octaua Iunij sub vesperam admonuissem illum, fore vt Eclipsin non absimilem per Martem conspicere posset, tum maxima alacritate aduigilare constituit, nec discessit, nisi post elapsam mediam noctem, cùm horæ besse; quo tempore Mars fuit stellæ conjunctus, præteriítque ad Austrum non ampliùs, quàm sesquiminuto.

Sed & dici debet lætitia, qua apud se habuit Thomam Campanellam, Philosophum celebrem, quo obseruanda tempore fuit, (nempe sub Nouembris initium) Mercurij cum Sole conjunctio. Quippe is esse testis potuit inconspectum fuisse sub Sole Planetam in conjunctione propè centrali; argumento, quòd tum directus supra Solem extiterit, quemadmodum retrogradus visus fuerat priùs sub Sole; quódque proinde motu suo ipsi Soli circumducatur, non verò feratur in Epicyclo nos inter, & Solem detento. Simili sanè obseruatione id euiceramus Parisiis,ante duos annos,cum semisse,vt pote sub finem Aprilis.

Cæterùm qua humanitate Campanella exceptus fuerit, haud explicari facilè potest. Recipiens enim sese in Galliam, non priùs appulit Massiliam, curauítque aduentum suum renunciari Peireskio, quàm missâ lecticâ accersitus est in ipsius ædeis, & curatus egregiè per aliquot dies, dimissúsque Parisios partim lecticâ, partim curru, non modò ab illo habuit literas, quibus pecuniam Lugduni acciperet; sed accepit etiam discedens quinquaginta aureos, adeò vt tanta beneficentia obrutus, & quasi suffusus, testatus fuerit se priùs quidem habuisse satis constantiæ, vt per tormenta sæuissima continere lacrymas posset: at non habuisse, quando est virum adeò munificum expertus. Spectare huc putes, quod posteà inseruit in Tomum secundum suorum operum, ac sub Oeconomicorum finem. Nam, *haud negem*, inquit, *amicos splendidâ excipiendos esse mensâ, sed frugaliter, & cum opus habent: eumque amicum potius reputabis, qui tibi pecuniam suam, quàm qui vitam suam offert: veluti mirificus Fabricius, Dominus de Peiresc, Gallorum decus, & Philosophorum, & clarorum Virorum Mecænas, & perennis hospitalarius, exemplar est Mundo.*

Quibus nempe diebus ille est apud Peireskium commoratus,tum alios diuersanteis vidit, tum generalem apud Augustodunenseis Proprætoré Montagutiū,qui loca Prouinciæ

facra inuifens,inuifurus quoque eum fuit. Is porrò detulit ad ipfum cochlearia duo argentea antiqua, & nonnulla alia, quæ Auguftoduni è ruinis vetuftatis eruta videre Peireskius optârat. Emenfus cochlearia, ac illud præfertim, quod fuit magis integrum, dici non poteft quàm exfultârit, cùm duas argenti vncias animaduertit pendere,vt pendit fextans pilæ antiquæ; & continere præcisè drachmas olei duas, feu fextam partem cyathi, vt continet etiam memoratus fextans. Hinc ad Puteanos literas dedit & fufiffimas,& pleniffimas inexhauftæ eruditionis, occafione præfertim fumpta ex Mercurij effigie in altero cochleari expreffa, cùm didrachmalis illa menfura, appellata fuerit cheme, nomine defumpto ex conchylio, cuius cochlear retinet formam, quódque Mercurio facrum eft; adeò vt vafritiei, feu duplicitatis Mercurio tributæ fymbolum fieret tum drachmalis, vncialífque duplicitas; tum genus conchylij biualuij, & alia id genus fexcenta.

Acceperat non ita pridem à Montagutij affine Venoto Abacum antiquum, Auguftoduni quoque effoffum, ftudioséque etiam de eo fcripferat; propter difcrimen aliquod notarum numeralium, cum iis, quæ afcriptæ funt in modulo abaci ex mufæo Ciaconiano habiti, & in exemplo apud Gruterum delineato iuxta illum, quem Velferus ex Occone euulgârat, ac defcripferat. Quo loco adnotari poteft non probaffe illum quod Velferus exiftimauit (vt apud Gruterum licet legere) duos illos clauiculos fub femuncia, & ficilico, duas effe duellas; voluit enim potiùs effe fextulas, quæ junctæ duellam efficiant, quarum vnâ additâ femunciæ efficiantur duellæ duæ, vti ambabus additis efficiuntur fextulæ quinque (nimirùm femuncia æquiualet tribus) adeò proinde, vt hac ratione fupputari poffint omnes vnciæ partes tam duellares, quàm fextulares; quod fieri non poffet, fi clauiculi duellas folùm defignarent. Addo, fi eofdem clauiculos pro fextulis habueris,etiam duodenas vnciæ parteis, præter vnitatem, fupputari poffe. Nam fextula vna valet parteis duas; ficilicus treis; fextula vtraque fimul iuncta quatuor; ficilicus cum vna fextula quinque; femuncia fex; ficilicus cum duabus fextulis feptem; femuncia cum vna fextula octo; femuncia cum ficilico nouem; femuncia cum duabus fextulis decem; femuncia cum ficilico, & fextula vna vndecim.

Non heic fubiicio, vt interim egerit cum Ludouico Sauoto de vfu æris in numifmatis, déque armis antiquis, quæ & fuerunt ænea, & in fepulchris folita condi; & cum Ludouico Auberio Menillio de cælaturis fuppofititiis, quas Chaducus à fe confictas non erubefcebat pro vetuftis euulgare. Non rursùs, vt curauerat exfcribi MSS. omneis, & Græcos quidem potiffimùm, qui de ponderibus & menfuris, ex Bibliotheca Vaticana, ex Regia, ex Auguftana, & cæteris; præter collectanea Angeli Colotij,tribus voluminibus; & Onuphrij Pauinij volumina duo; prætérque infigne volumen circa theoriam Mufices, quod mifit primùm ad Donium, ac deinceps, addito volumine Arabico, cum elegantiffimis figuris, ad Marinum Merfennum, ex Minimorum ordine, virum eximiè bonum, doctum, curiofum, & in illuftranda naturæ Religionífque veritate indefeffum. Non denique complura alia: fed fubiicio potiùs modeftiam, qua excepit nuncupationem Excerptorum Polybij, Nicolai Damafceni, & aliorum hiftoricorum, factam à verè erudito, nobilífque notæ Henrico Valefio, qui ipfa Græcè edidit, Latinè vertit, notis illuftrauit.

Is enim inter alia, affatus ipfum his verbis eft, *Quid-ni te parentem appellem,& auctorem huius libri, qui primùm à te repertus, aduectúfque fumptibus tuis ex Infula Cypro, & in hanc vrbem eft miffus?* Et ftatim, *Nunc verò tandem operâ noftrâ prodit in lucem, non magis Conftantini Augufti purpurâ, quàm nominis tui titulo confpicuus. Ac de Conftantino quidem alij viderint: Tu quidem & anteà fæpè de literis bene meritus es, & pofthac etiam bene mereberis: feres tamen æquo animo id inter tua de ftudiis,ac ftudiofis omnibus merita proprium à me numerari.* Et rursùs, *Quam quidem operam, qualifcumque eft, tibi, Nicolae Fabrici, dono, ac nuncupo; vt iam hic liber præfixis titulis tuis ex affo cenfeatur tuus.* Pofteà verò præfatus,ex tribus atque quinquaginta Excerptorum titulis, vnicum fupereffe, de Legationibus infcriptum, inque libros diuifum duos, partim à Fulvio Vrfino, partim à Dauide Hœfchelio editum; meminit etiam huius, *qui*, inquit, *nunc primùm in lucem prodit, beneficio Viri clariffimi,doctiffimique, & ad iuuandas literas vnicè nati, Nicolai Fabricij Peirefcij, titulo ἀρετῆς, ϰ κακίας.* Peireskius autem planè fuffufus, noluiffet prorsùs nomen fuum cum Imperatoria illa commifceri purpura: refcribénfque ad Valefium, fatis futurum fuiffe dixit, fi, facta alij nuncupatione, memoratum fuiffet dumtaxat, vifum fibi obiter librum, ac præ manibus habitum, in angulo quodam obfcuro, cùm ex Oriente aduecheretur.

Confimili moderatione fequente anno vfus eft, cùm Philippus Rubeus Romæ edidit, ipfíque dicauit infcriptionem illam antiquiffimam Columnæ Roftratæ, C.DVILIOS. M.F.M.N. COS. ADVORSO. CARTACINIENSIS. IN. SICILIAD. REM. CERENS, &c. cuius fuprà meminimus; idque cum appofitis fupplementis, & illuftrationibus per Gaugen Gozzeum. Et tamen id videtur factum,non fine quodam numine; cùm eodem tempore agitaret curam obtinendi eius Infcriptionis non modò apographum, fumma fide, & exquifita imitatione confectum; fed etiam gypfeum ectypum, vt confideraret ipfe omnia, exploraretque iudicia, atque fupplementa Ciaconij, Lipfij, & aliorum, qui in eam incubuerant curam. Prætereo autem,vt voluerit fimul habere ectypum alterius illius memoratæ infcriptionis Scipionis Barbati,vnde agnofceret formam antiquiffimam Romanorum characterum; quia eiufcemodi infcriptio

1635

ſcriptio intemerata perſeuerauit, ſecùs ac Duilliana,cuius characteres inſtauratos fuiſſe ex Plinio, intelligimus. Sic, vt formam agnoſceret antiquiſſimam Atticorum characterum, ectypum quoque habere voluit inſcriptionis illius, quæ legitur apud Gruterum, ΟΔΕΝΙ ΘΕΜΙΤΟΝ, &c. cuiúſque Scaliger ſcribens in Euſebium, opinatus fuerat Ionicos eſſe characteres. Tametſi id egit ex parte, vt Salmaſio faceret ſatis, qui huiuſmodi inſcriptionem perinde illuſtrare in animo habuit, ac illuſtrauerat quaſdam alias de conſecratione Templi,& dedicatione Statuæ. Denique petiit ex Donio accuratum apographum Tabulæ Eugubinæ dictæ,æreæ ſcilicet illius, Eugubij ante annos centum repertæ, & à Grutero quoque relatæ: ídque ob voces quaſdam Thuſcas, in quarum interpretatione non deſperabat ſe nonnihil adjutare, ne dicam emendare poſſe Bernardini Baldi conjecturas.

Sub anni porrò initium accepit non ſine dolore, obiiſſe Valentiæ Iulium Pacium, quem ab ipſis vſque iuris ſtudiis amabat, ac venerabatur. Diuertit intereà ad illum Theodorus Cardinalis Trivultius,qui tum Italiam repetens, recepit ſeſe curaturum, vt ex Ambroſiana Bibliotheca exſcriberentur Orbicius, & alij Tactici Auctores, quos Salmaſio neceſſarios, Peireskius habere ſummè laborabat. Diuertit etiam non multò pòſt Cardinalis Lugdunenſis, qui Romam pergens, commorari aliquot diebus voluit in Archiepiſcopatu primævo. Cùm verò illeic magnâ pompâ, ob beneuolentiam, venerationémque pridem quæſitam exciperetur; vbi ipſum quoque Peireskium aliquouſque obuiam euntem & vidit, & complexus fuit, tacere omninò non potuit, ſe pluris paucos illius paſſus, quàm numeroſa milliaria antevertentium æſtimare. Diuertit & Petrus Aloyſius Caraffa, dum Coloniâ Agrippinâ, ac Leodio Pontificis ſummi Legatus rediret.

Cùm verò Peireskius ſuper ea regione multa rogitaret tam ipſum, quàm eruditum comitatum, è quo Siluester Petraſancta; accepit inter cætera, verſari Leodij religioſum, ac induſtrium, è Societate Iesv, virum, nomine Linum,qui phialam compleuiſſet aqua, eiuſmodi temperationis, vt internataret medius globulus, cum deſcriptis circùm horis viginti quatuor, quæ ad piſciculum, ſeu indicem fixum allabentes ex ordine,horas diei connotarent, tanquam globulo Cæli motum exactiſſimè imitante. Confirmatum id ipſi eſt, tum ex Rubenij literis, tum ex relatione Dormalij,qui ruente Vere in Italiam rediens, & aliquot diebus detentus Aquis-Sextiis, rem ſibi viſam deſcripſit. Laudauit proinde Peireskius inuentum admirabile; cœpítque variè requirere, quænam vis naturæ præſtare id poſſet; cùm haberet ipſe aliunde à multis iam annis Drebelſianam machinam, in cuius vitreo, arcuatóque tubulo incluſa aqua bis in dies ſingulos iret, redirétque, ac parùm abeſſet, quin maris inſequi æſtum videretur. Reuocauit autem præcipuè in mentem, quod ante duos annos Kircherus enarrauerat, ſe fragmento ſubereo inſeruiſſe grana cuiuſdam Heliotropij, quæ (floris inſtar) in Solem conuerſa, innatans ſuber conuerterent, indiculóque appoſito notatas in vaſe horas deſignarent. Qua occaſione venit in mentem circumcidere Lapidem natantem, quem à Merſenno acceperat, vt in globi formam tornatus, eſſe poſſet ſuberis loco, faciendis heliotropicis, magneticíſque experimentis.

Sperarat ſub Veris eiuſdem initium diuertentem excipere Pomponium Bellevreum, cùm nomine Regis pergeret Legatus ad Principes Italos; ſed itinere aliàs inſtituto ſpe videndi fruſtratus eſt, complectendíque vnà pergentem Franciſcum Vayerum à Motha, cuius eruditionem, candorémque tum literis, operibúſque, tum amicorum communium ſermonibus cognouerat. Dum exſpectaret porrò ex Italia memoratos Tacticos libros, miſit intereà ad Salmaſium delineationes varias enſium, gladiorum, ſecurium, cæterorúmque armorum, quæ apud antiquos fuêre ænea, ac nominatim caſſidum duarum, quarum altera ex Samnitum finibus, ſeu ex Aprutio miſſa fuerat; altera ad ipſummet lacum Thraſymenum fuerat reperta; cum dependentibus vtrimque ſuperſtitibus bucculis. Nec verò iſta modò miſit, vt ſuppetias ferret ſcribenti de Romanorum militia; verùm expreſſa quoque varia fibularum genera, ad complendum opus, quod ille de re veſtiaria aggreſſus fuerat, occaſione diſſertationis inſtitutæ de Acia molli, quam non nimis tortam vſurpandam eſſe ad ſuturas, & fibulas glutinandis vulneribus comparatas, Cornelius Celſus ſcriptum reliquit. Nempe Alphonſus Nunneſius, & Iacobus Chiffletius Medici celebres contendunt Aciæ nomine intelligi debere acum, vel quidpiam aliud metallicum: eruditus verò Franciſcus Rioya, & Franciſcus Figueroa, ipſe quoque Medicus clarus, debere potiùs intelligi vel lineum,vel ſericum filum. Exſpectatur autem quid de controuerſia tum Salmaſius definiat,tum alius quoque Peireskij amicus ex Dania, Ioannes Rhodius Medicus,qui ſede Patauij delecta,non minùs literis ingenuis, quàm artis præſtantia clareſcit.

Quin-etiam miſit inſigne quoddam de animalibus opus, ab Ebembitare Arabicè ſcriptum, nupérque ex Ægypto aduectum, poſtquàm exemplum aliud magno labore, atque ſumptu conquiſitum naufragio periit. Miſit & Codicem alium Arabicum, in quo Canones Conciliorum Nicæni, Conſtantinopolitani, Epheſini, Laodicenſis, Cæſarienſis, Gangrenſis; Canones Apoſtolorum, & Sancti Clementis; Conſtitutiones Conſtantini, Valentiniani, Theodoſij, & neſcio quæ alia. Miſit Ritualia Cophtitarum, vt Epiſtolas, Euangelia, Pſalmos, ac præ cæteris Codicem continentem treis Liturgias, Baſilij, Gregorij, Cyrilli, cum Arabica interpretatione.

Miſit plura; ſed pluris nihil fecit, quàm Volumen quatuor Euangeliſtarum,

Elcuphticè, seu Cophticè scriptum, Arabicéque declaratum; & maximè propter appositos annos, quibus singuli Euangelistæ scripserunt. Quippe tametsi initio defuit præfatio in Matthæum, qua annus contineri debuit; & præfatio in Ioannem visa est mendosè habere scriptam historiam anno sexto Imperij TARSOS pro Nerone, & Dominicæ Ascensionis trigesimo: quod tamen spectat ad duas alias, altera in Lucam, planum fecit scriptam ab illo historiam Antiochiæ, anno Claudij duodecimo, & Ascensionis vigesimo; altera verò, quæ in Marcum, scriptum ab ipso Euangelium anno quarto eiusdem Claudij, & duodecimo Ascensionis. Existimauit autem posse quoddã subsidium exinde peti, ad dijudicandum controuersiam de anno Passionis Christi Domini, & fortè etiam de Natali, quem initio vulgaris æræ vetustiorem faciunt duobus annis Iosephus Scaliger, & Sethus Caluisius; pluribus Laurentius Suslyga, Ioannes Keplerus, & alij. Scripsit proinde non modò Romam, si fortè suppleri, atque emendari priores præfationes possent; sed rursùs etiam in Ægyptum, ad obtinendum, si fieri posset, simile volumen completius.

Quàm exsultasset verò, si id, quod nobis deinceps innotuit, perspectum habuisset! Extare nempe Codicem Arabicum persimilem penes illustrem Mon-morium Libellorum Supplicum Magistrum, quo Præfationes integræ continentur? Habent illæ ex per-eruditi Viri Claudij Hardyæi, Regij in Castelleto Parisiensi Consiliarij interpretatione, fuisse MATTHÆI Euangelium Hebraïcè scriptum anno Claudij primo, Ascensionis nono: MARCI Euangelium Latinè scriptum anno Claudij quarto, Ascensionis duodecimo: LVCÆ Euangelium Græcè scriptum anno Claudij decimoquarto, Ascensionis vigesimo secundo: IOANNIS Euangelium Græcè scriptum anno Nerônis octauo, Ascensionis trigesimo: ex quibus meliùs congruentibus, qui illa sint emendanda, constat.

Misit aliunde in Ægyptum ad Capucinos illeic degenteis, maximè verò ad Agathangelum Vindocinensem, cùm libros alios plurimos, tum postulatos duos quosdam Tomos Baronianorum Annalium, præter donatam priùs totam seriem; itémque ad Cœlestinum à Sancta Liduina Carmelitam discalceatum, Goliique fratrem, libros varios; sed præsertim magnum Thesaurum Arabicum Mediolani editum, voluminibus quatuor, qui ter, aut quater iam antè missus, seu ad ipsum eundem, seu ad alios, deperditus fuerat, intercipientibus piratis. Prolixa foret cæterorum consimilium enumeratio; cùm prætermittendum non sit, quid intereà curarit domi.

Desiderium nôrat, quo pridem flagrâram habendi phaseis Lunæ varias, varietatésque in singulis per Telescopium apparenteis, vivis suis coloribus, proportionibúsque, & situ seruato, depictas. Hoc sanè fine exoptâram, ac tandem obtinueram ab eximio Galileo vnum quoddam prolixitate, perfectionéque præcellens; expetebámque solùm industrium, & patientem satis Pictorem. Ille itaque mei causâ, vt magna parte superioris anni, sic maxima huius detinuit redeuntem Româ egregium Pictorem Claudium Saluatum Aluernatem, qui me operam dirigente, id muneris exsequeretur. Detinuit verò etiam sequente per complureis menseis Claudium Mellanum Abbavillæum, artificem inter Pictores, Cælatorésque eximium, ipsum quoque Roma redeuntem; tum vt nouas phaseis exquisito suo artificio depingeret, tum vt easdem, aut quasdam certè, ingeniosa manu incideret æri. Peruidit nempe Vir optimus, posse exinde quandam speciem Selenographiæ institui, insignémque fore eius vsum tum in Physica, tum in Astronomia.

In Physica quidem, ad ratiocinandum circa Phænomena perpulcra; & maximè, quando ex serie asseruatarum phaseon, probabile fieri videtur globum illum Lunæ tale quidpiam esse, qualis est globus iste Telluris. Siquidem, cùm illæ maculæ majores nullo æuo non cognitæ analogiam habeant cum maribus nostris, vt proinde possint in iis discerni Eoum, Occiduum, Caspium, alia, cum deflexibus, sinubúsque innumeris; videntur cætera nihil esse aliud, quàm Continentes, Chersonesi, Insulæ, cum suis campis, montibus, vallibus, lacubus, aliísque id genus. Et maculas quidem illas esse quasi æquora quædam, conuinci videtur ex superficiei æquabilitate; quippe in qua nihil emineat, quod Sole aduerso obscuritatem pariat, & per quam vmbræ sectio traducta planissima sit: cùm cæteræ partes elatæ, depressæ, anfractuosæ sint; & transiens per illas vmbræ sectio sit variè discerpta, atque interrupta. Quin etiam partes littorales, cùm stant ex aduerso Soli accedenti, illustrantur citiùs, cùm recedenti, tardiùs, quàm subjecta maria; proiicientes alioquin vmbram in parteis Soli oppositas, tanquam præcelsæ quædam rupes; adeò vt etiam longæ series vmbrarum plerumque nigrescant. Sunt tamen in iis maribus quasi vada, aut breuia quædam, seu mauis series scopulorum, in quibus, seu aqua spumante, obseruatur quædam candicantia.

De Continentibus id mirum, quòd cùm generatim albescant, sunt tamen prorsùs heterogenei, vt si varietates terrarum, filuarum, stagnorum, & similia diuersum crearent alborem. Nam aliunde, conuallium, montium, & planitierum vicissitudines vbique occurrunt, súntque solùm ad medium discum areæ quædam ex ordine humilioribus collibus obseptæ. Secus sanè est de cæteris locis, quæ per Plenilunium candidiora sunt; profundiores enim sunt valles, quæ dum Sol proximè accedit, abscedítve, apparent obscurissimæ, Sole nempe non illustrante nisi circumposita iuga; adeò vt fiat gemmarum species; deinde verò summè candescunt, quòd lucem plenè combibant, & radiis ex lateribus reuerberatione coactis compleantur. Quanquam sunt etiam partes quædam, quæ præter lucis coïtionem, mirè

candicent

candicent (vt cuſpis inſignis verſus Orientem, qua illuſtrata, nihil ſtatim candidius) quaſi illeic forent montes quidam gypſei, aut Riphæorum inſtar niuibus obducti. Veluti, ex oppoſito, partes quædam ſunt ſuapte natura ita liueſcentes, vt nulla lucis plenitudine alborem concipiant; quaſi illi eſſent aut lacus, aut tractus terræ nigricantioris, qualis eſt ad Boream, nec longè à maris magni littore phaſeolus, ſeu ellipſis quædam, & qualis penè eſt anfractus circumdans illum vmbilicum, qui eſt ad Auſtrum adeò præclarus. Præclarus, inquam, ob radios longè, latéque circumfuſos, quaſi ij eſſent partim conuallium, partim niueorum ſcopulorum ſeries: quod idem dicendum de radiis alterius, qui eſt centro vicinior,& quo,dum primùm, vltimúmve illuſtratur, nulla eſt ſpecies vnionis pulchrior. Enimverò has varietates percurrere immenſum foret.

Quare illud de ora Lunæ adnotare ſufficiat; cùm æquabiliſſima videatur, id eſſe tamen ex eo ſolùm, quòd oculus noſter loca ad eas parteis depreſſa, ob deuexitatem, non videat; iuga verò antecedentia, conſequentiáque, & miſta componat. Cæterùm enim parem vbique inæqualitatem illud arguit, quòd dum Luna falcata eſt, apparent vltra cuſpides, ac potiſſimùm inferiorem, lucidi quidam globuli obſcuritate intercepti, quaſi ij ſint editi montes in ipſiſſimo margine. Argumento ſanè, quòd ea pars Lunæ, quæ nunquam nobis obuertitur, eiuſdem ſit diuerſitatis. Poſſet id verò confirmari, vel ex eo quòd, cùm non ſemper eædem partes viſibilem occupent limbum (videlicet Luna libratione quadam, propter varios ſitus in Zodiaco, & ſupra Horizontem, ita contorqueri apparet, vt nunc parteis quaſdam reuelet ad Ortum, occultet ad Occaſũ, nunc contrà; paríque modo ad Auſtrum, ac Boream; adeò vt etiam partes intermediæ ſint centro, ſiue medio diſci nunc propiores, nunc remotiores) quòd, inquam, re ſic ſe habente, eadem ſemper varietas in partibus circùm rectis viſatur. Nam verbi causâ, macula illa ſolitaria, quæ quaſi mare quoddam Caſpium ad Occaſum conſpicitur, dum ipſi oræ proxima eſt, nihil præter tenuem alborem, inter ſe, orámque relinquit; dum verò remotior, tum in interſtitio duæ longiuſculæ maculæ apparent.

Ex quibus, aliiſque id genus videtur quidem conſentaneum, vt in globo Lunæ perinde, ac in globo Terræ plurima in ſingulos dies oriantur, & intereant; ſed nullo tamen modo probabile eſſe illa eſſe iſtis ſimilia. Nam, ſi non omnis fert omnia tellus, deprehensúmque eſt in America animalia, plantas, cætera, naſci è noſtris planè diuerſa; cùm America tamen, & Europa eiuſdem globi partes ſint: quantò æquius eſt reputare, omnia quæ gignuntur in Luna, Orbe planè alio, à Terrenis hiſce differre? Quod dico, nè quis arbitretur poſſe illeic homines eſſe, aut quidpiam aliud ſimile, cuius formam, aut faciem vel coniiciendo aſſequi liceat: vti nunquam conjeciſſemus formas fructuum,

animaliũ, aliarum rerum, quas in nouo Orbe nuper vidimus. Quòd illa enim poſſint vnquam vllo Teleſcopio diſcerni, præter ſpem omnem, fidémque eſt: quantumcumque iam audiamus fabrefactum Neapoli, quod ſpeciem Lunæ amplificet, demonſtrétque omnia, quàm antè, diſtinctiùs, & quantumcumque Rubenius ante annos aliquot ad Peireskium ſcripſerit, verſari apud ſe egregium, probúmque Pictorem, nomine Heymum, narrantem ſibi conſpectum fuiſſe penes Drebelſium Opticum tubum, Diametri palmaris, quo liceret in diſco Lunæ diſcernere campos, ſiluas, ædificia, & munimenta locorum noſtratibus non abſimilia.

Atque hæc circa Phyſicam ſatis; niſi fortè addendum eſt, ſi illæ quidem plagæ obſcuriores in Luna ſunt veluti maria, nihil fortaſſis mirum fore, ſi exinde quidpiam humoris in Terrã trahatur, quod agnoſcere liceat ex animalium medullis, ex conchyliis, ex plantis, vniuerséque ex humidis rebus. Dici enim poſſet Solis radios in humenteis illas regiones impactos, & in Terrã reflexos imbibere, deuehere{que} aliquid illius humoris, vt dum ex vitro colorato deradunt, deferúntque aliquid intincti coloris: hánceque eſſe cauſam, cur in Plenilunio oſſa, oſtrea, & alia fœcundiore humore polleant, propter copioſiorem radiorum affluxum. Qua ſanè ratione poſſet quoque Lunæ fieri compenſatio circa Nouilunium, ob repercuſſionem ſcilicet radiorum è maribus noſtris, tantò vberiorem, quantò lux è Terra, corpore maiore, reuibratur in Lunam amplior, vt arguit illa ſecundaria, & debilior lux, quam Luna, præter falcem argenteam, intra quadraturam oſtentat, donec nimirùm vicina Soli reflexionis eſt particeps.

Iam, quod ſpectat ad Aſtronomiam, videtur ſanè Selenographia non mediocris fore vſus. Imprimis enim ex vero ſitu, ac delineatione partium præcipuarum, cum inditis nominibus, obſeruari poteſt, atque deſignari, quando Luna eſt biſecta in nodis, quà terminentur cuſpides, quà exſtet medium inter ipſas; adeò vt ad oram connotare liceat cardinalia puncta, boreum, auſtrinum, eoum, occiduum; è quibus aliorum circulorum inſtar, diuiſio in gradus poſſit inchoari. Et quoniam ſitus cuſpidum non modò pro receſſu à nodis, ſed etiam pro Lunæ ætate eſt varius, quatenus ſeſe Soli ad Boream, Auſtrúmve ſupponit, aut ſubducit: ideò heinc penè pronunciare de eius in orbita loco, déque diſtantia à Sole licet. Deinde, exſiſtente Luna in Nodis oppoſita, ſeu ſtatim ante, ſeu poſt Eclipſin, adnotari poteſt, atque exprimi, quo ſitu ſint quælibet partes tum inter ſe, tum cum ipſo centro, ac limbo vicino; vt, euariato aliàs diſco ob memoratam quaſi librationem, ille pro germano habeatur. Exinde autem, ſi ſtella quæpiam condatur à Luna, deſignari poteſt qua parte ineat, qua diſcedat, & an deſcribat Diametrum, an Boream, Auſtrinámve chordam, quæ ex gradibus circũſcriptis, viæ trans-Lunaris quãtitatem prodat. Quo etiam modò notari poteſt,

si Luna transeat proximè stellam, quando sit cum illa in eadem longitudine, & quanta à limbo distantia; quatenus illa comparatur cum intercapedine duorum intra discum punctorum, seu locorum mensurabilium. Ad hæc, internosci, exprimíque potest quadratura quælibet (quam veteres quidem in arduo diametrorum negotio vsurpare attentauerunt, neque nisi procul assequuti sunt, ob visus fallaciam citra Telescopium) itémque phases cæteræ, quæ tempore phænomeni alicuius sint describendæ, ita sanè variantes, vt nisi post multos annos eædem non redeant. Quippe cùm in horas mutentur, tum memorata libratio, tum recessus à nodis, tum diuersitas temporis efficit, vt quo tempore consimilis phasis speranda videtur, aliqua semper dissimilitudo sese ingerat, quæ nouam picturam deposcat.

Denique quod spectat ad Eclipseis Lunæ, Iconismi illi mirificè prosunt, ad dignoscendum, declarandúmque quà defectus primùm incipiat, quà vltimùm desinat, quà fiat totalis immersio, quà prima lucis recuperatio; adeò vt propter memoratam circumscriptionem graduum, agnoscatur quantum hæc puncta à cardinalibus, inter se, atque adeò à nodo distent. Prosunt quoque ad designandum ipsos defectus digitos; scilicet subnotatis punctis, partibúsve conspicuis, quæ aut attinguntur, aut deferuntur ab arcu vmbræ. Ex quo proinde maximè prosunt ad describendum vmbræ arcum ex tribus insignibus locis per quæ eodem tempore transeat: quo tandem modo diameter vmbræ cum diametro Lunæ potest eximiè comparari. Ea verò re nihil esse potest in toto hoc negotio vtilius; cùm præsertim constet idcircò peccari in describendo tempore, quantitatéque Eclipseon, quòd ea proportio ignoretur, & diameter Lunæ ferè supponatur quinta sui parte major, quàm oporteat.

Quòd si quis requirat rem pernecessariam, germanas nempe, obseruatásque Diametros tam Lunæ, quàm Solis, nouerit eas quoque intra ædeis Peireskij, & ipso spectante sæpiùs habitas ex duobus pinnacidiis, vmbráque vnius decurtata in alio, ad extrema Trabeculæ quatuor propemodùm orgyias, seu Parisienseis Toisas longæ. Et loci quidem obscuritatem, cautionésque alias heic non explico: refero solùm in eorum gratiam, quibus res grata futura est, Solem esse Diametro, Apogeum quidem, minutorum primorum triginta, secundorum duodecim, Perigeum verò, primorum triginta vnius, secundorum sex: & Lunam Apogeam primorum viginti sex, secundorum triginta sex; Perigeam primorum triginta vnius, secundorum sex, quemadmodum Solem. Decurtatio profectò magna, præter communem sententiam: sed velim solùm attendatur quanta sit visus hallucinatio, dum pro variis lucis, tenebrarúmque gradibus, quibus pupilla afficitur, eadem res spectatur, atque mensuratur. Eadem certè diameter Lunæ per noctúrnam obscuritatem obseruata mihi est amplior, quàm mediâ aurorâ, & tunc major quàm oriente Sole, & tunc adhuc major quàm die splendescente. Quod moneo, vt tutiorem innuam istam obseruandi methodum per vmbram; quasi nempe vmbra non sit tot fallacibus affectionibus, oculi instar, obnoxia. Fuit porrò Peireskij mira exsultatio, cùm eiusmodi rerum vsum experiundo agnouit circa eam Eclipsin, quæ die tertia Martij obseruata fuit, cuiúsque mediam contigit hora octaua, cũ minutis quadraginta tribus.

Cœpit consequenter seriò cogitare, quod pridem destinauerat, de adjutandis Geographis circa obtinendam differentiam longitudinis variorum locorum. Quippe & voluit methodum quandam obseruandarum Eclipseon scribi; & sategit mirificè, vt defectus Lunæ proximo Augusto futurus obseruaretur, tam per Europam, quàm in variis Asiæ, & Africæ locis. Nam præter nostrates, magísque occiduos, procurauit, vt instigante Cardinali à Balneo, Viri docti, ac celebres Andreas Argolus Patauij, & Scipio Claromontius Cæsennæ obseruationem peragerent; & Barberino intercedente, tum peractam Romæ duplicem obtinuit, tum duplicem Neapoli, vbi exquisita præ cæteris fuit, cui Ioannes Camillus Gloriosus, Vir sanè eximius, iuréque laudatus, incubuit. Ita ex vrbe Ægypti Cahiro eam habuit, quam illeic perfecit memoratus suprà Agathangelus Capucinus, adjutus à Ioanne Molino Dragomanno Veneto; & Alepo Syriæ, quàm optimus alius Capucinus Michaël Angelus, vnà cum antè nominato Cælestino à Sancta Liduina.

Et omnium quidem obseruata commemorari heic non possunt; sed taceri tamen non debet, quod pro votis Peireskij fuit, constitisse exinde Tabulas, Chartásque Geographicas omneis nimis à nobis abducere illa Ægypti, ac Syriæ loca. Quippe cùm tribus propè horis, hoc est gradibus quadraginta quinque, Alepum Massiliâ Orientaliorem constituant; prodiderunt obseruationes integram penè horam detrahendam esse, quòd inter hæc loca non plures, quàm triginta gradus fuerint numerati. Heinc cùm non malè res successisset, sollicitè egit, ac per Cardinalem Barberinum, pérque Generaleis Ordinum tam Dominicani, quàm Iesuitici obtinuit, vt præscriberent Religiosis in vtraque India, ac vbivis degentibus obseruandarum Eclipseon, consimiliúmque rerum curam. Nullus quoque deinceps, siue Capucinus, siue alius studiosus vir, in Orientem, aut aliò peregrinaturus, moraturúsve discedens, per Prouinciam transiit, quem non demeruerit variis humanitatis officiis, cuíque simul non demandârit obseruationum earundem studium, donando libros, Telescopia, & id genus cætera, quorum etiam vsum, si qui ignorarent, curauit vt ante discessum & addiscerent, & experiundo comprobarent.

Cùm nosset autem Galileum elaborasse methodum, cuius suprà meminimus, definiendæ nempe locorũ longitudinis ex Sideribus Mediceis; ideò ab ipso Galileo postulauit in vsum proprium, Telescopium quàm optimum,

optimum, vt explorare ipſe, & cum aliis conferre obſeruata poſſet. Id egit verò perſcriptis priùs complurimis literis, quibus licere ſibi putauit conſolari talem amicum, condoleréque ob grauem caſum. Quinetiam magna illum tenuit per hoc tempus ſollicitudo, qua procurare adnixus eſt per Cardinalem optimum, vt temperatâ ſententiâ, libertas ipſi reſtitueretur. Id enim ſponte cùm ageret, putauit officium à ſe exigi iure amicitiæ, ac merito viri, cuius memoria foret poſteris iucundiſſima extitura.

Sub Octobris finem grauiſſimè tulit, non expectaſſe Curiam, vt ſpontè ſeſe abdicaret functione Senatoria, quam in Nepotis cooptatione ante triennium reſeruârat. Quare, agente Pariſiis fratre, obtinuit diplomate Regio reſtitutionem in integrum, & prorogationem etiam in quinquennium. Verùm id demùm ſequente anno, quo rursùs toto non
1646. deſtitit fouere literarum curam. Nam primùm quidem ſuſpiciens variam, inſignémque eruditionem, qua Leo Allatius vir pereruditus Romæ degens, tot Græcos auctores hactenus inuiſos, aut inemendatos profert, caſtigat, interpretatur, fœlicitate mirabili; fauere illius conatibus voluit, ſtudioſéque egit cum Typographis Pariſienſibus, vt lucubrationum ipſius editionem aggrederentur. Id egit etiam de quibuſdam præclaris operibus Fortunij Liceti, qui Philoſophus pridem clarus in Patauina Academia, nunc in Bononienſi Profeſſor primarius, eſt merito magno celeberrimus. Sic audita morte optimi Schickardi, quem peſtis à Nouembri vſque ſuperiore abſtulerat, omnem diligentiam adhibuit, vt inedita eius opera ſeruarentur, lucémque acciperent: id agens præſertim Matthiæ Berneggeri Argentinenſis, Viri celebris interuentu. Prætereo autem vt ad ipſum, intercedente, cuius ſuprà meminimus, Ælio Deodato miſerit varia Epicedia, quæ dum euulgarentur, Thomas Lanſius Iurisconſultorum decus, & τῶν μακαρίτων Achates, edi ſimul procurauit orationem funebrem, in qua Zacharias Schæfferus inſignis Eloquentiæ, & Hiſtoriarum apud Tubingenſeis Profeſſor, tacere non potuit Schickardum fuiſſe à Peireskio prolixè, ſplendidéque inuitatum, vt tumultus patriæ declinans, ad ipſum diuerteret, quietem ſtudiis aſſequuturus.

Sic Elichmannum doctum Hollandum ſollicitauit ad editionem quarundam vitarum Pythagoræ, Empedoclis, aliorúmque Philoſophorum, quas ille habebat Arabicè ſcriptas; itémque Tabulæ Cebetis, in qua legi obſeruaſſet inauditum quendam Herculem Socraticum, aliarúmque rerum ſimilium. Sic cùm Samuel Petitus appararet tum nouam interpretationem, tum eruditas in Ioſephum notas, obtinuit ipſi per Holſtenium variorum locorum collationem cum tribus Codicibus Vaticanis MSS. Sic cùm Buccardus moliretur interpretationem, editionémque Georgij Syncelli, ac Theophanis, exſcribi curauit exemplum, quod & Romam miſit, & rursùs accepit, vt cùm M.S. Bibliothecæ Regiæ conferretur; neque interquieuit, quovſque collatio, & quorundam etiam locorum caſtigatio perfecta fuit per Salmaſium, qui tum in Galliam aduenerat. Sic occaſionem præbuit Iſmaëli Bullialdo Matheſeos eximiè perito, vt prolixam primùm de natura Lucis conſcriberet epiſtolam, ac deinde etiam volumen iuſtæ magnitudinis ederet; poſtquàm accepit illum de luce beneficio ſpeculi in centrum coëunte, interpretatum id Problema, quod à Baptiſta Poiſſonio Regio apud Andeis cognitore fuerat his verbis propoſitum, Vtrum ſit aliqua demonſtratio perfectè Logica, perfectè Mathematica, perfectè Senſibilis, qua probetur dari magnitudinem latitudinis non expertem, quæ aliquando, & alicubi ſit in puncto verè Mathematico, & cuius puncti nullæ ſint partes, & tamen in eodem ipſa habeat parteis extra parteis.

Ad hæc, varia cum variis pereruditè diſſeruit. Quippe ad Anaſtaſium Nannetenſem Capucinum plurima perſcripſit de lingua Aremorica, in qua conſenſit plurimas antiquarum vocum Latinarum eſſe radices. Nam anteà quidem improbârat Adrianum Scriecкium, ideò feciſſe Teutonicam, Belgicámve linguam primam omnium, quòd vna eadémque cùm Hebræa foret, ac proinde matrix reliquarum omnium: itémque Goropium Beccanum prætuliſſe Hebrææ tanquam imperfectæ, cæteríſque Cimbricam, quaſi continentem radices tam Hebrææ, quàm Græcæ, quàm Latinæ, quàm cæterarum: ſed aiebat ſe non improbaturum, ſi illi radices, aut voces nonnullas magis conſpicuæ affinitatis venditare contenti fuiſſent, non detorquendo facere vniuerſas eiuſdem iuris. Quòd nonnullæ verò originem eandem primitùs habuerint, haberéve potuerint, declarabat exemplo nuncupationis fluminum, quam ferè ita deducebat, Varus, Guarus, Garumna, Guardonus, Guavardonus, Verdonus, Rhodanus, Eridanus, Duranus, Druna, Druentia, Durius, vel Duerus, Iberus, Hebrus, Tiberis, Tigris, Ligeris, &c. idque præter vulgareis appellationes, quæ diuerſiſſimæ licet à Latinis, aut aliis antiquioribus, agnoſcuntur tamen ſemper ab eiſdem, vel ex vnica litera retenta, eſſe deriuatæ. Neque id magis mirum eſſe, quàm ex vocibus Petri, Iacobi, Ioannis, vernaculas fieri Pir, Diego, Iems, aliáſque exorbitantiores.

Multa quoque diſſeruit de Vocabulario quodam, & Grammatica linguæ Prouincialis, provt ſe Petrarchæ tempeſtate habuerat (videlicet poſtquàm vtrumque obtinuit ex Bibliotheca Florentina, quæ Sancti Laurentij dicitur) itémque de Poëtis Prouincialibus, qui *Trobadores* (quaſi dixeris Inuentores) appellati ſunt, eo videlicet tempore, quo Principes etiam, ac Reges linguam, Poëſinque Prouincialem excolebant. Quo in argumento fuit non parùm adjutus indicibus, libríſque miſſis ab erudito Comite Friderico Vbaldino apud Cardinalem Barberinum commorante. Conciliârat hunc illi amicum Buccardus, ac

ac ſimul Vincentium Nogueram Luſitanum nobilem : ne quidpiam dicam de Conſtantino Cajetano,ob pervetuſtos Codices claro; neque de Auguſtino Maſcardo, quicum egit Peireskius de methodo hiſtorica, occaſione accepti ab illo exempli, quod propter ſingularem Viri eruditionem, atque elegantiam gratiſſimam habuit. Egit verò tempore eodem cum illuſtri Marchione Vincentio Iuſtinianæo de præclaris ſtatuis, quibus ille exornârat celeberrimam pergulam,quarumque partem æri inciſam, & in nobilem Codicem compactam,à Cardinali Barberino donatam accepit; idque cùm ad ipſum mitteret viciſſim duo prima volumina ſcriptorum Francicæ hiſtoriæ à Ducheſnio iam concinnata.

Ad hæc, non pauca diſſeruit de characteribus Planetarum, quos ex characteribus Græcarum vocalium majuſculis deductos probabile cenſuit, exigua cum immutatione. Non pauca etiam de Ptolemæi Aſtronomi patria, & quibuſdam corporis, animi, vitæque ipſius circumſtantiis; occaſione Codicis Almageſti MS. non multùm inferioris ea ipſa ætate,qua generoſus, eruditúſque Imperator Fridericus ſecundus Latinam interpretationem ex Arabica fieri procurauit. In eo quippe Ptolemæus legitur Pheludienſis, pro Peluſienſi; dicitúrque illum non fuiſſe ex Regibus; vixiſſe annos ſeptuaginta octo; ſtaturæ fuiſſe mediocris; ſubtilium pedum; barbæ ſpiſſæ; & ſimilia, quæ neſcio vnde ſciri potuerint. Subiiciuntur quoque dicta grauia, ſeu morales eius ſententiæ; &, quod videtur notabile præſertim eſſe, additur, *Liber hic præcepto* MAYMONIS *Regis Arabum,qui regnauit in* BALDACH, *ab* ALHAZEN, *filio Ioſephi, matre Ariſmetici, &* SERGIO, *filio Elbe Chriſtiano in anno* XII. *&* CC. *ſecta Sarracenorum, tranſlatus eſt.* Adeò proinde, vt Almageſtum ex Græco idiomate in Arabicum fuerit verſum, anno Æræ Chriſti vulgaris ſeptingenteſimo quadrageſimo quarto.

Præter hæc,copioſè diſſeruit de Hominum longæuitate, occaſione illius Senis,qui ſuperiore Nouembri occubuerat in Anglia, poſt exactos annos centum, & quinquaginta duos; & poſtquàm aliunde accepit Alepo,ex literis Petri,& Ioannis Conſtantinorum,hominem eſſe in Perſide,Capucinis, aliíſque viris fide dignis cognitum, annos iam natum quadringentos : idque ipſis omninò eſſe exploratum, atque indubium.

Itémque de Tritonibus; occaſione hominis marini, quem cùm accepiſſet viſum pridem fuiſſe ad Bellam, ſic vocant, Aremoticæ Inſulam, rem diſquiri, ac ſcribi ad ſe procurauit ab Henrico Gondio Duce Radeſiano, & Inſularum Gubernatore. Prætereo autem, conſtitiſſe, quicquid ex illo apparuit, humanâ exſtitiſſe formâ, niſi quod pro craſſitudine corporis brachia breuiora, & manus grandiores, candidioréſque ad palmam habuit. Capillos denſos; candicanteíſque, promiſſos ſupra humeros, barbámque ad ſtomachum vſque. Oculos prægrandeis, ac truces; cutim, quantum viſu licuit aſſequi, aſperam; & neque candidam, neque pullam. Ferebatur primùm delectatus fuiſſe, accedente nauicula, aſpectu virorum, fœminarúmque, & coloribus clarioribus veſtium; adeò vt etiam ſe retibus concludi paſſus fuerit : at ſimul atque vis fuit facta, vt educeretur, & priuſquam conſtare potuiſſet, quanam forma infra vmbilicum foret, tum nullo negotio retia perrupiſſe, tum leui conatu ſubuertiſſe nauiculam. Addebatur, illum deinceps procul dumtaxat apparuiſſe; apricatum ad inacceſſas rupeis, & parte ſui inferiore intra aquam ſemper demerſa; plauſu interdum manibus facto,emiſſóque ſibilo, quem riſum interpretabantur. Atque id quidem,donec quiſpiam tormentario globo impetiit, à quo vſque (ſeu terrefactus,ſeu interfectus fuerit) nuſquam deinceps viſus fuit : tametſi viſa fuiſſe dicatur, quæ credita eſt fœmina (ſcilicet ob barbæ defectum) deſinens infernè in geminam caudam, cuiuſmodi Salmonea eſt.

Rursùs de animalium inſitione,plantarum inſtar;occaſione Prunuli in regione thoracis medij, ſiue ad ſternum fruteſcentis, ex quo Paſtor Tarraconenſis in prunulum incidit, ſpináque ad eam partem implantata, ſic per biennium radices egit, vt poſt reſectos ſurculos varios, aliqui tandem prodierint, in quibus flores, & fructus viſi. Non deſtitit porrò inſtare, donec Cardinalis Barberinus curauit fidem fieri per illius loci Archiepiſcopum; & Eques Puteanus non literas modò atteſtanteis, ſed ſurculos etiam accepit, & cum ipſo communicauit. Hæſit verò deinceps minùs, cùm accepit ſimile quidpiam contigiſſe in Thuſcia, circa Gallinæ cuiuſdam collum; & Frontiniani in Occitania, circa digitum Piſcatoris, in quem cùm implantata fuiſſet ſpinula Scorpionis marini, res eò euaſit, vt Chirurgus exinde eduxerit treis piſciculos generis Scorpiorum. Quanquam hæc omnia qui viderit, fidem habere tutiorem poteſt. Attendens deinde Gallorum calcaria in criſtarum locum inſita ritè vegetari, & ſuccreſcere; nullus dubitauit, quin hædorum cornua cornibus agnorum poſſent inferi,& alia id genus ſimilia non ſine ſucceſſu tentari; quorum proinde mandauit curam viris quibuſdam induſtriis.

Præterea etiam de Crocodilo, in quo ſingularia quædam obſeruauit, non modò circa motum maxillæ ſuperioris, ſed etiam circa numerum dentium, quos Achilles Tatius dixerat eſſe plureis trecenteis, Ælianus non plures ſexaginta : ipſe verò in Crocodilo duodecim pedibus Pariſienſibus longiore, quem ex Ægypto ad Thuanum tranſmiſſum aliquantiſper domi habuit, eſſe deprehendit, in ſuperiore quidem maxilla triginta ſeptem, vt puta ſexdecim vtrimque, & quinque anteriùs; in inferiore verò quindecim ad vtrumque latus, antrorsùm autem quatuor; ſi tamen probè memini. Hoc memini denteis magnitudine valde inæqualeis, ſuperioréſque exſertos, neque inferioribus occurrenteis, carniuororum terreſtrium inſtar; & alioquin pellucidos.

Sed

Sed prolixum nimis omnia recensere : nisi quòd vnum præterea tacendum non est, cuius ipse quoque aliqua pars fui. Exoptârat doctus, sagáxque Godefridus Vendelinus tum Condatensis Canonicus, & dum iuuentutem in Prouincia exigeret, Peireskio charus, maximam, siue Solstitialē Solis altitudinem obseruari Massiliæ: vt suā de Solis obliquitate Diatribā iteratò editurus, posset ipsā expendere ex nostra obseruatione, comparata cū ea, quam sub Alexandri magni tēpora Pytheas Massiliensis peregit. Quādoquidē verò id factū superiore anno voluerat, & literę tamen ipsius allatæ à Dormalio serò nimis fuerant acceptæ: idcircò Peireskius hoc anno maturè prouidit, vt fieret satis illius votis. Imprimis quippe veritus, ne ipso tempore Solstitij aut nubes occuparent Solem, aut quidpiam nobis contingeret (vt se habent res hominum) vnde obseruatio præpediri posset; voluit Massiliam per ipsas ferias Pentecostes contendere, vt obseruaretur tam Solis, quàm aliquarum Stellarum Meridiana altitudo, ac proinde Poli eleuatio, vnde saltem ex consequenti res expetita deduceretur.

Deinde verò, cùm sub Solstitium viderentur negotia quædam ipsum haud-dubiè detentura, perrupit tamen, denuóque concessit, vt interesset, ac si quid foret obstaculi, amoliretur. Et sanè, cùm requireretur ædificium altissimum, quódque intùs liberum foret, neque, exploratis tota vrbe templis, vllum commodum visum fuisset: ac solùm quæ ædes Collegij ad ortum Ecclesiæ recens extruebantur, viderentur percommodæ, ob tectum quinquaginta duos regios pedes altum, & tabulatum vnicum media regione tum interceptum; factum est illius præsentia, vt perforato tecto, & contignatione tabulati præfracta, locus optimè cesserit. Et quorsùm quidem, aut quomodo vsurpatus gnomon altitudinis ædium, quíque potuerit in partium nonaginta millia discerni, non est heic enarrandi locus. Dicere sufficiat, reductione facta ad numeros eosdem, quos vsurpauit Pytheas (qui in parteis plusquam sexcentas diuisum gnomonem non habuit) fuisse, ex nostra obseruatione, Gnomonem ad vmbram, ea proportione, quam habent centum viginti ad quadraginta duo cum tribus quintis; qui fuit iuxta illum ea proportione, quam habent centum viginti ad quadraginta vnum, cum quatuor quintis.

Voluit autem Peireskius, vt non modò obseruationem perscriberem, sed quæ etiam argumenta permouerent me, vt probabile ducerem non fuisse propterea Solis obliquitatem priscis illis temporibus, quàm tempestate nostra maiorem. Et quia obiter mentio facta fuerat illius Scaphidij, quo Eratosthenes, alíique, & verisimiliter etiam Pytheas, vsi; idcircò præproperè scripsit ad obtinendum vel scaphidium, vel modulum saltem illius, quod apud Cardinalem Barberinum accepit exstare. Voluit rursùs, vt quoniam Strabo multa congessit aduersus Pytheam; ipse in gratiam Comprouincialis apologiam conscriberem, purgarémque virum, qui primus Thulen Insulam demonstrauit, & quo non habet Occidens totus quem antiquiorem in doctis habeat.

Denique voluit exponerem solutionem Problematis, quod eò vsque frustrà & Nautas, & Mathematicos torserat. Illud scilicet huiusmodi erat. Quî fiat, vt Nautæ, postquàm superârunt Sardiniam, & Africæ oram, aut saltem vicinas salutârunt Insulas, ac potissimùm ex quo præterierunt Meliten, debeant, vt in Cretam appellant, non rectæ viæ insistere, sed deflectere ad læuam, siue versus Boream, vnâ quartâ, vt vocant, venti, siue trigesimâ secundâ totius circuitus, prout pyxide nautica, seu Magnetica indicatur; ac duabus etiam quartis, seu dimidio venti, vt ex Creta vsque superata perueniant in Cyprum, & ex Cypro tandem Syriæ Alexandriam attingant? Quî etiam fiat, vt redeundo, non possint in Cyprum, & Cretam deduci, nisi venti dimidio, neque in Meliten, nisi quarta venti à recta via deflectentes: atque id quidem semper ad læuam, seu iam versus Boream deflectere? Cùm peruidit porrò Peireskius, quæ responderentur omnia, coniectationes meras esse; mira fuit exsultatio, qua agnouit totam eam praxim ortum habuisse ex eo errore, quo Tabulæ omnes hydrographicæ conficiuntur, dum artifices supponunt eas Orientis parteis distare à nobis longè ampliùs, quàm reuera distent, vt ex superiore Eclipsi subnotauimus: adeò proinde, vt intercapedine inter Meliten, & Cretam credita maiore, quàm sit; & maiore adhuc exsistente errore inter Cretam, & Cyprum, hanc, & Alexandriam; dubia illa omnia facilè soluantur.

Supponamus enim Meliten, sub quo Meridiano, iacet; & fingamus Cretam quinque gradibus orientaliorem, quàm sit, sed sub eodem tamen parallelo; constat ventum, seu rectum iter ex Melite in locum confictum, relicturum Cretam ad læuam, seu Boream: quare & Nautas, ne aberrent, sequi debere ventum Borealiorem; qui germanus est quidem, sed creditur tamen alius ab eo, qui falsus cùm sit, verus esse existimatur. Ex opposito supponamus Cretam, in quo Meridiano est, & Meliten Occidentaliorem quinque itidem gradibus, quàm sit, seruato semper parallelo; perspicuum est ventum, seu tramitem rectum ex Creta in confictum locum, relicturum Meliten ad læuam rursùs, seu ad Austrum: quare & ne nauigando aberretur, sequendum ventum alium, qui verus quidem sit, sed pro quarta tamen à vero habeatur. Quod idem dicendum de distantia inter Cretam, & Cyprum, & porrò vsque Alexandriam; sed ita tamen, vt geminato distantiæ errore, dimidium iam venti vsurpandum sit. Re ergo constante, Peireskius conuocauit Nautas, confectóque diagrammate, ita Problema exposuit, vt illi obstupuerint, & interrogati singulareis distantias, non inuiti concesserint ex bis mille, & septingentis milliaribus, quæ vulgò inter Massiliam, & Alexandriam numerantur, saltem quingenta detrahi posse.

Vt iſta porrò iam mittamus, prætermittendum tamen non eſt vnum, alterúmve teſtimonium, quod inſigni eius affectui erga eruditos, bonáſque arteis redditum fuit. Ac imprimis quidem Kircherus Romæ edens Prodromum Coptum, ſcripſit inter eos, qui editionem ſollicitârunt, Peireskium *non immeritò tenere locum principem; vt qui armata deprecatione operis huiuſmodi aggreſſionem extorſiſſet.* Deinde Merſennus ipſi nuncupans libros Harmonicorum quatuor, in hunc modum affatus eſt, *Non debuit hoc opus μουσικώτατον prodire in lucem, abſque tui nominis honore. Licet enim Harmonia Gallica te propediem ampliore conuentura ſit apparatu, ſi publicis negotiis tantiſper ſepoſitis, illi benignam aurem accommodes; exiſtimaui Synopſin hanc eſſe præmittendam, cunctóſque mortaleis admonendos, nullum eſſe literatorum, qui tuam ſingularem beneuolentiam expertus, tuas, quibus continuò ſtiparis, virtutes non ſuſpiciat, atque veneretur; neque hos ſolummodò libros, ſed alios quoſcumque tibi meritò nuncupandos exiſtimet. Hæc igitur Muſarum inſtrumenta, Heroum laudibus concinendis adaptata, ſequentibúſque libris comprehenſa, manibus illis amplectere, quibus admiranda liberalitate nulli dees,* &c. Ad Gallicam porrò Harmoniam quod ſpectat, dicauit eidem Tractatus de Conſonantiis, & Diſſonantiis; de Modorum generibus; de Muſica compoſitione. Profeſſus eſt verò *ipſi debitos, quòd illos benefica manu è tenebris eruerit, ſolitus tantâ munificentiâ, totam cumulare Europam, vt eruditi probique omnes fateantur nullum eſſe mortalium cui literæ bonæ, earúmque cultores ampliùs debeant.* Enumerauit deinde *varia, quæ pro cuiuſque genio, ſiue ex muſæo proferre, ſiue ex regionibus etiam remotiſſimis quærere nunquam deſtitit; tanta prætereà humanitate, ac beneficentia vniuerſos excipiens, vt res ipſius tam videantur literatorum omnium, quam ſunt aër, & aqua reſpirantium omnium, communes.* Non hæſit proinde, *quin omnes ad nuncupationem ſuam plauſum facerent, tanquam teſtatione facta poſteris, extitiſſe auo hoc virum, quem in exemplum ſibi proponant, quotquot diuinæ bonitatis, quæ inceſſanter benefacit, imitatione tenebuntur.* Mentionem prætereo, qua Petrus Laſena Neapolitanus proſequutus eſt in Cleombroto, ſeu diſſertatione Philoſophica de iis, qui in aquis pereunt; cùm prætereundus tamen non ſit dolor, quo Peireskius affectus eſt, cùm accepit præclarum virum, editione nondum perfecta, interiiſſe per Autumnum.

Hieme iam ineunte, Arelatem profectus eſt, vt ad vſque Prouinciæ fineis occurreret viro perilluſtri Ioſepho Bernetio, qui in Senatu Burdigalenſi Præſes, delectus fuerat Aquenſis Princeps; poſt factam eius Magiſtratus à Lainæo abdicationem. Nôrat illum videlicet, ex quo tempore in Magno Conſilio perſonam Regij Cognitoris ſumma cum laude geſſerat, adeò vt ipſius virtutem ſingulari veneratione, affectúque proſequeretur. Ea occaſione vidit Salone eximium illud Præſulum decus Ioannem Iaubertum Barraltium, Arelatenſium Archiepiſcopum, cuius eruditionem, candorem, pietatem, prudentiam, ſatis commendare nunquam potuit; & quia per id tempus habuit literas à verè bono, erudito, celebri, Antonio Godello, quibus ſignificabat ſe breui ad Graſſenſem Epiſcopatum, cui deſtinatus fuerat, venturum, fœlicem dixit fore Prouinciam, quæ tot iam præclaris Eccleſiæ luminibus illuſtraretur.

Succeſſerat feralis annus, qui trigeſimus 16
ſeptimus ſupra milleſimũ ſexcenteſimũ fuit; cùm iucundiſſimum habuit excipere, fouereque egregium virum Iacobum Ferreriũ Aginnenſem Medicum, qui ex Lugdunenſis Cardinalis Comitatu, Romáque, & Lugduno rediens, expetita attulit multa. Cætera inter fuit modulus Farneſiani Congij, cuius ſuprà meminimus. Fuit & copia foſſilis ligni, quod ad Aquam-Spartam eſt nuper detectum. Non quòd Peireskius ex ipſo ligno non habuiſſet iam fruſtula; ſed quòd alloqui exoptaret oculatum illius loci, vnde eruitur, inſpectorem. Et didicit ſanè, quòd voluerat noſſe, extare dumtaxat quædam veluti caudicum ſegmenta; nulla verò veſtigia ramorum, nodorum, radicum; quaſi id foret argumentum, ligna eius formæ nata concretáque; non verò ex vulgaribus obruta, & ſaxificata. Fuit denique Apographum Græcæ inſcriptionis de laboribus Herculis, quam videre, obtineréque eò vſque non potuerat; marmore intra eaſdem ædeis Farneſianas deliteſcente.

Pergratum quoque tum habuit conceſſum ſibi ab Arnaldo Forcalquerienſi Proprætore marmor, quod Reis Apollinaribus (Regiũ nunc appellant) fuerat erutum; & in quo extat inſcriptio continens votum perſolutum Deo Æſculapio; ſignum ſcilicet ſomni æreum, Torquem aureum, cum Dracunculis duobus, pondo ſcrupuli vnius; Enchiridium argenteum, pondo vnciarum quinque, & ſemis (ſic enim notas reſtituit; quæ non bene apud Gruterum) denique Anabolium. Cùm id porrò fuiſſet illatum in ædeis, tacere non potuit ſe illi habendo quadraginta inhiaſſe annis. Nempe inſcriptionis illius apographum habuerat, etiam antequam in Italiam proficiſceretur. Et ſanè Pignorius, vbi in ſymbolicis Epiſtolis loquutus fuit de Dracunculis ſemet reſpiciêtibus, caudiſque connexis, ſubiunxit, *Et hanc ſpeciem exprimit antiquum marmor, cuius mihi olim copiam fecit Vir nobiliſſimus, idémque in literatos omneis propenſiſſimus Nicolaus Fabricius Peireskius, Regius in Aquiſextienſi Curia Senator.* Quoniam verò meminerat vidiſſe ſe olim inter Lælij Paſchalini cimelia, Torquem aureum ex duobus Dracunculis, qualis heic deſcribitur; eamobrem ſcripſit illicò ad Franciſcum Cardinalem Boncompagnum, in cuius nobileis, & curioſas manus Cimeliarchium illud peruenit, vt Torquis eiuſcemodi ectypum fieri pateretur. Id autem expetiit, in gratiam memorati antè Tomaſini, qui de Donariis antiquis ſcribens, poterat ſuum opus illius mentione, deſcriptionéque illuſtrare.

Medio

Medio Februario, extremus Chamæleonum octo, quos ab æstate vsque enutrierat, fouerátque, interiit. Siquidem cùm annis superioribus singulareis, binósve solùm obtinuisset ex Africa, iique primis frigoribus obtorpuissent, occidisséntque; idcircò magnam demùm copiam impetrare voluerat, vt summo aliunde adhibito studio experiretur, num aliqui superare hiemem possent. Quia enim deprehéderat fœminas abundare ouis: ideò auebat formationem, eruptionémque ex illis, explorando cognoscere; ratus eam fieri tempore verno. Heinc caueam, qua postremi illi concludebantur, pannis operuit, in tepidario collocauit, ad Solem interdum exposuit: verùm, seu quia frigore primo, leuiore licèt, læsi fuerant; seu quia deinceps locus fuit obstructus, & calidus nimis; seu quia à mense vsque Nouembri, nihil cibi ab illis deguftatum eft;attingere ver nullus potuit. Curârat illos variè depingi, ac suspensos potissimùm pedibus, & extrema cauda, quales ferè manent, ac dormiunt, & vermiculos, muscásve venantur.

Scilicet falsum comprobauit viuere illos ex aëre, vt vulgaris fabula est; multáque expertus, deprehendit tandem nulla re æquè delectari, ac vermiculis, qui ex farinaceis mactris colliguntur. Solent autem lingua, vt promuscide vti, quam, pedalis propè longitudinis, iaculi instar euibrant, & tanta quidem celeritate, vt penè visus aciem effugiat. Id præstatur verò beneficio ossiculi, quod bifurcatione quadã implantatur vtrimque ad extremas fauceis, & cæterà teres secundum oris longitudinem, deseruit implicandæ, explicandæque linguæ; cauæ scilicet, intestini instar; nisi quòd in summo caruncula est, non nihil viscida, vt prædam corripiat. Falsum quoque expertus est, chamæleones induere rerum obiectarum colores: seu virides enim, seu cinerei sint; atrorem solùm quemdam subeunt, qua parte ad Solem, aut ad ignem obuertuntur; prætereà verò nihil immutantur.

Id rarum, ac mirabile; non moueri oculos chamæleonis coniugatos; sed vno aliquorsùm spectante, reliquum vel stare immotum, vel in aliam partem deflecti. Deflectuntur autem quoquoversùm, propter quatuor trochleolas, nulla ostentata distinctione iridis; sed solâ pupillulâ, ad quam cornea vndique (cùm sit, vt corpus reliquum, radiata, variegata, granulata)terminatur.Sunt porrò etiam chamæleoni dentes eleganter dispositi; non vt aërem sanè deterant, sed vt correptum cibum mandant. Vnicum exinde intestinum est, non circumvolutionibus, sed curuaturis solùm productum. Excrementum intus satis liquidum, nisi qua parte ad anum accedit. Hepar bifidum, & ex gibba quidem parte sanguinem in cor auriculatum infundens; at non superstite ascendente,descendentéve caudice venæ:quippe aliunde non porta modò nuncupata, in intestinum; sed venæ quoque aliæ, ad cæteras partes directè procedunt. Pulmo inflatus abiit in membranam tenuissimam, toti animali ambitu æqualem. In imo ventre nullum peritonæum, sed membrana solùm parteis dextras à sinistris dirimens. Non item lien, non vesica, non renes, sed carunculæ solùm obseruatæ sunt, quæ genitalia fortè fuerunt. In fœmina vna, fuêre oua intra membranulam supra centum, quorum nonnulla extitére magnitudine nuclei oliuæ, in quibus visum luteum solùm, nihil verò albuminis; cùm tamen parua viderentur quandam lactis speciem referre.

Quid heic referam continentem illam sollicitudinem, qua procurauit, vt Valesius Orationes Libanij cum accessione editurus, recuperaret ineditas?Exscribi iam antè curârat quæ in Bibliotheca Augustana exstant: hoc tempore verò cùm haberet Romæ paratum Dormalium, qui ad exscriptionem exstantium in Vaticana se accingeret; dedit operam, vt auctoritate Cardinalis Barberini id exsequeretur. Hortatus verò simul est Buccardum, vt aggrederetur interpretationem Epigrammatum Anthologiæ, quorum hactenus nulla exstat: Scripsisse enim se ad Salmasium, vt quod habebat illorum exemplum ad ipsum transmitteret. Ad Salmasium ipsum cùm missurus esset MS. Vegetij quadringentorum annorum, conferri priùs voluit cum alio paris ferè antiquitatis, idque manu erudita laudati priùs Fabroti, qui discrimina bene multa tam inter vtrumque, quàm cum factis hactenùs editionibus margini apposuit. Quid dicam rursùs, quàm ardenter sollicitauerit Kircherum, vt discessurus in Siciliam, ac exinde in Meliten cum Darmstadiensi Land-grauio, adniteretur obtinere Polareis altitudines; obseruaret curiosiùs quæ circa Æthnam sunt euulgata: ac reportaret indices præcipuarum Bibliothecarum, & præ cæteris Codicum Abbatis Caëtani MSS.

Quid demùm, quàm sollicitè exspectauerit ex Oriente libros hexaplos, octaplósque? Fuit in illis Psalterium, sex columnarum ordinibus, totidémque linguis, idiomatibúsve distinctum, quod piraticam expertum iniuriam, nullo non pretio fuit redempturus; etsi non emptum pluris, quàm libris Turonicis viginti quatuor. Heinc nullum lapidem non mouit, donec piratas appulisse Tripolin Africæ accipiens, ad Bassam, seu Gubernatorem illius ciuitatis scripsit, amicis interpositis, illéque spem fecit transmittendi librum. Contigit porrò, vt nonnulli, perspecto eius desiderio, speratáque magna mercede, aduexerint librum optimè curatum, quem prædicabant fuisse sibi in ea vrbe concreditum. Quæ prima fronte fuerit eius lætitia, dici non potest: at cùm inuolucris sepositis, agnouit esse nihil aliud, quàm Arabicum Thomæ Erpenij Dictionarium; dici quoque non potest, quanta fuerit consternatione perculsus; nescius an infortunium, an impostiuram magis culparet.

Attexenda heic forent quæ ex Africa aliũde obtinuit; vt numismata, inscriptiones, & narrationes varias rerum Australium, Borealium, Orientalium, partim recéteis, partim antiquas,

antiquas, ac huiuſmodi cætera, ſed ſatiùs videtur coronidis vice, memorare ſolùm Commentarium pereruditum, quod Iacobus Gothofredus antè memoratus ;de Imperio maris, ac iure colligendi naufragij, ex Iure Romano conſcripſit, inſcripsítque ipſi Peireskio. Siquidem inter cætera dum illum affatur, *Te*, inquit, *huiuſce facti mei conſcium, & ſuperſtitem appellare nunc viſum; cui ſecretiores quæque, melioréſque literæ curæ, cordique adeò ſunt, vt nullis inter hæc impendiis parcere ſoleas, ſiue in iis, quæ eò faciunt, per vtrumque orbem conquirendis, ſiue in protrudendis, qui ſuam iis inſtaurandis operam, vel induſtriam locare valent, quorum multi iam per te, & famam habent, & merentur. Quo facto, quid aut illuſtrius afferri poſſit, quando gloriam Principibus fermè dicatam in nomen tuum tam fœliciter deriuas; vel ad æternitatem maius, cui tam multos ipſe commẽdas, quà rediuiuis veterum monumentis, quà excitatis melioribus huius æui ingeniis? Fatear ipſe oportet, nunquam ad hæc ſtudia animum meum magis incaleſcere, quàm cùm eò me prouocare ſoles: adeò non ſuadent, ſed trahunt me ἑλκυστικὰ illa literarum tuarum, quibus publicis immerſum negotiis excitatum venis.* Et paullò pòſt, *Ob ſingularem inſuper illum, & eximium candorem tuum, quem pro exemplari candoris ipſius habeo, quémque omnes, qui ad ſcribendum animum appellunt, tueri, atque adeò ab omni acerbitate procul eſſe iubes.* Et rursùs, *vt non poſſit non hic libellus tibi congruere, qui & dignitati, & ſtudiorum propoſito, moribus denique tuis tam apprimè conuenit. Placiturum ſanè ea quoque re puto, quod in argumento verſatur* βιωφελεῖ *auctorémque habet, qui te amico optimo, & fideliſſimo non tantùm vtitur, ſed & paſſim gloriatur.*

Inibat iam Ver, cùm excepit Cardinalem Bichium, vnáque Suareſium veterem amicum Epiſcopatu Vaſionenſi iam antè donatum, qui cum Cardinali Romam diſcedebat. Recreatus eodem tempore eſt acceſſu Franciſci Bocharti Campinij libellorum ſupplicum in Regia Magiſtri, ac Intendentis iuſtitiæ titulo, in Prouinciam miſſi. Singulari quippe affectu illum amauit, & coluit, tum ob indolem miræ bonitatis, virtutémque eximiam; tum ob memoriam optimi Patris, quem & Præfectum ærario, & Conſiſtorianorum primum, & Principem ſummi Senatus in ſe propenſum habuerat. Vnde & Campinius ipſum tanti fecit, ac viciſſim coluit, vt altero menſe nato ſibi filio ſponſorem luſtralem, nominiſque proprij nuncupatorem delegerit.

Sequuta eſt celebris illa Leronenſium Inſularum vindicatio, de qua fuit mirè ſollicitus, cuiúſque hiſtoriam accuratè deſcripſit. Nullis non intereà officiis proſequutus eſt tam Præſidem primum, quàm eius vxorem, qui graui morbo per Aprilim, ac Majum menſeis laborârunt. Ac vidit quidem conualeſcenteis, vidit Inſulas expugnatas; ſed ſua illum interim, eáque duriora fata manſerunt. Quippe ſequente ſtatim Iunio in lethalem incidit morbum; de quo, & morte conſequuta priuſquam aliquid dicamus, operæ-pretium eſſe videtur paullò ſpecialiùs deſcribere, & corporis habitum, & Animi mores, & ingenij ſtudia. Tametſi enim ex Vitæ ſerie, cui immorati hactenus ſumus, res videatur intelligi; innumera tamen ſuperſunt, quæ luculentiorem vitam faciant, quæque eruditis pleriſque expetita cùm fuerint, non ingrata ſint extitura.

DE VITA PEIRESKII,

LIBER SEXTVS.

ITAQVE, vt inde incipiam, ſtatura illi iuſta fuit, ſeu inter proceram, & humilem congrua. Habitus gracilis, venæque proinde in temporibus, manibúſque conſpicuæ. Conſtitutio vt morbis obnoxia,ita non admodùm robuſta;vnde poſtremis ætatis annis innitendum baculo fuit. Factum ex eadem cauſa eſt, vt facilè ipſi membra luxarentur; humerus præſertim ſiniſter, quem ter loco emotum habuit. Ampla frons, & quæ facilè inter admirandum, contendendúmque animum, rugis quaſi exararetur; nec tranſuerſum modò, ſed ſursùm quoque, ea regione, quæ inter ſupercilia eſt. Oculi cæſij, ac facilè ſuffuſione laborantes, diſruptâ nempe venulâ, quoties cum conatu nareis expurgaret. Defigebat verò illos ſeu in terram, dum attentè quidpiam narraret, ſeu in auditores; cùm perciperet, quæ recitarentur, placere. Naſus leui aduncitate à rectitudine deflectens: genæ rubore temperatæ: capillitium flauum; itémque barba, quam ſolitus eſt prolixam geſtare. Tota facie eximiam quandam præ ſe comitatem,& affabilitatem tulit: quanquam nullus Pictor ita fœlix fuit, vt talem exhibuerit, qualis reverâ exſtitit.

Ad corporis cultum quod ſpectat, munditiem quidem rerum omnium, quas contingeret, comederétve, expetiit; ſed nihil vel ſuperfluum, vel pretioſum requiſiuit. certè tametſi id cauerit,vt quas publicè præferebat veſteis nihil dignitati haberent incongruum; ſericas tamen nunquam geſtauit. Eodem modo reliquam domum pro conditione exornatam, apprimeque inſtructam voluit: at de proprio cubiculo ſollicitus vix quicquam fuit. Tapetum loco fuêre icones præcipuorum amicorum, virorúmque illuſtrium; ac innumeri prætereà commentariorum, apographorum, excerptorum, epiſtolarum, cæterarúmque id genus chartarum faſciculi. Lectus ſimpliciſſimus, & tabula chartis, libellis, literis, aliíſque rebus ſemper onuſta, occupatáque; vt & omnia circum ſedilia, & maxima parte etiam tabulatum.

Ita ad menſam quod attinet, operam dare ſolitus erat, vt ſplendida reliquis foret; at ſibi ipſi pertenuem, vt perſalubrem, ſemper præſcripſit. Cœnitabat autem ſolus intra proprium cubiculum (niſi quòd plerumque me comitem tulit) ne vniuerſam familiam expectatione conficeret; & quia nonnunquam cum amicis prandens, aliquid genio menſæ communis, & conſuetudini indulgebat; ideò deinceps, vt ſtomacho laboranti conſuleret, à cœna prorsùs abſtinebat. Vſui erat commune vinum, cùm probaret tamen potiſſimùm album, ídque cùm foret acidulum; ſic meliùs ſedari ſitim opinatus. Diluebat autem plurimâ aquâ, niſi quòd tempore peponum, quibus ad initium paſtus vtebatur, id ſeruabat moris, quod à Medico præſcriptum fuiſſe iam diximus. Hoc porrò edulij genus deperibat tantopere, vt ſibi nullo negotio quibuſvis aliis interdicens, ſe tamen, quod ipſum ſpectaret, profiteretur incontinentem. Suauiſſimum nempe effecerat vſus, ac memoria recuperatæ per ipſum valetudinis, crebráque experientia, qua ſe peponum temporibus, nec laborare nephritide, nec arenulas gignere, emitteréve obſeruârat. Ob eandem cauſam ſolebat vinum temperare aqua thermali, quam aliunde duxit ſaluberrimam, ex quo pridem, ædiculam prope Balneola ingreſſus, longævos in ea obſeruauit tam viros,quàm fœminas; & causâ quæſitâ, accepit vti illos thermali puteo, non ad potum modò, ſed etiam ad pultem, iuſculúmque omne, ad ſubigendum farinam, pinſendúmve panem, & alia. Cùm foret porrò admodum ſobrius, neque in ciborum delectu moroſus; eâ quoque fuit continentiâ, quam prædulce malum, luxuries tota vita nunquam fefellit. Et in promptu quidem cauſa eſſe potuit, quòd deſidioſus non fuerit: attamen niſi ſobrietas mali fomenta ſubduxerit, ipſamet ſeſe excitant, &, vel minima animi relaxatione, inardeſcunt.

Quod inſinuaui obiter illum tardè cœnare ſolitum,id de provectiore dumtaxat ætate eſt intelligendum. Prioribus ſiquidem annis maturiùs, & pro occaſione conuiualium ita cœnabat,vt non multò pòſt ſeſe aut lectioni, aut ſcriptioni dederet, & in ſeram noctem, ac perſæpè etiam in auroram vſque protraheret ſtudia; ex quo ſomnus illi præparcus, ac matutinus ſolùm erat. Cùm procedente verò tempore, nocere id ſibi animaduertiſſet; cœpit nullum cœnæ, ac ſomno intericere ſtudium; at viſus ſubinde eſt ſibi ad matutina ſtudia obtuſior; & cùm aliunde negotia totos penè dies continenter abſorberent, ſenſit nihil ſibi temporis, quod impenderetur

penderetur studiis, supereſſe. Itaque id cepit consilium, vt à quarta, quinta, aut saltem sexta post Meridiem hora, qua vulgus de cœna solet cogitare, conclusus cubiculo, à nemine inuiseretur; neque nisi quid maximè intereſſet, obturbaretur; ſicque ad horam vſque nonam, quam cœnæ deſtinauerat ſibi, Muſiſque totus vacaret. Quin-etiam, ſtatis illis diebus, quibus curſores Pariſios, aut Romam diſceſſuri erant, cœnam differre ſolitus erat in decimam, vndecimam, ac perſæpè etiam vltra mediam noctem; vt poſſet literas & plureis, & vberiores conſcribere; qua occaſione ſæpiùs curſores aut domi continuit, aut iam digreſſos, vt literas exſpectarent, conſiſtere, prece, ac pretio procurauit.

Penè verò ſtatim à cœna ita ad ſomnum ſe comparabat, vt apparatum faceret excitabulum tempeſtiuum. Non ſanè quod pigeret illum quietis neceſſariæ; ſed quòd vltrà horas quaternas dormienti, tanta in veſicam vrinæ copia confluxeret, vt occluſo præ nimia tenſione orificio, emittere illam deinceps non poſſet. Illa proinde occaſione interrumpendus ſomnus erat; & crebrius quidem, ſi flaret Corus, minimáve aura frigidiuſcula; tum quippe grauiùs, frequentiúſque vrina detenta ipſum diuexabat. Erat & alia occaſio expergiſcendi ſæpiùs, ſudor; quippe ſeu integumentorum, ſeu tempeſtatis calore ad natiuam imbecillitatem ſuperaddito, ſemel, iterúmve, aut etiam aliquando tertium, in ſingulas noctéis commutandum induſium erat.

Manè exſurgens, id obſeruabat, vt caput ſeu galero, ſeu alia re ſuperadiecta oneraret, donec illi ſudor, calórve ex ſomno, quietéque conceptus, temperationem admitteret; alioquin enim aër frigidior laxatos poros ſubiens, obſtruénſque, ſolitus erat rheumatiſmos, doloréſque dentium creare. Eandem ob cauſam legens, ſcribénſque, à feneſtris procul ſedebat; aliàs ſiquidem neſcio quid frigidulum penetrans, capútque, & faciem, aut genam obuerſam, ita paullatim afficiebat, vt excitatis fluxionibus dentes quoque malè haberent. Effectum hinc etiam, vt quantum interdiu per officia licuit, à vento, ac Sole abſtinuerit; & cùm propterea excuſationem aliquando prætexeret, cauſatus eſt, quòd cæterorum robuſtiora corpora ſimilia eſſent laminis minimè obnoxiis aëris iniuriis; ſuum verò corpuſculum perſimile eſſet folio papyraceo, cui penetrando vel minima aquæ guttula foret ſatis.

Nunquam proinde deambulatum (quæ ipſi vna corporis exercitatio erat) pergebat, niſi tranquillo aëre, & Cælo obducto, aut ſaltem Sole debili, & in Occaſum iam propendente. Aderat etiam famulus, qui ponè geſtaret vmbellam, vt feruorem Solis, ſi quis ſupereſſet, vel auram quoque auerteret. Quia verò id poterat ipſi, atque comitatui eſſe importunum; ideò deligere ſolebat conualleis, locáque vmbroſa, per quæ liber inceder et, oculos aliunde, atque aureis paſcens. Nempe ad confabulationem, qua gratius nihil habuit, adhibere ſolitus erat viros eruditos, ac leneis; vt memoratum aliquoties Galterium, Antonium Arbaudum Bargemonium Aquenſis Eccleſiæ Præpoſitum, & ſimileis alios; ac ſeſe intereà humaniſſimè recreari ſentiebat plantarum virore, & florum pulchritudine; aquarum item murmure, & cantibus auicularum. Heinc videri mirum non debet, ſi hortum illum Belgenſerianum tanta plantarum varietate exornatum voluerit; ſi præter inſignem canalem, inſignem etiam aquæ iactum ſingulari exſilitione erumpere curauerit; ſi auiculis hieme ad arbores citreas in xyſtos formatas conuolantibus, diſſeminari grana curârit, & ne quiſpiam intereà aucuparetur, vetuerit.

Præhabebat porrò vocibus humanis, inſtrumentiſque harmonicis Muſicam illam auium; non quòd aliâ quoque non delectaretur: ſed quòd ex Muſica Humana, relinqueretur in animo continens quædam, attentionémque, & ſomnum conturbans agitatio, dum aſcenſus, exſcenſus, tenores, ac mutationes illæ ſonorum, & conſonantiarum eúntque, redeúntque per phantaſiam; cùm nihil tale relinqui poſſit ex modulationibus auium, quæ, quòd non ſint perinde à nobis imitabiles, non poſſunt perinde internam facultatem commouere. Voluit eamobrem continuò educari luſcinias, ſimileíſque auiculas, quas etiam in proprio cubiculò habuit, quarúmque ita curam geſſit, vt ſi quid egerent, aut vellent, ex variis ſignis agnoſceret, & vt fieret ſatis, ſtatim prouideret: illæ verò, quaſi agnitione quadam, benefactori accinerent, & cùm eo abſente plerumque ſilerent, vbi tamen aduentus ſignum vel voce, vel baculo daret; in cantum ſtatim prorumperent.

Quoniam autem incidit mentio affectus erga animalia, nihil oberit adnotare adoleſcentem, ac iuuenem deperiiſſe canum genus. Quorundam antè meminimus: amauit verò potiſſimùm quos ſingulari aliquo inſtinctu præditos agnouit. In iis fuit vnus, de quo ſæpiùs id memorabile narrauit, quòd cùm fuiſſet à neſcio quo vehemente ictu percuſſus, ipſum non modò iam in ædeis ingreſſum ſubodoraretur; ſed ad quinquaginta etiam paſſus venientem perſentiſceret; allatránſque ex improuiſo, mox aduenturum ſubindicaret. Cæterùm occaſione murium, qui libros, chartáſque in cubiculo arrodebant, adamauit deinceps feleis, quos exoſos habuerat; effectúmque paullatim eſt, vt paucis primùm educatis neceſſitatis gratiâ; etiam ob ſolam delectationem numeroſos habuerit. Ex Oriente quippe obtinuit cinereos, rufos, variegatóſque, elegantia ſpectabili; quos propagatos etiam Pariſios, & aliò ad amicos miſit. Cùm nihil autem non obſeruaret, adnotauit feleis vtero geſtare hebdomadas præcisè nouem; vltra annum decimum quartum parere; obſtetricatione interdum vti; etiam cùm non conceperint lactare; & id genus ſimilia.

Sed ad ſui curã, vt redeam, fuit ea quoque temporibus

temporibus morborum fimpliciffima; ipfé-que ferè experiundo didicit fui medicum effe. Nam primùm, quod fpectat ad febrim, curare illam folitus fuit inediâ fibi præftitutâ; ratiocinatus febris materiam aut non fubftituto fomite, citò abfumi; aut non facto impedimento, citò fubfidere. Deinde, cùm rheuma, tufsífve vrgeret, nihil aliud, quàm vfurpabat buccellam cruftæ ex pane ficco; cuius femper fruftula quædam, cum tragemate odorato, thecula argenteâ conclufa geftabat. Sic enim ex ea detrita, faliuáque fimul fenfim inftillata, opinabatur arteriam incruftatione quadam obduci; adeò vt humor fuperfluens illam non exulceraret, neque prouocaret ad tuffim. Hæmorrhoïdibus leniendis alia nulla re vtebatur, quàm oui luteo, cui interdum aliquid butyri, aut laridi fuiffet commiftum. Agnouit etiam balnearem aquam in potum affumptam iis mirè prodeffe; & vel calorem fuppofitum, vel minimum fomnum eas remittere. Circa vrinæ retentionem, dictum eft de vfu aquarum; folebat verò, vt eam cieret, linteum, eiúfve angulum dentibus premendo, quafi mandere; idque in ipfo conatu, quo proinde fæpe vrinam emifit. Nifi id verò fufficeret, vt in maxima veficæ tenfione, tum inter parietem, pofticámque lecti partem interuallo arctiffimo fefe comprimendum fiftebat; nam poft multos faltem conatus, id experiebatur non inutile. Et non ad omnem quidem retentionem confequebatur arenularum, calculorúmve deiectio: frequentiùs tamen prorumpebant, cùm dolores renum, vreterúmque præcefferant. Vrinam autem excipere cucurbitulâ, quam vençofam vocant, folebat; vt in eius fundo ftatim appareret, fi parturiiffet aliquid: videlicet labores illos, eruptionéfque calculorum, parturitiones fuas dicebat. Denique nifi podagrâ, parentum inftar laborauit, caufam ipfe cenfuit victus regimen, quod etiam quoties pater feruauit, toties confultum optimè fuit.

Non eft verò heic prætereundum, imbecillam complexionem nihil obftitiffe, quò minùs fe in morbis illis, vehementibúfque doloribus patientiffimè gefferit. Nam frequentia quidem, & diuturnitas quendam quafi callum induxiffe videbatur: fed patiendi tamen confuetudinem eo perfecerat ratiocinio, quòd quicquid pati neceffum foret, ferendum effet leniter. Communis certè eius vox erat, fe non tam angi propter mala, quibus erat obnoxius; quàm lætari quòd ea grauiora, vt effe poterant, non forent.

Non diffimilis porrò animus erga fortunam aduerfam fuit. Nam iacturâ aliquâ factâ, ac rei caræ potiffimùm, non potuit quidem non commoueri: verùm moleftiam tempe-rare ea ratione folitus fuit, quòd non tam fpectaret rem deperditam, quàm cum voluptate poffeffam. Sic folamen etiam quærebat ex rebus fuperftitibus: cenfebat enim non tam dolendum, ob id, quod iniquus cafus abftuliffet; quàm exultandum propter id, quod bona fortuna feruaffet. Heinc non infrequenter dicebat, cuivis incerta bona paranti conftitutum effe debere, fe illa non fibi magis parare, quàm furibus. Contingebat etiam interdum, vt quæ propofuerat, pro votis non fuccederent, conatúfque; & fumptus omnes efficerentur irriti; at folatio erat, quòd nihil tentaffet non laudabile, neque officio, impenfæve iterandæ impar foret. Eam ob caufam non defiftebat idem tentare fæpiufculè; tanquam non defperans, quin prolperum quidpiam tandem affulgeret; ac aliunde exiftimans plureis labores irritos vno fucceffu redimi; neque debere pifcatorem idcircò retia abrumpere, quòd iactum interdum fine fructu faciat.

Et fic quidem ille patientiam, conftantiámque tuebatur; cùm foret nihilominus fuaptè natura fubiracundus. Dicebat verò nihil fibi vnquam animi regendi perfuafionem æquè feciffe, ac fpectaculum cafu quodam exhibitum in microfcopio. Quippe cùm in eo concluſiffet pediculum, ac pulicem, obferuauit pediculum luctâ inftitutâ fic cōmotum fuiffe; vt fanguis à capite in caudam, itu, reditúque continenti diftraheretur. Heinc nempe eft argumentatus, quanta fieri per iram debeat humorum, fpirituum, facultatum omnium perturbatio, quantam declinet perniciem, qui illi non fecerit locum. Duo autem quædam capita erant, ob quæ præfertim commoueretur. Vnum, ac præcipuum, iniuria ex ingratitudine profecta. Iniuriam dico; nam ex obliuione fola beneficij, ne indignationem quidem vllam teftabatur; qui ipfe potiùs videbatur id oblitus fuiffe, quod contulerat. Verùm, cùm quis fibi eam notam animi ingrati inureret, vt prætereà nocumento, vel impedimento fibi, fuífve, circa negotia, aut deftinationes foret; tunc incalefcebat, excandefcebátque, & probra etiam effundebat; meminíque, dum ftatim fefe ad fedationem componeret, conqueftum, quòd ea occafione Philofophiâ defectus fuiffet. Alterum, negligentia prauáque mandatorum exfequutio per famulos. Facilè enim irafcebatur, nifi quilibet primùm audiens, exaudiret, accurrerétque; ac nifi iuffa faceret tempore, modóque præfcriptis. Quippe cùm de induftria alicuius diffideret, aut de inuerfione, interpolationéve, ex præfumpto ingenio, propemodum fecurus effet; tum difertè, articulatim, & ex ordine præcipiebat quemadmodum vellet quidpiam peragi; ac nifi deinceps, vt res fuerat inculcata, perfectæ fuiffet, vix fe poterat continere, quin in querimonias, & conuitia prorumperet. Vnde fæpiùs ad me conuerfus, folitus fuit dicere, oportebat ergo te effe infirmitatis meæ teftem? Continebat nimirum fefe, neque, nifi coram familiaribus, hafce animo habenas laxabat. Ac ifta quidem ferè fuit vna animi eius impotentia: quamquam in fefe ftatim rediens, tranquillitatem repetebat; &, quod fpectat ad famulos, fæpe querulus folùm fuit, vt excitaret focordiam, ac impofterùm redderet cautiores. Quin-etiam ita affectus fuit in eos, quos ducebat ingratos, & iniurios, vt

vt nunquam maluerit vlcifci, quàm obliuifci iniuriam; nemóque agnouerit culpam, quem non complexus fuerit, beneficiífque novis cumulârit.

Nunc, cùm in locum de beneficiis inciderimus, ecquis ignorat quantùm fuerit ad benefaciendum propenfus? Nemo certè vnquam alacriùs, liberaliùs, frequentiùs donauit; & cùm propofuiffet fibi Deum ac naturam, omnia dono, nihil mutuò dantem, imitari; dici omninò de illo poteft, quòd vota præcucurrerit, quòd fpem fuperauerit, quòd præftare illi fuerit, quàm aliis optare velocius. Millies enim non modò opem, opéfque vltrò obtulit; fed non cògitantibus etiam contulit reipfa. Et vide fimul induftriam. Cùm ad Holftenium mitteret, quos diximus fuprà, Ariftoteleos, Platonicófque Interpretes, ducentis aureis nummis coëmptos; fcripfit quidem epiftolam, qua videretur nihil aliud, quàm volumina commodaffe; verùm poft-fcripto epiftolio fignificauit fe donaffe, donatófque omninò velle; priorem autem epiftolam eo dumtaxat fine perfcriptam, vt obtendere illam poffet, fi qui fortè molefti effent in depofcendis codicibus, quafi illos mutuo folùm poffideret. Quàm putas verò fæpe egit, quod de Arcefila memorant, fupponens putà ceruicali dormientis, aut aliàs non aduertentis amici, pecuniam, qua agere eum comperiffet, & recufaturum tamen? Sanè cùm fæpe id non poffet, & pudorem alienum non ferret; familiaris manu eft vfus, vt eum, qui erat accepturus, confidentiorem faceret. Teftari id profectò licet: nam etiam per fupremos dies, dari per me voluit viro cuipiam ingenuo, cuius & indigentiam nôrat, & pudorem manifeftandi. Neque putes id eum egiffe, vt largitionis teftem haberet; nam aliunde cùm nôrat minùs in accipiendo difficileis; longè aberat, vt quæreret tertium, cuius pudore afficerentur. Ipfemet enim exhibebat, neque femouebat modò omneis arbitros; fed ne familiariffimis quidem perfpectum deinceps faciebat. Heinc fi mihi innotuit (vt exempli gratiâ hoc dicam) largitio illa pecuniaria, qua in Campanellam eft vfus; ex Campanella ipfo noui, qui & priuatim recitauit, & declarauit publicè; non verò ex ipfo Peireskio, tametfi tum ambo apud ipfum diuerfaremur. Quamobrem fi in alium quoque contulit centum aureos, ducentos in alium, in alium trecentos; id fanè refcire aliunde, quàm ex ipfomet conceffum fuit. Scilicet non fuit ex odiofo illo genere hominum, officia exprobrantium, quæ cùm meminiffe debeat is, in quem collata funt, non commemorare, qui contulit; nemo effe potuit huius regulæ, quàm ille fuit obferuantior. Siquidem tantum abfuit, vt deprædicaret quæ præftiterat; quin potiùs femper factam ab aliis mentionem auerfatus eft, nec fine quodam rubore paffus; folitus aliunde ita extenuare quod conceffferat, vt penè negaret quicquam conceffiffe.

Non ita verò fefe habebat, quidpiã nactus ab aliquo. Quippe celebrare nunquam deftitit, ac tametfi parui momenti res foret, aut magno etiam pretio redempta, profeffus eft femper fe effe omninò deuinctũ; folitus prætereà officiis, obfequiífque omnibus gratitudinem facere apertam. Nam fi quis numifma, figillum, membranam, marmor, vafculùm, aut quidpiam aliud feu antiquum, feu peregrinum, feu alioquin rarum dediffet; tum præter animum effufum, difpiciebat ftatim qua ille re delectaretur, & qua verofimiliter careret; feu nempe libris, feu picturis, feu plantis, feu aliis rebus, quibus (cùm non auderet pecuniâ) rem cum fœnore compenfaret. Conftat id fpeciatim de pluribus libris, etiam cariffimè coëmptis; fed in exemplum hoc fatis efto, quòd eùm bonam hominum partem delectari noffet Gallico Mercurio, Hiftoria Romana Coëffetei, Octauio, Strada de vitis Imperatorum cum iconibus, aliífque id genus; illorum femper copiam habere comparatam voluerit, vt ingerente fe occafione, ad manum effet, quod donaret. Ex quo effectum eft, vt pluries eiufmodi libros octies, decies, & pluries non magno interuallo habuerit, & donauerit, ac fæpe etiam cùm fpes non foret iteratò recuperandi; cuiufmodi fuêre Eufebius Scaligeranus, Ephemerides Origani, & alij fexcenti.

Tenere nempe fe nunquam potuit, quin teftatum faceret fe conferendis potiùs, quàm accipiendis beneficiis natum; & cùm maiorem voluptatem, quàm ex dono probè collocato non perciperet, perditum diem illum habere, in quo fe quavis occafione munificum non exhibuiffet. Heinc viri cordati, & Crœfi diuitias, & Arabum gazas illi exoptabant; vt fuum illum liberalem, ingenuémque animum teftatiorem facere poffet. Siquidem ftupore dignum iudicabant, vndénam illi ad tot fumptus, fatis abundè fuppeteret; qui aliunde & fpretas opes, & intacta lucro pectora perfpecta habebant. Et fuêre quidem qui improbârint, quòd videretur non fatis æquam familiaris rei habere rationem. Vifus eft enim fumptus fuperare cenfum; & iudicium vel ex eo factum, quòd mitteret Romam quotannis tria millia librarum Turonicarum expendenda. Verùm ipfe ante falutem ponendos rumores non cenfuit; magnúmque femper quæftum duxit, opes honeftè profundere, quæfito nempe bonis feu viris, feu artibus emolumento. Dici quoque poteft, quod Poëta ait, *Quæfiuit nomen, quærat auarus opes*; nam profectò feu fuæ familiæ reditus imminuerit, feu non amplificauerit; at quæfiuit tamen tantam gloriam, quantam immenfis opibus, cæteræ tam multæ nunquam confequentur. Hoc eft verò, quod viri illi cogitare debuerant; non quæri nempe folùm diuitias, vt fames, vt fitis, vt frigus arceatur; quippe ad hos, alióſque vfus naturaleis pauca fufficiunt; fed maximè, vt cum fplendore æuum tranfigatur, relinquantúrque monumenta propagandæ famæ poft interitum. Is eft enim tacitus finis, ad quem, diffimulanter licèt, mortales

tales omnes collineant ; & quem tamen non assequuntur, qui alioquin ditissimam efficere familiam student.

Taceo eam fuisse Peireskio mentem, vt pro familia duceret Mundum; ac parentum, fratrum, aut filiorum loco, quibuscum omnia essent communia, omneis, & sapienteis, & bonos haberet. Hosce appello; quia tametsi nihil non est vnquam bene merentibus largitus; delectum tamen semper eum habuit, vt in obuios quosque non esset profusus. Cùm enim minùs quis mereretur, liberalitatem temperare nôrat; meminíque poscenti cuipiam, vt decem nummos mutuò daret, responsum ab eo, non se decem, quos mutuò crederet, habere; sed duos habere, quos gratis donaret. Cùm ille verò accepisset, & ex ipso requireretur, quamobrem ita faceret; satis est, inquit, si præsenti necessitati succurratur; & fiam potiùs parcus donator, quàm molestus creditor; expertus aliunde complureis idcircò auersari me, quòd se meo ære obstrictos putent.

Porrò cùm nihil æquè amicos, ac beneficentia, & obsequium pariat; nihil mirum, si toto orbe,tot,tam bonos,támque illustreis, atque constanteis habuerit.Mirum est potiùs, quàm tam multis demerendis suffecerit;cùm omneis ita coluerit, vt singularem non potuisset magis. Quippe in id semper incubuit, vt prouideret qua tandem re cuilibet gratificaretur; & imploratus ita accurrit, vt infœlicem se duceret, nisi amici necessitatem non præsensisset, præuenissétque. Nôrat proinde quodnam esset amatorium poculum verum; sic præsertim amans, vt nunquam ad suam vtilitatem respiceret, occasionem verò consulendi amicis præteriret nullam. Sic nihil sibi vnquam à Magnatibus, Principibúsque Viris petiit; at in amicorum, ac potissimùm literatorum gratiam, quicquid conducere visum est,postulare nunquam erubuit.Seu verò illi precibus suis, seu aliunde quidpiam concessum tulissent,agebat semper gratias; & recipiebat in se tam suo, quàm Musarum, & publicæ rei nomine,gratitudinis testationem.Nec suos verò amicos modò, sed quos prætereà illi amârunt, ac speciatim parentes, filios, consanguíneos, affines ardenter prósequutus est; illísque consilio, auxilio, perfugio, patrocinio fuit.Ac parum fortè est dicere sumptibus nullis eum pepercisse, vt amicorum res promoueret; maius est, quòd nullum habuerit neque in valetudinis,neque iniuriarum aëris rationem, quoties quidpiam periculi interuenire deprehendit.Tanto prætereà candore fuit;vt nunquam rationem creditarum rerum ab amicis exegerit. Quin etiam ægerrimè tulit, quòd, depositâ continuò comparandis libris, vsibúsque aliis apud optimos Puteanos pecuniâ, ipsi,contextis indicibus, pretium, summámque subducerent; voluítque planè sibi, cum ipsis non agi adeò scrupulosè. Vt paucis dicam, fuit illi pectus adeò niueum, ac innocens, vt merito iure amicos habuerit, quibus non potuerunt esse amiciores.

Ad hæc autem quantæ putemus consolationi illum fuisse, cùm amicos vel ægrotanteis, vel orbitate, alióve casu fortunæ perculsos inuisit? Nemini quippe aut meliora, aut amabiliora verba; & quia morbis, doloribúsque tolerandis assuetus erat, ideò nemini lenimenta ægritudinum omnium perspectiora: nemini potiùs habita fides, quòd ipse expertus omnia crederetur. Nouimus certè aliquos, quibus de salute propè desperantibus, animos restituerit; adeò fuit solers detegendis, facundúsque edisserendis insolitorum ipsis morborum symptomatibus, prognosticis, causis, &, nisi planè curantibus, saltem lenientibus remediis.

Ex his licet intelligi, quàm iucunda esse deberet illius cum sanis conuersatio; quando tam bene nouerat ecquæ res forent, cuiusque genio, moribúsque accommodatæ. Nimirùm cùm tam multa nosset, impromptu erat deligere, quæ gratissima cuique enarraret: & cùm esset semper ad discendum comparatus, percontabatur solùm ea, quæ nouerat collocutorem cum voluptate recitaturum. Ita cùm frequens à peregrinis, curiosísque inuiseretur, subodorabatur imprimis, cuius rei studio tenerentur potissimùm; ac tum ea solùm ostendebat ex libris, cimeliis, cæterísque rebus, quæ videre foret iucundum; neque aliquid obtendebat, quod ipsi nosse non affectarent. Rogitabat deinde ea, quæ ipsi vel in patria, vel iter faciendo rara obseruassent;habebátque semper quidpiam simile, quod vel monstraret, vel aliàs sibi visum, auditúmve referret.Inde effectum est, vt nemo non inuitus, discesserit; horásque, & dies non optauerit prolixiores. Quin longè etiam abfuit, vt crebrò conuersantibus tædium, aut fastidium crearet: exundabat enim semper nouo aliquo eruditionis gurgite; ac vocibus viuis omnia exprimens, ita rapiebat animos; vt metum semper iniiceret, ne citò nimis faceret finem. Et appositè quidem, seu perrarò tamen, iocos interseruit: seriò quippe solitus loqui, eâ oris facundiâ sermones fundebat, qui iis salibus parum indigerent.

Porrò, cùm eius consuetudo foret cuique gratissima; ipsi tamen oneri erant, quotquot res dumtaxat vulgareis loqui, audiréve iuuabat. Conqueri proinde solebat, quòd tam bonas horas cogeretur perdere, audiendo solùm, assentiendóque, frigus, calorémve vigere; tempestatem esse claram, vel obscuram; auram sanam, vel insalubrem, cæteráque similia. Eandem ob causam auersabatur mulierum consuetudinem; quod vix liceret quidpiam frugi ex ea consequi, & de tricis solùm, ac nugis verba ferenda cum ipsis forent.

Impatienter etiam ferebat clamosos, rixosos, loquaceis; tametsi istos leuiùs ferret, quòd plerísque verbis inutilibus frugi aliquid interseri posset; id enim dicebat se eruere, vt ex paleæ aceruo granum. Oportebat tamen eos esse veraceis, quòd garrulis istis parùm conue

conuenit; nihil enim æquè exoſum, ac virum, quem poſſet mendacij coarguere, habuit. Quare & ſolebat hoc hominum genus ita exercere, varias percontando circumſtantias, vt memores ſanè eſſe oporteret, ſi quid mentirentur, nec ſibi contradicerent. Par iudicium eſto de Thraſonibus, quos pari modo non ferebat;niſi quatenus inter iactationes, ingenioſum quid coruſcabat, quod afficeret animum. Cæterùm enim glorioſos iſtos mirum in modum oderat;præditus ipſe tanta modeſtia, vt cùm præclara agere, non verò iactare placeret, nihil vnquam ſuperbè de ſe nec ſenſerit, nec dixerit. Heinc potuit ſanè vel ſuo exemplo facere illos admonitos, qui & ſui laudes inuitus audiuit, & titulos omneis ambitioſos delatos reiecit, & virtutes ſuas, alioquin eximias, ita eleuauit, vt ſemper vel infirmitatem, vel ignorantiam prætenderit; planúmque fecerit nihil eſſe poſſe illa animi moderatione expetibilius.

Nihil proinde adiicio de ſumma manſuetudine, ac ſingulari humanitate, qua quoſvis adeunteis, opiſque quidpiam poſtulanteis excipere ſolitus fuit. In confeſſo ſiquidem eſt, quàm non puduerit illum habere maiorem debito honorem quibuſvis, inferioris etiam conditionis hominibus, quos vel genus, vel eruditio, vel dignitas quædam commendaret; quámque ſe erga obſcuriores, ruſticiores, pauperiores, affabilem præbuerit; animos addens ſeſe adeundi, aſſidendi, alloquendi, interrogandi, reſpondendi; donec quiſque ſibi ab eo factum ſatis exiſtimaret. Atque id quidem erga omneis; ſed erga illos ſpecialiùs, qui ſuas in iudiciis commendatas cauſas optabant. Suauiſſimum enim habebat parteis ipſasmet priuatim audire; & percontando, inſtandóque pleraque puriùs accipere,quàm à Cauſſidicis inter perorandum, ſcribendúmve ſuggererentur. Nēpe cùm ipſi elegantes, atque eruditæ actiones placerent: iniquo tamen animo tulit, ſi quando veritati fucum, æquitati inſidias, legibus fraudem, innocentiæ laqueum fieri, tendíque obſeruauit. Quanquam quo affectu ſeſe comparârit, vt ius ſuum cuique tribueret, indicatum ſuperiùs eſt. Addo illum ea induſtria, ac fœlicitate fuiſſe, vt aliquorum nobilium liteis, aliàs interminabileis, arbitratu ſuo compoſuerit, pacémque inter familias inexpectatam procurârit. Addo & cùm id moris foret, vt quæ partes coram Senatu liteis agitabant, Senatores ipſos in palatium, in templum, domum, aut ad alia loca procedenteis, agmine denſo aſſectarentur; ipſum id nunquam paſſum fuiſſe, famulo contentum; aut prætereà vno, alteróve ex familiaribus amicis, quibuſcum poſſet colloqui, amandatâ ſequentium turbâ.

Cùm illa porrò comitate, humanitatéque erga omneis foret, tum ſpeciali quadam obſeruantia proſequutus eſt quos nouit gradu, genere, virtute quadam eminenteis. Quippe vt omneis eſt veneratus, ita ſingulis, ſi quid potuit, præter debitos honores exhibuit. Promotis quoque ad dignitates, reducibus in patriam, ſeruatis ex morbis, adeptis coniugium, donatis progenie, atque id genus alia fortunæ bona aſſequutis, congratulari ſolitus eſt, ſeu coràm, ſeu per literas, voto, reuerentia, & affectu plenas. Nullum non prætereà officiū, atque obſequium præſtitit; munera inſuper adiiciens, vel certè communicans quicquid exquiſitum variis ex locis obtinuit, provt vnumquéque his, vel illis rebus capi agnouit, aut ſubolfecit. Et queſtus quidem perſæpè eſt, exhibendis, excipiendiſque honoribus deteri tempus, at cùm ipſe delatos ſibi, quantum poterat, conſtantiſſimè recuſaret, nullum tamen, quem crederet aliis debitum, prætermiſſum voluit. Id aliquando ipſi obiectum; & maximè cùm videretur ob imbecillas corporis vireis excuſatione digniſſimus; At, debeo-ne, inquit, vt ineptus eſſe primus deſinam, pro ineptiſſimo haberi?

Heic non adiiciam, quanta pietate erga Parentes fuerit; nam id ſuis locis ſatis inſinuatum. Vnum ſolùm addam, quod Nouercæ mores planè acerbos deliniit. Non longè erat à Doctoratu, cùm illa die quadam confidens ad menſam, bilē effudit aduerſus ipſum quam in Patrem conceperat. Congeſtis plurimis conuitiis, ac exprobrationibus, quibus contradicturum ſperans, detumeſcere ampliùs contendebat; ipſe nihil planè inficiatus, hanc vnicam vocem emiſit, Vera ſunt quæ dicis, ô Mater, imò & longè plura ſunt, ob quæ iure conqueri poſſis. Tum quia verebatur, ne illa aut aſſenſum huiuſmodi ſiniſtrè interpretata ſimulationem cauſaretur, ampliúſque excandeſceret; aut pudore quaſi ſuffuſa, aliam rixandi quæreret anſam; ſeſe continenter è menſa ſubduxit. Illa tale nihil exſpectās, & ad improuiſum caſum obſtupeſcens, ita repentè animos fregit, vt ſeſe continuerit, effutierítque deinceps nihil. Priuatim poſteà ex eo quæſiuit, cur falſa cùm ſciret, quæ obiecta fuerant, nihilominùs admiſiſſet; ille autem, Et admiſi, Mater, & admittam in poſterùm; auctórque ſum, vt quoties pectus efferueſcere ſenſeris, iram potiùs aduerſus me, quàm aduerſus alium profundas. Nam ego quidem patienter feram; at alij exaſperabuntur, vnde tu magis excandeſcens finem fortaſſe vix facies, quin graueis exinde contraxeris morbos. Neque porrò id inutile fuit; illa enim ſeſe deinceps longè mitiorem præbuit, ipſúmque adeò amare cœpit, vt de hærede inſtituendo ſæpiùs cogitauerit; ac perfeciſſet, niſi cùm obiit, is in Belgio procul abfuiſſet.

Ad Fratrem quod ſpectat, tanta propenſiore erga ipſum fuit, tantam viciſſim expertus eſt, vt res in exēplum trāſire mereatur. Quippe ab æuo vſque ineunte ea fuit, cum mutua, & maxima beneuolentia, conſenſio; vt in eadem ſtudia ſemper conſpirauerint, &, ne minimo quidem vllo intercedente diffidio, de herciſcunda familia ne cogitauerint quidem. De conſanguineis, affinibúſque illud ſanè teſtari licet, quòd omneis habuerit coniunctiſſimos, excipíque voluerit domo, ceu communi hoſpitio, cùm in vrbem aduentarent, non patrueleis modò, ſed etiam qui ex

atauis,

atavis, tritavísque ducetent ramos. Quin-etiam, cùm omnium patrocinium alacri studio susciperet, solitus erat, si fortè quidpiam inter ipsos interueniisset,componendi auctor, & arbiter fieri. De Præceptoribus dictum suis locis; addo memoratum ab ipso non semel, nihil accidisse sibi iucundius, quàm cùm à Varionescio quid in Fonviuij gratiam obtinuit.

Quid est quod hoc loco attexam de charitate in Patriam, cùm ex dictis perspicuum sit illum totum fuisse in ea exornanda? Vt mittam enim nullam vnquam occasionem prætermissam, quin maiestatem Principis, Gallici nominis honorem, & iura Regia sarta tecta, aduersus Scriptores peregrinos voluerit; attingo solùm circa Prouinciam, curasse illum maximè, vt ea imprimis illustraretur. Eò nempe eius curæ spectârunt, cùm nihil nō egit, vt quasi ex cineribus Comitum nostrorum erueret historiam;ac nobilissimas familias suæ luci restitueret;vsus quippe non nuda traditione,non argumentis leuibus,non auctoribus parùm certis; sed scripturis authenticis,vt testamentis,matrimoniis,transactionibus,clientelis, priuilegiis; itémque statuis, tumulis, epigraphis, tabulis pictis, insignibus,numismatibus, sigillis;aliísque id genus rebus, quas vt detegeret, haberétque, nulli pepercit sumptui, nulli labori,nulli industriæ; euoluens ipse, aut procurans, vt euoluerentur acta omnia, quæ in omnibus archivis, tabulariísque, Principis, Præsulum, Abbatum, Capitulorum, Cœnobiorum, Gynæceorum, nobilium, priuatorum quorumlibet; ínque Ecclesiarum Statutis, Necrologiis, Kalendariis; ac depingi mandans quicquid peruetusti adumbratum, effigiatum, incisum, expressum per libros, vesteis, vitra, ædificia tam sacra, quàm prophana foret. Quominùs mirum, si nemini ex tota Prouincia maiores sui nobiles perspectiores, quàm ipsi fuerint;quando & omnium genealogias retexuit, & ex actis expendit, & insignibus,cum ipsorum,propter varias stirpeis, variatione exposuit. Sic speciatim labore magno seriem texuit. Vicecomitum Massiliensium, deducens illos ab vsque Guillelmo S. Honorati Massiliensis Episcopi fratre, hoc est, ab anno nongentesimo sexagesimo secundo. Quo etiam modo condidit synopseis Episcoporum, Abbatum, omniúmque virorum illustrium; ac plurimus præsertim fuit circa *Trobadores*, Poëtásve suprà memoratos.

Eódem spectauit studium emendandi, & excudendi chorographicam Tabulam,disquirendíque varia, per varias ætates confinia, cum specialibus populis, regionibúsque, & Principibus, qui in illa fuisse leguntur; ne quidpiam dicam de legibus,magistratibus,iudiciorum formis.Fuit autem curę potissimùm scrupulosa perquestigatio, & ichnographia viæ Aureliæ, quatenus traducta per Prouinciam fuit; Amphitheatri item tam Forojuliensis, quàm Arelatensis; Arcuum triumphalium tàm Arausionis, quam S. Remigij; trium Turrium superstitum adhuc in Sextiéis Palatio; &, vt paucis dicam, rerum omnium, quæ saperent antiquitatem. Nam quòd prætereà Inscriptiones, marmora, imagines, & alia id genus non neglexerit, manifestum est ex hactenus dictis; vt etiam quod attigimus de Animalibus, fossilibus, plantis, aliísque, vel Prouinciæ propriis, vel ex peregrino Orbe translatis.

Eódem denique, quòd constanter excitauit ingenia, quæ aut nouit, aut prouidit,condecorandæ patriæ nata; admonens semper, animánsque, & libros, cæteráque omnia, si opus foret, suppeditans.Cùm commendaret verò illos, qui scriptis, inuentísque suis, ac descriptione præsertim regionis, rerúmque gestarum illam celebrassent; tum suspexit maximè studium, quo affectum nouit Polycarpum Riuierium, Carthusiani Ordinis decus, cuius immensæ eruditioni accessit notitia eximia rerum omnium Prouinciæ, explicandarum speciali tomo operis Herculei ab illo suscepti. Tum maximi fecit potuisse se demùm hortatu suo inducere Iacobum Morguesium, emeritum, ac sanè magnum Aquensis fori ornamentum, vt se ad Statuta Prouincialia illustranda componeret; quòd foret exinde lux magna omnibus Prouinciæ tribunalibus affulsura. Quàm sæpe verò exoptauit Petrum Decormium generalem Aduocatum, profundæ adeò doctrinæ virum, functione demùm ab erudito, dignóque filio subleuari, vt totus fieret concinnandis, communiendísque Senatusconsultis, & quæ præsertim ipse suasisset! Quàm sæpe Scipionem Pererium, cuius nunquam satis mirari ingenium, iudicium, eloquentiam potuit, suas illas forenseis actiones, adeò eruditas, atque eleganteis, mittere in lucem! Et pauca hæc quidem ex multis de affectu in Patriam;nam quantum aliunde condoluerit, cùm temporibus difficillimis nihil, nisi vota superfuerunt, commemorare parùm est.

Superesset iam aliquid circa Religionem in diuinum Numen: sed in confesso primùm est, illum semper maiorum fidem, hoc est Catholico-Romanam professionem sic defendisse, vt etiam ad illam quotquot potuit ex heterodoxis, ac potissimùm eruditis, inflectere curauerit. Deinde religiosi cultus fidem vberrimam fecerunt publicæ omnes cæremoniæ, quas rigidè semper, quantum licuit per valetudinem, obseruauit. Quippe & solemnibus sacris, concionibus, processionibúsque, vt vocant, interfuit; & nullum fuit celebre festum, in quo non seipsum Sacerdoti probauerit, mensæque Eucharisticæ factus particeps fuerit.Constans ad-hæc sincera fide, amoréque in Deum fuit, sublimè de tāta Majestate sentiens, ac summè de eius bonitate sperans. Nihil addo de cultu, quo fuit prosequutus Pontificem Summum,Cardinaleis, Legatos, Nuncios: siquidem nullam prætermisit occasionem testandi ipsis reuerentiam,affectum, obsequium;vt minùs sit mirum, si illis nihil vnquam negotij in Prouincia contigerit, cuius ipsi committere procurationem non affectârint. Quo titulo etiam

etiam demeruit cæteros Prælatos, Generaleis, Prouincialeis Ordinum, quos recensere prolixum foret; agnitus aliunde patronus Cœnobitarum omnium, maximè verò Reformatorum, qui si quid egerent in Curia Romana, in Regia, in Prouincia, ac Senatu ipso, illius continuò implorabant opem.

Nunc, vt specialiùs Studia dicatur, præmittendum imprimis est, fuisse Peireskium ingenio prompto, aut si quid certè defuit, arte, ac labore illud compensasse. Quippe in rebus etiam conceptu difficillimis, inculcatione vix indiguit; & sedula disquisitione, exercitationéque mentis, ipsam ad quidvis facilè intelligendum comparauit. Habuit enim prætereà illud ita natum ad omnia, vt nullum fuerit doctrinæ genus, cuius desiderio non inarserit, & de quo non lubens conseruerit cum peritis Viris sermones. Moderatus certè quod ad alia spectat, videtur fuisse vnica sciendi cupiditate immodicus; nemóque fuit, qui vehementiùs affectârit perficere celebre illud Liberalium disciplinarum coronamentum. Quin-ne hoc solùm; sed etiam Mechanicarum studiosus fuit; eáque de causa nullus vnquam artifex præcellens, ac celebris fuit, quem remoratus, aliò tendentem, apud se non detinuerit, ex quo non multa seu opificia, seu artis arcana arripuerit; ipsum domi, victu, stipendiis, variisque muneribus in menseis, ac in annos fouens.

Sagacitate quoque mira fuit, adiutâte constantia, qua inuestigando nunquam fuit defessus. Euenit proinde non rarò, vt coniecturæ successerint, quòd ex oblatis circumstantiis, cætera adnexa subodoraretur, ac fœliciter diuinaret. Nihil certè ipsi traditum in manus, cuius, quicquid notitiæ poterat haberi, non eruerit; adeò vt non immeritò habitus fuerit toto Orbe quasi Arbiter rerum abstrusiorum. Nempe, si quid vspiam inuentum, cuius nesciretur origo, natura, destinatio, statim ad illum prouocabatur; quasi germana rei notitia citra eius opem haberi non posset. Quid, quod rerum etiam, quæ non forent, sed esse tamen perhiberentur, rimatus conditionem est; disquisiuítque, num saltem possent in rerum natura exstare?

De Solertia iam sæpiùs dictum, ob quam nihil penè, quòd humanitùs fieri, haberíve posset, se consequuturum nunquam desperauit, modò iuuaret, interessétve animum eò intendere, explicaréque conatum, ac neruos. Et sanè plurima peregit, ac obtinuit, visa viribus, conditionéque superiora; quoniam facilè prospiciebat quicquid promouendo, obstandóve esse poterat; impiger aliunde, vt illud vrgeret, hoc amoliretur, & omnia misceret, quovsque votorum compos fieret. Quin-etiam amicos vbique parabat, & officiis variis vltrò obstringebat, vt seu aliquid destinasset, seu deinceps occasio destinationem factura esset, ad obsecundandum forent comparati. Quamobrem, re proposita, quam peragendam arbitraretur, prouidebat primùm pretióne, an prece, amore, an metu, iussu, an sponte; & quis, quid, vbi, quomodo, quando, ad præstitum finem conferret; ac tum, nihil cunctando manum operi dexterè admouebat. Sic in excogitandis causis operum tam artis, quàm naturæ admirabilium, peracutus, ac celer fuit: facillimè enim coniiciebat, &, dum tantillum decoxerat, coniecturas suas ratiociniis omnifariis suffulciebat.

Memoriam ad-hæc habuit fœlicem, ac plurimùm firmam. Tametsi enim conquerebatur habere se fluxam, atque imbecillam; explicari tamen non potest, quanta fuerit varietas rerum, quarum ex ineunte æuo meminit, ídque non vniuersè modò, sed cum singularibus etiam locorum, actionum, verborum, personatúmque circumstantiis. Ex quo efficiebatur, vt inter loquendum, adstanteis semper mirè recrearet; quòd, quæcunque suborta foret colloquendi occasio, proferre è suo penu posset, quod appositè, lectis verbis, summa cum gratia recitaret. Nempe non fuit rapida quidem volubilitate verborum: at non fuit tamen hæsitans lingua, nec absonus voce, nec sensu confusus. Seu enim partus ingenij, seu thesaurus memoriæ, seu animi motus efferendus foret; adeò non inuita verba occurrebant, vt distinctè, grauiter, copiosè, ornatè omnia diceret; neque, si res fuissent coràm positæ, conspici præclariùs potuissent.

Iudicio maturo, ac solido fuit: adiutus præsertim tanta experientia, lectione, & meditatione rerum. Et quamvis nonnullis videatur præcipitanter egisse, quòd nihil cunctatus vnquam fuerit, quoties promouendarum artium, adiutandorúmve virorum eruditorum occasio incurrit: nihilominùs ipsamet res fuit, de qua cùm à primis annis, ac toto decursu ætatis cogitauerit, nihil esse potuit deliberatius. Quin dicebat etiam nihil deliberandum, vbi ageretur de iis adiuuandis, qui essent generi humano sua doctrina, fuisse inuentis quomodocunque auxiliaturi. Visus est aliũde non nihil credulitati indulsisse; at cùm nerui, & artus sapientiæ sint, nihil temerè credere; non postulat aliunde ratio, vt nihil nisi visum, auditum, palpatúmve admittatur. Nam delectus quidem habendus, neque cuivis fidendum est: sunt tamen boni, doctíque Viri, tam falli, quàm fallere nescij, quibus fidem non adhibere ferum, & immane videatur. Atque id præsertim, cùm sit angusti nimis ingenij, persuasum habere nihil esse in naturæ recessibus, præter hæc familiaria, vulgóque obuersantia; & ea, quæ in vna regione, aut ætate visuntur, mensuram fieri, ac typum omnium, quæ esse in cæteris possunt. Id cùm Peireskio perspectum foret, facilè omneis audiit, de quorum seu eruditione, seu probitate non dubitauit; at cùm non pronunciaret statim, quæ narrarentur esse ex iis, quæ fieri, esséve non possent: solitus est tamen expendere omnia, & nisi posset aliud, saltem sic rogare omneis circumstantias, vt si quid demùm crederet, id probabile esse oporteret. Quòd si interdũ propriis ratiociniis nõ diffidit, visúsque est

est paullò tenacior conceptæ semel sententiæ; causa illi fuit, quòd existimaret non esse semper vacillandum, neque decedendum de ea opinione, quam aliqua ratio, aut conjectura fecisset firmam; nisi potior occurreret, quæ oppositam firmiùs stabiliret. Et sanè nihil tutius quidem, quàm comparatam habere mentem ad exuendum omne præjudicium, vt rationi ac veritati sine pertinacia locum præbeat: verùm, quia vix vnquam occurrunt momenta rerum paria, efficitur semper, vt mens in vnam partem propendeat; adeò vt quisque tantò sit excusatione dignior, quantò vel nolens id sequitur, quod verisimilius videtur.

Dicendum rursùs fuisse illum sedulitatis eximiæ, diligentiæque inexpugnatæ. Ea certè fuit major, quàm pro virium, valetudinísque ratione; quando vix vnquam ita remisit vehementem illam contentionem animi, vt vllam horam, necdum vllum diem absque linea transegerit; adeò nullo vnquam momento deliciarum suarum obliuisci potuit. Quorsùm verò innuam indefessum studium, seu obseruandum aliquid, seu committendum chartis fuit? Nam quantum quidem præstiterit in obseruando; seu res cælestes, seu terrestres, seu naturales, seu arte-factæ; seu antiquæ, seu recentes, seu quacumque tandem visæ sunt cura & attentione dignæ, passim iam insinuauimus: in scribendo verò sic impiger fuit, vt quicquid rerum occurreret, statim faceret adnotatum. Literas prætereo, quas, si quispiam alius, & numerosissimas, & eruditissimas, & plærumque etiam fusissimas scripsit.

Refero potiùs, nihil vnquam memorabile accidisse, quod non ipse statim sua manu in commentarios retulerit; cuiusmodi fuêre pompæ panegyricæ, publicæ clades, prospera, aduersáve magnorum virorum euenta, contentiones celebres, habita cum Principibus, & eruditis viris colloquia, atque id genus plurima alia. Admouebat autem incunctanter manum, ne descriptionem differendo interuenirent negotia, quæ exturbarent; ac interim memoria elanguesceret, & rerum multarum singularium minùs tenax efficeretur. Similis erat diligentia, qua, seu quidpiam notatu dignum sibi in mentem incideret, seu audiret ab alio, seu ex libris expiscaretur, arripiebat calamum; nec poterat pati, vt quidpiam periret, quod vel sibi, vel aliis arbitraretur vsui futurum. Conscribebat verò, quia existimabat rem tum demùm esse in tuto, nec posse perinde ex charta, ac ex memoria effluere; idque cùm ipsi, vt Socrates, aut Pythagoras fidere non posset; experiretúrque id, quod scriberet, ipsa scribendi contentione animo profundiùs infigi.

Cæterùm quicquid adnotaret, deligebat semper nouas schedas, seu distincta chartarum folia, vt si quid addendum posteà videretur, efficeretur confusum nihil. Præscribebat autem in fronte, aut in summo margine adnotandæ rei argumentum, siue titulum charactere majusculo (quo etiam ferè interscribebat nomina propria, vocésque alias, quæ poterât ex minutiore, aut non rectè legi, aut non tam citò occurrere) adiiciebátque annum, & diem, &, cùm ab alio acciperet, præmittebat etiam auctorem. Nec modò verò marginem interdum ex vna, sæpiùs ex vtraque parte relinquebat, vt si festinando quidpiam omisisset, posset illud adiicere, potiusquam interiicere: sed & ipsam frontem faciebat peramplam, vt discerni meliùs posset titulus, & maximè, si fortè ipsum præmittere, præ festinatione, non satis vacaret. Quanquam id rarò; neque enim imperfectum quicquam volens relinquebat, quòd sæpè nimis expertus fuisset res inchoatas, aut concisas futuræ ampliationis spe, nouam manum, aliis curis interuenientibus, haud sensisse. Quapropter sic omnia scribebat, vt si manus extrema foret; indignabatúrque, si quando iussus aliquis, seu dictatum, seu excerptum, seu proprium quid conscribere, non satis capacem relinqueret locum præficiendo titulo; aut marginem non satis congruum, congruámve satis distantiam inter voces, ac lineas, exscriptionis elegantioris, ampliorísque expectatione. Censebat enim, id, quod res erat, eam dilationem esse fallacem; &, nisi aliud, nonnullam certè inducere temporis jacturam.

Pari ratione ægrè ferebat, si quis procul absens exspectaret vel reditum, vel occasionem aliam, vt quidpiam vberiùs narraret, vel transmitteret; volebat enim copiosè scribi, & quamprimùm mitti quodcumque nosse, vel habere interetat; quia non rarò ex simili procrastinatione fuerat rebus pulcherrimis, vtilissimísque frustratus. Non poterat autem qui illum amasset, copiosas nimis literas dare, quòd rerum scriptarum nullas circumstantias non explicitas peroptaret. Quin-etiam sæpiùs querebatur, quòd qui scriberent, non satis cogitarent ea, quæ sibi ipsis essent in luce, ac proinde vt nimis nota, vel non magni facerent, vel scribere negligerent, esse absentibus planè incomperta; atque idcircò nihil ex illis non nouum iri habitum, eóque nomine placiturum. Heinc sicut ipse quid explorans, aut aliquem interrogans, nihil quod ad rem attineret, omittebat perquirere; ita cùm aliquid ab aliis inuestigari, obseruaríque seu procul, seu propè iubebat; mandabat semper, vt quibuscumque id posset modis perspiceretur, adeò vt nullæ, si fieri posset, laterent circumstantiæ, quas proinde ipse ferè præscribebat; mirè aliunde oblectatus, si quis suopte marte, propriáque solertiâ, vel ad omneis, vel ad plureis, vel ad aliquas certè attendisset.

Ad-hæc impenso fuit studio ad librorum copiam, varietatémque comparandam. Nam de MSS. vt nihil dicam, quos nisi habere antiquos potuit, exscribi certè procurauit (exscripsitque interdum ipse) præhabitis indicibus Bibliothecarum celebrium, ac toto Orbe præcipuarum; vt si quid sibi, studiosísve necessarium occurreret, vnde erui posset, in promptu haberet. Vt istos, inquam, prætercam, prælo subjectos conquisiuit Roma, Venetiis, Parisiis, Antuerpia, Amsterodamo,

 Londino,

Londino, Lugduno, aliunde; idque non modò ab exactis Francofurtensibus nundinis; sed toto etiam anni decursu, amicis admonentibus, transmittentibúsque qui pro votis essent; & subministratâ seu per nummularios, seu per amicos ipsos pecuniâ. Si vspiam quoque Bibliothecæ distraherentur, subhastarentúrque, coëmi rariores curauit, eósque nominatim, qui forent elegantioris cuiusdam, neque habitæ sibi editionis. Et incredibile quidem dictu, quantam copiam congesserit; incredibile etiam, quorsùm non propterea completissimam Bibliothecam reliquerit: sed neutrum videbitur mirum, si quis considerauerit quæsiisse eum libros non sibi solùm, sed etiam quibusvis opus illis foret. Innumeros verò commodatò dedit, qui restituti nunquam sunt; innumeros quoque donauit, vt superiùs attigimus, quorum exemplaria vix, ac ne vix quidem speraret posse refarciri. Id nempe cùm ex vsu esset eruditorum virorum: nam ex iis, quorum Bibliopolæ possent exempla sufficere, mira profusione est vsus. Eam ob causam quoties accepit aliquem recens editum, plura illius exempla voluit, quæ partim sibi asseruaret, partim in amicos statim distribueret, prout argumentum placiturum norât.

Seu donaret porrò, seu sibi haberet, compingi atque contegi pereleganter appetiit; vnde & aluit continuò domi artificem industrium, qui compactionem exquisitè elaboraret, decoraretque. Quin aluit etiam interdum plureis; neque enim vnus satis vnquam fuit, tot confluentibus vndique voluminibus perficiendis. Contigit etiam sæpenumerò, vt commodatos sibi libros, à suis possessoribus negligenter habitos, compactori suo reficiendos, exornandósque tradiderit; cùm ij nimirùm vel argumento, vel raritate id mererentur; adeò vt ex malè curatis comptos faceret, redderétque. Sic curauit etiam quoscunque est nactus peruetustos Codices, seu impressos, seu MSS. neque ipsos integros modò; sed illorum etiã fragmenta, semeláque folia. Et cùm ex eo quæreretur, cur tam sumptuosus ea in re foret, caufam dixit, quòd persæpè libri optimi fata pessima paterentur, cùm in manus ineruditas parùm culti inciderent; ac se ideò operam dare, vt, vel ex decore pretium obtinentes, nec scombros metuerent, nec thus. Quos sibi verò compactos habuit, proprio charactere insignitos voluit. Constitit ille ex tribus Græcis majusculis literis N, K, Φ, eâ elegantiâ inter se commissis, vt geminatæ tam dextrorsùm, quàm sinistrorsùm legi possent; ipsísque initialibus exhiberentur tres illæ voces Νικόλαος Κλαύδιος Φαβρίκιος.

Quantum ad Bibliothecæ locum, is fuit sanè nimis angustus, quantumvis præter parietes supellectile pretiosa ornatos, tabulatum quoque medium forulis onerauerit, ex eadémque instruxerit. Heinc libros quoque habuit tam in promusæo, seu quasi Bibliothecæ atrio, quàm per diuersa conclauia, columnatim cumulatos. Et sæpe quidem cogitauit de prolixa quadam pergula exædificanda: sed tam multa mouenda fuerunt, potissimùm verò paterna, atque auita Bibliotheca, in quam aliunde maximam partem Cimeliorum conjecerat; tam etiam parùm otij sibi semper fecit, ac habuit; vt rem exsequi non valuerit, ipsásque ædeis, vt ab initio se habuerant, reliquerit. Mitto, quòd idem promusæum, itémque domus atrium, hortulúsque, & alia loca onusta fuerint marmoribus, tum effigiatis, tum insculptis; quódque cùm in vetustiore illa Bibliotheca conclusam haberet congeriem immensam antiquorum numismatum, ponderúmque, saltem leuiorem; in alia verò tam pondera, quàm vasa, quàm arma, quàm statuas, quàm innumera alia; necessum fuerit omnia jacere veluti confusa, ipsíque vni, qui omnia probè nouerat, manere discreta. Longè sanè abfuit ab iis, qui apud Senecam, Corinthia paucorum furore pretiosa, aurea subtilitate concinnant; nam etiam pretiosa, quæ ab initio comparârat, numismatibus loculamenta, neglexit; ex quo præsertim furta expertus, periculo suo cautior factus est, thecásque ex ebeno, aliáve simili materia comparauit duntaxat rebus furto minus obnoxiis, vt tripodi illi, symbibísque vasis, cæterísque eiusmodi.

Nec tamen abs re insinuaui quæ videri aliis poterant confusa, non fuisse ipsi indiscreta. Tametsi enim excusationem non infrequenter texeret, quòd apud se omnia forent nihil aliud, quàm moles rudis, ac indigesta; attamen nihil vnquam diu requisiuit in tantâ illa congerie; modò ipse solus Cimelia, Libros, chartas, alia contrectasset; nec iussus quispiam alius conquirere interuertisset. Nam, vt de libris nihil dicam, quos suis titulis insignitos, in suas quantum potuerat classeis sedeísque distribuerat, quósque Simeoni Corberano, ingenioso glutinatori, vel leuissimâ circumstantiâ, etiam quà indigesti erant, significare poterat; cætera sic solitus fuit in fasciculos, papyraceo, alióve inuolucro contectos digerere, colligaréque, vt ipse sua manu, majusculo charactere, præscriberet titulos, quibus quicquid in vnoquoque foret conclusum, admoneretur.

Cùm soleret verò speciatim literas acceptas in fasciculos colligare, provt variorum erant Virorum, locorúmve, aut temporum; superscribebat antè quis, vnde, quo anno, mense, ac die perscripsisset; subiiciebátque indiculum breuem rerum præcipuarum, quas inter legendum subnotârat lineola: exinde nempe adjutabatur tum ad rescribendum distinctiùs, atque expeditiùs; tum ad inueniendum, si quid aliquando ex literis requireretur. Si quid autem rerum nouarum contineretur in literis, quod alij sibi notum vellent, tum non promiscuè eas ostentabat; sed exscribi ita curabat, vt lineolis includeret quicquid exscripto exclusum vellet; voculas rescindens hominum, rerum, negotiorum, quæ ignorari interesset; ac, ne quid posset offendere, phrasin commutans, aut leniens.

Vt solebat porrò curare perscriptas ad se literas; ita quas ipse conscribebat, Amanuensibus exscribendas dabat, asseruatáque earum exempla,

exempla, pro varietate, conditionéve seu regionum, seu hominum, in quaterniones conjiciebat. Cùm rogatus verò aliquando esset, cur id ageret; respondit, non sanè quòd sua asseruatu digna putaret; sed quòd sæpenumerò interesset, quid pridem, nupérve aut scriptum, aut non scriptum foret, oculis subjicere; ne vel idem, aut eodem modo inculcaret cum tædio; vel omittere pergeret, de quo dubitaret, num antè scripsisset; vel repetere memoria non posset, quæ aliquando conquisiisset, digessissétque impenso studio: vel non haberet vnde posset inficianteis rei cuiuspiam se monitos, conuincere; vel denique, si literæ sinistro quodam casu periissent, in recudendis laboraret.

Quòd ad librorum lectionem spectat, parùm profectò otij, quod posset illi impendere, postremis vitæ annis superfuit. Siquidem totus penè fuit in conscribendis Epistolis; & cùm libros peruolutaret, fecit maximè, vt aliquid excerperet, quod transferre in illas posset. Quandocumque autem se lectioni dedit, progredi cursim aut transvolare loca difficilia solitus non est; sed lento gradu semper incessit, substitítque, quoties occurrit, quod remoram injiceret. Heinc præstò semper calamum habuit, vt subjectâ lineolâ designaret loca obscura, & quicquid notatu videretur dignum. Dicebat se enim inde admoneri, vt libro resumpto, difficilem locum iteratò expenderet; obseruabilem menti inculcaret; vsurpabilem statim inueniret. Quare neque fuit ex illis, qui lautos libros obtinentes commaculare illos verentur similibus lineis, notísve marginalibus: pretiosissimos enim potiùs habuit, in quos plureis notas inserere potuit; vnde omneis ferè ante compactionem aluminosâ aquâ imbui, &, non satis fore margines præsentiens, folia chartæ puræ inseri mandauit. Solitus fuit etiam, si quid ab amicis obseruatum acciperet, aut interserere sua manu, aut per ipsosmet, vel alios, in Codices suos interscribenda procurare.

Eadem ratione, si quos habuit, vel dono datos, vel coëmptos, qui doctorum virorum fuissent, tantò semper cariores duxit, quantò plura illorum manu inter-exarata cognouit. Ex quo aliunde agnoscitur, studiosissimum illum fuisse habendorum autographorum, ac ineditorum præsertim, si qui obtineri ab Auctoribus, eorúmve hæredibus possent, quos in lucem edi, aut saltem, si per Auctores non liceret, exscribi sibi procuraret. Ea certè de causa semper habuit librarios, seu exscriptores paratos (quos inter sanè tacendus non est Amanuensium fidissimus, patientissimúsque Franciscus Parrotus) vt seu linguis vernaculis, seu Latina, Græca, Arabica, Turcica, aut alia quacumque quidpiam vellet, facerent satis. Scilicet passus nunquam est, vt minimum cuiuspiam inuentum, obseruatúmve deperderetur; adeò semper fuit ea spe, vt ex ipso proficeret, prodesséve alicui posset.

Æquum est autem commemorare, cùm circa alia omnia argumenta sollicitus foret, oblitum sanè non fuisse ea, quæ sui essent muneris. Etenim cùm existimaret vnicuique homini ad certum genus publicæ vitæ, seu pro nascendi conditione, seu ex electione propria destinato, in id præcipuè incumbendum, quod institutum postulat; ac tum licere ad alia studia, pro lubitu, diuertere: idcircò ipse cætera quidem consectatus est studia; at nô proptereà intermisit se in ea arte exercere, quam nôrat, ac profitebatur. Iurisprudentiam nempe excoluit Cujaciana illa, ac liberali methodo, quæ ex ipsis fontibus Iuris, potiusquàm ex Doctorum riuulis, Legum nitorem conspicuum facit. Heinc verò præcipuè amauit antiquitatis studium; quod eò maximè faceret; & præter Pandectas MSS. quos habuit, requisiuit etiam alios Codices, quòd quædam editorum loca expeterent ab ipsis lucem. Hac certè occasione memini, cùm aliquando dubitaret (& ne Pandectæ quidem Florentini prorsùs satisfacerent) de germana interpretatione Legis Neratius, circa retentam, amissámve, solo animo possessionem, scripsisse eum Romam, vt ex vetere MSS. Cardinalis Barberini, ac Buccardi manu, textus Legis, cum scholiis marginalibus summa fide exscriberetur. Nimirùm quoties fore præsensit, vt circa causam celebrem ferret in Senatu suffragium, nullum non mouit lapidem, ne illud ferret imparatus.

Sic pridem circa eam quæstionem, cui debeat accedere lucrum, creditori-ne, an debitori, vbi datis mutuò monetæ speciebus, æstimatio accreuerit, ex interueniente Principis edicto: Pacium adhuc superstitem interpellauit per literas, vt quicquid vsquam ea de re obseruasset, communicaret. Sic nuper egit cum Salmasio, de pœnis olim apud Romanos, aliásque nationes præscriptis in eos, qui stationes deserunt, & animo potiùs pusillo, quàm malo, commissis sibi arcibus cedunt. Sic cum Bignono, eximio illo, quem huius æui Scæuolam, ac Varronem dicere liceat, de auctoritate Legum Romanarum per Galliam, propter edicta Alarici, Caroli Magni, aliorúmque Principum, qui visi sunt leges Theodosiani Codicis, cæteráque ratas habere. Perscribebat ipse intereà, quicquid ferè dici, aut excogitari hisce de rebus poterat; adeò semper erat locuplete penu, adeóque illi rescribebant debere eum solum se consulere; verùm cum ipsis ita agebat, vt circa ea, quæ iam nosset, congerenda non laborarent, ac in eo essent potiùs, vt nouum quidpiam ostenderent.

Quod dixi porrò obiter circa antiquitatis studium, complectitur id maximè vniuersam Historiam, quam sic animo informauerat, tenebátque, vt videri posset omnibus & locis, & temporibus interfuisse. Defixum quippe hoc semper habuit, conferre maximè historiã non illustrãdo modò Iuris studio, sed componendæ etiam vitæ, animóque eximia quadam atque liberali delectatione afficiendo. Censebat enim quodammodo efficaciorem Philosophiâ, quòd hæc quidem verbis homines erudiat, sed illa exemplis accendat; ac aliunde faciat, vt nos vitæ breuis pigere

non

non debeat, quam reddit participem rerum, temporúmque præteritorum. Conquisiuit proinde semper nationum omnium Historicos, & cùm per-antiquos haberet per-caros, tum eos duxit carissimos,qui vel nostræ gentis essent, vel quomodocunque ad eam attinerent. Vt enim vix patienter tulit hominem ingenuum, qui in Orbe suo peregrinus esset, videre; ita callere ipse voluit quicquid monumentis esset proditum, non de rebus modò ad Prouinciam, Galliámve speciatim pertinentibus; sed etiam de iis, quæ ad Italos, Hispanos, Germanos, Anglos, Hungaros spectarent,vniuerséque ad illos omneis,quibuscum hominibus nostris commercium,aut dissidium fuit.

Et quàm-ardenter, putas, expetiit interpretationem, atque editionem Arabicorum Codicum; quos optimus Golius ex Oriente nuper aduexit, continenteis historiam expeditionum,bellorúmque à Regibus nostris gestorum in Syria? Putauit enim posse fieri,vt eius nationis Scriptores secus, quàm nostrates multa recitârint, quæ nosse foret operæpretium; vt vel ex mutua collatione, elici, contexíque posset narratio quædam verisimilior. Putauit etiam posse exinde plurima à nostris omissa suppleri, cùm ipse quoque innumera supplenda haberet ex variis illarum Regionum, atque temporum comitiis, diplomatibus, literis, sigillis, insignibus, inscriptionibus, numismatibus, aliisque id genus. Erat verò rerum huiuscemodi præ aliis impensè curiosus, quòd testeis esse diceret antiquitatis incorruptos, quódque ex iis addiscerentur, quæ frustrà requireret quis ex historiographis omnibus.

Et memini quidem interdum, cùm vitris variæ conuexitatis dispiceret chartas, & numismata minutissimorum, ac semesorum characterum, objectum id fuisse, quod Seneca habet, *Illum tu otiosum vocas, qui maiorem dierum partem in æruginosis lamellis consumit*; itémque illud, *Insanit veteres statuas Damasippus emendo*: ac eiusmodi alia. Verùm ipse, Non nescio,inquit,effusè à multis rideri hæc studia, quasi, nec nobis ornamento, nec cæteris vsui sint: ij tamen soli iure carpuntur, qui ad vanam,aut etiam nullam eruditionem hæc referunt; cùm plerique comparent solùm in ornamentum armariorum, ac parietum, nec alio fine habeant, quàm vt habere perhibeantur. Porrò laude digni videntur, nec tempus frustrà terere, qui talia conquirunt, expendunt, illustrant, vt bonis Authoribus legendis facem præferant; vt historiarum circumstantiæ perfectiùs clarescant; personæque, res, & actiones animo meliùs insigantur. Scilicet ex statuis, numismatibúsque cognoscere licet, qualis fuerit vultus, habitúsque clarorum virorum, fœminarúmque illustrium, quarum nos actiones auditæ delectant; qua forma fuerint Dij, Deæque, & Heroës prisci, cum suis illis insignibus; cuiusmodi fuerint siue ornamenta, siue instrumenta religionum, bellorum, magistratuum, coronæ, currus, triumphi, sedilia, innumeráque id genus alia. Quæ,& plura cùm recenseret, tum prolatis compluribus monumentis facto monstrauit; adeò vt innotuerint demùm pleraque Auctorum obscura, nec alia ratione intellecta loca.

Sæpenumerò etiam in admirationem rapuit, vbi ostendit, sine rebus huiuscemodi inspectis, atque exploratis, non posse intelligi quid Auctores velint, cùm tam sæpe mentionem faciunt Numismatum,ac Ponderum, vt Talentorum, Siclorum, Drachmarum, Denariorum, Victoriatorum, Sestertiorum, itémque Assis, & partium eius; ac cæterorum bene multorum; de quibus cùm dissereret, immensámque copiam, & varietatem proferret, non paucos noui obstupefactos. Ac speciatim quidem aliquando, cùm multitudine Vnciarum pondere, & forma diuersarum exhibita, rogatus fuit, quid sibi vellent symbola illarum tam varia. Nam singularem quidem globulum appositum dixit, non vt designaretur modò vnitas; sed etiam vt illius tumore, qui Græcè ὄγκος dicitur, ad vnciæ vocem fieret allusio. Eadem ratione in plerisque adjungi vncum,seu vncinum; vt pondus vnciale statim notaretur. In quibusdam verò, ac præsertim Hetruscis, hastam, quæ Græcè dicitur λογχὴ, vt ex λ dissimulato ογχη,& ob cõmutabileis literas,ὄγκη vox superstes idem patefaceret. Sic plerumque adjectam ☾ vnitatem significare, non tantùm quòd vnum hoc Sidus eximia luce noctem collustret; sed etiam quòd ex voce Luna, L detracto, vna superfit. Sic exhibitam in nonnullis Astragali faciem, quæ in jactu vocata vnio, vnitatem significaret; etiam in quibusdam solùm intellecta, cùm in auersa parte solùm appareret opposita facies, senio appellata. Similia quoque declarauit, in cæteris Libræ, siue Assis partibus; vt cùm in Semisse declarauit, spicam idcircò appositam, quòd antiqui alluderent ad feminis, & semissis voces; sed hæc attigisse sufficiat: vt pateat illum suo studio, solertique, & sagaci examine ea potuisse interpretari, quæ in libris nusquàm extarent; ac tantò faciliùs audienteis stupore quodam percellerent.

Nam alioquin minùs fuit mirum (etsi plerosque delectauit, neque id sanè immeritò) quòd de Mensuris, déque vasis non minùs disertè verba habuit, quàm ipsis mensuris, vasísque antiquis coràm positis, demonstrationem apertam fecit. Et sanè, quoties illi aut vas, aut numisma, aut statua, aut quicquid demùm aliud non vulgare oblatum est; ita semper solitus fuit, quàm primùm licuit, expendere,vt non in loculos referret, aut creditum restitueret, quin perspexisse,quicquid de illo sciri posset, aut conjici. Quippe & libros consulebat, & cum similibus conferebat, & memoria repetebat quicquid obseruasset eò pertinens; &, vel capacitatem, vel pondus, vel formam nulla non arte explorabat; & eruditorum vbivis degentium requirebat sententiam; & conjecturas proprias, quas quomodocunque fulcire posset,congerebat; &, vt paucis dicam, rem non dimittebat, quovsque nemo mortalium

talium poſſet vberiùs cognoſcere. Eò cùm perueniſſet, tum demum quicquid nouerat, aut inſerebat in librum eiuſdem", affiníſve materiæ; aut ſchedæ commentariis interponendæ conſignabat; aut certè anſam arripiebat conſcribendi vnam, pluréiſve Epiſtolas, in quibus laboris fructum explicaret. Quarè nihil mirum, ſi cùm totâ vitâ ſedulitate hac fuerit, nihil tandem poſſet obiici, quod quaſi alter Oedipus non ſtatim interpretaretur.

Eodem porrò modo ſeſe comparauit circa res Naturæ admirabileis; de quibus,quia paſſim varia diximus,non eſt cur ſpeciale quidpiam attexamus. Memorare id ſufficit, neminem plura aut obſeruaſſe, aut obſeruari procuraſſe, vt aliquæ tandem ſaniores,purioréſque vulgaribus notiones rerum elicerentur: qua de cauſa ſuſpexit genium, comprobauitque inſtitutum Cancellarij Anglorum magni, Franciſci Verulamij, quem ſæpiùs doluit non conueniſſe, ſuperſtitem adhuc, cùm fuit, venítque poſtremùm Pariſiis. Diſplicebat profectò illi quæ Phyſica vulgò docetur in Scholis, tanquam nimis vmbratica, & ingeniorum potiùs technis, quàm experimentis naturæ innixa. Heinc corrugare ſolebat frontem, totúmque vultum contrahere, cùm incidiſſet in Phyſicos, qui ſubtilitatè potiùs, quàm ſoliditate certarent; & acumen licèt commēdans,dolebat tamen ipſum verbis, diſtinctiunculíſque potiùs deteri, quàm penetrandis ipſis rebus,ne ſua quidem fronte perſpectis, impendi. Ac ſi illi quidem forent opinioſiſſimi, & ſiue Ariſtoteleæ, ſiue alij Sectæ deditiſſimi homines, ipſe illos ſibi ſapere ſinebat, neque quidpiam conteſtabatur: ſin autem ij eſſent, qui veritatis amore præjudicium deponerent, & leniter audire mallent, quàm contumaciter obloqui; tum eos ſermones ipſe fundebat, qui ab illis cum voluptate, & applauſu exciperentur. Nam quantumcumque aliquas eius opiniones non prorsùs probarent,mirè tamen afficiebantur, dum ſua ratiocinia confirmaret ſemper, aut obſeruatione rerum, quæ,licèt vulgares,non ſatis tamen aduerterentur; aut relatione tam propriorum,quàm alienorum experimentorum,quæ proferre ſemper multa potuit(adeò fuit ſemper adnotandorum, congerendorúmque curioſus) aut exhibitione ipſarummet rerum, de quibus quæſtio incidiſſet; inexhauſtâ enim abundauit copiâ rariorum mineralium, lapidum, plantarum, animalium, quæ quocunque pretio, aut quacunque arte, haberi, ac ſeruari poſſunt.

Ex his ferè elicitur non placuiſſe ipſi Dialecticas illas, Metaphyſicáſve argutias, quæ nihil bonæ frugis haberent, & fouendis ſolùm clamoſiſſimis contentionibus eſſent comparatæ. Tametſi enim delectabatur,dum quid argutè concluderetur; ſimul tamen ægrè ferebat, quod foret de re nihili. Sic ſæpè etiam afficiebatur, cùm audiret verba facienteis de rebus illis ſublimibus, ac non cadentibus in ſenſum. Nam poſſe quidem humanam mentem ad vſque Ideas, & ſeparatas Subſtantias intelligendas prouehi, id mirabatur, commendabátque; at ſomniare tamen de illis tam multa, & analogiis, ratiociniíſque adeò leuibus communire, id non comprobabat, ſed miſerabatur. Dolebat nimirum, præclara ingenia prætergredi incognita, intactáque ea, quæ oculis patent,ſubjiciuntúrque manibus; excurrere verò ad ea, quæ ne conjectura quidem veriſimili attingere licet. Quin dicebat etiam ſubvereri ſe, ne Doctores ſibi nimium arrogent,cùm præter ea, quæ Fides docet, adeò confidenter de Deo, rebúſque diuinis diſputant tam multa, Nam inconcuſſa quidem habenda Decreta omnia Fidei; at quæ prætereà ediſſerunt,non eſſe poſſe non incomperta: & cùm nihil ab vno,niſi pluribus reclamantibus defendatur, videri poſſe ſacratiſſimi argumenti majeſtatem minui. Hacce de cauſa ferebat quidem publicas illas de Logicis, Phyſicis, Medicis, aliíſque huiuſmodi rebus parùm juuanteis altercationes: at circa res Theologicas, impatienter ferebat frontem, qua conſpiciebat homines aſſumenteis ſe probaturos DEVM non eſſe,eſſe iniuſtum, impotentem, improuidum, miſerum, alia: quoniam tametſi id fieri veritatis illuſtrandæ causâ diceretur, parùm tamen decorè fieret; neque vllus Princeps, cordatúſve vir ſimilia de ſe, cùm præſertim nihil opus foret, controuerti non ægrè ferret.

Æquiùs tolerabat diſceptari mores, dum tamen etiam Religionis, Patriæque ſtatuta illæſa manerent. Cenſebat enim quam-maximam habendam eſſe legum rationem, quæ deſiderandæ quidem eſſent optimæ, at qualeſcunque tamen eſſent, venerationem mererentur. In earum quippe obſeruatione ſalutem ciuium conſiſtere; adeò vt etiam minùs iuſtæ iuſtioribus viſis ſalubriores fierent, ſi religiosè obſeruarentur. Porrò qui ſic affecti eſſent, minùs improbabat, ſi aliunde ritus inſtitutáque variarum gentium ſpeculando cognoſcerent, & cum noſtratibus etiam compararent.Heinc enim putabat hominem ingenuum exuere poſſe præoccupationem, qua vulgus legem naturæ putat, quicquid ſibi in vſu eſt, nihílque ritè fieri, quod moribus ſuis videatur alienum.Nempe cùm omnibus diſcuſſis, viderit cæteras nationes ſuos quoque mores ſuis tueri rationibus,& vnamquamque reliquarum conſuetudines improbare; tum poſſe illum animum ſuum ſupra vulgarem conditionem euehere, & defenſurum quidem ſua, ſed æquum tamen ſe præbiturum aduerſus omneis homines, futurúmque, Socratis inſtar, non vnius tantùm regionis, ſed Vniuerſi totius ciuem; nihil admiraturum in rebus humanis, &, vt paucis dicam, ea exſtiturum temperatione animi,vt maximam tranquillitatem,maximúmque adeò bonum conſequatur.

Eam certè ob cauſam, non ex libris, narrationibúſque euulgatis modò, varietatem morum eruebat, & vel ſolus, vel cum amicis ſubiiciebat examini: ſed diligentiſſimè etiam quotquot aduenirent ex diſſitis locis, rogabat ecquid illeic gentium circa inſtituta ſpeciale notaſſent; ac ſi quoquoversùm qui

diſcederent,

discederent, vt notarent, adhortabatur. Hac verò ratione sic erat imbutus nationum omnium tam antiquis, quàm recentibus moribus, vt nihil penè noui renunciari posset; vtque apud omnes siue natus, siue conuersatus fuisse videretur; atque adeò ad bonitatem, qua sponte naturæ aduersus omneis effundebatur, id humanitatis genus adderet, quo cuiusvis demùm conditionis homines, tanquam fratres complectebatur; paratus omnibus prodesse, nocere autem nemini. Nam exosa quidem habebat vitia illa teterrima, impietatem, crudelitatem, malitiam, perfidiam, & vno verbo cætera: sed humanam tamen naturam à prauitate seponens, & considerans, commiserabatur, quòd illa præ imbecillitate, excæcationéque non teneret virtutis viam. Scilicet homines non satis animum aduertere ad cupiditatum naturam, & ad germanos bonorum fineis. Si enim perspectum haberent, quàm pauca naturæ sufficiant, exularent dolus, & fraus, quibus superuacua quæruntur; &, si agnoscerent opum vsum, non exularent humanitas, honestas, moderatio, sine quibus societas, priuatàque vita continuò turbatur.

Ad hæc, Mathematicas Arteis, quantùm poterat, excolebat; quòd altercationibus illis, de quibus antè dicebamus, minimè forent obnoxiæ; & mentem aliunde sic imbuerent, vt partæ per demonstrationem veritati assuefacta, ipsa veri specie non facilè deciperetur; ac demùm sui euidentia, certitudinéque eam voluptatem crearent, qua major, & honestior, constantiórque esse non possit. Et non vacauit quidem scrupulosè singulis illarum partibus incumbere; sed nosse tamen voluit quæcunque præcipua, atque faciliora in omnibus fuerunt. Adamauit autem præsertim Astronomiam, quòd homo natus ad contemplandum, nihil possit majus, sublimius, excellentius, illustribus illis plagis inspectare. Deinde Geographiam, quòd illa, vnà cum Chronologiâ, Historiam maximè collustrent, præsténtque ne Viri ingenui, ac aliunde literati, gerant sese pro pueris; quin potiùs in totius Orbis, atque temporis quasi possessionem mittantur. Posteà Opticen, quòd per illam explicentur causæ tam multarum rerum, quæ apparent oculis, quæque vel mirabilia habentur, vel nisi habeantur, sola familiaritas, & inconsiderantia facit.

Heinc illum Pictura mirè delectauit, eáque occasione & Pictores aluit, & tabulas varias, imaginésque obtinuit, quarum præstantiam dijudicare, si quis alius, maximè nôrat. Frequenter verò testatus est, pœnitere se maximè, quòd à teneris vsque annis pingendi artem non didicisset; optaréque, si fieri posset, digitis duobus sinistræ manus redemptam peritiam, quâ dextra careret. Quippe tametsi tam in Patria, quàm extra illam implorasset Pictorum variorum industriam, effigiandis rebus, quæ occurrerent; nihilominùs neque semper adfuisse sibi peritorum copiam, neque potuisse alienas manus adeò frequenter vsurpari, ac sibi è re fuerat. Pari ratione Cælaturam, Sculpturam, Plasticen amauit, ac artifices habuit, qui antiqua opera vel restaurarent, vel imitarentur. Pari quoque Architecturam, vniverséque Mechanicas, seu quæ machinis, organísque artificiosis circa aquam, & cætera, res mirabileis exsequuntur. Pari etiam Agriculturam, & vt breue faciam, omnem artem, atque industriam: adeò semper illius mens non ad vnam quasi Cynosuram, aut Helicen; sed ad omnium artium, ac disciplinarum vniuersum Cælum, obtutum intendit.

Superest aliquid adjiciam de opinione vulgò effusa, quòd componendis variis Libris, & Tractatibus admouerit manum. Et sanè haud negandum quidem, quin dudum spem multam fecisset edendi in lucem Antiquitates Prouinciæ, euulgandíque obseruationes in numismata, selectáque alia priscarum rerum monumenta: quin flagrasset pridem desiderio emittendi Commentarios de Mediceis Sideribus, & Kalendario Constantiniano; quin voluisset perfectum opus de ponderibus, & mensuris publici Iuris facere; quin multa quoque alia argumenta non affectasset: quoniam, vt nullum fuit genus laudabilis eruditionis, quod animi sui amplitudine, curiositatéque non fuerit complexus; ita nihil propemodùm fuit, de quo aliquid scribere pereruditè non destinârit. Veruntamen nihil demùm fuit, cuius scriptionem fuerit aggressus; si ea excipias, quæ, vt iam innui, in Epistolas transsumpta inseruit: nam de libello quidem illo indigitato Squitinio quid sentiendum foret, dictum est suo loco. Is nempe optimus Vir fuit, qui factum satis nunquam putarit, quantumcunque monumentorum aliqua de re obtinuisset: adeò vt toto quidem æuo congesserit varia de argumento quolibet; sed, quia quo plura nanciscebatur, eò sibi plura deesse censebat, nihil tandem digesserit, imò ne inchoârit quidem.

Memini verò, cùm fatigarer à comprouincialibus circa Historiam Prouinciæ (an scilicet breui foret proditura) quæsiisse ex eo, quónam vsque vellet respondere me nihil aliud, quàm laboris quidpiam adhuc superesse; ac tum subridendo excepisse illum, ideò interesse, vt opinio peruulgaretur de extrema manu breui imponenda Historiæ, quòd ea ratione plurimi desiderantes sui, suorúmve mētionem in illa haberi, maturarent vltrò conferre vetusta quæpiam monumenta; quæ secùs, ne togati quidem, communicaturi non forent. Addo sperasse quidem illum, vt liceret demùm Belgenserium secedere, immensámque illam congeriem eò delatam euoluere, ac omnibus ritè digestis aliquid eruere, eáque ratione pertexere, vt mereri posse lucem videretur: attamen diffidisse quoque tam de sua valetudine, quàm (negotiis semper incurrentibus) de illa otij fœlicitate; memor præsertim, quod contigisset circa secessum nuperum, quò ne recluserat quidem scrinium circa memoratam historiam; tametsi Valavesius, qui auctor comportandi fuerat, sollicitaret, & se adiutorem, scribámque offerret.

Quare

Quare cùm idem ſubvereretur; & omnia tamen perire nollet, id cepit conſilium,quod iam diximus, vt ex occaſionibus interdum ſubnatis, interdum quæſitis, Epiſtolas conſcriberet, in quas præcipua quæque referret. Heinc dicere licet pleraſque exſtare, quæ eruditionis refertiſſimæ pro totidem libris haberi, ac in lucem edi omninò mereantur. Huiuſmodi complures ſunt, in quibus de rebus antiquis, ac rebus naturæ mirabilibus ita diſſerit, vt nemo non inde eruditi poſſit. Minimè autem grauabatur, quæ rara habebat eius generis cum viris & bonis, & amicis communicare; quoniam eruditos ſemper deligebat, qui exinde proficerent, & in elaborandis variis operibus adjurarentur. Perinde enim eſſe cenſebat, ſeu ipſe, ſeu alij publica illa facerent; ſi modò ea iudicarentur, quæ legi vtiliter poſſent. Quinetiam ſperabat, ac profitebatur, vbi illa inſerta forent cæterorum operibus, tantò vtiliora futura,quantò per manus eruditas illuſtriora euaderent.

Se nimirùm non alio fine quærere, & ſuggerere, quàm vt eſſent irritamenta præclaris ingeniis, ad comminiſcendum meliora. Eſſe enim ſe imparem,qui fœtum maturum, elegantémque produceret, aut articulatim lambendo formaret; fœlicem ſatis, ſi quomodocunque parturientibus obſtetricaretur. Solebat proinde, etiam non rogatus, cuivis ſcribenti ita adeſſe, vt nihil non ſubminiſtraret, ſeu ex propriis obſeruatis, ſeu ex cimeliis (non ſuis modò, ſed aliorum etiam ob eam cauſam impetratis) ſeu ex MSS. quos niſi haberet, ex Bibliothecis quibuſlibet obtinere ſatagebat. Ne memorem, quòd neminem ad ſcribendum quidpiam de re quacunque idoneum, non ſollicitauerit, impedimenta, ſi quæ forent, amolitus non fuerit, pecuniam, libros, & alia, ſi quæ opus eſſent, non fuerit largitus.

Sed de Epiſtolis dicere vt pergam, ſunt etiam digniſſimæ typis Morales complures, quibus conſolatur, hortatur, diſſuadet, aliáque miro cum lepore,ac energia exſequitur: ſed nuſquam, vt puto, facundior, quàm dum literatos viros admonet,vt à ſimultatibus caueant, à conuitiis, dicteriíſque mordacibus abſtineant; antiquitati honorem habeant, nec ſine ſpecie aliqua reuerentiæ ab ea diſcedant: judicium de rebus obſcuris,atque controuerſis non præcipitent;ambigua pro certis neque complectantur, neque diuendant; proferre ſua potiùs, quàm euertere aliena affectent; non eos imitentur, qui iter facturi immorantur in egerendis quotquot occurrunt lapidibus, aut faſciculum roſarum lecturi, ſpinas priùs omneis ex roſeto demetunt; parcant, excuſent, eleuent, ſi quid peccatum ab aliis; cogiténtque, ecquiſnam tandem dignus laude cenſendus ſit, ſi impeccabilis duntaxat laudandus; gratè potiùs excipiant, quòd illi glaciem ſecuerint, calleíſque aſperrimos complanare ſaltem tentârint; agnoſcant nihil eſſe initio perfectum, neminémque ſuos conatus collaturum in publicum, niſi aliquam potiùs gratiam, quàm reprehenſionem ſperârit: meminerint ſe homines eſſe, & lapſibus quoque obnoxios, ac eo nomine merituros, vt ſibi quoque ignoſcatur, ſi ipſi in alios æqui fuerint; atque id genus alia, quæ referre prolixum foret. Sunt quoque Epiſtolæ aliæ, quibus commendat, petit, excuſat, gratulatur, expoſtulat, cæteráque ſimilia agit, tanta venuſtate, & gratia, vt deſiderari nihil poſſit, adeò natus fuit ſeruandò decoro, excogitandis rationibus, affectionibus commouendis. Præterea autem illum perrarò Latinè ſcripſiſſe; ac vſum præſertim Gallico ſermone, aut Italico,cuius ſuauitatem,venereſque omneis ſuis non modò Epiſtolis, ſed colloquiis etiam cum viris Italis expreſſit. Ac talis quidem ille Vir fuit.

Redeo iam ad tempus, quo prædiximus ipſum incidiſſe in lethalem morbum. Taceri verò primùm non debet, percrebuiſſe Romæ ante paucos menſeis rumorem de illius morte, indéque Pariſios etiam perueniſſe: vnde Valaveſius illeic tum degens, literas dedit congratulatorias, & meliorum votorum plenas. Non ſilendum etiam, quòd ipſe Peireskius, quatriduo priuſquàm decumberet, huiuſmodi ſomnium nobis enarrauit. Videbar, inquit, audire Sacrum in Sacello Palatij, cum prolapſo faſtigio, contignationéque effracta, ipſe, aliíque Senatores, ac Sacerdos obruti ſumus. Cùm verò ad ſtrepitum primum vellet Sacerdos expauefactus ſacrificium deſerere,Ecquid, inquam, times,ô bone,qui Deum habes præ manibus? 1637.
Quanquam hæc attingo, non vt videar portenta quædam congerere (vt ſolent multæ fabulæ pari occaſione narrari) ſed ne ad finem properanti prætermittatur aliquid, quod ſingulare videri poſſit. Cæterùm enim fabulas dixi, quæ referuntur vulgò ſimilia; quòd niſi planè falſa ſint, occaſione ſaltem leui detorqueantur, & mero caſu potiùs contingant, quàm ex inſtituto naturæ, cui majori curæ non eſt ſapiens, quàm morio; clarus, quàm obſcurus. Quod ad memorata certè attinet, non hac ſola vice rumor ſimilis de Peireskij morte fuerat euulgatus, vt ſuis locis attigimus; potuit autem tantò faciliùs occaſionem accipere, quantò ſæpius auditum eſt ipſum cum morbis colluctari. Aliunde dies non multi erant, ex quo tectum Palatij magna ex parte conciderat: quare nihil mirum, ſi is caſus animo Peireskij infixus ſui ſpeciem, vt vulgò ſit, inter dormiendum excitauit; ſed miſtis aliis circumſtantiis, ob factam aliarum ſpecierum intercedentium confuſionem.

Vtcumque ſit, inualeſcebant tota vrbe malignæ febres, eámque ob cauſam, cùm nullum ſibi prætermiſſum officium vellet, non itabat modò ad Præſidem primum, eiúſque vxorem iam conualeſcenteis, vt retulimus; ſed aliis quoque frequens aderat, de quorum ſalute ſollicitus erat. In iis fuere & Franciſcus à Sancto Marco laudatus Senator, cuius amorem ingenuum, conſtantémque ſummè colebat; & Gregorius Francus familiaris Medicus, in quo artis

peritiam, lenitatémque morum amabat; & Natalis Galliardus raræ indolis adolescens, quem vt sperabat aliquando in indiciis regnaturum, ita ob insignem affectum, quo erga bonas literas accensum nôrat, deperibat. Cùm essent & complures alij, ac morbi essent populares, & feruores augescerent, neque tamen ipse prætereà aut abstineret à Senatu, aut à curandis amicorum, domesticísque negotiis, aut ab adjutandis studiosis, aut ab Epistolis scribendis, aut à disquirendis, atque obseruandis rebus variis; difficile sanè non fuit id, quod euênit, augurari. Accessit, quod cùm inuisisset Massiliensem quendam amicum in diuersorio decumbentem, transferri illum in ædeis suas, vt nitidiùs, studiosiúsque curaretur, voluerit, ac sæpiùs ipsi adfuerit, & per ipsum quoque delirium, aliáque morbi symptomata arteriam attrectauerit, idonea verba dederit, de victu, déque omnibus necessariis ipsi rebus continenter prouiderit. Ac ille quidem tandem conualuit; verùm dum conualesceret, cœpit Peireskius malè habere.

Dies erat Iunij decimus, cùm sub auroram expergefactus, vbi agnouit sese indusium, ob sudoris frequētiam, tota nocte non commutasse (vt bis, aut ter debuerat) & persensit intereà cum leui sudore frigus horridiusculum, oculos aperuit; & cubiculi non ritè occlusam fenestram conspiciens, morbum sibi ipse præsagiit. Heinc cœpit capite dolere; sed surrexit tamen, & Curiæ interfuit, amicósque, & ægros quosdam pro more inuisit, atque salutauit. Domum regressus, cùm dolor ille nihilo fieret remissior, prandere prorsùs recusauit, sperans (quod antè diximus illi non raró successisse) fore, vt integrum diem abstineret planè à cibo, & potu, ingruens malum auerteretur. Totum pomeridianum tempus aut sedit, aut decubuit; donec sub Solis occasum inuisenti illum optimo Campinio occurrere voluit, tunicâ assumptâ, & post consertos multos sermones, ad limen domus deducere. Exeunte illo, aduenêre, salutaueréque Raymondus Maranus Guillelmi filius, & in eadem Tolosana Academia Iuris Professor, cum ingenuo adolescente Fratris Consiliarij filio, quibuscum aliquandiu agendum in atrio, ac denudato capite fuit: cùm simul intereà de ipsis domo excipiendis curam agitaret, forétque multùm anxius, propter occupatam, quæ illis magis congruisset, ædium partem. Ægrè posteà conscendit gradus; & cùm se demùm recepisset in cubiculum, dolórque cum febre ingrauesceret, parum jusculi solùm hausit. Obseruârat, quoties à cibo, potúque prorsùs temperaret, nulla se laborare siti, quare tum, jusculo assumpto, sitire sese comperiens, haud boni esse ominis duxit.

Die insequenti, quo festum fuit Dominici Corporis, rogatum misit, cuius suprà aliquoties meminimus, celebrem Iuris antecessorem Hannibalem Fabrotum, qui cum hospitibus versaretur. Ipse totum diem decubuit ac præter febrim, dolorem renum, hæmorrhoïdúmque persensit. Die alio secta ipsi vena, & perseuerante febre, balneari aqua interdictum. Sub vesperam decimi tertij dolor capitis, cum febre increuit. Sequente paullò meliùs habuit, voluítque redeunte Parisios Cursore, qui à Valavesio literas detulerat, manu sua rescribere: attamen postquàm ter tentauit, térque calamum, cuius vitium esse opinabatur, commutauit, tertio tandem versu ita manus hæsit, vt illa postrema ipsi fuerit inscriptio. Cùm interim Ioanni Saluatori; quo Medico tum vtebatur, de apparanda potione ægrè consensisset, hausit illam proximo mane: & se ab ea non malè habens; in curas varias incubuit.

Die decimo sexto literas ad Fratrem dictauit, quibus morbum extenuaret; & sub noctem tamen apparuere illi ad dorsum frequentissima exanthemata satis magna, ac rubicunda. Subsequutum est febris incrementum, & nox insomnis penitùs. Heinc die alio sub vesperam eductus est sanguis ex interiore dextri pedis suffragine, vt auerteretur delirium, quod in morbis huiusmodi & frequens, & vehemens erat. Ac die quidem consequente, qua iam difficilior facta respiratio, tentatus delirio non fuit; sed fuit tamen decimo-nono, agnoscente me, ac vestigia eruditionis obseruante. Die vigesimo, quo non tanta fuit, quanta superioribus, strangurìa, aliquantò se meliùs habuit; nisi quòd à meridie delirium apparuit paullò sensibilius; tametsi id fuit semper eruditum, mihíque duntaxat perspectum. Nimirùm & me ferè vnum alloqui volebat, & parùm prorsùs loquebatur, & submissè, difficilè, ac lentè expromebat verba.

Die sequente delirium fuit adhuc vehementius: sed vehementiore nempe facta febri, per quam denuò apparuerunt plurima exanthemata; & qua nonnihil visa remitti, cucurbitulæ applicitæ fuerunt. Cùm videretur proinde tam Saluatori, quàm Prisio Insulano Medico periculosè laborare, prouidendum nobis fuit, ne absque salutifero Viatico exiret è viuis. Re illi proposita, annuit, Sacrúmque prætereà intra cubiculum audire vigesimo secundo optauit. Quare memoratus Minutius, ex Minimorum Ordine, licentiâ ab Archiepiscopo impetratâ, & Sacrum fecit, & Sacramentum Eucharisticum illi ministrauit. Excepit priùs confessionem optimus Rector Congregationis Oratoriæ Iacobus Resius, qui pridem, dum ille incolumis foret, excipere consueuerat. Peracta hæc sub horam nonam, cùm ille continenter sellæ insedisset, cui imponi se iusserat, vt facere posset vrinæ dimanationem faciliorem.

Defessum nimis arbitrabamur, cùm loco emoueri renuit, semoueríque arbitros iussit, vt capita quædam Testamenti dictaret. Præcipua fuêre, Velle se condi in Majorum sepulcro; intra Sacellum videlicet Ecclesiæ Dominicanorum, quod ad cornu læuum majoris altaris, Legare ipsis Dominicanis libras Turonicas trecentas, Oratorij Patribus mille. Mihi Mathematicos libros omneis, cū instrumentis omnibus, & ex libris cæteris, arbitratu

arbitratu meo volumina centum, cum Ven-delini effigie. Scipioni Pererio, in pignus af-fectus, Florentinorum Pandectarum exem-plum; Hannibali Fabroto volumina de Iure sex, pro arbitratu deligenda; Balthazari Viafio fex numifmata, pro eius delectu; Ar-thuro Oliuario ex antiquis annulis vnum; Bonifacio Borrillio iconem Rubenij. Nepoti, luftricis filiolis, Viris officiofis, famulis (quos inter meminiffe voluit Antonij Agar-rati, operam mihi inter obferuandum res cælefteis conferentis) fummas pecuniæ va-rias. Illi, quem ad aurem Fratri nominârat (euentus autem Cardinalem Barberinum fuiffe probauit) Pentateuchum Samarita-num. Hæredem inftituere Fratrem, & tefta-menti curatores Honoratum Agutium Sena-torem, & mox nominatum Balthazarem Viafium. Id cùm in acta fuiffet relatum, pu-blicatúmque fub vefperam, fubfcribere ipfe, præ debilitate, non potuit. Vrina interim re-tenta, tumórque magnus, ac intenfus ad ipfam veficæ regionem fubortus.

Die vigefimo tertio manè, fatis quietè fe habuit, ægréque tulit fomenta quædam tu-mori illi applicari. Circiter meridiem horta-tus eft me, ne Solis altitudinem inobferua-tam præterirem; meminítque interrogare, Solftitiúm-ne exactum foret. Nō multò pòft verba delirij; fed curiofi femper, atque eru-diti. Sub horam quartam, educenda Chirur-gi ope vrina fuit. Is, cùm cereâ candelâ vfus nihil proficeret, catheterem, feu organum Algaliam dictum vfurpauit. Et fatis quidem tum deriuatum; fed immenfo Viri labore, qui, cùm ftare ipfe non poffet, continen-dus erectus fuit. Cùm non-nihil interquie-uiffet, epiftolium ad fratrem dictauit: ac poft horam nonam Chirurgus iterùm vri-nam eduxit: verùm parùm abfuit, quin de-ficeret tanto dolore, tanta fimul laffitudine fuit affectus.

Die tandem vigefimo quarto, ac fub ipfum exortum Solis, rogauit illum Minutius, num fibi extremam Vnctionem adminiftrari pa-teretur. Annuit fe id etiam optare; & cùm paullò pòft Parochum adeffe renunciaui-mus, Valde fum ipfi obftrictus, inquit. Tum innuens vt aurem fibi admouerem, manda-uit curarem libras duodecim Parocho exeun-ti donari. Sic femper follicitus fuerat de per-foluendis tam Medico, quàm Chirurgo in quaternos dies honorariis. Cæterùm, cùm abfolutiones à Parocho pronunciarentur, ipfe fponte, ac manu fua fefe Crucis figno communiit. Teftatus eft etiam oblectari fe, cùm inunctio perageretur. Adftiti deinde, ac iuffi bono effe animo: nam fi Deus quidem hanc vitæ, laborúmque metam præfcripfif-fet, fortiter ferendum, fequendúmque Du-cem, quo folitus erat animo infracto. Hæc autem ad verba annuit leniter. Pronuncia-uit poftea Minutius generalem abfolutio-nem; &, cùm propofuiffet dimittendum aliis, vt vellet fibi à Deo dimiffum, quic-quid in ipfum peccauerant: refpondit fta-tim, ita efto.

Interim regio abdominis, quam prætumi-dam, intenfámque jam diximus, emolliri non-nihil vifa, ita deinceps tenfa eft, vt que-ftus fuerit fe fuffocari. Abnuerat à die fupe-riore cataplafmata; tum autem fuperueniens Refius, vnà cum Minutio, rogauit, vt Dei amore applicationem pateretur. Ille autem, quia ergo vobis ita videtur, ita fiat. Non lon-gū tamen pertulit tempus; fed amoueri breui pòft iuffit; fuffocari fe iterùm conqueftus. In remedium ergo ciendæ vrinæ quæfitus Chi-rurgus; fed is in villam nefcio quam, aut quid acturus difcefferat. Requifiti alij, vel manum adhibere aufi non funt, vel deftituti organo fuerunt. Iuffit intereà fe fellæ imponi, verùm, demiffis pedibus, fuftentare fe iam ampliùs nihil potuit; imò fupra fellam ita eft colla-pfus, vt dejecto collo, diftortífque oculis vi-fus fuerit nobis animam efflare.

Reftitutus lecto fic vireis refumpfit, vt po-tuerit adhuc de fuffocatione queri. Aduenê-re tum primus Præfes, ipfiúfque conjux, qui Curforem nouum ad Chirurgum euocan-dum inftigârunt. Accerfito interim alio, in exfcenfu lecti conftitutus fuit; fed Chirurgo fruftrà adnitente, ob corrugatum præpu-tium, catheterem inducere, eft iterùm planè collapfus. Refumpferat aliquid virium, cùm Chirurgus alius fub meridiem redux orga-num vix tandem intrufit, vrinámque fruftrà excitare tentauit: ac ipfe defecit jam ter-tiùm, lectóque licèt repofitus, parùm virium recuperauit. Verbum certè nullum deinceps emifit; tametfi creberrima illa, difficillimá-que refpiratio vifa eft interdū vocalis. Heinc à Refio admonitus, vt Seruatoris IESV no-men falutiferum pronunciaret, obfecundare non potuit; & rogante illo, vt fignum pie-tatis, quale poffet, oftenderet, oftendit ali-quoties, oculis fublimè elatis. Denique tot la-boribus, doloribúfque conflictatus, animum DEO reddidit, paullò ante horam à meridie tertiam: cùm vixiffet annos LVI. menfeis VI. dies XII. horas XX.

Ab exceffu, curauit Nepos perhonorifi-cum apparari funus. Et quia tum domi ver-fabatur plaftes, fculptórque egregius Petrus Pauillonus, quem ὁ μακαρίτης ante duos men-feis Roma redeuntem detinuerat, vt & trun-cam Dianæ ftatuam, & Tripodem lacerum, & opera alia marmorea reftitueret; ideò vfurpata illius induftria, vt gypfeum plafma deformaretur ex totius oris dimenfionibus, quò deinceps ftatua quam-fimillima ex mar-more conficeretur. Medicis quoque vífum eft parteis corporis internas fpectare, vt mortis caufam, licèt non foret prorsùs obfcura, per-fpicerent. Itaque nocte confequente in id in-cubuerunt, exfectóque cadauere, deprehen-derunt cor, jecur, pulmones, cætera non malè affecta: veficam verò parte anteriore id con-traxiffe vitium, vt madefactæ papyri inftar, vel leui tactu difcerperetur. Heinc creditum illam ab vno, alteróve die difruptam, vri-námque proinde effufam in regionem abdo-minis, memoratum illum tumorem creaffe. Poftica pars fana, & integra magis: in fun-do autem copiofum phlegma, cum arenu-lis non admodùm multis. Ad fphincterem

caruncula, callosáve substantia fuit, quæ infernè lunulata, & triente propè digiti densa meatus orificium obstruebat. In sinistro rene nihil insolitum: at in dextro fuêre arenulæ multæ, cum plerisque calculis, ex quibus tres maiores visi; vnus quasi amygdalum: cæteri duo quasi lupini. Ex hac ergo causa nephritis ad dextrum latus fuerat; vt stranguria ex obturato per carunculam orificio. Insequenti die, qui fuit VII. Kal. Quintileis, elatum funus magnâ pompâ, magno omnium bonorum luctu; conditúmque fuit, dum sacra solemni more peragerentur, in illo maiorum conditorio, ad ædem Diui Dominici, vndecimâ horâ ante-meridianâ.

Aberat magno suo dolore Valauesius frater Parisiis, cùm triste fatum nunciatum est. Præter enim acerbitatem, desideriúmque erepti carissimi capitis, mœstitiam auxit, quòd assidere laboranti non contigisset, quòd non fouere deficientem, non satiari vultu, & complexibus, non mandata excipere, non extremas voces, quas penitùs menti figeret, audire. Qui illi casum aperuere, literásque nostras simul reddidere, fuêre eximij Fratres illi Puteani, quibus amicis optimis Fratrum vterque semper est vsus. Ex iis natu maior Petro Seguierio Cancellario carus, rem illi nunciandam suscepit: Cùm ipsum verò offendisset magnâ frequentiâ circumseptum, &c, rogatus num quidpiam vellet, quid esset rei significasset; tum ille, secedamus inquit, grauiorem enim casum narras, & vir ille maior, affinísque carior nobis exstitit, quàm vt obiter dolendum videatur. Valauesius autem, consternatus licèt, generosè tamen animos resumpsit, & Cardinalem Lugdunensem conuênit, qui ipse quoque pro amore, quo erga Fratrem fuerat, testatus est insignem luctum. Accessit etiam ad maximum, & toto orbe, totóque æuo celebrandum Ioannem Armandum Plessæum Cardinalem Richelium, qui & copiosè significauit quàm caram haberet τοῦ μακαρίτου memoriam, & Abbatiam Aquistriensem vltrò collatam voluit eius ex sorore nepoti, ac Præsidis rationum primi Henrici Seguirani filio. Adueniens deinde post vnum, alterúmve mensem in Prouinciam, nihil potiùs habuit, quàm iusta persoluere, adesséque etiam exsequiis, quas, constituto Cenotaphio, Riantienses celebres fecerunt. Scripsit quoque illicò Genuam, vt marmor inde aueheretur, erigendo monumento, quod & Fraterno nomini & amori mutuo esset consentaneum.

Cæterùm statim percrebuit rumor, interiisse Peireskium, quà Orbis patet literatorum; qui vniuersè perculsi sunt, quasi Parente, ac Principe rei literariæ defuncto. Nempe cùm omnium spes foueret, animos omnium erigeret, omnibus præsidio, & auxilio esset; non potuêre omnes non frangi, concideréque animis, quasi subducto spiritu, quo vniuersi animabantur. Statim autem dico: nam ecce Lugduno etiam Batauorum, III. Eidus Iulias datæ à Salmasio ad Puteanos literæ sunt, quibus se ineptum ad omnia ex renunciata morte perscripsit. Et ne prætereaam quæ subdidit, *Impar sum*, inquit, *animo firmando, qui animo planè despondeo, studiáque nullo habeo loco, ex quo ille non superest, qui ipsorum fautor, promotórque erat. Ac temperarétur quidem desiderium, si licuisset superstiti testatum facere affectum, quem ob collata beneficia merito iure conceperam: nunc autem est mihi moriendum ingrato, quando ille est grati animi significationi præmortuus. Quod possum, illud superest, vt ipsius memoriam veneratione prosequar, & scriptis meis ea transmittam testimonia in posteros, quæ incomparabilis virtus, meritáque nunquam satis æstimanda deposcunt ab homine, qui illum, dum vixit, suspexit, pluráque ab ipso beneficia, quàm abs quoquam mortalium tulit. Sed dicere plura non possum, quin effluam totus in lachrymas, & necesse est stylum heic abrumpam.* Ecce aliunde literæ Româ postridie eas Eidus conscriptæ à Naudæo sunt, quibus hæc inter cætera, *Heu rerum vices! heu fata infanda! heu mors acerba, & infensa bonis omnibus, quæ gestienti lætitiæ intercessit; Viro illo incomparabili, tunc cùm nihil minùs, quàm de eius obitu timebatur, è viuis sublato! Vbi enim crinitum Sidus effulsit? vbi de cælo innotuit? vbi terræ motus, fragores insoliti, spectráque, & portenta apparuerunt, in eius Viri, omnium maximi, omnium optimi, sapientissimique interitu? sanè ludunt nos*, &c. Alias prætereo literas, in quibus illa passim leguntur, *Nulla ferent talem sæcla futura virum.* Et, *Quando vllum inuenient parem?* Et, *Occidit igitur spes nostra? occidit Sol noster? occidere Charites? occidere generis humani deliciæ? occidit ille, Solus qui tristeis hac tempestate Camœnas Respexit?*

Alias etiam prætereo, quibus amici, eruditíque, in quorum pectoribus candor, & gratitudo inhabitat, vt dolorem testati sunt, sic consolationem mutuam adhibuerũt. Peruenêre ad me complures; sed principem locum eæ tenent, quibus Io. Ludouicus Gayus Balzacus, celebris ille scilicet, cui nemo non Gallicè modo, sed Latinè etiam scribentium elegantiæ palmam non facilè cedat, singulariter parentauit. Prætereo rursùs Epicedia, Epitaphia, Threnos, Encomia, Elogia, quæ tam prosa, quàm carmine, variísque linguis sunt euulgata; sed Latinè potissimùm, à Grotio, Rigaltio, Dumayo, Gothofredo, Gaffarello, Billono, & aliis; ex quibus nemo succenseat, si honoris causa Viassium seponam, qui vt Peireskium summè coluit, ac summo illi in pretio fuit; ita se impigrum exhibuit in condendo poëmate, quo laudes Viri egregias prosequutus est decentissimè, copiosissiméque. Quanquam operæpretium erit, si prætereà selegero, attexueróque Epitaphium, quod à Rigaltio contextum est, quódque Valauesius delegit, vt monumento incidatur. Id igitur ita se habet.

HIC. SITVS. NICOLAVS. FABRY. PEIRESCIVS.
AMPLISSIMI. ORDINIS. IN AQVAR. SEXTCVRIA. SENATOR.
CHRISTIANAM. RESVRRECTIONEM. EXPECTAT
RECONDITISSIMOS. ANTIQVARIÆ. SVPELLECTILIS. THESAVROS.

SAGACITATE. CONSILIO. LIBERALITATE.
CVNCTIS. ORBE. TOTO.
DISCIPLINARVM. STVDIOSIS. APERVIT.
DOCTISSIMIS. VNDE. PROFICERENT. SÆPE.
MONSTRAVIT.
MIRA. BEATITATE. FELIX.
SECVLO. SATIS. RIXOSO. NOTISSIMVS. SINE.
QVERELA. VIXIT.
VIII. CAL. IVL. ANNO. CHR. CIↃ.IↃC.XXXVII.
ÆTATIS. SVÆ. LVII.
OPTIMO. VIRO. BONOS. OMNES. BENE.
ADPRECARI. DECET.

Enimverò præterire non decet funebreis honores Romæ habitos; cùm vel reticeri non debeat callida virtutis æstimatio, qua viri sapientissimi etiam hominem Transalpinum condecorandum esse censuerunt. Cùm enim & Pontifex Summus, & Cardinalis Barberinus, & cæteri magni, ac eruditi homines non sine ingenti dolore lugubrem casum accepissent; placuit honores decernere, quibus Virum de nomine, orbéque Romano, atque literario bene meritum, exornarent. Cooptatus fuerat, dum in viuis esset, ac tametsi absens, in eam, quam vocant *Humoristarum* Academiam: celebrem nempe societatem eruditiorum hominum, quorum concio bis quoque mense ita cogitur, vt magnâ aliunde frequentiâ, Academicorum vnus Orationem pro suggestu habeat, recitent alij Poëmata, elucubrationésque alias eruditis auribus dignas. Itaque visum in eo conuentu publicos honores Peireskio deferre, institutis licèt reclamantibus, quibus id honoris conceditur solùm Academiæ Principibus; adeò vt totis quadraginta annis, consequuti ipsum non plures, quàm sex, iíque Principes memorentur. Sed euicit nimirum fama, splendórque eximiæ virtutis; euicit summi Cardinalis singularis propensio: euicit Camilli Columnæ Academiæ Principis generosa humanitas; euicit Academicorum, quorum suffragia inita sunt, admiratio, & obseruantia.

Indictus proinde est dies ad XII. Kal. Ianuarias, quo parata subsellia, tapetibúsque pullis instrata, vnà cum suggestu, & imagine τ̃ μακαρίτȣ, conspicuo loco. Conuenére autem præter Barberinum, fratrémque Antonium, Cardinales Bentivolus, Cueva, Biscia, Pamphilius, Pallota, Brancatius, Aldobrandinus, Burghesius: ac cæterorum perillustrium, doctorúmque hominum multitudo tanta, vt illi capiendæ aula non suffecerit. Et carmina quidem in defuncti laudem Italicè, Latinè, Græcè recitârunt lectissima totius vrbis ingenia: funebrem verò orationem copiosam sanè, & elegantem pronunciauit Ioannes Iacobus Buccardus delectus ad id muneris, tum ob raras ingenij doteis, tum ob amorem patrium, specialémque erga Maneis dilectissimos affectum. Præcipua eius orationis commemorarem capita; sed ea aliquoties edita iam est, vnà cum nuncupatione Cardinali maximo facta, cúmque subjuncta Epistola ad Luillerium jam memoratum. Accessere verò editioni Romanæ non recitata modò illa ab Academicis carmina; sed literæ etiam Naudæi, quarum mentio facta iam est; & fasciculus prætereà insignis Elogiorum funebrium, quæ, quòd totius propè Orbis idiomatibus sint expressa (quadraginta enim, proximéve sunt) ideò titulus ipsis ΠΑΓΓΛΩΣΣΙΑ, siue *generis humani* LESSVS *in funere delicij sui*. Cùmque ea editio probari deberet, Magistro sacri Palatij, præiuit ecce, declarauítque censurâ suâ Lucas Holstenius, illam *Buccardi laudationem disertè, & eleganter, atque ea prorsùs puritate, ac candore scriptam, quo summus ille, & incomparabilis Vir semper vixerat; & Epicedia à clarissimis, ac præstantissimis viris conscripta, hoc est ipsas Musarum lacrymas limpido, & erudito Romanæ Academiæ humore in Perescij funere manantes ad tanti viri memoriam posteritati consecrandam typis excudenda; cùm hominis ad bonas literas, arteisque iuuandas nati exemplum sanè illustre ob oculos ponant.*

Atque hæc quidem Romæ peracta paullò fusiùs commemoro: quoniam ea fuit quasi Apotheosis, quam totius Orbis applausus excepit. Nam licèt nemo eruditorum non totis votis optauerit, vt Peireskius fuisset diuturnior recreator hominum (quod olim dictum de Principe) quàm maturior Diuorum comes: attamen placuit omnibus exhibitos illi post mortem honores in eo theatro, cuius fuerat dignissimus creditus, dum esset in viuis. Ac fortassis quidem, si esse contigisset superstiti, fuissent tandem amplissimi, non expetenti licèt, delati; verùm ij nihil poterant gloriæ illius addere, qui suffragiis communibus fuit semper quam-maximis dignus. Quin-etiam, vt fuit semper ditior iis, quas contempsit opibus: ita gloriosior honoribus, quos ambire est dedignatus. Quare & licèt medio in spatio integræ ætatis ereptus, quantùm tamen ad gloriam spectat, æuum peregit longissimum; qui virtute sua obtinuit famam nominis sempiternam. Quippe donec supererunt, qui bonas literas amabunt, memoriam illius carissimam ducent, cuius amorem in literas, & munificentiam erga literatos, per omneis retro sperſam libros contuebuntur. Multorum passim meminimus; sed reticuimus longè plureis, etiam ex inscriptis eius nomini; quoniam obrutis rerum copiâ, visum satis est ea seligere, ex quibus, quæ essent in oculis omnium, monstrata intelligerentur. Vnum reticere non licet, quod huius loci est proprium; nempe Auctores plurimos consecranda illi destinasse sua opera, quo tempore est fatis functus. Fuêre inter illos Campanella, Licetus, Hortensius, Buccardus, Arcosius, & quis tandem non? Quid putas verò præstitum fuisset, si contigisset illi ætatem maturiorem attingere? Plurima sanè, & maxima censeri possunt ea, quæ peregit: at sublatus tamen tunc est, cùm inciperet iam seipsum præclarissimis facinoribus superare. Iam enim plureis sibi vias aperuerat in omneis Europæ Prouincias: in Asiam, ac totum Orientem; in vniuersam Africam, &

& ad extremā vſque Æthiopiam; in vtramque Americam, & incognitum etiam Orbem; adeò vt iam poſſet vberiùs quacumque patet genus humanum, commiſcere mortaleis omneis literarum commercio; & literatis omnibus expetita omnia librorum, aliarúmque quarumvis rerum ſubſidia facere in promptu.

Sed de iis quidem, quæ fuerant illo ſuperſtite futura, DEVS optimus viderit. Luctum certè maximum fecit; cùm Gubernatorem eripuit, qui tenebat clauum Nauis Literariæ, vel potiùs ipſam Cynoſuram, in quam eruditi omnes reſpectabant; non ſubſtitutâ interim aliâ, ad quam ora obuertant ſua. Nam ſunt quidem, qui opibus, auctoritate, gratiâ, certum genus eruditionis, eruditorúmque adjuuent, ac foueant: verùm nemo eſt, qui, illius inſtar, quoſlibet, vbivis ſint gentium, ſtudio proſequatur ardentiſſimo; curas in id omneis conuertat, nihílque non poſthabeat; peculium in eam rem exhauriat, liberaliſſiméque profundat; fide ſit apud omneis magna, & occaſiones benefaciendi voluntate, induſtria, fœlicitate maxima captet. Vix certè credibile eſt exoriturum vnquam Virum, perinde natum, comparatúmque. Nam & quamvis ſuperior ætas, fœlicitate ſæculi oppidò perrara, produxerit triumviros illos, Pinellum, Velſerum, Molinum, ſingulari ſtudio in omne literatorum nomen propenſos: Peireskius tamen ſupervenit, qui ſingulorum virtutes ita eſt complexus, vt omnium laudes, quaſi infra ſe poſitas, prægrauaſſe videatur. Quin-etiam, cùm ante claros illos Viros, vix pauci memorentur Reges, Imperatoréſque, qui pari affectu ducti fuerint; videtur Peireskius alia nulla re, quàm opum amplitudine, oſtentationéque inferior. Cenſuêre id certè Viri eruditi, cùm verè regium, magnificúmque eius animum commendantes, & exemplar beneficentiæ nunquam intermoriturum agnoſcentes, prædicauerêre eum occupaſſe deſtinatam Regibus gloriam; ac ipſo quoque Mecœnate tantò fuiſſe laudabiliorem, quantò Auguſtum non habuit, cuius fauore, largitionéque benefaciendo vteretur. Atque is demùm verus eſt fructus, quem ille conſequutus eſt, vt gratam ſui recordationem in illorum pectoribus conſecratam reliquerit, qui ipſum Cælo exæquantes, in omnem tranſdent poſteritatem. Splendorem quærunt alij amplificandis Imperiis, ducendis exercitibus, exhibendis ſpectaculis, Mauſolæis, Pyramidibus, aliíſque id genus exſtruendis; ſed illos tamen velut inglorios, & ignobileis obliuio tandem obruit; aut, ſi quæ memoria eorum ſupereſt, vel deſpectui eſt, vel affectu caret. Ij ſoli, qui benefaciendo nomen, decúſque comparant, immortalitatem ſic adipiſcuntur, vt nemo vnquam ſine ardore, tacitóque ſenſu gratitudinis meminiſſe illorum poſſit.

HAC iêre via omnes Procerés, ad quorum amorem poſt tot ſæcula nos hiſtoriæ lectæ pelliciunt; hac tu vadis cæleſti paſſu, LVDOVICE VALESI, PRINCIPVM OPTIME; cuius immenſa bonitas ſentiri à nobis, non exprimi poteſt. Haud abs re ſanè ſum ominatus, tam caram tui memoriam, quàm Timoleontis perennaturam: tuliſti me enim, ſatis memini, de exacta illius vita apud Syracuſios, quibus præerat, diſſerentem. Quippe, neglectis rebus tuis, in eam curam totus incumbis, vt laborantem Prouinciam ſuſtentes, foueas, ſubleues, & (ſi liceat per tempora) in priſtinum etiam ſplendorem reſtituas. Perge modò tam tui amanteis, tam in te propenſos demereri populos; ij nempe ſunt, qui etiam-num RENATI illius, ex tua proſapia, Regis optimi, ac beneficentiſſimi, renaſcentem gloriam propagant, & colunt. Sed vt concludam, hæc tandem ſunt, quæ te jubente, ac aliis variè efflagitantibus, de PeiresKio dicenda habui. Non deprecor veniam, quòd extremam manum ſeriùs, quàm optâris, imponam: noſti enim diuturnum morbum, diuturnioréſque reliquias, quibuſcum eſt anni dimidium exactum. Vix jam certè ſum ab iis liber, vt credere poſſis opuſculum hoc valetudine dubia lucubratum fuiſſe, atque idcircò nihil eſſe mirum, ſi animi cum corpore languentis præ ſe ferat notas. Qualecumque id fuerit, animi ſaltem erga te obſequentiſſimi teſtimonium feret. Ipſe intereà me comparo, vt ad te (quando pro tua illa rariſſima humanitate ita videtur) quamprimùm redeam. Tu bene vale, PRINCIPVM DECVS. Abſoluebam Diniæ, XII. Kal. Mart. anno ſalutiferi partus M. DC. XXXIX.

FINIS.

PEIRESKII

PEIRESKII LAVDATIO

HABITA IN CONCIONE FVNEBRI ACADEMICORVM ROMANORVM.

Anno M.DC.XXXVII. Die Decembris XXI.

Jo. Iacobo Buccardo Parisino perorante.

PRÆCLARE à vobis, & ex ordinis, nominísque vestri dignitate factum est; Academici Romani; quòd clarissimo Viro Nicolao Claudio Fabricio Peresçio, Gallorum humanissimo, atque doctissimo, publicos in morte honores, funebrémque laudationem decreuistis. Si enim pius mos iste à maioribus vestris, maximè ad eos homines, qui de Republica bene meriti essent, ornandos, & ad omnem posteritatis memoriam commendandos institutus est: tanta quidem, ac tam præclara extant Perescij merita, atque ornamenta, in eam Romanæ Reipublicæ partem, quæ doctrinæ, atque humanitatis studia complectitur; vt non solùm labefactatæ rei literariæ inuidiam à Transalpinis nationibus remouisse, sed & ipsorum Romanorum gloriam in colendis artibus adæquasse, vel potiùs superasse videatur. Omnes enim ex omni ætate, qui in hac ciuitate disciplinas, & scientias, vel industriâ suâ illustrârunt, vel authoritate, atque liberalitate, ornauerunt, si vnum in locum conferantur, cum Perescio minimè videntur comparandi. Qui cæteris denique omnibus virtutibus adeò excellit, vt etiam hoc vno ætas nostra potuerit in omni genere laudis, cum antiquitate certare. Quo maius mihi, ac difficilius onus impositum esse video; vt ego scilicet mediocri prorsus ingenio, nullo dicendi vsu, aut facultate, homo peregrinus, in hoc ornatissimo Romanorum, id est disertorum politorúmque hominum consessu, de innumeris, ac propè incredibilibus Viri laudibus verba faciam. Quod quidem à me nec confidentia, aut temeritate quadam susceptum est; Eruditissimi Academici: sed tum mea in vos obseruantia, qui munus istud honorificentissimo vestro decreto, ad me detulistis; meóque in eos obsequio, qui vt summum in me tenent imperium, ita illorum autoritatem, meo de me iudicio præferre necesse habui: tum verò maximè beneuolentia, atque pietate; quæ me ad gratias, quas viuo Perescio magnas semper habui, mortuo demùm, hoc supremo humanitatis officio referendas, pro eius in me meritorum magnitudine impulit. Cùm enim in patria vitam studiis, quibus vsque à puero deditus fui, maximè accommodatam, viuere mihi per parentes non liceret; dum me in forum, & ad Curiam nolentem trahunt: Lutetia amplissima, potentissimáque vrbe sponte carens, ad hanc vestram, in voluntarium exilium venire tandem decreui: ex qua nimirum religiones, leges, literas; omnem denique rerum omnium cognitionem, omnem vitæ elegantiam, ad nos olim effluxisse, cùm librorum lectione cognoueram, tum eadem hæc omnia, nunc sub humanissimo, sapientissimóque Pontifice, in ea magis magísque vigere, ex eruditis nostris hominibus intelligebam. Quibus potissimùm Autoribus, cùm Perescium rerum Romanarum gnarissimum, ex itinere conuenissem: is me & liberali hospitio, atque in intimam accepit amicitiam; & cum tam præclaris de huius ciuitatis instituto præceptis, atque ita graui ad literatos primarióśque vrbis Viros commendatione, Romam ex Prouincia decedentem prosecutus est, vt statim sub meum ingressum, non solùm populi ingenium, publicósque mores cognouerim, méque eis accommodârim facillimè: sed etiam in vestrûm omnium; Eruditissimi Academici; consuetudinem me insinuauerim, & quod maximum est, in summorum Virorum rei, & publicæ & literariæ principum familiaritate, eum qui non nisi claris, doctísque hominibus esse solet, locum obtinuerim. Quare impius profectò, ne dum ingratus apud vos, cæterósque omneis haberer; cùm literatissimos quosque maximè Italos, laudatione post decessum prosequi olim instituerim; si hodierno die omnium doctissimum, mihíque patriæ, necessitudinis, & beneficij vinculis coniunctissimum Virum, laudandi munus, quantumvis arduum, ac difficile recusarem. Itaque rem aggrediar magni nominis, magni exempli; nouitatis, admirationísque plenissimam: & quantum eloquentiæ ad id mihi deest, tantundem cùm à singulari mea in præstantissimum Virum pietate perceptíque ex

eius obitu doloris magnitudine; quæ nonnunquam disertos ac copiosos facit: tum à vestra beneuolentia; Patres Amplissimi, vósque cæteri Ornatissimi Viri; vestráque in me attentè audiendo benignitate, mutuari, atque adeò supplere conabor.

Nicolai Claudij Fabricij Peireskij vitam; quæ supra huius ætatis hominum captum, morémque putanda est; cum illis antiquorum præstantissimis, ac beatissimis comparanti mihi; vna præ cæteris Titi Pomponij Attici, par adeò, & similis visa est; vt eam intereà dum ad alia propero, quæ expectationem de Claudi Fabricij doctrina, literarúmque studio, à me ab initio concitatam magis expleant; veluti absolutissimam tabulam vobis proponendam censuerim: in qua expressam Peireskij ingenij, virtutúmque imaginem videatis. Ambo siquidem nobilibus, literarúmque studiosis geniti parentibus, peritiam in liberalibus doctrinis, sicut adolescétiam in literata peregrinatione, apud exteros Principes, doctósque Viros honoratissimi consumpsere. Ambo magnas, & amplas in patria gesserere amicitias: bonos viros, & studiosos, tam ab aliena iniuria, quàm à mutua inter se obtrectatione; necnon ab egestate vindicauere. Domi, in quam vterque omnium ordinum homines liberaliter inuitauit, plus salis, quàm sumptus in victu; velut in cultu non affluentem affectauere munditiam. Optimis alioquin omnibus rebus vsi, familia in primis, vt ne pedissequus quidem quisquam esset, qui non & anagnostæ, & librarij munus pulchrè præstare posset. In Republica, quæ vtriusque temporibus varia admodum commutabilísque fuit; ita ambo versati sunt, vt semper optimarum partium essent. Honores verò, qui in eà sibi patebant, non petierunt: sed ordine, quo orti essent, contenti, in vetere vitæ instituto, id est in studiis maximè Philosophiæ, atque Antiquitatis; suauissimis, optimísque moribus, ad senectutem bene, beatéque vixere.

Hæc pauca ex multis exempli causâ attuli, vt sic deinceps habeatis: omnium Titi Pomponij virtutum, quarum pulcherrima extant in antiquitate monumenta; maximè temperantiæ, probitatis, atque prudentiæ laudem, Peireskio esse communem. Quamobrem iam ad illas venio, ad quas dudum festinat animus, quæ Claudij Fabricij adeò propriæ, támque suæ sunt; vt nemo ex omni ætatum memoria, cum ipso de earum gloria contendere, vel in societatem venire possit. Nimirum assiduus, ac propè incredibilis labor, egregiáque opera, in omnium magnarum rerum, atque artium scientia, literarúmque cognitione percipienda: ardens in eas conseruandas, amplificandásque studium, acrísque cura: perpetua denique, & constans voluntas, in homines literatos ornandos; & regia in ea omnia liberalitatis magnificentia. In quibus persequendis, ea veritatis simul ac breuitatis ratio à me habebitur; vt remoto omni insigni orationis ornatu; simplici, ac planè historica narratione, Peireskij studium, liberalitatem, & in commentando, scribendóque diligentiam, rei literariæ præstitas, summatim exponam.

Gens Fabricia, postquam ex Equestri ordine, apud quem per tercentos, & ampliùs annos, militari gloria floruerat, in Senatum Aquensem cooptata est; ita ingenio, & doctrina excelluit, vt non solùm amplissimæ dignitatis, sed etiam summæ eruditionis, in quartam sobolem propagatæ hæreditas, vnà cum satis lauta literaria supellectile, ad Nicolaum Claudium Fabricium venerit. Qui cùm auitas studiorum maximè, atque doctrinarum possessiones, non solùm tenere, immò etiam aliquid, atque adeò multum illis addere de suo decreuisset; omnem curam, sumptúmque posuit, in ornando potissimùm, atque amplificando eo instrumento, quo in optimis artibus comparandis, magno prorsus opus est. Quamobrem vbi optimos quosque libros, primùm sibi vndique colligendos; deinde auro, purpura, omni denique eleganti, & magnifico opere ornandos, per egregios artifices, qui suæ domi viuebant, diligenter curasset; illósque omneis diligentiùs euoluisset: nihil quidquam habuit antiquius, quàm vt tota Europa peregrinaretur; non solùm ad hominum, qui tum viuebant, mores, ciuitatúmque instituta noscenda: sed vt tanquam in rem præsentem veniens, eáque demùm subiiciens, quæ auditione, vel lectione acceperat vetustiora antiquitatis monumenta acerrimè contemplaretur; ac quæcunque inde auferri possent, domum secum in Bibliothecam transferret. Quò primùm iter dirigeret, Italia sese obtulit: in qua cùm ingenia præstantissima, & elegantissima, humanissimi, optimíque mores, leges denique præclaræ, atque salutares nunc vigent; tum verò pristinæ fortunæ, illorúmque omnibus artibus florentissimorum temporum, reliquiæ plurimæ supersunt. Lustratis igitur Liguriæ, Etruriæque oppidis, ad hanc vestram vrbem, velut ad diuini, humaníque imperij domicilium, & antiquitatis atque humanitatis sedem, magno itinere contendit: vbi fora, theatra, templa, thermas, arcus, & cryptas oculis, pedibúsque diligentissimè permensus est; sicut obeliscos, columnas, statuas, æra, marmora, gemmas, atque Codices; omnia denique priscæ magnificentiæ, artiúmque monumenta; quæ in vestrorum murorum ambitu, plura quàm in reliquo Terrarum Orbe, atque illustriora reperiuntur; attrectauit, & quæcunque potuit domum abstulit: partim maximò pretio empta: partim oblata, datáque à doctis hominibus, qui, vt semper Romæ, tum maximè studiosissimorum munificentissimorúmque Principum Aldobrandinorum tempestate, plurimi atque humanissimi fuêre. Quos omneis, præcipuè Fuluium Vrsinum, & Lælium Pasqualinum, viros in colligendis, colendísque antiquitatum reliquiis diligentissimos, & maximè industrios; ad admirationem, atque amicitiam adolescens Peireskij virtus, eximiáque doctrina traduxit. Eandem expectationem, fauorémque Roma Neapolim secū attulit, dum versatur cum Matthæo

Capuano

Capuano Conchanorum Principe, magis literarum amore, atque ſcientia, quàm ſumma dignitate, generis, fortunæque claro; ac Marte Gurguſtiola, in ſupremo conſilio VI - viro apprimè docto: qui ambo locupletiſſimos omnium rerum antiquarum theſauros domi habebant. Celebreis prætereà Ioannis Baptiſtæ Portæ, atque Ferrantis Imperati ædeis ibi frequentauit: quorum ille rerum occultarum, & quaſi à natura inuolutarum acerrimus inueſtigator, atque interpres: hic cuſtos, & conſeruator diligentiſſimus fuit. Et cùm hiſce rebus, non minùs quàm antiquitati ſtudium ſuum, laborémque Peireskius impertiret; conditiſſimum quémque inueſtigauit angulum, non ſolùm ampliſſimæ pulcherrimæque vrbis, ſed & totius feliciſſimi illius agri Campani; in quo iucundum, naturæ mirabilibus illic maximè gaudentis operibus, & antiquæ Græcorum, Romanorúmque magnificentiæ, ac luxuriæ, certamen ſpectaret. Italiam reliquam, omnémque Galliam Ciſalpinam pari diligentia luſtrauit: Rauennam ex itinere diuertens, vt inuiſeret, cùm funeſta illa Gothicæ barbariæ trophæa, Romani Imperij ruinis impoſita; tum maximè Hieronymum Rubeum, iſtarum antiquitatum, ac Medicinæ ſcriptorem luculentum. Inde Patauium ſe contulit, inuitatus præſertim fama, quæ de eximia Vincentij Pinelli doctrina, eiúſque refertiſſimo omnibus omnium linguarum, atque ſcientiarum voluminibus Muſæo, ita tum Europam peragrabat: vt docti homines, antiquos libros in Bibliothecam collecturi, vel ſuos edituri; ex lóginquis locis illuc ad eum conſulendum venírent. Ibi Pereſcius aliquamdiu moratus eſt, non tãtùm vt in Pinelli domum, ac Bibliothecam, ſed etiam in illius conſuetudinem penetraret: in quam ſe demùm totum dedit; ad eximium eius in literas, hominéſque literatos ornandos ſtudium, & cæteras omneis viri præſtantiſſimi virtutes cognoſcendas, percipiendáſque; quas ſcilicet imitaretur, & cunctas ipſe aliquando reï literariæ, cum maxima ad ſingulas acceſſione præſtaret. Eámque de ſe ſpem adeò magnam, ac propè exploratam iam tum illic dederat, vt Paulus Gualdus, vir & ſuopte ingenio, atque doctrina, & intima Ioannis Vincentij familiaritate clarus; in commentariis, quos de eius vita ſatis eleganteis conſcripſit, de Pereſcio affirmauerit: Ætatem noſtram, ſi quem Pinello parem ferret, non alium ab eo fore, qui Patauij vix dum plenam pubertaté egreſſus, eo ardore Pinellum, Pinelliíque ſtudia fuerit complexus, vt ipſi Gualdo, cæteriſque doctioribus viris, miraculo eſſet. Qui quidem homines eruditi, quotquot Patauij tunc ætatem in literis beatiſſimè agebant; in primis Pinellus ipſe, & Hieronymus Aleander, atque Laurentius Pignorius, limato iudicio, ſicut polita doctrina excellentes, grauiſſimum hoc egregiæ indolis, à Gualdo tributum Peireskio teſtimonium, adeò approbauerunt, eámque in illo admirati ita amauere; vt præſenti domum quiſque ſuam, maxima cum hoſpitalitate patere voluerint; ſuáque reconditiora, tam quæ in priuatis Bibliothecis, quàm in publicis tabulariis, Patavij & Venetiis, vrbe earum, cæterarúmque rerum abundantia, florentiſſima ſeruarentur, iidem poſtea abſenti; quod plerique etiam ex reliquis Italiæ, atque adeò Europæ ciuitatibus fecere; de ſtudiis per literas communicauerint, libróſque ſuos ab ipſo, vel in eius nomine edendos honoris cauſa miſerunt. Sic florens gratia, & hoſpitiis clariſſimorum, doctiſſimorúmque hominum, vbi ſe locupletauit ſignis, tabulis, nummis, Codicibus, cæteríſve vetuſtiſſimis Italiæ ornamentis; Germania, vltimáque Britannia peregrinari perrexit. Atque ibi quidem plurimas antiquitatis reliquias collegit, nec non exiſtimationem ac beneuolentiam hominum, non ſolum in ſapientiæ, ac literarum ſtudiis, ſed etiam in pictura, Architectura, cæteríſque elegantioribus artibus excellentium: quos Claudius Fabricius, illorum operum elegans ſpectator, vt olim in Italia, ita tum in illis regionibus coluit, ac ſicut cæteros omneis Viros doctos, ad ſuam adiunxit neceſſitudinem: præcipuè Petrum Paulum Rubenium, & ob rerum antiquarum cognitionem, & picturæ, ſculpturæ, Architecturæque ſcientiam; quas ex Italia ad Belgas, primus cum priſtino ſplendore, atque dignitate, tranſtuliſſe videtur: Marcum Velſerum rei publicæ apud Vindelicos, & literariæ in tota Germania conſtituendæ, ſtudioſiſſimum II - Virum. Ioannem Barclaium, tum in Britannia, magnam ex doctrinæ, ingeniíque elegantia laudem adeptum: Danielem Heinſium Batauorum potiſſimum; omniúmque doctiſſimum eius doctorem, Ioſephum Scaligerum, qui Claudium Fabricium, ſibi tantùm fama, ac nomine notum, vbi primùm ſecum de literis loquentem audiuit: vir acri, certóque iudicio, ipſiſſimum Pereſcium ipſum eſſe affirmauit. Poſtrema fuit Pariſienſis peregrinatio, quam ob librorum optimorum, doctiſſimorúmque hominum copiam ibi affluentem, iterare ei viſum eſt. Priore, ſe dedit Iacobo Auguſto Thuano, eiúſque celeberrimæ Bibliothecæ; ad quam Iſaacium Caſaubonum, Franciſcum Pithœum, cæteróſque ſummos Viros, ex ſuperiori ſæculo, præſtantium ingeniorum in Gallia feraciſſimo ſuperſtites, Claudius Fabricius videbat ventitáteis: qui ipſum Thuanum, velut hiſtoriæ, ita reliquarum maximarum artium, ac hominum, qui eas profiterentur, principem patronúmque optimum, & Gallici imperij, atque maieſtatis, acerrimum defenſorem, quotidie celebrabant. Poſt decennium domi conſumptum, in recognoſcendis literarum, antiquitatíſque monumentis, ex tota Europa collectis; iiſque in Muſæum ſuum, atque in memoriam, quæ ipſi propè diuina fuit, redigendis, digerendíſque: Lutetiam iterùm ſe contulit, ad verſandas, vorandáſque reliquas Bibliothecas: Regiam ſcilicet, Dionyſianam, Victorianam, D. Germani, atque Memmiorum; & ſtudioſos illarum cultores inuiſendos; quorum veluti noua ſoboles illic tum florebat. Inter quos, hodie excellunt

excellunt Puteani fratres humanissimi, qui apud Thuani filios, patriis ingenij, virtutisque dotibus ornatissimos, cognatos suos; non solùm eius Bibliothecam, sed etiam literas, hominésque iis deditos, veluti suæ tutelæ, ac fidei, Iacobi Augusti testamento commendatos; quibuscumque rebus possunt, iuuant, & mirabiliter ornant: Nicolaus Rigaltius, politiore doctrinæ, iudiciíque elegantia, & incorrupta Latini sermonis integritate, omnibus antecellens: cui nos, si modò in hoc genere literarum aliquid profecimus, id totum debere gloriamur: Claudius Salmasius, & Hugo Grotius, qui literaturæ, optimarúmque artium principatum sibi vindicant. Petrum Seguerium, Henricum Memmium, atque Hieronymum Bignonium; Viros magis doctrina, eximióque suo in literas studio, quàm supremis Gallicæ purpuræ honoribus illustreis, breuitatis causâ omitto. Sirmondum relinquo, Patavium, Morinum, Mersennum, Burdelotium, & Valesium, aliósque propè innumerabileis; ex summa doctrina, præclarissimísque suis scriptis, maximè claros: quorum omnium animos, atque voluntates sibi conciliauit Claudius Fabricius, & ad suos, id est ad rei literariæ vsus coniunxit. Atqui vnum præterire nequeo Guilielmum Varium, non minùs eloquentiæ, ac Philosophiæ studio, cæterísque maximis virtutibus; quàm sanctissima cum hoc nostro Attico amicitia, Marco Tullio comparandum. Is ex quo Perescium in Senatum Aquensem, cuius ipse princeps erat, legit: continuò in consuetudinem eius se dedit, sic vt prorsus vnà illic vixerint; nec vnquam posteà passus sit eũ à se separari. Quare cùm in Aulam à Rege euocatus esset, ad Annuli signatorij custodiam; quod summum est apud Gallos, togati hominis fastigium; eum illuc secum duxit; vnum esse in tota Gallia dignum existimans, quem contubernalem, & consiliorum in Republica, atque honorum, adiutorem, sociúmque haberet. Huius porrò gratiâ, Perescius nulla ferè in re vsus est, nisi in deprecandis amicorum, hoc est doctissimorum Virorum, aut periculis, aut incommodis; & studiorum ratione procuranda: ad quam præter cætera egregia ornamenta, id demum maximum contulit; vt se autore, maxima vetustissimorum Codicum copia, Regis nomine compararetur; ad supplendam, atque amplificandam Parisiensem Bibliothecam: quæ omni tempore, ad omnium vsus ita patet; vt ex ea maximè, præclariora antiquarum doctrinarum monumenta, in dies eruantur. Quo autem potissimùm beneficio, se à Vario ornatum voluit, id vnum propè fuit; vt vetustissima curiarum, templorúmque tabularia, in omnibus Galliæ oppidis, sibi ex eius authoritate inuisere, atque excutere liceret. Cùm ab opibus alioquin, & honoribus consectandis tam esset alienus, vt sæpiùs repudiauerit à Vario vltrò oblatos, qui cùm Claudium Fabricium in amplissimum, pristinæque dignitatis apud Gallos maximè retinentem, Antistitum ordinem cooptari vellet: vix ab eo tandem impetrauit, vt mediocre acciperet sacerdotium. Mortuo Vario, qui suam omnem, vt ita dicã, antiquariam supellectilem, amicissimo, studiosissimóque viro legauit; & testamenti tabulas, illius fidei atque autoritati commendauit: domum, Musæúmque suum diu desideratum, spectabat Perescius, cùm ecce sub ipsũ à Parisiensi Aula discessum, ad Romanam denuò ex itinere inuitatur: optatissimo nuntio de noui Pontificis creatione, Maphæi scilicet Barberini Cardinalis. Siquidem hunc ante Pontificalia insignia, perinde ingenij doctrinæque, ac sanctitatis in Republica Romana Principem, ipse tam bene nouerat; procuratáque olim simul, atque iterum, diuinorum illius Poëmatum editione, aliísque officiis demeruerat; vt cùm nuntius, qui Regem ante omneis de ea re certiorem facere vellet, obuio Perescio tantùm dixisset: virum Romanorum Principum eruditissimum, eíque amicissimum, in mortui Pontificis locum suffectum; ipse cõtinuò, Maphæum ad gubernacula Reipublicæ sedere intellexit cum incredibili lætitiæ voluptate. Præuidebat enim literarum studia, in lucem, atque splendorem sub doctissimo Pontifice reuocatum iri; studiosósque, vel ex vltimis terris, ad aulam Barberinam celebrandam, ornandámque; honorum, ac præmiorum spe aduolaturos. Ad quam temporum, literarúmque felicitatem, oculis saltem vsurpandam, ac Pontificem sui studiosum adorandum, Romam ab amicis non inuitus attrahebatur. Sed profectionis causam, ambitionem, à cuius vel suspicione abhorrebat, potiùs quàm officium, visum iri nolebat: & postquàm ex Circes Insula, tanto labore tandem soluisset, si cantibus Sirenum illiceretur, vt apud eas hæreret veritus est: quare in suam tandem Ithacam, ad optatissimum studiorum portum, se ex longa peregrinatione recepit. Tunc enim verò Perescij Musæum, ac tota domus, ex præsentis domini regali propè liberalitate; qua videlicet non solùm in literas, earúmque instrumenta ornanda, sed maximè in studiosos homines iuuandos, colendósque, deinceps vsus est; ipsâ Alcinoi Regiâ, & magnificentior, & hospitalior euasit.

Delectum Romanæ aulæ florem, illuc aliquantò post Claudij Fabricij accessum, secum aduexerat Franciscus Barberinus Cardinalis; qui à Pontifice ad iustissimum, fortissimúmque Galliæ Regem, Legatus mittebatur. Porrò autem hunc, ac nobilem eius comitatum, lautè adeò, atque splendidè accepit Perescius, vt cum ipsis Regibus de magnificentia certare visus sit: admiratus, veneratúsque in iuuentutis Principe, cùm maturam patrui Pontificis prudentiam, atque sanctitatem: tum maximè singularem literarum scientiam, & erga homines studiosos voluntatem. Atque ob illas adeò excellenteis primarij iuuenis virtutes, ei vsque ad extremum vitæ spatium, ita omne officium, cultúmque tribuit; vt nullus fermè ex Gallia in Italiam traiiceret, cui non tantùm literas obseruantiæ, sicut eruditionis plenas, ad eum perferendas traderet; sed & libros, plantas, atque animalia rara, peregrináque,

regrináque, ad locupletiſſimæ Bibliothecæ Barberinæ, hortorúmque ornamentum. Cui viciſſim humaniſſimus Princeps, maximas ſemper habuit gratias, & eadem epiſtolarum frequentia, ſimilibúſque muneribus retulit. Haud minori obſeruantia, ornatiſſimos & doctiſſimos quoſque, ex celeberrima Legati cohorte coluit Pereſcius: Caſſianum Putealem; ante omneis, virum ob generis, virtutum, atque eruditionis claritudinem, ſummis laudibus honoribúſque dignum; cum quo, morum elegantiſſimorum, & in optimas Arteis, earúmque cultores, prolixæ naturæ ſimilitudine, ſibi coniunctiſſimo; de omni ſtudiorum ſuorum ratione, familiariter deinceps communicauit. Item cum Ioanne Baptiſta Donio, qui ob ingenuitatem, aptúmque ad omnium magnarum rerum ſcientiam ingenium, fuit ipſi chariſſimus iſtarum amicitiarum ibi tum, ſicut Romæ demum aliarum, conciliator fuit Hieronymus Aleander, vir optimis artibus, ſummíſque ornamentis præditus, & ab adoleſcentia, Fabricij amantiſſimus; qui nobilem eius, plenámque dignitatis, atque ſapientiæ domum, præſtantiſſimáque ſtudia, tunc ita miratus eſt; vt vnum omnium mortalium maximum, atque feliciſſimum Pereſcium, palam deinceps prædicare ſoleret: ſæpiúſque cogitauerit, ex Aula, atque ipſa vrbe, ad eius ſuauitatem, pretioſiſſimúmque literaturæ theſaurũ fruẽdum, Aquas-Sextias migrare. Quò deinceps omnes Principes Viri, qui Reipublicæ cauſa, ex Italia in Galliam, vel illinc ad hanc Prouinciam traiiciebãt, ex itinere diuerterunt: vt hominem conuenirent, penes quem erant Commentarij, Acta, & reconditiora regnorum inſtrumenta; quíque regionum ſitus, deſcriptiones temporum, populorum origines, leges, fœdera, bella; Regum, virorúmque primariorum ſtirpeis, cognationes, atque ſucceſſiones optimè nouerat: ſic vt nemini fundi, domúſque ſuæ ratio fuerit, quàm illi Orbis noſtri ſtatus, atque conditio notior. Omnes item cuiuſvis ordinis, ac nationis homines, magnarum peregrinarúmque rerum ſtudioſi, illuc ſe conferebant, ad ipſum celeberrimúmque eius Muſæum inuiſendum; in quod præclara, raráque omnia collecta, ſub vno aſpectu cernere erat; quorum conſpiciendorum cauſa, antea mortales vniuerſum Terrarum Orbem peragrabant. Illa ſiquidem propè cuncta, ſecum ex peregrinationibus domum attulerat, tam ipſe Peireskius, quàm frater eius Palamedes Fabricius Valaveſius, vir humaniſſimus; qui ambo in ſtudiorum, domeſtici victus, reíque familiaris communitate, ita extra ſimultatem ad ſenectam vixere; vt nunquam alter cum altero in gratiam redierit. Ad ea porrò, noua quotidie comportabantur, non ſolùm è tota Europa, ſed ex Aſia, Africa, India, atque nouo Orbe; cùm vetus hic noſter, eius inexhauſtæ diſcendi auiditati non ſufficeret: ita vt nemo ex vltimis Terrarum oris ad has noſtras appelleret, quin illuc inveheret plauſtra, atque nauigia rerum, natura, aut arte admirandarum. Has enim in ſingulos dies ad eum mittebant; homines in celeberrima quaque illarum prouinciarum vrbe, ac portu delecti; quorum opera, ad ea omnia diligentiſſimè comparando, infinito ſumptu ipſe vtebatur. Et cùm iſti homines, ſua quantumvis arguta ſedulitate, Pereſcio cumulatè ſatisfacere nequirent; ſæpiùs ipſe alios domo miſit, ad omneis maris Ægei Inſulas, montem Atho, Byſantium, Alexandriam, & ad miſerandas illas Memphis, atque Carthaginis reliquias: qui ſuo nomine, atque ære conquirerent, præter res alias nouitate mirabileis, præcipuè vetuſtiſſimos Codices, Græcos, Hebraicos, Arabicos, Perſicos, Coptos, Æthiopicos; denique cùm cætera Aſiaticæ, atque Africanæ antiquitatis monumenta, tum maximè priſcorum Principum Ægyptiorum corpora, pretioſiſſimis odoribus, medicaminibúſque condita. In quo profectò celebrata illa veterum Pergamenorum, Alexandrinorúmque Regum, nec non Gallorum noſtratium, in Bibliothecas magnificentiſſimè ornandas ſtudia, regali planè animo æmulatus eſſe videtur. Ad ſuam hanc bonarum artium officinam, & ſapientiæ, virtutíſque diuerſorium, omneis literarum, elegantiorúmque artium ſtudioſos, peregrè aduenienteis, non ſolùm benignè admittebat Pereſcius, & Bibliothecæ ſuæ totum eis explicabat theſaurum; ſed diutiſſimè illic retinebat, honeſto, ac maximè liberali acceptos hoſpitio: quibus demùm diſcedentibus, aliquot Codices, nummos, & alia, quæ ad eorum ſtudia magis apta videbantur; omnia item, quæ ipſis opus fuerant, ex ſua re familiari largiſſimè dabat: quemadmodum cæteris propè omnibus literatis hominibus abſentibus, ſibi nomine tenus notis, quidquid in literaria, atque antiquaria ſua ſupellectile erat, quod ipſis, in lucubrationibus, adiumento fore arbitraretur; vltro nec petentibus, ſæpiúſque talium rerum ignaris mittebat. Si quid domi non eſſet, quod alicubi lateret, vt id quoquo modo ad illos perueniret, ſuáque deinceps quæ præ manibus haberent opera, polita, perfectáque ederent; nulli labori, aut impenſæ parcebat. Quos verò peregrinationes, rerum antiquarum, aut naturalium perquirendarum cauſa, parare audiebat; ipſis commendatitias literas, iumenta, atque viaticum de ſuo curabat: & ad eas ſuſcipiendas, multos iiſdem conditionibus vltrò oblatis inuitauit. Omneis denique, quos ſolo literarum, virtutíſque ſtudio, & fortunæ iniuria calamitoſos eſſe ſciebat, quibus rebus indiguerunt, adiuuit, ære alieno oppreſſos leuauit; vel illos Optimatibus diligenter cõmẽdabat, ac multa illis ſæpe impetrauit; cùm apud omneis paullò humaniores Europæ Principes, maximam gratiam autoritatémque obtineret: præſertim apud EMINENTISSIMOS CELSISSIMOSQVE VIROS, QVI GALLICI IMPERII CLAVVM HODIE TENENT, quippe qui, pro ſuo ſingulari literarum amore, atque ſcientia, doctos in oculis, auribus, atque complexu habent: & quæ ſua eſt regalis magnificentia, atque magnanimitas; eos omnibus omnium ordinum

num hominibus, in beneficiis honoribúſque tribuendis anteponunt. Beneficæ, prolixæque adeò, Pereſcij naturæ teſteis oculatos, & ab ea ipſa locupletes, citare poſſum; non tantùm ex hac vrbe, iſtóque conſeſſu; ſed vel ex vltima Syria, immenſáque Libani altitudine, Amiram doctiſſimum apud Maronitas Antiſtitem; ex Magna Græcia magnum Philoſophum Campanellam; ex Gallia eruditum hominem Petitum, & multitudinem aliorum, ex aliis Prouinciis infinitam. Innumerabilia item liberalitatis, ac magnificentiæ exempla, vobis referre haberem; vix de Rege, ne dum de Senatorij ordinis, cenſúſque homine credibilia Cùm tamen, quod propius miraculo, quàm fidei eſt, ipſe quadraginta millia ſeſtertiûm nummûm, hoc eſt vnciam vnam ex tota redituum ſumma, in hanc ſolam veſtram vrbem; ſingulis annis erogaret; quod & in certas Europæ celeberrimas, eum feciſſe exiſtimandum eſt; partim in libros, aliáque huius generis munera, huc ad amicos mittenda; partim in Codices, ſtatuas, æra, marmora, quæ hîc in dies eruebantur; vel eorum ſaltem exemplaria, & imagines pictas, fictáſve; aut in cera, gypſo, vel charta madente impreſſas, ſibi comparandas. Sed temporis me ratio; Eruditiſſimi Academici; vt vela contraham, portúmque tandem reſpiciam, monet. Verumenimverò, veſter iſte vultuum ardor, animorúmque intentio, ſine dubio à me contendit, vt munus promiſſi omne conficiam; quo me vobis probaturum recepi, Claudium Fabricium longè omneis ſuperaſſe; non ſolùm ſingulari in literas ſtudio, & largitate; ſed quod demum maximum eſt, indefeſſo labore, incredibilíque induſtria, in commentando, atque ſcribendo, de maximis quibuſque artibus; quarum profectò, nullam partem intactam reliquit.

Hiſtoriam Prouinciæ Galliæ Narbonenſis, hoc eſt patriæ ſuæ, pluribus, magníſque voluminibus cõſcripſit; diligenter adeò, vt ſiue antiquitatem, ſiue leges, pacem, vel bella, & Reipublicæ conuerſiones ſpectes; nihil eſt quod in illis deſideres. Nobilium eiuſdem Prouinciæ familiarum origines, ſuæque ſeparatim, aliis voluminibus contexuit: & cùm gens Fabricia Piſis oriunda eſſet; vnde antè quadringentos annos, bellica laude florens, in Galliam propagata eſt; Piſanam, ipſámque adeò Italicam antiquitatem; cuius ſummus amator ſemper fuit, iiſdem libris præclarè illuſtrauit: multa ſeorſim recondita, in commentarium referens, de Gothicis Regibus, qui Italiæ imperium obtinuerunt, ex antiquis nummis petita; ſicut de Gallicis, quorum originibus, propaginibúſque, nimia vetuſtate obſcuratis, maximam attulerat lucem. Omnium denique rerum, quæ magnæ, ac memoria dignæ, ſua ætate geſtæ ſunt; venuſtiſſimos, ac pleniſſimos ſcripſerat commentarios. Philoſophiam, cui potiſſimùm naturali, mirificè deditus erat, ſuis etiam ſcriptis exornauit, atque amplificauit. Siquidem elegantem confecerat librum, de ludicris illis naturæ operibus, quæ certis regionibus è Terra effodiuntur: ſcilicet de lignis, rebúſque cæteris, à ſua in lapidis, vel aliam naturam degenerantibus: de vaſtis item, immanibúſque illis Gigantum, vt vulgus opinatur, oſſibus; quorum magnam vim, ex longinquis locis ſibi aduehendam curauerat: multa de illis, vt erat homo emunctæ naris, falſa odoratus. Plantarum verò peregrinarum, Indicarum imprimis ſingularem propè vniuſcuiuſque pertexuerat hiſtoriam; nondum tentatis experimentis illuſtratam; cùm ipſas arbores, nõ ſolùm in ſtirpeis generis planè diuerſi; ſed in cornua, capita, aliaſque viuentium animalium parteis, proſpero euentu inſeuiſſet. Quorum animalium naturam, modum, & pondus, vel ipſorum elephantorum, diligentiſſimè explorauerat; & ſingula eorum membra, etiam hominum, manu ſua diſſecuerat: oculos præſertim vaſtiſſimarum belluarum, atque cetorum; quos vſque ad vltimas Gadeis, homines quæſitum mittebat: vnde cùm de cæteris corporis partibus, tum de admirabili oculorum fabrica, atque munere, noua prorſus, & à nemine hactenus viſa, literis conſignauit. In Mathematicis illuſtrandis, non minus induſtriæ poſuit: ſéque ad Aſtrologiam potiſſimùm, ætate provectior ita dederat, vt altiſſimam turrim, magno illarum artium inſtrumento refertam inſtruxerit, vbi nocteis ſerenas, in Aſtrorum cõtemplatione peruigilabat: quorum non ſolùm altitudines, magnitudines, vel motus diligenter obſeruabat; ſed in illorum materiem, ipſámque adeò naturam, acri acie penetrabat; per vitrea illa ſpecilla, quæ nouo, ac verè cæleſti inuento, remotiſſimas, obſcuriſſimáſque rerum ſpecies, ad oculos dilucidè perſpiciendas reuocant, quibus perinde verum vſum, ac nomen, inuenit Galileus Galilei, Mathematicorum ſine controuerſia Princeps, Fabricióque noſtro amiciſſimus. Eo inſtrumento Peireskius tam ceterarum Errantium ſtellarum, quàm ipſius Lunæ, varias facies, ac tenuiſſimas quaſque, quæ in iis apparent, notas, & quaſi maculas, ſedulò inſpectas, ſibi depingi, ac in tabulas incidi voluit; & ſuas de iis perpetuas obſeruationes literis mandauit: adeò vt noſter hic Terræ Orbis, nemini notior fuerit, quàm fuêre Peireskio cæleſtes; præſertim illius, vt veteres Italiæ Sapientes loquebantur, ἀντίχθονος. Cuius præterea defectiones, ipſe tam obſeruabat, quàm per omneis Mathematicos, attentiùs obſeruandas curabat; non vt Deæ, cuius veluti alter Endymion, aſſiduus formæ ſpectator, atque mirator erat, laboranti ſuccurreret; ſed vt vrbium, portuum atque Inſularum, rata, certáque, & à quatuor extremis Cæli cardinibus, & à ſe inuicem interualla, inde repetire, atque conſtituere poſſet: receptóſque itinerum, atque nauigationum errores tolleret. Res à ſolis hactenus, iiſque vno, aut altero, maximis Regibus tentata: quam ad felicem exitum à Peireskio tandem perductum iri ſpes fuit. Accuratas enim earum defectionum obſeruationes, in celeberrimis veteris, nouíque Orbis oppidis, faciendas curauit: quarum omnium

accuratiſſimam,

accuratiſſimam, atque vt Peireskij verbum vſurpem, palmarem, Neapoli à Ioanne Camillo Glorioſo, homine in Mathematicis diſciplinis excellenti, ſibíque amico, veniſſe ipſe aiebat. Ad hæc autem omnia, aſſiduè vtebatur opera Petri Gaſſendi, rerum Cæleſtium, atque Philoſophiæ ſcientia, Galliæ facilè primi, & Nicolao Cl. Fabricio intimi; ſic vt domi per plureis annos, vnà cum ipſo coniunctiſſimè vixerit; atque illic extremum eius exceperit ſpiritum: qui demum mortui nomen atque virtutem, grata memoria proſecutus, animum ad commentarios de Peireskij Vita ſcribendos appulit: eáſque parteis, quas olim mihi ſumpſeram, ab homine eruditiſſimo, atque amicitiæ conſuetudine, mihi maximè devincto, præoccupatum iri lætor; immò verò etiam de ea re Fabricij Manibus gratulor. Operam eius in veſtra antiquitate ſcribendo reſtituenda, præclarè poſitam, Academici, non queo ſilentio præterire: cùm nulla veterum Romanorum vtenſilia, nulla ornamenta, in eius manus venerint, habuit porrò domi pleraque, de quibus ſcriptum non reliquerit; omnium autem vberrimè, atque diligentiſſimè, de ponderibus, mēſuris, tripodibúſque antiquorum. Omitto alia, quæ in reliqua literatura effecit opera. Eius tantùm epiſtolas, in admirationis cumulum addam, quæ quidem ſunt ita multæ, atque eruditæ, vt ſi nullum aliud ſcriptionis genus vnquam attigiſſet: vniuerſum tamen omnium doctrinarum, & liberalium diſciplinarum Orbem impleuiſſe, dici potuerit. Nullum enim adeò præclarum, vel rarum, in bonis artibus naſci poteſt argumentum, de quo Peireskius conſulens, vel conſultus, ad eruditiſſimum quemque non ſcripſerit; doctè, frequenter, & copioſè admodum, vt omneis omnium Prouinciarum vrbeis, ſuis non dicam epiſtolis, ſed voluminibus oppleuiſſe videatur. Atqui vt ſciatis me non laudatoriè, ſed Latinè loqui; qualeis, & quantas ad hanc vrbem miſſas habeatis, exempli cauſâ, nunc adeò ex me cognoſcite. Extant propè innumeræ ad VRBANVM VIII. Pontificem Maximum, & Franciſcum Barberinum Cardinalem, illam bonarum artium cognationē, quam in ambobus optimis, doctiſſimíſque Principibus omnes admirātur, complectētes. Extant ad Cæſarem Baronium, & Ioannem Franciſcum Vidiū Balneum, Cardinaleis: Ioſephum Mariam Suareſium, Antiſtitē: Chriſtophorum Puteanum, & Conſtantinum Caietanum, omneis magnarum artium ſcientia inſigneis; de religione rebúſque diuinis: ſicut de humanis, atque hiſtoria, ad Vidū Bentivolum Cardinalem, & Auguſtinū Maſcardum; eius artis non ſolùm in hac vrbe, ſed in tota Italia facilè Principes: de naturalibus verò, iíſque occultioribus, ac magis peregrinis, ad Caſſianum Putealem, & Petrum Vallenſem; vtrumque tam huiuſmodi doctrinæ, quàm cæterarum magnarum rerum laude abundantem. Extant de literis, quas humaniores vocant, linguíſque tam veteribus, Europæis, Aſiaticis, atque Africanis, quàm recentioribus, Gothica, Cātabrica, Prouinciali, atque Italica; ad Lucam Holſtenium, Gabrielem Naudæum, Leonem Allatium, Vincentium Noguerram, & Federicum Vbaldinum; Viros in iis ſummos, atque perfectos, item ad Franciſcum Boncompagnum Cardinalē, Vincentium Iuſtinianum Marchionem, Mariam Felicem Zachiam, & Alexandrum Rondaninum eius maritum, Stephanum Gualdum, & Claudium Menetriū; homines in antiquitatis reliquiis inueſtigandis, conſeruandíſque diligentiſſimos; de ſtatuis, nummis, gemmíſque veteribus; tum etiam de Codicibus antiquitùs ſcriptis; ad ſummos pariter Viros, Scipionem Cobellutium Cardinalem, & Nicolaum Alemannum: quos vnicè dilexerat Pereſcius; huiúſque demùm mortui benignitatem, in aperiendis Bibliothecæ Vaticanæ theſauris, vehementer poſteà deſiderauit. Homines in omnibus doctrinis præſtantiſſimos agnoſcitis, Academici; qui eò libentiùs nunc à me citati, ac veluti recenſi ſunt, quòd propè omnes, ſicut ipſe Pereſcius, in hanc ampliſſimam lecti olim Academiam; ordinis noſtri ſplendorem, atque gloriam illuſtrārunt, atque in dies amplificant. Porrò eandem, maiorémque Epiſtolarum vim, non ſolùm ad reliquas Italiæ vrbeis; Patauium maximè, ad Licetum, Rolium, Argoliū, & Thomaſinum; homines in artibus, quas profitentur magnos: ſed etiam Mantuam Carpetanorum, Lutetiam, Oxonium, Lugdunum Batavorum, Lovanium, Auguſtam, Vindobonam, & ad alias vtriuſque Orbis celeberrimas vrbeis, claris, doctíſque Viris maximè florenteis, perinde ac Romam, ab eo veniſſe exiſtimate. Quibus quidem epiſtolis, non tantùm Tranſalpinas, atque Ciſalpinas, ſed etiam cæteras omneis Europæas, ac barbaras nationes, humanitatis, & doctrinæ commercio miſcuit, atque conſociauit: ſic vt bonas Arteis, & vniuerſa earum inſtrumenta; quæ in Bibliotheca, ac mente ſua repoſita, ad omnium vſus inde promebat; inter illas demùm genteis fecerit communia. Quare de Fabricij doctrinæ præſtantia; aut Muſæi amplitudine, atque dignitate; ex ipſius ſcriptis, cæteríſque antiquorum monumentis, quæ in eius domo extant, minimè eſt iudicandum: ſed potiùs ſic habendum, nullas in Terræ Orbe celebreis eſſe Bibliothecas, in quibus celeberrimæ illius Pereſcianæ, pars aliqua non reperiatur; nullos libros noſtra ætate, ſcriptorum ad faſtidium feraci, in lucem fuiſſe editos, qui non Pereſcij doctrinam, ſicuti nomen præ ſe ferrent.

Fingite vobis animo, Academici, omnium ſtudioſorum vnum aliquod veluti corpus, in quò Claudius Fabricius, vice fungeretur partis illius in medio quietæ, cui alendæ reliqua membra, ſuo labore omnia quærunt; cuiúſque viciſſim haud ſegne miniſterium eſt, nec magis alitur, quàm cætera alit: adeò vt vniuerſa ſtudij, atque doctrinæ pabula, ab omnibus ſibi vndique conquiſita, atque congeſta, inſaturabili legendi, diſcendique auiditate vorans, & acri ad meditationem, ſcriptionémque ardore maturè conficiens, in ſuccum,

ſuccum, & ſanguinem verteret; quem in omneis demùm parteis, ad ingeniorum alimenta, pariter diuiſum redderet: niſi potiùs Pereſcium, illuſtris illius, atque immortalis corporis animam fuiſſe dicamus; quæ totum moderaretur ſinguláſque eius parteis, vi, ac numine ſuo conſeruaret, atque augeret. Numen dixi, Academici: is enim qui ſat breuis, ſeptem & quinquaginta annorum, vitæ partem alteram peregrè, & in Aula tranſegit, alteram in Curia, ad Senatoria munera, bis quaque die diligenter obeunda; tot tamen, ac tam illuſtria, ſui in literas ſtudij, atque largitatis, ad æternam poſteritatis memoriam, monumenta reliquit; libróſque, & epiſtolas, operâ, manúque ſua plureis; quàm alij longævi homines, & priuato otio abundantes legere ſolent; Latinè, Italicè, & Gallicè diligenter conſcripſit: is inquam, mihi ſanè ſupra hominem putandus eſſe videtur. Hanc porrò diuinam Nicolai Claudij Fabricij Peireskij animam, nunc mortalis corporis compagibus recluſam, ſuperas ſedes capeſcere, & in æterna illa, ac cælesti domo, ætatem quam hìc nobiſcum beatam duxit, inter ipſos diuos beatiſſimam agere, vos Academici Romani, exiſtimare par eſt; & eam omni honore, qui Heroibus tribui ſolet, afficere. Præterquam enim quòd ſumma integritate, atque innocentia vixit; præterea Romanæ religionis, cæremoniarúmque maximè colens, & ad extremum ſpiritum retinentiſſimus fuit. Pro aris, delubríſque fortiter certauit; vt ad illa plurimos reduxerit, ex iſto hominum genere, qui nouis, atque alienis obſtricti religionibus, ab hac antiquiſſima, atque ſanctiſſima declinauerunt; vel apud illos, rei literariæ III-Viros, non ſine ſpe victoriæ adortus. Quamobrem erga hominem, de Romana Republica, tam multis nominibus optimè meritum, in decoranda eius morte grati eſtote, Academici; & ſicut eam, iam publica laudatione eſſe honorandam putauiſtis; ita quidquid præ ingenij, facundiæque meæ, necnon temporis anguſtiis, minùs ex amplitudine, atque dignitate argumenti, oratione exſequi potui; id demùm in præſentia, ornatiſſimis, optimíſque veſtris verſibus præſtate: in poſterum verò, Heroi noſtro diuturnam pro breui vita memoriam reddite: & quod ipſi gratiſſimum facturi eſtis, illius ſtudiorum veluti hæreditatem adite, & conſtanter tenete. Vos autem, Patres Ampliſſimi; ad eam, ad quam vocati eſtis Reipublicæ procurationme, vt excellentiſſimas omneis Nicolai Claudij Fabricij virtutes, maximis & in omni genere laudis eminentiſſimis (quales ſanè eſtis) Principibus imitandas adhibetis: pergite porrò: vt facitis; atque ita in primis diuinum eius ſtudium, regalémque liberalitatis magnificentiam imitamini, in eas Arteis promouendas, quibus omnis vitæ honeſtas, elegantia, ipſáque adeò humanitas conſtituitur, atque continetur; necnon in homines, qui eas colunt, amandos, ornandóſque honoribus, ac beneficiis; quæ ſancti illi, atque religioſi maiores veſtri, in ipſos præcipuè collata voluerunt. Indignum ſiquidem eſſet eos jacère, quorum opera, atque vigiliis, ſummum à Deo datum, hominum generi literarum bonum maximè viget: ſed prorſus digni ſunt, qui apud vos gratia, atque authoritate floreant. Siquidem Principes Viros, de ſe ſuíſque virtutibus bene meritos, æternis ſcriptorum ſuorum monumentis, ad immortalitatem conſecrant: ſicuti contrà læſi, vel neglecti, notas ad ignominiam, nulla temporis diuturnitate, nec armatis tyrannorum manibus eluendas inurunt. Quare à vobis minimè audiendi ſunt quidam homines nihili, qui etſi numerus tãtùm in aulis veſtris, & fruges conſumere nati ſint, illic tamen vt vacua Belidum dolia, leuitate ſua verſatiles, & vanitate caſſum, atque inane ſonantes; maximas faciunt turbas, clamoréſque, ac riſus edunt, tam in hominum literatorum ingenium, moréſque, quàm aduerſus ipſarum literarum vſum, atque dignitatem. Literatis nihil innocentius, aut temperantius; Patres Ampliſſimi; vtpotè qui ſtudium, & tempus omne, quod iſti vel ambitioni, atque auaritiæ, vel rebus ridiculis, atque turpibus dant; in maximarum, optimarúmque contemplatione conſumunt: nec ſunt, vt iſti vocant, difficiles, aut moroſi; ſed acres rerum æſtimatores: non contumaces, & ſuperbi; ſed res homine ingenuo indignas nec facientes nec perferentes: non obſcuri; ſed modeſti: non denique ruſtici, aut agreſtes; ſed antiqui, & contrà; vnde etiam artes, quas profitentur, nomen inuenere, humani. Literæ verò, quantum non ornamenti ſolùm, ſed & præſidij in ciuitatibus bene conſtitutis afferant, vel ex hac veſtra clarè patet: quæ vt olim afflicta, per earum neglectionem fuit; ita nunc doctiſſimus, ſapientiſſimúſque Pontifex verè Cæleſti dono, ac diuino munere ipſi donatus; cauſa eſt, quòd viget hodie veſtra Reſpublica, quòd floret, quòd beata eſt, quòd denique, cùm cæteræ Terrarum Orbis partes, bellorum, aliarúmque calamitatum tempeſtatibus agitentur; vna hæc (quod ei Deus Optimus Maximus proprium, ac perpetuum faxit) in pace, atque in otio conquieſcit.

DIXI.

GABRIELIS

GABRIELIS NAVDÆI
AD PETRVM GASSENDVM
DE PEIRESKII OBITV
EPISTOLA.

PRouocatus non semel obseruationibus Astronomicis, quarum per me copiam fieri voluisti celeberrimis hominibus Fortunio Liceto,& Scipioni Claromontio; ac literis tuis insuper ad officium mutuæ necessitudinis, quæ dudum inter nos arctissimè coaluit, sollicitatus; peramanter omninò te facere intellexi, qui me tamdiu silentio vsum fuisse, quæ tua est singularis humanitas, & beneuolentia, non molestè tulisti; satisque amori nostro, & singulari meo in te obsequio factum fuisse existimasti, si dum vrgebam Syntagma meum de *Studio Militari*, hoc interim spatio nihil ad tuas responsi dederim; nisi quòd amantissimo vtriusque nostrûm clarissimo Peireskio frequenter significabam, me, cùm per otium liceret, talem habiturum rationem eorum omnium, de quibus egisti mecum per literas, vt ne quidem de suauissimâ tuâ vrbanitate queri posses; quòd illa non similibus à me iocis, ac salibus excepta fuerit, & facetiarum colludio, gratissimáque vicissitudine compensata. Sed, heu rerum vices, heu fata infanda, heu mors acerba, & infensa bonis omnibus, quæ gestienti lætitiæ intercessit! Viro illo incomparabili, tunc cùm nihil minus, quàm de eius occasu timebatur, è viuis sublato. Vbi enim crinitum Sidus effulsit? vbi de Cælo intonuit? vbi Terræ motus, & fragores insoliti, spectráque, & portenta apparuerunt, in eius Viri omnium maximi, omnium optimi, sapientissimíque interitu? Sanè ludunt nos, & fallunt suauiter Historici, cùm nullos Principes absque iis signis interiisse referunt, ex quibus ariolationi de eorum impendente fato locus esse posset. Nam amabo te, GASSENDE, quî fieri potest, si Mundus non casu regitur (vt certè diuinæ illum prouidentiæ arbitriis gubernari certissimum est) quòd Cælo curæ sint homines, non suis plerumque meritis, sed fortunæ cæco impetu, rerum gubernaculis admoti, nec vlla re, quàm suis opibus, & potentiâ (quâ sapientissimè in hominum perniciem, per summas vitæ turpitudines, & flagitia abutuntur) commendati: & ipsi interim silente Cælo, non curante Luna, nemine quidquam nouum, aut insolens in Elementis, atque venturi (si quæ sunt) præsciis animalibus obseruante, mortem oppetant, qui virtute regnum sibi amplissimum, honestissimúmque inter homines comparârunt; qui mortalium omnium commodis nati, omnes operâ, studio, industriâ iuuant: omnium conatus vrgent, promouent, extollunt; quíque Orbem vniuersum in sui admirationem trahunt fama, & commendatione meritorum? Huiusmodi verò laudem, si Peresciurn vnum nostris, elapsísque ab omni æuo temporibus cumulatissimam tulisse dixerim, non est quòd aliquid reclamet, nisi aut virtutis hostis, aut laudis inuidus, aut ignarus rerum, de quibus boni omnes, & eruditi consentiunt. Ecquis enim ipso vnquam aut peritior extitit antiquitatis, naturæ, temporum, historiarum, linguarum? aut promptior iuuandis studiosorum laboribus, quà voce, quà literis, quà libris, quà signis, plantis, animalibus, picturis, numismatis, & antiquæ, recentísque memoriæ similibus monumentis? aut aptior denique, qui istud facere posset voluntate, opibus, auctoritate, scientiâ, prouidentiâ, cæterísque virtutibus, quarum mutuâ consensione ornatus sit oportet, qui instar clarissimi Peireskii, Orbem literarium suis nutibus, & votis temperandum suscipit. Quod equidem facere quàm arduum sit, tu verò GASSENDE, istud coniicere potes, vel inde quòd si in priscorum Heroum exempla recurras, qui istud similiter fecerit, inuenies prorsus neminem. Atque vt elapsa proximè tempora Vincentium Pinellum, & Dominicum Molinum tulerint non multùm fortasse studio, & voluntate iuuandi literatos inferiores Peireskio; nescio tamen quomodo adiumenta varia illis defuerunt, quæ huic nostro, & communi omnium Mœcenati, vt plenâ velificatione cursum hunc à primâ statim adolescentiâ institutum, ad affectam vsque ætatem perduceret, in causa fuêre. Enimverò quanta etiam facilitate istud præstiterit, nemini obscurum esse potest, nisi qui Solem non videt pleno Meridie. Quis enim nescit os eius non hominis, sed Apollinis Delphici fuisse, ex quo oracula de rebus omnibus abstrusis, & incognitis quotidie reddebantur? Domum verò instar celeberrimi emporij, mercibus pretiosissimis ex vtraque Indiâ, Æthiopiâ, Græciâ, Germaniâ, Italiâ, Hispaniâ, Angliâ, vicinioribúsque Prouinciis refertam extitisse; nullámque nauem Galliæ portus intrasse, quæ non aliquod animal peregrinum, non plantas exoticas, non marmora priscorum Cælo sculpta, aut exarata; non Codices Samaritanos, Coptos, Arabas, Hebræos, Sinenses, Græcos, non erutas ex Bosphoro, aut Peloponeso antiquitatis penitissimæ reliquias, in vnius Peireskij Cimeliarchium inferret? Quem denique latere potest, non conquisitas ab eo fuisse tot opes in propriam tantùm oblectationem, aut Musæi sui ornamentum, in quo late

laterent ipsæ tanquam in Fauissis Capitolinis, aut sepulchris, vnde nefas esset quidquam eruere, ac depromere in aliorum commoda: sed Perescium hanc sibi legem statuisse, vt, si quos in orbe literario suis consiliis, opibus, libris, statuis, marmoribus iuuari posse intelligeret, non expectaret ipse, vt morosè precibus illud à se efflagitarent; sed vltrò offerret, inferrétque in eorum ædes; ac penè dicam literatos omnes obrueret beneficiorum suorum magnitudine, & frequētia? Verùm quid opus est, optime GASSENDE, vt hæc ad te scribam, qui plura oculis ipsis, in maximo illo Heroë obseruare potuisti facinora, cōmendatione omnium hominum, ac memoria, æternitatéque temporum dignissima, quàm quivis alius; nisi tu ipse, qui amore in eum, ac dicendi, scribendíque lepore nemini concedis, munus istud in te recipias, scriptis vnquam consignare possit? Profectò, cùm nulla eius vitæ pars miraculo caruerit; cùm nullus vnquam exortus sit, cui plura, aut meliora debeant, studiis doctrinísque præstantioribus dediti homines; cùm eorum omnium, quæ pulchrè, eleganter, doctè per anteactas aliquot annorum decades scripta, aut obseruata sunt, pars maxima fuerit; nec ipse mortalis existimandus sit, nisi morte ipsâ, proh dolor! immaturâ, atque immiti in eum, qui nunquam occumbere debuisset: certè non cuiusvis esse intelligo meritorum eius famam transmittere ad posteros: nam vulgari ore istud facere piaculum est; parem verò tanti viri inusitatis, incomparabilibúsque meritis inuenire orationem, videtur mihi omnino difficile. Quamobrem istius *Musarum curatoris*, siue, vt cum Athenæo loquar, ἐπιμελητοῦ τῶν μουσῶν, vitæ summam ex Orbe vniuerso, per quem diffusa illa fuit, in angustum aliquod volumen contrahere, hoc equidem vnum est, quod nisi tu, doctissime GASSENDE, præstiteris, qui sermone vales puro, eleganti, castigatóque, & assueto rebus diuinis, ac cælestibus celebrandis; cuiusmodi omninò Perescium fuisse nemo non bonus existimat; quique supremos illos orbeis, eorúmque miracula; quæ profectò non latiùs patent, quàm Perescij fama, & merita, in exilem globum solertissimè reducis: vix certè alium inuenio, qui defungi hoc munere adeò commodè, feliciterque possit. Nam etsi omnes, qui Perescio amici fuerunt, ingenio, facultatéque dicendi valeant, & omnibus illis, non secus atque tibi, negotium incumbat celebrandi Virum, cuius recordatio sanctissima illis esse debet; licèt etiam multa, quæ de præstanti eius ingenio, laborum contentione, & mirificâ voluntate bonorum omnium conatus subleuandi, dici, atque afferri in medium possent, ea cuivis ex præstantissimis illius facinoribus, æquè ac tibi cognita esse potuerint; fatendum tamen est, quæcumque maiora sunt ex eius laudibus, ista propter intimam, quæ tecum illi fuit consuetudinem, & assiduum multorum annorum conuictum, atque vsum; & faciliùs animaduersa à te, & prospecta certiùs, quàm ab aliis fuisse. Quare age, mi GASSENDE, calamum sume, inseruire solitum maximis Viris aut tuendis, aut celebrandis, non minùs sanè, quàm cælorum, naturæque miraculis explicandis: & cogita apud te fore ex vsu omnium, qui literis dant operam; & dignitate patriæ nostræ communis; è Principum, atque Magnatum gloria, & splendore; vt eius Viri imaginem, qui omnibus incitamento, & adiumento fuit ad virtutem, non solùm ad intuendum, verùm etiam ad imitandum, pro tuâ in viuentem, defunctúmque pietate, quæ prorsus egregia fuit, exprimas. Ego verò, qui clariss. Perescium eius loco semper habui, in quo vireis suas natura potissimùm experta est, vt hominem produceret, cui nihil deesset, quod eximium, honestúmque mortalibus concedi in hac vita possit; illúmque pro eo, ac debeo, verbis ornare non possim, quorum me pauperem reddit copia meritorum: propterea hoc vnum, vt facias, enixè à te contendo; arbitrabórque meæ, & reliquorum pietati, qui Perescianos manes æterno cultu, gratissimáque veneratione prosequi debemus, factum esse satis; si non modò eruditissimum, atque munificentissimum, quod Orbis vniuersi iudicio comprobatum est, sed absque exemplo maximum, ac optimum virum fuisse Perescium, summúmque literatorum fautorem, & cùm prudentiâ, tum eruditione, ac omni virtutum genere excellentem, eóque nomine inter sæculi nostri miracula habendum, colendúmque, per te, & præsens ætas, & futura cognoscat. Vale, & nisi luges adhuc, lege, quæ lugens, & ingenti, subitóque mœrore perculsus scripsi. Romæ XVII. Kal. Augusti M. DC. XXXVII.

EX CL. SALMASII PRÆFATIONE in Tabulam Cebetis Arabicam.

EX illo hominum genere, quos & priuatâ pariter, & publicâ causâ mœrere ereptos amici debent, satis antè triennium concessit Nicolaus Fabricius Peireskius, quem virum vel nominare, laudare est. Eum, nisi fama talem ferret, qualem ego scio fuisse, penicillo hîc meo quamlibet rudibus lineis, atque obscuris coloribus exprimere conarer, perfectissimum virtutis omnis, & omnigenæ eruditionis exemplar. Tentarem hoc, inquam, de cuius tamen vel minima parte dignè attingenda vix quidquam mihi promitterem. Præstarem equidem quod debeo summis eius Viri erga me meritis, quæ nullum in me vitæ, quancumque dabitur, tempus obruet, nulla delebit obliuio. Sed cùm id

id aliter præstare non possim, quin plura dicenda dictis prætermittam, ἀδυναμίᾳ omnium exequendorum numerorum, quos talis vita, & talis fama postulat; contrahere vela cogar, orámque legere ne in tam vasto laudum pelago cum tenui cymbula deprehensus naufragij pericliter. Hoc igitur sufficiat dixisse, non alteri à multis retrò sæculis Solem illuxisse, qui Reipublicæ literariæ promouendæ maiori cupidine flagrauerit, nec qui magis eum, dum vixit, promouerit. Vt non vnum Scientiæ genus curiositatem eius prouocauit; ita nec vnum genus hominum beneuolentiam eius cum benefico animo coniunctam expertus est. Alij, quos innumeros esse scio, pro virili, si ingrati non erunt, prædicabunt quid, & quantum illi debeant. Quod ad me attinet, tanta sunt, quæ in me contulit, tótque modis, quibus potuit cumque, studia mea adiuuare nisus est, vt cogitatione ea comprehendere vix detur, nedum verbis exponere queam. Quibus omnibus adiumentis, ac præsidiis quando hodie mihi, illo amisso, carendum est, cum maxima studiorum meorum, Ægyptiorum præcipuè, & Arabicorum remora, & impedimento: plus tamen defleo, quod Respublica literaria in illius Viri morte sibi abesse perspicit, quàm quæ mihi video periisse, quantumlibet maxima illa esse, propriâ tactus iacturâ, etiamnunc sentiam. Post illud damnum, quod meum non magis esse, quàm totius Reipublicæ detrimentum fateor, & quidem maximè deplorandum, non aliud grauius, &c.

EX EPICEDIO PERESCIANO
ERICII DORMALII
Ad Eminentissimum Principem
FRANCISCVM BARBERINVM
S.R.E. CARDINALEM.

Προτρεπτικὸν πρὸς Πέτρον τὸν Γασσένδιον.

Γράμμα τὸ Φαβρικίου δηλοῦν μόρον, εἰν ἑνὶ πᾶσαν
  Σβέσσε καὶ ἡμετέρης λαμπάδα χαρμοσυνῆς.
Αψ δὲ ζωγραφέων βιοτὴν τε, καὶ ἤθεα φωτὸς,
  Δεύτερον ἀντέλλας, Πέτρε, τὸν ἠέλιον.
Αλλὰ φίλος τάχιον φρυκτώρεε, ὡς ἀναφλῶσαι
  Μοὶ σέθεν ἐκ γραφίδος, πηλιάδα μενίην.

Φιλοξενία, καὶ Φιλοδωρία.

Πῶς ἂν ἔπειτα θέλων, Περέσκιε, σεῖο λαθοίμην,
  Αμφὶ φιλοξενίης, καὶ μεγαλοφροσυνῆς;
Τίς γὰρ ἀπ' ἀλλοδαπῆς φιλαθηναίων κατὰ Κελτῶν
  Ηλθε θέαν, καὶ σοῦ κεῖθεν ἄγευστος ἔβη;
Τίς παρά σου ξενίων οὐκ ἔμμορεν; ὥστε τις αἰεὶ
  Εν τε Κύδωνος ἔην, καὶ παρά σοι τις ἀεί.
Οὐ δόμος ἦν, ξενεὼν δὲ δόμος τεὸς, ᾧ με πενιχρὸν,
  Καὶ ποτὲ ΒΑΡΒΕΡΙΝΟΝ τὸν μεγαν ἐξένισας.
Χαῖρέ μοι, ὦ Φραγκῶν κλεινὸν πέδον, ὅττι σε πρὶν
  Μοῦνος ὁ ἀγλαΐσας, φροῦδος ἀπηγλάϊσεν.

Θρηνητικόν.

Μουσοπόλων πρόβλημα μονώτατον, Ελλάδος ὄμμα
  Δεξιὸν, Αονίδων ἅρμα, καὶ ἡνίοχος,
Κεῖται Νικόλεως Περέσκιος. ᾤχεο δηθεν,
  Ωἴχεο, ἀλλὰ φίλου βάσκανε λειπόμενος.

Οὐ μὰ τὸν, οὐ δηρὸν μεμονώσομαι, ὄφρα μετείω
  Σοὶ, καίπερ κρυεροῦ ἐν Κλυμένοιο πύλαις.
Τόφρ' ἀπ' ἐμεῖο δέχου ἐλεγείδιον, ὃ προϊάπτω
  Γραψάμενος θερμοῖς δάκρυσιν, οὐ μέλανι,
Δάκρυσιν, οὐ μέλανι γράψας, Πάτερ, ἐκ γὰρ ἅπαν μου
  Κελτικὸν, ἕν σοι ἅπαν μουσικὸν ἐξεκόπη.

Κενοτάφιον.

Ποῦ σέο τοῦ θείου τὸ κενήριον, ἐν τίνι σηκῶν,
  Ἐν βωμῶν τίνι, ὦ πᾶν φίλον ἡμέτερον
Φαβρίκι; οὐκ ἄλλῃ τριπόθητέ σ' ἐν οὐδενὶ βωμῷ,
  Ἢ νεῷ, ἀλλὰ μέσῃ θήσομαι ἐν κραδίῃ.
Ἐν κραδίῃ, ψυχὴν γὰρ ἀφήρπασας, ὥστε σοι ἔμμεν
  Τοῦτό μου ἡμιθανὲς σῶμα, τάφον κενεόν.

Cætera Elogia, tam prosâ, quàm carmine, volumine alio collecta ſeorſim edentur.

FINIS.

TYCHONIS BRAHEI,
EQVITIS DANI
ASTRONOMORVM CORIPHÆI
VITA,

ITEMQVE

NICOLAI COPERNICI, GEORGII PEVRBACHII,
& IOANNIS REGIOMONTANI,
celebrium Aſtronomorum.

AD VIRVM ILLVSTREM

HENRICVM LVDOVICVM HABERTVM MON-MORIVM, LIBELLORVM SVPPLICVM MAGISTRVM INTEGERRIMVM,

IN TYCHONIS BRAHEI VITAM PETRI GASSENDI *PRÆFATIO.*

VIR ILLVSTRIS

Quod cenſuiſti, vt facerem, feciſſe me heic approbo, dum Vitam celebris illius Tychonis Brahei conſcriptam exhibeo. Cùm enim ante annos ſex, incipiente ad me redire, quaſi poſt-liminio, valetudine, ea me ſubiiſſet cogitatio, vt commutandi aëris gratiâ, diſceſſurus in patriam, deferrem quicquid monumentorum ad Tychonis Vitam attinentium mihi foret præ manibus; tum venit mihi quoque in mentem, adeſſe Regiomonti Pruſſiæ, ac Medicinam illeic facere præclarum Virum Ludouicum Keplerum, magni illius Ioannis filium, qui Tychonis Obſeruationes à Parente acceptas hæreditario iure poſſideret. Quare & ſubinde ad Virum eximium, carúmque amicum, Ioannem Heuelium, Dantiſcanæ Reipublicæ Conſulem (præclarum videlicet illum Selenographiæ authorem) dedi literas, quibus ipſum interpellaui, vt pro ea, quæ ipſi cum memorato Keplero intercedebat amicitia, obtineret mihi ab eo quidquid ſingulare aut per ſe ipſe noſſet, aut à Parente accepiſſet ad Tychonis Vitam illuſtrandam attinens; neque id modò, verùm etiam quidquid attineret ad ipſum Parentem, vt cuius Vitam conſcribere, niſi ſeorſim, at ſaltem conjunctim, miſtímque cum ea, quam Tychonis meditabar, in animo haberem. Reſcripſit autem Heuelius in hæc verba; *Mihi hac obſignanti literæ, à D. Keplero traduntur, ex quibus recipit ſe curaturum, vt breui vtriuſque Vitam, Tychonis ſcilicet, & Kepleri, vt & origines, cum omnibus circumſtantiis, typis exſcriptam habere poſſis.* Tametſi verò ille optimus Laurentius Eichſtadius, Ephemeridum ſcriptor, viſis penes Heuelium meis literis, ſponte, ac eodem tempore, quicquid perſpectum circa ea, quæ indigitâram, haberet, perſcripſit; ac iiſdemmet penè diebus, plura fui nactus à Viro itidem optimo Olao VVormio, Medico Hafniæ Profeſſore (qui exſtincto recèns Longomontano collega, & familiaris fuerat, ac ab eo non pauca de Tychone nôrat) ratus nihilominùs fore,

vt

vt nihil aliud, quàm actum agerem, omnem prorsùs dirigendorum commentariorum curam depoſui; digreſſúſque in Prouinciam,reſtituendæ,confirmandæque vacillanti adhuc ſanitati præſertim incubui. Annus eſt, ex quo & meliùs iam habens, & hûc regredi cogitans, cùm viderem quinquennium elapſum, ex quo factum mihi ea ſpes fuerat, interpellaui rursùs Hevelium, vt quid id rei foret, innueret: nam me quidem voluiſſe nihil ab eo tempore pertentarë. Ille, cùm præclaro Bullialdo, communi noſtro, feciſſet reſcribendi ſpem, nihil tamen reſponſi dedit; ac ob id quidem, vt par eſt credere, quòd diu, grauitérque laborauerit; vt aliunde, nec ſine magno meo dolore, noſſe eſt datum,

Appuli hûc deinceps Vere nupero; & quia Tu ante meum diſceſſum, conſcius futuri reditus, præoccupâras, inſtiteráſque, non modò humaniſſimis tuis, ſed adhibitis etiam cariſſimorum nobis capitum Capellani, ac Neuræi, repetitis literis, vt neque aliò diuerterem, neque hoſpite alio vterer, quàm Te; id conceſſi omninò tuæ erga me & tam feruenti, & tam multorum iam annorum beneuolentiæ. Cùm procedente verò tempore, inter conſertos varios in illa tua erudita, jucundiſſimáque conſuetudine ſermones, quæſiiſſes aliquando ex me, quónam euaſiſſet conſilium, quod nôras abs me de Vita Tychonis ſcribenda ſuſceptum, ipſéque expoſuiſſem, qua mihi occaſione injecta fuiſſet remora; occœpiſti ediſſerere, aut non debuiſſe pridem me, aut non debere certè jam ſpem mihi factam quidquam morari. Poſſe aut Kepleri, aut alterius votis interceſſiſſe aliquid,quod inſtitutum auerterit; poſſe & fieri,vt tametſi Vita illeinc deinceps prodeat, quæ ſingularia plura contineat; in conſcripta tamen abs me occurrant etiam aliqua, quæ in illa deſiderentur, quæque pariter Viris eruditis, harúmque rerum amantibus cognoſcere jucundum ſit. Fore, vt exinde Tychonis gloria, cuius promouendæ (ob eam, quam ille ab omnibus bonis promeritus eſt, gratitudinis teſtationem) ſtudioſus ſemper fuerim, tantò euadat illuſtrior, quantò plures erunt, qui in id conſpirabunt, vt Vitæ ipſius conſcribendæ operam dent. Timendum eſſe interim, ne, dum alter alteri fidit, & præſtitum iri ab alio, quod per ſe ipſe poſſet, exſpectat; nemo id, quod eſt opus, aut aggrediatur, aut perficiat; ſicque copiâ illum, cui laborandum fuerit, inopem, vt dicitur, faciat. Annos iam ampliùs quinquaginta à Tychonis obitu eſſe; & rem tamen eſſe à nemine eorum, qui fuere cum illo verſati (quique vberiùs, cumulatiúſque ſingula vt noſſe, ſic deſcribere poterant) ſuſceptam; quare & niſi ego, qui aliquos nôrim ipſi conuerſatos, & non pauca reſciuerim, quæ ex editis libris addiſci non poſſint, id operæ aggrediar; euenturum fortè, vt integra etiam ſæcula elapſura ſint, abſque eo, quòd quiſpiam id moliri ſuſtineat; aut iis, quibus ego, inſtructus ſubſidiis (quantulacumque ea ſint) faciat. Dolere me neminem eſſe, qui Hipparchi illius Rhodij, quicùm Tychonem conferre ſoleo, Vitam ad nos tranſmiſerit: cogitandum ergo mihi eſſe, quàm bene de ſeris poſteris meriturus ſim, ad quos per me peruenerit, quantum jam habere adhuc licet, eximij Viri notitiam. Cùm hiſce ergo, & pluribus, quæ pro tuo illo erga bonos, benéque de humano genere merenteis affectu, ediſſeruiſti, permotus forem; recepi exſequuturum me, ac jam obſtrictam libero fidem.

Quandoquidem verò, occaſione eorum, quæ de Obſeruationibus à Tychone factis, inter colloquendum interſerui, ſciſcitatus es de Obſeruationum antiquitate, & progreſſu multa, quibus quæ reſponſa à me fuere, viſa tibi eiuſmodi ſunt, vt ea etiam chartis committi expetieris; en, vt breuiter tibi faciam ſatis. Principio indubium videtur, aliquam rerum Cæleſtium obſeruationem non minùs eſſe, quàm ipſam Hominum originem, antiquam. Siquidem tam præclarum eſt, tantíque vſus ſpectaculum, quod exhibetur cælitus, vt eſſe homines non potuerint, & non habere oculos ad id obſeruandum intentos. Nam, cætera inter, cùm viderent Solem non ex iiſdem locis dietim oriri, non in eadem occidere; certis temporibus humiliùs, certis altiùs aſcendere; ipſo humiliore facto Hiemem, altiore Æſtatem creari; non potuere ſanè non attendere ad hanc viciſſitudinem, iuxta quam fore ſibi tempeſtatem aſperiorem, mitioremve

rémve

rémve fperarent. Fuit aliunde Luna fuâ illâ facierum commutatione eiufmodi, vt non potuerit non oculos in fe conuerfos facere; & maximè quidem temporibus ratis Phafeis repetens; ob quas eueniffe videtur, vt nulla non Natio illius circuitibus dimenfa fuerit tempora; idque, cùm Solis euectionibus, depreffionibúfque frequentiores forent. Prætereo illam adeò pulchram nocturnorum Siderum faciem, fuas quoque pro varietate tempeftatum variationes fubeuntem; ac fpeciatim Luciferum nunc feriùs, nunc maturiùs, nunc nullatenus Soli præexorientem; cæteráque id genus fimilia; ac adnoto folùm, licet homines huiufcemodi varietatum caufas tardiùs difquifierint, ac inuenerint; longè tamen antè eas animaduerfas, admirationíque fuiffe habitas, &, incompertâ licet causâ, vfibus vitæ accommodatas. Hûc attinet, quòd qui Prometheus hominem finxiffe primus dicitur, perhibetur quoque os illi fublime dediffe, vt talis effet, qui ab ipfo exortu vultus, oculófque in Cælum, ac Sidera erectos haberet. Porrò quia hæc eft generalis folùm, rudífque obferuandi ratio; ac ea requiri tempora poffunt, quibus factæ Obferuationes occafionem primam condendæ cujufpiam artis fecerint, Aftronomiæque adeò originem præbuerint; res eft ex veterum Scriptorum monumentis intelligenda.

Et ex Literis quidem Sacris res haberetur planè confecta, fi vel leui quodam veftigio deduci ex iis poffet, quod ait Iofephus, pofteros Sethi ante Diluuium Siderum Scientiam adinueniffe, ac duabus columnis, vni lateritiæ, alteri lapideæ illam infcripfiffe, vt faltem feruari in lapidea, futuri Diluuij injuriam fuperatura, poffet: aut, fi exftaret certè vel leue indicium eius rationis, quam idem reddit, tam longævæ apud illos vitæ; vt effet nimirum fatis temporis ad perficiendum Aftronomiam, quæ exigat annos minimùm fexcentos, vt varietates omnes motuum Cæleftium poffint obferuari. Ideò fcilicet ille notat Magnum, vti appellant, Annum ex fexcentis annis vulgaribus conftare, quòd vulgaris opinio fit cælefteis motus femper variari, *Lib. 1. Antiq. cap. 3.* *cap. 4.*

Donec confumpto, magnus qui dicitur, Anno, *Epigr. de ætat. anim.*
Rurfus in antiquum redeant vaga Sidera curfum,
Qualia præteriti fteterant ab origine Mundi.

Cúmque ex Sethi ante Diluuium pofteris vnus prophetaffe Enochus à B. Iuda Apoftolo memoretur, poffet res confecta haberi, fi aut Enochus memoraretur, quidquam attigiffe de Sideribus; aut Spurium non fuiffe eum librum conftaret, in quo arcana quædam de ftellarum nominibus ab Enocho fcripta Origenes, & Tertullianus prodiderunt; aut nifi hunc Librum B. Hieronymus apocryphum diceret; & non D. Auguftinus ipfum iure abeffe à Scripturarum canone apud Hebræos caufaretur. Vt taceam poffe videri mirum, non Iofephum quoque eius meminiffe; nifi fortè fecit, quòd, cùm cenferet Patriarcharum illorum vitam effe fexcentorum minimùm annorum debuiffe, vt Aftronomiam perficerent, noffet excipiendum Enochum, qui vltra trecentos fexaginta quinque annos non vixiffet. *Epift. Cath.* *Hom. 28. in Num.* *lib. de hab. mul. in 1. ca.* *Ep. ad Tit.* *15. de ciuit. 23.* *Gen. 5.* *cap. 9.*

Poffet quoque videri res à Diluuio penè confecta, fi vel minimum effet verbulum, ex quo argui poffet quod ab eodem perfcribitur, fuiffe Ægyptios ab Abrahamo edoctos Aftronomiam: fed nimirum potuere quidem & Berofus, & cæteri tam ipfi Iofepho, quàm Eufebio citati, tale quid legiffe in aliquibus prifcorum Rabbinorum libris; at non fanè in Literis Sacris, apud quas eft altum hac de re filentium. Quin-etiam pij Doctores funt, ac cæteros inter, Salianus, qui id ne probabile quidem putent, ob paruam Abrahami in Ægypto moram; ac cenfeant proinde poffe id vero-fimilius de Iofepho illius pronepote dici. Et profectus quidē fuiffe Abrahamus de Vr Chaldæorum legitur; at non propterea legitur ipfum, aut accepiffe à Chaldæis; aut ab iis ad Ægyptios tranftuliffe Aftrorum fcientiam. Ad Iofephum verò eius pronepotem quod fpectat, is legitur quidem fauiffe Sacerdotibus, cùm terram Ægypti vniuerfam, occafione diræ illius, ac diuturnæ famis, Regi oppignerans, Sacerdotum terram excepit, *quibus etiam*, inquit Scriptura, *ftatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur*; at cùm exinde comprobetur, quod habet Ariftoteles, apud Ægyptios, quos aliunde voluit effe populorum antiquiffimos, *fuiffe Sacerdotes feriari permiffos,* *cap. 3.* *cap. 3. l. 9. c. 4.* *Ad an. 1470* *Gen. 12.* *Gen. 47.* *1. Polit. 10.* *1. Metaph. 1.*

hancque

hancque exſtitiſſe illis occaſionem conſtituendi Mathematicas; Ioſephus nihilominùs nec magis, nec minùs illos edocuiſſe, quàm ab ipſis didiciſſe, Mathematicas legitur. Fortaſſis quoque gratia illa, quâ Sacerdotes eſt proſequutus, non modò eius venerationis, quâ illi apud Regem, & populum erant, argumentum fuit, ſed etiam gratitudinis quâ erga eos fuerit, quòd ipſe, puer paſtoritius, diſciplinarúmque ignarus, ad eos appulſus, & in Aula potens, quidpiam edoctus ab ipſis fuiſſet. Sanè & deinceps diuinus Moſes in eãdem Regiam Aulam inductus, non tam quoſquam erudiiſſe, quàm ipſe *eruditus* fuiſſe *in omni*
Act.7. *Sapientia Ægyptiorum* memoratur. Interim verò cùm hæc Sapientia complexa haud-dubiè Mathematicas fuerit; ac inter Mathematicas Aſtronomia ſemper præcelluerit; videri hæc Moſis eruditio poteſt antiquiſſimum, quod exſtet in Scripturis Sacris ſcientiæ Siderum monumentum. Poſſet adhuc haberi antiquius, ſi probari poſſet, quod nonnulli cenſent, fuiſſe à Moſe Iobi hiſtoriam,
cap.9. vt ſuperioris æui, conſcriptam; quippe in ea Iobus meminit Arcturi, Orionis, atque Hyadum; prorsùs vt oportuerit fuiſſe tunc Stellas in Aſteriſmos artificio quodam digeſtas. Sed de tempore vtvt ſit; adnotari ſaltem hîc poteſt, videri Iobum, cùm foret Iudæis alienigena, hauſiſſe Dei cognitionem ex eo, qui in Scriptura Sacra *Cælorum Exercitus* appellatur; quando inuiſibilia Dei ex iis, quæ facta ſunt, conſpectis, non alia re intelliguntur magis; & merito
De dono ad Pæon. iure Syneſius Aſtronomiam vocans ὑπὲρ σεμνὸν ἐπιστήμην, *ſummè venerabilem ſcientiam*, eſſe eam dicit euectionem ad quidpiam antiquius, honorabiliuſve; ineffabilem ſcilicet Theologiam. Vt breue faciam, ac id prætεream, quod
Sap.7. legimus Deum Salomoni dediſſe, *vt*, cætera inter, *ſciret Anni curſus, & Stellarum diſpoſitiones*; ſi quid ex Sacris Literis expreſsè probat antiquitatem obſeruatorum Siderum, artíſque cuiuſpiam ex ipſis obſeruatis cõſtitutionem, id eſſe videtur quod ſacri Prophetæ querebantur jam temporibus ſuis, Chaldæos eſſe,
Eſa.47. qui Babylone *contemplarentur Sidera, & ſupputarent menſeis, vt ex eis ventura annunciarent*; ſcilicet ex hoc intelligitur, fuiſſe debere obſeruationem, artémque quandam Siderum apud Chaldæos peruetuſtam.

Ad Ethnicos verò Scriptores quod ſpectat, dicendum eſt primùm de fabuloſa temporum parte, quatenus veri quidpiam latere ſub fabularum inuolucris
Lib.3. poteſt. Atque vt à Deorum antiquiſſimo exordiar; is non alia de cauſa *Cælus*, Græcè οὐρανὸς ex Siculo Diodoro, fuit dictus, quàm quia impensè deditus obſeruationi Siderum fuit. Ipſius liberi cùm plurimi fuerint, ac imprimis Atlas, Saturnus, Titanes, in quibus ſpeciatim Hyperion, & Iapetus; reputari poteſt totam penè eius familiam in eandem Cæleſtium curam incubuiſſe. Nam, cùm Cælus in Mauritania ad Oceanum degeret, ac exinde latè non in Africa modò, ſed etiam in Europa regnaret; notum eſt Atlantem, qui illi in eadem regione ſucceſſit, ideò cenſeri feciſſe nomen celebri illius regionis Monti, quòd ex eo Sidera obſeruaret: nimirum antiqui, vt etiam-num vulgus, tam propè abeſſe Cælum reputabant à verticibus montium, vt quantò altiorem quis conſcenderet, tantò ſpectare Sidera clariùs, diſtinctiúſque exiſtimaretur. Addunt
Lib.3.l.2. c.8. Diodorus, Plinius, & alij ideò creditum fuiſſe Atlantem ſuſtentare Cælum ſuis humeris, quód fabricatus fuiſſet Sphæram, in qua totum Cælũ repræſentaretur:
Strom.1. Clemens verò Alexandrinus adnotat poſt Herodotum, Herculem, cùm Vates, & Phyſicus foret, dictum fuiſſe Mundi columnas ab Atlante (fortè vt propatruo) ſuſcipere, eumve onere Cæli ſubleuare, quòd illi in ea ſcientia, ſtudióve
Diod.ibid. Cæli ſucceſſerit. De Heſpero Atlantis filio, proditum eſt, cùm Sidera ex eodem monte ſpecularetur, morbo ſubito abreptum euanuiſſe; ac plebem ob illius pietatem, & iuſtitiam, nominaſſe ex eo pulcherrimam ſtellam, quæ & Veſperugo (Venus ſcilicet, dum eſt occidua) dicitur. De illius ſororibus, quæ & Atlantides, & Pleiades dictæ, fecere ob idem ſtudium nomen illi ſtellarum glomerulo, qui in Tauri dorſo conſpicuus eſt, attingo ſolùm fuiſſe vnam illarum Majam, è qua natus Mercurius ſcientiam Siderum tranſtuliſſe dicitur in
1.Aſtror. Ægyptum. Exinde eſt nempe Manilianum illud de Ægyptiorum Aſtronomia,

Tu Princeps, authórque ſacri, Cyllenie, tanti.

Quanquam aliunde Æthiopes, cùm velint Ægyptios eſſe ſui coloniam, vt ex

Diodoro

Diodoro intelligitur, contendunt eosdem à se Siderum scientiam accepisse, vti apud Lucianum est. Dignum certè est memoratu, quod, vt de Atlante, ac Prometheo, sic de Cepheo Æthiopum Rege ait Cicero, cùm, *Nec verò*, inquit, *Atlas sustinere Cælum, nec Prometheus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum vxore, genero, filia traderetur; nisi cælestium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset.* lib.5. lib. de Astrol. 5.Tuscul.

Iam de Saturno alio Cæli filio, qui relictâ Africâ, in Italia, Sicilia, Cretáque regnauit, hoc ferè argumentum est, fuisse eum Paterna studia prosequutum, quòd lentissimus Planetarum eius nomine sit donatus; fortassis quòd illius motum primus omnium deprehenderit, ac dictus Κρόνος, quasi χρόνος, *Tempus*, ex eo fuerit, quòd nullus foret animaduersus ex cælestibus circuitibus diuturnior. Cùm ex illius verò filiis, Pluto Agriculturâ, Neptunus Nauticâ magis afficeretur, censeri potest Iupiter in nobiliorem curam successisse; ac ideò delegisse montem omnium celsissimum habitum, Olympum videlicet, vnde Sidera obseruaret; vt proinde & ipse dictus fuerit Olympius; & montis Olympi denominatio translata in Cælum, cuius quia leges perspectas haberet, idcircò regnare in Cælo fuerit creditus. Cùm Græci certè partim ad Deos, partim ad Heroas, partim ad Sapienteis referrent hanc scientiam; iure Achilles Tatius hac occasione Æschylum citat, Deo tribuentem, vt Astrorum ortus, occasúsque ostenderit, & Hiememn, Ver, cateráque tempestates distinxerit, quod ipsum Ioui tribuit Ouidius, Diod.l.3. & & alij. Isag. ad Phæn.

Pérque Hiemes, æstúsque, & inæquales Autumnos, 1.Metam.
Et breue Ver, spatiis exegit quattuor annum.

Vbi & quod præmittitur fuisse Saturnum in Tartara à Ioue missum, reuinctúmque, designare videtur Iouem, cùm sibi fecisset cognominem Stellam, fecisse & cognominem Patri Stellam vlteriorem in profundissimo Æthere quamsegnissimè progredientem: quanquam videntur hæc nomina longè posteriùs indita; (cùm antiquius sit, vt Stella Iouis Phaëton, Saturni Phænon appelletur.) Ita penè porrò intelligi ex Luciano licet, qui & Tartarum interpretatur altitudinem aëris ingentem, & negat idcircò Saturnum à Ioue aut in Tartarum præcipitem datum, aut conjectum in vincula, quatenus vulgò homines putant: Ad Hyperionem quod attinet, docet Diodorus illum, cùm esset Cæli filius, Solis, Lunæque cursus monstrasse; ac ideò ex filij eius nomine fuisse Solem Helion, & Lunam ex filiæ nomine Selenem vocatam. Postremò verò Iapetus, & ipse Cæli filius, nihil quidem laude dignum peregit; at Prometheus ex ipso natus, ideò alligato in Caucaso monte, cordéque ab Aquila exesus, interpretante Seruio, perhibitus est, quòd nimia cura, & sollicitudine Astra obseruârit ex monte *Sideribus penè*, vt ille ait, *vicino, ac ideò maiora Astra demonstrante, & diligenter eorum ortus, occasúsque significante.* Prætereo autem, quod idem docet, fuisse eum primum, qui Astrologiam Assyriis (vicinis nimirum Caucaso) indicauerit; ac adjicio solùm, non alia de causa videri illum creditum homini animando detulisse ignem è Cælo in Terram, quàm quia haustam cælitùs scientiam in homines transfuderit, eiúsque amore illos inflammârit. Quod superest enim, cùm apud Assyrios idem sit Belus, qui Iupiter, vt à Diodoro scribitur; ipse est potiùs, qui apud illos vt *sacratissimus Deus est*, ita habetur, juxta Plinium, *Sideralis scientiæ inuentor.* loc.cit. lib.3. in Eccl.7. Lib.2. l.37. c.10.& l.7.c.26.

Nihil verò necesse est percurrere jam cætera, quæ præterea fabulosa habentur; v.c. quòd tritum illud de Phaëtonte sic interpretantur, vt Solis cursum repererit quidem, sed moriens tamen eius doctrinam imperfectam reliquerit: quod tuentur Bellerophontem non equo victore, sed contemplatore animo elatum in Cælum; quòd Dædalum ea contemplatione, quasi alarum remigio ad Arctos euectum, quam Icarus non imitatus (quippe rationum demonstrationes, vt Gregoras habet, non perinde intelligens) à germana rerum cælestium cognitione exciderit; & quæ plura alia Lucianus recenset; vt de Endymione Lunæ amasio, de Tiresia Vate, & similibus. Vnum tamen præterire non juuat, quod tam apud ipsum, quàm apud Tatium memoratur, quódque, quia iam est Heroïcorum temporum, accedere propiùs ad id, quod Historicum appellant, In Syn. de Astrol. In Isag.

videtur. Illud eſt, quæ ſuborta fuit inter Atreum, & Thyeſtem de Regno contentio. Cùm publico enim Argiuorum conſenſu illi eſſet Regnum decernendum, abs quo præclarius quoddam ſcientiæ exhiberetur ſpecimen; idcircò fuit Regnum ipſi Atreo delatum, quòd licet Thyeſtes Arietem in Cælo monſtraſſet (vnde & fuit aureo Ariete donatus) ipſe tamen quidpiam pręſtantius propalauerit, dum exortuum Solis varietatem ediſſerens, oſtendit non eodem Solem, & Mundum (hoc eſt Orbem ſtellatum) ferri, ſed in parteis oppoſitas; & eum, qui Mundi occaſus eſt, ipſum eſſe exortum Solis. Heinc eſt illud Euripidis,

Δείξας γὰρ ἄστρων τὴν ἐναντίαν ὁδὸν,

Qui Aſtrorum enim contrariam oſtendi viam.

Ad eadē ſpectat tempora, quod celebre eſt Herculē inſtituiſſe primum Olympica certamina, quæ poſt factam interruptionem Iphìtus inſtaurauerit. Quia
cap. 18. enim ij ludi non alio fine fuiſſe inſtituti (vt ex Cenſorino intelligi poteſt) videntur, quàm ne ob illorum celebritatem ignorari poſſet quæ faciēda foret quarto quoque anno ſeſqui-menſis intercalatio, ob quater vndecim, ſeu quadraginta quatuor dies, quibus motus Lunæ Solarē anteuerteret; & quater ſex horas, ſiue vnum diem, quo Solis circuitus diebus quater trecētis ſexaginta quinque eſſet major; idcircò id factum citra obſeruatos Solis, ac Lunæ motus non poteſt. Spectat & quod ferunt de Orpheo, qui debuerit ſanè obſeruaſſe ſeptem Planetas, ſi
de Aſtrol. probabile ſit, quod ait Lucianus, ipſum illorū harmoniā repræſentaſſe per ſeptichordē Lyrā, quam proptereà Græci in Cælo deſignauerint per aliquot ſtellas. Spectat, quod Sophocles de Palamede ait, qui & cęleſtia mōſtrârit, & ſpeciatim,

Ἄρκτου στροφάς τε, καὶ κυνὸς ψυχρὰν δύσιν,

Vrſæ rotatus, gelidum & occaſum Canis.

Spectat denique, quod Homerus recenſet, vt res iam tum iis temporibus, no-
Odyſſ.E. tas, præter Booten quidem, & Vrſam, ſeu Plauſtrum,

Πληϊάδας θ' Ὑάδας τε, τό τε σθένος Ὠρίωνος,

Pleïadas, atque Hyadas, robúrque ipſum Orionis.

Vt jam accedamus ad Hiſtoricum tempus, tota penè de Obſeruationum antiquitate controuerſia; inter Ægyptios, & Aſſyrios, Babylonióſve agitur. Nam Græci quidem, qui viderentur poſſe cum ipſis contendere, hanc illis palmam,
In Epin. vel ipſius Platonis confeſſione, cedunt. Is ſcilicet, *Qui primus*, inquit, *iſta inſpexit, fuit Barbarus. Antiqua enim regio Viros illos nutriit, qui primi ad iſta applicuere animū, ob æſtiuam Cæli pulchritudinē, qualem obtinet Ægyptus, & Syria, vbi omnes, vt ſic dicā, ſtellæ perſpicuæ, tanquā amandatis procul nubibus, pluuiíſque, cernuntur.* Et certè, ſi illud, quod iam attigi de Iphitea inſtitutione, inſtaurationéve Olympiadum, quæ annis paullò minùs octingentis ante Chriſtum contigit; itémque libros
cap. 18. non modò Homeri, ſed maximè quoque Heſiodi, qui ſub idem tempus, aut non multò antè floruerunt, excipias; nihil habent Græci antiquiùs obſeruationibus Thaletis, qui annis ſexcentis ante Chriſtum floruit, &, quam adhuc habuit cæleſtium rerum notitiam, ipſam ex Ægypto deduxit. Cùm ſoli itaque Ægyptij, illorúmve Sacerdotes ſint, qui cum Aſſyriis, ſeu Babyloniis, Philoſophiſve illorum, Chaldæis vocatis, de Obſeruationum vetuſtate certent; difficile ſanè eſt
1. At. 8. in Epin. lib. 2. cap. 14. De diuin. lib. 1. & 2. lib. de Aſtrol. in Iſag. dictu, vtris ea tribuenda laus ſit. Nam quamvis Ioſephus & alij Chaldæis primas tribuant, aut Lactantius, & alij pro Ægyptiis ſtent; & Plato tamen, & Cicero, & Diodorus, & Lucianus, & Achilles Tatius, & alij ſic vtroſque citant, vt vtrique non alia, quàm ſua ipſorum fide nitantur. Neque id ſanè mirum; quando vtrique ſe pariter camporum planitie, ſerenitatéque aëris tuentur, vtrique dicunt alteros quandam ſui eſſe coloniā; vtrique initia fabuloſa jactant, quæ diſcutere operoſum ſit; vtrique paria de tempore, ex quo vſque obſer-
loc. cit. uant cæleſtia, mentiuntur. Chaldæi enim apud Diodorum incubuiſſe ſe illis dicunt ab annorum millibus quadringentis tribus; & Ægyptij apud Cicero-
loc. cit. nem, millibus quadringentis, & ſeptuaginta. Niſi fortè Ægyptios velis vincere, quòd pretium ſibi auctione faciant? Quaſi ipſis ſatis non fuerit jactare illa
in Præfat. apud Laërtium annorum millia quadringinta nouem; quibus ab vſque Vulcano Nili filio, ad vſque Alexandrum Macedonem Eclipſes contigerint, Solis quidem trecentæ ſeptuaginta tres; Lunæ verò octingentæ & triginta duæ?

Hiſce

Hiſce itaque prætermiſſis,negandum non eſt quidem,quin aliquot ſeculis ante Thaletis, cæterorúmque Græcorum peregrinationes, Ægyptij obſeruauerint; at ex quo vſque tempore,res in fabuloſum,ac planè occultum reuoluitur tempus. Cúmque tametſi Plinius ſcribat Epigenem non antiquiores apud Babylonios reperiſſe obſeruationes,quàm ſeptingentorum viginti annorum coctilibus laterculis inſcriptas; & quæ Eclipſes antiquiſſimæ ex iis repetitæ,fuere ab Hipparcho ad Ptolemæum tranſmiſſæ, eodem propè annorum ante Chriſtum numero ſint; ac ad idem tempus pertineat,quod Beroſus,& Critodemus non antiquiores extare ſuo tempore dixerint,quàm quadringentorum triginta annorum; vt apud eundem Plinium eſt: Cùm,inquam,amplius aliquid vltra id tempus dederimus: at non profectò vltra id largiemur,quod ſunt ipſimet Chaldæi profeſſi,cùm teſtati fuere interroganti Calliſtheni (Ariſtotelis ſcilicet hortatu, vti apud Simplicium eſt) nihil ſe habere annis mille nongentis, & tribus antiquius;qui anni quidem incœpiſſe cum Nino Beli filio,& Aſſyriorũ Rege primo videntur.Ac tanta eſt quidem,quæ colligi ad ſummum poteſt Obſeruationum antiquitas;vt videlicet nõ excedat mille,& nongentos ante Alexandrũ annos. lib.7.c.56. lib 4.c.6. Almag. loc.cit. in lib.2.de cælo,comm. 46.

At verò, ecquid tandem eſt,quod obſeruatum ab vtriſvis fuit? Quod extet quidem,ab Ægyptiis nihil,à Chaldæis parùm.Nam Ægyptij quidem Caniculæ exortum,& alia obſeruitaſſe perhibentur;refértque etiam Pomponius Mela inſculpſiſſe illos obeliſcis ſuis,Sidera,ex quo Ægyptij ſunt,curſus ſuos quater mutaſſe (quod quatenus acceperint,aut quomodo intellexerint quod Herodotus explicat, Solem bis ortum fuiſſe vbi nunc occidit, bis occidiſſe vbi nunc oritur, hariolari nihil eſt neceſſe)at nulla obſeruati cuiuſquam,cum temporis deſignatione, tranſmiſſa ad nos memoria eſt; à Chaldæis autem memoratas illas apud Ptolemæum Eclipſeis;ſed nihil tamen ampliùs tranſmiſſum habemus.De Ægyptiis verò cùm loquor,ipſum Ptolemæum ſepono, cæteróſque, qui Alexandriæ ab annis circiter ante Chriſtum trecentis,ſeu poſt Alexandrum floruere,vt Timocharis,Eratoſthenes, Hipparchus: ij nimirum fuere vel Græci, vel ob Græcam linguam Græcis accenſendi, potiuſquàm antiquis Ægyptiis, quorum inuentis,obſeruatíſque ne Ptolemæus quidem,ſine controuerſia Ægyptius,quicquam fuit adjutus. Sed enim, quod tam ad Chaldæos, quàm ad Ægyptios attinet,diſtinguenda ſunt duplicia obſeruata,quæ iuxta receptam vulgò diſtinctionem dici Aſtronomica, & Aſtrologica valeant; illa pertinentia ad motus, magnitudines,diſtantias,proportiones Siderum; iſta ad effectus, quos à Sideribus pendere hariolati ſunt,tam in affectionibus aëris,quàm in actionibus,rebúſque humanis.Videlicet vtraque gens mirè in ſuperſtitionẽ prona,perculſa primùm viſis mirandis Solis,ac Lunæ defectibus,ac adnotatis ſubinde Stellis, quæ contrariam cæteris irent viam,cogitare cœpit, & iſta non ſine cauſa contingere, & opus ſolùm eſſe ſtudio, quo ea, quæ exinde portenderentur, cognoſci poſſent. Vnde & quia,vt de Chaldæis ſpeciatim Diodorus teſtatur; attribuere vim maximam quinque Stellis Errãtibus, illas nempe interpretati voluntatis Deorum Nuncias,quòd nõ vnâ,eadémque viâ cum Inerrãtibus incederent; quòd nunc ad hæc,nunc ad alia loca orirentur,& occiderent;quòd magnitudinẽ,colorémque variarent; ideò his,aliíſque huiuſcemodi varietatibus applicandũ eſſe animũ cenſuerunt. Cúmque exiſtimarẽt,quò locus editior,vnde hæc obſeruarentur,foret,eò poſſe omnia diſtinctiùs,euidentiúſque perſpici; ideò fuere illis cõſtructa ſummę altitudinis ædificia,ac Babylone nominatim immẽſa illa Turris, deſcripta ab Herodoto,ex ſumma cuius area,in qua erat & Beli templum,Siderum ortus, occaſus, alia, poſſent exactè, vt Diodorus idem memorat, adnotari. Deprehendere aliunde quinque illos Planetas eundem propè curſum, quem Lunam, Solémque tenere, ac Zodiacum proinde ſignârunt, in eóque vim eſſe inſignem ominati ſunt, quòd Planetæ omnes in ipſo ſemper verſarentur. Diſtinxere autem ipſum in duodecim parteis,ſeu Signa; quòd eum Luna duodecies, donec Sol ſemel, percurreret; & pro numero dierum, quo Sol vnum Signum peruaderet, ſubdiſtinxere quodlibet Signum in triginta parteis, quas dicimus Gradus. Mitto vt proinde voluerint, ex eodem Diodoro duodecim eſſe principes Deos, quibus ſingulis vnum Signum,vnúmque men- lib.2. lib.2. lib.1. loc.cit.

ſem tribuerint; vt triginta Stellas Planetis ſubſtituerint, quas & dixerint Deos conſiliarios; vt duodecim ſemper apparenteis ad Boream, duodecim ſemper inconſpicuas ad Auſtrum habuerint,quarum illas viuentibus,iſtas congregatis mortuis deputârint, ſimiliáque inſomnia; ac refero ſolùm, quo artificio diſtinxerint Zodiacum in duodecim parteis. Exſtat res Chaldæis quidem apud Sextum Empiricum, de Ægyptiis verò apud Macrobium.

Adu. Aſtrol. 1. in ſomn. 21.

Vtrique igitur acceptâ in vaſe anguſti infernè foraminis aquâ,effluere illam permiſere in vas aliud ſuppoſitum,ab exortu cuiuſpiam ſtellæ vna nocte obſeruato, quovſque nocte inſequente exoriretur iterùm. Exceptam vaſe inferiore aquam diuiſere in parteis duodecim æqualeis, & paratis vaſculis duobus, vnam aquæ duodecimam ſigillatim capientibus,ac refusâ totâ in vas ſuperius aquâ,attendere ad exortum alicuius Zodiaci ſtellæ, permiſeréque effluere aquam in vaſculorum alterum, & quo momento id foret oppletum obſeruata ſimul alia exoriente ſtella, commutauere vaſculum, & ſic alternis procedentes, niſi vna nocte,ſaltem pluribus, adnotauere duodecim ſtellas, quibus totus Zodiacus in duodecim parteis diſcriminaretur. Quàm illi proinde exquiſitè dimẽſi Cælum fuerint, vel ex hoc exemplo conjectari licet. Adferrem aliud de Chaldæis ex eodem Empirico,apud quem,cùm illi naſcentium hominum fortunas pendere præſertim ab Horoſcopo,Signóve exoriente vellent, ſic ſe componebant ad id obſeruandum,vt ex duobus vnus parturienti adſtaret,alter in loco edito conſideret,ac nato mox infante,ille indicium faceret,iſte,quod tunc Signum exoriretur,adnotaret: verùm referre aliud præſtat, quod de Ægyptiis habet Macrobius. Ij,cùm vellent Solis Diametrum pernoſſe, habuere vas ſaxeum in hemiſphærij formam excauatum, & æquabiliter conſtitutum, cum ſtylo ad medium erecto,& lineis horariis duodecim interductis. Ipſo autẽ die Æquinoctij, attendentes ad momentum, quo Solis ora ſuperior horizontem ſtringeret, adnotauere ſimul in labro vaſis locum, quem præter-raderet ſtyli vmbra. Adnotato deinde loco,in quem vmbra deſineret, dum ora Solis inferior emergeret ex horizonte,dimenſi fuere interſtitium inter duas vmbrarum notas,ac deprehendere id eſſe primæ horæ partem nonam,ſiue hemiſpherij centeſimam octauam, & totius proinde circuitus ducenteſimam ſextam-decimam;deduxeréque exinde Solis Diametrum eſſe ſui orbis ducenteſimam decimam ſextam partem (quæ eſt tamen proximè ſeptingenteſima) ſeu continere gradum vnum, ac beſſem, centúmve minuta; quæ eſt tamen ſolùm dimidij paulóve ampliùs, gradus, ſiue minutorum triginta,aut triginta vnius.Non memoro autẽ tale eſſe & vas, quod Scaphen Vitruuius appellãs(vti & Martianus Capella Scaphidium) eius inuentionem Ariſtarcho Samio attribuit. Non memoro etiam praxim pridem fuiſſe, vt diameter Solis captaretur per hydrologium,colligeretúrve ex aquæ toto diẽ fluentis parte, quæ donec Sol totus exoriretur, defluxiſſet, vt à Plutarcho inſinuatur, & à Capella deducitur; cùm & Cleomedes rationem hanc dimetiendi per hydrologiũ ab Ægyptiis primùm excogitatã prodat. Interim autem iſthæc attingo, quia nihil liceat obiicere, quod obſeruatum ſiue ab Ægyptiis, ſiue à Babyloniis fuerit exquiſitiùs.

loc. cit.

ibid. c. 20.

Lib. 9. cap. 9. Lib. de Geom.

Lib. de mac. Lu. lib. 8. Lib. 2. c. 1.

Et argumentum prætereà vis? Ij abfuere longiſſimè, vt ſuſpicarentur quempiam eſſe motum ſtellarum Inerrantium proprium; vt vllam Eccentricitatem (niſi quòd Ægyptij,ex Macrobio,& aliis cenſuere Venerem,& Mercurium circumire,vt centrum,Solem) vt vllum proinde in Sole eſſe Apogeum,aliáque ſimilia: ex eóque effectum eſt,vt nullas commenti Hypotheſeis fuerint,quibus regi in calculis variorum motuũ inſtituendis poſſent.Et conqueri quidem ſolet Petrus Ramus, quòd jam non habeamus Aſtronomiam immunem Hypotheſibus (atque idcircò facilem) qualem apud Ægyptios, Babylonióſque exſtitiſſe ipſi Interpretes Ariſtotelis,& Proclus in Timæum teſtantur; ſed nimirum conqueritur, quòd non pariter tam habeamus, quàm illos vtroſque imperfectam. Nam vtcumque aliæ aliis ſimpliciores(ſicque faciliores)ſint Hypotheſes; conſtare tamen Aſtronomia ſine aliquibus non poteſt.Heinc obſeruauere illi quidẽ Planetas nunc eſſe directos, nunc retrogrados, nunc ſtatarios; & nunc Borealiùs,nunc Auſtraliùs diuagationes peragere; at dicere non poterãt qua ratione

In proœm. Mat.

hæc

hæc apparere,cogíque in numeros poſſent.Suis ſolùm illis Hieroglyphicis hos, vt poterant, motus repræſentabant, vt putà flexuoſis Serpentum corporibus; quemadmodum & motum Solis ipſo inceſſu Scarabei ſuam pilulam retrorſum voluentis;vti apud Clementem eſt; euenítque proinde, vt Eudoxus,qui iſtam motuum varietatem apud illos didicerat, extiterit primus, vt Interpretes Ariſtotelis adnotant, qui variorum Orbium commentus Hypotheſeis fuerit, quibus Phænomena explicarentur. Longiſſimè aliunde abfuere, vt haberent Fixarum loca exquiſitè determinata, vt putà ſecundum longitudinem, & latitudinem; aut ſecundum aſcenſionem rectam, & declinationem; quare neque potuere vera Planetarum loca ex comparatione ad Fixas definire, neque adeò exquiſitè vllas Obſeruationes deſignare.Hæcque profectò fuit cauſa,cur Hipparchus nullas Obſeruationes idoneas neque ab Ægyptiis,neque à Babyloniis habuerit, ex quibus ad condendum ſiue Hypotheſeis, ſiue Tabulas, repræſentandis motibus quinque Errantium,juuaretur; ac Ptolemæus primus fuerit,qui, vt exſtat in Almageſto, partim relictis ab Hipparcho, partim peractis à ſeipſo Obſeruationibus,aggredi id operis potuerit.Longiſſimè quoque abfuere,vt exploratì quidpiam circa Siderum, Cælíve diſtantiam, magnitudinémque haberent; nam ratio quidem illa Ægyptia,quam Petoſiris,& Necepſos,Plinio referente oſtenderunt, docentes vnum gradum in circulo, ſeu cælo Lunæ triginta tribus ſtadiis paulò ampliùs patere, in circulo Saturni duplum, in circulo Solis menſuræ vtriuſque dimidium; Ratio,inquam,illa quam fuerit innixa Obſeruationibus accuratis,vel ex eo poteſt intelligi,quòd exinde diameter Lunę gradus circiter dimidium complexa, colligatur ſtadiis ſeptemdecim non major. Solæ ergo Eclipſes fuere, quas obſeruatas vtrique illi ſic habuere in Commentariis, vt poſſent ex præteritis quidpiam coniicere de futuris.Ac non ſanè ex ſupputatis Tabularum exquiſitarum ope,Solis,ac Lunæ motibus; ſed quia,cùm deprehendiſſent, decimo-nono quoque anno Eclipſeis redire ad eoſdem vt plurimùm dies; ideò tentauere prædicere, quæ, & quando aliquæ eſſent euenturæ: idque ex quo animaduerterunt non anomaliam aliquam in Sole, ſed aliquam tamen in Luna inæqualitatem,quam reducentes ad medium,cenſuere Lunam peragere dietim, (quod apud Geminum de Chaldæis habetur) gradus tredecim,cùm paulò plus ſextante. Fuere autem in prædicendis Lunæ Eclipſibus fidentiores, tum quia Eclipſes per tria proximè ſæcula intra eoſdē dies redeunt, tum quia ob magnitudinem vmbræ Terræ,rarum eſt: vt Luna non in eam tota, ſuíve parte incidat; at circa Solareis,quia Luna & tam parua eſt, & tantam parallaxim habet, vt Solem plerumque non præripiat; idcircò, vt de Babyloniis ſpeciatim Diodorus teſtatur,illi non fuere auſi ipſas ad certum tempus redigere: ſupererátque proinde ſolùm, vt, ſi quas prædicerent, eam conditionem adhiberent, ſi modò Dij cæremoniis, precibúſque ad eas auertendas non flecterentur.

In lib. de cælo & 12. Metaph.

Lib.9.c.2.

Lib.2.c.23.

in Elem. Aſtron.

Lib.2.

Nimirùm, quia iidem erant Sacerdotes, ipſorúmque intererat, vt voluntatis Deorum reputati interpretes,ac ideò futurorum conſcij,peritíque cæremoniarum,quibus Dij delectarentur; ideò,ne nihil dicerent,& falli tamen non viderentur, habebant omnia in myſteriis, eáque fouebant opinionibus, ritibúſque ſuperſtitioſis.Ægyptij ſanè in magna Sacrorum parte habebant libros Mercurij Aſtrologicos (vnum,de ordine Inerrantium,alterum,de Solis,ac Lunæ conjunctione, & illuſtratione; & tertium, quartúmque de Ortu) quos qua ſolerent pompa circumferre apud Clementem deſcribitur; neque mirum proinde eſt,ſi qui Sacerdotes illos, adeò ſacros,ſoli legerent, eſſe Vates reputarentur. Quòd nullam interim mentionem quinque Errantium factam videas, ideò eſſe videtur,quòd illis energiam ſolùm quatenus ad Inerranteis referrentur,tribuerent; ac ſpeciatim quatenus in hac, illáve parte Signi alicuius Zodiaci forent; cúmque ipſa orirentur,aut occiderent. Tantum certè partibus Zodiaci tribuerunt, vt Babylonij, ac illos imitati Perſæ, & Indi ſingulos Decanos, denóſve gradus, ſeu trienteis Signorū,ac Ægyptij quoque gradus ſingulos, variari non poſſe in ortu cenſerent,quin variatio quædā inſignis in eo præſertim,qui per id tempus naſceretur,contingeret.Propterea ſcilicet Ægyptij confecerant apud Diodorū

Lib. 6. Strom.

magnum illum Circulum aureum, craſſitudinis cubitalis, & trecentorum ſexaginta quinque cubitorum ambitus, à Cambyſe tandem direptum, vt in ſingulos cubitos totidem anni diebus reſpondenteis inſculperetur, quæ Sidera dietim, ac in horas orirentur, aut occiderent, quidque ſimul ſignificarent: & cùm cæteri ſingulis Decanis ſingulareis formas animalium tribuerent, attribuerent ipſi gradibus ſingulis, ac ſuas ſubinde adhiberent hariolationes. Exempli enim gratiâ, primo gradui Arietis aſſignabant virum falcem dextrâ, baliſtam ſiniſtrâ tenentem; ſecundo virum capite canino, dextrâ protenſâ, & læuâ gerentem baculum, &c. ac tum, adſcripta ſignificatione, decernebant eum, qui pro horoſcopo haberet primum gradum Arietis, aliquando agricolam, aliquando militem futurum; eum, qui ſecundum, rixoſum fore, ac inuidum; atque ita de cæteris, quæ ex Aben Ezra Scaliger deduxit. Vt verbo dicam, quicquid notitiæ tam Ægyptij, quàm Chaldæi habuere de Sideribus, id ad Aſtromantiam totum retulere; atque idcircò apud illos non tam Aſtronomia germana, quàm ſpuria, hoc eſt Aſtrologia diuinatrix viguit. Memoratus certè Beroſus, paulò poſt Alexandri mortem, in Græciam aduentans, nihil ſolidi de Aſtronomia attuliſſe proditus eſt, ſed inuexiſſe diuinatricem duntaxat Aſtrologiam; ob quam vt rem nouam, & populo miram, fuit ex Vitruuio, Plinióque magni habitus: dignáque memoratu eſt, quam idem Vitruuius, & Cleomedes ipſi Beroſo, Lucretius vniuersè Chaldæis, Babyloniiſve opinionem tribuunt de Luna dimidio obſcura, dimidio lucida (prorsùs vt in horologiis machinariis conſimilis pila ſolet adhiberi) ad declarandum videlicet vnde Lunæ Phaſes contingant; vt potè quaſi non attendiſſent, & Lunam à Sole illuſtratam pro diuerſo ad nos poſitu varietatem illam Phaſeon oſtentare, & eandem Lunæ faciem verſus Terram ſemper conuerti. Aliunde verò Eudoxus redierat, nôrat quidem cujuſmodi hæc Aſtrologia, (cuius cultores primarij citarentur Petoſiris, Necepſus, Æſculapius) foret; verùm ipſam mirificè, vt Cicero habet, contempſit, ac frugi aliud nihil retulit, quàm, vt Thales, & alij, elenchum aliquot Eclipſeon, & quas jam memorauimus varietates motuum Errantium Stellarum, quibus primus conatus fuit adhibere Hypotheſeis. Quin-etiam Plato, qui cum Eudoxo, vt à Strabone ſcribitur, fuit in Ægypto per tredecim annos, (tametſi ab aliis ſcribitur per pauciores, & Laërtius etiam memorat Eudoxum non cum Platone, ſed cum Chryſippo Medico in Ægyptum profectum, & annum ſolum, quatuórque menſeis cum Sacerdotibus conuerſatum) profeſſus eſt ſe nihil explorati circa eaſdem ſtellas habere; ac idcircò ſolùm in ſagacitate, ſolertiáque Græcorum, qualem Eudoxum nôrat, ſpem poſuit. Poſtquàm enim quicquid de illis perſpectum habuit, commemorauit, *Ita verò*, inquit, *habendum, quicquid à Barbaris Græci accipiunt, id reddi ab ipſis perfectius; quare & idem circa ea, de quibus eſt dictum cogitare licet. Nempe difficile eſt quidem modum inuenire, quo hæc omnia adeò inuoluta explicentur; verùm magna eſt, præclaráque ſpes, vt iſta præclariùs, meliúſque; quàm à Barbaris traducta fuerint, conſtituantur.*

(Margin notes: in Manil. lib. 5. — Lib. 9. cap. 7. Lib. 7. c. 37. loco cit. lib. 2. cap. 4. lib. 5. — 2. de diuin. — lib. 17. — lib. 8. — in Epinom.)

Ad Græcos itàque vt accedam; quæ antiquiſſima apud illos exſtat obſeruati Cæli memoria, ea videtur eſſe Heſiodi, qui Agricolis tempora metendi, ferendi, & alia, ex ortu, occaſúque Pleiadum, Hyadúmque, & Arcturi, Sirij, Orionis, in libro operum, dierúmque præſcripſit,

Πληϊάδων Ἀτλαγενέων ἐπιτελλομενάων,

Donec Pleiades, quæ & Atlantides, exoriuntur, &c.

neſcióque, an is, an alius ſit liber, quem intelligit Plinius, cùm de Heſiodo loquens, *Huius quoque*, inquit, *nomine exſtat Aſtrologia.* Hoc interim loco duo ſunt adnotanda. Vnum, attendiſſe Græcos primitùs ad hoſce ortus, occaſúſque, tum vt varias anni tempeſtates diſcernerent, tum vt pluuias, ventos, & alias affectiones aëris illos conſequi ſolitas, deſignarent. Vnde & fuere exinde à Thalete, Anaximandro, Democrito, Euctemone, Metone, Eudoxo, pluribúſque aliis, confecta Parapegmata, ſeu Tabulæ quædam, quaſi Ephemerides; vel Diaria, in quibus ad dies anni ſingulos adſcribebatur, quæ Sidera aut orirentur, aut occiderent; & quas futuras aëris affectiones ſignificarent. Tale

(Margin notes: lib. 18. c. 25. — Ex Gem. Ptol. & aliis.)

Parapegma

Parapegma confecit etiam poſtmodùm pro horizonte Romano Iulius Cæſar; lib.10.
vt dicere proinde apud Lucanum potuerit,

Nec meus Eudoxi faſtis ſuperabitur Annus.

Et illum certè Ouidius ſuos in Faſtos tranſtulit, teſtatus initio ſe ſimul exorta, lib.1.
lapſáque ſub terras Signa cantaturum. Sed de Græcis vt dicam; is apud eos magnus habebatur Aſtrologus, qui hæc comperiſſet, obſeruaſſétque, & de quo proinde dici poſſet, quod de Conone ait Catullus,

Omnia qui magni diſpexit lumina Mundi,
Stellarúmque Ortus comperit, atque obitus.

Videlicet ante Beroſi aduentum ſola hæc erat apud Græcos ἐπισημασία *præſignificatio*, ſiue ex Aſtris diuinatio; niſi quòd apud eundem Heſiodum deducitur, qui dies Lunæ tum reputarentur fauſti, ac infauſti:

Πρῶτον ἔνη τετρὰς τε, καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ, in dieb.
Primùm, prima dies, & quarta, ac ſeptima ſacra, &c.

Alterum, eſſe apud Græcos, vti & apud alias nationes, omni maius memoria, redactas ſtellas in Imagines, Conſtellationéſve habere, ac denominatas quidem parte maxima (quantum nomina indicant, ac reputare congruum eſt) quatenus ab initio placuit Agricolis, Paſtoribus, Nautis, quibus per noctem degere ſub dio familiare eſt. Quanquam & fuere aliquæ conſtellationes recentiùs adiectæ, vt à Thalete Plauſtrum minus, quod Laërtius, & Tatius recitant ex Callimacho, qui & aliunde celebrauit, quod Catullus eſt imitatus, Lib.1. in Iſag.
fuiſſe à Conone in Cælum Comam Berenices inductam. Reperit etiam Cleo- de Co.
ſtratus ex Hygino Hædos: tametſi, quod Plinius illi quoque tribuit Signorum Ber.
Zodiaci inuentionem, ita accipiendum videtur, quaſi oſtenderit per quæ Lib.2. Aſtron.
Signa Sol, & cæteri Planetæ incedant. Erant autem, vt hoc attingam di- l.1.c.8.
ſtincta apud Græcos in Zodiaco Signa ſolùm vndecim; poſt-modum verò adiecere duodecimum iuxta Ægyptios, qui, vt ex Seruio, Martiano, & aliis In 1.
intelligitur, pro Chelis Scorpionis conſtituebant Libram, locum à Virgilio Georg. l.8.
etiam Auguſto deſtinatum

——*Ipſe tibi iam brachia contrahit ardens* 1. Georg.
Scorpius. ——

Adiecere, inquam, vt quemadmodum totus Zodiaci ambitus in Dodecatemoria, ſeu duodecim parteis æqualeis diſtribuitur, ita & conſtaret ex duodecim Signis. Tametſi, quia vtendum fuit Signis, cuiuſmodi caſu, & ſine arte diſtincta habebantur, non reſpondere Signa præciſè Dodecatemoriis ſuis, ob maius ſpatium, quod occuparent, Leo, v. c. quàm Cancer; Taurus, quàm Gemini. Gemini, inquam, qui licet Caſtor, & Pollux dici ſoleant, non ipſis tamen in ſpatio tam paruo illud competit, vt vno oriente, alius occidat, occidente oriatur; ſed nimirùm hoc, quod de Dioſcuris proditum eſt, de duobus Hemiſpheriis Empiricus interpretatur. Prætereo autem ſuas, va- 1.adu. Phyſ.
riáſque nationibus variis Conſtellationes fuiſſe (nam apud Ægyptios, v.g. non Vrſa, non Cepheus, non Draco, ſed aliæ formæ, quemadmodum Tatius in Iſag.
memorat, exſtitere) ac addo dumtaxat, videri Eudoxum eſſe primum, qui partim Ægyptias, partim Græcas imagines repræſentari in Globo, ſolidáve Sphæra curârit. Siquidem Aratus (in cuius Poëma inſcriptum. Φαινόμενα, *Apparentia*, tot edita ſunt Commentaria, vt, ne memorem Ciceronem, Germanicum, Auienum, alios Latinos Interpretes, Græca exſtiterint circiter quadraginta) Aratus, inquam, nihil aliud, quàm carmine expreſſit, quod Eudoxus proſâ in altero duorum hac de re librorum expoſuerat, veluti Hip- Lib.1.
parchus Bythinus demonſtrat. An obiter verò adnotem, non eſſe mirum, ſi in Ar.
Aratus in multis aberrauerit; quando, vt in illius vita traditur, cùm apud An- phæn.
tigonum Gonatam ipſe Medicus, & Nicander Aſtrologus degerent, & vterque carmina eleganter ſcriberent; Rex præſcripſit Medico, vt Poëſeos ſpecimen in Aſtrologicis (tradito illi Eudoxi libro) Aſtrologo, vt in Medicis (Theriacis nimirùm, & Alexipharmacis) daret. An adnotem quoque Phænomena Euclidis, qui ſub idem tempus floruit, docuítque Alexandriæ, vt ex lib.7.
Pappo intelligitur, alterius eſſe generis; quippe quæ nihil aliud ſint, quàm

principia quædam Astronomiæ, de Mundi figura, & circulis Sphæræ, ac potissimùm de Zodiaco.

Sed ad antiquiores vt redeam, diximus iam primùm, qui posterior Hesiodi, Homerique temporibus, fuerit scrutatus Sidera, Thaletem Milesium
lib.Florid. haberi. Is certè Apulejo, vt *antiquissimus*, sic *peritissimus Astrorum contem-*
lib.1. *plator* dicitur; ac apud Laërtium Eudemus testatur; hanc plerorumque fuisse sententiam; & quod primus Solis Eclipseis, conuersionésque prædixisset, hanc
lib.2.c.8. ob causam Xenophanem, ac Herodotum fuisse admiratos, additque Laërtius Heraclitum, & Democritum idem attestari. Quod Apulejus porrò subiicit eum *reperisse Siderum motus, & obliqua curricula*; id Plinius quidem Anaximandro illius discipulo tribuit (vnde & eum primum *rerum fores aperuisse* dicit)
lib.1. tribuit & Diodorus Oenopidi Chio: quî poterat tamen ignorare Thales obliquitatem Signiferi, qui & de Solstitiis, & de Æquinoctiis, vt apud Laërtium habetur, scripsisset; & fuisset diù in Ægypto cum Sacerdotibus conuersatus? Profectò & quod perhibent prædixisse illum, inter cætera, celebrem Eclipsin, quæ tempore belli inter Medos, Lydósque in Sole contigit, non alia fecisse ratione videtur, quàm quia cùm recens ex Ægypto aduenisset, nosset solere Eclipseis redire ad eosdem dies post nouemdecim annos; & ob quampiam, quæ contigisset ante annos nouemdecim, coiiceret aliam illo tempore euenturam. Neque enim est, cur quis reputet, potuisse alioquin totam illius vitam sufficere ad omneis motus Solis, ac Lunæ sic obseruandos, vt commini-
sci exinde omnia supputandis Eclipseon temporibus necessaria posset. Quin-
In vita Dion. etiam, non alia ratione videtur deinceps Helicon Cyzicenus eam Solis Eclipsin ex Plutarcho prædixisse, ob quam fuit Dionysio admirationi habitus, ab
In vi. Pauli l.2.c.12. l.8. c.11.l.1.c.10. lib.2 c.76. dec.5. lib.4. eóque argenti talento donatus; neque aliâ item Sulpitius Gallus eam Lunæ, quam opportunè Romano exercitui aduersus Persem pugnaturo prædictam, celebrant non modò Titus Liuius, Plutarchus, & Plinius; sed etiam Valerius, Quintilianus, & alij: quippe alia prædicendi ratio ante Hipparchum, qui Hy-
T.q.nat.1. potheseis, Tabulásque idoneas condidit primus, minimè fuit. Profectò ne Cononem quidem prædixisse vllam legimus; licet ipse quoque seruatas ab Ægyptiis defectiones Solis, quod habet Seneca, collegisset. Vt prætercam porrò
lib.2.c.8. Laërtium attribuere Anaximandro, quod Plinius tribuit auditori illius Anaximeni (ipsum nempe primum inuenisse Gnomonem, quo Solis conuersiones, seu Solstitia, & Æquinoctia indicarentur, ac talem constituisse Lacedæmone) spectat ad eadem tempora, quòd Pythagoras deprehendisse primus
lib.9. dicitur à Plinio (tametsi id Parmenidi apud Laërtium Phauorinus tribuat) Luciferum & Vesperum eandem Veneris stellam esse. Fortè ad hanc ex matutina in vespertinam, ex vespertina in matutinam conuersionem Veneris accommodari valeat; quod D. Augustinus ex Varrone refert Ogygis temporibus (illis scilicet adhuc rudibus) mirabile in Cælo extitisse portentum, Stellam Veneris nobilissimam mutasse colorem, magnitudinem, figuram, & cursum. An verò putemus Pythagoram potiùs rem hausisse ex Ægyptiis, à quibus quia, iuxta antè dicta, edoceri potuit, non Venerem modò, sed etiam Mercurium Soli circumduci, vt proinde vtrumque Sidus nunc matutinum, nunc vespertinum sit; ansam exinde acceperit coniiciendi Solem, non modò in illorum, sed in cæterorum etiam Planetarum, atque adeò etiam totius Mundi centro exsistere; ac Terram quoque circa ipsum, tanquam Planetarum vnum circumferri? Hoc sanè subinde fuit celebre Scholæ ipsius placi-
2. De Cælo 13. lib.8. tum, vt non ex Aristotele modò vniuersè intelligitur; sed speciatim quoque de Philolao ex Laërtio, de Aristarcho ex Archimede; ne ea memorem, quæ
in Aren. in Numa, Plutarchus variis in locis hac de re habet; ac illos prætercam, qui Terram
in Plat. quæst. &c. non tam circa Solem, quàm circa proprium axem dumtaxat dietim conuerti
De don. senserunt; vt Timæus, qui à Synesio, post Platonem, ἀστρονομικώτατος, *Astro-*
ad Pæon. *nomus summus* dicitur.
in Tim.

Cæterùm, per tempora eadem Thaletem proximè insequuta, qui Cleostratus memoratus est Zodiaci Signa deprehendisse, cùm attenderet intercalationem, quàm diximus antè, quarto quoque anno Olympiadico fieri soli-

tam,

tam, reſtituere quidem ad eundem diem motum Solis; non reſtituere autem motum Lunæ, niſi octauo anno, ſeu poſt duas Olympiadas, quibus intercalati eſſent nonaginta dies, ſeu tres menſes; ideò Tetraëteridis, ſeu ſpatij quatuor annorum vice, inuexit Octaëterida, ſiue ſpatium octo annorum, quo exacto, Nouilunia, ac Plenilunia ad eoſdem dies recurrerent. Cùm breui tamen deprehenſum fuiſſet inſtitutionem hanc fallere, & varij variè adhiberent medicas manus; Meton demùm, paullò Eudoxo antiquior, demonſtrauit ex Nouiluniis, Pleniluniíſque Eclipticis, ea non redire ad eoſdem dies, niſi poſt annos nouemdecim; vnde & author exſtitit Enneadecaëteridis, hoc eſt, Periodi, Cycli-ve Decemnouennalis. Ille proinde, & quia primus conſtituit in foro Heliotropium, Solaréve Horologium, quædámque alia præſtitit; magni habitus apud Athenienſeis fuit. Quod ad periodum tamen ſpectat, Callipus, qui fuit Ariſtotelis familiaris, attendens eſſe illam æquo prolixiorem diei quadrante, cenſuit ex quatuor Periodis detrahendum eſſe vnum diem; ſicque nouam Periodum annorum ſeptuaginta ſex, ſiue quater nouemdecim, quibus exactis, vnus dies detraheretur, introduxit, quæ & Callipica eſt dicta, & diu percelebris manſit. Succedens poſtmodùm Hipparchus (& ipſe quidem Rhodius, vt à Bithyno, cuius ſunt libri in Aratæa phœnomena, diſtinguatur) deprehendit illam eſſe adhuc nimiam; ac debere adeò poſt quatuor Callippicas Periodos, ſeu annos trecentos, & quatuor, detrahi vnum prætereà diem. Ac ſæculorum quidem complurium experientia deinceps docuit ad Hipparchicam detractionem eſſe annos inſuper nouem, aut decem exſpectandos: ſed vtcumque ſit, adnotari poteſt Periodum Metonis, cum Callippica correctione adhibita, fuiſſe diuturni in Eccleſia vſus, titulo *Aurei Numeri*; tametſi, quia illi adhibita ſimul Hipparchi correctio non fuit, error dierum circiter quatuor, à tempore vſque Concilij Nicæni, circa Nouilunia, Pleniluniáque iam irrepſerat; cùm hæc denique vna fuit, ex duabus præcipuis anno ſuperioris ſæculi octogeſimo ſecundo, Calendarij reformandi cauſis.

Vt iam, quod ſemel, ac iterum de Eudoxo, inſinuaui, reſumam; is, cùm poſt reditum ex Ægypto, noſſet non modò Solem, & Lunam, ſed quinque etiam Erranteis Stellas circumire Zodiacum; atque ita quidem, vt tam Sol, & Luna, quàm eæ Stellæ variarent interdum latitudinem, ſeu à medio Zodiaci, orbitáve Ecliptica deuiarent (nempe Solem quoque exorbitare opinabatur) ac Stellæ prætereà non progrederentur modò, ſed interdum quoque regrederentur, ac ſtarent; ideò cogitans qua ratione iſta peragi in natura poſſent; imaginatus eſt, præter Aplanen, ſeu Sphæram Inerrantium, quæ ſuprema omnium circum-raperet in Occaſum cæteras, debere attribui tam Soli, quàm Lunæ treis Sphæras, & Stellarum ſingulis quatuor; quarum vna, eáque ſuprema, ſequeretur impreſſionem Sphæræ Fixarum, ſeu mauis Primi Mobilis; ſuccedens referret in Ortum; tertia deuiationem ab Ecliptica faceret; quarta, ſeu infima in Stellis, directionem, ſtationem, retrogradationem libratione quadam crearet. Fuere proinde Eudoxo Sphæræ vniuersè viginti ſeptem, eæque omnes concentricæ, vt ſuperiores poſſent inferiores abripere, & iſtæ poſſent intra illas conuolui. Callippus deinde duas Soli, duas Lunæ; Marti, Veneri, & Mercurio ſingulas adiunxit, ſicque habuit triginta treis; Ariſtoteles autem Sphæris omnibus, quæ Aplanes motum non ſequerentur (exceptis tamen Lunaribus) totidem, quas dixit Reuoluenteis, vt illas nimirùm motui Aplanes conformarent, appoſuit; ſícque quinquaginta ſex Sphæras vniuersè conſtituit; quantum quidem elicere ex ipſius contextu licet. Prætereo autem iſtis, ac Platoni fuiſſe Lunam infimam; Solem ſupra ipſam; & ſupra Solem, quinque Vagas Stellas; ac videri omninò Archimedem, vno alteróve ſæculo pòſt, non ordine alio, quàm hoc, repræſentaſſe Planetas ſua illa in Sphæra, in qua tametſi Claudianus non exhibitos alios, quàm Solis, ac Lunæ motus memoret, 12. Metaph. 8.

Percurrit

In Epigr. *Percurrit proprium mentitus Signifer annum:*
Et simulata nouo Cynthia mense redit:

2.de diuin. Addit tamen Cicero alios, vbi de Archimede loquens; *qui cùm*, inquit, *Lunæ, Solis, quinque Errantium motus in Sphæram alligauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo Platonis Mundum ædificauit Deus, vt tarditate, & celeritate dissimillimos motus vna regeret conuersio.* Ne memorem eundem Ciceronem (ibid.) eosdem quoque addere circa eam Sphæram, *quam nuper*, inquit, *familiaris noster effecit Posidonius, cuius singulæ conuersiones idem efficiunt in Sole, & in Luna, & in quinque Stellis Errantibus, quod efficitur in Cælo singulis diebus; & noctibus.* Quia verò Hipparchus postea deprehendit tam Solem, quàm Lunam, & quinque has Stellas nunc remotiùs, nunc propiùs à Terra abesse; & non posse istud per eiusmodi concentricas Terræ Sphæras explicari; ideò, illis reiectis, reputauit motus Planetarum habendos esse eccentricos; &, quòd non potuerit tamen ipse determinare singula, viam demonstrauit, qua incedens deinceps Ptolemæus Artem confecit. Memorandi interim sunt duo aut tres viri, ex quorum obseruatis Ap.Ptol.l.7. c.8.& seq. Hipparchus, & Ptolemæus profecerunt. Vnus fuit Timocharis, qui annis ante Christum proximè trecentis, inter cætera, circa stellas Fixas, obseruauit eam, quæ Arista, seu Spica Virginis vocatur, antecedere Æquinoctij Autumnalis punctum octo gradibus: accensendus autem ipsi Aristillus, cuius etiam factis circa Fixas obseruationibus Ptolemæus vtitur, vt ostendat Fixas esse latitudine inuariatas. Pòst autem, sæculo non toto successit Eratosthenes, qui Ptolemæi Euergetæ prioris Bibliothecarius, author illi fuit, vt in Porticu Alexandriæ Armillas constitueret, quibus fuere quoque deinceps Hipparchus, & Ptolemæus vsi; ipséque, inter cætera, obseruauit, definiitque obliquitatem Signiferi, quam & Hipparchus, Ptol. l.1. cap.11. & Ptolemæus ratam habuerunt, graduum viginti trium, minutorum quinquaginta vnius.

De Hipparcho verò, qui annis ante Christum circiter centum, & quadraginta floruit, vt quidpiam dicamus, explicare promptum non est, quantum ipsi Astronomia debeat. Imprimis enim ex habita illa obseruatione Ptol.loc.cit. Timocharidis, & aliquibus aliis, tametsi ipsas non vndique exquisitas esse censeret, quia ipse tamen deprehendit non antecedere ampliùs Spicam Virginis Æquinoctij punctum, quàm gradibus sex, cæterásque stellas pari proportione: ideò intellexit Stellas quoque Fixas moueri in Ortum secundum Zodiacum; vnde & Librum *de Solstitiorum, Æquinoctiorúmque transgressu* conscripsit. Et quia ipsius tempore Noua quædam Stella, vt nuper tempore Tychonis, apparuit; idcircò, *ad dubitationem est adductus*, vt Lib.2.c.26. verbis dicam Plinij, *an-ne hoc sæpiùs fieret, mouerentúrque & eæ, quas putamus affixas. Ideóque*, pergit Plinius, *ausus rem etiam Deo improbam, adnumerare posteris Stellas, ac Sidera ad normam expangere, organis excogitatis, per quæ singularum loca, atque magnitudines signarentur; & facilè discerni posset ex eo, non modò an obirent, nascerenturve; sed an omninò aliqua transirent, mouerentúrve; itémque, an crescerent, minuerentúrque; Cælo in hæreditatem cunctis relicto, si quisquam, qui rationem eam caperet, inuentus esset.* Quare & ex hoc primùm tempore, Fixarum loca obseruata, designatáque secundum longitudinem, latitudinémque habemus; & quem ille Catalogum Stellarum contexuit, ipse est; quem Ptolemæus posteà in suum Almage-Lib.7. c.5. stum inseruit. Ne id memorem, quòd Hipparchus prætereà denotauit, quo situ variæ Stellæ inter se forent; an in eadem rectâ; an triquetrâ cap.1. formâ; an quadratâ, &c. vt vel ex Ptolemæo constat. Ad-hæc, cùm Solis, ac Lunæ motus cogniti vtcumque iam forent; ipse tamen eorum notitiam longè exquisitiorem fecit. Quippe non modò memoratam Callipicæ Periodo correctionem adhibuit, sed etiam, cùm longam Eclipseon seriem collegisset (vt putà ab vsque illis Babylonicis, tempore Mardocempadi, ad vsque obseruatas à seipso, per annos sexcentos) animaduertisset verò neque singulis nouemdecim annis pareis Eclipseis recurrere,

neque

neque poſt aliquot decem nouennaleis recurſus, Eclipſeis quaſdam fieri ac in cauſa eſſe tum latitudinem Lunæ variam, nodorúmque eius anticipationem; tum eccentricitatem, ob quam motus nunc ſegniores ad Apogeum, nunc ad Perigeum citatiores deprehenderentur; idcircò rationem horum omnium habuit, Hypotheſeiſque, & iuxta ipſas, Tabulas motuum condidit, ex quibus facta ſupputatione, prædicere tam tutò potuit, an, & quæ, vel quantæ, & quando euenturæ Eclipſes in poſterum forent. Et vide, vt proinde Plinius, vbi eſt de Thalete, & Sulpitio Gallo loquutus, *Poſt eos*, inquit, *vtriuſque Sideris curſus in ſexcentos annos præcinuit Hipparchus; menſeis gentium, diéſque, & horas, ac ſitus locorum, & vices populorum complexus; æuo teſte, haud alio modo, quàm conſiliorum naturæ particeps.* Videlicet debuit Hipparchus, præter tempora adnotata, quibus Eclipſes deberent aut Rhodi, aut Alexandriæ contingere, recenſuiſſe quaſdam regiones, vrbeíſque præcipuas, cum deſignatione menſium, quibus vterentur; & quibus futurum eſſettum diebus, tum horis, vt Eclipſes iis fierent; & ſuccedentibus quidem Romæ prædictionibus, Plinij æuo. lib.2.c.12.

Dignum verò eſt adnotatu, cùm aueret etiam Hipparchus & Hypotheſeis conſtituere, & in Tabulas diducere motus pro Planetis cæteris, quinqueve Stellis Errantibus; nanciſci tamen eum non potuiſſe neque ex Chaldæis, Babyloniiſve, neque ex Ægyptiis, neque etiam ex Græcis idoneas vllas Obſeruationes circa hoſce Planetas peractas (quippe & cùm tales peragi non poſſent, locis Fixarum incognitis) & quas perfecit ipſemet, temporis fuiſſe longè anguſtioris, quàm vt quidpiam certum, diuturnúmque decernere ea de re poſſet. Quare & digeſſiſſe eum ſolùm quaſcumque obſeruationes habuit, quo optimo ordine potuit, eáſque, ſi qui futuri eſſent, qui intelligerent, iiſque vti poſſent, reliquiſſe. Eueniſſe autem, vt, cùm bona forte in Ptolemæi manus incidiſſent, ipſe illas iam conferens cum ſuis, & adnixus fuerit, & cœperit primus tum Hypotheſeis, tum Tabulas motuum idoneas pro his Planetis condere, tametſi id ſubtimidè, quòd ob paucas nimis, & temporis non ſatis diuturni obſeruationes, non auderet ſibi ſuarum Tabularum in longum tempus admodum, certitudinem polliceri. Verùm recitare eius verba ne pigeat, *Tempus*, inquit, *ex quo Planetarum obſeruationes habemus conſcriptas, ad magnitudinem rerum comparatum, adeò breue eſt, vt infirmam faciat prædictionem in longum tempus.* Et poſteà, *Quamobrem*, inquit, *puto Hipparchum, veri amantem*, Φιλαληθη (hoc enim Epitheto illum frequens donat) *cùm propter hæc omnia, tum maximè quia tot veras à Priſcis obſeruationes non habuit, quot ipſe nobis exhibuit, Solis quidem, ac Lunæ ſuſcepiſſe negotium, ac id peragi motibus æquabilibus, circularibúſque, quantum fas fuit demonſtraſſe; ad Planetarum quinque negotium, quantum commentarij ipſius, quos videre nobis contigit, oſtendunt, non ſuſcepiſſe ſanè; ſed obſeruationes circa ipſos factas, & commodiore ſerie collegiſſe, & ex ipſis planum feciſſe, non congruere apparentia Hypotheſibus, quibus Mathematici eius temporis vtebantur.* Et mox, vbi dixit, aut nihil omninò demonſtraſſe cæteros, aut ſuſceptum negotium ad finem vſque non perduxiſſe, *Ipſe autem*, inquit, *cogitauit, cùm reverâ eximiè diſciplinas omneis calleret, non debere ſe, aliorum inſtar, id aggredi, quod perducere ad exitum non poſſet.* Ptolemæus ergo fuit primus, qui ex germanis obſeruationibus motus Planetarum in Hypotheſeis, Tabuláſque concinnas deduxit: adeò vt ante ipſum conceſſum non fuerit loca Planetarum, niſi craſſo quodam modo, definire. lib.9. c.2.

Priuſquàm tamen de Ptolemæo, qui annis, iam poſt Chriſtum circiter centum triginta floruit, déque conſequutis temporibus dicam: quia tempore inter Hipparchum, & Ptolemæum intercedente, ſtudia hæc Alexandriæ ita florere perſeuerârunt, vt ex Ægypto rediens Iulius Cæſar deduxerit inde Soſigenem illum, cuius ope reſtitutionem Calendarij molitus eſt, ac viſus proinde fuerit Aſtronomiæ ſtudium apud Romanos propagare;

pagare; age peruideamus paucis, vt ſe apud illos Cæleſtium rerum cura habuerit. Imprimis verò ſeponendus, prætérque ordinem habendus videtur is, cuius obiter iam memini, Sulpitius Gallus, de quo memorabile eſt quod Cato apud Ciceronem inducitur dicens, dum, *Mori*, inquit, *videbamus in ſtudio dimetiundi penè Cæli, atque Terræ Gallum, familiarem Patris tui, Scipio. Quoties illum lux noctu aliquid deſcribere aggreſſum; quoties nox oppreſſit, cùm cœpiſſet manè? quam delectabatur, cùm defectiones Solis, & Lunæ multò nobis antè prædiceret?* Nempe ille Vir fuit planè ſingularis, ac in tanta bonarum Artium ignoratione, & negligentia ipſe tam ſtudioſus Cæleſtium, debuit omninò alicunde aut ex Ægypto, aut ex Græcia nactus eſſe Eclipſeon ſeriem, ac artem deducendi illas per circuitus decem nouennaleis, quemadmodum prædiximus. Quod ſupereſt enim, quanta, putas, fuit apud Romanos harum incuria? Ipſam profectò non potuit diſſimulare Virgilius tributo Anchiſæ vaticinio, iuxta quod Romani imperaturi quidem forent, at conceſſuri populis aliis, vt Sidera noſſent, ac deſcriberent,

Lib. de Sen.

——Cæliq́ue meatus
Deſcribent Radio, & ſurgentia Sidera dicent.

6. Æn.

Cato quoque ipſe, quem illud de Gallo dixiſſe fingit Cicero, citatur ab Agellio ſcriptum reliquiſſe, *Non licere ſcribere, quod in Tabula apud Pontificem Maximum eſt, quoties annona cara, quoties Lunæ, aut Solis lumini caligo, aut quid obſtiterit; vſque adeò*, pergit Agellius, *parui fecit, rationes veras Solis, & Lunæ deficientium, vel ſcire, vel dicere.* Quin-etiam licet ab vſque Numa Intercalationes variæ factæ fuiſſent; fuerat tamen totum earum artificium ex Græcis deſumptum: quippe quòd alioquin toto in Occidente ſumma harum rerum foret imperitia; ſubnotante haud abs re Plinio, neminem in Galliis, Hiſpaniis, & Africa fuiſſe, qui Siderum proderet exortus. Quanquam dignum ſanè memoratu eſt, exſtitiſſe ſaltem in Galliis Pytheam Philoſophum (vt Cleomedes vocat) Maſſilienſem, qui circiter tempora Alexandri Macedonis, Gnomonis proportionem ad Solſtitialem vmbram obſeruauerit, eandémque Maſſiliæ deprehenderit, quam Hipparchum Bizantij reperiſſe meminit Strabo: Qui cùm Eudoxus exiſtimaſſet Stellam Polarem in ipſo eſſe Polo, docuerit in Polo nullam eſſe Stellam, ſed locum eſſe vacuum, cui adiacerent Stellæ tres, quibuſcum punctum, quod eſſet Polus quadrangulam circiter figuram ſtatueret: vt apud Hipparchum Bithynum in Aratea ſcribentem habetur: Qui primus Oceanum in Boream tentârit, ac vltimam Thulen detexerit, in qua æſtiuum Tropicum eundem eſſe cum Polari, ſeu maximo ſemper apparentium, citatus Cleomedes cohærenter prodit: Qui, vt ex eius libris de Oceano ſcriptis, Geminóque citatis, intelligitur, curioſus fuerit inquirendi, cuiuſmodi pro varietate regionum Cæli poſitus ſe haberet; nam, *Monſtrabant*, inquit, *nobis Barbari, qua occumberet Sol: eueniebátque circa hæc loca, vt nox fieret omninò parua, heic quidem duarum, illeic trium horarum; adeò vt, poſt occaſum Solis, paruâ morâ interpoſitâ, Sol denuò ſtatim oriretur.* Verùm iſtud quidem de locis Occidentalibus obiter. De Romanis ipſis dicere vt pergam, id non videtur reticendum, quod eſt à Plinio proditum, cùm de Horologiorum apud illos inuentione agens, docet primis illis Reipublicæ temporibus nominatos ſolùm, ex duodecim Tabulis, Ortus, atque Occaſus fuiſſe: Poſt aliquot annos adiunctum Meridiem; tum columnæ cuiuſdam indicatione, ſupremam horam; atque id quidem ſerenis tantùm diebus, ad vſque bellum Punicum primum. Confectum deinde vnum, alterúmve Solarium Horologium; ſed lineis non ſatis ad horas congruentibus, quovſque ſæculo pòſt, Q. Marcius Philippus id diligentiùs ordinauit. Cúmque horæ adhuc forent incertæ nubilo, Naſicam Scipionem primum cœpiſſe aquâ diuidere horas dierum æquè, ac noctium, ídque Horologium ſub tecto dicaſſe, anno Vrbis D. XCV. *Tandiu*, ſubdit Plinius, *Populi Romani indiſcreta lux fuit.* Id

Lib.2.c.28.

lib.18. c.25.

2.Meteor.7.

lib.1.

In Elem. Aſtiom.

lib.7.c.60.

præterea

prætereo, quod aliàs habet, tum de Augusto, obelisci vmbram ad hosce vsus accommodante; tum de Mathematico Manlio pilam auratam vertici addente, quò ipsius verticis vmbra in semetipsam colligeretur. Id solùm accipio, quod inde habetur, viguisse iam tum Romæ Mathematicum studium (quod & prouectum ad tempora Traiani oportuerit, quando, vt Ptolemæus refert, Sidera ibi tum obseruauit Menelaus, vti & paulò antè Agrippa in Bithynia) viguisse, inquam, ex quo vsque advectus Romam Sosigenes, amorem studiúmque harum rerum accendit. Et de anni quidem Iuliani, quem constituit, forma, nihil est, quod subiiciam, quando res passim perspecta est; præterire tamen non decet id, quod in illius commendationem habet Plinius, dum, *Ipse,* inquit, *ternis commentationibus, quanquam diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare, ipsemet semet corrigendo:* tanto veritatis amore, tantâ diligentiâ; Hipparchi imitatione, fuit. Lib.7. c.3.

Iam de Ptolemæo, tantum est eius nomen, vt de eo dicendum aliud nihil sit, quàm esse ipsum artis, scientiæve Astronomicæ conditorem. Nam rudera quidem nobilia collecta ab Hipparcho fuerant; verùm ipse fuit, qui & illis, & aliquibus aliis, ac propriis etiam inuentis, obseruatísque additis, structuram, formámque induxit; emersítque adeò ex eius labore celebrata illa tantoperè μεγάλη σύνταξις, *Magna coordinatio, constructio, compositio*, qua ex libris tredecim constante omnem, quæ haberi potuit, doctrinam de Sole, de Luna, déque tam Inerrantibus, quàm Errantibus Stellis est complexus. Quanquam autem dies diem docuit, ac illud evênit, quod ipsemet præsumpserat, fore, vt non pauca essent castiganda; vniuersè tamen quæ fuit ab ipso instituta Ars, constitit, ipsámque deinceps amplexi non modò Alexandrini sunt, sed etiam Arabes, Latini, & quotquot ad nos vsque Astronomiam coluerunt. Nam Alexandriæ quidem floruisse per aliquot adhuc post ipsum sæcula Astronomiam, non modò fidem faciunt, præter cæteros, & Theon (iunior scilicet) & Pappus, dicti Alexandrini, quorum ille eximios Commentarios in Ptolemæum edidit, hic cætera inter opera egregia, in quibus est liber Mathematicarum collectionum sextus, obseruauit annis à Christo circiter quadringentis obliquitatem Eclipticæ non tantam esse, quantam Eratosthenes, Hipparchus,& Ptolemæus;sed quantam propè nostris hisce temporibus deprehendimus: Non modo, inquam, isti fidem faciunt; verùm etiam Patriarchæ illi Alexandrinæ Ecclesiæ, quorum sententiæ standum esse circa negotium Paschatis, tum ipsum Nicænum Concilium,tum Episcopi deinceps varij, ipséque etiam Sanctus Leo Pontifex Maximus, censuerunt. Tales fuere Theophilus, Cyrillus, Proterius, quos consulere ideò visum est, quòd exortæ ob Paschatis celebrationem controuersiæ de tempore Verni Æquinoctij, de Plenilunio proximè insequente, déque constituendis iuxta hæc perspecta,certis regulis,non possent meliùs,quàm ex iis,quæ ipsi ob vigentē Alexandriæ Astronomiam, comperta haberent. definiri. At verò ex Arabibus, qui in studio Astronomiæ successere Alexandrinis, & Ptolemæi Compositionem Magnam, quàm & dixere Almagestum, aliósque libros varios suam in linguam transtulerunt, primus, præcipuúsque memoria dignus, fuit Albategnius, aliàs Mahometes Aractensis dictus. Is octingentis paullò minùs post Christum annis, ex Dynastarum Syriæ prosapia oriundus, varia obseruauit partim Aractæ, partim Antiochiæ; ac deprehendit tum Solis Apogeum à Ptolemæi tempore in consequentia progressum; tum Stellas Fixas regredi in Ortum vno gradu, non intra annos centum, vt ille statuerat, sed intra minùs, quàm septuaginta; tum Eclipticæ obliquitatem, secundum Pappum, esse minorem (supra viginti treis nempe gradus, minutorum triginta quinque) tum alia id genus circa Stellas Fixas, circáque Planetas complura; vnde & Ptolemæum in multis correxit, & Tabulas nouas condidit; & librum conscripsit inscriptum, *De scientia Stellarum:* Successere per duo, aut tria sæcula consequentia Alphraganus, Arzachel, Almeon, aliíque Arabes, quibus, quòd iam omnia Astrologicis nugamentis inquinarentur, Iudæi quidam, ipsi quoque diuinationis gloriam affectantes, sese intermiscuerunt.

Ante annos ab heinc quadringentos Alphonſus Caſtellæ, & Legionis Rex, ipſe quoque prædictionum Aſtrologicarum curioſus, intelligens tam Ptolemæi, quàm Albategnij Tabulas cum Cælo non prorsùs congruere, Nouas Tabulas condere eſt aggreſſus; conuocauítque ideò quotquot Arabes, Iudæíque ea tempeſtate celebres fuere, vt obſeruationes ad tantum negotium neceſſarias peragerent, ac ipſis ſtudiosè collatis cum iis, quæ ſuperiorum eſſent ætatum, Tabulas conderent exquiſitas. Memorabile eſt, quod aiunt, fuiſſe ad id impenſa ab eo aureorum millia quadringenta. Digna ſanè munificentia, liberalitáſque tanto Principe; digna, cuius memoriam nunquam intercidere bonarum artium cultores ſinant; verùm ex eo tamen infœlix, quòd illi Artifices non tam ad ſtudiosè obſeruandum, quàm ad ſcrupulosè ſupputandum comparati, calculos plerumque non tam ad obſeruata collineantes, quàm ad myſteria quædam, ſeu nugas Cabballiſticas ſpectantes, inſtituerint; vt incuriam prætercam, qualem Regiomontanus deprehendens, perſpexit illos gradibus penè duobus à veris Fixarum locis aberraſſe, quia Ptolemæi numeros perinde habuiſſent, ac ſi ab eo fuiſſent initio annorum Chriſti conſtituti. Quò minùs profectò eſt mirum, ſi conditæ ab ipſis Tabulæ à Rege dictæ Alphonſinæ, & interdum quoque ab ipſo loco Toletanæ (vnde & qui Tabuliſtarum congregationi præfuit, memoratur fuiſſe Iſaacus quidam Toletanæ Synagogæ cātor) ſi Tabulæ, inquam, ab vſque tempore Alphonſi deprehenſæ fuerint cum Cælo non congruere, & nouam manum poſtulare. Remanſit tamen Aſtronomia penè conſepulta (niſi quòd & Thebitius Arabs, & Prophatius Iudæus quidpiam circa Fixarum motùm, obliquitatémque Eclipticæ obſeruârunt) quovſque ante annos ducentos Georgius Peurbachius, & Ioannes Regiomontanus eius diſcipulus, ipſi quaſi è manibus Arabum, Iudæorúmque ereptæ, lucem in Germania accenderunt, Ptolemæum reduxerunt, Inſtrumenta apparârunt, non pauca obſeruârunt; tametſi, quia vterque fuere in ipſo ætatis flore exſtincti, rem eò vſque deducere, quò vſque præconceperant, non potuerunt. Illorum deinde exemplo animatus Nicolaus Copernicus cœpit per initia ſuperioris ſæculi Aſtronomiam ſeriò illuſtrare; & reſtitutâ Mundo Pythagoricâ formâ, qualem iam antè innui, varia ad condendum Nouas Tabulas obſeruauit. Verùm quia neque circa Fixas aliud quicquam potuit, quàm promotionem illarum in longum, quatenus ab vſque Ptolemæo progreſſæ apparebant, conſtituere; ideò Canones quidem motuum quàm maximè potuit exquiſitos condidit; ſed & illi, & quæ fuere ipſis ſuper-exſtructæ Prutenicæ Tabulæ, magis quidem, quàm Alphonſinæ; at non tamen Cælo vndique quadrârunt. Laudabilis interim Vir, quòd fore illis quoque adhibendam correctionem præſentiens, adhortari ſolitus eſt ſitientiſſimum Aſtronomiæ iuuenem Georgium Ioachimum Rheticum, vt cum-primis operam daret reſtitutioni Affixarum, & earum maximè, quæ in Zodiaco, aut propè ipſum ſunt, & quibuſcum Planetæ comparari poſſunt; quòd, niſi illis reſtitutis, neque Planetarum loca obtinere, neque omninò quidpiam moliri circa Aſtronomiam exquiſitum liceret.

Exortus itaque eſt demum Tycho Braheus nobilis Danus, qui à prima vſque adoleſcentia obſeruandis Sideribus deditus, tantò magis illa Copernici adhortatione in Rhetici operibus euulgata permotus fuit, quantò peruidit non poſſe ſe abſque Fixarum reſtitutione determinare germanum locum Stellæ illius celebris, quæ ab initio Nouembris anni M. D. LXXII. vltra menſeis ſexdecim in Conſtellatione Caſſiopeiæ fulſit. Peruidit nimirùm errores penè omneis, qui à fundata vſque Aſtronomia deprehenſi in ea forent, ex eo originem habere, quòd Stellæ Fixæ non in iis fuiſſent, quibus ſupponerentur, locis, ſed aliquæ propiùs, aliquæ remotiùs: ídque ſeu Hipparchus initio non ſat exquiſitè omneis conſignaſſet, quas & ferè per graduum ſextanteis ſolùm deſignârat (& difficile ſanè eſt quidpiam ſimul inuenire, ac perficere) ſeu exſcriptores Ptolemæi aut inſcitiâ, aut incuriâ plerarumque loca vitiaſſent; ſeu factæ illæ additiones, ob progreſſum in conſequentia, labem feciſſent aliquam: ſeu quavis alia demum ratione. Ac iam quidem generoſus ille, &

& nunquam satis laudatus Princeps VVillelmus Hassiæ Landgrauius in eam quoque curam incubuerat, vt loca Fixarum restitueret; attamen rem perficere, vt ipsi Tychoni, concessum non fuit. Tycho igitur heroïco ausuid sibi in animum induxit, vt ab ipsis vsque fundamentis Astronomiam instauraret; atque idcircò neque labori, neque sumptibus vllis parceret (& conferente præsertim ad impensas Friderico II. Rege laudatissimo) necessariis omnibus obseruationibus peragendis. Quare & vbi primùm in Insula Huenna abs Rege concessa, exstructóque Vraniburgo, Obseruatoria apparauit, ipsáque numeroso, & magnifico Instrumentorum apparatu instruxit; cœpit (ac adhibitis quidem pluribus idoneis coadiutoribus) exquisitè obseruare Poli eius loci per circum-polareis Stellas altitudinem; ex qua altitudinem quoque Æquatoris intelligens, puncta Æquinoctialia ex transcursu Solis per ea designauit; ac attendens præterea ad parteis Tauri, & Leonis medias, Apogeum Solis inuenit, eiusdémque Eccentricitatem, cursúmque à puncto Æquinoctij verni deduxit. Ex Venere autem interdiu cum Sole, noctu cum Fixis comparata, ascensiones rectas, declinationésque Fixarum rimari est aggressus; quod antiquiores quidem fallaciùs, vsurpata Luna, non Venere, præstiterant. Exquisitè verò imprimis Stellam Lucidam, quæ est in Arietis vertice constituit, & ex ordine aliquot secundum Zodiacum præcipuas; ac tum, disquisitis aliarum omnium cùm ab ipsis, tum inter se mutuis distantiis, omnium & ascensiones rectas, declinationésque definiit, & longitudines, latitudinésque præscripsit, & antiquorum Catalogum numero circiter ducentarum adauxit. Nam degentes quidem antiqui in Australiore horizonte, ducentas plus minùs Stellas adnotârant, in horizonte Danico, longè Borealiore, inconspicuas; at ipse viciffim circiter ducentas ab illis neglectas, quasi minutiores, collegit, & grandioribus cæteris intermiscuit. Cùm intereà autem semper obseruaret Planetarum omnium per Meridianum transitus, & distantias à Fixis Stellis vicinis, ac præcipuis; fundamenta iecit ex quibus tum singulorum loca haberi, tum motus definiri possent. Ac erat ipsi quidem pro votis Theoriam Astronomiæ totam, Tabulásque nouas ex iis condere; sed immatura morte præuentus, perficere potis non fuit; ac plurimùm est, quòd Obseruationes consignârit, reliqueritque, ex quibus Keplerus potuerit Theoriam, Tabulásque indigitas Rudolphinas construere: & ex quibus, ac aliis, quæ peragi deinceps poterunt, quicquid in hisce Tabulis desiderabitur, emendetur. Id verò imprimis singulari commendatione dignum est, quòd Fixarum loca per ipsum restituta habeamus; quódque proinde ipse solus id aggressus fuerit, ac perfecerit, quod nemo ab Hipparcho vsque aggressus fuerat, perfeceratve.

Cætera prætereo, quæ illi debentur, vt quòd primus Cometas ferri per Ætherea spatia demonstrauerit: quòd Refractiones cauendas esse, & quatenus, ostenderit; quòd Lunæ latitudinem augendam esse ampliùs quadrante, quàm reputaretur, deprehenderit; quòd latitudines Fixarum variari propemodum conuicerit; quòd Hypothesin, quàm, qui sequi aut Ptolemaicam non sustinent, aut Copernicæam non audent, tueri possint, inuexerit; vel certè, si fuit Apollonij Pergæi (vt penè ex ipsis Ptolemæo, & Copernico intelligi licet) collato suo calculo probabilissimam fecerit; & quæ esse possunt huiusmodi plura. Obseruo dumtaxat, quàm exquisitè omnia supra antecessores fuerit exsequutus. Nempe Organa fabrefecit ea conditione materiæ, ea comprehensione magnitudinis, ea varietate constructionis, ea cura elaborationis, ea præcisione diuisionis, ea facilitate tractationis; ac eam præterea adhibuit & sui, & coobseruatorum complurium solertiam, diligentiam, industriam; vt cùm Hipparchi, Ptolemæi, cæterorúmque obseruata, per senas, aut summùm duodenas graduum parteis designarentur; sua ipse per sexagesimas, seu vocata minuta, scrupuláve prima, ac sæpe quoque per aliquot minuti vnius parteis designârit. Quæso verò, vt hoc attingam, quî comparari cum Tychonis industria, præcisionéque in obseruanda Eclipticæ obliquitate va- Lib.5.c.15. 12.Almag. 10.

leat illa obſeruandi Eratoſthenis ratio, quam Hipparchus, Ptolemæúſque probârunt, ſequutique ſunt; vt videlicet Meridianus diuideretur in parteis octoginta treis, ac interuallo Tropicorum deprehenſo capere ex illis vndecim, pronunciaretur diſtantiam Tropici-vnius ab Æquatore, eſſe talium partium quinque, ac ſemiſſis, ſeu, reductione ad gradus facta, viginti trium graduum, & minutorum quinquaginta vnius, ac trientis? Sed illi nimirum Scaphidio, cum erecto ad medium Gnomone, quale antè deſcriptum eſt, ad hoc negotium vtebantur; quod ad quam vſque ſubtilitatem pertingere poſſit, nemo eſt, qui non videat. Quadrans quoque ille Ptolemæi, quam-multùm abeſt à perfectione vel minimi eorum, quibus Tycho vſus? Idem dico de Regulis; nam & quod conſtitutæ illæ in Alexandrina Porticu, Palæſtráque Armillæ, aut ab ipſo etiam Ptolemæo confectæ quidquam comparandum cum Tychonicarum perfectione habuerint, non ſunt profectò cætera illa organa argumento. Nihil eſt ſubinde neceſſe, vt repetam Machinamenta, quibus fuere priſci Ægyptij, Babyloniíque vſi, ſeu in diſcernendis Zodiaci Signis, ſeu in Diametro Solis obtinenda. Nihil, vt ea commemorem; quibus vſi in eadem Diametro captanda Ariſtarchus, & Archimedes: quanquam mirari profectò ſubeſt, cùm Ariſtarchus adeò propè verum circa Solis Diametrum apud Archimedem collineârit, illam ſtatuens circuli partem ſeptingenteſimam, ac vigeſimam, gradúſve dimidium; quî fieri tamen potuerit, vt in ſuo *de Magnitudinibus, & diſtantijs* libro conſtituerit diametrum Lunæ, quæ tanta eſt proximè, quanta Solis, partem centeſimam octogeſimam, ſiue duos gradus, cùm dixit illam *quintam decimam partem Signi*; quod etiam à Pappo eſt animaduerſum. Nihil demùm, vt Organa, quibus fuere poſt-modum vſi Albategnius, Peurbachius, Regiomontanus, Copernicus, alij; ſiquidem, præter Regulas Regiomontano authore confectas (quibúſque eſt in obſeruandis Solis altitudinibus Bernardus VValterus illius diſcipulus vſus) ea omnia non longiſſimè modò, ſed & toto penè, vt ſic dicam, Cælo, ab exquiſita organorum Tychonicorum ratione abfuerunt. Hoc ſolùm optandum, vt quæ Obſeruationes fuere iis peractæ, in lucem edantur (quando eæ, bonis auibus, vt infrà deductum videbis, ſuperſunt) optandum, inquam, tum ob cauſas illeic loci recenſitas; tum ob eam, quòd non omnes Stellæ, quarum ille Catalogum in Progymnaſmatibus exhibuit, deprehendantur ſatis congruè ſubductæ fuiſſe calculo (quatenus nimirùm ad Cælum non quadrant) cùm & ex eadem officina Catalogi varij prodierint, plerumque inter ſe diſcrepantes (vt inſinuabit ſpecimen ad Operis calcem appoſitum) totum verò hoc emendare liceat ex patefactis fontibus, Obſeruationibus ſcilicet, ex quibus quid fuerit vitioſè deductum, quídque probè denuò deduci poſſit, innoteſcat.

In Aren. — Init. — Lib. 6.

Interim verò, cùm tanto iure commendandus Hipparchus ſit; quòd Organis excogitatis dimenſus fuerit Sidera; non minore ſanè commendandus Tycho, qui ſolus per tot ſæcula auſus ſit illum imitari, ac ita imitatus ſit, vt eum ſuperaſſe reputari poſſit. Me quod attinet, cùm haberi Hipparchus alter Atlas valeat; Tychonem videor iure habere quaſi alterum Herculem, qui illius, quaſi fatiſcentis, onus, vicéſque ſubierit. Vocat eum proinde Keplerus Hipparchum noſtri ſæculi; quod verum cùm ſit, meritò profectò vtriuſque occaſione exclamârit Plinius ſuum illud, *Macti ingenio eſte, Cæli Interpretes, rerúmque naturæ capaces; argumenti repertores, quo Deos, hominéſque viciſtis!* Et, *Viri ingentes, ſupráque mortalium naturam, tantorum numinum* (Solis nempe, ac Lunæ) *lege deprehenſa!* An verò liceat adiicere taleis maximè eſſe viros, quibus tritum illud ex Naſone competat,

Lib. 2. c. 12.

1. Faſt.

Fœlices Animæ, quibus hæc cognoſcere primis,
Inque domos ſuperas ſcandere cura fuit!

Tales certè ſunt, qui in domos ſuperas ſic ſcandunt, vt earum myſteria nobis referent, præſténtque, vt è Terra non diſcedentes, in Cælo verſemur; dicique adeò de illis debeat, quod ſtatim pòſt ſubiicitur;

Admouere

Admouere oculis distantia Sidera nostris,
Ætheráque ingenio suppofuere suo.

Quin-etiam illud; quod sequitur,

Sic petitur Cælum, non vt ferat Ossan Olympus,
Summáque Peliacus Sidera tangat apex,

interpretari ita licet, vt tales reverâ sint Viri, qui suis illis Organis, quasi scalis, & gradibus in Cælum ascendant, & cum Cælo, ac Sideribus immortali gloria florentes perennent; secùs ac sperare ij possunt, qui Gigantum more opes cumulant, titulósque aceruant, quos aduenienſ mors casúsve insperatus, quasi Iouis fulmen excutiat, ac densa obliuionis caligine obruat. Quoties profectò subit Tychonis speciatim cogitatio, is videtur appositè potuisse illud vsurpare, quod olim apud Synesium alius,

Οἶδ' ὅτι θνατὸς ἐγὼ, καὶ ἐφάμερος, ἀλλ' ὅταν ἄστρων De dono ad Pæon.
Ἰχνεύω πυκινὰς ἀμφιδρόμους ἕλικας,
Οὐκέτ' ἐπιψαύω γαίης ποσὶν, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ
Ζηνὶ διοτρεφέος πίμπλαμαι ἀμβροσίης,
Noui, quod moriar, fragilis; sectans tamen Astra,
Quæ hinc, illinc crebris sunt reuoluta viis:
Haud vltrà Terram pedibus contingo; sed ipso
Cum Ioue diuinâ repleor Ambrosiâ.

Quippe in assidua, qua fuit, Astrorum peruestigatione, visus omninò est communem conditionem mortalitatis, præsensionémque futuræ mortis lenire, atque compensare cum voluptate, qua se agnoscebat non sine fructu viuere; vtpotè qui generi humano adeò vtiliter laboraret, déque tota posteritate adeò munificè mereretur, ac sibi eam gloriam, famæque celebritatem quæreret, quæ nulla obscurari, aut deficere longinquitate temporis posset.

VERVM hactenus ea sunto, quæ Tu, VIR ILLVSTRIS, non modò audire, sed habere etiam legenda voluisti, de rerum Cælestium obseruatione, ac studio, ab vsque antiquissimis, quantum licuit, temporibus, ad Tychonem Braheum vsque: nam ea quidem, quæ adinuento post Tychonis mortem Telescopio detecta in Cælo, obseruatáque sunt, Sol maculosus; Luna superficie inæquabilis; Venus Phaseis, vt Luna subiens; Mercurius quoque, & Mars ex parte; Iupiter fasciatus, & stipatus quatuor veluti satellitibus; Saturnus tricorpor, Galaxias stellatus totus, stellatæque pariter variæ per Cælum quasi nebululæ; ea, inquam, & plura, satis Tibi sunt, supérque comperta. Ad Tychonis Vitam, cuius occasione hæc edisserui, quod attinet; eius seriem, quasi annaleis sex Libellis complexus sum; retuli nimirum ad suos quidque annos, quatenus fuisse ab eo gestum, obseruatum deprehendi. Si mihi præ manibus fuissent obseruationum Codices, hoc est, Commentarij non modò annales, verùm etiam diarij; licuisset profectò, ob plureis circunstantias adhibitas, omnia exhibere vt completiùs, sic aliquantò fortè ornatiùs: Sed enim & Codices ipsi, dum editi erunt, seipsos loquentur, Tychonémque ampliùs celebrabunt; & mihi satis intereà est, id præstitisse quod potui, & ex suscepto opere emersisse, quatenùs licuit; integrum relinquens iis, qui bona sorte Codices siue Manuscriptos, siue editos perlegerint, pluráve aliunde, quàm ego habere perspecta potuerint, vt omnia cumulatiùs, elaboratiúsque exsequantur. Fortè verò etiam non deerunt lectores, quibus videbor fuisse nimius; neque debuisse tot singularia ex iis, quæ à Tychone obseruata, conscriptáve fuere, interserere: Sed cogitaui nempe, si vitam Ducis cuiuspiam militaris mihi conscribendam sumpsissem, futurum fuisse, vt singulareis quasque actiones scriberem, quibus maximè illius virtus, aut in superandis prælio hostibus, aut in expugnandis vi, ac obsidione arcibus enituisset; cùm mihi verò præcellentis rerum Cælestium Obseruatoris conscribendam Vitam propofuerim, reputaui non satis fore, si generatim solùm ipsius in obseruando industriam, diligentiámque commendarem; sed debere me eam quoque speciatim, singularibúsve quibusdā speciminibus facere perspectam. Et, cùm ipse aliunde ea, quæ ex suis obser-

obſeruationibus deduxit, ratiocinatúſque eſt, conſcriptis à ſe libris conſignârit; cenſui libri cuiuſque ſeriem, ſummámque eſſe exhibendam, pro ea, qua ſum opinione, celebratos eruditorum, laudatorúmque Virorum libros, eſſe totidem quaſi bella geſta, vrbeíſve expugnatas, in quibus quanta Imperatoris ſapientia inclaruerit, pernoſſe lectorem delectet. Fortè etiam, pleraque, fateor, inter legendum incident, quæ diſplicere eò valeant, quòd intelligi, niſi ab iis, qui fuerint Aſtronomiæ initiati, non facilè poſſint: verùm, & ea præter-volare facile erit cæteris, qui vulgaria magis requirent; &, cùm iſtis gratificari, quantum licuit, fuerim adnixus, ducere non debui illos negligendos, qui rerum Cæleſtium ſtudioſi cùm ſint, penitius quidpiam cognoſcere ex eius Viri ſtudiis, qui totum æuum in Cæleſtium contemplatione traduxit, exoptent. Quod ſupereſt autem, mihi abundè erit, ſi gratam Tibi rem fecero, cui me maximè probare eſt cordi. Vale. Pariſiis, tuis ex ædibus, Kalend. Septemb. M. DC. LIII.

TYCHONIS

TYCHONIS BRAHEI, EQVITIS DANI, ASTRONOMORVM CORYPHÆI VITA.

LIBER PRIMVS.

PER-ILLVSTRIS est apud Danos Braha, Braheorúmve vocata familia. Oriundam perhibent ex Suecia, vbi floret etiam-num ramus Braheorum Comitum; cùm in Dania nulla obseruetur Comitum, Marchionum, Ducúmque distinctio. Ex hac igitur, quę apud Danos, stirpe ortum ducens Tycho patrem habuit *Ottonem Brahe*, ex Tichone alio, & Sophia Ruda prognatum. Is autem Tycho nostri auus filius fuit Axilij Brahe; & Mariæ Longæ: Sophia verò ipsius cõjunx fuit Georgij Rudi, & Christianæ Rosencransiæ filia. Ad matrē quod attinet, ea fuit *Beata Billea*, prognata ex Claudio, & Elizabetha Vlestanda. Fuit autem Claudius filius Stenonis, & Margaretæ Ronnoræ; Elizabetha verò Ioannis, & Margaretæ Trollæ filia. Nomina harum familiarum apposita insignibus legere licet in eo arcu, cui in nonnullis Operibus supposita est (æri nempe incisa) Tychonis effigies. Ac in ipsis quidem columnis arcum sustentantibus indicantur etiam familiæ tam Abauorum, quàm Abauiarum; verùm specialia tam illorum, quàm istarum nomina sunt perinde nobis comperta.

Fuit Otto Brahe Dominus Knudstorpij, feudi videlicet auiti, sitíque in Scania, vltra oram maris Balthici, non procul Helsimburgo. Cùm illeic autem degeret, Beatam Billeam vxorem duxit, ex eáque suscepit decem liberos, quinque putà mareis, quinque fœminas, quos ipse hoc ordine natos in Aduersariis domesticis scripsit; Elizabetha, Tycho, Steno, Marina, Axelia, Margareta, Christiana, Georgius, Canutus, Sophia. Heinc fuit filiorum primogenitus Tycho, quod & ipse est testatus non semel, ac in illa speciatim de suo ex Dania discessu Elegia, hocce disticho;

Ast ego Braheus de quinis fratribus vnus,
Et genitus primò, vix reputatus eram.

Cùm verò Fratres ipsius omnes magnæ in Patria authoritatis, & magna ex parte Senatorij Ordinis fuerint; tum memorandus præcipuè Steno, qui Majestati Regiæ Consiliarius, & in arce Calundburgica Præses, habuit cæteros inter liberos, tum filium Ottonem Basnesium, tum Birgittam filiam, quæ illustri Friderico Reetzio nupta, quatuor filios edidit, Petrum, Stenonem, Antonium, Georgium, quorum natu maximum Legatione Regia Parisiis fungentem, vnà cum natu minimo videre, affari, experiri beneuolos licuit. Ex filiabus autem, dicenda præsertim Sophia, quæ decennio post Tychonem nata, longè supervixit; exstincta quippe à paucis annis propemodùm nonagenaria. Ea fuit perita Matheseos, & Astronomiam cùm diligeret, tùm Astrologiam præsertim deperiit: vnde & expeditissima in erigendis Thematibus fuit. Reliquit verò filium Senatorem, inclytum Tagonum Totum Ericsolmium.

Ad TYCHONEM quod attinet, is natus est *Knudstorpij* (cuius loci latitudo est quinquaginta sex graduum, & quadraginta sex minutorum) anno millesimo quingentesimo quadragesimo sexto, ac mense Decembri. In exemplo ad me transmisso paternorum Aduersariorum, natus habetur die Martis, qui inter festum B. Luciæ, & Natalitia Domini fuit: quod si ritè constet, debuit, repetendo seriem Kalendarij secundum Stylum veterem, natus esse die eius mensis decima-nona. Existimârunt aliqui natum fuisse decima-quinta; at ipse in libro de Cometis, *Assumamus*, inquit, *Obseruationes repertas die xiij. Decembris, qui nobis ante annos xxxi. natalis illuxit.* Cùm illeic tamen asserat se die xiij. natum; intelligendus dies est à meridie, vt ipse in Astronomicis accipere solet, incœptus. Quippe vulgari modo loquendo, dicen- 1546.

 dus

dus eſt natus die XIV. mane,& hora quidem X. cum minutis xlvij.quod non modò habet in Annalibus MSS. Ioannes Stephanus, qui id ex Tychone accipere potuit, vt mihi quidem per optimum Olaum VVormium compertum eſt; ſed ipſemet etiam Tycho declarauit in Natalitio Themate, quod olim ab ipſo cum Magdeburgenſi Rollenhagio communicatum, præclarus Laurentius Eichſtadius & obtinuit, & mihi impertiit: In eo quippe Tycho natus legitur die Decembris xiij.horâ xxij. min.xlvij. Ac Pater quidem in Aduerſariis horam dicit inter nonam, ac decimam; ſed ipſe Tycho tempus correxit, gradum aſcendẽtem definiens,vt Eichſtadius idem perſcripſit, ex accidente, quo naſi pars ipſi fuit abſciſſa, vt dicetur inferiùs.

Fuêre Tychoni heinc patruus Georgius, inde Steno auunculus, quos eſt impensè, & ſui amanteis, & ſtudiorum ſuorum fautores expertus. Duxerat Georgius à pluſculis annis Ingeram Oxoniam, magni illius Petri Oxonij,qui deinceps Aulæ Magiſter (hoc eſt primariæ poſt Regiam dignitatis)fuit,ſororem: ſed ſterile conjugium erat. Itaque quam-primùm proles maſcula germano Ottoni fuit nata, de ea quaſi propria habenda, educandáque cogitauit. Cùm non obtineret autem à Parentibus, vt Tycho ablactatus ſibi traderetur; curauit illum, infantem adhuc, ipſis inſciis abripi, & ad ſe, inſignem illius curam ſuſcepturum, adduci. Prætexuit autem Parentibus eam excuſationem, quòd nato jam illis Stenone, ipſo frui deinceps poſſent, ac foret æquum, vt geminatam prolem maſculam quaſi partirentur. Et fuit certè quamobrem illi tantò æquiore animo ferrent,quantò non modò ipſe Patruus,ſed illius etiam vxor Ingera Tychonem quaſi filium habuit, cúmque amore ſingulari complexa eſt, & non modò quidem Patruo ſoſpite, ſed deinceps quoque, donec fatis functo, ipſa ſuperſtes in viuis fuit.

Priuſquàm infantiam exigeret, adhibuit Patruus Præceptores, à quibus peritiam legendi, ſcribendíque aſſequeretur: &, cùm
1554. jam circa ſeptimum ætatis annum conſiſteret, vt linguâ Latina erudiretur, operam dedit. Et repugnabat quidem Pater, quippe ea per id tempus mente,vt filij omnes arma potiùs ſectarentur,quàm literas;at Patruus perſpecta pueri indole, curioſa nimirùm, ac Scientiis capeſſendis idonea, in eo perſtitit, vt Latinè ſciret; maximéque,vt poſſet poſteà Iuris ſcientiæ incumbere, ſicque capax euadere ſummorum Regni munerum, ad quæ Viri Nobiles non Militaribus ſolùm geſtis, ſed prudentiâ quoque Iuris euehuntur. Neque verò Otto in ea ſententia diu perſtitit; ſiquidem breui Stenonem quoque literis Latinis inſtitui curauit. Fuit Tycho proinde totis quinque annis ſub Latinæ linguæ magiſtris, quos Patruus domum accerſiit, & à quibus fuit imbutus humanioribus literis, quarũ, ac præſertim Poëſeos,ſe peramantem ſemper oſtendit. Videtur Parens eius Otto per hoc quinquennium poſt annum putà M. D. LVI. quo nata eſt Sophia, fatis conceſſiſſe; quippe, cùm ipſi deinceps nulli nati liberi perhibeantur; vxore licet juuene adhuc, vt quæ in viuis adhuc foret, & ſeptuagenaria quidem, anno nonageſimo ſeptimo, quo diſceſſiſſe ex Dania Tychonem inferiùs dicetur.

Exactis jam duodecim annis (hoc eſt menſe Aprili anni M. D. LIX) miſit illum Patruus Hafniam Regni Daniæ Metropolim, vt operam in celebri Academia impenderet Rhetoricæ, ac Philoſophiæ. Hiſce dum vacaret, contigit, vt die Auguſti xxj. anni inſequentis M. D. LX. Solis Eclipſis fieret; non tanta profectò in Dania,quanta Conimbriæ in Luſitania, vbi ſcripſit Clauius *Solem circa meridiem non modico tempore contectum latuiſſe; tenebras fuiſſe quodammodo nocturnis maiores; neque enim quo pedem quis poneret, videre potuiſſe; clariſſiméque ſtellas in Cælo apparuiſſe: aueis etiam, mirabile dictu, ex aere in terram præ horrore tam tetræ obſcurationis decidiſſe*; at tanta fuit tamen,quæ in ſe plurimorum oculos, ipſiúſque Tychonis potiſſimùm,conuerterit. Demiratus iam fuerat ex lectitatis vulgaribus Aſtrologorum Diariis, & ex iis, quæ paſſim de morte, fortuníſque hominum ab ipſis prædicta jactari inaudierat, quî poſſent futura ex Cæli, Siderúmque inſpectione prænoſci: & exoptans ipſe quoque futura prænoſſe; ac prædicere, Sphæricâ doctrinâ occœperat imbui. Cùm verò attendit hanc Eclipſim eo tempore contigiſſe, quo prænunciatum fuerat, mirari adhuc magis cœpit, & quaſi rem diuinam habuit, poſſe homines adeò exquiſitè callere motus Siderum, vt illorum loca,poſitúſque mutuos proſpicere longè in futurum poſſint. Quare & conquiſiuit, coëmítque Stadianas Ephemeridas, &, vt illarum non modò vſum, ſed etiam rationem teneret, aſſequutus eſt, qualemcumque potuit, Theoriæ Planetarum notitiam. Atque hoc quidem ipſi initium ſtudij Aſtronomici fuit.

Anno deinde M.D.LXII. ac menſe Februario, diſceſſit Hafniâ, & deſtinatus cum Pædagogo Lipſiam, illuc ſub Martij finem peruenit. Eò verò Patruus mittendum cenſuit, vt prudentiæ Iuris, cuius illeic ſtudia maximè florebant, operam nauaret. Lipſiæ ergo dum moraretur, Iuri quidem, vt Patruo faceret ſatis, ſtuduit; at interim tamen ſcientiâ Siderum longè magis afficiebatur, ægréque ferebat Pædagogi genium, qui ſtellis quaſi iratis natus, ferre non poterat, vt vllam ſucciſiuam horam ipſi impenderet; idque voluntatem Parentum prætendens, quaſi ij,vt à Iuris ſtudio quidquam diuerteretur, nollent. Factum eſt proinde, vt tacito quodam Iuris faſtidio teneretur, & aliquando etiam in hoc qualecumque (quod & deinceps inter ſodaleis frequenter in ore habuit) diſtichon prorumperet,

Ius Patinæ, & Legum ſunt nomine Iura ſub vno;
Grandia condunt, & grandia Iura vorant,

Cùm Patruus autem ſubminiſtraret etiam neceſſariam ad res ludicras, animíve relaxationem attinenteis pecuniam; ipſe quidem maxima

maxima ex parte impendebat illam coëmendis libris Aſtronomici argumenti: ſed huiuſmodi tamen libros clam Pædagogo ſibi habebat; neque etiam, quia pecuniam illius manu accipiebat, poterat totam in eos vſus, vt voluiſſet, impendere; quippe rationem reddere eius expenſæ tenebatur. Quoties itaque Pædagogus aduertere non poterat, libros illos peruolutabat; & nactus globulum cæleſtem (pugno ſcilicet non majorem) tum, cùm Pædagogus dormiret, inuigilabat Aſteriſmis cæleſtibus internoſcendis; & ea quidem attentione illos comparabat cum iis,qui erant in globo vtcunque depicti, vt intra menſem omneis qui forent in illo horizonte conſpicui, probè perſpectos habuerit. Didicit & Planetas noſſe ex Ephemeridibus Stadianis; quippe à quibus illorum loca inter Zodiaci Aſteriſmos præter-propter deſignarentur; & habita quidem præſertim ratione longitudinis, ſecundùm quam ea loca ſunt in deſignatis Aſteriſmis; aut non-nihil vltra, exortum verſus requirenda.

Quin-etiam,quia penetrare in ipſa Aſtronomiæ fundamenta dèſiderans, agnoſcénſque Ephemeridas ex Aſtronomicis Tabulis deduci, conquiſiuit tam Alphonſinas, quàm Prutenicas Tabulas, iíſque intelligendis ſic inuigilauit, vt illarum vſum ſibi familiarem expeditúmque reddiderit; ex eóque factum fuerit, vt adnotatis inter Stellas affixas Planetarum locis, & aliquibus interductis imaginariis locis, ipsíſque cum ſimilibus in ipſo globo comparatis, potuerit deprehendere, non congruere huiuſmodi loca cum calculo ex vtriſque Tabulis deducto, & errore quidem plerumque intolerabili; tametſi calculus Alphonſinus magis à vero quàm Copernicæus, ſeu Prutenicus aberraret. Deprehendit quoque Ephemeridas Stadij, quæ ſolæ id temporis exſtabant, ab eo calculo, quem ipſe ex Prutenicis deduxiſſet, abludere; ac ideò eſſe vt fallaceis, ſic indiligenter contextas. Atque id quidem (res ſanè mira) prælucente ipſi nemine, ſed Marte proprio, ductúque Genij,quo ád hæc-ſtudia inſtigabatur;cùm & perrumpendi forent obices, qui à Pædagogo ponebantur, & quorum causâ libertate ſeſe hiſce rebus dedendi carebat. Adde quòd, non ipſam modò Aſtronomiam, ſed alias etiam Matheſeos ſpecies Aſtronomiæ prorſus neceſſarias, potiſſimùm verò Geometriam, & Arithmeticam (vt de Optica, aliíſque nihil dicam) ſic addidicit, excoluítque, vt alio vſus præceptore, quàm ſeipſo non fuerit.

Quia verò aliunde animaduertit Tabularum confectionem ſupponere Obſeruationes rerum cæleſtium diligenter peractas; & hanc ipſam eſſe habendam, vt baſin totius Aſtronomiæ: idcircò cogitauit etiam hûc animum appellere, & quam-primùm occaſio, facultáſque obſeruandi foret, ſic in hanc curam incumbere, vt aut veteres corrigi, aut nouæ condi Tabulæ poſſent. Subiit autem primùm cogitatio hæc, poſt exactam illam, quæ vocatur Magna Conjunctio, duorum ſcilicet ſupremorum Planetarum, Saturni, ac Iouis, quæ vigeſimo quoque anno contingit, quæque eſt anno M.D.LXIII. ruente Auguſto celebrata, cùm Planetæ forent circa finem Cancri, & Leonis initium. Quippe manifeſtè agnouit ſupputatum ex Tabulis tempus cum Cælo non congruere, ſperauítque poſſe laboribus ſuis aliquod remedium malo adhiberi. Ac defuere quidem illi Organa, quibus Conjunctionem, illiúſque tempus rimari ſcrupuloſiùs poſſet; at venit tamen illi in mentem majuſculum quemdam vſurpare Circinum, cuius commiſſura applicaretur oculo, crura aut in binos Planetas, aut alterum in Planetam vnum, alterum in Fixam aliquam Stellam dirigerentur. Siquidem,deſcripto aliunde in charta munda circulo, cuius ſemidiameter foret ipſa crurum circini à medio claui connectentis, ad ſummos apices longitudo, circumferentia in gradus, cum ſemiſſibus, quadrantibúſque diſtingueretur; ita applicabat deinde ad circuli centrum,clauum ipſum medium,ſiue centrum Circini,vt extrema crura (ſiue apices) ad circumferentiam applicita deſignarent in ipſa gradus, & parteis etiam graduum aliquas, quibus Planetæ inter ſe, aut vnus Planeta, Fixáque diſtarent.Mechanica quidem,ac rudis deſignatio; ſed ex qua tamen intellexit Alphonſinos numeros abfuiſſe à vero Conjunctionis tempore, toto menſe, & Copernicanos aliquot ſaltem diebus. Præterea autem illum deinceps, quòd aliquo ſemper Aſtrologiæ ſtudio ſimul teneretur, retuliſſe ad hanc Conjunctionem, eam peſtem, quæ annis inſequentibus per totam Europam graſſata, innumerabilem hominum multitudinem abſtulit; quod talis Conjunctio celebrata fuiſſet Leonis initio, partiliter, nec procul à ſtellis nebuloſis Cancri, quæ Ptolemæo ſuffocantes, atque peſtilentes dicuntur. 1563.

Degebat per id tempus Lipſiæ adoleſcens induſtrius Bartholomæus Scultetus, Matheſi incumbens ſub Ioanne Homelio, celebri Academiæ Mathematico; illo ſcilicet, quem poſt-modum Tycho adinueniſſe retulit eleuationem Poli Lipſienſem graduum 51. minutorum 17. ac illi eſſe ſtandum edixit, *præ magna*, inquit, *diligentia, quam idem Homelius in fabricandis, & tractandis organis Mathematicis mechanicè adhibuit*. Scultetus ergo in apparandis Mathematicis inſtrumentis, cuiuſmodi à Præceptore præſcribebantur, ſedulus erat; quamobrem Tycho inita cum ipſo familiaritate, tradidit illi Radium ligneum ex Gemmæ Friſij præſcripto,ſed clam Pædagogo confectum, vt eum per puncta tranſversè ducta Homelij more diſcerneret; quo more ipſe poſtmodum Tycho Quadrantum, Sextantúmque arcus,vt poſteà dicetur, diſcreuit. Tunc verò talem adeptus Radium, obſeruandis Sideribus è feneſtra quapiam, quoties ipſi ſerenitas arriſit, ſic inuigilauit, vt nocteis ſæpe integras eo in ſtudio tranſegerit; idque dormiente interim, ignoranteque Pædagogo. Ac breui quidem deprehendit diſtantiarum angulos per æqualeis Radij diuiſiones acceptos, proportionúmque regulâ expenſos exquiſitè ſibi inuicem non congruere;

congruere; quare occasione erroris explorata, adinuentáque, excogitauit tabulam, qua eius Radij vitia, cùm apparare sibi alium minimè posset, emendaret.

Vtcunque fuit multas eo Radio obseruationes Lipsiæ peregit, eásque in speciali codice conscriptas ita asseruauit, vt illis deinceps adjunxerit alias eodem peractas Radio, tum vbi fuit primùm in patriam reuersus, tum vbi Germaniam proximis statim annis reuisit. Heinc est, cur de se alicubi loquens, *A decimo sexto ætatis anno*, inquit, *Sidera iucundo labore scrutatus sum; idque in adolescentia Lipsiæ studiorum causâ morans, saltem per Radium Astronomicum, cùm alia organa in ea tenuiore ætate deficerent, quantum fieri poterat, periclitabar.* Insinuat quoque non fuisse se ipsi Homelio incognitum, cùm de memorata Poli eleuatione scribens, quam is per altitudinem Solis maximam, minimámque assequutus fuerit, *hanc sedulò*, inquit, *perscrutatus est, vt ipsemet cognoui, cùm ante annos plus minus viginti quinque Lipsiæ studiorum causâ commorarer.* Denique verò quòd ex hoc vsque tempore præconceperit grande aliquid circa Astronomiam præstare, agnosci potest vel ex fronte Tabularum Rudolphinarum, vbi legitur *Scientiæ Astronomicæ Restauratio à Tychone illo Astronomorum Phœnice animo primùm conce-*
1564. *pta, & destinata* fuisse *anno Christi* M.D.LXIV.

Triennium Lipsiæ cùm exegisset, redeundùm illi in patriam fuit occasione mortis Georgij patrui; cùm eo alioquin superstite, constituisset priùs & totam Germaniam, & vicinas quoque regiones illius permissu lu-
1565. strare. Discedens ergo Lipsiâ anno M.D.LXV. sub ipsum Maij medium, doluit, quòd videre in transcursu solùm VVittebergam licuerit: quippe vbi percupierat aliquantulum commorari. Doluit & quòd Rostochium: vnde rectà in patriam soluit. In patria cùm foret, cœpit quidem quampiam domesticæ rei agitare curam: verùm eo maximè fine, vt corrogaret necessariam agitatæ animo peregrinationi pecuniam, ac simul dare operam, vt si quâ egeret per nummularios transmitteretur. Non desinebat interim cælestium quidpiam obseruitare, idque eodem semper Radio: neque enim animum adhuc appellere ad alia organa conficienda voluit, quòd ea non possent per varias regiones, nisi incommodè transferri, & citra labem omnem seruari; posset autem omnium facillimè Radius, vtpote duobus tantùm bacillis, siue Regulis mutuò dissociabilibus vnáque plicatilibus constans. Cogitauit insuper, si quid inter peregrinandum obseruatu dignum sese exhiberet, posse id designari imaginariis lineis inter aliquas stellas interductis, vti & inter ipsa obseruandi initia ab eo factitatum iam retulimus. Hoc certè modo aliquoties Planetarum loca obseruauit, delectis quatuor stellis Fixis, quæ geminæ in eandem lineam cum Planeta inciderent, sicque geminæ lineæ se in Planeta intersecarent. Nempe ex cognitis aliũde ipsarum Affixarum locis, deducere calculo licet quo in loco Planeta sit. Ad lineas verò dirigendas non filo vtebatur, quemadmodum postèa de Mæstlino dicendum est, sed regulâ ad oculum applicitâ, & in stellas conuersâ.

Quod ipsi maximè displicuit, effecítque, vt patriam fastidio quodam auersaretur, eámque cum regione aliâ commutare in animum induceret, contemptus fuit, quo in ea haberi liberalia studia, quæ ipse deperiret, peruidit. Quippe non modò cæteri, quos seu in vicinia, seu etiam in Aula internouit, nobiles Viri ea despiciebant, deridebántque; sed ipsi etiam consanguinei, affinésque eum objurgabant, quòd non Iurisprudentiæ, melioribúsque studiis vacaret, ac solus erat auunculus Steno, qui sequendum esse genium duceret. Quare & non sine iracundiæ specie discessum suum maturauit,, & ne exspectato quidem anno patriæ vale dixit, & VVittebergam semper cordi habens, illuc iter instituit, quò & sub ipsum Aprilis medium an-
ni insequentis M.D.LXVI. peruenit. Illeic iu- 1566.
cundè cùm degeret, variáque semper obseruitaret, constituerat non ante exactam Hiemem proximam demigrare: verùm quæ interuenit pestis, effecit, vt aufugeret, ac sese Rostochium Autumno ineunte conferret.

Rostochij dum ageret, is casus illi contigit, quo bonam nasi partem amisit. Sunt qui ad superiorem annum, ac mensem Octobrim istud referant: quasi ad hoc tempus perueniat directionis illius arcus, qui natalitio Themati, vt est antè dictum, corrigendo occasionem fecit. Scilicet ille ex directione horoscopi ad corpus Martis significari quampiam in facie deformitatem existimauit. Verùm annales memorati, casum ad hunc annum, ac mensem Decembrim, ita referunt, vt Stephanus illorum author, qui Tychonem sæpiùs inuisit, hausisse ex ore illius quæ de eo conscripsit, videatur. Vtcunque sit, res ex eo, se in hunc modum habuit. Die Decembris decima, agebantur choreæ, sponsaliorum occasione, in Bachmesteri ædibus, cæteros inter adfuerunt tum Tycho, tum Danus alius nobilis, Manderupius Pasbergius, qui suborto dissidio, malè inuicem affecti exierunt. Die vigesima septima, hoc est per festa natalitia, recruduit mutuum odium, occasione cuiusdam ludi: Tycho nimirum, studiosus licet, non auersabatur quas relaxationes conditio, ætásque ferebant. Heinc die insequente vigesima-nona ventum demum ad arma est, conflictúsque fuit circa horam vespertinam septimam, ac adeò in tenebris densis, per quas Manderupius id vulnus Tychoni inflixit, quo tota penè anterior pars nasi resecta prorsus periit. Narrat quoque rem in Epistolis Ioannes Baptista Laurus: vbi videtur dissidij causam in æmulationem referre, qua vterque præcellere in Mathematicis contendebat. Adiicit verò Tychonem sibi subdititium nasum haud quidem è cera, sed ex auro, argentóque conflatum ita agglutinasse, ita decenter apposuisse, vt verum omninò nasum mentiretur. Retulit etiam mihi olim Guillelmus Iansonius, qui toto biennio cum Tychone commoratus fuerat, solere illum semper circumgestare

pyxidulam,

pyxidulam, nesciebat vnguento, an glutine repletam, è qua satis frequenter aliquid illineret naso.

1577. Anno consequente inter cætera à Tychone obseruata, fuit Eclipsis Solis, quam in Progymnasmatis primam omnium à se obseruatarum fecit, ipsam ad diem Aprilis nonam, ac horam præcisè meridianam referens, cum quantitate obscurationis digitorum sex, & trientis. Scripsit quoque Tycho longo pòst tempore ad Clauium, obseruasse se hanc Eclipsin Rostochij, ad littus maris Balthici, in ipso quasi meridie, digitorum non planè septem: tametsi Keplerus professus rem consentire cum calculo, ait se in scheda alia inuenisse horam vndecimam, ac digitos nouem. Hæc porrò Eclipsis celebris est ob id, quod scriptum à Clauio fuit, *Romæ Solem non totum defecisse, sed relictum fuisse exilem quemdam circulum liuentem circum circa.* Quòd quidem Phænomenon variè à Keplero versatur, si quà aut fidem eleuet, aut quî euenire potuerit, declaret. Ipse Tycho conatus quoque fidem eleuare circa superiorem, quam in Dania puer viderat, illud semper in votis habuit, vt posset totalem Solis Eclipsin conspicere, quò ea quæ perhibebantur & de diutnis tenebris, & de aliis huiusmodi euentis probaret: verùm nunquam licuit sic esse felici: cùm ex nouem quas obseruauit, consignauítque, Eclipsibus, maxima dodrantem, proxima semissem diametri Solaris vix excesserit.

Perrexit deinceps morari, & aliquid semper obseruare Rostochij, nisi quòd, cùm per Æstatem excurrisset in patriam, rediit illùc per Hiemem, ac eò se appulsum scripsit quibusdam nempe literis ad Ioannem Alburgensem datis, ipsis Kalendis Ianuarij, exce-

1578. ptúmque hospitio Leuini. Cùm verò die eius mensis 14. scriberet, *Hodie verò*, inquit; *Deo annuente, & prosperante in propriam quandam habitationem migrare constitui, quæ est in Iuristarum Collegio, satis commoda, & Obseruationibus cælestibus, meisque desideriis apta. Illeic, si Deo ita visum fuerit, hanc Hiemem transigere constitui; quid deinceps futurum sit, dies dabit, & Domino illa prospicienda relinquo, admonitus hoc sapienti, & veteri versu,*

Tu præsens cura, Domino committe futura.

Prætereo interim, quod subjunxit, *Tuū verò est, mi Ioannes, eas, quas tibi nostri discessus concredidi causas in alto silentio apud te sepelire, ne quis suspicetur, vel intelligat me de quoquam quidquam conqueri, aut aliquid in patria fuisse, quod me ad discedendum impulerit. Id enim permagni interest, vt nemo audiat me de vlla re conqueri, vti etiam reuerà, de multis conqueri non possum. Fui enim in patria ab omnibus consanguineis, & amicis, præter meritum bene exceptus, eo solo deficiente, quòd non omnibus placuerint mea exercitia: idque suam meretur excusationem.* Anno postea partim illeic, partim VVittebergæ transacto, lustrare vlteriùs Germaniam de-

1569. creuit, & superato Danubio ipsam etiam Augustam - Vindelicorum inuisit. Alia inter loca etiam Laugingâ transiit in ipsis Sueviæ finibus, vbi Cyprianum Leovitium, virum Astrologicis studiis impensè deditum cognouit. Quippe inuitatus etiam ab eo fuit, & cum ipso in multam noctem vt cœnam produxit, sic sermones conseruit. Quæsiit porrò ex eo Tycho inter cætera, an-ne interdum Sideribus obseruandis inuigilaret, quò agnosceret suas Ephemeridas tam laboriosè è numeris Alphonsinis supputatas cum Cælo non congruere: ille autem respondit se Instrumentis ad obseruandum idoneis destitui, sed attendisse tamen interdum per quædam horologia ad Eclipseis Solis, ac Lunæ, deprehendisséque Solareis magis consentire cum Coperniceo calculo, Lunareis magis cum Alphonsino; ac trium etiam superiorum Planetarum motus cum illo magis facere, duorum inferiorum cum isto.

Augustam cùm primùm accessit, admiratus est propugnaculorum, mœnium, fossarum munimenta: architecturam ædificiorum priuatorum magnificam, viarum amplitudinem, amœnitatem fontium, salubritatem aëris, humanitatem ciuium, patritiorúmque maximè, industriam artificum, bonarum literarum cultum. Quare hisce rebus allectus, constituit in ea ciuitate non-nihil diutiùs hærere, maximéque vbi familiareis, beneuolósque habuit viros genere, dignitate, opibus, doctrina florenteis, ac illustreis imprimis fratres Ioannem Baptistam, & Paulum Hainzelios, illum quidem Septem-virum, istum verò Consulem, ambo eruditos, ambo Astronomiæ, sed Paulum præsertim, impensè amanteis. Quia porrò iamdudum apud se statuerat, quam-primùm opportunum foret, idonea quædam organa peragendis cælestibus Obseruationibus apparare (nôrat nempe ea, quæ vulgò haberentur, exiliora esse, incōmodioráque, quàm vt iis præstari quidpiam solidum ad restitutionem Astronomiæ posset) ideò nactus artifices, qui præscripta exsequerentur, cœpit imprimis meditari quâ magnitudine, ac formâ esse deberet Organum, quod singula graduum minuta distinctè exhiberet. Contigit autem, vt dum rem circino in charta exploraret, superueniens Paulus, rem cognouerit, ac in sese receperit Machinæ operas, ac impensas. Erant illæ futuræ insignes: Quadrans enim destinabatur, cuius radij, seu latera arcum complectentia cubitorum quatuor-decim forent (videlicet nondum cogitârat Tycho minuta graduum in transuersas lineolas tribuere, sed dumtaxat in eadem linea secundum arcum designare) ille tamen passus est se ad opus eximium egregiè animari.

Erat Paulo prædium in pago Gegginga, dimidio milliaris ab vrbe in Noto-Libycum distante: quamobrem delectus eius prædij hortus, in quo is Quadrans conficeretur. Conducta autem fuere ad hoc præstantes quique artifices Automatarij, aurifices, ferrarij, lignarijque fabri, iique non pauci numero, qui partim vt Consuli gratificarentur, partim mercede inuitati, alacriter se accingere

xere

xere ad opus: adeò vt intra menfis fpatium conftructus Quadrans fuerit, ac eiufmodi quidem molis, quam viginti robufti viri tranftulerint ægrè in proximum collem. Latera nimirum trabes quercinæ erant,arcus ex folido, fpecialíque ligno: trabes quoque duodecim erant, latera ipfa tum inter fe, tum cum arcu connectentes; erat orichalcica lamina ipfi arcui fuperducta, vt diuifionem illam in minuta quinquies mille,& quadringenta caperet; erant & ferrea ligamenta complura. Apparata erat in colle columna lignea quercina, admodum craffa, ac robufta, quæ ad perpendiculum continebatur parte inferiore in conum abeunte, chalybéque armata,intra ftructuram folidam terrâ conclufam, faxífque munitam,vt poffet manubriorum ope horizontaliter circumduci.Fuit proinde Quadrans verfo furfum centro, columnæ affixus clauo tereti, fuftentantibus interim arcum duobus capreolis, hinc inde à plumbi, feu perpendiculi ductu. Quòd eius vfus foret in Solis, reliquorúmque Siderum altitudinibus obferuandis,& pinnacidia alteri laterum appofita forent, apparatæ fimul erant quædam fcalæ erifmate fultæ,quas obferuator confcenderet, vt per pinnacidia ad ftellas in humili fitu poffet collineare.Quòd etiam Machina tanta nullo tecto includi,quin profpectus ad obferuandum neceffarius præpediretur,poffet, ideò fuere quoque apparata integumenta aliqua, aëris iniuriis arcendis idonea,quæ quoties foret aliquid obferuandum,amouerentur. Prætereo autem Machinam cùm toto quinquennio intacta illæfáque conftitiffet, tandem tamen fuperueniente ex aduerfo tempeftate ingenti,diffractam diftractámque periiffe.

Quia verò huiufmodi Quadrans comparatus dumtaxat fuit altitudinibus adnotandis; ideò ad metiendum diftantias exquifitiore defignatione, quàm haberetur per Radium, curauit Tycho fieri Sextantem; fed ex lignea folùm materia, duabus conftantem regulis non totos quatuor cubitos longis,quæ tereti clauo ad alterum fui extremum quafi centrum connexæ, fic diducerentur, conducerentúrque, vt collineando ex centro ad erecta in alteris extremis pinnacidia,interceptus arcus diftantiam inter Sidera commonftraret. Arcus, inquam, qui ad pinnacidia: citerius enim præter cochleam(ex iis,quas dicunt infinitas) diductioni, conductioníque infenfibili,inferuientem,erat arcus alius,qui ad fiftendum, continendúmque in eodem plano regulas adjutaret. Ad hunc Sextantem, quòd fatis leuem,tractabilémque reputaret, apparari fulcrum fpeciale neglexit: licet eo fuerit creberrimè vfus ad peragendum Obferuationes,quas in peculiari quodam Codice,donec Auguftæ fuit, confignauit. Neque verò animum folùm ad iftum Sextantem conficiendum applicuit, fed etiam ad parandum Globum,qui orgyiali diametro, feu fex proximè pedum foret. Quanquam non multùm ante difceffum in hanc curam incubuit: Vnde & imperfectum, feu ex lignea tantùm materia conftantem reliquit. Sed nempe artificem nactus, qualem fruftra diu requifierat, committere noluit,ne eius induftriam in compingendo quafi nucleo tantæ machinæ non experiretur. Ea quippe conftabat interius è variis armillis,fruftulífque ligneis cócinnè intertextis: & à centro vfque vndique fuffultis,inque globi formam extrorfum tornatis. Tametfi de globi huius tranflatione, perfectione, & fortuna, quam eft expertus, dicenda erunt inferiùs plura, vti & de ftudiis Chymicis, quorum fuit ipfi per id temporis primum tyrocinium.

Quamobrem reftat heic fubiiciam, cùm Petrus Ramus quem æui fui Philofophum, Oratorémque celeberrimum Tycho vocat, Anno M. D. L X X. difceffiffet Parifiis, ac luftratâ Helvetiâ, inuififfet cæteras inter ciuitates Germaniæ, Heidelbergam, ac Norimbergam,& acceffiffet demùm Auguftam,diu non fuiffe, quin & Tychonem, & organa ab eo confecta peruidere voluerit. Erat tum in vrbe Gymnafiarcha eximius, & de literis Græcis, ac Latinis bene meritus Hieronymus VVolphius, quicum Tycho inierat neceffitudinem fingularem. Is ergo Ramum ad Tychonem ex inopinato deduxit: ac fuere omnes inuitati ab Hainzelio Septem-viro, vt peracto prandio concederent rus, Quadrantis magni fpectandi causâ. Demiratus machinam Ramus, ac incredibile penè habens potuiffe eam molem in formam adeò concinnam elaborari, adhortatus Tychonem eft, vt eius ftructuram, vfúmque, ac memorati etiam Sextantis, & defcriberet, & faceret publici Iuris. Ille autem alia vt plura,fic longè maiora,perfectioráque animo voluebat. 1570

Cùm obftupefceret autem Ramus potuiffe Tychonem per ipfa Iuuentutis initia tantos fumere animos,& magnâ de eius folertiâ, diligentiáque conceptâ fpe, crederet illum effe eum poffe, quem in Scholis fuis Mathematicis, ac fufius etiam in Proœmio Mathematico exoptauerat Aftronomiam fine abfurdo Hypothefeon commento conftituere; idcircò author illi fuit, vt poftquam fuis vigiliis, ac laboribus redegiffet in ordinem motus Siderum per hypothefeis: idem aggredi magno aufu fine hypothefibus affectaret. Nihil fcilicet effe probabilius, quàm Aftronomiæ cognitionem ideò fuiffe olim Ægyptiis, vt legimus, facillimam, quòd non intricatâ hypothefeon viâ, fed alia quadam compendiofiore, planioréque incederent. At Tycho excepit, rem factu impoffibilem poftulari: quoniam cùm cæleftia,vti & cætera, numero, & menfura conftent, Hypothefes nihil aliud, quàm per circulos, aliáfque figuras oftendunt menfuram apparentis motus, quatenus Arithmetica illas refoluit in numeros; adeò vt velle fine ipfis Aftrorum motus capere, viribus humanis fit maius. Illam autem apud Ægyptios facilitatem fuiffe folùm in Planetarum Æquatoriis, quibus, cùm aliunde non fuppeteret expedita ratio Ephemeridum, fcrupulofas, laboriofáfque fupputationes declinârunt. Non acquiefcente penitùs Ramo, ipfe non multum obftitit; quippe

quippe cùm illum vt veritatis fummè arden-tem cognofceret, fic penitioris Aftronomiæ non planè capientem fubodoraretur.

Præterea locum illum Rami inter cætera, fic habere, *Fabula eft longè abfurdiffima, naturalium rerum veritatem per falfas caufas demonftrare. Quapropter Logica primùm,deinde Mathematica Arithmeticæ, & Geometriæ elementa ad ampliffimæ artis puritatem,& dignitatem conftituendam adjumenti plurimùm conferent. Atque vtinam Copernicus in iftam Aftrologiæ fine Hypothefibus conftituendæ cogitationem potiùs incubuiffet: longè enim facilius ei fuiffet Aftrologiam Aftrorum fuorum veritati refpondentem defcribere, quàm Gigantei cuiufdam laboris inftar, Terram mouere, vt ad Terræ motum quietas ftellas fpecularemur. Quin potiùs è tot nobilibus Germaniæ fcholis exoriare Philofophus idem, & Mathematicus aliquis, qui pofitam in medio fempiternæ laudis palmam affequare.* Ioannem verò Keplerum in fuis de motibus Martis ex obferuationibus Tychonis Commentariis, inter cætera fic excipere, *Tu modò,*Rame,*fubfidia rogans ampliffimæ fcientiæ à Logica,& Mathematica,ne,quæfo excluferis adjumenta Phyfica,quibus illa carere nequaquam poteft. Et ni fallor, facilem te das; quippe qui conformatori tuo præter Mathemata,etiam Philofophiam circumjicis. Eadem igitur facilitate Philofophiam ipfe etiam audi,rem vulgò abfurdiffimam non Giganteo conatu,fed optimis rationibus defendentem; quòd cùm agit, nihil nouum agit, nihil infolens; fed officio fungitur,ob quod inuenta eft. Fabula eft abfurdiffima, fateor, naturalia per falfas demonftrare caufas; fed fabula hæc non eft in Copernico; quippe qui veras,vt ipfe arbitratus eft, Hypothefeis fuas non minùs quàm illi tui veteres,*(Eudoxus, Calippus, Ariftoteles) *fuas; neque tantùm eft arbitratus, fed & demonftrat veras: teftem do hoc opus.* Præterea id, inquam, ac adnoto folùm, Ramum Parifios reducem; ac priufquam in Bartholomæana internecione miferè periret, continere fe non potuiffe, quin fcribendo aduerfus Schegkium, commemoraret, commendarétque Auguftanum illum Quadrantem.

Auguftâ porrò difcedens Tycho,tum Paulum Hainzelium rogauit, vt fi quas magno illo Quadrante Obferuationes perageret, illas fecum per literas communicaret,quod & Paulus fe facturum recepit (quippe qui in illius gratiam maximè, tantam apparari machinam curaffet) tum eidem Paulo reliquit, donóque dedit Sextantem fuum, contentus nimitum in itinere Radium non perinde incommodum transferre; tum illius cuftodiæ, curæque commifit quem magnum Globum eatenus ligneum fibi confici procurârat, vt feu rediret ipfe, feu aliunde quæfitum mitteret, faluum obtineret. Trajecto Danubio, vidit Ingolftadij Philippum Appianum, quicum iucundiffimum habuit de Petro parente, déque eius ftudiis, quibus filius quoque non parũ afficiebatur,ferere fermones. Deinceps autem fuperatâ reliquâ Germaniâ,lareis fuos reuifit(& labente quidē iam Anno M.D.LXXI.) fed poftquam tamen Hafniam appulfus, aliquovfque illeic degit, vt confanguineos,affineis, amicos variè interviferet; Regem falutaret; probaret quid inter vitam aulicam, literatúmque otium intereffet difcriminis; & cum doctis denique viris,fi quos in Academia nãcifceretur,familiaritatem iniret.

Erat Tychoni,vt antè dictum, Auunculus Steno Billeus, qui vt apprimè literatus erat, nullúmque improbabat ftudiorum liberalium; ita agnofcendo Tychonem magnum jam aliquid fpirare, & complexus illum peramanter fuit, & fe ipfius ftudiis fauere velle fignificauit. Obtinuerat ille iam antè feudum quoddam Regium nomine Herritzvadium, quod Monachorum cœnobium fuerat, ipfúmque non longè Knudftorpio: quare & cùm tunc in eo habitaret, illam ædium partem Tychoni conceffit,quæ ipfi eft vifa commodiffima cæleftibus obferuandis: Tychóque acceptam tantò magis habuit, quantò & locus fuit peramœnus, & Auunculi confuetudo fuit & jucundiffima, & beneuolentiæ teftatione plena;vt prætercam fuiffe in promptu excurrere domum in vicinia fitam,fi negotij quidquam interdum vocaret. Quin-etiam vbi Steno accepit delectari etiam Tychonem Pyronomicis operis, conceffit illi fpatiofam domum, quam extra Cœnobij mænia ad paffus aliquot habebat, vt in ea commodè, fecretóque fornaculas fuas, clibanófque exftrueret,& quomodocumque ea vellet,ad id operæ vteretur. Tycho proinde vt in cœnobio Obferuatorium apparauit, fic in hac domo Laboratorium, ac mirè placuit Auunculo,quod declarauit fe hac ratione integram Aftronomiam profequi, & excolere, quatenus in Obferuatorio Aftra Cæleftia, Solem, Lunam, cæteráque contemplabatur; in Laboratorio verò circa Aftra Terreftria, Aurum, Argentum, alia, quæ iifdem nominibus Solis, Lunæ,& cæterorum efferrentur, occupabatur: vnde & ipfi pro more fuit illam cæleftem, iftam terreftrem Aftronomiam appellitare, ac tantò magis, quantò Aftra terreftria effe agnouit influentiarum cæleftibus analogarum.

Et quantùm quidem circa priorem defudauerit,in confeffo eft; de pofteriore verò teftatus eft ipfe, fuiffe fe ab anno ætatis vigefimo tertio non minùs in ea,quàm in alia feriò cognofcenda,pertractandáque occupatum;ac nihil non fuiffe in metallis, gemmis,mineralibus expertum. Quin-etiam per ipfa initia, & quovfque fub finem infequentis anni Nouum illud Sidus in Cælo apparens oculos percelluit,videtur fuiffe nonnihil magis erga terreftrem Aftronomiam, quàm erga cæleftem affectus. Nempe nefcio quid fpei grandis animo præconceperat (vt mos eft tyronum, inexpertorúmque) ac fummo idcircò ardore auebat rem quam-primùm perducere ad illum quem fibi præftituerat finem. Heinc major quædam illi cura Chymicæ illius fupellectilis, quàm Organorum Aftronomiæ cælefti inferuientium; quippe cæleftia quidem frequenter, fed Radio tamen folo fcrutabatur; ac ideò lentè procurauit fabricam Sextantis illi fimilis, quem Auguftæ reliquerat, vt is perfectus vix fuerit, cùm Sidus

illud primùm apparuit. Adde quod destinârat quidem insignem quoque supellectilem horum Organorum sibi apparare; sed habebat semper in animo Germaniam, vbi esset idoneos habiturus artifices, ac vbi debere se demum sedem figere in animo habuit, si quando opum satis abundè (quod quidem maximè per Chymiam non desperabat) adeptus foret. Videlicet cùm Hafniam aliquoties excurreret, & propter vitam aulicam, quam ipsa nascendi conditio faciebat propè necessariam, plurimum sibi impedimenti ad studia fore prouideret, ideò quam pridem conceperat, auersationem patriæ resumpsit, & de quærenda, constituendáque apud exteros sede cogitauit.

Sextans porrò ille recentior aliquantò maior Augustano fuit; geminæ enim Regulæ,& quasi latera illius longitudinis fuere pedum quatuor, vti & latitudinis digitorum trium, crassitudinis verò duorum. Ac fuere quidem illæ quoque ex ligno, ipsóque juglandi;sed fuit tamen arcus ex solido ære exquisitè elaboratus, exquisitéque diuisus in gradus,& minuta singula graduum: scilicet gradus in illo erant propemodùm sesquidigitales.Fuere verò etiam Regulæ,quà committebantur, laminulis æreis minutæ, æreóque clauo tereti connexæ; præter ærea quoque, seu orichalcica pinnacidia; ne quid memorem de interiore arcu; déque cochlea diductioni, conductioníque inseruiente; neque etiam de cochleolis ad affigendam vtrivis arcui regulam currentem conferentibus; vbi ea quidem post debitam collineationem foret sistenda. Cùm exoptasset verò Tycho,vbi Stella Noua apparuit, esse Organis huiusmodi instructior; consolationi tamen fuit, quòd istud saltem præ manibus foret. Cæterùm,quia Noua hæc Stella fuit ipsi, aliquanto segniùs properanti quasi quoddam calcar ad animos magnos resumendos adhibitum: ideò videtur quidpiam de ipsa plusquam obiter hoc loco attingendum.

1572. Anno itaque insinuato M. D. LXXII. ac die Nouembris xj. vesperi, paulò ante cœnam, redibat Tycho lento gradu ex seposito illo suo,vt diximus, Laboratorio (ad quod inspiciendi,ordinandíque gratiâ, bis,terve dietim diuertebatur) cùm inuitante serenitate, qua spes Obseruationum peractâ cœnâ continuandarum, cœpit oculos circumquaque versus Cælum conuertere. Ecce autem insolens Iubar in Asterismo Cassiopeiæ circa verticem tum exstante,ita oculos radianti fulgore, magnitudinéque perstrinxit, vt ratus aliunde nihil simile in eo Asterismo fuisse priùs visum,planè obstupuerit,& vix sibi ipsi attendenti, attonitóque habendam fidem censuerit, quovsque famulos sciscitatus, & rusticos fortè curribus transvectos percontatus est,num quid simile cernerent: ac illi vno ore & cernere se ingentem Stellam professi sunt,& talem fuisse nunquam à se illeic conspectam sunt contestati.Ratus itaque esse hoc quoddam nouum, insolitúmque Phænomenon,ad Obseruatorium suum properat, Organum componit, ac distantiam Sideris noui à circumvicinis Cassiopeiæ Stellis dimetitur, vt possit deinde exquisitè illius locum designare. Adnotat & illius formam, magnitudinem, lucem, colorem, aliáque adjuncta. Lætatus est die insequente constare adhuc Phænomenon, vt experiretur,num foret euariata distantia; ac statuit rem etiam deinceps quam-maximè posset, sedulò explorare.

Id illi erat moris ab aliquot annis,vt anni cuiusque initio Diarium sibi secundùm totam illius seriem conficeret, in quo vnà cum exortibus,occasibúsque Siderum,varios Planetarum aspectus, Lunæque præsertim Syzygias,cum directionibus designaret, obseruaturus quæ,& à quibus constitutionibus Siderum, aëris mutationes crearentur. Hac ergo ratione anni insequentis M.D.LXXIII. Diarium condidit, nonnulláque illi de nupera Stella (tum quoque conspicua) quatenus illa Geometricè ex obseruatis deduxerat,præmisit.Hafniam Vere appetente accedens,id scriptum secum detulit; & solitus excipi hospitio à Ioanne Pratensi Viro Doctore, Lectoréque in Academia eximio, ipsum illi inspiciundum dedit.Demiratus Ioannes rei nouitatem (erat quippe Hafniæ prorsus inaudita) fidem ægrè adhibuit; nec secus se habuit senex optimus, & rerum bonarum studiosissimus Carolus Danzæus natione Aquitanus,& illeic Christianissimi Gallorum Regis nomine per complureis annos Legatus, qui accepto Tychonis aduentu, ipsum cum Pratensi inuitauit ad prandium. Quippe cùm inter epulandum Stellæ mentionem fecisset Tycho, existimauit Carolus & jocari illum, & tacitè solùm exprobrare Hafniensibus Cælestium rerum inanitatem.Tycho autem subridens,aliud nihil expetiit,quàm affulgere eo vespere serenitatem aliquam,vt quid rei esset ipsis approbaret.Fauens fuit Cælum,ac vterque eorum vidit, & obstupuit; Ioannésque speciatim Stellam eodem censu cum ea, quam Hipparchus obseruârat,duxit; vnde & instare deinceps non desiit,vt quod de ea scriptum legerat, mandaretur typis. Abnuit tamen Tycho,id quidem prætexens,quod non esset opusculum satis exquisitè limatum; verùm eo præjudicio (vt ipsemet posteà scripsit)fascinatus,quòd dedeceret Nobilem Virum quidquam harum rerum moliri, aut in publicum edere.

Cùm repetiisset Scaniam, ac non longò pòst tempore sese recepisset Knudstorpium, vt se ad iter in Germaniam, Italiámque accingeret, misit ad eum Pratensis scripta varia, variis ex locis Hafniam allata. Tum verò ea legens, & commentis absonis scatere obseruans, cœpit suum libellum eo nomine, quòd rem longè propiùs attingeret, pluris æstimare. Heinc, cùm occasione quorumdam opificiorum rediisset Hafniam, & tum Pratensis illum vrgeret, tum instigatus ab ipso magnus ille Aulæ in Regno Magister Petrus Oxonius, cuius superiùs meminimus, adhortationi id adderet, quòd non esset Viro Nobili indecorum ingenuas arteis colere, & de iis quidpiam euulgare; ac posse

illum,

illum, nisi vera, saltem supposititia, aut Anagrammatismo tecta nominis epigraphe vti: dedit tandem vtcumque manus, ac se ea de re in Oxonij gratiam deliberaturum promisit. Quin-etiam, cùm foret reuersus Knudstorpium, & Pratensis per literas eum interpellare non desineret, Libellum permisit illius arbitrio. Ac voluisset quidem nisi castigatum non transmittere; verùm, quod propter apparatum diuturnæ peregrinationis, crebro à consanguineis amicisque inuiseretur, aliud nihil potuit, quàm margini adscribere, si quid eò vsque, à libro conscripto, obseruârat: Inibat nempe tum Mensis Maius, Stelláque adhuc conspiciebatur, tametsi magnitudine, splendoréque iam deminuta. Pratensis porrò Librum acceptum Typographo mox tradidit, Præfationémque ipse adjunxit, vt constaret, qua occasione illum ederet, ac publici iuris faceret tam serò. Subjunxit etiam Epistolam, quâ licentiam efflagitârat, ac vnà responsum, quo impetrauerat.

Vt de ipso autem Diario, cui præfixa fuit tractatio de Noua Stella nihil attingam; illud de ipsa tractatione prætereũdum minimè est, quòd ex obseruata Stellæ Nouæ distantia à tribus præcipuis Cassiopeiæ stellis (putà Pectore, seu Schedir, Suprema cathedræ, & Flexura ad ilia, quibuscum quãdam rhombi speciem constituebat) Tycho eum locum Stellæ assignarit, qui immutandus vix quidquã fuerit, postquam insequentibus annis ita est omnia Astra dimensus, vt tum solùm licuerit quidpiam exquisitè, ac certò de Stellæ huius Nouæ ascensione, & declinatione, déque eius longitudine, & latitudine pronuntiare. Idque, vt nihil interim de Parallaxeos defectu dicã, quem ille tunc ex eo deduxit, quod cùm Stella Noua, & Schedir in Meridiano simul, aut propemodum versarentur, eandẽ tamen distantiam inter se in imo, quàm in summo situ tuerentur; cùm in isto tamen non procul essent à vertice, in illo essent admodum dejectæ versus horizontem. Summè intereà laudandus Vir, quòd cùm postmodùm primũ illum Tomum Progymnasmatũ Nouæ huius Stellæ occasione contexuit, non cæterorum modo Authorum, qui scriptis de ipsa aliquid mandassent, obseruata, ac opiniones suo subjecit examini, castigauítque quà opus fuit; sed sponte quoque suum istum Librum, de quo tacere poterat, pari expendit trutina, & correxit etiam, si quà fuit necesse. Quàm putas etiam prouidè egit, dum sequutus tunc Aristotelicam, vulgarémque de natura Cæli, déque Cometarum materia, loco, motu sententiam; verba hæc nihilominus subjeçit, *Sed Deo dante aliquando, si nostra ætate aliquis exstiterit Cometa, eius rei certitudinem inquiremus.* Itémque, dũ sequutus licet Coperniceas potiùs, quàm Alphonsinas Tabulas, isthæc subdidit, *Confido locum huius Stellæ à nobis assignatum, & beneficio assumptarum Fixarum inuentum, non multùm à vero aberrare: & dabo operam, si Deus vitam prorogauerit, vt loca Fixarum ex propria Obseruatione aliquãdo emendata in communem Astronomorum vtilitatẽ prodeant.*

Heinc, vt aliquid in hunc locum circa descriptionem Stellæ inferam, videtur omninò id potiùs ex Progymnasmatum opere, post emendationem composito, quàm ex hoc Libello, qui aliunde Stellam adhuc apparentem supposuit, esse delibandum. Itaque, vt de Tempore, durationéque primùm dicam; cùm Tycho Stellam viderit primùm die Nouembris xj. non ea fuit nihilominùs prima illius apparitio: nam Cornelius Gemma Louanij illam iam viderat die IX, memoratus Paulus Hainzelius Augustæ die vij. VVolfgangus Schulerus VVittebergæ die vj. Conjicit autem Tycho fuisse primùm exortam die v. hoc est tempore Nouilunij, quod illa die contigit. Hieronymus certè Munosius Valentiæ in Hispania Professor illam die secunda nondum fuisse exortam asseruit, non ex relatu modò Pastorum, sed etiam quod ipse tum fortè ostendens discipulis suis Stellarum sedeis, & nomina, illam non animaduertisset. Neque obstat, quod alij ad quintum, alij ad vigesimum, alij ad alium diem mensis Octobris hoc initium retulerint; quippe quòd freti solùm fuerint, aut vanis rumusculis, aut Astrologicis conjecturis. Perseuerauit autem Stella, priusquàm sensim decrescendo penitùs euanuerit, vltra menseis sexdecim; siquidem videri non desiit, nisi mense Martio, ac sub initium quidem Veris, Anni M. D. LXXIV.

Ad Formam prima specie exhibitam quod attinet, fuit imprimis Stella rotunda; & non crineis quidem, seu barbam, caudámve Cometarum instar diffundens; sed radios tamen vehementi scintillatione ejaculans, vt Affixarum proprium est, præ quibus etiam visa est coruscare. Deinde, visa est major specie, quàm Lyra, & Canicula, atque adeò, quàm Affixa vlla. Quin-etiam, cùm tunc Iupiter foret terris proximus, atque idcircò prægrandi specie; visa Stella est aliquantò grandior; ac æmulari quam-proximè Stellam Veneris, dum proxima est terris; adeò vt potuerit, non secus ac ipsa conspici interdiu. Quanquam huiusmodi magnitudo vltra primum mensem non perseuerauit; sed secundo statim visa est exæquata Ioui; tertio non-nihil minor; quarto æqualis Caniculæ; quinto Lyræ; sexto, septimóque Stellis, quæ dicuntur secundæ magnitudinis; octauo, nono, decimo Stellis tertiæ; vndecimo, duodecimo, decimo-tertio, Stellis quartæ; decimo-quarto, & decimo-quinto Stellis quintæ; decimo-sexto Stellis sextæ; factáque subinde est adeò exilis, vt conspici tandem penitùs desierit. Nec verò secus facta splendoris, seu lucis, colorísque immutatio fuit: Quippe cùm initio foret lumine splendenti, albicanti, claro; cœpit mense tertio aliquantùm flauescere; quinto nonnihil rubescere, ac Aldeboræ instar rutilare; septimo, octauóque Saturni instar liuescere; ac deinceps fieri hebetior; tametsi ad extremum vsque pro modulo lucis scintillauerit.

Quod ad locum in Cælo spectat, is illi inuariatus fuit; siquidẽ quo primùm apparuit, in eo semper constitit; vnde & semper positu eodem

eodem cum Stellis Caſſiopeïæ fuit; ſpeciatim verò cum tribus memoratis, quibuſcum rhombi ſpeciem conſtituit; itémque cum parua in erectione Sedis, numeróque vndecima, qua fuit aliquanto citerior (iuxta ſcilicet Galaxiæ oram) ſicque alium omninò motum, quàm cæteræ Affixæ, hoc eſt diurnum, ſeu horarum viginti quatuor, non habuit. Vt has porrò eaſdem Stellas ſeligamus, quo ex intercepta inter illas, Nouámque diſtantia, locus Nouæ exploratior ſit: Ea deſtitit ecce à Stella, quæ in Pectore, grad. 7. min. 50. $\frac{1}{2}$. à Suprema Cathedræ, grad. 5. min. 19. à Flexura ad Ilia, grad. 5. min. 2. ab Erectione Sedis, gr. 1. min. 31. Ex quibus, aliiſque, poſtquàm progreſſu temporis Tycho Stellarum omnium loca, tam ſecundum Eclipticam, quàm ſecundum Æquatorem ex obſeruatis propriis definiit, deduxit fuiſſe Nouam Stellam in gradu 6. min. 54. ♉, cum Borea latitudine grad. 53. min. 45. ac habuiſſe Aſcenſionis rectæ grad. 0. min. 26 $\frac{2}{5}$. & Declinationis Boreæ grad 61. min. 46. $\frac{3}{4}$. ac demum cum grad. 0. min. 29. ♈ culminaſſe.

Quod ſpectat verò ad Diſtantiam, remotionémve Stellæ à Terra, oſtendit Tycho fuiſſe eam ſitam inter Affixa Sidera; ac ſedem idcircò habuiſſe omnibus Planetis longè ſuperiorem. Id ſcilicet probat non modò ex eius lumine, colore, ſcintillatione, immobilitate, aliiſque adjunctis, quibus fuit Stellis Affixis, non Errantibus, conſimillima; ſed maximè etiam ex defectu Parallaxeos, ſeu diuerſitatis aſpectus, quæ ſi fuiſſet aliqua, non fuiſſet Stella in eodem loco humilis, ſublimíſque conſpecta: ſed humilis quidem (ſiue Meridianum infra Polum pertranſiens) conſpecta fuiſſet pluſquàm vno gradu eo loco depreſſior, quem ſublimis, (ſeu ſupra Polum, Meridianum peruadens) tenuiſſet, ſi vel tam parùm, quàm ipſa Luna ab orbe Terræ deſtitiſſet. Fuiſſe autem eodem in loco tam infra, quàm ſuprà conſpectam ex eo primùm docet, quod iam inſinuauimus; quia ſcilicet tam infrà, quàm ſupra tueri obſeruata eſt eandem prorſus diſtantiam non modò cum Schedir, ſeu Pectore Caſſiopeïæ, verùm etiã cum Capite, itémque cum Stella Polari, quibuſcum ſimul quam-proximè in ipſo Meridiano fuit; cùm ſi tam parùm abfuiſſet à Terra, quàm Luna, euariata fuiſſet, ampliatáque diſtantia gradu integro, & minutis quinque. Deinde ex eo, quòd illius tam maxima, quàm minima ſupra horizontem altitudo, obſeruata eſt eandem Poli altitudinem exhibere, oſtenderéque ipſam Stellam tantundem à Polo vtrimque diſtantem. Ac ipſe quidem Tycho Herritzvadij, vbi Polus attollitur grad. 55. min. 58. obſeruauit ſolùm altitudinem minimam (quippe Quadrante deſtituebatur, ac vſui ſolùm erat Sextans) eámque deprehendit grad. 27. min. 45. quibus ad grad. 28. min. 13. declinationis complementum ad quadrantem, additis, exhibetur Poli altitudo ipſiſſima; verùm vſurpauit deinceps, quas Paulus Hainzelius obſeruauit Auguſtæ, ſummã infimámque altitudines, & vaſtiſſimo quidẽ illo Quadrante ſuperiùs deſcripto. Quia verò altitudo Stellæ maxima illeic fuit grad. 76. min. 34 $\frac{1}{2}$. minima grad. 20. min. 9 $\frac{1}{2}$. conſtat dimidium differentiæ tam illi detractum, quàm huic additum, exhibere eandem Poli altitudinem, gr. 48. min. 22. quanta fuit aliunde per Stellas circumpolareis obſeruata: ac aliunde, ſeu hanc Poli eleuationem à maxima altitudine, ſeu à Poli eleuatione minimam detraxeris, relinqui grad. 28. min. 12 $\frac{1}{2}$. hoc eſt idem declinationis, ad quadrantem complementum, ſeu eundem prorſus in Cælo locum: cùm ſi Stella tantundem ſolùm, quantùm Luna, à Terra abfuiſſet, futura fuiſſet in ſummo quidem ſitu quadrante gradus Polo admotior, in imo pluſquàm gradu ab eodem remotior. Tertiò, ex eo, quòd obſeruatæ variis in locis, ſeu ſummæ, ſeu imæ altitudines, varietate alia non fuerunt, quàm Polares eleuationes, vt fuit v. c. obſeruata minima Herritzvadij & Auguſtæ, & ſicubi Obſeruationes fuere aliquantò exquiſitiores. Nempe exinde quoque probatur caruiſſe Parallaxi Stellam; quæ proinde ſi nullam habuit, ſedem ſupra omneis Planetas, ac inter Affixas obtinuit.

Heic addo, cùm aliunde Tycho exiſtimârit Stellas Affixas diſtare à Terra quater decies mille Terrenis ſemidiametris, & Stellę Nouæ diameter viſa ſit per ipſa initia triũ, ac ſemiſſis minutorum; ideò ratiocinatum eum fuiſſe, molẽ, ſeu corpus ipſum Stellæ fuiſſe Terræ mole, ſiue corpore trecenties ſexagies maiorẽ: & molem hanc cum apparente magnitudine ita decreuiſſe, vt denique Terræ æqualis, minor, nulla euaſerit. Non addo verò quam Materiã, Phyſicámque cauſam huius Stellæ putauerit; non quid illã portendere mortalibus conjecerit; non quâ cenſurâ cæteros, qui de eadem Stella quidpiã ſcripſere, exceperit; hæc enim cõmodiùs poſteà attingentur. Subjicio heic ſolùm, ex eo, quod hæc Stella fecit illi anſam expangendi Sidera, & annumerãdi Stellas poſteris, planè vt Hipparcho fecit Noua illa, quæ exorta fuit eius tempore; ſubjicio, inquam, locũ Plinij, quem hacce de re etiam Tycho aliquoties cõmemorauit. Ille ergo ſe ita habet, *Hipparchus nunquam ſatis laudatus, vt quæ nemo magis approbauerit cognationẽ cum homine Siderũ, animáſque noſtras partẽ eſſe Cæli Nouã Stellam, & aliam in æuo ſuo genitam deprehendit, eiúſque motu, qua die fulſit, ad dubitationẽ eſt adductus, an-ne hoc ſæpiùs fieret, mouerentúrque & eæ, quas putamus Affixas. Idemque auſus rem etiam Deo improbam, annumerare poſteris Stellas, ac Sidera ad normã expãgere organis excogitatis, per quæ ſingularũ loca, atque magnitudines ſignaret; vt facilè diſcerni poſſet ex eo, nõ modò an obirẽt, naſcerẽtúrve: ſed an omninò aliqua trãſirent, mouerentúrve: itẽ an creſcerent, minuerẽtúrque, Cælo in hæreditatẽ cunctis relicto, ſi quiſquã, qui rationem eã caperet, inuentus eſſet.*

Verùm ad id tempus vt redeam, quo Tycho eſt paſſus ſuam illam elucubrationem in lucem emitti; cogitârat quidẽ aliquantò poſt iter in Germaniam, ac porrò in Italiam inſtituere; verùm duæ illæ remoræ fuerunt; vna, quòd febri, aliiſque laborauit incommodis, ac per æſtatem potiſſimùm; altera quòd vxorem duxit. Adiiſſe eum certè per id tempus

nuptias,

nuptias, vel ex eo poteſt intelligi, quòd anno inſequente M. D. LXXIV. nata eſt ipſi filia prima ex liberis, cui fuit Magdalena nomen. Fando porrò accepi à Guillelmo Cæſio Ianſonio, cuius iam antè memini, fuiſſe eã vxorem, cui Chriſtiana nomẽ, plebeïam, ex pago ipſo Knuſtorpio; ac omneis idcircò cognatos ob labem in familiam ex affinitate ignobili illatam, incanduiſſe ſummoperè; & ſimultates cum Tychone exortas ægrè denique, ipſo etiam Rege intercedente, compoſitas fuiſſe. Heinc dilata eius profectio non modò in reliquum annum, ſub cuius finem, hoc eſt menſe Decembri, die viij. hor.8.min. 3. obſeruauit Lunæ Eclipſim totalem; quæ vſurpata illi deinceps Perigæo Solis comprobando fuit; ſed in ſequentem etiam totum, per quem nonnulla circumgeſtatu facilia organa apparauit, cuiúſque extremam præſertim partem, ac Hiemem totam Hafniæ tranſegit.

Facta ex eo occaſio fuit, quòd fama de eius peritia circa res Mathematicas, ac cæleſteis potiſſimùm, magnoperè increbeſcente, nobiles quidam adoleſcentes tum verſantes in Academia, expetierint quidpiam ab eo prælegi, quod perinde condiſcere à Profeſſoribus non poſſent: & quia id ab eo obtinere, neque ipſi, neque in eorum gratiam Pratenſis, Danzæus, aliíve cariores amici potuerunt, éffecerint, vt etiam Rex ea de re ipſum interpellaret. Fecit autem optimus Princeps, illum rogando, vt dum ingenuis adoleſcentibus gratificaretur, ſuam ſimul Academiam, quam florere ſummoperè expeteret, condecoraret. Cùm non poſſet Tycho id negare Regi, cuius benevolo affectui debere ſe multum erat conſcius, & cogitaret aliunde ipſum ad fauendum his ſtudiis comparatum reddere; conſtituit per eam Hiemem, quam Planetarum Theoriam appellant, ita explicare, vt exinde vſus Tabularum Prutenicarum fieret in promptu. Quare & ruente iam Hieme tum prælectiones inchoauit, tum Orationem priùs habuit, quam nouennio poſt eius mortem, edidit Conradus Aſlacus Bergenſis, eam dicando fratri Tychonis Stenoni, cuius filium Ottonem per Academias exteras deduxerat, inſtituerátque; ac declarando ſe, cùm foret ante annos octodecim in ipſo Tychonis conuictu, illam deſcribẽdam ab eo obtinuiſſe.

Initium autem Orationis, quando ea rara occurrit, ecce *Clariſſimi Viri, vóſque ſtudioſi Adoleſcentes; rogatus ſum, non ſolum à quibuſdam veſtrûm amicis meis, ſed abipſo etiam Sereniſſimo Rege noſtro, vt nonnulla in Mathematicis diſciplinis publicè proponerem. Id muneris, etſi à meis conditionibus, & ingenij, ac exercitationis tenuitate admodum ſit alienum: tamen Regiæ Majeſtatis petitioni reſiſtere non licuit, veſtræ non placuit; & meapte ſponte ab ineunte ætate eò propenſius fui, vt non ſolum his ſtudiis perdiſcendis plurimum temporis, & laboris impenderem, ſed & alios etiam ad idem factitandum multoperè inſtigans. eorum conatus pro virili iuuarem. Quantum enim hæ diſciplinæ præ cæteris obtineant, &c.* Ecce & Concluſionem, *Reſtat nunc, vt vos mei inſtituti certiores faciam. Cùm itaque Regiæ Maieſtatis, & veſtræ petitioni nunc obtemperare, & quædam in Mathematicis ſcientiis publicè proponere decreuerim, nihil mihi viſum eſt commodius, & è re diſcentium vtilius, quàm alteram Aſtronomiæ partem, quæ motus ſecundi Mobilis complectitur, breuiter tradere: cùm primi Mobilis doctrina per ſe facilis ſit, & alias in hac Schola ſæpenumerò prælegatur. Id autem hac ratione abſoluere conſtitui, vt modum ſupputandi veros Planetarum motus ex Tabulis Prutenicis, quæ in hoc negotio ſunt exactiſſimæ, oſtendam, vnáque circulorum, quibus Planetas moueri imaginamur, & ex quorum ſupputatione numeri Tabularum ſupputati ſunt, cohærẽtiam, ac ordinem demonſtrabo: vt hac docendi methodo pulcherrimus fructus doctrinæ ſecũdi Mobilis quæ motũ ſeptem Errantium Stellarum cõplectitur, vobis innoteſcere poſſit. Cras itaque hac ipſa hora, id quod promiſimus, Deo auſpicante, inchoabimus.*

Quod ſupereſt œconomia totius Orationis ea eſt, vt breui quadam commendationẽ Mathematicarum diſciplinarũ vniuersè præmiſſa, cõmmendentur duæ illæ, quibus Aſtronomia, quaſi alis euehitur, Geometria nempe (ad quam Trigonometrica, Optica, Gnomonica, Geographia, Architectura, ſeu Mechanica referuntur) & Arithmetica; ſubinde verò diſſeratur, tum paucioribus de ipſa Aſtronomia, cuius amplitudo (& quid ex Geometria, Arithmeticáque deducat) monſtratur; antiquitas ab vſque Setho, Abrahamóque deducitur; inſtitutio ad Hipparchũ, Ptolemeũ, Copernicũ refertur, dignitas, & præſtantia ex re ſubjecta declaratur; vtilitas deniq; ex diſtinctione tẽporũ, ex animi oblectatione, ex agnitione Numinis, ex futurorũ euentuum præmóſtratione petitur: tũ pluribus de Aſtrologia, quam repudiandam non eſſe oſtenditur primùm ex ordinatione diuina, quæ tot Sidera eſſe fruſtra noluerit; ac deinde experientia multiplici, non modò, quod ſpectat ad mutationes aëris, verùm etiam quod ad humanos caſus: ac vbi variæ objectiones, partim ex Philoſophia, partim ex Theologia propoſitæ ſunt, ipſis ex ordine reſpondetur. Hæc itaque œconomia, & quaſi argumentum Orationis totius eſt, vbi quod tantum operæ in ſtudio Aſtrologiæ aſſerendo, & propugnando poſuit, condonari, vel ex eo poteſt, quòd ſpes illi fuit, vt hocce quaſi illectamento plerique rerum Cæleſtium amore ita caperentur, vt illis, quemadmodũ ipſe, obſeruandis incumberent. Nôrat nempe quàm eſſent curuæ hominum animæ in terras, quámque neglectui futurum eſſet Cæleſtium rerum ſtudium, niſi homines conſiderent poſſe ſe ex iis conſequi notitiam rerum futurarum. Ipſe certè ex eo laudandus, quòd tametſi ardor noſcendi futura primam illi anſam obſeruandi fecerit, animóſque addiderit; hoc tamen deinceps habuerit, quaſi πάρεργον, ac præcipuo in pretio fuerit ipſa per ſe pulcherrima, longéque ſuauiſſima rerum nobiliſſimarum notitia.

Peractis prælectionibus, compoſitíſque domi rebus, nihil potiùs habuit, quàm ineunte Vere ſuccedentis anni M. D. LXXV. arripere tandem inſtitutum iter. Reliquit verò domi vxorem, & filium, quòd incertus adhuc, 1575.

vbi ſedem deligeret, explorare vellet, ſi quà degere commodè apud exteros poſſet. Contendit porrò primùm in Haſſiam, vt laudatiſſimum Principem VVilhelmum Regionis Landgrauium conueniret, affaretúrque, quem inaudierat impenſo ſtudio Cæleſtibus rebus obſeruandis inuigilare. Is nempe natus ab anno vſque eius ſæculi xxxij. & principatum adeptus lxix. ita ſemper captus amore Cæleſtium, ita delectatus illorum obſeruatione fuerat, vt penè ex parte iam perfeciſſet, quod abs Tychone affectabatur: adeò vt, niſi pleno ſucceſſu, voto ſaltem, ac merito ſummis illis Heroibus, quibus ſacra Vrania plurimum debet, ſit accenſendus. Edidit VVillebrordus Snellius, quas paucu-las eius Obſeruationes nactus eſt, maximéque Meridianarum Solis Altitudinum, ab anno ſæculi lxj. ac habitarum etiam circa Planetas cæteros, ab anno xc. & dicendus poſteà, qui fuit illius Mathematicus, Chriſtophorus Rothmannus, prodidit fuiſſe etiam Cometam ab illo obſeruatum anno LVIII. Vide obiter quid de illo Ramus in Mathematico Proœmio. *Gulielmus*, inquit, *Land-grauius Haſſiæ videtur Caſſellas Alexandriam tranſtuliſſe. Sic Caſſellis artifices organorum obſeruandis Siderıbus neceſſariorum inſtruxit, ſic quotidianis per inſtructa organa obſeruationibus oblectatur, vt Ptolemæus ex Ægypto in Germaniam cum Armillis, & Regulis veniſſe videatur.* Ac ſtatim, *Land grauij Mathematica organa Auguſtum Saxoniæ Electorem pari amore Aſtrologiæ incenderunt, iam ſua ſponte, & Homelio Doctore vehementer incenſum.* Peruenit ergo Tycho Caſſellas ſub Aprilis initium, ac lætitiâ ſummâ exceptus, ita pari vtrimque gaudio verſatus cum Landgrauio fuit. Nempe dies ſuauiſſimè inter colloquendum de rebus Cæleſtibus exigebantur: noctes verò inter obſeruandum, ſi quando fauit ſerenitas. Apparârat ſcilicet Princeps Obſeruatorium in ſumma Arce, in quo conſtitutis ſub dio organis Aſtronomicis, Quadrante, Torqueto, & aliis ex orichalco elaboratis, obſeruationes peragerentur. Protulit Tycho illeic nonnulla, quæ cõuehebat, vt quotieſcumque pateret opportunitas, obſeruare aliquid poſſet (erant verò ea minutiora, vt eſſent portatilia) quocirca & factâ eorum collatione cum inſtrumentis Principis, explorata mutuò probatáque fuit tum facilitas tractandi, tum fides. Cætera inter obſeruata, locus fuit Spicæ Virginis, cuius acceptas aliquoties cùm ab aliis Fixis diſtantias, tum ſummas altitudines, eáſque conſignatas manu Principis Tycho detulit, ac ſtudioſè ſeruauit. Detulit verò etiam quem cum eo Princeps communicauit reſtitutarum à ſe Affixarum Catalogum, ac cæteras inter, Aldeboræ, Dextri Orionis humeri, Canis maioris, Aquilæ, Vulturiſve volantis.

Inter diurna illa colloquia, jucundius nihil fuit quàm ſermones de Noua Stella, quam ipſe etiam Land-grauius obſeruârat, conferre; tametſi eius Obſeruationes, quæ cœperant ſolùm à die Decembris III. continuatæ vltra diem Martij XIV. minimè fuiſſent, quòd tum foret ſatis, ſuperque perſpectum, Stellam omni motu ſpeciali deſtitui. Ac opinabatur quidem ille non caruiſſe Stellam omni penitùs parallaxi, vtcumque illa vix ad tria vſque minuta pertingeret, neque Tychoni tum vacauit rem ſcrupuloſè expendere, vt quà error ſubeſſet, faceret perſpectum; at poſt-modum tamen illud præſtitit, vt poſteriùs quoque attingendum erit. Intereà ſuauiſſimum habuit ex Principe ipſo audire, illum eâ diligentiâ, attentionéque obſeruando fuiſſe (neque enim modò habebat viros ad obſeruandum deſtinatos, ſed ipſe quoque donec vacabat, eò appellebat animum) vt aliquando, cùm foret intentus ſupremæ altitudini non ſine labore, & niſu accipiendæ (ſiquidem Stella à vertice ampliùs, quàm decem gradibus, ac ſemiſſe non aberat) ſuperuenerint quidem famuli, qui renunciârint partem domus incendio flagrare improuiſo; at ipſe id damnum non duxerit magni, præ exquiſita obſeruatione, quam perficere immotus ſuſtinuit. Suauiſſimum quoque fuit Tychoni audire, fuiſſe Solem à Principe ſæpenumerò obſeruatum fieri quaſi retrogradum, propè horizontem cùm foret, adeò vt Sole occaſuro, ductæ in horologiis Sciothericis lineæ non quadrarent ad tempora, quæ forent aliunde perſpecta horariis machinalibus; ſed æquo tardiùs attingerentur, ſicque horas facerent, quaſi Sole moram trahente, prolixiores. Quippe cùm iam Tycho quidpiam ſimile inter obſeruata Bernardi VValteri legiſſet, ipſéque inter propria non diſſimile aliquid notaſſet, cogitauit rem ſedulò per otium ita explorare, vt faceret planum, qua arte Obſeruationes Siderum in humili ſitu verſantium peractæ, poſſent emendari.

Hæc, & alia id genus fuere, de quibus inter illos actum totos octo, aut decem dies conſuetudine familiari fuit. Et cõſtitiſſet quidem Tycho non-nihil diutiùs apud Principem: at interueniente obitu filiolæ, quæ Principi luctum induxit, veritus eſt rem facere importunam; ac ideò ab illo diſceſſit (ne auſus quidem interpellare, vt exſcribi de Noua Stella Obſeruationes pateretur) & Francofurtum ad Mœnum petiit, vt celebribus Nundinis, quæ tum inſtabant, intereſſet. Dies aliquot ibi cõmoratus, ac peruolutatis libris variis, & nonnullis etiam coëmptis, ac imprimis, ſi quos non habuit, qui de Stella Noua forent editi, contendit in Helvetiã, & cùm luſtraſſet varias in itinere ciuitates, nulla tamen æquè ac ipſa Rauracorum Baſilea placuit. Quare & in ea pluſculũ moratus, viciniã quoque circũſpexit, & cogitauit poſſe illeic ſedem cõmodè deligi, in qua jaciendis neceſſariis ad inſtaurationẽ Aſtronomiæ fundamentis incumberetur. Senſit nimirum allici ſe tum aëris ſalubritate, & caritate victus non magna; tum Academiæ celebritate, & eruditorum in ea Virorum cõſuetudine; tum ipſo trium ampliſſimarum, Galliæ nimirum, ac Italiæ, Germaniæque regionum cõfinio, quo fieret, vt poſſet cũ illuſtribus, eruditiſque per illas Viris literarum commercium inſtituere, ac inuenta ſua latiùs ſpargere in publicũ vſum. Perluſtratã Helvetiã, tum in Venetorum ditionem excurrit, tum

dies

dies aliquot tranſegit Venetiis, eámque vrbem eſt multùm veneratus, ob ſapientiſſimum regimen, ac eruditionem etiam ſingularem Nobiliſſimorum Virorum complurium, quibuſcum conuerſatus eſt, quoſque vt ſummâ ſolertia, ita ſummo ingenij acumine præditos agnouit.

Repetiit ſubinde Germaniam, & Ratiſbonam cogitans, quò erant comitia ad Imperatoris Rudolphi coronationem conuocata, Vindelicorum Auguſtâ tranſiit, vbi & amicos reuiſit, recreauítque ſummoperè: & magnum illum Quadrantem ligneum non multò antè confractum doluit: & grandem Globum à ſe relictum, interhiantémque repertum ad tranſ-vectionem, ſi quà demùm pedem figeret, comparauit: denique autem abiens, ſecum abduxit Pictorem egregium (ipſúmque aliunde literatum virum) Tobiam Gemperlinum, qui peſte poſt-modum in Dania graſſante, diem Hafniæ obiit. Ratiſbonam cùm perueniſſet, ægerrimè tulit eò non acceſſiſſe cum cæteris Germaniæ Primoribus optimum Land-grauium, quicum ſperârat ampliùs de rebus Aſtronomicis colloqui: conſolationi tamen fuit, quòd multos præſtanteis eruditione Viros, qui eò conuenerant, videre, affari, parare ſibi amicos licuit. Præcipuus inter illos fuit Thaddæus Hagecius Bohemus Aulæ Imperialis Medicus ordinarius, qui ipſi ſuum de Noua Stella libellum Dialexin inſcriptum donauit, ac ſimul exemplum libelli à memorato iam antè Hieronymo Munoſio Hiſpano de eodem argumento conſcripti, qui illi eatenus fuerat incompertus. Spectator intereà cùm fuiſſet magnificæ Coronationis, quæ in diem Nouembris primam incidit, non diu deinceps illeic fuit moratus; ſiquidem deſtinauit domum redire ante hiemem, vt ſe ad diſceſſum cum tota familia in ſuccedens Ver compararet.

Inter redeundum vidit Saltfeldiæ Eraſmum Reinholdum iuniorem, ex quo ſuaue habuit nonnulla inquirere de Parente doctiſſimo, illo ſcilicet Tabularum Prutenicarum conditore. Is, cùm ſpeciatim de monumentis patris reſiduis rogaretur, Tabulas oſtendit locupletatas variè, potiſſimum verò quod ad Planetarum ſpectaret Proſtaphæreſeis, ad ſingula graduum minuta dena reſolutas. Dedit verò Tychoni ſuum, quem in ſuperiorem annum contexuerat Almanach Aſtrologicum, ob quædam quæ de Noua Stellà ipſi attexta habebantur, & de quibus Tycho aliquid inaudierat. Vidit etiam VVittebergæ cùm alios, tum potiſſimùm VVolfgangum Sculerum, qui ante duos annos publicè reſponderat ad quæſtionem de Noua Stella à Caſparo Peucero iuniore inſtitutam, ac attribuerat Stellæ Parallaxin minutorum nouemdecim. Nempe inſpicere ſimul voluit, quibus inſtrumentis peruentum ad Parallaxeos notitiam fuiſſet. Non modò autem deprehendit Regulas Parallacticas, quibus ille vſum Ioannem Prætorium magni-faciebat, nec dum fuiſſe planè abſolutas; ſed Quadrantem etiam illum ligneum, quo Eraſmus Reinholdus in decernenda VVittebergenſi Poli altitudine vſus fuerat, quóque etiam acceptæ Stellæ altitudines ferebantur, non eiuſmodi eſſe, qui poſſet Land-grauiano illi præferri, licet foret Radio, Semidiametróve admodum maiore. Quin-etiam, cùm ſummè commendaret Reinholdum ob accuratiſſimam rationem adminiſtrandi numeros, admiratus eſt tamen tantum cultorem Aſtronomiæ non aliis fuiſſe Organis inſtructum; & occupatum in calculo, ſubducendíſve numeris, non fuiſſe ipſorum Siderum inſpiciundorum curióſiorem; ac potuiſſe etiam ſuo illo Quadrante vtentem à deſignanda Poli altitudine, ſexta penè gradus parte aberrare; quippe quam graduum 51. minutorum 54. conſtituerit, cùm vix tamen maior ſupra eum gradum ſit minutis 45.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER SECVNDVS.

1575. IN Daniam, redux tacitè se ad id, quod iam dixi, parabat; vt posset nempe Basileæ Rauracorum se sistere, vbi præter alia loci allectamenta, fore se liberum sperabat ab importuno illo concursu tot Nobilium, amicorúmque, quo futurum præsentiebat, vt obrueretur, interturbaretúrque à studiis, quæ destinârat animo, si aut in Scania, Knudstorpiísque, aut alibi in quapiam ampla Daniæ regione consisteret: Verùm nesciebat, quid intereà Rex optimus meditaretur. Contigerat, vt aliquantò post eius ex Hassia discessum, Legati quidam nomine Regis destinarétur ad Land-grauium, qui & sollicitè de Tychone quærens, & se expetere testatus, vt illi denuò occasio sui inuisendi fieret, adiecerat rogare se illos, vt suo nomine Regem impensè hortarentur, quò generosos Viri conatus in Astronomia instauranda pro sua beneuolentia, munificentiáque Regia promoueret. Videlicet factum rem immortali nomine dignam; quippe cuius emolumentum, vt permanaret ad posteros, ita cum summa eius laude, ac fama esset perennaturum. Rex itaque adhortationis huiusmodi non immemor, hæréſque aliunde eius affectus, quo Christianus Parens mirè oblectatus Mathematicis studiis, ea in Academia Hafniensi instituerat; ac non nescius Reges, Principésque magnos, quòd hanc Cælestium rerum scientiam, aut coluissent ipsi, aut magno alioquin habuissent in pretio, gloriam sibi; ac decus nunquam intermoriturum parasse: propensus aliunde in ipsum Tychonem, totámque ipsius familiam, & gnarus illum à pueritia ita incubuisse huic scientiæ, ita ardenter ad ipsius illustrationem contendere, vt, si adiutaretur modò, posset quidpiam grande, ac supra id omne, quod eatenus foret præstitum moliri; ideò eius studiis fauere constituit, & maximè quidem ex quo intellexit cogitare illum de sede apud exteros quęritanda; scilicet indignum ducens facinus, patriæ hanc laudem præripi, quæ accersenda potiùs, si quà liceret, ab exteris foret.

1576. Quamobrem, cùm ille Knustorpij res suas iam componeret, ac tale nihil cogitaret, destinauit ad ipsum Rex vnum ex pueris nobilibus, datis literis, quibus eum monebat, vt ad se quàm-primùm, seu Hafniæ, seu vbivis in Insula Zelandia foret, accederet. Cùm accessisset, Rex illum est complexus humanissimè, & testatus velle se omninò studiorum ipsius rationem habere, vltrò obtulit, concessitque Insulam, quæ in Danico freto, Zelandiam inter, & Scaniam sita, dicitur Latinè Venusia, indigenis Huenna, exteris Scarlatina. Concessit, inquam, vt in ea, quasi in secessu Astronomiæ operam daret, ac simul recepit in se quicquid impensarum, seu ad Ædificia, seu ad Organa, seu ad operas, seu ad famulos, sed ad quidvis demum (etiam ad labores Pyronomicos) necessarium foret. Pronum est sanè coniicere, quo affectu Tycho hanc tantam Regiæ munificentiæ testationem exceperit, qui & peruidit se citra illam, tale nihil posse, quale animo conceperat, perficere; & patriæ amans, lætatus est fore, vt decori illi cederet, quicquid se suis laboribus consequuturum gloriæ præsensit. Non diu proinde deliberauit, nec repugnanteis amicos habuit, quo minùs mutaret de itinere suscipiendo consilium; sed acceptam habens liberalitatem tanti Principis, Insulæ ad vitam concessæ possessionem adiit. Est ea, vt dixi, in freto sita, habétque Hafniam ad Libonotum tribus milliaribus distantem, ac Helsimburgum ad Boream in Scaniæ continente, duobus. Ambitu est passuum octies mille centum sexaginta maiorum; taleis scilicet Tycho dicit. In montis formam ita assurgit, vt præalta licet, in planitiem tamen sursum desinat; amœni proinde prospectus, ac talis, vt prorsus esse videatur à natura ad rerum Cælestium obseruationem comparata. Nusquam aliunde scopulosa, ac nòn modò frugum optimarum ferax, sed iumentis etiam abundans, damas, lepores, cuniculos, perdices magna copia alens, & capturæ quoque piscium opportuna. Pagus in ea vnicus, quem Rustici plus minus quadraginta inhabitaunt, ac supersunt etiamnum vestigia quatuor arcium, quæ in Insula olim exstiterunt. Pascua quædam sunt consita arbustis; pratum palustre, è quo alni assurgunt; & corylorum silvula ad Boreū declive, quà vergit in Ortum.

Insulâ lustratâ, destinauit Tychò magnificam Arcem in ipso planitiei medio constituere, quæ à sui fine, destinationeve, *Vraniburgum*, hoc est, Cæli ciuitas indigitaretur.

Designa

Designatione itaque factâ, apparatísque omnibus, recepit Danzeus, de quo antè dictum, Lapidem primum fundamentalem eius structuræ ponere; vnde & delegit Porphyrium, & hæc illi verba insculpi curauit, REGNANTE IN DANIA FRIDERICO II. CAROLVS DANZÆVS AQVITANVS, R. G. I. D. L. (hoc est, vt opinor, Regis Gallorum in Dania Legatus) DOMVI HVIC PHILOSOPHIÆ, IMPRIMISQVE ASTRORVM CONTEMPLATIONI, REGIS DECRETO A NOBILI VIRO TYCHONE BRAHE DE KNVDSTRVP EXTRVCTÆ VOTIVVM HVNC LAPIDEM MEMORIÆ, ET FELICIS AVSPICII ERGO P. ANNO CIↃ. IↃ. LXXVI. VIII ID. AVGVSTI. Positus ergo illo die Lapis (addit Tycho id factum manè, exoriente Sole vnà cum Ioue, iuxta Cor Leonis, Lunâ oppositâ occupante cardinem occiduum in Aquario) idque tum Dãzæo, tum Viris Nobilibus, doctísque amicis, qui eò conuenerant, vario vinorum genere solemniter litantibus, & pro more apprecantibus fausta. Crescere exinde opus cœpit; tametsi perfectum non fuerit, nisi annis insequentibus, per quos fuere etiam alia ædificia exstructa. Ad ipsam Arcem quod attinet, fuit eius forma quadrata, & facies valli quælibet exteriùs pedum trecentorum, diducto extrorsum sub faciei medium Semicirculo, cuius diameter interiùs pedum nonaginta. Valli altitudo pedum XXII. crassitudo ad fundamentum XX. Quatuor anguli exquisitè quatuor angulis Cæli respondentes, Turribus ad Meridionalem, Septentrionalémque erectis, quarũ illa Typographeion, hæc domuncula ministrorum foret; Portis verò ad Orientalem, Occidentalémque exstructis, cùm Molossorum ergastulis, & incumbentibus supernè Peregrinorum hospitamentis. Succedebat intra vallum Hortus arborum varij generis circiter trecentarum, vnà cum pergulis ad Semicirculorum centra recreationis causâ contextis. Is ambiebat Hortum herbarum, ac florum topiario opere variegatum, ac terminatum interiùs in Orbem muro pedes alto xlv. continentéque editiorem aream, in cuius medio præcipua domus, & ex qua viæ quatuor ad memoratos angulos, cum totidem ostiis ad ineundum hortos.

Ipsa autem præcipua Domus formâ etiam fuit quadratâ, quovis latere pedum circiter lx. exsistente. Portæ ad Ortum Occasúmque: Ad Meridiem verò, ac Boream appositæ rotundæ Turres duæ, diametro pedum xxxij. (additis videlicet x. pro exteriore, congruéque suffulto circumductu pedibus) quæ ad summum inferioris contignationis euectæ Obseruatoria fierent, cum explicabilibus tectis, hoc est, quasi valuis superioribus, quæ aperiri in quamlibet hemisphærij partem possent; idque cùm foret vtrobique Obseruatorium geminum; maius quidem citra, versus faciem domus; minus verò vltra, & ad circumferentiam turris. Longum foret internam Domus dispositionem describere; vt cœnacula æstiuum, hibernúmque, cum picturis variis; vt cameras, cubiculáve, tam pro familia, quàm pro hospitibus, sub duplici contignatione (præter octona pro studiosis supra secundam) vt speculam octogonalem super-exstantem, & proximè infra domus apicem, cui pro flabello imminens Pægasus altus fuit à Terra pedibus lxxv. vt Musæum, ac Bibliothecam intra Meridionalem turrim, sub ipso puta Obseruatorio, ac supra Laboratorium crypte subterraneâ contentum, & fornaces sexdecim varij generis continens: vt residuam structuram subterraneam, vix quicquam minoris supereminente constantem: vt puteum cæmentitium, vlnis xl. profundum, è quo potuit etiam in singulas cameras per siphones aqua distribui: præter fontem in ipso quasi domus vmbilico, quo rotatus volubilis Aquarius, aquas quoquoversum, quoties luberet, eiaculabatur. Longum etiam foret ornamenta omnia toti ædificio, maximéque exteriùs adhibita commemorare; siquidem, præter symmetriam, nihil omninò, quod ad decorem; iuxta exquisitiores Architecturæ regulas facere est visum, prætermissum fuit. Præcipuam interim domum dico; quoniam præter ipsam, fuere & quas diximus esse in ipsis valli angulis, & duæ aliunde exteriùs sitæ, altera ad Boream, in qua essent officinæ Artificum Astronomica instrumenta, aliáque fabricantium; altera ad Meridiem, quæ foret vt prædium œconomiæ destinatum. Vt taceam, cùm forent Viuaria, seu piscinæ, lx. circiter per Australem Insulæ partem quà excauatæ, quà communitæ aggeribus, ac in illis præcipuæ tres; fuisse ad defluxum aquarum collectarum in infimam, insignem Moletrinam exstructam, eámque non modò frumentariam, sed etiam papyraceam, & apparandis pellibus inseruientem.

An heic memorem Obseruatorium nouum, quod exstructum quoque fuit post-modum in Colliculo ad Meridiem sito, & ab arce dissito minoribus passibus sexaginta? nempe, cùm duo illa, de quibus iam dictum, non viderentur omnibus, quæ Tycho in dies meditabatur, suffectura Organis, ac præsertim maioribus, quæ tutiùs, firmiúsque constare, & à ventis fieri prorsus immunia expeteret, induxit sibi in animum exstruere in eo colle Obseruatorium subterraneum in aliquot cryptas ex solido muro distinctum, in quibus huiuscemodi Instrumenta reponeret, ac vsus opera studiosorum, alios heic, alios illeic haberet, ne aut sibi mutuò obstarent, aut citiùs, quàm vellet, obseruata inter se conferrent. Crypticum hoc Obseruatorium indigitauit *Stellæburgum*, ipsúmque quadratâ areâ circumduxit, cuius singulæ facies versus Mundi plagas conuersæ, retinaculis erectis munitæ, & suis semicirculis quoque ad sui medium extuberantes, pedes longæ septuaginta forent. Apparatum fuit in medio Obseruatorii hypocaustum, ipsum quoque quadratum, eodémque conuersas habens facies; ita vt adiretur ex singulis cryptis ad quatuor ipsius angulos constructis; præter quintam, & maximam, quæ ad Meridionalem erat faciem; cùm nulla foret ad Boream,

quà

quà erat veſtibulum, vnde ingreſſus in Obſeruatorium. Prætereo cœptum quidem fuiſſe, at non abſolutum meatum ſub Terra teſtudineum, quo ex arce, & Laboratorio quidem, in hoc Obſeruatorium, ſi quando per hiemem inuitaret ſerenitas, neque iuuaret valli portas aperire, penetraretur. Prætereo quoque cryptarum tecta fuiſſe, aut omninò exemptitia, aut quaſi valuas diducibilia, quò vſus Inſtrumentorum defixis in Terra fulcris firmiter ſuſtentatorum efficeretur liberior, quamcumque in partem reſpectandum foret. Prætereo rurſus Tychonem ad hæc, cæteráque opificia conduxiſſe ſemper quoſcumque nanciſci artifices eximios potuit, vt Ioannem de Embda Architectum, Ioannem Crolium Aurifabrum, Ioãnem de Antuerpia Pictorem (idque præter iam memoratum Gemperlinum) & pleroſque alios. Prætereo proinde ornamenta varia, ac ſpeciatim effigies præcipuorum Aſtronomorum, Hipparchi, Ptolemæi, Albategnij, Copernici, Land-grauij ipſius, quas in Muſæo collocauit; ac rurſus, quas in hypocauſto, Timocharidis, Hipparchi, Ptolemæi, Albategnii, Alphonſi, Copernici, ſui ipſius. Prætereo demùm inſcriptiones, & carmina varia, ſed in commendationem eiuſmodi Aſtronomorum; ínque iis potiſſimùm Ptolemæi & Copernici; & ex hiſce duobus maximè poſterioris.

Quoniam verò, dum ædificia appararentur, promouerentúrque, ac etiam deinceps, conficiendorum ad obſeruandum Inſtrumentorum cura incubuit: ideò nihil vetat hoc loco illorum, non tam deſcriptionem (nimis enim prolixum opus) quàm Indicem præoccupare, & ea quidem ſerie, qua res aliquando perſcripta ad Land-grauium fuit. Itaque vt ab arce, Vraniburgóve incipiam, fuere in Auſtrali Obſeruatorio, & maiore quidem, I, Semicirculus ex ſolido ferro, orichalco obductus, diametri cubitorum ſex, Azimuthali Horizonti inſiſtens diametri cubitorum quatuor. II, Sextans orichalco conſimiliter obductus, & cubitorum quatuor ſemidiametro, ſeu radio à centro ad circumferentiam. III, Quadrans ſeſqui-cubitalis ex ſolido orichalco conſtans, & circulo Azimuthali trium cubitorum inſiſtens. IV, Regulæ Ptolemæi Parallacticæ, orichalco obductæ, latere vtroque ambientes angulum quæſitum, cubitorum quatuor. V, Sextans iam deſcriptus, cùm de Noua Stella. VI, Quadrans iterum ſeſquicubitalis, & ex ſolido orichalco, cum Azimuthali ſuo. VII, Armillæ Zodiacales, ex ære fuſo, ſolidóque tornatæ, diametro ferè cubitorum trium. Fuit iuxta hoc Obſeruatorium Horologium magnum per vnicam rotã diametri cubitorum duorum, cum appenſis aliis minoribus duobus, quæ illius inſtar indicarent horas, minuta, ſecunda. In minore autem Obſeruatorio fuit VIII, Inſtrumentum ſolùm Armillarum Æquatoriarum orichalco obductarum, cum Meridiana ex chalybe, cuius diameter cubitorum propemodum quatuor. In Septentrionali, & maiore quidem, fuere IX, Regulæ Parallacticæ orichalco vndique obductæ, quarum infima aliis ſimul duabus longitudine æqua, foret longa octo cum ſemiſſe cubitos, & non attolleretur, ac demitteretur modò, ſed circumageretur etiã in circulo Azimuthali, ſeu ſupra Horizontem, ipſum quoque ex orichalco totum, ac diametri duodecim pedum. X, Dimidius Sextans, duobus arcubus quindenûm graduum, & æqualium circulorum cohærentibus; ac numerari cœptis quà æquidiſtarent centris, cubito vno diſſitis; radio aliunde quadricubitali, & limbis, quà diuiſiones; & tranſuerſali, in quo centra, ex orichalco. XI, Sextans chalybeus, qui vſui eſſe, cùm vnicus eſſet obſeruator, poſſet. XII, Alius Sextans bifurcatus, arcu chalybeo, cubitorum quatuor. XIII, Regulæ Parallacticæ Nicolai Copernici, de quibus dicendum inferiùs. In minore verò fuere XIV, Armillæ Æquatoriæ ſuperioribus propè pares. XV, Quadrans è lamina orichalcica ſolida, radij cubitorum propemodum quinque, atque adeò non modò ſingula minuta, ſed dena etiam ſecunda capiens. In vacua eius area cælata erant cùm varia ad Aſtronomiam, Chymiámque ſpectantia, tum præſertim ipſius Tychonis effigies, ac vnà ante pedes venatici Canis, quem eius fuiſſe delicium dicunt. Prætereo fuiſſe XVI, in ipſo Muſæo Globum illum magnum, de quo aliquid dictum iam, & de quo ſunt plura inferiùs dicenda: ne quidpiam adiiciam de aliis minoribus compluribus; vt neque de aliis minutioribus omnis generis Organis, automatiſque ibidem conſpectis. Non addo quoque, exterius, & ad latera cuiuſque iſtorum Obſeruatoriorum, fuiſſe fulcra appoſita, cum globis ſuperſtantibus, quibus impoſiti debitéque cohærentes Sextantes, cæteráque Organa, conuerti in omnem Cæli faciem poſſent.

Deinde, vt de Stellæ-burgo, Organíſque in eo pergam dicere, fuit XVII, appenſus in ipſo hypocauſto Semicirculus quidam magnus, & circumferentiæ orichalco obductæ, cuius vſus foret exteriùs: præter tria Horologia horas, & minuta, ſecundáque adnotantia. In crypte verò ad meridiei faciem, fuit XVIII, Armilla Æquatoria diametri cubitorum ſeptem, cum Semi-armilla cubitorum nouem, vtraque orichalco vndique obducta. Fuit & XIX, in crypte ad Notapelioten, Sextans quadricubitalis, & XX, in crypte ad Noto-zephyrum, quadratum Geometricum ferreum, cum intercepto Quadrante chalybe obducto, radij cubitorum propemodum quinque; adeò vt coſtæ caperent tangenteis cyphrarum ſex, & ipſe Quadrans dena ſecunda. XXI, in crypte ad Borrapelioten, Quadrans radiis quadricubitalis, orichalco obductus, & quindena ſecunda capiens, cum circulo Azimuthali, & Meridiana linea, ex maximis Stellæ Polaris digreſſionibus interducta. XXII, in crypta ad Borro-zephyrũ, Armillę Zodiacales orichalcicæ, quas qui contineret Meridianus chalybeus diametro foret cubitorũ triũ. XXIII, Appenſus ibidem fuit Sextans orichalcicus, & per cochleas compactilis, reſolubiliſque, vt transferri commodè in regiones exteras poſſet,

poſſet, radij cubitorum quatuor. Fuit verò prætereà XXIV, in eodem Obſeruatorio ſubterraneo Armilla quædam emobilis, exteriúſque vſurpabilis, orichalco obducta, diametrique trium cubitorum. Fuit & XXV, Quadrans è ſolida lamina orichalcica, inauratáque, radij cubito non maioris; in cuius area, præter diuiſionem in limbo vulgarem, interducti fuere varij circuli Nonianæ in minutias diuiſioni inſeruientes. Fuit rurſus XXVI, appenſus in ipſo hypocauſto, Radius Aſtronomicus ex orichalco ſolido & cubitis tribus aliquanto longior, confectus antea à Gualtero Arſcenio nepote Gemmæ Friſij, à quo fuerat eius confectio deſcripta. Fuit porrò alius etiam Radius ex orichalcicis laminis, per lineas tranſuerſas, punctatáſque diuiſus. Fuit XXVII, Annulus Aſtronomicus, ex orichalco etiam totus, diametri nonnihil cubito maioris, qui eundem Arſcenium, iuxta eiuſdem Gemmæ præſcripta, habuerat authorem. Fuit XXVIII, paruum Aſtrolabium orichalcicum, ſpithamalis diametri, cuiuſmodi Ioannes Stoflerus deſcripſit. Poſtremò fuere etiam complures aliæ variis vſibus deſtinatæ machinæ (veluti excipiendis, v.c. Stellarum radiis, itémque Solis, ac Lunæ vmbris) quas iam memorare nihil attinet. Addo ſolùm fuiſſe in exterioris areæ Stellæburgicæ angulis fulcta diſpoſita cum ſuis globis, eo vſu, quo dictum circa alia Obſeruatoria: ac in ipſis eiuſdem areæ, tam Occidentali, quàm Orientali ſemicirculis erectas, columnas, quibus, cùm opus foret, non alia modò exemptitia Organa, ſed Regulæ etiam Ptolemaïcæ illuc tranſlatæ appenderentur: ídque præter erectam menſam, tabulámve lapideam rotundam, ad meridionalem ſemicirculum, ſupra quam Quadrans portatilis, aliáque id genus Organa ad obſeruationis facilitatem conſtituerentur.

Attingendum porrò adhuc vnum eſt, quod Tycho ſpeciatim, inter cætera, in vſum induxit: celebris nempe illa graduum per lineas, punctáque tranſuerſa diuiſio. Scilicet arcum diſtinguebat duabus lineis arcualibus, quarum intercapedo foret pars totius radij, ſemidiametríve quadrageſimaoctaua: ac tum, aſſumptam in vtraque portionē gradui integro reſpondentem, in ſex parteis ſic diſcernebat, vt ab initio primæ inferioris, in finem primæ ſuperioris, ab hoc in finem ſecundæ inferioris, inde in finem tertiæ ſuperioris, inde in finem quartæ inferioris, inde in finem quintæ ſuperioris, ac inde demum in finem ſextæ inferioris, tranſuerſas lineas duceret, quæ decem punctis inter ſe æquidiſtantibus diſtinctæ, totum gradum in lx. minuta exhiberent diuiſum: adeò vt tranſiens per quoddam punctum, ſeu filum perpendiculi, ſeu linea fiduciæ in norma, Alhidadáve appellata, perinde indicaret minutum, ac ſi illud potuiſſet in ſuperiore, inferioréve arcu diſcerni. Vnde & minùs mirabere, quod diximus quædam eius Inſtrumenta dena etiam ſecunda exhibuiſſe: quippe interſtitia denorum punctorum fuere in aliquibus tanta, vt poſſent in ſenas ſubdiſtingui particulas, quarum quælibet decem ſecundis æquiualeret: vt prætercam fuiſſe Inſtrumenta, in quibus, arcualibus lineis in duodecim parteis diſtinctis, tranſuerſæ lineæ in quinque ſolùm minuta ſic diſtribuerentur, vt interſtitium diſcernendis ſecundis amplum relinqueretur. Deum immortalem, quanta diſcretio, reſpectu eorum Inſtrumentorum, quibus Ptolemæus, aliíque antiquiores vſi; cùm in illis graduum diuiſio vltra parteis duodecim, ſeu minuta quina non exhiberetur! Incidit verò Tychoni in mentem iſtam diuiſionis formam vſurpare, ex ea Radij diuiſione, quam Lipſiæ ab Homelio, Scultetóque didicerat. Ac licet ea videri poſſet congruè dumtaxat vſurpari in parallelogrammis rectilineis, in quibus diagonia rectilinea itidem ſunt; perſpicuum eſt tamen tranſuerſas has lineas, rectas licet, nihil omninò, quod cadere in ſenſum poſſit, differre ab iis arcubus, qui forent per earum extrema ducendi. Quoniam, cùm iſti arcus ſint portiones eorum circulorum, qui ducendi prætereà per Inſtrumenti centrum forent, & ductæ rectæ ab iis extremis in centra horum circulorum, angulum creent eius duplum, qui in centro inſtrumenti fit: conſtat, ſi tam tranſuerſa linea, quàm arcus, cuius ſubtenſa eſt, biſecetur à linea ex centro eius arcus ducta, interſtitium inter ſubtenſam, & arcum, hoc eſt, minutorum quinque ſinum verſum, fore tantulum, vt ne vni quidem parti radij, ſemidiametríve centies milleſimæ adæquetur; quod quantùm ſupra omnem ſenſus acutiem ſit poſitum, liquet. Vt prætereàm ipſum Tychonem rem ita deducere, vt oſtendat differentiam maximam vix creare errorem trium ſecundorum. Cætera, quæ ad formam, vſúmque pinnacidiorum, ſeu dioptrarum, aliarúmque partium Inſtrumentorum attinent, prolixioris ſunt, quàm vt locus hic capere poſſit, explicationis.

Poſtremò videntur duo quædam eſſe hoc loco præoccupanda. Vnum eſt; Tychonem ex hoc tempore aluiſſe continenter varios iuuenes, Adoleſcenteiſve ſtudioſos; qui pollentes viſu, ingeniíque acumine, ſibi adiutores obſeruando forent. Neque verò illos ſuſtentabat modò, ſed erudiebat etiam pro cuiuſque captu, in Mathematicis, & Philoſophicis diſciplinis. Ac alij quidem diutiùs, alij breuiùs apud ipſum commorabantur; ſed fuere tamen ſemper minimùm ſex, ſeptem, aut octo, interdum decem, aut duodecim (idque præter pueros, iunioréſque diſcipulos) quos partim accerſebat ipſe ex Academiis, aliíſque locis, partim admittebat vltrò aduenienteis, ſeſéque offerenteis. Acceſſere interdum nouem numero, vno eodémque tempore, quos omneis excepit, ac niſi diſcedere volenteis non dimiſit. Ex iis, quos magni præſertim fecit, aliqui deinceps, prout dabitur occaſio, commemorabuntur; neque enim omneis recenſere, quorum elenchum optimus VVormius tranſmiſit, quicquam attinet. Alterum, Tychonem per annos viginti, ac vnum, quibus incoluit Inſulam, inſumpſiſſe in hæc omnia vltra Tonnam auri, vt ipſemet

ipſemet loquitur; conſtat autem Tonna ex centum Dalerorum millibus, quæ trecentis propè librarum Turonicarum millibus valet. Quare & nihil ſibi reliquum fecit, ſeu ex propriis reditibus(teſtatur quinetiam Keplerus impenſum patrimonium) ſeu ex Regia munificentia. Videlicet optimus Rex, contulit ipſi, tum neceſſaria apparandis Ædificiis, ac Machinis; tum annuatim duo Dalerorum millia ex Telonio; tum etiam prætereà feudum in Noruegia, & Canonicatum in Epiſcopali Roſchildenſi Eccleſia, ſeu Præbendam ſancti Laurentij, quam iam Regum appellitant (Regis Cancellario ſolitam conferri) cuiúſque annuus reditus mille Daleris æſtimatus alij oneri addictus non eſt, quàm vt Sacellum, in quo Regum ex familia Oldemburgica exſtant Mauſolæa, ſartum tectum ſeruetur.

Iam, cùm ex hoc tempore vſque, nulla penè nox ſerena abierit, quin aliquam obſeruationem circa Sidera tam Errantia, quàm
1577. Affixa peregerit;tum cœpit præſertim Anno inſequente M. D. LXXVII. veſtigare Poli altitudinem ex circum-polaribus Stellis. Deprehendit autem ex ſumma, infimáque Stellæ Polaris,quæ in extrema Caudæ Cynoſuræ altitudine, attolli Polum Vraniburgi grad.55. min.54$\frac{2}{3}$. ídque cùm Stella per eum annum diſtaret à Polo grad.2. min.58. ſec.50. quam & refert alicubi Gemmam Friſium ante annos XXX. deprehendiſſe eadem ratione, ex maxima nempe,minimáque altitudine,diſtare à Polo grad.3. min.8. Ne cætera verò recenſeam, ac ſpeciatim totaleis duas Lunæ Eclipſeis obſeruatas, alteram die Aprilis ſecunda, hor.8. minut.50. alteram Septembris xxvj. hora 13.cum minutis 3. hærendum nō-nihil potiſſimùm eſt circa Cometam,qui ante finem eius anni apparuit, & per proximi initia euanuit. Scilicet poſt Stellam Nouam obſeruatam, nihil æquè habuit Tycho in votis, ac exoriri quempiam Cometam,ex quo accuratè obſeruato deprehenderet, eiuſmodi-ne corpora forent loci, ac materiæ cæleſtis, an elementaris. Ac doluit quidem, cùm fuit exortus,nondum adeſſe qualia,quãtáque præconceperat Organa (quippe habebat præſertim cura ædificiorum ſollicitum) lætatus eſt tamen ſibi adeſſe tria,quibus poſſet rem exſequi non malè. Ea verò fuere, ad captandum quidem diſtantias, tum Radius Aſtronomicus,tum Sextans totus chalybeus, radiíque trium circiter cubitorum: ad habendum autem altitudines, Quadrans ex lamina orichalcica, radij cubitorum non omninò duorum, cum Horizonte Azimuthali chalybeo, tricubitalis diametri, ad obtinendum Azimutha. Cæterùm, quia hic Cometa vt primus, ſic præcipuus fuit ex iis, qui fuere à Tychone obſeruati, & Tycho de eo ſcripſit Librum, qui eſt de Mundi Ætherei recentioribus Phænomenis ſecundus; ideò immorari non-nihil circa illius deſcriptionem iuuat.

Memorato itaque anno,ac die Nouembris xiij. cùm paulò ante Occaſum Solis adſtaret Tycho famulis ad vnum eorum viuariorum, quorum fuit non multò antè facta mentio, piſcantibus, oculos in eam Cæli partem, ſi congrua fortè ſerenitas in noctem proximam ſponderetur, erexit.En verò Stella ex improuiſo ſe conſpiciundam præbuit, qualem ſe Venus exhibet, cùm vicina Terris, & Sole decliui in eadem occidua regione verſatur. Spectaculo attonitus, nôrat ſcilicet Venerem, quam non multis antè diebus Ioui vicinam manè obſeruârat, procul ab eo loco eſſe, ac haberi illeic dumtaxat Saturnum, qui non tantæ eſſet magnitudinis, & breui præſertim occaſurus Heliacè, vt præſēte Sole poſſet conſpici;requiſiuit ex famulis,ſi quam illeic Stellam viderent & ipſi. Aſſerentibus, ac Venerem eſſe Heſperum factam iactantibus, excepit haud-quaquam rem ſic ſe habere; ac breui quidpiam inſolitum facto crepuſculo viſum iri. Nec vana præſenſio; nam ecce diurna luce paulatim ſe, Sole occaſo, ſubducente, non grandis modò, eáque alboris ſubliuidi,Stella apparuit, ſed diffuſa etiam ex ea vſque verſus Ortum, & quaſi in Solis oppoſitum longiſſima cauda, inſtar crinium, radiorúmve rubicundiorum, qui prope iſtam Stellam denſiores, extremum verſus rariores forent, ac leuiter, conuerſa ſurſum deuexitate, incuruarentur. Conſtitit proinde eam eſſe Cometam,crinitámve Stellam, quæ non viſa licet in Dania diebus antecedentibus, quibus Cælum fuerat nubibus obductum, fuiſſet tamen die decima in Noruegico Oceano conſpecta. Obſeruauit illam Tycho eodem veſpere; ac deprehendit Stellam quidem ipſam, ſeu Caput Cometæ eſſe diametri minutorum ſeptem,& Caudam longitudinis viginti duorum graduum; adeò vt, cùm Caput eſſet proximè ſupra ipſum Caput Sagittarij, Cauda ad vſque cornua Capricorni protenderetur. Obſeruauit quoque deinceps, quoties fuit ſerenitas; & cùm motu proprio in Ortum ferretur, deprehendit illam initio velociter progredi, & breui ad ſiniſtram Antinoi manum peruenire;prætergredi exinde, tum Delphini Caudam,tum Nareis Equulei; ac ſuperata demum lentiore iam motu Stella appellata Scheat Pægaſi, euanuiſſe inter ipſam, ac duas minutulas Stellas in Pegaſi pectore, poſt diem ſequentis Ianuarij XXVj.

Enimverò,cùm iſta quidem pingui Minerua deducta ſint; quod ad ſcrupuloſiorem tamen deſignationem attinet;quia Tychoni in mente fuit tam motum, quàm locũ Cometæ in Mundo exquiſitè aſſequi: ideò,quoties licuit, illius diſtantiam à Fixis illuſtrioribus circum-viciniṣ eſt dimenſus; vt perſpectis Fixarum locis, tum ſitum Cometæ in dies ſingulos obtineret; tum iter illius, ac itineris ad Eclipticam inclinationem intelligeret; tum eiuſdem à Terra diſtantiam, hiſque affinia perveſtigaret. Quocirca & edixit primò, Cometam, hoc eſt eius Caput, ſeu Stellam, fuiſſe die illa menſis Nouembris xiij. in gradu 7.min.15.Capricorni,cum grad.8.min.59. latitudinis Boreę;ac habuiſſe Aſcēſionis rectę grad.277. min.23. cum declinatione Auſtrina grad.14.m.17. & memorata die Ianuarij xxvj.

fuiſſe

fuisse in gr.20.min.55.Piscium,cum latitudine itē Borea gr.29.m.15.ac habuisse Ascēsionis rectæ grad.339.min.35.cum declinatione iam Borea grad.23.min.10. nempe Æquatorem interfecuit sub diem Nouembris xxiij. sed nimium foret tædium, si Cometæ situs respectu tā Eclipticæ,quàm respectu Æquatoris singulos dies commemoraretur.Nota sse sufficiat, quibus Cæli locis primùm, postremúmque visus fuerit, vt interducere circulum,siue semitam, quà incessit, liceat.Edixit deinde istam semitam antecedenter produci intellectam,intersecuisse Eclipticam quidem, in gradu 20.min.55. Sagittarij, cum inclinationis angulo versus eandem,grad.29.min.15. Æquatorem verò in gradu 299.min.50.cum angulo inclinationis versus ipsum, grad.33. minutis 45. Edixit ad-hæc motum Cometæ diurnum ea lege semper decreuisse, vt cùm à die Nouembris xiij. in xiv. fuisset graduum 3. min.48.heinc in xv. grad.3.min.25. heinc in xvj. grad.3. min.9. heinc in xvij. gr.2. min.58. atque ita porrò, fuerit tandem die Ianuarij xxv min.17.& die xxvj.min.16. adeò vt totum apparitionis iter, seu ea portio Circuli magni, quam describere motu proprio est obseruatus, fuerit graduum septuaginta vnius, & semissis quàm proximè, nulla ratione habita itineris antecedentis. Cùm motum autem proprium dico, nihil est profectò necesse admonere fuisse Cometam præterea abreptum (Planetarum scilicet instar) motu illo communi, seu Mobilis primi, quo reuoluebatur dietim circa Terram; atque ita quidem, vt nunquam videri in Meridiano potuerit, neque idcircò in altitudine supra Horizontem maxima obseruari.

Edixit insuper, ac præcipuè, fuisse Cometam in ætherea, non in elemētari regione;seu non depressum infra Lunam, sed longè suprà euectum fuisse. Ad hoc autem est triplici comprobationis genere vsus. Primum fuit, quia Cometa tempore toto apparitionis exquisitissimè descripsit suo motu arcum circuli maximi; quatenus assumpta per dies singulos obseruationis latitudo, subtensa semper fuit eiusdem inclinationis anguli cum Ecliptica, qui recitatus mox antè est; secus profectò, ac euenisset, nisi eiusmodi circulus bissecuisset Eclipticam,totámque adeò Sphæram (quod circulorum maximorum propriū est) in duas æquas parteis. Atque id quidem, cùm notum sit, nullum sublunare, igneúmque, vt volunt, Meteorum esse posse motu adeò regulari, vt à circuli maximi tramite nunquam deflectatur; cùm seu pabuli confectatio, seu facta à ventis, Sideribúsve abductio talem constantiam nullam patiatur. Confirmatur autem, tum quia sublunares hi ignes, vt vagi, fluctuantésque sunt, sic variè intendunt, remittúntque cursum; cùm tamen Cometa vno semper tenore, ac proportione seruata, velocitatem temperarit, factúsque tardus fuerit: prorsus vt Planetæ ad stationem tendentes. Tum quia, vtcumque initio velox,procul tamen abfuit à velocitate, qua Luna propriam decurrit orbitam (quippe etiam dum lentissima est, vltra 10. gradus dietim peruadit) adeò proinde, vt par sit regionem illi superiorem,seu Sidera inter, quæ segniùs Luna mouentur, assignare.Tum quia cæleste potiùs quidpiam,quàm elementare sapit, quòd Cometa viam à Capricorni Tropico, in Tropicum Cancri ducti obliquo instituerit.Alterum fuit, quia Cometa eodem vespere,interiectis aliquot horis, atque adeò in variis altitudinibus ab iisdem Fixis distare obseruatus,aut nullam,aut penè insensibilem altitudinis Parallaxin exhibuit:nimirùm cùm vix aliam loci diuersitatem subierit, quàm poposcerit facta diurni motus per tempus interiectū promotio. Obseruationes certè peractæ diebus per Nouembrim,ac Decembrim variis ægrè Parallaxin admittunt minuti vnius, aut alterius; cùm, si vel in ipso Lunæ orbe fuisset, admissurus fuisset sextuplo maiorem; vt esse proinde illum oportuerit saltem sextuplo, atque adeò plusquam trecentis terrenis Semidiametris distantiorem à nobis, quàm Lunam. Tertium fuit, quia Cometa eodem proximè tempore in variis Horizontibus ab iisdem Fixis distare obseruatus, aut nullam, aut vix aliam subiit varietatem distantiæ, quàm pro intercapedine temporis, & ratione diurni motus; ac præsertim quidem, cùm Stellæ eundem proximè verticalem cum ipso Cometa obtinuerunt; vt cum die Nouembris xvj. Tycho obseruauit distantiam Cometæ à lucida Vulturis grad.17. min.$50\frac{1}{2}$. & Taddæus Hagecius obseruauit eandem Pragæ in Bohemia grad.17.min.52. Quæ sesquiminuti differentiola reuocari potest ad Meridianorum differentiam (existente alioquin hora vtrique sexta) tametsi habita ratione diuersæ altitudinis Poli graduum propemodum sex, ea futura fuisset minutorum 7. si Cometa vel proximè infra orbem Lunæ extitisset.

Edixit præterea Cometam non eadē semper distantia abfuisse à Terra; sed id supponendo,quod infrà dicetur,Mercurium,ac Venerem circuitus suos circa Solē, quasi quoddam centrum obire; existimauit Cometam quoque circumiisse pariter Solem,& ampliore quidem circuitu, quàm Venerem;adeò vt, quemadmodum orbis Veneris Mercurialem complectitur, sic orbis Cometæ complexus fuerit Venereum. Et quia tēpore primæ apparitionis, quasi ex Perigeo prodibat (sed in consequentia nihilominus secus ac Venus, & Mercurius)idcircò Cometam die Nouembris xiij. destitisse à Terra terrenis Semidiametris ducentis vndecim; die Decembris secunda,cùm in maxima à Sole digressione foret, Semidiametris quingentis, sexaginta tribus; ac demum Ianuarij xxvj. Semidiametris 1733. hoc est triente proximè remotiorem à Terra, quàm Solem, dum in longitudine media est. Edixit vlteriùs Cometam, cùm die illa xiij. diametro apparuit, minutorum septem, fuisse proinde in ipso Cælo, diametro prolixa trecentis sexaginta octo milliaribus Germanicis; id nimirùm colligitur ex assumpta à Terra distantia, & supposita vnius terrenæ diametri magnitudine, milliarium eorundem octingentorum sexa

sexaginta. Colligitur verò etiam ex eo, quod diameter Cometæ se habuerit ad diametrum Terræ, vt tria ad quatuordecim, & ad diametrū Lunæ, vt tria ad quatuor; itémque ex eo, quòd globi in tripla ratione diametrorum sint, fuisse Cometam Terrâ minorem centies, & semel, cùm ferè besse; & Lunâ bis, cum proximè triente. Postremò, cùm hoc de Capite ipso, Stellâve sit intelligendum: Edixit Caudam tempore eodem visam prolixam viginti duobus gradibus, aut (quòd non tota ob tenuitatem discerni posset) viginti quinque; fuisse consequenter prolixam Semidiametris terrenis nonaginta sex (vti & lata partium sex, esse debuit lata Semidiametris viginti duobus.) Idque, cùm ipsum Caudæ extremum foret aliquantò remotius à Terra, quàm Caput (quatuordecim puta, aut quindecim Semidiametris) habito respectu ad Veneris situm. Nempe id speciale Cometa hic habuit, vt tempore apparitionis toto Caudam exporrexerit in oppositas ad amussim non Soli, sed Veneri parteis; siquidem ex variorum dierum obseruationibus constitit, non Solem, sed Venerem, & Caput Cometæ, cum medio Caudæ ductu, ab ipsa eius eductione, & neglecta deinceps curuitate, eodē circulo magno contineri. Quo factum, vt Tycho suspicatus fuerit Appianum, qui primus adnotauit, scriptísque mandauit Cometarum Caudas in parteis à Sole auersas protendi, non attendisse, an exquisitè, an præterpropter protenderentur. Prætereo autem, tum quod voluit illam Caudæ incuruationem fuisse dumtaxat apparentem ex lege quapiam Optica; tum quòd iteratò exinde insectatus est Aristoteleā de ignea Cometæ natura sententiam; quatenus, si Cauda fuit quasi flamma, non ea sursum directè contendit, sed obliquè deorsum; id prodente situ Stellæ Veneris, quæ fuit Capite Cometæ euectior.

Atque hæc est quidem quasi eorum summa, quæ Tycho scriptis consignauit, postquàm Cometa euanuit, ac per annum quidem
1578. M. D. LXXVIII. cùm & post nouennium resumpto in manus, retractatóque opere, tum pauca quædam interseruerit, tum examen adiecerit obseruationum, opinionúmque à variis Authoribus proditarum. Priusquam tamen manum operi admoueret; quia peruidit nihil posse certi ex obseruatis erui, nisi Stellæ Fixæ, quibuscum Cometam comparauerat, in vera loca restituerētur, à quibus longitudinum, & latitudinum Abacus ab vsque Hipparcho, & Ptolemæo deductus, & ab Alphonsinis, Copernicóque additione motus octauæ Sphæræ solùm correctus, sic abluderet, vt gradu interdum integro, interdum plus, minúsve ab iis abhorreret: quia id, inquam peruidit, ideò de admouenda huic restitutioni manu cogitauit. Itaque, licet nondum haberet Armillare illud Astrolabium, cuiusmodi fuisse Hipparcho, Ptolemæóque est obseruatum; nō est tamē malè voti cōpos factus, cùm ad hoc negotium descriptum Quadrantem singula minuta exhibentem, & super Horizonte, circulóve Azimuthali circumductilē vsurpauit. Nempe restituto priùs loco Solis, habitáque ex altitudine Poli, etiam Æquatoris altitudine; ita obseruauit Meridianam cuiusque Stellarū altitudinem, vt declinationem illius exinde obtinuerit, & loco Solis per id tempus noto, etiam Ascensionem rectam assequutus fuerit: ac tum ex his datis, longitudinem, latitudinémque eiusdem Stellæ deduxerit. Fuere autem huiusmodi Stellæ Lucida Vulturis volantis, siue Aquilæ; Lucida in sinistra Antinoi manu; Inferior in Capricorni cornu; Humerus Aquarij vterque; Os, Prima alæ, Scheat, Dextrum genu, & Borealior paruularum in pectore Pegasi; Fidicula demùm, seu lucida Lyræ. Quarum quidem loca posteriùs grandioribus vsus Instrumentis non-nihil correxit, sed tam parum tamen id fuit, vt facta ratiocinia circa Cometæ locum, & alia, nihilominùs constiterint; neque res visa fuerit digna, ob quam calculus, non sine ingenti quodam labore, retexeretur.

Obseruauit etiam Tycho eodem anno Diametrum Solis visibilem misso per rotundum foramen eius radio in pauimentum, planúmve excipiēs perpendiculū ex foramine ad angulos rectos; qua occasione id adscripsit encomiū, vt *Rectangulum magister sit vniuersæ Matheseos*. Quippe ad ipsū referens, quod vniuersè de Triangulo hocce Disticho aliàs cecinit,

Cuncta Trigonus habet; satagit quæ docta Mathesis:
Ille aperit clausū quicquid Olympus habet.

Obseruauit, inquā, tum sub Martij medium, cùm Sol versaretur mediam circiter longitudinem; tum sub medium Iunij, cùm ipsum circiter Apogejum. Deprehēdit verò Diametrum esse priore quidem tempore min. 30. & secundorum nunc 40. nunc 44. nunc 50. posteriore autem, semel minutis 30. sec. 4. bis min. 29. sec. 30. Ex quo deinceps factum fuit, vt diametrum Solis perscrutatus fuerit, directo in Solem canali, duos, & triginta circiter pedes longo, ac radiis traiectis rotundo supernè foraminulo, infernéque exceptis fundo candido; deprehenderit autem Solem esse Diametro Apogejon quidem minutorum 30. (nisi quod sæpenumerò paucula secunda defuerunt) Perigejum verò minut. 32. (nisi quòd secunda item paucula superfuerūt) & medio loco constitutum minutorum proximè 31. Nihil addo de Eclipsi Lunæ, quam digitorum duorum, ac semissis obseruauit mense Septembri, die XVI. manè, hora prima cum min. XVII. vti neque de Eclipsi Solis, quàm digitorum 5. min. 50. obseruauit sequēte anno M. D. LXXIX. die Februarij XXV. hora 5. cum 50. minutis. Addo solùm illum 179.
sic per hosce annos operas vrsisse, ædificiáque promouisse, vt, ingerentibus se licet variis difficultatibus, Vrani-burgum tamen, & alia, Stellæ-burgo excepto, penè absoluta anno insequente M. D. LXXX. fuerint, ac præcipua cura superfuerit Organorū perficiēdorū. 180.

Illo interim anno, cùm pleraque alia, ac speciatim Lunæ Eclipsin totalem die Ianuarij vltima hora 10. ac min. 9. obseruauit; tū præsertim alium Cometam, qui fuit ab Octobris initio, in medium Decembrim conspectus.

Is,

Is,cùm Meridianum ſuo motu retrogrado ſæpiùs pertranſiret,ac diligenter interim adnotarentur tempora, ac tempore eodem ſimilia obſeruarentur in Haſſia; videri mirum potuit,obſeruationes Haſſiacas deficere ſemper minutis octodecim,ab eo tempore,quod,differentiâ Meridianorum ſpectatâ,fuerat adnotandum.Sed Tycho nimirùm errorem conjecit in vitium perpendiculi, quod Land-grauiani non præcauiſſent;vnde & ea de re poſtmodum tum cum Land-grauio egit,tum cum Rothmanno potiſſimùm, qui tamen eo tempore nondum fuerat apud Land-grauium. Et ſcribens quidem Keplerus anno poſt illum quadrageſimo, ſubdubitare viſus eſt, exſtarent-ne Tychonicæ eius anni obſeruationes; ſed ſubiecit tamen habuiſſe ſe præ manibus Cometæ loca ex obſeruationibus computata, ac ea tranſcripſiſſe in exemplar Mœſtliniani de eodem Cometa libelli. Refert ſcilicet Mœſtlinum, Roëſlinum, Rothmannum,Hagecium de eodem ſcripſiſſe,conſenſiſſeque Cometæ curſum fuiſſe per ſpatia ætheris, ſiue ſupra Lunam tranſactum.Commemorat idem Keplerus Tychonem, dum hunc Cometam deſcriberet, adnotaſſe ſe die quadam Veneris, ac hora veſpertina ſexta,ſub Nouembris finem,aut Decembris initium, cùm foret in cymba, Huennam inter, & Scaniam, Cometam vidiſſe ſatis adhuc conſpicuum (Caudâ licet ægrè apparente, quæ fuit aliunde longè in hoc, quàm in Cometa ſuperiore breuior) fuiſſe autem ipſum prope Caput Herculis, ac illo inferiorem verſus Corum, tribus ad ſummum Solis diametris, hoc eſt, ferè ſeſqui-gradu; cùm & producta per vtrumque linea tranſitura eſſe per eã, quæ eſt media in Cycni corpore,videretur. Tycho ipſe aliunde de ſuperiore Cometa agens, ac fuiſſe illum æthereum, neque ſolidos vllos orbeis eius traiectioni obſtitiſſe defendens: hunc quoque adducit in argumentum; *Nam*, inquit, *toto illo tempore in antecedentia Signorum motu retrogrado pluſquàm per quaterna Zodiaci dodecatemoria ferebatur; idque etiam ordinario, & regulari, non interrupto, aut vago curſu, velut hæc, & alia latiùs libro ſequente, cùm ex profeſſo de eodem Cometa agemus,è certis obſeruationibus oſtendemus;vbi etiam hunc in ipſo æthere eiuſcemodi curſum deſignauiſſe,inuictis demonſtrationibus comprobabimus.* Ac poſtea: *Et quid dicemus de Cometa anni* LXXX. *qui ipſam Primi mobilis reuolutionem ſuo proprio curſu ab Oriente in Occidentem toto durationis tempore anteuertebat? Perpetuò enim contra ordinem Signorum in antecedentia ferebatur*, &c. Non fuit porrò vnquam perfectus, qui affectus heic indicatur, Liber de Æthereis Phænomenis Tertius.

Acceſſit hoc anno ad Tychonem Paulus VVitichius Vratiſlauienſis Mathematicus;ac Tycho illum tantò faciliùs in familiaritatem admiſit, quantò ingenioſum Geometram agnouit, ac eum, qui vltrò ſponderet ſe toto vitæ tempore alterum in ſtudiis Aſtronomicis Achatem futurum.Factum eſt proinde, vt cum illo omnia ſua inuenta, ſeu quæ tum in promptu habebat,ſeu quæ animo deſtinârat, communicârit; ipſéque VVitichius,cùm præ cæteris non modò diuiſionem illam per tranſuerſas lineas animaduertiſſet, verùm adnotaſſet prætereà Pinnacidia illa quadrata, æqualia, parallela, ea ratione compoſita, vt oculus citra, & ad vtriuſque pinnacidij axem conſtitutus, videret ſimul ſurſum, deorſum, dextrorſum, læuorſum, Stellam obiectam quaſi ex dimidio; exſultabundus dixerit, vidiſſe ſe tandem, expertúmque eſſe, quod diu, ſed fruſtrà à Dudithio quæſierat, nec ſe fruſtrà in Daniam, vel eo veniſſe nomine, quòd ne centum quidem coronatorum pretio habitam notitiam commutare vellet. Conqueſtus tamen poſteà fuit Tycho, vix eum conſtitiſſe ampliùs, quàm treis menſeis; ſed prætextu adeundæ hæreditatis in patria, ac ſpe reditus poſt duos menſeis facta, ita abiiſſe, vt deinceps nunquam, nec redierit, nec literas dederit; ac Tycho ſolùm poſt quinque annos ex literis Land-grauij ad Ranzouium, accepit tranſiiſſe illum per Haſſiam, & commoratum aliquandiu communicaſſe, vt ſua inuenta, quæ abs Tychone acceperat; quippe nulla facta ipſius mentione.

Anno deinde M.D.LXXXI. natus eſt Tycho- 1581
ni filiorum primogenitus, qui fuit ipſe quoque appellatus Tycho. Nempe alius quoque Georgius nominatus natus ipſi poſt triennium fuit: neque plureis mares;quod ſciam quidem,habuit,cùm tamen quatuor habuerit filias; vt putà, præter Magdalenam, de qua dictum iam, vocatas Sophiam,Elizabetham, & Cæciliam. Fuit illi hoc anno obſeruata Stellæ Polaris diſtátia à Polo grad.2.min.57. ſec.30. & præter Lunæ Eclipſin totalem, quam obſeruauit menſe Ianuario, die XIX. hora 9. minutis 57. circa aliam etiam Totalem, quæ menſe Iulio, ac die XVJ. manè contigit, medium quidem eius definiit ad horam 5. (tribus minutis minùs) ſeu Lunâ iam procul infra Horizontem demersâ; at ſimul tamen adnotauit exſtitiſſe ſolùm Lunam, cùm occubuit, dimidia ſui parte obſcuram.

Sed hæc vt omittam; cùm ſe iam ad conſcribendum ſucceſſiuis horis ſuum illum Librum de Noua Stella,quaſi aliquod Aſtronomiæ Progymnaſma accingeret: ſatis quidem habere ſe obſeruationum ſibi eſt viſus, vt Solarem curſum reſtitueret,ac Ephemeridem exactam in duos illos annos, quibus Stella fuit terris viſa, contexeret; at non reputauit tamen ſibi factum ſatis circa reſtitutionem Stellarum, quibuſcum Nouam compararat, & quarum loca occurrerent eo in opere deſignanda. Commodùm proinde affulſit
occaſio à Februario vſque exeunte Anni 1582
M.D.LXXXII. vt exquiſitè loca Stellarum non Caſſiopeïæ, ac vicinarum modò, ſed reliquarum etiam toto Cælo conſpicuarum reſtitueret; idque interuentu Veneris, quæ interdiu cõſpicua, cõparari cum Sole poſſet; nocte ſuperſtes,cũ proximis Stellis,quæ ipſæ deinde compararẽtur cũ Lucida ſupra Caput Arietis, vt ea quaſi omnium fundamentum ſtabiliretur.Scilicet illã primã delegit, relicta alia

alia minutiore,quæ Copernico prima fuerat, vt Rectam eius Afcenfionem certam ratámque faceret, quò cæterarum Afcenfiones ab ea deinceps deducerentur,& ex cognitis aliũde per Armillas Æquatorias, aut altitudines Meridianas Quadrante acceptas declinationibus, fingularum longitudines, latitudinéfque haberentur.Heinc, quia opus, ac labor fuit in Afcenfionibus conftituendis, poterat quidem differentia Afcenfionis duarum aliquarum Stellarum haberi(ex noto nempe tẽpore inter vtriufque tranfitum per Meridianum intercedente)at nullius Stellæ Afcenfio à puncto vfque verni Æquinoctij numerari poterat, nifi ipfa Stella compararetur cum Sole, cuius folius Afcenfio per fe nota eft ex noto momento, quo id punctum præteriit, ac eo tempore quod exinde fluxit.

Enimuerò, quia Stellæ Fixæ, quòd fint interdiu inconfpicuæ,comparari ipfæ cum Sole non poffunt;ideò antiquum fuit,vt res Lunæ, interuentu perageretur, quippe quæ interdiu, noctúque confpicua, poffet, Sole adhuc fupra Horizontem verfante, cum eo comparari; ac poffet deinde cum Stellis, poft eius occafum comparentibus: obferuando nempe interdiu, quæ Afcenfionis differentia inter Solem, ac Lunam foret; ac poftea, quæ foret inter eandem Lunam, & aliquam Stellam. Lubrica fuit tamen ifthæc methodus, propter Lunæ motum, & Parallaxin interuenientem, cuius haberi ratio fine intricatione non potuit: ne quidpiam de Solis declinis(fi tempus præfertim decurtandum fuit) refractione adiiciam, quam etiam antiqui ne fomniârunt quidem. Ac fuere quidem etiam aliæ Afcenfionis rectæ obtinendæ rationes, illáque imprimis, qua vfus Copernicus, ex obferuata declinatione, ac adhibita fimul Stellæ alicuius infignis, vt Spicæ Virginis, latitudine; aliaque item,qua Landgrauius, ac Tycho quoque priùs vfi, ex adnotato tempore, quo aliquæ Stellæ Meridianum pertranfeunt, aut in certo funt Azimutho, cum data earumdem altitudine, & loco Solis antè perfpecto; verùm & adhibitio illa latitudinis ex Tabulis fuppofitæ quædam principij petitio eft; & illud tranfitus momentum arduum adeò obtentu eft,vt penitùs fieri indubitatum non poffit.Quippe & nulla horologia machinalia adeò exquifita, adeò non obnoxia mutationibus aëris poffunt fieri, vt huic præcifioni fufficiant; & quamvis Tycho adhibuiffet etiam clepfydras ex argento viuo variè fublimato, reuiuificatóque; itémque ex plumbi calcinati fubtiliffimo puluere, deprehenderat tamen ne fic quidem fe id, quod affectabat, poffe adipifci.

Commodum itaque,vt dixi,affulfit Stella Veneris, qua intercedente rem exfequeretur. Ea quippe & longè tardior motu proprio, quàm Luna eft,& Parallaxi longè immunior; vt quæ proinde cenferi poteft adhibenda correctio,longè fit facilior,ac tutior.Quamobrẽ accepta interdiu inter Venerem, Solémque diftantiâ vnà cum vtriufque altitudine,& declinatione; ac interdum quoque Azimutho; accipiebat rurfus diftantiam inter Venerẽ,& aliquam Stellam, in Zodiaco præfertim, infignem;ac vtriufque altitudinem,declinationem,Azimuthum;ex quibus,adnotato aliunde vtriufque obferuationis tempore, vt iuxta intercapedinem haberetur ratio promotæ interim Veneris, Rectam eius Stellæ Afcenfionem deduxit. Non fuit proinde laboriofum ex Declinatione, cum Afcenfione adhibita, eiufdem longitudinem latitudinémque affequi; ipfámque cum Lucida illa fupra Arietis Caput comparare. Quomodo verò, & ad quod tempus rectam huius Stellæ Afcenfionem definierit, dicendum erit pofteriùs; fiquidem præter obferuationes, quas fupra centenas ea de re hoc anno peregit; itémque præter quam-plurimas, quas peregit annis confequentibus; ipfáfque, Venere tam Eoa, quàm Vefpertina, ac in quovis fitu fupra Horizontem tam antè, quàm poft Meridianum exfiftente (fuit autem, quoties opus vifum, refractionis habita ratio) præter hæc, inquam, accuratiùs curfum Solis fic obferuauit, vt factam eius correctionem ad hocce negotium vfurpauerit. Vt certè Apogæum Solis debitè conftitueret, cœpit hoc anno obferuare Solis tranfitum non modò per puncta Æquinoctialia; fed etiam per medias tam Tauri,quàm Leonis parteis; idque menfibus Aprili, ac Iulio.

An addam verò Cometam tertium fuiffe ab illo, menfe Maio ad Septentrionem obferuatum?Id faltem notatu eft dignum,quòd illius Caudam perinde, ac Cometæ,qui ante quinquennium effulferat, dirigi animaduerterit, non in partem Soli ad amuffim oppofitam, fed in oppofitam Veneri, retrogradæ tum exfiftenti. Notandum verò etiam eft, fuiffe huic Cometæ cum eo, qui ante biennium apparuerat commune, vt contractiorem Caudam habuerit, ficque accefferit ad Barbati formam. Exiftimauit Tycho, nec iniuriâ, id eam ob caufam contigiffe, quòd vterque horum Cometarum ad oppofitionem cum Sole vergeret, ficque Caudam habens à Terra, quàm ipfum Caput, diftantiorem, partem illius in directum refpectu vifus abfumpferit, ac Terræ proinde contractiorem exhibuerit,quàm fi tranfuersùm expanfam habuiffet.

Reticendum porrò hoc loco non eft, cùm Tycho hæreret, vera-ne foret Copernici, an Ptolemæi fententia, decreuiffe illum hoc anno argumentum conquirere, quo facere poffet alterutri fidem. Defumendum autem id putauit ex Marte,qui per hiemem opponeretur Soli in Cancro, ac ob latitudinem Boream euaderet in dies fublimior. Itaque incredibilem, vt Keplerus habet, teftatus diligentiam eft, præpofito etiam Obferuationibus titulo,*Pro inquirẽdis Parallaxibus Martis*; & ipfemet Tycho fcribens poft-modum ad Peucerum, *Habitis igitur tunc*, inquit,*pluribus accuratis obferuationibus tã circa Ortum, quàm Occafũ,eiũfque per Meridianũ tranfitum,deprehendi Martẽ maiorem caufari Parallaxin, quàm ipsũ Solẽ; ideoque etiã terris propinquiorem,cum Acronychus eft,fieri,adftipulante vna motu ipfius diurno,cũ Copernicanis potiùs numeris cõfentiete,*

eo

eò quòd paulò celeriùs certo dierum interuallo in- tercedentia repedaret, quàm Alphonſinorum con- cederet à Ptolemæo deducta ratiocinatio; idque ob minorem à terris diſtantiam, quæ motum paulò intenſiorem apparere efficiebat. Propoſito autem conſimili ex Venere argumento, concludit; *Itaque quòd Ptolemaïcis Hypotheſibus hæc omnia minimè congruerent, impellebar, vt poſt-modum magis magiſque Copernicanæ inuentioni fidem attribuerem.* Prætereo verò, quòd Keplerus deprehendit, Miniſtros Tychonis calculum texenteis ſe, & Tychonem deluſiſſe; ſiquidem illi obſeruata ad Copernicanum Schema accommodantes, aliud, quàm quòd Tycho propoſuerat, exſequuti ſunt, *Ille enim volebat*, inquit, *vt ex matutinis, & veſpertinis obſeruationibus inter ſe comparatis, inquirerent Parallaxin Martis: hi verò inquiſiuerunt, quantam Parallaxin faceret ſchema Copernicanū.* Prætereo quoque, licet Keplerus Solem longè ampliùs à Terra, quàm vulgò credatur, conſtituens, deduxerit, ſi interdum Martis Parallaxis aliqua ſit, eam tamen neque ſenſibilem, neque obſeruabilem eſſe; non obeſſe hoc nihilominus, quin Mars Terræ aliquando propior ſit, quàm Sol (cuius ille quoque imminuit Parallaxin tantoperè) vt eſt à Mœſtlino etiam obſeruatum. Quod dixi porrò obſeruationes circa Martem hieme factas; extendi id con- ſtat ad principium anni M. D. LXXXIII. quo aliunde definire Apogæum Solis, eiuſque Eccentricitatem cœpit. Ac rem quidem non-nihil ſecus, elapſo deinceps quinquennio, definiit; ſed res interim hoc loco dicenda, propter exſtructas inſequentium aliquot annorum Ephemeridas, quas velut primitias ſuo è Typographeio expreſſit, & cum amicis communicauit. Cùm igitur exiſtimaret ſe Poli altitudinem per ſtellam Polarem exquiſitè adeptum, atque idcircò de Æquatoris altitudine foret certus, obſeruare perrexit temporis momenta, quibus Sol, ſeu verè aſcendens, ſeu Autumno deſcendens, Æquatorem interſecaret, ſiue in ipſo Æquatore, punctiſve Æquinoctialibus foret (attendendo putà Armillis ad Æquatorem compoſitis, & inquirendo etiam aliquot antè, & pòſt diebus altitudinem Meridianam Solis) ac tum, iis obtentis, ſupputauit quot dies, horæ, & minuta à verno Æquinoctio in autumnale intercurriſſent: (cùm ſit manifeſtum ab autumnali in vernum, non intercurrere totidem.) Et quia agnouit veteres lubrica nimis ratione vſos, cùm puncta quoque Solſtitialia pari ratione venati ſunt (ſcilicet ob penè inſenſibilem per dies aliquot circumſtanteis, Meridianæ Solis altitudinis, declinationiſque adeò, variationem) eam ob rem, vt iam cœperat, ita & perrexit potiùs obſeruare Solis tranſitum per medias Tauri, & Leonis parteis; quoniam adnotatis conſimiliter diebus, horis, ac minutis inter vernum Æquinoctium, & dimidium Tauri; ac inter dimidium Leonis, & autũnale Æquinoctium intercedentibus; ratiocinatus eſt lõgè tutiùs, vt de Apogeio, ſic de Eccentricitate Solis. Quippe ex Sexqui-Signi alterutrius arcu, & perſpecto tempore, quo Sol ipſum motu in- æquali percurrere apparet, intelligere, ac determinare licet angulum, qui reſiduum arcum ad vſque Apogejon ex ipſa Terra dimetitur, ac intercapedinem quoque, quæ eſt inter Terram, illiúſve centrum, & centrum Eccentrici, è quo idem Sol fuerit æquabiliter moueri ſpectandus. Itaque per id quidem tempus Apogejon Solis in gradu 5. min. 45. Cancri eſſe cenſuit, ac habuit Eccentricitatem partium 359. qualium Semidiameter Eccentrici 100000. foret.

Dixi interim illum fuiſſe certum de altitudine Æquatoris, ob præhabitam ex Polari Stella Poli altitudinem (illa ſcilicet exſiſtente huius ad quadrantem complemento) quoniã deprehendit anteceſſores omneis in eo fuiſſe hallucinatos; quòd altitudinem Æquatoris ex vtraque Solſtitiali, ſeu ſumma, ac ima Meridiana Solis altitudine obſeruata, deducerent; differentiam videlicet inter vtramque bipartientes, ac illius dimidium altitudini adiicientes. Siquidem, cùm illi non ſuſpicarentur eam per Brumam fieri radiorum Solis refractionem, vt Sol in ipſo etiam Meridie aliquot minutis elatior appareat ſupra Horizontem, quàm reuerà ſit: ideò apparentem per Solſtitium hiemale altitudinem pro vera habentes, tum contractiorem æquo fecere altitudinum differentiam, tum Æquatorem habentes intermedium, euexere ipſum æquo altius dimidio illius refractorij additamenti; vnde & fecere tantumdem depreſſiorem altitudinem Poli. Effectum verò quoque eſt ſimul, vt declinationem Solis maximam æquo contractiorem habuerint; ac præſertim Regiomontanus, VVernerus, & Copernicus, qui illam definierãt, gr. 23. min. 28½. quam ipſe tamen minutorum prætereà trium deprehendit. Et qua quidem ratione deprehenderit, intellectu facile eſt; videlicet nihil morando brumalem altitudinem, ſubduxit ſolùm quam (data Poli eleuatione) habuit altitudinem Æquatoris, ex obſeruata per Solſtitium æſtiuum Solis altitudine; ac reſidua fuit Declinatio maxima, hoc eſt vera Tropici, ab Æquatore diſtantia, grad. 23. min. 31½. Quò autem magis appareret erroris cauſam in Refractionis neglectum eſſe conferendã; bipartitus eſt ipſe quoque quam obſeruauit inter ſummam, ac imam altitudines differentiam; ac deprehendit ſimiliter, fieri hac ratione declinationem maximam non maiorem, quàm grad. 23. min. 28. quæ vno etiam adhuc minuto diminuenda ſit, ſi nulla habeatur Parallaxeos ratio, quam illi- ne habuerint, ſatis in confeſſo non eſt.

Vt verò adhuc vberiùs rem ſic ſe habere 1584. conſtaret; cùm ſequente anno M. D. LXXXIV. Leuinus BylouiusGeorgij Friderici Marchionis Anſpachenſis apud Daniæ Regem Legatus, rediret naui Regia in patriam, dedit Tycho illi, vt amico veteri, in comitatum, vnum ex ſtudioſis nomine Eliam Olai Morſianum, iuuenem induſtrium, cum Inſtrumento idoneo, quo Fruemburgi VVarmiæ in Pruſſia, vbi obſeruârat Copernicus, Poli altitudinẽ ſcrutaretur. Is autẽ perhumaniter exceptus à nobilibus eius loci Canonicis (illi nimi

nimirùm Copernici caram habebant memoriam, vt qui ibidem Canonicatum ex concessione Lucæ Vatzelrodij VVarmiensis Episcopi, auunculíque sui obtinuisset) is, inquam, per mensem, & ampliùs illeic commoratus, locúmque nactus opportunum, altitudinem Meridianam tum Solis interdiu, tum Stellarum noctu sæpe numerò obseruauit; & Sole quidem tum versante in Boreo semicirculo; vt propterea foret refractione immunis. Cùm rediisset, explorans Tycho, quæ ille obseruârat, agnouit idipsum, quod suspicatus fuerat, esse nempe omninò altitudinem Poli Fruemburgi grad. 54. min. 22$\frac{1}{2}$. quam Copernicus prodiderat solùm gr. 54. min. 19$\frac{1}{2}$. ac mirum idcircò non esse, si Copernicus lapsus fuerit, vt circa summam declinationem, ita circa Æquatoris altitudinem, tribus minutis proximè, ex quibus fuerit etiam Solstitium æquo promotius constitutum. Non est interim reticendum, Eliam, priusquàm rediret, fuisse à memorato Marchione rogatum, (& misso quidem M. Mænio Regiomonti Prussiæ Professore Mathematum) vt Polarem Regiomonti altitudinem, pari qua Fruemburgi diligentiâ expenderet, ac re per aliquot hebdomadas præstita, constitisse Polum illeic eleuari grad. 54. min. 43. cùm tamen Erasmus Reinholdus Prutenicas Tabulas ad illum locum referens, fecisset solùm eleuatum (sed Appiano nempe confisus) gr. 54. min. 17. dimidij penè gradus errore.

Sed neque reticendum est, Nobilem Virum Ioannem Hannouium VVarmiensem Canonicum dono per Eliam misisse ad Tychonem Ptolemaïcas Regulas, seu Parallacticum Instrumentum, quod Copernicus sua manu fecisse, vsurpasséque perhibebatur. Id prorsus ligneum, abiegnúmque; æquales binæ Regulæ quatuor longæ cubitis; diuisio in particulas 1414. facta. Tycho autem ipsum, non sanè vsus gratiâ, sed in memoriam Copernici, quem vix vnquam sine elogio Eximij, Ingentis, aut Incomparabilis nominauit, carissimum habuit, & sartum tectum, quasi rem pretiosissimam asseruauit. Iuuat autem hoc loco adscribere versus, quos enthusiasmo veluti quodam, eo ipso die (Iulij scilicet xxiij.) quo Instrumentum accepit, tum extulit, tum in Tabella Instrumento appensa exarari voluit. Ij fuere huiuscemodi

Is, qualem nec Terra virum per sæcula multa
Procreat, inuidiâ tardans quæque optima, qualem
Ipsa sibi vix Astra ferunt per mille recursus,
Tot centrísque, polísque licet, tótque orbibus orbem
Tam rapido inuoluant cursu, nec lassa fatiscãt.
Ille is, qui Cælo genitus, cælestia terris
Progenuit, sed partu alio, quàm prisca Parentum
Fert veterum soboles, Cælo nec forsitan ipsi
Degeneri patriæ proprios sub imagine vultus,
Sed magis atque magis referente, quod omnis Olympi
Testatur facies, vulgi licet inscia turba
Non videat, quidnã reuolutis cõgruat Astris.
Ille &, qui Cælo poterat deducere Solem,
Ac prohibere loco, Terrásque innoluere Olympo
Et Lunam Terris, Mundíque inuertere formam,
Ne qua parte tamen, quamuis conuersa, dehiscat,
Sed concinna magis, longéque minoribus vsa
Subsidijs, moti referat spectacula Cæli.
Ille, inquam, tantos olim Copernicus ausus,
His leuibus Baculis, facili licet arte paratis,
Aggressus toti leges præscribere Olympo,
Astráque celsa adeò vili subducere ligno
Sustinuit, superûm ingressus penetralia, nulli
Quàm propè Mortali concessam ab origine Mundi est.
Quid non ingenium superat? sunt montibus olim
Incassum montes congesti, Pelion, Ossa,
Ætnáque testantur; simul his glomeratus Olympus,
Innumeríque alij, necdum potuisse Gigantes
Corpore prævalidos, sed mentis acumine inerteis,
In Superas penetrare domos. Ille inclytus, ille
Viribus ingenij confisus, robore nullo,
Fustibus his paruis celsum superauit Olympũ.
O tanti monumenta Viri! Sint lignea quamuis:
His tamen inuideat fuluum (si nosceret) aurum.

Prætereo autem, cùm initio Octobris Elegiacum carmen condidisset in Ptolemæi effigiem, quam in Musæo, cum aliis plerisque constituerat; condidisse quoque subinde in effigiem Copernici, allatam fortassis ab eodem Olao; siquidem ea ipsa fuisse dicitur, quam Copernicus sua manu pinxisse è speculo perhibetur. Prætereo etiam, cùm Stellæburgum hocce anno, vti iã antè deduximus, constructum fuerit, ac in medio illo hypocausto fuerint octo Astronomorum collocatæ effigies, & in iis etiam Copernici, fuisse singulis disticha singularia subscripta. Ne ea verò heic memorem (vti neque ea, quæ per hocce tempus, cùm ad Nobileis quosque alios, tum potissimùm ad Falconem Goyum, affinem, amicúmque suum, Virum & Nobilem, & Græcè, Latinéque eruditum misit) neque etiam aliquot alia circa superiorum, inferiorúmque rerum connexionem repræsentatam figuris Hieroglyphicis Philosophorum duorum, quorum alteri Cælestia scrutanti adscriptum foret: SVSPICIENDO DESPICIO: alteri Terrestria, DESPICIENDO SVSPICIO (hisce nimirum tam Cælestem, quàm Terrestrem, seu Metallicam significauit Astronomiam) Ne hoc, inquam, loco ista memorem, ac multò minùs Inscriptiones varias eidẽ Stellæ-burgo insculptas, ac illam speciatim QVID SI SIC? appositam depictæ propriæ (in hypocausto videlicet cælestium Orbium Hypothesi: attexere heic solùm iuuat insculptam quadrato lapidi Porphyrio ad faciem portæ interiorem (seu austrum versus) Inscriptionem, quæ hisce verbis, charactéreque maiusculo expressa fuit.

D. O. M. Posteritatique Sacrum.

Astronomiam Scientiarum omnium antiquissimam, & præstantissimam, diu quidem, multúmque cultam, nondum tamen satis solidè constitutam, aut à mendis vindicatam animaduertens, & instaurandæ, perficiendæque, varia, eadémque exacta adinuenit, construxitque Organa, ad omnimodas cælestium corporum obseruationes sufficientia, labore, diligentia, impendióque incredibili, quæ partim proxima eandem ob causam exædificata arce Vraniburgo, partim hisce cryptis, ad constantiorem, & opportuniorem vsum disposuit, tibíque, ô inclyta omni æuo successura Posteritas hunc thesaurum rarissimum, & pretiosissimum commendans, dicans, consecrans, vt in æterni Dei admirandæ cælestis machinæ Opificis gloriam, artisque diuinæ propagationem, ac patriæ honorem perpetuò conserues, nec vetustate, aliòve incommodo collabascere, aut aliorsum transferri vel quocumque modo violari sinas si nihil aliud, Authoris saltem Vniuersi vindicem reuerens oculum, Qui ea cunctain hac Insula & inchoauit, & absoluit: hoc monumento posito te rogat, & obtestatur TYCHO BRAHE.

Haue, qui hæc legis, facisque, & Vale.

Videretur posse quoque ad hunc annum referri absoluta magni illius Globi confectio, qui inchoatus primùm Augustæ Vindelicorum fuerat, & exinde in Insulari post sedem in ea fixam transuectus; verùm quia tametsi Inscriptio ipsum hunc annum præferat, id fuit tamen certo consilio, de quo posteà dicetur, factum; ideò res videtur non incommodè reiici in locum vlteriorem posse. Videretur quoque referenda hûc esse (nisi etiam ad superiorem annum) excogitatio Hypotheseos, Mundanísve Systematis ipsi Tychoni peculiaris; quatenùs cùm mense Septembri versaretur apud ipsum Nobilis Vir Ericus Langius, quidam illius famulus nomine Nicolaus Raymarus, Dithmarsus delineatam Hypothesin quapiam in charta obiter vidit, ac sibi quasi à se in angulo Poloniæ quodam excogitatam arrogans, illam vt suam biennio post apud Land-grauium venditauit; vbi & impudenter in Tychonem deblaterans repressus à Rothmanno fuit: Attamen hac quoque de re commodiùs deinceps dicetur. Quare superest heic adiiciam, cùm duas hoc anno Eclipseis obseruauerit, vnam putà Solis digitorum trium, die Aprilis xx. hora 5. minut. 39. alteram Lunæ, eámque totalem, die Nouembris vij. ab hor. 11. minut. 12. in hor. 15. minut. 0. adnotasse illum circa posteriorem, contigisse eius Medium, non hora 13. minut. 6. vti oportuisset, bipertito tempore; sed horâ 13. minut. 12. vt habetur quidem in Elencho Eclipseon: aut hor. 13. minut. 8. vt in Epistolis ad Rothmannum: ad quem scripsit se ratione infallibili inquisiisse ex æquatoria certarum Stellarum remotione à Meridiano: ac præmisit hæc tempora non esse semper æqualia, vt eatenus creditum fuerat. Taceo verò quòd cohærenter subnotauit Medium Cassellis obseruatum, debuisse referri ad hor. 12. min. 56. non ad hor. 13. min. 3. quódque Rothmannus ad eum rescribens, confirmauit fuisse errorem obseruatoris VVitichij, qui affirmârit temerè se ex Obseruationibus assumpsisse, & locum Solis, & Ascensionem rectam, Declinationémque dextri Orionis Humeri, vt tempora deduceret; quippe cùm nihil tale obseruatum fuisset. Taceo quoque quod subdidit Henricum Brucæum apud Rostochienseis Mathematicum Quadrante non magno orichalcico (quem illi, vt amico pridem dederat) vsum, retulisse Medium Eclipseos ad hor. 13. minut. 4. cùm esse idem Rostochij tempus, quod Vraniburgi deberet, ob nullam, insensibilémve differentiam Meridianorum.

Iam, cùm annus M. D. LXXXV. medius fuerit septem annorum, quibus præsertim in eo incubuit, vt ex Venere tam matutina, quàm vespertina, interdiu cum Sole, noctu cum Affixis Stellis comparata, ipsarum Affixarum loca, tam secundum Æquatorem, quàm secundum Eclipticam debitè constitueret; idcircò hunc annum delegit, ad quem exeuntem definiret, quibus locis essent Stellæ quædam præcipuæ, secundum totum Zodiacum; vt cæterarum deinceps toto Cælo resperſarum, vel ex solis earum distantiis cùm ab istis, tum inter se, loca definiri similiter possent. Itaque multus primùm fuit, vt memoratæ Lucidæ Stellæ supra Caput Arietis Ascensionem Rectam exquisitissimè obtineret, quòd eâ substratâ, quasi fundamento, facilè, foret, veluti superexstruere reliquam molem. Nimirùm ad quindecim vsque Considerationes instituit Obseruationum toto septennio habitarum, & partim spectatarum seorsim, partim inter se inuicem per binos annos comparatarum, ex quarum singulis deducta eiusce Stellæ Ascensio; ac ne vllo quidem discrimine, quod vnius minuti excesserit bessem. Constituit proinde Ascensionem rectam Lucidæ Stellæ Arietis grad. 26. min. 0. sec. 30. 1585.

Deinde verò ex habita, tum per Armillas Æquatorias, tum per Meridianas altitudines, Declinatione tam huius Stellæ, quàm aliarum aliquot secundum Zodiacum fusarum; ac obseruatâ aliunde binarum singularum mutuâ distantiâ, rem aggressus est longè admirabilissimam, texturam nimirùm Æquatoris integram ex singularibus arcubus, quos designarent anguli creati ad Polum ex declinationum arcubus, interceptáque distantia inter Stellas geminas secundum seriem Zodiaci sumptas, & vt incipienteis à Lucida Arietis, ita in eandem desinenteis. Nempe acceptis primùm quatuor, Lucida putà Arietis, Capite Geminorum inferiore, Spica Virginis, & Lucida Vulturis; arcus Æquatoris ipsis intercepti, ac inuicem iuncti exhibuere grad. 359. min. 59. sec. 58. hoc est integrum circulum duobus tantum secundis minùs. Sic acceptis sex, vt putà Lucida Arietis, Calce Borei Geminorum pedis, Corde Leonis, Spica Virginis, Lucida Vulturis, & Prima alæ Pegasi; arcus intercepti, iunctíque

exhibuere grad. 360. min. 0. sec. 9. hoc est integrum circulum, cum secundis nouem solummodò ampliùs. Sic acceptis octo, nimirùm Lucida Arietis, Oculo Tauri, Capite Geminorum inferiore, Corde Leonis, Spica Virginis, Borea sinistræ manus Ophiuchi, Lucida Vulturis, Prima alæ Pægasi, arcus intercepti, junctique exhibuere gradus 359. min. 59. sec. 56. hoc est integrum circulum, deficientibus non ampliùs, quàm quatuor secundis. Quod profectò, nisi miraculi loco, hac in pragmateia habeatur, nihil est, quod habendum miraculo sit.

Denique, cùm ex habitis Ascensionalibus differentiis, nihil facilius fuerit, quàm ex supposita Ascensione Lucidæ Stellæ Arietis, Ascensionem rectam cuiusque harum Stellarum deducere; facile quoque deinceps fuit, ex habita cuiusque Stellæ Ascensione, & Declinatione, ac supposita maxima, quæ est antè dicta, Declinatione Eclipticæ, cuiusque Longitudinem, Latitudinémque obtinere. Vt verò aliquantò ampliorem, quàm Stellarum nouem mox nominatarum exhiberet Catalogum, duodecim quoque alias adhibuit, secundùm ductum Zodiaci, neque ab Æquatore procul dissitas, quarum loca similiter, tam secundùm Eclipticam, quàm secundùm Æquatorem definiit. Cùm prætereundum porrò sit, quod comprobare etiam voluit, esse Stellarum limites respectu Æquinoctialium punctorum rectè præfinitos, idque instar Copernici, ex Virginis Spica (cuius non aliunde suppositi, sed ipse speciali ratione præhabuit latitudinem) tum non erit fortè incongruum eiusmodi Catalogum, hunc in locum inserere, quòd habere hoc quasi fundamentum totius Astronomiæ ab ipso restitutæ possit. Ille igitur cum præmisso hocce titulo sic se habet,

TABELLA

EXHIBENS XXI. PECVLIARIVM Stellarum per singulos Zodiaci Asterismos hinc inde collocatarum vera respectu Æquatoris, atque Ecliptica loca, ad annum M. D. LXXXV. *completum cælitùs deducta; vt ex his reliquarum Fixarum, tum etiam Planetarum quovis in situ obseruentur Apparentiæ.*

NOMINA STELLARVM.	Ad Æquatorem. Asc. Recta. gr.	min.	Declinatio. gr.	min.		Ad Eclipticam. Longitudo. gr.	min.		Latitudo. gr.	min.	
Prima ♈	22.	44	17.	14.	B.	27.	24.	♈	7.	$8\frac{1}{2}$	B.
Lucida ♈	26.	$0\frac{1}{2}$	21.	$28\frac{1}{2}$	B.	1.	53.	♉	9.	57.	B.
Boreus oculus ♉	61.	8	18.	12.	B.	2.	40.	♊	2	$36\frac{1}{2}$	A.
Oc. ♉, Aldebora	63.	$3\frac{3}{4}$	15.	$36\frac{1}{4}$	B.	4.	0.	♊	5.	31.	A.
Calx Pedis ♊	89.	$29\frac{1}{6}$	22.	$38\frac{1}{2}$	B.	29.	$31\frac{1}{3}$	♊	0.	53.	A.
Lucidus Pes ♊	93.	$24\frac{2}{3}$	16.	$40\frac{1}{3}$	B.	3.	18.	♋	6.	$48\frac{1}{3}$	A.
Inf. Cap. ♊, Pollux	109.	58	28.	$57\frac{3}{4}$	B.	17.	$30\frac{1}{2}$	♋	6.	38.	B.
Asellus Boreus	124.	$44\frac{2}{3}$	22.	$52\frac{1}{2}$	B.	1.	44.	♌	3.	7.	B.
Lucida Colli ♌	149.	$13\frac{1}{4}$	21.	$54\frac{1}{2}$	B.	23.	46.	♌	8.	47.	B.
Cor ♌, Regulus	146.	$32\frac{3}{4}$	13.	$57\frac{3}{4}$	B.	24.	$4\frac{2}{3}$	♌	0.	$26\frac{1}{2}$	B.
Tertia Austr. alæ ♍	185.	$8\frac{1}{2}$	0.	$51\frac{1}{4}$	B.	4.	$22\frac{1}{2}$	♎	5.	50.	B.
Spica ♍, Arista	195.	$52\frac{1}{6}$	8.	$56\frac{1}{3}$	A.	18.	3	♎	1.	59.	A.
Lanx Borealis ♎	223.	43	7.	$45\frac{3}{4}$	A.	13.	$35\frac{1}{4}$	♏	8.	35.	B.
Bor. man. Ophiuchi	238.	$11\frac{1}{3}$	2.	$33\frac{1}{4}$	A.	26.	31.	♏	17.	20.	B.
Cor Scorpij	241	$4\frac{2}{3}$	25.	23.	A.	4.	0.	♐	4.	27.	A.
Media Capitis ♐	280.	0	22.	13.	A.	9.	15.	♑	0.	49.	B.
Luc. Vult. Aquila	292.	$37\frac{1}{3}$	7.	$51\frac{1}{4}$	B.	25.	56.	♑	29.	$21\frac{1}{2}$	B.
Præced. Caudæ ♑	319	$15\frac{1}{2}$	18.	$24\frac{1}{2}$	A.	16.	1.	♒	2.	26.	A.
Sin. Humerus ♒	317.	$24\frac{1}{3}$	7.	$18\frac{1}{4}$	A.	17.	38.	♒	8.	42.	B.
Prima Alæ Pegasi	341.	$2\frac{1}{2}$	13.	$0\frac{2}{3}$	B.	17.	44.	♓	19.	26.	B.
Luc. in connexu ♓	25.	$9\frac{5}{6}$	0.	$44\frac{1}{2}$	B.	23.	$44\frac{2}{3}$	♈	9.	$4\frac{1}{2}$	M.

Heic, cùm nihil necesse sit cætera adscribere obseruata, vt distantiam Stellæ Polaris à Polo grad. 2. minut. 56. sec. 10. ac eiusmodi alia: At præterire tamen non decet obseruata circa Cometam, qui hoc anno, ac mensibus Octobri, Nouembrique apparuit. Is certè tantò magis dicendus, quantò non Caudatus, Barbatúsve apparuit; neque enim vllam appendicem, qualem alij ferè, exporrectam exhibuit

exhibuit (nisi quòd semel,ac iterùm visus est radiolum spithamalem emittere) verùm rotunda specie Crinitus circum, Comatúsve, hoc est,verè κομήτης. Circæúsve fuit. Tycho igitur, qui illum vidit primùm die Octobris xviij. fuisse eum dicit obscuro,raro,& nebuloso lumine;ac fuisse illi nebululæ,quæ Præsepe Cancri vocatur,totâ suâ formâ quam simillimum; nisi quòd aliquantò major per dies primos videbatur.Stellam quidem Ioui, quam proximè parem,sed præ obtusa tamen luce, fuisse ægrè conspicuam, nisi quòd fuit sub medium, luminis paullò compactioris. Rothmannus,qui ipsum Cassellis à die vsque octaua vidit (sed nimirùm nubes, ac pluuiæ Cæli conspectum Vraniburgi ab initio penè Octobris eripuerant) apparuisse dicit in modum Halonis circa Stellam aliquam; fuisse aut parem, aut etiam majorem Venere, cùm maxima apparet: deprehensu non facilem, nisi à sciente præmonstraretur; compactiùs meditullium, quasi Stellam quartæ magnitudinis exstitisse. Addit circa VIII. Nouembris, cùm jam paullatim euanesceret, persimilem fuisse illi in Cancro Nebulæ; idque de forma, & colore confirmat Tycho circa diem IV.tametsi jam foret aliquantò minor; cùm & deinceps decrescere pergens, circa Nouembris medium penitùs euanuerit.

Quo die Rothmannus primùm vidit, in Cauda Ceti exstitit; quo primùm Tycho, prope linum Australioris Piscis jam fuit.Prætergressum deinde ait totam Arietis Constellationem, ac Tauri dorso superato, desiisse non longè à Pleiadibus; vt quas latitudine quidem excesserit, at longitudine tamen non fuerit assequutus. Vt specialiùs autem cursum definiamus: Rothmannus die octaua Octobris, ac hora xj. cum minutis quinque, Cometam ex obseruatione reposuit in grad. 23. min.9. Pisciû, cum latitudine Austrina grad. 13.min.52. (Literæ Land-grauij habent sex, & octo minuta ampliùs.) Die autem VIII. Nouembris,hora x.cum semisse,in quam obseruatio eius definit, in gr.16. min.17. ♉ cum Borea latitudine grad. 7. min. 16. Tycho autem ad diem Octobris xviij.ac horam x.cum quadrante,tribuit illi locum in gr. 19.min.29. Arietis,cum latitudine Austrina gr.3.min.30. Ad diem verò Nouembris xij. ac horam ix. cum triente, tribuit in gr.18. minut. 46. ♉ cum Borea latit. gr.8. min.6. Ex quibus licet intelligi ecquis præter-propter Cometæ ductus fuerit, ecquave magni Circuli portio, quam ille motu suo descripsit. Is quippe fuit graduum proximè 60. & eo quidem motus decremento,vt cùm initio vltra duos gradus, ac bessem dietim perageret; sub finem non confecerit, nisi gradus circiter dimidium. Præter-propter interim dico; quoniam adnotatum à Tychone fuit, illum circulum,qui Æquatorem intersecuit in gr. 14. min. 55. à verno Æquinoctio,& Eclipticam in grad.27. minut.38. Arietis, variabilem habuisse ad vtrumque horum circulorum inclinationem. Quippe cùm ea initio foret respectu Æquatoris graduum 45. min. 28. & respectu Eclipticæ grad. 23. min.17. ita tamen sensim decreuit, vt sub finem fuerit respectu illius, gr.44.min.19 respectu istius gr.21.min.34.

Quod superest, nullam Cometæ Parallaxin Rothmannus tribuit; ac id ex aliquot dierum obseruationibus comprobat: vnde & illum euehit ad vsque Sphæram, regionémve Saturni. Tycho autem non omnem quidem Parallaxin denegat, sed penè tamen insensibilem tribuit; quando, vt ea interdum minuti vnius visa est, ita & aliquoties comprobata est dimidij duntaxat minuti; idque tum cùm esse debuisset minutorum 48. si vel tantum propè,quantum ipsa Luna exstitisset; quo factum est, vt nisi supra Solem, saltem non longè infra reponendum censuerit. Notatu dignum interim est, quod insinuat alicubi, esse potuisse istum Cometam, reuerâ, ac in se caudatum, quemadmodum cæteros; verùm,quia in ipso prope Solis opposítu versabatur, Terráque intercepta exsistente, fusâ in partem à Sole auersam cauda, vltra ipsum Cometæ caput in directum protendebatur, capútque eius axem regebat; ideò euenisse, vt tota, extremo non-nihil latiore, apparuerit quasi circumposita capiti; sicque diuersam à cæteris Cometæ speciem fecerit, non re, sed ad sensum dumtaxat.

DE

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER TERTIVS.

1585. IIs, quæ aliunde, præter Tychonis obſeruationes, heic aſſumo, occaſionem facit commercium, quod per literas inſtitutum ex nato hoc Cometa fuit Tychonem inter, & Land-grauium, ac ſimul eruditum, cordatúmque virum Chriſtophorum Rothmannum Bernburgenſem, quem Land-grauius aſſumpſerat in Mathematicum aulicum, ac vt præeſſet tribus Studioſis, quos alebat Cæleſtibus obſeruationibus peragendis. Scilicet, cùm primùm Cometa apparuit, verſabatur Land-grauius Rotemburgi, ibique à Rothmanno Caſſellis relicto literas accepit, quibus apparere Cometam admonitus fuit. Dies erat menſis XIX. cùm ipſe Land-grauius Cometam ſpectauit, & ductis per ipſum, pérque Affixas quaſdam lineis, iiſque in Globum proprium tranſlatis (neque enim alia Inſtrumenta ad manum erant) cenſuit illum eſſe in gradu 21. Arietis cum gradibus quatuor latitudinis Auſtrinæ. Poſtridie ergo literas dedit ad Henricum Rãzouium, Regium in Holſatia, & adiunctis Prouinciis Vicarium, ipſiúſque Tychonis affinem, quibus illi, cætera inter, iſtã Cometæ apparitionem ſignificauit, ac petiit, vt à Tychone, ſuo nomine ſalutato, obtineret, indicarétque ecquid ab eo de Cometa obſeruatum fuiſſet. Scripſit ſubinde ad Tychonem Ranzouius, miſſo literarum Land-grauij exemplo; quod cum datis à Parente, Gerardus Ranzouius eius filius, & magnificæ Croneburgicæ arcis recèns à Rege in vicino Selandiæ littore præfectus, ipſi reddidit, cùm Tycho in Aula apud Regem foret. Delectauit mirè Tychonem opportunam adeò occaſionem natam communicandi cum Principe tanto, ac tam bene merente de rebus Aſtronomicis: Quo factum eſt, vt ipſemet, deſtinato vno ex ſuis Studioſis, ſcripſerit ad Land-grauium; ſed Kalendis iam Martiis
1586. anni M. D. LXXXVI.

Adiunxit porrò literis Cometæ hiſtoriolam, vnà cum locis ad dies varios quà obſeruatis, quà deductis, cúmque ratiocinio de inſenſibili, aut perexigua Parallaxi; ac ſimul petiit; quas Land grauius tum de hoc, tum de aliis antecedentibus Cometis, atque etiam de Noua Stella obſeruationes peregiſſet. Neque hoc ſolùm, verùm etiam quas haberet obſeruatas perpetuorum Siderum inter ſe diſtantias, Meridianáſque altitudines; paria pollicitus viciſſim. Et quia Land-grauius in ſuis ad Ranzouium literis ſignificârat ſe inſtructione Pauli VVitichij confici curaſſe ex puro orichalcho tum horizontalem Quadrantem, tum Sextantem bicubitalem ea ratione diuiſum, vt ad quadrantem vſque vnius minuti partem exhiberet: ideò adiecit Tycho, VVittichium illum ante quinquennium penes ſe fuiſſe, addidiciſſéque Organorum ſuorum diuiſionem, & fabricam; ac ſe vereri nihilominùs, ne ille ſuggeſſerit potiùs formam ſextantis, quem tum habebat, cuíque penitus ſidendum non foret, quàm alium animo conceptum, ac deinceps elaboratum, quem illi quoque indicârat. Quare, vt Land-grauius rem perciperet, Iconem ad eum huiuſce noui Sextantis miſit, ac ſimul etiam Vraniburgi, Armillarúmque Æquatoriarum; quippe ſcribere de Mechanica Aſtronomiæ, parte Librum cogitans, cælari iam curauerat Inſtrumentorum aliquot figuras. Miſit quinetiam ad faciendum ſuorum Inſtrumentorum fidem, Solarem Ephemeridem, quam explorare Land-grauius poſſet; admonuit eum modò, vt Refractiones caueret, rationem haberet Parallaxeos, Declinationem maximam 23. graduum, & $31\frac{1}{2}$ minutorum ſupponeret, ac altitudinem Æquatoris non ex Solſtitiali vtraque altitudine, ſed ex ſumpta per Polarem Stellam Poli altitudine venaretur. Subiecit poſtremò mittere ſe omnia per charum, fidúmque domeſticum Petrum Iacobi, Studioſorum vnum, ex quo, vt ſuarum rerum omnium tam Aſtronomicarum, quàm Pyronomicarum participe, plura longè addiſcere, quàm ex datis literis poſſet; cùm & eidem ad ſe redeunti concredere poſſet, ſi quid attineret.

Literis Tychonis acceptis, dici non poteſt quanto gaudio perfuſus Princeps fuerit. Rothmannum illicò accerſiit; at oſtendere illi noluit acceptum de Cometa ſcriptum, quin ille ſuum attuliſſet, vt vtriuſque obſeruationes ſimul inſpici, conferríque inuicem poſſent. Vbi autem illæ expenſæ; ita conſentire deprehenſæ ſunt, vt minuto vix diſſiderent; mira fuit tam Principis, quàm Mathematici exſultatio; cœpitque Princeps, vt Tychoni exoptare Cælum Auſtralius, ac purius;

ſic

sic Organa sua eo ipso cariora habere, & cõmendare industriam sui Automatarij Iusti Byrgij, quem indagine, quasi alterum Archimedem dixit. Iussit Petrum illa explorare, vt de ipsis referre ad Tychonem posset; ac mandauit simul exscribi, quæ de Noua Stella obseruârat, quæque obseruata circa Fixas habebat, & tam quidē prioribus, quàm posterioribus Instrumentis. Rescribens autem professus est nihil posse exquisiti de Cometa Anni M. D. LXXVII. mittere; quòd tum destitutus Mathematico, nihil exactè obseruare de eius Parallaxi potuisset (& Rothmannum certè penes se ab vno, alteróve anno dumtaxat, habebat) quod spectaret ad nuperū, mittendi curam Rothmanno commisit. Commisit verò etiam curam præscribendi vberiùs, quæ præcipua quædam suis literis attigit, vt de variata Affixarum Latitudine, etiam in aliquibus ad dimidium gradus; de comprobata methodo inquirendæ Poli altitudinis per circumpolareis Stellas; & de obseruatis Refractionibus, ac speciatim in Venere, quæ aliquando occidua, & duobus gradibus visa alta, penè horæ quadrante, quasi Stationaria apparuerit, ac penè momento deinceps euanuerit. Denique autem rogauit Tychonem, vt vellet ipse quoque suas obseruationes impertiri.

Præterea autem satisfecisse Rothmannum Land-grauij votis, ac misisse Tractatus sui, quem de Cometa instituerat, priora quinque Capita, tribus reliquis nondum absolutis (is est, quem Snellius post-modùm cum sua Cometæ Anni M. DC. XVIII. descriptione in lucem misit.) Scripsisse, suppositam fuisse Obliquitatem maximam graduū 23. min. 30. ac Poli altitudinē ex circum-polaribus Stellis deprehensam grad. 51. min. 20. Refractionem Solis speciatim non obseruatam ascendere ad vsque 30. grad. altitudinem; neque fieri ad Horizontem vltra quadrantem, aut trientem gradus. Non videri, excepta vaporum regione, diuersitatem Diaphani inter aërem, ætherémque, aliquam esse. Deprehensum fuisse à se contra aliorum traditionem, Stellarum latitudines pro mutatione Eclipticæ variari. Expetere se Obseruationem Eclipseos Lunaris, quæ contigerat ante duos annos, si peracta quidem à Tychone foret, ad internoscendum differētiam Meridianorum: sin minùs, id venandū esse ex obseruata vtrobique Lunæ altitudine, vno, ac eodem die, aut diebus non multum distantibus, ac vnà, habita Parallaxeos ratione. Non parum sibi laboris fuisse in corrigendis Instrumentorum defectibus, quos Vittichius satis non præcauerat, & pleraque alia. Hæc, inquam, præterea, ac adnoto potiùs, cùm Land-grauius rescripsisset, remisissétque Petrum ad Tychonem, à die Aprilis XIV. fuisse illi deinceps miram responsi accipiendi impatientiam; adeò vt literas non modò iteratò die Augusti XVI. sed tertiùm quoque die Octobris XIV. dederit; & Rothmannus quoque suas interposuerit, quibus est testatus nullum esse diem; quo non à suo Principe de responsione rogaretur, cogeretúrque excusationem ex ipsa locorum intercapedine texere. Adiecit autem se deprehendisse altitudines Meridianas eatenus acceptas vno minuto abundare, ob perpendiculum non exquisitè collocatum.

At verò ipse Tycho, cùm posteriùs scripsit, remoram non modò in intercapedinem contulit, ob quam non alia exhiberetur literas mittendi occasio, quàm per Mercatores Vere, & Autumno ad Francofurtenseis Nundinas pergenteis; sed etiam in factum casu quodam obstaculum, quo Mercatori ad Nundinas autumnaleis discedenti, dare literas, vt statuerat, non potuisset. Id autem ex eo contigit, quòd cùm per id tempus ipse Regis Socer Vdalricus Megapolensis Dux, vnà cum Elisabetha coniuge, & fratris filio Duce Sigismūdo, versarentur in Dania, voluerint illis ipsis diebus, quibus tradendæ literæ erant, Vraniburgum inuisere, ac spectare coram tū Astronomica Instrumenta, tum apparatum Pyronomicum, (quippe ipse quoque Vdalricus à multis annis deditus Chymicis studiis fuerat) & deducente quidem ipsa Daniæ Regina Sophia, quæ parentis imitatione iisdem studiis delectata, bis hoc anno mare traiecit, vt Tychonis Laboratorium, operásque contemplaretur; ipsi aliunde quibuscumque in Aula potuit officiis fauens. Et conscriptæ quidem fuere literæ Tychonis ante anni finem (siquidem Ranzouius scribens ad Tychonem sequentis initio, testatus est se accepisse illarum simul, ac superiorum, & scriptarum quoque à Land-grauio exemplum) verùm illas, nisi occasione vernalium Nundinarum insequentium (quibusdam interim interiectis, adiectísque) non misit.

Inter cætera verò insinuauit esse se in ea opinione, vt omnes Cometæ supra Lunam sint, provt quatuor eatenus visos, obseruatósque deprehendit: spem autem fecit transmittendi exemplum Operis Cometici, quod tum adornabat ad prælum. Significauit inter distantias Stellarum ad se missas, ac suas, nihil interesse sensibilis discriminis, quòd altitudines verò Meridianæ duobus minutis abundarent, causam coniecit, quòd aut pinnacidia, aut perpendicula non forent rectè constituta. Quòd longitudines, latitudinésque ex globo desumptæ non satis exactè quadrarent, Mechanicæ praxeos imperfectionem causatus est; quòd autem calculo deductæ, quinque, aut sex minutis antecederent, causatus est imparem huic tanto negotio Horologiorum fidem. Deduxit vt ipse proinde, non per Horologia, aut Lunam, sed per Venerem interdiu, noctúque conspicuam aggressus Stellarum restitutionem foret, meminítque obiter Martis Acronychi, quem Terræ propiorem tertia ferè parte obseruasset, quàm Solem, neque præteriit variationem latitudinis Stellarum à se animaduersam. Cùm varia autem mitteret: *Peto, inquit, à tua Celsitudine, quibus possum precibus, vt obseruationes has nostras nemini communicare velit, caueréque, ne publicæ fiant, præsertim quantum ad Fixarum Longitudines, Latitudinésque attinet, quas ob id etiam peculiari charta seorsum notari curaui. Nouit enim tua Celsitudo quam optimè quantum*

tum temporis, laboris, diligentiæ, & ſumptuum requiratur, antequàm ad huius rei exactam cognitionem peruenire liceat. Et ſanè nulli alteri in tota Germania, vel alibi; cuiuſcumque eſſet conditionis, hæc mea inuenta communicarem; ſuppreſſique ea hactenus, quamuis à multis hoc nomine ſollicitatus. Plerique enim, cùm nihil per ſe egregij in his præſtare velint; aliorum inuentis, & laboribus, ſeſe ornare, eáque pro ſuis venditare, non ſine graui authoris iniuria non erubeſcunt. Quæ verò miſit, ea fuere I. Collatio locorum Stellarum XXIV. ex globo Principis deſumptorum, cum deductis per calculum, ex aſſumptis datis. II. Diſtantiæ xlviij. inter varias Stellas Sextantibus ipſius Tychonis Aſtronomicis exploratæ. III. Altitudines Meridianæ Fixarum xcvj. eiuſdem Quadrantibus proximè elapſis annis obſeruatæ. IV. Longitudines, Latitudinéſque Fixarum lij. ex Obſeruationibus accuratis ad initium anni M.D.LXXXVII. deductæ cum calculis tam Alphonſino, quàm Copernicano, vt diſcrimen pateret, adiunctis. V. Loca ſingulorum ſeptem Planetarum ternis diebus Ianuarij eiuſdem anni obſeruata, vnà cum iiſdem calculis adiunctis.

Ad Rothmannũ autem reſcribẽs, tum alia attigit, tum ſupplementum de Cometis, ac obſeruatam denuò Poli altitudinem petiit. Miratus eſt declinationem Eclipticæ maximam habitam ab ipſo dumtaxat minutorum 30. ſuprà gradus 23. quod ex Land-grauianis obſeruationibus habita ratione Parallaxeos, maior proximè ſeſqui-minuto erueretur. Ediſſeruit Cæleſtia ſpatia fluida eſſe, non ſolida; ac eſſe aërem, ætherémque Diaphana diuerſa. Refractionem in Sole 30. gradus alto, dimidij adhuc minuti ſentiri; in Horizonte verò (non habita etiam ratione Parallaxeos, quæ ipſi quidpiam detrahat) minutorum 28. Multus fuit circa variatam Fixarum latitudinem; ratiocinando ſcilicet, cùm Eclipticæ obliquitas ab vſque Timocharidis, Hipparchi, & Ptolemæi temporibus, viginti plus minùs minutis decreuerit, & Eclipticâ ad Æquatorem admotâ, Stellæ v. g. ad Tropicum Cancri, æſtiuúmque Solſtitium Boreales, augeri latitudine totidem minutis debuerint, Auſtrales verò totidem minui (ac proportione, verſus puncta Æquinoctialia procedendo) idipſum factum obſeruari. Caſtorem enim, v. g. Borealiorem iam eſſe minutis 19. Pollucem 17. Cor Leonis 16. Spicam, quæ olim antè, nunc poſt Æquinoctium autumnale eſt, vix quicquam decreuiſſe; atque ita de cæteris. Ac tametſi aliæ ſint Stellæ, quæ oppoſitum arguere videantur, pleraſque tamen corrigi, redigíve in ordinem poſſe, vt Oculum Tauri, & Lucidam Aquilæ, ſolúmque eſſe Canem maiorem, cui triente gradus adaucto, cum tantundem eſſe minutus deberet, manus adhiberi medica non valeat, niſi coniecto in tranſcriptores vitio: neque debere ex hac Stella fieri cæteris præiudicium. Lætatus eſt, deprehenſum eſſe in perpendiculo minuti vnius errorem; quòd enim miſſæ Declinationes duobus minutis abundarent, ideò factum eſſe, quòd Stellarum altitudo habita vno minuto maior, & Æquatoris vno minor fuiſſet: vt putà, quòd Poli correcta altitudo minutorum, non 20. ſed 19. ſuprà gradus 51. foret. Subſcripſit circa negotium obſeruandi ex Luna Meridianorum differentiam, & maximè quidem circa nonageſimum gradum; ac verè interim circa Eclipſeis Lunæ totaleis, & cum mora, admonuit, meliùs diſcerni tempus ingreſſus corporis totius in vmbram, & primi egreſſus ex eadem, quàm primi initij, ac finis vltimi momenta. Denique, vt alia reticeam, Copernicum ſic commendauit, vt non inferiorem Ptolemæo habuerit; imò etiam in Hypotheſeos concinnitate longè ſuperiorem: ac poſtquàm abſurda, quæ ex ea deduci ſolent, excuſauit: *Sed non eſt, inquit, huius loci copioſius de his differere: ea verò aliquando, Deo volente, latius in Opere noſtro Aſtronomico excutiemus; & fortè aliam Hypotheſium rationem, quæ nec Mathematicè, nec Phyſicè abſurda videbitur, & contra ipſa artis principia non peccet, introducemus.*

Sub anni finem depingi ſe à memorato Gemperlino ſecum Auguſtâ deducto voluit: ac cælari etiam ſequente ſtatim anno effigiem in magni Quadrantis orichalcici area, quæ alia etiam exhibet ad Muſæum, Obſeruatorium, Laboratoriúmque, vt eſt antè dictum, ſpectantia. Expreſſa autem illeic habetur effigies *tantâ ſolertiâ, támque competenter*, inquit ipſemet, *vt vix ſimilior dari poſſit.* Quem verò Torquem collo appenſum cum Elephantis caſtellum dorſo geſtantis ſimulacro vides; id inſigne eſt Equitum, quo Nobiles Dani, & de Republica præſertim bene meriti à Rege donantur, quóque ideò Tycho donatus à Friderico fuerat: cùm & Chriſtianus poſteà alium torquem, ipſúmque aureum cum ſui effigie illi dederit, vt ſuo poſteà loco dicetur. Inſequente porrò memorato anno, qui fuit M. D. LXXXVII. incubuit Tycho potiſſimùm in abſoluendo, ac typis mandando ſuo illo Opere de Cometa ante annos decem conſpecto. Nam poſtquàm quidem Cometa euanuit, Tractatum de illo inſtituit, Capitibúſque nouem ea complexus fuit, quorum argumentum, ſummámve ſuperiùs iam retulimus: verùm deerat illi Caput decimum, quo cæterorum obſeruata, opinionéſque de eodem Cometa conſtituerat expendere. Hoc ergo demum anno obtentis quotquot nanciſci licuit de ipſo libellis, aut ſchedis, id abſoluit Caput, & pauca ſolùm aliqua circa cætera interiecit; ſiquidem intacta præſertim reliquit aſſignata Stellarum loca, & quæ varia ex iis deducta Cometæ attribuerat; quòd licet fuiſſet deinceps rimatus Stellarum loca exquiſitiùs; diſcrepantia tamen deprehenſa adeò exigua fuerit, vt loca Cometæ nihilominus inuariata ad ſenſum prodierint; ac Parallaxis potiſſimùm eadem ſemper conſtiterit; neque ideò neceſſe fuerit plenum laboris calculum iterare. Licet porrò hoc decimum Caput valde prolixum euaſerit (quippe ipſum ſolum nouem præcedentia aliquantum exſuperat) noluit

noluit tamen ipſum in plura partiri, ne hic Liber, quem inſcripſit ſecundum *de Mundi ætherei recentioribus Phœnomenis*, Capitum numero excederet alium, quem de Noua Stella affectum diuiſúmque in totidem Capita(licet nondum abſoluta) habebat, & Priorem iſto haberi, tametſi poſteriùs edendum, volebat. Enimverò, cùm iſtud Caput eius eſſet molis, vt ideò ſecundam Libri partem indigitârit, ipſum idcircò in duo membra diſtinxit, ínque eorum priore obſeruationes, opinionéſque Authorum qui Cometam ſupra Lunam conſtituerunt, & in poſteriore illorum, qui infra, in examen vocauit.

Ac in priore quidem commemorati habentur quatuor, quorum primus ipſe Landgrauius, qui vnà cum relatis antè literis, obſeruationes miſerat, hoc eſt, Cometæ Azimutha, altitudinéſque acceptas horis variis, diebus Nouembris xj. xvj. xvij. xx.xxj.xxiv. xxv. xxx. & diebus Decembris j. ij. iij. vj. ac xxx. quo Caudæ longitudo redacta fuit ad quatuor gradus, quæ die Nouembris xvj. fuerat graduum ſeptemdecim, cum ſumma latitudine graduum ſex, & ſemiſſis. Ex hiſce autem azimuthis, altitudinibúſque variè comparatis, deduxit Tycho, tametſi Landgrauius, tum Mathematico deſtitutus, non omnia omninò exquiſitè obſeruitaſſet, nihilominus nullum fuiſſe tempus, quo non Cometa ſe ſuperiorem ipsâ Lunâ prodiderit. Secundus Michaël Mœſtlinus, Tubingæ id temporis Matheſeos Profeſſor, cùm priùs egiſſet Diaconum Backnangi. Is captatis Cometæ locis, & filo quidem illius Caput bináſque Stellas intercipiente, deduxit Cometam, aut nulla, aut perexigua Parallaxi fuiſſe; Tycho verò probauit quidem concluſionem, ſed quam ipſe potiùs ex obſeruatis Mœſtlinianis deducere potuerit, ob Stellarum loca à ſe reſtituta, quàm illa potuerit, ea loca ſupponens, quæ Prutenicæ Tabulæ à veris abludentes præſcribunt. Mirè intereà commendauit virum occaſione ſolertiæ, quàm teſtatus eſt, orbem inueſtigans circa Sphæram Veneris in Copernici Hypotheſi, ſecundum quem fuerit Cometa traductus. Tertius Cornelius Gemma, qui Cometæ quidem minorem, quàm Lunæ Parallaxin tribuerit: at non iuxta obſeruationes craſſas nimis, neque id probanteis; verùm quòd variatio diſtantiæ in gradibus variis altitudinis à Manu Antinoi, die Nouemb. 20. ab Equuleo, die Decembris ſecunda; ab Ore, & à prima alæ Pegaſi, die xiij. quòd, inquam variatio huiuſcemodi viſa fuerit minor, quàm ſi Cometa, vel in ipſo Lunæ orbe extitiſſet; vnde & in orbe Mercurij reponendum cenſuit. Quartus Heliſæus Roëſlinus, qui Gemmæ obſeruata ſupponens, eiúſque placitis adhærens, Cometam, vt ille, retulit ad Mercurij Sphæram, & aliunde etiam Super-lunarem probauit, ex motus regularitate, proportionéque illius certa; ex proprietate luminis à flammeo diuerſi; ex durationis diuturnitate, aliíſque eiuſcemodi.

In poſteriori ſunt longè plures; ſed in iis tamen quatuor, qui etiam ſe rem demonſtraſſe ex obſeruationibus putauerunt. Imprimis Taddæus Hagecius, qui & Cometam Radio obſeruauit, & ſe reperiſſe eius Parallaxin credidit vltra gradus ſex, ac elatiorem ſupra Terrã Semidiametrorum terrenorum non ampliùs octo: tametſi ex ipſiuſmet obſeruationibus eruatur Parallaxin Cometæ inſenſibilem fuiſſe; vnde & poſtmodum, re meliùs expenſa, ſententiam correxit, quippe calculo rem deducens qui priùs, vt Gemma, ac Roëſlinus ex globo ſolùm deduxerat. Deinde Bartholomæus Scultetus, qui tum Parallaxin deduxit graduum quinque, & ampliùs; tum diſtantiam à Terra Semidiametrorum nouem; ſed nempe ex dedomenis falſis; vtcumque ſcrupuloſus fuerit in ſupputandis etiam millairibus, & paſſibus; ínque durationis diebus, ac horis. Tertiò Andreas Nolthius, qui ex falſis etiam datis Parallaxin pluſquam graduum quinque, & diſtantiam à Terra Semidiametrorum ferè nouem deduxit. Quartò Nicolaus VVinckle-rus, qui commentatione inepta Parallaxin tribuit 7. penè grad. in altitudine grad. 46. & diſtantiam octo Semidiametrorum. Cæteri ſunt Ioannes Prætorius, qui de Noua Stella rectè, de Cometa perperam ſenſit. Marcellus Squarcialupus, qui verè quidem æthereum, at non alia obſeruatione, quàm oculari Cometam fecit. Simon Grynæus, qui obſeruationibus ieiuniſſimis ſe rem confeciſſe putauit. Conradus Daſypodius, qui nihil aliud eſt, quàm Aſtrologica nugatus: vti, & Georgius Heniſchius, Nicolaus Bazelius, Valentinus Steinmetzius, Ioannes Huernius, Theodorus Graminæus: qui aliquas quidem, ſed puerileis tamen obſeruatiunculas prodiderunt: cùm & penè idem de Dauide Cythræo, déque cæteris, qui Theologicè de Cometa ſcripſere, videatur ſentiendum.

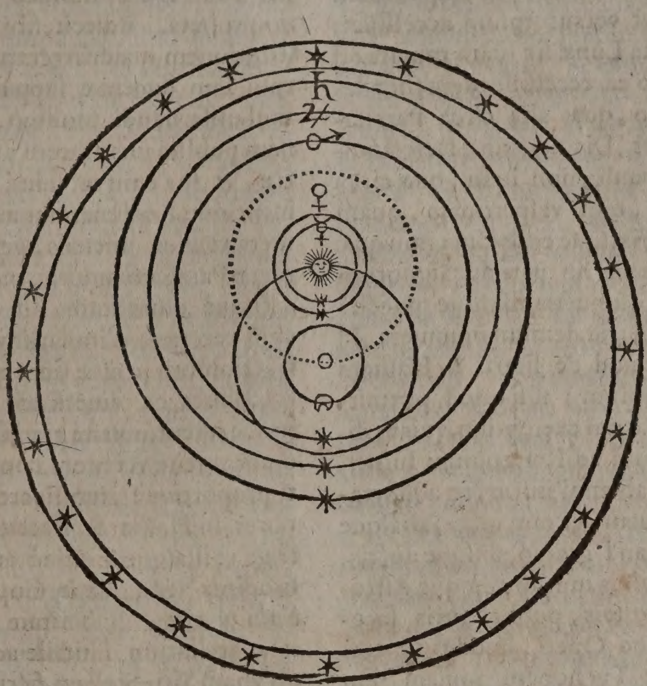
Hiſce porrò omnibus cũ ſua obſeruata, tũ ex iis deducta oppoſuit; ac id interim memorabile manet, quod Keplerus ait, Braheum primum demonſtraſſe eſſe Cometas ſupra Lunam ex Parallaxibus diurnis. Aliqui-ne interdum infra Lunam ſint, alia quæſtio eſt: ſed ipſe nihilominus eſſe omneis ſupra conſtanter defendit. Et ne quis Ioannis Regiomontani, aut Vogelini obſeruationes opponeret, *Quo illæ*, inquit, *loco habendæ veniant, & quantum illis tribuendum ſit, opportuniore loco vberiùs declarabo. Id ſaltem heic breuiter indicabo: Vogelini data, è quibus Parallaxin eruere conabatur, non fuiſſe exacta, & Regiomontanum potiùs Ariſtotelica authoritate inductum, Parallaxin ſex partium Cometæ anni* M. CCCC. LXXV. *aſſignaſſe, quàm quod è certis obſeruationibus eam fuiſſe tãtam citra omne dubium expertus ſit. Nec enim Mathematicè è certis obſeruationibus rẽ omnem, vt decuit, demonſtrauit.* Repetit ſubinde ſe commodiore loco oſtẽſurum; ſed nuſquam tamen oſtenſum extat; vti neque id declaratum, quod declaraturum ſe in Epilogo huius Operis aliquoties recepit, de Materia, Cauſaque, & de Effectibus, Præſagiíſque Cometarũ: ſed Epilogũ nẽpe Operis

intellexisse videtur non Libri huius conclusionem, verùm quam fuit appositurus ad calcem Libri insequentis, seu Tertij, quem Tractationi de Cometis aliis à se obseruatis destinârat. Id quippe, vel illud satis indicat, quod in primi Libri Conclusione habet, cùm de Materia, & Causa Nouæ Stellæ agens: *Nostram quoque*, inquit, *hac de re censuram non huic loco, sed iuxta totius huius operis, quod de Nouitijs Cæli Phœnomenis agit, Epilogum vniuersalem, postquàm Cometarum quoque aliquot præcedentibus annis animaduersorum considerationem Astronomicam pari diligentia exantlâro, manifestare decreui.* Et statim, *Conuenientiùs itaque eum in locum, circa videlicet totius Operis finem, vbi aliorum de Cometarum generatione sententias recitauero, earúmque insufficientiam, & enormitatem ostendero, atque nostræ de his assertioni viam præparauero, hoc negotium differemus.* Et rursus, *illeic quoque, cur Stella hac Noua, licet ex eadem materia consumptioni non obnoxia, qua Galaxia, quæ perpetuò eadem manet, constiterit, dissolutioni nihilominùs obnoxia fuerit, rationes vberiùs adducam; cùm simile quid in ipsis quoque Cometis vsu veniat.* Nempe iam antè edixerat: *Cometas quoque, vt plurimùm iuxta Galaxiæ territoria conformari, exoririque, vel dum hac transeunt, paullò lucidiores, apparentioréfque deprehendi.* Præterea autem quod de Cometis cum Thaddæo agens; *Quæ*, inquit, *ad causas Astrologicas generationis Cometarum attinent, nihil aliud habeo, quod dicam, quàm quòd planè cum illo sentiam, Cometas ex influentia constitutionum peculiarium Planetarum nullatenus procreari, nec-dum, vt inde prædici possint, sed supernaturalem, & Metaphysicam esse eorum productionem: de qua in Epilogo huius Operis meam sententiam vberiùs exponere institui.* Item quòd posteà, *Nullatenus*, inquit, *cum iis sentio, qui hisce secundarijs Stellis, quas Meteororum loco frustra reputant, omnem vim, & efficaciam derogant. Videntur enim hi peccare contra communiter receptum axioma, quo asseritur Deum, & naturam nihil frustra efficere; sed de toto hoc negotio in Epilogo huius Operis, &c.* Quæ fusiusculè solùm refero, vt liceat vtcumque, quæ eius sententia esse potuisset, subodorari.

Hisce ergo dimissis; cùm ad Rothmannum scribens dixisset se fortè Hypothesin aliam, quàm Ptolemaïcam, aut Copernicanam in Opere suo Astronomico introducturum; pollicitationem deinceps anteuertit: cùm caput de Cometa Octauum recentiore cura adornans, inseruit in ipsum quam meditatus Hypothesin (seu Orbium cælestium, ac totius Mundi structuram, ac dispositionem) fuerat ante annos treis, aut etiam ex quo obseruatum ab illo Acronichum Martem memorauimus, vt experiretur, Ptolemaïca-ne, an Copernicana præstaret. Videlicet animaduertens cælesteis orbeis à Ptolemæo inconcinnè distribui; frustrà Epicyclos tot, ac tantos explicandis Planetarum retrogradationibus, variísque ad Solem respectibus multiplicari; æqualitatem circularis motus, non ex proprij circuli, sed ex alterius Eccentrici, Æquantísque vocati centro, aduersus prima Matheseos, seu naturæ & artis principia metiri: Non ferens aliunde in Copernico, vt vt hæc absurda cauente, Terram, cùm sit crassum, pigrúmque, & inhabile ad mouendum corpus, mobilem tamen fieri (& motu quidem triplici) ac inter Planetas cieri; ídque aduersus non Physica modò, verùm etiam Theologica, Scripturæve Sacræ principia (quippe cùm in Literis Sacris stabilitas Terræ asseratur non semel) insupérque regionem illam Saturnum inter, & Stellas Fixas, propè immensam, & prorsus tamen Sideribus vacuam supponi; ista, *inquam*, Tycho animaduertens, ac ferre non valens, animum applicuit excogitandæ Hypothesi, hisce incommodis immuni. Eam verò proposuit hocce Titulo, exhibuítque hac specie.

NOVA

NOVA MVNDANI SYSTEMATIS *Hypotypoſis à Tychone nuper adinuenta, qua tum vetus illa Ptolemaïca redundantia, & inconcinnitas; tum etiam recèns Copernicana in motu Terræ Phyſica abſurditas excluduntur, omniáque apparentijs cæleſtibus aptiſſimè correſpondent.*

Vt verbo autem de hac Mundani Syſtematis Hypotypoſi dicam; videre in ea licet quieſcere Terram in centro Mundi, ac tria quædam circa ipſam, vt circa proprium centrum moueri; primò Lunam, ſecundò Solem, poſtremò Affixarum Sphæram, quæ pars Mundi extima ſit. Videre etiam licet quinque Erranteis Stellas circa Solem ferri, vt circa ſuum centrum, Mercurium quidem, & Venerem propiùs, ita vt Terram nunquam ſe inter, ipſúmque Solem habeant (reſpectu autem Terræ modò ſuperiores, modò inferiores Sole ſint) Martem, Iouem, Saturnum remotiùs; ita vt aliquando Terra ipſis Soli-que intercipiatur; & Marti ſpeciatim ea ratione, vt tunc ſit Terræ propior, quàm Sol. Intelligi deinde licet, donec Sol dietim, ſeu ſpatio viginti quatuor horarum (quemadmodum Luna, ac Sphæra Fixarum) circa Terram fertur, abripi vnà, ac moueri etiam cum illo dietim quinque Errones circa Terram; ídque dum interim circa Solem propriis ciétur motibus; & ſpatiis quidem liberrimis, ſeu liquidiſſimis tranſlati. Ac huiuſmodi quidem Hypotypoſis eſt, qua deuitari proinde cenſuit abſurda illa commemorata, ídque cumprimis, quòd motu Solis per Zodiacum incedentis, & motibus interim propriis Erronum ipſum concomitantium, ſaluentur in ipſis Retrogradationū, Stationúmque Phœnomena, abſque vllis Epyciclis; digreſſiones item exiguæ Mercurij, ac Veneris à Sole; magnæ autem Martis, Iouis, ac Saturni, cum grandeſcente illorum ſpecie, dum Terram prope tranſeunt; denique & ipſa motus Solis ſimplicis cum ſingulorum motibus commiſtio. Quod ad reliquas autem illas inæqualitates apparenteis ſpectat, quas veteres Æquantibus, Copernicus Epicyclo in Eccentrici circumferentia ſaluârunt; ipſe aut per vnum circellum in Eccentrico, aut per duos in Concentrico ſaluari poſſe exiſtimauit. Quanquam rem totam vno verbo indigitare contentus fuit; ſpecialem eius tractationem, comprobationémque reſeruans in deſtinatum illud à ſe Redintegratione Aſtronomiæ Opus. Adnotare porrò heic iuuat, cùm Tycho ab initio Syſtema ſuum ſic expreſſiſſet, vt orbis Martis orbem Solis circum-ambiret vndique, neque ipſum interſecaret; contigiſſe, vt non modò Raymarus Dithmarſus (qui, vt eſt antè dictum, illius picturam penes Tychonem viderat) huiuſcemodi deinceps Syſtema, vt ſuum venditauerit; ſed tanquam ſuum quoque jactauerit citatus paullò antè Roëſlinus (ſoliditate orbium addita) ac nuper etiam Andreas Argolus immutatione aliqua euulgauerit tanquam ſuum.

Cùm Tycho porrò interim varia per eundem annum obſeruârit, tum ſunt duo quædam præſertim notanda; Vnum, quòd cùm Venus ſub finem Februarij in Boream latitudinem vltra nouem gradus excurriſſet; illam die xxj. ſub horam ſextam veſpertinam conſpexerit; ac die deinceps xxiv. ipſam eandem rurſus conſpexerit manè ante exortum Solis. Alterum, quòd cùm ab vſque Ptolemæo Latitudo maxima Lunæ habita quinque præcisè graduum fuiſſet; ipſe illam maiorem quin-

decim minutis deprehenderit. Facilè nimirùm id fuit, quòd Latitudo maxima Luna versata hoc anno circa Cancri,& Capricorni initia fuerit; neque incompertum, quatenus debuerint impedimenta ex Parallaxi, & Refractione præcaueri. Non idcircò tamen ex hac quadrantis gradus discrepantia, aut Ptolemæum,aut ipsius obseruata redarguit; sed causam esse in eo censuit, quòd quemadmodum via Solis inclinationem ad Æquatorem sic mutauerat, vt versùs ipsum accessisset; ita potuisset orbita Lunæ sic suam mutare ad viam Solis, vt ab ea recessisse deprehenderetur. Non addo, quæ alia circa Parallaxeis, Refractiones, Diametrum, Defectúmque Lunæ obseruauit, non item, quæ circa ipsam Venerem, tam vespertinam, quàm Eoam,cum Sole,Fixísque collatam; non quæ circa Solis ingressus in parteis Signorum Solstitialibus, Æquinoctialibúsque punctis inter-medias, non alia demum innumera. Id resumo potiùs, quod de literis in Hassiam missis est intermissum; nisi quod præmittendum est,cùm earum exemplum,vt iam diximus, transmissum ad Ranzouium fuisset, rescripsisse illum ab anni initio, ac adhortatum fuisse Tychonem, vt tam ipsas, aliásque datas,quam abs Land-grauio,aliísque doctis, clarísque viris habitas mutuò,rémque Astronomicam illustranteis, publici iuris faceret, subiungerétque Operi, quod tunc erat præ manibus; ac Tychonem quidem rem habuisse in animo; sed in aliud tamen tempus distulisse.

Ad literas igitur in Hassiam datas, vt redeam, præter exspectationem fuit, quod rediens Bibliopola ex vernalibus Nundinis,responsi nihil attulit, sed nempe,cùm ille Cassellis Francofurto rediens, transiret, Land-grauius fuerat occasione quarumdam nuptiarum distractus, & Rothmannus quoque negotiis, nescio, quibus implicitus; vt Mercator proinde nihil retulerit aliud, quàm Land-grauium sibi Rothmanni ore significasse,fore,vt breui per missum proprium Tabellariũ rescriberet;ac adiecisse ipsum Rothmannum, decreuisse se, impetratâ à Principe licentiâ, inuisere ipsum Tychonem. Quo factum est, vt nullis acceptis etiam sub Augusti medium literis, scripserit Tycho eodem Mercatore Francofurtum repetente ad Rothmannum, impensè eum rogans,vt cùm suum, tum sui Principis responsum, nisi per Tabellarium, at saltem per Mercatorem daret; ac simul quam-primùm compararet se ad accedendum Vraniburgum. Rescripsere porrò tandem, tum Land-grauius die Septembris xj. tum Rothmannus xxj. Et quia Rothmannus de Refractionibus agens, scripserat, non satis attentus, extremam aëris crassioris superficiem distare à superficie Terræ ex Opticorum demonstratione per Terræ Semediametrum, cùm ne per sexagesimam quidem Semidiametri partem distet; ideò literas alias dedit die Octobris xix.quibus Tychonē animaduersæ absurditatis admonuit, rogauítque, vt rem emendans pro Semidiametro,Semidiametri terrenæ partem sexagesimam reponeret; ac pro duplicatione aëris crassioris, scriberet vbique in apposita demonstratione, multiplicationem. Quod superest, rescribens Land-grauius, testatus est lætitiam, ob obseruationum in distantiis, declinationibúsque consensum; &, quòd discrepantia foret in Longitudinibus minutorum circiter quinque, non ideò se fidem suis Instrumentis detrahere, & re præsertim per Venerem Tychonico more à Rothmanno probata. Adiecit sibi in animo esse Restitutionem quadringẽtarum Stellarum,quarum iam ducentæ supputatæ erant, ac simul obseruandi modum, & demonstrationem publici iuris facere; at nulla discrepantiæ, vt sua cuique fides integra constaret, mentione.Rothmannus autem capita de Cometa residua mittens, perstitit in nulla Cometæ Parallaxi agnita, inque nulla ætheris, aërísque diuersitate, nisi quatenus hic circum-terrenus incrassatur vaporibus, qui Refractionibus causæ sint: quippe cùm, si Refractiones ex diuersitate aëris, ætherísque procederent,non ad gradum trigesimum, sed dumtaxat ad verticem,continuata decrementi proportione, terminarentur. Adiecit minores in Hassia Refractiones esse, quàm in Dania: illásque omninò pro diuersitate crassitudinis aëris, vaporúmve in illo exsistentium variari. Subcripsit ratiocinio de mutata Stellarum latitudine instituto; neque ob vnam Sirij Stellam discrepantem,tot aliarum consensum repudiandum duxit.Significauit Principi placere, vt quas Fixarum obseruationes ad editionem apparabat, ipsi Daniæ Regi dicaret; ac fieri illa occasione, vt ipsum conueniret, posse. Occasione porrò eius editionis, *Nec te offendet*, inquit, *quòd licet videamus te omni humana diligentia in tuis obseruationibus vsum; nihilominùs tamen à nostris, quas oculis nostris vidimus, non discedamus*. Id ob memorata quinque minuta dicit, quorum discrepantiam attingens, *Neminem*, inquit,*qui modò subtilitatem huius negotij intelligat,offendet,quin potiùs eo maiorem fidem apud posteritatem merebimur*;ac vbi illum esse securum de non euulgandis obseruationibus cómunicatis iussit, *Tibi*, inquit, *Regnum,tibi restaurationem Astronomiæ relinquimus, ac gaudemus esse,qui ea in re præstare possit id,quod antehac præstitit nemo*.Cætera inter,quæ præterea,illud est, quod ad calcem monet reiecisse se à Cometa motum diurnum, quòd illum omninò Terræ attribuendum compererit.

Insequens annus M.D. LXXXVIII. extremus fuit eius quinquennij, quo Tycho præsertim 1588. attendit ad Solis ingressum in puncta Æquinoctialia, mediásque illas Signorum parteis, de quibus ante-dictum est, ad obtinendum præcisè Apogeum, & Eccentricitatem Solis; ac extremus quoque septennij, quo præsertim Fixarum locis restituendis inuigilauit, ex Venere interdiu cum Sole, noctu cum ipsis comparata: sed res dicenda posteriùs est. Atque vt nihil interim dicam, neque de Eclipsi Solis, qui deficere Vraniburgi cœpit horâ à meridie I. minut.32. desiit horâ 2. min.51.vtcumque illius in suo Eclipseon Catalogo

talógo non meminerit, cùm meminerit tamen defectus totalis, qui in Luna sic contigit, vt nisi malignè sub medium non conspiceretur, die Martij 11. hora 3. min. 2. à media nocte (idque tardius horæ semisse, quàm per Prutenicum calculum; horæ vnius, ac trientis, quàm per Alphonsinum debuisset.) Vt nihil, inquam, de his, neque de cæteris obseruatis dicam; dicendus est potiùs quem Tycho luctuosissimum duxit casum. Is fuit mors Regis Friderici, eius nominis in Dania II. qui anno ætatis quinquagesimo quarto, & Regni vigesimo nono, per ipsa Aprilis initia diem obiit, & in arce quidem Anderschonia, è qua duos post menseis translatus fuit Roschildam, in Sacellum à Tychone curatum; vbi illius bustum opere insigni elaboratum constitutum fuit. Quantum is fauisset Tychoni, illiúsque studiis, ex antè deductis manifestum est. Quare timens Tycho, ne qui erat illius filius, successórque Christiernus IV. non pari foret erga se, bonásque arteis animo, consternatus non parum fuit, tametsi quid spei non malæ concepit, tum ex ipsius indole; tum ex eo, quòd saltem, donec in ætate pupillari foret (quippe vndecennis solùm erat) ij quatuor Seniores è Regni Consiliariis, qui clauum tenebant Reipublicæ, nihil constitutorum ab optimo Rege immutaturi viderentur; ac potissimùm, quia id statim à Friderici obitu ratum fecerunt diplomate, cui & subscripserunt, & sigilla sua apposuerunt. Spem verò potissimùm habuit in Nicolao Caasio, Cancellario Regni, & Quatuor-virorum primario, quem & apprimè eruditum, & sui per-amantem nôrat. Is est, cui Rothmannus dicare suum de Cometa nupero Opus destinârat, eo nomine solùm, quòd qua esset virtute, intellexit ex carmine ab ipso Tychone condito in illius laudem.

Operæ interim Typographicæ circa Cometam sic processerunt, vt absolutæ per id tempus fuerint, & Tycho exempla Libri quædam ad amicos, alióśque viros Matheseos peritos destinauerit. Non postremus in ipsis fuit Scultetus ille, quem Lipsiæ nôrat; quippe cùm ille exemplum suum commodatò dedisset viro eximio Iacobo Monauio Vratislauiensi; hæc Monauius, cætera inter, die mensis Iunij xvij. rescripsit: *O vos felices animas, quibus in domos superas scandere cura fuit, & est hodie quoque! Miratus sum magis, quàm intellexi, tantam diligentiam D. Tychonis, quanta animaduertitur in hoc illius Opere. Fac illum horteris; vt reliquas etiam promat Operis illius partes; etiamsi sæculum hoc nostrum non sit dignum istis tot, & tantis bonis, quæ non agnoscit eâ, qua par erat gratitudine.* Destinauit etiam exemplum ad Rothmannum sub æstiuum Solstitium, per vnum ex Studiosis nomine Gellium Sasceridem, qui nauatâ aliquot annis circa labores tam Astronomicos, quàm Pyronomicos operâ, illùc discedebat; vnde & per ipsum commendari illum voluit Principi, quicum foret suo nomine, nescio quid negotij communicaturus. Excusauit autem, quòd neque dedisset, neque etiam tunc daret ad literas ipsius, ac Principis quoque, superioris anni responsum; quippe præpeditus partim publicis, partim priuatis negotiis, quódque eo tempore Venere interdiù conspicua, exspectaret donec peractæ Obseruationes circa ipsam forent, vt ex collatione earum cum antecedentibus facta, eliceretur quidpiam componendo dissidio circa illa quinque minuta idoneum. Testatus verò simul est quem dolorem conceperat, vt ex morte optimi Regis, ita ex eo quod Comitia Hamburgensia non successissent, ad quæ aduenturum sperârat Land-grauium, futurúmque adeò, vt cùm posset illic, nisi etiam propiùs coràm salutare. Neque sanè id frustrà: siquidem Land-grauius proficisci in Daniam constituerat, vt inuisendi Regis gratiâ, sic Vraniburgum quoque adeundi, omniáque Organa, & Tychonem ipsum, Studiosósque obseruanteis spectandi. Quod quidem, & Rex iam resciuerat, & naueis quasdam adornari illi deducendo, tum Vraniburgum, tum ad arcem magnificam recens exstructam, Coroneburgúmque vocatam mandârat. Non est verò intereà tacendum, cùm Rothmannus Libri exemplum ostendisset Land-grauio, illum plusquàm 3. horis integris, in eo euoluendo occupatum fuisse, ac ita lectione eius delectatum, vt ipsius adstantibus commendandi vix faceret finem, & gratiosè contenderet esse Librum ad se transmissum, Rothmanno excipiente suum potiùs esse; ac Tychonem hauddubiè proprium missurum ad Principem, vbi totum opus absolutum foret. Vnde & Rothmannus Tychoni posteà author fuit; vt fidem suam redimeret, ac duo prætereà mitteret exempla, vnum ad filium Land-grauij Mauritium; qui tametsi non hisce studiis, foret iam nihilominùs apprimè eruditus Latinis, Græcisque, & Hebraïcis literis; alterum ad Bernhardum Principem Anhaltinum versantem cum Mauritio, & Mathematicis imbutum: hoc nempe illis ad harum artium amorem, cultúmque incentiuum fore.

Succedente porrò Augusto, ac sub ipsius medium vberiores, vt ad Rothmannum, sic ad Land-grauium literas dedit. Et cum Land-grauio quidem egit maximè de quinque aliquoties memoratis minutis. Litem scilicet prorsus dirimendam ex obseruata Venere non vespertina modò, sed matutina etiam, ac in eadem proximè, tantáque altitudine, quæ sit refractionis periculo immunis. Quippe, si nullus error subsit, loca Stellarum eadem vtroque ex situ exhibitum iri (vt sibi quidem contigit) sin minùs, quæ Stellæ æquo promotiores ex vespertino fuerunt deductæ, iri deinde ex matutino deductum æquo retardatiores: idque haud-dubiè euenturum, si Princeps iusserit rem quoque ex matutino explorari; maximéque, cùm Venus Ianuario superioris anni obseruata in eo situ fuerit, in quo refractio potuerit facillimè imponere. Non improbare interim se quò minùs Princeps in obseruatis constet; probaréque etiam, quòd illud discrimen momenti perexigui, cōparatum ad veterum hallucinationes, habuerit. Hortari proinde, vt editionē

Obſeruationum circa Affixarum loca(rem futuram adeò ipſi Principi glorioſam)maturet: ſe in parem curam incubiturum: & vtraſque Obſeruationes, vel ex eo fidem habituras, quòd illud diſcrimen inſinuaturum ſit, nihil fuiſſe in mutuam gratiam citra experientiam admiſſum. Cùm Rothmanno verò hæſit maximè circa Refractionum cauſam,non modò ex vaporibus, ſed etiam ex diuerſitate, qua aër, ætherque Diaphana ſunt, repetendam. Congruum nempe eſſe,vt cœleſtis regio tale nihil habeat,quale elementaris hæc. Aërem tamen ſic attenuari,ac potiſſimum verſus Lunam,vt nihil penè inter ipſum, ætheremque diſcriminis ſit, ſicque non valdè ſenſibilem ex diuerſitate Refractionem creari; quæ aliunde non terminetur ſanè ad gradum trigeſimum, ſed vlterius inſenſibiliter, & ad ipſum vſque verticem decreſcat; vtcunque obſeruetur refractio non pari tenore, quo prope Horizontem ſuccedenter decreſcere. Probatum ſibi fieri ex miſſis de Refractione obſeruatis, pareis Refractiones in Haſſia,ac in Huenna fieri: & ad Crepuſculum quod attinet,conſtare ſibi, id incipere, ac definere, Sole infra Horizontem depreſſo gradibus ſexdecim ac ſemiſſe, non iuxta Nonium octodecim; idque circiter æquinoctia; vt proinde tunc Crepuſculi arcus graduum præcise viginti quinque ſit.Cæterùm,miſſam demùm faciendam illam de aëris,ac ætheris diuerſitate controuerſiam; cùm noſſe Aſtronomos ſufficiat,quàm altè aſcendant vapores,quæque ex illis impedimenta fiant; & cauſa alioquin ad Phyſicos, Theologóſve pertineat. Cætera prætereo,& quæ circa Alchymiam, metalláque præſertim habet (ſcilicet Rothmannus de illis ipſum quidpiam rogauerat) ac addo ſolùm, quod ab eo petiit, vt Librum miſſum expenderet, ſuúmque de eo iudicium ferret; maximéque de Hypotheſi,cui vellet ſuam in Planetarum curſu reſtitutionem accommodare, & *quam*, inquit, *quò diligentius perſpexeris, eò magis arridebit.*

Expetierat Tycho reſponſum in reditu è Nundinis; at Princeps in filiæ nuptiis occupatus, mandauit Rothmanno,vt vtriſque literis reſponderet: Rothmannus verò circa datas quidem ad Principem literas reſpondendum aliud, addendúmve ad ſuperiores non duxit, quàm fuiſſe,Refractionum quoque in Venere per azimutha obſeruanda, ac eius diſtantia à Tertia Stella Arietis accipienda,habitam rationem. Circa literas verò ad ſe datas,pluſculus adhuc in diſtinctione aëris, ac ætheris fuit;quatenùs nihil ea de re,neque Phyſici,neque Theologi definire ſine Matheſi præeunte poſſunt, neque poteſt aliquid certi de Cometarum generatione, & materia,niſi hac quæſtione deciſa, conſtitui. Quippe aſſumi, non probari,quod nihil generari,aut corrumpi in regione cæleſti dicunt; neque id aſſumi à Tychone cæleſtes Cometas ſtatuente. Non idcircò iri excitatum ſonum à tranſeuntibus Planetis (quod ille quidem obiecerat) propter ſummam aëris à vaporibus non incraſſati tenuitatem. Neque obſtare quam proportioné in Elemẽtis vulgò agnoſcunt; nam & nullam eſſe futuram,aëre ad vſque Lunam continuato.Decrementum refractionis proportione faciendum oſtendi, ſeclusis vaporibus, & ſuppoſita ſola aëris, ætheríſque diuerſitate; ac fore etiam ex eadem cauſa, vt ipſæ Stellæ ampliùs, quàm Sol, aut Luna refringantur. Crepuſculi finem à ſe obſeruatum non contigiſſe circa æquinoctia, niſi depreſſo Sole ad vigeſimum quartum gradum. Aliis prætereà commemoratis, commendat Librum ad ſe tranſmiſſum, agnoſcens ita demonſtratum Cometæ curſum in æthere, vt nemo contradicere, qui ſit Matheſeos peritus, poſſit. Deſiderare ſolùm ſe declarationem propriæ de Cometarum materiá, generationéque ſententiæ: nam quod de Cauda quidem habetur, non probari à ſe, exiſtimante Caudam eiuſdem cum ipſo Capite materiæ,quatenùs radij Cometá trajecti alborem illum oſtentare, niſi medio ponè exſiſtente craſſo, non poſſunt; cùm & aliunde non ſemper Cauda in oppoſitum Solis dirigatur. Declarauit etiam non placere ſibi illam Tychonis Hypotheſin (cui ipſe quoque excogitaſſet non abſimilem; ac fuiſſet etiam author Landgrauio, vt in Automato eam exprimeret,vnde & Land-grauius eſſe eandem agnouerit.) Scilicet vtcumque nihil eſſe aliud, quàm Copernicea inuerſa videatur, eam tamen aſpergere adhuc ſuperiores Planetas regreſſionis maculâ, ac oſtendere quidem, quod Directi, Stationarij, Retrogradi fiant; at non tamen quare ſic fiant, fieríve appareant, quemadmodum Coperniceam. Indu-ci ab ipſa violentam, præter motum ſimplicem cuiuſque Planetæ, tractionem, quæ aliunde motus, Sphæráſque, ſeu mavis, regiones Planetarum mirè perturbet. Copernicum nihil tale egiſſe; neque quid peccaſſe, aut aduerſus Sacram Scripturam, quæ accommodatè ad vulgi captum loquitur; aut aduerſus Phyſicam, per quam licet defendere grauitatem eſſe affectionem, non Terræ totius in centrum, ſed partium in ipſam (quam ſeruari integram interſit) connitentium; idque intelligi etiam poſſe in ipſis Planetarum globis, quibus Terræ globus ſimilis cùm ſit, ac aëre ſolo pari modo circumducatur, poſſit proinde haud ſecus conuolui.

Verùm, vt reſumam, quod iam cœperam: cùm hoc demùm anno aſſequutus foret tum ingreſſum Solis in puncta Æquinoctialia, tum loca aliquot Fixarum, quæ baſeos inſtar cæteris eſſent, ex obſeruata tam matutina, quàm veſpertina Venere; cœpit de adornando primo Progymnaſmatum Libro cogitare, ac de reficiendis præſertim duobus primis capitibus, quorum alterum motus Solis, alterum Stellarum Fixarum reſtitutionem contineret.Nempe hæc duo præmiſſa voluit aliis octo Capitibus, quæ ſpeciatim ad tractationem de Noua Stella pertinent, & in quibus iam apparatis, non tam multa fuere deinceps mouenda. Quod ad Reſtitutionem porrò motus Solaris attinet, ille ea methodo vſus,

quàm

quam compendiosè descripsimus circa annum LXXXIII. deprehendit, ac pronuntiauit esse Apogeion Solis isto anno M. D.LXXXIIX. in gradu 5. min.30. Cancri, ac eius Eccentricitatem esse partium 358. qualium Semidiameter Eccentrici est 100000. Subinde verò tabulam confecit vocatarum Prostaphæreseon, hoc est, addītamentorum, resegmentorúmque, siue Æquationum, motui Solis medio (seu qui per Eccentricum æquabilis fit, qualísque ex centro Eccentrici conspiceretur) adhibendarum, ad hoc, vt motus apparens, verúsve vocatus (qualísque è terra inæquabilis conspicitur) prodeat; atque id quidem in singulos ab Apogejo gradus, ac Prostaphæresi maxima existente gradus 2. minut.2$\frac{1}{4}$. Præterea autem Apogejon, non in eodem loco constanter hærere, sed sensim moueri dodrante minuti in singulos annos, iuxta Signorum seriem (scilicet ab vsque Hipparcho, integro Signo promotum est; vtcumque Ptolemæus illud quasi immotum habuerit) ac ipsam quoque Eccentricitatem temporis progressu non-nihil variari; vt proinde necesse sit varias quoque fieri longo annorum tractu Prostaphæreseis. Adnoto potiùs Tychonem quidem deprehendisse postmodùm esse Eccentricitatem dimidio minorem habendam; at ipsum propterea nihil immutasse, tum quòd tempus non suppetierit, tum quòd hac ratione Prostaphæreses vix ampliùs minuto vspiam variarentur.

Ad hæc, definiit Annum Siderum, seu quo Sol digressus ab aliquo Sidere fixo, ad idemmet redit, dierum 365. hor.6.min.9. sec.17. proximè, & Vertentem, seu quo Sol ab vno Zodiaci puncto ad idemmet reuertitur, dierum 365.hor.5 min.48.sec.45. hic scilicet est illo breuior, propter Affixarum motum, de quo posteà. Heinc autem Tabulæ superiori Epochas præmisit mediorũ Solis motuum, hoc est, tam Apogei, quàm Longitudinis, ad Meridiem Kalendarum Ianuarij, ab anno M. CCCC. in annum M.DCCC. (scilicet per hæc tempora Eccentricitatem, Prostaphæreseísque adeò, parùm variari reputās) collegítque simul anni vertentis motus in annos viginti; ac motum speciatim longitudinis, in menseis tam communis, quàm Bissextilis anni, itémque in dies, horas, ac minuta, secundáque distribuit. Subiunxit verò Tabulæ eidem Tabulam aliam motus Solis diurni, eiúsque apparentis; ex qua constat Solem in Apogejo versantem non videri dietim conficere, nisi minut.57. sec.5. versantem verò in Perigeio conficere min.61. sec.21. sicque versus Apogejum, lentissimum esse, versus Perigeium, velocissimum; quòd apparentiæ angulus in Terra creatus ex linea Apogeij, & linea à visu in Solem directa, fit heinc inde ab Apogeio semper æquo minor, heinc inde à Perigeio sēper æquo maior. Apposuit subinde Ephemeridem Solis ex his Tabulis supputatam in annos M.D LXXII. & M.D.LXXIII. quibus Noua Stella apparuit, ac, vt vberiorem fidem faceret restitutorum congruè (saltem ad tempora hæc nostra, circumstantiáque) Solis motuum, tum explorandi rationem docui, tum periculum ipse fecit, non modò in obseruatis à se Meridianis aliquot Solis altitudinibus; sed in aliis etiam à Regiomontano, VValtero, Land-grauio exactè adnotatis.

Hisce deductis, aliquot præterea Tabulas adhibuit, earúmque etiam fundamenta, constructionémque exposuit. Et prima quidem Tabula est Refractionum Solarium, crebrò, ac studiosè obseruatarum, ex qua habemus refringi, seu attolli Solem in ipsissimo quidem Horizonte min.34. altum vno grad.26. altum duobus, 20. altum tribus, 17. altum quatuor, 15$\frac{1}{2}$. altum quinque, 14$\frac{1}{2}$. atque ita deinceps, donec altus gradibus 45. refringatur 5. secundis dumtaxat. Præterea autem, quòd Refractionis causam repetit ex vaporibus, qui aërem nobis proximum illo superiore crassiorem reddentes, deflectūt Solis radios, ipsúmque in loco non suo ostendunt. Cúmque suæ illi sententiæ de aliquantula etiam causa, tametsi insensibili, ex aëris, ac ætheris diuersitate sumenda insistat, meminit habiti iam sui per Epistolas cū Rothmanno dissidij, repetítque simul Ioannem Penam Gallum primum esse, quem nouerit defendisse, non esse aliam per cælesteis illas regiones, quàm per aëream, substantiam fusam: Id scilicet Pena in præclara illa de vsu Optices Præfatione; in qua etiam quosdam Cometas Lunâ superiores, aliáque scitu digna autumauit. Insequens Tabula est Parallaxeon Solarium, quas esse deducit minutorum 3. Sole exsistente in Horizonte ipsissimo; minutorum 2. in 48. graduum altitudine; minuti 1. in altitudine graduum 70. secundorum dumtaxat 3. quando vno gradu à vertice est. Atque id quidē donec Sol in loco Apogeium inter, ac Perigeium medio versatur; quoniam sunt alioquin paucula secunda, aut detrahenda, donec Sol Apogeius est, aut adiicienda, cùm Perigeius (sex nempe, aut septem versus Horizontem.) Qua occasione Tabula alia postmodùm contexitur Distantiarum Solis à Terra, ex qua intelligimus Solem Apogeium distare à Terra Semidiametris terrenis 1182. Perigeium 1101. ac medio in loco versantem 1142. Adnotari interim potest, cùm, vt Refractio Solem altiorem, ita Parallaxis depressiorem æquo ostendat; si ex maxima Refractione 34. minutorum detrahamus Parallaxim maximam trium minutorum, dici posse Solem, dum inferiore sui margine Horizontem ad visum stringit, esse reipsâ totum demersum; quando illius Diameter minutorum est proximè triginta & vnius. Succedunt duæ Tabulæ, altera Declinationis Eclipticæ, contexta per dena singulorum graduum minuta, ídque supponendo angulum Obliquitatis Eclipticæ, maximámve declinationem, graduum 23. min.31. sec.30. Altera Ascensionum Rectarum eiusdem Eclipticæ, secundùm gradus singulos, supposita eadem declinatione. Subiiciuntur hisce adhuc duæ (quasi Parerga) ac in Astrologorum quidem potissimùm gratiam, quarum altera est Reuolutionum Solis, tribus sæculis, hoc est, superiori, præsēti,

ſucceſſuro inſeruiens ; altera Æquationis dierum naturalium;ad hoc nempe inſeruiens, vt ex dato Solis loco , Tempus apparens in æquale, aut æquale in apparens conuertatur.

Denique ad Motum Solis reſtitutum adhibere voluit quaſi Appẽdicem,Lunaris motus Reſtitutionem : verùm,quæ exſtat edita, non ea eſt,quæ tunc conſcripta ab eo fuit, ac typis primùm committi cœpta;ſed quam deinceps limatiorem non longè ante mortem perfecit, vt dicendum ſuo loco eſt. Exinde verò eſt, quamobrem initio huius Appendicis Elenchum præmittens Eclipſeon viginti vnius,& Solarium nouem;Eclipſeis adiiciat, quæ fuerint obſeruatæ annis poſterioribus ad vſque Solarem menſis Iunij , anni M. DC. itémque quamobrem aliquoties deinceps in Operis ſerie profiteatur ſe aliàs vberiùs de Reſtitutione Lunæ tractaturum;tametſi hoc loco integra Lunæ Theoria pertractata habeatur.Sed notãdum nimirùm eſt,cùm Opus prælo committere ab inſequente anno cœpiſſet, non vno tenore proceſſiſſe operas;verùm ſic fuiſſe ter interruptas , vt cùm ſuſpicaretur poſſe quidpiam addi,aut corrigi, locum aliquot foliis quaternionibúſve poſteà cudendis reliquerit. Vnde & eſt factum , vt cùm iſto loco , treis ſolùm quaterniones pagellarum octonûm reliquiſſet, partémque etiam ex reſiduis de Reſtitutione Solis,& ex Appendice cœpta adimpleſſet, tum illos immutauerit,tum tres præterea alios,ſemiſſémque adiecerit, & cyphrarum ſeriè interrupta, ſpecialeis cyphras viginti octo pagellis adhibuerit. Itaque de Luna inferiùs.

Ad reſtitutionem Fixarum Capite ſecundo contentam quod ſpectat , rem penè iam deduximus circa M. D. LXXXV. annum. Deduximus etiam deinceps,quod de earundem Stellarum latitudine variata in hoc Caput inſertum eſt, vbi etiam Rothmanni ſecum hacce de re conſenſum refert. Id notandum interim,quod præmittit de inuariata ſemper manente Fixarum inter ſe diſtantia;quatenus,vt Ptolemæus deprehendit Stellas aliquas ab Hipparcho obſeruatas in quapiam recta linea,in eadem adhuc perſeuerare,ita ipſe eaſdé,ac alias prætereà obſeruatas à Ptolemæo, in eadem conſtare deprehendit. Enimverò, & illud tacendum non eſt,quòd collatis aliorum, maximéque Hipparchi, Albategnij, & Copernici obſeruationibus cum ſuis ; comperit motum Affixarum , ſiue mavis Sphæræ octauæ in Ortum, eſſe annuatim min .ſecundorum 51.præcisè;ac ideò Fixas integro gradu intra annos 70. menſeíſque 7. progredi, quod Ptolemæus intra annos 100. Albategnius intra 66.contingere opinabantur ; integram verò octauæ Sphæræ reuolutionem peragi intra annos 25410. Hacce re præmiſſa,Abacum confecit Octingentarum præcipuarum , per Aſteriſmos omneis reſperſarum Stellarum ; ac in ipſo illarum loca, hoc eſt , cuiuſque Longitudinem & Latitudinem retulit, determinaúitque ad annum completum M. DC. vt ſuppoſita hac quaſi Epoche, nihil aliud , quàm aut detrahendum pro annis antecedentibus,aut adiiciendum pro conſequentibus ſit , quantum progreſſæ Stellæ fuerint, aut progreſſuræ ſint, inter Epochen, & quemque annum datum. Vnde & ipſe Tabulam vnam tum præmiſit in duo antecedẽtia ſæcula, tum aliam ſubiecit in duo conſequentia:tametſi neque has Tabulas, neque Abacum prælo commiſit, cùm operæ procederent ; ſed tum demùm, cùm habuit Stellas octingẽtas calculo ſubductas. Nimirum cùm initio ſe non tot obtenturum ſperaſſet,ac deſtinaſſet proinde illis dumtaxat quaterniones duos ; illos deinceps , quaſi numero duplicato ingeminauit ; ac idcircò cyphras non rectis,verſiſque,ſed rectis dumtaxat pagellis, vt cum reſumpta ſerie cohærerent , præfixit. Et completurus quidem erat numerum Stellarum millenarium (idque ex informibus præſertim, ipsíſque minùs præcipuis)quippe & hoc ſe facturum recẽpit, & fecit reipsâ,vt ex dicendis inferiùs circa Manuſcripta Catalogi exempla ad varios tranſmiſſa,conſtabit. Heinc, ne mirere veteres non plureis, quàm mille, & viginti duas numeraſſe, cùm in rectiore tamen Sphæra habitantes cernere poſſent , vltra ducentas Tychoni inconſpicuas; cauſam eſſe vides , quod totidem penè ab iis neglectas curauerit ; maximéque,cùm vel in vna Caſſiopeiæ Conſtellatione numerum duplicauerit , tredecim putà ad tredecim à veteribus notatas , adiectis.

Neque verò Tycho præfiniit modò ſecundum Longitudinem , Latitudinémque eiuſcemodi octingentarum Stellarum loca ; ſed centum quoque ex iis ſelegit,ac in ſpecialem Tabulam illarum loca retulit ſecundum Aſcenſionem Rectam , ſecundúmque Declinationem,ſupputata ad annos,tam M.DC quàm M. DCC. completos. Adiunxit & illi Tabulam Refractionum Stellarum , ex qua licet intelligi , non eas tantas , quantas Solareis eſſe. Quippe in ipſo Horizonte Stellarum Refractio eſt minutorum ſolùm 30. in vno , primóve altitudinis gradu , min.21.$\frac{1}{2}$. in ſecundo, 15$\frac{1}{2}$.in tertio,12$\frac{1}{2}$. in quarto,11. in quinto, 10. ac denique in vigeſimo nulla: cùm Solis tamen Refractio in Horizonte minutorum 34. in vigeſimo gradu min.4$\frac{1}{2}$. euaneſcat ſolùm in 45. vt non multò antè memorauimus. Vt autem praxi veluti quadam declararet , quemadmodum deducatur locus alicuius Stellæ, Planetæ, Cometæ, cuiuſlibérque Phænomeni,ex data illius diſtantia à duabus Stellis,quarũ perſpecta lõgitudo, ac latitudo ſit : ideò , Stellas XXVJ. Conſtellationis Caſſiopeiæ , in qua Noua Stella apparuit (Libri nempe huius argumentum , & occaſio)delegit,ac earum loca ſecundum Lõgitudinem, & Latitudinẽ definiit,& ad annũ M D.LXXII. completum retulit, ex datis illarũ diſtantiis à duabus quibuſdam Stellarum quatuor inſigniũ,Lucidæ putà Arietis,Aldeboræ,Pollucis, Capellæ,quarũ lõgitudinem, latitudinéque præhabuit. Deniq; cùm nemo, ab Hipparcho vſque,tale aliquid præſtitiſſet, ſed numeri Hipparchici retinerentur ab omnibus, ac ſolũmodò ad Stellarum lõgitudinẽ adderetur,quod motu illo octauæ Sphæræ reputabatur eſſe promotũ;idque cũ illi numeri

per

per dena dumtaxat minuta (& plerùmque quidem mendofiſſimè)tam ſecundum longitudinem, quàm ſecundum latitudinem Stellarum loca exhiberent: ac ſolus eſſet Landgrauius, qui (dignâ ſanè Principe curâ) in id incubuiſſet, quadringentarúmque Stellarum reſtituendarum ſpem feciſſet (veluti heic etiam à Tychone attingitur, non omiſſo diſſidio illorum quinque minutorum.) Cùm id,inquam, ſic ſe haberet; merito iure eſt Tycho vſus iſta, non inuidenda ſanè, ſed grata, ac beneuola mente excipienda Apoſtrophe,quàm triennio pòſt,pagellas aliquot recudens, lacunáſque complens,ipſi Fixarum reſtitutioni in hunc modum appoſuit,*En igitur habes,exoptatiſſima,& grata,vti ſpero,Poſteritas, Stellarum Affixarum, omnium propemodum, quæ in noſtro Climate conſpiciuntur, præſertim quoad præcipuas, & notatu digniores, quotquot hactenus Inſtrumentis noſtris nulli fallaciæ obnoxiis aſſequi licuit, accuratiſſimam Reſtitutionem intra proximè elapſum decennium, vel eò ampliùs, plurimarum noctium vigilys, indefeſſo calculi labore, & impenſis omni æſtimatione maioribus; tandem exantlatam, atque in publicum vſum concinnatam, tibique harum cupidæ, liberali, amplo, & perenni munere conſecratam.* Quin etiam iure quaſi erupit in præclarum illud ad Aſtronomiæ cultores Paræneticum, cuius hoc initium,

Etiam ſtrata via eſt,multis priùs inuia ſæclis,
Magno equidē,& vigili tādē exātlata labore,
Scandere inacceſſi liceat quà culmina Cæli,
Et ſuperas penetrare domos, habitacula diuū;
Seu lubeat Fixas, vario, ſeu tramite motas
Deſignare Faces,curſúmque ſitúmque probare
Sidereum, ſummi vt conſtent miracula Iouæ.
Ergo agite, ô Iuuenes, quibus eſt vigor acris, & altus
Ingeny geniique fauor; quibus inclyta ab ortu
Vrania dium Cæli inſpirauit amorem,
Et dedit ætherеis Terram,ac terreſtria quæque
Poſthabuiſſe bonis, qui non temeraria vulgi
Iudicia, aut tetricas voces curatis inertum;
Obſcuris talpas mittentes degere in antris,
Perpetuò vt cæca maneant,velut eſſe cupiſcūt;
Hūc ſpirate alacres, &c.

Inierat iam M. D. LXXXIX. annus, cùm hiſce duobus Capitibus de Reſtitutione Solis, & Fixarum ad prælum ſubeundum paratis, & pro prima parte totius Libri habitis,adornare cœpit, quæ octo de Noua Stella iam adumbrârat, deſtinatis quinque ad ſecundam partem, ea continentem, quæ Tycho tum circa Stellam Nouam obſeruauit, tum ex obſeruatis deduxit: tria verò ad tertiam ea complectentem, quæ circa aliorum obſeruata, ac placita diſquiſiuit, ac cenſuit.Non eſt porrò, quorſum in iis, quæ ad ſecundam partem ſpectant, immoremur;cùm quicquid in ea eſt notatu dignum, circa illud tempus, quo Stella apparuit, attigerimus; ac illud dumtaxat prætermiſerimus, quòd ille occaſione magnitudinis Nouæ Stellæ de magnitudine Solis,Lunæ, & tam Inerrantium,quàm Errātium Stellarum Capite ſeptimo ediſſeruit. Vnde & hac ſolùm de re, vt dicamus;ſupponens ille imprimis Solem abeſſe à Terra,cùm in mediocri diſtantia eſt,terrenis Semidiametris 1150. (octo nimirùm ampliùs, & ob rationem quidem non prorſus myſterio carentem,de qua eſt antè dictum ac eſſe aliunde viſibilem illius Diametrum minutorum 31. pronuntiauit Solem eſſe Terra maiorem proximè centies,& quadragies.Supponendo deinde Lunam abeſſe à Terra in mediocri itidem diſtantia Semidiametris terrenis 60. ac Diametro eſſe, appareréve minutorum 33. pronuntiauit Lunam eſſe proximè quadragies bis minorem, quàm Terram. Suppoſita poſteà mediocri, tam Mercurij, quàm Veneris diſtantia à Terra,quanta Solis eſt, ac Diametro illius minut. $2\frac{1}{6}$. iſtius $3\frac{1}{4}$. pronuntiauit Mercurium eſſe vndevicies, & Venerem ſexies, proximéve, Terra minorem. Suppoſita ad-hæc mediocri diſtantia,Martis quidem, Semidiametrorum 1745. Iouis, 3990. Saturni, 10550. ac Diametro Martis,min. $1\frac{2}{3}$. Iouis, $2\frac{3}{4}$. Saturni, $1\frac{5}{6}$. pronuntiauit Martem Terra minorem proximè terdecies;Iouem autem maiorem proximè quaterdecies, & Saturnum vicies bis, aut aliquantò ampliùs. Suppoſitis denique Fixis abeſſe ad ſummum à Terra Semidiametris 14000. ac Diametrum Stellarum Primæ magnitudinis eſſe minutorum 2. Secundæ, $1\frac{1}{2}$. Tertiæ, $1\frac{1}{12}$. Quartæ, $0\frac{3}{4}$. Quintæ, $0\frac{1}{2}$. Sextæ, $0\frac{1}{3}$. pronuntiauit Stellas Primæ Magnitudinis ſexagies octies circiter maiores, quàm Terram (niſi quòd quæ ſunt ex illis præcipuæ, veluti Canis maior, ac Lyra, haberi poſſunt maiores centies, & quæ infrà mediocreis, maiores ſolùm quadragies, quinquies) Stellas autem Secundæ, maiores vicies, octies: Tertiæ, vndecies; Quartæ, paullò ampliùs, quàm ter; Quintæ; paullò ampliùs; quàm ſemel; at Stellas Sextæ eſſe ter proximè minores.

Prolixa deinde ſequitur Tychonis in cæterorum obſeruationes opinionéſque inquiſitio.Nam fusè primùm illos recenſet,qui fecere Stellam omnis Parallaxeos expertem, ac ſuperiorem adeò Planetis ínque orbe Fixarum ſitam. Subiicit illos, qui Parallaxin Stellæ attribuere nonnullam quidem, at non tam paruam tamen, quin adhuc in regione ætherea, ſupráve Lunam conſtitueretur. Poſtremò illos adiicit, qui Stellam, aut ſub Luna habuerunt, aut nihil ſolidi de ea cenſuerunt.Ex primis,nouem numerat,quibus & ſubiungit ſeſe decimum, ob Librum à ſe tempore Stellę editum,quem perinde,ac ſcripta cæterorum in examen vocat. Primo autem loco meritò fuit memoratus ſæpe, & nūquam tamen ſatis laudatus Land-grauius, qui tametſi eo tempore, aliquam Stellæ Parallaxin, ob Poli altitudinem non ſatis exquiſitè perſpectam attribuerit; ea nihilominùs obſeruata cum Tychone cōmunicauit,ex quibus licuit elicere caruiſſe Parallaxi Stellā; quòd & ipſe poſteà Land-grauius deprehendit. II. Taddæus Hagecius, de quo etiam eſt aliquoties dictum; quíque obſeruationes quidem non vndequaque exquiſitas peregit, ſed non malè tamen ex non ratis dedomenis Stellam Parallaxi caruiſſe concluſit. III.

Paulus

Paulus Fabricius, Cæſareus Mathematicus, qui verè quidem etiam concluſit fuiſſe Parallaxi deſtitutam Stellam; at nullis prolatis obſeruationibus, ex quibus poſſet oſtendere ſe negotio ſatisfeciſſe. IV. Bartholomæus Reiſacherus, Viennenſis Mathematicus, qui etiam rectè quidem concluſit defectum Parallaxeos; at ex obſeruatis, aut nullis, aut paucis; iiſque non exactis, aut fidis. Cùm ille autem, vt fieri ſolet eam Poli altitudinem, quam Peurbachius, & Regiomontanus dixerant, ſuppoſuerit; miratur Tycho, neque illum, neque tot alios præſtanteis Mathematicos feciſſe rei periculum, & *an-ne ita decet*, inquit, *nos ſeruiliter addictos aliorum prolatis, vt nihil in his ipſimet experiamur?* V. Paulus Hainzelius, cuius literas ad Volphium hac de Stella refert: at vidimus ante Tychonem vſurpare Hainzelij obſeruationes probando Parallaxeos defectui, vt ſuas; nempe ob magnum illum quadrantem. VI. Michaël Mœſtlinus, cuius libellum referens, & ſtudium induſtriámque commendans, id ferè ſolùm improbat, quòd Stellæ ſitu per filum obſeruato, eo modo, quo antè eſt dictum, eius tamen locum ex ſtellis non correctis deduxerit, ac fuerit alioquin Copernici Hypotheſin ſequutus. VII. Cornelius Gemma, qui veram quidē de defectu Parallaxeos ſententiam, at ex nimis tamen erroneis obſeruationibus deduxit. VIII. Hieronymus Munoſius, Mathematicus Valentinus, qui diſtantias quidem ſatis exactè obſeruauit; at locum non bene deduxit. Probaturus autem Tycho defectum Parallaxeos ex obſeruationibus factis in variis Horizontibus, ſuas non modò cum Hainzelianis, ſed cum Munoſianis etiam contulit. IX. Franciſcus Valeſius, qui Stellam quidem inter Fixas habuit; ſed eſſe eam tamen reputauit vnam ex veteribus Caſſiopeïæ Stellis, quæ ob paruitatem inconſpicua, grandem ſpeciem induerit, ob medium craſſius lumen addenſans, per quod Stella tranſierit, octauæ Sphæræ motu traducta. X. verò de ipſo Tychone, primóve eius libro nihil heic attingendum, cùm rem ſuo iam loco deduxerimus.

Ex ſecundis recenſet octo, quorum rurſus primus ipſe eſt Land-grauius, quatenus, vt iam dixi, initio, literiſque ad Peucerum, & ad Electorem Saxoniæ (à quo fuerat admonitus apparitionis Stellæ) datis, Parallaxin 3. minutorum (ſi tamen tantam) in Stella admiſit, ſicque Stellam Sole paullò inferiorem, diſtantémque à Terra 1062. terrenis Semidiametris fecit. II. Caſparus Peucerus, VVittebergenſis Profeſſor primarius; is ſcilicet, de quo mox dictum, quique Stellæ Parallaxin min. 19. tribuit, ipſámque idcircò à Terra diſtātem terrenis Semidiametris 164. & ſuperare Mercurij Sphæram, ac Veneream attingere ſtatuit: Neque ſecus VVolfgangus Sculerus, cùm, vt ſuperiùs attigimus, quæſtioni à Caſparo Peucero iuniore propoſitæ faceret ſatis. III. Ioannes Prætorius, itidem Vittebergenſis, qui Stellam, aut intra orbeis Planetarum, aut etiam ſuprà ſtatuendam cenſuit; ac ideò Ioannis Penæ ſententiam de aërea Cæli regione non improbandam duxit. IV. Philippus Appianus Petri filius, cuius ſuperiùs meminimus, quippe verè quidē aſſeruit exſtitiſſe Stellam regione elementari ſuperiorem; at caruiſſe illam Parallaxi, nulla aut obſeruatione, aut demonſtratione probauit. V. Thomas Diggeſæus Anglus, qui Parallaxin, non-niſi 2. minutorum Stellæ attribuit, imò minorem, ac ferè nullam, ob inſenſibilem, aut nullam à Fixa vicina in ſublimi, humiliſque ſitu diuaricationem. Eius obſeruata, cum aliquibus circa doctrinam Parallaxeon Problematibus refert Tycho, in eoque non probat, quod Copernici opinionem ſectatus, poſſe ſe illam demonſtrare Apodixibus firmiſſimis profiteretur. VI. Ioannes Dee, & ipſe Anglus, qui conſcripto de Parallaxibus libello, ac ſpe obſeruandi Stellam facta, an præſtiterit, eſt incertum, ſed interim tamen tranſeundo Caſſellis opinari ſe dixit, exſtitiſſe quidem in æthere Stellam, at non tamen ſemper in eadem à Terris diſtantia; quippe quæ ex humiliore ſitu ſeſe paullatim in ſublimiorem per rectam lineam receperit: quæ ſententia Lādgrauio quoque (vt nihil de Gemma dicam) non diſplicuit. Ita ſcilicet retulit Rothmannus, cùm anno inſequente Tychonem inuiſit; vnde & ipſi facta eſt occaſio, vt iſtud poſteriùs interſereret. VII. Elias Camerarius Francofurti ad Oderam Profeſſor, qui eiuſdem de recepta ſenſim in ſublime Stella ſententiæ, illius Parallaxin fecit minutorum nunc 10. nunc 4. (idque ex obſeruatis eius altitudinibus) nunc etiam admiſit nullam vnquam fuiſſe. VIII. Eraſmus Reinholdus iunior, qui Parallaxin 3. dumtaxat minutorum Stellæ attribuit; ſed ex obſeruatis nempe Land-grauianis, quæ licet euulgauerit, Land-grauij tamen mentionem non fecit.

Ex poſtremis tredecim profert. Primo autem loco, eſt memoratus antè Cyprianus Leouitius, qui calculator licet egregius, ſolidi tamen nihil obſeruauit, aut docuit; vt conſtare poteſt, vel ex eo, quòd in Latitudine Stellæ definienda quatuor gradibus aberrauit, prodiditque Stellam poſt duos menſeis moueri cœpiſſe, ac poſt vnum menſem, promotam fuiſſe treis gradus in Boream; ne memorem omnia fuiſſe ab eo infecta Aſtrologicis nugamentis. II. Dauid Chytræus, in eo laudabilis, quod Melanchthonis præceptoris imitatione iuuenes adhortatus eſt, ipſe Profeſſor Theologus, ad Mathematicum ſtudium. Quin-etiam, licet habuerit primùm Stellam ſublunarem, & quaſi Cometam, ac Aſtrologicas quoque prædictiones commiſcuerit; deinceps tamen de Cometa inſequuto ſcribens, illum in ætherea potiùs, quàm in elementari regione conſtituit. III. Guillelmus Poſtellus, qui vtcumque initio fuiſſe Stellam ſine Parallaxi, & Rhombum illum quatuor Stellarum Caſſiopeïæ, Crucem eſſe balbutierit; deinceps tamen nihil aliud, quàm omnia ſuperſtitioſis præſagiis compleuit. IV. Annibal Raymundus Veronenſis, qui nugatus eſt nihil fuiſſe Stellam aliud, quàm illam Caſſiopeïæ xj.

Stellam, quæ ſolito illuſtrior præ quapiam fumoſitate euaſerit. V. Cornelius Frangipanus,qui eiuſdem cum Raymundo ſententiæ, id ſolùm adiecit, quòd Stella loco ſuo emota duobus gradibus verſus Boream proceſſerit. VI. Bartholomæus Raiſacherus, Viennenſis Mathematicus, qui priuſquàm omnia exquiſitè diſcerneret (viſu imbecillo cùm foret) in eadē fuit cum illis Italis opinione. VII. Anonymus quidam Germanus, qui rurſùs idem; verùm de Stella Caſſiopeïæ xij. ſomniauit. VIII. Andreas Nolthius, Mathematicus Embecenſis, qui & Stellam Cometam habuit, & Diametrum illi attribuit 10. minutorum, Parallaxin minut.39. diſtantiam à Terra Semidiametrorum terrenorum 19. minut. 50. ſec.12.ac milliariū adeò Germanicorū 17059. Vide futilem ſcrupuloſitatem. IX. Georgius Buſchius Erfurdienſis Pictor,qui etiam, tum Cometam, ipſúmque ſublunarem habuit; tum Diametrum illi ſeſquiminuti attribuens, diſtantiam eius à Terra fecit Semidiametrorum 30.ſeu milliarium 2579.& paſſuū 2995. Vide iterum futilitatem;cùm & notabile ſit, ex illius obſeruationibus, vtcumque craſſis, elici diſtitiſſe Stellam à Terra Semidiametris 185. X. Theodorus Graminæus, Mathematicus Colonienſis, qui & Stellam Cometam, & initio quidem non caudatum, habuit, & nihil aliud, quàm Parerga, Aſtrologicáque, & Cabballiſtica nugamenta commiſcuit. XI. Adamus Vrſinus, & XII. Andreas Roſa Aſtrologi, qui in ſuis Prognoſticis,ſiue Almanach,nihil,niſi inane quidpiam effutierunt. XIII. Anonymus quidam Kalendariorum fabricator, qui aliis quibuſdam Stellam Terræ admouentibus ad Semidiametros 19. 15. aut 12. admouit ipſe ad milliaria 750. adiecitque illam intra dies 53. emotam fuiſſe minutis 19. ſec.6. tertio 1. O nugatorem!

Verùm hæc quidem, vt iam innui, per anni decurſum expoliit;at interim tamen ab extremis vſque ſuperioris anni menſibus, Caput primum prælo commiſit;neque multò pòſt, computatis foliis, quaternionibúſve, qui illi ſufficerent, ſecundum quoque inchoauit; idémque etiam circa tertium, & octauum(hoc eſt, ſecundam, & tertiam parteis) præſtitit; adeò vt quatuor, quaſi initiis factis, plura ſimul præla nonnunquam incaluerint (vtcumque etiam,varias ob cauſas, nonnunquam decaluerint, veluti, cùm deficiens charta tempore præfixo aduecta non fuit: adeò proinde, vt per æſtatem in Papyraceo molendino conſtruendo incubuerit.) Nequicquam profectò non eſt,quòd ſcribens ad Land-grauium ante finem Februarij,poſtquàm deduxit ſe comprobaſſe ex Venere Octobri ſuperiore veſpertina, & elapſo mox Ianuario, Eoa, nihil vitij in aſſignatis à ſe Fixarum locis ſubeſſe; ac illa adeò quinque minuta in locis à Land-grauio aſſignatis excedere, quæ apud ſe quoque ex veſpertina, aut Eoa ſolùm, & neglectis præſertim Parallaxeon, Refractionúmque implicationibus, exceſſiſſent; quod, inquam, poſtquam illud deduxit, huiuſcemodi verba ſubiicit; *Quin & mea ratiocinia, cur non aliter in his ſtatuendum ſentiam, quàm pridem à me indicatum eſt, etiam tua Celſitudo propediem, fauente diuino auxilio, è ſecundo Capite prioris Tomi noſtri de Recentioribus Ætherei Mundi Phænomenis,quem nunc ſub prælis habeo, perſpiciet.* Præterea verò, eum tranſmiſiſſe cum his literis, Solareis Ephemeridas in annos labentem, ſequentémque ſupputatas, iuxta factam nouitiam motuum Solis Reſtitutionem; ſeu mauis, iuxta Tabulas in primum illud Caput inſertas. Quoniam autem ſimul literas ad Rothmannum dedit, quæ parum abfuit, quin infensè ab eo exceptæ fuerint: ideo non videntur prorsùs reticendæ: ac potiſſimùm, quia conſcriptæ aliquanto animatiùs, ſuperciliosiúſque videntur; ac fortè quidem potiſſimum, ob Hypotheſin ſugillatam.

Teſtatur ergo nolle ſe primùm contendere multum de Cæli materia, quando ille ſe nullis ratiociniis ab arrepta ſemel ſententia dimoueri ſinit. Licere illi, per ſe, Cælo commiſcere aërem, imò &, ſi quis aquam, ignem,aut omnia ſimul Elementa velit; modò & ſibi ſit liberum quod ſentiat,proferre; qui ſi illaturus in Cælum Elementarem materiam foret, igneam potiùs cum Paracelſo ob eam cauſam inueheret, quod aliorum Elemētorum congrua animalia excipientium inſtar,Solem,Stelláſque excipiat,quæ ignis cuiuſdam incombuſtibilis ſpeciem repræſentant. Sed hiſce, aliiſque dimiſſis, cùm nihil ſe, ob præoccupatam opinionem, perſuaſurum videat;vnum ſe dumtaxat eius argumento de creanda ex diuerſa materia Refractione opponere;ſcilicet, quòd communis aqua per iteratas eleuationes defæcatiſſima reddita,& ſpiritus vini ab omni phlegmate purgatiſſimus, diuerſæ oppidò ſint ſubſtantiæ, & conſimili tamen cryſtallo concluſæ tranſparentiā non diſcrepent,neque adeò diuerſam Refractionem creent. Nullum fieri illi ſubſidiū ex procreatione Cometarum,qui igneam potiùs naturam arguant; illúmque abſurda aſſumptione ſtabilire aliam incaſſum conari; ac ſe decreuiſſe id adeò euidenter oſtendere, vt refragari iuſtè nemo queat. Deinde, repetiiſſe ſe ſuperioribus etiam diebus Crepuſculorum obſeruationem, ac eandem ſemper compeeriſſe depreſſionem Solis infra Horizontem, ſiue deſinente, ſiue incipiente crepuſculo; illiúſque adeò animaduerſionem exorbitare nimiùm,inualidúmque eſſe,quod ille de Crepuſculorum,Refractionúmque diuerſitate propoſuit. Poſſe illum videre apud ſuos Authores, quæ de Secretiore Philoſophia cognoſcere prætereà auet:ſibi id temporis non vacare, neque tutum eſſe rem literis committere. Lætari ſe,quòd Liber placuerit. Quòd ille adiecerit eandem ferè ſibi ad inuētam Lunæ maximam Latitudinem, expetere ſe,vt renuntiet, quantum, quatenúſque iſtud explorârit, maximéque, vt fidem vberiorem Brucæo faciat (qui mutatam hanc Lunæ Latitudinem officere obiecerat quantitati Eclipſeon reſpondenti alioquin calculo nō malè) quanquam nihil depromere ſuis ex obſerua-

tis vult, quod non ratum sit, quódque alterius suffragio non egeat. Optare etiam, vt indicet, quî errare Tabulas in designatione Nodorum plus gradibus quatuor deprehenderit; cùm Tabulæ nullæ sic exorbitent, vt in quantitate Eclipseos beſſe diametri Lunæ peccent; quod exinde quidem fieri ſequeretur. Ad hæc, non declaraſſe ſe quam Cometarum materiam, generationémque eſſe putet (niſi quod cæleſtem dixit obiter) id enim fuiſſe in concluſionem totius Operis reſeruatum: neque ex voce generationis colligi debere corruptionem ſe in Cælum inducere; neque enim ſtrictè, & Grammaticorum more vſurpaſſe ſe generationis vocem, ac inſpici debuiſſe Libri titulum, in quo deuitata Generationis vox, ne vllus eſſet cauillationi locus. Cometæ Caudam non ex eadem cum Capite materia eſſe, ſed traiectos radios, vel illud arguere, quòd radiatim prodeant, atque diffundantur, quódque in auerſam à Sole partem eant; etiam ille anni M. D. LVIII. à Land-grauio adhuc iuuene obſeruatus, & ab ipſo Rothmanno obiectus; vt nihil dicatur de cæteris, qui pro acceſſu quidem ad oppoſitionem cum Sole, Caudam in Barbam contrahunt, ſed ſemper nihilominùs porrigunt in oppoſitum Solis. Denique, ſi Hypotheſis tantopere illi diſpliceat, & Copernicum ſequi malit, eſſe id ipſi integrum; cùm & facile etiam ſit, aëre in Cælum inducto, Terram, maréque inuehere. Oſtenſurum ſe ſuo tempore, quàm longè antecellat ſua Hypotheſis, quámque conſtet ſemper abſurditates Phyſicæ in Copernicanam obiectæ. Non valere aliunde, quod ille circa Scripturam Sacram excuſat. Maiore enim authoritate, reuerentiáque habendam eſſe, quàm vt ea ratione in cothurni modum trahatur. Quippe quæ, vtcumque ſe vulgi captui accommodet, non idcircò tamen non vera proponat. Illud certè de Luna luminari magno, & minori tamen, quàm Sol ſit, intelligi ſolùm de magnitudine luminis; nam alioquin vulgus non habet Lunam minorem, quàm Solem. Nihil morari ſe obiectam tractionem, retrogradationiſque labem; quòd illa nihil aliud ſit, quàm naturalis, & inſita diuinitùs concomitantia. Non ſumpſiſſe ſe occaſionem ex Copernicana Hypotheſi inuerſa; ſed ex Marte Acronycho, & ex libertate ætheereæ regionis. Si ille quid tale vnquam cogitârat, ſe id latuiſſe; ac intelligere tamen Vrſum illum Dithmarſum oſtendiſſe Land-grauio viſam apud ſe Hypotheſin, quæ expreſſa fuerit in automato; idque, vel ex eo comprobari, quòd Martis orbem vndique ambientem Solis orbem exhibeat, vt conſpecta ab illo Charta, quæ fuerat negligentiùs exarata, exhibuit. Miſſurum ſe exempla Libri inſinuata; ac non poſſe ſe plura ſcribere, cùm ob occupationes alias, tum ob hemicranij dolorem ex coryza diebus ſuperioribus præ nocturno frigore inter obſeruandum contracta.

Taleis literas Rothmannus non habuit ante diem Auguſti xvij. idque cùm iam ſex antè diebus accepiſſet alias, & ipſemet breueis dediſſet die Iulij xxvij. quibus Tychonem admonuerat, non acceptarum literarum, ac eius ardoris, quo exſpectabat Lád-grauius tum literas accipere, tum addiſcere, quid moliretur noui. Deſtinârat autem literas ad Ranzouium, ipſi quoque Land-grauij deſiderium ſignificans; adiecto Epiſtolio pridie ad ſe à Principe dato (quippe cùm Hombergi venandi causâ verſaretur) vnde & Tycho poſtmodum haſce, aliaſque literas ex Holſatia à Ranzouio accepit. Sed vt de Rothmanni reſponſo ad ſuperiores quidpiam heic dicam; Is ſe reſponſurum paucis recipit, quod occupationibus diſtrahatur, quódque videat ipsũ Tychonem, aut ob occupationes varias, aut etiam ob morbum, literas ſuas longè aliter, ac ſcriptæ forent, intellexiſſe. Nuſquam ſe quicquam detraxiſſe authoritati Literarum Sacrarum, nihílque dixiſſe, quod non ipſe, ac Theologi omnes Sacras Literas interpretantes dicerent; quin-etiam D. Auguſtinum multò liberiùs de illis loqui. Sibi ſolius Dei gloriam in omni actione propoſitam eſſe; ac ideò non eſſe, cur ille quid impium de ſe cogitet. Non eſſe, cur penitùs cæcus circa Crepuſcula habeatur; neque enim ſe eſſe adeò temerarium, vt aliquid ſcribat, quod expertus non ſit. Loquutum ſe fuiſſe de Crepuſculo, non pro luce dubia vulgariter accepto, ſed pro ſuperſtite albicantia, quæ in occiduo aëre aliquovſque perſeuerat; neque enim illeic tam eſt, quàm iuxta Horizontem reliquum obſcurus. Non agnoſcere ſe; cur ſuis Refractionibus ille detrahat: neque enim ſe poſſe alias eruere, quàm Inſtrumenta monſtrent; iniquam eſſe poſtulationem, ſi ille à ſe aliud exigat. Nihil ſe circa generationem in Æthere reprehendiſſe; ſed rem dubitanter ſolùm propoſuiſſe, ſi quà eliceret illius ſententiam. Scripſiſſe ſe potiùs de Cometarum Cauda, quod examini illius ſubiiceret, quàm quod verè vrgeret: ac Principem ſuum vel eo excuſandum; quòd tempore illius Cometæ nondum foret ſatis in obſeruando exercitatus. Nolle ſe, vt ille obſeruationẽ Principis euulget; neque etiam quam ſuam cum ipſo de Cometarum generatione communicauit, ſententiam; alioquin rem fore cum muto, quòd præter illum nemo eam nôrit, & ipſe in aliam ſic inciderit, vt totum illud de materia, illuminationéque Cometarum mutaturus ſit, ſi alium Cometam ſemel obſeruârit. Nihil velle ſe ampliùs de aëre illo per Cælum diffuſo cum eo agere: rem ſe pertractaſſe in ſuo de Fixis Stellis Opere, illum ipſi non immiſcendo; ac debere ipſum idem agere; doctos poſteà viros diiudicaturos. Agnoſcere ſe id ſaltem obtentum, vt diaphania aëris puri à diaphania materiæ Planetis circumfuſæ nihilo differat: fore, vt reliquam ſententiam filia temporis veritas eum doceat. Aduertere ſe quoque Trinitatis myſterium, niſi principiis Chymicis (de quibus ille fuerat loquutus) ſaltem ex eo, quòd omnia conſtent ex terrena materia, aqueo glutine, ſpiritu aëreo; ac cæleſti quidem calore, virtutéque agente. Se olim peculiari ſcripto de Hypotheſibus Ptolemæi, & Copernici, vtra vera ſit, diſcuſſurum.

ſurum. Et ſic quidem fuit die Auguſti xxij. reſponſum.

Tycho autem deinceps xxiv. Nouembris reſcribens, ſignificauit ſibi non morbum, occupationéſve obſtitiſſe, quò minus literis expreſſam illius mentem aſſequeretur; neque enim latuiſſe in illis inſolubilia ænigmata; aut objeciſſe aliquid, quod ex illis colligeretur; cùm & fuiſſet fortè æquo indulgentior. Mirari ſe potiùs, cur ipſe tam ægrè, ac ſiniſtrè ſuas interpretatus, tam rhapſodicè ad eas reſpondiſſet. Nuſquam ſe impietatis illum accuſaſſe; ſed ſolùm de Literis Sacris id, quod ſentiret, quodque res eſſet, expoſuiſſe. Nondum deguſtaſſe illum, quam quintam eſſentiam falsè exprobret; & donec eam olfecerit, ſatius eſſe iudicio immaturo ſuperſedere. Non præſumpſiſſe ſe illum circa Crepuſcula occæcare; bene agi, ſi ex ſua, aliorúmve mente, caligo pellatur. Non debuiſſe illum dicere ſe ſcire Crepuſculum vulgariter loquendo Sole depreſſo gradibus ſeptendecim deſinere: quaſi verò ipſe nihil adhuc foret, niſi quod vulgus ſapit; molitus; & in re præſertim, in qua præ cæteris facili, ipſe non ſuos ſolùm, ſed ſeptem aut octo præterea ſtudioſorum oculos adhibuerit; ille tam fuerit Lynceus, vt ſuos ſolùm vſurpando rem acutiùs peruiderit. Non poſtulaſſe ſe ab illo vnquam, vt in ſui gratiam quicquam diceret; monuiſſe magis de veritate enucleanda penitiùs, & circa Refractiones ſpeciatim, quas modicas eſſe, & Crepuſcula ampliora, contradictio eſt. Habere ſe pluſquàm vicena, ipſaque plerumque quadricubitalia, aut quincubitalia Organa; illum duo ſolùm bicubitalia, & ex ſua adhuc ſolertia profecta, vt debeat proinde ſibi gratias, quòd tam perſpicax euaſerit; quanquam neque omnia VVittichio, aliive vnquam ſic propalauit, vt non ſibi arcanum aliquid reſeruauerit; ac par eſſe proinde illum, niſi attendere diligentiùs velit, acquieſcere ſibi. Quod ille dubitanter, & eruendæ ſententiæ ergò propoſuit, feciſſe VVittichium, & alios; at ſe factum fuiſſe experientiâ cautiorem. Lætari interim, quòd illi: circa obiecta de corruptione in Cœlos inducta pulcrè reſipuerit ſcripta de Cometarum Cauda reuocauerit, ac in viam redierit: ſcripta de Cometâ obſeruato à Principe, non ſcripta malit. Quod ille rogauit, ne quid vulgaretur, non eſſe iam rem ſibi integram; quoniam, cum Ranzovius, Peucerus, & alij poſtulaſſent, vt iſtæ mutuæ ederentur Literæ, admota jam eſſet manus operi; atque ita quidem, vt res laudi verteretur Principi, ac ipſi quoque, de quo ſemper nonniſi honorificè & ſentiret, & loqueretur. Si quid deinceps recantaret, id veritatis ſtudio, & vertendum, & commendandum. Dum quidpiam ex ſcripto de Cometa attinget, non fore rem ſibi cum muto, cùm ille id ſcribens, & ad ſe mittens mutus non fuiſſet. Se rerum à ſe ſcriptarum non ſic pœnitere, quin illi eſſe velit integrum eas diſcutere; videat modò, vt candidè agat, nec juuenili quodam feruore ſententiam immatùram pronuntiet. Gratulari ſe, quod in aliam de Cometarum materia opinionem diuerterit; reuerà enim capi non poſſe, quo raptu ex Terra in orbem Saturni euehi tanta moles potuerit, ex qua Cometa conſtiterit. Chaſmata illa, ſeu nocturnam lucem, quæ interdum ad Boream apparet, non à Sole nimis depreſſo, in vaporibus ſupra terram nimis humilibus creari; ſed ex ſulphuroſo halitu ardente, diſcurrentéque per aërem. Si ille exſpectare alium Cometam velit, licere; non inconſultum intereà fore, ſi acquieſcere ſibi renuens, judicium tamen ſuſpenderit. Accipere libenter ſe, quòd ille ampliùs diſceptare de Cæli materia ſecum nolit: ſeu autem immiſceatur, ſeu non immiſceatur illius ſcriptis, perinde fore. Non recuſare ſe virorum intelligentium judicium, & quod ille tertium, qui judex ſit, exigat, ſe conditionem accipere; ac cæteros inter, quos ille deligere voluerit, Peucerum ſe intereà nominare. Trinitatis myſterium non in Terra; Aqua, & Aëre; ſed in aliis tribus principiis occultioribus contineri. Gloriari illum immeritò, ac nimis inconſideratè præcipitare judicium, quòd ſe obtinuiſſe circa diaphaniam Aëris, ac Ætheris ait, quaſi ipſe ex illo exemplo de Aqua, & Vino depuratis concludere voluerit eandem vtriuſque eſſe materiam; & non potiùs oſtenderit ex eadem diaphania eandem materiam non concludi. Addere illum; fore, vt veritas temporis filia reliquum doceat, & ſe illud quidem gratè amplexurum, quicquid docuerit veritas: attamen ſe nihil adhuc eorum, quæ protulerit, retractaſſe; cùm ſatis longa ſit eorum ſeries, quæ ille, vel vnâ retractarit Epiſtolâ. Ille ne Ptolemaïcam, Coperniceamve Hypotheſin probare velit; liberum eſſe; ſe nihilominùs ſuam ſic probaturum, vbi in motibus Mobilium Secundorum verſabitur, vt ſi ille quæ plura excogitarit; intereà velit opponere, rem facturus ſit non ingratam. Quòd videat autem illi præcipuè arridere Coperniceam de triplici motu Terræ attributo ſententiam poſſe hæc deligi; quæ ſigillatim obiiciantur. Aduerſus Diurnum quidem, caſum globi ex turre dimiſſi, qui profectò non ad amuſſim in ſubjectum punctum caderet, ſi, eo verſante in aëre, Terra cum turri ſubduceretur; idque curſu adeò veloci, vt in illis Borealibus regionibus, ſeſqui-centum maiorum paſſuum intra ſecundum ſcrupulum foret. Aduerſus verò Annuum, immenſam illam; eamque inanem capacitatem Saturnum inter, & Affixas, quæ pluſquam ſeptingenties continere id ſpatium debeat, quod à Sole, habito vt centro, in Saturnum erit; ſi orbis Terræ annuus, vel vnius minuti ſit, ſicque Stella tertiæ magnitudinis non major: quid ſi euadat prorſus inſenſibilis? Aduerſus Tertium, repugnantiam, vt axis Terræ eiuſque centrum motibus contrariis agantur; ne quid dicatur interim de intricationibus Librationum. Et hæc quidem Tycho, nonnulláque alia, præter id poſtſcriptum, quo Rothmannum hortatus eſt, vt Reſtitutionis Fixarum Land-grauianæ editionem maturaret, nihil morando minuto-

rum illorum quinque discrepantiam, cuius ipse quoque in primo Progymnasmatum tomo faceret mentionem.

Sed hæc tantisper vt intermittam, accessit ad Tychonem ante finem anni celeberrimus studiosiorum Christianus, qui ab obscura Cimbriæ parœcia Longo-montanus cognominatus fuit. Is ante annos xxvij. patre Seuerino, matre Marina parentibus agricolis natus, non parùm luctatus cum fortuna fuit, nunc apud parentes, nunc apud amitam, nunc apud patruum educatus; & partim parœciæ Pastori erudiendus traditus, partim ad operas rusticanas vocatus; quousque annos xv. natus, clam se subduxit, & in distantem xij. milliaribus scholam Viburgensem sese recepit. Moratus illeic xj. annos, partim industriâ victum parans, partim indefesso labore literis inuigilans, ac studia inter cætera, etiam Mathematicis sub Mathia Huasio incumbens, ad celebrem Hafniæ Academiam appulit, in eáque sic sese per annum probauit Professoribus, vt fuerit ab illis maximoperè apud Tychonem commēdatus. Ita fuit porrò per octēnium, quo Tycho præterea in Huenna fuit, laboriosus, ac sedulus, vt denique obseruandi praxin præ cæteris calluerit, ipsísque sæpè præfuerit, & calculi etiam texendi præcipuus minister, & adiutor fuerit. Verùm ex posteriùs dicendis cognoscendum vberiùs est, quanti illum Tycho fecerit, quàm merito iure voluerit, si quid industriâ maximè indigeret, illi commissum. Adnoto heic solùm delectationi illi summæ fuisse, quòd per ipsam brumam obseruare licuit, vt imum Solstitium, sic summam, ac imam Stellæ Polaris altitudinem, quæ deprehensa proinde est distare à Polo grad. 2. minut. 54. sec. 50.

1590. Succedente anno M. D. XC. ac sub finem Februarij, initiúmque Martij, Cometes apparuit, cui obseruitando studiosè incubitum fuit. Erat per id tempus Venus vespertina, Tychóque in captanda eius maxima digressione occupabatur, cum die Februarij xxiij. post nubilosum quatriduum ad illam attendens, deprehendit ex improuiso inter Andromedæ, & Arietis asterismos, ac iuxta Piscem Boreum, Stellam subobscuram, minúsque compactam, Diametro quasi minutorum trium, & exacto crepusculo, etiam pertenui Cauda donatam. Cauda hæc visa initio longa decem circiter gradibus, ita sensim euanuit, vt die Martij prima ægrè conspici, deinceps nullo modo potuerit. Caput quoque ipsum ita sensim euanuit, vt post diem vj. obseruari nequierit; sicque obseruatus euaserit per xij. non ampliùs dies. Fuit eius motus in consequentia, circulum describens, cuius initio gradus 7. minuta 34. intra vnum diem confecit: in fine autem grad. 1. min. item 34. sed decrementi proportione per dies intermedios seruata. Huiuscemodi verò circulus deprehensus constanter fuit maximus, ísque Æquatorem intersecans in grad. 339. min. 45. cum inclinatione ad eundem, graduum præcisè 42. Cùm die prima obseruationis, ac sub horam quidem ix. versaretur Caput in gr. 18. min. 27. Arietis, cum Borea latitudine gr. 18. min. 14. die postrema fuit in Geminorum gr. 3. min. 15. cum latitudine Borea grad. 10. min. 46. Et quia à die vsque obseruationis quarta conspici potuit non vespere modò in summa altitudine, verùm etiam manè in ima, ob declinationem Boream graduum plusquàm 54 adeò, vt die vltimo obtinuerit manè etiam gradus septem altitudinis, ob declinationem graduum 41. & ampliùs; ideò Tycho delegit primum, secundúmque Martij dies, quibus Cometa manè quinque aut sex plus minus gradus attollebatur, vt obseruata exquisitè tam summa, quàm ima altitudine (& ista quidem per habitam refractionis rationem correcta) exploraret, quid inde quoque de Parallaxi colligeretur. Comperit porrò, neque hac, neque alia via exhibitam fuisse vllam Parallaxin, quæ incurrere potuerit in sensum. De Cauda, obseruauit illam in auersam à Sole partem exquisitè dirigi; vnde & experiit à Rothmanno Cometam visum, obseruatúmque; vt agnosceret crines illi ex sola radiorum traiectione affictos. Heinc ad illum ipsa die prima obseruationis literas dedit, quibus eum Cometæ apparentis admonuit, dedit & ineunte Aprili ad Land-grauium, cum descriptione, & diario motu ex obseruatione deducto adiunctis. Prætereo autem Tychonem in illis ad Rothmannum literis significasse Tomum suum primum esse iam penè, operâ Typographicâ absolutum; quippe laborem iam in tertia, vltimáque parte vrgeri.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER QVARTVS.

1590. CVM verò ab vſque ſuperiore Autumno, Iacobus Rex Scotiæ Aſtojam in Noruegia appulſus (vxorẽ ductu-rus Annam Regis ſororem, & Friderici filiam, quæ deſpóſata ab vſque Auguſto, & in Scotiam nauigans, eò abducta immanis tempeſtatis vi fuerat) nuptias ibidem ſub Nouembris finem celebraſſet, ac poſteà menſe Martio aduentaſſet in Daniam, Tychonem breui vnà cum Conſiliariis, magnóque nobilium comitatu inuiſit: Ex eóque eſt factum, vt Tycho hoſpites quotidianos, quouſque Iacobus menſe Maio rediit in Scotiã, exceperit. Egit porrò, ac eruditè cum Tychone ſermones habuit eruditus Princeps de argumentis variis, ac de mobilitate præſertim quam Terræ Copernicus tribuit. Inſpexit quoque Organa, ac perſpectum habere vſum, vtendíque rationem voluit. Luſtrauit quoque, & ſpectauit ſtudioſiùs quicquid fuit in partibus ædificiorum ſingulis, & cùm in Muſæo, præter imagines Hipparchi, Ptolemæi, Albategnij, Copernici, Guillelmi Land-grauij, animaduertiſſet Poëtæ Buchanani effigiẽ, quam à Petro Iunio legationem obeunte Tycho acceperat, eam eſſe ſui olim Præceptoris ſtatim agnouit, ipsíque & nutu, & digito applauſit. Quàm lætus à Tychone abierit, teſtari poteſt, non tam quòd regiis muneribus illum donauit, quàm quòd triennio pòſt rem expreſſit eo Priuilegij diplomate, quod ad Tychonem in annos xxx. circa Operum editionem miſit, *Neque enim*, inquit, *nobis ex aliorum relatione, aut nuda Operum tuorum inſpectione iſta diſcenda fuerunt; verùm ipſi coràm noſtris oculis auribus noſtris αὐτόπται, καὶ αὐτήκοοι in tuis illis Vraniæ dicatis ædibus ea vidimus, ea audiuimus, variiſque literatiſſimis, atque iucundiſſimis tuis nobiſcũ habitis ſermonibus hauſimus, quæ etiamnum animum noſtrum ita afficiunt, vt maiore ne cum voluntate, an admiratione iſta nobiſcum recolamus, difficile ſit ſtatuere. Quod equidẽ nos non illubenter omnibus mortalibus, præſentibus, futuris, hoc diplomate teſtamur; vſque adeò, vt ſi quis de induſtria Vraniburgum tuum adire velit, niſi prorsùs ἄμουσος ſit, domum reuerſus, operæ-pretium ſe retuliſſe cõperiat*, Quia verò Tycho petierat quoque abs Rege quædam Carmina (is quippe eruditè Latina condebat) vt illis appoſitis Progymnaſmata condecorarentur; ideò Rex fecit, & propria manu, provt ille rogârat, ſcripſit, miſitque huiuſcemodi,

Æthereis bis quinque globis, queis Machina Mundi
Vertitur, vt celſo eſt cruſtatus fornice Olympus
Ignibus, & pictus fulgẽtibus vndiq; lychnis:
Pellucent vitreis domibus, vaſtíſque Planetæ
Orbibus, vt geminãt curſus, vi, & ſpõte rotati,
Vt miti, aut toruo adſpectu longè antè futura
Præmonſtrant, Regniſque Tonans, quæ fata volutet,
His tellure cupis, quæ vis, quis motus, & ordo
Cernere: ſublimem, deductũque æthera Terræ
Tychonis pandunt opera: lege, diſce, videbis
Mira; domi Mũdũ inuenies, Cælũque libello

Aliud.

Quàm temerè eſt auſus Phaëton, vel præſtat Apollo,
Qui regit ignivomos æthere anhelus equos:
Plus Tycho: cuncta Aſtra regis; tibi cedit Apollo;
Charus & Vraniæ es Hoſpes, alũnus, amor.

Non ſunt verò hoc loco etiam reticenda, quæ Regis Iacobi Cancellarius Vraniburgi ſcripſit, cùm illeic adeſſet die Martis xx.

Regia Muſarum, decus Orbis, & æmula Olympi
Alma domus, dignũ nomine Numẽ habes.
Quæ Sophiæ, aut mirum Babylonia, Græcia, Memphis
Priſca habuere, habet hic vnus, & vna domus.
Nil mirum Alcidem Cælum ſubiiſſe ferẽdo,
Aut puerum raptum detinuiſſe Deos:
Vraniam in terras celſo qui eduxit Olympo,
Quantus & οὐρανίοις annumerandus erit.

Eſt & hoc, vt putatur eiuſdem,

Vidit, & obſtupuit Rex Huennam Scoticus almam;
Miratus clari tot monumenta viri.

Præobtinuit Tycho hoc anno, ac Iunij quidẽ Eidibus ſimilis in xxx. annos Priuilegij diploma Cæſareũ, quo cætera inter, verba hæc continentur, *Edocti itaque fide digno, & quidem eorum, qui iudicare de iis artibus ac ſcientiis poſſint, teſtimonio, Te ad ſtudia illa perfectè & accuratè, excolẽda, tot, tãtáq; præſidia afferre, vt qui tibi pares ſint, hac ætate vix reperiantur. Cùm enim genere ſis nobili, iis opibus, ac facultatibus, quæ ad præclara ingenia, quorum operâ cum tua coniuncta, certiorẽ faciliorẽque,*

opportunissimo ad hoc delecto loco, Obseruationē reddat, alēda; quæ denique ad Instrumenta, & magnitudine, & artificio singulari factis, vti diceris, cōparanda sufficiant, te præditū, atque instructum esse, nullísque sūptibus in typis, in prælis, in aliis adminiculis, vt domi omnia, quæ ad illarū artium monumenta Posteritati cōsecrāda requirātur, in promptu habeas, parcere; adeóque tempus omne, téque ipsum totum, rerum illarum superarum, atque cælestium contēplationi impēdere, tantúmque in iis versatū esse, vt præter exactā Cometarum doctrinā, ab inueteratis vetustiorum erroribus solidè vindicatam, cuius iam antè specimen abs te insigne est editū: nouæ quoque Cælestium motuum Hypotheses, quæ omniū ætatum obseruationibus exactè respondeāt (quod neque prioribus illis Ptolemæi, neque posterioribus Copernici Hypothesibus præstitū fuisse præter alios, tu ipse accuratissimis tuis Obseruationibus doces) abs te expectentur; minimè prætermittere voluimus, quin Reipublicæ causâ, ad quā hæc abs te ornamenta accedunt, Cæsareo nostro Elogio te susciperemus decorandū; & quanquā per te satis animatus es, animandū magis, vt fœlicissimè cœpta, gnauiter, alacritérque perficias.

Nomine porrò eorū, quorum digno fide testimonio edoctū se Cæsar testatur, fuit Iacobus Curtius, Procancellarius Imperij, eximius ille scilicet, qui literis die eiusdē mensis xxviij. ad Tychonē datis, illum inter alia sic affatus est, *Quòd iudiciū meū de Scriptis tuis amanter exquiris, quòd cēsuræ meæ eam, quæ tibi cū doctissimis quibusdam viris non tam lis, quàm amica est concertatio, subiicis; in eo tantum mihi à te honoris tribui accipio, quanti non facerem, si Reges, & Principes de Regnis, & Prouinciis integris disceptantes, me sibi Iudicem constituerent. Vt verò id, quod petis, & offers, mihi faciendum sumam, nec eruditio, quæ in me aut nulla est, aut verè exigua, neque modestia mea patitur. Ne tamen ad tam amicam postulationem planè surdus sim, hoc habeto. De scriptis tuis quid in genere sentiam, testabitur Cæsareæ Maiestatis priuilegium, quod hisce literis adiunctum tibi mitto, cuius ita scribendi ego Cæsari author, & porrò vera in eo Cæsarem testari, sponsor fui. In specie verò ea, quæ de Cometis posterioribus, quotquot ipse obseruasti, à te tradita, solidissimísque rationibus confirmata sunt, talia esse puto, vt de iis ne ambigi quidem ampliùs ab eruditis viris queat.*

Atque hæc quidem occasione Diplomatis Cæsarei exscribo; sed literæ tamen eiusmodi sūt, ex quibus, si quidpiam præthereà heic adiecero, videri non debeat cuiquam importunum. En ergo illarum initium: *Magnas tibi ago gratias, Nobilis, æquè, ac eruditissime Vir, quòd me non modò, literis tuis cōpellare, sed beneuolentiam quoque tuam tam amanter offerre mihi volueris. Ego certè, licet faciē tuam nō viderim, meliorem tamē tui partem, mentē nempe, ex scriptis tuis, quibus teipsum æternitati iā consecrasti, iā olim & amaui, & suspexi: & eius causâ totū te videre, venerari, & amplexari nō minùs auidè concupiui, quàm illi olim, qui ex vltimis Hispaniæ finibus ad Liuiū videndū in vrbem profecti sunt. Auxit hoc meum desiderium humanissima hæc tua cōpellatio, & in tantū auxit, vt, nisi Cæsaris volūtas, & muneris publici, quod gero, ratio prohiberent, ita me Deus amet, neque itineris intercapedo, & molestia, neque suauissimæ coniugis, dulcissimorūque pignorum amor, & illecebræ cohiberent, quin arrepto itineris comite cōmuni amico Thaddæo Hagecio, ad te in Daniam vsque excurrerē. Dicere nequeo, quantoperè me delectet cū Hagecio mente, postquàm corpore non possumus, totā Huennā perlustrare, & in primis exactissima tua Obseruatoria Instrumenta, totū denique Mathematicū illum apparatū, vel imaginatione tantum complecti. Quid verò, si ipse spectator adessē, téque ipsum omnia non explicantē tantū, sed exercentem etiā videre possem?* En quid post-modùm. *Macte itaque animo, Vir Nobilissime, & fac, vt diuinis tuis inuētis quàm ocyssimè fruamur. Etsi enim arduum, &, vt ipse verè scribis, multorum hoc sit opus annorū; spero tamen, imò confido te maximā iam eius partē exantlasse, & in recolligendis, & ordinandis iis, quæ iam constituisti, Tabulisque inde condendis magis hoc tempore, quàm in confirmandis ampliùs inuētis tuis versari. Qua in re, cùm discipulorū tuorum operâ, magna in parte iuuari possis, iterùm, atque iterùm te rogatū volo, ne nos nimiùm diu suspensos habeas. Vitā tibi ex animo ad Nestoreos vsque annos exopto; nosti tamen quàm fallaces sint spes nostræ, & quàm immatura plerumque diuinis præsertim ingeniis mors obtigerit. Falle itaque moras, & vel non maturo partu hunc ingenii tui fœtum orbi terrarū ede. Si fata longiorem tibi, quā auidè optamus, & speramus, vitam cōcesserint, poteris & edita recudere, & iudicio tādem tuo quoque (nostro enim, quin in prima editione satisfacturus sis, nihil dubito) satisfacere. Liberabis interim nos perpetuo metu, ne, dum nimiū cunctaris, toto opere frustremur. Ego certè tantā de te tuísque his Hypothesibus spem concepi, vt vel à te, vel à nemine solidā Astronomicæ artis exædificationem expectandā esse, pro certo affirmare audeā. Qui enim præter diuinam ingenii vim tot, tantisque rebus huc necessariis instructus sit, tot, tantósque sūptus, labores, & annos cōtulerit, non est in Europa (cum Europam dico, totum orbem dico) qui tibi comparari queat, quisquam. Abest heinc, ita me Deus amet, omnis adulatio, à qua & dignitas, quam gero, & grauitas, quam cum omnibus tueri laboro, me apud notos, atque ignotos, in ignoti præsertim de facie hominis laude, satis, supérque vindicabunt.* Cætera prætereo, ac illa speciatim, quæ sūmi Viri peritiā in Mathematicis declarant; vt excogitatum Compēdium Trigonometrici calculi per Tabulas Sinuū sola additione, & subtractione administrandi; & excogitata Quadrātis per interductos arcus diuisio Nōnianâ longè perfectior, cuius descriptionē superioribus literis Tycho in Mechanicis subiunxit.

Mense Iulio, ac die xxj. obseruauit Tycho Solarem Eclipsin digitorum quinque, hora septima, min. 54. Et quia Mœstlinus eandem obseruauit Tubingæ, ideò vtriusque obseruationem Keplerus in suis ad Vitellionem Paralipomenis satis copiosè retulit, comparauit, expendit. Cùm duæ verò insuper Eclipses Lunares hocce anno contigerint, obseruauit quidem Tycho posteriorem, quæ

die

die XXX. Decembris, hora 6. min. 55. exhibita fuit; verùm obseruare priorem non potuit, quæ Solarem anteceſſit die Iulij vij. quámque tamen idem Mœſtlinus eà obſeruauit circū-ſtantiâ, quam commemorare ſit operæ pretium. Apparuere ſcilicet ambo ſupra Horizontem Luminaria, patiente licet Luna defectum propter interpoſitam Terram. Sed verba eius referre præſtat, *Nos heic Tubingæ,* inquit, *Solis centro ſupra Horizontem emergente, vidimus Lunam ab Auſtro aliquot digitis iam deficientem, duobus penè gradibus eleuatam; & contrà, Lunæ centro ſub occaſum deſcendente notauimus Solis ſupra ortum duorum graduum altitudinem. Occidit autem Luna potiùs, quàm ad maximam obſcurationem deuenerat.* Quæ ſanè obſeruatio arguit Refractiones eſſe aliquando, & alicubi, quàm Tycho definiit maiores; quando bipartiēdo illam duorum graduum altitudinem, fuit Refractio vtrimque vnius, vt minimùm, gradus; verùm ritè excuſat Keplerus, aërem requiri à Tychone admodùm purum, ac ſerenum, quādo Refractionum periculum facit. An addam verò heic aliam alterius quidem generis, ſed dignam tamen notatu Eclipſim, quam idem Mœſtlinus die Octobris iij. obſeruauit, cùm manè, hora 5. Martem totum à Venere occultatum animaduertit? Hac certè occaſione admonere debeo mendum ſubeſſe illis noſtris in X. Laërtii Librum Animaduerſionibus, cum pag. 903. vbi hæc Eclipſis refertur, adſcriptus eſt annus M.DC. pro M.D.XC. vti & mox antè circa Eclipſin Iouis à Marte die IX. Ianuarij, Mœſtlino, & Keplero viſam, adſcriptus eſt annus M.D.CI. pro M. D.XCI. Sed hæc prætereunda; cùm & prætereamus, quæ plurima Tycho obſeruauit, ac potiſſimùm circa Cycnum, in cuius Stellis reſtituendis hoc maximè anno incubuit; & cum menſibus quidem aliis, tum Auguſto, ac eius die XJ. præ cæteris; quo quæ facta obſeruatio eſt, *Solemnis* Keplero vocatur.

Paucis poſt diebus acceſſit Hvennam ex inopinato Rothmannus; quippe qui ægrè ex grauibus, diuturníſque morbis conualeſcens, ſibi animo defixiſſet, fore, vt priſtinam ſanitatem ex peregrinatione, aëríſque mutatione recuperaret. Sentiebat ſecus Princeps; ſed volenti tamen tantò faciliùs annuit, quantò ille ſe inuiſurum Tychonem recepit. Qua porrò lætitia affectus ex eius aduentu Tycho fuerit, ex iis, quæ deducta iam ſunt, non eſt coniici operoſum. Attulit, redditque illi Rothmannus binas literas, alteras quidem à Principe, alteras verò à ſeipſo: ſcilicet, vt ſe reſcripſiſſe ad ſuperiores Tychonis literas ſidem faceret, eas ad manum habuit, quas non miſerat, ſed ſcripſerat tamen à menſe Aprili. Literæ Principis eò faciebant, Tum vt excuſaretur reſponſionis mora, quòd Rothmannus malè habuiſſet, quódque ipſe ob ætatem ingraueſcentem, curáſque graueis, non iam perinde alacriter, ac eà animi perſpicaciâ, qua priùs, hiſce ſtudiis incumberet; tametſi non definerent, vel claudicando inſequi, vt pedo ſuo innixæ anus: Tum vt Rothmannum commendaret, cui peculiare caput habenti, propriúmque quotannis pileum comparenti aſſenſiſſet; ægrè laturus, ſi quidpiam aduerſi illi accideret; quòd iuuenis & ingenioſus, & inſigniter eruditus foret: Tum, vt rogaret, quî ſe Rex iunior, ſtatúſque Regni, ac res quoque Tychonis propriæ ſeſe haberent. Rothmanni autem literæ in eo erant, vt priore parte deſcriberentur incommoda, quæ paſſus per hyemem fuerat ex podagra, & calculo adhibitis fruſtrà Galenicis remediis (vnde & ſub finem Vitrioli, Tartaríque oleum à Tychone expetiit) poſteriore, vt reſponderetur ad ea argumenta, quæ fuerant aduerſus motum triplicem Terræ attributum à Tychone obiecta. Nam ad primum quidem de Globo cadente; reſpondiſſe Copernicum, moueri cadentia compoſito motu, ex recto putà, quo petunt Terram; & circulari, quo interim vnà cum Terra, ob eandem cum illa naturam, propenſionémque circumducuntur. Neque verò eſſe hanc motus velocitatem habentem abſurdam; niſi ea, quæ Cælo tribuitur, incomparabiliter abſurdior habeatur; ac præſertim abripiens nitentia mobilia in oppoſitum; vt proinde, cùm totum hoc motu illo Terræ ſimplici ſaluetur; videatur omninò natura, quæ ſemper quantocumque poteſt compendio vtitur, illum vſurpare. Ad Secundū de Vaſtitate inter Saturnū, & Affixas; minimè pugnare illam cum ſapiētia, potentia, atque volūtate diuina; imò decere maximè ſignificantiam Opificis; cùm & Rex, quò maior, eò amplius palatium decere putet ſuam maieſtatem. Ad Tertium de Axis reflexione; poſſe optimè illam cohærere cum pergente ſuam viam centro, quod reſpectu illius ſit quaſi immotū. Quinetiam nullam propriè eſſe reflexionem, ſed conſtantiam, quòd axis in ſui ipſius Paralleliſmo verſus eaſdem Mundi, Æquatoríſve polorum Regiones; dum intereà centrum per Eclipticam pergit, maneat. Adiunctæ erant his literis, qualeſcumque ille potuerat per inualetudinem circa Cometam nuperum peragere, obſeruationes.

Rothmannus porrò cum Tychone reliquo Auguſto, ac toto Septembri moratus, Organa eius omnia diſpexit, obſeruandíque rationem peruidit: & quæ apud Land-grauium eſſent, quæque appararentur (globúſque imprimis orichalcicus quaternûm pedum diametro) expoſuit. Ac recepit quidem tum nonnulla ſe antè ſuum diſceſſum perſcripturum ad Principem, tum exploratis, deſcriptíſque accuratiùs omnibus, plura à reditu commemoraturum: at inſinuauit tacitè non auſurum ſe omnia, quæ in Machinis perviditſet, ad eum referre: neque enim illum habiturum fidem, ac rem exaggerari in gratiam ipſius Tychonis exiſtimaturum, ſi luculenter, & vt erat, Inſtrumentorum multitudinem, magnitudinem, ſtructuram, ornatum, vnà cùm tractandi, vtendíve facilitate exponeret; quòd res omnem fidem ſuperaret, neque machinæ Principis conferri cum ipſis vllatenùs poſſent. Mirè adhortatus illum Tycho eſt, vt maturè perficeret ſuſceptam illam deſcriptionē, demōſtrationémque Stellarum,

quo & inſtitui collatio inter Caſſellanas, Vraniburgicáſque obſeruationes, & cauſa illius quinque minutorum diſcriminis intelligi poſſet; ipſéque ſeſe id quàm-primùm præſtiturum pollicitus eſt. Cùm præterea autem plurimis de rebus colloquuti inuicem fuerint, tum potiſſimùm de Hypotheſi, quam Rothmannus admiratus fuerit, fatendo ea, quæ occaſione Acronychi Martis Tycho ediſſeruit, venire in mẽtem ſibi non potuiſſe; alioquin enim iudicium ſuum nõ fuiſſe præcipitaturum: ſcilicet quaſi agnoſcendo deduci exinde inæqualitatem, quæ congruè ſaluari per Hypotheſin Copernicanam minimè poſſet. Itémque de ipſa ſpeciatim opinione Copernici, cuius diſputatæ quis ſucceſſus fuerit, en ipſius Tychonis verba; *Cum per aliquot ſeptimanas mecum ille heic moraretur, ſubinde hac de re ore tenus cum ego egi, ipſiúſque argumẽta in ſpeciẽ ſatis plauſibilia infregi, hominémque aliàs in ſuo propoſito admodũ perſeuerantem tandẽ eò adegi, vt hæſitaret primùm nonnihil; poſteà timidiùs, minúſque certò iſta aſſereret; demùm etiã priores cõceptiones omninò auerſari videretur; adeò vt ſe nihil hac de re hactenus in publicũ edidiſſe, nec in poſterũ id facturum: ſed ſaltem diſputandi gratia hæc mihi propoſuiſſe aſſeueraret.* Ille ne id feriò, an, ne rem non gratam faceret Tychoni, id aſſeuerârit, non conſtat: vtcumque autem ſit, attingere iuuat, quæ Tycho aduerſus exceptiones ſuperiore epiſtola à Rothmãno allatas regerenda cenſuit, quibúſque, cùm poſtmodùm epiſtolas ederet, nihil fuiſſe à Rothmanno reſponſum, quòd illa intereà non vidiſſet, dixit.

Inſtitit ergo circa illud, ad euertendum motum Diurnum, de globo cadente argumẽtum, Scientiam motus naturalis non ineſſe partibus à ſua radice, ſuóve toto ſeparatis, vt in metallis, lapidibus, lignis, aliíſque rebus reſciſſis conſtat; ac tantò minùs globo, alíive corpori terreno à Terra auulſo, curſimque abducto; quoniam alio motu interea diſtrahitur, & ne dici quidem poteſt, aut aërem, ærem adeò tenuem, motum Terræ conſequi, aut pertrahere ſecum cadens corpus. Id confirmari ex eo, quòd Bombardicus globus in ortum, occaſúmque vi pari extruſus, tantumdem ſpatij ſuprà Terræ ſuperficiém conficiat; cùm, ſi Terra intereà ferretur in ortum, non tantumdem promoueretur, qui in ortum exploſus foret, vt præueniente ſuo motu Terra; longè autem ampliùs, qui in occaſum, vt Terra interim refugiente. Confirmari rurſus à pari ex telo, quod è naui ſurſum emiſſum, donec nauis progreditur, non in eandem, eundémve locum, è quo emiſſus fuit, recidit; ſed longè retrò, ac tantò magis, quantò nauis fuerit promota velociùs. Tametſi verò Primus motus ſit incredibiliter in Cælo, quàm in Terra foret, celerior; hac tamen in re elucere imperſcrutabilem ſapiẽtiam, & poteſtatem Opificis incomprehenſibilis Dei, qui corporibus cæleſtibus tam vaſtis celeriorem omni cogitatione motum, ipſúmque ſimul vt vniformem, ſic diuiſum, ac duplicem attribuere, & voluit, & potuit. Neque abſonum eſſe inferiora, dum motus proprios obeunt in ortum, ſequi intereà celerrimam Supremi in occaſum motionem, ob quandam analogiam, concomitantiámque motus diuinitùs inditam, & quaſi congenitam à natura; ſimiléque eſſe, vt dum aues, aut piſces ſuis nitentes motibus ab aëre, aut aqua in aduerſum ferũtur. Ad Annuum motum quod attinet, corruere illum cum diurno ait; vti, & cum ipſo Tertium, ſeu axis, quaſi nutationẽ. Hoc ſolùm circa Annuum habet; cùm Deus nihil fruſtraneum, nihil non certâ harmoniâ faciat; non decere, vt tantam illam à Saturno ad Fixas vaſtitatem fecerit, quæ vltra ſeptuagies centena ſemidiametrorum Terræ millia obtinens; ſit inanis tamen, & nullius Terricolarum reſpectu vſus; cùm & prodat Stellas tãtæ eſſe molis, vt non Sole modò, ſed toto etiam orbe Solis maiores magna ex parte ſint: adeò proinde, vt nihil eſſe magis ageometricum, aſymmetrúmque valeat; nihil à diuina Sapientia, prouidentiáque magis alienum. Et quid fuiſſet quidem Rothmannus ad hæc omnia repoſiturus, nihil eſt neceſſe conijcere; videri nihilominùs inter cætera mirum poteſt, Tychonem, virũ ad obſeruandum, experiendúmque adeò natum, non induxiſſe in animum experiri, idne verum eſſet, quod aliorum imitatione de telo è naui progrediente ſurſum emiſſo obijceret; cùm, ſi exploraſſet, falſum comperiſſet, ac peruidiſſet id argumentum motui Terræ potiùs fauere; & petitâ causâ ex naui tam iaculatori, quàm arcui quàm telo motum imprimente, ſternere etiam viam reſponſioni ad obiecta illa de globo in ortum, occaſúmque exploſo, aliáque id genus conſimilia. Tametſi iſtud heic obiter. Detinuiſſet porrò Tycho diutiùs Rothmannum admodùm lubẽs; at diſcedere ante hyemem, & Berneburgo patriâ ſuâ tranſire volenti author fuit, ne Octobri inſtante diutiùs differret, quòd ex eo vſque tempore nauigatio per Balticum Mare magis, magíſque importuna continenter euaderet. Aſſerebat ille ſe meliùs ex peregrinatione habere: at nondum tamen erat illi valetudo integra, pallore faciei id ſubindicante; accepit autem à Tychone remedia quædam Spagyrica, quibus aduerſus nephritidẽ, arthritidémque vteretur; ipſo Tychone pollicito plura ſe, ſeu coram, ſeu per literas admonitum, impertiturum. Dimiſit ergò illum Tycho, literáſque ad Land-grauium ipſis Octobris Kalendis dedit, quibus teſtatus eſt, quàm gratus Rothmanni acceſſus extitiſſet, quámque ſibi pro votis fuiſſet, agnoſcere Principẽ, tametſi obrepente ſenio, ac vrgente curarũ mole, diuerti nihilominùs ad ſtudia Mathematica, quantum quotiéſque licitum foret. Ac mirum quidem iam non eſſe, ſi non ea alacritate, perſpicacitatéque id exſequeretur, qua priùs; at conſultũ optimè fore, ſi quod ipſe per ſe non poſſet, id per idoneos artifices ſua authoritate, & liberalitate ſuſtẽtatos præſtaret. Adiecit habere ſe omnia in Daniæ Regno pacificè; ac Regẽ electũ verſari per id tempus in Cimbria, vbi erant mox Comitia finienda. Se quod attineret, vacare pro more Philoſophicis ſtudiis, quantũ per alias

aliās occupationes, & auocamenta liceret. Librum ſuum primùm iam ferè ſubiiſſe extremam manum Typographi; ſed remoram tamen ex papyri impreſſoriæ defectu iniectam; quoniam tametſi moletrinam conficiendæ papyro exſtruxiſſet, chartopæo tamen, quem breui è Germania exſpectabat, deſtitueretur. Denique, quòd illi reddita non fuiſſent, idque atteſtante Rothmanno, quæ vere ineunte de Cometa tranſmiſerat; ſe iam iteratò ad eum mittere, iterùm deſcripta. Quandoquidem porrò ad Land-grauium Rothmannus reuerſus non eſt, neque literas ad eum miſit; ideò non eſt mirum, ſi
1591. menſe Februario inſequentis anni ſcribens ad Tychonem Land-grauius, rogauerit illum, vt quas ſimul dabat ad Rothmannum literas, curaret ad illum perferri; ac Tycho deinceps reſcribens, neſciúſque vbi ille foret, aut quidnam ipſi contigiſſet, eas literas remiſerit.

Accepit intereà Tycho literas à Ioanne Antonio Magino celebri Matheſeos apud Bononienſeis Profeſſore literas ſuperiore Septembri datas, vnà cum Ioannis VVerneri de motu octauæ Sphæræ Libro, cuius exemplum totâ Germaniâ fruſtrà conquiſitum Tycho expetierat. Adjecit verò etiam exemplum editarum recens à ſe Theoricarum, quas Copernici obſeruatis congruas, ſed ad Hypotheſin de Terra quieſcente traductas, interpretaturus erat, commentariíſque illuſtraturus, quibúſque Hypotheſeis Tychonis interſerere, declararéque expetebat. Dedit verò iſta Maginus interuentu cuiuſpiam Dani, qui ex Tychonis ſtudioſis fuerat, quique Tychonis nomine obtulerat Libri de Cometa exemplum. Heinc & ob id pignus vltrò ad ſe tranſmiſſum, egit Maginus cumulatas gratias, &, *Cum incredibilem*, inquit, *in illo diligentiam tuam, & accuratam obſeruandi viam perſpexerim, mihi perſuadeo fore, vt cæleſtium corporum motus emendare exactiſſimè poſſis, fructúque operæ illius, maximo omnium ſtudio, atque exſpectationi cumulatiſſimè ſatisfacias; vnde nomini tuo ſempiternum decus adjungatur.* Teſtatus eſt etiam ſe magna Libri Progymnaſmatum primi exſpectatione teneri; obſeruationum item, & ſpeculationum, quas probare, & ſequi minimè erubeſceret, vti & probabat Hypotheſin; niſi quod noluiſſet orbeis Solis, ac Martis ſe interſecare; cùm admittendum tamen id foret, Studioſo illo ſignificante, obſeruatum Martem propiorem fieri Terris, quàm Solem. Petiit intereà ad illuſtrandum, quas Ephemeridas ad prælum reuocaturus breui erat, tum compendioſam Affixarum emendatarum deſcriptionem; tum notitiam quampiam Eccentricitatum, commenſionúmque Planetariorum orbium, ipſiúſque præſertim Martis, inobſeruabilis habiti, cuiuſque Eccentricitatem immutari, periodúmque ſuam habere ipſe opinaretur.

Memorato Februario, ac die xxij. Lunâ plenâ, periculum fecit difficultatis obſeruandi, determinandique Lunæ Diametrum, quatenus attendentibus quinque, aut ſex obſeruatoribus, & Diametro vicies bis obſeruata, eius determinatio à 31. in 36. minuta excurrit. Siquidem obſeruata bis fuit minutorum 31. ſexies 32. ſepties 33. ſexies 34. ſemel 36. Cuius quidem diuerſitatis cauſam ipſi alibi ediſſerimus, ipſi ſcilicet eam quoque experti; ſed intermiſcenda heic noſtra non ſunt. Nihil recenſeo de cæteris hoc anno ab eo obſeruatis; niſi quòd Martem Acronichum ſub diem Iunij IX. ita obſeruauit, vt eo circa Solis Perigeion verſante, facta anſa fuerit ratæ habendæ Hypotheſeos de interſecante Solarem orbe Martio; quódque ſubſequutam Eclipſin Solarem menſis Iulij non maiorem duobus cum ſemiſſe digitis, retulit ad decimæ diei horam 10. ac min. 3. Adnoto autem ne hoc quidem anno fuiſſe primum Librum prorſùs abſolutum. Quippe ad Land-grauium reſcribens initio Aprilis per eundem tabellarium, qui die Februarij III. ab eo deſtinatus, non ante diem Martij xxiij. Vraniburgum acceſſerat, ſupereſſe aliquot adhuc ex quinto Alphabeto inchoato quaterniones ſignificauit; ac ſe adhuc moliri inſerendam deſcriptionem Canonicam octingentarum circiter fixarum. Sic menſe Septembri, chartopæum licet iam nactus, non tamen ſpem fecit, vt liber ante brumam abſolueretur; qui neque tunc quidem, neque longè poſt, ſic fuit abſolutus, vt poſſet ad Land-grauium variè interpellantem tranſmitti.

Per hæc tempora Rex Electus annos iam natus XIV. inuiſere Huennam voluit; quare & eò acceſſit cum tribus ex quatuor antè memoratis primariis Senatoribus, ac aliis prætereà proceribus aulicíſque variis. Curioſè porrò ſpectauit Rex, tum ædificia, tum organa, ſciſcitatúſque eſt Tychonem non pauca. Quia verò Tycho ſubnotauit demirari præſertim Regem globum orichalcicum inauratum, qui rotulis intùs aptatis motum diurnum imitaretur, idque Sole, & Luna intereà ſuos motus obeuntibus, ac Luna quidem circuitu menſtruo varietatem phaſeon exhibente, Sole raptu diurno iudicante horas; eapropter ipſi eum obtulit, ac impensè, vt in Cimeliarchium transferri iuberet, rogauit. Acceptum itaque Rex habuit, ſtudioſéque deinceps ſeruauit; donauit autem viciſſim Tychonem torque aureo, qualem geſtabat tunc temporis; per-eleganti ſcilicet artificio elaboratum, ac ipſius Regis effigie inſignem. Is eſt breuior ille, & ſuperior in Tychonis effigie, quam pars Aſtronomiæ Mechanica præ ſe fert in ipſamet fronte.

Quia porrò Land-grauius illis literis ſub Februarij initium datis Tychonem rogârat, vt aliquas obſeruationes, & Stellarum præſertim Fixarum ad ſe mitteret; ac inſtiterat, vt de ſtatu Regni, déque ſuo priuato quidpiam ſcriberet; idcircò Aprilis initio reſcribens, precatus eſt Land-grauium, ne ægrè ferret, niſi quidquam ex obſeruationibus mitteret; non eſſe rem tutam, propter tot viarum, quà terrâ, quà mari anfractus, ac parùm ſinceram fidem hominum, in quos poſſent incidere. Fore, vt qualiſcumque mora non ſine fœnore penſaretur, quod inſerere

in secundum Libri primi caput Stellarum circiter octingentarum descriptionem statuisset. Ad Regni statum quod attineret, significauit magnam spem de electi iunioris Regis indole, & educatione non immeritò concipi. Habere se pacificè omnia in illo quasi interregno, statúque Aristocratico; quippe quatuor Senioribus è Regni Consiliariis, optimóque imprimis Caassio, Rempublicam administrantibus; ac si quid incideret arduum, solitóque grauius deferentibus ad Regni comitia, quæ quotannis circa æstiuum Solstitium soleant celebrari: idque quousque Rex ad ætatem maturiorem peruenerit: cùm & illi intereà obseruantia summa habeatur. Ad se, suáque quod spectaret, degere se semper sua in Insula priuatum publicísque rebus immunem, quibus & nunquam sese libens, ac nisi quapiam necessitate cogente, immiscuerit. Sinere se aliis ambitionem hanc, lætaríque esse tam multos, per quos oneribus his veriùs, quàm honoribus subleuetur, ac possit intereà Philosophiæ studiis, rebúsque cælestibus potiùs, quàm terrenis incumbere. Quamquam ne sic quidem esse beato liceat, vt non variis tumultuosísque impedimentis distrahatur, seu suo fato, seu quorundam prauis consiliis id accidat; se tamen Numinis fauore, animi magnitudine, integritatéque, & veri, iustique obseruantia fretum, fœlicem rerum exitum, quacumque id fiat ratione, sperare. Id porrò, & quia subiicit,

Omne solum forti patria, & Cælum vndique supra est,

insinuat, quod posteà dicetur, fuisse iam tum quosdam, qui cœperint primùm in aula de eius studiis detrahere, ac deinde ob erogatam in ea pensionem ex telonio, submurmurare; quo factum proinde, vt iam tum de transferenda aliò Vraniæ sede cogitârit.

Rogârat quoque Tychonem Land-grauius, vt quia inaudierat in Norvegia Animal esse nomine Rix, ceruo procerius, sed prætenuibus cornibus, cuius descriptio apud nullum historiæ animalium authorem extaret, & cuiusmodi tamen aliquot cùm Hafniæ, tum Friderisburgi à Daniæ Rege alerentur; ideò depingi illud curaret; eiusque iconem, ac simul historiam ad se mitteret. Rescripsit autem Tycho eiusmodi nullum, neque Hafniæ, neque Friderisburgi reperiri animal; fuisse autem solùm Hafniæ animal Norvegicum Rangiferum vocatum, quod æstate superiore præ regionis aliquantò australioris calore expirasset; ac erratum fortè circa nomen fuisse, vti & circa proceritatem, circáque cornuum vt longitudinem, ita & variam intricationem. Mittere se illius iconem, non tam ex Gesnero desumptam (vtcunque apud illum non malè se habeat) quàm ex indicatione cuiusdam studiosi, qui Bergis in Norvegia natus, eiusmodi feras sæpiùs viderit, ac retulerit etiam de earum indole aliqua, vnà cum icone transmissa. Inquisiturum vberiùs se, ac facturum satis, si licuerit ampliùs. Habere se iuniorem Alcem, quam si exoptet, fit transmissurus. Quia verò Land-grauius mense Maio rescribens, significauit habuisse se quidem Rangiferos ceruos ex Suecia, gemina vice, ad vsque centum, qui tamen cùm per hiemem & se bene habuissent, & vehiculum etiam in glacie suo more traxissent, redeunte tamen deinde calore, omnes ad vnum interiissent: Alceis autem quod spectaret, alere se vnam, quæ superata hieme adhuc benè haberet, cursitaret, saltitaret, & ad se intra hortum ferarum Zapfemburgensem vectum essedo accurreret, & se vt canis aliquis obseruaret; ac licet scripsisset in Sueciam, vt pluréis haberet; facturum tamen Tychonem rem gratam, si vnam, alterámve, & quæ forent potissimùm cicures ad se mitteret; ipsum se & sumptus, & viaticum repensurum. Quia id, inquam, Land-grauius scripsit, & non exspectato responso, misit die Augusti vltima tabellarium, literis aliis oblatam priùs à Tychone Alcem acceptans, quam foret, præter animum gratum Equo Zapfemburgensi remuneraturus: idcircò Tycho literis ad ipsum geminis respondit, alteris quidem sub initium, alteris sub finem Septembris.

Et prioribus quidem scripsit se cùm requisiturum Alceis alias, tum missurum fuisse, quam in Scaniæ villa alebat, nisi dum eam vellet deportari in Insulam, periisset Landscronæ, quod oppidum Huennæ è regione est, cùm illeic in arce relicta, oblectationis gratiâ, apud Virum Nobilem neptis suæ coniugem fuisset. Accidisse enim aliquando, vt cùm in mensa sederetur, ea sponte gradus conscenderit, quos deinde, vbi largiore ceruisiæ potu fuit ingurgitata, exscendere salua non potuerit, sed cadens pedem fregerit, eóque, nullo remedio sanari valente, obierit. Posterioribus autem, cùm neque suam Alcem, vtpote demortuam, neque vllam aliam frustrà requisitam possest mittere, scripsisse diligenter se cùm ad Axillum Guldensternum Norvegiæ Protegem, suúmque consanguineum, tum ad Virum alium nobilem, suúmque affinem, vt vterque par Alcium opportunitate prima mitterent; & cùm bonam foueret spem, vt ab vtroque, aut altero saltem, obtineret aliquas, spem quoque illi facere, vt nisi ante Hiemem, saltem Vere instante ad eum mitterentur. Prætereo autem, quod occasione Orygis à Gesnero memorati, de Vitis quibusdam Norvegis subiunxit, esse scilicet, qui per altas, & niue coopertas rupeis leuigatis asseribus ad pedum plantas subligatis, ea velocitate currant, vt etiam ceruos assequantur. Prætereo item, quòd cùm Princeps literis vtrisque meminisset Rothmannum ad se, inuitatum licet, nondum accessisse, morbos prætendentem, de quibus non constaret, fuisse Tychonem id demiratum; & spectato præsertim anni ab eius ex Huenna discessu interuallo, quo toto si morbus sæuiisset, insigne remedium Paracelsicum, de quo ipsi constaret, habere potuisse. Futurum fortassis, vt maiore quapiam liberalitate allici, ad susceptum opus de Stellis restituendis perficiendum

ciendum poſſet: quamquam & Princeps verè ad ſe ſcripſerat, eſſe illi quoddam peculiare caput, cui proprium quotannis compararet pileum.

Remiſſurus porrò Tabellarium Tycho, ac ſuſpicatus Rothmannum ne miſiſſe quidem ad Land-grauium, quam ſtudioſè factam Inſtrumentorum ſuorum deſcriptionem detulerat; idcircò eorum deſignationem à Germano quodam Amanuenſi conſcribi curauit, eámque vnà cum deſcriptione, iconibúſque Vraniburgi, Stellæ-burgi, totiúſque Inſulæ tabellario perferendam dedit. De ea porrò heic nihil iam dico; quando res ſatis intelligi ex ſuperiùs deductis poteſt: ſubiicio potiùs, quod prætermiſſum in Vraniburgi deſcriptione fuit, quodque à Longomontano refertur, dum poſtquam memorauit Iacobum Chriſtmannum reformare quidpiam in Tychonica tam Solis, quàm Lunæ Theoria voluiſſe; adiecitque, quod ad Solem attineret, pepercisse illi Tychonem, quòd indignum eum reputaret, in quo refutando quidpiam otij perderet, tum ſubiicit: *Pro ſe autem Luna olim Hieroglyphico Vraniburgi ad parietem depicto loquuta eſt, cum noctu plena orbem ſuum liberè percurrens, ad canis latratum contemptum, ſed appoſitè admodum reſponderit,* NIL MOROR NVGAS. Addo verò, quod Cryptica Stellæ-burgi apparatu deſcripto, appoſitum fuit. Habuerat Tycho fuſilem ex orichalco Mercurij ſtatuam paullò maiorem cubito, ac eius elegantiæ, vt antiquæ apud Romanos induſtriæ genium redoleret. Impoſuerat illam exteriùs rotundo Hypocauſti faſtigio, ac ita quidem inſiſtentem ſuppoſito automato, vt ipſo agente, in gyrum, motu velut ſpontaneo cieretur. Cùm anno autem ſuperiore Henricus Iulius Brunſvicenſis Dux, qui alteram Regis ſororem nomine Eliſam in vxorem duxerat, Tychonem inuiſiſſet, ac illi ſtatua huiuſmodi arriſiſſet ſummoperè, Tycho illam quidem petenti conceſſit, ſed ea tamen conditione, vt eius modulum obtineret, quo elaborari ſimilem curaret per idoneum artificem. Quoniam verò Dux promiſſis non ſtetit; ac ne ſemel quidem, iterúmque interpellatus per literas; ea propter id Tycho prætermiſſum noluit, ſed quaſi ſuæ indignationis monumentum inſeri, in eam deſcriptionem iuſſit. Hæc inter, Iacobus Florentius Artifex Globorum cæleſtium, terreſtriúmque Amſterodami eximius, ſparſo rumore de correctis à Tychone Fixarum locis, deſtinauit in Daniam filium, ac Tychonem precatus eſt, vt pateretur ab eo exſcribi reſtitutarum omnium Affixarum Catalogum, quas nouis Globis inſcriberet, pollicitus nomen ipſius illis quoque inſcriptum iri; ac fore, vt deinceps cæleſtes Globi Tychonici, Braheaníque appellarentur. Et gratum quidem id habuit Tycho; verùm, quia licet penè abſolutus octingentarum calculus foret, nondum tamen committi prælo occœperat, ipséque niſi typis expreſſum nemini illum credere in animum induxerat (nempe, vt plurium communem factum, ſibi priuatim nemo arrogaret) idcircò non dedit quidem exſcribendum, ſed ſpem tamen fecit tranſmittendi exempli ſtatim, ac foret editus; tametſi author fuit, ne Pater quidquam præcipitaret, quouſque aliarum prætereà ducentarum calculum mox ſuſcipiendum abſoluiſſet; ne aut illæ globis deeſſent, aut perperàm, cæteras inter bene adnotatas, collocarentur. Permiſit verò, vt magnum Globum intra Muſæum inſpectaret, inque eo Stellas conſideraret, quæ partim inſculptæ iam erant, partim in dies inſculpebantur, prout germanus cuiuſque locus erat calculo deſignatus. Sic verò etiam, cùm iam antè ad Maginum reſcriberet, nihil aliud, quàm ſpem fecerat paris exempli tranſmittendi; tametſi aliunde non pauca, neque breuiter declarauerat, quæ mirificè Maginum recreârunt. Is certè idcircò fuit exſtimulatus, vt anni inſequentis M. D. XCII. Februario ineunte Librum editurus, 1592.
cui titulum fecit Tetragonicam Tabulam (propter expeditam rationem Quadratæ radicis numeri cuiuſque, etiam magni adinueniendæ) ipſum illi dicauerit: quanquam Tycho eius exemplum ad ſe deſtinatum minimè accepit; ac aliud ſolùm, non ante ſexennium, caſu repertum habuit.

Non ſunt verò heic ex Nuncupatoria Magini Epiſtola quæpiam reticenda. Nam, vt prætercam, quæ ille habet de Sextante à ſe Tychonici inſtar confecto, déque eiſdem eo compertis, quas Tycho indicauerat, aliquot Fixarum diſtantiis; quæ item de Quadrante ex ligno, metallóque decempedali, ac ideò non ſolùm minuta, ſed aliquot etiam minuti parteis continente, quem Paulus Bonfilius Bononienſis Patricius curaſſet fabrefieri (deſtinato etiam Sextante paris radij) vt hiſce Inſtrumentis in ſumma turri collocatis Obſeruationes peragerentur, quæ eſſe Tychoni poſſent vſui; en quid in Tychonis commendationem fuerit inſertum, *Qualecumque,* inquit, *hoc ſit opus, Tibi glorioſiſſimi nominis viro, ac noſtræ ætatis Aſtronomo eminentiſſimo, grati animi, & obſeruantiæ erga te ſingularis causâ dicare volui; idque maximis de cauſis. Primùm enim tu ipſe es, cui maximè debeo, quòd amicitiæ tuæ fores tam amanter, ac humaniter mihi aperuiſti, atque mihi plus honoris tribuiſti, quàm eruditio (ſi qua eſt) tenuis mea, ac perexigua poſtulabat; cùm mihi tuum ſecundum Librum de recentioribus Mundi Phœnomenis per Danum quemdam ſtudioſum miſiſti; ſimúlque per eundem quid de illis ſentirem quæſiuiſti:* (videtur hic fuiſſe antè nominatus Gellius Saſcerides, qui per id tempus Magino adfuit, & alia inter, Obſeruationem circa Martem cum eo peregit) *necnon etiam, quòd meæ Epiſtolæ humaniſſimè reſpondiſti; multa mecum de rebus Aſtronomicis diſſerendo. Deinde, tu vnus es, cui hanc meam Tetragonicam tabulam acceptam fore maximè confido, propterea quòd ipsâ vti fœliciſſimè poteris ad eliciendos inæqualitatum motuum Planetarum angulos, & promptiori quidem compendio, quàm per Tangentium, & Secantium Tabulas. Tandem, quia tu ille es præſtantiſſimus Aſtronomiæ inſtaurator, cui plurimùm debet noſtra ætas, & debebunt poſteri om-*

nes;

nes; quandoquidem non ego solùm, sed omnes ferè sinceræ mentis viri de tuis Astronomicis fundamentis spem eam conceperunt, vt à te solo Astronomiæ restitutionem auidè exspectent. Etenim tu taleis miro artificio, ac inuento cœlestium Sphærarum confinxisti Hypotyposeis, qualeis probè sufficere posse ad tuenda Phænomena, & apparentias cœlitùs animaduersas, ac ad definienda cælestium luminum loca, ad quævis tempora, non ambigendum est. Hortor itaque te, obtestórque, exiguo hoc munusculo tibi oblato, vt quoad fœliciter exorsus es, & multo iam tempore in hoc doctrinæ genere moliris, tandem absoluas. Namque nullum alium rectiùs, & fœliciùs id præstare posse, quàm te, qui ingenio es acerrimo natus, ad Astronomiæ collapsæ illustrationem, rectè, ac sincerè indico, idque sperant omnes. Etenim, si tuum laboriosissimum, ac præstantissimum Theatrum absolutum nobis quamprimùm communicabis, iis profectò, qui olim motuum correctionem tentabunt, & qui nunc pertentant, omnem eripies gloriam, atque in posterùm tentaturis omnem præripies occasionem, & materiam. Scio quidem post tuorum laborum editionem mea Scripta correctionem desideratura; sed tantùm abest, vt hæc me perturbent, vt potiùs desiderem quamprimùm tuas speculationes publici iuris fieri: Nam confestim Ephemerides meas corrigam, quarum secunda editio auidè exspectatur, vel, si opus erit, de nouo alias pertexam.

Subjuncta huic Epistolæ leguntur varia in Tychonis commendationem carmina, maximéque Andreæ Chiocci, qui tam Latina, quàm Græca conscripsit. Et Latinorum quidem huiusmodi initium est,

Dum rapidos Cælorum orbeis, errantiáque Astra,
Sidereo captus circumvectaris amore,
Et varios Solis cursus Lunæque labores,
Ac Iouis excelsi solium, Paphiæque recenses
Regna Deæ; tum quà Cyllenius ignis in orbeis
Permeet aduersos, & cætera lumina jungat
Vsque sibi, sociòque lubens fulgore nitescat;
Vtque per æthereos errent inimica recessus
Frigida Saturni, atque horrentis sidera Martis,
Non tam mente sagax flammantis mœnia Mundi
Lustrare, eximiúmque tuis, Brahe magne, videris
Cælestis rationis opus contexere chartis,
Corpore quàm simul immensum per Inane supernas
Appetiisse domos, quas multo deinde labore
Rimatus, præclara tuo de pectore pandis
Dogmata, queis sera assurgant ætate Nepotes,
&c.

Græcorum verò huiusmodi

Εὐσταλέας τερέων κανόνας, καὶ δαίδαλα κύκλων
Νεύματα ὁ Βραὰς, δείκνυσιν ἐμμελέως.
Πλεῖστα μὲν Ἀρχαίων τισὶν ἦν πεπονημένα τούτων,
Οὐδεὶς δ' ἐμφανανέως πάντα δίδαξεν ὅμως,
&c.

Quorum hæc esse interpretatio potest,

Scitas Cælorum leges, variósque meatus
Perspiciens Brahe, singula ritè docet,
Ex his, multa quidem Priscis tractata quibusdam;
Tam clarè at nemo pandere cuncta potis,
&c.

Carmina hæc me admonent, ne ea heic prætercam, quæ habere Tycho à Mauritio Land-grauij filio expetiit. Nempe, cùm xx. die eiusdem mensis Februarij literas ad Land-grauium daret, dedit quoque ad Mauritium, vt, quia nôrat illum non modò linguarum Hebraïcæ, Græcæ, Latinæ eximiè peritum, sed aliarum quoque liberalium artium, Poëseósque imprimis studiosum, rogaret ipsum, vt Carmen quoddam in Opera sua Astronomica luderet, quod mox edendis vnà cum eo, quod à Rege Scotiæ exspectabat (quodque fuit iam antè recitatum) præfigeretur. Misit proinde simul tria quaternionis primi exempla, petiitque, vt ille sua manu carmen scriberet in secunda Pagina, ea nempe, in cuius antecedente Rex foret suum conscripturus. Prolusit porrò & ipse Tycho, isthæc subiiciens literis,

Inclyte Mauriti, sublimibus annue cœptis,
Si vacat, atque aliò non tua cura vocat.
Nec pigeat nostros venâ illustrare labores
Mellifluâ, tibi quam fautor Apollo dedit.
Non indigna tuo nec eges aliena Parente;
Qui iura egregiè callet, amatque poli.
Nec tibi dedecorum, quia Principis enthea, soli
Haud obstricta solo, mens agat alta volet.
Adde quòd, vnà nouem Musas, quas diligis, inter
Vrania est primo conspicienda loco.
Hanc igitur modico si ornaris carmine, fiet
Cum fratre, & reliquo plus tibi amica choro.
Ipse quoque (vt magnis liceat componere parua)
Si mea quid valeat Musula, gratus ero.

Mauritius verò, & rescripsit plenas modestiæ literas, & vt condidit, sic sua manu scripsit, quæ insequuntur carmina; vtcumque ea in excudendo primo quaternione fuerint prætermissa; sed nempe inter Epistolas, quo sequitur modo leguntur,

Vraniæ superat reliquas diuina Sorores,
Dicitur & sacri gloria prima chori.
Hanc coluere Patres prisci, Regésque potentes,
Qui propiùs mentis vi tetigere Deos.
Hanc optat sapiens studiorum figere metam,
Vt famæ celebris præmia digna ferat,
Quantò etenim terras celsus supereminet Æther,
Illius est tantò notio laude prior.
Ipsa docet Cæli motus, Cælúmque tueri
Vultibus erectis nos iubet esse Deus.
Nec ventura malis timeamus fata, sed Astris
Præmoniti, ad Superûm cōfugiamus opem.
Nec quæramus humi pastum, sed laude vehamur,
Qui struxit Cæli tale Creator opus.
Ergo tuis lætus meritis, studiísque fouere
Perge Deam tantam, munera larga dabit.
Quandoquidem dudum miratur peruia cuncta
Esse tuis Fabricis, quæ latuere priùs.
Heinc tibi scrutanti leges sublimis Olympi,
Inter honoratum præparat Astra locum.

Quas interim literas dixi conscriptas ad Land-grauium, excusabant Alceis alioquin paratas,

paratas, non potuisse è Noruegia propter Hyemem aduehi. Poscebat quoque in illis Tycho, vt Land-grauius obseruationes Fixarum ad se mitteret, vnà cum obseruatione Eclipsis nuperi Decembris, quæ sibi fuisset inconspecta; Vt sibi à Mœstlino, præter aliquot Saturni, ac Martis Acronychismos, impetraret etiam aliquot Eclipseis Lunæ obseruatas, cuiusmodi ex Hispania quoque & Polonia requisierat, ad Geographiæ emendationem; Vt Automatopæi interuentu ad se destinaret eximium quempiam Aurifabrum, qui Horologia, organaque curaret; quippe apud se obiisse, quem multis annis aluerat, Ioannem Crolium Artificem industrium: Vt ab eodem Automatopæo, aut alio Cometæ anni M. D. LXXX. obseruatore inuestigaret causam defectus minutorum temporaneorum octodecim, de quo suo jam loco est dictum; Vt denique si nisi Rothmannus rediisset, resignaret scriptam ad ipsum Epistolam, quæ eiusdem erat circa obseruationes argumenti; addebatque solùm, vt ille exponeret quam rationem facillimam contexendi Canones Sinuum excogitasse Byrgius dicebatur. Cùm Land-grauius autem nihil aliud, quàm obseruationem nuperæ Eclipseos à Mathematico Marpurgensi in eam rem accito, ad Tychonem miserit (quippe ne tum quidem Rothmannus redierat) ac renuntiârit Automatopæum euocatum à Cæsare, sed in paucos dumtaxat menseis, receperitque missurum se, si fortè quempiam idoneum Aurifabrum nancisceretur; quod superest, quia ver jam inierat, ac reputabat potuisse Alceis jam auectas esse ex Noruegia, ideò Tabellarium ad eum destinauit, qui animalia deduceret, neque sine ipsis, aut saltem absque fœmella ad se rediret; quippe eâ egere masculam jam bimam, de qua antè perscripserat.

Tabellario moras in Dania trahente, alium exeunte Iulio destinauit nuncium, deducendarum Alcium callentem; is nimirùm aliquot jam ex Suecia vsque deduxerat, quæ tamen deinceps in horto ferarum interierant, vti & Rupicapræ, ac Damæ ob glandium, vt Land-grauius quidem opinabatur, tantam copiam, quæ plerisque locis coaceruata computruisset, animalibusque depascentibus in perniciem cessisset. Quia verò Axillus quinque Alceis paratas in Noruegia habens, neque Nauclerum compererat, qui recipere in se vellet conuehendas incolumeis; neque esse satis tutum duxerat illas terrâ transmittere, ob loca inuia, confragosaque, obque imminenteis feruores, quorum in primo statim egressu è natiuo solo patientes non forent, idque spe agendi coràm pluribus, ob instantem reditum faciens; eapropter Tycho tabellarium ad Axilli vsque reditum detinuit. Ac venit ille quidem in Daniam vno seriùs mense, quàm spem fecerat; sed interim tamen commodùm accessit recentior ille nuncius, qui in Noruegiam vsque mitteretur, acceptis literis ab Axillo, & curâ demandatâ, vt impositis naui Alcibus rectà Bremam traijceret, ac inde porrò terrâ aduentaret. Hoc ipsum porrò est, quod Tycho remittens tabellarium significauit Land-grauio: idque adjecit, quia norat Rothmannum nondum rediisse, idcircò exoptare se substitui illi quempiam, qui inchoatam telam pertexens, obseruationibus Astronomicis continuandis inuigilaret; tametsi, *meum non est*, inquit, *Tuæ Celsitudini quidpiam præscribere, præsertim cùm naturali quadam propensitate, & singulari fauore ad hæc studia amplianda, & promouenda non sine præclara laude feratur.*

Verum ista quidem inclinante Septembri, quo etiam scripsit ad Mauritium plenas gratiarum literas, ob carmina ad se transmissa. Cæterù conscriptæ ad parentem VVillelmū, extremæ fuere commercij ante annos septē instituti. Intereà quippe optimus Princeps vitam cum morte commutauit; dignus, cuius nomen Cælo inscribatur, nec minùs, quā Iouis, Atlantis, Herculis, Promethei, cæterorūque Principum, quibus fuit Cælum curæ, perennet. Qua consternatione rumorem de eius morte statim respersum Tycho exceperit, difficile sanè conjectu non est, Viro amisso, quē habebat amplissimo theatro potiorem. Parentauit autem eius Manibus illo Epicedio, Elegiáve, cuius primum hoc distichon,

Sic ne jaces, Princeps ô præstantissimè? sicne
Alter Atlas, terris abdite, sic ne jaces?

Præterea verò, cùm jam non posset ad VVilelmū mittere Alceis, quæ plures duabus aduectæ viuę, mas nimirùm, ac fœmina (cæteris demortuis in itinere) ex Noruegia non fuerunt, misisse eum illas ad Mauritium, vnà cum literis insequente Decembri. Hoc vnum adnoto, Mauritium, dignum Parente filium, nō fuisse passum obseruandorum cælestium curam intermitti; quando cœptæ ante duos annos Planetarum obseruationes à Iusto Byrgio peragi, continuatæ habentur in consequenteis annos quinque, inter illas, quæ postmodum typis mandatæ à Snellio fuerunt. Non fuerant verò huiusmodi circa Planetas obseruationes citra Tychonis consilium, adhortationemque institutæ: animaduertens enim Land-grauium soli circa Fixas restitutioni incumbere; *Optarem*, inquit, *plurimùm, vt Celsitudo pari sedulitate Planetarum etiam apparenteis motus Cælitùs indagari curaret; id quod per restituta Affixarum loca non difficulter præstatur: Et, si non alibi, circa Acronychias trium superiorum fulsiones*, &c.

Ipso anni fine scriptæ Patauio à degente illeic Medico Doctore ad studiosum Danum fuere literæ, ex quibus constat quanti jā Tycho illa in regione fuerit nominis; & Magino quidem præsertim famam illius latè spargente. Donec ille certè superiore æstate cōmoratus Venetiis fuit, deliberârunt Veneti in Rogatorum consilio, vt quispiam Mathefeos peritus coronatorum trecentorum stipendio in Ægyptū destinaretur, qui illeic Astronomicas obseruationes perageret, ipsi Tychoni Astronomiam restituenti inseruituras. Delegerat jam secessum Patauij optimus ille literarum, artiumque omnium bonarum fautor, & conciliandarum inter literatos amicitiarū artifex eximius Vincentius Pinellus: cū Galilæus

verò

verò jã tũ degeret Matheſeos Profeſſor Patauij (quippe Orationẽ inaugularẽ die Decẽbr. 7. magna frequentia habuit) ideò Pinellus viri genium, eruditionémque faciens maximi, in eo incubuit, vt in Tychonis amicitiam eum inſinuaret; & re quidem primùm tentata illis eiſdem literis, quarum extrema hæc verba exſtant. *Tanta enim heic Tycho certè eſt celebritatis, quanta nemo eorum, qui nunc viuunt.*

1593. Circiter anni eiuſdem finem, inſequentíſve initium typis mandare cœpit Tycho, quas Epiſtolas memorauimus inter ipſum, atque Land-grauium, Rothmannúmque hactenus ſcriptas; & præmiſſa quidem non modò Land-grauianâ illâ ad Ranzouium, anni M. D. LXXXV. Sed Ranzouianâ etiam vno, alteróve pòſt anno ad Tychonem datâ, qua illum Ranzouius adhortabatur, vt eatenus ſcriptas Operi illi ſubiungeret, quod nouerat ipſi ſuo prælo verſari. Hæc eſt, quam jam antè inſinuauimus, cùm Tycho prouocatum ſe à Ranzouio, & Peucero dixit ad Epiſtolas typis conſignandas. Quod autem tum eas ſub prælo eſſe ſcripſit, eo feciſſe fine videtur, vt Rothmanno anſa conquerendi præcluderetur, ſi ea deinceps edita; quæ ne ederentur, rogaſſet, videret. Heic certè notanda verba illa Kepleri, *Cùm autem*, inquit, *hic Tychonis congerro tanti nominis, anno* M. D. XCII. *fatis conceſſiſſet. Tycho cõſilium cœpit Epiſtolas edendi, orsúſque Typum, procedentibus adhuc operis in Tomo primo Progymnaſmatum. aut ſuſpenſis, vt ſolebat (quippe priuatæ Typographiæ poſſeſſor) tardè, nec ante annum* M D.XCVI. *Tomum Epiſtolarum tunc primum abſoluit.* Quippe ex his verbis elicitur, tum, niſi poſt Land-grauij mortem, non fuiſſe Epiſtolas cudi cœptas; tum, ne eo quidem tempore abſolutum fuiſſe Tomum illum primum. Debuit interim, quæ Operis Concluſio adjuncta ab hæredibus fuit, conſcripta à Tychone fuiſſe ante huiuſce anni menſem Iulium; ſiquidem tametſi in ea conſpectos legamus Tychoni ſeptenos Cometas; author nihilominùs Appendicis legi in ea quinos ſolùm ſcripſit, adeò proinde, vt cùm ſextus Cometa illo ſolùm menſe apparuerit, rem fuiſſe antè illum conſcriptam oporteat.

Vt quidpiam verò attingamus de Concluſione huiuſmodi; præmittitur primùm Anacephalæoſis, qua ea recenſentur, quæ fuere toto opere præſtita, quæque ipſi aliquantò fuſiùs iam antè memorauimus. Deinde, quia duo videbantur capita adhuc ſupereſſe, alterum Phyſicum, de materia, cauſâque efficiente Stellæ; alterum Aſtrologicum, de eiuſdem effectis, & ſignificationibus: ideò non-nihil quidem circa vtrumque immoratur; ſed *hac tamen*, inquit, *proteſtatione præmiſſa, quòd ea, quæ de his iuxta noſtram æſtimationem proferam, neutiquam iis, quæ demonſtratiuè, & citra iuſtam refragationem in hac tota præcedentis Libri elucubratione propoſita ſunt quoad certitudinis indubiam euidentiam conferenda, æquiparandáque veniant: ſed coniecturalia ſolummodò, & probabili veriſimilitudine allata ſint.* Circa prius igitur caput: quod primùm ſpectat ad Materiam, edicit fuiſſe illam cæleſtem, ac eandem, quæ eſt aliarum Stellarum; vtcumque ad tam ſolidam coagmentationem exaltata non fuerit. Non potuiſſe certè illuc vſque elementarem aſcendere, ac eâ præſertim copiâ, quæ pluſquàm trecenties Terræ molem exſuperaret. Cælum, licet tenuiſſimum, non eſſe tamen incorporeum; ac ideò conſtare ex materia, quam nihil vetuerit, condenſari in globum; & niſi proprio, ſaltem Solari illuſtratam lumine, Sideris ſpeciem exhibere. Eſſe eam ad hoc abundè in Galaxia potiſſimùm; vnde & Stella genita in illius confinio fuit, & poſtquàm euanuit, remanſit, quo fulſerat loco, hiatus quaſi ſemilunaris, qui nocte ſerena, ac illuni acuto viſu cerni valeat, quemque ſaltem nemo priùs obſeruârit. Ariſtotelem non eſſe audiendum, qui Galaxiam ſublunarem, & quaſi ſpeciem Cometæ facit, quando & perpetua, conſtánſque in eadem ſemper Cæli parte, cum reuolutione cohæſio, defectúſque non parallaxeos modò, ſed refractionis etiam ſpecialis, errorem illum coarguit; & Cometas quoque ſupra Lunam eſſe, ac aut ex eadem Galaxiæ materia gigni, aut per eam tranſeuntis ſplendore non-nihil augeri, obſeruati nuper Cometæ conuincunt. Mirum non eſſe, niſi Stella coagmentationis eius fuerit, qua aliarum inſtar perdurare potuerit; quippe cùm fieri in æthere idem, quod in terræ viſceribus valeat, vbi vt indiſſolubile aurum, ita exſolubile plumbum gignitur. Quod ad Efficientem cauſam attinet; fore, vt de ea tum agatur, cùm ad totius Operis de recentioribus Ætheris Phænomenis calcem, etiam de Cometis actum fuerit, qui conſimilem nanciſcuntur cauſam. Fore prætereà, vt ibidem loci cauſa diſſolutionis tam Stellæ, quàm Cometarum ediſſeratur.

Circa alterum caput, quod eſt de Effectis, ſeu vaticiniis; illos non probat, qui prætextu ignorantiæ Aſtrologorum, cenſent Stellam nihil energiæ, ſignificationíſque habuiſſe. Nam dici quidẽ poſſe præſagia ex Aſtris difficilia eſſe, aut impoſſibilia etiam cognitu; at dicere nulla, id abſonum eſſe. Heinc, cùm ſit præſertim difficile noſſe, quid hæc Stella portenderit; quando ſimiles tam rarò viſuntur, & ne Hipparchica quidem illa, cui motus tributus, omnia iſti paria habuerit; eſſe nihilominùs conſentaneum, vt ſicut illa Monarchiæ Græcæ inclinationem, & Romanæ incrementum præceſſit, ita ſit magna aliqua Rerumpublicarum innouatio hanc conſequutura. Iri tamen res mutatum in melius, vt Stella Iouiali fulgore emicuit; licet non ſine tumultu quodam, ob eam, quæ ſucceſſit, Martiam rutilantiam. Imminutum quoque, niſi etiam exſtinctum Religionem faſtuoſam iri; ob eundem Iouialem ſplendorem, qui & mutatus fuerit, & tandem emanüerit. Rem confirmari ex ſitu Stellæ prope colurum Æquinoctiorum, ac ſub initium verni quadrantis, quod ſit indicio ſuperuenturam maiorem lucem aliquam, quæ tenebras priores diſcutiat. Aliunde verò eius ſitum in parte Cæli Borea euenta præſignificare in regione Septentrionali: licet de tempore, & de loco ex

duobus quibuſdam iudicandum ſit. Et de Tempore quidem,ex directione Conjunctionis Magnæ,quam in fine Trigoni aquei Stellæ exortus anteceſſit ; ideò , cùm ea Conjunctio contigerit Anno M. D. LXXXIII. ac fine Aprilis, in 21. gradu Piſcium, à quo numeratis in Rectam Stellæ Aſcenſionem nouem gradibus , indicentur totidem anni, qui à Coniunctione porrò numerari annum prodant M.DXCII. quo incipere Stellæ effecta debeant; parque ſit proinde homines Stellæ tempore natos , & à Deo ad magna , inſolitaque deſtinatos, eum circiter annum quid grande moliri. Cùm ſit verò etiam directionis Zodiacalis habenda ratio, & Stellæ longitudine exſiſtente in gradu Tauri penè ſeptimo , intercipiantur à loco Coniunctionis gradus propè quadraginta octo , indicenturque adeò anni totidem , qui à Conjunctione vſque numerati annum prodant M.D.CXXXII.idcirco congruere,vt circiter eum annum effecta Stellæ vigeant , & Trigono quidem igneo iam vigente. Cæterùm , & cùm ſeptima hæc ſit à condito Mundo facta Trigonorum reſtitutio ; quippe priores contigerunt Enochi, Noæ,Moſis, Regum Iſraëlis , Chriſti nati , Caroli Magni temporibus , quibus ſingulis exſtitere inſignes quædam mutationes , & numero quidem imparibus in melius : par eſſe , vt hæc impar numero , ſit fœlicioris ſtatus prænuncia ; eius videlicet , in quo vaticinati Prophetæ ſunt, verſaturum cum agno lupum, pardum cum hœdo , &c. quìque rerum interitum generalem ſit præceſſurus. De Loco verò , cùm par ſit mutationem incipere in aliqua parte eius in Terra Paralleli , cui Stella verticalis fuit , ideò de hac parte judicandum eſſe ex eo Nouilunio , cui Stellæ exortus coincidit; ſcilicet,vt illam eſſe intelligamus,cui eo momento Stella in Meridiano , verticaliſque exſtitit. Et quia id Nouilunium fuit Vraniburgi die Nouembris quinta , hora ſeptima min. 32. cùm Stella ab eius Meridiano abeſſet ad ortum gradibus ſexdecim , ſicque immineret adhuc parti Boreali Moſchouiæ; ideò debere mutationem ab ea regione incipere. Facere hùc autem tum Prophetiam apud Ezechielē de Gogo Principe Moſochi, ſeu Moſchi, Moſchouiticæve nationis ; tum vaticinium Sibyllæ Tiburtinæ de Sidere orituro , & magnam Septentrionis domum radiis ſuis illuſtraturo , detectum in Helvetia anno M. D. XX. tum aliud quoque carmine expreſſum Sibyllæ Babylonicæ,

Tunc autem ſignum dabitur diuinitùs ingens;
Namque relucebit clariſſima Stella, &c.

Ad Cometam quod attinet , is apparuit quidem à die ſecunda Iulij ad vſque Auguſti 24. at nullatenus obſeruari à Tychone in Huenna potuit , ob continenteis penè fulgores (vocatos illi Chaſmata) qui peragente curſum Cometa in parte Cæli Borea , Auroræ claræ ſpeciem per ſingulas nocteis in ea exhibuerunt. Conſolationi cuipiam fuit, quòd ſtudioſus Danus, qui ipſi ante aliquot annos in exercitationibus Aſtronomicis inſeruierat,ac tum Serueſtæ Anhaldinorum, ſtudiorum causâ morabatur,obſeruationes aliquot circa Cometam peregerat ; tametſi,quod ille vſus fuiſſet Radio , Quadrantéque nimis exili, nihil ex illis deducere , vndique cohærens,ac exploratum potuit. Delectuuit illum magis , quòd accepit eundem antecedente Maio, ac die xx. obſeruaſſe itidem Serueſtæ deficere Solem infernè , ac vergendo in læuam , ad duos proximè digitos ; cùm nihil obſeruatum defectus in Huenna fuerit , vbi calculus tempus prodit ad horam 2.min.40.

Quoniam verò donec plaga Cæli Borea obducebatur fulgoribus,Auſtrina erat reuelatior, obſeruationibuſque Planetarum patentior ; ideò occupatus eo tempore circa Martem potiſſimum , qui tum in Aquario verſabatur , fuit ; ac demiratus non parum eſt, latitudines eius maximas ante , vel poſt oppoſitiones,non verò in ipſis cum Sole oppoſitionibus obſeruari. Heinc nimirùm ſunt verba illa, quæ manu ſua in Codicem obſeruationum inſeruit, quæque & Keplerus , & Longomontanus poſtmodum citârunt, cùm adnixi ſunt occaſionem admirationis tollere. Ea ſe in hunc modum habent) *Conſideratione dignum eſt, quod Mars circa x. diem Auguſti habuerit maximam latitudinem Auſtrinam , & poſteà decreuerit ; ita vt die xxiv.in oppoſitione, quaſi quarta parte gradus propior Eclipticæ redditus ſit : quod tamen Canones , etiam correcto maximæ latitudinis loco, in* 18. *Aquarij nequaquam adhibent, quomodocumque aſſumatur illeic maxima latitudo ; cuius rei cauſa ſtudiosè inquirenda venit.* Quo loco addendum id quoque, quod in libro de noua Stella inter expendendum opiniones euentuum prædixerat, vt nempe Auguſto, ac Septembri huius anni Mars ea ſpecie grandeſceret , eoque lumine rutilaret,vt pro nouo Sidere haberi ab ignorantibus cauſam poſſet. Cauſa autem fuit vicinia , acceſſuſve ad Terram maior, Marte nempe ad Perigeium , non modò Epicycli, ſed etiam Eccentrici admoto. Prætereo verò quod ſubiicit , idem prædictum ab Andrea Perlachio de anno M. D. XXIX. ſcribere Keplerum , adnotatam rem fuiſſe à Melanchthone, *Iulio ſcilicet, & Auguſto tam prodigioſa ſpecie viſum Martem, vt nouum Sidus crederetur:* cùm & idem fieri deinceps medio tempore oportuerit , anno putà M. D. LXI.

Anno inſequente ſummus fuit dolor ob acceptam mortem viri optimi,ſummiq; amici Iacobi Curtij,qui non multò antè,prætextu negotij Cæſaris agendi, venerat in Daniã, vt votum expleret,hoc eſt,vt Tychonem coràm affaretur,apparatumque obſeruatorium ſuis hauriret oculis. Alias inter cauſas doloris id fuit, quòd prouidens Tycho fore , vt mutare ſedem cogeretur, rem cum Curtio communicaſſet , & Curtius recepiſſet ſe ea de re ita acturum cum Cæſare,vt aſylum ipſi tutum pararetur.Quin etiam,ſi fortè migratio in Bohemiam contingeret, obtulerat illi quas Pragæ habebat ampliſſimas ædeis , ac ipſi illarum ideam, delineationemve eo fine reliquerat,vt ſi quid in iis immutandũ, addẽdũve,quod cõmodum vſibus foret,judicaret, id & maturè ſignificari,& opportunè perfici poſſet. 1594.

poſſet.Quamobrē hac excidens ſpe,fuit mœrore non leui affectus,tametſi deinceps cōſolationi fuit,quòd ſcribēs ad illum Hagecius, ſpem fecit illuſtrem Coraducium Curtij in eo munere ſucceſſorem, pronum quoque affectum in eum teſtaturum.Tenebat illum interim ſollicitudo maxima tum Hypotheſeon , tum Tabularum condendarum , circa Planetas ſingulos; & Martem quidem potiſſimùm conatus plerumque variè eludente. Cùm ideò verò nulla obſeruandi occaſio intermitteretur, tum ſingulare præſertim fuit, quod circa Lunarem Eclipſin menſis Octobris contigit. Nempe cùm ipſe eam referat ad diem XIX. ac hor. 19. cum min. 26. addit Keplerus illam ad ſummum Lunæ limbum ſic contigiſſe,vt citra verticalem, ſeu ex parte occaſus initium habuerit; cùm & ad eandem poſteà deſierit, vt moris in Lunæ Eclipſibus eſt.

Allatæ non multo poſt tempore fuere à Rothmanno literæ Berneburgi datæ ſub finem Septembris. Recreatus iis verò tantò magis fuit, quantò ex illius ab Huenna diſceſſu , hoc eſt ab annis quatuor nullas prorsùs habuerat. Ipſis ille aliud nihil voluit, quàm diuturnum ſilentium excuſatum facere,cauſando cruciatus ex arthritide , nephritidéque immaneis,qui impediiſſent etiam,ne redire ad Principem ante illius obitum poſſet,& quod diſcedens receperat , inde porrò tranſmittere. Rogauit autem , quî fieret, vt Tycho ſuum illum de Cometis Librum, qui foret pridem typis expreſſis , penes ſe tandiu ſupprimeret : expeti enim ipſum à quamplurimis,ac inuidendum non eſſe,neque propriæ famæ , neque commendationi Matheſeos,quæ non foret deinceps pro more reputanda inutilis ; quoniam conſtaret Aſtronomos poſſe ea falſa conuincere , quæ forent conſtanter habita pro veris.Libenter ſe quidem culturum Vranien ; at conſtare de obſtaculo, ipſiúſque adeò Tychonis eſſe , illam ſplendidè exornare.Adjecit ſe,ſi acceſſiſſet ad Principem incolumem , commendaturum apud eum fuiſſe (tametſi vtcumque id præſtitiſſet per literas) quem viderat hortum Sororis ipſius Tychonis Sophiæ,quàm & Philoſophicam dixit,& per-quam ſolertiſſimam, nobiliſſimámque matronam. Ac talis fuit quidem conſcripta à Rothmanno Epiſtola : ad quam cum Tycho reſponderit , incertum eſt tamen,an vllæ deinceps datæ à Rothmanno fuerint; quando hæ duæ extremæ ſunt, quæ in Libro editarum à Tychone exſtant.

1595. Quam porrò Tycho ad Rothmannum dedit,menſis Ianuarij , ac adeò anni M. D. XCV. eſt. In ea poſtquàm ipſi condoluit , remedia ſua obtulit , ob non requiſita ſuccenſuit, excuſat Librum de Cometis nondum publici iuris factum , tum quòd ſtudium obſeruationum , deductioníſque motuum hanc curam præpedierit ; tum quòd præter exſpectationem,multa longo iam tempore & otium, & Vraniæ cultum interturbantia inciderint : tum quòd tulerit ægrè ſuos labores ingratè à nonnullis exceptos , ſpeciatímque à Scoto quodam Medico , quem tametſi non nominet , nouimus tamen Craigium vocatum. Hic ſcilicet intercedente conterraneo quodam,qui Tychonem fortè inuiſerat,cùm Liber recens abſolueretur,exemplum illius obtinuit,& literis ad Tychonem datis,eius ſententiam de Cometis in Æthere verſantibus labefactare conatus eſt. Ratus Tycho illum nihil aliud quàm erudiri copioſius velle , ac amicè,& candidè veritatem requirere, Apologiam ſcripſit penè extemporaneam, quàm & ad illum anno jam M.D.LXXXIX. miſit. Ille verò triennio exacto , Librum in Tychonem emiſit ſcommatis , dicteriis , cauillis, & , vt ipſe addit , *diſtractionibus , peruerſionibúſque ſcatentem* ; hocce titulo , *Capnurania reſtinctio , ſeu , Cometarum in Æthera ſublimationis refutatio* ; prorsùs , vt ſi Tycho cenſuiſſet gigni Cometas ex terrenis fumis. Quocirca Liber iſte eſt, ad capita cuius præcipua Tycho ſic deinceps hac reſpondet Epiſtola, vt ipſam idcircò prolixiorem texat ; ac ſpem etiam faciat vberioris refutationis,niſi à ſeipſo,ſaltem ab amico,diſcipulorúmve aliquo (cuiuſmodi Longomontanus deinceps exſtitit) faciendæ. Nihil interim neceſſe eſt attingere ex iis,quæ hac Epiſtola reſpondentur : quando quicquid obiicitur , & nullius momenti eſt , & mirum videtur Tychonem potuiſſe id ipſum,vel tantiſper morari. Illud præterea , quod ad calcem Reſponſionis ſuæ ad Rothmanni rationes pro motu Terræ memorat , argumentúmque ex eo addit, quod Martis Eccentricitas non ea ſit , quam Copernicus, vt Terræ mobilitatē adſtrueret, poſuit ; ſed aliam,ipſámque non nihil maiorem, tantùm abeſt,vt minorem,quàm Ptolemæus, poſuerat. Citat ad idem Venerē,cuius Apogeion non in gradu ſeptimo Geminorum collocat, ſed potiùs ſub Cancri initium; ac tradit percupere ſe,vt Land-grauianæ obſeruationes , cum reſtitutione Fixarum , cui ille incubuerat,edantur.Quę deinceps Rothmanno mens, aut quod fatum fuerit , neſcitur : ſolúmque , quod ſciam , obſeruauit, quidpiam circa Cometam anni inſequentis , & in viuis adhuc eo tempore fuit, quo quinque poſt annos Tycho in Bohemiam appulit.

Heic autem non tam memoranda,quæ varia Tycho obſeruauit (ac tres nominatim Eclipſes,duæ totales Lunæ,altera Aprilis xiij. hor. 16. min.36. altera Octobris VII. hor.20. min.29. Vna Solis digitorum 3. min. 50. Septembris xxiij. hor. 5. min. 8.) quàm dicendum eſt Magnum illum Globum orichalcicum, cuius aliquoties iam meminimus, fuiſſe vndequaque abſolutum , cælatis nimirum Fixis propè mille , quibus eſſe locis anno Chriſti M. DC. completo debuerunt. Cùm enim aduectus Auguſta eo ipſo anno , quo Vraniburgum fundatum,deprehenſus fuiſſet interhians rimis, & non exquiſitè rotundus, malo vtrique prouiſum fuit , tum rimis oppletis , tum ſuperſtratis aliquot membranarum centuriis , & facto biennij periculo, num tempeſtatum varietas rotunditatem quidquam vitiaret, ſuperſtructæ fuerunt orichalcicæ laminæ , ea compactione , vt totus

Globus

Globus ex solido orichalco videretur conflatus. Facta læuigatione, & tam Æquatoris, quàm Zodiaci circulis cælatis, inque minuta singula per transuersa puncta diuisis, exploratum vno adhuc anno est, num quà ab exacta rotunditate desciscere. Cùm non fecisset, tum delineatæ singulæ Imagines fuere, tum Stellæ insculptæ, prout fuit cuiusque temporis progressu locus obseruatus. Hic autem est annus, quo ille Stellarum millenarius propè numerus fuit obseruando completus; ac adeò globus extremam manum anno à prima sui structura vigesimo quinto adhibitam sensit. Dico autem propemodum; quoniam, dum Tycho hæc memorat, supponit parui fuisse momenti sexaginta minutulas, quæ fuere solùm biennio pòst (& paullò quidem antè discessum ex Dania) adjectæ; maximè autem IV. inter Capellam, & Polarem penè in eadem recta; XIV. inter Capellam, & Polarem ad latera, in duo trapezia, & duo triangula tributas; iij. inter vltimas caudæ Vrsæ ad latus: IX. in flexuosa linea sub informi inter caudas Vrsæ, & Leonis: vj. vltra, citráque Polarem. Non memoro autem Meridianum, Horizontémque circulos magnitudinis congruæ, fuisse pro more punctis transuersis in minuta graduum singula diuisos: & Quadrantem quoque à verticali puncto dependentem in Horizontem, indigitantémque vnâ operâ altitudines, atque azimutha. Non memoro item apparatum fulcri, siue Pedestalli quinque circiter pedes alti; neque vniuersè certantem cùm Machinæ totius mole, soliditate, subtilitate, tractabilitate, elegantiam; sed addo solùm inscriptionem, quæ literis aureis in ipso Horizonte talis legitur, ANNO À CHRISTO NATO CIↃ. IↃ. XXCIV. REGNANTE IN DANIA FRIDERICO II. HVNC COELESTI MACHINÆ CONFORMEM GLOBVM, IN QVO AFFIXA OCTAVÆ SPHERÆ SIDERA COELITVS ORGANIS DEPREHENSA, SVIS QVÆQVE LOCIS AD AMVSSIM, REPRÆSENTARE, ERRANTIVMQVE STELLARVM PER HÆC APPARENTIAS PERVESTIGARE DECREVIT: CÆLO TERRIGENIS, QVI RATIONEM EAM CAPIVNT, MECHANICO OPERE PATEFACTO, TYCHO BRAHE O. F. SIBI, ET POSTERIS F. F. Quòd verò annus heic adscribatur 1584. *Ideò fit*, inquit ipse Tycho, *quòd is circa medium tempus, dum hæc structura elaboraretur, incideret, quadriennio nimirum ante obitum laudatissimæ memoriæ Regis Friderici. qui me, meáque studia liberaliter, & clementer fouit, ac regio amore, quoad vixit prosequutus est.* Memorabile autem, est constitisse vniuersè hunc Globum Daleris Imperialibus quinquies mille, quod Coldingius se Pragæ accepisse ex ore ipsius Tychonis testatur.

Fuere eodem anno Globi varij iuxta Tychonis restitutionem in inferiore Germania confecti; sed continentes tamen dumtaxat octingentas circiter Stellas, quas diximus in Libro primo Progymnasmatum contineri. Nempe, quia complexi illas quaterniones typis expressi iam fuerant; ideò Tycho eorũ exempla aliquot iam dispersérat, miseratque speciatim vnum ad memoratum Florentium artificem Amsterodamensem. Ad integrum volumen quod spectat, id communicatum cum nemine voluit, quòd sibi nondum factum satis circa Lunæ motum putaret, prouiderétque aliquot nouos quaterniones insertum iri. Cogitabat quoque relatam ante Conclusionem non-nihil retractare; vnde & eam typis non commiserat; ac nolebat aliunde Librum, quasi ἀκέφαλον *sine capite* conspici; quippe defectu Præfationis, ad quam concinnandam varia quidem in varias schedas iam conjecerat, sed quibus adunandis tempus non sumpsisset. Defectu, inquam, Præfationis, non item verò Nuncupatoriæ, vt fieri solet Epistolæ: siquidem, vt neque libellum de Noua Stella primùm editum, neque aut Ephemeridas, aut opuscula quæpiam alia cuipiam omninò dicauerat, ita constituit nemini, neque ampliorem hunc de eadem Stella Librum, neque vllum omninò alium deinceps edendum cuiquam dicare; excepto solo Epistolarum primo, qui absoluebatur iam tum, quemque Hassiæ Land-grauio Mauritio consecrandum censuit. Nihil tamen morandum, quòd propositum constanter non tenuerit, quando Rudolpho Imperatori tum Mechanicorum Librum nuncupauit, tum Astronomicas Tabulas, & Rudolphinas indigitare, & ipsimet Imperatori inscribere pro votis habuit.

Ad Epistolarum volumen quod spectat, 1596. annus sequens fuit, ac verni Æquinoctij dies, ad quem retulit factam Mauritio nuncupationem. Facilis verò conjectu est, quam habuit Mauritio nuncupandi causam; quando notum est volumine hoc contineri Epistolas, quæ ab eius Parente VVillelmo, eiúsque Mathematico ad Tychonem, vicissim ab ipso Tychone ad vtrumque fuere conscriptæ: ne memorentur etiam datæ à Tychone ad Mauritium, & à Mauritio cum carminibus ad Tychonem. Auguratur autem Tycho editionem hanc fore Mauritio non ingratam, vel ex eo, quòd in Oratione funebri, quam in VVillelmi exsequiis Hieronymus Turlerus habuit, illis de hoc nouo Atlante præmissis; *Itaque & in Aula sua artifices semper aluit præclaros; &, si quos in locis etiam remotis circa eas doctrinas excellere comperisset, eos vel magnis præmiis ad se inuitabat, vel, si nec id posset, per literas crebrò de difficillimis Quæstionibus cum illis conferebat*; tum hæc subiiciuntur: *Quod si eas tantum Epistolas edi in publicum aliquando contingat, quas iis rebus ad virum, & genere, & scientia Mathematica nobilem Tychonem Brahe Danum subinde extremis maximè annis, misit; vel inde constabit Posteritati quam industrius, quam exercitatus fuerit, quantum ad Tabularum Astronomicarum tollendos errores, ad loca Stellarum exactiùs cognoscenda laboriosis suis obseruationibus cōtulerit.* Omitto verò cùm Tycho Ranzovij, aliorúmque hortatu destinasset nō istas modò, sed alias quoque ad alios, & ab aliis viris doctis, quæ Astronomici argumēti forent,

ſcriptas literas edere, ac in plureis Libros partiri; ideò voluiſſe eum non injuriâ primum ex his Librum texere, ac præmittere; quando Atlantem attinerent, non ſolùm genere illuſtrem, verùm in hac etiam arte Principem. Omitto etiam adhortationem, quam ad Maurititium adhibet, vt Fixarum reſtitutionem tanto tempore, tam crebris vigiliis, ac tot ſumptibus à Parente quæſitam perire non ſinat; vt ideò Rothmannum peritóſve alios artifices euocet, aut niſi ſint alij, ſibi ipſi bona fide acturo rem totam concredat; vt organa Aſtronomica magna ſedulitate,& cura à Parente elaborata, in ſuo vigore, & vſu perpetuò illibata conſeruet.

Omitto hæc, inquam, ac adnoto ſolùm, cùm præter ſpeciale in Librum hunc primum Epiſtolarum argumentum, generalem etiam in omneis Præfationem conſcripſerit; declarare eum primùm quantæ molis fuerit Redintegrationem Aſtronomiæ moliri, ac excuſare proinde, niſi exſpectationi multorum tam citò ſatisfecerit. Quippe apparatum Obſeruatorij, idoneorumque Inſtrumentorum, temporis multùm exigere. Poſſe quidem Solarem motum intra quadriennium reſtitui; idque collatis ſingulorum annorum obſeruationibus habitis in variis Eclipticæ locis (& ſerenitate præſertim non ſemper quotannis perinde fauente) ſed Lunarem tamen decurſum annorum longè plurium depoſcere; tum ob Eclipſeon, quæ non ſemper aut ſupra Horizontem, aut ſereno Cælo contingunt, examen; tum ob alia obſeruitanda in Quadraturis, locisque intermediis; in Apogeio, Perigeio, Mediis elongationibus, ſiue Eccentrici, ſiue Epicycli maioris; adeò vt vix anni ſedecim ad iſta ſufficiant. Ad Veneris quoque, & Mercurij motus, annos exigi benè multos, vt maximæ à Sole digreſſiones, tam matutinæ, quàm veſpertinæ, ac in variis quidem Eccentricorum locis obſeruentur; & ſitus etiam alij; cùm interim Mercurius ob Solis viciniam rarò conſpiciatur. Exigi ad Martem annos XII. niſi etiam potiùs xxiv. vt illius Acronychiſmus in alternis Signis abundè innoteſcat. Exigi ad Iouem etiam xii. vt præter ſitus varios, obſeruari in Signis ſingulis Acronichus poſſit. Ad Saturnum, niſi annos xxx. ſaltem xx. aut xxiv. ad omnia in illius motu denotanda eſſe neceſſarios. Non ſufficere certè ad Stellas Errantes treis Acronychiſmos, vt vulgò putatur, vel illud arguere, quòd Tabulæ exinde deductæ cum Cælo non congruant. Hiſce addendum porrò eſſe, quòd tempus ad Reſtitutionem Affixarum eſt impendendum; quodque ad reductionem omnium motuum in Hypotheſin, numeróſque congruos. Deinde, cùm Primus hic Liber ſcriptas ad Land-grauium, aut ab eo acceptas literas contineat; fore, vt Secundus eas compleĉtatur, quibus actum (nec proſâ modò, ſed carmine etiam) cum eruditis, amicíſque in Patria, viciniáve degentibus; Tertius autem, & ſequentes, eas, quibus cum aliis degentibus remotiùs, aut jam actum, aut deinceps agendum. Ac cœpit quidem non longè poſt Librum ſecundum excudere: verùm breui quoque intermiſſæ propter inſequutas turbas operæ, reſumptæ deinceps non fuere; nihilque, quod ſciam eo ex Libro innotuit.

Menſe Iulio fulſit Cometes, iſque ſeptimus, poſtremúſque eorum, qui fuere Tychoni viſi, obſeruatique. Ipſe certè de obſeruationibus in Huenna paractis loquens, factas eas dicit, *tam in Fixis Stellis, quam omnibus Erraticis, tum quoque Cometis intereà eluceſcentibus, quos*, inquit, *ſeptenos iſteic cælitus accuratè denotauimus*. Quòd verò nobis nondum conſtet, quid circa Poſtremum hunc præſtiterit; poteſt res vtcumque ſuppleri ex ea deſcriptione ſpecie latiore habita, quam ex Rothmanno edidit Snellius. Ex ipſa autem conſtat Cometam fuiſſe die xxi. & veſperi quidem, ac horâ 10. exactâ, nonnihil ſupra duas Stellas tertiæ magnitudinis, quæ in pede Vrſæ maioris poſtremo, ac æſtimatam fuiſſe viſu ſimplici in gradu Leonis 28. Cum Septentrionali latitudine graduum circiter 27$\frac{1}{2}$. caudâ interim verſus vltimam Caudæ eiuſdem Vrſæ directâ: niſi quòd nonnihil recedens à recta linea in occaſum, viſa eſt non prorſus oppoſita Soli. Die autem xxv. ſic viſum fuiſſe cum iiſdem Stellis Triangulum Iſoſceles, idque, cùm ipſe foret ad occaſum ſitus, conſtituere (tametſi ægrè ob vapores, & lumen Lunæ deprehendebatur) vt æſtimatus rurſus viſu ſimplici fuerit confeciſſe in ductu ſuo gradus circiter 4. in Zodiaco autem aliquantò amplius; ſicque diurnus illius motus videatur fuiſſe in longitudinem quidem vnius gradus circiter, in latitudinem autem dimidij gradus.

Porrò hic ipſe annus fuit, quo oſorum Tychonis inuidia erupit. Quippe & nonnulli ex Nobilibus ægrè ferebant illum tandiù tot obtinere ex Regia munificentia reditus, ac euadere interim apud exteras nationes illuſtrem; quando videbant dietim complureis vix alia de cauſa in Daniam, quàm eius ſolius adeundi gratiâ appellere; & non pauci ex iis, qui colere ſtudia literarum videri volebant, ferre patienter non poterant, eſſe illum ea claritate, vt ipſi præ eo nulli haberentur. Erant in his Medici quidam, qui videntes non modò ex Dania, ſed ex regionibus etiam cæteris maximam ægrotorum turbam ad Tychonem confugere, & ſpagyrica illius remedia, quæ quibuſlibet gratis largiebatur, experiri fœliciter, ac morborum etiam vulgò habitorum inſanabilium, leuamen ſentire; liuore inſigni exardeſcebant, & quà poterant apud quoſlibet, proceréſque potiſſimùm, quibus præſtabant operam, ipſius nomen traducebant. Itaque non longè ab ipſa inauguratione Regis, annis octodecim jam maioris, cùm forent noui aliqui ex Magiſtratibus primariis, tam ſua ſponte, quàm alieno inſtinctu malè in Tychonem affecti (fuere autem in iis tam Aulæ Magiſter, quàm Regis Cancellarius) cœpere ij primùm exaggerare exhauſtum ærarium, ac neceſſitatem reuocandi factas compluribus penſitationes,

maxi

maximè verò erogatas in res nihili,vt illam Tychonis. Causati deinde sunt Norvegicum feudum nimis diu ab illo possessum; ac par esse, vt eo alius donaretur, qui posset patriæ operam magis frugiferam collocare. Denique probro illi verterunt, quòd incolume non seruaret Sacellum illud Roschildense, cuius causâ dudum fruebatur præbenda S. Laurentij; iam quippe præ eius incuriâ, & esse araneis obuelata omnia,& tota penè effracta, dilapsáque feneſtrarum vitra. Quare & fuit ex ordine priuatus hisce omnibus, Rege partim inscio,partim fucatis huiusmodi artificiis præoccupato: quodque Tychonem magis permouit,mala Cancellarij mens fuit,qui cùm deberet farta tecta legitima acta tueri, & cedentia potissimùm in tantam patriæ gloriam,ipse illa exautorârit disertísque verbis ad eum scripserit, non esse Regi integrum quicquam in Astronomicorum Instrumentorum curam conferre, ac memoratam demum præbendam suos in vsus conuerterit.

Hæc inter,Tycho, cùm iam non posset ex redditibus propriis in tot sumptus sufficere, neque sustineret tamen in suscepta tantis animis Astronomiæ cura non generosè perseuerare, cepit quidem de requirendo apud cæteros patrocinio, ac adeò de sede Vraniæ aliò transferenda consilium; maximéque, quia subueritus est, ne odio, ac authoritate maleuolorum increbrescente, ipsum quoque Huennæ feudum, tametsi ad vitam concessum,sibi adimeretur: constitit tamen adhuc illeic cum vniuersa familia,nihilque emouit, aut de obseruationibus, aliísque laboribus quicquam remisit, quovsque verè insequentis anni,qui fuit M.D.XCVII. statim ac millenarij Affixarum numeri verificationem perfecit,quæ sita Hafniæ domo,transtulit in eam minora, leuioráque organa, ac reliquit ferè ea solùm, quæ ad Stellæburgum defixa maiora,grauioráque erant.Nempe cogitabat supellectilem totam eas in ædeis concludere, vt direptioni minus paterent,ac liceret faciliùs,aut vnà secum auehere, aut quæ sit im postmodum mittere, vnde opus foret. Quia interim verò, bonis bene multis facinus indignum reputantibus, obmurmuratum vatiè est: ideò facta quædam securitas fuit tum retinendæ Insulæ, tum seruandorum sine noxa hærentium in ea organorum. Quò facinus porrò eleuari speciosa quapiam ratione posset, ipse Aulæ Magister Christophorus VValchandorpius, diuturnum fouens odium ab vsque rixa ob vulneratum sequacem Tychonis canem excitata,duos destinauit in Insulam viros in doctis vulgò habitos (inque iis Thomam Feuchium)vt de Tychonis studiis referrent.Ij autem vulgari dumtaxat Sphæræ cognitione imbuti, & qui organa vocarentur,vsurparentur,inseruirent, nescij, ita loquuti ad gratiam sunt, vt declarârint Tychonis studia nihil omninò pendenda,ac esse non modò inutilia,sed noxiæ etiam curiositatis.Id prætextui deinceps fuit,vt cùm Tycho,relictis quibusdam in Insula famulis, degeret maximè in vrbe,ac tum aliquid semper obseruaret, tum translatis etiam aliquot clibanulis, Chymiæ vacare pergeret, Aulæ Magister vetare illi per Prætorem iusserit,ne se ampliùs huiusmodi exercitationibus dederet; atque id quidem nomine Regis, qui in Germania tamen aberat; quippe ducturus in vxorem Annam Katharinam Ioachimi Friderici Marchionis Brandenburgici filiam, quam & reipsa duxit Hatterslebiæ,sub finem Nouembris. Contigit quoque, vt petulantes quidam irruere in ipsum tentârint, ac Pastorem etiam, Parochúmve eius malè excepérint,& prouocatus ad vltionem Iudex, ne ius diceret, inhibitus fuerit.

Hisce ergo de causis Tycho nihil esse ampliùs morandum censuit, perrexítque adeò auehere Huennâ quicquid rerum mobilium fuit,ac ferè dumtaxat memorata illa organa reliquit, bonæque fortunæ, & Coloni curæ commisit,tanquam non antè inde exportanda, quàm sedes certa, tutáque apud exteros foret constituta; ne si pluries emouerentur, labem quampiam contraherent. Conduxit subinde onerariam nauim: inque eam imposuit cùm totam familiam, supellectilémque, tum emota iam organa,ac vna Librorum typis commissorum exempla. Familiam cùm dico,non modò vxorem,duos filios,quatuor filias,ac famulos simul,ancillásque intelligo; sed maiorem etiam studiosorum partem,qui eum rogârunt, vt eandem cum ipso experiri fortunam liceret. Fuit in iis Franciscus Gasnebus Tegnagellius, adolescens nobilis, qui Tychonis quoque fuit postmodùm gener. In aliis verò, qui tum sequuti Tychonem non sunt,fuit Longomontanus,qui cùm inclinante iam Vere expetiisset in præcipuas Germaniæ Academias excurrere, abeundi veniam sic impetrârat, vt Tycho illum non sine hac commendatione dimissum voluisset, *Ego Tycho Brahe Ottonides, Dominus hæreditarius de Knudstrup,& arcis Vraniburgi in Insula Daniæ Venusia Fundator, & Præses, tenore præsentium testor,quod harum exhibitor Christianus Seuerini F.Cimbricus,mihi in Astronomicis exercitiis per octennium fermè fideliter nauauerit operam, & in cæteris præterea se gesserit, vti virtutis, & bonarum literarum amantem decere posset. Nunc verò, cùm à me missionem peteret, non inuitè dimittendum censui, suóque arbitrio relinquendum. Commendatum igitur volo omnibus cuiusque ordinis & status, vt illum sua humanitate,& beneficentia complectantur. In cuius rei fidem Sigillum meum apposui,& manu mea propria subscripsi: Hafniæ Kalendis Iunij* M.D.XCVII.

TYCHO BRAHE.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER QVINTVS.

1597. VEla igitur fecit Tycho Æstate penè media, ac iter direxit Rostochium, tum quia & vrbem familiarem, & multos in ea amicos ab adolescentia habebat (imprimísque Henricum Brucæum, cui pridem donârat Quadrantem orichalcicum) tum quia illeic videbatur promptior, commodiórque exscensus, & locus satis opportunus, vnde quocumque vocaretur, aut tendere sponte luberet, eò iter institueret; ac vbi interim non-nihil exspectaret, si fortè in patriam; animis mutatis (quod ob bonorum indignationem non desperabat fieri posse, vt eueniret) reuocaretur. Cùm appulisset tamen Rostochium, non diu fore illeic ob increbrescentem de peste rumorem, hærendum præsensit. Quare & Organa præcipua eruere è thecis, conditoriísque suis noluit, sed Radium dumtaxat Astronomicum, si quid fortassis videretur obseruandum, ad manum habuit. Hac verò ratione sub finem Octobris obseruauit Martem inter Stellas Geminorum versantem, variásque eius distantias à circumvicinis Stellis denotauit, &, quòd interim alia ratio designandi tempora non suppeteret, ea deduxit ex Stellis Cycni, obseruando putà perpendicula, in quæ illæ ex ordine coincidebant cum Stella Polari. Verùm, iam tum peste vberiùs grassante, deflexit in Holsatiam, accessurus ad Henricum Ranzouium, qui peramanter illum ad se, arcémque suam VVandesburgum, non ampliùs dimidio milliaris distantem Hamburgo, inuitârat. Illeic humanissimè exceptus, tenere se non potuit, quin Elegiam conderet, quam tametsi longiusculam, quippe Hecatontsticha est, non erit fortè legere, si heic apponatur, importunum,

Dania, quid merui? quo te, mea Patria, læsi
Vsque adeò, vt rebus sis minùs æqua meis?
Scilicet illud erat, tibi quo nocuisse reprehēdar,
Quo maius per me nomen in orbe geras?
Dic age, quis pro te tot, tantáque fecerat antè,
Vt veheret famam cuncta per Astra tuam?
Quid facturus adhuc? quis, quæ meliora reliqui,
Digeret expediens vsibus apta suis?
Mittitur is VVēnam, socio comitatus ab imo,
Secreta Vraniæ, quem bene nosse putant.
Venit, & vt vidit spectacula maxima Diuæ,
Pauca licet remanent, obstupuisse ferunt.
Quid faciat rerum ignarus, qui talia pandit,
Nec conspecta vnquam, nec sibi nota priùs?
Adstat inexpertus; Fabricarū nomina quærit:
Quæ reserare nequit, vellicat inuidiâ.
Nec mirū, meus hūc quia fortè instruxerat osor
Qui mihi iamdudū clam parit omne malū.
Hoc quoque sic à te, Tellus natiua, ferendum?
Hæc etiam meritis gratia danda meis,
Vt quæ nosse nequis, carpas, oneréſque cauillis,
Multimodo nostrum deminuásque decus?
Te celebrē studui meritis celebrare per orbem:
Tu mihi dic sed, cur detrahis immeritò?
Hæc sunt parua puto: lōgè his grauiora ferebā:
Vix istheic nostri cura, fauórque fuit.
In patria latui, toto penè cognitus orbe;
Vt multos alios delituisse liquet.
Sunt alij feudis, titulis, & honoribus aucti,
Par quibus aut ætas, aut genus esse nequit.
Ast ego Brahæus de quinis fratribus vnus,
Et genitus primò, vix reputatus eram.
Non tamē inuideo; miseret magis ista sequutū,
Nil quibus est solidi quæque caduca nimis.
Vix aliqui nostros ibi suspexere labores;
Herculeis quamuis æquiparare licet.
Alcides fesso, vt fertur, subuenit Olympo,
Ne rueret præceps machina vasta Poli.
Ast, Ptolomæe, tuis, Alphōse, Copernice, vestris
Lapsibus occurrens ipse ego sisto pedes.
Vt Cæli vestram luserit orbita curam
Edocui; licet hæc cura stupenda foret.
Firmauíque nouis Cæli laquearia fulcris;
Ne capiat rimas posteà, neve ruat.
Posteritas grato veluti testabitur ore,
Nostra licet iam nunc gratia muta silet.
Quanta Mechaonia simul ac effecimus arte,
Quæ facilè ægrotis languida membra leuāt.
Dania, si taceas, Norici, Suecique loquentur,
Sensit vbi nostram plurimus æger opem.
Nec tamen heinc lucrum sectabar, vt vndique moris;
Gratis quippe dabam parta labore graui.
Nimirùm hoc fuerat, cur tāta odia inuida sēsi;
Heinc abitus nostri manat origo vetus.
Quæque diu latuit, nec apertè cognita, donec
Inuidiæ virus qui stabiliret, erat.
Sic vitium pepulit virtutem, non mala causa;
Discessu in nostro crimen abesse puta.
Quantas sustinui curas, impendia quanta,
Vt fieret celsum, quod meditabar, opus?
Quàm multis etiam Sophiæ mysteria pandi,
Quos alui longùm sumptibus ipse meis?

Pluraque

Pluráque præterea, vereor quæ dicere cuncta,
Ne proprias laudes enumerare ferar.
Pro quibus, ô Superi, mihi gratia reddita talis,
Sex ego cum natis, matréque vt exsul agam!
Sũ tamen haud exsul, libertas obtigit ampla;
Exsilium in patria veriùs antè tuli.
Nunc ego prosper ago; proprÿ nunc iuris alumnus;
Nunc mihi pro patria maximus Orbis adest.
Excipiunt alÿ, sic prospiciente Iehoua;
Gratus erit cunctis noster vbique labor,
Tu licet hunc rennens spernas, damnísque fatiges,
O Patria, ô laudis prodiga facta tuæ!
Ergo ingrata vale: patria est mihi quælibet ora,
Quæ volet æthereis æqua litare sacris.
Quæ volet & nostros agnoscere grata labores,
Quæ mihi pro meritis nõ feret immerita.
Dania, sed fateor, satis excusabilis in se est:
Condolet, & proprÿs ingemit ipsa malis,
Tu quoque, magnanimi Federici heroica Proles,
Inscius hac culpa, Rex generose, vacas.
Inuitísque alÿs, animus quibus integer, ista
Fiunt: Dÿ faciant non mage praua sequi.
Sunt aliqui pauci, quibus haud tamen ipse nocebam,
Qui mihi, qua possunt arte, dolóque nocẽt.
Hi valeant, meritísque suis, quæ digna reportent,
Vindicis vt statuent iussa verenda Dei.
Salue Ranzouin, venerande Henrice, propago,
Vraniam primus qui capis hospitio
Heic, vbi vicinis Hamburgi mœnibus altis,
VVandesburga nouas arx habet alta domos.
Quas tibi construxit memoratus is optimus Heros,
Octo gerens vita lustra peracta sua.
Det Deus astrigeri sapiẽs moderator Olympi
Nos hac vtiliter sorte, locóque frui;
Ipsius vt cunctis pateant miracula terris,
Æthere in abstruso quæ latuere diu,
Quin tua, Ranzoui, donec tibi Sidera Cœlum
Vindicat, Hospitÿ fama superstes erit.

Quoniam verò mens Tychoni non fuit sedem illeic fixam habere, & ab vsque communicatis cum optimo Curtio consiliis, menti semper defixum habuit, & spem, & rationem studiorum ponendam esse in Cæsare: ideò re deliberata cum Ranzouio, curaturum se Ranzouius recepit; vt Coloniẽsis Elector, cui Cæsar multùm tribueret, literas ad ipsũ haud vulgareis daret, & alias quoque de meliora nota sciberet ad Ioannem Barunitium, qui à Secretis Cæsari, nihil non apud illum posset (cùm & aliunde meritorum Tychonis foret conscius, re constante ex subscriptione relati antè diplomatis) idque, quò negotium vt certiùs, ita citiùs promoueretur. Ipse quoque Tycho ad Hagecium scripsit, & quicquid consilij cepisset, quídque animo agitaret, aperuit; vt partim seipso, qua erat apud Cæsarem gratia, partim Rudolpho Corraducio Procancellario intercedente, ad eundem scopum collinearet. Cùm nosset verò Imperatori mirè placere Machinas raro artificio spectabileis, & studia etiam Chymica à solertioribus exculta; ideò cogitauit edere quam-primum Astronomiæ suæ Mechanicam partem, vt ipsi illam nuncuparet, exemplúmque transmitteret, in quo non modò conspicerentur tot Organorum exquisitorum, quæ secum deueheret, icones, sed ad calcem quoque significaretur quantum studij, & operæ circa Chymiam ab ipsa vsque adolescentia impendisset. Itaque, quia iam in Huenna curârat non ædificiorum, & Insulæ modò, sed præcipuorum etiam quocumque organorum iconas quà æri, quà buxo incidi, ac descriptionem quoque adumbrârat, quam adhibiturus esset singulis; ideò cælaturas digessit, descriptionésque omnium absoluit; at euocauit Hamburgo Philippum de Ohr Chalcographum, cui deuectum Huennâ Typographeon committeret, ac vnà totius Operis excudendi curam. Ipse Præfationem interim conscripsit, qua nuncupato Cæsari Opere, tum insinuauit, quid discriminis inter vsurpata à veteribus, suáque Instrumenta foret; tum declarauit se *Primo loco* exhibiturum organa obseruandis Altitudinibus, Azimuthísque comparata (Quadranteisque potissimùm.) *Secundò* Armillas tam Zodiacaleis longitudinibus, & latitudinibus, quàm Æquatorias, rectis Ascensionibus, Declinationibúsque designandis idoneas. *Tertiò* Organa alia (& Sextanteis præsertim) intercapedinibus scrutandis inseruientia: *Quartò* nonnulla minutiora; tum illa quoque demùm recensuit, quæ quasi parerga adhibita voluit.

Dicendũ heic foret de ipsis Organis, quæ deinceps sua serie depicta, descriptáque habentur; at debent, quæ fuere superiùs de ipsis dicta, sufficere; attingendúmque solùm iam est, quid fuerit subinde attextum. Attexuit ille igitur quandam suæ vitæ quasi Synopsin, cum Obseruationum progressu à vocatis Puerilibus, per Iuuenileis, in Virileis; cum recensione eorum, quæ à XXV. potissimum annis circa Solem, Lunam, ac Stellas, tam Inerranteis, quàm Erranteis, ipsámque etiam Nouam, & circa Cometas quoque præstitit; commemoratis præterea ad calcem Astrologicis, Spagiricísque, seu Chymicis, de quibus mox antè præmonuimus, studiis. Subiecit verò cohærenter, & quasi occasione pagellarum vacantium, memoratas illas tam Curtij, quàm Magini Epistolas, & mentione etiam decreti Venetorum facta. Tum se expetere declarauit, communicari secum maturè obseruationes organis à Magino descriptis peractas, *quod nunc*, inquit, *commodius fieri posse existimo; siquidem in Germania degam, atque hoc tempore prope Hamburgum, Emporium celebre (quod cum Italia quoque plurima habet commercia) in arce quadam Ranzouiana subsistam; aut etiam, si alibi fortè post hac in Teu-*

tonia fuerim, id quicquid erit, facilè me inueniat: Tum adhortatus Venetos eſt, vt exſequutioni heroïcum adeò, ac liberale decretum mandarent, deſtinantes idoneum Obſeruatorem Alexandriam, vt, cùm veriſimile foret Ptolemæum exquiſitè adnotaſſe Poli in ea vrbe altitudinem, exploraretur num eadem iam, quindecim nempe pòſt ſæculis, altitudo perſeueraret, an variata foret aliquatenus, vt Mathematiciquidam Itali (maximéque Dominicus Maria, Præceptor Copernici) ſuſpicati fuerant; ac non modò id exploraretur, & per Meridianas quidem tam Solis, quàm Fixarum altitudines; ſed Stellæ quoque ad vſque Canopum nobis Borealibus inconſpicuæ, cum nobis conſpicuis ſic compararentur, vt reſtitutis illarum locis obſeruationes veterum illeic peractæ poſſent expendi, *Ego verò*, inquit, *quantum in me eſt, huic negotio auxiliatrices etiam ferre manus, ſiue Inſtrumenta, & media ordinando, ſiue ea, quæ facienda ſunt, præſcribendo, nullatenùs erga vos meo defuturus ſum officio, quod vobis omni cum obſequio ſemper reuerenter offero; quamuis non diffiteor inueniri in Italia*, &c.

Poſtremò Appendicem adiunxit de Architectionicis Structuris, quæ Obſeruationibus Aſtronomicis ſint præſertim congruæ. Eas autem deſcribens expetit imprimis, vt & locus editus ſit, quò Horizon vndique pateat; & aliunde procul à turba, vt otio frui Philoſophico liceat. Deinde, cùm cuivis non contingat, aut naſci, aut degere poſſe in locis Auſtralioribus, vbi rectior Sphæra, & ſerenitas crebrior; oportere ait ea eſſe contentum loci, & temporis occaſione, quæ ad manum fuerit, & incommoda, ſi quæ incidant, conſtante diligentia ſuperare. Habere etiam Arctoam oram ſua commoda, ob longiores noctes, *quódque*, inquit, *intento ſuo gelu, ſpirantibus præſertim Borealibus ventis, aërem ita depuret, & extenuet, vt pluribus ſæpenumero cõtinuis diebus defœcatiſſimus ſit; adeò vt Stellæ noctu quam-maximè fulgeant, atque ſcintillent; cùm tamen in Auſtralioribus regionibus creberrimè aut Calũ aliàs nubibus obductum vdum ſit, & cæleſtibus conſiderationibus minùs pateat.* Meminit ſubinde Land-grauium exoptaſſe ſibi (nimirum Tychoni) Auſtraliorem ſedem; *idque*, inquit, *optima intentione eum feciſſe non eſt dubium, fortè etiam quò me iſthuc alliceret: atqui ego*, pergit, *exiſtimo in Dania non pauciores, quàm vel in Haſſia, aut quavis alia Germaniæ parte (vti de cæteris Europæ regionibus nunc non dicam) obtineri poſſe Siderum obſeruationes; niſi quod nonnullæ Stellæ in Auſtralioribus plagis oriantur, quæ in Borea perpetuò latent: quod tamen non magni eſt momenti, nec ad Aſtronomiæ reſtaurationem admodùm conducit. Teſtari id poterunt*, ita adhuc pergit, *Libri vnus, & viginti manu-ſcripti, qui penes me ſunt, totidem annorum accuratiſſimas obſeruationes in Dania peractas complectentes; quot, & quales vix alibi, vt in magis Meridionali regione, à quoquam interea (abſit inuidia dicto) obtentas eſſe arbitror: In quibus non ſolùm omnium Planetarum ſingulis annis, & ne quidem Mercurio rariùs, ob minorem à Sole digreſſionem apparente; loca, & viciſſitudines crebrò, & multifariam explorata habentur; ſed & Inerrantium Stellarum, quotquot viſui vtcumque patent, poſitus ſubtiliſſimè denotati ſunt.*

Quod ad ædificia demum attinet; ea ferè ſcribit, quæ in praxin deduxit, quæque intelligi ex ante-dictis licet. Vnde & adhibet, quaſi in exẽplum, Ortographiam, Ichnographiámque tam Vraniburgi, quàm Stellæ-burgi, vnà cum appoſitis ſingularum partium deſcriptionibus, Topographiáque etiam Inſulæ, cui quod ſubiicit, non videtur heic prætereundum, *Inſumpſi autem*, inquit, *in hæc omnia vltra Tonnam auri. Quæcũque enim, ſiue è Beneficiis regiis, ſiue propriis reditibus annuis conquirere licuit, in eos vſus expendebam: vt de moleſtiis, & laboribus ingentibus, quos iſtheic per annos xxi ſuſtinui, nihil addam. Ex his, & aliis quivis cordatus facilè æſtimare poterit, me non-niſi grauiſſimis de cauſis, præſertimque in hac quinquagenaria ætate, & magna familiæ copia, Inſulam tanti conſtantem, vnáque Patriam dulciſſimam, inque ea ſanguine iunctos, atque amicos quam-plurimos deſeruiſſe. Quæ verò, quantáque me ad hoc impulerint, volens heic ſubticeo. Interim ſereniſſimũ Regem meum Chriſtianum IV. Dominum Clementiſſimum, qui laudatiſſimæ memoriæ Patri Friderico Regi horum iſtheic Fundatori, & Promotori nuper ſucceſſit, lubens excuſatum habeo. Neque enim ambigo, ſi tempeſtiuè & ſufficienter, quæ hoc negotium Regno fortaſſis non inhonorificum concernunt, ipſi propoſita fuiſſent; quin pro ea, qua eſt, heroïca natura, & ingenio perſpicaci, generoſóque animo, & ad ingenuas arteis propenſo excellenter præditus, hæc Regibus digniſſima ſtudia clementer, & liberaliter in ſuo Regno conſeruaturus, ac perpetuaturus fuiſſet. Sed fortè ſic erat in fatis, quò Aſtronomiæ reſtauratio latiùs promulgaretur, atque vniuerſalior redderetur. Quin & hoc quivis facilè perpendet, quàm ſeriè & anxiè Aſtronomiæ reſtauratio nobis cordi ſit, cùm tot labores, atque impenſas, tot conturbationes, & aduerſitates eius cauſa fortiter ferre voluerim; adeò vt, ne patriam quidem, ac chariſſima quæque derelinquere dubitârim,*

Tantus amor nobis Aſtrorum expangere normas!

Neque verò ſunt etiam heic carmina illa reticenda, quæ inter deſcribendum Vraniburgum illi exciderunt,

Vraniæ ſacrata domus, ſpecula inclyta Cæli,
Excelſo fundata loco, firmatáque vallis,
Arboribúſque, herbiſque tuis circumſita in hortis;
Quæ ter ſeptenos luſtraſti cuncta per annos
Sidera, dum caput auguſtũ ſuſtollis Olympo;
Sic-cine ſpreta iaces? ſic nunc orbata quieſcis?
Forſitan id Superis viſum, quibus enthea curæ:
Ne magna exiguis ſtringantur munera clauſtris.
Sic voluunt; variántque vices terreſtria quæque;
Sit tibi laus ſoli, qui Cælum, & Sidera torques.

Sed

Sed hæc quidem de Opere illo, cui tum VVandesburgi excuso factus titulus, *Tychonis Brahe Astronomiæ instauratæ Mechanica*; idque cum subiuncta, non Tychonis ipsius effigie, vt in Noribergensi editione, sed imagine illa, cui fuisse adscriptum superiùs memorauimus: *Suspiciendo despicio*, vti & alia ipsi obuersa opposita fuit ad Operis calcem, cum hac adscriptione: *Despiciendo suspicio*. Dies porrò ad quem factam Nuncupationem retulit, fuit vltimus anni seu pridie Kalendas Ianuarias, vt foret occasio transmittendi Librum, quasi Strenam ad Cæsarem. Transmisit verò etiam exemplum MS. Catalogi, quem tēpestiuè absoluerat mille Affixarum Stellarum (ducentis nempe interfitis, additísque ad octingentas, quarum in Libro de Noua Stella Canonica expositio est) idque præmissa, quasi in locum Præfationis Epistola, ad diem Ianuarij secundam relata. Deduxit fusiusculè in ea quid fuisset à Maioribus, quid à seipso præstitum circa obseruationem, consignationémque Stellarum Inerrantium; & cuiusmodi essent quædam Tabulæ Catalogo transmisso subiunctæ. Quia enim fuit Longitudo, Latitudoque Stellarū relata ad annum completum M. DC. ideò attexuit duas Tabulas, quarum in Progymnasmatis altera antecedit, altera consequitur Canonicam expositionem de Stellarum progressu in longitudinem per annos antecedenteis, pérque consequenteis ducentos. Tabulam item, quæ ibidem exstat, continens centum selectarum Stellarum Ascensiones rectas, & Declinationes ad annos completos M. DC. & M. DCC. Tabulam quoque Refractionum, quæ in eodem Libro, ac prætereà Tabulas duas continenteis Longitudinem, Latitudinem, Ascensionem rectam, & Declinationem XXXVJ. Stellarum, XIJ. ex Zodiaco, XIJ. Borealium, XIJ. Australium, tam secundum ipsum, quàm secundum Alphonsum, & Copernicum; vt quid inter istos, ipsúmque foret discriminis, constaret. Pertexuit & vsum harum Tabularum, primarúmque duarum speciatim, in quarum exemplū Natale ipsius Imperatoris tempus assumens, ipsum retulit ad annum 1552. & diem Iulij 18. Ad Præfationem vt redeam, illam hisce verbis conclusit, *Tibi verò, Augustissime Imperator, hanc à nobis multis annis exantlatam, & tandem canonicè descriptam Stellarum Inerrantium expositionem submisse, & reuerenter omnium primò offerendam censuimus, vt tua clementissima voluntate hoc ipsa suscipiens, me & ea, quæ tracto cælestia, & sublimia exercitia in posterum Cæsareo fauore, atque clementia complecti non dedigneris. Hanc igitur ipsam instantis huius anni strenulam, vt tua Imperatoria Maiestas clementi vultu accipiat, & excipiat, summa demissione rogo. Cui me, meáque studia omnia ad obsequia quæuis pro virili præstanda paratissima, quàm humillimè voueo. Dabantur prope Hamburgum in arce Ranzouiana VVandesburgo, circa terminos Germaniæ & Cimbricæ Chersonesi, Anno 1598. postridie Kalendarum Ianuarij.*

Quod heic dicit Catalogum fuisse Cæsari primò offerendum, facit, vt obseruem curasse Tychonem per hæc tēpora plura per Studiosos exscribi memorati Catalogi, Præfationísque, & adiunctorum, quæ ad varios mitteret, exempla. Quippe aliqua destinauit ad celebreis quásque Europæ Academias, testatúrque Keplerus se vnum, cùm ab eo in Styriam rediret, habuisse quod ad Academiā Viennensem (quoniam eò quapiam occasione erat digressurus) deferret. Vbi notandum; cùm Keplerus Catalogum sibi ex eo descripsisset, descriptum hunc esse, quem Suum appellat, cùm ad Tabularum Rudolphinarum calcem recenset, quid discriminis circa aliquarum Stellarum designationem adnotârit. Destinauit & aliqua ad Mathematicos præcipuos, imprimis verò ad Maginum, qui Hipparchi commendationem ex primo Progymnasmatum Libro referens, addénsque Ptolemæum eius vestigia insequutum nomen obtinuisse Principis Astronomiæ, haberi id dicit *in Præfatione, quam*, inquit, *ad Rodulphum secundum de Inerrantium Stellarum verificatione conscripsit, & mihi manuscriptam, cum earundem Stellarum absolutissimo Catalogo communicauit, vbi censet descriptionem Stellarum Fixarum, quæ ex Ptolemæi magna Constructione ad nos propagata est, fuisse ipsiusmet Hipparchi.* Denique destinauit etiam ad Magnates aliquos, literarúmque, & literatorum fautores, vnumque præ cæteris ad eximium Principem VVolfgangum Theodoricum, Salisburgensem Archiepiscopum, quod mihi aliquando, erudito Roræo intercedente, concessit in manus. Fuit verò Catalogus cum adiunctis magnificè compactus in vnum cum Mechanica Codicem, in cuius pagina Mechanices titulum præcedente exaratum manu hoc fuit, *Illustrissimo, & Reuerendissimo Principi, ac Domino, Domino VVolfgango Theodorico Archiepiscopo Salisburgensi, & Sanctæ Sedis Apostolicæ Legato, Domino suo Clementissimo.*

Accipe clementi, Princeps VVolfgange, fauore
Organa Sidereas apta notare vias.
His ter septenos lustrauimus Astra per annos:
Sustinuit tantum donec Huenna decus.
Ast vbi tam grandeis ea paruula ferre triumphos.
Ampliùs haud valuit, fatáque versa retrò:
Prouida Diua Poli, cernens instare ruinam,
Transtulit hæc aliò, quò mage tuta forent.
Indignum reputans sua Sacra perire sub Arcto,
Qualia vix alibi splēdidus Auster habet.
Ergo Cæsaribus nunc consecrátque, dicátque,
Fulta sub auspicijs, Magne Rudolphe, tuis.

Illustrissimæ, & Reuerendissimæ Celsitudinis vestræ summisè addictissimus Tycho Brahe dd. Suscripsit nimirùm Tycho manu propria. Pagina verò antecedens Præfationem, cum Catalogo, sic habet,

Hos quoque stelliferos cape, Princeps inclyte, fœtus.

Quos

Quos operosa diu noxque, diésque dedit.
Debuerant equidem quibus orti, fulgere in oris,
Et iubar heincimos spargere ad Antipodas:
Ni superis aliter visum, qui fata gubernant,
Vraniaque aliter, quæ sua Sacra fouet.
Nescia contemni, fraudari, odia inuida noxas,
Censurásque rudeis, Sorditiémque pati,
Plurima quæque aliàs fanda, atque infanda tulisset,
Regna nisi mallet nunc peregrina sequi.
Nec peregrina tamen; Cælum tota vndique Tellus
Suspicit, æthereis, inuigilátque viis.
Prosperiora igitur cœlestia Numina spondent:
Tanta nec ingratis sunt peritura viris.

Cùm sit portò de hoc Codice quidpiam iterum infrà attingendum, iuuat heic solùm circa Stellarum Catalogum subiicere, consentire cum quidem parte maxima, tam cum inserto in Librum primum Progymnasmatum, circa octingentas Stellas, quàm cum Keplerino circa ducentas additas; sed & præferre aliquid tamen non contemnendi discriminis, quod si hic locus pateretur, non inuitus in gratiam Studiosorum commemorarem. Quippe præter Stellas plus minùs viginti, quarum Longitudo, Latitudóve non ampliùs differt, quàm minuti dimidio; sunt vltra triginta, quarum aliquæ differunt, non minutis modò vno, sex, septem, nouem, decem, viginti, triginta sex; verùm etiam gradibus vno, duobus, quatuor, quinque, octo, decem. Aliàs fortassis dabitur occasio commodior ista recensendi; obseruo dumtaxat videri tam hunc, quàm Keplerinum Catalogum, eósque, quos ille Longimontani, & Piseri, vt à suo interdum discrepanteis, citat, non videri ex eodem quasi prototypo, ectypóve descriptos; quando præter mox insinuata discrimina, Stellæ pleræque aliter in hoc, quàm in illis indigitantur; habentúrque in hoc ex constellatione Ophiuchi Stellæ xij, quas Keplerus suo defecisse testatur; itémque vna in Geminis, vna in Ophiuco, vna in Eridano; quarum ille non meminit; ac nomina etiam duarum in Cycno Stellarum, quæ ille non apposuit. Sed heic quidem hac de re nimis.

Cùm prouidisset intereà Tycho duas fore insequente Februario Eclipseis, alterã Lunæ, alteram Solis; ideò aliqua Instrumenta suis è thecis eduxerat, Quadrantémque, & Armillas speciatim, quibus etiam obseruauit attolli VVandesburgi Polum grad. 53. min. 36. Quanquam & vt educeret, non postrema illi fuit causa prona voluntas Ioannis Molleri, Mathematici Brandemburgici, qui tempore quidem coronationis Regis illum in Huenna inuiserat; sed non satis tamen pro voto morari cum ipso potuerat: & cùm deinceps Regina fuit Brandeburgo deducta in Daniam, sese in comitatum dedit; & non reperto illeic Tychone, ad eum in Holsatiam deflexit. Fuit ipsi, vt Mathematicum ingenium, sic manus ad Mechanicen huc facientem industria; vnde & obsequio affectus pleno accedente, quandiu cum Tychone illeic fuit, Studiosorum, quos Tycho semper sustẽtabat, pensis, & laboribus præfuit; ac posteà discedens pollicitus est, vbicunque Tycho sedem poneret, se ad ipsum, veniâ à suo Principe impetratã conuolaturũ. Quod idem quoque pollicitus Dauid Fabricius Frisius est, qui ipsius famâ permotus eum illeic morantem inuisit, & suam in obseruando industriam eximiè probauit. Sed de Eclipsibus vt dicam, contigit, ea, quæ Lunæ fuit, die eius mensis x. manè; cumque deficerit Lunã iam infra Horizontem demersâ, deduxit, calculo adiuuante, contigisse Vraniburgi eius Medium hora 6. min. 7. Non fuit autem, vt sperârat, totalis; siquidem superfuit per summum defectum digiti dimidium. Ad Solarem quod attinet, obseruauit illam die eiusdem mensis xxiv. etiam manè: & ex initio, quod adnotauit hora 9. min. 51. aliísque phasibus, deduxit Medium fuisse Vraniburgi, tribus circiter gradibus orientalioris, hora 11. ac min. 16. idque cum defectu digitorum 9. min. 20. Nihil morandum interim est, quod Keplerus in Opticis scripsit, fuisse hanc Eclipsin in Huenna Daniæ à quodam Tychonis studioso contemplationis huius causa in Insula versante, obseruatam: siquidem ipsemet se posteà in Rodulphinis Tabulis fuisse hallucinatum ait, agnoscitque obseruationem, qua Finis proditur hora 12. min. 52. neque Tychonis esse, neque Vraniburgicam omninò, sed Dauidis Origani Francofurti ad Oderam commorantis.

Quo loco id videtur adnotatu dignum, quod ipse Origanus de se huiusce Eclipseos occasione narrat. Videlicet, cùm in priore Ephemeridum editione deduxisset, supputatione ex Prutenicis Tabulis confecta, debere Eclipseos initium Francofurti contingere hora 8. min. 50½. ac totalem penè futuram (digitorum quippe 11. min. 57½.) ideò fuisse maturè se ad obseruationẽ illius accinctum, & plerique quidẽ Academiæ collegis, studiosísque adstantibus. Euenisse autem, vt initium contigerit sesqui-horâ tardiùs; quippe hora 10. min. 20. & defectus summus non fuerit, nisi digitorum 9. aut perparum ampliùs: ne de duratione aliquid adiiciam, quæ fuit etiam dimidio horæ, aut aliquid ampliùs, prædictione minor. Fuisse proinde occasionem factam calumniandi & artem, & artificem; vtcumque ipse quidem rectè calculos ex datis Tabulis subduxisset. Subiicit verò, *Calculus autem Tychonicus adeò exquisitè quoad tempus, & quantitatem cum obseruationibus consensit, vt postquam Tabulas Tychonicas nactus sum, communicante mihi illas circa Pentecostes ferias anni* M. DC. II. *doctissimo Viro Ioanne Mollero Illustrissimi Electoris Brandemburgici Domini mei Clementissimi Mathematico præstantissimo, amico meo singulari, & ex iis in hanc Eclipsin inquisiui summoperè admiratus fuerim, tam accuratam limitationem in motibus Solis, & Lunæ Tychonem adhibere potuisse, ne à meis obseruationibus calculus quidquam etiam ferè deflecteret.* Supposuit autem Origanus Meridianum Franco

Francofurtenſem duodecim minutis temporariis ab Vraniburgico diſtare.

Non multò pòſt accepit Tycho Vratiſlauiâ literas à Iacobo Monauio, ex quibus nouit Longomontanum tum eò acceſſiſſe,|tum fuiſſe diſceſſurum Lipſiam: quare literas ad eum Lipſiam dedit, hortatúſque eſt,vt ad ſe, priuſquàm VVandesburgo digrederetur, accederet: quippe eſſe aliqua, de quibus agere præſens cum Ipſo vellet, neque tamen commodum foret ea chartis committere. Et, *ſi*, inquit, *viaticum tibi ad manus non eſt, mutuò ab aliquo pete,vel oppignera quid à me,qualecunque tandem ſit, bona fide redimendum: aut aliquis pro te ſpondeat;faxo,vt illi ſit indemne. Non eſt, quòd verearis, ne te heic vltra voluntatem detineam:nam ipſemet non conſtitui heic diu manere.*Et ſtatim, *Vide iam,mi Chriſtierne, ne fallas expectationem meam; ſed quamprimùm te heic ſiſtas.Inuenies me viciſſim gratum,vt huius pro me ſuſcepti itineris non pœniteat.* Expetebat porrò illum maximè, vt abſolueretur Theoria Lunæ, & qui quaterniones primo Progymnaſmatum libro deerant, mandari typis Hamburgi poſſent,ac in exempla inſeri,quæ integra deinceps transferrentur. Nam ipſe quidem vnum iam prælo quaternionem expreſſerat;ſed reſtiterat in eo tamen, tum quòd ſcateret mendis typographicis,tum quòd Eclipſes nuperæ aliquid adhuc ad perfectam Lunæ Theoriam deeſſe inſinuaſſent.Interim verò, quia nôrat ex præteritarum Nundinarum Catalogo exſtare Nicolai Euerhardi Ephemeridas, ex Nouis Tabulis(vt titulo quidem præferebatur)quæ Hamburgi venales non forent;adiecit,vt earum exemplum deferret, & ſi quid prætereà, quod noſſet fore gratū,occurreret ac innuit, quàm gratè habiturus eſſet, reſcire ex ipſo quales eſſent Libri, & Manuſcripti potiſſimum(ac venaleſ-ne, & quo pretio) quos penes VVittichij ſororem, Monauio ducente, vidiſſet. Denique verò, quia ſuperiore anno Raimarus Vrſus, ille Dithmarſus, Librum Pragæ ediderat de Aſtronomicis Hypotheſibus,in quo Rothmannum quidem,& Roëſlinum variis probris onerat, ſed Tychonem innumeris, occaſione eorum, quæ de ſe in Epiſtolis eius legerat: ideò, cùm eiuſmodi Liber ad Tychonis manus recens perueniſſet, iſthæc occaſione ipſius literis inſeruit, *Vidiſti proculdubio Plagiarij mei, impuri illius Vrſi,maledicentiſſimum ſcriptum,in quo præter alia innumera conuitia, meo,& meorum honori non parcit. Ego quidem refutatione illum indignum cenſeo, cùm omneis modeſtiæ limites, imò honeſtatis longè tranſcenderit: efficiam tamen, vt non impunè ferat.Cum tibi de plagio ipſius, tum quoque omnibus circumſtantijs,proculdubio ex aliorum, qui tunc adfuerunt,relatu innotuerit;rogo in charta deſignare velis, quicquid hac de re à tuis apud me commilitonibus inaudiuiſti (ego quidem nonnulla adhuc recordor; ſed poterunt aliqua tanto temporis interuallo, & inter tot alias curas mihi facilè excidiſſe) tum quoque quid alij in Academijs, vbi intereà fuiſti, de hoc maledico ſcripto ſentiant. Verùm,vt tecum pleniùs, non tantùm de hoc negotio, quod ex alto deſpicio, ſed & de alijs quibuſdam longè maioris momenti loqui queam, cuperem quam-maximè, vt antequam heinc, &c.* Fuere autem hæ literæ xxiv. die Martij datæ,ac ſubſequutæ etiam aliæ eiuſdem planè argumenti die Aprilis xj. verùm cùm illas Longomontanus accepiſſet Roſtochij, VVādesburgum quidem aduenit;ſed breui tamen exinde domū,vt cōponeret res ſuas,diſceſſit.

Sub idem tempus, cùm Tycho habuiſſet, quas literas Ioannes Keplerus ad ipſum in Daniam deſtinauerat (& quibus tamen, vt redderentur ſeriùs, diſceſſus ex Dania occaſioni fuerat)ad illas reſpondit.Nimirùm Keplerus ante annos quatuor è VVirtembergia patria euocatus in Styriam;vt Matheſin Gratij publicè doceret,tametſi valdè iuuenis(natus quippe VVilæ oppido Imperij, ſed VVirtembergici agri, deſinente anno lxxj. ſeu die Decembris xxvij. hora à Meridie ſeſqui-ſecunda; & aggreſſus Tubingæ an.lxxxix. ſtudium Philoſophicum; ac biennio poſt,Mœſtlino monſtrāte Mathematicum)conſcripſerat iam anno xcv. ſuum Prodromū,ſeu Coſmographicū Myſterium, *De admirabili proportione Orbium Cæleſtium, déque cauſis Cælorum numeri,magnitudinis,motuúmque periodicorum genuinis,& proprijs, demōſtratum per quinque regularia corpora Geometrica.* Cúmque is Liber anno pòſt fuiſſet Tubingæ editus, & Catalogo Nundinarum Vernalium, quas Tychonis diſceſſus conſequutus fuit, interſcriptus, requiſierat ſtatim Keplerus, miſſis exemplis,ac literis, quod ferrent de eo iudicium, vti Galileus, Maginus, aliíque viri celebres,ſic ipſe potiſſimùm Tycho,quem ex Mœſtlino eſſe habendum, quaſi Anteſignanum nôrat. Adde quòd reputârat Librum non fore illi prorſus ingratum, vel eo nomine,quòd eius mentionem aliquoties feciſſet, ac ſpeciatim capite primo,occaſione probatæ ſibi Hypotheſeos Copernici, ac huiuſmodi quidem verbis: *Vidit hoc fœliciſſimus ille Tycho Brahe, Aſtronomus omni celebratione maior, qui quamuis omninò de loco Terræ à Copernico diſſentiret,tamen ex eo retinuit id,cuius gratiâ rerum hactenùs incognitarū cauſas habemus;Solem nempe eſſe centrum quinque Planetarum.* Itaque Tycho literis, Libríque exemplo pellectis, reſponſum dedit, cuius argumentum, *hoc erat*, inquit ipſe Keplerus, *vti ſuſpenſis ſpeculationibus à priori deſcendentibus, animum potiùs ad obſeruationes, quas ſimul offerebat,conſiderandas adijcerem, inque ijs primo gradu facto, poſteà demum ad cauſas aſcenderem, & tale quid in ſua potiùs Hypotheſi, quam ipſe Copernicana veriorem cenſebat, comminiſcerer: denique, vt ad ipſum me conferrem; quippe qui iam mare tranſijſſet.*

Dimiſit deinde Tycho Tengnagelium, vere ruente,in Hollandiam,ac illi commiſit, inter cætera, Librorum à ſe typis mandatorum exempla, offerēda cum literis Mauritio Naſſauio, Principi virtute bellica illuſtri, & Matheſeos per quàm ſtudioſo, qui vt munus gratè accepit, & perhumaniter reſcripſit, ita ſe daturum operam recepit, vt Tycho euocaretur ab Ordinibus, ac tam præclara ſtudia impenſis

impenſis liberalibus fouerentur. Idem recepit quoque Barneueldius, authoritatis apud Ordines magnæ:& Ioſephus etiam Scaliger, cui, tanquam viro nominis inter literatos magni, multum tribuebatur, pollicitus eſt nihil ſe intermiſſurum, quò minùs res perficeretur, ac vereri ſe ſolùm conteſtatus eſt,ne conſiliis Ordinum lentè admodum procedentibus, is honos Regioni, & ſibi voluptas pelliciendi ad ſe tanti viri præriperetur. Et certè Cæſar, re cognita, mandârat iam Procancellario, vt Tychonem accerſeret, fidem illi faciens, fore, vt apud ſe exciperetur pro meritis, ac vt eius ſtudiis promouendis nihil prorsùs deeſſet. Heinc per eam ætatem literas,non vnas,vt à Coraducio,ita ab Hagecio accepit, quibus vt in Bohemiam quam-primùm accederet, fuit ſollicitatus; & Ranzouius literas quoque à Colonienſi Electore habuit, quibus ſperare ſe optimè de acceſſu Tychonis ad Cæſarem ſignificauit; adiecitque, ſi præter ſuam omnem exſpectationem contingeret,vt illius ſtudiis non ſatis liberaliter conſuleretur à Cæſare, ſe idipſum ſūma animi alacritate præſtiturum.Hacce de cauſa reſcribens Tycho ad Scaligerum, & Librorum exempla tranſmittens (imprimíſque de Noua Stella, in quo inſigne eius elogium) tum gratias egit pro tanto affectu, tum declarauit ſe non inuitè in Batauiam demigraturum, quippe placere ſibi ſolertia eius regionis ingenia;at obſtare,quòd, dum per annum in ipſis Germaniæ, ac Daniæ finibus moratur(vt videat,num interim patria,cuius amore diſtinetur, ſaniora capiat conſilia) inuitaretur à Cæſare,ac in eo ſit,vt Pragam ad ipſum contendat. Quod ſi fortè ea profectio pro votis non ſucceſſerit, Ordinéſque ſe, & ſua ſtudia pro illius adhortatione,& hoſpitio excipere, & liberaliter proſequi, vt alia ſolent, voluerint, ſe haud illubenter, cum toto apparatu Aſtronomico, ad eos conceſſurum.

Atque hæ quidem literæ fuere VVandesburgi ex arce Ranzouiana, die xxiij. Auguſti conſcriptæ:quò magis eſt mirum Keplerum, cùm de Eclipſi Lunæ totali, quæ die ſexta eiuſdem menſis fuit obſeruata, loquitur, referre eius obſeruationem, quaſi à Tychone habitam VVittembergæ. Scilicet illa adhuc fuit, tum obſeruata VVandesburgi, tum ratione habita Vraniburgici Meridiani, relata ad horam eius diei 7. cum min.37. & Tycho illeinc non diſceſſit, neque VVittebergam peruenit, niſi procedente autumno.Deduxit porrò quidem ſecum filios, ſtudioſóſque; ac tranſtulit ſimul apparatum Organicum; at reliquit tamen vxorem, & filias, cum parte maiore ſupellectilis; videlicet quaſi ſemper ambigens de peregrinationis ſucceſſu. Quòd cœpto autem itinere,non Pragam vſque perrexit,ſed VVittebergæ conſtiterit(vbi vſus eſt ædibus, conſuetudinéque cariſſimi Ieſſenij) cauſa quidem fuit, quòd & Pragæ graſſari peſtem, & Cæſarem ea de cauſa abiiſſe Pilſenam inaudiit; ſed fecit etiam maximè,tum quòd expeteret vberiùs quale crearetur ſui deſideriū apud Cæſarem experiri, tum quòd cogitaret poſſe illeic ſe ſubiicere prælo quatuor, aut quinque reſiduos circa Theoriam Lunæ quaterniones (duobus iam antè Hamburgi cuſis)ſícque Librum primum Progymnaſmatum integrum in Bohemiam transferre.Quin-etiam, quia Longomontanus ſpem fecerat breui abſoluendi ſuæ pro Tychone Reſponſionis, aduerſus Craigiū,de quo iam antè dictum eſt, ſperauit poſſe ſe quoque illam ita prælo ſubiicere, vt ex illius acceſſione Tomus de Cometa effectus completior, deferri quoque eodem poſſet:quocirca & illeinc non diſcedere ante hyemem exactam conſtituit. Hac certè de cauſa ipſo anni fine reſcribens ad Longomontanum, qui è patria rediens Vandesburgum acceſſerat, & muliebrem illeic familiam (donec Andreas famulus à ſe rediret, ac vbi eſſet,& quî valeret, renuntiaret) ſuâ recreabat præſentiâ, ſignificauit velle ſe, præter quaterniones, quos ſub prælo haberet, duos illos recudere, quos ille fuiſſe corruptè adeò Hamburgi cuſos querebatur; cùm & poſterior etiam recuſus, quàm antè inemendatior, foret. Aperiit etiam, quo deſiderio maturari ab illo vellet refutationem Craigij, vt poſſet quoque mandari typis.

Vt conſtet verò quanto affectu in virum ſemper fuerit, *Si res,* inquit, *tuæ vllo modo id ferent, vt ad me accedere poſſis, feceris mihi rem apprimè gratam,nec tibi infrugiferam. Cùm enim anteà à te intellexerim, & hæ tuæ literæ* (ſcilicet VVandeſburgi datæ) *non obſcurè inſinuent, quòd in Academiam aliquam exteram aſcendere cupias, vbi ſecundum conditionem, atque ætatem honeſtè viuere poſſis; poterit id ſanè aliquantiſper non incommodè fieri, donec diuina prouidentia res meæ quietum, & certum locum in portu exoptato,& firmo, concedente, vti ſpero, Cæſare, obtinuerint. Tunc meliùs tibi, & tuis commodis proſpicere non omittam; interim etiam de liberali ſuſtentatione meis ſumptibus tibi prouidebo, nec quicquam tibi deeſſe patiar, quod opportuna viuendi ratio exigat: atque vbi præſens fueris* (*neque enim de tua erga me voluntate, aut obſequio quidquam dubito*) *pleniùs de iis, quæ tibi vſui eſſe potuerint, inter nos agemus.* Ac ſtatim, *Tu verò, mi dilectiſſime Domine Chriſtierne, te in quam primùm reſolue: Ego tibi & tuis commodis, quantum in me eſt, nullatenus ſum defuturus.ſed omni beneuolentia, & ad meliora ſemper promouendi amore, & animi propenſitate proſequar: idque reipsâ, potiuſquàm verbis, quam-primùm ſe occaſio obtulerit oſtendam.* Eodem ſpectant quoque aliæ literæ die xj. Ianuarij inſequentis conſcriptæ. Addit verò in ipſis Tycho non putare ſe, vt Vrſus ille Profeſſionem Mathematicam Pragæ adeptus, aduentum operiatur ſuum; quare & ſe operam daturum, vt Longomontanus illi ſubſtituatur; ſin VVitteberga magis arrideat, adeſſe illeic Profeſſorem, qui Vrſo lubens ſucceſſurus, locum lubens ceſſurus ſit. Prætereo autem literas haſce Longomontano redditas fuiſſe, non VVandeſburgi, vnde abierat, ſed alteras Ripis, alteras Roſtochij. Prætereo rurſus, cùm prouidiſſet fore ſe diutulè VVittebergæ, fuiſſe aſſenſum Tengnagelio exoptanti Italiam per Hiemem inuiſere,

ac

ac illi idcircò literas dediſſe cum ad alios, tum ad Maginum, qui ipſum Bononiâ ſub anni initium tranſeuntem, Romámque pergentem, perquam beneuolè excepit.

Contigit intereà, hoc eſt die menſis Ianuarij vltima, Eclipſis in Luna totalis, quæ VVittebergæ obſeruata, non parum laboris Tychoni creauit. Nam retulit eam quidem reſpectu Vraniburgici Meridiani ad horã matutinam 5. & min. 50. (habitâ nempe Meridianorum differentia minutorum 4. vti ex deſcriptione Eclipſeos, quàm Melchior Ioſtelius Tychonis conſilio euulgauit, conſtat) ſed interim tamen, quòd Tabulæ motuum, quas putabat ſe tot iã tentamẽtis rectè inſtituiſſe, quibuſque edẽdis iã tum incumbebat, tẽpori illius nõ reſpõderint, ideò peruidit aliquid adhuc inexplorati itineris circa Theoriam Lunæ ſupereſſe. En proinde quid literis die Martij xxj. ad Longomõtanum Roſtochij verſantem datis hac occaſione ſcripſerit, *Conſtitueram heic edere ſex illos quaterniones, qui in Luna deſiderantur, atque ſic Tomum Primũ Progymnaſmatum abſoluere, vt in hiſce Francofurdianis Nundinis exſtare poſſent: & iam inchoatus erat labos ille Typographicus, poſtquàm papyrum meam impreſſoriam VVãdesburgo acceperam; verùm, dum Eclipſi Lunæ die vltimo Ianuarij diligenter heic per mea Inſtrumẽta attendo, deprehendi eius Initium per duas quintas vnius horæ quamproximè calculum præuertere; ideóque à propoſito deſtiti, donec huic deuiationi prouiſum fuerit. Scis enim me exactam requirere concordantiam, quoad fieri poſſit. Nec ſatis mirari poſſum, quî fiat, quòd Eclipſis anni lxxxij. in Ianuario etiam facta, ac propè Apogæum tam bellè noſtris numeris conueniat; hæc autem pariter iuxta Apogæum, & eodem anni tempore ita diſcrepet. Suſpicor igitur aliquam adhuc inæqualitatem anomaliæ Lunæ ſubeſſe, quæ poſt aliquot annos peracta Eclipſium ad ſimilia ferme loca reſtitutione, præſertim iuxta Apogæum, & Perigæum euidentiùs pateat. Qua de re tecum, qui omneis noſtras Eclipſeis diligenter examinaſti, atque ipſarum varietatem perſpectam habes, conferre auerem, vt eò citiùs huic obſtaculo ſuccurratur; quod facilè fieri poſſe exiſtimo: ſum enim iam in alijs rebus occupatiſſimus, vt ſatis huic diſquiſitioni vacare nequeã. Si igitur me acceſſeris cum auriga VVittebergenſi, vbi iſthuc reuerſus fuerit, rem mihi apprimè gratam, nec tibi inutilẽ præſtiteris.* En verò quid hiſce ſubiiciat, *Sum*, inquit, *denuò euocatus Pragam, ex clementiſſimo Cæſaris mandato per literas ampliſſimi Domini Procancellarij Coraducij (vt ex adiuncto exemplari vides) & paro nunc omnia ad iter, quod tamen ante Paſcha ingredi non licebit, ob aquarum nimiam copiam, poſtquam niues ſubitò diſſolutæ ſunt, vias difficillimas, & periculoſas reddentem. Si adfueris, & me comitari libuerit, dabo operã, vt tuis rebus rectiùs conſulatur, quàm vſpiã alibi. Sin verò heic manere, aut redire iſthuc mauis, erit & hoc tibi liberum, Ego tuis commodis quocunque modo, quantũque in me eſt, ſedulò ſtudebo: non patiar vllum erga te officium deſiderari. Vale, & literas has nemini oſtende.*

Itaque, cùm peſtis Pragenſis defæuiiſſet per hyemem, & Imperator ſeſe in vrbem vere appetente recepiſſet, diſceſſit eò Tycho vere procedente. Cùm accederet, miſit ad eum Cæſar, qui ipſum in Curtianas ædeis in Retſchino ſitas (quas & iuſſerat in illius vſũ apparari) deduceret; ac vetuit, ne ad ſe ſalutandum, priuſquàm illeic congruè interquieuiſſet, induceretur. Inductum deinceps dicere non licet, quanta illum humanitate optimus Princeps exceperit, qui & non diu ſuſpenſam hærere illius mentem voluit, ſed ſtatim rata ipſi fecit in annuam penſionem tria aureorum (Goltgulðim) millia: ac recepit quoque ſe prima quaque occaſione addicturum illi, familiæque, & poſteris idoneum, inſignéque feudum; ac domum etiam intra vrbem, in quam dum luberet, ſe reciperet, pro ſuo genio vitam acturus. Poſſe illum intereà Curtianas ædeis incolere, quibus non fuiſſent eius ſtudiis exercitationibúſque, ſiue Aſtronomicis, ſiue Chymicis, ſiue quibuſcumque foret libitum, accommodatiores repertæ; aut, ſi fortè ea extra vrbem tractare magis commodum foret, varias ſibi eſſe in vicinia arceis, quarum eſſet ipſi viſam omnium opportuniſſimam conceſſurus. Mãdauit præterea, vt quicquid quocumque modo neceſſarium videri poſſet, miniſtraretur: ac effectum proinde eſt, vt Tycho dicere nihil aliud in animi grati teſtationem potuerit: quàm verbis idoneis, quibus eum teſtatum faceret, deficientibus, incubiturum in eo ſe, vt totum pro ſe Cælum loqueretur; ac tota ſciret Poſteritas, quanto perfugio Reginæ artium Princeps maximus, optimúſque fuiſſet. Non addo, quanto eum affectu complexus Coraducius fuerit; qua beneuolentiæ teſtificatione Barovvitius; qua exſultatione Hagecius; addo ſolùm fuiſſe eum ſibi, ſuæque fortunæ gratulatum, quòd ſibi, vt alteri Æneæ fata oſtendiſſent quietas ſedeis, vbi eſſet fas regna Vraniæ reſurgere; vbi tot illas machinas, quaſi erranteis Deos, agitatáque Numina conſidere licitum foret: vbi demum poſſet illud dicere, *Perieramus, niſi periiſſemus.* Heinc, quam-primùm luſtrata domo, ac penè adoratis, vt ſic dicam, quacumque per eam incedebat, optimi Curtij veſtigiis (deprehendit autem vt peramplam, ita magnificè exſtructam) delegit locum maximè omnium obſeruando idoneum; ac fieri curauit pedeſtallum fulciendo Organo comparatum, ad quaterna cuius latera oblonga hæ fuere depictæ effigies: in vno quidem Regis Alphonſi, ac ſub eo ſedentium Ptolemæi, & Albategnij: in altero Caroli V. ac ſub eo Copernici, & Appiani: in tertio Rodulphi II. ac ſub eo ipſius Tychonis, ſolius menſæ aſſidentis, ínque Cæſarem reſpectantis: in poſtremo Friderici II. Regis Daniæ, ac ſub eo arcis Vraniburgi, cum ſubſcripto hoc aureis literis Epigrammate, quod Chriſtophorus Arnoldus Sileſius, Poëta laureatus condidit;

Vraniæ ſacrata domus, tuus incola vbi nunc?
Parte Rodulphæa, reſpice, Tycho ſedet.
Solius auſpiciis quia gloria digna Rudolphi,
Sub quibus Aſtrorũ grãde perẽnet opus.

Hieronymus quoque Trentlerus, is ſcilicet

Iuris-consultus, quem in Land-grauij funere perorasse meminimus, cùm tunc versaretur in Cæsaris aula, hæc euulgauit carmina,

Marte Alphonsus erat magnus, sed maior ab Arte
Semper victurus, maximus & Tabulis.
Queis, licet eximius, licet haud respondeat Astris,
Digna tamen tanto Principe cura fuit.
Iam tua laus maior, maior tua cura, Rudolphe.
Qua noua plena nouo surgit ab Astronomo.
Hic est ille Tycho, modò quē submisit in orbē
Vrania, ille, orbi reddat vt Vraniam.
Omnibus Alphonsis fœlicior vne Rudolphe,
Cuius ab auspicijs hoc reparatur opus.
Ægypti Astronomus clarus, sat clarus & ille,
Qui modò Terrarum currere fecit onus.
At mage tēporibus clarescent sidera nostris,
Aëre, Rudolphe, tuo; Tycho, labore tuo.

Tametsi verò Organa suis è thecis educta explicuit, idque vt Rudolpho gratificaretur (qui & peruidere ea voluit, & exquisito eorū artificio delectatus est, & quo essēt vsu studiosè accepit; & descriptis maioribus, quæ relicta in Dania fuerant, adhortatus Tychonē est, vt ea aduehi quamprimùm curaret) nihilominùs, quia breui agnouit non licere sibi in aula tam ampla, tantáque inuisentium frequentia, esse quantum vellet, quantūque opus foret, solitario, ac vnum omninò ex oblatis extra vrbem locis esse deligendum; ideò segniùs se ad obseruandum, donec in vrbe fuit, comparauit. Obseruata est tamen illeic, tum Eclipsis, quæ mense Iulio contigit, tum Poli altitudo, quam aliquoties venatus est ex Meridiana altitudine tam Solis, quàm aliquot Stellarum. Ac Polarem quidem altitudinem esse deprehendit graduum 50. min. 4$\frac{1}{2}$. Quod spectat verò ad Eclipsin, quæ memorato Iulio, ac die eius xij. siue, stylo nouo, xxij. Oriente Sole contigit, non tam ipse eam obseruauit, quàm vni studiosorum obseruandam cōmisit. Quippe ad Longomontanum scribens, *Eclipsis*, inquit, *Solis in Iulio huius anni circa ortum visa, meis Instrumentis Pragæ quoque in turricula veteris Collegij obseruata est per Ioannem meum Hamburgensem, adstantibus aliis, deprehensúsque est Sol, cùm eleuaretur duobus gradibus, deficientibus saltem totidem* (hoc est duobus solùm) *minutis, quasi vnum digitum de limbo versus Septentrionem inclinato, interuentu Lunæ amisisse, & posteà successiuè rotunditatem acquisiuisse consuetam.* Quibus ex verbis intelligitur Eclipsin iam tum fuisse decrescentem, cùm in Catalogo perhibeatur accessisse (accederéve debuisse) ad digitos treis, & horâ quidem 4. ac min. 8.

Quod dico autem, *die xij. siue, Stylo Nouo, xxij.* hoc facio, vt sit occasioni admonēdi hoc loco, quoscūque mensium, annorúmque dies memorauimus (nēpe dum obseruatum, actū, scriptum quid fuisse relatum est) esse eos habendos stylo Veteri, seu quasi ex Iuliano Kalendario, ex quo nulla facta detractio: id nempe, quia Tycho ad hoc vsque tempus huiusmodi stylo, provt apud Danos, aliásque aliquot nationes moris est, vsus fuit, ipsūque in Progymnasmatis cōstanter retinuit. Quos verò deinceps referemus dies, habendos esse stylo Nouo, seu quasi ex Kalendario Gregoriano, reformatóve, quod Iulianū diebus decem antecedit, propter detractos totidem ab anno vsque M. D. LXXXII. & mense Octobri (cuius cùm numerari deberet dies quintus, numeratus fuit quintus-decimus.) Id videlicet, quia Tycho deinceps hoc eodem Stylo vsus fuit, provt mos est in Bohemia, aliísque regionibus, in quibus Gregoriana Kalendarij reformatio viget. Qui certè anno superiore scribens VVandesburgo ad Scaligerum datas literas dixerat, *die xxiij. Aug. Stylo veteri*; scribens iam ad Longomontanum, datas *die xx. Augusti Stylo nouo* dicit: ac anno sequente, 4. *Augusti, Stylo nouo, anno Christi vulgari, &c.* Et Snellius aliquot ipsius obseruationes referens, quas appellat Bohemicas, eas descriptas dicit *Stylo Gregoriano.*

Porrò ex arcibus, domibúsve, quarum illi Cæsar extra vrbem optionem dedit, quasque sub Maij finē inuisit, tres fuere, quas ille splēdidissimas, iucūdissimas, eximias vocauit; vna Brandisium, altera Lyssa, tertia Benachia, seu Benatica; singulæ non toto vno die, dieive dimidio ab vrbe distantes. Non delegit autem Brandisium, tum quòd situs foret aliquantò decliuior, tum quòd audiret Cæsarem eo maximè loco, tanquam venationi peropportuno delectari. Ex cæteris verò Benachiam commodiorem sibi visam prætulit, quā & Bohemorum Venetias, ob amœnitatem est interpretatus. Vnde & eam describēs, *Est locus*, inquit, *editus, vt vndique liber pateat horizon. Ædificia splēdida, & cōmoda. Propè est parua ciuitas ad fluuiolū Lisar in Albim excurrētem sita, ipsi arci quasi contigua. Distat Pragâ quinque milliaribus, via existente plana, vt iter saltem* (hoc est tantùm) *sit sex horarum, & ad Septentrionem quidē; sed non-nihil tamen ad ortum, versus Silesiam; ita vt Gorlicium duorum saltem dierum itinere heinc remoueatur.* Itaque quam-primùm cōmodum est visum, accersiit Cæsar Capitaneum, Præfectúmve Brandisij, mandauítque illi, vt Tychonem in Benachiæ arcis possessionem immitteret; & quicquid necessarium foret, prouideret. Quare & res præstita fuit sub diem Augusti xx. transitúmque Brandisio est, vnde literas ad Longomōtanum, tanquam in transcursu, & festinanter dedit. Quamprimùm illeic constitit, tenere se non potuit, quin carmina hæc funderet,

Subtraxti reditus, laudes, & temporis vsum;
Pluráque tentabas, Patria, damna mihi:
Ast ego, dante Deo, superans incommoda quæque,
Conscius & recti, nil tamen ista moror.
Ingenio, genióque meo comitórque, fruórque:
Dania, in hæc poteras iuris habere nihil.
Restituit reditus, laudes, & temporis vsum,
Pluráq; præstabit Cæsaris ampla manus.
Ergo, ingrata, vale, mea Patria: Patria iam sit,
Quam mihi clementer, magne Rudolphe, dabis.
Donec in abstrusis, sine fine, & limite Cælis,
Ad patriā æternā, te duce, Christe, ferar.

Deinde

Deinde & hæc, quæ ſupra ianuam noui Obſeruatorij legi voluit,

Quæ Boreas renuit, Rodulphus Sacra Secundus
Hûc clemente manu tranſtulit Vrania.
Auſpiciis igitur luſtrēt nunc Cæſaris orbem:
Claret vt ille ſolo, clareat ille polo.
Dum Cælum Aſtrorum, dum Sol, & Luna manebunt;
Heinc tibi perpetuò nomina, Cæſar, erunt.
Gratiáque Aſtrorum Authori ſit ſumma, quod Aſtra
Exſilium in terris non tolerare ſinit.

Hæc item ſupra ianuam noui Laboratorij,

Pyronomæ ſecreta artis, quæ terrea verſat,
Ætheris aſtriferi viribus analoga;
Hûc quoque Rudolphi traduxit cura ſecūdi,
Dum ſimul Arctois hæc reprobata forēt.
Ergo illi vt ſuperus modò ſe manifeſtat Olympus,
Sic referet gazas infima Terra ſuas.
Felix in terris Cæſar, ſuper æthera fœlix,
Ætheris, & Terræ, cui ſacra bina patent.

Scripſit quoque ſubinde Tycho, die videlicet vltima Auguſti, ad Ioannem Georgium Hervvartum ab Hoënburg Iuriſcōſultum, & Duci Bauariæ à Secretis conſiliis (ac deinceps quoque Cācellarium, Præfectū Svvabæ, &c.) quem nôrat à iuuene vſque impensè amantem, peritúmque Aſtronomiæ, & ad quem ſcribendi opportunitas proximis diebus fuerat oblata. Vbi verò illi fortunam expoſuit, communicauit totam rationem Lunaris ſui Syſtematis, cum adiuncto diagrammate, & calculos etiam Lunaris Eclipſeos. Ediſſeruit inſuper varia de Luminarium defectibus, déque eo, quòd Venus non comparuiſſe aliquâdo præter ſolitum traderetur. Præterea autē illum deinceps reſcripſiſſe menſe Septembri Monachio; & lætitiam ſummam teſtatum, quòd provt animus ſibi præſagierat, Cæſar ipſi eiuſque ſtudiis pro dignitate proſpexiſſet, multa eruditè repoſuiſſe, ac circa antiquorum obſeruationes potiſſimùm, quas non exactas cauſatus eſt; inſinuaſſe abs ſe collectas aliquot veteres Eclipſeis, quæ eatenus animaduerſæ, ſupputatæque à nemine forent, quaſque auerſt ex Tabulis Tychonicis expendere; nihil morari ſe ſoluendi cuiuſquam trianguli difficultatem; ſoluere ſe enim multiplicationum, ac diuiſionum vice, additiones ſolùm ſubtractionéſque vſurpare (quod vt fieri poſſet, docuit poſt-modū ſuo Logarithmorum Canone Neperus.) Quia verò Tycho exoptârat, vt ad cæteros Principes, qui eruditionem non auerſarētur, ſic ad Bauaros ipſos quoque Libros ſuos tranſmittere, idcircò ſubiunxit Hervvartus, *Principes mei clementiſſimi, id enim ſcire deſideras, ſtudijs quidē hiſce non admodum afficiuntur; attamen literas, & literatos amāt; ita vt ſperem munus illud tuum, de quo ſcribis, futurum eſſe illis gratum, atque acceptum; mihi certè erit quàm gratiſſimum.* Adiecit porrò etiam hæc, *Habet ſereniſſimus Princeps meus Bibliothecam inſtructiſſimam, regiis ſumptibus comparatam, & Libris MS. Hebraicis Græcis, &c. refertam. Mitto his iunctum Indicem Librorum Mathematicorum, quem velim apud te retineas, vt ſi fortè occurrat Liber aliquis, quem ex iis deſideres, eius me certiorem reddere poſſis.*

Sed hæc vt mittam, cæteras inter eius loci deſtinationes, curæ præſertim fuit prouidere, quà exciperentur ſtudioſi, numeroſique viri idonei, variis in rebus adiutaturi, de quibus, præter iam habitos, ad ſe euocandis ſollicitus fuit. Scilicet & iam ſcripſerat, & deinceps quoque ad Keplerum, vt accederet, ſcripſit. Impetrauit à Cæſare ad Marchionem Brandemburgicum literas, quibus ab eo petiit, vt ſuum Mathematicum, memoratū putà Mullerum, morari apud ſe aliquantiſper paterertur, ſic nempe ipſi, ac Mullero, priuſquàm VVittebergæ ſeiungerentur, conuenerat. Acceſſiit quoque ex orientali Friſia Dauidem Fabricium, partim quidem, vt ſibi eſſet à priuatis concionibus, ſed maximè, vt operam in Aſtronomicis præſtaret; quippe cuius induſtriam noſſet, ex quo aliquandiu collaboratorem VVandeſburgi habuerat. Quin-etiam, quia ex literis à Rothmanno datis, & à Rollenhagio (Aſtrologo illo ſcilicet, quicum ſuū Thema natalitium communicauit) VVittebergæ acceptis, eſſe adhuc in viuis Rothmānum innotuerat: eapropter ad eum quoque ſcripſit, & ad ſe, ſi liceret quidem per valetudinem, inuitauit. Accepit verò tantò maiore cum voluptate eum ſupereſſe, quantò Vrſus Dithmarſus (ſiue, vt ipſe loquitur, *Vrſina iſta, & Dithmarſica beſtia*) rumorem ſparſerat fuiſſe ipſum pudendis neſcio quibus morbis pridem infectum, & tandem confectum. Scilicet fuerat ille quoque Rothmanno eapropter infenſus, quòd Caſſellis tranſiens, & Tychonem conuitiis proſcindens, repreſſus ab eo vehementer fuiſſet; ex quo hæc eius verba leguntur in literis menſis Septembris anni LXXXVI. *Plura ſcriberem, præſertim de impuro nebulone Nicolao Raymaro Vrſo Dithmarſo, qui ſuperiori hyeme apud tuam Excellentiam typographicam literarum collectionem, & ordinationem, vt opinor, exercuit, &c.* Vtque hoc adhuc interiiciam, idipſum, quod Tycho coniecerat, euenit, quatenùs aliquantò poſt ad Longomontanum ſcribens, *Cæterùm, inquit, de fera iſta Dithmarſica, nimis efferata, & bruta, vt aliqua ſubiungam, licet indigna ſit, cuius recordetur, ſcias iſtam ante aliquot ſeptimanas, provt nuper reſciui, Pragâ ſe ſubduxiſſe, ſiue malè ſibi conſcia, &. quòd iuſtas pœnas per leges formidaret; ſiue quid aliud ſinu ſuo latenter more ſuo ruminans. Sed inueſtiganda tamen ſuo tempore per otium, atque in ius pertrahenda, & punienda, quod etiam optim. quique Pragæ ſuadēt.* Vocauit quoque duos, quos VVittebergæ nôrat, ſtudioſos calculi admodum peritos, & acciri ſe per Ioſtelium petenteis: ne quid dicam de cęteris, quos etiam vltrò acceſſuros ſperauit.

Non cenſuit verò ampliùs morandum, quò minùs mitteret quæſitum, & familiam reſiduam per Tengnagelium reducē, ac deſtinatū generum, & quæ maiora in Dania Inſtrumēta reliquerat: per primogenitū Tychonem. Fecit hoc porrò Cæſare, vt iam meminimus, hortante; & cum dediſſet comitem fi-

lio Paſchalium Mulæum, ſcripſit quoque ad Longomõtanum, vt ſi ipſis vellet ſe tertium in itinere adiungere, & cum iis in Daniam, ínque deſertam Inſulam proficiſci,ac eodem curru in Bohemiam cum ipſis iiſdem regredi, intelligeret hac quoque ratione rem ſibi gratam eſſe facturum : *Vtpotè*, inquit, *cùm ſciam te Inſtrumentis maioribus componendis, & conſeruandis,atque in ÿs,quæ huc mechanicè facienda ſunt,ſolertem eſſe,eáque ritè præordinare poſſe, tum quoque vrgere,vt ſine temporis iactura omnia maturè,& rectè cõficiantur.* Subiunxit autem;*Scripſit iuſſu Cæſaris magnificus Dominus Barvvicius ſupremus Imperÿ Secretarius,Cæſari intimus,imò apud ipſum, Fac totum,vti loquuntur,ad Dominum Henricũ Rõmelium, vt Aſtronomicarum rerum,quaſcumque ibi reſiduas habuero,euectionem promoueat; & ego pariter ad Aulæ Magiſtrũ hac de re literas dedi.* Ac illi quidem tum diſceſſerunt;Lõgomontanus autem accedere tandem ad Tychonem prætulit, cùm ob verba illa, quibus concluſa Epiſtola, *Hæc feſtinãti calamo ad te exarata boni conſulas; atque deſiderÿs noſtris, tuóque commodo morem gere.Videbis heic locum amœniſſimum,in edito, & ſaluberrimo aëre ſitum:* tum ob hæc,quæ priùs inſerta : *Exoptarem primo quoque tempore quaterniones pauculos, qui in Tomo Progymnaſmatum noſtrorũ primo deſiderantur,labore Typographico compleri: ſiquidem ea, quæ incuria Hamburgenſis Typographi perdidit, vſui, ſcis, eſſe nequeũt,necVVitteberga ea recudere,ob causã tibi notam placuerit.Inueniemus facilè rationẽ, vbi ſimul fuerimus,quò obſtaculis,quoad nunc fieri poteſt,ſuccurratur,vt Liber is breui in lucẽ prodire poſſit. Cogita enim quanto non ſolùm meo damno tot exemplaria tandiu mecum reſeruo, ſed & quàm deſiderio aliorum,minùs,dum publicatio differtur,ſatisfacio. Poterit etiam mox ſubſequi Prima pars ſecundi Tomi,quæ de Cometa anni* LXXVII.*vnà cum Apologiis hûc pertinentibus luculenter agit: donec altera pars reliquorum Cometarum à nobis obſeruatorum deſcriptiones complectens (quarum fundamenta in promptu ſunt) ſubiungatur.*

Sed quid Longomontanus quidem eò appulſus peregerit,aut quandiu illeic cum Tychone moratus fuerit,dicetur poſteà. Intereà, cum literis illis dixerit ſe iam obſeruaſſe Polarem altitudinem grad.50.min.16.ſcilicet ex Sole,& Stellis ad Meridianum appellẽtibus: adnotandum eſt fuiſſe eam deinceps illi obſeruatam min.2 $\frac{1}{6}$,auctiorem,cùm per brumã venatus eſt,tam maximam veſperi,quam minimam manè Stellæ Polaris eleuationem,ex qua aliunde deducitur, diſtitiſſe tunc eam Stellam à Polo grad.2. min. 51. ſec. 5. Tandem autem habita ratione obſeruatæ Cordis Leonis altitudinis, *Satis præcisè*, inquit, *ſcopum tetigerimus, ſtatuentes Benaticæ Poli eleuationem grad.50.minut.*18$\frac{1}{4}$. Circa eiuſdem loci lõgitudinem,ſcribit Snellius aſſumpſiſſe eum illam in Lunari Eclipſi 9. min. temporariis Vraniburgicâ maiorem;ídque, cùm in Solari Eclipſi paullò aliter. An verò cũ Eclipſis Solis ea videatur fuiſſe, quæ inſequente Iunio obſeruata Benaticæ fuit, & de qua dicetur aliquantò pòſt, Eclipſis Lunæ ea fuit,
quæ mẽſis Ianuarij die xxx.anteceſſit,quámque in Catalogum,perinde, ac Solarem non 1600.
retulit?Vtcumque ſit,notandum eſt,incipere ab hoc Ianuario,Kalendíſque ipſius, Spicilegium Obſeruationum tam Benaticæ, quàm Pragæ habitarum, quod à Snellio editum eſt.Eo continentur non modò Solis,ſed aliorum etiam Planetarum Meridianæ aliquot altitudines,ac non paucæ quoque eorumdem à Fixis diſtantiæ,etiam Mercurij; etiam Veneris interdiù conſpectæ, à Sole.

Heic iam, cùm Kepleri ad Tychonem acceſſus memorandus ſit, videtur res verbis ipſiuſmet dicenda.Ille ergo, poſt recitatum, quod & iam antè retulimus, literarum Tychonis argumentum, *Cùm*, inquit, *non ſtatim ego reſponderem, Braheus eodem argumento plures ad me per annum ſequentem ſcripſit Epiſtolas, quarum vna poſt aliam ſuâ qualibet morâ interpoſitâ, mihi ſunt redditæ. Interim Græcÿ diſſipato noſtro cœtu diſcentium, ipſe ſalarium, quod capiebam à Proceribus Prouinciæ, ſine opera, bene collocaturus, conſilium tandem cœpi Tychonem Brahe viſitandi, toties inuitantem.* Et commemorato Tychonis Benaticam vſque progreſſu, *Hæc omnia*, inquit, *mihi Fridericus Hofmannus L.B.Styrus Imperatoris Rudolphi Conſiliarius aulicus, qui tunc Pragâ venerat, retulit: me ad capeſſendum iter adhortatus eſt, loco mihi oblato in comitatu ſuo. Ita factum, vt ad Braheum venirem initio anni* M. DC. *quando Ferdinandus Archidux nuptias Græcÿ celebrauit cum conſobrina ſua Bauarica: breuíque captis Braheanorum laborum, viciſſimque exhibitis ingenij mei experimentis, pactus conditiones cum ipſo commorandi, quas Styriæ proceres ratas haberent; poſt aliquot menſium conuerſationem reuerſus ſum Græcium.* Nimirum, vt inde familiam transferret: quippe idemmet alibi tempus acceſſus, abitúſque ſpecialiùs definiens, *Anno*, inquit, M. DC. *menſe Februario, primùm ad Tychonem veni Benaticam, præſente Longomontano, crebris à Tychone literis è Styria euocatus, occaſione ab editione mei Myſterÿ Coſmographici ſuppeditata, pactúſque cùm illo menſe Iunio, reuerſus ſum in Styriam, accerſitum familiam, & ſupellectilem librariam.*

Vides obiter adfuiſſe iam tum Benaticæ Longomontanum. Tametſi verò ille debuerat Lunæ præſertim incumbere;nihilominus occaſione Martis per ea tempora Acronichi, oppoſitioníſque ipſius cum Sole, quæ obſeruata die Ianuarij xxix. iam fuerat, reperit Keplerus illum occupatum in corrigenda Martis Theoria, quæ adumbrata cum cæteris ex Dania vſque fuerat. Keplerus ergo, qui ad Tychonem accedens habuerat maximè in votis addiſcere veras correctáſque Eccentricitates, proportionéſque orbium, ac in Marte potiſſimùm, cuius eſſe Sidus inobſeruabile non abs re dictum à Plinio nôrat; idcircò lætatus sũmoperè eſt factã occaſionem,qua & edoceri hæc poſſet,& periculum facere meditationũ in ſuo Myſterio Coſmographico expreſſarum. Reformabatur tunc

Tabula

Tabula mediarum Martis oppositionum ab anno vsque M. D. LXXX. excogitataque Hypothesis erat, quæ eas omneis repræsentaret ad duo proximè minuta, secundùm longitudinem; vnde & constructa erat mediorum motuum Tabula, vnà cum æquationibus, ac diducti etiam motus medij tàm Apogæi, quàm Nodorū in circumstanteis quadringētos annos, vt de Solaribus dictum est: atque erat fœlicitas secundum longitudinem, non eadem tamen in situ Acronicho secundum latitudinem succedebat; laborabatque adeò Longomontanus circa id, circaque orbis annui Parallaxin. Suspicatus ergo est Keplerus esse Hypothesin aut rite assumptam; posseque rem fortè non malè quadrare ad ea, quæ in suo Mysterio præconceperat; ac ea de causa disquirere cum Longomontano, & Tychone cœpit, num posset alia ratio Hypotheseos institui, quæ tot loca Planetæ Eccentrica exprimeret, & falsa ne ea esse possent, quæ id eatenùs per omnem Zodiaci circumductionem præstitisset. Obtinuit proinde à Tychone, & obseruationum de Marte peruidendarum copiam, & , vt eisdem suo modo vti, suóque instituto accommodare posset, licentiam. Cùm non potuisset autem, donec Benaticæ fuit, rem perficere; illi tamen acriter adeò per aliquot annos deinceps incubuit, vt nouennio pòst, insigne Opus ediderit *De Stellæ Martis motibus, ex Obseruationibus Tychonis.*

Mitto porrò, cùm agnouisset intra primum octiduū, quo cum Tychone fuit commoratus, placere ipsi, quemadmodum Ptolemæo quoque, & Copernico, Planetas in suis inæqualitatibus motum Solis respicere, non apparentem, sed simplicem; cùm ipse tamen in Mysterio insinuasset oppositum; ideò rem in Marte expendere cœpit; ac tametsi rem non planè euicit, priusquam inde discederet, occasioni tamen fuit, cur Longomontanus deinceps in Theoria Lunæ occupatus, deprehenderit inæqualitatem Lunæ menstruam esse alligatam ad verum, non ad simplicem Solis motum. Ac deprehendit quidem etiam, maximéque cùm animum ad Theorias Martis, Veneris, & Mercurij adiiceret, idipsum, quod Tycho ante annos nouem subodoratus fuerat, Eccentricitatem Solis in Progymnasmatis assignatam esse imminuendam, partemque illius tribuendam circulo æquatorio, vt si æquales arcus circuli Solaris inæqualibus mensurarentur temporibus: Verùm ipse Tycho, dum ex eo quæreretur; vellet-ne aliquam eius rei mentionem in Progymnasmatibus fieri, *Cùm*, inquit, *quantitas huius Æquantis nondū exquisitè constet, in præsens intermittam; nam hoc quidem negotium tardè procedit; ego verò propero, vt librum, vel tandem aliquando edam.* Quare & minùs mirum, si dimissis tantisper tam Martis, quàm cæterorum Planetarum Theoriis, Longomontani industriam vsurpauerit, in luxata Lunæ Theoria constabilienda, quæ iteratò mandata typis in Librum tandem insereretur.

Cæterùm res penè perfecta iam erat, cùm fuit denuò quidpiam negotij factum ex Eclipsi Solis, quæ die vltima Iunij contigit. Siquidem cùm ex calculo, juxta factam eatenùs restitutionem instituto, vix ad digitos quatuor peruentūra esse speraretur, digitos tamen quinque excessit. fuitque omninò maior digito plusquàm sesqui altero: atque adeò cùm cœperit minutis à meridie 46. & desierit hora 2. min. 47. duratio euasit speratā productior; fuitque idcircò aliquid adhuc Iulio insequente restituendum. Vtcumque sit, Longomontanus, præmisso Eclipseon à Tychone obseruatarum Catalogo, vnà cum mediis motibus tam diurnis, quàm annuis, qui Longitudinis Lunæ à Sole, Anomaliæ, & Latitudinis dicuntur, eam probauit Hypothesin, quam etiam xx. post annis in sua Astronomia Danica retinuit, hocque sub titulo exposuit, *Descriptio, ac demonstratio Theoriæ Lunæ, olim apud D. Tychonem B. in Bohemia Authoris operâ simul inuentæ, & libro primo Progymnasmatum eius insertæ.* Constat ipsa primùm ex Apsidum linea, circulóque Eccentrico, cuius centrum ita moueatur super circulo per ipsum Mundi centrum transeunte, vt in qualibet coniunctione, & oppositione vnà cum Mundi centro coincidat. Deinde ex Epicyclo duplici, maiore nempe, qui motu menstruo in consequentia transferatur, & minore, cuius centrum quidem in superficie maioris erat in præcedentia (supernè videlicet) sed superficie tamen Lunam in consequentia duplo celeriùs sic reuehat, vt quoties eius centrum est in Apogæo maioris, Luna sit eiusdem maioris centro proxima, quod in coniunctionibus, & oppositionibus fit: quoties in Perigæio, remotissima, quod in Quadraturis contingit. Denique ex Circello circa maioris Epicycli centrum, in transuersa cuius diametro intelligatur fieri Variatio, seu quædam quasi libratio explicandæ inæqualitati à Tychone inter Quadraturas, & Syzygias hoc est coniunctionem, & oppositionem, deprehensæ.

Subiuncta deinde speciali pro Luna Æquatione temporis, tum Epochas motuum mediorum deducit, partim in collectis, partim in expansis annis, ab vsque M. CCCC. ad vsque M.D. CCC. ac in singulis etiam annis, mēsibus, diebus, horis, minutis, cum adiuncta iis Tabula Prostaphæreseos Epicyclicæ, vnáque Elongationis à centro, & Eccentricitatis; & subiuncta ratione supputandi ex Tabulis (idque præter demonstrationem Geometricam) veram longitudinem Lunæ. Tum ad eruendum pari modo Lunæ latitudinem, adhibet & schema speciale, & Tabulam Prostraphæreseon pro motu Nodorum, qui non fuerat ante Tychonem inæquabilis habitus; & Tabulam ipsiusmet latitudinis, quæ ante eundē habita gradibus quinq; maior non fuerat, cùm ipse deprehēderit excurrere illam ad vsque minuta $17\frac{1}{2}$. vlteriùs; & exemplum (præter adiunctam similiter demonstrationem) eius eruendæ ex Tabulis; & modū inuestigādi Nodos, ac reducendi Lunæ loci ad Eclipticam, Tabella hac de re adiuncta. Tum exhibet variam Lunæ à Terra di-

ſtantiam, maximam putà terrenarum ſemidiametrorum $60\frac{2}{5}$. minimam $52\frac{1}{4}$. & cohærenter Tabulam Parallaxeon Lunarium, per ſingulos gradus altitudinis; & habendo quidem eam, quæ in ipſo Horizonte fit, Luna exſiſtẽte remotiſſima, minutorum $65\frac{1}{3}$ & exſiſtente proxima, minutorum $65\frac{3}{5}$. ídque cùm aliquot ſubiunctis exemplis, & adhibita etiã Refractionum Tabula, habendò maximam, ſeu illam, quæ in Horizonte creatur, min. 33. illam, quæ in vno altitudinis grad. minut. 25. atque ita ex ordine: penè vt dictum eſt circa Solem. Tum demùm tradit methodum ſupputandarum Eclipſeon. Declarat nempe, qua ratione inquirere tempora Syzygiarum mediarum oporteat; qua ratione inueſtigare, an Syzygia Ecliptica ſit, & an tempus ſit rectè conſtiturum; qua ratione in Eclipſi Solis enucleare Parallaxeis Luminarium: ac ſubinde exhibita Tabella motus Lunæ horarij, & ſimul dimidij ante, & poſt Syzygiam diei, Tabelláque item Reuolutionis Synodicæ Lunæ ad Solem per ſingulos menſes, ac per menſis dimidium; rem fuſiùs declarat, ſupputando Eclipſeis duas, alteram Lunæ, alteram Solis, quæ futuræ erant anno inſequenti, quæque deinceps, niſi Tychone fatis iam functo, non contigerunt.

Et quod ſpectat quidem ad Eclipſin Lunæ, prædictum eius mediũ fuit Pragæ an. M.DCI. die Decembris ix. (ſeu veteri ſtylo, Nouembris xxix.) hor. 7. min. 1 quod non longè ſanè abludit ab obſeruatione Kepleri, qui illeic ſuperſtes, medium habuit hor. 6. min. 59. Quod tota autem duratio prædicta fuerit horarũ 3. min. 36. quæ fuit tamen ſolùm obſeruata horarũ 3. min. 12. cauſa fuit, quòd error vt idem Keplerus notauit, irrepſerit in calculum; quo incidentiæ ſcrupula deducta fuere hor. 1. min. 47. ſec. 50. cùm ex methodo, ac Tabulis, non prodeat ampliùs, quàm hor. 1. min. 34. ſec. 39 *defectus tamen*, inquit ille, *paullò minor videbatur eo, qui in Lunaribus* (Theoricis nẽpe iſtis) *pingitur.* Ad Solarem quod attinet, eius calculus ſic pertexitur, vt Tabula Semidiametrorum Solis, Lunæ, ac Vmbræ terrenæ, quà Luna tranſit, inſeratur; ídque poſtquàm eſt adnotatum Lunæ Semidiametrum fieri minorem ſolito in coniunctione Ecliptica; vnde & proditur Semidiameter Solis Apogei quidem minutorum 15. Perigei autem min. 16. Lunæ verò Apogeïæ, vt in oppoſitione minut. 16. ita in coniunctione minut. $12\frac{4}{5}$. Perigeiæ, vt in oppoſitione min. 18. ſcribit Longomontanus poſt ſuum è Bohemia abitum excreuiſſe errorem ad vnum minutum, ſcilicet debuiſſe ſolùm perueniri ad min. 17.) ita in coniunctione min. $14\frac{2}{5}$. Denique autem Semidiameter Vmbræ, exſiſtente quidem Luna Apogeia, min. 43. Perigeia verò, min. 47. Cùm pertinuerit porrò Eclipſis ad Nouilunium inſequens, quod contigit die xxiv. (ſeu xiv. ſt. vet.) ac prædictum fuerit Initium hor. 1. minut. 7. ſec. 54. Finis hor. 4. min. 0. ſec. 32. & Quantitas non alio modo fuerit, quàm Schemate exhibita; ecce quid deinceps Keplerus nomine hæredũ Tychonis in Appendice ad Tomum primum; *Quæ cauſa etiam fuit*, inquit, *cur figuram Eclipſeos anni* M.DCI. *paullò pòſt mortem ipſius viſæ nihil mutauerimus; licet aliquantula ſeſe inſinuârit diſcrepantia; de qua hoc monendum videtur, non latitudinem Lunæ, non Parallaxeis non quicquam ex præcipuis illi calculo defuiſſe, quò minùs in quantitate cum Cælo exactiſſimè conſentiret: ſed ſolas Luminarium diametros in cauſa verſari, quas quo minùs expeditè metiri poſſimus, diuerſæ cauſæ Opticæ in vtroque Luminari prohibent. Quod ſi Lunæ diametrum aſſumas min. $30\frac{1}{2}$. Solis min. 31. de quo poſteà, quantitas concordabit, cæteris omnibus manentibus. Hæc itaque figura, vt dictum, à nobis relicta fuit, vti erat à parente noſtro adornata.*

An heic verò obiter addam, fuiſſe hunc ex Keplero locum à Longomõtano poſteà ſubnotatum, dum retulit ſe eandẽ Eclipſin vltra Nidroſiam obſeruaſſe, ſub eleuatione Poli graduũ proximè 65. in ipſo Horizonte, hor. 1. & Refractione quidem adiutante; adiecitque, cùm poſteà veniſſet Bergas Noruegiæ, vbi Polus attollitur grad. $60\frac{1}{2}$. Andream Foſſium eruditiſſimum illius loci Epiſcopum oſtẽdiſſe ſibi quem delineârat Typum Eclipſeos, ex relatione Piſcatorum, qui illam maxima cum admiratione in littore vicino ſpectârant, *In eodem autem Typo*, inquit, *Sol in corpus Lunare intra ſui complexum in medio comprehenderat, vt vndequaque ad imaginem luce ſua diffuſa, ſeſquialtero digito æqualiter quaſi emineret. Quamuis autem* (pergit) *Luna heic propè Apogeion verſabatur, non tamen in reformata Hypotheſi propterea ita diminuta diametro conſpecta fuiſſet, niſi denſior aër, & quaſi vapor Oceani interueniſſet.* Quod addo quidẽ, vt inſinuem nihil eſſe videri neceſſe ad vapores Oceani, aut denſitatem aëris maiorem ad Boream, quàm ad Auſtrum recurrere; quando id referendum ad Solam Diametrorum conditionem videtur. Siquidem, vt taceam quantum Teleſcopium detrahendum monſtret ex Diametro Lunæ nudis ſpectatæ oculis, vt deducimus alibi; attingo ſolùm Diametrum Solis fuiſſe à nobis ea ratione, quam aliàs tradimus, obſeruatam, in Apogeio quidem min. 30. ſec. 12. in Perigeio verò min. 31. ſec. 6. Lunæ verò in Perigeio quidem min. 31. ſec. 6. perinde ac Solis; at in Apogeio, non ampliùs, quàm min. 26. ſec. 36. ex quo efficitur, vt cùm in hac Eclipſi Sol Perigeius, Luna Apogeia fuerit, Solis Diameter exceſſerit Lunarem min. $4\frac{1}{2}$. hoc eſt circũquaque min. $2\frac{1}{4}$. ſeu digito vno; cùm illa alioquin delineatio exſtiterit ſolùm præterpropter facta. Qua etiam ratione non videtur neceſſe, vt Keplerus ſe torqueat circa memoratam ſuperiùs Eclipſin anni M. D. LXXVII. in qua ſcripſit Clauius relictum exilem circulum circumquaque, dum idcircò ad aërem, qui Solem circumſtet, recurrit, quaſi Luna tunc verſante in media longitudine, maiore fuerit Diametro, quàm Sol, etiam Perigeus, qui tunc nihilominùs ad Apogeiũ tenderet; quippe ex noſtra obſeruatione, fuit adhuc tũc minor Lunæ Diameter min. 1. ſec. 40. vt proinde ſuperfuerint circumquaque ex Sole ſecũda 50. hoc eſt triẽs digiti, quo potuerit ille circulus cõſtare. Sed hæc, vt monui,

monui,obiter; nisi quòd inde habetur causa, cur obseruationes coëgerint Tychonem ad habendum Diametrum Lunæ in Ecliptica cōjunctione lōge diminutam ab ea,quam illi temporibus cæteris, ac in oppositione speciatim attribuit, tametsi potiùs conjecerit aliam subesse Opticam causam,quàm vt suspicari potuerit, Diametrum Lunæ Perigeiæ tantam, etiam extra Eclipsin, pati deminutionem posse. Prætereo autem,quòd reputârit Lunæ Diametrum in Eclipsi Solis nunquam esse minutis vndetriginta maiorem, ideò illum quidem isto, de quo dicimus, anno M.DC. scripsisse ad Clauium, *Mirari se visam ab illo anno* M.D.LX. *totalem Eclipsin in Lusitania, tenebrásque interdiu nocturnas: nec enim pati sua obseruata, vt Sol à Luna, quantumuis humillima, totus tegatur*: sed docere tamen Keplerum argui ex Eclipsi,quam descripsimus, non esse à Tabella Semidiametrorum Tychonica standum.

Ad institutum vt redeam,postquàm agnouit Tycho Longomontanum illo circa Lunam labore (eoque iam demum septenni) perfunctum, cogitare semper publicam Matheseos professionem in patria,in qua aliunde exoptaret consenescere, ægrè quidem illum dimisit; sed quo erat tamen in illum affectu, humanissimè vt abiret, consensit; ac tum literas pro illius votis ad amicos in Daniam dedit, tum, quia ille significauit velle se in Poloniam per Silesiam divertere,ac inter redeundum inuisere loca, in quibus obseruasset Copernicus; idcircò & ipsi prouidit de amplissimo viatico, &, præter literas speciales, etiam commendatitias generaleis hoc tenore dedit, *Ego Tycho Brahe de Knudstorp, ex Dania oriundus Sacræ Cæsareæ Maiestatis arcem Benaticam in Regno Bohemiæ inhabitans, testor omnibus, cuiuscumque conditionis, & dignitatis sint, hisce meis literis, earumdem exhibitorem eruditissimum, & honestissimum virum Magistrum Christianum Seuerini Longomontanum, natione Cimbrum, mihi per octennium in Dania, & posteà etiam aliquandiu in Germania, & Bohemia fuisse domesticum; atque in exercitiis Astronomicis diligentem, & fidelem nauasse operam. Nunc verò, cùm res eius non ferant, vt diutiùs mecum commaneat, vel accrescente ætate, cogitet etiam vitæ rationem inire, ideóque in Patriam ad suos reuerti: Ego conatus eius nullatenus impedire volui, sed eum liberè, & cum bona gratia dimisi. Quare omnes generosos & nobiles Viros, præsertim in Daniam ibi sanguine junctos, & aliàs quocumque locorum claros, ac eruditos Viros officiosè, & peramanter rogatos habeo, vt prænominatum Magistrum Christianum sibi diligenter commendatum habeant, atque ad optima quæque ipsum promouere non degrauentur. Inuenient me vicissim in quæuis officia rursùm in eorum gratiam, quantum per me licuerit, præstandaquam paratissimum. Dabantur Pragæ in Metropoli Bohemiæ, die 4. Augusti stylo nouo, anno Christi vulgari* M.DC.

Solatio interim illi erat,quòd Longomontani discessum Kepleri accessu cōpensaturus foret, cùm ex inopinato literas accepit, quibus Keplerus insinuauit non esse sibi integrum pactis conditionibus stare,quòd à Styriæ Proceribus, quorum in ære erat, vndequaque non probarentur. Quamobrem Tycho literis repetitis ad illum scripsit,vt nihil moraretur eorum stipendiorum, quæ apud Proceres merebat, jacturam; se nimirùm jam cum Cæsare egisse, vt amplioribus ab eo donaretur,efficeretúrque Majestatis eius Mathematicus. Scripserat iam antè ad Maginum, si accedere fortè ad se posset, incubiturus Tabulis iuxta obseruationes eatenùs peractas condendis; verùm quia ille operam quidem ardente affectu obtulerat, sed itá tamen vt exemplum obseruationum ad se transderetur, neque enim se posse pluribus de causis transire in Bohemiam; ideò nolens Tycho obseruationes transdi, aut abs se distrahi, constituerat artificem coadiutorem penes se habere, cui obseruationes solùm necessarias collaborando subministraret. Quare & ex quo agnouit Kepleri industriam, in eo fuit constanter, vt ipsum ad se quouis pretio accerseret. Accessit proinde ad ipsum Keplerus, totámque simul familiam, supellectilémque Librariam in Bohemiam transtulit Octobri insequente. Accessit tamen quartanâ laborans, qua correptus fuerat in itinere; vnde magno vtriusque dolore moliri quicquam arduum vix potuit totis octo, aut nouem mensibus, quibus fuit illa detentus.

Reperit porrò Tychonem Pragæ, ibique ideò constitit, quod Tycho pertæsus incommodorum Benaticæ, commemorari ampliùs ea in arce non sustineret. Scriptum certè reliquit Keplerus se, cùm primùm initio anni aduenisset Benaticam, inuenisse eum illeic *conflictantem cum imperitia locorum, hominum, linguæ, morum; nec eo tamen segniùs obseruationibus, & scribendis ad varios epistolis incumbentem.* Aberat adhuc Cæsar ab vrbe; quippe Pilsenam vere digressus; non ante Autumnum inclinatum rediturus fuerat. Significato autem Tychonis de repetenda Praga consilio, assensit Cæsar, adjecitque se, cùm in vrbem primùm rediisset, de ædibus, quàm fieri posset commodissimis prouisurum. Posse illum intereà transferre in hortos, ædésque Regiæ adjacenteis, & Instrumenta, & familiam totam. Subinde ergo Tycho sedem iteratò transtulit Pragam, ac per idem tempus maiora Instrumenta, quæ ante annum miserat quæsitum, ex Dania accipiens (familiam ab vsque vere exceperat)ipsa ex naui, qua fuerant aduecta,in Cæsaris hortos transposuit. Cùm Cæsar deinceps rediisset, vbi addidicit ex Tychone nullas videri tota vrbe ædeis Curtianis commodiores, illas idcircò in eius vsum ex Curtij vidua redemit, Tychoque in eas anno insequente M.DCI. ac die Februarij XXV. migrauit. 1601.

Instrumentis eòdem translatis, & succedenter dispositis, obseruitare varia cœpit, ac interim quoque proferre è scriniis, non quæ tunc quidem perficerentur, sed quibus Keplerus per feriationes, seu cùm liber foret à febri, tempus falleret. Ac peroptasse ille quidem & plura habere, & plura aggredi;

verùm Tycho partim, vt nimium eius ardorem temperaret, partim, vt quaſi in arcanis haberet ſemper aliquid, nihil non parcè communicabat, factus ſcilicet propter fraudeis, quas foret paſſus, diffidentior. Heinc illa Kepleri querela, cùm ad Maginum ſcribens, *Quidhoc*, inquit, *mali dicam eſſe in arte noſtra, quæ omnis iuſtitiæ fideique norma eſt, & origo, quòd in eam fraudes irruperunt, quibus decepti retinentur viri ſummi, quò minùs, vt par erat, quicquid profecere, in commune conferant, in publicum edant, petentibus communicent? Premit Tycho pleraque: Planetarum Theorias reſtauratas, Eccentricitates, proportiones orbium, ad examinanda mea Harmonica quæſiui:* Et mox; *Obſeruationes quidem lectiſſimas porrigit, non tamen aliter, quàm intra ſuos parietes. Labora*, inquit, *tu quoque; credo, quod Copernicanæ Hypotheſeos defenſorem, alius ipſe ſententiæ, ſpectare conſtituit.* Ac ſtatim, *Admiranda tu quoque commemoras, ſimulque premere illa, & ipſe profiteris. O rem indignam! adeò perdita eſſe tempora, vt viris doctis quoque in metu ſit verſandum:* Et rurſùs, *Etſi quidem ea, quæ à Tychone habeo, viciſſim tecum communicare non poſſum, niſi ipſo conſentiente (fidem namque ſuper hac re illi dedi) ſpero tamen te fore mihi æquum ſi eorum, quæ proprio Marte adinueni, liberali communicatione candorem meum perſpexeris.*

Scribebat hæc porrò Keplerus Kalendis Iunij ex Styria; eò ſcilicet hereditatis nomine vxoris adeundæ occaſione recurrerat, febri licet nondum immunis, qua nihilominùs liberatus ſub ipſummet Solſtitium fuit. Cùm menſe Septembri reuertiſſet Pragam, & proſpera foret valetudine, nihil ampliùs cunctandum Tycho cenſuit, ſed manum omninò admouendam eſſe reuocandis ad calculum obſeruationibus quibuſque præcipuis, ad multiplicia ſingulorum Planetarum loca obtinenda, & cohærenter ad explorandum, corrigendumque excogitatas circa illos hypotheſeis, niſi fortè obſeruationes melioris notæ ipſis quadrarent; idque quò poſſent denique eiuſmodi Tabulæ condi, ex quibus deriuati motus Cælo exquiſitè congruerent; quod fuit illi primum, ſepremúque votum. Deducto ad Cæſarem Keplero, lætatus eſt Cæſar ipſum conualuiſſe, ac teſtatus eſt velle ſe eum quidem Mathematicum ſibi habere, ſed addictum tamen Tychoni, quaſi miniſtrum à calculis. Et cùm Tycho expoſuiſſet ſuum circa Tabulas inſtitutum, ac ſe cogitare adiecisset illas ex eius nomine, ſi gratum quidem ipſi foret, Rudolpheas, Rudolphináſve (vti Alphonſinæ ex nomine Alphonſi fuerant) inſcribere, quò tanta eius munificentia in artem nobiliſſimam apud poſteros perennaret, ac Rudolphi nomen celebre tum foret, cùm cæteri, aliunde gloriam aucupati, jacerent ſumma obliuione obruti, planéque inglorij; tum aſſenſit Cæſar, tum ſe eius affectum gratè complecti ſignificauit.

Exinde ergo operæ peralacriter procedebant, Tychóque etiam in eo erat, vt iam tum demum publici iuris Progymnaſmata faceret, cùm ecce feralis, luctuosúſque caſus illum è viuis abſtulit. Scripſit Keplerus in Tabularum Præfatione obiiſſe illum die XXIV. Nouembris; at videtur ſanè Nouember præ incogitantia ſcribenti poſt annos xxvj. irrepſiſſe pro Octobri. Nam & tametſi ibidem dicat ſe, ex quo rediit menſe Septembri potuiſſe duos non ampliùs menſeis eius conuerſatione frui; intelligi id poteſt de duabus menſium partibus, maximéque, ſi ad Tychonem Septembri ineunte acceſſit, & Tycho exeunte Octobri eſt mortuus. Facit porrò, vt ad Octobrim referenda hæc mors videatur, imprimis quidem, quod in Tychonis funere Oratio, quam non legi quidem, ſed de qua nihilominùs mihi optimus VVormius fidem fecit per literas, idipſum apertè teſtetur; ac ipſa quidem typis excuſa & Pragæ, & ipſo eodem anno M.DC.I. Deinde, quòd cum oratione excuſa fuerint carmina varia, ac cætera inter, diſtichon Chronologicum, quod Octobrim perſpicuè notet. Denique, quòd Snellius ad calcem Tychonicarum Obſeruationum ſubjunctarum Haſſiacis, expreſsè id habeat, ac duæ prætereà ex eo loco deduci conjecturæ poſſint; Vna, quòd Obſeruatio illeic vltimò memorata, & ad Martem attinens, ad vndecimum Octobris diem ſpectet, cuius perendie narratur ſtatim incidiſſe Tycho in lethalem morbum (ſic verò etiam poſtmodùm eiuſdem eſt diei obſeruata vltimò Meridiana Solis altitudo grad. 32. min. $48\frac{1}{2}$.) Altera, quòd verba iſta ſubiiciantur, *Erat huius morbi initio Luna in oppoſito Saturni, & quadrato Martis in Tauro, & Mars eodem loco, quem ſibi Tycho orientem gradum conſtituerat:* quippe hæc Cæli conſtitutio menſe Octobri fuit, non Nouembri.

Fuit ergo Octob. dies 13. cũ ab illuſtri Roſemberchio inuitatus nobilis Mincovvitius Tychonem ſecum ad cœnam deduxit. Priuſquàm conſiderent, non emiſit Tycho, vt pro more habebat, vrinam; quò effectum eſt, vt cùm paullò largiùs inter cœnandum biberetur, tendi veſicam ſenſerit, prouiderítque non poſſe ſe diu admodùm trahere cœnam. Quare aliquantiſper quidem, ſed denique tamen nihil moratus conuiuiorum leges, è menſa abiit, ac domum petiit, verùm orificio veſicæ obturato, & vi expultrice, præ nimia retentione labefactata, vrinam iam tum reddere non potuit. Grauiſſimi exinde cruciatus, ac in iis toti dies quinque penitùs inſomnes tranſacti. Cœpit ſubinde non tam fluere, quàm interpeditè ſtillare vrina; ac non tam ſomnus placidus, quàm continens importunorum inſomniorum ſeries ſucceſſit. Vigebat ſimul interna febris; vnde & conſequutum paullatim delirium etiam vigiliam fecit inquietam. Exaſperabat interim malum, quòd Medicorum rationem victus præſcribentium audiens non foret; nec, ſi quid luberet, ac depoſceret, ferre patienter repulſam poſſet. Fuere autem alij dies quinque per hæc incommoda exacti, nocte inſequente, eáque extremâ tranquillè ſatis ſe habuit, nihilque non ſuaue per delirium fuit. Varia

inter viſa quibus fuit affectus, in hæc verba creberrimè, quaſi qui carmen texit, erupit, *Ne fruſtrà vixiſſe videar.* Nempe hæc illum cogitatio ſubierat ſæpe-numero, quaſi lenimentum laborum, quos magnos, varióſque obibat. Iuuat certè heic adſcribere, quod in literis ad Longomontanum, cùm de accerſendis ad ſe adoleſcentibus ſtudioſis, eruditíſque viris egiſſet, in hunc modum ſubjunxerat: *Nam ſcholam Aſtronomicam, multorúmque in eadem operas, fauente Cœleſtium opifice, Cæſare clementiſſimè ſubſidia largiente, de nouo erigere conſtituo; cuius vſusfructus ad poſteritatem omnem, vti ſpero, perſeuerabit, in Dei fabricæ cœleſtis authoris gloriam, & Cæſaris nunquam intermorituram memoriam, & laudabilem famam; atque, ne nos etiam fruſtrà extitiſſe, talentúmque diuinitùs conceſſum abſcondiſſe, ac tempus pretioſiſſimum inutilibus, vt nimis multi, quod dolendum eſt, faciunt, contriuiſſe videamur.*

Succedente die, quæ fuit, vt iam attigi, XXIV. ſolutum quidem delirium, ſuáque animo reſtituta ſerenitas; verùm ea fuerat morbi conflictatio, vt effœtis iam viribus, multis ſupereſſe horis non valuerit. Mortem imminere jam ſentiens, optauit labores à ſe exantlatos in Dei gloriam cedere, filiis, generóque mandauit, ne perire eos ſinerent, maximéque fulci præſidio Imperatoris optimi, cui futuros curæ nullus dubitaret. Studioſos adhortatus eſt, ne exercitationes intermitterent: &, cum Keplero Tabularum maturationem commendaret, meminiſſétque hærentem illum opinioni Copernici, tribuere Soli eam energiam, quæ Phyſica cauſa circumductionis Planetarum ſit, Epicyclóſque illorum omneis ſic Soli connectat, vt quiſque ſemper periodum ſuam in centri cum Sole congreſſu abſoluat, *Quæſo te,* inquit, *mi Ioannes, vt quando quod tu Soli pellicienti, ego ipſis Planetis vltrò affectantibus, & quaſi adulantibus tribuo, velis eadem omnia in mea demonſtrare Hypotheſi, quæ in Copernicana declarare tibi eſt cordi.* Aderat tum Pragæ illuſtris, & generoſus Ericus Brahe, Suecus, Comes VVittehornius, & Regis Poloniæ Conſiliarius, qui ob cognationem generis antiquam, Tychonem ſummè deperibat, quique ab vſque morbi principio ab illo non diſceſſerat, ac per eas horas lecto aſſidens, quà opus erat, eum ſubleuabat, animóſque amanter addebat. Tycho ergo ad eum conuerſus, & gratias egit pro tanto affectu, & rogauit, vt cognationem totam ſaluere extremum juberet ſuo nomine. Denique, vt verbis Snellianis hoc dicam, *victa natura, inter conſolationes, preces, & ſuorum lacrymas placidiſſimè exſpirauit.* Atque is quidem fuit Tychonis vitæ exitus; nam quod alioquin rumor in Dania, Norvegia, ac alicubi etiam per Germaniam percrebuit, fuiſſe eùm veneno, Aulicorum quorundam inuidià, ſublatum, veriſimilitudine caret. Compleuit autem Annos non pluteis quam LIV. cum menſibus præcisè X. Breue tempus, ſi ætatem ſpectes, quam potuerat attingere, quamque tot inertes plerumque aſſequuntur; at prolixam tamen, ſi rerum præclarè actarum magnitudinem æſtimes; quarum fama eſt apud homines, donec amore rerum cœleſtium tenebuntur, perennatura.

DE

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER SEXTVS.

NVnc priusquam de funere, & iis, quæ mortem consequuta sunt, attingere quidpiam pergamus, pauca quædam de habitu oris, corporisque, & de studiis, ac moribus viri prælibanda sunt. Fuit igitur TYCHO, quantum fando accepi, statura quidem mediocri, sed in proceram tamen vergente. Qui Pragæ illum deinceps viderunt, fuisse leuiter obesum narrârunt. Eius constitutio vegeta, actuosáque, & morbis vt raris, sic non admodum grauibus obnoxia. Sensisse eum certè grauem stranguriam, ante illam, qua interiit, auditum non commemini; & suis in scriptis vix meminit semel doloris grauis *frontis*, *& hemicraniј*, quo laborauit, *ob coryzam, quam*, inquit, *paucis ante diebus ex rigore nocturno inter obseruandum contraxeram, immaturè constipatam*. Rubore genarum fuit viuido, & flauedine capillitij satura, seu ex rufo leuiter mista. Ita sanè intelligi potest, vel ex iis coloribus, qui appicti fuere (in exemplo ad Salisburgensem Archiepiscopum misso) tum cæteris organis, tum speciatim illi murali Quadranti, in cuius area cælata fuit ipsius effigies, vt iam antè dictum. Quod superest autem, ipsa vultus species, ac nasi præsertim adiectitij concinnitas innotescet meliùs ex inspecta illius effigie, quàm ex adhibita vlla descriptione, quæ in multis nunc primi, nunc secundi Libri Progymnasmatum exemplis habetur; cū pileo scilicet, ac pallio, vice eius cuculli, ac diploidis, quicum in Quadrante Tycho exhibitus; nempe habitu viri noctu obseruantis, quem Keplerus etiam vtcunque expressit in ipso frontispicio Tabularum Rudolphinarum. Est verò ipsa quoque constituta in area sub arcu, & inter columnas, quibus gentilitia insignia appensa: quo modo habetur etiam alia, verùm nudato capite, in ipsa fronte Mechanices editionis Norimbergensis. Illam præfero, quòd ipsemet Tycho eam delegerit, quæ agglutinaretur versæ paginæ Tituli exempli iam commemorati. Delegit, inquam, præ alia, quam imprimi quidem voluerit (absque tamen arcu, & columnis) in vmbilico anticæ faciei integumenti cærulei (ex serico panno) Codicis eiusdem; verumtamen parum morando eius similitudinem, quatenus ea fuit in ornamentum auro obducta. Præterea autem fuisse in postica integumenti facie Braheanæ domus insignia impressa, appictáque (palum nempe aureum in scuto cæruleo) sed reticendum tamen non est, cùm tam effigiei, quàm insignium ipsa quasi loculamenta ouatâ formâ exstiterint (& longitudinis quidem digitorum non omninò trium, latitudinis non omnino duorum) fuisse vtrique distichon literis aureis circumscriptum. Et circa effigiem quidem hoc,

Hic patet exterior Tychonis forma Brahei:
Pulcrius eniteat, quæ latet interior.

Circum verò insignia istud,

Arma, genus, fundi pereunt, durabile virtus,
Et doctrina decus nobilitatis habent.

Ad Studia quod spectat, videtur res penè ex deductis intelligi: quando tam manifestum est incubuisse illum duobus maximè, Astronomiæ putà, & Chymiæ, siue, vt ipsi dicere familiare fuit, Pyronomiæ. Hisce, inquā, duobus maximè, ex quibus arbitratus est germanam omnē, quæ de rebus naturæ haberi potest, notitiā pendere: nam cætera quidem non prorsùs neglexit; sed tamen quasi πάρεργα habuit, nisi quod Poësin tota vita coluit. Id scilicet probant, quæ varia eius carmina interjecimus; in quibus cùm bona, cùm mala, cùm mediocria sint (& præter alia quidem; nonnulla, in quibus videtur non satis accuratè syllabarum quantitas obseruari) intelligi licet fudisse eum illa naturæ potiùs genio, & oblectandi animi causâ, quàm contentione animi, famæve aucupandæ gratiâ. Quod idem sentiendum, cùm antithesi aliqua circa Poësin alienam lusit; vt cùm cæleste studium frigere ex eo dolens, quòd plerumque viri industrij, benéque affecti assurgere ad ipsum præ indigentia non valeant; locupletes autem præ luxu, ipsi incumbere non sustineant, vsurpat illud Iuuenalis,

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi: ———

Ac subiicit, non minùs verè, nisi etiam veriùs, habere se rem, si hoc modo inuertatur,

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res numerosa domi. ———

Idipsum verò de ipsa quoque, quam prosâ expressit, eloquutione dicendum est. Siquidem

dem tametsi est visus interdum studiosè quidpiam dicere; vt plurimùm tamen naturam sequutus, res potiùs, quàm verba spectauit, neque an phrasis gentilitia, an Latina foret, attendit; & voces aliunde nonnullas, præter familiariorem vsum, vt *saltem*, pro *solum*, *isteic* pro *illeic*, frequentiùs assumpsit; ac inter componendum voces, heterogenea idiomata conseruit, vt *Vraniburgum*, *Stellæburgum*, *Sympatriota*, &c. Quin-etiam non cauit plerumque, ne analogia abriperetur, vt dum Conjunctiuorum instar, *poterint*, pro *poterunt*, dixit, & passiuorum more *Ditmarsicam bestiam indignam* dixit, *quæ recordetur*, hoc est, cuius sit recordatio, siue mentio aliqua fiat. Id nimirùm factum, quia, vt ipse ait, *maiorem curam rebus, quàm verbis discendis, & peruestigandis ab ineunte ætate adhibuit*: non verò quòd noluisset tersè, atque Latinè dicere; id enim non modò in Copernico, sed etiam in Regiomontano, aliisque Mathematicis, vigente adhuc barbarie, probauit; ac de Epistolis suis loquens, occupationes graueis causatur, quòd tersâ, comptáque oratione vti non licuerit: *Tametsi*, inquit, *quàm maximè id præstare voluissem, aut etiam sustinuissem*. Et posteà, Senecæ occasione, qui & rerum gnarus, & verborum haud negligens fuerit, *Quæ duo*, inquit, *si simul coniungi possent, equidem eò laudabiliora esse non inficior; saluâ tamen rerum, vti par est, prærogatiuâ, & iudicij arduâ, grauique censurâ: ante omnia verò veritatis intemeratæ sincerâ, & non sophisticâ inquisitione, ac demonstratione sartâ tectâ permanente*. Nihil proinde morandum est, quòd sæpè sæpiùs eadem repetierit, & Galileus proptereà loquacitatem in eo notârit; id enim, vt res meliùs inculcarentur, præstare potuit. Nihil item, quòd videatur interdum non satis grauiter transitione vti, quemadmodum in recensendis Authorum apud varias nationes de Stella Noua placitis; id enim defesso animo tribuendum. Nihil, quòd videri possit nimis in hisce allusionibus, *Doctrina Academica*, *Adamica volebam dicere*: *Author Stramineus*, *volebam dicere Graminæus*: *Medium famosum*, *& fumosum*: *Non tam Scoticè*, *quàm scopticè*; *Genio*, *& ingenio*: *Ludit*, *& illudit*: *Imprudenter*, *aut potius impudenter*: *Ne res omittam*, *vel potius amittam*: *Emisit commentarium*, *imo potius commentum*: *An tam fortis hic Annibal Veronensis*, *quàm ille Annibal Carthaginiensis*, &c. Etenim hæc possunt animo indignanti (cùm possit etiam indignatio versum facere) condonari.

Otio heic iam abuteremur, si quidpiam circa Astronomiam, priúsve illud studiorum genus aggrederemur subiicere; cùm hoc ipsum sit, de quo est totâ vitæ serie tam copiosè dictum. Itaque duo solùm quædam quasi præter-addenda sunt. Vnum, fuisse illum hoc studium legitimè, ac vt par est, sectatum, cùm rerum cælestium notitiam non ex musæis, librísve solis, sed ex ipso maximè Cælo coram posito, spectatóque, & sibi quæsiuit, & aliis monstrauit. Quo loco nihil potest appositè magis, quàm quod ipse habet, aduersus illos commemorari, qui cælestium licet inanes, quòd libros tamen peruolutârint, calculósque versauerint, jactant sese Astronomos; dum occasione Nouæ Stellæ, quam aurigæ, tabellarij, nautæ, similésque idiotæ conspexerint primi, postquàm taxauit cæteros, qui lucrum, fastúmque in prosequendis scientiis, artibúsque aliis sectantur, sic infit, *Quin & inter eos ipsos, qui aliquo siue naturæ ductu, siue institutione, aut professione, qua victum acquirunt, sic exigente, Astronomiam exercere putantur; hanc non in Cælo ipso, vti par erat, administrant, sed Pagellis quibusdam, Tabulis, atque Figuris sub tecto tractantes, satis se suo officio functos autumant; adeò vt, quam plurimi illorum, etiam nulla Stellarum cognitione (pudet referre) destituantur, sufficere arbitrati, si ex Tabulis, & Ephemeridibus Kalendaria, atque Geneseis lucri causâ conscribere, vel, quod verius est, bonas chartas his nugamentis contaminare didicerint. Sicque exigui lucelli causâ Arti amplissimæ extenuationem, propriæque famæ notam inurere, vel seipsis forsitan inscius, non indecorum ducentes*. De talibus *Astronomis Regiomontanus olim conquestus est, quòd segnes sint, minimèque vigilantes, & strenui maiorum sectatores, & sublimem hanc, vti decuit, artem, non in ipso Cælo, sed tugurio (si Vaporario prope fornacem, aut in cauponis addidisset, fortè nihil alieni dixisset) exerceant: vt ob id non tam admiratione dignum, quam dolendum potiùs videatur, imperitos idiotas, adeóque rudissimum hominum genus citiùs, & promptiùs animaduertisse Stellam, de qua agimus, nouiter in Cælo exortam, antequam illi, qui in Scholis, nescio quâ doctrinarum copiâ tumidi, etiam inter eos ipsos, qui hanc Philosophiæ partem cælestia scrutantem proclamant*. Eadem alibi quoque habet; maximè verò dum Landgrauium commendans, *Is*, inquit, *non in tuguriis, aut libris, aut vaporariis, vt de vulgaribus Astronomis conqueritur Regiomontanus, hanc artem exercuit, sed in ipso Cælo, per apposita, & solidè elaborata organa, suismet ipsius sæpe numero oculis illi sedulo inuigilare non detrectauit, eámque sustentatis idoneis Artificibus plurimùm promouit. In quo etiam heroico, & verè Atlantico proposito, vsque dum Sidera, & Solem intueri licuit, (quorum causâ esse hominibus oculos attributos quidam antiquitus philosophantium non abs re protulerunt) constanter permansit* Itémque dum Mœstlino assentiens, eos redarguit, qui *aliorum inuentis contenti, si Tabulas motuum, & Ephemeridas, quoties opus est, adhibeant, rectè rem peractam existimant, nec intereà Cælum debitis organis introspiciunt, an taleis reuerâ motus apparenteis exhibeat, qualeis numeri Tabularum suggerunt. Quod si consideratione, & diligentia competente exsequerentur, vtique viderent simile quid inter Cælum, & Tabulas accidere ac si quis instrumento quodam musico ad canendum, vel saltandum aliquos inuitaret, qui etiam canerent, aut saltarent quidem; sed non eandem prorsus melodiam, vel saltum, quem insonaret Musicus*.

Alterum, cùm Tycho excitatus ad huiusmodi studium fuerit illâ sciendi futura spe, qua Astrologorum pollicitationes in eius animo accenderant, mirum non esse, si fuerit quoque impensè Astrologiæ per adolescentiam

tiam addictus, & commendatam publica etiam oratione eam fecerit. Quin-etiam dici poteſt eam perſuaſionem illi inſediſſe, quam vix vnquam totam exuiſſe, niſi ſub vitæ finem videatur. Nam licet plerumque deluſus, eius fallaciam perſpexiſſet, in eo tamen ſolùm eſſe culpam cenſuit, quòd Tabulæ motuum cæleſtium ea non exhiberent Planetarum loca, quæ Cælo congruerent; ex quo effectum eſt, vt illam & ſepoſuerit, & in manus non priùs reſumendam cenſuerit, quàm exquiſitæ Tabulæ conditæ iuxta exquiſitas obſeruationes haberentur. Vbi peractæ autem fuere obſeruationes plurimæ, (& perfectis licet nondum Tabulis) cœpit tamen poſſe veriores Planetarum ſitus deſignare; tum reſumendo horis quibuſdam ſucceſſiuis Aſtrologicum ſtudium, agnouit quidem rursùs euenta pollicitationibus, niſi caſu, non reſpondere; verùm tunc eſſe culpam cenſuit, non in eo, quòd Aſtra effectus futuros non portenderent, ſed in eo, quòd Ars illa prænoſcendi, non foret rectè conſtituta. Id enim ſemper defixum habuit, quod de Stellis Fixis acturus in Progymnaſmatis expreſſit, cùm de illis loquens: *Præterquam*, inquit, *quod per ſe varios, ſatiſque euidenteis ſortiantur effectus: Planetarum inſuper vireis plurimùm ſtimulant, atque in actum deducunt; cùm ſint tanquam Matres ab his veluti Patribus impregnatæ, atque fœcundatæ; fœtúſque ſuos verſus Terram, centrum Vniuerſi perpetuò edant.* Quare & cogitare cœpit, vt de inſtauranda Aſtronomia, ita & de condenda alia Aſtrologia, in qua Directiones quidem, & Reuolutiones inter cætera retineret, ſed ſecus nihilominùs ac fieri ſolet, deduceret. Teſtatus interim ſemper eſt, velle eam ſibi ſoli habere, nihilque circa illam, aut perparum certè, publici iuris facere; tum quia foret ſemper ſtochaſtica ſolùm, ſeu coniecturalis; neque deeſſent eruditi viri, qui ob paucas hallucinationes totam erroneam reputarent, nihilique eam penderent; tum quòd ex oppoſito alij forent, qui indubitatam habentes, ſuperſtitione ea tenerentur, qua certitudinem prouiſorum Deo ſoli tribuendam, in aliqua eius opera transferrent.

Et quòd maturè quidem fallaciam, vanitatémque Aſtrologiæ, qualis ad eum vſque fuit habita, & agnouerit, & deriſerit, paſſim indicant varia eius loca, tum in libro de Stella Noua; vbi neque repetere quicquam ex iis voluit, quæ ad Aſtrologiam attinentia in præcedente libro dixerat: neque immorari in diſcutiendis iis, quæ alij Authores Aſtrologica inuexerant, tanquam illa habens, quibus hæreretur, indigna. Ecce enim v.c. Leouicio, ſuo alioquin amico, loquens: *Si is*, inquit, *calculum Aſtronomicum, in quo admodum fœlix atque expeditus erat, ſolummodo exercuiſſet, & Aſtrologica iudicia, aut intacta reliquiſſet, vel certè moderatiùs, & circumſpectiùs attigiſſet, fortè id non ſaltem ſibi ipſi, ſed toti arti magis fuiſſet honorificum, nec tot paſſim calumniis obnoxium.* Tum in libro de Cometa: vbi non modò Daſypodium celebrem alium Aſtrologum eadem ratione carpit his verbis: *Longe præſtitiſſet ipſum per exquiſitas obſeruationes, adhibitis Geometricis demonſtrationibus litem hanc diremiſſe, & certi aliquid in his conſtituiſſe. Qua ſane in re longè præſtantiorem operam collocaſſet, quàm in ambiguis, & nondum ſatis perſpectis Aſtrologorum vaticiniis, quæ, cùm in Mundo coæuis Sideribus ſæpe-numero longè alio euentu ſeſe exhibeant, quamferunt illorum Apoteleſmata: ſanè in his nouis generationibus, quarum ſitus, & origo hactenus incognita latuit, multò minùs certitudinem ratam exhibebunt.* Non modò id, inquam, pluráque in alios quos appellat Aſtrologaſtros; ſed etiam inter recenſendum obſeruationum tempora, quibus vno in loco ſerenum, in alio forent nubila, prædictiones Aſtrologorum non poſſe hac in re ſuccedere arguit: Et maximè quidem, dum Hagecij obſeruationes cum ſuis comparans, *Euenit*, inquit, *vt ob id Meteorologicarum Prædictionum ratio admodum intricata, & difficilis, ne dicam impoſſibilis eſſe, vel hoc ſolo documento conuincatur: ſiquidem in tam parua intercapidine Horizontum, contraria ferè conſtitutio aëris, & nubium penè ſemper exſtiterit, vt ex collatione dierum, in quibus is, & ego obſeruationes habuimus, facilè conſtabit. Vix enim inuenies, quin cùm heic ſerenum, illeic obſcurum, & vice versâ exſtiterint. Viderint itaque ij, qui diarias Prognoſticationes mutationum aëris conſcribunt, num differentia longitudinis, & latitudinis tantilla in orbe Terræ ſchemata Syzygiarum Luminarium, & reliquorum Planetarum commiſtiones vnde ſuas depromunt prædictiones, tantùm alterare poſſit, vt tam diuerſam auræ mutationem in Bohemia, & heic producat; quod vix eos etiam ſi Lynce oculatiores eſſent, deprehenſuros exiſtimo.* Tum in libro Epiſtolarum; vbi inter cætera ad Rothmannum ſcribens, occaſione Eclipſeos, cuius tempore non modò in Anglia, ſed etiam in Cimbria Cælum fuiſſet planè ſerenum, in Huenna autem multum, & in Haſſia omninò obſcurum, & pluuium; *Heinc manifeſtum euadit*, inquit, *quàm friuolo, & incerto fundamento Aſtrologorum vulgarium Meteorologicæ prædictiones nitantur; cum in tam vicinis horizontibus aëris conſtitutio toto Cælo ſæpenumerò diſcrepet.*

Quòd autem demùm Aſtrologiam fallacem, vanámque habuerit, quatenus exſiſtente ſolùm generali cæleſtium corporum efficacia, & diuerſitate ſpecialium effectuum à ſpecialibus, proximiſque cauſis pendente, nulla eſſe ars Aſtrologiæ poteſt, quæ, præ iſtarum ignoratione, ſpecialeis effectus prænoſſe, ac prædicere, & maximè quidem ſpectanteis ad res humanas, valeat: oſtendi id poteſt, vel ex Keplero, qui ipſi conuerſatus eſt extremis vitæ temporibus, & quo nemo meliùs, quæ eius mens foret, perſpicere potuit. Quo fit, vt non pigeat locum integrum, ex Præfatione in Rudolphinas Tabulas hùc tranſcribere; vbi errore commemorato Prutenicarum Tabularum, quæ anno ſpeciatim M. DC. XXV. exhibuiſſent Martem quinque proximè gradibus, quàm in Cælo eſſet, promotiorem, ſic pergit: *Huiuſmodi igitur aberrationes Prutenicarum, cùm inde, ex quo illæ fuerunt*

fuerunt edita, viri docti, & in Siderum obseruationibus exercitati deprehendissent (quos inter summo suo merito commemorandus est, vt coryphæus, illustrissimus Cattorũ Princeps Gulielmus) coortus est denique Tycho Braheus, ex regni Daniæ nobilitate præcipua, qui posthabitis cæteris æqualium studiis, Astronomiæ restaurationem ingenti animo complexus, hoc vnicum opus sibi delegit, in quo ætatem suam transigeret, opésque auitas splendidas, quibus erat suffultus, impenderet, Quodque in præcipua gloriæ parte censeo fecit hoc ille animo ab omnibus superstitionibus Astrologicis vacuo, inque vnũ solum finem totius Philosophiæ supremum, in cognitionẽ & Dei, & sui ipsius erectissimo : quòd cùm in scriptis, & carminibus, quibus delectabatur, tum in quotidianis colloquiis æqualitate constantissima reddidit contestatissimum : Astrologorum verò vanitatem, inertiam, ignauiam, & sordeis plurimùm & deridere & detestari est solitus : sic tamen, vt siderũ effectus in sublunaribus partem Philosophiæ præstantissimã nequaquam negaret : gnarus effectus illos siderum generaleis ab Euentibus ipsis in rebus humanis indiuiduis accuratissimo iudicio distinguere. Quod cùm non caperet vulgus hominũ, ad miraculosas prædictiones credulũ, ad rumores falsos disseminãdos promptũ, vtraque re vanissimũ; nonnunquam virum innocentissimum inepto eius famæ studio sermonibus obliquis, & inuidiæ Magnatũ obiecit.

Ad Chymiæ studium quod attinet, nihil etiã est, quod addatur ad ea, quæ passim insinuata sunt, & ex quibus elicitur id, quod ipse ad Rothmannum aliquando scripsit, dũ apertè testatus est, *se non minori conamine, & sumptu Astronomiam hanc terrestrem excolere, quàm illam cælestem, ordinatis ad eam ritè tractandam opportunis structuris, & fornacum magna varietate, & copia.* Ac nihil quidem scriptũ de suis circa ipsam operationibus, obseruationibúsque reliquit; sed significauit tamen publicè paratum se esse, qui delectu habito, ea, quæ & plurimo labore, & non mediocribus sumptibus expertus esset, communicaret. *De his enim,* inquit, *cum illustribus, & Principibus viris, aliisque præstantibus, & eruditis, qui talibus afficiuntur atque eorum cognitionem aliquã habent, ingenuè conferre, atque nonnulla iis communicare per occasionem non tergiversabor; modo mihi de eorum voluntate constiterit, quique ea secreta habituri sint. Talia enim vulgaria fieri, nec expedit, nec æquum est. Neque enim cuivis datum, licet multi eiuscemodi profiteantur hæc mysteria debito modo secundùm naturæ exigentiam innoxiè, atque vtiliter exsequi.* Cùm proinde non constet quid circa Metalla, eorúmque præsertim trãsmutationem obtinuerit; hoc tamen constat, fuisse ab eo Chymica remedia complura adinuenta, quorum aliqua etiam num in Dania illius nomen præferunt, maximè verò Elixir tam aduersus febrem, quàm aduersus pestem. Quos authores in ea arte præcipuum locum tenere censuit, fuere ex iis, quos veteres dixit, Hermes Trismegistus, Author Tabulæ Smaragdinæ, Geber, Rupescissa, Arnoldus de Villa-noua, Raymundus Lullius, Thomas Aquinas Rogerius Baco, Turba Philosophorum, Albertus Magnus; ex iis quos dixit superioris æui, Isaacus Hollandus, & Theophrastus Paracelsus, *quem plures,* inquit, *oppugnant, quàm intelligunt.*

Importunum fortè non erit, si heic illud adscripsero, quod edisserit occasione memorati superiùs illius sui Emblematis de duobus Philosophis, quorum alter se *suspiciendo despicere,* alter *despiciendo suspicere* ait. Itaque postquàm spectare hæc dixit ad vtramque, hoc est superiorem, inferiorémque Astronomiam; & præter consideratiõẽ Theologicam, ac Ethicam, innuere Physicam præsertim, in qua superiora inferioribus per admirandam analogiam ita connexa sint, vt neutrum sine altero rectè percipi, penitúsque indagari queat; tum paucis interpositis, subdit, *Scire conuenit id esse septem Planetas in Cælo, quod sunt septem Metalla in Terra, quodque in homine ad vtriusque ideam fabricato, qui ob id Microcosmus ritè appellatur, septem principalia Membra : atque hæc omnia tam pulcra, & concinna similitudine inuicẽ colligata sunt, vt paria ferè videantur habere officia, easdémque proprietates, & naturas. Sic duo principalia luminaria in Cælo Sol, & Luna, duobus præstantioribus Metallis Auro, & Argento; in homine verò duobus præcipuis vitalibus membris, Cordi, & Cerebro æquiparantur. Duo benefici Planetæ Iupiter, & Venus, inter Metalla terrena Stannum, & Cuprum, post priora secundæ dignitatis sibi locum adsciscunt; in corporibus verò nostris Iecur officinam sanguinis, & Renes generationis ministros. Duo verò Planetæ, quos maleficos appellant, Saturnus, & Mars, metallis abiectioribus; Plumbo videlicet, & Ferro correspondent; atque in corporibus hominum duo minus necessaria, & vilia membra sortiuntur, Splenem, & Fel, quæ sunt receptacula atræ flavæque bilis exuberantis. Mercurius cælestis, vt est naturâ suâ indifferens, & Proteo mutabilior; sic etiam Mercurium terrestrem, siue Argentum viuũ sibi analogum habet, quod etiam in varias transmutatur formas, & omnium reliquorum metallorum naturã æmulatur, mirabileisque induit Metamorphoseis : in corpore autem Microcosmico huic inter septem membra principalia rectè assimilatur Pulmo, cuius officium est spiritum trahere, Corque, & reliqua membra sua anhelatione refocillare : inseruit etiam loquelæ plurimùm, velut & Mercurius ille cælestis huic praeesse creditur. Multa sunt præterea in his septẽ admiranda similitudine, quæ paucis explicari nequeunt sibi inuicem colligata. Sic etiam reliqua Terræ Mineralia, Gẽmæ, Marchasitæ, & Salia, cum diuersis Planetis certa lege consentiunt, & naturæ imprimis Affixarum Stellarum associãtur, quæ Planetarum vireis in se, licèt obscuriùs continent; quemadmodum etiã herbæ, & vegetabilia è certo quodã ordine non solum Planetis, sed etiam Fixis sideribus in terrestri Astronomia assignantur, eorundemque naturam, quantum in se est, æmulantur. Hæc, & plura eiuscemodi penitùs intelligere nõ docet vulgaris Physica, neque Academia Peripateticorum sophismatibus, & fucis dementata, incrustatæque latentem in his realem, & ipsissimum veritatis nucleum introspicere, vel didicerunt, vel docent. Pyronomica schola adeunda est. quæ, &c.*

Ex quibus intelligi sanè licet non fuisse illi admodum curæ vulgarem Philosophiã, philosophandíve apud Peripateticos rationem,

vtpote quam ſemper habuerit longè imperfectiſſimam, ac fouendis ſolùm contentionibus,clamoribúſque comparatam. Quo fit,vt minùs mirum videatur, ſi loco non magno habuerit,quos in eo lauream adeptos Artium Magiſtros appellitant, vt conſtare vel ex eo poteſt, quòd cùm aliquando Rothmannus ipſi commendaſſet Victorini Schonfeldij Profeſſoris Marpurgenſis filium, vt illum ſuos inter ſtudioſos aliquandiu reciperet,ſuíſque in artibus erudiret; ac illud quoque adjeciſſet: *Eſt,vt audio,promotus liberalium artiũ Magiſter*; id hiſce verbis exceperit. *Si Victorinus Schonfeldt hûc filium ſuum miſerit, me inuiſendi causâ, per me illi id licet. Quamprimum illi,vel mihi ita videbitur,vt ad ſuos remeet,vtrique ſatis liberum erit. An promotus ſit in Magiſtrum liberalium Artium,nec ne,apud me perinde eſt: mallem tamen illum talem eſſe quàm appellari.Sed hoc non tam leui pretio proſtat; ſuſſiceret harum diſcipulum eſſe.* Probauit ergo potiùs Paracelſicam Philoſophiam, illiúſque principia facta ab ipſo vſque Paracelſo celebria. Vnde & non modò materiam ab illo aſſignatam retinuit, ſed efficientem quoque cauſam, quam etiam cum eo Archæum nominauit: vt dum de maiore,aut minore corporum compactione loquens: *Cùm*, inquit, *omnium metallorũ atque gẽmarum vna,eadémque ſit prima materia, non tamen omnia per Archai naturalis,vti vocat Paracelſus energiam, ad eãdem maturitatẽ ſubtiliate, digeſtaque ſunt.* Quâ etiam de cauſa Paracelſi mentem ſibi perſpectam profitetur;vt dum Graminæum reprehendit circa illius ſententiam de Penatibus Superis *quam*, inquit, *minùs rectè intelligendo deprauat, exiſtimans eum per Penates ſuperos Planetas intellexiſſe; cùm alij illeic non dentur; quod à Paracelſi mente alieniſſimum eſt. De qua re alibi, & conuenientiore loco diſſerendi dabitur occaſio.* Sed hæc quidem de Studiis.

De Moribus vt paucis agam hoc imprimis eſſe videtur de eius Religione dicendum; cùm natus fuerit in Dania, ex quo id Regnum à Catholica Romanáque fide defecit, ſequutum eum quidem fuiſſe patrio more, quam Reformationem Lutheranam dicunt; at non videri tamen illam eâ complexum pertinaciâ, vt non & aſſenſum in profeſſione oppoſita damnanda cohibuerit, & in conſectatoribus mentem reformatiorem deſiderârit.Nam primùm,dum exempli gratiâ,Theodorum Graminæum reprehendit,quòd *ex friuola, & nullius momenti*, vt ait, occaſione Lutherum,aſſecláſque perſtringat. *Neque enim hæc dico*, inquit, *quod de controuerſiis Religionum iudicium interponere velim. Diiudicet has, qui verum à falſo diſcernere, atque corda omnium ſcrutari,cunctáque abſque præiudicio decidere ſolus nouit.* Deinde,vbi de præſagiis Noua ex Stella ediſſerit, *Opinantur quidem*, inquit, *plerique Religionis ſtatum hiſce temporibus ad clariſſimam quandam,adeóque Meridianam depulſis omnibus tenebris, perueniſſe lucem: Vnde igitur controuerſiæ,tantáque opinionum varietas, & concertationes doctorum virorum Religionem profitentium; adeò vt calamorum bella ipſis iam armis ſint crebriora,& nocentiora? Vnde tot clancularia,& aperta odia,inuidiæ,obtrectationes,calumniæ,vindictæ, cupiditates, ambitiones, auaritiæ,fraudes,philautiæ,intemperantiæ,& alia eiuſcemodi naturæ terreſtris,atque Academicæ coinquinamenta,Olympicam ſecundum Chriſtum renouationem quam-minimùm redolentia? Verendum ſanè eſt, ne aliquale diluculum matutinum adhuc multis nebulis,& obſcuritatibus contaminatum ipſiſſimam ſupremi Meridiei lucem reputemus.* Ac rurſus,vbi de quodam ſcripto, eiúſque interpretatione, cui ſubſcripſiſſet Landgrauius, *Facilè*,inquit, *animaduerto ex aduerſantium Theologiæ Profeſſorum noſtri æui editis ſcriptis,eos non candidè vbique, & conuenienter aduerſariorum ſententias citare,aut interpretari; ſed magnam,& peruicacem philautiam,ambitionem,odium,& vincendi vindictæque cupiditatem apud eorum quamplurimos irreligioſe præualere; ita vt ſub prætextu promotionis Euàngelicæ ſeipſos,& ſua vt plurimùm quærant. Sed hi in valore ſuo relinquantur, & cauſam ſuam ipſi apud iuſtum Iudicem prout poterint dicant.*

Quod ſupereſt autem,vt Literis Sacris ſũmum ſemper honorem habuit, ipſarumque authoritatẽ ſeruari intemeratã voluit, quod teſtari poſſunt vel ea,quæ circa motũ Terræ à Copernico attributum, ab ipſo repudiatũ, aliquoties attigimus;ita ſumma veneratione diuinum Numen ſemper coluit, nihílque noluit,in eius laudem commendationémque relatum. *Dei*,inquit,*ſolius gloriam in omnibus ſpectandam ſemper cenſui; cùm veritas abſque ipſius patefactione, & dono introſpici nequeat: omne enim donum perfectum à Deo.* Et quod in quotidianis quidem colloquiis frequentius nihil in ore habuerit,quàm inexhauſtam Dei ſapientiam,quàm ſummi Cælorum, Siderúmque Opificis opem, cæteráque id genus, intelligi res ſatis poteſt ex iis, quæ mox antè Keplerus, teſtis idoneus, retulit.Quod verò ſeu proſa, ſeu carmine ſcribens, paria frequens extulerit, legenti eius opera conſtant. Spectant huc nonnulla ex carminibus, quæ recitata antè ſunt, cum & poſſint adhuc ex Paræneſi illa addi,

Ecquis & Auctorẽ Mundi per condita vaſto,
Tot miranda Polo ſpectacla agnoſcere geſtit?

Ac iterum,

Tu modò mirifici ſapiens Fundator Olympi
Annue, & adfer opem tua facta ſtupenda
notanti:

Sed nẽpe manifeſtũ eſt, nihil æquè fuiſſe illi cordi, quàm vt cæleſtium corporum, totiuſque Mundanæ molis ſymmetriã agnoſceret, quò ex eius patefactione immenſam Dei ſapientiam facere commendatam poſſet. Hùc facit inter cætera,quòd cùm retuliſſet,vt diameter globi Lunaris cõtinetur octies-decies in Solaris diametro, ſic diametrum orbis, ſiue Cæli Lunæ in orbis Solis diametro, qua maximus eſt,cõtineri etiã octies-decies, tũ hæc ſubdidit:*Pulcra ſanè,& cõcinna Symmetria nec à quoquã,quod ſciam hactenus conſiderata: Et,ſi omnia ad exactam trutinam expendantur(quod commodiore loco facere decreuimus) fortè & hæc, & plura alia admirandam,& ſummam Opificis ſapientiam, vel in ipſa proportione Mundanorum corpo-*

rum

rum testantia, pleniùs, & accuratiùs patefient.

Nihil necesse est heic subiiciam,seu de pietate in parentes, seu de caritate in Patriam, cùm res ferè possit intelligi ex superiùs dictis. Nam ad Parentes quidem quod spectat,videri potest non alia occasione, cùm è Patria excederet, texere voluisse enumerationem eorum,quæ in Astronomia,aut eatenus peregerat, aut peragenda deinceps restabant, quàm vt eo prætextu, in ipsa narrationis fronte illos recenseret, & congruo quidem cum elogio, vt nomina eorum perpetuæ memoriæ cum suis laboribus consecraret. Ac de Patre quidem loquens, *Parens enim*, inquit, *ipse meus honorandæ memoriæ Otto Brahe, filios suos, quos quinque habuit, quorum ego sum primogenitus, &c.* De Matre verò, præmissa mentione de vxore Patrui, quæ Aulæ Magistra fuerat; *succedente illi*, pergit, *in eodem officio Matre mea carissima, & honorandissima, Beata Billea per octennium, quæ etiamnum ex Dei gratia superstes est, agens annum ætatis lxxi.* Tum & de ipso Patruo, quem quasi parentem, & habuit, & coluit: *Lipsiæ litteris humanioribus operam dabam, sustentante me istic,vnà cum Pædagogo, Patruo meo carissimo Georgio Brahe, qui ante annos circiter triginta fatis concessit.* Ac rursus, de eius vxore, tanquam sui quoque, Parentis instar, amantissima, *ducta*,inquit, *in vxorem nobilissima, & prudentissima domina Ingera Oxonia, magni illius Petri Oxonij, postea Regni Daniæ Aulæ Magistri sorore, quæ ante quinquennium diem obiit, quæque me etiam, dum vixit, instar filij singulari amore complexa est.* Meminit verò etiam gratè Avunculi sui Stenonis, quem virum dicit *liberalium omnium exercitationum cupidissimum*, & quicum degisse se ait, postquàm è Germania primùm rediit, grata videlicet illius consuetudine delectatus,& quia, *cùm*,inquit, *apprimè litteratus esset, studiis excellentioribus plurimùm fauebat, & me,meosque conatus singulari amore prosequebatur.* Ad Patriam verò quod attinet, dici non potest, quanto affectu decori illi esse studuerit; quantamque proinde, & quantùm perennaturam claritatem illa ex eius laboribus,studiisque,& consequuta hactenus, & porrò sit consequutura. Certè & tametsi perperàm coactus ab illa excedere, valere quasi ingratam iussit; non tamen tam in ipsam Patriam, quàm in Magnates aliquos abitus sui culpam conicit: ex quo illud est, inter cæterà;

Dania sed, fateor, satis excusabilis in se est:
Condolet,& propriis ingemit ipsa malis.

Cùm pergit porrò,

Tu quoque magnanimi Federici heroïca proles,
Inscius hac culpa, Rex generose,vacas,

Intelligere duo quædam licet: Vnum est, quanta veneratione prosequutus Principem fuerit, cùm ab eo licet priuatus suis pensitationibus, ipsum tamen fieri excusatum voluit, quod etiam suo loco vberiùs, ac illius verbis commeminimus. Alterum,quanta fuerit in Fredericum Regis Parentem, ac munificum erga se, ergaque Astronomiam benefactorem gratitudine; quippe quem & nusquam sine elogio nominàrit, & nihil æquè studuerit,ac immortali nomine reddere illustrem apud posteros, quos etiam inuitauerit ad illius nomen gratè celebrandum. Hûc nempe inter alia spectat,quòd ea commemorans, quæ ille regio fauore largitus est, pergit; *Huius nunquam satis laudati Regis consilij mentionem,& memoriam recolere soleo;cum non tantummodò de me,sed & de tota re Astronomica hac ratione sit eximiè meritus. Quare vniuersam Posteritatem,ad quam,vti spero,huius rei vsus-fructus aliquando perueniet,serenissimi,& optimi illius Regis nomen grata mente celebrare decet.* Dicerem quoque de eximio affectu gratitudinis, quo est etiam Rudolphum Imperatorem optimum prosequutus, nisi res foret non multò antè tam prosa, quàm carmine ipsiusmet verbis expressa, ac nisi extaret,quod esse vt præcipuum,ita perpetuũ monumentum gratitudinis voluit,ipsa ab eius nomine Rudolphinarum Tabularum inscriptio.

Quid non vicissim dicere liceat de illius beneficentia, déque animo verè liberali, & magnifico, quatenus ad nullam rem minùs, quàm ad augendum peculium natus, tot illas,ac tam amplas opes,seu auitas,seu regias, in vtilitatem alienam impendit? Primùm nempe extruendis illis non minus sumptuosis,quàm comparatis ad cœlesteis obseruationes ædificiis, quæ non peruentura ad hæredes nosset, sed speraret solùm destinatum iri, se fatis functo,hominibus, quibus cœlestia curæ forent. Secundò apparandis illis tot Instrumentis, & Machinis, tantæ molis, tantæ varietatis,tanti artificij, tanti ornatus; diuisionis tã accuratæ, tractationis tam facilis,vsus tam præclari: idque,cùm speraret ea quoque non in hæredes alios, quàm in cultores scientiæ vnà cum ædificiis, Insulaque tota esse transferenda. Tertiò, sustentandis, ac simul instituendis,tot studiosis Iuuenibus, qui cælestium amore capti, coadiutores se adhiberẽt,quorumque speraret fore aliquos, qui in easdem curas post se incumberent. Quartò conficiendis tot medicaminibus,quę omnino gratis, summaque cum humanitate indigentibus distribueret, ac mitteret etiam, quasi opifer per orbem factus, ad absenteis. Quintò excipiẽdis tot hospitibus,qui & vndique,& crebrò aduentabant, quibusque ab initio partem ædificij,destinauerat commodam,apprimèque instructam. Vt verbo dicã, quòd aliunde altiùs humanis exferens caput, longè omninò ab ambiendis publicis muniis fuerit,commendari potest non minùs,quàm fœlices animæ illæ,quibus in domos superas scandere curæ primis fuit, quòd, vt verbis eiusdem Poëtæ dicatur,

Non leuis ambitio, perfusaque gloria fuco,
Magnarúmve fames sollicitauit opum.

Quod attinet verò ad illud,

Non Venus,& vinum sublimia pectora fregit,
Officiumque fori, militiæve labor,

verum est quidem illum à foro, ad quod Patruus,itemque à militia,ad quam Parens eum destinàrat,abstinuisse:at non à Venere,& vino perinde abstinuit; tametsi non eò vsque

iis indulsit, vt sublime pectus inde fregerit. Quinetiam licet non ingenuam, sed ex plebe vxorem duxit, fecisse quidem amore potest; at potest etiam vt ancillam, potiusquàm dominam haberet; ac esset, cui sua non displicerent studia, cuique graue non videretur, aut in aula non commorari, aut conjugem etiam extra Patriam sequi. Licet aliunde morbus extremus ex vberiore compotatione occasionem habuerit; compotatio tamen pro more fuit gentis; & morbus aliunde is fuit, non quem inducere solet crapula, sed ad quam natura corpus comparat, quique nisi illa, potest multis aliis occasionibus excitari.

Hisce ne addam, tantùm abesse, vt liuore affectus aduersus eos fuerit, quos currere eodem in stadio cognouit, vt quasi calcaria potiùs adhibens, tum commendârit industriam, tum ad strenuè, generoséque pergendum fuerit adhortatus. Quo ex capite, si quid forsan fuit reprehensione dignum, non modò contestatus est, se id veritatis solius gratiâ refutare, & salua quidem authoritate, ac æstimatione, qua quisque habebatur; verùm etiam per-rarum fuit, vt non elogium præmiserit, si modò ij, quos redarguebat, non se ineptissimos præstarent. Et vide, vt Mœstlinum non modò commendârit, sed commendatum etiam Principibus voluerit; cùm occasione Libelli, excogitatæque ab eo circa Cometam hypotheseos, hæc habet: *Certè ex hoc ipso erudito, & Mathematicæ scientiæ eximiam cognitionem redolente libello, quem de Cometa hoc publicauit Mœstlinus, imò vel ex hac sola hypotheseos constitutione, qua eius motum apparentem saluare conatur, ipsius ingenij profunditatem, & scientiæ Astronomicæ excellentem peritiam, tanquam ex vngue Leonem colligere licet. Nec dubito, si vir hic Instrumentis iustæ magnitudinis affabrè è solido metallo elaboratis non destitueretur, sumptúsque alij necessarij ad tantum opus absoluendum illi cum otio, & opportunitate tractandi suppeterent, quin in sublimi illa & augusta Astrorum scientia à suis mendis vindicanda, præ aliis, eximij quid fœlici successu molietur: præsertim, cùm magno amore huius diuinæ scientiæ teneatur, & ad eam penitiùs capessendam ingenio, & diligentia non careat; ætatéque insuper florente adhuc præditus sit, qua diuturnitatem obseruationum, & laboris molem sustinere valeat. Quo nomine Illustrissimi Germaniæ Principes, & Viri opibus abundantes rem omni laude, perpetuâque memoriâ longè dignissimam præstarent si eius conatibus sua liberalitate opportunè subuenirent. Non enim est hoc studium mediocris fortunæ hominum, vt ab iis debito modo exerceri, vel sicubi defectus aliquis incidat, iustè redintegrari possit; sed veluti inde semper ab initio apud Reges, & Principes sapientiores in præcipua authoritate, & pretio semper habitum est, sic etiam Regum, & Principum fauorem, auxiliatricésque manus perpetuò requirit, præsertim vbi*, &c. Vide etiam commendationē, adhortationémque eximiam ad Landgrauium; *Tuam*, inquit, *Celsitudinem colophonis loco humiliter, & obnixè obtestor, vt omnibus neruis hanc diuinam Astrorum scientiam à mendis, quibus scatet, vindicare, excultioremque reddere, quod etiam suapte sponte hactenus egregiè factitauit, in posterum magis, magisque conari nō intermittat. Hac enim ratione tua Celsitudo apud omnem Posteritatem tam sublimem & diuinam scientiam veneraturam, gratissimam, diutissimámque sui memoriam conseruabit, quæ eò magis perpetua, præstantiórque erit, quòd non è terrenis, & interitui obnoxiis rebus, quas vulgus suspicit, comparata sit. Nouit Celsitudo tua hoc studium non esse tenuioris fortunæ hominum, neque ab illis, etiā si quam-maximè cuperent, intelligeréntque, debito modo excoli posse. Cumque nullus sit, præter tuam Celsitudinem inter omneis Europæ Principes viros, quem Deus hoc heroico ingenio ornârit, vt tam arduam scientiam penitiùs intelligat, eámque ab erroribus vindicare, & omnibus modis redintegrare norit; decet sanè tuam Celsitudinem huius principalis, & Principis cognitione dignissimæ scientiæ præ cæteris viris Principibus, præcipuam etiam curam gerere, eiúsque instaurationem & ad posteritatem conseruationem omni conatu moliri. Hoc etiam nomine tua Celsitudo suum Mathematicum Christophorum Rothmannum sibi præ aliis commendatum habeat, eò quòd ipsum hisce exercitiis admodum solertem, & fidelem nauare operam, ac exactæ veritatis percupidum esse indagatorem multis indiciis cognoscam.*

Quod superest, aiunt eum fuisse suapte natura, & lætum, & nonnihil loquacem, ac subiracundum: adeò vt, cùm foret in jocos, & hilaritatem procliuis, ac proinde scommata, & faleis in alios sæpiùs spargeret, ferre tamen satis patienter non posset, si quando in se ab æqualibus spargerentur. Quo loco inferi etiam potest fuisse illum suarum opinionum, nisi tenacem, at saltem, dum illas ratas haberet, ita amantem, vt satis impatienter ferret sibi obstinatè contradici, vt intelligi potest, vel ex vnis, alterísque literis, quarum sunt superiùs relata argumenta. Memorant quoque eum exstitisse erga potentiores morosum; ac narrasse mihi Cæsium memini, cùm Dux Brunsvvicensis illum inuisisset, & lautè exceptus, sub mensæ iam finem, serò esse, ac abeundum dixisset, Tychonem tertium assidentem, quasi lepido joco excepisse, non posse id sua sine venia fieri, surrexisse Ducem, quasi indignabundum, & ne vale quidem Tychoni dicto, petiisse limen: at illum vicissim facto indignatum mensæ obstinatè hæsisse, donec quadam quasi pœnitentia ductus, pergentem ad nauim insequutus est, ac eo inuocato, poculum manu ostentauit, quasi vini haustu cōtractam culpam elueret. Cùm Dux autem ad eum conuersus, vultum illicò auertisset, auertisse statim & ipsum, neque deduxisse illum ad nauigium. An verò in partem indignationis venit, quòd Dux ipso inuito absportaret pręclaram illam Mercurij statuam, cuius superiùs meminimus, cuiusque obtinere deinceps ectypum nunquam potuit? Inaudij quoque insigne odium, quo VValchandorpius Aulæ Magister Tychonem prosequutus fuit, ex eo habuisse originem, quòd pedis ictum cùm impegisset in canem illum venaticum, quem fuisse in deliciis Tychoni memorauimus, ipse rem impatienter ferens, se miserè infensum quà vultu, quà voce declarauerit.

Fuisse eum aliunde, quod obiter dixi, ad hilaritatem, & ludicra natum, vel id comprobat, quòd præter illam Mercurij statuam, varia habebat automata, quibus illudens rusticis, aliisque dæmonas subesse suspicantibus, mirè recreabatur. Quod etiam ob cælestium curam futura nosse reputaretur, fouebat volens hanc opinionem, magnóque erat oblectamento, si qui adessent creduli, reddere illos quadam specie Prophetiæ admirabundos. Dictum antè est singulis studiosis sua fuisse supra secundam contignationem cubicula; cùm singulis verò ad eos euocandos tintinnabula adhibuisset, pulsatoriáque ductibus cæcis partim suum in cubiculum, partim in cœnaculum, partim in Musæum ita traduxisset, vt quà occultè terminabantur, vel leuiter tacta sonum, atque adeò admonitionem in cubiculis facerent; ideò simulabat plerumque, aduenis secum versantibus, indigere se aliquo, ac tum attacto clam pulsatorio, dicebat familiari, & qua colloquebatur voce, adesto Petre, adesto Christiane; lætabatúrque stupere adstanteis, qui crepitaculum non audierant, quì significare tam depressa voce degenti tam procul aliquid potuisset.

Vti iuuabat porrò illum cæterorum credulitati hacce ratione imponere, sic fama est illum non omninò credulitate, superstitionéque caruisse. Nam, vt id prætercam, quod alicubi scripsit *veram Cabbalam, atque Magia, si sine abusu, & Dei, creaturarúmque offensione tractetur, per imagines, figuras & notas, plurima aliàs abstrusa, referare, & patefacere*; ecce memorât, si domum egresso anus primulùm occurrisset, domum regredi solitum, quòd id reputaret ominis infausti. Omini quoque malo vertere consuesse, si occurrisset lepus in itinere. Vraniburgi cùm degeret, fatuum fouebat nomine Lep, cui ad pedes assidenti, quoties mensæ accumberet, manu sua porrigeret cibum. Is, vt assiduè ridicula, delitáque multa garriebat, ita aliquando quæpiam momentosa: Tycho verò mentem emotam esse præsagiorum capacem persuasus, accuratè ea, quæ ab illo proferebantur, obseruitabat. Longomontanus, ne id factum ab eo frustrà quis crederet, retulit, si quispiam cœpisset ægrotare in Insula, interrogatum de eo Lepem certò prædixisse, morituros-ne, an conualiturus foret. Retulit, inquam, ex literis optimi VVormij tum ad me, tum ad eruditum Peyrerium, in quibus etiam legitur, Tychone aliquando peregrè absente, discipulos, qui rediturum tam citò non opinabantur, cœpisse hilariùs genio indulgere, ac fatuum præsentem intereà exclamasse *Iuncher xaa landit*, hoc est, *Dominus aduenit*. Cùm amandatus autem vnus, qui rem exploraret, turrim conscendisset, vidisse eum Tychonem iam scaphâ appulisse, ac re nunciata, singulos ad sua pensa prouolasse. Legitur &, cùm aliàs Tycho duos ex Studiosis Hafniam destinasset, negotia quæpiam curaturos, præscriptóque die redituros, prandente illo die Tychone, exclamasse Lepem, inter cætera, *En, vt tui se in mari lauant.* Suspicatum Tychonem illos naufragium passos, conscendere quempiam iussisse Obseruatorium, si qua fortè scapham, suósque videret; retulisse autem illum, vidisse se in littore madidos aliquos, maléque affectos, & scapham non longè subuersam. Atque hæc quidem omnia non eo fine recito, vt vel probem, vel improbem, aut hæc quidem vera, illa verò falsa pronunciem; sed solùm, ne quid, quod in meam notitiam venerit, supprimatur, & lectoribus æquis ansa fiat expendendi, ac diiudicandi, cuiusmodi Vir, vt doctrinâ, ita moribus fuerit.

Nvnc, vt ea, quæ obitum eius fuere sequuta, percurramus; testatus est Cæsar insignem dolorem; ac sepeliri Virum in Templo veteris Vrbis primario per honorificè mandauit. Sepultus proinde illeic fuit habitu, ritúque Equestri, die insequentis Nouembris IV. Qui orationem funebrem habuit, fuit Iessenius à Iessen, is, vt opinor, cuius fuerat, VVittebergæ cùm degeret, consuetudine iucundissimâ vsus. Fuere in eius commendationem Epicedia multa conscripta; sed à Keplero potissimùm, ac Paulo Coldingo ex Cimbria, qui morienti quoque Tychoni adstitit. Epitaphium verò hoc fuit,

Iamdudum sursum, nunc primùm spectto deorsum;
Despiciens Mundum, suspiciénsque Deum.

Distichon autem Chronologicum, hoc est numerali literarum valore annum, expressis autem verbis mensem, diémque obitus ostendens, cuiusque mentio est iam facta, fuit huiusmodi,

*o*C*tobr*I*s* VI*sa* V*t* LVX VIC*es*IM*a q*V*arta,*
*a*VL*a s*V*b*I*t* C*a*LI *te, generose ty*C*ho.*

Superest paucis attingamus, quantùm quidem nosse nobis datum est, quæ fata manserint Familiam, Libros, Obseruationes, Instrumenta, & si quæ prætereà ad hæc attinent, quæ fuere à Tychone relicta. Ac primùm quidem, præter Vxorem, relicti fuere sex Liberi (qui iidem se gessere hæredes) ac Studiosi varij, quorum aliqui vigesimum tunc in familia agebant annum. De Vxore porrò nihil ampliùs constat, quàm quòd Tychoni superstes fuerit. Ad Liberos hæredésve quod spectat, ij dicauere proximo statim anno, primum Progymnasmatum Librum ipsi Imperatori Rudolpho, ac XXV. post annos Imperatori Ferdinando Rudolphinas Tabulas à Keplero elaboratas. Fuerint-ne tunc adhuc superstites omnes, incompertum est, inferíque hûc potest, quod VVillelmus Ioannis ad Longomontanum sub initium anni M. DC. XVI. VVittebergâ scripsit his verbis; *Multos Pragæ de filiis, & filiabus Tychonis Brahei quærendo interrogabam: verùm neminem inueni peritum, & promptum, qui mihi de illis interroganti minimum indicium facere potuerit; sed vnam filiam Tychonis Pragæ nuptam esse, & filium quemdam in Bohemia degere; ibidem paucos ante annos nobilem duxisse Virginem, ampláque habere diuitias, M. Nicolao Hämero accepi.* Videtur filia, cuius heic mentio, Magdalena fuisse, quæ Tengnagelio nupserit, & proximo quidem ab ipsa morte Tychonis anno, cùm ille

ille excurrisset in Frisiam. Is nempe Pragæ est commoratus, tanquam & sui merito, & in Tychonis memoriam inter Consiliarios Cæsaris adscitus, & Legationibus aliquot illius nomine perfunctus. Consiliarius appellationum à Keplero indigitatur, quodque Cæsius mihi narrauit se fando accepisse Bruxellis, vnum ex liberis Tychonis fuisse olim à Rudolpho in inferiorem Germaniam missum, id de Tengnagelio sum interpretatus. Ipsi certè filij Tychonis non eâ fuisse industriâ videntur, quàm Cæsar tanti quanti ipsius Tengnagelij fecerit; vt vel ex eo constat, quod curatores operi Tabularum perficiendo dans, non vnum ex illis, sed ipsum Tengnagelium nomine hæredum directorem constituit. Fecit verò illum præsertim apud Cæsarem commendatum memoratus antè Ioannes Barvvitius Cæsari à Consiliis, Secretísque intimus (cui aliquantò pòst dicauit opus Tychonis Cometicum) singulari illius eruditione delectatus; neque enim Astronomiam modò sub Tychone excoluerat, sed erat etiam literis humanioribus perpolitus: vnde & Tycho VVandesburgi Mechanica scribens, Poëma inseruerat, quod *Nobilis*, inquit, *& doctus adolescens Franciscus Gasneb Tengnagel, qui aliquandiu mihi fuit domesticus, meaque è Dania migrationis comes, quò huic subiungeretur, ex tempore concinnauit.* Hòc autem illi initium est,

Cedite vos, humiles artes, curæque supinæ,
Cedite; nã Musas tantùm supra extulit omneis
Vranie diuina caput, cælestia quantùm.
Exsuperãt terras; quantùm lux alma tenebras
Vincit, &c.

Ad Studiosos quod spectat, perstitere ij quidem aliquovsque in familia: verùm ea deinceps Rudolpho interuenere negotia, ob quæ Aulicæ Cameræ Præsides, pensionúmque Magistri destinatos Tychoni nummos in alios vsus conuerterint, hæredésque non-nisi ægrè aliud ex iis obtinuerint; sicque oportuerit familiam dissolui, studiosósque speciatim variè digredi. Et aliquovsque quidem illos constitisse, vel ex eo intelligi potest, quod loquens Keplerus de Stella magnitudinis tertiæ, quam in fine colli, & principio pectoris Cygni (atque adeò non longè ab antiqua in pectore) per ea tempora primùm adnotatam, vulgóque Nouam habitam, fama variè sparsa post Tychonis obitum fuit, *Ne*, inquit, *vel nouitius obseruator, vel Instrumentum suspectum sit* (de se nimirùm, déque Sextãte, quem ab Hofmanno, de quo iam antè, obtinuerat, loquitur) *en quid Sextante Braheano sit obseruatum à Studiosis à Braheo relictis. Noua à Vulture*, &c. Meminerat verò mox antè Ioannis Erikfen, Studiosorum vnius, qui initio anni comitatus Tengnagelium Cassellas, & porrò in Orientalem Frisiam, redierat æstate in Bohemiam, fuerátque sibi in illa sua Stellæ obseruatione adiutor. De ipso Keplero eidem accenso familiæ alia fuit ratio; sic enim de illo hæredes in Tabularum dedicatione; *Vnum verò, qui intra Penates nostri Parentis Astronomicis operibus annum iam alterum impendebat, Ioannem Keplerum ingenio valentem, inter aulica sua ministeria recepit* (Rudolphus) *stipendia assignauit.* Verùm de Keplero ipso statim plura.

Sequitur nimirùm dicamus de Libris, quos edere Tycho destinauerat, quorumque editionem Keplerus promouit. Ac primùm quidem quod attinet ad Progymnasmatum Librum primum, qui idem *de Noua Stella* est, scripsit Keplerus Appendicem, hæredum tamen nomine, in qua præsertim deducitur, cur opus tam maturè cœptum, tardè adeò prodierit: ac cætera inter, vbi dictum est de Theoria Lunæ, quam toties, ac nuper quidem operâ vsus Longomontani Tycho retractârat, hoc subiicitur: *Iamque in eo erat, vti redderẽtur ista postremùm, & denique Liber tot iam annos detentus, in lucem prodiret; iamque & figuræ exsculptæ erant; cùm ecce immatura, & luctuosa morte præuentus, opus posthumum reliquit. Nos tamen omnia, vti erant, bona fide typis mandauimus: illa nempe, quæ Caput primum præcedunt, eodem ordine, vti in exemplari primario disposita, & manuscripta erant; Lunarium Paginas xxviij. Conclusionem denique, qualem in scriniis inuenimus.* Ac statim, *Nec dubitamus, quin & hanc reuisurus, omniáque seueriori lima politurus fuisset, si vitam huc vsque traxisset: nobis, eo mortuo, religio fuit quicquam vel minimum mutare.* Quod attinet ad Præfationem, Operísve nuncupationem factam Rudolpho Cæsari, Keplerus quidem nonnulla intexuit; sed illam tamen maiori ex parte pertexuit Tengnagelius nomine ipsorum hæredum, qui causam earumdem morarum dicentes, hæc cætera inter præfati inducuntur; *Cùm Parens noster ab initio duntaxat de admiranda illa anni septuagesimi secundi Noua Stella in hoc Libro agere, atque in aliorum de eadem placita disquirere decreuisset, eáque Vraniburgi typis propriis, sensim, & ad Domini arbitrium progredientibus operis mandaret, factum, vt intereà non in Solis tantum curriculo ad amussim restituendo, sed & Fixarum Stellarum locis intra vnicum minutum, adeóque eius semissem, tam quoad longum, quàm latum, præfiniendis; Lunæ denique intricatissimo motu eruendo, ea successiuè præstiterit, atque huic volumini adiecerit, vt verè affirmare possumus materiæ dignitate Librum hunc non Astronomiæ Progymnasmatum, sed longè augustiorem Titulum meruisse.* Quia verò dicatio hæc facta est Pragæ, pridie Kalendarum Augusti, anno M. DC. II. Librum editum ab hocce vsque tempore constat.

Liber autem *de Cometa*, seu de Mundi Ætherei recentioribus Phænomenis, Progymnasmatúmve secundus, non ante quintum Nonas Februarij anni insequentis M.DC. III. fuit in lucem editus: dicatione, vti est iam dictum, per Tengnagelium Barvvitio facta, idque cùm Tycho appulsus Pragam, ac paullò ante obitum contexuisset Proœmium, & pagellas duas postremas, vt Typographica errata subnotarentur, recudisset. Adiecit verò Tengnagelius præfatiunculam ad Lectorem, in qua causam reddidit, cur Libri editio dilata fuisset tantopere. Cogitârat scilicet Tycho secundo huic Libro subiicere tertium,

tertium, de Cometis cæteris, poſt primum, ac præcipuum viſis; cuius tamen conſcriptio fuit aliis curis interpedita;adeò vt nunquam ſatis vacârit in hypotheſim, numeróſque obſeruationes diducere. Et cogitârat quidem etiam emittere hunc ſolitarium, ſi maturè ſatis habuiſſet conſcriptam à Longomontano aduerſus Kraigium Apologiam, qua facere adauctius volumen conſtituerat:verumtamen neque eam potuit ante obitum perfectam nanciſci: neque aliunde Longomontano demandare curam perficiendi operis huius Cometici; id nempe ſibi denique in animum induxerat, tanquam ſentiens ſe imparem tot laboribus ſuſtinendis. Innuimus ſuperiùs fuiſſe illi in mente treis hoſce Libros,videlicet vnum de Noua Stella,& duos de Cometis, pro vno Opere habere, quod inſcriberetur, *De Recentioribus Ætherei Mundi Phænomenis*,& Progymnaſmata contineret ad Magnum Opus, quod de coæuis Mundo Sideribus agens præ ſe ferret titulum *Theatri Aſtronomici*, ſeu de Inſtauratione, *Redintegrationéve Aſtronomiæ*:atque ita quidem, vt poſteriori de Cometis Libro attexeretur quidam generalis Epilogus,in quo fusè declararetur Materia, Cauſáque generationis huiuſmodi recentiorum Phænomenon: verùm ſatis aliter viſum.

Circa *Epiſtolas*, teſtatur Keplerus cœptū fuiſſe Librum ſecundum excudi, Tychone adhuc ſuperſtite: at ex ipſo nihil prodiit,ſolúſque extat Liber primus, cuius cùm Tycho plura exempla quàm cæterorum Librorum ſparſiſſet, fuere reſidua poſtmodum vnà cum aliorum Librorum exemplis ſuperſtitibus diuendita Godefrido Tampachio, Francofurtenſi Bibliopolæ, qui & Libri de Stella Noua, Librique item Epiſtolarum quaternionem primum recudit, & Libri de Cometa etiam duos, ac appoſuit inſuper annum M. DC. X.

Quod ad Librum verò *Mechanicorum* ſpectat, dictum iam antè, vt ipſe Tycho excudi primum illum curârit, Vandeſburgum cùm appulit. Cùm verò antè obitum maximam exemplorum partem in Magnates,amicos, eruditos viros diſtribuiſſet (ita ſcilicet apparatus Organorū magnificus, & vix vnquam ab vllo imitabilis inclareſcere poterat) eapropter dum obiit, ſuperfuere non multa. Illa autē coëmit, ac vnà typos æreos, buxeóſque tam Organorum,quàm ædificiorum Leuinus Hulſius Norimbergenſis Bibliopola, qui, quoniam exempla fuere mox diſtracta,maximéque per Nundinas mortem proximè inſequutas;ideò Librum ſtatim recudit, præmiſſa in fronte Tychonis effigie ex cælato ectypo, de qua ſuperiùs dictum eſt, ídque ipſomet à morte Tychonis proximo anno M. DC. II.

Superſunt *Tabulæ Rudolphinæ*, ex quibus iamdudum affectis,licet pars videri perfecta iam poſſet,præſcripſerat Tycho nihilominùs reuocanda omnia ad incudem fore, vt exquiſitiora quæque obſeruata repræſentari numeris in Tabulas diductis poſſent Itaque, cùm ipſi ad illas condendas fuiſſet Keplerus à Cæſare calculi miniſter adiunctus, ac opus iam cœptum illius morte intercidiſſet; *Id mihi muneris*, inquit Keplerus, *à ſua Maieſtate fuit impoſitum, vt Tabulas Rudolphi deſertas morte Brahei Authoris ſui, ex ipſius obſeruationibus, ſub inſpectione, & directorio hæredum, ſi qui eſſent idonei, & vacui, perficerem.* Ac alacriter quidem ille ſe accinxit; verùm illæ breui, ac aliæ deinceps, partim ex operis natura, partim ex tergiuerſatione Præfectorum ærarij, ſubortæ fuere difficultates, vt priuſquàm Tabulæ perfectæ, euulgatæque fuerint, annus ſæculi xxvij. aduentârit.Conqueſtus eſt certè ab annis 11.ac 111. configi ſe limis Præfectorum oculis; & cùm anno 1x. ſpecimen laboris inſigne, Commentaria de motibus Stellæ Martis edidiſſet, ac Rudolphus præter editionis impenſas, perſolui illi confeſtim mandaſſet, tum ſtipendiorum reſidua, *quæ*, inquit, *ad duo millia monetæ argenteæ maioris excreuerant*, tum alia inſuper duo millia; expoſtulabat tamen adhuc biennio pòſt, decreta Rudolphi in ſe munificentiſſima nullum euentum conſequi, ac ſe incaſſùm facere ſumptus, pulſareque iam Cameræ Sileſiacæ, iam Imperialis ærarij fores.Sic, licet anno inſequente Matthias Rudolphi ſucceſſor, & continuari ſtipendia, & exſolui reſidua iuſſiſſet; querebatur tamen anno xvj.exſpectare ſe adhuc mandatorum exoptatiſſimum effectum, vel eo nomine,vt poſſet ſibi habere adiutores treis,*vnum*, inquit, *ad calculandas obſeruationes Braheanas: alterum ad computandas reliquas Ephemeridas* (Tabulas nempe iam adumbrarât,ex iiſque Ephemerida in annum conſequentem deduxerat) *tertium ad deſcriptiones neceſſarias, ad correctionem typorum*, &c. Neque enim ſibi ſatis eſſe, quòd Cæſar etiam ante Imperium decreuiſſet idoneam, fixámque ſedem Lincij; ac adieciſſet exhibenda à Proceribus Auſtriæ ſupr-Aniſanæ ſtipendia,quibus, donec res pacatiores euaderent,ſuſtentaretur; vti & fuit illis reipsâ per annos ſexdecim ſuſtentatus. Perſeuerârunt adhuc querelæ poſt exactum xix. quo Ferdinandus Matthiæ ſucceſſit, etiámque poſt xxi. quo edidit partem doctrinæ Copernicanæ Theoricam, iuxta quam deductio Tabularum foret; quouſque optimus Imperator,rebus licet nondum penitus compoſitis, etiam vetera, quæ Anteceſſores debebant, ſtipendia perſoluit, ac vt neceſſarij ad maturationem, editionémque Operis ſumptus ſuppeditarentur, mandauit.

Fecere intereà huiuſmodi moræ, vt opus non præcipitatum tantò elaboratiùs, abſolutiúſque prodierit. Nam de doctrina quædam Theorica ipſis Tabulis præmittenda, quòd lucem, niſi quadriennio poſt ſphæricam non viderit, elegantem hanc excuſationem texuit Keplerus; *Noſti mores mulierum*, inquit Comicus, *dum moliuntur,dum comuntur, annus eſt, Atqui, ſi cui noti ſunt mores Aſtronomiæ,dicere is poterit nullam ſe vnquam nouiſſe,neque cunctantiorem,neque ſcrupuloſiorem fœminam. Quòd niſi hoc temporis fuiſſet interpoſitum, quo conſilia mea maturitatem*

ſuam conſequuta eſſent, in periculo res verſabatur, ne delicatula illa faſtidito omni Mundo, nouos ſumptus, nouum ornatum efflagitaret. Multa me monuit computatio Ephemeridum; multa editio librorum Harmonicorum, intermedij temporis opera, vt quamuis pleraque, quæ ad ſex Planetas pertinent, iam ante annos duodecim in Commentariis Martis, vel conſtituta; vel ſaltem affecta eſſent; quamuis inde tranſſumpta, inque formam Inſtitutionis compoſita, iam à ſeptem annis hærerent in ſcriniis meis, operas exſpectantia curatoris, & Chalcographi: quotieſcumque tamen illa relegebam, vel augmentationibus, vel dilucidationibu, vel tranſpoſitionibus textus neceſſitas imponeretur nouæ deſcriptionis. Ita factum, vt de primo exemplari, ne veſtigium quidem ſupereſſet in eo, quod exhibitum eſt Chalcographo. Quod ad ipſas verò ſpectat Tabulas, loquens de decennio, ex quo adumbratas ad computādum Ephemeridas dictum eſt: *Mihi quoque,* inquit, *ex illo tempore continenter ad finem Tabularum aſpiranti, ſubinde alius ex alio næuus detectus eſt, eluendúſque, aut exſcindendus fuit, & cicatrix obducenda. Viciſſim aliud ex alio calculi ſolemnis compendium; aliud ex alio pulcrum inuentum incidit; quod niſi opere toto ad incudem reuocato, & transformato, conſociari cum eo, committiue, aut excoli non potuit.*

Commendandus intereà ſummoperè Vir, quòd licet Hypotheſibus, calculiſque tamdiu, tam variè, toties verſatis; profeſſus tamen ingenuè fuerit, latere adhuc aliquid in cæleſtibus motibus, quòd ſolertiam humanam fugiat, neque exhiberi penitùs ad vnguem vllis Tabulis valeat. Scilicet alio fuit candore, quàm plerique alij Tabularum artifices, qui cùm eas condant, quæ ſelectis aliquot paucis obſeruationibus reſpondeant; iactant ſe taleis condere, quæ perpetuæ ſint, temporúmque omnium obſeruatis planè cōſentiant: tametſi ipsâ experientiâ, explorationéque in variis obſeruationibus refellantur. En verò proinde, quæ illius verba, *Etenim,* inquit, *imperfectiones aliquas deprehenſas in ipſo motuum cæleſtium ſubiecto, nec arte vlla humana præſtabileis, præſertim ante ſæculorum venturorum experientiam ſufficientem, & continent iſtæ Tabulæ, & fatentur publicè.* Ac rursùs: *Et de certitudine quidem calculi teſtabuntur obſeruationes præſentium temporum, imprimis Braheanæ: de futuris verò temporibus plura præſumere non poſſumus, quàm vel obſeruationes veterum, quibus vſus ſum, vel ipſa motuum Mediorum conditio nondum penitùs explorata; concurſúſque cauſarum Phyſicarum præſtare poſſunt: cùm obſeruationes Regiomontani, & VValteri teſtentur, omninò de æquationibus ſæcularibus nobis eſſe cogitandum, vt ſingulari libro reddam demonſtratum ſuo tempore; quæ tamen æquationes quales, & quantæ ſint, ante plurimorum ſæculorum decurſum obſeruationéſque eorum, qui futuri ſunt, à gente humana definiri nequaquam poſſunt.*

Præterea autem præclarum Virum, cùm Tabulas Vlmæ edidiſſet anno, vt in earum fronte præfertur xxvij. vel, vt ipſe alicubi memorat, xxviij. ac illas anno inſequente Cæſari Pragæ obtuliſſet; deinceps autem annno xxx. poſt editas Sagani Sileſiorum (vbi Dux Meckelburgi VValſtemius ſedem illi tribuerat) Ephemeridas ad Comitia Ratiſbonenſia, vt ſtipendiorum reſidua poſtularet, ſe contuliſſet, incidiſſe in ardentem febrim, ex eáque obiiſſe initio Nouembris; vt certè ad Deodatum ſcripſit Beneggerus: cùm & eximius Eichſtadius ad me ſcripſerit fuiſſe eum catharro exſtinctum (quem apoſtemata quædam cerebri ob nimiam equitationem præceſſerant) & Schickardus, optimus ille, tempus quoque obitus huiuſce in ſua ad me, *de Mercurio in Sole viſo* Reſponſione ſignificârit. Cùm Mercurius enim fuiſſet nobis anno inſequente, & menſe quoque Nouembri obſeruatus Pariſiis excedere à limbo Solis occiduo, cum Borea latitudine min. 6$\frac{1}{3}$. die vij. ac matutina hora 10. min. 28. & attentum feciſſet me, quæ publicè facta ante annum fuerat à Keplero Admonitio, ideò id excipiens Schickardus: *Vtinam,* inquit, *is nunc viuus ſiſteretur nobis, qui hoc Phænomenon diu antè proclamauit, nóſque vniuerſos ad intuendum exſtimulauit publicè; ipſe autem, vt inter Diuos ſpectaret cominùs, anno ferè priùs ex mortali corpore illûc euolauit.* Præterea quoque prolixam eſſe Librorum ab illo editorum ſeriem; prolixam & eorum, qui edendi adhuc penes Ludouicum Keplerum eximium eius filium, Regiomonti Pruſſiæ Medicum ſuperſunt, exſtare autem Poſthumum opus inſcriptum *Somnium, Lunarémve Aſtronomiam* (qualis putà foret degenti in Luna) cuius editionem Sagani aggreſſus Keplerus interiit, proſequutus illius gener Iacobus Bartſchius etiam obiit, exſecutus autem fœliciùs Ludouicus filius Francofurti abſoluit.

Poſſe ad Tychonem pertinere putes, quã Longomōtanus ſcripſit, inſcripſitque *Aſtronomiam Danicam*; quatenus quæ eâ continentur cæleſtium motuum Tabulæ, partim cœptæ, adumbratæque apud ipſum Tychonem fuerunt; partim limatæ, abſolutæque ex ſynopſi quadam ſelectiorum obſeruationum Tychonicarum, quas ille & exſcripſerat, & ſuos in vſus aſſeruârat. Nempe id poterat, cùm Tychoni toto penè decennio calculi miniſter præcipuus adeſſet, & adiutor etiam excogitandis variis motuum hypotheſibus foret. Dicatus eſt autem Liber Chriſtiano Regi anno ſæculi xx. editúſque Amſterodami à memorato Gulielmo Cæſio, ipſi Longomontano olim in Huenna coniunctiſſimo, anno xxij. Fuerat porrò Longomontanus procurāte Chriſtiano Friſio Borrebyo, Regio Cancellario adſcitus, & Mathematica profeſſione ab annis vſque ſeptē donatus. Hoc autem præſertim fuit tempus, quo, vt Sphæricorum; ita Theoricorum Libros adornauit, apparatis pauculis quidem, ſed congruis tamen organis, quibus neceſſaria ad opus perficiendum obſeruitaret. Non memoro verò, vt deinceps in ea profeſſione continuò, & ſemper quidem de Aſtronomia bene merendo perſtiterit; quo-

usque annis plenus, migrauit è vita, anno sæculi xlvij. die Octobris mensis viij. succedente illi Georgio Frommio (penes quem deposita mansit, cætera inter, Apologia, quam diximus fuisse aduersus Craigium à Longomontano conscriptam) & functum nuper fatis Frommium excipiente Guillelmo Langio, qui magni illius Antecessoris munus egregiè sustineret.

De Obseruationibus vt dicamus, en primum, vt ipsemet Tycho è Dania discedens eas distinxerit in ea vitæ quasi synopsi, de qua dictum superiùs, *Nam eas*, inquit, *quas Lipsiæ in pueritia, & vsque ad annum ætatis xxj. peregi, pueriles, & dubias appellare soleo. Quas verò posteà vsque in xxviij. annum adeptus sum, Iuueniles, & mediocriter se habentes voco. Tertias autem, quas postmodum Vraniburgi exactissimis illis Instrumentis in maturiore ætate per xxj. fermè annos vsque in ætatis completum quinquagesimum, maxima sedulitate demensus sum, Viriles, ratas, & certissimas appello, & censeo.* Deinde, cùm loquens de Puerilibus, dicat se illas peculiari libro denotatas consignasse, ac circa Iuueniles egisse haud secus debeat, tum agens de Virilibus, Vraniburgicísve, sic habet, *Peractæ*, inquit, *sunt hac ratione ibi xxj. annorum sedulæ obseruationes, quas primùm in magnis Voluminibus conscriptas, posteà seorsim in singulos Libros, pro quolibet nimirùm anno distribui, & ad mundum describi curaui; idque tali ordinatione peregi, vt Stellæ Fixæ seorsim, quotquot illo anno denotatæ fuere, suum haberent locum; Planetæ verò omnes proprium peculiariter, & distinctè, incipiendo à Sole, & Luna, ac per reliquos quinque Planetas, transeundo vsque in Mercurium.* Ad hæc Keplerus Proœmium texens in sua ad Vitellionem Paralippomena, sermonem instituit de Obseruationibus *cuiusmodi*, inquit, *exquisitissimorum Obseruationum annos propemodum xl. præteritos complectentium Libros xxiv. Lector sciat à Tychone relictos esse, quos opportuno tempore in lucem prodituros spero.* Quo loco tres illi supra xxj. Libri, complexi videntur non Obseruationes modò ab vsque excessu è Dania peractas, sed fortassis quoque, tum Puerileis, tum Iuueniles.

Taleis igitur, seu compactas in hunc Codicum numerum Obseruationes cùm reliquerit Tycho, *Keplerus illas ad manus suas bona fide* (aiunt hæredes) *recepit*: & quamuis ipsas, dum in Austriam, Imperatore Matthia, transiit, reliquisse in Bohemia videatur; post-modum tamen Claromontio respondens: *Libri ipsi*, inquit, *Obseruationum plerique in saluo, inque mea custodia sunt.* Et statim; *Atque ego, qui hactenus, inde ab excessu Tychonis per annos xxiij. earum testis, & custos fui penè vnicus, iamdudum in id enitor, vt Cæsare sumptus faciente, libri Obseruationum, Thesaurus nimirum antiquitatis in arte nostra pretiosissimus, sub mea, aliorumque fide dignorum inspectione, & correctione multiplici, bono aliquo numero exemplarium excudantur, eâque ratione tutiùs, & minori interitus periculo, nec minori fide, quàm sunt autographa ipsa, ad posteritatem transmittantur.* Spectat hùc illud aduersus eundem, *Nec tu poscere aliquid ampliùs potes de demonstratione Cometæ anni lxxxv. quàm obseruationes, quæ in saluo sunt: videbit eas cum bono Cæsare.* Scilicet antè dixerat: *Heic queritur Scipio non esse expressas à Tychone obseruationes ipsas: atqui reperiet eas in Tomo Obseruationum, si quando prodierint.* Quo eodem modo etiam priùs, *Loquantur sua fide Obseruationum Libri, si quando prodierint; si modò istæ priorum annorum ante* M.D.LXXXII. *adhuc superfunt.* Quibus postremis verbis innuere videtur, quod mox antè dixit, Obseruationum Libros, nisi fortè omneis, *at plerosque in saluo esse.* Denique autem; *Et Tomum quidem tertium Progymnasmatum de Cometis reliquis non perfecit; at Obseruationes Cometæ anni* M. D. XC. *exstant, possémque eas heic inserere; sed præstat Claromontium exspectare editionem obseruationum omnium.*

Functo porrò fatis Keplero, ecquid fati euenit istis obseruationum Codicibus? En quid de illis mihi innotuerit. Æstas erat anni M. DC. XLVII. cùm accedens Parisios à Duce Neoburgi ad Danubium, qui à Confessionibus illi est, religiosus, ac reuerendus è Societate IESV, Vir (cuius mihi nomen è memoria, vtpotè quem semel optimus P. Caussinus ipsum deducens nominarit, meo dolore excidit) saluere me iussit à Reuerendo Alberto Curtio Neoburgensis Collegij Societatis eiusdē Rectore, &, quantum opinor, optimi illius Procãcellarij Cæsarei, qui tanto amore Tychonem prosequutus est, consanguineo. Quæsiui ex eo, ecquid-nam præclari eximius Curtius iam moliretur. Ipse verò, In eo est, inquit, vt Tychonis Obseruationes edi procuret, quas ipsi in hunc finem Imperator cõcredidit; vnde & nuper Tubingâ aduenit, quò requisitum ierat, quas subdere posset Mœstlini, Schickardíque obseruationes. Rogatus, quousque progressa res foret, In eo hæret, inquit, vt pacta ineantur cùm Typographo. Nam Gulielmus quidē Cæsius Amsterodamensis ad opus edendum cõparatus est; verùm numerare pecuniam recusat, Curtio alioquin necessariam, tum exemplo obseruationum, quod ad eum mittat, exscribendo; tum cælandis in ære lx. plus minùs figuris Operi illustrando conducentibus; ac offert solùm Operis, vbi editum fuerit, tot exẽpla, quæ farciendæ huic impensæ sufficere valeant. Quo factũ, vt ipse Lugduno iter facies alio cu a Librario egerim, quicũ mihi tamen cõ ure non licuit; in eoque sim, vt hac-ne in vi e quispiam se Operi edendo accingere velit, disquiram. Interpellatus denique, quot, & qua mole Codices forent eximio viro præ manibus, Ij sunt numero octodecim, inquit, & in folio quidem, ac trium plus minùs digitorum crassitudinis, eaque aliunde ratione conscripti, vt commissi typis, duo in folio conficere insignia volumina possint. Ac tantum est quidem, quod tum didici.

Succedente Martio insequentis anni, Mersennus

ſennus noſter, ὁ μακαρίτης, ſchediolo miſſo conſuluit me, ecquid reſponderet Samuëli Hartlibio, abs quo, vir præclarus, noſtrúmque communis Ioannes Heuelius Dantiſcanus requiſierat, vti & poſtmodũ requiſiit ex me, quî veriſſimilis eſſet fama, qua perhibebatur Religioſum quendam è Ieſu Societate eſſe, qui dono ab Imperatore ipſa Obſeruationum Tychonis autographa dono accepiſſet? Certiorem enim certo ſe eſſe, exſtare ipſa autographa penes Ludouicum Keplerum Doctorem Medicum Regiomonti commorantem; relicta nimirùm à Parente Ioanne, qui ea Cæſari reſtituerit nunquam. Vidiſſe ſe illa ſuis oculis, vnà cum inſigni Mathematico Alberto Linnemanno, apud ipſummet Ludouicum, & diſtincta quidem, compactáque in Tomos, Codicéſve octo in folio, continentiáque obſeruationes ab anno M. D. LXIV. in M. DC. I. Adhiberi in teſtem poſſe virum celebrem Laurentium Eicſtadium, quicum illa etiam viderit, peruolutarítque: ac rem notam eſſe, voluiſſe Ludouicum ipſa oppignerare Dantiſcano Senatui, vnà cum pleriſque Parentis Manuſcriptis operibus; tametſi, certas quaſdam ob cauſas, res accepta non fuerit. Et tentatum quidem variis artibus, ſi qua illa poſſent ab eo extorqueri: verùm nolle ipſum, niſi in fidas manus ea dimittere, eáque conditione, vt typis edantur. Ipſe porrò, tum ad Merſennum, tum ad Hevelium quoque reſcripſi, quid perſpectum mihi ea de re foret; ac demiratus ſum interim, quî fieret, vt Tycho compactas obſeruationes ſuas dixiſſet in Codices xxj. & Keplerus, tribus deinceps additis, in xxiv. ac iam dicerent ſe eaſdem habere compactas Reuerendus quidem vir in xviij. Kepleri autem filius, hæréſque in viij.

An fortè res ita conciliari poſſit, vt intelligamus eos Codices, qui Reuerendo Curtio præ manibus ſunt, ex iis eſſe, quos Tycho ſe ad mundum deſcribi in ſingulos annos curaſſe narrauit: Illos autem, qui aſſeruantur penes Kepleri filium, ipſa eſſe, aut ex iis certè, quæ idem Tycho dixit Volumina magna conſcripta; videlicet quaſi diaria, & prout quidque fuerat, quouis tempore obſeruatum? Certè niſi vtrique, ſed alteri ſolùm remanſere apud Cæſarem, par eſt eos fuiſſe comptiores illos, qui fuere ad mundum deſcripti; ac reſtitiſſe cæteros neglectiores penes Keplerum, qui aliunde ipſos minoris, ob primam manum, non duxerit. Ecce verò mihi non conjecturam modò, ſed argumentum etiam, vt videtur, perſpicuum, ex ipſiſmet Kepleri verbis, cùm de illa Noua reputata Stella in Cycni Aſteriſmo ſcribens, *Verſatur,* inquit, *ſub meis manibus Protocollum Obſeruationum Tychonis (ſic appellauit chaos Obſeruationum, vti illæ ſingulis noctibus conſcriptæ fuere ſine ordine.) In eo ex profeſſo quadam nocte,* &c. Ac poſteà; *Age verò fidem aliquot ſuperioribus argumentis faciamus ex ipſis Obſeruationum libris, recenſitis aliquot exemplis, quæ mihi Protocollum peruolitanti obiter occurrerunt. Vbi Obſeruationes olim prodierint in lucem, multò plura videre erit.* Quòd ſi Codices aliqui Curtio deſunt, illi ſubtrahi facilè ex Imperatoris Muſæo potuerunt; iíque fortè fuerunt, in quibus deſcriptæ illæ obſeruationes ante annum M.D. LXXXII. de quibus vidimus Keplerum, ſupereſſent, necne, dubitare; cùm & probabile ſit eaſdem in iis, quæ habebat, Protocollis non exſtitiſſe.

Vtcumque verò ſe hæc res habeat, exoptandum ſaltem ſummoperè eſt, vt iſtæ, illæve Obſeruationes breui edantur: ne fortè lapſu temporis, ij caſus, vt ſe hominum res ferè habent, incidant, quibus eas perire jactura irreparabili contingat. Non eſt certè, quòd quiſpiam putet, poſt ſuper-exſtructas illis Rudolphinas Tabulas, nullum ampliùs fore earum vſum: ſiquidem licet concedatur eſſe has Tabulas exactiſſimas omnium, quæ fuere hactenus conditæ; primùm tamen ipſarum Author non iis ita fidit, vt non ingenuè quidpiam deeſſe earum perfectioni fateatur. Ex hoc enim factum, v. c. eſt, vt illa non multò antè memorata Admonitione de Mercurij in Solem incurſu, attendendum eſſe voluerit, non tantùm die vij. Nouembris, qua viſum iri in diſco Solis Mercurium Tabulæ ſpondebant; ſed diebus etiam tribus tam ante, quàm poſt circumſtantibus; vtque, tametſi hæ Tabulæ non tantùm à vero abfuerint, quantùm Danicæ, ſeu Longomontani, quæ abfuere gradibus ſeptem, aut Prutenicæ, Copernicíve, quę 5. aut Ptolemaïcæ, quæ 4. ac min. 25. aut Landſbergianæ, quæ 1. ac min. 8. adhuc nihilominus minutis 29. aberrârint, effectúmque ex eo fuerit, vt cùm nos, quod iam diximus, exeuntem è Sole Mercurium hora decima, ac penè ſemiſſe conſpexerimus, id contigerit quinque penè horis, priuſquam præſcriptum ex Tabulis fuiſſet. Non contigit autem profectò ex Obſeruationum Tychonis defectu; ſed ex eo, quòd hypotheſis, licet perfectior longè à Keplero, quam à Longomontano exſtructa, imperfecta tamen adhuc ideò fuerit, quod cùm ad conſtruendum germanam neceſſariæ ſint obſeruationes antiquiorum temporum, quæ cùm recentioribus conferantur, vt varietates reſtitutionum, quæ non-niſi lapſu temporis produntur, cogi valeant in ordinem; ille ex antiquioribus, neque ſatis multas, neque ſatis exquiſitas habuerit. Vnde & intelligitur Tychonicas Obſeruationes fore olim ſummè pretioſas apud poſteros, quibus cæleſtia curæ erunt; quatenus vbi ipſi quoque exquiſitas peregerint, habebunt quibuſcum conferre illas tutò valeant; erítque, cur cæleſtis motus exquiſitiùs, quàm nos definiant; vti & eſt nuper definire adnixus præclarus Iſmaël Bullialdus, cùm Tabulas condens Philolaïcas, eam, cætera inter, Mercurij hypotheſin adhibuit, quæ vt ad cæteras, ſic maximè ad illam noſtram obſeruationem quadraret.

Deinde, quia eiuſmodi condi Tabulæ non potuere, quæ exquiſitè ad aliquas obſeruationes collineantes, non præterirent aliquas; ideò mediâ viâ incedendũ fuit, tótque idcircò annos impendere oportuit, vt Obſeruationes, quã plurimæ poſſent, proximè repræſentarentur, quã-pauciſſimæ longiuſculæ abirẽt.

Quam

Quamobrem vbi fuerint Obſeruationes editæ, erit vnde illi, quibus tantum otij ſuppetierit, vti aut explorare velint, quibus Obſeruationibus Tabulæ præcisè conſentiant, à quibus procul, propéve diſſideant; aut ad alias, ac alias obſeruationes reſpectando, variáſque eligendo, tentare etiam ſuſtineant, num aliæ quæpiam hypotheſes, Tabulæque exquiſitiores Rudolphinis texere poſſint; erit, inquam, vnde ij ſibi facere ſatis abundè valeant. Quin etiam erit fortè quoque, vt ſi poſt longam ſæculorum ſeriem obſeruationes plurimæ his ſimiles habitæ fuerint, diiudicare homines poſſint, num cæleſtes motus non tam in ſe ſint, quàm reputantur, regulares. Tametſi enim nemo Platoni, Ptolemæoque non aſſentiatur, nefas eſſe putantibus ſuſpicari, vel minimam in diuinis illis corporibus irregularitatem; nihil tamen repugnat aliquam ſubeſſe, quæ forſan cauſa ex parte ſit, cur nulla hactenus obtineri cæleſtium motuum notitia vndique exquiſita potuerit. Neque dicas, ſi homines ſemel deprehenderint aliquam ſubeſſe, factum iri illos ſegniores ad contemplandum cæleſtia: ſiquidem cùm illa futura penè inſenſibilis ſit; nihilominùs homines ad eam detegendam nitentur, quò niſi liceat penitùs germanum ſcopum aſſequi, quàm proximè tamen ad eum collineetur. Hæc certè maximè res eſt, *in qua*, vt ille ait, *etiam cùm multum actum erit, omnis tamen ætas, quod agat inueniet; nec vlli nato poſt mille ſæcula præcludetur occaſio aliquid adhuc adiiciendi.*

Addo verò, vtcumque libri à Tychone editi quouis auro ſint pretioſiores; eſſe tamen Obſeruationes pretióſiſſimas longè habendas, ac præſtabilius omninò eſſe, vt, ſi ferenda quidē alterutra iactura ſit, ipſæ Obſeruationes, quàm Libri ſuperſint. Nā Libri quidem inſtaurari (aut quæcūq; certè ex ipſis ad cæleſtiū motuū limitationē attinent) ex obſeruationibus poterunt, at nunquā tamen poterunt ex ipſis Libris Obſeruationes; neque, ſi quis fortè error ſubſit in præſcriptis numeris, quorum calculus non deducitur, fas erit, vt ille vnquam emendetur. Heinc ſummè quidem laudandus Tycho, quòd ex obſeruationibus ratiocinatus plurima fuerit, quæ nobis non inuiderit; at longè laudabilior, quòd tot præclaras obſeruationes & peregerit, & conſcripſerit, ex quibus poſſint alij, aut eadem, aut fortè etiam præclariora ratiocinari. Habent hoc nempe Obſeruationes, vt licet quo tempore fiunt, non ſubiiciantur calculo, ſubiici tamen valeant etiam poſt mille ſæcula; & quantò vetuſtiores fuerint, tantò euadant deſideratiores. Videlicet ratiocinatio, & calculorum ſubductio res protrita eſt, poteſtque, & nullo non tempore, & à non nemine intra Muſæum conſiderate peragi; at Obſeruatio rara res eſt; occaſioque eius ſemel prætetlapſa non redit: ac verò aliunde Triſmegiſto dictum illud tribuitur, *pauciſſimi pura mente præditi ſortiti ſunt Cæli ſuſpiciendi venerabiliorem curam.*

Quod dixi interim poſſe alios ex obſeruationibus iiſdem, eadem cum Tychone, aut etiam præclariora ratiocinari; id non negandum, quatenus ille, Philoſophus licet, ac Geometra ſolers, aliquando tamen tot diſtractus curis, minùs ſibi adeſſe, ac dormitare adeò potuit, vti reipsâ contigit, circa illam demonſtrationem, quam ex obſeruatione Cometæ Vraniburgica, cum peracta Pragæ inſtituit, quamque & Galileus, & Claromontius reprehenderunt: excuſante illam Keplero, cùm nominibus aliis, tum quòd Tycho foret iis temporibus *occupatiſſimus in apparatu Inſtrumentorum, in ſubſtructionibus, in diſtillationibus, in Obſeruationibus continuis, in regenda numeroſa familia, multis opificibus, plurimiſque ſtudioſis, in excolenda Inſula, in Typographia, officina papyraria, horologiaria inſtruendis, literis ſcribendis, &c.* Potuit & ipſi hallucinatio aliquando obrepere ex calculatorum miniſterio præpoſtero; vt, quod ſuo loco inſinuauimus, voluiſſe eum quidem Martis Parallaxin ex obſeruationibus computari; at illos à mente eius aberranteis computaſſe illam ex Copernicano diagrammate, & ſupponenteis quidem Parallaxin Solis minutorum 3. ex qua eſſe conſequebatur Parallaxin Martis minutorum 6. cùm Keplerus tamen deinceps ex obſeruationibus ipſiſmet Parallaxin Martis non maiorem duobus minutis computauerit. Potuit ea demùm deducere, quibus adſtringi nihil ſit neceſſe; quà ratione Keplerus quoque non habet, v.g. viſibilem Solis Perigæi diametrum niſi minutorum 31. horizontalem eiuſdem Parallaxin, niſi vnius ſolùm minuti: declinationem maximam, niſi graduum 23. min. 30½. ac diſtare Solem à Terra conſtituit, non modò terrenis Semidiametris 3470. ſed quadruplo etiam maiorem; atque ita de cæteris.

Dicerem aliquid de illis, qui voluere etiam Tychonis Obſeruationibus detractum, vt fuere cum primis duo illi alioquin eruditi viri Scipio Claromontius, & Martinus Horkenſius (nam de Vrſo quidem Dithmarſo, déque Craigio, nihil ad ea quæ ſunt ſuis locis relata, addendum) verùm & res ipſa per ſe loquitur, & tam Keplerus, quàm Galileus nobis abundè prælaborârunt. Nam Claromontius quidem anno ſæculi xxi. opus edidit, quod *Antitychonem* inſcripſit, & in quo probare contendit eſſe Cometas, vel ex ipſis Tychonis obſeruationibus, ſublunares; at Keplerus anno xxv. ſuum, quem inſcripſit *Hyperaſpiſten*, illi oppoſuit, ac cætera inter, aſſeruit, quam ille fuerat conatus fidem obſeruationum eleuare. Edidit trienio pòſt Claromontius de tribus nouis Stellis opus, in quo Tychonem potiſſimùm circa Stellam anni lxxii. impetiit; ſed Galileus contra eum ſtetit in ſuis illis de Mundi ſyſtemate Dialogis; in quibus etiam notat illum, quòd obſeruationes interdum aut rationes accommodet ſuas, aut inſtituto ſuo repugnanteis falſitatis nomine traducat. Cùm videri autem poſſit Claromontius præ nimio ardore tuendæ Ariſtoteleæ, antiquæque de Cæli incorruptibilitate ſententiæ inuectus; ita & videtur Hortenſius præ nimio ſtudio

studio euehendi præ cæteris Aſtronomiam Landſbergij, qui Tychonis fuit æmulus, dum anno xxx. edente illo commentationes in motum Terræ diurnum, & annuum, Præfationem in qua Tychonem reprehenderet, prolixam præmiſit. Videntur certè, quæ aduerſus fidem Obſeruationum obiiciuntur, vitilitigationes meræ: veluti, quod Tycho Obſeruationum ſeriem per aliquot dies contexens, alicuius diei intercepti non meminerit; & poſtea tamen proferat eiuſce diei obſeruationes: Quaſi, quia factis illo die, propter Cælum dubium, dubiis obſeruationibus, non licuerit illas, niſi tum dumtaxat, cùm non penitùs exquiſitæ exigerentur, commemorare? Itémque, quòd allata interdum vno quopiam loco Obſeruatio, alio loco alia habeatur; quaſi verò non liceat poſteriorem eadem de re, vt de altitudine Poli, obſeruationem ſecùs proferre; quàm prolata tum fuerit, cùm foret minùs exquiſita; aut quaſi perinde haberi obſeruatio, & quod ex ipſa deducitur, debeat: vt dum momentum Æquinoctij, quaſi ipſum per ſe obſeruatum habetur; cùm tamen non tam referatur altitudo obſeruata Solis, quàm deductus Solis per Æquatorem tranſitus, ex obſeruatis circum momentis, & ſuppoſita parallaxi.

Hoc verò ipſum eſt, propter quod exoptandum dixi maximoperè, vt obſeruationes nudæ, & quales in dies peractæ fuere, in lucem edantur; quò non tam deducta ex illis, quàm ipſas habeamus; tunc enim, vt ait Keplerus, *loquentur ſua fide Obſeruationum Libri.* Scilicet, vt poſteà habetur, *Diuino monitu Tycho ſic eas muniuit Instrumentorum varietate, vicium repetitione, dierum continuatione, copiâ denique ipsâ, vt locus calumnijs huiuſmodi relinquatur nullus; fidémque illæ apud poſteritatem mereantur omni humana maiorem.* Et quia aduerſarius inculcando illud de Obſeruatione ad certos dies prætermiſſa, & aliàs tamen commemorata, ſic obiecerat; *Quòd ſi illud ex Iuriſconſultis repetatur, ſemel malus, ſemper præſumitur malus, in eodem genere mali; quam ſibi fidem in reliquis ex hoc vno facto Tycho vendicet; cæteri conſiderent; obſeruare ſanè licet excedentem in ipſo poſitionum ſuarum amorem; & acre præſertim ſtudium de Cælesti Cometæ loco tuendæ ſententiæ. Elucet quoque non leuis in Aristotelem acrimonia, qua ſæpè in hunc erumpit: qui affectus pronum reddunt hominem ad omnia commiſcenda, & comminiſcenda, vt opinionem ſemel ſuſceptam defendat, cæteriſque vendicet:* ideò Keplerus, ita excepit, *Dij tibi, dent, Scipio, quicquid ſolida virtute mereris, vti tute teipſum in hac Tychoni tributa perſona viuis depinxiſti coloribus: nec potuiſſet Apelles meliùs, nec totus reliquus Liber tuus; quamuis vndequáque plenus huius tui ingenij. Dignum eſt, herclè, caput hoc, quod non calamo Mathematici, ſed duello refutetur, more veteri Germanico. Quod quidem duellum*, &c. ac tum ſingula capita eiuſce accuſationis perſtrinxit.

Vt vnum verò, aut alterum præterea locum attingamus; quia Claromontij obiectio fuerat, *Velle Tychonem (pudere tamen apertè poſcere) vt concedamus ſolas eius obſeruationes retinendas, reliquas penitùs explodendas*; ideò Kepleri exceptio fuit: *Audi, vipera ex Argo, digne & Græco nomine, quod ſcis. Nec Ptolemæum puduit poſcere, vt maior ſuis obſeruationibus haberetur fides, quàm veteribus Chaldæorum, & Dionyſij; nec Tychonem, vt ſuis de Cometa hoc, potiuſquàm Vvinkleri, Nolthij, Sculteti, Hagecij; nec hos duos vltimos viciſſim puduit id Tychoni concedere: At ſolas ſuas Obſeruationes quaſcunque retinendas, reliquorum omnium penitùs explodendas; hoc verò tam non voluit Tycho, quàm tu non vis imitari mores viri huius καλοκαγάθυ, καὶ φιλαλήθυς. Nihil ipſi magis erat in votis, quàm vt ſuam in obſeruando diligentiam, & ſedulitatem omnes Mathematum Profeſſores imitarentur, &, ſi quiſpiam ad eam aſpiraſſet, illi & fauit impensè, & prædicauit induſtriam, vti & vſus obſeruatis*, &c. ac ſtatim: *Sed nec illud hoc loco valdè mirum, malos bonorum imitari verba. Actum eſt*, inquis, *de rebus Aſtronomicis, ſi vnius ſolius viri obſeruationibus ſit ſtandum: Imò tunc actum erit de Aſtronomia, ſi Claramontij, eorúmque, quos ille, quoties lubet, vel expedit, allegat, obſeruationes pari cùm artificum obſeruationibus iure degerint, nec ſolius eius, qui diligentior eſt cæteris, & exercitatior, obſeruatis ſit ſtandum.* Proſequitur iſtud Galilæus fuſiùs.

Affine eſt, quòd, cùm deinceps probaſſet Claramontius eſſe aliquos Cometas ſub Luna, authoritate Regiomontani de Cometa anni M. CCCCLXXII. vel M. CCCCLXXV. & Vogelini de alio anni M.D. XXXII. ac litem Tychoni idcircò mouiſſet; Keplerus primùm ſic fuit exorſus, *Si controuerſia hæc non inter Mathematicos, ſed inter Rhetoras agitetur, nunquam meliùs ſtetit Claramontio*, &c. & poſteà ſpeciatim de Regiomontano loquens: *Deſinat*, inquit, *Rhetorculus, qui Tychoni rhetoricum colorem obijcit, importunam inſtituere comparationem inter Regiomontanum, & Tychonem. Equidem Regiomontano Tycho plurimùm tribuit; multiplicem in eo eruditionem paſſim prædicauit, ingenij palmam ipſi ceſſit vltrò: Peritiam tamen Inſtrumentorum ad obſeruationes maximè idoneorum, & dexteritatem in obſeruando Tycho ſibi præcipuam vindicare, & iure potuit, & ob veritatis amorem omninò debuit. Rebus ſcilicet ipſis loquentibus inepta eſt, & vilis in confitendo, vel etiam in profitendo, & arroganda modeſtia. Nec enim viri eſt ingenui, & fortis, ſimulato moderationis amore, ſic auram captare popularem, vt interim rerum geſtarum, hoc eſt, Obſeruationum veritas ſuo deſtituatur patrocinio. Quid multis? Stat coram hoc iudicio totus Fixarum exercitus, Obſeruationibus Tychonis perenne, & irrefragabile perhibens teſtimonium, quod quoties ſerus accendit lumina Veſper, cognoſcere poſſunt omnes, qui vſum legitimum Inſtrumentorum, laborémque in eo non auerſantur.* Sed hæc de Obſeruationibus ſatis.

Reſtat,vt paucis, quæ fata fuerint Inſtrumentorũ percurramus. Dictum eſt ſuo loco, vt minora primùm,ac deinde maiora trãſlata ex Dania in Bohemiam fuerint;vtque Pragâ Benaticã, ac Benaticã rurſus Pragam, ínque hortos Cæſaris; & ex hortis Cæſaris, in ædeis Curtianas tranſducta. Mortuo Tychone, timens Rudolphus, ne eorum diſtractio quæpiam fieret, ideò habere ſibi illa voluit, ipsáque adeò ab hæredibus duobus & viginti coronatorum millibus coëmit. Ita Ioãnes Baptiſta Laurus,quem ſuperiùs citauimus,in Epiſtolis illis ſuis ſcripſit. Fuere ea deinde concluſa, ac ita aſſeruata intra eaſdem Curtianas ædeis,vt quibus illorum cuſtodia demandata à Cæſare fuit,quaſi theſaurum alta terra, caliginéque merſum habuerint, nulliuſque vſui permiſerint.Hoc eſt, quod queritur Keplerus,cùm ſuum de Stella in Cycno tractatum Hoffmãno illi, abs quo deductus è Styria in Bohemiã fuerat,nuncupãs, hiſce verbis aggreditur, *Quartus hic annus eſt,illuſtris,& generosè Baro, Mecœnas inclyte,ex quo primùm ad nos Pragam fama Nouæ Stellæ in Sidere Cycni exortæ peruenit. Erat tunc recens nobis dolor ex acerbo funere sũmi Viri Tychonis Brahei Aſtronomiæ inſtauratoris celebratiſſimi, quem cùm alia multa, tum hoc quoque reddebat acerbiſſimum, quòd ab illo tẽpore pretioſiſſima illa ſuppellex Inſtrumentorũ Aſtronomicorũ, quæ Braheus in Bohemiã intulerat, quodam inextricabili fato clauſtris,& obicibus poſitis deliteſcebat in tenebris. Itaque,cùm eorũ vſus eſſet mihi interclusus,tua tamen liberalitate paullò antè prouiſum erat mea inopiæ. Nimirùm prauideras iam antè diuino quodam inſtinctu,quorsùm res Aſtronomiæ hoc Magiſtro deſtitutæ olim vergerent; itaque, vino etiamnum Braheo,& vix annum in Bohemia verſato,partem curarum vltrò in te tranſtulit:me in hunc luctuoſum euentum prudentiſſimis verbis inſtruxiſti; denique Quadrantem azimuthalem,& Sextantem,ex ferro hunc,illum ex orichalco,tuis ſumptibus ad imaginem Brabeanorum conformatos non nullo ſumptu comparaſti. Quæ Inſtrumenta, Braheo mortuo paullò priuſquam de Stella audiiſſemus, meis vſibus abs generoſitate tua permiſſa poſſidebam.*

Delituere porrò Inſtrumenta intra eas ædeis,ad turbas; vſque,quæ poſt Matthiam Imperatorem,anno M.DC.XIX. mortuum,excitatæ in Bohemia fuerunt.Quippe occupatã à Palatinis Pragâ,fuere Inſtrumenta direpta, & partim variè labefactata, ac in alios vſus conuerſa,partim ea ratione diſtracta,vt quò tãdem euaſerint,ſi Globum illum magnum, æneúmque exceperimus,latè ignoretur:adeò proinde, vt niſi Tycho eã fuiſſet prouidentiã,qua conſcripſit Mechanicen, tanti apparatus idea periiſſet: vti & periiſſet inſtrumentorum Alexandriæ memoria,niſi Ptolemæus non multò ante eorum ruinam ipſa cum arte, velut theſauro, vno volumine incluſiſſet. Globum autem excipio, cuius fuit eiuſmodi fatũm,vt fuerit primùm tranſlatus Nieſſam, quæ Epiſcopalis Sileſiæ eſt vrbs, Collegióque Religioſorum Societatis IESV donatus, inque eo ſeruatus; ac deinde cùm Vdalricus Chriſtiani Daniæ Regis filius, anno M. DC. XXXII. per illa Germaniæ bella Nieſſam cepiſſet, Globúmque agnouiſſet, ipsũ inde educi,euehíque in Daniã voluerit. Fuit autẽ in Regia Hafniæ Academia nõ ſine pompa collocatus;& ludente quidem Longomontano, inter cæteros, illo carmine,

Auguſtæ quondam ligno me cura Tychonis
Cælari iuſſit, &c.

Idque cum verbis hiſce ſubiunctis, *Qui Globum hunc olim in Huenna apud Nobiliſſimum Dominum Tychonem Brahe octennium manu diurna, nocturnáque verſauit, Chriſtianus S. Longomontanus F.* Appoſuit verò prætereà Longomontanus inſcriptionem, quæ hunc in modum legitur,

Siue Hoſpes, ſiue inquilinus es, bene adſis. Hoc Æneum Cæli ſimulacrum, quod vides, ingenio, & impendio Tychonis Brahe, *ad Aſtronomicas obſeruationes in Inſula Huenna efformatum eſt. Nihil ad artis perfectionem ætas noſtra illuſtrius contulit. Nomen Vraniburgo dedit, Daniæ famam. Cum pluſculos annos Cæli motum felici apud nos ſucceſſu monſtraſſet,moueri cœpit, & exteris ceſſit. Primò Benaticam, mox Pragam, inde Nieſſam defertur. Ita quas in Cælo vices deſignat, in Terra patitur. Tandem capta Nieſſa, virtute, ductu, & auſpicio Principis Diui Vldarici, Patriæ velut trophæum, ex peregrino Marte vindicatur, & reſtituitur, Anno* M. DC. XXXIII. *Calend. Decemb.*

Requiri heic poſſet,quid Inſulæ Huennæ, ac Vraniburgo,Inſtrumentorum natali ſolo, & annorum ter-ſeptenorum domicilio contigerit; verumtamen id ſtatim ſubit,

Iam ſeges eſt, vbi Troja fuit.

Rogatus nempe optimus VVormius,quid id rei eſſet, paucis hiſce verbis rem complexus eſt; *Poſt Tychonis abitum, Inſula fuit ſemper nobili alicui, ſeu viro, ſeu fœminæ in feudum data. Obtinet nunc illam feudi titulo nobilis quædam vidua. In ea iam eſt campus, vbi Vraniburgum fuit.* Quo ſanè loco ecquidnam dicere aliud liceat, quàm quòd odioſum eſt, vt Cicero ait, cùm à prætereuntibus dicitur, *O domus antiqua, heu quàm diſpari domino dominaris!* Sed enim hæc rerum ſunt vices.

Vnum ſubiicere heic iuuat,quod in Sereniſſimi Regis Chriſtiani vt commendationẽ, ita excuſationẽ cedat. Etenim, tametſi vidimus Tychonẽ excuſatum illum ſemper facere,quòd neceſſitas ſibi incubuerit exſulandi à patria, & quærendi ſedeis apud exteros; viſa eſt nihilominùs aliqua labes ſemper hærere, donec illam eluere præclaro facinore eſt aggreſſus. Quippe agnoſcens denique, quanta nomini Danico, occaſione excultæ à Tychone Aſtronomiæ,quæſita foret celebritas; ac memor aliunde non modò Paternæ ſed Auitæ etiam virtutis, ídque hiſce de re-

bus potiſſimùm agens cum eximio ſuo Cãcellario Chriſtiano Thomæo Seheſtedio, Tenderupio, Matheſeos (imò omnis ſapiẽtiæ, virtutíſque) impensè amante, artem inſtaurare in Dania conſtituit. Quare & conſulto Longomontano, Vraniburgum nouum exſtruere, non iam ampliùs in Inſula, ſed intra ipſa Hafniæ mœnia, iuxtáque ipſum Regiũ Collegium, vt eſſent, qui continua ſerie curam illius gererent, cœpit. Conſtructa verò Turris eſt alta pedes centum ſupra quinquaginta, cuius, quæ in sũmo circularis eſt, area diametro pedum ſexaginta eſt. Adſtructa illi circum cochlea eiuſce amplitudinis, ac lenis adeò accliuitatis, vt liceat curru ad ipſam vſque aream ſummam aſcendere. Liber ex hac area horizon vndequaque conſpicitur, ipsáque adeò locus eſt, in quem educta Inſtrumenta obſeruando inſeruiant. Educta, inquam, cùm opus fuerit, è cryptis circum, inferné que exſtructis, & reuelatis operculis ad ea condenda, conſeruandáque comparatis. Deſtinata autem fuere tria præcipuè Organorum genera, Quadrans purà Azimuthalis, Sextans, & Armillæ Æquatoriæ: cúmque cẽſuiſſet Longomontanus debere illa radio octo minimùm eſſe pedũ; fieri Rex decreuit ampliora, & quãtum omninò vſus pateretur.

Ac dolendum quidem generoſum adeò, laudabiléque inſtitutum non potuiſſe ob res turbatas, inſequutúmque obitum exſequutioni demandari:

Sed Te nimirum, ô REGVM DECVS, SERENISSIME FRIDERICE, id honoris ſolidũ manet, vt quod ille glorioſe cœpit, neque abſoluere potis fuit, ipſe porrò promoueas, glorioſiſſiméque perficias. Tã ſũt certè illuſtres, Regiæque Virtutes, quibus Te præfulgere inaudimus, vt meritò nihil non grãde de Te & cõcipere, & ſperare liceat. Quippe poſt partã populis tuis beatiſſimã tranquillitatem, ſic illi tuendæ incũbis, vt Te verè Regẽ, Patriæque Parentẽ demonſtres. Cúmque, & ſeruantiſſimus æqui, & eo animi ſis candore, ea morum, ac vitæ cõtinentia, vt Te idcircò populi tui ſuas ducãt delicias, Te ſibi in exẽplum Virtutis proponãt, ac ſe fœlices reputẽt, quòd Tu, vt maximus, ſic optimus præſis; tũ id accedit cumulo, quòd bonarũ literarum, ſtudiorúmque Sapientiæ amãs, nullũ abire diem ſinis, quo non aliquã in iis lineã ducas. Quò magis ſpes inſignis eſt, vt quæſitam iã Regno tuo ex Cæleſti hoc ſtudio laudẽ diffundas, & amplifices; ipsã ſcilicet quaſi ſuper-exſtruẽs Ædificio magnifico, quod vbi deſtinatis illis ornamẽtis inſtruxeris, vſúq; animaueris, nulla Orbis miracula habitura ſint, quicquã cõparãdum. Age itaque, ô REX VERE MAGNE, & glorioſi illius tui Aui, cognominiſque FRIDERICI ſic inſiſte veſtigiis, vt Te quoq; eo dignũ fingas, quẽ Tycho ob munificẽtiam in ſacrũ Vraniæ cultũ verè Regiã, ita effecit celebrẽ, vt nomen eius interire, niſi cũ Cælo non valeat, ſed ſit perinde, ac Alphõſorũ, Ptolemæorũ, cæterorúmque, quorum pectoribus inſedit Cæleſtiũ amor, perẽnaturũ. Nõ patientur profectò ij, quos veluti Myſtas in edito illo Vraniæ Tẽplo inſtitueris, nomẽ tuũ ingloriũ ad ſeros nepotes trãſire; ſed totidem erunt quaſi buccinæ, quæ ex ſublimi famã ſpargentes, eas laudes concelebrent, quæ toto Orbe exaudiantur.

An verò, ô SERENISSIME, ſi quando forſan bona mea ſorte aliquod huiuſce libelli exemplum in tuas illas Regias inciderit manus, ægrè habebis, ſuccẽſebíſque iſta Te abs Tibi ignoto, fortíſque adeò diſparis viro adhortatione interpellari? Meliùs profectò & de tua incomparabili bonitate, & de mea fortuna, volũtatéque ominari, ſponderéque mihi ipſe audeo. Facio nempe, REX OPTIME, totus, planè venerabundus in Sacram tuam Maieſtatem, in qua tot virtutes eximias reuereor, cuíque gloriam nunquam intermorituram voueo, apprecórque. Facio totus admirabundus in ſplẽdidam illam tuam Aulam, quam totam accipio virtutem, eruditionémque ſpirare (Nẽpe & Auguſtiſſima SOPHIA tua Coniunx Te imitata, bonas Arteis, Sapientiámque ſic excolit, vt cognominis Auiæ tuę inſtar, idipſum met ſit, quod nomine pręfert: & fœlix Puer ſub vtriuſque cura ita creſcit, educatúrque, vt gemmãs iam in eo virtus ſit mox eruptura in florem: & magnus ille Aulæ Magiſter, Senatoriique ordinis Antiſtes *Ioachimus Gerſtorfius*, adeò eſt omni genere literaturæ perpolitus, vt in eo rerum ſciẽtia cum animi magnitudine certent: & ille verè ſapiens, ac bonus, de quo paullò antè dixi *Seheſtedius* Cancellarius, ſic ſtudiis eſt, libríſque addictus, vt quicquid temporis à tuis, Regníque negotiis ſupereſt, in ipſis impendat: &, ne lõgum faciam, ſic ad Tui exemplum tota Aula componitur, vt tota, virtute effloreſcat.) Facio denique totus gratulabundus in tuam illam & Regionem, & generoſam Danicam Gentẽ, è qua in nos, Orbémque totum, illud tantum Iubar Sideralis Scientiæ, magnus nempe Tycho, affulſit, vt non ego, non cæteri, quibus Cæleſtia curæ ſunt, non poſſimus eò oculos illius ergò habere conuerſos.

Verùm de Tychone, ipſiuſque Vita dictum mihi ſit hactenus.

FINIS.

APPEN

APPENDIX.

QVo Numine effectum dicam, vt cùm iam extremũ, hoc folium, prælo commissum, exprimẽdum foret; tam opportunè acceperim, quæ subiici illi continenter possent? Duo cum semisse sunt menses, ex quo literas dederam ad illũ optimum virorum Olaum VVormium celebrem in Hafniensi Academia Medicæ artis Professorem, quibus significarem iam cœptã mandari typis Tychonis vitam, ad quã conscribendam ipse monumenta mihi contulisset non pauca. Et quia operæ procederent lentè (defectu putà operariorum, quos diuturnum bellum nobis abstulit) insinuâram, si dignaretur mihi maturè procurare exemplum (& manu quidẽ exaratum, vnici illius, quod illeic exstare aliàs renunciasset) Orationis Funebris, Pragæ à Iessenio in ipso Tychonis funere habitæ; euenire posse, vt illud haberem satis tempori, quo vel excerperem ex eo, quæ cùm me fugissent, possem ante operis finem in ipsum textum inserere; vel, nisi ad hoc satis congrua superesset occasio, totam Orationem ad calcem attexerẽ, quasi appendicem. En verò, cùm iam editione assequente coronidem, ipse de exèmpli assequutione desperarẽ (non profectò defectu pronæ in viro optimo voluntatis; sed quòd istæ viarum ambages suspicionem deperditarum literarum iniicerent) en, inquam, egregius è Dania Medicus Christianus Legardus literarum fasciculum attulit ab optimo viro. Cùm mox resoluissem, deprehendi in eo, nõ exscriptum, sed ipsummet typis excusum Orationis exemplum, quod, ille in mei gratiam, & vt maiorem mihi tum rei, tum sui amoris fidem faceret, obtinuerat abs suo possessore. Deprehendi & vnà quæ fuerant Orationi adiuncta, tum relatum ante Epitaphium, Chronologicúmque distichon, tum funebria illa Kepleri, Coldingíque carmina, quorum quia VVormius meminerat, feci & ipse superiùs mentionem.

Rogâram quoque illum, vt salutem dicens meo nomine illustri Petro Retzio, olim Legato apud Regem Christianissimum Regio, & nunc in patria Regni Thesaurario, (cuius, dum initio cognationem Tychonis, ad quam pertinet, recenserem, commemini) Rogâram, inquam, vt ab eo peteret, quam, dum apud nos versaretur, receperat se ad me transmissurum, descriptionẽ Elixiris, mirificíve medicamenti à Tychone aduersus morbos Epidemicos adinuenti: cuius est etiam superiùs facta mentio. Id nempe, vt possem talem descriptionem, in Tychonis gloriam, & commune bonum generis humani publici iuris facere; cùm Elixir quidem confectum communicaretur; sed illius tamen confectio perhiberetur quasi arcanum, apud vnicum, qui foret familiæ Pharmacopola, asseruari. Cùm responsio autem Viri optimi fuerit, peregrè abesse illustrem Retzium; adiecit tamẽ se & habere, & describi mihi curasse Epistolã Tychonis quandam ad Rudolphum Imperatorem, qua suum secretum aduersus Pestem, morbósque malignos inuentum detexit; quamque tametsi clarus Vir Casparus Bartholinus ab aliquot annis euulgauerit, mittat nihilominùs ad me, nescius an peruenerit ad nos vsque. Fuit proinde exemplum quoque huiusmodi Epistolæ in fasciculo deprehensum.

Hisce ergo rebus instructus, misi illicò ad Librarium & Orationem, & carmina, cum pauculis hisce versibus præmittendis. Missurus deinde Epistolã quoque, descriptionémve Elixiris; admoneo interim (ne quicquam circumstantiarum prætermittatur) ita se Titulum, seu frontem paginámve primã habere.

De Vita, & Morte illustris, & generosi Viri, D. TYCHONIS BRAHEI, *Equitis Dani, Domini in Knudstrup, Huennæ Hellespontì Danici Insulæ Præfecti, Astronomorum hoc sæculo Principis, die* 24. *Octobris anni* M. DC. I. *Pragæ desiderati,* 4. *Nouembris, in Templo Veteris Vrbis primario, ritu Equestri honorificentissimè tumulati,* ORATIO FVNEBRIS *Ioannis Iessenij à Iessen,* PRAGÆ, *Typis Georgij Nigrini, anno* M. CD. I.

Interceptum est alterũ duorum aliquoties memoratorum Emblematũ, cum hac adscriptione, SVSPICIO. Paginâ versâ est Tychonis effigies deducta ex eadem icone, de qua superiùs. Continet verò insequens huiusmodi Nuncupationem.

RVDOLPHO II. *Imperatori inuictissimo, augustissimóque, Domino nostro Clementissimo.* IAMDVDVM, *Clementissime Cæsar, patriam deseruimus Daniam, consanguineos, & quos charos habuimus, & à quibus amati sumus, omneis. Peregrinationem hanc lubenter tulimus, & sustinuimus fortiter. Nam illorum instar omnium nobis erat parens noster* TYCHO BRAHEVS. *Sed cùm nunc is etiam, ita iubente Deo, vitam hanc mortalem cum immortali altera commutârit, quò felicior, eò nos, tanto solatio, & præsidio maximo destitutos, longè reddidit infeliciores. Nusquam igitur, post Deum, quam in Te, nobis orphanis, spes vnica, summáque relicta cùm sit, in Tuam nos tutelam, & protectionem recipi, clementiâ erigi, atque seruari subiectissimi supplicamus. Tychonis Brahei Hæredes.*

Huius autem versa, & insequentes paginæ sic habent.

DE VITA, ET MORTE
D. TYCHONIS BRAHEI, &c.
ORATIO
D. IOANNIS IESSENII.

VIX quemquam ego, Illuſtres, Generoſi, Nobiles, Ampliſſimíque omnium ordinum Viri, tam duri cordis eſſe exiſtimo, quem inexpectatum amici, etiam vulgaris, mortis nuncium non commoueat. Certè quos neceſſariorum, eorúmve, qui vitæ authores ipſis exſtitere, aut quibus ij etiam lucis huius cauſa fuerunt, vel à quibus beneficio affecti aliquo ſunt, occubitus vehementer non conturbet, hos ego ſaxa potiùs, quàm homines, pronunciarim. Et quidem luctus huiuſmodi, cùm inter paucos ſit, vnam, vel alteram domum non egreditur, aut ſaltem extra vnicam ſeſe non exerit ciuitatem; quandoquidem priuati alicuius commodi iactura ſingulos non attingat. Communis verò boni priuatio, quoniam cunctis vim inferat, omnibus damnum adfert, indéque profectus dolor meritò quoque omnes exercet; & tantò grauior eius amiſſio, cuius vſus fuerat in vita maximus. Quem vero veſtrûm, per Deum immortalem, ingens illud Naturæ bonum, Generoſum dico, & Nobiliſſimum Virum, D. Tychonem Braheum, Equitem Danum, cuius nomen per totam Europam diu iam exauditum eſt, celeberrimum, latere poteſt? Et profectò, ne in hominum quidem cenſu, nedum literatorum ordine, reputandus is, qui ignoret, quantis beneficiis literas, & literatos is auxerit, diuinis planè, & nullo vnquam æuo intermorituris ingenij ſui monumentis: quibus, quæ in cæleſtium motuum ratione priſcos fugerant plurima, indefeſſo labore, fœlicique opera, nos, & poſteros noſtros dexterrimè inſtituit. Vnde, ſi, qui viuimus, vel inuidiæ tabe affecti, vel ignorantiæ febre ægri, ingrati iſtud diffiteri; & ſcientes, videntéſque, ignorare velimus: poſteritas tamen, ſi quæ modò vlla futura eſt, éáque erudita, æſtimatura, maximoperéque iſtud eſt deprædicatura. Hunc vos Virum tantum, Aſtronomiæ reſtauratorem, cæterorúmque illius artificum hoc ſæculo facilè Principem, ante oculos veſtros videtis depoſitum; videtis mortuum, quem fato functum paſſim nunc inaudiunt exteri, famâ certè omnibus ingratiſſimâ, qui certatim paulò pòſt condolentiæ ſuæ, atque luctus publicum edituri ſunt teſtimonium; quibus, etiam, dubium citra vllum, iſtud in votis nunc eſt vnicum, vt, alia cùm re ipſum proſequi amplius nequeant, ſaltem funerationis poſtremo officio nobiſcum præſentes afficiant. Quantò igitur magis nobis, qui adſumus, & quorum oculis triſte hoc ſpectaculum obuerſatur, iſtud velle, & præſtare maximè conuenit? Quod etiam, & frequentes, & lubentes agimus, vnáque triſti hoc vultu, geſtúque afflictiſſimos ipſius hæredes erigimus, nec parùm conſolamur. At me, vt verum fatear, hæc magis magíſque ad luctum inuitant, imprimis, cùm apud animum repeto meum, inopinatum, & ſubitum occubitus Tychonis nuncium, primum in funeſtas ædes ingreſſum, vbi coniugem honeſtiſſimam, præ dolore ſibi fermè exemptam, & ſemimortuam, lecto affixam, educatiſſimam ſobolem, obuoluta facie, in tenebris, humi jacentem, & gementem, parietes pullatos, turbatam familiam totam; denique Tychonem meum feretro impoſitum, priùs mortuum aſpexiſſem, quàm ægrotantem percepiſſem: eundemque adhuc intueor, eo planè affectu, qui ſolatium exſpectare verius, quàm id præſtare aliis debeat, vel poſſit. Sed in tanta animi mei conſternatione, quò me, & vos omnes fortaſſis reficiam, illud hoc tempore, quod paſſim vſurpari ſolet, mihi occurrit; impatientiùs eos ſolùm plorandos, quorum turpem vitam inhoneſta mors inſecuta ſit; haud verò mori, quos virtus ipſa præſtet immortales. Id ſi ſic habet, veluti veriſſimum eſt, Tycho noſter mortuis haud erit accenſendus, quòd omnium ſeſe faciebus offerat virtus conſpicua; ad cuius lucis clariſſimos radios excæcari neceſſe ſit mendaces noctuas. Nam, ſi quis clarâ patriâ natus, celebris iudicandus; ſi generoſis ortus parentibus, primam virtutis ſementem accepiſſe putandus; ſi liberaliter educatus, liberalis & ipſe habendus; ſi excelſo ingenio præditus, ſublimium diſciplinarum ardore incenſus, iiſque occupatus, excelſus & ipſe exiſtimandus; ſi ex fortunę bonorum affluentia fœlix cenſendus; ſi ingenij editis in publicum inuentis, & monumentis, planè diuinis in tanto excellentior aliis, quantò ſeſe alij inferiores; ſi Regibus, viriſque Principibus ob hæc charus, fortunatus exclamādus; ſi clarorum, & magnorum hominū applauſus, & collaudatio, laudatum & ipſum efficit; ſi commodus vſus thalami; ſi morigera ſoboles; ſi denique placida mors, etiā atque etiam beatū præſtare poſſunt: profectò TYCHONEM noſtrum omne hîc tuliſſe pūctum, pro virili mea oſtēſurus ſum. Et quamquam optârim alteri cuipiam, cui maior dicēdi vis, minor autē ex luctu animi perturbatio, haſce partes iniunctas eſſe: tamen, cùm de eo viro verba mihi facienda ſint, qui ſeipſum, etiam

me

me tacente, cùm in viuis esset, bonis omnibus prolixè probauit;ea etiam suppetat rerum copia,vt quid è tanto dicendorum numero, pro temporis angustia, potiùs omittendum,quàm commemorandum, cogitare necesse sit; onus hoc mihi imponi tantò faciliùs passus sum.Quò etiam perduxit pluri-mi temporis liberalis,& suauissimi nostri cõuictus, amoris mutui, mutui officij recordatio,& denique hospitij nunc mei destinatio, paulò ante mortem,amicissima,& insuper in ipso desiderium mei hoc postremum. Veritatis igitur simplex cùm sit oratio; non est, quòd à me verborum ampullas, aut vllum insolentem sermonis habitum hîc exspectetis;quandoquidem deformia fucos desiderét, & glaucomata, nullâ cerusâ indigeat per se decora facies:párque sit,vt orationis nostræ indumentum respódeat formæ vestitus.Proinde multa me paucis, illustria humilibus, læta tristibus proferre, patienter admittite. Patriam ergo quod attinet,ea TYCHONI nostro Dania est,quæ aliquot iam,ante Christũ natum,sæculis, Regia dignitate clara,plures semper sagatos, quàm togatos genuit. Iulij Cæsaris minas animosè contempsit, impetus illatos viriliter depulit, & cum vicinis populis frequentia bella gessit. Incolæ, quibus Rex imperat, in equestrem, & plebeium statum distincti. Inter equestris ordinis homines,qui inibi sanè amplissimus est,primario loco Brahei reputãtur,qui,ex Suecia iam olim Reges comitati, splendidissimis feudis, ob virtutem, fidémque in militia constanter præstitam, in Dania ditati sunt. Ante sexcentos annos vnum, atque alterum ex hac familia ad Regiæ dignitatis fastigium euectum, in Annalibus Danicis legitur: Non pauci quoque Monasterienſem Episcopatũ, illum aureum, superioribus temporibes administrarunt. Quin & hodie in Sueciæ Regno Nobilissimo ex Braheis orti superſunt, qui Regi proximi Comites salutantur. Et coràm aspicitis Inclytum, & Generosum Dominum D. Ericum, Comitem in VVesingeburk, Liberum Baronem, in Rhedebhollen, Dominum in Lintholm, qui, vt domesticum infœlicem absens dolet patriæ statũ,sic funeris agnati sui præsens spectator est tristissimus. Braheos genus suum ad Augustos Sueciæ Reges, non iniustè referre, vel nummus quidam argenteus, iuncorum manipulo notatus,à Regeque Ioanne III. signatus, cõfirmat.Nam eo insigni ad stemma deducendum,comprobandúmque suum omnes vtuntur. Natus est TYCHO noster, anno Christi 1546. decimoquinto Decembris,intra nonam, & decimam horam matutinam, Knudstrupij in Scania siti, patri Ottoni, viro militari, & magnanimo primogenitus: matre Beata,ex vetustissima Bildorum familia orta, quæ septuagenaria hactenùs superstes audita est, per plurimos annos vidua, fœmina grauis,pietatis, & pudicitiæ toti sexui exemplum. Hæc filium suum sollicitè admodùm educauit, ad sanctitatem, & virtutem cohortata sedulò,cui is vicissim omne præstitit obsequium.Quæ indoles egregia in prima succrescente ætate, patruo suo Georgio Braheo admodùm grata, ipsum impulit, vt cùm liberis careret propriis,hunc adoptatum sibi asciuerit,domi,parentis loco,pædagogi operâ, informarit; donec decimum & sextum ætatis annum prætergressum, Lipsiá emitteret,vbi summa alacritate literarũ bonarum viam ingressus altiorem, in iis pauxillo tẽpore ita progressus est, vt excelsi ingenij signa ediderit manifesta. Naturâ propensus erat ad Cæli studium,cui tam diligẽter incumbebat,vt inuito præceptore domestico (cui iuris studium cum discipulo tractandum iniũctum fuerat) libellos Astronomicos passim coëmeret,sinéque intermissione perlegeret; Bartholomæo Scultero, tum studiorum causâ Lipsiæ degente,clam in cõsilium adhibito.Noctu sereno cælo,pædagogo inscio,lecto sese subducens, sidera omnia è globo exiguo absque magistro etiam,addidicit;velut etiam Radio Astronomico Planetarum motus diligenter obseruauit,atque sic integrum triennium Lipsiæ exegit; id quod & posteà VVittebergæ & Rostochij,sedulo, & constanter continuauit.Postmodùm,cùm peregrinandi ipsum inuasisset desiderium, Augustam Vindelicorum profectus, inibi,in Consulis Ioan.Baptistæ Henzelij horto maximum Quadrantem ligneum erexit, veluti & aliud, quòd Sextantem dicunt,Instrumẽtum, quibus creberrimè siderum motus explorauit.Inde in Italiam properans,maximã illius partem perlustrauit, atque de hisce disciplinis cum viris harum peritis auidè,multúmque contulit;vndè in dies magnã Astronomiæ notitiam indeptus est.In patriam per Heluetiam regressus,Basileam Rauracorum, aut vicinum aliquem locum,sedem vitæ delegerat;non solùm ob loci celebritatem, virorúmque doctorum illic commorantium complurium conuictum;sed etiam, quòd regio isthæc in trium amplissimorum regnorum concursu, Italiam, Galliam,& Germaniam iungeret, è quo per crebriores literas cum eruditis agere cõmodiùs posset. Quod dum seriò secum constituisset TYCHO, Rex Daniæ FRIDERICVS II. Princeps literatorum amantissimus, de hoc ipsius proposito certior factus, accersitum pluribus dehortatus est rationibus, vtque in patriæ potiùs gloriam domui studia hæc vrgeret, & perficeret, adhortatus: Et, ne aulicis strepitibus, aliísque impedimentis turbaretur,Huennam, Hellespontí Insulam,Latinis Venusiam dictam, vltrò obtulit: Ex Camera item annuos certos reditus exsolui iussit. Hanc TYCHO acceptans conditionem, Insulam ingressus est desolatam, quam breui tempore splendidissimis quibusdam ædificiis habitabilem, veluti & egregiis hortis, agris, piscinis amœnam & fœcundam, cultissimámque effecit. Instrumenta motibus cælestibus accuratissimè obseruandis idonea, quæ iam Pragæ in Curtiano Palatio viua aspicitis omnia,magnæ molis, aut maioris artificij machinas fabricauit quam plurimas. Ex Academiis studiosos, pictores, sculptores, chartopœos, typographos, omnísque gene

generis artifices alios accerſiuit, ipſis victu, & amictu liberaliter proſpexit, ſalaria item diſtribuit. Illic dies, noctéſque viſum, lectum auditum, ſcriptum, pictũ, ſculptum, & fabricatum. Sũmatim; laboratũ; vnicéque Cælum ſpectatum eſt. Horum operum fama mare traiecit ipſum, vniuerſam Europam penetrauit, eóque ex omni parte inuitati, caterüatim, quotidie, ſpectatũ accurrerunt plurimi, quos hoſpitaliter excepit omnes, & pro dignitatis ratione ſingulos, Reges, Principes, horum Oratores, Legatos, Comites, Barones, Nobiles, Studioſos, imò tabellarios; quæ quanti ſumptus res fuerit, cuivis æſtimare facilius eſt, quàm imitari. Nam, quod ipſe ſcriptis ſuis publicis teſtatur de peculio proprio, vltra centena millia Ioachimicorũ, laudabili ædepol prodigalitate, in Aſtronomica impedit. In hac Inſula per hoſce labores nata Tychoni eſt Nova illa Mvndani Systematis Hypothesis, quâ hanc, hanc, quam inhabitamus, Terram, totius quidem Vniuerſi mediũ ſtatuit, motus tamen omnis, ſecus quàm Copernicus voluit, expertem: nec etiã iuxta hanc orbium omnium ſecundi mobilis centra verſari, quod Ptolemæo viſum eſt, permiſit: ſed ambo ſolummodò Mundi lumina, & vnà remotiſſimam omnium aliarum contentricem Octauam Sphæram, in circumuolutionibus ſuis, Terram tanquam cẽtrum, ſpectare indulſit: reliquos verò quinque Planetas circa Solem, veluti Regem ſuum, gyros ducere, ipſo in omnibus illorum reuolutionibus, in medio conſtituto, affirmauit. Hoc ingenioſiſſimo Inuento cæleſtium apparentiarum omnium exactiſſimas rationes reddidit; hoc obſcura illuſtrauit, dubia explicauit. Stellas fixas mille multoties, & diuerſis Inſtrumentis, non mechanicè, ſed per triangulorum rationes, viginti & vnius anni labore pertinaci, & indefeſſo accuratiſſimè reſtituit; abſque quarum rectificatione haud vllus conſtaret verus cuiuſque Planetæ locus. Solis quoque, & Lunæ motus quàm emendatos hic reddiderit, cenſere artificum eſt, & laudare. Parem quoque diligentiam circa Planetas reliquos adhibuit: neque quicquam, quod ad diuinæ Aſtronomiæ inſtaurationem, perfectionémque facere nouerat, vnquam vel ſegnis intermiſit, vel inuidus diſſimulauit, occultauítque, id quod partim iam editi ipſius in lucem libri, partim excudendi prolixè demonſtrant. Aſtronomiâ mechanicâ, quàm VVandeſburgi, arce Ranzouiana ad Hamburgum ſitâ, propriis typis, & ichnographiis elegantibus, primo egreſſus ſui ex Dania anno, publici iuris fecit, Inſtrumentorum fabricam, & eorundem vſum fideliter commonſtrat: ſine quorum ope, & ſubſidio vix vlla obſeruationum conſtaret certitudo. Stellarum autem fixarum abs ſe perfecta reſtitutio, reliquarum inerrantium meritò principium habetur neceſſarium, & fundamentum: quod reliquorum Planetarum rectè demùm ſequitur inſtauramentum. Poſtremum opus, circa quod fruſtrà ſuſcipiuntur alia, prædictionum formas ingenioſè explicat. Atque hæc, ni fallor, vniuerſæ Aſtronomiæ forma eſt, ad quam mihi Tycho quoque noſter ſcriptiones ſuas direxiſſe videtur. Et iam profectò ex triginta ſex annorum certiſſimis obſeruationibus abſolutiſſimum, quod ab eo vnicè, & diu expectatum, in publicũ emiſiſſet Aſtronomiæ Theatrum; niſi migratio ipſius è patria, & inde vſque loci aliquoties mutatio operæ moram inieciſſet pernicioſam: cuius mutationis, & diſceſſus ipſius cauſas, quas perhibuit graues, & neceſſarias, alios malo recenſere. Verùm hanc temporis iacturam facilè reſarciſſet commodiſſimum otium, quod ipſi ante annos tres Auguſtiſſimus Cæſar Rvdolphvs, Imperator ſecundiſſimus, fecerat clementiſſima in Bohemiam euocatione, & ſuſtentatione liberali; niſi, proh fatum implacabile! hunc dira mors, diuino Principi, & nobis omnibus, inſperatò ademiſſet. Nihilominus, ne quis fruſtrà ipſum vixiſſe & cœptum tantum, non verò abſolutum, ipſius opus exiſtimet, ſciat, ex tot annorum luculentis obſeruationibus, quas theſauri loco, ſibi ſemper proximas, & cuſtoditiſſimas habuit, quaſque Daniâ excedens, naue expoſitas (eo modo quo aliquando Iulium Cæſarem, magna pugna, & clade elapſum, ſuos ferunt commentarios) allocutus; & exoſculatus eſt; habet hæredes, quibus etiam haſce, iam animam agens, ſeriò commendauit, ædificij Aſtronomici ſufficientem materiam, cui formam inducere poſſent Viri tres egregij, & Tychoni Mathematicarum diſciplinarum peritiâ noti, & chari, & aliquandiu domeſtici, Doctor Melchior Ioëſtelius, Magiſter Chriſtianus Longomontanus, & Magiſter Ioannes Keplerus, inter cuius manus hæc omnia nunc verſantur. Et quanquam D. Tycho Brahævs, vt ad iuuandum commune bonum vnicè natus, ſic ad præſtandum non tantùm per totam vitam propenſus, ſed ſollicitiſſimus fuerit adeò, vt nullum laborem ſubterfugerit, nullis ſumptibus pepercerit: nihilominùs, vti mos Mundi huius eſt, aliquot hominum (ſi etiam tales homines ſint) reprehenſiones euadere non potuit. Aliis enim ab auita degenerare virtute viſus eſt, quòd equeſtris ordinis, & grauiſſimæ authoritatis homo, literas, & ex hiſce Mathematicas diſciplinas tractaret; nec priuatim tantùm iis deliciaretur (quo fortaſſis apud hoſce veniam impetraſſet aliquam) ſed inde etiam publicam expectaret laudem, atque gloriam, dignus reputatus, cui nobilitatis ademptum reſignaretur priuilegium. Huiuſmodi domi, & foris ſuſtinenda complura ipſi fuerunt iudicia; ſolo riſu, veluti & ſolebat, refutanda ſimplicitas, & rudis ignorantia. Quòd ſi enim inſcitia ſtemma mereretur; quis agreſtibus futurus nobilior? Sin ſcientia inſignis efficit, quænam Mathematicâ poteſt nominari præſtantior? id quod docti intelligunt. Verùm tolerabilis iſthæc quodammodo fuerat iudicij infirmitas hominum, errore potiùs, quàm ſtudio, eò dementiæ prolapſorum. At ab iis, qui eruditionis titulis inſoleſcunt, qui literarum, & morum bonorum profeſſiones ſibi vendicát,

imò

ſimò ab iis, de quibus optimè ſemper, ſuomet ipſorum etiam teſtimonio, meritus fuérat, falſas criminationes, infaméſque calumnias, exſpectare, & perferre; res mihi videtur longè impatientiſſima. Hoc pacto, ante annos pauculos, quidam ingenioſus, & doctus; ſed abſque religione, & virtute homo, tetricum, & famoſum contra præſtantiſſimum hunc Virum diuulgauit ſcriptum, quale in hoc genere non vidit antiquitas, nec fortaſſis ſpectatura eſt vnquam poſteritas. Non ſat fuerat infamatori illi plagium committere litterarum, & TYCHONIS Hypotheſin, Vraniburgi repertam, falſariè pro proprio inuento venditare; niſi etiam Virum auiti generis, ſummæ eruditionis, inculpatiſſimæ vitæ, cum tota ipſius honeſtiſſima familia, ſexcentis contumeliis, & totidem mendaciis, apud alios, ſi non deformatum, ſuſpectum ſaltem reddidiſſet. Et profectò iure actum cùm hoc fuiſſet, velut etiam iam agi cœptum fuerat, niſi mors feram illam ſingulari beneficio, affeciſſet, & pœnæ ſubduxiſſet commeritiſſimæ. Sed quemadmodum TYCHO ipſe ſeſe, dum viueret, contra eiuſmodi calumnias, conſcientiæ innocentiâ, plurimorum item Illuſtrium, & doctorum Virorum iudicio conſolatus eſt: ſic etiam cuilibet rectè ſentienti eadem hæc non abundè non poſſunt ſatisfacere. Ob ingenij, & doctrinæ excellentiam, nominíſque celebritatem, Inuictiſſimus Cæſar RVDOLPHVS, Princeps ſapientiſſimus (quem meritò primo loco nomino) in aulam ſuam accerſitum voluit. FRIDERICO verò II. Daniæ Regi, tam charus, tam magnus, támque bonus habitus, vt nihil, quod maioris momenti fuerat, abſque huius ſcitu ſuſciperet. IACOBVS IV. modernus Scotiæ Rex, carmine TYCHONEM laudauit, ERNESTVS, Elector Colonienſis, plurimùm huic ſemper fauit. GVILIELMVS, Haſſiæ Land-grauius, per multos annos, literis de rebus ad Aſtronomiam ſpectantibus, cum ipſo certauit: quæ primo Epiſtolarum ipſius libro editæ continentur. VDALRICVS, Dux Megapolitanus, quò in Dania ipſum retineret, nihil non tentauit. Longum foret omnes per Europam ex Imperioſa familia natos, defunctos, & ſuperſtites, quorum ad TYCHONEM clementiſſimæ exſtant literæ, & ſpectantur munera, huc accenſere. Sed eruditorum, Dij boni, quot exaratarum ad ipſum epiſtolarum volumina, abſtruſis quæſtionibus pleniſſima! Nec vllum hoc ſæculo opus eruditum, & in Philoſophia egregium diuulgatum, in quo TYCHONIS nomen aliquoties legatur, in quo non ad ipſius authoritatem prouocetur. Et, vt è plurimis paucos nominem, Franciſcus Patritius, Clauius, Scaliger Ioſephus, Vlmus, Maginus, Roëſlinus, honorificè hunc, & frequenter, ſcriptis ſuis compellant. Quis igitur tam exmens erit, aut ſenſus reprobi, qui non tot illuſtrium, & doctorum virorum candidis de D. TYCHONE cenſuris ipſe etiam ſubſcripturus ſit, veritatíque calculum adjecturus ſuum? Non Deum TYCHONEM facio, ſed hominem fuiſſe, & ſcio, & affirmo, cui nobiſcum omnibus errare, atque labi fuit cōmune. Non diffiteor quoque, aut pernego, & ſuos ipsū habuiſſe næuos, quibus mortalium haud expers vllus eſt. Iſtud tamen coram quocumque, erecta ceruice teſtari poſſum, & teſtor quoque, totis illis nouem menſibus, quibus triennium ante, VVittebergæ cum familia mihi conuixit hoſpes, eum ſeſe geſſiſſe erga Deum, & Homines, quoad Chriſtianum, & literatum hominem apprimè decuit: cum coniuge honeſtiſſima, ſuíque obſeruantiſſima fœmina, maxima vixit concordia: liberos, ex octo adhuc ſex ſuperſtites, ad pietatem, & modeſtiam aſſuefecit: filios, qui ipſi duo, ſtudiis: acu, & colo filias occupauit: nec otio, peccatorum ſeminario, infenſiſſimus, diffluere cæteram quoque familiam paſſus eſt. Conſorti ſuæ facilis: ſeueritate verò reliquos continebat in officio: erga peregrinos comis, hoſpitalis, liberaliſſimus in pauperes. Verbis ipſius veritas, & breuitas: geſtui, & vultui grauitas: conſilio prudentia: factis felicitas inerat. Nihil fictum, nihil ſimulatum in ipſo, ſed ſcapham ſcapham appellabat: vnde omne, quod ſuſtinuit, odium. Nihil in ipſo humile, nihil dejectum: ſed ſublimem ferebat ſupra omnes fortunæ minas animum. Nulla in ipſo, præterquam temporis, animaduerſa auaritia: ipſi vita ſtudia erant: deliciæ verò meditatio; diuitiæ ſcientiæ: virtus nobilitas: religio, dilectio. Faſtum deteſtabatur omnem, omnem inanem ſtemmatis jactantiam. Non iræ tenax, & offenſionum, ſed ad condonandum facillimus, vtque vno dicam verbo, quod ab aliis expectabat, idem promptiſſimè præſtabat ſingulis. Prodeſſe cunctis ſtudebat, nocere verò nemini. Haberem, quæ plura de ipſo veriſſime prædicarem, ſi is, qui me grauiter exercet, luctus ſineret, nec noſſem vobis aliàs hæc omnia ſatis, ſupérque cognita, & perſpecta. His animi dotibus TYCHO noſter prædictus, cùm viueret; quibus etiam nunc in animis bonorum viuit, & victurus perpetuò eſt. Has exornârunt fortunæ bona, quæ hæreditate conſecutus fuerat ampliſſima, veluti inſuper ſperare poterat olim maiora. Neque etiam corporis hunc deſtituit honor, atque decus: erecta ſtatura; firma, & virilia latera; facies decora, & aperta, quam ante annos triginta Roſtochij quidam noctu, auſu prorſus ſicario, læſit, veſtigio ad mortem vſque ſemper conſpicuo. Valetudine antehac vſus fuit proſperrima, & inoffenſa, quam deinceps loci mutatio, & ipſam paulatim immutauit, nutantémque reddidit; vnde & ipſe breuioris vitæ coniecturam deſumpſit. Æſtate præterita deteriùs longè habere cœpit, quod tamen, quantum potuit, apud ſuos diſſimulauit. Crebriores cum amicis lætitias abrumpens, de morte ſermones inſtituit: quin & domi à familia intereà temporis plurima animaduerſa prodigioſa, veluti & meus aliquid Genius præſenſit. Nam eo ipſo, quo ægrotare hîc cœpit die, ego hiſtoriæ Anatomiæ Pragenſis finem imponens VVittebergæ, atque ad Lectorem præfationem amanuenſi meo dictitans, plurimorúmque fau-

torum, & amicorum nomina recitans, de repente hæc iussi scribere: Tu verò, Generose D. Tycho, fermè mihi excideras. Nam ignoro hactenus cælum, an terram potiùs habites: num suspicias, an despicias. Salue tamen mihi cum Typotio nostro (quem similiter ignorabam mortuum) vbicumque sis, plurimùm. Dies, quo in morbum incidit, 13. Octobris erat, quem ipsi intempestiua inuitauit verecundia. Ad illustrissimi enim Viri cœnam cum aliis vocatus hospes, vrinam suppressit, quæ confessu protracto aucta, vesicam ita distendit, vt quasi luxata, postmodùm excernere volenti, ampliùs non obedierit. Hinc subsecuta ischuria, & doloris vehementia, quâ, cucurbitæ instar, attractus sanguis, vesicæ phlegmonem induxit, quam illicò, vt solet, febris comitata continua, & ab hac leuiusculum exortum delirium. Qui affectus eò à me designatur deductiùs, ne veritati forsan vis fiat commento alienissimo. Nocte, quæ ipsius mortem præcessit vltima, obtinuit eas à morbo inducias, vt magna facilitate, & consideratè plurima ordinarit. Et quemadmodum Poëticæ à pueris vsque fauens studiosiùs, expeditum, & elegans fudit carmen; ita morti vicinus verè cygnæam canere prolixè auditus est, quam etiam multoties suos iussit excipere: ardentissimos ad Deum, pro concessa vitæ vsura, pro exhibitis innumeris beneficiis, pro publica concessa pace, pro tributa toties Cæsari læta victoria, próque bonis abundè in commune collatis omnibus, hymnos modulatus est; pro placida animæ emigratione, pro cælesti diuersorio, profundis suspiriis supplicauit; Ecclesiam, Rempublicam, suósque omnes diuinæ protectioni commendauit; curam egenorum habere sine respectu omnium suis seuerè injunxit; piè, & honestè viuere, diuinúmque sperare auxilium iussit. Atque sic inter preces, & cohortationes, nobis omnibus, & vitæ huic valedixit, tam tranquillè, vt deficere nec visus sit, nec auditus. Sic itaque die abhinc duodecimo, qui erat 24. Octobris, cùm annos vixisset 54. menses 9. dies exactè 14. humanis exemptus est Vir illustris, & generosissimus D. Tycho Brahevs, singulare Naturæ beneficium, & literaturæ ornamentum; quem non tam clara patria, nobiles genitores, corporis, fortunæque bona alia, quàm excelsa mens, & diuinum ingenium, carum, amabilémque Principibus, doctísque viris, adeóque vniuersis, præstitere; cuius mors, quam pia, & honesta vita præcessit, haud mala esse potuit, eius nunc exuuias, & quicquid in ipso mortale fuit, terræ committimus, officio humanitatis vt postremo, sic maximo: pars ipsius verò melior, hoc est anima, Iesv Christi Seruatoris nostri sanguine pretiosissimo redempta, Cælum, quod antea suspexit, & meditatus est, cum beatis omnibus inhabitat, cunctáque hæc inconstantia despiciens, vitam iam viuit verè immortalem.

Orationis Funebris finis.

Ne quispiam moretur, quòd sub Orationis superioris finem, legatur Tycho supra annos LIV. vixisse menseis IX. & dies exactè XIV. cùm ipse superiùs scripserim eum, præter annos illos, vixisse menseis præcisè X. adnotandum est, cùm ipse Tychonem habuerim natum die Decembris XIV. & mortuum deinceps die Octobris XXIV. supputari omninò, præter annos integros, menseis X. ac dies X. Et quia tamen tempus Natiuitatis designatum est Stylo Veteri, tempus verò Mortis Stylo Nouo; ideò me, habita ratione detractionis dierum intermedio tempore factæ, detraxisse eos decem dies, quibus profectò Tycho non vixit: quare & superesse menseis præcisè X. Parem rationem habui, cùm vitæ Peireskij tempus supputaui. Excusandus porrò Iessenius, quòd præfestinanter Orationem conscripserit; neque idcircò aduerterit, nato Tychone, vt statuit, die Decembris XV. aut superesse nouem dies, supra X. menseis, si ad Stylum quidem veterem respexit, aut superesse XXIX. supra IX. menseis, si respexit ad nouum. Quanquam hoc parui momenti est. Gratè interim habeo, quòd docuit Tychonem ex eo esse stemmate, è quo fuere pridem duo Reges assumpti, & nonnulla item alia, quæ mihi fuerant incomperta; vt quòd præter sex liberos, quibuscum migrauit Tycho in Germaniam, etiam duos alios habuisset.

Subsequuntur tum *Epitaphium*, tum *Chronologicum Distichon*, quod vtrumque, vt iam monui, intertextum superiùs est: ac ista quæ sequuntur, subinde.

ELEGIA
IN OBITVM EIVSDEM
D. TYCHONIS BRAHE.

Tv quoque funebris pars haud incognita pompæ,
Appositos lacrumis funde Elegia modos,
Terrigenas animis potuit qui sistere Cælo:
Terrigenum tumulo conditur ecce manu.
Assuetósque oculos cælestem pandere lucem
Fusa super tenebris inuida claudit humus.
Gratuler ambiguum est, an laxem fræna dolori?
Dum meditor, lacrumas vtraque causa ciet.
Infœlix mundi soboles, homo dedite mundo:
E mundo reliquum quid tibi Parca facit?
Quando etiam lethes Sapiētia mergitur vndis,
Diuináque animi mors populatur opes:
Nec iam Sideriæ frigentia pectora curæ
Demulcent solitis vita abeunte modis.
Si pars est hominis melior, mens edita cælis,
Vilia si terræ pondera corpus habet;
Si probat ipse Deus, pecudum contemnere vitam,
Pinguia non ventri thura adolere Deo:
Sed memorem esse sui, celerésque patrare per annos
Dignum aliquod tanta nobilitate decus;

Si

Si potior mentis, quàm corporis vlla voluptas,
Pulchrior illius ſi, meliorque labor;
Si patrias animo præſtat decurrere ſedes,
Et laudem authoris commemorare Dei:
Debuerant equidem pulchræ molimina mentis
Occidui fato corporis eſſe ſuper.
Nunc veluti nigris fulgens in nubibus arcus,
Has ſimul ac venti diſſoluere, perit:
Non ſecus Aſtrorum tot iam quæſita per annos
Notitia, & celeris mobile mentis opus.
Quod viſum Vranie fertur mirata ſub Aſtris,
Exemplo ſenſus obſtupefacta ſui:
Heu mihi non potuit motu ſupereſſe cerebri,
Nec niſi prægreſſis ſenſibus ire comes!
Scilicet ipſa etiam quondam pulchra Aſtra peribunt,
Et res inſtabiles fluxa ſigilla decent.
Scilicet exiguum eſt, & vaſto ex æquore gutta
Quicquid ſideriâ de ratione tenes.
Vtque bibit floris lux irradiata colorem,
Ipſa ſibi nullus de Phaëtonte color:
Non aliter viles ſenſu monſtrante figuras
Mens hominis, craſſo corpore merſa, videt.
Aut tenue, aut nihil eſt, ſpecies aut proxima vero,
Aut pars in promptu eſt, pars adoperta latet:
Diuinos puro donec de fonte liquores
Corporis è vinclis, morte ſoluta capit.
Non igitur miſer eſt, lacrumis non aptus acerbis,
Solatur Domini quem modò blanda manus,
Oblitum leuium, capiat quò maxima, rerum,
Iam vacuum curis, improba vita tuis.
Non poteras lethum pulchram præuertere palmam,
Arte triumphata, ſideribúſque venis.
Non poteras penitus doctrinam extinguere mentis;
Quam ſpargit toto plurimus orbe liber,
Audiit hinc viuus magnas Pæana per vrbes,
Poſteritas omnis quem benè grata canet.
Gratulor hanc meritò ſortem: ſed cauſa doloris
Non leuis à noſtra nunc mihi parte venit.
Non mea tam longæ iungam ſuſpiria pompæ?
Méne hilarem iubeat publicus eſſe dolor?
Nam veluti ſi quà ſtagnantibus incidit vndis
Scrupulus, & fluctum motio prima dedit;
Addit ſe in ſpatium, viréſque acquirit eundo
Circulus, atque omni littora parte ferit:
Non aliter, qui iam Pragenſi mœror ab vrbe
Naſcitur, Eois, occiduiſque plagis,
Regna per, & gentes, magis ac magis auctior, errans
Conturbat veſtras Auſter, & Eure domos.
Dania cumprimis Braheum patria plorat,
Iamque ſuum Atlantem non abiiſſe velit.
Illuſtriſque domus, columen, Braheia, regni,
Occubitu Solis, lumine caſſa ſui,
Luget, & ad luctum ſocios vocat ordine Billos,
Rudros, Rantzouios, pulchráque ſerta Roſæ.
Stemma viri fulgens, regnum ſibi vindicat vnum:
Doctrinam cenſent omnia regna ſuam.
Fama Caledonium longè tranabit in orbem,
Signáque mœroris Rex Iacobe dabis,
Muſarum cultor celebris, tecúmque per orbem
Muſarum quotquot myſtica ſacra colunt,
Seu Princeps ditione potens, ſeu Flamen honore,
Quos loquitur propriâ pagina ſcripta manu;
Seu quocumque loco Stellarum conſcius artis,
Cui fuit in voti parte, Tychonis amor.
Non ita fatidicas ibant crebra agmina Delphos,
Sollicita ambiguos aure notare ſonos:
Quàm ſuper arcano cælorum plurima motu
Braheas adiit litera miſſa manus.
Conticuit vates. migrant oracula terras,
I, quære hinc alios Delphica turba Deos.

TV verò ante alios, Cæſar ter maxime, Reges
Non aliquem motum corde latente capis?
Venerat immitti Phœnix dilapſus ab Arcto,
Atque in Teutonia nidificabat humo,
Phœnicem propriâ voluiſti cernere in aula:
Non alia imperio dignior ales erat.
Venit ſumma dies, properarunt fata receptum
Phœnicem flammis, Phœbe, adolere tuis.
Quò minùs hunc flocci credam Te pendere caſum,
Impedit officium diue Rudolphe, tuum,
Armatum imperij depellere finibus hoſtem,
Tutari pacem, iuſtitiamque domi,
Et ſtudia, atque artes validas plantare per vrbeis,
Vnde hominum capiat commoda multa genus;
Percipiátque Dei iuſtas ſapientia laudes:
Hæc ſunt imperij munia ſumma tui.
O vtinam nunquam tua ſceptra fatiget Erinnys,
Arma domi nemo concitet, arma foris,
Nulla intemperies languentia corpora tentet,
Quod ſatis eſt, fundat terra petántque manus.
Non ideo nulli cingant tua lumina faſces,
Non minor hinc Regi retribuatur honos.
Te duce certatim ſpeculentur ſidera ciues,
Quantaque diuinæ ſint monumenta manus.
Scilicet hæc vna eſt diuini meta laboris,
Hæc hominum decuit vita beata genus.
Hanc equidem Eois vitam vixiſſet in hortis,
Si poſſet vetitis abſtinuiſſe bonis.
Nunc immorigeros Nemeſis diuina, magiſque
Trux hominem duro pectore plectit homo.
Terra homines plectit, tribulos commutat ariſtis,
Torrida nunc æſtu, nunc adoperta niue.
Hinc genus Adamidum duras damnatur ad artes:
Siderea cunctis non vacat arte frui.
Hanc tamen eſſe tuam voluerunt Numina curam,
(Par immortali regia turba Deo.)
Has etiam ingenuas in ſceptra reponere curas,
Quóque potes, arctas amplificare, modo.
Tempora nobilibus condunt pereuntia ſignis;
Ætatem mundi pectora bruta docent.
Quanta ſit, expediunt, cælorum condita moles,

Quamque

Quamque ſit humana commoda forma domus.
Ne velut ignota viuat peregrinus in vrbe
Terrigena, hoſpitij neſcius ipſe ſui.
Incipe, mortalis, ſtolidos deponere faſtus:
Quantula de mundo portio, quæſo tua eſt?
Quin etiam humanos adiutant gnauiter vſus
(O res ingratis ſæpè iteranda viuis:)
Vranien fœcunda Ceres, Bacchúſque loquuntur,
Fauni Capripedes, Arcadiúſque Deus.
Vranie inſtabilem conſtrinxit Nerea nautis,
Æolia, Vranie ſub iuga, caſtra dedit.
Hæc auis Hiſpanos alium deduxit in orbem,
Huic ceſſit clauſas gens tremefacta fores.
Vranie Batauos ſæua ſeruauit ab Arcto,
Quos fugit multo tempore clauſa dies,
Tanta dedit quondam cultori præmia diues;
Non equidem cunctas, credite, fudit opes.
Claudit inexhauſtam gremio prædiuite gazam,
Dat noua non pigris munera, culta viris.
Vim Cæli reſerate viri, venit agnita ad vſum:
Ignotæ videas commoda nulla rei.
Clauſa aperire labor: ſed apertis non labor vti;
Naturæ ingenio, vim reſerate viri.
Mi quoque, Diua potens, propiùs perculta dediſti,
Ne cruciet mentem vana ſuperſtitio.
Dulcia non poterat compeſcere ſomnia Moſes:
Suſpicio magnos fecerat Aſtra Deos:
Fortè etiam magicas veniſſem promptus ad artes,
Eliciens Orco, quos regere Aſtra putant.
Intima quantiſper non ad penetralia veni,
Explorans vires lux animoſa tuas.
Conſulat Aſtrorum vires, quicunque laborat
Cum fructu vetitis obuius ire libris.
Tuque adeò immanes terris auertere peſtes
Si (quod Sacra iubent) Diue Rudolphe, cupis;
Si tibi ſunt cordi miſeræ noua commoda vitæ,
Gloria ſi ſummi, cultus, amórque Dei:
Hanc etiam clemens ſtudiorum amplectere partem,
Conſciam & Aſtrorum perge fouere Deam.
Strauiſti Scythicum non vna clade tyrannum:
Imbellem exſupera tandem etiam inuidiam.
Millia militibus, veniant modò ſingula Muſis:
Neutra grauant reditus inuida lingua tuos.
Si tamen vſque adeò multos rapit omnia miles;
Si cunctas adeò Mars populatur opes;
Seruanda eſt inopi tantilla pecunia fiſco;
Et nihil eſt ſtudiis, ſordide Rhetor, opus.
Deme catenato pretioſa monilia collo,
Sit ſimplex veſtis, menſáque parca tibi.
Luxuries inopi famuletur publica fiſco,
Nam nihil eſt illis, ſordide Rhetor, opus.
Tunc etiam Iouæ fiſco cedemus honores;
Aſtra locum caſtris, ingeniúmque dabunt.

Ioannes Keplervs mœſtus poſuit.

INCOMPARABILIS VIRI
TYCHONIS BRAHE
ATLANTIS CYMBRICI, ET EQVITIS TORQVATI
ELOGIVM.

EDuxit, perhibent, immani mole Gigantes
Simplicibus tellus denuò culta viris.
Hi tentare quidem Cælos aſcendere quōdam,
Quos tamen in terram, Dij repulere ſtatim,
At noſtris alium videas genuiſſe diebus,
Ipſum cui Cælum ſarcina parua fuit.
Hic, cui non totus terrarum quà patet, orbis
Sufficere, euentu iudice non potuit.
Hic dico, ille Gigas, quem fama reclamitat harmis
Aſtriferos cælos impoſuiſſe ſuis.
Hic voluit Stellas flammantes inter Olympi
Viuere, ſic ſcrutans intima clauſtra Poli.
Vnde refert nobis victor Myſteria cæli,
Quicquid & occulti magnus Olympus habet.
Hinc videas monumenta viri, quæ Cælitus ipſe
Edoctus, nobis conſpicienda dedit.
Hæc, Diodore, oculis ſi vidiſſes, Miraclis
Dixiſſes ſeptem connumeranda tuis.
Cedite iam Primi Inuentores, cedite tandem:
Viribus hic cerebri vos facit arte rudes.
Hei mihi! Quid video? rumpit mea verba quid inter?
O mea quid ſubitus occupat oſſa tremor!
Occidit! hei vobis Cælum, fulgentiáque Aſtra!
Occidit ipſe Tycho ſummus & alter Atlas!
Quid veſtrum ΤΕΙΧΟΣ miſiſti abire Tychonem,
Cui ſemper veſtri maxima cura fuit?
Anteà quem nobis ecce, Aſtra dedere benignè,
Inuida nunc oculis ſurripuere meis.
Non ego macreſco: Neque, ſi mihi vera fatendum,
Terra fuit tantum digna tenere virum.
Nūc Tycho ipſe ſuo ſpeculās ſpatiatur Olympo,
Atque ipſi ſpecula eſt, quod fuit ante ſcopus.
Ergo ſi voti compos iam deſpicit alto
Oſorem, dicens: Nil tua dira moror.
Nil tua dira moror, Fortunæ victor & ipſe,
In terris poſthac degere non cupio.

Pavlvs Ianvs Colding Cimber.

SVpereſt, vt liberem fidem circa memoratam Tychonis Epiſtolam de Confectione Elixiris ad Rudolphum Imperatorem. Tantò verò lubentiùs ipſam publici iuris facio, quantò optimus VVormius rectè diuinauit, nullum fuiſſe ad nos exemplum delatum egregij illius *de aëre peſtilenti corrigendo* Tractatus, in quem præclarus Bartholinus ipſam inſeruerit. Quando certè nullum reperire licuit in inſtructiſſimis Bibliothecis eximiorum Medicorum Riolani, Morei, Patini, Mentelij, ne quid de Thuana, & cæteris dicam; credere omninò par eſt nuſquam apud nos aliquod exſtare. Tacere interim non decet, quod ille in ſuis ad me literis habet, dum,

Credo,

Credo, inquit, *hoc ipsum Medicamentum, de quo tecum egit nobilissimus Dominus Retziu : Nam hoc nobis familiare, & in Pharmacopoliis nostris titulo* ELIXIRIS TYCHONIS *venditur. Ego crebberrimè in morbis malignis vsus sum magno succeßu. Sudores potenter mouet, malignitati resistit, &c.* En verò quid id rei sit.

ELIXIRIS TYCHONIS DESCRIPTIO

Aduersus morbos Epidemicos,

Ad Rudolphum Imperatorem.

AVgustissime, & Potentissime Imperator RVDOLPHE, Domine clementissime. Descriptio Medicamenti, quod contra morbos Epidemicos passim nunc grassantes, Dei dono, efficax est, quale sacra Cæsarea Majestas tua clementissimè per suum Capitaneum Brandeisensem à me expetiit, in hunc modum, prout ipsemet adinueni, & comprobaui, se habet,

Accipiatur primùm pro corpore, & fundamento, Theriacæ Venetæ optimæ, & veteris, aut potiùs Alexádrinæ, libra vna, cui in vitro oblongo, satisque capaci, superfundatur spiritus vini, è generoso vino, terna distillatione, & rectificatione moderato calore elicitus, vt exstet supra Theriacam ad quantitatem palmæ; postéaque bene obturato vitro, ne spiritus exhalet, fiat digestio in tepido balneo per septimanam. Eâ peractâ, materia omnis, quæ in vitro est, filtretur per bibulam papyrum, vt separetur purum ab impuro, liquórque admodum rubicundus, & perlucidus, qui hac filtratione prouenit, indatur cucurbitæ vitreæ, & suprà posito alembico, cum suo recipiente, atque vtrobique bene clausis de more vitris, fiat lenta distillatio in balneo mediocriter calido, nec æstuante; donec spiritus vini in receptaculum guttatim euocatus materiam, siue essentiam Theriacæ in fundo cucurbitæ vitreæ, instar mellis liquidi, colorem tamen ad subrufam nigredinem tendentem obtinentis, reliquerit. Spiritus autem ille vini Theriacalis per se in vitro bene clauso conseruari poterit, & parùm manè, vbi lubuerit, de eo sumi, instar alterius aquæ vitæ: habet enim in se aliquid de volatili essentia Theriacæ, ideóque præseruatiui loco est, præsertim si ex oleo juniperi sulphurato, de quo mox dicemus, bis, vel ter vlterius in balneo exaltatus fuerit. Porrò essentia illa Theriacæ, quæ in fundo remansit, sic efficacior reddenda. Sumatur Sulphuris è Cholcotare puro ter sublimati, & quarto ex Aloë, Myrrha, & Croco semel, leuiter, sine adustione eleuati, quarta pars libræ; huic superfundatur in cucurbita vitrea oblonga de oleo baccarum Iuniperi, quod purum, & in balneo rectificatum est, tantum, vt super emineat quatuor digitis. Potest etiam addi oleum Succini in balneo ter rursus distillatum, & ab odoris vehementia liberatum, vt sit eius quarta pars, respectu olei juniperini, estque sic melius: ponatúrque bene clauso vitro, in fornace cinerum; ibi stet in tepida digestione per quatriduum. Eliciet interim oleum juniperi è floribus illis sulphuris rubicundissimam tincturam, & optimam eorum essentiam in se attrahet. Fiat & hîc separatio filtratione, prout anteà. De puro autem, & rubicundo liquore, qui papyrum bibulam transiuit, addatur duodecima pars essentiæ Theriacæ priùs confectæ, ita vt hæc duodecim vicibus oleum illud juniperi sulphurisatum excedat: mox simul digerantur in tepenti balneo, violá oblongá bene obturatâ. Potest tamen iis priùs aliquid addi de extracto radicis Angelicæ, sale Absinthij puro, & essentia Carabis albi. His tribus simul mixtis, & pro decima sexta parte priori liquori junctis, posteáque, vti dictum, simul in digestione collocatis, idque per octiduum.

Superaddere etiam conducit ante digestionem, de priùs reseruato spiritu vini Theriacali, tantum, vt tribus digitis superstet. Digestione hac peractâ, fiet denuò separatio impuritatum intrinsecarum per filtrationem supradictam, & spiritus additus separetur in balneo, lentissimo igne, donec materia in fundo remaneat, instar picis liquidæ, quæ ex Dei benignitate, præsens est remedium contra luem Epidemicam, octo, decem, vel duodecim guttis pro ratione patientis, in aqua aliqua competenti; vtpote Prunellæ, Angelicæ, aut Cardobenedictæ, cochleari vno intrò assumpta; idque statim, ac morbus sentitur, antequam per somnum virus cor occupârit, & postea sudore per aliquot horas, quò diutiùs, eò meliùs elicito. Si manè quolibet, jejuno stomacho de hac Medicina duę, vel tres guttæ in vino Absinthiaco, vel quouis alio appropriato liquore assumantur, Præseruatiui eximij loco est.

Potest verò hæc ipsa Medicina, per se omni auro præstantior, adhuc magis exaltari, per additionem tincturæ corallorum, sapphiri, & hyacinthi, & margaritarum materiæ resolutæ, tum quoque auri potabilis, si modò verum, & genuinum, ac corrosiuis rebus non inquinatum, & corruptum haberi possit; ita vt de singulis hisce scrupulus vnus priùs confecto Medicamento adjungatur, misceatúrque.

Quin & vniuersalius vt hoc reddatur Medicamentum ad omnes morbos, qui per sudorem curari possunt, qualis fermè est tertia pars omnium eorum, qui humanum corpus infestant, sic procedendum.

Antimonium selectum in regulum purum, ter, vel quater reiterata fæcum abjectione, redigatur; posteáque contuso, & puluerisato regulo, per cucurbitam terream, ignem fortem sustinentem, ad latus dispositam, impellatur forti igne, & successiuè adaucto, alchol Antimoniale, in aliam cucurbitam terream recipientis loco appositam, donec totus fermè regulus Antimonij instar pulueris subtilissimi vas antepositum subierit. Hoc Antimonij Alchol posteà in vasculis quibusdam reuerberationi idoneis, & ignis vim perferentibus, benéque argillâ munitis, imponatur in reuerberatorium clausum, ita vt

vt flamma infrà,ac fuprà tranfeat,ipfa autem vafcula conclufa non attingat; fiat reuerberatio fucceffiuè adaucta, per fex hebdomadas,donec Antimonium in puluerem album, vel fubflauum redactum quodammodo fixum euadat.

Hic puluis Antimonij, etiam in aliqua copia affumptus, non purgat, nec quidpiam corpus moleftat; fed folummodo fudorem moderatum, nec debilitantem ciet.

De quo fi priùs præparatæ Medicinæ parum immifceatur, multò adhuc præftantior, & efficacior ad omnes morbos Epidemicos redditur: & infuper Febres quafcumque ritè adminiftrata curat, obftructionéfque aperit.

Atque hæc de Medicina Epidemica, quam Cæfareæ tuæ Majeftati, prout clementiffimè voluit, humillimè & fideliter confignaui, & vt fecretam habeat, fibíque foli referuet, demiſsè peto. Mitto verò nonnihil de eadem, quatenus hanc iuxta priorem defcriptionis partem abfoluere licuit,quæ etiam valida eft, atque, Deo dante,in talibus morbis præfens remedium exhibet.

Eftque hæc purior,& præftantior eâ,quam Cæfarea Majeftas tua à fuo Capitaneo per me etiam paratam habuit.

Hanc vt Cæfarea Majeftas tua clementi animo accipere, donec plura eiufcemodi & maiora in eius gratiam parare opportunitas dederit, non dedignetur, fubjectiffimè oro. Deus Optimus Maximus Cæfaream tuam Maieftatem ab omni malo tueatur. Datæ ex Arce Cæfareæ tuæ Maieftatis Benachia, die 7.Septembris anni 99.

TYCHO BRAHE.

CÆterùm,ifthæc ad Rudolphum Imperatorem Epiftola admonet me,vt attexam aliam, quam ad eundem Tycho VVandesburgo dedit, fub initium anni 1698. vt effet Præfationis loco ad Catalogum mille Affixarum, quem tunc ipfi, ac vnà alia quædam adjuncta nuncupauit. Ipfa eft, cuius fuperiùs facta mentio eft, cuiufque eft etiam, cum argumento tum ipfius, tum Catalogi, tum Tabularum, explicationifque ipfi adiunctarum relata conclufio.Dixi quoque illeic eam me defumpfiffe, cum cæteris, ex ipfiffimo Manu-fcripto exemplo, quod Tycho ad Principem illuftrem VVolfgangum Theodoricum Salifburgenfem Archiepifcopum mifit; nunc autem, vt eam heic adiiciam, duæ potiffimùm faciunt caufæ. Vna eft, quòd, tametfi varia illius exempla miffa huc illuc fuerint (& meminit fanè Maginus exempli ad fe miffi, vt fuperiùs attigimus) nemo tamen hactenus fuerit, qui publici iuris ipfam fecerit; cùm interfit nihilominùs,ne ex tanto viro vllum monumentum confimile pereat. Altero, quòd hac occafione præoccupare, & fubiicere valeam, quod defiderari ex me poffet, ob fcrupulum fuperiùs iniectum, de difcriminibus aliquot abs me adnotatis circa Longitudines, Latitudinéfque Affixarum, inter Catalogum Præfationi adnexum, & Keplerinum illum infertum in Rudolphinas Tabulas, ac alium à Tychone infertum in Progymnafmatum librum primum. Ac ederem quidem, vt Keplerus fecit, Catalogum integrum; verùm quia ille prælaborauit, interferuítque etiam, fi quam deprehendit inter fuum,&,non Progymnafmaticum modò, fed alios etiam, qui Longomontani, & Piferi fuere, difcrepantiam; idcircò non eft, cur actum agatur. Operæpretium folùm eft, quî ifte ab illis difcrepet, diligenter notare; cùm effe profectò, aut haberi deterioris notæ,quàm illi non debeat: vtpote qui ex eadem Tychonis officina prodierit, cuique ipfe fua fubfcripferit manu. Operæ, inquam, pretium; vt poffint,qui rerum huiufmodi ftudiofi funt, Tabularum marginibus adfcribere difcrimina, quibus deinceps, dum aliquam defignatarum Stellarum vfurpabunt ad calculum, admoneantur expendere ecquis eius locus fit verior habendus.

Quanquam, iuxta ea, quæ loco iam citato, præmonui, prætermittam Stellas circiter viginti, in quibus differentia non eft dimidio minuti maior; ac proferam folùm triginta, aut triginta tres, in quibus quæ occurrit, eft notatu dignior. Admonui illeic obiter, effe in hoc Catalogo Stellas nonnullas, quæ alia ratione indigitentur, quàm in cæteris. Nam in Keplerino, v.c. circa Caffiopejæ conftellationem legitur, *Infra fcabellum trium præced. Septentr.* in hoc verò, *Prima fupra Cathedram Caffiopejæ.* Circa conftellationem Cycni; in illo, *Ad volam alæ paruula*; in hoc, *Trium in fuperiore ala Cycni inferior*, atque ita de cæteris: fed res facilè conciliatur. Admonui quoque nomina duarum, quæ in conftellatione Cycni apud Keplerum defunt, Stellarum, ex hoc fuppleri Catalogo. Prior enim dicitur, *Prima in inferiore ala Cycni*; Pofterior verò, *Quæ in inferiore femore.* Adnotaui prætereà, quas duodecim Stellas ex conftellatione Ophiuchi Keplerus ait fuo defuiffe, reperiri illas in hoc; cùm & vna prætereà adfit, ea nempe, *Quæ in finiftra tibia*; & duæ item aliæ, quæ in illo defunt, vna, *Vltima, fiue Quinta informium circa Geminos:* altera, quæ in Eridano, *Quarta fequens contiguarum Cete.* Adnotari etiam heic poteft, Stellam fecundam in Coma Berenices,de qua Keplerus dubitat, effe illam, quam ipfemet, & Progymnafmata vltimo loco habent.Nihil fubiiciam de Tabulis, déque explicatione, & vfu illarum, Catalogo à Tychone fubiunctis: quando, vt fuperiùs quoque innui, vix eft in ipfis aliquid à Progymnafmatibus diuerfum; aut fi quid eiufmodi eft, vt quod ad illarum triginta fex Stellarum comparationem attinet, id fuppleri ex Alphonfinis, Prutenicifque Tabulis poteft. Ad Epiftolam igitur, Præfationémve vt accedamus, en vt fe res in autographo habeat.

STELLARVM OCTAVI ORBIS INERRANTIVM ACCVRATA RESTITVTIO.

Ad Auguſtiſsimum Imperatorem RVDOLPHVM II.

DE INERRANTIVM STELLARVM VERIFICATIONE, TYCHONIS BRAHEI

PRÆFATIO.

INERRANTES Stellæ quòd vniformiter ſemper diſtantes, vniformi etiam cieantur motu, Fixæ quoque appellantur, Imperator Auguſtiſſime, RVDOLPHE II. Domine clementiſſime, quas ſupra omnium Planetarum circuitus exaltatas in Octaua quadam (vti vocant) Sphæra ſimul omnes contineri, atque ibidem circa Polos Eclipticæ lentiſſimo motu conuolui receptum eſt. Hæ licet innumeræ ſint, tamen à vetuſtiſſimis Aſtronomis, qui in Ægypto, aut conſimili plaga habitârunt, mille viginti duæ ſolummodò denotatæ recenſentur. Quem pereximium laborem primus omnium Hipparchus Rhodius, quantum literis proditum eſt, ſubiuit, forſitan anteceſſorũ aliquot animaduerſionibus, pręſertim Timocharis, qui 200. circiter annis anteà talibus inuigilauit, non parùm adiutus. Ipſum verò, de quo loquor, Hipparchum ex occaſione Nouæ cuiuſdam Stellæ, cæteras omnes enumeraſſe, atque Sidera ad normam expangere certis organis, ingentique labore ſuſtinuiſſe, magnificè deprædicat Plinius. Floruit verò ingens ille Hipparchus circa finem Monarchiæ Græcorum, annis circiter ducentis ab obitu Alexandri Magni, ante natum Chriſtum Redemptorem annis proximè centum viginti; quando bellum ab harum Regionum populis, quod Cimbricum dicebatur, in Italia geſtum eſt, Coſſ. C. Cæcilio, Cn. Papyrio Carbone: adeò vt plures quàm mille ſeptingenti anni effluxerint, ex quo Fixarum loca ab ipſo in normam redacta, numeris conueniente Abaco expoſita ſunt.

Intereà nemo tam ſublimi curæ operam ſedulam nauauit. Nam Ptolemęus Hipparchi ſucceſſor, & Aſtronomiæ Princeps appellatus, hac tamen præcipua in parte, & ſine qua cætera ritè conſtare nequeunt, requiſitam non adhibuit diligentiam. Notauit is quidem paucas quaſdam Stellas, vt innoteſcere poſſet, quantum interuallo temporis Hipparchum, & ipſum, quoſdamque alios intercedente, promotæ fuerint: at ad ſingulas vti ab Hipparcho factitatum, non attendit; præſupponens fortè, ipſius de his traditiones omnis ambiguitatis expertes eſſe. Qua in re nimis credulus fuiſſe videtur. Aut enim errores non contemnendi ſubindè obrepſerunt Hipparcho in Stellis quam-plurimis; aut tranſcriptorum effectum eſt, quòd Abacus ille in nobis, quaſi per manus traditus non paucis ſcateat mendis. Adde quòd, ſolummodò in ſexta gradus parte, intra dena nimirùm minuta, ſe vbique continuerit in Fixarum locis conſignandis; ſiue quòd maiorem præciſionem minùs neceſſariam duxerit; ſiue quòd Inſtrumentis, quibus vſus eſt, ſubtiliùs hæc rimari non licuerit. At ſanè adhuc ſubtiliori opus fuit commenſuratione, ſi negotium pro vſu, & dignitate ritè tractandum, & Planetarum motus, qui è Fixarum locis ſumuntur, ad amuſſim extricandi forent. Sed condonari Hipparcho aliquatenus poſſet hæc lato modo accepta deſignatio, ſi & ipſa in denis illis, quæ pollicetur, minutis omnimodè cælo congrua eſſet: à quo tamen ſepenumerò ſemiſſe gradus, interdùm integro, & eò ampliùs deuiat, ſeu obſeruatoris incuriâ, ſiue vtraque de cauſa, non dixerim. Quin & Ptolemæus qui earundem progreſſus ſuis temporibus conciliare voluit, illas centenis annis ſingulos efficere gradus nimis lato modo aſſumendo, vix terminos in iis, quas huic vſui adaptauit, rectè præfiniuit; nedùm vt cæteras competenter diſpoſuerit. Incedens enim lubricâ illâ viâ, ad fallendum pronâ, quæ à Sole per Lunam Stellarum loca monſtraret, facilè quartæ partis vnius gradus, ſi non dimidiæ, errorem incautè admittere potuit; veluti alibi à nobis expreſſiùs pandetur. Imò, cùm Refractiones Solis juxta horizontem (circa quem, cùm hanc pragmaticam exercebat, conſtituebatur) poſiti, vt de Parallaxibus non dicam, neglexerit, præciſionem ipſiſſimam non attigit; vti & ſæpiùs his, aliiſque de cauſis tam in Sole, quàm reliquis Planetis, & Stellis fixis, deuiationem aliqualem commiſiſſe videtur. Verùm hoc non ob id refero, quòd tanti Artificis, & de tota re Aſtronomica adeò præclarè meriti viri, ſine cuius operibus vix pateret ad hanc artem acceſſus, traditiones eleuare præſumam: ſed ſolummodò, vt negotij ſubtilitatem, & labyrinthos, vbi ſumma requiritur præciſio, maximis etiam Artificibus obrepentes aliquatenus indicem. Quæ vero ab ipſo Ptolemæo circa hæc factitata, & tradita ſunt, iuxta annum Domini 140. proximè euenerunt.

Albategnius, quem & Mahometem Aractenſem vocant, annis ſeptingentis quadraginta poſteà, hanc etiam arduam curam aliquatenus ſuſcipiens, paucarum quarundam Fixarum in longitudine loca emendauit; idque potiſſimùm ex tranſitu earum cum Luna per meridianũ, ratione equidem non ſatis

ſatis accurata : ſiquidem Lunæ locus vix ipſi tam certò,vti exiſtimabat,cōſtaret : tum quoque ob alia coincidentia impedimenta ſuo tempore referanda. Dum verò is quaſdam Stellas à ſe, vti opinabatur rectificatas cum Ptolemaïcis locis conferret,deprehendit in 66. annis vnicum conficere gradum, nimirùm earum motum præcipitando,quem Prolemæus anteà iuſtò tardiorem reddiderat. In latitudinibus earum nihil diſcriminis ſe reperiſſe putauit. Quod tamen veroſimile non eſt : quandoquidem ſenſibiliter mutata fuit eius tempore Eclipticæ obliquatio ab ea, quæ Prolemæi æuo exſtitit : vnde latitudines Fixarum alterari à nobis euidenter demonſtratum eſt. In cæteris Stellis vbique Hipparchianum Abacum à Ptolemæo etiam vſurpauit ; niſi quod promotionem earum intereà ipſius opinione factam, vbique ſingulis addiderit.

Poſteà circa annum Domini 1250.trecentis ſeptuaginta annis ab Albategnio,Sereniſſimus ille Alphonſus X. Electus Romanorum Imperator,Rex Caſtilliæ,& Legionis,à quo deſcendendo originem trahis, Imperator Auguſtiſſime, memorabili liberalitate Aſtronomiæ redintegrationem procurans, Tabulis à ſe denominatis Alphonſinis, in quarum confectionem quater centena ducatorum millia munificè erogaſſe prædicatur,etiam Affixarum Stellarum Canonicam expoſitionem ab Hipparcho inchoatam,atque per Prolemæum,& Albategnium eò vſque deriuatam retinuit ; apponendo ſolummodò quantum Fixę tunc vlteriùs progreſſæ credebantur. Videntur autem ij, qui huic negotio præfuerunt, non ſatis accuratè metas illas præfiniuiſſe : vnde fit, vt quaſi integer gradus nunc vt plurimùm deficiat in longitudinibus Stellarum iuxta Alphonſinas rationes numeratis : latitudines incorrectas reliquerunt; eas omninò immutabiles eſſe ſibi fruſtrà perſuadentes. Summâ nihilominus, quandiù Cœlum, & Sidera durabunt, memoriâ digniſſimus eſt inclytus ille Alphonſus;quòd tam ſublimem curam Regio patrocinio digniſſimā ſuſceperit. Et dolendum eſt ipſum eiuſcemodi non obtinuiſſe Artifices, qui rem omnem debito modo exſequendo, è Cæleſtibus obſeruationibus cæleſtes etiam motus accuratè deducerent. Quod ſi eueniſſet, tanti Herois tam eximia liberalitate minùs abuſi fuiſſent,& numeros Cælo magis congruos, in iiſdem tantis ſumptibus cóparatis Tabulis nunc inueniremus.

Tandem ſnperiore æuo incomparabilis vir Nicolaus Copernicus Canonicus VVarmienſis iuxta Fruemburgum Pruſſiæ circa annum Domini 1520. & aliquot ante, ac poſt, Aſtronomiæ reformationem aggreſſus, in Stellis tamen Fixis,quibus potiſſima pars inſtaurationis huius artis fundatur,nihil ſolidum, aut ſufficiens præſtitit. Solius enim Spicæ Virginis declinatione obſeruata, & latitudine veterum (quæ ambiguitate non caret)aſſumpta,vlteriorem Fixarum progreſſionem conſtituit : nec tamen ea, qua opus fuerat, præciſione rem tam ſubtilem peregit. Et hinc Æquinoctiorum anticipationem (vt is vocat) exſtruxit, redigens ſuam animaduerſionem ad primam illam Stellam in cornu Arietis, cuius interuallum Longitudinis à Spica ſecundum Hipparchianum, & Ptolemaicum Abacum nimis confidenter mutuatus eſt ; cùm eam,præbeat graduum centum ſeptuaginta, min. o. in Cælo verò ſint ad amuſſim centum ſeptuaginta grad. min.39.itavt beſſis fermè gradus apud ipſum deficiat : indéque factum vt ne eam quidem Stellam, quam omnibus cæteris fundamentalem eſſe voluit, & ex qua omnium Planetarum curricula, tanquam certo. & fixo principio depromere ſatagebat,ſuo genuino loco, & ipſi Cælo ad amuſſim correſpondenti adaptarit. Idem etiam reliquas omnes Stellas inemendatas prætermiſit, tantummodò Æquinoctiorum præceſſionem propria quadam ſpeculatione excogitatam ſingulis temporibus longitudini earum à prima Arietis ſecundum Canonem illum veterem Hipparchi, & Ptolemæi apponendum cenſuit:ſícque multiplices errores in earum Abaco commiſſos nó repurgauit, ſed potiùs ſtabiliuit,quamuis proculdubio non ignarus earum numeros nō vndequaque ritè ſe habere.Ideóque conqueſtus eſt, referétc Rhætico, ipſius præcipuo diſcipulo, Fixarum reſtitutionem accuratam ad Planetarum loca rectiùs cognoſcenda magno artis incommodo deſiderari ; Præceſſionem quidem illam Æquinoctiorum, qua Fixarum apparentem motus inæqualitatem à prædeceſſoribus deductā ſaluare nixus eſt, ſolertis ingenij acumine imaginabatur,qua etiam antecedentes enormitates quàm proximè excuſare licuit: at quod hæc in ipſis cæleſtibus apparentiis vbique,& perpetuò locum habeat, vix obtinuerit. Siquidem (vt alia nunc prætercam) vel hoc tantillo tempore, quod eum,& nos interceſſit, annorum circiter ſexaginta, vel ſeptuaginta Æquinoctia multò celeriùs ſeſe anticipauerunt, quàm eius fert hypotheſis, atque hinc deriuati numeri. Vnde fit,vt cùm inſtanti ſæculo Stellæ Fixæ vnum gradum in cētenis proximè annis iuxta illum abſoluere debeant, id potiùs in $70\frac{1}{2}$. expediant. Sic quoque Anni quātitatem, cùm hæc duo iuxta ipſius ſpeculationem à ſe inuicē quaſi dependeant,nunc nimis tardam reddidit,efficiens eam vltra dies ſuos, & horas, minutorum $55\frac{1}{2}$.proximè, cùm tamē quadrageſimū nonum nō aſſequatur;ſicque ſeptē penè minutis debito plus ampliet.Quod per multiplicem aggregationē Æquinoctialia pūcta plurimum à cæleſti tramite dimouet : ita vt circa annum 1700. Æquinoctium vernum iuxta Copernici calculum, & Tabulas Prutenicas, Solis ingreſſum, qui cælitùs prouenit, integro die, & penè tribus inſuper horis neceſſariò exceſſurus ſit, vt tunc viuentium Aſtronomorum accurata teſtabitur obſeruatio. Circa hæc verò tēpora,eſt ferè $14\frac{1}{2}$. horarum differentia, quibus eius numeri abundant. In vanum itaque laborant, qui ex Coperniceis, & Prutenicis numeris anni reſtitutionem eruere laborant, fruſtráque

Neoteri

Neotericam illam Gregorianam reformationem inde oppugnant, cùm hæc longè propiùs cælesti normæ accedat: nec summa in his præcisio (præsertim inconsulto ipso Cælo) facilè datur, aut etiam admodùm necessaria est. Sed hæc fortè nunc citra rem: nisi quatenus iuxta Copernicum Fixarum motiones Solis reuolutionibus quodam modo sunt analogæ. Alibi dabitur, fauente Numine, commodior occasio hac de re disserendi, & anni metas accuratiùs examinandi, Gregorianámque nouiter introductam, & latè stabilitam rationem (cùm non adeò, vti à quibusdam,qui affectibus nimium indulgere videntur, insimulatur, deuia sit) confirmandi; quemadmodum & hoc ex primo capite nostrorum Progymnasmatum; & motu Solis isthic accuratè ex obseruationibus restituto colligi poterit: vbi quoque ea, quæ de Affixis sideribus iam præmonuimus, ex secundo eius capite vberiùs, & particulariùs, vnà cum plerisque aliis hûc facientibus,constabunt.

Cùm itaque satis supérque in propatulo sit Inerrantium Stellarum locis, neque à veteribus Astronomis, neque etiam recentioribus ea, qua opus fuit, accuratione hactenus prouisum esse, nimia sanè Astronomicæ certitudinis jactura (quod tamen antecessorum placita extenuandi causâ nequaquam dico, sed solummodò vt veritati ipsi, quæ non tutò hîc prætermittitur,testimonium ingenuè præbeam) idcircò ante multos annos hanc eximiam, vtvt laboriosam, in nos recepimus prouinciam, quo omnes Stellæ Fixæ, quotquot in nostro climate visui vtcumque paterent, quàm exactissimè in debita loca secundum longum, & latum restituerentur. Res equidem (si liceat id, quod verum est,dicere) ardua, & multis sæculis incassum desiderata: sine qua etiam diuina illa Astrorum scientia in integrùm restitui omninò nequit. Laborandum ergo erat ab initio enixè, & circumspectè, vt aliqua, saltem circa Zodiacum præsertim innotesceret Stella, cuius exquisita ab Æquinoctiali puncto, vbi Æquator, & Ecliptica sese mutuò interfecant, daretur remotio; vnde cæterarum deducerentur longitudines: ex quo id hactenùs nequaquam requisita circumspectione præstitum sit. Ideóque summâ diligentiâ operam dedimus, vt Lucida illa, quæ tertia est numero in Capite Arietis, ad amussim primùm innotesceret, tam per ipsam, quàm alias hûc conuenienter reductas; omnia multifariàm,& subtiliter examinando.Quod non ex Luna fluxivaga, & obseruationi huic minùs idonea, intermediante Sole, vti fáctitárunt veteres, dubio exemplo, efficere lubuit: sed potiùs per Veneris Stellam, vnà cum Sole sæpiùs nobis tam matutinam, quàm vespertinam apparentem, interdùm etiam circa Meridianam discretè satis conspectam exsequi consultiùs duximus; idipsum attestante multiplici experientia, modò ritè præcaueantur, tam Refractionum, quàm Parallaxium insinuationes.Omnia enim huc pertinentia ex vtraque consideratione Eoâ, ac Vespertinâ multimodè explorata prorsus in idem punctum reuocaui,quemadmodum hæc capite secundo dictorum Progymnasmatum instaurationis Astronomicæ luculenter à nobis exponuntur, & demonstrantur. Posteà ex hac ipsa Stella aliarum iuxta Zodiacum, & Æquatorem fulgentium per totum Cæli ambitum conueniens facta est circumductio, aliquoties, & variè repetita, vt totus absolutè clauderetur Circulus.

Ex iis veò sic fundamenti loco exactè dispositis, reliquas omnes tam versus Boream, quàm Austrum, quotquot aliquatenùs cernere licuit, in normam ipsi Cælo congruam expanximus: idque per accuratissimas obseruationes magnis, & metallicis, solidéque elaboratis Instrumentis conquisitas; & deinde Triangulorum Sphæricorum ratiociniis in numeros exactos reductas. Neque enim Mechanicæ tractationi in tam arduo,& subtili negotio satis confisi sumus,vtvt Globus orichalcicus diligenter elaboratus nobis in promptu sit,sex in diametro habens proximè pedes; ita vt gradus singulorum minutorum capaces sua vastitate exhibeat (vbique enim certiora sunt Geometrica in numeros resoluta, Mechanica quavis, & quantumuis diligenti applicatione) sicque millenas Stellas exquisitissimè restituimus, singulas tam in longitudine, quàm latitudine, adeóque in ipso minuto, imò nonnunquam, vbi opus videbatur, eiusdem semisse. Quia verò multæ erant, quæ à veteribus notatæ nostro in horizonte non orirentur; alias quasdam, licet admodùm aspectu paruas, & ob id ab iis omissas, hinc inde applicuimus, vt numerus, de quo dixi, compleretur, quem antiquitùs solummodò 22. excesserunt. Quas verò nos addidimus à veteribus haud obseruatas, eæ stellulâ quadam in hunc modum * insignitæ sunt. Reduximus autem consultò omnia ad annum Saluatoris nostri 1600. completum, iuxta vsu receptam numerationem; idque vt à singulari,& euidenti quadam Epocha centenariis annorum inclusa, à qua etiam nonnisi biennio absumus,deductæ earum motiones antrorsùm ac retrorsùm aliis; atque aliis annis eò commodiùs applicarentur.Qua autem præcisione omnia exsecutus sim, ex iis constare poterit, quæ circa finem dicti capitis in Cassiopeiæ Asterismo,ob Nouam illam, & miraculosam Stellam anni 1572. addidimus: in cuius constellatione duplò plures recensemus Stellas, quàm olim factum est; singuláque per Triangulos Geometricè demonstramus, accuratione summa, qualem etiam vbique in cæteris omnibus adhibuimus; licet varia ratione, prout commoditas alia, atque alia exigebat. Ideóque polliceri possumus singula in his tanta diligentia, & subtilitate elaborata esse, vt vix maior à quoquam requiri, aut præstari possit. Latitudines insuper Stellarum,de quibus loquor, Inerrantium ad rationē mutatæ obliquitatis Zodiaci nonnihil alteratas esse simul deprehendimus; quod à nemine antecedentium Astronomorũ,vt vel ex suprà recensitis patet,

animaduerſum. Cuius etiam rei per varia exempla ſufficientem demonſtrationem antedicto capite attulimus,& noſtra cum veterum inuentis ſedulò contulimus; atque deuiationes, vbi neceſſe fuit, indicauimus.

Ipſam verò Canonicam expoſitionem millenarum, quas pollicemur,Stellarum hîc exhibemus,præmiſſa, & ſubſequente earumdem omnium motione per ſæcula proxima quatuor ſæcula,in quibus æqualitatem ratam obſeruare lubuit; ſiquidem eam intereà ſenſibiliter non alterari perſuaſum habeamus: vti neque aliàs tanta his ſubeſt inæqualitas, quantam vitio obſeruationum minùs accuratarum ſuſpicati ſunt prædeceſſores noſtri. Subjunxi quoque poſteà 100. præcipuarum Stellarum Declinationes, & Aſcenſiones rectas, ex præmiſſa reſtitutione demonſtratiuè ſubductas, & duobus ſæculis per intercedentes differentias ita accommodatas,vt ſingulis etiam intermediis annis,tum quoque aliquot præcedentibus,& ſequentibus ſatis commodè inſeruire queant. Si quis plures voluerit, non difficulter eas ex præmemoratis longitudinibus, & latitudinibus ratiocinabitur. Refractionibus inſuper Stellarum in decliuiore altitudine, intra vigeſimum nimirùm gradum, Tabella quadam ab ipſa experientia multipliciter concinnata ita proſpeximus,vt hæ, velut anteà, obſeruationem ratam,eiúſque vſum non interturbent. Demonſtrationem, & rationes horum omnium Caput illud ſecundum Tomi primi Progymnaſmatum Aſtronomicorum, de quo aliquoties dixi,quatenus neceſſum fuerit, ſuppeditabit.

Quod verò eximius ille Regiomontanus in illuſtri Imperatoriæ tuæ Majeſtatis Academia Viennenſi (quæ excellentiſſimos ſemper fouit Mathematicos) Aſtronomus imprimis celebris, & magni illius Peurbachij ibidem diſcipulus, ante 126. circiter annos de Canonica Fixarum deſcriptione à Ptolemæo ſucceſſiuè, inde ab Hipparcho tradita grauiſſimè eloquitur; *Eſſe videlicet diuino magis, quàm humano inſtinctu poſteritati ſacrum, &, ſi Pythagoræ auſcultamus plebeia turba haud quaquam profanandum, cæleſtis numeri Abacum, quem noſtra etiam tempeſtate per ſupplementa quædam exacto tempori debita inſtauratum, ad varios, & dictu incredibiles vſus accommodare ſolemus; quamuis creduli magis ea in re, & ignari, ac ſegnes dici mereamur, quàm vigilantes, & ſtrenui maiorum ſectatores; quippe qui Aſtronomiam in tugurio, non in Cælo exercemus, confiſi plurimùm ſcripturis,iam ætate nimia, & ſitu confectis, quæ, cùm humanis Authoribus ortæ, & editæ ſint, eadem quoque lege cadant neceſſe eſt,niſi per ſæcula furtim labentia induſtriis quibuſdam viris refulciantur.* Idem ſanè ego de meis in hoc negotio exantlatis laboribus, ſi pro meipſo abſque inuidia, & ſiniſtra aliorum interpretatione teſtimonium ferre, & quod res eſt dicere liceret, affirmare auderem, quod non promiſcuo vulgo communicanda ſint ea, quæ circa Inerrantium Stellarum redintegrationem numeris recenſemus; præſertim cùm longè maiore tam præciſione,quàm certitudine conſtent,quàm ea, quæ à veteribus in hoc ipſo negotio factitata accepimus. Quin & id appoſitè admonet, nimíſque verè ſocordiam Aſtronomorum huius ſæculi arguit,dum eos cæleſtibus non debita attendere accuratione, ſed artem ſolummodò in libris exercere aſſerit.Quod non ſaltem ab ipſo, ſed & aliis diu, multúmque licet deploratum ſit: tamen nec ipſe Regiomontanus, nec quiſquam alius hæc intelligens, quod ſcitur, manum, vti decuit, operi adhibere voluit (excepto ſolo illuſtriſſimo, & laudatiſſimæ memoriæ Principe Guilielmo Haſſiæ Land-grauio; eſt enim faciliùs ſemper dicere, quàm facere) antequàm nos proximè elapſis aliquot annis hoc onus,licet non leue, ſed multis anfractibus, & difficultatibus obnoxium,in nos receperimus.Quid verò in eo præſtiterimus, iudicet futuris ſæculis ſubſecutura Poſteritas; quæ vbi certitudinem adeò exactam in iis, præter aliorum rationes,patefactam eſſe cælitùs perſpexerit, ea, vti ſpero,grata mente recolet,atque magni, & pretioſi theſauri inſtar conſeruabit.

Tibi verò, Auguſtiſſime Imperator, hanc à nobis multis annis exantlatam, & tandem canonicè deſcriptam Stellarum Inerrantium expoſitionem ſubmiſsè, & reuerenter omnium primo offerendam cenſuimus; vt tua clementiſſima voluntate hæc ipſa ſuſcipiens, me, & ea, quæ tracto, cæleſtia, & ſublimia exercitia in poſterum Cæſareo fauore,atque clementia complecti non dedigneris. Hanc igitur ipſam inſtantis huius anni ſtrenulam, vt tua Imperatoria Majeſtas clementi vultu accipiat,& excipiat,ſumma demiſſione rogo. Cui me, meáque ſtudia omnia ad obſequia quævis pro virili præſtanda paratiſſima,quàm humillimè voueo. Dabantur propè Hamburgum, in Arce Rantzouiana VVandesburgo, circa terminos Germaniæ,& Cimbricæ Cherſoneſi,anno 1598. poſtridie Calendarum Ianuarij.

SVbjiciendus iam eſt Elenchus Stellarum, quarum aut Longitudo, aut Latitudo,aut interdum vtraque aliter habetur in Catalogo 1000. Affixarum, à Tychone miſſo ad VVolfgangum Theodoricum Saliſburgenſem Archiepiſcopum. quàm in inſerto à Tychone 800. Stellarum in Librum primum Progymnaſmatum; aut in Keplerino (alióve) Stellarum itidem millenarum, inſerto in Tabulas Rudolphinas.

Vocula autem *Prog.*vel *Progymn.* indicabit lectionem eius Catalogi,qui exſtat in primo Progymnaſmatum libro. *Rud.* vel *Rudolph.* lectionem eius, qui in Tabulis Rudolphinis. *Th.* vel *Theodor.* lectionem eius, cuius ad Theodericum Saliſburg.miſſi exemplum penes me eſt. *Al.Catal.*lectionem alius,vt Longomontani, vel Piferi, qualis attingitur, inſeritúrve in Rudolphino. Vbi verò Progymnaſmatici nulla fiet mentio,ſignum erit Stellam ab illo abeſſe: vbi neque illius, neque Rudolphini, abeſſe ab vtroque; ac in Theodoricano ſolo reperiri.

CONSTEL

CONSTELLATIONVM, ET STELLARVM NOMINA.		Longitudo. gr. min.		Latitudo. gr. min.		Magnitudo.
IN TAVRO. Occident.Lucidior.	*Progymn.*	23. 13½.	♉			5
trium in Pleiadibus.	*Rud. Th.*	23. 50.				
IN GEMINIS. Informium 5. in-						
frà Gemin. vltima & parua.	*Theodor.*	23. 54.	♋	1. 18½.	B	6
IN LEONE. Sequens duarum in	*Rudolph.*	18. 5.	♍			5
fin. pede posteriore.	*Theodor.*	18. 50.				
IN LIBRA. Informis duar. infra	*Rudolph.*	22. 11.	♏			4
Lancem Australem.	*Theodor.*	24. 11.				
IN EADEM. Sequens sub Bor.	*Rudolph.*	15. 17.	♏			3
Lance in fin.Brachio.	*Theodor.*	15. 27.				
IN VRSA MIN. Informium cir-	*Rudolph.*			69. 3.	B	6
ca Polarem Tertia.	*Theodor.*			69. 8.		
IN VRSA MAIORE. Sequens	*Rudolph.*			24. 50.	B	3
Austral. inter extrem. ped. &	*Theodor.*			24. 59.		
Caput ♌						
IN EADEM. Præcedens duar. in	*Rudolph.*			21. 28.	B	3
base Oxygonij.	*Theodor.*			21. 38.		
IN EADEM. Prima inter cau-	*Rudolph.*			58. 8.	B	6
dam, & corpus.	*Theodor.*			53. 8.		
IN BOOTE. Superior in Colo-	*Rudolph.*			53. 27½.	B	4
robo.	*Theodor.*			53. 37½.		
IN CYCNO. Quæ in inferiore	*Rudolph.*			35. 35.	B	6
femore.	*Theodor.*			25. 35.		
IN CASSIOPEIA. Paruula ad	*Rudolph.*			45. 38.	B	6
crineis.	*Theodor.*			45. 28.		
IN EADEM. Quæ supra	*Rudolph.*			59. 8.	B	6
treis, infra scabellum, versus	*Theodor.*			49. 8.		
Polum.						
IN EADEM. Inter Cassiopeiam,	*Rudolph.*			30. 22.	B	6
& Erichthon. Quarta.	*Theodor.*			38. 22.		
IN EADEM. Trium in Boream	*Rudolph.*	0. 57.	♋			6
Secunda.	*Theodor.*	0. 47.				
IN EADEM. Earundem Ter-	*Rudolph.*			45. 32.	B	6
tia.	*Theodor.*			45. 33.		
IN PERSEO. Informium Præ-	*Prog. Rud.*			20. 53.	B	4
ced.Caput Medusæ.	*Theodor.*			24. 53.		
IN EODEM. Secunda in recta	*Al. Catal.*	4. 12.	♊			6
linea cum Polo, & Lucida	*Rud.Th.*	4. 2.				
Persei.						
IN EODEM. Quarta earun-	*Al.Catal.*	6. 25.	♊			6
dem.	*Rud. Th.*	6. 15.				
IN ERICHTHONIO. Lucida in	*Rudolph.*	24. 28.	♊			2
dextro humero.	*Prog. Th.*	25. 52.				
IN EODEM. In dextro bra-	*Rudolph.*	23. 58.	♊			4
chio.	*Prog.Th.*	23. 59.				
IN EODEM. Sequens duar. in	*Al.Catal.*	22. 24.	♊			5
dextro brachio.	*Rud.Th.*	22. 44.				
IN COMA BEREN. Infima se-	*Rudolph.*	21. 52.	♍			
quens trium contiguarum.	*Prog.Th.*	22. 52.				
IN OPHIVCHO. In dextro	*Rudolph.*	12. 20½.	♐			3
genu.	*Prog. Th.*	12. 24.				
IN EODEM. Quæ in sinistra ti-						
bia.	*Theodor.*	12. 24.	♐	7. 18.	B	3
IN ANTINOO. In dextro bra-	*Rudolph.*			24. 56.	B	
chio.	*Theodor.*			24. 28.		
IN EQVVLEO. Præcedens	*Progymn.*	17. 45.	♒			4
oris.	*Rud. Th.*	17. 54.				
EADEM.	*Prog.Rud.*			25. 16.	B	
	Theodor.			30. 41.		
IN PEGASO. In collo Pe-	*Rudolph.*	6. 28.	♓			4
gasi.	*Theodor.*	10. 56.				

CONSTELLATIONVM, ET STELLARVM Nomina.		Longitudo. gr. min.		Latitudo. gr. min.		Magnitudo.
IN ERIDANO. Quarta sequ. contiguarum Cete.	*Theodor.*	15. 23.	♉	3. 19.	A	3
IN EODEM. Sequens eam, quæ supra præcedentem & inferiorem.	*Rudolph.*	24. 58.	♉			4
	Theodor.	23. 58.				
IN EODEM. Præcedens duarum inter Eridanum & Taurum.	*Rudolph.*			18. 26.	A	4
	Theodor.			16. 26.		
IN CRATERE. Quæ est in vase.	*Prog. Rud.*			22. 41.	A	4
	Theodor.			22. 5.		
IN EODEM. Præcedens duarum inferiorum.	*Rudolph.*			18. 10.	A	4
	Theodor.			18. 16.		
IN EODEM. In medio Crateris.	*Rudolph.*			14. 9.	A	5
	Theodor.			4. 9.		

SVnt quidem etiam præ manibus exempla Epistolarum aliquot, quas heic attexere cogitâram, sed res deinceps visa est futura nimis importuna; quòd quicquid in iis continetur argumenti præcipui, id fuerit in Vitæ seriem iam insertum. Tale nimirum est, quod ad Paschalium Mulæum scribens Tycho, de caussis suæ ex Dania demigrationis edisserit: quod ad Iosephum Scaligerum, de se ad Cæsarem euocato, déque grata mente ob officia erga Hollandos præstita: quod ad Longomontanum, de desideratæ illius præsentiæ occasionibus, aliáque eiuscemodi. Superest proinde dumtaxat, vt subiiciam heic paucula, quæ ad manum sunt quoque, nondum edita eius carmina; ac vt seligam ex variis Elogiis in Tychonis laudem conditis, vnum Prosa, aliud Carmine, quæ coronidis vice adhibeantur. Prius desumetur ex Viri illustris Iac. Aug. Thuani historiis: posterius ex iis versibus, quos M. Laubanus ad Hebri Salices conscripsit. Adnoto interim circa prius, illustrem Virum, cùm propiùs accedat, quàm Iessenius, ad x. mensis, quibus supra annos LIV. Tycho vixit, abesse adhuc nihilominùs ab illis, diebus XI. Nec verò idcircò quidpiam circa mensium, dierúmque numerum mouebo: id tantùm libertatis sumam, vt suum Keplero *Ioannis*, pro *Iacobo* nomen restituam, quod Vir illustris, si viueret, esse restituendum censeret. Sed Carmina ex Tychone ecce,

Fundamentali Vraniburgi lapidi hæc fuere insculpta.

TEMPORE, QVO REGNVM, QVI NOMINE, REQVE SECVNDVS
DANORVM IMPERIO REX FRIDERICVS HABET:
CAROLVS AD DANOS GALLI LEGATIO REGIS
DANZÆVS, PATRIA CVI EST AQVITANE SOLVM:
HVIC DOMVI VRANIÆ, ET SOPHIÆ, QVAM TYCHO BRAHORVM
CLARA STIRPE SATVS, REGE IVBENTE, STRVIT:
HVNC LAPIDEM AVSPICIO FELICI, VTQVE OMNE PER ÆVVM
AVGVSTI, ID MEMORET LVX MODÒ SEXTA, LOCAT.

A D
H. GYLLVNFINVM
Bâhusiæ arcis Præfectum, hospitem suum amantissimum.

TAnta fuit virtus, Mauors, & splendor auorum
Aurea quòd Genti nomina Stella dedit.
Magna quidem laus est micuisse, vt sidera maior,
Vt Phœbus Patribus præmicuisse tuam.
Tot Patriæ insignes peperisti Marte triumphos,
Claráque tot victrix dextra trophæa tulit.
Vtque micant radiis rutilantibus æquora Phœbi,
Cimbria sic palmis fulget, ouátque tuis.
Aurea Stella aptè, titulo tamen impare gestis
Aureus, & melius Sol tibi nomen erit.

T. B.

Doctissimo

Doctiſſimo, & humaniſſimo viro,

D. IOAN. FRANCISCO RIPENSI,

Medicinæ Galenicæ Doctori, Poëtæ, & Muſico eximio, omnibúſque bonis caro.

SI mortale nihil deceat perferre Camœnas,
Síque Poëtarum fama perennis erit,
Arte Machaonia, docuit qui primus Apollo,
Si Libitina tuum ius inhibere licet:
Muſica, lætitiæ, genitus, conuictus amicus,
Si cita Parcarum ſiſtere fila queant:
Quæris, in hoc tumulo cur condidit oſſa Iohannes
Franciſcus? cúrque is concidit ante diem?
Quem Muſæ, & Charites adeò coluere: quod inter
Præcipuos vates nomen habere darent:
Et cui contribuit facundi cura Galeni,
Conſpicuus Medica Doctor vt arte foret:
Muſica mentem hilarem, facilis conuictus amicos,
Egregium mores attribuere decus.
Ille ſeuera tamen poterat nec flectere fata,
Et multò luſtris plus ſupereſſe decem.
Scilicet eſt certi præfixus terminus æui,
Quem ſuperare nequit; ſtat ſua cuique dies.
Nec mors ſæua vlli parcet, licet ipſe Machaon
Arte ſiet Medica, carminibúſque Maro:
Orphea ſeu cantu ſuperet, ſeu Theſea amore;
Eſt adeò claris mors inimica viris.
Ergo nihil mirum eſt, quòd fatis ceſſit iniquis
Vir, qui perpetuò viuere dignus erat.
Forſitan & mores hominum, terráque perofus
Optabat ſuperis ciuis adeſſe Dijs.
Nec fruſtratus in hoc, Chriſto duce, gaudet Olympo:
Heic ſine fine quies, vita, ſalúſque datur.

Obiit anno 1584. ætatis ſuæ 52.
Amico poſt fata, quod viuo, addixit,

T. B.

De Claſſe Hiſpaniæ,

Interpretatio Carminis à Sereniſſimo Rege Scotiæ conſcripti.

INſano tumidæ gentes coïere tumultu,
Auſæ, inſigne nefas, bello vltrò ciere Tonantem,
Mars ſeſe accinxit: metuenda tot agmina nunquam
Viſa ferunt: properare truces miro ordine turmæ,
Nóſque mari, & terra, & ſæuo clauſere duello,
Exitium, diráque minantes cæde ruinam:
Irrita ſed triſti lugent conamine fine:
Nam laceras iecit ventus ludibria puppes,
Et ſparſit rapidis turgeſcens montibus Æquor.
Felix communi qui euaſit clade ſuperſtes,
Dum reliquos miſero deglutit abyſſus hiatu.
Cui vis tanta cadit? quis tótque ſtupenda peregit?
Vanos Iona ſacro conatus riſit Olympo.

T. B.

Ex Iac. Aug. Thuani hiſtoriar. lib. 126. & ad annum 1601.

TYCHONIS ELOGIVM.

POſt Pinellum, commemorandus venit Tycho Brahe, Eques Danus, Aſtrorum vera ſcientia, & obſeruationibus longo tempore in ſua Vranopoli, & magno ſumptu factis, omnium concordibus ſuffragiis Principis Aſtronomorum nomen promeritus. Qui, Cherſoneſo Cimbrica relicta, cùm in Germaniam proximam ſe recepiſſet, in Aula Rudolphi Cæſaris aliquandiu floruit. Cum VVillelmo Heſſo, qui & in eadem ſcientia excellebat, arcta ſtudiorum neceſſitudine coniunctus: & Pragæ hoc anno IX. Kal. IXbr. deceſſit: cùm vitæ annos liiii. menſeis ix. dies xix. tantùm exegiſſet: Vir & ſcriptis à ſe editis, ſecundùm Ptolemæum, Ioannem Regiomontanum, & Nicolaum Copernicum, imprimis clarus; & poſteà à Ioanne Keplero, cui præclaras ingenij ſui reliquias, ne perirent, quaſi teſtamento legauit, publicatis, illuſtrior.

Ex M. Laubani Syluis, postquàm Tycho è Dania excessit,

TYCHONIS ELOGIVM.

SOl Amphitrites Cimbria cluet Balthicæ:
Sol hactenus cluet alma Huenna Cimbriæ:
Cluétque Huenna Sol Tycho Braheius,
Natalium, virtutis, & scientiæ
Splendore raro: quo nec eruditior
Sæclo recenti, nec laboriosior
Quisquam, Minerua praeunte, Atlanticas
Tentauit artes: siue veteris orbitas,
Vraniæ opus, calcare: siue pristino
Noua aggerare foret reperta calculo.
At grande liuor, eheu! Stygiæ insolens
Frater Megaræ, è patria Braheium
Egit furenter, totam & Heroïs domum
Extorrem auitis expulit Penatibus.
Quis, hoc fugato Sole, Huennam Cimbriæ?
Quis Cimbriam? quis Amphitriten Balthicam
Solis vel hilum possidere dixerit?

FINIS.

AD CELEBREM VIRVM
IOANNEM CAPELLANVM
AMICVM SVAVISSIMVM,
IN NICOLAI COPERNICI
VITAM
PETRI GASSENDI
PRÆFATIO.

CVm me nuper, mi CAPELLANE Suauiſſime, inuiſeres, incidiſti caſu in folium, quod è prælo ad me allatum, comitérque manu præreptum, dum occœpiſſes legere, occurrêre verſus, quos Tycho, acceptis Copernici Regulis, quodam veluti enthuſiaſmo fudit. Iis cùm arriſiſſes, quæſiiſti ex me, an non occaſio intercurriſſet, qua Tychonis vitam pertexens, ipſius Copernici vitam ſynopſi quadam intexerem; ſcilicet, cùm illius nomen celebre adeò euaſerit, quis tamen, aut qualis Vir fuerit, longè, latéque ignorari. Excepi ipſe, ne mihi quidem, id vt facerem, veniſſe in mentem; ac neque videri potuiſſe occaſionem fieri ſatis commodam; neque non quæ pauca de Viro nota mihi forent, ea eſſe, quæ cuiuis illius, aliorúmve libros legenti facilè innoteſcerent; cùm & mihi iam poſt exactum ab eius morte ſæculum, non aliam, aliundéve habere de ipſo notitiam daretur. Occurriſti huiuſmodi libros vix quibuſdam paucis eſſe cognitos; ac me facturum rem & me dignam, & bene multis oppidò gratam, ſi qualiacumque mihi forent comperta de Copernico, tum conſcriberem, tum attexerem, quaſi Appendicem, ad Tychonis vitam. Obtrudi ego occupationes, quarum non eſſes neſcius: adjecíque, tametſi vellem, non ſuperfore ſatis temporis, vt donec quod

quod reliquum erat ex ipsa Tychonis vita, cuderetur, id, quod poscebas, peragere, ac facere prælo committendum possem. Tu institisti, & in hac tanta operariorum penuria Typographicas operas satis lentè procedere; & repetiisti rem esse dignam, cui, occupationibus aliis aliquantisper sepositis', esse ducerem incumbendum. Ne longum morer, euicisti, vt tibi Amico tam bono, Viro tam sincero morem gererem: quare & iam, libris peruolutatis, animum appello ad id, cuius esse suasor voluisti, præstandum.

NICOLAI COPERNICI VVARMIENSIS CANONICI, ASTRONOMI ILLVSTRIS VITA.

NICOLAVS COPERNICVS natus est Torunnæ, vel Torunij, vulgò *Torn*, quod est Borussiæ nobile, amplúmque,ac olim etiam emporio non incelebre oppidum. Ac natum quidem Iunctinus facit anno M. CCCC. LXXII. die Ianuarij XIX. hora 4. minut.38. post Meridiem : sed eum errare Mœstlinus ait, quòd natus potiùs fuerit anno M. CCCC. LXXIII. die Februarij XIX. (quæ fuit dies Veneris ante Cathedram S. Petri) hora à Meridie 4. minut.48. quod videtur sanè, ob Mœstlini authoritatem, probabilius.Patri ipsius nomen Nicolaus itidem fuit : Matris nomen cùm ignoretur, fuit ea tamen ex Torunnensi familia VVatzelrodia, soror quippe germana Lucæ VVatzelrodij, qui fuit deinceps Episcopus VVarmiensis. De quodam eius Fratre hoc solùm nouimus, quòd Romæ aliquando fuerit,ibique amicitiam cum Georgio Hartmanno Norimbergensi inierit. Literas Latinas, Græcásque partim domi addidicit, partim in Academia Cracouiensi excoluit, vbi & Philosophiæ dedit operam, & subinde etiam Medicinæ; quovsque est adeptus Doctoratus gradum. Interim verò, quia à primis annis ardore Matheseos magno tenebatur, non neglexit sanè prælectiones Alberti Brudzeuij in eadem Academia Mathematicas Arteis profitentis, quem etiam fuit solitus & conuenire, & audire priuatim. Astrolabij vsum, & rationem cùm ab eo didicisset, ac iam inciperet Astronomiam penitiùs intelligere, ita fuit florente Regiomontani fama permotus, vt eius vestigiis quam-maximè posset, insistere decreuerit. Fuere inter eius condiscipulos, eiusdémque laudis quasi æmulos, Iacobus Cobilinius, is qui deinceps Astrolabij declarationem edidit; itémque Vapouius Cantor Cracouiensis, & Nicolaus Schadekius, Martinúsque Ilkusius, quibuscum sæpè de Eclipsibus,earúmque obseruationibus, ætatis decursu per literas egit. Cúm patteis verò omneis Matheseos curaret, tum Perspectiuæ speciatim incubuit, eiúsque occasione Picturam tum addidicit, tum eò vsque calluit, vt perhibeatur etiam se ad speculum eximiè pinxisse. Consilium autem pingendi ex eo cepit,quòd peregrinationem, ac potissimùm in Italiam cogitans, in animo haberet, non modò adumbrare, sed graphicè etiam, quantum posset, exprimere quicquid occurreret obseruatu dignum.

Torunnam itaque reuersus, ibíque aliquandiu moratus, iter suscepit in Italiam, annum iam agens vigesimum tertium.Stitit se verò primùm Bononiæ, ob eruditionem, ac famam eximij Viri Dominici Mariæ Ferrariensis, qui ab annis iam duodecim illuc euocatus Astronomiam magna cum laude profitebatur, ac reperisse perhibebatur obliquitatem Eclipticæ medio inter Peurbachium, & Regiomontanum loco, graduum putà 23.& minut.29. Nec verò difficile fuit in optimi Viri familiaritatem admitti;quando esse illi gratius nihil potuit, quàm auditorem habere, vt perspicacissimum, sic appetentissimum veritatis. Delectauit autem illum maximè non improbari Copernico suspicionem, qua tenebatur, ne Poli in eodem loco altitudo non tam constans foret, quàm vulgò haberetur; quòd ea deprehenderetur à Ptolemæi tempore in omnibus propemodum Italiæ locis increuisse, ac in Gaditano etiam freto, vbi cùm tempore Ptolemæi Polus Boreus attolleretur gradibus solùm 36. cum quadrante, attolleretur iam tum gradibus 37. cum duabus quintis; quod ille quidem prodiderat, in quodam Prognostico, ante octo annos. Cùm Rheticus autem memoriæ mandârit Copernicum, non tam discipulum, quàm adiutorem, & testem obseruationum doctissimi Viri Dominici Mariæ fuisse; tum heic reticenda obseruatio non est,quā ipse Copernicus scribit se peregisse Bononiæ, anno M.CCCC.XCVII. septimo Eidus Martij, post occasum Solis, *Considerauimus enim*, inquit, *quòd Luna occultatura Stellam fulgentem Hyadum, quam Palilicium vocant Romani: quo exspectato, vidimus Stellam applicitam parti corporis Lunaris tenebrosi, iámque delitescentem inter cornua Lunæ, in hora quinta noctis* (hoc est vndecima, vnaque ante mediam noctem) *propinquiorem verò austrino cornu, per trientem quasi latitudinis, siue diametri Lunæ.* Romam posteà cùm accessisset, habitus breui vix quicquam minor ipso Regiomontano fuit. Vnde & illeic magno applausu factus Mathe

Mathematum Profeſſor, *In magna*, inquit ille, *ſcholaſticorum frequentia, & corona magnorum virorum, & artificum in hoc doctrinæ genere docuit.* Ipſe autem Copernicus meminit Eclipſeos Lunaris, quam per id tempus Romæ obſeruauit, *Anno* nempe *Chriſti* M. D. *poſt Nonas Nouembris, duabus horis à media nocte, quæ luceſcebat in octauum diem ante Eidus Nouembris.*

Aliquot poſt annos reuerſus in patriam, acceptiſſimus fuit ob ſummam peritiam, & candidiſſimos mores, memorato iam auunculo ſuo Lucæ VVatzelrodio, ad Epiſcopatum Varmienſem promoto; qui, vt otium illius ſtudiis, & Mathematicis præſertim, conſentaneum faceret, adſcripſit illum Collegio Canonicorum VVarmienſium, Cathedraliſve ſuæ Eccleſiæ, quæ arcis inſtar communita imminet Frueṁburgo, non magno alioquin oppido, ad VViſtulæ oram, in Boruſſia ſito. Non poſſedit tamen initio pacificè ſatis eum Canonicatum, vt non ſemel conqueſtus eſt literis conſcriptis ad Auunculum in Aula præſertim morantem, vt publicæ rei cauſam tueretur aduerſus Cruciferos, Teutonicóſve Equites, qui idcircò illi infenſi per Poſnanienſia comitia libello famoſo ipſum impetierunt. Euaſit verò tandem cùm ſuo, tum Auunculi merito poſſeſſor pacificus; ac ſeſe exinde ad tria quædam præſertim compoſuit. Vnum, vt diuinis, quam-maximè poſſet, intereſſet Officiis; alterum, vt pro ea, qua erat Medicinæ peritia, nunquam deeſſet pauperibus, qui ſuam ipſius implorarent opem; tertium, vt quicquid ſupereſſet temporis, impenderet ſtudiis. Heinc ſemper ſolitudinem & amauit, & coluit; ac niſi inuitus negotiis, ſeu Epiſcopatus, ſeu Capituli ſeſe non immiſcuit. Sed enim, quia quoties rerum agendarum proponebatur aliquid, ea in illo obſeruabatur, & ingenij perſpicacia, & iudicij maturitas, vt penè ſemper concedendum in ipſius ſententiam foret, idcirco fuit ipſi nonnunquam diuertendum à ſtudiis; ídque non modò, vt conſultus, ecquid facto opus videretur, diceret; ſed etiam vt vices agendo obiret. Vt vno, alteróve exemplo res conſtet; ecce, cùm forent Prutenorum celebranda Grudenti Comitia, delectus fuit vno conſenſu à Canonicorum Collegio, vt nomine ipſius illis intereſſet. Varia porrò inter negotia in iis pertractata id non fuit poſtremum, quod fuit agitatum circa vſum Monetæ, cuius per bella antecedentia imminutus admodum valor, recens adhuc arte Magiſtri Cruciferorum decreuerat. Deſtinati fuere eius cognitores ex Senatoribus Pruſſicis, Poloniciſque præcipui, inque eorum conuentu diſceptatum fuit, tum qua ratione fieri poſſet, vt Polonia, Pruſſia, Lithuania, cæteræque Regi ſubditæ Prouinciæ tantidem æſtimarent, parive pretio, ſeu valore haberent omnem, ſeu cudendam, ſeu cuſam pecuniam: tum ſatius-ne foret, monetam priſtino valore, an eo, qui iam paſſim in vſu eſſet, cudere: tum quî poſſet argenti copia nouæ cudendæ comparari. Scilicet Mercatores multam, ac penè omnem vim argenti corrogatam conflauerant, inque Luſitaniam, vnde aromata auehebantur, tranſportârant; quod Rex Luſitanus nullis mercibus, ſed puro dumtaxat, minimeque ſignato argento commutationem fieri pateretur. Ac per id quidem tempus negotium deliberari penitùs, abſoluíque non potuit: ſed Copernicus interim Canonem confecit, ſiue Abacum, computandis omnibus monetarum generibus per omneis Regni Prouincias elocabilibus, iiſque reducendis in eundem, communémque valorem; ac Senatores eum aſſeruarunt, intérque acta retulerunt, vt, ſi daretur fortè extremam operi manum adhibere, haberent quò reſpicerent, & ne cuipiam emergeret aliquid damni, prouiderent.

Aliunde verò, cùm vix fuerit, vt Epiſcopi aut abſentes, non illum habere generalem Vicarium, aut præſentes non adhibere ſelectum conſiliarium vellent: tum etiam effugere vix potuit, vt vacante Epiſcopatu (vacauit autem ſæpiuſculè) non vt generalis Vicarius, ſic bonorum Epiſcopatus Adminiſtrator crearetur. Dignum autem eſt memoratu, cùm mortuo ſpeciatim Fabiano de Luſianis Epiſcopo, Adminiſtratoris gereret perſonam, ferre eum non potuiſſe, vt Teutonici equites, aulicique varij Eccleſiæ bona iniuſtè vſurpata diutiùs detinerent; ſed mandato Regis obtento, ea generosè vindicaſſe. Nam facti quidem varij inſultus, intentatæque minæ variæ: verùm ille animo infracto ſuam conſtanter tenuit viam, id ſemper defixum in animo habens, vt quidque ſumma ſemper fide, integritatéque præſtaret. Atque hæc quidem pauca initio attingo, vt inſinuem fuiſſe eum quidem vitæ contemplatiuæ natum; ſed non fuiſſe tamen, idcircò ad vitæ actiones ineptum: & occaſiones quidem rerum agendarum non prouocaſſe, ſed oblatas tamen tum amplexum fuiſſe, cùm detrectare indecorum eſt viſum. Supereſt itaque, vt partem vitæ ipſius præcipuam, contemplationi videlicet, ſtudiiſque dedicatam proſequamur. Et quia nihil ipſi æquè fuit cordi, ac Cæli, & Siderum ſcientia, quæ illum effecit adeò celebrem; age dicamus, quo ordine eam excolendam ſuſceperit, quò demum fecerit prouectam.

Principio, cùm cætera inter, animaduerteret cogi Aſtronomos aduerſus communem notionem peccare, dum, vt æquabilem motionem in cæleſtibus circuitionibus tuerentur, non ipſam penes centrum proprium, ſed penes alienum (circuli nimirùm Æquantis vocati) deſumebant, ac metiebantur: Neque poſſe aliunde ipſos rem præcipuam, hoc eſt, Mundi formam, diſpoſitionémque concinnam ex farragine illa ſua hypotheſeon colligere; ſed iis perinde euenire, ac ſi quis Pictor manus, caput, pedes, membra cætera, optimè illa quidem, ſed non vnius corporis comparatione depicta adunaret, ſicque ex illis monſtrum potiùs, quàm hominem compingeret: ideò tædere illum cœpit, quòd nulla certior motuum ratio, maiórque

partium

partium conſonantia in Machina ab Opifice ſapientiſſimo conſtituta deprehenderetur à Philoſophis, qui omnia, ad res vſque minimas, adeò ſtudiosè perſcrutarentur. Quare eam ſibi operam ſumpſit, vt Philoſophorum, Aſtronomorúmque omniũ, quoſcumque nanciſci liceret, libros pervolutaret, indagaturus, quotquot forent excogitata Syſtemata, diſquiſiturúſque quicquid in iis foret veriſimilitudinis, quò poſſet demùm elicere exquiſitiorem aliquam, & cæleſtium motuum harmoniam, & partium Mundi ſymmetriam, quàm ea foret, quæ ab omnibus incunctanter admitteretur.

Itaque non multùm moratus Homocentricorum Authores, neque eos, qui aut Solem ſupra Affixas Stellas euexerant, aut ſolam ipſi Lunam ſuppoſuerunt, aut variè Errantium Stellarum ſedeis commutarunt: magnam imprimis rationem habuit duarum opinionum affinium, quarum vnam Martiano Capellæ, alteram Apollonio Pergæo attribuit. Et Martianus quidem Ægyptios, alioſque veteres imitatus, Solem inter Lunam, Martemque conſtituens, exiſtimauit Mercurium, Veneremque illi, vt centro propriorum motuum circunduci, ac nunc ſupra, nunc infra ipſum, nunc ad latera fieri. Cùm is verò ſineret vt Lunam, & Solem, ſic Martem, Iouem, & Saturnum circa Terrã, vt circa cẽtrum propriorum circuituum cieri; Appollonius Solẽ delegit, circa quẽ, vt centrum nõ modò Mercurius, & Venus, verùm etiam Mars, Iupiter, Saturnus ſuas obirent periodos, dum Sol interim, vti & Luna, circa Terram, vt circa centrum, quod foret etiam Affixarum, Mundique centrum, mouerentur; quæ deinceps quoque opinio Tychonis propemodùm fuit. Rationem autem magnam harum opinionum Copernicus habuit, quòd vtraque eximiè Mercurij, ac Veneris circuitiones repræſentaret, eximiéque cauſam retrogradationum, directionum, ſtationum in iis apparentium exprimeret; & poſterior eadem quoque in tribus Planetis ſuperioribus præſtaret. Verumtamen perſenſit ſibi, ne ex poſteriore quidem factum ſatis, quòd Solis habitus præcipuorum corporum Mundanorum cẽtrum, Mundi tamen centrum non fieret; quodque habitâ pro centro Terrâ, Sol circa ipſam circunductus non motu ſolùm annuo, ſed diurno quoque Planetas circum-raperet, ac diſtraheret nunc in has, nunc in illas parteis.

Cùm noſſet verò Pythagoreos ablegaſſe Terram à centro, & in eo, vt loco nobiliſſimo conſtituiſſe Solem corporum nobiliſſimum; ideò viſus eſt ſibi peruidere quidpiam concinni ordinis, ſi liceret modò vices commutare, hoc eſt in centro Solem ſiſtere, & Terram circa Solem ciere. Nam præclarè quidem auſos fuiſſe Nicetam, Echphantum, Heraclidem, & alios, qui, tametſi Terram in centro detinerent, motum tamen illi tribuerunt, quo circa axem proprium, vt Sphæra in torno, gyrata, & circuitionem ab occaſu in ortum dietim perficiens, diei, noctiſque viciſſitudinem faceret; ac mobilis primi munere aſſumpto, & Sphæram Fixarum, & Planetas omneis à motu raptas abſolueret, quòd ipsâ conuersâ in ortum, neceſſe foret Sidera omnia apparere conuerſa in occaſum; at magnam nihilominus ſupereſſe aſymmetriæ partem. Quamobrem præclariùs feciſſe Philolaum dum Terram à centro amouens, tribuit ipſi non modò motum diurnum circa proprium axem, ſed circumductum etiam annuum circa Solem, quo efficeretur, vt percurrendo Zodiacum, ſub quocumque eius Signo verſaretur, Sol eſſe in oppoſito appareret; ſicque loco Solis Planeta euadens, tam ipſa, quàm Mercurius, Venus, Planetæque cæteri, Solem agnoſceret tanquam centrum. ac prima quidẽ fronte durum, abſurdúmque eſſe videbatur, Terrã à centro diuellere, ipsíque motus huiuſmodi, ac fortè etiam alium tribuere: Verùm, quia nôrat fuiſſe ante ſe eã libertatem conceſſam, vt demonſtrãdis Phænomenis fingi circuli qualeſlibet poſſent; licere ſibi exiſtimauit periclitari, num quod confusè ſibi animo obuerſabatur, ita poſſet digerere, vt ordo vulgari venuſtior inter Mundana corpora, eorúmque motus inueheretur. Itaque rem variè verſando, Terræque motum triplicem, de quo paulò pòſt, attribuendo: *Multa, inquit, & longa obſeruatione tãdem reperi, quòd ſi reliquorum Siderum Errantium motus ad Terræ circulationem conferantur, & ſupputentur pro cuiuſque Sideris reuolutione, non modò illorum Phænomena inde ſequantur, ſed & Siderum, atque orbium omnium ordines, magnitudines, & Cælum ipſum ita connectat, vt in nulla ſui parte poſſit tranſponi aliquid, ſine reliquarum partium, ac totius vniuerſitatis confuſione.*

Atque hæc quidem excogitare, conſcriberéque ab anno vſque circiter ſeptimo ſupra milleſimum quingẽteſimum cœpit. Verùm, quòd ſibi eſſe non duceret ſatis, generalem ſolùm rationem Hypotheſeos ſtatuere, & iuxta ipſam Phænomena generatim ſolùm, perinde ac iuxta cæteras ſaluare; ſed aueret quoque Hypotheſeis ſpecialeis ſic pertexere, ſingulorúmque motuum periodos ita definire, vt condere exinde poſſet Tabulas Cælo, præ Ptolemaicis, Alphõſiniſque, conſentienteis, eapropter neceſſarium cenſuit obſeruationes peragere, quas cum antiquioribus conferens, præciſionem obtineret maiorem. Heinc Ptolemæi imitatione fabrefaciendum Quadrantem duxit, in quo ad lineam Meridianam ſupra horizontis planitiem erecto, & applicito, ac beneficio vmbræ à gnomone cylindroide ad centrum infixo emiſſæ, obſeruaretur ſumma, imáque, hoc eſt, tam in Solſtitio, quàm in Bruma, Meridiana Solis altitudo: quò, vbi eſſet habitum pro Tropicorum diſtantia, altitudinis vtriuſque interſtitium, tum altitudo Æquatoris in eius medio deſignaretur, tum Poli altitudo proinde innoteſceret, tãquam æqualis complemẽto altitudinis Æquatoris. Tametſi verò fabricam inſtrumenti huius deſcripſit, eò-ne

nihilominùs vſus fuerit, non prodidit: fortè quòd ſatius duxerit hoc alio, quod ſequitur, vti. Confecit nempe ſibi vocatas Ptolemaïcas Regulas, Parallacticúmve Inſtrumentum ex ligno abiegno, cuius quæ erat regula longior diuiſa erat in deſignatas attramento particulas 1414. vt ſcilicet poſſet denique ſubtendi angulo recto Iſoſcelis, cuius crura quatuor cubitos longa, habebantur earumdem partium 1000. Confecit, inquam (& ſua quidem, vt memorant, manu) quibuſlibet Siderũ altitudinibus obſeruandis, ac ſpeciatim Solis non modò verſantis, vti mox eſt dictum circa Tropicos, ſed etiam circa Æquinoctialem, & verè præſertim, ad habendum illius ingreſſum in Arietem: Lunæ quoque, ac potiſſimùm verſantis in limite Boreo, & tunc quidem, cùm is eſt in Cancro, ad venandum maximam illius latitudinem; Spicæ prætereà, Reguli, aut alterius Fixæ inſignioris, ad obtinendum ipſius à puncto Æquinoctiali diſtantiam. Armillas-ne etiam ſibi apparârit, non conſtat; quoniam tametſi qualeis habere, & quemadmodum ſit iis vtendum, vt conficiatur canonica Fixarum deſcriptio, deducat: non tamen iis ſe eſſe vſum declarat (vnde & aliam deſcriptionem, quàm Ptolemaïcam, aut Hipparchinam non proponit) ſed cùm alicuius Stellæ, v. c. Spicæ, obtinere voluit longitudinem, non illam eſt armillis venatus, ſed deduxit potiùs ex ſuppoſita latitudine, ac obtenta declinatione per altitudinem obſeruatam. Conſtantius eſt debuiſſe eum ſibi apparaſſe Aſtronomicum Radium, ipſis inter ſe Siderum intercapedinibus obtinendis; & vel ad id quidem, vt poſſet Planetarum loca certis momentis definire. Keplerus certè haud abs re in Rudolphinarum Tabularum frontiſpicio depingi curauit in ea columna, cui aſſidet Copernicus, non regulas modò Ptolemaïcas; ſed Radium quoque ſupernè appenſum: & qui Herbenſtreittus Eidyllio ſingularia frontis huiuſce deſcripſit,

Organa dilandat, cruciformem nempe
Bacillum,
Tignáque iuncta, quibus Cælorum oſtenta
redactus;
In veros veniunt; etſi diſtantia noſtra
Lumina ludificet, fallátque incautior error.

Cœpit itaque ex eo tempore habere diſtantiam inter Tropicos graduum 46. & min. 57. vnâ quintâ minùs: vnde & maximam Declinationem Solis, Eclipticæve obliquitatem grad. 23. min. 28. cum $\frac{2}{5}$. habuit. Et quia deduxit eſſe Fruemburgi altitudinem Æquatoris graduum 35. min. 40$\frac{1}{2}$. ea de cauſa habuit Polum illeic altum gradibus 54. min. 19$\frac{1}{2}$. Et cùm ex iiſdem Lunæ, Soliſque defectibus Fruemburgi à ſe, & Cracouiæ, ab illis olim ſuis condiſcipulis, obſeruatis, deprehendiſſet vtrumque locum, itémque Dirrachium Macedoniæ Meridiano eidem ſubeſſe; idcircò & obſeruationes & calculos ſuos retulit ad Meridianum Cracouienſem (ob locum magis celebrē) ipſúmque diſtare ab Alexandrino vna hora Æquinoctiali exiſtimauit. Subinde autē varia à ſe obſeruata ipſemet refert: vt anno M.D.IX. ac biennio pòſt, Lunæ Eclipſeis. Anno M.D.XII. bina loca Martis; biennio pòſt, bina loca Saturni. Anno M.D.XV. locū Spicæ, & autūnale Æquinoctium; & anno inſequente Æquinoctium vernum. Anno M.D.XVIII. locum Martis; & biennio pòſt bina Iouis loca, & locum Saturni. Anno M.D.XXII. Lunæ Eclipſin; & anno inſequente Lunæ Eclipſin, ac locum Martis. Anno M.D.XXV. iterùm locum Spicæ; & inſequente locum Iouis, proximóque locum Saturni. Anno denique M.D.XXIX. locum Iouis, Coniunctionémque itē centralem Veneris cum Luna, ipſámque quarto Eidus Martij, hora 7. min. 34. Mirere, cur nullam heic videas obſeruationem circa Mercurium: ſed cauſam ipſe refert ad auras, ſeu vapores, quos illeic loci VViſtula effundit; itémque ad Sphæræ obliquitatem, quæ *rariùs*, inquit, *ſinit videre Mercurium*. Quanquam ne mutilam hac in parte Aſtronomiam relinqueret, vſurpauit deinceps treis factas circa Mercurium Norimbergæ obſeruationes, vnam à Bernardo VValthero, anno M. CCCC.XCI. & duas à Ioanne Schonero, anno M. D. IV.

Ex hiſce ergo, quas & habuit obſeruationū præcipuas, aggreſſus eſt, ac perfecit Opus ſex diſtinctum Libris, quos *De Orbium Cæleſtium reuolutionibus* inſcripſit, quibúſque eſt, inſtar Ptolemæi, ſingula docendo Geometrica methodo, totā Aſtronomiam complexus. Cùm PRIMVS porrò Liber in duas parteis diuidatur, poſteriore quidem ea expoſuit, circa doctrinam Sinuum, ſiue ſemiſſium ſubtenſarum, chordarúmve, quæ in ſoluendis Triangulis tam planis, quàm ſphæricis neceſſaria exiſtimauit: at priore exhibuit generalem Mundi ideā, ſiue deſcriptionem, iuxta propriam Hypotheſin, in qua motus Terræ, vt diximus, tribuitur. Scilicet, vbi primùm docuit eſſe Mundum ſphæricum, Terram etiam ſphæricam eſſe, & in vnum globum cum aqua coïre: ac inſuper motum cæleſtem eſſe æqualem, perpetuum, & aut circularem, aut ex circularibus compoſitū; tum docere aggreditur nondum rem videri confectam, Terra-ne quieſcat, aut circulariter moueatur. Nam quod ſpectat quidem ad reuolutionem diurnam, perinde eſſe appariturum, ſeu Aſtra in occaſum ferantur, ſeu Terra alioquin ac in Mundi centro exſiſtens voluatur in ortum (vt antiquorum nonnulli opinati ſunt) neque rem ſecus ſe habituram, quàm dum

Prouehimur portu, terræque, vrbéſque recedunt.

Eſſe aliunde abſurdum motum potiùs tribuere continenti, ſiue locanti, quale Cælum eſt, quàm contento, ſiue locato, cuiuſmodi eſt Terra; & conditionem immobilitatis, quæ nobilior, ac diuinior habetur motu, Terræ potiùs, quàm Cælo aſſignare; ac motum in orbem denegare Terræ, quæ in orbem

orbem formata, paruúláque fit; transferre verò ipſum in Cælum cuius quæ ſit forma, quis finis, cognoſci à nobis non poſſit. Non item eſſe rem confectam, Terra-ne in ipſo Mundi centro, an extra ſit; cùm conſtet ipſam non eſſe in centro motuum Planetarum; & perinde ſit, ſeu ipſa illis, ſeu illa ipſi adnuant, & abnuant. Aliunde verò, ſi Solis, ac Terræ vices permutentur, & Soli quies, Terræ motus annuus, locuſque inter Planetas tribuatur (vt rurſus quibuſdam antiquis eſt viſum) futurum, vt Sol perinde appariturus perluſtrare Zodiacum; ortus, occaſuſque Signorum ſint perinde appariturí; apparituræ perinde fieri Errantium Stationes, retrogradationes, progreſſus; & maiore quidem facilitate, præſtantioréque ordine, & harmonia, quàm ſupponendo oppoſitum.

Non valere autem, quod deducunt Terram, quia Cæli reſpectu puncti inſtar ſit, rationem centri obtinere, ac ideò eſſe immobilem. Quippe debere hac ratione ſolum Terræ centrum eſſe immobile, neque vllam aliam Terræ partem non imitari motū Cæli; eo modo, quo nulla eſt pars Cæli tā propinqua Polo, quæ non cum Cælo reliquo pari tempore, & pro ſpatij quidem ratione, voluatur. Non valere etiam, quod obiiciunt, Terræ, vt graui corpori, non congruere motum alium, quàm rectum, & ad Mundi centrum: Quippe grauitatem eſſe affectionem non Terræ totius, ſed partium eius propriam, qualem Soli etiam, ac Lunæ, cæteriſque Aſtris conuenire credibile ſit. Id nimirùm, cùm grauitas nihil aliud ſit, quàm naturalis quædam appetentia à ſummo Opifice partibus indita, vt in vnitatem, integritatemque totius ſeſe conferant, coëuntes in Globi formam. Vnde &, vt partes Lunæ, v. c. verſus eius centrum nituntur: ita Terræ parteis verſus ipſius centrum niti; neque propterea totam Terram magis rectà ferri in Mundi centrum, quàm ipſam Lunam. Non item valere, quod inſtant, fore, vt nihil graue in deſtinatum deorſum locum, Terrà (ſua circuitione) locum ſubducente, ad perpendiculum caderet; vtque nubes, & cætera in aëre pendentia viderentur ſemper ferri in occaſum: Quippe terrena omnia, qualis eſt etiam terreuus aër, miſtus ex Terræ effluxibus, totius Terræ naturam ſequi, atque adeò, quæ in aëre ſunt, vnà cum aëre, Terráque generali motu cieri; vtcumque aliunde variè moueri, aut quieſcere valeant (prorſus vt qui eadem naui transferantur) ſpeciatim autem decidentia ferri motu compoſito ex recto ſimul, & circulari. Non valere rurſus, quod vrgent, vni corpori ſimplici nonniſi vnicum ſimplicem motum conuenire: Quippe id quidem verum eſſe de circulari motu cōpetente non toti modo, ſed partibus etiam, dum naturali in ſtatu ſunt, ac in toto quaſi quieſcunt: at dum partes vel abducuntur, vel adducuntur ad ipſum totum, ſicque in ſtatu naturali non ſunt; tum ſuperuenire circulari rectum, ac tam poſſe ſimul vtrunque, quàm ægrum, & animal, cohærere. Sicque, dum aliunde Ariſtoteles diſtinguit motus à medio, ad medium, circa medium; poſſe hos motus intelligi non re, ſed ratione diſcretos, eo modo; quo punctum, lineam, ſuperficiem intelligentiā ſecernimus. Non demum valere, quod Ptolemæus ait, fore, vt ſi Terra diurno motu cieretur, præ vertigine celeritatéve inſuperabili diſſipatum iret: Quippe, ſi Terræ motus tribuatur, fore eum naturalem, ac toti in compoſitione optima conſeruando congruum: debere autem Ptolemæum id de Cælo magis timere, cui vertiginem tantò immaniorem, quantò Cælum eſt Terrâ maius, tribuit.

Subinde verò commemoratis variis circa cæleſtium orbium diſpoſitionem opinionibus, eáque ſpeciatim commendata, quòd Venus, & Mercurius poſitum in medio Solem circumcurrant; hæcque cauſa ſit, cur digredi ab eo non magis appareant, quàm propriorum orbium conuexitas ferat, arguantúrque adeò ſuis motibus non Terram; ſed Solem, vt centrum ambire; monet poſſe exinde occaſionem ſumi coniiciendi Martem, Iouem, & Saturnum non Terræ, ſed Soli, vt centro circumcurrere; modò id ſpatium relinquatur inter Martem, ac Venerem, per quod Terra etiam, cum Luna ſua Pediſſequa, circumcurrat. Scilicet rationem Canonicam motuum id arguere, ac viſibilem etiam magnitudinem, qua arguuntur nobis tam propinqui, cùm ipſis, Solique intercipimur, tam remoti, cùm Solem ipſis, nobiſque interceptum habemus, vt centrum proinde circuitus illorum ad Solem, potiuſquàm ad Terram, inſtar Veneris, Mercuriíque pertineat. Quare & cohærenter eam Mundi diſpoſitionem (hócque Syſtema eius ſoléne, celebríſve Hypotheſis eſt) vt in medio conſtituat immobilem Solem, tanquam ipſius Mundi cor, lucernā, & quaſi viſibilem Deum, qui familiam totam Aſtrorum circumpoſitam regat. Proximè Solem collocat Mercurium, qui ipſi circumducatur tribus prope menſibus: deinde Venerem, quæ nouem: tum Terram, quæ duodecim, ſiue anno vno, idque cùm ſecum deducta Luna, quæ ipſi interim ſpatio menſtruo circumferatur. Mira ſanè excogitatio, de qua ſibi ipſe fuiſſet gratulatus, ſi perſpexiſſet, vti deinceps teleſcopio deteximus,

quatuor pareis Lunas Ioui circumferri(vt in ſchemate appoſito repræsẽtari curauimus)ne quid de cæteris dicatur. Collocat conſequẽter Martem, qui circumducatur annis duobus;ſubinde Iouẽ,qui duodecim; Saturnum tandem, qui triginta. Regioni autem Planetariæ circũponit Sphæram Fixarum, ipſam, vt Solem, immobilem, ac eâ diſtantiâ, ad quam Orbis magnus, per quem Terra circa Solem fertur, puncti inſtar ſit,quod quidem admitti de ſolo Terræ Globo ſolet. Nempe, quia Fixarum diſtantia in nullam prorſus menſuram cadit, ſatius ducit illam aſſumere tantam,vt Phænomena debitè ſaluentur, quàm incurrere in tot labyrinthos, quibus implicantur,qui Terram in medio Mũdi detinent,cùm & aliunde heinc habeatur admiranda quædam diſpoſitio,ac ſeries, quoad ſitum,quoad motum,quoad molem Mundanorum corporum; qualis reperiri in alio Mundi Syſtemate non poſſit.Exinde certè è re ipſa tolli, ac apparentiæ ſolùm relinqui, illas & Stationes,& Regreſſiones Planetarũ; cauſámque appoſitam reddi, cur eæ minores, frequentioréſque, & diuturniores tamen,ſint in Saturno, quàm in Ioue; in hoc, quàm in Marte;in Venere autem, & Mercurio ſecus;cur apparens item magnitudo Saturni, Iouis, ac Martis, dum Soli opponuntur, tantoperè increſcat; ſed Martis potiſſimùm, qui tum Iouem æmuletur, cùm aliàs vix haberi par Stellis tertiæ magnitudinis poſſit; ac tale nihil interim in ipſis Fixis appareat, ob immenſam putà illarum à Terra diſtantiam.

Declarat ex ordine treis motus,qui Terræ attribuendi ſint, vt ſaluari omnia Phænomena poſſint. Primus eſt Diurnus: quo ſcilicet Terra viginti quatuor horarum ſpatio circa ſuum axem, ac verſus ortum reuoluitur; fitque adeò, vt totum Cælum volui in occaſum videatur. Secundus Annuus; quo centrum Terræ promouetur interea, etiam tendendo verſus ortum, ſeu in Signorum conſequentia, inter Martem, ac Venerem; efficitúrque adeò, vt Terra re ipſâ percurrente Zodiacum, Sol percurrere è regione ipſum appareat; hoc eſt, vt ſi ipſa in Cancro, v. c. ſit, Sol eſſe appareat in Capricorno; & vbi ipſa ex Cancro tranſit in Leonem, Sol ex Capricorno tranſire in Aquarium videatur. Tertium vocat Declinationis,Inclinationis,Reflexioniſve axis terreni;quo ſcilicet axis contra motum centri,ſeu in præcedentia ita nititur, vt in ſui ipſius parallelíſmo ſemper contineatur,ac efficiatur proinde,vt ipſe quoque,qui & reipsâ eſt, eius Æquinoctialis parallelus ſibi ipſi ſemper maneat; ac vt in aſſumpta Terræ parte, veluti hac, in qua nos ſumus, tum dierum, noctiúmque inæqualitas; tum viciſſitudo tempeſtatum contingat. Nam, ſi Æquinoctialis Terræ, ipſiúſve planum in Zodiaci plano ferretur, nulla vnquam talis inæqualitas, aut viciſſitudo appareret: at quia, ſi concipiamus axem Mundi, qui tranſeat per Solem, & terminatus ad Fixarum Sphæram,Polos Mundi ibi conſtituat,à quibus Mundi Æquinoctialis æqualiter diſtet; ac ſi, vbi Æquinoctialis Terræ cum Mundi Æquinoctiali coaluit,& axis Terræ axi Mũdi parallelus fuit,concipiamus,Terra procedente per Zodiacum, non inclinari ipſum, ſed quaſi reflecti, & manere sẽper axi Mundi, ſibíve ipſi parallelum; Æquinoctialémque Terrenum parallelum quoque Mundi Æquinoctiali,ſiue ſibi ipſi manere; quia,inquam,ſi id concipiamus, efficietur,vt aſſumpta pars Terræ Solem in alio,ac alio ſitu videat,& ad vnum Tropicum magis,ad alium minùs illuſtretur; idcircò ea pars dies nunc breuiores,nunc longiores;& nunc hyemem, nunc æſtatem obtineat. Fit rurſus, vt quia axis Terræ ad Sphæram vſque Fixarum produci intellectus, deſcribet vtrimque annuo circumductu circa Polum Mundi circulum dicto magno Orbi, quem Terra deſcribit, æqualem, & qui tamen, propter immenſam Fixarum diſtantiam, puncti inſtar ſit;ideò in aſſumpto Terræ loco eadem ſemper Poli altitudo appareat;quoniã ſeu Terra in Capricorno,ſeu in Cãcro,ſeu alibi ſit;ad idẽ sẽper punctum

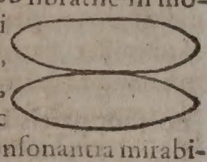
punctum apparens oculus collineet. Fit demùm, vt Terra exſiſtente in Capricorno, non aliæ nobis Stellæ verticales,quàm exſiſtente in Cancro appareãt; quòd Poli altitudine inuariata manente,manere & alia Cæli puncta inuariata neceſſe ſit : cùm &,ſi totus ille circulus, orbiſve appareat ceu punctum; tantò magis oporteat Tropicorum diſtantiam,quæ pars illius eſt,apparere.

Atque hæc quidem eſt generalis Copernici Hypotheſis; neque eſt neceſſe, vt ea, quæ ſpecialiùs libris cæteris ediſſerentur, attingamus. Noſſe ſufficiat, Libro ii. tradere Copernicum ea, quæ de Doctrina Primi motus non prætereunda exiſtimauit : illud tamen præfatus, *Nemo verò miretur, ſi adhuc Ortum, & Occaſum Solis, & Stellarum, atque his ſimilia ſimpliciter nominauerimus : ſed nouerit nos conſueto ſermone loqui,qui poſſit recipi ab omnibus, ſemper tamen in mente habentes quòd,*

Qui terrâ vehimur,nobis Sol,Lunaq; trãſit;
Stellarũque vices redeunt,iterumque recedũt.

Ad Libri autem calcem caput ſubjicit de exquirendis Stellarum locis,& Canonicam Fixarum ſecundum Longitudinem, Latitudinemque deſcriptionem adhibet:ſed ex Ptolemæo nimirùm deſumptam;niſi quòd quædam vel deprauata, vel ſe aliter comperta habere, corrigit; & ſuo modo Abacum, quod ad Longitudines attinet,inſtituit.Cùm illas enim Ptolemæus à puncto verni Æquinoctij, principióve dodecatemorij Arietis deduxerit, deducendas potiùs Copernicus cenſuit à Prima Stella Arietis, quòd punctum Æquinoctij continenter mutetur, atque adeò longitudines ex eo numeratæ varientur; cùm Stella Fixa exſiſtente, relatæ ad illam longitudines inuariatæ permaneant; ac ad habendum cuiuſvis Stellæ longitudinem diſtantiamve ab Æquinoctio, nihil aliud oporteat,quàm diſtantiam addere, quæ pro tempore fuerit huiuſmodi Arietis Stellæ. Hinc autem,quia talis diſtantia longitudóve huius Stellæ Ptolemæi tempore fuit grad.6.minut. 40. Copernicus Abacum, Canonémve ſuum non alia ratione confecit, quàm ex cuiuſque Stellæ longitudine detrahendo grad.6. min.40. Quo pacto Polaris, v. g. quæ in Canone Ptolemæi eſt grad.60.min.10 in Copernicæo eſt 53.36.Et quæ Spica in illo eſt 176.46.in hoc eſt 170.6.

Libro autem iii. de Annua reuolutione tractaturus, diſcrimen inter Annum Vertentem, qui ab Æquinoctio, Solſtitióve eſt, & Sidereum, qui ab aliquo Sidere fixo deſumitur,conſtituit.Nimirùm,ex quo Hipparchus notauit motum quendam lentum Fixis quoque in Ortum, ſiue in Signorum conſequentia tribuendum eſſe,conſtitit Solem à Stella digreſſum, tardiùs ad illam regredi, quàm digreſſum, v. g. à verno Æquinoctio, in idem Æquinoctium, ob promotam intereà aliquantulum huiuſmodi Stellam.Et certè,quæ Prima Arietis diſtabat ſolùm ab Æquinoctio Ptolemæi tempore grad.6.min 40.quemadmodum dictum mox eſt,deprehenſa eſt à Copernico,an.m.d.xxv. diſtare iam grad.27.min.21.Cæterùm cẽſuit Copernicus, non tam primam Arietis Stellam, & cohærenteis reliquas à puncto verni Æquinoctij, verſus ortum incedere, quàm ipſum Æquinoctij punctum, vt à Stella recedere,ſic eam præcedere in occaſũ : Quare & huiuſmodi motum non Fixarum Progreſſionem, ſed Æquinoctiorum Anticipationẽ, ſeu Præceſſionem appellauit. Ex eo autem hunc motum fieri, appareréve docuit, quòd Motus ille Tertius, cuius reuolutio annua quoque ſit, non-nihil quotannis periodum centri præoccupet,fiátque adeò,vt Æquinoctia anticipare nonnihil, ſeu in præcedentia regredi videantur.Quia verò ad factas variis ſæculis obſeruationes attendens, deprehendens hanc Anticipationẽ inæquabiliter fieri; ac fuere aliũde obſeruationes,ex quibus variari ipſius Zodiaci obliquitas deprehẽſa eſt; ideò fieri vtrũque cenſuit ob libratilẽ in modũ intortę penè huiuſmodi

corollæ, axis deflexionem, quæ illã nunc promoueat, nunc retardet; hanc nunc adducat,nunc abducat, conſonantia mirabili. Hiſce ergo fusè deductis, fusè quoque exſequitur, quæ ſpectant ad Theoriam Solis.

Sic verò etiam Libro iv. proſequitur fusè ea, quæ attinent tum ad generalẽ Lunæ Theoriã, tum ad ſpecialem doctrinam Eclipſeon.Vbi, quamuis Hypotheſeis circulorũ Lunarium ab antiquioribus diuerſas aſſumat;quod ſpectat tamen ad generalem curſus Lunæ explicationem, diuerſum nihil idcircò habet, quòd ipſe quoque Lunam Terræ circumducat, & menſtrui Lunæ motus reſpectu, Terram veluti immobilem habeat; quatenus, licet transferatur, ſecum nihilominus Lunam transfert, ac reuolutionis illius, quaſi immotum centrum manet.Notandum dumtaxat, motum quoque menſtruum circa Terram in ortum fieri, & per orbitam quidem ea ratione interſecantem Eclipticam,vt Phaſes,Eclipſes,& cætera omnia per hãc Hypotheſin perinde,ac per vulgarem exhibeantur. At Libro v. cæterorum quinque Siderum Errantium Theoriam, & ſecundum quidem Longitudinem ita explicat,vt ex interducta ipſis Terra,Orbiũ ordinẽ,magnitudinéſque conſenſu quodã mirabili, certáque ſymmetria connectat. Illud verò præcipuum eſt,quòd vnico annuo Terræ attributo circa Solem motu,Planetarum Epicyclos,cúmque ipſis Stationes, Retrogradationéſque tollat,ac Planetis ſimpliceis motus, qui circa Solem continenter, & abſque vlla prorſus repedatione perficiãtur; relinquat. Scilicet, quòd Terra inter orbeis Martis, Iouis,ac Saturni, & velociùs, quidem, quàm eorum quivis transferatur, neceſſe eſt,quoties quempiam illorum aſſequitur,propéve eum tranſit, ipſum ponè faciat, & à tergo deferat; vnde & ille regredi, ſeu oppoſitam ire viam appareat:dũ procul verò & quaſi è regione incedit,tũ ille appareat in eandẽ viã dirigi:ac dum in iis locis verſatur, quibus ille fieri apparet aut ex directo retrogradus, aut ex retrogrado directus,tũ idẽ

quasi consistere; fieríve Statarius, seu Stationarius videatur. Quòd verò Terra Veneris, Mercuriíque orbeis circumeat, & segniùs, quàm illi circuitionem perficiat, necesse est, vt dum respectu nostri vltra Solem transeunt, eandem ire viam, seu in consequentia appareant; & dum citra, in contrarium, seu in præcedentia videantur; sicque vltrà directi, citrà retrogradi sint; & dum ex directis retrogradi, aut ex retrogradis directi euadunt, tum quasi directi esse conspiciantur. Dixi hoc Libro explicari Theoriam huiuscemodi Planetarum secundum Longitudinem: quoniam quæ est secundum Latitudinem, ea Libri vi. vltimíque est argumentum.

Videtur porrò Copernicus hæc omnia adumbrasse, ac penè dicam perfecisse, annum circiter M. D. XXX. ac deinceps nihil aliud, quàm die, vt fit, diem docente, quidpiam addidisse, detraxisse, immutasse; adeò, cùm videri potuisset, satisfecisse cæteris: sibi tamen ipsi nunquã satisfactum putauit. Quinquennio certè post, Erasmus Reinholdus, cùm in Peurbachij Theoricas præfaretur, & de Hypothesi Lunæ Ptolemaïca sermonem institueret, verba hæc de Copernico, tacito licet nomine, inseruit. *Tametsi video quendam recentiorem, præstantissimum Artificem (qui magnam de se apud omnes concitauit expectationem restituendæ Astronomiæ, & iam adornat editionem suorum laborum) sicut in alijs Astronomiæ partibus, ita etiam in hac varietate motus Lunæ explicanda δὶς διὰ πασῶν dissentire à forma Ptolemaïca. Tribuit enim Lunæ Epicyclum Epicycli, &c.* Illud prætereo, quod deinceps circa Octauæ Sphæræ motum habet, dum, *Itaque*, inquit, *cùm hæ artes iamdiu desiderent aliquem Ptolemæum, qui labentes disciplinas reuocet; spero eum nobis tandem ex Prussia obtigisse, cuius diuinum ingenium tota posteritas non immerito admirabitur.* Prætereo id, inquam, vt ob factam varietatis motus Lunæ mentioné, obseruem Copernicum in ea exploranda, & ad numeros reducenda studiosè præsertim incubuisse ab anno M. D. XVI. occasione Lateranensis Concilij, in quo fuit rursus agitatum de Reformatione Kalendarij negotium, de quo tractatum iam fuerat & in Constantiensi, & in Basileensi Conciliis; & cuius occasione posteà Sixtus IV. accersiuerat Regiomontanum Romam. Nempe, cùm Patres Lateranenses congregationem quandam ad hoc delegissent, ipsique præfecissent Paulũ Middelburgensem, Foro-Semproniensem Episcopum; is per literas Copernicum cõsuluit, & vt, pro ea, qua erat peritia, & industria, operam conferret, vehementer sollicitauit; additis etiã literis amici, collegæque ipsius Bernardi Sculteti eiusdem VVarmiensis Ecclesiæ Decani, Scribæque à Concilio delecti. Ac noluit tunc quidé Copernicus quidpiam non satis maturum proferre; sed recepit nihilominus in eo se inuigilaturum, vt quoad posset, negotium eius momenti promoueret. Quare effectum est, vt negotium tunc quoque infectum remanserit, & Copernicus tamen sic se deprehendendis, definiendísque motibus Solis, ac Lunæ addixerit, vt denique potuerit in Operis nũcupatione Pontifici Maximo facta ominari suos labores Reipublicæ Ecclesiasticæ non planè inutileis exstituros. Qui certè Mathematici fuere deinceps, pro Decreto Tridentini Concilij, à Greg. XIII. ad emendationem Calendarij constituti, eius laboribus vsi sunt: vt vel indicat Caput illud, cui, non postremus sanè illorum Christophorus Clauius in sua Calendarij explicatione hunc titulum fecit, *De Periodo Anomaliæ Æquinoctiorum. & inæqualitatis annorum, ex Nicolai Copernici doctrina* Sanè & quamuis illi Alphonsinam anni formam retinendam censuerint; fecere tamen, quòd ea fuerit reperta, quasi media inter maximam minimámque, quam diuersis temporibus congruere Copernicus deprehendit.

In hac vero occasione licebit Elogium heic adscribere, quod Vir magnus Capite id antecedente præmisit? *Vnus*, inquit Clauius, *post hominum memoriam Nicolaus Copernicus egregius nostræ ætatis Mathematicus conferendo diligentissimè suas obseruationes cum obseruationibus Hipparchi, Ptolemæi, Albategnij, Alphonsinorum, ausus est solertia sanè incredibili, adhibitis nouis Hypothesibus, incrementum hoc, & decremẽtum anni Solaris demonstrare, & anni inæqualitatem ad certam, definitámque normam redigere, inuenitque per calculum ex suis Hypothesibus deprõptum, annum Solarem, cùm ad maximam magnitudinem excreuit, pauló esse maiorem eo, quem Ptolemæus cõperit, dierum nimirùm 365. horar. 5. minut. 55. secund. 57. tert. 40. Cùm verò maximè decreuerit, paulò minorem esse eo, quem Albategnius reperit, hoc est, dierum 365. minut. 4. secund. 55. tert. 7. ita vt, magnitudo anni Alphonsini media propemodùm sit inter maximam, & minimam magnitudinem.* His est affine, quod idem habet in suis illis in Sphæram Ioannis de Sacro-bosco Commentariis, cum *Nicolaus*, inquit, *Copernicus, Prutenus, nostro hoc sæculo Astronomiæ restitutor egregius, quem tota Posteritas grato semper animo, tanquam alterum Ptolemæum celebrabit, atque admirabitur, conferens suas, &c.* Sed hæc quidem post-modùm Clauius.

Nunc, vt vnum, aut alterum, ex cõtemporaneis virtutis famæque ipsius testibus proferamus, dicendus sanè cumprimis est Nicolaus Schõbergius, Cardinalis ille Capuanus, cuius ad ipsũ literas anno M. D. XXXXI. Calendis Nouembribus datas, si in hunc locum inseruerimus, esse operæ-pretium potest. Illæ itaque fuere huiusmodi. *Cùm mihi de virtute tua, constanti omnium sermone ante annos aliquot allatum esset; cœpi tum maiorem in modum te animo cõplecti, atque gratulari etiã nostris hominibus, apud quos gloriâ tantâ floreres. Intellexerã enim te nõ modò veterũ Mathematicorũ inuẽta egregiè callere, sed etiã nouam Mũdi rationem constituisse, qua doceas Terram moueri, Solẽ imum Mundi, adeóque medium locũ obtinere: Lunã se vnà cum inclusis suæ Sphæræ elementis inter Martis, & Veneris Cœlum sitam anniuersario cursu circũ Solem cõuertere: atque*

atque de hac tota Aſtronomiæ ratione Commentarios à te confectos eſſe, ac Erraticarum Stellarum motus calculis ſubductos in Tabulas contuliſſe, maxima omnium cum admiratione. Quamobrem, Vir doctiſſime, niſi tibi moleſtus ſum, te etiam, atque etiam oro vehementer, vt hoc tuum inuentum Studioſis communices, & tuas de Mundi Sphæra lucubrationes vnà cum Tabulis, &, ſi quid habes præterea, quod ad eandem rem pertineat, primo quoque tempore ad me mittas. Dedi autem negotium Theodorico à Reden, vt iſteic meis ſumptibus omnia tranſcribantur, atque ad me transferantur. Quod ſi mihi morem in hac re geſſeris, intelliges te cum homine tui ſtudioſo, & tantæ virtuti ſatisfacere cupiente rem habuiſſe. Vale. Et ſic quidem ille.

Aliunde verò dignum memoratu eſt, iuuenem cordatum, ac pereruditum Georgium Ioachimum Rheticum, VVittembergæ Matheſin docentem, celebritate illa viri, Hypotheſeóſque eius permotum, Profeſſionem ſuam dimiſiſſe, illúmque in Pruſſiam conueniſſe, vt ipſi adhæreret, eiúſque diſcipulum ſe profiteretur. Factum id anno M. D. XXXIX. idque non inſcio memorato Schonero Norimbergæ Profeſſore Matheſeos, quem tanquam parentem colebat, & ad quem dedit etiam ex itinere literas, quibus recepit ſe, quamprimùm liceret, ſignificaturum euentúſne famæ, & ſuæ exſpectationi reſpondiſſet. Significauit verò deinceps, ac fecit ſatis tum ſuis promiſſis, tum ipſius Schoneri votis, cùm menſibus vix duobus, ac ſemiſſe elapſis, prolixas ad illum dedit literas, quibus quid, quantúmque eò vſque profeciſſet, expoſuit (vnde & hanc primam Narrationem dixit, quòd ipſam ſcribens, alteram ſe conſcripturum promiſerit) atque id quidem, licet nonnihil interquieuiſſet à ſtudiis, partim ob aduerſam non-nihil valetudinem; partim, quia inuitatus fuerat à Tidemanno Gyſio Culmenſi Epiſcopo, vt vnà cum Copernico ad ſe Lobauiam accederet, ibíque ſaltem aliquot hebdomadas commoraretur. Non tacendum autem, quòd mox ab initio ſic eſt præfatus; *Principio autem ſic ſtatuas velim, doctiſſime D. Schonere hunc Virum, cuius nunc operâ vtor in omni doctrinarũ genere, & Aſtronomiæ peritia Regiomontano non eſſe minorem. Libentiùs autẽ eum Ptolemæo confero, non quod minorem Regiomontanum Ptolemæo æſtimem, ſed quia hanc felicitatem cum Ptolemæo Preceptor meus communem habet, vt inſtitutam Aſtronomiæ emendationem, diuina adiuuante clementia, abſolueret; cùm Regiomontanus, heu crudelia fata! ante columnas ſuas poſitas è vita migrarit.*

Vt prætereamautem Narrationem totam contineri duobus potiſſimùm capitibus, quorum vnum eſt explicatio eorum, quæ à Copernico Libro III. ediſſeruntur (ille enim priores duos prætermittit, quòd de Doctrina primi Motus nihil tradant inſolitum; neque item de tribus poſterioribus, quòd tum de illis ſcripturus ſit, cùm vberiús euoluerit, & cognouerit totum opus) alterum deductio, ac ſimul comprobatio Copernicæ Hypotheſeos, occaſione ſumpta ex Sole, de quo Libro illo tertio agitur. Vt iſtud, inquam, atque adeò præcipuum Narrationis totius argumentum prætercam, ſeligo dumtaxat pauca quædam loca, quibus, quo cenſu Copernicum Rheticus habeat palam teſtatur. Ecce enim, ex. gr. *Ego profectò*, inquit, *Reipub. & ſtudioſis omnibus, quibus D. Doctoris Præceptoris mei labor profuturus eſt, plurimùm gratulor, quòd nos certam diuerſitatis anni rationem habeamus.* Et rurſus. *Regnum itaque in Aſtronomia doctiſſimo viro D. Præceptori meo Deus ſine fine dedit: quod Dominus ad Aſtronomicæ veritatis reſtaurationem gubernare, tueri, & augere dignetur: Amen.* Et cohærenter. *Statui tibi breuiter doctiſſime D. Schonere, integram tractationem motus Lunæ, & reliquorum Planetarum, quemadmodum Stellarum Fixarum, & Solis conſcribere: vt quæ vtilitas ex D. Præceptoris Libris ad ſtudioſos Mathematicæ, totámque poſteritatem, veluti ex vberrimo fonte promanaturæ ſint, intelligas: verùm, cùm viderem opus impræſentiarum nimis excreſcere, peculiarem hac de re Narrationem inſtituendam duxi.* Ac iterum, *Interrumpo cogitationes tuas Clariſſime Vir: video enim te, dum cauſas renouandarum Hypotheſium Aſtronomiæ à Doctore meo, excellenti doctrina, ſummóque ſtudio indagatas audis, animo tecum cogitare, quænam tandem apta renaſcentis Aſtronomiæ Hypotheſium futura ſit ratio.* Et ſtatim, *Proinde, ſi quiſpiam ad ſummum, principalémque finem Aſtronomiæ ſibi reſpiciendum ſtatuerit, vnà nobiſcum D. Doctori Præceptori meo gratias habebit, cogitabítque, & ad ſe Ariſtotelis illud pertinere,* τὰς μὲν οὖν ἀκριβεῖς ἑρας ἀνάγκας, *&c.* Ac poſtea. *Cùm apud te anno ſuperiori eſſem, atque in emendatione motuum, Regiomontani noſtri, Peurbachij Præceptoris eius, tuos, & aliorum doctorum virorum labores viderem, intelligere primùm incipiebam, quale opus, quantúſque labor eſſet futurus, hanc Reginam Mathematum Aſtronomiam, vt digna erat, in Regiam ſuam reducere formámque imperij ipſius reſtituere: verùm, cùm, Deo ita volente, ſpectator, ac teſtis talium laborum, quos alacri animo & ſuſtinet, & magna ex parte ſuperauit iam, D. Doctori, Præceptori meo ſim factus; me nec vmbram quidem tantæ molis laborum ſomniaſſe video.* Et mox. *Hanc Platonis ſententiam (Deo praeunte inuentam eſſe) alij aliter fortaſſe interpretabuntur; Ego verò; cùm videam D. Doctorem Præceptorem meum Obſeruationes omnium ætatum cum ſuis ordine, ceu Indices collectas ſemper in conſpectu habere; deinde, cùm aliquid, &c. Proinde, niſi Deus illi pro ſua benignitate motus heroïcos indiderit, & tanquam manu per incomprehenſibile aliàs rationi humanæ iter deduxerit, &c. Perpendamus itaque, vt incœpimus & in reliquis Planetis D. Doctoris Præceptoris mei Hypotheſeis; vt videamus, an conſtanti animo, &, Deo præeunte, Vraniam ad ſuperos perduxerit, ſuæque dignitati reſtituerit.*

Sed hæc ne pluribus conſecter, attexere ſolùm concluſionem iuuat, ex qua liceat intelligi, Copernicum non nouitatis ſtudio, aut oſtentandi ingenij causâ; ſed rebus ipſis ſic exigentibus, aliâ inceſſiſſe viâ, quàm veteres, ac Ptolemæum potiſſimùm, quem mirificè ſemper coluit, illum *eminentiſſimum Mathematicorum* appellans, vti & Hipparchum,

chum, *virum miræ ſagacitatis.* Illà igitur ſe hunc in modum habet, *Porrò velim te doctiſſimo viro D. Doctore, meo Præceptore hoc ſtatuere, tibíque perſuaſiſſimum habere, apud eum nihil prius, nec antiquius eſſe quicquam, quàm veſtigiis Ptolemæi vt inſiſtat; nec aliter, ac ipſe Ptolemæus fecit, veteres, & ſe antiquiores multò ſequutus. Dum autem τὰ φαινόμενα, quæ Aſtronomum regunt, & Mathematica ſe cogere intelligeret, quædam præter voluntatem etiam vt ſumeret: ſatis interim eſſe putauit, ſi eadem arte in eundem ſcopum cum Ptolemæo tela ſua dirigeret: etiamſi arcum, & tela ex longè alio materiæ genere, quàm ille aſſumeret: at hoc loco illud arripiendum.* δεῖ δ' ἐλευθέριον εἶναι τῇ γνώμῃ τὸν μέλλοντα φιλοσοφεῖν. *Cæterùm, quod alienum eſt ab ingenio boni cuiuſlibet, maximè verò à natura Philoſophica, ab eo, vt qui maximè, abhorret D. Præceptor meus: tantum abeſt, vt ſibi à veterum philoſophantium ſententiis, niſi magnis de cauſis, ac rebus ipſis efflagitantibus, ſtudio quodam nouitatis, temerè diſcedendum putârit. Alia eſt ætas, alia morum grauitas, doctrinæque excellentia, alia denique ingenij celſitudo, animíque magnitudo, quàm vt tale quid in eum cadere queat: quod quidem eſt, vel ætatis iuuenilis, vel* τῶν μέγα φρονέντων ἐπὶ θεωρίᾳ μικρᾷ *(vt Ariſtotelis vtar verbis) vel ardentium ingeniorum, quæ à quolibet vento, ſuíſque affectibus mouentur, ac reguntur; vt etiam, ceu* κυβερνήτῃ *excuſſo, quoduis obuium ſibi arripiant, & acerrimè propugnent. Verùm vincat veritas, vincat virtus, ſuuſque honos perpetuo habeatur artibus, & quilibet bonus ſuæ artis Artifex in lucem, quod proſit, proferat, atque in hunc tueatur modum, vt veritatem quæſiuiſſe videatur. Neque verò D. Præceptor bonorum, & doctorum virorum iudicia vnquam abhorrebit, quæ ſubire vltrò cogitat.*

Hæc ex Narratione Prima Rhetici, qui Secundam-ne conſcripſerit, an illa edita vſpiam fuerit, an alicubi adhuc deliteſcat, aſſeuerare non poſſumus. Editum dumtaxat, cum hac Prima habemus Boruſſiæ, Pruſſiæve Encomium, quod idem conſcripſit, vnáque VVarmiâ ad Schonerum miſit, memorato anno M.D.XXXIX. ac IX. Calend. Octobris. Retinuit verò penes ſe vtriuſque exemplum, quod cùm inſequente anno in Germaniam rediens, tranſmiſiſſet ex itinere (Gedano, putà, Dantiſcove) in Rhetiam, ad amicum veterem, ac eruditum virum Achillem P. Gaſſarum, ipſe Gaſſarus anno proximo, hoc eſt M.D.XLI. edi Baſileæ vtrumque curauit, & facta quidem, Narrationis præſertim Georgio Vogelino Philoſopho, & Medico Conſtantienſi nuncupatione, cuius concluſio eſt, *Bene, mi amice; Vale, & me amando, vulgi hoc in negotio iudicium ride: ſiquidem non dubium eſt, quin nouitas iſta abſque rancore doctis omnibus tum grata, tum vtilis aliquando futura ſit.* Prætereo autem Vogelinum præmiſiſſe hoc ad Lectorem Decaſtichon,

Antiquis ignota viris, mirandáque noſtri
Temporis ingeniis iſte Libellus habet.
Nam ratione noua Stellarum quæritur ordo,
Terráque iam currit, credita ſtare priùs.
Artibus inuentis celebris ſit docta vetuſtas,
Ne modò laus ſtudiis deſit, honórque nouis.
Non hoc iudicium metuunt, limámque periti
Ingenij: ſolus liuor obeſſe poteſt.
At valeat liuor: paucis etiam iſta probentur:
Sufficiet, doctis ſi placuere viris.

Cùm Rheticus verò ex Pruſſia regrediens aduexiſſet ſecum Tractatum quendam *de Triangulorum tam Planorum, quàm Sphæricorum lateribus, & angulis,* curauit ſubinde mandari ipſum typis, idque Norimbergæ, & nuncupatione Georgio Hermano ciui Norimbergenſi facta, cuius poſtremam partem ecce, *Hi, qui Ptolemæum explicare conati ſunt, multa de Triangulis commentati ſunt; & optârim certè exſtare veteres Menelaum, & Theodoſium. Nunc recens prodiit lucubratio Regiomontani, ſed multò antè, quàm hanc videre potuit Vir Clariſſimus, & doctiſſimus D Nicolaus Copernicus, dum & in Ptolemæo illuſtrando, & in doctrina motuum tradenda elaborat, de Triangulis eruditiſſimè ſcripſit. Scio tibi admirationi fore hoc ſcriptum, cùm videbis quantas res, quàm artificiosè complexus ſit. Vt autem hoc tempore ederem, eo accidit, quòd in enarratione Ptolemæi nobis opus fuit Triangulorum doctrinâ; Tibíque eò dedicaui, vt te prouocarem ad edenda, ſi qua in hoc genere habes ſeu vetera, ſeu recentia. Huc accedit, quod audio amicitiam tibi Romæ fuiſſe cum Authoris fratre. Sed tibi Viro doctiſſimo, non minor eſt cauſa quàm hæc, ad amandum Authorem, acerrimum ipſius ingenium, & cùm in cæteris artibus, tum maximè in doctrina cæleſti eruditio tanta, vt veteribus ſummis artificibus conferri poſſit. Ac gratulari huic ætati debemus, tantum artificem reliquum eſſe, qui ſtudia aliquorum accendat & adiuuet. Mihi quidem iudico rem nullam humanam contigiſſe meliorem, quàm talis viri & doctoris conſuetudinem. Ac ſi quid vnquam mea opera in hoc genere Reipublicæ profutura eſt, ad cuius vtilitatem ſtudia noſtra referenda ſunt; huic doctori acceptum referri volo. Itaque cùm hanc lucubrationem, & ingenioſiſſimè ſcriptam eſſe ſciam, & ego eam propter Authoris memoriam magni faciam, velim te hoc munere magnopere delectari.* Lucubratiuncula porrò hæc fuit deinceps inſerta in ipſum Opus Reuolutionum, ad calcem ſcilicet primi Libri, poſt Subtenſarum Canonem, & comprehenſa quidem Capitibus duobus, quorum prius, hoc eſt xiij. ſeptem Theorematibus; poſterius, hoc eſt XIV. quindecim continetur. Fuit verò attextus huic Tractatulo Canon ſemiſſium Subtenſarum, ſeu Sinuum, eo diſcrimine ab illo, qui in Opere Reuolutionum eſt, quòd hic & ſupputatus ſit ſolùm ad Radium partium 100000. & procedat ſolùm per dena minuta; ille autem ſit ſupputatus ad Radium partium 10000000. & per ſingula minuta procedat.

Sed enimverò dicendum iam eſt de ipſius Operis editione, quæ facta illicò pòſt fuit, & ex qua tam ſera intelligi poteſt, quanta Author fuerit moderatione animi, quòd vix tempore ætatis extremo, viris, amicis, eruditíſque impensè exigentibus fieri illam aſſenſerit. Non profectò, quòd ſocietati generis humani inuideret, ſi quid ex ea vtilitatis redundare in commune poſſet; verùm quòd ſolitus de ſe nihil magnificè ſentire, proui

prouideret aliunde iri bene multos rei nouitate offenſum;ac ſatius eſſe duceret cum ſolis amicis, & veri, æquique amantibus rem communicare, ac Pythagoreorum more, quaſi per manus tradere, quàm faciendo promiſcuam, reliquorum clamores ciere. Certè, cùm inter cætera, is fructus exaggeraretur,quem perceptura Eccleſia ex ratione motuum cæleſtium demonſtrata foret; ideò condere Tabulas, quæ præſtare rem expetitam poſſent, quæque proinde in omnium manus peruenirent, non abnuit; verùm id ſine fontibus, vnde deriuatæ eſſent, demonſtratis; Alphonſinarum ſcilicet inſtar, quæ alia ratione ad nos tranſmiſſæ non fuerint. Tametſi id abundè viſum cordatis amicis non fuit, maximéque optimo Gyſio, cuius quæ fuerint Copernico tandem permouendo rationes, non erit fortè importunum, ſi Rhetici verbis heic retulero, vnà cum iis, quibus ſe Copernicus tuebatur; quoniam tametſi futura ſit exſcriptio paulò fuſior, non videtur tamen res poſſe nimis exquiſitè cognoſci.

Is ergo Boruſſiam commendans, ac duos Mecœnates præcipuos, quos in illa habuit recenſens: *Alter eſt*,inquit, *ampliſſimus Præſul, cuius ſub principium mentionem feci, Tidemãnus Gyſius Epiſcopus Culmenſis. Eius reuerenda Paternitas, cùm chorum virtutum, & doctrinæ quemadmodum D.Paulus in Epiſcopo requirit, ſanctiſſimè abſoluiſſet, ac intellexiſſet non parum momenti ad gloriam Chriſti adferre, vt iuſta temporum ſeries in Eccleſia, & certa motuum ratio, ac doctrina exſtaret; D.Doctorem Præceptorem meum, cuius ſtudia, & doctrinam multis abhinc annis exploratam habebat, antè non deſtitit adhortari, quàm illum ad hanc prouinciam ſuſcipiendam impulit. D.Præceptor autem, cùm natura eſſet* κοινωνικὸς, *& videret Reipublicæ quoque literariæ motuum emendatione opus eſſe, facilè Reuerendiſſimi Præſulis, & amici precibus ceſſit, & recepit Tabulas Aſtronomicas cum nouis Canonibus ſe compoſiturum; neque, ſi quis ſui eſſet vſus, Rempublicam (quod cùm alij, tum Ioannes Angelus fecit) laboribus defraudaturum. At quoniam iam olim ſibi eſſet perſpectum obſeruationes ſuo quodammodo iure taleis Hypotheſeis exigere, quæ non tam euerſuræ eſſent hactenus de motuum,& orbium ordine,rectè (vt quidem receptum,creditumque vulgò) diſputata,& excuſſa, quàm etiam cum ſenſibus noſtris pugnaturæ, iudicabat Alphonſinos potiùs, quàm Ptolemæum imitãdum,& Tabulas cum diligentibus Canonibus, ſine demonſtrationibus proponendas. Sic futurum, vt nullam inter Philoſophos moueret turbam,vulgares Mathematici correctum haberẽt motuum calculum;veros autem Artifices, quos æquioribus oculis reſpexiſſet Iupiter, ex numeris propoſitis facilè peruenturos ad principia,& fonteis, vnde deducta eſſent omnia(quemadmodum quoque uſque adhuc doctis elaborandũ fuit ue vera Hypotheſi motus Stellati Orbis ex Alphonſinorum doctrina.) Sic fore, vt doctis liquidò conſtarent omnia; neque tamen Aſtronomorum vulgus fraudaretur vſu, quem etiam ſine ſcientia ſolùm curat, & expetit; atque illud Pythagoreorum obſeruaretur.Ita philoſophandum,vt doctis,& Mathematicæ initiatis Philoſophiæ penetralia reſeruentur*, &c.

Pergit Rheticus: *Ibi tum Reuerendiſſimus oſtendebat imperfectum id munus Reipublicæ futurum, niſi & cauſas ſuarum Tabularum proponeret, & imitatione Ptolemæi, quo conſilio, quave ratione, quibuſque nixus fundamentis, ac demonſtrationibus, Medios motus, & Proſtaphæreſeis inquiſierit,Radices ad temporum initia conformauerit, inſuper adderet. Ad-hæc, addebat quantum hæc res incommodi, & quos errores in Tabulis Alphonſinis attulerit, cùm cogeremur eorum placita aſſumere: ac probare non aliter, quàm vt illi ſolebant,* αὐτὸς ἔφα, *quod in Mathematicis quidem nullũ prorſus habet locum. Porrò, cùm hæc principia, & Hypotheſes tanquam ex diametro cum Veterum Hypotheſibus pugnent, vix inter Artiſices aliquem futurum, qui olim Tabularum principia perſpecturus eſſet, eáque poſtquam Tabulæ vireis, vt cum veritate conſentienteis acquiſiuiſſent, in publicum proferret. Non hic locum habere, quod ſæpiùs in imperiis, ac conſiliis,& publicis negotiis fit, vt aliquandiu conſilia occultentur, donec ſubditi, fructu percepto ſpem nequaquam dubiam faciant, fore, vt ipſi conſilia ſint approbaturi. Quantum autem ad Philoſophos attinet, prudentiores & doctiores diligentiùs ſeriem diſputationis Ariſtotelicæ examinaturos, & perpenſuros, quomodo Ariſtoteles, poſtquàm pluribus ſe argumentis immobilitatem Terræ demonſtraſſe credidit, confugiat tandem ad illud argumentum,* Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ τὰ παρὰ τῶν Μαθηματικῶν λεγόμενα περὶ τὴν Ἀστρολογίαν· τὰ γὰρ φαινόμενα συμβαίνει μεταβαλλόντων τῶν σχημάτων, οἷς ὥρισται τῶν ἄστρων ἡ τάξις, ὡς ἐπὶ τοῦ μέσου κειμένης τῆς γῆς, *Porrò hinc ſecum conſtituturos, ſi hæc cõcluſio præmiſſis diſputationibus non poterit ſubiici,ne oleum,& operam impenſam perdamus,potiùs vera Aſtronomiæ ratio aſſumenda erit. Deinde, reliquarum diſputationum aptæ ſolutiones indagandæ, & recurrendo ad principia, diligentia maiore, parique ſtudio excutiendum, an ſit demonſtratum, centrum Terræ eſſe quoque centrum Vniuerſi; &, ſi Terra in orbem Lunæ eleuaretur, quòd Terræ partes auulſæ non ſui globi centrum appetituræ eſſent, ſed Vniuerſi; cùm tamen omnes ad angulos rectos ſuperficiei globi Terræ incidant. Præterea,cùm Magnetem videamus naturalem motum habere verſus Septentrionem; diurnæne reuolutiones, aliique motus circulares Terræ attributi neceſſariò violenti ſint. Amplius, vtrum poſſint tres motus à medio, ad medium, & circa medium actu ſeparari, & alia, quibus Ariſtoteles, vt fundamentis Timæi, & Pythagoræorum placita refellit. Atque hæc, & huiuſmodi ſecum perpendent, ſi ad principalem Aſtronomiæ finem, & ad Dei & naturæ potentiam, ac induſtriam reſpicere voluerint. Quòd ſi autem docti vtique acriùs, & pertinaciùs ſuis principiis inſiſtere in animo habuerint, decreuerintque; monebat Dom. Præceptorem, ſe fortunam meliorem expetere non debere, quàm Ptolemæi huius diſciplinæ Monarchæ fuiſſet, de quo Auerroës, ſummus aliàs Philoſophus,*

ſophus, poſtquam concluſiſſet Epicyclos, & Eccentricos in rerum natura omninò eſſe non poſſe, & Ptolemaum ignoraſſe quare veteres motus gyrationis poſuiſſent, tandem pronunciat; Aſtronomia Ptolemai nihil eſt in eſſe, ſed conueniens computationi non eſſe. Caterum indoctorum, quos Graci ἀθεωρήτους ἀμούσους, ἀφιλοσόφους, καὶ ἀγεωμετρήτους *vocant, clamores pro nihilo habendos; cùm neque iſtorum gratiâ vllos viri boni labores ſuſcipiant.*

Poſtremò ita Rheticus, *His, & aliis multis, vt ex amicis rerum omnium conſciis comperi, eruditiſſimus Praſul tandem apud D. Praceptorem euicit, vt polliceretur ſe doctis, & Poſteritati de laboribus ſuis iudicium permiſſurum. Quare meritò boni viri, & ſtudioſi Mathematum Reuerendiſſimo Domino Culmenſi magnas, iuxta me, habebunt gratias, quòd hanc operam Reipublica praſtiterit.* Atque hæc quidem ſunt, quæ videre licet attingi ab ipſo Copernico, cùm in ſua illa Nuncupatione, Præfationéve ad Paulum III. Pontificem Maximum, amicos recenſens, qui ſe diu cunctantem, atque etiam reluctantem retraxiſſent, vbi meminit iam antè citati Cardinalis Schombergij in genere omni doctrinarum celebris; *Proximus illi*, inquit, *vir mei amantiſſimus Tidemannus Gyſius Epiſcopus Culmenſis, Sacrarum, vt eſt, & omnium bonarum literarum ſtudioſiſſimus. Is etenim ſapenumerò me adhortatus eſt, & conuitiis interdum additis efflagitauit, vt librum hunc ederem, & in lucem tandem prodire ſinerem, qui apud me preſſus non in nonum ſolum annum, ſed iam in quartum nouennium latitaſſet.* Sequitur porrò; *Idem apud me egerunt alij non pauci viri eminentiſſimi, & doctiſſimi, adhortantes, vt meam operam ad communem ſtudioſorum Mathematices vtilitatem, propter conceptum metum, conferre non recuſarem diutiùs. Fore, vt quantò abſurdior pleriſque nunc hac mea doctrina de Terra motu videretur, tantò plus admirationis, atque gratia habitura eſſet, poſtquam per editionem Commentariorum meorum caliginem abſurditatis ſublatam viderent liquidiſſimis demonſtrationibus. His igitur perſuaſoribus, eâque ſpe adductus, tandem amicis permiſi, vt editionem Operis, quamdiu à me petiiſſent, facerent.*

Itaque, præſtito aſſenſu, concinnauit primùm, præfixitque Operi huiuſcemodi Præfationem ad Pontificem Maximum, in qua vbi expoſuit, quibus rationibus impulſus, reluctatus amicis fuerit; quibus adhortationibus permotus manus dederit; quibus inductus argumentis motum Terræ tribuerit: ac ſe dixit non dubitare, quin ingenioſi, atque docti Mathematici ſibi adſtipulaturi ſint, ſi, quod hæc Philoſophia imprimis exigit, non obiter, ſed penitùs ea, quæ ad harum rerum demonſtrationem à ſe in hoc Opere afferuntur, cognoſcere, atque expendere voluerint: tum poſtremùm hæc ſubdit, *Vt verò pariter docti, atque indocti viderent, me nullius omninò ſubterfugere iudicium, malui tua Sanctitati, quàm quiquam alteri has meas lucubrationes dedicare; proptereà quod & in hoc remotiſſimo angulo Terra, in quo ego ago, ordinis dignitate, & literarum omnium, atque Mathematices etiam amore eminentiſſimus habearis; vt facilè tua authoritate, & iudicio calumniantium morſus reprimere poſſis; etſi in Prouerbio ſit, non eſſe remedium aduerſus Sycophanta morſum. Si fortaſſe erant* ματαιόλογοι *qui cùm omnium Mathematum ignari ſint, tamen de illis iudicium ſibi ſumunt, propter aliquem locum Scriptura malè ad ſuum propoſitum detortum, auſi fuerint meum hoc inſtitutum reprehendere, ac inſectari; illos nihil moror, adeò vt etiam illorum iudicium, tanquam temerarium contemnam. Non enim obſcurum eſt Lactantium, celebrem alioqui ſcriptorem, ſed Mathematicum parum, admodum pueriliter de forma Terra loqui, cùm deridet eos, qui Terram globi formam habere prodiderunt. Itaque non debet mirum videri ſtudioſis, ſi qui tales nos etiam ridebunt. Mathemata Mathematicis ſcribuntur, quibus & hi noſtri labores, ſi me non fallit opinio, videbuntur etiam Reipublica Eccleſiaſtica conducere aliquid, cuius principatum tua Sanctitas nunc tenet. Nam non ita multò antè ſub Leone X. cùm in Concilio Lateranenſi vertebatur quaſtio de emendando Calendario Eccleſiaſtico, qua tum indeciſa hanc ſolummodò ob cauſam manſit, quòd annorum, & menſium magnitudines, atque Solis & Luna motus nondum ſatis dimenſi haberentur. Ex quo equidem tempore his accuratiùs obſeruandis animum intendi, admonitus à praclariſſimo viro D. Paulo Epiſcopo Sempronienſi, qui tum iſti negotio praerat. Quid autem praſtiterim in ea re, tua Sanctitatis pracipuè, atque omnium aliorum doctorum Mathematicorum iudicio relinquo. Et ne plura de vtilitate Operis promittere tua Sanctitati videar, quàm praſtare poſſim, nunc ad inſtitutum tranſeo.*

Deinde Opus, Præfationemque optimo Gyſio dedit in manus, ac, vt omnia pro libitu exſequeretur, illi copiam fecit. Gyſius verò ad Rheticum, cuius & induſtriam, & affectum nôrat (imò & quicum ante eius diſceſſum ſic conuenerat) omnia vno faſciculo, & via quidem tuta in Saxoniam miſit. Ille autem ratus editionem meliùs, quàm Norimbergæ non poſſe fieri, quòd tametſi ipſe & præſens adeſſe, & operis præeſſe non poſſet, haberet tamen ea in vrbe, & ſui amanteis, & eruditos, claroſque viros, Schonerum, Oſiandrum, & alios, qui in ſe lubentes eam curam reciperent; idcircò rem illeic peragi curauit. Andræas porrò Oſiander fuit, qui alacriter id munus ſuſcepit; ac proinde non modò operarum inſpector fuit, ſed Præfatiunculam quoque ad Lectorem (tacito licet nomine) de Hypotheſibus Operis adhibuit. Eius in ea conſilium fuit, vt, tametſi Copernicus Motum Terræ habuiſſet, nõ ſolùm pro Hypotheſi, ſed pro vero etiam placito; ipſe tamen ad rem, ob illos, qui heinc offenderentur, leniendam, excuſatum eum faceret, quaſi talem Motum non pro dogmate, ſed pro Hypotheſi mera aſſumpſiſſet; *Eſt*, inquit, *Aſtronomi proprium hiſtoriam motuum caleſtium diligenti, & artificioſa obſeruatione colligere: deinde cauſas earundem, ſeu Hypotheſeis, cùm veras aſſequi nulla ratione poſſit, qualeiſcumque excogitare, & confingere, quibus ſuppoſitis, iidem motus ex Geome-*

trie

tria principiis tam in futurum, quàm in præteritū rectè possint calculari. Horum autem vtrumque egregiè præstitit hic Artifex; neque necesse est eas Hypotheseis esse veras, imo ne verisimiles quidem: sed sufficit hoc vnum, si calculum obseruationibus congruum exhibeant. Fuit verò & in hunc sensum inuulgatum hoc distichon,

Quid tum, si mihi Terra mouetur, Sólque quiescit,
Ac Cælum? Constat calculus inde mihi.

Cæterùm editio perfecta iam erat, illiúsque exemplum Rheticus ad ipsum mittebat, cùm ecce, vt optimus Gysius ad ipsum Rheticum rescripsit, qui Vir fuerat tota ætate valetudine satis firma, laborare cœpit sanguinis profluuio, & insequuta ex improuiso paralysi ad dextrum latus. Per hoc tempus memoria illi, vigórque mentis debilitatus. Habuit nihilominùs, vnde ad hanc vitam & dimittendam, & cum meliore commutandam se compararet. Contigit autem, vt eodem die, ac horis non multis, priusquàm animam efflaret, Operis exemplum ad se destinatum, sibique oblatum, & viderit quidem, & contigerit; sed erant iam tum aliæ ipsi curæ. Quare ad hoc compositus, animam Deo reddidit, die Maij xxiiij. anno M. D. XLIII. cùm foret tribus iam mensibus & diebus quinque septuagenario maior. Atque huiusmodi quidem Vita, huiusmodi Mors Copernici fuit.

NVNC, cùm de eius facie, corporísque habitu superesset quidpiam dicendum; nihil tamen licet iam nobis aliud, quàm exhibere ipsius effigiem, cuiusmodi expressa habetur inter virorum illustrium, quæ apud Boissardum sunt cælatæ, icones. Vellem solùm ipsi appingi diploidem pelliceam, qualem se obseruasse Bulliadus noster memorauit in ea effigie, quæ Argentorati visitur, qua Ecclesiæ parte celebre horologium machinale exstat, qualéque eximius Berneggerus, qui ante annos plus minus 30. aduehi ex Prussia effigiē procurauerat, repræsentari voluit in fronte Galileanorū Dialogorū, cùm illos, postquàm latinitate donauit, primùm edidit. Huic sanè, quam exhibere vellem, non malè congruere videtur illud Nicodemi Frischlini carmen,

Quem cernis, viuo retinet Copernicus ore,
Cui decus eximium formæ par fecit imago.
Os rubeum, pulcríque oculi, pulcríque capilli,
Cultáque Apelleas imitantia membra figuras.
Illum scrutanti similem, similémque docenti
Aspiceres, qualis fuerat, cùm Sidera iussit,
Et Cælum constare loco, Terrámque rotari
Finxit, & in medio Mundi Titana locauit.

Nescio verò an sperandum sit, vt similis quoque sit illi, quam pinxisse olim sua ipse manu dicitur, & qua donatus Tycho ipsam in Musæo Vraniburgico collocauit, cum his subscriptis carminibus,

Æthere sublimi Terram, comitante Diana,
Currere, ne Phœbus post-modò pellat equos.
Ipse sed in Mundi medio, solióque quiescens
Regali, iubeat quomodo Olympus eat.
Nil tamen, vt terras habitantibus inde nouetur,
Annus eat paribus, noxque, diésque rotis,
Nunc vaga commodiùs voluantur sidera in orbem;
Multus is, & vastus nil Epicyclus agat.
Quòd stent, quod repedent, tardéque, citóque recurrant:
Vnica nam cunctis Terra voluta dabit.
Ille, vel inuita, tantos Copernicus ausus
Qui tribuit Terræ, corpore talis erat.
Cur non ingenium potiùs depingitur, inquis?
Parte aliqua Cælo pingitur ingenium.
Parte aliqua terris, quamvis Cælúmque, solúmque
Tam magno ingenio par, nec vtrumque fiet.
At corpus, dices, spectatur imagine solùm
Dimidia, haud tanto sufficiente viro:
Scilicet is, totam qui gessit in Æthera Terram,
Tota nec hunc totum Terra vel ipsa capit.

Quibus postremis versibus egregiè allusit ad id, quod effigies huiusmodi partem corporis superiorem solùm exhibebat. Præterea autem distichon, quod sub alia intra hypocaustum Stellæburgi in hunc modum habuit:

Curriculis tritis diffise, Copernice, Terram
Inuitam Astriferum flectere cogis iter.

Cùm dicendum quoque quidpiam videretur de eius Studiis, ac moribus; vix tamen etiam quidquam aliud, quàm quod ex deductis intelligitur, memorare in promptu est. Par est nimirum reputare, præcipuum eius studium in scientiis Mathematicis, sed Astronomia præsertim fuisse, in qua quid valuerit dicere superfluum, exstante præsertim illo Opere, in quo vno (vt de Persio dictum) sæpiùs, quàm in tota Amazonide Marsus, memoratur. Quanquam attexere adhuc iuuat, quod Rheticus præfando in nouas (ac anni supra millesimum quingentesimum quinquagesimi primi) Ephemeridas, occasione eorum laborum, quos amore Astronomiæ immensos exantlârat, habet, dum illius causâ, *Septentriones*, inquit, *subij, & inde contrario tractu in Italiam contendi, vbi puer aliquando cum meis fueram, quia fama erat de quibusdam eximia; sed ab his, quantumuis celebribus, non multum adiumenti allatum fuit studiis nostris. In Prussia ea didici, atque percepi de præclarissima arte Astronomiæ, dum versor apud summum Virum Nicolaum Copernicum, quibus elaborandis, augendis, ornandis, vt neque vita, neque opera vnius sufficere possit; ita me procurante iam habent ab ipso Authore studiosi earum artium ea absoluta, atque edita, in quibus vtiliter & splendidè exerceantur.* Quod insuper autem testatus ad Schonerum Rheticus est, fuisse Copernicum *in omni genere doctrinæ* versatissimum, id confirmat quidem, quod prodidit Gysius de illius in Græcis, Latinísque literis, ac Physicis rebus peritia; at cùm Physicum studium Mathematico suffulciret, tum cætera, quæ ad humaniorem literaturam attinent, videntur solùm illi fuisse quasi oblectamenta varia,

ad

ad quæ animum per grauiores illas, profundioréſque meditationes quaſi defeſſum, diuerteret. Quod addit verò Gyſius eum fuiſſe quaſi alterum Æſculapium in Medicina habitum: id interpretari ſic decet, quod ſingularia quædam remedia & probè calleret, & ipſe pararet, & fœliciter adhiberet, ea erogando in pauperes, qui ipſum idcircò vt Numen quoddam venerarentur; nam publicè quidem alioquin Medicinam facere, id præter ipſius inſtitutum fuit. Præterea, quæ varia ediſſerere per Epiſtolas eruditas potuit; quarum dicitur ſatis magna copia fuiſſe nuper præ manibus præclaro viro Ioanni Broſcio Profeſſori Aſtronomo in Academia Cracouienſi. Iſ-ne aliquas ediderit, cùm mihi non conſtet; deſiderârim ſaltem illam quam de Motu Octauæ Sphæræ ſcripſiſſe fertur ad Cantorem Cracouienſem Vapouium, vnum ſcilicet ex veteribus condiſcipulis, & amicis, quorum ſuperiùs meminimus.

Quod attinet verò ad Mores, reputare etiam par eſt, quàm bonus, quámque humanus fuerit, vel ex inſigni beneuolentia, pectoríſque quaſi effuſione, qua complexus Rheticum eſt, cuiúſque adeò extollendæ, ille facere nunquam finem potuit. Ac viſus eſt quidem nonnullis auſterior; ſed duplici nempe quadam occaſione. Vna, quòd tempus terere in rebus nihili non ferret, ac idcircò omnem conſuetudinem, & confabulationem non ſeriam, nulliúſque frugi auerſaretur; neque, ſi in talem incurriſſet, ipſi ſe præberet attentum; vnde & nectere amicitiam, niſi cum viris ſeriis, eruditíſque nunquam potuit. Celebrantur autem inter illos præcipui, tum memoratus ſæpè Gyſius, Culmenſis Epiſcopus, cuius iam antè Rheticus virtutem commendatam fecit; tum Ioannes Dantiſcus Epiſcopus VVarmienſis, vnus ex auunculi Lucæ ſucceſſoribus, qui omni literarum genere exultus, ipſum, donec vixit, & maximi fecit, & ſummoperè amauit: obierat verò quadriennio antè, quàm eò accederet Rheticus. Altera, quòd cùm probitatis, fideique antiquæ foret, ius, & æquum rigidè tueretur, & deflecti ab eo nec metu, nec vi, nec prece, nec pretio vllatenus poſſet: vt intelligi vel ex eo licet, quod ſuperiùs eſt inſinuatum, cùm de infracta eius mente circa bona Eccleſiæ ab iniuſtis, potentibuſve vſurpatoribus vindicanda. Cùm generosè porrò minas, technáſque cæteras iſtorum pro nihilo habuerit, tum ad eam maximè non attendit, quã ij ſuſcitârunt Ludi-magiſtrum Elburgẽſem, qui exhibitã publicè comœdiã, illum, vt Ariſtophanes olim Socratem, traduceret, ac omnibus iocis, & ſcommatibus ob illam de motu Terræ opinionem, faceret multitudini exſibilandum. Sanè verò, cùm idem poſſet, quod olim alius dicere, *Nunquam volui populo placere; nam quæ ego ſcio, non probat populus: quæ probat populus, ego neſcio*, perſpecta nihilominus illius virtus adeò fuit, vt ipſe potiùs Comicus exſibilatus fuerit, & in bonorum interim incurrerit indignationem. Viſus aliunde, habituſque aliquibus Copernicus fuit vt nouitatis ſtudioſior, ſic vanæ gloriæ appetentior: verùm ſufficere ad hoc debent, quæ iam antè audiuimus commemorantem Rheticum, de veneratione, ac ſtudio, quo proſequutus eſt antiquos; tanto profectò, vt ab ipſis, niſi ob cauſas grauiſſimas, ac rebus ipſis efflagitantibus, eſſe diſcedendum putârit; adeò proinde, vt heic ſufficiat verba illa repetere; *Alia eſt ætas, alia morum grauitas, doctrinæque excellentia: alia denique ingenij celſitudo, animique magnitudo, quàm vt tale quid in eum cadere queat.*

Vnum intereà prætereundum non eſt, Copernicum videlicet tantum abfuiſſe ab oſtentatione, illaque gloriæ inanitate, qua ſe plerique abripi ſinunt, dum, vt videantur quidpiam proferre exquiſitum præ cæteris, ad minutias vſque minutiſſimas res definiunt; quin profeſſus potiùs perquàm ingenuè fuerit, nihil habere ſe, vnde illam tantam ſubtilitatem; præciſionémque pollicerentur. Sed rem audire denique ex eodemmet Rhetico iuuat. Nam primùm quidem, de Copernico loquens; *Suas*, inquit, *exquiſitiones mediocreis, non nimias eſſe voluit. itaque conſultò, non inertia, aut tædio defatigationis eas comminutiones vitauit, quàs nonnulli etiam affectârunt, & ſunt qui exigant, qualis eſt Peurbachij in Eclipſium Tabulis ſubtilitas. Vides autem in his omnem curam ponere, vt planè ſcrupuloſè loca Siderum ſcrutentur; qui dum ſecundanis, & tertianis, quartanis, quintanis minutiis inhiant, integras interim parteis prætereunt, nequereſpiciunt; & in momentis τῶν φαινομένων ſæpe horis, non etiam nunquam diebus totis aberrant. Hoc nimirum eſt, quod in fabulis Æſopicis fit ab eo, qui iuſſus bouem amiſſam reducere, dum auiculis quibuſdam captandis ſtudet, neque his potitur, & boue etiam amiſſo priuatur. Recordor, cùm & ipſe iuuenili curioſitate impellebar, & quaſi in penetralia Siderum peruenire cupiebam: Itaque de hac exquiſitione interdum etiam rixabar cum optimo, & maximo viro Copernico. Sed ille, cùm quidem animi mei honeſta cupiditate delectaretur, molli brachio obiurgare me, & hortari ſolebat, vt manum etiam de Tabula tollere diſcerem. Ego verò, inquit, ſi ad ſextanteis, quæ ſunt ſcrupula decem, veritatem adducere potero, non minus exſultabo animis, quàm ratione Normæ reperta Pythagoram accepimus.*

Mirante me, & annitendum eſſe ad certiora dicente; huc quidem cum difficultate etiam peruentum iri demonſtrabat, cum aliis, tum tribus potiſſimùm de cauſis. Harum primam eſſe aiebat, quòd animaduerteret pleraſque obſeruationes veterum ſinceras non eſſe, ſed accommodatas ad eam doctrinam, quam ſibi vnuſquiſque peculiariter conſtituiſſet. Itaque opus eſſe attentione, & induſtria ſingulari, vt quibus aut nihil, aut parum admodùm opinio obſeruatoris addidiſſet, detraxiſſétve, eæ à corruptis ſecernerentur. Secundam cauſam eſſe dicebat Siderum Inerrantium loca à veteribus non vlteriùs, quàm ad ſextanteis partium exquiſita; & ſecundum hæc tamen præcipuè Errantium poſitus capi oportere. Pauca excipiebat, in quibus Declinatio Sideris ab Æquinoctiali adnotata rem adjuuaret, quòd de hac

ha[illegible] ipſe Sideris certiùs conſtitui iam poſſet. Tertiam cauſam hanc memorabat; Non habere nos taleis authores, qualeis Ptolemæus habuiſſet, poſt Babylonios & Chaldæos, illa lumina artis Hipparchum, Timocharem, Menelaum, & cæteros; quorum & nos obſeruationibus, ac præceptis niti, ac confidere poſſimus. Se quidem malle in iis acquieſcere, quorum veritatem profiteri poſſet, quàm in ambiguorum dubia ſubtilitate oſtentare ingenij acrimoniam. Haud quidem longius certè, vel etiam propiùs omninò abfuturas ſuas indicationes ſextante, aut quadrante partis vnius à vero; cuius defectus tantum abeſſe, vt ſe pœniteat, vt magnoperè lætetur huc vſque, longo tempore, ingenti labore, maxima contentione, ſtudio, & induſtria ſingulari procedere potuiſſe. Mercurium quidem, quaſi ſecundum prouerbium Græcorum, relinquebat in medio communem; quòd de illo neque ſuo ſtudio obſeruatum eſſe diceret, neque ab aliis ſe accepiſſe, quò magnoperè adiuuari, aut quod omninò probare poſſet. Me quidem multa monens, ſubiiciens, præcipiens, imprimis hortabatur, vt Stellarum inerrantium obſeruationi operam darem; illarum potiſſimum, quæ in Signifero apparent; quòd cum his Errantium congreſſus, notari poſſint, &c.

Ad Copernici obitum vt redeam, is ſepultus fuit in ipſa VVarmienſi Cathedrali Eccleſia, in qua vixit Canonicus, & in qua reliquit memoriam cariſſimam ſui. Cùm anno certè ab eius morte trigeſimo ſexto, Cardinalis Hoſius, idémque VVarmienſis Epiſcopus obiiſſet, ac illuſtris Præſul Martinus Cromerus Polonicarum Hiſtoriarum ſcriptor fuiſſet in eius locum ſuffectus, is non priùs Epiſcopatus poſſeſſionem adiit, quàm honori ducens ſepultum habere ſua in Eccleſia, ac de eius gremio, Virum & apud indigenas, & apud exteros tantæ famæ, imponi eius ſepulcro voluit Tabulam marmoream, ipſique inſculpi Epitaphium huiuſmodi,

D. O. M.

R. D. NICOLAO COPERNICO
TORVNNENSI, ARTIVM, ET
MEDICINÆ DOCTORI,

CANONICO VVARMIENSI,
PRÆSTANTI ASTROLOGO, ET
EIVS DISCIPLINÆ
INSTAVRATORI,

MARTINVS CROMERVS
EPISCOPVS VVARMIENSIS
HONORIS, ET AD POSTERITATEM
MEMORIAE CAVSA POSVIT.

M. D. LXXXI.

Triennio etiam pòſt, hoc eſt anno M. D. LXXXIV. dici non poteſt quanto honori verterint ſibi Canonici, factam fuiſſe ex Copernico Tychoni occaſionem deſtinandi ad ſe Eliam Olai, vt nouis obſeruationibus locum illuſtraret, vnde & ipſum toto menſe fouerunt perhumaniter, & nobilis, eruditúſque Canonicus Ioannes Hannouius diſcedenti etiam conceſſit, quas ad Tychonem deferret, Ptolemaïcas Regulas, apud ſe eo vſque in Copernici gratiam, memoriámque ſtudiosè aſſeruatas. Rem deduximus in vita Tychonis, ac retulimus quo in pretio Tycho id inſtrumentum habuerit, vel eo ſolùm nomine, quòd exſtitiſſet Copernici, quem vt illeic quoque adnotauimus, vix vnquam ſine elogio EXIMII, INGENTIS, INCOMPARABILIS, nominauit: prorſus eo ſenſu, quo per idem tempus dictus à Ioſepho Scaligero fuit, *ἀνὴρ παντὸς λόγου κρείττων omni elogio maior vir.* Quin retulimus etiam verſus, quos penè ἐνθουσιαστικῶς Tycho fudit, appenſóſque inſtrumento voluit, hocce facto initio,

Is, qualem nec Terra virum per ſæcula multa
Procreat, &c.

Nempe nihil neceſſe eſt illos hoc loco repetere, cùm reticendi tamen non ſint, quos treis poſt menſeis iterum in Copernici laudem fudit,

Si robuſta adeò fuit ingens turba Gigantum,
Montibus vt monteis impoſuiſſe queat;
Hiſque velut gradibus celſum affectarit Olympum,
Quamuis in præceps fulmine tacta ruit;
Omnibus his vnus quanto Copernicus ingens,
Robuſtúſque magis, proſperiórque fuit?
Qui totam Terram, cunctis cum montibus, Aſtris
Intulit, & nullo fulmine læſus abit.
Corporis hi ſed enim temeraria bella mouebant
Viribus; id poterat diſplicuiſſe Ioui:
Is placidus, cælum penetrauit acumine mentis,
Menti, cùm mens ſit, Iupiter ipſe fauet.

T. BRAHE F. Anno M. D. LXXXIV.
Die 2. Octobris.

An hiſce verò paucula ex aliis carmina attexam? En ex Nicolao Zorauio;

Iupiter vt vidit, quòd mente Copernicus orbem
Contrà naturæ iura creaſſet homo:
Vt vidit cælum firma ſtatione teneri,
Currente & Terra Sidera ſtare bene:
Anxius, atque memor quid poſſent bella gigantum,
Aut aliquem in terris fors ſupereſſe Deûm:
E cunctis quærit diuorum matribus, an ſit,
Quæ tantum dicat ſe genuiſſe virum.
Non ſumus illius, Diuæ dixere Tonanti,
Sed Iagellonis docta palæſtra parens.

En ex Brunone Seidelio;

Arctoo mea clara fuit doctrina ſub axe;
Eſt vbi Sarmatico Pruſſia iuncta ſolo.
Ipſe noua cæli motus ratione notaui:
Certior hæc priſcâ Regula noſtra fuit,
Omnibus & doctis hæc fundamenta probauit
At mea te quædam nunc paradoxa mouent.

En ex Ioanne Scrobcouicio,

Cur metam Lacheſi non ponis, Dia Matheſis,
Omnia ad exactos, quæ reuocas numeros?

Conditor ecce tuus moritur; Qui tempora menſus,
Debuit haud ipſis cedere temporibus.

Supereſt paucis heic ſubiiciam, quo fato ab Authoris morte Opus penè poſthumum fuerit. Id quam-primum fuit euulgatum, magno applauſu exceptum à peritis fuit. Nam, vulgus quidem imperitorum, hoc eſt rem non intelligentium, non illam modò de Terræ motu opinionem abſurdam habuit, ſed demiratum etiam eſt, reperiri hominem potuiſſe, qui in id delirium incideret; at quibuſcumque diſcutere, pernoſſeque rem datum fuit; ij aut omninò in eandem conceſſere ſententiam, aut illi reliquere ſuam veriſimilitudinem: aut ſuſpexere ſagacitatem, ſolertiamque, qua ille vir id ſyſtema aut excogitaſſet, aut Phænomenis adeò congruè, appoſitéque reſtituiſſet. Petrus certè Ramus, qui non tam ſpecialem ipſius, quàm omneis omninò aduerſabatur Hypotheſeis, exoririque aliquem optabat, qui Aſtrologiam, Aſtronomiamve ſine Hypotheſibus traderet, ſic de eo ſcriptum reliquit; *Ætate noſtra Copernicus Aſtrologus non antiquis ſolùm comparandus, ſed in Aſtrologia propè ſingularis, tota antiquitate Hypotheſium reiecta, Hypotheſeis nonnullas quidem nouas, ſed tamen admirabileis reuocauit, quæ Aſtrologiam non ex Aſtrorum, ſed ex Terræ motu demonſtrarent.* Et poſteà; *Atque vtinam Copernicus in ipſam Aſtrologiæ abſque Hypotheſibus conſtituendæ cogitationem potiùs incubuiſſet! Longè enim faciliùs ei fuiſſet Aſtrologiam Aſtrorum ſuorum veritati reſpondentem deſcribere, quàm gigantei cuiuſdam laboris inſtar, Terram mouere, vt ad Terræ motum quietas ſtellas ſpecularemur.* Vtcumque autem de Hypotheſi foret, vniuerſè certè eruditis omnibus mirificè placuit, fuiſſe laboranti Aſtronomiæ à tam perito opifice adhibitam medicam manum. Præ cæteris verò inſignis per ea tempora Mathematicus, & Philoſophiæ in Academia VVittebergenſi Profeſſor Eraſmus Reinholdus, qui, cætera inter, iam ediderat eruditum illum in Theoricas nouas Peurbachij Commentarium, cùm agnoſceret Reuolutionum opus partim materiæ difficultate, partim ſcriptionis breuitate eſſe aliquantò obſcuriùs, ideò Commentarium, quo illuſtraretur, familiariúſque redderetur, conſcripſit. Et quia interim adnotauit poſſe Tabulas vberiores, exquiſitioréſque condi, quàm forent inſcripti à Copernico Canones; ideò obſeruationibus, demonſtrationúmque veſtigiis retentis, ita retexuit cætera, vt labore denique ſex, aut ſeptem annorum incredibili, id opus exantlauerit, quod Prutenicas Tabulas inſcripſit, vt gratificaretur Alberto Marchioni Brandemburgico, ſuo Mecœnati, qui cùm in ſua Ducali Pruſſia, ac ciuitate Regiomonte inſtituiſſet recens Academiam, pergratum habuit eas Tabulas eidem ampliùs condecorandæ ad Regii montis meridianum reduci. Et quid mouendum quidem fuerit, declarat in Nuncupatoria ad Albertum Epiſtola, in qua Copernicus pro altero Atlante, aut Ptolemæo habetur; at in Præfatione ſpecialiùs rem exſequitur, cùm hiſce præmiſſis, *Multorum annorum Obſeruationes factæ ab eximiis artificibus teſtantur ex vſitatis Tabulis cæleſtium motuum non poſſe ampliùs calculum proferri cælo congruentem. Magnam igitur gratiam debemus ſummo viro Nicolao Copernico, quòd & obſeruationes ſuas multorum annorum vigiliis, & magna laboris aſſiduitate partas ſtudioſis liberaliter communicauit, & collapſam penè motuum doctrinam reſtituit, atque in lucem reuocauit, edito opere ſuo Reuolutionum*; Tum hæc ſubiicit, *Verùm, vt Geometrica eius omnia, tanquam ſummi artificis ſunt perfecta, & planè elaborata; & haud ſciam, aut quidquam meliùs in hoc toto genere doctrinæ proferri vnquam poſſit; ita languiſſe interdum optimi Senis ſtudium in numerorum tractatione res ipſa docet, ſi quis accuratè conſideret Canones Proſtaphæreſeon, & conferat ipſius inter ſe calculum, & obſeruationes.* Et poſtquàm paucis aperuit, quid de ſuo præſtiterit: *Cauſas verò, inquit, & rationem ſingularem cōpoſitionum expoſui in Commentariis noſtris, quos ſcripſi in Opus Reuolutionum Copernici.*

Et dolendum quidem hoſce Commentarios minimè prodiiſſe in lucem; conatus eſt tamen Michaël Mæſtlinus ipſos ea parte ſupplere, quæ eſſe potuit de Orbium, Sphærarumque cæleſtiū dimenſionibus, iuxta ipſaſmet Tabulas, & ex Copernici ſentētia. Quippe relatos in Tabulas numeros retexere aggreſſus, methodo retrograda inceſſit, & quaſi à fine ad initiū perueniens, proportiones illas, & magnitudines cōperit, iuxta quas ij eſſēt numeri deducti. Vnde & ratiocinatus eſt, Diſtantiā Lunæ mediam à Terra eſſe terrenarū ſemidiametrorum $59\frac{2}{3}$. maxima exſiſtente $67\frac{4}{5}$. & minima $51\frac{4}{5}$. Diſtantiam mediā Solis à Terra eſſe earundem $1160\frac{3}{10}$. Apogeiâ exſiſtente, dum maxima eccentricitas eſt, $1208\frac{1}{2}$. Perigeia $1111\frac{3}{4}$. & dū minima eccētricitas eſt, Apogeiâ 1197. Perigeia $1122\frac{3}{4}$. Porrò, & cùm Diſtātia media, ſeu ſemidiameter Orbis Magni fuerit 1160. ratiocinatus eſt Diſtantiā mediam Saturni à Sole ſiue centro Mundi, continere Magni huiuſmodi Orbis ſemidiametros $9\frac{1}{6}$. maxima exſiſtēte $9\frac{2}{3}$. minima $8\frac{2}{3}$. Iouis mediā $5\frac{1}{4}$. maxima exſiſtēte $5\frac{1}{2}$. minima 5. Martis mediam $1\frac{1}{2}$. maxima exſiſtente (& in minima quidem eccentricitate, ad quā ſolam Reinholdus attendit) $1\frac{2}{3}$. minima $1\frac{1}{3}$. Diſtantiam autem mediam Veneris à Sole, centróve Mundi, continere terrenarum ſemidiametrorum (reuocare nempe ad has lubet, quotas ab illo aſſignatas, ſemidiametri Magni Orbis parteis) 834. maxima exſiſtente paulò minùs, quàm 875. minima paulò ampliùs, quàm 753. idque etiam in minima, ad quam ſolam ille reſpexit, eccentricitate. Mercurij verò mediam, earumdem rurſus Terræ ſemidiametrorum $414\frac{1}{2}$. maxima exſiſtente ampliùs, quàm 524. minima non omninò 305. idque habito etiam ſolùm minimæ eccentricitatis reſpectu. Denique circa Solem, ac Lunam ratiocinatus eſt, cùm Terræ ſemidiameter ſit Milliarium Germanicorum

rum 860. & ambitus 5400. esse Lunæ quidem diametrum eorundem milliarium 490. ferè: ambitum vltra 1500. superficiem eorundem quadratorum 186300. Solis verò diametrum 950. ambitum proximè 3000. superficiem, eorumdem quadratorum vltra 70000000.

Quanquam hæc vt mittam, hoc de Tabulis solum addo, vbi eæ fuerunt & confectæ, & anno M. D. LI. qui octauus fuit à Copernici morte euulgatæ, antiquatas penè fuisse Alphonsinas, vti & deductas ex ipsis Ephemeridas, cuiusmodi id temporis habebantur editæ à Ioanne Stoflero, vnà cum quinquennibus à Petro Pitato adiunctis. Desiit quinetiam Rheticus vlteriores pertexere ex Canonibus Copernici nudis, qui iam specialem ediderat in ipsum eiusmodi annum; maximè verò vbi inaudiit ipsum Reinholdum contexere nouas suis ex Tabulis, non modò in eundem superioremque, sed in futuros etiam aliquot annos. Aggressus est etiam statim Ioannes Stadius pertexere nouas ab anno M. D. LIV incipienteis; verumtamen quia deprehendit calculum per Tabulas Reinholdi esse exactissimum quidem, sed scrupulosissimum tamen; adeò vt laboriosâ molestiâ longum parturiret fastidium (quæ ipsiusmet verba sunt) ideò partim, vt sibi viam subducendis calculis complanaret, partim vt studiosis, qui scrupulositatem illam causabantur, gratificaretur, Tabulas nouas condidit, quas quia & Roberto de Bergis Leodiensi Episcopo inscripsit, & ad Bergensem meridianum reduxit, Bergenseis idcircò appellauit. Deduxit autem illas ex iisdem Copernicæis fontibus; professus Copernicum molitum id Reuolutionum opus, *quo nihil*, inquit in Nuncupatoria, *hic orbis vidit aut exquisitius, aut concinnius.* Et in Astronomiæ historia, vbi opinionis Aristarchi commeminit, *Easdem*, inquit, *de Terræ motione orbiculari, & Solis in medio Mundi quiescentis Hypothesêis nostri sæculi decus Nicolaus Copernicus assumpsit, motuumque doctrinam singularem symmetria, facilitatéque admirabilem exstruxit.* Ac ibidem rursùs, occasione difficultatum, quæ circa implexos octauæ Sphæræ motus, *Ecquis*, inquit, *in talis labyrinthi flexibus, ambagibusque implicatus Nicolao Copernico filum, vt sese explicet, porrigenti immortaleis non habeat gratias?* Prætereo porrò cæteros Ephemeridum conscriptores, Leouitium, Mæstlinum, Origanum, alios; ac obseruo solùm Maginum, cùm conscribere & ipse vellet, Theoricas priùs nouas condidisse, sed traducendo nempe illas ex hypothesi, opinionéque Copernici ad hypothesin, opinionémque communem de Terræ quiete, & cælorum motu. Atque hæc quidem omnia occasione ex Libro Copernici facta, quo deinceps & Basileæ, & Amsterodami recuso, nescio an alius euaserit in hoc genere doctrinæ celebrior. Profectò, tametsi ex quo Tycho Brahe ingenti, ac verè heroico ausu, est fœliciter exsequutus id, ad

quod Copernicus vt retulimus paulò antè, *multa monens, subiiciens, præcipiens*, hortabatur Rheticum, vt nempe Innerrantium imprimis stellarũ obseruationi operã daret; ac peregit etiam per annos bene multos Errantiũ, & Solis, ac Lunæ exquisitas obseruationes: Ioãnes vero Keplerus ex ipsis Rudolphinas Tabulas incredibili labore cõstruxit, & occœpit quoque ex his Tabulis deducere Ephemeridas, quas præclarus vir Laurentius Eichstadius prosequutus vberiùs est; Tametsi, inquam, ex hoc tempore & Copernici Canones, & Tabulæ Prutenicæ, & deductæ exinde Ephemerides non perinde in vsu sint; non idcircò tamen Copernici Liber suam amisit gratiam, ob vigentem in ipso illam de partium Mundi dispositione, ac motu Terræ hypothesin, quæ familiam celebrem ducit. Memorandi heic aliqui præcipui ex eius Sectatoribus viderentur; sed partim ij sunt abundè perspecti (seu fato pridem, nuperque functi, seu etiam-num superstites) partim nominari detrectant, ne esse videantur parùm reuerentes Decreti, quo sacra Cardinalium Inquisitorum Congregatio illam improbasse ante annos viginti in Galilæo dicitur; & de quo, vt accipio à verè bono, eruditóque ex Societate Iesu viro Petro Burdino Professore Matheseos, magnus ex eadem Societate vir Ioannes Baptista Ricciolus Tractatum, Apologiæ instar, conscripsit recens, ac inseruit in suum illud Almagestum, quod habendum quasi promptuarium, thesaurúsque ingens totius Astronomiæ sit. Quare præstat potiùs, occasione eius, quod Keplerus ait, eum fuisse thesaurum inuentum à Copernico, cuius ipsemet pretium ignorârit, connumerare aliqua ex iis, quibus ab illo non cogitatis ipsa eius Hypothesis occasionem deinceps fecit.

Heinc ergo videtur fuisse primùm facta Guillelmo Gilberto occasio cudendæ, atque inuehendæ Philosophiæ Magneticæ, quatenus Terrã magnum Magnetẽ, & Magnetem Terrellam, seu paruam Terram habuit; ac à diurna Terræ circa suum axem verticitate pendere eam, quæ est in Magnete, magneticísque corporibus, statuit. Videtur & facta non Origano modò, coniectandi Marinum æstum à reuolutione Telluris diurna procedere: sed Galilæo etiam edisserendi speciales causam affectionum æstus variarum, tum ex diurno, tum ex aliis motibus ipsi attributis. Videtur facta ipsi Keplero comminiscendi causam motus Planetarum esse ipsum Solem; quatenus in medio illorum exsistens, & circa axem suum conuolutus, emittit, ac simul in orbem circumducit radiosas species quibus Planetas circum-agat; propiores celeriùs, remotiores segniùs, prout illeic stipatior, heic disperslor vis. Videtur quoque eidem facta excogitandi, attribuendique Planetis Ellipticas vias, & occupante quidem Sole, centri vice, alterum focorum, ad quem accessus, recessúsque, Eccẽtricos simul, & Epicyclos suppleat, ac Planetarũ semitas vnas, simpliceísque designet.

Videtur rursus eidem facta reputandi Cometarum ductus Trajectiones esse rectilineas, ac declarandi idcircò quî fiat; vt quæ sunt illorum propriæ semitæ, nullatenus interturbentur diurnis reuolutionibus; vt quæ non reipsâ illis competant, sed à visu vnà cum Terra circumuoluto affingantur. Et facta quidem etiam per Tychonem libertas traiiciendi per ætherea spatia; verùm videtur quoque facta Tychoni occasio à Copernico constituendi Systema illud, quod reipsâ nihil aliud est, quàm Copernicanum inuersum; cùm seu Terram Soli, seu Terræ Solem circumducas, omnia perinde disponantur, & perinde appareant. Saltem occasio exinde facta Longomontano, Origano, & aliis, detinendi quidem cum Tychone Terram in centro orbium Lunæ, Solis, Affixarum, atque adeò Mundi; at reuoluendi tamen ipsam dietim circa proprium axem, ad eximendum cælestia omnia à diurna illa circumrotatione. Adhæc, statim ac Telescopium detexit Phaseis Veneris, facta in promptu causa est ex ipsa orbium dispositione. Statim ac detecti satellites Iouis, patuit analogia illorum cum Luna, quæ sit perinde Terræ satelles; atque ita de cæteris. Et de Vita quidem Copernici satis.

FINIS.

AD

AD EVNDEM

IOANNEM CAPELLANVM,

IN GEORGII PEVRBACHII,

ET

IOANNIS MVLLERI REGIOMONTANI VITAM,

PETRI GASSENDI

PRÆFATIO.

ERAM penè iam de tabula manum, mi CAPELLANE, elaturus, cùm téque & nostro Menagio, illo officiosissimo, candidissimóque Virorum, dignatis pro solita vestra humanitate inuisere me, ac te quærente quî se haberet tum vitæ Tychonis editio, tum cœpta, hortatore te, Copernici vitæ conscriptio, respondi illud τὴν γῆν ὁρῶ. Ipse & gratulatus es, & inter conferendum sermones, cœpisti, occasione Hypotheseos, etiam ante natum Tychonem, à Copernico insinuatæ, quâ esse fluidos, liquenteísque ætheris campos necesse sit, cœpisti, inquam, præter morem, nonnihil stomachari in Peurbachium, quasi in authorem farraginis tot illorum Eccentricorum, Epicyclorúmque solidorum in cælum inductæ. Cùm Menagius verò audire ex me vellet, quid id rei foret, de quo expostulares, cœpi ipse edisserere, antiquam esse opinionem, quòd non, vt aues in aëre, aut pisces in mari, ita Sidera (ac speciatim Planetæ) ferantur per cælum, spatiis liberis; sed infixa sint Sphæris solidis Terram circumambientibus, quæ circumrotatæ, ipsa circumducant. Fuisse hoc facile defensu Eudoxo, Callippo, Aristoteli, qui, licet explicandis variis Planetarum motibus, plureis singulis Sphæras assignarent; concentricas tamen omneis Terræ habebant, ac reputabant quemque Planetam circumvehi semper in eadem à Terra distantia: at cùm deinceps ab vsque Hipparcho, & Ptolemæo deprehensum fuisset Planetas nunc euectiùs, nunc depressiùs Terram circumire, visum simul fuisse id fieri, sine confractione solidarum Sphærarum, si quæ essent, non posse. Et Astronomis quidem fuisse satis, imaginari, supponeréque circulos, siue orbitas à Planetarum corporibus quomodocumque id fieret, descriptas: verùm non fuisse perinde satis ipsis Physicis, & Peripateticis præsertim, idque ob reuerentiam Aristotelis, abs quo admissæ solidæ Sphæræ; quare & illis fuisse cordi, reperire quemadmodum ista Planetarum euectio, ac depressio cum soliditate Sphærarum constaret. Cùm varij proinde Astronomi varia, seu quia ipsi Physici, seu quia vellent Physicis satisfacere, comminiscerentur, quæ incohærentia tamen omnia forent; exortum fuisse ante annos ducentos Georgium

Peurbachium, qui vnicuique Planetarum vnam Sphæram, vtraque (hoc eſt tam deuexa, quàm concaua) ſuperficie concentricam tribuens, eam aſſumpſerit eiuſce craſſitudinis, vt eſſe intra ipſam excauati poſſent Eccentrici orbes, & Epicycli, quorum circumductibus, alligati ipſis Planetæ nunc ſublimiùs, nunc humiliùs circum Terram irent. Feciſſe id illum tanto applauſu, vt Aſtronomis æquè, ac Phyſicis mirè placuerit; vtque proinde cœperit ſtatim eius Liber *Theoricæ* inſcriptus, & publicè prælegi, & commentariis illuſtrari. Et excogitatas quidem deinceps à Copernico, Tychonéque Hypotheſeis, factáſque ab iſto non Planetarum modò, ſed Cometarum quoque per æetherea ſpatia diſcurrentium obſeruationes conſtare non poſſe cum eiuſmodi vllis ſeu concentricis, ſeu eccentricis orbibus; ſed interim tamen non eſſe exſibilandum Peurbachium, cùm in eo potiùs commendanda ingenij dexteritas ſit, qua pro eorum temporum captu (vigebat enim adhuc barbaries, nemóque non erat ſoliditatem cælorum perſuaſus) ſolerter adeò Phyſicam cum Aſtronomia conciliauit.

Hiſce deductis, adjeci quoque, eam deberi Peurbachio gratiam, quòd Aſtronomiam penè demortuam in hanc lucem reduxerit, & cum alia, tum maximè illum Regiomontanum veluti parturierit, à quo per Germaniam hæc ſtudia accenſa ita Copernici, & Tychonis oculos percelluerint, vt non modò præſumere, ſed aſſerere etiam penè liceat, niſi exſtitiſſet Peurbachius, futurum fuiſſe, vt neque Copernicum, neque Tychonem iam haberemus. Id tu, vt rem nouam demiratus, & percontatus tum de Peurbachio, tum de Regiomontano varia, præfatus es, pro tua illa inſigni comitate, veniam, ſi prouocare adhuc me ad conſcribendum aliquid de vtriuſque vita auderes. Me qua vultu, quà voce abnuente, quaſi nempe huiuſcemodi ſcriptionis genus iam pertæſo, atqui, ô bone, inquit Menagius, tam gratiosè te communis noſter interpellat, vt reluctari non debeas; &, quia ipſe cum illo faciam (vide quantum mihi de noſtra amicitia pollicear) dicere auſim, vt non valeas. Ego tum humeros conducens, ne Hercules quidem, inquam, contra duos; Tu verò, quaſi conſilij rationem reddens, ſubjunxiſti, attendere te, fore ex rebus à me deductis, vt hocce trium, aut quatuor Vitarum quaſi faſciculo contineretur hiſtoria non mala cœptæ inſtaurari Aſtronomiæ, à Peurbachio ad Tychonem vſque. Et cùm ipſe rem fore nimis præpoſteram regererem, ſi ab ipſo fine exorſus, in principium deſinerem, ſicque ὕϛερον πρότερον peccans, nihil aliud, quàm repedarem; excepiſti, quocumque modo res ſe haberet, fore non malè. Cùm, promota iam nimiùm editione, rem inuertere non foret, futurum, vt ſi aliquando opus à me retractaretur, poſſet concinniùs digeri, & à carcere, quod aiunt, tendere in metam. Neminem futurum, qui ſit æqui amans, & noſcendorum hominum bene meritorum ſtudioſus; cui non placeat inuerſè, potiuſquàm nullo modo habere; cùm & quæ ſeorſim juuant ſingula, ea diſplicere collecta non poſſint. Excepit & optimus ille, debere meminiſſe me, quod eximius Regis Chriſtianiſſimi Bibliothecarius noſter Petrus Puteanus, ὁ μακαρίτης ſolitus erat dicere, eum, qui prima vice typis quidpiam mandat, nihil aliud, quàm confuſaneam chartam in mundam velut tranſcribere, vt næui omnes clariùs appareant, quibus ſublatis, altera vice opus caſtigatum prælo committatur. Vt breue faciam, hoc quoque onus, volentibus vobis, ſic ſubii, vt iam operi manum admouens, prouideam me non quaſi duas, ſed quaſi vnicam vitam conſcripturum. Quippe tanta fuit in iis duobus Viris vitæ, animorúmque conjunctio, vt quanquam à priore natu exordiendum, in poſteriorem obitu deſinendum ſit; quæ dicenda tamen de vtroque ſunt, vno deducenda tenore videantur. En igitur rem ſic aggredior.

GEORGII

GEORGII PEVRBACHII
ET
IOANNIS MVLLERI
REGIOMONTANI
VITA.

Eorgivs Pevrbachivs, seu de Pevrbach, cognomen id habet, non à familiæ nomine(quod quale fuerit ignoratur) sed à natalitio oppido *Peurbach*, quod quia situm est in Austriæ, Bauariæque confiniis, idcirco nunc Austriacus, nunc Bauarus, & Noricus, nunc à natione Germanus habetur. Scripsere Posteriores, literà elisâ, Pvrbachivm; sed nos & priores operum eius editiones, & eos, qui primi illum citârunt, speciatímque Regiomontanum ipsius discipulum sequimur. Natale eius tempus refertur ad annum Domini M. CCCC. XXIII. diem mensis Maij XXX.ac horã à Meridie,III. De prima eius institutione hoc solùm innotuit, quod maxima ingenij fœlicitate præditus, & ad laborem impiger, euaserit breui humanioribus literis, quantum vigens adhuc sæculi barbaries tum patiebatur, eruditus; ac maturè etiam Philosophiam, quæ tum docebatur, ita arripuerit, vt fuerit insigni cum laude Magister Artium in inclyta Viennensi Academia creatus. Fertur fuisse Theologiæ quoque non leui cognitione imbutus;at cùm cœpisset à puero quadam Matheseos notitia tingi, ita se deinceps huic Philosophiæ parti addixit, vt celeritate incredibili eam totam eximiè calluerit.Versabatur adhuc in ipsis iuuentutis initiis, cùm celebriores per Germaniam,Galliam,ac Italiam Academias inuisere instituit. Quacumque iter fecit, admirationi fuit;& cùm viros commemoraret, quos suspexisset maximè, quorumque expertus summam beneuolentiam fuisset,censebat in ipsis tum Nicolaum Cusanum S. Petri ad Vincula Cardinalem, operibus variis, inscriptísque præsertim de docta ignorantia, valdè celebrem:tum Ioannem Blanchinum Bononiensem, cuius Tabulas Astronomicas Lucas Gauricus longè pòst adauctas fecit publici iuris. Scilicet ipsum Cardinalis non modò per Germaniam Legatus versans plurimi fecit: Verùm Romæ quoque & domo excepit, & nullis non votis, vt penes se vellet consistere, optauit. Blanchinus autem Ferrariæ degens, mira eius eruditione, facilitatéque docendi perspecta, expetiit, vt ibi aliquandiu Astronomiam prælegeret, ac vt inuitaretur etiam ad docendum Bononiæ,Patauiíque procurauit. Quippe auebat præclarus vir, vt iuuentus Italica vel solo ipsius exemplo ad Arteis nobilissimas capessendas accenderetur. Et fecit ille quidem satis senescentis iam viri optimi votis;sed tamen quasi in transcursu; vtpotè qui Viennam semper cogitaret,vnde, nonnisi facta spe & redeundi,& Academiam illustrandi discesserat.

Reuersus itaque, diu non fuit,cùm suffragiis communibus Professionem in Academia Mathematicam est aggressus. Et poterat quidem obstare, ne fixam Viennæ sedem haberet, gratiosissima Ladislai Hungariæ Regis inuitatio, qui & ipsum vltrò delegit, conscripsitque in Astronomum, & amplissimum simul honorarium vt constituere,ita facere illi ratum voluit: verùm beneuolentia, munificentiáque Imperatoris Friderici III. vnà cum amore Academiæ, iucundáque amicorum consuetudine, vt Viennæ hæreret, effecit. Cùm auditores porrò, quæ forent captu faciliora, doceret; tum animo semper voluebat quidpiam ex iis, quæ videbantur in hisce artibus abstrusiora; ac incessit illi præsertim cupido instaurandæ Astronomiæ, quam doluit iampridem neglectam iacere. Cœpit verò ab eo conatu, quo emendare adnixus est interpretationem Latinam ex versione Arabicâ factam vocati Almagesti, seu Magnæ Compositionis Ptolemæi;non ope sanè Græci contextus(deerat quippe ipsi Græcæ linguæ, cuius nulli tunc Doctores erant, peritia) sed ductis validissimis ex meditatione profundissima mentis Authoris coniecturis. Quare & nisi potuit scopũ vndequaque attingere;pertinaci saltē labore id euicit, vt Ptolemæi nõ modò sententias, sed penè etiã verba memoriâ teneret. Quæ interim partim dictauit,partim amicorũ rogatu, spontéque etiam sua conscripsit, quãtum nosse licuit,huiusmodi fuere. Imprimis quidem Opusculũ, quod & introductorium in Arithmeticam appellauit, ac subinde Tractatus varij, ad Gnomonicen,horologiorumve tum affixorum, tum portatilium descriptionem, fabricámque spectantes;con-

fectis ad hoc Tabulis pro varietate climatum. Eodem ſpectat etiam Libellus cum ſua Tabula de altitudinibus Solis; ſpectant & Aſtrolabici canones; cum Tabula de Parallelorum ad ſingulos gradus Æquinoctialis proportione. Deinde, vt erat induſtrius, tum ſolidas Sphæras, Globoſve cæleſte; confecit; tum non modò illorum fabricam, vſúmque expoſuit, ſed adiecit etiam nouam Tabulam Stellarum fixarum, addita nimirùm longitudine, qua vnaquæque Stella à Ptolemæo ad medium vſque ſæculi illius increuerat. Confecit & varia alia inſtrumenta, quæ inter, fuit Gnomon, ſeu Quadratum Geometricum, cuius etiam fabricam, Canonéſque, & Tabulam ad illius vſum conſcripſit, tranſmiſitque ad Ioannem Archiepiſcopum Strigonienſem, Prælatum Hungariæ primarium, totiúſque Regni Miniſtrum præcipuum, qui Peurbachium maximi faciens, ipſe eruditiſſimus, vnum ab illo poſtulârat. Et vide ingenuam, familiarémque Præfationem, *Gnomonem, quem dudum fieri poſtulabas, optime Præſul, nunc ligno factum accipe. Poſt, ſi voles, ex metallo fiet alter vſui facilior, aptior, & accommodatior: Nam illo iam perfecto, dum eius vſum exercerem in altitudinibus conſiderandis, via venit in animum, qua faciliùs effici poteſt opus, atque magis accommodatum. Exercitium enim eſt, quo reddimur doctiores. Nunc tamen, donec alter abſolutus ad te veniet, ligneo contentus ſis, cuius compoſitionem, vſúmque heic volui deſcribere. Fiant primùm, &c.*

Ad hæc, non modò collegit varias primi Mobilis Tabulas, ſed quaſdam etiam nouas adiecit; ac, alia inter, excogitauit, conditque nouam Sinuum Tabulam, per minuta dena procedentem, ac Sinu toto partium 6000000. ſuppoſito; quam deinceps Regiomontanus per minuta ſingula extendit. Præmiſit verò illi Peurbachius Tractatum de Sinubus, & Chordis inſcriptum; breuem illum quidem, ſed qui primus tamen occaſionem fecit perficiendi ſenſim rationem Trigonometrici calculi: vt proinde mirum non ſit, ſi acturus de Sinubus Chriſtophorus Clauius colligere ſe Sinuum, chordarúmque demonſtrationes profiteatur, ex Ptolemæo, Peurbachio, & Regiomontano. Et quòd tum quidem Sinus totus aſſumeretur adhuc cyphris ad 6. non ad 1. adhibitis, id Ptolemæi occaſione inductum ſeruari mos erat. Nimirum, quia ille maximam chordarum, Diametrumve 120. partium habuerat, cœperant, qui deinceps dimidia chordarum, Sinuum nomine, vſurpârant, habere Sinum totum, ſemidiametrumve partium 60. & quia ſubdiuiſio huiuſmodi partium in prima, ſecunda, & tertia videbatur incommoda; ſatius eſſe Peurbachius cenſuit, vnum, ſimpléxque genus partium, particularumve habere; vt haberi poſſe eſt viſum, ſi Sinus totus ſupponeretur ſemel diuiſus in partes non ſolùm 60. ſed etiam 6000000. ex qualibus cæteri Sinus per totum Quadrantem deducti conſtarent. Quòd aliunde verò præſtiterit etiam noui aliquid, cùm parteis huiuſcemodi per dena Quadrantis minuta, ſextanteiſve graduum ſubduxit: inde arguitur, quòd cùm Ptolemæus ſupputaſſet ſolùm per ſemiſſes graduum, tricenáve minuta: alij deinceps præſtitiſſe magnum aliquid videbantur, ſi rem ad quindena, quadranteiſve graduum deduxiſſent. Sic de ſe Ioannes Fuſorius noſtras, ipſo Peurbachij tempore, ſenſit, cùm Carolo VII. nuncupauit Tabulas, quarum Codicem MS. communicauit mecum religioſus, ac eruditus è Societate Iesv vir Philippus Labbeus, vt cæteris, ſic chronologiæ, hiſtoriæque ſtudiis clarus. Et ſunt eæ quidem ſolùm computatæ ex chorda tota, maximáve partium 120. ſuppoſita, & tota, maximóve Sinu ſuppoſito partium 60. verùm adhibentur ipſis partibus ſcrupula ad vſque ſexta, ſeptimáque, ac apponuntur continuò ipſorum differentiæ primæ, ſecundæ, ac tertiæ. Porrò, quia facta Nuncupatio id cæleſtium rerum ſtudium manifeſtat, quo Rex inclytus fieri apud nos ea procurabat, quæ per idem tempus Peurbachius moliebatur in Auſtria (nempe ille totidem penè, ac iiſdem annis regnauit, quibus iſte vixit) quatenus cordi habuit, vt ſuo hoc in Regno Obſeruationes fierent, ex quibus meliores, ſanioréſque Tabulæ, quam Alphonſinæ forent, conderentur: an-ne nimis præter rem faciam, ſi eiuſce Nuncupationis partem aliquam hûc tranſtulero? Tu mihi certè id facilè, mi Capellane, condonabis, quem delectat tantoperè quicquid in Regis, ac Herois (cuius tua illa Calliope geſta celebrat) commendationem cedit. En vt illa incipiat, *Illuſtriſſime Princeps,* Karole VII. *Francorum Rex; Cùm ad aciem intellectus veſtri eleuati, qui in rebus arduis, & nobilibus ſcientiis delectatur, perueniſſet, Tabulas motuum cæleſtium Firmamenti Stellarum fixarum, atque ſeptem Planetarum, & motus eorum eſſe corruptos, & defectuoſos, tam ex negligentia, & defectu obſeruationis, quàm ex conſcriptione librorum à non intelligentibus; Vos igitur compatientes tanto caſui, & defectui tam nobilis, ac excellentis ſcientiæ, mihi Ioanni Fuſoris humili clerico veſtro præcepiſtis, & mandaſtis, ſupra prædictos motus facere obſeruationes illorum motuum Firmamenti, & Planetarum, & Tabulas ipſorum rectificare Quapropter, Illuſtriſſime Princeps, veſtræ Maieſtatis tam nobili propoſito cupiens obedire, primò Tabulas hîc præſentes de Sinubus, & Chordis, omni diligentia, & præciſione magna rectificaui, & compoſui; ponendo cum hoc, modos conſeruandi veritatem ipſarum, cum demonſtratione in perpetuum; quia veraciter loquendo, per iſtas Tabulas ingenium humanum ad altiſſimas & ſubtiliſſimas concluſiones ſui luminis naturalis peruenit. Vnde iſtarum Tabularum de Sinubus, & Chordis conditiones, & proprietates ſunt iſtæ. Prima, quòd, &c.* Ac poſteà, *Deo duce, iſtis Tabulis completis, magiſter Milo le Tavelier, & ego continuè laborabimus, iiſque nunc, & cum veſtræ excellentis Dominationis beneplacito, cum diligentia laborabimus ad obſeruationem prædictorum motuum*

motuum Firmamenti, & septem Planetarum, & rectificationem suarum Tabularum. Imò, veraciter loquendo, quia cùm ita sit, quòd per Tabulas ad prædicta factas Regis Alphonsi, & Toletanas, cum difficultate, & tædio magno habeantur vera loca Planetarum: ideò, cum Dei adiutorio, componemus (& iam incœpimus componere) totaliter nouas Tabulas, per quas faciliter, & sine difficultate habebuntur vera loca Planetarum, & cætera prætacta. Et quia prædictæ Tabulæ de Sinubus, & Chordis, &c.

Verùm ad Peurbachium vt redeam; is, cùm iam apparasset Tabulam Stellarum Fixarum, aggressus quoque est reformare Planetarum Tabulas, inter quas etiam planè nouas pro Æquationibus construxit, quòd in opere Alphonsino crassè nimis deductæ exstarent. Supposuit autem ad Solareis speciatim, Augem, Apogæumve Solis in principio Cancri (exsistens nempe anno eius sæculi quinquagesimo, in minuto primi gradus 43.) vti & aliunde supposuit maximam Solis declinationem, Eclipticæve obliquitatem eandem cum Almeone, hoc est 23. grad. 33½. min. tametsi deinceps illă obseruauit gr. 23. m. 30. ex Solis altitudine in Solstitio æstiuo gr. 65. m. 30. & in hiberno 18. grad. min. 30. Perfectis Tabulis, conscripsit tum Almanach quoddam perpetuum, & maximè quidem pro Luna, congruè ad Metonis, Callippique Periodos; tum pro Planetis omnibus Almanach, siue, vt deinceps Regiomontanus dixit, Ephemeridas, in complureis annos. Cùm obseruaret autem, vt alios Planetas exstare plerumque in cælo locis longè aliis, quàm Tabulæ præscriberent; sic speciatim Solem, & Lunam (quorum Eclipses ab omnibus obseruabiles, & non tamen temporibus prænunciatis plerumque congruentes, decori Astronomiæ forent) idcircò animum applicuit ad condendum nouas, specialeisque Tabulas Eclipseon, quæ & celebres deinceps fuere, quòd nullæ maiore præcisione exstarent. Nisi verò illæ exstitere præcisione omnimoda, id non stetit certè per diligentiam Peurbachij, cuius etiam in ipsis supputandis scrupulositatem quasi nimiam subnotasse Copernicum iam meminimus in illius vita. Non addo, vt illas ad Viennensem meridianum reduxerit; addo potiùs, non ipsum fuisse, qui illas euulgauerit, sed Regiomontanum ab illius morte, qui & ipsas dicauit Ioanni VVaradiensi Episcopo, tanquam cordatissimo Peurbachij amico. Nempe ipse quoque pertrahere illum ad se conatus fuerat, sanctè obtestatus fore sibi omnia penitùs cum ipso communia. Causa porrò, quamobrem ipse illas superstes non euulgârit, non alia fuit, quàm quia ipsas sub vitæ finem solùm absoluit, quòd nouæ, nouæque Eclipses quidpiam immutandum semper insinuarent. Certè in calculi exemplum duas extremas attulit, quæ ante eius obitum contigerunt, anno vt purà sæculi LX. altera Solis mense Iulio, altera Lunæ mense Decembri. Ad idem tempus spectat perfectio operis longè celebris, quod Theoricas nouas Planetarum inscripsit, quodque deinceps Regiomontanus editum voluit omnium primum: siquidem ad illius calcem, sexagesimi quoque anni tanquam labentis meminit.

Occasionem porrò ad comminiscendum nouas Theoricas ipsi fecit, quòd eæ, quæ circumferebantur, non antiquiores modò Campani, sed recentiores etiam Gerardi Cremonensis, esse viderentur prorsus inconcinnæ, quodque aliis opus foret, quæ essent Isagoges loco ad Almagestum Ptolemæi: & scrupulum eximerent, qui conturbabat plurimos circa occasionem Eccentricorum, Epicyclorumque à Ptolemæo inuectorum. Cùm enim ea omneis teneret opinio, vt orbes cœlestes essent solidi, ac sibi inuicem contigui, vt motus primi Mobilis imprimi posset, propagarique per inferiores ad Lunam vsque, & ipsi interim inferiores reuolutiones proprias obirent: videbatur id quidem posse percommodè fieri iuxta priscam illam sententiam, qua esse omnes cæli concentrici reputabantur: at iuxta illam, quam deinceps obseruationes fecerant ratam, deprehensis putà motibus Planetarum eccentricis, res defendi non poterat, quin ad saluandum confractionem, admitteretur cælestium sphærarum penetratio, qualem non patitur natura. Quare Peurbachius viam aperuit, qua incommodum hoc deuitaretur. Nempe Planetæ cuiusque cælum, totalemve orbem cōcentricum habuit (ipsius quippe tā exteriorem, quàm interiorem superficiem non aliud, quàm Terræ habere centrum supposuit) verùm orbe hoc exsistente crasso, seu profunditatis cuiusdam insignis, accipi posse intra hanc crassitudinem voluit orbem omninò eccentricum, crassitudinisque æqualis, qui intra duos residuos crassitudinis inæqualis, & reuolui posset, & aut ipsum Planetam, aut Epicyclum Planetam conuehentem, suæque crassitiei insertum circunduceret; adeò, vt posset proinde Planeta & per orbem totalem primi mobilis impressionem recipere, & per eccentricum reuolutionem propriam obire; ac neque quicquam propterea ex tota machina frangeretur, quia Eccentricus æquabilis foret; neque esset vllum penetrationis periculum, quia omnia mobilia suas intra orbitas tenerentur. Conscripsit itaque Peurbachius memoratas Theoricas, quæ, ex quo fuere euulgatæ, tanto applausu exceptæ sunt, vt cœperint statim & publicè prælegi in scholis, & Commentariis illustrari, quos inter præcipui fuere editi à Ioanne Baptista Capuano Manfredonio, Erasmo Osvvaldo, Petro Nonio, & (ne memorem Christianum Vrstisium quæstionum in Theoricas scriptorē) Erasmo Reinholdo, qui alios quoque in hanc incubuisse curam insinuant, cùm quæstionem propositam, cur Peurbachius à Theoria Solis orsus fuisset, excepit his verbis, *Respondeo; etsi multi alias colligant rationes huius exordij; mihi tamen simpliciter videtur Peurbachius sequutus Ptolemæi, velut optimi Artificis exemplum.* Non est verò prætermittendum

dum id, quod Reinholdus subiicit, postquàm effatus Peurbachium Ptolemæi exemplo aggressum Lunã post Solem mox fuisse, sic habet, *Et quamquam in reliquis Planetis non-nihil mutauit ordinem; tamen nihil ab eo temerè factum est: sed, si quis totius tractationis seriem diligentius expendat, perspiciet omnia in hoc compendio venustissimè inter se cohærere, summóque studio, atque prudentia, facillima quæque primùm esse tradita. Quam etiam ob causam vltimo loco proponit speculationem motus octauæ Sphæræ, in qua sunt Stellæ Inerrantes, seu, vt vocant, Fixæ; cum Ptolemæus eundem motum mox post duo Luminaria exponat, ac demonstret. Nam, quia hæc octaua Sphæra non incedit simplici motu, vt Ptolemæus tradit (quem penuria obseruationum, & angustia temporis satis excusat) sed variè quasi trepidat quemadmodum continuis obseruationibus posteritatis animaduersum est; commodum erat in extrema parte elementaris doctrinæ hasce difficiliores speculationes recitare.* Et vide, vt præclarus vir vix finem Authoris commendandi faciat. *Debet autem*, inquit, *hic Libellus vel hoc nomine à studiosis magni fieri, quòd conatus est author aptissimè, ac breuissimè tradere summam doctrinæ de motibus cælestium corporum, & aditum ad μεγάλην σύνταξιν cognoscendam patefacere, in qua Ptolemæus*, &c. Et mox; *Ac profectò non est mediocris artificis taleis εἰσαγωγὰς præformare, ac materias propter subtilitatem obscuras, & propter varietatem latissimè patenteis, breuiter complecti; nec minus tamen perspicuè*, &c. Ac rursùs, *Etsi autem apud doctos, & peritos tanti sit hic libellus, quanti debent, & Isagogæ præstantissimarum artium*, Et prætereà, *Non piguit eum hac quoque rudimenta de Planetarum motibus conscribere, ad promouendum studia Astronomica.* Ac iterũ, *Ex his studiosus lector indicare potest, qua occasione, quoue consilio impulsus noster author hoc compendium scribendum suscepit: Nempe, vt præcipuos locos, & summas disputationum, quæ sunt apud Ptolemæum de motibus Stellarum magno iudicio, ac prudenter electas hoc libro complecteretur.* Ecce quid & dicat Christianus Vrstisius Mathematicarũ Basileæ professor suis in Quæstionibus in Theoricas Peurbachij. In Epistola autẽ nuncupatoria sic habet, *Nec alio cõsilio Peurbachius Theoricas suas exarauit, quàm vt riuulorum dulcedine ducti ad Ptolemæi fonteis inquirendos, omneis, qui scientiæ huic nomen dedissent accederent.* In Quæstionibus autem, *Qua methodo author in hoc opusculo vsus est? Etsi non vna docendi via sit, qua bonarum artium præceptores ingrediuntur, tamen, vt Peurbachium præcipuè συνθετικῇ μεθόδῳ in Planetarum Theorijs explicandis vsum esse credam, me monet ordinis diligens inspectio. Etenim à simplicissimo motu Solis initium ducit, & ad implicatiores, atque difficiliores reliquorum Planetarum motus paulatim progreditur, donec ad perplexum Mercurij cursum ascenderit. Post quem, omnium motuum accidentia certis aliquot capitibus comprehensa explicat. Tandem difficillimum illum, & vix demum cognitum octauæ Sphæræ motum enarrat.* Et posteà verò, *Nouæ autem Theoricæ dictæ sunt, propter Theoricas Gerardi Cremonensis, quæ vetustiores erunt; quas cùm Author noster ab omnibus huius artis in Academijs Professoribus non tantum receptas, sed etiam mirificè probatas esse intelligeret, quantumuis permulta perperam traderent; correctiores hasce ex Ptolemæi, & Alphonsi sententia edere voluit, vt hac ratione nobilissimæ Arti ruinam minitanti subueniret. Contrà autem Cremonensia in Planetarum Theoricas deliramenta Ioannes Regiomontanus peculiari libello disputauit.* Et cohærenter, *Quo igitur tempore tantus vir floruit? Floruit Georgius Purbachius in Germania superiore sæculo, circa annum salutis* 1450. *vel* 60. *Et paullò post Friderico III. Romanis imperante. Qui cùm Purbachij, loco Austriacis finitimo, vnde & nomen habet, ortus esset, in Academiam Viennensem se contulit, in qua non solùm cum bonis literis Astronomiæ fundamenta iecit, sed etiam magna cum laude ita docuit, & editis operibus illustrauit, vt apud Germanos præstantissimæ huius Artis instaurator non immeritò dici possit. Siquidem Ioannes Regiomontanus discipulus eius, cæterique post illum per vtramque Germaniam celebres huius scientiæ Professores, & artifices eam ita excoluerunt, editisque operibus illustrârunt, vt hæc natio huius disciplinæ palmam cæteris omnibus Purbachij nostri auspicijs citra controuersiam præferat.*

Superesset dicendum opus, quod semiperfectum reliquit, Epitome scilicet Magnæ Ptolemæi Syntaxeos; itémque alterum, quod proximè ipsum aggredi in votis habebat, integra nimirum de Triangulis tam planis, quàm Sphæricis doctrina: attamen, quia dici id non potest, quin de Regiomontano dicatur; age, & de ipso pauca præmittamus.

NATVS est IOANNES, cognomento MVLLERVS, in oppido Franconiæ, Orientalisve Franciæ, cui *Regius Mons* nomẽ. Heinc effectum est, vt *Mulleri* cognomine præterito, appellitatus potiùs fuerit *Ioannes* DE MONTE REGIO, vel de REGIO MONTE, ac REGIOMONTANVS; cùm & vocatus sæpè fuerit *Ioannes Germanus*, & *Ioannes Francus*: quò magis mirum est Starovolsium, & aliquos alios reputasse Regiomontanum à Regio monte Borussiæ dictum. Incidit verò eius natiuitas in annum M. CCCC. XXXVI. Postrid. Non. Iunij, hora à Meridie quarta cum besse: ac fuit proinde Peurbachio ætate posterior annis tredecim. Grammaticam domi edoctus, missus fuit Lipsiam à parentibus, circiter duodecennis. Ibi inter cætera Dialecticam addidicit, & Sphæræ doctrinam auidè arripuit. Heinc flagrare maximè cœpit amore Astronomiæ; & quia necessariam ad illam agnouit Arithmeticæ, Geometriæque notitiam, ideò se vtriusque elementis condiscendis ita addixit, vt morâ non longâ ea perceperit. Cùm non haberet autem illeic aut æmulos, aut quem-

quam

quam etiam, qui ſubnaſcenteis ſibi ſcrupulos omneis eximeret; ac non modò quidem circa partem Aſtronomiæ Sphæricam, ſed maximè etiam circa Theoricam, quam pernoſſe ardenter auebat;idcircò quibuſdam referentibus eiuſmodi Artis ſtudium in Viennenſi Academia ſub eximio quodam illius Profeſſore Peurbachio efflorefcere, eò iter arripuit,vix ephebus adhuc, ſub annum puta ſeculi quinquageſimum primum, aut quinquageſimum ſecũdum. Appulſus Viennam, ſalutauit Peurbachium; teſtatus eſt ſe famâ ipſius ſolâ perductum eò aduenisse;inſignem diſcendi ab illo, quæ ab alio non poſſet, ardorem expoſuit; adiecit confidere ſe, vt optimus æquè, ac eruditiſſimus vir adoleſcentem non auerſaretur, qui ſe totum ſtudio bonarum artium deuouens, ipſum delegiſſet, abs quo in illarum inſtitutione totus penderet: quicquid in ipſis toto vitæ curriculo proficeret, id ſe ad eximium præceptorem, cum gratiſſimi animi ſignificatione relaturum ſpopondit; ac denique ſe ad omne obſequium comparatiſſimum obtulit. Peurbachius verò tum demiratus in tantula ætate tantum animi, vt ſolo virtutis amore id arripuiſſet itineris; tum legens in facie indolem ingenuam, & ad grande aliquid natam; tum agnoſcens oblatam ſibi quaſi diuinitùs occaſionem promouendi eam, quã meditabatur, Aſtronomiæ inſtaurationem: ipſum eſt humaniſſimè,amantiſſiméque complexus: eſſe eum bono animo iuſſit, ac pollicitus eſt nihil ſe, quò minùs tam laudabili illius deſiderio faceret ſatis, prætermiſſurum. Quare & ex eo primùm tempore ille hunc tanquam parentem coluit, hic illum tanquam filium amauit.

Cæterùm quod Peurbachius primùm Regiomontanum edoctum voluit, Theoria leuior Planetarum fuit, vt perſpectâ aliunde Sphæricâ doctrinâ, ideam totius Aſtronomiæ conciperet, ac faciliùs ſubinde lectionem Ptolemæi aggrederetur. Circa Ptolemæum occupatus dum foret, paſſim illi occaſionem fecit & ſoluendi varia Geometrica Problemata, & ſeſe exercendi in ſubducendis calculis, demiratuſque ſemper eſt, quanta ille celeritate & commonſtrata caperet, & præſcripta exſequeretur. Et certè is erat, qui fræno potiùs,quàm calcaribus indigeret: quippe ſic penſis ſatiſfaciens, vt interlucraretur ſemper quidpiam temporis, quod impenderet lectioni librorum de re Mathematica omnium, quoſcumque nanciſci Latinâ linguâ expreſſos licuit,etiam Archimedis, quem Iacobus quidam Cremonenſis interpretatus iam fuerat; ac doluit fuiſſe neminem,qui Apollonio, Diophantóque,& ſimilibus manum admoueret. Heinc nihil fuit neceſſe Peurbachio illum adhortari,qui vt acer,& per ſe ad palmæ honores impulſus equus ferebatur; ſed digito tamen monſtrabat, quæ ipſum laus maneret,ſi quo ardore cœperat,eo porrò perſeueraret. Supereſſe enim ſpeciatim circa Aſtronomiam ampliſſimam meſſem,ex qua congeſta dependeret integra eius artis reſtitutio; exquiſitam nempe punctorum Zodiaci, Eclipticæve cardinalium, ſub ipſo Aplane, Firmamentove conſtitutionem: ac ſimul Stellarum Fixarum, niſi omnium,ſaltem illarũ,quibuſcum Planetæ cõparari poſſunt,ſuis in locis deſignationẽ.Siquidem,niſi id antè obtineretur,non poſſe Planetarũ loca certò obſeruari, deſignaríque:neque adeò illorum motus per canonas certos diſtribui. Diſſeruere proinde non ſemel & de Inſtrumentis, quibus Hipparchus,Ptolemæúſque vſi, & de nonnullis aliis, quæ poſſent prætereà ad obſeruandum adhiberi. Contigit autem aliquando, vt cætera inter, quæ vnà obſeruârunt,comparata Martis Stella ad Fixas ſibi proximas, deprehenſa fuerit totis duobus gradibus abeſſe à loco iuxta Tabulas ipſi aſſignato. Cùm debeant verò fuiſſe ab ipſis, donec Peurbachius ſuperſtes fuit, plura haud-dubiè obſeruata: nihil tamen, quod ſciam, ſcriptis conſignatum, præter treis Eclipſeis Lunareis, quæ leguntur in Commentariis ex Regiomontano reſiduis, habetur. Prima eſt anni M. CCCC. LVII. ac diei Septembris iij. Narrat enim ille, vt ipſam ſimul in Mellico, Auſtriæ Caſtello, diſtante Viennâ milliaribus Germanicis vndecim, obſeruârint: & ex altitudine penultimæ Pleïadum ad initium, ac finem moræ (totalis quippe exſtitit) deduxerint illius medium contigiſſe hora ij. min.6.cùm per Tabulas Alphonſinas deberet hora ii. min.14. Altera, ipſáque Partialis, eſt anni M. CCCC. LX. ac diei iij. Iulij, quæ eſt ab vtroque obſeruata Viennæ: ac ipſius finis relatus, ex Lunæ altitudine, ad horam 10. min.20.cùm Tabulæ finẽ referrent ad hor.9. min.10. Tertia eſt eiuſdemmet anni, ac diei Decembris xxviij. manè, obſeruata itidem ab vtroque Viennæ: cúmque totalis fuerit, deductum eſt medium ex altitudine Arcturi ad moræ initium, finémque captata, contigiſſe horâ à media nocte primâ, ac min.21. Et non adſcribit ille quidem diſcrimen vllum à Tabulis: ſed cùm hæc ipſa Eclipſis ſit, quam paulò antè diximus à Peurbachio in exemplum aſſumptam;dignum adnotatu eſt ſupputatum tempus ad vnum proximè minutum cum obſeruato conueniſſe;calculo putà exhibente hor.1. min.20.

Acceperat Peurbachius iam ab vno, alterove anno à Cardinali Cuſano exẽplum eius Opuſculi,quod de Quadratura-circuli recẽs conſcripſerat, & cum hac quidem adſcriptione, *Detur venerabili noſtro fideli, Magiſtro Georgio Peurbachio Aſtronomo.* Quadratura autem in eo conſiſtebat,vt, *Si ex ſemidiametro circuli dati, & chorda quadrantis eiuſdẽ directè cõiunctis,diameter alteri circulo conſtitueretur, triãgulus æquilaterus poſteriori circulo inſcriptus priori circulo iſoperimeter foret.* Fuit verò ſimul alia quoque circuli quadrandi huiuſmodi ratio, *Si in circulo ductis duabus ad angulos rectos diametris, vna heinc inde quantum opus fuerit,producatur,& alteri ab vno extremo ſic accommodetur ſubtenſa trientis circuli vt facto centro, quã in alia diametri parte deſinit,circumducatur,& tranſiens* per

per dictum extremum, ſecet hinc inde productam diametrum; Recta intercepta his ſectionibus erit circuli ſemicircumferentiæ æqualis. Quid de vtraque porrò circuli Quadratura Peurbachius vel ſenſerit, vel dixerit, reſcire aliunde non licet, quàm ex ipſo Regiomontano, qui cùm vtramque expendendam poſt Peurbachij obitum ſuſcepiſſet, ita occaſione poſterioris præfatus eſt. *Georgius,* inquit, *ille doctiſſimus Mathematicorum, præceptor olim meus, quandam curui rectificationem, breuem admodum, mihi obiecit, ac factu expeditiſſimam; cui principio quidem plurimùm fidei habuit, authoritate Inuentoris perſuadente; vbi verò pro acumine ingenij ſui inuentum huiuſmodi examinare cœpit (nam demonſtrationem nuſquam comperit) longè aliter, quàm ratus erat, accidere didicit: lineam enim rectam, quam inuentor ille prædicauit æqualem ſemicircumferentiæ circuli, multò minorem eâdem ſemicircumferentiâ concluſit. Modus tamen Georgij acutiſſimi, quem huic negotio diſcutiendo accommodauit, memoriam reliquiſſe videtur meam. Si tamen eſt, quem inferiùs exponam, non pudebit vnquam aliena ſcripta retractare, quò recentior ad memoriam redeat imago Præceptoris. Sententiam igitur, &c.* Sed iſtud quidem obiter occaſione Opuſculi de Quadratura ad Peurbachium à Cardinali Cuſano miſſi.

Dicendum iam nobis de alio eruditiſſimo Cardinali, qui fuit per ea tempora à Summo Pontifice miſſus, vt diſſidia quædam inter Cæſarem, ipſiuſque Fratrem Sigiſmundum componeret, ac interim quidpiam de bello aduerſus communem Religionis hoſtem, Turcam nimirum, magis, magíſque in dies graſſantem, negotiaretùr. Is eſt Beſſarion, optimus ille, qui ab vſque ſuo ex Græcia, Florentini Concilij occaſione, aduentu, ſic Latinam linguam imbuerat, vt ipſam non minùs, quàm patriam, hoc eſt Græcam, teneret. Hacce de cauſa, & quia aliunde amans, peritúſque Aſtronomiæ erat, Latinitate donare Ptolemæum occœperat, quòd habitam vulgò interpretationem ineptam plerumque, indiligentémque agnouiſſet. Cùm non liceret autem per ardua Reipublicæ Chriſtianæ negotia cœptum opus abſoluere, lætatus mirum in modum eſt, cùm in Peurbachium incidit, qui Ptolemæum teneret ad vnguem. Ac illi quidem non potuit demandare id muneris, vt interpretationem à ſe inchoatam perficeret, quòd Græcè, vt dictum eſt, non ſciret, & ex eo ſolùm interdum hæreret, quòd certior fieri, quî ſe Græcus contextus haberet, non poſſet (vnde & accenſus Regiomontano ardor capeſſendi, ſi quà vnquam liceret, Græcas literas) at enixè interim apud ipſum egit, vt quia nec Græcè, nec Latinè exſtaret ea in Almageſtum Ptolemæi Epitome, quam conſcripſiſſe Arabicè Auerroës perhibebatur, vt, inquam, ipſe Marte ſuo Epitomen contexeret, quâ Ptolemæus, vt compendioſior, ita captu facilior, quàm ex ſuo contextu foret, redderetur. Non reſtitit porrò admodum Peurbachius, qui & penè id agere animo præconceperat, & agnoſcebat fore, vt exinde bene multi ad Ptolemæi lectionem ſic ſe compararent, vt viâ quaſi complanatâ, ab arduo alioquin ad illum acceſſu non deterrerentur. Quare & ob hanc cauſam, & vt tanto viro gratificaretur, Epitomen aggreſſus eſt, de qua dicere id ſufficit, quod citatus iam Reinholdus vno verbo habet, cùm diſcrimen attingens, quod eſt inter Epitomen, & memoratas Theoricas, *Epitome,* inquit, *prorsùs imitatur methodum Ptolemæi: niſi quòd ſententias Ptolemæi interdum breuiùs tradit: ſæpiùs autem obſcuriores propoſitiones in parteis quaſdam, ac membra eruditè, atque ingenioſè diſtribuit; & apertiùs, copioſiùs, denique faciliùs demonſtrare ſtudet, vt pleriſque in locis παράφρασις potiùs, quàm Epitome appellanda videatur.* Prætermitti intereà non debet; quòd, procedente opere, Beſſarion ex illo obtinuit; vt cogitaret videlicet de reuiſenda Italia, vbi iam tum affluerent ex Græcia viri eruditi, ac ij libri allati forent, quorum intelligendorum amore ſelecta quæque ingenia Græcæ linguæ operam darent; ac vbi ipſe proinde poſſet tãquam in ampliſſimo literatorum theatro inclareſcere, & inde porrò bonas Arteis, quod vnum ipſi foret votum, quàm longiſſimè propagare. Ne longum faciam, ſtatuit Peurbachius cum Beſſarione in Italiam redire; ſed ea tamen conditione, vt deduceret ſuum ſimul Ioannem, qui vt iunior, memoriáque pollentior, magis idoneus capeſſendæ Græcæ linguæ, quàm ipſe foret, quíque, ſi quid ſibi contingeret humanitùs, perficere egregiè opus cœptum poſſet: quòd Cardinalis non modò gratum, ſed etiam ſibi pro ſummis votis inſidere teſtatus eſt.

Erat iam porrò penè dimidium totius Operis confectum; cùm ecce Peurbachius incidit in morbum, quo vita illi magno dolore Beſſarionis, adempta eſt. Vt verò quæ fuerint illius extrema, ac ſimul qualis moribus, doctrináque fuerit, noſcatur, aliud nihil oportet, quàm commemorare, quod deinceps Regiomontanus inſeruit in Nuncupationem Beſſarioni factam abſolutæ Epitomes, qua parte verba hæc leguntur, *Quocirca, per alium aggreſſus, quod per teipſum non poteras præſtare, ſuaſiſti Georgio, Aſtronomo Cæſaris, qui tunc Viennæ erat, Præceptori meo, viro vt moribus, & integritate vitæ, ita omni ſtudiorum genere primario, in Mathematicis verò ſupra omneis noſtræ ætatis homines erudito, vt Ptolemæi, de quo loquimur, librum, quem ille quaſi ad literam memoriâ tenebat, breuiorem, lucidiorémque facere conaretur. Quod ille mox orſus, incredibile dictu eſt, quàm clariores reddidit ſententias, diuidens eas, Geometrarum more, vt & apertiùs intelligerentur, & faciliùs commendarentur memoriæ, & tenaciùs hærerent. Sed vix abſolutis ſex libris, quaſi medio curſu (heu memoriam quoque eius rei lugubrem, atque acerbam!) immatura morte nobis indigniſſimè rapitur. Verùm paullò antequam è vita diſcederet, cùm in manibus, & gremio moribundum tenerem,*

Vale,

Vale, inquit, mi Ioannes, Vale, & , si quid apud te pij Praeceptoris memoria poterit, opus Ptolemei, quod ego imperfectum relinquo, absolve. Hoc tibi ex testamento lego, vt etiam vita defunctus, parte tamen mei meliore superstes, Bessarionis nostri optimi, ac dignissimi Principis desiderio satisfaciam. Grande profectò opus, & meis impar viribus, moriens Praeceptor humeris nostris imposuit, & quod subire temerarij foret, recusare verò ingrati, ac penè sacrilegi. Meritò proinde commendat Reinholdus hanc Nuncupatoriam, quam, inquit, nemo Philosophico praeditus ingenio legere potest, quin admiretur egregiam virtutem, & suauissimam illam animorum Praeceptoris, ac Discipuli coniunctionem. Sanè, & hanc vt pleniùs agnoscas, lubet quoque exscribere, quod in Nuncupatione librorum de Triangulis legitur, cùm redditurus causam Regiomontanus, cur praepostero ordine Triangulorum doctrinam, quae in Epitomen est introductoria, post Epitomen scripserit. Quod, inquit, si quispiam iniquè factum inssimulet, is, nisi me animus fallit, iure quiescet vbi maiorum parere monitis, aequum, & bonum arbitrabitur. Sanè moribundo Praeceptori morem gestum oportuit, qui absolutis nuperrimè sex Luminarium libris, superstites septem Ioanni suo reliquit imò mandauit quàm citissimùm expediendos. Tantum nempe apud eum valuit Bessarionis imperium vt quod incolumis adhuc Principi spoponderat dignissimo, iuxta iam moriturus explere curaret. Igitur iussa Praeceptoris capessenti mihi, plurimus Triangulorum & Planorum, & Sphaericorum incidit vsus; quae res iam-pridem Georgio quoque in primis sex libris crebrò occurrens, animum induxit Triangulorum artem conscribere: verùm, vt Epitomati finem, ita Triangulis dare initium Deus ipse vetuit, quo nunc aspirante, orbatam viri doctissimi quoad potero, sectabor; eò quidem libentiùs, quò doctrinam hanc plerisque placituram amicis arbitror, quorum quidem inseruire commodis bonam foelicitatis meae partem existimo, &c.

Quin appositum etiam est, vt heic referatur elogium, quod deinceps Regiomontanus in eam Orationem inseruit, quam Patavij, Alphraganum interpretaturus, praehabuit. In ea itaque haec habentur: Quocirca, post plurimos nationis nostrae insignissimos Astrorum contemplatores, Te tandem, Georgi de Peurbach, Germanorum perenne decus, appellare iubeor, qui non minùs vitae integritate, quàm Philosophiae doctrina pollebas; in Mathematicis autem, omneis tibi contemporaneos longè anteibas; cuius nomen non modò nationis nostrae homines celebre ducebant, verùm etiam Galli, ac Italici vehementer admirati sunt. Qui olim in vrbe hac praeclarissima Astronomiam publicè docuisti, plerisque insuper heic praesentibus & fama cognitus es, & visu. Te Vienna Doctorem artium creauit dignissimum. Te Ladislaus olim Hungariae Rex Astronomum sibi delegit Tibi Federicus Caesar pro virtutibus tuis munificus erat. Longum esset recitare singulos Principes doctrinâ tuâ affectos. Omitto, quòd doctissimus Cardinalis S. Petri ad Vincula saepe-numero te domesticis suis adnumerare voluit. Quòd Dominus Ioannes Varadiensis Episcopus multa te humanitate amplexus est. Sed Bessarionem benefactorem communem nostrum, atque Patronum haud quaquam praeterire licet; quippe qui excellentae tuae testimonium praebuit solemne, indignum profectò arbitratus, vt inter conterraneos tuos vitam obscuriùs ageres, quin Italiam omni studiorum genere florentissimam repeteres. Princeps igitur ille dignissimus pascicitur, vt vnà secum ad Italiam concedas, non tunc Legationis prouincia sibi tradita fuit per Alamanniam; collibitum est è vestigio, neque pactum hoc perenne futurum suspicaris, nisi comes tibi fierem, qui tunc, & antea plerisque annis tuus fuerim discipulus. Sed confectis paullatim fermè rebus omnibus (proh, eius quoque rei memoriam lugubrem!) ad Sidera spiritum reddis, méque penitus orbatum reliquisses, nisi Princeps ille munificentiae suae manum porrexisset: tametsi statum tuum nactus essem. Quid igitur reliquum erat, nisi, vt orbitam viri clarissimi sectarer? coeptum foelix tuum pro viribus exsequerer? Duce itaque Patrono communi Romam profectus, &c.

Sed, ne congerere plura pergam, superest adiiciam contigisse Peurbachij mortem VI. Eid. April. anni M.CCCC.LXI. & sunt quidem, qui illam ad annum insequentem referant; sed cùm Regiomontanus Bessarionem comitatus, obseruationes quasdam Romae ante finem anni memorati peregerit, non fuit illa sanè hoc anno posterior. Neque id mouet, quod Reinholdus ait conscripsisse eum Theoricas iam senem, ac paullò ante obitum; caeteri quippe obiisse illum nec-dum quadragenarium dicunt, & consentiunt. Cumque non constet de alio, quam iam recitato natiuitatis tempore, dolendum est enm non totos expleuisse annos duodequadraginta; quippe cùm solum vixerit annos XXXVII. menseis X. & dies IX. poterat nescire Reinholdus annum, quo ille natus esset, & senium ex morte, quae est comes illius indiuidua, conijcere. Poterat non desiderare vireis admodum vegetas ad arripiendum id, quod ille destinarat, itineris; sed vtcumque haec se habeat res, sepultus fuit Peurbachius in Cathedrali Viennensi Ecclesia, ac tumulo inscriptum (& vt nonnulli quidem aiunt, ex eius praescripto) hocce Epitaphium

Exstinctum dulces quid me defletis amici?
Fata vocant; Lachesis sic sua fila trahit.
Destituit terras animus, coelumque reuisit:
Quae semper coluit, liber & astra petit.

Quis Regiomontani, ob amissum tam bonum, tamque sui amantem Praeceptorem, exstiterit luctus, ex iam recitatis intelligi potest, consolationi alicui fuit, quòd licuisset per tot iam annos consuetudine eius suauissima frui: quòd & consiliorum ipsius, & capitũ doctrinae omnium evadere participem; quòd suo in sinu morientem fouere, verbaque extrema ex eius ore excipere; quòd incumberet sibi aliquid exsequtioni in eius gratiam, inque animi grati testificationem mandandum; quòd, quem in illum Cardinalis optimus gesserat affectum, in se veluti transtulisset,

tulisset, & ad eum, quo iam erga se erat, adiunxisset; quod eo se loco haberi videret, vt pro omnium votis in Peurbachij locum sufficiendus destinaretur. Cæterùm delatam vltró Professionem, acceptam quidem habuit; sed ea nihilominùs lege, vt quandocumque Cardinalis in Italiam regrederetur, eum comitari licitum foret. Heinc cœpit ex eo penè tempore sese ad iter comparare; quoniam Cardinalis in dies discessurus sperabatur; non discessit tamen, nisi insequente autumno, vt proinde Regiomontanus, & Epitomen cœptam promouere potuerit, &, cætera inter Eclipsin totalem Lunæ obseruare, cuius medium contigit Viennæ die Iunij 23. hor. 1. min. 21. numerando à media nocte. Cœperat iam, cùm Bessarion discessit, ex habita partim cum ipso, partim cum aliquibus ex eius comitatu eruditis viris, consuetudine, rudi aliqua Græcæ linguæ notitia imbui; quare & ab ipsius studio in itinere non desistens, euicit, vt aliquid Græcè, & Mathematici præsertim argumenti legens, quid id rei foret vel coniectando assequi posset. Quamprimùm autem appulit Romam, præcipua fuit cura conueniendi cùm alios professione eius linguæ commendatos, tum maximè Georgium Trapezuntium, qui specialem in Ptolemæo, commentatoréque ipsius Theone interpretando operam nauasset. Tam pertinax verò eius studium fuit, vt paucos intra menseis, eos quos habebat circa Ptolemæum scrupulos præcipuos sibi exemerit, & absolutam intereà Epitomen cœperit expolire. Non modò interim amicitiam cum literatis omnibus, & scientibus Græcè potissimùm, iniit; sed celebreis etiam quasque Bibliothecas versauit, & thesauros librorum ex Græcia aduectorum miratus, vehementiùs adhuc illorum perfectè intelligendorum desiderio inarsit, vt contentarum in ipsis rerum effici posset particeps. Quod sit verò mirum, non desiit propterea obseruitare in cælo varia. Obseruationes quippe exstant, quas ab ineunte vsque Decembri, in exeuntem Martium M.CCCC.LXII. peregit, tũ circa reliquos Planetas, Martem, Saturnum, Venerem; tum circa Meridianas Solis altitudines; tum circa Lunæ loca, ac nominatim circa Eclipsin, quæ Luna Oriente iam decrescebat die Decembris XXVII. cuiusque finem cùm calculus exhiberet hora 1. min. 6. à Solis occasu, ipse obseruauit contingere vna hora, ac duobus minutis maturiùs. Consimileis obseruationes peregit etiam Viterbii, cùm ibi per sequentem æstatem, autumnumque diuersaretur. Per eiusmodi verò tempora Græcos aliquot Codices tum comparauit, tum quos rariores non potuit, commendatò accepit, illosque aut ipse manu sua exscripsit, aut aliena manu sibi exscribi curauit. Ipse certè characteres vt citissimè, ita elegantissimè pingebat; ac superfuit diù Nouum Testamentum, quod ab vsque initio descriptum nitidissimè, solitns erat circumgestare.

Cùm interim vero Bessarion discessurus in Græciam ob Religionis negotia foret, optionem illi fecit, vt vel degere Romæ pergeret; vel, si præstolari suum reditum aut Ferrariæ, vbi Theodorus Gaza versabatur, aut Patauij (vbi esset ipsum sic commendaturus Academiæ, vt in illam aggregaretur) aut denique Venetiis (quà se regressurum sperabat) id ipsi foret integrum. Ille autem sic ista omnia, singulaque loca delegit, vt versatus primùm Ferrariæ & reliquo anno, & parte insequentis fuerit. Quem salutare illeic primùm voluit, Ioannes ille Blanchinus fuit, quem audierat summoperè à Præceptore commendari. Erat ille iam admodum grandæuus, quare & cùm Regiomontanus sibi ipsi gratularetur, quòd bona sua sorte videret adhuc superstitem, *Si quid mihi*, inquit, Blanchinus, *animam à decem iam annis in corpore continet, ipsa est, qua delector, Astronomia dulcedo.* Inuisit succedenter Gazam, abs quo plurima & de bonis Anthoribus, & de proprietatibus Græcæ linguæ accepit. Vsus ad-hæc est familiarissimè eximo eius linguæ Professore Guarino. Heinc & quo tempore illeic degit, explanatissimum sibi fecit totum Ptolemæi contextum, quem contulit etiam cum ipsis Theonis commentariis, ac deprehendit obiter fuisse grauiter Trapezuntium multis in locis hallucinatum. Cœpit & habere valdè familiareis Græcos non modò Oratores, Historicos, Philosophos: sed Poëtas quoque Heroïcos, Tragicos, Comicos, Lyricosque; adeò vt ipse quoque versus perelaganteis iam conderet. Ruente iam anno concessit Patauium, vbi sparsa iam magna de eo fama, qua ad Bessarionis commendationem accedente, tum fuit inter socios Academicos cooptatus, tum rogatus, vt Academiam, vel Peurbachij imitatione, prælectionibus aliquot condecorare dignaretur. Fecit ipse lubens, ac ideò Alphraganum expositurus, eam orationem habuit, ex qua aliquid iam descripsimus, & in qua, vt præteream, quàm grata commemoratione omneis sibi notos per eam regionem Matheseos amanteis recensuerit, declarauit sanè, vt omneis Antiquos perspectos habuerit, operáque eorum omnia perlustrârit; & non modò quidem Latinè, sed iam etiam Græcè; idque, cùm superessent Arabici soli, quos propriâ linguâ non perlegisset, vt Alphraganum, & Albategnium, quos tamen, qua erant versione, illustrare aggressus foret; nimirùm Albategnio quoque breueis additiones apposuit. Versabatur adhuc Patauij, cùm Lunæ Eclipsin totalem illeic obseruauit, & medium quidem prima à media nocte horâ, diei Aprilis 2. ac anni iam M. CCCC. LXIV. Non longè autem pòst concessit Venetias, vbi Bessarionem exspectans occupatus intereà fuit in perficiendis illis suis, quos iam cœperat de Triangulorum doctrina libris. Succidit verò aliquot per Iunium perque Iulium dies, quos in refutanda Cardinalis Cusani memorata antè Quadratura impendit. Id præstitit verò variis veluti tẽtamentis; quibus ferè non titulũ modò conclusionẽq; Græcè adhibuit, sed etiã dies, quibus esset aliquid molitus, apposuit. Notãdus verò præser-

tim

tim dies, quo facta appositio hæc, *Venetiis, die 26. Iunij, anno Christi 1464. nona die ab exitu Sūmi Pontificis de vrbe Romana, ituri cō-tra Teucros; Deus bene vortat.* Adūbrauit quoque per id tempus speciē Kalendarij, in quo præter coniunctiones, oppositionésque Luminarium, itémque Eclipseis ad annos 1475. 1498. 1513. & alia, apposuit ad calcem Tabulam xxx. annorum, quibus singulis adscripsit quo die Pascha posset & iuxta vsū Ecclesiæ & iuxta decreta Patrū celebrari. Id videlicet, quia non modò sibi, sed Bessarioni etiā, Iudæi aliqui obiectassent, quā turpe foret celebrare Christianos festum Paschatis alio tempore, quàm à Lege, cuius obseruantes videri vellent, præscriberetur.

Romam regressus, aliqua Octobri, Decembríque obseruauit, ac pluscului illeic commoratus est, tum vt nancisci pretio plureis rariores Codices posset, tum vt ex iis, quos non posset, pergeret plureis exscribere. Cogitabat videlicet, si semel rediisset in Germaniā, non parem sibi copiā obtinendi eos, quos maximè exoptaret, fore. Cogitabat & deinde per otium præcipuos quosdam interpretari, &, si quādo etiā daretur, optimos quosque edere. Infensum interea per id tempus Trapezuntium habuit, quod Commentariorum Theonis interpretationem non satis probaret, imò & errores in ea grauissimos animaduerteret. Comparata iam satis numerosa Librorum suppellectile, & tædio nonnullo, ob diuturnam peregrinationem affectus (ac Bessarione præsertim variis legationibus continenter distracto) Viennam demum repetiit, vbi & est aliquandiù sua Mathematica professione functus. Cùm Hungaricus autem Rex Mathias Hunniades Coruinus illum inuitasset, & magnis quidē, præter annuam pensionem ducentorum aureorum Hungaricorum, præmiis, non tam hisce muneribus, pollicitatiónibúsque ad eum est pellectus, quàm famâ, quòd Rex, nō virtute modò bellica insignis: sed amore etiā literarū commendatus, Græcos Codices in expugnatione Constantinopoleos, & Athenarum direptos, variéque per totam Turcarū ditionē distractos, vndequaque coëmeret, ex iisque constitueret Nobilē Budæ Bibliothecā. Præterea, quàm magni apud illum fuerit Regiomontanus habitus; nam & eū sibi penè assiduè assidere ad mēsam iussit; & non semel testatus est debere ipsi se valetudinē restitutā. Videlicet cùm aliquando periculosè laboraret, & Medici frustrà in humoribus morbi causā requirerēt, animaduertens Regiomontanus merum esse cordis languorem, occasione capta ex Eclipsi, quæ nescio quid diri in illius vitam fuisset minitata, edixit, quasi ex Astrologia, cui ille primùm tribuebat, nihil aliud, quàm vitæ principio, cordi puta, exhilarando, suauibúsque rebus fouendo esse incumbendū. Heinc reipsâ Rex & cōualuit, & Regiomontanū cùm pretiosa veste, tū muneribus aliis cumulauit. Qui maximè porrò dedit operam, vt in Hungariam accerseretur, idem Strigoniēsis Archiepiscopus fuit, ad quē meminimus Gnomonē Geometricum à Peurbachio missum. Ipse proinde Regiomontanū quoque & multùm detinuit, & multis, magnisque muneribus auxit. Eximias huius Prælati laudes decantat ipse Regiomontanus in Epistola, qua nuncupat illi suas Directionum Tabulas ipsius hortatu contextas. Nempe ille quoque Astrologia Iudiciaria delectabatur; ad quā cùm nihil conducat magis, quam Directionum Tabulæ; quæ tamen tunc solæ exstabant Archidiaconi cuiusdā Parmensis, erant imperfectissimæ. Quoniam interim per ea tempora emersit occasio certādi de Bohemiæ Regno, & Rex Hungarus tum Polonum, tum Saxonum Ducem (qui, æquè ac ipse à factionibus Bohemorū diuersis inuitabātur) anteuertit, regióque adeò illa tota in varias, magnásque turbas incidit: cogitauit Regiomōtanus sedem studiis fixam ponere, ac ideò se recipere Norimbergā quamprimum statuit. Veniā itaque discedendi à Rege impetratâ, dicere etiam vale Archiepiscopo suo voluit; vnde & Strigonij cùm foret, ipsis Eidibus Martij anni M.CCCC.LXXI. situm Iouis in Virginis Constellatione obseruauit: ac inde digressus, Norimbergam tandem circiter medium Veris peruenit: illeic quippe ad Eclipsin Lunæ, die Iunij secunda, attendit.

Quamobrem verò hanc Ciuitatem præ cæteris delegerit, multiplex ipsi causa fuit. Primū quidē vicinia natalīū. Deinde, quòd, cùm ea vrbs foret, quasi in Germaniæ meditullio, institui ex ea quoquoversùm literarū commerciū per mercatores facilè posset. Ad-hæc, quòd in ea artifices forent maximè omniū industrij; ac posset proinde per illos ea conficere organa, quæ destinârat animo, obseruandis cælestibus ad Astronomiæ instaurationem. Denique, quòd cùm agitaret edere tot præclaros libros, quorū insignem copiā parârat, & lucubrationū etiam suarum aliquas; ac arte Typographica iam inuenta, pérque varia loca propagari incipiente, commodissimū fore videretur, si Typographeion ipse sibi haberet, vt quandocumque, & quodcumque liberet, posset in lucē emittere: prouideret se nusquam aliàs apparare eiusmodi, ob peritiam artificum, cuiusmodi mente præconceperat, posse. Videlicet excogitârat artis perficiendæ rationem: quanquam initio statim non potuit rem ad praxim deducere, sed tali omninò oportuit, quale optimum habebatur, Typographeio esse contentum. Cæterùm, cùm illius fama eò vsque iam percrebuisset, non minuit eam sanè ipsius præsentia, sed ita adauxit vt visus fuerit ciuibus Musas secum adducere, hoc est omnem ingenuæ literaturæ consummationē. Præ omnibus verò eum statim suspexit, mirificéque coluit vir eximius Bernardus VValtherus, qui vnus ex ciuium præcipuis, & florēs ætate, opibúsque, ac bonarum artium, potissimùm vero Astronomiæ amore flagrans, vbi geminum illius consilium, institutúmque intellexit, recepit vltro in se impensas & ad conficiendū organa Astronomica, & ad instruendū Officinam Typographicā necessarias. Cōfici itaque imprimis curauit ex orichalco Regulas Astronomicas, altitudinibus tam Solis, quàm Lunę

cæterorúmque Siderum,sed Solis tamẽ præcipuè, obseruitandis comparatas. Deinde, quem Rectangulum,Radiumve Astronomicum vocăt,captandis eorundẽ inter se Siderum distantiis.Tertiò,Armillare Astrolabiũ, Armillasve Alexãdrinas,qualibus fuerant & Ptolemæus, & ante eum Hipparchus, locis, motibúsque Siderum adnotandis,vsi.Postremò,alia quoque minora instrumẽta,vt Torquetum,cuiusmodi Regiomontanus ipse descripsit in vsum Archiepiscopi Strigoniẽsis; vt Ptolemæi Meteoroscopium,quale pridem Bessarioni exposuerat;& quædam alia curiosa potiùs,quàm ad quidpiam seriò,solidéque obseruandum vtilia. Fuere porrò Armillæ longè posteriùs elaboratæ:at reliqua fuere comparata ad vsum ab initio vsque anni insequentis. Fidem intereà fecit VValthero, quanta emendatione Tabulæ indigerẽt,cùm die Iulij 26.manè hor.3. Mars fuit in eadem recta cum duobus Tauri Oculis linea: cùm per Tabulas & Planeta,& Stellæ in aliis lõgè locis forent.Quo etiam est factum,vt obseruationi hæc adscripserit, *Quare vide, ne nimiùm confidas inani calculo, & quasi somnio Alphonsino.*Et mox,*Videbis quanta sit discrepantia inter Alphonsum,& Cœlum: & sic faciliùs intelliges,quàm friuola sit illa Alphonsi compago.*Est & adnotatu,quod sequitur dignum. *Alphonsus etiam locis Stellarum Fixarum Ptolemæi plus æquo addidit, in vno gradu, & 55. minutis. Nam ipse vsus est numeris Ptolemæi, perinde quasi in principio annorum Christi fuerint stabiliti. Tantus itaque error est superabundans*, &c.

Quod dixi autem de Organis initio anni insequentis,qui fuit M.CCCC.LXXII. in vsum paratis,id suadet, quod exstãt obseruationes per Regulas factæ (ex quibus aliunde habetur supposuisse eum Sinum totum partium 100000) Meridianarum Solis altitudinum à mense Februario: & per Rectangulum, seu Radium ab vsque Ianuario.Nempe ab Eidibus Ianuarij in finem Februarij,celebris Cometa apparuit:vtcumque non desint, qui illum referãt ad tertium pòst annũ.Sed Ioannes scilicet Schonerus, qui obseruationes ex autographo edidit,refert eam speciatim,quæ peracta fuit die Ianuarij XX.ac hor.10.à Meridie, memorati anni M.CCCC.LXXII. Error fortè ex eo natus,quòd qui exscripsere illam aliam Regiomontani descriptionem,ex duobus II. fecerint V. ac illa deinceps sic incœperit, *Idibus Ianuarijs anno Domini millesimo quadringentesimo, supra quintum, & septuagesimum, Visus est nobis*,&c.Vtcũque sit, obseruatione illa ad diem Ianuarij 20. relata, narrat Regiomontanus *se Cometam vidisse in recta linea cũ Quinta Bootis, & Prima informiũ iuxta Vrsam maiorẽ;distantiámque eius à Quinta Bootis, fuisse subtriplã intercapedinis inter stellas; idque, cùm cauda porrigeretur ad sextum propè Leonis,citráque parum desineret, declinantẽ paulò sub prima informatarum ad Meridiem.* Quod subiicit autem *distantiam Cometæ à cauda Vrsæ maioris fuisse 953. 190. & à Prima earũ,quæ nõ sũt in forma,953.210.* Priores horum numerorũ sunt partes Transuersarij,siue Sinus primus:posteriores ipsius Radij,siue Baculi, seu Sinus secũdus:integro Radio,seu Sinu toto supposito partiũ 1300. quatenus intelligi licet non modò ex Schonero Radium describente,sed ex Regiomontano etiam ipso, in eo libro, quem deinceps conscripsit *De Cometæ magnitudine, longitudinéque, & de loco eius vero*, Problematibus sexdecim.Celebrem verò Cometam dixi,ob motum ipsius specialẽ,quem Regiomõtanus descripsit,sub medium adeò celerem,vt vno die cõfecerit magni circuli arcum graduum quadraginta. Sed rem totã præstat ex ipsius verbis intelligere in memorata Descriptione, quam tametsi longiusculam, quia tamen facilè non occurrit,ingratam fortè rem non faciam,si heic totam interiecero.Itaque pòst præmissum illum primæ apparitionis diem, *Visus est nobis*,inquit,*Cometa sub Libra, cum Stellis Virginis. Caput tardi erat motus, donec propinquum esset Spicæ. Nunc incedebat per crura Bootis,versus eius sinistram,à qua discedendo, die vno naturali portionem circuli magni 40.grad. descripsit.Vbi,cùm esset in medio Cancri, maximè distabat ab Orbe Signorũ 77. gradibus; Et tunc inter duos polos Zodiaci, & Æquinoctialis ibat,vsque ad intermedia pedũ Cephei. Deinde per pectus Cassiopeiæ, super Andromedæ ventrem. Pòst gradiendo per longitudinem Piscis Septentrionalis,vbi valdè remittebatur motus eius, propinquabat Zodiaco, transiens ipsum iuxta mediũ Arietis, donec cũ Stellis Ceti occasus Heliacus illum nobis occultauit,in vltimis diebus Februarij.Hoc motu suo proprio Circuli magni portionem descripsit,quo in Septentrionem,& cùm hoc contra Signorum successionem ferebatur,à Libra in Arietem.In fine, & principio, tardè mouebatur; in medio verò apparitionis velocissimè, vno die ferè per quatuor Signa,à fine Virginis,in principiũ vsque Geminorũ. Et secundum naturã sibi adscribendã,motum cõtinuasse debebat, donec iterum reuersus in Librã apparuisset. Et forsan taliter motus fuit;quoniã in eius occasu magnæ adhuc erat quantitatis;tamen propter figuram eius ad Solẽ, & maximè in plagis Septentrionalibus, ægrè in fine suæ apparitionis videri poterat;nisi Meridiẽ versus in diebus Aprilis, si motu suo regularitatem seruasset.Cauda verò eius minùs mobilis,cõtinuè respiciẽdo Stellas Geminorũ,eas circuibat,nunquam ab eis per totũ apparitionis tẽpus deuiãs.Ideóq; in prima emersione ad occidentem illã protendebat;quoniã illeic Stellæ Geminorum putabantur:in fine verò Cometa sub Ariete locatus propter Solis vicinitatẽ, nisi in occidẽte non apparuit,& Caudã quidẽ Orientẽ versus protensã, quia in hoc situ Stellæ Geminorum ponebantur.In medio verò apparitionis Caudam vertebat ad meridiem:illeic tunc erant Stellæ Geminorum: contingebátque tunc nocte eadem, vt statim post Solis occasum Cauda oriẽtem respiceret: appropinquante medio noctis respexit meridiem: post medium noctis verò occidentem: ante Solis ortum indicabat locum Septentrionis. Hæc Caudæ diuersitas in situ ex motu diurno oriebatur,qui semper est ex consequentia primi mobilis,ab oriente in occidentem. Motu autem proprio extremitas Caudæ, quamuis tardius,

diùs,quàm Caput Cometæ,ſemper tamen etiam ad occidentem contra Signorum ſucceſſionem deſcribens parallelum à principio Libræ, vſque ad medium Tauri mouebatur, vadens ſub pedibus Vllantis,per Vrſam maiorem,propinquando Perſeo, per quem circa Pleiades,ad Caudam Arietis,ibat ferè in medio Tauri. Vnde patet tam Caput, quàm Caudam Cometæ verſus Occidentem, & nunquam verſus Orientem iuiſſe,non ſolum motu diurno,ſed etiam proprio. Thaddæus Hagecius edens Tractatū de Cometa anni 1577. iſthæc de hac Regiomontani obſeruatione ſubjungit, cùm diſtantiam illius Cometæ à Terra quærit, *Qui Geometriæ & Arithmeticæ*,inquit, *rationes nouerunt, minimè diſſentient eis quæ ex Ptolemæi traditionibus habentur: quibus in Almageſto demonſtrauit, concauum orbis Lunæ 33. vicibus tantùm diſtare à centro Terræ, quantum eſt ab eodem centro ad Terræ ſuperficiem. Semidiameter verò Terræ (vt colligi poteſt) continet ferè 913. milliaria Teutonica: & per ipſum (vt dicit Alphraganus 23. differentia) ratiocinamur diſtantias Stellarum à Terra. Conſiderando itaque maximam diuerſitatem aſpectus capitis Cometæ à Spica Stella ſibi vicina,quæ iuxta poſſibilitatem omnibus difformitatibus reductis, maior comprehendi non poterat, quàm 6. graduum, Inſtrumentis congruis ad hoc ordinatis: ad quam aſpectus diuerſitatem neceſſario ſequitur, corpus Cometæ à ſuperficie Terræ diſtitiſſe in nonecupla diſtantia ad ſemidiametrum Terræ: quæ ad minus eſt octo millia & ducenta milliaria: ponebaturque in ſuperiori parte ſupremæ regionis aëris, & non in igne: ſuppoſita decupla quantitate commenſurationis Elementorum: ſicut Philoſophus ſecundo de generatione determinauit.* Et conſequenter inquirens quomodo inueniatur magnitudo Cometarum, hæc habet, *Quantitas verò Cometarum comprehenditur ex diſtantia illorum à Terra, & quantitate anguli ſui pyramidis viſualis. Nam vni gradui in circulo magno correſpondent 16.milliaria de circumferentia Terræ. Cum ergo diſtiterit Cometa à ſuperficie Terræ tantum quantum eſt ſemidiameter Terræ, & chordauerit eius corpus vnum gradum, erit diameter corporis ipſius 16. milliaria. Si verò in duplo diſtiterit, dupla erit quantitas eius; qualis eſt enim proportio totius Sinus (ſcilicet 60. ad diſtantiam Stellæ à Terra) talis eſt proportio chordæ ad perimetrum Stellæ. Chordam dico, quæ ſubtenditur portioni circuli magni in cælo, quam talis Stella chordat,& talis chorda eſt baſis pyramidis viſualis iſtius Stellæ. Multiplicetur ergo baſis pyramidis viſualis per diſtantiam Cometæ à Terra,& productum diuidatur per 60. ipſe quotiens eſt quantitas diametri Cometæ: cuius demonſtratio alteri loco competit. Diſtantia verò Cometæ à Terra comprehenditur ex diuerſitate aſpectus ipſius Cometæ vel alicuius eius partis ad aliquod Aſtrum ſibi vicinum.* Ac demum magnitudinis Cometæ iſtius cauſas inueſtigans hæc & ſubjungit, *Cùm enim diameter capitis Cometæ vndecim minuta circuli magni chordaret: vt Inſtrumentis deprehendebatur: quorum minutorum chorda eſt vndecim minuta,& medium ferè: illa ergo chorda, vt dictum eſt in prima parte, multiplicetur in diſtantiam Cometæ à Terra: id eſt octo millia, & 200. milliaria: & producentur 94. millia,& 300. quæ diuidantur per ſinum totum, ſcilicet 3. millia, & 600. minuta, exibunt inde 16. milliaria: quæ eſt quantitas diametri capitis Cometæ: comæ verò circunquaque egredientes de capite Cometæ chordabunt ferè 34. minuta. Fit ergo diameter earum 81. milliaria ferè* * * *Euſebius Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libro tertio. Et Cometes prætereà exitialibus flammis ardere per totum viſus eſt annum. Ex Ioſepho: nulla impreſſio aërea poteſt ex naturalibus cauſis exhalationum, flammiuorarum ſufficere materiam Cometæ ſpatio anni, ſed veniunt Cometæ ex occultis cauſis naturæ, &c. In qua ſententia eſt Meſſala Arabs, &c.* De peractis cæteris circa Altitudines Solis obſeruationibus nihil addo aliud, quàm deduxiſſe Regiomontanum attolli Norimbergæ Polum gradibus 49. min. 24. & Declinationem Solis maximam eſſe graduum 23. min. 28. ac fuiſſe aliunde ratiocinatum maximam Vaporum altitudinem eſſe milliariorum Germanicorum duodecim.

De Inſtituto altero Typographeion attinente vt dicam, initium illius exercendi fecit à duobus alienis, duobuſque propriis Operibus. Aliena fuere *Theoricæ Nouæ* Præceptoris *Peurbachij* (nimirum id illi honoris, gratitudinis ergo habuit) & *Manilij Aſtronomica*. Propria fuere tum *Kalendarium Nouum*, cuius mentio facta iam eſt, & *quo* (inquit in Indice Librorum, quos editos voluit) *promuntur coniunctiones veræ atque oppoſitiones Luminarium itemque Eclipſes eorundem figuratæ: Loca Luminarium vera quotidie: Horarum tam Æquinoctialium, quàm temporalium diſcrimina, duplici inſtrumento ad quaſuis habitationes; ac alia plura ſcitu iucundiſſima:* tum *Ephemerides*, de quibus in eodem Indice ſic habet, *Ephemerides, quas vulgò dicunt Almanach, ad triginta duos annos: Vbi quotidie intueberis veros motus omnium Planetarum, Capitiſque Draconis Lunaris, vnà cum aſpectibus Lunæ ad Solem, & Planetas, horis etiam aſpectuum eorundem non friuolè adnotatis: neque Planetarum inter ſe aſpectibus prætermiſſis. In frontibus paginarum poſita ſunt indicia latitudinum: Eclipſes denique Luminariū (ſi quæ futuræ ſunt) locis ſuis effigurantur.* Quod quidem refero, ne ſit, cur Cardanus obiiciat Regiomontanum immeritò inuentorem primum Ephemeridum reputari; quoniam ipſe anni 1414. Ephemeridem viderit: Quippe, ne ipſe quidem Regiomontanus ſibi arrogat, ſed potiùs, cùm dicit, *quas vulgò vocant Almanach*, ſupponit Ephemeridas ſub alio nomine præextitiſſe, Eſto aliquid fuerint, qui ob antiquiores non viſas, ad illum primas retulerint; vt Petrus Ramus,qui idcircò huiuſmodi Ephemeridas *nouum tum, & ignotum anteà Matheſeos fœtum eſſe* dixit. Quicquid interim ſit de illa anni 1414 Ephemeride; extſtat certè in Regia Bibliotheca MS. Codex, quem eximius Iacobus Puteanus, illius Cuſtos, per communem noſtrum Iſmaëlem Bullialdum mecum communicauit, quo Ephemerides ab anno 1442. in annum 1472. incluſiuè continentur; niſi quòd aliqui anni inter deſunt,

vti & interdesunt nonnunquã aut annis mẽses aliqui,aut mensibus dies,aut diebus Planetæ; & non rarò,aspectus,semper Eclipses, semper latitudinũ indicia, & alia. Ex quo reputare par est,non esse quidẽ Regiomontanum primum,qui Ephemeridas texuerit; sed esse tamen primum, qui illas concinnè ordinauerit; qui suos annis singulis characteres præmiserit; qui futuras quibusque Eclipseis designauerit: qui tẽpora retrogradationum cuiusque Planetæ aduotauerit: qui ad initiũ cuiusque mensis literas præfixerit, indicãteis illi-ne Septentrionales, an Meridionales: Ascẽdentes,aut Descẽdentes forẽt: adde &, qui typis commiserit, ediderítque. Quod de Ephemeridibus porrò dico, dici idem obiter potest de cæteris, quæ idẽ Cardanus adscripsisse sibi ex aliorũ laboribus Regiomõtanũ obiectat, vt quòd Tabulæ directionũ magna ex parte sint Ioãnis de Blanchinis;quòd Epitome sit Mediolanensis cuiusdã,etiã antequã Peurbachius Monteregij Magister nascerettur: quòd Libri de Triangulis Sphæricis inuẽtio sit tota Hebræi Hispani. Sed de Ephemeridibus dicere vt pergã,illi duo & triginta anni desierũt in annũ M.D.VI.adeò proinde,vt cùm cœperint ab anno M. CCCC. LXXV. videatur Regiomontanus absoluisse duntaxat earũ impressionẽ anno antecedẽte LXXIV. Sic verò loquor, quòd præter iteratam Augustæ editionem postremorũ XV. annorum, videre nisi paucos annos ex prima editione in Codice lacero apud eruditissimum, optimúmque Hardyæum, mihi non contigerit, Taceri interim non debet, Regẽ Mathiã,cui opus dicatũ, tanti id fecisse,vt donãrit ipsum Authorẽ Hũgaricis aureis octingẽtis(vtcunque tamen sint, qui id de Tabulis dicant)ac fuisse opus ab omnibus tanto cum applausu exceptum, vt singula exempla aureis itidem Hungaricis duodecim vænierint, idque, vt ille ait, *Germanis, Hungaris, Gallis,Britannis certatim coëmentibus.*

Memorata porrò quatuor Opera typis iam cõmissa, absolutáque erant,cùm Regiomontanus & typis expressit,& euulgauit Indicẽ Librorum,qui partim antiqui,maximéque ex Græcis,partim ex suis edendi sibi superessent.Quia verò is Index non passim occurrit; ac non deerũt,quantũ opinor,quibus illũ percurrere suaue sit,ideò adscribere hoc loco ipsũ iuuat. Cùm eius tamẽ duæ sint partes, illud præmitti circa priorẽ debet, quòd Regiomontanus,tametsi ingenio iudicióque præcellenti foret; non sibi tamen sic fideret, quin eruditorum indicia, censurámque experiri vellet: vt constare potest, vel ex literis, quas ad M. Christianũ Erfordiæ commorantẽ dedit.In iis enim, cætera inter scripsit,*se editiones molientem vtilium scriptorum, hanc ob causam libentius migrasse Norimbergam,ne procul ab ipso abesset, quòd maximè se ab eo adiuuari, & iudicio ipsius,censuráque in multis materiis vti cuperet.* Itaque vt à parte, classeve priore,quæ antiquorũ est Librorum incipiã, mentione facta Theoricarũ Peurbachij & Astronomicorũ Manilij,quæ duo esse explicita ait,ita sequitur,*Cosmographia Ptolemæi, noua traductione; nam vetula ista Iacobi Angeli Florẽtini,quæ vulgò habetur, vitiosa est; interprete ipso (bonâ veniâ dictum fuerit) neque linguæ Græcæ satis,neque Mathematicæ notitiam tenẽte. Quã in re sũmis arbitris fidẽ haberi fas erit, Theodoro Gazæ, clarissimo viro,ac Græcè,Latinéque doctissimo: & Paulo Florẽtino* (is est,cui elucubrationes aduersus Cusanum dicârat)*Græcarũ quidẽ haud ignaro: in Mathematicis autẽ plurimũ excellẽti. Magna Cõpositio Ptolemæi,quã vulgò vocant Almagestum noua traductione. Euclidis elementa cum Anaphoricis Hypsiclis, editione Cãpani; eiusdem tamẽ plerisque mẽdis, quæ proprio etiã indicabũtur cõmentariolo.Theonis Alexãdrini clarissimi Mathematici Cõmentaria in Almagestũ.Procli sufformationes Astronomicæ.Quadripartitum Ptolemæi,& centum fructus eiusdem,noua traductione.Iulius Firmicus,quantus reperitur. Leopoldus de Austria, & si qui alij Prædictores Astrologici illustratione digni videbuntur: nam Antonij quoque de Montulmo, quamuis fragmenta, in vsum multiplicem exponentur. Archimedis Geometræ acutissimi opera de Sphæra, & Cylindro: de Circuli dimensione: De Conalibus, & Sphæralibus: De lineis Spiralibus: De Æquiponderantibus: De quadratura Parabolæ: De Arenæ numero: cum Commentariis Eutocij Ascalonitæ in tria Opera ex prædictis, scilicet de Sphæra,& Cylindro, de dimensione Circuli,de Æquiponderantibus. Traductio est Iacobi Cremonensis,sed non-nusquam emendata.Perspectiua Vitelonis, opus ingens, ac nobile, Perspectiua Ptolemæi. Musica Ptolemæi cum expositione Porphyrij. Menelai Sphærica, noua editione. Theodosij Sphærica: item de Habitationibus; De diebus & noctibus, noua traductione. Apollonij Pergæi Conica. Item Sereni Cylindrica. Heronis inuenta Spiritalia: opus Mechanicum miræ voluptatis.Elementa Arithmetica Iordani. Data eiusdem Arithmetica. Quadripartitum numerorum: opus variis scatens argutiis. Problemata Mechanica Aristotelis. Hygini Astronomia, cum deformatione Imaginum cœlestium.* Additum fuit: *Facta præterea est arbor Rhetoricæ Tullianæ,speciosa imagine.Et fiet descriptio totius Habitabilis notæ, quã vulgò appellant Mappam Mundi. Cæterùm Germaniæ particularis Tabula: item Italiæ, Hispaniæ, Galliæ vniuersæ,Græciaque: Sed & suas cuique historiæ ex authoribus plurimis cursim colligere statutum est: quæ videlicet ad Monteis, quæ ad Maria, ad Lacus, Amneisque, ac alia particularia loca spectare videbuntur.*

Circa posteriorem, propriorúmve Librorum classem, præmissa pari modo mentione Kalendarij Ephemeridúmque,quæ duo opera iam absoluta ait,ista continuò subsequuntur, *Commentaria magna in Cosmographiam Ptolemæi: vbi exponitur fabrica, vsúsque Meteoroscopij, quo Ptolemæus ipse vniuersos fermè numeros totius Operis sui elicuit (falsò enim quispiam crediderit tot longitudinum, latitudinúmque numeros per supernorum obseruationes innotuisse) præterea descriptio Sphæræ armillaris,vnà cum tota Habitabili in plano ita dilucidatur,vt plerique omnes discedere queant, quam nemo antehac Latinè intellexit,vitio traductoris obstante.Commentariolum singulare contra*

tradu-

traductionem Iacobi Angeli Florentini, quod ad arbitros mittetur (Hos antè dixit Gazam, Paulúmque.) *Theonis Alexandrini defenſio in ſex voluminibus, contra Georgium Trapezuntium; vbi planè quis deprehendet friuola eius eſſe commentaria in Almageſtum, traductionémque ipſam operis Ptolemaici vitio non carere. Commentariolum, quo commonſtrantur placita Campani ex editione Elementorum Geometricorum reÿcienda. De quinque corporibus æquilateris, quæ vulgò Regularia nuncupantur; quæ videlicet eorum locum impleant naturalem, & quæ non: contra Commẽtatorem Ariſtotelis Auerroëm. Commentaria in libros Archimedis eos, qui Eutocÿ expoſitione carent. De Quadratura Circuli, contra Nicolaum Cuſenſem. De Directionibus, contra Archidiaconum Parmenſem. De diſtinctione Domorũ cæli, contra Campanum, & Ioannem Gazulum Raguſinũ; cuius & alia de Horis temporalibus decreta ibidem retractantur. De motu Octauæ Sphæræ, contra Thebit, ſuóſque ſectatores. De inſtauratione Kalendarÿ Eccleſiæ. Breuiarium Almageſti. De Triangulis omnimodis, quinque volumina. Problemata Aſtronomica, ad Almageſtum totum ſpectantia. De Cometæ magnitudine, remotionéque à Terra; De loco eius vero &c. Problemata Geometrica omnimoda: opus fructuoſæ iucunditatis. Ludus Pãnonienſis, quem aliàs vocare libuit Tabulas Directionum* (ſcilicet Strigonium, cuius Præſuli Tabulas dicauit, in Pannonia, Hungariáve eſt) *Tabula magna Primi mobilis, cum vſu multiplici, rationibúſque certis. Radÿ multorũ generum, cũ vſibus ſuis. De Ponderibus, & Aquæductibus, cum figurationibus inſtrumentorum ad eas res neceſſariorum. De ſpeculis vſtoriis, atque aliis multorum generum, vſúſque ſtupendi* (Receperat in illa Patauij habita Oratione ea ſe confecturum, cuiuſmodi Archimedea.) Subjunctum fuit; *In Officina fabrili* ASTRARIVM (automatum nempe) *in continuo tractatu eſt, opus planè pro miraculo ſpectãdum. Fiunt & alia Inſtrumenta Aſtronomica, ad obſeruationes cæleſtium: Itémque alia ad vſum vulgarem quotidianum, quorum nomina longum eſt recitare. Poſtremò omnium Artem illam mirificam literarum formatricem monimentis ſtabilibus mandare decretum eſt (Deus bone faueas.) Quare explicita, ſi mox obdormierit Opifex! mors acerba non erit: cùm tantum munus poſteris in hæreditatem reliquerit, quo ipſi ſe ab inopia librorum perpetuò poterunt vindicare.* Quo extremo articulo ſatis indicatur eſſe debuiſſe Regiomontano mirabilem quandam rationem perficiendæ artis Typographicæ; quippe quæ tunc adhuc verſaretur quaſi in cunis, tanquam non ante annum M.CCCC.XL. Argentorati, Ioanne Mentelio authore, nata (vt qui eſt ex eius proſapia Medicus egregius Iacobus Mentelius demonſtrat) & deinceps quidem Moguntiam, & aliò propagari cœpta; ſed extremã tamen deſiderans manum. Quod ſanè dum ſic refero, vt veriſimilius quidem mihi eſt, nihil tamen gloriæ ipſius Regiomontani detractum volo, ſi verum ſit fortè, quod & ipſa eius recitata verba videatur innuere, & Ramus illi tribuit, dum artis huius inuentionẽ referre ad ipſum videtur. Hæc nempe Rami verba ſunt, *Ex eadem gente* Germanica *Mathematico beneficio prodiit Typographia, quæ videtur in Peurbachÿ Tabulis ad Regiomontanum referri; inter cuius opera ſaltem tentata ars illa mirifica Literarum formatrix appellatur. Neque Chronologia repugnat; cùm primum Typographiæ exemplum Moguntiæ editũ ſit anno 1466. à Petro Gerneſõ puero Ioannis Fuſtei, vt cõſtat è Ciceronis officiis, quæ prima omnium librorum impreſſa ſunt;* Sed nempe Ramo non cõſtitit neque de impreſſis ante eum annum libris, neque de anno, quo Norimbergam Regiomontanus aduentauit.

Facta porrò iam ante aliquot annos Romæ cõmoratio, datáque illeic rariſſimæ eruditionis ſpecimina, magnũ ea in vrbe Regiomõtano quæſierãt nomẽ; at vbi fuere illûc exẽpla memoratorũ Operũ, Ephemeridúmque cumprimis tranſlata, eò celebritas illius euaſit, vt de ipſo Romam rurſus accerſendo omnes eruditi cogitauerint: & Sixtus etiam IV. Pontifex maximus ad eum ſcripſerit, vt ad ſeſe accederet: Decreuiſſe nimirùm ſe Kalendarij reformationem ſeriò aggredi; ac reperiri neminem, cuius operâ, ac induſtriâ, æquè ac ipſius, poſſet adiutari. Factæ ipſi proinde ingentes pollicitationes; creatúſque interim fuit Epiſcopus Ratiſponenſis. Ita habet Paulus Iouius; verùm quia Ramus idem referens, ſubiungit quî tum ſe haberet, quidque Norimbergæ admirabile Regiomõtanus aut moliretur (vidimus ſcilicet iam illi fuiſſe Officinã fabrilem, ac in ea Automatũ in perpetuo motu) aut, vt artifices deinceps moliri auderẽt, exſequique poſſent, occaſionem faceret; eapropter ipſiuſmet verbis id cõmemorare eſt operæ-pretiũ. Is ergo, recẽſito honore, quo Regiomontanus donatus, cùm fuit, abſẽs licet, deſignatus à Sixto Ratiſponæ Epiſcopus, *Norimberga,* inquit, *tũ Regiomontano fruebatur; Mathematici inde & ſtudij, & operis gloriã tantã adepta, vt Tarentũ Arcytha, Syracuſæ Archimede, Bizantium Proclo, Alexandria Cteſibio non iuſtiùs, quàm Norimberga Regiomontano gloriari poſſit. Exſtinctis enim Mathematicis Archita, Archimede, Proclo, Cteſibio, Matheſis Tarẽtina, Syracuſana, Bizantia, Alexãdrina exſtincta eſt: at inter artificum Norimbergenſium Regiomontani Mathematis eruditorũ delicias eſt, Muſcã ferream ex artificis manu velut egreſſã conuiuas circumvolitare, tandémque veluti defeſſã in domini manũ reuerti. Aquilã ex vrbe aduentanti Imperatori longiſſimè obuiã, ſublimi aëre, procedere, atque aduentantẽ ad vrbis portã comitari. Deſinamus itaque Architæ Columbã mirari, cùm Muſcã, cùm Aquilã Geometricis alis alatã Norimberga exhibeat. Ergo nobiles illi quondã in Græcia, atque Ægypto, hodie artifices nulli ſunt: Regiomõtani Norimbergæ ſuperſunt. Senatus enim, Populúſque Norimbergẽſis operã dedit, vt perpetuos Regiomontanos haberet. Itaque VVernerus primùm, deinde Schoneri pater, & filius, Regiomõtani animam deinceps excitârunt.* Prætereo quæ ille proſequitur fuſiùs de ſingulari Ciuitatis in excolendis Mathematis, opificiiſque prouidentia: ſubiicio hic ſolùm, quod alia occaſione hunc in modum habet, *Ecquid, ſi iam Norimbergam contrariis ſimul portis, alterâ ſummus vrbis Magiſtratus, alterâ rediuiuus Regiomontanus aduentare dicerẽtur; vtro frequentiorẽ concurſũ credimus futurum?*

Verùm, vt ad factam à Pontifice ſummo inuitationem redeam; hæſit non parum Regiomontanus,ecquid capturus conſilij foret. Nam ſplēdor quidem Dignitatis oblatæ eximius videbatur; at cariores erant ſtudiorum deliciæ,quas debita,& congrua Paſtoralis officij ſollicitudo eſſet auerſura. Accedebat, quòd imperfectam relicturus eſſet editionem tot præclarorum voluminum,quæ tantoperè tamen erat cordi, & à qua abſtrahi vix erat, cogitare vt poſſet.Succedebat,quòd non foret ampliùs Romæ habiturus optimum Patronum, Beſſarionem Cardinalem, qui à tribus annis è Gallia redux (huc nempe Legatus occaſione belli Turcici aduenerat) conceſſerat fatis Rauennæ. Verùm euicit denique tamen,vt iter Romā arriperet,exſpectata cumprimis gloria præclari illius facinoris, ad quod præſtandum in gratiā ſacræ Religionis inuitabatur. In parte etiā conſolationis erat, quod tametſi inuitus quoque,quas cœperat, obſeruationes cogeretur abrūpere;ſupereſſet nihilominùs in vrbe eximius VValtherus, in quo neq; induſtria,neq; ardor illas continuādi deeſſet. Vt breue ergo faciā,diſceſſit denique memorato anno M.CCCC.LXXV. ſub ipsū finem menſis Iulij; ſiquidem poſtrema eius obſeruatio circa altitudinē Meridianam Solis,fuit die eius menſis xxviij. & quæ VValtheri deinceps fuere,cœpere à die ſecūda Auguſti. Ac fuit ille quidem Romæ non ſine applauſu exceptus; at non toto anno ibi ſuperuixit.Incurrerat enim in vehemens odium filiorum Trapezuntij, quòd Parentis eorum circa Ptolemæum, Theonémque lapſus non diſſimularet;quare & fama eſt fuiſſe eum veneno illorū inſidiis,artéque exſtinctum. Memoratus tamen mox Iouius ſubreptum fato ait,graſſante in Vrbe peſtilentia;& Keplerus, dum idem ſcribit,reprehendit aliunde Camerarium, referentem illius mortem ad effecta cuiuſdam Cometæ,qui anno ſequente apparuerit. Vtcumque fuerit,proditum eſt,obiiſſe illū pridie Nonas Iulias anni M.CCCC.LXXVI. Vixítque adeò ſolùm annis xl.ac ſolido præterea menſe.Nemo proinde & non dolet immaturam ipſius mortem,& non miratur potuiſſe ab illo tótque & tanta opera tam breue intra tempus præſtari.Sepultum eum fuiſſe in Pantheone aiunt,ac,cætera inter,condita habentur in illius laudem iſthæc carmina Brunonis Séleri:

Inferior nullo doctrina laude priorum,
Doctus in Aſtrorum cognitione fui.
Itala me tellus,& me Germania nouit:
Pannonis & ſtudium prædicat ora meum.
Duxit in has celebris primùm Peurbachius arteis
Ingenium magna dexteritate meum.

Itémque iſta Latomi:

Extimuit penitus nudatas Iupiter ædeis,
Quū decima in Sphæra cerneret eſſe ſuas.
Hoc homines, inquit, ſubmouimus hactenus orbe:
Ah! propè nunc noſtris prodimur in thalamis:
Et nemo his obſtat conatibus? intulit Hermes,
Authorem Parcæ ſed vetuere mori.
Heu,ait,heu miſeros,qui ſic vlciſcimur hoſtē!
Vt ceſſet,Diuum protinus eſſe iube.

Vbi quod dicitur de Decima Sphæra eò alludit, quòd Regiomontanus debet aduerſus Thebitium ſcribens, explicánſque Trepidationem,cuius causâ fuerat Nona Sphæra excogitata,eſſe oſtendiſſe commodius ſuperaddere adhuc vnam; vt reſtituto Sphæræ octauæ ſimplici motu verſus ortum, Nona inæqualem illum redderet,Decima obliquitatem Eclipticæ variaret; adeò proinde, vt Mobili primo vlteriùs euecto, vndecim Sphærarum totalium Syſtema crearetur. Vnde, & quaſi non decimam, ſed vndecimam Sphæram induxiſſet (& numerum certè Sphærarum denarium vnâ auctiorem reddidit) factus locus eſt non hiſce modò verſibus,verùm illi etiam Elogio, quo de Regiomontano loquens Iouius, *Hunc*, inquit, *vnum admirabili ſolertia, diuini ingenij, Aſtronomorum omnium,qui hactenus floruerunt, præſtantiſſimum veneramur, qui vndecimam Sphæram totius cæleſtis Globi ſupremā; incluſáſque diurna rotatione rapientem, certiſſima ſupputatione ſibi,& poſteris inuenerit;hac ipſa ædepol glorioſa ſapiētiæ palma Thalete,Eudoxo,Callipo,Ptolemæóque ipſo tantæ ſcientiæ conditore,ac Alfragano nobilior.*

Renunciata porrò Norimbergæ Regiomontani morte,publicus penè luctus fuit;neque ſanè immeritò.Ille enim in inclyta ciuitate (vt vel ex Ramo paulò antè citato intelligitur) habitus fuit veluti Parens,à quo bonæ artes ita propagari cœperunt,vt ex eo vſque tempore nuſquam magis floruerint. Id verò teſtatus eſt etiam Melanchthon, cùm occaſione Alphragani,& Albategnij,quos edi vnà cum Oratione à Regiomontano Patauij habita,Ioannes Schonerus, iam tum Matheſin publico ſtipendio Norimbergæ profitens procurârat, *Multa verò*,inquit,Senatum eiuſce vrbis alloquens,*huius generis beneficia Reipublicæ veſtræ debemus. Nam,cùm inde vſque à Ioanne Regiomontano,vrbs veſtra velut domicilium fuerit huius Philoſophiæ,magna fuerunt harum artium apud vos ſtudia; multa egregia monumenta apud vos edita ſunt.* Quoniam verò requiri poteſt, quò euaſerint tot præclaræ elucubrationes,quæ in recitato Indice,Catalogóve continebantur; audiendus eſt memoratus Schonerus, cùm eidem Senatui dicans Libros quinque de Triāgulis,poſtquàm ita præfatus eſt,*Vtinā ita Deo viſum fuiſſet,vt qua occaſione nunc ego ſum vſus ad celebrādum Rempub.veſtrā, dū quod vobis ex optimis ſcriptis doctiſſimi hominis Ioan. de Regio monte dedicandū putaui,ea Author ipſe in veſtra florētiſſima vrbe excudēdo,cum hoc,tū alia plurima ad illius immortalē gloriam vti potuiſſet? Nimirū,* &c. ſubdit,*Optandū certè,vt quia Regiomontanū ab Officina,vnde tot egregia opera emitterētur,quot Indice præmiſſo indicauerat,in Italiam retraxerat vocatio(honeſtiſſima ea quidē,ſed cui obſequutus reuerteretur nunquam) ab eo relicta monumenta cùm ipſius, tum aliorum, Veterum potiſſimùm laborū,conſeruarentur.Sed hæc ipſa quædā ita vaſtauit calamitas,vt ex tanta, tamque ſplendida copia,qualem Indices oſtendunt, perpauculæ reliquiæ ad nos peruenerint.* Et

mox,

mox, circa ipſum de Triangulis opus; *Hunc autem Librum, cui de Triangulis omnimodis ipſe Author titulum indidit, clariſſimus ordinis veſtri vir Bilibaldus Pircamerus, illo tempore, quo tam ſpecioſa ſupellex Regiomontani parùm diligenter conſeruabatur, cùm, vt ſæpè dicere audiuimus, magnâ pecuniâ cōparaſſet, non tam ſibi quàm ſtudioſis diſciplinarum Mathematicarum: Hunc igitur, &c.* Commendandus verò interim Schonerus, quod magno ſtudio taleis reliquias perire paſſus non fuerit.

Nam præter hoc quidem de Triangulis Opus, edidit etiam quæ tum Peurbachij, tum Regiomõtani de Sinubus, Chordiſque exſtabant; conqueſtus fuiſſe aliquos, qui Regiomõtani labores, nomine illius ſuppreſſo, ſibi adſcriberent. Rationes quoque, ob quas Regiomontanus reiecerat Modū erigendorum Thematum, ſeu cōſtituendarum Domorum cæleſtium à Campanó excogitatum, retentúmque à Gazulo; nouum autem inuexerat, qui deinceps & Rationalis, & Regiomõtani eſt dictus (is videlicet, quo poſitionū circuli per communeis Horizōtis, Meridianíque interſectiones ducti, Æquatorem ſecāt in parteis æqualeis.) Genethliacum item opus, ſed amplificatum ex ipſius Schoneri, aliorūque obſeruationibus. Deſcriptiones prætereà variorum Inſtrumētorum, vt Torqueti, Armillarū, Aſtrolabij, Regulæ magnæ Ptolemaicæ, Baculi, Radiive Aſtronomici, quibus & ipſe explicandis incubuit. Obſeruationes inſuper tam Regiomōtani, quàm VValtheri, quarum *Theſaurum*, inquit, *ſanctiſſimè reconditum, in capſula quadā inuenimus.* Dialogum adhæc, & Demonſtrationem aduerſus Cuſani Quadraturam, & nonnulla alia. Quibus addendæ ſanè videntur Demōſtrationes Geometricæ Problematum omnium, quibus Regiomontanus declarauit vſum magnæ Tabulæ primi Mobilis, quáſque deinceps Ioannis filius Andreas Schonerus, teſtatus illas à Parente ſibi relictas, edidit. Tabula porrò ipſa primi Mobilis, vnà cum Problematibus proſtabat iam tum, vnà cum Tabulis Eclipſium Peurbachij, vti & Diſputatio aduerſus Theoricas Cremonenſis. Proſtabant & ipſæ Directionum Tabulæ, quarum editionem Regiomontanus permiſerat Strigonienſi Archiepiſcopo hiſce vltimis Nuncupationis verbis, *Eas itaque primitias operum meorum ſuſcipere digneris, quas vbi pro acumine ingenij tui probaueris, in publicum prodire iubeto.*

Præterea autem & quoſdam alios opera aliqua edidiſſe; vt Ioannem Driandrum Epiſtolam de cōpoſitione Meteoroſcopij, cuius operâ voluit Ptolemæum tot locorum ſingulariū longitudines, & latitudines deſignaſſe. Fuit autem Epiſtola ad Beſſarionē per id tempus ſcripta, quo aduerſus Trapezuntium ſcribebat; nam *curſim*, inquit, *quaſi per ſpeciē exempli, ſtructuram hāc commēmiſcor: quod & vigiliæ meæ perpetuæ, quibus commētaria Trapezuntij excribrare ſoleo, & hortantur, & vehementer inſtigant.* Quod deinde verò breuitatem iterū excuſans, ait, *ad me rapit fortuna mea fluctuabunda, cuius profectò ludibria prope diem explodenda, niſi negetur mihi reditus, excu iam, ac prorſus peſſumdabo:* neſcio id-ne ex Pānonia, an potiùs ex Italia, qua primùm vice ibi fuit, ac dum interea Beſſario variis Legationibus fungeretur. Vtcumque ſit, hoc certè tædium occaſione ipſius Beſſarionis non fuit; Ecce ſcilicet concluſionem, *Iam ſatisfeciſſe Venerationi tuæ videor quàm paucis; quamuis etiam illis ingenium tuum perſpicax nō eguerit. Verū tamen ne tardiuſculus ad iuſſa tua viderer, ac obſeruantiæ, imò veriùs tuæ erga me beneuolentiæ contemptor, aut neglector dici poſſem, hoc breue monumentum literis mandare decreui, & eò libentiùs, quo rem tibi gratā futuram arbitratus ſum. Si autem, quod haud ſuſpicor, cæteros huius organi vſus per te ipſum reperire non confidas, ſed ex me ſummoperè cupias, non pigebit ampliori membranæ calamum applicare.* Cætera vt prætercam, Ioachimus Camerarius editurus Grecè Theonis in Ptolemæum commentarios à Regiomōtano relictos (editus fuerat iam Ptolemæus, & ex eo quidem Codice, quem teſtatus Beſſarion fuerat ſe pluris facere, quàm prouinciam) dicans verò ipſos Norimbergenſi Senatui, *Si quid*, inquit, *votis efficeretur, optârim, vt hoc licuiſſet emittere, qui ad vos quondā attulit, admirabili ingenio, & doctrina prædito Ioanni Regiomontano, qui, cùm in Italiam iterum profectus diem ſuum obiiſſet, heu mihi, quanta morte ſua vir optimus commoda, promiſſa iam, & oſtenſa abſtraxit à ciuibus ſuis! Sed queri deſinamus. Quamuis enim multa, & præcipua alia opera ſcriptorum; cum ipſius, tum priorum iſta calamitas interceperit; tamen hic liber relictus, atque conſeruatus, maximam afferre in magnis damnis conſolationem debebit.*

Ne VValteri oblitus videar; reputare ſanè par eſt, quemadmodùm ille precipuus Regiomontani amicus fuit; ſic fuiſſe ipſius dolorem præcipuum. Dici verò non poteſt quanta commendatione dignus ſit, qui vt animatus à Regiomontano ad cæleſtium rerum curam fuerat; ita deinceps perſeuerârit. Diximus iam cœpiſſe illum à diſceſſu vſque Regiomontani, Obſeruationes peragere; non deſtitit porrò à ſimilibus per totos, quibus ſuperuixit, annos peragendis. Quo ardore autem cæleſtia ſpectaret, vel illud poteſt arguere, quòd, cùm anno mortem Regiomōtani inſequuto, ac die Septembris quinta manè, attendiſſet Martem, & Saturnum adeò vicinos, vt ſpectato vtriuſque curſu, futuri eſſent interdiu corpore cōjuncti, rei deſcriptioni iſthæc verba ſubjunxerit; *O quanto affectu eorū vidiſſem conuentū! quia veriſimili conjectura vnus eclipſabat alterum: rariſſimus autē euentus ille.* Cùm eius porrò obſeruationes circa Meridianas Solis altitudines cœperint, vt iā antè eſt dictū, à die 2. Auguſti anni M.CCCC.LXXV. & circa aliorum Planetarū loca, & diſtantias, ac aliquot etiā Eclipſeis, à 1. inſequentis Septembris; deſierunt poſtmodùm vtræque anno M.D.IV. iſtæ quidem die Maij XXX. illæ verò die Iunij tertia. Quo præcisè tempore natus, mortuuſve is fuerit, proditū à quoquam non commemini; dignus omninò vir, qui inter merētiſſimos de Aſtronomia numeretur. Illius certè obſeruatis nō Copernicus modò vſus, verùm maximè etiam Tycho, qui illum proptereà cōmendatione perpetua afficiens,

appellat

appellat *eximium;omni laude dignißimũ*; itém-que, *virũ laude imprimis,memoriâque perpetua dignum*. Vt perſpectũ verò euadat,qua & diligentia,& fide,obſeruationes conſignârit; ſolitus ecce fuit vnicuique, aut maximæ parti Solarium,cenſurã apponere aliquibus huiuſcemodi verbis; *Dubia;certa;certißima;præcertißima; clara; clarißima; præclarißima; diligens; diligentißima; mediocris; non omninò certa; non certißima.ſed ſufficiens; radij dubij; radij fortes; cælum ſereniſſimũ;exactè;confide;funda te in hâc; optima obſeruatio, cui ſi cætera correſpondeant, certa omnes iudicẽtur,&c.* Quo proinde eſt effectũ,vt TychoSolis motũ reſtituturus,& deligere,& cum ſuis conferre eas ex VValthero obſeruationes potuerit,quæ optimæ notæ,ac indubiæ forent.De cæteris,id eſſe dignũ conſideratione videtur, quòd aggreſſus loca Fixarum reſtituere,ac Venerẽ præferens Lunæ, vti & poſtmodùm Tycho prætulit,adnotauit ad diẽ Martij vij.anni M.CCCC.LXXXIX. illum Refractionis effectũ, quem deinceps Tycho non modò obſeruauit,ſed etiã definiit, *Eſt notandum*, inquit, *quòd circa Horizontem Aſtra apparent propter radios fractos ſuper Horizontem,cùm ſecundùm veritatem ſunt ſub eo; quod inſtrumento Armillarum ſenſibiliter ſæpius mihi apparuit*, &c. Quem totum locum Keplerus in ſuis ad Vitellionem Paralipomenis commentario quaſi quodam illuſtrauit.

Quî verò factũ exiſtimemus, vt,cùm Copernicus ex ſerie huiuſmodi obſeruationum mutuatus fuerit illas treis,quas ad reſtituendũ Mercurij motum,cùm propriæ deficerent, vſurpauit (primam quidem anni M CCCC.XCI. ac diei IX.Septembris;ſecundã verò,& tertiã anni M.D.IV.illam IX.Ianuarij,hãc xviij.Martij) primam VValthero tribuerit,ſecũdam & tertiã Schonero? An id fortè,quia Schonerus, cùm poſteriorum tempore foret Iuuenis, & Norimbergæ,priuſquàm publicè illeic doceret,moraretur, VValtherũ,quem alicubi venerabilẽ Senem dicit, adjutare potuerit, aut ſolus etiã aliquando eius inſtrumẽta vſurpare,ac teſtari fuiſſe ſe in iis peragendis aut adjutorem, aut etiam actorẽ præcipuum? Hac certè ratione duas poſteriores & penes ſe habere, & cum Copernico cõmunicare potuit, antequàm priorẽ, cæteráſque in capſula memorata nanciſceretur,cúmque eodẽ cõmunicaret; vt proinde Copernicus credere facilè potuerit,illas Schoneri,hanc VValtheri eſſe. Ne in hoc tamen hæreã; repeto ſolùm Iuuenem (annorũ quippe xxvij.) fuiſſe Schonerũ eo tempore, quo obſeruationes poſteriores peractæ; videlicet cùm perhibeatur natus Caroloſtadij anno M.CCCC.LXXVII.ac die Ianuarij xvj.(annis putà IV.à nato iam Copernico, & anni dimidio ab obitu Regiomontani) & memorabile ſit, quia fuit deinceps mortuus anno M.D.XLVII. ac die itidem xvj. Ianuarij, compleſſe eum præcisè annum LXX.vt Plato compleſſe exquiſitè dicitur annum LXXXI. Repeto,inquam,ac tantò libentiùs eius mentionem heic facio, quantò fuit & ipſe de Aſtronomia bene meritus; & viſus dignus fuit Rhetico, ad quem illam primam de ſua apud Copernicum mora, ipſiúſque doctrina Narrationem dirigeret; cùm & ex deductis manifeſtum ſit, deberi illi maximè, quæ Regiomontani exſtant monumenta.

Hactenus tibi,mi CAPELLANE,feciſſe ſatis videor,enarrans,quantum fuit noſſe datum, cuiuſmodi viri Peurbachius, illiúſque diſcipulus Regiomontanus exſtiterint. Quòd ſi prætereà fortè Elogiũ vtriuſque conjunctim depoſcas, referre quidẽ poſſem totũ Epigrãma, quod memoratus Ioachimus contexuit, εἰς τοὺς ἐξοχωτάτους μαθηματικούς, Ἰωάννην Ῥηγιομοντέα, καὶ διδάσκαλον αὐτοῦ Γεώργιον Ποερπάχιον, *In eminẽtißimos Mathematicos, Ioannẽ Regiomõtanum, & Georgium Peurbachiũ eius Præceptorem*,nominibus iiſdem hoc diſticho expreſſis,

> Τὸν Βασιλέως ἀπ᾽ ὄρους, φράγκων γένος, ἄνδρα Ἰωάννην,
> Τόντε καθηγητὴν τοῦδε Ποερπάχιον,
> *Francus Ioannes, à Regis monte vocatus,*
> *Ipſius & doctor nomine Peurbachius.*

Poſſem,quod habet Tycho Brahe in ea Præfatione ad Rudolphũ Imperatorem,quam in Appendice ad eius vitã retulimus,dũ Regiomontani citaturus verba aduerſus eos,qui nõ in cælo ſed in tuguriis,inque ſcripturis,exercẽt Aſtronomiã; *Quòd verò*,inquit, *Eximius ille Regiomontanus in illuſtri Imperatoria tuæ Majeſtatis Academia Viennenſi, quæ excellentißimos ſẽper fouit Mathematicos, Aſtronomus imprimis celebris,& Magni illius Peurbachij ibidẽ diſcipulus,ante centũ viginti ſex circiter annos,de Canonica Fixarũ deſcriptione à Ptolemæo ſucceßiuè, inde ab Hipparcho tradita grauißimè eloquitur: eſſe videlicet*,&c. Poſſem & alia:ſed abũdè erit heic attexere, quod Daniel Santbechius de vtroque habet in iterata editione librorũ de Triangulis,ante centum proximè annos, *Factũ*,inquit,*videmus,vt cùm ſcientia de Motibus corporum cæleſtiũ multis ſæculis,ſine omni ferè recordatione ſui,altißimè ſepulta iacuiſſet;eadẽ iterum paulò ante noſtra tẽpora in priſtinam integritatẽ reſtituta,ſummo cum ſplẽdore efflorucrit. Hos ſanè præſtantißimos viros,ad illuſtrandã pulcherrimarum rerũ ſcientiã ſingulari beneficio Dei excitatos eſſe,res ipſa manifeſtißimè loquitur. Cùm enim omniũ fermè Veterum monumenta horribili barbarie inuoluta,corruptáque iacerent; hi noſtri Artifices certatim neruos omneis intenderunt, vt obſcurißimas difficillimáſque Ptolemæi demõſtrationes rectâ,veráque interpretatione euidentißimè explicatas diſcentibus ante oculos conſtituerent. Itaque,vt ipſa ſcientia deinceps incorruptè ad poſteritatem trãſmitti poſſet,cum nouis obſeruationibus,ſublatis,quæ tẽporis diuturnitate irrepſiſſẽt, erratis,exploratos corporum cæleſtiũ motus in integrum reſtituiſſent,eoſdẽ accurato calculo ſubductos,in Tabulas expeditas ſumma cũ dexteritate, ac vtilitate omnium digeſſerũt;tot inſuper monumenta ſuarũ elucubrationũ elaborata exquiſitißimè ſtudioſis reliquerunt, vt ipſi demùm ſoli totã ferè Mathematũ ſcientiam ex primis fundamẽtis exſtruxiſſe videantur. Quapropter horũ Artificũ memoriã ſtudioſos omneis grata commemoratione celebrare (quod ipſi immenſis laboribus inexplicabileis ferè difficultates ſuſtulerint, ac nobis ſua ſcripta ſincerè communicârint, quibus ſumma cum voluptate nunc otioſis quaſi frui liceat, atque illa deinceps,tanquam publicum patrimonium ad ſequuturam poſteritatem tranſmittere) decet.* Sed heic denique modus eſto.

FINIS.

AD

AD VIRVM ILLVSTREM

FRANCISCVM BOCHART

REGI CHRISTIANISSIMO

A SANCTIORIBVS CONSILIIS,

AC SVPREMVM

IN LVGDVNENSI PROVINCIA

PRÆSIDEM,

IN SESTERTIORVM ABACVM

PETRI GASSENDI

PRÆFATIO.

HAVD grauatè, vt ſpero, accipies, VIRORVM OPTIME, hunc qualemcumque Seſtertiorum Monetâ noſtrâ expreſſorum Abacum, quandoquidem ſæpè ſæpiùs literis tuis humaniſſimis requiſiiſti ex me, (conſcius præſertim cùm fores edendarum vnum in corpus mearum aliquot lucubrationum) an-non ipſum iteratò imprimendum darem. Tantulum quidem Opuſculum dicare Tibi nunquam cogitaſſem, nec ducere tanti potuiſſem, vt inclyto tuo nomine in ipſa fronte decoraretur; quoniam nihil aliud mihi viſum eſt, dum partem Appendicis ad Animaduerſiones noſtras in Decimum Diogenis Laërtij librum feci, quàm ob immutatas aliquot voces, valorem quem conſcripſeram peruertentes monendo, depoſcentium rogantiúmque quibuſdam Amicorum vt inſinuarem quibus ex principiis Abacum deduxiſſem, gratificari. Scilicet meos tantùm in vſus confeceram, ad exprimendum Monetâ noſtrâ quo valore fuerint, quæ Romani pridem taxârunt Seſtertiis, vtpote quoties legenti Auctores aliquid occurrit huius generis, ſit mihi quò id referam in promptu. Cùm verò nihil abs me

Tibi

Tibi negari queat, ipſummet Typis ecce reſtituo; ſentio me enim nimiùm amari abs Te, quin ſi quo modo poſſim, ſingularem vt obſeruantiam, ſic gratitudinem non teſter; quippe ex quo primùm LVILLERIVS noſter ὁ μακαρίτης exoptârit vt vna domus, idem victus, íſque communis, etiam peregrinationes forent communes, & tot támque dulceis contereremus annos, de Rebus diuinis, de Rebus humanis apud tuum Germanum MARCVM Pariſienſis Eccleſiæ Cánonicum, verâ ſinceráque pietate nemini Mortalium, quos norim ſecundum, philoſophando; eâ fuiſti in me propenſione, vt nihil potuerim humanius, beneuolentiúſque experiri: ſiquidem non ſtetit per Te quin fortunas ampliârim meas; ſic me nempe amaſti, quin per Te etiam non ſteterit, vt vſus ſim Tuis. Quæſo igitur vt pro illa ſingulari humanitate, quâ beaſti me hactenus, iſtud quidquid eſt boni conſulas, & tanquam profectum à Viro, qui totus tuus ſit, habere ſuſtineas.

SESTERTIORVM MONETA GALLICA EXPRESSORVM ABACVS.

PRINCIPIO vnde Abacum deduxerim, abundè satis in vita Peireskij, & libro quidem secundo descripsi. Illeic scilicet declaraui, vt ad comparandum cum valore nostræ, valorem monetæ Romanæ antiquæ, & quæ fuit præsertim in vsu primorum Imperatorum temporibus, tentauerim priùs Romana pondera cum nostratibus comparare. Siquidem, quia nôram Denarium Romanum, numum esse argenteum, qui sub primis Cæsaribus partem vnciæ octauam, quam Drachmam vocant, penderet; ideò animo præconcepi, si semel nossem proportionem, quâ se vncia illa ad nostratem haberet, perspectum fore, quota pars nostræ vnciæ parti illi octauæ, seu Denarij ponderi responderet: & taxato apud nos argenti valore solidis, denariisque Turoneis dictis, fore promptum exprimere, quotnam solidis, denariisque Turoneis Denarius Romanus valeret. Eamobrem ergo cùm Peireskius obtinuisset paullò ante obitum, modulum exquisitum Congij, qui decem libras Romanas pendens, & à Vespasiano consecratus in Capitolio, superstes est adhuc, & asseruatur Romæ in Farnesianis ædibus (taceri autem non debet obtentum fuisse modulum, intercedente optimo, & ob virtutem heroïcam supra dignitatem spectatissimo Ludouico Alphonso Plessæo Richelio Cardinali Lugdunensi, qui tum Romæ agens, ædesque illas incolens, depromi Congium ex intimis penetralibus procurauit) ideò aquam putealem, cuius continendæ is Congius fuit capax, summo scilicet collo tenus, ad Parisinum pondus exegi, deprehendíque eam pendere vncias centum vndecim, cum dodrante vnciæ. Cùm verò ipsa eadem aqua penderet Romanas vncias centum, ac viginti (totidem enim apud Romanos decem libris, quæ duodenûm erant vnciarum, continebantur) difficile non fuit deducere exinde, diuisâ Parisinâ vnciâ, sicut fieri solet, in grana 576. contineri parium granorum in vncia Romana 536. Et quia Denarius Romanus fuit octaua pars vnciæ; difficile quoque intellectu non fuit, pendere Denariũ Romanũ grana Parisini pōderis 67. Denique verò quod ex recente Edicto, anni putà M.DC.XXXVI. argẽti vncia taxata fuit solidis Turonicis 64. (ac spectato quidem præsertim communissimo, & quasi notæ præcipuæ numo, qui, vt priùs fuit, ita etiam num Scutati Quadrans appellitatur; is quippe pendens scrupulis, seu, vt Numarij vulgò loquuntur, denariis 7. cum 12. granis, hoc est, vniuersè granis 180. taxatur solidis viginti; ac perspicuum est, vt se habent 180. grana ad 20. solidos, ita se habere grana 576. ad solidos 64.) difficile non fuit inferre Denarium Romanum valere septem solidis, ac denariolis Turonicis quinque cum triente vnius Turonici denarij. Suppono autem vnciam Parisinam, partem scilicet Zygostaticæ, seu vulgaris libræ sextam-decimam, eandem esse cum vncia, seu parte octaua eius libræ, quàm Marcam appellant, & quâ toto Regno Monetarij, aurificésque vulgò vtuntur. Suppono & hunc modum explorandi valorem Romani Denarij videri vt simplicissimum, sic minimè omnium fallaciæ obnoxium. Nam quòd Budæus quidem, optimè alioquin, vt aliis de rebus, sic de hac quoque meritus, non aliâ ratione explorauerit, quàm appendendo aliquot, quos habuit denarios, videri potest non omnino ad id, quod res est, collineasse; vt putà quòd tales Denarij (etiam integri inter illos visi) pati potuerint intertrimentum, detrimentúmve ponderis; résque vel ex eo intelligi potest, quod deduxit libram Romanam posse semunciâ additâ æquiparari libræ Marcæ, Parisinísve vnciis octo: quo casu aqua illius Congij pendere debuisset non vncias proximè 112. sed proximè solùm 77. quod immane discrimen est, maiúsque, quàm vt vllo modo excusari posse videatur. Suppono ad-hæc me vsurpasse Denarium, cuius pondus esset in vsu sub ipsis primis Cæsaribus, ob memoratum Congium, de cuius pondere per ea tempora dubitare non licet; cùm & aliunde habitâ semel comparatione ponderum, facile sit determinatu, quo valore foret Denarius dum penderet partem vnciæ septimam, vt sub Republica recentiore; dum vnciæ sextantem, vt sub antiquiore; dum trientem, vt sub postremis Regibus, &c. ac pari ratione cùm cœpit deinceps pondere infra drachmam deminui. Suppono postremò comparasse me Denarij

Denarij valorem cum eo valore monetæ, qui iam nobis in vſu eſt; tum quia noſtris temporibus res agitur noſtra, quam nos ignorare cum-primis non decet; tum quia vbi in poſterum argenti vncia apud nos pluribus taxabitur, quàm nunc taxetur, ſolidis; (neque enim, vt res humanæ ſunt, ac vt nos docet experientia præteritorum temporum, ſperare licet valdè diuturnam huius taxationis conſtantiam) perfacile ſemper erit definire, quanti Romanus Denarius æſtimandus ſit, pondere perſpecto, quo apud nos pendit. Quemadmodum etiam perfacile eſt definire, quanti æſtimandus fuerit prætergreſſis temporibus, perſpecto eodem pondere, cognitáque taxatione argenti.

Iam quia Romæ, præter Denarium, alij quidam numi argentei, qui eſſent illius partes, cudebantur, vt putà Quinarius (ſeu à ſigno victoriæ Victoriatus dictus) pars dimidia; Seſtertius quarta; Libella (aſſi vni æquiualens) decima; Sembella vigeſima; Teruncius, quadrageſima: conſtátque adeò Quinarium valuiſſe tribus ſolidis, cum denariis octo, ac vnius beſſe; Seſtertium vno ſolido, cum denariis decem, ac triente; Libellam nouem proximè denariis; Sembellam quatuor, cum ſemiſſe proximè; Teruncium duobus; cum proximè quadrante; in promptu eſt agnoſcere quis ſpeciatim fuerit Seſtertij valor, quem vides veluti ſubſtratum, factúmque initium Abaci; tanquam quo ſemel habito, cætera omnia ſimplici additionis progreſſu habeantur. Notum porrò eſt, quemadmodum Græci dicebant τρίτον ἡμίδραχμον, vt *duas cum ſemiſſe drachmas* deſignarent; ita Romanis fuiſſe Seſtertium, quaſi ſemiſtertium vocatum, quòd aſſibus duobus, cum ſemiſſe tertij valeret; quarta vtpote pars Denarij, qui valebat aſſibus decem, hoc eſt, decem libris, ſiue pondo æris. Qua de cauſa notum eſt quoque, vt Nota, ſignúmve Denarij fuit X. & Quinarij V. ita Seſtertij fuiſſe I I S. hoc eſt duo, ac ſemiſſem (vtcumque libri vulgò habeant H-S) vel cuius notæ loco, ſcribunt aliqui L L S. Prætereo autem Aſſeis illos fuiſſe initio reuerâ libraleis, hoc eſt ſingulos duodenûm vnciarum (vnde & meritò Æs graue vocatum) deinceps autem bello Punico primo, cùm Reſpublica impenſis non ſufficeret, fuiſſe ex libra æris factos aſſeis ſex; ſingulos nempe duûm vnciarum, ſeu ſextantis libræ (vnde & fuere Sextantarij dicti) poſteà Annibale vrgente fuiſſe quoque vncialeis factos (quo etiam tempore Denarium ſenis denis aſſibus, Quinarium octonis, Seſtertium quaternis, permutari placuit) & mox lege Papyria etiam Semuncialeis; adeò proinde vt ſemper quidem Aſſis nomen remanſerit, at pondus fuerit imminutum. Adnoto autem videri Seſtertium habitum numorum quaſi minimum, quique eſſet communis menſura omnis vt ſummæ pecuniariæ, ſic rei pecuniâ æſtimabilis; quòd Libella, Sembella, & Teruncius, pondere Denarij ex vncia in trientem, & ſextantem degenerante, eius exilitatis euaſerint, vt maturè eſſe in vſu deſierint. Certè & licet ipſa vox Numi aut expreſsè addatur, aut tacitè intelligatur, tam cùm Denarium, aut Quinarium, quàm cùm Seſtertium dicimus; vbi tamen vox Numi ſola adhibetur, pro Seſtertio accipitur, Seſtertiíve vox ſubauditur. Intelligenda tamen eſt prima, minimáve, & communis menſura pecuniæ argenteæ; nam æreæ quidem communis menſura habita eſt As (tametſi ſemper ſuas illas parteis, ſemiſſem, trientem, quadrantem, & cæteras ad vſque vnciam, etiam pondere imminutus, retinuit) exindéque eſt, cur legamus interdum væniiſſe rem aliquam aſſe, vel aſſipondio, itémque dupondio, & treſſe, quadruſſe, octuſſe, nonuſſe, decuſſe, ac demùm centuſſe (neque enim vltra centum, Aſſis vox ſic componebatur) aut væniiſſe, fuiſſéve decem æris, centum æris, mille æris, &c. intelligendo libras, vel pondo, ſeu totidem aſſeis. Adnoto deinde trifariam in Abaco procedere Seſtertiorum nomenclaturam, iuxta triplicem ordinem, quem in illo diſtinctum vides; nam in primo quidem vſurpatur Seſtertij vox maſculinè, in ſecundo neutraliter, in tertio cum Aduerbio numerali adjuncto: & cùm incipiat primus ab vno, incipit ſecundus à mille, tertius à centum millibus, quemadmodum vno proſpectu heic repræſentare iuuat.

SESTER

SESTERTIORVM MONETA NOSTRA expressorum, Abacus.

Sestertij, *seu* Sestertia, *seu* Sestertiûm *sunt* Monetâ nostrâ

Numi			℔. Turon.	sol.	den.
Vnus,	1			1	10$\frac{1}{3}$
Duo,	2			3	8$\frac{2}{3}$
Tres,	3			5	7
Quatuor,	4	[*Decem æris*, seu *Denarius vnus.*]		7	5$\frac{1}{3}$
&c.	5			9	3$\frac{2}{3}$
	6			11	2
	7			13	0$\frac{1}{3}$
	8			14	10$\frac{2}{3}$
	9			16	9
	10			18	7$\frac{1}{3}$
	20		1	17	2$\frac{2}{3}$
	30		2	15	10
	40	[*Centum æris*, seu *Denarij decem.*]	3	14	5$\frac{1}{3}$
	50		4	13	0$\frac{2}{3}$
	60		5	11	8
	70		6	10	3$\frac{1}{3}$
	80		7	8	10$\frac{2}{3}$
	90		8	7	6
	100		9	6	1$\frac{1}{3}$
	200		18	12	2$\frac{2}{3}$
	300		27	18	4
	400	[*Mille æris*, seu *Denarij centum.*]	37	4	5$\frac{1}{3}$
	500		46	10	6$\frac{2}{3}$
	600		55	16	8
	700		65	1	9$\frac{1}{3}$
	800		74	8	10$\frac{2}{3}$
	900	SESTERTIA	83	15	0
Vnum,	1000		93	1	1$\frac{1}{3}$
Duo,	2000		186	2	2$\frac{2}{3}$
Tria,	3000		279	3	4
Quatuor,	4000	[*Decem millia æris*, seu *Denarij mille.*]	372	4	5$\frac{1}{3}$
Quinque,	5000		465	5	6$\frac{2}{3}$
Sex,	6000		558	6	8
Septem,	7000		651	7	9$\frac{1}{3}$
Octo,	8000		744	8	10$\frac{2}{3}$
Nouem,	9000		837	10	0
Decem,	10000		930	11	1$\frac{1}{3}$
Viginti,	20000		1861	2	2$\frac{2}{3}$
Triginta,	30000		2791	13	4
Quadraginta,	40000	[*Centum millia æris*, seu *Decē millia Denariûm.*]	3722	4	5$\frac{1}{3}$
Quinquaginta,	50000		4652	15	6$\frac{2}{3}$
Sexaginta,	60000		5583	6	8
Septuaginta,	70000		6513	17	9$\frac{1}{3}$
Octoginta,	80000		7444	8	10$\frac{2}{3}$
Nonaginta,	90000	SESTERTIVM	8375	0	0
Centum,	100000	Semel,	9305	11	1$\frac{1}{3}$
Ducenta,	200000	Bis,	18611	2	2$\frac{2}{3}$
Trecenta,	300000	Ter,	27916	13	4
Quadringenta,	400000	Quater,	37222	4	5$\frac{1}{3}$
Quingenta,	500000	Quinquies,	46527	15	6$\frac{2}{3}$
Sexcenta,	600000	Sexies,	55833	6	8
Septingenta,	700000	Septies,	65138	17	9$\frac{1}{3}$
Octingenta,	800000	Octies,	74444	8	10$\frac{2}{3}$
Nongenta,	900000	Nouies,	83750	0	0
Mille,	1000000	Decies,	93055	11	1$\frac{2}{3}$
Bis mille,	2000000	Vicies,	186111	2	2$\frac{2}{3}$
Ter mille,	3000000	Tricies,	279166	13	4
&c.	4000000	Quadragies,	372222	4	5$\frac{1}{3}$
	5000000	Quinquagies,	465277	15	6$\frac{2}{3}$
	6000000	Sexagies,	558333	6	8
	7000000	Septuagies,	651388	17	9$\frac{1}{3}$

Sestertij, *seu* Sestertia, *seu* Sestertiûm *sunt* vel Numi,		Monetâ nostrâ ℔.Turon.	ſol.	den.
8000000	Octogies,	744444	8	$10\frac{2}{3}$
9000000	Nonagies,	837500	0	0
10000000	Centies,	930555	11	$1\frac{1}{3}$
20000000	Ducenties,	1861111	2	$2\frac{2}{3}$
30000000	Trecenties,	2791666	13	4
40000000	Quadringenties,	3722222	4	$5\frac{1}{31}$
50000000	Quingenties,	4652777	15	$6\frac{2}{3}$
60000000	Sexcenties,	5583333	6	8
70000000	Septingenties,	6513888	17	$9\frac{1}{3}$
80000000	Octingenties,	7444444	8	$10\frac{2}{3}$
90000000	Nongenties,	8375000	0	0
100000000	Millies,	9305555	11	$1\frac{1}{3}$
200000000	Bis millies,	18611111	2	$2\frac{2}{31}$
300000000	Ter millies,	27916666	13	4
400000000	Quater millies,	37222222	4	$5\frac{1}{31}$
500000000	Quinquies millies,	46527777	15	$6\frac{2}{31}$
600000000	Sexies millies,	55833333	6	8
700000000	Septies millies,	65138888	17	$9\frac{1}{3}$
800000000	Octies millies,	74444444	8	$10\frac{2}{3}$
900000000	Nouies millies,	83750000	0	0
1000000000	Decies millies,	930555555	11	$1\frac{1}{3}$
2000000000	Vicies millies,	186111111	2	$2\frac{2}{3}$
3000000000	Tricies millies,	279166666	13	4
4000000000	Quadragies millies,	372222222	4	$5\frac{1}{3}$
5000000000	Quinquagies millies,	465177777	15	$6\frac{2}{3}$
6000000000	Sexagies millies,	558333333	6	8
7000000000	Septuagies millies,	651388888	17	$9\frac{1}{3}$
8000000000	Octogies millies,	744444444	8	$10\frac{2}{3}$
9000000000	Nonagies millies,	837500000	0	0
10000000000	Centies millies,	930555555	11	$1\frac{1}{3}$
20000000000	Ducenties millies,	1861111111	2	$2\frac{2}{3}$
30000000000	Trecenties millies,	2791666666	13	4
40000000000	Quadringenties millies,	3722222222	4	$5\frac{1}{3}$
50000000000	Quingenties millies,	4652777777	15	$6\frac{2}{3}$
60000000000	Sexcenties millies,	5583333333	6	8
70000000000	Septingenties millies,	6513888888	17	$9\frac{1}{3}$
80000000000	Octingenties millies,	7444444444	8	$10\frac{2}{3}$
90000000000	Nongenties millies,	8375000000	0	0
100000000000	Millies millies,	9305555555	11	$1\frac{1}{3}$

Ad PRIMVM ordinem quod ſpectat, ideò maſculina eſt vox, quod ſubaudiatur vbique vox Numi, & quotquot in eo numerantur Seſtertij, intelligantur ſimplices, ſeu quorum quilibet ſit expoſiti iam valoris, ſolidi ſcilicet 1. Denariorum $10\frac{2}{3}$. Cùm ſoleat autem infra mille copulari cum adiectiuo in eodem caſu (dicimus enim *Vnum Seſtertium*; *duos*, vel *binos Seſtertios*; *treis*, *vel ternos*, &c.) moris eſt tamen vt ſupra mille, & cùm numerantur plura millia, in genitiuo plurali ſyncopen paſſo conſtituatur: Tametſi enim dicere liceat, *bis mille Seſtertij*, *ter mille Seſtertij*, &c. frequentius eſt tamen, vt dicatur, *Seſtertiûm duo millia*, *Seſtertiûm tria millia*, &c. quemadmodum intelligi vel ex vna Actionũ Ciceronis in Verrem poteſt, in qua legere paſſim licet IIS, ſeu *Seſtertiûm* II. *millia*, V. *millia*, XXV. *millia* L. *millia*, CCXVI. *millia*, CCCXXIV. *millia*, IↃ. *millia*, IↃXL. *millia*, &c. Et cùm aliquando Seſtertij, ac Numi voces vnà adhibeãtur, vt cùm dicimus eſſe quidpiam addictum *Seſtertio numo*; vel ſoluta eſſe *duo numûm ſeſtertiûm millia*; frequens nihilominus eſt, vt ſola Numi vox efferatur, reticeatur Seſtertij; veluti, cùm Vlpianus ait *numo vno* conducere; vel Plinius ſcribit Aſinium Celerem mercatum fuiſſe Mullum piſcem VIII. *millibus numûm*. Quin etiam ſolet aliquando tam numi, quàm ſeſtertij vox ſupprimi, vt cùm Iuuenalis de Criſpino ait,

—*Mullum ſex millibus emit.*

Imò & non ineleganter ſupprimitur quoque vox millia, vt cùm Horatius de Tigellio loquens,

—*decies centena dediſſes*

Huic parco, paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis

vbi *decies centena* dicitur pro *decies centena ſeſtertium numûm millia*. Vides interim, reſpectando ad ordinem quartum, quo monetâ noſtrâ valor explicatur, quæ ſumma cuique numero ſeſtertiorum reſpondeat. Cùm enim Mullus v. g. emptus legitur *octo numûm millibus*; deprehendis *octo millia numûm* eſſe monetæ noſtræ libras 744. ſolid. 8. den. $10\frac{2}{3}$ Et cùm alium ſex millibus, eſſe hanc ſummam libr. 558. ſolid. 6. den. 8. Dicitque Plinius Væniſſe murẽ cc. numis hoc eſt 18. ℔ 12. ſ. $2\frac{2}{3}$. d. Caſilinum obſidente Annibale eúmque, qui vendiderat,

vendiderat, fame interiisse, emptorem vixisse Annales tradunt. Nihil autem est necesse admoneam, cùm numerus non reperitur, præcisè in Abaco, addendum solùm esse eius parteis, veluti cùm Martialis alium rursus Mullum emptum dicit numis mille ducentis, nihil aliud, quàm iungendi sunt duo numeri, quorum vnus est è regione 1000. scilicet lib.93.fol.1.den.1 $\frac{1}{5}$. alius è regione 200. scil.lib.18.fol.12.den.2 $\frac{2}{5}$. vt habeatur summa lib.111.fol.13.den.4. tanti videlicet emisse intelligitur Piscem Calliodorus, qui cùm eodem pretio vendidisset seruum, ansam fecit Poëtæ exclamandi,

———non est hoc, improbe, non est
Piscis, homo est: hominem, Calliodore voras.

Prætereundum autem non est apposuisse me obiter, ad quatuor Sestertios, *Decem æris*; ad 40. *Centum æris*, ad 400. *Mille æris*, &c. feci etenim, tum vt intelligatur, singulis quaternis sestertiis, seu numis totidem Denarios, seu denos asseis respondere; tum vt innuatur, quî inseruire possit idem Abacus, cùm quidpiam per Asseis aut Æris libras æstimatur. Ita enim, cùm v.c. occurrit illud Persij

Et centum Græcos curto centusse licetur,

intelligis hoc idem esse, quod quadraginta Sestertios, quibus respondent monetæ nostræ lib.3.fol.14.den.5 $\frac{1}{5}$. Et cùm Cornelius Nepos ait, T. Pomponium Atticum (illum nempe Epicureum) cùm imprimis lautus esset Eques Rom. & non parùm liberaliter, in domum suam omnium hominum ordines inuitaret, non ampliùs tamen, quàm *terna millia æris* in singulos menseis expendisse; intelligi potest hoc idem esse, cum mille ducentis Sestertiis, quibus respondent, vt circa Calliodoreum mullum collegimus, lib. 111. fol. 13. den. 4. Quo pacto etiam intelliges quantus monetâ nostrâ fuerit census singularum Classium, cùm Liuius ait instituisse Seruium Tullum censum I. classis esse saltem *centum millia æris*; II.75000.III.50000. IV.25000.V.11000.ac pari modo cætera.

Ad Secvndvm quod attinet, ideò vox in neutro vsurpatur genere, quod non iam amplius designet numum simplicem, sed quidpiam quasi compositum, ac veluti aceruum ex pluribus sestertiis numis: adeò proinde, vt *Sestertium* idem sit, quod *mille nummi*, & quot numeramus Sestertia, totidem millenos intelligamus numos. Scilicet factum id videtur; vt loquutionis compendio, ita quandoque ad varietatem; quemadmodum cùm Cicero in illa eadem Oratione, pro eadem re habet, *quinque millia Sestertiûm, quinque millia numûm*, & *quinque Sestertia*; aut cùm Iuuenalis memorato hemistichio

—mullum sex millibus emit, subiicit,
Æquantem sanè paribus sestertia libris.

Vbi, quia pondus Mulli debuit esse librarum sex, pro eodem dicuntur sex mille numi, & sex sestertia; adeò vt pro singulis libris numerati fuerint numi, sestertiive milleni. Obseruandū est autē nō infrequēs esse, vt sestertiorum vox supprimatur, intellecta videlicet sub numerali nomine; veluti dū Horatius ait,

Si quadringentis sex, septem millia desunt
Est animus tibi, &c.

Et Iuuenalis:

Bis, quingenta dedit, tanti vocat ille pudicā.

Et Martialis:

Quadragintorū reddis mihi Phœbe tabellas;
Centum da potius mutua, Phœbe mihi.

Videre intereà licet, attendendo ad seriem, quâ valor monetâ nostrâ exprimitur, quanti hæc, & cætera fuerint. Quippe *Quadringenta Sestertia*, quæ fuere Equester census reformatus (nempe priùs fuerant quingenta) deprehenduntur valuisse libr. 37222. fol. 4. den.5.$\frac{1}{5}$Et *bis quingēta*, hoc est *mille sestertia*; lib. 93055. fol.11. den. 1 $\frac{1}{5}$. tantidem autem mercatus est Antonius Ciceronis caput. Et *centum sestertia* lib. 9305. fol. 11. den. 1 $\frac{1}{5}$. Summa, ob quam iure cōqueritur Satyricus

———Simplex-ne furor, sestertia centum
Perdere, & horrenti tunicam non reddere
seruo?

Sic autem Coruus ille salutator, pro quo Augustus numerari iussit *viginti sestertia*, emptus censetur lib.1861. fol.2. den.2$\frac{2}{5}$. Sic impensa cœnæ, quâ Lucullus in Apollonis aula Ciceronem, & Pompeium quasi ex improuiso excepit, taxata sestertiis quinquaginta, constitit lib.4652. fol.15. den.6$\frac{2}{5}$. Sic *ducenta decem Sestertia*, quæ Octauia Augusti soror numerari iussit Virgilio pro recitatis in serie libri VI. Æneidos, viginti & vno illis versibus, de præmortuo filio ipsius Marcello, quem Augustus ad Imperium destinauerat (nempe ad illum vsque versum *Heu miserande puer*, ad quem cùm peruentum recitando fuisset, defecit ipsa animo) fuêre lb.19541. fol. 13. den. 4. (numerari nempe mandauit in singulos versus *dena sestertia*, hoc est lib.930.fol.11. den.1 $\frac{1}{5}$. Atque ita de cæteris, quæ apud Authores passim occurrunt.

Quod demùm attinet ad Tertivm, ideò ad genitiuum pluralem *Sestertiûm* masculinè vsurpatum, adhibetur numerale aduerbium *Semel, Bis, Ter*, &c. quòd compendiosa loquutio sit, quâ *centena millia* subintelliguntur. Incipit autem ordo à *Centum millibus*, quia apud Antiquos, inquit Plinius, nullus numerus vltra centum millia erat. Itaque heinc habes, cur *Semel Sestertiûm*, idem sit, ac *semel centena sestertiorum numorum millia*; *Bis Sestertiûm*, quod *Bis centena*, &c. Et rarius est quidem vt adhibeatur aduerbium ad vsque *Decies sestertium*; legimus enim v.c. Neronem aleam lusisse in punctum, *quadringentis Sestertiis*, non item *quater Sestertiûm*; verùm ab vsque Decies, frequentius est, vt aduerbium audiatur; sic enim Suetonius loquens de Senatorum censu, quem, cùm prius foret *octingentorū sestertiorum* Augustus ampliauit, dicit potiùs ipsum ab illo taxatum *duodecies Sestertiûm*, quàm *mille ducentis Sestertiis*. Est autem heic quoque obseruandum ipsam Sestertiûm vocem aliquando supprimi, idque seu cum superstite aduerbio, vox centena, centumve millia adiuncta habeatur, vt in memorato de Tigellio exemplo, & cùm Iuuenalis de Messalina loquens,

—ritu decies centena dabuntur
Antiquo—

& Martialis, cùm de Scæuola,

Si dederint ſuperi decies mihi millia centum,

ſeu aduerbium ſolùm remaneat; vt in illo Epigrammate quod Martialis in eundem Apicium, ac ob eandem rem, cuius deſcriptio ex Seneca, vt meæ querimoniæ, ſic tuæ petitioni, ac hiſce, quæ iam abs me dicuntur, locum fecit,

Dederas Apici ter trecenties ventri;
Sed adhuc ſupererat centies tibi laxum.
Hoc tu grauatus, ne famem, & ſitim ferres.
Summa venenum potione duxiſti.

Vbi viſum eſt, non *bis trecenties*, vti vulgò, ſed *ter trecenties*, hoc eſt *nongenties*, legere, vt Poëta magis cum Seneca conſonet, apud quem quod dicitur *millies*, intelligi compoſitum poteſt ex eo, quod fuit voratum, *nongenties*, & eo quod ſuperfuit, *centies*. Verba porrò illa Senecæ, *Et velut in vltima fame victurus, in Seſtertio centies ſi vixiſſet, veneno vitam finiit*; facit, vt obſeruem prætereà genitiuum *Seſtertiûm commutari interdum in ablatiuum Seſtertio*; quippe & idem non multò pòſt; *Beatiores-ne iſtos putas, quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt, quàm Scipionem, cuius liberi à Senatu tutore ſuo in dotem æs graue acceperunt*: & Plinius dicit *ſeſtertio tricies*, Tacitus, *ſeſtertio quadragies*, Valerius Max. *ſeſtertio ſexagies*, &c. Vt prætercam interdum quoque in genitiuum ſingularem mutari; quemadmodum apud eundem Tacitum, *ſeſtertij centies, ſeſtertij ter-millies*; imò & apud Ciceronem *ſeſtertij centies*, &c. Vtcumque ſit, videre demum in ſerie expreſſi monetâ noſtrâ valoris licet, quanti iſta ſint, aliáque habenda. Nam vt præcipua quædam attingam, illud quidem *decies Seſtertiûm*, circa bis quingenta, aut mille ſeſtertia, taxatum iam fuit lib. 93055. ſ. 11. den. $1\frac{1}{3}$. Illud autem *duodecies*, qui cenſus Senatorius fuit, deprehenditur lib. 111666. ſ. 13. den. 4. Illud *Quater decies*, quod ex teſtamentis amicorum, intra annos viginti Auguſtus accepit, lib. 130277. ſol. 15. den. $6\frac{2}{3}$. Illud *Vicies*, quo à Patre accepto, geſſit ſe Atticus non parum ſplendidè; cùm ad vſque centies deinceps adauctus non ideò affluentiùs, quàm inſtituiſſet, vixerit, ſed pari faſtigio ſteterit in vtraque fortuna; lib. 186111. ſ. 2. d. $2\frac{2}{3}$. Illud *Quadragies*, quò cladem Lugdunenſem Nero ſolatus eſt; quanti aliunde vel vnius cœnæ Mellita illi conſtiterunt (non tanti certè mellitæ placentæ, quarum heluonem Nicetas Choniates Epicurum facit) lib. 372222. ſ. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *Sexagies*, quo væniit vnio Seruiliæ à Cæſare datus, lib. 558333. ſ. 6. den. 8. Illud *Octogies*, quod Claudius, vbi primùm eſt ſummum Pontificatum adeptus, impendit, lib. 744444. ſ. 8. den. $10\frac{2}{3}$. Illud *Centies*, quo valuit vnio, cuius detriti hauſtu Cleopatra Antonio ſumptuoſiùs cœnauit; quod in vnam Cœnam Caligula prodegit; quod Maſſilienſis Medicus Crinas patriæ muris reliquit, &c. lib. 930555. ſ. 11. den. $1\frac{1}{3}$. Illud *Ducenties*, quod Æſopus Comœdus ex arte quæſitum reliquit filio, lib. 1861111. ſ. 2. den. $\frac{2}{3}$. Illud *Quadringenties*, quo furta Verris æſtimata, & quo penè æſtimari potuerunt furta Lollij (cùm illius neptis ſpectata ad lucernas quadringenties operta fuerit) lib. 3722222. ſ. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *Septingẽties*, quo habitum eſt æs alienum à Milone contractum, lib. 6513888. ſ. 17. den. $9\frac{1}{3}$. Illud *Nongenties* quod Apicius nepotum omnium altiſſimus gurges, ex Martiali decoxit (nam quid ſit quidem *Millies*, ex Seneca, dictum iam eſt) lib. 8375000. Illud *Bis millies*, quo diuitiæ M. Craſſi ſunt habitæ, lib. 18611111. ſ. 2. den. $2\frac{2}{3}$. Illud *Bis millies quinquies*, quo contractum à Cæſare adhuc priuato alienum æs, lib. 23263888. ſ. 17. den. $9\frac{2}{3}$. Illud *Ter millies*, quo opes Senecæ itémque Pallantis, aliorúmque libertorum Claudij Cæſaris lib. 27916666. ſ. 13. d. 4. Illud *Quater millies*, quo opes Lentuli Auguris in Animaduerſionibus etiam memoratæ, lib. 37222222. ſ. 4. d. $5\frac{1}{3}$. Illud *Vicies bis millies* quod Nero donationibus effudit, lib. 204722222. ſ. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Illud *Vicies ſepties millies*, quod à Tiberio Cæſare tanto, ac tam diuturno ſtudio collectum, Caligula eius ſucceſſor, non toto anno vertente abſumpſit, lib. 251250000. ſol. 1. Illud *Quadragies millies*, quo videtur Veſpaſianus dixiſſe opus eſſe, vt Reſpublica ſtare poſſet, lib. 372222222. ſ. 4. d. $5\frac{1}{3}$. Dico, videtur; nam cùm alioquin legi vulgo ſoleat quadringenties millies, forent, hoc caſu, 3722222222. ſ. 4. den. $5\frac{1}{3}$. Verùm iſta, quæ in exemplum ſolùm adfero, ſunt plus æquo.

Non addo, quàm tibi ſit promptum, ſi lubuerit quidem, Abacum producere; nam quòd ego quidem in *Millies millies* conſtiterim, cauſa fuit, quod percurrenti Authores nullus numerus iſto maior, aut qui propè ad ipſum accederet, occurrerit. Non addo etiam, quàm poſſet cuipiam videri deridiculum minutias illas ſolidorum, denariorúmque conſectari, ac in numeris potiſſimùm magnis in quibus libræ non ſingulæ modò, verùm etiam denæ, centenæque poſſunt negligi: ſed nempe aliud eſt rem velle ad vnguem, ſcrupuloſéque cognoſcere, quod requiri ex Abaco poteſt, vt chartæ proinde parcendum non ſit; aliud velle rem, oratorio more, exprimere ſolùm prope verum; quo caſu ſupprimi minutiæ, non modò non ineleganter, ſed etiã citra omne, quod momenti cuiuſpiam ſit veritatis præiudicium poſſunt. Ego certè ne in iis quidem, quæ attigi, exemplis, ad illas vſque excurriſſem; niſi quia fuere ſolùm allata ad indicandum Abaci vſum, & res viſa eſt, vt in Abaco deprehenderetur, eſſe exprimenda. Hiſce ergo dimiſſis, illud potiùs addo, poſſe ex iis, quæ ſunt deducta intelligi primò, cuiuſmodi apud Romanos fuerit Aurèi vocati valor. Cùm enim cœpto percuti Aureo numo annis duobus, & ſexaginta, poſtquàm argenteus ſignatus eſt (ſignatum autem eſt argentũ anno Vrbis quingẽteſimo octogeſimo quinto, Q. Fabio Conſule) ſignarentur primùm ex vna auri libra triginta octo, aut triginta nouem, ac poſteà quadraginta, & quadraginta quinque, diu deinceps perſeuerauit mos, vt ſignarentur quadraginta octo (qui & primùm dici Solidi, quaſi integri, cœperunt, cùm ſub

Alexandro

Alexandro Seuero percuſſi ſunt, quaſi Semiſſes ſunt, Tremiſſeſque appellitati :) Fuere itaque Aurei ſinguli duarum dragmarum pondere; vt pote cùm libra vnciarum duodenûm ex nonaginta ſex drachmis conſtet. Et quia ex Plinio colligimus fuiſſe proportionem auri ad argentum, vt quindecim ad vnum (videlicet cùm ille dicat auri Scrupulum, h.e.partem vnciæ vigeſimam quartam, valuiſſe vicenis ſeſtertiis, & viceni ſeſtertij ſeu quinque denarij pendant ſcrupulos quindecim) ac aliunde eſt iam quoque apud nos eadẽ proportio quam proximè(quippe cùm, Solato ponderis granorum 63.elocato ſolidis 104.colligamus vnciã auri valere ſolidis 951. & vncia argenti,vt iam antè dixi,valeat ſolidis 64.)Quia id,inquam ita ſe habet; ſequitur, vt quemadmodum drachma argẽti valet apud nos octo ſolidis,& drachma auri 118 $\frac{7}{8}$. ſeu proximè 119. ita drachmâ argenti ponderis Romani (hoc eſt,denario) valente ſolidis.7.den.5 $\frac{1}{3}$. drachma auri Romana valeat ſolid.110.den.3. Ex quo efficitur, vt Aureus duabus drachmis pendens,valeat ſolidis 220. ſeu libris Turonicis XI. cum ſex Turonicis denariis. Quare & hac ratione; cûm videmus Strabonem,v. g. commendare frugalitatem, & moderationem Maſſilienſium, quòd apud illos dos maxima non excederet aureos centum,intelligere poſſumus,quia tunc Maſſilia Romanis parebat,vtebaturque adeò numis illorum aureis, fuiſſe eam dotem noſtratium,ſeu Turonicarum librarum mille centum quinque, ac ſemiſſis.

Secundò intelligi quoque quî referri valeat antiqua Græcorum moneta ad noſtram; quatenus apud illos Drachma (argenteus numus ſcilicet)eiuſdem ponderis, ac valoris cum Romano Denario,ex Plinio,Plutarcho, & aliis fuit.Siquidem nihil eſt facilius,quàm colligere, cùm Drachma perinde, ac Denarius,valeat 7.ſolidis 5 $\frac{1}{3}$. denariis & apud Lucianum in Eunucho ſtipendium ab Imperatore ſingulis Sectarum, vt puta Stoïcorum, Platonicorum, Epicureorum, Peripateticorum Profeſſoribus repetitur fuiſſe μυείαι ſupple, opinor δραχμαὶ, quæ cùm idem ſint cum decem denariûm millibus,valent igitur lib.3722.ſol.4.den.5 $\frac{1}{3}$. idcircò Minam Atticam ab vſque Solone, 100. drachmis conſtantem (cùm priùs conſtaret 75.) valere lib.37. ſol.4. den.5 $\frac{1}{3}$. Atque adeò Atticum, communeve Talentum 60. Minis conſtans (quicquid ſit de alio maiori, quod 80. & de maximo,quod 100.cõſtiterit)valere lib.2233. ſol.6.den.8.Vnde & fit,vt cùm legimus Epicurum,v.c.coëmiſſe Hortum Minis 80.dicere poſſimus pretium eius fuiſſe lib.2858. ſol.13 $\frac{1}{2}$. Nam & licet in Apologia eaſdem Minas taxauerim dumtaxat Solatis 550.cùm taxare debuiſſem 573. vel 572. vltra ſolidos 67$\frac{1}{2}$. error tamen fuit, vt opinor, quòd mente non ſatis attentâ, drachmas in Minam 96. tanquam in Romanam libram computarim. Sic tria Talenta, quibus Ariſtoteles pauculos Speuſippi libros comparauit, fuêre lib.6700. Sic Talenta 20. quibus Iſocrates vendidiſſe vnam Orationem dicitur; & quibus totidem à Demoſthene empta fuiſſe legitur vnius diei reticentia (tum nempe,cùm ſimulatã ſynanche, pati illũ potius Argyranchen obiectum eſt) fuere lib. 44667. Sic 100. Talenta, quæ Theombrotus Medicus ob Antiochum Regem curatũ accepit,fuêre lib.223750.Sic Talenta 800.quæ ad conſcriptionem hiſtoriæ Animalium Alexander dedit Ariſtoteli fuere lib. 1790000. Sic decem Talentûm millia, quibus Alexander Hephæſtionem funeraſſe legitur; aut quibus Gabinius, ob reductionem Ptolemæi in Ægyptũ,damnatus eſt,fuere lib.22375000000. Sic Gaza Darij, quem Alexander debellauit, Talentorum 180000. fuit lib. 40275000000.Atque ita de cæteris. Præterea autem poſſe exinde quoque quid auri Talentum apud Græcos eſſet intelligi. Quia enim auri drachma fuit 110. ſol. 3. den. atque adeò Attica auri Mina fuit 551. lib. 5. ſ. ſequitur Atticum auri Talentum fuiſſe lib. 33075. Sicque, cùm Appelles, v. c. dicitur auri talentis 20. pinxiſſe Alexandrum, fuiſſe lib.661500. Quo verò minùs de hac monetæ Græcæ cum Romana, & vtriuſque cum noſtra, comparatione dubites, ecce, cùm Agellius, v. c. quos Speuſippi libros emptos ab Ariſtotele diximus, ſeptuaginta duobus numûm millibus æſtimet; vti ex numero Talentorum habemus lib. 6700. ita ex Numorum numero habemus 6697. diſcrimine admodum leui. Et cùm apud Ciceronem dicitur Curio pro Antonio interceſſiſſe ſexagies Seſtertiûm, Plutarchus verò ait interceſſionem hanc Talentis ducentis quinquaginta fuiſſe; habemus ex Seſtertiis quidem lib. 558333. ex Talentis verò lib. 558336. diſcrimine quoque valdè contemnendo.

Tertiò intelligi prætereà, quî referri Hebraïca valeat; quatenus ex Ioſepho, D.Hieronymo, & aliis,Siclus,ſiue Numus Argenteus, qui fuit Hebræis maximè in vſu,Tetradrachmalis exſtitit, ſiue æqualis pondere cum quatuor Romanis Denariis, ac proinde æquiualens ſolidis 29. & denariis 9 $\frac{1}{2}$. Ex hoc enim eſt, cur iam aliàs deduxerim 30. Argenteos,quibus à Iuda proditore diuenditus Seruator eſt,fuiſſe lib.44.ſ.13.den.4.Quia verò ex textu Ezechielis intelligimus Hebraïcam Minam conſtitiſſe 60. Siclis, h.e. drachmis 240. ideò valuiſſe Mina debet lib. 89.ſ.6.Qua ratione illæ ex.gr.quinquies mille Minæ, quas ad inſtaurationem Templi contuliſſe Primates apud Eſdram legimus, valuerunt lib. 446500. Et quia ex libro Exodi colligere licet continere Talentum ter mille Siclos, hoc eſt, duodecies mille drachmas, intelligimus Hebraïcum Talentum, quod hac ratione,fuit Attici duplum,valuitque idcircò 120. Minas Atticas, fuiſſe lib. 4466.ſ.13.den.4. Quo modo illa v.c. millies mille Talenta argenti, quæ Dauid moriens teſtatus eſt ſe relinquere in ſtructuram Templi, fuêre vltra lib. 4466000000. Et quæ reliquit centum millia auri, fuêre ex proportione, quæ memorata iam eſt, vltra lib. 6699000000. Taceo autem huiuſmodi

tetradrachmaleis Siclos (qui & Stateres) fuisse appellatos Sacros, seu Sanctuarij; siquidem fuere etiam alij dicti Regij, siue communes (tanquam attinentes ad rerum prophanarum commercium) qui fuerint solùm didrachmales, vt potest vel ex solo Censûs numismate intelligi. Quo pacto illi Octoginta Sicli, quibus in Samariæ fame Asini caput væniit, si sacri quidem exstitissent, valuissent lib. 119. cùm exsistentes alioquin Regij, valuerint dumtaxat lib. $59\frac{1}{2}$. Taceo quoque, quia Denarius diurnus, & qui fuit Christo Domino oblatus cum imagine Cæsaris, Romanus ipse Denarius fuit; idcirco ἀσσάριον, siue Assem, quo duo passeres væniisse leguntur, valuisse denariolis Turonicis quam-proximè 9. deficiente nempe vna solùm decimaquinta denarioli parte. Et quoniam legimus duo Minuta quæ paupercula vidua intulit in Gazophylacium, eandem rem fuisse cum Quadrante; ideò videri Minuta hæc fuisse non Denarij, sed potiùs Assis parteis ac duo proinde illa Minuta, seu duos octantes, Quadrantemve vnum valuisse denariolis duobus, cum parte vnius proximè quarta; & vnum Minutum vnum denariolum, cum parte vnius proximè nona. Quòd verò partes illæ Assis, non verò Denarij fuerint, tum probari ex eo potest, quòd Denarius in denas parteis, non in octauas fuerit diuisus; tum confirmari potest ex eo, quod Martialis habet, de Sportula cùm loquitur:

Centum miselli iam valete Quadrantes,
Anteambulonis congiarium lassi.

Misellos nimirum eos Quadranteis dicit, quòd forent dumtaxat 25. Asses, sestertiive decem, hoc est solidi non omnino 19. Certè enim si fuissent 25. Denarij, seu sestertij 100. tunc fuissent solidi 186. hoc est, vltra libras Turonicas nouem; ac ideò non misellum, sed beatulum quid.

Quartò denique posse etiam quadamtenus intelligi, quî valeant Monetæ priscarum aliarum nationum referri; quatenus, cùm legimus, v.c. Talentum Babylonicum continuisse Minas 70. vel drachmas 7000. Æginеum Minas 100. vel drachmas 10000. & Syrum cõtinuisse solùm Minas 15. vel drachmas 1500. &c. intelligimus ex Polluce huiuscemodi seu Minas, seu drachmas intelligendas Atticas esse; & hoc excessu, defectuve ad Talentum Atticum comparato, indicari solùm proportionem, quâ Minæ, aut Drachmæ vernaculæ aut Atticas excederent, aut ab ipsis deficerent; quippe cùm aliæ quoque nationes haberent haud secùs Talentum Minarum 60. & Minam drachmarum 100. neque esse adeò secus rem accipiendam, cùm legimus ante Solonem fuisse vt Minam drachmarum 75. ita ipsum Talentum minarum 45. Dicerem speciatim quid sit coniiciendum de Mina Alexandrina, ex eo quòd cùm Plato dicitur apud Laërtium emisse Philolai librum è quo Timæus descriptus sit, Alexandrinis Minis 40. Agellius scribat librum emptum decem Denariûm millibus, quæ forent Minæ Atticæ centum (ex Abaco, libræ Turonicæ 3722.) Dicerem & alia; sed quàm longè absum vt innumera, quæ de hoc argumento passim apud Auctores leguntur, reducere nunc valeam ad Monetam nostram tum ob otium, tum ob valetudinem parum firmam, quare hæc exposuisse satis.

ROMA

ROMANVM CALENDARIVM COMPENDIOSE EXPOSITVM,

CVI ACCESSIT

COROLLARIVM DE ROMANO MARTYROLOGIO.

ILLVSTRISSIMO
AC REVERENDISSIMO PRÆSVLI
CLAVDIO AVVRY,
CONSTANTIENSI EPISCOPO,
SANCTÆ PARISIENSIS CAPELLÆ
THESAVRARIO,

NEC-NON

EMINENTISSIMI CARDINALIS
ANTONII BARBERINI,
MAGNI FRANCIÆ ELEEMOSYNARII
GENERALI VICES-GERENTI,

PETRVS GASSENDVS Bene agere.

ILLVSTRISSIME PRÆSVL,

Quòd ego Te in fronte Libri huius affari, ac ipſum, qualiſcumque eſt, Tibi dicare aggrediar, minùs, opinor, mirabere, cùm id fieri abs me agnoſces, quia & officium exigit, & obſeruantia poſtulat, quam facere Tibi teſtatam me decet. Id rei quid ſit, patere, obſecro, vt complectar paucis.

Voluerat ille eximiè bonus, fœliciſque memoriæ, Ludouicus Alphonſus Pleſſæus Richelius, Cardinalis Lugdunenſis, vt renutans licet, accenſerer tamen Regiis Profeſſoribus, quos, quà erat Magnus Franciæ Eleemoſynarius, in ſuam receperat curam. Excuſabam ipſe, & cauſabar tum valetudinem infirmam, tum longiuſculam mihi moram trahendam in Prouincia, cuius occaſione defungi aut omninò, aut continenter munere Lectoris non poſſem. Ille verò inſtitit conſtanter, ac excepit ſe velle me habere præter ordinem; teſtatus ſibi eſſe abundè, quòd me eum noſſet, qui non poſſem otiosè vitam traducere, quíque, ſi voce minùs valerem, at ſcripto ſaltem diſcentibus præirem.

Cùm ipſe verò ſubinde me ad prælegendum comparaſſem, occœpi breui eam labem in pulmone contrahere, quæ, aliquot demum annorum progreſſu, viſa eſt Medicis inſanabilis euaſiſſe. Euênit tamen, Deo propitio, vt patrio aëre repetito, adhibitóque victus regimine, non illam quidem prorsùs

prorsùs eluerim, at minuerim tamen non parùm. Heinc viſus mihi non prorsùs malè ſtatui priſtino reſtitutus, redij in Vrbem, dum intereà fatis functo τῷ μακαρίτῃ ſucceſſit Magnus Eleemoſynarius Cardinalis Eminentiſſimus Antonius Barberinus; Túque ipſe delectus es, qui illius Romæ abfuturi gereres vices.

Ipſe, aëre rursùs commutato, id, cætera inter, incommodum ſenſi, ac etiam-num experior, vt vel minima vocis contentione, in colloquiis etiam maximè familiaribus, ea tuſſis mihi concitetur, qua exaſperatus pulmo vix per multos dies, menſeiſque leniatur. Heinc cogitantem prælectiones repetere Medici auerterunt, illáque imprimis duo, vt Facultatis, ſic Collegij lumina, Decanus celeberrimus Ioannes Riolanus Tibi apprimè notus, & Collega eximius Renatus Moreus, quo etiam præeunte, ſalutare Te, bona ſorte, mihi obtigit. Quamobrem exſpectans dum meliùs haberem, ne omni ex parte deeſſem muneri, ſed quantum per vireis liceret, quantúmque optârat ὁ μακαρίτης, officio ſatisfacerem, recepi quidpiam congruum Profeſſioni elucubrandum. Talis fuit Vita, doctrináque celebriorum per nuperos ducentos annos Aſtronomorum, quæ nunc primùm in lucem prodit.

Et quoniam ſimul cogitaui, Tibi, qui erga nos obis vices Magni Eleemoſynarij, rationem eſſe aliquam occupationum mearum reddendam, occurrit ecce argumentum, quod pertractatum ſimul offerrem; tale ſcilicet, vt, cùm non alienam ab Aſtronomo manum poſtulet, ſit etiam conſentaneum Eccleſiaſticæ tuæ Dignitati. Ipſum quippe non aliud eſt, quàm quæ hoc Opuſculo continetur Romani Calendarij Compendioſa Expoſitio, quam vt ſuſciperem, non paucorum ſanè adhortatio, ac inſtantia fecit.

Id verò dico maximè, ob illum Epactarum Cyclum, qui Columnam, Seriem-ve primam in Calendario obtinet, quíque in vicem Aurei Numeri vt ſubſtitueretur, fuit Romæ totis decem annis Gregorio XIII. Pontifice Maximo, à ſelectis, eximiíſque Mathematicis laboratum. Scilicet ex Cyclo hoc pendet notitia eius temporis, quo ſanctum Paſcha eſt celebrandum: quatenus vt cætera omnia per ſingulos menſeis habentur Nouilunia, ſic ſpeciatim illud, quod inter diem Martij octauum, & Aprilis quintum incidens, ipſum eſt, à quo, exactis diebus quatuordecim, Dominica inſequitur Paſchalis.

Dici autem profectò non poteſt, quàm multi rogitârint me, cur Epactæ triginta ſint, cùm Aurei tamen Numeri pluſquàm nouemdecim non forent? Cur adhuc Aurei Numeri cum Epactis in Tabulis Feſtorum Mobilium habeantur? Cur ipſa Epactarum deductio retrogrado ordine fiat? Cur loco Epactæ xxx. talis Aſteriſcus * ſcribatur? Cur in alternis menſibus conſcribantur ad certum diem Epactæ xxv. & xxiv. Cur in iiſdem Epactæ xxvj. adſcribatur alio colore, aliove charactere Epacta 25. Cur in aliis hæc eadem ipſi Epactæ xxv. Cur ad diem vltimum Decembris ad latus Epactæ xx. apponatur alio colore, alio-ve charactere Epacta 19. Quæ item ſit tam perpetuarum, quàm temporariarum Tabularum conſtruendarum ratio? Quî ex hiſce rebus dependeat tum conſtructio, tum declaratio Tabellæ illius Literarum, Cyphrarúmque Martyrologij, quæ ad pronunciandum diebus ſingulis Lunæ ætatem præfigitur? aliáque id genus non pauca.

Cùm plurimi ergo & pridem, & nuper me hiſce de rebus variè rogarent, ac, vt ea etiam, quæ à me idcircò ediſſererentur, tractatulo quodam complecti vellem expeterent; animum ad id appellendum cenſui: Atque ita quidem, vt cæteris quoque ſatisfacerem, qui alia præterea de Calendario inquirebant, vt, quorſum, qua-ve ratione fuerint Anni dies in duodecim Menſeis inæqualiter diſtributi? Quamobrem non ſit vniformis Nonarum, ac Iduum per omneis menſeis conſtitutio? Vnde facta pridem Numæ, Cæſaríque reformandi eiuſdem Calendarij occaſio? Vnde Eccleſiæ Patribus inducendi in ipſum à tempore vſque Nicæni Concilij Aureum Numerum? & quæ ſunt ſimilia complura. Siquidem hæc mihi fuit cauſa, vt rem altiùs repeterem, quò nempe innoteſceret, à quibus initiis, & per quæ incrementa, ad ipſam vſque Gregorianam reformationem peruentum foret.

Quòd

Quòd doctiſſimus porrò, ac iſtarum rerum callentiſſimus è Societate IESV vir Chriſtophorus Clauius, qui eruditi illius Mathematici cœtus ſub Gregorio XIII. pars non poſtrema fuerat, non modò inſigne poſteà opus de reformato Calendario, hortatu, ac iuſſu Clementis VIII. compoſuerit, ſed Apologiam etiam pro Reformatione aduerſus obiecta à Mæſtlino, Vieta, Scaligero, Georgio Germano, conſcripſerit; nihil profectò fuit mihi neceſſe, Apologiam texere vllam; ac potiſſimùm non diſputatorem, ſed expoſitorem agenti. Quare & vnum ſolùm heic loci adnoto; quia poſt illos Reprehenſores, exortus eſt Sethus Caluiſius, qui Elenchum, reprehenſionem-ve in Calendarium Gregorianum copioſam inſtituerit; nixúſque paſſim, maximéque eo fundamento fuerit, quòd Tycho Braheus eiuſmodi circa cæleſteis motus obſeruationes peregerit, ex quibus Calendarium reformari exquiſitiùs poſſit; adnoto, inquam, ſufficere, ſi attendamus quæ fuerit hac de re Tychonis ipſius ſententia.

Ille ergo in Præfatione ad Rudolphum Imperatorem, *De Reſtitutione Stellarum Inerrantium*, quam ipſius Vitæ attexui, verba hæc interſeruit, *In vanum itaque laborant, qui ex Coperniceis, & Prutenicis numeris Anni reſtitutionem eruere laborant; fruſtráque neotericam illam Gregorianam Reformationem inde oppugnant; cùm hæc longè propiùs cæleſti normæ accedat, nec ſumma in his præciſio (præſertim inconſulto ipſo Cælo) facilè datur, aut etiam admodùm neceſſaria eſt. Sed hæc fortè nunc citra rem, niſi quatenus iuxta Copernicum Fixarum motiones Solis reuolutionibus quodammodo ſunt analogæ. Alibi dabitur, fauente Numine, commodior occaſio hac de re differendi, & anni metas accuratiùs examinandi, Gregorianámque nouiter introductam, & latè ſtabilitam rationem (cùm non adeò, vti à quibuſdam, qui affectibus nimiùm indulgere videntur, inſimulatur, deuia ſit) confirmandi: quemadmodum & hoc ex primo capite noſtrorum Progymnaſmatum, & motu Solis iſtic accuratè ex obſeruationibus reſtituto colligi poterit: vbi quoque ea, quæ de Affixis Sideribus iam præmonuimus, ex ſecundo eius capite vberiùs, & particulariùs, vnà cum pleriſque aliis hùc facientibus conſtabunt.* Quem quidem locum integrum eo fine heic refero, vt, quia bene multi, ſimiles Caluiſio, vereri videntur, ne ob cæleſteis motus non ſatis exactè Reformationis tempore notos, & factos, deinde ex Tychonis obſeruationibus perſpectiores, ſit futurum, vt breui alia Reformatione opus ſit; ii valeant intelligere, ipſummet Tychonem præclariùs ſenſiſſe, quàm vt tale quid eſſe ominandum videatur.

Hactenus, ILLVSTRISSIME PRÆSVL, occaſionem ediſſero, ob quam & hunc Librum conſcripſi, & Tibi ipſum nuncupare mei eſſe officii, meæque obſeruantiæ duxi. Nempe, vt is eſſe argumentum poteſt meæ qualiſcumque in eo munere, quod, Te Auſpice, gero, diligentiæ; ſic voueo, vt ſit quaſi ſymbolum venerationis, ac reuerentiæ, qua, vt Te proſequar, par eſt. Id ſcilicet depoſcunt quidem tùm illa tua merita, quibus Chriſtianiſſimo Regi, ſummóque ipſius Miniſtro perſpectis, illuſtrem hunc gradum conſequutus es, quem in Dei Eccleſia, intérque ipſius Principes tenes: tùm virtutes illæ eximiæ, quas non-nemo in Te agnoſcit, & laudat: animi æquitas, moderatio, gratitudo, conſtantia, fides; tùm indoles illa officioſa, ſingularíſque comitas, quâ omneis demereris, deuincis, omnium beneuolentiam, amorémque concilias; verùm cauſa quoque mihi eſt ſpecialis, quòd me adeò humaniter, beneuoléque exceperis, quódque obſtringere me pergas, dum occaſionem nullam prætermittis, quin in meos incidens amicos, vltrò de me roges, eáque verba facias, quæ licet non promerear, ingratus ſim tamen, niſi gratiam teſter.

Eſt verò & communis mihi, Collegíſque meis Regiis Profeſſoribus cauſa, quòd rem geramus tuis auſpiciis, quódque Tu tam prona támque effuſa erga nos voluntate ſis animatus, vt non honorem Tibi habere, cum ſenſu gratitudinis; non hunc tuum erga nos affectum & ſuſpicere, & commendare non poſſimus. Noſtra certè intererat, bonáque ſors noſtra fe-

rebat, vt Tu exorereris, qui triſteis Camœnas hac tempeſtate reſpiceres, & pro ea, qua apud Eminentiſſimum, eundémque Miniſtrum prouidentiſſimum Cardinalem Mazarinum polles gratiâ, nobis aditum ad illum parares. Non reticebimus verò vnquam, vt benignitatem inſignem, quâ ille nos admittere, audire, affaríque dignatus eſt, ſic beneficentiam. qua nos cumulauit, cùm, pro eo, quo in literas, literatóſque amore eſt, & voluit, & iuſſit, vt cæteri Ordines licet, per difficilia hæc tempora, detrimenti quidpiam patiantur, nobis tamen res integra conſtaret. Id quippe ſic accepimus. vt, quaſi nos Artium bonarum, ingenuarúmque Myſtas haberet, Patriarcham Ioſephum fuerit imitatus, cùm cæterorum Ægyptiorum bona Regi oppignerans, exceptos tamen voluit, iuſsítque Sacerdotum fundos. Teſtabimur quin-etiam ſpem, quam ſe concepiſſe diſertè expreſſit, fore breui, vt, Pace parta, Rex optimus ſæculi Auguſti fœlicitatem reſtituat, & bonæ literæ, vt præcipua pacis ornamenta efflorescant.

Supereſt, vt Tu, ILLVSTRISSIME, ac REVERENDISSIME PRÆSVL, boni conſulere hanc meam interpellationem digneris, & gratè (vt ſupplex Te quæſo) accipiens hoc Nomini tuo conſecratum Opuſculum, habere id velis in animi mei ad Te venerandum, Tibíque obſequendum propenſiſſimi ſignificationem. VALE. Pariſiis. Idibus Iunij M. DC. LIV.

ROMA

ROMANVM CALENDARIVM COMPENDIOSE EXPOSITVM.

CAPVT PROOEMIALE.

Quid Calendarium sit, & de quo hîc sermo.

CALENDARIVM Latina est vox, deducta nempe à Calendis, quo nomine Latini diem cuiusque mensis primum donant. Est autem Calendarium nihil aliud, quàm *Mensium, Dierumque, ex quibus Annus constat; ac vnà Festorum, & si qua sunt alia Dierum adiuncta, coordinatio.*

ANNI porrò nomine nemo non intelligit id tempus, quo Sol accessu, & recessu suo totam tempestatum, hoc est, hyemis, veris, æstatis, autumni varietatem facit. Is distingui in Naturalem, seu Vertentem, ac Ciuilem solet. Naturalis, seu Vertens est, quo Sol ab vno Cæli puncto digressus, ad illud, peracta circuitione, reuertitur; complectitúrque adeò dies trecentos sexaginta quinque, & horas ferè sex. Ciuilis est, quem Ciuitates, seu Respublicæ, Nationésque pro suo quæque instituto definiunt.

Quippe omnes quidem ad Solis circuitum præter-propter respiciunt; at pleræque tamen ipsum Lunæ cursui sic attemperant, vt Lunationes nunc duodecim, nunc tredecim illi attribuant; vnde & Lunaris Annus appellatur. Ex aliis, quæ Annum purè Solarem habent, quædam habent ipsum constanter dierum 365. quædam vnum diem, ob illas sex horas, quarto quoque anno interiiciunt. Rursus, aliæ ab hyeme, aliæ à vere, aliæ ab alia tempestate, alioque tempestatis die; aliæ à Caniculæ exortu; aliæ à creatione Magistratuum, aliæ aliàs Annum incipiunt. Ad hæc, sunt, quæ Annum partiuntur in mensеis æquales; sunt quæ in inæqualeis; quos etiam aliunde non vna, parique ratione distribuunt; atque ita de cæteris.

MENSIS autem nomine nemo non ferè intelligit partem anni duodecimam, seu dies præter-propter triginta; quantum circiter Luna insumit, vt circuitionem vnam perficiens, totam suarum phaseon varietatem exhibeat. Distinguitur verò etiam Mensis in Naturalem, & Ciuilem. Naturalis est tempus, quo Luna à Sole digressa, circuitu peracto, ipsum repetit, éstque dierum viginti nouem, ac semissis, tantillumve amplius. Ciuilis, quem etiam Ciuitates, gentesve, pro suo quæque instituto, præscribunt.

Siquidem, quæ Anno Lunari vtuntur, Menseis ferè habent alternis, viginti nouem ac triginta dierum (sic nempe semissem illum compensantes) & quibus Annus Solaris est, aliæ omneis Menseis dierum triginta constanter habent (diebus quinque ad anni finem extra ordinem additis) aliæ quosdam dierum triginta, quosdam plurium, quosdam pauciorum. Præterea, quædam Mensem, ab ipsa Lunæ cum Sole coniunctione; quædam à prima, vespertináque eius apparitione inchoant; quædam dies statos pro initiis habent. Insuper, nonnulli dies Mensis in treis Decades diuidunt; quibusdam Enneades, aut Hebdomades magis placent: aliis distributio in parteis inæqualeis magis arridet.

DIEI denique nomine intelligitur quidem vulgò id tempus, quod à Sole oriente ad occidentem vsque decurrit, ac oppositam Noctem habet; verùm solet quoque Diei nomine totum id tẽpus intelligi, quod vno Solis supra, ac infra Terram circumductu præterfluit, complectitúrque diem priore modo dictum, ac noctem, hoc est vniuersè Horas viginti quatuor. Solet autem demum Dies quoque in Naturalem, & Ciuilem distingui. Et Naturalis quidem est, qui vtroque illo modo dicitur, quatenus à motu, circuituve Solis simpliciter pendet: Ciuilis autem posteriore præsertim modo accipitur, quatenus Ciuitates, seu gentes pro suo quæque instituto, ipsum variè quoad initium, partitionémque determinant.

Etenim aliæ Diei principium ab exortu Solis desumunt; aliæ ab occasu; aliæ à Meridie; aliæ à media nocte. Et, cùm pridem Diei distributio in viginti quatuor Horas familiaris sit; aliæ tamen ipsas toto anno æqualeis sortiuntur; aliæ eas, quæ sunt diuersorum dierum; & quæ sunt diurnæ, nocturnis inæqualeis habent. Videlicet totum Solis circumactum in Diem priore modo sumptum, & Noctem partientes, Diem siue longum, siue breuem, & quamlibet Noctem

consimiliter, in duodecim parteis æqualeis, quas Horas vocant, diuidunt; vt proinde in tanta Dierum, Noctiúmque inæqualitate, necesse sit Horas non modò diurnas cum nocturnis comparatas, sed etiam diurnas æstiuas cum diurnis hymalibus, & nocturnas similiter, inæqualeis inter se esse.

Dixi verò esse quoque Calendarium coordinationem non modò Festorum, sed aliorum etiam similium, quæ dici dierum Adiuncta possunt; quoniam pleraque alia sunt, quæ Calendariis plerique adscribunt. Quippe, præter inscripta nostro Ecclesiasticove Calendario Festa, addi interdum videas, Comitia, Ludos, Nundinas, & Fastos, ac Nefastos dies: interdum Euenta quæpiam illustriora, vt Prælia, Triumphos, Inaugurationes, Sponsalia, Natalitia, Funera, Incendia, Eluuiones, &c. interdum Solis, Lunæque ingressus in Signa Zodiaci, Tempestatúmque adeò initia: Ortus, Occasúsque Stellarum Fixarum; Adspectus Luminarium, Stellarúmque Errantium; prætereáque Æstus, Algores, Pluuias, Fulgura, Ventos, alia, quæ Astrologi hariolantur. Ad-hæc, Rationes dati, & expensi; crediti, & soluti; vnde & speciale fuit Fœneratoribus Calendarium, Ephemeris quoque, seu Diarium vocatum.

Hisce præmissis; cùm Calendarium ciuilis quæpiam sit institutio, ac adeò constet ipsum esse apud varias Nationes varium; quatenus aliter ab aliis contexitur, diuiditur, inchoatur, constanter, aut variãter habetur; vnde & nominari audias Calendarium non Romanorum modò, sed etiam Græcorum, Iudæorum, Ægyptiorum, Persarum, Arabum, Abyssinorum, &c. Nos heic de solo Romanorum Calendario acturi sumus, ac potissimum, quatenus in vsu apud nos iam est, ex quo Gregorius XIII. Pontifex Maximus ipsum emendauit. Potissimùm, inquam, nam quia alioquin facta emendatio non potest probè intelligi, nisi prænoscatur, cuiusmodi priùs Calendarium exstiterit, vt emendatione indigeret; ideò videtur operæ-pretium pauca quædam præmittere de Origine, Progressúque illius ad id vsque tempus, quo facta fuit huiuscemodi emendatio.

Quare & duæ poterunt esse quasi Partes huius Tractationis: In priore enim memorandum erit, quale esse sub Romulo Calendarium occœperit; quæ facta eius reformatio à Numa successore fuerit: quæ rursus facta post-modum à Dictatore Cæsare; qua ratione demum ad Christianos vsus accommodatum fuerit, ac præsertim ab ipso vsque tempore Concilij Nicæni. In posteriore autem edisserendum erit, quas ob causas Pontifex Summus Calendarium sic emendârit, vt simul prouiderit, ne deinceps consimili reformatione indigeret: Priorem itaque priùs exsequamur.

PARS PRIOR.

De Origine, & Progressu Romani Calendarij, ad Reformationem Gregorianam vsque.

CAPVT I.

Romani Calendarij institutio à Romulo.

CONSTANS est opinio, institutionem primam, atque adeò Originem Romani Calendarij esse ad ipsum Romulum gentis authorem referendam. Proditum est nempe ipsum, inter alias constabiliendi Regni curas eam quoque sumpsisse, vt Annum speciali ratione ordinaret, inque certos menseis distribueret; tametsi non constet de numero mensium. Quippe non desunt recentiores, qui Licinium Macrum, & Fenestellam sequuti, censeant Annum fuisse Romanis statim ab initio mensium duodecim; tametsi, *Magis*, inquit Censorinus, *Iunio Gracchano, & Fuluio, & Varroni, & Suetonio, aliísque credendum, qui decem mensium putauerunt fuisse, vt tunc Albanis erat, vnde orti Romani.* Ac possent quidem in eandem sententiam citari Macrobius, Cassiodorus, innumeri alij; sed omnium nomine esse potest Ouidius illo distich o,

> *Tempora digereret cùm Conditor vrbis, in anno*
> *Constituit menseis quinque bis esse suo.*

Cùm eiusmodi verò menses fuerint Martius, Aprilis, Maius, Iunius, Quintilis, Sextilis, September, October, Nouember, December; vulgaris est sententia, Romulum duos primos menseis à parentibus nominasse; Martium quidem à Marte, quem tanquam patrem agnoscebat; Aprilem verò, quasi Aphrilem, ab Aphrodite, seu Venere, à qua maiores habebat oriundos; duos sequenteis à Populo, Maium quidem à Maioribus natu, Iunium verò à Iunioribus; cæteros demùm ab ordine, quo quatuor istos insequebantur. Opinionis huius Authores, apud Censorinum, sunt Fuluius, & Iunius; ac cæterorum nomine citari idem potest Ouidius celebri illo Tetrastico,

> *Martis erat primus mensis, Venerisque secundus;*
> *Hæc generis Princeps, ipsius ille Pater.*
> *Tertius à Senibus, Iuuenum de nomine quartus;*
> *Quæ sequitur, numero turba notata suo est.*

At non desunt, qui obluctentur; Varróque imprimis, qui, apud eundem Censorinum,

rinum, putat Romanos à Latinis Mensium nomina accepisse; Martium scilicet nominatum à Marte, non quòd ille pater fuerit Romuli, sed quòd Latina gens bellicosa; vnde etiam ille;

> *Mars Latio venerandus erat, quia præsidet armis:*
> *Arma feræ genti rémque, decúsque dabant.*

Aprilem autem dictum, non ab Aphrodite, sed ab aperiendo, quòd tunc ferè cuncta gignantur, & nascendi claustra natura aperiat. Vnde rursus ille;

> *Nam quia ver aperit tunc omnia, densáque cedit*
> *Frigoris asperitas, fœtáque terra patet,*
> *Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.*

Sic Maium non à maioribus, sed à Maia, cui, ac Mercurio res diuina per illum mensem fieret: Vnde iterùm ille:

> *At tu materno donasti nomine mensem;*
> *Inuentor curuæ, furibus aptè, Fidis.*

Iunium verò non à Iunioribus, sed à Iunone, cui honores eo maximè tempore haberentur, vicinorum imitatione: Vnde ille demum:

> *Aspice quos habeat nemoralis Aretia fastos,*
> *Et populus Laurens, Lauiniúmque meum.*
> *Est illeic mensis Iunonius*, &c.

Tametsi porrò seu numerum, seu nomina Mensium acceperit Romulus ab Albanis, à Latinis, à circum-vicinis aliis populis; at videtur saltem speciali ratione tum constituisse ordinem Mensium, tum certum dierum numerum eorum singulis assignasse. Nam imprimis quidem Martium primum fecit, quem gentiles Albani tertium, Falisci quintum, Hernici sextum, alij alio loco habebant. Ac deinde, cùm ipsi Albani, Martium haberent dierum xxxvi. Maium xxii. Sextilem xviii. Et Tusculani Quintilem xxxvi. Octobrim xxxii. Aricini Octobrim xxxix. atque ita de cæteris; statuit ipse, vt quatuor menses, Martius, Maius, Quintilis, October, forent singuli dierum tricenûm vnius; cæteri sex dierum tricenûm (ex quo illi Pleni, isti Caui vocati sunt) ac illi haberent Nonas septimanas, seu septima die contingenteis; isti quintanas, seu die quinta: ac prætereà in illis, post exactas Idus, dies septemdecim; in istis octodecim, ante Calendas mensis sequêtis, numerarêtur.

Prætereo autem rem esse notam, diem cuiusque mensis primam, quod initio quoque insinuatum est, appellatam esse Calendas, quod Plebe ea die in Capitolium vocata, iuxta Curiam Calabram, Pontifex minor, qui Nouam Lunam eo die primùm vidisset, pronuntiaret vocem, Καλῶ (id est, *Voco*) aut quinquies, cùm Nonæ quintanæ, aut septies, cùm septimanæ erant; vt Populares in agro degentes admonerentur, quoto die ab illo, seu post Nouam Lunam conspectam, deberent in vrbem confluere, accepturi à Rege Sacrorum, tum Feriarum causas, tum quid faciendum per Mensem foret.

Fuisse autem diem, vel quintam, vel septimam appellatam Nonas, quòd nouem inclusiuè diebus abesset ab Idibus, seu à Plenilunio. Ex quo proinde etiam apparet, diem xiii. vel xv. appellatam Idus, seu ἀπὸ τοῦ εἴδους, *à specie*, quàm Luna Plena tum demonstrat; aut ab eo, quod dictum Hetruscis fuit *Iduare*, hoc est, diuidere; quòd tunc sit curriculi Lunæ, ac propè etiam mensis dimidium. Nempe aliquot ampliùs dies supersunt, quàm præcesserint, quòd mensis non tunc desinat, cùm Luna Soli coniuncta est, sed cùm primùm deinceps apparet.

At, quorsum Nonæ quædam quintanæ, & quædam septimanæ sunt? Causa esse ex eo videtur, quòd cùm Luna ex certis causis apud Astronomos perspectis, interdum citiùs, interdum tardiùs à coniunctione cum Sole appareat; obseruatum fuerit primam Lunæ apparitionem, in quibusdam mensibus ampliùs, in quibusdam minùs à Plenilunio distare; & discrepantiâ huiusmodi ad duos dies limitatâ, habitas fuisse Nonas die quinta, cùm propter Lunam tardiùs visam, futurum esset Plenilunium citiùs; & die septima, cùm ob visam citiùs, futurum esset Plenilunium tardiùs.

Quamobrem autem assignata his mensibus potiùs, quàm illis dies quinta, aut septima fuerit, causam refert Macrobius in obseruationis primùm factæ casum. Verba illius totum hunc locum illustrantia, huiusmodi sunt, *Romulus, cùm, ingenio, acri quidem, sed agresti, statum proprij ordinaret imperij, initium cuiusque mensis ex illo sumebat die, quo Nouam Lunam contigisset videri. Quia verò non continuò euenit, vt eodem die semper appareat, sed modò tardiùs, modò celeriùs ex certis causis videri solet; contigit, vt dum tardiùs apparuit, præcedenti mensi plures dies; aut cùm celeriùs, pauciores darentur; & singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit.*

Quanquam, quod subiicit Macrobius, factum inde fuisse, vt mensium *alij triginta, & vnum, alij vndetriginta sortirentur dies*, cum eo non quadrat, quod ipsemet quoque antè admiserat, instituisse Romulum, *vt sex quidem menses tricenûm essent dierum, quatuor verò tricenis, & singulis expedirentur, qui hodiéque*, pergit, *septimanas habent Nonas, cæteri quintanas.* Neque item quadrat cum eo, quod antè collegerat institutum à Romulo Annum fuisse dierum cccɪv. cùm, si ex decem mensibus, quatuor sint dierum xxxi. & sex dierum xxix. colligantur solùm ccɪɪc. Sed videtur nempe ad factam à Numa institutionem respexisse, ipsámque cum Romulea, seu casu facta, confudisse.

Vtcumque sit, ecce quæ fuerit Calendarij Romani facies in prima sua origine; nisi quòd illi Festa, aut alia dierum adiuncta non apponuntur; quòd possint præsertim suppleri ex iis, quæ Calendario Cæsaris apponenda denique erunt.

CALENDARIVM ROMVLI.

MARTIVS	APRILIS	MAIVS	IVNIVS	QVINTILIS
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
VI	IV	VI	IV	VI
V	III	V	III	V
IV	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV
III	*Nonæ*	III	*Nonæ*	III
Pridie	VIII	*Pridie*	VIII	*Pridie*
Nonæ	VII	*Nonæ*	VII	*Nonæ*
VIII	VI	VIII	VI	VIII
VII	V	VII	V	VII
VI	IV	VI	IV	VI
V	III	V	III	V
IV	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV
III	*Idus*	III	*Idus*	III
Pridie	XVIII	*Pridie*	XVIII	*Pridie*
Idus	XVII	*Idus*	XVII	*Nonæ*
XVII	XVI	XVII	XVI	XVII
XVI	XV	XVI	XV	XVI
XV	XIV	XV	XIV	XV
XIV	XIII	XIV	XIII	XIV
XIII	XII	XIII	XII	XIII
XII	XI	XII	XI	XII
XI	X	XI	X	XI
X	IX	X	IX	X
IX	VIII	IX	VIII	IX
VIII	VII	VIII	VII	VIII
VII	VI	VII	VI	VII
VI	V	VI	V	VI
V	IV	V	IV	V
IV	III	IV	III	IV
III	*Pridie*	III	*Pridie*	III
Pridie		*Pridie*		*Pridie*

SEXTILIS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
IV	IV	VI	IV	IV
III	III	V	III	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
Nonæ	*Nonæ*	III	*Nonæ*	*Nonæ*
VIII	VIII	*Pridie*	VIII	VIII
VII	VII	*Nonæ*	VII	VII
VI	VI	VIII	VI	VI
V	V	VII	V	V
IV	IV	VI	IV	IV
III	III	V	III	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
Idus	*Idus*	III	*Idus*	*Idus*
XVIII	XVIII	*Pridie*	XVIII	XVIII
XVII	XVII	*Idus*	XVII	XVII
XVI	XVI	XVII	XVI	XVI
XV	XV	XVI	XV	XV
XIV	XIV	XV	XIV	XIV
XIII	XIII	XIV	XIII	XIII
XII	XII	XIII	XII	XII
XI	XI	XII	XI	XI
X	X	XI	X	X
IX	IX	X	IX	IX
VIII	VIII	IX	VIII	VIII
VII	VII	VIII	VII	VII
VI	VI	VII	VI	VI
V	V	VI	V	V
IV	IV	V	IV	IV
III	III	IV	III	III
Pridie	*Pridie*	III	*Pridie*	*Pridie*
		Pridie		

Cæterum, quia,vt iam innuimus,collecti omnium mensium dies, non excedebant numerum ccc. IV. sicque aberant longè ab anno Lunari dierum ccc. LIV. & à Solari dierum ccc. LXV. idcircò, licet Romulus constituisset Annum hyeme desinente, ac vere ineunte incipere; efficiebatur tamen breui, vt frigus mensibus æstiuis, calor hyemalibus proueniret. Quare, vbi id contigisset, *tantum dierum*,inquit Macrobius,*sine vllo mensis nomine patiebantur assumi,quantum ad id anni tempus adduceret, quo cæli habitus instanti mense aptus inueniretur.* Et quo quidem tempore hæc assumptio fieret, non exprimitur; sed factum nihilominus verisimile est ad finem Decembris, quò ipsum statim Martij initium institutioni congrueret.

Capvt II.

Romani Calendarij reformatio à Numa Pompilio.

ENimuerò, cùm id haberet incommodi quam-plurimùm; ideò succedens Romulo Numa, quia per pacis otia vacaret, rei animum appulit, & Græcorum exemplo edoctus, Annum reformauit,ad Lunam composuit, in menseis duodecim distinxit. Imitatus nihilominùs vndequaque Græcos non est; nam, cùm illi haberent Annum dierum ccc. LIV. fecit ipse Annum dierum ccc. LV. superstitione, vt aiunt, quadam, qua & plenum, & magis faustum numerum imparem reputauit. Et, cùm illi haberent menseis alternis XXX. & XXXIX. dierum, hac ratione Lunæ cursum compensantes (qui dierum XXIX. ac semissis proximè est) ipse suos Menseis alia ratione disposuit.

Nam primùm quidem, ad dies illos Anni Romulei ccc. IV. assumpsit dies LI. quibus additis fierent ccc. LV. Deinde, circa quatuor menseis, qui dierum tricenûm singulorum, numerîve imparis erant, nihil mouit, sed illis suos reliquit dies. Cæteris, qui dierum triginta, singulos ademit; vt imparis quoque fierent numeri: Actum, sex diebus inde ablatis, & quinquaginta, ac vno adjunctis, dies habuit LVII. quos in duos menseis distribuit, vnum dierum XXIX. alterum dierum XXVIIJ. quos & præponendos (vt communis est sententia)Martio censuit,& à Bruma,qua dies primùm crescere incipiût, incipere voluit. Vocauit autẽ priorem Ianuariũ, in honorem Iani,Bicipitis Dei,cui & dicauit ipsas Calendas,quasi respicienti transactũ,& prospicienti ineuntem Annum; posteriorem verò Februarium,à Februo lustrationũ Deo; quòd eo mense necesse foret,vt iusta Diis Manibus solui possent,vrbem lustrare. Vnde &, quia res ad eos,qui fatis essent functi spectabat,non hæsit,quò minùs huic mensi,potiusquàm Ianuario, paris numeri dies assignaret. Heinc igitur celebre quoque Ouidianum illud euasit,

At Numa nec Ianum, nec Auitas præterit vmbras:
Mensibus antiquis præposuitque duos.

Dixi tamen Numam præposuisse vtrumque Martio, *ex communi sententia.* Nam, cùm de Ianuario quidem nemo dubitet,singulare est tamen, quod idem Ouidius post modùm insinuat, dum ait Februarium habitum fuisse vltimum Anni, quovsque Decemviri illum transtulere in secundum locum

Post-modò creduntur spatio distantia longo
Tempora, bis quini continuasse Viri.

Sed,vt pergamus rem declarare ex communiore sententia, accommodatéque ad vocatum Numæ, Pompilianumve Calendarium, Numa denique suis sedibus Calendas, Nonas, Idus reliquit, ac ipsis Ianuario, & Februario, perinde ac aliis, qui erant dierum XXIX. attribuit (tametsi ob factam immutationem, numerati æquè in omnibus mensibus fuerint xvij. ante Calendas, excepto Februario, in quo xvj.) Reliquit verò etiam Mensibus à numero dictis sua nomina; neque enim Quintilis minùs hoc fuit nomine, quàm ante; quamuis ob præmissos Martio duos menseis, septimus à primo haberetur, non quintus: sicque Sextilis, & cæteri. Fuere, ergo tunc Martius, Maius, Quintilis, October, dierum, vt priùs XXXI. Ianuarius, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, dierum XXIX & Februarius xxviij. ac facies adeò Calendarij sine Festis, aliisque Adjunctis exhibita, euasit, vt vides heic inferiùs.

Quoniam verò erat hic annus Lunaris,& Solaris eum excedebat diebus decem,aut vndecim; ac efficiebatur proinde, vt Bruma (hyemisve initium) diebus totidem singulis annis promoueretur, annive principium ipsam antecederet; sicque intra annos, v. g. treis, Bruma non initio Ianuarij, sed initio Februarij foret; ideò excogitata fuit Græcorum more Intercalatio, qua,interiecto congruo dierum numero, tantum transigeretur temporis, quantum foret opus, vt Bruma quasi retraheretur; seu, mauis Ianuarij, Annive initium in ipsam Brumam restitueretur.

Græci scilicet,cùm Lunarem annum dierum ccc. LIV. præcisè haberent,ac putarent annum Solarem dierum ccc. LXV. excedere illum diebus præcisè XI. (dies hosce dixerunt ὑπερβαίνοντας, quasi *excedenteis* aut superfluos) cœpere altero quoque anno intercalare mensem ex diebus bis vndecim, seu xxij. constantem, quem ea de causa dixere ἐμβόλιμον *injectitium*, vt altero quoque anno, seu initio tertij restitutio principij anni (quod ipsis ad Solstitium æstiuum erat)fieret.Heinc totum id temporis spatium dictum ipsis fuit τριετηρὶς, h. e. *Triennium*, quod reuerà tamen διετηρὶς seu *Biennium* fuit.

Quia verò deinceps animaduerterunt errorem ex eo subesse, quòd annus Solaris, præter dies illos integros, contineret adhuc sex horas, seu diei quadrantem, quem negligerent; quique intra annos quatuor vnius diei promotionem crearet; eam ob causam, faciendam potiùs quarto quoque anno intercalationem dierum quater vndecim, & vnius, seu xlv. (hoc est sesqui-mensis) cen-

CALENDARIVM NVMÆ POMPILII.

IANVARIVS	FEBRVARIVS	MARTIVS	APRILIS	MAIVS	IVNIVS
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
IV	IV	VI	IV	VI	IV
III	III	V	III	V	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
Nonæ	*Nonæ*	III	*Nonæ*	III	*Nonæ*
VIII	VIII	*Pridie*	VIII	*Pridie*	VIII
VII	VII	*Nonæ*	VII	*Nonæ*	VII
VI	VI	VIII	VI	VIII	VI
V	V	VII	V	VII	V
IV	IV	VI	IV	VI	IV
III	III	V	III	V	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
Idus	*Idus*	III	*Idus*	III	*Idus*
XVII	XVI	*Pridie*	XVII	*Pridie*	XVII
XVI	XV	*Idus*	XVI	*Idus*	XVI
XV	XIV	XVII	XV	XVII	XV
XIV	XIII	XVI	XIV	XVI	XIV
XIII	XII	XV	XIII	XV	XIII
XII	XI	XIV	XII	XIV	XII
XI	X	XIII	XI	XIII	XI
X	IX	XII	X	XII	X
IX	VIII	XI	IX	XI	IX
VIII	VII	X	VIII	X	VIII
VII	VI	IX	VII	IX	VII
VI	V	VIII	VI	VIII	VI
V	IV	VII	V	VII	V
IV	III	VI	IV	VI	IV
III	*Pridie*	V	III	V	III
Pridie		IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
		III		III	
		Pridie		*Pridie*	

QVINTILIS	SEXTILIS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III	*Nonæ*	*Nonæ*	III	*Nonæ*	*Nonæ*
Pridie	VIII	VIII	*Pridie*	VIII	VIII
Nonæ	VII	VII	*Nonæ*	VII	VII
VIII	VI	VI	VIII	VI	VI
VII	V	V	VII	V	V
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III	*Idus*	*Idus*	III	*Idus*	*Idus*
Pridie	XVII	XVII	*Pridie*	XVII	XVII
Idus	XVI	XVI	*Idus*	XVI	XVI
XVII	XV	XV	XVII	XV	XV
XVI	XIV	XIV	XVI	XIV	XIV
XV	XIII	XIII	XV	XIII	XIII
XIV	XII	XII	XIV	XII	XII
XIII	XI	XI	XIII	XI	XI
XII	X	X	XII	X	X
XI	IX	IX	XI	IX	IX
X	VIII	VIII	X	VIII	VIII
IX	VII	VII	IX	VII	VII
VIII	VI	VI	VIII	VI	VI
VII	V	V	VII	V	V
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III			III		
Pridie			*Pridie*		

CAPVT

fuerunt. Vnde & hoc ſpatium, quo anni principium poſt quatuor annos reſtituebatur, dictum ipſis πενταετηρὶς *Quinquennium* fuit, quod reipsâ tamen fuit ſolùm τετραετηρὶς *Quadriennium*. Fuere hac de cauſa inſtituti Ludi, agoneſve Olympici. Viſum poſt-modùm eſt commodius, duplicare hunc numerum, ſicque ἐννεαετηρίδα. *Nouennium* (ſeu potiùs ὀκταετηρίδα *Octennium*) exſpectare, vt ex habitis diebus xc. tres fierent menſes dierum tricenûm, qui vno tenore intercalarentur.

Prætereo autem, temporis progreſſu, deprehenſum fuiſſe reſtitutionem ad eundem præcisè diem non fieri, niſi poſt annos vndeviginti, ſeu dies 6940. ac ideò Metonem inſtituiſſe Periodum annorum xix. (idcircò vocatam ἐννεακαιδεκαετηρίδα) intra quam ſepties, ſeu ſeptem menſium intercalatio fieret, quáque exactâ, anni Lunaris principium in eundem præcisè cum Solari diem rediret. Et, quòd nouemdecim tamen anni non complecterentur præcisè dies 6940. ſed ſolum dies 6939. cùm dodrante, ſicque quadrans diei abundaret; eamobrem Calippum deinceps quadruplicaſſe hanc Periodum, aliámque effeciſſe annorum LXXVI. intra quam vicies-octies intercalaretur. Atque id quidem, ne memorem fuiſſe poſteriùs iſtam quoque ab Hipparcho quadruplicatam; aliáque conſimilia.

Romani itaque imitati Græcos, probârunt quidem intercalationem xlv. dierum intra annos quatuor faciendam, ac dierum xc. intra annos octo; at non cenſuere tamen intercalationem in totum quadriennium, octenniúmve eſſe differendam; ſed biennio quoque potiùs peragendam: Ac ratione ea quidem, vt ſecundo anno intercalarentur dies xxij. quarto xxiij. ſexto rurſus xxij. & octauo xxiij. atque ita porrò procedendo alternis per inſequentia octennia.

Verùm, quòd non attenderent ſuum illum annum dierum CCC. LV. maiorem eſſe vno die, quàm Græcorum annum dierum CCC. LIV. ideò breui effectum eſt, vt duobus diebus quovis biennio ampliùs, quàm par foret interjectis, ea fieret Brumæ regreſſio, vt intra annos xxx. contingeret initio Decembris, intra alios xxx. initio Nouembris, &c. Re ergo cognita, quod quovis octennio dies octo excreſcerent, & poſt tria octennia xxiv. abundarent; ea propter tertio quoque octennio non dies xc. ſed lxvj. ſolummodò intercalârunt, diſpenſatione eorum facta pro arbitrio Pontificum, quibus erat à Numa Menſium, Faſtorúmque cura commiſſa.

Videtur porrò Intercalatio à Numa primùm inſtituta; & Sacrorum quidem potiſſimùm causâ; vt illa nempe ad ſuas ſemper tempeſtates congruerent. Sic certè Antias apud Macrobium; nam quod Licinius quidem Macer originem eius ad Romulum refert, id de illa intercalatione ob duos menſeis quovis anno deficienteis intelligi poteſt. Et quod Iunius commemorat Seruium Tullum Regem intercalaſſe primum, id poteſt de mox memorata reformatione accipi; cùm ſcilicet Bruma eius tempore regreſſa iam foret in finem Septembris. Non morandum autem, quod Tuditanus, & Flauius rem ad Decemviros referunt; quando Varro ſcribit L. Pinario, & P. Furio Coſſ. qui multis annis Decemviros anteceſſerunt, fuiſſe æri inciſam legem antiquiſſimam, in qua mentio fieret Intercalationis.

Cùm Græci autem Intercalationem vltimo anni menſe confecto inſtituerent, delegere Romani Februarium (qui ipſe quoque eſſet quaſi finis anni veteris) non illum quidem iam confectum, ſed ruentem tamen, ac poſt Terminalia, hoc eſt, diem ſacrum Deo Termino, qui erat VII. ante Martias Calendas. Subjunxere verò intercalationi quinque Februarij dies reliquos, *Credo*, inquit Macrobius, *vetere Religionis ſuæ more, vt Februarium omninò Martius ſequeretur.* Prætereo verò iuxta ſententiam ex Ouidio antè relatam, fuiſſe etiam, more Græcorum, intercalationem factam in ipſo anni noui fine, ſi Februarius quidem menſis vltimus, & ſacra Terminalia die ipſius vltimo fuere,

Qui ſequitur Ianum, veteris fuit vltimus anni;
Tu quoque Sacrorum, Termine, finis eras.

Vbi annus vetus ſolùm dicitur ob illud tempus, quod à Numa ad vſque Decem-viros interceſſit.

Vtcumque ſit tamen, obſeruari poteſt, intercalatos illos nunc xxij. nunc xxiij. dies, conſtituiſſe ſpecialem Menſem, qui anno intercalationis foret quaſi decimus-tertius; quique, ex Plutarcho, *Merkedinus*, *Merkedonius-ve* appellaretur; tametſi magis vulgare fuerit, vt diceretur *Intercalarius* vel *Februarius intercalaris*.

CAPVT III.

Alia Romani Calendarij reformatio à Iulio Cæſare.

DIxi obiter intercalandi curam, vnà cum Feſtorum, & Sacrorum ſtudio, commiſſam Pontificibus, ſiue Sacerdotibus fuiſſe. Factum ergo eſt procedente, & maximè quidem Iulij Cæſaris, tempore, vt corrigere Calendarium, Faſtoſve oportuerit, *iampridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam*, inquit Suetonius, *ita turbatos, vt neque meſſium feriæ æſtati, neque vindemiarum autumno competerent.* Declarat Macrobius quo vitio laborârint Pontifices, dum poſtquam *fuiſſe tempus* dixit *cùm propter ſuperſtitionem intercalatio omitteretur*, ſubdit, *Sacerdotes, vt publicanis gratificarentur proferri, vel imminui conſultò anni dies volentibus, dies modò auxiſſe, modò retraxiſſe.* Cauſam aliam copulat Cenſorinus, cùm de Pontificibus loquens, *Sed horum*, inquit, *plerique ob odium, vel gratiam, quo quis Magiſtratu citius abiret, diutiúſve fungeretur; aut publici redemptor ex anni magnitudine in lucro, damnóve eſſet plus, minúsve ex libidine intercalando, rem ſibi ad corrigendum mandatam vltrò deprauârunt.*

Itaque Cæſar rerum potitus, & Dictator, Pontifexque Maximus cùm foret, ſic animum ad ordinandum Reipublicæ ſtatum appulit, vt non poſtremam in corrigendo Calendario aſſumpſerit curam; idque, Soſigenes cùm adeſſet, Mathematicus ex Ægypto aduectus, quem adhibere in conſilium poſſet. Et quantæ quidem fuerit diligentiæ vir Soſigenes, teſtatur Plinius, cùm de eo loquens, *Ipſe*, inquit, *ternis commentationibus, quamquam diligentior eſſet cæteris, non ceſſauit tamen addubitare, ipſemet ſemet corrigēdo*. Hoc verò authore, agnouit Cæſar non poſſe conſtantem correctionem inſtitui, niſi Annus ad motum Solis, potiuſquàm Lunæ componeretur; ac expedire, vt ita fieret, cùm præſertim annus Lunaris reducendus ſemper ad Solarem foret.

Ratio autem conſtituendi Anni à Soſigene propoſita ea fuit, vt cùm Solis curſus peragatur diebus CCC.LXV. & quadrante, Annus omninò haberetur dierum CCC.LXV. Ac, ne ob neglectū quadrantis illius, ex quo intra quadrienniū dies vnus conficitur, ita ſenſim à cōſtituto anni principio recederetur, vt Feriæ meſſiū hyeme, vindemiales vere celebrandæ forēt (quod ſanè abhorruiſſent Romani, cùm apud Ægyptios nihil timeretur huiuſmodi, apud quos neglectus illius quadrantis eandē feriā deducebat per dies anni ſingulos decurſu annorum 1460.) ne, inquam, id contingeret, ſanciretur ſimul, vt quarto quoque anno dies vnus intercalaretur; ſicque quartus quilibet annus euaderet dierum CCC.LXVI.

Cùm res placuiſſet Cæſari, ac is vellet ſemper Ianuarij Annive initium ab ipſa Bruma deducere, aut certè, quo animos ciuium nouitas minus offenderet, à proximè inſecuturo Brumam eius anni Nouilunio; idcircò Annum tum occurrentem, qui in tertium ipſius, & M. Æmilij Lepidi conſulatum incidit, producere eo vſque conſtituit, quouſque Bruma aut dies ille Nouilunij contingeret. Aduocauit ergo M. Flauium ſcribam, qui, referente Macrobio, *ſcriptos dies ſingulos ita ad Dictatorem retulit, vt & ordo eorum inueniri facillimè poſſet, & inuento, certus ſtatus perſeueraret.*

Supputatione proinde facta, deprehenſum eſt, præter dies xxiij. qui fortè eo anno Februario intercalabātur, ſupereſſe adhuc lxvij. dies, qui intercalatione abſumendi forent, vt dies ille poſſet in primum menſis Ianuarij incidere. Cæſar itaque, duos ex illis menſeis, alterum dierum xxxiij. alterum xxxiv. creauit, eoſque inter Nouembrim, Decembrimque tranſigi iuſſit; factumque eſt adeò, vt huiuſmodi annus (qui idcircò Annus Confuſionis vocatus eſt) euaſerit tum xv. menſium, vt à Suetonio dicitur, tum dierum, non CCCC. xliv. vt Macrobius habet, ſed CCCC. xlv. vt Cenſorinus ſpeciatim deducit; additis putà ad communem tunc Annum, hinc vno menſe dierum xxiij. hinc aliis ſimul duobus LXVII. ac vniuersè dierum xc.

Quòd non eſſent verò in Anno à Numa inſtituto niſi dies CCC.LV. ac decem proinde ad conſtituendum eum, qui futurus eſſet dierum CCC.LXV. deeſſent; ea de cauſa Cæſar ſic decem aſſumpſit, eoſque in menſeis conſtitutos ita diſtribuit, vt, Numæ inſtar, in quatuor illis Martio, Maio, Quintili, Octobri, nihil mouerit, ſed vt inſtituti à Romulo fuerant, dierum tricenum, ac vnius, reliquerit; at tribus ex aliis, vt putà Ianuario, Sextili, ac Decembri, binos dies adiecerit, vt proinde ipſi quoque dierum xxxj. euaderent: quatuor, verò, putà Aprili, Iunio, Septembri, ac Nouembri, ſingulos adhibuerit; vt fierent proinde dierum xxx. Denique autem menſi Februario nullum diem addidit; *Ne*, inquit, Macrobius, *Deûm Inferûm religio immutaretur.*

Quia tamen ad id vſque tempus menſis ille Intercalarius inſeri in Februarium erat ſolitus; idcircò conſtituit, vt dies quoque ille, qui foret deinceps quarto quoque anno intercalandus, ipſi pariter interiicere-tur; ſicque Februarius quarto quoque anno dierum xxix. foret. Conſtituit quin-etiam, vt veluti priùs menſis Intercalarij, ſic deinceps diei illius intercalatio fieret ſtatim poſt Terminalia, ſeptimumve Calēdas, ſeu diem xxiij. ac ante Regifugium, ſiue, ab exactis Regibus; inſtituta Fugalia, atque adeò ante ſextum Calēdas, qui tunc ex xxiv. euaderet, ob intercalationem, numero xxv. vti & vigeſimus quintus xxvj. ac ita deinceps, quouſq; xxviij. euaderet xxix. Vnde &, quia poſt diem VI. Kalendas, dicebatur bis Sexto Kalendas Martias, ſemel ſcilicet die intercalati, & ſemel die Regifugij; ea de cauſa, *Id*, inquit, ille, *Bis-Sextum cenſuit nominandum.*

Adnotandum autem, Cæſarem noluiſſe additos illos decem dies ante Nonas, aut Idus interſerere, ne religionem Nonarum, aut Iduum, (quæ ſtatuto erat die) comperendinatione vlla corrumperet; vti neque inſerere in dies poſt Idus, ne Feriarum quarumque indictionem violaret. Illos ergo potiùs delectis menſium finibus ſic adiecit, vt & Faſtos notauerit, quò maiorem daret libertatem actionibus; & non modò nullum ex iis Nefaſtum, ſed neque Comitialem etiam eſſe voluerit, ne Magiſtratuum ambitio hac adiectione augeretur.

Hac ratione & Nonæ, & Idus eo, quo fuerant, ſtatu manſerunt; nam ne illi quidem tres menſes recens facti dierum tricenûm vnius, Septimanas habuerunt Nonas, ſed id iuris ſolum relictum antiquis illis quatuor, Martio, Maio, Quintili, Octobri fuit. Soli dies ante Calendas id mutationis acceperunt, vt, cùm prius dies proximè Idus inſequens quolibet menſe, excepto Februario, foret xvii. remanſerit quidem in quatuor antiquis mox nominatis xvij. at in aliis tribus dierum tricenûm ſingulorum, Ianuario, Sextili, Decembri, euaſerit xix. in quatuor aliis dierum tricenûm, Aprili, Iunio, Septembri, Nouembri, xviij. In Februario autem ſemper fuerit xvj. etiam in anno Bis-Sextili, quòd propter diei adiectionem, non denominationis ratio augeretur, ſed vna Sexti denominatio duobus diebus competeret.

Vt

Vt agnoſcas verò, quâ proinde facie Calendarium euaſerit: id ita exhibēdum eſt, vt ad ordinem Kalendarum, Nonarū, ac Iduum, quatenus deſcriptæ heic ſunt, accedant Feſta, ac Ludi, & alia, ipſo præſertim Cæſaris tempore, ſolita adſcribi; ſcilicet, cùm facta deinceps plurium acceſſio fuerit. Præcedent autem duo ordines, quorum Vnus literis octonis ABCDEFGH, indicet dies Nundinales. Vt nobis enim vna ex Septem loco octauo ſemper rediens, Dominicam diem toto anno indicat; ſic vna ex octo, loco nono ſemper recurrens, indicabat toto anno diem Nundinarum, quo ſolebant homines ex agro in vrbem conuenire.

In Altero autem, vbicumque eſt littera F, ſignificatur dies *Faſtus*, quo nimirùm fari licebat Prætori tria verba ſolemnia, Do, Dico, Addico. Vbi N, *Nefaſtus*, quo videlicet toto non licebat. Vbi FP, *Faſtus primò*, quo licebat prima diei parte, ſeu ante meridiem. Vbi NP, *Nefaſtus primò*, quo eadem prima parte non licebat. Vbi EN, *Endotercifus*, ſeu *Intercifus*, quo horis quibuſdam licebat, non licebat aliis. Vbi C, *Comitialis*, quo haberi poterant Comitia; quæ niſi haberentur, fari tota die Prætori licebat; ſi haberentur, licebat ſolùm, vbi ea peracta forent. Vbi Q, Rex C, F, *Quando Rex* (intellige ſacrificulus) *Comitiauit* (hoc eſt in Comitium itauit) *Fas*; ſupple Prætori. Vbi Q, ST, D, F, *Quando ſtercus delatum eſt*, (ex æde Veſtæ intellige) *Fas*, ſupple eidem Prætori. Sed Calendarium habes heic inferiùs.

Sunt porrò heic duo quædam obſeruanda; Vnum, quòd Iulius Cæſar natus ad IV. Eidus Quintilis foret, ideò fuiſſe, Cæſare mortuo, hunc menſem appellatum Iulium, legem ferente M. Antonio, qui illi v. Conſuli collega cùm foret, ſuperfuit: idque à ſecundo ſtatim Annorum, qui à Iulio reformatore Iuliani deinceps appellati ſunt. Fuiſſe & Sextilem à ſucceſſoris nomine vocatum Auguſtum, non quòd Auguſtus eo menſe natus (ſiquidem natus eſt Septembri, & IX. quidem Calendas Octobris) ſed ob alias cauſas non Plebiſcito modò expreſſas, ſed etiam Senatus-conſulto, quod Cenſorinus refert ad annum Auguſtanum (victoriæve Actiacæ) xx. hoc eſt xxxvij. Iulianum; cuiúſque ecce apud Macrobium verba, *Cum Imperator Cæſar Auguſtus menſe Sextili & primum conſulatum inierit; & triumphos treis in vrbem intulerit; & ex Ianiculo legiones deducta, ſequutæque ſint eius auſpicia, ac fidem; & Ægyptus hoc menſe in poteſtatem populi Romani redacta ſit; finiſque hoc menſe bellis ciuilibus impoſitus ſit; atque ob has cauſas hic menſis huic imperio fœliciſſimus ſit, ac fuerit; Placere Senatui, vt menſis Auguſtus appelletur.*

Notum eſt autem perſeuerare etiam-num hæc duo menſium nomina; cùm alij quidam Imperatores nequicquam parem facere immutationem tentauerint; vt dum Nero voluit Aprilem appellari Neronem; Commodus Sextilem Commodum, & Septembrim Herculem: Domitianus Septembrim Germanicum, & Octobrim Domitianum: Commodus rursùs Nouembrim Exuperatorium, & Decembrim Amazonium. Quippe de omnibus dici poteſt, quod Macrobius ſpeciatim de Domitiano habet, *qui Octobrim*, inquit, *ſuo nomine inuaſerat; ſed vbi infauſtum vocabulum ex omni ære, vel ſaxo placuit eradi, Menſes quoque vſurpatione tyrannica appellationis exuti ſunt.*

Alterum, cùm Iulius Cæſar inſtituiſſet, vt quarto quoque anno intercalaretur, & numerandum intellexiſſet quartum, ſecluſo illo, quo nupera intercalatio fuiſſet facta; eueniſſe, vt illo mortuo non intelligentes rem Pontifices, quartum annum, ſuperiore illo incluſo, intellexerint, ſicque inter duos intercalareis, non-niſi duos ſine intercalatione habuerint; quovſque exactis xxxvj. annis error denique deprehenſus fuit.

Quia verò intra hoſce annos intercalatum fuerat duodecies, cùm debuiſſet ſolummodò intercalari nouies; ea-propter conſtituit Auguſtus, vt duodecim annis inſequentibus intercalatio nulla fieret, quò tres dies plus æquo intruſi tribus quadriēniis abſumerentur. Quare & correctione hoc modo inſtituta, fuiſſe intercalationem reſumptam, ſicque deinceps continuatam, vt interrupta hactenus non fuerit. Quomodo autem futurum ſit, vt interrumpatur, dicendum poſteriùs.

CALEN

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		IANVARIVS. *In Tutela Iunonis.*
A	F	K*al.*	Iano. Iunoni.
B	F	iv.	
C	C	iii.	Cancer occidit.
D	C	*Pridie.*	
E	F	*Non.*	Lyra oritur. Aquila veſperi occidit.
F	F	viii.	
G	C	vii.	
H	C	vi.	Delphin veſperi occidit.
A		v.	Agonalia.
B	EN	iv.	Media hyems.
C	NP	iii,	Carmentalia.
D	C	*Prid.*	Compitalia.
E	NP	*Id.*	Ioui Statori.
F	EN	xix.	
G		xviii.	Carmentæ, & Porrimæ Poſtuertæ.
H	C	xvii.	Concordiæ.
A	C	xvi.	Sol in Aquario.
B	C	xv.	
C	C	xiv.	
D	C	xiii.	
E	C	xii.	
F	C	xi.	
G	C	x.	Lyra occidit.
H	C	ix.	Sementinæ feriæ. Caſtori, & Polluci.
A	C	viii.	
B	C	vii.	
C	C	vi.	Regulus occidit.
D	C	v.	
E	F	iv.	Equiria in campo Martio. Pacalia.
F	F	iii.	Fidicula occidit.
G	F	*Prid.*	Deis Penatibus.

Nund.	Dies.		FEBRVARIVS. *In Tutela Neptuni.*
H	N	*Cal.*	Herculi. Lucaria. Iunoni Soſpitæ.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Lyra, & medius Leo occidunt.
C	N	*Prid.*	
D		*Non.*	Aquarius oritur.
E	N	viii.	
F	N	vii.	
G	N	vi.	
H	N	v.	Veris initium.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Genialici ludi. Arctophylax oritur.
C	N	*Prid.*	
D	NP	*Id.*	Fauno, & Ioui.
E	C	xvi.	Coruus, Crater, Anguis oriuntur.
F	NP	xv.	Lupercalia.
G	EN	xiv.	Sol in Piſcibus.
H	NP	xiii.	Quirinalia.
A	C	xii.	Feralia, ſeu Ferialia. Fornacalia. Diis Manibus.
B	C	xi.	
C	C	x.	
D	F	ix.	Deæ Mutæ, ſeu Larundæ. Feralia. Lararia.
E	C	viii.	Cariſtia.
F	NP	vii.	Terminalia.
G	N	vi.	Regifugium.
H	C	v.	Hirundinum aduentus. Arcturus veſperi oritur.
A	EN	iv.	
B	NP	iii.	Equiria in campo Martio.
C	C	*Prid.*	

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		MARTIVS. *In Tutela Mineruæ.*
D	NP	*Kal.*	Marti, Ancyliorum festum. Matronalia.
E	F	vi.	
F	C	v.	Alter Piscium occidit.
G	C	iv.	
H	C	iii.	Cancer oritur. Vindemiator oritur.
A	NP	*Pridie.*	Vestalia. Cæsar Pontifex Max. factus.
B	F	*Non.*	Veioui. Pegasus oritur.
C	F	viii.	Corona oritur.
D	C	vii.	Orion oritur.
E	C	vi.	
F	C	v.	
G	C	iv.	
H	EN	iii.	Maria aperiuntur.
A	NP	*Prid.*	Equiria ad Tiberim.
B	NP	*Id.*	Annæ Perennæ. Scorpius occidit.
C	F	xvii.	Nepa occidit.
D	NP	xvi.	Liberalia, seu Bacchanalia. Agonia.
E	C	xv.	Sol in Ariete.
F	N	xiv.	Quinquatrus Mineruæ, per 5. dies.
G	C	xiii.	
H	C	xii.	Equus occidit manè.
A	N	xi.	
B	NP	x.	Tubilustrium.
C	Q.REX	ix.	
D	C [C.F.	viii.	Hilaria. Æquinoctium vernum.
E	C	vii.	
F	NP	vi.	
G	C	v.	Megalesia.
H	C	iv.	
A	C	iii.	Concordiæ, Saluti, Paci.
B	C	*Prid.*	

Nund.	Dies.		APRILIS. *In Tutela Veneris.*
C	N	*Kal.*	Veneri. Fortunæ Virili.
D	C	iv.	Pleiades occidunt.
E	C	iii.	
F	C	*Prid.*	Megalesia, Ludi Matri Magnæ, per octo dies.
G		*Non.*	
H	NP	viii.	Fortunæ Publicæ, Primigeniæ.
A	N	vii.	Apollinis, & Dianæ natalis.
B	N	vi.	Libra occidit.
C	N	v.	
D	N	iv.	Ludi in Circo.
E	N	iii.	
F	N	*Prid.*	Ludi Cereri, per octo dies.
G	NP	*Id.*	Ioui Victori, & Libertati.
H	N	xviii.	
A	NP	xvii.	Fordicidia, vel Fordicaria.
B	N	xvi.	Suculæ occidunt vesperi.
C	N	xv.	
D	N	xiv.	Equiria in Circo maximo.
E	N	xiii.	Cerealia. Sol in Tauro.
F	N	xii.	Palilia. Romæ natalis.
G	NP	xi.	
H	N	x.	Agonia altera.
A	NP	ix.	Vinalia priora.
B	C	viii.	Palilicium oritur.
C	NP	vii.	Robigalia. Medium Veris.
D	F	vi.	Aries occidit. Hœdi oriuntur.
E	C	v.	Feriæ Latinæ.
F	NP	iv.	Floralia, per sex dies.
G	C	iii.	Canis vespere occidit.
H	F	*Prid.*	Vestæ Palatinæ. Larentalia prima.

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		MAIVS. *In Tutela Apollinis.*
A	N	*Kal.*	Bonæ Deæ. Lararia. Capella oritur.
B	F	vi.	Compitalia.
C	C	v.	Hyades, & Centaurus oriuntur.
D	C	iv.	
E	C	iii.	Lyra oritur.
F	C	*Pridie.*	Scorpius, & Nepa medij occidunt.
G	N	*Non.*	Vergiliæ oriuntur manè.
H	F	viii.	Capella oritur Cæſari.
A	N	vii.	Lemuria, vel Remuria, per treis dies.
B	C	vi.	
C	N	v.	Malum nubere. Orion occidit.
D	NP	iv.	Marti in Circo.
E	N	iii.	Æſtatis initium. Pleiades oriuntur.
F	C	*Prid.*	Mercurio. Taurus oritur.
G	NP	*Id.*	Feriæ Ioui. Mercurij natalis. Fidis oritur manè.
H	F	xvii.	
A	C	xvi.	
B	C	xv.	
C	C	xiv.	Sol in Geminis.
D	C	xiii.	
E	NP	xii.	Veioui. Agonalia. Canis oritur.
F	N	xi.	
G	NP	x.	Tubiluſtria. Volcanalia.
H	Q.REX	ix.	
A	C[C.F.	viii.	Fortunæ Publicæ. Aquila oritur.
B	C	vii.	Regifugium iterum. Arctophylax occidit.
C	C	vi.	Hyades oriuntur.
D	C	v.	
E	C	iv.	
F	C	iii.	
G	C	*Prid.*	

Nund.	Dies.		IVNIVS. *In Tutela Mercurij.*
H	N	*Kal.*	Iunoni Monetæ. Tempeſtæ.
A	F	iv.	Feriæ Marti. Carnæ Deæ.
B	C	iii.	
C	C	*Prid.*	Bellonæ, & Herculi.
D	N	*Non.*	Dio Fidio, Sancto, Semipatri.
E	N	viii.	Veſtæ.
F	N	vii.	
G		vi.	Menti, in Capitolio.
H	N	v.	Veſtalia. Aſini coronantur.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Matralia. Fortunæ, & Concordiæ.
C	N	*Prid.*	
D	N	*Id.*	Ioui Inuicto. Quinq. Min. Calor incipit.
E	N	xviii.	
F	Q.ST	xvii.	
G	C[D.F.	xvi.	
H	C	xv.	Delphin oritur totus.
A	C	xiv.	
B	C	xiii.	Mineruæ. Sol in Cancro.
C	C	xii.	Summano. Ophiuchus oritur.
D	C	xi.	
E	C	x.	
F	C	ix.	
G	C	viii.	Forti Fortunæ. Hoc, & ſequente biduo, Solſtitium.
H	C	vii.	
A	C	vi.	Orionis zona oritur.
B	C	v.	Ioui Statori. Lararia.
C	C	iv.	
D	F	iii.	
E	F	*Prid.*	Herculi, & Muſis. Populifugium.

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nundin.	DIES.		QVINTILIS. *In Tutela Iouis.*
F	N	*Kal.*	Migrationes ex ædibus in ædeis.
G	N	vi.	
H	N	v.	
A	NP	iv.	Corona occidit manè.
B	N	iii.	Populifugium.
C	N	*Pridie.*	Ludi Apollinares, per 8. dies. Fortunæ Muliebri.
D	N	*Non.*	Populifugium, Caprotinæ Nonæ. Feſtum Ancillarum.
E	N	viii.	Vitulatio.
F	EN	vii.	Cepheus veſpere oritur.
G	C	vi.	Prodromi, ſeu Eteſiæ flare incipiunt.
H	C	v.	
A	NP	iv.	Cæſaris natalis.
B	C	iii.	Fortunæ Muliebri.
C	C	*Prid.*	Merkatus, vel Merkurialia per ſex dies.
D	NP	*Id.*	Caſtori, & Polluci.
E	F	xvii.	Procyon oritur.
F	C	xvi.	
G	C	xv.	
H	NP	xiv.	Lucaria.
A		xiii.	Sol in Leone.
B	C	xii.	Lucaria.
C	C	xi.	
D		x.	Neptunalia.
E	N	ix.	Regulus oritur.
F	NP	viii.	Furinalia. Ludi Circenſes, per dies ſex.
G	C	vii.	Canicula apparet.
H	C	vi.	
A	C	v.	
B	C	iv.	
C	C	iii.	Aquila occidit.
D	C	*Prid.*	

Nundin.	Dies.		SEXTILIS. *In Tutela Cereris.*
E	N	*Kal.*	Spei, Marti.
F	C	iv.	
G	C	iii.	
H	C	*Prid.*	Leo medius oritur.
A	F	*Non.*	Saluti, in Quirinali.
B	F	viii.	Arcturus medius occidit.
C	C	vii.	Aquarius medius occidit.
D	C	vi.	Soli Indigeti, in Quirinali.
E	NP	v.	
F	C	iv.	Opi, & Cereri.
G	C	iii.	Fidis occidit. Autumni initium.
H	C	*Prid.*	Herculi. Lignapæſia.
A	NP	*Id.*	Dianæ. Vertumno. Feſtum Seruorum, & Ancillarum.
B	F	xix.	
C	C	xviii.	Delphin manè occidit.
D	C	xvii.	
E	NP	xvi.	Portumnalia. Iano.
F	C	xv.	
G	FP	xiv.	Vinalia poſteriora.
H	C	xiii.	Sol in Virgine.
A	NP	xii.	Confualia.
B	EN	xi.	Vindemiator oritur manè.
C	NP	x.	Volcanalia.
D	C	ix.	Feriæ Lunæ.
E	NP	viii.	Opiconſiua, in Capitolio.
F	C	vii.	
G	NP	vi.	Volturnalia.
H	NP	v.	Victoriæ. Ara in Curia. Sagitta occidit. Etheſiæ deſinunt.
A	F	iv.	
B	F	iii.	Mundus Cereris patet.
C	F	*Prid.*	Andromeda veſperi oritur.

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

SEPTEMBER.
In Tutela Vulcani.

Nundinæ	Dies.		
D	N	*Kal.*	Fer. Neptuno. Ioui Mæmacti.
E	N	iv.	
F	NP	iii.	Dionysia seu Vindemiæ.
G	C	*Pridie.*	Ludi Romani, per octo dies.
H	F	*Non.*	
A	F	viii.	Erebo; ariete, & oue nigra.
B	C	vii.	
C	C	vi.	
D	C	v.	Cappella oritur.
E	C	iv.	Caput Medusæ oritur.
F	C	iii.	Virgo media oritur.
G	N	*Prid.*	Arcturus medius oritur.
H	NP	*Id.*	Hirundinum discessus.
A	F	xviii.	Equorum probatio.
B		xvii.	Ludi Circenses, votiui, magni, per quinque dies.
C	C	xvi.	
D	C	xv.	
E	C	xiv.	Spica Virginis manè oritur.
F	C	xiii.	Sol in Libra. Crater manè apparet.
G	C	xii.	Romuli natalis. Merkatus per quatuor dies.
H	C	xi.	
A	C	x.	Argo, & Pisces occidunt.
B	NP	ix.	Augusti natalis.
C	C	viii.	Æquinoctium hoc, & seq. biduo.
D	C	vii.	Saturno, & Maniæ.
E	C	vi.	
F	C	v.	Veneri Genitrici. Fortunæ Reduci.
G	C	iv.	Capella manè oritur.
H	F	iii.	Hœdi oriuntur.
A	F	*Prid.*	Meditrinalia. Epulum Mineruæ.

OCTOBER.
In Tutela Martis.

Nundinæ	Dies.		
B	N	*Kal.*	
C	F	vi.	
D	C	v.	
E	C	iv.	Auriga occidit manè.
F	C	iii.	Mundus Cereris patet.
G	C	*Prid.*	Diis Manibus.
H	F	*Non.*	
A	F	viii.	Clara Coronæ oritur.
B	C	vii.	
C	C	vi.	Ramalia, Græcis Oschophoria.
D		v.	Meditrinalia. Hyemis initium.
E	NP	iv.	
F	NP	iii.	Fontinalia. Ioui Liberatori, Ludi per tres dies.
G	NP	*Prid.*	
H	NP	*Id.*	
A	F	xvii.	Ludi Plebeij. Arcturus occidit.
B	C	xvi.	
C	C	xv.	Ioui Liberatori, Ludi.
D	NP	xiv.	Armilustrium.
E	C	xiii.	
F	C	xii.	Ludi per quatuor dies. Sol in Scorpione.
G	C	xi.	
H	C	x.	Libero Patri. Taurus occidit.
A	C	ix.	
B	C	viii.	
C	C	vii.	Nepæ frons oritur.
D	C	vi.	Ludi Victoriæ.
E	C	v.	Vergiliæ occidunt.
F	C	iv.	
G	C	iii.	Vertumni Feriæ. Ludi votiui.
H	C	*Prid.*	Arcturus occidit.

KALEN

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		NOVEMBER. *In Tutela Dianæ.*
A	N	*Kal.*	Ludi Circenſes.
B	F	iv.	Arcturus occidit veſperi.
C	F	iii.	Fidicula manè oritur.
D		*Pridie.*	
E	F	*Non.*	Neptunalia.
F	F	viii.	
G	C	vii.	Mundus patet.
H	C	vi.	Clara Scorpionis oritur.
A	C	v.	Hyemis initium.
B	C	iv.	
C	C	iii.	Vergiliæ occidunt. Maria clauduntur.
D	C	*Prid.*	
E	NP	*Id.*	Lectiſternia, ſeu Epulum indictum.
F	F	xviii.	
G	C	xvii.	Ludi Plebeij in Circo, per treis dies.
H	C	xvi.	Sementis triticeæ finis.
A	C	xv.	
B	C	xiv.	Merk. per triduum. Sol in Sagittario.
C	C	xiii.	Pontificum Cœna, in honorem Cybeles.
D	C	xii.	
E	C	xi.	Liberalia. Lepus occidit manè.
F	C	x.	Plutoni, & Proſerpinæ.
G	C	ix.	
H		viii.	Brumalia per triginta dies.
A	C	vii.	Canicula occidit.
B	C	vi.	Suculæ occidere incipiunt.
C	C	v.	
D	C	iv.	
E	C	iii.	
F	F	*Prid.*	Totæ Suculæ occidunt.

Nund.	Dies.		DECEMBER. *In Tutela Veſtæ.*
G	N	*Kal.*	Fortunæ muliebri.
H		iv.	
A		iii.	
B		*Prid.*	Mineruæ, & Neptuno.
C	F	*Non.*	Faunalia.
D	C	viii.	Sagittarius medius occidit.
E	C	vii.	Aquila manè oritur.
F	C	vi.	
G	C	v.	Iunoni iugali.
H	C	iv.	
A	NP	iii.	Agonalia. Alcyonij dies quatuordecim.
B	EN	*Prid.*	
C	NP	*Id.*	Equiria, ſeu Curſus equorum.
D	F	xix.	Ambroſia.
E	NP	xviii.	Conſualia Scorpius totus oritur manè.
F	C	xvii.	
G		xvi.	Saturnalia, per quinque dies.
H	C	xv.	Sol in Capricorno. Olor oritur.
A	NP	xiv.	Opalia.
B	C	xiii.	Sigillaria per duos dies.
C	NP	xii.	Diualia, ſeu Angeronalia.
D	C	xi.	Lataria.
E	NP	x.	Larentalia, vel Laurentalia.
F	C	ix.	Iuuenales Ludi.
G	C	viii.	Solſtitium hyemale. Brumalium finis.
H	C	vii.	
A	C	vi.	Phœbo, per triduum. Delphinus oriri manè incipit.
B	C	v.	
C	F	iv.	Aquila veſpere occidit.
D	F	iii.	Canicula veſpere occidit.
E	F	*Prid.*	

CAPVT IV.

Romani Calendarij ad Chriſtianos vſus applicatio,& celebrandi Paſchatis tempus à Nicæno Concilio præſcriptum.

CÆterùm, cùm Chriſtus Seruator, imperãte Auguſto (& ſub medium quidem intermiſſæ illius intercalationis) natus fuerit, ac primi Chriſtiani intra fineis Romani Imperij vitam duxerint; ideò ipſis quoque fuit primitùs vſus Romani Calendarij à Iulio Cæſare reformati. Nempe ipſis quoque fuere iidem Menſes, idem in vnoquoque menſe dierum numerus; idem in Februario dies intercalaris; eadem Kalendarum, Nonarum, Iduum denominatio; tametſi,quod ad cætera attinet,quidpiam immutârint.

Imprimis enim, vice literarum illarum Nundinalium, literas,vocatas Dominicaleis repoſuerunt, hoc eſt pro octonis ſeptenas, quot dies in Hebdomade ſunt, quarum vna ſemper Dominica vocatur. Fecere id autem ex Iudæorum ritu, apud quos Chriſtus natus vixit, quorumque legem obſeruauit; niſi quòd Iudæi obſeruantes Hebdomadem, feſtum habuere diem ſeptimum, Sabbathum ipſis appellatum; Chriſtiani autem feſtum habuere primum,in memoriam Reſurrectionis Chriſti Domini; vnde & illi fuit Dominicæ nomen.

Quòd communis verò annus contineat hebdomades dierum quinquaginta duas, ac vnum diem prætereà; inde fit,vt his literis, nempe A,B,C,D,E,F,G,quinquagies,ac bis repetitis,ipſa litera A,diei primo anni tributa, ſuperſit etiam attribuenda diei anni vltimo; ac exinde intelligatur, ſi dies prima anni communis Dominica fuerit, vltimam quoque Dominicam fore; atque adeò diem primam anni inſequentis fore non amplius Dominicam, ſed diem hebdomadis ſecũdam; ſicque anno inſequente literam A, deſignaturam diem hebdomadis ſecundam, & literam G. Dominicalem fore.Dico autem anni communis; quoniam in anno Biſſextili,quæ litera Dominicalis ad diem vſque intercalarem eſt,eſſe deinceps non perſeuerat; verùm illius vicem ſubit, quæ ipſam proximè antecedit; adeò vt, ſi eò vſque litera Dominicalis, fuerit verbi causâ G, ſit deinceps futura F; & cùm proximo rurſus anno E, ſit futura Dominicalis; ipſa litera A, ſit deſignatura non diem hebdomadis ſecundam, neque etiam tertiam, ſed quartam.

Deinde, pro nihilo habuerunt dies Faſtos, Nefaſtos, Comitialeis; & cæteros; ac vice Feſtorum, Ludorum, cæterorúmque huiuſmodi, appoſuere ſolùm quibus diebus contigiſſet Depoſitio, obitusve Sanctorum Epiſcoporum,& Martyrum,vnà cum cœmeterio in quo quiſque ſepultus fuiſſet.Exempli causâ, menſe Ianuario, Ad IV. Idus, *Miltiadis in Calliſti.* Ad XVIII.Kal.Febr. *Marcellini in Priſcillæ.* Ad XIII. *Fabiani in Calliſti,& Sebaſtiani in Catacumbis.* Ad XII. *Agnetis in Nomentana*; atque ita de cæteris. Ex quo licet intelligi, vocatum iam Martyrologium nihil eſſe aliud, quàm primæuum hoc continuatum, amplificatumque Calendarium; & vocatum iam Calendarium nihil aliud, quàm Martyrologium ſelectum.

Tertiò,quòd eſſent apud Chriſtianos non modò ſtata,ac Immobilia,diebuſve anni certis aſſignata Feſta; ſed quædã etiam vaga,& Mobilia, hoc eſt, non quotannis ad eoſdem dies redeuntia, ſed per varios, quaſi ſubſultim,decurrentia; ideò,cùm non poſſent hæc Feſta adſcribi Calendario, & præſcribendæ tamen forent certæ regulæ,ex quibus poſſet intelligi,in quos ex Calendario dies ſingulis annis inciderent; ideò,inquam,diù,multúmque,priuſquàm aliquid hac de re conſtiterit, laboratum fuit. Et quia ſanctum Paſcha eſt veluti caput, è quo dependent cætera, cùm habito die Paſchatis, reliquorum dies facilè obtineantur; idcircò opus,ac labor fuit in præſcribendo die,quo Paſcha quoto quoque anno celebraretur.

Cùm enim Chriſtus Dominus anno ætatis XXXIV.currente,paſſurus ſub Tiberio,Paſcha pridie mortis cum Diſcipulis celebraſſet, ac idem quotannis celebrandum præcepiſſet; ſubortæ ſunt breui,ac deinceps difficultates variæ circa celebrationis tempus. Primæua inſtitutio, ab vſque exitu Iudæorum ex Ægypto, ferebat, vt quemadmodum ille exitus contingebat ſub Plenilunium, dimidiumve menſis,quo in illis regionibus nouæ fruges colligebantur, cuiuſque initium erat ſemper Nouilunium Veris initio, Æquinoctiove, ſeu antè, ſeu poſt proximum; ita in ipſius memoriam,Paſcha quotannis celebraretur, tum ſimili menſe, vocato Iudæis Niſan, qui ex ſexto factus eſt primus (quoad nempe Feſta, ſeu dies Solemneis)tum die illius decimaquarta,quæ & propter ipſam Lunæ ætatem,tempuſve à Nouilunio exactum, appellata eſt decimaquarta Luna. Scilicet, vt annus, ſic menſes, Lunares (ſaltem quod ad Sacra) apud Iudæos fuiſſe videntur.

Primi itaque Chriſtianorum non alia, quàm Iudæorum computandi ratione vſi (& maximè quidem,donec primi quindecim Ieroſolymorum Epiſcopi ex Circumciſione, ſeu Iudæi fuerunt) obſeruauere quidem omnes eundem anni menſem; verùm, cùm Paſchæ nomine ſignificetur Tranſitus; & factus à Chriſto Tranſitus duplex fuerit, Prior quidem ex vita in mortem, quo die crucifixus fuit,feriâ ſcilicet hebdomadis ſextâ; Poſterior verò ex morte in vitam,quo die reſurrexit à mortuis, feriâ nempe primâ, vocata deinceps Dominicâ: ea propter alij exiſtimârunt celebrandum Paſcha ipſo die Crucifixionis, vnde & fuit dictum σταυρώσιμον Paſcha; alij die Reſurrectionis, vnde & Paſcha dictum ἀναστάσιμον fuit. Prætereo autem,licet Crucifixionis dies videatur Iudæis fuiſſe Luna XIV.quòd,ex B.Ioanne,fuerit Paraſceue,& Iudæi non fuerint ingreſſi in Prætorium, vt non contaminarentur,ſed eo veſpere comederent Paſcha; Sanctos tamen Patres, vt deinceps citandos Theophilum, Cyrillum, Ambro

Ambrosium, eam habuisse xv. superiorem verò, quòd Christus ab vsque antecedente comedisset vespere, xiv. Lunam reputasse.

Breui porrò in id consensit maxima Christianorum pars, vt Pascha celebraretur die Dominica Lunam xiv. proximè insequente (adeò vt, etiam cùm Luna xiv. in Dominicam incideret, Pascha in sequentem transferretur) eáque de re Epistola B. Pij Papæ circiter annum Christi 150. exstat. Qui autem deinceps aut superfuere, aut exorti fuere, qui contenderent, retinendam esse cum ipsis Iudæis diem, vel Lunam xiv. ij ab Orthodoxis habiti fuere Hæretici, Quarta-decimanique vocati. Nisi quòd tolerabiliores sunt visi, quibus placuit, si decimaquarta Luna incidisset in ante VIII. Kalendas Aprilis, seu Martij xxv. quo Christum passum persuasio erat, celebrari Pascha debere; quotacumque tandem ea dies hebdomadis occurreret: qui quidem mos diu in Gallia speciatim fuit obseruatus.

Non ea tamen sola fuit difficultas. Nam, cùm primus mensis deberet à Nouilunio incipere, quod foret veris initio, seu Æquinoctio propius; ac Luna adeò xiv. esse non posset aliquo die Æquinoctium antecedente; sed vel die ipso Æquinoctij, vel consequente aliquo; ideò controuersia fuit multa, quòd non constaret satis, quo die Æquinoctium contingeret, neque quæ dies mensis, seu Luna decima quarta habenda foret. Videlicet crassa nimis videbatur Iudæorum computatio; qui & Æquinoctium habebant æquo anticipatius; & Cyclo vtebantur Heptaeteridum duodecim, seu octoginta quatuor annorum (addita nempe ad Calippi Periodum octaeteride) quo Nouilunia tamen in eosdem dies non restituebantur, vt ipsi putabant.

Hoc de negotio cùm Papa Victor scripsisset ad Theophilum Cæsariësem Episcopum, sub annum Christi Domini 196 conuocauit ille Cæsaream circumvicinos Episcopos; eóque in Concilio constitutum fuit, vt, quia Mundus creatus fuisset in die verni Æquinoctij, exsistente Dominica (eâ scilicet credebatur Æquinoctium contingere Iulij Cæsaris tempore) Quia eâdem Christus surrexisset, Passione triduo antè incœpta (à die nimirum 22. qua Iudas eum prodiderat.) Quia rursus mensis integer consecratus à Deo fuisset celebrationi Paschatis, ac intra mensem hebdomas, in quam decima quarta Luna incideret. Constitutum, inquam, fuit, vt celebrandi Paschatis limites forent à die Martij 22. in diem Aprilis 21. ac prætereà, à Luna xiiij. intra illos limites cadente, in Lunam xxj. provt Dominica post Lunam decimam quartam contingeret.

At verò, quia simul decretum nihil fuit circa diem habendi quotannis Nouilunij, ex quo Luna decima-quarta, eáque Paschalis supputaretur; ea de causa fuere subinde varij Cycli excogitati ad Lunæ ætatem cognoscendam, quales, præter Iudaicum 84. annorum, fuere, alius quidem annorum 30. alius 25. alius 16. seu duarū Octaeteridum, ex quibus Hippolytus Episcopus Portuēsis sub annum Christi 222. Ἑκκαιδεκαετηρίδα, Cyclumve annorum xvj. confecit, præter cæteros celebrem; quovsque Anatolius Episcopus Laodicenus sub annum 275. Cyclum Decem-nouennalem induxit. Induxisse certè memorat Eusebius: tametsi Beda Eusebium ipsum composuisse primum talem Cyclum dicat. Hic porrò Cyclus fuit quidem temporis progressu commodissimus omnium visus; verùm, non quatenus descriptus ab ipso Anatolio, qui & duo tantum Bis-sexta per totam Cycli seriem agnouit; &, constituto Æquinoctio ad diem Martij 25. constituit Paschalis celebrationis limites diem Martij 27. & Aprilis 25. sanxitque, si Luna xiv. in Dominicam incideret, posse eâ Pascha celebrari; adeò proinde, vt celebrationem à Luna xiv. in xx. extenderit. Meminit ille diuersæ iam apud Gallos computationis.

Successit deinde anno Christi 328. (nisi malis cum plerisque dicere 325.) successit, inquam, generale, ac celebre illud Nicænum Concilium, quod Cyclum quidem Decem-nouennalem, peritis viris in consilium adhibitis, retinendum censuit; sed quia tamen tam circa ipsum, quàm circa diem Æquinoctij difficultates supererant variæ; idcircò rei definiendæ curam demandauit Alexandrinæ Ecclesiæ; ob antiquam apud Ægyptios, ac in ea præsertim vrbe, Astronomiæ peritiam; vt re deinceps communicata cum Romano Episcopo, & ex illius indictione Ecclesiis longinquioribus, Pascha eodem die celebrari à Christianis omnibus posset.

Res proinde sic fuit peracta, vt post annos demum 50. B. Theophilus Alexandrinus Episcopus & Cyclum annorum 418. seu 22. Cyclorum Decem-nouēnalium condiderit, & Canonem, seu Tabulam, vt iam dicimus, Temporariam, ab anno 380. in centum annos extenderit, in qua & Luna xiv. & Paschalis Dominica quoto quoque anno ostenderetur; ídque præfatus, Æquinoctium xij. Kalendas Aprilis, hoc est die Martij xxj. contingere (vt nempe studiosiùs, ex mente Concilij obseruatum fuerat) & quandocumque Luna xiv. in Dominicam diem incideret, Pascha in insequentem, seu post septem dies, differendum esse.

Subscripsit statim S. Ambrosius, sub idem tempus cùm scriberet. Quippe & probati à Concilio Decem-nouennalis Cycli meminit, & mentione facta supputationis Ægyptiorum, ac definitione Alexandrinæ Ecclesiæ, admisit explicatiùs, posse Pascha à Luna xv. in xxj. celebrari, & nihil vetare proinde, quò minus, etiam vij. Kalendas Maias, seu die xxv. Aprilis, Pascha celebretur; si nempe Luna xiv. in diem eius mensis xviij. eámque Dominicam, inciderit.

Beatus Cyrillus itidem Alexandrinus Episcopus, sub annum 440. vbi etiam meminit decreuisse Concilium, vt quoniam apud Alexandriam talis esset reperta Ecclesia, quæ in huius rei scientia clareret, ideò per ipsam indicaretur in singulos annos Romanæ Ecclesiæ,

fiæ,quo die,& quota Luna Pafcha celebrandum occurreret; tum adiecit, fe reduxiffe memoratum Cyclum beati Theophili 418. annorum ad annos 95. hoc eft, ad quinque Cyclos Decem-nouēnaleis, quot nempe neceffarij erant, vt poftquàm Pafcha foret die Martij 22. (feu quàm citimè poteft) celebratum,eodem rurfum die poffet celebrari.

Cùm proinde fub idem tempus fanctus Leo Papa hæreret de die, quo indicenda foret celebratio Pafchatis anno 444. ac requifiiffet beati Cyrilli fententiam, Refponfio eius fuit celebrandum Pafcha ix. Kalend. Maij, feu die Aprilis 23. (quod idem etiam illi refpondit B. Pafchafinus Lilybæanus Epifcopus) tametfi eo anno Latini (exceptis tamen Mediolanenfibus, propter beatum Ambrofium) indicerent Pafcha ad vij. Kalendas Aprilis, feu Martij 26.

Et cùm deinceps idem fanctus Leo, prouideret parem circa annum 455. difficultatem, quòd iuxta Cyclum Latinorum deberet Pafcha contingere ad diem xv. Kal.Maias, feu diem Aprilis 17.iuxta Alexandrinum verò,hoc eft,beatorum Theophili,& Cyrilli, ad viii.Kalend.feu diem Aprilis 24.quę aliunde quoque excederet limitem nō modò primitùs præfcriptum diei 21. fed etiam illum, qui haberi poffet, ob biduum à die Paffionis in Refurrectionis Dominicam, die 23. idcircò hacce de re fcripfit ad Marcianum Imperatorem, vt eliceret,quam & fecum communicaret, Ægyptiorum, Alexandrinorúmve, vbi hæc expendiffent, fententiam. Cúmque Marcianus hacce de re follicitaffet beatum Proterium Alexandrinum Epifcopum, beati Cyrilli fucceffforem; refcripfit ipfe Proterius fusè ad fanctū Pontificem,multífque oftendit nō alia,quāAprilis die 24.Pafcha celebrandū.

Et fanctus quidem Leo Pafcha eo die celebrandum indixit; verùm quia Latini variè obmurmurabant, Profpérque fpeciatim obiecit, rem fuiffe Proterij pertinacià obrentam,& nunquam deinceps imitandam,quoniam exitialem offenfionem attuliffet; eamobrem, vt impofterùm à diffidiis caueretur, & quid rei foret agendum conftaret,Hilarus Romanus Archidiaconus, & poftea quoque fancti Leonis in Pontificatu fucceffor,Victorium Aquitanum harum rerum peritum adhortatus eft, vt diligenter inquireret, vnde inter Græcos, Latinófque oriretur diuerfitas; quò diffono opinionis errore fublato,fidelium vniuerfitas poffet, dubiis omnibus expedita, idem tenere.

Victorius igitur fub annum 457.attendens inter cætera, nullum neque 84. neque 95. neque 1000. neque plurium annorum Cyclum fic refumi poffe, vt annis deinceps confequentibus inferuiret, donec talis effet, qui omneis varietates ex commiftione Cycli Decem-nouennalis cum Dominicalibus literis, iífque per annos quaternos binis, exortas complecteretur; ideò talem excogitauit, ac effe deprehendit Cyclum annorum 532. Quare & feriem eius contexuit, & principium duxit ab anno Paffionis Dominicæ, quam & retulit ad Rufini, ac Rubellij Geminorum Confulatum. In ipfo autem dies Pafchatis in fingulos annos medio quodam modo inter Latinorum praxin,& Alexandrinorum inftitutum, deduxit.

Siquidem Latini volebant xiv. Pafchalem Lunam poffe etiam contingere die Martij 18. quæ, fi foret Sabbathum, celebrandum effet Pafcha, non die fequente 19. fed octiduò pòft; ac poffe folùm tum celebrari die 20. cùm Luna xiv. incidente in diem 18.ea foret hebdomadis vi. Alexandrini contendebant non poffe Lunam xiv. ante diem 21. contingere; ac poffe Pafcha celebrari die 22. fi Luna xiv. incidiffet in Sabbathum: Victorius autem cenfuit, Lunam quidem xiv. non debere contingere ante diem xxi. at non poffe tamen Pafcha celebrari, die 22. fi nimirùm Luna xiv.incidiffet in Sabbathum;fed folùm die 23.fi incidiffet in Feriam vi. Ac pari modo,cum Latini vellent non poffe extendi Pafcha vltra diem Aprilis 21. aut ad fummum 23. Alexandrini extendi poffe ad vfque 25. Ipfe extremum limitem conftituit 24.

Huiufcemodi porrò Cyclum, fiue Canonem Victorianum Orientales quidem omnes planè rejecerunt; Ex Latinis autem, partim aliqui approbârunt, partim aut prifco adhærere, aut amplecti etiam Alexandrinum maluerunt. Qui præcipuè verò ipfum probauere, Galli fuere Epifcopi; ipfi videlicet in iv. Aurelianenfi Concilio, fub annum Chrifti 540. celebrato, fanxerunt, vt Pafcha à Sacerdotibus omnibus fecundum Victorij laterculum celebraretur: ipforúmque decretum ad tempora vfque Caroli Magni, & Ludouici Pij obferuatum per Galliam fuit.

Tametfi autem fuerit Cyclus antiquatus, quod ad dies fpectat celebrationis Pafchatis; generatim tamen annorum reuolutione fpectata, vifus femper eft id commodi habere, quòd, vt iam attigi, ex annis 532.conftans, poffet, vbi foret exactus, refumi, & tota alia 532. annorum ferie, tum Lunam xiv. tum dię Pafchatis, Pafchalémve Dominicam ad eofdem Dies demonftrare.

Ipfe nimirum Magnus eft Cyclus, qui ex 19.in 28. multiplicatis componitur; hoc eft, creatur ex duobus Cyclis, Vno Decem-nouennali, poft quem exactum Nouilunia ad eofdem dies anni, ac eadem ferie redeunt; vnde & Cyclus Lunæ vocatur, & Numerus etiam Aureus dicitur (fiue ex infigni vfu, quem præftat; fiue quia pridem fuit, vt aiunt, literis aureis exhibitus) Altero Viginti-octennali (fic enim loqui liceat, vt cum vfu analogia fit) poft quem exactum Dominicæ ad eofdem dies, eodémque ordine reuertuntur: Vnde & appellatur Cyclus literarum Dominicalium, & plerumque etiam Cyclus Solis, non alia ratione, quàm quòd qui primi Hebdomadis dies à Planetis denominârunt, vt diem fecundam dixere diem Lunæ, tertiam diem Martis, quartam Mercurij, &c. fic primam dixere diem Solis; ac dies proinde Dominica, & dies Solis eadem fit. Quare & fit exinde, vt hic 532. annorum Cyclus varietatem omnem, quæ ex illorum duorum commiftione oritur,complectatur.

Nam,

Nam, vt familiariùs rem dicam; si habe-retur solùm Lunæ xiiij. ratio, satis esset Cy-clus Decem-nouennalis (supposito aliunde, quòd & Nouilunia, & Plenilunia & aliæ Lunæ phases ad eosdem anni dies constan-ter post annos nouemdecim redirent) At quia habetur præterea ratio diei Dominicæ inse-quentis; & quæ dies certo anno Dominica fuit, eadem nouemdecim pòst annis Domi-nica ampliùs non est; ideò adhibendus est etiam literarum Dominicalium, seu Domi-nicas indicantium Cyclus.

Ac si illa quidem Bis-sexti interturbatio nulla foret, & eædem septem Dominicales literæ septenis quibusque annis ad eosdem dies indicarent Dominicas; sicque ad id mu-neris Cyclus Septennalis sufficeret; tunc ad complectendum omnem varietatem suffice-ret 7. ducere in 19. vnde crearetur Cyclus annorum 133. quibus exactis, hinc Nouilu-nia (ac Lunæ adeò decimæquartæ) illinc dies Dominicæ ad eosdem dies, eodemque ordine redirent: Verùm, quia Bis-sexta quaternis quibúsque annis interuenientia interrum-punt hunc ordinem: neque idem redire li-terarum ordo, nisi post exactos quatersep-tem, seu viginti-octo annos potest; Ideò fuit potiùs adhibendus Viginti-octennalis Cy-clus, qui in Decē-nouennalem multiplicare-tur. Sic enim exactis vicies octies 19. seu 532. annis; & Nouilunia) ac Lunæ adeò decimæ-quartæ) & Paschales Dominicæ ad eosdem dies, eadémque serie seruata, recurrunt.

CAPVT V.

Paschalis temporis occasione Cyclus De-cem-nouennalis seu Numerus Aureus in Calendarium introductus.

SEptuaginta post Victorium annis, seu sub annum Christi 526. insequutus est Dio-nysius Exiguus, cuius nomine supersunt duæ quædam Epistolæ ad negotium hoc valdè at-tinentes. An ipse sit, quem Cassiodorus eius coætanæus Monachum dicit natione Scy-tham, sed moribus omninò Romanum, & in vtraque lingua valdè doctissimum: an alius, qui vulgò cum eo confundatur, quem scribens Beda post annos ducentos Abbatem dixit, non dispùto. Obseruo solùm, Epistola-rum eiusmodi Authorem eum fuisse, qui à Petronio Episcopo, multísque aliis circa eandem de celebrando Paschate difficulta-tem interpellatus, quid sentiret, edixerit.

Respondit nimirùm standum prorsùs esse à Nicæno Concilio, neque aliam esse mentis Concilij interpretationem habendam, quàm quæ exstaret tradita non modò à commemo-ratis Theophilo, Cyrillo, Proterio; sed etiam à beato Athanasio, qui ipsi Concilio inter-fuisset; ab insequuto non multò pòst An-tiocheno Concilio; à venerabili Paschasi-no Lilybitano Episcopo, qui Chalcedonensi præsidens Concilio, Sancti Leonis nomine, non rescripsisset ad eum in aliam, quàm B. Proterius, sententiam.

Cùm videret porrò Dionysius desiturum post annos sex beati Cyrilli Canonem anno-rum 95. alium totidem annorum contexuit, cui & annos residuos ex Beati Cyrilli Cano-ne præfixit, & admonüit illis exactis, non hunc resumendum, sed ineundum suum. Sunt verò quædam notatu digna quæ circa suum præstitit.

Primò enim illud, singulare fuit, quòd, cùm Annorum series in Canone beati Cy-rilli, ab anno Diocletiani 153. incœpta, ni-hil aliud foret, quàm eorumdem annorum Diocletianeorum cōsequutio; ipse indignum ratus Circulis Sacris innectere impij Tyran-ni, persequutorísque memoriam; satius du-xit seriem Annorum ab ipsa Christi Domini Incarnatione adhibere. Ac disertè quidem expressum non exstat, à quoto vsque Chri-sti anno Canonem suum inchoauerit; sed ex Characteribus tamen eius anni, quo scri-psit, intelligimus illum sex annis ipso poste-riorem fuisse 533.

Vtcumque sit verò, effectum est inde, vt cùm eò vsque ipsi etiam Christiani annos computarent, aut Vrbis, aut Consulum, aut vitæ Imperatorum, aut simili alia cum Eth-nicis ratione (nisi quòd speciale caput fece-rant ab vsque Diocletiani Regno, sub quo memorabile foret passos fuisse tot Martyres; vnde & Martyrum Æra fuit dicta) effectum est, inquam, vt Christiani deinceps paullatim assueti numerationi annorum ab Incarnatio-ne Dominica fuerint; ac vno, alterove, aut saltem tertio pòst sæculo, totus Christianus orbis hanc annorum numerandorum ratio-nem fuerit amplexatus. Id nempe, ex quo Galli quoque circa tempora memorata, Vi-ctorij Canonem deserentes, Romanum Canonem admiserunt, in quo non ampliùs anni Passionis, vt Victorius adscripserat, sed Incarnationis, aut Natiuitatis, Dionysij se-rie continuata, adhibuerunt. Quò minùs est mirum, si quia primam illi occasionem Dio-nysius fecit, idcircò Æra Incarnationis etiam Dionysiana dicatur.

Quia verò etiam Cyclus annorum 532. Dionysianus plerísque habetur (tametsi ipse illius nusquam in Epistolis meminit, neque se alium instituisse quam Cyrillino parem autumauit; cùm ex deductis iam constet hu-iuscemodi Cyclum esse Victorianum origi-ne) fortè res ex eo peruulgata est, quòd con-tigerit Cyclum illum Dionysij annorum 95. incipere statim ab exactis à Christo annis 532. sicque primus annorum deinceps fu-turorum 95. fuerit quoque annorum 532. primus. Quanquam potuit quoque Diony-sius allici ad hunc numerum annorum 532. deducendum, ex conspiratione quadam trium interuallorum; quæ continentia sin-gula Decem nouennaleis aliquot Cyclos in-tegros, deprehenderentur vniuersè viginti-octo, atque adeò annos 532. continere.

Scilicet, cùm beatus Cyrillus alligasset primum annum sui Canonis ad annū Dio-cletiani 153. & notum foret hunc Canonem ad annum vsque Diocletiani 147. inclusum continere Cyclos Decem-nouennaleis 5.

attendere

attendere facilè potuit annos Diocletiani 152. antecedenteis, continere Cyclos præcisè 8. qui additi ad alios 5. forent 13. Fortè & attendit, quia Christus anno Imperij Tiberij xv. fuisse legeretur annorum circiter 30. atque idcircò Incarnari, Nascique debuisset circiter annum Imperij Augusti xlij. Attendit, inquam, posse appositè inter istum Augusti annum, & Diocletiani primum, vsurpari Cyclos Decem-nouennaleis 15. continenteis annos 285. quot deduci quoque ex Fastis Consularibus viderentur. Sic igitur ille deducere potuit, vt 28. Cyclos ex his 15. ad illos 13. additis, ita & num. ann. 532.

Ac fortassis quidem euênit, vt ad colligendum annos à xlij. Augusti ad Diocletiani 1. interceptos, non exactiores habuerit Fastos, quàm Cassiodorus contemporaneus, imò & quàm ipse Victorius, à quo aliquot Consulatus prætermissos, variéque interpolatos constat; quippe, si habuisset, deprehendisset fortè duos annos fuisse ampliùs interiiciendos, eóque casu annum Diocletiani primum referendum fuisse non ad annum Christi 286. sed ad 288. Sed rem discutiendam Chronologo eximio, amicóque optimo Ludouico Fabro relinquo: ipse quippe hic nihil aliud, quàm attingo cursim, quod Dionysij opinione praxique, vt reputatur, supposita, ad Calendarij constitutionem intelligendam præsertim confert.

Secundò itaque supponendo Dionysium ad Cyclum illum primum annorum ab Incarnatione 532. respexisse; vt peruidit illum ex ductis in se mutuò Cyclo Lunari 19. & Solari 28. constare; ita sanè agnouit debuisse vtrumque, hoc est, tam Solarem, quàm Lunarem, recto ordine procedendo, cum ipsomet anno Incarnationis incipere; atque idcircò secundum Cyclum sic quoque inchoari debere, vt anno 533. apponeretur, ex Cyclo Lunari 1. & ex Cyclo Solari 1. seu Litera Dominicalis G (nempe hæc prima habenda est, quòd literæ Dominicales se in annorum serie retrogrado ordine consequantur) aut certè, quia annus erat Bis-sextilis, literæ geminæ G F: Anno autem 534. ex Cyclo Lunæ 2. ex Cyclo Solis 2. seu litera E, atque ita deinceps: Verùm, cùm de Lunæ Cyclo id licuerit, de Cyclo tamen Solis non licuit, quòd literæ Dominicales iam tum in vsu forent, ac eo repertæ ordine, vt anno illo 533. indicantes in Calendariis Dominicas Literæ forent non G F, sed D C, quæ non potuissent absque insigni perturbatione immutari. Quocirca & Cyclus Solaris, seu literarum Dominicalium talis fuit seruandus, qualem reperiri ipsum contigit, hoc est, anno 533. non 1. sed 9. scilicet literæ DC, loco nono à GF, in ipsa Cycli literarum Dominicalium serie occurrunt.

Adnotandum interim est, quod ex iam dictis elicitur, annum illum, qui fuit Dionysio 533. ab eo, quo Christus est Incarnatus, ac natus, esse eum, quem octiduo post Natiuitatem, seu Kalendis Ianuarij Natiuitatem proximè consequutis incœptum, numeramus, ac dicimus 532. Atque adeò, quem nos annum primũ Christi habemus, fuisse secundum Incarnationis, ac ideò illi cõpetiisse ex Cyclo Lunæ 2. ex Cyclo Solis 10. seu literam Dominicalẽ B, quatenus anno Incarnationis, non secùs ac anno ab illa 533. competere debuit ex Cyclo Lunæ 1. ex Cyclo Solis 9. seu litera gemina DC, si illius vsum tùm fuisse, retrogressione quadam, fingamus.

Vnde & licet intelligi, si habere velimus Cyclum, Periodumve annorum 532. in quo tam Lunæ, quàm Solis Cycli simul incœperint, ac desierint; annum anno Incarnationis superiorem esse requirendum. Comperiemus autem Cyclum, quem tempore Incarnationis fluxisse concipimus, debuisse incipere anno ante Christum, vt nos numeramus, 456. Quo pacto alius deinde cœpisse debuit, anno post Christum natum 76. aliúsque iterùm anno 608. alius rursùm anno 1140. neque secus alius incœpturus est annis ab hinc 18. anno scilicet 1672. Quanquam in eo non deprehendes ampliùs literas Dominicaleis G F, sed C B, propter innouationem factam in Reformatione Calendarij anno 1582. de qua dicendum posteriùs est.

Tertiò, cùm Dionysius Alexandrinorum, sanctique præsertim Cyrilli insistendo vestigiis, Cyclum Lunæ inter cætera, vno tenore continuatum in Canonem induxerit; quia Latinis tamen familiaris erat etiam Circulus Lunaris vocatus, ipse quidem etiam annorum nouemdecim, sed non tamen simul cum Alexandrino incipiens; ideò illum quoque retinuit; ipsum scilicet cum Alexandrino ita copulans, vt numero licet differrent, eiusdem tamen vsus forent. Distinctionis autem gratiâ inscripsit illum Circulum Lunarem, Alexandrinum verò Dece-nouennalem; ac annum huius primum cum decimo-septimo illius connexuit. Quanquam ex eo habuit Decem-nouennalem præcipuum, quòd ad ipsius, non ad alterius seriem alligauit Embolismos, de quibus posteà dicendum est: vnde & sensim solus remansit, ac Numeri Aurei titulo celebris euasit.

Quartò habuit quoque Dionysius, vti & priùs etiam Victorius, rationem Cycli Indictionum, siue annorum Quindecim. Si verum sit porrò Numeri huius caussam repetendam esse ex numero annorum, qui à Constantini Quinquennalibus in Vicennalia decurrerunt; cùm aliunde constet Nicænum Concilium celebratum fuisse anno Vicennalium (& Nicomediæ quidem actorum, per quæ Patres Concilij inuitati ab eo fuerint) & videantur Christiani non alia de caussa vsi Indictionibus, quàm vt temporis, Actorumque Nicæni Concilij conseruaretur memoria: verisimile est, Dionysium respexisse ad id, quod dictum est antè, celebratum fuisse Concilium anno Christi 328. quandò eo, quo scribebat anno 526. fuisse dixit Indictionem, Indictionisve annum IV. prorsùs, vt Indictionibus ab anno 328. (aut, si velis ab anno Quinquennalium 313.) incœptis.

Atque id quidem, tametsi Victorius, quasi Concilio celebrato anno 325. ab illo exordium duxisset: quippe anno 457. quo Canonem

nem edidit,non x.sed xiii.Indictionis annum adscripsit. Præterea autem non defuisse, qui, licet ante hæc tempora nulla Indictionum mentio habeatur, velint tamen eas incœpisse, alij ab anno primo Iulij Cæsaris; alij à secundo Augusti; alij aliundè; quod edisserere ab hoc loco alienum est. Id verò notandum, inualuisse, ac etiamnum perseuerare Dionysij praxin deducendi Indictiones à Christi anno seu 328. seu 313. adeò proinde vt si illas retrocedendo ad primum vsque, quem numeramus, Christi annum reduxeris, deprehensurus illum fis fuisse annum Indictionis quartum.

Illud verò & heic attendendum; cùm totus Cyclus appellandus videretur Indictio, moris tamen esse, vt quisque illius annus Indictio vocetur; nempe annus primus Indictio prima,annus secundus Indictio secunda, atque ita de cæteris.Quod idem quoque attendendum est Cyclo tam Lunari,quàm Solari aduenire. Annus enim primus Cycli v.c. Lunaris,dicitur Cyclus Lunæ primus; annus secundus, Cyclus secundus,&c. Neque secùs fit, cũ pro Cyclo Lunæ, dicitur Aureus numerus; tã enim Aureus numerus dicitur tota nouemdecim annorũ reuolutio,quàm quilibet illius annus, vt Aureus numerus primus, Aureus numerus secundus, &c. Quod hîc ideò præmoneo,quia ita deinceps breuitatis causâ plerumque loquemur.

Quintò, Dionysius B. Cyrilli imitatione Canonem, seu Tabulam, mauis, Temporariam contexuit in annos 95. facto initio à memorato anno 533. Distinxit autem in eo varias Series, seu Columnas, vel Ordines,in quorum I. Christi annos deduxit; In II. annos Indictionum; In III.annos Cycli Lunaris; In IV.annos Cycli Decem-nouennalis; In V.dies Epactaleis; In VI.Lunas Decimasquartas; In VII.Dominicas,seu dies Paschatis; In cæteris alia.Quo pacto, eo quo scripsit, anno, esse dixit,Indictionem IV.Lunarem Cyclum XI. Decem-nouennalem XIV. &c.

Sextò demùm, videtur simul Romanum Calendarium, quòd ad Cycli Lunæ,Numerive Aurei introductionem attinet, Alexandrini instar composuisse. Quippe Alexandrini anni sui principium,priùs,Romani respectu, vagum iam defixerant (& retinendo quidem menseis omneis,veluti priùs,dierum tricenûm,addendóque semper ad finem,non dies solùm quinque, sed quarto etiam, seu Bis-sextili sex)defixerant, inquam,ipsum anni principium, siue diem primum Mensis primi Thoth ad iv.Kalendas Septembris seu diem Augusti 29. ac ab illo vsque Aureum Numerum distribuerant per totum annum.

Quare & fuit quidem Dionysio transsumptione vtendum; sed labore tamen non magno; quando ipsi quoque Alexandrini suos & Menseis, & mensium dies sic Romanis accommodabant,vt quis-nam cuique responderet, aut ad latus apponerent,aut vno verbo declararent. Multò autem magis tam Antiocheni, quàm Constantinopolitani,qui paucorum dierum propinquitate illecti,diem anni primum ipsas Septembris Kalendas statuebant; adeò vt menseis solo ordine à Romanis diuersos haberent. Ex quo & manauit,vt Græci etiam-num sui Menologij principium ducant à Kalendis Septembris.

Vt-cumque autem sit, videtur ex eo maximè tempore Romani Calendarij facies ea fuisse, quæ heic exhibetur; nisi quòd Festa non adhibeo, quæ & suppleri abunde ex eo poterunt, quod agendo deinceps de ipsiusmet Reformatione,exhibendum erit.

In hoc itaque Calendario, quatuor ad vnumquemque mensem sunt Columnæ, seu Ordines, quorum Extremus,seu qui ad dextram, nihil aliud est,quàm series dierum cuiusque mensis, cyphris,notisve Arabicis,quæ iam sunt vulgares, descripta. Antecedens, consueta est,& Romanis notis,vt priùs,conscripta distributio in Kalendas,Nonas,Idus, diésque,qui ante ipsas sunt.

Qui hunc præcedit, series est literarum Dominicalium, circa quam id solùm notandum, quòd, cùm septenæ literæ designent dies septem cuiuslibet Hebdomadis, mos est Ecclesiæ per-antiquus, vt dies isti Feriæ dicantur, & numero potius discernantur, hoc modo, Feria i. Feria ii.Feria iii.&c. quàm Ethnico illo, & vulgari more,indigitãdo ipsas diem Solis, diem Lunæ, diem Martis, &c. quod iam etiam innuimus; vti & quòd non tam Feriam i. dicamus, quam Dominicam; cùm & moris sit Feriam septimam,Hebræorum ritu, Sabbathum vocare. Præterea autem Ferias dictas, (vel B. Hieronymo referente) quòd, cùm primi Christiani Ecclesiasticum, siue Solemnitatum Annum inchoarent à Paschate, ac prima Hebdomade tota feriarentur (vtcumque feriemur nunc solùm dies treis) cæterarum quoque Hebdomadum dies fuerunt vocati Feriæ, primæ illius imitatione.

CALEN

CALENDARIUM ECCLESIASTICUM VETUS.

IANUARIUS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
III	A	*Kalendæ*	1
	b	VI	2
XI	c	V	3
	d	IV	4
XIX	e	III	5
VIII	f	*Pridie*	6
	g	*Nonæ*	7
XVI	A	VIII	8
V	b	VII	9
	c	VI	10
XIII	d	V	11
II	e	IV	12
	f	III	13
X	g	*Pridie*	14
	A	*Idus*	15
XVIII	b	XVII	16
VII	c	XVI	17
	d	XV	18
XV	e	XIV	19
IV	f	XIII	20
	g	XII	21
XII	A	XI	22
I	b	X	23
	c	IX	24
IX	d	VIII	25
	e	VII	26
XVII	f	VI	27
VI	g	V	28
	A	IV	29
XIV	b	III	30
III	c	*Pridie*	31

FEBRUARIUS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	d	*Kalendæ*	1
XI	e	IV	2
XIX	f	III	3
VIII	g	*Pridie*	4
	A	*Nonæ*	5
XVI	b	VIII	6
V	c	VII	7
	d	VI	8
XIII	e	V	9
II	f	IV	10
	g	III	11
X	A	*Pridie*	12
	b	*Idus*	13
XVIII	c	XVI	14
VII	d	XV	15
	e	XIV	16
XV	f	XIII	17
IV	g	XII	18
	A	XI	19
XII	b	X	20
I	c	IX	21
	d	VIII	22
IX	e	VII	23
	f	VI	24
XVII	g	V	25
VI	A	IV	26
	b	III	27
XIV	c	*Pridie*	28

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

MARTIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
III	d	*Kalendæ*	1
	e	VI	2
XI	f	V	3
	g	IV	4
XIX	A	III	5
VIII	b	*Pridie*	6
	c	*Nonæ*	7
XVI	d	VIII	8
V	e	VII	9
	f	VI	10
XIII	g	V	11
II	A	IV	12
	b	III	13
X	c	*Pridie*	14
	d	*Idus*	15
XVIII	e	XVII	16
VII	f	XVI	17
	g	XV	18
XV	A	XIV	19
IV	b	XIII	20
	c	XII	21
XII	d	XI	22
I	e	X	23
	f	IX	24
IX	g	VIII	25
	A	VII	26
XVII	b	VI	27
VI	c	V	28
	d	IV	29
XIV	e	III	30
III	f	*Pridie*	31

APRILIS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	g	*Kalendæ*	1
XI	A	IV	2
	b	III	3
XIX	c	*Pridie*	4
VIII	d	*Nonæ*	5
XVI	e	VIII	6
V	f	VII	7
	g	VI	8
XIII	A	V	9
II	b	IV	10
	c	III	11
X	d	*Pridie*	12
	e	*Idus*	13
XVIII	f	XVIII	14
VII	g	XVII	15
	A	XVI	16
XV	b	XV	17
IV	c	XIV	18
	d	XIII	19
XII	e	XII	20
I	f	XI	21
	g	X	22
IX	A	IX	23
	b	VIII	24
XVII	c	VII	25
VI	d	VI	26
	e	V	27
XIV	f	IV	28
III	g	III	29
	A	*Pridie*	30

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

MAIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XI	b	*Kalendæ*	1
	c	VI	2
XIX	d	V	3
VIII	e	IV	4
	f	III	5
XVI	g	*Pridie*	6
V	A	*Nonæ*	7
	b	VIII	8
XIV	c	VII	9
II	d	VI	10
	e	V	11
X	f	IV	12
	g	III	13
XVIII	A	*Pridie*	14
VII	b	*Idus*	15
	c	XVII	16
XV	d	XVI	17
IV	e	XV	18
	f	XIV	19
XII	g	XIII	20
I	A	XII	21
	b	XI	22
IX	c	X	23
	d	IX	24
XVII	e	VIII	25
VI	f	VII	26
	g	VI	27
XIV	A	V	28
III	b	IV	29
	c	III	30
XI	d	*Pridie*	31

IVNIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	e	*Kalendæ*	1
XIX	f	IV	2
VIII	g	III	3
XVI	A	*Pridie*	4
V	b	*Nonæ*	5
	c	VIII	6
XIII	d	VII	7
II	e	VI	8
	f	V	9
X	g	IV	10
	A	III	11
XVIII	b	*Pridie*	12
VII	c	*Idus*	13
	d	XVIII	14
XV	e	XVII	15
IV	f	XVI	16
	g	XV	17
XII	A	XIV	18
I	b	XIII	19
	c	XII	20
IX	d	XI	21
	e	X	22
XVII	f	IX	23
VI	g	VIII	24
	A	VII	25
XIV	b	VI	26
III	c	V	27
	d	IV	28
XI	e	III	29
	f	*Pridie*	30

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

IVLIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
xix	g	*Kalendæ*	1
viii	A	vi	2
	b	v	3
xvi	c	iv	4
v	d	iii	5
	e	*Pridie*	6
xiii	f	*Nonæ*	7
ii	g	viii	8
	A	vii	9
x	b	vi	10
	c	v	11
xviii	d	iv	12
vii	e	iii	13
	f	*Pridie*	14
xv	g	*Idus*	15
iv	A	xvii	16
	b	xvi	17
xii	c	xv	18
i	d	xiv	19
	e	xiii	20
ix	f	xii	21
	g	xi	22
xvii	A	x	23
vi	b	ix	24
	c	viii	25
xiv	d	vii	26
iii	e	vi	27
	f	v	28
xi	g	iv	29
ix	A	iii	30
	b	*Pridie*	31

AVGVSTVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
viii	c	*Kalendæ*	1
xvi	d	iv	2
v	e	iii	3
	f	*Pridie*	4
xiii	g	*Nonæ*	5
ii	A	viii	6
	b	vii	7
x	c	vi	8
	d	v	9
xviii	e	iv	10
vii	f	iii	11
	g	*Pridie*	12
xv	A	*Idus*	13
iv	b	xix	14
	c	xvvii	15
xii	d	xvii	16
i	e	xvi	17
	f	xv	18
ix	g	xiv	19
	A	xiii	20
xvii	b	xii	21
vi	c	xi	22
	d	x	23
xiv	e	ix	24
iii	f	viii	25
	g	vii	26
xi	A	vi	27
xix	b	v	28
	c	iv	29
viii	d	iii	30
	e	*Pridie*	31

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

SEPTEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XVI	f	*Kalendæ*	1
V	g	IV	2
	A	III	3
XIII	b	*Pridie*	4
II	c	*Nonæ*	5
	d	VIII	6
X	e	VII	7
	f	VI	8
XVIII	g	V	9
VII	A	IV	10
	b	III	11
XV	c	*Pridie*	12
IV	d	*Idus*	13
	e	XVIII	14
XII	f	XVII	15
I	g	XVI	16
	A	XV	17
IX	b	XIV	18
	c	XIII	19
XVII	d	XII	20
VI	e	XI	21
	f	X	22
XIV	g	IX	23
III	A	VIII	24
	b	VII	25
XI	c	VI	26
IX	d	V	27
	e	IV	28
VIII	f	III	29
	g	*Pridie*	30

OCTOBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XVI	A	*Kalendæ*	1
V	b	VI	2
XIII	c	V	3
II	d	IV	4
	e	III	5
X	f	*Pridie*	6
	g	*Nonæ*	7
XVIII	A	VIII	8
VII	b	VII	9
	c	VI	10
XV	d	V	11
IV	e	IV	12
	f	III	13
X	g	*Pridie*	14
I	A	*Idus*	15
	b	XVII	16
IX	c	XVI	17
	d	XV	18
XVII	e	XIV	19
VI	f	XIII	20
	g	XII	21
XIV	A	XI	22
III	b	X	23
	c	IX	24
XI	d	VIII	25
IX	e	VII	26
	f	VI	27
VIII	g	V	28
	A	IV	29
XVI	b	III	30
V	c	*Pridie*	31

CALEN

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

NOVEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	d	*Kalendæ*	1
XIII	e	IV	2
II	f	III	3
	g	*Pridie*	4
X	A	*Nonæ*	5
	b	VIII	6
XVIII	c	VII	7
VII	d	VI	8
	e	V	9
XV	f	IV	10
IV	g	III	11
	A	*Pridie*	12
XII	b	*Idus*	13
I	c	XVIII	14
	d	XVII	15
IX	e	XVI	16
	f	XV	17
XVII	g	XIV	18
VI	A	XIII	19
	b	XII	20
XIV	c	XI	21
III	d	X	22
	e	IX	23
XI	f	VIII	24
XIX	g	VII	25
	A	VI	26
VIII	b	V	27
	c	IV	28
XVI	d	III	29
V	e	*Pridie*	30

DECEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XIII	f	*Kalendæ*	1
II	g	IV	2
	A	III	3
X	b	*Pridie*	4
	c	*Nonæ*	5
XVIII	d	VIII	6
VII	e	VII	7
	f	VI	8
XV	g	V	9
IV	A	IV	10
	b	III	11
XII	c	*Pridie*	12
I	d	*Idus*	13
	e	XIX	14
IX	f	XVIII	15
	g	XVII	16
XVII	A	XVI	17
VI	b	XV	18
	c	XIV	19
XIV	d	XIII	20
III	e	XII	21
	f	XI	22
XI	g	X	23
XIX	A	IX	24
	b	VIII	25
VIII	c	VII	26
	d	VI	27
XVI	e	V	28
V	f	IV	29
	g	III	30
XIII	A	*Pridie*	31

CAPVT VI.

Cuiusmodi fuerit Aurei Numeri per Calendarium facta distributio.

SVpereſt Primus, ſeu qui ad læuam Ordo dicendus, titulo Aurei Numeri, circa quem præcipuè eſt opus,ac labor. Quamobrem ſuppono imprimis Aureum Numerum, ex iam dictis, nihil eſſe aliud quàm Cyclum Lunarem, ſeu Decem-nouennalem, eo fine vſurpatum, vt quatenus per totam ſeriem Calendarij deducitur,demonſtret omnia Nouilunia, ac illud ſpeciatim, à quo ſupputata Luna xiv. indigitat Paſcha. Quippe anno i. Cycli, v.g. vbicumque in Calendario,ac per menſeis ſingulos inſcriptum vides Aureum Numerum I. ipſe indicat (aut temporibus certè illis indicauit) Nouilunium eo die contingere: ac pari modò anno 2. vbicumque vides Aureum Numerum II. anno 3.vbi numerum III. atque ita porrò, quovſque annis Cycli expletis, tum ad vnitatem redeatur, tum Nouilunia iiſdem diebus, eodémque ordine recurrant.

Quoniam verò in Calendario adſcriptum habes Kalendis Ianuarij, non I. ſed III. Notandum eſt Alexandrinos duobus annis ante Nicænum Concilium occœpiſſe Cyclum Decem-nouennalem. Et quia priore horum annorum Nouilunium verno Æquinoctio proximum contigit ipſis die 27. menſis Ægyptij Phamenoth, reſpondente diei 23. noſtri Martij; idcircò illos ad eum diem defixum habuiſſe Aureum numerum I. Tum autem, quia ab vno Nouilunio ad aliud ſunt, ex ante-dictis, dies 29. cum ſemiſſe; & Lunationes proinde ſeu menſes Lunares, compenſando illum ſemiſſem, fiunt alternis 29.& 30. dierum; illos quoque Aureum numerum adſcriptum habuiſſe & diei 26.Pharmuthi, menſis inſequentis, & diei 29. inſequentis menſis Pachon, & ſic conſequenter; adeò proinde, vt Numeri Aurei per Calendarium Romanum diſtributio ex hoc principio, ac ſimili facto progreſſu, dependerit.

Itaque trans-ſumptio ex Alexandrino in Romanum ſic facta fuit, vt illius eiuſdem anni occaſione, Aureus Numerus I. fuerit affixus diei Martij 23. & ſuccedenter Aprilis 21. Maij 21. Iunij 19. Iulij 19. Auguſti 17. Septembris 16. Octobris 15. Nouembris 14. Decembris 13. Tum autem, quia ſequente anno ſuccedebat Aureus Numerus II. numeratis à die illa Decembris diebus 30. affixus fuit Aureus Numerus II. tum diei Ianuarij 12. tum ſuccedenter diebus Februarij 10. Martij 12. Aprilis 10.Maij 10.Iunij 8.Iulij 8. Auguſti 6. Septembris 5. Octobris 4. Nouembris 3. Decembris 2. A quo rurſus continuando, ac tribuendo iam anno tertio, qui fuit ipſius Concilij, Aureum Numerum III. idcircò diebus rurſus 30. ad ſecundum Decembris additis, Aureus Numerus III. affixus fuit diei 1.ſeu Kalendis Ianuarij,ac pari ratione, ordinéque deinceps; niſi, ſi quam fieri immutationem neceſſitas coëgit.

Vt enim habeas, qua ratione,ex hoc principio ſuppoſito, diſtributio tota Aurei Numeri in eam, quam vides, formam fuerit facta: Sciendum eſt, in Nouem-decim Solaribus annis eſſe Menſeis Lunareis non ſolum 228.(totidem quippe ſunt duodecies nouemdecim) verùm 235. Nempe illi xi. dies,quibus Annus Solaris communis ſuperat Lunarem, quique Epactales dicuntur, aſſurgunt intra 19. annos ad dies 209. ex quibus conſtitui poſſunt ſeptem menſes, quorum ſex ſint 30. dierum, vnus dierum 29.

Iſti porrò ſunt ſeptem Menſes, qui Emboliſmici dici ſolent, quòd veluti ἐμβολισμῷ *iniectione* quadam intercalari aliquibus ex nouemdecim annis ſoleant. Dicuntur verò ipſi quoque anni, quibus iniiciuntur, Emboliſmici, ſeu Emboliſmales; ad diſcrimen nempe annorum communium, qui habentur ſemper dierum 354. cùm Emboliſmici ſint dierum 384. & ſeptimus, cui competit menſis 29. dierum, ſit 383.

Sunt autem propriè Emboliſmici anni in Decem-nouennali Cyclo, qui numerantur 3. 6.9.11.14.17. 19. quoniam Tertio anno dies xi.ter ſumpti,ſunt 33. ex quibus creatur vnus menſis dierum 30. præter treis dies ſuperſtites. Sexto ſunt rurſus 33.qui tribus illis reſiduis adjuncti, fiunt 36. ex quibus item fit vnus menſis dierum 30. præter ſuperſtites dies ſex.Nono iterum ſunt 33.ex quibus iteratò fit vnus menſis dierum 30. præter ſuperſtites dies nouem, Anno autem Vndecimo dies xi. bis ſumpti, ſunt 22. qui illis nouem adjecti efficiuntur 31. Ex hiſce autem creatur pariter vnus menſis dierum 30. cum vno die ſuperſtite; qui anno Decimo-quarto additus ad 33. creat alium menſem dierum 30. cum ſuperſtitibus diebus 4. qui rurſus creant alium anno Decimo-ſeptimo, cum ſuperſtitibus diebus ſeptem. Hi autem anno Decimo-nono ad 22. dies additi, creant vnum menſem 29. dierum.

Dixi autem, *propriè*, hoc eſt procedendo (quemadmodum vides) naturali ordine; Siquidem Dionyſius diuidens cum Alexandrinis Nouemdecim annos in Ogdoadem, & Hendecadem, ſeu octo ex vna, & vndecim ex alia parte; vt haberentur Emboliſmici anni, in Ogdoade quidem tres, in Hendecade verò quatuor, habuit potiùs Octauùm annum,quàm Nonum Emboliſmicum; tametſi, quia anno Octauo Injectitius menſis reperiretur dierum ſolummodò 28. quos quaſi adſciſcere ex anno ſequẽte oportuerit,vt 30. dies complerentur.Quamobrem planius deinceps viſum eſt eo,quo dictum,modo facere Emboliſmos.Vt habeas autem & quos annos Decem-nouennalis Cycli fecerit Dionyſius Emboliſmicos, & quibus item annis Circuli Lunaris, de quo dictum ante, eos in Canone reſpondenteis habuerit, inſpiciunda ſolùm appoſita Tabella eſt.

Notan

Circulus Lunaris.	Cyclus Decem-nou.	Anni Emboliſmici.
17	1	
18	2	
19	3	Emboliſmici.
1	4	
2	5	
3	6	Embol.
4	7	
5	8	Embol.
6	9	
7	10	
8	11	Embol.
9	12	
10	13	
11	14	Embol.
12	15	
13	16	
14	17	Embol.
15	18	
16	19	Embol.

Notandum verò, tametſi Dionyſius in poſteriore Epiſtolarum, dinumerans annos Emboliſmicos, dicat etiam decimum-nonum eſſe dierum 384. quaſi etiam ſeptimus menſis Emboliſmicus dierum 30. exſiſteret, facere illum tamen reipsâ eum annum (ac proinde menſem) vno die cæteris minorem; quatenus in cæteris annis Emboliſmicis numerari iubet 384. dies à Paſchali Luna xv. antecedentis anni, in xiv. Paſchalem ſequentis; illo autem anno numerari 384. vult à xiv. antecedentis in xiv. ſequentis, qui & ſit primus Cycli, vt dicendum poſteriùs eſt.

Interim verò, noſſe oportet, cùm Nouemdecim anni Solares Iuliani contineant dies 6393¾. hoc eſt, amplius dies 4¾. quàm colligantur ex illis partim cõmunibus, partim Emboliſmicis annis; id cõtingere, quòd menſes Emboliſmici ſupponant eſſe omneis menſeis Solareis communeis, & ſupereſſe ſolùm quotannis dies xi. cùm tamen & quarti quíque anni ſint Bis-ſextiles,& quarto quoque anno ſuperſint dies 12. Id nempe, propter illas ſex horas, quæ quotannis abundantes,creant proinde intra annos ſexdecim dies 4.& intra annos treis poſtremos, treis diei quadranteis. Vnde & quia Nouilunia poſt annos Lunareis 19. ſeu poſt numeratas illas Lunationes 235. ad eoſdem dies non redeunt, ſed ad hoc deficiunt dies proximè quinque, intelligimus Lunationes ciuileis non planè exæquari Aſtronomicis; ſed eſſe adhuc quapiam ſpecie interpolationis vtendum.

Iam itaque in diſtribuendo Aureo Numero per totum Calendarium, Si omnes quidem Lunationes habendæ forent alternis dierum 30. & 29. ac eæ forent ſolummodò 228. (quemadmodum diximus) intra annos xix. nihil aliud ſanè, quàm progrediendum foret eo, quo cœpimus ordine quatenus nempe rem ad Ianuarias vſque Calendas deduximus: At quòd ſint primò intercalandæ ſex Lunationes dierum 30. & vna dierum 29. propter emboliſmos; idcirco oportuit ſexies facere duas Lunationes cohærenteis dierum 30. & ſemel treis dierum 29. Deinde autem, vt ratio quoque dierum Bis-ſextilium habeatur,quemadmodum illi in Calendario non exprimuntur;ſic intelligere oportet eam Lunationem, quæ diem Bis ſextilem complectitur, ſi futura alioquin eſſet dierum 29.euadere dierum 30. ſi dierum 30. euadere dierum 31.

Præterea verò, cùm Dionyſius voluerit ſupputationem dierum illorum xi.ex quibus creantur menſes Emboliſmici, incipere ab anno Cycli Decem-nouénalis Primo;viſum poſteà fuiſſe commodius incipere ab anno Tertio, propter Aureum Numerum III. Kalendis Ianuarij affixum; adeò proinde, vt deinceps in Cyclo Decem-nouennali Emboliſmici anni fuerint, 2. 5. 8. 11. 13. 16. 19. Quanquam, vt meliùs pateat fieri Emboliſmos non alia ratione, quàm ſi numeratio ab Aureo Numero I. inciperet (niſi quòd loco anni Octaui, Nonus eſt habendus Emboliſmicus) attendenda ſolummodò eſt Tabellæ appoſitæ diſpoſitio. Siquidem, ſi numerũ 3.habeas quaſi 1.& porrò 4 quaſi 2.5. quaſi 3. &c. ſuccedere Emboliſmos videbis annis quaſi 3.6.9. 11. 14. 17. 19. Appoſitum verò eſt etiam, quot dies in quoto quoque anno ſint, vt res vno proſpectu pateat.

Anni Cycli.	Anni Emboliſ.	Numerus dierum.
3		354
4		354
5	Embol.	384
6		354
7		354
8	Embol.	384
9		354
10		354
11	Embol.	384
12		354
13	Embol.	384
14		354
15		354
16	Embol.	384
17		354
18		354
19	Embol.	383
1		354
2	Embol.	384

Dixi autem commodius viſum, ſupputa-

tionem incipere à Numero III. Kalendis Ianuarij præfixo; quoniam computando alternis Lunationes dierum 30. & 29. deprehenditur idem Numerus III. ſic prætereà competere diebus Ianuarij 31. Martij 1. Martij 31. Aprilis 29. Maij 29. Iunij 27. Iulij 27. Auguſti 25. Septembris 24. Octobris 23. Nouembris 22. Dembris 21. vt quaſi annus Lunaris fuerit completus die Decembris 20. appareant perſpicuè dies xj. ſuperſtites, quibus eum ſuperat Solaris.

Deprehendes porrò continuando, & Aureum Numerum IV. inſequenti anno tribuendo, competere illum diebus Ianuarij 20. Februarij 18. Martij 20. Aprilis 18. Maij 18. Iunij 16. Iulij 16. Auguſti 14. Septembris 13. Octobris 12. Nouembris 11. Decembris 10.

Rursùs autem continuando, ac anno iam Tertio Numerum V. tribuendo, meminiſſe oportet annum Emboliſmicum eſſe, atque ideò alicubi numerandos eſſe bis cohærenter dies 30. ac ea de cauſa peruidebis, attributo Aureo Numero V. diebus Ianuarij 9. Februarij 7. Martij 9. Aprilis 7. Maij 7. Iunij 5. Iulij 5. Auguſti 3. Septembris 2. attribui ipſum rurſus diei Octobris 2. (cùm debet diei 1.) nimirùm, vt ſint cohærenter duæ Lunationes dierum 30. deinceps autem tribui quidem eundem Numerum V. diei eiuſdem Octobris 31. (vt alioquin fieret, cùm ſuccedere ad duas ſuperiores debeat Lunatio dierum 29.) at menſe Nouembri tribui diei 30. (cum deberet diei 29.) vt Lunatio dierum 30. ſuccedat.

Ita verò etiam deinceps. Pari enim ratione anno Sexto, vbi per communeis Quartum, & Quintum progreſſus fueris, videbis Aureum Numerum VIII. attributum eſſe diei Aprilis 5. qui fuiſſet attribuendus 4. Et anno Nono, ſuperatis Septimo, & Octauo, Aureum Numerum XI. attributum eſſe diei Februarij 2. qui attribuendus fuiſſet 1. ac in cæteris conſimiliter.

Et ſpecialis quidem eſt ratio, cur Numeri fuerint eo, quo vides modo, aggeſti ſub Aprilis initium, ac deinceps, eo prorſus modo, quo ab octauo die Martij; id videlicet factum eſt. vt Lunationes omnes Paſchales dierum eſſent 29. (ſic enim ab 8. Martij in 6. Aprilis, cui vtrique reſpondet Aureus numerus xvi. ſunt tantum dies 29. & à 9. Mart. in 7. Apr. cui vtrique reſpondet Aureus numerus v. iterùm tantum 29. ac pari ratione in ſequentibus, quovſque perueneris ad 5. Aprilis, qui vltimus terminus eſt Nouiluniorum Paſchalium, vt Martij 8. eſt primus) Verùm quod ad alia ſpectat tempora, videtur menſis delectio facta eſſe pro lubitu, intra Emboliſmicum annum.

Hoc certè etiam pacto, anno Decimo-ſeptimo, in quo totius Cycli Decem-nouennalis Lunationes terminantur, & in quo eſt adeò Numerus Aureus XIX. delectus pro arbitrio menſis Iulius eſt, cuius diei 30. attribueretur Numerus Aureus XIX. cùm attribuendus fuiſſet 31. idque attributo nihilominùs eodem numero diei Auguſti 28. vt illeic inter duas Lunationes dierum 29. intelligatur inſerta Emboliſmica dierum etiam 29. vice alterius dierum 30.

Quo loco adnotari poteſt, fieri huiuſcemodi anno quem *Lunæ Saltum* dicere ſolent; quatenus, cùm is annus ſit vno die, ſolito minor, dies vnus ſuppletur, quem Luna velut tranſvolet, vt eo addito ad 29. menſis vltimi, perueniatur perinde, ac cæteris annis; ad Numerum Aureum, qui ſequente Ianuario indicet Nouilunium. Ob id ipſi dies Epactales non xi. ſed xii. ſunt.

Adnotari quin-etiam poteſt, quî ſolui id valeat, quod vulgò ambigitur, quæ habenda Luna, Lunatiove ſit ſingulorum duodecim, qui in Calendario ſunt, menſium. Cùm enim ad hoc faciat vulgaris ille verſiculus,

In quo completur, Menſi Lunatio detur:

Aliquorum ſententia eſt, habere id originem ex eo, quòd cùm Lunaris annus contineatur 12. aut (ſi Emboliſmicus fuerit) 13. Lunationibus Decembri menſe terminatis; quæ deinceps Lunatio per Decembrim incipit, ad ſequentem annum, atque adeò ad Ianuarium pertineat; & ſequens proinde ad Februarium, ſuccedens ad Martium, &c. Quare &, cùm ſeries Lunationum Decem-nouennalium incipiat à Kalendis Ianuarij, Lunatio duodecima, ſiue vltima Primi anni terminetur ad diem Decembris 20. ea, quæ incipit die 21. & deſinit, ſiue completur die 19. ſequentis Ianuarij, habenda ſit anni Secundi inſequentis prima, atque adeò Ianuarij propria; & pari ratione ex ordine cæteræ, quovſque rurſus duodecima in diem Decembris 9. deſinat, & ea, quæ incipit die 10. completurque 8. ſequentis Ianuarij, ſit habenda prima anni Tertij, atque adeò propria Ianuarij, ſicque ex ordine cæteræ, quovſque decima-tertia, hoc eſt vltima eius anni (Emboliſmici vt putà) deſinat in diem Decembris 28. & quæ incipit die 29. completur verò die Ianuarij 27. ſit iterùm Quarti anni prima, & Ianuarij propria, atque ita de cæteris.

Verùm cùm hæc interpretatio illud habeat incommodi, quòd Luna, ſeu Lunatio Menſi illi plerumque tribuatur, cuius perpaucos dies occupat (quippe hac ratione etiam cùm vltima Lunatio in diem Decembris 3. deſinet, ea, quæ incipiet die 4. ac die Ianuarij ſecunda complebitur, habenda erit & anni prima & Ianuarij propria; ac illa quæ incipiet die Ianuarij 3. deſinetque die Februarij prima, habenda erit Februarij propria, quæ per ipſius tamen partem penènullam decurrerit (idcircò Alij verbum illud *completur* ſic accipiunt, vt eo deſignari Plenilunium velint, quo Lunæ orbis luce completur, cùm per alias phaſeis incompletus ſit. Quocumque certè die Luna ſit plena, pars Lunationis maior per illum menſem decurritur; adeò proinde, vt cùm ea Luna dicenda videatur eſſe menſis propria, quæ potiorem partem menſis obtinet, etiam cùm in menſe duo ſunt Plenilunia, ea Lunatio poſſit dici menſis propria, quæ vel vnum diem ſupra aliam habet: Niſi rem malis ſic accipi, vt eo caſu eſſe menſis duarum Lunationum,

tionum, & Lunarum censeatur. Quanquam totum hoc momenti est non magni.

Sed, hisce dimissis, rationem demùm vides, ob quam Aurei numeri distributio per totum Calendarium, eo facta modo, quo conspicitur, fuerit. Videre autem simul licet, sequentem quemque Numerum ex proximè antecedente, octo illi additis, componi; & quemlibet antecedentem componi ex proximè sequenti, additis illi xi. ídque detractis 19. quotiescumque detrahi possunt. Sic enim in Ianuario, & à principio vsque, ad iij. adde 8. fient xi. adde 8. fient xix. adde 8. fient xxvij. vnde detractis 19. remanebunt viij. adde 8. fient xvi. adde 8. fient xxiv. & detractis 19. remanebunt v. adde 8. fient xiij. ac ita porrò de reliquis. Vice autem versa, seu retrocedendo ipsis xiij. adde 11. fient xxiv. & detractis 19. v. adde 11. fient xvi. adde 11. fient xxvij. & detractis 19. viii. adde 11. fient xix. adde 11. fient xxx. & detractis 19. ipsa 11. adde denique 11. fient xxij. vnde detractis 19. remanebunt 111.

Præterco autem causam videri, quòd Numerus sequens vsui sit octo annis post antecedentem; & antecedens vndecim, post sequentem; sicque vsus illius redeat post annos 8. & 11. vsus istius post xi. & 8. hoc est, vtriusque post 19. annos. Eámque ob rem videntur Dionysius, & alij diuisisse 19. annos in Ogdoadem, & Hendecadem, potiusquàm in Enneadem, & Decadem, aut alia ratione.

Videre etiam licet causam, propter quam Aurei numeri sese plerumque non consequantur, nisi interceptis diebus vacuis, & cur sese interdum tres, interdum etiam quatuor, nulla interceptione sequantur, non aliam videri esse requirendam, quàm distributionem descriptam: quando exinde talis ordo non sine necessitate quadam prouenit. Quanquam & adnotari potest, omneis illos dies numeris Aureis vacuos eiusmodi esse, in quibus nunquam Nouilunia (ex lege quidem illa Cycli Decem-nouennalis) contingant; quandoquidem quibus diebus contingunt intra annos nouemdecim, iisdem, non aliis intra alios, alióſque nouemdecim annos contingere possunt.

Videre licet denique, vnumquemque ex Aureis numeris xix. ita esse duodecies per anni seriem distributum, vt post numeratos à Kalendis Ianuarij menseis Lunareis duodecim, qui, vt iam diximus, definant in diem xx. Decembris; superstitibus illis ex anno Solari diebus xi. iidem tribuantur numeri Aurei, qui xi. primis Ianuarij diebus. Quod ideò obseruo, vt intelligas, non redire numerum Aureum, seriémve Aureorum numerorum ab vltimo Decembris in primum Ianuarij, quasi in circulum (vt fieret si annus ad 20. mensis Decembris terminaretur, aut à xxxi. Decembris transiretur in Ianuarij xij.) ac ideò esse istos dies xi. quos vulgò Epactas, Epactaleísve nominant, quasi ad Lunarem annum adjectitios, vt cum Solari exæquetur. Ac rursus, vt intelligas, quemadmodum in primo anno Nouilunium extremum contingit diebus xi. ante finem anni; sic insequente contingere diebus 22. ac proinde tam ipsum, quàm cætera omnia vndecim diebus anticipare.

CAPVT VII.

Cuiusmodi proinde fuerit Aurei Numeri ad Paschatis tempus inueniendum, vsus.

Svperest iam pauca dicamus de vsu ipsius Aurei numeri tota Calendarij serie distributi. Is ergo, ex iam insinuatis, ad id generatim inseruit, vt Nouilunia indigitet, quæ intra quemlibet propositum annum contingunt. Nempe, dato anni Aureo numero, vbicumque is numerus per totam Calendarij seriem ad certum diem affixus est, eo die Nouilunium contingere indigitatur. Hac ratione, cùm anno v.g. 532. Aureus numerus fuerit 1. quoniam, vt antè diximus, Aureus numerus 1. affixus deprehenditur diebus Ianuarij 23. Februarij 21. Martij 23. &c. ideò intelligitur Nouilunium illis omnibus diebus contigisse. Et quia anno 533. Aureus numerus fuit 11. isque affixus deprehenditur ad dies Ianuarij 12. Februarij 10. Martij 12. &c. intelligitur quoque contigisse Nouilunium huiusmodi diebus; ac in aliis pari ratione.

Vt verò habeatur, quis numerus Aureus quoto cuique anno conueniat, nihil oportet aliud, quàm anno Christi dato, addere 1. (ídque quia, ex ante-dictis, Aureus numerus cœpisse intelligitur vno anno ante Natiuitatis æram, qua nos vtimur) ac diuidere summam per 19. Quippe, si nihil quidem ex diuisione supersit, tum numerus illius anni erit xix. quasi scilicet circulo completo; sin autem supersit quispiam numerus, is erit proprius illius anni. Exempli gratiâ, si scire velis, quis fuerit Aureus numerus anno Christi 740. adde ad hunc annum 1. fient 741. hanc summam diuide per 18. prodibunt 39. pro quotiente, ac nihil supererit: Fuit itaque anno 740. numerus Aureus 19. Sic, si nosse velis quis fuerit anno 1000. adde 1. fient 1001. diuide per 19. prouenient pro quotiente 52. & supererunt xiij. Itaque anno 1000. fuit Aureus numerus xiij. ac pari modo in cæteris. Qua de re etiam Tabula proponetur inferiùs.

Caue interim existimes, indicata huiusmodi per Aureos numeros Nouilunia, ita exquisitè cũ cœlo congruere, vt non vno, alterove die, seu ante, seu post vera Nouilunia cõtingant. Nam Tabulæ quidẽ Astronomicæ exhibere ad vnguem aut possunt, aut posse creduntur, vera tempora, hoc est, non modò dies, verùm etiam horas, horarúmque minutias, quibus aliquid cælitus contingit: At Cycli isti res sunt ciuiles, inuentave quæpiam ad ciuilem, hoc est communem ciuium vsum accommodata; talis autem vsus non easdem minutias sectatur, sed præter propter verum collineat, abundéque est, si non procul abludat. Quod ad Cyclum certè Aurei

numeri ſpectat, is præſtare illud quidem poteſt, vt poſt Nonum-decimum quemque annum Nouilunium referat, exhibeatve ad eundem diem; at quia, vt id fiat, oportet intermediis temporibus interpolationes varias fieri, ob quas Nouilunia nunc æquo retardatiora, nunc æquo præoccupatiora fiant; ſatis eſt, dum Cyclus medio quodam modo procedat, & Nouilunia aliqua ita proximè aſſequatur, vt cætera non admodùm longè, ſed quàm fieri poteſt, proximè attingat. Qua de re erit etiam aliquid poſteà ediſſerendum.

Speciatim deinde, ac præcipuè Aurei numeri vſus eſt, vt Nouilunia Paſchalia, hoc eſt, à quibus ſupputatæ Lunæ xiv. quas Paſchatis Feſtum proximè ſequitur, demonſtret. Vt noſcamus verò, ad quos dies defixi Aurei numeri hæc Nouilunia indigitent, repetendum memoriâ eſt; Primò, Vernum Æquinoctium ita eſſe habendum, quaſi affixum ſit ad diem Martij 21. Secundò, Lunam xiv. Paſchalem non contingere ante æquinoctium, ſed vel ipſo die Æquinoctij vel proximè poſt ipſum. Tertiò, Feſtum Paſchatis nunquam celebrari ipſa Luna xiv. ſed Dominica proximè inſequente; adeò vt etiam xiv. Luna incidente in Dominicam, exſpectanda ſit Dominica ſequens. Quartò, poſſe proinde Paſcha celebrari Luna xv. xvi. xvii. &c. ad vſque xxi. incluſiuè, provt ſe Paſchalis Dominica habuerit. Quintò, Dominicam Paſchalem innoteſcere ex litera Dominicali cuiuſque anni propria, & in ipſo Calendario notata.

Obiter autem, vt habeatur, quæ quoto quoque anno Dominicalis litera ſit, Oportet imprimis paratam habere, quam heic ſubiicimus, Tabellam appellati Cycli Solaris, literarúmque Dominicalium, vt in ea obſeruetur, quæ cuique Anno Cycli reſpondeat Dominicalis litera, ſiue vnica ſit, pro anno communi, ſiue duplex pro Bis-ſextili; prior ſcilicet duarum vſus eſt ab anni principio in diem Februarij 24. poſterior anno reliquo.

Tabella antiqua Cycli Solaris, ſeu literarum Dominicalium.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
G F	E	D	C	B A	G	F	E	D C	B	A	G	F E	D	C	B

17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
A G	F	E	D	C B	A	G	F	E D	C	B	A

Deinde verò, aliud nihil oportet, quam anno Chriſti dato, addere ex ante-dictis 9. & diuidere ſummam per 28. Quippe, ſi facta diuiſione, reſidui nihil ſit, Cyclus Solaris erit 28. qui requiſitus in Tabula monſtrabit anni literam; ſi aliquid, tum ipſum reſiduum indicabit numerum Cycli, qui repertus in Tabula eius anni literam prodet. Exempli gratiâ, ſi noſſe velis quæ Dominicalis fuerit litera anno 859. adde huic annorum numero 9. fient 868. hunc diuide per 28. prodibunt pro quotiente 31. & nihil ſupererit. Quocirca anno 859. fuit Cyclus Solis 28. atque adeò litera Dominicalis A. huiuſmodi Cyclo reſpondens. Sic, ſi noſſe velis, quæ fuerit anno 1200. adde 9. fient 1209. diuide per 28. prodibunt pro quotiente 23. & ſupererunt 5. Hic numerus autem in Tabella quæſitus monſtrabit eo anno fuiſſe literas Dominicaleis B.A.

Elicitur iam ex his Primò, Nouilunium Paſchale omnium citimum non poſſe contingere ante Octauum diem Martij: Quia ſi contingeret vel die 6. (neque enim poteſt contingere 7. cui numerus Aureus nullus competit) numerata ab ipſo xiv. Luna caderet in diem Martij 19. ſicque ante Æquinoctium, quod fieri non poteſt. Vnde & colligitur diem 8. Martij eſſe citimum Terminum, quo poteſt Paſchale nouilunium contingere; quando numerata ab eo Luna xiv. cadit in diem Martij 21. hoc eſt diem ipſum Æquinoctij, qnem primum ſequi poteſt Paſcha. Colligitur rurſus Aureum numerum xvi. diei octauæ affixum primum omnium occurrere, qui Nouilunium Paſchale demonſtret.

Elicitur ſecundò, Paſchale Nouilunium omnium tardiſſimum, vltimumve, non poſſe poſt diem Aprilis 5. contingere: quippe, quia omnes nouemdecim Aurei numeri à die 8. Martij, ad diem vſque illum expreſſi habentur. Et, ſi poſſet certè Nouilunium, vel ipſa die ſexta Aprilis contingere, forent eo anno duo Paſchalia Nouilunia, vnum ſcilicet die 8. Martij, cui competit Aureus numerus xvi. aliud die 6. Aprilis, cui numerus idem rurſus competit: quod profectò abſurdum eſt; cùm bis celebrari eodem anno Paſcha non poſſit. Itaque dies Aprilis 5. erit vltimus Terminus, quo contingere Paſchale Nouilunium poteſt.

Elicitur tertiò, Quò propiùs diei 8. Martij, ac ante quidem iſtum-met diem, Nouilunium

nium contigerit, eo Nouilunium Paſchale fore vltra Æquinoctium retardatius; quò remotiùs, eò citius. Si enim contigerit v. c. die Martij 6. cui numerus Aureus VIII. competit, quia id Paſchale eſſe non poteſt, non continget deinceps Paſchale Nouilunium, niſi die Aprilis 5. cui Numerus VIII. rursùs competit. Sin autem contigerit die Februarij 21. cui competit Aureus numerus I. tunc Paſchale continget die Martij 22. cui competit rurſus idem numerus.

Elicitur quartò, quemadmodum citimus Terminus xiv. Lunæ Paſchalis eſt, ex ſæpiùs dictis, dies Martij 21. ita eiuſdem tardiſſimum, vltimumve Terminum eſſe diem Aprilis 18. Quippe, cùm vltimum Nouilunium contingat die Aprilis 5. conſtat diem eſſe 18. in quem numerata à die 5. Luna xiv. cadit.

Elicitur quintò, citimum Terminum, quo celebrari Paſcha poteſt, eſſe diem Martij 22. Quippe, cùm Paſcha non celebretur, niſi Dominica, quæ contingit proximè poſt xiv. Lunam; conſtat talem Dominicam non poſſe citiùs contingere, quàm ſi Luna xiv. cadat in diem Martij 21. quæ Sabbathum ſit; adeò vt poſtridie, ſeu die 22. Dominica occurrat, quaſi exſiſtente eo anno Dominicali litera D diei 22. præfixa, cùm litera C præfixa ſit diei 21. Prætereo autem, ſi cadente rurſus Luna xiv. in diem 21. ipſa exſtiterit feria 6. perſpicuum eſſe Paſchatis feſtum celebratum iri die 23. ſi feria 5. die 24. ſi feria 4. die 25. ſi feria 3. die 26. ſi feria 2. die 27. ſi denique feria prima, ſeu Dominica, die 28.

Elicitur ſextò, Terminum vltimum, quo celebrari poteſt Paſcha, eſſe diem Aprilis 25. Quippe, cùm extrema Luna xiv. incidat in diem Aprilis 18. conſtat, ſi ea dies fuerit Sabbatum, exſiſtente rurſus illi affixa litera C, fore Paſcha die 19. cui iterum competat litera Dominicalis D; & ex ordine, ſi ea dies fuerit feria 6. celebratum iri Paſcha die 20. ſi feria 5. die 21. ſi feria 4. die 22. ſi feria 3. die 23. ſi feria 2. die 24. ſi feria 1. ſeu Dominica, die denique 25.

Elicitur ſeptimò, Tametſi ſint ſolùm nouemdecim dies, in quos poſſunt Lunæ xiv. cadere, vt ſunt tantum nouemdecim, in quos cadere Nouilunia poſſunt, ob nouemdecim Aureos numeros; dies tamen eſſe 35. vt putà à die Martij 22. ad diem Aprilis 25. in quibus contingit Paſcha celebrari. Id nempe, quia nullus eſt dies intra hoſce Terminos, in quem cadere Dominica, quæ Lunam xiv. inſequatur, non poſſit. Nam ipsâ quidem die 22. Martij, vno tantum caſu celebrari Paſcha contingit, ſi Luna nempe xiv. incidat in diem 21. & litera Dominicalis ſit D. Ac pariter die Aprilis 25. vno caſu; ſi Luna nempe xiv. incidat in diem Aprilis 18. & litera Dominicalis ſit C. Verùm, poteſt 23. Martij contingere, non modò ſi Luna xiv. incidat in diem 22. quæ ſit Sabbathum, ſed etiam, ſi incidat in diem 21. quæ ſit feria 6. Ac die Aprilis 24. pari modò, non ſolum ſi Luna xiv. incidat in diem 18. quæ ſit feria 2. ſed etiam ſi incidat in diem 17. quæ ſit Dominica: ac pluries adhuc parem ob cauſam, interiacentibus aliis diebus.

Elicitur denique, quomodo poſſit facilè anno quolibet propoſito, reperiri Paſcha. Dato enim imprimis Aureo eiuſce anni numero, Quære illum in Calendario inter diem 8. Martij & 5. Aprilis, vtrumque incluſiuè. Deinde, incipiendo à die, cui numerus Aureus reſpondet, numera porrò 14. & in quem diem incides, pro xiv. Luna illum habe. Attende demum, quæ tum ſit Dominicalis litera, & quæ prima poſt eum diem occurreret, deſignabit diem Paſchatis. Exempli gratiâ, ſi noſſe velis quo die fuerit Paſcha anno 950. quia iuxta ante-dicta comperies fuiſſe eo anno Aureum numerum 1. & literam Dominicalem F; ideò requiſitus intra memoratos terminos Aureus numerus 1. deprehendetur congruere ad diem Martij 23. Ab hoc numera incluſiuè 14. incides in diem Aprilis 5. obſerua F. literam primò inſequentem; & quia illa congruet diei 7. pronunciabis Paſcha illo anno fuiſſe die 7. Aprilis.

Sic, ſi noſſe velis, quo die fuerit anno 1500. quia comperies pari ratione fuiſſe eo anno Aureum numerũ xix. & literas Dominicaleis E D, quæſitus Aureus numerus intra prædictos terminos affixus deprehendetur, diei Aprilis 4. Numeratis ab hoc 14. occurret Aprilis 17. Et quia litera D poſterior Dominicalium proximè inſequens reſpondet diei 19. pronunciabis Paſcha anno illo fuiſſe die Aprilis 19. Et quia anno 1535. comperies pari modo Aureum numerum fuiſſe xvi. & literam Dominicalem C. ac numerum Aureum affixum inuenies ad 8. Martij, citimum nempe terminum; ideò numeratis ab ipſo 14. incides in diem 21. Ac reſpondet ipſi quidem Dominicalis litera C. verùm, quia non ipſa, ſed quæ proximè diei 28. reſpondet, debet accipi, ideò pronunciabis Paſcha illo anno celebratum fuiſſe die Martij 28.

Hiſce addendum eſt, Dionyſium, præter ſuum illum Canonem, ſiue Tabulam temporariam ad annos 95. tradidiſſe Regulam, vt obiter antè inſinuauimus, qua, Paſchate vnius anni intra decem nouennalem Cyclum rectè conſtituto, deducerentur cæteri, aut exploraretur, cæteri-ne rectè in Canone ſe haberent. Videlicet iuſſit numerari dies à Paſchali Luna xv. vnius anni in xiv. anni inſequentis (ſumendo, vtramque incluſiuè) ac eſſe eos debere, dum annus eſt communis, 354. dum Emboliſmicus, 384. Excepit dumtaxat annũ i. Cycli; in quo 354. dies numerari debeant à Luna non xv. ſed xiv. anni antecedentis, ſeu xix. vltimive Cycli: ídque, quòd, cùm anno ante-penultimo Epactæ (hoc eſt dies illi vndeni aceruati) fuerint 18. addere oportuerit anno vltimo non 11. ſed 12. vt numerus aſſurgeret ad 30. ſicque in ipſo Cycli principio nullæ Epactæ ponerentur, ſed ab illo inciperent; vnde & initium numerationis 354. dierum effectum fuerit vno die retractius.

Exemplum appoſuit anni, quo id ſcribens, fuiſſe dixit, quemadmodum priùs quoque attigimus, Indictionem iv. Lunarem circulum xi. Decem nouennalem Cyclum xiv. Quia enim annus Emboliſmicus erat,& ſuperiore anno Luna xiv.inciderat in ix.Kalendarum Aprilium,ſeu Martij 24.*ideò*, inquit, *ab viij. Kalendarum Aprilium die ſumamus exordium; habemus Martij dies* 7. *Aprilis* 30. *Maij* 31. *Iunij* 30. *Iulij* 31. *Augusti* 31. *Septembris* 30. *Octobris* 31. *Nouembris* 30. *Decembris* 31. *Ianuarij* 31. *Februarij* 28. *Martij* 31. *Aprilis* 12. *dies, quod eſt pridie Idus Aprilis; fiunt ſimul* 384. Vnde & eo anno xiv. Luna incidit in diem 12. Aprilis.

Vt autem in promptu haberetur, non modò qui anni in Cyclo Emboliſmici, aut communes forent; ſed etiam quot dies addendi quotannis occurrerent, & in quos Martij, aut Aprilis dies Luna xiv. incideret; perpetuum quemdam Canonem pro toto Decem-nouenali Cyclo, ſeu Aureo numero pertexuit, cuiuſmodi exhibitum hîc habes.

Tabella Paſchalis Cycli Dionyſiana.

Anni Cycli, ſeu Aurei Num.	Anni communes, & Emboliſmici.	Dies addendi.	Luna Paſchalis decima-quarta.	Nouilunium Paſchale.
1	communis.	354	5. Aprilis.	23. Martij.
2	communis.	354	25. Martij.	12. Martij.
3	Emboliſmic.	384	13. Aprilis.	31. Martij.
4	communis.	354	2. Aprilis.	20. Martij.
5	communis.	354	22. Martij.	9. Martij.
6	Emboliſmic.	384	10. Aprilis.	28. Martij.
7	communis.	354	30. Martij.	17. Martij.
8	Emboliſmic.	384	18. Aprilis.	5. Aprilis.
9	communis.	354	7. Aprilis.	25. Martij.
10	communis.	354	27. Martij.	14. Martij.
11	Emboliſmic.	384	15. Aprilis.	2. Aprilis.
12	communis.	354	4. Aprilis.	22. Martij.
13	communis.	354	24. Martij.	11. Martij.
14	Emboliſmic.	384	12. Aprilis.	30. Martij.
15	communis.	354	1. Aprilis.	19. Martij.
16	communis.	354	21. Martij.	8. Martij.
17	Emboliſmic.	384	9. Aprilis.	27. Martij.
18	communis.	354	29. Martij.	16. Martij.
19	Emboliſmic.	383	17. Aprilis.	4. Aprilis.

Attexo autem illi Canonem Nouiluniorum Paſchalium, cuiuſmodi deinceps percrebuit, & qualem excerpere cuique licet ex ipſo Calendario; vt meliùs appareat conſonantia, qua tam Luna decima-quarta ex antecedente Nouilunium, quàm Nouilunium ex inſequente decima-quarta Luna deductum videtur.

Notum eſt porrò, quemadmodum ex vtrouis hoc Canone deduci potuerit, quæ iam dicitur *Tabula Paſchalis antiqua*,hoc eſt, qua dies Paſchatis ex adhibitis Aureo numero,& litera Dominicali,elicitur, exprimiturque. Nimirùm continet ea quidem plureis Ordines, ſeu columnas, quibuſcum inferiùs exhibebitur;verum tres præſertim obſeruandi heic ſunt, cùm ex iis cæteri dependeant. Videre autem licet depoſitos in Primo numeros Aureos nouemdecim, eadem ſerie,ac iiſdem interpoſitis vacuis,quibus extant in Calendario,ab 8.Martij,in 5.Aprilis; hoc eſt, inter Paſchalium Nouiluniorum terminos.

Videre licet in Secundò Dominicaleis literas numero 35. ſic diſpoſitas,vt è regione Aurei numeri xvi. nulla ſit:ac ſequantur deinde literæ d,e,f.g,A,b,&c. Et cum è regione vltimi numeri viij.ſit litera c,continuari rurſùs eas vides ad vſque aliam literam c. Cauſa autem eſt, quia, cùm Aureus numerus eſt xvi. quoniam is attribuitur diei Martij 8. & in eo contingere Nouilunium indicat; numerata exinde Luna xiv. incidit in diem 21. cui præfixa eſt litera Dominicalis C, & quo adeò contingere Paſcha non poteſt: quare & ſeries eſt etiam vacua in ordine Tertio continente dies feſti Paſchatis.

Collocatur verò ſtatim in proximo loco, ſeu ſequente ſerie litera d, Quia, ſi Luna xiv. cadente in diem 21.contingat eam diem eſſe Sabbathum, conſtat proximum ſtatim diem, nempe, cui attribuitur litera d, Dominicam eſſe, in qua Paſcha ſit celebrandum, Literæ autem conſequuntur e, f, g, A, b, c, reſpondentes diebus 23. 24. 25. 26. 27. 28. quòd provt Luna xiv. incidente in diem 21. eſſe prætereà poteſt is dies feria xi. v. iv. iij. ij. & i. ſeu Dominica; proximâ Dominicâ, quæ cadet in diem 23. 24.25.26. 27. 28. celebrari poſſit.

Tabula

Tabula Paſchalis antiqua.

Aureus Numerus.	Literæ Dominicales.	Paſcha.
XVI		
V	d	22. Martij
	e	23
XIII	f	24
II	g	25
	A	26
X	b	27
	c	28
XVIII	d	29
VII	e	30
	f	31
XV	g	1. Aprilis.
IV	A	2
	b	3
XII	c	4
I	d	5
	e	6
IX	f	7
	g	8
XVII	A	9
VI	b	10
	c	11
XIV	d	12
III	e	13
	f	14
XI	g	15
	A	16
XIX	b	17
VIII	c	18
	d	19
	e	20
	f	21
	g	22
	A	23
	b	24
	c	25

Sic, quoniam Aureo numero v. attributo diei 9. numerata ab eo Luna xiv. in diem 22. incidit; Si ea quidem ſit Sabbathum, vtpotè Dominicali litera exſiſtente e, quæ ſequenti diei 23. eſt præfixa; Paſcha celebrabitur ipſa die 23. Si feria vi. Paſcha erit die 24. atque ita porrò, quovſque, ſi dies 22. feria i. ſeu Dominica ſit, Paſcha ſit futurum proxima Dominica, hoc eſt, die 29. Pari autem modo, Aureo numero exſiſtente xiij. qui tribuitur diei Martij xi. & Luna proinde xiv. cadente in diem 24. ſi ea dies ſit Sabbathum, Paſcha erit die inſequente 25. cui præfixa eſt litera g: ſi feria vi. die 26. ac ita deinceps; quovſque, ſi dies 24. Dominica ſit, transferatur Paſcha in Dominicam proximam incidentem in diem Martij 31.

Nec verò ſecus ex ordine euenire fiet perſpicuum, quovſque Aureo numero viij. attributo diei Aprilis 5. & Luna xiv. cadente in diem eiuſdem menſis 18. cui eſt præfixa litera c, ſi is quidem dies ſit Sabbathum, Paſcha celebretur die 19. cui eſt præfixa litera d, ſi feria vi. die 20. ac ita porrò, quovſque, ſi dies 18. Dominica fuerit, Paſcha celebretur Dominica proxima incidente in diem 25. Quæ quidem tametſi iam antè deducta, ideò repeto, inculcóque, vt conſequutionem totam meliùs videas, agnoſcáſque in ordine, ſiue columna Paſchatis, quî fiat, vt ſeries Dominicarum Paſchalium deſcribi naturali progreſſione valeat à die vſque Martij 22. ad diem vſque Aprilis 25.

Tabulæ autem vſus eſt, vt datis, iuxta Antecedentia, Aureo numero, & litera Dominicali (quæ, ſi gemina fuerit, anno ſcilicet Bis ſextili, accipienda poſterior eſt, quod iam quoque adnotauimus) quæratur in prima columna Aureus numerus, & attendatur quæ illi è regione in 2. columna litera reſpondeat. Nam, ſeu litera illa ſit Dominicalis eius anni, ſeu non ſit, non ipſa vſurpanda eſt, ſed quæ Dominicalis anni deorſum procedendo proximè occurrit (quo ſanè loco intelligis, ſi nulla occurrat, vt putà è regione aurei numeri xvi. non poſſe non accipi deorsùm occurrentem) literâ autem huiuſmodi obtentâ, occurreret ſtatim è regione in tertia columna dies Paſchatis.

Exempli gratiâ, ſi velis noſſe, quo die fuerit Paſcha anno 1550. quia fuit anno illo Aureus numerus xij. & litera Dominicalis e, Quære in prima columna Aureum numerum xij. & cùm è regione, ſeu in eadem ſerie ac intra 2. columnam occurrat litera c, procede ab illa deorſum, quo vſque occurrat litera e, ac deprehendes ſtatim illi in 3. columna reſpondere diem Aprilis 6. quo Paſcha eo anno fuerit celebratum. Ac pari ratione ſi noſſe velis, quo die celebratum fuerit anno 1256. quia fuit illo anno Aureus numerus iij. & ex duabus literis Dominicalibus, propter annum Bis-ſextilem, poſterior fuit A, Quære in i. columna Aureum numerum iij. & adnotata litera illi reſpondente e, accipe primùm occurrentem, infra ipſam, literam A, deprehendes ſtatim huic literæ A, reſpondere Aprilis diem 16. quo Paſcha eo anno celebrari contigerit.

Quæ ſubiicienda heic viderentur de Mobilibus Feſtis cæteris, referentur infrà commodiùs, cùm occaſione Tabulæ Nouæ, erit rurſus de hac Antiqua, & reformata quidpiam, dicendum. Quanquam inuento Paſchate, difficultatis nihil eſt in inueniendis cæteris, quæ ab eo ſemper tantumdem abſunt, & numeratione ſola indigent, vt quibus diebus ſint, innoteſcat.

PARS POSTERIOR.

De Reformatione Romani Calendarij à GREGORIO XIII. Pontifice Summo sic adhibita, vt constare perpetuum possit.

CAPVT I.

Quorsum correctum à Gregorio xiij. Calendarium, & substitutus Numero Aureo Epactarum xxx. Cyclus.

FACTVS Calendarium est, cuiusmodi in vsu fuit, quovsque sub finem superioris sæculi Summus Pontifex necessariam, expetitam, à multis tentatam, correctionem illi adhibuit. Sequitur proinde iam nostri Instituti præcipua Pars, quæ est de ipsa Correctione, emendationeve Calendarij, déque remediis, quibus est cautum, ne in posterum opus sit consimili emendatione. Vt igitur inde exordiamur, duæ fuere causæ præcipuæ, ob quas factum est temporis progressu, vt Calendario adhibere quasi medicam manum oportuerit.

Nam Primùm, quia tam Iulius Cæsar Calendarium instituens, quàm Nicæni Concilij Patres, & Dionysius Exiguus, alíique ipsi accommodantes celebrationem Paschatis, supposuere Annum, siue cursum Solis per Zodiacum, constare ex diebus 365. & sex horis integris; cùm hæ tamen horæ integræ non sint, sed desint ad illas minuta proximè vndecim, quæ intra annos quatuor, tres propè horæ quadrantes fiunt, & intra annos sexdecim, horæ propè tres. Hac proinde ratione euênit, vt quaternis quibúsque annis integrum diem intercalantes, plus æquo intercalauerint; & quæ intercalatio eo fine fuerat introducta, & Patribus Sanctis probata, vt vernum Æquinoctium, alioquin excursurum versus finem anni, ad 21. diem Martij continenter reduceret, ipsum aliunde, ob factam istam intercalationem nimiam versus anni initium continenter retraxerit, hoc est, intra annos circiter 130. ad diem Martij 20. intra annos 260. ad 19. atque ita consequenter, quovsque tandem deprehensum est Æquinoctium contingere die Martij ii. non verò 21. hoc est diebus decem præscripto maturiùs.

Deinde, quia etiam suppositum fuit, Cyclum illum Decem-nouennalem, seu Numerum Aureum, ita esse constantem, vt decimo-nono quoque anno redeunte, Nouilunia, ac Plenilunia in eosdem dies perpetuò redirent; cùm non redeuntia tamen iisdem horis, sed anticipantia semper horâ 1. & minutis proximè $27\frac{1}{2}$. necesse sit, vt post 16. aut 17. Cyclos, hoc est, intra annos paullò ampliùs 300. vno die anticipent: Ideò effectum est, vt intra annos à Nicæno Concilio proximè 1300. Nouilunia, ac plenilunia quatuor, ac amplius diebus citiùs contingere deprehensa sint, quàm Cyclus Decem-nouennalis, Numerusve Aureus illa demonstrâret. Vnde & euenit, vt quæ ex Cyclo habebatur Luna xiv. foret reipsâ xviij. sicque Sacrum Pascha non ampliùs à Luna xv. in xxi. sed à xxix. in xxv. inclusiuè celebraretur. Vt item, si quis vellet, ex dato anni numero Aureo Nouilunia inquirere, deberet dies mensium, non è regione Numeri ipsius aurei accipere, sed sursùm, seu retrò quinque inclusiuè dies numerare; ac dicere (sic moris fuit, dies syllabatim designando) *Noua Luna hîc*, vel, *In Cælo est hic*, *&c.*

Fuerat res iam animaduersa; & ab aliquot sæculis exoptatum remedium. Nam, vt ea prætercam, quæ & obseruârant, & moliti suis temporibus fuerant, Beda, Argyropilus, Campanus, Sacrobosco, Saxonia, & alij; Ecce, Constantiense Concilium, anno 1414. suadente Petro de Alliaco Cardinali Cameracensi, in eo fuit, vt Æquinoctium vernum adfigeretur non ampliùs diei Martij 21. sed 12. circa quem iam tum versabatur; ac Numeri Aurei, sic emouerentur, antrorsúmque promouerentur, vt occupatas eò vsque sedeis quaternis diebus antecederent. Veruntamen, ne exsequutioni res demandaretur, obstaculo fuit perturbatus temporum status: veluti etiam quod deinceps Basileense Concilium anno 1439. permisit, vt anno insequente 1440. septem ex mense Octobri dies eximerentur; & vernum Æquinoctium reduceretur ad diem Martij non 21. sed 19. circa quem versabatur tempore Dionysij Exigui.

Fuit & deinceps res variè tentata: Quippe & mox Nicolaus V. eam in curam incubuit; & triginta pòst annis Sixtus IV. ea de causa Romam insignem Mathematicum Ioannem Regiomontanum accersiit; & sub annum 1516. Lateranense Concilium Calendarij emendandi curam viris quibusdam idoneis commisit, iisque præfecit Paulum Middelburgensem, Foro semproniensem Episcopum, qui, tum admonuit Copernicum, Mathematicum celebrem, vt circa Motus Solis, ac Lunæ definiendos occuparetur; tum ipse de præscripto negotio magnum quoddam opus, titulo Paulinæ, composuit. Ne ea memorem, quæ eadem de re Stoflerinus, Pitatus, Pighius, Gauricus, & alij. Denique Tridentinum Concilium non antè absolutum anno 1563. fuit, quàm, cætera inter, Calendarij emendandi prouinciam Summo Pontifici commendauit; & Gregorius XIII. rem est fœliciter, anno 1582. exsequutus.

Nempe, cùm viri eruditi, quos ea de causa Romam conuocârat (quosque inter erat celebris è Societate IESV Vir Christophorus Clauius) hocce, sub præfecto Cardinali Sirleto, agitarent negotium, oblatus est

eſt Pontifici Aloiſij Lilij liber, continens Epactarum Cyclum, qui loco Aurei numeri Calendario adhibitus, inſeruire perpetuò poſſet: idque reſtituto ſemel Æquinoctio, per x. dierum detractionem, aut ſemel certo anno, aut intra annos 40. nullo Bis ſextili interducto (Auguſti imitatione) faciendam; & cautione adhibita, per ſuppreſſionem trium intra 400. annos Bis-ſextorum, vt tam vernum Æquinoctium in 21. die Martij, quàm Nouilunia in iiſdem diebus poſt Decem-nouennaleis recurſus conſtarent.

Et quia Lilianum hoc inuentum dignum viſum eſt, quod adiectione paucula antefer-retur cæteris; ideò compendium Emendationis libro illo propoſitæ, miſſum à Pontifice fuit ab anno vſque 1577. tum ad Chriſtianos Principes, tum ad celebreis quáſque Academias, vt, adhibito peritiorum Mathematicorum conſilio, id expenderent; &, ſi quid addendum, demendum, mutandum foret, admonerent; aut etiam, ſi quid meliùs fortè haberent; communicarent. Ac varij quidem varia (Aliqui enim exiſtimabant non vllos dies detrahendos, ſed affigendum potiùs vernum Æquinoctium diei 10. aut 11. Martij, idque imitatione Nicæni Concilij, quod ipſum diei in quo tum reperiebatur affixerat: Alij, ſi foret detractione opus, detrahendos dies non 10. ſed 12. aut 13. vt Æquinoctium reſtitueretur ad diē Martij 23. aut 24. hoc eſt, ad locum in quo erat Chriſti Domini tempore; cenſuítque etiam Hugolinus Martellus Glandatenſis Epiſcopus detrahendos 14. vt Æquinoctium reſtitueretur non ſolùm ad 23. aut 24. ſed etiam ad 25. quo incarnatus, & paſſus Chriſtus Dominus fuiſſet; ſícque alij alia: (Verùm, vbi maxima pars in id, quod à Pontifice fuerat propoſitum, conſenſit; tum demùm Pontifex Calendarium ex Lilij inuento emendauit, emẽdatúmque, vetere illo antiquato, ſeruandum iuſſit. Iuſſit, inquam, præmiſsâ Bullâ ab vſque Februario anni 1581. vt omnes maturè, quid facto eſſet opus præmonerentur.

Imprimis verò, quia à tempore Nicæni Concilij Æquinoctium receſſerat à die 21. in 11. Martij; idcircò ſupprimendos ſanxit ex anno inſequente 1582. dies x. vt hac ratione Æquinoctium, ſuum in diem reſtitueretur. Præſtare autem cenſuit decem dies ſimul, vnáque vice eximere, quàm ſuppreſſione x. Bis-ſextorum, negotium in annos 40. producere; quòd & futuris temporibus res conſtituta liquidiùs foret, & difficultates, quæ perficiendo negotio obſtare poſſent, non internaſcerentur.

Delegit porrò menſem Octobrim, è quo fieret exemptio, ob pluſculos dies Feſtis vacuos, & Officiis mobilibus, qualia per menſeis alios poſſent occurrere, non obnoxios. Supprimẽdi verò dies fuere, qui eſſent inter dies 4, & 15, intercepti: ita vt hoc modo dies numeratentur: 1.2.3.4.15.16.17.18. &c. ſicque diei iiij. Nonas ſuccederent immediatè Idus. Mandauit autem, vt celebrato D. Franciſci Feſto, die 4. celebraretur poſtridie, hoc eſt, Die 15. Feſtum Sanctorum Dionyſij, Ruſtici, & Eleutherij, quod futurum alioquin erat die 9. cum commemoratione Feſti ſanctorum Marci, Sergij, Bacchi, & Apuleij, quod die 7. & Die ſequente 16. celebraretur Feſtum S. Calliſti, quod futurum fuerat die 14. Die 17. celebraretur dies Dominica ſicque litera C reliquo anno Dominicalis fieret; cùm ab vſque Ianuario litera G Dominicalis exſtitiſſet. Die denique 18. celebraretur Feſtum S. Lucæ: ac deinceps dierum, Feſtorúmque decurſus continua ſerie perageretur.

Ne rurſus autem eueniret, vt Æquinoctium retrocederet, ſeu à die 21. verſus initium menſis rediret; cauit, vt quia ſpatio annorum 134. proximè, Æquinoctium vno anticipat die; ſpatio 268. anticipat duobus; ſpatio proximè 400. tribus: Cauit, inquam, vt dies tres quadringẽtis quibuſcumque annis, trium Bis-ſextorum omiſſione ſupprimerentur, & facilitatis memorandi causâ; ita deligerentur anni centeſimi, vt anno 1600. ab Emendatione propinquo, & ob decem dies non omninò expletos, Bis-ſextili relicto, ſequentes anni 1700. 1800. 1900. qui Bis-ſextiles eſſe deberent, pro communibus haberentur; annus autem 2000. Bis-ſextilis foret tranſigendus; ac pari ratione futuri eſſent communes anni 2100. 2200. 2300. Bis-ſextilis autem 2400. atque ita porrò, centenariis quibuſque quaternario menſuratis, relictis Bis-ſextilibus; non ſecus, ac vulgò omnes anni qui quaternario menſurantur, in Bis-ſextilibus habentur.

Deinde, ne reductâ ſemel in ordinem Lunâ, anticiparet iterùm; inſtituit, vt loco Aurei numeri, Cyclive Decem-nouennalis, ſubſtitueretur in Calendario Cyclus Epactarum 30. quæ diebus anni ſingulis, non autem plerumque ſolùm alternis, reſponderent; ac eſſent non modò Nouem-decim, quæ Nouilunia in iiſdem diebus per annos circiter 300. conſiſtentia indigitarent, ſed eſſent ſimul aliæ, quæ tranſeuntia in alios dies Nouilunia oſtenderent; ac id ſpeciatim, è quo Paſcha dependeret, facerent perſpectum.

Veruntamen, quia res non poteſt commodè explicari, aut intelligi, niſi crebra reſpectatione in ipſum Calendarium: idcircò id videtur nobis exhibendum. Res fortè ſuperflua, in tanta Miſſalium, Breuiariorúmque vocatorum, & Calendarium præferentium copia; Verùm, quia & poſſunt plærumque huiuſmodi libri non eſſe ad manum, & magnum futurum paucarum pagellarum impendium non eſt, inſeri hûc ipſum nihil vetat. Adde quòd, ipſum proponemus, cuiuſmodi fuit Emendationis tempore; ne quid perturbet, quòd in iis, quæ ſunt excuſa recentiùs, Feſta quædam exſtent, quorum, quia ſint inducta poſteriùs, nulla fit in Bulla memorata mentio. Nempe diei 5. Octobris adſcriptum iam habetur feſtum S. Placidi, & ſociorum; diei 6. S. Brunonis; diei 8. Sanctæ Birgittæ, &c. quæ Reformationis tempore adſcripta non erant.

Principio autem vides in Prima ſingulorum Menſium columna (de cæteris res nota eſt)

eſt)numeros triginta,ab vno ad triginta,Romano charactere continua ſerie diſpoſitos; niſi quod, loco numeri xxx.ponitur Aſteriſcus *. Incipiunt autem à Kalendis Ianuarij, continuantúrque, ac repetuntur ordine retrogrado in hunc modum, *, xxix. xxviij. xxvij.&c. id nempe(tametſi potuiſſent ordine directo diſponi)id,inquam, cùm alias ob cauſas, tum ob eam ſpeciatim, vt dato numero, qui vno anno demonſtret per menſeis ſingulos Nouilunia, nihil aliud oporteat,quàm numerare ſurſum ab illo excluſo, vndecim,vt habeatur numerus,qui anno inſequente demonſtraturus Nouilunia ſit: is videlicet ille erit, qui loco vndecimo occurret.

Dicuntur autem hi numeri Epactæ, quòd deſignent ex ordine dies illos xi. qui anno Lunari 354. dierum adiiciendi quotannis ſunt, vt in conſonantiam cum Solari dierum 365. redeat. Propterea enim fit, vt, quemadmodum de Numero Aureo fuit dictum, poſtquàm numeri iſti Epactales repetiti duodecies, & terminati ad diem Decembris 20. fuerint, tribuantur ſuperſtitibus diebus xi. iidem numeri, qui fuerint primis xi. diebus menſis Ianuarij attributi.

Ac, ne hæreas, quî fiat, vt cùm duodecies 30.ſint 360.& à 1.tamen Ianuarij,vſque ad 20. Decembris incluſiuè, ſint ſolùm dies 354. attende factum idcircò fuiſſe, vt ad lucrandum ſex illos dies,numeri xxiv.& xxv. è regione vnius, eiuſdémque diei alternis menſibus collocentur: ſcilicet ad 5.Februarij, ad 5. Aprilis, ad 3. Iunij, ad 1. Auguſti, ad 29. Septembris, ad 27. Nouembris. Cur autem delecti hi duo numeri præ cæteris fuerint; cur item in ſex illis menſibus ad latus xxvi. in aliis ad latus xxv. adhibeatur, vulgari cyphra, aut colore rubro, numerus 25.cur item ad diem vltimum Decembris apponatur, communi etiam cyphrâ, numerus 19. res intelligetur ex poſteà dicendis.

Adnoto heic ſolùm,cur loco Epactæ xxx. ſcribatur Aſteriſcus * cauſam ex eo eſſe, quòd, cùm per Epactas deſignetur numerus dierum, qui poſt Lunationem Decembri menſe terminatam,ex ipſo Decembri ſuperſunt; contingat interdum duas Lunationes terminari,vnam ſcilicet die prima,quo caſu, cùm ſuperſint dies 30. deberet diei primæ Ianuarij adſcribi Epacta xxx.& aliam die vltima, quo caſu cùm ſuperſit o. deberet diei vltimæ Ianuarij adſcribi Epacta o. ac, vt Epacta foret conformis, qua vtroque caſu Nouilunium vtroque die, hoc eſt, tam primo, quam vltimo Ianuarij contingens deſignaretur, deberet vtrique diei Epacta adſcribi coniunctim aut xxx.o.aut o.xxx.quod foret incommodum;ideò excogitata eſt nota indifferēs, Aſteriſcus nempe * æquiualens vtrique.Præterea autem ideò Epactam xxix. affixam haberi diei ſecundæ Ianuarij, quia poſt Lunationem die ſecunda Decembris terminatam ſuperſunt dies 29. ac pari ratione Epactam xxviii. affixam diei tertiæ Ianuarij, quia poſt Lunationem terminatam tertia Decembris, ſuperſunt dies 28. atque ita ex ordine, quo vſque reperias diei Ianuarij trigeſimæ affixam eſſe Epactam 1. quia poſt Lunationem terminatam die trigeſima, ſupereſt tantum dies vnus.

Sciendum verò eſt haſce Epactas idcircò eſſe ſubſtitutas in vicem Aurei numeri,quòd idem prorsùs cum illo præſtent (quippe Epacta quoque anno cuique competens demonſtrat è regione dies, quibus Nouilunia per ſingulos menſeis contingunt) id verò prætereà habent commodi, vt euadere poſſint perpetuæ,eumdemve ſitum in Calendario, toto ſæculorum decurſu tueri; quod ſanè Aureo numero congruere haud-quaquam poteſt.

Quia enim per annos paullò ampliùs 300. Nouilunia vno anticipant die; ideò eſt neceſſe, vt numeri Aurei vno gradu retrahantur;adeò vt,cùm exempli causâ,tempore Nicæni Concilij numerus 111.occuparet diē 1. Ianuarij,is poſt annos 300.retrahendus fuiſſet in Decembris vltimum; & qui numerus xi.occupabat 3. Ianuarij,retrahi debuiſſet in 2. qui xix. 5. retrahi in 4. atque ita ex ordine. Sicque, cùm tempore Reformationis,ſeu poſt annos ampliùs 1200. Nouilunia iam 4.diebus anticipaſſent; debuiſſet idem, exempli causâ, numerus Aureus xix. loco diei 5. occupare 1. aliíque ſuo quiſque ordine 4. gradibus fieri antrorſum promotiores. Qua ratione contingeret, vt intra annos paullò minùs 9400. Calendarium foret tricies commutandum;quovſque tum demùm aurei numeri eaſdem ſedeis repeterent,ipſaſmet rursùs commutaturi.

At verò Epactis in Calendarium inductis, nulla retractione, aut commutatione huiuſmodi opus eſt; potéſtque Calendarium inuariatum perſeuerare (vnde & hac ratione habetur perpetuum) quoniam neceſſe ſolùm eſt, vt quoties Nouilunia diem commutant(ſeu id occaſione Anticipationis, ſeu ob Bis-ſextorum ſuppreſſionem fiat) neceſſe, inquam, ſolùm eſt,vt vice 19. Epactarum, quæ demonſtrandis Nouiluniis priùs inſeruierint; aliæ 19. vſurpentur.Quo pacto, cùm nobis ab anno Reformationis 1582. & porrò ad vſq; annū 1700. hæ 19. Epactæ ſint vſui, i. ii. iv.v.vii.viii.x.xii.xiii. xv.xvi.xviii. xix.xxi.xxiii.xxiv.xxvi.xxvii.xxix. (haſce ſcilicet, & non alias habes intra columnam Epactarum in temporaria Tabula,& è regione quidem aureorum numerorum nouemdecim) ab anno deinceps 1700. futuræ ſunt iſtæ, *.i.iii. iv. vi. vii. ix. xi.xii.xiv.xv.xvii. xviii.xx.xxii.xxiii.xxv.xxvi.xxviii.quæ etiam aliunde perſeuerabunt ab anno 1800.in 1900. quòd licet anno 1800. Bis-ſextum ſupprimendum ſit, tunc tamen iſta ſuppreſſio cum anticipatione compenſanda occurrat. Quanquam,vt res fiat paullò manifeſtior,aliquantò altiùs repetenda eſt.

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies mensis.	IANVARIVS.
*	A	*Kal.*	1	*Circumcisio Domini*.duplex. [SS.Innoc.
xxix	b	iiii	2	Oct. S.Stephani duplex.cum com. Oct.S.Ioan &
xxviii	c	iii	3	Oct. S.Ioannis duplex.cum com. Oct. SS.Innoc.
xxvii	d	*Prid. Nonæ*	4	Octaua SS.Innocentium.duplex.
xxvi	e	*Nonæ*	5	Vigilia.
25.xxv	f	viii	6	*Epiphania Domini*. duplex.
xxiv	g	vii	7	De Octaua Epiphaniæ.
xxiii	A	vi	8	De Octaua.
xxii	b	v	9	De Octaua.
xxi	c	iv	10	De Octaua.
xx	d	iii	11	De Octaua.& com.S.Hyginij Papæ,& mart.
xix	e	*Prid. Idus*	12	De Octaua.
xviii	f	*Idus*	13	Octaua Epiphaniæ. duplex. [Presb & mart.
xvii	g	xix	14	Hilarij Episc. & Conf. semid. cum com. S.Felicis
xvi	A	xviii	15	Pauli primi Eremitæ.semid.cum comm.S.Mauri.
xv	b	xvii	16	Marcelli Papæ,& mart.semid. [Abbatis
xiv	c	xvi	17	*Antonij Abbatis*.duplex. [Virg.& mart.
xiii	d	xv	18	*Cathedra S. Petri Romæ*. duplex. & com. S.Priscæ
xii	e	xiv	19	Marij, Marthæ,Audifax,& Abachum mart.
xi	f	xiii	20	*Fabiani & Sebastiani*.mart.dupl.
x	g	xii	21	Agnetis virg.& mart.dupl.
ix	A	xi	22	Vincentij,& Anastasij mart,semid.
viii	b	x	23	Emerentianæ virg.& mart.
vii	c	ix	24	Timothei Episcopi,& mart.
vi	d	viii	25	*Conuersio S.Pauli Apostoli*.dupl.
v	e	vii	26	Polycarpi Episcopi.& mart.
iiii	f	vi	27	Ioannis Chrysost. Episcopi,& Conf.dupl.
iii	g	v	28	Agnetis secundò.
ii	A	iv	29	
i	b	iii	30	
*	c	*Prid. Kal*	31	

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	FEBRVARIVS.
xxix	d	*Kal.*	1	Ignatij Episcopi,& mart.semid.
xxviii	e	iiii	2	*Purificatio B. Mariæ*.dupl.
xxvii	f	iii	3	Blasij Episcopi,& mart.
25.xxvi	g	*Prid.Non.*	4	
xxv. xxiiii	A	*Nonæ*	5	Agathæ virginis,& mart.semid.
xxiii	b	viii	6	Dorotheæ virginis,& mart.
xxii	c	vii	7	Romualdi Abb.dupl.
xxi	d	vi	8	
xx	e	v	9	Apolloniæ virg.& mart.
xix	f	iv	10	
xviii	g	iii	11	
xvii	A	*Prid. Idus*	12	
xvi	b	*Idus*	13	
xv	c	xvi	14	Valentini Presbyteri,& mart.
xiv	d	xv	15	Faustini,& Iouitæ martyrum.
xiii	e	xiv	16	
xii	f	xiii	17	
xi	g	xii	18	
x	A	xi	19	Symeonis Episcopi,& martyris.
ix	b	x	20	
viii	c	ix	21	
vii	d	viii	22	*Cathedra S. Petri Antiochiæ*. dupl.
vi	e	vii	23	Vigilia
v	f	vi	24	*Matthiæ Apostoli*.dupl.
iv	g	v	25	
iii	A	iv	26	
ii	b	iii	27	
i	c	*Prid. Kal.*	28	

In anno Bissextili Februarius est dierum 29. & Festum Sancti Matthiæ celebratur 25. Februarij, & bis dicitur, sexto Calendas,id est, die 24, & die 25. & litera Dominicalis,quæ assumpta fuit in mense Ianuario, mutatur in præcedentem; Vt,si in Ianuario litera Dominicalis fuit A, mutetur in præcedentem, quæ est g, & cæt.

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	MARTIVS.
*	d	*Kal.*	1	
xxix	e	vi	2	
xxviii	f	v	3	
xxvii	g	iiii	4	
xxvi	A	iii	5	
25. xxv	b	*Prid. Non.*	6	
xxiv	c	*Nonæ*	7	*Sancti Thomæ de Aquino Confess.* dupl. & com. SS. Perpetuæ, & Felicitatis martyrum.
xxiii	d	viii	8	
xxii	e	vii	9	Quadraginta Martyrum. semid.
xxi	f	vi	10	
xx	g	v	11	
xix	A	iv	12	*Gregorij Papæ, & Confess. & Ecclesiæ Doctoris.* dupl.
xviii	b	iii	13	
xvii	c	*Pr. Idus*	14	
xvi	d	*Idus.*	15	
xv	e	xvii	16	
xiv	f	xvi	17	
xiii	g	xv	18	
xii	A	xiv	19	Ioseph Confessoris. dupl.
xi	b	xiii	20	
x	c	xii	21	Benedicti Abbatis. dupl.
ix	d	xi	22	
viii	e	x	23	
vii	f	ix	24	
vi	g	viii	25	*Annunciatio Beatæ Mariæ.* dupl.
v	A	vii	26	
iiii	b	vi	27	
iii	c	v	28	
ii	d	iv	29	
i	e	iii	30	
*	f	*Pr. Kal.*	31	

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	APRILIS.
xxix	g	*Kal.*	1	
xxviii	A	iiii	2	Francisci de Paula Confess. dupl.
xxvii	b	iii	3	
25. xxvi	c	*Prid. Non.*	4	
xxv xxiv	d	*Nonæ*	5	
xxiii	e	viii	6	
xxii	f	vii	7	
xxi	g	vi	8	
xx	A	v	9	
xix	b	iv	10	
xviii	c	iii	11	Leonis Papæ, & Confess. dupl.
xvii	d	*Prid. Idus*	12	
xvi	e	*Idus*	13	
xv	f	xviii	14	Tiburtij, Valeriani, & Maximi martyrum.
xiv	g	xvii	15	
xiii	A	xvi	16	
xii	b	xv	17	Aniceti Papæ, & mart.
xi	c	xiv	18	
x	d	xiii	19	
ix	e	xii	20	
viii	f	xi	21	
vii	g	x	22	Soteris, & Caii Pontificum, & martyrum semid.
vi	A	ix	23	Georgij mart. semid.
v	b	viii	24	
iv	c	vii	25	*Marci Euangelistæ.* dupl.
iii	d	vi	26	Cleti, & Marcellini Pont. & martyrum. semid.
ii	e	v	27	
i	f	iiii	28	Vitalis Martyris.
*	g	iii	29	Petri martyris. dupl.
xxix	A	*Prid. Kal.*	30	

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies mensis.	MAIVS.
xxviii	b	*Kal.*	1	*Philippi,& Iacobi Apostolorum.* dupl.
xxvii	c	vi	2	Athanasij Episcopi,& Confess.dupl.
xxvi	d	v	3	*Inuentio S.Crucis.* dupl.& com.SS.Alexādri Euentij,& Theod. mar.ac Iuuenalis Episc.& Conf.
25.xxv	e	iiii	4	Monicæ viduæ.
xxiv	f	iii	5	
xxiii	g	*Prid.Nonæ*	6	*Ioannis ante Portam Latinam.* dupl.
xxii	A	*Nonæ*	7	Stanislai Episcopi & mart.dupl.
xxi	b	viii	8	Apparitio sancti Michaëlis dupl.
xx	c	vii	9	S.Gregorij Theologi Episcopi, & Confess.dupl.
xix	d	vi	10	Gordiani,& Epimachij martyrum.
xviii	e	v	11	
xvii	f	iv	12	Nerei,Achilei,& Pancratij.mart.
xvi	g	iii	13	
xv	A	*Prid. Idus*	14	Bonifacij martyris.
xiv	b	*Idus*	15	
xiii	c	xvii	16	
xii	d	xvi	17	
xi	e	xv	18	
x	f	xiv	19	Pudentianæ virginis.
ix	g	xiii	20	
viii	A	xii	21	
vii	b	xi	22	
vi	c	x	23	
v	d	ix	24	
iiii	e	viii	25	Vrbani Papæ,& martyris.
iii	f	vii	26	Eleutherij Papæ,& martyris.
ii	g	vi	27	Ioannis Papæ,& martyris.
i	A	v	28	
*	b	iv	29	
xxix	c	iii	30	Felicis Papæ,& martyris
xxviii	d	*Prid .Kal.*	31	Petronillæ virginis.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	IVNIVS.
xxvii	e	*Kal.*	1	
25.xxvi	f	iiii	2	Marcellini,Petri,& Erasmi mart.
xxv. xxiiii	g	iii	3	
xxiii	A	*Prid.Non*	4	
xxii	b	*Nonæ*	5	
xxi	c	viii	6	
xx	d	vii	7	
xix	e	vi	8	
xviii	f	v	9	Primi,& Feliciani martyrum.
xvii	g	iv	10	
xvi	A	iii	11	*Barnabæ Apostoli.* dupl.
xv	b	*Prid. Idus*	12	Basilidis, Cyrini, Naboris,& Nazarij martyrum.
xiv	c	*Idus*	13	Antonij de Padua Confess.dupl.
xiii	d	xviii	14	Basilij Episcopi,& Confess.dupl.
xii	e	xvii	15	Viti,Modesti,& Crescentiæ mart.
xi	f	xvi	16	
x	g	xv	17	
ix	A	xiv	18	Marci,& Marcellini,martyrum.
viii	b	xiii	19	Geruasij,& Protasij martyrum.
vii	c	xii	20	Syluerij Papæ,& martyris.
vi	d	xi	21	
v	e	x	22	Paulini Episcopi,& Confess.
iv	f	ix	23	Vigilia.
iii	g	viii	24	*Natiuitas S.Ioannis Baptistæ* dupl.
ii	A	vii	25	De Octaua Natiu.S.Ioan.Bapt. [S.Ioan.
i	b	vi	26	Ioannis & Pauli.mart.semid.cum com.oct.Natiu.
*	c	v	27	De Octaua Natiuit.S.Ioan. [liæ.
xxix	d	iv	28	Leonis Papæ.& Conf.semid.& com.oct.& Vigi-
xxviii	e	iii	29	*Petri,& Pauli Apostolorum.* dupl. [S.Ioan.
xxvii	f	*Prid. Kal.*	30	*Commemoratio S.Pauli Apostoli.* dupl. & com.oct.

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Menſis	IVLIVS.
xxvi	g	*Kal.*	1	Oct.S.Ioan Baptiſtæ dupl.& com.oct.Apoſtol.
25.xxv	A	vi	2	*Viſitatio B.Mariæ.* dupl. cum com. oct.Apoſt.
xxiv		v	3	De octaua Apoſtolorum.
xxiii	b	iiii	4	De octaua.
xxii	c	iii	5	De octaua.
xxi	d	*Prid.Non.*	6	Octa.Apoſtol.Petri,& Pauli.dupl.
xx	e	*Nonæ*	7	
xix	f	viii	8	
xviii	g	vii	9	[mart.ſemid.
xvii	A	vi	10	Septem fratrum mart.& SS.Ruffinæ,ac Secundæ
xvi	b	v	11	PijPapæ,& mart. [Ab.
xv	c	iv	12	Naboris, & Felicis mart. cum.com.Io.Gualberti.
xiv	d	iii	13	Anacleti Papæ,& mart.ſemid.
xiii	e	*Pr. Idus*	14	Bonauenturæ Pont.& Conf. & Eccl. Doct. dupl.
xii	f	*Idus.*	15	
xi	g	xvii	16	
x	A	xvi	17	Alexij Confeſſ.
ix	b	xv	18	Symphoroſæ,cum ſeptem filiis mart.
viii	c	xiv	19	
vii		xiii	20	Margaritæ virg.& mart.
vi	d	xii	21	Praxedis virginis.
v	e	xi	22	*Mariæ Magdalenæ* dupl.
iiii	f	x	23	Appollinaris Epiſcopi,& mart.ſemid.
iii	g	ix	24	Vigilia,& com.S.Chriſtinæ virg.& mart.
ii	A	viii	25	*Iacobi Apoſt.*dupl.& com.S.Chriſtophori mart.in
i	b	vii	26	*Annæ matris B.M.virg.*dupl. [Laud.tantum.
*	c	vi	27	Pantaleonis mart. [Papæ & Conf.ſemid.
xxix	d	v	28	Nazarij. Celſi , & Victoris Papæ mart.& Innoc.
xxviii	e	iv	29	Matthæ virg.ſem.& com.SS.Felicis Papæ,Simpli-
xxvii	f	iii	30	Abdon,& Sennen mart. [cij.Fauſt.& Beat.mart.
25.xxvi	g	*Pr. Kal.*	31	

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Menſis.	AVGVSTVS.
25.xxiv	c	*Kal.*	1	*Petri ad vincula.* dupl. & com. SS.Machab. mart.
xxiii	d	iiii	2	Stephani Papæ,& martyris.
xxii	e	iii	3	Inuentio S.Stephani Protom.ſemid.
xxi	f	*Prid. Non*	4	*Dominici Confeſſ.*dupl.
xx	g	*Nonæ*	5	*Dedicatio S.M ad Niues,*dupl.
xix	A	viii	6	*Transfiguratio.Domini.*dupl.& com.SS.Sixti Papę, & Feliciſſimi,& Agapiti mart.
xviii	b	vii	7	Donati Epiſc.& mart.
xvii	c	vi	8	Cyriaci,Largi,& Smaragdi mart.ſemid.
xvi	d	v	9	Vigilia,& com.S.Romani mart.
xv	e	iv	10	*Laurentij mart.*dupl. [mart.
xiv	f	iii	11	De oct. S.Laur.cum com.SS.Tiburtij,& Suſannæ
xiii	g	*Prid. Idus*	12	De octaua,& com.S.Claræ virg.
xii	A	*Idus*	13	De octaua,& com.SS.Hippolyti,& Caſſiani mar.
xi	b	xix	14	De octa. cum com.Vigiliæ,& S.Euſebii Conf.
x	c	xviii	15	*Aſſumptio B.M. virg.*dupl.
ix	d	xvii	16	De octaua Aſſumpt. B.M.cum com.octa. S.Laur.
viii	e	xvi	17	Octa.S.Laur.& com.octauæ Aſſumpt.
vii	f	xv	18	De octaua,& com.S.Agapiti mart.
vi	g	xiv	19	De octaua.
v	A	xiii	20	Bernardi Abbatis dupl. cũ.com.octauæ Aſſumpt.
iv	b	xii	21	De octaua. [Hyppolyti,& Symphoriani mart.
iii	c	xi	22	Octa.aſſumpt.B.M.dupl.cũ com.octauæ Aſſumpt.
ii	d	x	23	Vigilia.
i	e	ix	24	*Bartholomæi Apoſtoli* dupl.*Romæ celebratur die 25.*
*	f	viii	25	Ludouici Regis Franciæ Confeſſ.
xxix	g	vii	26	Zephirini Papæ,& mart.
xxviii	A	vi	27	
xxvii	b	v	28	*Auguſtini Epiſcopi, Confeſſ.& Eccleſ. Doct.*dupl.&
xxvi	c	iiii	29	com.S Hermetis martyris. [mart.
25.xxv	d	iii	30	*Decollatio S.Ioan.Baptiſtæ.* dupl.& com. S.Sabinæ
xxiv	e	*Prid. Kal.*	31	Felicis , & Adaucti.mart.

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	SEPTEMBER.
xxiii	f	*Kal.*	1	Ægidij Abbatis,& com.SS.mart.xij.Fratrum.
xxii	g	iiii	2	
xxi	A	iii	3	
xx	b	*Prid.Non.*	4	
xix	c	*Nonæ*	5	
xviii	d	viii	6	
xvii	e	vii	7	
xvi	f	vi	8	*Natiuitas B. Mariæ*.dupl.& com.S.Andriani mart. *in Laudibus tantum.*
xv	g	v	9	De oct.S.Mariæ,& com.S.Gorgonij mart.
xiv	A	iv	10	De Octaua.
xiii	b	iii	11	De Octaua,& com.SS.Prothi,& Hyacinthi mart.
xii	c	*Pr. Idus*	12	De Octaua.
xi	d	*Idus.*	13	De Octaua. [riæ.
x	e	xviii	14	Exaltatio S.Crucis.dupl.cum com.oct.Nat.S.Ma-
ix	f	xvii	15	Octaua Nat.B.M.dupl. cũ com.S.Nicomed.mart.
viii	g	xvi	16	Cornelij , & Cypriani Pont. & mart. semid. cum
vii	A	xv	17	com.SS.Euphemiæ,Luciæ,& Geminiani mart.
vi	b	xiv	18	
v	c	xiii	19	Ianuarij Episc. & soc. mart. semid.
iiii	d	xii	20	Vigilia,& com.S.Eustachij,& socior.mart.
iii	e	xi	21	*Matthæi Apostoli*.dupl.
ii	f	x	22	Mauritij , & Sociorum mart.
i	g	ix	23	Lini Papæ,& mart.semid.cũ com S.Theclæ virg.
*	A	vii	24	& mart.
xxix	b	vii	25	
xxviii	c	vi	26	Cypriani,& Iustinæ mart.
xxvii	d	v	27	Cosmæ & Damiani mart.semid.
25.xxvi	e	iv	28	
xxv xxiv	f	iii	29	*Dedicatio S.Michaëlis Archangeli*.dupl.
xxiii	g	*Pr. Kal.*	30	*Hieronymi Presb.Confess. & Eccles. Doctoris*.dupl

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	OCTOBER.
xxii	A	*Kal.*	1	Remigij Episcopi , & Confess.
xxi	b	vi	2	
xx	c	v	3	
xix	d	iiii	4	*Francisci Confess.*dupl.
xviii	e	iii	5	Placidi,& soc.martyrum.
xvii	f	*Prid. Non.*	6	
xvi	g	*Nonæ*	7	S.Marci Papæ,& Conf. cũ com.SS.Sergij,Bacchi, & Apuleij martyrum.
xv	A	viii	8	
xiv	b	vii	9	Dionysij, Rustici, & Eleutherij martyrum.semid.
xiii	c	vi	10	
xii	d	v	11	
xi	e	iv	12	
x	f	iii	13	
ix	g	*Prid. Idus*	14	Callisti Papæ,& mart.semidupl.
viii	A	*Idus*	15	
vii	b	xvii	16	
vi	c	xvi	17	
v	d	xv	18	*Lucæ Euangelistæ*.dupl.
iv	e	xiv	19	
iii	f	xiii	20	
ii	g	xii	21	Hilarionis Abbatis, & com. SS.Vrsulæ,& sociarũ
i	A	xi	22	virg. & mart.
*	b	x	23	
xxix	c	ix	24	
xxviii	d	viii	25	Chrysanthi,& Dariæ mart.
xxvii	e	vii	26	Euaristi Papæ,& mart.
xxvi	f	vi	27	Vigilia.
25.xxv	g	v	28	*Simonis,& Iudæ Apostolorum*,dupl.
xxiiii	A	iiii	29	
xxiii	b	iii	30	
xxii	c	*Prid. Kal.*	31	Vigilia.

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	NOVEMBER.
xxi	d	*Kal.*	1	*Festum omnium Sanctorum.* dupl.
xx	c	iiii	2	*Commemoratio omnium fidelium defunctorum.* dupl. & de oct. omnium SS.
xix	f	iii	3	De Octaua.
xviii	g	*Prid.Non.*	4	De Octaua.cum com.SS.Vitalis,& Agricolæ mar.
xvii	A	*Nonæ*	5	De Octaua.
xvi	b	viii	6	De Octaua.
xv	c	vii	7	De Octaua. [ronatorum mart.
xiv	d	vi	8	Octaua omniũ SS.dupl.& com.SS.Quatuor Co-
xiii	e	v	9	*Dedicatio Basilicæ Saluatoris.* dupl. cum comm.S. Theodori mart.
xii	f	iv	10	Tryphonis, Respicij, & Nymphæ mart.
xi	g	iii	11	*Martini Episc.& Conf.*dupl.& com.S.Mennę mar.
x	A	*Pr. Idus*	12	Martini Papæ,& mart.semidupl.
ix	b	*Idus.*	13	
viii	c	xviii	14	
vii	d	xvii	15	
vi	e	xvi	16	
v	f	xv	17	Gregorij Thaumaturgi Episc.& Conf.
iiii	g	xiv	18	*Dedicatio Basilicarum Petri,& Pauli,* dupl.
iii	A	xiii	19	Pontiani Papæ, & mart.
ii	b	xii	20	
i	c	xi	21	Præsentatio S.Mariæ. dupl.
*	d	x	22	Cæciliæ virg.& mart.semid. [citatis mart.
xxix	e	ix	23	Clementis Papæ,& mart.semid.cum com.S.Feli.
xxviii	f	viii	24	Chrysogoni mart.
xxvii	g	vii	25	*Catharinæ virg.& mart.* dupl.
25.xxvi	A	vi	26	Petri Alexandrini Episc.& mar.
xxv xxiv	b	v	27	
xxiii	c	iv	28	
xxii	d	iii	29	Vigilia,& com.S.Saturnini mart.
xxi	e	*Pr. Kal.*	30	*Andreæ Apostoli.* dupl.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	DECEMBER.
xx	f	*Kal.*	1	
xix	g	iiii	2	Bibianæ virg.& mart.commem.
xviii	A	iii	3	
xvii	b	*Prid. Non.*	4	Barbaræ virg.& mart.comm.
xvi	c	*Nonæ*	5	Sabæ Abbatis. commem.
xv	d	viii	6	Nicolai Episcopi, & Conf.semid.
xiv	e	vii	7	*Ambrosij Episc.& Conf.& Eccles.Doct.*dupl.
xiii	f	vi	8	*Conceptio B.Mariæ,* dup.
xii	g	v	9	
xi	A	iv	10	Melchiadis Papæ, & mart.com.
x	b	iii	11	Damasi Papæ, & Confess.semid.
ix	c	*Prid. Idus*	12	
viii	d	*Idus*	13	*Luciæ virginis, & martyris.* dupl.
vii	e	xix	14	
vi	f	xviii	15	
v	g	xvii	16	
iv	A	xvi	17	
iii	b	xv	18	
ii	c	xiv	19	
i	d	xiii	20	Vigilia.
*	e	xii	21	*Thomæ Apostoli.* dupl.
xxix	f	xi	22	
xxviii	g	x	23	
xxvii	A	ix	24	Vigilia.
xxvi	b	viii	25	*Natiuitas D.N.Iesu Christi.* dupl.
25.xxv	c	vii	26	*Stephani Protomartyris.* dupl.cum com.oct. Natiu.
xxiiii	d	vi	27	*Ioannis Apost.& Euangelistæ.*dupl.cum com.oct.
xxiii	e	v	28	*Innocentium martyrum.*dupl.cum com.octauar.
xxii	f	iv	29	Thomæ Cant.Episc.& mart.semid.cum com.oct.
xxi	g	iii	30	De Dom.inf.oct.Natiu.vel de oct.cum com.oct.
19.xx	A	*Prid. Kal.*	31	*Syluestri Papæ, & Confess.* dupl.cum com.octauar.

CAPVT

Capvt II.

Quatenus Prouisum, ne Æquinoctium Vernum sedem à Nicæno Concilio præscriptam, hoc est diem Martij xxj. anteuertat.

CVm sit autem primùm de ipsa dierum Bis-sextilium suppressione dicendum; id tamen generatim supponendum est, quod iam antè innuimus; nempe Calendarium rem esse ciuilem, ac idcircò supputationes, quæ circa ipsum fiunt, non esse ad amussim Astronomicam exigendas; quòd ex ciuili vsu non sit, vt pareis cum Astronomis temporum, motuúmque minutias sectemur. Sic, tametsi Astronomi deprehenderint, v.g. annum Solarem tum terminari, cùm 365. dies, & sex horæ effluxerint; non tamen vsus politicus fert, vt post 365. dies exactos exspectentur adhuc sex horæ, quò annus nouus inchoetur; neque vt pars mensis duodecima, seu mensis Solaris tum præcisè desinat, cùm dies 30. ac decem horæ cùm semisse transierint; sed vt senæ horæ per treis annos neglectæ, cum sex horis anni quarti quasi colligantur; intelligantúrque vnum diem constituere, ex quo annus quartus dierum 366. efficiatur. Quo modo etiam menses sine fragmentis dierum vsurpantur; abundéque est, vt numero dierum præter-propter æquali, annus integer ex ipsis conflertur. Quod idem de anno, mensibúsque Lunaribus, iuxta sæpiùs dicta, est intelligendum.

Enimverò, cùm sit tamen opus, vt Legumlatores, Principesve, qui populis certam formam anni, partiúmque ipsius præscribunt, perspectum habeant, quæ, quantáque huiusmodi fragmenta, seu minutiæ sint, vt congruam eorum rationem habeant; ideò moris esse, vt adhibeant in consilium Astronomos, qui Solis ac Lunæ motus calleant, & quibus-nam dierum, horarum, minutorúmque periodis illi absoluantur, exquisitè nôrint.

Quemadmodum porrò experientia Astronomos docuit non esse omneis annos, vti neque dies, inter se duratione æquaieis; ac maiorem adhuc reperiri in mensibus, Lunaribusve circuitibus, partibúsque eorum inæqualitatem; ac ea de causa distinxerunt, vt in Planetis cæteris, sic speciatim in Sole, & Luna motus alios Apparenteis, seu Veros vocatos, qui nunc velociores, nunc tardiores sint; alios æqualeis, seu Medios, qui nempe inter velocitatem, & tarditatem medij incedere intelligantur: Quemadmodum, inquam, id ita se habet, Sic docuit etiam experientia Cyclos seu Annorum, seu Mensium, quorum ciuilis vsus sit, accommodandos omninò esse motibus non Veris, apparentibusve, sed Mediis, siue æqualibus; quòd isti vno tenore incedant; illi nunc excedant, nunc deficiant; & nondum deprehensum sit, condi ab Astronomis Tabulas, ex quibus liceat veros motus in omne tempus colligere, sed quæ illos solùm ad tempus aliquod exhibeant. Profectò ne ipse quidem Tycho Braheus ausus est nuper polliceri maiorem suarum constantiam, quàm per quadringentos, hoc est ducentos antè, & ducentos pòst, annos.

Hoc verò adnoto, vt minùs sit mirum, si Ecclesia quoque, in iis, quibus operâ Astronomorum indiget, vsurpet, sequaturve motus non Apparenteis, sed Medios; quòd isti, ob vniformitatem, redigi facilè in Cyclos, secus ac illi valeant; sufficiátque, si præterpropter, & quantum tamen proximè ex vsu licet, res obtineatur. Quippe, neque Sacra Scriptura, neque Concilia, aut Sancti Patres præceperunt vnquam, vt exquisitè, rigidéque Astronomorum calculis, Tabulísque adstringeremur; sed vt tempora obseruaremus, quæ, quantum vulgaris vsus patitur, aut vera sint, aut proximè vera.

Certè, ne à proposito digrediamur, cùm iussus est populus celebrare Pascha xiv. Luna, seu die Primi mensis; pronum est intelligere, nihil videri aliud Deum significasse, quàm ipsum Plenilunij tempus, & non tam quidem supputatum à coniunctione Lunæ cùm Sole, quàm ab apparitione eius prima, quæ, quasi vno die post coniunctionem factam contingat, supputatus ab hoc dies decimus-quartus (qui sit à coniunctione decimus-quintus) Plenilunium prodat. Tametsi autem non semper primo, sed plerumque etiam secundo, aliquando & tertio die à coniunctione Luna appareat; vt quidpiam tamen certi constaret, sic videntur fuisse limitati menses, quasi illa semper primo pòst die appareret, ac semper Luna decima quarta eadem cum Plenilunio foret. Quod innuo solùm, vt inferam, non videri mentem Sacræ Scripturæ fuisse, vt ad Lunam xiv. exquisitiùs alligaremur, quàm ciuilis mensis institutum ferret, & vulgari captui congrueret, iuxta quem Luna plena habetur, non solùm quo tempore est, sed etiam vno minimùm tam antè, quàm post ipsum die.

Sic verò etiam, cùm deinceps Concilia, & Patres, rem sic interpretati sunt, vt xiv. Luna primi Mensis ea haberetur, quæ aut ipso die Æquinoctij verni, aut proximè ipsum, sed posteriùs contingeret; ij affixere quidem, Æquinoctium diei Martij 21. At constat nihilominùs, si anno quidem Bissextili Æquinoctiû fuerit in Meridie diei 21. fore anno proximo ab illo, hora 6. vespertina eiusdem diei; secundo media nocte insequente; tertio, hora 6. matutina diei 22. ac aliunde, ob factam nimiam quaternis annis additionem, fore vt intra annos 100. à Meridie diei 21. recesserit in horam 6. vespertinam diei 20. vnde & fiat, vt intra 100. annos contingat quidem plerumque Æquinoctium intra diem 21. sed interim tamen in 22. & 20. aliquando excurrat. Ne quid de eo dicam, quòd vno, eodémque anno contingere Æquinoctium possit, Romæ quidem, hora 6. vespertina diei xxi. quæ esse possit Sabbathum, & in quod incidens Luna xiv. efficiat, vt die insequente futurâ Dominicâ,

Pascha

Pascha celebretur; cùm alicubi tamen, tendendo in Orientem, sit tunc hora 6. matutina diei 22. (nempe ob terræ deuexitatem, meridianorúmque differentiam) quæ cùm illis Dominica sit, teneri videantur differre celebrationem Paschatis in octiduum; nisi quòd cautum iam pridem est, vt omnes eadem Dominica Pascha celebrent cum primaria, Romanave Ecclesia; tametsi ob terræ deuexitatem tempus Romani horizontis ad vsque dimidium anteuertatur, aut præeat.

Quæ quidem rursus innuo, vt admoneam Concilia, Patres, Pontifices, ipsam Ecclesiam, non ita adstringere nos ad certa quædam tempora, vt non ea patiantur aliquem excursum: vnde & speciatim intelligi liceat, duplex distingui posse Æquinoctium, vnum Astronomicum, hoc est quasi punctum indiuiduum, cuius Astronomis sit cura; alterum politicum, seu ciuile, hoc est tempus habens aliquam latitudinem, quod ab Ecclesia obseruetur, dicíque adeò Æquinoctium Ecclesiasticum valeat. Non quod Ecclesia nollet, si commodè posset, vti solo Astronomico, sed quòd scrupulositas illa Astronomica ex vsu non sit, quódque ne Astronomi quidem inter se omninò consentiant; cùm intersit tamen, vt Fideles habeant aliquid, quod sit euidentius, quàm vt teneantur ad Astronomorum subtilitatem attendere; ac magis ratum, quàm, vt ob sententias Astronomorum varias diuersimodè distrahantur.

Quamobrem Ecclesiæ satis semper est, vt quantum quidem ex vsu licet, Canones vocati Paschales (qui numero sex habentur) illibati maneant, I. Vt Pascha non celebretur, nisi die Dominico. II. vt Christiani cum Iudæis Christi interfectoribus in celebrando Paschate non concurrant. III. vt Pascha non celebretur mense xij. (cuius scilicet Plenilunium, siue Luna xiv. ante diem Martij 21. contingit.) IV. Vt Pascha cum Quarta-decimanis hæreticis ante Plenilunium non agatur. V. Vt Pascha non reiiciatur in hebdomadem mensis vltimam (hoc est post Lunam xxi.) VI. Vt Pascha in mensem secundum, seu impurorum non reiiciatur: (mensis autem secundus est, cuius Plenilunium post diem Aprilis 18. contingit.) Quæ omnia sanè ex sæpiùs antè repetitis intelliguntur.

Cùm porrò, licet abundè sit in hisce, ac eiusmodi rebus prope verum consistere; nihilominùs vel ea, quæ est facta in verno Æquinoctio à tempore vsque Concilij Nicæni decem dierum anticipatio, perspicuum faciat, non licere admodùm diu prope verum consistere, nisi, ad tale quid præscribendum, præhabeatur quam-maximè licet exquisita cælestium motuum, ac potissimùm mediorum notitia; idcircò Summus Pontifex, quidpiam quod diuturnum foret præscripturus, peritos Astronomiæ viros in Concilium adhibuit, inque ipsis, vt iam attigi, Christophorum Clauium, qui præ cæteris maximè inclaruit, & negotium totum copiosissimè, diligentissiméque explicuit.

Itaque, vel eius relatu, attendit primùm Pontifex Summus (eruditusve ille cœtus) quod ad Solis quidem motum attinet, Ptolemæum sub annum Christi 130. definiisse illius cursum, seu anni magnitudinem dierum 365. horarum 5. minutorum 55. secundorum 12. Albategnium anno circiter 880. dierum 365. hor. 5. min. 46. sec. 24. Alphonsum anno 1250. dierum 365. hor. 5. min. 49. sec. 16. Copernicum denique sub annum 1525. ita distinxisse, vt cùm anni magnitudo inæqualis sit, possit supra dies 365. & 5. horas, increscere ad vsque minuta 55. sec. 37. decrescere ad vsque min. 42. sec. 55. medio proinde existente minutorum 49. sec. 16.

Deinde, cùm ob illa minuta, ac secunda (tenuiores minutias non confector) quæ desunt quotannis ad sex horas integras, quæque proinde æquo ampliùs singulis quadrienniis adduntur, sint, ex Ptolemæo, vna pars diei 300. ex Albategnio, vna 106. ex Alphonso, vna 134. Ex Copernico, cùm magnitudo anni est maxima, vna 330. cùm minima, vna 84. cùm mediocris, vna 134. idcircò facilè peruidit, vt Æquinoctium contineatur sub 21. Martij, detrahi debere vnum diem, iuxta Ptolemæum, intra annos 330. iuxta Albategnium, intra annos 106. iuxta Alphonsum, intra annos 134. iuxta Copernicum, intra annos nunc 329. nunc 134. nunc 84.

Quare & cùm medium tenendum foret, sequi Alphonsum placuit, non modò, quòd medius penè fuerit inter Ptolemæum, & Albategnium; sed etiam, quòd Copernicus circa magnitudinem anni mediocrem cum illo congruerit. Quin-etiam, quia supposita vera circa maximam, minimámque anni magnitudinem, definitione Copernici, deprehensum est Æquinoctium non iri emotum à die Martij 21. heinc vltra diem 23. illeinc citra 19. & vtrimque tamen semper rediturum ad diem 21. Ideò commodiùs longè fuit visum, tenere semper medium, ac procedere vniformiter, quàm huc illuc excurrere, & difformiter oberrare.

Supposita igitur media Anni magnitudine dierum 365. horarum 5. minutorum 49. secundorum 16. ac necessitate existente detrahendi vnius diei intra annos 134. vt Æquinoctium semper cum die Martij 21. cohæreat; quia ter 134. sunt 402. atque idcircò intra annos proximè 400. tres dies detrahendi sunt: Ea de causa visum est tria Bis-sexta intra annos quadringentos supprimere, & ad hanc suppressionem tres primos annos centesimos deligere, quarto centesimo intacto, siue Bix-sextili relicto.

Ac poterat quidem institui, vt primum Bis-sextum supprimeretur anno 134. secundum anno 268. tertium anno 402. quartum anno 536. quintum anno 670. atque ita porrò; Verùm & res fuisset perplexior, & exspectato extremo faciendæ suppressionis tempore, non fuisset Æquinoctium circa diem Martij 21. mediocritate pari seruatum; & (quod iam diximus) non fuisset res perinde accommodata memoriæ, aut pari analogia cũ annis Bis-sextilibus, communibúsque se habens.

Neque

Neque verò dicas duos illos annos, qui vltra 400. superfluunt, creare demùm posse errorem quempiam sensibilem; ij quippe aceruati nōn possunt vnius diei errorem constituere ante annos 268000. Quo casu, si tanta aut Mundi duratio, aut harum rerum memoria foret, facilè institui correctio ex vnius diei intercalatione posset; vti &, si post diuturnum tempus facta Calendarij restitutio alia ratione luxaretur, maximéque ob anni magnitudinem nondum fortè satis exquisitè cognitam; posset, vt factum nuper est, remedium congruum adhiberi.

Videlicet, vt hoc inculcem, Calendarium hoc Gregorianum non ideò dicitur Perpetuum, quòd nullis vnquam temporibus quidpiam in ipsum vitij irrepsisse deprehendi non valeat; sed quòd, quæcumque fieri dierum additio, aut detractio possit, saltem ipsa Epactarum series per Calendarium distributa, permansura eadem sit; quod neque de Cyclo decem-nouennali, neque de vllo alio licet perinde asserere.

CAPVT III.

Quatenus prouisum, vt anticipantia Nouilunia congruè semper indicentur beneficio Epactarum, quarum gemina Tabula explicantur.

QVod ad Lunam deinde spectat, attendit idem Pontifex (virorumve eruditorum cœtus) in eo ferè consentire Astronomos omneis, vt Luna motu medio cursum suum menstruum, Lunationémve vnam perficiat diebus 29. horis 12. minutis 44. secundis 3. cum pauculis tertiis: Atque adeò Annum Lunarem communem constare, ex communi consensu, diebus 354. horis 8. minut. 48. secund. 38. cum pauculis itidem tertiis: Embolismicum verò diebus 383. horis 21. minutis 32. secundis 41. cum ferè triente; Eaque ratione annos Solareis nouemdecim superare 235. Lunationes, quæ per illos annos contingunt, hora 1. min. 27. secundis ferè 33.

Quocirca & petuidit heinc fieri, vt post annos xix. Nouilunia quidem iisdem diebus redeant; sed anticipent nihilominùs horâ 1. min. 27. sec. 33. Adeò vt, cùm post annos bis 19. seu 38. anticipent horis 2. min. 55. sec. 6. & post annos denique, quam-proximè $312\frac{1}{2}$. diem integrum; idcircò, post annos 312. nullum amplius Nouilunium eodem die, sed antecedente contingat. Vnde & factum fuerit, vt quia in veteri Calendario, vsúque Aurei numeri nulla habita ratio anticipationis huius fuerat, ipse numerus Aureus mendosè indicaret Nouilunia; & à tempore quidem Nicæni Concilij quatuor denique diebus seriùs, quàm reipsâ contingerent.

Et constat quidem, si post annos $312\frac{1}{2}$. relicti in Calendario Aurei numeri (sed debitè tamen priùs instituti) promouerentur vno die antrorsum, seu versus mensium initia, fore vt per sequenteis $312\frac{1}{2}$. annos, Nouilunia rursùs rectè indicarent; ac promoti iterùm, iis annis exactis, die vno, pari ratione, &c. At visum fuit longè commodiùs, Epactas 30. quod iam dictum est, sic disponere, vt eæ inuariatis sedibus constarent, & nouemdecim ex iis forent, quæ donec non esset vnius diei anticipatio, numerorum Aureorum vice fungerentur, & perinde ac illi Nouilunia ad eosdem dies indicarent: ac vbi deinceps anticipatio contingeret, tum Epactis illis nouemdecim relictis, nouemdecim aliæ ad dies præcedenteis appositæ vsurparentur; idque nulla penitus facta in Calendario mutatione.

Ac si sola quidem Anticipatio faceret negotium, nihil planius foret, quàm singulis 312. annis exactis, istam nouemdecim Epactarum commutationem facere: verùm, quia interim detractio diei Bis-sextilis variè se intermiscet, facitque, vt illæ 19. Epactæ nunc in eas, quæ antecedunt, commutentur, nunc in eas, quæ consequuntur, nunc in neutras, sed eædem permaneant; ideò fuere quædam Tabulæ construendæ, ex quibus intelligeretur, quando, & quarum Epactarum facienda commutatio foret.

Condita ergo primùm fuit, quæ & dicta est *Tabula Epactarum expansa*, in hunc modum. Collocati primùm in fronte ex ordine sunt nouemdecim Aurei numeri initio ducto à numero iij. qui in vetere Calendario præfixus erat Calendis Ianuarij. Retinetur porrò etiam iam Aureus numerus, non sanè in eum, quem priùs, vsum (neque enim ampliùs aut collocatur in Calendario, aut Nouilunia indicat) sed, vt sit quasi index respondentium sibi ipsi, provt tempora exigunt, Epactarum nouemdecim; vnde & in Tabulis temporariis apponi ad latera, siue è regione Epactarum solet.

Deinde cùm sub numeris Aureis totidem columnæ, seu ordines sint, qui singuli Epactas 30. contineant; sunt proinde Series, ac veluti lineæ transuersæ 30. quæ contineant singulæ Epactas nouemdecim. Epactarum autem omnium distributio ab infima Serie constituta pendet: Scilicet, cùm Epacta 1. in ipsa Serie infima sub numero Aureo iij. fuerit posita; conficiuntur primùm cæteræ ad dextram, hoc est xij. xxiij. &c. ex additione continua xi. & detractione 30. quoties superant: nisi quòd, ad Epactam xxvij. quæ est sub Aureo numero xix. adduntur non xi. sed xij. vt proinde Epacta sequens euadat non viij. sed ix. ob causam superiùs, cùm de Aureo numero, & Embolismicis annis, dictam.

Tum autem Serie hac constituta, cæteræ Epactæ ascendendo sursum iuxta naturalem ordinem dispositæ sunt, & vnitate quidem resumpta, post Epactam xxx. aut positum potiùs, ipsius loco, asteriscum *, ac ea cautione adhibita, vt sub Aureis numeris xij. xiij. xiv. xv. xvi. xvij. xviij. xix. loco Epactæ xxv. scriberatur 25. charactere nempe, aut colore diuerso, ob causam posteriùs dicendam.

Literæ Epactarum indices pro varietate temporum, respondentes eisdem literis in tabula æquationis Epactarum.

TABVLA EPACTA-

	AVREI								
	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x	xi
	EPACTÆ.								
P	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii
N	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii
M	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi
H	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv
G	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv
F	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii
E	xxiiii	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii
D	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi
C	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx
B	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix
A	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii
u	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii
t	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi
ſ	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv
r	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv
q	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii
p	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii
n	xiii	xxiiii	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi
m	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x
l	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix
k	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii
i	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii
h	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi
g	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v
f	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv
e	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii
d	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii
c	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i
b	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*
a	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix

Prætereo autem ex additione facta ad infimam Epactam ſub numero Aureo xix. ad habendum ſequentem ix. conſequi, vt ad omneis iſtâ ſuperiores cõſimilis facta additio reſultet.

Denique autem ad læuam Serierum tranſuerſalium, linearumve memoratarum appoſitæ ſunt quaſi indices, procedendo infernè ſursùm, literæ ex Alphabeto 30. vt putà nouemdecim minuſculæ a, b, c, d,e,f,g,h,i,k,l, m,n,p,q,r,s,t,u: & vndecim maiuſculæ, A,B, C,D,E,F,G,H,M,N,P. Vbi non alia de cauſa literarum interceptarum aliquæ prætermiſſæ ſunt, quàm ne hallucinatio quæpiam ob ſimilitudinem aliquam creetur, aut literarum inter ſe, vt inter I. maiuſculam, & l. minuſculam, ac etiam inter k, & K. aut cum cyphris aliquibus, vt o, cum o, x. cum x. vt Prætercam L. literam ſignificare etiam numerum 50. Huiuſcemodi porrò eſt, quæ retrò Tabula præcedit.

Condita verò ſimul fuit *Tabula Æquationis Epactarum* dicta, quatenus annorum ſeriem continet, in quibus Luna, propter memoratam Anticipationem, æquatione indiget, & in quibus adeò ſeries Epactarum tranſuerſales Alphabeticis literis deſignatæ commutandæ ſunt; exæquata aliunde, ſiue compenſata, vbi opus eſt, ſuppreſſione illa dierum Bis-ſextilium, cum ipſa Lunari anticipatione.

Supponit autem, vt commodum fuit ſupprimi Bis-ſexta annis dumtaxat centeſimis, ſic Lunam æquari, ſeu, quantum quidem ipſa ſpectatur per ſe, Epactarum Series commutari ter-centeſimis ſolùm annis; ac (vt pari proportione modo in Bis-ſextis fit) ſuperanteis illos $12\frac{1}{2}$. annos reſeruari, quo vſque poſt annos 2400. vnum centenarium annorum conſtituant, quo exacto, fiat Æquatio; fiat autem tunc, ob hunc centenarium, quaſi interpoſitum,

RVM EXPANSA.

NVMERI.

xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii
				EPACTÆ.					
ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	viii	xix
viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25.	vii	xviii
vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiiii	vi	xvii
vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	v	xvi
v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iv	xv
iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	iii	xiv
iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	ii	xiii
ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	i	xii
i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	*	xi
*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxix	x
xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxviii	ix
xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvii	viii
xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxvi	vii
xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxv	vi
25.	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiv	v
xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxiii	iv
xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxii	iii
xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xxi	ii
xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xx	i
xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xix	*
xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xviii	xxix
xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiiii	v	xvii	xxviii
xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xvi	xxvii
xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xv	xxvi
xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiv	xxv
xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xiii	xxiv
xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xii	xxiii
xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	xi	xxii
xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	x	xxi
x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	ix	xx

interpositum, non trecentesimo, sed quadringentesimo anno. Dico verò *quantum ipsa quidem spectatur per se*; quoniam, provt suppressio Bis-sextorum interuenit, ordo commutandi series Epactarum variatur, vti declarandum mox est.

Supponit rursùs, cùm tempore Nicæni Concilij Nouilunium contingeret Calendis Ianuarij, ob præfixum illi Aureum numerum iij. ita & contingere debuisse ob Epactam * eisdem Calendis præfixam, si Epactæ videlicet fuisse in vsu intelligantur. Quare & tunc fuisse vsurpandam Seriem supremam, seu vltimam, cuius index est litera P; vnde & succedere debuisset post trecentos annos infima, siue prima Series sub litera a (literæ enim in orbem redeunt) & post trecentos alios insequens sub litera b, atque ita porrò; nisi, quia deprehensum est, Nouilunia Calendarum Ianuarij, quadrasse magis ad annum Christi 500. quàm ad tempus ipsius Concilij; ideò quasi Series sub litera P, constet etiam anno 500. visum est tribuere potiùs Seriem sub litera a, anno Christi 800. sub litera b, anno 1100. sub litera c anno 1400.

Quo posito, quia anno Correctionis 1582. detracti fuere decem dies: ideò recurrendum, seu ordine inuerso procedendum fuit per totidem, hoc est per decem Series, designatas putà literis b, a, P, N, M, H, G, F, E, D; adeò vt, ab vsque anno 1582. vsurpanda fuerit Series Epactarum, quarum D. litera est index, quibúsque iam reipsâ vtimur.

Vt Tabula ergo quasi ab hoc anno inchoata intelligatur: vides primò, in illa esse ordines, seu colũnas quatuor; ac in secunda, post annum 1582. collocari ex ordine insequéteis centesimos, vt puta 1600. 1700. 1800.

1900.2000. 2100. &c. Vides deinde in ordine tertio quaternos quosque centesimos, qui Bis-sextiles sint, designari; annos putà 1600. 2000.2400.2800.&c. Vides posteà in quarto apponi annis trecentesimis characterem C, ad designandum quibus annis Luna vno die anticipans, Æquatione indigeat; nisi quod anno 1800. apponitur character geminatus CC, ad signandum eo terminari centenarium, in quem collecti veluti sint anni illi 12½. qui superasse eatenus ter-centenarios finguntur; quo modo etiam apponitur annis 4300. 6800. &c. quoties scilicet superantur anni 2400. ob causam iam dictam.

At verò in prima columna, seu ad læuam annorum, collocari literas vides earum Serierum in Tabula superiore indices, quæ annis illis, & quovsque literæ commutentur, sint vsurpandæ. Ita enim, cùm è regione, seu ad latus anni 1600. continuetur litera D, significatur ab eo anno, vsque ad annum 1700. esse vsurpandam Seriem ipsi D literæ respondentem. Et cùm è regione 1700. sit litera C, significatur ab eo anno vsurpandam Seriem respondentem literæ C, atque ita deinceps.

Quod vides autem has literas nunc singulis annis centesimis commutari, nunc easdem totis ducentesimis, aut trecentesimis continenter attribui; quòd item accipi nunc deorsùm contra, nunc sursum, secundum alphabeticum ordinem; id ex eo oritur, quòd Bis-sexti suppressio Lunæ æquationi interueniat. Quippe, si iis duntaxat annis, quibus Luna esset æquanda, hoc est, trecentesimis (& interdum quadringentesimis) annis, Bis-sextum foret supprimendum; nulla eo casu facienda foret Seriei commutatio; sed nouemdecim eædem, ac vnica Serie contentæ Epactæ sufficere perpetuò possent, perinde ac sufficere Numerus Aureus creditus; siquidem, suppressio Bis-sexti, & anticipatio Lunæ perpetua quadam compensatione Nouilunia semper intra eosdem dies continerent: At, quia suppressio sæpiùs fit, cùm nulla æquatio facienda occurrit; hæc facienda interdum occurrit, cùm illa non fit; interdum quoque aut neutra fit, aut vtraque facienda est; idcircò res variè se habet, & reduci tamen ad treis quasi Regulas poteft. Nam

I. Quoties suppressio sine æquatione fit, tunc quæ eò vsque fuit litera, commutatur in inferiorem, seu contra Alphabeti ordinem; Nouilunia nempe vno die, versus anni finem promouentur.

II. Quoties æquatio sine suppressione fit; tunc quæ eò vsque fuit litera, commutatur in superiorem, seu iuxta Alphabeti ordinem; quòd Nouilunia vno die versus anni initium recurrant.

III. Quoties & suppressio, & æquatio aut simul fit, aut simul non fit; tum litera non commutatur, sed quæ superiore centenario inseruiit, eadem sequente perseuerat; quòd, propter factam compensationem, Nouilia neque procedant, neque recedant, sed intra eosdem dies consistant.

Ex hisce porrò intelligitur ratio dispositionis literarum, quam obseruare in Tabula licet. Nam quia, v. g. anno 1600. neque Bis-sextum supprimitur, neque Luna æquatur, perseuerat litera D, quæ in superiore centenario, posterioréve illius parte, hoc est ab anno 1582. fuit.

Anno 1700. quia suppressio fit, & æquatio non est, commutatio fit in literam C, descendendo occurrentem.

Anno 1800. quia suppressio est, & æquatio est, eadem C litera perseuerat.

Anno 1900. quia suppressio est, non item æquatio, descenditur ad literam B.

Anno 2000. quia neque suppressio, neque æquatio est, perseuerat litera B.

Anno 2100. quia vtraque est, eadem adhuc perseuerat.

Anno 2200. quia suppressio, non æquatio est, descenditur ad literam A.

Anno 2300. quia rursus suppressio, non æquatio est, descenditur ad literam u.

Anno 2400. quia non suppressio, sed æquatio est, ascenditur ad literam A.

Anno 2500. quia suppressio, non æquatio est, reditur iterum ad literam u, atque ita porrò.

Quare & promptum est rationem intelligere, non modò, qua Tabula ad certum numerum annorum centesimorum constructa sit, sed etiam, qua construi in quotcumque demum collibitum fuerit, centesimos possit. Continuauit certè illam Clauius vltra annum Christi 301800. à quo vsque literæ eodem ordine rediturae sint; cùm totæ alioquin 30. Series intra annos 10000. eadem recurrant varietate ascendendi, descendendi, immorandi; sed non sub iisdem literis. Quæ quidem 10000. annorum interualla ille discernit signo †, initio ducto ab anno 1700.

Cùm admittat verò posse Tabulam ritè demonstrare Nouilunia ad octo vsque millia annorum; non desiit nihilominùs Tabulam quoque aliam, quæ post illud tempus Nouilunia rectiùs demonstret, construere: quanquam, & ipsemet fatetur non esse rem prorsùs necessariam, quòd futurum sit, vt qui illo tempore erunt, si futuri aliqui sunt, prout Nouilunia ascendisse, descendisséve in Calendario deprehenderint, possint facilè aliam literam superiorem, vel inferiorem in Tabula expansa vsurpare.

Sed, ne tam procul cura extendatur, obseruandum potiùs, sicut Tabulam continuare prorsùm quantum libet, licet; ita licere & antrorsum, maximéque ad ipsum vsque annorum Christi initium. Id solùm notandum, quòd cùm per ea tempora facta nulla fuerit Bis-sextorum suppressio, sola Lunæ æquatio attendenda sit per ter-centesimos annos, initio quasi facto ab anno 500. cui dictum est seriem sub litera P apposite magis, quàm tempori Concilij Nicæni congruere.

Heinc dictum est quoque, tribui ascendendo debere anno 1400. literam c, anno 1100. literam b, anno 800. literam a, anno

anno ipfi 500. literam P, quæ propter Aureum numerum iij. attribui quoque debeat anno 320. hoc eft tempori circiter Concilij: & qua proinde ratione ante annos 300. feu primis Chrifti annis attribuenda fit litera N, quæ & ordine fequitur, & indicat Nouilunia initio annorum Chrifti vno die feriùs, quàm Concilij tempore, contigiffe.

Vtcumque fit, Tabula fequitur (& præmiffis quidem his quoque cum Clauio,ante Correctionem, vfúmque Epactarum annis) in annum vfque Chrifti 12500. vt infinuatæ præcipuæ varietates obferuitentur.

Atque ex his quidem duabus Tabulis, iifque, quæ deducta funt, licet abundè intelligi, quænam ex triginta Epactarum Seriebus cuique fæculo fpeciali conueniat.Quippe, vt huic noftro, hoc eft, anno 1600. in annum 1700.exclufiuè,conuenit feries Epactarum D, vt putà xxiij.iiij.xv.xxvi. &c. ita duobus fequentibus, hoc eft,ab anno 1700. ad vfque 1900. exclufiuè, conuenit feries Epactarum C,vt putà xxij.iij.xiv.xxv.&c.Et tribus aliis, hoc eft, ab anno 1900. vfque ad 1200. exclufiuè, conuenit feries Epactarum B, vt putà xxi. ij. xiij. xxiv. &c. atque ita porrò fequentibus conuenient fuæ.

Subinde verò intelligitur etiam, quænam ex nouemdecim datæ Seriei Epactis fpeciali cuique anno conueniat. Ad hoc,fcilicet cognofcendum,aliud nihil fcire oportet,quàm quis aureus numerus competat eodem-met anno. Siquidem, quæfito in fronte Tabulæ expanfæ Aureo numero,Epacta anni ea erit, quæ in data Serie Epactarum illi fuberit, occurreritve intra columnam fub eodem numero deductam. Sic, quia v. c. huic anno 1654. competit Aureus numerus ij. vbi illum reperi in vertice Tabulæ,defcendo fecundum columnam illi fubiectam, quovfque perueniam ad Seriem Epactarum D; vbi quia occurrit Epacta xij. intelligo hanc effe, quæ huic anno conueniat, quæque toto hoc anno Nouilunia in Calendario demonftret. Licet porrò quoque iam intelligi, cur admonuerim intra columnas fub numeris maioribus, quàm xi. fcribendam effe Epactam non xxv. fed 25. Nempe, quia Series Epactarum, quæ fub maioribus illis numeris (putà xij.xiij. xiv. &c.) continent 25.continent etiam xxiv. fequeretur, vt iis fæculis, in quibus aliqua huiufmodi Serierum foret in vfu, Nouilunia bis intra annos 19. contingerent eodem die, per illos fex menfeis, in quibus Epactæ xxv. & xxiv. eidem diei attribuuntur; cùm Nouilunia tamen ad eofdem dies, nifi poft exactos 19. annos, non redeant. At verò id incommodum deuitabitur, fi fub illis numeris, ac in fuis Seriebus, fcribatur Epacta non xxv. fed 25. quatenus in Calendario apponitur quoque Epacta 25. in huiufmodi quidem menfibus, loco fuperiore, feu è regione Epactæ xxvi. in cæteris autem menfibus, è regione Epactæ xxv.

Exinde nempe efficitur I. vt annis illis Epactæ 25.& xxiv.in eofdem dies nunquam concurrant. II. Vt periculum non fit, ne Epactæ 25. & xxvi. in idem, per fex illos menfeis, nos reuoluant incommodum; quando in nulla ex Seriebus,in quibus eft 25. reperitur fimul xxvi. III. Vt Epacta 25. poffit in aliis menfibus liberè referri ad eofdem dies, cum Epacta xxv. quia periculum in illis non eft, ne in eofdem dies cum Epacta xxiv. concurrat. IV. vt in aliis fæculis periculum non fit, ne Epactæ xxv. & xxiv. iifdem diebus attributæ idem, quod cauetur, incommodum creent: quoniam in nulla aliarum Serierum reperiuntur fimul xxv. & xxiv. fed vel vna, vel altera, vel vtraque ipfarum deeft; adeò proinde, vt cùm altera Epactarum in vfu eft, eidem diei attribuatur.

Sic noftro ifto fæculo, v.g. & ad annum vfque 1700. quia in vfu eft Series D, in qua xxiv. non xxv. reperitur, Nouilunia nobis indicat Epacta non xxv. fed xxiv. & duobus fæculis infequentibus, quia vfui erit Series C, in qua reperitur Epacta non xxiv. fed xxv. Nouilunia non xxiv. fed xxv. indicabit. At verò,quia tribus aliis confequentibus fæculis, vfui erit Series B, in qua 25. & xxiv. reperiuntur, indicabuntur quidem Nouilunia per Epactam xxiv. vbi ea occurret, exfiftente Aureo numero vi. veruntamen indicabuntur per Epactam non xxv. fed 25. quatenus occurret, Aureo numero exfiftente xvij.

Requires fortè hac occafione, cur in Calendario ad diem vltimum Decembris, & ad latus Epactæ xx. appofita fit nigra Epacta 19. Sed id nempe idcircò factum, quòd ob caufas fuperiùs deductas, vltimus menfis Embolifmicus intra annos 19. occurrens, debeat effe, non 30. dierum, vt cæteri, fed 29. dumtaxat;atque idcircò quando Epacta xix. concurrit cum Aureo numero xix. (quod cùm contingat hoc fæculo, propter feriem D, non continget tamen deinceps ante annum 8500. cùm literæ D Series refumetur) non oportet vltimum menfem, vltimamve Lunationem à die 2. Decembris incœptam, terminari die 31. fed 30. ac debet Nouilunium intelligi contingere ipfa die 31.fub eadem Epacta 19. vt ex additione non xi. fed xij. ad nouemdecim facta, formetur Epacta infequentis anni, videlicet 1.quæ habeatur die Ianuarij 30. quafi terminata die antecedente, Lunatione dierum 30.

TABVLA ÆQVATIONIS EPACTARVM.

	Anni Chriſti		
N	1		
P	320		
P	500	Biſſ.	
a	800	Biſſ.	☾
b	1100	Biſſ.	☾
c	1400	Biſſ.	☾
Detractis decem diebus.			
D	1584		
D	1600	Biſſ.	
C	1700		†
C	1800		☾☾
B	1900		
B	2000	Biſſ.	
B	2100		☾
A	2200		
u	2300		
A	2400	Biſſ.	☾
u	2500		
t	2600		
t	2700		☾
t	2800	Biſſ.	
ſ	2900		
ſ	3000		☾
r	3100		
r	3200	Biſſ.	
r	3300		☾
q	3400		
p	3500		
q	3600	Biſſ.	☾
p	3700		
n	3800		
n	3900		☾
n	4000	Biſſ.	
m	4100		
l	4200		
l	4300		☾☾
l	4400	Biſſ.	
k	4500		
k	4600		☾
i	4700		
i	4800	Biſſ.	
i	4900		
h	5000		☾
g	5100		
h	5200	Biſſ.	☾
g	5300		
f	5400		
f	5500		☾
f	5600	Biſſ.	
e	5700		
e	5800		☾
d	5900		
d	6000	Biſſ.	
d	6100		☾
c	6200		
b	6300		
c	6400	Biſſ.	☾
b	6500		

	Anni Chriſti		
a	6600		
P	6700		
a	6800	Biſſ.	☾☾
P	6900		
N	7000		
N	7100		☾
N	7200	Biſſ.	
M	7300		
M	7400		☾
H	7500		
H	7600	Biſſ.	
H	7700		☾
G	7800		
F	7900		
G	8000	Biſſ.	☾
F	8100		
E	8200		
E	8300		☾
E	8400	Biſſ.	
D	8500		
D	8600		☾
C	8700		
C	8800	Biſſ.	
C	8900		☾
B	9000		
A	9100		
A	9200	Biſſ.	
A	9300		☾☾
u	9400		
t	9500		
u	9600	Biſſ.	☾
t	9700		
ſ	9800		
ſ	9900		☾
ſ	10000	Biſſ.	
r	10100		
r	10200		☾
q	10300		
q	10400	Biſſ.	
q	10500		☾
p	10600		
n	10700		
p	10800	Biſſ.	☾
n	10900		
m	11000		
m	11100		☾
m	11200	Biſſ.	
l	11300		
l	11400		☾
k	11500		
k	11600	Biſſ.	
i	11700		†
i	11800		☾☾
h	11900		
h	12000	Biſſ.	
h	12100		☾
g	12200		
f	12300		
g	12400	Biſſ.	☾
f	12500		

CAPVT

CAPVT IV.

Tabellæ ex iſtis deductæ ; ac aliæ etiam pro Numero Aureo , & Dominicalibus literis.

FAcilè ex his iam intelligetur , vnde ſint Tabellæ deductæ , quæ ſecundo Calendarij Gregoriani Canone,cui titulus eſt, *De Epactis, & Nouiluniis* continentur.

Nam primum quidem , quæ dicitur *Tabella æquationis Cycli Epactarum perpetua*, ipſa eſt poſterior duarum antecedentium ; niſi quòd limitata eſt ad annum 4900. quódque illi appoſiti non ſunt characteres æquationis C,CC,neque ſimiliter † ſignum.Quæ autem dicitur *Tabella Cycli Epactarum perpetua*, nihil aliud eſt, quàm veluti quædam Epitome Tabulæ prioris , ſeu dictæ Expanſæ. Scilicet ipſius conſtructio hæc eſt.

Apparantur primùm 30. Areolæ, ſeu quaſi cellulæ geminæ , vt ſingulæ excipiant ſingulas Epactas , cum reſpondentibus literis. Huiuſmodi autem Epactæ , vt copulentur cum literis,requirendæ ſunt in columna prima , ſeu quæ eſt ſub Aureo numero 111, & literæ reſpondentes eæ intelliguntur , quæ ſunt cuique Epactæ ad læuam , ac in eadem Serie.Scribitur deinde in Cellula prima Epacta * cum reſpondente litera P , ac deinceps proceditur additione continua vndecim , & detractione triginta , quoties numerus maior eſt.Heinc in 2.cellula ſcribitur Epacta xi. cum reſpondente litera l,In 3. xxij. cum litera C,In 4.111.cum litera c,In.5.xiv.cum litera p,In.6 xxv.& 25.cũ litera F,In 7.vi.cũ litera f. atque ita de cæteris. Tabulá verò ecce.

Tabula Cycli Epactarum perpetua.

P	l	C	c	p	F	f	ſ	
*	xi	xxij	iii	xiv	xxv. 25	vi	xvij	
M	i	A	a	m	D	d	q	G
xxviij	ix	xx	i	xii	xxiij	iv	xv	xxvi
g	t	N	k	B	b	n	E	e
vij	xviij	xxix	x	xxi	ij	xiij	xxiv	v
r	H	h	u					
xvi	xxvij	viij	xix					

Tabellæ autem vſus eſt , vt quæſitâ Epactâ alicuius anni , ac dato Aureo eiuſdem numero , accipiatur in Tabula Æquationis litera reſpondens illi ſæculo , intra quod annus continetur ; ac eadem literâ reperta intra ſuam cellulam, accipiamus antecedenter literam ab illa incluſiue accepta tertiam ; & ab hac conſequenter,ſeu ad dextram incipiamus numerare Aureum numerum , tribuendo huiuſmodi cellulæ 1. inſequenti 2. alij 3. (planè , vt ſi in Tabula expanſa numeraremus cellulas Aurei numeri à prima , cui eſt inſcriptus numerus 111.) quovſque peruenerimus ad quotam cellulam Aureus numerus indicat ; videlicet cui cellulæ tribuemus talem numerum , in ea continebitur Epacta huiuſmodi anni.

Sic iſto v. c.anno 1654. quo Numerus aureus eſt 11. Quia litera huic ſæculo reſpondens eſt D, ideò ipſa inuenta in Tabella,tertiam cellulam antecedenter , in qua eſt a,accipio,ipſíque attribuo i.ac numero deinceps vſque ad duo ſolùm ; & quia in cellula ſecunda reperio xij. idcircò hanc habeo huius anni Epactam. Et, ſi requiratur, quæ futura ſit , v. c. anno 1737. quo Aureus numerus erit ix. quæro literam C , illi ſæculo reſpondentem in ſua Tabellæ cellula,& accepta antecedenter tertiâ, in qua eſt P,numeratíſque conſequenter 9. cellulis, deprehendo in nona Epactam xxviii. quare & eam fore eius anni Epactam pronuncio.

Nihil autem eſt neceſſe admonere, circuitum eſſe cellularum ; adeò vt , ſiue antecedenter, ſiue conſequenter numerando cellulas , accipere oporteat 30.ſeu vltimam,quaſi cohærentem cum prima, vt ad quam ex illa circumeundo redeatur. Admonendum potiùs,ſi in numeratione Aurei numeri , perueniatur ad literam F,in qua ſunt Epactæ xxv. & 25. accipiendam eſſe Epactam xxv. ſi numerus Aureus , ſit minor , quam xii.Epactam vero 25.ſi maior,quam xi.vt ex paullò antè dictis conſtat.

Quod deinde ſpectat ad Tabellas ſpecialeis, & quaſi temporaneas, quæ, facilitatis gratiâ, pro noſtro hoc, & ſequentibus ſæculis proponuntur, Eæ nihil ſunt aliud, quàm ſpeciales ſeries è regione literæ cuique ſæculo iuxta Tabulam Æquationis ex Tabula expanſa depromptæ, copulatæque cum Aureis numeris reſpondentibus, ac initio facto ab Aureo numero, competente illi anno, cui ea litera primùm attribuitur.

Sic, quia anno correctionis 1582. competit Aureus numerus VI. ac eidem anno tribuitur primùm litera D, ideò in Serie literæ D, accipitur Epacta reſpondens Aureo numero VI. intra columnam illi ſubiectam; & quia illa eſſe deprehenditur XXVI. ideò apparatis gemellis 19. cellulis, collocantur in prima tum numerus Aureus VI. tum Epacta XXVI; ac deinde in ſecunda Aureus numerus VII. cum Epacta VII. atque ita ex ordine, quovſque in vltima collocentur Aureus numerus V. & Epacta XV. vnde redeatur ad cellulam primam; ac porrò ſemper ita pergatur, tribuendo vnicuique numerorum conſequentium conſequenteis cellulas, quovſque ad annum illum perueniatur, cuius Epacta inquiritur. Hoc certè modo circumeundo, vbi ab anno vſque 1582. peruenerimus ad 1654. perueniemus ad cellulam 16. in qua cum Aureo numero 11. reperiemus Epactam xii. En verò eiuſmodi Tabellam.

Tabella Cycli Epactarum, Aureis numeris reſpondentium, ab anno 1582. ad annum 1700. excluſiuè.

Aur.Num.	vi	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv	xv
Epactæ.	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v

Aur.Num.	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii	iii	iv	v	
Epactæ.	xvi	xxvii	viii	xix	i	xii	xxiii	iv	xv	

Tabella autem ab anno 1700. ad annum 1900. excluſiuè eſt hæc.

Aur.Num.	x	xi	xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix
Epactæ.	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii

Aur. Num.	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	
Epactæ.	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	

Sic Tabella ab anno 1900. ad annum 2200. excluſiuè.

Aur. Num.	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x
Epactæ.	xxix	x	xxi	iii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii

Aur. Num.	xi	xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix	
Epactæ.	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25.	vi	xvii	

Et Tabella ab anno 2200. ad annum 2300. itidem excluſiuè.

Aur.Num.	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii	iii	iv	v	vi
Epactæ.	xiii	xxiv	v	xvi	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii

Aur. Num.	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv	xv	
Epactæ.	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	

Quoniam

Quoniam verò poteſt operoſum videri toties circumeundo has Tabellas percurrere, quoties opus eſt, vbi annus eſt paullò remotior à numerandi principio, vt ad cellulam congruam perueniendo, illius Epacta eliciatur; ea de cauſa & inferi, & prorogari pro tempore ſolent in Temporariis Tabulis tam Aurei numeri, quàm Epactæ è regione annorum ad quos pertinent, vt ſine labore obtineantur. Quanquam & poſſunt hæ Tabellæ, iis Temporariarum conditoribus eſſe vtiles, qui rem penitiùs, cuiuſmodi ipſi aliquos vidimus, non capiunt.

Porrò, quia Tabellæ hæ omnes notitiam ſupponunt Aurei Numeri; ideò meritò Canoni ſecundo, in quo illæ habentur, Canon primus præmittitur, cum ipſa *De Cyclo decem-nouennali Aurei numeri*, Inſcriptione. Nos verò neque hiſce Tabellis, neque Tabulis ſuperioribus ſpeciale quidpiam de inuentione numeri Aurei præmiſimus, quòd de ea iam antè dictum circa Calendarium vetus fuerit. Quare & iuuat ſolùm Tabellam huiuſcemodi Canone contentam heic apponere; quòd hac quoque ratione Aureus numerus familiariter obtineatur. Pluſquam abundè autem erit, ſi illam ad ſexcentas myriadas, millionesve ſex, annorum extenderimus; cùm alioquin ad vſque octingenta myriadum millia, octingentésve milliones producta ſit: quippe difficile non erit, ſi lubuerit, etiam vberiùs eam protrahere; cùm dato quocumque annorum Chriſti numero, Aureus numerus artificio antè expoſito eliciatur; neque enim alia ratione continuata Tabella eſt. Illam ſuperiùs habes.

Tabella ad Aureum numerum cuiuſque anni inueniendum.

Anni Domini	Aur. Num. adde 1.	Anni Domini	Aur. Num. adde 1.
1	1	4000	10
2	2	5000	3
3	3	6000	15
4	4	7000	8
5	5	8000	1
6	6	9000	13
7	7	10000	6
8	8	20000	12
9	9	30000	18
10	10	40000	5
20	1	50000	11
30	11	60000	17
40	2	70000	4
50	12	80000	10
60	3	90000	16
70	13	100000	3
80	4	200000	6
90	14	300000	9
100	5	400000	12
200	10	500000	15
300	15	600000	18
400	1	700000	2
500	6	800000	5
600	11	900000	8
700	16	1000000	11
800	21	2000000	3
900	7	3000000	14
1000	12	4000000	6
2000	5	5000000	17
3000	17	6000000	9

Facile verò eſt obſeruatu, contineri priore columna Chriſti Annos deductos per vnitates denarios, centenarios, millenarios, &c. poſteriore autem Aureos numeros huiuſcemodi annis competenteis, ſi illis modò addideris 1. vt in ipſa fronte admonetur, quòd Aureus numerus vno anno ante Chriſti Natiuitatem occœpiſſe intelligatur, vt aliquoties dictum iam eſt. Sic, cùm, exempli gratiâ, anno Chriſti 8. reſpondeat è regione 8. quia is numerus vnitate auctus, fit 9. intelligimus Aureum numerum anno 8. fuiſſe 9. Ac pari ratione Aureus numerus competens anno 70. intelligetur fuiſſe 14. addito 1. ad 13. competens anno 600. fuiſſe 12. addito 1. ad 11. competens anno 3000. fore 18. addito 1. ad 17. atque ita de cæteris. Atque id quidem facilè pro ſingulis annis in Tabella expreſſis.

Pro annis verò cæteris, qui in Tabella non exprimuntur, nihil aliud, quam addendi ſunt Aurei numeri competentes ſeorſim millenariis (etiam decies, ac centies) itémque centenariis, denariis, vnitatibus, numero annorum propoſito expreſſis, & addenda illis vnitas: Sic enim numerus ex omnibus collectus erit anni propoſiti, vltimive illorum Aureus numerus; & detractis quidem 19. ſi ex collecto numero ſemel plurieſve detrahi poſſint. Exêpli gratiâ, quia annus 1654. in Tabella non continetur, è regione 1000. accipe 12. è regione 600. accipe 11. è regione 50. accipe 12. è regione 4. accipe 4. hos numeros compone, & vnitatem adde, fient 40. detrahe bis 19. ſeu 38. ſupererunt 2. pro Numero Aureo huius anni. Sic, ſi velis ſcire Aureum numerum anni 1679. collige ſimul numeros 12. à latere 1000. 11. à latere 600. 13. à latere 70. 9. à latere 9. adde 1. producentur 46. ex quibus ſi detrahantur bis 19. hoc eſt 38. ſupererunt 8. pro numero Aureo, eiuſmodi anni.

Quandoquidem autem neceſſarium eſt ad inuentionem Paſchatis, Feſtorúmque aliorum mobilium, non modò Aureum numerum, & cum ipſo Epactas noſſe, ſed etiam quæ ſit quoto quoque anno Dominicalis litera; ac ad habendum literæ Dominicalis notitiam, neceſſe eſt noſſe quotus ille annus intra Cyclum Solarem ſit; ideò Canoni de Epactis ſubnectuntur alij duo hac de re; Tertius nempe inſcribitur *De Cyclo Solari ſiue literarum Dominicalium 28. annorum*; Quartus autem inſcribitur, *De litera Dominicali.*

Et quo quidem modo inueniri poſſit ad quemlibet annum Solaris Cycli numerus, deductum ſuperiùs iam eſt; tametſi iuuat hoc quoque loco Tabellam apponere, deſumptam ex Canone 3. neque abſimilem ſuperiori.

Tabella

Tabella ad Cyclum Solarem anni cuiuſlibet inueniendum.

Anni Domini	Cyclus Solaris adde 9.	Anni Domini	Cyclus Solaris adde 9.
1	1	4000	24
2	2	5000	16
3	3	6000	8
4	4	7000	8
5	5	8000	20
6	6	9000	12
7	7	10000	4
8	8	20000	8
9	9	30000	12
10	10	40000	16
20	20	50000	20
30	2	60000	24
40	12	70000	28
50	22	80000	4
60	4	90000	8
70	14	100000	12
80	24	200000	24
90	6	300000	8
100	16	400000	20
200	4	500000	4
300	20	600000	16
400	8	700000	0
500	24	800000	12
600	12	900000	24
700	28	1000000	8
800	16	2000000	16
900	4	3000000	24
1000	20	4000000	4
2000	12	5000000	12
3000	4	6000000	20

Nempe in ea pari modo Annis Christi per vnitates, denarios, centenarios, millenarios, &c. deductis apponuntur numeri Cycli ipſis competentes, vbi illis tamen addideris 9. (quod ipſa quoque frons admonet) ob declaratam ſuperiùs cauſam. Quo pacto intelligimus Anno Christi, v. c. primo Cyclum Solarem fuiſſe 10. additis puta ad vnitatem, 9. Anno 100. fuiſſe 25. additis 9. ad 16. Anno 1000. fuiſſe 1. additis 9. ad 20. & detracto inde Cyclo integro, videlicet 28. Anno 10000. fore 13. additis 9. ad 4. atque ita de reliquis in Tabella expreſſis annis.

Circa annos verò non expreſſos, nihil aliud hîc quoque, quàm addendi Cycli competentes millenariis (etiam decies, ac centies) itémque centenariis, denariis, vnitatibus, anno propoſito contentis; ac illis 9. ſuperaddendi: numerus ſcilicet emergens ipſe erit Cyclus, ſi non excedat 28. aut, ſi excedat, is qui detractis 28. fiet reſiduus. Sic, quia annus Christi 1654. non habetur in Tabula, è regione 1000. accipe 20. è regione 600. accipe 12. è regione 50. accipe 22. è regione 4. accipe 4. ac addde ſimul 20. 12. 22. 4. ac ſuper-adde 9. & producentur 67. ex quibus ſi detrahas bis 28. ſeu 56. ſupererunt 11. qui erit Solaris Cyclus huius anni.

Deductum quoque ſuperiùs fuit, quàm facilè ſit, Cyclo Solari dato, Dominicalem literam in Calendario Veteri obtinere eius Tabellæ beneficio, in qua vnicuique ex 28. Solaris Cycli numeris, ſuas copulauimus literas; numero puta 1 G, F; 2 E; 3 D; 4 C, B, A; 6 G; &c. Siquidem Cyclo anni inuento, & in ea Tabella quæſito; quæ litera vna, aut gemina (prout annus communis, aut Bis-ſextilis fuerit) illi ſubiacet, ea illo anno eſt Dominicalis. Quo pacto, anno 1654. quia Cyclus Solaris eſt xi. idcircò D litera, quæ numero xi. copulatur, ſubiiciturve, eſt Dominicalis.

At verò in Calendario Nouo res paullò operoſior eſt, non tam ob detractos illos 10. dies, quo anno facta eſt reformatio, quàm ob terna illa Bis-ſexta, quæ erunt deinceps quadringentis quibuſque annis ſupprimēda. Nimirùm, ſi talis ſuppreſſio facienda deinceps non foret, ac illi ſolùm decem dies detracti perpetuò manerēt, ſufficere perpetuò poſſet Tabella, antiquæ illi par, qualíſque nobis à correctionis anno 1582. in annum vſque 1700. eſſe vſui poteſt; huiuſmodi videlicet.

Tabella Cycli Solaris, ſeu literarum Dominicalium, qualis vſui eſt ab anno 1582. *in* 1700. *excluſiuè.*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
C B	A	G	F	E D	C	B	A	G F	E	D	C	B A	G	F	E

17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
D C	B	A	G	F E	D	C	B	A G	F	E	D

Vbi vides pari ratione, eodem Cycli numero inuēto, & in hac Tabella quæſito, ſubiici illi literam anno propoſito competentem; quo pacto huic anno 1654. propter Cyclum xi. competit litera Dominicalis D. Verùm quoties poſteà dies ſubtrahetur, toties quoque

quoque erit Tabella immutanda, pari ratione, ac visum est circa Epactas fieri: Vnde & in quarto Canone speciales aliquot traduntur; vt, præter specialem, quæ cœpit ab ipso correctionis anno, sub litera C, existente Cyclo 23. in annum 1700. duæ aliæ itidem speciales ad duo sæcula proximè sequentia.

Ac in Canone quidem eodem traduntur prætereà generales quædam Tabulæ; sed compendiosior tamen est, quæ potest ex Clauij explicatione elici, in hunc modum. Scribantur supernè deorsum Solaris Cycli numeri, ac ipsis è regione, septem Ordines, literarum Dominicalium, quorum primus sit mox antè descriptus, incipiens nempe à, c, b, & desinens in d. Secundus incipiens à d, c, & desinens in e. Tertius incipiens ab e, d, & desinens in f, &c. Ac deinde sub Ordine I. scribantur anni 1582. & 1600. Sub II. 1700. sub III. 1800. sub IV. 1900. & 2000. sub V. 2100. sub VI. 2200. sub VII. 2300. & 2400. Et rursus sub I. 2500. sub II. 2600. sub III. 2700. & 2800. atque ita porrò, continuando quovsque lubuerit; eo semper ordine seruato, vt centesimi anni Bis-sextiles cum proximè antecedentibus non Bis-sextilibus (quòd nulla per duos taleis centenarios variatio fiat) copulentur.

Tabula generalis Literarum Dominicalium ad qualibet sæcula.

Cyclus Solaris	Ordo I	Ordo II	Ordo III	Ordo IV	Ordo V	Ordo VI	Ordo VII
1	c b	d c	e d	f e	g f	A g	b A
2	A	b	c	d	e	f	g
3	g	A	b	c	d	e	f
4	f	g	A	b	c	d	e
5	e d	f e	g f	A g	b A	c b	d c
6	c	d	e	f	g	A	b
7	b	c	d	e	f	g	A
8	A	b	c	d	e	f	g
9	g f	A g	b A	c b	d c	e d	f e
10	e	f	g	A	b	c	d
11	d	e	f	g	A	b	c
12	c	d	e	f	g	A	b
13	b A	c b	d c	e d	f e	g f	A g
14	g	A	b	c	d	e	f
15	f	g	A	b	c	d	e
16	e	f	g	A	b	c	d
17	d c	e d	f e	g f	A g	b A	c b
18	b	c	d	e	f	g	A
19	A	b	c	d	e	f	g
20	g	A	b	c	d	e	f
21	f e	g f	A g	b A	c b	e d	e d
22	d	e	f	g	A	c	c
23	c	d	e	f	g	b	b
24	b	c	d	e	f	A	A
25	A g	b A	c b	d c	e d	f e	g f
26	f	g	A	b	c	d	e
27	e	f	g	A	b	c	d
28	d	e	f	g	A	b	c
	1582 1600	1700	1800	1900 2000	2100	2200	3300 2400
	2500	2600	2700 2800	2900	3000	3100 2200	3300
	3400	3500 3600	3700	3800	3900 4000	4100	4200
	4300 4400	4500	4600	4700 4800	4900	5000	& sic in infinitũ

Constat nempe Ordines septem in hac Tabula distributos, esse Tabellas totidem, quæ ex ordine, recursimque venturis quibuslibet sæculis sint inseruituræ, Nam, vt I.

inseruit

inseruit nobis ab anno vsque 1582.& 1600. ad annũ vsque 1700.exclusiuè, & II.inferuiet exinde in 1800.exclusiuè; & III.exinde in 1900. exclusiuè. & IV.exinde in 2100. exclusiue, &c.Ita rursus I.inseruiet ab anno 2500.II.à 2600.III.à 2700.&c.Ac iterùm I. ab anno 3400. II. à 3500. atque ita porrò; provt anni centesimi sub Ordinibus, Tabellisve huiuscemodi continentur.

Constat &, proposito quouis anno intra centesimum quemlibet contento (hoc est, cum quo denominatio eiusdem centesimi perseuerat) ac dato, iuxta mox antè dicta, competentis illi Solaris Cycli numero, nihil aliud, quàm requirendum esse in hac Tabula huiuscemodi numerum: quippe illi in sua Tabella, suove ordine Dominicalis sua litera, vna, vel gemina respondebit. Sic, quia annus 1654. continetur, seu denominationem habet à centenario 1600.ac Cyclus Solaris in ipso est II.vides è regione illius respondere in Ordine I. literam d. Sic quia anno 1750. contento intra 1700. Cyclus Solis erit 23. vides è regione huius numeri respondere in Ordine II.literam d, quæ illo anno erit Dominicalis. Sic quia anno 2048. Cyclus Solaris erit 13. vides è regione huius numeri respondere in Ordine IV.literas e,d, quæ sint eo anno Dominicales futuræ; atque ita de cæteris.

Constat rursus,quia Ordo V.idem est cum ea Tabella,quam pro Calendario veteri exhibuimus, ideò posse hunc Ordinem perseuerare constanter eundem apud retinenteis illud Calendarium: ac, vt isto anno 1654. litera Dominicalis est in illo,A,quæ est è regione Cycli Solaris II. sic anno 1750. fore g,è regione puta Cycli 23.& anno 2048.fore f,e,è regione puta Cycli 13.Quo modo quoque esse vsui ad quemlibet annum ante correctionem propositum potest. Si quæratur enim, v. c. quæ litera anno 1525. Dominicalis fuerit, quia illo anno Cyclus Solaris fuit 22. deprehenditur è regione huius numeri, ac in eodem Ordine V. litera A Dominicalis illius anni.

CAPVT V.

Termini citimi, vltimique Nouiluniorum, Lunæ xiv. & Dominicarum Paschalium.

IAm, vt ad Tempus accedamus, quo Pascha celebrandum est, pauca esse videntur addenda ad ea, quæ sunt circa Vetus Calendarium dicta. Quippe iidem sunt Termini Paschales, hoc est imi, ac summi dies; quibus & Nouilunia, & Lunæ xiv. & Dominicæ Paschales tum incipiunt, tum desinunt; ac discrimen est solùm in Epactis, Aureorum numerorum vice, intra eosdem terminos constitutis.

Nam Primùm quidem, Paschalium Nouiluniorum Termini sunt semper dies 8. Martij, & 5. Aprilis: at cùm intra hos terminos dies vndecim reperirentur, qu ibus nulli essent affixi Aurei numeri, atque a deò, in quibus nulla Nouilunia contingere reputarentur; nulli iam reperiuntur, quibus Epactæ non attribuantur; vt nulli sunt, in quibus, temporis progressu, non possint Nouilunia, ex antedictis, contingere.

Quòd porrò diei 5. Aprilis Epactæ illæ geminæ xxv. & xxiv. attribuantur; tum causa generalis est, quam antè memorauimus, (vt nimirùm facta pari attributione aliis 5. mensibus, duodecies 30. Epactæ ad 354.dies anni Lunaris contrahantur(tum causa quoque specialis est, quòd, cùm antiqui voluerint Lunationes omneis Paschaleis dierum esse 29. necesse fuerit Epactarum, quæ 30. numero sunt, duas quasdam attribui vni ex diebus 29. in quibus possunt Paschalia Nouilunia contingere. Visum autem est commodum,deligere vltimum diem, cui iam competente Epacta xxv. etiam xxiv. competeret; vnde imitatione quadam factum est, vt istæ eædem, non aliæ Epactæ attribuerentur diei occurrenti intra cæteros quinque menseis, in quibus fuere geminæ ad eosdem dies copulandæ. Prætereo verò notum esse, vt ob istam quasi coalitionem duarum Epactarum in eundem diem Aprilis 5. Lunatio incipiens ab 8.Martij, sub Epacta xxiij.dierum 29.fit,tanquam incipiente Lunatione alia sub eadem Epacta xxiij. die Aprilis 6. ita proinde fieri insequenteis, quæ incipiunt à Martij 9. 10. & sequentibus, ad vltimam vsque incipientem à 5. Aprilis.

Non refert autem, quòd interdum, hoc est, cùm Epactæ 25.& xxiv. in vsu fuerint, incipientes ab iis Lunationes (diebus nempe 4. & 5. Aprilis) dierum 30.efficiantur, vt potè, quòd eædem Epactæ diebus itidem 4. & 5. Maij competant; non, inquam, refert; quòd & res rara, & deuitari potis non sit (nisi rursus initio Maij Epactæ duæ eidem diei dentur; quod reuocaret incommodum de duobus Nouiluniis in eundem diem intra annos 19. incidentibus) & aliunde id nihil refert circa ipsum Pascha detrimenti; quando Luna xiv. in dies 17. & 18. Aprilis perinde incurrit; siue deinceps dies 15. siue 16. Lunationi complendæ addantur.

Deinde Termini Paschales Lunæ xiv. sunt semper proinde dies Martij 21.in quem Æquinoctium incidit; & dies Aprilis 18. quòd ad hos vsque numerentur dies 14.tam ab 8.Martij,quàm à 5.Aprilis. Dico autẽ hîc quoque Lunæ potiùs xiv. quàm Plenilunij Terminos(cũ sint, qui vtrũque confundant) quòd, tametsi,iuxta ante-dicta,videri possit probabile, esse Lunam xiv. quasi à prima apparitione, non à coniunctione supputatam, idem esse cum Plenilunio; id tamen perinde non constet, vt de verbis Præcepti constat. Quò fit,vt possit quidem tutò celebrari Pascha in ipso Plenilunio, siue Lunâ xv. si ea dies Dominica sit; at non possit tamen die antecedente, siue Luna xiv. vtque proinde intelligatur, quamobrem soleant Paschalium Pleniluniorum Termini haberi dies Martij 22. & Aprilis 19.

Notandum verò, cùm Sancti Patres cauere voluisse videantur, vt semper Pascha celebra

celebraretur aut in Plenilunio, aut post ipsum, nunquam verò antè, ne celebratio reputaretur non in primo mense, sed in vltimo fieri (scilicet, iuxta ante dicta, ille Mensis primus habetur, cuius Plenilunium post Vernum Æquinoctium primò contingit) id egregiè solùm per Epactas præstari, iuxta quarum dispositionem per-rarò contingit, vt Pascha celebretur ante Plenilunium, seu oppositionem Luminarium mediam; sed semper, vel simul, vel post. Dico autem per-rarò; Nam id abheinc ad annum Christi 5000. vix quindecies eueniet; cùm tempore tamen Concilij Nicæni, dum Numerus Aureus nondum adeò malè Lunam in Cælo repræsentaret, id contigisse octies intra annos 170. deprehendatur. Nempe omnis Cycli ea est natura (quod aliquoties dictum iam est) vt sit semper vitio alicui obnoxius; ac fœlicitatis est in illum incidere, qui vitij quam-minimùm habeat.

Præterea autem ex eisdem Epactis aliunde caueri, ne Paschæ celebratio in secundum mensem, seu in Plenilunium, quod secundo loco contingat post Æquinoctium, reiiciatur: quod plerumque tamen necesse est fieri in Calendario veteri, tam ob Lunæ Anticipationem, quàm ob anticipatum Æquinoctium; ex quo euenit, vt Paschale Plenilunium, seriùs plerumque, quàm ex Aureo numero, & in Calendario demonstretur, contingat. Nam, v. g. ante duos annos, seu anno 1652. quo Plenilunium contigit die Martij 24. seu proximè post Æquinoctium, Nos quidem Pascha celebrauimus die Martij 31. At qui vetere Calendario vtuntur, Plenilunium Paschale habuerunt (ob non correctum Æquinoctium) non illud, sed quod contigit die Aprilis 23. ac celebrârunt idcircò Pascha die Aprilis nostri 28. Quo eodem modo, anno 1698. nos sumus Pascha celebraturi die Martij 30. illi die Maij nostri 4. (quod anno quidem 1614. etiam contigit) atque ita de cæteris: ne memorem fore, vt res temporis progressu longè vlteriùs abeat.

Denique Termini Paschales, respectu Dominicarum, seu dierum, quibus Pascha celebratur, sunt semper heic dies Martij 22. illinc dies Aprilis 25. Et rarissimè quidem euenit, vt Pascha celebretur die 22. Martij, quia vt id eueniat, duo debent, ex ante-dictis, contingere; vnum, vt Epacta eius anni sit 23. quò, eâ tributâ diei Martij 8. hoc est citimo termino Nouiluniorum Paschalium, Luna xiv. cadat in diem 21. alterum, vt litera Dominicalis sit D, attributa diei 22. vt proinde die 21. exsistente Sabbatho, celebratio Paschæ non longiùs, quàm in crastinum transferatur. Sic autem, cùm Pascha die 22. contigerit anno 1598. non continget tamen deinceps, nisi anno 1693. & posteà, nisi anno 1761. & rursùs, nisi anno 1818. Id scilicet, non exspectatis amplius 95. annis, quos debere interuenire ex vsu Aurei numeri, etiam Dionysius obseruarat (vnde & fuerat Cyclus Cyrilli ad hunc numerum limitatus) ob interuenturam deinceps Bissextilis diei suppressionem.

Mirabere autem, quòd posteà, per tria sæcula, & ad vsque annum 2285. futurum non sit, vt Pascha eo die contingat: Sed videlicet causa erit, quòd per illa tria sæcula, inchoata videlicet annis 1900. 2000. 2100. vsurpanda sit in Tabula Epactarum expansa series B, in qua Epacta xxiij. nusquam reperitur. Quo etiam pacto deinde per sæcula 2600. 2700. 2800. nunquam eo die Pascha continget; quòd per illa vsurpanda sit ex eadem Tabula Series t, in qua etiam Epacta xxiij. non exstat.

Pari quoque modo, rarò admodum euenit, vt Pascha celebretur die Aprilis 25. Quippe & tunc duo contingere debent; vnum, vt Epacta eius anni sit xxv. vel xxiv. quæ vtraque, vt dictum est, tribuitur diei Aprilis 5. hoc est summo Paschalium Nouiluniorum termino, vt Luna xiv. incidat in diem 18. Alterum, vt litera Dominicalis sit c, qua eidem diei 18. competente, efficiatur, vt eadem die exsistente Dominica, celebratio Paschæ transferatur in Dominicam aliam proximam, atque adeò in diem 25. Sic autem, cùm nobis ea die, à reformato vsque Calendario celebratum Pascha non fuerit; celebrabitur tamen annis abhinc 12. seu anno 1666. ac iterum anno 1734. & rursus anno 1886. rursúsque anno 1943. &c.

Quòd autem & sæculi illius & consequentium quoque, anno aliquo euenturum sit, vt Pascha ea die contingat, secus, ac fore circa diem Martij 22. obseruatum est; causa ex eo petitur, quòd in Tabula Epactarum expansa Series nulla sit, in qua, nisi vna, saltem altera duarum illarum Epactarum, hoc est vel xxv. vel xxiv. non exstet.

Præterea verò id, quod circa vetus Calendarium deductum est, de contingente frequentiùs Paschate diebus intermediis, quòd vna, eadémque dies exsistens Dominica succedere proximè possit Lunæ xiv. siue hæc incidat in Sabbatum, siue in feriam vi. siue in feriam v. siue in feriam iv. &c prout pendere ab hoc, aut illo, alióve Aureo numero potest: Præterea, inquam, id tantò magis habere in nouo Calendario locum, quantò in vetere Calendario complures sunt dies Aureis numeris vacui, ex quibus nulla computari xiv. Luna valeat, quæ insequentem diem Dominicam Paschalem faciat, in Nouo autem, nulla est dies, non prædita Epacta, quæ nisi vno, saltem altero sæculo, non monstret Lunam xiv. quam Paschalis Dominica eo die insequatur, in quo nulla vnquam ex Calendario vetere sit.

Sed, ne diuersitatem causer, adnoto dumtaxat, parem esse causam, ob quam possit Pascha aliquantò frequentiùs contingere die Martij 23. sub litera Dominicali E, quàm die 22. sub litera D. Quippe id eueniet, seu Epacta sit xxiij. & Luna xiv. incidat in diem 21. quæ sit feria vi. seu Epacta sit xxii. competens diei 9. & Luna xiv. cadat in diem 22.

quæ ſit Sabbathum. Sic poſſe etiam frequentiùs contingere die 24. ſub litera Dominicali F. Quippe id continget ex Epactis xxiii. xxii.xxi. quæ competunt diebus 8. 9. 10. faciúntque, vt Luna xiv. incidat aut in diem 21.quæ ſit feria v. aut in 22.quæ ſit feria vi. aut in 23. quæ ſit Sabbathum; atque ita de cæteris, quovſque Paſcha contingere poſſit die 28. ex Epactis xxiii.xxii.xxi.xx.xix.xviii. xvii.quæ competunt diebus 8.9.10.11.12.13. 14. à quibus ſupputata Luna xiv. incidat ex ordine in diem 21. quæ ſit Dominica, (ſicque tranſlationem in octiduum poſcat) itémque in 22. quæ ſit feria II. in 23.quæ ſit feria III.in 24. quæ ſit feria IV. in 25.quæ ſit feria V. in 26. quæ ſit feria VI.in 27. quæ ſit Sabbathum; iiſque omnibus caſibus Paſchalis Dominica ſit dies 28. Quo eodem modo inſequentes dies, Dominicæ eſſe Paſchales, ex ſeptenis Epactis poſſunt.

Poteſt porrò idem, ſed retrogradè dici de diebus proximè antecedentibus diem Aprilis 25.ac tanto magis, quanto ad dies tam 4. quàm 5.geminæ Epactæ ſunt,à quarum vtraque computata Luna XIV. facere eadem die Dominicam Paſchalem poteſt. Heinc,quemadmodum obſeruauimus Paſcha ſæpiùs contingere ipſa die Aprilis 25. & ſub litera quidem C, quàm die Martij 22. ita manifeſtum iam eſt, contingere adhuc ſæpiùs debere die antecedente 24. ſub litera B, non modò ob Epactas xxv. & XXIV.competenteis diei 5.& Lunam XIV. incidentem in diem 18. quæ ſit feria II. habeátque adeò inſequentem Dominicam die 24. ſed etiam ob Epactas XXVI. & 25. (alio colore, aut charactere) competenteis diei 4. ac Lunam XIV. incidentem in diem 17.quæ Dominica ſit,& Paſcha remittat in octiduum,ſeu in eandem diem 24.

Sic par eſt, vt adhuc frequentiùs contingat die antecedente 23. ſub litera A, quòd Dominica ad illam ſequatur, non modò ex Epactis xxv. & xxiv. ac Luna XIV. incidente in diem 18. quæ ſit feria III. & ex Epactis XXVI. & 25. ac Luna XIV. incidente in diem 17. quæ ſit feria II. ſed etiam ex Epacta XXVII. competente diei 3. ac Luna XIV. incidente in diem 16. quæ ſit Dominica, tranſlationémque exigat in ſuccedentem Dominicam, hoc eſt ipſam diem 23. Atque ita de cæteris; quovſque die 19.contingere poſſit ex Epactis XXIV.XXV. 25.XXVI. XXVII. XXVIII. XXIX. *. I. & Luna XIV. cadente aut in diem 18.quæ ſit Sabbathum; aut in 17. quæ ſit feria VI. aut in 16. quæ ſit feria V. aut in 15. quæ ſit feria IV. aut in 14. quæ ſit feria III. aut in 13. quæ ſit feria II. aut in 12. quæ ſit Dominica, & tranſlationem exigat in octiduum.

CAPVT VI.

Tabula Paſchalis Noua, & Perpetua, ad inuentionem Paſchatis,& reliquorum Feſtorum Mobilium.

INtelligitur interim ex his, quæ ſit ratio tum conſtructionis, tum vſus Tabulæ Paſchalis,quæ gemina in Calendatio Gregoriano proponitur,idque poſt ſextum Canonem, qui eſt *De Feſtis Mobilibus* (quintus ſcilicet *De Indictione* eſt) vna cum Temporaria Tabula in annos quinquaginta.Transferri ſolet vtraque in Miſſalia,ac Breuiaria,ac altera inſcribi *Tabula Paſchalis Noua reformata*; altera *Tabula Paſchalis antiqua reformata*: Quare vt priorem tanquam hactenus dictis cohærentiorem, priùs explicemus, reſpiciundum in illam eſt, quæ exhibetur illicò pòſt.

Diſtingui porrò in ipſa vides, & supernè quidem deorſum quatuordecim columnas, ſiue Ordines, ex quibus tamen præcipui, præcipuéve notandi ſunt tres; primus ſub titulo *Literarum Dominicalium*; ſecundus ſub titulo *Cycli Epactarum*; & ſextus ſub titulo *Paſchatis*: Nempe cæteri ad reliqua Feſta Mobilia ita attinent, vt ab ordine Paſchatis tam prorsùm, quàm retrorsùm dependeant.

Ac in ordine quidem Primo Dominicales literæ ſuis diſcretæ cellulis hac ſe ratione conſequuntur, D, E, F, G, A, B, C. Incipit verò ordo à litera D, quòd ea reſpondeat, competátve diei Martij 22. qui citimus eſt terminus Dominicarum Paſchalium, ſeu à quo incipit Series dierum, quæ eſſe Paſchales Dominicæ poſſunt. Sequuntur autem E, F, G, &c. quòd eodem ordine habeantur, ac repetantur quinquies à die illa Martij 22. ad vſque Aprilis 25. qui vltimus Paſchalium Dominicarum terminus eſt. Ac, ne mirere, cur nullas cellularum literas geminas contineat pro annis Bis-ſextilibus, cauſa eſt, quòd in illis annis ſola poſterior litera, ſeu quæ poſt feſtum S.Matthiæ Dominicalis eſt, vſurpetur, quatenus ea ſola eſt, ſub qua occurrere Paſcha poteſt.Et quæpiam quidem cautio pro Feſtis antecedentibus adhibenda; verùm de ea non multò poſt.

In Secundo, hoc eſt in Cycli Epactarum ordine, vides è regione literæ cuiuſque inſcriptas eſſe 30. Epactas. Eæ autem in quinas Series, ſeu quaſi lineas ſic digeruntur, vt Series proinde euadant quinquies ſeptem, ſeu numero 35. quot ſcilicet dies eſſe diximus à die 22. Martij in diem Aprilis 25. ac ſingulæ Series Epactas contineant, quarum occaſione dies ſinguli eſſe Paſchales Dominicæ poſſunt.

Heinc ordo Sextus, ſeu Paſchatis nihil continet aliud, quàm dies huiuſcemodi, ſingulos ſingulis Seriebus Epactarum ſic reſpondenteis,vt ſeptem primi dies,hoc eſt 22. 23.24.25. 26. 27. 28. Martij accipiantur ſucceſſiuè ſecundum primas Series literæ cuique adhibitas; ſeptem inſequentes 29. 30. 31. 1. Aprilis, &c. accipiantur iuxta ſecundas, ac cæteri

TABVLA PASCHALIS.

Literæ Dominicales.	Cyclus Epactarum.	Dom. inter Epiphan. & Septua.	Septuageſima.	Dies Cinerum.
D	xxiii	1	18. Ian.	4. Feb.
	xxii xxi xx xix xviii xvii xvi	2	25. Ian.	11. Feb.
	xv xiv xiii xii xi x ix	3	1. Feb.	18. Feb.
	viii vii vi v iv iii ii	4	8. Feb.	25. Feb.
	i * xxix xxviii xxvii xxvi 25. xxv xxiv	5	15. Feb.	4. Mar.
E	xxiii xxii	1	19. Ian.	5. Feb.
	xxi xx xix xviii xvii xvi xv	2	26. Ian.	12. Feb.
	xiv xiii xii xi x ix viii	3	2. Feb.	19. Feb.
	vii vi v iv iii ii i	4	9. Feb.	26. Feb.
	* xxix xxviii xxvii xxvi 25. xxv xxiv	5	16. Feb.	5. Mar.
F	xxiii xxii xxi	1	20. Ian.	6. Feb.
	xx xix xviii xvii xvi xv xiv	2	27. Ian.	13. Feb.
	xiii xii xi x ix viii vii	3	3. Feb.	20. Feb.
	vi v iv iii ii i *	4	10. Feb.	27. Feb.
	xxix xxviii xxvii xxvi. 25. xxv xxiv	5	17. Feb.	6. Mar.
G	xxiii xxii xxi xx	2	21. Ian.	7. Feb.
	xix xviii xvii xvi xv xiv xiii	3	28. Ian.	14. Feb.
	xii xi x ix viii vii vi	4	4. Feb.	21. Feb.
	v iv iii ii i * xxix	5	11. Feb.	28. Feb.
	xxviii xxvii xxvi 25. xxv xxiv	6	18. Feb.	7. Mar.
A	xxiii xxii xxi xx xix	2	12. Ian.	8. Feb.
	xviii xvii xvi xv xiv xiii xii	3	29. Ian.	15. Feb.
	xi x ix viii vii vi v	4	5. Feb.	22. Feb.
	iv iii ii i * xxix xxviii	5	12. Feb.	1. Mar.
	xxvii xxvi 25. xxv xxiv	6	19. Feb.	8. Mar.
B	xxiii xxii xxi xx xix xviii	2	23. Ian.	9. Feb.
	xvii xvi xv xiv xiii xii xi	3	30. Ian.	16. Feb.
	x ix viii vii vi v iv	4	6. Feb.	23. Feb.
	iii ii i * xxix xxviii xxvii	5	13. Feb.	2. Mar.
	xxvi 25. xxv xxiv	6	20. Feb.	9. Mar.
C	xxiii xxii xxi xx xix xviii xvii	2	24. Ian.	10. Feb.
	xvi xv xiv xiii xii xi x	3	31. Ian.	17. Feb.
	ix viii vii vi v iv iii	4	7. Feb.	24. Feb.
	ii i * xxix xxviii xxvii xxvi 25.	5	14. Feb.	3. Mar.
	xxv xxiv	6	21. Feb.	10. Mar.

cæteri ex ordine, quovſque ſeptem vltimi 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. Aprilis, accipiantur ſecundum quintas.

Ac ne inculcare rem pigeat, Prima Epa-

NOVA PERPETVA.

Paſcha.	Rogatio-nes.	Aſcenſio.	Penteco-ſtes.	Trinitas.	Corpus Chriſti	Dominic. int. Pen-tecoſt. & 1. Dom. Aug.	Dominic. int. Pen-tecoſt. & Adu.	Prima Domin. Aduen-tus.
22. Mart.	27. Apr.	30. Apr.	10. Maij	17. Maij	21. Maij	11	28	29. Nou.
29. Mart.	4. Maij	7. Maij	17. Maij	24. Maij	28. Maij	10	27	29
5. Apr.	11. Maij	14. Maij	24. Maij	3. Maij	4. Iun.	9	26	29
12. Apr.	18. Maij	21. Maij	31. Maij	7. Iun.	11. Iun.	8	25	29
19. Apr.	25. Maij	28. Maij	7. Iun.	14. Iun.	18. Iun.	7	24	29
23. Mar.	28. Apr.	1. Maij	11. Maij	18. Maij	22. Maij	11	28	30. Nou.
30. Mar.	5. Maij	8. Maij	18. Maij	25. Maij	29. Maij	10	27	30
6. Apr.	12. Maij	15. Maij	25. Maij	1. Iun.	5. Iun.	9	26	30
13. Apr.	19. Maij	22. Maij	1. Iun.	8. Iun.	12. Iun.	8	25	30
20. Apr.	26. Maij	29. Maij	8. Iun.	15. Iun.	19. Iun.	7	24	30
24. Mar.	29. Apr.	2. Maii	12. Maii	19. Maii	23. Maii	11	28	1. Dec.
31. Mar.	6. Maii	9. Maii	19. Maii	26. Maii	30. Maii	10	27	1
7. Apr.	13. Maii	16. Maii	26. Maii	2. Iun.	6. Iun.	9	26	1
14. Apr.	20. Maii	23. Maii	2. Iun.	9. Iun.	13. Iun.	8	25	1
21. Apr.	27. Maii	30. Maii	9. Iun.	16. Iun.	20. Iun.	7	24	1
25. Mar.	30. Apr.	3. Maii	13. Maii	20. Maii	24. Maii	10	28	2. Dec.
1. Apr.	7. Maii	10. Maii	20. Maii	27. Maii	31. Maii	9	27	2
8. Apr.	14. Maii	17. Maii	27. Maii	3. Iun.	7. Iun.	8	26	2
15. Apr.	21. Maii	24. Maii	3. Iun.	10. Iun.	14. Iun.	7	25	2
22. Apr.	28. Maii	31. Maii	10. Iun.	17. Iun.	21. Iun.	6	24	2
26. Mar.	1. Maii	4. Maii	14. Maii	21. Maii	25. Maii	10	28	3. Dec.
2. Apr.	8. Maii	11. Maii	21. Maii	28. Maii	1. Iun.	9	27	3
9. Apr.	15. Maii	18. Maii	28. Maii	4. Iun.	8. Iun.	8	26	3
16. Apr.	22. Maii	25. Maii	4. Iun.	11. Iun.	15. Iun.	7	25	3
23. Apr.	29. Maii	1. Iun.	11. Iun.	18. Iun.	22. Iun.	6	24	3
27. Mar.	2. Maii	5. Maii	15. Maii	22. Maii	26. Maii	10	27	27. Nou.
3. Apr.	19. Maii	12. Maii	22. Maii	29. Maii	2. Iun.	9	26	27
10. Apr.	16. Maii	19. Maii	29. Maii	5. Iun.	9. Iun.	8	25	27
17. Apr.	23. Maii	26. Maii	5. Iun.	2. Iun.	16. Iun.	7	24	27
24. Apr.	30. Maii	2. Iun.	12. Iun.	19. Iun.	23. Iun.	6	23	27
28. Mar.	3. Maii	6. Maii	16. Maii	23. Maii	27. Maii	10	27	28. Nou.
4. Apr.	10. Maii	13. Maii	25. Maii	30. Maii	3. Iun.	9	26	28
11. Apr.	17. Maii	20. Maii	30. Maii	6. Iun.	10. Iun.	8	25	28
18. Apr.	24. Maii	27. Maii	6. Iun.	13. Iun.	17. Iun.	7	24	28
25. Apr.	31. Maii	3. Iun.	13. Iun.	20. Iun.	24. Iun.	6	23	28

ctarum Series è regione literæ D continet ſolã Epactam xxiij. ipſique reſpondet in ordi-ne ſexto 22. Martij: quoniã eo die Paſcha eſt, quemadmodũ deduximus, quotocumque an-

no Epacta est xxiij. & litera Dominicalis D.

Sic prima Series è regione literæ E continet Epactas xxiij.& xxij.ipsique respondet in ordine sexto dies Martij 23. quòd illo die Pascha fit,quotocumque anno alterutra illarum Epactarum est, & litera Dominicalis E.

Sic prima è regione F, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 24.quòd Pascha illo die fit, quotocumque anno, vna earum trium Epactarum est,& litera Dominicalis F.

Sic prima è regione G, continet Epactas xxiij.xxij.xxi.xx, respondétque ipsi in Ordine sexto dies Martij 25. quòd eo die Pascha fit, quotocumque anno vna harum Epactarum est,& litera Dominicalis G.

Sic prima è regione A, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. xx. xix. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 26.quòd eo die Pascha fit, quotocumque anno vna ex hisce Epactis est,& litera Dominicalis A.

Sic prima è regione B, continet Epactas xxiij.xxij.xxi.xx.xix.xviij. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 27. quòd eo die Pascha fit, quotocumque anno vna ex his Epactis est,& litera Dominicalis B.

Sic prima è regione C, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. xx.xix.xviij. xvij. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 28.quòd eo die Pascha fit, quotocumque anno vna ex his Epactis est,& litera Dominicalis C.

Cùm Prima porrò Series à singulari Epacta incipiens è regione literæ D,increscat ex ordine è regione aliarū literarum, quovsque prima è regione C,Epactas septem cōtineat, tres deinde Series sequētes è cuiuslibet literę regione Epactas septem continent. Nempe,

Secunda Series è regione D continet Epactas xxij.xxi.xx.xix.xviij.xvij.xvi. Secunda è regione E,xxi.xx.xix.&c. Secunda è regione F,xx.xix.xviij, &c. Secunda è regione G,xix. xviij. xvij. &c. Secunda è regione A, xviij. xvij .xvi, &c. Secunda è regione B, xvij.xvi. xv,&c.Secunda è regione C,xvi.xv.xiv,&c, cum respondentibus in Ordine sexto diebus Martij,29.30.31.Aprilis 1.2.3.4.

Tertia verò Series è regione D, continet Epactas xv. xiv. xiij, &c. Tertia è regione E, xiv. xiij. xij.&c. Tertia è regione F, xiij. xij. xi. &c. Tertia è regione G, xij. xi. x. &c. Tertia è regione A, xi. x. ix. &c. Tertia regione B, x. ix. viij.&c. Tertia è regione C ix. viij. vij. &c. cùm respondentibus in Ordine sexto diebus Aprilis 5.6.7.8. 9. 10. 11.

Quarta quoque Series è regione D, continet Epactas viij. vij. vi. &c. Quarta è regione E, vij. vi. v. &c. Quarta è regione F, vi. v. iv. &c. Quarta è regione G, v. iv. iij. &c. Quarta è regione A, iv.iij. ij.&c.Quarta è regione B, iij.ij.i, &c. Quarta è regione C, ij.i.* xxix.xxviij.xxvij xxvi. (ac insuper 25. quòd eidem diei,cum xxvi.attribuatur) cum respondentibus in Ordine sexto diebus Aprilis 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18.

At Quinta Series perinde decrescit à litera D in literam C, vt prima ab eadem in eandem increuit. Tametsi verò quinta è regione D,continet has Nouem Epactas 1. *. xxix. xxviij. xxvij. xxvi. 25. xxv. xxiv. ipsæ nihilominùs sunt potestate septem dumtaxat, quatenus xxvi. & 25. eidem diei attribuuntur, ac eumdem diem pro Dominica Paschali designant; ac eodem modo xxv. & xxiv. cùm & idem sit de vtrisvis in quinta Serie intelligendum circa cæteras Literas.

Quò proinde fit, vt, sicut illæ nouem 1. *. xix, &c. quæ è regione D reducuntur ad septem; ita illæ octo * xxix. xxviij.xxvij. xxvi.25.xxv.xxiv.è regione E,reducantur ad sex: Illæ septem xxix. xxviij. xxvij. xxvi.25. xxv.xxiv.è regione F,reducantur ad quinque, Illæ sex xxviij. xxvij xxvi. 25.xxv.xxiv.è regione G, reducātur ad quatuor.Illæ quinque xxvij.xxvi.25.xxv.xxiv.è regione A, reducātur ad tres. Illæ quatuor xxvi.25.xxv.xxiv.è regione B,reducātur ad duas.Illę denique duę xxv.xxiv. è regione C, reducantur ad vnam.

Nihil Necesse est admonere 30.Epactas è regione cuiusque literæ diductas, & è regione cuiusque,à xxiij.incipienteis,ac ordine retrogrado in xxiv. desinenteis, illas easdem esse, quæ ab 8. Martij, incipientes, in 5. Aprilis desinunt (conclusæ nempe Paschalium Nouiluniorum terminis) & à quibus supputata Luna xiv. habere potest proximè insequentem Dominicalem literam, per quam dies Paschæ designetur.

Obseruare præstat, vt ex quinis Epactarum Seriebus è regione eiusdem literæ contentis, transiri ex vna in proximam non potest, quin litera designans respectu antecedentis vnum ex Calendario diem, designet respectu consequentis septimum diem pòst (neque enim eadem litera, nisi septenis diebus in Calendario recurrit) ita responden-teis dies Paschatis sese septenis superare. Ad-de enim diei 22. Martij, 7. prodit 29.adde 7. prodit 5. Aprilis adde 7. prodit 12. adde 7. prodit 19. atque ita in cæteris. Et quemadmodum ex prima Serie vnius literæ transitur in primam sequentis, & ex secunda in secundam, ex tertia in tertiam, &c. sola immutatione vnius diei, quòd literæ ex ordine digestæ dies cohærenteis in Calendario indicent; ita & respondenteis dies Paschatis sese vnitate solùm superare.Sectare enim primas Series; & leges 22.23.24.&c. Sectare secundas, & leges 29. 30.31. &c. Sectare tertias, & leges 5.6.7.&c.

Id, inquam obseruatu est dignum; quoniam ordines cæteri, mobilibus aliis festis destinati,non secus procedunt; quippe quòd hæc festa pari semper dierum intercapedine à Paschate distent: vnde & vel solo primo ordinis die habito, cæteri statim obtineantur. Ad digerendum enim v.g. dies Cinerum, adde ad 4. Februarij 7. fit 11.adde 7. fit 18. adde 7.fit 25.adde 7.fit 4.Martij.Subinde autem,literâ mutatâ, ad superiorem 4. Februarij vnitate auctum, sequitur 5. Februarij, ad 11.sequitur 12.ad 18.sequitur 19.atque ita in cæteris.Nisi dato 4. Februarij procedere malis addendo septem, vt fit 12. ac rursus 7. vt 19.atque ita porrò: perinde enim est.

Vt inuento porrò die Paschatis, cætera Mobilia Festa deducantur, nihil aliud,quam retrò,

retrò, hoc eſt verſus anni initium numerandi ſunt à die Paſchatis excluſo, dies 46. vt in diem Cinerum incidatur; & retrò ab iſto excluſo dies 17. vt in Dominicam Septuageſimæ dictam. Aut alio modo, numera retrò à Paſchate ſex Dominicas; quæ enim antecedit ipſam feria iv. eſt dies Cinerum; Numera nouem; Nona enim eſt, quæ Septuageſimæ dicitur. Atque id quidem pro Tabulæ Ordinibus quarto, & quinto.

Pro Ordinibus autem ſeptimo, octauo, nono, decimo, vndecimo, numera prorſum ſeu verſus finem anni à die Paſchatis excluſo, dies 35. & dies Rogationum occurret. Ab hoc die excluſo 3. & erit dies Aſcenſionis. Ab hoc excluſo 10. & erit Feſtũ Pentecoſtes. Ab hoc excluſo 7. & erit Dominica Trinitatis ab hoc excluſo 4. & erit Feſtum Corporis Chriſti. Aut alio modo: Numera à Paſchate exactò 5. Dominicas, & ipſa Quinta erit, quam inſequens feria ij. appellatur Rogationes, & inſequens v. eſt Aſcenſio Domini. Numera 7. & ſeptima erit Pentecoſtes; numera 8. & Octaua erit quæ Trinitatis, dicitur, & quam quæ ſequitur feria v. Corporis Chriſti feſtum eſt.

Quod ſpectat ad Ordinem tertium continẽtem Dominicas, quæ inter Epiphaniam, diei Ianuarij 6. hærentem, & Septuageſimam intercedunt (id enim noſſe propter Officium Eccleſiaſticum intereſt) à die Septuageſimæ dato ſubtrahe 7. (qui intelligantur eſſe tum ſex primi dies Ianuarij, tum ipſa dies Septuageſimæ) & quot in reſiduo ſeptenarios integros inuenies, tot intercipi Dominicas dices. Sic quia Septuageſima exſiſtente diebus 18. 19. 20. Ianuarij detractis inde diebus 7. remanent 11. 12. 13. in quibus eſt vnus dumtaxat integer ſeptenarius, pronunciabis vnicam Dominicam interuenire; & quia exſiſtente diebus 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. detractis inde 7. ſuperſunt dies 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. in quibus omnibus ſunt duo integri ſeptenarij, duas interiici pronunciabis. Ac pari modo de cæteris; nam &, cùm Septuageſima in diem Februarij qualemcumque incidit, adde illi 31. dies ex Ianuario & ex ſumma detrahe 7. ac tum ſeptenarij ex reſiduo integri Dominicarum numerum indicabunt. Sic enim exſiſtente Seetuageſima die Februarij 18. ſi addas illi 31. fient 49. detrahe ſeptem, ſupererunt 42. & quoniam iſto numero ſeptenarij ſex continentur, ideò Septuageſima exſiſtente die Februarij 18. pronunciabis ſex intereſſe Dominicas; neque ſecus reperies, ſi exſtiterit diebus 19. 20. & 21.

Quod attinet verò ad duodecimum Ordinem continentem Dominicas, quæ inter Pentecoſten, & Dominicam 1. Auguſti interueniunt; ſciendum eſt in Officiis Eccleſiaſticis eam haberi alicuius menſis Dominicam primam, quæ contingit vel ipſis Kalendis, ſeu die 1. vel propior eſt ipſis Kalendis, ſeu antè, ſeu pòſt; adeò vt, non modò quæ contingit die 2. 3. aut 4. habeatur prima; ſed quæ etiam contingit die vltima, penultima, aut ante-penultima menſis ſuperioris. Hoc autem poſito, cùm litera Dominicalis competens diei 1. Auguſti ſit C, ſuccedant ad tres dies ſequenteis, d, e, f, præeant verò ad finem Iulij, b, A, g: mente tenenda eſt Dominicalis anni, & adnotandum, quoties inter diem Pentecoſtes, & diem, cui in hoc fine Iulij, vel initio Auguſti (vtroque die excluſo) competit; totidem nimirum Dominicæ interuenient.

Sic, quia Pentecoſte exſiſtente die 10. Maij, & litera Dominicali d, hæc litera vndecies inter illum diem; & diem 2. Auguſti intercipitur; ideò ij. Dominicæ intercipiuntur. Neque ſecus ſunt ij. ſi Pentecoſtes ſit die Maij 11. aut 12. ſub litera e, aut f, quòd Dominica prima Auguſti pari modò in 3. aut 4. diem promoueatur. At ſi Pentecoſtes ſit die 13. Maij, ſub litera Dominicali G, quia tunc Dominica 1. Auguſti erit die Iulij 29. cui eadem litera competit, ac eadem-met litera deprehendetur ſolum intercepta decies: ideò decem ſolùm Dominicæ erunt. Neque verò ſecus erunt ſolùm 10. ſi Pentecoſtes inciderit in dies Maij, 14. & 15. ob literas A, b, competenteis 30. ac 31. Iulij, itémque ſi in dies Maij 16. 17. 18. 19. 20. ob literas c, d, e, f, competenteis diebus Auguſti 1. 2. 3. 4. ac ſolùm vbi inciderit in diem Maij 21. incipient eſſe dumtaxat 9. ob recurrentem literam g, die Iulij 29. atque ita de cæteris; quovſque Pentecoſte exſiſtente diebus Iunij 10. 11. 12. 13. ſint Dominicæ tantum ſex, ob literas g, A, b, c, competenteis tribus diebus Iulij vltimis, & 1. Auguſti.

De Ordine decimo-tertio, continente Dominicas, quæ inter Pentecoſten, & 1. Aduentus Dominicam interjacent, pari modo eſt ratiocinandum; niſi quòd prima Dominica aduentus ea habẽda eſt, quæ in feſtum B. Andreæ, diemve 30. hoc eſt, vltimum Nouembris incidit, aut ipſi eſt antè, vel pòſt proxima; incidens nempe aut in diem Nouembris 27. 28. 29. aut in Decembris 1. 2. 3. Pari ſcilicet modo, cùm litera Dominicalis competens diei 30. Nouembris ſit e, & ſequantur ipſam f, g, A, præcurrant d, c, adnotandum eſt, quoties Dominicalis anni inter diem Pentecoſtes, & diem, cui in hoc fine Nouembris, aut initio Decembris, (vtroque die excluſo) litera competit: totidem nimirum Dominicæ interſunt.

Sic, quia Pentecoſte exſiſtente die 10. Maij, & litera Dominicali d, litera hæc vicies octies inter illum diem, & diem Nouembris 29. excluſos intercipitur, ea de cauſa Dominicæ 28. intercipiuntur. Neque ſecus ſunt 28. ſi Pentecoſtes ſit die Maij 11. 12. 13. 14. ob primam Aduentus Dominicam pariter promotam in diem Nouembris 30. Decembris 1. 2. 3. at ſi Pentecoſtes ſit die Maij 15. quia ob literam Dominicalem b, Dominica prima Aduentus erit die Nouembris 27. ideò eſſe incipient Dominicæ 27. ac pergent eſſe totidem, Pentecoſte exſiſtente diebus Maij 16. 17. 18. 19. 20. 21. ob parem promotionem, & quovſque exſiſtente die 22. recurrat eadem litera b, ac eſſe incipiant

incipiant Dominicæ ſolùm 26.atque ita porrò; quovſque poſtremò, Pentecoſte exſiſtente die Iunij 12.ſint dumtaxat 23. ac pariter 23.ſi exſtiterit die 13.

Ordo denique quartus-decimus, extremuſve continens Nouembris, aut Decembris diem, qua prima Aduentus Dominica contingit,ex ſuperiore elicitur. Nam quoties Dominicæ interceptæ ſunt 28. 27. 26.25.24. & litera,Dominicalis D,neceſſe eſt eam Dominicam eſſe die Decembris 29.cui litera D competit. Quoties totidem, & litera e,eſſe die 30. Quoties totidem, & litera f,eſſe die Decembris 1. Quoties totidem, & litera g, eſſe die 2. Quoties totidem. & litera A, eſſe die 3.Quoties autem Dominicæ ſunt 27.26. 25.24.23. & litera b, neceſſe eſt eam Dominicam eſſe die Nouembris 27. Quoties totidem, & litera c, eſſe die 28.

Hæc de Tabulæ conſtructione. Ad vſum quod ſpectat,nihil facilius eſt. Videlicet,datis ad quemlibet annum tùm Dominicali litera, tum Epacta, nihil aliud,quàm quærenda eſt Epacta è regione literæ;& qua in Serie Epacta erit, ſecundum eandem ad dextram pergendum; vno enim tenore occurrent & numerus Dominicarum inter Epiphaniam,& Septuageſimam,& dies Septuageſimæ, & dies Cinerum, & dies Paſchatis, & cætera omnia. Exempli gratia, quia hoc anno 1654.litera Dominicalis eſt D,& Epacta xij. requiro Epactam xij.è regione literæ D, & quia occurrit in ſerie tertia, ideò pergens ſecundum eandem reperio,ac pronuncio, intercedere inter Epiphaniam, & Septuageſimam Dominicas 3. Septuageſimam contingere die 1. Februarij, diem Cinerum 18. Februarij,Paſcha die 5.Aprilis,Rogationes 11. Maij, Aſcenſionem 14. Pentecoſten 24.Trinitatem 31.eiuſdem,Corpus Chriſti 4. Iunij; intercedere Dominicas inter Pentecoſten, & Dominicam primam Auguſti,9. inter Pentecoſten, & Dominicam primam Aduentus 26. ac denique ipſam primam Aduentus Dominicam cadere in diem Nouembris 29.

Vna ſolùm cautio circa Septuageſimam, & diem Cinerum adhibenda eſt; vt nempe in anno Bis-ſextili, in quo, vt iam dictum,litera poſterior vſurpanda eſt, addatur ſemper circa Septuageſimam vnus dies; hoc eſt, dies Septuageſimæ habeatur non 15. qui ſcriptus eſt inTabula,ſed qui proximè illum ſequitur quoniam eo anno vnus dies inter Paſcha & ipſum à Paſchate ſupputatum interiicitur; at verò circa diem Cinerum, dies vnus tum ſolùm addatur, cùm ipſe dies Cinerum in Februarium inciderit; quatenus,ſi incidat quidem ante feſtum S.Matthiæ, ipſa Septuageſimæ promotio id exigat; ſi pòſt, ipſa Bis-ſextilis diei interiectio. Cæterum enim,ſi dies Cinerum incidat in Martium, quia ſupputatio à Paſchate ad ipſum vſque facta nullum diem interiectum habet; ideò addendus dies non eſt; interiecto alioquin iam exſiſtente die Bis-ſextili, & menſe Februario facto dierum 29.

Sic,exempli gratiâ, cùm nuper,ſeu anno 1648, quo literæ Dominicales fuere E D, & Epacta v; Quæſita Epacta v.è regione literæ D, & reperta in ſerie 4. exhibuit è veſtigio Septuageſimã die 8.& diem Cinerum 25. Februarij. Quare vno die addito habenda fuit Septuageſima die 9.& dies Cinerum 26. eius menſis. At futuro anno 1656. quo Dominicales erunt B A,& Epacta iv. quoniam hæc Epacta quæſita è regione cellulæ A, & reperta in ſerie 4. exhibet Septuageſimam, die Februarij 12.& diem Cinerum die Martij 1.ideò addito vno die ad Septuageſimam, non item ad diem Cinerum; habenda erit Septuageſima die Februarij 13.& dies Cinerum Martij 1.

Capvt VII.

Tabula Paſchalis antiqua, ſed reformata, eademque perpetua, ad inuentionem eorumdem Feſtorum.

VT de poſteriore Tabula iam dicamus, ea heic repetenda non ſunt, quæ de ipſa, provt eſt antiqua, ſuo ſuperiùs loco memorauimus; ſed ea dumtaxat, quæ ad eandem, quatenus reformatam, ſpectant. Attende imprimis pagina inſequente cuiuſmodi ſoleat integra exhiberi.

Conſtat ſanè Reformationem in eo præſertim conſiſtere, quòd loco Aureorum numerorum (qui tamen in ſuo, hoc eſt primo ordine relinquuntur) inſertæ Epactæ in eam ſint, ad feſtum Paſchatis inueniendum. Videre autem licet eas eſſe numero 30. hoc eſt ab vſque xxiij. ordind retrogrado, ad vſque xxv.&xxiv.eodem modo diſpoſitas, quo ſe habent in Calendario,à die 8. Martij Paſchalium Nouiluniorum termino,in 5. Aprilis terminum promotiorem.

Quòd verò ad dextram Epactæ xxiij. vacuam ſeriem vides, hoc eſt,nihil appoſitum ex ordinibus cæteris; res eſt,intelligenda ex iis, quæ ſunt circa Aureum numerum deducta.Vt enim in ſerie Aurei numeri xvi.ita in ſerie(quæ eadem eſt)ipſius Epactæ xxiij.nulla eſt litera Dominicalis deſcripta, nullus dies Paſchalis(nullum cæterorum Feſtorum mobilium) quòd Epacta exſiſtente xxiij, & Luna proinde xiv.cadente in diem Martij 21. Paſcha eſſe illo die non poſſit; ſed poſſit dumtaxat aut die inſequente 22. ſi dies 21. fuerit Sabbathum; aut die 23. ſi 21. fuerit feria vi aut 24.ſi feria v.atque ita de cæteris, vt inculcatum ſæpiùs iam eſt.

Quin etiam,vſus Tabulæ per Epactas,non alius eſt, quàm, qui eſt deſcriptus per Numeros Aureos. Videlicet, datâ Epactâ, cum Dominicali anni litera, adnotanda eſt, pari modo,in eadem ſerie, ac intra ordinem literarum quæ litera occurrit; &, ſiue ipſa ſit Dominicalis anni, ſiue non ſit, progrediendum deorſum eſt, quovſque primùm litera Dominicalis anni occurrat; tunc enim in illius ſerie ad dextram,occurret in ſuo ordine dies Paſchæ; atque idcircò etiam in ſuis, Mobilia Feſta reliqua.

Tabula Paſchalis antiqua, reformata, perpetua.

Aur. num.	Cyclus Epacta-rum.	Lit. Dom.	Dom. Sept.	Dies Cinerum.	Dies Paſchæ.	Dies Aſcen-ſionis.	Dies Pente-coſtes.	Corpus Chriſti.	Dominicæ poſt Pent.	Domin. Prima Aduen-tus.
16	xxiii									
5	xxii	d	18. Ian.	4 Febr.	22 Mart.	30 April.	10 Maij	21 Maij	28	29. Nou.
	xxi	e	19	5	23	1 Maij.	11	22	28	30
13	xx	f	20	6	24	2	12	23	28	1. Dec.
2	xix	g	21	7	25	3	13	24	28	2
	xviii	A	22	8	26	4	14	25	28	3
10	xvii	b	23	9	27	5	15	26	27	27. Nou.
	xvi	c	24	10	28	6	16	27	27	28
18	xv	d	25	11	29	7	17	28	27	29
7	xiv	e	26	12	30	8	18	29	27	30
	xiii	f	27	13	31	9	19	30	27	1. Dec.
15	xii	g	28	14	1. April.	10	20	31	27	2
4	xi	A	29	15	2	11	21	1. Iun.	27	3
	x	b	30	16	3	12	22	2	26	27. Nou.
12	ix	c	31	17	4	13	23	3	26	28
1	viii	d	1 Febr.	18	5	14	24	4	26	29
	vii	e	2	19	6	15	25	5	26	30
9	vi	f	3	20	7	16	26	6	26	1. Dec.
	v	g	4	21	8	17	27	7	26	2
17	iv	A	5	22	9	18	28	8	26	3
6	iii	b	6	23	10	19	29	9	25	27. Nou.
	ii	c	7	24	11	20	30	10	25	28
14	i	d	8	25	12	21	31	11	25	29
3	*	e	9	26	13	22	1. Iun.	12	25	30
	xxix	f	10	27	14	23	2	13	25	1. Dec.
11	xxviii	g	11	28	15	24	3	14	25	2
	xxvii	A	12	1 Mart.	16	25	4	15	25	3
19	25. xxiv	b	13	2	17	26	5	16	24	27. Nou.
8	xxv xxiv	c	14	3	18	27	6	17	24	28
		d	15	4	19	28	7	18	24	29
		e	16	5	20	29	8	19	24	30
		f	17	6	21	30	9	20	24	1. Dec.
		g	18	7	22	31	10	21	24	2
		A	19	8	23	1 Iun.	11	22	24	3
		b	20	9	24	2	12	23	23	27. Nou.
		c	21	10	25	3	13	24	23	28

Sic iſto v.c. anno 1654 quo Epacta eſt xii. & litera Dominicalis D, ſi in ordine Epactarum, quæras Epactam xii. & notata litera g, ipſi è regione reſpondente, accipias primùm occurrentem literam d, inuenies in ipſius ſerie ad dexteram, ac intra ordinem Paſchatis diem Aprilis 5. Sic anno 1656. Bisſextili, quo Epacta erit iv. & poſterior Dominicalis A, ſi quæras in ſuo ordine Epactam iv. inuenies quidem ipſi è regione literam A, verùm quia oportet ad aliud proximum A deſcendere, deprehendes in ipſius ſerie, ac in ordine Paſchatis diem Aprilis 16. Non repeto autem, cur non ipſa è regione occurrens litera accipienda ſit, ſed alia inferiùs ſeptimo loco poſita, ne Paſchæ celebratio Luna xiv. fiat.

Tametſi autem ſolùm de Paſchate loquor, idem tamen intelligendum de cæteris Feſtis Mobilibus eſt, quæ vt dependent à Paſchate, ſic ſunt intra ſuos quódque ordines in eadem-met ſerie cum ipſo Feſto Paſchatis requirenda: prorsùs vt circa ſuperiorem Tabulam declaratum eſt. Quin-etiam eadem cautio circa Septuageſimam, & diem Cinerum adhibenda eſt in annis Bis-ſextilibus; vt, cùm nempe occurrunt ante menſem Martium, ſeu Ianuario, ac Februario, accipiatur dies, non qui habetur in Tabula, ſed qui illum proximè conſequitur in Calendario. Quo pacto in mox allato exemplo vnus dies ad diem Februarij 12. additur, vt Septuageſima adſcribatur diei Februarij 13.

Quare & conſtat hanc Tabulam, quatenus reformata eſt, eandem reipsâ cum ſuperiore eſſe; diſcrimenque ſolùm in eo verſari, quòd in ſuperiore literæ Dominicales ſeptem ſemel exhibeantur, & 30. Epactæ deducantur septies, ſemel ſcilicet ſub vnaquaque

quaque

quaque litera ; in hac autem ipſæ Epactæ deducantur ſemel, Dominicales autem literæ, quæ eſſe in vſu cum vnaquaque Epacta poſſunt, deducantur ſepties ; incipiente nempe vnaquáque ab ea ſerie, quæ proxima eſt ſub ſerie cuiuſque Epactæ. Nimirùm, cum dies, quibus poſſe celebrari Paſcha contingit, ſint numero 35. ſiue quinquies ſeptem ; neceſſe fuit in Tabula priore quinque Epactarum ſeries ſub vnaquaque ſeptem literarum extendi ; & in poſteriore ſeptem literas quinquies repeti iuxta progreſſum Epactarum, quarum quælibet ſeptem diebus indicandis inſeruit.

Quin agnoſcere etiam licet hinc fieri, vt cùm in Tabula poſteriore dies Paſchatis ſeſe ordine naturali, vnove tenore ſequantur ; in priore tamen ſequantur interruptim, & quaternis quidem vt plurimùm interceptis ſeriebus. Cauſa nempe eſt, quòd in poſteriore Epactæ vno tenore deorſum collocentur, & quæ Epacta xxiij. in prima totius Tabulæ ſerie eſt (quæque aliunde in Calendario præfixa eſt diei 8. Martij) habeat ſtatim in ſecunda ſerie Dominicalem literam competentem diei 22. Martij, in quem cadit dies, ſeu Luna xv. ab 8. Martij ſupputata, prima omnium videlicet, in qua ex Epacta xxiij. poteſt Paſcha celebrari.

Sic verò & Epacta xxij. in ſecunda ſerie (præfixa aliunde diei Martij 9.) habeat ſtatim in tertia ſerie Dominicalem literam competentem diei 23. Martij, in quem cadit dies ſiue Luna xv. ſupputata à die 9. Martij, prima nempe omnium, in qua poteſt Paſcha celebrari ex Epacta 22. vti & eſt Luna xvi. qua poteſt ſecundò ex Epacta xxiij. Sic & ex Epacta xxi. (præfixa aliunde diei Martij 10) in tertia ſerie habeat ſtatim in quarta Dominicalem literam competentem diei 24. in quam cadit dies, ſiue Luna xv. à die 10. ſupputata, hoc eſt prima omnium, in qua poteſt Paſcha celebrari ex Epacta xxi. vti & eſt Luna xvi. qua poteſt ſecundò ex Epacta xxii. & Luna xvii. qua poteſt tertiò ex Epacta xxiij.

Sic rurſus deinceps, ac in cæteris, quovſque Epacta xxv. vel xxiv. in ſerie vigeſima nona (præfixa aliunde diei Aprilis 5.) habeat ſtatim in trigeſima Dominicalem literam competentem diei Aprilis 19. in quem cadit dies, ſiue Luna xv. hoc eſt omnium prima, qua poteſt Paſcha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiv. Vti & eſt Luna xvi. qua poteſt ſecundò ex Epacta xxvi. vel 25. & Luna xxvii. qua poteſt tertiò ex Epacta xxvii. & Luna xviij. qua poteſt quartò ex Epacta xxviij. & Luna xxix. qua poteſt quintò ex Epacta xxix. & Luna xx. qua poteſt ſexto ex Epacta * : & Luna xxi qua poteſt ſeptimò ex Epacta 1.

Vt taceam, notum proinde eſſe, Dominicalem literam in ſerie trigeſima prima competere diei Aprilis 20. hoc eſt ſecundæ, in qua poteſt Paſcha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiv. & tertiæ, in qua poteſt ex Epacta xxvi. vel 25. & quartæ, in qua poteſt ex Epacta xxvii. &c. Ac Dominicalem literam in ſerie trigeſima ſecunda competere diei Aprilis 21. hoc eſt tertiæ, in qua poteſt Paſcha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiiij. & quartæ, in qua poteſt ex Epacta xxv. vel 25. & quintæ, in qua poteſt ex Epacta xxvii. ac ita procedendo, quovſque litera Dominicalis in ſerie trigeſima quinta competat diei Aprilis 25. hoc eſt ſeptimæ, vltimæque, in qua ex Epacta xxv. vel xxiv. eáque ſola, poteſt Paſcha celebrari.

At verò in Tabula priore Dominicales literæ ſic ſemel ponuntur, vt, cùm vnaquæque ex 30. Epactis, Paſchatis diem indicet ſub vnaquáque litera, & ſint quinquies ſeptem, ſeu 35. Epactarum ſeries, quinæ ſcilicet ſum litera quaque : idcircò poſitâ Epacta xxiij. quæ ſub litera D, indicet diem Martij 22 ; eadem non poteſt, niſi interceptis ſeriebus quatuor, indicare cum litera E, diem 23. & rurſus niſi interceptis aliis quatuor, cum litera F, diem 24. Atque ita porrò, quovſque cum litera C, indicet diem 28.

Deinde autem, quòd Epacta xxij. indicet etiam cum litera E, diem Martij 23. eadem non poteſt cum litera E, indicare diem 24. niſi quatuor ſeriebus interpoſitis ; neque, niſi aliis quatuor interpoſitis, cum litera G, diem 24. neque, niſi aliis quatuor, cum litera A, diem 25. &c. quovſque redeundo ad literam D, ſed ad ſecundam ſeriem indicet diem 29.

Sic rursùs, quòd Epacta xxi. indicet etiam cum litera F, diem Martij 24. non poteſt eadem, niſi ſeriebus quatuor intei ectis, indicare cum litera G, diem 25. neque, niſi quatuor, cum litera A, diem 26. & ſic conſequenter, quovſque redeundo ad literam D, indicet cum ipſo diem 29. & cum E, diem 30. atque ita porrò ex ordine ad vſque vltimam Epactam xxv. aut xxiv. quæ, quòd indicet cùm litera D, diem Aprilis 19. non poteſt, niſi interceptis ſeriebus quatuor, cum litera E, indicare diem 20. neque, niſi quatuor, cum litera F, diem 21. neque, niſi quatuor, cum litera G, diem 22. neque niſi quatuor, cum litera A, diem 23. neque niſi quatuor, cum litera B, diem 24. neque, niſi quatuor, cum litera C, diem 25.

Videre proinde ex his licet Tabulæ vtriuſque conformitatem ; & quemadmodum toties repetitæ in priore Epactæ, poteſtate, vt aiunt, contineantur in poſteriore; quatenus vt in illa Epacta xxiij. apponitur ex ordine literis D, E, F, G, A, B, C, quibuſcum Paſcha indicare poteſt ; ita in hac Epactæ xxiii. ſubiiciuntur à proxima ſerie eædem 7. literæ, quibuſcum Paſcha indicet ad eoſdem-met dies. Et, vt in illa Epacta xxii. apponitur ex ordine literis E, F, G, A, B, C, D: ita in hac Epactæ xxii. ſubiiciuntur à proxima ſerie eædem 7. literæ quibuſcum rursùs Paſcha indicet ad eoſdem-met dies. Et, vt in illa, Epacta xxi. apponitur literis F, G, A, B, C, D, E, ita in hac Epactæ xxi. ſubiiciuntur eædem literæ Paſcha ad eoſdem dies indicantes, &c.

Ex quo rursùs fit, vt quēadmodū in Tabula priore

priore, ac in secunda serie sub litera D, collocantur istæ Epactæ XXII. XXI. XX. XIX. XVIII. XVII. XVI. ex quibus Pascha celebrari potest die Martij 29. ita in posteriore, & à secunda statim serie habeas ipsas easdem Epactas, quæ numeratis deorsum diebus 7. 6.5.4.3.2.1. proximè inferiùs indicent diem Martij 29. atque ita de cæteris. Sed fortè plus æquo in his immoramur.

Quæres, cur Aurei numeri relicti in hac Tabula sint? Sed nempe id factum, vt, si nosse oporteat quo die Pascha celebratum anno aliquo Correctionem antecedente fuerit, id modo superiùs declarato explorari possit. Cùm rem verò repetere nihil sit necesse, adde iam solùm, vt Tabulæ vsus extendi possit etiam ad annos Correctionis anno posteriores (pro iis, qui Calendarium vetus retinent) eam esse adhibendam cautionem, vt quia, ob decem dies detractos, fuere quasi suppressæ tres Dominicales literæ (quippe à 4. die Octobris, cui est præfixa litera D, transitus fuit factus ad 15. cui est præfixa litera A, sícque vltra circuitum 7. literarum, suppressæ manserunt literæ E, F, G) idcirco, Aureo numero dato, ea litera vsurpetur pro Dominicali, non quæ nobis in vsu est, sed quæ tribus prætermissis quarto loco in naturali serie, ac circuitione literarum occurrit.

Exempli gratiâ, hoc anno 1654. quo Aureus numerus est 2. vsurpanda est illis non litera Dominicalis D, qua nos vtimur, sed quarta post ipsam, videlicet A (interceptis putà E,F,G) qualis in vetere Calendario occurrit. Sic enim si quæras in ordine primo Aureum numerum 2. ac vbi in illius serie, & intra columnam literarum incideris in g, G, accipias literam A, primùm occurrentem, deprehendes in serie illius ad dextram, ac intra ordinem Paschatis, diem Martij 26. (in Calendario nempe veteri: nam ille nobis est Aprilis 5.(cui apud illos Paschæ celebratio competit.

Pari autem modo post duos annos, (seu anno 1656. quo Cyclus Aureus erit IV. & literæ Dominicales erunt nobis B, A, deprehendes quartas ab his literas esse F, E, Et quia posterior in hoc negotio vsurpanda est; idcircò, si quæras in ordine primo Aureum numerum IV. & notata è regione eius, intra ordinem literarum, litera A, accipias proximè inferiùs occurrentem literam E, deprehendes in serie illius ad dextram, ac intra ordinem dierum Paschatis, diem Aprilis 6. (nobis 16.) quo illis Pascha sit celebrandum.

Notandum verò huiusmodi trium literarum suppressionem non valituram, nisi ad vsque annum 1700. Toto enim sæculo deinceps, quia nos, ob suppressum Bis-sextum, prolatabimus geminas vnius anni literas in duos annos, atque idcircò efficiemur vnâ literâ promotiores; eam ob causam, ad literam Calendarij veteris habendam, accipienda erit, quæ erit post nostram non quarta, sed tertia. Eâque ratione anno, v.g. 1750. quo nobis erit litera Dominicalis D, erit in veteri Calendario litera G.

Ob parem rationem toto sæculo ab anno 1800. accipienda erit, quæ erit post nostram, non tertia, sed secunda. Quo modo v.c. anno 1850. quo nobis erit litera Dominicalis F, erit in veteri Calendario litera A.

Parem rursùs ob causam anno 1900. ac etiam ab anno 2000. (quo Bis-sexti suppressio non fiet) accipienda litera erit, quæ sit post nostram, non secunda; sed prima. Quo pacto, anno, v.c. 1950. quo nobis litera Dominicalis erit A, erit in veteri Calendario B, & anno 2050. quo nobis erit litera B, erit in vetere Calendario C.

Sic parem ob causam, ab anno 2100. & toto sæculo insequente, eadem omninò litera & nobis, & in veteri Calendario erit. Quo pacto anno 2150. eadem vtrisque erit Dominicalis litera D.

Ab anno autem 2200. ordine iam retrogrado procedendum erit; tunc enim nostra prima erit ab ea, quæ in vetere erit Calendario; Quo pacto anno 2250. quo nobis erit Dominicalis litera F, erit in vetere Calendario E.

Et pari ratione ab anno 2300. nostra erit secunda ab ea, quæ in vetere Calendario; Quo pacto anno 2350. quo nobis erit litera A, erit in veteri Calendario litera F (procedendo nempe ab A, per G, in F) atque ita deinceps, pari proportione, consequentibus sæculis.

CAPVT VIII.

Tabula Temporaria Festorum Mobilium ab anno 1650. in annum 1750.

SVperest paucis deducamus, quemadmodum eæ Tabulæ, quas vocant Temporarias, facili negotio ex vtralibet istarum duarum conficiantur. Videtur autem prior vsurpatu commodior, quòd acceptâ cuiusque anni Epactâ è regione cellulæ, in qua litera Dominicalis eminet, reperiantur in eadem Serie & Pascha, & alia Festa Mobilia; neque sit necesse descendere, Epactâ datâ, ad requirendum Seriem Dominicalis literæ, in qua eadem Festa occurrant.

Tabulam ergo confecturus ad quotcumque annos volueris, delinea in ipsa à summo deorsum tredecim quasi columnas, siue ordines; quando moris est totidem discerni; ac in primo Ordine, sub titulo Annorum Domini scribe succedenter quotquod annos volueris, v.c. anno 1650. in annum 1750.

In secundo, sub titulo Literarum Dominicalium, scribe è regione primi annorum propositorum competentem ipsi Dominicalem literam, seu ea vnica, seu gemina sit, provt annus exstiterit seu communis, seu Bis-sextilis; ac deinde è regione consequentium ex ordine; idque seruato ordine Cycli literarum Dominicalium, qui descriptus superiùs est; & Cyclo, ordineve eodem (si opus quidem fuerit) post 28. annos repetito. Adeò vt, cùm, ex.gr. anno 1650. adscribatur litera

litera b,anno 1651.litera A,anno 1652. Bis-fextili literæ g,f , &c. idem ordo rediturus poft 28:annos fit; hoc eft anno 1678.iterum b,anno 1679. A, anno 1680. g, f, &c.

In Tertio , fub titulo Aurei Numeri, fcribe iterum è regione primi anni Aureum numerum ipfi competentem (v.c.è regione anni 1650. numerum 17) ac è regione confequentium infequenteis numeros idque redeundo ad 1.cùm xix. fcripferis. Interiicitur autem ifte ordo ; quòd tametfi Numerus Aureus nobis iam inueniendis Feftis Mobilibus vfui non fit ; inferuit tamen, vt admoneamur , quid fit agendum circa Epactas, quæ cum numero Aureo vltimo,feu xix.concurrunt : cùm & fit vtile eum tenere ad vfus antè expofitos.

In Quarto,fub titulo Epactarum, fcribe è regione primi anni Epactam ipfi competentem(v.c.è regione anni 1650.Epactam XXVII.) ac tum annis confequentibus adfcribe infequenteis Epactas,fuper-addendo femper XI. ad antecedentem (& detractis quidem 30. quoties numerus excreuerit) fed ita tamen, vt cùm ad Epactam è regione Aurei numeri XIX. perueneris, addas XII. ad habendum Epactam anni infequentis ; vt nobis quidem hoc fæculo contingit , quoties Epacta eft etiam XIX. è qua tranfimus ad Epactam I.vti & duobus fequentibus fæculis eueniet , cùm Epacta erit XVIII. è qua tranfibitur ad Epactam * : & fæculo ab heinc tertio , cùm ab Epacta XVII. tranfibitur ad Epactam XXIX. atque ita deinceps.

Hifce apparatis,Quod primùm ad omneis communeis annos attinet , adnota quæ fit Dominicalis litera , & quæ Epacta vniufcuiufque : ac tum , affumptâ literâ in fua prioris Tabulæ cellula,quære Epactam inter eas, quæ literæ illi adiacet ; & qua in Serie illam inueneris , perge ad dextram in eadem Serie ; & quos ibi dies in Ordinibus,feu Columnis Septuagefimæ , Cinerum , Pafchæ, Afcenfionis,Pentecoftes , Corporis Chrifti, cum numero Dominicarum poft Pentecoftem vfque ad Aduentum,& die Dominicæ I. ipfius Aduentus ; fcribe è regione propofiti anni,fub iifdem titulis intra Ordines,feu Columnas octo fequenteis.

Vt,quia anno, ex.g.1650. litera Dominicalis eft b,& Epacta xxvij.Et ad latus cellulæ b , deprehendes in prima Serie Epactam xxvij. ideò , fi pergas fecundum eandem Seriem inuenies fcribendum in v. columna fub titulo Septuagefimæ 13. Februarij. In VI.fub titulo diei Cinerum, 2.Martij : In VII.fub titulo Pafchæ , 17. Aprilis. In VIII. fub titulo Afcenfionis 26. Maij ; In IX. fub titulo Pentecoftes 5. Iunij : In X. fub titulo Corporis Chrifti ; 16. Iunij. In XI. fub titulo Dominicarum poft Pentecoften , 24. In XII. fub titulo Dominicæ primæ Aduentus , 27. Nouembris. Neque fecus prouidendum eft in omnibus communibus annis.

Deinde verò quoties ad annos Bis-fextileis perueneris ; memento primò , accipere femper ex duabus literis Dominicalibus pofteriorem, feu eam quæ à fefto vfque S.Mathiæ vfui eft,vt anno 1652.f,anno 1656.A.

Secundò infcribere femper in v. columna fub titulo Septuagefimæ , non diem qui intra illam in Epactæ anni Serie occurrit , fed diem proximè infequentem , vt anno 1652. non 27. (vt habetur in Tabula è regione Epactæ IV. fub litera f) fed 28. Februarij anno 1656. non 12. fed 13. Februarij.

Tertiò , quotiefcumque dies Cinerum in Februarium inciderit, accipe confimiliter non diem fcriptum in Tabula,verùm proximè infequentem, vt anno 1652. non 13. (vt habetur in Tabula , è regione Epactæ XIX. fub litera f) fed 14.Februarij. Præterea heic autem annum 1656. quoniam eo dies Cinerum ad 1. Martij exhibetur , ficque extra cautionem eft.

Heinc , cætera quod attinet , feu diem Cinerum in Martio inuentum , feu Pafcha, feu quæcumque alia in eadem Serie occurrentia perinde infcribes reliquis columnis,vt exhibentur in Tabula.

Quod monui porrò delineandam etiam columnam xiij. idcircò fuit , quòd adiici, interiicive prætereà vna inter x. & xi. titulo Indictionum foleat. Id nempe ob Bullas feu diplomata Pontificia , quibus Indictio , Indictionifve annus plerumque apponitur;cùm & res pridem vfui fuerit non modò in Chriftianorum actis , fed etiam in Cæfareis diplomatibus ; tametfi Indictiones non à Ianuario , veluti nunc, fed à Septembri Ianuarium antecedente computarentur , ob Conftantini Vicennalia,viij. Kalendas Octobris, vt fuprà innuimus , celebrata.

Quamquam autem Indictiones non ante ipfa Conftantini tempora cœpiffe videntur; retroagi tamen ad vfque annum Chrifti primum finguntur, quo (vt fuprà quoque adnotauimus) Indictio IV. feu annus quartus cœptæ Indictionis fluxiffe deprehenditur.Quippe hac ratione nihil aliud oportet , quàm addere 3. ad annum Chrifti propofitum , & fummam diuidere per 15. (numerum annorum , ex quibus integra Indictio conftat) fic enim quod fupererit , anni Indictionem monftrabit ; aut , fi nihil refiduum fit , ipfe erit annus 15. Quo pacto vt habeas Indictionem anni currentis 1654. adde huic anno 3. & fummam 1657. diuide per 15. quia peracta diuifione, qua detrahuntur 110.Cycli integri , fuperfunt 7. pronunciabis Indictionem huiufce anni effe 7. Idem elicies ex Tabella quæ habetur in Canone quinto Calendarij de Indictione infcripto.

Attingerem heic,quemadmodum ex Numero Aureo , feu Cyclo Lunari 19. & Cyclo Solari , feu literarum Dominicalium 28. in fe ductis producitur Periodus illa annorum 532.de qua fuperiùs diximus;ita ex hac periodo in Cyclum Indictionalem , feu 15. ducta , producatur Periodus annorum 7980. quæ & iam celebris euadit ; & Iuliana ideò vocatur , quòd ex annis Iulianis conftet ; & cœpiffe intelligitur ab anno vfque ante conditum Mundum 764. (nempe vt potuerint tres Cycli ab vnitate fimul inchoari , & fic fe habere , vti habent iam) adeò proinde, vt

annus

annus primus Natiuitatis Christi intelligatur, incidisse in annum periodi Iulianæ 4714. & præsens annus 1654. sit annus eiusdem periodi 6367. Verùm digressio hæc nimia foret.

Itaque, vt quod loci huius est resumam, ad hoc, vt Indictionum Ordinem, columnamve compleas, Scribe è regione primi anni competentem ipsi Indictionem, cæteráſque annis consequentibus ex ordine adscribe, idque redeundo ad vnitatem, quoties 15. scripseris. Quo pacto, cùm anno 1650. competat Indictio 3. scribe 3. è regione illius, & è regione insequentis 4. è regione alterius 5. atque ita ex ordine.

Restat, vt, experiundi gratiâ, apponamus heic Temporariam Tabulam à prætergresso memoratóque anno 1650. ad annum vsque 1750. vt medius intercipiatur annus sæcularis 1700. ac attendi possit, quæ tunc commutatio erit facienda. Anno huiusmodi scilicet non Bis-sextili, vt deberet, futuro, singularis erit Dominicalis litera, ac idcircò addendum erit ad Epactam anni 1699. quæ erit xxix. non xi. sed x. vt proinde futura sit Epacta eius anni x. in Tabula Expansa, ac in Serie C, in quam commutabitur (iuxta ante-dicta) Series D, quæ iam nobis vsui. Vt posita autem semel hac Epacta, continuari Tabula possit, non in annos modò 100. verùm etiam vltrà, quàm continuauit Clauius, qui ipsam produxit ad annum vsque 500. nimisquàm est notum; dummodò par tamen cautio adhibeatur in annis centesimis, in quibus & vnica est Dominicalis litera, & ad Epactam antecedentis anni ob commutatam Seriem, adduntur non xi. sed x. si Series inferior; aut xii. si superior sit: iuxta ea, quæ sunt anteriùs deducta. Tabulam ergo, qualem Breuiaria, Missaliaque præ se ferunt (nisi quod Indictiones in vltimum locum reiectæ sunt, & adiectæ columnæ duæ ex Calendario veteri) Tabulam, inquam, eiusmodi inferiùs habes.

Requires fortè, cur non soleant huic Tabulæ interseri duo Ordines, quos cernere in Noua perpetua antè descripta licet, alter earum Dominicarum, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam sunt; alter earum, quæ à Pentecoste in 1. Dominicam Augusti. Verùm causa fortassis est, quòd vtræque erui possint ex Ordine Dominicarum post Pentecosten, seu quæ à Pentecoste, vsque ad Aduentum intercipiuntur.

Scilicet, cùm Dominicæ interceptæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, (quæ esse non possunt pauciores vnâ, neque plures quàm sex) ac inter Pentecosten, & Aduentum (quæ esse non possunt pauciores 23. neque plures, quàm 28.) sint simul iunctæ aut 29. quoties Litera Dominicalis est vna ex his, B, C, D, E, F; aut 30. quoties vna ex his, G, A; constat tot debere Dominicas intercipi inter Epiphaniam, & Septuagesimam, quot desunt illis, quæ inter Pentecosten, & Aduentum intercipiuntur, desunt, inquam, aut ad 29. sub prioribus literis, aut ad 30. sub posterioribus. Quo pacto, cùm hoc v. c. anno 1654. vtræque Dominicæ simul iunctæ sint 29. ob literam D, ac inter Pentecosten, & Aduentum sint 26. colligo interceptas inter Epiphaniam, & Septuagesimam esse 3. totidem enim deficiunt ad 29. Et cùm anno 1656. vtræque simul iunctæ sint futuræ 30. ob literam A (ex Bis-sextilibus posteriorem) interceptæ verò inter Pentecosten, & Aduentum sint futuræ 25. colligo interceptas inter Epiphaniam, & Septuagesimam fore 5. totidem enim ad 30. deficiunt.

Cùm verò Dominicæ interceptæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, ac inter Pentecosten, & Dominicam 1. Augusti sint simul iunctæ 12. sub quibuslibet literis; (quoniam idem est semper interuallum dierum inter Dominicam 1. post Epiphaniam, & Dominicam 1. Augusti, ob easdem Dominicaleis litera g, A, b, c, d, e, f, competenteis, septem primis diebus Epiphaniam proximè consequentibus, & septem diebus quibus potest Dominica 1. Augusti contingere, nempe à die Iulij 29.) cùm inquam, detracto interuallo, à Septuagesima in Pentecosten, supersint constanter 12. Dominicæ; constat, quotquot desunt ad hunc numerum, illis, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam intercedunt, totidem debere intercedere inter Pentecosten, & 1. Dominicam Augusti. Quo pacto, cum hoc anno, Dominicæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam sint 3. colligo Dominicas inter Pentecosten, & 1. Dominicam Augusti esse 9. totidem enim desunt ad 12. Et cùm anno 1656. priores sint futuræ 5. colligo posteriores fore 7. totidem enim etiam ad 12. desunt.

Vnde & intelligi licet, causam, cur iunctæ Dominicæ, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, ac inter Pentecosten, & Aduentum intercedunt, nunc 29. nunc 30. sint, non aliunde oriri, quam ex interstitio residuo à 1. Dominica Augusti in 1. Dominicam Aduentus, quod nunc Dominicâ 17. est, dum nempe vna ex illis 5. literis B, C, D, E, F, est Dominicalis; nunc 18. dum nimirùm vna ex illis duabus G, A, Dominicalis est.

Quia enim 1. Dominica Augusti, iuxta antè dicta, ea est, quæ contingit vno 7. dierum, quæ sunt Iulij 29. 30. 31. Augusti 1. 2. 3. 4. quibus ex ordine competunt istæ literæ, G, A, B, C, D, E, F, & Dominica 1. Aduentus ea sit, quæ contingit vno ex 7. diebus, quæ sunt Nouembris 27. 28. 29. 30. Decembris 1. 2. 3. quibus ex ordine competunt istæ literæ, B, C, D, E, F, G, A, manifestum est, literas G, A, quæ illeic præcedunt, heic verò sequuntur, habere interuallum vnius integræ hebdomadis, ac proinde vnam Dominicam interceptam ampliùs, quàm reliquas quinque B, C, D, E, F. Adeò vt, si Dominica 1. Augusti fuerit v. c. die Iulij 29. Dominica 1. Aduentus protrahatur in diem Decembris 2. sin illa fuerit die Iulij 31. hæc præoccupet diem 27. Nouembris; atque ita de cæteris.

Non est porrò, quorsum requiras, cur in hac

hac quoque Tabula deſiderentur Ordines tum Rogationum, tum Feſti Trinitatis, qui in Noua perpetua ſunt: Quippe nimis-quam notum eſt, Rogationum diem in Noua illa Tabula expreſſum eſſe conſtanter feria ij. eiuſdem-met hebdomadis, cuius Aſcenſio eſt feria v. & ſanctiſſimæ Trinitatis feſtum incidere conſtanter in Dominicam, quæ & 1. poſt Pentecoſten eſt, & Corporis Chriſti feſtum antecedit.

Iuſtiùs fortaſſis requireres, cur in nulla harum Tabularum Ordo quiſpiam ſit indicans. Quatuor tempora, quæ mobiliter quotannis recurrunt? Sed nempe notum quoque eſt, duo quidem priora contingere, alterum intra hebdomadem, quæ ſequitur Dominicam 1. Quadrageſimæ, alterum intra eam, quæ ſequitur Dominicam Pentecoſtes. Duo verò poſteriora contingere, alterum quidem intra hebdomadem, quæ ſequitur Dominicam tertiam Septembris; alterum intra eam, quæ ſequitur Dominicam tertiam Aduentus.

At, quî poteſt, inquies, tanta eſſe cohæſio inter hæc duo poſteriora, & Sanctæ Crucis, ac Sanctæ Luciæ feſta, vt vulgare ſit ea proximè poſt feſta eiuſmodi contingere, nulla facta tertiæ Dominicæ mentione? Dico rem poſſe propemodùm intelligi ex hactenus dictis; ſupponendo aliunde primum diem 4. Temporum eſſe hebdomadis feriam iv. & feſtum S. Crucis eſſe die Septembris 14. & feſtum S. Luciæ die Decembris 13.

Etenim, quia prima Dominica Septembris ea eſt, quæ aut ipſis Calendis, aut proximè ipſas ſiue antè, ſiue pòſt contingit; ac incidit adeò in vnam ex ſeptem diebus, quæ ſunt Auguſti 29.30.31. Septembris 1.2.3.4. conſtat tertiam Dominicam contingere quoque vna illarum ſeptem, quæ ſunt 12.13.14. 15.16.17.18. Septembris. Et quia Dominica III. exſiſtente die 12. ſeu quam citimè poteſt) ſequens feria iv. cadit in diem 15. manifeſtum eſt Quatuor tempora cadere non poſſe, niſi poſt feſtum S. Crucis, hoc eſt vel poſtridie, vel aliquo dierum conſequentium; quovſque Dominica III. cadente in diem 18. ſequens feria iv. incidat in diem 21. hoc eſt vltimam, quæ eſſe feria iv. poteſt, poſt feſtum S. Crucis proximè; quippe tunc ipſum quoque feſtum feria iv. eſt Dominicam II. ſequens.

Pari autem ratione, cùm 1. Dominica Aduentus ea ſit, quæ aut die vltima Nouembris, proximéve ipſam, ſiue antè, ſiue poſt contingit; atque adeò contingat ſemper vna ex 7. diebus mox antè deductis (27. 28. 29. 30. Nouembris 1. 2. 3. Decembris) Dominicáque proinde III. incidat neceſſariò in vnam ex 7. quæ ſunt 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. Decembris, conſtat, ſi Dominica III. fuerit die ij (hoc eſt, quàm poteſt citimè) ſequentem feriam iv. cadere in diem 14. ac non poſſe adeò Quatuor tempora, niſi poſt feſtum S. Luciæ contingere, hoc eſt vel poſtridie, vel aliquo dierum conſequentium; quovſque Dominica III. cadente in diem 17. ſequens feria iv. cadit in diem 20. hoc eſt vltimam, in quam cadere feria iv. proximè poſt feſtum S. Luciæ poteſt; quippe, quòd ipſum quoque tunc in feriam iv. incidat.

Facile interim obſeruatu eſt, idem circa feſtū S. Luciæ contingere, licet die mēſis 13. ſit, ac circa feſtū S. Crucis, quod eſt die menſis 14. quoniam Dominica prima Aduentus, non penes Kalendas Decembris, vt in Septembri ſit, menſuratur, ſed penes Nouembris diem vltimum. Quamobrem autem Maiores noſtri Dominicam 1. Aduentus attendendam cenſuerint penes Nouembris vltimum, potiúſquam penes Decembris primum; Cauſa illis fuiſſe videtur, vt forent quotannis Dominicæ Aduentus, ſiue ante diem Natiuitatis quatuor; quòd, iuxta iam dicta minimè eueniret, ſi re penes ipſas Kalendas attenta, Dominica prima die 4. contingeret tunc enim Dominica quarta in ipſum-met diem Natiuitatis incideret, ſicque maior quædam in Eccleſiaſtico Officio perturbatio interueniret.

Superſunt iam duæ extremæ Columnæ, quæ ad Calendarium vetus attinentes idcircò appoſitæ ſunt, vt diſcrimen pateat, quo Paſcha à nobis, & ab iis, qui Calendarium vetus retinent, celebratur. Prior Literarum eſt Dominicalium, quæ, nulla facta interruptione, ex Stylo vſque Vetere, per annorum ſeriem decurrunt; ita nimirum, vt literæ G, F, ad primum Cycli annum tanquam Bis-ſextilem pertineant; cùm nos Stylo Nouo, attribuamus eidem anno literas C, B, reſpodenteis ipſis G, F, vti & cæteræ proinde cæteris, quatenus ſuperiùs fuit declaratum

Quanquam & res, niſi ad vſque annum 1700. non conſtabit. Eo ſiquidem ipſo anno vnica nobis, ſeu Stylo Nouo, litera C, literis G, F, ex Stylo Veteri reſpondebit; ac deinceps, ob vnum diem, præter 10. antè exemptos; detractum, literis G, F, reſpondebunt non ampliùs C, B, ſed D, C, vti & poſt annum 1800. ob detractum alium, literæ E, D, & poſt annum 1900. ob detractum alium, literæ E F; ac tandem poſt annum 2100. ob detractum alium, ſint futuræ, vtroque ſtylo, literæ, G, F. Tametſi ſtatim poſt annū 2200. ob detractum alium, futurum ſit, vt literis G, F, Styli Veteris reſpondeant ex Stylo Nouo literæ A, G, & poſt annum 2300. ob diem detractum, literæ B, A, atque inta porrò, quotieſcumque dies noui detrahentur.

Poſterior Columna eſt dierum, Dominicarumve Paſchalium, ex qua, cum ea, qua nos vtimur, comparata, deprehendere poteris, Paſcha interdum quidem celebrari ab iis, qui Calendario vetere vtuntur, ipſo eodem die, quo à nobis: at ſæpenumero tamen euenire, vt tardiùs, ab illis celebretur, quàm, à nobis, nunc vna, nunc quatuor, nunc quinque hebdomadibus (prætereo autem ſecus in Feſtis Immobilibus euenire, vtpotè in quibus diſcrimen ſit conſtanter dierum 10.)

Exempli gratiâ, hoc anno 1654. vtrique eodem die celebrauimus; Quî enim fuit nobis dies 5. Aprilis, fuit illis dies Martij 26.

TABVLA TEMPORARIA

Anni Domini.	Literæ Dominicales.	Aurei Numeri.	Epactæ.	Septuagesima.	Dies Cinerum.	Pascha.	Ascensio.
1650	b	17	xxvii	13.Feb.	2.Mar.	17. Apr.	26. Maij
1651	A	18	viii	5.Feb.	22.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1652	g f	19	xix	28. Ian.	14.Feb.	31.Martt.	9. Maij
1653	e	1	i	9.Feb.	26.Feb.	13.Apr.	22. Maij
1654	d	2	xii	1.Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1655	c	3	xxiii	14.Ian.	10.Feb.	28.Martt.	6. Maij
1656	b A	4	iv	13.Feb.	1.Mar.	16. Apr.	25. Maij
1657	g	5	xv	28. Ian.	14.Feb.	1. Apr.	10. Maij
1658	f	6	xxvi	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1659	e	7	vii	9.Feb.	26.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1560	d c	8	xviii	25. Ian.	11.Feb.	28. Mar.	6. Maij
1661	b	9	xxix	13. Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1662	A	10	x	5.Feb.	22.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1663	g	11	xxi	21. Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maij
1664	f e	12	ii	10.Feb.	27.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1665	d	13	xiii	1.Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1666	c	14	xxiv	21.Feb.	10. Mar.	25. Apr.	3. Iun.
1667	b	15	v	6.Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1668	A g	16	xvi	29. Ian.	15. Feb.	1. Apr.	10. Maij
1669	f	17	xxvii	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1670	e	18	viii	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maij
1671	d	19	xix	25. Ian.	11.Feb.	29. Mar.	7. Maij
1672	c b	1	i	14.Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1673	A	2	xii	29. Ian.	15.Feb.	2. Apr.	11. Maij
1674	g	3	xxiii	21. Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maij
1675	f	4	iv	10.Feb.	27.Feb.	14. Apr.	23. Maij
1676	e d	5	xv	2.Feb.	19.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1677	c	6	xxvi	14.Feb.	3.Mar.	18. Apr.	27. Maij
1678	b	7	vii	6.Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1679	A	8	xviii	29. Ian.	15.Feb.	2. Apr.	11. Maii
1680	g f	9	xxix	18.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maii
1681	e	10	x	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maii
1682	d	11	xxi	25. Ian.	11. Feb.	29. Mar.	7. Maii
1683	c	12	ii	14. Feb.	3.Mar.	18. Apr.	27. Maii
1684	b A	13	xiii	30. Ian.	16. Feb.	2. Apr.	11. Maii
1685	g	14	xxiv	18.Feb.	7. Mar.	22. Apr.	31. Maii
1686	f	15	v	10.Feb.	27.Feb.	14. Apr.	23. Maij
1687	e	16	xvi	26. Ian.	12.Feb.	30. Mar.	8. Maij
1688	d c	17	xxvii	15.Feb.	3.Mar.	18. Apr.	27. Maij
1689	b	18	viii	6.Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1690	A	19	xix	22. Ian.	8.Feb.	26. Mar.	4. Maij
1691	g	1	i	11.Feb.	28.Feb.	15. Apr.	24. Maii
1692	f e	2	xii	3. Feb.	20.Feb.	6. Apr.	15. Maii
1693	d	3	xxiii	18. Ian.	4.Feb.	22. Mar.	30. Apr.
1694	c	4	iv	7.Feb.	24.Feb.	11. Apr.	20. Maii
1695	b	5	xv	30. Ian.	16. Feb.	3. Apr.	12. Maii
1696	A g	6	xxvi	19.Feb.	7. Mar.	22. Apr.	31. Maii
1697	f	7	vii	3.Feb.	20.Feb.	7. Apr.	16. Maii
1698	e	8	xviii	26. Ian.	12.Feb.	30. Mar.	8. Maii
1699	d	9	xxix	15. Feb.	4.Mar.	19. Apr.	28. Maii
1700	c	10	ix	7. Feb.	24.Feb.	11. Apr.	20. Maii

FESTORVM

FESTORVM MOBILIVM.

Pentecostes.	Corpus Christi.	Dom. post Pent.	Domin. 1. Adu.	Indictio.		Lit. Dom. Kal. Vet.	Pascha Kalend. Veteris.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	3		f	14. April.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	4		e	30. Mart.
19. Maii	30. Iun.	27	1. Dec.	5		d c	18. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	6		b	10. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	7		A	26. Mart.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	8		g	15. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	9		f e	6. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	10		d	29. Mar.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	11		c	11. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	12		b	3. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	13		A g	22. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	14		f	14. Apr.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	15		e	30. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	1		d	19. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	2		c b	10. Apr.
24. Maii	r. Iun.	26	29. Nou.	3		A	16. Mart.
13. Iun.	24. Iun.	23	28. Nou.	4		g	15. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	5		f	7. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	6		e d	22. Mart.
9. Iun.	20. Maii	24	1. Dec.	7		c	11. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	8		b	3. Apr.
17. Maii	28. Maii	27	29. Nou.	9		A	23. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	10		g f	7. Apr.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	11		e	30. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	12		d	19. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	13		c	4. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	14		b A	26. Mart.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	15		g	15. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	1		f	31. Mart.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	2		e	20. Apr.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	3		d c	11. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	4		b	3. Apr.
17. Maii	28. Maii	27	29. Nou.	5		A	16. Apr.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	6		g	8. Apr.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	7		f e	30. Mart.
10. Iun.	21. Iun.	24	2. Dec.	8		d	19. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	9		c	14. Apr.
18. Maii	29. Maii	27	30. Nou.	10		b	27. Mart.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	11		A g	15. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	12		f	31. Mart.
14. Maii	25. Maii	28	3. Dec.	13		e	20. Apr.
3. Iun.	14. Iun.	25	2. Dec.	14		d	12. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	15		c b	27. Mart.
10. Maii	21. Maii	28	29. Nou.	1		A	16. Apr.
30. Maii	10. Iun.	25	28. Nou.	2		g	8. Apr.
42. Maii	2. Iun.	26	27. Nou.	3		f	24. Mart.
10. Iun.	21. Iun.	24	2. Dec.	4		e d	12. Apr.
26. Maii	6. Iun.	26	1. Dec.	5		c	4. Apr.
18. Maii	29. Maii	27	30. Nou.	6		b	24. Apr.
7. Iun.	18. Iun.	24	29. Nou.	7		A	9. Apr.
30. Maii	10. Iun.	25	28. Nou.	8		g f	31. Mart.

TABVLA TEMPORARIA

Anni Domini.	Literæ Dominicales.	Aurei Numeri.	Epactæ.	Septuageſima.	Dies Cinerum.	Paſcha.	Aſcenſio.
1701	b	11	xx	23. Ian.	9. Feb.	27. Mart.	5. Maij
1702	A	12	i	12. Feb.	1. Mar.	16. Apr.	25. Maij
1703	g	13	xii	4. Feb.	21. Feb.	8. Apr.	17. Maij
1704	f e	14	xxiii	20. Ian.	6. Feb.	23. Mart.	1. Maij
1705	d	15	iv	8. Feb.	25. Feb.	12. Apr.	21. Maij
1706	c	16	xv	31. Ian.	17. Feb.	4. Apr.	13. Maij
1707	b	17	xxvi	20. Feb.	9. Mar.	24. Apr.	2. Iun.
1708	A g	18	vii	5. Feb.	22. Feb.	8. Apr.	17. Maij
1709	f	19	xviii	27. Ian.	13. Feb.	31. Mar.	9. Maij
1710	e	1	*	16. Feb.	5. Mar.	20. Apr.	29. Maij
1711	d	2	xi	1. Feb.	18. Feb.	5. Apr.	14. Maij
1712	c b	3	xxii	24. Ian.	10. Feb.	27. Mar.	5. Maij
1713	A	4	iii	12. Feb.	1. Mar.	16. Apr.	25. Maij
1714	g	5	xiv	28. Ian.	14. Feb.	1. Apr.	10. Maij
1715	f	6	xxv	17. Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1716	e d	7	vi	9. Feb.	26. Feb.	12. Apr.	21. Maij
1717	c	8	xvii	24. Ian.	10. Feb.	28. Mar.	6. Maij
1718	b	9	xxviii	13. Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1719	A	10	ix	5. Feb.	22. Feb.	9. Apr.	18. Maij
1720	g f	11	xx	28. Ian.	14. Feb.	31. Mar.	9. Maij
1721	e	12	i	9. Feb.	26. Feb.	13. Apr.	22. Maij
1722	d	13	xii	1. Feb.	18. Feb.	5. Apr.	14. Maij
1723	c	14	xxiii	24. Ian.	10. Feb.	28. Mar.	6. Maii
1724	b A	15	iv	13. Feb.	1. Mar.	16. Apr.	25. Maij
1725	g	16	xv	20. Ian.	14. Feb.	1. Apr.	10. Maij
1726	f	17	xxvi	17. Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1727	e	18	vii	9. Feb.	26. Feb.	13. Apr.	22. Maij
1728	d c	19	xviii	25. Ian.	11. Feb.	28. Mar.	6. Maij
1729	b	1	*	13. Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maii
1730	A	2	xi	6. Feb.	23. Feb.	9. Apr.	18. Maij
1731	g	3	xxii	21. Ian.	7. Feb.	25. Mar.	3. Maij
1732	f e	4	iii	10. Feb.	27. Feb.	13. Apr.	22. Maij
1733	d	5	xiv	1. Feb.	18. Feb.	5. Apr.	14. Maii
1734	c	6	xxv	21. Feb.	10. Mar.	25. Apr.	3. Iun.
1735	b	7	vi	6. Feb.	23. Feb.	10. Apr.	19. Maij
1736	A g	8	xvii	29. Ian.	15. Feb.	1. Apr.	10. Maii
1737	f	9	xxviii	17. Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maii
1738	e	10	ix	2. Feb.	19. Feb.	6. Apr.	15. Maii
1739	d	11	xx	25. Ian.	11. Feb.	29. Mar.	7. Maij
1740	c b	12	i	14. Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maii
1741	A	13	xii	29. Ian.	15. Feb.	2. Apr.	11. Maii
1742	g	14	xxiii	21. Ian.	7. Feb.	25. Mar.	3. Maii
1743	f	15	iv	10. Feb.	27. Feb.	14. Apr.	23. Maii
1744	e d	16	xv	2. Feb.	19. Feb.	5. Apr.	14. Maij
1745	c	17	xxvi	14. Feb.	3. Mar.	18. Apr.	17. Maij
1746	b	18	vii	6. Feb.	23. Feb.	10. Apr.	19. Maij
1747	A	19	xviii	29. Ian.	15. Feb.	2. Apr.	11. Maii
1748	g f	1	*	11. Feb.	28. Feb.	14. Apr.	23 Maii
1749	e	2	xi	2. Feb.	19. Feb.	6. Apr.	15. Maii
1750	d	3	xxii	25. Ian.	11. Feb.	29. Mar.	7. Maii

Neque ſecus eueniet anno 1656. quo qui Paſchatis dies nobis erit Aprilis 16. erit illis 6. ſícque annis 1658. 1659. & aliis. At verò ſuperiore anno 1653. diſcrimen

FESTORVM

FESTORVM MOBILIVM.

Pentecostes.	Corpus Christi.	Dom. post Pent.	Domin. 1. Adu.	Indictio.		Lit. Dom. Kal. Vet.	Pascha Kalend. Veteris.
15. Maii	26. Maii	27	27. Nou.	9		e	20. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	10		d	5. Apr.
27. Maii	7. Iun.	26	2. Dec.	11		c	28. Mart.
ij. Maii	22. Maii	28	30. Nou.	12		b A	16. Apr.
31. Maii	11. Maii	25	29. Nou.	13		g	8. Apr.
23. Maii	3. Iun.	26	28. Nou.	14		f	24. Mart.
12. Iun.	23. Iun.	23	27. Nou.	15		e	13. Apr.
27. Maii	7. Iun.	26	2. Dec.	1		d c	4. Apr.
19. Maii	30. Maii	27	1. Dec.	2		b	24. Apr.
8. Iun.	19. Iun.	24	30. Nou.	3		A	9. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	4		g	1. Apr.
15. Maii	26. Maii	27	27. Nou.	5		f e	20. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	6		d	5. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	7		c	28. Mart.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	8		b	17. Apr.
31. Maii	11. Iun.	25	29. Nou.	9		A g	1. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	10		f	21. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	11		e	13. Apr.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	12		d	29. Mar.
19. Maii	30. Maii	27	1. Dec.	13		c b	17. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	14		A	9. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	15		g	25. Mart.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	1		f	14. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	2		e d	5. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	3		c	28. Mart.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	4		b	10. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	5		A	2. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	6		g f	21. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	7		e	6. Apr.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	8		d	29. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	9		c	18. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	10		b A	9. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	11		g	25. Mart.
13. Iun.	24. Iun.	23	28. Nou.	12		f	14. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	13		e	6. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	14		d c	25. Apr.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	15		b	10. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	1		A	2. Apr.
17. Maii	28. Maii	27	29. Nou.	2		g	22. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	3		f e	6. Apr.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	4		d	29. Mart
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	5		c	18. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	6		b	3. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	7		A g	25. Mart.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	8		f	14. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	9		e	30. Mart.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	10		d	19. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	11		c b	10. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	12		A	26. Mart.
17. Maii	28. Maii	27	29. Nou.	13		g	15. Apr.

fuit hebdomadis vnius. Cùm nos enim celebraremus die Aprilis 13. numerantes illi eo ipso die diem Aprilis 3. eam, pro Dominica Palmarum habebant; vnde & Pascha nó ce-

lebrârunt, nisi deinceps die 10. quæ nobis iam 20. erat. Quo eodem pacto anno 1657. cùm nos Pascha celebrabimus die 1. Aprilis; ea dies erit ipsius 22. Martij, ac rursus Palmarum Dominica; vnde & Pascha non celebrabunt, nisi die 29. quæ nobis erit Aprilis 8. ac idem eueniet annis 1661. 1664. &c.

Anno autem 1652. discrimen fuit hebdomadum 4. Cùm nobis enim Pascha foret die Martij 31. erat ipsa illis solùm Dominica 3. Quadragesimæ; vnde & Pascha non celebrârunt, nisi die Aprilis 18. quæ nobis iam erat 28. Ac pari modo, anno sequente 1655. cùm nos Pascha celebrabimus die Martij 28. erit ea illis 18. ac rursus Dominica 3. Quadragesimæ; Vnde & Pascha non celebrabunt, nisi die Aprilis 15. quæ à nobis 25. numerabitur.

Sed enim anno 1660. discrimen erit hebdomadum 5. Cùm enim nos Pascha celebrabimus die Martij 28. Ea sic erit illis 18. vt simul sit solùm Dominica Quadragesimæ secunda: vnde & Pascha non celebrabunt, nisi die Aprilis 22. quæ nobis Maij secunda erit. Sic & anno 1663. cùm nos Pascha celebrabimus die Martij 25. ea sic illis 15. erit, vt sit rursus dumtaxat Dominica 2. Quadragesimæ; Vnde & Pascha illis non celebrabitur nisi die Aprilis 19. quã nos 29. numerabimus.

Quæres fortè, quid causæ sit, cur discrimen sit dierum aut o. aut 7. aut 28. aut 35. non item 14. aut 21. seu hebdomadum duarum, vel trium? Respondeo verò id pendere ex situ, quo tam Aureus numerus in Kalendario veteri, quàm Epactæ in Nouo, intra terminos Nouiluniorum Paschalium habentur. Videlicet in Serie dierum illorum 29. Aureus numerus aut præcedit Epactam vnius, eiusdemque anni, aut eam sequitur. Præcedit autem cùm est 1. 2. 4. 5. 6. 7. 9. 10. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. præcedit inquam, vbique septiduo, nisi quòd, cum est 1. præcedit octiduo. Sequitur vero, quoties est 3. 8. 11. 19. sequitur, inquam, vbique diebus 23.

Si igitur Aureus numerus Præcedit Epactam, aut Luna xiv. ipso indicata propinquiorem habet Dominicam insequentem, quam indicata per Epactam habeat; aut remotiorem. Si propinquiorem, tunc discrimen est o. quia Stylo nouo retardante, & vetere accelerante, concursus in eandem Dominicam fit. Sin remotiorem; tunc differentia est dierum 7. quia stylo veteri; iam tardiore magis tardante, & stylo nouo iam celeriore magis accelerante, efficitur, vt Dominica Stylo nouo, anteuertat Dominicam Stylo veteri per septiduum.

Si Aureus verò numerus sequitur, aut Luna xiv. ipso indicata propiùs distat à Dominica insequente, quàm indicata per Epactam, aut remotiùs. Si propiùs, discrimen est dierum 28. quia Stylo vetere accelerante, & stylo nouo retardante, concursus fit in Dominicam, quæ prima post dies 23. occurrit; Sin remotiùs, discrimen est dierum 35. quia Stylo vetere tardante, & Stylo nouo accelerante, efficitur, vt Dominica Styli noui anteuertat Dominicam Styli veteris tota hebdomade supra dies 28. siue diebus 35.

Quod dico porrò discrimen esse dierum aut o, aut 7. aut 28. aut 35. id de hoc, & de aliquot sequentibus sæculis est intelligendum. Quòd enim error, correctionis defectu, in Calendario veteri semper increscat; idcircò euenturum est, vt ab anno 2698. discrimen o. esse desinat, totumque in 7. transeat; & anno 3013. incipiat etiam esse 14. Ab anno verò 4860. discrimen 7. desinat, totumque in 14. transeat: ac anno 4995. esse quoque 21. incipiat, & sic consequenter. Ac pari ratione, ab anno 2092. discrimen desinat esse 28. totumque transeat in 35. & anno 3437. incipiat esse etiam 42. Ab anno autem 4413. discrimen 35. trãseat totũ in 42. & anno 4602. incipiat quoque esse 49. atque ita porrò.

Quæ omnia ideò commemoro vt quanta fuerit necessitas emendationis, insinuem; cùm error initio tam paruus, temporis progressu euadat tam magnus.

CAPVT COROLLARIVM

De Romano Martyrologio.

CVm iam videatur esse plus æquo de Calendario Romano dictum, operæ tamen pretium est pauca quædam subiicere de Romano Martyrologio, provt argumenti est connexi, eiusque declaratio elicitur, pendetque ex iis, quæ sunt hactenus circa Calendarium deducta. Certè ipse quoque Baronius inter explicandum, quæ in lectione Martyrologij ad quotidianam ætatis Lunæ pronunciationem pertinent, ad eadem, aut paria remittit, his verbis *Constructionem tam Tabellæ literarum Martyrologij, quàm Tabulæ Æquationis, quia breuiter explicari nequit, & literæ Alphabeti, quæ etiam sunt literæ Martyrologij, desumuntur ex Tabula Cycli Epactarum Expansa, deditâ operâ in librum Nouæ rationis restituendi Calendarij Romani reiicimus, vbi Tabula illa Expansa Epactarum continetur.*

Itaque, vt quibus ad manum non est aut liber ejuscemodi, qui fuit Aloysij Lilij, aut qui est copiosior deinceps conscriptus à Clauio, subsidium haberi ex iisdem, quæ fuere superiùs allatæ, expositæque, Tabulis possit; res indigitanda breuiter heic est. Necesse est autem, vt res dicatur clariùs, exhibere statim initio faciem Martyrologij, qualis habetur ipsis Kalendis, seu die primo Ianuarij; cùm & aliis per annum diebus non dissimilis obseruetur. Ea ergo sic habet.

1. *Kalendis Ianuarij, Lunâ* A*

a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ
2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

t u A B C D E f F G H M N P
19 20 21 22 23 24 25 26 26 27 28 29 30 1

Circumcisio Domini nostri Iesu Christi, & Octaua Natiuitatis eiusdem. Romæ sancti Almanachij Martyris, &c.

Quo loco labor solùm est in declaranda Tabella, ex gemina Serie, vna literarum, altera cyphrarum constante, ad eliciendum, quo-

ta

ta dies ætatis Lunæ ſit vſurpanda, vt ad vocem *Lunâ*; quæ in primo verſu eſt, adhibeatur: veluti cùm hoc anno 1654. ſic pronunciatũ fuit, *Kalendis Ianuar. Lunâ decimatertiâ.*

Circa porrò verſum hunc primum, facile intellectu eſt notam 1. quæ ad læuam habetur, nihil aliud, quam indicare diem Ianuarij primum, quo pronunciamus, Romano more, *Kalendis Ianuarij*: Sic enim & die ſequente apponitur nota 2. quo pronunciatur, *Quarto Nonas Ianuarij*, & ſic conſequenter. Literam autem A, quæ cum aſteriſco * ad dextram, nihil aliud, quàm deſignare literarum Dominicalium primam, quæ in Calendario, ad diem primum Ianuarij, intra columnam literarum Dominicalium apponitur, & Epactam *, quæ in columna Cycli Epactarum illi reſpondet: Sic enim & die ſequente apponitur litera B, cum Epacta illi reſpondente xxix. atque ita porrò, per decurſum anni.

Quare, ne in hoc hæream, & de Tabella ipſa dicam, Quam in illa Seriem literarum vides, ipſa eadem eſt, quam habes ſuperiùs in Tabula Expanſa, pag. 114. procedendo infernè ſurſum; (niſi quòd, ob cauſam paullo pòſt dicendam, minuſcula f, hîc inſeritur inter maiuſculas E, F.) Non ita verò accipiuntur, vt ſint hîc, quemadmodum illic, indices Serierum tranſuersè procedentium, ſed ſolùm, vt ſint loco Epactarum, quæ illis ad latus in ordine primo aſcendendo reſpondent, quæque hoc loco aſſumendæ forēt. Scilicet, quia Series cyphrarum, quas in hac Tabella vides ſubiectas literis, Lunæ ætatem repræſentat; induci poſſet quædam confuſio in diebus ætatis Lunæ pronunciandis, ſi geminæ cyphræ, vna Epactarum, alia dierum Lunæ ſimul ponerentur. Adde quòd, etiam antiquitus, adhibebantur, literæ Aureorum numerorum vice.

Efficitur autem, vt quemadmodum ex 30. Epactis, vnica per totum annum vſui eſt, ita ex 30. literis vnica toto anno ſit vſui. Toto enim hoc, v. c. anno 1654. vſui eſt litera m; exindéque eſt, vt aſſumpta, quouis die huius anni, & quæſitâ in Martyrologio ad eum diem literâ m, habeas ſub ipſa diem ætatis Lunæ. Adeò proinde, vt quia die prima Ianuarij habes ſub m, cyphram 13. is, qui pridie eius diei Martyrologium legit, pronunciare ſic, vt iam innuimus, debuerit, *Kalendis Ianuarij, Lunâ decima-tertiâ*; Et quia die ſequente, eadem litera m, habet ſub ſe cyphram 14. ſic pronunciare debuerit, *Quarto Nonas Ianuarij, Lunâ decimâ-quartâ*; atque ite deinceps, donec die Decembris, anníque penultima, qua ſub litera m, erit cyphra 23. ita pronunciaturus ſit, *Pridie Kalendas Ianuarij, Lunâ vigeſimâ-tertiâ.*

Qua occaſione, pronum eſt obſeruare, triginta quidem literas ad vnumquemque anni diem & eaſdem, & eodem inuariabili ordine exſtare; ſic nempe ſemper incipiendo; a, b, c, d, &c. At triginta cyphras, quæ ſub ipſis ſunt, ita dietim promoueri, vt, cùm, v. c. die prima Ianuarij ſub literis a, b, c, d, cyphras habeas 2, 3, 4, 5; die inſequente habeas, ſub iiſdem, 3, 4, 5, 6: die tertia, 4, 5, 6, 7, die quarta 5, 6, 7, 8, &c. Id nempe, quia Lunæ ætas ſit ſemper vno die prouectior: atque idcircò neceſſe eſt cyphram ſub anni litera variari.

Et quia cohærenter pronum eſt, vt quæras, cur ordo cyphrarum non incipiat ipſa die prima Ianuarij, ab 1, 2, 3, 4, potiùs, quàm à 2, 3, 4, 5; ideò quædam priùs dedu-cenda ſunt; ac illud imprimis, quòd, Vt non ſunt quouis ſæculo omnes 30. Epactæ vſui, ſed dumtaxat nouemdecim; ita neque omnes 30. Literæ, ſed nouemdecim ſolùm, vſui ſint. Hoc modò, ab anno correctionis, & toto hoc ſæculo, ſeu ad vſque annum 1700. excluſiuè, vſui erunt, ſicut Epactæ, ſic literæ Martyrologij, quas ipſis ſupra ponimus, Numeris ſimul Aureis ſubiunctis, ſequente Tabella.

G	g	t	N	k	B	b	n	E	e
xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ij	xiii	xxiv	v
6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

r	H	h	u	a	m	D	d	q	
xvi	xxvii	viii	xix	i	xii	xxiii	iv	xv	
16	17	18	19	1	2	3	4	5	

Et ab anno 1700. *incluſiuè, in* 1900. *excluſiuè, vſui erunt hæ.*

i	A	a	m	D	d	q	G	g	t
ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii
10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

P	l	C	c	p	F	f	ſ	M	
*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Et ab anno 1900. *inclusiuè in* 2200. *exclusiuè, istæ.*

N	k	B	b	n	E	e	r	H	h
xxix	x	xxi	ij	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

u	P	l	C	c	p	F	f	ſ	
xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25	vi	xvii	
11	12	13	14	15	16	17	18	19	

Vt intelligi autē liceat, vnde istæ fuerint Tabellæ desumptæ, ac simileis alias pro sæculo quovis cōtexere valeas; Vide in Tabula Æquationis, quam habes superiùs pag. 121. & 122. quæ eo sæculo, de quo quæritur, sit litera Index. Ea videlicet indicabit Seriem Epactarum in Tabula Expansa, quæ eo sæculo vsurpandæ erunt; Ac vbi has Epactas seorsim scripseris, nihil oportebit aliud, quàm vnicuique ipsarum præfigere eam literam, quæ ipsi in ordine primo ascendendo, aut descendendo acceptæ respondet. Pro Numero autem Aureo reperisse semel eum sufficit; qui anno primo debetur; oportet quippe solùm sequenteis consequentibus literis, Epactisque subiicere.

Quod si alicuius solummodò anni velis habere literam, Quære in Tabula Æquationis, quæ litera Index respondeat dato sæculo; ac propositi anni reperi Aureum numerum. Tum autem adi Tabulam Cycli Epactarum perpetuam, quæ habetur superiùs pag. 126. ac operare quemadmodum illeic loci præscriptum est; siquidem simul cum Epacta, litera quæsita occurret.

Adhibitus porrò Aureus Numerus ad superiores Tabellas est, vt adnotari valeat, qua cum litera Aureus numerus 1. concurrat. Siquidem quoties Numerus Aureus est 1. eo anno Kalendis Ianuarij, & per reliquam Lunationem, ætas Lunæ pronunciatur vno die minor, quàm posita cyphra sub anni litera indicet. Id nempe, vt propter saltum Lunæ, prima in Ianuario terminata Lunatio sit solùm dierum 29. quæ foret alioquin, vt annis cæteris, dierum 30. quoniam Lunatio insequens est semper dierum 29. Et cùm est quidem litera P (vti erit, v. g. anno 1710.) pronuncianda est tunc, sine diminutione, Luna prima, propter cyphram 1. ipsi P, subscriptam, quia die Decembris vltima, fuit Luna 29. sub litera r; at in cæteris res secus habenda.

Nam anno quidem exempli gratiâ, superiore 1653. quo fuit Aureus numerus 1, & litera anni a, quæ ab vsque Reformatione, & toto hoc sæculo illi congruit; quia die vltima Decembris antecedentis anni 1652. fuerat Luna 30. sub litera u, idcircò Kalendis Ianuarij pronunciandum fuit sub litera a, non 2. sed 1. die secunda non 3. sed 2. & sic consequenter, donec, postquàm Quarto Kalendas Februarias, pronunciata fuit Luna, non 30. sed 29. Tertio deinde Kalendas pronunciari debuit, sub eadem litera a, vti & habetur, Luna 1. Quod obseruandum item erit annis 1672. & 1691.

Quia verò singulare est, vt hoc tempore litera a, vti & Epacta 1. cum Aureo numero 1. concurrat, & futurum sit, vt per sæcula longè plurima, concursura sit cum aliis Aureis numeris, vt per duo proxima, cum Aureo numero 12. per tria deinceps consequutura cum Aureo numero 4. &c. quibus omnibus sub litera a, pronunciandum erit Kalendis Ianuarij Luna 2. ideò est effectum, vt, quò series instituueretur generaliùs, posita fuerit sub litera a, cyphra 2. potiusquàm cyphra 1. quæ cùm alioquin foret pronuncianda, id posset vnitatis, vniusve diei minutione præstari. Atque hoc quidem ob id, quod dixi, pronum esse, vt requiratur.

Est autem subinde adnotandum, quandò anno centesimo ea fit commutatio, vt Epactę Aureis numeris respondentes, vnitate minores, quàm præcedente sæculo fiant; euenire, vt Kalendis Ianuarij pronuntietur eadem Luna, quæ pridie Kalendas fuerit pronunciata; id videlicet exigente Æquatione, ob quam fit, vt Luna veluti consistat. Sic enim, cùm anno 1599. euenturum sit, vt die vltima Decembris pronuncietur Luna x. propter cyphram 10. positam sub N, quæ illius anni erit litera; eueniet, vt ipsis Ianuarij Kalendis insequentibus, pronuncietur iterum Luna x. propter cyphram 10. positam sub 1. quæ litera erit 1700. anni.

Ne te quidquam interim moueat, quòd esse non solùm triginta, verùm triginta & vna, cùm literæ, tum cyphræ videantur. Siquidem

quidem quam vides literam minufculam f, poft maiufculam E, ipfa vna, eademque eft cum maiufcula F, quæ infequitur, repu-tanda; vti & pro vtraque habetur fola F, in Tabella Cycli Epactarum perpetua, pag.126. quàm paullò etiam antè memora-uimus.

Quorfum autem hîc diftinctè adfcribatur, res ex eo pendet,quod pag.123.& 124.dedu-ximus; nempe quotiefcumque Aureus nu-merus minor eft, quàm xij. Epactam xxv. in Tabula Expanfa fub illo repertam,fcribi ifto ipfo charactere xxv. & quoties Aureus nu-merus maior eft, quàm xi.tunc fcribi ifto, 25. Inde enim eft, cur Epacta exfiftente xxv. accipiatur litera F; exiftente autem 25. acci-piatur litera f, ac tum Luna pronuncietur iuxta cyphram, quæ eft fub ipfa. Cauen-dum verò, ne pro hac f, illam accipias, quæ exftat alioquin inter minufculas e, & g. Iux-ta porrò adnotata, non erit vfus literæ f, quæ inter E, & F, eft, ante annum 1916. quo Aureus numerus erit 17. & Epacta 25. ac deinceps decimo-nono quoque anno, per id fæculum,& duo confequentia.

Et quanquam ipfis Kalendis Ianuarij, ac etiam deinceps, ad vfque pridie Nonas Fe-bruarij, perinde fit cyphram fub altervtra litera vfurpare, quoniam cyphra eadem eft; ipfis fcilicet Kalendis Ianuarij 26. 26. die fequente 27. 27. &c. ac idem etiam dicendum conftet, à Pridie Nonas Martij, ad vfque pridie Nonas Aprilis, ficque alter-natim in menfibus aliis, ab eo vfque die, quo Epacta 25. ponitur ad latus Epactæ xxv. ad illum vfque, quo eadem Epacta 25. po-nitur ad latus Epactæ xxvi. perinde enim pridie Nonas Martij cyphræ funt 1. 1. ipfis Nonis 2. 2. atque ita in cæteris: Attamen in fenis aliis menfibus, hoc eft à die vfque, quo Epacta 25. ponitur è regione xxvi. in diem vfque, quo eadem 25. ponitur è regione xxv. non perinde eft vfurpare vtramuis, quòd cyphræ diuerfæ tunc fint. Quippe ea, quæ eft fub litera f, antevertit illam, quæ fub li-tera F; vtpote, eadem-met exfiftens cum ea, quæ deinceps fequitur ipfam F. Sic enim fub literis f, F, G, H, M, &c. habentur pridie Nonas Februarij,v.c.hæ cyphræ, 1, 30. 1.2.3.&c.ipfis Nonis, 2.1.2.3.4.&c.poftridie, feu octauo Idus, 3.2.3.4.5. &c. ac in reliquis menfibus pari modo.

Caufa verò huius rei eft, quòd in priori-bus fex menfibus Epacta 25. nihil mutet, quatenus in eundem-met diem cum Epacta xxv. quando in vfu eft, incidit: at verò in pofterioribus. quoniam Epacta 25. pofita ad latus Epactæ xxvi.(nempe ad lucrandum fex illos dies,quibus duodecies 30, feu 360. Epa-ctæ, dies Lunaris anni 354. fuperant, vt de-claratum fuperiùs eft, pag.103.)quoniam,in-quam, tunc Epacta 25. anteuertit vno die, occupatque locũ Epactæ xxvi. quæ per illud tẽpus in vfu nõ eft;ideò,cùm aliunde Epactæ xxvi.litera fit G,& pridie Nonas Februar.v. c.cyphra, quæ fub G,fit 1.hæc ipfa cyphra 1. ponitur fub f; & relictâ literâ F, fuâ cyphrâ 30. refumitur fub litera G, eadem cyphra 1. ac ita porrò fieri pergitur per dieis infe-quenteis.

Nihil iam fupereffe hoc loco videtur, nifi vt vno verbo dicatur, quî condi valeat Temporaria Literarum Martyrologij Ta-bula in complureis annos. Quoniam igitur quandiù eadem Epactarum Series eft vfui, eædem nouemdecim literæ cum Aureo nu-mero incipiunt, procedunt, recurrrunt; id-circò neceffe non eft; vt huiufmodi Tabula vltra annos nouemdecim prorogetur, fed fufficit vt annis Nouemdecim diductis, alij, aliique Nouemdecim fequentes ipfis appo-nantur; fic enim appofitis quoque annis, vt idem Aureus numerus, ita idem ordo Lite-rarum inferuit.

Cùm occurret verò centefimus annus, quo mutata Epactarum Serie, Literarum quoque ordo mutabitur; tunc non fecus erit habenda difpofitio; id cauendo modò, vt nifi anno centefimo, quo mutatio fiet, Aureus numerus fit 1. talis annus, ac infe-quentes fub refiduis Aureis numeris con-tinuentur, ipfifque attribuantur refpon-dentes ex nouo ordine Literæ, ac ipfis exactis,prima ordinis Litera cum Aureo nu-mero 1. refumatur.Sed res, opinor, abundè fatis, vel ex infpectione fola Tabulæ infe-quentis intelligetur; quam ab anno fupe-riore 1653. idcircò inchoauimus, quia Cy-clus Aureorũ numerorum cum illo cœpit.

Dixi initio laborem folùm effe in de-claranda illa Tabella ex literis, cyphrifque conftante, quæ ad fingulos dies Hiftoriæ Martyrologij præfixa eft: nam quod fpectat quidem ad ipfam Hiftoriam, res & plana eft, & præter noftrum inftitutum. Quare, & ob id folùm, quod obiter innui circa pronunciationem diei, ac Lunæ, addo il-lam femper vno die fic præoccupari,vt quæ hiftoriæ ad vnum diem pertinent, pridie eius diei, vt fi ipfa effet, legantur.

Id videlicet ex antiqua Ecclefiæ confue-tudine; iuxta quam pridie Fefti SS. Marty-rum, illorum gefta recitabantur, vt quo-rum foret commemoratio infequente die facienda, Fideles tempori admonerentur, inque Ecclefiam præcipuam, in qua Altaeę foret. vnà cum conditis fub ipfo eorum Reliquiis, conuenirent, pernoctarent, ce-lebrarentque Agapas(moderata fcilicet illa, & commifta hymnis, orationibufque con-uiuia)quò, ficuti apud Prophanos dies na-talitij virorum illuftrium erant celebres; ita apud Chriftianos celebres forent dies, quibus Sancti Martyres exitu gloriofo mor-talem vitam coronantes in terra, vitæ immortali nafcerentur in Cælo; ex quo & tale dies appellati funt Martyrum Nata-litia.

Legi porrò folebant gefta Martyrum ex fpeciali Codice,quo,vt ex B.Gregorio intel-ligi licet,continebatur folùm Nomen,locus, & dies martyrij cuiufque; cùm & addere-tur interdum tum genus martyrij, tum fub quo Tyranno.Talem Codicem in dies dige-ftum dixit Tertullianus Chriftianorum Fa-ftos; cùm prætereà nempe haberentur Co-

dices

Tabula Temporaria Literarum Martyrologij.

Aur. Num.	Anni Domini.			Lit. Mart.	Aur. Num.	Anni Domini.				Lit. Mart.
1	1653	1672	1691	A	1		1710	1729	Sicque reliquo, & ſequente ſæculis.	P
2	1654	1673	1692	m	2		1711	1730		l
3	1655	1674	1693	D	3		1712	1731		C
4	1656	1675	1694	d	4		1713	1732		c
5	1657	1676	1695	q	5		1714	1733		p
6	1658	1677	1696	G	6		1715	1734		F
7	1659	1678	1697	g	7		1716	1735		f
8	1660	1679	1698	t	8		1717	1736		ſ
9	1661	1680	1699	N	9		1718	1737		M
10	1662	1681		k	10	1700	1719	1738		i
11	1663	1682		B	11	1701	1720	1739		A
12	1664	1683		b	12	1702	1721	1740		a
13	1665	1684		n	13	1703	1722	1741		m
14	1666	1685		E	14	1704	1723	1742		D
15	1667	1686		e	15	1705	1724	1743		d
16	1668	1687		r	16	1706	1725	1744		q
17	1669	1688		H	17	1707	1726	1745		G
18	1670	1689		h	18	1708	1727	1746		g
19	1671	1690		u	19	1709	1728	1747		t

dices ampliores, quibus geſta Martyrum fuſiùs deſcripta continerentur; quatenus mos erat omnium Eccleſiarum, vt Martyrum propriorum acta ſtudioſè conſcribi curarent. Atque id quidem, cæteris Romanam imitantibus, in qua, ab vſque S. Clemente, paucis poſt Apoſtolos annis, inſtituti fuere Notarij, qui paſſiones Martyrum colligerent, conſcriberent, & ad Subdiaconos, Diaconoſque, à quibus expendi, probarique poſſent, referrent.

Solebant verò adinuicem conſcripta geſta communicare; vt ſingulæ noſſe quid geſtum, non modò apud ſe, ſed etiam apud cæteras foret, poſſent; ac ea ratione eadem fieret apud omneis commemoratio. Exſtant certè adhuc monumenta quædam tranſmiſſæ per Epiſtolas ſanctorum Martyrum Hiſtoriæ, ab Eccleſiis Lugdunenſi, Viennenſi, Smyrnenſi, Carthaginienſi, & aliis; fueratque talium hiſtoriarum facta inſignis collectio ab Euſebio Pamphili, cuius iacturam, quantum licuit, reſarcire conati ſunt, quotquot hactenus collegerunt, conſcripſeruntque, vt omnium Sanctorum, ita ſpeciatim Martyrum Vitas.

Vtcúmque ſit, Martyrologiũ legi in Eccleſia conſuetum, Codex ſemper fuit, non quales iſti copioſi ſunt, ſed qualem diximus, ex S. Gregorio, Martyrum hiſtorias compendioſiſſimè continere. Retinuit autem ſemper, ac etiamnum retinet nomen Martyrologij; tametſi temporis progreſſu inſerta in ipſum variè fuerit Sanctorum aliorum, putà Confeſſorum, Virginumque, memoria, & ab ipſis etiam initiis, Feſtorum Chriſti Domini. Quod verò, quatenus à nobis ſpectatum eſt, Romanum dicatur, non obſcura ſanè eſſe poteſt cauſa.

Cùm id ſcilicet fuiſſet primùm à S. Hieronymo editum, partim varij fuere Authores, qui ipſum variè amplificârunt, ac cœpit ideò Martyrologium Bedæ, Flori, Vſuardi, Vandeſberti, Adonis, cæterorum, dici; partim Eccleſiæ aliæ ipſum accipientes, ſic in ſuos vſus transformârũt, vt quot penè fuere Eccleſiæ, totidem habita, dictáque Martyrologia fuerint: Quare & fuit neceſſe, vt, quò vniformis Sanctorum apud omneis Eccleſias commemoratio fieret, Martyrologium à cæteris, quatenus fuerat in Romana conſeruatum, reſumeretur.

Gregorius ergo XIII. poſt Calendariũ reformatum, Martyrologium quoque Romanum ita emendauit, vt menſe Ianuario anni M. D. LXXXIV. Bullam emiſerit, in qua, *Mandamus*, inquit, *omnibus Patriarchis, Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, &c. vt in peragendo in Choro Officio, omni alio Martyrologio amoto, hoc tantum noſtro vtantur, nulla re addita, mutata, adempta. Si quos alios habuerint Sanctos in ſuis Eccleſiis, aut locis celebrari ſolitos, eos in hunc librum ne inferant, ſed ſeparatim deſcriptos habeant; eumque illis locum, atque ordinem tribuant, qui Regulis hic deſcriptis traditur.* Repetit etiam mox, *Aliorum Martyrologiorum omnium publicè, priuatimque in Eccleſiaſticis Horis, vſu interdicimus.*

Regulæ porrò, quas inſinuat, quæque in Bulla non continentur, ad eam reducuntur, quæ inter Rubricas Martyrologij exſtat, his verbis. *In Sanctis propriis particularium Eccleſiarum in hoc Martyrologio non appoſitis, qui in iis tantum Eccleſiis, & locis, vbi præcipuè memoria eorum celebris habetur, legi poterunt, etiam primo loco, ſi de illis ibidem agatur Officium: ſi verò non agatur, poſt Sanctos in hoc Martyrologio deſcriptos, ordine ſuo; videlicet, Martyres poſt Martyres, Confeſſores poſt Confeſſores; & Virgines poſt Virgines.* Verùm hæc iam ſatis.

FINIS.

MANV

MANV-DVCTIO
AD THEORIAM,
SEV
PARTEM SPECVLATIVAM
MVSICÆ.

ILLVSTRISSIMO
AC REVERENDISSIMO PRÆSVLI

CÆSARI D'ESTREES
LAVDVNENSI EPISCOPO
AC DVCI, FRANCIÆ PARI,
ANISIACI COMITI, ET ABBATI
B. MARIÆ DE LONGO-PONTE, &c.

PETRVS GASSENDVS χαίρειν καὶ εὐπράττειν.

ILLVSTRISSIME PRÆSVL,

Haudquaquam, opinor, miraberis me hoc qualicunque de Musica Opusculo Te interpellare, & majora dum tractas, Te ad studia hæc visa minora diuertere, quando consertorum aliàs, cùm pro singulari tua bonitate dignareris inuisere me, de Theoria Musices sermonum Te subierit cogitatio. Cùm quæsiisses nempe ex me, annon Matheseos partis adeò nobilis vllibi meminerim, responderímque me quondam amico Viro, Musico Aquensi, vt gratificarer quidpiam excogitasse, adhortatus es, & precibus etiam adhibitis efflagitasti, vt illud indigestum licèt, in lucem prodire sinerem. Patior itaque, REVERENDISSIME PRÆSVL, & Tibi quidquid id sit, do, dico, addico, quasi quidpiam Tibi merito iure debitum, in certam obseruantiæ meæ erga Te summæ, gratitudiníque testationem: Quid enim abs me Tibi denegari possit, qui sic me amas, vt meas lucubratiunculas non inspicere modò, sed commendare etiam non dedigneris? Quo fit vt abundè mihi gratulaturus sim, si

ex tantulo meo penu prodire queat aliquid, quod possit Ecclesiæ Principi tanto, tantáque eruditione ornatissimo non vndequaque displicere. Quoties autem, attendenti mihi ad tuum illum bonarum omnium literarum studiosissimum animum, tuámque in literatos omneis propensissimam voluntatem, insusurrare illud in Te meritò subit contra mentem Poëtæ transformatoris:

Quàm bene conueniunt, & in vna sede morantur
Majestas & amor——

quippe sic sentio, sic dico, fecit Te natura majestate venerandum, fecit eadem Te indole amabilem; composuit ars ad grauitatem, composuit eadem ad comitatem; euexit Diuina Prouidentia ad Ecclesiasticas dignitates, euexit eadem ad illum beneuolentiæ apicem, vnde animos omnium conciliaris: Quin-etiam si majestatem natura expressit, ars illam morum lenitate suauissimâ temperauit; si indidit amorem natura, ars illum morum grauitati continentissimæ miscuit: Quòd si majestatem simul & amorem tam ars, quàm natura inseuit, egit Prouidentia suas parteis, dum nec abjectione nimis familiari majestatem imminuit, neque elatione nimis insolenti amorem sede exturbauit: Enimverò si liceat primas alterutri concedere, ambigendum diu non est, superat amor majestatem, nam id Tibi est maximè cordi, vt cordi sis omnibus: Itaque efficis vt amor tanto magis obtineat, quanto mirè amabilem efficis ipsam majestatem, adeò vt quæ in aliis est, siue ad terrorem, siue ad odium comparata, fiduciam in Te prouocet, & beneuolentiam accersat. Hæc aliàs vberiùs si Deus faxit mihi dicenda cùm Tu volueris nulla re magis quàm amore abs me agnosci. Patienter ergo feras quæ Te jubente Tyronibus Musicæ sum dicturus & tuam incomparabilem bonitatem deprecor & beneuolentiam deposco.

MANV

MANV-DVCTIO AD THEORIAM, SEV PARTEM SPECVLATIVAM MVSICÆ.

CAPVT PROOEMIALE.

MVsica est canendi, seu modulandi ars. Canere autem nihil aliud est, quàm vocem variè inflectere secundum varios acutiei, grauitatis, celeritatis, & tarditatis gradus: vnde & quia vox variis modis, modulisve inflectitur, idem modulari, quod canere est. Sumitur verò hoc loco vox, quatenus eius significatio non modò ad sonum, qui ore emittitur, sed etiam ad illum, qui organis exprimitur, extendi solet.

Ac est quidem vt ipsa vox, ita & cantus à natura; verùm quæ fuere obseruationes circa cantus suauitatem, & asperitatem factæ, pepererunt artem, quâ non-nisi suauiter, seu appositè ad demulcendum aureis canere-tur. Quin-etiam homines exinde euexere se altiùs ad explorandum suauitatis, asperitatísque huiusmodi causas; effectúmque est, vt præter praxin cantus, habita fuerit quasi præcipua Musicæ pars speculatiua.

Heinc Musica & inter arteis liberaleis connumeratur, noménque habet ab ipsis Musis, quæ Deæ habentur cantus præsides; & vna ex quatuor primariis Matheseos partibus habetur, id Arithmeticæ super-addens, vt numeros non nudos, sed canoros, & harmonicos spectet; quæ proinde est ipsi subiecta materies.

Videlicet cantus ad numerum procedit, modulíque numeri sunt; quatenus non modò in singulari cantu varij gradus tam acutiei, quàm grauitatis discernuntur, ac variæ morulæ vnicuique ex his gradibus impenduntur; verùm maximè in composito cantu, seu concentu, proportio, ratiove certis numeris alligata interuenit; estque talis proportio ipsa harmonia, consonantiave; vti & defectus proportionis huiuscemodi dissonantia est.

Quare & cùm singularis cantus ipso concẽtu contineatur; & cõcentus, vt harmonicus sit, proportione quadam numeris exprimenda consitet; ideò dicturis compendiosè de Musica, & maximè qua parte est speculatiua, ducendum initium videtur ab iis Proportionibus, à quibus consonantiæ pendent: ac tum, vbi ipsæ consonantiæ expositæ fuerint, agendum cùm de appellatis Musicæ generibus, tum de vocatis Cantus modis.

CAPVT PRIMVM.

De Proportionibus vniuersè, & quatenus ad Harmoniam conferunt.

VT ergo à Proportionibus exordiamur; supponendum est solere hoc loco, & plerumque aliàs proportionis nomine intelligi, & quasi confundi illa duo distincta apud Geometras, *rationem* atque *proportionem*. Verùm ne in voce hæreamus, potest proportio vel vt simplex, vel vt complexa accipi: priore enim modo est idem quod dicta Geometris *Ratio*, Græcè λόγος: posteriore idem, quod dicta illis *Proportio*, Græcè ἀναλογία.

De priore autem vt priùs dicatur, aliud nihil est proportio simplex, seu ratio, quàm relatio, seu habitudo duarum quantitatum generis eiusdem comparatarum inter se. Debent autem quantitates esse eiusdem generis, vt duæ lineæ, duæ superficies, duo numeri, duo tempora; quoniam lineæ ad superficiem, temporis ad lineam; & vt familiare est dici, finiti ad infinitum, nulla est proportio. Cùm dico verò quantitates, res quoque ipsas intelligo, quæ secundùm aliquod genus quantitatis possunt comparari. Vt duos homines, si spectentur secundùm magnitudinem; duos calores, si secundùm intensionem; quippe heic quoque quantitas quædam, numerus puta graduum intensionis interuenit; ac pari modo cætera.

Distinguitur autem proportio hæc duplex, alia enim Æqualitatis, alia Inæqualitatis vocatur. Proportio æqualitatis est, quæ inter quantitates æquales versatur, vt si pedalis linea comparetur cum pedali; trias cum triade, hora cum hora, &c. Proportio inæqualitatis, quæ inter inæqualeis, idque seu comparemus quantitatem maiorem cum minore,

minore, vt lineam decem pedum cum linea vnius; decadem cum triade, diem cum hora: quo casu proportio maioris inæqualitatis dicitur; seu minorem cum maiore, & lineam pedalem cum decempedali, triadem cum decade, horam cum die, quo casu dicitur proportio minoris inæqualitatis.

Proportio maioris inæqualitatis subdistinguitur quintuplex, nempe Multipla, Superparticularis, Superpartiens, Multipla superparticularis, Multipla superpartiens.

Multipla est, cùm quantitas maior continet minorem aliquot vicibus præcisè, vt numerus 4. numerum 2. bis; numerus 9. numerum 3. ter, &c. (Numeros autem heic vsurpamus, quòd etiam vbi proportiones in cæteris quantitatis generibus vsurpauerimus, eæ nisi per numeros explicari non valeant, vt comparando lineam 4. pedum ad lineam 2. tempus 9. horarum ad tempus 3. &c.) Denominatur porrò species proportionis Multiplæ à numero illarum vicium, quibus maior quantitas superat minorem. Sic enim proportio 4. ad 2. dicitur Dupla, quia 4. continet 2. duabus vicibus, proportio 9. ad 3. Tripla, quia continet tribus; proportio 16. ad 4. Quadrupla, quia continet quatuor, atque ita de cæteris. Vnde & vocatus Arithmeticis Denominator, hoc est cyphra speciem proportionis exprimens erit ipsa cyphra exprimens vicium numerum: quo pacto Denominator proportionis Duplæ erit 2. Triplæ 3. Quadruplæ 4. &c.

Superparticularis, cùm quantitas maior continet minorem semel, ac præterea eius aliquotam partem, vt numerus 3. numerum 2. numerus 4. numerum 3. Notum verò est partem aliquotam dici, quæ aliquoties sumpta mensurat totum, exæquaturve toti præcisè: quo pacto 1. est pars 2. quia 1. bis sumptum exæquatur præcisè duobus; itémque 1. pars trium, quia ter sumptum exæquatur tribus. Solent autem species huius proportionis denominationem sortiri ab aliquota huiusmodi parte cum præmissa particula *Sesqui*. Sic enim proportio 3. ad 2. Sesquialtera dicitur, quia pars aliquota qua 3. excedunt 2. hoc est 1. est altera pars seu dimidium duorum: proportio 4. ad 3. Sesquitertia; quia pars aliquota seu qua 4. abundat est tertia pars trium, ac pari ratione proportio 5. ad 4. Sesqui-quarta; 6. ad 5. Sesquiquinta, &c. Vnde & Denominator huiusmodi specierum erit ciphra 1. significans semel, cum apposita ciphra exprimente aliquotam partem; quo pacto Denominator Sesquialteræ erit $1\frac{1}{2}$. Sesqui-tertiæ $1\frac{1}{3}$. Sesqui-quartæ $1\frac{1}{4}$. &c.

Superpartiens, cùm quantitas maior continet minorem semel, ac præterea ipsius non aliquotam partem, siue parteis quæ simul sumptæ non sunt pars aliquota ipsius, vt numerus 5. numerum 3. ille enim hunc continet semel, ac præterea duo, quæ non sunt pars aliquota trium. Solent autem species huius proportionis denominari à numero partium excedentium interposito istis particulis *super*, & *partiens*, ac minori ipsa quantitate subjuncta. Ita nimirum proportio 5. ad 3. dicitur superbipartiens tertias: proportio 8. ad 5. Supertripartiens quintas: proportio 11. ad 7. Superquadripartiens septimas, &c. Vnde & Denominator huiusmodi specierum exprimi solet vnitate & numero partium excedentium. Quo pacto denominator Superbipartientis tertias est $1\frac{2}{3}$. Supertripartientis quintas $1\frac{3}{5}$. Superquadripartientis septimas $1\frac{4}{7}$. &c.

Multipla Superparticularis, cùm quantitas maior continet minorem multis vicibus, ac præterea vnam aliquotam ipsius partem, vt numerus 5. numerum 2. ille enim hunc continet bis, ac prætereà vnitatem, quæ est pars duorum aliquota. Specierum autem huius proportionis denominatio non alia est quàm specierum multiplæ, & superparticularis conjunctio. Sic enim proportio 5. ad 2. dicitur Dupla sesquialtera: proportio 10. ad 3. Tripla sesquitertia. Proportio 9. ad 4. Dupla sesquiquarta, &c. Vnde & denominator specierum huiuscemodi ciphra erit exprimens vtramque, quo pacto denominator Duplæ sesquialteræ erit $2\frac{1}{2}$. Triplæ sesquitertiæ $3\frac{1}{3}$. Duplæ sesquiquartæ $2\frac{1}{4}$. &c.

Multipla superpartiens, cùm quantitas maior continet minorem multis vicibus, ac prætereà parteis aliquot ipsius, vt numerus 11. numerum 4. ille enim hunc continet bis, ac prætereà 3. quæ sunt pars non aliquota ipsius. Species autem huius proportionis non aliter denominantur quàm conjungendo multiplæ, & superpartientis denominatoris; sic enim proportio 11. ad 3. dicitur Tripla superbipartiens tertias: proportio 19. ad 5. Tripla superquadripartiens quintas. Vnde & denominator non alius est, quàm qui est vtriusque conjunctim: Quo pacto denominator duplæ super-tripartientis quartas erit $2\frac{3}{4}$. triplæ superquadripartientis quintas $3\frac{4}{5}$. &c.

Proportio Minoris inæqualitatis subdistinguitur etiam quintuplex, cúmque iisdem nominibus, sed particula *Sub*, præfixa in hunc modum, Sub-multipla, Sub-particularis, Sub-partiens, Sub-multipla Sub-particularis, Sub-multipla Sub-partiens.

Vnaquæque autem harum proportionum abundè intelligitur ex dictis; constat enim vt quantitate maiore continente minorem aliquot vicibus præcisè proportio est multipla: ita minore contenta aliquoties præcisè in maiore esse Multiplam. Et vt maiore continente minorem semel cum aliquota eius parte est Superparticularis; ita minore contenta à majore semel, cum abundante aliquota parte esse Subparticularem, atque ita de cæteris.

Sic & denominatio specierum cuiusque non alia ratione variatur; nam vt proportio 4. ad 2. est dupla; ita 2. ad 4. subdupla. Et vt proportio 3. ad 2. est sesquialtera; ita 2. ad 3. subsesquialtera. Et vt proportio 5. ad 3. est superbipartiens tertias; ita 3. ad 5. subbipartiens tertias. Et vt proportio 5. ad 2. est dupla sesquialtera: ita 2. ad 5. est subdupla subsesquialtera: Et vt proportio 11. ad 4. est dupla supertripartiens quartas; ita 4. ad 11. est

est subdupla subtripartiens quartas.

Vnde & fit vt cùm denominatores illarum exprimantur numeris integris; aut integris cum adjuncta aliquota, aut non aliquota parte: denominatores istarum non exprimantur nisi fractionibus; quatenus numerus minor nunquam est nisi pars, vel complexus partium maioris. Quo pacto in speciebus proportionis Submultiplæ denominatores erunt $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, &c. ita enim exprimitur, quoties minor numerus in maius contineatur. In subparticulari verò $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{5}$, &c. In speciebus subpartientis $\frac{3}{5}$, $\frac{5}{8}$, $\frac{7}{11}$, &c. In speciebus submultiplæ subparticularis $\frac{2}{5}$, $\frac{2}{10}$, $\frac{4}{9}$, &c. In speciebus submultiplæ subpartientis $\frac{3}{11}$, $\frac{5}{19}$, $\frac{6}{23}$, &c. scribendo semper duorum numerorum inter quos est proportio, minorem suprà, maiorem infrà; vt intelligatur semper quoties, & qua prætereà parte, quibusve partibus minor numerus, minorve quantitas à maiore superetur.

Non admoneo verò patere ex his, proportionem quamlibet maioris inæqualitatis maiorem esse qualibet minoris; quòd denominator in illa semper maior, in hac semper minor vnitate fit. Itémque in genere Multiplæ, duplam esse minorem triplâ, hanc quadruplâ, &c. In Superparticulari sesquialteram esse maiorem sesqui-tertiâ, hanc sesqui-quintâ, &c. Adnoto potiùs quamlibet proportionem exprimi aliquando numeris omnium minimis, & quasi radicalibus, vt cùm dupla dicitur, quæ est 2. ad 1. sesquialtera, quæ 3. ad 2. interdum compositis; vt cùm dupla dicitur, quæ est 4. ad 2. 6. ad 3. 10. ad 5. Sesquialtera, quæ est 6. ad 2. 9. ad 3. 12. ad 4. atque ita de cæteris.

Notum verò est proportione datâ in numeris compositis reductionem fieri ad radicaleis, seu minimos, si maiorem duorum per minorem diuiseris, & si opus fuerit minorem per fractionem superstitem; ac istam per succedentem, quovsque fractio nulla supersit: Tunc enim si per vltimam fractionem datos numeros proportionis diuiseris, quotientes erunt numeri minimi proportionis datæ. Sic data proportione 81. ad 54. diuide 81. per 54. supererunt 27. diuide 54. per 27. nulla fractio supererit. Tum diuide per 27. tum 81. tum 54. quotientes prodibunt illeinc 3. heinc 2. qui erunt minimi numeri proportionis sesquialteræ, qualis inter 81. & 54. reperitur.

Superest iam sumpta posteriore modo proportio, quam nonnulli etiam dicere distinctionis gratiâ *Proportionalitatem* malunt. Ea verò distinguitur triplex, videlicet Geometrica, Arithmetica, & Harmonica.

Geometrica est, quæ versatur inter quatuor numeros, quorum primus ad secundum eadem se ratione, aut proportione habet, quâ tertius ad quartum; idque siue numeri secundus & tertius sint reipsâ diuersi, veluti cùm dicimus vt se habent 2. ad 4. ita se habent 5. ad 10. vnde dicitur proportio disiuncta: siue secundus & tertius sint idem bis sumptus, veluti cùm dicimus, vt se habent 2. ad 4. ita se habent 4. ad 8. vnde dicitur proportio conjuncta. Nempe in priore casu proportio dupla quæ est 2. ad 4. est veluti sejuncta à dupla quæ est 5. ad 10. at in posteriore quæ dupla est 2. ad 4. est veluti cohærens cum dupla quæ est 4. ad octo.

Hæc verò continuari quantumlibet potest assumptis semper numeris eandem proportionem continenter seruantibus, vt si quis dicat 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64. 128. vbique enim proportio interuenit dupla vel 1. 3. 9. 27. 81. 243. 729. vbique enim interuenit tripla, vel 1. 4. 8. 16. 64. 256. 1024. vbique enim interuenit quadrupla; atque ita de cæteris.

Arithmetica est, quæ versatur inter treis, aut plureis numeros, qui differentia æquali procedunt. Talis est inter 1. 2. 3. 4. 5. quia omnes isti numeri differunt inter se vnitate. Talis inter 2. 4. 6. 8. 10. &c. quia omnes isti differunt binario. Talis inter 3. 6. 9. 12. 15. qui omnes isti differunt ternario. Talis inter quoslibet alios. Ex quibus licet intelligi proportionem Arithmeticam esse magis propriè progressionem quandam per æqualia, aut differentiarum æqualitatem, quàm proportionem.

Harmonica est, quæ versatur inter treis numeros sic dispositos, vt quæ est proportio maximi ad minimum talis sit differentiæ maximi à medio, ad differentiam medij à minimo. Talis est inter hos numeros 6. 4. 3. quoniam vt sex maximus numerus ad 3. minimum ita 2. differentia inter sex & 4. ad 1. differentiam inter 4. & 3. Talis inter 15. 12. 10. quoniam vt 15. ad 10. ita 3. differentia inter 15. & 12. ad 2. differentiam inter 12. & 10.

Præterea autem proportionem quam nonnulli vocant Antiharmonicam, eam esse, quæ versatur inter tres numeros, ita dispositos, vt eadem sit proportio numeri maximi ad minimum, quæ est differentiæ minimi à medio ad differentiam medij à maximo. Talis est inter 6. 5. 3. vt enim se habent 6. ad 3. ita 2. differentia numeri minimi 3. ad medium 5. se habent ad 1. differentiam medij 5. à maximo 6.

Operæ-pretium porrò est nosse, quatenus quæ vulgò dicuntur Arithmeticæ operationes hisce interuenire Proportionibus valeant.

Ac imprimis quidem Additio, aut Compositio potiùs tum fit, cùm duabus (aut etiam pluribus) proportionibus datis maior vnius numerus in maiorem alterius, & minor in minorem ducitur; ita nimirùm duo producta compositam exhibent proportionem. Exempli gratiâ, si addere, componeréve sesquialteram, & sesquitertiam compositionem velis, numeros illarum disponé, vt heic habes,

velis, numeros illarum   3   4
dispone, vt heic habes,
duc 3. in 4. habebis 12.   2 ——— 3
duc 2. in 3. habebis 6.   12   6

Producta 12. & 6. exhibent proportionem duplam, quæ proinde ex sesquialtera, & sesquitertia componitur.

Subtractio deinde tum fit, cùm duabus proportionibus datis, maior vnius numerus in minorem alterius, & minor in maiorem ducitur; ita scilicet duo producta propor

proportionem residuam ostendunt. Exempli gratiâ, si ex proportione sesquialtera subtrahere velis sesquitertiam, numeros dispone, vt heic vides. Duc 3. in 3, habebis 9. duc 2. in 4. habebis 8. Duo producta 9. & 8. proportionem sesqui-octauam indicant, quæ remanet ex sesquialtera, vbi subduxeris sesquitertiam.

3	2
4	3
9	8

Multiplicatio autem vel potiùs Continuatio proportionum potest fieri aut vnius solùm, v.g. Sesquialteræ, aut plurium, v.g. sesquialteræ, & sesquitertiæ.

Continuatio eiusdem proportionis tum fit, cùm numerus illius maior quadratè ducitur, & minor consimiliter, ac tandem alter in alterum; si enim tertium hoc productum inter duo alia collocaueris, treis habebis numeros, quorum vt primus ad secundum, ita secundus erit ad tertium. Exempli gratiâ, si geminare, aut continuare semel velis proportionem sesqui-alteram, duc, vt heic vides, 3. in se, habebis 9. duc 2. in se, habebis 4. duc 3. in duo habebis 6. quod productum vbi inter 9. & 4. collocaueris, habebis proportionem sesqui-alteram ingeminatam.

3		2
9	6	4

Si lubeat ita continuare, vt habeas 4. numeros proportionem eandem seruanteis; peracta priore obseruatione, ac numeris manentibus, duc primùm in allato exemplo (ac pari modo in cæteris) vt heic habes 3. in 9. & 3. in 6. ac deinde etiam 2. in 6. & 2. in 4. ac ita expetitos numeros habebis, qui vt vides, erunt 27. 18. 12. 8.

3			2
9	6		4
27	18	12	8

Si ita lubeat, vt habeas quinque; prima adhuc obseruatione, ac numeris iisdem retentis, ac vt pergamus rem declarare in exemplo proposito, cùm par sit ratio in cæteris, duc quadratè 9. itémque 6. itémque 4. duc posteà 9. in 6. & productum colloca inter duo priora, ac denique 6. in 4. & productum repone inter duo posteriora; ac ita habebis numeros expetitos, nempe 81, 54. 36. 24. 16.

3				2
9		6		4
81	54	36	24	16

Continuatio verò diuersarum, tum fit, cùm numerus maior secundæ ducitur primò in maiorem primæ, secundò in minorem eiusdem; ac tertio loco minor primæ in minorem secundæ. Sic enim producta tres numeri sunt; quorum primus ad secundum priore requisitarum proportionum est; secundus ad tertium, posteriore. Exempli gratiâ si continuare sesquialteram, & sesquitertiam velis, dispone primùm numeros, vt heic vides. Duc 4. in 3. erunt 12. duc 4. in 2. erunt 8. duc 3. in 2. erunt 6. habebis ergo treis numeros 12. 8. 6. quorum primus ad secundum proportione sesquialtera erit, secundus ad tertium sesquitertia.

3		4
2		3
12	8	6

Si continuare autem adhuc aliam v.c. his duabus sesqui-tertiam velis; retentis iisdem numeris adde, vt heic vides, numeros proportionis sesqui-quartæ; ac numerum maiorem 5. duc in 12. in 8. in 6. & minorem 4. in minimum horum videlicet 6. ac ita habebis quatuor numeros 60. 40. 30. 24. quorum primus ad secundum erit proportione sesquialtera; secundus ad tertium sesquitertia; tertius ad quartum sesquiquarta.

3	4		5
2	3		4
12	8	6	
60	40	30	24

Diuisio denique locum habet in singulis tribus proportionum, seu proportionalitatum generibus, hoc est tam in Geometrica, quàm Arithmetica, & Harmonica.

Quanquam Diuisio Geometrica non potest propriè peragi nisi in multipla proportione; ac ne in omni quidem, sed in ea solùm quę heinc quadratum numerum, heinc vnitatem habet; cuiusmodi est verbi causâ Quadrupla, Nonupla, Sedecupla, &c. hæc autem Diuisio non aliter fit, quàm accipiendo radicem quadratam, ipsam constituendo inter vnitatem & quadratum numerum; sic enim proportio in duas eiusdem inter se rationis proportiones diuiditur, exempli gratiâ, Quadrupla interpositione radicis 2. inter 4. & 1. diuiditur in duplam, quæ est 4. ad 2. & duplam quæ 2. ad 1. sic Nonupla interpositione radicis 3. inter 9. & 1. diuiditur in triplam, quæ est 9. ad 3. & triplam, quæ 3. ad 1. atque ita de cæteris.

Diuisio autem Arithmetica non aliter fit, quàm addendo duos proportionis numeros, & accipiendo dimidium; quippe id dimidium proportione Arithmetica, hoc est æquali differentia inter duos numeros cadet, quorum cum maiore minorem, cum minore maiorem proportionem creabit, exempli gratiâ, vt diuidatur proportio, quæ est 8. ad 10. adde hos numeros, habebis 18. accipe dimidium huius, hoc est 9. ipsum 9. inter 8. & 10. positum aberit ab vtroque æquali differentia, vnitate videlicet; & numerus maior cum ipso constituet proportionem Sesqui-nonam, quæ est minor, ipsum cum 8. Sesqui-octauam, quæ maior.

Quod si numerorum datæ proportionis alter fuerit impar, aut numeri sint radicales, qui vnitate sola differant, ita vt aggregatum duorum etiam impar sit, nec secari in dimidia possit; nihil aliud quàm sunt duplicandi numeri, ac posteà addendi; additi enim dimidium inter duplicatos collocatum idem præstabit. Exempli gratiâ, vt diuidatur proportio Sesqui-altera, cuius termini sunt 3. & 2. duplica vtrumque habebis 6. & 4. ista.

ista duo adde, habebis 10. accipe dimidium vt puta 5. ipsúmque inter 6. & 4. repone: aberit ab vtroque æquali differentia, & 6. cum ipso proportionem sesqui-quintam con-stituet, ipsum cum 4. sesqui-quartam.

Diuisio denique Harmonica tum fit cùm data proportio diuiditur primùm Arithmeti-cè, vt iam dictum est: ac deinde ex habitis tribus numeris medius ducitur primo loco in primum, secundo loco in tertium; ac po-stremò tertius ducitur in primum. Ita enim productum tertium inter duo alia colloca-tum duas proportiones creabit: vnam maxi-mi numeri ad medium, aliam medij ad mi-nimum: & quæ aliunde proportio maximi ad minimum erit, eadem differentiæ inter maximum & minimum ad differentiam inter medium, ac minimum reperietur.

Exempli gratiâ, vt dupla proportio diui-datur Harmonicè, diuide primam illam Arithmeticè & habitis tribus hisce numeris, 4, 3, 2, duc 3. in 4. habebis 12. duc 3. in 2. habebis 6. duc 4. in 2. habebis 8. qui collo-catur inter extremos, exhibebunt hanc seriem 12.8.6. seu reducendo, 4.3. sicque habebitur Harmonica duplæ diuisio, in duas propor-tiones vt puta sesqui-alterá, quæ est ipsorum 6. ad 4. & sesqui-tertiam, vtpote 4. ad 3. Harmonica autem proportio, quatenus pro-portio ad 3. erit dupla, vtipsum 2. (quæ est differentia inter 6. & 4.) dupla est ad 1. (quæ est differentia inter 4. & 3.)

Sic & Sesqui-altera proportio diuidatur Harmonicè: vbi ipsam Arithmeticè diuise-ris, hosque treis numeros 6. 5. 4. habueris dispone enim illos, vt heic vides; ac deinde duc 5. in 6. habebis 30. duc 5. in 4. habebis 20. duc 6. in 4. habebis 24. quod productum vbi inter alia duo collocaueris tres hosce numeros habebis 30. 24. 20. quorum primus est ad se-cundum proportione sesqui-quarta, secun-dus ad tertium sesqui-quinta: cùm & con-stet treis numeros proportione Harmonicâ, ideò esse, quòd quæ est proportio maximi ad minimum videlicet sesqui-altera, eadem sit differentiæ maximi à medio, vt putà 6. ad differentiam medij à minimo, vt putà 4. hoc igitur modo proportio sesqui-altera manet harmonicè diuisa.

6	5	4
30	24	20

Hisce autem præmissis adnotandum est imprimis omnem numerum, quo propor-tionis alicuius numeri multiplicantur, aut diuiduntur, create numeros proportionem eandem seruanteis, exempli gratiâ, multipli-centur numero 5. duo numeri proportionis sesqui-alteræ 3. & 2. producentur 15. & 10. Est verò etiam inter duos hosce numeros proportio sesqui-altera. Sic numero 4. diui-dantur 12. & 8. inter quos est proportio ses-qui-altera; quotientes erunt 3. & 2. qui in eadem sunt proportione.

Deinde, proportionem extremorum ex mediis proportionalibus, vt sui partibus componi, exempli gratiâ, proportionem, quæ est inter 6. & 3. videlicet Duplam, ex sesqui-quinta, quæ est 6. ad 5. ex sesqui-quarta, quæ est 5. ad 4. & ex sesqui-tertia, quæ est 4. ad 3. aut si mavis ex sesqui-altera, quæ est 6. ad 4. & sesqui-tertia, quæ est 4. ad 3. aut si magis lubeat ex sesqui-quinta, quæ est 6. ad 5. & ex superbipartiente tertias, quæ est 5. ad 3. Quare & compositam proportionem di-uidi reciprocè posse in proportionalia me-dia, ex quibus composita est; vti dupla in sesqui-quintam, sesqui-quartam, sesqui-ter-tiam; aut in sesqui-alteram, & sesqui-ter-tiam; aut in sesqui-quintam, & superbipar-tientem tertias. Vnde & sequitur, vt positis tribus numeris proportio inter extrema ma-jor sit, quàm inter medium & vtrumlibet ex-tremorum, exempli causâ, positis numeris 4. 3. 2. proportio inter 4. & 2. quæ est dupla, maior est proportione inter 4. & 3. quæ est sesqui-tertia, aut inter 3. & 2. quæ est sesqui-altera.

Ad-hæc, quia proportio nihil aliud est, quàm Interuallum, seu distantia, inter duos numeros intercepta, differentia videlicet, qua maior minorem excedit, aut minor à maiore exceditur; ac proportiones solent plerumque hoc in negotio nomine Interual-lorum exprimi, ideò posse ex hoc hæc quæ insequuntur ex superioribus deduci.

Interuallum Duplum diuisum harmonicè, sesqui-alterum, & sesquitertium creat; heinc nempe interuallum 4. ad 3. illeinc 3. ad 2. vt constat ex praxi iam exposita, duplicando nempe numeros proportionis duplæ, 2. & 1. vt habeantur 4. & 2. inter quæ 3. me-dium Arithmeticum cadat. Quare & Inter-uallum Duplum ex sesqui-altero, & sesqui-tertio componitur.

Interuallum Sesqui-alterum harmonicè diuisum sesqui-quartum & sesqui-quintum creat; vt ex eadem praxi manifestum est. Quare & Interuallum sesqui-alterum ex ses-qui-quarto, & sesqui-quinto componitur.

Interuallum Sesqui-quartum harmonicè diuisum, sesqui-octauum, & sesqui-nonum creat, ex eadem praxi. Quare & Interuallum sesqui-quartum ex sesqui-octauo & sesqui-nono componitur.

Interuallum duplum, & sesqui-alterum simul juncta creant Triplum, multiplicando enim majores vtriusque proportionis nume-ros productum fit 6. & multiplicando mi-nores productum fit 2. constat autem 6. ad 2. proportionem triplam esse.

Si ex interuallo Sesqui-altero Sesqui-ter-tium subtraxeris, supererit sesqui-octauum, vt scilicet 9. ad 8. (Praxis autem nota est ex ante-dictis.) Quare interuallum sesqui-octa-uum ipsa erit inter sesqui-alterum, & sesqui-tertium differentia.

Si ex Sesqui-tertio Sesqui-quartum sub-traxeris, supererit sesqui-quindecimum; vt nempe 16. ad 15. Quare sesqui-quindeci-mum differentia inter sesqui-tertium, & sesqui-quartum erit.

Si ex Sesqui-quarto sesqui-quintum sub-traxeris, supererit sesqui-vigesimum quar-tum; vt nempe 25. ad 24.

Quare Sesqui-vigesimum quartum diffe-rentia inter sesqui-quartum & sesqui-quin-tum erit.

 Si

Si ex Sesqui-octauo sesqui-nonum subtraxeris, supererit sesqui-octogesimum; vt nempe 81. ad 80.

Quare Sesqui-octogesimum differentia inter sesqui-octauum, & sesqui-nonum erit.

Si ex Sesqui-quindecimo sesqui-vigesimum quartum subtraxeris, supererit supertripartiens centesimas vigesimas quintas; vt nempe 128. ad 125. iuxta eandem praxim.

Quare supertripartiens centesimas vigesimas quintas differentia erit inter sesqui-quindecimum, & sesqui-vigesimũ quartum.

Duo interualla Sesqui-octaua sunt minora vno sesqui-tertio; sed maiora vno sesqui-quarto. Etenim duo interualla sesqui-octaua continuata iuxta relatam antè praxin, sunt ex. gr. inter istos treis numeros 81. 72. 64. Extremi autem, ad complectendum interuallum sesqui-tertium, esse deberent 81. & 54.

Interuallum ergo est minus (differentia nempe) qua 81. & 54. distant ad complectendum autem sesqui-quartum, esse deberent 80. & 64. interuallum ergo est maius (differentia nempe, qua distant 81. & 72.)

Tria interualla sesqui-octaua sunt maiora vno sesqui-tertio, sed minora vno sesqui-altero. Etenim tria interualla sesqui-octaua continuata habent pro numeris extremis, iuxta praxin expositam, 729. & 512. quæ interuallo maiore distant, quàm 729. & 546$\frac{3}{4}$. quæ in proportione sesqui-tertia sunt, & minore, quàm 729. & 486. quæ sunt in sesqui-altera.

Quatuor interualla sesqui-octaua excedunt sesqui-alterum. Etenim quatuor sesqui-octaua continuata habent ex eadem praxi pro numeris extremis 6561.& 4096. quæ interuallo maiore distant, quàm 6561.& 4374. quæ in proportione sesqui-altera sunt.

Quinque interualla sesqui-octaua sunt minora duplo. Etenim quinque sesqui-octaua habent ex eadem praxi pro numeris extremis 59049. & 32768. quæ minore interuallo distant, quàm 59049. & 29524$\frac{1}{2}$. quæ in proportione sunt dupla.

Sex interualla sesqui-octauâ exsuperant duplum. Etenim sex sesqui-octaua continuata habent ex eadem praxi pro numeris extremis 531441.& 262144. quæ maiore interuallo distant, quàm 531441.& 265720$\frac{1}{2}$. quæ in dupla sunt proportione.

Sed hæc pauca, quasi in exemplum, quatenus iis, quæ insequuntur necessaria sunt, deducta sufficiant.

Capvt II.

De Consonantiis, earúmque partibus ad suas proportiones relatis.

Nvnc cùm de proportionibus Consonantiarum causâ dictum sit: suppono solùm Consonantiam nihil esse aliud, quàm compositionem, misturámque duorum sonorum, alterius grauis, alterius acuti, qui aurem vniformiter, suauitérque afficiant. Dico autem alterius grauis, alterius acuti; quoniam si nulla grauitatis, acutiei-ve diuersitas sit, tunc non tam Consonantia, quàm vnisonantia est, quemadmodum ipsa corpora quæ sonant non tam consona dicuntur, quàm vnisona.

Intelligimus verò Consonantiam idcircò debere in proportione quadam consistere, quòd non omnis duorum sonorum compositio auribus grata, organóve auditus congrua sit, sed aliqua etiam ingrata, atque discrepans, vnde & Dissonantia vocatur: prorsùs vt oporteat duos sonos Consonantiam creanteis certa ratione commensurari, proportionémve inter se tueri, quam non tueantur, qui creant dissonantiam.

Cæterùm quia res non potest meliùs exprimi, quàm assumendo duas chordas æqualis longitudinis, quibus supra idem instrumentum tensis, effectísque vnisonis vna tota cum variis alterius partibus pulsetur; sic enim efficientur duo soni, vnus grauis chordæ totius, alius acutus partium alterius; idcircò lubet rem declarare duabus insequenteis lineis, quarum AB intelligatur chorda integra; CD verò chorda diuisa; sed diuisione nempe subtus in ipso organo sic notata, vt chorda digito ad notam diuisionis pressa, ac suppressa adeò parte illius versus C reliqua versus D simul cum tota AB pulsetur.

Ad comparationem, ac vt possint variæ proportiones intelligi sufficere posset sola chorda CD; quippe ipsa tota cum suis partibus comparata, easdem proportiones quas cum iisdem partibus comparata alia diuersa, adeò proinde, vt satis esse Monochordon organum posset; verùm non possent duo soni alter grauis, alter acutus, nisi succedenter audiri, quando non possent tota & pars nisi succedenter pulsari. Et quamuis duæ partes discerniculo ad diuisionem composito pro duabus chordis haberi possint, si nempe hinc inde simul pulsarentur; vt si ad audiendum sonum proportionis duplæ, quæ est 2. ad 1. diuideretur chorda in treis parteis (quasi 2.& 1. coniunctis) & heinc duæ, heinc vna pulsarentur simul, aut si ad audiendum in sesqui-altera quæ est 3. ad 2. diuideretur chorda in quinque (quasi 3. & 2. iunctis) & heinc tres pulsarentur, heinc duæ; atque ita de cæteris; nihilominus quia res præstatur distinctis chordis longè commodiùs ac tanto magis, quanto omnes soni acuti ex comparatione ad eundem grauem explorantur; ideò rem organo dichordo repræsentare satius est.

Et quia exhibendæ proportiones sunt non solùm Consonantiarum, sed earum etiam partium, ex quibus consonantiæ sic constant, vt quamuis seorsim Consonantes sint, coniunctim tamen tales euadant; eapropter eadem chorda CD ita diuidi poterit, vt per ipsam omnes proportiones exhibeantur.

Itaque vt primùm tam duplam, quàm minores omnes proportiones habeas; sic diuide totam C D vt C E sit dimidium, seu duarum partium

B	D			
	Tota chorda AB est ad parteis heic adnotatas versus D.	Proportiones, quibus tota AB se habet ad parteis chordæ CD designatas versus ipsum D.	Sonorum Interualla dicta iuxta Græcos.	Iuxta Latinos, & Practicos.
	Vt			
h	8 ad 1	Octupla.	Trisdiapason.	Vigesima secũda
g	20 ad 3	Sextupla superbip.3as.	Disdiap.hexach.mai.	Vigesima maior.
f	32 ad 5	Sextupla superbip.5as.	Disdiap.hexach.minus.	Vigesima minor.
e	6 ad 1	Sextupla.	Disdiap.diapente.	Decima-nona.
d	16 ad 3	Quintupla sesqui-tertia.	Disdiap.diatessaron.	Decima-octaua.
c	5 ad 1	Quintupla.	Disdiap.ditonus.	Decima-sept.ma.
b	24 ad 5	Quadrupl. superquadip. [5as.	Disdiap.semiditonus.	Decima-sept.mi.
a	4 ad 1	Quadrupla.	Disdiapason.	Quinta-decima.
Z	10 ad 3	Tripla sesqui-tertia.	Diapason hexachord.mai	Decima-tert.ma.
Y	16 ad 5	Tripla sesqui-quinta.	Diapason hexachord.mi.	Decima-tert.mi.
X	3 ad 1	Tripla.	Diapason diapente.	Duodecima.
V	8 ad 3	Dupla superbipart.3as.	Diapason diatessaron.	Vndecima.
T	5 ad 2	Dupla sesqui-altera.	Diapason ditonus.	Decima-maior.
S	12 ad 5	Dupla superbipart.5as.	Diapason semiditonus.	Decima minor.
E	2 ad 1	Dupla.	Diapason.	Octaua.
K	5 ad 3	Superbipartiens tertias.	Hexachordon maius.	Sexta maior.
L	8 ad 5	Superbipartiẽs quintas.	Hexachordon minus.	Sexta minor.
F	3 ad 2	Sesqui-altera.	Diapente.	Quinta.
G	4 ad 3	Sesqui-tertia.	Diatessaron.	Quarta.
H	5 ad 4	Sesqui-quarta.	Ditonus.	Tertia maior.
I	6 ad 5	Sesqui-quinta.	Semiditonus.	Tertia minor.
M	9 ad 8	Sesqui-octaua.	Tonus maior.	Secunda maior.
N	10 ad 9	Sesqui-nona.	Tonus minor.	Secunda maior.
O	16 ad 15	Sesqui-quindecima.	Hemitonium mai.	Secunda minor.
P	25 ad 24	Sesqui-vigesima quarta.	Hemitoniũ mi.seu Diesis [mai.	Secunda minor.
R	128 ad 125	Supertripartiens 125as.	Diesis minor.	
Q	81 ad 80	Sesqui-octogesima.	Comma.	
A	C			

partium

partium altera CF triens, seu vna tertia, CG vna quarta, CH vna quinta, CI vna sexta; CK sint duæ quintæ, CL tres octauæ, CM sit vna nona, CN vna decima; CO vna decima sexta; CP vna vigesima quinta CQ vna octogesima prima; CR sint tres centesimæ vigesimæ octauæ.

Diuisio autem facilè peragetur, si vbi totam semel diuiseris in parteis duas ad E, in treis ad F, in quinque ad H, tum dimidium CE in duo dimidia diuiseris; sic enim habebis CG, & hoc in duo; sic enim istorum alterum triplicando habebis CL,& subdiuidendo in duo habebis CO; hoc autem si in duo subdiuiseris,& horum vnum in alia duo, ac deinde vnum istorum in duo; duas habebis particulas, quarum vnam si ter sumpseris, habebis CR. Pari autem ratione trientem CF bipartire, habebis CI, eandem CF tripartire, & habebis CM, quam si rursus in treis parteis subdiuiseris, ac vnam istarum in tres, habebis CQ. Pari denique modo, duplica CH, habebis CK, eandem CH bipartire habebis CI, eandemmet CH diuide in quinque, habebis CP.

Deinde vt majores duplâ proportiones obtineas, accipe ex ordine dimidia interuallorum CI, CH, CG, CF, CL, CK, CE, ipsáque transfer ab E versus D, & chordam diuide, qua ex ordine terminabuntur, scilicet ad S,T,V,X,Y,Z,a. Accipe & pari ratione dimidia interuallorum ES, ET, EV, EX, EY,EZ, Ea, ipsáque transfer ab a versus D, & chordam qua terminabuntur, diuide ad b,c,d,e,f,g,h. Neque verò secus licebit si lubeat accipere istorum interuallorum dimidia, transferréque vlteriùs. Quòd dimidia autem interuallorum CM, CN, aliorúmque minorum non transtulerimus; fecimus vitandæ confusionis gratiâ; cùm & sufficiat intelligi posse rem perinde præstari.

Nihil porrò est accipi vbique inter subdiuidendum dimidia; quoniam vt CE est dimidium totius AB, ita E a est dimidiū ipsius CE, & a h est dimidium ipsius E a, atque ideò necesse est omneis parteis proportionaleis, quæ sunt ab E vsque ad a esse dimidia earum, quę sunt ab a, vsque ad E; ac pari modo omnes quæ sunt ab a, vsque ad h, dimidia earum quæ ab E vsque ad a, vti & reciprocè omnes quæ sunt à C ad E sunt duplæ earum quæ ab E ad a, & quæ sunt ab E ad a, duplæ earum, quæ ab a ad h. Quanquam inter comparandum totam chordam AB cum partibus chordæ CD accipere semper oportet parteis residuas versus D; intelligendum est enim AB duplam esse ipsius ED, quadruplam ipsius a D octuplam ipsius h D; ac pari modo sesqui-alteram ad FD, triplam ad XD, sextuplam ad e D, atque ita de cæteris.

Heinc cùm ordines quosdam quatuor ad dextram linearum apposuerim, vides in primo exprimi cyphris proportiones chordæ totius AB, ac singulas parteis chordæ CD quæ à singulis diuisionum punctis ad vsque D intercipiuntur; in secundo autem disertè ac nominibus propriis exprimi species proportionum.

Hisce præmissis facile erit intelligere quod de Consonantiis, partibusque earum, vt cœpimus iam dicere, ita deinceps dicendum erit.

Idcircò enim tertium, quartúmque ordines illis tribuimus, efferendo ipsas in tertio Græcis, antiquisque nominibus, in quarto Latinis & recentibus, quatenúsque vulgò apud Practicos enunciantur, vt vno prospectu appareat ad quam-nam speciem proportionis vnaquæque Consonantia, aut illius pars referatur.

Cùm distingui autem Consonantiæ in Simplices,& Compositas soleant,& Simplices habeantur, quæ consistunt in proportione dupla aliisve minoribus, & Compositæ, quæ in maioribus dupla, ideò sciendum est simpliceis distingui olim solitas treis dumtaxat; quibus & fuere nomina imposita *Diapason*, *Diapente*,& *Diatessaron*; recentiùs verò agnitas fuisse, habitasque præctereà quatuor, duæ infrà Diatessaron vt puta *Ditonus* & *Semiditonus*,& duæ suprà Diapente, vt puta *Hexachordon minus*,& *Hexachordon maius*; vnde & euasere simplices Consonantiæ septem.

Ex ipsis verò Diapason consistit in proportione dupla, seu qualis est 2. ad 1. adeò vt si pulses simul chordam AB & chordam ED, auditurus sis duos sonos consonos, alterum grauem, chordæ AB, alterum acutum chordæ ED, qui in consonantiam Diapason coalescant. Suppono autem, vt iam admonui, totam chordam AB,& totam CD, esse perfectè vnisonas.

Hexachordon minus in proportione supertripartiente quintas, seu qualis est 8. ad 5. adeò vt si simul pulses chordam AB,& chordam LD, auditurus sis consonantiam Hexachordon minus.

Hexachordon maius in proportione superbipartiente tertias, seu qualis est 5. ad 3. adeò vt si simul pulses chordam AB,& chordam KD, auditurus sis consonantiam Hexachordon maius.

Diapente in proportione sesqui-altera, seu qualis est 3. ad 2. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam FD, auditurus sis consonantiam Diapente.

Diatessaron in proportione sesqui-tertia, seu qualis est 4. ad 3. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam GD, habiturus sis consonantiam Diatessaron.

Ditonus in proportione sesqui-quarta, seu qualis est 5. ad 4. adeò vt si simul pulses chordam AB,& chordam HD, auditurus sis consonantiam Ditonum.

Semiditonus in proportione sesqui-quinta, seu qualis est 6. ad 5. adeò vt si simul pulses chordam AB,& chordam ID, auditurus sis consonantiam Semiditonum.

Vt cohærenter autem dicamus de Interuallis minoribus, quæ sunt quasi partes ex quibus consonantiæ huiuscemodi constant, aut quibus mutuò differunt (appellant aliqui etiam gradus.)

Eæ iam agnoscuntur potissimùm, *Tonus maior*, *Tonus minor*, *Hemitonium maius*, *Hemitonium minus*, seu *Diesis maior*, denique *Diesis minor*,

pulses totam C D (nisi mauis AB) & mox chordam partemve MD Tonum majorem sis percepturus.

Tonus minor in proportione Sesqui-nona; seu qualis est 10. ad 9. adeò vt si pulses primò totam C D, & mox partem N D, percepturus sis talem Tonum.

Hemitonium maius in proportione sesqui-quindecima, seu qualis est 16. ad 15. adeò vt si primò pulses totam CD & mox partem OD perceptures sis tale Semitonium.

Hemitonium minus, seu Diesis major in proportione Sesqui-vigesima quarta, seu qualis est 25. ad 24. adeò vt si pulses primò totam C D, & mox partem P D. percepturus sis tale Semitonium.

Diesis minor seu Enharmonica in supertri-partiente centesimas vigesimas quintas, seu qualis est 128. ad 125. adeò vt si primò pulses totam C D, & mox partem R D, talem Diesin sis percepturus.

Comma in proportione Sesqui-octogesima, seu qualis est 81. ad 80. adeò vt, si pulses primò totam C D & mox partem Q D Comma sis percepturus.

Heic nota, cùm antiqui Tonum minorem non agnoscerent, diuisisse illos maioré, quem solum Tonum appellabāt in duo Hemitonia, quorum maius *Apotome* vocatum consisteret in proportione Sesqui-sexdecima, seu qualis est 17. ad 16. & minus, appellatum *Diesis* in Sesqui-decima septima, seu qualis est 18. ad 17. Et cùm Diatessaron diuiderent in duos tonos, & Hemitonium, quoniā id Hemitonium neutrum erat istorum duorum, sed habebat se proximè vt 19. ad 18. seu vt 256. ad 253. ideo constituisse istud Hemitonium in huiusmodi proportione; ac ipsum appellasse *Leimma*; quasi id esset, quod subtractis ex Diatessaron duobus Tonis relinquerētur. Nos has proportiones in chorda non expressimus, ob agnitum Tonum minorem factámque ipsius, potiusquam maioris diuisionem in duo Hemitonia; quorum maius subtractis ex Diatessaron maiore, ac minore Tonis relinquatur.

Vides interim Hemitonium dici, non tam quòd sit Toni præcisè dimidium, quàm quòd ad dimidium proximè accedat; videlicet nullum interuallum potest in duas æquas parteis harmonicè diuidi; neque possunt duo interualla eiusdē naturæ sese immediatè consequi, quin ordo Harmonicus perturbetur. Vnde & posset quidem Tonus in duo æqualia diuidi, non bipartitione sanè interualli, quod est à C ad N, vel M (quò enim magis a C receditur eò minus interuallum est, quod eandem soni varietatē facit) sed inuentione lineæ proportionalis mediæ inter CD, & N (aut M) D eo modo quo docent Geometræ, verùm neutrum Semitoniorum ad componendum interuallum Semiditoni Diatessaron, vlliusve aliarum consonantiarum congruum foret.

Sed vt diuisio, compositióque singulorum interuallorū deducatur paullò specialiùs; diuisa Harmonicè Diapasō creat, heinc Diapēte, heinc Diatessaron, quòd dupla proportio in Sesqui-alteram, & Sesqui-tertiam diuidatur, vnde & fit vt ex Diapēte, ac Diatessarō cōponatur ob diuisā Harmonicè eius proportionē.

Sic verò quia hexachordum maius in Diatessaron & Ditonum diuiditur; ideo ex illis componitur.

Et quia Hexachordum minus in Diatessaron, & Semiditonum diuiditur; ideo ex illis componitur.

Et quia Diapente in Ditonum, Semiditonúmque diuiditur: ideo ex illis componitur.

Et quia Diatessaron in Tonum maiorem, Tonum minorem, & Hemitonium maius diuiditur; ideò ex illis componitur.

Et quia Ditonus in Tonum maioré, & Tonū minoré diuiditur, ideò ex illis cōponitur.

Et quia Semiditonus in Tonum maiorem, & Hemitonium maius diuiditur; ideò ex illis componitur.

Et quia Tonus minor in Hemitonium maius & Hemitonium minus diuiditur; ideò ex illis componitur.

Et quia Hemitonium maius in Hemitonium minus, & Diesin Enharmonicam diuiditur; ideò ex illis componitur.

Quoniam autem Comma differentia est, quæ inter maiorem & minorem Tonum reperitur, vt ex subtractione istius ex illa, ex paullò antè dictis manifestum; idcircò adnotari potest, vt Hemitonium minus excedit tria Commata, deficit à quatuor; & Hemitonium maius excedit quinque, deficit à sex, sic Tonum minoré excedere 8. deficere à 9. & Tonum maiorem excedere 9. deficere à 10. quæ quidē ex praxi antè expressa cōstāt.

Videlicet pari ratione insinuauimus duos maiores Tonos excedere Ditonum, deficere à Diatessaron; quatenus ostendimus duo interualla Sesqui-octaua esse maiora Sesqui-quarto, & deficere à Sesqui-tertio. Quo eodem modo deducitur treis maiores Tonos excedere Diatessaron, sed deficere à Diapente, quatuor excedere Diapente sed quinque illam excedere: Diapason excedere quinque, deficere à sex, neque verò secùs deducetur, Hexachordon minus excedere treis, deficere à quatuor; maius excedere quatuor, deficere à quinque) atque ita de cæteris.

Quare & cùm aliunde constet Tonum maiorem esse differentiam, qua Diapente excedit Diatessaron, & Hemitonium maius differentiam, qua Diatessaron excedit Ditonum; ac Hemitonium minus differentia, qua Ditonus excedit Semiditonum, exinde manifestum fiet constare Semiditonum ex Tono maiore, & ex Hemitonio minore, Ditonum ex Tono maiore, & ex Tono minore.

Diatessaron ex Tono maiore, ex Tono minore, & ex Hemitonio maiore, Diapenpente ex duobus Tonis maioribus ex vno minore, & ex Hemitonio maiore.

Hexachordon minus ex duobus Tonis maioribus, ex vno minore, & ex duobus maioribus Hemitoniis.

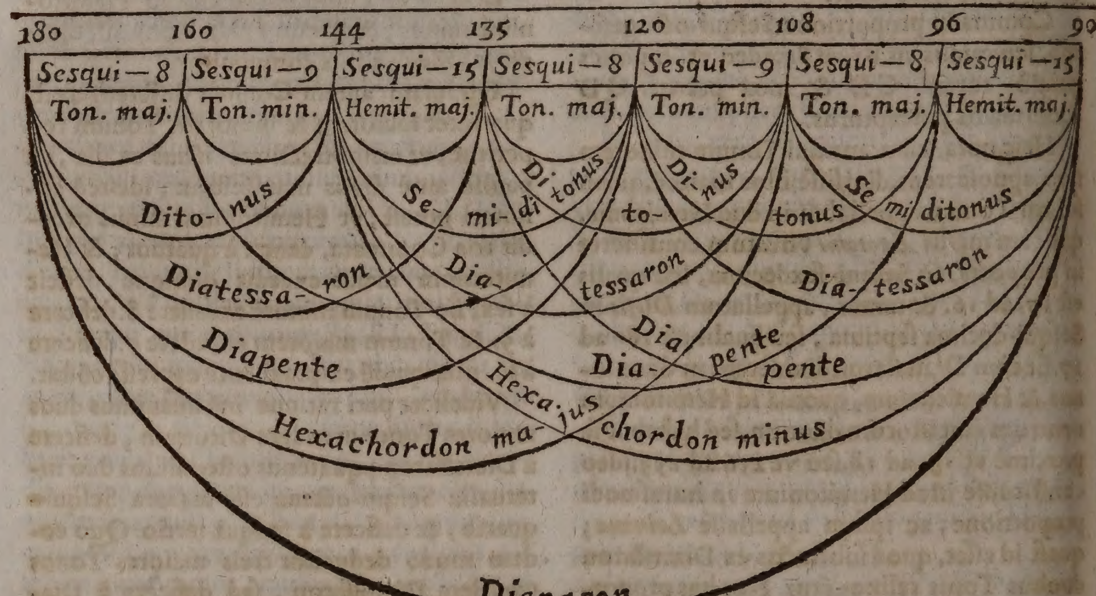
Hexachordon maius ex duobus Tonis maioribus, ex duobus minoribus, & ex Hemitonio maiore.

Diapason ex tribus Tonis maioribus, ex duobus minoribus, & ex duobus maioribus Hemitoniis.

Sed

Sed & quia Diapaſon non modò ex Tonis, ac Hemitoniis, ſed ex aliis etiam conſonantiis minoribus componitur, qua ratione quæ infrà Diapaſon ſunt maiores, ex minoribus componuntur: ideò rem totam vno perſpectu exhibere iuuet inſequente ſchemate, in quo chorda 3. diuidi intellecta in parteis æqualeis 180. vt interuallum totius Diapaſon terminetur ad 90. obſeruare imprimis licet ſeptem interualla his cyphris diſtingui 160. 144. 135. &c. & proximè ſubſcribi proportiones interuallorum Seſqui-octauo, Seſquinono, Seſqui-decimoquinto, &c. ſubiici cuique Semi-circellum, in quo Tonus, aut Hemitonium ipſi reſpondens exprimitur.

Deinde autem aliis maioribus Semi-circulis comprehendi bina interualla ex quibus aut ſemiditonus conſtet: Subinde aliis maioribus terna ex quibus Diateſſaron (quę aliunde conſtare intelligatur aut ex Ditono, & Semitonio maiore, aut ex Semiditono & Tono minore) túmque aliis maioribus quaterna ex quibus Diapente (quæ conſtare aliunde intelligatur aut ex Ditono, & Semiditono, aut ex Diateſſaron & Tono maiore) rurſuſque aliis maioribus quina, ex quibus vtrumque Hexachordon (cùm & maius aliunde intelligatur conſtare, aut ex Ditono, Semiditono, & Tono minore; aut ex Ditono & Diateſſaron, aut ex Diapente & Tono minore; Minus verò aut ex duobus Semiditonis & Tono minore; aut ex Semiditono & Diateſſaron, aut ex Diapente & Semitonio maiore.) Denique autem alio maximo ſeptena, ex quibus Diapaſon, (quæ & aliunde conſtare intelligitur aut ex Ditono, duobus Semiditonis & Tono minore: aut ex Diateſſaron & Diapente: aut ex maiore Hexachordo, & Semiditono; aut ex minore & Ditono.)

Porrò vel ex hoc ſchemate conſtare denominationis Conſonantiarum ratio poteſt. Nam primùm quidem Ditonus dicitur quòd duos Tonos contineat: Semiditonus autem non tam quòd Ditoni dimidium contineat, quàm quòd ſit quaſi Seſqui-tonus, ſeu mauis Ditonus minutus. Poſſet proinde vt etiam ab aliquibus fit, aut Seſqui-tonus, aut trihemitonium dici. Deinde Diateſſaron dicitur; quòd quatuor chordis ſeu vocibus tria interualla contineat; & Diapente quòd vocibus, chordiſve quinque contineat quatuor. Sic & Hexachordon vtrumque quod vocibus, ſeu chordis ſex contineat interualla quinque. Denique Diapaſon cùm poſſet *Diocto*, aut *Octachordon* appellari, quòd octo vocibus ſeu chordis ſeptem interualla contineat, Diapaſon tamen dicitur, quòd per conſonantias omneis progrediatur, contineátque omneis illarúmque parteis ſuo ambitu.

Deinde, vt Diapaſon ab Harmonicis, Practiciſve *Octaua* vocatur, quòd octo vocibus, chordiſve ſeptem interualla contineat; pari ratione conſtat Ditonum, Semiditonúmque appellari *Tertias*, ob voces, ſiue chordas treis, Diateſſaron *Quartam* ob quatuor, Diapente *Quintam* ob quinque, vtrumque Hexachordon *Sextam* ob ſex; ne memorem tam Tertiam, quàm Sextam maiorem, & minorē fieri, quòd in maiore Tonus ſit, cuius loco in minore ſit ſolummodò Hemitonium.

Atque ita quidem ſe habent Conſonantiæ ſimplices, ex quibus cùm antiqui agnoſcerent ſolùm Diapaſon, Diapente, & Diateſſaron; idcircò, vt ipſas, ac vnà Tonum maiorem exprimerent, cenſuere omnem Harmoniam contineri illis quatuor numeris 12. 9. 8. 6. quibus aliunde exprimerētur tria proportionum genera, Harmonica quidem inter 12. 8. 6. Arithmetica inter 12. 9. 6. Geometrica quatenus vt 12. ad 9. ita 8. ad 6. vel vt 12. ad 8. ita 9. ad 6. Scilicet Diapaſon continetur proportione dupla, quæ eſt 12. ad 6. Diapente Seſqui-altera, quæ eſt 12. ad 8. vel 9. ad 6. Diateſſaron Seſqui-tertia, quæ eſt 12. ad 9. vel 8. ad 6. & Tonum maiorem Seſqui-octaua, quæ 9. ad 8.

Nunc ad exprimendum prætereà Hexachordon vtrumque & ſemiditonū, ditonúmque ac minorem tonum, adſciſcere oportet hoſce numeros 10. 5. 3. vt tota proinde Harmonia ſeptem numeris contineatur; ſic enim Hexachordon maius continebitur proportione ſuperbipartiente tertias, quæ eſt inter 5. & 3. Hexachordon minus ſupertripartiente quintas, quæ eſt inter 8. & Ditonus Seſqui-quarta, quæ eſt 10. ad 8. Semiditonus Seſqui-quinta,

quinta,quæ eſt 12.ad 10.ac tonus minor ſeſqui-nona, quæ eſt 10.ad 9.

Ad compoſitas Conſonantias quod ſpectat, parùm ſupereſt addendum ad ea,quæ de ſimplicibus dicta ſunt. Siquidē ab vſque Diapaſon,ſeu Octaua,ad vſque Diſdiapaſon,ſeu decimam quintam ; ac rursùs ab vſque Diſdiapaſon,ſeu decimaquinta,ad vſque Triſdiapaſon,ſeu vigeſimamſecundam,diuiſiones proportionéſque omnium ſe perinde habent, ac in ipſis ſimplicibus, omnéſque adeò, nihil aliud quàm ipſi Diapaſon, aut Diſdiapaſon veluti ſuperadiiciuntur.

Nempe, quia vt totâ AB pulſatâ cum ED, cuius eſt dupla, creatur Diapaſon, ita ſi pulſaretur dimidiū chordæ AB,æqualis puta ipſi ED cum aD, cuius foret dupla,crearetur alia Diapaſon ſuperior; oportet ſanè, ſi tota AD pulſetur cum eadem aD cuius eſt quadrupla, creari Diſdiapaſon; neque ſecus creari Triſdiapaſon, ſi pulſetur cum hD cuius eſt octupla,quatenus ſi quadrans chordæ AB æqualis puta ipſi aD pulſaretur cum eadem hD crearetur nouus Diapaſon ſupra ipſam aD duplam ad hD.

Pari autē ratione,quia dimidio chordæ AB pulſato cum ED crearet ſemiditonum,quatenus ſe ad illam haberet vti 6 ad 5.oportet tota AB pulſata cum eadem SD ad quam ſe habet vt 12.ad 5.creari Diapaſon ſemiditonū; neque ſecus creari Diſdiapaſon ſemiditonum ſi pulſetur cum bD ad quam ſe habet vt 24. ad 5.cùm ſi illius quadrans æqualis puta ipſi aD pulſaretur cum eadem bD ad quam ſe vt 6. ad 5. haberet, ſemiditonum ſupra ipſam crearet. Quod idem quoque in cæteris intellectu facile eſt.

Dico autem Conſonantias compoſitas ipſis Diapaſon,aut Diſdiapaſon ſuperadiici,nō verò ſingulas ſibi ipſis addi, ſeu ingeminari, tergeminarive: quoniam nulla eſt Conſonātiarum ſimplicium, quæ ſibi ipſi addita, ſiue repetita conſonantiam creet,præter ſolā Diapaſon. Nam Diapaſon quidem ad Diapaſon addita conſonantiam Diſdiapaſon creat, videlicet extremis ſeſe habentibus vt 4.ad 1.At Diapente,v.g.ad Diapente addita creat diſſonantiam extremis nimirum ſe habentibus vt 9.ad 4.Quo etiam modo,duo Diateſſaron nō conſonātiam,ſed diſſonantiā creant,extremis ſe habentibus vt 16.ad 9.atque ita de cæteris.

Heic non adnoto licere,ſi libeat Tetradiapaſon & maximè quidem propter organa, ſuperaddere(ſi chordam nempe hD bipartiēdo, vt tota AB ſit ad illius dimidium in proportione ſexdecupla, ſeu vt 16.ad 1.) & ſeruata proportione conſonantias cæteras inter Triſdiapaſon,ac Tetradiapaſon interſerere: Siquidem non aliam ob cauſam in ipſa Triſdiapaſon conſtitimus,quàm quòd vulgò humanæ voces non euehantur altiùs,cùm & veteres ne ipſam quidem Diſdiapaſon exceſſerint, vt intelligetur ex infra dicendis.

Obſeruo potiùs Conſonantiarum illas haberi perfectiores, quarū proportio multipla, aut ſuperparticularis eſt,cuiuſmodi ſunt Diapaſon,Diapente,& aliæ; minùs verò perfectas illas,quarum proportio eſt ſuperpartiens,cuiuſmodi eſt vtrumque Hexachordon.Quò fit vt etiam Diapaſon–ſemiditonus,& Diapaſon Diateſſaron in minùs perfectis habeantur, cùm illius proportio ſit dupla ſuperbipartiēs quintas; iſtius dupla ſuperbipartiens tertias, atque id quidem ne aliquid dicam de Diateſſaron, quæ niſi ſupra Diapente locetur, ipſis Ditono,Semiditono,Hexachordíſque perfectione cedit.

Quin etiam eædem Conſonantiæ modò gratiores,aut minùs gratę ſunt,vbi pro varietate poſitus, quo duæ, vel plures ſimul adhibentur ad creandum harmoniam. Videlicet ſi duabus chordis Diapaſon creantibus interadd atur media,quæ heinc Diapente,heinc Diateſſaron faciat,longè gratior erit harmonia,ſi Diapente inferiùs, ſiue verſus chordā vnam, & Diateſſaron verſus ſummam, quàm ſi oppoſito modo adhibeantur. Ratio autem eſſe poteſt, quòd priore modo interualla conſonantiarum ſe habeant iuxta hoſce treis numeros 6.4.3.qui in proportione,mediocritatéve harmonica ſunt;poſteriore autem iuxta hoſce treis 4.3.2. qui in Arithmetica ſolùm.

At quænam eſſe vniuerse interuallorum conſonantium, diſſonantiúmve ratio poteſt? Dico cauſam videri,quòd cùm ſonus creetur non tam velocitate quàm crebritate ictuum aëris,quibus auris, auditúſve ſenſorium imperceptibili tempore percellitur; ictus varij duorum ſonorum vnitiores ſint leniúſque aurem afficiant,dum creatur conſonantia,diſtractiores ſint, & aſperiùs afficiant, dum creatur diſſonantia.

Id quid ſit, vt intelligas, tende chordam quampiam prolixam leui appenſo pondere, quo aliquanto laxior ſit, vt digito abducta, dimiſſáque heinc inde excurret, ac recurret, ſuóſque itus, ac reditus, (qui omnes erunt æquitemporanei) ſenſibileis faciat, ſingulæque vni v.c.arteriæ pulſui exæquentur. Manente eadem tenſione, ſuppone illius medio diſcerniculum cui inſiſtat, vt alterum ſolùm dimidium abductum, dimiſſúmque eat; ac redeat,tunc erunt itus, reditúſque duplò velociores, ac plures binive exæquati ſingulis pulſibus.Huiuſce dimidij abduc, dimittéque pari ratione ſolum dimidium,quod erit chordæ totius quadrans,tunc erunt itus, reditúſque plures quadruplo, quaternívé ſingulis pulſibus exęquati.Pari adhuc ratione huiuſce dimidij,abduc,dimittéque dimidium,hoc eſt totius chordæ octantem, erunt itus, reditúſque plures octuplo,octonívé exæquati ſingulis pulſibus, atque ita porrò.

Hæc obſeruaturus cùm ſis in chorda prolixa(vt ſi illam tetenderis inter duo pergulæ extrema) intelliges ſanè idem euenire in breuiore,hoc eſt itus reditúſque pari ratione duplicari, quadruplicari,oct-plicari,&c tametſi ea pernicitate ſint, vt obſeruari oculo, numeraríque non valeant; adeò vt cùm chorda ita fuerit tenſa, vt ſonora euadat(ac potiſſimū ex genere fidium)intellecturus ſis vbi tota primùm abducitur,dimittiturq; ac deinde pari ratione illius dimidium, duos creari ſonos,quorum poſterior,hoc eſt acutior itibus, ac reditibus duplò pluribus,quàm prior,hoc eſt

eſt grauior conſtet. Vnde & quia ſonus dimidij chordæ ſupra ſonum totius Diapaſon,ſeu Octaua eſt,intelliges Diapaſon ſeu Octauam creari ex itibus reditibúſve chordæ duplò pluribus; & conſequenter etiam Diſdiapaſon ex quadruplo, Triſdiapaſon ex octuplo, ac ita deinceps.

Quin-etiam, quia non modò Diapaſon creatur cùm eadem chordæ tenſione manente pulſatur illius dimidium; ſed etiam cùm manente eadem longitudine, chorda tenſior fit aut pondere quadruplicato,aut contorſione clauiculi; intelliges ex hac tenſione creari in eadem chorda itus, ac reditus duplo plureis,ac idem fieri & in Campana,& in vocati organi tubo duplæ latitudinis,altitudiniſque, craſſitudiniſque octuplæ;inque id genus aliis. Neque ſecus contingere in voce circa itus,ac reditus aëris ab arteria preſſi; in ſono etiam tibiæ,ac ſimilibus, quoties à graui aliquo ſono, ad ipſius Diapaſon ſeu Octauæ acutiem tranſitur.

Quod dixi porrò de itibus, ac reditibus in dimidio chordæ duplicatis; idem proportione eſt intelligendum circa parteis cæteras.Si enim in chorda eadem prolixa,ac leuiter tenſa quidpiam non ad medium,ſed ad trientem ſupponas, & reliquum beſſem abductum dimittas,itus, reditúſque obſeruabis in proportione ad totam ſeſqui-altera fieri, ternos ſcilicet exæquatos binis pulſibus. Sin ad quadrantem, & reliquum dodrantem abductum dimittas, obſeruabis fieri in proportione ſeſqui-tertia,hoc eſt exæquari quaternos ternis pulſibus.Sin ad quintam partem & abducas, dimittáſque quatuor reliquas,exæquabuntur quini quaternis,atque ita de cæteris.Vt proinde etiam intelligas chordæ itus, ac reditus eſſe, in Diapente proportione ſeſqui-altera; in Diateſſaron ſeſqui-tertia, in Ditono ſeſqui-quarta, in Semiditono ſeſqui-quinta. Neque ſecus in Hexachordis proportione ſuperpatiente.Idque pari ratione vt in chordis, ſic in vocibus, tibiis, ac id genus aliis.

Iam cùm duabus chordis ſic tenſis,vt totidem vnus itus, reditúſque, ac alterius fiant, non tam duo ſoni,quàm vnus creetur,vnde & earum eſſe vniſonantia dicitur,conſtat aërem ab vtraque chorda pulſatum, ſenſoriúmque auditus ferientem nihil inferre aſperitatis, quoniam ſinguli vtriuſque ictus in vnum coëuntes, in vnum ſimplicé, vniformémque ſonum coaleſcunt. Dum chordis autem ita tenſis, vt vna Diapaſon, ſeu Octauam ſupra aliam creet, contingit quidem vt vbi duo ictus, ab vtraque coaluerint, ſuccedat vnus inſociatus; at quia tamen illicò duo coaleſcentes ſuccedunt, idque ſemper alternis fit; inde fit,vt hæc conſonantia ſit gratiſſima omnium,quòd poſt vniſonantiam,nulla vnitior ſit,aurémve vniformiùs ſubeat.

Succedit Diapente,ſeu Quinta, ideò proximè poſt Octauam ſuauiſſima,quòd licet in illa duo ictus inſociati ſint,coalitio tamen fiat in quolibet tertio. Sequitur Diateſſaron, in qua coalitio,niſi in quarto non fit; tum Ditonus,in quo non-niſi in quinto; & Semiditonus,in quo non-niſi in ſexto. Definere autem cenſentur in hanc, quæ Conſonantiæ in proportione ſuperparticulari ſunt; quòd deinceps coalitiones vt iam cœperant ſic euadere diſtantiores pergant,quàm vt ſenſorium ipſa ſonorum varietate non diſtrahatur, nec ſatis crebrò conſolidetur, & quaſi leniatur, vnde & ob diſcrepantiam ſenſibilem non iam conſonantia,ſed diſſonantia eſſe cenſeatur.Qua etiam ratione Hexachordon quidem vtrumque conſonantia eſt, quòd in minore octaui quique ictus cum quinis coëant, in maiore quini quique cum ternis,quæ proportiones proximè accedunt ad duplam, ac ſeſqui-alteram; at nullæ inſuper in ſuperpartiente proportione interueniunt; quòd in illis ſit coalitio diſtractior. Profectò eandem quoque ob cauſam conſonantiæ compoſitæ non æquè videntur eſſe ſuaues, ac ſimplices, quatenus nempe plures ictus incoaleſcentes interueniunt; coalitiones quippe ſe habent quaſi leninenta ipſam ſenſorij diductionem, & quaſi dilacerationem conſolidantia, quæ quò adhibentur frequentiùs,eò maior ſuauitas creatur,quò infrequentiùs eò minor, donec denique inſuauitas ſit.

At quorsùm Diapaſon videtur ſuauior vniſonantia? Nempe ea ratione, qua poſt tempeſtatem euadit ſerenum iucundius ſerenitate continua; & morbi, aut doloris ceſſatio ſæuitate morbi ac doloris experte. Vnde & Harmonici aliquando diſſonantiam interſerunt,quam vt immediatè præcedat,ſic ſtatim ſequatur perfecta conſonantia, quò ſenſorium læſionem ſentiat,medica manus mox adhibita dulcorem faciat ſenſibiliorem. Ex quo etiam intelligis,vt excipere diſſonantiam conſonantia illicò debet, ne auris quaſi diſcerpatur, ſuauitatéque Harmoniæ priuetur; ita debere vniuersè coalitiones ictuum,inſociatos ictus quam-proximè excipere; ne ſi abeant longiùs,aut infrequentiores ſint, organum interea diſcerpatur, vt illi ſanando fiant impares,& pro conſonantia diſſonantia ſentiatur.

Præterea porrò duo quædam quæ ſubiici hoc loco poſſunt, vnum ſi habeatur ratio non longitudinis chordarum, ſed ituum, ac redituum, quibus ex aëris pulſatione ſonum creant; proportiones conſonantiarum minoris habendas inæqualitatis; ſicque Diapaſon dicendam eſſe in proportione non dupla, ſed ſubdupla cõſiſtere,quatenus chorda tota ſemel it,ac redit, dũ eius dimidiũ it reditque bis, ac pari ratione Diapente non in ſeſquialtera, ſed in ſubſeſqui-altera, quatenus tota non it, reditque niſi bis, dum bes illius ter, atque ita de cæteris; ſcilicet ituum, ac redituum, ſeu pulſationum aëris ratio eſt longitudinum inuerſa.Quin etiam res fortè tanto magis congrueret, quanto & ſoni creatio per ſe ab aëris ictibus non à longitudine chordæ pendet; & ratio iſta minoris inæqualitatis generalis eſt,hoc eſt ſpectata nõ modò in chordis, ſed etiam in omnibus rebus, quarum ſoni poſſunt mutuò comparari, & in quibus tamen longitudo non attenditur,quæ ne attendi quidem in chordis diuerſæ aut tenſionis, aut craſſitudinis poteſt. Verùm ob

familiarem

familiarem vsum; & quia comparatio longitudinum est longè sensibilior, quàm ictuum, pulsationúmve aëris; ideò retinere debent nomina maioris inæqualitatis.

Alterum videri exinde declarari posse, quî fiat vt pulsata singulari chorda seu in eadem Chely, seu in alia prope admota chordas cõsonanteis faciat tremere, dissonanteis, tametsi fuerint interceptæ, immotas relinquat. Nempe dum eius excursibus, recursibúsque aër pulsatur. Compulsantur quidem chordæ omnes vicinæ; at quia solæ consonantes ita tensæ sunt, vt subire eosdem cum ipsa excursus,& recursus valeant; ideò tremorem solæ patiuntur; dissonantes enim non tremunt, quòd ita sint tensæ, vt dum ipsa it, illæ redeant; dum ipsa redit illæ eant; sicque dum itus reditibus, & reditus itibus obstant, immotæ consistent, nec tremorem patiantur. Constat autem cur duæ chordæ vnisonæ, æquisonæve vehementiùs tremant, quàm quæ ad Diapason consonantes sunt;hæ,quàm quæ ad Diapente; atque ita de cæteris. Videlicet vnisonæ omneis itus ac reditus simul incipiunt,ac terminant;quæ ad Diapason sunt, solos alternos,quæ ad Diapente solos ternos; sicque aliæ ex ordine.Sed hæc aliis locis vberiùs dicenda.

Capvt III.

De Generibus Musicæ.

His circa Consonantias præmissis, sequitur vt pauca dicamus de iis, quæ Genera & Musicæ, & Harmoniæ, & Melodiæ vulgò dicuntur,ac nihil sunt aliud,quàm certæ rationes progrediendi à sono graui ad acutum, aut contrà ab acuto ad grauem per parteis, ex quibus Diatessaron componitur. Vnde & quia Diatessaron potest quatuor chordis exprimi, definiri genus Musicæ, Harmoniæve solet, certa modulationis ratio expressa Tetrachordo,siue quatuor chordis, quarum extremæ sint in proportione sesquitertia, referántque Diatessaron. Nihil autem est necesse admonere huiusmodi Tetrachordon aliud esse à Lyra Mercurij, quam scilicet vt constitisse ex quatuor chordis memorant, sic addunt extremas in proportione fuisse dupla, creasséque Diapason, prima quippe exsistente vt 12. secunda vt 9. tertia vt 8.quarta vt 6. Quo pacto se olim habuisse maximã Harmoniam est iam antè dictum.

Quia verò potest Diatessaron aut ex Hemitonio maiore, tono maiore, & tono minore componi; aut ex Hemitonio maiore, Hemitonio minore, & semiditono, aut ex Diesi maiore,Diesi minore,ac Ditono; heinc fit, vt tria soleant Harmoniæ genera distingui, *Diatonicum* nempe, *Chromaticum*, & *Enharmonicum*.

Videlicet Diatonicum est, quod primo modo, idque ascendendo à graui ad acutum procedit; cùm descendendo ab acuto ad grauem opposité procedat, hoc est per tonum minorem, tonum maiorem, & Hemitonium maius. Videtur autem Diatonicum dici quòd progrediatur per integros tonos.

Chromaticum autem quod secundo modo idque ascendendo, cùm descendendo procedat opposito, putà per semiditonum Hemitonium minus, Hemitonium maius. Fortè autem Chromaticum, seu coloratum dictum est à speciali notarum chordas exprimentium colore.

Enharmonicum denique, quod tertio, idque ascendendo,cùm descendendo opposito, videlicet per Ditonum, Diesin minorem, & Diesin maiorem procedat. Fortè autem est Enharmonicum dictum ob Diesin minorem idcircò vocatam Enharmonicam, quòd sit minimum interuallum, atque idcircò, quasi principium à quo iniri Harmonia potest.

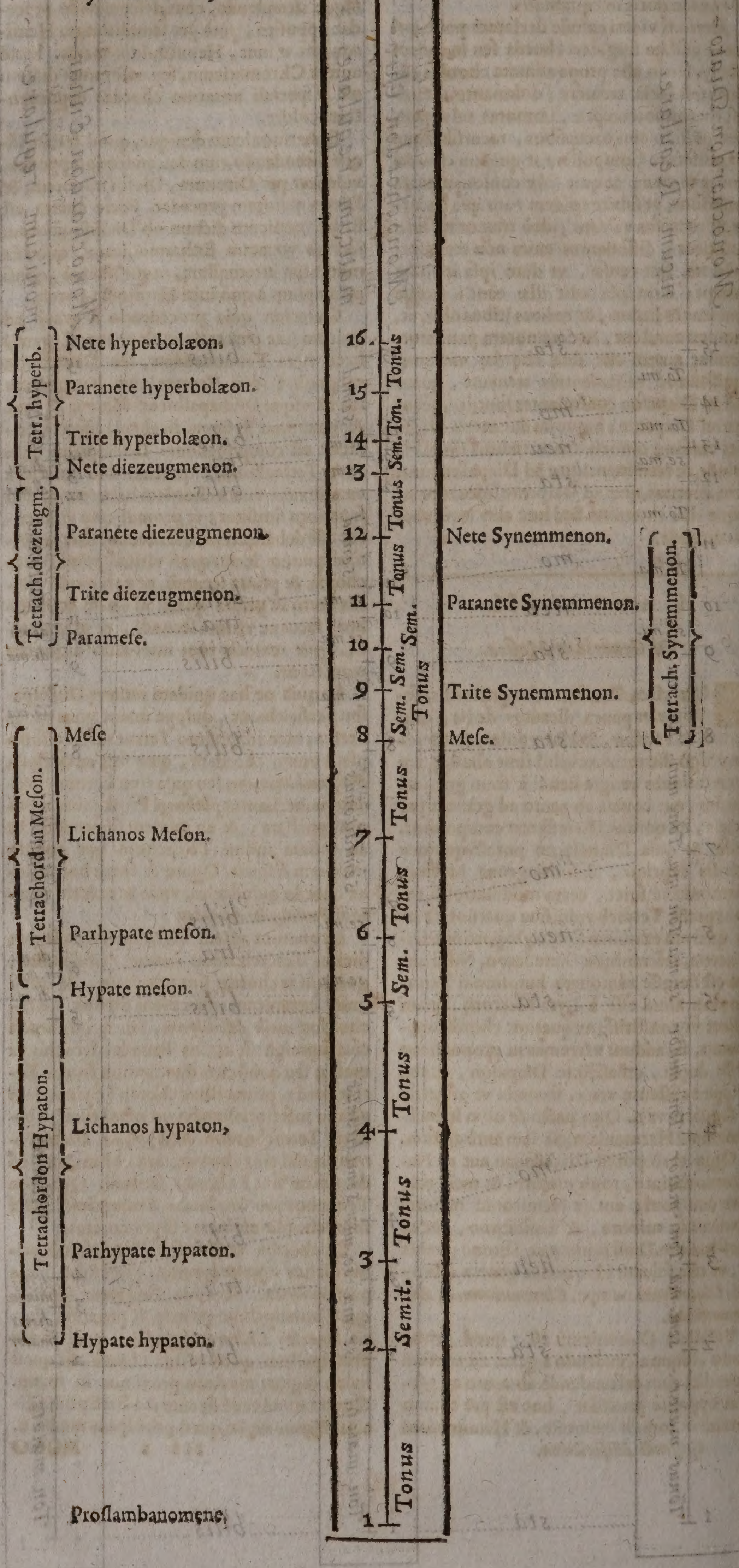
Cæterùm quia procedendo à graui ad acutum (ac pari ratione ab acuto ad grauẽ) licet vltra Tetrachordon, seu Diatessaron progredi: ideò Veteres cùm harmoniam suã ad vsque Disdiapason extẽderent (quam & maximum Systema dicebant) effecere primùm ad componendum Disdiapason quatuor Tetrachorda, quorum duo inferiora communem vnam chordam haberent,& duo superiora similiter; vt proinde cùm viderentur esse debere chordæ sexdecim, forent tantùm quatuordecim quasi vltima primi Tetrachordi, & prima secundi, ac pari modo vltima tertij & prima quarti in vnam coëuntibus; secus ac vltima secundi, & prima tertij, quæ maioris toni interuallo disjunctæ manserunt.

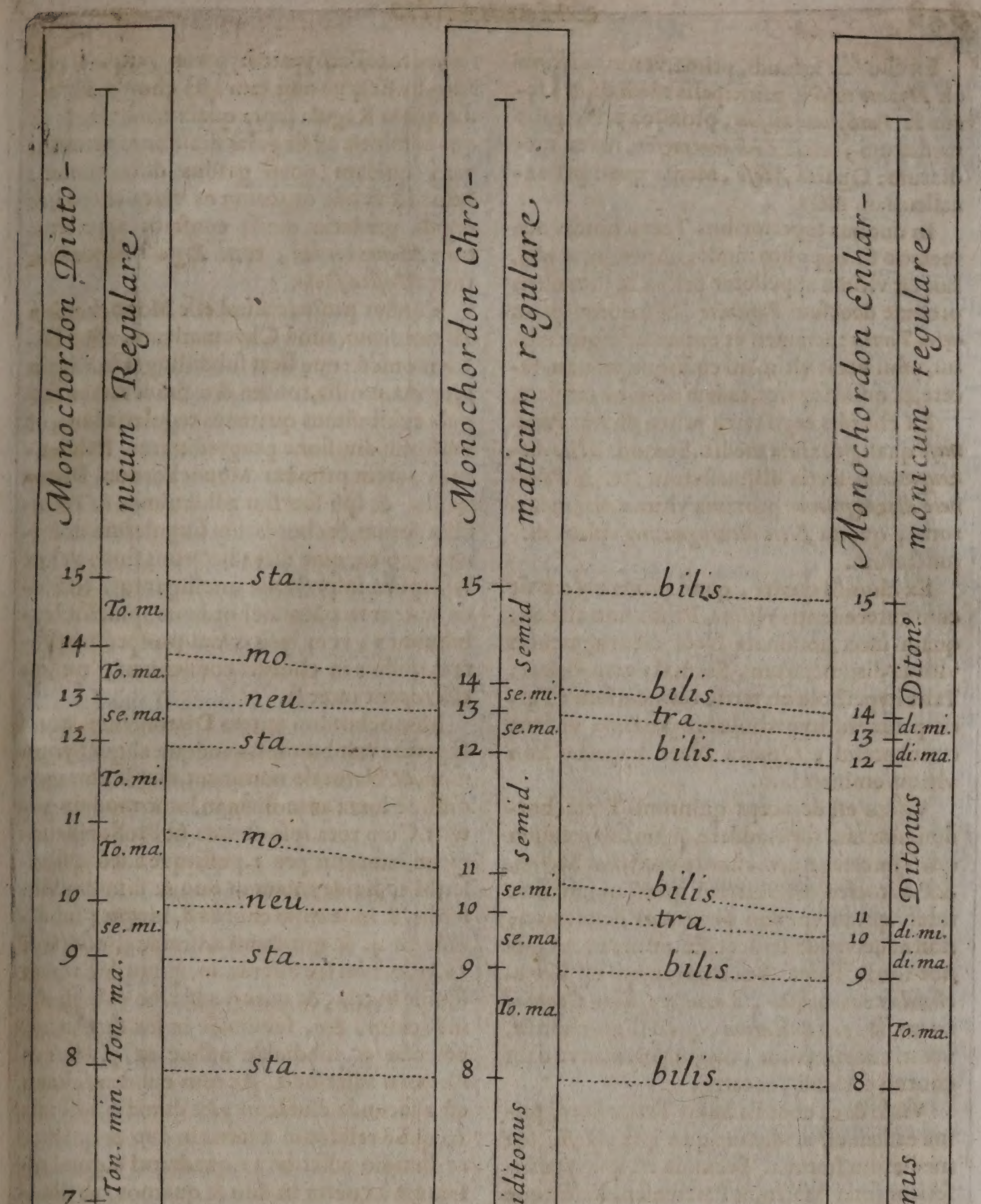
Et quia ne hac quidem ratione Disdiapason perficiebatur, quippe maior vnus tonus deerat; ideò sub infimo Tetrachordo assumpsere vnam chordam, quæ fuit ea de causa *Proslambanomene*; seu quia soni harum chordarum dicebantur *phthongi* Proslambanomenos appellata; & eo quidem interuallo, vt ab infima infimi Tetrachordi per tonum maiorem distaret. Quare & fuere hac ratione chordæ quindecim, vnde & exstitit vocatum *Pentekædecachordon*.

Ex quatuor autem Tetrachordis,infimum dicitur Tetrachordon ὑπάτων *Principalium*; quòd illius chordæ sint præcipuæ, & quasi bases cæterarum; succedens dicitur Tetrachordon μέσων *Mediarum*, seu quòd chorda eius suprema sit totius Pentekædecachordi media; seu quòd cùm duo tantùm forent Tetrachorda, prima illius chorda (eadem cum vltima inferioris)media omnium foret. Tertium Tetrachordon διεζευγμένων *Disjunctarum*; quòd eius chordæ, non cohæreant, sed disjunctæ sint à chordis secundi. Quartum Tetrachordon ὑπερβολαίων *Eminentium*, quòd illius chordæ emineant supra cæteras.

Ex chordis verò infimi Tetrachordi prima dicitur *Hypate hypaton*, quasi Principalis principalium. Secunda *Parhypate hypaton*, quasi principalium principali proxima. Tertia λίχανος *Lichanos hypaton*, quasi index principalium, quòd vicina vltimæ, sit quasi index digitus maximo proximus in manu. Quarta,quòd eadẽ sit cùm mediarũ prima dicitur *Hypate meson*,quasi principalis mediarũ.

MONOCHORDON DIATONICVM
Syntonum, siue Naturale.

Monochordon Diatonicum Regulare
Monochordon Chromaticum regulare
Monochordon Enharmonicum regulare
sta
mo
neu
bilis
tra
Tonus maior
Ton. maior
sem. ma.
Ton. minor
se. ma.
Ton. min.
Ton. ma.
To. mi.
To. ma.
se. mi.
se. ma.
Semiditonus
semid.
semid
Ditonus
Diton?
di. mi.
di. ma.
diesis minor
diesis maior

Ex chordis ſecundi, prima, vt mox dictum eſt *Hypate meſon*, principalis mediarum ; ſecunda *Parhypate meſon* , proxima principalis mediarum ; tertia *Lichanos meſon*, index mediarum : Quarta *Meſe* , Media quaſi per excellentiam dicta.

In duobus ſuperioribus Tetrachordis numeratio fit oppoſito modo; ita nempe vt νήτη, hoc eſt vltima appelletur prima,& ſuccedens proinde deorſum *Paranete* , & ſequens ipſam τρίτη *Tertia* : attamen vt eadem ſerie procedatur, nihil vetat vltimam cuiuſque primam facere,& quod ſuperet, eadem nomina retinere.

Ex chordis ergo tertij prima dicitur *Parameſe* quaſi proxima mediæ. Secunda *Trite diezeugmenon*, tertia disjunctarum ; tertia *Paranete diezeugmenon* proxima vltimæ disjunctarum ; quarta *Nete diezeugmenon* vltima disjunctarum.

Ex chordis quarti , quod prima eadem ſit cum antecedentis vltima, Prima non alia eſt, quàm mox nominata Nete diezeugmenon vltima disjunctarum , Secunda verò dicitur, Trite hyperbolæon tertia eminentium : Tertia paranete hyperbolæon proxima vltimæ eminentium ; Quarta Nete hyperbolæon vltima eminentium.

Viſum eſt deinceps quintum Tetrachordon non tam ſuperaddere, quàm ſub medium quaſi intertexere, vt chorda vna inter Meſen, & Parameſen collocaretur, quæ Tonum illeic interceptum in duo partiretur hemitonia ; non aduertendo ſcilicet ille-ne maior, an minor tonus foret. Vocatum autem eſt *Tetrachordon* συνημμένων , ἢ συνεζευγμένων *Coaptatarum*, ſeu *conjunctarum* , quòd illius chordæ, veluti coaptarentur , conjungerenturve cum chordis ſecundi , ac tertij.

Vnde & ex chordis huius Tetrachordi prima eadem eſt ac dicitur quæ ipſa *Meſe* , ſeu mediarum ſumma. Secunda eſt ipſa quæ inſeritur inter Meſen,& Parameſen, dicitúrque *Trite Synemmenon* conjunctarum tertia quaſi nempe numeratione vt in tertio , & quarto Tetrachordis facta. Tertia, eorumdem inſtar *Paranete Synemmenon* proxima vltimę cõjunctarum dicitur , & quarta *Nete Synemmenon* vltima conjunctarum. Cúmque à plæriſque Paranete Synemmenon eadem habeatur cum Trite diezeugmenon ; & Nete ſynemmenon eadem cum Paranete diezeugmemon. Sicque huiuſce Tetrachordi vna tantum chorda ſit propria,& ex quinque Tetrachordis non fiat ampliùs, quàm Heckædecachordon; non deſunt tamen qui alteram, ac etiam qui vtramque quaſi diſtinctas habeant; vnde & alij Heptakædecachordon , alij Octokædecachordon diſtinguunt.

Cùm exhibendis porrò hiſce Tetrachordis neceſſariæ viderentur chordæ minimùm quindecim,& cum aſſumpta ſexdecim; nihilominus moris eſt vnam quampiam chordam ita diuidi , vt ſingulis eius diuiſionibus totidem chordas referentibus & Tetrachorda & chordæ omnes per eam ſolam repræſententur. Nimirum, quaſi tota chorda ſit Proſlambanomenos, reſiduum chordæ à proxima diuiſione eſt Hypate hypaton ; reſiduum à ſuccedente Parhypate hypaton , atque ita de reliquis. Et quia non tam ipſa chorda diuiditur, quàm Regula ſupra quam tenditur, & in qua adhibitis ad ſingulas diuiſiones neruulis, varij quidam quaſi gradus diſcernuntur : heinc fit vt tale organum ex vnica chorda,& regula gradatim diuiſa conſtans appelletur tum *Monochordon* , tum *Regula harmonica*, tum *Muſica ſcala*.

Conſtat proinde aliud eſſe Monochordon Diatonicum, aliud Chromaticum, aliud Enharmonicũ : quę licet ſubdiſtingui ſoleant in ſyntona, mollia, toniæa,&c. abũdè tamen ſingula exhibuimus quatenus regularia ſunt, ac vniformi diuiſione progrediuntur. Exhibuimus autem primùm Monochordon Diatonicum, & ipſi ſeorſim adhibuimus & Tetrachordorum,& chordarum ſingularum nomina ; quo ea, quæ dicta hactenus ſunt, vel ex ſola ipſius inſpectione intelligantur. Subinde autem tria Monochorda conjunctim exhibuimus ; vt ex ipſo etiam proſpectu appareat quibus in chordis conueniant , quibus diſcrepent inter ſe.

Monochordon autem Diatonicum, quod ſuperiùs exhibuimus, quodque aliqui Syntonum, & Naturale nominant, diuidi commodiſſimè iuxta ante-dicta in hunc modum poterit. Cùm tota ipſa chorda ſit Proſlambanomene, habeatur pro 1. poſſitque adeò ipſi adſcribi 1. diuide totam in duo & dimidio adſcribe. 8. inde enim chorda 8. incipit ; ſubdiuide in 4. & quadranti adſcribe 4. dodranti 16. inde enim hæ chordæ incipiunt. Sic totam diuide in tria , & trienti adſcribe 5. beſſi 13. inde enim , &c. ſubdiuide in ſex & ſextanti adſcribe 3. ſubdiuide adhuc in 9. & nonæ parti adſcribe 2. Ac tum quod reſiduum eſt à ſecunda diuide in 2.& dimidio adſcribe 10. quod reſiduum à tertia in duo & quatuor ac dimidio adſcribe 11. quadranti 6. quod reſiduum à quarta in duo & quatuor ; ac dimidio adſcribe 12. quadranti 7. quod reſiduum à ſexta in duo, & quatuor, ac dimidio adſcribe 14. quadranti 9. quod reſiduum à ſeptima in duo, & dimidio adſcribe 15. ſicque negotium confectum erit.

Quod ſpectat verò ad tria Monochorda vno proſpectu exhibita; diuiſio primùm Diatonici ipſa eadem eſt, quæ eſt mox deſcripta; niſi quòd nona chorda tonum inter Meſen, & Parameſen diuidens prætermittitur ; adeò proinde, vt decima fiat nona, vndecima decima, ac ita deinceps , quovſque decima ſexta, ſit decima quinta. Scilicet tam hoc Monochordon , quàm duo reliqua exhibentur ſolùm Pentehædecachorda.

Chromatici diuiſio difficilis non eſt ; nam primùm chordæ illius 1.2.3.5.6.8.9.10.12.13. 15. eædem ſunt cum chordis Diatonici : Vt habeas autem cæteras ; diuide totam chordam in parteis quinque ; & pars vna dabit chordam 4. duæ dabunt 7. tres 11. Reſiduum autem à ſeptima diuide in duo, & dimidium dabit 14.

Pari autem ratione circa Enharmonicum, imprimis chordæ illius 1.2.5.8.9.12. 15. eædem ſunt cum chordis Diatonici ; imò & 4.

eadem

eadem est cum 3. & 7. eadem cum 6. & 11. eadem cum 10.& 14.eadem cum 13. Ad cæteras quod attinet,Residuum à secunda diuide in 25.& vna vigesima-quinta dabit 3. Residuum à tertia in duo, & quatuor ac dimidium dabit 10. quadrans 6. Residuum à sexta in duo; & dimidium dabit 13.

Cùm soleant verò chordæ in Stabileis, Mobileis,& Neutras distingui & Stabiles dicantur eæ,quæ in omnibus Monochordis eædem sunt, parémve locum obtinent: Mobiles, quæ in singulis diuersæ sunt, siue locum mutant; Neutræ quæ in duobus eædem,siue pari in loco sunt; constat vel ex iis,quæ Monochordis interscripsimus, Stabileis esse 1.2. 5.8.9.12. 15. Mobileis 4.7.11.14. Neutras 3. 6.10.& 13.

Constabit etiam attendenti in Diatonico quidē Monochordo reperiri Diapason octies; quater scilicet inter chordas stabileis, bis inter mobileis, bis inter neutras, Diapente verò septies; ter inter stabileis,semel inter mobileis, semel inter neutras; bis inter neutras & mobileis,Diatessaron denique octies;quater inter stabileis; bis inter mobileis, bis inter neutras. In Chromatico autem, & Enharmonico Monochordis, reperiri quidem tam Diapason, quàm Diatessaron octies,perinde ac in Diatonico; at Diapente reperiri ter solùm, idque inter stabileis chordas.

Ac huiusmodi quidem fuisse Genera harmoniç apud Veteres intelligimus.Iamdudum verò est ex quo solùm Diatonicum est in vsu: nisi quod interdum semitonium minus, ex Chromatico, seu Diesis major ex Enharmonico; ac interdum quoque Diesis minor ex Enharmonico vsurpatur; & in Diatonicum interseritur: Quo pacto videtur Genus Diatonicum ex additione, mistionéve tam Chromatici quàm Enharmonici compleri; nempe cùm in ipsum transfertur, quod cæterorum proprium est.

Id autem fit,cùm Musicæ notæ insigniuntur aut quatuor huiuscemodi decussatis virgulis ✕ aut duabus huiuscemodi X.Videlicet cùm Practici existiment integrum Tonum componi ex nouem commatibus, reputant quoque maius Hemitonium componi ex quinque; & tum tribuunt quatuor reliqua minori hemitonio, seu Diesi maiori; tum Diesin maiorem dimidio minuentes, tribuimus Diesi minori duo.

Sequitur itaque, vt de Monochordo, scaláve harmonica Recentiorum dicamus,quam *Guido Aretinus* Benedictinus Monachus ante annos sexcentos inuexit. Id in eo ab antiquis differt,quod ex chordis non 15.16.17.aut 18. sed ex 22. constet; ac Systema sit maximum, quod non solùm Disdiapason, sed maius etiam Hexachordon supra ipsam exhibeat. Illa aliunde ex quatuor aut quinque Tetrachordis concinnabantur; istud ex Hexachordis septem. Chordæ illorum exprimebantur nominibus Græcis, Proslambanomene, Hypate hypaton, &c. Chordæ istius Latinis literis A,B,C,D,E,F,G,cum adhibitis voculis, Vt,re,mi,fa,sol,la, quæ fuere syllabæ initiales hemistichiorum noti illius primi ex hymno S. Ioannis tristichi, quod per id tempus sic canebatur, vt syllabæ illæ efferrentur phthongis Hexachordi serie procedentibus, ac medium quidem occupante Hemitonio.

VT queant laxis REsonare fibris
MIra gestorum, FAmuli tuorum;
SOLue polluti LAbij reatum.

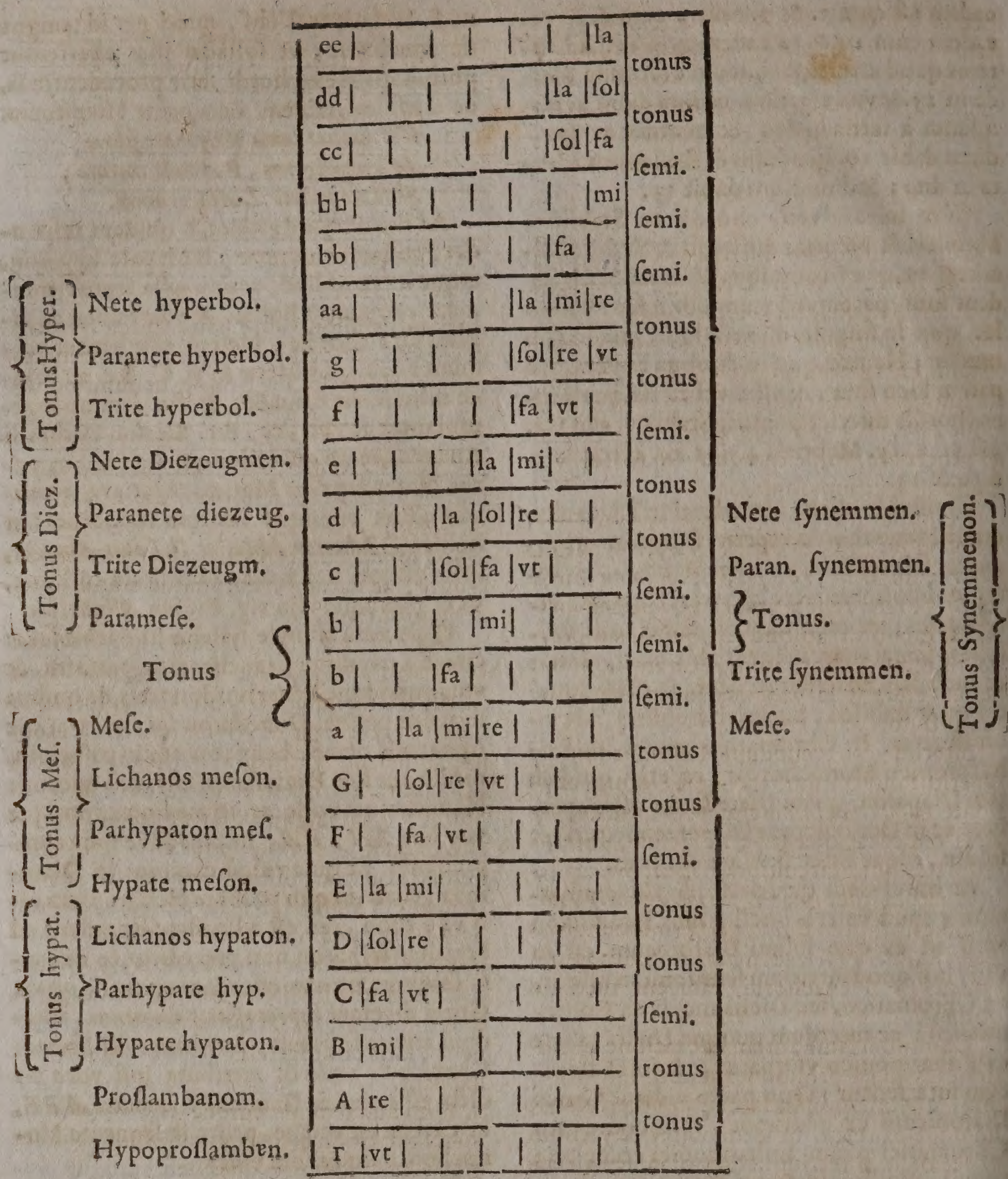
Ad literas quod attinet,A quidem respondet Proslambanomene, B Hypate hypaton, atque ita ex ordine; verùm quia septem duntaxat vsurpantur literæ, & duæ tamen ac viginti sunt chordæ; idcircò adhibentur primùm maiusculæ literæ A, B, C, &c. ac deinde minusculæ a,b,c,&c. & istæ demum ingeminantur aa, bb, cc, &c. Sic non mirum si Anagrammate qui ludunt,in nominibus variis Notas sex illas Musicas reperiant, quemadmodum cuiusque illorum Monachorum nomen *F.Saluator Mile*, & *F.Louis Almerat*, ipsas demptâ nullâ,aut additâ literâ continet, vt & plæraque alia v.g. *Folium Astrale*,&c.

Quia verò aliunde syllabæ illæ senæ senis chordis cuiusque hexachordi respondent, & vnumquodque hexachordon treis,de quibus dicemus posteà, Diatessaron species continet (quatenus nempe hemitonium in principio, medio,aut fine Diatessaron est) ideò oportuit Hemitonium collocari in medio;exprimíque vocibus *MI*, *FA*, interuallóve ipsis comprehenso. Et quia vulgò canimus in Diatonico genere,in quo primum Hemitonium nisi vno tono, qui est à Proslambanomene ad Hypaten hypaton,non præceditur,ea de causa subsumere vnam chordam oportuit,quam Græci dicerent *hypoproslambanomenen*, Guidoni autem satis fuit, attribuere illi literam Græcam Γ. vnde & attributa ipsi voce *Vt* dicta est 1.chorda Gamma *Vt*,secunda *A RE*, ac cæteræ ex ordine, prout in sequente Monochordo expressum vides.

Præterea autem, quod Tetrachorda antiqua apposita sunt;idcircò factum,vt planiùs constet ad quasnam Recentiorum chordas antiquorum chordæ reuocari possint; tum vt statim pateat quid sit inter hoc & antiqua Monochorda discriminis; ac inter cætera obseruetur tum esse quinque chordas super-additas, tum vnam infernè subsumptam,ac intelligatur hexachordon esse, quo Systema hoc excedit antiquum.

Id verò notandum omnia Hexachorda incipere semper ab aliqua vna harum literarum F, G, C, ac idcircò agnosci solùm treis quasi radices, seu *Claueis*, vt appellant Cantus, quas & vocant Clauim F fa, vt, Clauim G sol, re, vt, Clauim C sol, fa, vt, (scilicet vnaquæque effertur vna cum litera, nunc per vnam, nunc per duas, nunc per treis huiusmodi voces, provt habentur in schemate.)

Et quia incipiendo à chorda F fa,vt,chorda b fa,mi, exhibitura erat Fa,quod cum mi, ipsius A la mi re crearet Hemitonium; incipiendo autem à chorda G sol re vt, eadem chorda b fa,mi, exhibitura erat mi,quæ cum mi,ipsius A la mi re,crearet tonum integrum; eapropter oportuit chordam b fa, mi,in duas diuidere, quarum prior cum b rotundo sic exprimeretur, b fa: posterior cum quadrato

sic ♮ mi. Dici autem solet, illud b molle, hoc verò ♮ durum, partim ob figuram quòd rotunda leuior, & quadrata asperior sit; partim ob cantum, quòd mollius sit per Hemitonium, quàm per tonum procedere.

Hac proinde ratione Clauis F fa, vt, dicitur vulgò Clauis B mollis; & Clauis G sol, re, vt, Clauis B quadrati, seu duri; Clauis autem C sol, fa, vt, dici solet clauis naturæ; idque cùm sit media, siue mauis neutra inter alias duas. Et certè Hexachordon incipiens à C sol, fa, vt, deprehenditur semper inter Hexachorda à G sol, re, vt, & F fa, vt, medium; ac id vtrique commodi præstat, vt cùm transiri ab altero in alterum non valeat, transitio tamen tam ex vno, quàm ex alio in ipsum C sol, fa, vt; & ex ipso C sol, fa, vt, tam in vnum, quàm in aliud fiat.

Quod vides autem ad dextram Monochordi interuallum ex b fa, in ♮ mi, maiore Hemitonio designari, cùm heinc inde, & alibi cætera interualla minora designentur Hemitoniis minoribus, maiora æqualibus tonis: id ex Guidone, aliisque ipsum sequutis desumptum est; quatenus antiquorum instar minorem tonum non agnoscentes non potuere Diatessaron seu Quartam compositam habere ex duobus tonis & maiore Hemitonio, verùm ex minore duntaxat; & cùm reputarent tamen tonum integrum componi ex duobus Hemitoniis, cuiusmodi Apotomen esse, & Leimma antè diximus; ideò vt interuallum à b fa in ♮ mi tonum, tam cum antecedente, quàm cum insequente Hemitonio minore conflaret, censuere ipsum esse Hemitonium maius.

Prætermittendum verò non est, cùm superioribus sæculis huiuscemodi Systema chordarum viginti duarum (aut etiam viginti, contrahendo in vnum b fa, & ♮ mi) sic monstraretur tyronibus vt singulis apicibus flexurisque digitorum singulæ chordæ assignarentur; vnde & Systema fuit vocatum *Manus*, & vulgò etiam *Gamma* (propter primam chordam dictam Gamma Vt,) itémque Alphabetum praxeos. Nupero hoc tamen fuisse vt solerter; ita commodè excogitatum Hexachordon triplex cum literis septem semel appositis, in quod totum sit Systema contractum, quodque etiam *Manus* illius imitatione cui substituta est, appelletur.

Res ita se habet, vt videre licet in insequente schemate, in quo literæ eædem sunt, ac nihil aliud, quàm F deductum ex supremo loco

loco in infimum eſt. Id autem factum, vt tranſponendo voces *Fa, vt*, in *Vt fa*, Clauis B mollis inde incipiens radix fieret primi Hexachordi, quod vt deinceps procederet, commutatę etiam ſunt ſequentium duarum chordarum voces, haberi enim vides non G ſol, re, vt; ſed G re, ſol, vt; & non A la, mi, re, ſed A mi, la, re.

E		mi	la
D	la	re	ſol
C	ſol	vt	fa
B	fa		mi
A	mi	la	re
G	re	ſol	vt
F	vt	fa	

Cùm inſequens autem chorda *G re, ſol, vt*, ſit Clauis B duri ſeu quadrati, vides ab ipſa commodè incipere tertium Hexachordon (relictâ ſub *Vt* vacua cellulâ è regione *F vt, fa,*) ac vt id poſſet procedere, fuiſſe quoque tranſpoſitas trium ſupremarum chordarum voces, videlicet *C ſol, fa, vt*, in *C ſol, vt, fa*; *D la, ſol, re*, in *D la, re, ſol*, & *E la mi*, in *E mi, la*, (vacua relicta areolâ ad verticem primi Hexachordi) abſque eo, quòd tranſpoſitio huiuſmodi chordarum naturam immutet: neque enim vlla vox quæ eſſet b mollis, euaſit b duri, aut contrà.

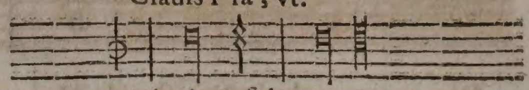
Interim verò ſecundum Hexachordum ſic reperitur diſpoſitum, vt Claui Naturæ exſiſtente *C ſol, vt, fa*, incipiat ab ipſius *Vt*, & treis chordas, quæ ſupernè deſunt, infernè ſuppletas quaſi circuitione habeat (vacuâ relictâ areolâ inter ipſas *B fa, mi*, voces.) Vnde & tametſi chorda *C ſol, vt, fa*, inter chordas *F vt, fa*, & *G re ſol, vt*, media non ſit; ipſum tamen *Vt* Hexachordi radicem medium obtinet.

Commodiſſimè autem hac ratione tranſitiones fiunt ex primo Hexachordo in ſecundum, & viciſſim ex ſecundo in primum; itémque ex tertio in ſecundum, & viciſſim ex ſecundo in tertium. Quoniam ſeu aſcendere oporteat, commodè tranſitur ex *ſol*, primi in *re* ſecundi, & ex *fa* ſecundi in *re* primi; neque ſecus ex *fa* tertij in *re* ſecundi, & ex *ſol* ſecundi in *re* tertij; ſeu deſcendere, commodè tranſitur ex *fa* primi in *la* ſecundi, & ex *mi* ſecundi in *la* primi; neque ſecus ex *mi* tertij in *la* ſecundi, & ex *fa* ſecundi in *la* tertij, ſed res apud tyrones trita.

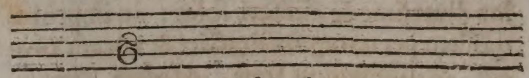
Non eſt verò etiam id prætermittendum, quòd cùm antiqui ſuis cantilenis duos quoſdam ordines characterum ſuperſcriberent, vnum eorum, quibus chordæ ſyllabis quibuſque efferendis deſtinatæ deſignarentur; alterum eorum quibus tempora in eiſdem ſingulis efferendis inſumenda; fuiſſe deinceps artificium eidem muneri præſtando longè facilius excogitatum.

Nam quod ſpectat quidem ad chordas, quibus cantus acuties grauitáſve deſignetur; nihil aliud, quàm quinque lineæ cantilenæ ſuperducuntur, ac vni illarum præfigitur character vnius trium Clauium, vt ea quaſi chorda determinata habita cæteræ ſurſùm, deorſúmque pro ſuo quæque ordine partim in interuallis, partim in lineis diſpoſitæ intelligantur. Sunt autem characteres Clauium huiuſcemodi

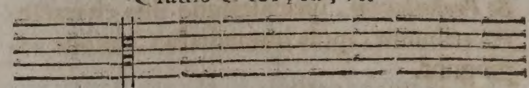
Clauis F fa, vt.

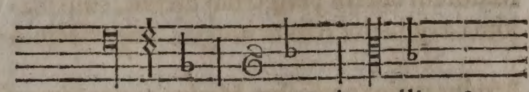
Clauis G ſol, re, vt.

Clauis C ſol, fa, vt.

Apponitur aliquando Claui, & ſua quidem in chorda, hoc eſt ſua in linea, ſuóve interuallo character b, ſiue b molle in hunc modū;

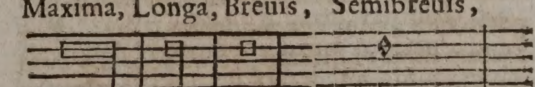

indicat autem Hexachorda b mollis, & naturæ, eorúmque tranſitiones vſurpandas eſſe. Quod ſi nullum ſit, indicio eſt hexachorda b duri, ac naturæ, eorúmque tranſitiones debere vſurpari.

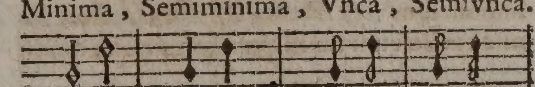
Ac ne mirere, cur tam paucæ adhibeantur lineæ, quippe quæ vna cum interuallis ac ſpatiis etiam, imò & lineolis ſuprà, infráque additis complectendo Syſtemati chordarum non ſufficiant; ſcito, dum quiſpiam ſolus canit, abundè ſatis eſſe chordarum; & dum plures ſimul concinunt ſatis quoque abundè eſſe ſingulis, quatenus totius chordarum Syſtematis quatuor diſtingui partes ſolent, vna Ima, altera Summa, duæ intermediæ, quarum quæ eſt prope imam *Tenor* dicitur, quæ prope ſummam *Altus*, ſupple cantus; & Claues iis tribuuntur lineis, vt tam qui imam, quàm qui ſummam, quàm qui cæteras parteis tenent, ſatis chordarum, quibus excurrant, habeant.

Quod ad tempus cuique efferendæ inſumendum ſpectat; excogitatæ ſunt primùm octo notæ, figurævæ, quas heic cum ſuis nominibus expreſſas habes

Maxima, Longa, Breuis, Semibreuis,

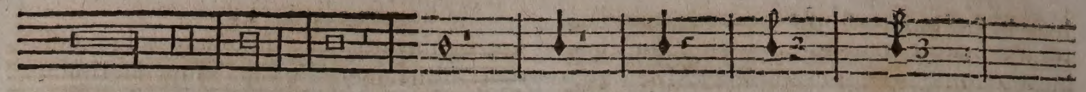

Minima, Semiminima, Vnca, Semivnca.

Harum autem notarum valor ita ſe vt plurimùm habet, vt quæque antecedens æquiualeat duabus proximè conſequentibus, vt vna maxima duabus longis, vna longa duabus breuibus, &c. Et quia ſemibreuis eſt aſſumpta, cuius valor ſit vna nuncupata, *Tactio*, percuſſióve, ſiue menſura, quæ vnam manus, θεσιν, ϰ̀ αρσιν, h. e. *demiſſionem, euectionémque*, duáſve motiones continet; ideò fit, vt Maximæ valor Tactiones ſint octo, Longæ quatuor, Breuis duæ; & contrà vt ad vnam Tactionem requirantur duæ minimæ, quatuor ſemiminimæ, octo vncæ, ſexdecim ſemivncæ. Cúmque idem valor ſoleat exprimi iiſdem lineolis, interductibúſve, quæ ſignificant intermoria, pausáſve, quibus aliquando à cantu interquieſcitur; idcircò ecce eaſdem notas pro valore per intermoria.

Dico

Dico autem vt plurimùm; ſiquidem is valor diuerſimodè alterari ſolet: ac imprimis quidem per eos,quos Practici & vocant *Gradus*, & diſtinguunt treis, *Modum*, *Tempus*, & *Prolationem*, ſpecialeíſque illis characteres tribuunt, quos immediatè Clauibus adjungunt.

Et Modum quidem maiorem, aut minorem faciunt; illum cùm maxima per longas; iſtum, cùm longa per breueis menſuratur. Maiorem autem perfectum dicunt, cùm maxima æquiualet tribus longis; imperfectum cum duabus ſolùm; qui idem valor communis eſt. Et minorem perfectum cum longa tribus breuibus, minorem, cùm duabus breuibus, qui itidem valor eſt communis. Character autem Maioris perfecti ſunt ternæ lineolæ, tria inter lineas interualla comprehendentes, aliquando etiam ſolùm duo; imperfecti binæ comprehendentes etiam interualla vel tria, vel duo. Minoris perfecti linea vnica interualla comprehendens tria; Imperfecti etiam vnica comprehendens duo; ad iſtum videlicet modum

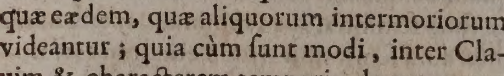
Modus maior perfectus, Modus maior imperfect. Modus minor perfectus, Modus min. imperf.

Neque te moueat, quod heic lineolæ aliquæ eædem, quæ aliquorum intermoriorum videantur; quia cùm ſunt modi, inter Clauim & characterem temporis de quo mox dicendum, ducuntur, cùm intermoria, poſt eum characterem, Vnde & cùm anteponuntur, dicuntur *Indiciales* ſolùm, quia nihil aliud quàm indicant modum; cùm poſtponuntur, etiam *Eſſentiales*, quia ad cantum prætereà ſpectant.

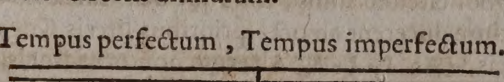
Tempus vocant menſuram breuis per ſemibreueis, ipsúmque aut perfectum, cùm vna breuis æquiualet tribus ſemibreuibus; eſtque illius character circellus; aut perfectum, cùm duabus ſolùm, eſtque illius character circelli dimidium.

Tempus perfectum, Tempus imperfectum.

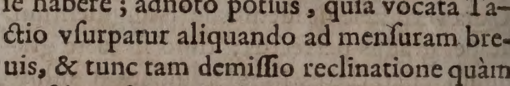
Prolationem denique dicunt menſuram Semibreuis per minimas, ipsámque adhuc aut perfectam, cùm vna æquiualet tribus, charactere illius exſiſtente pari circello, ſed cum puncto in medio, aut imperfectam, cùm ſolùm duabus, exſiſtente illius charactere ſemicircello cum ſimili puncto in hunc modũ

Prolatio perfecta, Prolatio imperfecta.

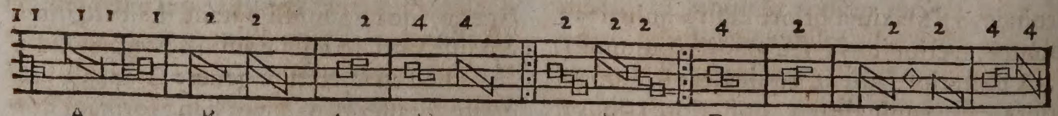
Vt prætercam autem omnes iſtos gradus eſſe interdum ſimul in cantu perfectos, interdum ſimul imperfectos, interdum mixtim ſe habere; adnoto potiùs, quia vocata Tactio vſurpatur aliquando ad menſuram breuis, & tunc tam demiſſio reclinatione quàm euectio reſtitutione manus veluti ingeminatur, & quaſi quadruplex motio fit; idcircò ſpecialem eius characterem haberi circellum cum tranſuerſa deorſum linea: Dici autem ſolet Tactio iſta maior; cùm minor nempe ſit communis, ſeu ſimplex quæ ſemibreui competit, cuiuſque character eſt ſemicircellus cum ſimili linea

Tactio maior. Tactio minor.

Eſt verò & alia Tactionis ſpecies, quam *proportionatam* appellant, ac potiſſimum quæ hemiolia, aut ſeſqui-altera, & vulgò *Tripla* dicitur, conſtans ſcilicet motionibus tribus, vt puta demiſſione manus, reclinatione eiuſdem, & facta ſimul reſtitutione, euectionéque; vnde & illius character eſt 3. aut $\frac{3}{1}$. Sed de ea ſtatim pòſt dicendum.

Addo priùs fieri prætereà notarum alterationem aut colligatione mutua, aut punctis adhibitis, aut colore variato. Et quod ſpectat quidem ad colligationes, ſiue ligaturas eæ fieri hiſce modis ſolent.

Regulæ autem ſunt, pro nota quidem prima, vt ſi caudata ſit, eiúſque cauda ſpectet ſurſum, vt in exemplis A, tunc tam ipſa, quàm inſequens, ſeu obliquè ſe ſeu quadratè habeant, pro ſemibreuibus ſeu vna tactione menſuratis habeantur. Sin canda ſpectet deorſum, vt in exemplis B, tunc prima habeatur pro breui, æquiualénſve duabus tactionibus, ac ſimiliter ſi cauda deſtituatur, & inſequens ſurſum procedat, vt in exemplo C, cæterùm ſi candata non ſit, & ſequens deorſum vergat vt in exemplis D tunc æquiualet vni longæ, ſeu tactionibus quatuor.

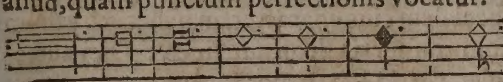
Pro media autem, vt ſiue illa ſit vna, ſiue multiplex, veluti in exemplis E, æquiualeat ſemper vni breui, ſiue duabus tactionibus.

Pro vltima, vt ſi deorſum procedat, & quadrata ſit, æquiualeat longæ ſeu tactionibus 4. vt in exemplo F: ſi obliqua æquiualeat ſolùm breui ſeu tactionibus duabus, vt in

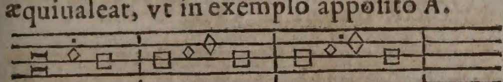
in exemplo G. Si denique ſurſum præcedenti ſit, æquiualeat etiam ſolùm breui, ſiue duabus tactionibus vt in exemplo H. Si denique caudata ſit, vt in exemplis I, æquiualeat longæ, ſeu tactionibus quatuor.

Ad puncta quod attinet; nihil neceſſe eſt dicere de iis, quæ accidentalia dicuntur, cuiuſmodi ſemicircello aut ſurſum aut deorſum conuerſo inſcribuntur, ad deſignandum ceſſationem, coitionémve canentium; aut interferuntur duabus lineolis, ſuperſcribunturve S literæ ad deſignandum repetitionem partis cantilenæ, quæ præceſſerit, & ſi quæ alia ſimilia ſunt: dicendum dumtaxat de iis, quæ eſſentialia nominant, quæque tria cùm ſint, vnum accrementi, alterum ſpeciatim alterationis; tertium diuiſionis, aut imperfectionis *punctum* dicitur.

Accrementi punctum eſt, quod ad dextram notæ appoſitum dimidium valoris ipſius illi ſuperaddit, quo proinde modo nota maxima valet tactionibus 12. longa 6. maxima 3. breuis $1\frac{1}{2}$. minima $\frac{3}{4}$. ſemiminima $\frac{3}{8}$. vnca $\frac{3}{16}$. Quia verò heic fit idem valoris augmentum, ac per gradus perfectos; tunc ſi fortè graduum characteres ſimul adhibentur nihilo propterea valor auctior fit; eóque caſu nihil aliud, quàm punctum perfectionis vocatur.

Alterationis punctum eſt, quod ſuperſcribitur notæ Semibreui, cùm inter duas breueis conſtituitur; ac tum valorem illius duplicat, adeò vt Breui, ſeu duabus tactionibus æquiualeat, vt in exemplo appoſito A.

A B C

Idem porrò, etiam ſine puncto ſuperſcripto aduenit ſequenti ſemibreuium ſi inter duas breueis duæ collocarentur, veluti in exemplo B.

Denique punctum Diuiſionis, ſeu imperfectionis eſt, quod ſupernè pingitur inter duas notas ſimileis; cùm eæ habent antecedentem, ac inſequentem notam maioris valoris. Obſtat videlicet ne valor poſterioris ingeminetur eo modo quo dictum mox eſt; vt patet in exemplo C.

Ad Colorem demum quod ſpectat; Si characteres graduum perfectorum adſint, tum color niger adimit notæ trientem valoris ipſius; ſi imperfectorum, quadrantem. Adeò proinde, vt Maxima priore caſu æquiualeat ſolùm 8. tactionibus, ſeu valoris communis fiat; poſteriore autem æquiualeat 6. Longa priore caſu æquiualeat 4. poſteriore tribus: Breuis priore duabus, poſteriore vni, ac ſemiſſi ſeu tribus minimis. Semibreuis priore vni, poſteriore dodranti vnius ſeu tribus ſemiminimis. Minima priore dimidio vnius, poſteriore tribus vncis.

Quanquam ob difficultatem deligendi fractiones in breuibus, ſemibreuibus, minimis, ac ſemiminimis, vix illarum color niſi in Tactione proportionata, ſeu Tripla variatur, quam etiam Hemioliam & Seſqui-alteram appellari iam diximus.

Cùm huiuſmodi porrò duæ voces eiuſdem ſint ſignificatus, ac idiomate ſolùm differant; nihil tamen aliud inuehunt diſcriminis, quàm quòd in hemiolia omnes characteres ſunt nigri; & quia hoc ipſum Tactionem triplam eſſe indicat, nullus character præponitur; in ſeſqui-altera autem omnes characteres ſunt albi ſeu communes (niſi quòd ad impediendum alterationem, quæ ob concurſum duarum ſimilium interceptarum, vt in exemplo B mox antè allato, contingeret, altera earum denigratur) præfigitur autem character $\frac{3}{2}$.

Præterea autem tam Hemioliam, quàm Seſqui alteram maiorem dici, cùm notæ ſunt breues, & ſemibreues; interpoſitis aliquando minimis; idque ſemibreui exſiſtente communi menſura, hoc eſt valente vnam motionum, quarum in Tactione ſunt tres; cùm & breuis valeat ſolùm earum duas, & minima dimidium vnius. Ac pari ratione tam Hemioliam, quàm Seſqui-alteram minorem dici, cùm notæ ſunt ſemibreues ac minimæ, interpoſitis interdum ſemiminimis (ac etiam in Hemiolia, ob colorem, vncis) idque minima exſiſtente communi menſura, hoc eſt valente trium motionum vnam, cùm ſemibreuis valeat duas, & ſemiminima dimidium vnius. Verùm immorandum in iſtis non eſt.

Importunum fortè non erit heic adnotare quod R. P. Athanaſius Kircherus *in Muſurgia* habet, illic nempe deducit ante tempora Guidonis Aretini Hymnorum cantum expreſſum fuiſſe octo lineis, quibus non item interuallis notæ adſcriberentur, ac tale ſchema ſe reperiſſe Meſſane, cuius vſus fuiſſet à 700. circiter annis, cuiuſque octo lineæ initium ducerent ab octo prioribus literis Græcis, α β γ δ ε ζ η θ. Alterum non octo lineis, ſed duabus ſolùm cum notis tam in ipſis quàm in interuallo & infra multiplicibus, vt ad *Salue Regina.*

Guidonem autem in Aretio Hetruriæ Oppido natum, Monachum Ordinis S. Benedicti, ex hiſce quaſi rudimẽtis inſtituiſſe quem habemus ritum exprimendi cantum per notas inſertas, tum quinque lineis, tum interuallis (facilitatis gratiâ) idque Pompoſæ in Ducatu Ferrariæ tempore Ioannis XX. anno M.XXIV. alij dicunt M.CC.VIII. deſumptis ex Hymno S. Ioannis, vocibus VT, RE, MI, FA, SOL, LA, quæ in progreſſu per Scalam, aut *Manum* quam compoſuit, adhiberentur literæ A B C D E F G, addita initio litera Γ Græca, quâ nonnulli putant indicare illum voluiſſe initialem ſui nominis literam. Aiunt illum hoc characterum genere Graduale primum notaſſe, & Ioannem hanc formam non tantùm probaſſe, ſed & omnibus præferendam ſtatuiſſe. Erant verò etiam Guidoni omnes Notæ vniuſmodi; quare & videtur ſolùm habuiſſe rationem Grauis & Acuti, non item temporis Longi & Breuis: Inuentorem autẽ Notarum, quas iam & habemus Auctorem fuiſſe Ioannem Muriam, aliter *Iean des Murs* Pariſinum 300. circiter pòſt annis.

Porrò Guido necdum contentus hac noua cantandi methodo, inauditam antehac plurium

plurium vocum Symphoniam excogitaſſe dicitur primus (certè nullam ipſius memoriam habemus apud Veteres ; etſi tritum eſt, dum Nautæ,&c. cantant Octaua acutiùs canere quàm iuniores , ac alias quoque inflexiones vocis variare)ac fuit etiam auctor Inſtrumentorum Polyplectrorum, vt ſunt Clauicymala,Clauichordia,&c. cùm priùs nihil tale.

Scala Guidonis componitur ex vocibus grauibus,acutis & ſuperacutis,literas ſcilicet repetendo. Concludit R.Pater nullum exſtare monumentum quod Antiqui Polyodia vſi ſunt, ſed ſola Monodia, hoc eſt vnica voce, niſi quòd hæc Lyræ,Cytharæ, aut Tibiæ accōmodabatur. Quòd enim quatuor illa apud Ptolemeum ἀγωγὴ , pro quatuor vt iam vocant partibus accipiantur,ſunt tantùm variæ vocis affectiones, ac veluti figuræ tropi harmonici , quibus cantus decorem & gratiam acquirebat,quod & deducit,& ſub fine,Quæ verò Boëtius,Ptolemæus,aliíque de Harmonia præter Diapaſon, Diapente, Diateſſaron, & ex hiſce compoſitas, nullam aliam agnoſcerent conſonantiam ; nec enim Ditonos, Semiditonos,Hexachordúmque inter conſonantias vt modo computabant ante Guidonem,& à temporibus D.Gregorij differat,ita notabantur per ſeptem literas A, B, C, D,E, F,G, (quas proinde Guido retinuit,addita Γ, ad componendum Octauam) vt conſtans inter quem tonum,aut ſemitonum foret, ac id ſemper ſeu aſcendendo, ſeu deſcendendo ſumatur

Lib.7.part.1. Erotem.3.

A } Tonus.
B }
C } Semitonus.
D } Tonus.
E } Tonus.
F } Semitonus.
G } Tonus.

Atque hæc de generibus Muſicæ.

CAPVT IV.

De Tonis, ſiue Modis Cantus.

SVPEREST dicamus de iis, qui fuere etiā ab antiquis Toni, Modíque appellati; ſed alio ſanè ſignificatu,quàm qui vtrivis voci attributus hactenus eſt.Scilicet Tonus,ſiue Modus, quatenus heic accipitur, nihil aliud eſt,quàm forma quæpiam modulationis,quæ in vnaquaque ſpecie Diapaſon , ſeu Octauæ eſt varia,quatenus initiū illius,ac intra ipſam ſemitonia ad varias chordas pertinent.Vnde & quia Veteres fecere Diapaſon ſeptem ſpecies,ſeptem quoque Modos, Tonóſve agnouere , quos & dixere *Dorium* , *Phrygium*, *Lydium*, *Hypodorium*, *Hypophrygium*, *Hypolydium*, *Mixolydium*; nempe occaſione deſumpta à ſpeciali ritu canendi certarum regionum.

Et *Dorius* quidem Modus eſt qui incipit ab Hypate Meſon , ſeu à chorda communi duobus inferioribus Tetrachordis, & deſinit in Neten Diezeugmenon,ſeu cōmunem duobus ſuperioribus;*Phrygius* qui à Lichano Hypaton in Paraneten Diezeugmenon; *Lydius*, qui à Parhypate hypaton in Triten Diezeugmenon ; *Hypodorius* , qui à Meſe in Neten hyperbolæon ; *Hypophrygius* , qui à Lichano meſon in Paraneten hyperbolæon ; *Hypolydius*,qui à Parhypate meſon in Triten hyperbolæon;*Mixolydius* denique,qui ab ipſa Hypate hypaton in Parameſen.Vnde & vt ipſos habeas quo ordine ſunt ab infima chorda ſurſum aſcendendo,ita connumerari poſſunt; *Mixolydius*, *Lydius*, *Phrygius*, *Dorius*, *Hypolydius*, *Hypophrygius*, *Hypodorius*. Sunt, qui numerent oppoſito modo , vt Ptolemeus Hypodorium ab Hypate hypaton in Parameſen, Hypophrygium à Parhypate hypaton in Triten diez. &c. quemadmodum Merſennus noſter innuit, ſicuti & Lucianus in Harmonide , cùm concentus modum docet ſeruari debere in Phrygio attonitum , in Lydio turbulentum, grauitatem in Dorico, in Ionico ſuauitatē, τὸ ἴδιον τῆς Φρυγίας, τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίας τὸ Βακχικὸν, τῆς Δωρίας τὸ σεμνὸν, τῆς Ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν.

Ac fuere quidem aliquibus plures ſpecies enumeratæ;ſed eæ tamen fuere duntaxat iſtarum quædam ſubdiſtinctiones.Siquidem omnes iſtæ ſpecies Dorio,ac Hypodorio exceptis fuere in acutam,& grauem diuiſæ,& Lydius grauior fuit vocatus *Æolius*; Hypolydius grauior *Hypæolius*; Phrygius grauior *Iaſtius*, ſeu *Ionius* ; Hypophrygius grauior *Hypoiaſtius*; niſi quòd aliqui Hypoiaſtium cum acutiore Mixolydio , vti & grauiorem Mixolydium cum Hypodorio pro eodem habuerunt; cùm & videantur acutiorem Mixolidium Hypermixolydium dixiſſe , vti & acutiorem Phrygium , Hyperphrygium.

Quæres fortè quî fieri poſſit,vt qui ſeptem modos primi diſtinxere octauum non adjecerint à Proſlambanomene in meſen? Sed feciſſe nempe videntur ; quòd hic modus non alius ab Hypodorio fuerit viſus , quatenus non alia eſt ſpecies Diapaſon à Proſlambanomene in Meſen , quàm quæ eſt à Meſe in Neten Hyperbolæon ; quatenus vtraque incipit à Tono , & procedit per Hemitonium, duos Tonos, &c.

Vt quidpiam verò de ſingulorum proprietatibus attingamus ; ecce modo Dorio tribuitur,vt ſit grauis, ſeuerus,pudicus,ſtabilis, compoſitus, ad prudentiam & vitæ actiones temperandas comparatus , ac ideò Ciuitatibus , Rebuſpublicíſve probè inſtitutis imitationi habitus: At Hypodorio,vt ſit lāguens, piger, ſomniculoſus; ad vitæ functiones inhabilis. Quo factum aiunt , vt Pythagoræi Dorio expergefierent,& ad ſtudia ſe compararent ; Hypodorio indormiſcerent , & ad quietem conuerterentur.

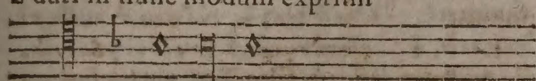
Sic Phrygio proprium tribuitur,vt animos addat,iram,furorémque accendat, ad immanitatem , itémque ad luxuriam comparet, bellicoſus,audax, præceps, vnde & lituo exprimebatur , Anapæſtíſque continentibus; Hypophrygius autē ex oppoſito; vt vulgare proinde ſit Lacedæmonios ſolitos Phrygio ſonare claſſicū, Hypophrygio canere receptui.

Sic Lydio,vt ſit lugubris,flebilis,ſuſpirioſus,lamētoſus;Hypolydio contrà,vt feſtiuus, alacer,

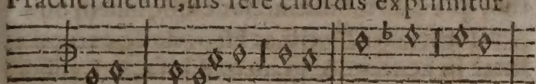
alacer,iucundus,amœnus; vnde & ille ad funebria,casúsque miserabileis;iste ad amatoria, choreas, res gratas est accommodatus. Mixolydio denique,vt quasi medio se habens modo animi affectus commoueat, ac sedet. Et hæc quidem pauca de Antiquorum modis.

Ad Recentiorum Modos quod spectat,non agnoscuntur quidem iam plures,quàm septem Diapason, seu Octauæ species; at quatenus illæ aut Harmonicè,aut Arithmeticè diuiduntur,creantur ex ipsis modi duodecim; de quibus tamen priusquam dicamus ipsæ Octauæ species cognoscendæ sunt; cùm & operæ-pretium sit tum cæterarum consonantiarum prænosse varias species; tum perspectum habere quibus chordis, seu lineis minora interualla, hoc est hemitonia,tonísque exprimantur.

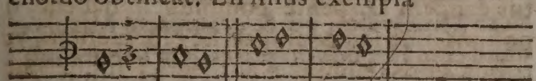
Imprimis itaque Hemitonium minus non est quidem vsui in Diatonico genere;sed posset tamen chordis, characteribúsque b mollis, ac ♮ duri in hunc modum exprimi

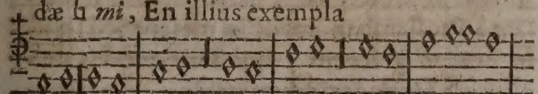
Hemitonium maius,seu Secunda minor, vt Practici dicunt,his fere chordis exprimitur

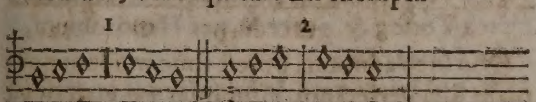
Tonus minor, seu Secunda maior sequitur semper tonum maiorem tendendo sursum; quòd summum semper locum in omni Tetrachordo obtineat. En illius exempla

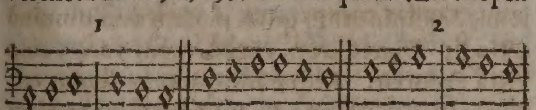
Tonus maior,seu iterum secunda maior,sequitur semper tendendo sursum Hemitonium maius in omni Tetrachordo;ac reperitur prætereà inter *re* chordæ *A mi, la, re*, & *mi* chordæ ♮ *mi*, En illius exempla

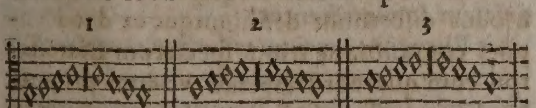
Semiditonus,siue Tertia minor duarum est specierum, prout nempe tonus præcedit Hemitonium, vel sequitur. En exempla

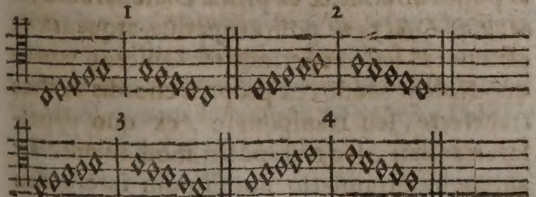
Ditonus siue Tertia maior duarum etiam est,quatenus tonus maior minorem præcedit, vel inter *A mi,la,re*,& ♮ *mi* sequitur.En exépla

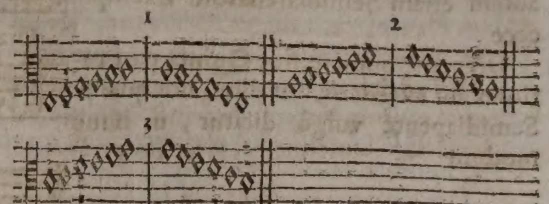
Diatessaron trium est specierum prout Hemitonium ascendendo in summo, in medio, aut in imo locum obtinet. Exempla ecce

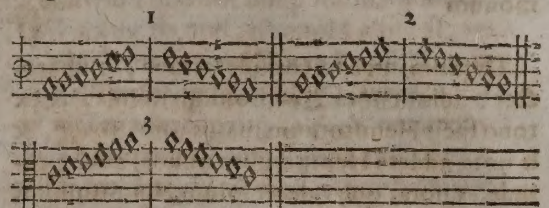
Diapente seu Quinta specierum est quatuor,prout etiam se Hemitonium habet

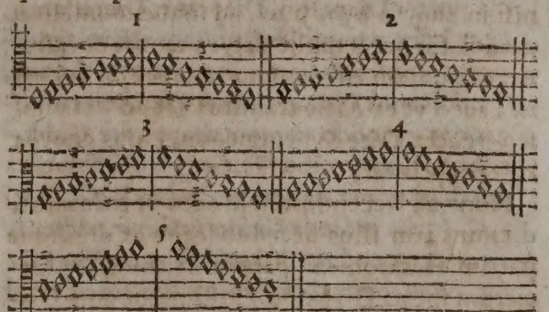
Hexachordon minus,siue Sexta minor trium specierum est, prout duo Hemitonia maiora in illa se habent

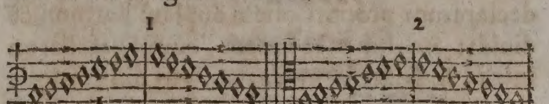
Hexachordon maius,siue Sexta maior trium etiam specierum pro maioris vnici Hemitonij dispositione

Heptachordon minus, seu Septima minor ex Diapente & Semiditono composita quinque est specierum

At maius Heptachordon, seu Septima maior ex Diapente, & Ditono composita nonnisi duarum agnoscitur.

Denique autem Diapason, seu Octaua septem est specierum, pro ratione septem chordarum, à quibus potest incipere.

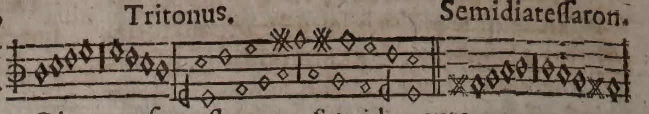

Et sic quidem se species, vt cæterorum interuallorum,sic speciatim Diapason,seu Octauæ se habent.

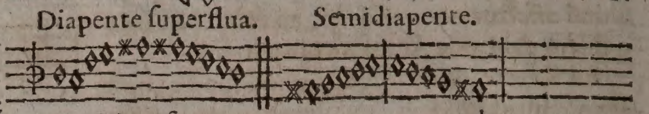
Addo verò id cauendum esse,ne Consonantias,& maximè Diatessaron,Diapente, Diapason pro numero chordarum,notarúmve præcisè metiamur; quatenus potest contingere, vt earum compositio rationem Consonantiæ excedat, aut ab ea deficiat, vnde & vulgò aut excedens,aut diminuta dicitur.

Et Diatessaron quidem,seu Quarta excedés dicitur,quoties quatuor chordæ,seu notæ nullum complectuntur Semitoniũ,verùm ter tonos integros; vnde & *Tritonus* appellatur; di-

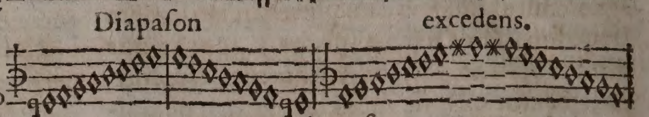
minuta verò quoties cum tono vnico complectuntur duo Hemitonia; dicitur autem etiam Semidiateſſaron. Exempla ecce

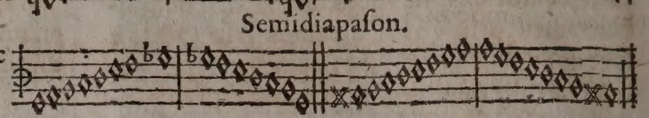

Diapente quoque, ſiue Quinta pari ratione aut excedens, aut diminuta, quæ & Semidiapente vulgò dicitur, in hunc modum

Sic & Diapaſon, ſiue Octaua pari modo aut excedens, aut diminuta, quæ & ſemidiapaſon vulgò appellatur, in hunc modum

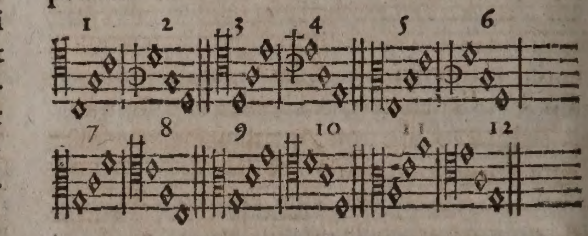
Dignum interim conſideratione, vt character b adimit notæ Hemitonium minus, & ex tono facit Hemitonium maius; ſic iſtos ✗, & b notæ addere Hemitonium minus; adeò proinde, vt nota, quę valeret ſolùm Hemitonium, euehatur ad integrum tonum, ſed minorem videlicet. Quanquā cùm character ✗ adhibeatur aliàs; non ſolet tamen character ♮ adhiberi niſi in chorda b *fa*, ♮ *mi*, ad innuendum, licet modulatio per b molle fiat, ea tamen occaſione, eſſe notam efferendam non per *fa*, ſed per *mi*; adeò vt ex Meſe tranſitus fiat ad Parameſen, relicta Trite Synemmenon, cuius chorda b *fa* propria eſt.

Nunc ad Recentiorum Modos vt redeamus, diximus iam illos fieri duodecim ex diuiſione partim Harmonica, partim Arithmetica ſpecierum ipſius Diapaſon. Exiſtimatur autē Diapaſon harmonicè diuidi, cùm Diapente infra, Diateſſaron ſupra conſtituitur; quippe iuxta diſpoſitionem numerorū 6.4.3. quibus eſt antè declaratum proportionem duplam harmonicè diuidi; Arithmeticè autem, cùm Diateſſaron infra, & Diateſſaron ſupra, pro diſpoſitione numerorum 4. 3. 2. quibus dictum eſt diuidi Arithmeticè proportionem duplam.

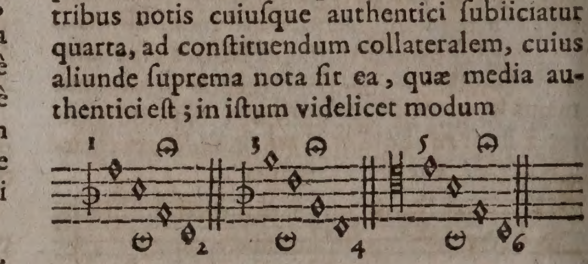
Ac viderentur quidem Modi eſſe debere 14. cùm ſpecies Diapaſon ſint ſeptem; at duódecim tantum ſint neceſſe eſt; quatenus neque quarta ſpecies harmonicè diuidi, neque ſeptima harmonicè poteſt; quoniam ſi in quarta deorſum, in ſeptima ſurſum Diateſſaron acceperis, ea Triton erit, conſtabítve ex tribus tonis integris; ſicque reſidua fiet non Diapēte, ſed vocata Semidiapente, conſtans nempe ex duobus tonis, & duobus Hemitoniis dumtaxat.

Cæterùm ex 12. Modis, qui loco ſunt impari vt puta 1.3.5.7.9.11. vocari ſolent *Principales, Dominantes, Authentici*; qui verò ſunt pari, vt puta 2.4.6.8.10.12. dici ſolent *Collaterales, Famulantes, Plagales*. Scilicet quòd illi & creentur ex diuiſione harmonica & elatiore loco ſint; iſti, & creentur ex diuiſione Arithmetica, & depreſſiorē ſedem obtineant. Etenim cùm bini aſſumantur, hoc eſt 1. & 2. 3. & 4. 5. & 6. &c Sunt quidem chordæ ipſius Diapente coniugatis authentico & collaterali communes; at Diateſſaron in illo ſurſum, in iſto deorſum adiditur; ſicque eſt neceſſe vt iſte ſit diateſſaron integrâ inferior, quàm ille.

Vt habeas autem quo ordine & ex quibus ſpeciebus Diapaſō ſinguli creētur; creatur ecce primus ex 1. ſpecie diuiſa Harmonicè, Secundus ex 5. diuiſa Arithmeticè, Tertius ex 2. diuiſa Harmonicè, Quartus ex 6. diuiſa Arithmeticè, Quintus ex 3. diuiſa Harmonicè, Sextus ex 7. diuiſa Arithmeticè, Septimus ex 4. diuiſa Harmonicè, Octauus ex 1. diuiſa Arithmeticè, Nonus ex 5. diuiſa Harmonicè, Decimus ex 2. diuiſa Arithmeticè, Vndecimus ex 6. diuiſa Harmonicè, Duodecimus ex 3. diuiſa Arithmeticè, Eſſe autem exempla Modorum hæc poſſunt

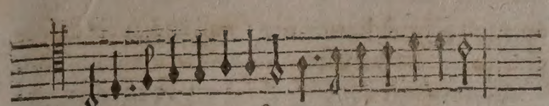
Quin-etiam, quia, vt iam monuimus, tam Authenticus, quàm collateralis ipſi coniugatus eandem Diapente communem habent; ij poſſunt bini, ſeu coniugati ſic repræſentari, vt tribus notis cuiuſque authentici ſubiiciatur quarta, ad conſtituendum collateralem, cuius aliunde ſuprema nota ſit ea, quæ media authentici eſt; in iſtum videlicet modum

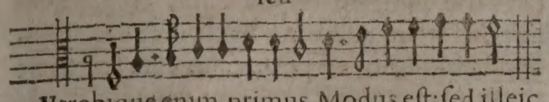
Quo loco adnotari poteſt tunc modum quēpiam dici perfectum, cùm inter canendum ad vſque Diateſſaron, ſeu quartam præcisè ſeu in authentico infra Diapaſon deſcenditur, ſeu in collaterali ſupra aſcenditur; imperfectum autem, & diminutum quidem, cùm non omninò attingit Diateſſaron, excedentem verò, cùm vltrà excurrit. Atque hic quidem ſenſus eſt, quo practici Harmoniam vocant, cùm illam habent pro ſyſtemate ex Diapaſon, & Diateſſaron conſtante.

Non memoro autem quòd Practici iidem Modos diſcernunt definiúntque ex duodecuplici commiſtione trium ſpecierum Diateſſaron cum quatuor Diapente, vt dum primum Modū eum eſſe deſcribunt, qui componitur ex prima ſpecie Diapente a *C ſol fa vt* & *G ſol re vt* poſita inferiùs, & ex prima Diateſſaron. *G ſol re vt*, ad *C ſol fa vt* poſita ſuperiùs, atque ita de cæteris: id ſcilicet perinde eſt. Obſeruo potiùs quod ſolent Modos ex propriis chordis in alias transferre, ſeu tranſponere, ex quo appellari tranſlati, ſeu tranſpoſiti modi ſolent. Fit autem hæc tranſlatio potiſſimum interuentu b mollis, ita ſcilicet perinde eſt ſeu dicas

Vtrobique

seu

Vtrobique enim primus Modus est;sed illeic germanus,seu in propriis chordis,heic transla-titius, seu in alienis. Vbi & adnotandum est, si posteriore quidem loco non adhibeas molle, non primum modum translatum fore, sed germanum septimum; vti & si priore adhibeas, non iam primus erit, sed nonus translatus.

Quanquam verò sint, qui propterea velint duos esse dumtaxat agnoscendos Modos, quòd omnis cantus aut per b molle,aut per ♮ durum peragatur; hæc tamen esse ad summum potest generalior distinctio;cùm plures sint speciales modi, qui sub illo vtroque sint planè distincti. Rectiùs fortasse qui existimant septem dumtaxat agnoscendos, quatenus 8.9.10.11.12. iidem cum 1.2.3.4.5. esse videntur; tametsi appositè fit,cùm ideò habentur distincti,quòd vtcumque chordæ extremæ primi, & octaui, secundi & noni,& sic de cæteris,eædem sint; intermediæ tamen aliæ ac aliæ sunt, quatenus altero existente authentico, altero collaterali, non potest eadem esse chorda, quæ Diapente sursum, deorsúmque procedendo efficiat.

Interesse autem plurimùm mediam quoque chordam esse eandem, vel ex eo perspicitur, quod ad eam quoque appellatæ *Cadentiæ*, in quibus lepor cantus præcipuus consistere deprehenditur, fiant. Neque verò modò mutata hæc chorda proprias mutat cadentias; sed mutando simul chordam intercepti intra Diapente Ditoni ac Semiditoni, illas quoque mutat, quæ ad ipsam fiunt. Sed hac de re quoque aliquantò post.

Roges heic fortè, qua ratione vocati in Ecclesia Toni, quibus Psalmodia peragitur, ad hosce modos referantur?Respondeo verò, cùm octo solùm huiusmodi Toni vulgò agnoscantur primũ illorũ esse,qui heic tertius est,secundum, qui quartus, tertium qui quintus, ac ita porrò, quovsque decimus sit octauus. Qua ratione fit,vt prætermittantur,qui heic sunt primus, & secundus; vndecimus, & duodecimus: nisi quòd Tonus, qui præter illos Irregularis dicitur, & quo Psalmus *In Exitu* canitur diebus Dominicis, ad modum vndecimũ refertur.

Quamobrem autẽ qui octo delegere Tonos à tertio Modo incœperint; non alia occasione fecisse videntur, quàm quia primitùs Modi incipiebant ab eo,qui iam habetur tertius,habétque chordam initialem,finalémque *D la re sol*. Quippe pari Modo Tonus Ecclesiæ primus situs est in *D la re sol*;neque verò secus octauus, perinde ac Modus decimus est in eadem *D la re sol*: sed supposita scilicet diuisione Arithmetica à qua sit Modus collateralis. Quod temporibus autẽ nuperis Modus primus acceptus sit penes chordam *C sol vt fa*,idcircò esse factum videtur, vt modi inciperent ab ea chorda, quæ ipsa est Clauis naturæ & ex Harmonica diuisione primæ speciei Diapason creatur. Quanquam & species Diapason inchoari à chorda *F vt fa*, aliave nihil vetuit.

Sed hisce dimissis,ac vt aliquid de singulorũ moderũ proprietatibus attingamus;id primùm præterreo,quod varij variè recenteis hos Modos ad antiquos illos referunt & accommodant:vt dum plærique primũ vocãt Dorium,secundum Hypodorium,tertium Phrygium,quartum Hypophrygium;quintum Lydium, sextum Hypolydium, septimum Mixolydium;octauum Hypomixolydium,nonũ Hyperdorium,ac Ionium, decimum Hypohyperdorium, ac Hypoionium vndecimum Hypophrygium,ac Æolium: duodecimum Hypohyperphrygium, ac Hypæcolium: Alij primum esse Phrygium, secundum Hypophrygium; tertium Dorium, quartum Hypodorium, &c. verùm res debet intelligi ex iis quæ singulis attribuuntur.

Primus itaque ad choreas, tripudiáque est comparatus; *Modúsque lasciuus* ideò dicitur.

Secundus ex se satis lætus, ob affinitatem tamen cum sexto, ita ad exprimendum affectus amatorios deflectitur, vt proptereà *Languens, lamentabilísque* dicatur.

Tertius dicitur modus *Grauis*,quòd sit maximè ad res graueis, seriásq; exprimẽdas idoneus.

Quartus quòd mœstitiæ, miseriæ, sollicitudini exprimendæ comparatus sit,dicitur *Flebilis, & supplex*.

Quintus quòd rebus arduis, difficilibus, asperis, dicitur *Seuerus, austerus; immitis*.

Sextus dicitur *Assentator*, quòd sit maximè accommodatus ad exprimendum adulationes, querimoniásque & languores amantium.

Septimus *Hilaris*, *alacérque*, quòd mentem à curis, & sollicitudinibus auocet, & ad hilaritatem, lætitiámque componat.

Octauus *Religiosus*,quòd ferè vsurpetur pœnitentiæ, lachrymis, aliísque pietatis verbis, affectibúsque exprimendis.

Nonus *Iracundus*, quòd accommodetur exprimendis minis,mentisque emotionibus,vnde & ad res quoque lasciuas transferatur.

Decimus *Pudicus*;quòd mistam pudori suauitatem præ se ferat, & sedationem animi, modestiámque testetur.

Vndecimus *Politus*,seu comptus,quòd præ se ferat quidpiam comptum, limatum & compositum; vnde & carminibus Lyricis est maximè accommodatus.

Duodecimus *Luctuosus*,quòd quarto, sextóque affinis, exprimendis lugubribus, deploratísque rebus sit aptus.

Atque ista quidem circa Modos idcircò adnotãda sunt,quòd Harmonicis, Practicísve habenda cura imprimis sit, vt deligant modum argumento congruum.Argumentum verò materiam subiectam,hoc est rem, siue orationem, quæ concinitur. Vocant proinde vulgò subiectum,tametsi subiectum quoque nominant,eam concinentium partem, quæ sua speciali modulatione argumentum sic exprimit,vt cætera ad ipsam, quasi præcipuam referantur:idque siue illud sit aliunde propositum, seu proprio Marte excogitatum.

Est autem modus deligendus, congruúsque vsurpandus,tum ne res lætæ modo lugubri,lugubres læto exprimantur, ac vniuersè vt orationi sit cantus cõsentaneus,tum vt agnoscatur quibus chordis vocatæ cadentiæ accõmodandæ sint,& ad quas vsque excurrere liceat.Quippe necesse plærumque est vltra modum excurrere cùm si canendo permutatis, vt loquuntur,vocibus,Tenor,v.c.authentico modo argumentum

exprimat, oporteat sæpiùs partẽ imam ad quartam chordam infra Tenoris infimam, aut si in collaterali ad quintam vsque exscendere; neque secus partem summam, ad quintam, aut quartã supra altæ partis supremam ascendere; cùm sit aliunde totâ Octauâ ipso tenore acutior; vti & pars alta parte ima Octauâ totâ altior est. Vt taceam posse quidem ad vnam, alterámve chordam prætereà excurri, sed non sine magno plærumque concinentium incommodo.

Dixi autem, dum vocibus permutatis canitur; nam si canendum sit paribus, vt si omissa parte summâ, duo, tresve tenores sint, tunc tantus excursus necessarius non est, potéstque chordarum systema esse longè minus. Vnde & obiter intelligi licet, non posse propriè partes esse plures, quàm quatuor; quoniam cùm plures inducuntur, non ideò chordarum Systema augetur, sed partes ipsæ sic ingeminantur, vt sint duo tenores, v. g. quorum vnus sit altera tota tertia acutior; videlicet quasi bipartiendo quintã, qua tenor superat partem imam, atque ita de cæteris. Prætereo autem cùm ex opposito pauciores partes sunt, vt puta vel duæ, vel tres, posse eas in absentium confinium chordas sic excurrere, vt ipsas quasi suppleant, iisdem exhibitis consonantiis.

Intelligitur consimiliter, ad agnoscendũ concentus modum attendendam quidem præcipuè esse finalem chordã, seu eam in quam concẽtus totus definit; at quia plerumque dũ modi authentici sunt, in medias chordas definitur, dum collaterales in extremas; ideò attendenda textura est tota, ac peruidendum ad quas chordas crebriores fiant cadentiæ. Id certè maximè est necesse, vbi modi non simplices, sed commisti sunt, veluti primus cum decimo, quintus cum duodecimo, cæteríque pari ratione.

Quod dixi porrò deligendũ esse modum cõgruum, vt cantus orationi cõsentaneus sit; patet accedere debere, vt quæ pars præcipuè argumentum exprimit, motiones gradatim, aut saltuatim; minores, aut maiores pro ipsa argumẽti conditione subeat. Nam si argumentum querulum, luctuosum, flebiléque sit, procedendũ maximè est per Hemitonia, itémque per minores tertias, sextas, tertias decimas supra infimam; & supra chordas accidentaleis vsurpanda interdũ b molle, ac Diesin; vt prætercam notas maiores, durantioréſve esse debere; vti & secus agendũ constat, vbi argumentum lætitiæ est; caueri autem potissimùm motiones illæ lenes debent, vbi argumentum, iracundiam, immanitatem, asperitatem præ se fert, vsurpãdæque maximè præter tonos integros maiores tertiæ, sextæ, tertiæ decimæ: quartæ quoque vndecimæque, ac septimæ etiam, præcipuéque cùm syncope, hoc est nota, quæ in tactus elatione cœperit, perseuerante in depressione.

Quanquam verò hæc iam attinẽt ad praxin, iuuat tamen adhuc duo, aut tria quædam generatim subiicere. Vnum est, vt adhibeantur consonantię potissimùm; tametsi, vt antè innuimus, possint interdum dissonãtiæ appositè intermisceri. Debent autem initio speciatim solæ adhiberi consonantiæ, eæque, quantum licet perfectæ, & maximè quidem si partes occipiãt simul canere; nam si alioquin vna post aliam possint imperfectæ quoque vsurpari. Quod si vspiam esse perfectæ, tum in fine præsertim debẽt; tunc enim pręcipuè harmoniæ suauitatẽ auris exspectat, & qualis potissimũ est Octauæ, aut vnisoni.

Cauendum verò studiosè est vt chordæ, notæve sibi inuicem respondentes consonantes sint, sed etiam quæ binæ heinc inde decussatim opponuntur, hoc est prior vnius cum posteriore alterius, se harmonicè habeant, neque relatione, vt loquuntur, falsa, peruersáve afficiantur; hoc est vt inter illas neque Tritonus, neque Semidiapente, neque Semidiapason, Diapasonve excedens interueniat. Est autem præsertim Tritonus cauendus; cæteræ enim tolerantur faciliùs, maximéque Semidiapente si insequatur Ditonus & præcedente quidem, vt par est consonantia; neque enim alia ratione dissonantiarum asperitas, quàm præcedentium, consequentiúmque consonantiarum suauitate lenitur.

Atque vt hoc loco quidpiam obiter, de Diatessaron, siue Quarta, quæ respiciẽda interdum videtur, adiiciam; sciendum est illam solitariam quidem, hoc est cùm duæ solùm partes canuntur, non esse gratam admodum, quò fit vt ferè vsurpari nisi cum syncope non soleat; verùm cõsociatam; vt si tres, pluresve partes concinãt; tunc commodissimè vsurpari; ac non modò quidem copulatam inferne cum Quinta, aut minore tertia, sed etiã supernè cũ tertia maiore.

Alterum, vt ipsæ consonantiæ continuò varientur; hoc est vt non adhibeantur cohærenter inter duas easdẽ partes duæ octauæ, duæ quintæ, &c. ac minimè omnium duo Vnisoni. Id scilicet ingratum est, ac ferè solùm cùm aut motiones saltuatim procedunt, duæ tertiæ, sextæque habentur tolerabiles maximéque si altera maior, altera minor sit, ob tantulam illam Hemitonij diuersitãtem. (Qua ratione proinde fit, vt si tertia sextam, aut sexta tertiam consequatur altera esse maior altera minor debeat; nisi fortè altera partiũ in eadem chorda notave constet) aut motiones cõtrariæ sunt, hoc est, dũ vna partim ascẽdente altera exscẽdit, duæ quęlibet consonantię continentes non improbãtur.

Notandum est verò tametsi duabus consonantiis eiusdem naturæ interponatur dissonantia; illas nihilominus contineteis reputari, neque, perfectæ licet fuerint, satis suauiter dissonantiæ incohærentiam temperare.

Postremùm, vt variatæ consonantiæ non sine delectu procedant; vtque adeò ex vna in aliam vicinam transeatur. Exempli gratiâ, vt si ex sexta procedendum sit ad octauam, ea sexta sit maior, si ad quintam, ea sit minor; neque secùs si ex tertia ad octauam; partibus intereà motiones oppositas subeuntibus. Quod si ex tertia ad quintam procedendum sit, vbi altera quidem constiterit, par est tertiam esse maiorem, vbi variata fuerit minorem: si verò ex tertia ad vnisonum debet ea tertia esse minor; & partibus quidem gradatim, oppositéque incedentibus, aut vna constante, altera saltante; nàm si alioquin vna gradatim, altera saltuatim ascendat, esse eam minorem par est.

Verùm pauca hæc, & Modorum quidem occasione attigisse sit satis; hæc enim, aliáque vt fusiùs, ita specialiùs prosequi ad eam praxim attinet, quam Compositionem vulgò nominant; quæque adeò in duabus, tribus pluribusve partibus ad efficiendum Harmonicum concentum aptandis, versatur. Quare & huc vsque Manu-ductio ad Musices Theoriam sufficiat.

FINIS.

NOTITIA

NOTITIA
ECCLESIÆ
DINIENSIS,

CVI ACCESSIT

CONCILIVM AVENIONENSE,

Anni M. C C C. X X V I. Ex Manu-ſcripto Codice Statutorum eiuſdem Eccleſiæ.

CLERO POPVLOQVE DINIENSI,

PETRVS GASSENDVS Ecclesiæ Præpositus, S.

VESTRA fuere vota, MI PRÆSVL, MEI COLLEGÆ, MEI CONCIVES, vt appellerem animum ad ea, quæ audiistis interdum me de Ecclesia, Vrbéque nostra edisserentem, conscribenda. Nempe soliti estis demirari, quî potuissem è tenebris educere illa non pauca, quæ forent vobis incognita; ac reputastis, nisi ea scripto sustinerem committere, fore, vt, me exstincto, in densam caliginem relaberentur. Manum itaque, ante meum à vobis discessum, operi admoui; ac iam, alias inter Elucubratiunculas, emissurus quoque hanc sum; tantò sanè alacriùs, quantò propria alioquin sponte hoc mei in Patriam affectus exhibiturus specimen, persentio me facturum rem Vobis futuram non iniucundam. Dudum est certè, quòd cogitâram, non antè, si Deus daret, emori, quàm hocce officio vt defungerer, hoc est, vt ex iis, quæ aut fando à maioribus accepissem, aut ex libris intellexissem, aut ex euolutis innumeris penè Registris, Actísque eruissem, aut ex viris curiositatis oppidò raræ addidicissem, Opellam huiuscemodi quantulamcumque concinnarem. Ac me eum quidem nunquã habui, qui possem Principis Poëtarũ imitatione dicere,

Primus Idumæas referam tibi Dinia palmas,
Et viridi in campo templum de marmore ponam:

Verùm, non ideò intentatum pro modulo virium debui sinere, si Diniæ fortè commendationem quærere aliquantulam possem. Quippe tametsi futuri sint, qui me res adeò tenueis, ac nostræ istæ Dinienses sunt, extulisse in vulgus causentur; tuebor me tamen, quòd hanc nactus Spartam, ornare hanc debuerim; &, cùm alij suis glorientur Mycenis, imitari mihi eum licuerit, qui Ithacam suam in asperrimis saxulis affixam, tanquam nidulum, immortalitati etiam antepoſuit. Videlicet, tametsi Patria nec magna, nec splendida sit, non ideò minùs patria est, neque minùs ipsi debemus, quòd sumus; atque adeò esse eam nobis minùs caram æquum non est: cùm & eo ipso magis teneamur, quò exornare valeat nos, euadere ipsi cuipiam ornamento. Neque verò hoc dico, quasi nostra hæc tenuis prorsus sit, obscuráque habenda; cùm Ciuitas fuerit iam Plinij, Ptolemæíque temporibus non contemnendi nominis, quippe Regionis cuiusdam Caput; ac ideò deinceps in Prouinciarum distributione Diœcesis euaserit secundum Metropolim prima. Quanquam, occasione istorum, qui scribi, nisi grandia, valdéque illustria non ferunt, admoneo

fore, vt heic non videant claram Rhodon, aut Mitylenen, aliamve id genus vrbem laudari, nec facta virûm, quæ æternis famæ monimentis inclyta floreant: admoneo, inquam, maturè, ac in fronte; ne, si fortè ea, quæ sequentur legere sustinuerint, sese deinceps operam, præter spem, lusisse querantur. Ad cæteros quod attinet, qui non perinde præter pauonem, rhombúmque omnia fastidiunt, ac rerum fastu non sic ducuntur, quin cognoscere parua æquè, & magna cordi habeant, ij, nisi aliud, saltem me eum esse deprehensuri sunt, qui cùm cæteris non inuideam, vt sint palatiorum amplitudine, magnificentiáque gloriosi, ipse casis humilibus, paupereque cauo sim lætus. Sed & vtcumque de aliis sit; abundè erit, quòd Vos saltem, quorum interest, hæc nosse delectet: nempe & Vos estis, quibus ipsa præsertim scribo, iisque, qui nobis successuri sunt, quibus non hæreo, quin gratum faciam, dum transdo ad illos, quæ me, ad nos vsque ex antiquitate non latent, quibusque similia si fuissent per vices ab aliquibus antecessorum tradita, non in ea, qua sumus, rerum ignoratione, versaremur. Quamobrem & ipsi Vos estis, ô REVERENDISSIME PRÆSVL, ô CARISSIMI COLLEGÆ, & CONCIVES, quibus hæc ipsa offero, vt sint in pignus mei illius, quem dixi, affectus, obsequiique in Patriam, cui voueo, apprecórque omnem à Deo bonorum omnium largitore prosperitatem: Vtque sint aliunde in quantulamcumque compensationem eius officij, ad quod mei præsentiâ teneor; neque enim dubito, quin pro eo, quo estis erga me amore, quoque acceptum meum hoc munusculum habebitis, hanc commutationem cum mei absentia (non valdè prolixa, Deo dante, futura) æqui, boníque consulatis. Ne longum autem faciam, cùm omnia, quæ sum deinceps dicturus titulo *Notitiæ Ecclesiæ Diniensis* complectar; ea sic partienda trifariàm videntur, vt iuuet primùm pauca de ipsa Ciuitate præmittere; prosequi subinde ea, quæ ad Ecclesiam in ipsa sitam attinent; ac seriem demum subiicere Episcoporum, qui Ecclesiam rexerunt, & Appendicis vice, Præpositorum etiam aliquot eiusdem Ecclesiæ.

NOTITIA

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS.

PARS PRIMA.

Qua de Ciuitate Dinienſi pauca præmittuntur.

CAPVT PRIMVM.

Diniæ Situs.

VT igitur inde incipiam ; DINIA ; ſiue, vt in libello Prouinciarum legitur, *Dina*, Ciuitáſve Dinienſium, nominata eſt poſterioribus ſæculis, nunc *Dinea*, nunc *Dignia*, nunc *Digna* ; & cohærenter *Dineenſis*, vel *Dienenſis*, *Dignienſis*, & *Dignenſis* vrbs. Gallica, & vernacula appellatio eſt *Digne*; etſi aliqui, vt Scaliger, ſcribant, *Dine*, & Schudus etiam apud Ortelium, *Donoy*.

Populi, quorum Caput fuit, dicti ſunt Plinio, EBRODVNTII, dum narrat, *tam Auanticos, quàm, Ebroduntios, quorum oppidum Dinia, à Galba Imperatore formula adiectos*, hoc eſt, Narbonẽſi Prouinciæ adſcriptos, cùm Inalpini antè haberentur. Scilicet aliàs idem Plinius inter genteis Alpinas à Romanis deuictas numerat Ebroduntios. Ac vult quidem citatus Schudus non Ebroduntios, ſed Bodiontios legendum; verùm, ſi coniectura placet, quidni potiùs Bloduntios, Bledontióſve legendum ducamus, propter Blodunam, vel Bledonam fluuium (vulgò *Bleone*) qui variè ſinuatus, varia hinc inde oppida habet; ac medio curſu Diniam alluens, quarto deinde lapide ſeſe exonerat in Druẽtiam? Certè, cùm Druentia ſuperiùs, eadémque ex parte fluuiolum Vantium excipiat; potuere, qui ipſum circumſtarent Populi, Vantici, Auanticíve eſſe, quorum Dinia quoque oppidum, ſiue caput foret. Niſi quis malit Auanticos requirere in Delphinatu, ob Auanſonum oppidum; ac ipſos etiam Ebroduntios pro Ebrodunenſibus habere. Quanquam, ſi illi quidem Auantici fuere; quî potuit ipſorum tam procul ſitorum, ac vltra Druentiam oppidum, eſſe Dinia? Quî etiam potuit Ebrodunenſium ; cùm Ebrodunum, & iam antè Alpium, ſeu Græarum, ſeu Cottiarum celebre fuiſſet oppidum ; & deinceps fuerit Metropolis, cuius Ciuitatum vna fuit Dinia? Quòd ſi præterea Plinius Ebrodunum, aut Ebrodunenſeis inter genteis Alpinas nominatim non numerauit; cauſa fortè fuit, quòd Ebrodunum habuit in iis duodecim Ciuitatibus, quæ non fuere recenſitæ in Inſcriptione illa è trophæo Alpium, quam referendam integram cenſuit. Videlicet, enumeratis variis Populis ſubiicit ; *Non ſunt adiectæ Cottianæ ciuitates xii. quæ non fuerunt hoſtiles : item attributæ municipiis Lege Pompeia.*

At Ptolemæus Populos, quorum DINIA caput, vocat SEXTIOS, dum Οὐοκοντίων, inquit, ϗ Μιμλεώων ἀνατολικώτεροι Σέντιοι. ὧν πόλις μεσόγειος Δινία, *Vocontiis, & Mimenis magis Orientales ſunt Sentij, quorum ciuitas mediterranea eſt Dinia.* Innuit autem hos fuiſſe extremos ad Orientem Galliæ populos verſus Alpeis, cùm ipſos inter populos Galliæ Narbonenſis recenſet, neque pro Inalpinis habet. Cùm verò eſſe addat finitimos Veſdantios, quorum Sanitium oppidum inter Italiæ populos, atque Alpium incolas refert; heinc fit, vt Sentios habere eoſdem cum Sanitienſibus non liceat ; tametſi aliunde nullum ſuperſit in tota regione eius vocis veſtigium; niſi fortè ipſam extendas ad vrbem vſque Sedenam, vulgò *Seine*, & poſſe putes iam Sedentios appellari pro Sentiis, cõiecturamque ex eo fulcias, quod proximi Sedenæ mõtes Gallicam ditionem à Sabaudica, ſiue Inalpina, atque Italica ſecernant. Vtcumque ſit, ac ne ambages conſecter; cùm temporibus inſequentibus mos obtinuit Gallias in ſeptem Prouincias diſtingui, habita eſt Dinia inter ciuitates Prouinciæ Maritimarum Alpium, quarum Metropolis Ebrodunum : quemadmodum vel ex citato Prouinciarum libro intelligitur.

Deinceps, cùm fines, nomináque Prouinciarum mutationes ſubierint varias; comperitur quidem Ebrodunum ab aliquot iam ſæculis ad Delphinatum pertinere : at DINIA ſemper in ea fuit, quæ ipſum Prouinciæ nomen fecit ſuum. Heinc & Principem ſemper eum agnouit, qui Prouinciam obtinuit; & ex quo Comites Prouinciæ, qui iidem fuere Reges Hieroſolymitani, Neapolitani, Siculi, deſierunt regere Prouinciam, Caroluſque nomine

nomine III.& Comitum vltimus obiit anno Chrifti M. CCCC.L XXXI. Dinia, vt & tota Prouincia Regem Francorum Principem habuit, ac Proregem eundem, feu Gubernatorem vocatum agnouit, & ex quo Supremi Senatus, Parlamentive inftitutio anno M. D. I. facta eft Aquis-Sextiis, eò detulit vltimam controuerfiarum cognitionem.

Cæterùm DINIÆ fub Cælo fitus à Ptolemæo defcribitur, fecundum Longitudinem quidem, κζ, ς, hoc eft 27. graduum,& minutorum 10. fecundum Latitudinem verò μδ, γ, hoc eft grad. 44. & minut. 20. Ipfi, quod ad Latitudinem fpectat, quæ eadem eft cum Poli altitudine, deprehendimus illam grad. 44. min. 6. idque idoneis organis, tam ex meridiana Solis altitudine, ac Solftitiali potiffimùm; quàm ex altitudine maxima, maximáque Stellæ Polaris, quæ fpeciatim fub finem anni M. DC. XXXII. obferuata fuit, vefperi quidem fummè euecta, grad. 46. min. 46. Manè verò fummè depreffa, grad. 41. min. 25 $\frac{1}{2}$. Vnde & patet, obiter, quantum Dinia fit borealior Aquis-Sextiis, vbi ex noftris obferuatis attollitur Polus grad. 43. min. 33. quantum Maffiliâ; vbi grad. 43. min. 20. quantum Tauroentio, Tolonéve, vbi grad. 43. min. 12. quantum item auftralior Gratianopoli, vbi grad. 45. min. 12. quantum Lutetiâ Parifiorum, vbi grad. 48. min. 50. atque ita de cæteris.

Ad longitudinem quod attinet; quia illius initium tam fecundum Ptolemæum, quàm fecundum alios in incerto eft, ac differentiæ inter varias ciuitates tutiores funt, eapropter feligo dumtaxat Obferuationes aliquot, ex quibus differentia Diniam inter, & cæteras (in quibus certè potiffimùm eadem obferuata fuerint) innotefcat.

Prima eft Eclipfeos Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXIII. menfe Aprili, die XV. manè, Stylo nouo, feu Gregoriano, vti & cætera. Videlicet eius Initium, feu primam limbi temerationem inumbrationi fuccedentem obferuauimus telefcopio, cùm Cauda Leonis foret ad occafum alta grad. 20. min. 6. ac proinde Hor. 3. min. 9. à media nocte.

Secunda Eclipfeos pariter Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXXV. ac die Augufti XXVIII. manè. Siquidem, cùm nubes permiferint folùm confpici Lunam circiter Incidentiæ, feu increfcentis obfcurationis medium; obferuauimus telefcopio fex Digitos deficere horâ præcisè à media nocte fecundâ; idque ex Aquilæ, ac Pægafi Stellis.

Tertia Eclipfeos item Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXXVI. die Februarij XX. vefperi. Fuit quippe illius Initium hor. 9. minut. 44. ac femiffe; Finis (præter phafeis complureis) hor. 9. minut. 35. idque ex duabus, aut tribus Stellis; vti & ferè in cæteris.

Quarta Lunaris rursùs Eclipfeos, quæ anno M. DC. XXXVIII. ac die Decembris XX. manè, fiue ftatim à media nocte. Contigit nimirùm illius Initium hor. 10. min. 37. Immerfio Hor. 1. min. 38. Emerfio hor. 3. min. 13 $\frac{1}{2}$. Finis hor. 4. min. 14.

Quinta Eclipfeos, demùm Lunaris, quæ anno M. DC. XLIX. ac die Nouembris XIX. manè. Quippe obferuatum illius Initium hor. 5. min. 18. Immerfio totalis hor. 6. min. 22.

Sexta fuit Solaris Eclipfeos, quæ contigit anno M. DC. XXXIII. ac die Aprilis VIII. poft meridiem. Cum Initium enim præripuerint nubes, obferuare licuit nihilominùs tum Finem hor. 5. minut. 45. ex altitudine Solis grad. 8. minut. 5. tum pluribus Phafeis intermedias, ex quibus licuit intelligi contigiffe Medium hor. 4. min. 42 $\frac{1}{2}$. maximo defectu exfiftente digitorum 8. minut. 18. Scilicet telefcopio, & appofita machina vtebar.

Septima addi poteft, quòd Luna occultare cœperit Regulum, anno M. DC. XXVII. die Iunij XVII. hor. vefpert. 10. min. 30.

Octaua, quòd occultare primam trium in collo Sagittarij, anno eodem, die Septembris XVIII. hor. II. min. 2.

Nona, quòd primam trium in Cauda Arietis, anno M. DC. XXXIII. die Februarij XIV. hor. 11. min. 30.

Decima, quod præcedentem duarum in Cauda Capricorni, anno M. DC. XXXV. die Augufti XXVI. hor. 9. min. 49.

Vndecima, quòd eam Stellam, quæ eft in extremo pede Caftoris, anteceditve aliam in pede Præcedentis Geminorum, die memorata Decembris anni M. DC. XXXVIII. hor. 4. min. 37. id nempè, cùm Luna adhuc exueret fuperftitem ab Eclipfi penumbram.

Duodecima, quòd rediens Luna ad eandem Stellam Februario anni infequentis, ac die XIII. tranfierit illi cufpide borea, obtufaque ad duo minuta, hor. 10. min. 17. idque cùm fub noctis initium texiffet, reuelaffetque Propodem; atque id genus cætera; fed pauci ad ifta attendunt.

Præterea autem ex Eclipfibus, ac illa præfertim, anni M. DC. XXXV. quam in locis variis, intercedente optimo, & nunquam fatis laudato Nicolao Fabricio Peirefkio, Senatore Aquenfi, amico coniunctiffimo, obferuari curauimus, colligi poffe effe Diniam Orientaliorem Aquis-Sextiis, aut Maffiliâ, beffe, fiue dodrante gradus: Amfterodamo integro gradu; Auenione fefqui-gradu; Parifiis feptem (aut, vt aliàs, proximè quatuor) gradibus: Londino vix quicquam ampliùs: Occidentaliorem verò Tubingâ vix fextante gradus; Neapoli gradibus 13. Dantifco 14. Cairo 25 $\frac{1}{2}$. Alepo 28. Quanquam hæreo hac in re nimis.

CAPVT II.

Diniæ Defcriptio.

FVIT verò femper DINIA, aut faltem ab annis plufquàm octingentis, in Ciuitatem, & Burgum diftincta. Scilicet *Burgum* nominant aliam quafi vrbem

bem, vt posterius dicendum. Constructa porrò Ciuitas fuit ad productam radicem montis præripientis illi exortum ab æquinoctiali in æstiuum: vnde &, cùm formâ sit penè ouatâ, tendit ipsius longitudo ab ortu proximè æstiuo in occasum proximè hiemalem. Quà pars illius summa est, ac decliue dorsum montis imminet, Turris est *Taliasia* vocata, & specie quidem octangula; nisi quòd bina latera, quæ erant vrbem respectura, coaluere in vnum planum. Opposita ex parte, hoc est ad productæ radicis extremum, rupes est, supra quam paullò eminentiorem exstructum fuit pridem Episcopi Castrum, quod Patrum nostrorum memoriâ sic fuit dirutum, vt nihil iam præter maceriem, & aliquot cryptas, ruderaque supersit. Id videlicet, postquàm anno M. D. LXXVI. occupatum à Caluinistis castrum, vnà cum adiuncta Ecclesia, induxit ciuibus in mentem, ne sartum tectum locum tenerent, qui iteratò cedere in extraneum præsidium posset. De ipsa Ecclesia, quæ fuit à sesqui-sæculo dumtaxat (sicque aliquot sæculis post ipsum castrum Episcopi, & ad eius ortum) constructa, suo inferiùs loco dicetur. Adnoto heic solum Turrim Campanilem, quæ illi adiacet, ac Horologio etiam vbis inseruit, non eam esse, quam ciuitas condi anno M. CCCC. XIV. curauerat, sed eam, quæ confecta deinceps cum Ecclesia fuit; nisi quòd effecta cùm fuisset pyramidali fastigio, refecta est illi pyramis ante annos XXVIII. & Turri facta elatiore (seruatâ nempe quadratâ formâ) superpositum est illi Horologium intra caueam ferream, quæ machina est ingens, elegansque, & procul accedentibus vt valde eminens, sic pulchra adspectu.

Tres fuere Portæ vrbis præcipuæ, quæ etiam num integræ visuntur. Duæ nimirùm exstant heinc inde infra Turrim Taliasiam, quarum altera *Portale Trauersiæ* ab adiacente suburbio, & *Durandorum* ab antiqua quadam familia appellata, aperitur, vergitque in Cæciam; altera *Portale Balneorum* (quod inde exeatur ad balnea) & *Solis*, aut *Solarij boùm* (quòd in adiacente suburbio coriarij, alutariive exponant Soli, boùm coria, cæterasque pelleis) vocata, aperitur, vergitque in Vulturnum. Tertia habetur, quà extrema, imáque pars illius rupis in meridiem conuertitur; & ab oppido, quod primùm occurrit ad Bledonæ læuam, *Portale Galberti* nominata, aperitur, vergitque in Africum. Fuere & duæ Portæ minores, quippe non perinde munitæ suis turribus, nec belli, aut pestis temporibus perinde apertæ. Prior fuit medio ferè loco inter eas, quæ Trauersiæ, & Galberti dictæ sunt; appellata primùm *Portale Vbaci* (Prouinciales nempe Vbacum, quasi Opacum, nominant prospectum seu montis, seu loci alioquin editioris boreum) ac deinde *Capituli*, ob quæsitam illeic ante annos trecentos Capituli domum. Ea fuit aperta, vergénsque in Corum, ac non ita pridem, seu meo tempore, ita diruta, vt vix iam supersit illius vestigium. Posterior illi opposita. & Balneorum Portæ, quàm Galberti propior, conuertitur quoque, vt illa, in Vulturnum; & neque adeò antiqua est, neque alio nomine, quam *Portaleti* nuncupatur. Ipsa est, iuxta quam Tribunal Regij Iudicis olim fuit.

Mœnia fuere variis, iisque quadratis interstincta Turribus, quæ integræ ferè adhuc perseuerant (tametsi tam ipsæ, quàm murus, & ante-murale magna ex parte in domos cedunt) ac tres præsertim ex iis quatuor, quæ inter Portam Galberti, & Portaletum sunt; vna, quæ exinde ad Portam Balneorum, & (præter ipsam turrim Taliasiam, quæ in apice vrbis est) tres, quæ à Porta Trauersiæ in Portam Vbaci. Quod porrò ex Vbaci Porta in Portam Galberti fuerit vnica, caussa fuit ipsum Episcopi Castrum, ac prærupta rupes; vnde & nullæ domus ipsi adiacuerunt, ac fuere solùm aliquæ exstructæ, qua parte aliquantula fuit rupis decliuitas versus Africum, ac versus Meridiem. Mœniorum, ac adeò totius Ciuitatis ambitus, seclusis suburbiis, maior non fuit passibus communibus, proximè octingentis.

Vicus intra ciuitatem præcipuus fuit vnus, isque appellitatus *Rectus*, quasi rectà tēdens à Porta Galberti secundum vrbis longitudinem, & meridionalē quidem eius partem; nisi quod circa medium angiportus australior est; & quà quidem vix deflectitur vicus non-nihil ad læuam. Appellatur etiam inferior ob superiorem alium citra, ac vltra Portaleti regionem, quovsque factus è Regione turris, quam esse inter Portaletum, ac Balneorum Portam est dictum, tum dilatatur in Macellum, tum flectitur in læuam, excipitúrque à vico ipsi parallelo, & superiore dicto, qui mox in Plateam præcipuam ampliatur, & coactus rursus in angustias ad appellatam Vrbis domum, aperitur breui in Plateolam, quæ ante Portam Balneorum est, sinuatúrque exinde ad læuam in Portam Trauersiæ. Præterea autem Regionem vrbis in quam statim à Porta Galberti ad læuam, ascenditur, venire *Rupis* nomine; scilicet à substrata rupe; &, cùm sint aliquot illius quasi mæandri, seu viculi; superiores duos ex iis, qui secundum vrbis longitudinem sunt, coire in vnum ad meridiem Castri, ipsiúsque Ecclesiæ; infimum verò excipi à vico Iudaïco dicto, qui mox descripto subiicitur, ac interceptam adeò sub Castro Regiam domum, seu Palatium habet. Is Parallelus est ipsi Recto; vnde & illo alio per decliuitatem acceptο, succedentem habet, quem Superiorem diximus, quique sub medium leuiter flexus alium excipit, ex porta Vbaci obliquè subeuntem; idque deducto in vtrumque angiportu, quo ex rupe, ac parte Ecclesiæ orientali excenditur. Cùm sint porrò vici intra Vrbem angusti, tum angustiores etiam, obscurioréque ex eo redduntur; quòd Domorum facies non parietibus, sed productis contignationibus insistant: quò fit, vt qua præsertim parte contignationes huiusmodi columnis nullis suffulciūtur, inamœnus sit, propter situm inæquabilem domorum, prospectus.

Fit

Fit quoque, vt domus, quæ maxima parte oblongæ, auguftæque funt, fint fimul obfcuræ; & quæ cameræ mediæ inter anticas, pofticáfque funt, efficiantur cæcæ; nifi quòd in quibus funt fcalæ medium occupantes ædificium; fpatium quadratum adiacet, ac inane in cælum patet (Cælum apertū nominant) ex quo aliquid lucis corriuetur.

Ad Suburbia quod attinet;maximum fuit olim,quod ex fitu quafi tranfuerfo fecūdum faciem memorati montis in Boream conuerfan., nominatum *Trauerfia* eft;quippe interftitio paffuum proximè octingentorum ciuitatem ipfam cum Burgo connexüit. Nunc fupereft folùm triens circiter;funtque in vacuo parietinæ, feu rudera potiùs Sacelli beati Sebaftiani,quod illius medium circiter obtinuit. Aliud, cui(vt dictum eft) *Sol*, vel *Solarium boüm* eft nomen, tātum ferè iam,quantum olim eft; idque inftauratis, à me vfque puero, variis domibus per bella ciuilia euerfis; ac in iis etiam publico Gymnafio, in quo fub extremum Suburbij exædificato,literæ humaniores docentur. Tertium,quod à Porta Galberti, & porrò ad vfque Portam Vbaci,vlteriúfque extenditur, tum recentiùs eft,tum ampliùs, quàm cætera duo. *Vbacum* vulgò dicitur; nifi quod heinc inde ad Plateam,quæ extra Portam eft,itemque quà directò ab ea in Portam Suburbij, ac porrò in Confluentem itur, appellari *Pes vrbis* folet. Eius, ac Trauerfiæ fpatiofi funt vici;ac in{i}is exftructæ domus commodiores, ampliores, & participantiores lucis, quàm quas intra vrbem effe diximus.

De Bvrgo, vt etiam dicatur,id intelligitur ex iam dictis effe, aut fuiffe potiùs, ipfi Ciuitati ad Cæciam.Eius fitus eft in conuallе, quam ad vnam leucam fluuiolus *Mardaricus* dictus fic præterluit, vt non procul à mœnibus Ciuitatis demùm decurrens, in Bledonam exoneretur. Vix autem fuit Burgum fuo ambitu ciuitate minus; vti demonftrant mœnia, quæ tametfi femiruta,& penè folo exæquata,dimidia tamen adhuc ex parte nempe ad Occafum,& Boream fuperfunt: cùm quà fuere iuxtim, & fecundum Mardaricum,ac præter pratum, quod iam eft Præpofituræ,veftigio careant.Murorum proinde circuitus fuit præter propter paffuum communium fexcentorum.

Tres quoque fuere illius Portæ; Vna,quæ patuit in Trauerfiam,ipfamque adeò Ciuitatem; ac fuit idcircò aliquando *Porta Trauerfiæ* nominata.Fuit etiā dicta *Porta Inferior*; & ante fefqui-fæculum *Porta lede noftra Domina la bella* fortè à quapiam imagine iuxta illam pulchrè depicta. Supereft nunc folùm illius ex vtraque parte maceries, & cohærens quidem ad læuam (fcilicet ingredientibus) cum murorefiduo producto in Boream, ac verfus Sacellum beati Ioannis Chryfoftomi, vlteriùs ad eam partem fitum. Alia ipfi oppofita, qua exibatur Sedenam, Ebrodunum, in Pedemontium (vti & exitur etiam-num) fortita eft *Portæ Superioris* nomen: ac dicta eft etiam aliquandiù *Porta Sauina* à quodam familiæ Sauinæ ruftico prædio non procul fito. Integra penè præter arcum vifitur adhuc eius ftructura; vti & Mœniorum, quæ exeuntibus cohærent illi ad finiftram. Tertia exftitit, vbi nullum iam obferuare licet illius veftigium: quà nempe murus quem diximus tendere in Boream, & terminatur, & ab eo excipitur, qui eft fecundum vineam Præpofituræ ab occafu in ortum. Exeuntibus illâ aderat proximè ad dextram memoratum Sacellum beati Ioannis Chryfoftomi, è quo deflectebatur iter ad Sacellum fancti Martini, ac ad oppida verfus Boream fita. Nomen illi *Porta Laurentia*; an id à familia Laurentia (qualem ipfi deficere in vrbe nuper vidimus)an à quapiam imagine, Sacellóve beati Laurentij; an aliunde, eft incompertum.

Exftat in Burgo Bafilica,fiue Ecclefia Cathedralis, de qua dicendum pofteriùs eft; fuperfuntque adhuc circum ipfam, circúmque Cœmeteriū,Præpofiti Domus,& paucæ quædam aliæ quæ olim fuere Canonicorum. Cæteræ ab annis nonaginta præfertim (cœperant quippe etiam antè, familiis Burgi in vrbem fecedentibus negligi) ita propter bella ciuilia dirutæ, collapfæque funt,vt folo exæquatæ, & in viridaria, agrofque conuerfæ (iam enim eft feges, vbi Burgum fuit) documento funt attendentibus, quæ fint rerum vices. Heinc præter vicum, qui à Porta inferiore in fuperiorem, publica iam Regiáque eft via, duo folùm fuperfunt, quorum altero ibatur in Portā Laurentiam, altero in partem quidem eandem,fed tamen non procul à Porta inferiore. Cæteri confufi cum prædiis funt; quatuorque viculi præfertim quibus exibatur in Mardaricum, quorúmque aliqui nuper folùm fuere obferati.

Capvt III.

Diniæ Ditio, ac Magiftratus.

Porrò, cùm femper fuerit, vt Agri,fiue Territorij, ita Ditionis, Magiftratuumque inter Ciuitatem, & Burgum diftinctio (nifi quòd munera, oneráque appellata Municipalia, videntur fuiffe à tribus propè fæculis confufa, atque indiuifa)ideò à Ciuitate vt ordiamur; ea Ditionis pars, quæ Iurifdictio dicitur, fuit olim inter Principem, Epifcopúmque communis. Vnde & ante duo fæcula, præconia, proclamationéfve fieri adhuc folebant coniunctim authoritate Baiuli Regij, & Clauarij Epifcopalis(fic certè fpeciatim habetur in actis, quibus Capituli emphyteutæ Diniæ commorantes; & Galberti bona obtinentes ad recognofcendum interpellabantur) & factæ ante fæcula quatuor Conuentiones hac de re, inter Principem, & Epifcopum, in Regiis Archiuis hoc titulo exftant. *Compofito Domini Dignenfis Epifcopi. In nomine Domini noftri Iefu Chrifti. Amen. Anno eiufdē* m.cc.lvii.*die Dominica,in craftinā fancti Michaëlis. Cōftet quidē hoc publico Inftrumēto,quòd cùm fuper diuerfis articulis,& cafibus ratione*

ratione Iuriſdictionis, & dominij Dignenſis Ciuitatis, & territoriu,& aliis variis quæſtionibus, inter excellentiſſimum Dominum Karolum, Domina B. vxoris ſua eorumdem Comitatuum Comitiſſa, & Marchioniſſa Prouinciæ nomine, ex vna parte: ac venerabilem Patrem Dominum B. Dignenſem Epiſcopum, ſuo, & Epiſcopatus ſui, ac Dignenſis Eccleſiæ nomine ex altera, diuerſi generis eſſent ortæ. Tandem Præfatus Dominus Comes, &c.

Nunc ſeſqui-ſæculum ferè eſt, ex quo vniuerſa Iuriſdictio, quæſita eſt Principi, & Iudicibus Magiſtratibúſve ab eo conſtitutis (de ea loquor, quam Temporalem, ſæcularémque nominant; eſt enim præterea Eccleſiaſtica, quam ſemper in Epiſcopo, illiúſque Vicario reſidere eſt manifeſtum.) Quin-etiam, cùm in Conuentione memorata hæc verba legantur, *Item mandauerunt* (ſupple Arbitri) *quod Dominus Epiſcopus concedat Domino Comiti, quod poſſit emere, ſeu acquirere hoſpitium, ſiue locum ad ædificandum, vbicumque voluerit in Ciuitate Dignenſi, dummodò extra torum, ſeu montem, vel Fortalitium, vbi domus Epiſcopalis noſcitur conſtituta; quod incontinenti conceſſit;* cùm hæc, inquam, verba legantur; eſt tamen deinceps acquiſita Principi domus, quæ Capituli olim fuit, in toro, ſeu monte fortalitij Epiſcopalis: ea nempe, quam iam diximus Regiam domum, ſiue Palatium, in quo & ius à Regiis Magiſtratibus dicitur, & carceres Regij ſunt.

Quod verò ad Directum dominium (partem Ditionis alteram) ſpectat, illud fuit olim magna ex parte Principis, & Epiſcopi; cùm & priuati non pauci forent, qui Emphyteuſes proprias, ac laudimiorum iura haberent; vt familiæ Amalricorum, Iſoardorum, Roſtagnorum, de Bella-garda, & aliæ; ac Præpoſitus etiam, Capitulúmque, & Hoſpitale: at iam illud totum ſic in Principem, Epiſcopúmque tranſiit, vt iam ex dimidio ſit vtriuſque, neque Emphyteutæ ſint ampliùs, quemadmodum fuere priſcis temporibus, diſtincti.

Sed ad Iuriſdictionem, Regióſque Magiſtratus vt redeam, efficitur ex ipſis Dinia duplex quoddam vrbium, & circum-jacentium oppidorum caput. Ac imprimis quidem ratione Seneſcallicæ præfecturæ. Quippe, cùm vnus Seneſcallus, ſeu quaſi Prætor Prouinciæ ſit; ſunt tamen à centum, & viginti, ac tribus annis, creati varij Profeneſcalli, Proprætoréſve per Prouinciam, quos appellant Locum-tenentes, ac illis attributæ Sedes in variis ciuitatibus; illéque, qui Diniæ confedit, ſucceſſit Regio Iudici, idque iuriſdictionis finibus prolatis. Siquidem fuere illi attributæ vrbes quædam Epiſcopales, vt Regium, ac Sanitium; aliæque etiam, quæ aut iam tum fuerint, aut deinceps effectæ Regiæ, vti Sedena, Collis-martius, Monaſterium, Mezellum, Medæ: præter oppida minora complura, quæ in illius forum, etiam num conueniunt; niſi quòd, creatis nuper duabus Sedibus, Siſtarici vna, Caſtellanæ altera, fuere heinc inde oppida varia, ac Sanitium quoque, ab illo ſubducta. Fuerant & alia priùs diſtracta; nempe cùm Sedes quinque creaorentur ſuprà illas quatuor, quæ inſtitutæ primùm fuere anno ſæculi ſuperioris XXXI. & quas inter Dinienſis fuit.

Primus in ea Pro-prætor, ſeu Profeneſcallus delectus fuit Blaſius Clarianus, qui & quinquennio pòſt dicere ius cœpit in eo cauſarum genere, quod appellitant Submiſſionum. Succeſſit illi Raymundus Andreas poſt annos præcisè triginta; huncque decennio circiter pòſt excepit Ioannes Aguillenquius, Huius quotquot legi iudicia, ſummam æquitatem ſapere ſunt viſa. Qui ab ipſo fuit Guillelmus Falconius, pietate, morum integritate, iuris dicundi peritiâ inſignis, ſupra quadraginta annos ſedem tenuit; donec fato functus ante annos triginta, ſucceſſorem habuit Carolum Tabaretium, qui vitæ quoque integer, intelligénſque muneris, effectus eſt ante annos decem claſſis Inquiſitionum in Senatu Præſes, ac genere nobili Horatio de Caſtellana locum ceſſit. Hunc paucis ante meum diſceſſum menſibus excepit Ioannes Franciſcus Rufus, cuius & natales, & liberalis indoles, cum iuris, & æqui amore, ſtudióque conjuncta, præclaram ſpem faciunt, vt, qua eſt ætate, euaſurus ſit in conſummatiſſimum Magiſtratum. Prætereundum interim non eſt, præter Profeneſcallum primarium, prætérque Aduocatum, & Procuratorem, ſeu Cognitores Regios, creatos fuiſſe temporis progreſſu, Profeneſcallos treis, Particularem, Submiſſionum, Particularem criminum; Conſiliarios præterea treis; idque cùm, me adoleſcente, Profeneſcallus Particularis, & Conſiliarius vnicus aſſiderent.

Deinde ratione Baiuliæ, ſeu Vicariæ, Vigueriæve, vt iam appellant. Nempe, vt olim Baiulus Regius, ita iam Viguerius conſtituitur, qui non modò, Cenſoris inſtar, de criminibus in Vrbe cognoſcat; verùm præſit etiam Comitiis, vt particularibus (ſeu minoribus) Ciuitatis, ſic generalibus tam ipſius, quàm oppidorum circumjacentium, quæ coëuntia, agunt præſertim de Prouincialibus ſubſidiis; & cùm opus eſt, hominem delegant, qui in Ordinum Prouinciæ, Comitiis, ſpeciale, diſtinctúmque ab eo, quod ſit proprium Conſulis Ciuitatis, ſuffragium ferat. Nec verò antiquum eſt modò, vt Vrbes, oppidáque Prouinciæ, quæ ad tertium Ordinem ſpectant, per Bajulias diſtinguantur; ſed Nobiles etiam, qui ſecundum conſtituunt. Ex-ſtat certè Recognitionis actum anni M.CCCC. IX. quod mihi occurrit hocce titulo, *Recognitio facta Domino noſtro Regi Roberto, per infra-ſcriptos Nobileis, & Barones Bajuliæ Digna.*

Ad Burgum verò quod attinet, ſpectat tota illius Ditio, hoc eſt tam Iuriſdictio, quàm Directum dominium ad Eccleſiæ Præpoſitum; idque ex conceſſione Raymundi Berengarij Primi, Nepotis Ildefonſi, & Abnepotis Raymundi alterius Berengarij, qui anno M. CC. XXI. VIII. Eidus Martias, conceſſionem factam à maioribus ſpeciali diplomate ratam fecit. Heinc eſt, cur ex illis temporibus vſque conſtituatur à Præpoſito Iudex cũ aliis, vt vocant, Officiariis, qui in Burgi Curia cauſas

causas tam ciuileis, quàm criminaleis dirimat (exceptis tamen casibus Homicidij, & Adulterij, quos Princeps sibi reseruauit) exstetque etiam-num Chartularium, siue Codex Inquisitionum, Iudiciorumque Clauarij (ita vocabant Iudicem) à Raymundo Agouto de Ponteues Præposito creati, per annos M. C C C. X X X V I. M. C C C. X X X V I I. & M. C C C. X X X V I I I. cum pluribus aliis tam antiquioribus, quàm recentioribus Iurisdictionis actis; etiam Præconiorum solemnium, quæ quotannis in festo Assumptionis B.Mariæ fiunt. Cur item Præpositus prædia tam vrbana, quàm rustica in Emphyteusin, seu, vt vulgò loquuntur, in Accapitum det, Emptores inuestiat, Prælationis iure vtatur, Laudimia, Censusque exigat; ac prætereà iura Pedagij, siue Pulueragij, vt vocant; ne & iura illa antiqua vocata Furnagij, ac Molituræ memorem; ne ius Cociarum siue mensuræ in diuendendis frumentis, leguminibus, nucibus; ne ius percipiendæ in Salino Quarteriæ Salis singulis hebdomadibus; ne percipiendi insuper singulis annis Sextaria sex, quod idem posterior Raymundus Berengarius anno M.CC.XXX. pretio Raymundinorum bis mille quingentorum à Præposito acceptorum, concessit.

Quod dixi autem Munera, oneráque Municipalia videri à sæculis propè tribus inter Ciuitatem, Burgúmque confusa; insinuare imprimis volui, esse prætereà in Ciuitate Magistratus municipaleis, quos Consules iam dicimus. Iam, inquam; nam à superiore solùm sæculo ita nominantur; cùm antecedente, & ab anno vsque M.CCC.LXXXV. appellarentur Syndici, ac ante id tempus Cominales; quod nomen illis iam tribuitur, qui proximè ex-Consules, æstimandis rebus, maximéque fundis, damnisque datis præficiuntur. Deinde fuisse quoque in Burgo Magistratus huiusmodi, & Consules quidem à prima vsque eorum institutione nominatos. Quippe & facultas eligendi, creandique treis Consules legitur concessa hominibus Burgi anno M. C C. XCVII. & in memorato Chartulario trecentis annis superiore, verba hæc habentur non semel. *Mandamentum est Domini Præpositi, & Consulum* (interdum etiam Consulorum) *Burgi.* Tandem, cùm foret commodum visum iuribus omninò communibus vti; visum quoque fuisse Cominalium, Consulumque loco creare indiscriminatim ex Ciuitate, & Burgo Syndicos communeis, qui in commune tam Ciuitatis, quàm Burgi rebus prouiderent; & Territoriis alioquin sua sub ditione permanentibus, prædia vtriusque subiicere oneribus communibus, pensitationibusve, quas Taleas appellant; vt seu subsidia soluenda forent, seu quid prætereà in communem vtilitatem impendendum, id ex communi illa pecunia, quasi ærario publico fieret.

Prætereo autem Consules creari quotannis pro Comitiis Ciuitatis generalibus, seu in generali Consilio, quod sit necesse ex Consiliariis duodequinquaginta constare. Fieri id verò Pridie Annuntiationis B.Mariæ, seu IX. Kalendas Aprilis; ac solemne esse, vt die insequente, siue ipso festo, Consules creati Diuinis officiis cum Epomide, Consularive ornamento intersint. Prætereo & huiusmodi generale Consilium cogi à Consulibus per annum, si quid fortè deliberandum de rebus præcipui momenti occurrat; cùm si deliberandum sit de minoris momenti rebus, tum Consilium Particulare vocatum solùm conuocent, quod ex duodecim consiliariis constat. Prætereo demùm Generale cogi authoritate Prosenescalli, qui interesse illi aut ipse, aut alius ex sede Senescallica Regius iudex, Consiliariusve debeat: Particulare verò authoritate Baiuli, seu Viguerij, qui debeat quoque ipse adesse; aut, nisi adsit, Consulum primus, sumpto in manus Viguerij baculo, vt insigni, illius locum teneat.

CAPVT IV.

Ager, Commercium, Nundinæ Dinienses.

At cætera iam persequar, & de Agro, seu Territorio, commerciòque, quod Nundinis præsertim increbrescit, dicam; constat Ager ex montibus, vallibúsque interceptis totus. Quippe circumstant vndique montes; neque horizon liber est, nisi quadamtenus ad occasum hiemalem, quò versum fluuius *Bledona*, de quo est iam dictum, decurrit. Is quatuor ab vrbe leucis, milliaribusve Prouincialibus, & ad ortum quidem æstiuum, originem ducens, circuitu quodam in boream, ac deinde in occasum facto, occurrit tandem à septentrione, & ad Ciuitatem perueniens, excipit altera ex parte Mardaricum, de quo est iam dictum; ex altera Fluuiolum, torrentemve paullò maiorem vocatum *Aquas-calidas*, à calidis Balneorum aquis, quæ alteri eius ramo commiscentur. Aduenit ille quoque, vt *Mardaricus*, ab exortu; sed coalitis non longè alueolis duobus, quorum alter ab ortu æstiuo, alter ab hiemali aquas colligit. Bledona non longè ab ipsis exceptis, sinuatur in occasum, vt dixi hiemalem, ac posteà ampliùs recuruatus, exoneratur denique, quod etiam dixi, in Druentiam.

Cùm sint porrò Montes maxima ex parte rupei, scrupei, ac inferaces; idque à plerisque iam annis, ex quo & siluas cædere, & nouellare pascua est visum (siquidem vehementes pluuiæ derasâ terrâ nudârunt rupeis) supersunt tamen tres Conualles, quæ & pratorum arboribus consitorum amœnitate, & bonitate fructuum haud facilè aliis concedant. Vna est Aquarum-calidarum, altera Mardarici, tertia ipsius Bledonæ, idque tam versus illam regionem, è qua adfluit, quàm versus illam, in quam effluit; tametsi ripa eius vlterior haud territorij Diniensis est, sed attinet ad oppida Corbonos, Ceyasque vocata. Heinc pyra, poma, cerasa, generaque alia fructuum optima; imprimis autem Perdrigonia Pruna, quæ non cæteri modò mercatores, sed ipsi etiã Brinonienses pro Brinoniis quærunt, diuendũtque. Vites ad latera conuallium

conuallium satis copiosæ sunt consitæ, ex quarum haud exigua parte optimum, atque in æstatem præsertim, exprimitur vinum. Quanquam solet vinum recentius, ex agro Medensi, Regiensi, aut inferiore ex Prouincia quæri, vt illi commistum vnâque fermentatum, temperiem haudquaquam iniucundam efficiat. Frumenti prouentus, ob causam memoratam, exiguus: ex quo etiam efficitur, vt armenta in circumuicinis oppidis frequentiùs pascantur: in quibus etiam plerique ciuiũ prædia quæritãt, possidẽtque.

Est verò etiam, ob siluas excisas, raritas lignorum, caritasque non parua. Quanquam id, quod ædificando necessarium est, ad treis leucas cæditur, Bledonâque aduehitur; nisi quod filuæ illeic cæduæ breui defecturæ timentur. Diu nempe est, ex quo trabium copia quotannis Bledonæ commissa, transmittitur subinde Druentiâ, Rhodano, Mari, Auenionem, Arelatas, Massiliam; ac variè intereà ab iis, quibus opus est, trabes retinentur, & in mediterranea etiam loca, vt Aquas-Sextias, conuehuntur. Sistuntur autem Diniæ non modò quæ domibus ædificandis, verùm etiam quæ aggeribus extruendis, instaurandisque Pontibus necessariæ sunt; imprimis verò illi, quo Bledona transmittitur, passibus trecentis, & triginta communibus longo. Non fuit is semper, vbi iam, & ab annis prope octoginta exstat; quippe ante duo sæcula, seu anno M. CCCC. XLI. ex redemptione, seu pacto-pretio, constructus fuerat inferiùs, substratis pilis lapideis, quarum vna ad annos vsque nuperos, non longè à ripa vlteriore, superstes fuit, ac per vices quoque, aqua circùm excauante, sui indicium facit. Adest porrò magna aliunde ædificando Gypsi copia: nam, vt taceam Vrbem ex parte natiuo gypso insistere: qui mons est Vrbi ad meridiem, ac vltra Aquas-calidas, feracissimus eius est; quippe illeinc eruitur, quod ad quatuor etiam leucas transferatur.

An addam esse alios Monteis, ac ad easdem præsertim Aquas-calidas, alueumque earum boreum, in quibus vel sola ramenta indicent subesse omnigenas propè Metallorum mineras, maximè verò æris, ac plumbi? An iterùm alios, ac potissimùm, qui Burgo ad boream, & Balneis ad meridiem, in quibus reperiuntur lapilli Pentagonici, colore cinereo, mirabili structura? Hoc certè adnotandum, patere in illis heinc inde areolam, quinque semicirculis leuiter prominentibus; ac sese in medio interfecantibus, & ad angulos occurrentibus ita interstinctam, vt ij crebris incisuris quasi punctati appareant. Nec verò est vnus, simplexque lapillus; sed ex pluribus consimilibus, coæqualibusque sic connectitur, vt si illos, qua par est industria, secundum commissuras dispescueris, pro Columella striata, ac longiuscula, habiturus sis totidem quasi Stellas. Harum Stellarum latitudo non est amplior in maximis Parisini pedis semidigito, nec crassitudo vncia eiusdem: in minimis ipsa amplitudo coarctatur ad vnciam, & crassitudo ad vnciæ sextantem. Columellæ ex pluribus textæ, & inter angulos leuiter excauatæ, nunc productiores nunc contractiores digito visuntur; neque ex rupe, aut matrice aliqua auelluntur vi; sed casu heic illeic inter scrupos alios, & quæruntur, & colliguntur.

Cæterùm fuit semper Dinia commercij non infrequentis; ac vel illud esse argumento potest, quòd priusquàm Iudæi pellerentur ex Gallia, vicum integrum in ea obtinuerint. Multa legi acta, ac potissimùm annorum circiter ducentorum, quibus cum illis contrahebatur; exstatque in nostris Statutis forma Sacramenti, qua iurare coram Notariis, ac Iudicibus tenebantur. Res inde soli-tæ absportari, sunt non modò fructus, ac in ipsis, vt dixi, Pruna; sed maximè etiam lanificia, & apparata opificiis coria, quæ in Sabaudiam potissimùm, ac Pedemontium conuehuntur. Cúmque Dinia commune sit oppidorum complurium, ac diebus præsertim Sabbathinis, Festiuisque emporium; tum ad commercium præsertim faciunt non incelebres Nundinæ, quæ quater in anno recurrunt constantque singulæ ternis diebus. Lunæ scilicet, Martis, ac Mercurij primum occurrentibus à die Cinerum; à die festo Corporis Christi; à die festo sancti Iuliani, qui in festum sancti Augustini incidit (estque dies Augusti xxviij) & à festo omnium Sanctorum. Sunt autem celebres præsertim in tota Prouincia, in Delphinatu, in Sabaudia, ac Pedemontio; propter armentorum omnis generis, & tam quidem bisulcorum, quam solidipedum copiam, quæ vndique adduci, ac diuendi solent; vt operum textilium mercatores prætercam, itemque coriarios, aromatarios, salsamentarios, aliosque qui non tribus tantùm destinatis diebus, sed plerumque etiam tota reliqua hebdomade mercatum producunt.

Harum Nundinarum duæ posteriores omni memoriâ maiores sunt, ac pridem haberi solitæ in Burgo. Scilicet vltra mœnia, & vocatam antè superiorem Portam, à superato riuulo Valli Sanctorum succedente, patebat Forum armentorum, seu vocatum vulgò *Pratum Nundinarum*, in quod armenta conducerentur; intra mœnia verò, & ad Cemeterium præsertim, ob eius amplitudinem, exercebantur cætera commercia. At duæ priores sunt solùm à duobus sæculis institutæ; nempe ab anno M. CCCCXXXVII. quo Ciuitas non Præpositi modò, sed Capituli etiam consensum obtinuit, ad transferendum Nundinas ex Burgo in vrbem; ac impetrauit simul à Rege Renato duas alias, quæ eadem in vrbe haberentur. Prætereo autem, vt præstandis tam Præposito, quàm Capitulo indemnibus, addixerit se Ciuitas ad soluendum quotannis pensitationem, Præposito quidem, florenorum septem cum semisse, quam & persoluit etiam-num: Capitulo verò florenorum sexdecim, quam nescio quamobrem persoluere desierit, saltem ex dimidio; nam dimidium quidem relaxatum fuit ea transactione, quæ de Vini in vrbem immissione legitur facta.

Eodem porrò illo tempore cogitare Ciuitas cœpit de armentorum foro, Nundinarúmve Prato apparando; & ad alias merceis quod ſpectat, deſtinauit, vt Mercatoribus ad vrbem accedentibus locarentur ciuium tabernæ, ipſarúmve, aut domorum facies; idque ex ordine, & ſecundum vicos per ſuccedenteis Nundinas, quovſque circuitu peracto inſtauraretur ſeries; nec parùm diuturna fuit lis, quam Suburbani intentârunt, vt emolumenti exinde creati efficerentur participes. Sed de ipſo Prato Nundinarum vt dicam, deſtinatum id quidem fuit inter ipſam vrbem, & Mardaricum, coëmptis hortis, viridariíſque, quæ heinc inde erant tendentibus à Porta Vbaci ad Minoritarum cœnobium, vltra Mardarici pontem ſitum; verùm licuit ſolùm per ea tempora, ſemiſſem, beſſemve illius, quod iam viſitur, adipiſci. Quippe quicquid eſt partis inferioris è regione Epiſcopalis Caſtri, Eccleſiæque adiacentis, ac vlterioris Plateolæ, hortus fuit Epiſcopi, in quem deſcendebatur, qua parte Sphæriſterium tribus prealtis cryptis ſuffultum me adhuc puero exſtructum eſt; acquiríque dumtaxat potuit anno M. D. XXX. à Franciſco Guiramando tum Epiſcopo, ídque trecentorum florenorum pretio, quod in Epiſcopatus rem conuerteretur.

Taceo verò hanc conuerſionē factam, cùm anno demùm M. D. XLVI. coëmpta fuere huiuſmodi pretio viridaria aliquot, ex quibus coaluit *Prati Plantatarum* vocati in Burgi ditione pars inferior, fuítque accepta Epiſcopo, qui ſedebat tunc, Antonio Oliuario. Partem autem inferiorem dico; nam ſuperiorem quidem, cùm nullatenus ex ea acquiſitione foret, ſed haberetur ab vſque anno M. D. XVIII. IuuentutisPrincipi à Præpoſito conceſſa, ad Baliſtæ exercitationem (vnde & Baliſterium fuit dicta) Antonius tamen de Bollonia Epiſcopus, exigente pueritiam me, vnà cum reliqua ſæpibus heinc inde concluſit, conſeuítque arboribus; nempe cùm nullæ priùs exſtarent, præter Nuces annoſas treis, quibus ad eandem partem ſuperiorem conſtantibus, ludorum pars agebatur in vmbra. Tranſegiſſe ea de re Ciuitatem cum Epiſcopo anno M. DC. XVII. nihil eſt, cur heic memoretur.

CAPVT V.

Aquæ, ac præſertim Thermales, ſeu Balnea Dinienſia.

DE Aquis vt quidpiam attingam; nullæ quidem ſtagnantes ſunt; ſed quæ ex imbribus magnis colliguntur, deuaſtare conualleis ſolent. Rapidas facit, præter ipſam decliuitatem, commiſta terra, quæ ex ſatis montibus, vt iam innui, corraditur. Certè qui Bledona vix vllis repagulis iam ſiſtitur, & latè graſſatur, detentus pridem perhibetur anguſto ſatis alueo, qui ſi interdum compleretur, exarari bobus ſolebat, qui alerentur publicitùs, vt ſuperueniens copioſior aqua alueum faciliùs reficeret, neque cum damno exundaret. Quàm vereor autem, ne poſteri maius adhuc id damnum ſentiant, quatenus quoties in vrbem redeo, agnoſco non Bledonæ modò, verùm etiam Mardarici, & Calidarum-aquarum alueos elatiores factos aliquot pedibus: quippe dum ampliùs attolli pergent, periculum eſt, ne aquæ effuſæ prædia, humiliora relicta, diripiant.

Interim autem, commodo magno, ducuntur ex iis canales, ſeu foſſæ (Bedalia appellant) inſeruientes Molendinis; quorum terna (ac inſuper machinæ Fulloniæ, Puluerifque Pyrij) aguntur aquis Bledonæ; bina verò ductis ex Calidis Aquis. Nullum iam ad Mardaricum; verùm dum res Burgi incolumes ſtarent, duo fuere; vnum ad Portam ſuperiorem, & ad dextram quidem egredientibus, quà Præpoſituræ pratum eſt adhuc eo loco, vnde aqua proruebat, humilius, quáque ipſi, dum loci attollendi causâ quaſdam excauari foſſas curaſſemus, rudera quæpiam inuenimus. Hoc fuit, in quod cùm Lantelmus Epiſcopus aliquid iuris priuati haberet, legimus ipſum fuiſſe ab eo in Anniuerſarium Eccleſiæ legatum. Alterum aliquantò vlteriùs, & quà fuit, ac etiam-num dicitur Hoſpitale vetus. Defluebat aqua ex hoc in illud; & cùm non poſſet, magis-quàm illud, continenter molere, quòd aqua non ſemper abundè afflueret ex Mardarico; ideò aqua colligebatur, ſiſtebatúrque repagulo; locuſque progreſſu temporis oppletus, viſitur etiam-num editior ad orientem domus ibidem loci ſuperſtitis; ſciendum autem fuiſſe per ea tempora Mardarici alueum longè depreſſiorem. Commodo etiam magno ex foſſis, Bedalibúſve huiuſmodi deducuntur riui, quibus viridaria, pratáve, ac horti, vnà cum arboribus, vere, ac æſtate irrigentur; exinde enim conualles rident, ac lætæ prouentu vbere efficiuntur. Suppleri vtcumque heinc poteſt, quòd aquæ piſcoſæ admodum non ſunt: rari ſcilicet, ac puſilli Piſces, paucæque ſunt Truttæ, quas Bledona profert. Enutriret, vt putant, plureis, niſi quotannis trabes illæ, de quibus antè dictum eſt, eas exturbarent, abriperentque; ſcilicet non paucæ ſuperiùs capiuntur.

Ad potum quod ſpectat, optima Bledonia, quæ ſingularis aliunde eſt leguminibus macerandis. Neſcio autem an ſit ſalubre deligere per æſtatem illam, quæ ad fluuij crepidinem per ſubterraneos ductus ſcaturiens, & frigentiſſima eſt, & manè hauriri, reponique in cryptis ſolet. Optimæ etiam reputantur fontium aliquot ſcaturigines, & quæ ſunt ſecundum Mardaricū præſertim. In ipſa vrbe duo ſolùm Fontes; vnius in Platea, quam dixi eſſe exteriùs ad Portam Galberti; alius in Platea, quæ eſt interiùs iuxta Portaletum. Vterque deducitur ſimul ex inſigni quadam ſcaturigine, quæ quadrante leucæ ab vrbe emicat ſupernè ad dextrum latus prædicti Aquarū-calidarū rami, quo itur ad Balnea. Et quamuis interdum canales, tubíve tam latetitij, quàm lignei, quà per Aquarum-calidarum alueum palis retenti traiiciūtur, obducti

interiùs

interiùs visantur crusta quadam lapidea; putant tamen id esse vitium non aquæ, sed terræ, quæ præ neglectu, in canaleis in ipsa origine subintret; aut se in progressu per commissuras non satis exquisitè obductas, cùm turbida aqua præterfluente insinuet. Puteorum vsus est non magnus: pauci quippe in vrbe sunt, iique ruderibus oppleti, pauimentóque exæquati; neque ipse vnquam reseratos vidi. Obturatus est pari modo, qui admodum profundus, ac intra rupem excisus exstitisse eximius in Episcopali castro perhibetur. In Minoritarum cœnobio est vnus, ad quem patet perfugium, deficientibus, ob canaleis interruptos, fontibus, turbatísque Bledonæ aquis. Alius est in Burgo ad ipsum cœmeterium, ac ante Ecclesiam, à quo non procul recentior, quem effodi ipsi in horto Præposituræ curauimus, cuiúsque aqua plerisque probatur.

Cùm nihil sit porrò dicere necesse de frigido Bledonæ Balneo, quo recreari per æstatem iuuenes potissimùm solent, & maximè quà rupes sunt, iuxta quas excauatum fundum aquas ad natandum idoneas sustentat; nihil item de frugalibus cœnis, quæ ab ipso natatu, & ad memoratam crepidinem, cùm tempora meliora sunt, non infrequentes habentur, quæque mihi sæpè in mentem reuocârunt illc carmina;

Attamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucundè corpora curant;
Præsertim quum tempestas arridet, & anni
Temporâ conspergunt viridanteis floribus
herbas.

Cùm id, inquam, nihil sit necesse; at prætetire tamen non licet intacta Balnea calida, seu Thermaleis aquas, quibus nihil habet Dinia nobilius, nihil, quod magis nosse exteros intersit. Siquidem miracula sunt, quæ patrari ab ipsis quotannis videmus; vt, Paralyticos sanari, ac sine fulcris incedere; artubus captos, contractósque, & recuruatos abire rectos; membris fluxos, ac tremulos, conuulsósque euadere firmos: doloribus ischiaticis, arthriticis, vniuerséque omnibus à frigida causa ortis laboranteis fieri iis immuneis, aliáque complura. Nam quod indigenæ quidem balneis ad quosvis penè morbos vti soleant, ac vtilia admodùm probent, saltem aduersus Nephritidem, pleuritidem spuriam, hydropisin, colicam passionem flatuosam, tenasmum, hæmorrhoïdas, vermeis, omnigenam scabiem, icterum, strumas, scrophulas, lacrymationem, tinnitum aurium, incubum, stomachi dolorem, mammarum tumorem, appetitus deprauationem, mensium suppressionem, sterilitatem, cæteráque innumera, res vulgaris est; ac idcircò non modò ex tota Prouincia, sed etiam ex circumuicinis ad illa per ver, æstatémque, & autumnum concurritur; si dies excipias Caniculareis.

Dissitus est locus ab vrbe, ac versus ortum quidem hiemalem, triēte leucæ circiter. Scatuiunt aquæ paullò altiùs, quàm attollatur memoratus aquarū calidarum alueus (quam vereor quoque, ne progressu temporis ita excrescat alueus, vt huiusmodi aquarum scaturiginibus euectior, ipsas tandem obruat, ac inutileis reddat.) Scaturiunt, inquam, penè ad radicem rupis inferiùs concauæ, quæ ad austrum conuersa, parte superiore prærupta est quidem, sed aspera tamen hiatibus, ac loculamentis, per quæ dum serpētes verno tempore, Maïóque præsertim, ac diurno calore vigente discurrunt, in tectum, atriumve exædificatarum illeic domorum decidunt, & maxima quidem parte copulati: cùm & notatu dignum sit, attrectari illos impunè, quòd veneni expertes sint, & dentibus ne tantum quidem, quantum vespæ aculeis noceant. Cùm tectum dico, id veterum ædificiorum intelligo, quæ & ad loci orientem sunt, & rupi cohærent, contegúntque balnea; recentiora videlicet ab ipsa rupe, cauernáve ampla, quæ sub illa, dissita sunt, intercipiente atrio, in quo etiam aquæ aliquot thermales erumpunt; vti & nonnullæ prætereà vltra memoratum vetus ædificium, qua sub caua rupis torrente alluuntur.

Sunt porrò quatuor potissimùm in hisce Balneis insignia loca. Primas ex ipsis meritò tenet, quod non abs re *Balneum Virtutum* appellant. Ipsum est cæteris ad ortum, longum treis cum semisse orgyias; latum vnam ac semissem; altum non nihil vnâ minùs. Crypte è natiua est rupe; pauimentum, & gradus ex cæso, quadratóque lapide; & cùm septem heinc inde, ac è fundo scaturiginibus compleatur, tota subduci aqua potest, quoties elotis aliquibus, commutanda est in aliorum gratiam. Secundas iure obtinent Thermæ, Vaporarium videlicet, Sudatoriúmve, quod *Stubas* dicunt. Locus est ingredientibus in vetus ædificium ad læuam. Crypte est consimiliter ex rudi, ac natiua rupe; cuius altitudo cùm ad ostium sit vnius origyiæ ac semissis, deinceps tamen decrescit sensim, ad vsque scaturiginem, quæ in eius fundum copiosa erumpit. Longitudo orgyiarum est quinque, latitudo vnius; & proximè quidem ipsum pauimentum, secundum mediam cuius longitudinem factus canalis aquam transmittit, cuius vapore interim totus locus sic incalescit, vt ingressis sudor statim exprimatur; permirúmque est, cùm in ipso ingressu imminere videatur suffocatio, breui tamen facta intus mora, illeic postquàm suauiter degi. Permirum rursus, talem vaporem non ita concrescere, vt locus humectus reddatur; sed eâ potiùs esse naturâ, vt si humefactus pannus eò inferatur, statim resiccetur. Solet porrò Virtutum Balneum ad hoc vsurpari, vt humores præparet, qui deinceps Thermis, Sudatorióve exigantur.

Exoneratur Thermarum aqua in reliqua duo, quæ esse dixi insignia loca. Quippe proximo ad latus egressu *Balneum* creat, quod *sancti Ioannis* appellatur: ac deinde insigni casu *Balneum* vocatum *sancti Ægidij*. Hæc vsurpari præsertim solent à scabiosis, aut aliis, quibuscum alij degere in Balneo non facilè sustineant. Casus quoque ille ex tertio in quartum adhiberi interdum solet

ad superfusionem, quam *Gussam* appellant, dum pars affecta supponitur, vt materia tenax inde discutiatur. Non est verò interim reticendum, Thermalem hanc aquam affatim in potum assumptam mirè conducere mundandis naturalibus partibus, ac reddita adeò stomacho temperie, anorexiam, siue defectum appetitus abigere; exigere arenulas, sanare vlcera interna; intestinalem colicam ex frigida causa sanare; vermeis depellere, ac speciatim intestinum rectum ab Ascaridibus sic eximere, vt hominem nôrim, è quo supra myriadem, vel vna vice abduxerit.

Sed modum facio; ac præsertim quod tres insignes Medici, Guillelmus Alamandius, Sebastianus Richardus, & Dauid Lautaretius, de huiusmodi Balneorum natura, Mirabilibúsve commistis, déque proprietatibus, effectibus, vsibus, integros libros conscripserint; ac fœlici sorte ipse etiam-num supersit Lautaretius, qui accedente diuturniore ad insignem doctrinam experientia, sit iam vberiùs, absolutiúsque hoc argumentum retractaturus.

CAPVT VI.

Aër Dinienſis; ac obiter Peſtilentia anni M. DC. XXIX.

CVm de Aëre dicendum supersit, is habetri salubris solet, quòd purus sit, & vix per annum appareat semel caliginosus. Frigidus valdè per hiemem, tum ob niueis satis frequenteis, ac in montibus vicinis præsertim; tum quòd magna dierum parte montes Solem præripiant, & pars vrbis infima ne in meridie quidem Solem circa brumam conspiciat; tametsi, quæ montis constitutio est, & tantillum videat circiter nonam matutinam, & paullò post meridiem in occasum recuperet; quòd ea parte, & sola quidem, vt iam antè adnotatum est, cælum liberum aperiatur. Æstate satis calidus, ob coactionem radiorum Solis ex variis montium lateribus; nisi quòd ferè Bledona, gratissimam auram ministrat. Ac ventis quidem sæpè perflatur; sed ij tamen rarò vehementes sunt, excepto Vulturno, quem Marinum vocant. Tonat sæpiusculè per æstatem, & cùm interdum simul pluat, interdum etiam grandinet; tum huiusmodi pluuiæ sunt, quæ interdum profusæ, conualleis, vt dixi, & prata, ac sata, boúmque labores diripiunt. Quò fit, vt illæ magis timendæ, quàm hiemales sint, quæ ferè niuales, ac in montibus potissimùm sunt; & quidpiam duntaxat metuendum tunc sit, cùm Aprili, ac Maio, sed isto præsertim, niues in montibus soluuntur; quanquam, quòd sensim solutio fiat, tum solùm timenda exundatio sit, cùm ad calorem tempestatis & venti australes, & vberes pluuiæ liquationem niuis promouentes accedũt.

Sed ne istis diutiùs inhæream; præstat Aëris occasione verbum subiicere de ea peste, quæ per æstatem anni M.DC.XXIX. ea pernicie vrbem afflixit, vt nulla clades memorabilior, quod sciam, illi contigerit. Nam audiui quidem sæpenumerò senes conquerenteis de cladibus variis per bella ciuilia inductis, & ex quo præsertim Mouantius sub annum sæculi superioris sexagesimum excitare cœpit tragœdias; at nulla vnquam isti par strages: quippe quæ vix sextam septimámve incolarum partem superstitem reliquerit; quatenus, cùm anteà ad vsque decies mille numerarentur, vix enumerari sub mali finem plures, quàm quingenti supra mille potuerint. Versabar ipse tunc in Belgio, vbi, ac deinceps Parisiis multa accepi lacrymis digna ex amicorum literis; obstupui verò, cùm triennio pôst reuersus, tum complureis desertas domos populosæ priùs vrbis conspexi; tum plusculæ ciuium nouorum ignotæ facies occurrerunt; tum pauci superfuere amici, quos complecti licuerit; tum horrendum fuit, quod qui erant superstites, sæuiente malo contigisse narrârunt. Videbar enim mihi grauiora audire, quàm narrasset Thucydides circa celebrem illam Pestem, quæ

Finibus Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastauitque vias, exhausit ciuibus vrbem.

Ac non est quidem valdè necesse quidpiam de ea re heic attexere, quando optimus Lautaretius, qui & tunc est in vrbe versatus, & non alios modò laboranteis vidit, verum ipse quoque est malum expertus, integrum de hac peste librum edere meditatur? at nihil interim oberit pauca ex iis attingere, quæ fuere à me reduce ex illiusmet ore præsertim accepta.

Itaque, quantum memini, cœpit malum se prodere ipso statim initio Iunij: vtcúmque ab aliquot iam diebus non parua adhiberetur cautio, ob rumorem sparsum de Peste, non modo Lugduni, ac per Delphinatum grassante; verùm etiam in aliquot inferioris Prouinciæ locis. Sed milites nempe iter in Italiam per hanc regionem instituentes, neque seruantes ordinis, huiuscemodi labem intulerunt. Tempore Pestilentiæ toto, quod quaternûm fuit mensium, Cælum ab ipso vsque principio non modò spissa caligine terras pressit, æstúsque ignauos nubibus inclusit; sed fuit etiam solito & tonantius, & in pluuias effusius. Obseruatum est quoque Facem, seu Meteorum flammeum supra vrbem motu pernici transvolasse. Nulla per totum idem tempus, neque in vrbe, neque in agro, volans, quiescensve auis comparuit; nullum penitus aliud morbi genus, præter Pestem, visum, audítúmve fuit.

Malum prænuntiabant, & comitabantur, sitis, angor, vigiliæ, lassitudo, grauedo, aphonia, nausea, vomitus, mictio cruenta, expuitio similiter, sudor, tremor, conuulsio, rigor, delirium, &c. Symptomata crebriora erant vocati Bubones ad axillarum, inguinum, cerebri emunctoria; ac ij quidem ouata specie, intumentésque minimùm, quantum est amygdalum, maximum, quantum gallinæ ouum. Interdum singuli; sæpiùs bini; nonnunquam

nunquam cum carbũculis;ſæpè ſine illis omnes cũ dolore; citra inflammationem tamen. Euaneſcebant aliquando, regrediebanturve introrſum;ſed vergebant ferè ad ſuppurationem, &,cùm fluerent,non poterat acrior,exquiſitiorque dolor ſentiri. Carbunculi ipſi interdum ſolitarij, interdum, vt dixi, cum bubonibus; ardentes ſemper, malignique, & circumducti puſtulis: nonnunquam ſinguli, ſæpiùs plures, interdum ad duodecim vſque. Abibant ferè in eſcharas, foſſaſque ſummè fœtidas, quanta eſt vola manus, niſi etiam maiores(ratò minores) relinquebant. In quibuſdam ægrotis nihil obſeruatum, præter exanthemata varia, nigra, lurida, purpurea, flammantia. Nonnullis artus intumeſcebant; ac fuere etiam, qui nullo morbi exhibito indicio, mortui repentè conciderint. Cadauera ipſa, horrida adſpectu vultuque detorto, neque carne molli, fluxaque,vt putant; verum rigida,& contracta plerumque.

Mirum interim, quid vis mobi in pleriſque potuerit. Vir fuit,qui ſciuri inſtar parietem ſcanderit, & ad tectum prouectus deiicere imbrices, quaſi nuces occeperit. Alius ſcalâ ſupra tectum euectus, aliquandiù ibi variè ſaltitans tripudiauit; & cùm exſcendiſſet, procurrere cœpit, quovſque incidens in præſidium globulo ictus cõcidit. Quidam indignatus, quòd in noſocomio pro laborante detinetur, inde proſiliit, excurritque, & vxorem adiens, cumque ea rem habens, vnà illicò cum ipſa interiit. Mulier fuit,quæ ſtatim à partu cœperit per auia, præcipitiaque diſcurrere, ſicque incurrere in exitium. Quidam fuit, qui ſe volaturum reputans, brachiaque proinde expandens, ſe ex alto præcipitârit, totumque adeò contriuerit: Alius, qui quaſi in naui foret, ac tempeſtate vrgeretur, ſupellectilem è feneſtra, quaſi merces deiecerit. Pater etiam fuit,qui filiolum viuum, manu vltra feneſtram protenſa, in pauimentum dimiſerit.

An eam fuiſſe morbi naturam adiiciam, vt bene multi compluteis dies mortui habiti, reuixerint tamen; vt proinde neceſſe ſit fuiſſe adhuc plureis viuos conſepultos, quatenus donec veſpillones habuere quidpiam virium, nihil fuere ſoliti morari, quin omneis illos abriperent, qui videbantur omni ſenſu, vitæque indicio deſtitui. Quidam certe ex feretro currúve, quo cadauera conuehebantur, emerſerunt. Puella viginti annorum in foſſam proiecta, ſigno vitæ dato, fuit inde educta. Alia annorum vigintiquoque, cùm in vineæ foſſam prolapſa, iacuiſſet triduo abſque vllo ſenſu quarto tamen, ſenſu bubonis ſuborientis fuit excitata, à quo etiam conualuit. Vidua quæpiam totos ſex dies ſine ſenſu, aut ſaltem ſine vllo cibo, vlloque potu concluſa manſit, indeque meliùs habuit. Vir fuit, qui toto quatriduo mortuus habitus, neque alia de cauſa inſepultus, quàm quòd vxori,quæ illi foſſam qualemcumque excauauerat,non fuiſſet ſatis virium, vt eum in ipſam pertraheret, expergefactus veluti fuit, ac vagari per agros cœpit, futura, ac potiſſimùm extremum Iudicium nunciando, ad Pœnitentiam exhortando,obuiis,qui nollent ſibi genua ſubmittere, maledicendo, & alia quæ etiam ex ipſomet addidici.

Sed hæc, vt mittam, cùm initio, ac per primam hebdomadem, vix tribus, aut quatuor plures obiiſſent; iam tamen circiter quindeni ſub ipſum Iunij medium in dies ſingulos interibant: per Iulij initia circiter quadrageni; ſub medium centeni; in fine, ac initio Augusti centeni ſexageni; donec tandem Auguſti medio cœpit dira lues non adeò ſæuire: per Septembrim non plureis quinis, ſeniſve in dies abſtulit; ac per initia denique Octobris à ſtrage eeſſauit. Supputatum eſt autem ex tot hominibus,ſeu mortuis, ſeu ægris ſuperſtitibus,vix fuiſſe quingentos, quibus adhiberi remedia potuerint.Idque, cùm pleræque familiæ, etiam admodum numeroſæ, extinctæ prorſus fuerint;& camera extiterit duabus quadratis orgyis non maior,è qua fuerint nouem cadauera educta.

Cauſa porrò præcipua, cur labes graſſata tantoperè fuerit, ipſa fuit inexperientia, ac interpretatio nimis regida Placiti, Arreſtive illius, quo fuit à Parlamento cautum, idque ſub pœna capitis, ne quis Dinienſium incolarum ex vrbe, aut agro, territoriove proprio exiret. Quippe, cùm, vt iam dictum eſt, ripa vlterior Bledonæ agri Dinienſis minimè ſit, ſed Corbonorum, Ceyarumque (tametſi quidquid ad ſeſqui-leucam ſecundum ipſam eſt villarum, vinearum, pratorum,agrorum, ad Dinienſeis ciueis attineat) &,quod agri Dinienſis eſt, aut non amplum ſit,aut non ſatis idoneum ſegregandæ,diſtribuendæque in caſulas tantæ, quanta in vrbe erat,multitudinis; id nihilominùs cognitum, vti veriſimile eſt, ipſi ſupremæ Curiæ non fuit. Aliunde verò Conſiliarius ad exſequutionem Placiti commiſſus, homines armauit oppidorum confinium, vt non paterentur quemquam ciuium agri Dinienſis fineis tranſilire, quæreréque vlteriùs ſedem, tuguriaque exſtruere: ac præſidia ex illi armatis conſtituit, maximeque ad Bledonæ pontem: quò etiam ſolebat frequens aduentare, & ſtipatu quidem per-amplo, quoties erat quidpiam concluſis ciuibus ſignificaturus, qui catervatim, indiſcretéque ad præconis vocem confluentes, mutuo ſe contagio magis inficiebant.

Acceſſit,quod ipſi homines oppidani eam duritatem induerant, vt miſeriâ ciuium nullâ mouerentur: &, cùm in tanta egeſtate, conquirendique inpotentia, prouidere, miniſtraréque deberent neceſſaria, tantum id abfuit, vt potiùs Præſidiarij illi, ſi quid eduliorum, aliarúmve rerum ab amicis tranſmitteretur, ſibi ipſis haberent; aut, ſi quid vænum afferretur, ipſi emerent parui, magno venderent. Quin-etiam, cùm ſumma deſolatio foret, ac non poſſent iam ampliùs abſportari cadauera,ſicque vltra mille, & quingenta ſummo cum fœtore inſepulta per vrbem iacerent, conſultauere, decreue-

 réque

réque ipſam vrbem cum ciuibus in ea reſiduis ſuccendere;&c,ne facerent, ſolùm obſtitit, quòd caſu renunciatum fuit graſſari peſtem in aliis tribus, quatuorve vrbibus cœpiſſe; vnde & ſubiit cogitare, non poſſe Diniam, quin pari iure illæ perderentur, ſuccendi; crematáque eſt ſolùm villa in agro vicino, vnà cum familia tota, cuius erat, quæque ſe in eam receperat.

Sanè, ſi miſeris licuiſſet parare tuguria, humileiſve caſas in vicinis agris(maximéque in illis vltra Bledonam) ac in ipſis ſub congrua oppidanorum cuſtodia, aliquot dierum quadragenas,vt eſt moris, exigere; potuiſſet eorum pars maxima ipſa ſegregatione, contagiique fuga ſeruari, vti & ſeruati ex iis non pauci, quibus ſatis fuit, vnde poſſent per villas, & caſulas Dinienſis agri ſuſtentari. At quando pars maxima agnouit, non fore ſibi vnde extra vrbem in tanto oppidanorum rigore neceſſaria ſuppeterent; ideò concluſi remanſere, miſeréque periere, ac præſertim, ex quo increſcente morbi ſæuitia, noſocomióque, quod extra vrbem, ad fanum S. Lazari, capere ægrotos ampliùs non valente, ac aliunde curru perfracto, veſpilonibúſque(etiam eductis è carcere)aut inualidis,aut demortuis;Moderatores ciuitatis, tutoréſque ordinis coacti fuere laxare primùm, ac denique prorsùs mittere habenas. Tunc nimirùm Ciuitas fuit, ſine Conſule, ſine Iudice, ſine vllo Diuino cultu; & deficientibus artificibus,præfectíſque,qui res curarent, obmutuit horologium; exaruerunt fontes, conſtiterunt molendina, refriguere clibani; macellum nihil extulit, ſumma rerum omniùm neceſſariarum inopia fuit.

Per-mirum verò, cùm tunc mors adeò videretur certa omnibus, vt aliqui inuenti ſint, qui, ne nudi ſepelirentur, ſindones ſibi (etiam morbum nondum experti) circumconſuerint; nullum viguiſſe pietatis ſenſum, humanitatémque omnem exſulaſſe. Mulier fuit, quæ opem marito laboranti negauerit. Viſa fuit, ac ſine auxilio relicta quædam puerpera (aboriebantur autem omnes) quæ proinde fœtum ſibi ipſa extraxerit; hærentémque adhuc placentæ, lateri, ac mammæ admouerit, & mox cum ipſo interierit.Non pauci erant, qui vagantes deſertas domos expilabant, ditaríque inde malebant, quàm exhibendo famulatui:vix enim fuit, qui operam locare in menſem ducentis etiam ſcutatis voluerit. Neſciebant nempe miſeri fures ſe breui quo que exſtinctum iri, & malè parta malè iri dilapſum. Qui poſtremi certè ex iis ſuperfuerint, pauci admodum exſtitere, ac neſcias, quò opes congeſtæ abierint. Si quis ægrotus incurreret in fanum, tranſire iuxtim affectabat; ac regionem venti, hoc eſt, vnde flaret, recuſabat cedere. Qui per vrbem obuij fiebant, habebant ſe quaſi extraneos, apparebántque ſibi inuicem quaſi quædam viuorum vmbræ. Fœlix nimiùm, qui ſibi ipſi ferre opem poterat, neque expectare cogebatur aliunde.

Per agrum quoque non pauci fuere, qui ſupra humum nudam omni deſtituti ſubſidio iacuerint, animámque tandem efflârint.Reperta illeic mater eſt,cuius demortuæ infans ſugere mammam non deſiſtebat. Aliqui fuere, quibus capellæ nutricum vices ſupplerint.Multi quoque intra ipſas caſas iacuere diu ignorati, atque idcircò inſepulti. Qui parentes ſupererant, ſepeliebant liberos, qui liberi parentes, qui viri vxores, quæ vxores viros. Quanquam id plerumque ſuperficie tenus;adeò vt minima ferè aura vultus, aliaque membra nudaret.Quin-etiam, cùm proximè vrbem, in Prato nempe Nundinarum, & in agro prope Aquas-calidas, forent ingentes foſſæ excauatæ, in quas coniicerentur, quæ fuerant proximè extra vrbis portas coaceruata cadauera, ea fuit deinceps congeſtorum copia, vt ſupergeſta, & diducta terra non multùm eminuerit, ac fuerint aliquorum brachia,crurâque interdum retecta.

Vt deſinam tandem; licet per Octobrim, Nouembrímque, vrbs meliùs haberet, luſtrationibúſque variis purgaretur, ac perſtaret tamen præſidium ſe inſolentiùs gerere: (quippe etiam initio Decembris aliquem ciuium vulnerauit) idcircò tam qui intra vrbem conualuerant, quàm qui in ipſam tedierant, cepere inuicem conſilium deiiciendi præſidij, quod & reipsâ, ſic deiecerunt, vt, interfectis aliquibus, actum in fugam fuerit, neque deinceps redire ſuſtinuerit. Tunc verò fuit, cùm dinumerati ſiue ex ipſa vrbe, ſiue ex agro ſuperſtites, vix plures quàm mille, & quingenti deprehenſi ſunt; ínque ipſis plures fœminæ,quàm viri; plures ſenes, quàm iuuenes; cùm & ex tanto hoc numero vix quinque, aut ſex fuerint, qui morbo affecti non fuiſſent.

Præterea autem libertatem eundi, ac redeundi ciuibus factam, non contigiſſe Placito Curiæ, ante feſta Paſchalia, hoc eſt, inclinante Aprili anni inſequentis. Prætereo quoque, cùm Peſtis alia poſt ſeſqui-annum obreperet, diſceſſiſſe ciueis & maturiùs, & longiùs; ac periiſſe illâ non pluteis, quàm centum, eóſque præſertim ex ciuibus nouis; ſcilicet obſeruatum eſt, neminem ex iis, qui priore illâ laborauerant, hac poſteriore correptos fuiſſe.

PARS SECVNDA.

Qua deducuntur, quæ attinent ad ipſam Eccleſiam.

CAPVT VII.

Antiſtites primi, à quibus Dinienſis Eccleſia fundata.

NVNC, cùm videatur eſſe plus æquo de Ciuitate Dinienſi dictum, ac iam dicendum ſit de Eccleſia, quæ fundata in illa eſt, cuiuſque occaſione immorati circa eam ſumus; ideò auſpicari debere videmur ab ipſa Eccleſiæ origine: &, quòd haberi illa poſſit

possit ex Lectionibus, quas instaurare rogati sumus, vt vice earum, quæ de Communi ab annis aliquot recitantur, inserantur Officiis trium primariorum Antistitum, quibus Christi fidem regio nostra debet; idcircò à Lectionibus huiuscemodi videtur ordiendum. Ac ternas quidem solùm exhibeo, pro Antistitibus singulis; verùm, cùm plures, vberioresque in Legendariis vetustis exstent; hæ tamen, paucæ licet, ac breues, quicquid est gestorum temporibus congruum ita continent, vt aliunde etiam quædam suppleant (quippe aliunde cognita) quæ in illis desiderantur.

LECTIONES IN FESTO S. Marcellini Primi Ebredunensium Præsulis, quod est etiam Diniæ solemne, XII. Kalendas Maij, seu die Aprilis XX.

Marcellinus natione Afer, & genere nobilis, Christiana pietate imbutus ab adolescentia fuit. Eo tempore vigebat adhuc recens memoria confessionis Beati Cypriani Martyris, qui sub Imperatoribus Valeriano, & Gallieno gloriosè occubuerat. Illius itaque doctrina, pietate, & constantia animatus Marcellinus, dum Religionis propagationem, dessensionémque meditatur, admonetur diuinitùs, vt in Europam traiiciat, sociósque ad messem idoneos adsciscat. Paret vir sanctus Spiritui; & assumptis comitibus Domnino, ac Vincentio, peruenit Romam sub initium imperij Constantini, quo tempore Papa Eusebius Pontificatum obtinebat. Is, vocatione cognita, Marcellinum Episcopum creat Maritimarum Alpium, in quibus Idolorum cultus adhuc vigere perhibebatur.

Digressus ergo Marcellinus per Thusciam, ac Liguriam, peruenit tandem Ebredunum, quæ Alpinæ Maritimæ habebatur Metropolis; quæque, licet fidem Christianam, prædicante, sub Nerone, beato Nazario, accepisset, ab ea tamen defecerat. Aggressus ibi Marcellinus diuini verbi prædicationem, sic breui profecit, cooperante Domino, & sermonem confirmante miraculis variis, vt euersis Idolorum templis, maxima pars Indigenarum baptizari voluerit. Quare Ecclesiam prope muros, & Baptisterium condidit, ex quo aqua baptizandis Cathecumenis sponte, hoc est, diuina gratia exuberante, promanauit. Testati sunt etiam sæculis pòst multis graues scriptores talem aquam erumpere solitam & in Natali, & in Cœna Domini; itémque in Vigilia, & per totam hebdomadam Paschæ.

Dimissis autem Sociis in Diniensium ciuitatem, sacratóque illeic posteà Domnino in Episcopum, in eo assiduè incubuit, vt prædicatione, exemplo, & signis stabiliret fidem. Indefessus verò præsertim fuit eius labor, cùm sub vitæ finem hæresis Arriana cœpit quorumdam animos in partibus Italiæ finitimis labefactare. Qua occasione contigit, vt aliquando cum magna credentium multitudine iter faciens, torrentis exundantis aquas ita stiterit, vt ipse cum populo toto transierit siccis vestigiis. In illo itaque labore, circa id tempus, quo Constantius Arrianus iniit imperium, obdormiuit in Domino, duodecimo Kalendas Maij. Testantur iidem Scriptores ad eius sepulcrum illuxisse lychnum, inconsumpto oleo, quo infirmi sanarentur. Caput illius Diniam translatum, vnà cum Sanctorum Comitum reliquiis, magna in hunc vsque diem veneratione colitur.

LECTIONES IN FESTO S. Domnini Primi Diniensium Episcopi, quod celebratur Idibus, seu die Februarij XIII.

Domninus ex Africa oriundus, cùm Zelo Christianæ Religionis arderet, vnà cum comite Vincentio, sequutus est Marcellinum Ebredunensium Antistitem, quo tempore ille Romam appulit, ac Eusebium Pontificem, Constantino iam imperante salutauit, Sed & simul cum Marcellino in Galliam Inalpinam missus, operam assiduam illi præstitit, donec fides Christi in Ebredunensium Ciuitate, & circumuicina regione disseminata, radices egit. Tunc verò à Marcellino dimissus cum Vincentio est, fidem vlteriùs propagaturus. Constituit autem ad Diniensium ciuitatem accedere, in qua Idolorum cultores, & Christiani nominis osores esse fama erat.

Et certè quam-primùm os aperuit, aduersus idola verba faciens, & Saluatorem Christum prædicans, repugnanteis acriter dissertatores habuit, quousque & ratione persuasionem Deorum falsorum euertit, & oratione in cælum fusa, fidem in Christum obtinuit; & signis, ac virtutibus

tibus fidem habitam confirmauit. Siquidem, postquàm exaggerauit promissa facta credentibus, adduci infirmos vndequaque iussit; & magna illorum multitudine coram vniuerso Populo coacta, omnibus in nomine Iesu sanitatem momento restituit. Quare ingenti applausu facto, cœpit magna pars Deos detestari, & Baptismum deposcere; adeò vt, parato Baptisterio, abluerit prima vice animas circiter quingentas.

Cùm postea etiam procurasset construi Ecclesiam in honorem Deiparæ Virginis, adfuit Marcellinus eam consecraturus, qui & simul consecrauit Domninum in Episcopum. Cœpit intereà Ecclesia Dei in oriente laborare, propter Arrianam hæresim; sacráque Synodus Nicæna per ea tempora celebrata est. Domninus autem tenerum gregem indefesso labore pascens, illum in confessione Sanctæ, ac indiuiduæ Trinitatis perseuerantem continuit. Tandem verò, cum sese iam propè deficere sentiret, postquàm hortatus est Vincentium, vt curam gregis susciperet, imperante iam Constantio, Idibus Februarij migrauit ad Dominum. Sacrum eius Caput cum altero Brachio in Diniensi Ecclesia adseruatur hactenus, venerationique habetur.

LECTIONES IN FESTO S. Vincentij Secundi Diniensium Episcopi, quod XI. Kalendas Februarij, seu die XXII. Ianuarij colitur.

Vincentius Africanus, tanto feruore Christi fidem à teneris annis suscepit, vt Marcellino Ebredunensium, & Domnino Diniensium primis postea Præsulibus discedentibus in Europam, sese tertium, tametsi adhuc adolescens, adjunxerit. Salutato simul cum illis beato Papa Eusebio, qui circa initia imperij Constantini sedem tenuit, accessit pariter cum ipsis ad Alpeis Maritimas, ac in iis Ebredunum, vbi Marcellino minister, adjutórque strenuus fuit. Discessit etiam postea Diniam, comes Domnino indiuiduus, &, qua erat facundia, persuadendíque gratia, non parùm auxiliatus est in conuertendis ad Christum, continendísque in fide animis Diniensium priùs deditis Idololatriæ.

Et voluit quidem illi Domninus Episcopatum cedere; sed, qua humilitate fuit, perpetuo munere Leuitæ Domnino fungi maluit. Quin Domnino etiam mortuo, vix tandem coactus suffragiis communibus Episcopatum assumpsit, in quo tot, tantáque virtutis specimina edidit; tanta comitate, atque eloquentia omnium animos conciliauit, vt aliquoties quasi obrutus quæsierit solitudines, in quas secedens, orationi, hymnísque psallendis quietiùs vacaret. Tanta quoque in illo fuit miraculorum gratia, vt & solo vestium contactu infirmos sanauerit, & sola præsentia, atque oratione tum Dæmones fugauerit, tum mortuos etiam suscitârit. Fortiter prætereà hæresi Arrianæ se opposuit; ac non modò commissum gregem in antiqua fide continuit, sed etiam accurrit, cùm ad parteis alias, tum præsertim Ebredunum, quò labem illam, à defuncto Beato Præsule Marcellino, serpere acceperat.

Heinc variæ illi ab Arrianis tenduntur insidiæ; & quibus temporibus B. Eusebius Vercellensis, ac Dionysius Mediolanensis sunt diuersimodè vexati, ipse aliquando in itinere comprehensus, ita flagellis exceptus fuit, vt parùm abfuerit, quin inter tormenta animam efflaret. Adfuit post-modum ætate prouectus Valentino Concilio primo, cum Artemio Ebredunensi, aliísque Præsulibus, anno salutiferi partus trecentesimo septuagesimo quarto: neque multò pòst senio, & laboribus, quos pro Christi nomine subierat, cassus, spiritum Deo reddidit; postquàm in somnis visus est videre Christum consolantem, porrigentémque viaticum. Caput eius sanctum, cum altero Brachio adseruatur adhuc, colitúrque in Diniensi Ecclesia, quæ & illius celebrat festum vndecimo Kalendas Februarij; Translationem verò Capitis ipsius tertio Nonas Iulij.

Atque hæ quidem Lectiones sunt, quæ & Diniensis Ecclesiæ originem continent, & commentarioli loco esse possunt ad ea, quæ in Martyrologiis de Beato Marcellino, ac illius Sociis habentur. Sic nempe in Romano Baronij, ad xij. Calendas Maij: *Ebreduni in Galliis sancti Marcellini, primi eiusdem vrbis Episcopi, qui Dei monitu, cum sanctis sociis Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus vsque hodie refulget, ad Christi fidem conuertit.* In Martyrologio Adonis: *Eodem die in Galliis, Ciuitate Ebredunensi, natalis sancti Marcellini primi eiusdem vrbis Episcopi, qui diuino iussu, cum sanctis Sociis Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus vsque hodie*

hodie refulget, ad Christi fidem conuertit. Et postea; *Venerabiles Socij eius apud Diniensium urbem conditi, gloriosis nihilominus miraculis commendantur.* In Martyrologio Vsuardi; *In Gallijs, Ciuitate Ebredunensi sancti Marcellini eiusdem vrbis Episcopi, & Confessoris; qui diuino iussu cum sanctis Socijs Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus vsque hodie refulget, ad Christi fidem conuertit.* Eadem, ne longum faciam, recepit Petrus de Natalibus, qui, cùm cætera ex Adone desumpsit, tum illud adiecit, *Socij vero eius* (supple Marcellini) *Confessoris Christi in Domino dormierunt apud Diniensium* (non, vt vulgò legitur, Cluniensium, *vrbem conditi.* Præterea autem, quod neque Beda in Martyrologio, neque Gregorius Turonensis, de Marcellino dum loquuntur, Sociorum eius meminerunt.

Reticeri verò non debet, quod non modò Gregorius, verùm etiam Ado, ac Petrus, de sancto Marcellino habet. Nam Gregorij quidem isthæc verba sunt: *Habet & Ebredunensis vrbs Patronum proprium, Marcellinum Antistitem, per quem, dum adhuc in corpore moraretur, multa Christus miracula operatus est. Hic enim fecisse dicitur lauacrum ad baptizandum, in quo in Natali Domini, & Dominica cœna aqua dicitur diuinitus exoriri. De quo etiam ad aliud lauacrum, in quo consuetudo prisca baptizari instituit, aqua defertur. Non tamen cumulatur, vt de illis fontibus Hispaniæ suprà retulimus. Ad huius ergo Sancti sepulcrum lychnus assiduè lumen præbet; sed accensus semel, multis noctibus, sine vllo additamento perdurat, & plerumque contingit, vt exstinctus à vento, diuinitùs iterùm accendatur. Ex quo oleo plerumque infirmi medicamenta suscipiunt.* Hæc verò Adonis: *Ita vt Baptisterium, quod ipse apud præfatam vrbem condidit, in sacro-sanctis Paschalis festi vigilijs, diuina virtute, singulis annis aquis subitis inundetur, & per septem eiusdem solemnitatis dies gratia exuberante permaneat.* Petri demùm ista; *Hic, inter cætera virtutum eius præmia, obtinuit, vt Baptisterium, quod idem in eadem Ciuitate condiderat, singulis annis in Sabbatho sancto, aquis diuinitùs, & subitò repleatur, & per septem dies Paschæ aqua exuberante plenum permaneat; quod vsque in diem hodiernum ibidem apparet. In eadémque ciuitate quieuit in pace, vbi & sepultus est xiiij. Calendas Maij.*

Ad sanctum Domninum quod spectat, adnotandum est, cùm illius Officium fuerit ab omni memoria in Diniensi Ecclesia sub titulo Confessoris, & Pontificis celebratum; Papyrium tamen Massonum ita scribere; *Diniensis Ecclesia dicata est Domino (non Domino) Martyri, qui apud Iuliam viâ Claudiâ Martyr sub Maximiano fuit. Qui, cùm vellet rabiem persecutionis declinare, protinus insequutus, & nihilominus gladio transuerberatus gloriosè occubuit; quantum relatum reperimus apud Vsuardum.* Quo loco agnoscere licet huiusmodi Authorem, tum non ritè didicisse, cui Diuorum Ecclesia nostra consecrata sit (est scilicet Beatæ Mariæ, non sancto Domnino, vt inferiùs dicetur, sacra) tum confudisse Doninum, celebrem illum Martyrem, cum Confessore hoc nostro. Melius antè Volaterranus eosdem distinxerat: nam mentione Martyris facta: *Alius item,* inquit, *Confessor* (perperàm, opinor legitur Professor) *ex Africa pulsus, vnà cum Vincentio, & Marcellino Præsule Ebredunensi; in qua etiam vrbe sepultus. Eius festum colitur xij. Calendas Maij.* Vbi notandum, Volaterranum videri gratis viros Sanctos vi persecutionis pulsos, potiusquàm monitu diuino, adductos in Europam fuisse; ac malè etiam coniicere ex quibusdam Martyrologiis, sepultum esse sanctum Domninum, ac illius festum coli Ebreduni xij. Calendas Maij, potiusquàm Diniæ Eidibus Februarij.

De sancto Vincentio illud obseruandum; tametsi omnia Martyrologia illum priore loco, seu ante sanctum Domninum memorent, non esse tamen coniiciendum, priorem ex duobus Episcopum fuisse: secùs nempe suadent cùm ipsa traditio, tum vetustissima Legendaria. Habemus ex istis Vincentium fuisse eloquentissimum; quapropter potuit maiorem quandam celebritatem adipisci, & priore loco in primo Martyrologio nominatus, sic nominari in cæteris. Et non potuisse certè sanctum Domninum post sanctum Vincentium sedere, vel id maximè arguit, quòd, cùm venissent in Europam circiter annum illius sæculi X. Vincentius tamen sedem tenuerit anno LXXIV. quo interfuit commemorato Valentino Concilio, *cum Artemio Ebredunensi, Florentio Viennensi, Æmiliano Diensi, Rhodanio Tolosano, Nicetio Valentino, & alijs*; Quod quidem vir admodum pius, ac eruditus, facundúsque Polycarpus Riuiera Carthusiani Ordinis decus, per literas significans, professus est se id debere celebri illi Sauarono, in Aruernia, dum viueret, Claromontano Præsidi. Festum porrò sancti Vincentij celebrari nobis xj. Calendas Februarij, omni memoria superius est. An tamen contigerit illum eodem die mori, quo sanctus Martyr Vincentius occubuit; an certo aliquo consilio id factum fuerit, mihi incompertum. Illud memorabile est, alium adhuc sanctum Vincentium, & ipsum Martyrem, comitémque Sanctorum Orontij, & Victoris, eodem, die coli Ebreduni; quod Martyrologia etiam omnia meminerunt.

Capvt VIII.

Nicasium, qui solus ex Gallijs Concilio Nicæno interfuit, Diniensem, vt vulgò creditur, non fuisse.

Interim verò, dum sanctum Domninum temporibus Sacræ Synodi Nicænæ Diniensem Episcopum facio, iure ne querelas meorum Collegarum, Conciuiúmque effugiam, quatenus exinde subduco ex nostrorum Præsulum serie Nicasium illum celebrem, qui vt solus ex Prouincia Galliarum inter

interfuit illi Synodo, ita fuiſſe Epiſcopus Dinienſis conſtanter habetur? Imprimis enim Fronto Ducæus in ſuis ad Concilium Cabilonenſe Notis, poſtquàm docuit legendum eſſe, *Agapium verò, & Bobonem Dinienſis vrbis Epiſcopos*, ſubdit, *Sic reſtituendum eſt, & in Subſcriptionibus Concilij Nicani I. vbi perperam legitur, ex Prouincia Galliarum Nicaſius Diuienſis, aut Diuionenſis.* Deinde Papyrius Maſſo in ſua Notitia Epiſcopatuum Galliæ, *Habita eſt*, inquit, *Nicæna in Bithynia admodum celebris Epiſcoporum Synodus; quódque mirabile ſit, Nicaſius Dinienſis Epiſcopus è Prouincia Galliarum ſolus adfuit. Sed hoc moneo* (pergit) *Prouinciæ Galliarum nomine intelligi totam Galliam debere, non Prouinciam Alpinam, in qua ſita eſt Dinia.* Sequitur Claudius Robertus, cuius verba ſunt in Gallia Chriſtiana: *Nicaſius Concilio Nicano 325. Baron. Vbi editio Romana legit perperam Diuionenſis, pro Dinienſi. Quæ ſumma laus eſt huic Præſuli, inter 318. Patres, ſolum ex Epiſcopis Galliarum ſediſſe.*

Quid memorem Galterium in Tabula Chronologica Gallicè conſcripta? quid alios? Addere ſufficiat vnum Petrum Saxium, qui in Arelatenſi Pontificio, ex Dinienſi Nicaſio Arelatenſem Epiſcopum fecit. Nam primùm ſic habet: *Ad Marium redeo, qui vitam propagauit ad indictionem Concilij Nicani, cui, ſi coniectura non improbatur, per legatum adfuit, Nicaſium nempe Dinienſem Galliarum legatum, in Arelatenſi Eccleſia poſt Martinum ſucceſſorem.* Et poſteà, *Dinia Sentiorum, aut Ebroduntiorum oppidum eſt, antiquo Epiſcopatu inſigne, in Prouincia Romanorum, cui præerat Nicaſius tempore Concilij Nicani: Oecumenico enim Concilio Galliarum legatus ſubſcripſit.* Ac denique ſtatim, *Quam legationem tanta cum laude exercuit, vt defuncti Martini noſtri locum ſupplere meruerit. Coniectura facilis, & expedita eſt; tum quòd celebris, & magni nominis eſſet in Prouincia noſtra; arduis etiam negotiis ritè perfunctus; tum quòd ipſum hac ætate, aut cognominem nobis offerat Elenchus noſter.*

Ex hiſce ergo, an non videor parùm in Patriam æquus, aut pius, dum adimere illi tantæ famæ Epiſcopum minimè vereor; Verùm, aut Legendario noſtro, hoc eſt antiquæ pietati, traditioníque Patrum noſtrorum adimenda fides videtur, aut ille nobis reſpuendus eſt. Vt enim taceam durum eſſe, vel ab Euſebij tẽpore, qui ſedere cœpit anno CCC.IX. in annũ Concilij CCC.XXV. aut XXVIII. obire debuiſſe cùm Domninũ, tũ Vincẽtium, & fortè etiã quempiã alium, vt iam Nicaſius ſucceſſiſſet; ac potiſſimum, cùm habeamus & Domninum conſenuiſſe, & Vincentium longo pòſt ſuperfuiſſe tempore (quæ facilè ſanè cum XII. aut XV. annis minimè cohærent) en quæ Legendarij ſint verba. *Intereà* (hoc eſt temporibus Vincentij, qui haud-dubiè Domnino ſucceſſit) *exorto Schiſmate peruerſo hæreticæ falſitatis, comperit Eccleſia Ebredunenſis perturbata eſſe intra Illyricum, & Liguriam Catholicorum dogmata, & in diſſidium penè veniſſe Sanctæ Trinitatis fidem, quod teſtabantur latores; in quo Dionyſium Mediolanenſem, & Euſebium Vercellenſem, & Patricium Veronenſem Epiſcopos eſſe damnatos, cum pluribus alijs Catholicis defenſoribus; quod qui interfuerunt, teſtati ſunt.* Notum porrò eſt indicari ex his Concilium illud Mediolanenſe, quod annis XXX. poſt Nicænum, hoc eſt anno CCC. LV. celebratum eſt, & in quo, præter cæteras cladeis, tam Dionyſius Mediolanenſis, quàm Euſebius Vercellenſis perſequutionem paſſi leguntur.

Itaque, ex his fueram iam adductus, vt crederem Nicaſium fuiſſe nobis falsò aſſertum; ac, vt poſſem Scripturam illam ſubſcriptionis emendare, quia legi Nicaſius Diuienſis, aut Diuionenſis minimè poſſet (quòd Diuienſis diœceſis nulla, Diuio ad Lingonenſem ſpectaret) conieceram debere ergo Dinenſem, aut Dienſem legi; quòd quæ Diœceſis Dienſis coniuncta iam eſt Valentinæ, perantiqua exſiſteret: Verùm, quòd nullo argumento fulcire coniecturam poſſem, ac, vt verum fatear, ægrè ferrem Antiſtitem adeò illuſtrem abnuere, maximè verò tot grauibus authoribus, qui nobis ipſum tanto conſenſu aſſererent, planè inuitis; ad id demùm confugeram, vt mortuo fortaſſis Domnino ante Nicænum Concilium, ſucceſſiſſet Vincentius, qui & Concilio interfuiſſet, & ſubſcripſiſſet non Latinè *Vincentius*, ſed Græcè Νικάσιος; quando conſtat vox *Nicaſij*, & *Vincentij* idem ſonare, vti Νικᾶν eſt *Vincere*; Quanquam & obſtabat, familiare eſſe, vt qui Præſules eodem nomine Conciliis Græcis intereſſent, ſubſcriberẽt quiſque, nõ Νικάσιος ſed Οὐινκέντιος.

Has igitur inter anguſtias commodùm illuxit memoratus Riuiera, qui non modò me id, quod dixi iam, per literas docuit, Sanctum putà Vincentium ſuperfuiſſe adhuc Concilij illius Valentini tempore (hoc eſt annis nouem & quadraginta poſt Nicænum, & poſt Mediolanenſe nouemdecim) verùm etiam prorsùs exemit hunc de Nicaſio ſcrupulum, oſtendens debere reuerà in ſubſcriptionibus Concilij *Dinenſem* aut *Dienſem* legi, quòd Nicaſius ille reuerâ Dienſis Epiſcopus fuerit. Nempe id ſibi conſtare ſcripſit ex Legationis Gallicæ Bulla, Hugoni Epiſcopo Dienſi conceſſa, anno M. LXXVI. vt in qua conceptis verbis fiat mentio *Memorandi illius Nicaſij, qui pro Eccleſia Gallicanâ ſancta, & Oecumenica adfuit Nicænæ Synodo, cuiuſque venerabile corpus in eadem Sacra requieſcit Eccleſia.* Atque hæc quidem pro reſpuendo nobis, ac reſtituendo interim ſuæ Diœceſi Nicaſio.

CAPVT IX.

Ebredunum Metropolis, ad quam ſemper fuerit Dinienſis Eccleſia relata.

SEquitur quidem qualis fuerit à priſcis vſque temporibus Dinienſis Eccleſia dicendum; verùm par eſt præmittere de Ebreduno aliquid, quatenus Metropolis eſt, ad quam ab ipſa vſque Sanctorum Antiſtitum

prædicatione

prædicatione Diniensis Ecclesia spectauit. Respuendum certè heic quoque est, quod nobis quidam asserunt, vt nempe Dinia Metropolis, & celebris quidem aliquando fuerit. Siquidem citatus Massonus, vbi de Dinia, aut Domnino eius Episcopo loquitur, *Celebrē, inquit fuisse Metropolim; ex subscriptionibus primæ Synodi apud Aureliam habitæ* (anno scilicet D. XI.) *certum, atque perspicuum est.* Imitatur hic Author conscriptam Gallicè Notitiam Diœceseon vniuersalis Ecclesiæ; ac persuaderi idem possent, qui editionem Conciliorum Binij, aut aliam similem insequuti, hocce initium Subscriptionum Concilij primi Aurelianensis legerent, *Auentius Dinien. Metropolis:* Et in Notis marginalibus, *Dinienf. Dien. vel Dignenf.*

Enimverò, Noque Sirmondus meliora sequutus, dum Gallicana Concilia nuper edidit, inter Subscriptiones illius Concilij vllo modo neminit huiuscemodi aut *Auentij* aut *Diniensis*, aut *Metropoleos*; Neque verisimile est, cum Pentadius quinque antè annis subscripsisset Agathensi Concilio, & Portianus tredecim pòst subscripsisse reperiatur Arelatensi IV. ac vterque Diniensis quidem, sed nudè tamen Episcopus; verisimile, inquam, non est, intermedio tempore fuisse celebrem Metropolim Diniam: Neque aliàs vsquam sit mentio huiusce Metropoleos, aut Ebredunum memoratur vnquam non habuisse Episcopum nostrum Suffraganeum: Neque denique, si Pentadio successisset Auentius, probabile fieri vllo modo potest, meruisse illum, vt primò loco, tempore tam breui, eo in Concilio subscriberet. Itaque error haud dubiè est in illis Editionibus, quæ nobis tribuunt aut Auentium, aut Metropolitanam sedem. Quòd si cui fortè placeat primam illam subscriptionem non tam expungi, quàm emendari; legi fortè posset, non *Auentius Diniensis*, sed *Auitus Viennensis*; quòd Scribarum vitio, illa siue mutatio, siue corruptio literarum contingere potuerit; quòdque clarum sit tum Auitum temporibus illis Viennæ præsedisse, tum Viennam fuisse Metropolim. Fuit ergo potiùs semper Dinia sub Metropoli Ebreduno.

Ebredunum porrò nemo est, qui esse Alpium vrbem nesciat, quæ in quibusdam Libri Prouinciarum Codicibus tum excusis, tum MSS. variè legitur, *Ebreduno*, *Ebruduno*, *Eburuduno*, *Ebereduno*, *Eburodunum*, & *Ebredunum*. Ptolemæus dicit Ἐβρόδουνον, & Strabo ἐπεβρόδουνον, nisi quod Casaubonus Ἐβρόδουνον legendum putat. Appellata etiam nonnullis *Ambronum* ciuitas est; & iampridem vulgare est, vt *Ambrun*, vel *Embrun* vocetur. Distat Diniâ leucis, seu milliaribus Prouincialibus XII. ídque in Cæciam circiter; ex quo quia ratiocinor, Longitudinis differentiam vix dimidio gradus maiorem exstare; ideò videtur Ptolemæus excedere duobus gradibus, cùm Ebreduno Longitudinem tribuit 29. grad.30. minut. & Diniæ, vt est antè visum, 27. grad. & minut.10. Et quia differentiam Latitudinis ex Diniensi cógnita, esse 24. minutorum eruo; idcircò addo Ptolemæum videri rectè constituisse Ebreduni Latitudinem 44. grad. & 30. min. Sita est vrbs ad Druentiam; Druentiumve (ex Ptolemæo) flumen, quod *gurgitibus varys intortum* Ammianus appellat (scribens *Annibalem per ipsum regiones occupauisse Hetruscas*) & Silius eadem occasione, *truncis, saxisque turbidum*; ac Ausonius *sparsis incertum ripis*. Cùm sint verò incerti fines earum Alpium, quæ Cottiæ, Pœninæ Grææ, Maritimæ sunt dictæ; videre licet Ebredunum à Strabone collocari inter Alpeis Cottias (posset & inter Pœninas, quæ eædem cum Cottiis, vocatæ Pœninæ ob Annibalem sunt) à Ptolemæo inter Grææs (dum esse etiam dicit Caturigidorum) ab Authore libri Prouinciarum, inter Maritimas.

Vtcumque sit, cùm facta fuit, quæ & deinceps inualüit, Prouinciarum distinctio, Prouincia vna habita fuit Maritimarum Alpium, cuius Metropolis fuit Ebredunum. Nempe, vt priùs Metropolis ob sæcularem ditionem fuit, ita & remansit, cùm subiit Ecclesiasticam administrationem. At merito iure quis hæreat, cùm, à Christiana Religione accepta, eædem Ciuitates quæ fuerant Diœceseon quasi capita, euaserint Episcopales sedes; Quî fieri possit, vt cùm priùs Ebreduno Metropoli subiicerentur septem Ciuitates huiusmodi (nuncupatæ in illo Prouinciarum Libro) Diniensium, Rigomagensium, Solliniensium, Saniciensium, Glannatena, Cemelenensium, Vinciensium; quinque tamen solùm ex his Episcopales Sedes iam sint, nempe Diniensis, Saniciensis, Glandatensis (eadem, quæ Glannatena) Niciensis (loco Cemelenensis, quòd Cemeleno diruta, seu, vt Ptolemæo dicitur, Cemeneleo, diruta, translata sedes fuerit in ciuitatem proximam Niciam) ac denique ipsa Vinciensis. Nam quod Grassensis quidem addatur, non illa est vna ex reliquis duabus; sed translata in eam est sedes ex Ciuitate Antipoli, cui pridem tributa præter ordinem fuerat.

An ergo, cùm Rigomagensis, & Solliniensis numero desint, placebit, quod fando accepi à memorato Riuiera, dum se habere acta narrauit, quibus comprobaret, esse non *Rigomagensium*, sed *Brigomagensium* legendum; ac fuisse olim Brigomagum, quod iam appellatur *Brianson*: *Solliniensium* autem ciuitatem eam fuisse, quæ *Sedenensium* iam dicitur; ac vtramque quidem initio Episcopalem sedem fuisse; sed posteriùs tamen coaluisse in Metropolim Ebredunum? An standum potiùs coniecturæ memorati quoque eximij Peireskij, qui in ea fuit, vt etiam ex ore ipsius accepi, sententia, vt crederet *Trinum* Montisferrati *Rigomagum* esse, quæ Libicorum ciuitas exstiterit; ac *Saliniam*, quæ iam *Salucia*, ipsum esse Sollinium? Tametsi non meminerim, aut quî probârit Trinum idem cum Rigomago esse; aut dicere potuerit quando, quorsumve contigerit Ciuitates hasce subduci à Metropoli Ebreduno.

Et de superstitibus quidem aliis nihil necesse est hoc loco adiiciam: de nostra verò

adnoto solùm, quemadmodum anteà Ciuitas Diniensis prima omnium recensebatur; ita & iam adhuc Diniènsem Diœcesin connumerari primam omnium,quæ ad Ebredunum Metropolim spectant.Prætereo autem, quod Massonus habet, cùm de Diniensi Episcopo loquens, Is, *primum*, inquit, *inter Collegas Episcopos locum tenet*; siquidem perantiquum est, vt quo quisque Episcoporum ordinatione prior est, eò locum priorem inter collegas teneat. Obseruo potiùs, ex eo, quòd primi Dinienses Episcopi quidam quasi Coadiutores Ebredunensi fuerint, natam videri specialem illam, quæ inter vtramque Ecclesiam intercedit necessitudo. Nempe, si quando Canonici Ebredunenses Diniæ, aut Dinienses Ebreduni versentur, inuitari solent hi illeic, & illi heic vt Choro interfint Canonicali habitu; vt si quandoque interfuerint, distributiones accipiant; vt; si cogatur Capitulum, in id ingrediantur, & suffragium ferant.

Subiicere hoc loco iuuat verba Diplomatis illius, quo Carolus IV.Romanorum Imperator, anno M. CCC. LVII. confirmauit, ac iteratò concessit Guillelmo Ebredunensi Archiepiscopo Sacri Romani Imperij Triscamerario, Principatum Ebredunensem; *Ita vt, tam ipse, & successores eius, quàm Ecclesia Ebredunensis soli Imperatori circa temporalia subiaceret*, &c. Quippe istud demum sequitur; *Huiusmodi denique Salua-gardiæ, & protectionis nostræ Imperialis exsequutores, & conseruatores perpetuos venerabileis Taurinensem, Dignensem, & Carpentoractensem Episcopos, Principes, & deuotos nostros dilectos, & eorum quemlibet, dictis Archiepiscopo, & Ecclesiæ damus, & authoritate, qua superiùs, cum plena potestate transgressores, inuasores, & turbatores dictorum Archiepiscopi, & Ecclesiæ, suorúmque hominum, bonorum, libertatum, possessionum, & iurium, per se, vel alium, seu alios puniendi, coercendi, pœnas exigendi, atque leuandi, aliáque omnia, & singula faciendi, & exsequendi, quæ in talibus sunt, vel fuerint opportuna, tenore præsentium deputamus.* Ex quibus patet obiter, quid Diniensi Episcopo inter Principes ab Imperatore habito, circa Ebredunensem tam Archiepiscopum, quàm Ecclesiam fuerit tributum.

Cæterum, ab initio statim Ebredunensem Episcopum Metropolitanum fuisse confirmari vel ex eo potest, quòd anno CCCC. LXV. Hilarus Papa legitur scripsisse ad Veranium, Leontium, & Victorium Episcopos, *circa causæ inquisitionem, & instaurationem iurium Ingenui Ebredunensis*. Nempe Auxanius Arelatensis impetrârat per obreptionem, vt Ebredunensis Prouincia suo Episcopatui quoad Ecclesiasticam iurisdictionem subiiceretur. Et quamuis in Regiensi Concilio XXVI. antè annis celebrato, causæ depositionis Armentarij, qui ordinatus fuerat Ebredunensis Episcopus, enarrari videantur, *quòd ordinatio facta fuisset absque trium Episcoporum præsentia; Comprouincialium literis; Metropolitani authoritate*: causa tamen præcipua; ac penè vna fuit, ordinatio facta à duobus solùm Episcopis. Nam illud quidem, *absque Metropolitani authoritate*, non arguit Ebredunum fuisse alterius Metropoleos; sed videtur solùm innuere defectum consensus Metropolitanæ Ecclesiæ, in qua authoritas residet, donec vacat sedes. Vt prætercam seriem contextus videri solùm indicare vnam ex causis irritandæ ordinationis, *iuxta Patrum constitutiones* esse, *si ea absque authoritate Metropolitani fiat*; intellige, nisi ordinatus Episcopus exstiterit ipse Metropolitanus. Si fuerit enim, constat aliàs esse posse irritanteis causas, vt quæ prætereà commemorantur;& qualis quoque esse posset illa, ob quam post-modum Ioannes VIII. Aribertum Ebredunensem Archiepiscopum anno D. CCC. LXXVII. reprehendit, quòd scilicet *alium in Vencienſi Ecclesia consecrasset Episcopum, præter eum, quem Clerus, & populus elegerant.*

Hoc me admonet,vt id non prætercam,ex quo aliunde confirmetur,quod inter D.Marcellini Lectiones reposuimus, fuisse eum ab Eusebio Pontifice versus Alpeis missum.Bulla nempe est Victoris II. qui anno M. LVIII. mense Iulio, de consecratione Vnimanni in Ebredunensem Archiepiscopum, ad ipsummet scribens, inter cætera ita est affatus. *Te, carissime confrater, & coëpiscope vnanime, præfatæ Ecclesiæ Archiepiscopum,& Rectorem, pro vitæ merito, & sapientiæ doctrina ordinauimus, & consecrauimus, secundum electionem Cleri, & populi: ad petitionem quoque religiosorum Principum; & ad suggestionem venerabilium Primatum circumiacentium Prouinciarum, quorum vnanimis sententia exsistit, vt si Ebredunensis Ecclesiæ recuperatio aliqua speretur, ab illa Matre scilicet Ecclesia Romana, quæ priùs illò B. Marcellinum Prædicatorem, & Pontificem direxerat, Prædicator, & Pontifex repræsentetur, &c.*

CAPVT X.

Priscus Diniensis Ecclesiæ status, prout elicitur ex Bullis ALEXANDRI III. *&* LVCII III. *ante annos propè quingentos concessis.*

IAM, qualisnam fuerit ab vsque initio Ecclesia nostra cōstituta, aut quo statu per octingentos primos annos perseuerârit, dicere sanè promptum non est; quando in nostris Tabulariis nihil antiquius exstat duabus illis Bullis, quarum alia est ALEXANDRI III. Anno M. C. LXXX. ac mense Nouembri;alia LVCII itidem III.Anno M. C. LXXXIV. ac mense Maio concessa: Acta verò externa, & Conciliorum maximè,aliud nihil produt, quàm nostrorum aliquot Episcoporum nomina; vt proximo statim à SS. Antistitibus sæculo, Nectarij, & Memorialis; insequente, Pentadij, Portiani, Hilarij, Heraclij, & quorundam prætereà inferiùs commemorandorum. Quamobrem coniectando solùm, & quibusdam

quibuſdam veſtigiis penè euaneſcentibus inſiſtendo, haberi veriſimile poteſt, Epiſcopos Sanctos,& qui proximi ab illis fuere,non ſolùm in Vrbe,ſed etiam oppidatim conſtituiſſe Eccleſias, quibus ſingulis quia ipſi per ſe miniſtrare diuinum verbum,Sacramentáque non poterant, delegerint viros idoneos,quos in Miniſterij partem aſſumptos, (ac ideò dictos Clericos) & Sacerdotes inſtituerint, & Eccleſiis præfecerint. Ne deeſſent verò, qui ad Sacerdotium, cùm opus foret, promouerentur, & mitti ad Eccleſias Paſtoribus viduatas poſſent,inſtitutum fuiſſe in Vrbe Clericorum collegium,qui partim ab Epiſcopo, partim mutuò, hoc eſt iuniores à veteranis erudirentur ad munia Eccleſiaſtica; ac in diuinis prætereà laudibus concinendis occuparentur. Vrbanam proinde, ſeu dictam ab Epiſcopi ſede,Cathedralem Eccleſiam,habitam fuiſſe quaſi Matricem, principemque oppidanarum; quòd eius Collegium eſſet ſeminarium, promptuariumque, ex quo illarum Paſtores, Rectoreſque deſumerentur. Totum Clerum, hoc, eſt, tam Epiſcopum, quàm Clericos(tum ſacerdotes,tum deſtinatos ad ſacerdotium)ſuſtentatum fuiſſe populi oblationibus, collatiſque ex Diœceſi vniuerſa decimis, quas adminiſtrans Epiſcopus, ex iis partim ſibi,& Clericis aliis,quæ neceſſaria forent, prouideret:partim ædibus,veſtibus,vaſis ſacris proſpiceret; partim in Diœceſeos pauperes erogaret. Quòd Clerici in Vrbe,matricéque Eccleſia degentes nondum fungerentur (vno, alterove excepto,qui cùm opus foret, Epiſcopi vices ſuppleret) eo miniſterio, quo per Diœceſin cæteri,& partem tamen ex Canone, decimalive penſitatione aliorum inſtar caperent,fuiſſe ex eo Canonicos dictos; eorumque collegium idcircò appellatum Capitulum, quòd Epiſcopo exſiſtente velut primario capite,ipſum veluti ſecundarium foret. Si obiret Epiſcopus, fuiſſe ſolitum in illius ſucceſſorem deligi non ex ſolo hoc Collegio, ſed ex totius Diœceſeos clero, quem ſanctitas præſertim vitæ faceret tam apud Clericos, quàm apud Populum, maximè commendatum.

Cùm procedente tempore cœpiſſet Epiſcopi Electio non ſine ambitu fieri, & curæ paſtoralis feruor, charitaſque refrigeſceret, tæduiſſe Epiſcopum vnà cum Canonicis viuere, Menſamque ſibi propriam, ſpecialemque habere voluiſſe.Conueniſſe ipſi,& Canonicis,vt Epiſcopali Menſæ certę Eccleſiæ,decimæve oppidorum, in quibus illæ ſitæ forent,deſtinarentur; & certæ etiam Capitulari; ac vt tam Epiſcopus,quàm Capitulum ſua ſeorſim bona adminiſtrantes, ſuarum ſimiliter Eccleſiarum Sacerdotibus prouiderent. Capitulum, Canonicoſve vnum è gremio delegiſſe, quem & dixere Præpoſitum,vt verbo, & exemplo collegis præeſſet. Cœpiſſe & temporis progreſſu ipſos tædere Canonicos degendæ communiter vitæ; &, cùm videretur eſſe commodum, vt ſibi Eccleſias inter ſe partirentur; viſum tamen fuiſſe incommodum, vt, cùm vacarent Eccleſiæ, ipſi ſe ad illas conferrent, & totis ipſarum reditibus fruentes, nihil Collegio relinquerent,vnde ſuffecti alij Canonici ſuſtentarentur,ſicque ſeminarium Sacerdotum deficeret. Itaque cogitaſſe ipſos tum Eccleſias quaſdam communeis habere; tum portionem quiſque ex ſua in commune conferre, quod ſuffectis Canonicis ſuſtentandis congrueret, quovſque & ipſi aſſequerentur Eccleſias vacanteis.Quoniam verò Epiſcopus deſtinabat Eccleſiis ad ſuam Menſam ſpectantibus, non Sacerdotes iam delectos ex Canonicorum collegio, ſed quos ipſe aliunde inſtitueret; cogitaſſe Canonicos, poſſe quoque ſe ad oppidanas ſuas Eccleſias Sacerdotes deſtinare aliunde aſſumptos, & Epiſcopo tamen approbatos, qui ſui vices gererent; neque fore neceſſe nouos ſibi ſubſtitui Canonicos; ſe enim Canonicos remanſuros in ipſa Cathedrali Eccleſia, & quam conferebant portionem redituum in ſuffectos Canonicos,poſſe deinceps in Sacerdotes ſui vicem gerenteis in oppidis conferri.

Hoc proinde modo eueniſſe, vt Canonici fixam ſedem numeróque certo, in ipſa Cathedrali Eccleſia facti fuerint ac deſierint circa functiones Sacerdotaleis, ſiue ad curam animarum ſpectanteis, inſtitui (niſi qui eſſent, qui miniſterio ſuis in Eccleſiis defungi mallent) ac ſolam retinuerint concinendi laudes diuinas functionem. Et quibus quidem prætereà occaſionibus factum fuerit, vt Epiſcopus, Capitulum, Præpoſitus, Canonici quidam, præter decimas Eccleſiarum, etiam prædia, feuda, iura alia Eccleſiis affecta obtinuerint, heic non refero; adnoto ſolùm, talem videri fuiſſe ſtatum Eccleſiæ, cùm memoratæ Bullæ ante annos propè quingentos fuere conceſſæ.

Videlicet ex ipſis conſtat, fuiſſe iam tum Præpoſitum, & duodecim Canonicos in ipſa Dignenſi Eccleſia diuino obſequio mancipatos; ac poſſediſſe interim varias per totam Diœceſin Eccleſias. Quòd in iiſdem verò legantur Præpoſitus, & Canonici S. *Mariæ Dignenſis* dicti (quippe ob ipſam Cathedralem, primariamque Eccleſiam B.Mariæ Virgini ſacram)occaſioni eſt, vt obſeruem, non apparere quo argumento niti poſſint tum Ioannes Mærius,tum aliqui alij,tum in enumeratione Diœceſeon Septimaniæ Metropolibus ſubiectarum, Diniam, Dinienſemve Eccleſiam faciunt Ordinis S. Auguſtini. Quippe, vt taceam monumentum, veſtigiumve nullum exſtare, ex quo liceat conijcere fuiſſe vnquam maiores noſtros Regulareis, ſeu Ordinis Monaſtici Canonicos, vel ea ſola Nuncupatio, qua Canonici S.Mariæ Dignenſis dicti ſunt,videtur ſatis arguere exſtitiſſe illos ſuæ ſolùm Eccleſiæ,non vlli prætereà Monachorum Ordini addictos. Fortè Authores illos decepit, quòd, cùm Diniæ pridem Eccleſia Monialium, ſeu Monaſterium fæminarum Ordinis S. Auguſtini fuerit, idque ante annos ducentos aliò tranſlatum, vt *infrà dicetur; anſa fieri potuit, vt coniicerent Dinienſem Eccleſiam fuiſſe olim Canonicorum Sancti Auguſtini Regularium,

qui esse à ducentis annis Regulares desierint, & Sæculares fuerint effecti.

Verùm, vt hoc mittam, subiicere præstat, ipsarum-met Bullarum verba; maximéque, cùm congruum sit, eorum occasione edisserere varia capita ad statum Ecclesiæ deinceps consequutum spectantia. Quanquam, quòd Bullarum posterior iisdem penè verbis, quibus prior concepta sit, & pauca solùm discrimina, quorum interesse quidpiam valeat, in Enumeratione Bonorum habeantur; ea de causa verba prioris dumtaxat referenda sunt; &, si quid fuerit discriminis, id obiter interserendum. Quin ob eandem etiam causam, nihil attexemus verborum alterius Bullæ Gregorii IX. anno M. CC. XXXIV. ac mense Nouembri concessæ, idque confirmantis, quod in his habetur de duodenario, præter Præpositum, Canonicorum numero: Neque rursùs alterius Vrbani IV. anno M. CC. LXII. concessæ, eundem-met adhuc numerum Canonicorum cõfirmantis, addentísque solummodò, factum de eo fuisse Statutum, quod etiam firmatum iuramento fuerit. Referentur autem posteà solùm Bullæ, quæ ad Capita alia, quàm in his contenta, attinere deprehendentur.

Bulla itaque Alexandri III. non modò Sigillo munita, sed etiam, vt tum moris erat, subscriptione ipsius-met Pontificis, hac forma, *Ego Alexander Catholicæ Ecclesiæ Episcopus*, tum Cardinalium XI. hac item forma, *Ego Hubaldus Ostiensis, & Velitrensis Episcopus; Ego, &c.* Bulla, inquam, sic incipit; *ALEXANDER Episcopus Seruus Seruorum Dei; Dilectis filiis Vgoni Præposito, & Canonicis sanctæ Mariæ Dignensis, eorúmque Successoribus canonicè instituendis.*

Deinceps verò in eius serie Pontifex, suscepto Ecclesiæ patrocinio, confirmat primùm Possessiones, & Bona omnia, quæ Præpositus, & Canonici, seu habebant, seu habituri erant; simúlque texit eorum, quæ tum exstabant, dinumerationem. *Præfatam Ecclesiam, in qua diuino mancipati estis obsequio sub B. Petri, & nostra protectione suscipimus, & præsentis scripti priuilegio communimus: Statuentes, vt quascumque possessiones, quæcumque bona eadem Ecclesia in præsentiarum rationabiliter possidet, aut in futurum concessione Pontificis, largitione Regum, vel Principum, oblatione fidelium, seu aliis iustis modis, dante Domino, poterit adipisci, firma vobis, vestrisque successoribus, & illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis.*

Burgum Dignense, in quo Ecclesia vestra consistit, cum omnibus pertinentiis suis. Ecclesiam S. Vincentii supra Burgum. Ecclesias de valle Marculfi, cum pertinentiis suis; videlicet S. Stephani, S. Marcellini, S. Martini: sanctæ Mariæ de Mannano, sanctæ Mariæ de Heuseria, S. Mauritii, S. Andreæ Ecclesias. Ecclesias insuper de Antragilis, & de Beeo ieiuno, cum decimis, & aliis pertinentiis suis. Ecclesiam sanctæ Mariæ de Galberto, cum omni iure suo. Ecclesias d'Aglenio (Lvcivs, de Agleduno) *cum omni iure suo, Ecclesias de Ceis. Ecclesiam sanctæ Eugeniæ, cum omni iure suo.* (Interiicit heic Lvcivs *Ecclesiam S. Stephani de Ozida.*) *Ecclesiam S. Vincentii de Garbesia, & S. Pontii de Rubina, saluo iure Episcopi Dignensis in Ecclesia S. Pontii. Ecclesiam S. Mariæ de Salloë. Domum Eleemosynariam Burgi Dignensis. Tertiam partem Mortalagii totius Episcopatus. Procurationem, quam habetis in Ecclesia de Bligerio* (addit Lvcivs, *Procurationem, quam habetis ab Episcopo vestro in festo S. Stephani.*) *Medietatem Synodalium nummorum. Castrum de Heuseria, & Villam S. Andreæ, cum pertinentiis suis. Quicquid habetis in Castro Dignensi, & Castro Marculfi, & eorum territoriis, tam in Ecclesiasticis, quàm Mundanis. Quicquid iuris habetis in Castro de Dromone, & tenimento ipsius. Quicquid possidetis in Castro Barles, & in Castro de Beljoco, & eius tenimento. Quicquid possidetis in Rocca dominorum de Gauea* (Lvcivs, de Gaueda: interiicit autem, *Quicquid habetis in vico de Gaudulis.*) *Quicquid habetis in Castro Campi Vrsini, & in Canola* (Lvcivs Cannola) *Quicquid habetis in Castro de Durbis, tam in decimis, quàm in aliis. Quicquid in Castro de Rocca bruna, & de Ceis, ex dono Petri Isnardi.*

Tum posteà, circa Canonicorum Numerum, in hunc modum decernit: *Statuimus insuper, vt numerus Canonicorum vestrorum duodenarium non excedat; sed semper duodecim, præter Præpositum, in eadem Ecclesia statuantur, qui debeant in ipsa domino famulari: nisi tantùm ipsius excreuerint facultates, vt plures decenter de bonis eiusdem valeant sustentari.*

Denique, & de ipsis Electionibus ita statuit: *Obeunte verò Episcopo vestro, vel Te, fili Præposite, vel quolibet eorum, qui vobis successerint, nullus ibi qualibet subreptionis astutia, seu violentia præponatur; nisi quos Fratres communi consensu, vel Fratrum pars consilii sanior, secundum Deum prouiderint eligendum.*

Capvt XI.

Ecclesia, seu Basilica Diniensis Primaria; cui sacra, & cuius antiquitatis.

ET quidpiã porrò circa præcipua isthæc capita adnotemus; obseruare imprimis lubet, ex eo, quòd Bulla *Canonicos S. Mariæ Dignensis* dicit, & sanctæ Mariæ Ecclesiam *consistere in Burgo* addit, vbi & consistit etiamnum; intelligi fuisse constanter Cathedralem Ecclesiam, Basilicámve primariam beatæ Mariæ Virgini sacram: ac idcircò falli Massonum, cùm *B. Domnino dicatam* eam facit. Non quòd primis temporibus dicari Ecclesia Domnino defuncto non potuerit; sed quòd à quingentis saltem hisce annis, & ab exstructa vsque Ecclesia res secus se habuerit; neque vspiam vocati legantur *sancti Domnini Canonici*; vt Ebredunenses, verbi gratiâ, qui iam sanctæ Mariæ Canonici sunt, ob primariam Basilicam intra Ciuitatem exstructam, dicti fuere ante annos sexcentos *Canonici sancti Marcellini*, ab ædificata extra muros

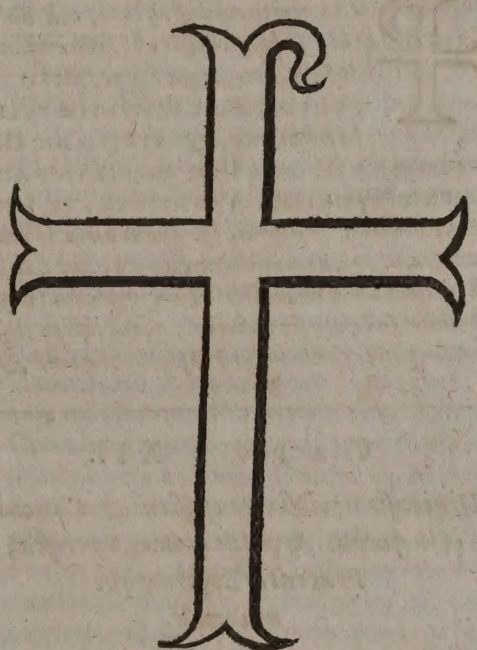
muros sancti Marcellini Ecclesia, quæ & diruta fuisse per Caluinistarum bella superiore sæculo,& versa in propugnacula perhibetur. Saltem, inquam, quoniam alioquin nostro in legendario habetur, quam-primùm Domnino, ac Vincentio prædicantibus, excepta est à Diniensibus fides, constructam fuisse Ecclesiam,quæ, euocato etiam Diniam beato Marcellino, *in honorem genitricis Dei Mariæ consecrata fuerit.*

Ac suspicari quidem quis posset, primam hanc Ecclesiam esse id Sacellum, quod extra Portam Solarij boum, tendendóque ad Balnea, & proximè locum, in quo ante annos solùm quinquaginta exstructum est Recollectorum Cœnobium, tum peruetustum visitur,tum *Mater Dei* appellatur: verùm,cum id quoque *Nostra Domina de Consolatione* vocetur, videtur dumtaxat fuisse conditum, vt membrum quoddam Nosocomij, siue Hospitalis Peregrinorum Pauperum, qui & accessuri ad Balnea, & ab iis reuersi, illo pridem excipiebantur, curabanturque ad aliquot dies. Cómemini certè legisse inter acta Ioannis Filioli Notarij, anno M.CCCC.XXXV. *Collationem Hospitalis nostræ Dominæ de Consolatione,& S. Ægydij Balneorum Dignæ, in fauorem Andreæ Isnardi per Bertrandum Bessonum, & Guillelmum Rostagnum Vicarios, ad requisitionem Syndicorum dictæ Ciuitatis,ad quos præsentatio Hospitalis pertinebat.* Præterea autem locum præcipuum,quo infirmi excipiebantur,versum iam esse in exscensum, plateamve illam decliuem,quæ ante id Sacellum est. Verosimilius est interim, constructam fuisse à primis illis Antistitibus paruulam Ecclesiam ipso eodem in loco, in quo fuit deinceps, vt maior, ita & sumptuosior, exædificata.

Est hæc verò,vt iam aliquoties,repetitum sita in Burgo, totaque interius, exteriusque constat ex quadrato, viuo, nigricanteque lapide; longa interiùs, orgyias xxiiij. lata v. nisi quòd quà duo Sacella citra appellatum Presbyterium in formam crucis exstructa sunt, lata est x. Cohæret dextro, austrinove horum Sacellorum Turris campanilis, non illa tamen ex eodem lapide, sed ex topho constans. Vice elegantis, congruæque,quam sustentârat Pyramidis, quæque per bella fuerat deiecta, imposita est illi, me puero, rudis, ac obtusa, quæ iam visitur. Cùm sint præter illa Sacella, duo quædam alia præcipua,alterum ad læuam maioris altaris,quod & in Sacristiam cedit; alterum ad læuam inferioris Chori; fuere ipsa tamen posteriùs constructa ab optimis Episcopis; Illud quidem ab Elziario de Villa-noua(vnde & appellatum fuit Capella B. Elziarij) idque ab annis quidem trecentis; Hoc verò à Raynaldo Porcelleto, qui & sepeliri in ipso voluit (vnde & dictum ad nos vsque S. Raynaldi Capella fuit, cùm iam S.Annæ vocetur) idque ab annis trecentis triginta.

Ad huiusce autem Ecclesiæ vetustatem quod attinet, constans,vetúsque traditio est, esse ipsam vnam ex iis,quas Carolus Magnus construxit. Atque ego quidem non disputo, legitima-ne sit, an spuria illa Epistola, qua ad Adrianum Papam conscripta, & in Libello,cui Titulus *S. Annæ Sepulcrum*,relata,Imperator significat *se, fundamentis iam aliquot Ecclesiarum iactis in Narbonensi Prouincia, velle Diniam contendere, vt & ibi vnam in honorem B. Mariæ constitui curet:* Refero dumtaxat,quæ verba habentur in Bulla quadam Sixti IV. continente vnionem Prioratus S.Petri de Albera,anno M.CCCC.LXXIX. ac mense Septembri concessa, & in nostris quoque Tabulariis asseruata. Nempe in ea sic legitur. *Pro parte dilectorum filiorum Capituli Ecclesiæ Dignensis, nobis exposito, quòd fructus, reditus, & prouentus Mensæ Capitularis eiusdem Ecclesiæ, quæ à Diuæ memoriæ Carolo Magno Romanorum Imperatore intra duos monteis, extra muros Ciuitatis Dignensis fundata, & dotata exsistit; propter sterilitatem, tempestates, & frigora inibi vigentia, adeò diminuti fuerant, &c.*

Cæterùm, vtcumque Ecclesia, Basilicáve huiusmodi antiquitatis maioris non sit; at saltem quod Marmor in medio prospectu maioris Altaris conspicere licet, trans-sumptum esse debet ex alia,quæ illi præexstiterit à tempore vsque sanctissimorum Antistitum, seu à sæculo Magni Constantini. Quippe in area Marmoris duas inter columnas depressa eminet ad vnam circiter vnciam digiti, ea Crucis species, quæ per id tempus exhibebatur, quæque proinde incidi tum debuit: Est ea verò huiusmodi

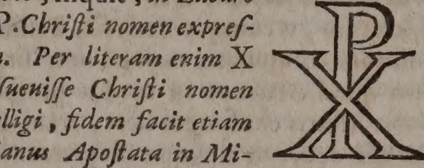

Altitudo illius est Parisini pedis vnius, & digitorum duorum, ac trientis: latitudo, seu tignum transversum decem cum semisse: facies sua inter latera, digiti vnius, cum triente; deflexio partis supremæ in dextram,cum recuruatione, vt heic pingitur.

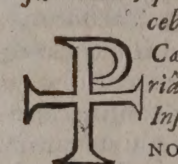
Præterea autem, cùm curassemus Altare eminentius fieri,dedisse nos quoque operam, vt idem Lapis attolleretur. Fuisse eum bi-sectum repertum, & ab anteriore quidem, superioréque parte in posteriorem,inferiorémque; obliquè nimirùm, & quasi vno ictu, ac iuxta venam lapidis. Cæterà fuisse solidum, &

& figurâ quidem proximè quadratâ,ſeu non omninò cubicâ ; longum nempe, ac latum (ſi ritè recordor, duos pedes, atque dodrantem, craſſum duos, ſextante minùs. In areæ ſuperioris medio excauatam areolam fuiſſe, quaſi ad excipiendum conſecratum lapidem; ſubtúſque etiam aliam ampliorem, quaſi ad condendum reliquias:prorſus,vt Altare fuiſſe videretur. Eminuiſſe columnas ad angulos ſingulos ; niſi quòd poſtica ad læuam nulla adfuit. Scripturæ veſtigia nulla vſpiam viſa.

Ad rem vt redeam, notum eſt, deſignari Cruce huiuſcemodi Chriſti nomen, ob expreſſionem duarum priorum Græci nominis literarum X. & P. cuiuſmodi ſolitæ ſunt eo ſæculo repræſentari. Vt enim prætercam, quod alij, poſt Euſebium, habent de Conſtantini Labaro, ſeu Signo: exſcribere heic ſolum juuat, quod Baronius notat, ac refert ad annum ccc. xii.

Habes, inquit, *in Labaro* X P. *Chriſti nomen expreſſum. Per literam enim* X *conſueuiſſe Chriſti nomen intelligi, fidem facit etiam Iulianus Apoſtata in Miſopogone. In hoc verò & illud obſeruandum,mira concinnitate iiſdem elementis exprimi ſimul Chriſti nomen, & Crucis ſignum, vt Crux in Chriſto, & Chriſtus in Cruce monſtretur. Per* X *enim Crux,licet tranſuerſa notatur, quam in rectam lineam ſic alij dedu-cebant; & id quidem hoc ſæculo. In Cæmeterio enim Priſcillæ, viâ Salariâ, Tabula effoſſa eſt, cum eiuſmodi Inſcriptione,atque Signo;*

MIRO INNOCENTIÆ,AC SAPIENTIÆ PVERO MARCIANO,QVI VIXIT ANN. IIII. ET MENSEIS III. DIES II. QVIESCIT IN PACE. D. PRID. KAL. DEC. ARBETIONE, ET LOLLIALO COSS. (*congruit hic annus anno Domini* CCC. LV.) PARENTES FECERVNT. *Sub hac inſcriptione idem character Hieroglyphicus (vt poſtremus ſcilicet) ſic habetur ; quem imago togata,ſeu potiùs ſacra induta veſte dextra tenet,&c.*

CAPVT XII.

Dinienſis Eccleſiæ Præpoſitus,& Canonici (in quibus Archidiaconus,Sacriſta, Præcentor)ipſorumque numerus.

QVòd deinde Bullæ ad Præpoſitum, & Canonicos dirigantur, nulla ſpeciali mentione facta Archidiaconi, Sacriſtæ,Præcentoris, qui iam poſt Præpoſitum ſedent, & dignitates habere cenſentur ; obſeruare licet id factum,quòd,vt in cæteris,ſic in hac Eccleſia Præpoſitus ſolus dignitatem obtineret; iſti nullo diſcrimine à cæteris Canonicis forent, ſed deligerentur dumtaxat, qui ſpecialibus quibuſdam fungerentur muneribus,non qui Canonicis præſiderent.Heinc modo oppoſito in ipſis, ac in Præpoſito res ſe habuit.Nam cùm munia,ſiue officia eorum canonicatibus attributa poſteriùs fuerint; debuit ab vſque initio ipſi Præpoſiti Dignitati canonicatus attribui,v & quaſi Fratrum vnus haberetur, & non modò primas in Choro teneret ; ſed Capitulo etiam,ſeu Canonicis congregatis,& quapiam de re deliberantibus præeſſet ; cùm in talem congregationem nemo admittatur non Canonicus.

Ex quo efficitur,vt Bulla,ſiue Literæ collationem ipſi factam continentes, ſpecialem adnexi Canonicatus mentionem contineant; vtque ratione tam Præpoſituræ, quàm Canonicatus tum gemina pendeat, quæ vocant Capituli iura(duplam Cappam,duplum Anniuerſarium, duploś Pileos &c.) tum ipſe viciſſim gemina percipiat,& Diſtributiones canonicales geminas lucretur ; ne heic memorem gemina Suffragia, de quibus poſteà dicendum eſt.

Dicti autem ſunt Archidiaconus,Sacriſta, Præcentor habere(ac etiam vulgò loquendo, eſſe)Officia,ſiue Perſonatus, propter officia, quæ exercerent, ſuſtinerentque adeò ſpecialeis Perſonas : Archidiaconus quidem, Epiſcopo miniſtrans, Leuitæque munere fungens ; Sacriſta,& ſacrarum veſtium,& totius inſeruientis Altari ſupellectilis curam gerens : Præcentor officia Chori moderans, & cantoribus ipſis præiens. Res nempe ſic ſe ab initio habuit, vt ſe habere iam comperitur circa duos Canonicos, qui ob officia,ſiue functiones à Sanctione Pragmatica, Concordatóque,& Regiis Conſtitutionibus præſcriptas, Theologus, & Præceptor dicuntur:vt proinde minùs ſit mirum, ſi, vt nulla iam ſpecialis iſtorum in Bullis mentio fieret ; ſic neque illorum facta pridem fuerit ; ac ſi, vt in aliis Eccleſiis,ſic in noſtra quoque id moris obtinuerit,vt dicerentur *Præpoſitus,Canonici,& Capitulum* aliquid decernere (tametſi à nuperis annis aliquid immutatum eſt)& literæ aliunde conſcriptæ *Præpoſito, Canonicis,& Capitulo* inſcriberentur.

Adnotandum verò, vt Officium Præcentoris recentiùs eſt inter Canonicos auditum; ita antiquatum,ſuppreſſumve haberi, quod Archipreſbiteri olim fuit. Id certè exſtitiſſe conſtat,vel ex Conuentione anni M.CC.LVII. memorata ſuperius, de Iuriſdictione Ciuitatis cùm ageretur. In ea quippe ſic legitur; *Tandem præfatus Dominus Comes, pro ſe, & Domina Comitiſſa ſupradicta, & ea volente; ac Dominus Epiſcopus ſupradictus, pro ſe, & Epiſcopatu, ac Dignenſi Eccleſia, de conſenſu, voluntate Hugonis de Marcols Archidiaconi, Magiſtri Ymberti Archipresbyteri, & R. de Euſeria Canonicorum Dignenſium ; nec non & totius Capituli ſui, compromiſerunt ſupradictæ partes, &c.* Quod dico interim Præcentorem non fuiſſe in Canonicorum numero pridem habitum ; conſtare poteſt ex Chartulario condito à Capitulo, anno M. CCC. XX. & in ipſis Capituli Tabulariis adhuc exſtante. Quippe vbi de Gabella vini Præpoſituræ agitur, verba hæc leguntur : *Item, quòd alij omnes Clerici, quicumque fuerint in dicto Burgo, declinantes, vel ſtantes, tam reſidentes,quàm aduenæ,exceptis Canonicis,& Præcentore Eccleſiæ Dignenſis, non emant,&c.*

Quo

Quo loco vides Præcentorem diſtingui à Canonicis, & poſt illos connumerari. Quo minùs eſt mirum, ſi in antiquis Capitulis Archidiaconi ſæpè, aut Sacriſtæ, Præcentoris autem nunquam fiat mentio; quaſi defectu Canonicatus à Capitulo arceretur.

At quandonam cœpit Præcentor haberi ſimul Canonicus, & in Capitulum admitti? Nempe anno M. CCCC. LXXXIV. ac menſe Martio, cùm decretum fuit in Capitulo, cui Antonius Guiramandus Epiſcopus interfuit, *vt Guillelmus Mignotus haberetur de cætero in eadem Eccleſia pro Præcentore, & Canonico Præbendato:* quod quidem habetur inter acta Notarij tunc Bertrandi Heſmiuij. Legere in Statutis licet, fuiſſe hunc Mignotum Canonicum quinque antè annis. Adeptus poſteà Præcentoriam, litem cum Capitulo habuit; ac interuenit tandem memoratum Decretum. Prætereo autem, quòd Præcentor vocetur vulgò *Cabiſcolus,* cauſam reputari, quòd ſit veluti *Caput Chori*; at literæ ſ, ac l, interpoſitæ veriſimile faciunt ſic dictum, quaſi *Caput Scholæ;* idque confirmari vel ex eo poteſt, quòd in actis Ioannis Filioli legerim, *Ioannem Taſſilem contuliſſe Scholas, vt procuratorem Præcentoris, ad quem pertineret illarum collatio.*

Quemadmodum porrò factum priùs fuerat, vt ſedente Præpoſito ad dextram ingredientium Chorum, Archidiaconus, quò propior adeſſet Epiſcopo, dextrum ſuperiorem chori angulum obtineret; Sacriſta læuum, oppoſitúmque, vt à Sacriſtia, ſeu promptuario ſacrarum veſtium minùs abeſſet; ſic prouiſum fuit, vt Præcentor, ſederet ad læuam ingredientium Chorum, vt poſſet meliùs Cantorum ſeriem quaſi coram ſe prorſùm poſitam moderari. Exinde verò factum videtur, vt ipſo temporis progreſſu præeminentiam fuerint inter Canonicos ſortiti, ac poſſidere dignitatem, non verò ſolum Officium, aut Perſonatum reputati. Factum quoque, vt eorum Præbendæ (ſeu Groſſi, vt appellant, fructus) temporis progreſſu immobiles euaſerint, hoc eſt optionibus antiquiorum Canonicorum non obnoxiæ.

Non fuiſſe certè ſemper fixas docent nos inter cætera citati mox Filioli acta. In iis quippe, & ad annum quidem M.CCCC.LII. ac diem penultimam Februarij, legimus, Ioanne Rudolpho Sacriſta mortuo, Præbendam eius fuiſſe optatam (hoc eſt delectam, acceptámque ab antiquiore Canonico) & optionibus ex ordine factis, Sacriſtam ſucceſſorem acceptaſſe vltimam Præbendam. Quod quidem tantò magis mirum, quantò inter acta eiuſdem Filioli, & ad annum quidem M. CCCC. XXXVII. legitur vnio Præbendæ de Euſeria facta Sacriſtiæ (ſed nępe neque illam iam-nunc obtinet) idque habita informatione ex Canonicis, & iis, qui deſeruierant Sacriſtiæ, atteſtantibus, *Reditus Sacriſtiæ non excedere* LX. *florenos de Rege, ſeu libras* XLVIII. *Turonenſes: cùm tamen impenſæ faciendæ pro duobus Seruitoribus, oleo, chordis, campanis, incenſo, paleis, &c. excedant ſummam* LXXX. *florenorum de Rege, ſeu libras Turonenſes* LXIX. *præter victum, & veſtitum ipſius Sacriſtæ. Et, cùm Præbenda Euſeriæ valeat florenos etiam* LX. *qui cum aliis facerent ſummam florenorum* CXX. *poſſe exinde prouideri, vt commodè, &c.* Fuit porrò etiam facta Præbendæ Sacriſtiæ optio anno inſequente, ſeu M. CCCC. LIII. ac die XX. Aprilis.

Tametſi ordo Capitum, quæ in Bullis habentur, heic interuertatur, appoſitè tamen quæri hoc loco poteſt, Quî fiat, vt cùm Bullæ repetitò prohibeant, ne duodenarius Canonicorum, præter Præpoſitum, numerus augeatur; tredecim nihilominùs, præter Præpoſitum iam ſint? Quæri, inquam, id poteſt; licet mihi nondum, quod ſatisfaciat, occurrerit. Crediderim factum id fuiſſe, cùm Capitulum ſtatuit, vt idem pro Præcentore, & Canonico haberetur. Siquidem tametſi memoratus Mignotus Canonicus iam antè fuiſſet; reputans nihilominùs Præcentoriam ex ſe Canonicatum inuehere, debebat iam Canonicatum ſeorſim poſſeſſum reſignaſſe, cùm litem intendit; vt, quia eſſet Præcentor, haberetur etiam, more cæterorum Canonicus. Rem verò eſt aggreſſus, quia fauentem habuit tum Epiſcopum, qui & pauculos tum præſenteis Canonicos in ſui ſententiam facilè pellexit: tum Præpoſitum Epiſcopi fratrem, qui cùm à Capitulo abfuiſſet, vltrò tamen ratam ex poſt-facto rem habuit in gratiam amici, cui Præcentoriam ipſe reſignaſſet.

Suſpicari fortè quis poſſet, aliquem ex iis honorariis Canonicis, qui aliquando cooptabantur, adeò benè fuiſſe animatum, vt aliunde opibus pollens, eos reditus contulerit, Eccleſiæque addixerit, quibus tam ipſe quàm quos haberet ſucceſſores, ſuſtentarentur; verùm, qui ſuper-numerarij creabantur Canonici, ea ſolùm creari, admittíque conditione ſoliti erant, vt Canonicatum, & Præbendam primò vacaturam adipiſcerentur; ac tum nouus Canonicatus exſtinctus, ſiue nullus foret; quo modo creatus, verbi gratiâ Ioannes Guiramandus anno M. D. XXXII. Canonicatum anno ſtatim inſequente vacantem obtinuit. Prætereo autem, cùm talis Creatio à Capitulo fieret, ſolitam fuiſſe confirmationem à ſummo Pontifice peti; cùm & aliquando ſummus Pontifex motu proprio quempiam crearet; veluti cùm anno M. CCCC. XLVIII. Ioannem Pelluchonum commenſalem Epiſcopi; cùm anno M. CCCC. LXXXIII. Criſpinum Amalricum; & cùm anno M. D. XXV I. Sebaſtianus Chabaſſolus iam Ebredunenſis Canonicus, obtulit Capitulo *Exſpectatiuas literas ad Canonicatum Dignenſem.*

Reuocat hoc verò obiter in mentem, ſublatam ex Prouincia praxin, quæ etiam-num in Delphinatu, aliíſque regionibus perſeuerat; vt nempe idem Clericus Canonicatus ſimul plureis in variis Eccleſiis poſſideat. Et quanto quidem detrimento Diuini apud nos Officij id fieret, vel ex eo poteſt intelligi, quòd pauci ſemper Canonici noſtra in Eccleſia reſiderent, plures ad alias ſecederent. Heinc, quia comperi, v. c. ſub annum M.

cccc. XL. fuisse ex nostris Canonicis, vnum Præpositum, alium Canonicum Ebreduni; aliúmque item Regij;ac rursùs alium Aquis-Sextiis. Sub annum M. CCCC. LXXXX. duos iterum Ebreduni; vnum Lausanæ, &c. Præter illos, qui me fugerunt;ideò videri mirum non debet, si tam pauci Canonici, Capitulis etiam generalibus fuerint soliti interesse. Videlicet anno M. CCC. XX. interfuere solùm, præter Præpositum, Sacrista, & Canonici duo. Anno M. CCC. XXIV. præsente etiam Guillelmo de Sabrano Episcopo,iterùm præter Præpositum, Archidiaconus, Sacrista, Canonici duo. Anno M. CCC. LVI. præsente Ioanne Pisce, omnes simul numero sex. Anno M. CCCC. XIX. præsente Bertrando Rodulpho, omnes simul numero quinque. Anno M. CCCC. LXXIX. omnes simul numero quatuor. Anno M. D. V. præsente Antonio Guiramando, omnes simul numero quinque; atque ita de cæteris: Vt taceam, quotquot ferè leguntur seu contractus, seu collationes eorum temporum, rarò exhibere Canonicorum numerum ternario maiorem.

CAPVT XIII.

Clerici, & Presbyteri cæteri, deseruientes in Ecclesia Diniensi.

QVONIAM, licet Bullæ hactenus relatæ aliorum diuino obsequio in Ecclesia mancipatorum, quàm Præpositi,& Canonicorum, non meminerint; sunt tamen quædã aliæ, ac speciatim Bulla SIXTI IV. referenda inferiùs, quæ loquũtur quoque de aliis in Ecclesia seruientibus; idcircò videtur de illis cohærenter esse dicendum. Itaque, quantum assequi ex antiquis vestigiis licet;donec Canonici & celebrârunt ipsi Missas, & psallendis in Choro Canonicis horis interfuere assidui; pauci solùm fuere ministri dicti speciatim Clerici, qui Canonicis in Missarum, cæterorúmque Officiorum celebratione famulatentur. Cùm verò nonnulli ex iis Clericis in Sacerdotes euaderent, cœpere & ipsi Missas celebrare; &, cùm aliquando vacaret, liceretve per munia, soliti fuere Choro interesse, cúmque Canonicis psallere. Fuere autem etiam admissi & ad celebrandum Missas, & ad concinendum in Choro Presbyteri aliqui, Capellani ideò vocati, quòd in specialibus Capellis, Sacellisve Missas celebrarent in defunctorum illorum gratiam, qui sibi fundos reliquissent vocatos Capellanias; vt putà quorum reditibus ipsi Capellani alerentur.

Cœpere exinde Canonici interesse minùs frequentes Ecclesiæ, ac diuinis Officiis,quasi Clerici, & Capellani absentium loco interessent; vnde &, ne deessent, qui munia supplerent, sicque minor fieret conquerendi ansa, instituêre quosdam speciatim ex illis, qui gerere sui vices tenerentur; ipsósque ea de causa dixere Vicarios. Assumpsere illos plærumque ex Ordine Capellanorum; & ex illis duos præsertim, qui hebdomadibus alternis Missas quotidie canerent, Chorísque Officia inchoarent; Dominicis diebus Catechescis parœcialeis exsequerentur, & Sacramentorum administrationi seu intra Ecclesiam, seu extra ipsam incumberent. Ij Capellani Ordinarij per ea tempora dicebantur; nos Curatos iam dicimus, qui Curantes potiùs, seu Curatores forent dicendi; nisi interpretari vocem sic liceret, non quasi illorum cura habeatur, sed quòd Cura, sollicitudineve animarum donati, affective, seu onerati sint.

Cæterùm, cùm exceptis hisce ordinariis Capellanis, cæterorum seu Vicariorum, seu Clericorum numerus, institutióque inconstans foret,res abiit demùm in confusionem; ac cœpit solummodò anno M. CC. LXXVIII. quandam in formam redigi; cùm propter dissidia, quibus Ecclesia laborabat (ac potissimùm propter varias liteis ex eo intentatas, quòd varij obtinere eosdem Canonicatus contenderent, alij quidem freti literis Apostolicis, quas Exspectatiuas appellant, alij Capitularibus)accessit Iacobus Ebredunensis Archiepiscopus (successor nimirum Cardinalis Ostiensis) & accepta facultate componendi omnia dissidia à Capitulo, cui præsens interfuit xij. Calendas Iulij;quod spectat quidem ad hoc negotium (Seruitorum videlicet) ita pronuntiauit IV. Eidus Ianuarias, cùm versaretur Sistarici. *Porrò, vt Ecclesia debitis obsequijs non fraudetur;ordinamus,vt sex Clerici per Episcopum, & Capitulum, vel per ipsum solum Capitulum, Sede vacante, ponantur in Ecclesia perpetui,continuè seruituri. Item, per Præpositum, & Capitulum, hoc est per Canonicos, qui præsentes fuerint, Canonicis absentibus etiam non citatis, ponantur duodecim Vicarij similiter perpetui ad idem seruitium exsequendum; præter,& vltra duos Capellanos ordinarios Parrochiales, qui curam debeant habere Parrochialem. De istis autem decem, & octo Seruitoribus, sex debent esse Presbyteri, sex verò Diaconi, & sex Subdiaconi; & ad ordines huiusmodi debent infra annum, ex quo recepti fuerint, promoueri.* Et sic quidem ille, accepta à Capitulo facultate instituit.

Duodecim autem annis pòst; hoc est,anno M. CC. XC. & die Augusti XXIII. Guillelmus Porcelletus Dignensis Episcopus, potestate rursùs à Capitulo accepta, vnà cum Sacrista, constituit, *Vt præter duos Capellanos, essent sex Clerici, & octo tantùm Vicarij. Loco autem quatuor Vicariorum,qui antedicto numero deerant, essent quatuor Medij-Vicarij, qui videlicet acciperent solùm dimidium Libræ, seu distributionum, quas Vicarij perciperent* (propter hanc nempe solam causam Medij Vicarij, seu, mauis, Semi-Vicarij vocati sunt) adiecítque, & de nouo instituit *Clericulos quatuor* (pueros Chori iam dicimus) *qui versiculos canerent, cereos deferrent, celebrantibus deseruirent.* Prætereo fuisse quoque ab ipso statutum inter cætera, *vt duo ex Vicariis, & vnus ex Mediis Vicariis, tenerentur per hebdomadas comitari Capellanum qui Eucharistiã,aut Extremam vnctionem ad ægrotos comportaret.*

Deinceps,

Deinceps, quòd non viderentur reditus planè sufficere, suppressi iam erant duo Vicariatus anno M. CCC. XX. vt constat ex Capitulo, quod eo est anno celebratum; & iam à ducentis penè annis suppressi sunt Medij Vicarij. Certè à temporibus Corraldi à Cruce (qui Præpositus primùm fuit, ac deinde Episcopus) hoc est, ab anno M. CCCC. LXXIX. quo illi Antonius Guiramandus successit; nullam factam eorum mentionem comperio. Superfuere proinde solùm sex Clerici, & sex Vicarij, duóque Capellani ordinarij, vnà cum quatuor Clericulis. Fuere isti posteà aliquando sex; vt cùm inter acta Petri Gaudemaris anni M. D. XXXII. conductum legimus *Magistrum cantus, ad reditus vnius Beneficiati, quousque prouisus foret de Beneficiatura, qua obtenta perseueraret; teneretur autem nutrire, vestire, instruere sex pueros, mediantibus xv. sextariis annonæ, xv. cuppis vini, & argento ex Anniuersariis solito*; hoc est, debito partim Clericulis, partim mediis Vicariis, cùm fuere in locum quatuor Vicariorum constituti.

Quod vides autem *Beneficiatum*, & *Beneficiaturam* heic dici: sciendum est olim Clericos solos fuisse habitos pro Beneficiatis, quatenus esse Clericum, Clericatúmve obtinere in Ecclesia, Beneficium reputabatur: Vicarios autem dictos fuisse habere non Beneficium, sed Officium; quatenus sicut illi assumi ad Beneficium Clericatus, sic ipsi assumi ad Officium Vicariatus perhibebantur. At verò non longè à principio superioris sæculi fuisse hoc discrimen sublatum, vsúmque obtinuisse, vt tam hi, quàm illi Beneficiati dicerentur; & ex sex posterioribus destinarentur bini per singulas hebdomadas, qui Curatos administranteis Sacramenta comitarentur. Vltimus certè annus, quo nobis facta mentio eius distinctionis occurrit, fuit superioris sæculi V. quo, ac die Septembris quintadecima, Antonius Guiramandus, cum Præposito, & Canonicis capitulariter congregati, leguntur *approbasse, confirmasse, &c.* Statutum illud antiquius, *Quòd nullus ad Officium Vicariatus, nec Beneficium Clericatus assumatur, nisi fuerit Sacerdos Missam celebrans.*

Iuuabit fortè obseruare, fuisse id Statutum conditum anno M. CCCC. XXXII. ac die Februarij septima à Bertrando Rudolpho, vna cum Capitulo hisce verbis; *Statuerunt, & ordinauerunt pro diuino Officio, vel diuino cultu in perpetuum continuando, & etiam augmentando, quod est omnibus præferendum, in ipsa Ecclesia Cathedrali: quatenus ab ipsa die in anteà, nullus assumatur, seu instituatur ad Officium Vicariatus, nec ad Beneficium Clericatus in ipsa Ecclesia Dignensi, cuiuscumque conditionis, vel status exsistat, nec cum aliquo dispensetur. ad preces cuiuscumque, nisi fuerit actu Sacerdos celebrans Missam. Et hoc statutum voluerunt perpetuis temporibus inuiolabiliter obseruari, & iurari obseruandum per Præpositum, & quemlibet Canonicorum in introitu adeptionis Præposituræ, vel Canonicatus. & super isto non quærere à quocumque Superiori dispensationem; & si eis daretur, ipsa non vti; sed ipsum Statutum semper seruare in sua veritate.* Notandum verò Statutum hoc, quod etiam ante Guiramandum Corraldus à Cruce confirmauerat, fuisse inconcussè obseruatum ad memorabilem vsque Pestem anni M. DC. XXIX. quam superiùs descripsimus, & propter quam rebus confusione plenis, visum est posse cum duobus Beneficiatis dispensari, vt tametsi non forent actu celebrantes, admitterentur; sed certis conditionibus; fuítque id ab Episcopo, Archiepiscopo, Suprema Curia confirmatum, & in acta referri iussum.

Sunt porrò alij insuper famulantes Ecclesiæ, veluti Choragus, Magistérve Cantus, siue Musices; Organista quoque, & Vice-sacrista, cum Campanista famulo: Verùm quod ad Choragum spectat, donec vir idoneus inter Beneficiatos est, solet illi id munerìs vnà cum Clericulorum institutione demandari: Et, cum Organa non alia conditione ex inito pacto cum Consulibus inducta in Ecclesiam fuissent, quàm vt Beneficiaturarum vna pulsanti illa destinaretur (videlicet ob reditus Ecclesiæ nimiùm tenueis) idcircò talem destinationem fieri nupêr contigit, anno putà M. DC. LII. ac die Iunij XXI. Idem verò etiam de Vice-sacrista caperetur consilij, nisi foret spes, vt Sacrista ipse, cuius est Præbenda omnium optima, resumeret Sacristiæ curam.

CAPVT XIV.

Electio ad Episcopatum, Præposituram, & Beneficia alia ad Ecclesiam Diniensem spectantia.

PRIVSQVAM de Bonis, seu rebus, facultatibúsque Ecclesiæ dicamus; videtur etiam postremum illud, quod Bullæ habent de Electione, caput esse hoc loco anteuertendum; vt quia ad personas etiam attinet, ad superiora consequatur. Itaque, quod imprimis spectat ad Electionem Episcopi; Notius est, quàm vt dici debeat, Præpositum, & Canonicos, seu Capitulum, cui concessa fuerat, quodque eius vsum retinuerat, illam amisisse, cùm amisere simul omnes aliæ Regni vniuersi Ecclesiæ; anno putà M. D. XV. quo LEO X. Pontifex Max. & FRANCISCVS I. Rex Galliæ, de iure eligendi Episcopos sic pepigerunt, vt Capitulis deinceps inauditis, Rex nominaret, præsentarétque; Papa conferret, ac prouideret. Electio, quam vltimam legi, fuit memorati Corraldi à Cruce, facta à Capitulo anno M. CCCC. LXVI. mense Iulio. Annis antè XXVIJ. oblata fuerat Capitulo procuratio immittendi in possessionem Episcopatus Guilelmum de Estotavilla; Præpositus autem, & Capitulum protestati fuerant, *se ad Electionem non processisse, quòd compertam non haberent vacationem Episcopatus, per translationem Petri de Vercellis in Episcopatum Meldensem.* Quare &, cùm Petrus Turturellus Estotauillæ successor memorato mense obiisset; postridie mortis Capitulum, citatis

citatis priùs, si qui ab vrbe tum abessent Canonicis, congregatum fuit, & Corraldum Præpositum suffragiis communibus, etiam ipsiusmet, elegit. Scilicet cùm ipse inter opinandum *suas duas* (vt loquuntur) *voces* Canonicorum vni *commisisset*, vt in quem vellet illas conferret, Canonicus *ipsas ad illum remisit*, siue in eiusmet gratiam contulit. Ita videlicet habetur in actis Bertrandi Hesmiuij.

Vbi, quod de absentium citatione attingitur, insinuat morem veterem fuisse, vt ad Electionem non procederetur, nisi, si qui fortè ex Capitulo intra Diœceseos fineis abessent, nominatim priùs, debitéque interpellarentur: eo modo, quo etiam iam adhuc id consuetudinis perseuerat, vt cùm de Electione aut collatione Beneficiorum agitur; non sufficiat sono Campanæ conuocasse Capitulum; sed necesse sit congregatos exspectare, quovsque omnes, qui intra vrbem accesserint;& , nisi qui accedat, interpellatum mittere; &, si accedere præ morbo non valeant, postulatum mittere per Secretarium illorum suffragia. Quod verò attingitur de duabus Præpositi vocibus, id innuit morem iam tum antiquum, vt suffragium Præpositi æquipolleat duobus Canonicorum suffragiis. Fuit autem res quoque deinceps, hoc est anno M.CCCC.LXXXVI. Transactione solemni firmata; soletque etiam-num in ipsis Electionum actis declarare Præpositus *dare se duas suas voces*, seu duo, quæ habet suffragia in eius gratiam, quem iudicat Beneficio dignum conferre.

Quod deinde ad Præpositi, & Canonicorum electionem attinet: ea illibata hactenus permansit, & Capitulum tam Præposituram, quàm Canonicatus omneis iure pleno, & ordinario confert; idque, seu per cessum, resignationemve vacent; seu per decessum vel obitum: tametsi hoc non obstat, quin possit Summus Pontifex, eiusque Auenione Legatus, Vicelegatusve vacanteis per resignationem, per incapacitatem, & per obitum quoque, præuentione conferre. Neque verò excluditur ab Electione Episcopus, provt Capitulo interesse, & vt Canonicorum vnus suffragium ferre; idque primum, & primo loco (ob dignitatem) sedés potest, licet aliūde Præpositus, vt Capitulum iure suo conuocat, sic in illo præsit; suffragia cæterorum poscat, colligatque, & gemina sua conferat: electionem factam pronunciet; electum in sacramentum, fideique professionem admittat, pileum ipsi imponat, osculum exhibeat; de immitendo in possessionem mandet; omniaque perinde, ac ipso Episcopo absente, faciat. Ita scilicet ex solemni Arbitrio anni M. DC. XV. iuxta quod Archidiaconus quoque, eadem, quæ Præpositus (nisi quòd singularis est suffragij) Episcopo præsente præstat: si nempe de Præpositi electione, admissione, fidei professione agatur; aut alioquin Præpositus non intersit Capitulo: quemadmodum potest ex actis Petri Spitalerij constare; vti ad annum M. DC.XXXIV. in Natiuitatis Dominicæ vigilia; & ad annum M.DC.XXXIX. die Decembris XIV.

Nihil verò est adiici necesse de ipsa Beneficiatorum, Curatorumque electione. Quoniam Beneficiati quidem, vt sunt instituti à Capitulo, ita à Capitulo eliguntur, prouisionemque obtinent. Eliguntur, inquam, ex numero eorum, qui Clericuli in Ecclesia fuerint, aut aliàs, vt moribus probi, ita cantus (illius saltem quem plenum appellant) periti exstiterint; vnde & fit, vt ea de re, déque residentia, promotionéque ad Presbyteratum recudi sæpe Statuta soleant; ne quando aut Cantores Choro, aut Sacerdotes Altari desint; cùm facilè abusus circa hæc obrepat. Sic nimirum fieri oportuit, vt mox antè attigimus, post pestem illam sæuissimam; anno putà M. DC. XXXIII. ac mense Decembri.

Quo sanè loco præterire non decet Statutum vnum, aut alterum ex illis antiquioribus, quæ ad hanc rem maximè attineant. Vnum est anni M.CCCC.XIX. ac diei V. Februarij, sub eodem Bertrando Rodulpho, cuius vnum iam, paullò antè retulimus. Ille igitur, & Canonici Capitulariter congregati, post exaggeratum dolorem, ob diuini cultus negligentiam, ita sanxerunt. *Statuimus, & ordinamus, vt nullus Clericus Benefaciatus, Vicarius, vel Semi-vicarius nostræ Ecclesiæ Cathedralis, qui ratione suorum Beneficiorum tenentur in ipsa Ecclesia residentiam facere personalem, & in Missa parochiali, & aliis diuinis Officiis officiando in Choro tenentur principaliter interesse, possit, nec præsumat tenere aliquod Beneficium curatum, vel cui cura immineat animarum, in Diœcesi Dignensi, aut extra, nec etiam Capellaniam, propter quam oporteret eos alibi, & extra dictam Ecclesiam Cathedralem Dignensem sapiùs celebrare; ne propter eorum absentiam in dicta Ecclesia Cathedrali, circa diuinum officium committatur de cætero diminutio, aut defectus. Et quicumque prædictorum oppositum fecerit, eo ipso suo Beneficio sit priuatus, & possit liberè conferri alteri idoneo Seruitori. Adiicientes, vt si aliquis prædictorum sine speciali licentia Episcopi, & Capituli extra Ciuitatem Dignensem spatio vnius mensis continuè steterit, subiaceat pari pœnæ.*

Nec verò decet etiam prætermittere aliud, quo istud ipsum fuit confirmatum in Capitulo, cui memoratus Corraldus interfuit anno M. CCCC. LXXIX. ac die Ianuarij xiij. his verbis. *Statuerunt, & ordinauerunt, quòd quicumque intrauerit dictam Dignensem Ecclesiam, seu in seruitio illius, pro Beneficiato, Vicario, vel Semiuicario, iuret residentiam facere: Et, si per mensem se absentauerit, quòd sit priuatus ipso facto, & pro priuato habeatur; ita quòd sit licitum Domino Episcopo, Præposito, & Canonicis prædictis, ponere vnum alium residentem.* Sequitur autem; *Item Statuerunt, & ordinauerunt, quòd dicti Beneficiati, vel Vicarij, non possint dictos Clericatum, & Beneficiaturam, ac Vicariam permutare, seu renunciare alicui, sine consensu, ac licentia Dominorum Episcopi, & Capituli prædictorum. Et, si contrarium fecerint, quòd eorum collatio pro infecta habeatur; sitque licitum eo casu, eisdem Dominis Episcopo, & Capitulo de alio prouidere, provt eis videbitur expedire.* Ac rursùs,

Cæterùm

Cæterùm Statuerunt,& ordinauerunt,quòd omnes Seruitores intrantes, iurare teneantur, & debeant Statuta prædicta, & illa seruare inconcussè. Et insuper promittant, & iurent non impetrare dispensationem super iuramento; Quòd si forsan fecerint, talis dispensatio habeatur pro non facta, sitque cassa, irrita, atque nulla. Atque hæc quidem de Beneficiatis.

Ad Curatos quod attinet, eos Capitulum ita eligit, præsentatque Episcopo (videlicet propter Animarum curam) vt iis examine probatis Episcopus tribuat literas prouisorias Quod fit etiam in cæteris per totam Diœcesin Parœciis; in quibus Prioratus, Præbendæve, seu iura percipiendi decimas, grossosque alios fructus, ad Capitulum, Canonicosve spectant. Nempe etiam ex transactione anno M. D. LVI. inita, præsentandi ius illibatum Capitulo & Canonicis manet. Quanquam illud inter vrbanos, oppidanosque Curatos est discriminis, quòd, cùm isti semel prouisi perpetui sint; illi aut annui instituantur, aut quandiu solùm idoneos se præstiterint, retineri soleant.

CAPVT XV.

Bona Diniensis Ecclesiæ in Bullis recensita, quà deinceps minuta, quà aucta.

Et iam intermissum de Ecclesiæ Bonis, possessionibusque caput repetamus, plurimùm abest, vt bona omnia, quæ sunt ex Bullis connumerata, ad Præpositum, Canonicos, aut Capituli Mensam iam attineant. Nam imprimis quidem, Ecclesia S. Vincentij supra Burgum, concessa est ab anno vsque M. CCCC. XCV. iis Religiosis, quos S. Trinitatis, & Redemptionis captiuorum vocant: & Episcopus comperitur iam obtinere omneis Ecclesias, quæ esse sunt dictæ de valle Marculfi. Ecclesiam etiam S. Stephani de Ozida, siue Ozeda(vulgò *Oize*) cuius oppidi pridem diruti, & in oppidum eiusdem ditionis Campotarcerium *Champtercier*) translati, sacra iam est Ecclesia non Sancto Stephano, sed Beatæ Mariæ de Burgo. Nosse id mihi speciatim licet, cui Oppidum hoc, vnâ ab vrbe, leucâ in occasum distans, natalitium est. Obtinet verò etiam partem Ecclesiarum de Agleduno, seu, vt recentiùs, Aigleduno, (*Aiglum*)ac eam præsertim, quæ de Malis-messibus(*Mala meissons*) est appellata, cuique adiacens ea, quæ de Caleriis vocatur, vnita fuerat Capitulari mensæ anno M. CCCC. XXIX. Obtinet rursùs Castrum Dignense, & Castra de Marculfo, & Heuseria, eaque pridem diruta; quanquam quæ heic iura dicuntur Mundana, spectantia-ve ad Iurisdictionem, Directum dominium, & alia, translata leguntur in Episcopum, ex permutatione cùm Prioratu S. Eugeniæ de Corbonis (quem etiam quando, aut quomodo obtinuisset, iam ignoratur) facto anno M. CCCC. LXXVI. & triennio pòst à SIXTO IV. confirmatâ. Prætereo autem Corbonorum Ecclesiam esse iam S. Claræ dicatam, ac superesse solùm procul ab oppido prædium S. Eugeniæ dictum.

Deinde, cùm vocis illius *de Garbesia*, nullũ, quod sciam, vestigium exstet; exstat tamen adhuc in agro Robinæ Sacellum S. Vincentij; & quæ iam solum dicitur Præbenda S. Pontij, legitur anno M. CCCC. XLI. appellata fuisse Præbenda S. Vincentij veteris de Rubina. Ecclesia S. Mariæ de Salloë abiit in Prioratum, qui iam de Aynaco vocitatur. Ius illud Mortalagij, quod etiam duodecim pòst annis confirmatum fuerat à B. Dignensi Episcopo, non exigitur ampliùs in reliquo Episcopatu: sed dumtaxat in ipsa vrbe quam Quartam appellant Funerariam, ab Ecclesiis reliquis, ac Minoritarum speciatim, ex transactione inita anno M. CCCC. XXIX. Euanuit quoque pridem memoria Procurationis illius in Festo sancti Stephani; vti & nihil pridem percipitur ex Synodalibus nummis.

Nihil verò etiam percipitur pridem ex Castro illo de Dromone, quod situm ad S. Geneſium quarto ab vrbe lapide, Diœceseos Vapincensis est (certè, si idipsum esse supponatur; cùm alterius quidem vestigium non sit.) Nihil ex Castro de Bello-joco, cuius Prioratus in commendam datus, Ordinis est S. Augustini. Nihil ex Rocca Dominorum de Gaueda (*la-Iauie*) Nihil ex vico de Gaudulis (*Chaudoul*) quorum Prioratus Ordinis S. Benedicti sunt, & ad Monasterium S. Victoris Massiliensis spectant. Nihil ex Castro Campi-vrsini, cuius specialis Prioratus est; nisi quis fortè intelligat fuisse illi adiunctum Prioratum Pratorum, seu loci de Pratis, qui iam in præcipuam Præbendæ Archidiaconi partem cedit. Castrum Barles, seu ius Dominij, ac directi potissimùm, in locum de Barolis, & de Aynaco, fuit non ita pridem Præbenda satis pinguis; vt acta varia Recognitionum, quæ in Archiuis Capituli adhuc exstant, abundè arguunt: at partim Præbendatorum negligentiâ, partim familiari Con-dominis vsurpatione, effectum est, vt Canonicus nullus eam iam acceptet.

Idem penè dicendum est circa Castrum de Roccabruna; quippe ob cõsimilia iura Præbenda pinguis ea fuerat, quæ commutata tamen fuit ex transactione inita sub sæculi huius initium cũ Domino affinis Corbonorum territorij (cui tradita etiam à Præbendato rei monimenta) commutata, inquam, pro libris Turonensibus nongentis, quarum pensitatio libris quinquaginta sex, cum quadrante taxata, redituum Præbendæ fit loco. Atque, vt obiter vel ex vna, quam Præbenda hæc passa est, jactura, cæteræ agnoscantur; En quid adhuc habeat Chartularium vetus, anni putà M. CCC. XX. in Capituli Tabulariis. *Bona, prouentus, & reditus Præbendæ de Rocca bruna, consistunt in Iurisdictione hominum, quos habet ibi dicta Præbenda; & in bannis, iustitijs, & condemnationibus. Item in furno, molendino, & in libris censualibus, quas faciunt prædicti homines in Festo omnium Sanctorum. Item etiam in* XXVIIj. *Sextarijs*

Sextarijs annonæ cenſualibus, quæ percipit dicta Præbenda ſuper quibuſdam vineis territorij dicti loci. Et in xlv. *Sextarijs ſiliginis cenſualis, quæ percipit in quibuſdam caſamentis, & in quibuſdam terris, Et in* lx. *Sextariis Ciuatæ cenſualibus, quæ percipit ſuper quibuſdam caſamentis. Et in* xxx. *Gallinis cenſualibus, quas percipit in quibuſdam caſamentis, & in quibuſdam condaminis. Item etiam in ſeruitiis minutis.*

Qua occaſione, vt etiam conſtet; quid bonorum Præpoſituræ, v.c. deperierit, permanſerit, quæſitum fuerit; ecce illa in eodem Chartulario ſic recenſentur. *Bona, prouentus, reditus, & obuentiones Præpoſituræ Dignenſ. conſiſtunt in Iuriſdictione Burgi Dignæ, & eius Diſtrictus. In Leſdis, quæ quidem Leſdæ valent communiter* xxv. *libras Vian. In Cociis blandorum, & leguminum, nucum, & ſimilium: Valent communiter iiij. Seſtar. Item in Fornagiis furnorum; in Molendino vno, quod quondam fuit Hoſpitale Burgi; in Laudimiis; In ſeruitiis minutis pecuniariis: Valent communiter* viij. *libr. Vian. In Perdicibus, in Gallinis cenſualibus: In Oneribus herbarum, quando ſecantur prata territorij Burgi. In Pratis, & Vineis propriis dictæ Præpoſituræ: In Nemoribus; quæ omnia ſunt hinc inde iuxta dictum Burgum, & iuxta Hoſpitia Præpoſituræ. In Venationibus cuniculorum. In decima Bladi territorij Burgi: Valet communiter* lxxx. *Seſtar. In decima Vini territorij dicti Burgi: Valet communiter* cccc. *cuppas vini. Item in decima Canapi, caulorum, porrorum, ceparum, alliorum, & herbarum minutarum territorij dicti Burgi. Item in quinquaginta cuppis Vini, quas percipit annis ſingulis in Eccleſia de Galberto: & in* xx. *Seſtar. Ciuatæ, &* iiij. *Seſtariis annonæ, quæ percipit annis ſingulis in bonis Capellaniæ, ſeu beneficio Vicarij perpetui Eccleſiæ de Durbis. Item in vna Quarteria Salis, quam percipit in Salino Burgi, diebus omnibus Sabbathinis. Item in Lectu mortuorum, & in Guagiis ſpiritualibus. Item in Paſqueriis, Bannis; In Pulueragiis. In Ficubus, & racemis leuandis pro menſa Præpoſiti de vineis Plantatarum iuxta Burgum, ſemel in ſeptimana, ſuis temporibus. Item in Quartaria apud Aquas calidas, & illis partibus; quæ conſiſtit in hortolagiis, & aliis obuentionibus: Valet communiter* viij. *libr. Vian. Item in Seruitiis annonæ cenſualibus, quæ percipit in territorio de Marculpho. In quibuſdam Vineis, pratis, & aliis poſſeſſionibus: Valet* lx. *Seſtar. quolibet anno. Et in Seruitiis minutis; valent* xv. *denar. anno quolibet. Et in Laudimiis, & vna gallina cenſuali in dicto territorio de Marculpho. Item in decima de Corbonis percipit quolibet anno* xxx. *Seſtar. inter hordeum, & annonam, &* xxx. *cuppas vini, vel circa. Item apud Rotham, vnam vnciam Garyophilli cēſualis. Item tenet Præpoſitus clauſum Arnaudorum, ſitum in territorio dicti Burgi, in quo eſt Campus, pratum, nuces, & aliæ arbores, pro quo debet tenere Presbyterum vnum, qui ſeruiat Eccleſiæ, ſicut & cæteri ſeruitores. Debet etiam Præpoſitus habere penes ſe in ſcriptis omnes, & ſingulas Domos, & poſſeſſiones alias, cum cohærentiis ſuis, in quibus percipit ſeruitia minuta pecuniaria propter laudimium, ne amittatur. Soluit in decima Præpoſitus pro Præpoſitura, pro* lxxv. *libr. Prouincial. Reforciat.*

Sed ſpecialiora hæc vt mittam, fuere deinceps, Bona quædam Capitulari Menſæ viciſſim quæſita. Huiuſmodi fuere, Anno M. CCCC. XXIX. Hoſpitale Burgi, & Eccleſia *de Cataleriys* (tametſi deinceps alienatio vnius, & commutatio alterius ac *Malarum* ſimul *meſſium*, facta eſt cum Epiſcopo, pro decimis vini in territoriis Dignæ, Ceyarum, Galberti.) Itémque anno M. CCCC. XXXVII. quatuor Capellaniæ, quæ tamen, quo euanuerint, neſcitur; cùm adnotari interim poſſit, Criſpinum Gaudemarem Officialem Dignenſem, ad hoc commiſſum ab Herigio Clariano Senecenſi Epiſcopo, cui, aut illius Officiali, demandata rei cura à NICOLAO V. fuerat, iſthæc in acta retuliſſe, circa exilitatem redituum. *Quòd multæ, & variæ Præbendæ ſint in dicta Dignenſi Eccleſia, quarum reditus, & prouentus vnius non excedunt florenum vnum; & alterius florenos duos; & alterius florenos duos, & ſemiſſem; & aliquarum aliarum tres florenos; vel quinque. Item, quòd ſinguli Beneficiati, qui ſunt numero octo, non aſcendunt, niſi ad florenos de Rege* XIV. *groſſos argenti* IX. *& cuiuſlibet Vicarij ad florenos* XI. *groſſos* IX. *Item, quòd reditus, & prouentus cuiuſlibet Canonici, Beneficiati, & Vicarij, non excedunt florenos* XXV. *dum tamen adhuc eos lucrentur inſeruiendo: Adeò vt reditus non ſufficiant ſuſtentationi, niſi ſubueniatur ex bonis patrimonialibus, &c.* Ità videlicet habetur in Regiſtris Ioannis Filioli.

Quæſiti ad-hæc, ad-nexique Capitulari Menſæ fuere aliquot Prioratus, ac imprimis ille *S. Petri de Albera* propè Thoardum, de quo obtentam à SIXTO IV. Bullam anno M.CCCC.LXXIX. iam meminimus, cùm de primariæ Baſilicæ antiquitate ageretur. Crederem hanc Bullam eam eſſe, quæ ſine anno, ac Pontifice legitur in quodam Inuentario, diciturque Bulla vnionis Prioratus *de Thoardo* (quòd alioquin nulla in eo fiat S. Petri de Albera mentio) niſi aliunde hi duo Prioratus vt planè diſtincti haberentur. Deinde Prioratus *S. Nicolai de Brachio*, in Diœceſi Regienſi, de cuius vnione conceſſa eſt Bulla à LEONE X. anno M. D. XIII. ac X. Kalend. Martij. Tandem Prioratus *S. Mariæ de Carboneriis*, aliàs *de Stella*, loci *de Caſtro-nouo*, in Diœceſi Siſtaricenſi; de cuius, permutationis causâ, in manibus Papæ reſignati per Philippum Guiramandum Canonicum, vnione, exſtat Bulla Clementis VII. anni M.D.XXXII. pridie Eidus Iunij. Nihil autem addo de Prioratu S. Eugeniæ; quoniam is, vt iam innui, nihil aliud, quàm ad Eccleſiam rediit. Nihil de Prioratu Galberti; quia vnitus quidem Capituli menſæ anno M. CCCC. IX. fuit; verùm is Eccleſiæ iam fuerat, & Canonico vni in Præbendam conceſſus; qui ipſum deinde cum Præbenda Beci-ieiuni commutauit.

CAPVT XVI.

Præbendæ, seu Grossi appellati fructus tam Præpositi, quàm Canonicorum Diniensium.

CVM apud alios porrò Præbendæ, & Canonicatus, seu Canoniæ, voces synonymæ sint, ac pro eodem habeantur; apud nos tamen Præbenda nihil aliud est, quàm quod alij Grossum, Grossosve fructus nominant; vna scilicet Ecclesiarum, quas oppidanas diximus, cum iure percipiendi fructus, hoc est decimas (& si quæpiam alia sunt iura adnexa) ex agro, siue territorio Oppidi, in quo ea est sita. Tales Ecclesiæ, in quibus sunt instituti Vicarij, cùm ab aliis, quàm Canonicis obtinentur, dicuntur Prioratus, & qui illas obtinent, vocantur Priores; videlicet quasi Vicarij (quibus est ab illis, maiorem fructuum partem sibi retinendo, resignata animarum cura) posteriores sint, siue instituti posteriùs Sacerdotes. Et quo iure quidem id fiat, vt qui nullum Ecclesiæ impendit obsequium, illius fructus, seu ex ea emolumentum percipiat, heic non disputo; obseruo dumtaxat percipiendi ius fuisse ab initio idem cum Sacerdotio, vt qui ius haberet animas regendi, haberet etiam accipiendi sui laboris quasi mercedem, ea nempe, quæ forent ad sui sustentationem necessaria. Quamobrem autem tales Ecclesiæ, Prioratus, siue Sacerdotia, cùm à Canonicis obtinentur, dicantur Præbendæ, caussa esse potest, quòd facta ab initio Ecclesiarum, inter Canonicos partitione, cùm deinceps quæpiam, ob Canonici ipsam possidentis obitum, vacaret; superstites Canonici, qui exiliores, seu minùs pingueis (sic enim dicunt) obtinebant, optarent sibi illam præberi, conferri-ve à Capitulo; ac ille, cui ea præberetur, resignaret suam, à Capitulo similiter præbendam Canonico nouo. Quoniam verò in facta illa inter Canonicos partitione remansère quædam Ecclesiæ, quæ communiter haberentur, possiderenturve à Capitulo; ideò fuere ipsarum fructus destinati, tùm vt prouideretur variis Ecclesiæ negotiis occurrentibus; tum, vt aliquid dietim in eos, qui à diuinis Officiis hoc est Psalmodia in Choro, nō abesset, distribueretur. Cùm autem, ex quo deseruientium, accitorumve Clericorū numerus cœpit adaugeri, reditus cōmunes non sufficerent ad præstandum congruas, non tam sanè Canonicis, quàm Clericis cæteris, quibus nihil aliunde suppeteret, distributiones; variæ idcircò fuere subortæ querelæ, ad quas sedandas memoratus Iacobus Ebredunensis Archiepiscopus anno recitato M. CC. LXXVIII. animum applicuit.

Ille igitur facultate, vt est ante dictum, accepta à Capitulo, constituit, vt omnes reditus Ecclesiæ, ac ideò ipsæ quoque Canonicorum Præbendæ in commune conferrentur, & ex iis Libratio, siue distributio ita fieret, vt illi antedicti Seruitores octodecim, ad Sacerdotium promoti, actuque celebrantes, & duo Capellani ordinarij, acciperent quolibet mense, duo frumenti Sextaria, & Cuppas vini quatuor; Canonici Ecclesiæ præsentes Sextaria frumenti quatuor, & Cuppas vini octo: Quolibet verò die, in pecunia numerata, memorati quidem Seruitores Presbyteri acciperent denarios treis; Diaconi verò, Subdiaconi, & duo Capellani denarios duos, Canonici denarios sex. Hisce autem præmissis, subiunxit. *Harum Librarum tam Clericorum, Vicariorum, & Presbyterorum, quàm Canonicorum distributio fiet de prouentibus, & reditibus ad Ecclesiam spectantibus; quibus sic factis, de Residuo fient corpora Præbendarum, siue parùm fuerit, siue multùm, singulis, qui residentiam fecerint, æqualiter exsoluenda.*

Verùm hæc Constitutio, tametsi alioquin (meo quidem iudicio) præclara, aut non diu, aut nihil etiam, quod spectat certè ad Præbendarum æqualitatem, obtinuit. Siquidem Guillelmus de Sabrano Episcopus, XLV. circiter pòst annis, sic, cætera inter, memorauit, ac statuit. *Cùm in ipsa Dignensi Ecclesia fuerit olim statutum, & diuturna consuetudine obseruatum, vt cùm ibi vacant Præbendæ, antiquiores Canonici possint vacanteis optare liberè pinguiores; Canonici, inspecto receptionis tempore, dum ibi vacabunt Præbendæ, liberè per se, vel per alios optare valeant liberè pinguiores, vel alias vacanteis ab optantibus dimissas, si eis videbitur faciendum; formâ constitutionis Bonifacianæ super his editæ, obseruatâ.*

Vbi Notandum imprimis est, id, quod dicitur, *per se, vel per alios*, quasi res extendi ad absenteis, siue non residenteis posset, sublatum fuisse speciali Bulla NICOLAI V. Qua, post præmissam Supplicationem, expositionémque Capituli, *Quòd dicta Ecclesia, quæ insignis, & & notabilis est, in loco campestri, in quo pauci homines moram trahunt, sita exsistit; & cum magnis incommoditatibus, & difficultatibus Canonici, & Capellani diuino in dicta Ecclesia insistentes cultui, resident apud eam; & maiores, siue pinguiores Præbendæ huiusmodi, per illos, qui apud dictam residere non curant Ecclesiam, optantur; & illi, qui minores obtinent Præbendas, propter illarum fructuum exilitatem, se ab eadem contendunt Ecclesia absentare; vnde diuinus inibi cultus plurimùm diminuitur, & decrescit; Et, si Canonici minoribus Præbendis præbendati apud eandem Ecclesiam personaliter residentes dumtaxat, dictas maiores, siue pinguiores præbendas optarent, & assequerentur, multiplex exinde cultus eiusdem succederet incrementum. Quare, &c.* Tum Pontifex pergit: *Nos itaque, qui cultum ipsum nostris potissimè temporibus adaugere, feruentibus desiderijs affectamus; huiusmodi supplicationibus inclinati, præsentis perpetuò valituræ, ac irrefragabiliter obseruandæ constitutionis edicto, Apostolica authoritate sancimus, & etiam ordinamus, Quòd ex nunc in anteà, perpetuis futuris temporibus, antiquiores ipsius Ecclesiæ apud eam personaliter residentes Canonici, maiores, siue pinguiores Præbendas huiusmodi, quotiens illas vacare contigerit, optare, & assequi liberè, & licitè possint: Quódque nullus alius apud eandem Ecclesiam personaliter non residens, maiores, siue pinguiores Præbēdas huiusmodi optare, vel*

de illis sibi prouideri facere per literas Apostolicas, vel quauis authoritate possit; etiam si in literis ipsis de præsentibus plena, & expressa mentio facta fuerit specialis: decernentes irritum, & inane, si secus super his à quoquam quavis authoritate, scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Bulla est anni M. CCCC. XLVII. Exstátque etiam eius confirmatio à SIXTO V. anni M. D. LXXXIX.

Notandum deinde, licet ex citata constitutione Bonifacij, quæ habetur cap. ij. *qui auth. Apost. de Præb. & Dignit.* mos fuerit, vt Canonici literis Apostolicis prouisi obtinerent easdem Præbendas, quas ij, quorum fuerant Canonicatus, possederãt, sícque optioni locus non foret (Papa scilicet derogante cõstitutioni huiusmodi) ante annos tamẽ viginti octo sublatum fuisse discrimen hoc (inter Prouisiones nimirum Põtificis, & Ordinarij) Senatus-consulto Aquensi; adeò vt quacumque siue vocatione, siue prouisione occurrente, libera fiat Canonicis antiquioribus Præbendarum optio. Constitutum solùm posteriùs ab ipso Capitulo est, vt quò salua fiat Regia Constitutio, quæ de Theologis Canonicis est, Præbenda de Beco-ieiuno assignata Theologo optioni in posterum non subjaceat.

Quòd verò aliunde Præbendæ tam Præpositi; quæ in Burgo consistit, quàm Archidiaconi, quæ est Pratis, & ex parte quadam Antragilis, & Sacristæ, quæ Blegerij, & Præcentoris, quæ Ceyis, optioni quoque non subiacerent; Quòd Canonicus, cui assignabatur Præbenda de Barolis, fructus nullos perciperet; Quòd Canonicus Præceptor, seu Præceptorialis, Præbenda etiam destitueretur (siquidem Præbenda de Gramusia, vna scilicet veterum de Cadafalco Ecclesiarum, quæ assignata Præceptori iuxta eandem Regiam constitutionem fuerat, vix sufficiebat pensitationi Præceptori publico vrbis, ex pacto inito cum Consulibus, persoluendæ.) Quòd hac ratione, cùm superessent Canonici nouem, quibus ius optãdi competeret, & superessent tamen dumtaxat septẽ Prębẽdæ optabiles, vocatæ nẽpe de Aigleduno, de Durbis, de Antragilis, de Robina, de Cadafalco, de Archallo, de Rocca bruna; Quòd, inquã, res sic he haberet; Ideò Capitulum, assumptã Præbenda de Gramusia, vnà cum illo persoluendæ pensitationis onere, detraxit ex Mensa communi pensionem frumentariam, quam Aigleduni percipiebat, ac illam distribuit in duas quasi Præbendulas, quarum aliam Sancti Domnini, aliam S. Marcellini indigitauit, ipsásque duobus Canonicis Præbendæ alioquin expertibus, quovsque optionis occasio, & ius illis obtingeret, concessit.

An addam fuisse simul Statutum, vt, cùm moris antiqui sit, percipi à Capitulo fructus Præbendarum primi anni, quo Præpositus, & Canonici admissi in Ecclesiam sunt; & propter initium huius anni inconstans, neque satis determinatum, ac propter varia fructuum temporibus variis percipiendorum genera, variæ inter Capitulum, & hæredes Præbendatorum solerent lites excitari; Statutum, inquam, fuisse, vt primus hic annus cõputaretur in posterùm ab ipsa die Sabbathi Sancti, ac eo momento, quò Campanæ primùm pulsantur; adeò vt, seu Præposito, seu quolibet Canonico ante illud defuncto, anni illius fructus pertineant ad Capitulum; defuncto autem pòst, ad hæredes spectent, & Capituli ius in anni insequentis, pro primo habibiti, fructus differatur.

Taceri verò heic non debet, quod fuit speciatim olim statutum de primi anni fructibus, circa Præbendas Præpositi, Archidiaconi, & Sacristæ, à Ioanne Pisce (qui deinceps fuit Aquensis Archiepiscopus) vnà cum Canonicis, anno M. CCC. LVI. Scilicet verba Statuti sũt, *Attendentes, quòd secundum antiquum, est in nostra Ecclesia Dignensi diutiùs obseruatum, quòd fructus primi anni Præbendæ cuijlibet noui Canonici, Fabricæ Ecclesiæ, iuxta moderationem per sedem Apostolicam editam, applicantur, & considerantes, quòd illi, qui priores, & potiores gradus, & reditus in ipsa Ecclesia obtinent, maiorem debent eidem Ecclesiæ commoditatem afferre: ideò in nostro generali Capitulo, vt moris est, congregati, Statuimus, & etiam ordinamus, pro necessitate, & vtilitate dictæ Ecclesiæ, & Capituli, Quòd fructus primi anni Præpositi, Archidiaconi, & Sacristæ, in antè, & in futurum assumendi, & assumendorũ, iuxta moderationem Apostolicam supradictã, pro medietate, fabricæ prædictæ Ecclesiæ, & pro alia medietate Capitulo eiusdẽ Ecclesiæ, pro Canonicalibus distributionibus faciend. applicentur.*

Quin prætermitti etiã non debet Statutum duplex conditum in Capitulo generali anni M. CC. XXIV. ac diei I. Augusti, cui Guillelmus de Sabrano Episcopus interfuit, circa priuationem fructuum Præbendarum, defectu residentiæ, qui seu Initio, seu deinceps contingat. Videlicet Articulus XX. sic habet. *Item, cùm multi Canonici in Dignensi Ecclesia per Procuratores recepti fuerint, & diutiùs fructus Præbendarum suarum receperint in eadem, qui nullo tempore in ea fuerint; quod est valdè iuri dissonum, & contrarium rationi: ideò Statuimus & etiam ordinamus, vt nullus Canonicus ibi de cætero assumendus, de Præbenda sua, vel fructibus quicquam percipiat, donec per sex menses integros in eadem Ecclesiæ suam residentiam fecerit personalem; sed quicquid medio tempore de eadem Præbenda, vel fructibus eius obuenerit, totum Dignensi Capitulo applicetur pro Canonicalibus distributionibus faciendis, contraria consuetudine non obstante.*

Articulus autem XV. sic. *Item, cùm Canonicorum præsentia sit eidem Dignensi Ecclesiæ non modicum fructuosa, & ab antiquo ibidem fuerit ordinatum, quòd per certam partem anni debèrent ibi Canonici facere residentiam personalem, alioquin fructuum Præbendæ suæ perderent magnam partem: Nos ex certa causa Statuimus; vt quilibet Canonicus præbendatus in ipsa Ecclesia, quolibet anno per tres menses, continuè, vel interpolatè personaliter debeat residere, nisi in studio, vel aliàs ex iusta causa absens fuerit, de licentia Domini Dignensis Episcopi, & Capituli speciali; alioquin Quartam partem fructuum Præbendæ, quam in ipsa Dignensi Ecclesia obtinebit, perdere debeat, secundum taxationem decimæ æstimandam, faciendis Canonicalibus distributionibus applicandam. Et, si per vnum mensem residentiam fecerit, tertiam partem illius Quartæ; &, si per duos, duas partes eiusdem Quartæ; & si per tres, totam ipsam partem*

Quartam

Quartam ipſo iure valeat retinere; Quocumque alio ſtatuto dudũ in contrariũ edito, nõ obſtante.

CAPVT XVII.

Diſtributiones Canonicales,& Libra ſeruientium in Eccleſia Dinienſi.

AMerſi multa hactenus fuerit Diſtributionum facta mentio, quia tamen aliquid ſpecialius ſubiiciendum de illis eſt; idcircò res eſt inde repetenda, quòd vt illa Archiepiſcopi Iacobi conſtitutio circa Præbendarum æqualitatem non diù viguit, ita nec diù circa formam Diſtributionum obtinuit. Statim ſcilicet (hoc eſt anno M.CC. XC.) in generali Capitulo menſis Auguſti, cui Guillelmus Porcelletus Epiſcopus interfuit, conſtitutum habetur, ex actis Hugonis de Brianſono Notarij, qui rogatu Capellanorum, & permiſſu Officialis clauſulam exſcripſit anno M.CCC.XX. *vt quotidie Capellani Ordinarij, & Clerici ſex Denarios acciperent, Vicarij quinque, Medij Vicarij duos,& obolum*; aucta nempe diſtributione in numerata pecunia, vt tolleretur, quæ in frumento, vinóque fiebat diſtributio. Id verò confirmatum fuit in eo Capitulo anni M. CCC.XX. in quo memoratum Chartularium conditum fuit, & in quo legimus, *vt ij dictam quidem pecuniam accipiant, ſed nihil vltra; niſi ſint Anniuerſaria.* Atque hæc quidem diſtributionis forma dicta eſt Libra Seruitorum; cùm alioquin diſtributiones, quæ Canonicis fierent, Canonicales appellarentur.

Et quod ſpectat quidem ad Canonicaleis, non valuit id moris ſemper obtinere, vt duplò maiores, quàm Libra, ſeu diſtributiones factæ Clericis, & Vicariis forent, ſed eæ ſolitæ vt plurimùm fuere aut excedere, aut deficere quidem ſæpiùs) prout illorum, quæ iis faciendis deſtinata erant, fuit abundè, aut parùm. Mox antè nempe attigimus deſtinatum fuiſſe ad id muneris dimidium fructuum primi anni primariarum trium Præbendarum, obſeruatúque dignum eſt, fuiſſe id moris ante illud tempus, vt Præpoſitus, Archidiaconus,& Sacriſta *præſtare tenerentur ſex libras pro Canonicalibus diſtributionibus faciendis, iuxta antiquum ſtatutum ipſius Eccleſiæ*; quod ad calcem quidem eiuſdem Statuti ſub Ioannne Piſce exſtat. Attigimus quoque eódem deſtinatum quicquid defectu Reſidentiæ, ſiue ab admiſſionis initio, ſiue deinceps amittebatur, detrahebaturve ex abſentium Præbendis. Deſtinabatur verò etiam multa, cui erat cuiuſque Præbenda obnoxia, ob non perſolutam Libræ Seruitorum (de qua mox dicendũ) penſionẽ; Quippe qui illã nõ contuliſſet præfinitis tẽporibus, is ſolitus erat multari ſolidis XX. Deſtinabãtur & quædam alia.

De ipſa verò Libra, ſeu diſtributione Seruitorum vt dicam, quoniam ad illam reditus communes Capituli non ſufficiebant; ideò Præbendis ſingulis onera fuere impoſita, quæ collata in commune Libræ huiuſmodi ſatis eſſent. Ita nempe habetur ex illa ſub Porcelleto conſtitutione. Hinc proinde Canonici dicti ſunt penſionem pro Seruitorum Libra facere, quæ partim in feſto S. Martini ſolueretur, partim in veteri Carniſ-priuio (Dominicave Quadrageſimæ prima) vti ex Statutis ſub Guillelmo de Sabrano perſpicuum eſt. Quantum autem vnaquæque Præbenda conferret, definitum habetur ex memorato anni M.CCC.XX. Capitulo, in quo adhuc legitur Præbenda de Durbis, v.g. ſoluere conſueſſe ſolidos LX. Præbenda de Euſeria (quæ, vt dictum iam antè eſt, aliquando fuit Sacriſtæ, nunc eſt Menſæ Epiſcopi) ſolidos LXVI. Præbenda de Aigleduno, ſolidos XC. Præbenda de Gaiberto (quæ, vti etiam dictum, Canonici olim, nunc menſæ Capituli eſt) ſolidos C. &c. Tunc igitur diſtributiones in ſola pecunia numerata ſiebant.

Poſtmodùm autem viſum eſt commodiùs tam Canonicaleis, quàm aliàs in Panem, & Vinum quotidie accipiendum conuertere: reſque definita habetur in Capitulo, quod Petro Turturello Epiſcopo celebratum eſt anno M.CCCC.LX. In eo ſcilicet conſtitutũ fuit, *vt ſingulis diebus Canonici quidem, qui Officio intereſſent, Panes iiij.& Quartaletos vini ij. acciperent, dimidium putà pro Magna Miſſa, & dimidium pro Veſperis. Clerici verò Beneficiati, Curati,& Vicarij, lucrarẽtur Panes ij.& Quartaletum vini i, Panem vnũ videlicet pro Matutinis, & Laudibus; alium pro Tertia,& Sexta; reliquum pro Magna Miſſa,& Nona; vini autem lucraretur, dimidium quidem pro Matutino, Laudibus,& Prima; dimidium verò pro Veſperis & Completorio. Medij Vicarii denique panes ii. acciperẽt,& Quartaletum vini dimidium; idque partim pro Matutino, partim pro ipſis Veſperis, & Completorio lucrarentur.* Vbi quòd aliarum horarum mentio non fiat, cauſa eſt, quòd per illas, Sacerdotibus Miſſas celebrantibus inſeruirent. Prætereo autem Panem incoctum eſſe debuiſſe XV. vnciarum; coctum verò XI. Atque hoc quidem modo fuit Libra illa argentea ſublata.

Temporis progreſſu captum eſt conſilium diſtribuendi ſemel in anno Frumentum, maximéque ex quo etiã Vicarij, Beneficiati habiti ſunt, & adiũcti Clericis octo, fuere duodecim numero; ac Semi-vicariorum munera fuere per Clericulos ſuppleta. Solita nempe fuere diſtribui ſingulis Canonicis LX. Frumẽti ſextaria, Beneficiatis XXX. Clericulis XV. quovſque effectum eſt nuper, vt Beneficiatis diſtribuerentur XL. eáque non ſemel, ſed per anni quadranteis, ſeu X. ſextaria tertio quoque menſe. Quo ſanè ex tẽpore euẽnit, vt Canonici diſtributiones non modò parciores, verùm nullas quoque aliquando perceperint. Neque id modò circa Frumentũ; ſed circa Vinum etiam, ex quo effectum eſt, vt Beneficiatis Quartaletũ vnum cum ſemiſſe diſtribueretur. Non quòd anteà quoque id Canonicis non contingeret; & ab anno præſertim M. D. XXX. vt ex conteſtatione quadam aduerſus Raymonetũ Guiramandum, qui fuerat Præpoſitus, conſtat; ſed quòd res foret infrequentior, & non annorum ſimul complurium, vti deinceps contigit; adeò proinde vt Canonici, quibus exiles Præbendæ ſunt, deteriore longè conditione euaſerint, quàm Beneficiati. Vtcumque ſit, intelligendum eſt

Diſtributiones, vt ſunt deſcriptæ, tam Canonicis, quam Beneficiatis ita fieri, ſi Preſbyteri modò, & actu celebrantes extiterint. Nam qui Diaconi ſolummodò fuerint, dimidio minùs accipiunt, quàm Preſbyteri; Subdiaconi verò, & in minoribus conſtituti Ordinibus, dimidio minùs, quàm Diaconi tametſi ab aliquo vſque tempore id moris obtinuit, vt vtrique iſti tantumdem, quantum Clericuli, hoc eſt quindecim Frumenti ſextaria in anno, & quartaleti Vini ſemiſſem dietim accipiant.

Efficiuntur verò prætereà Diſtributiones aliquæ innumerata pecunia; ac potiſſimùm ex fundatis pietate defunctorum Miſſis, & ex Anniuerſariis, quæ ab ipſis tam Canonicis, quàm Beneficiatis in ſui admiſſione fundantur. Et ex Miſſis quidem diſtributio ex æquo omnibus tam Canonicis, quàm Beneficiatis fit, ſi Preſbyteri modò fuerint Miſſaſque actu celebrârint pro conſtituto ordine; Ex Anniuerſariis autem æqualiter quidem tam Beneficiatis, quàm Canonicis; ſed provt tamen Preſbyteri, Diaconi, Subdiaconi, conſtitutive in minoribus Ordinibus fuerint; ſic tamen vt Preſbyteri magnas cantare Miſſas teneantur, Canonici quidem Dominicis, ac feſtiuis diebus, Beneficiati verò diebus reliquis per hebdomadam, & Clericuli quoque in partem eorum veniant ob cauſam antè memoratam. Prætereo autem Præpoſitum duplum quoque Anniuerſariorum lucrari, quatenus licet in celebrantium hebdomadatim ſerie non ſit, ſolet nihilominùs in feſtis ſolemnioribus celebrare. Dixi verò, potiſſimùm ex Miſſis, & Anniuerſariis; quoniam ſunt prætereà minutiores aliæ, vt quæ percipi ex ſpecialibus B. Mariæ Veſperis ſolent. Quicquid heic dico interim de Beneficiatorum diſtributionibus, idem eſt & de Curatorum diſtributionibus dicendum; quippe eæ ſemper conſimiles fuere, recenſque eſt, quòd aliquid diſcriminis fuerit inductum.

Vt autem aliquid ſpeciatim de frumenti, ac vini diſtributionibus ſubiiciam, ſciendum eſt, ex quo Clerici, Vicariique fuere inſtituti, Canonicos raró, & ad libitum Matutinis horis interfuiſſe; ex eóque eſt, cur paullò antè memoratum ſit, illos diſtributionem integram, ſi modò magnæ Miſſæ, ac Veſperis intereſſent, lucratos fuiſſe; at verò ab annis circiter octoginta, fuiſſe conſtitutum, vt Matutinis, Laudibus, Magnæque item Miſſæ (quæ à noſtris maioribus Miſſa Tertiæ appellabatur) intereſſent; diſpenſarentur verò, vt priùs, circa Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, & Completorium, quas paruas Horas appellitant; cùm alioquin Beneficiati Horis omnibus intereſſe teneantur.

Sciendum quoque eſt, abſentiam ab Officiis, per ſpecialem Obſeruatorem à Capitulo deputatum notari, vt diſtributionum ſubtractio pro ratione abſentiæ fiat. Cùm olim autē ſemel dumtaxat qualibet hebdomade abeſſe impunè liceret, licere tamen ab eſſe iam mēſe quolibet Beneficiatis quidem ſexies, Canonicis duodecies, & Præpoſito vicies-quater: Et cùm antiqui moris ſit, vt tam Beneficiati, quàm Canonici ſexagenariis maiores, à Matutinis excuſentur, non excuſari eos tamen ab Officiis reliquis; niſi fortè ratione morbi, aut occupationis pro Eccleſia; cuius cauſâ non-nemo excuſatur. Eſt porrò etiam antiqui moris, vt ſi quis ſeu Canonicus, ſeu Beneficiatus proficiſcatur peregrè, & plureis abſit, quàm duos dies, non ſoleat in abſentiam neque dies diſceſſus, neque dies reditus computari: tametſi neſcias qui factum fuerit, vt qui duos tantum dies abeſſet, ambo perderet: cùm qui abeſſet treis, perderet medium ſolùm. Notandum eſt verò Matutinum, ac Laudes pro vna magna Hora haberi, Maiorem Miſſam pro alia, ac Veſperas rurſus pro alia; idque ob Beneficiatos dico, quorum reſpectu, vt aliæ quinque Horæ paruæ appellantur; ſic quatuor ex illis magnam vnam conflant; adeò vt, cum ſexies abeſſe ab officio poſſe dicantur, id non modò de magnis Horis, ſed de Paruis etiam quaternis ſit intelligendum.

Sciendum demùm eſt, non abſentiam modò; ſed alias quoque eſſe cauſas, ob quas priuari aliquem diſtributionibus contingat. Vna eſt ex antiquo Statuto (tametſi id iam parum ſollicitè obſeruetur) vt ſi quis tempore exacto, quo bona Eccleſiæ, Capitulique adminiſtrârit, rationem accepti, expenſique intra menſem non reddiderit, & accepti reſiduum non perſoluerit, diſtributione omni priuetur, quovſque rem præſtiterit. Alia, eaque præcipua cauſa ipſe eſt defectus reuerentiæ, atque modeſtiæ, quæ diuinorum Officiorum maieſtatem, & grauitatem decet: Solent nimirum delinquentes diſtributionum ſubtractione, eáque ampliore, aut parciore, provt ſe defectus habuerit, mulctari. Quo ſanè loco appoſitè referatur ſpecialis Bulla à Sixto IV. anno Salutis M.CCCC.LXXIX.ac III.Non.Septembris conceſſa; quandò illa, vt cætera Eccleſiæ Statuta confirmat, ita ſpeciatim facultatem corrigendi taleis defectus, ſitam penes Præpoſitum, Canonicos, & Capitulum, ratam facit. In ea ergo hiſce præmiſſis; Sixtvs *Epiſcopus, &c. Sanè pro parte dilectorum Filiorum, Præpoſiti, Capituli, & Canonicorum Eccleſiæ Dignenſis, nobis nuper exhibita petitio continebat; Quòd licet in dicta Eccleſia ab antiquis temporibus ſint quam-plurima Statuta, & Ordinationes rationabiliter edita, & prudenter ordinata, diuini cultus ampliationem, & conſeruationem, ac Canonicorum, & Perſonarum dictæ Eccleſiæ honeſtatem, & eiuſdem Eccleſiæ decorem, & venuſtatem concernentia; tamen incuriâ, & negligentiâ eorum, quorum intereſt, ſæpe contingit, quòd diuina Officia in dicta Eccleſia cum debita modeſtia, & honorificentia horis ſuis debitis minimè celebrantur; ſed quam-plures ex perſonis dictæ Eccleſiæ, poſt-poſito Clericalis Ordinis decore, & honeſtate circa præmiſſa negligēter, & irreuerēter ſe habēt, nō ſine Diuinæ Maieſtatis offenſa, & multor ūfidelium ſcandalo, & diſplicētia ſingulari; Quòd-que, ſi ſtatueretur, & ordinaretur, quòd iuxta Statuta, & Ordinationes prædictas, Præpoſitus, & Capitulū præfati* per

per subtractionem Distributionum panis, & vini, ac pecuniarum, quæ interessentibus Diuinis, cum debita honestate, & modestia dari, & assignari debent, & delinquentes ipsos multare, & punire possent; ipsosque Præpositũ, Capitulũ, Canonicos, & singulares personas dictæ Ecclesiæ ad obseruationem Statutorum prædictorum sub pœna Excommunicationis teneri, & obligatos esse decerneretur, enormitas huiusmodi cessaret, decor, & venustas dictæ Ecclesiæ conseruaretur, & diuinus cultus inibi susciperet incrementum, cum Dei honore, & fidelium partium illarum consolatione non modica. Quare pro parte Præpositi, Capituli, & Canonicorum prædictorum nobis fuit humiliter supplicatum, vt in præmissis eorum, ac dictæ Ecclesiæ statui, & honestati opportunè prouidere, de benignitate Apostolica dignaremur: Tum sequitur.

Nos igitur attendentes, quòd iuxta Canonicas Sanctiones necesse est, vt quos Dei timor à malo non reuocat, Ecclesiæ saltem coërceat seueritas disciplinæ; & quædam sunt culpæ, in quibus est culpa relaxare vindictam; huiusmodi supplicationibus inclinati, authoritate Apostolica tenore præsētium Statuimus pariter, & decernimus, Quòd Præpositus, Capitulum, ac Canonici præfati, & singulares personæ dictæ Ecclesiæ ad obseruationem Statutorum dictæ Ecclesiæ, dũmodò sint honesta, & sacris Canonibus non cōtraria, sub pœna Excommunicationis de cætero teneantur, & sint, adstricti. Quódque Præpositus pro tempore, & Capitulum præfati, singulares personas, eis, & ex dictis aliis in dicta Ecclesia pro tempore seruientibus, per subtractionem distributionum panis, & vini, ac pecuniarum, pro interessentibus Diuinis cum debita reuerentia, & honestate assignari solitarum, delinquētes ipsos authoritate Apostolica multare, & punire possint, & debeāt, aliàs iuxta dictorũ Statutorum formam, & tenorem: Et super hoc, per quemcumque cuiuscũmque dignitatis, status, vel conditionis fuerit; nullatenus valeat dispensari seu remissio fieri; nisi de expresso consensu Præpositi, & Capituli præfatorum: aliàs tamen authoritate, & superioritate Episcopi Dignensis pro tempore exsistentis semper saluis. Decernentes ex nunc irritum, & inane, quicquid secus, super his per quoscumque, quavis authoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari: Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscũque. Nulli ergo hominũ liceat, &c.

CAPVT XVIII.

Diuini Officij, & Sacrarum Reliquiarum ex Diniensi Burgo in Vrbem translatio.

DICENDVM iam quidem de diuino Officio, celebrandíque illius ritu nostra in Ecclesia esse videretur; At cùm sint iam anni LX. ex quo, suadente, promouentéque Claudio Coqueleto Episcopo, dimissa fuere tam Missalis, quàm Breuiarij Officia, quæ Ecclesiæ propria antecedenter fuerant, ac illa suscepta, quæ iuxta decretum sacri Tridentini Concilij reformata exstabant; ideò & foret superuacaneum aliquid de ritu moderni Officij, vt palàm noto, subiicere; & foret aliunde importunum quidpiam referre ex veteri, vnde proderetur vtriusque discrimen. Sufficiat antiquum Officium fuisse quidem prolixius; at fuisse nihilominùs sua specie venerabile, seu ipsa cantus grauitas, seu cæremoniarum maiestas spectetur. Id licebit coniicere vel ex ritu Processionis in Ascensione Domini, qui ex toto Officio vetere solus obseruatur, quísque, ne planè intercidat, vt penè fieri iam occepit, aliquantò pòst recensebitur.

Addo heic solùm id fuisse moris, vt etiam Episcopo absente, Capitulum quidpiam de Officio statueret; veluti cùm anno M.CCC.XX. ac die xj. Nouembris, constituit, vt die Festo Sancti Andreæ ante Aduentum contingente, dies infra Octauam illius in ipso Aduentu continuarentur, & in die Octaua de ea ipsa fieret; nempe cùm priùs nihil aliud, quàm memoria fieret de ea; vti & in diebus infra Octauam. Quamobrem autem Sancto Andreæ specialis honos haberetur (aliorum quippe Apostolorum, quàm Sanctorum Petri, & Pauli, Festi dies Octauas non habent) causa fuit fragmentum ossis alterius genuum Sancti Andreæ habitum, inque Ecclesia asseruatum.

Adnotari autem potest obiter, vt in diebus infra Octauam tempore Aduentus occurrentibus, fiebat Octauæ simplex commemoratio; ita aliis tēporibus legi solitas treis solùm lectiones, easque de Sancto, vel Festo; cùm in ipso Festo, ac die Octaua nouē legerentur; & de Sancto quidē, aut Festo octo reliquæ; septima verò de Homilia foret. Ita certè licet vel ex solo Officio S. Vincentij agnoscere; ac S. etiam Chrysostomi; cuius Octaua quoque erat. Subiicerem xij. Festa habita per annum præcipuè solemnia, vt in quibus Episcopus, aut Præpositus celebrarent, putà Natale Domini, Circumcisionem, Epiphaniam, Purificationem B. Mariæ, Dominicam Palmarum, Cœnam Domini, Dominicam Paschæ, Ascensionem, Dominicam Pentecostes, Festum Corporis Christi, Assumptionem Beatæ Mariæ, Festum omnium Sanctorum: Dicerem & alia; sed excurrerem nimiùm.

Itaque præstat commemorare qua occasione, & quandónam Officium translatum ex Burgo in Vrbem, seu ex Ecclesia S. Mariæ, in Ecclesiam S. Hieronymi vocatam, fuerit. Constat igitur ex antiquis rerum, ornamentorumque Ecclesiæ, quæ adhuc leguntur, Inuentariis, ac vno præsertim anni M. CCC. XL. Ecclesiam variis, pretiosisque Ornamentis instructissimam fuisse. Vltimum, quod mihi occurrit, fuit anni M. D LVIII. in quo legere paria licuit; ac memini audiisse ex viris, qui ornamenta ea viderant, fuisse in illis plurimas cappas sic ex auro, argento, operéque phrygio contextas; vt supra tabulatum erectæ illi insisterent, nec collaberentur. Narrauere etiam illi, quanta foret Chori Ecclesiæ elegātia; ipseque adhuc

vidi illius fragmentum subductum ex incendio, quod & inauratum, & exquisiti artificij cùm foret, esse debuisse Chori structuram admodùm magnificam suasit. Quare & donec res Ecclesiæ steterunt, non modò Officium in ea cum decore fuit celebratum; sed nihil etiam, quod translationem eius suggereret, occurrit.

Verùm, quæ demùm sunt rerum vices, contigit, vt quatuor pòst annis, anno purà M.D.LXI I. sequentibus iam Caluinistis, ea fuerit in Burgum, Ecclesiámque facta irruptio, vt huiusmodi ornamenta direpta ab iis fuerint, & quæcumque potuere ab iisdem inueniri reliquiæ combustæ; idque, pyrâ exstructâ ex elegantissimo Choro. Contigit alia quoque direptio anno M. D. LXVII. Contigit & alia anno M. D. LXXIV. Ac anno demùm M. D. XCI. obsessa fuit, expugnatáque à Ledisguerio Ecclesia, tutantibus, qui se intra illam communierant militibus; vt constat ex globo tormentario ad læuam portæ Ecclesiæ, cum inscriptione anni, impresso. Hic verò ipse annus fuit, quo Canonici ita transtulere in Vrbem Officium, vt cùm occasionibus aliis per annos triginta incidentibus, pariter translatum, retulissent tamen in Burgum; ex eo nihilominus tempore Vrbi consuescentes referre ex toto nunquam sustinuerint, Præposito licet variis semper actis reclamante, interpellantéque.

Constitutum dumtaxat fuit, vt singulis diebus Sacerdotes quatuor itarent ex vrbe in Ecclesiam, ibíque Missas totidem celebrarent pro Mortuis, ac in iis quidem vnam magnam, siue cum cantu, à qua continenter absolutio per totam Ecclesiam, ac cæmeterium fieret. Cõstitutum quoque, vt in festis B. Mariæ singulis, excepta Purificatione, Processio ex vrbe in Ecclesiam fieret, Magna illeic Missa cantaretur, haberetúrque adeò tam in Conceptione per aduentum, quàm in Annunciatione per Quadragesimam, concio. Constitutum rursùs, vt in festis Assumptionis, ac Natiuitatis, pérque totas eorum Octauas, officium illeic celebraretur, vt temporibus priscis, integrum; idque fieret etiam per totam Octauam Dedicationis Ecclesiæ, quæ colitur semper à Dominica Iulij propinquiore Eidibus, siue diei xv. in insequentem Dominicam; atque id quidem reseruatis aliquot ad populi vsum intra Vrbem priuatis Missis. Constitutum item, vt Canonici bini, totidémque Beneficiati cum Clericulorum vno singulis diebus Dominicis, ac in festis etiam Beatorum Ioannis Baptistæ, Ioannísque Euangelistæ, Natalitiis, post Vesperas diei in vrbe peractas, eò cantatum discederent, quas Vesperas parui Officij B. Mariæ pridem instituit, dotauítque Legerius Bochardus (sed nempe ille instituerat, vt intra Vrbem canerentur, cùm Officium in Burgo fieret; adeò proinde, vt voluntati illius deperierit nihil.) Denique annis nuperis constitutum fuit, sed non diu tamen ex toto obseruatum, vt quatuor illi Sacerdotes tũ in Burgo residerẽt, tũ non modò Missas memoratas celebrarent; sed Officium quoque totum Defunctorum, ac totum Paruum Beatæ Mariæ canerent, ad quod alioquin ipse Chorus, qui intra vrbem, teneretur.

Cæterùm, quod dixi direptores primos tum expilasse ornamenta, tum combussisse quas potuere reperire Reliquias; sciendum est, potuisse bona forte subduci satis tempori, tum ex ornamentis Tapetem insignem, in quo erat descripta Machabæorum historia, quísque & adhuc superest, & nuper sectus in parteis duas, solet in festis solemnibus ad latera Altaris maioris appendi; tum ex Reliquiis eas omneis, quæ argento conclusæ, ornatæque erant; quemadmodum tria Sanctorum Antistitum Capita, vnà cum tribus Brachiis, nempe S. Domnini vno, S. Vincentij altero, & S. Ioannis Chrysostomi tertio: ac rursus aliæ conditæ, aut intra Reliquiaria argentea, quemadmodum vna Costarum S. Petri martyris intra argenteam arculam; aut intra columellas ex crystallo eleganteis, ipsásque aut singulas, aut binas, aut ternas, argento munitas, fulcrísque argenteis sustentatas; veluti fragmentum Dominicæ Crucis; fragmenta quoque ex Ossibus S. Blasij, S. Agathæ, S. Apolloniæ, & alia complura; vt taceam memoratum iam fragmentum ex Genu S. Andreæ Apostoli, quod æneo dumtaxat pede sustinetur. Potuit verò quoque subduci argentea, inauratáque Turricula, pondere Librarum Prouincialium viginti quatuor, seu appellatarum Marcarum, quæ vnciarum octonum Parisinarum sunt, proximè triginta nouem. Ea est præcellenti, summéque exquisito elaborata artificio, dicitúrque à nostris Majestas, B. Mariæ scilicet, cuius imago, argentea quoque, mediæ eius basi insistit; parentibus putà quasi foribus, ob quatuor fulcra ex totidem baseos angulis consurgentia. Potuit & argentea Crux duplex; potuit Calix vnus admodum antiquus; potuere & quæpiam huiuscemodi. Fuere verò hæc omnia, quantum quidem fando accepi, commissa curæ, fidei, arcanóque duorum optimorum Ciuium, qui abdidere ipsa primùm, vltra præsepe stabuli domus, quæ è regione est Hospitalis; ac transtulere deinde in Sanitiensem agrum, defoderéque in prædio fidi, probíque, & communis amici; quoad vsque rediere tempora meliora, per quæ libuit ea non ampliùs in Burgum, sed in ipsam Vrbem referre.

Cùm huiusmodi verò fuerit cura Argenteæ supellectilis; par sanè non fuit earum Reliquiarum, quæ erant argenti expertes; fortè quòd iis subducendis non fuerit satis temporis; fortè quod creditum non fuerit euenturum, vt direptores in ossa mortuorum sæuirent. Adseruabantur per id tempus instructæ argento Reliquiæ in crypte quadã sub Campanili, ad quam patebat introitus ex dextro duorum Sacellorum, formam Crucis cum reliqua Ecclesia exhibentium, quod dictũ olim Corporis Christi (veluti & aliud oppositum Quinque Plagarum) nunc, à translata in eam quapiam B. Mariæ Imagine, Nostræ Dominæ de Refugio vocatur. In hoc Sacello, præter Altare præcipuum, ipsúmque versus ortum

ortum conuersum, fuerat aliud versus meridiem dicatum B. Chrysostomo, ac supra ipsum intra parietem excauatum armarium, loculamentumve, in quo, quæ credebantur esse huius Sancti Reliquiæ, intra arcam asseruabantur. Quid ex illis defuerit, dictum, scriptumve non memini, præter Caput, & alterum Brachium. Et Romæ certè habetur tum Caput, in Ecclesiâ S. Clementis, tum alterum Brachium, partim in Ecclesia S. Petri ad vincula, partim in Ecclesia S. Cæciliæ trans-Tiberin, vt à Pancirolo memoratur. Cùm verò & in Ecclesia S. Petri in Vaticano, & in quibusdã aliis, alias asseruari Reliquias idem referat; non multa apud nos haberi potuerunt. Quodcumque id fuerit, habetur iam solùm os alterius Brachij brachio conclusum argenteo; cùm & tale vnum Romæ haberi non legatur. Id autem quando, aut quomodo transferri ad nos potuerit, mirum non est, si ignoremus; quando neque Onuphrius, neque Baronius, neque alij plures comperire vsquam potuerunt, quando, aut quomodo, quæ Romæ habentur, compor-tata eò fuerint; ac solus Pancirolus fieri id potuisse coniiciat circiter annum Domini octingentesimum sexagesimum, cùm Nicolavs I. duos Legatos Constantinopolim, depositi Photij occasione, misit. Quanquam non aliud obtendere, quàm Maiorum nostrorum pietatem contendo, qui si hac in re, similive alia hallucinati quicquam sunt, suam merentur excusationem. Sanè & illud simplicitatis fuit, quòd S. Ioannem Chrysostomum, non Constantinopolitanum, sed Hierosolymitanum Patriarcham habuerunt, vt ex aliquibus inscriptionibus adhuc superstitibus patet. Vtcumque sit, habere saltem, quemadmodum illi, huiusmodi os venerationi possumus, tanquam monimentum & sanctissimi, & dignissimi suo nomine Viri, quem non modò nos, sed vniuersam etiam Ecclesiam fas, & æquum sit venerari.

Præter illa duo porrò loca, adseruabantur etiam Reliquiæ ad maius Ecclesiæ Altare. Nam in memorato quidem Inuentario anni M. CCC. XL. verba hæc leguntur. *Item in Altari B. Mariæ sunt duæ magnæ Caxiæ, cum duobus scabellis pictis, bordonatæ in superiori parte; in quarum vna versus partem Præpositurę, sunt Reliquiæ completæ Marcellini, & Petri martyrum; & in alia versus nemus Præpositure, ossa B. Domnini Primi Dignensis Episcopi, & Caput B. Marcellini Ebredunensis Archiepiscopi.* Denique Reliquiæ, seu Ossa venerationi habita optimi Episcopi Raynaldi Porcelleti asseruabantur in eiusmet Sepulcro, ac intra Sacellum, quod dixi ab eo diu vocatum S. Raynaudi: Scilicet in eodem Inuentario fuisse legimus, *Subtus monumentum Domini Raynaudi Porcelleti, vnum pannum sericum.* Exceptis itaque Beatorum Marcellini, & Domnini Capitibus, quæ vna cum altero huius Brachio, ornari posteriùs argento, seponique debuerant, fuere istæ omnes Reliquiæ, ac nonnullæ etiam aliæ in prima præsertim direptione crematæ: nisi quòd quædam officula per Ecclesiam sparsa, quædámque etiam semiusta ex incendio residua (ac in iis vnum S. Raynaudi) collecta fuere, & in communem Thesaurum deinceps illata.

Capvt XIX.

Ecclesia, seu Basilica S. Hieronymi intra Diniæ muros; & superstes ex Officio veteri Solemnis Processio.

Qvæ porrò Ecclesia intra Vrbem tam diuinum Officium, quàm Sacras Reliquias excepit, B. Hieronymo est sacra. Ea est, quàm antè diximus constructam ab annis non ampliùs, quàm CLIV. Nempe Antonius Guiramandus redemptore vsus Antonio Brollione Barcilonensi murario, cum eo quidem pepigit anno M. CCCC. XC. vt intra annos quinque exædificaretur; at non potuit tamen, ob bella, obstaculáque alia, nisi post decennium absolui. Debuit ea sic construi inter castrum Episcopale, & Turrim vrbici Horologij, vt non modò magnus Tinellus, hoc est aula Castri præcipua, versus occasum dirueretur; verùm dirueretur ipsa quoque Turris; & Presbyteruim duas cannas (quæ Prouincialis mensura est, Orgyia, Toysáve Parisiná, vltra digitum, ac trientem maior) præter vrbis murum ad Septentrionem produceretur. Fecit nimirùm loci situs, vt conuerti Ecclesia ab occasu in ortum non potuerit, pro antiquo more omnium Ecclesiarum. Exstant adhuc pacta conuenta, & conscripta quidem vernaculâ linguâ inter acta Bertrandi Hesmiuij; Ecclesiáque fuit pro eorum tenore exstructa, vt nunc visitur; nisi quòd Fenestræ nullæ apertæ ad occasum sunt; & Presbyterium nonnihil quidem, at non duas cannas vltra murum prostat: ac refecta tunc horologij Turris (quæ eadem campanaria est) eo nuper modo fuit reformata, quo superiùs deduximus.

Excipi verò etiam debent, quæ fuere posteriùs adiuncta. Nam cùm Sacristiâ quidem opus foret, accessit primùm penè ab initio, quod Sacellum exstructum fuit ad læuam Presbyterij, conuersa in eam crypte quadam Castri. Deinde verò, cùm Sacræ Reliquiæ hanc in Ecclesiam fuere inductæ, visum est illas neque commodiùs, neque tutiùs posse, quàm in hoc Sacello reponi; Quare & exstructum est aliud ipsi è regione, siue ad dextram Presbyterij, quod cederet in Sacristiam An memorem verò, cùm foret Presbyterij paries insignis crassitudinis, fuisse ad hanc partem excauatum in illo arcum, sub quo sepeliri Guiramandus voluerit: ac rem deinceps contingisse luctuosam. Nempe in secunda illa direptione, qua est in Vrbe etiam sæuitum, ossa optimi Præsulis fuere ex hoc sepulchro eruta, & combusta; idque postquàm procaces quidam, perditique milites abusi fuere Cranio ad latrunculorum ludum. Heinc quæ Statua lapidea sub eo arcu iam visitur (sed obducta nempe Celebrantis Missam, Assistentiúmque sedibus) non Guira-

mandi ipſius eſt,ſed Antonij de Bollonia, in eum locum nuper, anno putà M. DC.XXXIII. ex media Chori area tranſlata;cùm fuit nempe Chorus nuceus eleganti ſpecie conſtructus. Denique acceſſit annis nuperis ad memoratæ Turris meridiem nuncupatum D. Ioſepho Sacellum, vnà cum aula ſupra fornicem, in qua Capitula celebrentur.

Taceri autem heic non debet, fuiſſe in Eccleſiæ conſtructionem florenos ſex mille, & nongentos impenſos; ex quibus licet Capitulum trecentos contulerit, & Ciuitas ipſa ſexcentos; qui fuere tamen ſex mille reſidui, exæquauere reditus Epiſcopatus annorum trium; quando taxatis, biennio poſt Guiramandi obitum, totius Regni Beneficiis, deprehenſum eſt reditus Dinienſis Epiſcopatus non excedere florenos bis mille. Quò fit, vt cùm iam iidem reditus ſint turonicarum librarum prope octo millium; reputari poſſit Eccleſiam conſtitiſſe eius monetæ, quæ iam nobis in vſu eſt, turonicis libris vicies ſepties mille. Aſſignauit verò prætereà, dignus memoriâ Epiſcopus, florenos mille, & nonaginta, quorum penſio, ſeu fructus ſeruandæ perpetuò Eccleſiæ ſartætectæ inſumeretur.

Neque id modò: ſed deſtinârat etiam adnectere Capituli Menſæ quem tum obtinebat Prioratum Collis-martij, eo ſolùm cum onere, vt Capitulum diebus ſingulis mitteret in vrbem Sacerdotes quatuor, qui in recente Eccleſia, quod Populo foret commodum, Miſſas celebrarent: verùm, re licet ſeriò tentata,ipſam tamen ante obitum perficere potis non fuit; nec Capitulum ideò minùs, quod ſpe illa fretum cœperat, agere perrexit. Conſtituit dumtaxat, vt ex quatuor Miſſis, ipſi Eccleſiæ deſtinatis, quarta celebraretur, ac diebus potiſſimùm Dominicis,in Sacello illo D.Michaëlis,quod vidimus ipſi adhûc integrum, è regione portæ, qua in publicam Vrbis domum ingreſſus patet. Nempe ſolemne erat in eo à Conſulibus, conſilióque in publicam domum coëuntibus Sacrum audiri. Fuit verò Officium Maioris Eccleſiæ ex illa quatuor Sacerdotum deſtinatione tantò imminutius, quantò aliunde multi ſemper aberant ab Eccleſia, quòd ob redituum exilitatem cogerentur, ſiue Parœcias intra Diœceſin regere, ſiue alia ratione alibi victum quæritare: Eaque fuit cauſa, cur Optimus ille vnire Capituli menſæ Sacerdotium pingue cogitauerit, vt non ſubeſſet ratio, cur defectu redituum ab Eccleſia diſcederetur.

Non repeto quando, aut qua occaſione diuinum Officium tranſlatum in hanc Eccleſiam fuerit; duo quædam ſolùm adnoto. Vnum eſt, eſſe quidem ſemper Eccleſiam B. Mariæ Burgi Cathedralem Eccleſiam, ac debere in ea tam Epiſcopatus, & Præpoſituræ, quàm Canonicatuum, & Beneficiaturarum poſſeſſionis adeptionem fieri; cùm & nominari ſpeciatim in Bullis prouiſoriis ſoleat; ſed moris tamen eſſe, vt etiam in hac ſancti Hieronymi Eccleſia immiſſio poſſeſſionis fiat; licet eius mentio in Bullis ſit nulla, ac inauditum planè ſit, vt Cathedralis appelletur. Alterum, ex quo fuit in ea anno M.D.XCIV.receptus ritus Officiorum Tridentini Concilii, nihil fuiſſe ex antiquo retentum, vt iam antè attigimus, præter ſolemnem Proceſſionem, qua Sacræ omnes Reliquiæ in Aſcenſione Domini magnâ pompâ circumgeſtantur. Et par quidem Proceſſio fiebat, dum res Burgi, & Eccleſiæ ſtarent, in ſancti Ioannis Chryſoſtomi feſto; Reliquiæ enim omnes pari pompa ad illius vſque Eccleſiam, Sacellúmve comportabantur, parique exinde referebantur; At iam itur quidem quotannis Proceſſione in id Sacellum, Miſſaque ſolemnis in eo cantatur; attamen portatur dumtaxat, quod huius Sancti habetur Brachium, nihilque præterea Proceſſio non commune habet: vti neque totum reliquum Officium, quod olim tamen celebrabatur non ritu modò duplici, ſed etiam cum ipſa Octaua.

Cùm ſuſceperim porrò aliquid dicendum de Proceſſione ſuperſtite, quæ quotannis ante maiorem Miſſam in Aſcenſione Domini fit; nihil eſt neceſſe memorare de Ordinum totius vrbis, ac Religioſorum præſertim inceſſu. Obſeruo ſolùm, Capita trium ſanctorum Antiſtitum Vincentij, Domnini, Marcellini ponè celebrantem geſtari; eo ſcilicet loco, quo ſolet Epiſcopus incedere. Geſtantur autem ſingula cum Mitra,vt ſunt, argentea inaurata, & gemmis illuſtri; cúmque appenſa Stola,& impoſita Caſula, prout humerorum, pectoriſque ſpecies ex eodem argento cum collo cohæret; cui eſt aliunde circumdata argenteæ ſtolæ portio, quodque vnà cum facie, ipſaque ſanè peruenuſta, natiuo colore exhibetur. Geſtantur, inquam, ſingula à binis hominibus,iiſque,ſi fieri poſſit,Clericis, Acolythorum ſpecie indutis, qui excepta heinc inde ſuis humeris ſuſtentantia fulcra comportent. Geſtatur verò quarto loco, ac ordine eodem, eadémque formâ, quæ argentea Turricula ſuperiùs deſcripta, appellatur Maieſtas, cùm ſit quaſi thronus B.Virginis,ob imaginem, vt dictum eſt quoque,in ea conſiſtentem.Geſtatur, & pari ratione Arca lignea, in qua aſſeruantur cæteræ argento non concluſæ Reliquiæ, quamque Virtutes nominant; ídque dependentibus ſtolis, quas dum geſtatores partim conſiſtũt, partim incedunt,ſolet multitudo-eundo,redeundóque, illos inter, exoſculari. Arca verò hæc, non ponè celebrantem, ſed prorsùm, antéve ipſum Eccleſiæ Clerum defertur.Reliquiatum thecis argenteis, cryſtalliniſve concluſarum quicquid ſupereſt,ſic diſtribuitur in ſingulos, qui ex Eccleſia Proceſſioni interſunt, manibus, corámque pectore geſtandum,vt niſi Reliquiaria, ſaltem vaſa aliqua Sacra ex eodem promptuario tribuantur;&,ne deſit quidem ex eodem,quod Cleriˑculi aliorum inſtar manibus geſtent.

Vbi verò parata omnia ad incedendum fuerint,Celebrans vnà cum Miniſtris,ſiſtit ſe coram ſummo Altari, & donec eſt genibus flexis, Chorus pleno cantu incipit ab hac Antiphona. *Exurge Domine, adiuua nos, & libera*

libera nos propter nomen tuum, Alleluia. Deus auribus nostris audiuimus, Patres nostri annunciauerunt nobis. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen. Exurge Domine, adiuua nos, & libera nos propter nomen tuum. Alleluia.

Facto breui intermorio & quasi in ipso ad discedendum procinctu, prosequitur Chorus, cantans Antiphonam. *De Ierusalem exibunt Reliquiæ, & saluatio de monte Sion; propterea protectio erit huic ciuitati, & saluabitur propter Dauid famulum meum. Alleluia.*

Pergit continenter; sed cantu Litaniarum graui, specialique, *Kyrie eleison: Christe eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos; Christe exaudi nos. Pater de Cœli Deus, miserere nobis. Kyrie eleison; Kyrie eleison; Christe audi nos. Fili redemptor mundi Deus, miserere nobis. Kyrie eleison; kyrie eleison; Christe audi nos. Spiritus sancte Deus, miserere nobis. Kyrie eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos. Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis. Kyrie eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos.*

Et continenter adhuc cantat Antiphonam: *Benedicat nos Deus, Deus noster, Benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Deus misereatur nostri, & benedicat nos Deus; & metuant eum omnes fines terræ. Alleluia.*

Tum verò Acolythi cantant versiculum, *Benedicamus Patrem, & Filium, cum sancto Spiritu:* Respondet Chorus, *Laudemus, & superexaltemus eum in sæcula.* Celebrans verò erectus, & ad Altare respectans, prosequitur. *Oremus, Omnipotens sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis in Confessione veræ fidei, æternæ Trinitatis gloriam agnoscere, & in potentia maiestatis adorare vnitatem: quæsumus, vt eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur aduersis. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.* Respondet Chorus. *Amen.*

Incipit subinde discessus, egressúsque ex Ecclesia, ídque gradu admodum lento. Extra Ecclesiam, & per vrbem, tum pari passu inceditur, tum & septies statur. Statio autem Prima fit, cum Sacra Capita peruenerunt ad imum exscensus, qui est ab egressu ex Ecclesia, ínque plano iam vico sunt. II. cùm proximè vltra viculum, qui relinquitur versus Portaletum. III. cùm vltra occursum imi exscensus è vico Iudaïco. IV. cùm ad eam Vbaci partem, è qua primùm conspicitur accliuitas habens Presbyterium Ecclesiæ ad dextrã. V. cùm post decliuitatem eiusdem eminentiæ, ad ipsum Nundinarum Pratum, celebransque est prope eam Turrim, ad quam Statio fit in Processione Corporis Christi. VI. cùm ad Plateolam, quæ est ad Balneorum, Solariive boüm portam. VII. cùm ad summum ascensus, qui est prope Ecclesiam, Chorúsque consistit ante ipsam Portam. Donec verò inceditur, Litaniæ à Choro cantantur; ac si opus sit, repetuntur aliquæ inuocationes sanctæ Mariæ, & Sanctorum Angelorum, ac Patriarcharum, si quidpiam temporis supersit priusquàm ad Stationis locum ventum sit, vti & dimittuntur, quæ supersunt, cùm eò ventum est, ex Inuocationibus Apostolorum, aliorúmque Sanctorum; quanquam prouidendum à Choristis est, vt supersit satis temporis, ac incessus, quo possit postremo loco cantari illud, *Omnes sancti Apostoli: Omnes sancti Martyres, &c.* Donec statur, cantat primùm Chorus Antiphonam; subiiciunt canendo Acolythi versiculum, ad quem, vbi responsum est, Celebrans ad Sacra Capita conuersus, ac præmissa voce *Oremus*, Orationem pronuntiat, vt iam coram Altari factum.

Itaque, statim ac moueri, discederéque Chorus incipit, sic Litanias prosequitur. *Sancta Maria, ora pro nobis. Kyrie eleison, Kyrie eleison, Christe audi nos.* (ita & deinceps, præmissa Sanctorum inuocatione, repetitur.) *Sancta Dei Genitrix, ora pro nobis. Kyrie, &c. Sancta Virgo Virginum, ora, &c.* In prima autem Statione, Antiphona. *Candida Virginitas Paradisi clara colonis; Hortus conclusus, florenti cespite vernans; Cui meritò totus celebrat præconia Mundus, Quæ meruit Dominum progenerare suum: Alleluia. Ipsa suo nato nos reddat Regia Virgo: Quæ meruit Dominum progenerare suum: Alleluia.* Versic. *Ora pro nobis sancta Dei Genitrix.* Resp. *Vt digni efficiamur promissionibus Christi.* Orat. *Concede nos famulos tuos quæsumus, Domine Deus, perpetua mentis, & corporis sanitate gaudere, & gloriosa B. Mariæ semper Virginis intercessione à præsenti liberari tristitia, & æterna perfrui lætitia. Per Christum Dominum nostrum.*
Resp. *Amen.*

Procedendo deinde ad secundam Stationem. *Sancte Michaël, ora pro nobis. Kyrie, &c. Sancte Gabriel, ora, &c. Sancte Raphaël, ora, &c. Omnes Sancti Angeli, & Archangeli, orate, &c.*

In ipsa Statione, Antiph. *Te Sanctum Dominum in excelsis laudant omnes Angeli dicentes, Te decet laus, & honor Domine, Alleluia. Cherubin quoque, ac Seraphim Sanctum proclamant, & omnis cœlicus Ordo dicit, Te decet laus, & honor, Domine. Alleluia.* Versic. *In conspectu Angelorum psallam tibi, Deus meus.* Resp. *Adorabo ad templum Sanctum tuum, & confitebor nomini tuo.* Orat. *Perpetuum nobis Domine tuæ miserationis præsta subsidium, quibus & Angelica præstitisti suffragia non deesse. Per Christum &c.*

Procedendo ad III. *Sancte Ioannes Baptista, ora, &c. S. Ioseph ora, &c. S. Ioachim, ora, &c. Omnes S. Patriarchæ, & Prophetæ, orate, &c.*

In ipsa Statione, Antiph. *Sanctetuis iugiter famulis Baptista Ioannes, Vt faueas petimus: Alleluia. Gloria sit Patri æterno, sit Filio, & ipsi Spiritui sancto, nunc, & per sæcula detur. Alleluia. Vt faueas petimus; Alleluia.* Vers. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini.* Resp. *Rectas facite semitas eius.* Orat. *Omnipotens sempiterne Deus, da cordibus nostris illam tuarum rectitudinem semitarum,*

quam

quam beatus Ioannes Baptista in deserto, vox clamantis, edocuit, per Christum, &c.

Procedendo ad IV. *Sancte Petre, ora, &c. S. Paule, ora, &c. S. Andrea, ora, &c. Omnes sancti Apostoli, & Euangelistæ, orate*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis: Alleluia. Vos amici mei estis, si feceritis, quæ præcipio vobis, dicit Dominus: Alleluia. Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis.Vos amici*, &c. Versic. *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Resp. *Et in fineis orbis terræ verba eorum.* Orat. *Exaudi nos Deus salutaris noster, & Apostolorum tuorum Petri, & Pauli, & aliorum Apostolorum, atque Euangelistarum nos tuere præsidijs, quorum donasti fideleis esse doctrinis. Per Christum*, &c.

Procedendo ad V. *Sancte Stephane, ora, &c. S. Laurenti, ora, &c. S. Vincenti, &c. Omnes sancti Martyres, orate*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Lauerunt stolas suas, & candidas eas fecerunt, in sanguine Agni: Alleluia. Isti sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sanguine Agni: Alleluia.* Versic. *Exultent iusti in conspectu Dei.* Resp. *Et delectentur in lætitia.* Orat. *Præsta quæsumus omnipotens Deus, vt qui gloriosos Martyres forteis in sua confessione cognouimus, pios apud te in nostra intercessione sentiamus. Per Christum*, &c.

Procedendo ad VI. *Sancte Nicolaë, ora, &c. S. Domnine, ora, &c. S. Vincenti, ora, &c. Sancte Marcelline ora, &c. Omnes sancti Confessores, & Pontifices, orate*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Et vos similes hominibus exspectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs; Alleluia. Vigilate ergo, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit. Et vos similes*, &c. Versic. *Exultabunt Sancti in gloria.* Resp. *Lætabuntur in cubilibus suis.* Orat. *Deus, qui nos Sanctorum tuorum confessionibus circundas, & protegis; da nobis & eorum imitatione gaudere. Per Christum*, &c.

Procedendo ad VII. *Sancta Maria Magdalena, ora, &c. S. Catharina, ora*, &c. *S. Agatha, ora*, &c. *Omnes sanctæ Virgines, & Viduæ, ora*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Regnum Mundi, & omnem ornatum sæculi contempsi, propter amorem Domini mei Iesu Christi. Quem vidi, quem amaui, in quem credidi, quem dilexi: Alleluia. Eructauit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi: Quem vidi*, &c. *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto: Quem vidi, &c.* Versic. *Adducentur Regi Virgines post eam.* Resp. *Proximæ eius afferentur tibi.* Orat. *Deus, qui inter cætera potentiæ tuæ miracula etiam in sexu fragili victoriam Martyrij contulisti; concede propitius, vt quarum natalitia commemoramus, per earum ad te exempla gradiamur. Per Christum*, &c.

Tum autem Chorus ingrediendo in Ecclesiam, cantat Antiphonam, *Viri Galilæi, quid admiramini adspicientes in cælum? Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum; Alleluia. Cùmque intuerentur in Cælum euntem illum, Ecce duo viri adstiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Hic Iesus*, &c. *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Hic Iesus, qui*, &c.

Progresso intereà Celebrante, &, genu-flexione facta, stante coram summo Altari, Vers. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Alleluia.* Resp. *Deum meum, & Deum vestrum, Alleluia.* Orat. *Concede quæsumus, omnipotens Deus, vt qui hodierna die vnigenitum tuum redemptorem nostrum ad cælos ascendisse credimus, ipsi quoque mente in cælestibus habitemus. Per eumdem Christum Dominum nostrum.* Resp. *Amen.*

Ac talis quidem superest huiusce Processionis ritus.

CAPVT XX.

Diniensia Sacella, & Virorum Religiosorum Cœnobia.

VIx porrò est necesse, vt quidpiam subiiciam de locis aliis minoribus, seu Ædiculis, ac Sacellis, in quibus siue intra, siue extra vrbem, aut solitum est, aut desiit Sacrum celebrari. Insigne præsertim Sacellum D. Ioanni nuncupatum, in Castro Episcopali fuit. Hoc fuisse etiam Ecclesiam dictum, ex Archiuis Aquensibus, ac Registro Pergamenorum vocato, intelligitur. Siquidem Homagium Hugonis Dignensis Episcopi, anno M. CC. XXXVII. prid. Id. Ianuarias, dicitur *Actum Dignæ, ante Ecclesiam B. Ioannis: Testes Romeus*, &c. Superfuere eius Parietes durabilissimâ structurâ, ad superiores vsque annos, per quos viui, cæsi, quadratique lapides quibus tam interiùs, quàm exteriùs communiebantur, aulsi fuere; & sola maceries quasi excoriata, ac ideò adspectu deformis, remansit. Dixi iam de Sacello S. Michaëlis, etiam diruto, & ex parte iam cedente in vicum, apertum nuper ex Plateæ maioris superiore parte in Nundinarum pratum.

Supererat adhuc, me puero, maceries Sacelli S. Catharinæ, quod fuerat extra Portam Vbaci, & ad læuam quidem, ac sub vrbis muro; verùm fuit illeic deinceps constructa, erectáque domus, idque annuente Capellano, qui ob reditus olim satis pingueis, celebrare illeic frequens tenebatur. Vt paucis dicam; ex variis Sacellis, quæ intra Vrbem, aut iuxtim erant, duo solùm supersunt, in quibus Sacrum etiam-num fiat. Vnum, quod antè diximus in Solarij boüm suburbio, & *Matris Dei*, ac *Dominæ nostræ de Consolatione* nomine venire: alterum, quod est Nosocomij, siue Hospitalis in Trauersiæ suburbio, idque, ex quo translatum in eum locum fuit, quod Hospitale erat

erat in Burgo: eo putà loco, quem est antè dictum appellari adhuc Hospitale vetus; quod contigit quidem ante annos trecentos. Exstat scilicet in actis Filioli, Ioannem Iordanem Canonicum, Officialemque Dignensem, fuisse Hospitalis vltimum Rectorem, anno M. CCC. XXXVII. cùm id foret octo antè annis Capitulari mensæ adnexum.

Ad cætera ab Vrbe remotiora quod spectat; ea partim adhuc integra constant, vt quod diximus prope Burgum S. Ioannis Chrysost. vt quod est Nosocomij, siue Leprosariæ S. Lazari, versus Africum (qui locus Leprosis ab annis XXX. aut XL. vacat) vt quod est S. Michaëlis in monte Cossono, ad meridiem posito; vt quod est S. Pancratij in monte ad orientem ex illius nomine dicto: Partim habentur instaurata, refectave recentiùs, vt quod est S. Ægidij ad Balnea, quodque vltra Mardaricum, ac ad boream, S. Martini; partim diruta penè iacent, aut pridem, vt quæ fuere olim S. Iacobi, & S. Claudij, quibus adhuc locis nomina superfunt; vnius citra S. Martinum, alterius non-nihil vltra Burgum: aut nuper, vt quod diximus inter Ciuitatem, & Burgum, S. Sebastiani: quod licet à me vsque adolescente instauratum bis fuerit; iam tamen est prorsùs exæquatum solo. Heinc desiit in istis Missa celebrari; &, cùm adhuc celebretur in aliis, id fieri tamen solet dumtaxat aut æstiuis temporibus, vt in Sacello S. Ægidij, donec vsus Balneorum est; aut semel quotannis, & quandò ad illa Processione acceditur; vt circa Sacellum S. Chrysostomi est dictum. Discedi autem processione solet antelucano tempore, cùm ad montem S. Pancratij festo eius Sancti die pergitur; & maturiùs adhuc, cùm ad montem Cossonum, vt distantiorem, nisi ipso Festo apparitionis Archangeli; at aliquo saltem Festorum consequentium, ac potissimum tertio Pentecostes.

Hisce ergo dimissis, memorare præstat, quæ Cœnobia, seu Monasteria tam virorum, quàm fœminarum, partim extra Vrbem, partim in Suburbiis visuntur; præter vnum, quod fuisse pridem ex variis actis intelleximus. Ab iis autem, quæ attinent ad Viros, vt incipiam; dicere primùm decet Cœnobium, siue Conuentum Fratrum Minorum, quos Cordigeros etiam dicunt. Is Conuentus est Ciuitati ad Boream, vltra, proximéque Mardaricum situs. Dicitur ipsum B. Franciscus, cùm hac in regione aliquandiù commoraretur, condidisse. Non longè certè ab illius temporibus conditum fuisse comprobari vel ex eo potest, quòd cùm Vir sanctus anno M. CC. XXVI. obierit, memini legisse inter quædam acta in eodem Conuentu reperta, *Raymundum de Sparrono, militem, dominum Palli, donasse Conuentui Fratrum Minorum Dignæ, rogatum nempe à Principe Salerni, ius omne, quod habebat in ripagio Bleibonæ, bedali Molendini. &c.* idque anno MCC. LXXXII. xvij. Februarij: ac priùs quoque, hoc est anno M. CC. LV. emptum fuisse in gratiam Conuentus, iter quoddam proximè ipsum; & pretio quidem solidorum centum. Quam annosam Vlmum videre adhuc licet accedentibus ad vestibulum, credibile est satam fuisse ab illis vsque temporibus, siue habuisse eadem cum Conuentu cunabula; vnà cum alia paris ætatis, quæ ex igne casu admoto annis nuperis conflagrauit. Sensit verò hoc quoque Cœnobium Caluinistarum iniurias; quippe ab iis propè in cineres versum. Vidi ipse Ecclesiam semirutam adhuc, quæ tota iam contecta est vti & quædam Religiosorum domicilia in dies reficiuntur. Quæ exstant adhuc Parietinæ, argumento sunt fuisse insignem domum.

Anni ampliùs triginta sunt, ex quo quæ aula Refectorium fuerat, cuiusque parietes semiruti adhuc constabant, exædificata fuit, versáque in Ecclesiam, quam vocatorum Pœnitentium, Disciplinatorumve (eorumque alborum) Capellam, & Casettam vocant. Ij nempe locum istum quæsierunt, illo dimisso, qui ipsis fuerat, ante annos ab heinc LXXV. concessus, apparatusque in Burgo; quique adhuc cohæret Ecclesiæ ingredientibus in ipsam, ad læuam. Exstat quippe Bulla Auenione obtenta à Cardinali Arminiaco, anno M. D. LXXIX. ac die Maij septima, qua continetur, *Fundatio Societatis Disciplinatorum, seu Pœnitentium, in Capella aliqua constructa, vel construenda in Ecclesia Cathedrali Dignensi; requirentibus Hieronymo Ianselmo Archidiacono, Claudio Matherono Canonico, duobus Beneficiatis, & plurimis Ciuibus.*

Præterea ex hocce Conuentu viros aliquot celebreis prodiisse. Imprimis verò, vt certè est fama, Franciscum illum de Mayronis, qui solet in Scholis, ac apud suos, potissimùm, Illuminatus Doctor citari, quique sub annum M. CCC. XV. author fuit Parisiis Sorbonici illius actus, quo singulis diebus Venereis à ruente Iunio in ruentem Nouembrim Baccalaureorum vnus respondet argumentationibus cæterorum, ab hora vsque septima matutina, in vespertinam quintam; idque sine præside, sine socio, sine prandio, sine emigratione ex sede. Exstitisse hunc memorant à sacris confessionibus beatis Elzeario, atque Delphinæ. Deinde Hugonem, de Digna vocatum, qui in Concilio, non memini quo, appellatus est Doctrinæ mirandæ, & sanctitatis profundæ vir. Ac rursùs Vitalem de Furno, qui & Vercellensis Episcopus fuit, & Cardinalis etiam. Obiit autem Auenione tempore Ioannis XXII.

Dicendum secundo loco est Cœnobium Fratrum vocatorum Sanctæ Trinitatis, & Redemptionis Captiuorum (Mathurinos quoque vocant alibi, maximéque Parisiis) quod situm in Monte, qui ad læuam, Boreamve Burgi attollitur, ipsique imminet deflectendo in Cæciam. Ecclesia hæc est, quam antiquæ Bullæ Ecclesiam S. Vincentij supra Burgum dicunt. Prioratus erat, quem cùm anno M. CCCC. XCV. Michaël Cantellus Beneficiatus obtineret, Antonius Guiramandus Episcopus, resignante Cantello, & assentiente Capitulo, destinauit, assignauit, &, vt cum ipso Notario loquar, incorporauit Ordini Religiosorum huiusmodi, fecitque adeò ex Prioratu vocatam ab illis Administrationem. Res acta fuit cum Fratre Antonio

Creys

Creyſcaſſio conuentus Montis-peſſulani,pa-ctumque inter cætera eſt, *vt Adminiſtratione vacante, Epiſcopus Miniſtrum creet Religioſum idoneum: vt Miniſter,vel eius Vicarius quotannis interſit Epiſcopali Synodo ſoluatque Epiſcopo duos aureos; vt cum ſuis Religioſis,& Cruce Proceſſionem aſſociet, quoties per Clerum Dignenſem fiet; vt de bonis acquirendis, Laicorum inſtar, decimas perſoluat,&c.*

Neque verò hic quoque Conuentus expertus non eſt Caluiniſtarum iniquas manus: vnde & multis annis manſit dirutum,ac ſine vllo Religioſo, quò vſque ſub finem ſuperioris ſæculi,Honoratus Blancus Canonicus bonorum Conuentus curator, tum religioſum indumentum adoleſcenti bene nato, reſtituendæque domus appetenti, Ioanni Blanco contulit; tum ipſius curæ rem totam commiſit. Is autem & confirmationem à generali Miniſtro obtinuit; & Romam profectus Sæculari anno, Indulgentialeis Bullas attulit; & eo deinceps labore, eáque induſtria ſudauit, vt ſecum alere primò vnum, mox duos Religioſos potuerit; & tum Eccleſiam, tum etiam domum magna ex parte inſtaurârit. Res eò ſubinde proceſſit,vt Religioſi non modò ſiut duplò, triplóve numeroſiores; ſed domum etiam nuper quæſierint, Eccleſiamque exſtruxerint, prope Portam eius Suburbij, quod obſeruatum ſuperiùs eſt Pedem Vrbis appellitari.

Tertiò Cœnobium Fratrum Minorum ex reformata Obſeruantia, quos Recollectos nominant, quod in Suburbio Solarij boüm, ſeu ad ortum Vrbis eſt ſitum. Id fundamenta prima habuit anno huius ſæculi tertio,vbi ipſe hortos memini vidiſſe: ac primum eſt eorum, quæ in tota Prouincia, quam S.Ludouici dicunt, conſtructa poſt Reformationem ab vſque fundamentis fuere. Qui illa & iecere primi, & promouere aliquò vſque, fuere Patres Fulco, & Ribera concionatores egregij, vnà cum Patre Michaële, Religioſo optimo,qui cùm præeſſet facricæ,& delinearet neſcio quid in ipſo Eccleſiæ fornice, cum machina tota corruit,ac interiit.

Denique tacendum non eſt, Iſabellam Falconiam,piam admodùm fœminam,Guillelmi illius Profeneſcalli, de quo dictum ſuperiùs,filiam,& virorum nobilium Franciſci Villa-nouani, Flayoſcei primùm, ac deinde alterius. Franciſci Villa nouani Spinoſæi viduam,cùm ante ſex annos Pauperes hæredes inſtitueret,legaſſe inter cætera, Patribus Societatis Ieſu prædia vrbana, & ruſtica, quorum reditus Manſioni, vt vocant, Religioſorum quatuor ſufficiant. Ipſis eſt à duobus iam annis commiſſa publici Collegij,in quo Literæ humaniores docentur, cura. Eſt verò ſanè vel ipſorum occaſione non reticendum, eximium illum Ludouicum Richeomum, virum in ea Societate ſcriptorum facundia, eruditione,copia celebrem,fuiſſe ex hac vrbe oriũdum.Memini, cùm anno huius ſæculi v. ipſam reuiſiſſet, ac inuitatus fuiſſet à concionibus, vt dignaretur Patriam concione quadam publica, cœpiſſe illum ab hoc exordio, *Quadraginta anni iam ſunt,ex quo mihi Dominus, vt olim Abrahamo dixit, Exi de terra, tua & de cognatione tua, & de domo patris tui; & veni in terram, quam monſtrauero tibi.* Scilicet tantum temporis erat, ex quo Societati nomen dederat, neque deinceps repetierat lareis.

CAPVT XXI.

Dinienſia, quæ pridem, ac iam, Fœminarum Religioſarum Monaſteria.

AD Fœminarum Monaſteria quod ſpectat: duo imprimis ſæcula ſunt,ex quo vnum (de quo ſuperiùs quidpiam eſt inſinuatum) defiit, vel potiùs aliò tranſlatum fuit; quod, quantum licet coniicere, ordinis fuit S. Auguſtini. Id ſitum fuit Vrbi ad Boream, ac vltra Mardaricum,ſed Bledonam propiùs, quàm Conuentum Cordigerorum.Nimirùm eſſe proximè debuit Molendinum illud,quod etiamnum Monialium dicunt,è regione puta Epiſcopalis caſtri; quandò &,cùm Turris horologij, Caſtro olim contigua, conſtructa fuit anno,vt iam attigi,M.CCCC.XIV.legitur in Regiſtris vrbis, *eam fuiſſe completam ex parte Monialium, ex parte Aquarum-calidarum, ex parte Epiſcopatus, ex parte Ciuitatis* qua deſcriptione deſignantur quatuor cæli partes, ſeptentrio,meridies,occaſus,& ortus. Quod mihi occurrit monumentum illius antiquiſſimum, non ſuperat annum M.CCC. LXVII. Illud autem eſt teſtamentum Iſnardi Ayme, in quo legatum legitur factum *Conuentui Monialium S. Catharinæ Dignenſis.* Succurrit aliud anni M. CCC. XCIII. quo habetur, *Ioannem Feraudum Clericum Beneficiatum S. Mariæ Burgi, fundaſſe Capellaniam valoris centum florenorum,pro prouiſione vnius Capellani, qui celebrare, & ſeruire deberet Dominabus Monialibus.*

Eodem tempore Abbatiſſa fuit Iſnarda Bondaneria,quæ triennio pòſt legitur *locaſſe domum infra Ciuitatem Dignæ; arrendaſſe terram in territorio de Ceis*(in quo etiam Beatrix Liautauda Monialis *arrendaſſe* eodem anno legitur *quandam ſuam vineam) vendidiſſe fructus,& gauſidas cuiuſdam prati in territorio de Ozeda,ad S.Columbam*(id pratum Monialium adhuc vocitant) denique *conduxiſſe quemdam Iacobum Guibolum de Pratis, qui promiſit ſtare cum Dominabus Monialibus Monaſterij S. Catharinæ Dignæ, heinc à Feſto Conceptionis proximo, in vnum annum, & promiſit legaliter ſeruire Dominæ Abbatiſſæ, & aliis Dominabus dicti Monaſterij, earumque præcepta & negotia facere: Et vice-verſa Domina Iſnarda Bondaneria eidem pro ſua mercede promiſit decem florenos auri,& vnum florenum pro ſuis indumentis, & quindecim dies tempore meſſium.*

Ad annum deinde M. CCCC. XX. legi *Ioannem Amahenqui, de Digna,promiſiſſe venerabili, & religioſæ Dominæ Batronæ Matharonæ, Abbatiſſæ Monaſterij S. Catharinæ Dignenſis, Catharinam filiam ſuam ponere Monialem. Promiſit autem dare XXV. florenos ſoluendos intra quinque annos, ſcilicet quinque quolibet anno; ex quorum,*

quorum, ſuper idoneo mercatore poſitorum, fructu, teneantur prædictæ Catharinæ prouidere, & poſt eius mortem perueniant ad Monaſterium. Pendente ſolutione teneatur pater induere, & calceare. Promiſit dare vnum lectum, & vnam raupam de blanqueto. Catharina vidua Roſtagni Neuerij promiſit raupam de blanco pretij trium florenorum. Iacobus Pauloni quinque florenos pro vno mantello, intra tres annos. Pater vnam caceam. Quo eodem modo poſt ſexennium Ludouica Gauteria Abbatiſſa, & aliæ Moniales *confeſſæ fuerunt habuiſſe xxv. florenos, & caceam pro Monialis* alterius *ingreſſu.*

Ad annum poſteà M. CCCC. XXX. hæc legi in actis Bertrandi Iſnardi. *Venerabilis, & religioſa Domina Briauda Trimonda recepta fuit in Abbatiſſam Monaſterij ſanctæ Catharinæ Ciuitatis Dignæ, vt fertur, adunati cum Monaſterio de Subripis, de voluntate reuerendorum in Chriſto Patrum Dominorum Epiſcoporum Dignenſis, & Vapincenſis, ſub quorum Diœceſibus dicta Monaſteria continentur, & per venerabiles viros dominos Bertrandum Beſſoni, & Guillelmum Roſtagni Canonicos, Vicarióſque generales dicti Domini Epiſcopi; & præſentibus ibidem nobilibus viris Raynaudo Benedicti de Siſtarico, Baiulo, & Capitaneo Regio præſentis ciuitatis Dignæ; ac Ludouico Rodulphi, & Ioanne de Corbonis Syndicis eiuſdem Dignenſis ciuitatis; ac quamplurimis alijs dominis dictæ Eccleſiæ, & Burgeſibij de Villa: per traditionem Croſſæ, oſculando Altare, & deinde ſedendo in Choro, in Cathedra maiore, cum Cantico Te Deum laudamus*, &c. *Quæ quidem iurauit ſuper Te igitur, in Miſſali, & propoſito ſuper altare, de duabus ſuis manibus, officium dictæ Abbatiæ bene, & fideliter exercere.*

Cùm acta deinceps varia huiuſce Trimondæ occurrant; vt die inſequente Procuratio per ipsã, & quaſdã Moniales, *præſentibus, conſentientibuſque dictis Vicarijs*; & triennio pòſt Venditio *domus in carreria portalis Durandorum*; & anno M. CCCC. XL. menſe Aprili, Tranſactio quædam: Tum ad hunc annum, & menſe Octobri legitur in actis memorati Iſnardi, *Syndicos vrbis ſupplicaſſe Ioanni Rodulpho Sacriſtæ, & Vicario generali in ſpiritualibus, & temporalibus Reuerendiſſimi in Chriſto Patris Domini Dom. G. Dei gratiâ Dignẽſis Epiſcopi, Cardinalis S. Martini, vt Abbatiã conferre vellet Ioãnæ de Medullione*, &c.

Porrò contulit ille quidem; ſed Abbatiſſa non multò pòſt Moniales exinde abduxit, tranſtulítque Siſtaricum, & in eo fuit, vt hoc Monaſterium, perinde ac illud de Subripis, addiceret menſæ Monaſterij S. Claræ Siſtaricenſis. Heinc enim eſt, cur ſtatim anno M. CCCC. XLI. legatur, *Antonium Alamandi loci de Subripis, Procuratorem Abbatiſſæ S. Catharinæ Dignæ, & de Subripis, locaſſe domũ illarum in carreria Portalis Durandorum, iuxta procurationem, ſeu ſchedulam ſcriptam manu Franciſci Audiberti Siſtaricenſis Canonici, & prædictorum Monaſteriorum Factoris, ſubſcriptum verò manu Dominæ Abbatiſſæ.* Anno autem M. CCCC. XLIX. ex Regiſtris Ioãnis Filioli habeatur, duos Canonicos fuiſſe à Capitulo deputatos *ad tractandum cum Domina Abbatiſſa Monaſteriorum ciuitatis Dignæ, & de Subripis vnionem, ſi fieri poteſt, Monaſterij S. Catharinæ ciuitatis Dignæ, cum Dignenſi Eccleſia, coram Domino Cardinali de Fuxo, & Domno noſtro Papa Eugenio, &c. Attento, quòd ipſum Monaſterium iam eſt depopulatum, & dictum proruerit, propter abſentiam dominarum Monialium, nunc abſentium, & nullus cultus diuinus ibidem celebretur; quæ omnia ſe praſtò offerrent ipſi Domini Canonici fideliter adimplere*, &c. Et ad annũ M. CCCC. LXI. in Regiſtro Hugonis Bonifacij, hoc exſtet: *Iſnarda de Marculfo, Monialis, Vicaria nobilis, & magnificæ Dominæ Ioannæ de Medullione, Abbatiſſæ Monaſterij Dignæ, Siſtarici, & de Subripis, Procuratorem conſtituit ad conſtituendum quemdam crotonum, in apotheca domus dicti Monaſterij ſitæ Dignæ, in porta Durandorum.* Ac iterum in eodem, *Nobilis, magnifica, ac religioſa Domina Ioanna de Medullione, miſeratione diuina Abbatiſſa Dignæ, Siſtarici, & de Subripis, conſtituit Procuratores ad exigendum, leuandum, recipiendum, acquittandum, &c. Actum in Focanea dicti Monaſterij Siſtarici.*

Et quo deinceps quidem Monaſterij bona euaſerint, mihi incõpertum; videtur certè is, quem attigimus, Capituli conatus fuiſſe irritus (vtcumque anno M. CCCC. LXX. lis ipſi fuerit, neſcio quæ, ob quam poſtulauit exemplum Acti illius, quo Ioannæ de Medullione facta collatio Monaſterij fuerat) ac ſi quidpiam emolumenti quæſitum cuipiam exinde fuit, is Epiſcopus eſſe potuit, ad quem anno iam M. CCCC. LXXXV. Molendinum illud Monialium vocatum attinuit, quod & Ciuitati deinceps in accapitum, ſeu Emphyteuſim dedit, ſub florenorum octodecim cenſu; qui anno M. DC. XVII. tranſactione inter Epiſcopum, & Ciuitatem inita, redactus fuit ad florenum vnum. Atque hæc quidem ſunt, quæ mihi innotuerunt de Monaſterio huiuſmodi; quæque paullò fuſiùs ideò retuli, quòd ignorari prorsùs viderem, tale ne aliquando Monaſterium fuiſſet.

Hinc parcior ero in commemorandis duobus recentioribus Monaſteriis, quorum vnum eſt Monialium, ſeu Religioſarum à viro eximiæ ſanctitatis, beatiſſimæque memoriæ viro, Franciſco de Sales, Geneuenſi Epiſcopo inſtitutarum, vocatarúmque beatæ Mariæ, ſeu Viſitationis; alterum nuncupatarum ſanctæ Vrſulæ, Reformatarum, concluſarúmque.

Priores acceſſere ad Vrbem anno M. DC. XXX. ac menſe Septembri, deducente Ioanna Helena Gerarda, quæ Ebredunenſibus præerat, quæque inde diſcedens, Præfectam reliquit Philibertam Pinæam, vnà cum Adſiſtente Auguſtina Quinſonia, quæ, illâ breui fatis functâ, ea deinceps comitate, ac ſapientia Religioſis præfuit, vt eæ ipſam continenter Præfectam experierint (quantúmque etiam pro inſtituto fas fuit, obtinuerint) ac eâ prudentiâ Monaſterium, eiuſque negotia curauit, vt inſigne iam in extremo Trauerſiæ Suburbio exædificatum viſatur.

Posteriores verò acceſſere anno M.CC.XLII. menſe Maio, deducente ipſas ab vſque Æmarorum monte (*Montelimar*)Elizabetha Caluería, quæ & illis in ſexennium præfuit, & regreſſa eſt, cùm poſt illud tempus, præfecta fuit eius loco Martha Iauberta, ipſa quoque ſingulari prudentia, benignitatéque, vnà cum Tereſia Furneria Adſiſtente, moderans familiam, ac eo rem deducens, vt iam exſtructum magna ex parte extra, ac infra Balneorum Portam, inque ipſo ſuburbio egregium Monaſterium ſit, quod excipere familiam potuerit ab vſque ſuperiore anno.

CAPVT XXII.

Cæteræ per totam Dinienſem Diœceſin Eccleſiæ: itémque Regiæ Decima.

NVNC, cùm ſubiiciendum quidpiam videretur de Eccleſiis, ſeu Sacerdotiis, Beneficiiſve cæteris, quæ in Diœceſi reliqua ſunt; immorandum tamen in ipſis commemorandis minimè eſt; cum paucis ſufficiat Diœceſin eſſe adeò arctis finibus concluſam, vt in ea non numerentur plures Parœciæ, ſeu, vt vocant Curæ, quàm viginti ſeptem; plures Prioratus, quàm duodecim; plures Capellaniæ,quàm viginti, & vna.Quò fit,vt demirer, vnde accipere potuerit Robertus, quod in Chriſtiana ſua Gallia ait, eſſe in Dinienſi Diœceſi Parœcias circiter *centum & octoginta quinque*. Vix certè aſſurgunt ad hunc numerum, ſi non modò Parœciæ, ſed etiam Prioratus, Capellaniæ, & quotquot prætereà Sacella, minutioráque Oratoria, quæ tota Diœceſi reſperſa ſunt, connumerentur. Minùs minorandum id, quod habetur in Notitia Diœceſeon vniuerſalis Eccleſiæ, eſſe in Diœceſi Dinienſi Abbatias duas, vnam *de Trucheto*, ſiue *Tirucheto* (dici *de Clucheireto* debuit) *Ordinis ſancti Benedicti*; alteram *Noſtræ Dominæ*, ſeu *B. Mariæ de Villa veteri* (vulgò *Faille-feu*) *Ciſtercienſis Ordinis*: Quippe licet iam ſint Prioratus ſolùm, quorum ille ad Abbatiam ſancti Victoris Maſſilienſis, iſte ad Abbatiam Cluniacenſem pertinet; Ij nihilominùs ab initio ſpeciales Abbatiæ fuere. Vtcumque ſit;quem numerum Parœciarum, Prioratuum, Capellaniarum refero, conſtat ex Elencho, ſeu Catalogo Beneficiorum Diœceſeos Regiis Decimis obnoxiorum.

Videretur etiam occaſione hac quidpiam attexendum de his Decimis: ſed abundè erit, ſi attigero ſolùm, cùm anno M.D.XVI. Inuentarium réditUum Beneficiorum omnium totius Regni confectum fuit; Petrum de Brandis ad hoc negotium in noſtram Prouinciam deſtinatum, comperiſſe omneis totius Diœceſeos, hoc eſt, tam Epiſcopatus, & Capituli, quàm Beneficiorum cæterorum reditus, non excedere quinquies mille, octingentos,& quadraginta ſex florenos, cum ſolido vno, & denariis turonicis quatuor;quorum proinde decima pars Regi perſoluenda floreni forent quingenti octoginta quatuor, cùm ſolidis ſeptem, & quatuor denariis;ſeu, reductione in libras facta (vti factum ab anno vſque M. D. LXXX.) libræ turonicæ trecentæ quinquaginta,cum ſolidis quindecim, & denariis tribus.

Et Decima quidem deinceps variè multiplicata eſt; Nam illo v.c. anno M. D. LXXX. cùm ex ter-decies centenis millibus librarum annis ſingulis in ſexennium à Regni Clero penſitandarum, taxata foret Diœceſis hæc libris mille trecentis vna,ſolidis quatuor,denariis quinque: non ſolùm Decimam ter ſumptam, hoc eſt libras mille quinquaginta duas, ſolidos quinque, denarios nouem; ſed etiam id, quod defuit ad ſummam taxatam pendere oportuit; effectúmque paullatim,ac progreſſu temporis eſt,vt ſumma huiuſcemodi librarum mille trecentarum vnius,ſolidorum quatuor, denariorum quinque, pro Ordinaria decima habeatur (videlicet, quòd ipſa iam pendi minimùm ſoleat;ac familiare nimis-quàm ſit,vt alia extra ordinem corrogetur) hæc quidem, inquam, facta deinceps multiplicatio Decimæ: At nihilominùs,ſiue Ordinaria, ſiue Extraordinaria Decima perſoluenda ſit, illa ipſa, quàm primùm dixi librarum trecentarum quinquaginta, ſolidorum quindecim, denariorum trium, eſt ſemper quaſi Modulus; vt qua proportione iſta ab initio ſolita fuit à ſingulis Beneficiatis exigi(veluti ab Epiſcopo libræ centum viginti ſex,ſolidi octodecim,denarij nouem; à Menſa Capituli libræ triginta vna, ſolidi duodecim, denarij ſex;à Præpoſito libræ ſex, ſolidi nouemdecim, denarij ſex, atque ita de cæteris) eadem reliquæ ſummæ exigantur.

Prætereo autem, quoties Diœceſeos Clerus harum Decimarum occaſione cogitur, ſiue conuenit, intereſſe Cœtui, & Epiſcopum (ad quem pertinet conuocatio) illiúſve Vicarium;Syndicos ex Capitulo duos) quaſi vnus pro Capituli Menſa, alter nomine Præbendatorum ſit)ex Curatis itidem duos, ex Prioribus verò vnum. Quamobrem vnus additus ex Capellanis non ſit; facilè dici cauſa haud poteſt. Conuocatur autem potiſſimum Clerus; vt aut decernatur, vnáne decima, an plures (qualis nempe, & quantus memoratus mox modulus) exigendæ in annum ſint, vel certè in partem anni alteram (quando bis in anno penſitatio ſit, putà perendiè Eidus Februarias, & Kalendis Octobribus) aut Decimarum acceptarum, & impenſarum ratio ab Exactore repetatur; aut eligatur, qui ſuffragium ferat in Prouincialibus, Metropolitaniſve Comitiis, quæ Ebredunum conuocantur, cùm ſunt eligendi, qui ſuffragia ferant in Comitiis Cleri Gallicani generalibus, quæ & rationem ab Exactore Decimarum generali poſcant; & de vlteriùs penſitandis cum ipſo Rege contrahant. Prætereo item, ſi qua controuerſia Decimarum occaſione intra Diœceſin ſuboriatur, quæ ab iſto Epiſcopi, & quinque Syndicorum Cœtu dirimi non valeat, ſupremam eius cognitionem deferri ad eam Iudicum Decuriam,quæ diſceptandis id genus cauſis Aquis-Sextiis eſt inſtituta.

Creari

Creari porrò Syndicos Capitulareis moris est in generali Capitulo, quod ad festum S.Martini celebrari antiquum est. Solitum aliquando fuit non in ipso die festo celebrari; Sed die Veneris proximè insequente; idque imitatione alterius generalis Capituli, quod dicebatur Corporis Christi; nempe istud postridie festi, hoc est die Veneris habebatur. Cùm verò illud Sancti Martini inuariatum permanserit; istud in alia tempora aliquando inciderit; comperitur tamen habitum constantiùs Kalendis Augusti, seu festo S. Petri ad vincula; cum continuatione dierum insequentium. Prorogabatur certè aliquando vltra diem vigesimum; maximéque cùm Chartularia, Inuentariáve bonorum, ornamentorúmque Ecclesiæ forent conficienda. Ex quadam huius imitatione, cuius memoria euanuerat, constitutum est ante aliquot annos, vt generale Capitulum postridie festi Assumptionis (aut saltem perendie, si fortè Dominica obstiterit) eo præcipuè fine habeatur, vt creetur Oeconomus, bonorúmve Administrator; quippe quòd ex eo vsque tempore, qui frumenti, viníque sunt reditus, percipiendi occurrant. Quamobrem porrò euenerit, vt cùm pridem Syndicorum alter foret semper Præpositus, aut vnus antiquiorum, peritiorúmque ex Capitulo; ambo tamen iam ab aliquot annis creentur per turnum, seu ex ordine (sicque plerumque aut iuniores, aut inexpertiores rerum sint) nihil est necesse commemorare.

Ad Syndicos alios, putà Curatorum, Priorúmque, quod attinet; creari illos moris est in Synodo Episcopali. Pro more autem antiquo est, vt Synodus hæc celebretur ad feriam tertiam, quæ sequitur Dominicam secundam post Pascha; maximéque, tum quòd Curati per id tempus recente sint memoria eorum, qui per festa Paschalia exhibuerint se, aut non exhibuerint Christianos, possintque adeò commissi gregis rationem quisque reddere: tum quòd, cùm proinde agatur, agendumve sit in ea Synodo de Pastorum cura, & officio; appositè id fiat, occasione eius Euangelij, quod tunc legitur, *Ego sum Pastor bonus, & cognosco oues meas*, &c. Solet tamen iam, si fortè non vacet tum temporis Episcopo, in alium diem, imò & in aliam tempestatem Synodus indici. Prætereo moris olim fuisse, vt Synodus bis quolibet anno conuocaretur, continuaretúrque etiam in treis dies; semel scilicet ad diem memoratum, & semel ad Lucalia.

Sed faciendus his modus est.

PARS TERTIA.

Qua Dinienses Episcopi, qui innotuere, recensentur.

CAPVT XXIII.

Dinienses Episcopi, sed interrupta passim serie, per octingentos, nongentósve priores annos.

SVPEREST iam, vt cognoscamus, qui Episcopi à suscepta fide, Diniensi Ecclesiæ hactenus præfuerint. Cùm non potuerint verò tam multi nobis huc-vsque occurrere, ex quibus contexere seriem, quæ probabilitate quadam sit habenda continens, liceat; at negligendi tamen, qui nobis occurrerunt, minimè sunt, quòd exinde futurum sit, vt si qui animum huc aduerterint, possint faciliùs relictas lacunas, ex iis, in quos incidere ipsis contigerit, supplere. Scilicet rem primùm tentare, ac omninò perficere fœlicitatis nimiæ foret: ac in isto rerum genere præsertim, in quo subsidij tam parum habemus à maioribus, & in quo quæ esse documenta possunt, adeò latè sparsa habentur; adeò laboriosè quæruntur; adeò mero casu plerumque occurrunt. Et quotcumque quidem nobis in hunc diem innotuerunt Episcopi, ij seruata temporum serie recensebuntur ex ordine; at illos tamen sic discernemus, vt cùm per quingentos annos nuperos ea serie innotuerint, quæ haberi continens possit, ab iis quasi seponamus, præmittamúsque cæteros, qui per octingentos, nongentósve antecedenteis annos, nonnisi ea serie, quæ passim interrupta sit, occurrerunt.

Porrò, cùm vix aliud habeamus de singulis Episcopis, quàm nuda eorum nomina, temporáque, quibus vixerunt (cùm & sint, quos vixisse solùm aliquando cognoscimus ex eo, quòd esse mortui leguntur) ideò est, quamobrem doleamus non posse à nobis contexi quampiam illorum historiolam, quæ succi alicuius sit; sed texi oporteat planè sterilem, planéque ingratam narrationem. Quid facto tamen opus sit, versanti in tanta gestarum ab ipsis rerum ignorantia; partim, quia defuerunt, qui illas ad nos vsque transmitterent; partim, quia fortassis plerumque, illi eam bonitatis notam actionibus non impresserunt, ob quam cara eorum memoria apud posteros perennaret? Taleis certè paucos fuisse insinuatur; ac beati omninò simus, si obseruare aliquos liceat, quorum possimus iure virtutem, beneficentiámque, & amorem suam in Ecclesiam commendare. Illud tacendum certè non erit; vt deinceps eorum memoria in benedictione sit, & qui sequentur, intelligant, non posse se alia ratione recordationem sui gratam, gloriosámque relinquere, quàm si suæ Ecclesiæ, pauperúmque amantes, bonam suorum redituum partem in Ecclesiæ ipsius decorem, in diuini cultus augmentum, in miserorũ subleuamen,

in pios quosque vsus impendant. Sed seriem ipsam aggrediamur,

S. DOMNINVS.

Nihil est necesse repetamus ex iis, quæ de sancto Domnino primo Diniensium Episcopo fusiùs deducta iam antè sunt. Adnotare heic sufficit, videri eũ cœpisse Ecclesiæ præesse anno salutis circiter cccxiii. Quia enim ex Africa cũ Marcellino, & Vincentio in Europam traiiciens, salutauit cum ipsis Romę Eusebium summum Pontificem, anno proximè cccx. (quãdò sedere Eusebius cœpit anno cccix. obiitque cccxi.) efficitur, vt, cùm morari duobus, tribúsve plus minùs annis, cum antesignano suo B. Marcellino in Ebredunensi Ecclesia, seu fundanda, seu stabilienda potuerit; debuerit subinde accedere Diniam eo proximè, quem prædixi, anno. De tempore obitus non tam propè constat, sed cùm mortuus fuerit iam senex, & accedere ad Europam tricenarius iam, aut quadragenarius potuerit (fuit scilicet multùm ætate, quàm Vincentius prouectior) ideò videtur illius mors in annum circiter cccxl. posse coniici; ac ipsa quidem non antè obita, quàm Ecclesiæ curam beato Vincentio commendasset.

S. VINCENTIVS.

De sancto etiam Vincentio nihil repetere est necesse: Nam & quòd secundus Episcopus fuerit. & nihil ad hoc obstet, quòd varij Scriptores suggerant *Nicasium* (qui solus ex Gallia Nicæno Concilio interfuit) debere interiici, declaratum abundè est. Itaque heic quoque satis est obseruare, sedisse illum Episcopum ab anno circiter cccxl quo beato Domnino successit, ad vsque ccc.lxxv. aut aliquantò ampliùs. Videlicet, cùm interfuerit Valentino Concilio, anno, vt antè retulimus, ccc. lxxiv. non videtur deinceps longo admodùm tempore superfuisse; quoniam, cùm ex Africa in Europam veniens, anno, vt est iam adnotatum, ccc.x, esse illum oportuerit annorum minimùm viginti; sicque tempore illius Concilij debuerit esse, octogenario quatuor minimùm annis maior; videtur sanè annis deinceps non multis vitam produxisse.

NECTARIVS.

Qvis inter sanctum Vincentium, & Nectarium istum interfuerit, altum silentium. Interesse autem aliquem debuisse id suadet, quòd tametsi supponamus sanctum Vincentium obiisse nonagenarium, anno ccc. lxxx, cùm debuerit tunc, qui illi successit, esse minimùm tricenarius, non videtur is postmodùm esse Episcopus potuisse annis cccc. xxxix. & cccc. li. quibus Nectarij habetur mentio. Scilicet Nectarius fuit vnus Episcoporum tredecim, qui interfuere Regiensi Concilio, quod iam antè retulimus celebratum fuisse anno cccc. xxxix. ad irritandum ordinationem Ebredunensis Episcopi, qui à duobus solùm Episcopis ordinatus fuerat; cùm & multati simul fuerint ordinatores Episcopi, & constituerum, quánam cura sepeliendi Episcopi forent, &c. Fuisse porrò Nectarium, qui Cõcilio subscripsit, Diniensem Episcopum, quando in Episcoporum subscriptionibus non exprimitur, id debeo citato superiùs Riuieræ, qui & professus est se idem debere memorato Sauarono, adiiciens, fieri etiam Nectarij eiusdem mentionem ad annum ccccli. simulque Rustici Episcopi Narbonensis, Venerij Massiliensis, Valeriani Niciensis, & aliorum; ac prætereà esse eundem-met videri, cuius in vita S. Hilarij Arelatensis, meminit Rauẽnius.

MEMORIALIS.

Is successisse Nectario potest. Etenim, vt idem indicauit Riuiera, comperitur magna cum parte Episcoporum Comprouincialium scripsisse ad Hilarum Papam super causa Diensis Episcopi, qui à Viennensi consecratus fuerat, anno cccclxiii. Dictum est iam antè, vt biennio pòst, cùm Ingenuus Ebredunensis de obreptione literarum ab Auxanio Arelatensi (qui sibi illius Prouinciam affectabat subiicere) obtentarum, conquestus fuisset, idem Papa Hilarus causæ cognitionem, ac iurium instaurationem demandârit Epistola illa memorabili, quæ & solet interseri Conciliis generalibus, & à Baronio his verbis refertur. *Frater, & Coepescopus noster Ingenuus Ebredunensis Alpium Maritimarum Metropolitanus semper honore subnixus* &c.

PENTADIVS

Ita legere scriptum licet in antiquis Galliæ Conciliis per Sirmondum editis; cùm in editione Conciliorum generalium per Binium facta, scriptum extet, *Pendasius*; indeque esse videatur vox in Gallia Christiana Roberto desumpta. Potest quis alius intercessisse, exstitisséve post Memorialem, at nihil vetat etiam illi successisse immediatè Pentadium, cùm subscripsisse legitur Agathensi Concilio, quod, Rege Alarico (Ariano licet) permittente, conuocatum anno dvi. eo præsertim fine fuit, vt Disciplina Ecclesiastica iam collapsa restitueretur. Cùm illi verò interfuerint triginta quinque Episcopi, nostri Subscriptio ita habet. *Pentadius Episcopus de Dinia subcripsi.*

PORTIANVS.

Potest hic quoque immediatè successisse Pentadio; ac potissimùm, quia iam antè exclusimus à tempore interiecto *Auentium*, qui Aurelianensi Concilio interfuit; & quia aliunde argumento destituimur, quo *Saculatius*, qui interfuit Epaonensi, anno dix. afferatur Diniensi potiùs, quàm Diensi Ecclesiæ; referente putà Galterio in Chronologia vtrumque legi. Est porrò indicatio Portiani ab eodem Riuiera; significauit enim illum vnà cum Agrœcio Episcopo Antipolitano, & aliis, subscripsisse iv. Arelatensi Concilio (habent aonnulli iii.) anno dxxiv. & anno dxxvii. vnà cum Contumelioso Regiensi

Regienfi Epifcopo, Concilio Carpentoractenfi. Notum eft verò non interfuiffe iterùm cum Agrœcio; quoniam ifte, citatus licet, ob ordinationem factam perperam, neque acceffit ad Concilium, neque fui loco quempiam deftinauit; vnde & fuit à celebratione facrarum Miffarum per annum fufpenfus.

HILARIVS.

Videtur hic quoque immediatè fucceffiffe Portiano; legitur fcilicet imprimis inter fubfcriptiones Aurelianenfis Concilij V. anno DXLIX. celebrati; Childeberti purà Regis tempore, qui audire ex ore Patrum cùm alia Sacra cupiit, tum maximè Errorum Eutychetis, Neftorifque condemnationem. Eft autem Hilarij fubfcriptio hac forma; *Hilarius in Chrifti nomine, Epifcopus Ecclefiæ Dinienfis, fubfcripfi.* Subfcripfit deinde, ipfo eodem anno, Aruernenfi Concilio II. quòd celebratum non longè poft ipfum Aurelianenfe fuit, ad confirmandum fexdecim illius Canones, hac forma, *Hilarius Epifcopus Dinienfis fubfcripfi.* Vbi aduertendum, tametfi ibidem legatur, *Bafilius Ecclefiæ Dinienfis Epifcopus fubfcripfi:* mendum tamen effe, quod exfcriptor quifpiam *Dinienfem* pro *Glanatenfi* fcripferit; vt ex collatione huiufce Concilij cum Aurelianenfi manifeftum fit. Denique verò fubfcripfit etiam Arelatenfi Concilio V. Childeberto adhuc regnante, anno D.LIV. hac forma, *In Chrifti nomine, Hilarius Epifcopus Ecclefiæ Dinienfis SS.*

HERACLIVS.

Ifte, vt præcedens, comperitur fubfcripfiffe tribus Conciliis; ac imprimis quidem anno D.LXXIII. Parifienfi IV. quod celebratum fuit Chilperico, fratribúfque regnantibus; fi fortè ciuilia diffidia componi abfque bello poffent. Eft autem fubfcriptio hac forma, *Heraclius in Chrifti nomine Epifcopus Ecclefiæ Dinienfis conftitutionem noftram relegi, & fubfcripfi.* Deinde anno D. LXXXI. Concilio I. Matifconenfi, ad reformandum Ecclefiæ mores, coërcendúmque Iudæorum petulantiam, conuocato, hac forma, *Heraclius Epifcopus Ecclefiæ Dinienfis conftitutis noftris fubfcripfi.* Denique anno D.LXXXV. Matifconenfi II. quod conuocatum iterum (& generaliùs quidem) reformandis moribus fuit, forma huiufmodi, *Heraclius Epifcopus Ecclefiæ Dinienfis fubfcripfi.*

Heic adnotandum eft, videri nihil effe probabilius, quàm quòd, cùm lectum cuipiam fuiffet fine adfpiratione, *Eraclius*, & facta cl, literarum in literam d confufione, *Eradius*, ac facili factu metathefi, Aredius; effectum heinc fuerit, vt *Aredius* fit creditus Dinienfis Epifcopus fuiffe, & non pro hoc *Heraclio* modò, fed etiam pro Hilario fuperiore habitus; idque tam in memorato Aurelianenfi Concilio V. quàm in Parifienfi II. quod fuit anno D.LV. celebratum, vt ex Subfcriptionibus conftat. Videlicet, quamvis in hoc pofteriore legatur, *Aredius Epifcopus Dien. fubfcripfi* (intellige in Editione Conciliorum generalium; nam apud Sirmondum nihil tale exftat) in margine tamen legitur, *Eraclius, Eradius Dignen.* Et Fronto Ducæus fic habet; *In Aurelianenfi Concilio V. fubfcripfit Aredius Epifcopus Dinienfis Ecclefiæ, qui & in Parifienfi malè Dienfis appellatur. Quod autem in margine additur, Dignen. propius ad nomen vernaculum ciuitatis illius, in Comitatu Prouinciæ accedit, quæ Gallis noftris Digne.*

AGAPIVS, ET BOBO.

Interjecto tempore, quo ignoratur quis Heraclio Epifcopus fuccefferit, celebratum eft, Clodouæo II. regnante Cabilonenfe Concilium, circa annum DC. L. cuius Canon. XX. idémque vltimus, hic eft; *Agapium verò, & Bobonem Dinienfis vrbis Epifcopos pro eo, quòd ipfos contra ftatuta Canonũ in multis conditionibus erraffe, vel deliquiffe cognouimus; ipfos, iuxta tenorem Canonum, ab omni Epifcopatuum ordine decreuimus degradare.* Quamobrem porrò duo fuerint, aut quibus in rebus errârint Dinienfes ifti Epifcopi, conjectu facile non eft; nifi quòd fufpicari licet, fuiffe eos viros ambitiofos, paribus fortè fuffragiis creatos, paribus factionibus fretos excitaffe tragœdias, vi cõftitiffe, alternis viciffe, &c. Non tacendum tamen videri Bobonem fuiffe reftitutum pofteriùs; & maximè quidem, fi idem fuit Bobo, qui IX. pòft annis fubfcripfit Clipiacenfi Cõcilio, circa immunitatis priuilegium Monafterio S. Dionyfij à Rege, qui primus fubfcripfit, conceffum. Certè vno antè fæculo tam Salonius Ebredunenfis, quàm Sagittarius Vafionenfis in II. Lugdunenfi Concilio depofiti fuere, ex Gregorio Turonenfi, per Papam pofteà reftituti.

EMINVS.

Hic iam eminùs, hoc eft longè, memoratos hactenus Epifcopos confequitur; cùm fucceffio vltra trecentos, & fexaginta treis annos ignorata defideretur. Debetur autem indicatio Epifcopi huius, Riuieræ, qui illum detexit ex Charta Donationis factæ à Radone Ebredunenfi Archiepifcopo Ecclefiæ S. Mariæ ad Ilionem, anno ab incarnato Domino M. XXV. regnante Rudolpho Rege, cum huiufmodi fubfcriptionis forma, *Sig. Radonis Epifcopi, Eminus Dinienfis Epifcopus firmauit. Bellonus teftis. Goffredus teftis. Leodegarius teftis. Imbertus Canonicus rogatus fcripfit. Hæc funt nomina Canonicorum S. Marcellini.*

VGO.

Hvius indicatio à Peirefkio eft, qui ad me de ipfo hanc fchedulam mifit. *Anno* M. XL. *Idibus Octobris, Vgo Dignenfis Epifcopus cum Ifmidone Ebredunenfi, Raimbaudo Arelatenfi, Petro Aquenfi, Leodegario Viennenfi, & aliis Prouinciæ Prælatis, Maffiliæ fubfcripfit priuilegio per Benedictum Papam IX. conceffo Monafterio S. Victoris Maffilienfis.*

LAVGERIVS.

Indicauit iftum Riuiera, actum citans è quo eum deduxit; anno Domini M. LXV. confe

confectum in fauorem Eccleſiæ S. Ceciliæ in Comitatu Ebredunenſi; per Guiramannum Archiepiſcopum, vnà cum Laugerio Dignenſi Epiſcopo, & Canonicis Tetberto, Verano, Vmberto, & Gala.

GVIDO.

DEbetur hic quoque Riuieræ, qui eruiſſe ſe illum ſcripſit ex Tranſactione inter Abbatem S. Victoris Maſſilienſis, & Iſoardum Nothum, inita, anno M. C. XLVI. coram Guillelmo Epiſcopo Ebredunenſi, & ipſo Guidone Dignenſi Epiſcopo.

Qui ſine anno innotuerunt.

CVm interjectus porrò hiatus inter Laugerium, & Guidonem, octoginta annorum ſit, ac viuere in eo tres aut quatuor Epiſcopi potuerint: cùm item à Guidone, aut ab vſque anno, quo Tranſactioni illi interfuit, anni tres ſupra triginta ad vſque Guillelmum electum intercurrerint, ac potuerit rurſus per id interuallum alius ſedere Epiſcopus; an coniicere in hunc locum Epiſcopos aliquot liceat, quorum nomina quidem nota, ac etiam dies obitus; at non perinde annus, quo obierunt, neque ordo, quo inter ſe, aut cum cæteris exſtiterunt? Certè, cùm tacendi non ſint, & ratio nulla ſuadeat eos alium in locum inſerere; non videtur planè abs re illos heic loci, quaſi Guidonem circumſtiterint, memorare. Quin-etiam, cum Codex, ex quo eruti fuere, vix eſſe videatur hoc tempore antiquior, & quæ tempora fuere conſequuta, non videantur poſſe illos capere; conſtat propè illos ad tempus huiuſcemodi pertinere.

Is verò Codex non alius eſt, quàm antiquum Martyrologium in Eccleſia noſtra legi ſolitum, ante Tridentinum Concilium admiſſum. Non ſanè, quòd ipſe hoc Martyrologium vnquam viderim; ſed quòd, cùm ante annos triginta memoratus antè Franciſcus Villa-nouanus Flayoſceus ipſum neſcio vnde obtinuiſſet, ex eóque eruiſſet adſcripta quædam ad marginem, &, me abſente Aquis-Sextiis, miſiſſet illa Pariſios ad illuſtrem Peireskium; ipſe Peireskius mecum deinde autographum ipſum Flayoſcei communicârit. Ac nihil quidem, Flayoſceo fatis intereà functo, non egi, ſi quà poſſem Codicem ipſum conſpicere (quando ille non fuit Eccleſiæ, Capitulóve reſtitutus) at non licuit mihi eſſe adeò fœlici. Solatio fuit tamen, obtinuiſſe Exſcriptum Viri nobilis, atque eruditi; quippe in quo nihil foret eorum, quæ ſcire præſertim intereſſet, omiſſum.

Ex eo itaque mihi conſtitit, cùm in ſerie Martyrologij per ſingulos anni dies diſtributi, pluſculi eſſent verſus ad dies ſingulos, quibus ea continerentur, quæ legenda dietim forent; idcircò abundè fuiſſe marginis, vt poſſent quæ digna præcipuè memoratu forent, conſcribi. Fuiſſe proinde, cætera inter, ad marginem diei cuiuſque adſcriptum, quis illo obiiſſet, legato quopiam Eccleſiæ facto; cuius causâ Eccleſia ad preces Anniuerſarias teneretur. Non fuiſſe præ aliis Epiſcopos omiſſos, à quibus inſtituta fuiſſent Anniuerſaria aliqua; licet de omnibus non dicatur, quod fuerint ab ipſis quæpiam inſtituta. Denique illos, quibus cura adnotandi iſta incubuit, aliquando quidem ad diem obitus adjeciſſe annum; ſed & aliquando ipſum omiſiſſe. Quorum porrò Epiſcoporum adhibitum fuiſſe annum comperi, ij ſuo poſteriùs ordine erunt recenſendi; quorum autem non comperi, quorumque aliunde non deprehendi tempora (videlicet aliqui ſunt quorum acta quædam cum annis habemus) ij ſunt, quos hoc loco exhibeo.

HVGO DE VARS.

DE hoc ita fuit adſcriptum Martyrologij margini, & ad VIII. quidem Kalendas Februarias; *Eodem die obiit Hugo de Vars Dignenſis Epiſcopus.*

PETRVS ESMIDO.

DE hoc quoque fuit adſcriptum, Ad VIII. Kalendas Martias. *Eodem die Petrus Eſmido Dignenſis Epiſcopus obiit.*

HVGO.

DE hoc etiam ſic. Ad III. Eidus Martias. *Eodem die venerabilis Hugo..........iſtius Eccleſiæ Epiſcopus obiit; Cuius Anima requieſcat in pace. Qui reliquit pro Anniuerſario ſuo xx. ſolidos Vianenſium.*

PETRVS DE DROILLA.

DE hoc rurſus ſic, Ad XVIII. Kalendas Maij; *Eodem die Petrus de Droilla electus huius Eccleſiæ Epiſcopus obiit*

GVIGO.

DE hoc demum ſic, Ad x. Kalendas Iunias; *Eodem die Epiſcopus Guigo huius Eccleſiæ obiit.*

Videri poſſet alicui *Petrus Eſmido* idem eſſe cum *Iſmidone* pòſt referendo: at, cùm *Eſmido* cognomen ſit, videtur *Iſmido* fuiſſe nomen; ſicuti ex ritu ſubſcribendi conſtat; idque, ne cauſer diuerſitatem circa initialem literam. Videri quoque poſſet *Hugo*, cuius cognomini exprimendo locus punctatus relictus eſt, quaſi legi in ipſo Martyrologio non potuerit, idem eſſe cum illo *Vgone*, qui antè Laugerium memoratus eſt: Sed ne heic etiam leuiuſculam Scripturæ varietatem cauſer, tum non videtur Martyrologium tempus illud attingere; tum nihil quoque aliunde eſt, quod exſtitiſſe eundem perſuadeat: Videri demùm poſſet *Guigo* non alius à *Guidone* eſſe: verùm litera d, in g, non eſt ſolita commutari; &, cùm pro voce *Guido* ſubſtituatur interdum *Guidus, Vidus, Vido*, aut quid ſimile; non perinde tamen vox *Guigo*, quantum memini, ſubſtituitur. Vtcumque ſit, nullum propterea factũ veritati præiudiciũ volo.

Heinc, cùm hiſce Epiſcopis quinque, adiici poſſent alij tres, vnus *Guillelmus*, & duo *Bertrandi*; illos idcircò non attexo, quòd maiore quadam veriſimilitudine eſſe ex iis, qui deinceps

deinceps referendi sunt cognomines, possint. Quanquam non desino heic subiicere, vt fuerit de illis ad marginem eundem adscriptum.

Ad xv. Kalendas Maij: *Eodem die* GVILLELMVS *Episcopus huius Ecclesiæ obiit.*

Ad vi. Nonas Iulias; *Eodem die* BERTRANDVS *fœlicis memoriæ Diniensis Episcopus obiit.*

Ad iii. Nonas Decembris; *Eodem die* BERTRANDVS *huius Ecclesiæ Episcopus obiit.*

CAPVT XXIV.

Dinienses Episcopi ea serie, quæ per posteriores annos proximè quingentos reputari continens possit.

HI iam sequuntur Episcopi, quorum tempora ita nouimus, vt possit eorum series non interrupta existimari; sicque detegendi perpauci supersint, si fugère aliqui nos, qui vt seriei interiici, ita adaugere Episcoporum numerum valeant.

VV. seu GVILLEMVS DE BENEVENTO.

HIc erutus est à Peireskio ex Foroiuliensis Capituli Archiuis. In iis videlicet habetur facta quædam Donatio ab Hugone ipsis *Præpositura, Ecclesia, & Canonicis; videlicet, FF. Antipolitano Episcopo, & V. Giraldi Vencienſi Episcopo, & VV. de Beneuento Digneſi electo, & Amelio Tolonenſi Præposito, & Gaucerando, & B. de Cellans, & Maximo, & alijs tam præsentibus, quàm futuris; idque menſe Iulio, anni* M. C. LXXXIX. Ita scilicet habet Scheda, quam ad me Peireskius transmisit. An hic porrò, an alius fuerit Guillelmus ille de Beneuento, qui anno deinceps M. C. LXXXIV. Archiepiscopus Ebredunensis creatus fuit, asseuerare tutò non licet. Non tacendum verò, tempore ipsius obtentas fuisse Bullas illas, quas superiùs deduximus, alteram Alexandri III. anno M.C.LXXX. alteram Lucij III. anno memorato M.C.LXXXIV. quo Guillelmus de Beneuento fuit Archiepiscopus ordinatus. Non tacendum quoque, debuisse hunc Guillelmum iam obiisse anno M.CC.XII. cùm Canonici Ebredunenses obtinuerunt ab Innocentio III. literas, ex quibus probatur non fuisse eorum numerum, maiorem duodenario; atque adeò cùm cæteræ Metropoleos Ecclesiæ minore semper fuerint: fuisse nostram præ cæteris, propter eundem-met numerum, Metropolitanæ conformem. Literas verò, provt exstant in libro III. Epistolarum eiusce Pontificis, ecce: *Gebennensi Episcopo in Archiepiscopum Ebredunensem electo. Dilecte fili, Capitulum Ebredunense nobis humiliter supplicarunt, vt Statum de non excedendo duodenario Canonicorum numero in eorum Ecclesia dudum factum, & à bonæ memoriæ Clemente Papa prædecessore nostro post-modùm confirmatum, Apostolico dignaremur munimine roborare. Volentes igitur, vt ea, quæ rationabiliter statuuntur, robur obtineant firmitatis, Mandamus, quatenus Statutum ipsum, saluo in omnibus Apostolicæ Sedis mandato, faciatis, appellatione remota, firmiter obseruari. Octob.... Pont. an. XV.*

B. fortè BERTRANDVS.

DE hoc aliud nihil occurrit, præter actum, quo declarauit *ius Martalagij*, & quæpiam alia ad Capitulum pertinere. Charta pergamena, cum Sigillo appenso, asseruatur adhuc in Tabulariis Capituli, præse ferens annum M. C. XCII, ac non alia ratione, quàm litera initiali B. exprimens Episcopi nomen. Quamobrem verò Bertrandum potiùs, quàm Bonifacium interpreter, cùm nomen vtrumque per ea tempora familiare præsertim foret; causam aliam non habeo, quàm quia & Bertrandi nomen fuit adhuc vulgatius; & is esse potuit alter Bertrandorum, de quorum obitu sine anno mentionem haberi in Martyrologio obseruatum est: adeò proinde, vt obiisse, aut VI. Nonas Iulias, aut III. Nonas Decembris debuerit.

ISMIDO.

HVius indicatio Riuieræ debetur. Docuit scilicet illum interfuisse *Donationi Ecclesiarum sancti Clementis de Verneto, & sanctæ Mariæ de Clochario, cum ipsarum pertinentijs, Monasterio sancti Victoris Massiliensis, per Raimbaudum de Bello-loco, anno* M. CC. VI.

VVALO, seu GVALLO DE DOMNA PETRA.

IS est eiusdem indicationis. Adnotauit enim Riuiera transtulisse illum S. Mammez Reliquias in Lingonensem Ecclesiam, tempore Roberti Lingonensis Episcopi, anno M. CC. IX. idque ex authore Anonymo, qui Translationem illam descripsit, in Bibliotheca Floriana asseruato.

LANTELMVS.

REtulit imprimis Riuiera quemdam L. Diniensem Episcopum ad annum M. CC. X. Deinde scripsit Peireskius legisse se in actis S. Victoris Massiliensis, VVillelmum Faraudum Thoramenæ Dominum, & Glaudaueſiæ domus primarium, deditionem sui fecisse ipsi Monasterio, coram L. Episcopo Digneſi, anno M. CC. XVII. Ad hæc, in citata superiùs Confirmatione ditionis Burgi, per Raymundum Berengarium Digneſi Præposito facta, anno M. CC. XX. memoratur L. Digneſis Episcopus præsens. Denique verò, vt de nomine constet, en quid adscriptum fuerit Martyrologij margini, ad II. Nonas Octobris. *Eodem die, anno ab incarnatione Domini* M.CC.XXXII. *obiit Lantelmus Dignensis Episcopus, qui reliquit pro Anniuersario suo illud, quod habebat, & tenebat in Molendino, quod est in exitu Burgi Dignæ, ad Portam superiorem; Et debet fieri Anniuersarium suum die Martis post Festum sancti Martini.* Et reperi quidem in quodam actorum Capitularium Inuentario, & sub litera

quidem L. hæc verba. *Instrumenta duo donationis Molendini, prope portam superiorem Burgi, pro Præposito, & Capitulo, per V. D. Ludouicum Dignensem Episcopum*, idque sine vlla diei, aut anni designatione: Sed quia conditor Inuentarij potuit ex L. litera, loco nominis, Instrumentis inscripta, Ludouicum potiùs, quàm Lantelmum coniicere; ideò per hanc annorum seriem agnoscere Episcopos duos, vnum Ludouicum, alterum Lantelmum non ausim.

HVGO DE LAVDVNO.

LEgitur primùm Hugonis nomen in Archiuis Aquensibus, ac in Registro Pergamenorum dicto. Nempe inter Homagia Comiti Raymundo Berengario præstita, & in confirmatione Statutorum, Priuilegiorumque, mentio fit *Hugonis Dignensis Episcopi*, ac simul *Bonifacij Archidiaconi, Hugonis de Marcols tenentis locum Præpositi, duorumque Canonicorum pro se, & Ecclesiis suis*. Prætereo autem articulos varios, vt, *Quòd Dominus Comes non possit facere questiam, occasione transfretationis, in aliqua persona cruce-signata*. Item, *Quòd si quæstio aliqua oriatur, illa per dominum Dignensem Episcopum, & per duos milites, alterum à Domino Comite, & alterum à Militibus electos, determinetur, &c. Actum Dignæ, pridie Idus Ianuarias, anno* M. CC. XXXVII. *Testes Romeus, & Ferrus; V. Grossus, R. de Mosteriis, de Spinosa, R. Isnardus, Sordellus, V. de Reuenna, & milites alij*. Adscriptum deinde cognomentum fuit ad marginem Martyrologij, in quo hæc reperta, Ad VI. Idus Iulias: *Eodem die obiit venerabilis Pater Hugo de Lauduno quondam Episcopus, qui reliquit isti Ecclesiæ xij. Anniuersaria facienda quolibet mense de x. solidis: sed primum in ista die sui obitus debet esse de xx. solidis.* Sic verò etiam in Chartulario, quod dictum est antè fuisse postmodum conditum, recensetur *Capellania per Reu. in Christo Patrem Hugonem de Lauduno, quondam Dignensem Episcopum relicta Ecclesiæ*. Prætereo probabile esse fuisse illi ex Fratre nepotem, Hugonem illum de Lauduno, qui Præpositus fuisse legitur ad annum M.CC.LXXXI.

Cum verisimile autem sit produxisse Episcopum vitam ad annum vsque circiter M. CC. L. duo quædam memoratu digna contigisse debent eius tempore, quæ fuere quoque margini Martyrologij interscripta. Vnum, ECLIPSIS Solis totalis, de qua huiusmodi margo sic; *Anno Domini* M.CC.XXXIX. III. *Nonas Iunij, die Veneris, obscuratus Sol; ita quòd visum fuit diem conuerti in noctem, circa meridiem; & Stellæ aparuerunt.* Alterum Comitis mox antè memorati Mors, de qua sic, Ad XIV. Kalendas Septembris habetur, *Eodem die Raymundus Berengarius illustris Comes Prouinciæ obiit, anno Domini.* M. CC. XLV. *xiiij. Kalend. Septemb.* Circa Eclipsin porrò, par est adnotare, cùm vix quæpiam fiat illius apud Authores mentio; fuisse eam tamen insculptam Saxo, quod videre etiam-num licet arcum inchoans, & ad læuam quidem, portæ Sacelli semiruti, & B. Magdalenæ dicti, nec procùl à publica via inter Mirebellum, & Canto-perdicium ad Druentiam exstantis. Nimirum Inscriptio sic habet, ANNO DOMINI M. CC. XXXIX. III. NONAS. IVNII. SOL OBSCVRATVS FVIT. Prætereo, id quod sequitur, GRADA, SI COMENZAS, CON FENIRAS. QI BEN FARA, BEN....... vernaculâ linguâ eius temporis, ita reddi posse (suppletâ ad finem lacunâ voce TROBARA) *Vide, si incipias, quomodò finies. Qui bene faciet, bene inueniet.* Sed quod ad Eclipsin quidem attinet, tametsi ipsam vnà cum alia, quæ memorabitur posteriùs, alio loco retulerim; prætermitti tamen hoc ipso, vt illius proprio non debuit; &, nisi quidem ob aliud, saltem, vt illa qualiscumque Antecessorum nostrorum diligentia commendetur.

AMBLARVS.

DE hoc istud solùm ad Martyrologij marginem adnotatum fuit, Ad XIII. Kalendas Octobris. *Eodem die venerabilis Pater Amblarus huius Ecclesiæ Episcopus obiit.* Is esse videtur, cuius nomen inter acta Carthusiæ Montis-Driuij ægrè legitur, vti & nomen Archiepiscopi Aquensis, cum quo, cúmque Benedicto Massiliensi, & Fulcone Regiensi maius altare Ecclesiæ loci illius consecrauerit anno M.CC.LII.IV. Non. Octobris Riuiera porrò docuit me illum tum deuotum exstitisse erga religiosum S. Antonij Ordinem (ex compendij historiæ Antonianæ, parte tertia, capite XXV.) tum abdicato Episcopatu, Cartusianum habitum induisse anno M. CC. LVI. in Excubiarum Carthusia, in quam, ac etiam in Durbonensem, & Prato-Bayonensem plurima bona contulerit. Ad-hæc, sanctissimè vixisse, prædixisséque etiam futura, ac cætera inter, Bernardi Generalis obitum, anno M. CC. LVII. Denique Carthusianum quemdam nomine Laicardum ipsius vitam conscripsisse, ac in ea illum speciatim, quod de Prophetiæ dono dictum est, memorasse.

BONIFACIVS.

CVm adscriptum Martyrologio, & Ad VIII. quidem Kalendas Iunias hoc fuerit, *Eodem die Bonifacius venerabilis huius Ecclesiæ Episcopus obiit, anno incarnationis Domini* M. CC. LXXVIII. *in die Ascensionis Domini*; & potuerit hic Bonifacius sedisse ab anno M. CC. LVII. hoc est per annos XXI. ideò potiusquàm duplicem, facere præstat illum vnum, eundémque cum eo, qui legitur sola litera B. tum in citato Pergamenorum Registro, tum in alio Pedis vocato Archiuorum Aquensium. Illeic nimirum legitur id, quod superiùs exscripsimus de Compositione inita circa Iurisdictionem, & dominium Ciuitatis Digne, inter Dominos Comitem, & Comitissam Prouinciæ ex vna parte; *ac venerabilem Patrem Dominū B. Dignensem Episcopū, suo & Episcopatus sui ac Dignensis Ecclesiæ nomine ex altera*: idque *anno Domini* M. CC. LVII. *die Dominica; in crastinum S. Michaëlis.*

Notandum

Notandum est verò, quòd sequitur statim, quódque etiam antè retulimus, fecisse id Episcopum *de consensu, & voluntate Hugonis de Marcols Archidiaconi Ymberti Archipresbyteri, &c.* videri non obscurè innuere, cùm Hugo de Marcols, qui cum Hugone de Lauduno xx. ante annis tenuerat locum Præpositi, fuerit Archidiaconus factus, ipsum Bonifacium, qui tunc Archidiaconus fuerat, eundem esse, qui hoc loco fuerit Episcopus B. hoc est nomine Bonifacius.

Obseruari heic potest, huius tempore, hoc est anno M. CC. LXVII. & VII. quidem Kalend. Nouembris, celebratum fuisse Sedenæ Prouinciale Concilium, cuius decreta varia in Statutorum nostrorum Codicem translata habentur, sub Ebredunensi Archiepiscopo Henrico, cuius nomen titulo Ostiensis Cardinalis celebre est. Cùm Henrico porrò successerit Iacobus, vt superiùs innuimus, hic ille ipse Iacobus est; quem retulimus eodem anno, quo Bonifacius mortuus est, composuisse dissidia, quæ in Diniensi Ecclesia erant. Fortè verò hærere quis posset, quî fiat, vt Diniæ versatus, & plenam potestatem à Capitulo omnia componendi adeptus xij. Kalend. Iulij, compositionem ediderit IV. Eidus Ianuarias eiusdem-met anni. Sed nempe, quia anni tunc computabantur (vti & plærumque etiamnum fit, in Bullis præsertim Pontificiis) non à Natiuitate, sed ab Incarnatione Christi Domini, quæ in Martium incidit; ideò annus ille M. CC. LXXVIII. à Martio incœptus, Ianuario adhuc perseuerabat.

GVILLELMVS PORCELLETVS.

Sedebat hic anno M. CC. XC. quo videlicet legitur quidpiam ordinasse, ex potestate sibi data à Capitulo circa distinctionem Præbendarum, & assignationem Distributionum, vt superiùs deduximus. Confirmatur verò hic annus ex Statutorum Codice, in quem inserta sunt decreta Prouincialis Concilij, quod sub Raymundo de Medullione Archiepiscopo celebratum fuit Ebreduni. Videlicet ista præcedunt. *Hæc Statuta, quæ Nos Frater R. de Medullione* (Is nempe Religiosus fuerat ex Ordine Prædicatorum, & Sistarici quidem; vti ex memorata Iacobi antecessoris compositione constat) *Dei patientiâ S. Ebredunensis Ecclesiæ Archiepiscopus, per Dominum Henricum bonæ memoriæ Ebredunensem Archiepiscopum, ac post-modum Ostiensem Episcopum, comperimus esse facta; vnà cũ venerabilibus Fratribus G. Dignens. B. Glandaten. Lant. Grassen. B. Senescen. Hugone Nicien. & Guillelmo Vencien. Dei gratiâ Episcopis Suffraganeis nostris: Fratre P. Abbate Boscauden. ac Procuratoribus Capitulorum Ecclesiarum ipsorum, constituti in nostro Prouinciali Concilio, apud Ebredun. Anno Domini* M. CC. XC. *die Sabbathi ante Assumptionem Beatæ Virginis euocato, &c.* Idem sedisse legitur anno M. CC. XCIV. ac die Nouembris xxiiij. qua simile aliquid uperioribus ordinauit.

Istum porrò non alium facio à Guillelmo illo Porcello, cuius varia sunt, quæ habentur in Statutorum serie. Quippe nihil obstat, quòd heic Porcellus, illeic Porcelletus dicatur; cùm vtraque denominatio illustri illi, ac per-antiquæ (ante annos enim octingintos nominis fuit magni) familiæ conueniat. Obstaret magis series, qua Statuta digesta sunt; nempe quæ Guillelmo Porcello tribuuntur, recensentur post Statuta tum Raynaudi Porcelleti, tum Guillelmi de Sabrano: At in Statutis congerendis habitam non fuisse temporum rationem vel ex eo intelligimus; quòd, cùm constet memoratum Iacobum Ebredunensem Archiepiscopum inter Henricum, & Raymundum de Medullione intercessisse, Statuta Iacobi nihilominus recensentur post ea, quæ R. de Medullione, cum Guillelmo Porcelleto, & cæteris condidit.

RAYNALDVS PORCELLETVS.

Is fuerat Ecclesiæ Sacrista. Anno siquidem M. CCC. III. & de secunda Ianuarij, cùm iam esset electus, obtinuisse legitur meritorum ergo à Capitulo, vt cui de Ecclesiæ gremio expedire iudicaret, conferre Sacristiam posset; sed pro ea tamen vice dumtaxat, ac modò id fieret intra diem Martis tum proximum, qui Ianuarij septimus fuit. Concessit etiam Capitulum die VII. protogationem in diem IX. qui Iouis fuit, & quo demùm Sacristiæ beneficium viro idoneo contulit, præsente, & approbante Capitulo vniuerso. Legitur verò eodem anno, ac die Martij xv. Indictione secunda, præstitisse Homagium, ex Pergamenorum citato Registro. Nempe, postquàm præmissum est, id actum *Aquis Sextijs, in Monasterio Beatæ Mariæ de Nazareth, & agris, in quadam aula, in qua comedunt Fratres, de nouo constructa, in præsentia R. Patris Domini P. Dei gratiâ Sistaricensis Episcopi, &c.* tum sequitur, *Reuerendus in Christo Pater Dominus Raynaldus Dei gratiâ Episcopus Dignensis, simili modo, & forma, quibus supra, iurauit supra Dei Euangelia corporaliter manu tacta, promisit, & recognouit; fecit homagium Regiæ Maiestati, si quod ei competit, reseruato*, &c.

Cùm de hoc anno constet, demiror quis esse potuerit Catalogus ille Episcoporum Dignensium, ex quo, MS. Porcelletorum Genealogia, quam apud Peireskium vidisse me commemini, fuisse sumptum refert, quod in illa sic legitur, *Anno* M. CCC. XXIV. *obiit Rinaldus Porcelletus: &, Guillelmus Porcelletus illi in Episcopatu successit.* Nam quod ad mortem quidem spectat, debet omninò obiisse ante annum M. CCC. XX. quippe, quo Armandus Episcopus fuit; cùm & Guillelmus de Sabrano Armandi successor anno M. CCC. XXIV. Statuta quædam condiderit. Quod ad Guillelmum verò Porcelletum attinet, is sanè fuit non successor, verùm antecessor Raynaldi, vt ex ante-dictis manifestum fit. Quoque minus dubij sit, asseruatur Actum in Tabulariis Capituli, quod superius retulimus

limus sumptum ex Registris Hugonis Brianfoni (exscribente, qui penes se illa habuit, Iacobo Blancinoto) iuxta verò id actum, Anno M.CCCC. XX. & xiij. Aprilis, P. Bassolis Officialis Dignensis concessit Capellanis facultatem, *vt extraheretur Clausula ex ordinatione facta circa distributiones per Venerabilem Patrem Dominum G. Porcelleti quondam Dignensem Episcopum, ex potestate sibi facta à Dignensi Capitulo.* Clausula autem talis refertur, *Anno Domini* M.CC. XC.*xxiij. die Augusti, Prædictus Dominus Episcopus apud Dignam, vnà cum Domino Præposito, & Canonicis inferiùs nominatis, videlicet, & in generali Capitulo, quod consueuit celebrari in Dignensi Ecclesia anno quolibet, in festo beati Petri ad vincula, ipso Capitulo vsque in præsentem diem continuato, insimul congregatis; idem Dominus Episcopus, vnà cum dicto Sacrista ad ordinationem Seruitiorum, & Seruitij, &c.* Atque hoc quidem refero, etiam ob optimum Riuieram, qui hacce de re quadamtenus hæsit, ac anteponi posse Raynaldum Guillelmo suspicatus est, referendúmque etiam ad annum circiter M. CC. LXXXV. quòd in nostris etiam Statutis recitetur confirmasse Statuta Iacobi Archiepiscopi, quem octo, aut decem ante annis vixisse manifestum sit. Quanquam nihil profectò obstat, quin Raynaldus, licet Guillelmo posterior, statuta non modò Iacobi, sed antiquioris etiam confirmare potuerit.

Id potiùs accipio, quod in eadem Genealogia dicitur *Rinaldus Porcelletus filius Ioannis Militis, & Alizetta filia Elizarij de Sabrano, & Cæcilia de Aguto* (ita scilicet scribitur) *per auos maternos ex familiis Austriaca, & Sabaudica descendentium: Episcopus Dignensis, sanctus, & miraculis clarus, sub Ioanne Papa XXII. ex vita Elziarij Comitis Arriani, scripta à fratre Raphaële Dominicano.* Certè, vt nihil dicam de illustri prosapia, eius memoria apud nos venerationi adhuc habetur. Tametsi enim nullum antiquum monimentum inuenio, quo habitum Sanctum, cultúmve illi exhibitum, quasi Indigetum vni comprobetur; nominetur verò dumtaxat instar cæterorum Episcoporum, Dominus Raynaudus; vt cùm in Inuentario antè memorato, anni M. CCC. XL. ita legitur; *Primò inuenit Capellam Domini Raynaudi Porcelleti albam, de Casamito*: & paulò pòst: *Item Capellam Domini Porcelleti rubeam*; & alio loco; *Item subtus monumentum Domini Raynaudi Porcelleti vnum pannum sericum, &c.* Nihilominùs à parentum, auorúmque memoria appellari audiui Sanctum; &, quod dixi antè Sacellum fuisse ab eo conditum (id certè gerit familiæ Porcelletanæ insignia in vmbilico fornicis) appellatum fuisse Capellam sancti Raynaudi comperio à ducentis, & ampliùs annis. Id taceo, quod est antè recitatum de asseruatis eius Reliquiis ac superstite vstulato osse ex incendiis Caluinistarum. Taceo & quod legisse me quidem, sed apud quem tamen Authorem, non sat memini, *vnum fuisse sanctum Raynaudum Porcelletum, cui in memorabili illa Gallorum internecione, Siculi pepercerint, ob eius pietatem, virtutémque perspectam*

ARMANDVS.

HVius mentio fit bis, aut ter in Chartulario, cuius iam aliquoties meminimus, quodque conditum fuisse diximus anno M.CCC.XX. ac die xj. Nouembris. Quippe initio legitur congregatum Capitulum in Præpositurae Domo, absentibus quidem, cùm aliis Ecclesiæ Canonicis, tum *Reuerendo in Christo Patre Armando Dei gratiâ Dignensi Episcopo, in Romana Curia commorante.* Idem posteà repetitur; ac rursùs in fine confertur Vicaria domestico cuidam *Reuerendi in Christo Patris Domini Armandi Dei gratia Dignensis Episcopi, licet absenti.* Prætereo autem, cùm id Chartularium XX. pòst annis continuaretur, & Inuentarium, cuius mox antè meminimus, conficeretur, fuisse in Inuentarium verba hæc inserta *Item Capellam viridem, cum Dalmaticis Floquetis, &c. quæ fuit Domini Ar. Dignensis Episcopi.*

GVILLEEMVS DE SABRANO.

STatuta habemus, quæ hic condidit anno M.CCC.XXIV. ac mense Augusto. In Inuentario quoque ante-dicto memoratur *Capella alba Domini Guillelmi de Sabrano, quæ data fuit per Dominum El. Episcopum.* Ex Catalogo porrò Abbatum sancti Victoris Massiliensis, quem mecum tum Peireskius, tum Riuiera communicârunt, constat hunc Guillelmum electum fuisse Abbatem illius Monasterij, anno M. CC.XCIII. ipsumque rexisse annos xxxij. & Dignensem, Episcopum sub vitæ finem simul fuisse. Celebrata ab illo fuisse in Abbatia Capitula varia, annis putà M.CC.XCIV. M. CC.XCVIII. & M. CCC.V. Adiecit Peireskius sua manu ad annum M. CCC. VIII. Carolum II. nuncupasse illum *Consobrinum suum Guillelmum Abbatem*: ac anno M.CCC.XVII. die xviij. Iulij, meminisse illius sanctum Elziarium in testamento. Subiecit Riuiera eum fuisse promotum ad Episcopatum non longè ab anno M. CCC. XX. &, quòd Abbas simul, Episcopusque vixerit, debuisse eius obitum contingere anno M.CCC. XXV. computando nempe xxxij. annos, ex quo Abbas electus fuit; aut certè ante finem anni M.CCC.XXIV. quoniam Abbas Guillelmus de Cardaliaco legitur primum Capitulum illo eodem anno celebrasse. Par proinde est, esse illum mortuum non longè ab Augusto, generalive Capitulo, quod Diniæ mense illo habuit.

Adnotari heic potest, fuisse hunc Guillelmum filium Elziarij Domini Vcetensis, & Cæciliæ de Agoulto: Fratrem habuisse Hermengaldum, magnum apud Neapolitanos Iustitiarium, qui ex Lauduna Alba S. Elziarium Ariani Comitem, & S. Delphinæ sponsum suscepit. Sorores illi fuisse tum memoratam Alizettam, siue Allayetam Raynaldi Porcelleti matrem; tum Burgolam matrem Elziarij de Villa-noua, de quo dicendum statim pòst. Fuisse illum proinde non modo S. Elziarij patruum, & Elziarij de Villa-noua auunculum;

auunculum; sed auunculum etiam ipsius Raynaldi, quem habuisse antecessorem in Episcopatu nihil prohibet, cum & occasione Guillelmi Porcelleti, qui illum in Ecclesiam iam induxerat, præeligi potuerit; & esse non admodum auunculo iunior ex matre antiquiore valuerit; & nouum non sit aut iuniores senioribus præmori, aut seniores fieri iuniorum hæredes, atque successores.

GVILLELMVS.

Habetur iste ex eo Concilio, quod Auenione, ac in Prioratu S. Rufi fuit celebratum anno M. CCC. XXVI. mense Iunio, à Gusberto Arelatensi, Iacobo Aquensi, & Bertrando Ebredunensi Archiepiscopis, vnà cùm Suffraganeis Episcopis eorumve Vicariis, & Capitulorum, Abbatumque quorumdam Monasteriorum Procuratoribus; quatenus quidem integrè in Statutorum nostrorum Codice descriptum habetur. Nempe in eo, Ebredunensis speciatim Metropoleos Prælati ita deducuntur, *Et dictus Dominus Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopus, cum venerabili in Christo Patre Domino Falcone Vencienſi Episcopo præsente, & cum venerabilium in Christo Patrum Dominorum Gaufridi Grassen. Rostagni Nicien. Guillelmi Dignen. Bertrandi Senescen. & A. Glandaten. Episcoporum suffraganeorum ipsius Procuratoribus sufficienter comparentibus.* Nisi obstitissent ante-dicta credidissem facilè hunc Guillelmum eundem cum Guillelmo de Sabrano esse. Credi etiam posset fuisse ipsum ex aliqua vna familiarum nobilium, quæ sedem tenuerunt per hæc tempora; verùm, vt Armandus ex alia, sic quoque ex alia interiici hic Guillelmus potuit. Fortassis fuit ipsi cognomen *Ebrardo*: quando inter memoratas Episcoporum Capellas ea recensetur, quæ fuerit *Guillelmi Ebrardi*, scilicet *violata, de diaspro diuersorum colorum, cum Floqueto, & Dalmatica, &c.* Certè is Guillelmo de Sabrano successisse potest, cùm legatur fuisse vnus ex iis Canonicis, qui illi condenti statuta adfuerunt. Sed longè sum tamen, vt quidquam definiam.

ELZIARIVS DE VILLA-NOVA.

Hunc memoratus antè Franciscus de Villa-noua Flayosci Baro, Genealogiæ suæ scientissimus, retulit mihi aliàs extitisse filium Raymundi, & nepotem Giraudi; vtcumque Genealogia familiæ Sabranicæ à Peireskio communicata, filium Giraudi, & memoratæ Burgolæ de Sabrano faciat. Cùm ex dictis verò constet illum fuisse S. Elziarij consobrinum; mirum minùs est fuisse illum primo loco substitutum in testamento antè citato anni M. CCC. XVII. Is Canonicus primùm fuit Foroiuliensis, Massiliensisque; & Episcopatum adeptus, præstitit homagium anno M. CCC. XXXIV. die Octobris X. Quo etiam anno, ac mense Iunio, ex Riuieræ indicatione, consecrauit Ecclesiam Carthusianarum Monialium in Cella Robaudi, Foroiuliensis Diœceseos, in qua tunc viuebat S. Rosselina illius vel soror, vel ex Fratre neptis. Nos statuta quædam illius habemus, ac in iis illam Sacramenti formam ad quam Iudæi tenebantur, cuiusque superiùs commeminimus, ex die Maij XXIJ. anno M. CCC. XLI. Denique in Martyrologio ad Non. Octobris sic adscriptum fuit, M. CCC. XLI. *vij. Octobris, obiit Dominus Elziarius Episcopus.* Quare, cùm is haud-dubiè fuerit, qui interfuit alteri illi Auenionensi Concilio, anno M. CCC. XXXVII. celebrato, & nomen eius literis El. vt etiam ferè apud nos, expressum solùm fuerit, non est, cur Robertus dubitare debeat, is-ne Elzias an Elias fuerit.

Quàm singularis fuerit Prælati huius pietas, ex varietate, ac pretio rerum, quibus donauit Ecclesiam, intelligi potest vel ex Inuentario, quod nouennio pòst fuit conditum. In eo scilicet legimus fuisse hæc, inter cætera, reperta in Ecclesia; *Crucem argenteam datam per El. Episcopum. Reliquiarium argenteum cum tribus crystallis, in quo crines B. M. in supremo nempe trium crystallorum, cum signo El. & Brachium sancti Domini in argento cum signo etiam El. Vnam Cassiam magnam coopertam de ossa, ad tenendum Reliquias, datam per Dominum El. Pannum magnum de Fran. cum Imaginibus Apostolorum, datum per Dominum El. Item duo pallia alba diaspreti, data per Dominum El. Episcopum. Duos Corellos de Sirico antiquo, datos per Dominum prædictum El. Processionarium datum per Dominum El. Episcopum. Capellam Guillelmi de Sabrano cum signo Porcelletorum, datam per Dominum El. Episcopum.* Cùm verò hæc fuerint à folio xlj. in lj. variè interspersa; tum sequitur folio lij. *Res infrascriptæ datæ fuerunt per Reu. in Christo Patrem Dominum Elziarium bonæ memoriæ, vsui, & seruitio Beatæ Mariæ Dignensis:* ac tum complentur duæ paginæ, præter res hactenus memoratas. Quæ sanè, cùm ita se habeant, mirum non est, si eius memoria apud nos cara perseueret; ac si, post eius obitum, quod Sacellum fuerat ab eo, Capitulóque simul exstructum (videlicet præter Capituli insignia eminentia in fornice, extant etiam Villanouana in eo Capitello, cui arcus innititur, ab angulo inter meridiem, & ortum originem ducens) si id, inquam, Sacellum fuerit ab eius nomine Capella sancti Elziarij (quo modo aliud sancti Raynaudi) appellatum.

Porrò, quia Forma Iurisiurandi, ad quam Iudæos adstrictos voluit, habet, nescio quid ad æquinocationes præoccupandas singulare; ideò iuuat illam heic apponere. Constitutio ergo sic habet. *Item statuimus, quod si Iudæus causam habet cum Christiano, vel contra Christianum, vel etiam testimonium ferat contra Christianum, teneatur iurare sub hac forma. Iuras tu per Deum Patrem Adonai? Respondet. Iuro. Iuras tu per Deum Patrem omnipotentem Sabbaoth? Resp. Iuro. Iuras tu per Deum Elohi? Resp. Iuro. Iuras tu per Deum, qui Moysi apparuit in rubo? Resp. Iuro. Iuras tu per decem nomina Dei? Resp. Iuro. Iuras tu per totam istam legem, quam Deus docuit Moysem famulum suum? Resp. Iuro. Si tu culpabilis es de hac re,*

&

& Dei nomina, & legem eius periuras; mittat Deus super te turbam, & febrem quotidianam, tertianam, & quartanam: & mittat Deus super te, & oculos tuos angustiam animæ tuæ. Respondet Iudæus. Amen. Lucrum tuum comedant inimici tui; & mittat Dominus super te iram suam, & deficias ante tuos inimicos: habeant super te inimici tui potestatem, & fugias, nemine te sequente. Resp. Amen. Si periuras Dei Sacramenta, frangat Deus vireis tuas, & potentiam tuam; & ponat Deus deuastationem in domum tuam; & mittat Deus super te bestias feroces, & ponat Deus super te inimicos tuos. Resp. Amen. Adducat Deus super te gladium vindicare vindictam, & adducat pestilentiam super te; & tollat à te omnem substantiam panis, & comedas, & non satieris. Resp. Amen. Item, si periuras de hoc Sacramento; comedas carnem filiorum tuorum, & destruat Deus cadauer tuum, & super corpora infantium tuorum adducat mortalitatem pessimam. Resp. Amen. Donet Deus domum tuam in deserto, & destruat Deus sanctuarium tuum, & deleat te de terra, & inimici habitent in domo tua; & stuprent tuam vxorem; & dispergat te Deus super terram, & nemo respiciat te. Resp. Amen. Sectetur te gladius mortalitatis; & mittat Deus molestiam, & timorem in corde tuo, vt fugias ad metum foliorum arborum, ac si gladius insequeretur. Resp. Amen. Sis dispersus inter gentes; & moriaris in terra inimicorum tuorum; & sic te absorbeat terra, sicut absorbuit Datan, & Abiron; & etiam deglutiat. Resp. Amen. Et si tu de hoc Sacramento periures; declinet Deus cor tuum iniquum, & pessimum; & veniant super caput tuum omnia peccata tua, & parentum tuorum: & omnes maledictiones, quæ in volumine legis Moysi, & Prophetarum scriptæ sunt. Resp. Amen, amen, amen; Fiat, fiat, fiat.

IOANNES PISCIS.

HVius habemus Statuta varia, partim in libro Statutorum, partim in iam dicto Chartulario, illiusve continuatione, ab anno M. CCC. XLI. in annum M.CCC.LVI. Memoratur præterea in Sententia quadam Vicarius ab illo commissus anno M.CCC.LVIII. In Martyrologij autem margine sic adscriptum fuit. Ad III. Nonas Iulias. *Eodem die Translatio capitis sancti Vincentij Dignensis Episcopi, ad Ecclesiam Dignensem, per Reuerendum Patrem Dominum Io. Dei gratiâ Dignensem Episcopum*, M. CCC. XLIX. *die v. Iulij.* Vndenam porrò facta fuerit Translatio huiuscemodi, coniectu facile non est. Nam existimare quidem aliud nihil actum, quàm sacrum beati Vincentij Cranium transpositum fuisse ex arcula quapiam in Capsam argenteam, forma capitis eleganti, ac translatum vt fieri solet, processione quadam solenni, relatum in Ecclesiam; tum verba relata ampliùs quidpiam sonant; tum sancti Vincentij Caput non fuisse priùs in Ecclesia ex eo suspicari licet, quòd in Inuentario, nouem priùs annis confecto, memorentur quidem reperta in vna Caxiarum, quæ ad Altare beatæ Mariæ, Ossa Beati Dõnini, & Caput beati Marcellini; at mentio perinde non fiat repertorum Ossium, Captisve Beati Vincentij.

Vtcumque fit; quia deinceps Martyrologium nihil habuit circa Ioannis obitùm; & quia aliunde in condendis Statutis Synodalibus anni M. CCC. XLIII. Ioannes cognominatur Piscis, heinc par est reputare illum, post annum citatum M.CCC. LVIII. Aquensem Archiepiscopum fuisse. Scilicet in Catalogo Archiepiscoporum Aquensium Roberti, consonanter illi, quem ostendit Peireskius, ita legitur, *Ioannes Piscis Obiit x. Octobris* M. CCC. LXVIII. *ad quem scribebat Vrbanus V.* M. CCC. LXIV. Nihil attinet memorare, in illo eodem Inuentario, in quo recensentur tot, ac tantæ res donatæ ab Elziario, interiici *vnam Mappam altaris, datam per Dominum Io. Episcopum.*

BERTRANDVS DE SEGVRETO.

HIc videtur fuisse ille Sacrista, sub quo dictum iam sæpiùs Inuentarium condi cœptum est, anno M.CCC.XL. & de quo legitur in ipsomet, *Item, vnum Horologium datum per Dominum Bertrandum de Segureto Sacristam prædictum.* Cùm successisset autem Ioanni; Pergamena superest charta in Capituli Tabulariis, qua *Ber........ de Segureto confitetur se accepisse à Capitulo Mitras quasdam pretiosas, & annulos Pontificaleis.* Habui etiam præ manibus literas Tonsuræ collatæ Durando Heliæ, Corbonis, Visitationis tempore, à Domino Bertrando Dignensi Episcopo, anno M.CCC.LXV. die Iunij II. Ne verò temerè succrescat Episcoporum numerus; cùm is possit adhuc vixisse anno M. CCC. LXXXV. ideò referre ad ipsum placet, quod homagium est præstitum eo anno, ac I. Decembris; vt ex Registro Homagiorum in Aquensibus Archiuis habetur. Nempe vel titulus sic habet: *Homagium Reuerendi in Christo Patris, & Domini, Domini B. Dignensis Episcopi, Domini castrorum de Marculpho, de Euzeria, Thorasio, Archaillo, Bastida, de Rocca bruna, de Rocca rossa, Tanarono, & pro partibus, quas habet in Ciuitate Digna, & in Rocca Drasij, & pro Burgo Dignensi, tam nomine ipsius proprio, quàm Venerabilis Præpositi; nec non Canonicorum, Capituli, & Ecclesiæ Dignensis.* Fuit fortè huius ex fratre nepos, qui Bertrandus de Segureto deinceps Præpositus fuit. De obitu cùm nihil habeatur, coniicere dumtaxat licet, fuisse eum alterum Bertrandorum quorum diximus diem obitus tacito anno memorari; sicque aut VI. Nonas Iulias, aut III. Nonas Decembreis obiisse.

NICOLAVS DE CERBARIO.

VAria huiusce acta legi in Protocollo veteri, sub litera N. annorum M.CCC. XCVI. & M.CCC.XCVII. quo quidem posteriore anno adnotatum fuit in Martyrologio, arsisse Ecclesias tam beatæ Mariæ, quàm Fratrum Minorum, in die sanctæ Annæ. Extat etiam Homagium in Archiuis Aquensibus, quod *Dominus N. Dignensis Episcopus, Dominus de Marçulpho, de Tanarono, & de Rocca rossa*

Rocca-vossa præstitit Serenissimo Regi Ludouico &c. anno M. CCC. IC. die Octobris xj. qua etiam Bertrandus de Segureto Præpositus præstitit. Is Franciscanus fuerat, ipseque fuit, qui Ecclesiæ donauit Turriculam illam argenteam, de qua dictum superiùs est. Nempe in vna facierum baseos isthæc Inscriptio legitur, HANC BEATÆ MARIÆ VIRGINIS IMAGINEM, CVM TABERNACVLO, FECIT FIERI, ET LEGAVIT ECCLESIÆ CATHEDRALI DIGNENSI MAGISTER NICOLAVS DE CERBARIO, ORDINIS MINORVM, DICTÆ ECCLESIÆ OLIM EPISCOPVS. Quid porrò fuerit ad marginem Martyrologij adscriptum, ecce. Ad III. Nonas Martias. *Eodem die obiit Dominus Nicolaus Episcopus huius Ecclesiæ Dignensis. Et iste dimisit currente anno.* M. CCCC. VII. *ob reuerentiam Dei, & Beatæ, & redemptionem animæ suæ, & parentum suorum, Imaginem argenteam Beatæ, quæ est in præsenti Ecclesia; & ideò dicta die fiendum est Cantare pro anima sua.* Et sanè, vt Cantare hoc merito iure fuerat à Capitulo institutum, ac deinceps fuit prætermissum immerito; sic meritissimo repeteretur; ac tantò magis, quantò habemus tam frequentem præ oculis Prælati huius optimi dignam memoria munificentiam. Quod idem dicendum de optimo Elziario, déque cæteris, quorum benefacta etiam-num oculos perstringunt. Quin etiam iure repetentur, quæ fuere ab optimis Prælatis instituta Anniuersaria; tametsi Sortes, seu pecuniæ ab ipsis in eam rem legatæ quò euaserint, ignoretur; neque enim, licet Maiores nostri illas aut non satis curârint, aut fortè etiam decoxerint, ipsorum Legantium fuit culpa, aut per eos stetit, quò minùs ad nos peruenirent; neque nos ideò minùs affectui illorum obligati sumus, nec minùs tenemur ad præstandum officia, quibus quæ ad nos peruenerunt Beneficia fuere adstricta.

BERTRANDVS RVDOLPHVS.

Iste quoque, quantum coniicio, Franciscanus fuit, Ordinisve Fratrum Minorum. Certè ferè semper vox *Frater* nomini eius præponitur. Varia sunt, quæ eius exstant monumenta, ab anno vsque M. CCCC. IX. Nam, cætera inter, illo ipso anno adnexuit Capituli mensæ Prioratum Galberti; vti & xx. pòst annis Hospitale Burgi, & Ecclesiam de Calaleriis. Anno M. CCCC. XVI. Transactioni interfuit, inter Capitulum, & Fratres Minores; & xiij. pòst anno iniit ipse Transactionem cum Capitulo, circa Decimam vinearum Dignæ, & Galberti. Exstat adhuc Liber, Viridis vocatus, Visitationem continens, quam eodem anno M. CCCC. XVI. peregit. Exstant præterea varia Statuta, quæ fuere ab eo condita, quorumque nonnulla fuere relata superiùs, annis M. CCCC. XIX. M. CCCC. XXIX. & M. CCCC. XXXII. Obitus illius habetur inter acta Ioannis Filioli, ad ann. M. CCCC. XXXI. diem Martis, quæ fuit Februarij xxvj. ac horam diei xix. Illicò nempe Capitulum, cui præfuit Ioannes Rodulphus Sacrista (Bertrandi fortè ex fratre nepos) creauit Oeconomos duos ad regendum, administrandúmque bona, ac iura Episcopatus; vnúmque item Officialem, ac in spiritualibus, temporalibúsque generalem Vicarium. Et, ne quis miretur citatum mox annum M. CCCC. XXXII. quo Statuta condiderit; Sciendum est, aut mendum inter exscribendum Statuta irrepsisse, quando illa Februario quoque ac septima die fuere condita; aut in Statutis computatum annum à Natiuitate fuisse, quem Notarius exprefsè ab Incarnatione dixit; Sic nempe, ex antè adnotatis, vnus, idémque mensis Februarius, qui à Festo Incarnationis, seu Annuntiationis antecedente, fuit anni xxxj. ab antecedente Natiuitatis festo, fuit anni xxxii. Miror interim nullam factam Episcopi huius in Martyrologio mentionem; quando & illæ adnexiones, & consensio quoque in decimas vini, ex quibus possent distributiones copiosiùs, commodiúsque fieri, arguunt fuisse illum in Capitulum, suámque Ecclesiam præclare animatum, atque idcircò, cuius etiam memoria recolatur, dignum.

Adnotanda porrò duo quædam heic sunt, quæ eius tempore contigerunt. Vnum, quòd anno M. CCCC. XIV. ac mense Iulio celebratum est Diniæ Prouinciale Concilium; tametsi qui in ipsum Prælati conuenerint, aut quid omninò statuerint, sit mihi hactenus incompertum. Celebratum enim dumtaxat cognoui ex Registro quodam publicarum Ciuitatis Deliberationum, in quo ad diem secundam Iulij ita legitur. *Ordinatum est, quòd Domini Syndici debeant prouidere super aduentu Dominorum Prælatorum, qui in præsenti Ciuitate venturi sunt, eorum Concilio tenendo; de collatione donorum, & de seruiendo eis nomine Villæ, quantum honorabiliter poterunt, ad honorem Villæ, siue in vino, vel aliis quibuscumque.* Et ad diem XVI. Augusti. *Fuit ordinatum, quòd Clauarius Villæ soluat ceram, quam præsentauerunt Domini Syndici moderni Dominis Prælatis, qui tenuerunt eorum Concilium in Ciuitate Dignensi hoc præsenti anno.*

Alterum, quòd anno insequenti, contigit Eclipsis Solaris memorabilis, de qua hæc verba ad marginem Martyrologij fuere adscripta, *Anno Domini* M. CCCC. XV. *& die Veneris, quæ fuit vij. Iunij fuit Eclipsis Solis, horâ secundâ post ortum Solis; & durauit per vnam horam, à principio Eclipsis vsque ad finem; & Stellæ videbantur clarissimè.* Est certè obseruatu dignum, eandem Eclipsin, etiam in Bohemia, aut Polonia totalem fuisse. Ecce enim Erasmus Reinholdus ipsam accensens duabus illis, quarum altera à Thucydide, altera ab Ammiano Marcellino refertur, istud subiicit; *Scriptor Historiæ Polonicæ, cùm recitat tumultus Bohemicos, ait anno* M. CCCC. XV. *die* VI. *Iunij hora* XVIII. (hoc est vulgari modo loquendo, die VII. hora I. matutina) *Solis Eclipsin conspectam esse tantam, vt & Stellæ velut noctu viderentur, & aues subita caligine territa passim è sublimi in terram deciderent.*

PETRVS DE VERCELLIS.

IPſe, eſt cuius nomen, aut prima certè nominis litera P. reperitur in variis actis ab anno vſque M. CCCC. XXXIII. Fuiſſe illum Theologiæ, Iuris, rerum agendarum eximiè peritum declarant tum duæ, quæ penes me exſtant, eius Orationes in Baſileenſi Concilio habitæ, altera ad ipſum Concilium, altera ad Imperatorem (nempe illeic interfuit & nomine Cleri totius Prouinciæ, & tanquam Orator Ludouici III. Ieruſalem, ac Siciliæ Regis, & Prouinciæ Comitis) tum quæ egit deinceps in Florentino Concilio, ac etiam in Græcia, vbi de Græcorum reconciliatione eſt actum. Ac interfuiſſe quidem illum Florentino Concilio, conſtat ex ſerie ſubſcriptionum prid. Non. Iulij, anni M. CCCC. XXXIX. quas inter hæc exſtat, *Ego Petrus Epiſcopus Dignenſis me ſubſcripſi.* Fuiſſe autem illum in Græcia, Claudius Robertus recitat in Catalogo Epiſcoporum Meldenſium. Scilicet illo eodem anno Epiſcopatum commutauit, ac in nouam Eccleſiam largitionem teſtatus eſt. Roberti verba ſunt. *Petrus de Verſailles, Doctor eximius* M. CCCC. XXXIX. *dedit Eccleſiæ ducentos aureos ex pecunia ab Eugenio IV. accepta, pro negotiis per eum in Græcia bene geſtis.* Sequitur autem, *Obiit* M.CCCC.XLVI. *xi. Nouembris, & die ſequente, hora* 10. *ſepultus, &c.* De illo proinde apud nos aliud nihil ab exacto anno M.CCCC.XXXIX. comperi, quàm quòd legiſſe memini inter acta Ioannis Filioli, cùm anno M. CCCC. XLV. Inuentarium bonorum Epiſcopatus fieret per Dominum Petrum Turelure tunc Dignenſem Epiſcopum, adfuiſſe Guillelmum Roſtagnum, *quondam Vicarium Domini P. de Vercellis Dignenſis Epiſcopi, & nunc moderni Epiſcopi Meldenſis.* (Notarius nempe loquitur) qui habitas quaſdam à ſe claueis tradiderit dicto Domino Petro Turelure.

Vt quidpiam verò ſeligam ex iis Orationibus, quas illum in Concilio Baſileenſi habuiſſe dixi; Ecce in priore ad ipſum Conciliũ, poſtquàm mandatũ Regis expoſuit, iſtud inter cætera ſubdit, *Sunt etiã in Patria alij, Prælati quorum quidam ægritudine, & ſenio fracti, alij tenues in facultatibus, alij fortes viribus, quos velut oſſa Reipublicæ non expedit his temporibus à patria recedere. Hos omneis repræſentando, excuſatos haberi ſupplicamus, confidenter ad memoriam reducentes legem Dauid Regis, in iſtis dudum obſeruatam, videlicet, quòd euntibus ad prælium, & remanentibus ad ſarcinas, æqua erit pars, & par præmium.* In poſteriore verò, ita imprimis exorditur, *Sereniſſime, atque ſacratiſſime Princeps, Diue Imperator, ſemper Auguſte, cuius directioni ille, qui cæleſtia ſimul, & terrena moderatur, totius orbis commiſit habenas, vt C. ad leg. Rhod. de jactu, L. deprecatio, &c.* (videlicet paſſim interiicit leges, quæ erat temporum illorum facundia, atque eruditio) & ſubiicit mox, *Pro parte ſereniſſimi Principis, & Domini noſtri Ludouici III. Dei gratiâ Ieruſalem, & Siciliæ Regis, fideliſſimi Eccleſiæ vaſalli, ac filij deuotiſſimi, vt in Clem. Paſtoral. §. rurſus....... Veſtræ Imperiali ſublimitati proximâ, imò valdè proximâ conſanguinitatis lineâ conjuncti, ipſique multis & magnis naturalibus, atque...... confœderationum nexibus colligati: totiúſque ſuæ Prouinciæ, tres notabiles particulares Prouincias, Arelatenſem, videlicet, Ebredunenſem, & Aquenſem notoriè contentis, in conſpectu veſtræ ſacræ Imperialis Majeſtatis, aſſiſtentes ſolemnes, electi, atque deſtinati Ambaxiatores perſonaliter conueniunt, &c.* Deſumit deinde, quod appellat Thema, ex eo, quod lectum illo die in Eccleſia fuerit, nempe, *In Concilio iuſtorum*; ac argumento fuſiuſculè deducto, ſic demùm concludit, nihil ampliùs citans. *Relicto igitur Concilio impiorum, teneamus Concilium iuſtorum, &c.* ac tum perorat, Imperatorem ad promouẽdum Cõcilium, ne careat iperato ſucceſſu, adhortando, ac ipſi negotia ſui Principis (cuius recenſet iterum conſanguinitatem proximam) commendando. Reſponſum autem Imperatoris ecce. *Nos multum gaudemus audire bona de Domino Rege conſanguineo noſtro; & benè recordamur de proximitate generis, & confœderationibus habitis, & initis inter nos, & Dominum Patrem ſuum bonæ memoriæ, qui ſi ſuperuixiſſet, ipſe Dominus.... Bituricen. Dux, mala, quæ nunc ſunt in Francia, non eſſent. Parcat eis Deus. Nos erimus ſemper parati ad complacita Domini Regis conſanguinei noſtri dilectiſſimi. Et vos bene veneritis.*

GVILLELMVS CARDINALIS DE ESTOTA-VILLA.

IS erat iam prior ſancti Martini Pariſienſis, & Eccleſiæ Andegauenſis electus Epiſcopus, cùm iuxta ipſius Procurationem conſcriptam Florentiæ memorato anno M.CCCC. XXXIX. ac die Nouembris III. immiſſus fuit in Dignenſis Epiſcopatus poſſeſſionem, die inſequentis Decembris xviij. Ita retulit Filiolus in acta, ac Procurationem ſubjecit, qua Capitulum tum reſidentiam depopoſcit, tum inſinuari ſummo Pontifici voluit, vt exſpectando eius mandata, ab vſque tranſlatione P. in Meldenſem Eccleſiam, ad electionem non proceſſiſſet. Cæterùm illo ipſo die creabatur Guillelmus Cardinalis Preſbyter SS. Sylueſtri, & Martini in Montibus: vt minùs ſit mirum, ſi anno inſequente, & menſe Octobri, legamus in actis Bertrandi Iſnardi, quod relatum ſuperiùs eſt; ſcilicet, Vrbis *Syndicos ſupplicaſſe Ioanni Rudolpho Sacriſtæ, & Vicario generali in ſpiritualibus Reuerendiſſimi in Chriſto Patris Domini G. Dei gratia Dignenſis Epiſcopi, Cardinalis ſancti Martini vt vellet, &c.* Fuit verò etiam deinde factus Epiſcopus Portuenſis, ac ſanctæ Rufinæ; etiam Oſtienſis, ac Veliternus: Ne memorem fuiſſe Epiſcopum prætereà Marinenſem, & Biterrenſem; ac denique etiam Rothomagenſem Archiepiſcopum. Superſunt adhuc ea in Eccleſia nominis illius inſignia veſtigia, ac in iis ipſum Campanile, cum Campana ingenti eius nomine. Pariſiis Collegium, ſeu domus Facultatis Medicinæ, monumentum eſt liberalitatis ipſius.

Romæ

Romæ Ecclesiam sancti Augustini Vrbis à fundamentis vsque exstruxit, simúlque ditauit, atque exornauit. Fuere & eius munificentiæ testimonia alia complura. Nam quanti quidem aliunde fuerit, non in Gallia modò, sed in aliis etiam Regionibus nominis (idque cùm illustris foret genere, ac Reges etiam attineret) ipsæ historiæ satis loquuntur.

Vixit Cardinalis xxxviij. annos, at Episcopatum Dignensem rexit tantùm per annos sex; scilicet ad vsque Decembrim anni M. CCCC. XLV. Per istud sexennium varia legi acta, in quibus nunc Episcopus, nunc Administrator perpetuus Dignensis Ecclesiæ vocatur. Dignum autem est memoratu, in laudem, ac decus tanti Præsulis, cùm habere sibi non vellet, quos reditus perceperat ex ea Ecclesia, in qua neque vnquam resedisset, neque vtile quidquam peregisset, fuisse illos postmodum ab eo ipsi Ecclesiæ restitutos; tum nempe, cùm Corraldus à Cruce, successor Petri Turturelli, qui Episcopatum proximus ab illo obtinuerat, legitur in actis, quæ sunt asseruata in Tabulariis Capituli, *soluisse ipsi Capitulo anno* M. CCCC. LXXVII. *summam ducentorum ducatorum aureorum, quos illi tradiderat Dominus Guillelmus Episcopus Ostiensis, Cardinalis de Estote-ville, Archiepiscopus Rothomagensis, pro fundatione Anniuersarij, seu Cantarioli media die cuiusque mensis, aut sequente proximè, festi solennitate non impedita.* Legimus prætereà in Inuentario ornamentorum Ecclesiæ, quod anno M. D. LVIII. fuit conditum, asseruatam adhuc *Capellam Domini Cardinalis Rothomagensis*; Meminíque seniores quosdam retulisse mihi adhuc puero, visum à se olim Galerum eius Cardinalitium ex Ecclesiæ beatæ Mariæ presbyterio adhuc dependens.

PETRVS TVRTVRELLVS.

ITa lego huius cognomen in Archiuis Aquensibus. Quippe in Registro, quod *Taurus* vocatur, legitur, *Dinumeratio Censuum, & Seruitiorum pro Reuerendo in Christo Patre P. Turturelli Dignensi Episcopo, anno* M. CCCC. LXIV. Aliàs autem cognominari solet *Turelure*, ac nominatim in confectione memorati priùs Inuentarij. Porrò & in Codice eodem ita legisse memini. *Anno* M. CCCC. XLV. *Decembris xviij. Sabbatho quatuor temporum; Reu. Pater Dominus P. Turelure, de Ordine Prædicatorum, Dei, & sanctæ Apostolicæ Sedis gratiâ Dignensis Episcopus, ordines celebrauit infra Dignensem Ecclesiam, &c.* Id videlicet illicò ab adeptione possessionis. Sic in Homagio, quod præstitit die xiij. Ianuarij sequentis, dicitur *P. Turelure, Magister in sacra Pagina, & de Ordine Prædicatorum.* Et dicitur quidem is annus M. CCCC. XLV. Sed nimirùm, quia is annus terminatus mense Decembri non fuerat: iuxta id, quod iam semel est, atque iterùm adnotatum. Vnde & eodem est referendum, quòd inter acta Bertrandi Isnardi factum Laudimium legitur à Procuratore G. Cardinalis, &c. viij. Decembris M. CCCC. XLV. & à Procuratore P. Dignensis Episcopi, vij. Februarij anni itidem M. CCCC. XLV. Prætereo hunc esse, qui biennio pòst, hoc est anno M. CCCC. XLVII. ac die Nouembris xvi. Capellanias quasdam Capituli mensæ adnexuerit, ex actis eiusdem Isnardi. Aliquot ipsius Statuta habemus anni M. CCCC. LX. & Statutorum confirmationem anni M. CCCC. LXIV. ac varia item acta ab eo anno, quo primum sedit, in annum vsque M. CCCC. LXVI. cuius mense Iulio, ac die xxii. mortuus legitur. Ipse est, qui, quantum fando accepi, celebri cæremoniæ ad SS. vt vocant, Marias interfuit, panegyrímque elegantem habuit.

CORRALDVS A CRVCE.

HOc nomine legitur passim; tametsi interdum Conradus dicatur. Is fuerat ante Præpositus: electus est autem à Capitulo, anno M. CCCC. LXVI. Indictione xiv. die Iouis, quæ fuit mensis Iulij xxiv. (biduo scilicet ab obitu Petri) quod etiam iam antè, cùm de Electione ageremus, adnotauimus. Exstat adhuc Electio inter acta Bertrandi Hesmiuij, in quibus etiam dicitur & Protonotarius, & legum Baccalaureus. Varia ipsius acta habentur ab anno huiuscemodi in annum M. CCCC. LXXIX. ac nominatim Permutatio Prioratus S. Eugeniæ Corbonensis, cum iuribus Marculphi, Euzeriæ, aliorum locorum ad Capitulum pertinentibus, anno M. CCCC. LXXVI. Itémque Solutio illa memorata ducentorum ducatorum aureorum sibi à Cardinali Estotauilla consignatorum, cum fundatione insequuta anno M. CCCC. LXXVII. Retulimus etiam superiùs, confirmatum fuisse ab illo Statutum de Beneficiatorum residentia, anno M. CCCC. LXXIX. ac die Ian. xiij. cuius postridie legitur decimalia iura elocasse. Debet autem posteà mense Augusto obiisse; quando legimus die eius mensis xxvii. Vicarium à Capitulo, Sede vacante institutum, & in Bulla Sixti IV. confirmante vnionem dicti Prioratus S. Eugeniæ, mense Octobri eiusdem anni, memoratur, vt antè defunctus, *Bonæ memoriæ Conradus Episcopus Dignensis.* Quòd verò die vltima Iulij Marcellinus Guiramandus contulisse legitur Capellaniam quandam Guillelmo Hesmiuio, tanquam administrator totius Episcopatus; id egisse intelligi potest, vt generalis Procurator ab ipso Corraldo institutus. Denique tacendum non est, cùm agnosceret diuinum Officium ob distributionum exilitatem frigescere, donasse illum Capitulo pro distributionibus quotidianis Septuaginta florenos de auro: fidem faciente Inuentario Instrumentorum Capituli, Bullam exstitisse huius donationis.

ANTONIVS GVIRAMANDVS.

OPtimi huius Episcopi plurima occurrerunt acta ab illo vsque anno M. CCCC. LXXIX. in annum vsque M. D. XII. Non longè ab ipsa promotione delectus fuit à Carolo III. Comite Prouinciæ, vt cum Francisco de

de Luxemburgo, & Ioanne Iarento Cancellario postulatum iter à Sixto Pontifice Maximo Regni Neapoleos infeudationem. Anno M. CCCC. LXXXV. adeptus est Præposituram Bariolensis Ecclesiæ; vnde & in quadam Collationis Bulla anni illius legitur, *Antonius Dei, & Apostolicæ Sedis gratiâ Dignensis Episcopus, Præpositus Ecclesiæ Collegiatæ beatæ Mariæ de Bariolis Foroiuliensis Diœcesẽos Commendatarius, & Administrator perpetuus*, &c. De Prioratu Collis-martiensi, quem etiam obtinuerit, quia nihil,nisi fando,accepi,nihil est,quod adiiciam ad ea,quæ memorata superiùs sunt, cùm de constructione Ecclesiæ sancti Hieronymi ageretur. Hæc porrò Ecclesia tam insigne est munificentiæ eius monimentum; vt promptum omninò sit coniicere quantam haberet Ecclesiæ potiùs,quàm sui,suorumve rationem. Heinc cætera quidem prætereo, ac nominatim erectionem Prioratus sancti Vincentij in Religiosorum sanctæ Trinitatis, & Redemptionis Captiuorum Administrationem, de qua antè quoque est dictum; ac adiungo solùm, quod adscriptum fuit Martyrologij margini,ad xi.Kal. Nouembris. Illud ita habet. *Eodem die obiit Reuerendus in Christo Pater Dominus Antonius Guiramandi, præsertim Ecclesiæ Dignensis Episcopus, qui construi fecit Ecclesiam sancti Hieronymi in præscripta Ciuitate, nec-non & alia plurima bona dictæ Ecclesiæ fecit; cuius anima in pace quiescat, anno* M. D. XIV. *die .xxj. Octobris*. Oportet illum priùs sese Episcopatu abdicasse;quando Successoris ipsius acta aliqua legimus ab anno M. D. XIII. Illustre interim recitatum ex Martyrologio Elogium, cuius occasione par est caram eius memoriam vigere in Ecclesia, quæ est adeò amantem, adeò beneficum erga se experta,

FRANCISCVS GVIRAMANDVS.

IS fuit Antonio ex Fratre Nepos, legique eum fuisse prius Præcentorem anno M. D. VII. Accepi etiam fando fuisse ipsum quoque Bariolensem Præpositum; tametsi nulla mihi acta de ipso, sed de Marcellino solùm Guiramando occurrerint. Dixi iam quædam legi de eo, vt Dignienſi Episcopo, ab anno vsque M. D. XIII. Annis pòst tribus profectus est ad Lateranense Concilium,sub Leone X. celebratum. Quippe Sessione XI. quæ habita est anno M. D. XVI. die Decembris xix. inter eos, qui interfuerunt, ita legitur. *Reu. P. D. Franciscus Dignien. Et postea inter vota, Dignen. Placuerunt; sine præiudicio Ecclesiæ suæ*. Et Sessione XII. quæ habita est anno M. D. XVII. die Martij xvi. inter præsenteis iterùm recensetur *Reuer. P. D. Franciscus Dignen*. Anno posteà M. D. XIX. Capitulo interfuit in acceptatione vnionis Prioratus Brachij Capitulari mensæ iam factæ. An pari modo interfuerit circa vnionem Prioratus de Castro-nouo factam anno M. D. XXXII. iuxta permutationem biennio antè factam per Philippum Guiramandum ex eius familia Canonicum, non comperi. Quatuor certè annis deinceps superfuit;cùm de ipsius obitu hoc in Martyrologij margine fuerit adnotatum. Ad VII. Kalendas Iunias(quo etiam die Bonifacius ante memoratus obierat)*Ipso die* M. D. XXXVI. *obiit, & fuit sepultus Reuerendus in Christo Pater, & Dominus Franciscus Guiramandi, Episcopus Dignensis*.

CHERVBINVS DORSEIVS.

HVius mentio fit in Registro Dinumerationum in Archiuis Aquensibus. Siquidem inter cæteras illeic legitur, *Dinumeratio bonorum Episcopalium facta pro Reuerendo Patre Dignensi Episcopo Cherubino d'Orsiere die xxv. February, anno* M. D. XXXVIII. Memoratur etiam ad annum M. D. XLIII. tum in Redemptione,seu Pretio,vt loquuntur, facto Fontium Baptismalium,quos construi in Ecclesia fecit, die Iulij vij. tum in Placito, Arrestove Curiæ Parlamenti, quod obtinuit die vltima Octobris. Eo nempe Arresto Census, & prouentus per Prædecessorem Franciscum relicti,aduersus hæredes ipsi adiudicantur; sed ita nihilominùs, vt sint in Ecclesiæ reparationem,piosque vsus conuertendi. Postremò quædam Inuestituræ ab eo concessæ leguntur anno M. D. XLIV.

ANTONIVS OLIVARIVS

DE hoc aliud nihil memini legisse,quàm quod superiùs ex Ciuitatis Tabulariis retuli, Acceptationem videlicet viridariorum aliquot ex quibus pars inferior Prati Planetarum adunata, & in Episcopatus rem versa fuit, anno M. D. XLVI. & die iiij. Martij. Nempe, cùm sexdecim antè annis Ciuitas emisset à Francisco Guiramando, Episcopi Hortum, qui inter castrum Episcopale, & Mardaricum erat situs, Prato Nundinarum ampliando; idque florenorum trecentorum pretio, quibus fundus Episcopatui addicendus acquireretur;ideò huiusmodi viridaria pretio illo coëmit, Antonio obtulit, ipseque rem gratam, acceptamque habuit.

ANTONIVS HEROETVS

QVædam huius acta leguntur ab anno vsque M. D. LII. Anno autem M. D. LVI. tum Statuta confirmauit, tum Transactionem cum Capitulo iniit, circa ius nominandi, præsentandique Curatos, iis in oppidis, quorum Prioratus, Præbendæve ad Capitulum, aut Canonicos spectant. Anno M. D. LXVII. Comitiis Cleri interfuit, & contractui inter Regem, Clerumque inito subscripsit. Vixisse debet in finem anni M. D. LXVIII. nempe vacasse legitur Sedes die Decembris xxvi. ac die Aprilis xv. insequentis anni M. D. LXIX. legitur collatio Capellaniæ facta à Vicario Sede vacante constituto Is°, quantum fando didici, & Longemæi Prior fuit, & non-nihil hæreseos Caluinianæ insimulatus. Poëtam fuisse intelligi licet, vel ex illo Ioachymi Bellæi Epigram

Epigrammate, quod est à Roberto quoque recitatum.

Non, tua sit quamuis Gallis heroïca Musa,
Heroïs nomen Musa tibi imposuit
Tam bene quòd nobis verum describis Erota,
Imposuit Graio nomine nomen Heros.

HENRICVS MEIGNEMIVS.

IS Reginæ Margaretæ Præceptor, & Eleemosynarius fuit. Procuratorem constituit, ac Parisiis Diniam misit Ægidium Coqueletum, à quo generalem Vicarium, Officialémque creatum legi memorato anno M. D. LXIX. ac die Octobris xxij. Incidi quoque in aliquam eius Scripturam autographam anni M. D. LXXV. in qua ipsius cognomentum ita exprimitur, *le Meignem*. Cùm decreuisset Episcopatum vel semel saltem inuisere, accessit quidem Mezellum vsque, quod oppidum Diniâ duabus non ampliùs leucis distat; at Diniam vsque accedere nescio quo casu non sustinens, dicitur Mezello retulisse pedem. Anno M. D. LXXXVII. Episcopatum Claudio ex Sorore nepoti cessit. Quippe tametsi in Carnotensi Regis Henrici IV. Inauguratione anno M. D. XCIV. facta, memoretur adhuc quasi Dignensis Episcopus; id tamen solùm ob Characterem, ac superstitem cum ipso denominationem.

CLAVDIVS COQVELETVS.

FVit iste, vt iam insinuaui (aut quantum certè fando accepi) Henrici ex sorore nepos, ac, vt coniicere par est, memorati Ægidij filius, Canonicus, & Archidiaconus Meldensis. Bulla ipsius exstat à citato anno M.D.LXXXVII. & die Octobris xxvj. licet relata solùm fuerit in Insinuationum Registrum anno M.D.XCIII. quo scilicet primum Diniam aduentauit. Is anno insequente suasit, vt superiùs retulimus, commutationem Officij, cuius vsus erat antiquissimus, in Officium ex Tridentini Concilij decreto præscriptum. Et res quidem ex se præclara, vt Deus vniformi ritu, quantum fieri potest, colatur: at bonus ille eam procurasse ob id maximè dicitur, quòd, cùm interesset Officiis, ea ipsi forent sua prolixitate nimis importuna. Videlicet ingenita mobilitate impatiens erat, nec poterat admodum diu eodem in loco consistere. Heinc & Parisios breui pòst rediit, & cùm Episcopatum reuisit (nempe sub initium huius sæculi) tantum est duntaxat in eo commoratus, quantum fuit opus, vt reditus etiam solutione anticipata, exigeret; quippe cùm de Episcopatu dimittendo iam cogitaret. Et certè factus Parisios redux, ipsum cum Lignienfi Abbatia commutauit: Id scilicet ineunte anno M.DC. II. Vnde & licet Parisina Capucinarum Ecclesia consecrata ab eo, vt Episcopo Diniensi; dicatur anno M. DC. VI. id tamen eo modo est intelligendum, quo dictum de Henrico illius auunculo est.

ANTONIVS DE BOLLONIA.

VVlgare est hoc cognomentum, quòd hac ratione efferamus non Gallicam modò, sed etiam Italicam vrbem celebrem Bononiam, è qua, & ex familia quidem Capizucorum dicta, Antonij maiores duxisse originem dicuntur. Is natus est Plani, prope Barcilonam, Ebredunensis Diœceseos (sed ditionis Sabaudicæ) tertius ex septem fratribus, quorum primogenitus Claudius Iurisprudentiam sectatus cæterorum curam prope paternam gessit. Cùm adolesceret, nomen dedit Minimorum Ordini, ac Matiscone potissimùm, cœnobij Procurator degit. Cùm Stephanus autem, qui fuit natu secundus, profectus fuisset tempore Henrici III. Parisios, ac eò demum profecisset, vt vnus Regiorum Eleemosynariorum fieret, cætera inter Sacerdotia, quæ ab Henricis partim III. partim IV. obtinuit, Abbatia Ligniensis fuit, quam Claudio Coqueleto cessit, cedenti vicissim Diniensem Episcopatum Fratri Antonio. Hic Bullam proinde adeptus anni memorati M. DC. II. mense Martio, fuit sequente Iunio inauguratus Lugduni. Diniam deinceps cùm venisset, non longè fuit, quin varia iura Episcopatus vendicaturus, liteis intentârit non paucas aduersus Ciuitatem, aduersus Capitulum, aduersus plæraque Oppida; idque coram Aquensi Curia, coram Regis Consilio, coram Viennensi Primatia; quò effectum est, vt præter animi angores, etiam continuis penè morbis corporis fuerit conflictatus. Quòd Episcopalis domus per bella ciuilia, vt antè est dictum, fuisset diruta, ædeis aliquot conductitias per primos annos inhabitauit; ac satis amplam deinceps domum in extremo Trauersiæ suburbio exædificauit, quam tamen moriens non Ecclesiæ, sed minimo natu ex Fratribus Iulio, qui & Gubernator Nogenti Campaniæ, & vnus Oeconomorum domus Regiæ erat, reliquit. Ipsa est, quam ante annos aliquot Religiosæ Visitationis ab ipso Iulio coëmerunt, & Instituto accommodatam, conuertêre in id, de quo dictum est, Monasterium. Antonius porrò morbis confectus, nec sine pœnitudine, quòd non tranquilliùs vitam degisset, obiit demum Tanatone, quod Episcopalis ditionis est oppidum, anno M. DC. XV. ac die Septembris XXIV. Euicerant Guillelmus Falconius tum Profenescallus, aliique eius affines, vt translatum Diniam cadauer sepeliretur ad medium Chori Ecclesiæ Sancti Hieronymi; curârat etiam Flayosceus monumentum lapideum cum statua incumbente superexstrui, perinde nempe, ac si Ecclesiam condidisset, ditasset, ornasset; verùm, cùm Chorus instauratus ante annos viginti fuit, tum Monumentum fuit excisum, tum Statua conjecta in illam concamerationem, quæ maiori Altari, Sacristiæque interjacet.

LVDOVICVS DE BOLLONIA.

IS fuit fratrum aliorum vnus, quem Stephanus iam fecerat vt Eleemofynarium Regium,& Priorem commendatarium S.Catharinæ Parifienfis Vallif-fcholarium; ita & Coadiutorem Dinienfem. Contigit tamen, vt,cùm per id tempus,quo Antonij mors obaudita, verfaretur in Aquitania, in comitatu videlicet Ludouici XIII. eò profecti nuptiarum causâ cum Anna Auftriaca ex Hifpania tum aduentante, correptus fuerit paralyfi, qua vt fanari nunquam potuit, ita neque vnquam in Epifcopum confecrari. Captum tenebat paralyfis integro corporis dimidio; adeò vt præpeditâ etiam linguâ,vix duas aut treis nefcio quas fyllabas poffet balbutire.Ac deductus quidem fuit Diniam,fi quà ipfi Balnea, Thermæque prodeffent; at remedium ipfi fruftrà vfurpatum; cùm foret aliunde & impatiens, &, quantum multis quidem indiciis declarauit, fubiracundus. Fuit itaque reductus Nogentum, in domum fratris Iulij, qui ex eius procuratione bona Epifcopatus, & alia, quoad vixit, adminiftrauit. Datus interim Nepos Coadjutor,ac relictus ipfi Epifcopi titulus, quem proinde obtinuit ab anno M. DC. XV. in M. DC. XXVIII. ac ineuntem menfem Februarium, quo obiit Nogenti.

RAPHAEL DE BOLLONIA.

HIc Nepos eft mox ante dictus, ex Claudio primogenito. Natus ad Montem Durium (vulgò *Mondeuy*) Pedemontij, militiæ primùm nomen dedit, vnde & meruit Antipoli. Traductus inde fuit Muffi-pontum Lotharingiæ ftudiorum gratiâ; vbi & degebat, cùm falute Ludouici iam defperata, voluit Stephanus, aliis licet fratribus reluctantibus (fed memor nempe beneficiorum à Fratre Claudio acceptorum) vti & Coadiutor Ludouici efficeretur, & Prioratum etiam fanctæ Catharinæ, cum referuata Ludouico infigni penfione, obtineret. Fuit itaque Coadiutor, cum titulo, vt eft pro more, Megarenfis Epifcopi, ab anno vfque M. DC. XVII. quo eft ipfum etiam Prioratum fanctæ Catharinæ adeptus. Acceffit primùm Diniam, me præfente, perorantéque, anno M. DC. XIX. ac menfe Septembri; & dirempta lite in Magno Confilio, quam Patruo Iulio Epifcopalium reditum causâ mouerat, vixit deinde partim Diniæ, partim Parifiis Coadiutor, quovfque plenè Epifcopatui,iuribúfque ipfius, ac Prioratus etiam, fucceffit ex Ludouici obitu, memorato Februario anni M. DC. XXVIII. Cùm profectus effet Romam fub finem anni M. DC. XXXII. Vrbanus VIII. fummus Pontifex ipfum Adfiftentem Februario fequente creauit. Anno M.DC. XXXV. deftinatus fuit Parifios ad Comitia Cleri generalia; vnde infequentibus annis redux, quæfiuit Areis, prædia tum vrbana, tum ruftica, in quibus clementiore cælo exigeret hiemes, quas tranfigere Diniæ, nifi incommodè, non poffet. Denique annus eft, ex quo agnofcens obeffe fibi tum ætatem, tum incommoda varia, ne poffit deinceps muniis Epifcopalibus defungi, Coadiutorem, futurúmque fucceflorem fibi delegit.

TOSSANCTIVS FORBINIVS.

IS eft Coadiutor, fucceflórque à Raphaële deftinatus; quem & Rex Chriftianiffimus acceptum,probatunque habens,Summo Pontifici (vt pro more, iuxta Concordatum eft) nominauit. Exfpectatur proinde Pontificia Bulla in dies; ac fumma interim eft lætitia, qua Clerus, Populúfque eft, ob fpem de eo fummam conceptam, perfufus. Quippe, vt genere eft illuftri (nempe ex Ianfonij Marchionibus) fic indole eft verè bonus, comparatúfque ad omnem virtutem. Iuuenis eft adhuc ætate,fed fenex tamen moribus;meminique etiam,dum pueritiam exigens, operam daret ftudiis, demiratum me quam iam tum morum moderationem, ac iudicij maturitatem præ fe ferebat.Quò fit, vt nullus hæream, quin fingulari tum prudentia, tum bonitate Ecclefiam regat, & boni, imo optimi Paftoris elogium mereatur. Id alij, vt fpero,olim celebrabunt; nam me quidem quod attinet,fpes effe, ac votum non poteft,

Vt mihi tam longæ veniat pars vltima vitæ,
Spiritus & , quantum valeam eius dicere facta.

CAPVT XXV.

Dinienfis Ecclefiæ Præpofiti ab annis proximè quingentis.

AN verò condonabitur, fi, cùm inter euoluendum Acta varia, tot nomina Præpofitorum ab vfque Vgone,qui in Bullis Alexandri III. & Lucij III. memoratur, occurrerint, vt liceat ex iis feriem penè continentem pertexere; aggrediar illos recenfere? Facerem fanè verecundiùs,quòd ipfe illorum fucceffor, & quafi agmen hactenus claudens,ipfis denique accenfendus fim; verùm,quatenus ea Dignitas eft poft Pontificalem(fic enim aiunt) prima, ac totum ipfum Capitulum,cuius caput eft, repræfentat; videntur poffe, imo debere,qui hactenus eam obtinuerunt(aut quos certè licuit ex iis affequi) proximè ab ipfis Pontificibus, feu Epifcopis memorari. Id faltem debere iis videor, qui mihi fucceffuri funt, ne hac qualicumque notitia fuorum Anteceflorum careant, quam fortaffis, nifi per me(qui ipfam mihi labore magno peperi)tranfmiffam,non fint habituri. Dixi, quos licuit affequi; nam & certum eft ante Vgonem quam plurimos alios ab Ecclefiæ vfque inftitutione exftitiffe; & non diffiteor, quin deinceps aliqui interceflerint, in quos poffe incidere non fuerit meæ fœlicitatis. Ij,fi quando fortè aut operâ datâ, aut cafu quopiam innotefcent poterunt

poterunt istis, qui à me traduntur, facilè intexi: Interim verò hosce a mè compertos non inuideo; vt ipsis attexi ij saltem, qui consequuturi sunt, possint; si qui modò futuri sunt, qui suo studio digna hæc ducant. Rem paucis ecce.

VGo. Ipse est, quem dixi memorari in Bullis ab ALEXANDRO III. Anno M. C. LXXX. & LVCIO III. anno M. C. LXXXIV. concessis. In ipsis nempe Pontifices scribunt, *Dilectis filijs Vgoni Præposito, & Canonicis sanctæ Mariæ Dignensis.*

P Fortè PETRVS. Legitur in Declaratione Episcopi B. fortè Bertrandi, cuius suo loco meminimus, circa ius vocatum Mortalagij, nonnulláque alia ad Capitulum pertinentia, die viii. Martij, anno M. C. XCII. Exstat verò adhuc declaratio in charta pergamena cum duobus sigillis, in Archiuis Capituli.

A Fortè ANTONIVS. Legitur in Diplomate, quo dictum est suprà Raymundum Berengarium confirmasse concessionem Præposito factam à maioribus suis Ildefonso, & alio Raymundo Berengario, Iurisdictionis, & immunitatis Burgi; idque, cùm foret in ipso Burgo die viii. Martij, anno M. CC. XXI.

GVILLELMVS. Legitur in Diplomate alio, quo idem Raymundus Berengarius, Prouinciæ Comes, cum diuersaretur in domo Præpositura, die IV. Augusti. an. M. CC. XXX. concessit ipsi Salinum, ac translationem eius, quod erat Diniæ, in Burgum; simúlque sex heminas Salis, præter id, quod solitum erat hebdomadatim exigi (vna Quarteria scilicet, singulis diebus Sabbathinis) sed nempe acceptis à Præposito Raymundinis bis mille, & quingentis, pro huiusmodi translatione.

HVGO DE THOARDO. Legitur hic solus sine anno, in eo Chartulario, quod diximus antè fuisse conditum anno vigesimo sæculi insequentis. In eo scilicet memoratur fundata ab ipso Capellania, absque vlla mentione anni. Videtur autem in hunc locum, potiusquàm in alium, posse coniici, propter hiatum quinquaginta annorum interceptorum inter duo acta, quorum alterum ad Guillelmum mox memoratum, alterum ad Hugonem de Lauduno mox memorandum attinet. Ac illud quidem interuallum potuit, nisi ab vno, saltem ab vtroque ex parte compleri: sed potuit etiam, & probabiliùs quidem, tertius quispiam interiici; nemo verò præter Hugonem de Thoardo hactenus occurrit. Quòd si alius fortè deinceps exhibeatur, illum substitui non repugnabo; vti neque diffitebor, quin Hugo de Thoardo esse idem potuerit cum illo Vgone, qui primo loco nominatus ex Bullis Summorum Pontificum fuit, si vel leuis sit coniectura. Quanquam probabile vix fiat, nomen id Diniç solitũ cum adspiratione scribi, fuisse sine adspiratione Diniâ Romam missum, ac Romæ proinde & lectũ, & scriptũ.

HVGO DE LAVDVNO. Procurasse hic legitur, vt prius illud Diploma, quod A. Præpositus à Raymundo Berengario circa Iurisdictionem, & immunitatem Burgi obtinuerat, referretur authoritate Regij Iudicis, in publica acta Notarij, abs quo exempla peti possent. Id verò ille egit die IV. Maij, anno M. CC. LXXXI. Coniicere licet hunc fuisse nepotem ex fratre cognominis Episcopi, cuius suo loco est facta mentio: ac, nisi illo superstite factus fuerit Præpositus, saltem fuisse Canonicum, qui deinceps potuerit Præposituram adipisci.

RAYMVNDVS AVBERTVS. Appellasse hic legitur ab vsurpata Iurisdictione per Iudicem Regium, ann. M. CC. LXXXVII. sine expressione diei, aut mensis. Interceptus fortè Raymundus inter duos Hugones eiusdem cognominis fuit, quòd posterior prioris nepos ætatis nondum maturæ foret.

HVGO DE LAVDVNO. Legitur in Oppositione per ipsius Locum tenentem, ac Baiulum, facta cuidam Præconizationi, de non portandis armis prohibitis, quam fieri in Burgo Iudex Regius tentârat, die Iunij XIV. ann. M. CC. XCIV. Eodem verò anno, & die xxiv. Nouembris legitur tam sui, quàm Capituli causâ describi curasse per Hugonem de Briansono Notarium, Sententiam Guillelmi Episcopi, circa Seruitores Ecclesiæ. Descripta est autem in membrana, ac asseruatur etiam-num in Tabulariis Capituli.

GVILLELMVS DE LAVDVNO. Is videtur fuisse germanus Hugonis. Legitur in Licentia à Capitulo concessa Raynaudo Episcopo circa Sacristiæ collationem, ipso statim initio anni M. CCC. III. Et cognomen quidem illius ibi non apponitur; sed non videtur tamen fuisse alius ab eo, cui id adhibetur tam in Declaratione Regij Iudicis de nulla habenda præconizatione in Burgo facta die I. Augusti ann. M. CCC. XVI. quàm in Inuestitura de quadam terra, die Augusti xii. ann. M. CCC. XX. & in Chartulario sæpiùs memorato, quod fuit sub eo conditum in Capitulo generali sancti Martini, mense Nouembri eiusdem anni. Quin-etiam idem posse esse videtur, licet absque cognomine, qui interfuit Capitulo diei III. Augusti, anni M. CCC. XXIV. quo Guillelmus de Sabrano Statuta prisca reformauit.

RAYMVNDVS DE AGOVTO, DE PONTEVES. Legitur in Indicibus Archiuorum Aquensium præstitisse Homagium anno M. CCC. XXXI. Monimentum verò insigne temporis, quo vixit, est Chartularium Inquisitionum, Processuum criminalium, & Sententiarum ab eius Clauario, seu Iudice pronuntiatarum; annis M. CCC. XXXVI. & duobus insequentibus, quod etiam-num exstat.

Ac in fronte quidem legitur inchoatum anno M. CCC. XXXVII. ac mense Decembri; At inserta tamen fuere quædam acta ab anno vsque antecedente, vt quod his verbis legitur. *Anno Domini* M. CCC. XXXVI. *die* II. *mensis Nouembris, tempore Nundinarum omnium Sanctorum, Dominus Rostagnus Guiramandi Iurisperitus, habitator Ciuitatis Dignæ, Iudéxque venerabilis, & potentis viri, Domini Raymundi de Agouto de Ponteues, Ecclesiæ Dignens. Præpositi, Burgi Dignæ, & eius territorij Domini, præcepit, & iniunxit Iacobo Neuegerij nuntio, & præconi publico Curiæ dicti Domini Præpositi, præsenti, audienti, & intelligenti, quòd vadat præconizare per Burgum Dignæ, & loca consueta, vt est moris, præconizationem subscriptam. Mandamentum est Domini Dignensis Præpositi, & Consulum Burgi Dignæ, quòd Raymundus Borrelli de dicto Burgo, delatus in Curia Domini Præpositi, de fractione carceris, nec-non, & de diuersis aliis maleficiis per ipsum infra dictam iurisdictionem patratis, infrà decem dies proximè futuros in dicta Curia personaliter comparere procuret, iurare petituris, sub pœna viginti librarum.*

RAYMVNDVS BOERIVS. Legitur primùm in Testamento ciuis vocati Iscardi Aime, delectus nempe qui mandata à Testatore exsequi curaret; idque die Iunij xvij. ann. M. CCC. LVI. Deinde in facta ab ipso Dinumeratione omnium tam mobilium, quam immobilium Præpositurae bonorum, die Maij xij. ann. M. CCC. LIX. Posteà in Sententia lata inter ipsum, & Episcopum, circa agnorum, hœdorúmque in territoriis tam Vrbis, quàm Burgi procreatorum decimas, die Iulij xxj. ann. M. CCC. LX. Ad hæc, insigne est monumentum pietatis illius, affectúsque erga Præposituram laudabilis, fundatio Capellaniæ, quam & quadringentis florenis dotauit, & adnexam mensæ Præpositurae voluit, die Martij xxij. ann. M. CCC. LXXIII. Tametsi certè ea summa ex parte euanüerit, ex parte propter imminutum floreni valorem nullius penè reditus iam sit; eiusmodi tamen fuit, cuius fœnore possent tres, aut quatuor Beneficiati sustentari. Vnde & tantò magis commendari vir optimus debet, quantò cæteri fuere rari, qui Præpositurae bona aut non diripuerint, aut certè non neglexerint. Fortè iste fuit Raymundus Boërius, qui in Capituli Tabulariis legitur fuisse Capellanus, & Procurator Capituli; eóque nomine admisisse insolutum dationem cum laudimio Capitularis domus, ad Portam Vbaquij, de qua suo loco dictum est.

BERTRANDVS RODVLPHVS. Legitur in Inuestitura pro domo sita in Ciuitate, ac vico Iutaria, seu Iudæorum appellato, die I. Decembris, ann. M. CCC. XCV. Itémque pro terra, nemore, & insula in territorio Marculphi, die Ianuarij XXV. ann. M. CCC. XCVI. Existimarem hunc eundem esse, qui fuerit posteà Episcopus, nisi id obstaret, quòd insinuatum superiùs est, fuisse Episcopum ex aliquo potius Monachorum Cœnobio, quàm ex Præpositura assumptum, ob literam F. quæ nomini illius ferè vbique præmittitur.

BERTRANDVS DE SEGVRETO. Is fortè fuit nepos ex fratre Episcopi cognominis, de quo dictum superiùs fuit. Legitur autem præstitisse Homagium Ludouico II. Siciliæ, &c. Regi, Prouinciæque Comiti, pro Iurisdictione, & tota temporalitate Burgi, die Octobris xj. anno M. CCC. IC. Quo anno, ac die præstitum quoque fuisse homagium à Nicolao de Cerbario Episcopo, suo iam loco ex Archiuis Aquensibus retulimus.

BERTRANDVS RODVLPHVS. Is esse potuit prioris nepos, maximéque, si ille idem, qui est iam memoratus, Episcopus fuit. Legitur autem in Appellatione à quadam Officialis Diniensis sententia, circa Decimæ perceptionem ex nescio qua terra, seu fundo in Ciuitatis territorio, die Septembris xxij. ann. M. CCCC. XII.

RAYMVNDVS DE ROSSET. Is curasse legitur die Nouembris iij. ann. M. CCCC. XXI. exscriptum fieri aliquot Inuestiturarum à Raymundo Boërio iam memorato collatarum. Legitur etiam constituisse procuratores aliquos gerendis negotiis Confratriæ S. Spiritus, vt ad eius curam, regiménque spectantis, die Ianuarij xviij. anno M. CCCC. XXIV. Qua occasione ipsi procuratores tum elocauerunt, tum ad accapitum, seu in emphyteusin dederunt quosdam ex Confratriæ fundis, mensibus Aprili, & Maio anni insequentis M. CCCC. XXV.

IOANNES DE PVTEO. Is legitur Capitulo elocasse omneis Præpositurae reditus, pretio florenorum auri sexaginta, die Augusti XX. ann. M. CCCC. XXXVII. Quo eodem anno in translationem Nundinarum ex Burgo, in Vrbem consensit; vt superiùs meminimus. Fortè is idem fuit, qui tribus pòst annis fuisse legitur (inter acta Ioannis Filioli) Ebredunensis Præpositus, ac simul Canonicus Dignensis. Nempe quasi Præposituram Metropolitanam adeptus, Cathedralem dimiserit, & cum Canonicatu (quem simul, vt ex antedictis, fuit moris, possidere potuerit, cùm non posset perinde Præposituram) commutârit.

PETRVS GASTINELLVS. Is legitur fuisse Archidiaconus ab anno M. CCCC. XLVI. Præpositus verò ab anno M. CCCC. XLIX. Hoc scilicet anno, ac die Decembris xiv. cùm Procurator Guillelmi de Estota-villa (cuius creandi mox Cardinalis suo loco meminimus) admitti in possessionem Episcopatus postularet, fuisse exspectandus legitur (quippe non procul aberat) in diem xviij. Heinc, cùm rediisset, facta est eo die, ipso immittente, possessionis adeptio. Quid ipse, & Capitulum protestati tunc fuerint, memoratum est, cùm de Electione. Cætera inter acta, intersuisse legitur Compositioni litis circa reditus cuiusdam

cuiusdam Capellaniæ, die v. Ianuarij ann. M.CCCC.L. Si coniectura quicquam valet, Quia Ioannes de Puteo non potuit nec Præposituram, nec Archidiaconatum Diniensem simul cum Præpositura Ebredunensi possidere, debuit priùs Petrus Archidiaconatum cum Canonicatu commutare, ac deinde cedenti Præposituram Ioanni Canonicatum concedere.

CORRALDVS A CRVCE. Legitur in variis actis ab anno M.CCCC.LIII. cuius Aprili, ac die xx. interfuit Capitulo, in quo factæ fuere optiones à Canonicis occasione Præbendæ Sacristiæ vacantis. Is, quantum coniicio, Delphinas, vel Sabaudus fuit, ob familias cognomines, & ob commercium, quod cum Guitto Riueto de Chamberico habuit, maximéque anno M. CCCC. LVI. Electum hunc fuisse à Capitulo in Episcopum, & sic commisisse suas duas voces vni ex Canonicis, vt ille in ipsum eas retulerit, idque die Iulij xxiv. an. M. CCCC. LVI. commemoratum superius est; vti & vixisse Episcopum ad annum vsque M.CCCC.LXXIX.

LVDOVICVS AVDEMARIS. Creatus fuisse legitur à Capitulo in Præpositum, ipsa eadem die Iulij xxiv. ann. M.CCCC.LXVI. qua facta Corraldi electio. Videlicet statim, ac Corraldus fuit consensu prorsùs vnanimi electus in Episcopum, Præposituram resignauit in manus, seu potestatem Capituli, & Capitulum illico in Ludouicum eam contulit, vt constat ex actis vno tenore consignatis in eodem registro Bertrandi Hesmiuij. Cùm deinceps verò Ludouicus legatur in aliquot actis fuisse adhuc Canonicus, An renunciauit Præposituræ ob defectum graduum? An, quia susceperat illam solùm, vt gratificaretur Corraldo, qui vni nepotum ipsam destinasset, vnde & illi eam cesserit, quam primum idoneus obtinendæ fuit?

IACOBVS DE GLANDEVES. Legitur in quibusdam actis, nominatim verò Dationis in accapitum, die Martij xvi. itemque xviii. anni M. CCCC. LXIX. & xxiv. Nouembris, anni M. CCCC. LXX. Fuisse ipsum porrò Corraldi (ex sorore putà) nepotem, constat ex quadam Transactione inter Episcopum, & Capitulum inita, die Augusti xvi. an. M.CCCC.LXXXVI.

ROBINVS CADRVS, vulgò *Caire.* Legitur primùm in fundatione Anniuersariorum Cardinalis Rothomagensis, ceu de Estota-villa, quorum superiùs facta est mentio, die Nouembris xx. an. M.CCCC.LXXVII. Ac postremò in emptione cuiusdam censûs, die xij. Ianuarij, anno M. CCCC. LXXXI. Idque præter acta quædam intermedia, ex quibus nec valdè industrium, nec valdè cordatum fuisse illum constat.

MARCELLINVS GVIRAMANDVS. Legitur admissus in possessionem Præposituræ die Septembris xx. an. M. CCCC. LXXXII. idque, cùm priùs fuisset Præcentor, à die Maij xiij. anni M. CCCC. LXXX. Is ita bonis Præposituræ alienandis fuit comparatus, ità omnia in rem suam vertit, vt vix vlla maior ab alio iactura. Nimis certè multa exstant eius acta, quæ comprobare id valeant, ab illo vsque anno, in annum M.D.V. Alius fuisse ab hoc videtur, qui Marcellinus Guiramandus factus fuit, ex Antonij Episcopi resignatione, Barjolensis Præpositus, ac iam tum fuisse in Parlamento Aquensi Consiliarius Regius memoratur; veluti constat ex transactione, quam iniit cum hominibus Barjolensibus, illo ipso anno Noster certè in quibusdam actis illo tempore posterioribus, neque se Consiliarium, neque Barjolensem Præpositum, sed quondam Diginensem Præpositum dicit.

PHILIPPVS GVIRAMANDVS. Is superioris, vt puto, nepos, legitur in variis actis ab anno M. D. V. in M.D.XXI. Tametsi verò nec mercaturam Patrui instar exercuit, nec tantum bonorum Præposituræ immobilium dilapidauit; attamen nec manus omninò continuit, nec patrui pœnitentiâ multum animatior euasit.

TANEQVINVS GVIRAMANDVS. Is legitur fuisse immissus in Possessionem Præposituræ die Augusti x. an. M.D.XXII. Varia exstant illius acta, maximè verò bonorum, ac iurium Præposituræ Dinumeratio, exhibita anno M.D.XXXVII. & in Archiuis Aquensibus exstans. Testamentum condidit die vltima Martij, an. M.D.XLIX. vti habetur ex Registro Solidorum censualium, Anniuersariorumve Ecclesiæ.

RAYMONETVS GVIRAMANDVS. Is legitur possessionem adeptus die II. Aprilis an. M.D.XLIX. Quòd defectu tamen Natalium, & falsi crimine laboraret, eam pacificè non obtinuit, sed ipsâ tandem depulsus fuit Magni Consilij placito, Arrestove, die v. Aprilis an. M.D.LIV. Dignensis Canonicus fuerat ab anno M. D. XXX. cùm & literas prouisorias quadriennio antè obtinuisset, Præposituram cùm excidisset, fuit Canonicus Barjolensis.

LAVRENTIVS DE CASTELLANA. Is successit in possessionem Raymoneto Guiramando, Arresto Magni Consilij, diei v. Aprilis anni M. D. LIV. Varia exstant illius acta, ab eo vsque anno, in annum M. D. LXXX. Fuit idem simul Archidiaconus Glandatensis, seu Interuallium, ac Prior Serenoni. Cùm anno autem M.D. LXXXI. ac die 17. Februarij resignasset Auenionensi Legato, tum Præposituram in fauorem Blasij Brunelli, in eadem Ecclesia Beneficiati, tum Archidiaconatum, Prioratumque in fauorem cuiusdam Rostagni Leotardi, Bulla fuit obtenta die 17. ipseque obiit 20. insequente. Fando autem accepi, cum inuitis quibusdã consanguineis Sacerdotia cessisset viris, quos probatæ

vitæ,

vitæ, doctrinæque delegerat, fuiſſe eo moriente direptam ſuppellectilem, ipſúmque deinceps iacuiſſe totum diem in ſtrato neglectum. Neque verò ideò habendus infœlix; quoniam interim eius anima laudati affectus præmio fruebatur.

BLASIVS BRVNELLVS. Is eſt, in cuius gratiam, Præpoſituram reſignatam à Laurentio, dictum mox eſt. Theologiæ Pariſiis ſtuduerat, & per primos annos etiam concionabatur. Quòd obeunte Laurentio nondum fuiſſet allata Bulla, Capitulum contulerat Præpoſituram Melchiori Laugerio Sacriſtæ, qui illius proinde poſſeſſioni toto inſequente Martio reſtitit, & ceſſit tamen, initâ neſcio qua concordiâ, Kalendis Aprilis. Admiſſus à Capitulo die inſequente, Iuriſdictionis Officiarios creauit die vi. ac varia deinceps fuere eius acta per totos xliv. annos, quibus vixit Præpoſitus. Nempe illius Reſignatarius non eſt adeptus poſſeſſionem, niſi medio Aprilis anni M. DC. XXV. neque ipſe obiit, niſi Auguſto inſequenti. Vir bonus, & innoxius, ſed rerum agendarum non admodùm gnarus; quanquam & in eo laudabilis fuit, quòd meliora monenteis audiit, & bona, ac iura Capituli conſtanter defendit.

BLASIVS AVSSETVS. Is ille eſt Reſignatarius, quem poſſeſſionem adeptum dixi memorato anno M. DC. XXV. ac poſtridie Eidus Aprilis. Pacifica tamen poſſeſſio non fuit, quam etiam denique amiſit placito, Arreſtove Parlamenti Aquenſis, die Decembris xix. anno M. DC. XXXIV. Quid detrimenti ex eo paſſa Præpoſitura fuerit, memorare nihil attinet.

PETRVS GASSENDVS. Is eſt, qui à memorato anno M. DC. XXXIV. ac Natalitiorum Vigilia, in poſſeſſionem ſucceſſit, in qua &, Deo bene propitio, adhuc perſeuerat, dum iſthæc edit Pariſiis, menſe Aprili; anno M. IↃC. LIV.

Notitiæ Eccleſiæ Dinienſis

FINIS.

CONCI

CONCILIVM AVENIONENSE ANNI M. CCC. XXVI.

EX MS. CODICE STATVTORVM Ecclesiæ Diniensis.

PETRVS GASSENDVS LECTORI.

QVANDOQVIDEM inter Concilia, quæ hactenus collecta, editáque sunt, nulla fit eius mentio, quod Anno supra millesimum trecentesimo vigesimo sexto, Auenione habitum à trium Metropoleon, siue Prouinciarum Præsulibus, Capitulorúmque, & Abbatum Procuratoribus fuit; ac illud tamen inter Statuta Dignensis nostræ Ecclesiæ asseruatum etiam-num exstat (quippe exaratum pridem in membraneo, eóque gemino Codice) ideò videtur operæ-pretium ipsum inde eruére, ac facere publici iuris. Et memoratur quidem aliud isthæc circiter tempora, hoc est sub IOANNE XX. seu, vt in nostro legitur, & vulgò habetur, XXII. Auenione itidem celebratum; verùm id fuit planè ab hoc nostro diuersum. Quippe conuocatum solummodò fuit aduersus PETRVM CORBARIENSEM (quem ex Minorum ordine assumptum Imperator LVDOVICVS IV. Bauarus IOANNI summoperè infensus, creari Antipapam, nomine NICOLAVM V. procurauerat) ipsum videlicet docentem *Christum, eiusque Discipulos exstitisse adeò pauperes, vt nihil vnquam neque priuatim, neque in commune habuissent*; at verò huius nostri non alius fuit scopus, quàm vt sancirentur varia capita Ecclesiasticæ disciplinæ. Videtur porrò Concilium hoc non simpliciter Prouinciale habendum, sed quadamtenus etiam Nationale; quatenus non vnius solùm, sed trium etiam Prouinciarum concurrerunt Episcopi ad illius celebrationem. Nec fuit verò nouum, vt tres hæ Prouinciæ ad prouidendum Ecclesiæ necessitatibus coïrent; siquidem in nostris eisdem Statutis antecedenter sic legitur; *Hæc sunt Statuta dudum edita per bonæ memoriæ Dominum Iacobum Ebredunensis Ecclesiæ quondam Archiepiscopum, & cæteros Archiepiscopos* (intellige vnà cum Episcopis Suffraganeis) *Comitatus Prouinciæ, quæ, inter alia, volumus, & præcipimus infra nostram Ciuitatem Dignensem, & Diæcesin ab omnibus obseruari.* Vixerat autem Iacobus iste sub antecedentis sæculi dodrantem; nempe post Henricum Cardinalem Ostiensem, à quo habemus etiam Statuta in Prouinciali Concilio Sedenæ habito, anno M. CC. LXVII. mense Nouembri; & ante Raymundum de Medullione, à quo Statuta rursus habemus in Prouinciali item Concilio Ebreduni celebrato, Anno M. CC. XC. mense

mense Augusto; cùm & acta quædam ipsius Iacobi superiùs citauerimus, ad annum hisce interceptum M. CC. LXXVIII. Sed ne longum morer, Ecce vt ad verbum legatur; facto initio ab Inscriptione, cuius verba sunt;

Incipit Prologus Statutorum Prouincialium per Reuerendos in Christo Patres, Dominos Arelatensem, Aquensem, & Ebredunensem Archiepiscopos, cum ipsorum Suffraganeis, seu Procuratoribus per ipsos legitimè constitutis, editorum in Ciuitate Auenionensi, in Prioratu sancti Rufi.

IN NOMINE sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis. Videlicet, Anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo sexto; die decima octaua mensis Iunij, Indictione nona, Pontificatus Sanctissimi Patris, & Domini nostri, Domini IOANNIS, diuinâ prouidentiâ Papæ XXII. anno decimo. Nouerint vniuersi, quòd Reuerendi in Christo Patres Dei gratiâ, Domini Gusbertus Arelatensis, Iacobus Aquensis, Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopi, de infra-scriptorum Episcoporum Suffraganeorum præsentium, & Vicariorum, ac Procuratorum Suffraganeorum, Capitulorum, & Abbatum suarum Diœcesium, & Prouinciarum absentium, consilio, & assensu; VIDELICET, dictus Dominus Gusbertus Arelatensis Archiepiscopus; cum Venerabilibus in Christo Patribus, eadem gratiâ Dominis Raymundo Vasionensi, Dragoneto Tricastrino, Othone Carpentoractensi, Gaufrido Cauallicensi, Ademario Massiliensi, & Petro Tolonensi Episcopis, ipsius suffraganeis; ac venerabilibus, & discretis viris, Dominis, Gerardo de Campomilio, Episcopatus Auenionensis in spiritualibus, & temporalibus; ac religioso viro Petro Gerardi Priore Valriaci, Vasionensis Diœcesis, Domini Hugonis Aurasicensis Episcopi, Vicariis generalibus; cum Auenionensis, Arelatensis, Tricastricensis, Vasionensis, Carpentoractensis, Cauallicensis, Massiliensis, Tolonensis, Aurasicensis Capitulorum Procuratoribus sufficienter comparentibus: ET dictus Dominus Iacobus Aquensis Archiepiscopus, cum Raymundo Sistaricensi, Bartholomæo Foroiuliensi, Guillelmo Vapincensi, Raymundo Aptensi, Episcopis, ipsius Suffraganeis præsentibus; & cum venerabili viro Domino Raymundo Ioannis, Præposito Regiensi, per se, & procuratorio nomine Venerabilis Patris in Christo, Domini Rossolini Regiensis Episcopi absentis; etiam cum Aquensis, Sistaricensis, Foroiuliensis, Vapincensis, Aptensis, & Regiensis Capitulorum Procuratoribus sufficienter comparentibus: ET dictus Dominus Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopus, cum venerabili in Christo Patre, Domino Falcone Vencienſi Episcopo præsente; & cum Venerabilium in Christo Patrum, Dominorum, Gaufridi Grassensis, Rostagni Niciensis, Guillelmi Dignensis, Bertrandi Senecensis, & A. Glandatensis Episcoporum Suffraganeorum ipsius absentium Procuratoribus sufficienter comparentibus; nec non & cum Ebredunensis, Venciensis, Niciensis, Dignensis Capitulorum, ac Boscaudunensis, & sancti Pontij de Nicia Monasteriorum Abbatum Procuratoribus sufficienter comparentibus: IN loco de sancto Rufo, prope Auenionem, Auenionensis Diœcesis, Arelatensis Prouinciæ supradictæ: PROVINCIALE CONCILIVM celebrantes, prorogata primo Iurisdictione de locis ad locum, per dictos Dominos Aquensem, & Ebredunensem Archiepiscopos; etiam Episcopatus Auenionensis in spiritualibus, & temporalibus Vicario generali, & Procuratoribus supradictis consentientibus; AD honorem Dei, & gloriosæ Virginis Matris suæ, & omnium Ciuium supernorum, ac Morum reformationem, delictorum, & excessuum correctionem, ac suarum Animarum, & suorum subditorum vtilitatem, & ad statum Ecclesiasticum salubriùs conseruandum, Statuta infra-scripta, dicto Sacro approbante Concilio; concorditer ediderunt; quorum tenor sequitur sub his verbis: Ad honorem Dei.

I.

De Missa beatæ Mariæ semel in hebdomada celebranda.

IMPRIMIS Statuimus, & communiter ordinamus, quòd Missa de Beata Maria, additis Collectis, *Ecclesiæ tuæ*; &, *Deus, à quo sancta desideria*, in die Sabbathi, si Festum nouem lectionum non impediat; alioquin in alia vacante feria ipsius hebdomadæ, pro pace, & tranquillitate, & bono statu Ecclesiæ conseruando, ac inimicis eius ad cor, & pœnitentiam conuertendis, solemniter in singulis Ecclesiis celebretur. Et, vt ad veniendum Fideles feruentiùs inducantur, singulis ad dictam Missam venientibus, verè pœnitentibus, & confessis, decem dies de injunctis sibi pœnitentiis misericorditer relaxamus.

II.

De Indulgentia associantibus Corpus Christi, cùm ad infirmos portatur, concessa.

ITEM, Si propter Christum, reuerentia Sanctis eius impendi præcipitur; dignum est Sanctum Corpus eius coli veneratione præcipua, quod vbique pro nobis, in illius Passionis memoriam consecratur. Statuimus igitur, & iubemus, quatenus singuli Rectores, & Priores, & Vicarij nostrarum Ecclesiarum, Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesium

Diœcesium Parochianos suos salutaribus monitis inducere studeant, vt sanctissimum Corpus Dominicum, dum Presbyter ipsum portat in Viaticum ministrandum ægroto, reuerenter associent, ac luminarium adhibitione decenter honorent. Illis vero, qui associabunt de die, vel de nocte, sine luminaribus, decem; qui verò cum luminaribus, vel eius luminaria mittent per alium, de die, viginti: de nocte, triginta dierum Indulgentiam, ex concessione nostra (dum tamen verè pœnitentes, & confessi fuerint) misericorditer relaxamus.

III.

De Indulgentia concessa deuotè intercedentibus apud Deum pro Domino Papa, & eius regimine prosperando.

ITEM, Cùm secundum Sacræ Scripturæ testimonium, multum valeat deprecatio iusti assidua; & quòd oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum, vt Psalmista testatur; pia deliberatione præsentis Concilij duximus concedendum, quòd quicumque Christianus fidelis, verè pœnitens, & confessus, nostrarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesium, deuotas orationes effundere, & pia vota emittere curauerit, præsertim in Missarum solemniis, ante diuinæ Maiestatis conspectum, à quo bona cuncta procedunt, vt per suam ineffabilem misericordiam Sanctissimum, & Dominum nostrum Papam regere, & in suæ pietatis gratia conseruare, & custodire; Fidemque Catholicam toto orbe terrarum multiplicare dignetur, Videlicet quilibet nostrum Archiepiscoporum, per totam suam Prouinciam; & quilibet nostrum Episcoporum, per totam suam Ciuitatem, & Diœcesin, quadraginta dies de iniunctis pœnitentiis misericorditer relaxamus.

IV.

De Indulgentia concessa fidelibus, qui audito nomine IESV, deuotiùs se inclinant.

ITEM, Cùm fœlicis recordationis Gregorius Papa decimus per sacrum constitutionis oraculum inuitauerit quoslibet Christiani nominis charactere insignitos, vt nomen illud, quod est super omne nomen, à quo non est sub cœlo aliud datum hominibus, Nomen videlicet IESV-CHRISTI, exhibitione reuerentiæ specialis attollerent, & præcipuè, dum aguntur Sacra mysteria, illud, quandocumque recolitur, veneratione dignum, deuotâ capitis reuerentia monstrarent: Nos de nostrorum subditorum salute solliciti, volumus, vt singuli Rectores Ecclesiarum, & Vicarij nostrarum Diœcesium ad hoc ipsum faciendum plebes sibi subiectas moneant efficaciter, & inducant. Et, vt illud libentiùs faciant, quò vberioris retributionis præmium exinde senserint prouenturum; Nos singulis in illius gloriosi Nominis memoria se inclinantibus reuerenter, vtique verè pœnitentibus, & confessis, decem dierum concedimus indulgentiam, quoties, vt præfertur, fecerint, valituram.

V.

De claudendis Fontibus Baptismalibus, ne quid in eos sordidum immittatur

ITEM, Cùm Sacri Fontes in quibus Originale aboletur culpæ contagium, per Baptismalis aquæ visibile Saramentum, coli debeant digno venerationis honore, ne indeuotis contrectationibus pateant, nec extrinsecùs aduenientium inquinamento sordescant, Statuimus, vt singuli Parochialium Ecclesiarum Rectores nostrarum Ciuitatum, & Diœcesium, in quibus sunt fundati Fontes huiusmodi, eos infrà instans Festum Natiuitatis Dominicæ sic claudi cum clauibus faciant, & aptari, quòd nullis sordibus ad illos ingressus immineat: potiorque reuerentia, quod ibi traditur, Sacramenti habeatur; quinque solidorum pœnâ quibuslibet feriendâ, qui hoc contempserint agere, in opus Ecclesiæ, vel pios vsus alios, ad nostrum arbitrium soluendorum.

VI.

De Sententia Excommunicationis ab Ordinario lata, exigente excommunicati inobedientia, per Prælatos alios prædicanda.

ITEM, Statuimus, quod ex quo propriam per Ciuitatem, & Diœcesin lata per Prælatum aliquem Excommunicationis, Suspensionis, vel Interdicti Sententia competenti tempore fuerit diuulgata, & ibidem exigente rebellium, & inobedientium duritia, per decem dies extiterit solemniter, & publicè aggrauata; ex-tunc, requisito tamen proprio Metropolitano, & approbatam publicari etiam faciente dictam sententiam, licitum sit eidem Prælato, huius authoritate Concilij, cæteros Episcopos, & Prælatos requirere, vt ipsi sententias, quarum tenorem, & causam declarent inscriptis, in suis districtibus seruent, & faciant obseruari; publicent, & faciant diebus singulis ad hoc competentibus publicari

VII.

Qualiter contra illos, qui Excommunicationis sententiam contemnentes, exemplo perniciosè peragunt, procedatur,

ITEM, abominabilis, proh dolor! ad nostrum tam de longinquo, quàm è vicino peruenit auditum, quòd in quibusdam partibus inolere cœpit abusio. Nã aliqui filij Belial, qui nec Deum timent, nec homines reuerentur, iniquitatem bibunt vt aquam,

dum sententias vilipendunt; dum medicinam,quæ fuerat ad salutem reiiciunt,mortis incurrunt periculum, & in interitum sua peruersitate, & suo malo exemplo nonnunquam inducunt alios, & seducunt, Ipsi quidem in Dei opprobrium, in contemptum promulgatoris,& sententiæ promulgatæ neglectum, non minùs viliter,quàm damnabiliter procedere, imò veriùs execrabiliter excedere non formidant;vt pote,dum proprium Presbyteri, vel Prælati officium confingentes,& interdictum sibi vsurpantes ministerium, excommunicationem,imò veriùs execrationem,versa,& peruersa vice in Excommunicatores, seu denunciatores, suos simulare præsumunt; accensos palearum fasciculos,aut titiolos ardentes in patellis, conchis, aut sartaginibus, vel similibus vituperabiliter extinguendo.Cùm igitur talia,& his similia in Dei vergant opprobrium, & in Ecclesiasticæ disciplinæ redundent contemptum; Statuimus, & sub pœna Excommunicationis districtiùs inhibemus, nequis Clericus, vel Laïcus,cuiuscumque ordinis, dignitatis, conditionis,vel status existat,rem tantę perniciei de cætero,per se,vel alium,aut pro se, vel alio attentare præsumat. Qui verò huiusmodi saluberrimi Statuti transgressor extiterit, & infrà triduum emendam exinde competentem non exhibuerit ex-tunc se sentiat ipso facto Excommunicationis vinculo innodatum.Locus autem,vbi hæc,vel similia fient,Domino loci sciente,seu mandante, vel ratum habente;vel, postquàm requisitus fuerit, vel eius locum-tenens, infra decem dies corrigere negligentiæ præsumptæ fuerint; Ecclesiastico tandiù sit,& remaneat locus suppositus interdicto, donec ad mandatum Ecclesię,quam delinquens offenderit,& Prælato, quem irreuerenter despexerit,sufficiens,& idonea satisfactio,& realis emenda præstita fuerit per eundem.Et,cùm in talibus non sit relaxanda vindicta, offensus Prælatus minimè remittere valeat illo casu. Eisdem pœnis subiacere volumus illos, & illas, qui, vel quæ talia fieri mandauerint, vel aliàs opem,vel operam,aut consilium præbuerint si rem tamen tam detestabilem prodire contigerit detestabiliter in effectum. Addito, quòd eorum posteri vsque ad secundam generationem in clericorum Collegium nullatenus admittantur,nisi priùs per Metropolitanum, cum vno Suffraganeo,cum ipsis fuerit super hoc misericorditer dispensatum,Si verò Clericus Beneficiatus,vel in Dignitate, Personatu, vel Officio constitutus, taliter excesserit, vltra pœnam Laïco inflictam,Beneficio, si quod in Prouincia nostra obtinet, sit ipso facto.præsentis Concilij authoritate,priuatus.Non-beneficiatus autem, ad obeundum Beneficium sit extunc inhabilis, & indignus.

VIII.

Ne Ecclesiasticæ personæ titulum Iurisdictionis,quam pacificè possederunt, Secularibus ostendere teneantur.

ITem,Quòd Sæculares Domini,cuiuscumque conditionis existant, vel Bailiui,Officiales eorum, qui Prælatos,vel alios Ecclesiarum Rectores cogunt ostendere, quare merum,vel mixtum Imperium, aut Iustitias alias medias, vel minores tenent, licet tenuerint pacificè multis annis; & ideò, si eis hoc non probent, vsurpare, accipere & sibi applicare, sine alia causæ cognitione, motu proprio non verentur;Si à talibus excessibus desistere moniti neglexerint, & ad vsurpandum sine alia rationabili causa processerint; tam ipsi, quàm illi,qui eis in hac parte obediunt, Excommunicationis sententiam incurrant ipso facto.

IX.

Vt persona Ecclesiastica per nullum Iudicem temporalem in criminalibus, & personalibus distringatur.

ITem, Vt nullus Dominus temporalis, vel Iudex subdelegatus eiusdem,cuiuscumque dignitatis,conditionis,vel status existat,Clericum, vel personam Ecclesiasticam, aut Religiosam, coram se super Criminalibus, vel Personalibus citet, vel citari faciat; & si quoquo modo fecerit, & infra dies octo non se correxerit, & quod incautè præsumpserit,non relaxauerit;ex-tunc Excommunicationis sententiam incurrat.

X.

Vt Clericus contra Clericum,ad Iudicem secularem,aut alium Laïcum pro facienda iustitia,vel inferenda violentia non recurrat.

ITem, Prohibemus statuendo, & statuimus prohibendo, vt nulla persona Ecclesiastica de Clerico, vel Ecclesiastica persona qualicumque conquerens super spiritualibus, vel Ecclesiasticis, aut criminalibus, vel personalibus quuibuscumque, recurrat ad Curiam, vel Principem, aut Dominum alium sæcularem,vel Laïcum quemcumque super iustitia facienda, vel violentia Clerico in persona, vel rebus ad eum pertinentibus inferenda;nec cum ipso, vel ipsis super eisdem,sine consensu Prælati,vel Officialis sui, pactum aliquod inire præsumat, nec factum obseruet. Alioquin querelam exponens, vel damnum faciens,& in eis persistẽs, vel crescens,& pactum obseruans, à iure suo eo ipso cadat; nullâ aliâ super hoc sententia expectatâ; & donec super hoc ad arbitrium Prælati satisfecerit,cùm Beneficio Ecclesiastico, quod obtinet, nouerit se suspensum, & ab obtinendo indignum.

XI.

XI.

Prouiſio contra illos, qui bona, & iura Eccleſiaſticarum Perſonarum ſubtrahunt, diminuunt, diſſipant, & inuadunt.

ITEM ; Quoniam aliqui ſuis finibus non contenti, paſſim aliena diripiunt, & Eccleſiaſticas libertates infringere non verentur; approbante præſenti Concilio, Statuimus, quòd quælibet perſona ſæcularis, ſeu Eccleſiaſtica, nobilis, aut alia, cuiuſcumque præeminentiæ, dignitatis, officij, conditionis, aut ſtatus fuerit, quæ Eccleſias, aut Capellas, ſeu earum cœmeteria, hoſpitalia, recluſoria, domos, poſſeſſiones, loca, villas, caſtra, cenſus, taſquas, trezena, laudimia, vintena, feuda, leſdas, pedagia, molendinos, piſcarias, paſquerias, ſiue reſclauſas, iuriſdictiones, ſeu alia quæcumque iura, ſeu etiam eorum homines, aut familias, ſeu bona, quælibet immobilia, aut mobilia (quæ quidem mobilia valorem decem ſolidorum monetæ currentis excedant) ſiue domos religioſas, aut hoſpitalia, ſeu recluſoria, vel leproſarias, quomodolibet inuadere, capere, occupare, detinere, pignorare, ſeu grauare, per ſe, vel per alium, inquietare quomodolibet, ſeu turbare; nec non, qui contra Eccleſiam, ſiue Eccleſias, aut Clericos, ſiue perſonas Eccleſiaſticas ſiue eorum homines, loca, villas, caſtra, ſeu manſiones, aut contra libertates Eccleſiaſticas, vel domos religioſas, aut hoſpitalia, ſiue recluſoria, vel leproſarias, quomodolibet edere, vel facere quæuis ſtatuta, ſeu banna, vel præconizationes, aut nouitates quaſcumque; ſine quibuſlibet ex prædictis directè, vel indirectè violentias, aut moleſtias irrogare, ſeu eis ſuper bonis quibuſlibet Eccleſiaſticis, ſeu patrimonialibus, quæſtas, aut talias, angarias, ſiue per-angarias, aut neceſſitates quaſlibet aliqualiter imponere, vel inferre, ſeu domos Eccleſiarum, aut Clericorum, ſeu perſonarum Eccleſiaſticarum, occaſione quacumque ſerrare, ſiue claudere quoquo modo, ſeu eorum bona quæcumque bannire, ſeu etiam vias nouas aliquas vbilibet adinuenerit, vel facere, per quas Eccleſiæ, ſeu earum villæ, caſtra, vel loca in Pedagiis, ſeu leſdis, aut quibuſlibet iuribus aliis poſſint in aliquo diminui, vel etiam peiorari, ſiue itinera, aut vias, vel ſtratas publicas, aut priuatas infra limites, ſiue territoria, vel diſtrictus locorum, villarum, ſiue caſtrorum Eccleſiaſticæ iuriſdictionis auferre, vel ſibi quomodolibet appropriare, attribuere, ſeu etiam applicare, vel terminos eorum arctare præſumpſerit, ſeu attentauerit, per ſuam potentiam, aut violentiam, ſiue malitiam; Niſi infra ſex dies ſuper iis, à die captionis, ſeu inuaſionis, attentationis, turbationis, vel inquietationis, ſiue præſumptionis huiuſmodi, per emendam, ſeu per reuocationem debitam, ſeu aliàs vt res exegerit, plenè ſatisfecerit, Excommunicationis ſententiæ ſubiaceat, ipſo facto. Quam ſiquidem Excommunicationis ſententiam, cùm de præmiſſis, ſeu eorum aliquibus, cuilibet Ordinario, vel eius Officiali ſummariè conſtiterit, aut de plano ex mero officio, & ſine ſtrepitu Iudicij, & figura, volumus & ſtatuendo mandamus, exequutioni debitæ per ipſum quemlibet Ordinarium, ſiue Officialem ipſius certificatum, de plano mandari per vniuerſas Eccleſias noſtrarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœceſium, ſicut viderit commodiùs expedire: Super quo, tam in genere, quàm in ſpecie, quàm etiam contra quaſcumque perſonas nominandas, plenam habeat facultatem, provt ei videbitur expedire. Et, ſi Dominus, vel rector Ciuitatis, caſtri, villæ, vel loci alicuius, aut Officialis eius in prædictis, vel in aliquo prædictorum culpabilis fuerit, & per ſex dies in Excommunicatione perſtiterit, Ciuitas, Caſtrum, villa, vel locus huiuſmodi Eccleſiaſtico ſubiaceat interdicto. Si verò Vniuerſitas deliquerit in prædictis, illi, qui vniuerſitatem, vel ſingulares perſonas ad id induxerint, commouerint, vel defenderint, & ſinguli, qui in aliquo præmiſſorum culpabiles fuerint, poſt ſex dies ipſo facto ſententiam Excommunicationis incurrant: Vniuerſitas verò ipſa, niſi infra decem dies emendam fecerit competentem, Eccleſiaſtico ſubiaceat Interdicto. Si verò prædicta iniuria per alium quemlibet illata fuerit, & Dominus, vel Rector, aut Officialis infra cuius iuriſdictionem prædicta iniuria fuerit irrogata, requiſitus per Ordinarium, ſeu Vicarium, vel Officialem, eiuſdem aut vice-gerentes, aut locum-tenentes, aut etiam delegatum, infra decem dies, ſatisfactionem, vel emendam fieri non fecerit competentem, Excommunicationem ſe nouerit incurriſſe. Quam ſi per decem dies ſuſtinuerit, Terra, cui præerit, Eccleſiaſtico ſubiaceat interdicto.

XII.

Prouiſio contra illos, qui bona, & iura Eccleſiaſtica inuaſerunt, vel quomodolibet occupârunt.

ITEM, Statuimus, & etiam ordinamus, quòd quæcumque perſona, cuiuſcumque gradus, dignitatis, ſtatus, vel conditionis exiſtat, quæ bona quæcumque, ſiue iura ad Eccleſias, vel Eccleſiaſticas perſonas quomodolibet pertinentia, detinet occupata; vel quæ in præiudicium Eccleſiarum, ſeu perſonarum Eccleſiaſticarũ, & iurium earũdem aliquas fecerit nouitates indebitas, plenè reſtituat (vniuerſitas auté ipſa, & locus huiuſmodi, vbi prædicta, ſeu aliquod præmiſſorum cõmiſſa fuerint, ſi ſub eius dominio fuerint; alioquin locus ſuus, vbi habuerit ſuum domiciliũ principale, cum effectu reuocet, & ſatisfactioné faciat infra méſem, poſtquã fuerit requiſita) quòd niſi fecerit, Excommunicationis ſententiæ ſe nouerit ſubiacere. Et, ſi Vniuerſitas, vel Dominus, ſiue Rector, vel Officialis fuerint culpabiles in prædictis, Eccleſiaſtico ſubiaceant interdicto. Vniuerſitatem autem ſufficienter requi

requisitam, quoad præsens propositum reputamus, cùm Dominus, vel Officialis, qui ibi præfuerit, nominatè expressâ iniuriâ, vt eam reuocare faciat, fuerit requisitus; vel, cùm per tres dies Dominicos publicè, dum celebrabuntur diuina mysteria, per Sacerdotem Parochialem, vel eius locum-tenentem de mandato Ordinarij, vel Officialis eiusdem significatum fuerit, quòd de iniuria & nouitate, & damnis nominatim exprimendis, satisfaciant competenter.

XIII.

Ne quis in loco retineat bona Ecclesiastica alibi indebitè ablata.

ITem, Loca, ad quæ bona Ecclesiarum, vel Ecclesiasticarum personarum per violentiam manifestam, seu notoriam iniuriam, sine causa probabili, ablata, occupata, seu arrestata deuenerint, tandiu, post decem dies, ex quo significatum fuerit locorum Domino, vel rectori, Interdicta permaneant, quandiu bona huiusmodi ibi fuerint, & competens exhibeatur emenda.

XIV.

Vt sæculares Potestates Clericos per ipsas captos certo Iudici suo restituant, nihil exigentes.

ITem, Quia priuilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate: attendentes, quòd nonnulli Domini temporales, Vicarij, Clauarij, & alij sæcularium Curiarum officiales, obtentu, seu occasione aliquarum licentiarum ex causa eis ad certum tempus vel simpliciter; vel ad certas personas ab Archiepiscopis concessarum, hac occasione, provt comperimus, manus temerarias ad capiendos Clericos passim, & indifferenter, aliásque personas Ecclesiasticas insimiliter, & eo modo, quo possunt turpiùs, ad maiorem confusionem Ecclesiæ, & Cleri extendere non verentur; quin imò ipsos suis mancipant carceribus, ac ibidem non-numquam eos faciunt abradi totaliter, vt pallia-re possint excessus suos, & illos confingere Clericos non fuisse, vel non esse in possessione Clericatus, seu quasi; in suarum periculum animarum eneruata libertate Ecclesiastica; Prohibemus, ne à quoquam talia, vel similia de cætero attententur: Reuocantes exnunc licentias sub quamcumque formam, vel bonum, super huiusmodi captionibus, vel detentionibus, generaliter, vel specialiter, per literas, vel oraculo viuæ vocis, vel aliàs quomodolibet faciendis, concessas; alioquin, contrarium facientes, cuiuscumque status, conditionis, vel dignitatis existant, siue sint Laici, siue Ecclesiasticæ personæ, regulares, vel sæculares, hanc nostram Excommunicationis sententiam, quam in his scriptis præsentibus ferimus, incurrere volumus ipso facto. Nisi fortè in eo dumtaxat casu, cùm scilicet eos adhuc flagrante crimine capi contigerit, antequàm ad alios extraneos actus diuertant, rectâ viâ eos ad Curiam Ecclesiasticam duxerint; &, si restituerint, sine fraude. Si verò de noctu tales ceperint, debeant vltrò in crastinum, sine retentione bonorum ipsorum, & læsione personæ, sine requisitione alia, reddere eos Curiæ supradictæ. Nec eis liceat aliqua à captis huiusmodi, dono, vel gratiâ, super colore aliquo extorquere, vel accipere grata-data. Quòd si in castris, vel villis captiones huiusmodi fieri contingat; adducant ipsos ad Ecclesiasticam Curiam, vel transmittant quam-citiùs, sub fida custodia, in expensis ipsius Curiæ moderatis. Quòd si secus egerint, vel in fraudem super hoc aliquid attentauerint, eadem sententiâ inuoluantur.

XV.

Prorogatio Iurisdictionis in inuasores, & occupatores Ecclesiasticorum bonorum, & iurium exercenda.

ITem, Cuilibet Ordinario, in cuius iurisdictione fuerit iniuria, vel violentia Ecclesiis, Ecclesiasticis personis, ac rebus, vel earum iuribus irrogata, seu eorum possessio, vel quasi, turbata, vel indebitè occupata; contra ipsos iniuriantes, vel perturbantes, seu in præmissis, vel eorum aliquo quomodolibet delinquentes, ac inde præstantes auxilium, consilium, & fauorem, cuiuscumque status, dignitatis, seu gradus existant, procedendi simpliciter, & summariè, & de plano, ac sine strepitu iudicij, & figura, citandi, informationes recipiendi, inquisitiones faciendi, definiendi, declarandi, & omnem iurisdictionem Ecclesiasticam exercendi, vbilibet in nostras Prouincias, Ciuitates, & Diœceses, Plenam, & expressam, authoritate, præsentis Concilij, Nos Archiepiscopi, & Episcopi, & Procuratores Episcoporum absentium, habentes ad hoc mandatum, concedimus facultatem. Nec obiici valeat contra tales processus, quòd extra territorium ius dixerit sic procedens; Quia quoad præmissa, & quodlibet præmissorum, iurisdictionem nostram, & nostrum cuiuslibet vicissim inter nos prorogamus, vices nostras nobis adinuicem, ac dictarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesium, singulisque Officialibus, & Vice-officialibus, ac locum-tenentibus, præsentibus, & futuris in solidum committentes. Vniuersis nostris subditis iniungentes, vt in præmissis Ordinario, ac eius officiali, seu locum-tenenti sic procedenti pareant, & intendāt, quod nisi fecerint, possit procedens per censuram Ecclesiasticam animaduertere in eosdem. Et nihilominus, si nos Archiepiscopi, & Episcopi per sic procedentem requisiti, suas in hac parte prætermiserimus requisitiones aliquatenus exaudire, aut id, super quo requisiti fuerimus, non curauerimus perducere ad effectum; sic non exaudiens, nec ad effectum perducens, eo ipso per vnum mensem, authoritate præsentis Concilij sit à Pontificalibus suspensus.

ſuſpenſus. Præſenti ſtatuto minimè valituro poſt decennium; ita quòd, per hoc ſic procedenti in aliena Ciuitate, vel Diœceſi nullum ius, aut iuriſdictio in poſterum ex temporis longinquitate, vel poſt decennium, acquiratur.

XVI.

Vt Excommunicati ad nullum publicum Officium admittantur.

ITEM, Statuimus, quòd Excommunicati in Iudices, Conſules, Rectores, Bajulos, Poteſtates, Aſſeſſorios, vel Notarios, aut alia quævis publica Officia nullatenus aſſumantur, nec etiam admittantur; &, ſi de facto admiſſi fuerint, ſententia per eos, vel eorum authoritate prolata, & quicumque proceſſus per eos, vel eorum authoritate, in iudicio, vel extra habiti, & munimenta coram eis, vel per eos facta, nulla, & nulli ſint ipſo iure, Et nihilominùs quicumque, cuiuſcumque dignitatis, ſtatus, aut conditionis exiſtat, ſi tales Excommunicatos ad aliquod prædictorum Officiorum ſcienter aſſumpſerint, vel aſſumptos per alios approbauerint, Excommunicationis ſententiam incurrant ipſo facto. Et, ſi requiſiti per Ordinarium, vel alium eius nomine, huiuſmodi excommunicatos infra decem dies à tempore requiſitionis à prædictis Officiis ſic aſſumptos non amouerint cum effectu, Loca illa, in quibus ad aliquod Officiorum aſſumpti fuerint, tandiu remaneant Eccleſiaſtico ſuppoſita interdicto, donec ſic excommunicati à ſuſceptis Officiis realiter, & ſine fraude, & abſque alicuius reſtitutionis ſpe, quandiu in excommunicatione perſtiterint, ſint amoti. Vniuerſitas autem, ac ciuitates, & caſtra, vel villæ, quæ Excommunicatos, & in Eccleſia publicè denunciatos ad aliquod prædictorum Officiorum aſſumpſerint, vel elegerint, vbi eis aliàs hoc liceret, Eccleſiaſtico etiam ſint ſuppoſitæ interdicto.

XVII.

Vt nullus, ſine licentia Superioris, alicui quodlibet miniſtret toxicum, vel alia venenoſa.

ITEM, Statuimus ſub pœna Excommunicationis, & diſtrictiùs inhibemus, ne quis Apothecariorum, vel quiuis alius, cuiuſcumque conditionis, vel ſexus exiſtat, toxicum vendat, vel donet, nec alio modo miniſtret alicui, vel alia venenoſa, niſi prius ſignificet Curiæ Ordinarij, vt ſciri poſſit ſuis temporibus, ſi caſus toxicationis contingeret, quis fuerit emptor ille, vel alius qualiſcumque; quódque Apothecarius quilibet ad hoc ſeruandum, iuramento coram ſuo ſuperiore corporaliter præſtito, pro ſe, & ſua familia ſpecialiter adſtringatur. Aliter, dantes, & vendentes, ad homicidum perpetrandum recipientes quomodolibet, vel ementes, aut ad hoc conſilium, vel conſenſum tacitè, vel expreſsè præſtantes, Excommunicationis vinculo ſubiaceant, ad Sedem Apoſtolicam pro abſolutionis beneficio remittendi; & aliàs, provt iuſtum fuerit, puniendi.

XVIII.

De pœnis toxicum, vel herbas mortiferas in mortem alterius miniſtrantibus inferendis.

ITEM, Quòd quicumque alium toxicare, aut opem ad hoc, vel conſilium dare, vel in necem alterius toxicum tenere, vel vendere, aut aliter miniſtrare præſumpſerit; vel herbas mortiferas in mortem, vel abortiuum cuiuſquam dederit, eo ipſo Excommunicationem incurrat, à qua nonniſi per Sedem Apoſtolicam abſoluatur; Et, ſi Clericus beneficiatus ſit, illo ſit priuatus Beneficio ipſo facto; & ab Ordine, quem ſuſceperat, degradetur, tradendus Curiæ ſæculari; Et tali, vel ſimili ſuſpicione probabili infamatus, ſimilibus præſumptionibus, & perſpicuis indiciis apud bonos, & graues notatus, ad honorem, vel Dignitatem Eccleſiaſticam nullatenùs, admittatur. Et nihilominùs ad detentionem perſonæ honeſtæ, provt requiret perſonæ ſtatus, & ſceleris veritas ſuadebit, ad emendam, &, veritatis certitudinem, ſicut Superioris diſcretioni viſum fuerit, procedatur.

XIX.

Qualiter contra Exemptos, & Priuilegiatos in diuerſis abutentes ſuis priuilegijs, procedatur.

ITEM, Dolenter referimus, quòd nonnulli Religioſi, Hoſpitalarij, & alij tam exempti, quàm priuilegiati, de priuilegiorum ſibi fortè, aut Ordini ſuo indultorum prærogatiua temerè confidentes, Excommunicationis, ſuſpenſionis, vel interdicti ſententias ab Ordinariis, vel Officialibus ipſorum rationabiliter promulgatas obſeruare non curant: Quin-imò, in contemptum clauium, Excommunicatos, ſuſpenſos, interdictos huiuſmodi ad diuina recipiunt, aut interdum in Donatos, ſeu Confratres, contra mentem Concilij Lateranenſis admittunt; Receptatorum in hac parte genus peſſimum imitantes, ſine quibus delinquentes in iis, & ſimilibus diu forſitan non laterent: Sed nec his contenti, domos Conuentuales alterius Ordinis, eiſdem Ordinariis lege Diœceſana ſubiectas, & à ſui fundatione iuriſdictioni Prælatorum, ſaluâ regulâ ſeu Ordinis, ſeu diſciplinæ, ſuppoſitas, tam prænominati, quàm cæteri Religioſi, etiam non exempti, nec priuilegiati, vendicant ſibi, & Prælatis quaſi furtim, ſuccedente poſt-modū violētiā, ſubtrahere moliuntur; ſicque de ſuis indulgentiis, ſeu priuilegiis confidentes, alios fidentiùs in iure ſuo moleſtant: Ita quòd, authoritate, imò temeritate propria, in veſtimentis ouium venientes, nunc ſæculari fulti potentia, violen

violentiam per se, vel per alium inferentes, possessiones domorum huiusmodi, ac rerum, & iurium ad eas spectantium occupare, & cum armis aliquoties inuadere non verentur; & occupata tenere contendunt, in Prælatorum præiudicium, plurimorum scandalum, & enormem nihilominùs illius Ordinis, cuius erat, ab initio, & cui ab antiquo subesse consueuerat, læsionem: Cùm igitur tales, & tam enormiter excedentes, & notoriè delinquentes, non impares receptatoribus, etiam ac improbis rectoribus nequiores, perinde vt alios, iura censeant puniendos: Nos, quatenus in ipsos animaduertere possumus, & à iure nobis permittitur: & maximè, si de suis priuilegiis non velint copiam facere, requisiti; Volentes, vbi eos indulta sibi priuilegia non defendunt, correctionis, & reformationis officium exercere, ac effrænatam ambientium cupidinem reprimere cupientes, Statuimus, & concorditer ordinamus, vt tales, & similes in præmissis, & similiter tam enormiter excedentes, & tam notoriè delinquentes, nisi destiterint, & saniori ducti consilio, congruenter, infra dies octo, ex quo fuerint requisiti, reuocare, seu emendare distulerint; vnà cùm illis, qui se ad eos sic ligati reduxerint, & eis, qui translationem huiusmodi attentauerint, & exinde Monasteria, & domos Conuentuales, res, & iura huiusmodi occupare, seu inuadere, cum armis, & sine armis præsumpserint, & omnibus illis, qui eis ad hoc opem, vel operam præstiterint, aut, vt sic occupata detineant, consilium, vel iuuamen præbuerint, Excommunicationi subiaceant ipso facto. Et, cùm ipsi Prælatis non deferant, sed potiùs vilipendant eosdem; Prælati etiam contrà, quandiu sic steterint, & ausu temerario eis, vel Officialibus eorum in præmissis restiterint, in priuilegiis, vel aliis iuribus suis tueri eos vel defendere minimè teneantur. Dignum est enim, vt qua mensura mensi fuerint, eadem remetiatur & eis; vt ignorantes ignorari, & contemnentes sentiant se contemni. Qua etenim fronte Prælatorum inuocabunt auxilium, qui committere non formidant in ipsos? Statuimus insuper, præcipimus, & concorditer ordinamus, vt singulares personæ tam foris, quàm ipsius Conuentus, mixtim translationem totaliter fieri procurent, quòd ab illius domus, seu Conuentus consortio penitùs, & in perpetuum excludantur, vitam suam alibi sub arcta pœnitentia, sui Superioris arbitrio, finituræ. Circa translationem autem singularium personarum ad arctiorem fortè Regulam transire cupientium, nihil per hoc intendimus extra formam à iure traditam immutare.

XX.

Vt Presbyteri Testamentis Parochianorum intersint, & per Episcopum distribuantur incertæ Restitutiones.

ITEM, Ne relictæ in Testamentis, vel aliis vltimis voluntatibus Emendæ, vel ad pias causas Eleemosynæ, vel Restitutiones certæ, vel incertæ forsitan occultentur; Statuimus, vt vel Presbyterum Parochialem interesse rogent ordinationi Testantis, si tamen haberi poterit; aut, quod Notarius infra octo dies à die obitus numerandos, Prælato, vel Officiali, aut Presbytero Parochiali copiam illius articuli, vbi quæuis Eleemosyna piis est vsibus deputata, vel emenda, seu restitutio facienda, sub pœna Excommunicationis, quam ipso incurrant facto, si negant facere, fideliter teneatur: Et ille, vel illi sic cum hæredibus, vel exsequutoribus Testatoris ordinantis festinent, quòd emendæ non occultentur, & Eleemosynæ sic relictæ, vel restitutiones huiusmodi non pereant, ad tempus magnum, vel modicum, aut fortè perpetuò, faciendæ. Adiicientes insuper, quòd incertæ Restitutiones nulli per aliquem exsequutorem testamenti, vel alium, præter Diœcesani licentiam præbeantur, nec aliquid distribuere præsumant alibi, quàm vbi Prælatus duxerit ordinandum; etiamsi à Testatore contrarium dictum esset. Ad hoc adiicimus, quòd Presbyteri in Synodos venientes, Prælato suo, vel Officiali eius, in scriptis Testatorum, & exsequutorum nomina, & quantitates huiusmodi præsentare in virtute obedientiæ teneantur.

XXI.

Vt Episcopi in distributionibus Legatorum vocentur, prout ad eos pertinet, de consuetudine vel de iure.

ITEM, Cùm in eo, in quo alicuius interesse tangitur, rationabiliter eius vocatio debita requiratur; Volumus, & iubemus, quòd in distributionibus legatorum, quorum diuisioni, seu exsequutioni habent interesse Episcopi, de consuetudine, vel de iure; vocari debeant Episcopi, seu locum-tenentes ipsorum: quibus equidem non vocatis, nulla præsumatur fieri distributio; &, si facta fuerit, hæredi, seu successori, vel illi, cui relictum est, nulla ex tali distributione liberatio acquiratur.

XXII.

Vt nullus Confessor sine Diœcesani licentia quemcumque præsumat absoluere in casibus infra-scriptis.

ITEM, Vt nullus cuiuscumque Ordinis, vel Religionis, seu conditionis existat, Confitentes in cuiusquam Ciuitate, vel Diœcesi, præter specialem, vel generalem licentiam

centiam ipsius Diœcesani, de facto absolue-re quemquam, vel ligare præsumat in casibus eidem Diœcesano à iure, consuetudine, vel statuto Prouinciali, vel Synodali specialiter reseruatis. Casus autem sunt hi: In Excommunicato à Canone. In Incendiario, nondum etiam publicato. In Blasphemo famoso. In Votis relaxandis, vel commutandis. In iis, quæ consueta sunt in Diœcesi ab Episcopo reseruari, vtpotè; In oppressione puerorum. In homicidiis. In sacrilegiis, vltra decem solidos. In violatoribus Ecclesiarum. In violatoribus Ecclesiasticæ libertatis,& immunitatis.In incestu cum cōsanguineis,seu affinibus,in ascendentibus, & descendentibus in infinitum,& in collateralibus vsque ad secundum gradum inclusiuè. In carnali cognitione Sanctimonialis, aut defloratione virginis violenta.In illis, qui in Ecclesia luxuriam commiserint per carnalem copulam consummatam. In restitutionibus incertis, vltra viginti solidos in vna persona.In clandestinè contrahentibus.In eo, qui consuetus est multo tempore prauitates vsurarias exercere.In falso teste. In falsario literarum, vel instrumentorum, vel subtrahente aliena instrumenta, vel delente. In falsario monetæ.In impediente Legatum Sedis Apostolicæ. In proditore Domini, vel patriæ. In Hæresis sectatore.In supponente partum,vel negante, vel abortiuum sibi,aut aliis procurante.In muliere,quæ ab alio,quàm à marito proprio concepit infantem, quem maritus suum etiam æstimat esse, propter quem legitimi defraudantur hæreditate paterna.In toxicatione,vel aliud mortiferum,ministrante, vel opem,aut consilium adhibente. In cohabitante cum Iudæa, vel Saracena, vel Bruto, vel è contra.In Sortilegis, ad quos communiter recurritur pro Sortilegiis faciendis. In iis,qui Corpore Christi, vel Oleo sancto,vel Chrismate abutuntur. In depopulatoribus agrorum,vinearum, vel arborum.In Excommunicatis,qui scienter ingerunt se diuinis,& commoniti nolunt Ecclesiâ exire, diuinum officium perturbantes. In illis, qui scienter Excommunicatorum corpora recipiunt ad Ecclesiasticam sepulturam, vel ea sepeliunt ibi, contra Parochialis Presbyteri voluntatem.In illis, qui scienter celebrant in Ecclesia interdicta, quibus à iure non est, vel priuilegio concessum: cùm ex hoc sit reconcilianda Ecclesia prædicta.

XXIII.

Vt nullus, occasione cessionis sibi factæ, coram extraordinario Iudice quemquam audeat conuenire.

ITEM, Quòd nullus Clericus, vel persona Ecclesiastica ex causa, vel occasione, vel ratione donationis, vel cessionis sibi factæ, vel de cætero faciendæ, quemquàm coram extraordinario Iudice audeat conuenire. Quod si secus fecerint, Excommunicationem incurrant ipso facto.

XXIV.

Vt nullus bona Ecclesiarum vacantium occupet, nisi sibi per priuilegium vel consuetudinem hoc liceret.

ITEM, Quòd nullus omninò Prælatus, Abbas, Prior, vel Patronus Clericus, vel Laïcus, cuiuscumque conditionis, status,vel dignitatis, Ordinis, vel Religionis existat, bona Ecclesiarum vacantium Metropolitanæ,vel suffraganeæ, Prioratus, Abbatiæ, vel alius cuiusquam Monasterij, vel Ecclesiæ,per promotionem, aut mortem, vel resignationem,aut mutationem,vel absolutionem cum alio, quocumque modo vacantium, capere per se, aut per alium, aut occupare, vel vsurpare præsumat; nisi sibi per priuilegium,vel consuetudinem liceret. Quòd si fecerit, tam ipse, quàm gratis obedientes ei aliqualiter in hac parte, Excommunicationis incurrant sententiam ipso facto.

XXV.

Statutum, vt nulla persona Ecclesiastica cum Potestatibus sæcularibus posse habens, det consilium, vel iuuamen contra Ecclesiasticas libertates.

ITEM, quòd quælibet Ecclesiasticæ personæ Curias sæcularium fortè Principum, & consilia frequentantes, maiores, vel minores, vel mediæ cuiuscumque dignitatis,ordinis, conditionis, vel status existant, si scienter contra Deum, & iustitiam, & Ecclesiasticam libertatem, in præiudicium alicuius Ecclesiæ, vel Prælati, seu Rectoris Ecclesiastici, consilium, vel fauorem, aut iuuamen Ecclesiasticæ libertati contrarium dederint, aut dari procurauerint, Excommunicationis sententiam incurrant ipso facto: à qua, non-nisi emendato damno, seu alio dispendio, circa Sedem Apostolicam absoluantur.

XXVI.

Vt nullus in Sacris constitutus, vel curam animarum habens, in Iudiciis sæcularium Curiarum gerat Officium publicum, aut priuatum.

ITEM, Quòd nullus Clericus habens curam animarum, vel in Sacris Ordinibus constitutus, possit esse de cætero in Iudiciis, siue causis in Curia sæculari Procurator, Syndicus, vel Actor,vel Iudex, aut Baiulus in exercenda iurisdictione Domini temporalis, pro aliquo Laïco. Quòd si monitus infra mensem non destiterit, ex tunc talis, si Beneficiatus fuerit, Beneficiis suis huiusmodi, authoritate præsentis Concilij suspendatur; non Beneficiatus verò liminibus Ecclesiæ arceatur.

XXVII.

De modo probandi electionem Sepulturæ illorum, qui apud Religiosos eam elegisse dicuntur.

ITEM, Statuimus, ne quis illorum Funera defunctorum, quos Fratres Prædicatores, & Minores apud ipsos Sepulturam elegisse probauerint, deferri ad domini, & Ecclesias illorum impediat, saluo tamen iure portandi Funus ad Parochialem Ecclesiam, & consuetudine laudabili hactenus obseruata: nec circa prædicta Fratribus ipsis, aut Funeri, omittendo solitam campanæ pulsationem, vel aliter, inferre præsumat. Super hac autem probatione, Volumus summariè, & de plano, sine sumptibus, & scriptis quibuscumque, per exhibitionem ordinationis testantis, aut productionem testium coram Parochialis Ecclesiæ Rectore procedere, si tamen potuerit, & voluerit interesse. Quo absente vtique, vel nolente, coram Officiali, vel locum tenente ipsius, si Funus in Ciuitate fuerit, hoc probare sufficiet; vel coram personis publicis, & honestis, si hoc extra fortasse contingat. Aliter equidem, vbi erunt Funera, ab eis de domibus prohibemus extrahi. Incurrant autem Excommunicationis sententiam ipso facto, cùm, contra tenorem huiusmodi constitutionis, extrahentibus de domibus Funera, aut facientibus, procurantibus, seu permittentibus extrahi, & præsumentibus in hoc auxilium, fauorem, aut consilium impartiri. Quæ autem circa Fratres prædictos, quoad probationem, & extractionis Funeris inhibitionem statuimus; ad alios Religiosos, apud quos Sepultura electa fuerit, extendi iubemus.

XXVIII.

Vt sine noui Censꝰs impositione, vel veteris augmentatione Beneficia conferantur.

ITEM, Quòd Prioratus Beneficij, seu & alterius Ecclesiastici, facta cum noua Censꝰs impositione, vel pensionis antiquæ augmentatione, Collatio non valeat ipso iure; & per proximum Superiorem illa vice personæ idoneæ, sine dicti oneris vitio conferatur, ac si ad eum, propter negligentiam fuisset alias collatio dicti Beneficij deuoluta.

XXIX.

Vt Monachi in Ecclesiis suis infra certum tempus perpetuos Vicarios Ordinariis repræsentent.

ITEM, Statuimus, quòd in singulis Ecclesiis solitis per Monachos gubernari, infra sex menses, Priores earum suis Diœcesanis ad curam animarum perpetuos Presbyteros repræsentent. Quòd nisi fecerint, ex-tunc hac vice Episcopi instituant Presbyteros in Cura prædicta, & ipsos Priores compellant ad eisdem Presbyteris prouidendum, prout idem instituens duxerit ordinandum. Si qui super præmissis habere se asserunt priuilegia, obseruentur in eisdem: In non-priuilegiatis autem, obseruetur Concilium Viennense.

XXX.

Vt nullus Beneficium conferat, in quo ius tantum obtinet Patronatus.

ITEM, Statuimus, quòd nullus in aliquo Beneficio Ecclesiastico solùm ius obtinens Patronatus, cùm ipsum vacare contigerit, ad ipsum conferendum procedat. Quòd si secùs egerit, in illa vacatione ius præsentandi ipso facto amittat, & Superior, ad quem institutio pertinet, plenam habeat dispositionem illa vice.

XXXI.

Vt Præsentatus Patrono non iuret, sine Diœcesani licentia, nec ab alio se institui patiatur, nec Beneficium obtentum dimittat.

ITEM, Sub pœna Excommunicationis præcipimus, ne quis à Patrono Clerico, vel Laïco præsentatus, aut etiam præsentandus, ante institutionem præstet aliquod iuramentum in manibus Patroni, vel alterius cuiuscumque, sine speciali ipsius Ordinarij licentia, vel consensu (de quo in institutione, vel pòst, possint præstare iuramentum Patronis, ratione temporalium, prout eis competit de iure, vel consuetudine.) Quodque præsentatus, & præsentandus huiusmodi ab alio, quàm ab Ordinario, cui de iure competit, in Ecclesia Parochiali se institui nullatenus patiatur; nec ex quo per Ordinarium institutus fuerit, vel admissus, Beneficium dimittat huiusmodi, non petitâ ipsius Ordinarij licentiâ, vel consensu; vel nisi alia sufficiens causa subsit legitima, probabilis, & honesta.

XXXII.

Vt Ecclesiæ, & Ecclesiasticæ personæ à Talliis, & exactionibus sæcularium per Ordinarios defendantur.

ITEM, Quòd Clerici, & Hospitalia, & Ecclesiæ à Talliis, & exactionibus, quas Domini temporales faciunt, etiam ratione possessionum temporalium, nec-non & in patrimonialibus, secundum leges, & Canones defendantur per Ordinarios, nimis hactenus super hoc negligentes; ne paullatim totum vsurpent temporales Domini, in præjudicium, & eneruationem Ecclesiasticæ libertatis.

XXXIII.

XXXIII.

Ne Quæstæ, vel aliæ Exactiones per sæculares Hospitalibus imponantur.

ITem, Quòd Domini sæculares, cuiuscumque gradus, dignitatis, seu conditionis existant, Hospitalia vsibus pauperum deputata occasione talliarum, caualcatarum, quæstarum, vel aliarum exactionum illicitarum, quocumque nomine non applicent, nec molestare, nec onerare præsumant; Alioquin, si requisiti desistere, & emendam præstare noluerint, aut secus cæterùm contrà fecerint, ipso facto sententiam Excommunicationis incurrant.

XXXIV.

Ne Laïci, prætextu alicuius Statuti, prohibeant Clericos extrahere blada de terris ipsorum.

ITem, Cùm Statuta sæcularium Ecclesias, aut Ecclesiasticas Personas non adstringant; statuimus, vt Sæculares, cuiuscunque dignitatis, conditionis, aut status fuerint, qui prætextu statuti, ne bladum extrahatur de terra, vel castro, vel villa, vel quòd certo pretio vendatur, inuitos Clericos, & Ecclesiasticas personas adstringere, maximè cùm ipsi non habeant aliunde forsitan vnde viuant, aut super angariis, aut aliis quibuscumque, cùm nec in eorum bona aliquam habeant potestatem, coarctare præsumpserint, Excommunicationi subiaceant ipso facto; Et locus, vbi hoc per Dominum loci, vel Vniuersitatem eius, aut eorum conniuentia, vel permissu attentatum fuerit, Ecclesiastico subiaceant interdicto, nisi moniti, infra mensem emandauerint, & de perpetratis satisfactionem exhibere studuerint competentem.

XXXV.

Vt Domini Temporales non impediant, quò minùs Ecclesiarum Rectoribus Decimæ persoluantur.

ITem, Quòd Domini temporales, Bailiui, seu Officiales ipsorum Clericos, & Ecclesiarum Rectores, quò minùs Decimæ ipsis, provt ad eos pertinet, per Parochianos suos præstentur fideliter, & soluantur, non impediant, nec eisdem Parochianis inhibeant, quòd non soluant. Alioquin, si contrà fecerint, Excommunicationis, sententiam eo ipso incurrant.

XXXVI.

Ne Statuta, & ordinationes fiant super Decimis, funeralibus, oblationibus & aliis, contra laudabiles consuetudines, & Ecclesiæ libertates.

ITem, Quòd Laïci cuiuscumque gradus, dignitatis, vel conditionis existant, vel Vniuersitas, statuentes, vel ordinantes in se, vel inter se, vel præconisari facientes, vel subditis suis mandantes, quod non præstent Decimas Ecclesiis, vel non offerant; vel in vltimis voluntatibus quidquam relinquant eis, vel Rectoribus earumdem; vel quòd laudabiles consuetudines Ecclesiæ in spiritualibus, vel aliis infringant, vel aliàs non obseruent; vel aliud æquipollens directè, vel indirectè, tacitè, vel expressè, vel quomodolibet aliud iniungentes, ipso facto Excommunicationem incurrant; à qua, antequam emenda competens præstita fuerit, minimè absoluantur; Vniuersitas autem Ecclesiastico subiaceat interdicto.

XXXVII.

De Societatibus, colligationibus, & coniurationibus, quas Confratrias appellant, radicitùs extirpandis.

ITEM, Quia in nostrarum Prouinciarum partibus Nobiles plerumque, & medij alij colligationes, societates, & coniurationes tam Canonibus, quam legibus interdictas semel in anno sub Confratriæ nomine faciunt; & se in loco aliquo, vbi congregationes, conuenticula, & colligationes faciunt, iuramento vallant, quòd se aduersus quoscumque, præter Dominos suos, adinuicem adiuuent, & in omni casu vnus alteri det auxilium, & fauorem; nec-non & pacta, conuentiones, & ordinationes inter se habitas, & habita, de quibus iustitia offenditur, mortes, & deprædationes sequuntur, pax, & securitas exulat, innocentes, & inopes opprimuntur, Ecclesiasticæ personæ, quibus taliter oppidò sunt infesti, in personis, rebus, iuribus, iurisdictione iniurias diuersas, & damna plurima patiuntur: Nos volentes iis ausibus pestiferis, & conatibus perniciosis extemplo occurrere, & remedio possibili prouidere, à peccato subditos nostros, provt pastorali incumbit officio, cohibere; authoritate præsentis Concilij, omnes conuenticulos, colligationes, societates, & coniurationes, quas Fraternitates, & Confratrias appellant, ab olim factas, per Clericos, vel Laïcos, cuiuscumque gradus, dignitatis, vel conditionis existant, nec-non & pacta, conuentiones, & ordinationes inter eos habitas, & habita irritamus, dissoluimus, & cassamus, & cassas, irritas, cassa & irrita nunciamus. Decernentes omnia iuramenta super obseruandis prædictis præstita adeò illicita, & temeraria, vt nullum teneri velimus ad obseruationem eorumdem; à quibus iura-

mentis eos absoluimus, ad cautelam, vt pro votaneo, seu temerario sacramento, à suis Confessoribus pœnitentiam recipiant salutarem. Authoritate prædicta prohibentes eisdem, sub pœna excommunicationis (quam venientes in contrarium, postquàm præsens Statutum in Ecclesiis, vbi Parochiani existunt, fuerit per duos dies Dominicos publicatum, incurrere volumus ipso facto) quòd occasione prædictarum colligationum, societatum, conuentionum, & iuramentorum abinde in anteà simul non conueniant, huiusmodi Confratrias non faciant, alter alteri non obediat, aut præstet adiutorium, nec fauorem; nec vestes iam damnatas deferant; nec se confratres, Priores, Abbates prædictæ Societatis appellent. Quin-imò infra decem dies à tempore dictæ publicationis, petant à Confessore, vt, quantum est in eo, à prædictis iuramentis absoluat, & se nolle esse de prædicta societate vlteriùs, publica protestatione declarent. Prohibemus etiam, quòd amodò tales conjurationes, conspirationes, & conuentiones, etiam sub nomine Confratriæ non faciant, nec fiant; alioquin cassamus, & irritamus, & facientes, & attentantes excommunicationis sententiæ volumus subjacere: à qua, nisi per Prouinciale Concilium non absoluantur. Per hoc autem Confratrias olim in honorem Dei, Sanctæ Mariæ, & aliorum Sanctorum pro subsidiis Pauperum introductas, in quibus coniurationes, & iuramenta non interueniunt huiusmodi, non intendimus reprobare.

XXXVIII.

Vt Clerici Ecclesias, præter Diœcesani licentiam, non teneant, nec ibi armatos tenere præsumant.

ITEM, Prohibemus sub pœna excommunicationis, quam ipso facto contrarium facientes incurrant, ne Regulares, aut etiam Clerici sæculares ad muniendas contra Ordinarios, Ecclesias, seu ipsarum iura indebitè occupanda, præter Diœcesani, cui dictæ subsunt Ecclesiæ, vel eius locum-tenentis licentiam, vel mandatum, arma propterea portare, vel armatos adducere, vel tenere, vel recceptare de propria Diœcesi, vel aliena præsumant.

XXXIX.

De Clericis portantibus arma; & qualiter puniantur.

ITEM, Statuimus, vt nullus Clericus arma portet, nec præterquàm in casibus in iure expressis, deferre præsumat, absque illius, cui competeret, licentia speciali. Quòd si contrà fecerit, præter id, quòd armorum amissione multabitur, si de nocte portauerit, decem librarum; si de die, centum solidorum pœnâ monetæ currentis, irremissibiliter feriatur.

XL.

Vt Prælati remissiones faciant delinquentium, ad inuicem requisiti.

ITEM, Statuimus, quòd singuli Episcopi, & eorum Officiales, Vicarij, locum-tenentes, & Vices gerentes ipsorum, in delictis remissionem faciant, cùm fuerint requisiti. Et, si qui deliquisse dicitur, ex Diœcesi non fuerit, eius, à quo remissio fieri postulatur, sufficiant solæ literæ requirentis. Si verò de eius Diœcesi fuerit, semi-plena probatio sufficiat in hac parte.

XLI.

De Excommunicatis compellendis redire ad gremium Ecclesiæ, per Iudicem sæcularem, appositione pœnæ.

ITEM, Cùm nonnulli Claues Sanctæ Matris Ecclesiæ contemnentes, Excommunicationis sententias, non sine animarum suarum periculo frequenter diu sustineant animo indurato; Statuimus, vt quicumque huiusmodi sentẽtias per Nos, vel nostras Curias promulgatas, per duos menses, postquàm nouerint in se prolatas, eas duxerint spiritu pertinaci supportandas, non curantes modo debito absolutionis beneficium petere ab eisdem, vel eo, per quem fuerint excommunicationis vinculo innodati; Requiratur per eandem Curiam Dominus temporalis, aut ipsius Bajulus, vel Iudex loci, vbi talis Excommunicatus noscitur commorari, & moneatur attentè, vt infra competentem terminum ab ipsa Curia præfigendum, suum subditum sic excommunicatum compellat omninò satisfacere super eo, pro quo in eum Excommunicationis sententia fuerit promulgata, & absolutionis beneficium postulare. Si verò Dominus, Bailiuus, vel Iudex hoc non curauerit, & deinde se ad hoc dictum suum subditum cohibere contempserit, locus ille, donec ipsum compulerit, Ecclesiastico interdicto supponatur. Cæterùm, vt idoneè Excommunicati, qui diuino non inclinantur amore, ad gremium Ecclesiæ reuertantur, & temporalis metu pœnæ ad id propensiùs inclinentur; Statuimus, vt Laïci quinque solidos, Clerici verò decem, & Presbyteri quindecim Vianensium bonorum, pro quolibet mense, quo in Excommunicatione prædicta permanserint, antequam absolutionis beneficium eis impendatur, eidem soluere teneantur (nisi propter paupertatem, vel aliam causam rationabilem, memorata Curia misericorditer agere voluerit cum eisdem) in vsus pios ad Diœcesani arbitrium conuertendos.

XLII.

Ne prohibeantur Prælati iurisdictionem suam liberè exercere.

ITEM, Cùm iure cautum existat, Archiepiscopos, & Episcopos in totis suis Diœcesibus

ſibus iuriſdictionem ordinariam obtinere, & in quolibet loco ſuarum Diœceſium non exempto, per ſe, vel alium poſſe pro tribunali ſedere, cauſas audire ad forum ſpectantes Eccleſiaſticum;& perſonas Eccleſiaſticas,cùm tamen exceſſus exegerint,capere, & carceribus mancipare, aliaque omnia ad ſua ſpectantia officia: & nonnulli Domini temporales, Iudices, & Rectores,ac Officiales eorum dictam libertatem Eccleſiaſticam, ſacrorumque ſtatuta Canonum offendere, in ſuarum animarum grande periculum,non verentur; perſonas Ecclefiaſticas, quas in diuerſis locis noſtrarum Ciuitatum,Diœceſium,ac Prouinciarum,ſuis exceſſibus,& delictis exigentibus,capi,& carceribus mancipari contingit, interdum de carceribus extrahunt, violenter impediunt, quò minùs de illis, & eorum delictis, & exceſſibus per iudices Eccleſiaſticos, ad quos pertinet, exhiberi liberè valeant iuſtitiæ complementa: Nos talium obuiari damnandis auſibus, iuſque ſeruari ſuper iis,in iiſdem Ciuitate,Diœceſi, ac Prouinciis cupientes, hoc præſenti approbante Concilio, Statuimus, quòd omnes, & ſinguli temporales Domini, Iudices, Rectores, vel Officiales eorum, talia de cætero in Ciuitate, vel Diœceſi,aut Prouinciis, ſi præſumpſerint attentare, ipſo facto ſententiam Excommunicationis incurrant, eorumque Curiæ, ac Loca, niſi infra decem dies, poſtquàm fuerint ſuper hoc requiſiti, deſtiterint, ex-tunc Eccleſiaſtico ſubiaceant interdicto; donec expoliatis carceribus plenariè, & liberè reſtitutis,ei,cuius iuriſdictionem ſic læſerint, emendam præſtiterint condecentem.

XLIII.

Ne prohibeantur directè, vel indirectè Clerici coram ſuo Iudicice litigare.

ITem,Cùm nonnulli temporale dominium obtinentes, ſeu ſæcularis iuſtitiæ poteſtatis gerentes officium, iuriſdictionem Sanctæ Matris Eccleſiæ ſubuertere, vel minuere exquiſitis aſtutiis moliantur:Nos eos,& eorum malitias vltione Canonica reprimere cupientes; approbante præſenti Concilio,Statuimus prohibentes, ne quis in foro Eccleſiaſtico litigantes, ſeu litigare volentes ſuper cauſis merè Eccleſiaſticis, ſiue quæ ad forum Eccleſiæ, de antiqua, & probata conſuetudine, & hactenus pacificè obſeruata, pertinere noſcuntur; deſiſtendum compellat per ipſorum, vel parentum, ac conſanguineorum, ſeu rerum eorum, vel perſonarum captionem, aut aliis quibuſcumque modis. Si verò contra præſumpſerint,Excommunicationis ſententiam præſentis authoritate Cōcilij ſe nouerint incurrere, & ei ſubiacere,licet regularis obſeruantiæ profeſſores,& alios,quos Sedes Apoſtolica exemptionis,& libertatis munitos declarauit titulo, & inſigniuit priuilegiis, attollere cum dignis fauoribus intendimus,ipſorumque priuilegia, quantum ad nos attinet, obſeruare penitùs illibata;ſic tamen eos ſuis manere contentos iuribus affectamus.

XLIV.

Vt intra domos Prælatorum, & in eorum Officialium præſentia, iniuria nulli fiat.

ITem, Cum illos, quos Dei timor à malò non reuocat, ſaltem coërcere debeat ſeueritas diſciplinæ; præſenti Concilio duximus Statuendum, quòd ſi perſona, cuiuſcumque conditionis, ſtatus, ſeu ordinis exiſtat,infra domos Epiſcopales,vel Archiepiſcopales noſtrarum Ciuitatum, & Diœceſiū, ac Prouinciarum, vel alibi vbicumque Nos, vel Suffraganeos noſtros, vel eorum Officiales cauſas audientes aliquo facto grauiter inculpauerit, ſeu iniuriam irrogauerit, incurrat Excommunicationis ſententiam ipſo facto; & aliàs puniatur.

XLV.

De Bannis ſoluendis à Clericis,per quos, & qualiter exigantur.

ITem,Statuimus,ſub pœna Excommunicationis, quòd nullus Dominus temporalis audeat compellere Eccleſias, vel perſonas Eccleſiaſticas,vel earum familias,ſeruientes, ſeu nuntios,ſoluere bannum,ſiue banna pro animalibus ſuis quibuſcumque,vel perſonis prædictis. Et, ne perſonæ Eccleſiaſticæ, vel earum familiæ materiam propter hoc habeant delinquendi, Statuimus banna, quæ à Laicis committuntur pro fructibus alienis, vel eorum animalibus in vineis, pratis, ac poſſeſſionibus, vel defenſis, inuentis, eadem ab ipſis Clericis, & perſonis Eccleſiaſticis, ipſorumque familiis, & animalibus eorundem, applicanda Curiæ ſingulorum Diœceſanorum committantur. Volentes, & præcipientes, vt à Preſbyteris ſingularum Eccleſiarum noſtrarum Diœceſium curam habentibus animarum, banna ipſa, quoties ea in locis ipſorum committi contigerit,authoritate cuiuſlibet Diœceſani exigantur fideliter, & leuentur, eidem Curiæ per eos poſtmodùm in ſingulis Synodis de integro aſſignanda. Si qui verò ſic banna commiſſa ſoluere recuſauerint, per ipſos Preſbyteros requiſiti; ex-tunc ad duplicata banna eadem teneantur, & ad ea ſic duplicanda ſoluenda, per eandem Curiam,compellantur; Preſbyteri verò prædicti dictæ Curiæ banna huiuſmodi ſoluere recuſantes manifeſtare procurent;alioquin,ſi ſuper hoc reperti negligentes fuerint,iuxta ipſius Curiæ arbitrium exinde puniantur. In Ciuitatibus verò, vel caſtris alicui noſtrum, ſeu noſtrorum Diœceſanorum temporali iuriſdictioni ſubiectis, per noſtros mandatarios, ſeu ipſorum Diœceſanorum, prædicta banna exigi volumus, & leuari,& cuilibet Diœceſanorum noſtrorum, prout ad eos, vel quemlibet eorundem pertinuerint,reſtitui per eoſdem. Cæterùm, ſuper

super denuntiationes prædictorum bannorum, cùm ab aliquo, vel aliquibus committentur, Custodibus, siue Gardis iuratis fidem decernimus adhibendam. Porrò per solutionem dictorum bannorum, ad emendandas talas, seu damna, prout fuerit iustum, nullum volumus excusari. Prædictum verò Statutum ad personas Ecclesiasticam iurisdictionem habentes, in locis suis subjectis volumus non extendi.

XLVI.

Qualiter Prælati possint benedicere in Diœcesi aliena.

ITEM, Statuimus, quòd quilibet nostrûm Archiepiscoporum prædictorum, & singuli Episcopi Prouinciarum nostrarum, dum equitant per dictas Prouincias, possint etiam in alia Diœcesi dictarum Prouinciarum populum benedicere, vt ex hoc populi deuotio augeatur; & in Diœcesium Arelatensis, Aquensis, & Ebredunensis Ciuitatibus tamen prædictis dumtaxat. Exceptis semper Ciuitate, & aliis locis, in quibus alter ex nobis dictis Archiepiscopis, vel Diœcesanis, præsens esset.

XLVII.

Sententiam Excommunicationis ab vno Iudice latam alius requisitus seruare teneatur: & ipsa sententia cum moderatione debita proferatur.

ITEM, Sententiam Excommunicationis, vel Interdicti latam ab vno, alij denunciari, & obseruari faciant, cùm à proferente super hoc fuerint requisiti. Addentes, quòd prædictæ sententiæ Excommunicationis, & Interdicti non–nisi ex iustis causis, cum authoritate, & solemnitate debita proferantur.

XLVIII.

De contrahentibus Matrimonia clandestina in Diœcesi aliena.

ITEM, Statuimus, quòd quæcumque personæ pro Matrimonio clandestinè celebrando Diœcesi sua exiuerint, & ibi Matrimonium ipsum contraxerint, sine licentia proprij Sacerdotis, Excommunicationis sententiam incurrant ipso facto. Et, vt Excommunicatus vitetur, & publicetur, donec ad arbitrium Diœcesani Ecclesiæ Parochiali satisfecerit, in cuius iniuriam hoc præsumpserat, & absolutionis beneficium meruerit obtinere.

XLIX.

De abusoribus Literarum Domini Papæ, & Legatorum eiusdem, & qualiter puniantur.

ITEM, Sunt nonnulli Clerici, & Laïci, qui literis Domini Papæ, & Legatorum eius nequiter abutuntur. Idcircò præsentis authoritate Concilij, Excommunicamus illos omnes, qui literas obtentas, aliis suo nomine tradunt, ad abutendum; & eos, qui eas recipiunt, tali modo. Item, qui ad loca æquiuoca citare faciunt, vt fraudulenter, & maliotiosè vexent, & decipiant sic citatum laboribus, & expensis. Item omnes illos, qui per literas Domini Papæ, vel Legatorum eius, personas non comprehensas in rescriptis, per excogitatam malitiam, Literam, vbi non est, simulantes, citari faciunt, vel procurant, ad prohibendum testimonium veritatis. Item omnes illos, qui literas Apostolicas, vel Legatorum eiusdem Sedis, ad futuras trahunt controuersias, quæ nondum fuerant tempore impetrationis excitatæ. Item omnes illos, qui per Literam, quasi de bonis pro suo Prioratu, vel sua Ecclesia impetratam, ad instantiam aliquorum, aliquos citari faciunt, cum quibus ratione Prioratus, seu Ecclesiæ, quorum causâ non est Litera impetrata, non habent aliquid quæstionis de Litera post iter arreptum. De omnibus prædicto modo abutentibus idem per omnia Statuentes, nec-non de omnibus illis, qui per quascumque literas Apostolicas aliquos citari faciunt, contra quos non habent aliquid quæstionis, vel contra Constitutiones fœlicis recordationis Domini Bonifacij Papæ octaui, aduersarios ad remota loca notoriè faciunt euocari.

L.

De illis, qui literas, prætextu dotis Ecclesiæ, impetrant, vel qui Cruce-signatos se falsò asserunt, & alios fatigant.

SI quis verò super rebus ad Dotem spectantibus literam Apostolicam impetrauerit, & illius authoritate aliquem, vel aliquos, cum quibus ratione dotis non habet aliquid quæstionis, fecerit fatigari: Authoritate præsentis Concilij eadem Excommunicationis sententia, qua superiùs, nominatim nouerit se ligatum. De illis verò, qui falsò se Cruce-signatos asserunt, cùm non sint, & sic, tanquam Cruce-signati, literas Apostolicas impetrant, per quas aliquos fatigant laboribus, & expensis; Item de illis, qui priuilegium Cruce-signatorum impetrant sub illa forma, postquàm iter arripiunt transmarinum; & ante iter arreptum per illud priuilegium aliquos faciunt fatigari; Talium abusorum absolutio, postquam parti læsæ satisfecerint, suo Ordinario reseruatur: aliis pœnis à iure statutis, eis nihilominùs per suos Ordinarios, vel per illum, quem indebitè vexauerint, si ibi reperti fuerint, infligendis. Hæc autem contra abusores Literarum Domini Papæ, & Legatorum eius, authoritate præsentis Concilij duximus statuenda: Eiusdem Sedis Apostolicæ, & Legatorum ipsius authoritate semper salua.

LI.

Vt Beneficiati sine Diœcesani licentia non componant.

ITEM, Sub interminatione Anathematis prohibemus, ne aliquis prædictarum Arelatensis, Aquensis, & Ebredunensis Prouinciarum super decimis, & aliis iuribus debitis Ecclesiis Parochialibus, cum aliquibus Religiosis componere audeat, sine authoritate Diœcesani; vel ius vni Ecclesiæ debitum, alteri audeat assignare.

LII.

Ne Beneficiati res Ecclesiasticas, absque Diœcesani licentia, præterquàm in certis casibus, alienent.

ITEM, Statuimus prohibentes, ne aliquis, cuiuscumque dignitatis, vel status, possessiones Ecclesiasticas, aut quæcumque alia iura immobilia alienet, quocumque titulo, in quascumque personas, cuiuscumque status, vel Religionis, Ordinis, aut dignitatis existant, sine sui Diœcesani consilio, & assensu. Qui verò contrarium fecerit, prouentus sui Beneficij vnius anni ipso facto amittat, in propriam vtilitatem ipsius Beneficij, ad Diœcesani arbitrium, conuertendos. Excipimus autem à prohibitione prædicta, quando possessiones erunt huiusmodi census, vt pro vtilitate Beneficij in Emphyteusin perpetuam dari possint. Sed pro primo nihil vltra recipere audeat, quàm valeat census, vel pars fructuum vnius anni, quæ, vel qui, ratione dominij, retineatur. Saluis etiam consuetudinibus hactenus obseruatis, quas non intendimus immutare.

LIII.

In quo statu Beneficia debeant dimitti, & per Successorem teneri.

ITEM, Statuimus, quòd si cōtingat aliquem Ecclesiam suam quomodolibet dimittere, sine morte, iuxta existimationem legitimam, & eiusdem Ecclesiæ facultates, relinquatur ibidem in bonis mobilibus, quod personæ nexæ ipsi Ecclesiæ, & domui eiusdem, possint viuere vsque ad nouos fructus, & commodè sustentari, & omnia onera intérim Ecclesiæ incumbentia supportare; quòdque Successor quilibet omnia ornamenta Ecclesiastica, & vniuersam domus suppellectilem in pannis, & aliis, in illo statu conseruet, & meliori, si poterit, reddere teneatur eo in quo recipiet Ecclesiam supradictam

LIV.

De Inuentario Bonorum Ecclesiasticorum infra certa tempora faciendo.

ITEM, Statuimus, quòd Priores Ecclesiarum, & Hospitalium pauperum, & omnes alij Ecclesiastica Beneficia obtinentes, faciant Inuentarium cum publico instrumento, vel in Chartulario, quod penes Ecclesiam debebit remanere, de omnibus immobilibus, & mobilibus bonis (scilicet, Instrumentis, Priuilegiis, vasis æneis, ferreis, atque vinariis) in principio sui regiminis, infra sex menses. Et idem faciant Instituti post primam Synodum, infra sex menses. Et qui non fecerint prædicta, in decima fructuum dicti Beneficij puniantur; operi, vel ornamentis, aut vtilitati propriæ Ecclesiæ per Ordinarium applicanda.

LV.

De Testamentis per Beneficiatos secundùm consuetudinem laudabilem faciendis

ITEM, Statuta olim per Prædecessores nostros edita, super Testamentis, vel aliis vltimis voluntatibus, per Prælatos, aut Beneficiatos, vel Laïcos faciendis; ac consuetudines rationabiles hactenus in singulis Prouinciis obseruatas, authoritate præsentis Concilij approbamus, & in suo robore volumus permanere.

LVI.

De Statutis, bannis, & præconisationibus editis contra consuetudines prohibendis.

ITEM, Statuimus, quòd quicumque contra Ecclesiasticas consuetudines antiquas, rationabiliter approbatas, & hactenus pacificè obseruatas, Statuta, banna, prohibitiones, vel præconisationes, aut præcepta scienter fecerit, aut fieri procurauerit, aut seruari; seu facientibus, aut seruantibus, in hoc, consilium, vel opem directè, vel indirectè præstiterit; per Diœcesanum locorum, aut Officiales vel procuratores eorum, præsentis authoritate Concilij moneantur, vt infra vnum mensem à tempore monitionis huiusmodi numerandum, statuta, banna, prohibitiones, præconisationes, & præcepta huiusmodi cum effectu debeant reuocare; ad consimilia vlteriùs nunquā processuri; alioquin Excōmunicationis sententia, quā in his scriptis, ex nunc in ipsos facimus, sint ligati.

LVII.

De contributione expensarum necessaria inter eos Beneficiatos in Diœcesi facienda.

ITEM, Statuimus, quòd si Archiepiscopus, vel Episcopus, vel aliquis Rector alicuius Ecclesiæ, Ciuitatis, vel Diœcesis Prouin

Prouinciarum expensas necessarias fecerit in Legatis, & Nunciis Sedis Apostolicæ, illæ expensæ soluantur de communi distributione Ecclesiarum, Ciuitatum, & Diœcesium, infra quas dictæ expensæ fuerint factæ; Et istæ expensæ semel in anno in vna Synodo colligantur.

LVIII.

Vt Iudæi vtriusque sexus signa deferant, propter quæ ab aliis discernantur.

ITEM, Decernimus, quòd Iudæi masculi à quatuordecim annis, & suprà, deferant extra domos in superiori veste, in pectore, signum Rotæ, cuius quantitas in rotunditate sit trium, aut quatuor digitorum; nisi sint in viagio constituti; Mulieres autem à duodecim annis, & suprà, Cornu deferant extra domos. Si verò Iudæi quocumque prætextu contrà fecerint, Christianorum participium eis denegetur. Hac eadem pœnâ Iudæos decernimus compellendos ad Ecclesiis satisfaciendum pro decimis, & pro oblationibus, de domibus, & possessionibus, quas noscuntur in ipsarum Parochiis possidere.

LIX.

Quando sit sententia Interdicti seruanda.

ITEM, Statuimus, quòd tunc sententia Interdicti seruetur, cùm ab Ordinario datum fuerit in mandatis. In singulis autem casibus supra-dictis, in quibus lata est sententia Interdicti, tunc demùm eam seruari volumus, & mandamus, cùm ab Ordinario, vel eius Officiali, seu locum-tenente, aut delegato datum fuerit in mandatis.

LX.

Cùm Absolutio, vel Dispensatio in casibus præsentis Concilij Superiori non reseruatur; per Ordinarium, vel per illum, ad quem Ordinarius remittit, impendi poterit, & debebit.

ITEM, Adjicimus, quòd in casibus, vbi dispensatio, vel absolutio non reperietur in ordinatione præsentis Concilij, Sedi Apostolicæ specialiter, vel aliter reseruata; Episcopi, pro suæ discretionis arbitrio, iuxta negotij qualitatem, & personarum conditionem, prouideant, & dispensent; aut pro reconciliationis, vel absolutionis, seu dispensationis remedio, remittant culpabilem ad suum, vel aliquem alium de prædictis, Metropolitanum, de quo sibi magis videbitur expedire; & sicut illius saluti, de cuius agitur excessu, spectatis tam negotij, quàm personæ circumstantiis, magis crediderint opportunum.

Expliciunt Statuta Prouincialia edita in Ciuitate Auenionensi in Prioratu Sancti Rufi.

Atque Rebus Humanioribus seu Miscellaneis modus tandem esto.

FINIS.

INDEX
RERVM ET VERBORVM
in Epicuri Vita contentorum.

A

B

C

D

E

F

G

P

R

S

INTERPRETATIO VERNACVLA

Selectorum aliquot Nominum propriorum, quæ in Vita PEIRESKII occurrunt.

A

ABbavillæus, d'Abbeville.
Aginnenſis, d'Agen en Agenois.
Agutius, d'Agut.
Albaſpina, De l'Aubeſpine.
Album Hoſpitium, Begude blanche.
Alenſis Comes, Comte d'Alais.
Alincurius, d'Alincour.
Alreſia, d'Alrjes.
Altinus, Hautin.
Andes, Païs d'Anjou, *Andinus*, *Andegauenſis*, d'Anjou, Angevin.
Antipolis, *Antipolitanus*, Antibe, d'Antibe.
Apta Iulia, Apt, ville de Provence, *Aptenſis*, d'Apt.
Aquæ-mortuæ, Aigues-mortes.
Aquæ-Sextiæ, Aix, *Aqui-Sextienſis*, *Aquenſis*, d'Aix.
Aquiſtria, Guiſtres, *Aquiſtrienſis Abbatia*, Abbaye de Guiſtres, en Guyenne.
Arauſio, Orenge.
Arcoſius, d'Arcos.
Areæ, *ſeu Hieræ*, Yeres.
Arecomici, Partie Orientale du Languedoc.
Arelate, Arles, *Arelatenſis*, d'Arles. *Arelatenſe Pontificium*, Hiſtoire des Prelats d'Arles.
Aremorica lingua, Langue Bretonne.
Argenteus, *Prouinciæ fluuius*, Argens.
Arminiacus, d'Armignac.
Arſchotanus Dux, Duc d'Arſchot.
Aruernas, *Aluernas*, d'Auuergne.
Aſſeſſor Aquenſis, Aſſeſſeur, Advocat tenant rang entre les premier, & ſecond Conſuls d'Aix, & Procureurs du païs.
Aſſiſia, Aſſiſes.
Avaricum, Bourges.
Aubrius, *Menilius*, Aubry du Meſnil.
Audomaropolis, Sainct Omer.
Avenio, Avignon.
Auguſta, Ausbourg.
Auguſtodunum, *Auguſtodunenſis*, Autun, d'Autun.
Aurelia, Orleans, *Aurelianenſis Puella*, la Pucelle d'Orleans.
Aurelia via, Chemin Aurelien, dont il demeure des veſtiges en Provence.

B

BAchetus Meziriacus, Bachet ſieur de Meziriac.
à Balneo Cardinalis, Le Cardinal Bagni.
Barcino, Barcellonne.
Bargemonius, De Bargemon.
Barraltius, De Barraut.
Barthalaſia, La Barthalaſſe.

Gapellus,

Gapellus, Prouinciæ fluuiolus, Gapeau.
Godellus, Godeau.
Godefridus, Gothofredus, Godefroy.
Gondius, Dux Radesianus, de Gondy, Duc de Rais.
Gornæus, Marchevillæ Comes, de Gournay, Comte de Marcheville.
Gramusa, Provinciæ oppidum, le Gramuse.
Grandis, le Grand.
Grassensis, de Grasse.
Gratianopolis, Grenoble.
Grimaldicus Sinus, Golfe de Grimaud.
Grollæus, Medullioneus, Bressiaci Marchio, de Grollé, de Meoüillon, Marquis de Bressieux.
Guerinea, Caverra, Grotte de Guerin.
Guisii Dux, Duc de Guise.

H

HAligræus, d'Haligre.
Hallæus, Hallé.
Hardyæus, Hardy.
Hemina, aridorum mensura, Hemine.
Henotica factio, la Sainte vnion, la Ligue.
Hogetta Fortinus, Fortin, Sieur de la Hoguette.

I

IAyus, Le-Iay.
Inquisitoria Classis, Chambre des Enquestes.
Ioyosæus, de Ioyeuse.
Iustinianæus Marchio, le Marquis Iustinien.

L

LAbbæus, Labbé.
Lagneus, Lagneau.
Lainæus Marguerinus, Lainé, Sieur de la Marguerie.
Lambiscum, Provinciæ oppidum, Lambesc.
Lausonium, foramen, de Lanson, lieu de Provence.
Latrunculator, Prevost des Mareschaux.
Laverna, Laverne, lieu de Provence.
Leberoneus, de Leberon.
Lediguerij horti, Iardin du Duc de Lesdiguieres.
Legnius, Lac de Legny en Provence.
Lemovices, Païs Limosin.
Lero, Leronensis, vel Lirinensis, Lerins, de Lerins.
Lexovij, Lisieux.
Lochiensis, de Losches.
Lomenius, Delomenie.
Luillerius, Luillier.
Luxemburgica Pergula, Gallerie de l'Hostel de Luxembourg.

M

MAchaltus, Machault.
Mærius, Le Maire.
Malherbius, de Malherbe.
Malignonus, mons Provinciæ, Malignon.
Marca, Poids de Marc.
Martigium Mare, Mer de Martigues.
Meduanij Dux, Duc de Mayenne.
Mellereola liquidorum mensura, Meillerole.
Memmius, de Mesme.
Menetrius, Menestrié.
Mersennus, Mersenne.
Mimetensis (*non Mimtensis*) de Mimet.
Minutius, Minuti.
Mirebellum, Mirebeau.
Monchalius, de Monchal.
Mon-morantius, de Mon-morancy.
Mon-morius, de Montmor.
Monspelium, Mon-pellier.
Monsterius pictor, du Moustier.
Mons Ventosus, Mons-Ventoux.
Montargirium, Montargis.
Montis-maioris Monasterium, l'Abbaye de Mon-maior d'Arles.
Morguesius, Morgues.
Municipalis Curia, l'Hostel de Ville.

N

NAnnetensis, de Nantes.
Natalis, Noël.
Naudæus, Naudé.
Nemausius Nemausensis, Nismes, de Nismes.
Neovilla, de Neuf-ville.
Nibontium, Nions.
Noallius Comes, Comte de Noailles.
Naugaretius Valletanus, de Nogaret, Sieur de la Vallette.

O

OCcitania, Le Languedoc.
Olbia, Yeres. *Olbiensis*, d'Yeres.
Olivarius Fontanæus, Oliuier, Sieur de Fontenay.
Onus, mensura Prouinciæ, Charge.
Oppedæus, Sieur d'Oppede.
Oppida alieno æri solvendo imparia, Communautez impuissantes.
Oresonius Marchio, Marquis d'Oreson.

P

PAludanus, de la Palud.
Pannalis, mensura, Panal.
Pannus, vel *Palmus, mensura*, Pan.
Paulus Sarpius, Fra-Paolo Sarpio.
Pelletarius. le Pelletier.
Pererius, du Perier.
Petavius, Petau.
Petriscum, Peiresc.
Phaïtis, Fayette.
Phœnicopterus, Flammant.
Pinta, mensura, Pinte.
Pissiacum, Poissy.
Pithœus, Pithou.
Plessæus, de Plessis.
Polanius, Poulain.
Pompadorius, de Pompadour.
Porcelletus Mallianeus, Porcellet, Sieur de Maillanes.

INDEX

INDEX

RERVM ALIQVOT PRÆCIPVARVM, quæ ad Seriem Vitæ PEIRESKII potissimum spectant.

Quæ ad rem Antiquariam, ac Historicam.

A

B

C

Caneus

Moneta

Quæ

Quæ ad Phyficam, Mathematicámque.

INDEX
IN TYCHONIS BRAHEI VITAM.

K

L

Solem

S

Tabulæ

V

Z

INDEX
IN VITAM COPERNICI, PEVRBACHII, ET REGIOMONTANI.

A

Exſtat

primam

O

P

Typographiæ

F I N I S.

SVIS RESTITVENDA LOCIS.

Pagina 6. *verſu* 8. *lege* Παμφίλε. *v.*17. *lege* Πλάτων@. *pag.*7. *v.*27. *lege* Ἐπ. *v.*33. *lege* Πολυαίνε. *v.*50. *lege* Ποιείσθωσαν. *pag.*42. *v.*21. *lege* συμφυλίας. *pag.*121. *v.*22. *lege* cui. *pag.*132. *v.*32. *lege voluptate*. *pag.*183. *v.*6. *lege* ἡμῶν. *v.*7. *lege* item. *v.*13. *lege* item. *v.*20. *lege* ἡμῶν. *v.*22. *lege* ἡμετέραν. *v.*37. *lege* ἡμῶν. *pag.*240. *v.*42. *lege* Mecænatem. *pag.*241. *v.*35. *lege* coloribus. *pag.*242. *v.*17. *lege* erga omneis literatos munificentia. *pag.*478. *v.*48. *lege* ſortiſque.